Ex Libris Petri Desbois

DE REPVBLICA LIBRI SEX ET VIGINTI, IN DVOS TOMOS DISTINCTI:

AVTHORE D. PETRO GREGORIO THOLOSANO.
PRIVS IN ACADEMIA CADVRCENSI, DEHINC Tholosana, postremò in Pontimussana Lotharingica Iuris Pontificij, Cæsareiq; publico Professore, eiusdémque Academiæ Pontimussanæ Decano:

TOMVS PRIMVS.

Ex relectione authoris, ab infinitis propemodùm inuersionibus, omissionibus, & mendis, quibus corruptissimè scatebant editiones Priores, nunc emendati, & additionibus aucti.

HORVM ARGVMENTVM QVINTA SEQVENS PAGINA DOCEBIT.

Accedunt Indices duo, Prior rerum & verborum vtrique tomo communis: Capitum alter cuique peculiaris.

His insertis asteriscis, quid præter præcedentes editiones additum sit, [illegible]

LVGDVNI,
SVMPTIBVS IOANNIS PILLEHOTTE,
SVB SIGNO NOMINIS IESV.

M. DCIX.

CVM PRIVILEGIO CHRISTIANISS. GALLIARVM REGIS.

D. O. M.

VNIVERSITATIS TOTIVSQVE DIVINÆ ET HVMANAE SOCIETATIS LEGITIMAE MONARCHÆ ET INEFFABILI SAPIENTIA MODERATORI, SOLI VNIVERSORVM creatori, omnis honor & gloria.

PETRVS GREGORIVS INDIGNVS EIVS ALVMNVS hoc opus de Republica consecrat.

MOVET obiectum, Deus Summe Opt. Max. potentiam: monet charitas, christianúmque præceptum, humanæq; naturæ communis sanguis, compati saltem miseriis & doloribus proximorum: cùm maximè, Deus vnicuique mandauerit curam eorum. atque piaculum est, illis laborantibus inertem oriari, & eos si non opere ipso, tamen saltem consilio non iuuare. Qua ratione, laudata vt sapienter & secundum naturam constituta Babyloniorum lex, ægrotos efferendi in forum, vt de eorum langore consilium darent qui eos adirent: si quis eundem passus esset morbum, aut alium vidisset patientem; & hortarentur ad ea quæ ipsi faciendo, effugissent morbum similem, aut alium nouissent effugisse. Nec fas erat cuiquam ægrotantes præterire silentio, aut antequam explorasset quonam illi morbo laborarent. Cùm autem multis in locis iaceant regna, vel respublicæ tot qui numerari nequeant morbis, illisque epidemiticis, in medium oculis omnium expositæ, quis est tam ferreus, qui non commoueatur ad subueniendum, vel re vel consilio! nemo certè est, qui, si homo est, hoc ipsum ad se non pertinere audeat asserere. sed eo magis in me esset hoc ipsum reprehensibile, post 23. annos & amplius iam in munere publicæ professionis iuris vtriusque consumptos, in excursu quorum verisimile est, si non verum putent omnes, me quædam annotasse vel perlegisse, quæ conueniant curandis vel conseruandis rebus publicis: si illis nunc ægrotis & laborantibus, remedia, quæ aliis quandoque profuerunt, non conferrem. Quamobrem, vt quod humanum est & commune debitum persoluam, & me à pœna legis Babyloniorum liberem: otium, quod certè mihi exiguum est, à quotidianis lectionibus impetratum & à publico munere reliquum, in consarcinandis & emittendis libris de republica impendendum, vt consilio aliquo publicam causam, imò & patriam si possem iuuarem, necessarium & iustum esse arbitratus sum. Si id contigerit, Tibi Deo Optimo referendæ sunt & soli gratiarum actiones: ideo & tibi hoc opus vt tuum dicatum est. Quòd si laborantium rerumpublicarum morbis præsentibus, nihil prosint quæ scripsimus, hoc tibi erit voluntatis meæ candidum & non condemnandum testimonium, quòd voluerim prodesse.

PETRVS GREGORIVS

THOLOSANVS IVRIS VTRIVSQVE
DOCTOR ET PVBLICVS PROFESSOR
PRIVS IN ACADEMIA CADVRCENSI, DEHINC
Tholosana, nunc Pontimussana Lotharingica,
earumdémque facultatum iuris vtriusque
ibidem Decanus, Candido
lectori Salutem.

NOSTRI semper fuit instituti (Candide lector) publicæ vtilitati omnino studere, quemadmodum id ex variis nostris scriptis ante hac in lucem editis facilè percipi potest: nunc in hac rerumpublicarum confusione quicquid in nobis fuit ingenij illud in hisce de Rep. libris componendis exerere visum est, in quibus tractatur de ciuitate & societate in genere primùm: dehinc in specie, de ædificiis, reditibus, personisque præcipuis eius: De formis rerum publicarum, seu de constitutione diuersa Reipublicæ. De principatu, principe, principatuum distinctione: De qualitatibus requisitis præcipuè in principe vel reipublicæ moderatore, regia potestate, artibus administrandi tempore pacis & belli. De religionis conseruanda puritate, eiúsque necessitate: & in quibus eius prætextu peccatur, déque remediis aduersus impios eius occasione prætextus. De infantium & iuuentutis cura, educatione in bonis moribus, literis, doctrina, disciplinis, artificiis, liberioribus artibus: déque eorum politia, regulis & præceptis. Insuper de origine, initio, progressu, turbatione, seditionibus, mutatione, conseruatione, malis, interitu, remediis, præcautionibus obseruatis Rerum publicarum & principatuum.

Quæ omnia, ex insignioribus & appositis sacræ paginæ, legúmque humanarum ciuilium & pontificalium locis exque omnium gentium receptioribus moribus, vsu recentiorum & priscarum rerum publicarum, nationum, principatuum societatúmque probatarum institutis, ex historiographorum verioribus narrationibus, præstantiorum virorum heroum strenuis & sapientibus factis aut dictis euentu & successu illorum, non minori diligentia quàm bono in genus humanum animo: inter strepitus armorum huius infælicis seculi, in vtilitatem publicam selecta collectáve, nunc primum prodeunt: proculdubio cuiuscunque professionis aut status seu ordinis hominibus, admodum visa necessaria.

PERIOCHA

PERIOCHA IN LIBROS XIII.
PRIORES DE REPVBLICA PRIMI VOLVMINIS.

Prima pars operis De rebus.

QVA mihi semper placuit methodus, quæ imitatur naturam, quam & ars secuta omnis est. Ideo in opere hoc instituto *De Republica*, faciliorẽ fore eius tractationem existimaui, si à rebus quæ necessario in ea considerandæ sunt exorsi, deinde de personis quibusdam in ea præcipuis, & postremo de actionibus circa administration em exercend, agamus:

Libri 1. cap. 1. Proinde Deo duce, (cui, si quid in hoc labore, boni meditãri, dicere aut scribere contigit, acceptum omnino referimus,) principio c. 1. Quid sit Respublica in genere demonstrare conabimur, vt id de quo disputaturi latiùs sumus, intelligatur: quæ sit eius materia quæ forma, quale corpus ciuile, quod eius vinculum, & quis spiritus eam viuificet & contineat.

cap. 2. Deinc a c. origo eius societatis ab incunabulis repetitur: quomodo homines coierint in vnum, distinctique sint in familias, opida, ciuitates, regna, & imperia.

cap. 3. Et quia illa societas & conuentus hominum, nominari & dici solet Ciuitas, dicitur c. 3. quid sit ciuitas, & quotuplex in cœlestibus & humanis mansionibus, per genera inueniatur: de cælesti triumphante & militante ecclesia, de nomine eius, quive ciues appellentur.

Libri 2. cap. 1. Hinc transitus fit ad res corporales considerãdas, quibus respub. eget, in li. 2. Ita prius c. 1. agimus, de verbis seu ciuitatis ædificatione.

2 In 2. de ædibus sacris.

3 In 3. de arcibus ædificandis vel deiiciendis, & de muris vrbium.

4 In 4 de suburbiis & pomerio.

5 In 5. nũ expediat reip arces tutissimas habere.

6 In 6. de foro iudiciali & tribunalibus, in quibus opem iustitiæ implorantium agũtur causæ. Quomodo locus ille tutus, & ab armorum metu immunis esse debeat: déque abusibus iudicum & aduocatorum præcauendis & emendandis.

7 In 7. de carceribus, eorúmque in repub. necessitate & solicitudine.

8 Fori venalis tractatur in 8. solicitudo.

9 Et postea c. 9. de aliis publicis locis & operibus agitur: vt de viis, theatris, balneis, palatiis & ædificiis publicis: vt scil. vtilia fiant, nec onerosa aut damnosa sint negotio publico.

10 Sed & c. 10. adiicimus curam ædificiorum priuatorum, vt talia fiant quæ ad decorem vrbis, & ad commodam tutámq; habitationẽ esse possint.

Lib. 3. c. 1. Excipit liber 3. secundum, vbi de aliis rebus seu bonis & pecuniis agitur: quibus introducta & cõstituta respublica, est sustinenda, & fouenda, non minus quam corpus Physicum neruis: quibus cõparantur in robore maximo belli, pecuniæ, vt docet c. 1.

2 Quæ autem sit distinctio bonorum reipublicę, docemus in c. 2. separatis & iudicatis patrimonialibus, domanialibus, reditibus ordinariis mutabilibus & immutabilibus.

3 Proinde & subsequenter de ærario, in quod deferantur in c. 3. agitur.

4 Subinde de modis tractatur ditandi ærarium, c. 4. & de censibus & sic tributis rerum:

5 Vt in 5. de tributis & censu capitationis, vel censu personarum.

Indicamus verbo in 6. modos cum causis, alios exigendi vel extorquendi pecuniam à subditis, quibus necessitas, vel auaritia, vel tyrannis principum vti solent. 6

Elucidamus verò c. 8. dubium quotidianum, nũ princeps secularis, respublica, tributa ab ecclesia postulare possit & exigere tempore maximæ necessitatis: & quando & qua authoritate. Considerato ita ærario, & sermone finito de eo locupletando, non fuit alienum ab ordine tradere, de eo conseruando, quod fit in c. 8. 7

Atque in his periodum ponimus tractationis rerum pro republica necessariò in genere considerandarum: quare ad personas in libro sequente fit transitus. 8

In libro itaque 4. de quibusdã, personis in statu reipublicæ certo modo considerandis, prout necessariæ societati ciuili sunt, tractamus. Atque in c. 1. de populi generali in ciuitate vel in repub. diuisione per ordines, status, ætates, & per alia similia, agimus. II. pars operis de personis. c. 1.

In 2. de nobilitate nobiliúmque dignitate, & ignobilium statu. c. 2.

In 3. admonemus, quomodo principes, nobiles, plebeij, & alij abutuntur suis ordinibus: & de remediis quibus reduci in ordinem proprium possint, ne turbetur aut confundatur reipublicæ societas. 3

In 4. de peregrinis & alienigenis dicitur, qui cum ciuibus degunt: num & quando expediat eos admittere, déque habitatorum & ciuium propriè acceptorum distinctione. 4

Ab statu priuato in 5. peruenitur ad magistratus, custodes & executores seu ministros legum, priuatorum & ordinum directores: & docemus qui ex illis maiores & minores, qui negotia tantùm publica tractant, qui priuati, qui iudices, qui non; ex quibus sint eligendi, à quibus, & quales, & qua forma: num perpetui, aut temporales: num pretio comparandi: de necessitate, fineque creandorum magistratuum. 5

Vt autem tales sint, qui vtiles sint & non noxij reipublicæ, indicamus in 6. ca. errata quæ accidere possunt, vel ex parte eligentium, vel electorum, cum remediis quibus putamus his subueniri posse. 6

Admonemus & in 7. alias personas necessariò desiderari in repoblica, sine quibus commodè in ciuitate vel republica viuere non possumus: & ita mercatores exigimus ad commercia faciliùs expedienda, aut cum minima omnium molestia: ostendimus etiam quæ obseruanda in commerciis à reipublicæ administratoribus circa merces, mercatores ipsos, & eorum iurisdictiones. 7

In c. vero 8. non minus necessarios in republica Agricolas docemus, pro victu & alimentis: quæve sint eorum priuilegia. 8

Neque etiam artifices excludendos esse, vt vtiles, demonstratur in c. 9. 9

Verum ne turbentur singulorum vtilitates, conamur docere c. 10. distinctionem inter personas adhibendam esse, & gradus honoris atque dignitatis. 10

Et ne decipiantur extrinsecis homines, adhibendam esse distinctionem habituum, vestimentorum, secundum cuiusque gradus honestatem 11

& dignitatem. vtque assequi id possimus, agitur in c.xj de modestia eiusque.

12 At num censores sint hodie restituendi, iuxta morem Romanum ac priscum, pro refirmandis moribus viuendique licentia, & de potestate eorum, agimus c. 12. Sicque finem accipit personarum necessariarum in curpore ciuili contemplatio cum lib. quarto.

Liber 5. Quo circa præparata materia circa quam reipublicæ administratio versatur: nempe consideratis rebis & personis reipub. Transimus in quinto libro, ad actiones ipsius reipublicæ propiùs.

c.1 Atque in 1.c. contemplamur species retum publicarum seu species gubernationis aut administrationis, iuxta constitutionem earum: aut perfectas, qualis democratia, aristocratia, monarchia: ant ex illis compositas & vitiatas.

2 Et in 2.c. leges consetuandæ democratiæ gratia latas, adferimus.

3 Inquirimos verò c. 3. num monarcbica melior sit & vtilior administrationibus reliquis aliarum.

4 Firmamus verò in 4. monarchicam vtiliorem pluribus visam.

5 Qui sint verò fines proximi, quisve vltimus societatis humanæ vel rerum publicatum, docemus c. 5. & in quo lapsi sint Ethnici in opinione summi boni.

Liber 6. Prosequimur libro sexto, quę ad monarehicam administrationem pertinere videntur: & ibi instituitur sermo de principatu & principe.

c.1 Atque in c.1. probasse nos putamus, in omni societate, esse necessariam alicuius dominantis, regentis aut imperantis authoritatem, sicque legibus diuinis & conuenire, & expedire omnibus.

2 Conuincimúsque errotis & impietatis c.2. eos qui anarehiam probant, & omnem dominationem & subiectionem pertinaciter reiiciunr.

3 Quid autem sit in se, hoc est in propria persona, princeps: quidve ratiooe potestatis erga alios, quidve in vtraque causa, vt rectè imperet considerare debeat, aperimus c.3.

4 Accedunt probationes à significatione nominum, quibus principes honorantur, quæ eos sui muneris meminisse debere interpellant, & ira docemus in 4. quare dicti sunt qoi regunr principes.

5.6.7.8.9 Quare Dei & semidei in 5. Iudices in 6. Duces in 7. reges in 8. imperatores in 9.

10 Rursum c. 10. aperimus rationem aliqnorum nominum vsurpatorum in certis principatibus & regnis.

11 Indicamus quoque c.xj. vanam & inanem quorundam nominum vsurpationem, superbam aut stultam titulorum principum cognominatiunem vt cæteri eotum exemplo non desipiant.

12 Vt & in 12. de impietate, abusu principũ eirca vsurpationẽ titulorũ diuinitatis & cultus diuini.

13 Déque alio abusu in 13. dum se dominos absolutè voluerunt dici, & quatenus ita dici possint.

14 Atque in 14. de inditis nominibus quibusdam principibus, iuxta aliquam proprietatem, vel accidentalem causam.

15 De abusu verò nominis regij, agimus c.15.

16 Et de insignibns quoruodam regum & regnorum antiquorum in 16.

17 Vt in 17. de insignibus quarundam ciuitatum, rerúmque publicarum.

Demũ antequã digrediamnr ab appellationib. & distinctionibus titulorum principatuum.

18 Addimus in c.18. quid de tyranni nomine antiqui & posteri senserint.

Manifestantur in c. 19. veri tyranni miseriæ & 19
pericula inter quæ versatur.

Mox in c.20. quædam retulimus de variis riti- 20
bus inaugurandi, vel inuestiendi principes de regno aut principatu. déque ornamentis eorum, corona, sceptro, diademate, & similibus. Minimè autem attigimus de inuestituris maiurum & minorum vasallorum, comitum, marchionum, baronũ & similium: eò quòd bic maxime scopus noster est de gubernantibus rem publicam eum potestate suprema vel absoluta dicere.

Quocirca in libro 7. versamur potissimùm in Lib.7.
distinctione talium principum, & principatuum: & de modis per quos ad illos peruenitur.

Sic c.1. agitur de distinctione generali princi- 1.2.
patuũ. In 2. de sũmi Pótifieis principatu spirituali.

In 3. de distinctione principatuũ temporalium, 3
quando videlicet potestas eis ad tempus datùr.

In 4. de perpetuis principatibus ex suecessione 4
delatis iuxta morem qui magis vtilior videtur reipublicæ, quàm si ex electione darentur.

In c.5. docetur, mortuo in principatu successi- 5
uo, principe, relictis pluribus aut duob. filiis, magis expedire regno & reipublicæ, vt vnus tantùm, isque solus primogenitus, succedat.

Etiam si is videatur inhabilis, quòd cæcus, sur- 6
dus, vel stulrus, vr putamus in c.6.

Et in c.7. docetur, quoties hoc ius suceedendi, 7
& ordo non fuit seruatus, non bene rem successisse exemplis.

Nothos tamen exeludi ab boc principatus suc- 8.
cessiui possessione, rectiùs quàm admitti debere nobis visum, in c.8.

Cæterùm si ante susceptum à patre principa- 9
tum, filius inueniatur primogenitus, & post susceptum alius naseatur: quis ex illis præferatur in successione patris: & quis primogenitus dicatur ad finem succedendi in principatu aperimus. 9.

At si primogenitus regis moriatur ante patrem 10
relicto filio: num post mortem aui hic nepos præferatur patruis filiis viuentibus aui decedentis, iure repræsentationis: an non, explicamus c.10.

Sicuti illud fusissimè explicamus vtrinque col 11
latis sententiis contrariis ca. 11. num principatus qui deuoluitur iure successionis, capaces sint fœminæ.

In 12. verò agimus de principatu, qui percipi- 12
tur iure hæreditatio. & in 13. de comparato prin- 13
cipatu per sordes & pecunias.

In 14. de electione quadam principum per sor- 14.15.16.
tem. vt in 15. de crearione principum per delibe- 17.18.
ratam electionem: & de acquisitione per contractus in 16. At in 17. agimus de inuasione principatuum per ambitionem regnandi, homicidiis, scelenbúsque funestatam. In c.18 de occupatione eorum per dolum & fraudes.

Subinde in 19.c. tractamus de nouo principatu, 19
& de bis quæ in eo accidunt vt plerumque: déque legibus principatuum, quæ feruntur vel a prìncipe, vel à populo, vel ab aliis.

Hine & sumpta occasione agimus in c. 20. de 20
legis imperio, quibus dominctur: & num principes legibus omnibus, an certis subiiciantur.

Principatibus distiuctis in libro 8. prosequimur Liber 8.
quasdam qualitates quæ præcipuæ desiderantur in imperante vel gubernatore reipublicæ.

Et c. 1. de bono & malo principe: de his item cap.1.
qui ab initio boni sunt, postea mali, & qui contrà ex malis boni sunt.

Quia autem præcipua causa boni principis de- 2
pendet

pendet à Deo: de religione gubernatoris & principis, vt de fundamento reipublicæ tractamus in 2.c. atque de duobus extremis vitiosis, quæ vitãda sunt: nempe de superstitione & impietate seu hæresi.

3 Dehinc in 3. de honore & maiestate principũ, quæ vis in ea diuina sit ab hominibus agnoscẽda.

4 Quomodo etiam hanc tueri princeps debeat & possit maiestatem admonemus in 4.c. vt per nimiã eius superbiam, vel nimiam eius obiectionem possit amitti.

5 Atque ad dignitatem conseruandam valdè cõducere putamus in 5. si princeps vitam probam, & à vitiis alienam ducat: ideo de continentia eius dicemus circa voluptates.

6 In 6. verò de conuiuiis & parsimonia principũ.

7 In 7. de adulatione, quæ non minus nocet principi & reipublicæ, quam intemperantia.

8 Quia verò principes vt plerumque nescio qua vana & fastuosa curialitate adulari & placere omnibus student, neque cuiquam petenti se defuisse, aut quemquam à petitione exclusisse volunt videri, & tamen re ipsa fallunt petentes & nihil præstant: ideo de fide & constantia principum in c. 8. agendum putaui, in pollicitis exequendis, & in petitis non temerè aut indiscretè concedendis.

9 Atque in 9. tandem, non esse gloriam aucupandam principi ex largitione profusa, sed in exequẽdo munere sibi à Deo commisso.

Liber 9. c. 1. Indicamus & libro 9. in c. 1 quanta sit potestas regia & monarchica, quæ suprema: quatenus extendatur, quæve sint regalia.

Et in 2. de abusu potestatis regiæ c. 2.

Distinctione facta rerumpublicarum & principatuum, propius accedimus ad artem ciuilem gubernatoriis, quæ requiritur tempore pacis.

Lib. 10. Primùm in lib. 10. cap. 1 admonemus reipublicæ gerendæ & administrandæ artem duplicem esse, vnam qua in pace, alteram qua tempore belli egemus.

2 In 2. verò prosequimur de pacis arte, & tractamus de iustitia legali.

3 In 3. de scientia & prudentia gubernatoris. Latius iterum de arte regia.

4 In 4. c. & de prudentia requisita circa præterita, præsentia, & futura.

5 Dehinc in c. 5. de prouidentia circa leges, earúmque constitutiones & distinctiones pro ratione diuersa.

6 Indicamus & in 6. errores læthales reipublicę ortos ex ignorantia diuersitatis distinctionum rerumpublicarum.

Lib. 11. Libro verò vndecimo, agimus de alia parte ciuilis scientiæ, & de militari arte.

1 Atque in c. 1. agimus quando mouẽdum bellum, & quando iustum vel iniustum sit.

2 In . autẽ de consultatione bellum præcedẽte.

3 In 3. de apparatu belli prouidendo.

4 In 4. de aliis obseruandis in ipso belli tempore.

5. 6. 7. 8. Atque in 5. de legibus quibusdã selectis ex iure Romano, de rebus militaribus. vt & 6. de personis militaribus. & in 7. de militum delictis: in 8. de eorum quibusdam priuilegiis.

9 Dehinc in 9. de legibus quibusdam pertinentibus ad disciplinã militarẽ, præpositorũ & militũ.

10 Vt 10. de legibus eorum quæ erga hostes seruandæ sunt.

11 Ad hæc quoque pertinere visa sunt, quæ de induciis, & fœderibus placuit obseruare inter pugnantes. idque c. 11.

Atque duodecimo capite de victoria, eáque tegenda & consideranda. 12

Et 13. de pace eiúsque conditionibus & vtilitate, eo quòd belli sit ille scopus. 13

Et postmodum de ea conseruanda, capitulísque pacis initis ab aliquibus exempla proponimus in cap. 14. 14

Neque prætermittendum censuimus c. 15. quæ à bello & fine eius pendere videntur: nempe quæ ad captiuitatem, captiuos, & ius postliminij pertinent. 15

Et quia omnia prædicta solent, per medium legati vt plurimum fieri; agimus de Legatis publicis cap. 16. 16

Post leges de regenda republica tempore pacis & belli, dispositóque & temperato corpore reipubl. operæ pretium & commodum visum est, de religione, tanquam de spiritu qui eam animat & viuificat, tractare.

In libro 12. & proinde ordine in c. 1. quid sit religio docetur. 1

In 2. c. distinguitur vera religio à duabus perniciosis extremitatibus, quæ solent loco religionis veræ, se authorare, nempe à superstitione & impietate. 2

Ideo in 3. originem veræ religionis & progressum indicamus, & quomodo ab ea in falsam degenerauerit populus. 3

Neque posse curam veræ religionis in republica, sine eius periculo prætermitti ostẽdit c. 4. cum ex ea quæ agenda, fugienda, iusta, iniusta, vinculum populi cum Deo, cum principe & cum proximo pendeant. 4

Quia verò antiquissima & incontaminata religio, non debet pendere ex arbitrio cuiusque priuati, aut ex pertinacia vel affectione singulorum, sed ex ipsa veritate: necessarium duximus admonere de libris permittendis à principe, à quibus veræ & synceræ religionis pietas hauriri possit, cæteris prohibitis.

Quare in c. 5. agimus de libris & scripturis veteris legis diuinæ, seu veteris testamenti, & Rabinorum de Talmud, déque versionibus bibliorum sacrorum Hebraicorum in Latinum sermonem. 5

In c. 6. de libris nouæ legis euangelicæ, & qui sint recepti aut probati: idque versione illorum in aliam linguam. 6

Et singulariter c. 7. de libris ipsis Euangeliorũ, & de suppositititiis, vel corruptis ab hæreticis. 7

Subinde annectimus c. 8. de vtilitate lectionis sacrorum librorum, quæ aduenit laicis & clericis, ad cõsolationem in malis cognitionem Dei, vitæ æternæ manifestationem, tranquillitatem reipub. déque modo assequendi sensum eorum. 8

Et quia doctrina Ecclesiastica, fideique articuli aliqui, non tam ex expressis verbis scriptis sacræ paginæ pendent, quam ex obseruatione & traditione per manus ab Apostolis & Patribus primitiuæ Ecclesiæ ad nos transmissa: ideo c. 9. de illis docemus, in omni republica Iudæorum & aliorũ, vt Christianorum, religionem non tam scripto quàm traditione constare. 9

Esse quoque præter prædicta testimonia, quorundam Doctorum & interpretũ Theologorum scripta admonemus c. 10. & quæ sint illa quæ à fidelibus Christianis admittantur. 10

Et in 11. ostendimus qui sint libri Dei, & quæ in ipsis Deus, & quomodo scribere dicatur. 11

Et in c. 12. de libris Sibyllinis, qui quondam habiti sunt loco diuinorum oraculorum. 12

* 4 Rur-

13 Rorſum c.13.de imaginibus, quæ pro libris rudibus & analphabetis etiam ſunt, de abuſu earũ, de repræſentatione per ea diuinarum perſonarũ: cur etiam in eeclcſia retincantur,& de miraculis prodigiíſque illarum & ſtatuarum.

14 Adiicimus & 14. impugnantium in Eccleſia imagines,errores,eorum authores & cauſas.

15 Et ne dubiũ relinquatur,refellimus in c. 15.obiecta contra imagines:& cõſiliamus vtriuſque teſtamenti veteris & nouæ legis locos qui faceſſere alioquin videbantur.

s6 Atqoe in c.16.explanamus quæ in eccleſia dicantur ſigna venerabilia,& agimus maximè de ſigno crucis eiúſque miraculis.

17 Et ne ſimplices decipiantur impoſturis artificũ,c.17. oſtendimus rationem quarundã imaginũ quæ vi quadã naturali,vel arte,ea quę viuunt imitãtur,& de figuris Dei vel Angelorum quibuſdã.

s8 Quomodo verò diſtinguendus ſit verus vſus imãginum ab idololatria, & idolis prohibitis, 18. c.admonemus.

19 20. Agimus & 19.de aliis idolis Ethnicorũ.& c.20. de dæmonis adoratione ſacrilega.Poſtea c.21. de locis in quibus cultus diuinus exercebatur ante Chriſtum.& in 22.de eccleſiis & templis Chriſtianorum,ritibus & conſecrationibus & pollutionibus eorum. Conſequenter c.23. de eccleſia prout eſt congregatio fidelium , déque oppugnatione eius per cõgregationem ſeu eccleſiam malignantium & dæmonum.

Li.13. Sed quia non ſufficit veram religionem in rempublicam fuiſſe inuectam,niſi ea ſarta tectáque, vt dicitur,cõſeruetur in ſua puritate:Et quia peccata eò pernicioſiora ſunt,quò fucum habent virtutis , maximè dum induunt colorem & prætextũ religionis. Idcirco in 13.libro de repub.vtile viſum fuit indicare & detegere ea in quibus ſub pallio religionis peccari , & populus decipi poteſt. cum remediis quibus occurri,vel antequam accidant, præcaueri poteſt.

c.1. Proinde in c.1.agimus generaliter de abuſu ſub prætextu religions vnde oriri poſſit,& de generalibus remediis.

2 Et in 2. c. ad ſpeciem deſcendimus, & proponimus qoomodo collegia,monaſteria,fratriæ religionis caoſa probentur,& vtilitates qoæ inde accedunt reipub.

3 In c.3.verò indicamus abuſus quoſdam eorum qui tales conflant ſocietates ſub prætextu religionis,eodémque c. producimus duo remedia, nempe refomationis & deſtructionis ſocietatis.

4 In 4.c. de tertio remedio,de non permittendis nouis religionibus,& collegiis , cũ rationibus ex quibus lædi reſpublica poſſit.

5 Agimus in 5.c.de votis & ſacrificiis in religione, eorum fauore ſanctitate & probatione,ſubiũgimus autem mala & ſceleta,quæ eorum prætextu commiſſa fuerunt,poſſintne committi,cum remediis & præcautionibus ne accidant.

6 In 6. c.de religionis zelo, feruore,qoo quis induci debet ad eam ſtrenuè totíſque viribus defendendam,déque bellis ideo à ſingularibus & publicis perſonis geſtis.

7 Addimus & ſtatim c.7.qunmodo plures eo prętextu , religione abuſi ſunt ad ſibi parandos principatus,& ad ambitionem complendam.

8 Vt quoque in c.8. oſtendimus eodem prætextu religionis vel cultus diuini , deceptiones & crudeles actiones corrigiſſe.

9 Sed in 9.c. remedia aduerſus talia commiſſa, vel ad eadem præcaoenda detegimus.

10 Vt contra in 10. mala,ſubuerſiones dominationum & principatuum in republica , quæ ex contemptu religionis proficiſcuntur,oſtendimus.

11 Demùm in 11.tractamus de his qui ſub hypocriſi,religione abuſi ſunt ad proprium captandum luerum,ad tegendam deceptionem.

12 Sed in 12.c.tradimus remedia contra tales impoſturas.

13 In 13. de aliis impoſturis,prætextu religionis à Chriſtiani nominis perſonis inductis ſeu patratis.

14 In 14. de remedijs.

15 Subſequenter in 15. tranſitur ad fauorem religionis circa bona eccleſiarum.

16 In 16. de aboſu eius in acquiſitione ſpiritualium vel temporaliom.

17 Necnon 17.c.de Abuſu religionis in detenſione bonorum eccleſiaſticorum.

18 Quantum rurſum commendetur & fauorabilis ſit religio in dilectione proximi, & charitate commendanda,traditur in c.18.

19 Quomodo verò abutãtur hoc prætextu charitatis,plures ad luxuriam & voluptatem, adhibitis etiam remediis docetur in c. 19.

20 Conſideramus ita 20.c. & fauorem religionis circa immunitates datas eccleſiis & perſons eccleſiaſticis,vt Deo attentiùs inſeruiant.

25 Verum c. 21.abuſum immunitatum & otij,remediáq; quibus præcaueatur,vel emendetur, demonſtramus.

22 23. Quare & in 22.de immunitate aſylorum eccleſiæ dicętur.& in 23.de eius ahuſibus, quibúſq; remediis compeſcantur:& de his qui eorum immunitate vti nequeunt.

24 In c.24.de miraculis veris,ex Dei poteſtate factis,diſputamus.

25 Et ne ignoretur qualia illa ſint , explicamus illorum verorum,& prodigiorum,& non verorum differentiam in 25.

26 Addimus c.26.impietatum magicarum præſtigia,& abuſum earum prætextu religionis.

27 Et in 27.antiquorum quorundã magorum mira prodigia & impoſturas:vt ſimilia qui præeſt reip. poſſit diſtinguere,& ex republica explodere.

28 Proponimus c.28.diſputatã quæſtionem. Num ea quæ à ſortiariis & maleficis ſeu lamiis fiunt, vere an ficte accidant : quò magiſtratos in his puniendis certius iudicare poſſit. Et c. 29. de ipſis lamiis & maleficis agimus.Sic & c.30. de eorum iudiciis. vt 31.de remediis aduerſùs maleficia & maleficas. déque (c. 32.) exorciſmis & incantationibus morborum & maleficiorum: & quæ permittantur.Poſtremò c. 33. agimus de veris Prophetis,de vatibus & diuinis eorúmque differẽtia, munere,diuerſoque modo prædicẽdi de collegiis etiam Prophetarum Iudæorum & Ethnicorum.

Finis Periochæ librorum 13.Tomi primi De republica.

Aliorum librorum periocham habebis in initio tomi 2.
Deo fauente.

Index Capitulorum Librorum XIII. De Repub. seu ciuitate in genere. Libri I.

20 De

Finis Indicis capit. Librorum Tomi primi.

Priuilege du Roy.

ENRY par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre, A nos amez & feaux Conseillers les gens tenans nos Cours de Parlemens, Preuosts de Paris, Bailly de Roüen, Seneschaux de Lyon, Tholoze, Bourdeaux; & Poictou où leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iusticiers & Officiers qu'il appartiendra Salut, Nostre cher & bien amé Iean Pillehotte marchant Libraire de nostre ville de Lyon, nous a fait dire & remonstré qu'il a recouuert des heritiers de feu M. Pierre Gregoire, viuant Docteur és droicts, toutes ses œuures reueuës, corrigees & augmentees par luy peu auparauant son decez : ensemble diuers traictés non encores veus en lumiere, que ledict suppliant a promis faire imprimer en luy donnant nostre pouuoir pour lesdictes œuures augmentées de diuers nouueaux traictés, le tout ensemble intitulé *Petri Gregorij Tholosani I. V. Doctoris & olim in Academiis Cadurcensi, Tholosana & Lotharingica Pontimussana Professoris opera omnia ab auctore paulo ante mortem recognita, aucta & emendata.* Lesquelles dictes œuures ou sont contenues *Syntagma Iuris vniuersi. Et Partitiones Iuris Canonici,* augmentées qu'autres volumes: Ensemble diuers nouueaux traictés non encores veus en lumiere, il desireroit volontiers imprimer ou faire imprimer & mettre le tout ensemblement ou separement en lumiere. Mais d'autant qu'il y conuient faire de grands fraiz pour l'aduancement de l'impression desdictes œuures. Il craint qu'apres les auoir mis en vente aucuns Libraires & Imprimeurs de cestuy nostre Royaume la voulussent semblablement imprimer ou susciter les Estrangers à ce faire, & par ce moyen frustrer l'exposant de ses fraiz & mises, rendre son trauail inutile, & luy faire receuoir perte & dommages. Pour à quoy remedier, & afin que ledict Pillehotte qui trauaille pour le bien publicq ayant fourni tout ce qui estoit necessaire pour adoancer lesdictes œuures, se ressentir du fruict de ses labeurs: Nous a humblement supplié & requis luy permettre d'imprimer & faire imprimer lesdictes œuures ou sont ja contenus *Syntagma iuris vniuersi & Partitiones Iuris Canonici,* qu'autres volumes augmentez, ensemble lesdicts nouueaux traictés, de telle grandeur & caractere qu'il voudra, le tout ensemblement ou separement, & interdire à tous Libraires, Imprimeurs, & autres de quelque qualité ou condition qu'ils soyent, d'imprimer ou faire imprimer dans nostre dit Royaume, ny susciter aucuns estrangers à ce faire. NOVS à ces causes desirans luy subuenir en cest endroit, & ne permettre qu'il soit frustré de ses fraiz, peines & grand trauail qu'il luy conuiendra faire en ladicte impression: Vous mandons & enioignons par ces presentes, que vous ayez a permettre, comme nous permettons audict Pillehotte qu'il puisse imprimer ou faire imprimer, vendre & distribuer lesdites œuures, ensemblement ou separement, selon l'ordre dudict autheur; de quelle grandeur & caractere qu'il verra bon estre : mesmes lesdicts nouueaux traictés separement, faisans tres-expresses inhibitions & deffences a tous Imprimeurs, Libraires & autres de quelle qualité qu'ils soyent dans nostre Royaume, pays, terres & seigneuries de nostre obeissance, ny susciter aucuns estrangers d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny debiter, contrefaire, ny alterer lesdictes œuures ou desdicts volumes separement ny sur les precedentes impressions, sans expres consentement dudict Pillehotte durant le temps de six ans, à conter du iour que lesdictes œuures ou volumes separement auec les nouueaux traictés seront paracheuez d'imprimer, sur peine de trois mil liures d'amende, applicable, moitié à nous, & l'autre audict Pillehotte, & de confiscation des exemplaires, qui se trouueront auoir esté contrefaits. De ce faire vous donnons pouuoir authorité & mandement special: Mesmes de proceder alencontre de ceux qui contreuiendrót par toutes voyes deuës & accoustumees & par les peines susdictes, Nonobstant oppositions ou appellations quelconques. Pour lesquelles & sans preiudice d'icelles ne voulons estre differé: Et d'autant que de ces presentes ledict exposant pourra auoir affaire en plusieurs & diuers endroits. Nous voulons qu'au Vidimus d'icelles fait sous nostre seel ou deuement collationné par l'vn de nos amez & feaux Conseillers, Notaire, & Secretaire foy suit adioustée, comme au present original. Et si voulons & mandons que metrant par brief le contenu du present Priuilege au commencement ou a la fin de chacun desdits liures, que cela ait forme de signification tout ainsi que si l'original estoit particulierement signifié à chacun, & soit de tel effect & vertu, comme si lesdictes lettres luy auoyent esté particulierement monstrees & signifiees. Car tel est nostre plaisir. Donné à Paris le xxvj. iour d'Auril, l'an de grace mil six cens huict. Et de nostre regne le dix-neufiesme. Par le Roy en son Conseil. DV FOS.

EXTRAICT DES REGISTRES DE PARLEMENT.

VEV par la Cour les lettres patentes du Roy donnees à Paris le vingt-sixiesme Auril dernier signees par le Roy en son Conseil du Fos & seellees par lesquelles ledict Seigneur permet à M. Iean Pillehotte marchand Libraire à Lyon, d'imprimer le liure intitulé Petri Gregorij Tholosana opera *& lesdictes œuures vendre & distribuer, ensemblement ou separement, selon l'ordre dudict autheur, de quelque grandeur & caractere qu'il verra bon estre, mesmes les nouueaux traictés separement, pour le temps de six ans, comme plus amplement le contiennent lesdictes lettres, Requeste presentee à ladicte Cour par ledict Pillehotte, tendant à fin d'entherinement desdictes lettres, conclusions du Procureur general du Roy: Et tout consideré. Ladicte Cour a ordonné & ordonne que ledict impetrant iouyra de l'effect & contenu esdictes lettres. Faict en Parlement le dix-huictiesme Iuin, mil six cens huict.*

VOYSIN.

Acheué d'imprimer le 4. iour d'Aoust, Mil six cens & neuf.

Proteſtatio Authoris.

MENS, animúſque meus fuit, eſt, eritque perpetuò Deo iuuante: nihil voluiſſe, cogitaſſe, aut ſcripſiſſe, & teſtis ipſe Deus, quod aduerſari, vel minima ex parte poſſit decretis ſacroſanctæ, catholicæ & apoſtolicæ religionis, & fidei: aut quod velim, aut poſſit directè vel per obliquum retorqueri, aut referri in odium, inuidiámque alicuius poteſtatis ſpiritualis, aut temporalis, ſeu ſecularis legitimæ, imperij, regni, principatus, reipublicæ, aut alterius receptæ & probatæ adminiſtrationis populi, moréſque conſuetos. Nihil enim deteſtabilius ſemper arbitratus ſum, illis qui mores regendi, & regnorum & rerumpublicarum antiquos, contra ius gentium, legemq́; Dei, turbare, confundere, & conuellere, prætextu cuiuſdam fucatæ reformationis conantur: cùm non ſit etiam reſpublica ex parte morbida ita curanda, nec mouenda Camarina. Et proinde ſi qui ſint, qui aliter me quippiam ſcriptitaſſe incuria vel lapſu inconſiderato deprehenderint, vel calumnientur; eos rogo & obſecro, vt intentionem meam potius ſequantur: & ſacroſanctæ religionis antiſtites, & cenſores ſeu inquiſitores, imperatores, reges, principes, reſpublicas, magiſtratus, & priuatos, ita meis indulgere ſcriptis: vt ſi quæ roſæ ſint in illis, prætermiſſis ſpinis, vel, ſi videatur, in quantum videbitur vtile & neceſſarium, auerruncatis: eas florere, emergere, & indigentibus communicari beneuolè & Chriſtianè patiantur.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI SANCTISSIMAE ET INCOMPREHENSIBILIS TRINITATIS

Patris, Filij & Spiritus Sancti. Amen.

DE REPVBLICA LIBER PRIMVS,

Vbi agitur de Republica & ciuitate in genere.

Quid Respublica Cap. I.

DICTVRIS oobis de republica, tanta moles tractandorum necessariò, oecurrere videtur, vt ab ea me expedire non posse omnioo,& ingenuè & verè profiteri debeam; multò minùs sperans me omnibus satisfacturum, in hoc potissimùm quo degimus infœlicissimo seculo, in quo tanta est hominum audacia, tanta præsumptio & insulsa temeritas, vt oon dubitent ex arbitrio cōtra ius geotium ipsum prima principia rerumpublicarum, leges diuinas & humanas quæ de his statuerunt, apertè & impudenter, vel abnegare, vel ad suos affectus audacter traducere: vt si illis obiicias iam à mille annis, à cētum, vel alio tempore, aliter quàm sentiant gubernationem talis reipublicæ seruatam benéque successisse, tales esse leges principatos, tales imperij fundamentales: statim, ô horrendæ meotes & dæmonica ingenia! tibi obiiciant, quis constituit illas leges, quid prohibet quin illas mutemus? nónne & ab initio illæ nō erant, vt & nūc desinere nequeant? Vtinam quidem mutationes molirentur in melius! sed hæc non est intentio, quamuis sit prætextus sæuissimarum tempestatum, & fuerit semper hominum ambitiosorum & cupidorum color, & fucus, qoi multos antequam detectus fuerit, incautos decepit & trucidauit.

2 Misera seculi cōditio, ooo secus quàm phreneticorum & furiosorum, quæ medicos non patitur peritos, vt ita inuitos oporteat sanare & sine spe retributioois alterius generis, quàm calumniarum. Mederi his tamen scribentium munus non est, neque eorum qui meliora videnr, sed infirmiore manu & potestate viuunt. Opus solius Dei qui nouit quæ vtilia singulis, & secundùm delicta populorum vel opera pia, disponit vitam rectorum, & ferè semper iustum furorem misericordia temperat & iudicium.

3 Diu itaque me, & grauissima de negotiis publicis ipsa tractatio, à pluribus sæpius & tamen non sufficienter quantumuis multis exposita, & hominum viuentium temerarium iudicium, in dubio detinuerunt, num de eadem ipsa quippiam A scribere & in medium proferre deberem, & diuersis hominum censuris opellam hanc subiicere. Atque sæpe è digitis calamus excidit, dum satius putarem silere, quàm tot controuersiis quæ tam varie hodie ad fauorem & gratiam aliquorum resoluontur, me medium aut contra eorum sententiam aduersarium reddere. non enim vbique tutum vera loqui. quamuis vbique tandem sua vi, palmam & victoriam reportatura sit veritas. vincit tandem ipsius veritatis amor, & opinandi saltem facultas, quæ maximè in dubiis libera cuique esse debet. Videbunt & forsan principes quædam in nostris commentariis, quæ nec ab aulicis audire, neque etiam ab illis quærere honestè aut tutò possint. literæ quæ consulunt oon erubescunt, neque adulantur: insidiarum docent dolos, & cauēdi modum, quem forsan aliunde sine periculo discere non possunt. Vnde Demetrius Phalerus, vt recenset Plutarchus in apophthegmatibus, rectissimè Ptolomæū regem adB monuit, vt commentarios de regno & imperio compararet volueréque. Quæ namque dubitant subiicere regibus amici, hæc descripta in commentariis sont. Et M. Varro exoratus à Cn. Pompeio, consule designato cum M. Crasso, ob consumptam in rebus bellicis adolescentiam Reipublicæ consuetudinum ignaro, de habendo senatu librum conscripsit; quem ille secutus, tantus domi inter suos euasit, quantus foris contra hostes fuerat, vt tradit Gellius. [a] Nolo tamen talia polliceri quæ alij præstiterunt. Neque etiam talis sum, qui id mihi arrogare aut tribuere debeam, vt velim quæ dicturus sum, vel pro lege haberi, vel pro veris à repugnantibus censeri. sufficit enim, si more consultantium, sententiam meam sine cuiusquam præiudicio, aut alterius imminutione, dixero: liberum relinquens, & potestatem emendandi & contemnendi.

[a] libro 14 c. 7.

C 4 Christianorū hominum esse duco, æquo animo emendare, & emendari. forsan & in nostris his commentariis de Republica, quædam non omnino inutiliter inuenientur excogitata, aut tradita vel ordinata, & dato quòd multa videantur quibusdam perperam apposita tamen si qua sint, quæ possint prodesse & iuuare rempublicam, non me pœnitebit etiam superflua immiscuisse. Sicuti nec terra damnatur aut natura, quòd in arboribus aliquando pauci fructus inueniuntur, cùm

plures multo inueniantur flores & folia. Adsit A tantùm Deus,vt summopere efflagito cœptis, & nostram mentem promouere ad meliora dignetur.Nec ignoro aliunde nihil adeò bonum reperiri posse,quin inuidorum & perniciosorum morsibus expositum sit.Solent quippe apes ex floribus mel conficere: cùm araneæ reliquáque venenata animalia, ratione propriæ venenatæ naturæ,eosdem in venenum præsentissimum conuertant. Et, vt ait Ælianus Prænestinus in prologo lib. de animalibus, *οὔτε πάντα πᾶσι καλὰ, οὐδ' ἄξια δοκεῖ σπουδῆς πᾶσι πάντα.* id est, *nunquam omnia omnibus placent, neque studio videntur omnibus digna omnia.*

5 Poterunt quidam,non inficior,forsan & abuti iis quæ dicturus sum.sed & poterunt aliquo prospero successu, nisi fallor, vti, vt cæteris quibuslibet rebus.quid enim sentiant, quidve singulis arridere potest,non possum cõiicere.id tamen B enitar,vt quæ mihi visa erunt vtiliora Reipublicæ,qua potero animi synceritate,& candore proponam. Optio data est cunctis quid magis probaturi sint,iudicate.Sufficit mihi,nihil à me dictum vel scriptũ fuisse,alio animo quam iuuandi Rempublicam, profiteri, & hanc meam fuisse mentem,hunc finem:quem si non sim assequuturus,nullus poterit tamen, vt credo, iustè reprehendere voluntatem.

6 Exordiemur itaque à descriptione, si definitionem non dixeris, Reipublicæ, vt de quibus agendum erit, intelligatur veluti per epitomen. Respubl.est rerum & vitæ quædam communitas vnius societatis.quæ efficit vnum quoddam corpus ciuile,ex pluribus diuersis vt membris compositum,sub vna potestate suprema, veluti sub vno capite & vno spiritu,ad bene & commodiùs viuendum in hac mortali vita, vtque faciliùs ad C æternam perueniatur.

7 Rerum appellatio hic latissimè patet, ad res, personas & actiones pertinens: vt & posse contineri docuimus alibi [a]. Communitas, est id quod & publicum:quod populo commune est & ciuibus:ciues verò à coeundo, quòd in vnum coierint,& societatem instituerint commode & bene viuendi gratia,vnde illa coniunctio vnanimis, dicitur vnum ciuile corpus. Dixit Pomponius [b] tertium genus corporum, quod ex distantibus constat: qualia corpora plura non soluta, sed vni nomini subiecta,veluti populus,legio,grex.Caius autem Iurisconsult. [c] Quibus permissum est corpus habere collegij,societatis,siue alterius eorum nomine:proprium esse ait, ad exemplum reipubl. habere res communes, arcam communem, & actorem seu syndicum,per quem, tanquam in republ. quod communiter agi fieríve oporteat,agatur,fiat. D

a lib. 1 Syntag. iur. c. 1.

b l. rerũ mixtura, 10. de vsucap. o l b 41. 20 [illegible] facit l. p oponebatur de iudi. P.

c l. 1. §. 1 quod cuiusq; vniuersitatis nomine vel contra eam agat. lib. 3 P. tit. 4.

8 Vtque in vno corpore physico, membrorum cõcordia & colligatione,actiones suas mens exerit & perficit,& vnico spiritu eadem membra colligat:ita vnum imperium,cum potestate vnius vel plurium vnitorũ in republica regit, imperat, cuique vt membris, conuenientia, & leges dicit, concordiam firmat,& humanæ societati necessaria exequitur:communicat commercia, actiones, & amicitias conuenientibus præceptis, quæ vel natura vel necessitas suadet per se inuiolata conseruare.Nam homo,qui non est,aut nõ potest,aut non vult esse in ciuili societate: vel Deus est, qui nullius indiguus & sibi sufficiens est, vel bestia, quæ non amat societatem hominum.homo quippe animal sociale,vt ait Aristotel.1.polit c. 2.Quia verò ea societas humana est hominis vtentis ratione,necessarium est, illam quoque esse ordinatam cum distinctione eius quod rationi consentit vel aduersatur:vt ius sit ordinatio ciuilis societatis.Iudicatio verò iusti & iniusti iudicium, distributione facta vnicuiq; iuxta id quod sibi conuenit & illius vel suum dicitur, dum eum exigit societas bona,per omnia æqualitatem arithmeticam, seu secundùm proportionem quantitatis cuique distribui æqualiter:sed secundùm proportionem geometricam & dignitatem, conseruatis gradibus munerum & officiorum, vt neque in corpore physico membra omnia eundem habent actum aut munus,neque eiusdem sunt dignitatis. Quanquam singula proprium & conuenientem habeant honorem in suo ministerio. Vtque in fidibus ac tibiis,atque cantu ipso cõcentus est quidam tenendus ex distinctis sonis, quem immutatum ac discrepantem aures eruditæ ferre nõ possunt:isque concentus ex dissimillimarum vocum moderatione, concors tamen efficitur & congruens:sic ex summis & infimis & mediis interiectis ordinibus, vt sonis, moderata ratione ciuitas consensu dissimillimorum cõsistit:& quæ harmonia a musicis dicitur in cantu,ea est in ciuitate seu republica,concordia,arctissimum atque optimum omni in republica vinculum incolumitatis, quod sine iustitia nullo pacto esse potest. [d]

9 Iustitia autem nisi ab authoritate alicuius qui supremam habeat potestatem, potest suum effectum consequi:vnde Cicero [e] ait,sine summa iustitia,rempublicam regi non posse.Et quot sunt respublicæ tot debent esse supremæ potestates,in vnaquaque vna, sicuti in vno corpore physico, vna anima quæ imperat,non duæ:in mundo,vnus deus,qui illud ex arbitrio moderatur.Pro monstro esset,imò impossibile,in vna & eadem republica duas esse supremas potestates æquales. Quod enim supremum est,in suo ordine priorem non admittit nisi subordinetur ad aliquid.Si duas constituas, iam diuidi corpus ciuile oportet, & ex vna republica duas fieri. Ista autem suprema potestas tamen,aliquando admittit administratores & distributores,duos, tres, aut plures: sed illi tres aut plures separatim, non habent singuli supremam penes se potestatem,sed omnes simul vnam.vt in aristocratia,& democratia accidit. In monarchia autem,penes vnum rerum omnium summa potestas,a qua reliqui, qui sub eo rempublicam vel principatum seu regnum per partes sibi creditas moderantur, pendent: neque quicquam proprij in illis habere dicuntur, & ideo negotia commissa, non suo nomine, sed principis vel tanquam delegari aut officiarij eius,expediunt.Et quemadmodum nec infirmior est manus, quòd sit in digitos dissecta, sed est ad peragendum agilior: ita neque imminuitur potestas summa à pluribus explicata:& negotia multis in republica communicata faciliùs conficiuntur. Non enim committitur summa potestas, vt non separantur digiti à manu,nec manus à brachio, nec brachium à corpore,aut corpus à capite. Sed quemadmodum virtus animæ per totum corpus & membra diffusa, sua per instrumenta exequitur mandata: sic summa potestas per ministeria præpositorum, suam exercet authoritatem. Et ita potestates subordinatæ magistratuum, ducum, comitum, & similium, non vtuntur summa potestate, quæ communicari non potest non secus quàm vnitas,

d Refert ex 2. de repub. Ciceronis Augustinus lib 2 c. 21. de ciuitate Dei.

e Cicero 2. de repub August. prædicto loco.

vnitas, sed authoritate habentis eandem, cum effectu vtuntur. Vt ab vnitate, sequuntur numeri alij duo, tria, & sequentes, vt vnitas non sit numerus, sed principium numeri, vt punctus, nō linea, sed principium lineæ, quæ ex punctis consequentibus oritur.

10 Quia autem verba perperam adiecta non sunt, quæ descriptionem cōficiunt, ea admonent nos pro genere, societatem & communitatē poni, reliqua pro differentiis, à generali illa hominum naturali societate. Rerum & vitæ societas, materiam demonstrat reipublicæ, corporis verò vnio cum membrorum concordia sub vno spiritu, formam societatis: bene viuendi verò intentio, habet causam finalem proximam: perueniendi autem ad futurum desiderium, habet intentionem finalem, propter quam alia constituta sunt. Colligitur autem ex omnibus necessitas administrationis, quæ conueniat intentioni, & ad effectum illam perducat, & conseruet, docetur & principatum veluti vnicum Spiritum, necessarium, artémque regendi, non minus quàm in vno corpore physico, vnius hominis exigitur, ratio in anima & intellectus agendorum, & eorum quæ demandari debent exequeoda singulis membris: Nō sunt membra hominis vnius, omnibus actionibus accommnda, sed sub propriis debet conseruari & informari. pes videre, oculus ire, auris tangere, manus audire non potest, quia ad illud non habet instrumentū aut organum. Nec etiam anima quæ nouit cuiusque membri facultatem & actionem, idipsum: sed propria imperat, & ita omnino singula propria solicitudine curat, cuius exemplum prudēs administratio quæ præest corpori societatis, sequitur, & singulis membris seu hominibus conuenienda prospicit, & procurat. Primùm & præcipuè totum corpus respicit populi, dehinc etiam singulares: ne dum tantùm vniuersum considerat, contemptis partibus, ex quibus totum perficitur, totum ipsum deficiat.

11 Respublica nomen est compositum, cuius diuisio plenissimè suam demōstrat qualitatem, perinde ac si dicas publicam rem, vel rem ad populum pertinentem. hicque populus latiorem habet significationem quàm collegij, quàm oppidi, quàm ciuitatis: quorum tamen multitudo & populus dicitur, sed determinatione adhibita demōstrationis particularis. vt dicimus populum ciuitatis Tholosanæ, populum loci alterius. & dixerunt etiam canones, populum pro plebe, seu pro numero parochianorū certæ parochiæ, si ad decem vsque homines congregati essent.[a]

Quod tamen proprie non admittitur, sed veluti per similitudinem societatis vniuersalis, vt ad exemplum reipublicæ dictum est quibusdam licere habere corpus ciuile.[b]

12 Populi nomen plures quàm plebis, continet. Plebs ἀπὸ τῶν πλειόνων à pluribus dicitur. populus verò, ἀπὸ τῶν πολλῶν πλειόνων, id est à multò pluribus, quòd populus omnes ordines hominum[c], vt dicemus, cōplectatur. sic vulgo quoque dicimus in Gallia, *le peuple*, pro vniuersa congregatione & societate hominum; & plebem vocamus, *le menu populaire, ou menu peuple*, quem vocant quidam per contemptum, *la populace*.

12 A populo, publicum dicitur: quasi populicum, quod ad omnes de populo pertinet[d] vel pertinere potest: populares actiones, quæ & publicæ[e], popularia sacra, vt ait Festus, & Labeo, quæ omnes ciues faciunt, nec certis familiis attributa sunt, vt fornicalia erant & pallia. Quies

a c. vn. in 1. q. 3. c. 1 & ibi gl. de electio.
b l. 10. quib. permissu. quod cuiusque vniuersi. non.
c Nicolaus Perrotus ad epigramma Martial. in Commentariis ∫. plebiscitū, de iure natural. apud Iustinia. l. 2 ∫ deinde cū difficile, de orig. iur. P. l. plebs. de verbor. signif. P.
d ∫. 1. de publicis iudi. apud Iusti. Alciat. ad l. bona ciuitatis, de verb. signif. P.
e Rubr. de popula. actio. P. l. eum qui. ∫. in popularib. de iureiur. P.

A hinc popularis & publica, omnium subditorum[f].

Prounciabatur olim litera o. pro u. in pluribus, vt etiam hodie solent Itali & Germani crassiùs, u. proferre pro o vel ou. inde & Valerius consul Romanus ex primis à populo quem maximè tuebatur & obseruabat, dictus Puplicola, & poplicola, quasi populicola.

Populus ita multitudo hominum, iuris consensu & cōcordi communione firmata, dedit nomen publicæ appellationi, siue absolute de populo imperij, vel de alterius ciuitatis vel regni multitudine agamus. Et ius publicum, vtilitas publica, res publica: quod ad statum commune pertinet. Sicut & Vlpianus Iurisc. *publicum* definiuit, *quod ad statum rei Romanæ* (de eo enim publico in concreto rei Romanæ agit,) *pertinet*.[g] vt priuatus contrà, quod ad singulorum vtilitatem. sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim, vt &

B Caius dixit[h] publicas res nullius in bonis esse: contrà, quæ sunt singulorū. Et M. Terentius Varro notauit, aliud esse populi vniuersi personarum, aliud singulorum, & quod populus est in sua potestate (nēpe si vigeat democratia) singuli in illius.

Respublica, inquit Cicero,[i] *nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori & cui nos totos dare, & in qua omnia postea ponere, & quasi consecrare debemus*. Quem Iustinianus dixit populum[k] cōtinentem omnes ordines eius paraphrastes dixit, δῆμον. δῆμος verò Græcis propriè dicitur significare multitudinem, seu hominum multorum cœtus, à verbo δέειν colligare, vt sit δῆμος quasi δεσμός, vinculum. quanquam nō me lateat, & aliquādo apud Homerū & alios, virum δήμου accipi pro plebeio, & opponi βασιλῆα καὶ ἔξοχον ἄνδρα, *regem*, inquam, & *virum nobilem aut præstantem*, sed id relatione & cōparatione fit, non proprietate nominis. quemadmodum & in eadē significatione Latini quandoque dicunt virū po-

C pularem, pro plebeio, qui potiùs plebeios quàm nobiliores sequitur. sic & popularem Plautus opposuit diuiti. *præstat*, inquit, *diuitem esse ac popularē, quàm nobilem & mendicum*.

13 E republica esse & publicum, vel ad publicā vtilitatem aliquid pertinere potest dici quatuor modis. Primùm, cùm in vniuersum aliquid constituitur vt inseruiat populo, & cuius vtilitas ad volentes etiam singulares personas separatim perducatur, & illis communicetur: cuiusmodi ius publicum dicitur versari, in sacerdotibus & magistratibus[l], quorum ministerium priuatis patet. Secundo, publicum, quod vtilitatem tantùm publico seu populo confert simul, nō separatim singulis. vt si quando de ærario locupletando, vel de fisco agatur.[m]

Tertio dicitur publicum per consequentiam tantùm, quod tamen principaliter ad vtilitatem

D singulorum pertinet[n].

Quarto publicum, quod in vtilitatē & causam totius corporis populi quidem inductum est. Sed ex consequentia ad singulorum vtilitatē pertinet. vt interesse reipublicæ dicitur, ne quis re sua malè vtatur.[o]

Dicitur & aliquod authoritate publicum munus, vtilitate priuatum[p] vt tutela.

Generaliter & respublica dicetur & accipietur, pro statu populi & negotiorum eius. Eóque modo Aristoteles[q], *Respublica*, inquit, *est ordinatio ciuitatis & circa magistratus alios, & maximè circa id quod summam in ciuitate habeat authoritatem, etsi sit principalissimum. Principalissimū autē est id quod vbique gubernat & regit ciuitatem: ceu in populari quidem, populus: in potentia verò paucorum, pauci*.

f l. 2. ∫. quæ quoque, de orig. iu. perfecti. vrb. P.
g l. 1. ∫. huius studij, de iustitia & iur. P.
h l. 1. de rerum diui. l. 1. P. tit. 8
i Cicer. 2. de legib.
k ∫. plebiscitū, de iure naturæ gentium & ciuili, apud Iustinia.
l d. l. 1. ∫. huius studij, de iust. & iur.
m vt in l. pen. de primipilo l. 12. C.
n vt dicitur de eo, quod interest reipub. mulieres esse dotatas: nempe vt facilius nubant, & repleant ciuitatem liberis hominibus. l. 1 & 2. solu. ma. P.
o ∫. penul. de his qui sunt sui vel alieni iur. in Iustit.
p ∫. 1. de excusatio. tutor. apud Iustinia.
q Aristotel. lib. 3. politic. c. 4.

14 Constat itaque hæc respublica, materia & forma, quæ paucis per speciem protheoriæ seu præuiæ speculationis, ante oculos proponere debemus. pro materia sunt res ipsæ publicæ circa quas versatur forma administrationis & publici seu reipublicæ.

Res istæ publicæ, in summa vel corporales vel incorporales, diuinæ & humanæ sunt. inter corporales publicas & ad rempub. pertinentes, sunt ciuitates, oppida, regna, imperia. & in illis, ædes sacræ, theatra, viæ publicæ, maria, flumina, castra, & similia. plura quæ vtilitati communi seu publicæ populi destinata sunt, vt vectigalia & reditus publici.

Inter incorporalia publica & communia, religio, iura, mores, leges, & similia.

Inter res, & personæ publicæ sunt: vel cum authoritate propriæ potestatis, vt principes, etiam sacrosancti reges, monarchæ, imperatores, summus pontifex, sacerdotes, & similes. vel cum authoritate executionis potestatis publicæ, gerentes vices habentium potestatem personarum, quales sunt magistratus ecclesiastici & seculares, iudices, legati, vicarij, vicem regum agentes, toparchæ, scribæ & notarij publici, & similes.

Ad res quoque pertinent, actiones quæ publicæ tantùm sunt, consilia publica, comitia, bella, pax, induciæ, iudicia publica, & ipsa potestas & authoritas iudicandi, aliáque munera seu officia publica, vel realia, vel personalia, vel mixta, prout ad causam publicam respiciũt & reip. vtilitatem.

Rursum personarum & actionum publicarum ministeria, cura & solicitudo, non solùm publicã causam: sed etiam, authoritate publica tamen & eadem potestate, disponunt causam priuatarum personarum. Sepatatum enim quidem est dignitate & potestate publicum à priuato: sed quia publicum sine priuatorum muneribus & personis esse non dicitur, ideo & coniunctum priuatum publico: vt publicum per se quidem considerari possit, tamen non nisi imperfectæ, quia, vt dixi, sine priuato esse nequeat, &, nisi authoritate publica, priuata dirigantur, & compellantur suos teneat ordines vt conuenit societati. breui tempore respublica dissoluitur. Quare diligenter cum publico & priuatum in administratione reipublicæ curandum est: sed magis publicum omnium, quam aliquorum singularis ratio procuranda. Vt medicus primum, dum membrum hominis ægrum est, propinat quidem pharmacum quod ex toto corpore malos humores educere possit: sed ibi non subsistit, quin etiam loco affecto singularia adferat remedia: & si videat membrum aliquod incurabile, cuius etiam morbus serpendo alia sana membra inficere possit, vt salua alia mẽbra conseruet, sæpe abscindi membrum putidum iubet. Ad quem modum rector reipublicæ, mores optimos bonis legibus instituit, respiciens ad totum corpus, & generaliter actus priuatorum communi bona lege & publica disponit & format, facienda iubet, vitanda prohibet circa actiones, vt contractus, crimina, vltimas voluntates, iudicia, lites, reliquósque actus, quibus societas publica institui & conseruari possit aut reformari, disponit communi regula, & iudices dat qui exequantur in hypothesi & euentu singularium negotiorum. Et si quoddam intelligat membrum reipublicæ, nempe aliquem ex societate, in morbum seu peccatum aduersus propriam salutem & societatis humanæ incidere, adhibet localia κατὰ τόπους, vt dicunt medici, remedia: & si membra putida sunt & immedicabilia, quæve totam possunt societatem inficere, nempe turbare, corrumpere, dissoluere, aut tollere, ipsa membra authoritate eadem truncat, tollit & abiicit. Qua ratione quoque responsum est, & interesse reipublicæ delicta puniri.[a]

[a] l. ita vulneratus, ad leg. Aqu. l. P.

15 In republica rursum communicatio fit rerum & officij personarum, prout alter altero indiget, proútque iustè æquum est natura dictante seu ratione humana, alterum alteri opem ferre, coactis etiam hominibus ab vsu rationis alienis, ad hanc communionem vt propriam humanæ naturæ descendere.

Quid enim magis conuenit humanæ naturæ, quàm proprium sanguinem diligere, quo omnes vt communi vinculo coniungantur, ab eodem patre nati, vnde nefas alteri insidiari[b]: & contrà, interest hominis hominem affici beneficio[c]. & sic compati membra membris, vt ait D. Paul.[d]

[b] L. 3. de iust. & iur.
[c] l. seruus ex lege. de seruis export. P.
[d] 1 ad Corint. c. 12. vers. 26.

Hoc fit in societate politica & publica. ibi enim infirmi communi ope iuuantur, & defenduntur: qui se regere nequeunt, reguntur: ignorantes instituuntur & formantur legibus: agenda & cauenda illis iudicantur, impij emendantur. Ibi quisque proprium munus priuatim agit rectè & ex legibus publicis: & nihilominus communi vinculo alteri coniungitur.

16 Habet exemplum sectandæ societatis homo & à seipso, & ab omnibus rebus in quarũ societate aliquomodo participat, quia est epitome totius mundi, microcosmos seu paruus mundus, vt nulla relinquatur excusationis occasio quin scelestissimus creaturarũ omnium sit, si hanc societatem & reipublicæ constitutionem & communitatem humanam auersetur: multo magis, si eam turbare, destruere & conuellere velit. habet in se ipso corporis vnius physici membra, quæ si à societate ipsa discedãt animæ vnius, corruunt & intereunt. Videt quatuor illa prima elementa ceu principia totius corporalis compositionis, quanquam ferè contraria facultatibus, tamen inter se colligari quadam via media. vt terra frigida & sicca, coniungitur societati aquæ per frigiditatem, quæ est frigida & humida: aqua verò, per humiditatem coniungitur aeri, qui est humidus & calidus: & ipse aquæ sociatur per caliditatem igni, qui est calidus & siccus: & rursum ignis per qualitatem siccitatis, sociatur terræ, quæ est sicca & frigida, vt dixi. sic est ibi res publica elementalis, quædámque illis communia cum concordia, & quædam proprietate distincta. Vt in corpore composito ex quatuor elementis, societatis elementorum communis retinet compositionem quæ crasis dicitur: & per discrasiam, vbi dissidere incipiunt, minantur speciei compositæ interitum, vbi illa substantia composita ex propria natura, incipit rebellionem elementorum sentire. nam ex ea vel laborat: vel si restitui & pacari nequit, interit. In plãtis & arboribus, radix vt imperatrix, trũcum vnũ adfert, ille plures ramos, rami diuersa folia, diuersos fructus, & in illa societate trunci cõmunicantes, vegetãtur & crescunt, & seorsum fructus pariũt: verùm quandiu in illa societate degunt. excisi verò rami à caudice & societate aliorum, statim arescunt, & destituti ope gubernatricis facultatis vegetantis, pereunt.

De membris animaliũ, ac hominum & plantarum, idipsum dicere licet, sed vltra videmus nulla animalia ita fera, quæ in sua specie regulariter & naturaliter non seruent societatẽ aliquam cõmunémque vitam, vt nunquam, aut nisi maxima co-

gente

gente fame vel rabie, suæ speciei animalibus insidientur: quamuis aliqua sint magis aliis in sua specie gregalia.

Societas & cõsonantia in cœlo communi virtute contenta, quanquam stellæ, cometæ, signa, proprias aliunde habeant naturas, proprium lumẽ, proprios effectus & motus. Quæ dum turbabuntur, imminere orbis interitum, ex sacra pagina liquet, ante quem virtutes cœlorũ mouebuntur, stellæ cadent de cœlo, seu ab illa societate, sol obscurabitur, luna non dabit lumẽ suum, &c.[a]

a D. Matth. cap 24 vers. 29. Diui Lucæ ca 21 vers. 2.. Ioel. 2. Esa.æ 13.

Qualis adhuc sit respublica & societas cœlestium angelnrum, quis ignorare potest? vbi cœlestes hierarchiæ, ordines societatis subordinati, cõsensus & cõmunitas obsequij Dei, vnanimis Dei cultus, cum quorum substantia participat anima hominis intellectualis, quæ ideo conformi pacis & tranquillitatis societate, debet cum suis eiusdẽ velut naturæ consanguineis, vti, & præstantiorem illam animæ substantiam conseruare irreprehensibilem quoad fieri poterit: quódque mutuis bonis & assiduis societatis institutis efficere poterit. Præcipuè si more angelicæ societatis, ad Dei cultum præcepta & voluntatem exequendam diligens & intentus sit. Qui esse debet scopus singularis singulorum hominum, & vniuersarum societatum rerum publicarum.

17 Materiam reipublicæ, informat administrationis qualitas recta & proba, & bonis legibus & consuetudinibus temperata, quæ formã dat. Alioquin enim societas per se hominum, si hæc absint, potiùs dicenda est coniuratio latronum & confusio, quam respublica. Et quo magis erit aliena à bonis legibus & institutis, eo magis erit perniciosior & scelerata, indigna quæ societatis humanæ nomẽ habeat. Hominis corrupta natura & prona ab adolescentia ad malum, [b] nisi arte regatur, non potest diu in congregatione persistere: &, si omnes sine vlla certa bonáque forma viuendi degant, si æquali potestate cõfusè aut per vim agere quod sibi rectum & faciendum videtur, voluerit exequi, & sine consilio tueri.

b Genes ca. 8. vers 21 math. 15. vers 19.

18 Quare in bene instituenda republica, illud fundamentale erit, vt sint qui imperent, iubeant, & dominentur, & qui obtemperẽt: cùm fieri non possit, in multitudine, non esse qui egeant regimine, & qui alios regere nõ possint. Et proinde sunt in societate qui regunt tantùm, & non reguntur ab aliis: qui reguntur tantùm & non regunt, vel quia potestatẽ non habẽt, vel quia nesciunt. Sunt alij qui regunt & reguntur: nẽpe primi sunt principes, monarchæ, qui à nullo alio quam à Deo habent potestatem in sibi subditos, & ita liberè regunt. Illi verò qui reguntur, sunt subditi, quibus obediendi vel lege, vel consuetudine, vel vi imposita est necessitas. Qui regunt & reguntur, sunt magistratus, duces, marchiones, iudices, qui accipiunt leges secundum quas & ipsi viuant à superioribus a quibus instituti sunt: & regunt hisdem, legibus sibi commissos, potestate & authoritate sibi concessa, non proprio, sed alieno nomine.

19 Omnium autem & gubernantium & legum & obtẽperantium vnus communis finis, ad quem & propter quem alia sunt quæ proprios & particulares fines habent tendentes, vel dirigentes ad eundem. Finis generalis totius politiæ & reipublicæ, est vtilitas publica seu populi, quæ & principaliter omnes vt vniuersos, considerat, & singulos consequenter, quia ex populo sunt, instituit, dirigit, & conseruat in societate illa publica, & breuiter, ad statum reipublicæ pertinet.

20 Ad illum statum cõseruandum, primùm dominia rerum distributa ex iure gentium, veluti ad communem societatem facilius cõseruandam, vt quisque seorsum laboraret, & ne in laboribus ab otiosis interpellaretur, néve res & cultura illarum negligerentur: agríque termini impositi ne discordia turbaret societatem.[c] Et distinctis dominiis, leges de commutandis rebus volentibus dominis, latæ: de contractibus licitis[d], pro acquirendis, amittendis & conseruandis rebus, in quibus ius consistit totum.[e]

c Lex hoc interdic. vtit. & tur. P. c. forum, de verb. sign. vide quæ d. xi tom. li. 3 prælu diorum operis: tractatu ad c. 4. 5. 6. 7.
d dicta l. ex hoc iure de iu sti. & iur. P.
e l. in. de leg. P.

21 Hinc etenim sequuta commercia, quæ faciliorem reddunt societatem hominum, in comparandis necessariis, & distrahendis superfluis, sine iniuria cuiusquam, & pacificè.

Ita finis contractuum, commercia, facilia & libera: commerciorum autem exitus tendit ad vtilitatem publicam, exclusis dolo, fraude, deceptione, & inæqualitate, quibus resistitur per formulas & substantialia contractuum.

22 Eo pertinent obligationes quarum finis proximus seruare fidem datam ex necessitate[f] compulsionis, per actiones & iudicia.[g] hoc conuenit humanæ societati[h] etiam, & dirigitur ad cõmunem finem vtilitatis publicæ.

f § 2. de obligationibus à hostione.
g à finitione actionum. §. 1. de actionib. l. 1. eo. P.
h in l. 1. de pact. conuent. P. l. 2. de pactis. P. c. 1. eo. tit. apud Gregor.

23 Vltimarum voluntatum etiam leges consequuntur prædictam contractuum necessitatem. æquum enim visum est & cõueniens vtilitati reipublicæ, vt quibus viuentibus datur libera dispositio rerum in dominio existentium, eisdem detur dum viuunt & morituri sunt, etiam de illis disponendi facultas[i]. alioquin turbarentur societates humanæ: & si non esset certa lex dans potestatem disponendi de rebus suis, vel si nõ essent certæ & & definitæ personæ ad quas post mortẽ dominorum res eorum transirent, sequeretur confusio, vt post mortem omnes satagerent vi eas occupare, imò & accideret, sæpe insidias fieri viuis possessoribus, vt illis sublatis bona in prædam venirent audaciorũ. Sed & arbitrium hominis, quod liberum esse debet maximè, adimeretur. Et proinde illis, aliisque pluribus rationibus, quæ in hac successionum materia suis locis cõmodiùs explicantur, responsum, interesse reipublicæ, suprema hominum iudicia sortiri effectum.[k] & rursum, interesse reipublicæ, ne cuiquã ius suum detrahatur[l].

i l 1. c. de sacrosan. eccles.

k vel negare, quemadmod. testa. aperian. P.
l l. 2 de his qui sunt sui vel alien. iur. P.

23 Finis proximus pœnarum & vindictæ criminum, est nocẽtes punire: cum vbi non est delictũ, non sit pœna.[m] Sed hic finis, hæc via puniendi, habet exitum in viam publicam: interest enim reipublicæ delicta cognita esse[n], & puniri[n]. nempe ne noxij alios inficiant, & vt tuta inter improbos sit innocentia, & formidato supplicio coerceatur nocendi cupiditas[p].

m in l. si pœna. l. sancimus de pœn. P. l. crimen paternum. C. eo. titu c. 2. de cõstitutio.
n l. cum qui nocentem, de iniur. P.
o l. ita vulneratus, ad leg. Aquil.
p ca. factæ sunt autem leges. 4 distinct ca. nõ frustra. 23. q. 5.

25 Fines sunt artium proprij opera propria: vt architecti, domus: sutoris, calceus: agricolæ, messis: & sic de similibus. at & domus necessitas, & calceus, & messis, & similium. ad singulorum, & ita ad publicam vtilitatem dirigũtur: sic leges, de his quoque publica authoritate statuerunt, ne inde fraudibus singulorum in præiudicium, vel damnum humanæ societatis conuertatur.

26 Sic dicendum de institutionibus puerorum & iuuenum, de mulierum & aliorum moribus, quæ omnia sunt vel debent esse sub cura diligenti gubernãtium respublicas. Quia eorum corruptio pertinet tandem ad corruptionem totius corporis ciuilis, quod componitur ex illis, non minus quàm ædificium ex fundamentis & partibus integralibus constat. quarum neglectus ruinam tandem totius ædificij efficit. Neque etiam boni patresfami-

liàs contemnunt vel modicum stillicidium, vel A
partem exiguam ædificij in tempore reficere vel
conseruare, metu, ne eius defectu paulatim tota
contextura resoluatur. Sicut enim deprauati mo-
res subuertunt rempublicam, sic emendati & be-
ne instituti ad conseruandam eam pertinent.

27 Proinde operæpretium est in republica
quæ bonam habeat constitutionem, omnibus qui
eam regere prosperè & fœliciter satagunt, non
tantùm studium ad vniuersi considerationem &
conseruationem dirigere, sed vna etiam ad partes
& ad membra bene instituenda, quæ possint dis-
posita secundùm proportionem totius, formam
corporis ciuilis sine vitio reddere. Sic solent ædi-
ficaturi prius seorsum lapides & ligna, aliámque
materiam ædificio futuro conuenientem quære-
re, quæsitam dolare, quadrare, formaréque, vt par-
ribus ædificij quibus destinantur, inseruire com-
modè aut facilè possint, adhibent & omnes arti- B
fices reliqui hanc curam, vt materiam priùs con-
quirant, eam disponant, dehinc ad perfectionem
artificij perducant. Sunt & singulis artificibus in-
strumenta propria paranda, quibus possint bene
aut facilè artis peritiam ad operis perfectionem
perducere. Nisi materia eligatur, & rudis priùs di-
sponatur & poliatur, & suis conuenientibus locis
inseratur vel conglutinetur, ars inutilis est artifi-
cij, vt contrà accommoda materia, nisi per artem
& instrumenta necessaria dirigatur, non potest o-
pus perfectum assequi.

28 In omnibus enim actibus & negotiis,
qoæ ad suam peruenire debent perfectionem,
tria præcipuè requiruntur: materia propria, ad su-
scipiendam formam, & ars ad illam imprimen-
dam vel concedendam, vel imprimendam cum
suis instrumentis, tanquam medium: & ipsa for-
ma, quæ est terminus, ad quem per medium artis C
& disciplinæ à materia peruenitur.

29 Sic in opere perfecto reipublicæ, opor-
tet priùs materiam disponere, vt ad suscipiendam
formam sit idonea. Pro materia sunt, vt dixi, res,
personæ, & actiones populi in singulari & sepa-
ratim: status perfectus reipublicæ & forma, totum
corpus ipsum reipublicæ: medium ars instituendi
gubernandi, & conseruandi per quam disponitur
quo modo res & personæ sint distinguẽdæ, & ha-
bendæ, instituendæ, conseruandæ, vt possint con-
uenire optimo vel bono statui reipublicæ. Quæ
latiori calculo postea venient Deo fauente, in di-
squisitionem. Et perpẽdemus priùs populum ceu
ciuitatẽ aut societatem ciuilem in genere, postea
in specie, de personis ex quibus constatur popu-
lus, déque legibus quæ ad particularem institu-
tionem earum pertinent, dehinc de rebus aliis
reipublicæ, & postea de modo diuerso admini- D
strationis. De principatu, & quæ ad illum & prin-
cipem pertinent, de ipso ortu, conseruatione, mu-
tatione, interitu rerum publicarum & principa-
tuum. Atque cum his ea quæ & in antiquis & no-
uis gubernationibus conuenientia inueni, & re-
pugnantia, déque abusu & peccatis quæ in his
sæpe accidunt & remediis, pro ingenioli nostri
captu, non sine magna imperantium & obedien-
tium seu subditorum vtilitate, nisi fallar, ad lau-
dem Dei, vtilitatémque omnium tradere cona-
bimor.

*De origine & progressu societatis, coniunctionis &
cationis populi in vnam Rempublicam,
seu statum communem.*

CAP. II.

QVVM populi nomen sit multitudi-
nis collectiuũ, necessarium est sub
ipsa collectione inueniri & consi-
derari distinctionem inter partes,
quæ cùm sit diuersa, conuenit, pau-
cis illam in præcipuis, quæ possint ad reipublicæ
cognitionem facere, explanare. Itaque prima di-
uisio seu distinctio populi, vt hominum persona-
lis, singularium personarum est, sexus, ab homine
primo creato Adamo, à cuius vnitate numerus a-
liorum pendet, è latere priùs producta coniuge
Eua: & ex vtroque, generatis reliquis mortalibus.
Subinde secunda distinctio fuit generantium, &
generatorum, & ætatis: dehine mortuis primis ge-
nerantibus, relictis filiis, singula cœperũt à se ge-
nitos seorsum procurare, & inde sequuta diuisio
per familias seu domos, quarum numero conti-
B nentur & filij, serui, ancillæ, & postea clientes, qui
se principalibus familiæ, vel fœdere, vel fide de-
uinxerant, vel illis se commiserant, vel bona ab
illis colenda acceperant.

2 Coierunt in vnum plures familiæ, & in
eodem loco habitarunt commodioris vitæ causa.
Hinc vici facti, ex domibus coniunctis vicinali-
bus: dehinc ex vicis, pagi: ex pagis vrbes aratro
circumscriptæ, muris clausæ, politiori vita instito-
tæ, ex ciuitatibus rursum ciuibus abundantibus,
abducti coloni in proxima loca, vel in alias regio-
nes vnde coloniæ dictæ, quæ obseruarunt vt præ-
cipuam originem, ciuitatem illam & patriam vn-
de ductæ fuerunt, & ideo matricẽ vt præcipuam
coluerunt, ab ea leges acceperũt; ei testimonium
cognationis, tributis, ope, auxilio pecuniarum &
personarum, dum opus fuit, præbuerunt. A matri-
cibus rursum, aliisq; vicinis ciuitatibus, alicuius
C viri superioris electa industria, opera, & protectio
facta inde regna: ex pluribus subditis regnis im-
perium.

3 Quemadmodum in spirituali hierarchia
clerici ecclesiis distincti, per singulas ciuitates cõ-
stituti presbyteri,[a] qui eis præessent: presbyteris
Episcopi, alij maiores & de pluribus soliciti quo-
que præpositi, donec ad vnicum põtificem maxi-
mum peruenitur per gradus. Sic vnitas in tempo-
ralibus & spiritalibus, sub vno Deo, duarum po-
testatũ spiritualis & temporalis, à quo ab vnitate,
ordinatione diuina in partes omnis dispositio to-
tius corporis ciuilis pendet, sicut vnguentũ, vt ait
Dauid [b], quod à capite descendit in barbam, bar-
bam Aaron, & in oram vestimenti eius.

In Genesi mundi, Exodo, & aliis libris sacræ pa-
ginæ, distincta politia humana & diuina per gene
rationes, domos, loca habitationũ electa, familias
D & ante & post inundationem diluuij generalis.

Distincti principes generationum, & per fami-
lias primùm constituti [c]. Post diluuium item inter
generationes Sem, Cham, Iaphet filiorum Noa-
chi diuisæ familiæ & gentes per orbem terra-
rum[d]. Et rursum, ex duodecim filiis Iacob, ex duo-
decim patriarchis, id est primis patribus totidem
diuisiones generales: quæ rursum per cognatio-
nes & familias fuerunt subdiuisæ [e]. Subdiuisa &
tribus Leui per officia, ministeria ad cultum di-
uinum pertinentia, per vices, per cognationes ab
ipso Dauide [f]. Et numerati à viginti annis & su-
pra, qoorum alij ministri delecti sunt, alij iudices,
alij præpositi, alij ianitores, psaltes, canentes or-
ganis, alij cantores, alij vt Leuitæ qui starẽt manè
ad confitendum & canendum Domino, similitér-

que ad

a Actor.c. 14. vers.23. ad Titum.c.1.vers.5.
b Psalmo 132.
c Genes. 4. & c.5.
d Genes. 10.& 11.
e Exodi 6 Numerorum c.1. & a super decem prima capita primi libri Paralipomenon.
f Paralip.c.23. & c.24.

ad vesperum,& ad obeunda sacrificia,redácti ita A in classes,collegia,& exigua corpora ciuilia.

4 Fuir aliquando tempus, quo exigua erant regna, fiuésque potestatis publicæ angusti,vnoquoque rectore suis cótento,& nihil aut pauca à vicinis desiderante, diligenter sibi commissos paucos curãte, semota ambitione latiùs regnádi, aut subiiciendi sibi alienigenas, vt ait Iustinus,in principio. Vnde antiquitus plures memorantur fuisse reges seu reguli, quos hodie dignaremur nomine Marchionis, aut Ducis, aut Comitis. Erántque tunc veluti nati cum ipsa terra indigenæ αὐτόχθονες tam imperantes quam subditi, & paucis legibus contenti, vt qui ex moribus consuetis à maioribus traditis, viuerent pacificè, & veluti cum illis nati & his cum lacte assuefacti.

5 At vbi postea incessit dominandi libido, vicinos subiugandi desiderium, inanis possidendi gloria,efferari cœperunt homines,ad bella,ad B prædas conuersi:instituta paterna & patria labefactata,necessitas defendendi imposita, nationes nationibus diuersis coniunctæ,mixtæ, corruptæ: instituta diuersa desiderata,noui modi viuendi ex diuersis pro occasione oblata temperati: & ex malis moribus, bonæ leges reformatrices ortæ, debiliores populi à fortioribus superati, illorum legibus regi cœperunt, abdicatis propriis.

Et hinc sequutæ sunt rerum publicarum diuersæ administrationes populorum,ciuitatum,oppidorum,& regnorum diuersæ societates.

6 Hoc tamen obseruandum est, nunquam fuisse tempus,in quo non fuerit societas & communitas aliqua vitæ inter homines:nisi vi aliqua superiore coacti fuerint ab illa in solitudines abire,vt ridiculi mihi videantur qui audacter affirment homines primum more ferarum vitam degisse in syluis & montibus solitariam, donec à C quibusdam in cœtum inducti sunt. Quanquam verissimum putem & admittamus tantùm aliquando vitia hominum superasse naturam rationis, quam obscurarunt interdum, vt more ferarum cœtus suos seleges agerent:verùm cœtus, societas,siue bonorum siue malorum hominum, nunquam defuisse in humana natura existimo verius. sed nó semper bene eos cœtus institutos. Etenim qui bene philosophati sunt, vt nulli dubium est,dixerunt, [a] hominem esse naturæ rationalis,animal sociale,politicum, seu ciuile, quod proinde est.Quare,quòd seorsum aliquando habitarunt,more ferarum homines, hoc contra naturam,vt & quòd in vitia quæ rationi aduersantur,lapsi fuerint. Ratio, qua genus hominum vt anima intellectuali donatur, & præstat cæteris animalibus,naturalis & veluti cónata & insita in omnibus hominibus, hoc quoq; naturale habet, D vt singuli velint benè & cum ratione viuere, vt etiá plures viri præstantissimi,primam partẽ philosophiæ bene viuẽdi arbitrarentur à natura sola petendam [b]. cuius summum bonum esse omniáque a natura hominem consequutum, corpore, anima,vita:& hominem partem vniuersi.Sicque coaluit societas naturà, qua simile similem sibi diligit, diligenter sequitur, & idipsum admittit, vnáque cum eo iucundissime commoratur & degit. Neque aliud testimonium desidero præter diuinum, dum Deus creato homine,dicit, *Faciamus ei adiutorium sibi simile, non est bonum hominem esse solum* [c]. Et alibi, sapiens, *Va soli, qui cum ceciderit, non habet subleuantem se* [d].

a Aristotel. 1. politic.c.2.

b Vide Ciceronem Academic.quæstio.

c Genes. c. 2. vers. 18

d Ecclesiastes c.4.vers. 10.

Quid ciuitas. Atque de diuersa ciuitatum maiorum & minorum, cælestium & mundanarum, & ciuium earundem in genere distinctione.

CAP. III.

A Coeundo dicti ciues, quòd vinculo quodam societatis in vnum coeant cœtum, & sub iisdem legibus viuant [e]. Ciuitas dicitur,ciuium vnitas, à ciuibus, & est societas quædam, [f] & multitudo secundùm naturam,quæ specie differt. [g] aut ciuiũ multitudo, [h] cómunio quædam similiũ,gratia vitæ,&quàm maximè fieri potest,optimæ [i]. Et ita cótinet ea quæ ad vitã necessaria sunt optimè degendã,siue corporalia siue spiritualia.ac proinde & ciuitas multitudo est domorum,agro & pecuniis sufficiẽter abũdãs,ad bene viuendum. [k] ideo & gratissimus Deo cœtus, vt & nouerũt Ethnici,inter alios Cicero. *Nihil est enim,* inquit, [l] *illi principi Deo, qui hunc mundum regit, quod* B *quidem in terris fiat acceptius, quàm concilia, cœtúsque hominum iure societatis, quæ ciuitates appellantur.*

e Cicero in somnio Scip. 4. Academ.

f Aristot. 3 politic. c. 1.

g Aristo. 3. polit.c. 1.

h Arist. 3 pol. c. 1.

i Aristo. lib. 7. poli. c. 7.

k Aristot. lib. 1. œconomi. c. 1.

l In somnio Scipio.

2 Conuenticula hominum primùm dicta,ciuitates dicuntur: & continens pro contento, vocatur aliquando ciuitas: cùm tamen ciuitas incolæ sint,locus autẽ definitus vbi coeunt simul,vrbs & ibi ædificia,vt Nonius Marcellus notauit. Ciuitatẽ non lapides,sed homines faciunt. Ciuitatẽ ita D. Thomas dicebat, [m] esse principalissimum eorum,quæ humana ratione constitui possunt.

m lib. 1. politic. c. 1.

3 Societatum tres generales differentiæ,vna est spirituum intellectualium, alia corporalium, vt animantium brutorum, quam silentio prætereo:alia eorum quæ participant anima seu spiritu intellectuali, & corpore. Rursum spirituum, duæ sunt species societatis, quæ vna tamen ab initio fuit:fuerunt enim omnes intellectuales sub C stantiæ,& angeli dicti spiritus, creati omnes boni,& erat cœtus ille beatorum tantùm spirituum ciuitas cœlestis spiritualis, sub vno principe Deo habente commodam & supremam potestatem, sed postea ob superbiam & ambitionem separauit Deus ab hac ciuitate malos & ingratissimos spiritus,& in profundum abyssi coniecit [n]. vbi facta est coitio & cœtus impiorum, & ciuitas dæmonis,sub principatu principis tenebrarum,cum communione distinctarum pœnarum ex maledictione iusti iudicij Dei [o].

n Esaiæ 14. c.

o Iacob. c. 2.

4 Alia ciuitas & coitio hominum,in medio posita,particeps rationis animæ& corporis,mundus est,vrbs omnium hominum communis,ciuitas magna. *Hæc nostra communis omnium ciuitas, orbis terrarum*, inquit diuus Chrysostomus [p], *distinguimur locis situ,sub communi tecto viuentes concaui magni cœli.* In ista ciuitate,communis habitatio,com- D munia omnia hominibus ad vsum illorum facta; sub illo principe totius creaturæ Deo. *Et Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & omnes qui habitant in eo* [q]. Data omnibus quæ in eo sunt orbe vtenda [r],hîc leges omnibus communes societatis,est vinculum iuris naturæ, sanguinis ab eodem origine sumpta proximitas, fraterna omnium dilectio,qua interest hominis,hominem afficí beneficio [s]:& nefas insidiari alterum alteri [t].

p D Chrysost. tom. 1. in psalmum 48. Cicero 3. de legibus.

q psal 24. vers. 16. cann. quo iure 8 dist.

r Genes. 1. & 3 & 9.

s l. lerunt ea lege, de seruis export. P.

t l. 3 de iusti. & iur. P.

5 Rursum hæc hominum societas, in duos cœtus generales in hoc mũdo etiam diuisa:vnus, dicitur ciuitas congregatio seu ecclesia bonorum & Dei; alius, ciuitas impiorum & dæmonis: Ad vtrã velit enim homo,poterit referri.Quia homo inter superna & inferiora viuẽs,particeps mortalis & immortalis naturæ, rationalis & sensua-

lis, ſpiritualis & corporalis, relictus hic fuit in manibus conſilij ſui, & ſub libero arbitrio cuius ciuitatis poſt mortem corporalem velit fieri ciuis: an ſupernæ, aut infernæ. ſicque inſtituere poteſt hanc mundanam & terreſtrem ciuitatem, vt ab ea ſibi deligat vel gradus ad ſuperiorem: vel ſi negligat, præcipitium ad inferiorem, quandiu in hac mundana mediáve via peregrinatur, & ſpirat, poteſt dici animal ſociale, & conuerſationem habere vel cum ſuperioribus vel cum inferioribus, & cum mundi ciuibus, in ſocietate poteſt viuere politica vel œconomica cum reliquis hominibus bene aut malè: & ſi a conuerſatione illa ſui generis, ſe à malis abdicare velit, vt de alia ciuitate meliori incolenda cogitet, viuat autem in hac ea vitæ puritate & rectitudine, quæ admitti ad cœleſtem mereatur, cœleſtem ciuitatem aſſequetur, ope optimi maximíque Dei, qui & viam oſtendit, & conatus noſtros ſemper in melius ſua gratia & bonitate promouet, currentem trahit & iuuat, tanquam ad proprium finem. *Non habemus enim hic ciuitatem manētē, ſed futuram inquirimus* [a]. *Surgite & ite*, inquit Deus per prophetam Micheam [b], *quia non habetis hic requiem.* Ad hoc enim hîc bene viuere ſatagimus, vt ad illam fœlicitatem, ſeu fœlicem ciuitatem, perueniamus, quò finalis terminus bonæ reipublicæ ſæculi reſpicit, vt ſuo loco poſtea dicemus. *Fide, qui vocatur Abraham,* [c] *obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit neſciens quò iret fide demoratus in terra repromiſſionis, tanquam in aliena, in caſulis habitando cum Iſaac & Iacob cohæredibus repromiſſionis eiuſdem. Expectabat enim habentem fundamenta ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus* [d]. Meminit de illa ciuitate & ciuibus eius, & quod nobis pateat, diuus Paulus [e], *Acceſſiſtis*, inquit, *ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cæleſtem, & multorum angelorum frequentiam, & eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis & iudicem omnium Deum & ſpiritum iuſtorum perfectorum.* Hæc ciuitas deſcripta à diuo Iohanne [f], ſancta Hieruſalem deſcendens de cœlo, quæ non eget Sole, neque Luna, vt luceat in ea: nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt agnus: habitatio Dei cum hominibus: in quam nihil coinquinatum ingredietur, aut abominationem faciens, aut mendacium: nec alij quam hi qui ſcripti ſunt in libro agni, qui rectè vixerint, & ſecundum leges Dei, quique vicerint & ſuperauerint eis contraria. Deſignati iam ſumus ciues illius ciuitatis, & adoptati per eum qui Dominus eius eſt, etiam in hoc mūdo viuentes: *cum filio enim ſuo, Domino noſtro* IESV CHRISTO, *omnia nobis donauit* [g], & nos regenerauit, & dedit poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, & ex Deo nati ſunt [h], vt plerique boni ſanctique viri in hac mortali ſocietate, iam inter immortalis vitæ delicias conuerſentur & verum ſit de his quod D. Paulus ad pios ſcribit [i], *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei.* Et rurſum [k], *Noſtra conuerſatio eſt in cælis, vnde etiam ſaluatorem expectamus Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM.

a Ad Hebr. ca. 13 verſ. 21
b Mich. ca. 2. verſ. 10.
c Geneſ. 12.
d ad Hebr. ca. 11. verſ. 8. & ſeq.
e ad Heb c. 12 verſ. 22.
f Apocal. c. 21. & c. 3. verſ. 22. & 23.
g ad Roman. c. 8. verſ. 32.
h D. Iohan. c. 1. & 4.
i ad Eph. c. 2. verſ. 19.
k ad Philip. c. 3 verſ. 20.

6 Hîc laudandus Plato, qui in dialogis Republica, ſeu de iuſto, aliter quàm cæteri ſuam ciuitatem compoſuit, & inſtituit. Nam alij, velut humani, ciuitatem ſuam ad actionem magis inſtituerunt: ipſe verò, quaſi diuinus, actionem ciuitatis omnem tam publicam, quàm priuatam, potiſſimùm dirigit ad contemplandum, ciuitatémque conſtituit ſui ipſius, antequam conſtituat orbis dominam, neque tam multis timendam, quàm multis gentibus venerandam cœleſtem Hieruſalem pro viribus, in terris expreſſam. In qua, ſublatis, contentionis vitandæ gratia, poſſeſſionibus, communia ſunt pro ipſo iure naturæ omnibus omnia, communis vt ſit copia, firma concordia, communis omnium voluntas, ideóque ad contemplandum ſemper expedita tranquillitas. Reſpublica vere ita Chriſtiana, demptis alijs quibuſquam quæ immiſcuit: eáque dignior terrena actiua. Quantò enim, inquit Marſilius Ficinus in 1. dial. de iuſto, oculus præſtat manibus, caput pedibus, ratio ſenſibus, anima corpori, finis omnibus quæ diriguntur ad finem, ſtatus motui, æternitas tempori, tantò contemplatiua vita actiuæ præſtare videtur. Contemplatio enim actionis & principium & finis videtur. Sic vtique ab ipſa contemplatione Dei, cœleſtes naturaléſque motus, & actiones omnes tanquam ab initio ducuntur, & reducuntur veluti ad finem.

7 Sancta & eſt in hoc ſæculo ciuitas piorum, & qui Dei verum cultum habent & timorem, eiúſque voluntatem exequentur, quæ dicitur Eccleſia militans, viſibilis, ſub poteſtate Domini, cuius caput eſt CHRISTVS [l], quæ laborat, donec in illam cœleſtem triumphalem transferatur, purgata hîc ab omni palea & macula: huiúſque ciuitatis Dei fundamenta iacta fuiſſe ſub Abele, à quo incœpit bonorū Eccleſia, traditum eſt. Nihil aliud enim Eccleſia, quàm ciuitas ſeu congregatio [m]. Hæc ciuitas Dei, & iuſtorum, generalis in toto orbe, quæ ad hunc vſque diem peregrinatur in hoc mundo, multis calamitatibus temporalibus obnoxia. Sic hæc ciuitas & eccleſia terreſtris militans, Dei, iter eſt ad illam ſpiritualem & triumphalem, ad quam tendimus, in qua multæ ſunt manſiones fœlices ad habitandum [n].

l ad Ephes. c. 4. verſ. 15 & c. 5 verſ. 23.
m Eccleſia Catholica, eſt fidelium multitudo, fide & charitate vnita. c. legimus 93 diſt. in. ca. mulier. 2. q. 1. co loquitur 24 q. 1.
n D Iohan. Euang. c. 14.

8 Alia verò eſt ciuitas ſeu eccleſia in hoc ſeculo, viſibilis malorum & improborum. Traditur Cainum fratrem Abelis, parricidam eius, diaboli ciuitatem & impiorum erexiſſe, quia ex maligno erat & occidit fratrem, quoniam opera eius maligna erant, fratris autem iuſta [o]. Et quemadmodum dæmon Deo aduerſari conatur & operibus & creaturis eius, ſic inter ciuitates Dei & diaboli, pugnæ ſpirituales, & contraria inſtituta, ſub hoc mortali ſeculo. Angeli boni, auxiliares bonis: mali, malis adſunt contra bonos: perfecta & beatiſſima ſocietas ciuium cœleſtium, qui fruuntur ineffabili & ſempiterna fœlicitate & beatitudine. Infœliciſſima ſocietas ciuium infernalium, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat [p]. Vt veriùs continuum bellum & maledictorum aceruus, vel æternus pœnarum locus, quàm ſocietas vera dici mereatur: niſi ſocios tales miſeros dicamus eſſe pœnarum, qui adiudicantur illi ciuitati, & fiunt participes ſtatus eius: quibus dicitur, [q] Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Illa eſt Babylon, magna ciuitas, quæ facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & omnis volucris immūdæ, & odibilis: quia de vino fornicationis eius biberunt omnes gentes, & omnes gentes & reges terræ cum illa fornicati ſunt, & mercatores terræ de virtute deliciarum eius, diuites facti ſunt: de qua dictum eſt, voce de cælo, Exite de illa, populus meus, ne participes ſitis delictorum eius, &

o 1. epiſtol. Iohan.
p Iob. cap. 10. verſ. 22.
q D. Math. c. 25.

de pla-

de plagis eius non accipiatis [a].

a Apocal. c. 18

Hæc ciuitas improborum, est ciuitas & congregatio seruorum dæmonis: *qui enim facit peccatum, seruus est peccati* [b], congregatio aquarum stagnantium putida infectio, colluuies sordium, sentina vitiorum, qua continentur latrones, fures, adulteri, homicidæ, prædones, piratæ, raptores, athei, proditores, blasphemi, parricidæ, & similes, quos ibi esse etiam refert Aristophanes [c]. Ibi mansiones plures, quia in gehenna diuersæ suppliciorum differentiæ, vt in cœlo præmiorum. Huius videtur quædam imago in ciuitate dicta Poniropolis, in qua collocauit Philippus Macedonum rex, improbitate insignes, vt falsidicos, calumniatores & similes [d] alia, & que dicebatur δουλόπολις Seruorũ vrbs, vt ait Ephorus libr. 5. [e] nisi dicamus in illarũ imagine deficere pœnas, quib⁹ meritò tales cruciantur in illa sulphurea & tenebrosa ciuitate.

b D. Ioan. Euang. c. 24 ver. 31.
c Aristoph. in nebulis.
d Suidas in verbo ἄτιμος polis.
e ca. eo. Suidas.

9 Conueniunt ciuitates istæ omnes in aliquibus, vt in aliis valde differunt & sibi opponuntur. Vnus est omniũ legitimus & supremus rex Deus, qui quod absolute vult, sine cuiusquam repugnãtia potest exequi, vnde & appellatur omnipotens.

Omnes item ciues seu cuiuscunque societatis & ciuitatis incolæ, boni natura & substantia facti sunt ab eodem Deo: *Vidit enim Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona* [f]: Imò ipsi dæmones, substantia & essentia boni sunt: ex propria autem malitia, mali: [g] *creauitque Deus hominem rectum, ipse autem se infinitis miscuit quæstionibus* [h].

f Genes. 1. Ecclesiast. c. 19. 1 ad Timoth. c. 4.
g Vide Iohan. Damasc. lib. 2. de orthodoxa fide c. 4. & quæ diximus tomo 4. commentariorum syntagmaton, de angelis c. 5. & 12.
h Ecclesiastes c. 7. vers. 30.

10 Differunt autem istæ ciuitates, & moribus & institutis bonis & malis: & quòd bonorum Ecclesia & ciuitas, remanserit sub bono, legitimo, & vero Principe Deo: improborum verò, rebellauerit contra legitimum principem, & à tyranno dæmone regatur. Quocirca semper rebelles, & qui apostatarunt à principatu & fide veri Dei, persequuntur veram Ecclesiam Dei. Et inter istas ciuitates Dei & dæmonis, perpetua pugna quamdiu subsistent in hoc seculo, & donec iudicium vltimum & generale fiat. Facto quippe post resurrectionem impletóque vniuerso iudicio, suos fines habebunt duæ ciuitates: vna Christi, altera diaboli, vna bonorum, altera malorum: vtraque tamen angelorum & hominum: istis voluntas, illis facultas non poterit esse peccandi, vel vlla conditio moriendi: istis in æterna vita fœliciter viuentibus, illis infœliciter, in æterna morte, sine moriendi potestate durantibus: quorum vtrique sine fine: sed in beatitudine isti, alius alio præstabiliùs: in miseria verò illi, alius alio tolerabiliùs permanebunt [i].

i D. Augustinus in Enchiridio, c. 111. l. 4. sent. Lomb. c. 49.

Tunc temporis boni a malis separabuntur finito bello, & consummatione rerum aduenientę. Interim nunc boni malis commixti: & D vt accidit inter exercitus contrariorum principum, aliquando ex altera parte in alternam deficiunt, & peregrini hostes admittuntur: fiunt induciæ: nunquam firma pax. Nec apparet semper, qui mali sint, cùm illi ex interioribus in hoc seculo penitus cogniti non sunt. Quando verò apparent, interdum tolluntur, interdum ad pœnitentiam tolerantur, Deúsque permittit malos aliquando viuere: vel vt boni fiant, vel ad exercitium bonorum, vel vt se de inimicis per inimicos suos vindicet, vel vt non valde malos castiget per mala flagella. Sic Ecclesia hæc & congregatio ciuium in mundo degentium, est veluti bonorum & malorum receptaculum, bonis & malis constans: ciuitas cœli bonis tan-

A tùm, ciuitas vel habitatio inferorum, malis tantùm repleta.

Tempore quo Adamus deceptus à dæmone fuit, satan sibi vindicauerat in homines & mundum imperium. At posteaquam fuit imperio deiectus, & præda illi adempta quoque singulari certamine per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, qui eum eiecit foras, vt scriptum, *Nunc princeps huius mundi eiicietur foras* [k]. Vnde principatus huius totius ciuitatis mundi Deo debetur: & iure legitimo, quia eius is solus author, creator, & Dominus, & iure redemptionis.

k D. Ioh. Euãg. c. 12. vers. 31.

Sed non omnino purgata hæc ciuitas à malis qui in ea succrescunt. *Exemplum*, inquit diuus Augustinus [l], *Domini accipe, conuersantis in terra. Quare habuit loculos cui angeli ministrauerunt: nisi quia Ecclesia ipsius loculos suos habitura erat? Quare furem admisit, nisi vt eius Ecclesia* B *fures patienter toleret?*

l Tracta. 50. ad c. 12. Ioha. c. 12. exemplũ 12. q. 1.

Hæc vita, iuxta sententiam Dei quam explicat diuus Gregorius [m], quæ inter cœlum & infernum sita est, sicut in medio consistit, ita vtrarumque partium ciues communiter recipit: quos tamen sancta Ecclesia & nunc suscipit indiscretè, & post modum in egressione discernet. *Quis audeat*, ait Augustinus [n], *aut facere se posse credat, quod nec Apostolis concessit Dominus* [o], *vt zizania à frumento putet se posse discernere?* Et rursum [p], *Est vnitas Ecclesiæ quæ latè patet, in sacramentorum scilicet societate & communione, quæ complectitur cum granis etiam paleas: quando eas corporaliter mistas, ita patitur, vt neque illas iustè viuent, neque ab illis iusti vitentur. Sic sunt in Ecclesia homines mali, vt in corpore humano humores mali, qui interdum exeunt ex corpore.* Et diuus Paulus [q], *Scripsi vobis, Corinthij, in epistola, ne* C *commisceamini fornicariis: non vtique fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, aut idolis seruientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiisse.*

m Homil. 35 Euang. c. 25 hæc autem, 23. q. 4.
n lib. 4. de baptis. c. 12. & in 2. quantus ead. 23. q. 4.
o Matth. 13.
p D. August. de vnico baptismo contra Petilia. c. 14. & 15. & in ca. est vnitas 49. de consecra. distinct. 4.
q 1. ad Corint. c. 5. vers. 10.

Cicero in summa libro 1. de republica, vt refert Nonius Marcellus, ex populi multitudine ciuitatem constare dixit viuente. Seneca [r], *Duas respublicas*, inquit, *animo complectamur: alteram magnam & vere publicam, qua dij atque homines continentur, in qua, non ad hunc angulum respicimus, aut ad illum: sed terminos ciuitatis nostræ cum sole metimur. Alteram cui nos adscripsit conditio nascendi. hæc aut Athemensium erit, aut Carthaginensium, aut alterius alicuius vrbis, quæ non ad omnes pertinent homines, sed ad certos. Quidam eodem tempore vtrique reipublicæ dant operam, maiori minorique: quidam tantùm minori, quidam tantùm maiori: &c.* In vtrisque ciuitatibus rebúsque publicis & vniuersalibus maioribus & minoribus populus est: & vt D aliquando quis iura ciuitatis in diuersis rebuspublicis & domicilium habet, sic & ex populo hoc mortali quidam ciues in mundo manentes adscripti sunt in maiori republica & diuina ciuitate.

r Seneca li. de beata vita. ca. 31.

11 Ex generali hac mundana ciuitate, & populo seu multitudine eius, prodierunt seorsum à se particulares diuisæ aliæ ciuitates, quæ inter se quidem retinent commune quoddam vinculum, nempe generationis & proximitatis naturæ, & participant in eodem iure quo in genere insigniti à Deo sunt, rationis, quod dixerunt ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtantur, Et ius illud naturale, proprium hominibus rationis lumine insignitis. Siquidem inquit Vlpianus [s], *Ius gentium est, quo gentes humanæ vtuntur, quod à naturali recedere facilè intelligere licet: quia*

s in l. 1. § fi. de iustit. & iure P. § 1. de iur. natur. gent. & ciuil. apud Iusti.

illud

illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune sit: velut, vt subiungit Pomponius[a] Iurisconsultus. *Erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus.* Et Florentinus[b], *vt vim atque iniuriam propulsemus. Nam iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur. Et cùm inter nos cognationem quandam natura constituit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse.* Cum iure naturali, quod natura omnia animalia docoit commune habet ius gentium & hominum, cum brutis bonum, maris & fœminæ coniunctionem, quæ inter homines, coniunctione cum ratione vtentes, appellatur matrimonium, liberorum procreationem, & speciei suæ conseruatiooem, & educationem genitorum, quæ communia sunt cunt brutis: sed alia diligentia, nempe rationali, ab hominibus; alia, nempe incitatiune naturali, à brutis fiunt. Cognatæ sunt res ipsæ cum brutis, sed rationem oobis præcipuam Deus dedit, eiúsque nos socios esse cum immortalibus voluit[c]. Alia natura essentiæ simplicis, alia plantæ, alia bruti, alia hominis, alia angeli, alia Dei. Quæ bruta faciunt, incitatione naturali, ea si homines tarione faciant, iure naturali facere dicuntur. Quæ bruta non faciunt, ea, si homines omnes ratione faciant, iure gentium faciunt, quòd & ipsum ius naturale hominum dicitur, & bonum & æquum, & naturalis æquitas, & naturalis ratio, & lex naturalis & natura.

12 Tria necessaria in summa colliguntur ad conseruationem humanæ socieratis, & rerum omuium conditarum, quibus omnis ciuitas & congregatio humana vincitur & colligatur. Primùm, dilectio & amor, quòd omnia animalia se & suos tueantur, generent, & educent. Et hoc complectitur στοργὰς φυσικάς[d]. Retinet coniugium amor: idem facit ex duobus corporibus vnum quoddam, *Erunt duo in carne vna.* Et masculum & fœminam creauit hominem Deus[e]. Ex homine mulier facta a Deo, vt fieri non possit quin inter huiusmodi personas, non sit quædam naturalis eáque summa amicitia: cùm nemo seipsum, aut suam carnem odio habeat, sed diligat & foueat[f]. Vt etiam in Ænigmate expresserit Plato in conuiuio, vel de amore[g], tria hominum genera olim fuisse, non solum quæ nunc duo mas & fœmina: verùm etiam & tertium ex vtrisque compositum, cuius nobis extat nomen, ipsum periit. Nam in Adamo primum duplex genus, quia ex illius costa Eua sumpta & mulier: ex his progenies, quæ non potuit non amari[h], hincque prima ciuitas & cœtus, qui postea in vniuersum mundum diffusus.[i]

13 Alterum quod necessarium, & pariter datum à creatore fuit huic ciuitati seu cœtui vniuerso hominum, ad colligationem & vinculum firmissimum, nempe notiones de moribus, de æquo & bono, de honesto, omnium hominum animis insculptæ, vt societates creaturarum rationalium, cum propria natura viuere possent, non temerè aut instinctu corporearum affectionum more brutorum.

14 Tertium fuit prudentia indita quædam, qua prospiceret sibi, & necessitatibus quotidianis præsentibus, & futuris. Et hic constitutum est ius, quod dicitur ius gentium & commune, vt naturale, cui & C. Cotta addebat iuris quoque naturæ esse & commune, & omnibus rebus natis viuere & mori. Communis etiam omnium possessio, acquisitio eorum quæ terra, mari, cœlo, occupantur, & similia,[k] fides, consensus, voluntas.

15 Ex hoc porro iure gentium, cœperunt seorsum fieri alij cœtus, aliæue ciuitates. & similiter ex illis alia iura, quæ & ciuilia à seorsum factis & positis congregationibus seu ciuitatibus legitimis, dicta sunt. *Ius enim ciuile est, quod neque in totum à naturali recedit, neque per omnia ei seruit: & ita cùm aliquid addimus vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est ciuile efficimus*[l], quod vel scripto, vel sine scriptura continetur, ex moribus & legibus receptis à ciuitatibus[m], additis & promulgatis plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, authoritatibus prudentum, prætorum edictis[n]. Sic tamen proprio iure vtimur, vt commune omnium non contemnatur: imò verò per regulas generales & ipsam rationem iuris naturalis, sic vita instituitur in ciuitatibus, vt conuenientia cuique habita consideratione rerum, temporum & personarum diuersarum, quæ magis consona sunt iuri communi seu naturæ rationali, eligantur & præscribantur. Atque ideo & ius commune quoddam vltra vniuersale gentium, ciuitati seu vniuersæ congregationi vnius subiectionis imperij regni, reipublicæ, constituitur. Et nihilominus in oppidis, vel coloniis, vel vrbibus singularibus, quædam præter illud, in aliquibus particulari quadam ex causa recepta aliter ac alibi sunt. Et hoc est quod Caius Iorisconsul. tradit[o], *Omnes populi*, inquit, *qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur.* Nam quod quisque populus *ipse sibi ius constituit, id ipsius propriũ ciuitatis est, vocatúrque ius ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur, vocatúrque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes vtuntur.* Ita, quæ non omnes, sed quædam hominum congregata in vnum locum multitudo, facit vtilitatis publicæ causa, ea fiunt ex proprio iure ciuili, quod ideo à nomine ciuitatis vel congregationis & nomẽ sortitur: vt ius Athenensium, Lacedæmoniorum, Romanorum dicimus, & sic de similibus.

16 Quomodo verò magnus cœtus ille, seu ciuitas mundana, diuisa fuerit postea in partes, & cœperint cœtus alij seorsum coalescere, & sacræ literæ admonent, & Iurisconsulti explicant, ex iure gentium, seu ex causa, quæ omnibus gentibus visa est & iusta & commodior maximæ multitudini propagatæ administrandæ, originem habuisse secundùm necessitatem imperfectionis hominum, & exigentiam remediorum. Certissimum enim est hominis naturam perfectam fuisse creatam in sua specie, & naturalia illi opera & propensiones fuisse ab initio sine peccato ex iustitia originali. Et quòd donatus fuit homo triplici cognitione antè lapsum[p], rerum scilicet propter se factarum, quibus & nomina iuxta cuiusque proprietatem cognitam, indidit[q]: item creatoris, & postremò sui, vt quid deberet superiori, quid æquali, non ignoraret: cognosceret ita cõditionem suam & ordinẽ, qualis factus esset, qualiter incidere deberet. Sed peccato interueniẽte, obscurari sunt sensus: & propẽsiones illæ naturales, trãseunt sæpe in voluptatẽ reprehensibilẽ: & per accidens opus malæ cõcupiscentiæ, cũ vitio suæ corruptionis ebullit in turpẽ quandã appetitionem & iniquitatẽ. Sicq; post lapsum, pugna est inter peccatũ, & quæ faciẽda sunt cũ rationis rectitudine, in quo laborat maximè liberum arbitrium, spiritus

contra

a l. 2. eo. ti.

b l. 3. eo l. 45. §. si ad leg. Aquil. P.

c M. Fabius Quinctilia. lib. 2. instit. c. 10.

d d. l. 1. § penul. de iustit. & iur. Xenoph. li. 2. Cyripæd.

e Gen. 2. vers. 24. & 27. D. Matth. ca. 19. vers. 4 & 5. 1. ad Corinth. c. 6. vers. 16.

f ad Ephes. c. 5. vers. 29.

g Dialog. 25.

h Docetur à Plutarcho, libello περὶ τῆς φιλοστοργίας, ac eodẽ G. lib. 1 b 2. t. c. 1. lu stinia in l. vni. § vacat. de rei vxo. actio. C. explicat Vlp. in l. si quis, à liberis, de liberis agnosc. Seuerus & Antonin. in l. si. C. de alẽdis liberis.

i Genes. cap. 10. & 11.

k cap. Ius naturale. 1. distinct. l. 3 de acqui. posse. re. §. feræ de rerum diuisione & similib.

l Vlpia. in l. ius ciuile est 6 de iust. & iur. P.

m Proximè citatis iuribus. §. constat de iure natur. apud Iustinia.

n Papini. in l. ius autem, 7. & Marcian. l. seq. de iusti. & iur. P.

o l. omnes populi, 9 de iusti. & iure P. § ius autem ciuile, & sequentibus §§ de iure natur.

p Magister sententiarum lib. 2. distinctio. 25. c. d e tractatur 13 24. dist. de potentia hominis, gratia & rectitudine hominis ante casũ.

q Genes. 2. vers. 19.

contra carnem, satanam, & mundi seu sæculi inanes & noxias illecebras. Annotantur & hic quatuor status liberi arbitrij in homine ante peccatum, post peccatum, ante reparationem gratiæ, & post reparationem, & post confirmationem. Ante peccatum ad bonum nihil impediebat: ad malum nihil impellebat: non habuit infirmitatem ad malum, & habuit adiutorium ad bonum. Tunc sine errore ratio iudicare, & voluntas sine difficultate bonum appetere poterat. Post peccatum verò, ante reparationem gratiæ, premitur à concupiscentia & vincitur, & habet infirmitatem in malo, sed non habet gratiam in bono, & ideo potest peccare, & potest non peccare etiam damnabiliter. Post reparationem verò ante cõfirmationem, premitur à concupiscentia, sed non vincitur: & habet quidem infirmitatem in malo, sed gratiam in bono, vt possit peccare propter infirmitatem & libertatem, & possit non peccare ad mortem propter libertatem & gratiam adiuuantem: nondum tamen habet posse omnino non peccare, vel non posse peccare, propter infirmitatem nondum perfectè absorptam, & propter gratiam nondum planè consummatam: post confirmationem verò, infirmitate penitus consumpta, & gratia consummata, nec vinci poterit, nec premi, & tunc habebit non posse peccare [a]. Per peccatum primùm homo proculdubio præter alias pœnas incurrit & & corruptionem, & depressionem liberi arbitrij, & naturalia bona in ipso homine corrupta fuerunt, & gratuita detracta. Quocirca propter hanc infirmitatem, & liberum arbitrium ad peccãdum propensius effectum est, vt inter homines quidam boni, quidam meliores, quidam mali, quidam peiores sint. Et cœtus introducti sunt, quibus quoad fieri posset, boni meliores fierent, & mali emendarentur, dictante hominis natura & ratione, quæ quamuis obscurata sit & maculata, tamen abolita non est: *& gentes quæ legem non habent, tamen ea naturaliter quæ legis sunt, faciunt* [b].

a Vide de his apud Magistrũ sentent. lib. 2. distinct. 15. E & g. Hugon. de sancto Victore, lib. 3. sententiarum. c. præterea sententiũ. & lib. 1. de sacramentis parte 6. c. 16.

b Paul. ad Roma. 2. vers. 14.

Ex hoc iure ergo communi omnibus & gentium seu naturali hominum [c], primùm orta sunt bella, non sufficientibus discordiis sedandis prauorum, ordinariis admonitionibus bonorũ. Quia verò in bellis dissensus obtinuit, discretæ gentes, & ita ciuitates seu diuersi fuerunt facti cœtus, regna condita, & reges facti, qui regimen & politiam darent asseclis: cuius facilioris modi causa, distincta dominia rerum, ne communio discordias pareret, agris termini impositi, quibus distinctio appareret: collata ædificia, quibus cœtus sibi vicinam conferrent opem, & vt post diuisionem rerum, communicare possent sibi necessaria, & cum aliis coniungi, separatis ciuitatibus vel nationibus, media quædam inuenta sunt, quibus D commercium facile communi omnium consensu fieret: emptiones nempe, & venditiones, locationes, & cõditiones, & obligationes institutæ. Cum his [d] sedium occupatio, ædificatio, munitio, captiuitates, seruitutes postliminia, fœdera, pax, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita, manumissiones successerunt.

c Hermogenia. in l. ex hoc iure. 5. de iustit. & iur.

d ca. Ius gentium 1. distin. apud Gratianum.

17 Fuit autem necessaria hæc ciuium mundanorum per alias ciuitates & cœtus distinctio, primùm, quia simul non poterant propter multitudinem degere, & ideo per regiones ne cessatiò distribui par fuit, vt habetur in Genesi mundi [e]: & quia in regiones diuersas trãslari, iisdẽ legibus per omnia viuere nõ poterãt, propter locorũ qualitates & conditiones quibus oportuit inseruire.

e Genes. c. 11.

A 18 Inter diuisionis societatis maioris, partes; censentur maiores esse imperia monarcharum, quæ faciunt suas ex multis societates. Imperium, ita dicitur, ciuitas ciuium vnitas, iisdem legibus & vnius potestati subiectorum: quanquam habeat diuersas & plures nationes & vrbes sibi subiectas, distinctas quidem inter se, sed tamen sub vnius nominis societate generali viuentes. Idipsum de regnis, de rebuspublicis aliis dicendum erit, in quibus non vrbes, non pagi, non oppida separant nomen ciuitatis, sed tantum loca, quibus illius ciues separatim vel coniunctim degunt, & eorũ habitationes distinctæ sunt. In orbe Romano, qui sunt, ex constitutione Antonini Imperatoris, vt ait Vlpianus [f], ciues Romani effecti sunt & ingenuus cuiuscunque prouinciæ habitanti Romæ & in Italia, exæquatus est. De eo Ru-B tilius Numatianus.

Fecisti patriam diuersis gentibus vnam,
Profuit iniustis te dominante capi.
Dúmque offers victis proprij consortia iuris,
Vrbem fecisti quæ prius orbis erat.

Et Modestinus [g], *Roma communis nostra patria est.* Indicat & Iuli⁹ Cæsar [h] ciuitatẽ de multis pagis di ei, cũ ait, *Omnis ciuitas Heluetica quatuor pagos habet.*

f l. 17 de stat. homi. lib. 1. P. ti. 5. & nouella 78. c. 5. §. fin. vt liberti de cætero aureo nõ indigeãt annulo & c.

g l. Roma. 33. ad municipales, lib 50. P. ti. 1.

h lib. 1.

19 Et hoc magis conspicuũ ex more condendi pagos & vrbes ad suscipiẽdos ciues seu socios politiæ & morũ & legũ, quas, tot numero ædificabãt quot ad eos continẽdos requirebantur: inter quas vna erat præcipua quæ & regia, vel cõmunis omnibus. Et apud antiquos Hebræos, & alios vt plerunque, ciuitas, hoc est congregatio vel cœtus vnius subiectionis aut moris, aut, legis, tetrapolis dicebatur, quod ad minus quatuor haberet pagos aut vrbes. Et Xenophon [i], *Antiquitus monopolis vrbs rustica erat: dipolis, opulenta, tripolis quæ* C *prouinciæ caput esset, tetrapolis verò regia, quã toti regno & ta. principibus regni colonis aut priscis præfecta vt Samothracia in qua tetrapolis constituta. ex Samo Nesso, Tracia duodecim primis post Atticũ diluuiũ vrbibus præfuit.* Et Strabo in Geographia ait quoq;, Samothraciã fuisse tetrapolim ex his vnã, quæ Same & Samos dicta fuit. Colligunt & Rabini iuxta exẽpla proposita à Moyse [k] numerũ filiorũ Israel fuisse duodenariũ, & ipsum ducẽ ipsorum fuisse quadrivxorium, & ita singulos populorum duces fuisse quadriurbios: vt ducem Kyriath, Arbag, & Nimbrotum ducem Chaldeorum, fuisse quadriurbiũ, quia sedes eius fuit Babel, Arat, Acat, Calanne. Regia quoq; Nini quadriurbs fuit: Niniue, Fora, Cale, Rese. Quadriurbius & fuit regia Hierosolyma, Sion, Moria, Iebus, & Salem. Cicero [l] itẽ ait Metropolim Siciliæ, constare quatuor magnis vrbibus, Tike, Archedina, Neapoli, Insula. Secundum etiam Fabium Pictorem, [m] Romulus, Romam in vrbem conuertens, totũ collem Palatinũ cinxit, & tetrapolim reddidit, constantem, Roma, Vellia, Germallia, & foro. In ipsa Iani & Etruscorum regia Etruria tetrapolis Harbanũ, Volturna, Vetulonia, Para Tussa, siue Sara Tussa, id est princeps seu hasta principalis vel sceptrũ Troianorũ, & ciues distributi in Phrygios, Dardanos, Troes, Ilienses.

i Xenoph. in fragmentis.

k Genes. c. 10. Annius Viterbiensis in commentariis ad Xenophontis fragmenta.

l Cicero in 6. Verrina.

m Pictor de origine vrbis Romæ. subscribit Varro 4. de lingua Latina.

20 Quia autem distincta habitatio hominum eiusdem societatis, non facit quominus conciues dicantur: Sic contrà hoc verissimum efficitur ex superioribus, ciuem habitationem non facere: alioquin enim & peregrini, & serui ciues essent, quos tamẽ à ciuiũ numero cõstat: [n] alienos, & verè ciuem dixerũt, [o] cui habilitas est participandæ potesta-

n Ex Aristot. 3. politic. c. 1. 3. quod attinet, de regul. iur. P.

o ex Aristotel.

potestatis publicæ deliberatiuæ & iudicariæ: posse præesse & subesse [a] ad bonum ciuem quoque pertinere. Illud quoque verum est, non omnes illos dicendos ciues esse, sine quibus ciuitas esse non possit, cùm neque pueri ciues, ita non sint, vt viri: sed hi quidem simpliciter, illi verò ex suppositione; ciues enim sunt, sed imperfecti [b].

a Aristo. 3. pol. c 5.

b Aristo 3. politi. c. 3.

21 Neque omnes nunc qui extra vrbem sunt, ideò minus ciues sunt, quia & quidam qui alibi domicilium habent, ius ciuitatis retinent & priuilegia. *Qui ex vico*, inquit Vlpianus, *ortus est, eam patriam dicitur habere reipublicæ cui ille vicus respondet.* [c] & rursum, [d] Insulæ Italiæ, pars Italiæ sunt & cuiusque prouinciæ.

c l. qui ex vico 30. ad municipa. lib 50. P. tit. 1.

d In l. Insulæ 9. de iudiciis li. 5 P. tit. 1.

22 Cæterum ciuium variæ fuerunt, possuntque etiam nunc esse in ciuitate species seu differentiæ, ratione possessionis iurium ciuitatis vel munerum, aut honorum reipublicæ. Cùm enim varia sint ciuitatis & ciuium iura: aliqui qui om- A nia iura obtinuerunt, dicuntur optima lege ciues: qui aliqua tantùm, non ita plenè apud Romanos erant ciues illi, qui domicilium, tribum, & honorum potestatem, essent adepti. Non ita qui tantùm domicilio, tribu, aut potestate solùm honorem & ciuitatis ius habebant. Domicilium enim etiam inquilini, & tribum libertini obtinuerunt, sed non honores. Qui autem è municipiis fuerunt, quanquam tribum atque honorum petitionem essent adepti: tamen quia domicilio caruerunt, nõ ingenui seu pleni ciues Romani, sed municipes dicti sunt: quòd si cum rebus suis commigrassent Romam, pleni & perfecti ciues efficiebantur. Videtur & prima nominis ciuis causa, pendere ex eo quòd intra ciuitatem seu vrbem domicilium esset, & postea exemplo eorum qui ibi domicilium haberent, communicatum aliis ius videtur, sed tempore mutatis moribus, aliter atque diuerso modo ciues cœperunt haberi.

LIBER SECVNDVS DE REPVBLICA, SEV DE REBVS CORPORALIBVS QVIBVS INDIGET Respublica, aut eius societas.

De vrbis seu ciuitatis ædificatione.

CAP. I.

VIA conuentus & societates hominum coierunt, non tantùm ratione vna vt vel diuites essent, vel sibi auxilio essent, sed etiam, vt commode in omnibus simul viuerent, expedit & sedium, & ædificiorum, pagorum, oppidorum, & ciuitatum haberi curam & rationem, vt & saluti corporis & tuitioni consulatur. proinde de his quoque pauca admonere non erit ab instituto opere alienum: neque enim quod iam plures sunt constructæ ciuitates, ideò omittendum est de his construendis agere, cùm fieri possit vt male constructæ, vel in loco insalubri, vel non tuto destruantur, vel emendandæ sint, & nouas condere aut oppida opporteat. Sic enim vicissitudines rerum se habent, vt nihil firmum, nihil æquè placens, perpetuò habeatur, & mutatis conditionibus temporum, iam nouæ structuræ improbatis antiquis, requirantur. Quare hanc partem in ciuitatis & societatis contemplatione, & in republica administranda contemni non oportere, admonet nos quotidiana necessitas, & antiquorum de his solicitudo. Vt etiã Aristoteles [e] hãc ædificationem, non tantùm salubritatis causa, sed etiam ex ratione diuersæ formæ reipublicæ, variandam admonuerit. *Ciuitas* inquit, *positionem fortiri debet ad quatuor respiciendo: primum ad sanitatem, ad orientem enim solem conuersæ vrbes, & ad eos ventos qui inde perflant, salubriores sunt, secundo loco quæ sunt secundum boream sita, hæ namque sunt ad hiberna potiores, In reliquis verò vt ad ciuiles res, & ad bellicas opportune se habeat, vt facilis sit ciuibus in aliena egressio, hostibus autem difficilis aditio, ac difficilis circundatio. Aquarum autem & stagnorum abundantiam habeat,* D *maximè naturalem: quod si naturalis deficiat, ex aqua pluuiæ cisternæ, & lacus qui magnam vim aquarum suscipiant, comparentur, ita vt deesse aqua, si quando obsiderentur, nunquam possit. Distinguendus & aquarum vsus, si non omnes sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, vt alia sint seorsum ad cibum & potum, alia ad aliam indigentiam. Loca autem munita non pariter* B *cunctis ciuitatibus vtilia sunt, vt puta arx ad dominationem vnius vel paucorum: in populari verò viuendi modo, æqualitas locorum optimatum verò gubernatione, neutrum istorum, sed magis loca plures ardua. Ad vtilitatem, securitatem & tutelas ciuitatis, priuatarum domorum formam putat inextricabiles aditus, ex quibus nisi consueti vix euadere possunt, & inscrutabiles latebras, faceréque non totam vrbem penetrabilem, sed partes quasdam & loca.* Mœnia necessaria tradit, & nimiom priscè loqui, qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus quæ virtutem possideant, quòd & videant per experientias reprobatum: cùm aliquando contingere & fieri possit, vt multò maior hominum multitudo, & maior virtute superueniant, & vt saluæ esse possint, neque perire, neque contumeliis affici firmissimam munitionem murorum putandam esse & oportunissimam in bello, præsertim hoc tempore in quo tormenta & C machinæ ad obsidiones vrbium cum omni subtilitate sunt adinuenta. Atque ne quidem latere debet quod qui mœnibus circumdantur eis licet in vtramque partem vti vrbibus, & tanquam muros habentibus & tanquam non habentibus: sed eis qui mœnia non habent, non licet.

e lib 7. politi. c 9.

Nec minor est virtus, quàm quærere, parta tueri: non minor est virtus quàm societatem instituere, eam institutam conseruare & defendere, quod fieri commodiùs, quod pertinet ad vim externam, non potest, quàm ædificatis muris & mœnibus. Neque pessimi faciliùs contineri possunt à maleficiis aut latrociniis quæ exercere possent, quàm ipsa custodia ciuitatis, cuius occlusæ portæ, & ciues tuto somnum capere, & malos ne noctu latrocinentur emissi, cohibere possint.

a Habent feræ, & animalia etiam ferociora sua lustra, electionem syluarum, & in illis certorum locorum adhuc tutiora eligunt, & ad vitam facilius parandam magis commoda, imò & innocentiora animalia, subeunt foueas peruias, aues in aptis & securioribus locis nidos construunt, tanquam à natura ipsa omnia edoctæ sint, se vitamque quibus poterint modis conseruandam esse: vrbes atque castella, aut natura muniuntur, aut manu, inquit Vegetius lib. 4. de re militari cap. 1.

vtroque modo. Natura, aut loco edito, vel abrupto, circumfuſo mari vel paludibus, vel fluminibus: manu, foſſis aut muris deficientibus tamen auxiliis locorum: arte, in plano ædificatæ arte redduntur inuictæ. In cap. 2. verò ait ambitum muri veteres directum duci noluiſſe, ne ad ictus arietum eſſet diſpoſitus, ſed ſinuoſis anfractibus iactis fundamentis clauſiſſe vrbes, crebrioréſque turres in ipſis angulis propterea edidiſſe.

Ædificatio ciuitatum itaque maximè, duplicem habet cauſam, conſtructionem & ſecuritatem conuenientium, & vtilitatem commodè viuendi in ſocietate eámq; augendi, cùm virtus vnita fortior ſit ſeipſa diſperſa. Sicque ex paruis initiis coaleſcentes ciues in vnum, ad imperia perueneruńt vicinorum. fortiores enim ciuitates debiliores vicinos facilè aggrediuntur, & præualentes eos ſubiiciont, ipſæ ob loci ſecuritatem inuiolabiles. Semper fortiores imperant inferioribus. Quare qui metuunt vicinos, dum illis ſuperiores facti fuerint, dant operam vt deiiciant eorum ciuitates, & vt ſuas augeant: vt corruptio vnius eſt generatio alterius. Tullius Hoſtilius rex Romanorum ideo Albam potentiſſimam ciuitatem deiecit, vt Roma creſceret, Tarquinius Priſcus Corniculum: Seruius Tullius Pomeriam: Populus Romanus Veiorum ciuitatem. Quo factum eſt, vt ſublatis æmulis illis, & aliis ciuitatibus rebellibus, præſtantior effecta fuerit. Qua arte & aliæ nationes vſæ ſunt. Quamobrem eo euenit, ſi quando princeps videat vicinas ædificari ciuitates, ſibi proſpicere, vt vel impediat, vel fortiores obiiciat. Permittere autem extraneis nouas ſedes eligentibus, vix aut nunquam munitas excitare vrbes erit vtile. Recordatus exemplorum antiquorum, quæ ab his ſubuerſas poſt permiſſionem declarant reſpublicas. Memorabile exemplum ædificationis Carthaginis: cùm enim Phœnices fugientes tyrannidem Pygmalionis tyranni, in Africam veniſſent, cúmque repellerentur ab Afris, petierunt tantum loci ad incolendum quantum tauri tergus comprehenderet. Riſerunt illi Phœnicū tunc ſordes, & puduit tantillam rem pernegare: ſed maximè mirati ſunt quomodo oppidum in eo ſpatio poſſet fieri, cupidíq; videndi commētum ingenioſum, iurati promiſerūt ſe daturos. Phœnices verò ſecto in orbē corio, ſic vt vnam corrigiam efficerent tenuiſſimam circumtenderūt vbi fuit arx poſteà Carthaginenſiū, quam inde Byrſam nominarunt. Procedente verò tempore incurſantes finitimos & vincētes, nauibus quoq; per mare victum quærentes, more patrio, arci vrbem circundederunt, iámque potentes obtinuerunt Africam mari late imperantes [a].

a Appian. in principio de bellis Punicis.

Idipſum euenit Segoregioribus quorum rex Senano permiſit Phocenſibus Maſſiliam in ſuis finibus ædificare, quæ tandem pro ciuibus primùm inquilinis protulit dominos regionum [b].

b Iuſtinus lib. 43.

3 Vrbs ab vrbo, ſeu vruo, hoc eſt aratro, nomen inuenit: fuit enim prima deſcriptio ciuitatis ſeu habitationum faciendarum, per aratri ſulcum facta, & vrbare eſt, aratro definire. Et Varus ait curbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi ſolet, vt refert Pomponius Iuriſconſ. [c] Adſtipulatur Terentius Varro [d], Vrbum, eſſe flexum in aratro. Et paulò poſt, *Oppida quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & vrbe, vrbes. Et ideo coloniæ noſtræ omnes, in litteris antiquis ſcribuntur vrbes, quod item conditæ vt Roma &* A *antea ædificia nominata à parte, vt multa: ab ædibus & faciendo. Maximum ædificium eſt oppidum ab ope dictum, quod munitur opis cauſa, vbi ſint, & quod opus eſt ad vitam gerendam, vbi habeant tuto: vel oppida quod opere muniebant: mœnia quia muniuiꝰ eſſent. Quod exaggerabant aggeres dicti, & quod aggerem contineat murus, quod muniendi cauſa manu parabatur, quo ſepiebant oppidum, è quo munere, murus. Eius ſumma pinnæ, ab his quas inſignis milites habere in galeis ſolent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à toruis, quòd hæ proſpiciunt ante alios. Qua viam relinquebant in muro, qua in oppidum portarent portas. Oppida condebant in Latio, Etruſco ritu, multa, id eſt, iunctis bubus, tauro, & vacca interiore, aratro circumagebant ſulcum, hoc faciebant religionis cauſa, die auſpicato, vt foſſa & muro eſſent munita. Terram vnde exculpſerant, foſſam vocabant, & introrſum factum, murum: poſtea quod fiebat* B *orbis, vrbs: principium quod erat poſt murum, pomœrium dictum, eiúſque ambitu auſpicia vrbana finiuntur. Dehinc, in oppida vici à via, quod ex vtraque parte viæ ſunt ædificia. Fundula, à fundo quod exitum non habet, ac peruium non eſt iter. Angiportum & id anguſtum, ab angendo & portu. Quò conferrent ſuas controuerſias, & quò quæque ferrent, forum generatim appellarunt. vbi quid additum ab eo cognomē, vt boarium forum, forum olitorum. Arx ab arcendo, quòd is locus munitiſſimus vrbis, à quo faciliimè poſſit hoſtis prohiberi. Carcer à coercendo, quòd exire prohibet: cuius ſubterranea pars Tullianum, ideo quòd additum à Tullio rege, Syracuſis Latomiæ: & de Latomia tranſlatum, quòd ibi quoque fuerunt Latomiæ. Ædes ab aditu, quòd plano pede adibant.* Hæc ex Varrone, docent ædes collectas, feciſſe vicos: vicos, oppida: & in illis fuiſſe arces, circum primum deſignationes ex ſulco aratri, vnde foſſa, poſtea muri retrorſum, & C pinnæ, & torres, & portæ, originem, cum certa appellatione, intra & fora, & reliqua ædificia publica, & priuata.

c In l. pupillus § 6. vrbes de verbo ſignifica. P.

d lib. 4. de lingua Latina.

4 Inter hæc annotari dignum videtur, quòd inter oppida & vrbes hoc intereſſet: quòd oppida non eſſent ſolemniter aratro cincta, & quando cincta ſunt, dictæ ſunt vrbes. Tutior tamen erat locus oppidi, quàm villæ, in quam vehebantur fructus, quaſi vehilla. Et videtur oppidum ex pluribus ædificiis conſtitiſſe, ſed non muro cinctis. *Oppidum*, inquit Iuriſconſultus [e], *ab ope dicitur, quòd eius cauſa mœnia ſunt conſtituta.* Et vt Varro, *vbi ſit quod opis ſit ad vitam degendam*. vbi qui degebant tutò, opere locum muniebant. Et Feſtus, *Oppidum dictum eſt, quòd opem præbet*, vel, *quòd ibi opes ſuas conferunt.* Iſidorus verò, variè de eo ita diſſerit, *Oppidum quidam ab oppoſitione murorum dixerunt: alij ab opibus recondendis, eo quòd ſit munitū: alij quòd ſit in eo* D *conuentus habitantium, & opem det mutuam contra hoſtes. Nam primùm homines tanquam nudi & inermes, nec contra belluas præſidia habebant: nec receptacula frigoris & caloris, nec ipſi inter ſe homines ab hominibus ſatis erant tuti: tandem naturali ſolertia, ſpeluncis ſyluestribúſque tegumentis tuguria, caſas, virgultis arundinibúſque ſibi contexuerunt: quò eſſet vita tutior, nec iis qui nocere poſſent aditus eſſet: hæc eſt origo*, inquit, *oppidorum, quæ quòd opem darent, idcirco oppida dixerunt.*

e d. l. pupillus. § oppidum, de verbo ſignific.

4 Pagus dicitur ἀπὸ τῶν πηγῶν, id eſt, à fontibus, circa quos ruſtici gaudent habitare, & eſt vicus, in quo ſunt multa ædificia coniuncta ruſticorum, ex villis ſcilicet. Vnde pagani & villani, dicuntur ruſtici: atque pagus ſine communi munitione aliqua eſt, & eo differt ab oppido, quòd munitione aliqua cingitur,

sed noo ita firma ac vrbs. Vt vrbes rectè dici possint egregia op pida, magni pagi. A

Sic distinguere oppida ab vrbibus videtur Virgilius [a],

Adde tot egregias vrbes, operúmque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis.

a 2 Georg.

Et Iulius Cæsar [b], *Oppidum*, inquit, *Britanni vocant, cùm syluas impeditas vallo fossáue munierunt, quò incursionis hostiũ vitandæ causa conuenire consueuerunt.*

b 5. commentariorum.

Cicero in fragmentis lib. 1. de republica, docere videtur, oppidum vt vrbẽ fuisse munitionibus septum & delubris ornatum. Sic enim refert ex eo Nonius Marcellus, [c] *Inter ciuitatem & vrbem hoc interest, vrbs est ædificia: ciuitas incolæ.* Et M. Tullius de repub. lib. 1. *Quam cùm locis manúque sepsissent, eiusmodi coniunctionem tectorum oppidum vel vrbem appellarunt delubris distinctam, spatiísque communibus. Omnis ergo populus qui est talis cœtus multitudinis qualem exposui, ciuitas est.*

c In nonnullarum dictionũ differentiis.

5 Videntur hodie confundi appellationes inter se oppidi, & vrbis, cùm cinguntur muris & fossis: & dicũtur quoq; ciuitates, quia contineant ciues: differentia tamen adhibẽda, qua vtitur Modestinus Iurisconsul. [d] vt aliæ sint maximæ, vt metropoles gentium: magnæ, quæ habeant forum causarum seu iudiciorum: aliæ minores, reliquæ.

d In l. si duas. 6. § est autem, de excusationibus tutor. l. 27. P. tit. 1.

Forsan hoc obseruatione dignum, burgos oppida cincta muris dici, quasi vrbes. accedunt municipia ciuitatibus seu vrbibus nunc, & oppidis ex consuetudine loquendi potius, *& munus quod muniendi causa imperatum, a quo municipes, qui vnà munus fungi debent*, apud M. Teren. Varronem [e]. Et vt tradit Siculus Flaccus quidam municipia putant a munitionibus dicta: alij à munificẽtia, quòd munifica essent ciuitatis, primáque origo oppidorum, quæ ciuitates dictæ sunt, municipia nominata. Alij putant veriùs, municipia. dictas primùm ciuitates, suo iure & legibus vtentes, muneribus tamen populi Romani, & honoribus fungentes: capiebant enim munera, & honores cum ciuibus Romanis: à quo nomen sibi vendicauere, nulla populi Romani lege adstricti, & hoc est quod ait Vlpianus, *propriè municipes dictos, qui in ciuitatem Romanam recepti, munerum participes fiunt. Sed nunc abusiuè dici sua cuiusque ciuitatis ciues.* & ita vt etiam eo nomine oratores & poetas, constat. [f] Et proinde ciuitates, quæ habent propria iura, & communem societatem, siue vrbes, siue oppida, dici possunt mnnicipia: & municipes qui ibi sunt, ciues, & qui in his munera publica seu ciuilia capere aut gerere debent & possunt [g].

e In 4 de lingua Latina.

f Vlpian. in l. 1. ad municipalem. P.

g l. minus, 18. & l. municipes, 228. de verbo. signific.

6 Iam obtinuit in Gallia & alibi, vrbes ciuitates dici & villas: cæterùm remanente prima distinctione maiorum, minorum, & maximarũ, sunt tamen & ibi oppida & pagi distincti ab vrbibus seu villis & ciuitatibus. Quidam malè putarunt iure pontificio non dici ciuitatem nisi in qua esset episcopus, vt Baldus [h], quam tamen sententiam glossa prima c. si ciuitas, de sentẽtia excommunica. in sex. improbat. quia & ante episcopos erant ciuitates, & post episcoporum institutionem, non fuerunt in omnibus ciuitatibus positi episcopi: sed tantùm in magnis & populosis, nõ in modicis, ne vilescat eorum dignitas [i]: sicut in metropolitanis, hoc est maioribus & matribus, archiepiscopi, dicti inde metropolitani, fuerunt locati: & in regiis patriarchæ, vel in maximis [k], quia vbi minores sunt plebes, minoresq; conuentus, presbyterorum cura sufficiat: episcopalia autem gubernacula, non nisi maioribus populis & frequẽtibus ciuitatibus oporteat præbere, vt scribit Leo Papa ad episcopos Africæ [l]. Villas minores esse ciuitatibus episcopalibus, & eas in ciuitates erectas interdum, quo dignius locarentur episcopi, docet rescriptum Iohannis 22 [m].

D

h ad l. ex hoc iure de iustit. & iur. P.

i ex in illis c. & seq episcopi nõ in castellis, 80. distinct. c. 2 de priuileg.

k dicto c. in illis, 80. dist.

l Epist. 85 c. 2. relatus in ca. 4 illud sane, 80 dist. repetitum in cõcilio Laodicẽü c. 57. & in ca. nõ debere, eadem 80. dist. nẽ.

m in c. 1. de præben. in extrau. communibus.

7 Villas muratas à oon muratis distingunt concordata gallicana, & pragmatica sanctio. Atq; muratas seu muro cinctas, tradunt esse populosiores, & egẽtes dignioribus curionibus, seu graduatis in religionis præpositura: alias, non itẽ. [n] Villa murata castrũ dici potest Latinis vbi casæ & villæ ante rusticæ concludũtur, villarũ cõclusio vallo vel muro facta vicus magn⁹ cõclusus, vt vicus paruus cõclusus, castellũ: idq; fiebat maxime in agris & pagis limitaneis, quo loci tantũ milites castris & castellis præerãt, non alij [o]: donec productis finibus principatus, castra etiã aliorum habitationi cessẽrunt. Vallũ, propugnaculũ est & munitio castrorũ, quod ex vallis id est palis, fiat. hinc villa etiã, quasi vallata dici potest in Francia: vallo accesserunt & fossæ, quibus vallum circundatur: postea & muri, vnde & vallata oppida, murata intelligi possunt. B

n §. in ecclesiis autem patriarchalibus, de collatio. in pragma sanctio. § statuimus in 2 de collatio. in cõcordia. Gallicana.

o ea l. 2 de fundis limitaneis. li. 11 c. ti. 59.

8 Metropolitanos episcopos seu archiepiscopos in prouinciis singulis & capitalibus ciuitatĩbus prouinciæ seu metropolitanis ciuitatibus seu primis poni solitos qui baheant sub se alios in aliis ciuitatibus episcopos subministros, constat ex iure pontificio [p]. Videtur & Pelagius II. [q] numerũ definiuisse ciuitatũ & episcoporũ vndecim vel duodecim, qui sub vno rege & metropolitano essent, & ita diffiniuit prouinciam & metropolim suo modo. In causis & negotiis ecclesiasticis, alia tamen prouinciarum & ciuitatum matricum potest fieri diuisio ab imperatoribus, regibus, & principibus, in suis regnis, & voa in duas diuidi [r].

p ex ca. cleros, 21. distinctio.

q epistula 1. relata in ca. 2. sectore. 8. q 3.

r vt in l. si eadem, de officio assessor. P. & vni. de metrop. Beritho. lib. 11 c. ti. 21.

Sed hæc diuisio in tẽporalib [s], alia in spiritalibus seruatur: ita vt diuersa alterutrius principis cõstitutio vel reformatio prouinciæ, alteri potestati nõ officiat, & nihil de eius ordinatione immutet [s]. C

s ca. vnico, 101. distinct. & ca. leges imperatorum, 10. distinctio.

9 Suidas metropoles ciuitates, matrices Latine dictas ciuitates putat, ex quibus coloniæ deductæ sunt: hoc est, ex quibus populus ad alia oppida incolenda missus est, ita coloniæ vel colonariæ ciuitates, tanquam filiæ sunt & genitæ: illæ autem vnde propagatæ sunt dicuntur matres.

Quod est μητρόπολις ciuitas præcipua inter vrbes & suas colonias, tale est μητροκωμία: *metrocomia* inter vicos; est enim metrocomia, vicus vel pagus, vnde in alios vicos ductæ sunt coloniæ, de qua meminerunt Cæsares [t], & ita dicetur matrix villa, seu pagus: κώμη enim, est vicus seu villa: & κωμοπόλεις vici maiores, quasi æmuli oppidorum.

t in l. vnic non licere habitatoribus metrocomiæ loca sua in extraneũ transferre li. 11. c. titu. 55.

Metropoles etiam dictæ sunt, non tantùm quòd ab illis aliæ deductæ sunt colonariæ: sed etiã quòd præcipuæ essent inter alias ciuitates, quæ velut filiæ à matribus curatẽtur & defenderentur ab illis, seu potissimùm à matricibus iure & potestate regerentur. Vnde & matricis ecclesiæ mos ab episcopis suffraganeis seruandus dicitur [v].

v ca. 13. de his qui 12. distin.

Vt & generaliter mos Romanæ ecclesiæ, & ius, ad vniuersum orbem ex prima ecclesia & vrbe ad omnes ciuitates & vrbes Christianas, extenditur, quia ibi est mater & caput plurimarum ecclesiarum [x]. Item & metropoles, honore maiore donatæ ciuitates, dictæ sunt, & vt aliis excellant, vt dũ Berythus in metropolim erecta est, à Theodosio & Valẽtiniano ob iustas & multas causas [y]. Et dum Iohãnes 22. erexit ciuitatẽ Tholosonam, cuius ego oriundus, in archiepiscopalem & matricem, vt ex villis quatuor proximis, fecit quatuor episco-

x ca. 1. & 2. & 12 omnia. 12. distinct.

y in l. vni. de metropoli. Berytho lib. 11 c. ti. 21.

a In c.2. episcopatus,& erexit & donauit titulis & priuilegiis ciuitatis [a] de præbendis li. 3. extrauagantium communium. voluit autem illam cæteris vt matricem præesse.

10 Hic non immeritò admonendi erimus, inter præclaras & maiores ciuitates regnorum & principatuum, esse regias: nempe eas in quibus frequentiùs imperatores aut principes domicilium seu habitationem deligunt, ibi enim principis persona, ad quam subditi confluũt, & opulentia regalis, & virorũ præstantiorũ seu aulicorum, consortium, locum illustriorem reddunt. Elegerunt porro principes prouidi & bene consulti, sedes in medio principatus & regni, vt facilis vndequaq; ad illos esset aditus. Sicut Cyrus superatis Medis, Susiã Babyloniam, & aliis gẽtibus propinquã, elegit, & ibi imperij sedẽ locauit, vt ait Strabo [b]. Atq; vt idem Strabo [c], tradit Cappadocum reges Mazacenorum ad Argæum montem, quanquam incommoda ibi plurimis rebus sint, elegerunt ad habitandũ præcipue: quia locus totius regionis medius erat, & lignis & lapidibus abundabat, & herba qua plurimùm ad alenda pecora indigebant.

b lib. 15. c lib. 12.

Princeps meliùs se proximioribus communicat & extremis, dum medius, vt Sol inter alios planetas, consistit.

11 Habitatio assidua vel frequẽtior principis in vrbe, breui solet eam & ædificiis & artificiis & diuitiis splẽdidiorẽ reddere: vt cõtrà principis absentia, splẽdida solent corruere & neglectui haberi. Docuit Roma a tempore Clementis 5. summi pontificis vsq; ad Gregoriũ 11. Clemẽs enim electus ex Burdegala, Lugdunum profectus eò ad se omnes cardinales vocauit, qui sine mora, vt ait Platina, Pontifici obtẽperarunt, atq; ita curia Romana in Gallias translata est, & Auinionem anno Domini millesimo trecẽtesimo quinto, vbi etiã ad septuaginta annos remãsisse fertur cum maximo Christianorũ incommodo, potissimùm verò vrbis Romæ, cuius tẽpla, magna ex parte ob solitudinẽ & situm corruêre, absentibus his ad quos ea restituere pertinebat. Donec Gregorius 11. anno Domini 1376. Idibus Ianuarij, pontificatus sui septimo, Romæ curiã restituit & pontificalem curiam.

12 Antonius Pius Imperator, teste Iulio Capitol. laudatus, qui residebat in vrbe vnde nũcios medius, vt posset citiùs accipere posset, nec vllas peregrinationes obiit, dicẽs; grauem prouincialibus esse comitatum principis etiam nimis parci.

13 Faciunt etiã priuilegia cõcessa ciuitatibus, quo maiora, eo populosiores. plures enim ad eas inhabitandas confluit, dum se maioribus ibi beneficiis potituros sperant. Quare principes solent aliquas maioribus priuilegiis donantes, illustriores facere, & illustrioribus aliunde, maiora impartiri, vt & Antonius Pius etiam videtur distribuisse ciuitates in maximas, maiores, & minores, atq; ita, illis maiora vel minora priuilegia cõcessisse, vt liquet ex epistola eius quæ descripta quidẽ cõmunitati Asiæ, vniuerso autẽ orbi conueniens est, cuius capitulum & explicationẽ refert Modestinus Iuriscon. *Minores,* inquit, *ciuitates possunt quinq; medicos immunes habere, & tres sophistas, & Grammaticos totidem. Maiores autem ciuitates septem qui curent, quatuor qui doceant vtranque doctrinam. Maximæ autem ciuitates, decem medicos, & rethores quinque, & Grammaticos totidẽ. Supra hunc autẽ numerum, ne maxima quidem ciuitas immunitatem præstat. Decet autem maximo quidem numero vti metropoles gentium, secundo*

A *autem, quæ habent vel forum causarum, vel loca iudiciorum: tertio autem, reliquas.* Ex quibus verbis etiam liquet, maximas & præstantiores ciuitates semper dictas fuisse metropoles, maiores autem dici posse, vbi tribunalia iudicum sunt, seu forum causarum & iudiciale, minores reliquas.

De quibusdam rebus in ciuitatibus seu vrbibus & oppidis considerandis vt publicis. Et primum de sacris ædibus.

CAP. II.

IN ciuitatibus, res quædam sunt, quæ diuini iuris sunt [d]: quædam quæ humani. diuini, veluti res sacræ, religiosæ: sanctæ quoque res, veluti muri & portæ, quodammodo diuini iuris sunt. Quod autem diuini iuris est, nullius in bonis est: id verò quod humani iuris est, plerunque alicuius in bonis est: potest autem & nullius in bonis esse. Nam B res hæreditariæ, antequam aliquis hæres existat, nullius in bonis sunt: hæ autem quæ humani iuris sunt, aut publicæ sunt, aut priuatæ. Quæ publicæ sunt, nullius in bonis esse: ipsius enim vniuersitatis esse creduntur: priuatæ autem sunt, quæ singulorum sunt.

2 Sacræ res, olim per principem vel eius authoritate dedicabantur Deo, in cuius dominium & ius transibant [e], aut per populum publica tantùm authoritate, lege Papyria apud Romanos cùm priuatim sacrũ sibi constituere non liceret [f]. Hodie inter Christianos, sacræ res sunt, quæ per pontifices Deo cõsecratæ sunt veluti ædes sacræ, & donaria quæ ritè ad Dei ministerium dedicata sunt [g]. Relinquitur enim hæc potestas, ædes sacras seu ecclesias consecrandi & designandi, solis pontificibus ecclesiasticis, vt eorum ritu legitimo dedicationes perficiantur [h]. Quia ecclesia cum suis C rebus ad ordinationem pertinet espicopi [i].

Hic curam habere debet, vt ad cultum diuinum, quo populus indiget, ædificentur templa seu ecclesiæ, & quot necessariæ sunt [k], in locis congruis [l], sine præiudicio antiquarum, vel parochialium ecclesiarum [m] propter necessitatem maximè, non propter quæstum [n] aut ad placitum cuiusque [o], ne inutiles, & cultu diuino destitutæ, ob multitudinem & desertionem, cultus religionis adueniat irreuerẽtia, maximè si sine reliquiis sanctorum altaria erigantur aut cõstituantur, ex quorum defectu si sine scandalo fieri possit, potius diruenda ædificia quàm retinenda [p], nisi & illa ædificata sint etiam sine reliquiis seu sacris Lipsanis, vbi fuit corpus martyris aut sancti, aut origo alicuius habitationis vel possessionis, vel passionis [r].

Iam verò loca sacra ædificata, conseruanda, & reparanda diligenter sunt, ne omnino corruant, D maximè omnium sumptibus qui beneficia ecclesiastica possident [r]: cùm etiam olim quarta pars redituum beneficiorũ reseruata esset fabricæ seu refectioni ecclesiæ illorum [s]. Curare debent episcopi ne quid aliud quàm quod ad cultum diuinum, & religionis dignitatem pertineat, agatur in ecclesiis, oratoriis, cœmiteriis, & aliis locis sacris, non iudicia secularia, congregationes laicorum aut conciones, aut publica colloquia, negotiationes, nundinæ, tumultus, & similia, quæ dedecus & impedimentum diuinis solent adferre mysteriis & religioni [t].

. B. . . Sed

& c. placuit vt altaria 26. de consecra. distinct. 1. q. d. c. placuit, 5 c. 1. & 4. de ecclesi. ædifica l 2. tit. 48 c fin. de his quæ fiunt à maiori parte capituli 15. cum aliis quinque sequentib 12. q. 1. . . ca non oportet c. nulli, c. oratoriorum ca. si 42 distin c. 1. de immuni. eccles. li. 3. . . tit. 2. . c. 1 & 5. eo. ti apud Gregor. li. 3. c. 49. Martianus Cæsar . . . 5. de his qui ad eccles confug. C.

d Vt traditur a Caio in l. 1. cum legibus sequent. li. de rerum diuisi. li. 2. P. c. 8 a Iustiniano, & Theoph. lib. 2 institu. tit. 1.
e Marcia. in l. in tãtum 6 §. sacræ res. Vlp. In l. sacra loca, 9 de rerum diu. Paruus consecrandi antiquorum, refert & explicat Alexan. ab Alexa. lib 6 Genialium dierũ, c. 14. & lib 2. c 8
f . . l in tãtũ § sacræ autem res.
g § sacræ res, de rerũ diuis. apud Iustinia. lib 2 instit. tit. 1.
h titulo vt nulli fabricet oratorij domos, præter volũtatẽ episc. & c. nouella 67 vbi & ponuntur ritus consecrãdi & can. 4 ministerium 26. q. 5. ca. nemo. 9 de consecratio. distin. 1. ca. nulli, 15 eo. §. illud, de monachis, nouella 5 § si quis autẽ voluerit, de ecclesia . . . tradit ritus & explicat cõsecrationis ecclesiarum, Guilelmus Durãdus lib 1 rationa. diuinorum officior c 6.
i c 1. 2. & sequentib. vsq. ad c antiquos, c. f. §. f . . q. . ca. euidenter, § ipse verò . . cum sequẽtib. ca. episcopus ca. præcipimus, 12. q. 1. ca. aduĩt 12. q 2 ca. omnes, 16. q 7. & in canon Apostol. 37 & 40.
k . . 1. & c fin. de ecclesiis ædific.
l ca. ecclesias per cõgrua, de consecratio. distinctio 1 & c, ecclesias per congrua, 16 q. 7.
m c. 2 §. ex . . . & c 3. de eccles. ædific c. 1 & 2. de noui operis nunciat. li. 5. ti. 32.
n ca. si quis basilicam, 10. de consecra distinct. 1.
o §. si quis autem, de ecclesiast l in nouel. c. nemo in c. de consecr. distinct 1
p c. ecclesiæ vel altaria 19.

3 Sed & principes seculares operam ecclesiasticis conferre debent, vt quod disciplina ecclesiastica exequi non possunt in rebelles & pertinaces, manu armata ad ecclesiasticorum præpositorum imploratione corroborent, vt filij ecclesiæ & vicarij Dei: quibus ideo datus est à Deo gladius vt ministerio suo & potestate, quæ Dei sunt, potissimùm tueantur [a]. Quin & in negligentiam prælatorum & præpositorum ecclesiasticorum, ipsi ad res ecclesiasticas conseruandas inuocati, illud auxilium conferre & remedium adhibere tenentur, quatenus eis canones sacrosancti permittunt & iubent [b]: vt non solùm immunitates ecclesiis, ædificiis, & rebus & personis earum inuiolatas habere & cõseruare teneantur: sed etiam curare vt qui his abutantur, ad rectam redeant disciplinam [c].

a c. 2. de malefic. ca. & ca. quoniam de officio ordi. c. administrato-res 23. q. 5. glo. ad c. 2. ad verb. tutorio, de Iudæis in extra. Ioh. 22. b 4. can. filius, 10. q. 7.

c ca. cum ad verum 96. distinct. cap. quoniam idem, mediator. 10. dist.

4 Debent & principes, in hæc ædificia sacra liberales esse, vt in Dei optimi maximi, & supremi B regis regias, vnde & basilicæ, sacræ ædes dicũtur. Inde & multi reges & principes, tum Ethnici, tum Christiani, & Iudæorũ, imò & Mahumethicæ impietatis apud suos & posteros, memoriã tanquam grati in religionem sibi pepererũt. Cauendum tamen principibus Christianis ne obtentu pietatis & religionis, subditos opprimant. Satius enim est ædificia materialia, humilia, religiosa tamẽ, quàm ex lachrymis & miseria subditorum splendida, quæ minime Deo placeant, excitare.

Dauid rex nefas esse existimauit, sese in domo cedrina habitare, aream autẽ Dei in tabernaculis linteis manere: quare & templũ Domino cõstruere decreuit: prohibitus tamẽ à Deo per Nathã prophetam, quòd manus multorũ præliorum sanguine pollutas haberet, vnde opus ad filium Salomonem trãstulit, præparatis quæ ei necessaria erãt [d].

d 1. Paralipo. c. 22. 29 & 3. Reg. 5.

Curauit Iosias rex Iudæorũ, vt pecunia quam à C populo sacerdotes colligerent, curatoribus operis reficiendi & resarciendi templi daretur [e].

e 4. Reg. 22.

Iudas Machabeus, victo Lysia Atiochi Epiphanis duce, Hierosolymitanum templum ab Ethnicis prophanatum, lustrauit, & quæ contaminata fuerant demolitus, aram nouam extruxit [f].

f Machab. 1. c. 4.

Darius impedita extructione & reparatione templi per Artaxerxem & ab aliis Iudæorũ æmulis edictũ ad Syriæ prætores, anno regni sui 2. misit, nõ tantùm vt in tẽplo ædificãdo nõ impedirent Iudæos, sed etiã vt sumptus ex fisco regio præstarẽt [g]. Omitto Cõstãtini Magni pietatẽ, & Caroli Magni, Dagoberti & aliorum in extruendis & reparãdis magnificis ædificiis sacris, & monasteriis.

g 1. Esdræ c. 6.

5 Nomine principis vel populi potestatem supremam habentis, qui eorum vices agunt, vt olim proconsules [h], ædes sacras, vt opera publica circuire inspiciendi gratia debent, an sarta tecta D sint, & an aliqua refectione indigeant, & si qua cœpta sunt, vt consummentur: prout vires eius reipublicæ permittunt, curare, curatorésque operum diligentes solenniter præponere.

h apud Vlpia. in l. sin autem 7. §. ædes sacras de offic. proconsul. l. 1. 16.

De muris ciuitatum. CAP. III.

MVri ciuitatum, corpus illud ciuile cuius sunt, complectuntur, vt continens pro contento sæpe accipiatur: quod docuerunt exemplo Carthaginenses, qui in luctu publico mœnia vrbis pannis nigris tegere consueuerant: quod etiam tunc fecerũt cùm classis illorum contra Agatoclem missa, in Siculo mari naufragio A periit: vt scribit Diodot. Sicul. libr. 20. Et Senatusc. Roma. Q. Fabio Maximo dictatore, & M. Minutio Ruffo, magistro equitum, creatis. Negotium tanquam maximè reipublicæ necessarium, datum, refert Liuius, libr. 22. vt muros turrésque vrbis firmarent, & præsidia disponerent, quibus locis videretur, pontésque rescinderẽt fluminum.

2 Muri ciuitatum sancti sunt, ita & inuiolabiles: hoc enim sanctum dicebant antiqui [i], & nullius in bonis, quodammodo diuini iuris [k]. Et proinde prohibitum meritò, ne quid his immitteretur [l]: néve muri aut portæ municipiorum habitentur sine permissu principis, propter fortuita incendia [m], quæ possent causæ publicæ nocero, consumptis muris & delectis, vnde patere hosti posset aditus: vel propter periculum, ne hostes ea parte qua priuati inhabitarent, admotis scalis, clam inuadere possent ciuitatem, admissi: nisi forsan ex authoritate sanctionis principis, turres noui muri, qui ad munitionem splendidissimæ vrbis extructus est, completo opere iussu principis eorum vsui deputentur, per quorum terras ædificatæ sunt, ea conditione, vt sumptibus eorundem postea instaurentur & reficiantur, si egeant [n]: alioquin data licentia etiam in loco poblico, iuxta publicas ædes ædificandi, intelligitur quindecim pedum spatio interiecto inter publica & priuata ædificia, tantùm ædificij ponendi datam potestatem, vt tali interuallo, & publicæ ædes à periculo vindicentur, & priuatus ædificator velut perperam fabricato loco, destructionis quandoque futuræ non timeat detrimentum [o]. Siquidem hoc proculdubio tenendum est tempore belli vel necessitatis publicæ, etiam priuata ædificia quæ impedimento possunt esse tuitioni & defensioni murorum, vel propugnaculorum, vel portarum, dirui posse, & vtilitatem publicam priuatorum vtilitati authoritate principali, anteferendam: vnde & consulerem principibus etiam ne concederent turrium ædificatarum in terris priuatorum, eorum habitationi, sed potiùs terras emerent ex publico ærario iusta æstimatione.

i Marc. anno iurisconi. in l. sanctum §. de rer. diuis. P.
k l. 1. §. 1. de rer. diuis. P. §. sanctæ enim, apud Iustin. vide Macrob. li. 3. Satur. c. 3. de loco sacro, prophano, & sancto
l d. l. sanctum, §. fi.
m l. 9. nequid in loco sacro fiat. li. P. l. ædificia, 14. de operibus public. lib. 8. C. tit. 12.

n l. turres noui muri, 18. de operib. public. C.

o Cæsares Arca. Honor. & Theod. in l. si cui, 4. de ædific. priuat. lib. 8. C. tit. 10. l. Mœnianu, 11. §. 6. eo. tit.

3 Cura murorum prima principi esse debet, num ex re principatus esse possit cingere oppida muro, an verò satius sit ea sine muris esse: ea enim fuit & est alicubi etiamnum controuersia, num expediat principi, munita & optimè murata oppida in ditione sua esse. Habita enim ratione locorum, & qualitate subditorum & vicinorum principum, aliquando expedit, interdum non expedit: vt non immeritò statutum fuerit à Cæsaribus, & responsum à Iurisconsultis non licere sine principis authoritate vel licentia, oppidanis vel municipibus, nouos muros ædificare, vel veteres firmius renouare [p].

p Lamnes. 13. C. de operibus pub. l. sin autem § fi. de rerũ diuis. P.

4 Arces quippe, quas vocant *citadelles*, occasionem sæpe dant principibus malis opprimendi subditos, aut tyrannicè imperandi: ciuitatum verò munitiones & propugnacula, inuitant populum ad rebellionem, hostes ad inuasionem, vel ipsos ciues faciunt in muris confidentes ignauos & imbelles. Aliquãdo status reipublicæ, puta popularis, non patitur præter matricem ciuitatem, alias propugnaculis aut arcibus communiri, metu ne nobiliores vel alij ambientes imperium eius, illis inuasis statum & formam regendi subuertãt. Principes interdum populis imperant pertinacibus, interdum pacificis, interdũ hostes metuunt, interdum pace fruuntur, & aliquando tantùm in limitibus egent propugnaculis, quæ nulli priuato

aut

ant aliis quàm militibus committunt [a]. Atque, vt ait Liuius [b], *Muores nostri castra munita, portum, ad omnes casus exercitus ducebant esse, vnde ad pugnam exirent: quo iactati pugna receptum haberent. Et si castris exutus erat, etiam si pugnando acie vicisset, pro victo habebatur.* Arces & muri muniti cum paucis, magnam hostium manũ arcere possunt: pugnantibus vel solis elementis aduersus obsidentes, vt frigore pluuiis, æstu, & penuria commeatus, quæ sæpe ingentes copias, exercitúsque maiores cogunt inuitos obsidionem soluere: & salui sunt facile ciues eò confugientes, qui, alioquin ciuitatibus destitutis muris & propugnaculis, primo hostium impetu, maiori numero perirent. Et verum quidem est quod sibi persuaserant Spartani, ciuitatem non saxis lignisve, sed pro vallis ac mœnibus incolentium virtute muniri oportere, quos, si iungit concordia, nullus murus potest esse inexpugnabilior [c]. Neque inficiãdum optimè responsum ab Isæo Lacedæmoniis consultantibus, cùm periclitarentur de ciuitate mœnibus cingẽda, relato versiculo Homerico, vt narrat Philostratus [d].

ἀσπὶς ἄρ᾽ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.
Scutum hæsit scuto, galea galea, atque viro vir.

Et adiecit, *Sic mihi state Lacedæmonij, & muro cinctissimus.* Cæterùm cùm plures & numero & virtute non munitam ciuitatem inuadunt, vel repente pauciores irruũt, certè nec virtus pauciorum, nec plurium virtus intercepta sufficit ad repellendum impetum, eorum qui dum muris ingredi prohibiti, & ante portas subsistentes, copiis auxiliaribus possunt repelli, vel etiam longa obsidione seipsos prodere, & vincere.

5 Metuunt hostes quos inuadere incautos nequeunt: nec alia ratione populus etiam duræ ceruicis iugum inuitus patitur siue legitimi, siue illegitimi principis, quam quod præsidia in arcibus firmissimis, princeps habeat ex quibus exigua militaris manus multos potest cohibere plebisque furias. Quemadmodum Iosephus scribit [e], Antiochum Epiphanem arcem munisse Hierosolymis, quam Macedones per annos triginta occupauerant, & tributum à Iudæis inuitis exegerunt, quam Simon Iudæorum dux, & pontifex expugnatam solo æquauit, ne postea hostibus esse posset receptaculum, néue inde aliquod vrbi inferretur incommodum.

Expositæ sunt nationes & regna prædæ exterorum, quæ non habent muratas aut munitas ciuitates, vt de Anglia & Scythicis liquet nationibus: cito enim expugnatis portubus, ingressu & aditu patefacto, omnia cedunt reliqua: rursúsque victores eadem facilitate expelluntur: quod non accidit, nisi cum plurium ineuitabili cæde.

Nehemias ideo curauit multa diligentia, accepta potestate ab Artaxerxe, restitui & reædificari muros Hierusalem, ne illa ciuitas esset in opprobrium inimicis [f]. Et cùm Sanaballat impedire vellet opus, populus vna manu portabat onera, vel ædificabat: altera tenebat gladium, paratus ad repulsionem inimicorum, qui impedire opus decreuerant [g]. Sic Amphion & Zethus, cùm suspectas haberent vires Phlegiarum, vt ait Pherecides, Thebas muris ac turribus munierunt, vt essent tutiores ab hostium incursibus, aliique qui imperij sui futuri fundamenta iecerant, quos longum referre & superfluum, quia omnibus ferè liquent, videretur.

6 Et proinde princeps, non malè facturus est, si non solùm in limitibus, sed etiam intra regnum

a l. 2. de fundis patrim. & l. lib. 11. c. ti. 59.
b Liuius li. 35
c Plutarch. in apophth. gma. Laconicis.
d Philostratus in sophistis.
e Ioseph. li. 13. c. 12.
f Nehemiæ 2. c. 2. vers. 17.
g 2 Nehemiæ c. 4. vers. 17.

A & ditionem ciuitates habeat munitas, & mœnibus & propugnaculis defensas: neque timere debet (quod nõ certè diffitemur posse accidere) subditorum rebelliones, aut hostium occupationes: nam hæc perpensa si comparentur cum populi strage quæ accidere posset ex irruptione hostili faciliora, non debent eum deterrere: nam quod ad rebellionem pertinet, solicitus esse debet, vt videat, quibus earum ciuitatum curam committat. Quòd si quando & ab illis decipi contingat principes, atque legerint aut audiant alias factum esse hoc & humanum esse, deteriora quoque contingere posse iudicare debent. Si verò quis persuadere conetur fieri posse, vt possint esse aliquando exteris inimicis in refugium: meminerit & multò faciliùs hostibus expositum regnum aut principatum, si nullæ sint munitæ ciuitates, aut si tales paucissimæ, faciliùs hostes equitatu & pe-
B diratu percurrere posse nudatos mœnibus pagos, quam machinas in muros admouere. Sunt & quidam gloriæ principum æmuli qui non magis consulere quàm inuidere in hac parte videntur. Prout aliquando cõtigit Lacedæmoniis aduersus Athenienses. Siquidem vt narrant authores certissimi, post [h] victoriam ad Platæas partam, Athenienses Trœzene & Salamine liberos vxorésve suas Athenas in patriam reuexere: statimque curam omnem ad cingendam mœnibus vrbem contulerunt, quæ Xerxes diruebat. Lacedæmonij verò perculsi gloria Atheniensium, quam nautico certamine ad Salaminem adepti fuerant, suspectas eorũ res incrementáque habentes, ab extruendis eos mœnibus prohibere statuũt, & confestim Athenas legatos miserunt, qui consulerent minimè oportere ea tempestate mœnibus vrbem munire: vt periculosum maximè Græcorum
C communi saluti. Si enim, inquiebant, maioribus rursus copijs Xerxes in Græciam traiecisset vrbes occupaturum extra Peloponnesum, veluti ad rem suam munitas: ex quibus assidua eruptione, reliquos vbique populos infestando, ac sensim debilitando, facile posset Græcas res obterere. Sed horum consilium Themistocles prudenter silentio primùm elusit, & postea adhibita arte, legatis interceptis, ad Spartanos veniens, iussit clam interim mira celeritate mœnia perfici.

7 Muros ciuitatum facilè iussu Principum construi posse, in locis quibus ipsis videbitur, nemo dubitat, cùm & ad illud possint compelli & oppidani seu municipes, contributis sumptibus iuxta facultates illorum [i]. Debent & principes ex vectigalibus & prouentibus publicis, saltem tertiam partem conferre [k]. Construi autem tunc iu-
D bebit, quando de habitatoribus confideraut quando sibi satis præsidij ad defendenda mœnia putabit: alioquin satius est diruere quàm excitare aut reficere. quemadmodum vt est apud Nicephorum [l]. Gensericus post Marciani obitum, cùm crebris excursionibus afflixisset Africæ partem Romanæ ditioni subiectam, omnium vrbium præter vnius Carthaginis mœnia diruit, & eam Vandalici regni regiam constituit facilè, & ita imperauit non immitis: donec Belisarius ex improuiso, capta Carthagine, nonagintaquinque post annis, Iustiniano regnũ Vandalorũ subiecit. Refert & Polybius & Plutarchus [m], oppidorum Hispaniæ cis Betim fluuium, vno die M. Catonis Cõsulis imperio, mœnia diruta fuisse, quæ multa erãt & viris bellicosis abũdãtia: ne daretur occasio re-

h Diodor. Siculus lib. 11. Plutarch. & Prob. in Themistocle. Frõtinus lib. 1 c. 1. Polyænus li. 1.
i d. l. omnes 11 de operib. pub. C.
k l. ne splendidissimæ, 10 C. eo. ti. l. restaurationi 3. de diuersis prædiis vrbanis li. 11. tit. 69.
l lib. 15. c. 27.
m In Catone.

bellandi, & nouu animo belli Gotthiei Totilas rex Beneuentum vi captam, mœnibus nudauit, ne locus, alioqui natura munitus, sedes belli fieret hostibus, Sabellicus [a] & Blondus [b]. Alia tamen ratione Ischolaus [c] cùm in Drye oppugnaretur à Chabria volente admouere arietes, ipse prior muri partem deiecit, vt fortiùs pugnarent sui, & spontaneam mœniorum destructioné molientes, hostes ingredi vrbem non auderent, vt suas machinas contemni videntes, quod aceidit. Caoere etiam debent, qui in democratia degunt, ne mœnia & arces in sua ditione fiant, ne rebellandi occasio, vel aristocratiæ, vel monarchiæ detur occasio. Qua ratione Lysander captis Athenis, muros ex Ephororum sentétia diruit, vt rempublicam libertate donaret: nam sublatis mœnibus, postea triginta vrbi, decem Piræo præposuit rectores. Arei apposuit præsidium cui Harmostem dedit Callibium Spartiatem [d]. Et Carolus Magnus Pampelonæ ciuitatis in Nauarra ante à Sarracenis occupatæ cùm se dedidisset, iussit muros ad solum vsque deiici, ne rebellaret [e]. Sed nec facilè permittendum his quorum mœnia ob crimen aut rebellionem diruta sunt, quandiu saltem memoria delicti potest retineri per ciues punitos, muros reficere, etiam si suis sumptibus se facturos offerant: & nisi causa omnino sit ab insidiarum aliena suspicione [f]. Neque etiam, si sine delicto, sed ob causam reipublicæ vtilé, manente eadem, fuit deiecti, quemadmodú eodem prætextu inimici Iudæ prohibuerunt apud Artaxerxem ne reædificaretur templum Hierosolymitanum, tempore Zorobabelis [g].

a Enneade 8. lib. 3.
b lib. 6 decadis. 1.
c Polyænus li. 2. stratag.
d Plutarch. in Lysandro.
e in annalibus Pipini & Caroli Magni. anno 778.
f Cosma Guymier in glosis antiquis, ad §. an ecclesiis, ad verbum *extiterunt*, de colla. in prag. sanct. R beffus tracta. nominatio q. 16 nu. 12.
Esdræ. c. 4.
g l. pater filiũ, 38. § 6 fideicõmis. de lega. 3.

8 Distinctio quippe causarum deiectionis murorum babet qoandam diuersam cõsequentiam, ratione priuilegiorũ irrogatorum ciuitatibus muratis. Siqoidem, si hostili furore & expugnatione, vel caso aliquo corruerint muri, non ideo dicitur minus ciuitas, stantibus ædificiis & incolis, [h] gaudétque & potitur suis prioilegiis, quia muri non faciunt ciuitatem, sed ciues & incolæ, vt alibi notauimus. Dissolutis tamen ciuibus & aliò commigrantibus, locus desertus non vtetur priuilegio illi antea ratione ciuium & habitantium concesso. Sicut nec collegium dissolutum, nec ciuitas vlla dicetur quæ aratrum passa est, seu exarata fuit, vt ait Modestinus [i]. Quemadmodum si integritas vniuersitatis non habeat vnionem ad quam fundata est, non gaudet priuilegio concesso, nisi ad eam vnionem redierit [k]. Et Origenes de templo Salomonis [l], quod erat domus orationis, *Primùm quidem*, inquit, *à Salomone lapidibus insensatis constructum fuit, deinde reparatum ab Esdra, postea verò post Christi aduentum, à Romanis destructum; & illa æstimabatur domus orationis: qua destructa, necesse est, vt Iudæi quasi non habentes iam domum orationis, iam non habeant priuilegium speculationis Dei, nec possint secundum legem Deo seruire.* Cessante causa & subditorum merito ex quorum delicto mœnia diruta sunt, adempta priuilegia censentur, quæ non mœnibus, sed habitantibus & conclusis concessa erant [m], nisi reædificentur cum authoritate superioris.

h in l. si vsusfructus cui. 21. quibus mod. vsusfr. amitta. l. 7. P. tit. 4.
i c. abbate 25. & ibi glossa ad verb. *similem*. de verb. signif. c fin. §. fin. l. 25 q. fin.
k Origen. homil. 15. ad c. 21 D. Matthæi, Gratia. in c. 9. & quod dicimus 16. q. 7. & ibi gloss. ad verbum *destructo*.
l vt colligitur ex similibus l. generaliter 40 de episc. & cler. C. translata in ca. 40. generaliter. 16 q. 1.
m videnda Lucas de Penna. ad l. si de quib. muneribus lib. 10. C. vbi ponit. 26. quæstiones notabiles in materia publicorũ murorũ. & vide & Guy murorum & Reboffum in locis paulò ante allegatis.
n l. vrbana 198 de verbor. sign.

Aliter si muri corruissent, vel senectute, vel alio casu, vel hostili impressione, remanentibus incolis & ad principem suum redeuntibus: siquidem murorum talis destructio non adimit priuilegia ciuitatis [m]: sicut nec locus facit villam moratam, sed materia [n], etiamsi diminuti sint valde habitantes & ciues, dummodo consilio transmigrandi omnes non reliquerint locum. Siquidem penes paucos remanere potest ius municipij & vniuersitatis [o], neque incrementa vel decrementa singularium personarũ, faciunt quominus censeatur idem corpus ciuile, & eadem vniuersitas [p].

o l. sicut municipium. §. fin. quod cuius. vniue. s. non. P.
p proponebatur. de iudic. P.

9 Muri ciuitatum, communis salutis causa ciuium construuntur, ideo omnes ad eorum custodiam maximè hoste imminente, etiam personæ quæ ad ditionem Ecclesiæ pertinét, oec sunt ecclesiasticæ, cõpelli possunt [q]. Interéstq; omnium, eos non violari, seueréque & capitali pœna animaduersum in violantes, vt Pomponij lex admonet, *Siquis violauerit*, inquit, *muros*, [r] *capite punitur: sicut si quis transcenderit admotis scalis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos aliâ quàm per portas egredi non licet, cùm illud hostile & abominandum sit.* Nam & Romuli frater Remus occisus traditur, quòd murum transcendere voluerit. Et Vlpianus [s], *Qui perforauerit muros vel inde aliquid abstulerit, peculatus actione tenetur.*

q l. c. 2. de immunita. ecclesia. lib. 3. decreta. tit. 49.
r l. si de rerum diuisio. P.
s l. qui perforauerit 11. ad leg. Iul. pecula. lib. 48. P. tit. 13.

10 Portæ quippe publicæ ideo constitutæ sunt quibus ingredi & egredi oporteat: qua viam relinquebant in muro, ait Varro [t], scilicet conditores vrbium, qua in oppidum portarent portas dixerunt. Portæ diuini quoque iuris & sanctæ, quo modo & muri dicuntur [v]: sunt etiam & pars murorum & publicam habent causam. Indicat idipsum formula principis de custodiendis portis ciuitatis: in qua apud Cassiodorum [x] sic legitur, *Nullatenus de eius fide dubitatur qui ad custodiam ciuitatis eligitur, quia probata conscientia constat esse credendum, quod fuerit pro securitate multorum: atque ideo curam portæ illius ciuitatis nostræ tibi authoritate concedimus: vt improborum non pateat aduentibus, & bonorum non retardet accessus. Nam si porta semper obserata sit, instar est carceris: si iterum iugiter pandatur, murorum nihil prodest habere munimina. Sit ergo vtrunque moderatum: vt & custodia nocturna satisfacias, & incompetenter eam claudere non præsumas. Eris nimirum via ciuium, & ingressus mercium singularum, auiens simul copia quam optas intrare. Stude ergo cum alumnis inuitare venientes. Non tibi quod despiciatur est creditum. Quibusdam fascibus ciuitatis præponeris, qui ingredientibus victualibus præesse monstraris: quod te oportet sine querela perficere, vt in paruis agnoscere possimus cui maiora credere debeamus.* Meminit Seneca [y] legem fuisse, *Nocte, in bello, aperire portas ne liceat.*

t Varro 4. de lingua Latina.
v in l. 1. de rer. diuis. P.
x lib. 4. variarum, c. 29.
y Seneca li. 9. controuersiarũ controuer. 7.

De suburbiis & pomœrio. CAP. IIII.

PAVLVS Iurisconsultus [z], quotidianam quæstionem, paucis definire videtur, cùm quæritur, num appellatione ciuitatis contineantur suburbia. *Vrbis*, inquit, *appellatio, muris: Roma autem continentibus ædificiis finitur.* Quibus verbis, dictione quidem vrbis, quæ intra muros sunt, contineri tantùm admonet, non suburbia: sed Romæ appellatione, hoc est, nomine qua vrbs dicitur, contineri suburbia, id est, continentia vel extra iuxta posita ædificia: vt si dicamus Tholosam, intelligimus & suburbia, quæ iuxta sunt: at dicendo in vrbe Tholosana, certè nomen vrbis restringitur ex proprio significatu, quia vrbs ab vrbo, seu vruo, id est, aratro, nomen inuenit [a], & quicquid aratro conclusum est, id tantùm vrbs.

z l. 2. vrbis, de verbor signif.
a l. pupillus 239. de verbor. sign. Festus & alij.

2 Extra vrbem & muros pomœriũ: post muros, terra quæ ciuitatis esse censetur. Ideo ibi suburbana posita ædificia cẽsentur eiusdem nominis. Adfert hanc distinctionem Cicero, vt vrbs sit, tectorum coniunctio, delubris & spatiis communibus di-

bus distincta, in qua cœtus sit hominum, iuris consensu, vtilitatis communione sociatus. Romana autem vel alterius nominis, intelligatur, quicquid regionum & collium pomœrio, & mœnibus ciuitatis includitur. Maximè & propriè pomœrium, spatium agri est, quod intra & extra muros, incultum & non aratum est: ædificia autem quæ addita sunt, quia sequuntur, continentia dicuntur, & quia sub fines pomœrij sunt, vel proximè vrbi adiacēt, suburbana vel suburbia appellantur. Et ciuis dicitur etiam qui extra vrbem habitat, si modò participet in iuribus, & sit administrationis eiusdē ciuitatis. Ædificia collecta instar vici vrbani, sunt & pro parte vel pro appendicibus ciuitatis. Et apud Bonifacium octauum sic explicatur interdicti sententia [a], *Si ciuitas, villa, aut castrum, subyciantur ecclesiastico interdicto: illorum suburbia & continentia ædificia, eo ipso intelligi volumus interdicta. Nam licet prædicta videantur alias murorum ambitu terminari: hoc tamen casu ne vilipendi valeat sententia interdicti (quod fieret, si in ipsorum suburbiis vel continentibus ædificiis liceret celebrari possit vt prius:) expedit interpretationem fieri latiorem. Ædificia Romæ fieri,* inquit Vlpianus [b], *etiam ea videntur, quæ in continentibus Romæ ædificiis fiunt.* Et Herennius [c], *Qui in continentibus vrbis nati sunt, Romæ nati intelliguntur.* Et Latius Marcellus ex Alpheno [d], *Vrbs est Roma, quæ muro cingitur. Roma est etiam quantum continentia ædificia essent. Nam Romam non muro tenus existimari ex consuetudine quotidiana posse intelligi, cùm diceremus Romam nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus.* Paulus item [e], *Si ita legetur, penum quæ Romæ sit, vtrum quæ est intra continentia legata videtur: an verò ea sola quæ est intra murum? Et quidem vrbes ferè omnes, muro tenus finiri: Romam, continentibus: & vrbem Romam æquè continentibus.* Quare ex consuetudine & vsurpatione nominis ciuitatis cuiusque, vt vrbs Tholosa, ciues Tholosanos, municipésque Tholosanos contineri notandum est qui in suburbiis sunt: nisi siquid aliud nominatim distinctum sit, & priuilegia, immunitates ciuitatis ab suburbanos quoque pertinere, quod de aliis fauorabilibus dicendum, quamuis in odiosis quæ restringi debent, forsan si res diuisionem pati potest, vrbis appellatio non transeat septa murorum. Quæ notanda veniunt pro quotidianis propemodum infinitis quæstionibus: vt ius ciuis certam habeat explicationem. Sicut olim iure Romano peregrini non consequebantur ciuitatis iura, neque ipsi Latini, ius Quiritium, nisi militia, naue, liberis, beneficio principis, pristino, ædificio, Vlpiano teste, in fragmentis lib. 3. de Latinis. Item pro tributis, vt si in singulas tegulas ædificiorum ciuitatis, imponerentur, vt factum alias Romæ in obsidione Mutinæ aduersus Antonium, cùm pecuniæ deficerent [f], facit quod Vlpianus [g] ait, *Qui ex vico ortus est, eam patriam intelligitur habere, cui reipublicæ ille vicus respondet.*

[a] in c. si ciuitas. 17. de senten. excomm. lib. 5. sententia. 8 5.
[b] Vlp. l. ædificia 139. de verbor. sign. P.
[c] Herennius in l. qui in continentibus. 147. eo. tit. de verb. signi.
[d] l. vt Alphenus. 87. eo. de verbo. sig.
[e] l. 4. §. Si ita legetur de penu legata lib. 33. P. tit. 9.
[f] Dio Cassius.
[g] l. qui ex vico 30. ad municipales lib. 5. P. tit. 1.

3 Excipiuntur negotia, quæ apertè constat non posse conuenire habitantibus intra & extra vrbem, vel ratione loci, vel ratione dignitatis: nam vt dicitur de curionibus in Gallia, qui doctiores requiruntur in villis muratis seu ciuitatibus, quàm in suburbiis, vbi forsan resident hortulani vel artifices, vel agricolæ, aut vinitores, nisi & parochiæ, quæ extra muros esset, parochiani qui in vrbe morantur essent subiecti [h]: qui & pari modo institui debent in suburbio ac in ciuitate, quia & ibi decimas debent, & ibidem sacramenta debent accipere [i]. Vsus etiam obseruari hîc debet, & an suburbani sint eiusdem iurisdictionis ac vrbani, vt tunc eodem iure vtantur, & sint eius vrbis incolæ ad cuius fines consederunt inhabitandi causa [k]. Sin autem suburbia in confinio quidem sint ciuitatis, sed alterius iurisdictionis aut dominij, vt sæpe accidit in ciuitatibus limitaneis, tunc aliter statuendum, nisi iure societatis mutua priuilegia sibi communicauerint.

[h] gloss. antiq. ad §. in ecclesiis ad verbũ existunt, de collationi in pragma. sanct. rebus pub. tracta. nomina. 10. q. 18. num. 21.
[i] c. ad apostolicæ 20. de decimis lib. 3. decret. 30.
[k] l. pupillus. 239. §. incola est. de verb. signi.

Quare Vlpianus libro singulari de officio præfecti vrbi, *quicquid*, inquit, [l] *intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur pertinere: sed & si quid intra centesimum milliarium admissum sit, ad præfectum vrbi pertinet: si vltra ipsum lapidem egressum est præfecti vrbi notionem.* vocant hanc iurisdictionem quidam in Gallia, *la banliene* [m]. Fuit & lex lata à Valerio Poplicola aduersus magistratus de prouocatione ad populum [n], quæ tantùm in vrbe erat, & extra vrbem ad mille passuum.

[l] l. 1. §. initio eiusdem epist. de officio præfecti vrb. li. 1. P. ti. 12. vide l. mille passus 154. de verbo. signi. P.
[m] Andreas ad l. fi. in aliam 7. de officio proconsu. P.
[n] Liuius lib. 2. ab vrbe cond.

De tutissimis arcibus in republica, principatu & regno ædificandis.

CAP. V.

QVÆ antea diximus de muris ciuitatum & propugnaculis rectè ad arces transferri possunt. Exploratum enim est, omnibúsque in confesso arces munitáque loca, excogitata esse aduersus inimicos & hostes, ad securitatem, & imperantium & populi. Etenim impossibile est eos qui iure vel iniuria imperant, non incurrere plurium odium, oderunt enim dum metuunt, & sunt semper improbi bonis hostes, & multi principantibus infesti, vel ob iustitiam qua in se animaduerti nollent, vel ob inuidiam & ambitionem quando sibi eos ptælatos sentiunt, & principatum aucupantur, vel populum metuentes, multò magis qui occuparunt tyrannidem, illud fuit præcipuum, saluti & securitati, consulentes, & in futurum & præsens tempus prospicientes, atque inter cætera curarunt vt auxilia sibi adessent militaria, & loca ad refugium tutissima: neque enim sufficit, sibi principatum aut virtute aut successione, aut tyrãnide, armísque peperisse, nisi editum, de eo conseruando & desendendo consulatur.

Sunt in limitibus principatuum & regnorum, subditi excursionibus hostium expositi, sunt in ciuitatibus status reipublicæ inimici, vbique præsidium & loca tutissima hominibus probis & fidis committenda, constitui necessariò oporteret. sic sempet arces, castella, munitiones, muri. refugia, parare expedit, potissimùm vbi de rebellione vel de incursione inimicorum est suspicio.

2 Arcani sermonis significatio trahitur, inquit Festus, ab arce quæ tutissima pars est vrbis: siue à genere sacrificij, quod in arce fit ab auguribus, adeo remotum à notitia vulgari, vt ne literis quidem mandetur: sed per memoriam successorum celebretur, in qua, quæ clausæ sunt, tuta manent, cuius ipsius origo ab arcendo pendet. Et Varro [o], *Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus vrbis, à quo facilius hostis prohiberi possit.*

[o] 4. de lingua Latina.

Deioces Phraotis filius, postquam electus fuit rex à Medis, iussit erigi sibi ædificia imperio digna, stipatorésque ad custodiam corporis sui adiungi: quod & Medi præstiterunt, eíque ingentia probéque munita extruxerunt, permiserúntque satellites ex vniuersis Medis quos vellet sibi deligeret. Atque imperio potius Medos compulit vnum oppidum condere, vt hoc vno communito exornatóque, aliorum non ita magnam curam

haberent, cui obsequuti etiam hac in re Medi, mœnia construxerunt ampla simul & valida, quæ Ecbatana appellantur, vt refert [a].

a Herodotus in I.

Herodes Iudæorum rex cùm propter mutatos à se patrios ritus, populum tumultuari, & à seditione & defectione non procul abesse cerneret, cùm duas arces in vrbe haberet, vnam in qua ipsius erat regia, alteram verò iuxta templum Antoniam à se communitam, visum est tertiam quoque munire Samariam, mutato nomine Sebasten quæ foris totam gentem contineret in officio, ab Hierosolyma itinere vnius diei distantem, ad compescendos vrbanos tumultus opportunam. Aliam etiam toti genti ceu arcem imposuit, olim Stratonis turrim dictam, quam Cæsarem ipse appellari maluit. In magno etiam, quem vocant, campo, forte lectis equitibus castellum condidit, & in Galilæa Gabalam, Esthmonitim in Peræa. Atque his arcibus ad tutelam regni per totam regionem opportunè dispositis, adempta est vulgo leuissimis quibusque causis mobili tumultuandi materia, parata ad quoscunque clancularios conatus remedio, dum in propinquo semper sunt, qui vel præcaueant, vel recens ortos compescant, atque prætextu etiam magnificentiæ in operibus publicis, securitatem rebus suis procurabat. Et ita omnibus rebus ordinatis ex sententia, nullos amplius in regno suo motus timuit. Duobus potissimùm modis cum his subditos in officio continens: timore suppliciorum, quæ nemini remittebat: & liberalitate qua prouidebat publicis necessitatibus, vt narrat Iosephus [b].

b lib. 15. c. 13.

3 Admirabilis in medio populosissimæ ciuitatis Babylonis, arx vicenum stadiorum ambitu, murorum fastigio octoginta pedum in cœlum educto apud Curtium. Item alia Persepoli in regno Persarum fortior, triplici mœniorum ordine cincta, cum portis æneis, & ante singulas vallum æneum viginti cubitorum, terrorem incutiens vel solo aspectu, vt scribit Diodor. Sicul [c]. quam tamen Alexander Magnus exussit. Messenij quoque in Ithome monte habebant fortissimam arcem, castellum natura loci egregiè munitum, in quod post bellum primum cum Lacedæmoniis cruento Marte gestum, se receperuot, & ibi per viginti annos se strenuè defenderunt, vt ait Pausanias [d]. Fuerunt in Iudæa tres arces munitissimæ Herodiam, Machærus & Massada, quarum priores duas excisis tandem Hierosolymis, Lucilius Bassus, Legatus à Vespasiano missus in Iudæam, cœpit. Massadam verò, Fl. Sila qui Basso successit [e]. Sunt nostro tempore plures in diuersis orbis regionibus & regnorum prouinciis in ciuitatibus constructæ arces, ob crebras populi rebelliones, obque hostium incursus, vt vix sit oppidulum aut castrum qui arce careat. Anno Domini 1440. In Marchia Brandeburgensi cùm ciues Berlinenses in suum tumultuarentur magistratum, Fridericus Marchio interueniens, imposuit vrbi arcem frenum libertatis, vt ait Grantzius [f].

c lib. 17.

d in Messeniacis.

e Ioseph li. 7. c. 23. & 27.

f lib. 12 Vandaliæ ca. 10.

Imò sunt domus ipsæ priuatorum, maximè in pagis aut oppidis tutissimæ, sæpè muris pinnis & fossis circundatæ & vallatæ, & turritæ, quò aliquando perniciem ciuitatibus proximis adfert: dum enim ista castella ab hostibus aut latronibus occupantur, valde vrbes infestant & ad commeatus officiunt. Si verò à probis viris habitentur & possideantur & ab amicis, valde prosunt. Vt rectè dicatur de arcibus & locis munitis, quod de mulieribus quidam dixerunt, *neque cum illis, neque sine* A *illis tutam esse rempublicam.* Inter feroces populos enim, periculosum est principibus tales passim arces singulis permittere, at inter beneuolos subditos nó tantùm ad ornatum aut securitatem priuatorum, sed etiam ad hostium faciliùs reiiciendum impetum pertinent & conducunt. Ita alia est ratio quarundam regionum & regnorum arces & munitas domos prohibentium: alia eorum qui permittunt. Nemo est Turcarum omnium, aut inter eos Christianæ professionis veterum incularum, qui vel oppida, vel arces, vel denique pagos more Persarum possideat, aut paulò munitiores domos ædificet, vetere enim edicto cauetur, nequis villam pinnato muro circumducet, nec ædificium supra primam contignationem, aut columbaria turrita, altius condat. Propterea Thraces, Græci, Macedones, Mysij, Epirotæ, Illyrij, cæterique populi barbarico subiecto B iugo, neque firmis opibus valent, neque si Christiana arma alicunde prostrepant, ad oblatam excutiendæ seruitutis occasionem, sese commouere possunt. Singulæ namque præfecturæ, eo ordine in æstiuis atque hybernis pagatim dispositos continent, vt vtique contra vim subitúmque tumultum parati, instructique armis, præstò adsint aduersus exarmatos & inopes, qui oppressi celeriter teterrimi supplicij pœnam subeant [g]. Et hæc quidem murorum & arcium prohibitio, aduersus subditorum rebelliones commoda est, dummodo dispositi ita sint milites qui subitò exarmatos possint opprimere: at contra hostium maiori numero in regna irrumpentium impetum, certè iacturam habet & malum præsentaneum: nam postquam semel limites regni ingressi fuerint vel potiùs regionis, vel manu & pugna conserta pugnandum & occurrendum est, vel cadendum: & si C ex improuiso hostes inuadant, priùs vniuersam regionem & homines prædabuntur, quàm exercitus aduersus eos paratus fuerit, quod non accidet vbi arces quædam, & ciuitates munitæ erunt, quibus hostes subsistere pauca manu defendente, vel inuiti coguntur, vel regredi, vel longo tempore, obsidentes, occasionem & dilationem ad armandum contra se exercitum date. Estque res notissima, vt antè dictum, Angliam aliásque regiones toties mutasse Reges & Dominos, quod nullæ aut paucissimæ sunt in illis vrbes & arces munitæ, vt sit axioma certissimum, ingressu in eas regiones obtento, statim dominationem earum sequi.

g in Sabellici supplemento, ex lib. 4. ex tomo.

4 Imminet certè aliquando periculum ne optimates & præfecti arcium aliquid moliantur contra principes, vel ob ambitionem regnandi, vel ob auaritiam, vel perfidiam, qua in partes D hostium principum, qui eis arces commiserunt, sæpe traditis custodiis transeunt. Sed cum neque quicquam aliud in hoc seculo inueniri potest mortale, quod cum sua vtilitate aliquid non habeat incommodi, studendum erit diligenter principi, ne hoc ipsum saltem facilè euenire possit: idque tantò meliùs assequetur, quantò vigilantior erit in inquirendis moribus præfectorum, & mutationibus eorum honestis: adiecta ab initio cùm concedat administrationem arcium, temporis anni vel biennij commissione. sic enim & qui præpositi erunt, honestè exacto tempore dimittentur & alij sine inuidia admittentur, & consuetudine longa administrationes illæ non præscribentur eorum malitia, qui per longum tempus cum multis contracta amicitia, non nisi cum factione, aut

ægrè

ægre loco coeunt. Modus alius cauendi apud Persas tutissimus visus est, dum præter satrapas qui totas prouincias regebant, quidam alij vrbibus, quidam autem vrbium arcibus præficiebantur: non enim vni eidémque vrbi, & ἀκροπόλεως, seu arcis custodiam mandabant, sed diuersis [a].

a vt ait Xenophon in oeconomico.

Obseruandum autem est principi, qualem populum habeat illis in locis vbi arces ædificat ac munitnam si fidelem habet præcauere debet, ne eum in suspicionem diffidentiæ inducat, aut exasperet: posset enim hæc causa esse rebellandi. quemadmodum cùm Imperator Hẽricus 4. multa sibi munitissima castella construxit in partibus Saxoniæ & Thuringiæ. & multas sibi munitiones iniustè vsurpauit, multorum animus contra se excitauit, vt tota Saxonia & Thuringia ei rebellauerit, quia contra voluntatem populi, rex easdem munitiones fecisset inconsultè: neque quieuit priùs seditio, quàm prædictæ munitiones fuerunt destructæ [b]. B

b Sic scribit Bertoldus Cõstantiensis in appendice ad Chronicõ Hermanni contracti, in anno 1071. 1072. 1074.

De foro iudiciali publico.

CAP. VI.

INTER ædificia publica recenseri par est forum iudiciale, ad quod populus vt ad communem opem cõfugit. Sextus Pompeius Festus [c], inter acceptiones nominis fori, duas præcipuas connumerat, quæ ad reipublicæ opera publica & necessitatem pertinẽt societatis ciuilis, *Forum*, inquit, *sex modis intelligitur, primo negotiationis locus: vt forum Flaminium forum Iulium, ab eorum nominibus qui ea constituenda curarunt, quod etiam locis priuatis, & in viis, & in agris fieri solet. Alio, in quo iudicia fieri, cum populo agi, conciones haberi solent. Tertio, cùm iis qui prouinciæ præest, forum agere dicitur, cùm ciuitates vocat, & de controuersiis eorum agnoscit: quæ tertia acceptio ad secundam referri potest.* Varro [d]. *Quo conferrent suas controuersias*, inquit, *& quæ vendere vellent & quo quæque ferrent, forum generatim appellarunt, vbi quid additum, ab eo cognomen, vt boarium forum, forum olitorum, &c.* C

c in libris de verborũ significatione.

d lib. 4. de lingua Latina.

2 Priùs agamus de foro iudiciali. Forum hoc seo locum, aliquando certum non fuisse, aliquando certum & definitum constat. Cùm enim, vt ait Nonius Marcellus [e], fora loca fuerint in quibus ius diceretur, fiebat vt indiuersis pro necessitate redderetur, inde prætores & forum indicere dicebantur, cum locum iurisdicendi qui conuentus vocabatur, designabant. Et forum agere, cùm conuentum in prouincia iurisdicendi causa habebant. eò pertinet quod scribit Virgilius:

e de sermone Latino.

Indicitque forum, & patribus dat iura vocatis.

Neque Romani vel antiqui, tot litibus abundabant olim, vt quotidie iudices aut magistratus maximè præcipuos, sedere ad iudicandum oporteret, neque etiam qui gerebant maiores in prouinciis potestates, otium iudicandi habebant. D Proinde cùm tempus omne anni, Romani prætores, vt colligit Sigonius, bello gerendo consumerent, eum hyeme ac tempestatibus eius, ab armis recedere coacti, iudiciis operam dabant, multis & id iudicibus, qui controuersias eas deciderent constitutis, qui recuperatores fonr appellati, quare in conuentu cùm conuenisset populus, iudices & litigatores, extremo conuentus die concilium habebatur. Forum sub dio habitum tradit Quintilianus: eratque vel vbi ageretur de rebus publicis vt in comitiis, vel de priuatis litibus.

Erat Debora Prophetis vxor Lapidoth quæ iudicabat populum suo tempore, & sedebat sub palma quæ nomine illius vocabatur, inter Rama & Bethel, in monte Ephraim, ascendebántque ad eam filij Israel in omne iudicium [f]. A

f Iudicũ c. 4. vers. 4. & seq.

3 Erant conuentus iuridici, iudiciorum causa, ad quos peragendos Cæsar [g], scribit se ex vlteriore Gallia in citeriorem venisse, nempe ad ius dicendum. Sic enim Hirtius qui suppleuit eius historiam scribit, Cæsarem eo anno ius in Gallia citeriore dixisse.

g In commẽtariis rerum Gallicarum.

Meminit historia Caroli Magni, & Ludouici filij, per singulos annos fuisse indictos conuentus iuridicos. Fuerunt & in Gallia postea eráque curia ambulatoria seu vaga, vocabant *parlamentum ambulatorium*, donec statum fuit & immobile, primùm Lutetiæ Parisiorum, dehinc alibi aliæ curiæ supremæ per Gallias decretæ & constitutæ. Fuerunt & conuentus similes acti generales in finibus Carnotorum, in Gallia, tempore Druidom vt notat Iul. Cæsar [h]: & nos de his latius diximus omnibus alibi [i]. Erat & hic mos conuentuum habendorum Germanorum, iuxta ea quæ scribit Cornelius Tacitus [k].

h lib. 6. de bello Gallico.

i lib. 47. Syntagmatis, cap. 27.

k de eorũ moribus.

Reddebantur & iudicia apud Iudæus in portis ciuitatum [l], quod & de præcepto Dei factum est [m], & apud Zachariam [n], *veritatem & iudicium iudicate in portis vestris.*

l vt liquet ex cap. 4. Ruth. c. 2. Regum c. 15. vers. 2. Deut. c. 21. vers. 19.

m Deuter. cap. 16.

n c. 8. vers. 16.

4 Fuerunt & tribubus iudices Romani certi concessi, ad quotidianam litium summariam decisionem, vnde loca in quibus ius dicebant, dicebantur tribunalia: & loca certa destinata & Romæ, & per Italiam prouincialibus, quæ & fora dicta ex nominibus ædificantium, vel curantium ædificari. *Erant loca publica colonarum*, inquit Aggenus, *vbi erant conciliabula, & postea fuerunt in municipiis ius relata.*

5 Iudicabat & Samuel Israelem, cunctis diebus vitæ suæ, & ibat per singulos annos circuiens Bethel, & Galgala & Masphat, in quibus locis iudicabat Israelem. Reuertebatúrque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi quoque iudicabat Israelem [o]. C

o 1. Reg. 7. vers. 15. 16. 17.

6 Moyses ab initio congregato populo tantùm iodicabat certo tempore & non continuò, donec ex consilio Iethro, prouidit de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus esset veritas, & qui oderant auaritiam, tribunus, centuriones, quinquagenarius, & decanos, qui iudicarent populum omni tempore, faciliora terminantes grauiora sibi reseruans [p].

p Exodi c. 18.

7 Addidit M. Antonius philosophus fastis, iudiciarios dies, ita vt ducentos triginta dies rebus agendis, litibúsque disceptandis constitueri, vt scribit Iulius Capitolinus in eius vita, malignitatis est hoc litis bellum sempiternum, quod gerunt inter se omnes homines, neque indictum, neque dirimendum vllis conditionibus, aut foederibus: sed hoc inter eos tamen potissimùm suscipitur, qui sunt coniunctissimi [q]. Et sic etiam beati dicti [r], qui faciunt iustitiam in omni tempore, quia quotidianæ lites, & proinde etiam, vt refert Suidas [s], consules seu magistratus, quotidie senatum conuocabant, nisi si qua dies immunis erat: populum verò quoties dum in magistratu erant, & is conuentus vocia dicebatur seu firmior conuocatio, in qua magistratus abrogabantur his, qui perperam illis fungi videbantur, & de tuendis agris, de crimine læsæ maiestatis si qui volebant, verba faciebant.

q Dio Prusiensis libello de diffidentia vel quod non sit temerè credendum.

r Psal. 105.

s in verbis supplia inauaria.

8 Accesserunt quotidianis litibus ex foris duo commoda, vnum, quod cùm sub dio antea fora essent, tecto & ædificiis fuerunt ornata, cùm non esset

non esset expediens temporis tranquillitatem expectare vrgente die iudicij: aliud quo, distinctis tribunalibus & foris, curiarum fuerunt diuersi gradus, & distinctæ negotiorum qualitates, diuersis iudicibus & singulis commissæ, quò faciliùs & citiùs expediri lites possent.

9 Scribit Plinius, Marcellum Octauia Augusti sorore genitum, inumbrasse in ædilitate forum, vt salubrius litigantes consisterent: quod antea Cato Censorius, ne populus litibus assuesceret, acutis lapidibus sternendum putauit.

In basilicis dictum ius aliquando, quò se recipiebant iudicaturi principes, vnde & putant dictos apud Hesiodum in Ergis, δωροφάγους βασιλῆας, donauoros iudices. quem & posteris morem seruatum indicat prohibitio consilij sub Iohanne Papa [a]. Neque etiam senatum habere licuit Romanis, præterquam in loco inaugurato; vnde Vestalium templum non erat consecratum, ne in eo posset haberi.

a quę extat in c. 1. de immunitate ecclesi.

Octauius Augustus struxit forum cum æde Martis vltoris, templum Apollinis in palatio, ædem tonantis Iouis in Capitolio. Fori extruendi causa fuit, hominum & iudiciorum multitudo, quæ videbatur, non sufficientibus foris duobus, etiam tertio indigere. Itaque festinantiùs, necdum perfecta Martis æde, publicatum est, cautumque vt separatim in eo publica iudicia, & sortitiones Iudicum fierent, vt refert Suetonius [b].

b in eius vita c. 29.

10 Distinctis locis, factum est, vt singuli ferè cuiusque loci incolæ, suos habuerint pacis conseruatores & iudices, & non opus fuerit aliò ad iustitiæ remedium recurrere, quod maximo est in republica beneficio tribuendum, dandaque est opera his qui gubernacula tenent, ne leges bonæ tantùm constituantur, sed & vt secundum leges viuatur, quòd facilè consequentur, constitutis per singulas ciuitates & oppida domesticis iudicibus. Sicut Iosaphat rex Iuda laudatur ex bonis operibus [c], & quod constituerit iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per singula loca, & in Hierusalem constituit Leuitas & sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, vt iudicium & causam Domini iudicarent habitatoribus eius. Et ne confusio esset in concursu iurisdictionum, distinxit singulis iudicibus causas proprias, de quibus cognoscerent. Sic & iurisperiti per Regum Imperatorumque constitutiones responderunt, territoria singulis iudicibus commissa, nec extra, ius dicere posse [d]. Et Dionysius Papa singulis presbyteris seu curionibus, certos fines parochiarum & terminos præscripsit [e]. Effecerunt autem principes & legislatores, ne alicubi esset penuria lites discutiendi, & pluribus ideo modis quemlibet aliquod forum seu iudicium sortiri voluerunt, vel ratione domicilij, vel ratione contractus, vel delicti, vel rei controuersæ: ne iniustitiæ, aut calumniæ, aut impunitatis, daretur occasio, & omnibus paratissimis & oblatis remediis, quies societatis humanæ & reipublicæ retineretur. Fuerunt & omnibus rebuspublicis rectè institutis, loca definita, vbi leuiores & maiores controuersiæ distinctim tractarentur & iudicarentur. Ita apud Athenienses, teste Pausania [f], Iudicium vnum aut forum dictum Parabystum, & aliud Trigonum illud, ab obscuro vrbis loco, in quo leuissimæ vrbis causæ cognoscebantur: hoc à loci forma nomen sumpserat. Erat & Batrachium, & Puniceum, à coloribus dicta. item maximum omnium, & quo frequentissimi conueniebant ad Heliæum. In foro, quod Palladium dicebatur, cædis causæ agitabantur. In Delphinio, causam dicebant qui se iure aliquem necasse defendebant. In Piræo, exilio destinati, si noua in eos culpa proponeretur, iudicabantur de aliis cædibus, & in Areopago in templo Martis per seuerissimos iudices cognitio habebatur. In Gallia & alibi quoque, distinctæ causæ tribunalium ciuiles à criminalibus, interdum nobilium à causis plebeiorum, & proinde coram senarchis, & in totum curia regia, causæ nobilium agitantur non coram iudicibus plebeiorum & ordinariorum locorum, sicut & apud Persas, vt habetur apud Xenophontem [g], fora duplicia fuerunt iuridica, vnum quod liberum vocabant, in quo honorati & præcipuè nobilitatis viri principem locum tenebant, & erat regia. Alterum, in quo mercenarij & negotiatores aliáque humilis turba diuertebant. Capuæ quoque, vt scribit Alexan. ab Alexan. [h], fora distincta fuere: alia plebeiorum, quum plebs à patribus dissentiret, alia nobilium.

c 2. Paralipomenon c. 19.

d l. f. de iurisd. omn. iud. c. 1. l. pupillus, 239. § territorium, de verb. sign. & rerum sign.

e in ea eccles. 13 q. 1.

f in Atticis

g lib. 1. Cyropæd.

h lib. 2. c. 23

11 Notat quandam differentiam inter fora maiorum & minorum iudicum, Dio Cassius [i], & ait Tribunal dictum βῆμα, nempe sellam cum gradu, sellam curulem, & esse magistratuum maiorum, vt puta consulum, prætorum Romæ: in prouinciis proconsulum & præsidum: minorum autem magistratuum βάθρα, id est subsellia quæ tantùm illis erant: qua de re & agit Asconius Pædianus in diuinatione Ciceronis & Xiphilinus [k], vbi de tribunali Bruti Prætoris narrat. *Subsellia*, inquit Asconius, *sunt tribunorum, triumuirorum, quæstorum, & huiusmodi minora iudicia exercentium, qui non in sellis curulibus, sed in subsellijs considebant.* Erant & Romæ centumuirorum fora qui de causis priuatis cognoscebant quotidie, vt de tutelis, vsucapionibus, & similibus, tanquam sedes iudiciorum ordinariorum, delectis iudicibus ternis & singulis triginta tribubus, vt scribit Festus, & Cicero [l].

i lib. 44.

k in Iulio.

l pro Cecinna.

12 In republica in summa loca curare oportet iudicialia, quæ publica sunt, omnibúsque ad ea pateat tutus accessus, & iudicibus & litigantibus: nam fieri non potest, vt ait Demost. [m] consulentem, & communia aut publica agentem, placere omnibus, & tamen qui ex animo consultum populi reb. cupit, dignum esse vt conseruetur: eáque fuit causa cur Deioces Phraotis filius, cùm à Medis ad iudicandum cum authoritate accitus fuit, petiit vt author est Herodotus [n], sibi arcem tutissimam construi, & satellites seu custodes dari, quod & obtinuit.

m epistola 3. de Lycurgi liberis ad senatum & populum Atheniensem.

n lib. 1.

13 Quare & in loco publico sententiæ proferri debent, & in loco maiorum: alioquin enim, in secreto latam, irritam statuerunt meritò e e e. Carus, Carinus, & Numerianus [o]. Expedit enim cognosci publicè iudicia, tum ciuilia, tum criminalia: quia magna authoritas inest iudicatis, & ab illis discunt qui similia habent negotia, litem non mouere, & si de criminum suppliciis agatur, pœna publica, aliis exemplo est vt caueant in eadem crimina incidere, pro quibus alios viderint & audiuerint condemnari. Metuunt & iudices corrupte iudicare, dum censuram adhibendam publicam certò sciunt.

o in l. ex sententiam 6. de sentent. & interlocut. omnium iud. c. C. lib. 7 tit. 45.

14 Præcauendi hîc sunt etiam abusus, quibus sæpè malè audiunt tribunalia, tanquam prædonum & latronum conciliabula, vt plerumque satiùs esset incidere in viarum grassatores, quam in forenses harpyas, quæ paulatim sugunt litigantium

tium facultates, vsque ad sanguinem: & ad extremam desperationem sæpissimè producunt, vt illis satius & dulcius sit mori quàm viuere.

Estque vna ex tribus Chilonis sententia Lacedæmonij connumerati inter septem sapientes literis aureis Delphis consecrata, *comitem aris alienum ac litis, esse miseriam*, vt refert Plinius [a]. Anacharsis etiam Scytha considerans tantùm abusus non rectam fori causam, forum ad fallendum inuicem, atque ad dandas auaritiæ manus, destinatum locum esse dicebat. Sed & Moderatus Columella, *ne caninum quidem*, inquit, *sicut dixerunt veteres, studium præstantius est locupletissimum quenque allatrandi contra innocentes, ac pro nocentibus neglectum à maioribus, à nobis etiā concessum intra mœnia, & ipso foro latrocinium. Quod nisi cupedijs suffarcinatus & ferēiariis onustus libellispergas, quibus dorophagos expleas, sordidósque ac nummarios, luditur opera* [b]. Plutarchus etiam [c], forum dixit, ἀσεβῶν χῶραν. i. *impiorum regionem conquestus*: & de his Mar. Cato, in ea oratione quam de diuidenda præda militibus habuit, *fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agere, fures publicos in auro atque purpura*: sicut & retulit A. Gellius [d].

a lib. 7. c. 32.

b refert Cælius Rhodigin. li. 18 lectio antiquarum c. 9.
c libro nō esse fœnerandum.

d lib. 11. c. 18.

16 Cæterùm boni principis erit, & boni rectoris reipublicæ, malis quæ oriuntur & abusu rabularum & iudicum corruptorum, remediis & pœnis occurrere, & fori necessitatem rectis legibus reformare, & commissa emendare. Remedia quidem his malis adhibenda: vt, si omnino sanari non possint, saltem quoad fieri poterit expurgentur & emendentur: non enim propter abusum ministrorum iustitiæ, ipsa iustitia, in qua vnica societatis reipublicæ salus consistit, excludenda erit: humanum enim est optimis etiam rebus abuti: Et ideo principes & moderatores rerumpublicarum, maiorum diligentiam saltem sequi debent, & viam ingredi eandem quam ad emendationem illi tenuerunt.

In primis enim locum ipsum religione munierunt, & vel consecrarunt, vel ædibus sacris coniunxerunt, vt admoniti religione Deique reuerentia, iudices & litigantes numinis saltem metu in officio & iusto continerentur. Atque in Gallia sanctissimus mos tribunalibus seruatur maioribus, vt ante curiæ ingressum & soluta curia, missæ sacrificium publicè offeratur. Et iudex mortuorum & viuorum, iustitia ipsa & iustitiæ author incorruptus adoretur. *Ædes deorum*, inquit Aristoteles [e], *ac principalissimæ magistratuum consessationes idoneum locum habere debent, & eundem, sacra quæcunque lex non separat, aut μαντεῖον πυθόχρηστον, seu responsum oraculi. Esset autem talis locus, quisquis supereminentiam haberet & ad edendam virtutem sufficienter, & ad vicinas partes ciuitatis excellenter. Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talē qualis est in Thessalia eius quod ἀγορὰν ἐλευθέραν, seu liberam forum dicebant, id est, quod debet esse purum ab omni mercatu, & neque opifices, neque agricolas, neque alios tales vllos illi appropinquare, nisi à magistratibus vocarentur.*

e 7. politicor. 12.

16 Sunt leges, quæ seruandæ erunt, de iureiurando à iudicibus, causarum patronis, & litigantibus in exordio litis exigendo, de calumnia, de iure persequendo tantùm [f]. Sunt pœnæ contra temerarios litigantes seueriùs exercendæ, aliæque grauiores pro modo doli, & vexationis illatæ, sanciendæ: improbandus ille abusus, quo alicubi, impēsæ in litem factæ iustam causam defendenti non adiudicantur: datur enim inde occasio temerè litigandi & opprimendi pauperes, quibus ius differtur, & antequam illud cauillationibus aduersantium impeditum consequi possint, reliquam sui patrimonij substantiam consumunt, quam nisi cum iure suo, aduersarij & improbi litigantes rependerint, maius damnum ex iudicio quàm vtilitatem consequuntur: & sæpius potiùs damnis opprimuntur, quàm ex iure reddito iuuentur. Quod non fiet, si improbi litigatores, sumptus litis vnà restituere coacti fuerint, iuxta legum [g] sanctissimarum decreta, earúmq; æquissimas rationes.

f vt liquet ex tota l. rem nō nouam. 14. de iudicijs C. lib. c. 3 titulo. 1. & titulo de iureiuran. propter calum. dando. lib. 2. tit. 59. & in similibus titulis decretalium de iuramento calumniæ. & Iustiniani nouella 49. & nouella Leonis 107. & 97.

g l. properandum. C. de iud. & l. eū quem temerè eo. tit. P. & finem litibus, de dolo & contuma. c. calumniam, de iudic.

Sed & modus his impensis constituendus est, tam ratione eorum quæ iudicibus aut aduocatis capere liceat: neque ampliùs impunè iudici aut patroni, seu procuratoribus concedendum est accipere, quàm possit in legitimam taxationem venire: hunc enim videmus abusum maximè litigantes affligere, qui cùm liberaliter in iudices & aduocatos plura expendant, vt eorum operam & fauorem sibi concilięt, tamen paucissima in taxatione victores existentes repetunt: & tantùm ea quæ ex stilo vel constitutione dari pro salario placuerit. Oporteret autem statui in iudicē & aduocatum, vel alios pragmaticos pœnam, qui vltra sportulas & salaria definita etiam à volentibus accepissent: alioquin enim non parcit litigator sumptibus inanibus: dum viderit prædictos sine metu restitutionis aut castigationis sumere. Renouandæ itaque leges, fœliciter alias de istis concussionibus & furtis propositæ: sicque fiet vt superans in iure aduersarium, ius suum repetat integrum, & sumptus integros in litem factos, dum plus nullo modo erit expensum aut acceptum, quàm in rationem calculi expensarum taxatarum seu definitarum venire possit. *Quod ad iudices & moderatores prouinciarum, plebiscito*, inquit Modestinus Iuriconsultus, *continetur, ne quis præsidum munus, donum caperet, nisi esculentum, potulentúmve, quod intra dies proximos prodigatur.* [h] Quod Vlpianus latiùs explicauit [i]. *Quantum*, inquit, *ad xenia pertinet, audi quid sentimus, vetus prouerbium est*, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων. id est, *Neque omnia, neque omni tempore, nec ab omnibus esse accipiendum. Nam valde inhumanum est à nemine accipere, sed passim vilissimum.* Manus integras habere à muneribus, rectissimè placuit, cùm ea soleant demulcere & propensiores reddere iudices, & vt vno verbo dixerim, soleant excæcare etiam oculos iustorum, & peruertunt causas iustorum [k]. *Munera de sinu impius accipit, vt peruertat semitas iudicij* [l].

h l. plebiscito. 18 de offic. præsid. lib. 1. P. ti. 18
i in l. solent. 6. § fin. de officio proconsul. lib. 1. P. tit. 16.
k Deuter. 16. vers. 19.
l Prouerb. 17. vers. 23.

Neque etiam permittendum censerem, vt vel esculenta, aut poculenta capere possint: nam & in minimis est affectio, & ex minimis, si permittantur, facilis ad maiora optanda & capienda est via. Sunt & esculenta & poculenta maximo damno pauperibus, qui minutis etiam expensis, quæ pro nihilo haberi possunt diuitibus, exhauriuntur, & magistratus non contentus pecunia tyrannus fit. Sed superbia & auaritia eorum qui gubernant, homines prouocant contra se, & contra statum eius reipublicæ, quæ ista fieri patiatur [m].

m Aristot. 5. politic. c. 3.

Meliùs consultum omnino est reipublicæ, si principes aut populus suis magistratibus ex publico salarium constituant sufficiens, ex quo commode viuere & lucrari possint, & abstinere à subditorum loculis, si gratis ita merentibus concedant dignis potestates & administrationes: sic enim fiet vt lites citius & sine aliqua spe lucri dirimantur.

17 Tribunalium corruptio potissimùm ex ea parte hodie oritur, quòd principes habent venales magistratus, & ex venditione eorum compendium facientes, non audent fines sportulis liberè imponere: *necessum enim est*, vt dicebat Alexander Cæsar, *vt is qui emit vendat*. Omnis autem illa negotiatio in detrimentum principis & reipublicæ conuertitur. Princeps quippe malè audit, quod pro iustitia distribuenda ad quam ipse tenetur, negotiatur in ea, non doctos, & probos qui lubentissimè non emunt onus, sed perniciosos, ambitiosos & indignos promouet: quod eius dedecus est, & reipublicæ subuersio, quæ regitur potiùs à populis & curatoribus, quam à iudicibus. Quod animaduertit Iustinianus, vtrumque præcauens, & emendauit, vt iudices sine quoquo suffragio fiant circa principiom, *Cogitatio*, inquit, *nobis facta est, quod agentes omnia quæcunque in prouinciis nostris sunt, vno actu communi ad meliora migraremus. Hoc enim omnino euenturum credimus, si præsides gentium, quicunque ciuiles administrationes prouinciarum habeat, puris procuremus vti manibus, & ab omni abstinere acceptione pro illis, solis contentos eis quæ à fisco dantur. Quod non aliter fiet, nisi & ipsi cingula sine mercede percipiant, nihil omnino dantes nec occasione suffragiorum, neque his qui cingula habent, neque alij omnium vlli. Considerauimus enim quia licet quæstus immodicus imminuitur imperio, attamen nostri subiecti incrementum maximum perciperent, si indemnes à iudicibus conseruentur, & imperium, & fiscus abundauit, vtens subiectis locupletibus. Et vno hoc introducto ordine, plurima rerum & innumerabilis erit vbertas. An certè non omnibus manifestum est, quoniam qui aurum dat, & ita administrationem emit: non dat hoc solum quantum occasione adinuentum est suffragiorum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi administrationem aut dantibus, aut spondentibus? & sic vno principio illicito dato, necesse est plurimas manus circumire eum qui donationem facit: & hoc non de suo fortè præbere, sed mutuatum, & vt mutuare possit, damnificatum: & computare apud se, quia conuenit eum tantùm ex prouincia percipere, quantum liberet quidem et debita, & vsuras, & damnum pro ipso mutuo. Computabit autem & in medio expensas largiores, iam & iudici, & qui circa eum sunt conuenientes, & quendam etiam sibimet recondet quæstum in tempore sequenti, in quo fortè non administrabit. Quamobrem eius quod ab eo datum est, triplum: magis autem, si oportet verum dici, decuplum erit, quod à subiectis nostris exigitur: & ex hoc etiam fiscus imminuitur. Nam ea quæ oportebat in fiscum inferri, eo quod administrationem habet puris vtentem manibus: hoc ad propriam vtilitatem redigens qui administrationem habet, & inopem faciens nobis collatorem, inopiam ipsius quæ per ipsum agitur, nobis reputat, &c. Prouincias spoliari*, inquit Seneca [a], *non mirum, quando quæ emeris vendere iure gentium æquum est, vt vice versa æquum est, vt qui emerit non vendat.*

a de beneficio. c.9.

Rursum Iustinianus Triboniano [b] scribens, *Oportet igitur te purè sumentem administrationem, & sine omni suffragio, præ omnibus aliis mundas seruare Deo nobisque & legi manus, & nullum contingere lucrum, neque maius, neque minus, neque captiosum quiddam contra subiectos facere negotiationem: sed contentum esse solis à fisco tibi ministratis, & tam per te, quàm per eos qui circa te sunt, purum vndique eis seruare nos.*

b in nouella 17. de manda. eta principum c.1.

Atque Theodosius & Valentinianus imperatores [c], conceperunt iuramentum subeuntium administrationes, vel magistratus: vt neque quicquam se dedisse, vel daturos, vel promisisse pro sortiendis administrationibus, neque dum in administratione fuerint, quicquam, præter salaria, accepturos promittant.

c in l. fin. ad leg. Iuliam repetundarum l. 9. C. tit. 27.

Item Iustinianus [d], de Prætore Lycaoniæ, vult iudices puras manus seruare & integras Deo, Imperatori, & legi: & Demosthenes [e] inter capita iuramenti Heliastarum iudicum & Atheniensium, ponit fuisse & illud, οὐδὲ δῶρα δέξομαι τῆς ἡλιάσεως ἕνεκα, οὐδὲ αὐτὸς ἐγώ, οὔτε ἄλλος ἐμοί, οὔτε ἄλλη εἰδότος ἐμοῦ, οὔτε τέχνῃ οὔτε μηχανῇ οὐδεμιᾷ. id est, *Iudicij causa, neque dona muneráve vlla accipiam, neque in meam rem alius: sed neque vllum arte fraudéve aliqua quicquam accipere patiar sciens dolo malo.*

d in nouella 25.

e contra Timocratem.

Huc etiam pertinent leges, plectentes iudices corruptos sordibus, & per pecunias iudicantes: & corruptores, & eos qui nituntur corrumpere, de quibus nos diximus alibi [f].

f lib. 7. 0. syntag. iur. c. 8.

18 Mereretur forsan etiam aliquam reformationem, si stipendia iudicibus essent sufficientia, taxatio assueta ex arbitrio iudicantium sportularum, & necessarium videretur aut eas permitti certas, aut nullas. vocant alicubi in Gallia, *espices & raports*. Sed vt dico, fieri hoc facilè non potest, nisi salariis constitutis sufficientibus, potest tamen obuiam iri auaritiæ & excessui harum sportularum, per certam diffinitionem.

19 Ex parte etiam aduocatorum, patronorum, & procuratorum, & aliorum officialium, rursus curandum, restitui leges antiquas, vel alias meliores, si inueniri possint condere, vt dignitas loci, & vtilitas publica conseruetur. Ad honestatem & dignitatem pertinent quæ per edictum de postulando prætor edixit [g], & quæ ad compescendos impudentes & clamosos rabulas [h], quæ ad ordinem sedendi [i] & similia respiciunt.

g in l. 1. de postulan. P.
h vel quisquis, 6. C. de postul. lib. 2. tit. 6. l. e. eo. P.
i L. prouidendum 7. C. eo. ti. de postula.

Ad vtilitatem verò, vt concinnatores causarum puniantur [k], id est, qui causas iniustas fucant, vt iustæ videantur, vtque non habentibus vel non inuenientibus aduocatos, dentur à iudicibus [l]. Dehinc [m] vt taxentur salaria iuxta facundiam aduocatorum, & curiarum consuetudinem, quæ si excedat, reducatur ad legitimam quantitatem: nam reuocare legem Cinciam & alias quæ prohibebant pro causis agendis pecuniam aut donum accipere [n], fieri non potest ob mores istius seculi, quibus ex aduocatione & forensibus laboribus quæstus isque vberrimus colligitur, & seges ibi aurea: nec prohibitum est aduocato vendere patrocinium aut consilium, quamuis iudici prohibitum sit vendere iudicium [o].

k l. nec quicquam 9. §. circa aduocatos, de offic. proconsul. lib. 1. P. tit. 16.
l d. l. nec quicquam, §. aduocatos.
m l. 1. §. in honorariis de variis & extraor. cognitio. l. b. 5. P. tit. 13. l. si de att o. lib. 4 P. tit. 7.
n vt meminit Tacitus, lib. 13 o ca non sanè. 14 9. 5.

Cauendum etiam, ne fraudentur litigantes à suis patronis aut procuratoribus, aut institoribus seu pragmaticis, per pacta redemptionis litium, quæ vocant de quota litis: etenim & id prospexerunt leges [p].

p l. litem te redemisse, 15. de procurat. lib. 2. C. ti. 13. l. 10. C. manda l. 7. 90 P. l. 5. C. de cessal l. 53. de pact. P.

20 Debent & singulari cura prospicere, qui potestatem supremam habent, vt authoritatem suorum [q] magistratuum, & loca fori ab omni iniuria defendunt, vt liberè iudicia sine metu potentum exerceri possint. Accidit enim vt dum vi agitur in iudicio, nihil iustum æquúmque decernatur, & leges Principum & rerumpublicarum habitæ ludibrio sint dignæ reprehensione, qua Plutarchus in Solone refert Anacharsim reprehendisse, & similes telis aranearum dixisse, quæ capiunt paruas & non magnas muscas. Magnum onus, iudicandi necessitas, in qua opus est singulari virtute, & defensione, illa, ad intrepidè imperandum: hac, ad securitatem, & vt bene & diutius imperare possit. Quo etiam pertinet illa

q l. vn. senatorum 8. de dignitatib. li. 12. C. ti. 1.

illa lex 12. tab. [a] *Magistratus non obedientem & noxium ciuem, mulcta, vinculis, verberibúsque coerceto: ni par maiórve potestas populúsque prohibessit.* Iurisgentium esse, magistratus obedientiam, & honorem inuiolabilem, docet Hirtius [b]. Ex oratione Iulij Cæsaris, qua sic exprobrauit ingratitudinem Hispaliensium, *Vos iure gentium*, inquit, *& ciuium Rom. institutis cognitis, more barbarorum popul. Romani magistratibus sacrosanctis manus sæpe & sæpius attulistis.* Est proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam ciuitatis, deberéque eius dignitatem & decus sustinere, vt seruare leges, iura describere, & ea fidei suæ commissa meminisse [c]: & ideo qui homini magistratu prædito maledixerit, grauiter debet multari, quanuis qui priuato, nullo affici debeat detrimento. Et rectè quidem, inquit Aristoteles [d]: sic enim non tantùm in magistratum deliquisse qui maledixerit, iudicatur, sed in rempublicam etiam contumeliosè egisse: maximè si in publico conuentu, & ob officium iniuria ei aut contumelia inferatur: quemadmodum ob id qui ex balneis furatus est, aut ex foro, aut ex aliquo eiusmodi loco, morte multatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exsoluit.

Atrocior iniuria quæ fit magistratui, aut in loco publico, vt in foro [e]: maior adhuc si facta ei qui dignitatis habitum, & ornamenta præferret [f].

Verùm hactenus tutanda persona ab iniuriis, propter authoritatem publicam, quatenus illa ipsa non abuteretur: alioquin enim magistratibus abutentibus officio impunè resistere licet [g].

Et Vespasianus imperator, de iurgio quodam Senatoris, equitísque Romani ita pronunciauit, *Non oportere maledici senatoribus, remaledici ciuile, fásque esse* [h].

Defenditur publica potestas, non priuata temeritas & iniuria quæ à persona magistratus infertur, punitur qui potentia iudicium impedit, non qui occasione officij infert iniuriam, vt habetur Abacuc c. 1. *Quare respicis contēptores: & taces conculcante impio iustiorem se? & factum est iudicium & contradictio potentior? propter hoc lacerata est lex, & non peruenit vsque ad finem iudicium, quia impius præualet aduersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum.*

21 Vocatus certè propter authoritatem publicam in ius venire, & ad forum iudicis debet comparere [i]. Cæterùm excusabuntur, si mandetur, vt in loco sibi non tuto, & ab hostibus obsesso compareant. *Qua ratione enim*, inquit Clemens 5. Pontif. [k] *audere aliquis teneretur, consistorij talis subire iudicium, & se in hostium sinu reponere, ac ad mortem per violentam iniuriam, non per iustitiam inferendam vltroneum se offerre? Hæc quidem iure timentur, hæc de more vitantur, hæc humana fugit ratio, hæc abhorret natura. Desiperet igitur, qui citationem huiusmodi saperet arctasse citatum.* Quemadmodum autem metus violentiæ clientes à foro excusat. Sic etiam & iudices à iudicando, vt etiam si armis circumsepti iudicent, iudicium illorum non censeatur liberum. Nemo ignorat quantum vis armorum, maximè in loco pacis deterrere possit ab officio eos qui iuridicundo, vel congregationibus incumbunt præsunt: nihil enim magis contrarium consilio & voluntati, quàm vis. Extat exemplum apud Suetonium [l]: quando consulatum Augustus anno 20. ætatis inuasit, admotis hostiliter ad vrbem legionibus, missísq; qui se sibi nomine exercitus deposcerent. Cùm quidem cunctante senatu, Cornelius centurio princeps legationis, reiecto sagulo ostendens gladij capulum, non dubitasset in curia dicere, *Hic faciet, si vos non feceritis.* Et apud Polyænum [m] Iphicrates capitis reos, iuuenes in iudicio cum gladiis collocauit, qui monstrantes capula iudicibus, terrorem eis incusserunt, ita vt reum absoluerent. Cicero in principio orationis pro Milone, cōqueritur ad iudices, acturus causam rei, quòd in foro iudiciali Pompeius disposuisset armatos milites, & quòd noui iudicij noua forma terreret oculos: qui quocunq; inciderent, veterem consuetudinem fori, & pristinum morem iudiciorum non viderent. *Non enim*, inquit, *corona concessus vester cinctus est, vt solebat, non vsitata frequentia stipati sumus: nam illa præsidia quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudicio. Quanquam præsidiis salutaribus & necessariis septi sumus, tamen ne non timere, sine aliquo timore possimus.*

a Cicero 3. de leg.
b circa finem libri 1. de bello Hispanico.
c Cicer. 1. offi.
d Aristo problematum sectione 29. problem. 14
e Vlpia. in l. prætor. edixit 7. §. atroce. de iniur. lib. 47. P. tit. 10. & l. 9. § 1. eodem tit. §. atrox, eo. ti. apud Iusti.
f Cælarius in l. 4. C. de iniuriis lib. 9 tit. 35.
g Vlpia. in l. nec magistratibus 32. & Paul. in l. quod resp. 33. de iniuriis. P. l. 13. de periculo. & commo. rei vendit. P. l. 29 § 7. ad leg. Aquil. P.
h Sueton. in Vespasia. c. 9
i Titulus de in ius vocādo, vt in ius vocati eant & sionl l. si quis ex aliena de iurisdict. omnium iudic. P.
k Clem. Pastoralis 2. de re iudic. lib. 2. tit. 11.
l in August. c. 26.
m lib. 3.

Charundas Thurius ad vim & cruorem vsque seditiosas conciones ciuium pacauerat, lege cauendo: vt si quis eas cum ferro intrasset, statim interficeretur, atque cùm idem interiecto tempore, ex longinquo rure gladio cinctus domum repetens, subitò indicta concione, sicut erat, in eam processisset, & monitus fuisset ab eo, qui proximè ei constiterat, solutæ suæ legis. Idem ego, inquit, eam sanciam, ac protinus ferro, quod habebat, incubuit. cúmque liceret culpam vel dissimulare, vel errore defendere, pœnam tamen repræsentare maluit, ne qua fraus iustitiæ fieret, vt memorant authores præcipui, qui & de lege eius, de armis non ferendis in concione, & de eius morte voluntaria, scribunt [n]. Fridericus imperator in constitutione de pace tenenda, & eius violatoribus [o], *Ad palatium seu placitum comitis, (id est, iudicis) nullus miles ferat arma nisi rogatus à comite.*

De carceribus. CAP. VII.

IVxta Tribunalia, & continentes sunt carceres, qui ad custodiam iudicandorum ædificari debent, tuti, & contra vim omnem muniri, vt inde faciliùs & cum minori periculo ad iudicium duci & reduci possint. Diximus multa de carceribus publicis & priuatis [p] alibi, quæ repetere supersedeo, cùm alia plura otium nostrum desiderant.

2 Paucis admonebimus, quæ pertineant ad institutam de republica tractationem: carceres iuris esse publici, & sine publica authoritate construi aut haberi non posse, citra læsæ maiestatis crimen [q]. Sicut enim supplicium sumere de reis [r], aut iudicare non est permissum priuata authoritate cuipiam priuato [s]: sic nec custodiam seu carceres habere, quibus vel continentur iudicandi, aut puniuntur iudicati. Sic enim & carcer à coercendo dicitur [t], & iuris executio in magistratibus inest [v], quæ non habet iniuriam [x], cùm per prehensionem personarū, fit vel manu etiam armata [y]. In priuato, & detentio alterius iniuiti, cum speciē seruitutis habeat [z], & iniuriā habet & prohibitionē.

3 Curabunt rectores reipublicæ carceres ædificari idoneos muneri, ad quod deputantur: vt qui ad custodiā tantùm deputantur [a], veluti pro debitoribus detinendis, vel reis nō probatis exaudiendis, non ita duri sint ac seueri, ac illi qui deputantur castigationi [b] leuiorum delictorum: veluti prodigorum, aleatorum, & similium: nec isti qui ad castigationem, tam horridi sint ac illi qui ad supplicium ædificabuntur [c]: non enim esse debet ibi pœna, in quo delictum non est [d], neque pœna debet excedere qualitatem delicti [e].

n Cicero. 2. de legib. Diog. Laertius in Pythag. Aristot. 2. polit. & Valer. Maximus lib. 6. 2. 5.
o lib. 2. feudor. tit. 27. in §. ad palatium.
p lib. 31 syntag. iuris vniuersi. c. 3.
q l. vni. de priuatis carcerib. li. 9 C. tit. 5.
r l. fi. de malefic. & mathem. C.
s l. f. §. indicādi quoque necessitas de muner. & honor. P.
t Varro 4. de lingua Lat.
v l. 2. § post originem iur. de orig. iur. P.
x l. 3. §. 1. quod met. caus. P.
y l. qui restituere, de rei vindica. P.
z l. 1. 2. 3. de libe. ho. exhib. li. 43 P. tit. 29.
a vt natura propria dicitur carcerū ad custodiā l. aut damnum, § 4. solent, de pœn. P. l 2. de exactorib. tributo. C. ti de custo reorum P. & C.
b sic ad pœnarū leuē, vt in l. 3. de custodia reorū. li. 48. P. ti. 3. l. 2. C. eo. ti.
c l. vt erāt Gemoniæ. Tullianū & alia loca subterranea Romæ. fossæ, vbi Vestales incestæ viuæ sepeliebantur. Barathrum Athenis, Lautumiæ Syracusis &c. vt vide apud Cælū Rodiginum li. 17. lectio antiqua. c 9 & quæ nos diximus in syntagmate vide: c quamuis de pœn. in 6. c nouimus de verbor. signif. c. dignis exemplis de pœn. in extra. com.
d c. 2 de constitu. l sancimus de pœnis, P l crimen paternum C eo. legum ratio de bon. proscrip. P l si pœna, 20 de pœnis P.
e l. respiciendum, de pœn. P.

4 Sunt distinguendi carceres mulierum & virorum [a], ne occasione commixtionis detur occasio impudicitiæ & fornicandi: imò & commentariensis fides in eo inquiratur, ne ipse turpiter committat: quod, ne ab incarceratis committatur, præcauet lex per distinctionem carcerum. Neque minùs etiam in aliis commentariensium circa incarceratos opera inquirenda sunt, & diligenter inuigilandum ne crudeliter aut negligenter inclusi curentur [b]. De quibus sanctissimæ leges sunt Romanorum, quas & Christianum est seruare, & ad reipub. commoditatem maximè spectant. Prospexerunt constitutiones regiæ & comitiorum Galliæ ne vllibi carceres essent subterranei vel hypogea [c], ne loci corruptio, fœtor, buffones, serpentes, possent offendiculo esse lethali incarceratis. Sunt & decisiones ecclesiasticæ, quibus sub pœna homicidij interdicitur iudicibus ecclesiasticis, carceribus perpetuis ita mancipare suos reos, vt vel fame, vel fœtore interimi possint [d]: cùm carceres inuenti sint vel ad continēdos, vel ad castigādos homines, vel ad pœnitentiam, non ad necem eorum.

a l. quoniam vnum. 3. de custod. reorum. & l. 9. C. tit. 4.

b l. 1. de custo. reorum. C. de visitatione carceratorum iudicibus & episcopis agenda, in l. iudices, 9. de episc. audient. lib. 1. C. tit. 4.

c in comitiis Aureliæ habitis articulo 55.

d Vide Bernardi Diaz. in practica criminali canonica. c. 129.

5 Quia etiam publica sunt ædificia carceres, & ad iustitiæ ministerium, ideo violasse muros horum, qui sancti sunt & inuiolabiles, pœna est capitalis, & crimen capitale censetur [e]. Et Vlpia. Iurisconsf. [f] *De his, inquit, qui carcere effracto euaserūt, sumendum supplicium, diui fratres Æmilio Tironi rescripserunt. Saturninus etiam probat, in eos qui de carcere eruperunt, siue effractis foribus, siue conspiratione cum ceteris, qui in eadem custodia erant, capite puniēdos: quòd si per negligētiam custodum euaserunt, leuiter puniendos.*

e argumento l. sanctum, 8. & l. fi. de rerū diuis. lib. 1. P. tit. 8.

f l. 1. de effractoribus. lib. 47. P. tit. 18.

Multò magis puniendi & illi, qui è carceribus reos vi vel alio modo eximunt. nam & rei legis Iuliæ de vi publica fiunt, impedientes dolo malo, quominus iudicia tutò exerceantur, aut iudices vt oportet, iudicent, vel is qui potestatem imperiúmve habebit, quàm ei ius erit decernat, imperet, faciat [g]. Quin & ductum in ius eximentem, coercitione & damno actoris damnari placuit [h].

g Vlpia. in l. qui dolo malo ad leg. Iul. de vi publica. lib. 48 P. tit. 6.

h Paul. in l. 4. & toto titu ne quis eū qui in ius vocat. est, vi eximat. li. 2. P. tit 7.

De foro venalium rerum. CAP. VIII.

ALia species publicæ rei & fori, est forum venale, quod locum nundinationis complectitur, quem pariter prætores Romani indicere soliti erant: ibíque nundinæ, vel in prædiis publicis, vel priuatis: ad quas qui in agris versabantur mercandi causa conueniebant. Sed non semper in foro sunt nundinæ: forum enim tantùm dicitur hic locus venalium rerum, quòd debet esse alio loco, quàm vbi forum iudiciale est situm, accessu facile, quò & à terra & à mari facilis sit importatio. Omnium [i] fora hæc separanda sunt pro faciliori commercio, vt alibi oues, alibi alia animalia, alibi carnes, alibi panis veneant, si modò ciuitas aut oppidum locorum commoditatem admittat, aliter vna & eadem platea forum admittere poterit res omnes, curantibus vel præfectis vrbis vel agoranomis, ædilibus, aut vt omnia rectè ibi sine fraude venalia exponantur, bona fide & iusto pretio emantur [k].

i vt tradit Aristo. 7. politicor. c. 12.

2 Theophrastus in libris de legibus, ostendit Agoranomis apud Athenienses duo præcipuè curanda fuisse, vt omnia in foro composite citráque tumultum agantur: deinde vt abstinerent à mendaciis, non vendentes modò, sed etiam ementes. Verùm fori curatores Athenis olim sorte legebant, quibus mandata erat rerum venalium curatio, & vt frumenti quod in mercam Attico appelleret, binas partes in vrbem perferri cogerent, vt scribit Suidas [l]. Et rursum [m], *Agoranomi, inquit, ædiles magistratus fori, & rerum venalium curatores sunt. Sorte autem deligebantur quini in Pyræum, totidem in ipsam vrbem Athenis*: dabatur & ædilibus lege Platonis [n], vsque ad minam multandi & condēnandi facultas: si enim ad duplū vellent cōdemnare, requirebatur censorū authoritas. Habebāt & alia munera iniuncta: ait enim Suidas [o], ædiles seu fori curatores, decernere quantū cuique meretrici dandum esset. In classibus item belli temporibus conferendo tributo, quantum cuique pro facultatibus conferendum esset statuisse, atque ideo dictos διαγραφεῖς, quasi descriptores dicamus.

k Vide l. vni. §. cura carnis de offi. præfec. vrbi P. l. fin. ad l. Iul. de anno. P. l. vni. de nūdinis in P. titulum de ædilitio edicto. P. & quæ dicimus li. 47. syntagm. iuris vniuersi. 31.

l in verbo Ἀγορανόμοι ἐμπορίου.

m in verbo ἀγορανόμοι.

n lib. 6. de legib.

o in verb. διαγράμματα.

De quibusdam aliis operibus ædificiis publicis ciuitatis.

CAP. IX.

SVnt intra muros, vt plerunque portus publici, viæ vicorum, angiportus, quæ quia ad communem vtilitatem instituuntur, à priuatis, non debent domibus suis includi, vel pro parte, vel in totum [p]: nam vltra alieni vsurpationem, minuitur commoditas publica, ob quam areæ, plateæ, viæ relictæ sunt.

p l. qui fine. 19. de operib. publ. lib. C.

2 Portus, eadem ferè ratione nomen acceperunt ac portæ ciuitatum, seu vrbium, quemadmodum & angiportum Varroni [q], angustum, & ab angendo & portu: & portorium, merces, quæ portitoribus datur, & importatarum & exportatarum rerum tributum [r]. Et vt in portis ciuitatum totus locus, sic & nauibus in portu & littore existentibus securitas, & à fluctibus & ab incursionibus inimicorum. Marcianus respondit flumina penè omnia & portus publica esse [s].

q 4. de lingua Lat.

r Non. Marcel. hoc tributum pro rebus traductis in pontibus etiam soluitur pro rebus à domino versi pro vehiculo, a domino qui vehiculum locauit l. cum in plures 60. §. vehiculū locati lib. 19 P. tit. 2.

s l. nemo igitur. 4. §. fi. de rer. diui. P.

3 Et proinde gerenda portuum cura & solicitudo non minùs, imò multò magis quàm portarum, vt tutus sit aditus & delatorū securitas, inuectorum cōseruatio. Sicut formula comitiuæ portus vrbis Romæ, exprimit apud Cassiodorū [t], *Eximia res tibi cōmittitur, si moderatè peragatur. Tu copiam facis dum ingredientes iustè tractaueris. Auara manus portum claudit, & cùm digitos attrahit, nauium simul vela concludit. Meritò enim illa mercatores cunctis refugiunt, quæ sibi dispendia esse cognoscunt. Quapropter aduersus ventus ibi est immoderata præsumptio. Nam placidum mare damnat: qui vndas cupiditatis exaggerat. Vnusquisque pro solemnitate commonitus offerat voluntarium munus. Xenia sunt enim ista non debita: à paucis accipit qui nimium quærit: & sibi ipsi mittit vita munera, qui moderatur oblata. Sit tibi ergo cura præcipua, non solùm te abstinere, verumetiam cohibere præsumentium manus.* Sunt portus veluti arces tutissimæ, & commerciorū & bellorū refugia, & vnde ciuitatibus maritimis solent opes & splendor augeri. Quod reipsa intellexerunt Athenienses, dum consilio Themistoclis triplex Piræei portus cōstitutus est, ísque mœnibus circundatus, vt ipsam vrbem dignitate æquipararet, vtilitate superaret [v]. Experta & Aldenborga antiqua Vandaliæ ciuitas ad mare posita, cuius reguli Danorum regi inferre bella, & inde expectare non dubitarent, propter portum quem habebat tutissimum: nunc verò, quòd à mari æstus exaggerauit arenas, portu priuata est, adeóque decidit eius splendor, vt iam diu rusticum nec clausum habeatur oppidulum [x]. Egent portus multiplici diligentia & cura, tum vt repurgentur, tum vt tuti sint, nauibus & fidelibus præpositis committantur, ne inde in ciuitatem vicinam vel regnum facilis hostium eueniat inuasio. Non potest extraneorum in portum conuenientiū non esse periculosa aliquādo receptio,

t lib. 7 variarum. c. 9.

v Æmilius Probus in Themistocle.

x Albert. Crantz. lib. 5. Metrop. c. 26.

tum

tum moribus tum ciuitatibus ipsis. Quemadmodum admonet Plato [a]. *Profectò*, inquit, *mare ciuitati proximum quotidiana eam iucunditate afficit: veruntamen vicinitas ea re vera nimium salsa est aut amara, nam cùm mercibus & pecuniis ciuitas cauponando repleatur dolosi animi, instabiles & infidos mores parit: vnde parum & ipsa ad seipsam, & ad gentes alias fidem & amicitiam colit. Aduersus tamen hæc illud habet remedium quod omnia fert.*

a li.34. vel lib. 4 de legibus del de legislatore.

Inter publica seu communia ciuitatibus, ponuntur theatra, stadia, balnea, vt porticus & similia, quæ in vsum communem habent ciues [b]: & quæ etiam ita curari, vt publica debent, siue agatur de illorum ædificiis, siue de his quæ in illis aguntur. Quare Theodosius rex Symmacho [c] reparationem & fulcimentum valde commẽdat theatrorum Romanorum. Cauendum autem ne quod ad honestæ delectationis inuentum est, ad abusum & morum corruptionem conuertatur. B Habẽda quippe ratio ludorum, & differentia eorum, & temporum quibus fiant, & explodenda turpia, ludicra, mimica, histrionica, derisoria, satyrica, iaculatoria, magica præstigia, iuxta sacrosancta concilia & leges optimas reipublicæ probatæ, de quibus dixi alibi [d] de diuersitate spectaculorũ, & quæ probata, quæ improba & damnosa populo sunt.

b L.in tãtam 6. § vniuersitatis de rerum diuisio. § vniuersitatis eo. titu. apud Iustinia. & ibi Theophilus latius in paraphrat.
c Apud Cassiodorum lib. 4. variarum c. ... vbi de origine theatri, scenæ, tragœdiarum, & comœdiarũ & eorum primo vsu.
d lib. 19. Syntagma. c. 5.

5 Eadem vigilantia, cura & solicitudine vtendum est erga balnea, ne quod ad salutem corporum introductum est, ad voluptatis & impudicitiæ occasionem conuertatur: & quod pro conseruatione & salubri remedio inuentum, ad interitum animarum & corruptionem proborum morum perueniat.

6 Sunt prætoria, palatia, basilicæ, ecclesiæ, tribunalia, domos communes, pontes, viæ publicæ, & alia quæ sumptibus publicis fiunt, reparantur & conseruantur, vt & aquæductus, cloacæ, C quæ negligi non possunt sine damno communi: & proinde ad solicitudinem eius qui curat vel curare debet salutem, causam, vtilitatem & conseruationem reipublicæ pertinent, siue is sit princeps, monarcha, qui id onus exequitur per magistratus, præfectos operibus, decuriones & alios, aut propria solicitudine: siue sit respublica aristocratica, siue democratica. Hæc enim omnibus opera publica & ædificia communia imperãtibus, debẽt esse curæ. Tum maximè quod quæ ad communes vsus pertinent, ferè solent à singularibus personis contẽni, vt multò magis eadem egeant persona veluti publica, quæ ea cõmunicati potiùs quam singularibus expediant, solicitè exequatur.

7 Ædificatio operum publicorum, & restauratio sublatorum, plurimos & priuatos & principes splendidos, & apud posteros memoria laudabiles & immortales effecit, & meritò, vt Neruam & Traianum, apud Dionem & Xyphilinum. D Et eos qui vrbes integras ædificarunt, qui multas, qui maiores: quo enim ampliores, eo magis fuerunt ad multitudinem recipiendam sufficientes. Templum quidem, ædésque regias Salomon ædificari curauit pluribus laudandas: sed filius eius Roboam integras ciuitates quatuordecim munitissimas [e]. Sardanapalus Mediæ rex, mira celeritate vna die Anchialum & Tharsum condidit, vt ait Strabo, Alexander innumeras.

e 2. paral. c. 11. Joseph li. 8. antiq. c. 10.

8 Magnifica opera publica, cuiuscumque generis sint, splendidam reddunt ciuitatem vltra habitandi cõmoditatem, quibus & ciues ne effluãt, retinẽtur, & aliunde plures ad incolendũ liberiùs & faciliùs inuitãtur: quo enim pulchriores sunt & A ornatiores ciuitates, eò magis nobilitatæ censentur, & suo nomine plures ad eas inuisendas alliciunt, principem dominum, honorabiliorem inter exteras reddunt nationes. Et si bonis moribus habitentur, & recta politia regantur: aduenientes retinent, & veluti clauis adamantinis constringunt, ne etiam si velint aliò posthac se transferre possint, sed potiùs aliunde suas in eas facultates transferant, & potentiores reddant. Celebrant porrò nomina sua & consecrant posteris, qui talia curant, vt benefici, & qui publicis & communib. necessitatibus consuluerunt & prospexerunt: ita nomen eorum & successorum in benedictione crescit quotidiana. Eóque admirabiliores, quòd si nostris comparamus & quæ à nostris principibus & à rebuspublicis etiam magnificẽtiora nobis videntur cum antiquorum constructionibus, videãtur penitus nulla & tam illis inferiora, vt vix etiã B ea quæ referuntur facta vel extitisse incredibilia videantur, & tãta admiratione digna sint, vt cùm à nostri tẽporis ædificiis rationes ad antiqua trãsferimus, non opera hominum, sed vel dæmonũ vel deorum seu angelorum, nempe supra hominum artem & opificium, putemus, vt plerumque sæpe nugantes audiui populos, in vestigiis etiam ædificiorum priscorum extantibus admirandis, & collaudandis. Cùm verius sit causam referri oportere & ad negligentiam præsentis sæculi, aut ad auaritiam aut paupertatem, aut ad Architectorũ imperitiam, & otium populi, qui mauult voluptatibus incumbere, & putrescere, quàm laboribus se exercere.

9 Quis non admiretur & propemodum fabulam putet, Ninum regem in Aturiæ campis quæ Assyriæ regio est, ciuitatem ædificasse quadringẽtorum stadiorum ambitu, quæ ex suo nomine Ninus vel Niniue dicta est [f], C cõtinẽs mille & quingentas in orbem turres, mœnia, centenum pedum altitudine, latitudine verò tanta vt murorum fastigia essent ternis plaustris peruia.

f Diodor. Sicu. li. 2.

10 Huius etiam vxor Semiramis non minore diligentia, ac miraculo, vrbem in Babylonia cõdere aggressa est, adhibuitque ad id opus perficiẽdum ex omni regione hominum millia terdecies centena, cuius mœnia ambitu stadia trecenta, & sexaginta complectebatur frequentibus turribus & magnis, tanta operis magnificentia, vt in muri latitudine sex equorum currus vnà ire possent, altitudo audictibus incredibilis, vt Ctesias Cnidius scribit: & vt ait Clitarchus, & qui cum Alexandro in Asiam profecti sunt, pedum trecentorum sexaginta quinque: addiderunt quoque, quod magis admirandum, vno quoque anni die, stadium muri absolutum vt tot essent stadiorum circuitus, D quot dies annum conficiunt. [g]

g Diodor. Sic. li. 2. c. 24.

11 Busyris rex Ægypti, Solis vrbem ædificauit à Græcis Thebas appellatam, cuius ambitus erat centum quadraginta stadiorum, eámque insuper publicis ædificiis magnificis, deorúmque templis speciosis, immò ibi & priuatorum domos vsque ad quartam & quintam contignationem construxit [h]. centum portarum dixit Homerus. [i]

h Diodor. L. 1. cap. 4.
i Plinius lib. 36. c. 14.

Fuerunt alij, qui vtilia alia publica loca cũ laude excitarunt, qui plura templa, & ecclesias multis reditibus dotatas construxerunt, hospitalia, scholas, gymnasia, aquæductus, pontes, palatia, prætoria, fora, bibliothecas. quorum nomina monumentis & historiis quotidie audiuntur.

12 Sic honesta quædã laudis cupiditas effecit, qua præter ceteras gentes populus R. flagrauit,

potius vrbes contra Nili illuuionem excelsiores reddidit: cùm neminem facinorosum morte plecteret, sed pro delicti magnitudine ad aggerem vrbis quam inhabitarent effodiendum, compelleret [a]. Quemadmodum hodie in Gallia, & alibi, rei criminum, ad triremes nauium publicarum & regiarum damnantur. In pœnam operum quoque perficiendorum gratia, quia ædificandi plurima insania tenebatur Nero Claudius, etiam scelere conuictos non nisi ad opus dānari præceperat [b].

a Herodo.lib. 2.
b Suetō. in Nerone c. 31.

23 Detegitur aliquando & arguitur fraus & cupiditas aggredientium publica ædificia, quòd eorum prætextu sibi vsurpent pecunias publicas. Sic incidit in reprehensionem nec immeritò Hipparchus, filius Pisistrati, qui academiam muro sepsit, & magnam pecuniæ vim ab Atheniensibus eo pretextu exegit [c].

c author Suid.

24 Cauendum etiā erit ne sine principis licentia nouū opus fiat publicū, si ad æmulationē alicuius ciuitatis pertineat, vel materiā seditionis præbeat, vel circū theatrū vel amphitheatrū fiat [d]. Sic & castra, arces nimiū ciuitatibus vicinæ, maximè priuatis prohibēdæ sunt, ne inde occasio rebellādi aut inuadendi reipublicæ dominationem oriatur.

d Macer. l. 3. de operibus pub. lib. 50. P. ti. 10.

De ædificiis priuatis. CAP. X.

INtra ciuitates, & vrbes, oppida, & extra, considerantur in causa reipublicæ & ædificia priuata, in quantum eorum constructio, reparatio & firmitas, respicere potest vel vtilitatem publicam vel splendorem, aut magnificentiā vrbis, aut contra, incommodū vel damnū. Quare & leges ædificatoriæ obseruatæ, qualis lata a Traiano statuēs, ne domorum altitudo sexaginta superaret pedes: ob ruinas faciles, incendia & sumptus si talia contingerent exitiosos [e]. Et Seuerus & Antonius, CC. volenti balneum ædificare, rescripserunt [f]. *Et balneum, vt desideras, extruere, & ædificium superponere potes, obseruata tamen forma, qua cæteris super balneum ædificare permittitur: id est vt concameratis superinstruas, & ipsum concameres nec modum vsitatum altitudinis excedas.*

e Sextus Aurelius Victor. in epitome Cæsarum, in Vlp. Traia.
f l. 1. de ædific. priua. lib. 8. C. ti. 10.

2 Neque leges publicæ Romanorum olim patiebantur, maiores fieri crassitudines parietum, quam sesquipedales constitutos in loco communi. cæteros autē parietes ne spatia angustiora fierent, eandem crassitudinē collocari iusserunt, idque ratione vnius contignationis quæ tantùm superponi solebat, neque etiam lateritij parietes, nisi diplinthij aut triplinthij, id est duorū vel trium ordinum, sesquipedali consuetudine, possunt plus quàm vnam sustinere contignationem, vt scribit Vitruuius [g], cuius constitutionis illa fuerat causa olim, vt omnibus hominibus pateret spatium habitandi, cui cōsentit & Plinius [h], hodie tamen & contignationes plures, & maiora firmioráque fundamenta, & parietes adhibentur: aliæ leges ædificiorum libertatem dant, prout priuatorum commoditas, publica non violata vtilitate permittit.

g Vitru. lib. 2. Architectu. c. 8.
h lib. 35. c. 14.
i l. fin. de ædificiis priuat. lib. 8. c. t. 10. nouel la 63. & 165. t. de seruitutibus vrbanorū prædior. P & in C.
k l. cætera igitur, 41. 3. filius familias, 114 §. ædes destruēdæ, de lega 1. P. l. 2. de ædif. priu. C. de ratione l. 2. §. 17. & l. f. ne quid in loco pub. li. 43. ti §.
l l. si quis post hanc legem, 6. C. de ædif. priua.
m l. 3. dict. ti. de ædif. priua.

3 Prohibuit senatus Romanus adhærentia ædibus legari vel donari, ne ruinis deformaretur aspectus ciuitatis, & minus commoda redderetur habitatio [k]; imo & vetitum a Constantino, spoliata ciuitate, ornatum, hoc est marmora & columnas, ad rura transferre [l]. Multò magis etiam prohibitum, inconsulto magistratu, etiam ruina deiectam domum in hortum conuertere [m].

4 Fuerat olim cura ædificiorum publicorum & priuatorum, penes proprium magistratum ædilem, qui inter cætera & curabat vias circa ciuitates adæquari, vt ne effluxiones nocerēt, domibus, pontes fierent vbicunque opos esset: ne caduci essent parietes qui ad vias ducunt, & plura alia [n]. Summi pontifices hoc munus dederunt magistro viarum Romæ, cuius officium versabatur antiquitus in cura viarum, stratarum platearum, locorum aliorum tam publicorum quam priuatorum, necnon ædificiorū lapideorum, ligneorū, parietū, tignorum, bancorum, vt loquuntur, tectorum tabulatorum, mœnianorum, apothecarū, pontium, aquarum decursuom, canalium meatuum, necnō vrbanorum & rusticorum prædiorum, pratorum, hortorum, atq; vinearum, finium, restaurationum seruitutum, libertatum instauratione. Et hoc officium renouauit, Martinus 5. [o] statuítque prædicta eius supponi iurisdictioni, cum antiqua potestate & iuribus, absq; cuiusquā citatione, & vt regio imperio posset deformitates excessus, & reliqua vias concernentia, decernere, notariis eius rei deputatis, eáq; lege ne possent pro gestis syndicari. quod & firmauit Pius 4. [p] Ita potest magister viarū potestate sibi cōcessa compellere dominū domus dirutæ & inhabitatæ per illud, reædificare, vel vicino proximo vēdere æstimatione facta per peritos: vel si duo cōuicini illa egeant, vtrisq;, prout ipsi videbitur alterutrū egere, vel si ipsi nolint emere, syndico ciuitatis ex constitutione Xisti 4. [q] Quod & firmauit alia sanctione Alexāder. 6 [r]. Iure ciuili scripto quoq; Romano curator publicorū operū circa ædificia inuigilabat ne vrbes ruinis deformarentur, & in publico ædificata, si obessent publico vsui, deponerētur [s]. & cœpta ædificia perficerentur, quod & hoc ad decus vrbium pertineat [t].

n in l. 1. de via publica. ti. 43. P. ti. 10.
o Martin. 5. in cōstitutione sua 4. incipiente, *etsi in cunctarum*, secundum ordinem Bullarij Cherubini.
p in cōstitutio. Pij. 4. incip. *inter multiplices*. nu. 134. In dicto Bullario.
q Constitutione 11 incipiēte, *etsi de cunctarum*. In dicto Bullario, eáque cōstitutio posita est etiā in nouæ vrbis statu. folio 51.
r Incip. *ea quæ* num. 3. suarū cōstitutionū in D. Bullario.
s Vlpia in l. 2. § si quis nemine prohibente ne quid in loco publico, li. 43. P. ti §.
t l. pretor ait P. §. hoc interdictum de nou. operis nuncia. lib. 39 P. ti. 1.

5 Habebatur olim & nunc quoque, pro execratione criminis, ædes deiici & solo adæquari, ob maleficium domini, alibi, vel ibi ab eo aut ab aliis commissi: videtur enim ille hiatus apparens ædificiorum, solo suo aspectu, & deformi, & deserto loco admonere intuentes de grauitate pœnæ exemplari: vt M. Flacci & L. Saturnini seditiosorum hominum corporibus trucidatis, penates solo æquati sunt [v], & Clodius ædes villásque diruit Ciceronis, quòd contra leges publicas Cethegum & Lentulum indemnatos sustulisset [x].

v Valer. Max. lib. 6. c. 3. Appian Alexa. li. 1. de bellis ciuil.
x Appian. li. 2. de bellis ciuili.

Frideticus Imperator, iussit ne conuenticula, coniurationes, in ciuitatibus aut extra fierent, etiam occasione parentelæ inter ciuitatem & ciuitatem, personam & personam, aot inter personam & cioitatem: in præteritum factas cassans, tanquam pacis publicæ violationes, imposuitq; pœnā publicationis bonorū & vt domus destruatur [y].

y c. 1. §. conuenticula, de pace tenenda inter subditos, & iuramēto firmā. lib. 2. feudorū ti. 53.

Innuit Pomponius Iurisconsultus, iudicis motu posse dirui villam, aut arbusta succidi eius qui ad delectum militiæ non respondisset [z].

z l. si is cū quo P communi diuidun. lib. 10. P. ti. 3.

Par indignatio ciuitatis Romanæ aduersus Spur. Cassium erupit: cui plus suspicio concopitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici cōsulatus, ac duo speciosissimi triumphi profuerūt: senatus enim populúsq; Rom. non contentus capitali supplicio eum afficere, interempto domum superiecit, vt penatium quoque strage puniretur [a].

a Valer Max. lib. 6. c. 4. Liuius lib 2. Dionys. Hal. lib 8.

6 Poterit addi cura ædificiorum circa materiam qua ædificatur, vt talis tantum permittatur quæ facilè incendium cōcipere neqoeat, maximè vt parietes mediastini sint lateritij aut saxei, si fieri cōmodè ex commoditate regionum possit. Dicebat Augustus qui vrbem Romam auxit ornauitque ædificiis multis, glorians, vrbem Lateritiam reperi, relinquo marmoream. Arcendis incendiis

apud vetustiores Triumuiri præerant, qui ab eo quod excubias agebant, nocturni dicti sunt. Interueniebãt nonnunquã ædiles, & tribuni plebis. Erat autem familia publica, circa portam & muros disposita, vnde si opus esset euocabatur. Fuerãt & priuatæ familiæ, qui incẽdia vel mercede, vel gratia extinguerent. deinde Augustus maluit huic rei

A per se consuli, pluribus vno die incendiis exortis, nam salutem reipublicæ tueri, nulli magis eredidit cõuenire, nec alium sufficere ei rei, quam Cæsarem [a]. Nero Claodius formam ædificiorum vrbis nouam excogitauit, & vt ante insulas ac domos porticus essent, de quorum solariis incendia arcerentur: eásque sumptu suo extruxit [b].

a Paul. & Vlpian in fin l. 1. 2. 3. de offic. præfecti Vigilum li. 1. P. ti. 15. Dio Cassius lib 55 Suetonius in Augusto c. 30.
b Suetõ. in Nerone Claudio c. 16.

DE REPVBLICA LIBER TERTIVS VBI DE BONIS ET REDITIBVS reipublicæ agitur.

De necessitate bonorum publicorum & redituum in republica.

CAP. I.

Cvm iam liqueat Rempublicam omnem, & regnum aut principatum, esse corpus ciuile facillimom erit colligere ad similitudinẽ corporis physici neruos requiri, in eo etiam quibus artus contineantur, & actiones necessariæ peragantur opportunè. Dicunt enim physici neruos esse prima in corpore animalis sensus motúsque instrumenta, eius actionis etiam causam.

Cæterùm bona & pecunias neruos esse reipublicæ, nemini dubium est, inquit Vlpianus [c]. Ita Mutianus dicebat, pecuniam esse neruos principatus [d]. νεῦρα τῆς ἡγεμονίας τὰ χρήματα ἀνύποτε εἶναι ἔλεγε, vectigalia ita & portoria. M. Tullius. [e] & Quintilianus [f], & Plutarchus [g], ὁ πρῶτος τὰ χρήματα νεῦρα τῶν πραγμάτων προσειπών.

Qood Diogenes Laertios Zenoni dictum tribuit, sed eius senteotiæ plures fuerũt asseclæ, qui & id verissimum experientia didicerunt, vt & Eustathius [h], τὰ νεῦρα πραγμάτων εἰπεῖν τὰ χρήματα, οὔτε σκληρὸν ἀλλὰ καὶ ἀστοχώτατον.

Leo Imperator [i], pecuniarum vim, rempublicam stabilire tradit & neruum sufficientem.

Iustinianus Cæsar, siue Iustinus [k] statuit, *Siquis inquit, illorum scilicet magistratuum, aut in publicorum tributorum exactione negligenter se gesserit, aut collatores nostros damnis, contumeliosisve oblasionibus inuoluerit, simul bonis excidet, simul summo subiicietur supplicio. Etenim Deo auspice, hoc vnum nobis studio est, vt prouinciæ bonis legibus regantur, iutóq; habuẽtur, atque præsidum iustitia fruantur, & publica tributa citra querelam inferatur. Impossibile enim est vt sacris tributis non illatis aloqui respublica conseruetur. Militares nanque copia, assignato sibi salario inde percepto, hostibus resistunt, & collatores à barbarorum incursionibus & truculentia vindicant: denique agros atque ciuitates à latronum absque modo incompositam vitam sectantium, vt & irruptionibus, agendis excubiis defendunt: ex illis etiam reliqua cohortes, ea qua ipsis attributa sunt, accipiunt: muri atque ciuitates iisdem instaurantur: publicarum balnearum hinc calefactiones procedunt: postremo spectacula, aliáque omnia, qua ad delectationem singulorum inuenta sunt, ex iisdem curantur: vt qua ab illis contribuuntur, partim in ipsos, partim propter ipsos insumantur & impendantur: nobis autem nihil prater istarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacuas, cùm magnus ille Deus, & seruator noster* Iesvs Christvs *magnitudine clementia sua, permultis propter hoc nos bonis remuneretur.* Hæc ibi quæ ferè iisdem verbis repetuntur alibi [l] vbi & additur, reducta fuisse tributa ad certam remissionem, pro-

c in l. 1. §. in causa, de quæstionibus lib. 48. P. ti. 18.
d Diõ Nicæus.
e pro lege Manilia.
f decla. 34 1.
g in Cleomene.
h 2 Iliados.
i in nouella 52. tit. vt tã vetere si principũ quam recentiorum numisma ta, modò iusti ponderis probataque mare tur sine valeãt.
k in nouella ordine 149. ti. vt amantissimi episcopi cũ prouinciaru indigenis & incolis, quos sibi præsides esse velint, eos sibi à sacratissimo princi pe concedi petãt &c. in c. 1. §. ac sanè, non hisce.
l in l. nouel. 161. tit de prouinciarũ præsidi c. 2 §. atque vt hæc ita.

B pter vtilitatem sobditorum, ne plura exigantur quàm in eorum vtilitatem expendi oporteat: & ita princeps mauult vtilitatem subditorum, quàm propriam; attamen ea exigi sufficientia, & reipublicæ expedire, ab his in quæ expenduntur, docet.

2 Neque solùm in republica, nerui gerendorum sunt pecuniæ, sed etiam in priuatis singulorum negotiis, & ita Demosthenes [m], δεῖ χρημάτων, καὶ ἄνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων.

Et Constantinus Imperator [n], dicebat, in pecunia antiquos omne robur patrimoniorum posuisse.

3 Pecuniæ porrò appellatio, non tantùm numos continet aut numismata signata, sed omnia quæ pecunia æstimari possunt, quæve sunt in bonis reipublicæ & priuatorum, seu in patrimonio & possessione, vt Iurisconsulti tradunt [o].

C 4 Quare non patiuntur Principes facilè abrogari vectigalium functiones, quòd ea sint ad necessitatem introducta [p]. Honorius & Arcadius, *vectigalia*, inqoiunt, *quacunque quælibet ciuitates sibi ac suis curiis ad angustiarum suarum solatia quæsierunt: siue illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, siue quibuscunque earundem ciuitatum vsibus designantur, firma his atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam contrariam supplicantium super his molestiam formidari iubent.* Et Theodos. & Valentin [q]. *Et vectigalia, qua ad sacrum patrimonium Principis pertinent, & ad respublicas & ciuitates pro publicis necessitatibus rata & firma manent.* Vt & Honorius & Theodos. [r] statuerunt quicquid contra vectigales largitionalium titulorum vel pragmaticis vel sacris annotationibus fuerit elicitum, effectu & viribus carere.

Cicero [s], dum re statuta diuisione agri Campa-
D ni inter plebem conqueritur, commotos fuisse ait inde animos bonorum, ob proximam & imminentem reipublicæ ruinam, sublatis vectigalibus quæ inde & aliunde conquirebantur. *Præterea*, inquit, *si vlla res est quæ bonorum animos, quos video iam esse commotos, vehementiùs possit incẽdere, hæc certè est, & eo magis, quòd portoriis Italia sublatis,* (nẽpe à Q. Metello nepote, vt scribit Dio [t],) *agro Cãpano diuiso, quod vectigal superest domesticum, præter vicesimam? qua mihi videtur vna conciuncula, clamore pedissequorum nostrorum esse peritura.*

Et cùm aliquando Nero initio sui principatus, adimere vellet omne genus vectigalium populo, coercuerunt eius, quanuis ex liberalitate procedentem affectionem prudentiores, quòd plurimùm obesse publicæ vtilitati putarent [v].

Et quanuis rata habita fuerint generaliter omnia quæ à Sylla bellis ciuilibus, vel in prouincia gesta fuissent, vnom tamen hoc illius senatusconsultum reprehensum, quo remissio vecti-

m Olynthiaca 2.
n in l. lex quæ tutores, 22. §. huic accedit, de administrator. tutor. lib. 5 C. ti. 37.
o in l. pecuniæ appellatione 4. l. rei appellatione 5. & l. pecuniæ verbum 178. & l pecuniæ nomine, 222. de verborum signif. P.
p vt in l. vectigalia, 10. de vectig. lib & comiss li. 4. C. ti. 61.
q in l. eiusdem tituli.
r in l. penul. eo. ti.
s li. 2. ad Atticum epi. 16.
t lib. 37.
v Cornel. Tacit. li. 13 anno.

vectigalium fiebat: decretúmque est, vt quibus A ille de capite dempsisset, ij pecunias in ærarium referrent. Statuit enim senatus, hoc nec illi quidem esse licitum, cui concesserat, omnia à populo factarum quæsitarúmque rerum, quibus respublica pace & bello salua est, summas imminuere.

De distinctione bonorum Reipublicæ.

CAP. II.

QVI constituerunt respublicas, maximè in negotiis publicis versati, in diuisione agrorum, quæ facilè poterat fieri in noua nascente republica, in vacua veniente populo: reliquerunt partes aliquas agrorum in vsum communem, & pro impensis quæ in communem societatem faciendæ sunt. Vel si iam agri diuisi fuissent, in institutione principatus, ita communi causæ prospexerunt, vt & bona eius gratia, separata essent à B priuatis, dictáque bona reipublicæ, bona dominicalia, vel dominialia, aut coronæ annexa aut principatui.

Ferunt Romulum institutorem reipublicæ Romanæ, vniuersos agros in tres partes diuisisse, quarum prima cultui diuino, altera reipublicæ attributa dominio, tertia diuisa fuit inter ciues [a]. Erant principibus Lacedæmoniorum assignata prædia à republica pro patrimonio: Et si militarent, nutriebantur à ciuitate exercitus [b]. Traditur apud Ezechielem [c] ex iussu Dei, separatam fuisse terram promissionis in quatuor partes: quarum vna templo & sacerdotibus deputatur: altera Leuitis, tertia ciuitati, quarta principi, *De terra*, inquit, *erit ei principi possessio in Israel, & non depopulabuntur vltra principes populum meum, sed terram dabunt domui Israel, secundum tribus eorum*. Eadem ferè etiam forma diuisa est terra Ægyptiaca, secun- C dum Diodorum Siculum [d]. Atque ex reditibus totius Ægypti, vna pars sacrificiis & sacrificulis olim tribuebatur: altera in sumptus regios, & negotiorum publicorum. Tertia militibus stipendiariis, etiam tempore pacis: relictis singulis aliis propriis & priuatis bonis. Hippodamus Euriphōtis filius, Milesius, qui & ciuitarum seu rerum publicarum diuisionem inuenit, diuisit ciuitatis regionem in tres partes, vt esset pars vna sacra: alia publica, alia priuata: vnde cultus Deo fieret, sacra: vnde verò propulsatores belli alerentur, publica: quæ autem agricolarum fierent, priuata [e].

a Dionys. Halicar. lib. 2.

b Xenoph. lib. de republica Lacedæmonior.

c Ezechiel. ca. 45.

d lib. 1. c. 6.

e Aristotel. lib. 2 Politic. c. 6.

3 Augustus prouincias partitus est Romanorum [f], in prætorias quæ populo erant vectigales: & præsidiales, quæ Cæsaris fisco certum æs penderent, vnde dicta tributoria & stipendiaria prædia.

f Strabo libro vltimo geographiæ.

4 Apud Langobardos creato rege Orthario, D vel secundum Paulum Diaconum [g] Autharo Cleophonis filio, reliqui duces omnem dimidiam singulorum substantiæ suæ partem regalibus vsibus tribuerunt, vt esse posset vnde rex ipse, & qui ei aderant, eiusque officiis per diuersa essent officia dediti, alerentur [h].

g Iustinia in §. per traditionem de rerum diuision. & ibi Iacob. paraphrasis Theophili explicat.

h Rhegino, & Paulus diaconus li. 3. de gestis Langobardorum c. 4.

5 Nonne etiam huius patrimonij reip poterunt contineri certi annui & stati reditus, tam in speciebus quàm etiam in pensitationibus pecuniarum, quæ in horreum & ærarium reipublicæ ferunt. Cuius generis sunt, pensiones illæ quæ ex tritico & hordeo deferebantur in horrea Reipublicæ Romanæ, & tempore democratiæ, & deinceps tempore Imperatorum, vt liquet ex legibus de his contributionibus latis [i]: deferebatur etiam in specie auri & ballucis, canon metallarius, [k], ex patrimonialibus & publicis agris aliæ collectæ pensitationes aurariæ, & frumentariæ, ex locatione vel emphyteusi eorum [l], & ad fabricas, species ipsæ tributariæ desiderabantur, vt pro illis pecunia solui non posset [m].

i li. 11. C. Iustinianeiti. 22 de canone frumentario vrbis Romæ, & sequenti. 23 de frumento vrbis Constantinopolitanæ, & ti. 24 de annonis ciuilibus, l. fi. & tit. 27. de frumento Alexandrino.

k tit. 6. de metallariis & metallis, & procuratorib. metallorum, lib. 11. C.

l tit. 61. de fundis patrimonialib. & saltuensib. lib. 11 C & ti. 60. de pascuis publicis & ti. 70 de locatione prædiorum ciuiliū vel fiscalium, vel templorū, siue rei dominicæ vel priuatæ, & titu. de conductoribus & procuratoribus siue actoribus prædiorum fiscalium domus Augustæ, cod. lib. 11. C.

m l. 1. de Fabricēsibus, lib. 11 C titu. 9

6 Cùm Malcolinus Scotorum rex, fiscalem canonem exinaniuisset, iocósulti in proceres largitionibus, comitiis Scotorum generalibus placuit, vt patrimonij regij vice sufficerentur, iulta, caducaria, seu releuamenta aut releuia (quæ Græcis nomine ἀνάκαυψις seu rachapt, vulgò) quæ ab omnis generis hæredibus exsoluerentur: item vt & fructus nouorum hæredum minorum annis, regis essent, cum ea lege, vt impuberibus his reges alimenta præberent: cæteros verò fructus hæreditatis illorum, suos facerent quousque ipsi in suam tutelam venissent [n].

n Ashetus & Maior. de rebus Scoticis.

7 In publicum & Romæ redactæ res ex hostibus vt & militibus assignatæ pro parte [o].

o Appian. vide

8 Bona & possessiones, quæ nullius priuati dominio adscribuntur, in ditione reipublicæ vel principatus censentur esse, vt ex dominio & potestate einsdem reipublicæ: aut principis qui eius onera sustinet. Et proinde meritò bona vacantia, hoc est, à nullo priuato vindicata inter regalia numerantur [p]. Eoque nomine veniunt bona perdita, quæ non inueniunt dominum, vocant Galli *espaues*. Bona mortuorum sine hærede legitimo habili ad succedendum, quod ius vocant idem Galli, *droict de desherance, d'aulbaine, heretages de Guerpis*, id est, bona alienigenarum & peregrinorum. item bona quæ pro derelicto habita sunt à dominis, quæ omnia ad principem pertinent, vel ad eum cui princeps concesserit.

p l. Lucius 11. de emptioni. lib. 11 21. P. tit. 1. l. tem si verberatum, 15. §. Item si fortè ager, de rei vindicą. lib. 4. P. tit. 1.

q titu. quæ sint regalia in vsibus feudorum l. 1. de bonis vacantibus. li. 10. C. l. 1 de success. edict. P. §. 1. vers. si quis aliquem & §. si rusticus, de pace tenenda, in feud.

9 Sed & maximè loca deserta & inculta, & nulli distributa, sterilia, vt montes, & similia quæ nec occupantur à priuatis, aut à ciuitatibus vel oppidis, pro quorum perquisitione, olim rectissimè constituti sunt inquisitores diligentes, qui ea inuenta per Ægyptum dominio imperatorum adiungerent seu incorporarent [q].

q Strabo.

Diuiserunt deinde Imperatores aut respublicæ, steriles & desertos inuentos agros, colonis excolendos ab initio quidem gratis, & sine pensione, postea verò constituta pensione, quod & fecit Odoacer saltuarius, Flandriæ præfectus, anno Domini 824. mortuo patre [r].

r Meyer. lib. 2 annalium Flandriæ.

Fuerunt successione temporis, post natas respublicas, & post constituta regna & principatus, alij reditus aliáve compendia addita reipublicæ & eiusd. fisco vel ærario publico vt tributa, vectigalia, confiscationes, seu publicationes bonorum, quò necessitatibus publicis & communibus faciliùs subueniretur, vel ex consensu populi, vel ex authoritate & potestate imperantium.

10 Bona reipublicæ, sunt commissa principi percipienda distribuenda, eáque veluti dotalia accipit in auguratione sui principatus, tanquam coniunctus ei per desponsationem. Ipse autem per se, habet alia patrimonialia quæ non sunt reipublicæ. Duplex ita patrimonium in principe, vel moderatore reipublicæ, publicum & priuatum. Vt apud Iustinianum [s], qui & vtrunque, nempe titulo dignitatis dicitur esse principis, quauis diuersas appellationes sortiantur & diuersam habeant naturam, maxime in alienationis potestate & causa: vnde & diuersi procuratores inueniuntur, nempe fisci, vnus & alius, Cæsaris, vel principis, seu rei dominicæ & priuatæ. Duplex ærarium, vt pecuniæ duplices fisci & priuati patrimonij: & vtrunque ærarium principis dictum,

s in l. bene à Zenone de quadri. præscrip lib. 7. C. tit. 17.

dictum, quòd vtrunque ad illum dispensationém que illius pertineat, vt liquet ex rescripto c o, Gratia. Valentinia. & Theodosij [a]. Distinguuntur ista patrimonia apud omnes ferè gentes: & quod reipublicæ est, dicitur vt plerunque domanium reipublicæ, vel coronæ, vel diadematis, alius principis, vel domus eius, vel priuatum, vt & in Gallia in constitutione de domanio anni 1566. sic [b] dicitur, Dauidem creasse principes & præpositos suæ substantiæ, operibus rusticis, vineis, thesauris, oliuetis, ficetis, apothecis, oleis, armentis pascuorum, camelis, ouibus, eo modo & legimus in Codice Iustinianio titul. de grege dominico. Sunt & alia bona quæ ratione principatus accedunt & adueniunt principi: verùm illa non sunt dominicalia, nempe quæ ex confiscationibus, & aliunde ærario adiiciuntur, quæ non tamen sunt iura aut immobilia tradita principi seu vnita diademati, aut incorporata patrimonio reipublicæ, vt liceat inde etiam tria genera bonorum in principe constituere: primùm priuatorum, quæ vel habet quæsita sibi nomine proprio, vel relicta à maioribus, alio nomine quàm principatus: Secundum dicitur, eorum quæ annexa & incorporata sunt principatui, quæ & reipublicæ dos dicuntur. Tertium quod ex his nascitur, & in thesaurum fiscalem defertur ad communem principis & reipublicæ vtilitatẽ & negotia, vt alibi docuimus [c] & causas & rationes attulimus harum pecuniarum præstationum & redituum. diximus & [d] de canone, oblatione, indictione & patrimonio principis: & in sequentibus, de aliis ex quibus princeps, fiscus, respublica, vectigalia, portoria, tributa capiunt, & de reliquis, quæ ad pecunias publicas & fiscalia pertinent, ex quibus facilè lector poterit methodo hæc omnia concipere: quæ repetere non decreui: sed tantùm admonebo ex quibus pecuniæ, quæ necessariæ erunt reipublicæ, & quando opus vrgebit, vel ordinario iure sumi poterunt, idque exemplo rerumpublicarum aliarum, monarchiarum sed principatuum, cum ea tamen protestatione, vt quod mei nulla sit intentio monendi tyrannos, de modis quibus possint vexare tributis subditos, suæ vtilitatis non reip. causa: hos enim detestor & eorum consiliarios hirudines populi, vastatores, lupos rapaces, homicidas pauperum, dæmonum instrumenta, flagella pessima Dei, mancipia auaritiæ. Quod enim proferre institui, illud ipsum censeo non nisi in maxima necessitate imitandum, & duobus malis oblatis: nempe defensione populi suadente, & ad euitandas peiores strtes, quibus deglubitur miserabilis plebecula. Subsidia petenda sunt à populo in eorum causam, non vltra. Ea autem subsidia seu vocemus tributa, vel auxilia, vel debita, indictiones, vel alio nomine, constant ex rebus aut pecuniis: rursúmque aut pro rebus possessis à personis, aut pro capitatione personarum exiguntur, interdum & à populo reipublicæ necessariæ personæ petuntur, vt Den iouante de singulis agemus breuiter.

Atque in his omnibus desideramos iustas causas & modos iustos acquirendi, vel imponendi, conseruandi seu augendi, & expendendi pecunias vel bona reipublicæ. Præcipuè hic prudentia principis, & affectio in causam commonem, potiùs quàm in priuatum commodum primas partes habebit. Sicuti enim pecuniæ republicæ definitæ sunt ei necessariæ, nõ minùs quàm neruì in corpore humano. Sic considerandum erit, vt quemadmodum ex medicorum & physicorum

[a] in l. vnic. tit. de quæstorib. & magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum & rei priuatæ lib. 12 C. tit. 6.

[b] primo Paralipom. c. 27.

[c] lib. 3. syntag. c. 2. & 3.

[d] c. 5.

A receptione & vberiore sententia, nerui omnes sentientes prodeunt à cerebro corpus physici. Sic necessarium fuisse harum pecuniarum exactionem pro ratione necessitatis referri ad principem, tanquam ad cerebrum & gubernaculum totius corporis ciuilis: vt nulli alij liceat quàm principi, aut illis qui gerunt in republica supremum imperium, de his se immiscere sine eorum iussu & authoritate [e]. Et quanquam fuerit disputatum à quibusdam, de iure & potestate regum, num quæ præscripta sunt per legem regiam, prolatam iussu Dei per Samnelem in creatione regis Saulis [f], pertinerent ad tyrannum vel ad regem legitimum. Placuit tamen saniori iudicio, ad vtrosque pertinere posse: ad tyrannum quidem, si sine cerebro, ratione, & necessitate publica, exigat ibi concessa; vt ad bonum principem, si vtilitas publica requirat & suadeat illis ioribus vti:
B vt etiam possit iuxta prædictam legem, agros & vineta subditorum addecimare, imò & bona illis tollere & dare seruis suis, nempe si suadeat publica vtilitas, & debeant illi esse subditi tanquam serui. Postquam enim commissa est potestas à Deo principi in subditos absoluta, non est dubitandum quin & bona eorum & personæ sint illi subiectæ, & ex potestate principis possessionum diuisionem & proprietatem pendere, sacri canones etiam testantur [g]: verùm meminisse debet princeps, vt monui, in his exactionibus & oneribus rerum & personarum distinguendis, se præsidere corpori tanquam caput, & ita ratione potiùs quàm vi & affectione aut auaritia, vtendum esse bonis & personis subditorum: atque priùs esse tentandum, num ordinarij prouentus pro negotiis obeundis publicis, sufficere possint, antequam ad noua onera potestatem extendat. Qui si
C non sufficiant, vtpote procurator reipublicæ, iustissimè exigere à singulis, quod in causam omnium expensurus sit, adhibitis personis qui in distribuendis oneribus, eadem voluntate & puritate ducantur, qui à superinductis temperent, & à vexatione immodica subditorum

Maximum autem erit principibus & vtile sibi & sobditis munus, intelligere vires sui patrimonij, seu reipublicæ suæ emolumenta, ne ab istis harpyis quæstorum sibi facilè imponatur, qui multa quæ sufficere possint supprimunt, onera noua comminiscuntur, plura intercipiunt, & ex populi lacbrymis quas princeps non videt, impinguantur.

11 Itaque Reipublicæ & Principis patrimnnium siue ærarium, siue facoltatos, siue alio nomine voces, aut vt Galli, *finances*, aut generali nomine, pecunias publicas in duas partes di-
D uidi debet, vt faciliùs intelligantur ea quæ inde colliguntur, & cuius generis & compendij sint, in Patrimonium ordinarium, & extraordinarium diuidetur, seu in reditus ordinarios & extraordinarios.

Ordinarium dicitur domanium propriè, coronæ vel regni, quod datum erat pro dote principi, ex quo impensæ ordinariæ & sumptus fieri possent in ordinaria negotia, quæ tum principẽ, tum etiam rempublicam respiciebant: vt puta in stipendia aulicorum, officiariorum magistratuum, & similium impendenda quotidiana.

12 Domanium hoc in Gallia, & vt puto alibi, consistebat & consistit in reditibus ordinariis, motabilibus, & immutabilibus.

Dominium immutabile, consistit in fondis patrimonij

[e] Hermogenianus Iurisc. in l. vectigalia, 10. de publica. & vectigalib. l. 39. tit. 4. quod firmarunt Cæsares in l. 2. & 3. vectigal. noua imponi nõ posse li. 4. C. tit. 62. sum. pont. in c super. quibusdã de verbor. sig.

[f] 1. Reg. c. 8. vers. 11.

[g] c. quo iure 8. distinct. ca. 21. conuenior. 23. q. 8.

trimonialibus,locatis,vel datis priuatis cum onere pensionis certæ,in perpetuum. ita dictum immutabile,quia pensio seu census debitus, semper æqualiter singulis annis soluitur sine immutatione [a]. Talia erant apud Romanos tributaria prædia,& stipendiaria, quæ ab hostibus capta, populus Romanus vel princeps suis emphyteutis, qui tributum aut vectigal eo nomine dependerent, dabat,vt meminit pleniùs Strabo [b],stipendiarium vectigal impositum Hispanis , & plerisque Pœnorum,quasi victoriæ præmium, aut pœna belli, aut censoria locatio , vt Asiæ lege Sempronia. Item pascua talia erant publica , quorum pensio antiqua non augebatur [c].

Tales patrimoniales,saltuenses,emphytheotici fundi , quibus certa pensio quoque hærebat, quæ sequitur quoscunque possessores, qui liberè de illis,vt libuerit,vt de propriis,saluo dominicali iure disponunt & possunt alienare eós & in alios transferre [d]. Talia & prædia ciuilia,fiscalia, reipublicæ,quæ conductoribus perpetuariis, sub certa annua pensione locantur [e].

Hinc publicæ functiones , cioilis canon , siue sint annonæ quæ præstantur in speciebus , vt in frumento,bordeo, vino, & similibus:siue tributa in corporibus , auro , argento, & similibus [f],quæ reipublicæ debentur & impræscriptibilia iura sunt contra rempublicam à possessoribus , l.competit. 6. de præscrip. 30. vel 40. anno libro 7. C. tit. 39.

13 Canon propriè in Republica Romanorum , erat ordinarium & immutabile tributum, quasi dicas regulare seu suis regulis & perpetuò decurrens, vt docuimus [g]. Soluebatur reipublicæ vel ciuitati,ratione prædiorum,vel ratione personatum,vel ratione muneris mixti,regulati & immutabili æstimatione : hoc est , quod non cresceba, aut decrescebat singulis annis , inter quæstores seo thesaurarios in Gallia, *Domaine immuable,sont les cens & rantes foncieres,tant en grains que deniers, & sont appellez immuables,pource qu'ils ne changent point , & demeurent ainsi qu'ils sont arrantés & baillés par les sieurs,*

Patiuntur tamen aliquando hæ canonicæ præstationes mutationem, quæ potiùs ex extinctione prioris , & innouatione omnimoda reformatur, quam augeri vel minui dicatur. Fieri enim potest vt fundus , qui antea ad censum datus est canonicum, deseratur per possessorem propter bellum, aut pestē,aut combustionis casum. Quamobrem princeps , vel respublica , vel dominus ad qoos proprietas pertinet,eundem aliis locant,dant,aut in emphytheosin nouam concedunt,cum census, pensionis aut præstariotis alterius generis onere, vel maiori vel minori à priori,additis vel detractis iuribus laudimiorum,venditionum, multarum & similium.quo casu canon immutabilis augeri vel minui potest,exempla proponũtur in tit.de omni agro deserto li. 11.C.tit. 58.hócque accidit quãdo omnino res tributis obnoxiæ destituuntur possessore. Nam si aliquis esset possessor qui tributum non soluisset,venduntur à fisco res,vt tributorum reliquæ soluantur , remanente semper obligato prædio vendito, & ita ad ementes & possidentes transeunte,cum suis oneribus canonis [h].

Et ita Papinianus respondit [i] Imperatores Antonium & Verum rescripsisse,in vectigalibus ipsa prædia,non personas conueniri, & ideo possessores etiam præteriti temporis vectigal soluere debere , eóque exempto si ignorauerint , actionem

a l. omnes pẽsitare 4 de anno. & tribu li. 10.C.titul. 16.

b libro postremo Geogra & Iustinianus, in §.per traditionem, & ibi latiùs paraphrasis Theophili. de rerum diuisione in institutionib.tit. ci oil.

c l. 1 depascuis publicis li. 11. C.ti.60.

d l. & sequentibus , de fundis patrimonialibus en. li. 11 C. ti.61. & tit.64. de collatione fundorum patrimonialium.

e in l.3 1. 2.& aliis , de locatione prædiorum ciuilium ea.li.11,ti. 70.

f vt liquet ex titulis de can. frumentario l. 11 C.ti.22 - de canone largitionalium lib 10.C.t t.23.

g lib. 3.syntag. iuris.cap .5.

h in titulo si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata lib 4. C.tit. 47.

i in l. imperatores 7. de publica. & vectigal. lib . 38 P. tit.4.

habituros. Confirmarunt idipsum Valerianus & Galienus [k].

14 Domanium vel dominium mutabile,sunt iura reipublicæ , habentia reditus vel compendia quæ singulis annis, vel aliis temporibus , vel augeri vel minui possunt , iure exigendi tamen remanente immutabili penes principem vel rempublicam. Diminutio vel augmentum potest ex variis circunstantis & occasionibus rerum, temporum & personarum oriri : vt si agatur de conductionibus anouis prædiorum & domorum possunt ex fertilitate augeri & sterilitate minui pensiones & mercedes, item habita ratione belli vel pacis.

Huius naturæ aut conditionis censentur,decimæ fructuum, debitæ principi alicubi,& iura ex satis accepta pro modo collectorum fructuum, dicuntur *champars*. Vt & Appianus [l] , Romanos, quos cœpissent,agros si culti essent colonis, quos eò deduxissent diuisisse, aut cioibus Romanis vẽdidisse:aut locasse si inculti , cuius generis erant multi,colendos his qui vellent dedisse , imposito annuo vectigali, Decima quidem frumentorum, quinta verò frugũ. Quinetiam ab iis qui maiores & minnres pecudes aluissent , certum vectigal exegisse.Quod & de Siciliẽsibus,Gallicis & Asiatis factum esse perspicuum est. huius generis etiam , quæ ex portubus vectiotibus,hortis, metallis & similibus colliguntur. Quæ vt accipiuntur ex molendinis aut clibanis,seu furnis,aut torcularibus bannalibus , quæ crescunt aut decrescunt pro modo eorum quæ moluntur , coquuntur, aot premuntur. Idipsom statuitur in his qnæ ex cancellariis vocãt *greffes*,tabellionatibus, sigillis,percipiuntur.Idem quæ iore dominij, pro modulo vioentium,residentium,aut colentium,rediguntur in iura dominicalia , aot ex laudimiis , ex venditionibus prædiorum aut aliorum bonorum quæ sub censu tenentur à principe [m]. Sunt & his affinia iura , quæ debentur regi pro feudorum transmutatione à persona in personam aliam,vel per successionem , vel per alienationem permissam, in quibus aliquando morte possessoris iura quædam exiguntur, quæ dicuntur relcuamenta. vt in Normandia feuda comitatus releuantur pretio quingentarum librarum.Baronia ccotum, feudum loricationis vocãt *d'hauberth*. Mille quingentarum : medium feudum loricationis septuaginta quinque solidorum Turonensium. Aliquando ius redemptionis ex feudo ptincipi vt domino debetur , quod est reditus vnius anni dicti feudi, quod tenetur in fide & hominio principis:quando dominus seu possessor vel vassallus,qui habuit sub hominio & fide, decedit sine liberis superstitibus fratre aut sorore,quo casu hæres qui ei succedit,debet regi, vt superiori domino à quo feudum pendet,pro redemptione dat reditum anni vnius dicti feudi.Quando verò feudum venditor, debetur in aliquibus quinta pars pretij venditionis ab emptore regi, vt superiori:& deinceps alia quinta pars, quæ facit decimum denarium , cum dicto quinto denario vocantur in Gallia *quints & requints*. vt ecce , feudum vendirur centum libris: pro quinto denario sunt viginti libræ : & iterum quatuor libræ pro requinto, vnde in summa , pro tota præstatione centum librarum , debentur viginti quatuor libræ. Qui reditus ex constitutione Caroli IX. edita ad sanctum Germanum , 1561. mensis Ianuarij conuerti debebant in refectiones & conseruationes castrorum , & alio-

rum

k in l. 1. & §. Diocletia. & maximinia. in l.2 de anno.& tribut.lib. 10. C.tit.16.

l lib.1.

m iuxta l.fi. de iure emphy.

rum ædificiorum regiorum.

Isti reditus casuales sunt, nec possunt ita certum constituere censum vt immutabilis dici mereatur, aliquando tantùm contingentes.

Sunt his similes reditus qui perueniunt ex venditionibus syluarum principis, siue cæduæ sint siue non cæduæ, quarum fructus veneunt ex licitatione & adiectione facta plus offerenti per eos quibus cura demandatur syluarum & nemorum principis.

Idipsum censendum de locatione glandium & pascuorum principis.

15 Ex syluis quoque Normandiæ venditis, accedit regi tanquam ex domanio coronæ, species quædam census, qui dicitur *tiers & danger.* tertia pars & periculum. exempli causa si venditio fiat triginta solidis, tertias pars quæ ad regem pertinet, habet decem solidos, periculum verò seu *danger* est decima pars dictorum triginta solidorum, & ita istius venditionis summa census est tredecim solidorum, pro triginta solidis.

16 Sunt item inter iura domanij mutabilis, seu census incerti aut indefiniti, ea quæ percipiuntur à principe seu rege, iure morticinij, quod vocant amortisationem, de qua postea latiùs: cuius natura est, vt quando feudum nobile peruenit titulo acquisitionis vel donationis, aut alio, ad ecclesiam, dicatur peruenire ad manum mortuam, eóque dictum feudum non potest à manu seu possessione eius regulariter exire, cùm patrimonium ecclesiæ sit perpetuum & ineuitabile [a].

a l iubemus 14 C. de sacrosanct. eccles.

Proinde qui ex corpore eius ecclesiæ sunt, tenentur ex lege dicta rebus, aut emancipare illa bona seu extra manum ponere & distrahere prædictum feudum intra annum & diem, à die acquisitionis, aut pro eius seruitio dare & constituere principi hominem viuentem, morientem, & confiscantem, id est talem qui obire possit munera, & ex cuius morte & vita, aut facto, feudum possit subire mutationes & actiones, ex quibus prouentus & iura renouantur domino principi. Nisi si principi visum fuerit, illis dentur codicilli morticinij seu amortizationis, quibus eximuntur res feudi & feudum, ab illis obsequiis & iuribus. Quocirca pro iure hoc amortizationis seu exemptionis, datur principi semel, tertia pars integræ æstimationis totius feudi, atque literæ exemptionis præscribuntur à camera computorum seu ratiociniorum regiorum, ratione quarum in posterũ tale feudum vel possessores eius nõ tenẽtur ad debita quæ iubet exigi Rex à frãcis feudis, & nouis quæsitis, & quæ exiguntur à possidentibus ab eo feuda, aut alia bona non amortizata, & a plebeiis possidentibus feuda nobilia.

17 In Gallia omnes possessiones nobiles, siue sint feudales siue allodiales dicuntur franca feuda quia per leges, statuta & constitutiones Galliæ omnia feuda aut bona nobilia sita in Gallia, possideri non possunt præterquam per homines francos, id est per nobiles ex genere, aut nobilitatos per Regem francos seu liberos statu & exemptos ab omni genere tallearum, indictionum, auxiliorum, subsidiorum, aut similium onerum, quibus obnoxij sunt ignobiles & plebeij. Eáque ratione in Gallia, omnia feuda sunt nobilia, aut nobiliter possessa & ita dicta franca. Proinde si ignobilis, aut feuda teneat, aut bona nobilia, subiicitur iuri solutionis francorum feudorum: id est, nomine eorum tenetur aliquid soluere regi pro patientia: vocant *Soffrance*, quòd eos patiatur feuda & bona illa tenere. Ita ius Francorum feudorum nihil aliud est, quàm pecunia regi debita à possidente feuda, & nobilia bona sine permissione regis, & ex patientia eius quæ à recuperatoribus seu commissariis à principe datis, æstimantur in ignobilibus: nam hoc ius tantùm ab ignobilibus non à nobilibus vel nobilitatis exigitur.

18 Quæ de ecclesiis dicuntur vt censeantur tanquã manus mortuæ, eadẽ statuũtur in aliis corporibus ciuilibus vniuersitatum, collegiorum, hospitalium, quæ etiam manus mortuæ & nunquam moti dicuntur, quod per subrogationem similium perpetuò viuere dicantur [b]. Et hæc corpora quoque egent amortizatione, in rebus possidendis quæ eis obtigerent, alioquin tenentur emancipare, vel dare hominem viuentem, morientem, & confiscantem in illis, quæ si non sunt amortizata dicuntur noui conquestus.

b vt in l. proponebatur, de iudicis P l. eũ debere de seruitutib. vrbanor. prædior. P.

19 Sic enim in ratiociniorum camera, *Nouueaux acquetz, signifient tous heritages tant feodaux, alaudiaux, que roturiers, & tous droicts immobiliers appartenans à gens de main morte, non amortis par le Roy. Et sont appellez nouueaux acquetz, par ce que les gens de main morte, ordinairement & le plus souuent font amorter par le Roy les heritages situés en France, que leur appartiennent à cause de la dotation & ancienne fondation de leurs benefices, monasteres, colleges ou hospitaux. Et ce que que lesdits gens de main morte ont acquis oultre, & despuis les heritages qui leur sont esté anciennement amortis: pareillement ce que despuis les leur a esté donné, legué & aumosné, soit heritage feodal, ou alaudial, ou roturier, ou droict immobilier, est appellé nouuel acquest. Et pour raison de tels heritages & droicts immobiliers, ainsi acquis, donnés, legués & aumosnés, non amortis par le Roy, les gens de main morte sont subiects aux droits de nouueaux acquetz. Qu'est à dire, qu'ils sont tenus payer au Roy certaine finance pour la tolerance de la possession & iouyssance qu'ils ont eu des heritages situez en France, lesquels par les anciens statuz du Royaume & ordonnances, il leur est prohibé de posseder, ne les donnent & peuuent tenir sans amortissement particulier, concession & permission du Roy* [c]. Sufficiet ita admonnisse, inter ea quæ ingrediuntur ærarium principis, & ea quæ census mutabilis dicuntur, esse iura quoque quæ morticinij iure exiguntur in regno à possessoribus manus mortuæ.

c Quæ sunt verba Iohannis Biquet aduocati regij in camera Thesauri Parisiẽsis, in tract. *de francs fiefs*. In 3. parte, cap. 1. tract. ibi per sequentia capita, iura hæc regia fusè, ad quem remitto lectorem.

20 Huic iuri manus mortuæ, quæstores iungunt aliud nomen propè simile, sed inuersum & alterius generis: *nã manum mortuam* prædictã vocant, aliud autẽ, ius *mortua manus*. appellant enim *droict de morte main*, Ius quod pertinet ad regem in quibusdam prouinciis sui regni. nempe quando is qui censum aut reditum debet regi ibi, moritur sine liberis, tunc enim hæredes eius defuncti, debent pro anno quo moritur duplicem censum & reditum, vt scribit Iohannes *le Grand* [d].

d in instructione super factis financiorum gallicè scripta.

21 Ad mutabiles & incertas reipublicæ pensitationes, variabiles prouentus principis, pertinere possunt fructus qui ex tutela regia pupillorum proueniunt alicubi, sicut legimus in Scotia regem Malcolmum seu Malcolinum statuisse pupillos in regia tutela esse: eorúmque bonorum fructus interim fore fisci. Idque etiam in Anglia secutum fuisse Henricum tertium testis est Polydor. Virgil [e]. Refert Aristoteles [f], Dionysium tyrannum Siciliæ, idipsum voluisse, donec pupilli in suam tutelam vel ad adultam

e in historia Anglica.

f lib 2 œconomicorum.

per

peruenissent ætatem. Ita etiam in Gallia moribus alicubi est recepta quædam noua, & priscis Romanis incognita tutelæ species, quam appellamus *Garde*, vel *Bail.* cuius ea vis sit, vt rerũ pupillarium fructus, tutor suos faciat, modo pupillos alat eorúmque æs alienum dissoluat, & possessiones sartas tectas tueatur. Datur autem parentibus vel agnatis, qui hac ratione fiunt quodammodo rerum pupillarium domini etiam si eas postea restituant adulto. Verùm eius loco liberum est suscipere legitimam tutelam, quam ius ciuile introduxit, vt refert Franciscus Balduinus [a].

a in prolegom. tituli de poenis in commentariis institutionũ iuris ciuilis.

De ærario reipublicæ, atque de modo quibus pecunia conquisita coacta sunt ad vsus necessarios.

CAP. III.

NECESSITAS commerciorum, aliquando rudem & innocentem hominum vitam, quæ olim contenta erat rudi rerum commutatione, effecit, vt numus fuerit in vsum inductus, certa materia electa, & æstimationis facta mensura ex consensu publico: vt per materiæ electæ publicam & determinatam æstimationem, difficultatibus per imitationem, per æqualitatem quantitatis subueniretur, adiecta & forma publica [b].

b vt Iurisconsulti notant Paulus in l. 1. de cõtra emp. P. tit. 18 P. tit. 3. in l. 1 de rerum permuta. lib. 19. P. tit. 4. Aristot. 5. ethicor. & Plinius lib. 33 c. 1.

Quemadmodum autem singulorum necessitas, pecuniæ & numi inuentione eguit, & acquisitia pars in pecunia fuit in ciuitate recepta, sic & communium publicarũ rerum, & reipublicæ vtilitas postulauit, ex pecuniis ærarium conflari, quibus non tantùm inter ciues negotia communia agerentur, sed etiam inter extraneos, quorum ope & auxilio princeps & respublica egerent: & vt per pecunias ex variis rebus collectas, onera subditorum possent cõmodiùs peræquari, pauperes releuari, & bene meriti remunerari. Vtque priuatis explicandis negotiis, pecuniæ faciliorem dant causam, sic quoque publicis. Atque sicut inter priuatos, pecuniæ quæsitæ & conseruatæ, & cum ratione expensæ, patrifamilias secundum occurrentes necessitates maximum adferunt commodum: sic in republica quæsitæ reseruatæ, & dispensatæ maximam habent vim. Multa enim negotia præclara in priuata & publica causa, infœliciter succedunt, ob defectum præsentis pecuniæ: & ob paupertatem vel inopiam, à ditioribus respublicæ facilè vel armis, vel donis inescantur, aut subiiciuntur, & vincuntur.

2 Constitutum itaque ærarium est & fiscus, quibus pecuniæ in vtilitatem reipublicæ seruarentur. Nomine ærarij verò intelligimus, omnem locum in quo reponitur cuiuslibet generis pecunia, siue aurea, siue argentea, vel ærea: æris quoque appellatio ad omnes nummos etiam aureos pertinet, vt ait Vlpian [c]. vnde & generaliter dicimus æs alienum, pro omni debito quo obstringimur [d], quia æs fuit, prima materia rudis percussa nummi ex lege, vt docuimus [e].

c in l. etiam aureos. 159 de verbor signif. P.
d vt in lege nepos, 125. eodem tit. cum simil.
e lib. 36. syntag. c. 3.

3 Romanum ærarium vel reipubl. constabat maximè tributis, & vectigalibus quæ, vt ex Cicer. liquet [f], erant trium generum ex mercibus exportatis vel importatis, denique ex agris, & pascuis: primum decimas sumptas ex prædiis, vectigalibus, complectitur; secundum, portorium; postremum nomen fit scriptura. Sunt & cum his alij ordinarij reditus.

f pro lege Manilia.

Ad fiscum spectare videntur etiam extraordinarij reditus, vnde & recentiores dicunt confisca-

A tiones. Alij & ærarium reipublicæ, fiscum principis esse dicunt, puta non tam amplum ærarium: fiscus enim minori capacitate distinguitur, item & in fiscum mittuntur casuales reditus. Videntur & distincta hæc thesaurus, fiscus, patrimonium principis [g]. *Sed & cætera*, inquit, *Artaxerxes rex, quibus opus fuerit in domum Dei tui, quantumcunque necessum est vt expendas, dabis de thesauro, & de fisco, & à me.*

g 1. Esdræ. cap. 7. vers. 19.

Sed & ærarium & fiscus dicitur à Paulo Iurisconsult. in l. 4. §. siquis autem de fideicommiss. libertate libr. 40. P. titu. 5. quamuis enim minora sint compendia in minore vase fisci, tamen & illud pertinet ad vtilitatem reipublicæ & ærarium tributorum, vnde & δημόσιος dicitur fiscus, id est, publicus libr. 56. basilicorum titul. 2. περὶ τοῦ δημοσίου καὶ τῶν προνομίων καὶ ἀγωγῶν αὐτοῦ. id est de publico, seu fisco, priuilegiis & actionibus eius.

B 4 Ærarium populus Romanus Romæ in æde Saturni habuit, vt ait Festus: illud sãctius ærarium dicebatur: quod intentiori cura seruabatur: in quo aurum vicesimarium dictum quod ex vicesimis rerum exigebatur, ad vltimos casus & in postremam populi Romani fortunam seruabatur, quod & ab aliis inceusimarium & ab aliis cimiiarchion dicebatur.

Romani referunt ærarij inuentionem ad Valerium Poplicolam, qui Saturni ædem construxit, loci opportunitate ductus, quum omni aditu præsepto vndique præruptus vt ab accessu munitus locus foret: & ideo voluit eandem ædem æris publici, legúmque & senatusconsultorũ, tabularúmque publicarum, & signorum militarium, sacrarium esse præter quod Saturni etiam ærarium, Nemis quoque & Tibure, sacrarum pecuniarum thesauros ad incertos belli euentus, si externa vis C ingrueret, longo tempore seruari traditum est. Macrobius [h] ait, Romanos ædem sacram Saturni voluisse ærarium, quod tempore quo is incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum furtum fuisse commissum: aut quia sub ipso nihil erat cuiusque priuatum.

h lib. 1. Saturnaliorum c. 8.

Nec signare solum, nec partiri limite campum
Fas erat in medium quærebant.

Ideo apud eum locaretur pecunia communis, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. eandem etiam rationem refert Iustinus [i], cur ærarium in æde Saturni Romani posuissent.

i lib. 43.

Ita non vnum solùm, sed triplex aliquandò fuisse Romæ ærarium constat: vnum erat, in quo ciuium tributa, ac sociorum vectigalia, & præda Imperatorum, asseruabantur, quo sumptus bellorum ordinarij sustinebantur. Alterum sanctius ærarium appellatum, in quo, vt dixi, aurum vi- D cesimarium asseruabatur, ad vltimos casus reipublicæ, vt scribit Liuius dum agit de bello Punico 2. sub anno 544. Fabio quintùm, & Flacco quartùm consulibus, sub quibus apertum fuisse tradit & tempore Lentuli & Cæsaris, vt est apud Iulium Cæsarem [k]. Tertium fuit, in quo pecunia Gallici belli causa, asseruabatur, quam bellico bello contulit populus, cum execrationibus eam inde non mouendam, nisi bellum Gallicum impenderet, vt scribit Appianus Alexandrinus [l].

k lib. 1 de bellis ciuilib.
l lib. 2. de bellis ciuilib.

Possunt colligi quæ mitterentur in ærarium Romanum antiquitus, ex Lucano dum describit, Expilationem ærarij totius, factam à Iulio Cæsare, de qua meminerunt & Dio, & Plutarchus. Sic enim ait de thesauro condito in æde Saturni aperto:

Tunc

——Tunc conditus imo
Eruitur templo, multis intactus ab annis
Romani census populi, quem punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi præda Philippi.
Quod tibi Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores seruastis auorum,
Quod dites Asiæ populi misere tributum:
Victorique dedit Minoia Creta Metello.
Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro,
Tunc orientis opes, captorumque vltima regum,
Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis,
Egeritur, tristi spoliantur templa ruina.

6 Fuit posteà ab Augusto, ærarium militare cum nouis vectigalibus additum, vnde prompta pecunia stipendiis sufficeret, atque diuisis prouinciis in prætorias quæ populo erant vectigales: & præsidiales, quæ Cæsaris fisco certum æs penderent [a]. Sicque explicat Theophilus in paraphrasi [b], B tributaria prædia, ab imperatore cum onere tributi data ad alendos exercitus.

7 Carolus Magnus etiam, simile ærarium militare videtur constituisse ex proprio censu, quem vocarunt *Chunigossteuram* & *Banolehem*: qui erat quinque denariorum, & modij vnius frumenti per singulos annos, quem pendebat qui militiam detrectabat morbo aut senectute [c].

8 Reges Persarum ex instituto Darij, ex tota Asia & parte Africæ colligebãt annuatim auri & argenti talenta Euboica 14560. tributum illud hunc in modum thesaurisabant, liquefactum aurum argentúmque in fictiles fidelias infundebant, expletas mox fidelias frangebant, ex eóque argento auróve, quoties pecunia indigebant, tantum concidebant quantum vsus postulabat [d].

Romani forsan illos imitati thesauros ærarij pretiosiores auri & argenti conflarunt in lateres [e], C ne facilè paterent furibus.

9 Minyæ regi, populi qui ab eius nomine appellatus est, tam ampla fuere vectigalia vt superiores omnes diuitiis vicerit: primúsque omnium de quibus aliquid accepimus, vt ait Pausanias [f], ærarium ad pecunias seruandas ædificauit.

Græci commune ærarium in Delo habebant, vt si quando communi consilio Græciæ, bellum gerendum esset, inde pecunias acciperent.

Athenienses, Delphis thesauros omni ætate intactos habebant.

Macedones in oppido Quinda iuxta Tharsum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant.

Syracusani in Labdalo castello munito.

Assyrij Susis.

Cambysis gaza seu ærarium, in oppido Gaza Palestinæ.

Deiotari, in Pelo Phrygiæ.

Lysimachi, Pergami.

Babyloniorum regum thesaurus erat in Zeogma vrbe, iuxta Euphratem, vbi ærarium tributorum.

Hebræorum Corbana, seu ærarium: In Thrace & Tauro Hiericuntis.

Erant & in templo thesauri, nempe pecunia separata ad vsus & necessaria cultus diuini, vt & thesauri Regum Israel ad necessaria belli, quemadmodum sæpe de his mentio fit in sacra pagina [g].

Capta vrbe Ierico, Iosue & populus vastata A vrbe, omnia quoque eius succenderunt, excepto auro & argento, & vasis æneis, ferro quæ in ærarium Domini consecrarunt [h].

Persarum regum quisque, suas ædes in monte faciebat, & thesauros & tributa quæ exigebant, ibi recondebant, verè administratæ rei documentum [i].

Persepoli, in Persarum regia, fuit etiam arx munitissima triplici muro cincta, cum æneis portis & vallis intimis æreis, vbi thesauri, quibus seruarentur pecuniæ ingeniosissimè parati erant [k].

De tributis ex rebus, reipublicæ vel principi solutis.

CAP. IIII.

Omnis pecunia quæ à ciuibus Romanis, aliquando pendebatur & conferebatur: aut B tributi, aut vectigalis nomine pendebatur. Collectum autem tributum, aut ex censu seu possessionis & facultatũ ratione, aut per capita aut extra ordinem imperatum. Tributum secundum Varronem, erat pecunia populo imperata, quæ tributim à singulis pro portione census, exigebatur: vectigal, pecunia quæ vel portus, vel venditionis, vel omnino circumuectionis nomine, exigebatur. Ante Seruium, tributum per capita solùm, postea verò ratione cẽsus exactum, nisi tempore Superbi Tarquinij, qui teste Diony. Halicarn. neglecto instituto Seruij, decem denarios pro capite cuiusque exegit. Sed exactis regibus mos Seruij retentus, & viduis & pauperibus remissa tributa exacta à diuitibus, vt ait Plutarch [l]. Ærario publico continuis bellis exinanito, ad tributorum collationem perueniebatur, & diuites pecunias, ea censu, pauperes operas contribue- C bant, & militabant & non sufficientibus publicis & quotidianis reipublicæ prouentibus, sæpe aliud tributum extraordinarium indictum est, vt cessantibus causis, remissum aut impeditum à tribunis plebis. Sic remissio tributorum, facta populo Romano, quo tempore L. Æmilius Paulus Proconsul, Macedonicis opibus Perse deuicto, ærarium satiasset [m].

2 Sæpe bellorum & negotiorum magnitudo, cogit principes, ordinarios reipublicæ prouentus augere & indictiones superindictiones, & vectigalia noua & inusitata extraordinaria imponere, non tam ad sui quàm populi vtilitatem, maximè vbi ærarium & fiscus iam exhausta sunt, & vrger necessitas, quæ legem non habet communem, sed suas habet amarissimas. vt populus ægrè ferre non debeat, sibi imponi onera contributionum, quibus vita & salus bonorúmque reli- E quorum conseruatio, paretur. Quod etiam liberè facit, & eò liberiùs, si videat non culpa principis aut prodigalitate, aut luxuria, exhaustum fuisse antea ærarium.

3 Exigimr tamen hic sapientia principis, prudentia & consilium, à quibus rebus potiùs exigat quàm ex aliis, & vt potiùs ex rebus quæ ad victum facilem pertinent, non exigat, sed ex his quæ minùs nocere pauperibus possunt.

Sed sapientiùs aget, si tempore pacis, & quo non eget, eas pecunias sine onere populi cogat & reponat in ærarium, quæ possint sine tributorum indictionibus rempublicam tempore exigente, releuare. & danda opera vt propter ærarij tenuitatem, assiduitatémque negotiorum, tributum certum conferatur, illúdque annuum quod

[a] vt scribit Dio Cassius in Augusto. Strabo lib. vltimo.
[b] §. per traditionem de rerum diuis. apud Iustinia.
[c] Auentinus lib. 4 annal. si Boiorum.
[d] Herod. in 3.
[e] Plinius meminit, lib. 33. cap. 3.
[f] lib. 9 seu in Bœoticis.
[g] 3 regum 7. vers. 51 & c 14 vers. 26. & 4 Regum ca. 12. vers. 18. & ca. 14. vers. 14. & ca 14. vers. 1. & 1. Paral. p. c. 9. vers. 26. & c. 16. vers. 10. & sequentib., & sæpe alibi in libris sacræ paginæ.
[h] Iosue c. 6. vers. 24.
[i] Strabo lib. 15.
[k] vt ait Diodor. Sicul. l. 17.
[l] in Publicola.
[m] vt scribunt Valer. Max. li. 4. c. 3. Plutarchus in eius vita. Plinius l. 33. c. 3.

quod minutum non grauat, & longo tempore sæpe collatum & reclusum ærarium auget, & conseruatum, in tempore necessitatis paratum inuenitur, & à grauioribus nouis, quæ necessario contribuenda essent, releuat. dandáque opera, vt omnes intelligant necessitati esse parendum. Qua ratione, maiores & optimè instructæ & gubernatæ respublicæ, & imperia sibi paulatim sine tempore necessitatis ærarium constituunt, vt cùm opus erit pecuniis, sine oppressione pauperum & diuitum, iis vti possint.

4 Sumptæ sunt pecuniæ & quæsitæ reipublicæ vel principibus, aliquando ex prouentu lapidicinarum communium seu publicarum [a].

Item ex solo publico, si quid in eo ædificatum à priuato esset: & id quo pro ea permissione & ædificatione dabatur, solarium dictum nempe tributum pro solo [b]. Vt & Dido deducta Tyriorum colonia, annuum æs pro solo vrbis ciuibus imposuit, cùm Carthago conderetur [c].

a vt apud Vlpian. l. venditor. fundi 13. §. 6 venditor, cōmo. seu prædiorum lib. 8 P. ti. 4.
b apud Vlp. in l. 2 §. si quis nemine prohibēte, ne quid in solo publico, lib. 43. P. ti. 8. & alibi
c Iustinus lib. 18.

5 Potest princeps in his quæ publici iuris sunt, & reipublicæ, multò tutiùs onera imponere quàm priuatorum rebus. Sic enim iure suo vti videtur, eadémq; ratione qua priuati suis: maximè quādo his vtitur pro cōmuni reipublicæ causa. Sic enim vti debet publicis, & ad vtilitatē publicā ea dispēsare, quemadmodū priuatus suis, & ad vtilitatē priuatam. Publici iuris regaliáque censentur à Friderico plura, *in titulo 56. quæ sint regaliæ li. 2. feudorū* quorum compendia & reditus, ad principem, reipublicæ vel populi rectorem, & ad causæ communis procuratorem, actorem, dominum & dispensatorem, pertinēt. & ideo iure, eadem exigere, dispensaréve possunt, & inuitos ad petita compellere.

6 Nemo enim ignorat, populi esse quæ publica dicuntur: & rursum populum, omne ius, omnémve potestatem quam habebat in publicis iuribus, in principem transtulisse, & ideo quæ ei placuerunt pro lege haberi, inuiolabiliter seruāda esse [d], propter legem regiam, hoc est quæ de rege & eius potestate lata à populo est, qua omne imperium & potestatem, in eum transtulit. Quod firmat Pomponius [e]. Sicut Arcadius imperator [f], ait, regimēta reipublicæ, perpetuò ad imperatores trāslata. Ita inter regalia iura, annumerantur viæ publicæ, flumina nauigabilia, & ex quibus fiūt nauigabilia, portus, ripatica, vectigalia, quæ vulgo dicūtur telonia, mulctarū pœnarúmq; cōpendia, monetæ: & quæ ab indignis, legibus auferūtur: extraordinaria collatio & reliqua quæ populi erant [g].

d vt monet Iustinia. in §. sed & quod principi placuit, de iure naturali gentium & ciuili.
e in l 2. §. post deinde. de orig. iur. & l. 1. P. ei à Vlpia. in l. 1. de constitut. princi. Instit. in præfatione Pandectarum.
f in l vnica de offic. præfecti præ tor. C. li.
g enumerata in c. vnico, quæ sint regaliæ li. 2. feudorum ti. 56.

Exigebantur à possessoribus quibusdam agrorum publicorum, decumæ fructuū aliquando: agri enim quos populus hostibus ademisset, si culti essent ciuibus diuidebantur; si inculti Italicis hominibus, atq; etiā plebi Romanæ per censores fruendi locabantur, ea conditione, vt qui arassent decimā frumenti, quintā cæterarū frugū partē reipub. persoluerent [h], qui verò maiora aut minora pecora alerent, certum stipendium penderent.

h vt ait Appianus li. 1 de bellis ciuilib.

In Pharaonis ærarium quoque incolæ Ægypti, ob datos sibi agros, quintam partem frugum annuatim inferebant [i].

i Genes. c. 47.

Dabātur & agri vel iure locationis publici, colēdi cū certa pēsione, vt titulo de locatione fundorū,

Vel iure priuato possidendi, interdum si steriles essent agri, immunitate tributi per triennium concessa, postea verò cum canone annuo certo possidendi qui ex iure priuato vt alij priuati possent vendi, canone salua & à possessore præstando [k].

k l. 1. 3 & 4 7. c. de omni agro deserto.

7 Seruius Tullius, sextus rex Romanorū, censum primus instituit quo & paci & bello opportuna redimerentur: in classes & centurias populum diuisit, vt ait Messala Coruinus libello de Romana historia. Ab hoc, inquit Lucius Florus in 1. populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summáque regis solertia ita est ordinata respublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorúmque discrimina, in tabulas referrentur, ac si maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur. Explicant hæc latiùs Dionysius Halicar [l]. & Liuius [m], cuius & verba adscribam vt res planior fiat. *Censum*, inquit Liuius, *instituit Seruius, rem saluberrimam tanto futuro imperio, ex quo belli pacisque munia, non viritim, vt antè, sed pro habitu pecuniarum* (id est patrimonij) *fierent. Tunc classes centuriásque & hunc ordinem ex censu descripsit, vel paci decorum vel bello. Ex his qui centum millium æris aut maiorem censum haberent, octoginta confecit centurias: quadragenas seniorum ac iuniorum: prima classis, omnes appellati. Seniores ad vrbis custodiam vt præstò essent: iuuenes, vt foris bella gererent. Arma his imperata, galea, clypeus, ocrea, lorica, omnia ex ære: hæc vt tegumenta corporis essent, tela in hostem, hastásque & gladius. addita huic classi duæ fabrûm centuriæ, quæ sine armis stipendia facerent.*

l in 4
m in 1.
Prima classis census centum millium æris facit 1000. coronatos cēturiæ 80. Munera & officia in Rep. eorū qui erant primæ classis.

Secunda classis intra centum, vsq; ad quinque & septuaginta millium censum instituta: & ex his senioribus iunioribúsq; viginti conscriptæ centuriæ: arma imperata, scutum pro clypeo, & præter loricam, omnia eadem.

Tertiæ classis in quinquaginta millium censum esse voluit: totidem centuriæ & hæ, eodemq; discrimine ætatum factæ, nec de armis quicquā mutatū, ocreæ tātum ademptæ.

In quarta classe census quinque & viginti millium, totidem centuriæ factæ, arma mutata, nihil, præter hastam & verutum datum.

Quinta classis aucta, centuriæ triginta factæ, fundas, lapidésq; missiles hi secū gerebāt. In his accēsi, cornicines, tubicinésq; in tres cēturias distributi: vndecim millibus hæc classis censebatur. Hoc minor census reliquam multitudinem habuit, inde vna centuria facta est immunis militia.

Ita pedestri exercitu ornato, distribuitóque equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias. Sex item alias centurias, tribus à Romulo institutis, sub iisdem quibus inauguratæ erant, nominibus fecit.

2 Classis census quinque & septuaginta millium æris facit 750. coronatos eiusdem classis numera centuriæ 20.
3. Classis census quinquaginta millium æris facit 500. coronatos numera centuriæ 20.
4 Classis 25. millium æris facit 250 coronatos numera centuriæ 20.
5 Classis census maior. vndecim milliū æris facit 110. coronatos. numera centuriæ.
6 Tribus equitum.

Ad equos emendos dena millia æris ex publico data, & quibus equos alerent viduæ attributæ (nempe diuites) *quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Hæc omnino è pauperibus inclinata onera.*

Viduarū distributio.

Sic itaque apud Romanos, Seruius Tullius censum primus instituit, id est, æstimationem rerum & bonorum cuiusque, secundùm quam tributa soluerentur. Post illum & sæpiùs in eadem republica, census actus est, crescente vel minuente patrimonio cuiuscunque, quia vitia priorū censuum editis nouis professionibus euanescunt, [n] vt à D. Luca [o] dicitur, Octauium Augustum egisse censum vniuersi orbis: Græci vocant τίμημα, *æstimationem*, vel ἀπογραφὴν, id est, *descriptionem*, eo quòd cuiusque bona, opes, & facultates quanti valeant, censeantur, æstimentur. & describantur. vt ea ratione respub. suas opes virésque non ignoret, & secundum eas possit se comparare & metiri.

n vt ait Vlpian. in l. 2. de censib. lib. 50. P. ti. 15. & l. 4. §. qui post censum eo
o c. 2.

8 Fuit apud Græcos, maximè apud Athenienses, obseruata hæc partitio ciuium ex censu, & bonorum æstimatione, vt ciues secundū facultates suas obirent munera, & remp. adiuuarent [p]. Ita & Thophilus [q], cēsum dixit descriptionē patrimonij, continens pro contēto, & causam, his verbis, κῆνσος λέγεται ὅτι χάρτης, ἐν ᾧ Ῥωμαῖοι ἀπογράφονται τὰς οὐσίας ἀξιοπίστως, ἐν καιρῷ πολέμου [illegible] μέτρον τῆς ἰδίας

p vt cōstat ex oratione Demosthenis de muneribus.
q in paraphra si. §. 4. & deditiis titul. de libertinis.

ἀπογράφας, ἱμαγον εἰρῆφθ. id est, *Census significat tabulam aut chartã, in qua Romani facultates suas cõscribebant, vt belli tẽpore pro modo patrimonij sui vnusquisque cõferret.* Nẽpe dum ageretur de muneribus, patrimonialibus, nõ vtiq; de personalibus, quæ non regebantur, neque etiam nunc metienda sunt ex patrimonij facultatibus. Inter quæ distinguendum & illud tenendum est generaliter, vt respondit Hermogenianus [a], personale munus esse, quod corporibus, labore, cum solicitudine animi ac vigilantia, solemniter extitit: patrimonij verò, in quo sumptus maximè postulatur. De quibus omnibus exempla & regulæ obeundi vel non obeundi eadem munera, proponuntur & explicantur ab eodem Iurisconsulto.

a in l.a.§. illud tenendum de muneri. & honorib. li.50.P. ti.4.

9 Forma autem censuali cauetur, vt refert Vlpianus [b], vt agri sic in censum referantur: nomen fundi cuiusque, & in qua ciuitate, & quo pago sit, & quos duos vicinos proximos habeat: & aruum, quod in decem annos proximos satũ erit, quot iugerum sit: vinea quot vites habeat: oliuetum quot iugerum, & quot arbores habeat. Pratum quod intra decem annos proximos sectum erit, quot iugerum pascua esse videantur. Item syluæ cæduæ: omnia ipse qui defert æstimet. Illam æquitatem debet admittere censitor, vt officio eius congruat releuari eum qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex causis non possit, &c. Et in ea ciuitate profiteri quis debet, in qua ager est: agri enim tributum in ea ciuitate leuari debet, in cuius territorio possidetur. Ibidẽ & responsum, lacus piscatorios, portus, salinas, si quæ sunt in prædiis, seruos expressis nationibus, ætatibus, artificiis & officiis, specialiter in censum deferri debere. Erant tamen exceptæ certæ res & personæ quibus dabatur immunitas professionis vel tributorum [c]. sicut & Alphenus Iurisconsultus [d] notat, *in lege censoria, portus Siciliæ, ita scriptum, Seruos quos domo quis ducet suo vsu, pro his portorium ne dato. Item censoria lege publicanis cautum, si publica per vim vel incursum hostium frui non possent, ne tributum exigerent:* quod indicat Cicero, oratione de prouinciis consularibus. Agros quoque vt loquuntur Ethnici deorum immortalium, in Bœotiæ publicis locandis exceptos fuisse lege censoria, Cicero [e] refert, quemadmodum & ex libro censuali, æquum est radi, & ex onere tributi eum eximi, qui amplius non possidet rem censualem, & pro minima re magna exactione non premi: vt Vlpianus retulit [f], & legitur apud Cassiodorum [g] de eo, qui conquerebatur, quòd cùm vnam casam haberet, tamen immensa exactione tributi oneratus esset, qui iussus à vasariis abradi publicis [h]. Vasaria publica, vocantur ibi, archiuorum ac census tabulæ, vt in l. loca 12. de censitoribus & peræquatoribus l. in C. Theodosia. Alioquin enim vasarium, est pecunia quæ dabatur magistratibus, in prouincias euntibus, vt equos, mulos, vasa, supellectilem & cætera necessaria, sumptu publico emerent, de quo meminit Cicero [i], Suetonius [k], Lampridius [l], Budæus [m].

b in l.4. de censib. lib.50. P. ti. 15.

c in l.13. §. 6. & 7. li. de censib. P.

d in l. in lege censoria de verbor. signif. P.

e 3. de natur. deor.

f in d. l. 4. de censib. P.

g lib. 7. variar. c.45.

h vaam l. 4. de censib. P.

i in Pisonem. 2. in Rullum 5. in Verrem.

k in Augusto.

l in Alexãdro.

m 5. de asse.

10 Indictiones, non personis, sed rebus indici solent: ideo nemo pro his vltra modum possessarum rerum, grauari debet, vt rescripserunt Diocletia. & Maximin [n].

n in l. indictiones. 3. de annonis & tributis, lib. 10. C. & 13. Valerian. & Galienus l. 2. C. eod. titu.

11 Ætatem autẽ in censendo significare liberorũ hominum iure Romano necesse erat, & profiteri apud censores: quia quibusdam ætas tribuebat, ne tributo oneraſentur: veluti in Syriis, à quatuordecim annis masculi, à duodecim fœminæ vsq; ad sexagesimũ quintũ annũ, tributo tãtùm capitis obligabantur, ætásq; cẽsebatur censendi tẽpore, vt respondit Vlpianus [o], indéq; ad libros cẽsuales ætatis probatio certa, referebatur ex tẽpore professionis [p]. Et Cicero indicat oratione pro Archia poeta.

o l. 3. de cẽsib. P.

p vt dicitur in l. 13. de probatio. P. l. 2. C. si minor se maior. dixerit.

12 At Liuius [q] ait, Catonem Censorem in censibus capiendis, aspera in omnes censura fuisse ornamenta, vestem muliebrẽ, & vehicula quæ pluris quàm quindecim æris millium fuissent, in censum referre viatores iussisse: item mancipia minora annis viginti, quæ post proximũ lustrum decem millibus æris aut eo pluris venissent, vti quoque decies pluris quàm quanti essent æstimarentur: exigebat etiam census, vt singuli patres familiâs, non solùm singula prædia vrbana & rustica in censum referrent, sed etiam pecuniæ summam, seruorum, pecudúmque numerum, fundorum instrumenta, sigillatim profiterentur.

q lib. 39.

Pœna autem de incensis, id est, de his qui se censeri bonáque æstimari nollent, vel mala fide minoris quàm valerẽt æstimari paterentur ex lege à Seruio Tullio lata. teste Liuio, cum vinculorum minis, mortísque. Dionysius verò Halicarnas. nempe inquit vt publicatis bonis verberati, venderentur. Et Zonaras, qui se aut bona sua in censum non detulissent, ipsos à consulibus, bona à censoribus venundata scribit.

Scribit Ioannes Auentinus [r], Carolum Magnũ, non solùm prædia stipẽdiaria, agros, prata, vineas, villas, & huiusmodi reditus, vectigaliáque, item iumenta, pecudes, mancipia: verùm & propriam supellectilem præfectorum, præsidum, pontificum, fœminarum sacrarum & virorum, descriptam habuisse iuxta multitudinem iugerum agrorum, opum, numerus militum, auri, argenti, iumentorum, vehiculorum, annonæ, vestimentorum, armorum, item ferramentorum indictum & definitum apud eundem Carolum fuisse.

r lib. 4. annalium Boiorum.

13 Isaacius Comnenus, imperator Orientis, statuit amplam quoque & ferè nouam rerum descriptionem, vt ordinarium inde canonem, quem Græci vocant canonicum, acciperet, pro vico triginta infumibula seu τριάκοντα καπνούς habente, aureum vnum, argenteos duos, arietẽ vnum, hordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ modios sex, gallinas triginta. Pro vico qui viginti haberet infumibula, aurei bessem, argenteum, agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini mensuras quatuor, gallinas viginti. Pro vico decem infumibulorum, argenteus quinque, agnellum vnum, hordei modios duos, gallinas decem [s].

s extat eius constitutio Græca lib. 1. iuris orientalis ...

14 Darius Longimanus Persarum rex, omne regnum partitus est in quatuor & viginti prouincias, quibus tributũ inscripsit certum: quod quamuis inuidiosum habitum sit, tamen ad constituendum certum statum ærarij conduxit [t].

t de quo & Herodo. in 3.

15 Fuere tributa imposita deuictis nationibus & prouinciis, aut regnis, quæ & augebant ærarium, & pariter habebant signum subiectionis, quod in censu & tributo colligitur [v].

v c. omnis anima, de censib.

Sicque tributa, & proprij populi, & alieni subacti. Ita refertur [x] fuisse Salomoni per singulos annos, sexcentorum sexaginta sex talentorum auri, excepto eo quod adferebant viri qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersiq; scruta vendentes: & omnes reges Arabiæ, ducésq; terræ, Iotham Iudæorum rex, victis Ammonitis tributum imposuit annuum, centum argenti talenta, & tritici decem cororum millia, & hordei totidem [y].

x 3. regum c. 10. vers. 14. & Paralipomen. lib. 2. c. 9. vers. 13.

y 2. Paralip. c. 27.

Quo tempore sub Henrico III. imperatore, Poloniæ

loniæ ducatus ſubiectus erat imperio, ei pendere cogebatur quotannis, boues centum & viginti, argenti verò puſtulati quinquaginta pondo [a].

a Bonfinius li. 3. decatis 2.

Boemi quoque ex indictione Caroli Magni, totidem boues & ſummam argenti pendebant [b].

b Dubrauius lib 5. Æneas Syluius in Boemia c 19.

Demetrius Poliorcetes, talenta mille & ducenta, ſingulis annis ab vrbibus captis exegit, vt ait Ælianus [c].

c lib. 8 de varia hiſtoria.

16 Sponte tributarium fecit regnum Angliæ Leoni 4. ſummo Pontifici, Adeluphus Angliæ rex. anno 851. vt ait Platina, ſingulis familiis nummo argenteo in annos ſingulos obligatis. At Iohannes Angliæ etiam rex impetitus à Ludouico rege Francorum Angliam Hiberniámque Romanæ eccleſiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis ſe ſoluturum obligauit, Platina.

Sicilia tria talenta cum dimidio conferebat olim eccleſiæ Romanæ [d].

d Paulus diaconus lib. 22. rerum Romanarum.

Ina etiam occidentalium Saxonum rex, & Offa rex Merciorum, ſummo Pótifici, de ſingulis domibus regni ſui, reditum conſtituerunt [e].

e Ranulphus li. 5. c. 25. in Polychronico, Polydor. lib. 4.

17 In Macedonia, ex effuſione æris, ſingula talenta in ſingulos dies Alexandro Magno regi pendebantur [f].

f Alexan. ab Alexan. lib. 4. c. 10.

Fuit indictum aliquando tributum in Romana republica, per iugera agrorum poſſeſſorum, quod diuerſis nominibus vocatum eſt: interdum iugatio, interdum iugocephalon, interdum iugum, interdum iugale, aliquando villaticum [g].

g Nouell. 17. de mandatis principum, c. 8. §. ærges, & nouella 128. de collatoribus.

Primus apud Anglos Henricus I. Anglorũ rex, cùm vellet parare pecuniã dotis cauſa Mathildæ filiæ, pactæ Henrico quinto imperatori, tributum per iugera terræ impoſuit, vnde ingentem parauit pecuniam. Secuti autem ſunt hoc factum poſteri reges, ad parandam pecuniam dotium nomine filiarum elocandarum [h].

h Polydor. Virgil. li. 11. hiſtoriæ Anglicæ.

Margareta Noruegiæ & Daniæ regina, à Sueuis quoque, victo Alberto in regnũ aſſumpta, Sueuos & Gothos grauiſſimis tributis exhauſit, ita vt certam pecuniæ ſummã, pro qualibet cauda iumẽtorum exigeret, florenũ pro foco quolibet, marcham vnam Stocholnienſem, à quolibet coniugio, vltra grauia alia tributa quæ ſingulis ſeptimanis & menſibus extorquebantur [i].

i Iohannes Magnus li. 21. c. 19. C.

De cenſu & muneribus exactis à perſonis in vtilitatem republicæ. CAP. V.

FVerunt quoq; exacta tributa à perſonis, ratione; perſonarum & non ratione patrimonij, quæ & capitationes dictæ ſunt, ſolutæ à ſingulis perſonis per capita, tam in vrbe Romana, quàm extra: donec exempti ab illis fuerunt ciues Romani, & ciues orientalium prouinciarum [k].

k vt habetur in lege vnica Conſtãtini de capitatione ciuibus eximenda lib. 11. C. tit. 48.

Erant primùm Romæ capite cenſiti, qui in ſexta claſſe cenſus erant, ita tenues & pauperes ciues, vt eorum bona cenſus & æſtimatione ſint habita indigna, niſi quis caput & vitam cenſere vellet, cùm nihil præter vitã & corpus haberent: quibus in eadem claſſe additi, proletarij dicti; qui non ampliùs quàm quingẽtùm æris in cenſum deferebant: quemadmodum extremus cenſus capite cenſorũ fuit æris trecẽtum ſeptuaginta quinque [l].

l vt notat A. Gellius li. 16. c. 10.

2 Non tamen arbitrandum eſt, perſonas tantùm capite cenſorum, in cenſum relatas, ſed hos hoc nomine ſimplici dictos, cùm cẽſum patrimonij exiguum haberẽt, & nihilominus ciues & populũ Rom. etiã in cenſum relatos cum ſuis facultatibus. Sic enim cẽſus inſtitutus magnas opportunitates reip. attulit: nã & numerum eorũ qui arma ferre poſſent, oſtẽdit: & pecuniarũ magnitudinem,

A quibus bellorũ ſumptus ſuſtinebãtur ſeparabat: & deinceps peregrinos à ciuib. quia ex eo quòd quis in cẽſorias tabulas relatus eſſet, ciuis dicebatur, vt diſputatur à Cicerone [m]. Sic apud Liuiũ [n], multos Latinos in ciuitatẽ Romanam per migrationẽ & cenſum trãſiuiſſe. Imò ſerui ipſi, qui ſciente & patiẽte domino in tabulas cẽſuales nomen ſuũ retuliſſent, pro liberis & ciuibus habebantur. ita enim triplex erat legitimus modus manumiſſionis, vindicta, cenſus, teſtamentum, vt refert Theophil. [o]

m oratione Sextiana, & pro Archia poeta.
n lib. 42.

3 Et in ſumma cenſendi manſit inſtitutũ à primo tempore Seruij Tullij, vt ciues omnes in ſua quiſq; tribu, claſſe, centuria, iureiurãdo dato, apud eum penes quem ius cenſendi populi eſſet, nomina ſua, vxorum, liberorũ, libertorum, ſeruorúmq; ſuorum profiterentur: præterea ætatem omnium, regionem quam habitarẽt, & fortunarum ſuarum æſtimationem deferrent. Quod fuit primùm ius

o in paraphraſi ad § 5 dedititios, & de libertinis in inſtitutionibus iuris ciuilis.

B regum, deinde conſulum & dictatorum, & poſtremò ad ipſum agendum proprius magiſtratus creatus cenſorum.

4 Sed cùm iſta cenſualis profeſſio, generalis non fieret niſi interiecto tempore: adhuc ſpecies profeſſionis perſonalis adiecta eſt, ex qua & ætas ad rempublicam gerendam idonea haberetur, & capitale tributum exigeretur.

Ex edicto enim Seruij, parentes naſcentium nomine, Lucinæ certam pecuniam dabant: qui ab adoleſcentia perueniſſent in iuuentutem, Iuuentæ: morientes, Libitinæ: vnde ſciri poterat, quo anno quiſque natus aut mortuus eſſet, & quot annis vixiſſet [p]. Marcus verò philoſophus Cæſar dehinc iuſſit apud præfectos ærarij, vnum quemque ciuium natos liberos profiteri, intra triceſimum diem, nomine impoſito: eámque ob cauſam tabularios per prouincias inſtituit [q].

p vt ſcribit Dionyſ. Halicar. in 4.

q vt ſcribit Iulius Capitolinus in Marco Antonio.

C Prolatum edictũ aliquando Franciſci I. eius nominis regis Gallorum, anni 1539. quo propemodum ſimile cautum & iuſſum curionibus ſingulis, regeſto baptizatos & ſepultos conſcribere.

Fertur & apud Leodienſes fuiſſe lex, quæ manus mortua dicebatur, qua vnuſquiſque vita defunctus, ab Epiſcopi ſubiectione pignore redimi iubebatur, aut equo, aut boue, magis præſtante, aut ſupellectili pretioſiore: quam Albero abrogauit, qui circa annum 1122. ei præfuit eccleſiæ [r].

r vt habetur in catalogo epiſcoporũ Leodienſium.

5 Cenſus perſonarum populi Iſraelitici, iuſſu Dei, fuit ante Romanorum cenſum habitus, & reſp. quam adminiſtrauit Moyſes quadraginta annis in deſerto, formam habuit, quam poſtea imitati videntur Romani & eorum reges & magiſtratus. Iuſſitque Deus Moſi [s], populi per tribus diſtributionem, & cenſum ætatis, conſtitutionem tribunorum, & alia in hæc verba. verſ. 2. *Tollite ſummam vniuerſæ congregationis filiorum Iſrael per cognationes & domos ſuas. 3 Et nomina ſingulorum, quicquid ſexus eſt maſculini a viceſimo anno & ſupra, omniũ virorũ fortiũ ex Iſrael, & numerabitis eos per turmas ſuas, tu & Aaron. 4 Eruntq; vobiſcũ principes tribuum ac domorum in cognationibus ſuis.* &c. Et rurſum deus, poſtquã ſanguis noxiorum qui fornicati erãt cum ſcortis Moab, fuſus fuit, iuſſit numerari populum eodem modo per cognationes, & tribus: maximè eos qui apti erãt ad bellũ, à viginti annis & ſupra [t]. Alia deſcriptio iuſſu Dei, primogenitorũ Leuitarum, & aliorum filiorum Iſrael, à menſe vno & ſupra [v]. Ex quibus locis colligitur triplex deſcriptio perſonarum indicta per Deum, & facta iuſſu eius per Moyſen. Prima fuit omniũ, nempe ſumma congregationis vniuerſæ, filiorum Iſrael: alia

s Numero. c. 1. verſ. 2. & ſequentib.

D (margin letter beside "mam vniuerſæ congregationis")

t 1. Numerorũ c. 26.

v eodem libro Numeror. c. 3. verſ. 39 & 40.

primogenitorum a mense vno & supra. Tertia à A vigintí annis & supra, masculorum ad militiam. Ex hac descriptione diuersa sumpta etiam diuersa capitatio, vel tributum iuxta capita, non habita ratione facultatum. natis quippe omnibus æquale tributum & pretium sanctuario offerendum

a Exodi c. 30. vers. 11. & seq.

propositum à Deo [a]. 11 *Locutúsque est Dominus ad Moysen dicens,* 12 *Quando tuleris summam filiorum Israel, iuxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis cum fuerint recensiti.* 13 *Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen dimidium sicli iuxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet, media pars sicli offeretur Domino.* 14 *Qui habetur in numero à viginti annis & supra, dabit pretium.* 15 *Diues non addet ad medium sicli, & pauper nihil minuet.* 16 *Susceptámque pecuniam quæ collata est à filiis Israel, trades in vsus tabernaculi testimonij, vt sit monimentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum.* At pro pri- B mogenitis numeratis stirpis Leuiticæ, & filiorum aliorum Israel, a mense vno & supra, alia facta est censora. Cùm enim Deus, antea primogenita om-

b Exod. c. 13.

nia filiorum Israel sibi reseruasset, [b] & deinceps elegisset stirpem Leuiticam pro primogenitis,

c Numeror. c. 3.

iussit [c] primùm numerari Leuitas masculini generis à mense vno, & inuenti sunt viginti duo millia: & postea iussit numerari primogenitos reliquorum ex Israel, à mense quoque vno & supra, & inuenti sunt viginti duo millia ducenti septua-

d vt habetur d. c. 3. vers. 44. & seq.

ginta tres. Subinde [d], 44 *Locutus est Dominus ad Moysen, dicens,* 45 *Tolle Leuitas pro primogenitis filiorum Israel, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum, eruntque Leuitæ mei: ego sum Dominus.* 46 *In pretio autem ducentorum septuaginta trium, qui excedunt numerum Leuitarum de primogenitis filiorum Israel.* 47 *Accipies quinque siclos per singula capita, ad mensuram sanctuarij, Siclus habet viginti obolos.* 48 *Dabísque pecuniam Aaron & filiis eius* C

e 1. Paralip. c. 9. vers. 1.

pretium eorum qui supra sunt. Scriptum etiam [e] vniuersum Israelem dinumeratum fuisse, & summam & nomina eorum scripta fuisse in libro regum Israel & Iuda, translatósque fuisse in Babylonem

f lib. 2. Paralip. c. 24. & 4. Reg. c. 12.

propter delictum suum: item, [f] cùm desertum esset templum Domini, & ruinosum, Ioas rex Iudæ, indixit iterum omnibus, vt quilibet deferret

g Exod. c. 30

pretium iuxta institutum à Mose in deserto [g]. Neque ideò minùs proba videri debet hæc descriptio personarum & census earum, aut reprobata putanda erit, ex eo quòd Dauid dicatur acerrimè irritasse Deum, & prouocasse vindictam etiam de populo sumendam, quòd iussisset numerari popu-

h 2. reg. c. 24. & 1. Paralipomenon c. 21.

lum Israeliticum & Iuda sibi subiectum [h]. Nam sacri interpretes, ad locos prædictos notant, Dauidem aut populum non fuisse punitum à Deo,

i Exod. 30.

ob solam, descriptionem, quæ probata est [i]: sed D quòd sine caussa, & non iuxta legem Dei facta fuisset. Caussa enim cur voluerit describi populum Dauid, dicitur superbia, quod liquet ex principio cap. 21. primi Paralip. ibi: *Consurrexit autem satan contra Israel, & incitauit Dauid, vt numeraret Israel.* & ideo, qui in numeratione populi & multitudine eius superbiuit, in eius diminutione pu-

k vt dicitur in ca. eccl. sia 21. §. his ita respõdetur, versi. itẽ Dauid, 1. q. 4. l Daniel c. 4 vers. 27.

nitus [k]. Neque etiam opus ædificationis Babylonis per se displicuit Deo, sed superbia regis, qui inde gloriabatur [l]. Vbi enim rex Nabuchodonosor, dixit, *Nónne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* 28 *Cúmque adhuc sermo esset in ore regis, vox de cælo ruit: tibi dicitur Nabuchodonosor rex, regnum tuum transibit à te.* 19 *Et ab hominibus eicient te, & cum bestiis & feris erit habitatio tua,* &c.

Secundò peccauit Dauid, in eo quòd post dinumerationem populi, non iussisset pretium pro singulis offerri Deo, iuxta c. 30. Exodi, quo loci prædictum erat tacitè, nisi offerretur pretiũ Deo, plagam futuram, dum dicitur, *Cùm tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabunt singuli pretium Domino pro animabus suis, & non erit plaga in eis.* vt liqueat inde, si non esset datum pretium pro animabus futuram plagam in eis: quod accidit, quando Dauid non dato pretio, numerare iussit populum. Item Hugo Cardinalis [m] addit aliam caussam in qua peccauit Dauid, quòd Dauid iussisset omnem populum numerari: cùm tantùm Deus [n] permisisset numerari à viginti annis & supra, quicquid esset masculini sexus. Pro quo facit c. 27. lib. 1. Paralipomenon vers. 23. *Noluit autem Dauid,*

m in postillis ad illud c. 21. primi Paralip. n Numer. c. 1.

ioquit, *numerare eos à viginti annis inferius, quia dixerat Dominus, vt multiplicaret Israel quasi stellas cæli,* Et vers. 24. Ioab cœperat numerare, nec compleuit, quia super hoc ira Dei irruerat in Israël, & idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti non est relatus in Fastos regis Dauid. Quæ sic intellige: Dauid iusserat Ioabo primùm vniuersum Israelem & Iudam numerari: cœperat Ioab: sed quia iram Dei ideò sensit Dauid, noluit numerare vniuersum, & infra viginti annos, nec qui iam recensiti fuerant, fuerunt descripti in libro regis.

Item quarto, iusserat omnem populum numerari, & per consequens tribum quoque Leui: quamuis enim Ioab, qui mandata acceperat numerandi non numerauerit, nec eam tribum nec tribom Beniamin, eo quòd inuitus exequeretur regis imperium, tamen ipse iusserat numerari: cùm tamen prohibuisset Deus Moysi tribum Leui numerare. Sic enim scriptum Numeror. c. 1. vers. 47. *Leuitæ autem in tribubus familiarum suarum non sunt numerati cum eis.* 48 *Locutúsque est Dominus ad Moysen, dicens:* 49 *Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel.* 50 *Sed constitues eum super tabernaculum testimonij & cuncta vasa eius, & quicquid ad ceremonias pertinet,* &c. Eandem prohibitionem repetit c. 2. Numeror. versu 33. *Leuitæ autem,* inquit, *non sunt numerati inter filios Israel: sic enim præceperat Dominus Moysi.*

6 Inuenimus tamen & Leuitici generis personas numeratas, à viginti annis & supra à Dauide [o]: & videtur non offendisse Deum, quia id ad ministerium diuinum obeundum, diligentiùs per ipsum procuratum est, vt citra confusionem, quæ requirebantur suis temporibus peragerentur: neque illorum regia descriptio facta tunc est ad tributum pendendum, vel ad belli auxilia, sed ad salutem populi & honorem Dei, Egebat enim tunc templum, vel tabernaculum, vel domos Dei, ope temporali regia vt per longum tempus omissa circa cultum diuinum restituerentur.

o 1. Paralip. c. 23. vers. 3. & c. 24. vers. 3.

Non secus quàm inter Christianos, in magna pertinacium confusione, aliquando ipsorum antistitum, vel hæreticorum violentia, ecclesia confugit ad principes seculares, qui armato brachio non tam se immiscere dicuntur rebus ecclesiasticis, quantum opem ferre ecclesiæ, vt teneantur tanquam filij Ecclesiæ, exemplo Dauidis prædictis locis [p], qui nec propria authoritate hoc ipsum firmauit, sed authoritate sacerdotum & personarum ecclesiasticarum, vt liquet ex capite vicesimosexto, primi Paralipomenon.

p & c. 24. & 25. & 26. 1. Paralipomen.

non.vl:i, post recensitas numerationes & officia Leuitarum, additur vers. 28. *Hac autem vniuersa sanctificauit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruiæ, omnésque sanctificauerant ea per manum Selemith & fratrum eius.* Sic etiam sanxerunt de personis & bonis ecclesiæ Cæsares & reges, approbante vel petente ecclesia. neque enim aliter quicquam io his de iure possunt [a]. A

a per c. fi. de rebus ecclesiæ non alien. ca. imperium. 10.

7 Apud Romanos, aliquando capitatio imposita singulis viris, & voa capitatio eadem continebat duas mulieres. postea binis ac ternis viris, mulieribus autem quaternis vnius pendendi capitis attributum est, ex lege Valentiniani & Valentis CC [b]. *ἐπικεφάλια* imperata tributa, id est, per capita vocat Cicero [c].

b in l. cum antea, 10. de agricol & censi. li. 11. C. tit. 47.
c li. 5. epistola. ad Atticum. epist. 16

8 Eximebatur à capitationis censu posterioribus temporibus reipub. Romanæ sub Cæsaribus plebs vrbana, vt in prouinciis Orientalib. [d]. Rusticaoa plebs extra muros ad illam tenebatur pro censu, immunis ab alio ministerio fiscalium equorum, aut mulorum [e]. Exceptis colonis Thracensibus, quibus per vniuersam diœcesim Thraciarum sublatus humanæ capitationis census est: & qui tenebantur iugationem tantum terræ soluere, ex lege Theodosij & Valentinia. CC [f]. In Syria à quatuordecim annis etiam masculi: à duodecim fœminæ vsque ad sexagesimum quintum annum, tributo capitis obligabantur, ante vel postea immunes erant [g]. Publius Valerius Poplicola, orphanis & viduis tributum lubens remisit [h]. B

d vt habetur in l. vt de capitatione ciuibus eximenda. C.
e ex Diocletia. & Maximia. rescripto in l. 8 ne rusticani ad vllū obsequiū deuocentur. li. 11. C. tit. 54.
f in l. vnic. de colonis Thracensib. li. 11. C. tit. 51.
g in l. vnicē, 3. de censib. P.
h Plutarch. in eius vita.

9 Fuit aliquando apud Græcos tributum dictum Chrysargyrum, per quod quilibet mendicus, quæcunque meretrix, quæuis repudiata, quiuis seruos, aut libertus ærario aliquid pendebant, atque etiam de mulo, de fimo, iumentis, & canibus in vrbe & rure degentibus exigebatur. homo, siue mas siue fœmina esset, numum argenteum pendebat: tantundem equus bos & mulus: asinus autem & canis obolos sex. Cuius tributi gratia cùm esset cùm in vrbe tum in agros magnos eiulatus, eo absque vlla miseratione exacto Anastasius Dicorus Imperator sustulit, & tributi tabulas descriptionem continentes in circo coram populo concremauit [i]. C

i vt scribit Cedrenus & Euagrius l. 3. c. 39.

10 Vespasianus Iudaico bello confecto, Iudæis vbicunque degerent, iussit singulos binas drachmas deferri in Capitolium, quas antea Hierosolymorum templo pendebant [k].

k vt ait Iosephus li. 7. c. 26.

11 Quatuor à Solone census instituti Athenis olim, nempe, Pentacosiomedimnorum, equitum, zeugitarum, & proletariorum, vt tradit Suidas [l].

l in verbis [illegible] & [illegible] in verbo [illegible].

12 Saxones, regi Danorum aliquando pro capite tributum pendebant: postea rebellantes, à Frothone 4. rege Danorum victi opera Starcatheri, pro quolibet cubitalium membrorum, pendere coacti sunt [m]. D

m vt scribit Saxo grammat. li. 6 & Grantzius li. 1. Daniæ c. 36.

13 Leo Isaurus Iconomachus Imperator, amissa classe naufragio in mari Adriatico, quam aduersus Italos parauerat, furore percitus, tertiæ Siculi ac Calabriæ populi parti, tributum in singula hominum capita imposuit, & mandauit inspici atque describi infantes qui nascebantur, vt census quem cephalationem vocant, de singulis capitibus exigi posset: eúmque deinceps auxit, ad colendos muros qui terræ motu deciderant [n].

n Cedrenus: extat eius de his constitutionis 2. & 3.

14 Sic Aistulphus Longobardorum rex, Romanis iratus, ab vniuscuiusque capite tributum exegit [o].

o vt ait Sigebertus in chronic.

A 15 Basilius iunior Porphyrogenetā, orientis Imperator, constituit, tributum quod à pauperibus exigi non posset, à locupletibus exigendum, quod *ἀλληλέγγυον*, dictum est [p]. Sublatum tamen postea fuit hoc genus tributi, per Romanum Argyrum Imperatorem, quod etiam antea Constantinus erat sublaturus, nisi eum mors anteuertisset [q]. Æquum enim non est in diuites, in capitationibus pauperum, onus transferri: quanquam pro rebus maiora onera ferre debeant: neque exactionis natura facilè alteranda est; hoc enim esset turbare omnem ordinem & statum reipublicæ.

p vt habetur e ius constitutio inter eius constitutiones [illegible] de allelengyo cōmunis censu.
q Sicut liquet ex constitutionibus iuris Orientalis & eiusdem Romani Argyri [illegible] de redditu magnæ ecclesiæ.

16 Nemo enim ignorat, pecuniam omnem maximè quæ à populo Romano olim pendebatur, non vnius esse generis, sed aut tributi nomine, aut vectigalis pendi solitam. Tributum, vt Varroni placet, erat pecunia populo imperata, quæ tributim à singulis pro portione census exigebatur: at non talis pecunia vectigalis quæ non census, sed vel portus vel venditionis, vel omnino circumuectionis nomine exigebatur. Vt & rursum distincta tributorum tria genera, voum quod in capita, aliud quod pro cēsu, aliud quod temerarium & extraordinarium erat dictum. Antè Seruium regem æquè exigebatur, vt dictum antea in capita à pauperibus ac diuitibus, donec eam consuetudinem rectissimè mutauit Seruius, vt in eo tradit Dionys. Halicarnass. censu instituto, vt narrat Liuius: cuius tamen institutum corrupit Tarquinius Superbus, & singulis etiam pauperibus capitationem decem denariorū imposuit, donec post exactos reges tertio anno à vectigalibus omnibus soluendis liberati pauperes fuerunt, vt ait Plutar. in Publicola: & postea capitationes exēptæ etiam aliis ciuibus, vt dixi: sed maximè æquum fuit adimi pauperibus, qui potiùs de exactis nutriri quàm præstationibus onerari debent. Neque tamen illa Basilij cautio ideò introducenda, vt eo prætextu loco pauperum allelengyon soluant diuites: quibus tameo ratione census, maior imponi debet exactio.

17 Apud Athenienses dicti *θῆτες* seo proletarij, aut capite censi, qui præbebant nihilominus vectigal quod *θητικὸν* dicebatur, vsque adeò viles habiti, vt neque illis daretur via ad magistratum aut militiam, vt ait Suidas [r]. Nulla enim paupertas excusabat ab aliquo tributo, quod forsan & ad capita recensenda & connumeranda necessarium vt & mortuorum quoddam fuerit institutum vectigal, pro Naulo Charontis. Nam & *καρωνδόντα* vectigal, inquit in eo verbo Suidas, dixerunt, Charontis, ex obolis collectum qui vnà cum mortuis sepeliuntur.

r in verbo *θῆτες*.

De quibusdam aliis modis conquirendæ pecuniæ, quibus aliqua respublica vsæ sunt, aut principes.

CAP. VI.

FAcit necessitas negotiorum, aut auaritia sordésve imperantiū, aut crudelitas tyrannorum, vt præter ordinem consuetum, nouæ inuentiones extorquendæ vel conquirēdæ pecuniæ, suboriantur: interdū graues populo, interdū ex eius consensu, ad euitandū maius malū executioni demādatæ. Quibus certè malitia quorundam ita iouigilat, vt potiùs ad opprimendū quàm releuandū populum nati videantur. Nos exempla quædam in medium proponemus vectigalium nouè institutorum & causas quoque, si consteor, ob quas imposita

fuerunt personis aut rebus earum noua onera.

2 Cn. Manlius Consul [a], legem nouo exemplo, ad Sutrium in castris tributim, de vicesima eorum qui manumittentur tulit. Et patres, quia ea lege, haud paruum vectigal inopi ærario additum esset, authores fuerunt. hanc legem sustulisse Neronem initio sui principatus, vt gratior esset populo, scribit Suetonius.

Erat quædam alia vicesima, portorij nomine data: id est quando in singula centum, dabantur quinque, de qua meminit Cicero [b].

Putant vicesimam aliā aliqui intelligi à Cicerone dictā [c]: & de vicesimario auro, quod reseruatum erat ad extremos casus reipublicæ intactum Romæ [d].

3 Dicit idem Cicero [e], centesimam, tributum collatum ex impudenti censu locupletum.

4 Seuerus Alexander, habitus inter imperatores præstātissimus, si credamus Alexan. ab Alexādro [f], instituit vectigal bracchariorum, lintemum, citrariorum, pellionum, plaustrariorū, argentariorum, aurificum, & aliarum artium, ex quo Thermas quas fundauerat pluribus vsibus ornauit. Meminit autem Herodianus [g], annis duodeuiginti gesto imperio decessisse, successoribus liberis tanta pecuniæ relicta copia, quantam antea nemo: tum ampliore exercitu, quàm cui obsistere vlla vis posset.

5 Caligula etiam, tributa noua & inaudita exercuit, nullo rerum aut hominum genere omisso, cui non tributi aliquid imponeret, vt certum pro edulijs per vrbem venditis, pro litibus, atque iudicijs, vbicunque conceptis, quadragesima rei æstimatio contentiosè, nec sine pœna si quis donasse aut composuisse negotium conuinceretur: ex gerulorum diurnis quæstibus pars sumpta octaua: ex capturis prostitutarum, quantum quæque vno concubitu meteret: fueruntque obnoxiæ per illud tributum quæ meretricium aut lenocinium fecissent, & ipsa matrimonia [h].

6 Non excusatur tyrannis Caligulæ: at Vespasiani vectigal ab vrina etiam acceptum [i], ob temporum calamitatem ab auaritia defenditur à Baptista Egnatio [k]. Verùm Ferdinandus rex Neapolitanus, non caruit publica Campanorum nota, quod aurum sitiens Capuæ vrinarum vectigal instituisset, sub priuatæ vtilitatis prætextu, vt refert Iouianus Pontanus [l].

Et Alexander Seuerus, lenonum vectigal, & meretricum & exoletorum inferri in sacrum ærarium vetuit, idque sumptibus publicis assignandum censuit: quo & theatrum & circus, & amphitheatrum & stadium instaurarētur, vt ait Platina.

7 Cùm populo Romano aduersus Antonium in Mutinæ obsidione belligeranti pecuniæ deessent, scribit Dion, Senatorij ordinis viris indictum vt quatuor obolos soluerent in singulas quasque tabulas ædificiorum, quæ Romæ incolerent. Idem à Triumuiris compulsos ciues ait, vt ædificiorum quæ Romæ habebant pensiones, penderent, quod munus Colonarium appellari à M. Cicerone [m], & à C. Cæsare [n], quidam arbitrantur.

Zozimus, ægrè ferens Constantinum Magnum, religionem Christianam amplexum, inuenit tributum, quo Christianos opprimeret, & alios ad rebellionem excitaret, dictum χρυσάργυρον, id est, *auriargenteum*, pulchro nomine, cùm fœdissimum esset, desumptum ex his qui mendicata stipe vitam tolerabant, ex lupanaribus, & ex prostitutarum mercedibus. Sustulit autem Anastasius Imperator. Atque lege sanxit ne cui post eum Imperatoti, tributū hoc renouare liceret. Et primùm omnes libros eius tributi in ignē velut holocaustum coniecit: posteàque fingens se pœnitentia facti eius teneri, neque se antè considerasse impensas imperij & exercitus, renouare se illud velle dixit, iussitq; ex omni imperij parte disquiri, num essent adhuc istius exactionis monumēta & libri, & ad se deferri: quod vt factum est, iterùm combussit: ne istius tributi vnquam esset memoria [o]. Verum pro eo sublato tributo, aliud grauius imposuisse Anastasium tradit Nicephorus [p] populo, dictum, χρυσοτέλεια, id est *pensitationem auri*, abrogando exactionem tributorum curialium.

8 Digni visi sunt gradu nobilitatis, qui aliqua ex parte iuuant rempublicam, maximè ope vel personæ vel fortunarum egentem. Et proinde, non est improbandus ille modus exquirendæ pecuniæ, vt qui abundant spe futuræ dignitatis illiciantur ad contributionem voluntariam. Sicut & respublica Venetorum hoc remedio aliquando vsa est: indigna enim æris & pecuniæ, sic populum excitauit. Atque capta à Liguribus Clodia, & quadraginta triremibus instructis, in illos, & vt tanta classis ali posset priusquam in hostes sit itum, decreto patrum propositum fuit publicum edictum: vt quicunque è populo pecunia, commeatu, militéve, at classem, aut littorales copias iuuissent, fore, vbi cum hoste debellatum esset, ex eorum numero triginta, qui optimè omnium meriti crederentur, ad patritium traducerentur ordinem: quæ dignitas, illis eorumque posteris rata perpetuò maneret: daturos ad hæc patres operam, vt quinque aureorum nummûm millia, quotannis reliquis diuiderentur, qui dignitatem non essent consequuti [q].

Fuit hinc in Gallia & alibi, similis pecuniæ colligendæ ratio, ex creatis nobilibus: sancito certo pretio, quo redimerent plebeij nobilitatem, impositáque certa contributione bonorum possessorum puta tertiæ vel alterius portionis, pro immunitate in posterum consequenda reliquorum more nobilium. Ambiunt hanc nobilitatem maximè pecuniosi, & proinde non mediocrem segetem inde auream metere posset princeps vel respublica. Verùm hic imminet malum ne sordidi & natura ignobiles per pecunias ad hoc priuilegium nobilitatis sublati, ipsum gradum nobilium cū dedecore totius ordinis deturpēt, & vilescat per sordes honos qui virtuti tantùm debetur.

9 Bizantij, vt tradit Aristoteles [r], egentes pro republica pecunia, publica fructifera ad tempus vendiderunt, infructifera in perpetuum, item illa quæ in locis priuatis inculta iacebant, quæ ad societates, & ad ipsam patriam, imò ipsa templa publica eadémq; necessitate compulsi accipiebant tributum aut vectigal ex venditis publicè, circa gymnasium, circa forum publicum, portúmve, accipiebántque ex captura maris, ex venditione salinarum, admirandarum rerum, ex venditionibus artificum, & vatum, & pharmacorum, & ex his omnibus sumebant tertiam partem.

Ex commutatione quoque nummorum, quam vni tantùm mensæ campsoriæ commiserant, pœna multationis adiecta & priuationis rerū suarum, ei qui sibi hanc potestatē vsurpasset. Et cùm nonnulli incolarū fœnerati fuissent super possessiones suas, decreto statuerunt, vt quicunque debiti tertiam ferre vellet, liberè possessionem suam haberet: cúmque nemo eiuis antè dici posset, nisi vtroque parente ciue natus esset imposuerunt nato tantùm

[a] vt scribit Liuius lib. 8.
[b] actio. 2. in Verrem.
[c] lib. 2. epistolarum ad Atticum epist. 16.
[d] iuxta Liuii lib. 7.
[e] lib. 2. epistol. ad Brutum, epistola 18.
[f] libro 4. c. 10.
[g] lib. 3.
[h] Suetonius in eo. c. 40.
[i] apud Suetonium 10 eo. c. 21.
[k] lib. 1. Romanorum principum.
[l] c. 9. de liberalitate.
[m] epistola ad Atticum li. 13.
[n] bellorum ciuilium cōmentariorum li. 3.
[o] Niceph. Callis. lib. 16. historiæ Eccl. c. 40. & 41. 42. 43. Euagrius li. 3. c. 39.
[p] Niceph. li. 16. c. 44.
[q] Sabellicus li. 6. & 7. decadis 2.
[r] 2. œconomicorum.

tantùm ex vno ciue, volenti esse ciuem, triginta A libras: vendentibus frumentum constituerunt dareot partem decimam.

10 Lampsaseni pecunia indigui, prætium auxere venalibus rebus in foro plus solito: sic qui vendebat, solitum pretium, reliquum autem publicum accipiebat [a].

a Aristo.2 œcono.

11 Chij ex mutuo vsuris pollicitis pecunias compilarunt.

12 Heraclienses pecunia egentes ab belli apparatum, omnia quæ in foro venibant, oleum, vinum, frumentum, emerunt accepto ad pretium soluendum tempore, & deinceps ipsas res emptas antè rempus, onerariis nauibus impositas hostibus diuidendas miserunt, sic peconiam aotè bellum receperunt, & vsi sunt aduersus ipsos hostes. Stratagema fuit hoc necessitatis, quo etiam subtili ingenio licet à barbaris & hostibus aurum extorquere, vt dicebant Gratianus, Valen- B tinianus & Theodosius Cæsares [b].

b in l.1.de cō mercio & mer catoribus lib. 4.C.tit 53.

13 Sed aliud stratagema subtiliùs refertur ab Haytone Armeno, in bistoria de Tamburlano. Is enim si quando decreuisset aliquam inuadere ciuitatem, antequam detegeret consilium, vtque aurum & argentum haberet, & res quoque eius: priùs subiiciebat mercatores qui eum sequebantur cum pretiosis pellibus, aliisque rebus, & ita instructos in illam mittebat ciuitatem, iubebátque vili etiam pretio vendere, vt faciliùs compararent. postea aotem reuersis mercatoribus cum pretio, inuadebat ciuitates & suas pelles iterum recipiebat. quia compertum habebat numos quidem illos potuisse in obsidione celare & iofodere, & ideo ita extorquebat: pelles autem suas, aut alias venditas merces, nó posse ita celari: & proinde & res & pretium seu pecunias habebat.

14 Selibriani, cùm lex esset, ne alið frumen- C tum venderetur, primùm statuerunt vt frumentum omne dempto singulis annuo victu, io publicum deferretur, postea verò aliquo dato, vnicuique transferendi potestatem concesserunt [c].

c Arist. 2. œc.

15 Samiis pecuoiam ad redeuudom in patriam postulantibus, Lacedæmonij decreto sanxerunt, vnum diem, & se & seruos, & iumeota nihil omnino gustare, & quantumcunque quisque solitus esset in cibum impendere, tantum Samiis dare [d].

d Aristo. vbi suprà.

In Lotharingia quoque in istis postremis bellis anno præterito 1591. cùm iudicta fuissent varia tributa antea, & illud additum, vt quantùm quisque posset vno die cum familia in victu consumere, tantundem contribueret in tributum.

16 Mnedei bellum suseipientes aduersus Olynthios, cùm illis pecuniæ deessent, adessent D verò mancipia, statuerunt, vt relictis cuilibet ciuium mare & fœmina, cætera ad vsum ciuitatis venderent, tanquam in priuatorum exhibitione pecunias commodarent [e].

e Aristo. vbi suprà.

17 At Peutes, præfectus equitum Cersobleptæ, in summa pecuniarum inopia, mandauit, vt quilibet agricola quinque modiorũ agrum sibi (id est Duci) sereret: qui seruerunt, magna scilicet existentium colonorum multitudine: & cum ingens frumenti copia prouenisset, deuectum illud ad mare vendidit, remittens aliquid de precio, eáque ratione multas subitò pecunias Cersobleptæ confecit [f].

f Polyænus li. 7. stratagema.

18 Cyziceni egentes numis, comprehensos diuites in seditione, decreuerunt non morte afficere, sed multatos pecunia, in exilium mittere [g].

g Arist. 2. œc.

19 Mausolus rex Cariæ, astutè pecunias à subditis extorsit, prætextu quòd alius rex à se tributum postularet, nec haberet vnde dissolueret. Item à Myllasensibos extorsit, prætextu quòd quædam ciuitas, quæ illius esset mater, ab hostibus inuadenda esset, illa autem muro egeret, non qoem poterat ædificare [h].

h eidem eo.

Eadem causa publicæ necessitatis multi principes pecunias à subditis extorquent, quæ cùm iusta sit, tamen vera non est.

20 Alij vtuntur astu certè damnabili & doloso Aristotelis Rhodij Phoceæ imperantis, qui duabus factionibus Phoceorum secretò fingebat se fauere cuique, & ita ab vtrisque pecunias accipiebat [i].

i Arist. 2. œco.

21 Subtiliùs Condalus, Maosoli regis Cariæ Legatus, pecunias & facultates exhauriebat subditorum. Donata quippe sibi dono animalia donantibus reliuquebat, postea molto pòst ea cum fœtibus & fructibus repetebat. Item fructus arborum impendentium in vias regias, pretio addicebat, pro milirum decedentium deferendis corporibus, drachmam vectigalem imperabat: Lycios gaudentes capillis promissis ronderi iussos à Mausolio finxit, nisi pro capite certam summam penderent [k].

k eo Aristo. 2. œco.

22 Hippias Atheniensis, ad comparandam pecuniam, vendebat emineotias superiorum tabulatorum in viis publicis, ascensus, præstructiones, portas quæ aperiebantur foris. putabat forsan publica esse loca ita occupata. Et maiori astu, sed cum maximo incommodo priuatorum, numum Atheniensium fecit improbum, & ad se eorum argentum, constituro pretio adferri C iussit, & postea signatam pecuniam charactere ex eo argento dedit [l].

l Aristot. prædicto li. 2. œc. & sequentia tradit.

Vendidit præfectoras, magistratus, administrationes.

Iussit sacerdoti Palladis, pro quolibet mortuo mensuram adferri hordei, alteram tritici & obolum vnum: pro qoolibet puerulo nato, illud idem fieri iobebat.

23 Leucon pecuniis indigens, Hippiam in pecunia mutanda imitatus, sed cautiùs; nam promulgaoit, vt ait Polyænus [m], se aliam monetam percossurum, & ita adferre quilibet suos numos vt alia forma excussi valerent. Quibus omne quicquid habebant ferentibus aliod signum impressit, duplicíque pretio esse vnumquemque numum iussir, quare dimidiam partem eorum quæ collegerat, lucratus est, & oeminem ciuium damoo affecit.

m lib 6. stratagematum.

24 Romani bello Punico primo, cùm impensis respublica non sufficeret, libræ æris pondere imminuto, quinque partes lucrifecere, æsque alienum dissoluerunt. Postea Annibale vrgente. Q. Fabius Maximus dictator, pondus iterum imminuit, & dimidium lucrata est respublica [n].

n Plinius lib. 33.c.3.

25 Effecit indigentia, vt Clazomenij pressi ære alieno ferreum numum, pro argento excusserint [o], & qui argentei haberet rationem viginti talentorum: deinde dantes ditissimo ciuitatis cuilibet suo ordine, argentum ab illis receperunt æquale. Quare priuati habuerunt ad quotidianas vrbis expensas: & ciuitas à debito fuit liberata.

o Arist.2 œco.

26 *Sic* Enicus Lupides, comes Tendillanus,

dux insignis, in bello Granatensi Almæ vrbi præfectus, in summa rei pecuniariæ desperatione, dum expectaret pecunias à rege Ferdinando, & regina Isabella, ex charta panucea fecit schedulas sua manu propria, atque subscriptione signatas, quasdam vocans aureos, argenteos nummos, æreos, asses, semisses trientes, quadrantes, hisque inter se emptiones & commercia facta sunt, pollicitus se daturum pro illis fictitiis, veras pecunias, post receptionem [a].

a Nebrissensis deca. 2 l. 3. c. 5. b. lib. 5. Ennea. 9. & lib. 6 c. 8. exemplorum.

27 Idipsum fecisse tradit Sabell [b]. Dominicum Michaelem, Ducem Venetorum, cùm procul abesset domo classe Tyrum obsidens, in expeditione Asiatica: cùm enim pecuniæ defectu stipendium reddi nequiret remigibus & sociis naualibus & loro pecuniam publica forma signauit, quam pro aurea & argentea certis distinctam characteribus, in stipendium naualibus numerauit turmis, pollicitus fore, vt mox domi pro alutinis, aurei & argentei pari numero habentibus repræsentarentur numi. Quod & factum est.

28 Constituerunt Ephesij egentes pecunia, ne fœminæ aurum portarent, & quod haberent mutuo ciuitati darent [c].

c Arist. 2 æco.

29 Honestum illud exactionis genus, Edoardus 4. Anglorum rex excogitauit, quod beneuolentiam appellauit. Egit enim cum amicis, vt sponte ad sumptus belli pecuniam erogarent, quod ipse ex ea re beneuolentiam singulorum mensurus esset, vt scilicet eum qui plus daret se plus diligere censeret. Quo postea Henricus 7. vsus, magnam pecuniæ vim collegit [d].

d vt scribit Po lydor. Virgil. lib. 24. & 26.

30 Summa effecit necessitas, anno Domini 1456. vt pro bello Prusico gerendo, tributum in Polonia imperatum sit à Rege Casimiro, vt rex pariter & ecclesiasticus equesterque ordo vniuersus, dimidium annuorum censuum conferrent, ne bonorum quidem & magistratuum fructibus exceptis: oppidani verò, soli iuxta ac mobilium bonorum æstimatione facta, vt binos grossos à mareapenderent: agrestes verò, singulos grossos in capi ta marium & fœminarum: cæterùm equestres homines qui nullos haberent agricolas, & adscriptitios, neque census viceſos quaternos grossos [e].

e Cromerus li. 23. de reb. Polonicis.

31 Pisistratus Atheniensium Tyrannus, omnium rerum decimas exigebat, vt refert Plutarchus [f].

f in eius vita.

32 Hipparchus Pisistrati filius, academiam muro sepsit, atque huius rei nomine magnam pecuniæ vim ab Atheniẽsibus exegit [g], qua arte piures principes vtuntur, vt dum vtilitatem vel reparationis vrbium, vel exercitus collectionem proponunt, fingant vrgentem necessitatem, & populo metum hostis excitent, & postea pecuniis exactis opera imperfecta relinquant, & pacem concessam prætendant.

g vt ait Suid.

33 Rhodienses, quo tempore Colossus cecidit, & aliquot illorum naues oppressit: miserunt ad reges & principes mendicandi auxilia causa, pro restituẽdo, tanquam ad id ipsi non sufficerent, sicque impetrarunt propemodum infinita munera, occasione refectionis antiquæ confractæ statuæ, vltra quam egerent [h].

h vt ait Polyb. lib. 5.

34 Commodus imperator, vt tradunt Dion, Xiphilinus, Herodianus, & Lampridius, natali suo die, vxoribus senatorum eorúmque liberis singulis, binos aureos, tanquam aliquas primitias imperauit, idque tributum pendere cogit, & à senatoribus qui in reliquis ciuitatibus erant, quin- A que drachmas exegit. Rursúmque deficiente pecunia quò itinerarium æs exigeret, in Africam se ad constituendam prouinciã, transmissurũ finxit.

35 Differebam ad extremum modum conquirendæ pecuniæ, & ad iuuandum paupertatem reipublicæ, tanquam imperatore dignissimum: sed vincit admiranda probitas, vt nunc cæteris anteponam Neruæ Coccei Imperatoris exemplum, qui ciuibus Romanis cùm magna laborarent egestate, non tantùm agros ad subleuandam penuriam distribuit, sed vestes suas proprias, vasa argentea, atque aurea, reliquámque supellectilem vendidit, atque aliis summa beneuolentia erogauit, vt ait Dion.

36 M. Antonius quoque Imperator, cognomento Philosophus, cùm in conficiendo bello pecuniæ deficerent, omnia aurea vasa argentea crystallina & myrrhina, cum omni principali suppel- B lectile ornatúque coniugis, publicè vendidit, ne tributa imperando ciuitatibus aut prouinciis esset grauis [i].

i Sabelli. lib. 4. Enne. 7.

37 Bello contra Emanuelem, exhausto ærario Venetorum, pecuniam ex depositis conflatam, publico decreto placuit in diui Marci sacrarium, ad opportunos casus reponi: ac tamdiu sub publica custodia seruari, quoad respublica in meliorem statum esset restituta, dicebatur vulgo *præstita* quæ à Vitali Michaele 2. principe instituta traduntur, vnde ingentem illi ortam inuidiam, primariámque cædis causam quidã crediderunt [k].

k Sabell. lib. 7. dec. 1.

38 In bello vero contra Maximilianum Imperatorem, vltra ea quæ ex officiorum venalitate collegerunt Veneti, Senatus sanciuit vt mediis domorum fructibus qui ex locationibus prouenieban æquam partem inquilini omnes in ærarium inferrent, exceptis iis qui eo bello ab hosti- C bus reipublicæ domo sua pulsi, se ad vrbem recepissent, atque iis quorum fructus decimam vnciæ partem non excederent [l].

l Bembus lib. 10. & 11. hist. Venetæ.

39 In bello contra Iulium 2. summum pontif. Veneti pecunia indigui, per senatum statuerunt, vt intra 25. dies qui argentum aurúmve cælatum haberent, ad duũviros adferret numis cudendis, id eis aurum argentúmve, cum lucro pariis decimæ accepto ferendum: qui non tulissent eorum bona venderentur, exceptis quæ dotium nomine mulieribus deberentur. Atque tandem, cùm parùm liberales & nulla patriæ charitate mouerentur, statuit senatus vt ad contributionem captis & venditis pignoribus & bonis, latitantes cogerentur, alij negantes carceribus bapti includerentur [m].

m Bembus li. 7 & 10 histor. Venetæ.

40 Atque bello contra Sfortiam Ducem Mediolanensium ad sumptus perferendos sancit E idem senatus, vt vrbani, peregrinique magistratus, iudices, scribæ, cæterique inferiores ordines magistratibus ipsis subiecti, qui publicum aliquo modo salarium mererent, reipublicæ vectigales essent, & vt patritij magistratus etiam, quibus & præmium ex publico adscriptum post annum gratuitam reipublicæ operam in sex proximos menses impenderent [n]. Eandem & tributi rationem sunt amplexi, bello cõtra Maximilianũ Imperatorẽ, in recuperanda Vicentia [o].

n Sabell. li. 7. deca. 3.

o Bembus lib. 7. & 9.

41 Iterum & in bello contra Baiazetem Turcorum regem formidoloso, aucta à Venetis fuerunt vrbis vectigalia parte ex tertia, vini, panis, carnis, portoriis tantummodo exceptis, atque vti magistratus omnes vrbani prouincialésque, mediam stipendiorum partem vnius anni reipubli

reipublicæ remitterent lex lata: cautum tamen, ne quadraginta viralium iudicia ea lege renerentur. census ciuibus pro vniuscuiusque opibus decretus, ciuitates sub imperio Venetorum aut fœderatæ ad contributioné certæ pecuniæ vocatæ [a].

> a Bembus li. 5. histor. Venet.

42 Sed illud stupendum, quod pro vero refert Iouius in Pompeio Columna, Clementem 7. pontificem, quum expugnata Roma ab exercitu Caroli 5 etiam arcem consumpto commeatu in quam confugerat Cæsarianis dedidisset, & ex pactó militi stipendium persoluendum esset, conflasse argentum omne, & aurea vasa sacra, vt inde diuidéda militibus pecunia cuderetur: eáque nec sufficiente, concessisse tres purpureos galeros, vt illis licitantibus qui fœda ambitione corrupti ad senatoriam dignitatem aspirabant, aurum proferrent, eóque modo ad hastam propopositis emptores non defuisse. Quos certe puto habitos ideò indignos, quòd non per ostium, sed per fenestram ingredi vellent, tam sanctissimum senatum.

43 Abhorruit ab hoc genere quæstus Alexander Seuerus, qui nunquam honorem iuris & gladij vendidit, dicens, necesse esse, vt qui emit vendat, & se non passurum mercatores potestatum: quos si pateretur, non posset damnare. erubesco enim, inquit, eum hominem punire, qui emit & vendit [b].

> b Lamprid. in eius vita.

44 At Venetus senatus cùm videret in bello contra Maximilianum, multò maximam esse in vrbe copiam eorum ex plebe ciuium qui aliquo reipublicæ munere fungerentur, ex quo aut stipendij ménstrui, aut quotidiani quæstus nomine lucrum facerent, statuit, vt is qui ex plebe ciuis munus perpetuum à republica obtineret, si decuplum stipis annuæ, aut si ea non sit, lucri summam, de qua apud magistratum constaret, reipublicæ intra dies quindecim dari curauisset, id omnino munus, ipso mortuo, aut filius, aut nepos, aut frater eius consequeretur: aut is quemcunque sibi ipse eius muneris hæredem instituisset. Quibus aut sua essent ad tépus munera, iis octuplum stipem ærario inferentibus, ea viuis munera eripi non possent [c].

> c Bembus lib. 8. & 12. historiæ Venetæ.

45 Species fuit negotiationis, cum laudata prouidentia, per quam ditauit ærarium Ioseph regis Ægypti, & omnem terram ei subiecit: tempore enim fertilitatis, vndecunque per terram ditionis Pharaonis colligi iussit quintam partem fructuum, & congregari in horrea omne frumentum tempore septem annorum fertilium, & recondi & reseruari in vrbibus sub potestate Pharaonis, vt prospiceretur summæ sterilitati sequentium septem annorum [d]. Tempore autem adueniente famis in toto orbe pane deficiente, maximé in Ægypto, & terra Canaan, Ioseph omnem pecuniam eorum congregauit pro venditione frumenti, & intulit eam in ærarium regis. Cúmque defecisset emptoribus pretium: venit cuncta Ægyptus ad Ioseph, dicens, da nobis panes, quare morimur coram te, deficiente pecunia? Quibus ille respondit, adducite pecora vestra, & dabo vobis pro eis cibos, si pretium non habetis. Quæ cùm adduxissent dedit eis alimenta pro equis & ouibus & bobus & asinis, sustentauitque eos illo anno pro commutatione pecorum. veneruntque quoque anno secundo, & dixerunt, non celabimus domino nostro, quòd deficiente pecunia pecora quoque defecerunt: nec clam te est, quod absque corporibus & terra nihil habeamus, cur ergo moriemur te vidente: & nos & terra nostra tui erimus: eme nos in seruitutem regiam, & præbe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem. Emit igitur Ioseph omnem terram Ægypti, vendentibus singulis possessiones suas, præ magnitudine famis, subiecítque eam Pharaoni & cúctos populos eius, à nouissimis terminis Ægypti vsque ad extremos fines eius. Et dedit eis semina vt sererent in agris Pharaonis, & præstarent annuatim quintam partem Pharaoni frugum [e].

> d Genes 41.
>
> e Geneseos c. 47.

46 Pertinax Augustus, non aliter quàm priuatus ac sordidus ciuis mercaturam exercuit: si id ad rempublicam iuuandam fecit, non omnino vituperandus: contrà, si ad auaritiam satiandam propriúmque lucrum: si credamus Spartiano, & Herodiano.

47 Potest necessitas reipublicæ, hoc genus conquirendarum pecuniarum inter negotiationem excusare, & aliquando principem laudabilem reddere: qui ita parcit tributis & oppressionibus vectigalium, vt eosdem tanquam filios propriis laboribus releuet. Sic refert Rhodericus Dubraius [f], Rodolphum Bohemiæ regem Alberti Cæsaris filium negotiationem aut in argenti fodinis Cuthuensibus exercuisse: vinum, sal, hordeum, triticum, ad panes & ceruisiam coquendam ex Austria, ex horreis suis conuehendo. pretiáque rebus promercalibus ex arbitrio suo constituendo, atque in eo genere mercaturæ monopolium sibi vindicando. Et se hac necessitate compulsum huc se descendisse dixisse: vt hoc modo summam ærarij inopiam subleuaret & debita per vtrumque Vuencestaum reges contracta, dissolueret. Atque ideò duo millia aureorum illis ipsis montibus, hebdomadatim æri alieno dissoluendo tribuisse.

> f lib. 19. constitutionum Bohemiæ.

Laurentium Medicem Petri filium Florentinæ reip. principem, eo animo etiam iuuandi neruos reip. qui ex pecunia constant, & ad potentiam domesticam magno præsidio sunt. quandiu per publica negotia licuit, mercaturam necessariò exercuisse: tamen inde magno ære dissoluto, postea sub finem vitæ improbare visum, refert Michael Brutus [g].

> g lib. 8. histor. Florentinæ.

48 Possunt multa certè commoda ex mercatura, & citò lucra obuenire, sed periculum est ne hoc multis videatur sordidum, potissimùm quando lucri causa mercatura eligitur: cùm nihil habet tale genus negotiatorum sacrum, præter vnius pecuniæ lucrum, cui se totos veluti Deo consecrarunt, vt meritò mercatores aliquando à bene institutis rebus publicis gerendis, & administrandis reiecti fuerint, vt docuimus alibi [h].

> h lib. 25. syntagmatis iuris. c. 15. num 8. & lib. 47. cap 10. num. 5. & 6.

Et Cæsares quoque alia ratione interdixerunt nobilioribus viris & virtute atque dignitate conspicuis, ne se commerciis negotiationum immiscerent [i], vt & pontifices clericis [k].

> i l. nobiliores. 3. de cómer & merca li. 4. C. tit. 63.
>
> k c. 1. ne cler. vel monach. secularib. neg. se immisc. c. fi. de vita & honesta. cleri. ca. de nec. 14. q. 4.

Potest enim accidere vltra auaritiæ fraudis committendæ periculum, vt inde commercium inter plebeios & negotiatores, emendi vel vendendi reddatur difficilius, vt dicunt Honorius & Theodosius Cæsares [l]. vt & Pontanus scribit [m], Reges quosdam Neapolitanorum, erepta suis mercaturæ facultate, prouinciales ad inopiam redegisse. Militibus quoque damnatur hæc mercatura & negotiatio in legibus [n]. Conqueritur Cicero, 3. de republ. de Phœnicibus, quòd primi mercaturis & mercibus suis, auaritiam, magnificentiam, & inexplebiles cupiditates omnium rerum exportauerint in Græciam.

> l in d. l. nobiliores, 3. de cómerciis. C.
>
> m c. 45. de liberalitate.
>
> n l. milites, de locato C. l. fi. de resti. véd C. l. 5. §. pep huc. de aucth. tut C.

49 Inter extrema tamen paupertatis & nobilitatis, fatius visum qoibusdam, negotiari, quàm prædari, aut latrocinari, vel subditos tyrannicè opprimere. Et probarem quoque ego huiusmodi necessitate electionem, si subditi non essent qui possent honestè soppeditare suo principi necessaria: at si honestè quidem possit conseruari dignitas secundum qualitatem principatus ex propriis, certè non video quominus notam incurrat sordidi, qui mauult ditari & apparere supra potestatis gradum, ex lucro sordido negotiationis: nam ibi auaritia vel ambitio, finis quæstuariæ artis, non vtilitas populi, aut reipublicæ.

Non improbandum, si ad iuuandam patriam rebus externis necessariis, principes pecunias contribuant industriis mercatoribus, vnde etiam suam augeant vtilitatem cum publica: quemadmodum inter Venetos & Lusitanos, Genuenses, & aliquos alios factitatum. Sed illa mercatura à fine probari potest. Quemadmodum etiam accessit regnis Lusitaniæ, Hispaniæ, & Venetorum imperio, nouarum inde terrarum regnorúmve agnitio, acquisitio, & ooui reipublicæ reditus.

Per se etiam principes modicum luccellum ex rebus mioutis aucupari, non minùs indignum principe quàm reprobandum censetur, & illo vti versiculo.

Bonus odor lucri, qualibet ex re
Siue vnguentum sit siue corium.

Mercatura, totum hominem exigit, & vix probus est homo, diues mercator: & princeps assuetus lucrandi artificio, vix abstinet quin etiam in rebus reipublicæ suæ negotietur, quò magis facilius putat ab iis qui repugnare non audent, extorqueri posse, & ita munus principis obliuiscitur, dum negotiationis consuetudine immutatur.

50 Reprehenditur Alfonsus rex Neapolitanus, quòd porcos suos alendos, impinguandos, & custodiendos dedit subditis, & demortuos exsoluere sibi cogebat, negotiationis etiam monopolium instituendo, mercatus omne oleum regni & triticum adhuc in herba modico pretio, summo quo poterat reuendens, nec permittens dominis suum vendere triticū & oleum, donec ipse distraxisset quæ ex illis comparauerat.

Visa pluribus negotiatio non tantùm sordida, sed etiam crudelissima, qua vsus Antonius Leua, à Carolo V. Imperatore Mediolano præfectus, dum lege prohibuit ne quis ciuium triticum moleret, aut panem penes se faceret, sed cogeretur emere à tabernis ea de re aquilæ signo & imperatorio signatis: quo loci pro arbitrio panem pluris vendebat, vt stipendiis & liberalitate animos suorum militum in officio retineret, quod moriendi fame causa fuit [a].

[a] Sab. supplē. li. 15. ex Iouio.

Honestior Richardi I. regis Anglorum, qui bello Gallico ingentem pecuniam à collegio mercatorum qui Caleti ex lana potissimùm negotiantur, mutuam sumpsit: postea monachis Cistercienſibus exposuit, se inopia coactum, ac eorum beneuolentia fretum id fecisse, & propterea rogare vt vellent tantum lanæ ipsis mercatoribus pro acceptis à se pecuniis dare, summi beneficij loco, cuius se memorem fore pollicebatur. Monachi autem his precibus victi, ad extremum, morem regi gesserunt [b].

[b] Polyd. Virg. lib. 14. histor. Ang.

51 Quæstum referam rursus non indignum celebritate, qui Christophori Bauari Gothorum & Sueuorum regis ditauit ærarium, præter spem. Cùm enim is animaduerteret, vt refert Iohannes Magnus [c], proceres regni mutua inuidia flagrare, vt etiam filij viuentium patrum præfecturas inuitis parentibus & ignorantibus, à rege postulare non erubescerent: vt huic æmulationi mederetur, curauit omni poscenti feudum, confestim & sine quocunque præuio examine concedi, literasque in promptu expediri, vt imprudens nobilitas, tam temeraria concessione disceret, non decere gratiam alteri collatam præripere, aut reuocare. Sed cùm neque ea industria posset hoc malum compesci, voluit, vt literæ super concesso feudo conscriptæ, tanto auro à cancellaria redimerentur, quantùm vix à toto feudo corradi posset: nec diutiùs ea gratia duraret, quàm alter, data maiori, aut pari auri somma, in idem feudum induci postularet. Itaque sæpe vno eodémque tempore complures, data ingenti pecunia, in idem feudum instituti, nihil fructus ex eo reportabant, donec magna eorum pars nec aurum, nec feudum, imò nec vllam possessionem reliquam habuit.

[c] Ioan. Magn. lib. 22. c. 21.

52 Fuit subtile inuentum, sed non possum probare, Licinij, quod magis ad fraudem, quàm ad necessitatem fuerit excogitatum: cùm enim per singulos menses Galli Romanis tributum penderent, Licinius qui id exigebat quatuordecim menses in anno constituit, vt tributum multiplicaret, qua de causa & meritò, in vitæ discrimen incidit [d].

[d] Dio Cassius lib. 54. histor. Roma.

Non probarem quod etiam quod Guillelmos dictus conquestor, Angliæ rex, aliquando executus est: dum ciuitates, episcopatus, cœnobia, immunitatibus priuauit, vt eas postea à se redimerent cariùs: atque inter cætera sanxit, arbitrio principis auxilia ferrent [e]. Minùs, quod Vespasianus, rapacissimum quemque promoueret vt mox ditatos condemnaret: vnde dictus est se officiarios habere pro spongiis: quia veluti spongios & siccos madefaceret, & humentes exprimeret [f].

[e] Polydor. Virgil. lib. 9.

[f] Suetonius.

Sed & peiora fuerunt habita vectigalia, quæ odio Christiani nominis, vel ecclesiæ, vel subiectorum, sine necessitate publica, imposita & exacta fuerunt, sublatis immuoitatibus & priuilegiis. vt cùm Persæ, Christianismum amplecti cœperunt. Et cùm Simeon Seleuciæ Ctesiphontis episcopus esset vrbium in Perside, Iudæi in odio habentes, detulerunt eum ad Saporem tum Persidis regem, veluti amicum Romanis & molientem contra Persas. vnde rex fide illis habita primùm Christianos vehementer vexauit, præfectos eis sæuos constituens, & tributa grauia imponens: vt scilicet egestate & exactorum crudelitate vexati, religionem repudiarent, quod & ei magno studio fuit [g].

[g] Nicephor. Callist. lib. 8. c. 36.

Sic Iulianus Imperator apostata, annonam & immunitatem quam Constantinus Magnus, pro sua erga Deum obseruantia clericis concesserat, abrogauit, & in publicos prouentus retulit [h]. Successor tamen sequutus Iouinianus, ecclesias, episcopos, & Christianos in integrum restituit, & Idolomaniam exterminauit [i], restitui & annonam ecclesiis iussit: verùm quòd fames grauior propter Iuliani impietatem tunc grassaretur, & frumentum ægre penderetur, τριμοιρίαν, hoc est, tertiam eius partem, clero exhiberi curauit: quam primùm autem fames sæuire desiisset, integrum se frumenti numerum eis præbiturum pollicitus est [k].

[h] Idem Nicepho. lib. 10. c. 5. Sozomenus li. 6. historiæ tripart. c. 7.

[i] Idem Nicephor. lib. 10 c. 49.

[k] Theodoretus lib. 4. historiæ eccles. c. 4. & lib. 7. c. 3.

Hunericus

Hunericus Vandalorum tyrannus Arrianorum hæreticorum fautor, & ipse talis: statuit per totam Africam, vt defunctorum episcoporum catholicorum, fiscum,& substantiam sibi vindicarent: qui autem defuncto succedere poterat, non ante ordinaretur, quàm fisco regali quingentos solidos obtulisset [a].

Num princeps secularis pro negotiis Reipublicæ, possit imponere vectigal ecclesiasticis rebus & personis.

CAP. VII.

Sed num vectigal personis & rebus ecclesiasticis princeps imponere possit, quæsitum sæpe scio, & varie resolutum. Saniórque est opinio & tutior, vt sine authoritate & licentia summi pontificis, nihil ab his exigi possit: & tunc etiam ex causa probabili [b]. Probatur in primis ex consilio Lateranensi sub Alexan. 3. habito c. 19. 6. relato in c. nō minùs. 4. de immunitate ecclesiarum li. 3. decre. ti. 49. quo loci conqueritur consilium, quod potestates seculares & ciuitates, tot onera imponerent ecclesiis & bonis & personis earum, angarias & parangarias, pro purgandis fossatis, pro expeditionibus & aliis: vt sub eis deterioris conditionis factum videatur sacerdotium Christianum, quàm sub Pharaone qui legis notitiam non haberet: nempe qui sacerdotum suorum terras,& personas à tributis exemit [c]. Quocirca anathematis districtione talia de cætero fieri prohibentur, nisi episcopus & clerus tantam necessitatem aut vtilitatem aspexerint, vt absque nulla exactione, ad releuandas communes necessitates vel vtilitates, vbi laicorum non suppetunt facultates, subsidia per ecclesias existiment conferenda. Si autē cōsules aut alij de cætero ista commisissent, & commoniti desistere noluerint, tam ipsi quàm facultates eorum, subiiciuntur excommunicationi, vt nec communioni reddantur, donec satisfactionem fecerint competentem.

Consentit consilium Lateranense habitum sub Leone 10. sessione 9. titulo de reformatione curiæ, §. & cùm à iure, & aliud consilium Lateranense 12. sub Innocentio 3. in capit. 46 [d]. In quo additum est, confirmatis capitulis hac de re publicatis sub Alexan. 3. In alio consilio Lateranensi, vt non sufficiat consensus ecclesiasticarum personarum, ad subsidia hæc laicis potestatibus petentibus soluenda, & vt propter imprudentiam quorundam, Romanus priùs consulatur pontifex, cuius interest communibus vtilitatibus prouidere. Item adiicit vt constitutiones & sententiæ, quæ à talibus nempe consulibus & rectoribus ciuitatum, vel aliis qui ecclesias vel ecclesiasticos viros taliis, seu collectis, seu exactionibus aliis aggrauare nituntur, vel de ipsorum mandato fuerunt promulgatæ, inanes & irritæ habeantur, nullo vnquam tempore valituræ: & vt anathema quo innodantur, liget eos quandiu gesserint consulatum & potestatem, & postea, illisve depositis, & successores eorum si satisfacere recusarent infra mensem.

In consilio Toletano 3. capit. 21 [e]. clericorum & ecclesiarum serui, prohibentur fatigari angariis & parangariis publicis aut ciuitatum, aut priuatis sub pœna excommunicationis in eos qui id fecerint.

Alexander 4. rursum [f], statuit non licere etiam in regno Franciæ, scabinis seu consulibus, communiis, & aliis dominis temporalibus, aut aliis qui in eis iurisdictionem temporalem obtinent tallias, vel collectas, seu exactiones quascunque, ecclesiis vel personis ecclesiasticis imponere: vel exigere ab eisdem, pro domibus, prædiis, vel quibuscunque possessionibus ab eisdem ecclesiis, vel personis ecclesiasticis legitimè hactenus acquisitis, vel in posterum acquirendis, etiam si ipsæ ecclesiæ vel personæ, vel res huiusmodi sint infra illorum districtum vel territorium constitutæ: nec etiam licere illis ipsas ecclesias vel personas, ad distrahendum vel alienandum, aut extra manum suam ponendum, acquisita iam, vel quæ deinceps acquirent aliquatenus coarctare.

Hanc constitutionem innouauit Bonifacius 8 [g]. & adiecit, vt obtineret, non obstantibus contrariis constitutionibus, quas improbat, vel corruptelas, imponitque in eos qui tallias, pedagia, guidagia, personis ecclesiasticis & rebus eorum delatis *non negotiationis causa*, si singulares sunt, pœnam excommunicationis: si collegium, vniuersitas, castrum, ciuitas vel locus interdicti ipso facto incurrendas, à quibus non priùs absoluantur quàm satisfecerint. Deinceps & ipse Bonifacius [h] statuit seueriùs in ipsos clericos, consentientes huiusmodi exactionibus, aut præbentes collectas, tallias, decimam, vicesimam, centesimam, suorum & ecclesiasticorum prouentuum vel bonorum laicis, quocunque nomine vel auxilij, adiutorij mutui, subuentionis, subsidij, doni, vel alio titulo modo & quæsito colore, absque authoritate sedis apostolicæ: & in ipsos imperatores, reges, duces, potestates, comites, & alios, talia imponentes, exigentes, recipientes, auxilium, consilium, fauorem publicè vel priuatim dantes, vel talia fieri iubentes: atque omnes vult ipso facto excommunicatione innodari: à quo non possint, nisi à sede apostolica, excepto mortis articulo, absolui, non obstantibus priuilegiis, & consuetudinibus, principibus, regibus, & aliis concessis.

Statuit & Clemens 5. in consilio Viennensi [i], vt locorum ordinatij seu diœcesani, publicent, vel à suis faciant publicari sententias excommunicationis & interdicti à iure prolatas, contra eos qui ab ecclesiis vel personis ecclesiasticis, pro illarum rebus propriis, quas non negotiandi causa deferunt, aut deferri faciunt vel transmittunt, pedagia vel guidagia, suo vel alieno nomine exigunt vel extorquent: postquam de ipsis illis constiterit, idque tamdiu, donec illi sic exacta restituerint, & de transgressione huiusmodi satisfecerint competenter.

2 Druide in Gallia, olim qui sacrificia publica & priuata procurabant, & curam religionis seu ceremoniarum illorum habebant, tributa vnà cum reliquis ex populo non pendebant, militiæ vacationem, omniúmque onerum habebant immunitatem [k]. Apud Ægyptios, sacerdotes erant ab omni tributo immunes: imò & à tributis exactis ab aliis, tertia pars illis dabarur ad cultum diuinum, & eorum alimenta: altera Principi: tertia militibus [l]. Quare & terra sacerdotis in Ægypto, libera fuit ab omni tributo imposito terris ob penuriam venditis, quod erat quintæ partis frugum [m].

Et rex Assyriorum [n], scripsit subditis, *Vobis quoque notum facimus, de vniuersis sacerdotibus & Leuitis,*

[a] Victor. episcop. Vticensis lib. 2 persecutionis Africæ.

[b] hoc disput. Pan. ad ca non minus. 2. de immunita. eccl. & in consil. o 3. incipiente *casus super quo.* Volo. 1. Chass. ad §. 4. in princip. num. 27. & sequen. ci. *des coustumes* consuetudinibus Burg. Guido Papæus q. 376. incip. de clericis.

[c] Genef. 47.

[d] cuius verba referuntur in c. aduers. 7. de immunitate ecclesiarum.

[e] relato in ca. 49 ecclesiarū seruum, 12. q. 2.

[f] in q. 2. de immunita eccle. siarum in sex to. lib. 3. ti. 23.

[g] In ca. quanquam, 4. de immu. ecclesiarum li. 3 sexti. tit. 20.

[h] in c. clericis 3. per totum c. de immu. ecclesiarum in sexto.

[i] in Clem. si. de censib. li. 3. tit. 13.

[k] Iulius Cæsar lib. 6. commentariorum de bello Gallico.

[l] vt scribit Diodorus Siculus li. 1. Biblioth. c. 6.

[m] Genes. c. 47 vers. 26.

[n] in li. 1. Esdr. c. 7. vers. 23.

Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, Nathineis, & ministris domus Dei (id est Esdræ, vt) vectigal & tributum & annonas, non habeatis potestatem imponendi super eos.

Quando Deus iussit numerari populum, & capitationem pro singulis dari in vsum tabernaculi[a], Leuitæ non fuerunt numerati, ea ratione vt capitationem soluerent: sed alia, vt ministeria tabernaculi iuxta domos & familias suas, exequerentur circa cultum Dei: & loco promogenitorum Israël, fuerunt Domino consecrati, & onera in tabernaculo, & postea in templo Dei subierunt[b].

a Exod. ca. 30. vers. 14.

b Numer. ca. 3. vers. 2 & 47. & sequentib. & c. 8. vers. 13. & c. 3.

Nicolaus 3. ad Ludouicum & Carolum reges[c], reprehendit principes, quòd in muneribus & oneribus militaribus, noctu, diúque detinerent episcopos detentos, etiam contra pyratas: quòd hoc alienum sit ab officio ecclesiasticarum personarum: & quòd personæ ecclesiasticæ non debeant prætextu militiæ temporalis, amoueri à militia cœlesti, quã orationibus debent excolere, iuxta id quod scriptum[d], *Nemo Deo militans, implicare se debet negotiis militaribus.*

c in c. 19. reprehensibile, 23. quæst. 8.

d 2. ad Tim. c. 2.

Refertur[e] vindicta de Heliodoro, quòd ex mandato regis vellet aurum etiam creditum seu depositum intra septa templi, accipere: multò magis vindicta est expectanda à Deo in principes, qui non solùm deposita in ecclesia: sed bona ipsius ecclesiæ tollere velint: nam in eo magis templi sanctitas violatur, & in propriis magis quàm in alienis.

e lib. 2. Mach. c. 3.

Excommunicantur & nominatim in bulla pronunciata, in cœna Domini Romæ, qui tributa, collectas, & onera ecclesiæ, & ecclesiasticis imponunt[f].

f vt habetur in ca. §. qui vel tributa.

3 Ratio prior adferri potest, ex parte personarum ecclesiasticarum, quæ sunt honorandæ & non grauandæ à quoquam[g].

g ca. ecclesias, 28. in fine 23. q. 8.

4 Alia, quia personæ laicorum cuiuscunque sint potestatis, nullam potestatem habent in personas, aut res ecclesiæ: ideò nec de illis legem ferre, aut disponere possunt[h].

h c. fin. de reb. ecclesię non alienan. li. 3. tit. 13. ex Concilio Lateranensi sub Innoc. 3. c. 41. ecclesiis S. Mariæ, &c. quæ in eccles. de cõstitutio. cum simul aut. cassa, de sacros. eccl. C.

5 Item constitutiones regiæ, imperatorum, & aliorum principum, legibus sunt postponendæ ecclesiasticis: in his maximè quæ ad personas & res ecclesiæ pertinent[i].

i can. 5. cum quinq; sequẽtib. 10 d.

6 Nec est inuidendum ecclesiæ & personis ecclesiasticis, si aliis laicis pugnantibus, tributis & vectigalibus ad reipublicæ munera onleratis, eiusmodi ecclesiasticæ res & personæ, sua immunitate & libertate potiantur, quanquam & ipsi in eadem republica sint, in eodem loco: & quanuis in priuilegiis & vtilitatibus publicis ex contributionibus succedentibus participent, & commoditate, defensione, & beneficio quæ per tributa & vectigalia indicta & super indicta eueniunt, fruantur. Siquidem, quemadmodum ecclesia & personæ ecclesiasticæ immunes sunt ab oneribus laicorum, & participant nihilominus commodis & vtilitatibus illorum: sic contrà, personæ laicorum immunes sunt ab oneribus, militia, laboribus, & muneribus ecclesiasticis: & nihilominus participes sunt cultus diuini, orationum, & ministeriorum earum. Sic nutritur corpus reipublicæ per temporalia corporalibus necessariis: per spiritualia verò verbo, in anima: & ita onera compensantur in vtrisque vitæ modis. Isti clerici, Deo nobiliori, domino, quotidie pro se, próve populo inseruiunt, & ministerium impendunt. Laici in corporalibus onera contrà soli sustinere debent, nec ecclesiastici duplici onere & ministerio, corporali & spirituali grauetur[k]. Quare personæ ecclesiasticæ vtuntur priuilegiis loci vbi degunt[l]. Neque est absurdum, quòd clerici gaudeant beneficiis statutorum populi, licet non supportent onera temporalia quæ alij ferunt. Quia sufficit, quòd subeant onera spiritualia: vt scribit Paulus Castrensis[m], *Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum non est si nos carnalia vestra metamus. Si alij potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos?* vt dicebat diuus Paulus Corinthiis[n].

k ca. quoniam idem mediator, § 10. dist.

l c. dilecti. 17. de foro competent.

m cõsilio 300. inc. p 'ente, In Christi nomine.

n 2. ad Corinthios c. 9 vers. 11 & 12 & ad Roma. 15. vers. 27.

7 Ex parte rerum, constat, Deo dicatum, non esse ad vsus humanos tranferendum[o], siue de personis siue de rebus ecclesiæ agamus[p].

Sic in Lege Dei[q], *omne quod Domino consecratur, siue homo fuerit siue animal, siue ager, non vemet, nec redemi poterit. Quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino.*

o 18 cap. semel Deo dicatum, 12. de regul. iur. l. in tantũ, § sacræ, de rerum diuisio. P. § sacra eo. tit. apud Iustinia. l. ædes sacræ, de cõtrahẽ. emptio. P

p Iohãnes Andreas ad d. ca. semel Deo. Panor. ad c. ex publico, de conuer. coniuga.

q Leuit. ca. 27. vers. 28.

8 Accidit, vt quemadmodum clericus non tenetur ad pedagia, guidagia, collectas, pro rebus ecclesiæ: ita nec pro rebus suis, vel sui patrimonij, vt liquet ex iuribus ante citatis[r]. Idem dicitur, si aliquid donatur vel relinquitur ecclesiæ, vt non teneatur soluere, certum quid pro libra, secundum statuta quorundam laicorum[s]. Et idem[t], si donatio facta fuerit clerico.

r & 12 c. fi. de vita & honest. clericor. & ibi Panor. num 4.

s D. C. lem. præsenti, de cẽsib. ca. quanquam, de immunit. ecclesiæ, in sex. Panor. consil. 6. vol. 1.

t inst. ca. tributum, § quibus, 23. q. 8. cũ 2. sequẽtibus.

9 In libris regum relatum est[v], dum ascendit rex Syriæ Hazael, & cepisset Geth, ascenderétque in Hierusalem, quòd Ioas rex Iuda tulit omnia sanctificata, quæ consecrauerat Iosaphat & Ioram, & Ochosias patres eius reges Iuda, & quæ ipse obtulerat, & vniuersum argentum quod inueniri potuit in thesauris templi Domini, & in palatio regis: & misit Hazaëli regi, & recessit à Hierusalem, & paulo post, velut in vltionem facti, scribitur quòd insurrexerunt serui eius, & coniurauerunt inter se, percusserúntque Ioas in domo Mello, & mortuus est.

t inquit Panor. d. c. fi. numero 4 de vita & hon. cleric.

v Regum 4. c. 12. vers. 17. & sequent. b.

10 Item bona ecclesiarum destinata sunt publico vsui spirituali, & reseruata non solùm in alimoniam pauperum, sed etiam clericorum, & ad restituendum cultum diuinum, siquando contingeret à tyrannis opprimi[x]. Quare alienari non possunt ab ipsis etiam præpositis[y]: neque deputata ad certum vsum diuinum aliis vsibus debent applicari, sine authoritate summi pontificis[z].

x ca. futuram, & c. videntes, 12 q. 1. c. quoniam, 16. q. 1. l. ratio, de præbend. l. placet, C. de sacrosan. eccles.

y cap. nulli liceat, 12 q. 2.

z cap. quia cõtingit. de relig. dom.

11 Sed audiamus Christum Dominum, de tributo soluendo ab ecclesiasticis differentem, apud D. Mathæum[a].

a Matth. c. 17. vers. 24.

Et cùm venisset, nempe CHRISTVS, *Capharnaum, accesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non soluit didrachma. 25. an etiam, Et cùm intrasset domum, præuenit illum* IESVS, *dicens, Quid tibi videtur, Simon? reges terræ à quibus accipiunt tributum aut censum? à filiis suis, an ab alienis. 26. Et ille dixit ab alienis. Dixit illi* IESVS, *ergo liberi sunt filij. 27. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primum venerit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sumens, da eis pro me & te.*

Certè ab alienis non subditis, non potest peti tributum & census, quia cùm arguatur, inde subiectio[b], non subditus non tenetur. Ecclesiasticæ verò personæ, non sunt subditæ potestatibus temporalibus sed summo pontifici, & ab eo commissis episcopis & præpositis[c]. *Nempe, contra Apostoli testimonium, Rom. 13.*

b c. de censib.

c l. cum clerici 3, & cõstitutio, statuimus. C. de episcop. & cleric. toto ti. de foro cõpetent. c. clericos, 2 dist. nouella vt cleri. apud proprios episcop. conueniantur.

Soluit

Soluit & Christus tributum, non ex debito, sed ne scandalizaret alios [a].

22 Habent & res ecclesiæ sua onera, à quibus laici liberantur: vt non mirum, si ecclesia ab oneribus laicis imminentibus liberanda sit: debet enim alere clericos. fabricas & ædificia ecclesiarum curare, suum præpositum nutrire, & prædicatores verbi Dei honorariis donare, pauperes nutrire [b], cultum diuinum suis sumptibus facere, quod pertinet etiã ad luminaria & alia [c], annatas, decimas, & procurationes superioribus dare [d].

13 Refert Gregorius Turonensis [e], iniuriosum episcopum quindecimum à Martino Turonẽsem, Clotharij restitisse edicto, quo mandauerat vt omnes ecclesiæ tertiam partem fructuum fisco penderent, & cum ferè omnes episcopi subscripsissent, eum solum denegasse pœnas etiam grauissimas minatum si bona ecclesiastica attrectare pergeret, eóque territum regem, edictum antiquasse, & veniam culpæ deprecatum.

14 Ius ciuile, rursum, [f] tributariæ vsurpationis contumeliam depellit, & statuit ne prædia vsibus cælestium secretorum dedicata, sordidorum munerum fæce vexentur, & ne extraordinariũ quippiam ab eo tempore, superindictúmve, ab ecclesiis flagitetur, & nulla translatione fatigetur.

Immunitásque personarum datur [g], vt nullus ecclesias, vel monasteria propria, quæ religionis intuitu clerici habitant, relinquere miserabili necessitate iubeatur.

Iustinianus 2 [h]. *l. sancimus* inquit, *ne vllarum sacrosanctarum ecclesiarum, & aliarum venerabilium domuum possessiones sordida munera, & extraordinarias descriptiones sustineant.*

Atque iura submouerunt onera lucratiuarum descriptionum, à largitis ecclesiæ ex bonis curialium, ad quæ alij tenentur [i].

Latior deinceps constitutio in fauorem ecclesiæ Friderici 2. Cæsaris [k]. *Item*, inquit, *nulla communitas vel persona publica, vel priuata, collectas vel collectiones angarias, vel perangarias ecclesiis, vel aliis piis locis, aut ecclesiasticis personis imponere, aut inuadere ecclesiastica bona præsumant: quod si fecerint, & requisiti ab ecclesia vel imperio, emendare contempserint, triplum refundant, & nihilominus bona imperiali banno subiiciantur, quod absque satisfactione debita nullatenus remittatur.*

Idem Imperator rursum, in constitutione nouella, cassa & sacrosanct. eccles. c. statuit, cassa & irrita statuta denunciari, omnia statuta & consuetudines contra libertatem ecclesiæ eiúsque personas, & in contemptores eius nouellæ, voluit bona eorum per totum imperium impunè ab omnibus occupari.

15 Sunt postremò, vt dictum est, res ecclesiæ satis oneratæ censibus & subsidiis auxiliaribus, quæ præstant suis prælatis & summo pontifici, vt in synodaticis, & auxiliis [l].

In procurationibus ratione visitationũ, & onerũ [m].

In quarta decimarum, vel media vel tertia, secundum morem ecclesiarum [n], & in aliis iuribus episcopalibus, de quibus egimus [o]. Ea tamen lege, vt episcopi ipsi, nouũ censum imponere non possint ecclesiis, nec vetus augere, nec taliis aut exactionibus subditos onerare [p]: ipsum quoque inhibitum patronis ecclesiarum, qui vellent nouum censum ecclesiis imponere, vel antiquum augere, quod non licet [q]. Soluebãt & Leuitæ sacerdotibus olim partẽ decimarum: & aliis superioribus, nunc clerici [r]. Sũt & Annatæ, quæ præstãtur summo põtifici, à beneficiorum possessoribus, & sunt vacantiarum reditus vel annui vel alterius æstimationis.

16 Ethelulphus rex Angliæ, episcoporum suorum assensu, ecclesias & monasteria in regno suo, exemit à publicis oneribus [s]. Quemadmodum & Boleslaus rex Poloniæ, hominibus ecclesiasticis, omnium onerum, laborum, & pensionum, regi & reipublicæ præstandarum, immunitatem sempiterno iure concessit [t].

17 Sunt qui arbitrentur, casus esse, quibus vtroque iure diuino & humano, ecclesiastici & eorum bona, & ecclesiæ, locáque pia, tributis, collectis, & vectigalibus, oneribusque & personalibus & realibus seu patrimonialibus, onerari possint à principibus temporalibus.

Et in primis in casu necessitatis vrgentis dicunt regem posse bona ecclesiæ capere, quemadmodũ Ioas rex Israel [v]. *Tulitq; omne aurum & argentum & vniuersa vasa quæ inuenta sunt in domo Domini, & in thesauris regis & obsides, & reuersus est in Samariam.*

18 2. Item exemplo Ezechiæ regis Iuda, qui metu Sennacherib regis Assyriorum, pacẽ & subiectionem offerens, vtque solueret eidem indicta per ipsum tributi nomine trecenta talenta argenti, & triginta talenta auri, dedit omne argentum quod repertum fuerat in domo Domini, & in thesauris regis [x].

19 3. Sed & 1. Regum c. 8. inter iura regum, est, tributorum impositio maximè in casu necessitatis, quamuis aliis quàm regibus, non concedatur, vt dicemus suo loco [y].

20 4. Scriptum, omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, idcircò enim præstatur tributum vt subiectio probetur [z].

Facit quod ex Diuo Ambrosio adfertur, in ca. si tributũ, 27. & seq. Magnum quidẽ xi. q. 1. *Si tributũ petit Imperator, non negamus, agri ecclesiæ soluunt tributum. Si agros desiderat Imperator, potestatem habet vendicãdorum. Tollat eos si libitum est: Imperatori non nego, sed non dono.* Rursum [a]. *Magnum quidem est & spiritale documentum, quo Christiani viri, sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti: ne quis constitutionem terreni regis putet esse soluendam. Si enim censum Filius Dei soluit* [b], *quis tu tantus es qui non putes esse soluẽdum?* & Vrbanus Papa [c]. *Tributum in ore piscis piscante Petro inuentũ est: quia de exterioribus suis quæ palam cunctis apparent ecclesia tributum reddit. Non autem totum piscem iussus est dare, sed tantum staterem qui in ore eius inuentus est. quia non ecclesia dari imperatori, non pontificalis apex, qui in ore capitis ecclesiæ præeminet subiici potest regibus: sed sanè, vt diximus, quod in ore piscis inuenitur pro Petro & Domino dari iubetur: quia de exterioribus ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete: quia nos tueri & defensare debent, imperatoribus persoluendum est.*

Iterum D. Ambrosius ad Marcellinam sororem [d], *conuenior ipse à comitibus & tribunis, vt basilicæ fieret matura traditio. dicentibus Imperatorem iure suo vti, eo quòd in potestate eius essent omnia. Respondi, si à me peteret quod meum esset, id est fundum meum, argentum meum, ius huiusmodi meum, me non refragaturum, quanquam omnia quæ mea sunt essent pauperum: verùm ea quæ diuina sunt imperatoriæ potestati non esse subiecta, &c.*

21 5. Diuus Augustinus [e], docet iure humano, & Imperatorum, & regum etiam, ecclesias vt alios quoslibet possidere temporalia, & dicere hoc meum, hoc tuum. Quare, inquit, *noli dicere. quid mihi & regi? nam, quid tibi ergo & possessioni? aliter noli dicere possessiones tuas, quia ipsa iura*

E humana

a glos. in c. magnum, 28. ad verbum *soluit*. 1 1. q. 1. & eo. c. iam nunc, 28. q. 2.
b ca. quatuor, c de reditibus cano. vulterraoæ, 12. q. 2.
c ca. nemo, de cõsecra. dist. 1.
d c. cõquirẽte, de offic. ordin cap. cum secũdũ apostolũ de mentib. cum simil.
e li. 4. de gestis Francorũ c. 1.
f Honorius & Theodosius, in l. placet, 5. u. de sacrosanct. eccles.
g in l. omnes 33. de episc. & cler.
h in nouella constitutione 131. § ad hæc.
i l. sancimus, 18. de sacrosanct. eccl. & nouella cõstitutione 131. § quod si res, hinc l. vnica. de impõnẽ lucratiua descripti. lib. 10. C.
k in §. itẽ quæcunque cõmonitas, de statutis & cõsuetud. in c. ll. 10 post li. feudo ũ nulata, in l. item nulla cõmunitas, de episcop. & cler. C.
l c. conquerẽte de officio ordina. c. cum apostolus, 6. § prohibemus de cẽsib. lib. 3. c. 19.
m c. quãto, 16. c. procurationes, 23. c. venerabili, 24. c. cũ instãtia 27. de censib. c. 1. § deinde & c. 2. eo. ti. in sex.
n ca. antiquos, 10 q. 1. c. constitutũ, ib. q. 3. c. de quarta, de præscriptioni c. cum olim, 19 de censib. c. ecctificari, de temporibus.
o in explicatione c. conquerẽte, de officio ordina.
p d cum Apostolus, 6 § prohibem & c. prohibemus 7 c præterea 11. c. 8. u. significauit. 21. c. de cætero de transactio. c. auaritiæ, de præbend. ca. nullus episcopus grauamẽ, 1 q. 2.
q c. grauis, 15 de censib.
r vt in c. 1. & 2. in fine, de decimis.
s vt scribunt Gulielmus Neubrigensis lib. 2. c. 7. Ranulphus lib. 5. Polichronicon c. 30.
t Gromerus li. 3. rerum Polonorum.
v 4. Reg. 14. c. vers. 14. 16.
x 4 Regum, c. 18. vers. 14. 15. 16.
y c. super quibusdã, de verbor. signif.
z Paul. ad. Ro. c. 13. c. 2. de cẽsib. apud Greg.
a & in cõmentaria ad c. 5. Lucæ lib. 4. c. penul.
b Matth. 17.
c in cano. tributum, 22. sub. 23 q. 8.
d epistola 13. & in ca. 2. cõuenior, 23. q. 8.
e tractat. 6 ad c. 1. Iohannis, relatus in ca. a quo iure, 8. distinct.

humana renunciasti, quibus possidentur possessiones.

22 6. Non omnia quæ ecclesiæ suot, censentur immuoia à censibus & tributis, sed tantùm mansus, domus, & horti quæ iuxta ecclesiã sunt [a], *atque sanctum est vnicuique ecclesiæ vnus mansus integer absque vllo seruitio attribuantur: & presbyteri in eis constituti non de decimis atque oblationibus fidelium, non de domibus, neque de atriis vel de hortis iuxta ecclesiam positis, neque de præscripto manso aliquod seruitium faciant præter ecclesiasticum, & si aliquid amplius habuerint inde maioribus suis vel alias senioribus debitum seruitium impendant.*

a in c. 1. de censib. quod sumptum, ex concilio Vormacensi c. 50. cuius verba in c. 25. sancitũ est, 23. q. 8.

23 7. Probare videtur ex Gregorin I. summo pontifice [b] Tricensi episcopo: *Fraternitas*, inquit, *tua nullum per nostra vel ecclesia sua nomen, vel alio modo, excusari à murorum vigiliis patiatur: sed omnes ad hoc generaliter compellantur: quatenus cunctis vigilantibus melius valeat ciuitatis custodia procurari*, quod existimant aliqui, & vt ferè omnes, & Panor. in- B telligi de clericis ecclesiæ, vt in casu necessitatis vrgentis, possint compelli ad custodias & vigilias vrbis tempore imminentis belli, si necessitas immineat ecclesiæ & aliis: ita si respiciat communem vtilitatem & necessitatem, quaouis verè textus non loquatur de personis ecclesiasticis clericis, sed de his qui sunt subditi ecclesiæ, quia de clericis & ecclesiasticis contrarium expresè decisum [c] & similibus supra citatis, & [d], *nemo militans debet se implicare negotiis secularibus:* nec suor subtrahendæ personæ ecclesiasticæ functionibus spiritalibus, vt relictis illis inseruiãt corporalibus armis, personaliter maximè: plus enim in belli tempore possunt prodesse excubiæ & vigiliæ orationum, quàm arma corporalia: sunt enim mediatores Dei & hominum clerici, & personæ ecclesiasticæ, quæ possunt plus prodesse ciuitati orando, quàm pognando. *nisi enim Dominus custodierit ciuitatem, fru-* C *strà vigilat qui custodit eam* [e].

b c. 2. de immunitate eccle. li. 3. tit. 49. vbi Gregorius 1.

c in c. reprehensibile, 23. q. 8.

d c. 2. 1. ad Timotheum.

e Psalmo 126. vers. 2.

Et dum pognabant filij Israël contra Amalec, interim orabat Moyses, dùmque leuaret manus ad Deum, vincebat Israël: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec [f].

f Exodi c. 17. vers. 11.

Neque in illa vrgentissima necessitate belli, qua populus Israëliticus constringebatur in deserto, inter inimicos armatus obambulans, vnquam leuitæ & addicti ministerio & cultui diuioo, connumerati sunt inter ordines militares [g], quanuis seorsum numerati sunt, non ad bellum, sed ad obeundum ministeriũ Dei. Et in Lege quidem diuina [h], in exercitu sacerdos ante aciem, antequam pogna cum inimicis ineatur stare iubetur, noo vt pugnet, sed vt hortetur pugnaturos, viriliter agere, & spem in Dco, non brachio carnis, aut in multitudine ponere.

g Numerorum c. 1. 2. 3.

h Deut. c. 20. vers. 2.

Scio bellicis nostris temporibus ciuitatum D principes, nihil aut parũ indulsisse priuilegin obsequij diuini, prætextu quòd ageretor de salute communi, & ecclesiæ & ciuitatis & religionis, contra hereticos, atque ideò onerasse persinnas ecciesiasticas & ecclesiæ bona, personalibus, & realibus oneribus, & cõpulisse, ad præstandũ militibus hospitia, & ipsosmet clericos atq; regulares qui nõ minus quàm pisces sine aqua extra claustrum esse debent, ad arma capienda impulisse, quæ certè aliqui vltrò se offerẽtes, ad libertatẽ carnis sumpserunt. Sed quid inde consequutum fuerit vtilitatis etiam, vidimus, accidit enim vt exigua scintilla religionis, quæ in ecclesiarum septis cooseruata erat, ab irruptionibus hæreticorum, propemodum extincta fuerit: & qui adhuc stabant in cultu Dei,

A emancipati, mores militares armatæ militiæ didicerunt, & cœlestis militiæ arma obliti fuerunt.

Quippe, *Nulla fides pietasq; viris, qui castra sequũtur.*

Quot inde euaserint irregulares, quot apostatæ, quantùm sit diminutum diuinum obsequium, & consequenter, diuinum quantùm nobis subtractum fuerit à Deo auxilium, heu miseri res ipsa & infœlices castrorum successus, testantur nobis silentibus. Oportet Deum placare orationibus & ieiuniis, & eos qui tenẽtur ad id ex professo iubere, suas in eo partes seriò agere, quorum arma, ieiunia & orationes: non autem expedit, nobis ipsis eadem auxilia per subtractiooem factam Deo suorum seruorum, eius indignationem & iram vehementiùs prouocare. plus enim nocent nobis ita cum ira Dei militantes, cùm possint orando eum placare & pacem cum eo impetrare, ex qua pax facilè cum hominibus sequitur.

B Malum pessimum in republica, ordines confundere: munera à Deo distincta promiscuè habere, non secus ac in corpore humano, velle pedes ad suum officiũ caput compellere, aut corpus animam suis legibus adstringere, facere vt lux sint tenebræ, cœlum terræ misceatur, & vt religio politiæ, non politia religioni inseruiat.

Scin certè maiorem harum tributorum & exactionum partem, in ecclesias & ecclesiasticos factam non tam necessitate quàm inuidia populi, qui cùm inter diuinum & humanum nõ nouit aut non vult constituere differẽtiam, modulo suo Dei opes & ei inseruiẽtes vult metiri. vnde prouocatur ira Dei vindicantis iustis iudiciis sacrilegia huiusmodi: scitum enim illud, *qui vos spernit me spernit* [i], dictum de mancipatis eius ministerio.

i Lucæ c. 10. vers. 16.

Durum certè est, Deo dicata ab eius cultu subtracta, in profanos quantumuis publicos vsus C transferre, cùm sacrilegiũ propemodum dicatur.

At durius, ipsas personas ecclesiasticas, ad custodiam portarum reuocare, & ad excubias inter perditissimos milites ordinare. quod existimo nunquam Gregorium I. in c. 2. de immunita. ecclesiarum permisisse, neque de illis locutũ. hoc enim mihi repugnans videtur ecclesiasticæ dignitati & functioni, quicquid causentur & excusatione quãtumuis in peccato quærãt quidam, ex necessitate.

Quare quidam dixerunt, quòd nec papa potuerit ita statuere, aut contra libertatem ecclesiæ quæ de iure diuino est, venire, aut dispensare [k]. Nec dico, se & sua defendere esse prohibitum cõtra inuadentes, imò & permissum assero, neque vllam irregularitatem ecclesiasticam personam inde incurrere, aut homicidij reatũ [l]: sed dico, indignum esse tanto ministerio clericis cõmisso, vt ipsi huic muneri custodiæ, & potestate laicali cõpulsi adiu- D dicẽtur. bona enim est defensio reipub. & omnibus cõmunis, nec ex eo capite reprobrari forsan posset in extrema oecessitate: sed bona desinit esse, dum à laicis personis, ecclesiasticis vel ipsi ecclesiæ imperatur [m]. Sed & ad c. 2. peruenit, de immuni. ecclesiarum adferuntur à Panor [n], quatuor intellectus, primùm, quod illud c. intelligatur obtinere in terris, in tẽporalibus ecclesiæ subiectis 2. quod loquatur secundũ illa tempora quibus ciuitas Trecensis opprimebatur, ab infidelibus & inimicis, vt ibi notat Innocent. & imminebat timor subitaneus & improuisus. Itẽ 3, quod nõ loquatur de personis ecclesiasticis, sed de eorum seruis, (de quibus in ca. ecclesiarum seruos, 12. q. 2.) qui gaudent alioquin sine vrgente necessitate, immunitatẽ [o], esse iussum summi pontificis & episcopi: vt

k per c. literas de restitutio. spolia & ibi glossa iuxta textum in c. à nobis, de decimis, & ibi per abbatẽ Italos, c. cum ad monasterium, de stat. regul. vt tenet Richard. in 4. sententiarum distinct. 28. articu. 4. Alexan. de Alex. in 3. parte, q. 50 membro 9. art. 3.

l c. 2. de homicidio c. vni. eo. titu. in sext.

m ca. bene quidem, 96. d.

n off. 9. vol. 1.

o l. 2. c. de episco. & cler. Ad do. 4. ibi.

liquet

liquet ex texti, nec id factum authoritate laicali fuisse.

24 8. In casu necessitatis, ad contributiones pro vtilitate reipublicæ, ecclesiarum bona & ecclesiasticarum personatum vocari colligunt, ex eo quod bona ecclesiæ sunt addita, vt oppressos & captiuos redimat, pauperes inuet [a], multò magis pro defensione patriæ, ex qua prospicitur & præcauetur, ne captiui fiãt & pauperes. satius enim est dãnum præuenire, quã post vuln[9] acceptũ, remediũ quærere [b].

25 9. Cæsares quoque certos casus proposuerunt, in quibus & voluerunt ad collectas ipsas ecclesias & domos Augusti & Augustæ, eorúmq; bona contribuere, vt si quando sternendæ essent viæ publicæ, aut pontes noui instituendi, aut instituti reficiendi essent, si quid habent in ea ciuitate aut loco vbi talia opera fiunt [c], quæ & trahuntur ad muros ciuitatis, puteos publicos & similia [d], & ita pronunciatum sæpe in senatu Parisiensi [e].

Subiiciuntur & naues ecclesiatum, transuectionibus publicarum specierum, sine exceptione religionis, a Theodosio & Valentinia [f].

Item angariis & parangariis, & aliis oneribus expeditionis, plaustrorum præbendorum [g]. Simul & canonicæ illationi [h].

Muneribus quoq; patrimonialibus, quæ ratione possessionũ præbẽtur, dicũtur obnoxij imperatori & regibus, ex prædiorum possessionibus clerici [i].

Accedit & Gratiani resolutio [k], cuius verba, *hinc datur intelligi quod de his quæ imperiali beneficio, vel à quibuslibet pro beneficio sepulturæ ecclesia possidet, nullius iuri nisi episcopi teneatur obstricta, de his verò quæ a quibuslibet emerit, vel viuorum donationibus acceperit, principibus consueta debet obsequia: vt & annua eis persoluat tributa, & conuocato exercitu, cum eis proficiscatur ad castra. Quod tamen hoc ipsum non sine consensu Romani pontificis fieri debet.*

26 Referuntur à Iohanne Papone [l], aresta aliqua hac de re, quorum vno senatus Parisiensis statuit, per prouisionem, anno 1388. vt decanus & capitulum Nouioduni *(Noyon)* & curiones eiusdem ciuitatis conferrent ad reparationes ciuitatis, non autem episcopus. alio, quo etiam aduersus ecclesiasticas personas Cæsaromagi, *(Beauuais)* idem dictum & pronũciatum: & vltra, quod etiam tenerentur ad contributionem, non solum reparationis dictorum, sed etiam ad stipendia præfecti militibus seu capitanei ibi positi. Et rursum idipsum statutum anno 1394. contra decanum & capitulum Aulercorum, *(d'Ebreux)* ratione murorum, fortificationum & prædictorum stipendiorum præfecti militaris.

Sunt alia aresta apud eundũ Paponẽ [m], quibus statuitur, compelli posse, & teneri personas ecclesiasticas, ad contributionem stipendiorum prædij, seu militum qui sunt in præsidio vrbis, & ad necessaria pro victu (vocant *aduictuaillement*) vrbis, in qua resident. & ob id posse cogi per captionem suorum temporalium. Sicque iudicatum contra capitulum ecclesiæ Lugdunensis, 28. Maij, 1369. & iterum pro consulibus Sanctiflorij Aluerniæ contra episcopum & ecclesiasticos eiusdem ciuitatis, propter l. f. C. de quibus muneribus. vel præstationibus, liceat se excusare. lib. 10. C. ti: 48. propter verba, *nulla personali dignitate excepta* omnes teneri ad instructionem pontium & ad comparationem frumenti, aliarúmque specierum. quæ tamen verba non pertinent ad personas ecclesiasticas, de quibus nulla ibi mẽtio. quanquam exprimãtur in citata l. ad instructiones, de sacr. ecl. & in l. absit, de priuileg. domus Augustæ li. 11. C.

a ca. sacrorum, & sicut, ca. aurũ ca. gloria episcopi, 12. q. 2. l. sancimus, c. de sacrosanctis eccl.
b l. f. c. in quibus causis in integ. restitutio non est necessaria l. 2. c. quando liceat sine iudice se vindica.
c in § ad hæc sancimus, nouella 131. ad instructiones, 7. c. de sacrosan. eccles.
d per gloss. ibidem.
e vt refert Papus lib. 5. rhapsodiæ arestorum ti. 11 arest. 16. 17. 18. 19.
f in l. iubemus nullam, 10. C. de sacrosanct. eccles. l. 2. c. de nauibus non excusandis.
g in l. nemine ab angariis 11. C. de sacrosanct. eccles.
h in l. plac. 1. 5 de sacrosanct. ecclesi. C.
i in ca. si quæ causæ. 16. § 1. 23. q. 1. cui adstipulatur ca. si tributum, eadem 11. q. 1.
k in c. sancitũ, 23. q. 8.
l lib. 5. arestorum titu. 5 arti. 8.
m lib. 5 arestorum t. 11. arest. 13.

Fuerũt & condemnatæ 7. Octobris 1550. personæ ecclesiasticæ ciuitatis Biturigũ, ad contributionem restaurationis murorum, pontiũ, itinerum, hospitaliũ pauperum, & peste affectorũ, & salariorum doctorum regentium, & necessariorũ academiæ eiusdem ciuitatis: declaratæ tamen immunes & exemptæ à contributione stipendiorum præpositi, & satellitum eius negotiorum politicorum, horologiorum publicorum, & aliorum superiùs non expressorum, vt refert idem Papus [n].

27 10. In casu necessitatis & bellorum, contributum olim etiam à sacerdotibus alioquin immunitatẽ habentibus indicat Liuius [o], tum enim de triumuiris epulonibus primùm factis. Sed magnũ certamen, inquit, cũ omnibus sacerdotibus eo anno fuit quæstoribus vrbanis, Q. Fabio, Labeoni, & L. Aurelio, pecunia opus erat, quòd vltimam pensionem pecuniæ in bellũ collatæ persoluere placuerat priuatis. quæstores ab Auguribus pontificibus, quod stipendiũ per bellum nõ contulissent, petebãt a sacerdotibus. Tribuni nequicquã appellati, omniúmq; annorum per quos non dederant, exactũ est, non obstante prouocatione illorum ad tribunos, & allegatione priuilegiorum à Numa & primis consulibus, concessorum.

Quin & constat senes & sacerdotes perpetuam militiæ vacationem habuisse, à qua tamen excipiebatur Gallicus tumultus, vt aiunt Plutarchus [p], & Appianus [q].

Atque Sylla Athenas oppugnans, pecuniæ indiguus, ex omnibus illustribus templis & oraculis quæ in ea terra erant, iussit donaria ad se sacrásq; pecunias deferri. Atque in Delphicis thesauris expilandis cauillo vsus. Nam cùm inde significaretur, auditam fuisse in templo citharam, tantùm abfuit vt ex illa re fuerit vlla homini incussa religio, quin ad Caphim quem ea de causa ad Delphos miserat, quíque ea per literas significabat, rescripserat: Mirari se quid esset quod non auderet pecuniam Delphicam contingere, ad quam tollendam ipse Deus hilaris, atque citharæ concentu inuitaret, vt refert Sabellicus [r].

28 11. Arcadius Iurisconsul. [s] ait patrimoniorum munera duplicia esse, quæ sumptibus patrimonij & damno administrantis expediuntur. Nam quædam ex his muneribus possessionibus siue patrimoniis indicũtur, veluti agminales equi, & mulæ, & angariæ atq; verhedi: quæ obsequia, qui neque municipes neque incolæ sunt, adgnoscere coguntur si habent bona vbi petuntur: & ab huiusmodi muneribus, neque primipilarem, neque veteranum aut militem, aliúmve qui priuilegio aliquo subnixus sit, *neque pontificem excusari.*

Consentit Paulus Iurisconsul [t]. *Ab his oneribus,* inquit, *quæ possessionibus aut patrimonio indicũtur, nulla priuilegia præstant vacationem.* & Hermogenian. Iuris [v]. *Sunt munera quæ rei propriæ cohærent de quibus neque liberi, neque ætas, nec merita militiæ, nec vllum aliud priuilegium iure tribuit excusationem, vt est prædiorum collatio viæ sternendæ, angariorúmve exhibitio, hospitisque suscipiendi munus, nam nec huiusquisquam excusationem, præter eos quibus principali beneficio concessum est, habet.) Et si qua sint præterea alia huiusmodi.*

Addit gloss [x] *ergo neque clericus, neque ecclesia immunes sunt ab his muneribus & collectis patrimonialibus, quia vt prædia possideant, à lege humana est: sed quod ecclesia, & pro ea clericus ius decimationis & primitiarum habet, hoc est à lege Dei, & ideò principi pro suo episcopo subsit vt hic. & C. de sacrosanct.*

n lib. 5. arestorum ti. 24. aresto. 19.
o lib 33.
p in Camillo.
q lib. 2. de bellis ciuilib.
r libro 3. Enead 6.
s in l. fin § patrimoniorũ autem de muneribus lib. 50 P. ti. 4.
t in l. ab his oneribus. ff. de vacatio. & excusa munerum Leod. lib. 50. ti. 5.
v in l. sunt munera 11. eo. ti.
x ad verbum pontifex in d. l. fin § patrimoniorum, de muneri. & honor.

ecclef.l.ad instructiones, l. sacrosancta & c.de episcop. & clericis,l.de his & in authen.de alien.& emphy.§ si verò quis,colla.9.& de ecclesiasticis titulis,§.ad hoc,ead. colla. 9.& in decreto,11.q.1.can.sicque & ca.cum ergo. & ca. si tributum & ca.magnum quidem est. hæc ibi glossa. A

29 12.Potest 12. accedere, quod eius est legem intetpretari.cuius est condere [a].

a l.1.& f.C.de legib.

Ptinceps autem condidit legem, qua licet ecclesiæ relicta temporalia retinere,& ei legare [b].

b l.1. de facrofanct.eccle. C. ca Constantinus 96.distin.

30 13. Facit,quòd in negotiis quæ ad communem vtilitatem pettinent, æquum sit, vt personæ ecclesiasticæ ad quas pertinet quoque commodũ, contribuant: vt expresſè videtur decisum contra personas ecclesiasticas, ea ratione [c], in custodia murorum,quæ omnes & illos respicit & iuxta regulam genetalẽ, quòd oon sit fetendus is qui lucrũ quidẽ amplectitur,onus autẽ subire recusat [d].

c in c.peruenit c de immu.ecclesia.

d l vnic. § pro fecundo de ca du.tollen c.l f. §. fed cum, de furt C.cum similib vulgaribus.

31 Quæ omnia,certè vim maximam habent ad tria capita reducta ptæcipua,nempe,consideta- B ta potestate regis,necessitate, & rerum temporalium qualitate:tegi,temporalia & res temporales subiectæ sunt,& dispositio in potestate regis:& aliunde,sæpe necessitas,quod non est in lege licitum, efficere potest licitum [e]; amarissimæ leges necessitatis, quæ promiserunt Dauidi fugienti à facie Saulis & esurienti, edere de panibus propositionis,de quibus aliis quàm sacerdotibus,non licebat participare [f].

e c. quod non est de reg. iur. apud Greg. c. 2 de obser ieiunior c quanto, de consuet tud.

f 1.reg.c 21.

Effecit necessitas oblatæ mortis ab inimicis,vt contra præceptum legis Sabbatho etiam pugnauerint Machabei 1.Machab.2. di. c. quod non est licitum.ca.si nulla 23.q.f.fecit fames,vt etiam excusarentur discipuli Christi, quòd spicas aliotum vellerent satotum & ederent [g].

g D. Mathæi. c. 12. D Lucæ c 6.

Quamobtem & non erit forsan alienum à Dei permissione,proptet vrgentem oecessitatem imminentis hostis,iam obsidentis ciuitatem & mox C ingtessuri,si,& bona ecclesiæ &personæ quædam defensionibus accommodæ rogentur, & adhibeantur,& quo casu non patitur tempus consilium deferri atque à sommo pontifice peti authoritatem, & forsan impossibile est, superiores in hac parte intetcluso itinere adire, hìc enim verè non est contemptus nec Dei nec ecclesiæ, quia eo animo non fit vt iniuria cultui diuino inferatur & eius bonis, quæ certe si fieri possit, restitui ei debent.Et si fieri item posset, consulendum esset, etiam in summis illis necessitatibus& periculis vt presbyteri aliæque personæ ecclesiasticæ, dum alij arma tractarent, orationibus & lachrymis in ecclesia vacarent.cùm à Deo vera,cita, & certior haberi possit victoria, & facilis liberatio. sicque meliùs successura mihi videtur custodia ciuitatis, si iustitio etiam indicto, clerici in ecclesia suos cœlestis militiæ teneant strenuè spirituales ordi- D nes & atma spititualia diligenter tractent.

Quòd si summus pontifex possit non vrgente necessitate adiri,melius agetur, si consensus eius obtineatur, vt antè dixi;alioquin verè dicendum nec personas nec bona ecclesiæ onerari posse nouis vectigalibus vel tributis aut talleis: facilè autem summus pontifex concedere debet,si ei constet de oppressione populi, de paupertate & necessitate laicorum.

32 Non enim impugnantur leges imperatorum & regum, ex eo capite, quòd iniustæ dici mereantur ob causas ex quibus ad contributionem dicunt teneri ecclesias: illæ enim sunt iustissimæ & sanctissimæ, & quæ mouere debent ecclesiam ad subuentionem laicorum in iis necessitatibus. Sed reiiciuntur eo quòd disponant laici de rebus ecclesiæ & leges de illis constituant,bonas quidem,sed sine potestate qua destituuntur in tebus & personis ecclesiæ, quæ alterius sunt potestatis & iurisdictionis [h]. Nec maior est defectus quàm potestatis. Et iurisdicenti extra territorium,impunè non paretur [i].

h ca.bene quã d m.od dist c. f de reb eccle. non al en.

i l f de iurif. om iud. P

33 Necessitas aliquando Ludouicum 2. regem Siciliæ & comitem prouinciæ, propter exitiosum bellum illatum à nepote Carolo Duratio, qoi ius in regno Neapolitano prætendebat, prætextu cuiusdam iuris sibi cessi à Ludouico tege Hungariæ consobrino coëgit imponete ecclesiæ iure auxilij & subsidij etiam contributiones, non obstante constitutione Friderici Imperatoris [k].

k item nulla cõmunitas, de episcop.& clerici. C. Papus refert lib.5. arestorum,ti. e n aresto illo celebri finali.

34 Verùm cum necessitate, & consensu superioris, vbi dilatio locum habet, accedere debere docet c. 2. de immu. ecclesiarum, quod quidem non dicit potuisse laicos ecclesias compellere ad custodiam murorum, sed ex authoritate summi pontificis ita factum & per archiepiscopum Trecentem, cui potestas delegatur cogendi pto necessitate, ecclesiarum personas.

Sed in casu necessitatis, vbi facultates laicorum exhaustæ sunt, posse ex consensu personarum ecclesiasticarum aliquid exigi auxilij nomine, iam placuit consilio Lateranensi generali: quod, quamuis prohibuerit propria laicali authoritate exigi vel imponi, tamen ex consensu episcopi permisit alibi [l] tribus concurrentibus, vt notat Panor [m]. primò quod ipsam collectam deliberet episcopus cum clero, quia in his quæ totum clerum tangunt, non sufficit episcopum habere consensum tantùm sui capituli, sed tequiritur & totius cleri. quia neque episcopi ex arbitrio possunt onerare sibi subditos [n], & quod omnes tangit ab omnibus probari debet [o].

l in c.non minùs, 4. de immunit. eccles.

m ibidem li. 5. num. 5.

n cle.1.in fine, de censib.lib.3 tit.13.

o regula iur. quod omnes.

Ex qoo occurritur collusioni quorundam episcoporum, qui cum principibus & laicis auidis ad colligenda, vel meliùs rapienda bona ecclesiastica, possent temerè auxilia illa principibus vel communitatibus contra clerum permittere.

Sed & in eo consulitor ipsorum episcoporum securitati, qui alioquin si ex illorum solo consensu hæc contributio penderet, non auderent potestatibus armatis illa subsidia ita facilè negare,prout facient cùm ab ipsis solis non pendete docebunt, sed à toto clero, cui indulta sunt iure diuino & homano illa priuilegia immunitatis.

Secundò requiritur, quòd ista subsidia petantur & soluantur imminente maxima necessitate, vel vtilitate ciuitatis vel regni suadente.

Tertiò quòd facultates laicorum, non suppetant.

Quartò hodie requiritur quoque quòd consulatur ea de re summus pontifex, ex alio concilio Lateranensi [p].Quod habete potest rationem,quia tanta est hodie audacia & inuidia,&c, vt textus loquitur,[q] impertinentia laicorum, vt facile vel minis,vel coactione,cletum ad consentiẽdum compellere possent,etiam sine necessitate vrgente. & proinde sub pœna excommunicationis, ne id fiat inconsulto pontifice,vetitum est.

p in c. aduersus 7 de immunita.eccles.

q in d.c. aduersus.

Alia ratio,quòd hoc priuilegium immunitatis, toti clero & in fauorem ordinis fuit concessum: & proinde à singularibus clericis, etiam in

sui

sui præiudicium renunciari non potest[a], ideò requiritur consensus summi pontificis, qui causa cognita, ex iusto potest dispensare.

Sed & Panor[b]. *Putarem, inquit, tamen quòd vbi tanta necessitas immineret, quod non posset sine alterius scandalo & periculo haberi prius recursus ad Papam quod sufficeret tunc deliberatio episcopi & clericorum, argum. l. tutor qui repertorium. De administratio. tutor*[c]. *Tutor qui repertorium non fecit quod vulgò inuentarium appellatur*, inquit Vlpian. *dolo fecisse videtur: nisi forte aliqua necessaria, & iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit.*

Notat & idem Panor.[d] dispositionem[e], nempe; vt requiratur summi pontificis authoritas ad imponendas contributiones rebus & personis ecclesiasticis, quando expensæ faciendæ essent ad communem vtilitatem rerum propriarum ecclesiæ, & laicorum, vt si latrunculi vel hostes vastarent vel vastaturi essent res proprias ecclesiæ, tūc enim deberet ecclesia contribuere, sed non ad solam deliberationem laicorum. vnde, inquit, ad hoc pondera, quod cum ad hæc onera possessiones non sint obligatæ: sed collecta est imponenda personis contemplatione rerum, oportet quòd clerus & populus principaliter conueniant, & deliberent super hac exactione redimēda, nec totius populi deliberatio obligabit clerum, nec contrà. cum enim agatur de vtilitate vtrorumque, oportet vtrorumq; cōsensum interuenire, & quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari[f]. In similibus etiā concernentibus clerum & populū, vtriq; debent vocari[g]. Si tamē clerus nollet absque causa legitima consentire, populus poterit officium superioris ecclesiastici implorare, vt cogat clerum ad consentiendum & contribuendum[h].

35 Forsan excusari poterit ob necessitatem factum Ioas & Ezechiæ, vt supra proponitur argumento 1. & 2. quamuis Ioas male perierit necatus à seruis[i]. Ezechias autem, præsumitur reddidisse quæ acceperat à templo Domini, quia postquam liberatus est ab obsidione Sennacherib, fertur valde ditatus & thesauros congregasse, eo: quòd etiā & ipse de cultu Dei & alimētis Leuitarum, valde legatur fuisse sollicitus[k]. Neque etiam quod per perturbationem factum est, imitandum est[l], dum agit de facto Loth dum obtulit filias stuprandas, vt cōseruaret hospitum pudicitiam.

36 Nec obest quod 3. & quarto loco adfertur ad ius regis pertinere vectigalia, & onera rebus imponere & personis, & quòd omnis anima potestatibus sublimioribus debet esse subiecta. Nam hæc vera sunt quidem, & potestas regibus data hæc est, sed in personas tātum sibi sobiectas, non in alias, puta alterius regni & subiectionis: de idoneis enim dispositio intelligitur[m].

Sublimior potestas imperatoris & regis dicitur, inter eos qui tēporalia ab illis suscipiūt: at excellētior in specialib[n] ordo ecclesiasticus, qui imperatori nō subiicitur[o], imò omnes principes subiici debēt sacerdotibus & episcopis, dicebat D. Petrus[o].

37 Reliqua verò quæ citantur, in temporalibus principem secularem potestatem habere imponendi & exigendi tributum, etiam si ab ecclesia vel ecclesiasticis possideantur, egent distinctione, & bonorum, & exactionum, seu munerum impositorum, aut petitorum.

Non enim possident ecclesiæ aut clerici bona vnius generis, aut eodem modo aut iure. Sunt enim quædam possessa ab ecclesia iure diuino assignata, vt primitiæ, decimæ, oblationes, A quæcunque de propriis & licitis rebus ecclesiæ à fidelibus offeruntur: possidet autem nomine Dei cui offeruntur præcipue in signum superioritaris, & ipse vsum personis quæ illi deseruiunt concessit.[p]

Quæ omnia interdicūtur in distributione & dispositione, potestati singulari, sub pœna sacrilegij[q].

Alia sunt bona ecclesiarum temporalia immobilia & mobilia, ea aut sacra vel consecrata, alia nequaquam. Quæ sacra sunt extra commercia quoque hominum, multo magis & locorū sunt[r], diuini iuris sunt res sacræ & religiosæ: quod autem diuini iuris est, id in nullius bonis est[s], semélque Deo consecratum non debet in prophanos vsus conuerti.

38 In temporalibus aliis nō cōsecratis, sed oblatis & relictis ecclesiæ, vel possessis ab ipsis personis ecclesiasticis iure patrimonij, à non vxoratis B tamen, sed viuentibus clericaliter, munerum & indictorum seu exactionum obseruatur distinctio vt si prædia quæ ad ecclesiam peruenerint, sint tributaria, aut obnoxia oneri reali purè quod rem sequatur, & non exigatur ratione personæ: dicuntur hæc prædia transire cum suo onere antiquo, quo onerata erant antequam peruenirent ad ecclesiam, aut personas ecclesiasticas, secundum Barthol.[t]

Et res quælibet generaliter cum suo onere trāsit[v]. Nemoque plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habeat.[x] Sic agri ecclesiarum dicuntur soluere tributa, & non ecclesia[y].

Quamobrem quando principes nō recognoscentes superiorem, donationes exercuerunt in ecclesiam pleno iure, ex eo fine aliquo onere, dominia in eam transtulerunt irreuocabiliter, si nulla est retentio specialis[z]. Neque ideo opus est eccle- C siam petere immunitatem aliam in illis, à principibus donantibus, quam vocant amortizationem, seu facultatem & potestatem retinendi donata. Quando verò ecclesia acquirit ab aliis quam à rege prædia tributaria, aut quæ feudalia & onere seruitij vel tributi onerata sunt, nō potest tunc ecclesia quæ iustitiæ cultrix est, in præiudiciū onerum reipublicæ & alterius, talia sine onere retinere: sed ita debet, aut eū principe agere, vt remittatur hoc tributum, aut dare eo permittente retentionem, hominem viuentem, morientem, & confiscantem, qui talia debita pro ecclesia subeat & soluat. aut tenetur bona illa emancipare, seu vendere. Idipsum dicimus si quando aliæ res quàm feuda acquirantur ab ecclesia quæ tributariæ sint, & debita territoriorum imposita antea habeāt: & debebit ecclesia, vel procurare ad principem ius morticinij, vocant *admortissement*, & soluere inde D nitatem dominis locorum, aut illis dare hominē laicum, qui in casu mortis & confiscationis, faciat locum dominicalibus iuribus, de quibus latè disputatum videbis & conclusum per arresta apud Papum[a]. Hinc pendet ratio resolutionis quā adfert Panorm. ad c. non minus, in fine de immunitate ecclesiarum, quòd clerici quidem hodie non tenentur ad gabellas, quæ imponuntur in vino & simil. per iura allegata ex iure pontificio & per auth. item nulla communitas, de sacros. ecclesiis tamen, si gabella fuisset imposita pro oneribus ad quæ tenetur ecclesia, teneri: quia tunc succedit loco oneris, vt ait Bart. ad l. ad instructiones. vide Felin. ad c. quæ in Ecclesiarum. versi. *de gabellis*, de constitutio.

39 Hic non opponēdum quod decisum est ab

 Al-

Marginal notes:
a c. si diligenti de foro compet.
b ad c. non minus. 19 de immunitat. eccles.
c lib. 24 tit. ...
d ad d. c. non minus, nu. 19
e c. aduersus.
f clem. 1 de elect. ... c. ad n. 6. de offic. archid.
g in c. fi. de fet. c. ad cle. fib.
h vt in simili in c. nullus de iure patrona.
i 4 Reg. c. 14.
k 2 Paralip. c. 31. & 32.
l ex. quod ait, 14 distinctio.
m l. vt gradatim. de mune rib. & honorib. P.
n in c. 2. illud 5 solitæ & de maiori. & obedien libri. decret. 31.
o omnes principes, 4 eo tit. & hæc alibi in Synagmate dixi.
p cano. omnes decima 16 q. 1. c. tua nos, in 2. de decimis Leu. 27. vers. 30. Numero 18 vers 21. Deut. 14. vers. 28.
q c. c. vt fa capenfis 13. de verbo sign. c. qua sacerdotes 13. & c. penul. & fin. 10.
r l. inter stipulantem, 83. §. sacram vem de verbor. oblig lib. 45.
s Caius in l. 1. & Martian in l. in tantum §. sacra res de rerum diuisio. l. i. P Ti. 7. Institutis in §. vni versitatis vers. nullius de rerum diuisio in institutio. Iuris ciuilis.
t ad l. referipto, de munerib. & honori.
v ad l. placet de sacro sanct. eccl. facit l. imperatores de publica. & vectig. P. l. 1 de exactor. tribu. li. 10 c. l. forma, de censib. P. cum simil.
x vt in c. pastoralis, c. de decimis. c. ex inquisitione de pignori.
y l. si quis Lace. 42 16. q. 1. ca. cum nō sit in hominem, de decimis.
z l. qui taberna & l. alienatio, de contrae. empto. P. reg. nemo plus vires l. fi creditor, de distract. pigno P. cum similibus in cap. fi tributum, ca. magnum, 11. q. 1. c. ergo 1 quicquid 10. com. prædior. lib. 8. P. tit. 4. & Paul. in l. si quis ... de feudo vrbano prædior.
a lib. 1 Rhapsodia arrestorum tit. 4.

A Alexandro 4. in c. 1. de immunitate ecclesiarum in sex. non licere talliarum vel collectarum impositarum ob bona, nec solutarum prætextu iniûgere ecclesiæ extra manum suam bona acquisita ponere. Nam illud pertinet ad tallias, non ad bona realia, quæ adhærebant rebus antequam peruenirent ad ecclesiam, erántque tributa ordinaria & canones sic intelligenda l. placet 5. de sacrosanct. eccles. iuxta l. fi. de exactorib. tribu. lib. 10. C. ti. 19.

40 Sed & notat glossa casualis, ad d. c. 1. Alexandri 4. quod illud c. non seruatur in regno Galliæ, quia compelluntur ecclesiæ ponere extra manum bona de nouo quæsita: quod intellige, nisi ius morticinij seu amortisationis impetrauerint à rege, cuius interest bona temporalia ad ecclesiam vel capitula, vel alias personas, vel loca, quæ dicuntur manus mortuæ, transferri. quia inde minui possunt vires regni, transeuntibus rebus iure perpetuo, ad personas quæ viuere censentur perpetuò: & ideò principes priuantur iuribus quæ acquiruntur ex morte vel delictis possessorum, vel ex mutatione dominorum. imò quòd res eximantur à commercio hominum, quòd fiant inalienabiles vt religione perpetua eius patrimonium sit perpetuum[a]. Et quia dictum est, dominia rerum distributa iure imperatoris[b], Potuit princeps rebus temporalibus in traditionibus earum, legem imponere, vt in manus mortuas sine eius authoritate non peruenirent[c]. nec est odio ecclesiæ inducta hæc constitutio prohibitionis, sed bono publico. Non enim ecclesia fundata est in bonorum possessione, sed in contemptu temporalium, dicentibus discipulis, Ecce nos reliquimus omnia[d].

Neque quicquam detrahitur à possessione ecclesiæ, quia illi bona conseruantur intacta & sine onere: sed hac prohibitione cauetur ne temerè in præiudicium quorum interest trāsferantur bona, & cogantur laici pauperes onera omnia subire.

Dicunt & aliqui, antiquitùs bona permissa fuisse immobilia, vt præpositi iis vēditis, vel ex fructibus pauperes alerēt, & tamē contra cōtigisse vt ex fructibus opes auxerint, immobilia immobilibus iũxerint, proximos ditauerint pauperibus contēptis.

Sunt & aliæ rationes amortisationis, redactæ ad ius priscum sacerdotum & Leuitarū, quibus non erat permissum lege diuina, immobilia inter tribus vndecim Israel possidere[e]. His addunt plura quæ displicent pluribus, de quibus & confutatione eorundem, tractarunt plures[f]. Contrariam tamen partem, in aliquibus nationibus ex vsu, lege, & consensu, iam cleri receptam, videmus. vt in Italia, locisque aliis Romano imperio subditis, & à longo tempore: & seculo D. Hieronymi, vt liquet ex eius expistola, & ex D. Ambrosio epistolarum li. 5. epi. 31. In Hispaniis, vt tradit Petrus Belluga Hispanus in speculo principis, rubrica 14. vbi & amortizationem definit translationem rei immobilis iussu principis in manum mortuam factam. per vniuersam quoque Galliam seruatum hoc ius principi soli traditur[g].

Idque ab omni æuo[h], in Belgia, idipsum ius per Burgundos principes receptum legibus latis, quas firmauit & amplificauit Carolus V. Imperator[i].

41 Placuit autem, vt si legetur res ecclesiæ, & ipsa Deo ita consecretur, redimatur & sumptibus hæredis iure morticinij donetur, vt pronunciatum in senatu Parisiensi 27. Martij 1558[k]. Vel si ecclesia emerit, ipsa pretium det rei Deo cōsecratæ, domino conquerenti iuxta expressum textum[l].

a vt ait Liberius nulli: 14. C. de sacrosan. eccl. l. nulli, de rebus eccle. nō alien. ca. non liceat Papæ, ca. sine exceptione, 12. q. 2. cum similibus.
b ca. quo iure 8. dist. c. si quis cau. 23. q. 7. §. cum ergo vers. his ita respondetur. 11. q. 1.
c l. in traditionibus, de pact. P.
d D. Matthæi c. 19. vers. 27.
e Numer. c. 18. vers. 20. Deutero. c. 10. vers. 9. & c. 18. vers. 2. Iosue c. 13. vers. 14. & 33. Ezech. 44. vers. 28.
f Panor. consil. 26. 62. & 63. & ad c. relatum, de testamen. Ioh. Andreas, ad c. fin. de immu. eccl. in sex. Chassā. ad consuetu. Burgon. ti. des mains mortes. § 10. num. 50. & aliis.
g Ioan. Faber. ad l. quoties. C. de rei vindi. Papon. ad consuetudines Borbonij, §. 25 & 479.
h vt tradit Guillelmus Benedictus, ad c. Raynutius, ad verba, et vxorem nomine, num. 3. & 4.
i P. Pekius tracta. de amortiza. bonorum, c. 4. & 5. 6.
k vt refert Papon, lib. 1. Arrestor. ti. 14. argumento l. si hominē quem ignoti dederas, 88. de leg. 1. & l. penul. §. fi. de lega. 3.
l ca. 2. compe. rimus, 14. q. 6.

42 Quòd si agatur de tributis, & oneribus seu vectigalibus, imponendis rebus iam incorporatis ecclesiæ, vel quæ sunt effectæ personarum ecclesiasticarum non vxoratarum vel dominij earum, dicendum est, nullas collectas aut onera extraordinaria, qualia sunt indictiones & superindicta ob bellum vel aliam necessitatem publicam postulata, imponi posse: siue sint munera personalia, siue mixta, quæ personis imponuntur pro rebus, etiam si res antequàm peruenerint ad ecclesiam, vel ad personam ecclesiasticam, fuissent in libro censuali, quem vocant Galli *cadastre*, descripta. Et sic resolutum & iudicatum tradit Guido Papæus decis. 381. & se ipsum corrigit, quòd ante contrarium respondisset, in decis. 79. Idque etiam defendit Baldus ad l. placet, de sacrosan. eccles. excepi non coniugatos, qui vti tamen dicuntur priuilegio clericali in duobus tantùm, nempe B in decisione ca. si quis suadente diabolo 18. q. 4. & ne pro delictis ciuiliter aut criminaliter trahantur coram iudice seculari[m]: nam illis vtuntur tantùm priuilegiis, si tamen viuant clericaliter, aliis non: non coniugati verò & ex ordinibus ecclesiasticis, aliis vtuntur.

53 Singularis mihi hîc videtur obseruanda distinctio Panormita. qui postquam in hac quæstione aliorum distinctiones tradidit[o], suam addit, *Tertia*, inquit, *opinio & verior est, in quæstione, an bona transeant in ecclesiam aut personas ecclesiasticas cum onere suo, quòd aut illa bona habebant onus perpetuum annexum & inuariabile, & tunc transeunt ad clericos cum oneribus suis. facit Clem. 1. de censib. & quod ibi notatur. aut onus non erat tale, vt fiunt istæ descriptiones quæ fiunt hodie: quia æstimantur bona cuiuscunque vt soluant plus vel minus secundum impositionem collectæ: & ad ista onera non tenetur ecclesia vel clerici: quia* C *non potest dici, quòd sit onus annexum possessionibus, cùm non sit perpetuum, sed variabile, & quandoque imponitur personæ pro rebus: quare cùm perueniunt ad ecclesiam, debent censeri iure ecclesiastico, iuxta textum in c. vni. de iure patro. in sex. l. fiscus, de iure fisci* P[o]. Quamobrem, si bona superuenerint personis ecclesiasticis, non coniugatis, successione paterna vel cognatorum plebeiorum, vel si à plebeiis acceperint vel emerint, aut alio modo acquisierint, quæ dum erant apud illos, in catastris erant registrata, & obnoxia vectigalibus, talliis & gabellis, non tenentur ad dictas vel similes contributiones, quia ex mutatione personæ mutatur conditio rei[p], expressè Papeus decisio. 382. & 261. vbi ait, capellano moriente, relicto hærede homine laico, inuentarium fieri debere bonorum per curiam secularem, non per ecclesiasticam; quia bona quæ erant affecta priuilegio clericali, desierunt esse ecclesiastica, & D conditionem hæredum sequuntur[q], per l. fiscus, de iure fisci. P. vbi mutata persona mutatur status rei, quoad priuilegium possessionis. Quid autem statuendum sit si aduenerint bona communia ecclesiastico cum laico, num debeantur onera integra, vel nulla. Vide Speculatorem titu. de clerico coniugato, versic. *huiusmodi autem*. Bartol. ad l. rescripto, de muner. & honor.

44 Priuilegia porrò Immunitatis ab omnibus oneribus, talliis, exactionibus, imò à refectionibus itinerum, viarum, murorum concessa sunt ecclesiis & personis ecclesiasticis, vt docuimus antea ex iure diuino & pontificio per c. non minùs. c. aduersus, de immuni. eccl. c. 1. c. quanquam, c. clericis, eo tit. in sex. Clem. fi. eo tit. &

m in c. vni. de cleric. coniugatis in sex.
o in c. si. num. 12. de vita & honesta cleri.
o Et hanc opinionem tenuit Iohannes de Ligna. ad cle. presenti, de cēsib. Arch. ad c. 2. de immuni. eccle. in sex.
p vt ait Bartol. ad l. per procuratorem, in fi. de acquiren. hæred. iuxta c. de clericis de immu. ecclesiar. in sex.
q per casum l. per procuratorem, § 1. de acquir. hære. P.

tit. & alibi. Atque etiam tractatur nominatim in d.cap.non minus. de exemptione à contributione fossatorum, & aliorum communium negotiorum reipublicæ. Quare & illa l. ad instructionem, & similes quæ volunt contribuere debere bona ecclesiæ, ad murorum, itinerum refectionem, ad traductionem exercitus, angarias, similia non sordida, vt dicunt, munera, sunt abrogatæ: tum quia, vt sæpe dixi, Reges, Imperatores, & alij principes, non possunt imponere legem ecclesiasticis personis aut rebus [a].

a c. ecclesia sanctæ Mariæ, c. quæ in ecclesiarum de constitution.

Tum etiam, quia per nouellam Friderici postremam, expresse hoc videtur prohibitum, vt contra libertatẽ & priuilegia ecclesiæ [b], & ita nominatim se respondisse & consuluisse, & iuxta consilium suum iudicatum fuisse, tradit Panor [c]. Neq; aliter consuli tutò posse ait, cùm summa sit ratio, quæ pro religione facit [d]. Sed & non recipi dictam l. ad instructiones glossa ibi notat, & gloss. ad can. generaliter, §. nouarum 10. q. 1. Iohan. Andreas Panor. ad d. c. non minus.

b auth. Item nulla communitas. C. de episco. & cler. c. ad e. non minus, nume. 17. & 18. de immunit. ecclesia. & consilio 3. volum. 1. incipiente super casu cõtra legem ad instru ctiones.

d l. sunt personæ de rel. gio. & sumpt. funer.

45 Nec obest quod dicatur, bona ecclesiæ & pauperum & redemptionis captiuorum esse: hoc enim verum est, quando necessitas ecclesiastica vrget, & deficiunt facultates omnino pro redimendis pauperibus, non aliter. Sed hinc non sequitur etiam, vt possit cogi ad contributiones communitatis à laicis vel principibus, sine authoritate summi pontificis, & nisi etiam cùm deficient facultates laicorum [e].

e d. c. nouimus & c. aduersus, de immu. eccl. ca. iam citato. §. fin. 23. q. 8. ibi quod tamẽ hoc ipsum nõ fi e Romani pontificis cõsensu fieri debet.

Sed & bona ecclesiæ, non sunt tantùm dicata pro pauperibus principaliter, sed pro cultu diuino conseruando, & si tolleretur à tyrannis postea restabiliendo, & pro alimentis eorum qui Deo ibi inseruiunt [f]. Sed & statutum, vt vltra decimas, primitias & oblationes, separatæ certæ possessiones & vrbes essent ex possessionibus C distributis aliis tribubus, quæ darentur filiis Leui ad habitandum & nutrienda animalia sua, iuxta verbum Domini [g]. Atque datæ sunt quadraginta octo ciuitates Leuitis cum suburbanis possessionibus [h].

f ca. nemo. de consecra. distin. 1. numer. c. 18 vers. 6. & 24. Deuter. c. 10. vers. 9. & 18 Iosue 13. vers. 14 ca. vul terrine, ca. quatuor de redditibus, 12. q. 2.

Ezechielis etiam c. 45. diuisio fit totius terræ promissionis in quatuor partes, post separatas primitias Domino; quarum prima sacerdotibus & templo deputatur, altera Leuitis, tertia ciuitati, quarta principi, & iussum ibi, vt princeps contentus esset sua parte, nec depopularetur partes populi seu sacerdotum & Leuitarum.

g num. c. 35. vers. 2. Iosue c. 21.

h d. c. 35. num. vers. 7.

46 Nec obsunt exempla, & senatusconsulta adlata per Papum, quibus aliquando fuerunt in Gallia personæ ecclesiasticæ compulsæ ad refectionem murorum, & alia onera stipendiorum contribuenda, nam exempla necessitatis vrgentissimæ, non constituunt regulam: sed potius exceptionem D regulæ [i]. Rursum priuilegium concessum existimatur regibus Galliarum in perpetuum per Bonifacium 8. antequam Philippo Pulchro infensus esset, de imponendis vectigalibus, vel colligendis auxiliis ab ecclesia dum expediret reipublicæ: cuius priuilegij & constitutionis facit mentionem Guillel. Benedict [k]. Bulla extat Bonifacij inserta & transcripta in libro liliorum, cuius tenorem refert Feraut in iuribus & priuilegiis regni.

i ea quod non est licitum, de regul. iur. apud Grego.

k ad ca. Raynutius in ver ba & vxorem nomine, nume. 136. de testam.

Nec ad rem facit, quod ipse Bonifacius 8. reuocauit hoc priuilegium & alia similia, in cap. clericis §. fi. de immunita, ecclesia. in sex. Nam postea Clemens 5. in consilio Viennensi, expressè reuocauit illam decretalem Bonifacij incipientem A *clericis*. In Clem. vni. de immunita. ecclesiarum, propter scandala quæ inde oriebantur, & restituit concilium simpliciter Lateranense, quo non licet exactiones vllas ecclesiis imponere sine authoritate summi pontificis, & consequenter restituit aut conseruauit priuilegium concessum regi Galliarum, propter singularia beneficia, quæ collata sunt à regibus Francorum seu Gallorum in sedem apostolicam, quæ meruerunt maiora priuilegia, concessa aliquando non solùm in bona ecclesiastica & beneficia & inuestituras, sed etiam in ordinationem sedis apostolicæ eis concessa [l]. Quin & liberales summi pontifices in auxilium regni permiserunt regibus aliquando colligere auxilia ex beneficiis ipsis, quæ decimarum nomine appellantur.

l cap. Hadrianus. in vrroque, 63 distin. cum simil. b.

Sic cùm inuaderetur Franciscus primus, anno Domini 1522. vndique ab inimicis, nempe in B Italia, in ducatu Mediolani, ab Hispanis, Italis & Alemanis in Picardia, à Flamingis, Sicambris & Anglis: in Campania ab Alemanis: in Aquitania & Vasconia, ab Hispanis, vi illius bullæ Bonifacianæ, petiit subsidium ab ecclesiis Galliæ: compulsus necessitate, in qua, vt diximus, etiam sine authoritate summi pontificis dum tempus non patitur dilationem, princeps repentè inuasus & imminente periculo regni, potest petere subsidium ab ecclesia, si modò sit princeps qui non habeat superiorem [m].

m vt tradit Lucas de Penna, ad l. 3. de quib. muneribus nemini liceat se excusare, lib. 10. ca. Ludouicus Roma in l. si vero. § de viro, solut. mat. P

Sed & habet rex Galliæ ex speciali priuilegio Martini 5. Papæ, vt possit subuenire per se vel suos iudices, ecclesiis, in causis possessorum seruum temporalium, & beneficiorum ecclesiæ. cuius bullæ verba refert Guido Papæus decisio. 1. quibus apparet antiquam consuetudinem regni Galliæ, quæ habet cognitionem interdictorum de possessione etiam rerum ecclesiæ, & beneficiorum, fuisse confirmatam ad petitionem Caroli VII. regis: quod & refert idem Guido Papæus decisio. 552. numer. 8. Regi itaque Galliæ, aliquando, maximè, ex necessitate, singulari iure, & noua subsidia imponere rebus temporalibus ecclesiæ poterit: aliis non vtique non priuilegiatis non licebit, neque ducibus, comitibus: aut aliis heroibus in regno Galliæ etiam constitutis. cùm & hoc ius imponendi nouum vectigal, regio iuri adhæreat [n].

n per ca. super quibusdam. de verbor. signifi. c. vni. quæ sint regaliæ, in vsib. feudo.

47 Neque etiam contra ecclesiam vel personas ecclesiasticas, potest noui subsidij prætextus obiici, quòd negotia pro quibus postulantur pertinere dicantur ad vtilitatem etiam personarum ecclesiasticarum, puta ad communem defensionem patriæ, vel eius conseruationem, ad ciuitatem communem reficiendam, vel similia: & quòd videatur æquum vt qui sentiunt commodum, sentiant quoque partem oneris.

Nam hoc verum esset, primùm si via ordinaria ecclesiasticæ personæ conuocarentur cum laicis, vt de ipsa re constituerent, quod omnes tangit ab omnibus approbari debet [o].

o Clem. 2. de ccusib. & c. ad hoc de offi. archi. c. quod omnes. de reg. iur.

Vel si laici vellent, iure pontificio vtentes, interpellare clericos coram suo episcopo. At propria authoritate velle iudicare & onerare bona & personas ecclesiæ, hoc non est vllo iure receptum.

Neque necessaria omnis defensio, quæ confert vtilitatem ecclesiæ, exigere debeat ab ecclesia auxilium de bonis aut personis, siquidem laici ad hoc tenentur ex officio, defendere inquã ecclesiã, bona eius, & personas, tanquam filij ecclesiæ.

Quemadmodum & curiones, & qui bona habent ecclesiastica & munus deseruiendi cultui diuino, tenentur orare, & Deum interpellare, pro salute communi & animarum laicorum, etiam si nouis non iuuentur largitionibus.

Qui accipit mercedem, vt faciat quod facere debet alioquin, turpiter accipit, & ad restitutionem tenetur etiam legibus ciuilibus [a].

a l. si de cond. ob turpem causam, lib. 12 P. titu. 2.

Princeps minister Dei est, defendénsque ecclesiam Dei, vt & populus, suo officio fungitur, & ob id mercedem ab ecclesia petere non debent. imò postquam hæc strenuè gesserint, dicere ex Christi doctrina debent [b], *Serui inutiles sumus, quod debuimus fecimus.*

b D. Lucæ ca. 17. vers. 10.

Quòd si quis obiiciat, aliquando principes exegisse a personis & bonis ecclesiasticis & vectigalia, & munera personalia, patrimonialia, & mixta, nihil moror: neque ea constituunt id quod fieri debet, nec disputamus num factum sit, vel num de facto fieri possit: nam hoc & tyranni poterunt sibi arrogare iniustè, qui etiam aliquando conati sunt ipsam religionem opprimere, & ministros eius oppresserunt, & ferro, igne, suppliciis crudelissimis persecuti sunt: sed quæstionis nostræ cardo versatur, num de iure fieri ita possit & liceat.

48 Verùm adhuc, licitum puto iure pontificio, exigere gabellas, portoria vectigalia iustè à laicis principibus constituta, vel ab hisqui ius imponendi habent, à personis clericorum si negotientur, & de his in quibus negotiantur, etiam sine permissione summi pôtificis aut episcopi: vt habetur expresse in Clem. fin. de censib. dum statutum, non posse exigi guidagia, vel pedagia, de rebus propriis ecclesiæ, vel personarum ecclesiasticarum, quas *non negotiandi causa* deferunt vel transmittunt. Ita & in c. quanquam 4. de immuni. ecclesiar. ibi, *non negotiationis causa*.

Dum enim laicorum subit negotiationes clericus, si tertiò admonitus noluerit à negotiatione desistere, ipso facto amittit priuilegium clericale, in eo, quòd possit legibus negotiationis laicorum contineri [c].

c in c. fi. de vita & honesta cl. r. c. lib. 3. tit. 1.

Necessarium tamen est, priùs eum tertiò admoneri per diuersas vices, & non vna peremptoria pro tribus, antequam priuetur priuilegio clericali etiam in negotiatione [d]. Neque etiam clericus negotiatus perdit omnia priuilegia clericalia, sed tantùm non soluendarum gabellarum, & alia quæ pro negotiatione debentur. Imo videtur dicere gloss. ad dict. c. fin. de vita & honest. quòd non perdat priuilegium fori, Panor. ibi numero septo. Quanquam in hoc ego subsistendũ putarem, si tantùm ageretur de administratione rerum temporalium, vt de conductione earum, pro quibus in Gallia, posset tantùm conueniri coram iudice seculari, iuxta id quod sæpe decisum est, arestis [e]. Nisi me aliunde impelleret, quod hæc actio videtur esse personalis & pro negotiatione, in qua forum legitimum personæ ecclesiasticæ, ecclesiasticum est [f]. auth clericus, de episco. & cler. ca. & per regulam generalem, quod actor sequitur forum rei [g].

d vt notat Panor. in dicto c. f. num 5. peril. lum tantum de vita & hon. cler. gl. cler. coniuncto & vol. quod & volunt glossa, ad Clement. c. de vita & hon. & cler Iohan. Andr. ad ca. ex tuæ. dec cr. nõ residents.

e quorum meminit Papon li. 1. Arestorum ti 5. arest. 9 & 10.

f c. 4. de foro cõp. tt. vel cleri apud proprium episcopum conueniant. nouella 83.

g c. cum sit generale, 8 de foro, comp. l. iuris ord nem, de iuris omn. iudi. C. cum similib.

·49 Ex licentia summi pontificis etiam permissæ fuerunt regibus & principibus aliquando exactiones aliquarum decimarum à sacerdotia possidentibus, vt docui [h], vt anno 1500. quo tempore Cæsar Maximilianus primus de bello Turcarum, Imperij conuentum agebat Augustæ, decretum fuit mittendam esse legationem ad

h lib. 2. syntagmatis iuris cap. 20.

A pontificem Alexandrum sextum, vt rempublicam ope consilióque iuuaret, & prouentus annatarum, hac potissimum de causa concessos olim, in hunc vsum contribueret [i].

i Sleidanus li. 4.

Dauidi Brusio Scotorum regi, magna vi auri redempto à suis, & in Scotiam reuerso summi pôtificis ac prelatorum consensu, ecclesiasticorum redituũ decima pars liberaliter donata est [k].

k Hector Boethius lib. 15. 11. & Chronic. Germanorum.

Refert H. Mutius [l], anno Domini 1282. Honorium Papam pro inferendo bello in Turcas laborasse, & misisse cardinalem episcopum Tusculanum in Germaniam, qui Herbipolim conuocauit omnes prelatos & magistratus ecclesiasticos & seculares, adfuisse quoque Rodulphum, ibique tractasse de subsidio ad id bellum, & petiisse legatum quartam partem prouentuum ecclesiasticorum, ad quatuor annos: neminéque resistente, B vnum solum nomine Probum episcopum Tullensem, denegasse, & multa loquutum de officiis ecclesiasticis bonisque ecclesiarum & vsu illorum effecisse, vt vno consensu negauerint vniuersi prælati se id quod postulabatur daturos: tamen factum esse vt hic Probus paulo post ab episcopatu deturbatus retrusus fuerit ad fratres suos mendicantes diui Francisci ex cuius ordine erat. Tempore quo Veneti gesserunt bellum contra Baiazetem regem Turcorum, Alexander 6. pontifex Maximus, omnium prouentuum, qoibus sacerdotes in Imperio reipub. fouerentur, partem plus tertiam Venetis concessit, cardinalium sacerdotiis exceptis [m].

m Bemb. lib. 5. histe. Venetæ.

Quum etiam Solymanus Turcarum Imperator Pannoniam repeteret anno 1531. exhausto pontificij imperij ærario, in senatu Cardinalium decretum est, vt quinque decimæ sacerdotiis imponerentur immunitate concessa sacerdotiis C Cardinalium, quæ res minores sacerdotes sacratásque virgines & sacras hospitales domus vementer afflixit. Nam exactores cum Imperio in prouincias emissi, dum priuato quæstui studerent, incredibili acerbitate, humana & diuina perturbabant: adeò vt plerique sacerdotes templa desererent, & passim sacrata vasa, & antiqua donaria conflarentur. erant qui prædia dicata altaribus venditarent, vt decimæ soluerentur. Neque honestissimus sacri belli prætextus, neque extrema prope necessitas inuidiam leniebat: quoniam cardinales qui opima sacerdotia possiderent, immunes euaserant, quasi illis, inquit Iouius [n], ad tuendam Romanæ aulæ amplitudinem, de solito vitæ splendore nihil remittere moderarique liceret, cùm ex aduerso plerísque egentibus vltima vitæ alimenta raperentur.

n li. 30 historiæ.

Alexander 6. etiam pont. in vsum belli Galli- E ci, pecuniam omnem, sedis apostolicæ authoritate in Hispania, belli sacri nomine quam cruciatam appellarunt, coactam Neapolitano regi concessit: quam tamen pecuniam, nisi contra religionis Christianæ hostes, nefas erat consumere [o].

o vt tradit. Guichardinus lib. 1.

Permisit Francisco I. eius nominis Gallorum regi, Leo 10. pontifex Florentinæ congressus, vt in Gallia citeriore & vlteriore, sacerdotiorum reditus binis decumationibus decumaret [p].

p vt scribit Sabellicus libr. 6. supplem. ex Paulo Iouio.

Paulus 3. quoque pontif. in bello Germanico, contra protestantes, anno 1546. permisit eo anno Carolo 5. Imperatori dimidiam partem bonorum ecclesiæ sumere per Hispaniam: & ex annuis prouentibus monasteriorum Hispaniæ distrahere, donec ad aureorum millia quingenta

consi

conficeret, ea lege tamen, vt de suis bonis tantundem illis inuicem oppignoraret [a].

a Sleidanus li. 17.

De conseruatione ærarij.

CAP. VIII.

NON sufficit principi habere, vel inuenire in regno vel principatu thesauros ingentes, aut dare operam cogendis, vel exigendis, nisi proba administratione illos conseruet. Fuerunt enim plures, qui & copiosissimis thesauris inuentis abusi sunt & multo magis nocuerunt reipublicæ in illis malè dispensandis, quàm alij in pessimè conquirendis.

Debet itaque in primis animum intendere, ne que censum publicum debent, quæ damonij sunt, à quoquam vel patientia, vel distractione præmortuorum vel anteceßorum principum priuatim retineantur. Hoc enim pro axiomate habere debet, ea quæ supremæ dominationis vel subiectionis notam habent, neque alienari neque præscribi contra principem posse. vt enim homo non potest esse acephalus, sic nec qui est ex corpore reipublicæ vel regno alicuius, neque potest subiectio præscribi, cùm non liceat membra à capite recedere [b].

b c. cum nō liceat 12 de præscriptio.

Pari modo, quæ testantur illam subiectionem, non possunt præscribi à subiectis, vt census, tributum, potestas ea exigendi, facultas denegandi, nisi immunitas detur quia subiectionis sūt notæ [c], censum ad recognoscendum superiorem præstari rescriptum [d].

c l. cōperit, de præscr. 30 vel quad. ann. C. Bald. ad l. 1. de emācip. liber. C. textus in d. c. cum non liceat, c. S. nulla ratione, 93. d. fuse per plura exempla Iasō, in l imperium, num. 20. de iurisd. om. iud.
d c. omnis anima, de censib.

In aliis quoque quæ neruum disciplinæ & subiectionis testantur non valet contraria consuetudo & præscriptio [e]. Nec nisi cardinales quæ sunt reseruata in signum priuilegij principalis tantùm summo pontifici, possunt vsurpare, cap. quod translationem, 4. de officio lega [f]. quo loci glossa ad verbum *reseruata*, notat quæ sint reseruata potestati solius pontificis summi, quæ tantùm ab eo concedi aliis possunt non vt proprio nomine exerceant, sed tantùm concedentis & eius authoritate.

e vt in c. cum inter, 5. de consuetud.
f li. 2 ti. 30.

Nam quæ supremi principatus notæ sunt & adhærent eius dignitati, cædi à principe non possunt: quòd princeps sit tantùm vsurarius iurium & bonorum quæ reipublicæ seu principatus sunt, & ius vtendi fruendi quod est personale, ad alium quàm ad proprietarium iure cessionis nequeunt transferri [g].

g iuxta vulgata in ra l. si vsus fructus de iure dot. P. l necessario §. f. de periculo & comm rei vendi. §. finitur de vsufruct. apud Iustinian.

2 Et proinde eadem ratione, res ipsæ quæ sunt dominij, diadematis seu domanij, à principe alienari nequeunt, & alienatæ repeti possunt iustis aliis rationibus, quæ omnem cuiuscunque temporis obiectam præscriptionem excludunt.

Respublica quippe 1. loco censetur corpus perpetuum, quod per subrogationem similium personarum, immortale habetur, vt dicebat Iurisconsultus [h].

h in l proponebatur de iud. l. 5. P.

Ideò eius patrimonium perpetuum & immutabile censetur, iuxta ea quæ traduntur de bonis ecclesiarum, quarum patrimonium, vt ipsa religio, perpetuum dicitur [i].

i in l. iubemus nulli 14. ca. de sacro. sanct. eccles.

Atque planum est publica bona, inter sancta esse, quia sanctum dicitur quod violari non debet [k]. Imò & nullius in bonis esse, vt sacra, quemadmodum tractant iurisconsulti [l], quibus rationibus nec alienari posse docuimus [m].

k l sanctum. 8. de rerum diuisio. P.
l Caius l. 1. de rerum diuisio. lib. 1 P ti. 8.
m in syntagm. lib. 25 c. 7.

3 Rursum bona quæ committuntur principi à republica, subiecta restitutioni sunt, proinde

A alienari non possunt in præiudicium successorum in regno aut reipub. administratorum exemplo eorum quæ à priuatis restituenda, distrahi ab illis nequeunt [n].

n l. f. §. sed nostra maiestas, communia de lega. c. §. de restitutionib. & ea quæ parit in vndec. momēse, in nouel.

4 Subinde 3. bona reipublicæ, principi data sunt pro dote, pro oneribus ferendis, quare exemplo rerum dotalium, tanquam sponsus eius, non potest ea distrahere, vel consentiente populo; vt nec maritus dotalia non æstimata consentiente vxore [o].

o l. vni. §. & cū lex Iulia. de cadu. toll. C. §. 1. quibus alien. licet vel non l. lex Iulia, de fūdo dotali. P.

Et quamuis dominium ciuile dotis, dicatur esse penes maritum, tamen verum dominium est dotalium rerum penes vxorem [p], eodem modo & dotalis reipublicæ res, in dominio proprio sunt eiusdem.

p l. in rebus. c. de iure dotiū, l. vbi adhuc eo. tit. & ti. si dos cōstāte matrimo. sol. fuerit, C.

5 4. Facit quòd etiam principes ad regnum vel principatum venientes, iuramento se obstringunt in auguratione, de non alienandis bonis B dominij principatus: & proinde contractus & alienationes in contrarium factæ: redhibitioni & nullitati subiacent: saltem repetitioni locum faciunt restituto pretio, si quod in vtilitatem reipublicæ ex ea alienatione solemni, conuersū fuerit.

6 5. Et hoc videtur esse ius gentium, quia ferè omnia regna eo vsa sunt & vtuntur, ea ratione quòd sicut homines non præscribunt aduersus Deum, sic nec homines contra rempublicam. Et ideo Themistocles Atheniẽs, & Cato Censor Romæ, nulla admissa exceptione temporis, bona reipublicæ per patientiam vel factum, aut negligentiam magistratuum, à personis priuatis occupata vel possessa, in publicum reuocarunt, vt tradit Plutarchus [q].

q in vita vtriusque.

Ita receptum & in regno Galliarum longissima & immemorialis initij consuetudine, firmata pluribus edictis regiis, & comitiis regni generaC libus, quibus alienationes reuocatæ fuerunt. Item in regno Hispaniarum [r], In regno Poloniæ [s], In regno Anglico [t], Venetiis [v].

r vt habetur in codice Hispan. parte 1. ti. 5. & in comitiis habitis āno 1560
s vt notatur in cōstitutionib. eius regni.
t vt habetur in Charta magna Anglorū.
v in statuto Venetorū, li. 2.

7 Sexto dignitas regis indiuisibilis est, & si plures sint reges, desinit esse monarchia, ita & ius regium, & quæ regiæ annexa sunt dignitati, quæ nec diuidi, nec cedi aut communicari pluribus possunt [x].

x vt etiam notauit Bald. ad auth hoc amplius, C. de fideicomm.

Fuerunt in Gallia, sæpe alienationis domanij quæstiones seriò agitatæ, de quibus feruntur senatusconsulta à Papone [y], pluribúsque rationibus conclusum, domanium seu dominium regni alienari non posse sua natura: & si quando tanta sit necessitas pecuniarum ob causas vrgentissimas, alienari quidem posse, sed non simpliciter, sed cum potestate redhibitionis, restitutis pecuniis legitimè solutis, & solemnitatibus interuenientibus.

y lib. 5. Rhapsodiar arestorum, ti. 10.

D In primis enim putantur causæ legitimæ ad alienationem ineundam tres præcipuæ, prior, si princeps habeat liberos: nam moriens, cùm omnes præter vnum, nequeant principatum monarchicum obtinere, potest quædam domanialia illis possidenda distribuere sine iure tamen regiæ potestatis, vocant *appanagium*, quod adhuc conceditur fiduciario nomine, nempe ea lege, vt si mori eos sine liberis masculis contigerit, eadem bona in panagium data, redeant ad ius diadematis & coronæ.

Dehine dominij alienationi causam iustam dat necessitas belli vrgentis, ingresso iam hoste, vel impendente. posset & pro redemptione principis, & aliis causis pro quibus mulier alienare potest pendente matrimonio dotem, secūdum respon-

A responsum Iurisconsulti Pauli[a], *quamuis* inquit, *mulier non in hoc accipiat constante matrimonio, dotem, vt as alienum soluat, aut prædia idonea emat, sed vt liberis ex alio viro egentibus aut fratribus aut parentibus consuleret, vel vt eos ex hostibus redimeret, quia iusta & honesta causa est: non videtur malè accipere, ideo et iusto soluitur.* Addit postea Vlpianus[b], *sed & si ideo maritus ex dote expendit, vt a latronibus redimeret mulieris necessarias personas, vel vt mulier vinculis vendicet de necessariis suis aliquem, reputatur ei id quod expensum est siue pars dotis sit, pro ea parte, siue tota dos sit, actio dotis euanescit.*

a in l. quāuis, 20 solut. matrimo. l. 24. P. tit. 3.

b in l. 21. eius. tit.

In quibus notantur casos alienationis dotis permissæ vxori vel marito, qui transferri possunt ad causas legitimas alienationis dotis reipublicæ, primùm si soluatur creditoribus ex dote, si videlicet onerata sit respublica debitis. Secundò, si alia res magis idonea & vtilis pro priore distracta, sit subroganda, & in dotem constituenda. Tertiò si velit consulere mulieri filiis ex alio viro susceptis, qua in re ius appanagij fundamentum habere potest, cùm de dote reipublicæ datur liberis prioris principis defuncti. Quartò, si mulier velit filios suos aut parentes, multo magis ipsum maritum, ab hostibus redimere. Cui casu etiam redemptio captiui principis vel filiorum eius, subnixa videtur. Prout & Cicero eos verè liberales censet, qui suis facultatibus, aut captos a prædonibus redimunt, aut æs alienum suscipiunt amicorum causa, aut in filiarom collocatione adiuuant. Eosdem casus recenset iterum Paulus[c], *Manente*, inquit, *matrimonio, non perditura vxori, ob has causas dos reddi potest: vt sese suosque alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium, & in insulam relegato parenti præstet alimonia: aut vt egentem virum, fratrem sororémque sustineat.*

c in l. manus, 73 § 1 de iure dot. l. 23. ti. 3.

Addi potest defensio reipublicæ inter causas necessarias & iustas, si alio modo quàm per eam venditionem consuli ei nequeat.

9 Solemnitates tamen maiores in venditione domanij, aut alia alienatione dotis reipublicæ, quàm in distractione rerum dotalium exiguntur, eoque maiores quò maior est fauor & priuilegium præstantius reipublicæ quàm mulieris, & quò maiori fauore digni habentur plures vno, & quò maiori cura & inquisitione minorum res quàm maiorum distrahuntur. Liquet enim rempublicam vt pupillam, extra ordinem iuuari[d].

d vt dicebat Imperator Alexander in l. 3. de iure reip. li. 11. C. ti. 29.

Proinde exemplo alienationis rerum minorū, imò & alienationis rerum ecclesiæ, debet adhiberi inquisitio seu tractatus diligens. Nec congruentior mea sententia, totius quæstionis aliunde mutuanda est definitio, quàm à prudentissimo iuris consulto Vlpiano, cuius verba referam[e], quæ reipublicæ bonis distrahundis accommodari possunt mutatis nominibus tutorum & minorum. *Non passim*, inquit, *tutoribus sub obtentu æris alieni permitti debet venditio. Namque non esse & viam eis distractionis tributam, & ideo prætori arbitrium huius rei senatus dedit, cuius officio in primis hoc conuenit excutere, an aliunde possit pecunia ad extenuandum æs alienum expediri. Quærere ergo debet, an pecuniam pupillus habeat vel in numerato, vel in nominibus quæ conueniri possunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in redituum spe atque obuentionum. Item requirat num aliæ res sint præter prædia quæ distrahi possint, ex quorum pretio æri alieno satisfieri possit. Si igitur deprehenderit, non posse aliunde exsolui quàm de prædiorum distractione, tunc permittet distrahi, si modò vrgeat creditor, aut vsurarum modus parendum æri alieno suadeat. Idem prætor æstimare debebit, vtrum vendere potius an obligare permittat. Nec non illud vigilanter obseruare ne plus accipiatur sub obligatione fœneris, quàm opus sit ad soluendum æs alienum, aut distrahendum arbitrabitur: ne propter modicum æs alienum, magna possessio distrahatur. Sed si sit alia possessio minor vel minus vtilior pupillo, magis eam iubere distrahi, quàm meliorem & vtiliorem. In primis igitur quoties desideratur ab eo vt permittat distrahi, requirere debet eum qui se instruat de fortunis pupilli. nec nimium tutoribus credere, qui nonnunquam lucri sui gratia, adseuerare prætori solent, necesse esse distrahi possessiones, vel obligari. requirat ergo necessarios pupilli parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium qui notitiam rerum pupillarium habet: aut si nemo inueniatur aut suspecti sint, qui inueniuntur, iubere debet, edi rationes: itémque synopsin bonorum pupillarium, aduocatúmque pupillo dare, qui instruere possit prætoris religionem an* B *assentiri venditioni vel obligationi debeat.* hac Vlpian[f]. omnia prædicta apud acta approbata esse debere.

e ex l. magis puto, § 5. non passim de reb. eorum qui sub tutela &c. lib D.

f cui plures leg. s eiusdē tit. accedunt, & sub titulo de prædiis & aliis rebus minorū sine decreto nō alienā. li. 5. C. ti. 71 & l lex quæ tutores C. de administra. tuto. additur & l minorum, 6. C. de prædiis & aliis reb. mi.

Hinc colligamus igitur, in distrahendis bonis reipublicæ quæ minoribus assimilatur, excuti in primis debere ante omnia de causa alienandi, an vrgeat: & an vera sit quæ proponitur. Dehinc 2. an in bonis reipublicæ sint ad manus pecuniæ, ex quibus absque alienatione succurri possit necessitati. Et ob id consultè aget princeps, si iubeat suis thesaurariis seu quæstoribus publicis, rationes edere, si reipublicæ bona & prouentus annuos ordinarios & extraordinarios reposcat ab administratoribus, & synopsin eorundem. Et si collata necessitate cum rediribus requiratur distractio, tunc debet expendere num satius sit obligare quàm vendere: nam si possent pecuniæ sub obligatione inueniri mutuò, possent interim reditus pignoratarum rerum, extenuare sortem debiti.

C Quòd si non commodè obligari nequeant, & venditio facienda est, consultandum quæ minùs vtilis res sit reipublicæ, vt illa potiùs distrahatur, & ne ad maiorem quantitatem quàm egeat resp. distractio fiat.

Accedere debet discussio hæc coram senatu, adhibitis ante proceribus regni, qui norunt patrimonium reipublicæ, & facultates reditúsve eius, & ita possint consulere quid expediat reipublicæ vt dicitur de proceribus in vendendis rebus ciuitatis[g], pro prætore erit senatus, qui pro consilio principis adhibetur, vt cardinales in rebus arduis summi pontificatus & sedis apostolicæ. In senatu, triumuiri regij aduocati & procurator excutiunt causas & solemnitates alienationum, num fuerint iusto pretio, & ex lege factæ: & postea consentientibus illis promulgatis in auditorio, & probatis, apud acta describuntur. Sicque E alienationes dominicalium rerum ratæ sunt, & comprobationes in camera computorum.

g in l. f. de vendēdis rebus ciuita. lib. 11. C. ti. 31. & l. 2 de prædiis decurio. C.

10 Sed adhuc illæ alienationes solemniter factæ, irreuocabiles non sunt, quia redhibendi facultas ex eodem fonte prohibitionis alienandi oritur, vt non possit expressè etiam ei renunciari, non magis quàm ipsi iuri regio. Quocirca ad solicitudinem principis pertinet, si velit rempublicam, vt tenetur, conseruare, quod venditum est ex antiquo patrimonio reipublicæ, reuocare, restituto pretio soluto, & quod docebitur conuersum in ærarium principis.

11 Pretium verò colligere potest, vel ex reditibus aliorum bonorum conseruatorum, si sufficiant: vel ex nouis obuentionibus quæ possunt augere fiscum, vt ex bonorum proscriptionibus

libus exemplo ee c. Valentiniani, Theodof, & A Archadij, qui multarum compendia feueta, ærario fuo protinus voluerunt effe quætcoda [a]. Atque ideo debet cauere, oe hæc compèndia fifcalia dooo eoncedat, fed redemptioui domanij deftructi eonferuet, & lege irritas huiufmodi largitiones, fi quæ per importunitatem ab illo impetrentur, faciat, exemplo Gratiani, Theodofi & Valentiniani, qui bas donationes nullas declararunt, & booa vacantia profcripta, & alia quæ ad fifcomdeuoluuntur, voluerunt incorporari patrimonio reipublicæ [b], qood & ftatuit edicto rex in Gallia anno Domini 1553.

a in l multarũ, 5. de modo multarũ l. 1. C. li. 54.

b Lib. 1. & 2. de petition. bonorum fublatis, li. 10. C. titulo 12. & in l. fi. quando 3. & l. l. de bonis vacantib. ex lib. 10. C. tit. 10.

Poterit & princeps reuocare alienationem dominij, fi vili pretio facta fuerit, etiam interuenieotibus in alienatione folennitatibus, per in integrum reftitutionem, ficut minor contra decretum & folemnem venditionem auditur, caufa cognita. Si verò fine decreto & folennitate alienatio facta fuerit, quæftione etiam omiffa vilitatis pretij, fiet redhibitio, vt in prædiis minorum Diocletia. & Maximin. c c. refcripferunt [c]. Et quando fine decreto alienata fuerunt quæ dominij funt, non reftituet plus quàm in vtilitatem reipublicæ eoouerfum docebitur [d].

c In l. fi quidẽ, 11. de prędiis & aliis rebus minorum C.

d Per l. prædio 10. eo. tit.

Quamobrem quamquam omnia rata generaliter habeantur, quæ ab aliquo bellis ciuilibus, vel in prouincia gefta funt, alienationes tamen publicorum non comprehendi, ex Ciceronis oratione 5. in Verrem difcimus.

Atque hæc erunt obferuanda pro primo modo conferuationis ærarij, & pecuniarum reipublicæ, vt ea ex quibus conflantur, intacta & fine alienatione inuiolata retineantur à republica, vel à principe.

12 Secundus modus conferuandi ærarij eft, in prudenti eius difpenfatione, qoam excolere primum in aula fua, dehinc in aliis debet, fi fumptus fuperuacui euitentur. Sicoti Seuerus imperator, aulicum minifterium in id contraxit, vt effet tot homines in fingulis officiis, quot neceffitas tantum poftulabat [e]. atque Antonius Pius imperator [f], falaria multis fubtraxit, quns ociofos & inutiles videbat accipere: nihil effe ftolidius dicens, imò nihil crudelius, quàm fi rem publicam ij arroderent qui nihil in eam fuo labore conferrent.

e vt tradit Aelius Lampridius in eo.

f authore Iulio Capitolino.

Canere debent principes, ne dum liberales videri volunt, de bonis reipublicæ largientes, ambitionis notentur, & acta illorum reuoceotur: quamquam non negandom, bene meritis de republica effe largiendum, verumtamen moderatè vt difputatum in caofa Pifonis & reipublicæ Amifenorum. Iulio namque Pifoni, cùm commune feu refpub. Amifenorum publicè atq; antè viginti annos, cum omnium decreto, quadraginta millia de publico dediffet, Actor municipum, à Pifone apud C. Plinium nepotem pecuniam condicebat, atque hæc deereta tanquam ambitiofa expugnabat, eùm largitiones fieri de publico, fiue prædia fiue ædes aut eerta qoantitas præftaretur, prohiberetur. Et nifi Pifo docuiffet, ea potiùs fibi in ftipendium & remunerationem, quòd facultates proprias pro repob. penè expendiffet, data fuiffe, adiiciens quoque temporis vigioti annorum poffeffionem, futurum erat vt ex decreto Traiani ea reddere cogeretur, vt Plinius teftatur [g].

g lib 10. epift.

Coi accedit Refponfum Vlpiani [h], *ambitiofa, inquit, decreta decurionum refcindi debent, fiue aliquem debitorem dimiferint, fiue largiti funt, proinde (vt folent) fiue decreuerint, de publico alicuius, vel prædia, vel ædes, vel certam quantitatem præftari nihil valebit huiufmodi decretum.*

h in l. 4. de decretis ab ordine faciendis l. 50. P. tit. 9

Sunt dehinc luxus circumcidendi in principis aula, multipléxque effundendi pecunias, inutilis equorum, canum, & fimilium apparatus: abftineodum à peregrinationibus longinquis, in quas peconiæ multæ infumuntur pro commeatu: temerè non fufcipiantur bella, quæ noo folùm ærariorum, fed etiam fubditorum omnium facultates breui tempore exhaurire poffunt: omittantur ædificationes & opera, quæ potiùs habent aliquam vanitatis ofteotationem, quam vtilitatem aut commoditatem teipublicæ adferant. In omnibus frugalitas & parfimonia, & rationis regula conferuetur. Et femper ante oculos eius qoi præeft verfetur, non conue- B nire fumptus fupra vires redituum ordinariorum facere, & vt priuatum quemque, fic & principem fuo pede fe metiri oportere.

Num expediat vel probetur, in caufa reipublica potius habere & cogere, thefauróſque reponere, quàm non habere.

CAP. IX.

Difputarunt aliqui, num expediat reipublicæ conferuare thefauros, exemplis, forfan aliquorum adducti, qui noluerunt fibi parare, quamuis reipublicæ præeffent, metu oe fuppilarentur impleti, aot bellorum caufa malotúmque aut oppreffionis populi effent, quemadmodum Lacedæmones, pecunias publicas in thefauris nõ coegerunt, veriti, ne violentiores cuftodes nacti, illas expilarent. Et Maracentium qui C circa Vtopiam funt, lex eft [i], vt Rex, qoo primum die aufpicatur Imperium, magnis adhibitis facrificiis, ioreiurando obftringatur: nunqoam fe vno tempore fupra mille auri pondo, in thefauris habiturum, aut argenti quantum eius auri pretium æquet: quæ lex ab optimo rege lata, eui maiori curæ fuit patriæ commodum quàm diuitiæ fuæ, quæ inopiam populo inferre poffent.

i Vt refert Th. Morus lib. 1. Vtopiæ.

2 Forfan ille Rex, haufetat fanctionem à lege regni, quam per Moyfem Deus præfcripfit vbi prohibetur [k], *Ne rex habeat auri aut argenti immenfa pondera.* Sed & Plinius fcribit, libro 36. cap. 12. à quibofdam proditum, faciendi Pyramides in Ægypto, quæ fuerunt regum pecuniæ otiofa & ftulta oftentatio, caofam fuiffe, oe pecuniam fucceſſoribus aut æmulis infidiantibus præberent, aut ne plebs effet D otiofa.

k Deuteron. c. 17. verf. 17.

3 Optimum thefaurum & minimè furibus expofitum, dixerunt etiam tyranni plures, fibi ex thefauris conciliare amicos, quemadmodum Phalaris tyrannus fcribit Aglao [l], ἀποθησαυρίζειν τοῦ πλούτου, ὅσα παρέσχεν ὁ θεός, εἰς μεταβολὰς τῆς τύχης, οὐκ ἐν τοῖς κόλποις τῆς γῆς, ὡς παραινεῖς, ἀλλὰ εἰς τοὺς βουληθέντας, τῶν φίλων τὰς δωρεὰς λαμβάνειν. & additur ratio, πιστὸν γὰρ οὐδὲν ἡγησόμεθα γῆς μέρος παραδόντες ὡς κοινοὺς ἐπιστρόφους, τοὺς ἐξ ὑμῶν τῶν ἑταίρων κρατίστους. ὧν εὐτυχούντων, κἂν αὐτὸς ἑτέρῳ συμπλακῶ δαίμονι, οὐδεὶς οὐδὲν ἧττον εὐτυχεῖν δόξει. id eft, *Thefaurizauimus diuitias quafcunque Deus præbuit, ad mutationem fortunæ, non in finibus terræ, vt admones, fed apud amicos volentes noftra munera accipere. Nullam enim terræ partẽ nobis*

l Epiftola 52.

nobis fidam ducimus, si vobis amicis tanquam pulueri diffidamus: quibus fortunatis, & ego ipse amico communicauero fœlici oblectatus, nihilominus fœlicitari me existimabo.

6 Ad thesaurorum direptionem concitantur alioquin amici, ob illorum cupiditatem, & ob possessionem arma mouentes, vt sæpissimè, vt ob thesauros in Sophenæ vrbe Armeniæ positos, Tigranes filius aduersus in Bophenæ vrbe Armeniæ positos, Tigranes filios aduersus Tigranem patrem, exercitum Pompeij duxit, quos tamen non habuit: sed pater, & in vincula meritò à Pomponeio coniectus est.

7 Qui dicuntur habendi cupiditate, multis modis prætextu vtilitatis reipublicæ possunt eandem opprimere, tributis & vectigalibus nouis quibus non solùm tondentur, sed deglubuntur & excoriantur subditi, & sæpe in desperationem vitæ adducuntur, vt solum vertere, vel rempublicam perturbare, aut principatum conuellere cogantur, aut saltem inducantur ad ea agenda, quæ nec subdito digna sunt, nec conueniunt paci societatis, aut vitæ ciuili. Dicebant verè antiqui fiscum & ærarium principis similem esse lieni: nam eo intumescente totum corpus languidum & morbosum est.

Sequi etiam ex remissione vectigalium & tributorum, prouinciarum diuitias innuit exemplum regis Pannoniæ, qui Bela dictus est. is enim omnibus promiscue vectigalibus leuato populo, tributóque generatim prouinciis remisso, effecit & nobilitatem & plebem ditissimam, vt nec minimus quidem rusticus inuentus fuerit egenus anno Domini 1060 [a].

a Bonfinius decade 2. lib. 3.

Communis tamen in contrarium videtur esse omnium ferè institutionum reipublicæ sententia, & ad bene instituendam & conseruandam rempublicam, non minorem curam adhibendam in multiplicando & conseruando ærario, quàm in aliis negotiis & partibus publicæ societatis. Quod & ex his quæ ante admonuimus in superioribus capitibus, & ex necessitate quotidiana, comprobari posse putatur, multísque rationibus, quæ si ad trutinam reuocentur, multò grauiorem efficient opinionem, vt eam ad veritatem magis accedere fateri cogamur.

8 Ego in hac quæstione de ærario principis vel reipublicæ ditando non valde cunctarer respondere, vtilem esse causam ærarij pecuniarúmque conseruationem, etiam citra tempus necessitatis & bellorum: cum distinctione tamen, vt in ærarium inferantur & ibi conseruentur, quæ colligi possunt ex reipublicæ bonis, & ordinariis reditibus, citra exactionem tributorum vel vectigalium, quæ ex lachrymis colliguntur prouincialium, quæ cessare debent cessante causa necessitatis.

Prohibitum ita erat Deut. capit. 16. regi, habere immensa auri pondera: scilicet, vt ibi interpretes tractant, ad auaritiam: alioquin & reges Israel ad negotia reipublicæ belli & pacis, thesauros collegerunt sine reprehensione.

Meminit cap. 14 vers. 26. libri 3. Regum, de thesauris regiis & templi quos abstulit Sesac rex Ægypti, in Hierusalem. Sic in 3. Regum cap. 7. vers. 51. & 1. Paralipomenon, & 2. sæpe.

9 Laudatur apud Plutarchum [b], Eubolus Anaphilistius, qui cùm authoritate, virtute, ac viribus, opibúsque polleret, nihil quod ad bellum & imperium pertineret, vnquam curandum suscepit, sed ærario locupletando penè se addixit.

b In Politicis.

10 Multa reprehendenda sunt in thesauris coaceruandis, multa quoque in exhauriendis. vectigalia quædam sunt ordinaria: ea quæ ordinaria sunt, conseruari debent in tempos necessitatis. Fieri enim non potest, vt respublica, quæ sub motu perpetuo cæli gubernatur, in eodem statu permaneat, vt quiete pace fruatur æternùm: non minùs quam ipsum corpus physicum esse non potest quin aliquando morbis, iísque interdum lethalibus concutiatur. Quare quo tempore remedia adhibenda sunt, eo paratæ debent esse sapienti principi pecuniæ, ad excipienda vel reiicienda tela mutationum. Interim tamen dum pace fruitur, sanctum erit adimere populo vectigalia extraordinaria, sed non omnia: neque enim probauit senatus sententiam Neronis [c], qui primis annis imperij omnia volebat remittere. Sic enim gratificando, nimiùm inconsideratè reip. patrimonium ad negotia necessariom, exhauriendo, videbatur inferre eidem cladem irreparabilem, adimendo ei vires & neruos quibus in aduersis se tueri posset. Antiquorum rusticorum prudentum sententia laudatur à Celso iurisconsulto [d], *Pecuniam sine peculio fragilem esse, peculium appellantes quod præsidij causa seponeretur, nempe quo necessitatis tempore vterentur.*

c Suet. in Nerone.

d l. si chorus. 78. de leg. 3. l. 31. P. tit. 1.

11 Extraordinaria, & quæ onerare nimium videntur subditos, maxime vbi causa cessat propter quam erant introducta; & laudabile est principi, & multum ad sibi fauorem conciliandum populi, pertinet remittere.

12 Suadent & clades repentinæ subditis aduenientes, vt etiam remissio fiat illis tributorum, saltem ad certum tempus, vt adsperrima in Sardianos lues plurimùm in eosdem misericordia tribuit. Nam centies sestertiùm pollicitus Cæsar Tiberius, & quantum ærario & fisco pendebant in quinquennium remisit [e]. Et releuauit pensionem conductoribus Apulis Theodericus rex Gothorum, quòd frumenta eorum ab inimicorum incursionibus fuissent concremata aut consumpta [f]: item & tributa ob damna passa ab hostibus releuauit Gallis [g]. Si quæ etiã vectigalia à tyrannis ante imposita fuerunt, illa remittere, probatio erit iusti successoris principis. Sicut Pertinax Imperator, vectigalia omnia quæ ad exquirendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluuiorum ripis, ciuitatúmque portis, per vias & itinera, penitus remisit [h].

e Cornel. Tacitus li. 2. annalium.

f Cassiodo. lib. 1. ep. 16.

g Cassio li. 3. ep. 32.

h Herodian. in 2.

13 Ob merita etiam subditorum, ex priuilegio quibosdam remittere, vel omnia, vel partem tributorum ad æquitatem pertinet, vt quia fideles in discrimine belli extiterunt, vt Theodericus remisit tributum Arelatensibus, quod in obsidionis tempore, viriliter etiam cum maxima fame restitissent [i]: vel quia insignis doctrinæ, & meriti sint ergà rempublicam, alioqui, vel ob religionem ecclesiis monetariis exemptiones à collectionibus & talliis datum [k]. Remisit & pro iocundo suo aduentu ad imperium, postquam fuit coronatus.

i Cassio. lib. 3. ep. 32.

k Sed nũ hoc priuilegium ad successores transeat, vide Pa[illegible] lib. 402.

Nicephorus Botoniates Orientis Imperat. & in vniuersum aboleuit quicquid fisco debebatur, ac nouas tabulas magnifico edicto instituit [l].

l Lib. iuris Orientalis, in institutione eius 2.

Mithridates Rex post primam victoriam contra Romanos obtentam, debita ciuitatibus & publica & priuata remisit, & vacationem quinquennio concessit [m].

m Iustinus ex Trog. lib. 38.

Hadria

Hadrianus fororis Traiani vir, imperium consequutus a Traiano, publica vectigalia à populo & ciuitatibus debita remisit [a].

a Nicephor. Callis. li. 3. histor ecclesiast. c. 24.

14 Peccatur in vectigalibus imponendis & exigendis, in excessu, dum supra modum onerantur subditi sine causa, aut necessitate vrgente reipublicæ, aut principes congerunt thesaurum sibi & ad voluptates, paruipendentes lachrymas & gemitus exinanitorum subditorum: quod est potiùs opus tyranni quàm boni principis, cui pluris est subditorum opulentia & medela, quàm redditus qui inde inferuntur imperio; vt dixit Iustinia [b]. Quare neque M. Antonius fisco in causis compendij vnquam fauit, vt ait M. Capitolinus [c].

b in c a seu § atque vt hæc ita, nouell. 161 de prouinciar præsidib.
c in eius vita.

Nec quidẽ temerè, vt sanxerũt Seuerus & Antoninus Cæsares, permittẽda est nouorũ vectigaliũ exactio: sed si adeò tenuis est patria, vt extraordinario auxilio iuuari debeat, re diligẽter inspecta [d].

d l. 1. vectigalia imponi nõ posse lib. 4. C. tit. 62.

Alexander Cæsar apud Herodianum in matre Mammea subditorum expilationem reprehendit, & grauiter succensebat, quòd esset pecuniæ auidior, & opum cumulandarum studiosior.

15 Prouinciæ in perpetuum redduntur desertæ, miseri homines & efferati, ne dicam desperati, exhaustis facultatibus per nimias exactiones, quod his verbis describit Cicero [e], *Maxima expectatione in perditam & planè euersam in perpetuum prouinciam nos venisse scito &c audiamus nihil aliud, nisi imperata ἐπικεφάλια non posse possessiones omnium venditas, ciuitatum gemitus, ploratus monstra quædam non hominis: sed feræ nescio cuius immanis.*

e l. 5. ad Atticum epist. 16.

Laudatur beneuolentia Darij regis Xerxis patris, qua sibi conciliauit mirificè subditorum animos, vt meritò ab omnibus amaretur. cùm enim tributum indixisset subditis, accersitos prouinciarum præfectos percontatus, cùm de aliis rebus, tum etiam an grauia essent populo tributa, & illi respondissent esse mediocria, iussit vt singuli dimidiam tantùm partem exigerent [f]. Præstantior adhuc responsio Alexandri Magni: quum enim quidam admoneret, longe plus vectigalium auferri posse, respondit, καὶ κηπουρὸν μισῶ, τὸν ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. *Et olitorem*, inquit, *odi, qui radicitus olera exscindat* [g] cui illud conuenit responsum à Tiberio, *Boni pastoris esse, pecus tondere, non deglubere* [h].

f Plutarch. in regum & imperatorum apophtheg.
g Maximus Tyrius 13. sermone philosophico.
h Sueto in eo c. 32.

Cyrus Persarũ primus rex, tributum nullũ à Persis exegit, ideò pater ab eis appellatus fuit, quòd omni ratione de subditis bene mereri studeret [i].

i Herod li. 3.

Valde acceptus populo Iudæorum Vitellius Syriæ præfectus sub Tiberio, qui ciuibus Hierosolymitanis totum vectigal fructuum venalium remisit, vt ait Iosephus [k].

k lib. 18 antiquita. c. 6.

Vt contra Roboam valde exosus ab Israëlitis, quòd tributi onera imposita à Salomone patre grauissima, noluit remittere: quare & decẽ tribus ab eius regno desciuerunt, lapidato Adura qui super tributa regis erat [l], cessante causa exactionis grauis: nempe vel belli, vel refectionis, vel alterius oneris, æquum est cessare exactiones nouorum tributorum, si populi retinendos sit amor, quod expedit: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas sopiat: vt ait Iustinianus [m]. naturale quippe in omnibus. & Physicis & iustis, vt cessante caussa cesset effectus [n].

l 3. Regum c. 12.
m in l. vni. in princip. de caduc. tollen. lib. 6. C.
n c. cum cessãte, de appellatio.

Neque arbitrari debent principes, tam stolidum esse populum, qui promptè tenetur ad necessaria reipublicæ conferre, & meritò erubesceret in eam causam auxilia detrectare vel negare: vt non nouerit si causa quæ falsò prætexitur, subsistat: & quin iudicet, quamuis non apertè, de suo principe eum auarum & tyrannum effici.

16 Periander Corinthiorum rex, à nemine tributum exegit: sed reditibus fori & portium contẽtus fuit, vt ait Heraclides [o]. Maluit Erythrius præfectus imperij sub Zenone, magistratu se abdicare quàm maius onus, præter tributa ordinaria populo imponere, cùm tamen fiscum exhaustum profusionibus & largitionibus Cæsarũ nõ esse sufficiẽtem ferendis impẽsis publicis videret [p]. Abiit autẽ magistratu, non sine magno ciuitatis dolore.

o in politic. & de repub. Corinthiorum.
p vt scribit Suydas in Erythrio.

17 Solent enim vel natura dictante subditi, eos diligere qui suis rebus maximè consultum cupiunt: vt contra facilè in odium & contemptum eorum delabuntur, qui noua imponunt onera, quive occasiones, aut modos extorquendi adinueniunt nouos: vt sæpe & illi maleficium propria vita exsoluerint, commotione & iusto dolore oppressorum inuasi; vt populus lapidauit Aduram qui erat super tributa regis Roboam, dum peteret imposita tributa [q].

q 3. Reg. c. 12.

Fuit & Procletes lapidatus à populo Treuerensi, quòd consilium dedisset Theodoberto regi, de imponendis subditis nouis exactionibus.

Achæus rex Lydiæ, cùm noua tributa à populo vellet extorquere, in factione populari suspensus est, pedibus sursum versum erectis, & capite in aquas Pactoli demisso [r].

r vt ait Ouidius in Ibin.

Sic bellis frequentibus fisco exhausto imperatoris, cùm Theodosius tributum nouũ præter solitũ imposuisset ciuitatibus. populus Antiochenus vectigal illud nouum non tulit, & cùm exactores cerneret, cùm pleraque alia facere, tum ex ciuibus quosdam suspendere, nonnullos crudeliter trahere, aliósque in carcerem coniicere, seditionem mouit & Placillæ vxoris Theodosij statuam, suo loco imprudenter deiecit, & traxit per ciuitatem cum opprobriis funi per pedes alligatam [s].

s Nicephorus Calix. lib. 12. historiæ ecclesiasticæ.

18 Grauissimum habitum tributum semper, quod ita excedit laboris fructum, vt rebus malint possessores ipsis cedere, quàm pro illis impositum soluere: quale fuit illud quod sub Iustiniano Cæsare impositum dicebatur, vt ait Suidas ἐπιβολὴ, quasi adiectionem dicas, pestis improuisa prædiis, quòd prorsus omnem victus parandi spem possessoribus ademerit.

Fuerunt huiusmodi Chilperici regis Franciæ aliquando descriptiones graues, & nouæ, in omni parte regni fieri iussæ, statuens vt possessor de propria terra pro quolibet aripento, vnam amphoram vini annuatim præberet, & alia multa ob quæ plures reliquerunt ciuitates & res proprias, satius ducentes in aliis regnis peregrinari, quam tali periculo subiacere [t].

t vt refert Gregor Turo li. 5. histor. Franco. c. 27.

Grauia & tributa, & ad quæ nunquam nisi maxima vrgente necessitate perueniendum putant, qui probè de reipublicæ administratione recta censent, quæ imponuntur rebus ad quotidianum victum pertinentibus.

Iterum & illa crudelia quæ supra facultates subditorum indicuntur: nemo enim dare potest quod non habet. Et proinde cùm Themistocles apud Andrum argentum exigeret, & dixisset, duos, inquit, ad vos adduco deos, vim & suasionem: significans si minùs impetraret suadendo, se vi recepturum: illi responderunt, apud se quoque duas magnas esse deas, inopiam & impossibilitatem, per quas non licebat dare quod petebat [v].

v Plutarch in vita Themistoclis Herodot. in 8.

Cõtra iustitiã principis est, eũ subditos opprimere tributis quos ex suo officio debet ne in bonis etiã lædan-

lædantur procurate, vt proculdubio dæmonum instigatione præter necessitatem & supra modum ea exigere, certum sit. Quod & exemplo docuit Deus Eduardo III. Anglorum regi. Cùm enim exactores tributi populo impositi, aliquando ingentem aceruum eius pecuniæ collectæ, delectandi regis gratia, corá adduxissent, ille subitò dæmonem circa ipsum aceruum ludẽtem, videre visus est,& ob id huiusmodi pecuniam vt rem funestam abhorrens, illicò auferri ab oculis, restituique populo iussit [a].

a Polydor. Virgil li. 8 histor. Angli.

19 Grauior videtur prouincialibus, exactorum crudelitas & rapacitas, qui sæpe pro modico debito tributario ære, ingentes facultates subditorum prædantur, & ita eos spoliant bonis miserè, vel vexationibus, carceribus & impendiis onerant. Quibus principes obsistere & legibus & pœnis, operæpretium est exemplo Dei, qui in suis mandatis detestatur huiusmodi exactores [b], & pro maximo beneficio populo suo dato, illud recenset, quod ab exactoribus liberauit eum [c]: vt contrà in signum iræ, ait se eum exactoribus exposuisse [d]. Reprehendunt & castigant huiusmodi tributorum seueros exactores leges ciuiles [e].

b Exod. c. 22. vers. 25.
c Iob. c. 3. vers. 18. & c. 39. vers. 10. Zachar. 9. vers. 8.
d Esaiæ 3. vers. 12. Lucæ c. 12 vers. 58.
e Constantin. in l. nemo 2 de exactorib. tributor. lib. 10. tit. 19.

Iulius Tutor Treuir, ripæ Rheni à Vitellio præfectus, damnatus fuit quod Cilices spoliauerat [f]. Capito Consutionis Tigillini gener, qui soceri precibus in ordinem senatorium est ascitus, supplicio affectus, quod à subditis pecunias abstulisset [g]. Et Q. Plemnium damnauit senatus, quòd in Sicilia administrator à Scipione relictus, spoliasset exactionibus subditos, eóq; necato ablata restituta sunt [h]. Quantæ audaciæ, quantæ temeritatis, sint publicanorum factiones, nemo est qui nesciat, inquit Vlpianus [i]: idcirco prætor ad compescendum eorum audaciam, edictum proposuit, de publicanis & vectigalibus. Arcadius & Honorius C legem constituerunt his verbis [k], *Quicquid vltra debitum fuerit elicitum à curialibus, vel cohortalibus, vel aliis exactoribus, in duplum [l] conatur: quod prouincialibus restitui protinus oportebit. Si quis autem exactorum insuper exactoris crimine fuerit confutatus, capitali periculo cupiditas eius amouenda, atque prohibenda est, si in iisdem sceleribus perseueret.*

f Cornel. Tacitus lib. 20.
g Cornel. Tacitus lib. 16.
h Liuius li. 2. belli Punici.
i in l. quantæ audaciæ 12. de publico. li. 39. P. tit. 4.
k l. unica de superexactionib. lib. 10. C. tit. 20.
l & quadruplum fisco pẽdatur l. peræquatores de censibus C. l. placet de excusationib. munerum. C.

20 Verùm non eò pertinent exactorum castigationes vt inde possit parari securitas contumacibus debitoribus tributorum: nam contra eos & captis pignoribus & distractione eorum prospici debet reipublicæ [m], ne remorari principem oporteat negotia publica propter non soluta tributa. Et si quis tantæ temeritatis inueniatur, qui personam debitricem tributorum, & captam subtraxerit vel exemerit à custodia, ipse pro eo teneri debet [n].

m in l. 1. & 2. de capiendis & distrahẽdis pignorib. et tributorum causa lib. 10. C. tit. 21. l. fi. si propter publicas pensitatio, venditio fuerit celebrata. C. l. 2. de exactori. tributor. li. 10. C. tit. 19.
n l. quoties quis 3. de exactorib. tributor. lib. 10. C.

21 Peccatur item in vectigalibus, quando immunitates pluribus dantur, & onera omnia in paucos transferuntur. Exemptio quæ datur pluribus tributorum, sua multitudine rem ipsam admodum B angustis terminis concludit: vt paucissimi existant qui publica agnoscant & sustineant munia. Et priores contributiones, aliquoties in duplo, triplo, aut quadruplo, imò etiam decuplo maiores fiant. Et proinde exemptiones reformandæ sunt, vt etiam Iustinianus statuit fieri [o]. Neque est sustinendum, vt ob exemptionem aliquorum, alij prægrauentur: nam si minutatim, & pariter in omnes distribuantur vectigalia, non solùm paululum erit quod præstitum fuerit, sed etiam tantò moderatius, leuius, tolerabilius, faciliúsve, quod confertur existet, quantò à pluribus colligetur, multóque absurdius erit, propriis manibus laborantes homines, vxores, & liberos alentes, & reliqua vitæ necessaria, labore acquirere satagentes, etiam maioribus onerare vectigalibus.

o Nouella 43. de officinis seu tabernis Constantinopolitanæ vrbis c. 1. & c. 2.

Atque adeo expedit reipublicæ, vt si quidam releuantur à tributis, pars illa quæ ab illis solui & exigi deberet, transferatur in partem fisci perinde ac si exacta esset, potiùs quàm imponatur aliis, qui partes suas soluunt, ne aliorum tributo superonerentur.

DE REPVBLICA LIBER QVARTVS,

VBI AGITVR DE PRÆCIPVIS QVIBVSDAM personis considerandis in ea.

De populi, ciuium, & ciuitatis diuisione.

CAP. I.

EXPLICATIS rebus insigniori- D bus reipublicæ seu ciuitatis: de personis agendum est, quæ potiùs quàm muri, dicuntur facere ciuitatem. Atque in genere de earum distinctione: & postea in singulari, de quibusdam. Populi nomen vt antè diximus, omnes cuiuscunque sexus & dignitatis sint, continet: verùm eius diuisio non fuit in omnibus rebuspublicis aut administrationibus earum, similis: nec nunc quidem apud omnes. Et proinde quid in populi diuisione magis placuerit quibusdam, referemus, vt meliora eligamus.

2 Populus Romanus diuisus est à Seruio Tullio rege VI [p]. censu, ordinibus, ætate, loco, honore.

p vt ait Dion. Halicarnass. Liuius in 1. Cicero li. 3. de legib.

Censu diuisus per classes, quæ censu seu patrimonio possesso & æstimato erant distinctæ, eránt que sex classes, quarum & postrema proletariorum, capite censorum. vsi & diuisione ciuium per censum Græci maximè Athenienses, vt ait Demosthenes [q]. Priùs autem Tullius populum vniuersum iureiurando adactum, fortunarum suarum æstimationem, apud se profiteri iussit: qua cognita eundem in sex classes, & centum tres ac nonaginta centurias, ita distribuit: vt in primas centurias qui maximo essent censu, coniecerit: in reliquas verò, deinceps qui minore, seruato census & centuriarum gradu.

q orat. o. de immunerib.

Ordinibus, distinguebantur per centurias equitum & peditum. Ætate per seniorum iuniorúmque centurias. Cùm enim [r], quinque illas classes iuniorum census faciendi instrueret, pueros existimauit qui minores essent septendecim: atque inde ab annis 17. quos iam idoneos reipublicæ esse arbitraretur, milites scripsit, eósque ad annum 46. iuniores, supraque eum annum, seniores appellauit.

r vt scribit Tubero lib. 1. historiarum & Gellius noct. Attic. lib. 10. c. 28.

3 Loco

3 Loco diuisa est in quattuor partes ciuitas, & populus: partes erant, Palatia, Suburbana, tertia Collatina, quarta Exquilina[a]. Antea Romulus, populum vrbis in tres parteis distribuerat; vnde tribus a numero trium dicuntur qoibusdam rectiùs quam a tributo pendendo: deinde singulas partes tribuum in decem curias diuisit[b]. Videtur & Liuius dum de Seruio Tullio agit in 1. & curias tribus dixisse, & eas fuisse geminatas, vt triginta quinque fuerint, totidem additæ. Curiones, qui præficiebãtur curiis seu partibus illis. Curiis similes dicere possumus nostras parœchias, ad quas certus & distinctus hominum certorum vicorum numerus, confluit rerum sacrarum causa, inde & nostri sacerdotes iis præfecti curiones rectiùs quam curati. Quod & obseruauit Budæus[c].

a vt & nusat author de viris illustr. bus. c. 7. Alexander ab Alexan. lib. 3. c. 16. Blondus lib. 3 Romæ triumphans & alij.
b vt scribunt Dionys. Halicar. in 2. & Plutarchus in Romulo.
c in annotationibus posterioribus ad Pandect. ad l. honor. de muneribus & honoribus 1r. P

Aperte testatur M. Varro[d], vrbem Romam & agrum Romanum primùm diuisum fuisse in tres partes, à quo tribus sunt appelatæ Tarientum, Ramnum, Lucerum: ita nominatæ, vt ait Ennius, Tatienses à Tatio: Ramnenses à Romulo: Luceres, vt ait Iunius, à Lucumone. Vel, vt ait Asconius Pædianus[e], Luceres à Lucumone seu Lucretino, siue a Luco, quem lucum Asylum vocauerat Romulus. Meminit de his tribubus Propertius[f], diuisa in tres partes ita multitudine, singulis partibus Romulus, vt Dionys. Halicarnass. ait[g], præfectum constituit eum quem illustrissimum, ac nobilissimum censebat: tum singulas trium partium, rursum in decem partes distribuit, totidémque, singulis præfectos dedit qui essent fortissimi: ac maiores qoidem partes, tribus: minores, curias appellauit. Qui tribubus præerant tribuni; qui curiis, curiones sunt appellati vnicuiq; etiam tribuni suus erat augur, vt ait Liuius[h]. Rursum singulis curiis binos deos, quos coleret assignauit Romulus[i]. decreuítque ad sacra sumptus, qui publicè præberentur: sacra autem vnà cum sacerdotibus curiæ faciebant.

d 4. de lingua Latina.
e in 3. in Verrem.
f lib. 4. eleg. 1.
g in 2.
h in 10.
i vt idem ait Dionys. in 2.

4 Ex tribubus dabantur milites, equites ex singulis centum, vnde tres centuriæ equitum[k]: quorum præfectus tribuni militum, apud Varronem[l], quod ex ternis tribubus Ramnensium, Lucerum, Tariensium olim ad exercitum mitterentur. Sed hæc de his hactenus sufficiat admonuisse, vt ostendamus rempublicam Romanam fuisse diuisam secundum locũ, in tribus & curias, quæ postea auctæ fuerunt, additis aliis rusticis cum vrbanis: ex quarum diuisione & gubernationis & suffragiorum ordo, & prouentuum vel hominum vel rerum auxilia, ad rempublicam defendendam & disponendam promptissima, & sapientissima sequebatur administratio.

k apud Liuiũ in 1.
l in 4. de lingua Latina.

5 Deinde honor additus à Seruio Tullio: non enim vt ab Romulo traditum, cæteri seruauerant reges, inquit Liuius in 1. viritim suffragium eadem vi eodémque iure promiscuè omnibus datum est: sed gradus facti, vt neqoe exclusus quisquam videretur, & vis omnis penes primores ciuitatis esset. Nam tunc cœperunt primùm vocari ad suffragia comitiorum octodecim centuriæ primæ classis primi & maioris census, quæ reliquam multitudinem tribus centuriis superabant: quæ centuriæ si non conuenirent, ad secundam perueniebatur classem & eius centurias, & sic per ordinem ad alias: non autem ex æquo omnes classes & centuriæ, vt tempore anteriorum regum, admittebantur.

6 Fuerũt aliquãdo honores & magistratus distributi iuxta census, classes, & pro numero diuitiarũ. Ita tres dignitatum facti gradus cum censu, senatorios, equester, & plebeius[m], vt non nisi qui censum haberet definitum his ordinibus, fieret senator, aut eques, ex plebeio: neque per cõsequens iudex, quia tunc iudicum decuriæ ex equestri ordine deligebantur. Census equestris id est patrimonij valor, erat quadringentorum sestertiorum[n], quod innuit Martial.

Quadringenta secat qui dicit σύκα μερίζε:
Vno credis equo, posse sedere duos.

m vt liquet ex Plinio lib. 33. c. 1.
n vt liquet ex Plinio d. lib. 33. c. 1. & 2.

Insigne huius ordinis aureus annulus, aliquando ferreus. ius & ordo spectandi in quatuordecim ordinibus in theatro, id est quatuordecim gradibus, vt senatorius ordo in orchestra spectabat. Iuuenalis indicat[o].

— Effice summam
Bis septem ordinibus, qua lex dignatur Othonis.

o Satyra 14.

7 Ex equestri ordine ad senatorium transitus erat, vtque insigne annuli, ordinem equestrem distinguebat à plebe; sic tunica purpurea, latus clauus, & calceus cui luna subtexebatur, ideo lunarus, senatorium ab equestri, vt liquet ex his quæ Budæus à pluribus collegit[p]. Census senatorius tamen duplex quàm equestris erat, atque etiam sub Augusto triplex. Is enim eum ampliauit: vt in eius vita scribit Suetonius[q].

p in prioribus annotationibus ad pandectas in legem fina. de senatoribus.
q c. 41.

8 Conquesti sunt quidã de hac reipublicæ forma, in qua ex cẽsu ad honores fiebat grad⁹, tanquã si delectus nullus virtutis in eo esset, vt Ouidius[r],

In pretio nunc est pretium, dat census honores
Census amicitias: pauper vbiq; iacet. & rursum[s],
Curia pauperibus clausa est, dat census honores:
Inde grauis iudex, inde feuerus eques.

r 1. Fastorum
s lib. 3 Elegiarum.

Reprehendit & Plinius[t]. *Posteris*, inquit, *laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquam senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nihil magis exornare, quam census: pessum iere vita pretia, omnésque à maximo bono liberales dicta artes, in contrarium cecidere.*

t in procemio libri 14.

Sed potest institutio antiqua in aliquibus defendi, si dicamus, non omnes diuites pari modo, sed tantùm cum delectu ad munera & magistratus vocatos, suffragiis datis, vel Censore adhibito. Et ideò vt scribit A. Gellius[v], *quoniam res pecuniáque familiaris, obsidis vice pignorisq; esse apud rempublicam videbatur, amorisq; in patriam fides quadam in ea firmamentúmque erat: neque proletarij, neque capite censi, milites, nisi in tumultu maximo scribebantur, quia familia iis aut tenuis aut nulla esset.*

v Leo 16. c. 10.

9 In tres itaque ordines ciues Romani distributi, in Senatores, equites: & plebem. quandoque fuerunt tempore Romuli duo tantùm, nempe Senatorum & plebis, vt indicant leges Romuli apud Dionys. Halicarnass. *Sacra patres magistratusq; soli peragunto ineuntóque, plebeij agros colunto*, indicant & inscriptiones antiquæ, vexillorum & monumenta Græcorum historiographorum, quæ tãtùm nominant Senatum populúmq; Romanum. quemadmodum & Athenienses apud Demosthenem & alios, sæpe diuiduntur [illegible]: & quanquam non obscurum sit etiam tempore regum Romanorum fuisse delectos equites militiæ causa, verùm illi equites ordinem qualem posteri equites dicti, non tenuerunt. Atque Appian. Alexan[a]. equites inter senatores & plebem interiectos, tradidit: Et sic Plinius scribit. *Annulos planè medium ordinem tertiúmque plebi & patribus inseruisse.* Ita facta *Martia Roma triplex*: equitatu, plebe, senatu, vt ait Ausonius: & fuerunt ij tres status personarum maior Senatorius,

a lib. 1.

infimus plebeius, medius, equestris. In illo autem triplici ordine nec mentio fuit sacerdorum aut sacrificulorum: nempe quòd, vt diximus, lex Romuli sacra à magistratibus atque patribus peragi, iusserat. & olim apud Romanos aliquando idem fuerunt magistratus & sacerdotes, vt & Prytaniæa sacra apud Græcos peragebantur ab his qui maximam in vrbibus potestatem habebant.

10 Romulus in patritios & plebem diuidens populum, de nobilibus non distinxit ordinem, sed patritios tantùm qui patres ciere possent ingenuos plebem, nouos homines dixit: successu verò temporis nobilitas plebi opposita.

11 Distincti ciues ita tripliciter, à censoribus in ordines referebantur, & ab iisdem, ab ordinibus ignominiæ causa, pellebantur. Senator efficiebatur communicato illis per illos senatu: per censuram eiiciebatur senatu: assignato equo publico plebeius fiebat eques ademptione equi, efficie- B bâtur priuati. Honorabatur plebeius tribu digniore largita: omnes enim ciues erant descripti in aliqua triboum quinque & triginta. Sed alia aliis honorabilior, dum puniebantur, tribu priuabantur, & notæ causa in inferiorem transferebantur, vt in rusticam ex vrbana, vel ex rustica, in rusticam minorem, si grauiùs punirentur.

12 In Cæritum tabulas referebantur, Maiore censura, quia ius suffragiorum in comitiis adimebatur. Siquidem Cæritibus beneficij loco, ob facta Gallico bello seruata ciuitas sine suffragij latione fuerat data, vt est apud Strabonē & Gellius. Et hàc censura adhuc alia grauior, cùm ærarij fiebant. Erat autem ærarium facere, authore Prædiano, nullum aliud ius ciuitatis in cēturia, atq; adeo in tribu relinquere, quàm vt pro capite suo tributi nomine, æra penderet: ita vt qui ærarius factus esset, is non solùm suffragio vrbano, sed etiam sti- C pendiis militaribus, spoliatos esset.

13 Plebeius ordo distinctionem habebat apud Romanos: vt alia esset plebs vrbana, alia plebs rustica. Vrbana quæ vrbem, rustica quæ agros inhabitabat. Olim rustica habita est simplicior & honestior: quia, vt ait M. Cato in principio libri de re rustica. ex agricolis & milites strenuissimi, & viri fortissimi gignūtur: maximè bos pius quæstus stabilissimúsque, minimèque inuidiosus consequitur: neque malè cogitantes censentur qui in studio agrorum occupati sunt. Statuitque Romulus ab initio, vt ciues Romani artem militarem & rusticam tantùm tractarent: vt scribit Dionys. Halic. Plutarchus etiam docet, maximè Numam ciues ad agriculturam, vt pacis & honestatis studium incitasse.

Colebant & patritij agros suis manibus, & ex agris, & cōsules & dictatores, & senatores vocati, D qui muneribus suis strenuè, etiā ad agros redierūt.

Plebs enim vrbana, quæ vrbem inhabitauit, continebat tribunos, ærarij scribas, mercatores, negotiatores, argentarios, fœneratores, artifices, opifices. turbam forensem, libertinos, magistratuum apparitores, de quibus omnibus per singula capita tractat Sigonius [a].

14 In omni Gallia tempore Iulij Cæsaris [b], eorum hominum qui in aliquo erant numero atque honore, genera erant tantùm duo, druidum & equitum: illi rebus diuinis intererant, sacrificia publica & priuata procurabant, religiones interpretabantur, disciplinæ causa adolescentulos admittebant. Alterum genus equitum, qui cùm vsus esset atque aliquod bellum incidisset, omnes in bello versabantur. Plebs autem penè seruorum habebatur loco, quæ per se nihil auderet, & nulli adhiberetur consilio, & ex illa pleríque cùm antè ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut iniuria potentiorum premerentur, sese in seruitutem dicabant nobilibus; in eos enim omnia erant iura quæ dominis in seruos. Et hæc maximè obtinuerunt quo tempore nobilitas veluti tyrannicè plebi imperabat per speciem aristocratiæ & opibus abundans ea abutebatur. At melioribus postea aduenientibus temporibus, monarchia firmata, noua forma & melior imperandi inuecta, & tres status seu ordines populi facti: vnus, qui ecclesiasticarum personarum: alius, nobilium: alius, plebeiorum: sub quibus contenti artifices, rustici, & alij inferiores ex fece populi: æquissimum enim visum est & conuenire monarchiæ, præstantiori inquam gubernationi omnium, non tantùm sacrificantium, & nobilium, sed etiam inferiorum habere curam & solicitudinem: imò multo magis eorum, quòd soleant à nobilibus & ditioribus opprimi & contemni, & ideò egent singulari conseruatione & ope principis, qui non patiatur iniuria eos affici, quos sibi perinde ac nobiles habeant subditos, potissimùm cùm isti sint veluti alumni & nutritores reliquorum, quotidianis laboribus intenti, arando, ferendo, colendo, operando, & necessaria vitæ subministrando. Et proinde sanctissimè placuit regibus, eos liberè admitti ad conquerendum & supplicandum principi, tùm priuatim, tùm in comitiis, vt si quo modo indignè habeantur, subueniri illis possit.

Placuit etiam, non distingui iudicum ordinem à tribus prædictis ordinibus, idque meritò, quòd inde pendeat salus reipublicæ, quies & tranquillitas totius regni, coniunctio & vinculum insolubile omnium ordinum, authoritatis & maiestatis principalis conseruatio. Non enim bonum visum est exemplo Romanorum, vel aliarum quarundam rerumpublicarum, solis nobilibus committere, aut solis ecclesiasticis magistratus & potestatē iurisdicendi. Fuerunt enim inde plerunq; turbatæ & immutatæ respublicæ, nobilibus nimiū plebem contemnentibus, & sessionibus ortis, & nobilibus aliquādo ad vnum sublatis. Et proinde sanctissimè & consultissimè factum, vt magistratus, senatores & iudices, ex ordinibus omnibus eligerētur à principe, qui essent muneribus magis idonei. Quod effecit vt trāquilli sint status sine inuidia: cum omnes participare possint in gerēdis honoribus, item quod egregium est, factū inde vt omnes nobiliores iurisdictioni regiæ suppositi, didicerint, regiā maiestatem non ex illorum nobilitate, sed nobilitatem illorum, ex arbitrio regio pendere, & Dei solius ministrum regem, qui exemplo eius cuius gerit imaginem in terris nulla habita dignitatis in criminibus ratione, in malos iustitiæ aculeos exerit: & in bonos cuiuscunque ordinis beneficus esse potest. Et ita, quandiu Gallia hanc mixtionem & authoritatem iustitiæ coluit, & exercuit, tranquillissima & vnita fuit, & superbia eorum qui nobilitate abutuntur, facilè deiecta. boni etiā plebeij, contra concussiones & tyrannides dominicales dominorum territoriorum, conseruati. Nec aliunde prodiit misera illa Galliæ inuasio, quàm quòd reges & magistratus, dum studerent iis qui se nobilitate præstantiores efferebant, nimium fauere, ne dicam satisfacere, voluerunt ex excusso

[a] Sigonius li. 2. de antiquo iure Romanorum c 7. & sequentib.
[b] vt ipse scribit lib. 6. c. 6.

excusso iustitiæ iugo nimium negligenter, iurisdictionum & legum vim pessundari permiserunt, nec extollentia sese supra modum papauerom capita cùm apparerent excusserunt, vnde cùm ordo vnus extra ordinem se extulit, ordinationem omnem confudit, & confundet aut dissipabit, nisi in ordinem redire cogatur.

15 Theseus cùm Athenas fundaret, confluente populo, distinxit ordines artificum, agricultorum & nobilium. Nobilibus autem, quos vocauit Eupatridas, tractandi rem diuinam, magistratus ex suo ordine creandi, administrandique leges: tum pia religiosaque interpretandi, definiendiq; potestatem fecit, eosque cum cæteris ciuibus quasi ad æqualitatem redegit. Cum honore enim quidem erat nobilitas & gloria, vsu autem & necessitate, agricultores: artificiis intenti multitudine superare videbantur [a].

a Plutarch. in Theseo.

16 Fuit aliquando Romæ obseruatum, vt ars militaris & milites, proprium non haberent ordinem distinctum: si quidem delectus fiebat militum, peditum aut equitum, ex omni populo cuiuscunque essent conditionis. Sic deligebantur ex agris, & milites, & duces, consules, & dictatores, item & senatores: & ex pontificibus, fiebant & duces. Sicut dicitur de Catone, qui magnus orator, magnus senator, magnus imperator, fuit & bonus agricola & rusticus, vt liquet ex eius libris de re rustica. Iulius Cæsar pontifex erat maximus, Cicero senator, & ij duces, & milites.

17 Tempore tamen suo Augustus, subtraxit proconsulibus & rectoribus prouinciarum, & senatoribus, ius deferendorum armorum [b]. quare sequentibus temporibus, dignitatum officia huiusmodi pacata & armis iutis non bellicis suffulta, dicta sunt [c].

b Dion Cassius lib. 53.

c Cassiodo. in forma comitiuæ, li. 7. variarum c. 1.

In Creta, ita, non omnibus, & nisi certis personis, arma tractare permissum fuit [d]. Apud Ægyptios verò [e], sunt septem hominum genera, quorum alij sunt sacerdotes, alij qui pugnatores appellantur, alij bubulci, alij subulci, alij institores, alij interpretes, alij gubernatores nauales. Tot sunt Ægyptiorum genera, inquit Herodotus, à suo quodque artificio appellata: sed pugnatores vocãtur Calasities & Hermotybies, à regionibus quas incolunt, quibus nec ipsis licet vlli artificio operã dare, sed soli rei militari filiu discente à patre. Sic apud Græcos, præcipuè Lacedæmonios & Corinthios, minimi fiunt opifices. Apud Scythas, Persas, Lydos, denique apud omnes ferè barbaros, habiti sunt pro ignobilioribus ciuibus illi qui artificia discerent, eorumque liberi: generosiores autem illi qui à manuariis operibus abstinerent, præsertim qui rei militari vacarent.

d Plutarch in Lycurgo

e Hirod. in 2

Lycurgus etiam diuisit milites [f] in sua republica ab agricolis, & philarclis, vt & Plato [g]. Quemadmodum & postea Athenienses, separarunt conditione ordinem politicum, & iurisdictionis, ab ordine militari [h].

f Plutarch in Lycurgo.

g in Protagora & alibi.

h Plutarch. in Phocione.

Quare & horum omnium exẽplo, etiam nunc in Gallia, & fere vbique terrarum tres ordines separantur, togæ, inquam, sacerdotum, & militum.

Neque etiam fieri potest in tanta populi multitudine, cui multa necessaria sunt eáque diuersa, vt tot diuersa vnus & idem profectò gerere possit officia. Neque etiam possibile est, imò nec expedit, omnes subditos alicuius regni armis tractandis assuescere. ex illis enim facilis ad audaciam transitus, & ad contemptum magistratuum & legum, armorum confidentia.

De conditione status nobilium & ignobilium.

CAP. II.

NOBILITAS, videtur esse qualitas accidentalis in populo, prout vsurpatur distinctio nobilium & ignobilium, in constitutione trium statuũ, vt & ex nobilibus ignobiles, & contra ex ignobilibus nobiles creari & fieri possint. Substantia hominum quidem omnium omnibus communis est, eáque natura per se nobilis, vt homo per se animal nobile, diuinum, capax rationis, intellectus, & diuinorum, animâ immortali constans & corpore: sed sui arbitrij, quòd habet electionem boni & mali, iusti & iniusti, vitæ & mortis æternæ. Fecit Deus hominem rectum, ipse autem desciuit ab hac rectitudine & ab illo generati alij plus, alij minus. & ex his qui desciuerunt nati qui virtute in gradum amissum dignitatem suam reponunt: alij, qui ab acquisita per maiores, propria culpa decidunt. Vult natura ex bonis bonum generare: sed plerunque non potest. vnde & hæc nobilitas generis opinione potius quàm reipsa absente virtute, & in imagine non in rei veritate consistit, & dici possunt εὐγενεῖς, non nobiles, ita mali à nobilibus orti.

2 Virtute aliqui fiunt illustres, veluti ex luce eius, manifesti, qui antea delitescebant: vt contrà, vitio alij fiunt obscuri; tenebris densissimis superuenientibus splendori maiorum. Quodammodo virtus freta potentia, vim potest maximè adferre, & semper id quod superat, est in excellẽtia alicuius boni, ex quo fit vt vis absque virtute esse non videatur, vt ait Aristotel [i]. Et ita verè nobiles ex virtute vbiq; sunt nobiles, qui verò tantùm ex genere, domi solùm ex lege non natura sunt nobiles, vt quidam secũdum leges sunt serui, veluti nati ex ancillis nostris, in bello capti, nempe ex consensu statuentium, qui tamen natura sunt liberi: vt contrà, quidam ex lege liberi, qui natura seruile ingenium habent; & natura liberi, nempe meliores, & qui aliis imperare norunt, & possunt, vbiq; sunt liberi, etiam captiui, & ex lege seruientes: & alij natura serui, qui sibi dominari nequeunt: nec aliis, vbique serui quãquam ex lege liberi à seruitio alterius & potestate habeantur. Quod sub monarchia præstantius consideratur: princeps enim prudens, non tam nobilitatem sanguinis, quantùm virtutis perpendit, vt tales ex quocunque numero & ordine populi sint ad gubernacula reipublicæ promoueat, quos idoneos magis existimet, & præponat inanibus nobiliũ vmbris: potiùs tamen illos honoret, qui eum splendore sanguinis, sua virtute maiorum imagines augent.

i polit. c. 4.

3 Nobilitas, est eminentia quædam, vel principalitas seu excellentia inter alias res sui generis, habens facultatem aliquam in illas, præsertim propinquas, influendi secundum descriptionem Iohannis Gerson [k]. Neque est nobilitas sine quodam principatu: & quia præstantia & excellentia seu eminentia, diuersa sunt & diuersorum graduum, sic creatura quæ perfectior est in operationibus, ea & nobilior.

k in tracta. de nobilitate in a parte operum.

Homo ratione aliarom creaturarum, in sua substãtia in genere nobilior creatura, siue pauper siue diues, siue plebeius vel alterius ordinis ad imaginem & similitudinẽ beatissimæ trinitatis facta secundum tres potentias in vna essentia, secundum memoriã, intelligentiam & voluntatem. Nobilis rursum, in ratione, secundũ duplicem portionem superiorem & inferiorem, quarum illa mascula, hæc muliebris. & quantum ad partes, eterogenas

corporis,vt sunt membra principalia & officialia caput,cor,epar:& minus principalia, pedes, manus intestina,& viscera.

4 Rursum inter homines, alia nobilitas concernens bona temporalia & corporalia, fortunæ scilicet & naturæ: idque tripliciter vno modo, & hæc bona habentur à progenitoribus, patribus, auis, atauis, & maioribus: & in hac acceptione profertur popularis nobilitas.

Secundò nobilitas, pro vt habentur hæc bona per industriam propriam,cum auxilio quorũdam amicorum,vel sine eo.Sic genus & mores, regina pecunia donat.faciebat & antiquitus apud Romanos census equites. Et Athalaricus rex Senatui scribens apud Cassiodorum [a],antiquas & inueteratas diuitias,nobiles facere tradit.

a lib 8. varior. c.19

Tertiò prout habetur aliqua dignitas, vel præcellentia super alios ex concessione regis alicuius, imperatoris ac alterius superioris principis: Sic nobilitantur plebeij codicillis principis, vel eius beneficio. Eóque pertinet quod scribitur [b], *hoc honore condignus est quemcunque rex voluerit honorare.*

b Ester c.6 ve 11.

Sacrilegij enim instar est,existimare indignum quem dignum princeps dixerit, qui potest quos vult nobilitare,vt aiunt Cæsares Theodosius, Archadius & Honorius [c], & sunt isti nobiles creati & noui, ad quorum distinctionem qui ex genere nobiles sunt, nolunt se dici nobiles, sed gentiles homines *gentilshommes*. quasi dicant se gentilitate seu ex gente sua propria, trahere nobilitatem, & illam habere antiquam. Genus est & familia, & gentilis, ex eadem natione seu nomine, quorum stemmata longiùs referuntur,vt nuper nobiles facti,dicuntur noui homines:atque illorum sententia, non omnes nobiles sunt *gentiles hommes*, *quos vocant nobles, de nom & d'armes,& d'ancienne ligne*: aliis, *d'ancienne cavalerie*: verùm omnes gentiles homines nobiles habentur, quamuis reipsa sint viles & turpissimæ vitæ.

c in l. sacrilegij 5 & ibi glossa & Paul Castrensis & Bald. de diuersis rescr p lib. 1.C.tit.26.

5 Habet ita hæc nobilitas gradus vt honoris gradus sunt atque dignitatis, & quædam dicitur clara, præclara, inclita, generosa, spectabilis, ingenua, egregia, insignis, illustris, regia, imperialis.

6 Hæc nobilitas naturæ, vel fortunæ dicitur: alia est humana per se sola, quæ magis hominem eiusque præcipuam partem nempe animam respicit, quæ moribus constat & virtutibus per quam genere ignobiles euadunt illustres, & ex genere illustres illustriores: & si ab ea declinant, non obstante claritate generis, redduntur verè ignobiles. Quemadmodum, Cham ex illustri genere Noachi natus, ex genere nobilis & liber, effectus est per peccatum & maledictionem patris cum sua posteritate seruus fratrum [d]. & vt virtutes habent gradus quibus splendidior & illustrior redditur earum possessor: sic contrà, vitia habent defectiones & gradus ignobilitatis. quò magis enim quis declinat à virtute, eò magis ignobilior redditur.

d Genes. 9.

7 Nobilitatem ex virtute philosophi, vulgus & iurisconsulti vt pleronque ex genere & concessa dignitate per principem metiuntur. Cuius rei fuit olim certamen inter Appium Pulchrum & Ciceronem. Appius quippe irridebat Ciceronis nouitatem, vt nouum Arpinatem, & iactans familiæ suæ antiquitatem & splendorem, putabat ibi non esse nobilitatem vbi non esset εὐγένεια, nempe generis splendor. Contrà Cicero [e] cum admonet, vt paulò diligentiùs attendat, quid Athenodorus Stoicus de his rebus dicat, vt quid sit εὐγένεια, quid

e lib. 3. epistol.

A nobilitas, intelligat. posse aliquem εὐγένειαν habere, & tamen nobilem non esse: cùm plerique ex illustribus & bonis parentibus nati, sint flagitiosissimi, quos nemo vere nobiles dixerit, nisi dicamus in malitia & crimine nobilitatem. sunt heroum filij noxæ.

Παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται.
Οἱ πλέονες, κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους. vt ait Homerus [f].

f Odyssea 2.

id est,

Pauci enim filij similes patri sunt.
Plerique peiores: pauci verò parentibus meliores.

8 Colligitur ciuilis nobilitas generis, ex præsumptione, quod præsumantur ex bonis boni nasci, nec imbellem generent aquilæ columbam, videatúrque transfusa quædam pars patris in filios. possint & dici nobiles, quasi notí: nobilis enim dicitur, quasi noscibilis, qui appareat, & cognoscatur. Sicut enim maiores fuerunt splendore noti, ita & illi: quamuis mali, qui ex illis nati sunt, cogniti sunt, & sic affulget maiorum nomen in illis: verùm si ipsi, laudis, gloriæ & virtutis maiorum imitatores non sint, in splendore & claritate maiorum constituti, redduntur vituperabiliores, vt quos exempla domestica non iuuarint; sic nobile malum dicuntur, hoc est, insignes & cogniti mali: quamuis enim & pater substantiam corpoream communicet, generalis tamen virtus non nascitur, sed quæritur ex propria persona: neque ex anima parentum & ex mente, anima filij corraditur & transfunditur, & reiecta est, vt à veritate aliena, contraria Tertulliani sententia, quò virtute insignes fuerint maiores, id nostrum non est: quòd ex illustribus nati sumus, hoc nostrum & illorum est: at vt tales simus nos ipsi debemus eniti, quia id nostrum propriè nec est εὐγένεια, seu bona & illustris natiuitas, ei qui malus est, sed potiùs κακογένεια. praua natiuitas vel genitura, & hoc est quod dicebat Euripides,

B

C

ὁ μὲν γὰρ ἐσθλὸς εὐγενὴς ἐμοί γ' ἀνήρ,
ὁ δ' οὐ δίκαιος, κἂν ἀμείνονος πατρὸς
Ζηνὸς πεφύκῃ, δυσγενὴς εἶναι δοκεῖ.
Bonus mihi vir nobilis videtur,
Qui verò non iustus est, licèt à patre meliore
Quàm Iupiter sit, genus deducat, ignobilis mihi cẽsetur.

Et rursum,

οὐκ ἔστιν ἐν κακοῖσιν εὐγένεια, παρ' ἀγαθοῖσιν δ' ἀνδρῶν γίνεται.
Nulla nobilitas, seu splendor generis est inter malos, sed inter bonos tantùm viros.

Nobile, inquit Aristoteles [g], id est, quod ex bono prodit genere. Generosum autem quod à sua natura non degenerauit. Latiùs idem [h], de moribus nobilium agens. *De moribus autem*, inquit, *qui fortunæ bonis, quales efficiantur deinceps dicamus. Nobilitatis mores sunt, vt ambitiosior sit qui nobilior est: nam omnes cùm quid adsit, ad id solent coaceruare: nobilitas verò quædam maiorum claritas est: præterea nobiles ad cõtemnendos maiorum suorum similes parati sunt: nam ea quæ iamdiu gesta sunt, honorabilia sunt ad iactationémque aptiora, quàm quæ nuper facta. Est autem nobile secundùm virtutem generis, generosum verò secundùm quod non recedit à natura, quod non contingit nobilibus, sed multi humiles ac deiecti sunt. Est autem etiam in virorum generibus fertilitas quædam, sicut in agris aliquando: ac interdum si bonum genus fuerit viri præstantes generantur. Rursumq́; genus deijcitur. Degenerant autem ingeniosa quidem genera in mores furiosos magis, vt qui ab Alcibiade, quiq́; à superiori Dionysio sunt: quietè verò in segnitiem, veluti qui à Cymone, Pericle, ac Socrate sunt.* Hactenus Aristoteles.

g 9. de natura animaliũ c.9.

h lib.2. artis Rhetoricæ c. 15.

D

9 Riden-

9 Ridendi veniunt, qui tantùm nobiles, ratione sola generationis alicuius qui nobilis dictus est, & inde alij post illũ: & virtute nuper nobilitatos, vel beneficio principum dignitate donatos, contemnunt & distinguendos à se putant: quasiverò eorum maiores non fuerunt aliquando noui, & aliquando primùm cogniti similes aliis, & veluti si è cœlo soli lapsi essent ita facti nobiles, non cogitantes & illam nobilitatem consensu aliquando hominum probatam ex causa aliqua, posse ex contraria abrogari: adimitur enim & datur dignitas, vt intelligere facile sit, hoc esse accidentale & non substantiale hominibus dici nobiles. vel ignobiles. Omnes nobiles & ignobilium maiores sunt, vt ait Seneca [a], si se illis gerant dignos omnibus nobis, totidem ante nos sunt, nullius non origo vltra memoriam iacet. Et Plato ait, neminem regem, non ex seruis esse oriundum: neminem non seruum, ex regibus, omnia ista longa varietas miscuit & sursum deorsum fortuna versauit. Quis ergo generosus? ad virtutem bene à natura compositus, hoc vnum est intuendum. Alioquin si ad vetera reuocas, nemo non inde est, ante quod nihil est. A primo mundi ortu vsque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis sordidísque alternata series. Non facit nobilem, atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere. Quibus non est virtutis præstantia, generis claritas potiùs dedecori & ignobilitati est, quàm laudi & gloriæ: neque amplius ea claritas prodesse potest, quàm vt non possint latere si velint, & sint fabula vulgi dum degenerant: cùm satius esset latere, quàm ita misericordiæ vel reprehensioni patere. Turpitudo obiectu lucis insignior fit, atque conspectior, & nisi quis eam caueat, in tenebris natum esse & viuere meliùs foret: tempore nobilitas incipit, tempore desinit: virtute clatuit, vitio sepelitur: neque impedit longa annorum series in maiorum stemmate computata, quominùs adueniat interitus. Ioanis est illa ambitio & gloria eorum quæ præterierunt & desinunt: præteritorum multorum insignium memoria non est, nec nostri aliquando erit. Videmus annosas arbores, quæ seculis multis auctæ sunt, in momento a fulgure, ventis, radicitùs conuelli, vel igne, vel securi deiici: & nouas plantas in arbores euadere. Vixerit homo centum vel pluribus annis, quantis & multis laboribus nutritus & auctus fuerit, tamen in ipso momento concidit, & efflata anima in cadauer putridum & cineres resoluitus: anima nobilitatis virtus est, hanc vbi deposueris, nihil remanet quàm ignobile cadauer. Genus hominum vnum, vnus pater communis, vnus fons vniuersorum, qui vicissim mutatur, vt vnda superuenit vndam, & modò turbidus, modò nitidus ad vnumquemque nostrùm peruenit, ea lege, vt quod ante clarum erat, mox obscurum fiat, & obscurum clarum. Vt etiam aqua fontis clari mox & sapores & colores induit terrarum per quas permeat & præterfluit. Sanguinis si dicatur nobilitas transmissa in successores, numerari possunt aliqui, qui & cum sanguine virtutem coluerunt, atque hos vix, scio. certè nunquam in ordinem vocare non desinet, sed si velit omnes ex eadẽ progenie aduocare, iam cogetur fateri & malos ex eadem progenie bonos numero superare.

a epist. 44.

10 Sapienter inter Romanos, equitibus lunulæ gestãdæ designatæ sunt in calceis nobilibus, vel in signum quòd post mortem ipsi transituti essent super lunam: aut ab antiquissimis orti Euandro, qui proselini dicebantur, aut, quod verius puto, vt admonerentur instabilitatis rerum humanarum, ne essent elati, cuius rei exemplo est luna, quæ ex obscuro progrediens, clara: & rursus obscura fit, aut vt monerentur, audientes esse debere imperio imperatoris, sicut luna soli [b].

b Plutarc. in problem. prob. 71.

. Quò obsecro, dicebat Macrinus Imperator, scribens ad senatum, nobilitas ipsa, nisi morum benignitas adsit & humanitas? Siquidem fortunæ munera etiam parùm dignos exornant: animi virtus propriam cuique gloriam conciliat, & claritas quidem generis, diuitiæque atque id genus reliqua, etsi beatorum propria putentur, minimè in ipsis, vtpote ab aliis prodita, laudantur [c].

c Herodianus lib. 3.

11 Nobilibus priuilegia vel præcipua supra communia cum plebe, fuerunt concessa: meritò quidem: tùm quòd pro reipublicæ salute excubent, vitam periculis exponant militiæ, & sint veluti membra principis, & sæpe populo subeant curas publicas. Voluit Romulus [d] itaque, penes patritios auspicia esse, iustum imperium domi militiæque habere. Idem Romulus [e] solis patritiis senatum, sacerdotia, magistratus, iudicia, ac totam denique rempublicam tradidit: plebeiis culturam agrorum, & rem pecuariam, & quæstuarias artes: quod tamen non semper obtinuit: nam & posteris temporibus maximè vrgente democratica administratione, plebs peruenit in senatum, & magistratus, & sacerdotia cepit, & res iudicauit, & rempub. ipsam omnino capessiuit.

d Liuius in oratione P. Decij plebeij aduers. patritios: & oratione Claudij, aduersus plebeios.
e Dionys. Halicarn.

12 Apud Ægyptios [f] Calasirus & Hermotybies qui arma tractabant, hoc eximij solis honoris habebatur, cum sacerdotibus commune, vt singulis duodecim aruræ essent exemptæ & immunes. Erat autem arura, centum cubitorum Ægyptiorum quoquo versus. Ægyptius verò cubitus Samio par est Callasiorúmque milleni & Hermothybium aliis totidem, circa regem fungebantur annuo satellitum munere, accepta quotidiana annona.

f Herodo. in 2.

13 Sicut & Theodosius & Valentinianus Cæsares [g], immunitatem omnium onerum & collationum, dederunt agris limitaneis, quandiu tenerentur à militibus: quòd suo seruitio compensarent has exactiones, & fideliùs pro his conseruandis inuigilarent: cuiusmodi possunt esse & dici nobilia bona, quæ olim dabantur vtenda militibus, postea facta ad vitam, & dehinc hæreditaria, dicta feudorum nomine quæ immunitatem habent ab aliis oneribus quàm militaris seruitij, ex propria natura feudi, nisi sint feuda conditionata, & impropriè feuda. *Omnes*, inquit Cicero [h], *bonis semper nobilitati fauemus, & quia vtile est reipublicæ nobiles esse homines, dignos maioribus suis: & quia valere debet apud nos, clarorum hominum senex de republica meritorum memoria, etiam mortuorum.*

g in l. fi. de fundis limitroph. li. 11. C. ti. 49.
h Cic. pro Sest.

Sic vt & in filios eorum, cum memoria, remuneratio iam fatis concessorum in persona filiorum fiat & honoris, imò etiam alicubi fortunarum inducatur communi omnium consensu.

Quare & Basilius rex, vel magnus dux Ruthenorum seu Mascouitarũ, etsi in nobiles valde

fuerit durus, vtpote qui eos vel in aula apud se esse, vel in bellum ire, vel legationem obire propriis expensis iuberet: nihilominus tamen, ex adolescentulis filiis Boiarorum, hoc est tenuioris fortunæ nobilium, paupertate oppressos quotannis assumere, eósque in stipendiis positos habere solitus erat[a].

Lege Venetorum etiam, ab antiquo ad hæc vsque tempora seruatum, vt Galeariæ seu triremis cuiusque nauarcha, octo nobilium pauperum filios, ad quancunque partem proficiscatur, cum septuaginta nummorum aureorum stipendio secum ducat. Illisque victui necessaria, qualia nobiles habere debent, impartiantur: simul vt aromatum libras quatuor mille sine nauali alicuius solutione & gratuitò, singulis importare permittat. Veruntamen per senatus suffragia, hi nobiles de multis pauperibus supplicibus deliguntur[b].

a Sigismund. liber Baro lib. 1. rerum Moscouiticarum.

b Petrus Martyr lib. 1. legationis Babylonicæ circa finem.

Errata quæ possunt accidere ordinibus seu tribus statibus populi.

CAP. III.

Quia tres ordines populi introducti & distincti sunt, vt quemadmodum contigit in fidibus & imparibus tonis, harmonia & concentus ex diuersis conditionib. sequeretur: prospiciendum est moderatori harmoniæ, ne mutentur, aut confundantur, aut, æquentur toni & status, vt & quilibet suum conseruet locum & ordinem, quo modo & quo tempore oportet.

1 In primis autem totius reipublicæ status & ordo nutabit, si quod requiritur in corpore, non inueniatur in capite[c]. Si princeps ea prudentia & arte non vtatur, quæ necessaria ei est ad vtilitatem & rectitudinem reipublicæ conseruandam. Si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadent. Si citharedus non nouerit concordantias seu concinnitatem ex acutorum grauiúmque sonorum mixtura accommoda, nihil præter cacophoniam & inæqualem æqualitatem concinet. Nec culpa est citharæ, quæ per se sonora erit, neque fidium quæ possunt optimæ esse, sed vtentis cithara & imperiti musici, qui cuiusque toni non nouit mistionem & concentum. Vt sæpe nauis optima armata suis necessariis instrumentis, anchoris, velis & similibus, imperitia ptoretæ qui clauum tenet, in scopulos, syrtes & vortices delapsa confringitur, & vectores vnà submergit. Et sæpe quoque in republica optimi ciues, optima plebs, boni nobiles, meliores ecclesiastici, verùm principis stultitia, imperitia, negligentia totam rempublicam confundet, & aliquando ci & sibi interitum parat. Erratur hic quia princeps non nouit ordinis sui gradum, & dignitati eius non respondet, & ita suum ordinem confundens, reliquæ ordinationi apertè officit: non secus quàm si caput mania vel stultitia lædatur, membra corporis statim perniciem immedicabilem sentiunt, nisi mens priùs conualescat.

c Leo. sum pōtif. ad episcop. Africanos, epistola 87. c. 1. relatus a Gratia. in c. miratur. 3. § quòd si in quibus h bet 61. distin.

3 Vt item quando populus ordinem suum, nempe subiectionis & obedientiæ relinquit, & concupiscit capitis ordinem, & imperare cupit, nisi contineatur vi capitis in suo ordine, turbat reipublicæ harmoniam & pacem, se immiscet rebus ad se nō pertinētibus, Dei aduersus se prouocat irā: qui enim potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & acquirit sibi damnationē.

4 Peccant & principes in hac ordinatione, dum ecclesiastici extra suos fines transeunt, & negotiis secularibus se immiscent, aut seculares ad spiritualia & ecclesiastica tractanda, ex authoritate proprij ordinis properantes, seque misceantur sacra prophanis, cælum terræ, superiora inferis, anima corpori. Quorum omnium remedium est, sese in proprium ordinem recipere, propria tractare & curare, ad hæc tamen opem sibi mutuò præbere, tanquam membra eiusdem reipublicæ Christianæ, in qua secularia egent spiritualibus, & spiritualia temporalibus[d]. Reddenda quæ sunt Cæsaris, Cæsari: quæ Dei, Deo. Tunc enim vniuersus politicus & diuinus ordo confunditur, si sua cuique iurisdictio non seruatur.

d c. imperium 3. & 8. quoniam idem 10. dist. ca. cum ad verum 96. dist.

5 Nobiliores & opulentiores plebecula abutuntur, potissimum in democratica republica, dum sibi etiam eam conciliant inescationibus beneficiorum, quibus eam in suam sententiam suásque pertrahant partes, vt suos magistratus diuturniores faciant, & interim ambitioni suæ & cupiditati satisfaciant: & dum ita aucupati fuerint, auram populi priuatim eam sibi subijciant, & aristocratiam vel tyrannidem, suffragiis quæ mercati fuerint plebis, sibi patent.

6 Iulius Cæsar ideò, cùm functus fuisset consulatu, C. Memmio Lucióque Domitio prætoribus, à L. Antistio Tribuno plebis postulatus, ad securitatem posteri temporis, in magno negotio habuit obligare semper annuos magistratus, & è competitoribus non alios adiuuare, aut ad honorem pati peruenire, quàm qui pepigissent propugnaturos absentiam suam: cuius & pacti non dubitauit à quibusdam iusiurandum, atque etiam syngrapham exigere, vt ait Suetonius[e].

e in eius vita c. 23.

7 Tiberius Gracchus, Mancinianæ deditionis contagium metuens, quia sponsor fœderis fuerat, prætextu quòd plebis ab agris depulsæ misereretur, pro distributione agrorum suis rogationibus contra nobilitatem plebem concitauit: verùm contraria techna à plebe obtruncatus est. si quidem cùm obuia manu nobilitatis & populi in Capitolium profugisset, plebémque in defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis, atque ita duce Scipione Nasica, concitato in arma populo, quasi iure oppressus est[f].

f Luc. Flor. in lib. 6. Pol. c. 4.

8 Atque Aristoteles[g], *Præterea*, inquit, *tyrannica machinamenta omnia videntur esse popularia: vti licentia seruorum & mulierum & puerorum, vt sine metu scilicet legum viuant, vt velint: permulti enim huiusmodi statum tuentur amabunt, cùm permultis dulcius sit dissolutè viuere, quàm modestè: cùm tamen compesci, ac non licere facere quicquid quis velit, vtile est. nempe siquid iure prohibetur, aut æquo bono honestative repugnet.*

9 Abutuntur & populo & subtiliùs in perniciem principatus, & ad suam ambitionem interiores principum aulici, id est, aures & oculi regum, qui primos ordines sanctiores consilij ducunt: dum suæ factionis, & qui suis voluntatibus inseruiant, eligunt aut nominant ad magistratus & præposituras, dignitatésque, officia, & beneficia: non quidem dignos, sed quibus vt instrumentis suæ voluntatis clam & per obliquum abuti possint, & quibus vt suis creaturis & beneficiariis imperare liberè queant, illi autem non ausint obsistere. Quo fit, vt sæpe

per

per illos moliantur plura in rempublicam, cu- sent deligi ex statibus & populo qui sibi faueant, vt nec quidem cum ratione audeant illis aduersari. In quare vigilare principes debent & efficere vt officia & præposituræ dignitatum à se, non ab aliis, immediatè pendeant, vt habeant officiarios, & magistratus liberos, & nulli alij quàm sibi adstrictos & deuinctos.

10 Propter metum verò ad seditiones deueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia commissa, quia sæpe isti magnates committunt, atque hi, contra quos paratur violentia, præuenire volentes priusquàm malum patiantur, sibi multos deuinciunt, quibus omnia conturbent: vt apud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit, metu iudiciorum, quæ sibi parabantur.

11 Fauet interdum plus æquo nobilitati in præiudicium plebeiorum & ecclesiæ princeps, quare opponuntur vtrique qui ex illis ordinibus sunt. Et aliquando sequitur tanta inuidia plebis in ipsam nobilitatem, vt vel inuisa, vel causa seditionis & rebellionis fiat, quanquam vtilitati publicæ non ita fieri expediat. Inconsultus enim populi furor, iusto aliquo dolore, vel inani suspicione commoti, efficit ne exitus negotij malè cœpti expendatur. Sic Genuenses anno 1607. pulsa nobilitate, statum popularem induxerunt, Paulo Nouio vno plebeio, ad summum honorem immodico populi fauore euecto. Sed eos rex Ludouicus armis subegit; Paulum Nooium capite plecti iussit: id tamen non potuit efficere, vt hæc Liguriæ præclarissima ciuitas dominos non mutauerit [a]. Fuit in Hungaria anno 1514. hominum agrestium, maximus hominum concursus, qui excutere decreuerant nobilium de ceruicibus iugum, & ducem sibi constituerunt Georgium Sichelium, hominem audacissimum, cuius auspiciis non paucas ediderunt strages nobilium, diuitum, sacerdotum, matronarum, vrbium, & oppidorum, donec fuerunt cæsi à Iohanne Vaiuoda, & dux illorum captus sæuissimis cruciatibus excarnificatus, necatus [b].

12 Præcauit hanc cladem Casimirus rex Polonorum, in comitiis habitis apud Lenciciam anno Domini 1180. sub Alexandro III. pontifice summ. quibus inueterata consuetudo vel corruptela procerum seu nobilium erga plebem abrogata est, lege anathemate in committentes per episcopos ibidem conuocatos, sancita. Inoleuerat enim superiorum principum Polonicorum negligentia barbarus mos apud proceres & equites Polonos, vt inter facientes quotiescunque & vbicunque collibitum esset, agros atque prata agrestium atque oppidanorum depascerentur, ac non solùm pabulum, sed etiam victum omnem ipsis imperarent, & effractis horreis atque cellis auferrent: neque contenti quantum libuisset absumpsisse, iumenta & pascois, ex stabulis, atque etiam iuncta curribus & aratris vtenda, vel potius ad cursum abutenda abducebant, eáque defatigata vel enecta dimittebant, vel sibi, si placuissent retinebant. Ad hæc in possessiones & facultates morientium episcoporum, ac cæterorum sacerdotum inuadebant, easque crudeliter diripiebant. quin & præfecti principis idem faciebant. & principis horrea, prædia fiscúmque bonis, cultus diuini ministris, & egentibus addictis, angebant [c]. Quæ omnia tunc lege prohibita sunt, populo ob id iam in rebellionem tacite conspirante.

[a] Surius in commentariis rerum suo tempore per orbẽ gestarum.

[b] Surius vbi supra.

[c] Martinus Chromerus li. 6 de gestis Polonorum.

13 Contra optimatum & nobilium aut patritiorum iniurias, plebi fuit in democratia Romanorum legibus prospectum, vna Tribuni plebis, primùm vt quotannis quinque, dehinc plures à plebe crearentur, qui auxilio plebi etiam aduersus consules essent. Altera, vt Tribuni sacrosancti essent. Tertia, ne is honos nisi plebeiis pateret [d]. Habebant Tribuni tantùm intercessionem, vt iniuriis, quæ illis præsentibus fierent plebi, se obiicerent, prehensionem verò non haberent [e], nec iuridicundo præessent.

14 Antea Romulus in ciuitate condenda cùm patritios extulisset, & plebeios depressisset: ne illis horum inuidia obesset, aut si illorum potentia circumuenirentur effecit, vt ambo inter se sanctissimo vinculo clientelæ coniungerentur: & patritiis plebeios, & patritios plebeiis commendauit, & ex illis plebi eligere sibi patronos concessit, lege lata eius sanctissimi fœderis: vt patroni clientibus incognita iura traderent: causam eorum in foro te postulante defenderent: vt vicissim clientes patronos domo deducerent, eósque in collocandis filiabus, si ita opus esset, pecunia subleuarent. At communi sanctione neutris licere voluit, se inter se, aut nomen deferendo, aut testimonium dicendo, aut suffragium ineundo, aut cum inimicis sentiendo, lædere, alioquin lege de proditione à se lata teneri, eúmque sacrum Deo esse, hoc est, impunè occidi licere [f].

15 Est aliquando nobilium, seu eorum qui se genere nobiles dicunt, tanta sordes auaritiæ, vt negotiationibus se adiiciant, & ita plebeiorum commercia intercipiant, vel duriora & difficilia reddant. qua ratione Cæsares lege lata, vt morbo adhiberent conueniens remedium, interdixerunt nobilibus & genere splendidioribus, negotiationes, aut illas exercentes nobilitatis exuerunt priuilegiis & militaribus prærogatiuis [g].

19 Populus aliunde, plerunque abutitur licentia & libertate vel indulgentia principum, & gubernatorum, & quia bestia multorum est capitum, vix in vnam saltem sanam conuenit sententiam: & in eam condescendens, non diuin ea perseuerat: mutationibus & suspicionibus obnoxius, sine ratione actus instituens, aut perficiens vt certè administratoribus rerum publicarum, illi se credere non sit tutum, aut auram popularem aucupari, vel ea frui, securum. Non enim sibi potest imperare, & quod semel probauerit, vel momento horæ detestari incipit, & contra: vt satius sit in medio mari, inter hostes, inter feras, quàm arbitrio populi viuere. Audimus enim & legimus [h], plebem & populum Hebræorum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, tanquam regem summa cum animi alacritate excepisse ingredientem ciuitatem Ierusalem: & paucis post diebus eandem publicè ad supplicium crucis postulasse. Notat inconstantiam populi, & periculosam amicitiam Aristophanes in equitibus, vt vix reperias ad nutũ eius ex inferioribus per eum ad diuitias & honores euectum, qui malè non excesserit vita, & euomere quod habuerit coactus non fuerit. Tiberius Gracchus plebis fautor, & ad eius arbitrium leges ferre conatus, in seditione necatus [i]. Hoc idem permultos in administratione reipublicæ ad multitudinis arbitrium, passos fuisse nouimus, qui temerè populari aura subleuati, eò imprudentiæ deuenere, vt nec se tuto recipere, nec peruersum iam reipublicæ ordinem corrigere possent.

[d] ex Dionys. Halicar. 6. Livm 2.

[e] Gellius libr 13. ca. 12.

[f] vide Diony. Halicarnass. & Gellium l. 5. c. 13.

[g] l. nobiliores, 3. de commerc. & mercator. l. 4. C. tit. 64. lib. vni. negotiat. ne militent, li. 12 C. tit. 35.

[h] liquet ex sacrosanct. euangeliis.

[i] Appian. l. 1. de de bellis ciuili.

possent [a]. Nam statim mores & ingenia populi mutare conaris, eáque nouis legibus moderari extemplo velle: non modò non facile, verùm nec tutum quidem omnino est, vt res quæ multo tempore & ingentibus viribus indigeret [b]. Sunt exempla Aristidis [c], Cimonis [d], Phocionis [e], & aliorum virorum præstantium, qui postquam aliquandiu populo placuerunt: imò iustissime vixerunt: tamen vel exilio, vel supplicio affecti sunt. Quandiu indigentia vel necessitate aliqua premitur populus, supplex & humilis valde, & ad eos a quibus se iuuari arbitratur, totus inclinat: at vbi se sensit bene habere, maximè dum diuitiis affluit, de se mirifice præsumit: vnde & ad libertatem vel modico vento impulsus, se accingit iugum superioris quantumuis æquissimi principis, excutere: & nisi tum, dum audere incipit, reprimatur, periculosum, ne quod temerè exorsus est perniciosè perficiat: vbi verò imminentem vigilantis principis manum considerat, eadem leuitate qua cœperat præsumere, in se ipsum redit: quò pertinet iucundissima comœdia & fabula Aristophanis [f], dum fingit, postquam egit de cantu & honore auium, illas sibi ciuitatem struere voluisse, seu democratiam, cœtum inquam, vndequaque circumseptum, cum sibi in omnibus sufficientes viderentur: & in omnibus ab hominibus aues fuisse obseruatas, pro auspiciis, seminatione, nauigatione, tempestatibus & similibus, vnde & iam sibi vindicare deorum honorem ausæ erant: tandem tamen metu Iouis aliud consilium ceperunt.

a Plutarch. in vita Agidis.
b Plutarch. in polit.
c Plutarch. in Aristide. Herodian. Virar. Diod. Sicu. in 11.
d Aemilius Probus in Cimone.
e Diodo. Sic. li. 18.
f Aristopha. in auibus.

De extraneis seu peregrinis.

CAP. IIII.

IN populo, regno, ciuitate, quidam dicuntur regnicolæ, quidam originarij, quidam extranei. Extranei a regno & ciuitate dicuntur peregrini: qui enim ex gente nostra oriundus non est, ille extra patriam propriam cùm sit, apud nos peregrinari dicitur, ideo & peregrinus est [g], illi peregrini extranei dicuntur [h]. In Gallia isti extranei & peregrini dicuntur albini, hoc est, alibi nati [i], vel melius aulici, quasi aduenæ, mutatione modica literarum.

2 Vt autem regionum mores diuersi sunt, sic & inde nati diuersum habent morum habitum & rationem: & proinde non possunt simul conuenire sine aliqua antipathia, quæ tandem, aliquando excitant in republica motus & seditiones, & læsionem vel subuersionem consueti status, Elati, superbi, bellis assueti, facilè pacificis & mansuetis vim inferunt. Mali & mollitiei dediti, bonos corrumpunt mores. Et Vlpianus [k]. *Qui mancipia*, inquit, *vendunt, nationémque cuiusque in venditione pronuntiare debent. Plerunque enim natio serui, aut prouocat aut deterret emptorem. idcirco interest nostra scire nationem: præsumptum enim est, quosdam seruos bonos esse, quia natione sunt non infamata, quosdam malos videri quia & natione sunt, quæ magis infamis est.* Sic à gentis origine peccata arguit Ezechiel propheta [l], *Hæc dicit Dominus Deus Hierusalem, radix tua & generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa &c.* Mores in vna prouincia sæpe diuersi & diuersa studia, vt non mirum sit, si inter regnorum incolas qui longo interuallo distinguuntur inuicem, hæc inueniantur varia & sæpe contraria.

g vt in principio tit. ... & vt differentes iudices &c. auth. omnes peregrini, ita communia de successio. in l. C. de hæredib. instituend. l. sed etsi cond. ... §. solemus ...
h in ... non licere habitatoribus Metrocomiæ loca sua ad extraneum transferre, lib. 11. C.
i vt notat Boerius ad ... tit. de testam. & in d. cit. 13 Cabel. Benedict. in c. Raynutius ad verba ... testa. num. 142. de testam.
k in l. quod si nol. §. qui mancipia vendunt. & additio e. dict. tit. ... .
l c. 16. vers. 3.

3 Quemadmodum in Italiæ locis annotauit Philalethes Polytopiensis [m], ciuitatum diuersas & studiorū & artificiorum inclinationes. Amant, inquit Florentini, philosophiæ partem, qua principes rerum causæ traduntur: plurimi faciunt Calabri Græcas literas: Neapolitani, Ethruscas: Lucenses, diuinas: Veronenses, politiores: Vicentini, philosophiam moralem: Bononienses, mathematicas artes: Veneti, rem musicam: Ferrarienses, Patauini, Salernitani, medicinam: Senenses, dialecticorum argutias: Perusini, ius pontificium: Mantuani, Hebræorum literas: Papienses, sophistarum nugas. In mercaturis, Florentini callidi & cupidi rerum: Lucenses, fideles: Genuenses audacissimi, lucríque causa laborum tolerantissimi: Veneti, præsenti pecunia emunt & distrahunt: Mediolanenses, vitium, rei vendentes liberè dicunt, & fidem vsque ad mortem seruant: in bello Perusini strenui: rapaces Piceni, præcipites Calabri: fortes sed incōsulti Æmiliani: strategemata norunt Spoletini: crudeles Ferrarienses & Placentici: fœlices Senenses: truces Romani: animosi Bononienses, sed parum ducibus obedientes: maritimis bellis Genuenses strenui: terrestribus pecudes languidæ: Neapolitani strenuè hostem aggrediuntur: resistunt Fauentini: dexteri Pistarienses clypeo: acres Laudenses Patauini & Veronenses optimi equites: Papienses vix fugiunt: Vicentini victi ad vindicandum accenduntur: Veneti optimi in classibus: Brixienses excellentes in extruendis vallibus, aggeribus & cuniculis: Bergomates in dolis & cratibus: Piscentes & reliqui Ethruriæ, stupratores & crudeles: Florentini optimi exploratores: in instrumentis præstant Venetorum pecuniæ: puluis pyrius Ferrariensium: galeæ Mediolanensium: equi Neapolitani: carri Placentini: clypei Parmenses: tentoria Cremonensium: enses Taruisiorum ad Saranallum: lanceæ Papienses: calcaria Viterbiensium: Pistorienses pugiones. Hæc Philalethes, & plura de Italorum proprietatibus, ex quibus forsan hodie cum tempore plura immutata inueniri potetunt.

m libro 1 qua... Fu... quæstionum.

5 Demosthenes autem [n], Macedones vsque adeò barbaros dictos ait, vt neque ex his olim frugi vllum mancipium emi potuerit Et [o], Thessales natura infidos & inconstantes quibusdam & visa,

Anglia peccatrix, Germania fraudis amatrix,
Gallia dat vites, nutrit Britannia lites.

Dio Cassius [p], dixit Gallos ad quascunque res inexplebili cupiditate ferri, ita, neque audaciæ, neque timoris modum scire. Alexandrinos ad audenda omnia satis promptos, temerarios ab exequenda quæcunque proposita, ad bellum tamen eiúsque labores ineptissimos, in seditionibus vitæ prodigos. Iulius Maternus ad Mauortium Lollianum scribens, *Quædam gentes*, inquit, *ita à cœlo formata sunt, vt propria sint morum vnitate perspicua: Scythæ immanis feritatis, crudelitate grassantur. Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, acuti Siculi, Luxuriosi semper Asiatici & voluptatibus occupati, Hispani elata iactantia animositate præpositi.* Ita de Gallis Maternus sentit, cùm tamen Liuius illis tribuat robur, & in bellis præstantiam, quæ & Romanos superauit sæpe cum illorum regali assiguata nobilitate. tribuit & pœnis, vt alij, perfidiam.

n Oratio 3. contra Philippum.
o Olynthia. 2.
p l. 39. historia Rom.

6 At inter ipsos Gallos Christophorus Longolius [q], nominat Britones duros: vafros, Normanos:

q in orat. de laudibus diui Ludouici & Francorum.

manos: religiosos, Francos: industrios, Flandros: mites, Lotharingos: faciles, Andegauos: bellicosos, Vascones: Burgundos, feroces: Picardos, alacres: frugi, Santones, atque Pictauos: Narbonenses, fideles: fortes Aruernos: Hannonios, pertinaces: magnanimos Senones, versutos Cenomanos militares Bituriges.

a ad Titum 1. versu 12.

7 Cretenses meodaces dixit D. Paulus [a]. Iuxta versiculum Epimenidis,

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.

Cretenses semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.

b libro 45.

8 Et Liuios [b], *Athenienfium populum fama est*, inquit, *celerem, & supra vires audacem esse, ad conandum Lacedæmoniorum, cunctatorem, & vix in ea quibus fidit ingredientem.*

9 Heoricus portò Bebellios, in prouerbiis Germanicis. *Pons*, inquit, *Polonicus, monachus Boëmicus, Sueuica monialis, miles Australis, Italorum deuotio, Allemanorum ieiunia, fabam valent omnia.*

10 Antiqui Græci tres popolos improbitatis notarunt, his versibus.

Λυδοὶ πονηροὶ, δεύτεροι δ' αἰγύπτιοι,
Τρίτοι δὲ πάντων κᾶρες ἐξωλέστατοι. id est,
Lydi improbi, post hos secundi Ægyptij,
Tertiique Cares perditissimi omnium.

Notarunt & trium nationum insignem improbitatem ænigmaticè, dicentes *τρία κάππα κάκιστα*. tria pessima k; nempe trium nationum quæ per c. nomen incipiunt, Cappadocum, Cretensium, & Cilicum. quod quidam detorserunt in Cornelium Syllam, Cornelium Cinnam, & Cornelium Lentulum. Multa alia nationibus quibusdam propria in vitiis & moribus notant Alexan. ab Alexandro longiori oratione lib. 4. c. 13. quæ prætermitto.

11 Vnum addam, quosdam ex cœli constitutione, & occasione rerum quæ in locis nascuntur, varios quoque mores natos putasse. Nam quædam nationes sunt, quæ occulta ingenia & solertia gignant, vt quibus est aër purus purus & tenuis, veluti Athenis: alia quæ retusa & hebetiora, vt quibus crassus & pinguis, sicut Thebis: ita ex cœli rigore vel clementia nonnunquam & syderum statu vel influxu. Sed & ex bonitate agrorum, & affluenti copia voluptatum, impingant: quidam superbiunt & recalcitrant virtutibus; vt alij contrà, sterilitate & penuria locorum, ad latrocinia se conferunt, talémque vitam qoò viuere possint assuefaciunt. cuius generis sunt qui in montanis, desertis & incultis locis esse coguntur.

12 His similia plura adferri possent, de vitiis & virtutibus prouinciarum, & ciuitatum, & nationum, quæ ostendont quandam distinctionem naturarum hominum in illis degentium: quibus tamen generaliter fides noo est adhibenda, eo quòd plura confecta suot contra nationes peculiari odio scribentium, vel temeritate iudicij. Sunt enim quidam vsque adeò ad sententiam dicendam de nationibus leues, & presumptuosi, aut maledici, vt cùm ab aliquibus alicuius prouinciæ singularibus hominibus, vel bene vel malè excepti fuerint, vel ex paucorum cognitis moribus, velint de tota natione sententiam ferre: decepti propria temeritate, quemadmodum mihi contigit aliquando sermonem conferre cum Germano quodam, qui dicebat se maximam partem Galliarum peragrasse & annotasse, mores Gallorum leues esse, ad amicitiam quidem pronos, sed in ea inconstantes. Risi certè, quòd putaret breui tempore transeundo se de moribus iudicare potuisse, cùm vix potuerit ipsa ædificia videre, & mores qui ex diuturno tempore conflantur, exigoo tempore diceret se cognouisse: & amicitiam expertum Gallorum leuem, cum notitiam vix habere potuisset, nec animaduertere hoc differre ab aliis nationibus Gallos, quod ij quidem amicitiam iure hospitalitatis omnibus etiam peregrinis offerant, cùm sint aperto & nudo pectore: at vbi vident indignos peregrinos tali amicitia, fastuosos, quive putent se non ex honestate Gallorum, sed suis ex meritis ad amicitiam prouocari, sapienter dissuunt tales taliúmqoe hominum familiaritates, aut vbi dilexerunt istos in externa hypocrisi colossos regios, nihil intus habere aliud quàm paxillos, bitumen, aranearum telas, & similia murium receptacula. Neque, sunt ideo Galli reprehendendi, si decepti, ficta & personata grauitate extraneorum allecti ad honorem & reuerentiam eorum, postquam cognouerunt ea omnia tantùm esse fucata & personata, desinant talem amicitiam persequi. hoc enim esset stolidissimum, nec ingenio candido Galli dignum, vmbras virtutum pro virtute colere, & errore detecto in eo perseuerare. Perseuerant enim alioquin in amicitia & dilectiooe & fide eorum, quibus ea debent, nisi ab extraneis inficiantur aut corrumpantur decepti.

c Aristot. libr. 7. politic. c. 7.

13 Aristoteles [c], gentes quæ frigidas regiones incolunt, & quæ per Europam sunt, ait animo quidem abundare, ingenij verò & artificij earum habere: ea propter magis in libertate perseuerare, disciplinam verò reipublicæ difficulter recipere, ac finitimis dominari non posse. Quæ verò Asiam incolunt, ingenio & arte abundare, sed animositatem non habere, & ideo parêre dominantibus, & perseuerare seruire: Græcorum genus, vt mediam regionem locorum sortitum, sic etiam amborum esse participem: nam & animosum & ingeniosum esse. Ex quo fiat vt in libertate degat, & disciplinam reipublicæ optimæ recipiat, & vnius reipublicæ constitutionem sortitum imperare omnibus possit.

d 7. politic. c. 6.

14 Quamobrem commixtio gentium facit, vt vnà cum moribus iam imbibitis & quodammodo naturalibus, fiat commixtio morum, & corruptio bonæ institutionis: nisi à legislatoribus prospicitur, & remedio aliquo veluti antidoto, medeatur. Et non sine causa Aristoteles [d] disputatum tradit, vtrum communio maris, turba nautica, naoalis potentia, sint vtilia aut damnosa ciuitatibus. Ex eo maximè, quod frequentare adueoas quosdam, alienis educatos moribus & legibus, inutile potantur ad rectam ciuitatis disciplinam, & turbam popularem multiplicari ex vsu maris.

15 Aut certè contingunt ex diuersarum nationum in vnum conuentu, seditiones, donec altera pars alteri cesserit Non enim possunt diuersi, imò sæpe coortarij se mores compati: sicut accidit Bodæ, mortuo Sigismundo Imperatore, rege Vngariæ, ante Alberti Austriaci coronationem: nam ciuitas ex Vngarica & Germanica gente constans, tumultu excitato, fere ad interitum peruenit: & cùm Allemani seu Teutones vellent ciuitati dominari, tandem per

Vngaros

Vngatos obsessi in domibus, sine discretione sexus aut ætatis, sublati sunt [a].

Meminit Aristoteles de similibus seditionibus propter admissos peregrinos ad ius ciuitatis, & ad inhabitandum: qui vbi fortiores se esse arbitrati sunt, ipsos ciues indigenas propriis locis voluerunt deturbare, aut pepulerunt, aut rempublicam turbarunt. *Seditiones*, inquit [b], *conciat peregrinitas, donec simul in eandem conspirationem deuenerit. Vt enim non ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita etiam nec in quouis tempore. Quapropter quicunque adhuc inquilinos susceperunt vel aduenas, omnes ferè seditionibus vexati sunt: cen apud Sybarim vna cum Troezeniis incoluerunt Achæi. Postea in maiorem numerum crescentes Achæi, Troezenios pepulerunt, vnde pollutio illa exorta est Sybaritis à Tœniis. Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant: nam plus habere volentes, de suis agris pulsi sunt. Et apud Byzantium peregrini in oppressionem ciuium coniurati, cognita re, prælio & armis expulsi sunt. Et Antissæi exules ex Chio susceptos, tandem armis deiicere coacti sunt. Zanclei verò qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apolloniatæ qui sunt in Ponto, incolis receptis seditione agitati sunt. Et Syracusani, cùm hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & prælium inciderunt. Et Amphipolitæ, receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes.*

a Aeneas Syluius in historia & Fulgosius l. 9. c. 7.

b Aristot. l. 5. polit. c. 3.

16 Non omni tempore licebat peregrinis Spartham adire, sed præstitutis diebus: quod a Lycurgo sancitum author est Thucydides, ne æmuli politiæ eius fierent ac inde discerent, quò in virtute proficerent. Alij malunt morem hinc enatum ne à perigrinis mores inficerentur: siquidem corpora peregrina, & peregrina consectatur oratio: noua autem oratio κρίσεις καινὰς ὑπηφέρει, vnde affectiones oriri multas necessum ferre. Probat & Plato hospitum expulsionem peculiarem & barbaris omnibus Eratosthenes author est, hospitum eam expulsionem [c]. Et lex vetat peregrinum in murum ascendere [d].

c Cælius Rhodiginus l. 18. lectionum antiquarum c. 5.

d Cicero lib. 2. de orator.

17 Cæterum, non omnino peregrinorum aut extraneorum contemnenda societas; vt enim arbores transplantatæ deponũt noxiam substantiam, murata cultura & terra, vt fertur de persicis: sic quidam aliò commigrantes meliores effici possunt boni, & ex malis optimi, vt contrà boni transeuntes ad infectos mores infici possunt.

Proinde hic delectus habendus peregrinorum erit, & suspecti quidem haberi possunt antequam cognoscantur: at vbi cogniti fuerint tales qui nihil officere, aut prodesse societati reipublicæ possint, non eo nomine solo quòd alienigenæ sint contemni aut reiici debent, non secus quàm merces à barbaris translatæ, nobis commodæ, vel quæ ex vsu & vtilitate nostra sunt vel esse possint, non ideò reprobantur quòd à barbaris processerint. Mores & virtutes non nascuntur cum hominibus, sed fiunt, mutantur, emendantur & polliuntur: neque tam ortus vel à quibus natus, inspiciendum, quàm qualis sit qui ex peregrinis dicitur. Atheniensis schola vt recenset Plutar. de exilio peregrinis ferè tantùm inclaruit non ciuibus propriis. Si sectam Peripateticam spectes, Aristoteles, fuit ex Stagirita: ex Ereso, Theophrastus: Strato, è Lampsaco, Glycon, ex Troade: Aristo, ex Cea: Critolaus, Phaselites: si Stoicam sectam perpendas, Citiensis fuit Zeno: Cleanthes, Lyssius: Chrysippus, Solensis: Diogenes, Babylonius: Antipater, Tarsensis: Atheniensis Archedemus in Parthos migrauit Babylone, atque ibi successionem Stoicam reliquit. Nunc quoque probatissimus & optimus quisque peregrè non viuit, non quòd pulsus fuerit, sed quòd emigrauerit. Et non est Propheta sine honore nisi in patria sua [e], & in domo sua. Refert Pomponius Iurisconsultus [f] Hermodorum quendam exulantem in Italia fuisse authorem decemuiris Romæ legum 12. tabulatum quæ reformarunt vniuersam rempublicam. Quin etiam qui tantopere commendata habuerunt sua iura ciuitatum, Romani, externis detulerunt imperium vt Traiano, & aliis deinceps. Et quamuis Solon Atheniensibus præter eos qui sacra aut genus, aut stirpem antiquissimam haberent, ius ciuitatis nulli peregrino dari mandauerit, tamen excipere conatus est: Nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset: aut alicuius artis causa cum penatibus & domo Athenas commigrasset: quamuis illa lex postea à Pericle emendata alia fuerit.

e Diui Marci c. 6. vers. 4.

f l. 2. §. postea ne diutius, de origine iur. P.

18 In multis etiam rebuspublicis attrahuntur ad ciuitatem peregrini [g]. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, vt satis sit ex matre ciue esse genitum, & eodem pacto, spurios multæ recipiunt: atque propter defectum legitimorum ciuium, tales ciues faciunt: paucitate enim hominum inducti his vtuntur legibus. Quòd si abundent multitudine paulatim excludunt, primò libertini generis homines, deinde eos qui ex matre solummodò ciues sint: tandem non nisi ex vtroque parente natos ciues pro ciuibus habent, sed hæc successu temporis iam ciuitate facta populosa.

g Arist. 3. polit. c. 3.

Nec dubium est, conuenas ex diuersis locis eodem coëuntes, vrbes plures communi consensu ædificiis coniunctis condidisse, qui alio nomine σύγκλυδες & σύνοικοι appellantur. Alexander Magnus ciuitate sui nominis Alexandria, condita, singularia priuilegia eáque magna, concessit his qui eò conuenirent ad habitandum: vnde breui tempore, vndique confluentibus hominibus, ea in splendidissimam euasit ciuitatem [h]. Idipsum fecit Theseos in Athenarum ædificatione & alij plures.

h Ioseph. lib. de bello Iudaic.

Sed nihil prohibet, ciuitates ex iisdem hominibus reparari & augeri, quibus priùs fundatæ & institutæ sunt. Liquet autem ciuitates & regna, principatus & alias colonias, non ex vno genere hominum semper in vnam societátem conuenisse, sed ex pluribus: quare impossibile videri non debet aut absurdum, si ex eadem diuersitate conseruari & augeri possit.

19 Scriptum ita legimus [i], Romulum ciuitatem suam conflasse, non ex vno genere hominum, sed ex Albanis, peregrinis, & auxisse ita postea successores, admissis etiam hostibus in numerum ciuium fœderibus transactis bellis: vt nunquam fuerit intermissa à maioribus largitio & communicatio ciuitatis. Qua arte sibi Romani Imperium dilatarunt & tutiùs confirmarunt: vt contrà nihil aliud Lacedæmoniis & Atheniensibus videtur fuisse exitio, quanquam multum armis valerent, nisi quòd victos bello, exosos haberent, nullóque commercij iure dignos ducerent.

i apud Plutar. & Dionys. Halicarnass.

Fuit ciuitatis Romanæ, Romani domicilij largitio: postea in tribum descriptio: & tertiò, honorum petitio: quæ tria verum & ingenuum ciuẽ faciebant, proficiscuntur autem à domicilio, multa commoda: tã maximè sacrorum, dignitatis,

tis, libertatis vrbis, fori, ludorum, festotúmque dierum. Qui in censum & tribum erat relatus, ex eo ciuis & liber, si ante seruus, efficiebatur. Fuerunt diuersa iura separata ciuium, à peregrinis quæ pendent ex præscriptione legis: vt etiam in omnibus ciuitatibus vel more vel consuetudine, sunt quædam iura & priuilegia ciuium, quæ nec à nobis scribi possunt, nec generaliter definiri, cùm illud ex arbitrio & ciuili cuiusque ciuitatis reipublicæ aut regni iure positiuo, determinandum sit.

In vniuersum autem illud probandũ erit, quod hactenus concessum fuerit singulis: vel si probandum non censeatur, communi consensu authoritate eius cui potestas data est, reprobandum. Clarũ enim est, vt ait Aristoteles [a], quod, si quid boni proueniat ex peregrinorum commixtione, ciuitas id bonum susciperet: sin aliquid mali, caueri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinantes, quos oporteat & quos non oporteat, admiscere.

a Aristot. li. 7. politicor. c. 6.

20 Atque ita distinguere debemus, & modum quo quis habitare dicitur locum, & vsum priuilegiorum loci: nam ex his facile intelligetur, quando conducat reipublicæ, vel reiicere vel admittere peregrinos, & in quantum oporteat illis subuenire & fauere. peregrini enim simpliciter possunt dici hospites, & transeuntes, qui non elegerunt domicilium apud nos, & omnino extranei: cum quibus nullum ius familiaritatis est, neque sunt nobis confœderati. remansit hodie vox inter Gallos appellationis eius; dicimus enim hospites aduenas, alienigenas, & transeuntes *hostes* quo nomine olim dicebantur peregrini & non confederati, omnino alienigenæ: hodie autem hostes non ita, sed illi cum quibus bellum indictum est, nominantur, [b] qui olim perduelliones non hostes dicebantur [c]. Et Cicero [d], *Nos autem iam non hospites, sed peregrini atque aduenæ nominabamur* Et rursum [e], *qui proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur lenitate verbi tristitiam mitigante. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus &c.*

b l. hostes 24. de captiuis & postlim. reuers. P l. hostes, 118 de verb. sig. P. c l. quos nos hostes, 234. de verb. signif. P. d Cicer. cõtra Rullum. e 1. Officior.

21 Isti peregrini certè transitu contenti esse debent, neque de moribus locorum vbi sunt nun appellati, iudicare debent, vt etiam de incolis dixit Cicero. *Peregrini, inquit, & incolæ officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alieno inquirere, minimèque in aliena republica curiosum esse.* Neque, vt ait diuus Augustinus, *in his quæ per regiones variantur, disciplina vlla melior grauis prudentique Christiano etiam est, quàm vt eo modo agat, quo agere viderit ecclesiam ad quamcunque forte deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eo inter quos viuitur, societate seruandum est, & sequenda consuetudo eorum inter quos versamur, si alijs nolumus esse scandalo* [f].

f diuus Augustinus ad Ianuar. epist. 118. c. 2. & epistola 119 c. 18 vnde sumptus canõ 12. illa autem, 12. distinct. ap. Gratia. facit. ca. quæ contra 8. distinc. ca. quis quis, 41. distin. g Geneseos c. 19. vers. 9.

Exprubrarunt Loth viri nequam Sodomitæ, suo more volentes abuti hospitibus eius, illo defendente, & dixerunt [g], *Ingressus es vt aduena, nunquid vt iudices?* Nimia curiositas & inquisitio peregrini, in terra aliena, efficit præsumptionem quòd ad explorandum venerit, & malo animo sit in eam rempublicam. ξένοι hospites dicuntur Græcis. cum exteris tamen cum quibus bellum non erat, erant amicitiæ aliquando contractæ publicæ vel priuatæ, illæque magnæ, quæ per ius hospitij fiebant, & domus communicabatur aduenienti hospiti [h], data tessera hospitalitatis. Propriè autem habita ratione huius iuris hospitalitatis, quod gratis fit ex iure societatis & amicitiæ; cauponæ vbi peregrini transeuntes recipiuntur soluta pecunia, dicuntur diuersoria, vulgo quamuis hospitia vocentur. In quibus hospites viatores transeuntes etiam, inuiti recipere coguntur, qui hospitium publicum professi sunt, & instituerunt cauponam tabernariam publicam [i].

h Gellius li. 5. 13. Liuius li. 7. meminit de hoc iure sæpe Cicero & alij.

i l. 1. § 6. furti aduersus nautas, l. 47. P. tit. 5.

22 Incolæ, alienigenæ & extranei quidem sunt à loco vbi resident: sed is incola dicitur, qui in aliquam regionem non suam scilicet, domicilium suum contulit, Græci vocant πάροικον vel μέτοικον [k]. Differt autem ab hospite incola, quòd incola elegerit domicilium in loco, & ibi habitator sit [l]: at hospes non dicitur habitare, sed tantùm hospitari. Atque tantum interest inter habitatorem & hospitem, quantùm inter domicilium habentem, & peregrinantem, vt ait Vlpian [m]. Sed nec ille incola dicitur, qui non vt domicilium habeat, negotiandi tantùm causa pergulam tabulámve habet: sed potiùs hospes, & tamen non aduena: quia aduena dicitur, qui aduenit mox inde profecturus [n]. aduenam Græci ἄποικον appellant domo profugum, colonum aduenientem, non πάροικον [o], quia domicilium sedésque fixas non habet. Aduenas, Plato [p] cauponarias & meritorias artes exercere, in aliena ciuitate siuit: tamen iubet [q], eos post exactos viginti annos, collectis sarcinis aliò habitatum commigrare. Aduenam putant communiter, eum qui non est ciuis aut inquilinus, & qui ex aliquo longinquo loco in aliquod oppidum venerit. Inquilinus, qui in alieno & priuato loco habitat: Sed inquilinus, potest esse & ciuis oriundus ex loco: quamuis in alienis ædibus habitet: incola non item; quia alterius loci, ciuis est. & ita incola à ciue differt, quòd capax non sit priuilegiorum ciuitatis, quamuis in ea habitet, nisi ei concedatur, & fiat ciuis.

k in l. pupillus, 239. § incola, de verb. sig. P. l C. in lege, 203. § 1. de ver. signi.

m l. 2. § habitare, de his qui deiecer. vel effuder. lib. 9. P. tit. 3.

n vtrúque per l. hæres absens 29. de iudic. li. 5. P. ti. 1. o dicta l. pupillus, 239. § aduena. de verb. sig. Isidor. li. 10 Etymol. p li. 11. de legi. q l. 8. de legib.

Ciues facit, origo, manumissio, allectio, vel adoptio. Incolas domicilium facit. In eodem autem loco singulos habere domicilium non ambigitur, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus si nihil auocet, vnde cùm profectus est peregrinari videtur, quòd si redit reperegrinari iam destitit [r]. Plus est esse ciuem quàm incolam, ita & incola alicuius loci esse potest & alterius ciuis: in vtroque tamen parere debet magistratui vtriusq; & vtriusque ciuitatis municipalibus oneribus est subditus [s]. Incolæ domicilium colligitur vel ex declaratione eius quod dixerit se eligere domicilium [t]: vel quòd per decennium ibidem commoratus fuerit [v]. Quod autem ad priuilegiom ciuis pertinet, peregrinus habetur, nisi admittatur vel communicẽtur iura his modis quibus in vnaquaque ciuitate moris est communicari. Hæc enim iuris ciuilis cuiusque sunt positiui, vt paulò antè dictum, aut consuetudinis, in quibus sequi oportet quod placuerit, & frustra tractaretur de moribus Romanis in ciuitate communicanda alibi quàm Romæ, cùm populi & ciuitates singulæ, propria iura hac de re habeant, ad pacem & societatem peregrinorum visa conuenientia, & ad eos probandos antequã admittantur in ciues, & ad eos discernendos donec recipiantur, accommoda.

r l. ciues, 7. de incolis li. 10. C. ti. 39.

s l. incola, 29 ad municipa. li. 50. P. ti. 1. t vt in c. f. de paroch. panor. v l. 2. de incolis, lib. 10. C.

24 Sicut apud Athenienses μέτοικοι seu hospites inquilini inhabitantes soluebant populo annuatim duodecim drachmas [x]. Et in Gallia olim allophyli seu albini assem fisco nisi adoptarentur in regnicolas seu naturalitatis literas à rege acciperent. Quod tributum non sine causa indictum videbatur, nempe vt facilius

x Iulius Pollux, lib. 3. onomasticon, c. 4. moleres fex. Hæus.

sciretur quòd essent extranei & alienigenæ in regno, ne aliquid moliri possent, si plures essent, in rempublicam: quod facilè dignosci poterat capitationis summa inita & collecta.

Expedit autem non tantùm ciuitati sed etiam regno, notum esse quot sunt alienigenæ, quot hospites, vel incolæ ad pleraque præcauenda quæ aliis nationibus fuerunt infausta: nam si numerus hospitum & alienigenarum vel aduenarum excedat numerum ciuium, vel si officere in aliquo possit ob mores diuersos, vel factiones secretas, vel cœptas, vel quia cum huiusmodi natione cuius sunt, bellum indictum sit: conuenit exhaurire hoc onus à republica, & iubere illud migrare: semper tamen cum causa expulsio esse debet, eáque legitima: ne barbarico more inter homines sine vlla peregrinorum commiseratione viuatur: & ne incidant in reprehensionem Spartiatarum, quibus exprobratur ab omnibus ξενηλασία, id est hospitum expulsio.

Aduenam, inquit Deus, *non contristabis, nec affliges eum*[a]. *Et si habitauerit aduena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena, & diligetis eum quasi vosmetipsos*[b].

a Exo. 22. ver. 21. & c. 23 ver. 9.
b Leuitic. c. 19. vers. 33.

Neque tempore famis etiam pellendos vrbibus peregrinos & extraneos, admonet D. Ambrosius[c]. *Feræ feras*, inquit, *non expellunt, cur homo expellit hominem, exuit hominem qui cibum egenti negat. Præterea peregrini nobis victum inferre consueuerunt, hos nolumus necessitatis tempore, qui omni vita nos pauerunt. Nostra interdũ familia plerisq; etiã nostri apud illos sunt; reddamus quod accepimus: frumentum ab extraneis suscipis, nec illis impertis. Quid, illum eiicis qui te pauit? Nec enim canes nos existentes in mensa patimur fame mori quin aliquid porrigamus.*

c Ambro. li. 3. de officiis c. 7.

De Magistratibus in republica vel principatu.

CAP. V.

ARISTOLES[d], inter partes quibus ciuitates consistunt, octauam & postremam constituit eorum qui publicam gerunt operam, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. Ciuitas enim, inquit, absque magistratibus esse non potest. Necessarium igitur est, esse qui magistratus gerere valeant, & hoc munus sufferre vel perpetuò, vel ad tempus.

d lib. 4 politic. c. 4.

Nec minùs quàm leges magistratus esse in republica necessarios: imò si collatio fiat ad vtilitatem vtriusque, magis expedit habere populo magistratus bonos, quàm leges. Et Plato sæpenumero magistratus optimos, legibus anteponit: quòd leges absque illis videantur omnino inutiles, eas enim seruabit nullus: magistratus autem optimi, ipsi sibi sint leges. Atque vis legum & authoritas non consistit in literis, vel in scriptura, nihil enim hæc possunt: sed in eo quòd magistratus eas confirmant, exhibéntque omnibus earum opem implorantibus, ita & leges per magistratus qui eas executioni mandant firmæ sunt; & ipsi firmi per leges, vt ait Demosthenes[e]. Nam & quando leges nondum erant, omnia manu & arbitrio boni principis, (qui est primus regni sui magistratus, & origo aliorum qui ab eius potestate vel populi in democratia pendent) regebantur: per eos qui iuridicundo præsunt effectus rei & legum accipitur, patúmque est ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura regere possint. Et quod ad magistratus

e contra Midiam.

A attinet, initio ciuitatis Romanæ, constat reges omnem potestatem habuisse, & his exactis duos consules, rursúmque alios creatos magistratus, vt exponit Pomponius Iurisconſ[f]. Magistratus viua vox legis loquens. vt Marcianus de iure honorario dixit[g]. Et Cicero[h], *Magistratus*, inquit, *lex est loquens.*

f in l. 2. in principio, & § post originem, de orig. iur. in P. li. 1 tit. 2.
g in l. nam & ipsum 8 de iustit. & iur. li. 1. P tit. 1.
h 3. de leg b.

2 Quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent: hi magistri appellantur. Quin etiam magistratus per deriuationem à magistris cognominantur, vt tradit Paul. Iurisconſ[i]. *Legum ministri*, inquit Cicero[k], *magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus: vt liberi esse possimus.* Magistratus nomen Romani est, eorum qui curam & iurisdictionem habent & potestatem in sibi commissos, vel maiorem vel minorem, ab eo tempore B dicti quo creatus est magister populi: à quo qui minorem potestatem acceperunt, dicti magistratus, vt explanaui aliàs[l]. Vocarunt namque aliis nominibus, aliæ nationes huiusmodi præpositos, vt tribunos, centuriones, decanos, אלהים elohim, deos, iudices, שרים scarim, principes, archondes, decuriones, aliísque nominibus tam ratione administrationis, quam idiomatum, distinctis apud singulos populos. & Plato[m], præter eius nomen, tradit principes suos variis nominibus vocare populum: in pluribus enim dominos, in populari gubernatione principes, Athenis saluatores, auxiliariósque & custodes.

i in l. 57 quibus. de verbor. & rerũ sign P.
k pro Cluentio.
l l. 18. syntag. vniuer. iur. c. 4. ex Pōponio Læto, de magistratib & Varro lib. 4. de lingua Latina.
m dialogo 5. de republ. vel de iusto.

3 Sunt & potestates aliæ aliis maiores, & distincti ordines magistratuum, & alij maiores[n], alij minores: alij populares, alij minimè: alij ciuiles, alij criminales: alij militares, alij municipales: alij diurni, alij nocturni[o].

n explicat Gellius li. 13. c. 14.
o de quibus omnib iurisconſ. Pomponius d. l. 2. de orig. iur. & Pomponius Lætus proprio libello de magistratibus. & nos li. 47. syntagm. iuris cc. 12. 15 & sequ.

C 4 Cæterùm cuiuscunque generis sint magistratus, siue maiores, aut minores, ad reipublicæ salutem pertinet de his ita disponi, vt tales eligantur qui possunt per partes sibi commissas rectè munere suo fungi, secundum negotia sibi commissa: plures enim in magnis ciuitatibus & regnis, ad singula opera deputari debent, vt idem ait Aristotel[p]. meliùs enim ita singula curantur; atque si plures sunt, & sufficiat multitudo ad gerendos magistratus, vt omnes sint participes. si temporarij tamen sunt, non statim repetere debet officium, vel non nisi ob necessitatem, vel post multos intermissos annos. Contrarium tamen in paruis ciuitatibus, in quibus penuria hominum vel saltem sufficientium, & repetere & continuare munera aliquando compellit ciues, imò & necessitatem subeundi creationem vel nominationem priuatis & reluctantibus imponit[q] D iustis pœnis & remediis, quemadmodum, & narrat Xenophon[r]. Sophenetum prætorem, declaratum decem minis multatum, quòd munus recusasset. Publica vtilitas semper præferenda priuatæ, cùm nemo tantùm nascatur sibi soli, sed etiam patriæ suæ commodis & vsui.[s] *Non solùm nobis nati sumus: ortúsque nostri partem patria vendicat, partem amici. Et latiùs*[t], *Nullum est periculum, quod sapiens pro salute patriæ vitandum arbitretur. Hæc enim secum loquitur, non mihi soli, sed etiam atque adeo multò potiùs natus sum patriæ. vita quæ fato debetur, saluti patriæ potissimùm soluatur.* Aristot. etiam[v], *Oportet*, inquit, *publicorum publicè exercitationem fieri, & simul non debet quisque ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis, particula enim ciuitatis vnusquisque est: cura autem singularum particu-*

p dict. c. 15.
q Vlpia. in l. si quis magistratus 9 & Callistratus iurisc. l. honor municipalis 14. §. finali. de muneribus & honorib. lib. 50. P. tit. 4. nisi sit proposita iusta excusatio, vt in tit. 5. eius li. 50. de excusatio. muner. & similibus vulgarib.
r lib. 5. de Cyri minoris expeditione.
s l. vlt. § 15 de ventre in p. (sessio. mitten. P. l. posthumus 19. § filius quoque tamen lus de captiuis & postliminio reuer. P.
t Cicer. 1. offi. 4. ad Herennium
v Politic. lib. 8. c. 1.

patriæ alterum respicere natus est ad curam totius.

Et Plato,[a] Officium quidem gubernandæ patriæ, si iustum sit, voluntarium esse deberet: tamen quia probi viri neque ambiunt honorem &. præmia quæ proponuntur gerentibus minimè ambitiosi, honores non sectantes, & tanquam non lucri cupidi præmia non cupientes, additur multa pro illis compellendis; vt & munus sit illis simul necessarium & voluntarium pro vtilitate reipublicæ & commodis. *Nemo sponte*, inquit, *ô Thrasimache, ad gubernandam rempublicam accurrat.* Recusauit & Moses ab initio præfecturam populi, dicens Deo, *Mitte quæso quem missurus es*[b]. Saul se occultauit ne regnum acciperet[c]. Hieremias quoq; illud recusasse fertur, vt refert Eusebius Pāphil[d]. subit mentem simile quod rescriptum est à Leone & Anthemio CC[e]. *Nec pretio*, inquiunt, *nec precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, vt quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat, sola ei suffragetur necessitas, excusandi. profectò enim indignus est sacerdotio, nisi ordinetur inuitus. locus*, inquit diuus Augustinus,[f] *superior, etsi administretur vt decet, indecenter tamen appetitur.*

a dialogo 1. de Iusto.
b Exod. ca. 4.
c 1. Reg. c. 10 vers. 22 & 23.
d lib. 2. de præparatione Euāgel. c. 4.
e in l. si quenquā, 31. de epi. & cler.
f Diuus Augu lib. 9. de ciuit. Dei.

5 Porrò, quamuis ciuitas, multis indigeat præpositis, & præsidibus, tamen non omnes illi dicendi sunt magistratus ciuiles: quamquam ad opera quædam reipublicæ eligantur. Ita sacerdotes, qui pompam ducunt, præcones, legati, duces, militiæ puerorum mulierúmque curatores, & similes, non dicuntur magistratus. Sed maximè, vt ait Aristoteles[g], illi magistratus sunt appellandi, quibus datum deliberare de quibusdā & statuere, & maximè hoc extremum. Nam iubere, imperiosius est secundum eundem Aristotelem, quamuis secundum iurisconsultos, quibusdam magistratibus Romanis & iubere concessum sit, quod tamen Vlpianus[g] dixit esse magis imperij quàm iurisdictionis. proinde nec conceditur omnibus magistratibus, veluti municipalibus qui tamen habent iurisdictionem.[h] Consentit Plato[i]. *Profectò enim iudiciorum*, inquit, *constitutiones, quodamodo iudicum electiones sunt. Omnem namq; magistratum necesse est quorundam esse etiam iudicem: non tamen iudex omnis, necessariò est magistratus & princeps, quanquam iudex ea die qua iudicium peragit, magistratus est non vilis.*

g li. 4. Politic. c. 15.
h l. 4. de iurisd. om iud. lib. 2. P. tit. 1.
i Paulus iurisc. in l ea quæ magis, 26. ad municipalem, lib. 50. P. tit. 1.

6 Apud Romanos quoque iudices à magistratibus fuisse diuersos, liquet: cuius rei argumentum esse ait Sigonius[k], quod magistratus, aut iudices darent, aut edictum interponerent: iudices causa cognita iudicarent: illi, iudices cogerent, hi in iudicium coacti venirent: illi populi suffragijs, hi, plerunque sorte: illi ex vniuerso; hi, ex certo plerunque ordine allegerentur. In iis, quod quisque ediceret obseruaretur; in his quod pleraque statuerent, spectaretur. iudices deniq; sententiam ferrent, magistratus iudicum sententiam pronunciarent.

k Plato lib. aut dialogo 6. de legibus.

7 Iudices dederunt primum reges nomine suo iudicantes, cum omnibus superesse nequirent rebus ipsi. deinde Romæ & alibi, expulsis regibus, qui supremam gesserunt authoritatem, vt consules: postremò prætores, siquidem iudices dandi licentia eius est magistratus, vel potestatis, penes quem est iurisdictio. hoc est potestas iuris statuēdi. Fluit autem iurisdictio à regibus in consules vel alios magistratus maiores, vt à consulibus ad prætores. quod significauit Vlpianus Iurisconsultus[l]. *Ius dicentis*, inquit, *officium latissimum est: nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere pupillis, non habentibus tutores, constituere, iudices litigantibus dare.*

l In l. de iurisd. omn. iudic. lib. 2 P. tit 1.

8 Ordo & distinctio iudicum Romanorum, habuit œconomiā: vt alij essent rerū priuatarum, alij publicarum, & horum iudicia priuata quæ de litibus in quibus agebatur de iniuria illata priuatis fiebant: vt publica, de his quibus populus vel res publica læderetur[m]. Priuatarum rerum iudices dicebantur, vt iudices, arbitri, centumuiri, decemuiri, litibus iudicandis, & recuperatores: rerum verò publicarum iudices duumuiri, perduellionis, populus Romanus, & decuriæ iudicum.

m l. 2. § huius studij, de iusti. & iur. P. vide quę publica iudic. a, itaque capitalia vel non in l. 1. & 2. de public. iudic l. 48 P. tit. & §. 4. institutionū iuris ciuil. 3. ti. 18. de publicis iudicijs.

9 Iudices dati differebant à datis arbitris, vt arbitrium & iudicium eorum[n]. nam arbitrium, seu actio arbitraria est in qua qui iudex datus est, non ad certam formulam aut summam, vt illi iudicio adstringantur: sed ei permittitur, ex æquo & bono, ex cuiusque rei propositæ natura secum æstimare quemadmodum actori satisfieri oporteat[o]. Sunt autem isti iudices arbitri dati à prætore, non autem arbitri electi à litigatoribus, qui ex compromisso sententiam dicunt. nam istis parendum est propter compromissum aut pœnam adiectam in illo contra non parentem: illis autem, propter prætoris imperium, quia legitimam potestatem acceperunt[p]: possunt dici iudices tales delegati, vel à principe vel à magistratu habente potestatem. sic confertur iudex datus à principe, delegatus à iudice, à Gordiano Cæsare[r], sunt isti iudices extraordinarij: siquidem princeps vel alius dicitur dare iudices in priuatorum vel aliis causis, qui vel priuati sunt, vel iurisdictionem quidem habent: sed non in eos quibus dantur iudices, vel non habent alioquin in causis eorum.

n Cicero pro Q. Roscio Comœdo.
o vide Connan in l. 1. §. & Vlpia. in l 2. de eo quod certo loco libro 13. tit. 4. & 5. 33. de actio. versicu. in loco.
p eo. si quis episcopus, 36. §. arbitrarij. ca. à iudicibus, 23. § quod de arbitris 2 q. 6. q. l. f. & l. apertissimi, 16. C. de iudicijs l. 5. tutel de officio & pot. iud. cis delega. in iure pontificio tit. de officio eius cui mandata est iurisd. P.
r in l. a iudice §. de iudic. C.

10 Centumuiri, erant iudices electi ex 35. tribubus terni, ex quibus & decem viri ius dicebant de litibus vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, abluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamētorum ruptorum, aut ratorum, seu hæreditatum & similium causarum priuatarum. præerant decemuiri centumuiralibus litibus, vt ait Dio Cassius[s]. Atque, inquit Sigonius, hæc quidem ita vbi de iure erat controuersia.

s lib. 54.

11 Cùm verò de facto lis inciderat, tum à prætore iudex vnus dabatur, aut recuperatores ad mimimum tres. Qui autem vnus iudex datus erat, is vnum aut plures iudicij socios sibi solebat adiungere. Recuperatores autem, vt ait Festus, primùm dicti sunt, qui inter populum Romanum & ciuitates peregrinas, de rebus priuatis reddendis, recipiendísque cognoscebant, ea enim recuperatio dicebatur. dehinc recuperatores, ad alia translati sunt, qui sunt veluti nostri commissarij, & ita dati in prouinciis à prætoribus, vel è conuentu, vel è cohorte prætoris.

12 Publica Iudicia, & publici Iudices, antiquitùs de maiestate, parricidio, seu homicidio, de peculatu, & similibus cognoscebātur. Exercebantur autē illa iudicia primùm per reges, duumuiros aut populum aut quæsitores, prout res patiebatur qui de criminib9 dictis quærerent, cognoscerēt & iudicarent. Iudiciū populi primùm de Coriolano fuit, qui à plebe tributim tū primùm suffragia ineunte, in exiliū pulsus est. Ex quo, teste Dionysio Halicarnasseo, institutū est, vt qui peccasse viderētur ad populi iudiciū adducerētur, vnde magnæ opes populi emanarunt. Cùm autē sæpe ad populū rei fierent, obseruatum est, vt centuriatis comi-

scitetur quòd essent extranei & alienigenæ in regno, ne aliquid moliri possent, si plures essent, in rempublicam: quod facilè dignosci poterat capitationis summa inita & collecta.

Expedit autem non tantùm ciuitati sed etiam regno, notum esse quot sunt alienigenæ, quot hospites, vel incolæ ad pleraque præcauenda quæ aliis nationibus fuerunt infausta: nam si numerus hospitum & alienigenarum vel aduenarum excedat numerum ciuium, vel si officere in aliquo possit ob mores diuersos, vel factiones secretas, vel cœptas, vel quia cum huiusmodi natione cuius sunt, bellum indictum sit: conuenit exhaurire hoc onus à republica, & iubere illud migrare: semper tamen cum causa expulsio esse debet, eáque legitima: ne barbarico more inter homines sine vlla peregrinorum commiseratione viuatur: & ne incidant in reprehensionem Spartiatarum, quibus exprobratur ab omnibus ξενηλασία, id est hospitum expulsio. B

Aduenam, inquit Deus, *non contristabis, nec affliges eum* [a]. *Et si habitauerit aduena in terra vestra, & morantes fuerit inter vos, non exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena. & diligetis eum quasi vosmetipsos* [b].

a Exo. 22. ver. 21. & c. 23. ver. 9.

b Leuitic. c. 19. vers. 33.

Neque tempore famis etiam pellendos vrbibus peregrinos & extraneos, admonet D. Ambrosius [c]. *Feræ feras*, inquit, *non expellunt, cur homo expellit hominem, exuit hominem qui cibum egenti negat. Præterea peregrini nobis victum inferre consueuerunt, hos nolumus necessitatis tempore, qui omni vita nos pauerunt. Nostra interdũ familia plerũq; etiã nostri apud illos sunt: reddamus quod accepimus: frumentum ab extraneis suscipis, nec illis impertis. Quid, illum eiicis qui te pauit? Nec enim canes nos existentes in mensa patimur fame mori quin aliquid porrigamus.*

c Ambro. li. 3. de officiis c. 7.

De Magistratibus in republica vel principatu.

CAP. V.

ARISTOTELES [d], inter partes quibus ciuitates consistunt, octauam & postremam constituit eorum qui publicam gerunt operam, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. Ciuitas enim, inquit, absque magistratibus esse non potest. Necessarium igitur est, esse qui magistratus gerere valeant, & hoc munus sufferre vel perpetuò, vel ad tempus.

d lib. 4. politic. c. 4.

Nec minùs quàm leges magistratus esse in republica necessarios: imò si collatio fiat ad vtilitatem vtriusque, magis expedit habere populo magistratus bonos, quam leges. Et Plato sæpenumero magistratus optimos, legibus anteponit: quòd leges absque illis videantur omnino inutiles, eas enim seruabit nullus: magistratus autem optimi, ipsi sibi sint leges. Atque vis legum & authoritas non consistit in literis, vel in scriptura, nihil enim hæc possunt: sed in eo quòd magistratus eas confirmant, exhibéntque omnibus earum opem implorantibus, ita & leges per magistratus qui eas executioni mandant firmæ sunt; & ipsi firmi per leges, vt ait Demosthenes [e]. Nam & quando leges nondum erant, omnia manu & arbitrio boni principis, (qui est primus regni sui magistratus, & origo aliorum qui ab eius potestate vel populi in democratia pendent) regebantur: per eos qui iuridicundo præsunt effectus rei & legum accipitur, parúmque est ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura regere possint. Et quod ad magistratus

e contra Midiam.

A attinet, initio ciuitatis Romanæ, constat reges omnem potestatem habuisse, & his exactis duos consules, rursúmque alios creatos magistratus, vt exponit Pomponius Iurisconf [f]. Magistratus viua vox legis loquens. vt Marcianus de iure honorario dixit [g]. Et Cicero [h], *Magistratus*, inquit, *lex est loquens.*

f in l. 2. in principio, & § post originem, de orig. iur. 10 P. li. 1. ti. 2.

g 10 l. nam & ipsum 8 de iustit. & iur. li. 1. P tit. 1.

h 3. de leg. b.

2 Quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm cæteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt, debent: hi magistri appellantur. Quin etiam magistratus per deriuationem à magistris cognominantur, vt tradit Paul. Iurisconf [i]. *Legum ministri*, inquit Cicero [k], *magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus: vt liberi esse possimus.* Magistratus nomen Romani est, eorum qui curam & iurisdictionem habent & potestatem in sibi commissos, vel maiorem vel minorem, ab eo tempore dicti quo creatus est magister populi: à quo qui minorem potestatem acceperunt, dicti magistratus, vt explanaui aliàs [l]. Vocarunt námque aliis nominibus, aliæ nationes huiusmodi præpositos, vt tribunos, centuriones, decanos, אלהים elohim, deos, iudices, שרים sarim, principes, archondes, decuriones, aliísque nominibus tam ratione administrationis, quam idiomatum, distinctis apud singulos populos. & Plato [m], præter ciuis nomen, tradit principes suos variis nominibus vocare populum: in pluribus enim dominos, in populari gubernatione principes, Athenis saluatores, auxiliariósque & custodes.

i in l. 57 quibus. de verbor. & rerũ signi. P.

k pro Cluentio.

l l. 18. syntagmater. iur. c. 4. ex Pōponio Læto, de magistratib. & Varro lib. 4. de lingua Latina.

m dialogos de republ. vel de iusto.

3 Sunt & potestates aliæ aliis maiores, & distincti ordines magistratuum, & alij maiores [n], alij minores: alij populares, alij minime: alij ciuiles, alij criminales: alij militares, alij municipales: alij diurni, alij nocturni [o].

n explicat Gellius li. 13. c. 14.

o de quibus omnib. iurisc. Pomponius d. l. 2. de orig. iur. & Pomponius Lætus proprio libell. de magistratibus. & nos li. 47. syntagm. iuris cc. 12. 15 & sequ.

C 4 Cæterùm cuiuscunque generis sint magistratus, siue maiores, aut minores, ad reipublicæ salutem pertinet de his ita disponi, vt tales eligantur qui possint per partes sibi commissas rectè munere suo fungi, secundum negotia sibi commissa: plures enim in magnis ciuitatibus & regnis, ad singula opera deputari debent, vt idem ait Aristotel [p]. meliùs enim ita singula curantur: atque si plures sunt, & sufficiat multitudo ad gerendos magistratus, vt omnes sint participes. si temporarij tamen sunt, non statim repetere debet officium, vel non nisi ob necessitatem, vel post multos intermissos annos. Contrarium tamen in paruis ciuitatibus, in quibus penuria hominum vel saltem sufficientium, & repetere & continuare munera aliquando compellit ciues, imò & necessitatem subeundi creationem vel nominationem priuatis & reluctantibus imponit [q] iustis pœnis & remediis, quemadmodum, D & narrat Xenophon [r]. Sophenetum prætorem, declaratum decem minis mulctatum, quòd munus recusasset. Publica vtilitas semper præferenda priuatæ, cùm nemo tantùm nascatur sibi soli, sed etiam patriæ suæ commodis & vsui. [s] *Non solùm nobis nati sumus: ortúsque nostri partem patria vendicat, partem amici. Et latiùs* [t], *Nullum est periculum, quod sapiens pro salute patriæ vitandum arbitretur. Hæc enim secum loquitur, non mihi soli, sed etiam atque adeo multò potiùs natus sum patriæ. vita quæ fato debetur, salutis patriæ potissimùm soluatur.* Aristot. etiam [v], *Oportet*, inquit, *publicorum publicè exercitationem fieri, & simul non debet quisque ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis, particula enim ciuitatis vnusquisque est: cura autem singularum* particu-

p dict. c. 15.

q Vlpia. in l. si quis magistratus 9 & Callistratus iurisc. l. honor municipalis 14. §. finali. de muneribus & honorib. lib. 50. P. tit. 4. nisi sit proposita iusta excusatio, vt in tit. 5. sui li. 50. de excusatio. muner. & similibus vulgarib.

r lib. 5. de Cyri minoris expeditione.

s l. vlt. § 15 de ventre in poss. mitten. P. l. postliminiũ 19. § filius quoque familias de captiuis & postliminio. reuer. P.

t Cicer. 1. offi. 4. ad Herennium

v Politic. lib. 8. c. 1.

patriæ alterum respicere nata est ad curam totius.

a dial. 9. 1. de Iusto.

Et Plato,[a] Officium quidem gubernandæ patriæ, si iustum sit, voluntarium esse deberet, tamen quia probi viri neque ambiunt honorem & præmia quæ proponuntur gerentibus minimè ambitiosi, honores non sectantes, & tanquam non lucri cupidi præmia non capientes, additur mulcta pro illis compellendis; vt & minus sit illis simul necessarium & voluntarium pro vtilitate reipublicæ & commodis. *Nemo sponte,* inquit, *ò Thrasimache, ad gubernandam rempublicam accurrat.* Recusauit & Moses ab initio præfecturam populi, dicens Deo, *Mitte quasi quem missurus es* [b]. Saul se occultauit ne regnum acciperet [c]. Hieremias quoque illud recusasse fertur, vt refert Eusebius Pamphil [d]. subit mentem simile quod rescriptum est à Leone & Anthemio CC [e]. *Nec pretio,* inquiunt, *nec precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, vt quæratur cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat, sola ei suffragetur necessitas, excusandi. profectò enim indignus est sacerdotio, nisi ordinetur inuitus. locus,* inquit diuus Augustinus,[f] *superior, etsi administretur vt decet, indecenter tamen appetitur.*

b Exod. ca. 4. c 1. Reg. c. 10 vers. 21 & 22. d li. 2. de præparatione Euangel. c. 4. e in l. si quenquã, 31. de epi. & cler.

f Diuus Augu lib. 9. de ciuit. Dei.

5 Porrò, quamuis ciuitas, multis indigeat præpositis, & præsidibus, tamen non omnes illi dicendi sunt magistratus ciuiles: quamquam ad opera quædam reipublicæ eligantur. Ita sacerdotes, qui pompam ducunt, præcones, legati, duces, militiæ puerorum mulierúmque curatores, & similes, non dicuntur magistratus. Sed maximè, vt ait Aristoteles [f], illi magistratus sunt appellandi, quibus datum deliberare de quibusdam & statuere, & maximè hoc extremum. Nam iubere, imperiosius est secundum eundem Aristotelem, quamuis secundum iurisconsultos, quibusdam magistratibus Romanis & iubere concessum sit, quod tamen Vlpianus[g] dixit esse magis imperij quàm iurisdictionis. proinde nec conceditur omnibus magistratibus, veluti municipalibus qui tamen habent iurisdictionem.[h] Consentit Plato [i]. *Profectò enim iudiciorum,* inquit, *constitutiones, quodammodo iudicum electiones sunt. Omnem namque, magistratum necesse est quorundam esse etiam iudicem: non tamen iudex omnis, necessariò est magistratus & princeps, quanquam iudex ea die qua iudicium peragit, magistratus est non vilis.*

g li. 4. Politic. c. 15.

h l. 4. de iurisdict. omn. iud. lib. 2. P. tit. 1.

i Paulus iurisc. in l. ea quæ magis, 26. ad municipalem, lib. 50. P. tit. 1.

6 Apud Romanos quoque iudices à magistratibus fuisse diuersos, liquet: cuius rei argumentum esse ait Sigonius [k], quod magistratus, aut iudices darent, aut edictum interponerent: iudices causa cognita iudicarent: illi, iudices cogerent, hi in iudicium coacti venirent: illi populi suffragiis; hi, plerunque sorte: illi ex vniuerso; hi, ex certo plerunque ordine allegerentur. In iis, quod quisque ediceret obseruaretur; in his quod pleraque statuerent, spectaretur. iudices denique sententiam ferrent, magistratus iudicum sententiam pronuntiarent.

k Plato lib. 6. dial. go 6. de legibus.

7 Iudices dederunt primum reges nomine suo iudicantes, cum omnibus superesse nequirent rebus ipsi. deinde Romæ & alibi, expulsis regibus, qui supremam gesserunt authoritatem, vt consules: postremò prætores; siquidem iudices dandi licentia eius est magistratus, vel potestatis, penes quem est iurisdictio. hoc est potestas iuris statuendi. Fluit autem iurisdictio à regibus in consules vel alios magistratus maiores, vt à consulibus ad prætores. quod significauit Vlpianus Iurisconsultus [l]. *Ius dicentis,* inquit, *officium latissimum est: nam & bonorum possessionem dare potest, & in possessionem mittere pupillis, non habentibus tutores, constituere, iudices litigantibus dare.*

l In l. de iurisd. omn. iudic. lib. 2. P. tit. 1.

8 Ordo & distinctio iudicum Romanorum, habuit œconomiã: vt alij essent rerũ priuatarum, alij publicarum, & horum iudicia priuata quæ de litibus in quibus agebatur de iniuria illata priuatis fiebant: vt publica, de his quibus populus vel res publica læderetur[m]. Priuatarum rerum iudices dicebantur, vt iudices, arbitri, centumuiri, decemuiri, litibus iudicandis, & recuperatores: rerum verò publicarum iudices duumuiri, perduellionis, populus Romanus, & decuriæ iudicum.

m l. 1. § huius studij, de iust. & iur. P. vide quæ publica iudicia, eaque capitalia vel non in l. 1. & 2. de public. iudic. l. 48. P. tit. & l. 4. institutionũ iuris ciuil. tit. 18. de publicis iudicijs.

9 Iudices dati differebant à datis arbitris, vt arbitrium & iudicium eorum[n]. nam arbitrium, seu actio arbitraria est in qua qui iudex datus est, non ad certam formulam aut summam, vt illi iudicio adstringantur: sed ei permittitur, ex æquo & bono, ex cuiusque rei propositæ natura: secum æstimare quemadmodum actori satisfieri oporteat [o]. Sunt autem isti iudices arbitri dati à prætore: non autem arbitri electi à litigatoribus, qui ex compromisso sententiam dicunt. nam istis parendum est propter compromissum aut pœnam adiectam in illo contra non parentem: illis autem, propter prætoris imperium, quia legitimam potestatem acceperunt [p]: possunt dici iudices tales delegati, vel à principe vel à magistratu habente potestatem. [q] sic confertur iudex datus à principe, delegatus [r] iudice, à Gordiano Cæsare [r], sunt isti iudices extraordinarij: siquidem princeps vel alius dicitur dare iudices in priuatorum vel aliis causis, qui vel priuati sunt, vel iurisdictionem quidem habent: sed non in eos quibus dantur iudices, vel non habent alioquin in causis eorum.

n Cicero pro Q. Roscio Comœdo.

o vide Caium in l. 1. § 1. & Vlpia. in l. 2. de eo quod certo loco libro 13. tit. 4. & § 33. de actio. versicu. in loco.

p can. si quis episcopus, 36. §. arbitrarij. ca. à iudicibus. 23. § quod de arbitris 3. q. 6.

q l. f. & l. apertissimi, 16. C. de iudicijs l. 3. titul. de officio & pot. iudicis delega. in iure pontificio tit. de officio eius cui mandata est iurisd.

r in l. à iudice §. de iudic. C.

10 Centumuiri, erant iudices electi ex 35. tribubus terni, ex quibus & decem viri ius dicebant de litibus vsucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum, aut ratorum, seu hæreditatum & similium causarum priuatarum. præerant decemuiri centumuiralibus litibus, vt ait Dio Cassius [s]. Atque, inquit Sigonius, hæc quidem ita vbi de iure erat controuersia.

s lib. 54.

11 Cùm verò de facto lis inciderat, tum à prætore iudex vnus dabatur, aut recuperatores ad minimum tres. Qui autem vnus iudex datus erat, is vnum aut plures iudicij socios sibi solebat adiungere. Recuperatores autem, vt ait Festus, primùm dicti sunt, qui inter populum Romanum & ciuitates peregrinas, de rebus priuatis reddendis, recipiendisque cognoscebant, ea enim recuperatio dicebatur. dehinc recuperatores, ad alia translati sunt, qui sunt veluti nostri commissarij, & ita dati in prouinciis à prætoribus, vel è conuentu, vel è cohorte prætoris.

12 Publica iudicia, & publici iudices, antiquitùs de maiestate, parricidio, seu homicidio, de peculatu, & similibus cognoscebatur. Exercebantur autẽ illa iudicia primùm per reges, duumuiros aut populum aut quæsitores, prout res patiebatur qui de criminibus dictis quærerent, cognoscerẽt & iudicarent. Iudiciũ populi primùm de Coriolano fuit, qui à plebe tributim tũ primùm suffragia ineunte, in exiliũ pulsus est. Ex quo, teste Dionysio Halicarnassæo, institutũ est, vt qui peccasse videretur ad populi iudiciũ adduceretur, vnde magnæ opes populi emanarunt. Cùm autẽ sæpe ad populũ rei fierent, obseruatum est, vt centuriatis comitiis de

tiis de perduellione tantùm iudicaretur, de cæteris autem omnibus tributis, atque iudicia populi, vsque ad annum sexcentesimum quartum vrbis hoc pacto celebrata sunt. Cùm autem vsus postulabat, ex senatusconsulto, vel dictator vel consulum alter, ambóve vel prætorum aliquis, de crimine publico quærere iubebatur: qui iussus erat, is quæsitor dicebatur. Propterea quæstores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent, & appellabantur quæstores parricidij, vt scribit Pomponius Festus & illi erant quæstores pro causarum necessitate occurrente decreti.

Post annum sexcentesimum quartum, Censorino & Manlio Coss. quæstiones perpetuæ sunt introductæ, Carbone forum tenente, vt ait Cicero [a], atque prætores sunt instituti Romæ, qui quæstiones sortirentur, de parricidiis maiestatis, ambitus, repetundarum, & similium. Et fuerunt ipsi posteà ordinarij quæstores, extra quos adhuc aliquando pro negotiorum & personarum grauitate, reis quibusdam ad populum factis, extra ordinem alij quæsitores ex antiqua consuetudine constituti sunt.

[a] in Bruto.

13 Formáque harum quæstionum hæc, vt à prætore qui quæstionem sortitus esset, cum selectis iudicibus, aut quæsitore editio cum editiciis iudicibus exerceretur: quorum illud in cæteris iudicibus: hoc in ambitu, & sodalitiis obseruatum est. Iudex quæstionis à Cicerone, & Asconio appellatur, princeps iudicum, qui fuisse indicatur is qui primus iudicum sententiam ferret, qui erat homo priuatus maximè impedito prætore in negotiis publicis, vt colligitur ex Cicerone [b].

[b] in Bruto.

14 Consilium erant, illi qui in decurias distributi feruntur fuisse, quas prætores vrbani, non sorte, sed iudicio iurati confecerunt. Quoniam autem ex ordinibus iis apud quos iudicia essent seligebantur, selecti iudices appellati sunt.

Ordo iudicum, fuit primùm penes senatum, ex quo primum tantùm prætor consilium aduocabat. In ea sententia Dionysius & Polybius [c] dicunt, iudicia à Romulo patritiis tributa, & ita iudicia in potestate senatorum fuisse. Ex lege C. Gracchi iudicia translata ad equites & eorum ordinem, vt liquet ex Appiano Alexandrino, & Velleio Paterculo, Varrone libro de vita populi Romani, Nonio Marcello & aliis; vnde ciuiles seditiones, ob quas & propter equitum in iudicando superbiam & auaritiam iudicia iterum ab illis translata sunt, vt scribit Appianus.

[c] Polybius in 6.

15 Disputatum antiquitùs, & variè seruatum, de quibus, quorúmve ordine, essent magistratus sumendi & eligendi pro tegenda republica. Atque obtinuisse videtur, vt pro diuersitate rerum publicarum, earúmve specie, magistratuum quoque esset diuersa designatio: vt etiam à diuersis & diuerso modo, pro qualitate gubernationis vel democraticæ, vel aristocraticæ, vel monarchicæ eligerentur. Communis autem fuit sententia & finis præponendorum magistratuum, sed diuersa opinio in iudicando qui aptiores essent ad finem illum exequendum. Ad vitam quidem optimam, disciplina & virtus iustissimè sibi vendicare honores videntur: at in optimatum republica, nobiles, quia ex melioribus ortos est præsumptio esse meliores: item vt nobiles, ita & ingenui & opulenti, certare possent sibi deberi honores: Oportet enim ingenuos esse, & censum habere ad onera perferenda. Non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus, quemadmodù nec ex seruis. Sine virtute etiam bellica ciuitas benè permanere non potest: verùm, qui vel propter genus, vel propter diuitias, gubernationem sibi tribuendam putant, nihil iustè dicere videntur. Sequeretur enim, vt si quis omnium ditissimus foret, in eodem iure gubernare alios omnes deberet. Eodem modo qui præstaret nobilitate, eorum gubernator esset, qui cùm ipsi sint ingenui de honore contendūt. Quod & forsan contingeret in optimatum gubernatione circa virtutem, vt ait Aristoteles [d]. Si quis enim vnus probitate antecellat aliis qui in eadem republica versentur, hunc dominari oportebit, secundum illam rationem. Et in multitudine potentiores & ditiores, & ita omnes sub eiusdem gubernatione esse oporteret.

[d] 3. polit. c. 8.

16 In populari republica, cùm inopes plus possint quàm opulenti: plures enim sunt, & id obtinet quod pluribus videtur finis proponitur, viuere vt quisque velit, in quo constituunt suum finem, nempe libertatem. Cuius pars in eo consistit, vt per vices imperent & pareant: quare popolare est sumi ad magistratus omnes ex omnibus, & præesse omnes vnicuique, & vnumquemque vicissim omnibus, per sortem tribuere magistratus, vel omnes penitùs, vel illos saltem qui non peritia indigent vel arte, à nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo: non nisi semel ab aliquo eundem geri posse magistratum, vel perrarò, & paucos, exceptis his qui versantur in bello, parui temporis esse & temporales magistratus, vel omnes, vel quot recipiunt: iudicare omnes & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis & maximis & principalissimis, putà de corrigendo, & de republica & de priuatis contractibus. Et concionē esse omnium dominam, magistratum verò nullius. Aut concionem esse dominam rerum maximarum, magistratum verò rerum diminarum.

Est tamen alia species reipublicæ seu popularis administrationis, quæ censetur melior prædicta Aristoteli [e], quando populus constat ex agricolis tantùm, vel ex illis & pastoribus: vbi multitudo ex agricultura viuit & pascuo: negotiosa quidem, quia nondum multùm habet, ex quo fit vt rarò concionem agitet: cùm enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus distinetur suis, & aliena non appetit: dulciúsque est illis opus facere, quàm in republica versari, nisi magna emolumenta sint susceptoria: plerique enim magis lucrum appetunt quàm honorem. Huic populo sufficit si eligat magistratus per quos regatur, si possit corrigere & iudicare omnes, & mauult per alios ita regi, quàm magistratum gerere in quo non est lucrum. Quo fit etiam vt facilè talis respublica tyrannides passa sit antiquitùs, & nunc paucorum potentiam perferat, modò suam rem agere populo permittatur, neque eripiantur quæ habet. Sic magistratus à præstantioribus gerentur sine vlla populi diminutione, quod optimum in rebuspublicis. Vt autem hoc fieri facilè possit, cauendum est ne lucrosi sint magistratus: nam lucrum inuitaret quosuis de populo ad turbandum bonorum magistratum.

[e] lib. 6 polit. c. 4.

17 In democratica etiā administratione ciues cauent ne nobiliores, aut, vt verè loquar, prudentiores sæpe eligātur in magistratus: fuit enim semper inde tyrannis in populum vel aristocratia generata. Solent enim nobiliores, & qui ambiunt princi-

principatum, vt primùm populum sibi conciliare, vt postea dominationem inuadant. Imò tyrannica omnia machinamenta videntur esse popularia, seu licētia seruorum, aut mulierum, & puerorum, vt sine metu viuant vt velint: permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amant, cùm plerisque dulcius sit dissolutè viuere, quàm modestè. Aduersus quæ ostracismus & petalismus nouum exilij genus in democratica Atheniensium & Syracusanorum administratione, aduersus potentes & dilectos à plebe & nobiles, introductum est per præcautionem.

Et in Tyrrhenia & oppido Oenareo, accolæ extimescentes, ne illorum quis tyrannus eius loci efficeretur, quosdam ex seruis suis, libertos, principes, seu magistratus sibi constituebant, ac annis singulis eorum successores procreabant, vt narrat Aristoteles [a].

a libello de admirandis auditionibus narratione 90.

Est multitudinis quædam gubernatio, quando ingenui homines & inopes multi existentes gubernant rempublicam; vt paucorum potentium, quando opulenti & nobiles pauci existentes, gubernant [b].

b Aristot. 4. politic. c. 4.

18 Idoneos ad gubernandum, & ad magistratus, idem Aristotel [c]. tradit esse mediocris fortunæ homines, non eos qui superabundant diuitiis, opibus, amicis, aut aliis huiusmodi. neque tamen in nimia indigentia constitutos quia illi qui superabundant; nullius imperium pati volunt, aut sciunt, vt neque propter delicias etiam in scholis obedire præceptoribus consueuerint, sed & ipsi aliis tanquam domini seruis volunt imperare.

c li. 4. c. 11.

In indigentia verò nimia constituti, deiecto nimium sunt animo, vilésque existunt: ex quo fit vt magistratum gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti. Sic efficitur seruorum & dominorum ciuitas, non autem liberorum: & aliorum inuidentium, aliorum spernētium, quod plurimùm abest à ciuili societate.

Quòd si magistratus & gubernatores sumantur de mediis seu mediocribus, optimè gubernabitur ciuitas: neque enim isti aliena concupiscent, vt faciunt pauperes: neque eorum bona cupiuntur ab aliis, vt accidit diuitibus. Et ita ipsi, quia nec insidiantur aliis, neque alij ipsis, sine periculo degunt. Signum huius putandum est, quod qui optimè leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuerunt, vt Solon, Lycurgus, Charondas, & plurimi aliorum. Reprehendit Carthaginensis legislatoris errorem & Plato [d], quòd ex ditissimis voluerit creandos magistratus, quasi impossibile esset egenum benè magistratum gerere, aut quietem optare: præcluditur inde ad virtutes etiam iter, dum diuitiæ pretiosiores fiunt virtutibus.

d Aristoteles li. 2 polit. c. 9.

Sed putarem inter adiaphora, diuitem & pauperem esse ponendum, neque ex alterutra qualitate simpliciter, tanquam ex exterioribus reiiciendos esse viros probos à magistratus petitione & gubernatione: cùm fuerint optimi magistratus aliquando diuites & ditissimi: interdum & tales pauperes & pauperrimi, qualis Valerius Puplicola, qui tres consulatus Romæ gessit, & tamen tam inops decessit, vt patrimonium eius non sufficeret ad impensam exequiarum, quæ ideò publica pecunia ductæ sunt [e]: Quod & accidit Agrippæ Menennio senatori consiliatori publicæ pacis inter populum & patritios [f]. pluresque principes & magistros populi Romani, & agricolas pauperes & rusticos ad magistratus euocatos, refert Valer. Max [g]. quibus non tam paupertas obfuit, quantùm probitas magistratum detulit. Atque Plato [h], meritò in his externis non immoratur, sed magistratus esse deferendos resoluit iis qui obseruantiùs parent legibus, cùm interitum dicat esse paratum ciuitati, in qua non leges magistratibus, sed magistratus legibus dominantur. Iurisconsulti nostri responderunt [i], ita egenos & facultatibus exhaustos, vt non modò publicis honoribus pares non sint, sed vt vix de suo victum sustinere possint omninò quidem non repelli, si alioquin idonei, sed illis magis abundantes præferri.

e Liuius in 2. Plutarchus in eius vita Dionys. Halicar. in 5. Val. Max. li. 4. c. 4.

f Vale. Max. vbi supra Liuius in 2. Dionys. Halicar. in 8.

g prædicto loco.

h de legum latore seu de legibus. dialogo 4.

i in l. rescripto 6. de muneri. b.

19 Solon in legibus institutionis reipublicæ Atheniensis, concessit quidem potestatem creandi magistratus, sed & eos corrigendi populo: at magistratus omnes constituit ex nobilibus & locupletibus, ex censu quingentorum modiorum & iugerum, neque opificibus ita sordidis ius assequendi vllum magistratum erat [k].

k Aristo. 2 politic. c. 9.

Romæ quidem aliquo tempore seminarium iudicum erat ordo equestris, ex quo iudices dabantur, vt antea in censu Romanorum dum de vectigalibus loquebamur, ostendimus.

Fuit Ouinia dehinc lex tribunitia, cuius meminit Sextus Pompeius Festus, qua sancitum esse dicit, vt censores ex omni ordine optimum quenque curiatim in senatum legerent.

Placuit Cæsaribus, ne quis ex vltimis negotiatoribus vel monetariis, abiectisque officiis, vel deformibus ministeriis, omnique officiorum fece, aliqua frui dignitate tentaret [l].

l. ne quis. 6 de dignitati. li. 12. C. l. si cohortalib. li. 12. C. l. 1. de prepo sit. agentiũ in reb. C. l. vnic. ne negotiatores, ne militẽt.

20 Fuit tempus aliquando Romæ, quo nullus ad magistratum ex plebeiis veniret, vnde & contra patritios, plebs per sessionem impetrauit sibi tutores & defensores, Tribunos plebis dictos, qui non nisi ex plebe primùm creabantur singulis annis ex lege [m].

m de qua Liu. in 2. Dionys. Halicar. in 2.

Et dubitarunt plures, num etiam Tribunij isti essent magistratus, maiore sententia in eam partem incidente, non esse. Quia vt ex Varrone refert Gellius, [n] quamuis Tribuni plebis summam haberent potestatem, ius vocandi tamen in ius, non habebant: quia antiquitùs creati videantur non iuri dicundo, nec causis querelisque de absentibus noscendis, sed intercessionibus faciendis, quibus præsentes fuissent, vt iniuria quæ coram fieret, arceretur: ac propterea ius vocandi ad se potestatem ademptum, quoniam vt vim fieri vetarent, assiduitate eorum & præsentium oculis, opus erat. Sed non idem ius semper, quum mutatus fuerit status reipub. Romanæ. vt enim regibus & patritiis dominantibus, plebs honoribus caruit, sic rerum potiente populo postea, iisdem abundauit: & vt sub illis regibus & patriciis in republica opifices & sellularij ciuium è numero excludebantur, sic sub dominatione populi, optimum etiam ius ciuium assequebantur. primùm reges rempublicam tenuerunt: tùm tyrannus, quo vrbe pulso paucorum patriciorum inuasit eandem factio: qui, cùm in plebem omni honorum aditu interdicto, impotentiùs dominarentur, eandem eò deduxerunt, vt non ante in vrbe seditionibus agitandis conquiesceret, quàm & ipsa in partem magistratuum & totius reipublicæ venerit. Vnde inducta illa laudata apud Ciceronem per Scipionem reipublicæ temperatio: quæ per Gracchos tribunos plebis tentata, per reliquos labefactata, iterum ad plebem summa reipublicæ recidit, cuius opibus fretus Cæsar dictaturam perpetuam & potestatem vnius vsurpauit, dehinc Octauius imperauit, & subinde à plebe

n lib. 13. c. 12

iis eum potestate relata, & magistratus ex omni populo vt Cæsaribus visum est delecti. Quin & tribunitia plebis illa potestas, quæ tantas concitauerat in populo seditiones, delata perpetuò fuit Octauo Cæsari, vnde cæteri imperatores succedentes sibi eam vsurparunt, vt scribit Dio Cass[a].

a li.53. histor.

Fuerunt alicubi iudices extranei tantùm constituti, ne ciuium amicitia corrumpi possent, vt apud Florentinos, Lucenses, Genuenses, & vt tollerentur factiones Guelphorum & Gibellinorum quæ ex suis partibus, nō sine cladibus, ambiebant officiarios. Aliis vt M. Aurelio & aliquando regibus Galliæ placuit, ne quis iudicaret in solo natali. Sed lex illa positiua, alia sublata vel in dessuetudinem ex moribus contrariis receptis, abiit.

22 Sunt quædam respublicæ quæ extraneos etiam nuper ciues factos non admittit ad honores, sed potiùs antiquarum familiarum ciues: quod potest in ciuitate excitare seditionem & inuidiam ex eo quod cōtrarium videatur, ciuitatis ius communicare, & nihilominus eos à muneribus & honoribus excludere, vt minùs fidos. Sicut accidit apud Syracusanos. Sublata enim post Hieronis & Gelonis regnum, Thrasibuli dominatione, de communi republica & statu populari consultantes, multa decreuere, magistratus omnes priscis ciuibus distribuere, & antiquis familiis. Nam nouos homines milites mercenarios, qui à Gelone supra decem millia fuerant adscripti ciuitati, indignum ducebant ad munera publica & honores ciuiles admitti: sed quòd parum meritos censerent: siue quòd incertæ fidei, morúmque alienorum viris, haud temerè credendam rem putarent: quod ipsi, indignè ferentes, occuparunt, deficientes à Syracusis, partem vrbis Achradinam & insulam, & alia duo loca ingenti muro munita, quanquam multis vltro citróque illatis cladibus superati tandem sint[b].

b Diod. Sicul. lib.11.

23 Prohibitum est sacrosanctis conciliis & sanctionibus summorum pontificum, principibus & rebuspublicis Christianis, quemquam Iudæum ad munera publica vel honores admittere, ne occasione honorum & officiorum, in Christianos quos odio capitali prosequuntur grassentur[c]. Quod & sanxerunt Cæsares[d]. Sicuti quoque prohibuerunt ne ad honores ciuiles prouehantur qui Catholicæ fidei non sunt[e].

c in cōsilio Latera. sub Innocen. 3. habit. c. 69. in consilio Toleta. 3. c. 14. in c. cum sit nimis absurdū, 16. & c. ex speciali 18. de Iudæis li. 5. tit. 6. ca nulla 54. distinct.
d l. fi. C. de Iudæis l. 5. & l. iubemus 29. de episcopa. audien. C.
e l. fi. C. de postula. l. probatorias, 9. ¶ de diuersis officiis li. 12. C. 11. 60. l. 15. de episcopa. audien. C.
f lib. 2. politic. 9.

24 Fuerunt electi magistratus etiam à diuersis, eadem diuersitate potestatis aut administrationis, vel iuxta leges institutioni reipublicæ impositas. In populari populus cōcedit. quemadmodum, vt ait Aristotel[f]. Solon Atheniensibus eam, quæ maximè necessaria fuit, potestatem populo tradidit, vt magistratus crearet, & malefacta corrigeret. nisi enim, inquit, populus hanc habeat potestatem, seruus est & inimicus.

Signum singulare supremæ potestatis est, authoritas creandi magistratus, qui cum imperio & iurisdictione, nomine eius vel eorum, qui præficiunt, eligunt, vel creant, possint potestatem in alios exercere, vel iubendo, vel iudicando. Quare cùm penes populum fuit summa illa reipublicæ potestas, & magistratus maiores & minores dati, per illa comitia vel per suffragia, vel per sortem, vel alio modo, & qui à maioribus & aliis subsortiti sunt, vt à prætore, & ab his qui dandi iudicis potestatem habuerunt, ab eadem potestate mediatè pendent, vt dantes, immediatè.

In optimatum & paucorum dominatione, ab iisdem etiam potestatem & iurisdictionem pen-
A dere, non est dubitandum: quia & eorum nomine præfecti eandem exercent. Multò magis in monarchia, à principe omnes potestates pendere ambigendum non est, vt pote à supremo & fonte: accidat quanuis in monarchia, ciuitates aliquas vel magistratus, aut municipia, ius eligendi decuriones & alios inferiores magistratus habere. Nam hoc sua potestate non faciunt, sed ex consensu expresso vel tacito seu patientia principis, qui vel iubet, vel probat expressè vel tacitè seu tolerantia. ideò & sæpè, quando maximè expedire reipublicæ putat vel abuti potestate concessa eosdem videt & cognouerit, liberè & sine reprehensione iusta, ratione potestatis supremæ quæ alteri non subiicitur, ius illis adimit vel emendat abusum subditorum. *Vos estis*, inquit Cyrillus, libro ad pientissimum imperatorem Theodosium[g]. *& omnium supremarum dignitatum fontes, & supra omnem*
B *eminentiam, humanaque fœlicitatis principium & origo.* Ita ad curam principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem, vt respondit Modestinus Iurisc[h].

g de recta in Christum fide.

h in l. 1. ad legem Iuliam de ambitu li. 48. Pa. tit. 14.

Distinguntur nihilominus sub monarchia magistratus & iudices, vt quidam dicantur regij, quidam dominici vel municipales: vel societatum, vt mercatorum, pistorum &c.

Non quidem ea ratione, quòd illorum iurisdictio aliunde potestatem habeat quàm à rege, sed quia regij immediatè à rege creati sunt: alij verò mediate ex permissione vel ratione concessionis feudi, cui hæret iurisdictio, concessa cum feudo à principe vasallis primis, à quibus & alij minores retrofeuda habere possunt. Quemadmodum enim omnia feuda originem à principe: sic & iurisdictiones eorum & potestates. Quod & de municipalibus magistratibus dicendum est, quorum
C potestas à principe etiam pendet: vt in corpore humano omnes functiones separatæ & propriæ membrorū, pendēt ab anima quæ omnia viuificat.

Octauius Cæsar magistratus partim ipse designabat, alios populo plebique creandos permittebat[i].

i Dio Cassius lib.53. histor.

25 At ab initio Romulus, qui ex fauore populi primum sibi principatum fundare decreuerat, temperauit regni sui administrationem ex formula administrandi, vt videbatur, populo, aristocratiæ, & democratiæ cùm tamen verè monarchicam gereret. Ideò voluit tria hæc committere populo, magistratus creare, leges sancire, de bello referente rege statuere[k], quæ posteà illi à principibus adempta sunt.

k vt referunt Dionys. Halicar. & Polyb. in 6.

26 Delectus habendus est personarum, nec omnes ad magistratus promouendi, nisi qui possint, sciant & velint munus sibi commissum e-
D xercere, iuxta consilium Iethro datum Moysi[l]. *Prouide*, inquit, *de omni plebe sapientes, & timentes Deum in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, &c.* qui neque venditione, neque ambitione, aut fauore ad gradus conscendat. Legimus in formulis magistratuum apud Cassiodorum obseruatum[m], & aliis, commendari solitos à principe candidatos senatui, vt iure & meritò honos magistratus mandari, iurisdictio & commitiua deferri videretur. Prostant & exempla apud eundem[n]. Atque ipse Cassiodorus[o] Senatui scribit, *vt probetur etiam iam probatus à principe.*

l Exod. 18. vers. 21.
m li. 1. epistola 4.
n lib. 2. epistol. ep. 26. & lib. 4. ep. 4. & 25.
o li. 11. epist. 1.

27 Cauenda summopere venalitas magistratuum, maximè quibus inest iurisdicendi necessitas, tanquam omniū scelerū fons, iniquitatis principium & finis[p]: facit enim ambitio honorum, vt

p vt liquet ex nouella 8.

multos

A multos inueniat emptores, auaros quidem, sed indigoos, quod venale proponitur: cùm etiam, quandu venalia non sunt officia, multi indigui inueniantur, qui per largitiones ad dignitates protumpere conētur, vt Octauanius Cæsar iuxta antiquas de ambitione leges edictum proposuerat, anno ab vrbe condita 736. *vt qui largitionibus fatiis, magistratum aliquem ambijsset, per quinquennium ab his arceretur* [a].

a Dio Cassius lib.54.

Derestatur fœdissimas iudiciorum venalitates Cassiodorus [b], quemadmodum & detestantur sacri canones & leges episcopalium venalitatem & ambitionem [c]. Declinantis imperij manifestum notatur signum à Vopisco in Aureliano, quòd sub eo, officia venalia esse cœperunt, neque dabantur hominibus, sed diuitiis. Idipsum factum sub Iulio Cæsare tradit Pomponius, & data sectatis, non merentibus, sed existente republica turbulenta, vt ait Plutarchus in Cæsare. Habetur in Annalibus Franciæ [d], Ludouicum XII. regem qui dictus est pater populi, ad releuandum populum, & vt dissolueret æs alienum contractum per Carolum VIII antecessorem, atque vt opem ferret aliis quibusdam maioribus negotiis quibus premebatur, & vt redimeret Mediolanensem Ducatum: primùm fuisse ex regibus qui vendiderit officia regalia, & tamen abstinuisse à venditione officiorum iudicaturæ quæ inuendibilia esse placuit.

b lib.9.epist.9 & Philo Iudæus de offic. iudicis differ. c in ca. si quis episcopus, cap. sanctorum.1.q. 1.ca.ex multis 1.q.1.l.si quē. quam, de epis. & cler.

d in an. 1498.

Honorem iuris & gladij nunquam Alexander Seuerus Imperator vendidit, dicens, necesse esse, vt qui emit vēdat. *Et ego non patiar*, inquit, *mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possum: erubesco enim punire eum hominem qui emit & vendit* [e]. Demosthenes [f], ciuitates ægrotasse cùm magistratus intenti essent muneribus, & nimiùm delicati in otio degerent ciues, & inde subuersionem reipublicæ illorum inopinatè accidisse, docet. Cornelius Tacitus [g] perstringit Dolabellam, qui prætextu spectaculi edendi, quæsturam venalem effecit. *Censuit*, inquit, *Dolabella spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui quæsturam adipiscerentur. apud maiores virtutis id præmium fuerat, cunctisque ciuium si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus: ac nec ætas quidem distinguebatur quin prima iuuenta consulatum aut dictaturas inirent.*

e vt scribit Lāpridius in eius vita.
f in oratione de corona.

g libro 11.

Martianus Illyricus genere, cùm esset in bello strenuus, imperator ab omni exercitu creatus, initium reformationis reipublicæ ex ea parte incœpit, & confestim decreuit nemini per pecuniam conferendum esse magistratum [h]. Idipsum & fecisse [i] Anastasium quoque imperatorem scribit, magistratus anteà venales gratis contulisse. Statuit & Zoa orientis imperatrix, cum sorore consorte sua Theodora, ne magistratus seu principatus venderentur, vt antè fiebat, eáque de re extat eius constitutio in iure oriētali collecta per Bonfidium *titulo* περὶ τοῦ ἀπράτους τὰς ἀρχὰς γίνεσθαι. *de non vendendis magistratibus*. Aristoteles etiam [k] improbat tanquam errore plenam legem Carthaginensis legislatoris quæ ditissimos tantùm in magistratū vocabat. Nā si inquit, inspicere oportet ad opes gratia quietis, prauum est magistratus maximos esse venales, imperium & belli ducarum. Hæc enim lex pretiosas magis facit diuitias quàm virtutem, ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitates principes habetur in principio, necessarium est, & aliorum ciuium opinionem sequi. vbi autem non maximè honoratur virtus, ibi non est possibile, firmum optimorum esse in republica statum, Consentit consul eloquentiæ insignis Cicero [l]. *Nullum*, inquit, *vitium est tetrius quàm auaritia, præsertim in principibus & rempublicam gubernantibus. Habere enim quæstui rempublicam, non modò turpe est, sed sceleratum & nefariū.*

h vt ref Theodorus lector, l. 1. collectaneorum, inter collecta tom 2. bibliothecæ sanctæ.
i lib.2.

k li.2.poli.c.9.

l 2.officio

28 Electio magistratuum Iudæorum, potest normam & regulam populis aliis constituere, quo pacto suos & quales perficere debeāt & promouere magistratus: nec minùs etiam principibus, quantumuis absoluta & suprema vtantur potestate, nisi potiùs ea abuti quàm vti velint.

Retulit autem eam Galatinus [m]. Fuerunt iudices Iudæorum septuaginta seniores primùm Dei iussu, cum Mose ætate prouecti, moribus & scientia probati, Mosi coadiutores coniuncti, nota singulari per Deum spiritu supremo designati [n], ad leges & fidei difficultates B terminandas, de quibus illud c. 17. Deuterono. intelligitur ibi, *si ambiguum* &c. dicti *Sanedrin*, qui & iudices ordinarij, item & מחוקקים *machokkim*. id est, scribæ vel legislatores hi eligebantur sapientia & statura, vt haberent authoritatem, apparentia & senectute, scientes incantationes ne deciperentur magicis, & magos punirent, & scientes septuaginta linguas ne egerent interprete: sicut scriptum est in Talmud, in libro Sanedrin, c. diue mamonoth, *id est, iudicia animarum*. Hinc domui seu curiæ Sanedrin, præscriptæ erant & permissæ tantùm quatuor species pœnarum, lapidatio combustio, occisio & strangulatio, vt habetur in Sanedrin Babylonico, c. *arbang. mithot, i. quatuor mortes*. non enim arbitrium imponendi omne genus mortis concessum illis, ne ad crudelitatem barbaram declinarent. Sicuti C nec Romani eam libertatem suis prætoribus aut præsidibus concesserunt, sed certas, intra quas se continere deberent definierunt, vt responderunt consulti Vlpianus & Callistratus [o].

m libro 4. aduersus Iudæos, c.5.

n Numero.11.

o In l. si quis forte, 6 §.1 & l.velut, suitu, 7.& l. aut dānum, 8 de poe. lib.48.P.a.19.

29 Distributæ & distinctæ qualitates causarum in ipso Synedrio inter iudices: & iudicia pecuniaria seu rerum mobilium, per tres iudices fiebant. Iudicia animarum seu criminalia, & mortis, per 23. de septuaginta viris. Vnus & septuaginta viri, tantùm competentes erant iudices de tribu, de Sceptro, de Pseudopropheta, Sacerdote magno, licito bello, de salatiis templi, de habendis conuentibus dictis סנהדרות *Sanedriot*, in quibus agebator de eligendo vno Senatore seu Synedrio, in cuius electione, & authoratione quinque aliorum ex Synedrio manuum necessaria erat impositio, & per alios 23. quinque erant occidenda animalia, lupus, leo, vrsus, pardus, D serpens, quæ mysticam habebant significationem boni, & integri iudicis. Synedrin Gedola, seu Synedrion, aut senatus magnus 71. virorum ordinabat aliarum vrbium iudices, qui suberant prædictis 71. viris habitantibus in Hierusalem, & in loco vocato *Gasith. i. polito seu dolato*. vbi erat illorum consistorium maius. Nam viginti tres ex illis sedebant, alioquin in diuersis, horumque vna pars in porta montis domus id est *templi*: altera, in porta atrij. Reliquæ autem domus viginti trium iudicium, sedentes erant in singulis ciuitatibus Israel, vti latiùs perscribitur in libro seu tractatu 7. Sanhedrin. c. ואלו הן *vehelu hen. i. & ista sunt* &c. in Talmud. Scribitur, & in eodem tractatu [p], quòd per quadraginta annos, antequam destructa esset domus Domini seu tem-

p Inc hai.bod. k ina, erāt que rētes, & in tractatu habuda zara, i. seruitus alienac liphne eidehē. i. ante fest. eorū.

 plum

plum (nempe quo tempore natus est Dominus IESVS) migrauit Synedrin. id est, consilium 71. virorum, de Gazith & sedit in hamith, eo quòd non iudicarent amplius iudicia animarum. vnde dicebant Iudæi Pilato Præsidi Romanorum, *Nobis non licet interficere quenquam.* Nam migrando de consistorio Gazith, ablata sunt illis iudicia vitæ seu criminalia, quare & tunc sibi ipsis depilauerunt caluitium, & induerunt cilicium plorantes, quòd sceptrum illis ablatum esset; vt scribitur in Sanedrin in Hierosolymitano, per Rabinum Rahamonem.

30 Qualitatem iudicum paucis complexus Plato [a]. *Signum malè se habentis*, inquit, *ciuitatis maximè præcipuum, si diligenti medicorum iudicumque indigeat opera. Iudex aut medicus eligendus est ingenio prudens, senex multos homines & bonos & malos expertus, publici boni amator, atque in hoc ipso per experientiam comprobatus.*

a 3. de repub.

31 Temporales magistratus electi sæpè à populo maximè maiores, cùm metueret vel oligarchiam aut aristocratiam, aut monarchiam, si perpetuos creasset, suo nomine imperantes quod non metuit princeps, & ideò vt plerunque perpetuos suos creat magistratus quandiu irreprehensibiles sunt, & vixerunt sine renũciatione.

Quo tempore Hercules victor in Olympicis extitit, perpetui Archondes Athenis esse desierunt cùm fuisset vltimus Alemæon, ceperúntque in denos annos creari, quæ consuetudo per 70. annos remansit. nam posteà annuis commissa est magistratibus respublica, teste Velleio Paterculo [b]. Apud Romanos, pulso rege, consules duo, regia potestate creati primum dempto nomine, & annuo existente principatu.

b Libro priore historiæ.

32 Et Romæ, cùm populi elatam cerneret, ad quem prouocatio rerum capitalium lege Valeria à consulibus pertinebat, castigare senatus decreuisset, astu populum adegit ad creandam potestatem supremam, quæ vnius imperio ad tempus regeretur. Quare cùm T. Largius cum Cloelio, ab eodem Cloelio collega, dictus fuisset aptus huic muneri, dictator dictus eft hic magistratus, quia à collega dictus, id est nominatus fuit. Sicque in eum statum populus seu popularis, & potestas translata qua conseruaretur respublica. sicut apud Græcos ex tyraonide potestas ad magistratus translata: & quoties leges non satis tuerentur iustitiam, nec magistratus ad legum tutelam, sufficeret, & in temporum nouitatibus ope noua esset opus, magistratus vice regum, honestioribus tamen vocabulis quàm tyranni, creati sunt. Sic Thessali archos, Lacedemonij harmostas pro regibus & tyrannis, eos vocabant, eo quòd religio esset restituere potestates cum iureiurando, & deuotione abrogatas. Et Albani, vt ait Licinius, primi, post Amulij Numitorisq; obitum desinente stirpe regia, magistratus annuos crearunt, cum annua potestate [c].

c Sicut scribit Dionys. Halicarnass. lib. 5. antiquita. Romana

33 Apud Vtopiensis Insulanos, si vera sunt quæ scribit Thomas Morus [d], triginta familiæ quotannis magistratum eligunt, edictum prisca illorum lingua *Syphroantem*, recentiore *philarchum*. Syphograntes decem, vnus dictus *Tranibonus olim*, nũc *protophilarchus* præficitur. Syphrogranti ducenti qui vnum cum iuramento ex quatuor à populo nominatim, eligunt in principem, & hic perpetuus est magistratus: reliqni annui. Syphrogantorum comitia fiunt de rebus reipublicæ, in quorum senatu diuitur sententia, re cum suis familiis communicata, nec moris est in senatu quo res proponitur disputare, sed in sequentem senatum defertur, vt consultò potius quam citò quisque loquatur.

d Libro 2. de Vtopia.

44 De magistratuum electione apud Athenienses, Aeschines oratione contra Ctesiph. *Tria*, inquit, *sunt magistratuum genera*, περὶ ἀρχὰς, vt ipse loquitur, εἴδη τρία, quorum vnum est, idque notissimum omnibus, eorum qui sorte, quique suffragio creantur. Alterum, qui aliqoid publicum vltra trigiota diestractant, quique publicis operibus sunt præfecti. Tertium in lege scriptum est, si qui delecti, principatus iudiciorum susceperunt, vt ij quoque vbi approbati fuerunt, magistratu fungantur. Iam si quis eos demat magistratus, qui populi suffragio & sorte creantur: reliqui sunt ij quos tribus & trientes tributum & municipia ex sese deligunt, ad publicam pecuniam

B tractandam, vt ij sunt delecti magistratus, seu vt ipse ait, αἱρετοὺς ἄρχοντας εἶ). id autem fit quando, vt nunc, tribubus mandatum fuerit siue sint fossæ egerendæ, siue triremes fabricandæ.

Creandorum magistratuum apud Athenienses ratio triplex etiam explanatur in hypothesi seu argumento præposito orationi Demosthenis in Androtionem, siue Libanij sit vel alterius.

Cùm enim varij fuerint magistratus apud Athenienses, alij κληρωταὶ, seu sortitò electi, alij χειροτονηταὶ, id est suffragio populi electi: alij αἱρεταὶ, id est electi, dicebantur Sorte eligebantur veluti iudices. per suffragia populi; vt imperatores; per electionem, vt ædiles. Erat senatus quingentorum virorum βουλὴ τῶν πεντακοσίων, ex his qui sorte etiam legebantur. alius senatus ab Areopagitico à quo differebat curia quingentorum in pluribus, vt primùm quòd quingenti publica negotia curabant: Areopagitæ capitalia duntaxat, nisi aliquando ob publicas necessitates, & si conueniretur publicis de rebus. 2. senatus quingentorum sub certum numerum cadebat, Areopagum sine certo numero. Nam &, vt quidam oratores aiont, quod annis nouem viri his addebantur, aut secundum alios sex viri tantùm, qui de impudicitia iudicabant. Erant & alij tres, vnus Epoonymos, cuius nomine fasti signabantur: alter Rex βασιλεὺς, qui curæ pupillorom præerat, & violatam religionem vindicabat. Tertius Polemarchus, qui rem bellicam administrabat. Thesmothetæ annum duntaxat magistratu fungebantur, quem priosquàm inirent, in omnem eorum vitam anteactam inquirebatur, qui si in omnibus comprobabantur, eum annum imperabant. Pòst, finito anno, iterùm de his iudicium fiebat. Quòd si constabat, eos, eo quoqoe tempore probè functos officio, in senatum allegebantur Areopagitarum, quorum hac de causa certus non erat numerus: sin malè se gessissent, eiiciebantur. Tertium discrimen erat, qoòd quingentorum senatui quot annis soccedebatur: areopagitis successores non dabantur. Nisi enim quis grauirer deliquisset, non eiiciebantut. Quingenti per trecentum quinquaginta dies in magistratu erant, quatuor posteà diebus, qui comitiis destinati erant, interregnum in Attica, & magistratus designabautur τὰς δὲ ἡμέρας ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχαιρεσίας, ἐν αἷς αἱ ἀρχαὶ ἀπεκληροῦντο. ἐν ταύταις προεβάλλοντο τοὺς ἄρχοντας. Quingeoti isti vt faciliùs imperarent per trecentum quinquaginta dies [e], decuriarunt sese pro tribuum numero, vt singulæ decuriæ quinquagenos continerent. hos enim vnaquæque tribus desi

e Vide Hieronymum Vuolphium in annotationibus eius argumenti in Androtionená quid de hac inuoluta dierum computatione senties, quæ hic curiosius non permittit operis nostri institutum indagare.

bus designabat: vnde fiebat, vt quinquageni illi tricenosquinos dies reliquis imperarent, hi enim triginta quinque dies sunt decima dierum 300. pars. Cùm autem ipsi etiam quinquageni plures essent, quàm vt commodè simul magistratu fungi possent, illi decem sortito vnum septidui diem, similiter & reliqui suum quisque diem imperabant, donec illi septem dies complerentur: ita fiebat, vt tres è numero magistratuum non imperarent, vnusquisque autem magistratus vnodie, vocabatur præfectus: eo die clauis arcis ei credebatur, & omnis pecunia ciuitatis: & ne regnum affectaret, vnius diei magistratum esse voluerunt.

34 Romani magistratus & imperia subibant, ordine à legibus præscripto [a]. Definitæ à Romanis certæ ætates, & diuersorum annorum pro diuersitate & grauitate magistratuũ subeundorum, tanquam muneribus & honoribus idoneæ: de quibus abundè Gruchius [b]. Sed id posteris temporibus non antiquioribus. Apud maiores namque, vt ait Cornelius Tacitus [c], virtutis id primum fuerat: cunctisque ciuibus, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus, ac nec ætas quidem distinguebatur, quin prima iuuenta consulatum aut dictaturam inirent: Sed hoc apud illos antiquissimos: posteà autem legibus satis effectum est, vt consulatus ante quadragesimum secundum annum peti, ante 43. geri non posset: prætura nec peti 39. nec geri ante 40. annum. Ædilitas nec peti antè 26. nec geri antè 27. iure posset annum. Refert & Polybius [d], nulli ciuium Romanorum licuisse vllum magistratum vrbanum gere, qui decem annos non militasset, quam legem Liuius [e], tradit latam ab Iulio Tribuno plebis, anno ab vrbe condita 574. vel à L. Villio. Tribuno plebis, vt Sigonius emendauit, Manlio & Q. Fuluio. Coss. Meminit de legibus his annalibus Cicero [f], & Ouidius [g].

Iura dabat populo senior, finitáque certis
Legibus est ætas, vnde petatur honos.

Vlpianus generaliter respondit [h]. *ad rempublicam administrandam ante vigesimum quintum annum, vel ad munera quæ non patrimonij sunt, vel honores admitti minores non oportet.* addit rationem ne cum damno reipublicæ gerant, & cum ipsorum minorum pernicie, qui enim seipsos satis commodè sine tutore aut curatore tueri & regere nequeunt, indecorum est [i], & damnosum futurum reipublicæ, si alios regere velint.

Suadebat Mæcenas Octauiano [k], ne ad equestrem dignitatem minores octodecim annorum deligeret: hac enim potissimum ætate, & corporum firma affectio conspicitur: ad senatoriam, 25. annorum, addebat. *Cum enim huiusmodi suorum bonorum administratio non concedatur, concedetur reipublicæ?* item non fieri prætores ante annum 30. & nisi qui quæsturam, ædilitatem, & tribunatum gessissent.

Inter maledictiones Dei in populum, & illa Esaiæ, cap. 3. *& dabo pueros principes eorum, & effæminati dominabuntur eis.*

Hodie tamen in monarchia, imò & in populari vel optimatum republica, si leges non sunt, aut si his dispensari possit, nõ tam ætatis tempus, quantùm sufficientia minoris, & voluntas potestatem habentis conferendi aut promouendi, spectari & æstimari debet. sicut in constitutione Alexij conuenit, omnes accipientes officia, propter denuntiationem factam principi reipublicæ causa, aut beneuolentiam aliquam principis, aut per munus, aut largitionem aut commutationem, aut per oblectationem imperialis maiestatis minores non debent esse 20. annis. Quando verò imperatoria maiestas, non propter tales causas, sed nulla causa interueniente, honorauerit quendam, aut officium ei donauerit, sine dubitatione admittatur, etiam si non sit 20. annorum. Vlpianus scribit, à consule vel pretore minore 20. annis sententiam vel ius dictum, valere. quia princeps, qui magistratum dedit, videtur omnia ab eo gesta, valere, decreuisse, Marius, Caij Marij filius, ante 20. annos, sed per vim, consulatum [l] iniuit. Sed sine [m] vi Scipio Africanus vix annos pubertatis ingressus [n], & Nero consulatum iniuit anno ætatis 20 [o]. facit quod Theodericus apud Cassiodorum [p], scribens Coioni, ait, *Sic iuuenes nostri, qui ad exercitum probantur idonei, indignum est vt ad vitam suam disponendam dicantur infirmi, & putentur vitam suam non posse agere, qui creduntur bella posse tractare, Gothis ætatem legitimam virtus facit.*

35 Variæ certæ leges variíque mores circa creationem magistratuum, qualitates, & tempora illorum ocurrunt legentibus, & videntibus diuersarum nationum respublicas [q]. Ad hæc antiqua controuersia, satius ne sit & vtilius reipublicæ, esse magistratus perpetuos, an temporales quæ in vtramque partem multis pugnantibus rationibus & exemplis agitatur à quibusdam. Existimarem autem democraticam gubernationem, quæ honorum æqualitatem desiderat, rectè facere, si habeat mutabiles & temporales magistratus, vt euitetur inuidia si continuatione magistratuum, alij ad eosdem admitti non possent. Sed alia ratione expedit mutabiles in democratia habere magistratus, vel potestates: ne magistratus illecti dulcedine potestatis continuatæ, ad innouandam rempublicam, & inuadendam tyrannidem adducantur. sic enim per continuationem, tyranni sæpè euaserunt, aut rempublicam vt retinerent turbarunt vt Sylla, Iulius Cæsar, apud Romanos: Cypselius, Corinthi: Pisistratus, Athenis: Dionysius, Syracusis: & alij alibi. Metuunt autem in ea specie reipublicæ quicquam peius agere in dignitate constituti: de quo sciant abdicato magistratu, se vt priuatos accusari & damnari posse. Antiquitas, inquit Cassiodorus, voluit prouinciarum dignitatem annua successione reparari, vt, ne diuina potestate vnus insolesceret, & multorum prouectus gaudia reperirent.

36 Quòd si agamus de magistratibus sub monarchia constituendis, princeps non habet rationem æqualitatis popularis, quia imperat & ei non subiicitur: ideò promouet quos vult, & quos videt muneribus idoneos: neque in magistratibus à principe obtinendis nunc habet locum lex de ambitu [r]. Nec timet magistratuum tyrannidem, quia potestatem habet absolutam in eos vitæ & necis si malè egerint, si legibus de magistratibus gerendis aduersentur: populus est mutabilis, princeps verò debet stabilis, firmúsque & prudentior in electione honorandorum & conseruatione honoratorum esse, & vt respondit Papinianus [s] Iurisconsultus, *honor delatus à principe, finem certi temporis ac loci non habet.* Mutatio magistratuum nihil boni adfert reipub. sed potiùs detrimentum: nullus enim est ad magistratum nouè adscitus, quin semper aliquid adportet noui, cui non displiceat aliquid ex stilo maiorum quantumuis recepto, sic turbatur ordo iudicandi, Leges fori: & si mutandi sint per annum aut aliud tempus

a Dio Cass. in lib. 26.
b lib. 1 de comitiis Romanorum c. 3.
c lib. 11. annalium.
d libro 6.
e lib. 10. decadis 4.
f Ph. lip 5.
g in fastis.
h in l. ad rempublicam, de munerib. & hono lib. 40. P. ti. 4.
i c. indecorum 3. de ætat. & qualitate ordinando fac. in 5. minores, de excusa tutor. l. si de legitima tutela C. l. nam quod ad ius, ad tenas. Trebel P. l. sic cue niet. ad legem Iuliam de ad. P.
k Dio Cass. li. 53. histor.
l ὁδὲ ὑπατείας τῆς λαμβανόντων ἡλικία de ætate ineuntiũ officia.
m l. quidam cõsulebat §. f. de re iudic. l. si rogatus §. f. de manum. vindicta P. l. 1. de offic. consul. P.
n Liuius in 6. deca. 9.
o i Cornelius Tacitus li. 12.
p lib. 1. variarũ epistola 38.
q vt à Bodin, li. 4. de repub. c. 4. post Platonem qui perpetuos & Aristotelem qui temporales potius desiderat.
r l. 1. ad l. Iul. de ambit. P.
s l. iurisperitos, 3 c. de excusa. tutorum li. 27. P. ti. 1.

tempus præpolit: continua quoque modi agendi mutatione omnia incerta fiunt, & iam cœpta sub præcedentibus, irrita fiunt antequam nuper adeptus magistratum ea vel recensere possit, vel cognoscere, vt meritò dixerit Vlpianus, tolerabilius esse absentem iudicem, qui semel cognouerit tantisper expectare, quam iudici nouo rem rursum iudicandam committere [a]. Sed & magistratus qui temporalis est, non ita se obiicit impiorum magnatum violentiæ, nec iuxta legis præscripta crimina diuitum & perditorum hominum punit, ac qui de perpetua authoritate magistratus, quandiu ritè functus fuerit officio suo & vixerit, securus est. Veruit enim temporalis, ne priuatus effectus, & destitutus potestate, ab illis quos debebat, castigare lædatur: vt liquet quotidianis exemplis administrantium municipales magistratus & politicos tẽporales, quos vocant Consules vel Escheuinos & similes. perpetuus autem, perpetua principis fultus authoritate inuiolabilis fortiter & strenuè magnatibus resistit, cùm à maiori, nempe à principe pendeat.

a in l. pręgnor. in fine, ue va catio & excu. muner.

Alia etiam ratione, Tiberius Cæsar, vt refert Nicephorus Calixtus [b], non celeriter, aut facilè magistratuum præfecturas mutabat eorum qui sortiti essent, quòd qui rerum administrationi præsunt, sint natura pecuniæ cupidi, plurimumque studij eos magis magisque ponere ad rem augendam. cæterùm si diutiùs in magistratu versentur, segniores ad quæstum faciendum fieri sicut vt muscas, quæ si longiùs corporum vlceribus insideant, minus graues ac molestæ fiunt: quippe satie vlcerum ad satietatem refertæ, & eum qui vlceribus scateat, diutiùs acceptum affectumque iri, si saturis iam abactis famelicas alias, ad vulnera admittere velit.

b l. 1. hist. ecclesiast. c. 17.

Sed & obseruatum est etiam in Democratia, vbi magistratus erãt mutabiles fuisse nihilominus aliquos pro consilio semper perpetuos, vt senatũ, Romæ, Areopagum Athenis, & quosdam Venetiis, & in omnibus aliis rebuspublicis & popularibus administrationibus: alioquin enim futurum erat, vt propter nouitatem omninò nouorum magistratuum, subuerteretur status reipublicæ, vt ad nutum nouorũ immutarus. sunt & in municipiis vbi mutantur Escheuini quidam, qui perpetui officiarij sunt, vel assessores.

37 Non improbarem tamen, imò saluberrimum monarchis opinor, atque reipublicæ magnas potestates, vt magistratum domus regiæ, vicariarum prouinciarum, & alios ducatus quibus necessariò militaris robur adiungitur, non concedere perpetuò, sed temporales: ne rebellandi, vt aliàs factum est, detur occasio, quæ nolla aut modica potest esse in magistratibus iuridicis, quibus arma non sunt ad manum ad exequendum consilium si caperent insidiandi aut rebellandi principi. Sic rectè Mæcenas vir grauis cùm pacatis bellis, Octauianus Cæsar rempublicam suam instituere vellet, ei suasit præmia dari magistratibus: atque ne minùs triennio nisi deliquissent, nec ampliùs quàm quinquennio magistratum obirent. quòd annui illi magistratus ac pauco tempore circumscripti hoc habent, vt cùm quis aliquid in his addidicerit priùs decedat quã eius specimen exhibere possit: & diuturniora imperia, moltos ad fastum, & ad tentandas res nouas extollat [c]. Legimus apud Lampridium in Commodo, præfectos prætorio Cæsaris per horas atque dies fuisse.

c vt refert Dio. Cassius lib. 52. histor.

38 Sunt administrationes Ecclesiasticæ pretiosiores, interdum multò ditiores, ipsis ciuilibus: & tamen illæ conceduntur perpetuò administrandæ: & beneficia Ecclesiastica prouisis & institutis adimere ante tempus mortis, vel sine criminis reatu, aut spontanea illorum eiuratione, piaculum est [d]. vt & in Gallia hodie sunt certi tantùm casus ex quibus adimi possunt magistratus & officia possessoribus ritè collata: nempe per mortem, per cessionem aut dimissionem spontaneam, aut per crimen dignum priuatione ea irrogata per sententiam cum causæ cognitione [e]: ita in Gallia, officia regalia censentur propria, patrimonialia & perpetua ex constitutione Ludouici XII. quandiu qui acceperint vixerint. quanquam princeps in codicillis concessionis, apponat clausulam, *pour en iouyr tant que nous plaira*. quia ea verba intelliguntur, quandiu placere debebit, vel viro bono placere debet [f], non ad arbitrium sine causa destitutionis. Videtur & ita obligasse se magistratui, ob benemeritũ, vel etiã pretio accepto, quod vocant finantiam, magistratum concedendo, & suum successorem quoque, quia pro vtilitatibus regni id factũ videtur, & in eius causam [g].

d de fide ch. rico aegrotis. c. vni. de capella mo nachorum scrutu. ca. scripsit, ca. quamuis et il. 7 q. 1.

e Gadell. Bened. ad c. Raynuntius, ad verba *duas habens*, num. 8. decell. Burgundie decisio. 148.

f l. Thais Anrella 41. §. fruo te ius de fideicom. libertat. Papus sed iudicatum tradit, l. 4. Alapsod. arestorum, tit. 11. arest. 2. & 1 16 & 3. cum. Notariorum. c. *des loix d'office*.

39 Sancta & ad vtilitatem reipublicæ est regum Gallorum consuetudo, vt post mortem vltimi regis regij magistratus nihilominus prosequantur administrationem, donec alius succedat, & eosdem confirmet. quanquam enim ius sit successori renouare omnes magistratus; tamen vtilitatis reipublicæ causa ita acceptum est. Fieret enim maxima cõfusio in republica, maximè aperta via, qua qui ante aduentum ad regnum inseruissent principi, maximam segetem vacantium magistratuum, deturbatis iam peritis, cum iactura æqui & boni sibi paratam viderent.

g pacta leruare & princ. & sport. vt quia hoc sit iuris na turæ & gẽ tiũ. l. 1. de cõstitu ta pecunia l. 1. de pact.

Quòd autem confirmatio præbeatur à nouis successoribus, hoc iustissimum est, vt in feudis etiam hæreditariis, comitatus, ducatus, marchionatus, & similibus, pro quibus præbetur renouatio sacramenti, vt fidelitatis testimonium: & fit hæc confirmatio vt plerunque gratis. aliquando exacto aliquo superindicto pro negotiis regni, quanquam quidam conquerantur compendia horum confirmationum, ad priuatos largitione principali sæpe peruenire.

40 Formæ creandorum magistratuum, vt & requisitæ qualitates, ætates & tempora, de quibus antea, ex legibus cuiusque reipublicæ petendæ sunt, prout constitutæ, vel etiam posteà immutatæ fuerunt, secundum mores: & quod vtilius reipublicæ tunc visum est. Per sortem alicubi creati, quod populare videtur Aristoteli: dum omnes pares volunt esse, & ideò nolunt alterius paris iudicio subiici, sed sortis euentui. Etenim sortiti sunt iudices etiam apud Romanos, ex equitum ordine, & sorte à prætore ducti dati: & si quidam suspecti ex illis litigantibus dicerentur, alij in locum eorum subsortiri [h].

h de quibus vide quæ diximus l. 47. syntag. vniuersi iu ris c. 23.

Athenis sortiebantur qui senatores aut magistratus fieri cupiebant: deinde posteà vniuscuiusque eorum cui sors obuenerat sortiebatur alius: vt si perijt ille, vel mortuus vel improbatus esset, eius ipse, loco, vel in senatu legeretur, vel in magistratu poneretur, vt refert Suidas [i]. Apud Venetos, sorte electos fuisse magistratus ex paribus ait Contarenus [k], & apud alios [l], quemadmodum & alia iudicia ambigua, sorte dirempta pluribus exemplis alibi docuimus, & in sacra pagina, & in iudiciis secularibus & ecclesiasticis [m].

i in verbo ἀρχαί.
k lib. 1. de rep. Venetor.
l Panor. ad ca. f. de sortilegus m l. 34. c. 5 & dum agimus de electione regis per sortes.

Quæ

Quæ certè sub principe monarcha debent cessare. non enim is quemquam timet, si per electionem alios aliis præponat, si de sua potestate beneficus erga aliquos magis quàm erga alios sit, dummodo tamen, vt tutus sit apud Deum cuius vices in terris agit, indignos & incapaces muneris non promoueat: in eo enim casu reddet rationem, non quidem subditis, sed Deo, cuius iudicium effugere non potest.

improbata hæc electio in c. nõ exemplo; Matthiæ, non statim 16 q. 2. c. f de sortilegiis, lib. 5. decretal.

40 Eligebat populus etiam per suffragia magistratus, quæ certe & periculosa est electio vbi abundat & superat multitudo & plebs bonos & probos; quia ibi sententiæ numerantur & non ponderantur, & mali faciléque corruptibiles qui vel amicitia, vel odio, vel inuidia ducuntur, superant voces syncerè eligentium [a]. Inuidet bonis populus, legibus subiici non vult, nobiles odit, præstantes prosequitur. bonis magistratibus & principibus, benéque iubentibus repugnat, illis superior esse etiam malis artibus contendit, vel saltem illos deprimere satagit, quò factũ, vt prætextu tuendæ suæ libertatis, aliquando tribunos plebis seditiosissimos & audaces elegerit, aduersus patritios & bonos. Et vt ait Suidas [b], Tribunatus plebis non est, vt ait Aristophanes, viri musici, aut elegantis, aut boni, sed rudis & insolentis. Qualis populus, talis eius magistratus qui ei studet, vel ex voluntate eius pendet.

a c. cosnos, de electio.

b In verbo δημαγωγία.

41 Apud Athenienses, vt paulo antè dixi, magistratuum alij sorte, alij suffragio, alij delectu creabantur. Sorte, qui sortitò vt iudices: Suffragio, qui populo suffragante, vt Imperatores: delectu, qui eligi solebant, vt ædiles. Senatus quingentorum sorte legebatur, qui de causis publicæ rei iudicaret. Sic quotannis his nouemuiri addebantur, quos Græci τοὺς ἐννέα ἄρχοντας dicebant. Item sex viri quos dicebant θεσμοθέτας, qui de impudicitia iudicarent. Erant & alij tres quorum vnus ἐπώνυμος, ex cuius nomine fasti signabantur. Secundus βασιλεύς, id est rex, cui cura pupillorum erat, & violatam religionem vindicabat. 3. πολέμαρχος polemarchus, qui curam rerum bellicarum babebat. Thesmothetæ tantùm per annum cura fungebantur. Magistratum priusquam inirent in omnem eorum anteactam vitam inquirebatur. & qui sic in omnibus integri inueniebantur per annum imperabant, quo finito, iterum de his iudicium fiebat: & si constabat eos eo quoque tempore, probè functos officio, in senatum Areopagitarum allegebantur: sin malè, abiiciebantur. Sicuti scriptum est in magno argumento Græco in orationem Demosthenis contra Androtionem. erat autem areopagum senatoria dignitas perpetua.

42 Præstantissima est electio in omni administratione reipublicæ magistratuum, quæ non gratia, non fortuitò, non suffragiis ignorantiæ & multitudinis, sed consultò ex idoneis virtute præditis & sapientioribus fit. Qui curam enim sui gerit probam, & sapiens habetur, & suæ tutelæ relinquitur: at qui insipiens est, tutores accipit. Qui reipublicæ administrationem suscipit, multorum curæ & gubernationi accommodus esse debet. Multo magis, quò plures per cæci ducatum, cum ipso duce lædendi sunt. Senatorius ordo, inquit lex duodecim tabularum [c], vitio careat, cæteris specimen sit: nec veniat quidem in eum ordinem quisquam vitij particeps. Est ei cui respublica [d] commissa est, necessaria oratio & sapientia, qua regat populos, qua stabiliat leges, qua castiget improbos, qua tueatur bonos, qua laudet claros viros, qua præcepta laudis & salutis, aptè ad persuadendum edat suis ciuibus, qua hortari ad decus, reuocare à flagitio, consolari possit afflictos, factáque & consulta fortium & sapientium, cum improborum ignominia sempiternis monumentis prodere. Atque [e] est boni magistratus, non solùm videre quid agatur, verumetiam prouidere quid futurum sit.

c apud Cicero 3. de legib.

d Cic. 3. de leg.

e Cic. pro Muræna.

Vtque Iamblicus dixit, τὸν σωτῆρα καὶ φύλακα τῶν νόμων ἀδιαφθορώτατον δεῖ εἶναι ὡς δυνατὸν ἐν ἀνθρώποις. id est, *seruatorem & custodem legum, tam incorruptum oportet esse, quàm summè fieri potest in humana natura*. Nulla maior fœlicitas contingere potest humanæ societati, quàm talis princeps, præpositus, aut magistratus: nulla maior clades contrà, quàm improbum habere: proinde enim periculosum est insanienti gladium, ac improbo viro potestatem dare: præsentaneum enim periculum est, idque magnum, ne is facere malum desideret, quum facere possit quæ voluerit. Potestas malitiæ coniuncta, neruos ac robur affectibus addit.

44 Oportet & iudicem, & magistratum electum, magnanimum esse: qui & pericula etiã pro obeundo suo munere contemnat. *Noli quærere fieri iudex*, inquit Sapiens [f], *nisi virtute valeas irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua.* Conditiones alioquin miseræ administrantium, qui quod sentiunt etiam si optimum sit, inuidiæ metu, non audent dicere, in quibus diligẽtia plena simultatum est, negligentia vituperationum: vbi seueritas, periculosa est, liberalitas ingrata, sermo insidiosus, assentatur perniciosa frons omnium familiaris, multorum animus iratus, iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: venientes prætores expectant, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserunt, oderunt dum metuant improbi, defensi ingrati sont, multi eundem principatum desiderent, multi calumnientur apud principem.

f Ecclesia c. 7 vers. 6.

45 Fuit obseruatum aliquando in republica Romanorum, vt non nisi probatis, & qui iam aliquam operam reipublicæ impendissent, magistratus potestatésve militares aut ciuiles concederentur, prout recenset Polybius [g]. *Declaratis consulibus*, inquit, *tribuni militum constituuntur, quatuordecim quidem ex his quibus quinque annua stipendia facta sint: decem autem alij præter hos ex his qui decem reliqua fecerint. equites sane qui decem: pedites verò ex his qui sextum & quadragesimum ætatis annum attigerint, quos in necessitate tantum reipublicæ stipendia facere est opus, illis exceptis quorum census quadringentas drachmas non excedit* &c. *Vrbanum autem magistratum inire licet nemini priusquàm annua decem stipendia perfecerit.* Sanxerunt Valentinianus & Theodosius Cæsares & Iustinianus ad prouincias gerendas huiusmodi accedere, qui ad honoris insignia non ambitione, vel pretio, sed gratis probatæ vitæ, & amplitudinis præsidis prouinciæ eligantur testimonio, qui grauitate morum excellant, habeant peritiam rerum publicarum [h].

g in epitome li. 6.

h l. sancimus 6 ad legem Iuliam repetũd. C. §. quapropter nouellæ 8. & nouella 161. § nos autem l. 1. C. de offic. magistri offic.

45 Necessitas & negotia quotidie innouata, malitiáque hominum, & multiplicatio subditorum inuexerunt in rempublicam magistratuum diuersam potestatem, & pluralitatem eorum: quia enim societas iuris ciuilis, in diuersis causis publica eget solicitudine, & omnibus vnus aut pauci non possunt satisfacere, operæ pretium est ex potestate illa suprema, in personas singulares diuidi solicitudinem, quæ eius authoritate possint

celeriùs

celeriùs membris ptoſpicere:quod in eccleſiaſtica pariter locũ habet ac in ciuili poliria. In vtraq; nanque, principes eccleſiaſtici & ſeculares debent partiri ouera cum aliis ſibi ſubditis, vt in nullo titubet eccleſiaſtica [a], vel ciuilis [b] ſolicitudo.ita tamen, vt quibus conceditur authoritas, ne poſſinr poteſtatem limitatam extra fines ſibi poſitos prorogare, aut manum ad ea quæ in ſignum vniuerſalis dominij principi reſeruantur, iniicere [c].

a & f. de offic. archipresby.l. 1.tit.24 C. mãdata cæleſtia, & de præſumptionibus,lib 2. decret tit. 23. b § fin.inproœmio iuſtitutio iur. ciuil. tit. poſſe etiam noſtram rempublicam in partibus eius vobis credendis gubernari. c vt in c.1. de translatio. ep. eo quod tranſlationẽ de officio legati.

Erant primum principum ditiones anguſtæ, erant etiam reſpublicæ ſeu ſocietates humanæ maximè dum cœperunt, exiguæ: vnde legimus fuiſſe multos olim tegulos,multosdynaſtas,multas reſpublicas,quo tempnre non eurabant de viciuis inuadendis aur de dilatandis finibus [d].

d vide B. tomũ & eius commentariũ Annij Viterbiẽſis & Iuſtiniani.

Vnus Demodoces,electus rex propter inſignẽ iuſtitiam à Medis, ſufficiebat pro iure reddundo, & manu & poteſtate eius immediate omnia tegebantur: dilatato imperio. plures magiſtratus orti neceſſariò. Naſcente Romanorum regno, Romulus ſolus ſufficiebat, ſed poſtea iudicia quædam aliis permiſit,neque aliuni fuiſſe putant quidam tunc magiſtrarum regibus, quàm tribunum celerum, qui rem milirarem curaret: aut ad ſummum etiam quæſtores, qui pecuniam publicam tractarent. Vbi autem rex vrbe abſuturus erar, creatus præfectus vrbi:rege mortuo, erant inter-reges: pulſis regibus, conſules duo creati, qui & bella geſſerunt, & ius primum dixerunt. Dehinc diminutum eorum imperium, lege lara prouocationis ad populum. Subinde diſſidente plebe,tribunis plebis introductis,qui interceſſionibus, iniuriis conſulum plebi illatis ſe obiiciebant vt apud Lacedæmonios, Ephori fuerunt obiecti optimatibus,& vt magiſtratus alios & ipſos reges corrigerent [e],contráque nimium arbitrium conſulum qui ſenatuſconſulta ex arbitrio ſupprimebant,&ædiles conſtituti.Item conſulibus bellis impeditis, cenſores pro cenſu, prætores in vrbe pro iure dicundo. de diuerſis rebus, vnde diuerſa ſortiti nomina: & prouinciis additis, prætores prouinciales, præſides, proconſules, aliique id genus ex neceſſitate additi magiſtratus,& maiores & minores, cum poteſtate ciuili aur militari, aut vtraque,& ex eadem neceſſitate alicubi magiſtratus curatores præpoſiti muliebribus, obſoniis,rebus venalibus, viis, fluminibus, & aliis ſimilibus. Vt lex erat Athenis, quæ iubebat magiſtratibus habere curam pupillorum, & viduarum earum quæ in domibus defunctorum maritorum manebant, ne iniuria afficerentur [f].

e vt ſcribit Ariſto,lib. 2.politicor. c.7.

f Demoſthen. oratione aduerſus Macartatum.

Vulgare eſt,plus videre oculos quàm oculum: quod non de oculo corporis tantùm debet intelligi, ſed & de oculo mentis,qui verè eſt oculus humanæ conuerſationis, vt fœliciùs ea contineatur, quò plures habuerit videntes & perſpicientes oculos, nempe magiſtratus prouidos, æquos & iuſtos,vigiles & ſolicitos. Anchora vnica non ita nauim ſeruat,vt plures demiſſæ.

47 Finis ad quem conſtitutio tendit magiſtratus,vt legis,cuius ipſe miniſter, vtilitas magis populi & reip. quàm ipſius qui getit magiſtratũ, rectiſſime ponitur,quem ſiquis conſequutus fuerit, meritò optimus dicẽdus erit magiſtratus.Magiſtratus ſine virtute iuſtitiæ eſſe bonus non poteſt.Perfecta virtus iuſtitia,quæ omnes alias continet.quia qui eam habet, non ſolum ſecum, ſed cum altero etiam virtute vti poteſt. Multi enim

A ſunt, qui in priuatis rebus virtute vti poſſunt; in cæteris quæ ad alium ſpectant,non poſſunt.vnde illud rectè Biantis dictum videtur, principatus virum oſtendit:quippe cùm ad alterum iam,& in ſocietate princeps verſetur.Ob id quoque ipſum, iuſtitia ſola, ex omnibus virtutibus eſſe alienum bonum videtur: quia ad alterum ſpectat [g], agit enim quæ alteri conducunt, aut principi,aut reipublicæ. Sic vt ait M. Tullius Cicero [h], qui reipublicæ præſunt, duo præcepta Platonis tenere debent: vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur,vt quicquid agant ad eam referant, obliti cõmodorum ſuorum. Alterum,vt totum corpus reipublicæ curent,ne cùm partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. vt enim tutela, ſic procuratio reipublicæ,ad vtilitatẽ eorum qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa eſt, gerenda eſt. Et iterum [i] docet, idipſum alio argumento, *Eſtque*, inquit, *eius, non modo qui ſocius & ciuibus, ſed etiam eius qui ſeruis,qui mutis pecudibus præſit,commodis vtilitatique ſeruire.*

g Ariſtot. lib. 5 de Morib.ad Nicomachum c.1. explicat & Demoſthenes in 3 o. c.Kordiorum.

h 1.offic.

i ad Q. fratrem ep. 1.

B

48 Neceſſarij certè in republica magiſtratus, & plures, ſi ea magna ſit & negotiis & perſonis abundet:ſine quorum prudentia, vt air Cicero [k], ac diligentia ciuitas eſſe non poteſt,quorum deſcriptione, omnis reipublicæ moderatio continetur. Neque his ſolum perſcribendus eſt imperandi, ſed etiam ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui benè imperat, paruerit aliquando neceſſe eſt:& qui modeſte paret, videtur qui aliquando imperet dignus eſſe. Accedit D. Chriſoſtomus [l], *Iudices*, inquit,*non minùs ſunt vſui moderandis ciuitatibus, atque eiſdem tuendis quæ ſint bellatores.dum enim pacem æquis legibus attemperant, ſæpenumero & in tempore non defuerunt propulſandæ eruptioni hoſtium. Hoſtes enim cùm continue ſuboriantur*

C *à radice peccatorum, non difficile eſt legum cuſtodes, ac eos qui præſident iuridicundo,omni cum diligentia plura tollere ac ſupprimere peccata, quæ occaſionem præbent excitandis bellis. Quare igitur eos Deus à terra reuellit? Quod hi ſuperſtites adhuc,minus decorè ſuo functi ſunt officio.* IdeoDeus Ieſaiæ 3.iratus,in populi peccata ait, *Auferam robuſtum & robuſtam,robur panis, & robur aquæ,gigantem & potentem & hominem bellatorem & iudicem.* Et rurſum [m], *Magiſtratus Dei miniſter tibi eſt in bonum* [n], *ſi hunc autem ſuſtuleris vniuerſum interit. Si enim cùm nunc ſunt principes & magiſtratus, multique ſunt in eis corrupti & deprauati, tantus tamen eſt vſus rei, vt etiam cùm mali ſint,magna capiatur ex eis vtilitas: cogita apud te, ſi ij quibus commiſſi ſunt magiſtratus,rectè gererent,quàm bene cum genere humano ageretur. Sed magiſtratus quidem conſtituere fuit Dei opus. Quod autem improbi ad eos proueharitur, & eis non vt decet vtantur, eſt ho-*

E *minum improbitatis.*

k 3.de legib.

l in enarratione in cap. 3. Eſaiæ.

m idem in Pſalmum 148. to. 8.

n ad Roma. 3.

Multa ſunt quæ cadunt in conſultationem, quæ neque legibus,quæ generales ſunt, comprehendi poſſunt: vt neceſſariò opus ſit magiſtratu cum poteſtate iudicandi: etiam in republica, vbi claræ & apertæ bonæque ſunt leges, vt ait Ariſtoteles [o] conſentiunt Iulianus & Vlpianus [p],aliique iuriſperiti.

o lib.3.politic. c.12.

p in l. neque l. 10.cum 4. ſeq. de legib.lib. 1. P.tit.3.

Lex indicat quid faciendum ſit magiſtratui,ſed ipſa non facit: lex circunſtantias generales habet, vt medicina: ſed magiſtratus, vt optimus medicus, adhibita temperamenti ægroti diſtinctione pharmaca ſua exhibet, cauſarum auditis circunſtantiis propriis iudicia ſua profert, leges interpretatur, accommodat negotiis.

48 Et proinde hoc ſubſtantiale eſt iudicij, ante

ante sententiam plenè vtrumque ex litigantibus audire,& interrogare [a],neque tantùm vni ex litigantibus deferre,vt alterum iudex audire contemnat.sicque se facturos sacramento heliastæ iudices promittebant,vt est apud Demosthenem [b], καὶ ἀκροάσομαι τοῦ τε κατηγόρου, καὶ τοῦ ἀπολογουμένου ὁμοίως ἀμφοῖν. id est,*de accusatore & defensore pariter audiendo.* Meminit & Lucianus [c]. Item Æschines [d]. Et Aristides [e],apud quos concluditur,iudicem παρασχεῖν ἑαυτὸν ἴσον, καὶ κοινὸν ἀμφοτέροις ἀκροατὴν, vt ipse Demosthenes loquitur [f],scilicet,*præbere seipsum iudicem æqualem vtrique & communem quoad auscultationem.* Iohannes Monachus in historiis asserit,magnum Alexandrum in audiendis controuersiis, aurem alteram dicente actore obstruere, seu reo integram seruaret,ac criminum expertem.

Eò pertinet lex 12.tabularum [g], per quam iudex nisi vtraque parte præsente litigantium, de causa cognoscere non poterat. verba eius, *Ante meridiem causam conscito,cum perorant ambo præsentes, post meridiē præsenti litem addicito.Si ambo præsentes,sol occasus,suprema tempestas esto.*quod & Damasus Papa,& iura probarunt [h]. *Eorum qui accusantur*, inquiunt, *causas discutere non licet, priusquam canonicè vocati ad synodum veniant, & præsens per præsentem agnoscat veraciter,& intelligat quæ ei obiiciuntur.* Quod benè & per sapientiam Salomonis [i] dicitur, *antequam scruteris,ne reprehendas:intellige prius,& tunc increpa.antequam audieris,ne respondeas.* & licet apertissima sit contrariorum reprehensio,veruntamen oportet,ab his qui dati sunt iudices, ad eorum examinationem ordinem seruari.

49 Sunt adhæc plura,quæ cuique iustè permitterentur,nisi metus accederet, ne in re sua nimium excutientes homines,vel ira commoti, iustam concessionem temerè excederent quare & in his etiam magistratus medius sine affectione,sine ira aut perturbatione constitutus est:& cautum ne quis in sua propria [k] causa vel suorum [l],ius dicat,sed opem a magistratu & officium postulet.Et idcirco iudiciorum vigor in medio positus est, ne quisque sibi valeat permittere vltionem [m].

De quibusdam in quibus peccatur in causa magistratuum, & de remediis.

CAP. VI.

QVIA necessarij sunt magistratus in omni republica, vt in naui vectores & nauarchi: curandum est,his qui supremam potestatem exercent, vt eos quos subditis præficiunt, tales habeant quales ipsi præficientes esse tenentur. alioquin omnis culpa in eos qui constituunt reiicitur. qualisque princeps tales magistratus, vt qualis dominus,tales ferè semper sunt eius serui: omnes enim student voluntatibus principum satisfacere, & eius moribus se accommodant ingenia, vel ipsi principes non alios quàm sibi similes præficere solent.

Quemadmodum Antonius qui Heliogabali nomen stultè accepit, eò vecordiæ prouectus est, vt omnes scenicos,artifices ac theatricos, ad maximas Imperij dignitates promoueret. Quippe exercitibus saltatorem quendam præfecit,qui olim iuuenis publicè in theatro operam dederat.Alium item à scena iuuentuti,alium senatui,alium etiam equestri ordini præposuit:aurigis etiam & comœdis mimorúmque histrionibus maxima imperij munia demandabat, seruísque suis aut libertis, vt quisque turpitudine reliquos anteibat, procurationes tradebat prouinciarum. Et indignabatur

a c. iudicantē, 30.q.5.l.iudicibus.de iudicijs C. l. vbi falsi, ad l.Corne.de falsis C. titulo de interrogatoriis actio.P.
b in oratio.contra Timocratem.
c in oratione πρὸς τὸν μὴ ῥᾳδίως πιστεύοντα διαβολῇ.
d in Demosthenem de falsa legatione,&in principio orationis πρὸς Κτησιφῶντος.
e ad Capitonē libro 3.περὶ ῥητορικῆς.
f oratione περὶ τοῦ στεφάνου.
g quam refert Gellius,li.17. c.2.
h ca 76 eorū qui accusantur 11 q.3.
i ecclesiastici 11.
k l vnic. ne quis in sua causa iudicet vel ius dicat. li. 3. C.al § l.10. de iurisdi. omniū iudic. P. l. 11. quod metus caus.P.l.penul. de arbitr. P l. 17 de iudiciis, P l 1. & l. 2. quorum legatorum.P. l 1 § de iniuriis.P.l qui iurisdictionem, de iurisdict. omnium iudic. P.
m l. nullus C. de iudæis vide eius rationes, in l fi C.de maleficis & Mathematic.

contra Alexandrum quem adoptauerat & consortem fecerat imperij,quòd aliter viueret: quare omnes illius doctores aula exegit, quosdam illustriores, partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegans causas,quòd filium eius corrumperent, neque agitare eum choros, neque bacchari sinerent.sed ad modestiam componerent, & virilia officia edocerent. Quæ omnia valde nocuerunt& illi,& reipublicæ,quæ impatiens scelerum & talis administrationis,gauisa maximè est sublato & necato eo fœdissimo imperatore, [n] atque [o] sub Alexandro eius successore, gauisa maximè mutata gubernatione in melius, quæ grata fuit populo,militibus,ac senatui:túncque quos ille temere vitiorum nomine, ad honores, dignitatésq; extulerat submotis,ad pristinam vitam artificiúmque redactis, res cunctæ atque administrationes, ciuiles quidem & forenses, insignibus doctrina viris legumque peritissimis: militares autem, claris bellica virtute hominibus commendatæ. *Nemine*, inquit Isocrates ad Demonicum & Nicoclem,*vtare malo viro ad obeunda ministeria: quæ enim illi deliquerint eorum culpa ad te transfertur.* De eodem admonuit Agapetus Iustinianum, atque de malis præpositis reddendam esse rationem Deo principibus,quòd facultatem peccandi ipsis præstiterint,& indulserint.

n vt ait Herodia.lib.5.
o vt idem ait lib 5.

2 Peccare item videntur præponentes magistratus,qui ex professo pessimis vtuntur tanquam idoneis, ad castigandum vt dicunt populum, & qui eorum ministerio opprimunt, vel vt loquuntur ad humiliandam vel deprimendam superbiam subditorum. Se enim ipsos in hoc arguunt impotentiæ & nequitiei, & apertè testantur se non sufficere ad populum cui imperant regendum. Meliùs agerent, si bonis magistratibus præpositis,legum vi cum debita seueritate eos ad officium compellerent:ostendunt enim, cùm præter id quod æquum & iustum est, per suos ministros agunt, non patris aut boni principis, sed tyranni opera agere. Ægrè ferret, imò animaduersione dignum putaret princeps, si suis operibus nempe ædificationi,aut culinæ procurator eius imperitos & nihili artifices eius præficeret. ridiculum esset si carbonario album suum vestimentum tractandum aut curandum daret, si filium ægrotantem fabro imperito tanquam medico perito, committeret. Quantò magis ægrè ferre debet, si suam rempublicam quam suscepit ipse ex professo curandam,imperitis administrandam tradiderit, ex cuius mala administratione publica nascitur miseria,quia in principem solum reiicitur culpa, & ab eius manu Deus repetiturus est rationes villicationis & gubernationis suæ. cum iudicio ineuitabili,in quo potentes potenter tormenta patientur:Et punientur quidem seuerissimè qui incapaces vel improbi malè rempublicam gubernarint, & regimen postulauerint vel acceptauerint indigni.Sed duplici pœna principes & seueriùs condemnabuntur:& quòd isti malè gesserunt, & quòd ipsi malè concesserint potestatem.

3 Peccant in eo dehinc principes, quod gratia,amore,ratione etiam remunerationis, potestatis magistratus, præfecturas inconsiderate concedunt, non adhibita discussione num sint idonei muneribus:reminisci enim debent,se non sibi,aut suis,aut amicis rempublicam curare, sed ad vtilitatem potiùs aliorum,qui sibi cōmissi sunt regēdi, possunt tamē amicos, filios, proximos, honoribus & diuitiis cumulare, sed catenus quatenus saluū

remaneat Ius reipublicæ & detrimentum inde non capiat.quod respicit & principes ecclesiasticos,& temporales seculares.Habebat Moses proximos & cognatos, verùm Iosue, in successione sui principatus illis præposuit tanquam magis idoneum.

Cocceius Nerua in eo studium quod gerebat in rempublicam ostendit, vt est apud Dionem Cassium,quòd licet cognatos & propinquos plurimos haberet, publicæ tamen vtilitati atque saluti,societatem sanguinis postposuit.

Experiētia nos docet,in vtroq; principatu & ecclesiastico & seculari, propinquos principum ex fauore & sine merito adeptos potestates in populo, tyrânicè eas exercuisse: & imperia distraxisse, conniuentibus & patientibus principibus in detrimentū & cladē reipublicæ. Testabitur patrimonium ecclesiæ Romanæ, quātùm incommodi inde acceperit: testantur regna, & rebelliones plebis, quæ nimiùm irata, sæpè ipsos principes quorū familiaritate abusi sunt præpositi, cum illis excussit.

Vt rectè Plutarchus in apophthegmata refert, Theopompum interrogatū, quo pacto quis possit tutò regnum tueri, sapienter respondisse, si amicis concedat iustam libertatem, pro viribus interim aduigilans, ne subditi afficiantur iniuria.

Ademptus à Deo principatus Heli, quòd filios haberet tyrannicè exercentes officium in populo Dei [a]: ficut & populus petiit sibi regem dari, & excusserat iugum aut potestatem Samuelis, eo quòd filij eius præpositi iudiciis, sequuti sunt auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt judicium [b].

a 1 regum.c.2. 3.& 4.

b 1 regū.c.8,

4 Peccatur etiam ex parte concedentium magistratus cùm venales, vt dictum est antea, fiunt. Sæpè enim accidit, vt idonei, & qui totum vitæ tempus in iure discendo triuerunt, non habeāt vnde mercari possint munus, quod tamē vtiliter exercere possent: & dextra tenent lapidē inopiæ, qui eos remoratur, cum altera sustinent ingenij alas, quibus, si darentur, & non venirent magistratus, emergere ex latebris possent. Accidit etiam aliud damnum reipublicæ, vt nemo aut rarò virtuti studeat, quum sciat non virtute sed pretio promotionē ad dignitates fieri: atque ideò vilescunt studia, vilescunt leges, quæ ab ignaris & mercatoribus officiorum, pro modo ignorantiæ polluuntur. Quod si quis obiiciat, principem, cum pretio etiam capacem requirere emptorem, & ideò eum qui emerit subiicere probationi & examinationi curiarum. Admitto hunc prætextum quoque cupiditatis seruire excusationi: sed remanet primùm indissolutus nodus, quod idonei, vel magis idonei, pecuniis vt plerunque carent, & ideò respublica illorum vtilitate priuatur: item quòd deterrentur à studiis vtilibus reipublicæ, quòd sciant sibi ea non profutura sine pecuniis & potiùs se transferunt ad negotiationem, & artes lucrosas, quàm ad virtutem.

Sed & vix reiiciuntur etiam indigni, qui pecunias numerauerint principis ærario; accedunt enim si reiiciantur tot iussiones principis, vt absolutæ potestati principis qui in classe iudicum iam sunt admissi, hunc indignissimum quamuis, repudiare ampliùs non ausint contendere. vt etiam aliquando quidam princeps responderit recusantibus inutilem reipublicæ & amusum tanquam ex numero pecoris arcahdici, *posse asinum inter tot equos morari*: Sed vtinam vnus tantùm & non tot gregem archadicum nunc implerent quanquam vel vnus solus, possit esse inter plures bonos, perniciès totius reipublicæ. nam in classibus iudicum hodie maiori cum malo, & quia omnes se dignitate æquales profitentur, numerantur & non ponderantur suffragia & voces iudicum: vnusque, ita potest totum ius & æquum sua sententia accedendo peiori, subuertere, hominibus priuatis bonam famam, vitam adimere: reipublicæ, & publicis negotiis cladem irreparabilem inferre, quanto magis si plures sint tales mercatores magistratuum: democratica sententia & popularis acclamatio ex eo solo videtur improbata, quòd multitudine non ratione superare conatur. cum tamen scriptum sit Exodo 23. vers. 2. mandatum Dei, *non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ vt a vero devies.* Neque addam de reuenditione iustitiæ quæ fit per hos populas quantumuis doctos, nō enim doctiores meliores sunt, neque enim vllis conscientiæ stimulis remorari possunt à reuenditione, vt sibi refundant officij causa factas impensas qui nulla conscientia vsi sunt ad mercandum quod illis non offerebatur. hoc quippe tam clarum est, vt in tenebris etiam luceat. Ridendæ forsan inde aut inanes sunt constitutiones principum, & formulæ iurisiurandi quod à iudicibus rogatur ab his qui sui muneris illis codicillos exhibent, & petunt se recipi in numerum magistratuum. Interrogantur enim, num quicquam directè vel per obliquum dederint obtinendi officij causa, & iurant se nihil dedisse aut promisisse, cùm tamen qui petunt sacramentum, sciant nec sibi alio modo collata fuisse officia, nec aliis sine pecuniis conferri solita: quare vtriq; sunt periurij & mendaces ex professo, vt nullam excusationem apud Deum habeant, & satius esset in tanta corruptela id tacere, quàm Deum duplici modo offendere & cogere mentiri. Nec ignoro esse quidem quædam officia venalia, ex quibus princeps & honestè & licitè potest pecunias accipere, & quòd sint periculo reipublicæ talia, & quòd prouentus habeant. Et si consultius factū iri arbitraret, si gratis, sed magis idoneis munera quæ aliquomodo possunt publica esse, committeret, & quæ à populo huiusmodi accipiunt minueret. sic enim haberet magis deuotos officiales, & populos obsequentiores.

Quæ omnia obseruari multo magis existimatem in militaribus præposituris, in quibus princeps fideliores habebit quos dignos ex virtute & idoneos gratis promouebit, quàm quos pecunia & fauore indignos præposuerit. nam & hoc incommodum accedit reipublicæ vltra prædicta vt incapaces muneris, ita euecti ad dignitates, si ipsi administrent, omnia peruertant: si per alios administrare cogantur, fides vicariorum possit esse suspecta, & populus superfluis oneretur sumptibus, cùm pro vno duos habebit præpositos.

Neque video quo pacto imperiti officij, quod postulant vel suscipiunt, ab ambitione se possint excusare, maximè si pecunia illud mercentur. qui enim se ingerit officio, suspectus est, quod non ad vtilitatem reipublicæ desideret, sed suam. Pauci enim sunt, qui si onus quod in eo latet considerent, illud desiderare instituant: quin potiùs, quantum honestè possunt subire oblatum delectent: vt rectè Aristoteles [c] aliique qui de magistratibus deligendis egerunt, dixerunt, volentem & nolentem assumendum si dignus sit. & potiùs fugientibus [d] regiminis locum esse deferendum, quàm desiderantibus.

c Aristotel.lib. 2.politico c.7.

d can. in scripturis 21. q.1. singularis de hoc.1.si quenquam 31 de episco. & cleri. C.& ca.displicet.18.§ accedis,23.q.4.

5 Rursum

5 Rutſum peccant principes qui habent ſummam poteſtatem, dum præpoſituras aut magiſtratus plures vni concedunt, qui vnius onera vix ſuſtinere poteſt. abuſus hic incommodum hoc habet, vt populus malè regatur qui proprium magiſtratum neceſſarium habet præſentem & aſſiduum: item quòd præcludatur via conſcendendi ad honores idoneos, dum vnus plurium vices & honores occupat, & ita principi depereant boni & ſtrenui, qui aliò ſe conferunt, dum vident eum in vnum ſolum honores conferre: quod & in beneficiis eccleſiaſticis locum habere certiſſimum eſt, atque magna ex parte diſciplina eccleſiaſtica videtur corruiſſe & perſonarum capacium defectus acceſſit, quòd ambitio magnatum & cupidorum, maiores eccleſiarum & pinguiorea dignitates occupauerit, & ſibi cumulauerit, vt nullus ſit aut pauci, qui impendant operam literis & officiis eccleſiaſticis, omni ſpe deſtituti, ſe puſſe ob paopertatem quãtumuis doctos, peruenire ad aliquod ſufficiens vitæ eccleſiaſticum beneficium, eóque beneficia quæ reditus habent, iam à nobilibus vel vi, vel dolo, vel potentia ſeu fauore, quem dicunt diſpenſationem occupantur, & ita poſſidentur, vt dum ſemel in domum aliqoam peruenerint, efficiantur veluti patrimonialia: Et ſi ex domo nulli ſint qui velint beneficiati titulum ſobire, ſic ærario ſuo conſulunt impiè, vt ea quibus velint ſub penſionibus, vel, vt veriùs dicam, in confidẽtiam ſeu cuſtodiam tantùm cõcedi procurent, interim præter nudam poſſeſſionem remanente penes titularium ſuppoſitum ſeu imaginarium. Eſſet & alioquin ſpes doctis hominibus & pauperibus ſanctiſque viris aliquando ſuccedendi in ſpoliis magnatis, & principis onerati forſan quinque epiſcopatibus, viginti abbatialibus eccleſiis, totidem prioratibus ditiſſimis, aliiſque innumeris benaficiis, ſi poſt mortem illorum, bæc beneficia ad liberam donationem redirent collatoris, niſi iam ipſi conſuluiſſent ante obitum Mammonæ iniquitatis, & in alium proximum vel fiduciarium domus viuentes tranſtuliſſent.

Quod princeps eccleſiaſticus, ſat ſcio, ſi ſacroſancta concilia ſarta tecta eſſe velit, emendare poterit: ſi malit Deo potius obedire, quàm hominibus fauere, ſi magis timeat Deum offendere, & ſperet potiùs in eius defenſione & authoritate, quàm minas poteſtatum ſecularium & principum furioſas ambitiones, reuereatur.

Sunt iam regulæ ſacroſanctæ eccleſiæ publicatæ [a], & ſæpiùs repetitæ, de vitanda hac beneficiorum pluralitate, exponentes & cultus diuini numinis, & ædificiorum eccleſiarum, & populorum & perſonarum eccleſiaſticarum iacturam. Sunt leges [b], quæ ſtatuunt cauſas cur nemo duorum aut plurium officio fungi aut potiri poſſit: hoc ſupereſt tantùm, vt vtrique principes, animum adiiciant ad exequenda quæ ſalubriter ſtatuta ſunt, & quod ad eorum curam, dignitatem & ſolicitudinem, proculdubio pertinet, & ad laudem & honorem, & ad reipublicæ indubitatã & neceſſariam cauſam & vtilitatẽ. Quòd ſi exiſtiment interdum, aliquas dignitates inutiles, aut magiſtratus eſſe ſuperfluos, vel propter ſtipendia ærario oneroſos, & ita putent ſe excuſare quod vnà plura concedant. Melius certè & è republica erit, ſi ea ſupprimant, ne qui plura poſſidet, inuidiæ exponatur aliorum: & ne ille prætextu diuerſorum officiorum, tanquam qui plus oneris habeat, à principe maiorem extorqueat remunerationem, ſemper enim hæc in reipublicæ detrimentum tecidunt.

a 3. & c. cum querẽte. de cle ri. nõ reſidẽt. ca ſingul. 2. 89. diſt. c. cauſa. de ara. & quali ta. tora 21 q. 1. cõſil. Lateran. ſub Alexan. c. 13. conſimile. b Honorẽ 10. de munerib & honor P. l. hac parte 10. de primmis ſacro rum ſcriniorũ cap. 1. 1. §. ille quoque de propoſito agẽtiũ in reb. ca l his quibus c. qui miſ iare poſſ. c. l libertus §. profer ptio ad municip. P.

Ita Anaſtaſius Cæſar, reprobat quoque excuſationem in pluralitate officiorum, quod princeps ea ſponte & vltro obtulerit [c].

Debet cauere princeps, ne impediat magiſtrat. quos iuriſdictioni præpoſuit, iuſtitiam vniformiter & expeditè exercere. Parum enim prodeſt in republica magiſtratus & miniſtros eius iuſtitiæ ſtateram rectam tenere, ſi ipſe eam inflectat, quod accidit dum temerè indulget, veniam delictis ſine ratione concedit iis qui pluribus mortis ſpeciebus, ſi tot eſſent, digni habentur: veniam certe largiri ad principis poteſtatem pertinet, legum rigorem æquitate temperare [d]: verùm nulli cuipiam gratiam facere debet pœnarum, cum præiudicio iuſtitiæ & reipublicæ. Quia iuſtitiæ diribitor à Deo conſtitutus eſt, & finis principalis quorſum exigit tributũ à populo ſibi ſubdito, eſt, vt eũ in pace cõſeruet, & tranquillè imperet per media iuſtitiæ [e].

At gratia conceſſa non habita ratione æquitatis aut publici boni, conturbat vniuerſa, & eſt cauſa ſæpè ſubuerſionis principatuum & reip. Sicuti liquet ex exemplis Saulis cui ademptum regnum quòd contra mandatum Dei intempeſtiua miſericordia reſeruaſſet Agag regem Amalec, & ei pepercíſſet [f]: & exemplo Achab regis, quòd pepercíſſet regi Benadab [g].

c l. f. de cohortalibus & principibus corniculariorum l. 12. C.
d l. 1. C. de legib.
e cap. regum officiũ 23. ſub 23. q. 5. ex diuo Hierony. ad c. 22. Hieremiæ.
f 1. Reg. c. 15.
g 3. Reg. c. 20

6 Sunt etiam in magiſtratibus plura emendanda errata principi, vel reipublicæ, ſed ita tamen, ne emendatio magis obſit quàm proſit: accidit enim in magiſtratibus conſtitutis mutandis, quod de legibus innouandis & emendandis traditum eſt. Siquidem, vt ait Ariſtotel [h]. quibuſdã rationibus videtur quaſdam leges & quandoque eſſe mutandas. Alio autem modo conſiderantibus cauendum videtur eſſe maximè: cùm enim vtilitatis quidem acceſſio parua ſit, aſſueſcere verò faciliter leges mutare improbandum, conſtat errata quædam eſſe toleranda, & legiſlatorum & magiſtratuum: non enim tantùm proderit qui corrigere perget, quantum nocebit aſſuefactio ſuperioribus non parendi. Ponamus quendam magiſtratum iam ditatum ex auaritia, tolle eum, aliom ſubroga: bic nouus duplo plus nocebit quòd iam famelicus, alioqui iam ſatur eſt. Itẽ fingamus ſuperbum quendam præpoſitum, at iuſtum & integrum & incorruptum, & fidum principi, poteſt diſſimulari ea cauſa qua improbãdus eſſet, vt vtilitas reipublicæ maior, ſi emendari ſine eius iactura nequeat, conſeruetur. ſic de ſimilibus quæ ſine vtilitate, cum damno maiore tamen reipublicæ, facilè conuelli nequeunt, quæ ſuſtinentur ad euitandum maius malum per patientiam, & ne cum zizaniis euellatur triticum. Et vt ait Cyrillus archiepiſcopus Alexandrinus ad Gennadium presbyterum [i], *Diſpenſationes rerum cogunt nonnunquam parum quidem quoſdam à debito foras exire, vt maius aliquid lucri faciant. Sicut enim hi qui mare nauigant, tempeſtate vrgente, nauique periclitante, anxiati quædam exonerant, vt cætera ſalua permaneant: ita & nos cùm non habemus ſaluandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, deſpicimus ex his quædam ne cunctorum patiamur diſpendia.* In crimine tamen quod noceat valdè publico, magiſtratus deponendi, & poſt depoſitionem & inquiſitionem, puniendi. Apud Athenienſes reddenda erat magiſtratibus geſtorum ratio, & in eorum acta inquirebatur, quo & maiori gloria, irrepre-

h lib. 2. politic. c. 2.
i refertur in c. 16. diſpenſationes, 1 q. 7. apud Gratianum.

irreprehensibiles florebant,& deprehensi in facinore puniebantur & remouebantur [a] ex legibus quoque iisdem, vna [b], ἀρχὴν ὑπεύθυνον μὴ στεφανοῦν. magistratum, ante rationes redditas, non esse coronandum.

Iure scripto emendatio errorum magistratuum & oppressionum fiebat per syndicatum, vt dicunt nunc Itali, & post depositam administrationem, per aliquot dies io loco administratioois, reddebant rationem de omnibus de quibus arguebantur [c].ex lege Iulia apud Romanos,& aliis legibus apud Athenienses [d].

Sed in ordine iudicum perpetuorum à principibus fiebant inquisitiones & censuræ. Ita Vespasianus amplissimos ordines & exhaustos cæde varia,contaminatos veteri negligentia purgauit:suppleuitq; recenso senatu & equite, submotis indignissimis,& honestissimo quoq; Italicorũ ac prouincialium allecto [e].Flauius Domitianus,nummarios iudices cum suo quemq; consilio notauit:author & tribunusplebis fuit, ædilem sordidum repetundarum accusandi, iudicésq; in eum à senatu petendi.Magistratibus quoque vrbicis prouinciarúmque præsidibus coërcendis,tantum curæ adhibuit,vt neque modestiores vnquam,neque iustiores extiterint,è quibus plerique post illum rei omnium criminum visi sunt [f].Iubent leges meritò,infamibus portas dignitatum ne pateant non famosis,notatis,aut improbatæ vitæ [g].Quòd si pendẽte munere crimiois accusentur,retinent quidem pristinum honorem, donec cognitum sit: nouum in reatu existentes oon rectè petũt,nec datur [h]. Edixit in Gallia aliquando Philippus Pulcher rex, vt per singula triennia inquireretur in vitam & mores magistratuum & officialium regiorum: quod tamen meritò in dessuetudinem abiit,ne in suspicionem & scandalum aut contemptũ eorum authoritas trãsferretur,&placuit tãtùm io eos inquiri,si quis de his cõquereretur, vel si notoriè ex fama notarentur:quo casu,neq; inauditos& indemnatos etiã officio priuari placuit, & si antè cognitionem criminis per importunitatem vel alio modo officia tanquam reorum Rex contulisset, placuit,eos interdicto aduersus prouisos dooec iudicentur,posse contendere expressa constitutione [i].

7 Optima lex quæ de prouocatione à iudicibus lata est,per quam iniusta iudicia,vel odio,vel corruptione,vel per sordes facta,emẽdari possunt: & iudex,quando dicitur facere litem suam,puniri potest. Atque per hanc prouocationem ad populum, aliàs superbia & nimia potestas consulum, & aliorum magistratuum cohibita est. quando iudices appellationem non tenentur admittere, sæpe ex arbitrio potiùs quàm lege & iure iudicant: at dum ad superiorem deuoluenda est examinatio, metuunt reprehendi vel argui: & superiores metuunt male iudicare, ne inferiores conquerantur.Et quamuis verum sit aliquando, quod Iurisconsulti tradunt, sæpiùs in peius sententiam inferioris iudicis superiorem reformare: tamen remanet hoc prouocandi remediom, in auxilium contra iniuriam maiorem iudicis, & pro defensione naturali esse saluberrimè concessum,vt ante iudicium detur potestas recusandi iudicem suspectum.

8 Insuper curare debet respublica vel princeps,pro pace & tranquillitate populi,vt ordo fit dignitatum, & is seruetur. Solet enim inanis honorum gloriola, multas tragœdias inter eos qui gerunt,excitare:Itaque statuet gradus qui dignio-res,quive inferiores quos sanciat nullo prætextu nobilitatis aut doctrinæ, impunè peruerti aut infringi.Iuxta etiam ea quæ rectissimè ab Imperatoribus sancita suot [k] sub pœna reatus sacrilegij, in eos qui mãdata ea de re principis contempserint.

Gradus porro dignitatum distincti quidam fuerunt à Theodosio & Valentio in l.2.vt dignitatum ordo seruetur lib. 12.c.ti.8.qui si placuerunt principi,vel alteri reipub. poterunt esse exemplo, vel alij loco eorum constitui.

9 Inter paris dignitatis gradus,is honoratior habebitur,qui prior receptus & cooptatus in ordinem fuerit [l]; etiã si secundò receptus aliàs eandem dignitatẽ gesserit prior; repetiti enim fasces, virtutes sæpè meriti comprobant, non augent: quia nihil est altius dignitate [m]. nisi forsan qui secundò receptus maiori dignitate alia quàm ad quam recipitur,præfulgeat,quam non amittat receptione ad secundam [n]. Habentes dignitatem cum administratione,actu præferuntur habentib. eandem dignitatem sine administratione. Qui habuerunt dignitatem & administrationem, si priores deposuerint tantùm administrationem, præferuntur his quib.postea dignitas cum administratione fuit concessa, & eam deposuerint: dehinc ij quibus in præsenti dignitas tantùm sine administratione cõceditur à principe:quarto loco sunt in eadem dignitate qui honorarij appellantur: quinto loco ponuntur, quibus illustris dignitas eadem sine administratione committitur [o].

Æquantur in Iore scripto Imperatorum, dignitates præfecti vrbi, præfecti prætorio, & magistri equitum& peditũ,& si simul concurrãt,præfertur qui prior obtinuerit præfecturam & codicillos [p].

Præfectura autem vrbis anteit omnibus magistratibus & dignitatibus quæ in in vrbe sunt [q].Sacri cubiculi præfecti,eadem dignitate fruguntur quæ est in prætoriana & vrbicana, aut magisteria militari [r], quod de præpositis cubiculi etiam augustæ intelligitur [s].Dignitas conceditur quæstoribus,magistris officiorum,comitibus sacrarum largitionum,& rei priuatæ,quæ autem non dicitur [t]: minores tamen primicerij,quibus post depositam administrationem datur ascensus ad magisterium officiorum [v].

Hi vero qui tranquillitatis consistorij principis dici comites meruerunt, spectabilibus vrbis & præconsulibus æquantur.

Qui præponuntur inquirendis epulis,dicti comites & tribuni scholarum.Item comites stabuli, & curatores palatij, si primi ordinis comitiuam cum præpositura meruerint,æquiparantur dignitati comitum Ægypti,vel Ponticæ diœceseos.

Comites rei militaris in transmarinis prouinciis,præconsulari dignitate donantur [x]. Professores artium vel legum, qui per 20. annos in regia vrbe inter statutos ordinis magistros docuerunt, à cœtu amplissimo approbati, vicaria principis dignitate gaudent [y]. His addi possunt aliæ dignitates,gradibus diuersis honoris distinctæ in toto libro 12. cap. per Cæsares [z], & in pandectis per iurisconsultos, quas noo referam, cùm munera eadem noo sint eiusdem honoris & dignitatis apud omnes,prout placuit principibus [a],vel iam moribus populorum receptum est. Sic & Aristoteles lib. 5. Moralium ad Nicomachum, dum de iure distributiuo tractat cap. 3. *Ius quod est in distributionibus*, inquit, *pro dignitate quadam esse oportere omnes fatentur: dignitatem autem non omnes esse eandem asserunt, sed populari statu vtentes, libertatem:* *principa-*

a Demosthen in procemio suo procemiorum
b Demost. 5. oratio contra Ctesiphõtem Meminit eius Cicero.
c C.vt omnes iudices tam ciuiles quam criminales post depositam administra.
d In Alexan. ab Alexan li. 4.genial. dier. c. 6.
e Sueto.in Vespasia.c.9.
f Suetonius in Domitia.c.8.
g l.2.de dignitatib. li.12 in l. vnica de infamibus.
h l. libertus 17 § in quæstionibus ad municip.P.l.Lucius 21.§. antepen. eo.tit.l. reos delatos 7.de muneribus P.l. vnica de reis postulat.C.
i regis Caroli 8. lata Turoni ann.1485 firmata alia Ludouici 12. articulo 47. facit c.concurrente de restitutio. spoliator.
k l. 1. vt ordo dignitatũ seruetur l.12. c.t. 8.l.fi.in fine,de priuilegiis eorum qui in sacro palatio militant.
l l.1.Et de cõsulibus & non spargẽdis &c. l.1.& 2.de præfectis prætorio lib.1.c.tit. 4.l. 1.de præpositis sacri cubiculi. c. l. 2. §. illud præcipuè, de primicerio & secundicerio. lib. 12.c.l.fi.de priuilegiis eorum qui in sacro palatio militant C.
m d.l.1.de consulibus,& non spargẽdis &c. lib.12.C. tit.3.
n d.l.2. de consulib. C. & l. 4. §.sed in salutationibus. de principibus agentium in rebus lib.C.
o hic est ordo dictæ l.2. vt dignitatum ordo seruetur.C.
p l.1. de præfectis prætorio. li.C.
q l. 3. de offic. præfect.vrbis.
r l.1.de præpositis sacri cubiculi l.12.c.t.5.
s l.f. c.eo.tit.
t l. vnica, de quæstorib. lib. 12.c.ti.6.
v l.2.de primicerio,li.12. C. tit.7.
x l.4.de comitibus consistorialibus.C.
y l.vnic. de comitib. & tribunis scholarum lib.12 C.tit xi.
z l.vnic.de comitib.rei militaris,li.12.c.ti. 12.
a l.vnic.de professorib.qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam, li. 12 C.ti.15.

principatum paucorum sectantes diuitias, & nonnulli nobilitatem: Qui in optimatium administratione degunt, virtutem. Quare & principis & reipublicæ determinatio debet super his adhiberi: fit enim dignitas, vt aiunt Cæsares, quæ nobis iubentibus sustinetur[a], quemadmodum etiã & affectiones principum, & vtilitates reipublicæ exegerũt, sic etiam dignitates & administrationes fuerunt auctæ vel diminutæ honore, & variæ ratione diuersorum temporum & vsus, in eadem etiam republica eodem loco, & in eodem populo: tractauimus accuratiùs ex libro notitia vtriusque imperij speculatore, Cyno, & aliis probis interpretibus[b], qui illustres super illustres, spectabiles, maiores, minorésve & medij Iudices, & magistratus dicti fuerunt, ratione potestatis aut dignitatis: quare nunc non immorabor, cùm nec opus sit principem instituentem vel reformantem suam rempublicam, vel populum suum, administrationem sequi antiquorum Romanorum[c], vel aliarum rerum publicarum ordinationes, si parùm conuenire temporibus viderit: sed necessarium tamen est, vt quendam certúmque & inuiolabilem constituant in magistratibus & potestatibus honoris & gradus ordinem: qui sint in conuentibus publicis siue in sedibus, siue in albo scribendo, siue in dicendo sententiam concurrant, pacificè possunt vnà conuersari, & mutuò sibi honorem debitum deferre, & locum, & à subditis accipere.

9 Disputatum est aliquando, an satius sit præficere subditis, & ad magistratus promouere regnicolas vel incolas loci in quo statuuntur, an verò alienigenas seu extraneos. Atque Cæsares rescripseruot nulli patriæ aut ciuitatis suæ administrationem sine speciali iussu principis esse permittendam[d], neque sine principis assensu, licere Iudicibus aut administrantibus in sua prouincia vel ciuitate, assidere, vt respondit Vlpianus[e].

Edixit idipsum in Gallia Philippus Pulcher, anno 1302. & Carolus 5. cognomine sapiens, anno 1366.

Hoc factum olim, metu ne propter cognationes, vel conciuium amicitias domesticas, iudicia in eorum fauorem & gratiam corrumperentur. Sicut ea ratione vetitum erat administrantibus prouincias, ne quid in his quas administrarent emerent conducerent[f], ne dona caperent[g], non ædificarent[h] vxorem ducerent, aut filias suas prouincialibus coniungerent[i]. Hac etiam suspicione corruptionis & inuadendæ reipublicæ quibusdam in locis, non admittebantur ad rempublicam gubernandam pater & filius, aut duo fratres[k], vt & in Gallia aliquando prohibitum est in vna curia easdem personas admitti ad officia[l].

Fuit interdum & in iisdem locis, & eodem principatu, diuersa seruata sententia, imò in loco originis potiùs gerendos honores, responsum est ante Imperatorum Romanorum leges, vt respondit Papinianus[m]. Innuit & Modestinus in l. qui officij causa, 62. de contrah. emptio. lib. 18. P. tit. 1. gessisse officia in sua prouincia prouinciales, dum ait, *Qui officij causa in prouincia agit, vel militat, prædia comparare in eadem prouincia non potest, præterquam si paterna eius à fisco distrahantur. Paterna quam prouincia esse bonu.* Iniquè gerentis statuit Iustinianus etiam, vt nulli incolarum liceat defensores ciuitatis respicere cuiuscunque sit dignitatis[n], dicuntur & municipes qui & honorum & onerum sunt participes[o]. Possunt esse & in natali solo iudices incorrupti, perinde ac in extraneo, & quamuis occasiones sint deligendi gratia vel fauore proximorum vel amicorum: sunt etiam leges quæ animaduertere in eos iubent, & eos contineant in officio: vt certè nõ mirum si in his aliquando variarint mores, cùm gerere vel non gerere in solo proprio magistratum videatur esse ex adiaphoris. Et proinde non tam patria, in præficiendo, quantùm probitas, sufficentia, & doctrina inquiri debebunt. Si tamen sint quædam rationes aliæ superuenientes extrinsecùs, quæ aliter fieri suadeant, certè non sunt contemnendæ, vt si dubitetur & suspicio sit de rebellione quam possit in patria sua vel in aliena faciliùs quis exequi. Si factiones sint in regno vel ciuitate, vt aliquando Florentiæ & alibi nigrorum & alborum, Guelphorum & Gibellinorum, quæ contendant de gubernatione. Tunc enim satius est alienigenam præficere qui neutram partem colat, quàm vnum ex factionis, qui possit aduersariis nocere, præficere.

10 Extat constitutio Caroli 7. anni 1431. diei 10. Martij, qua inhibetur omnibus alienigenis habere officia aut beneficia ecclesiastica in regno Galliæ, aut dignitates ecclesiasticas, vt Episcopatus, Archiepiscopatus, prioratus sine permissione regis qui adoptauit in eos in regnicolas.

Et Innocentius 3. in c. bonæ, 4. §. intelleximus, de postulatio. præla. *Non poteramus*, inquit, *salua conscientia, in alia persona quæ de regno Vngariæ originem duceret congruè prouidere: nec vellemus ei præferre alienum*[p].

Et Archadius & Honorius in l. in ecclesiis, x1. de episcop. & cleri. C. statuerunt *In ecclesiis, quæ in possessionibus sunt diuersorum, vel vicis diuersis constituta ne clerici ex alia possessione aut vico quàm ex eo vbi ecclesiam esse constiterit, ordinentur.*

Rationes plures adferri possunt, tùm quòd extranei non possint conuenire cum moribus eorum quibus præponerentur: nec facilè sæpè idioma intelligere subditorum, aut ab illis intelligi: & quod æquum non sit, vt extranei qui nihil contribuerunt fundationibus & erectionibus beneficiorum, præponãtur incolis & regnicolis[q]. Subinde quod verendum est, ne alienigenæ reditus transferant extra regnum, sæpè ad subsidium eorum qui regno bella moliuntur.

Sunt & extranei suspecti in republica, ne proditione aliqua patriæ quæ eos excepit, insidientur: nec etiam omninò fidit populus extraneis.

Rebellarunt Neapolitani & Sicilienses aduersus Guillelmum regem Siciliæ, quòd magistratus præcipuos detulisset Gallis maximè cancellariatus, atque ideò anno 1168. coniuratione communi necarunt omnes Gallos qui in regno erant cum dicto cancellario.

11 Est aliud malum in republica, quod cautione indiget & reformatione: dum potestates, communitates, ciuitates, municipia, constituũt iudices illiteratos, qui per se solos iudicent & cognoscant. quod malum serpit in dominos iurisdictionales, qui omnino amusi, sic subditos regũt aut illis veriùs abutũtur ex arbitrio, vt potestati suæ derogatum putent, si peritos in consiliũ adhibeant. sicq; confundũt ius & iniquum, & diuina humanis miscent minimè recogitantes, quòd si malè rexerint gregẽ seu subditos sibi cõmissos, reddituri sint coram Deo aliquando rationem pro animabus illorum, & de iniuria & iniustitia quibus opprimunt subditos nimia & inexcusabili præsumptione, quũ lata culpa sit, immiscere se rei quam non norint.

a In l. nemo præfectus, 5. de dignitatib. lib. 12. C. tit. 1.

b Lib. 47. Syntagmatis Iuris, c. 22.

c Intra l. pp. tiores l. 5. & l. 2. de offi. recto ris C. l. 2. de officio diuersorũ iudic. C.

d l. f. c. de offic. recto. prouinc. l. f. C. de, crimine sacrileg. Iulius Paulus, li. 5. sententiarũ tit. 12. § 5.

e l. si cui in prouincia, 38 ex quibus causis maior. in integrũ restituant. lib. 4 P. tit. 6.

f l. nõ licet 46. de contrahen. emptio. P. l. quod contra 8 ad legem Iul. repetunda. P. l. aufertur 46 quod à præside de iure fisci.

g l. solet 6. §. nõ verò de offic. proconsul.

h l. vnica de contractib. Iudic. C. d. l. aufertur §. quod à præside.

i l. si quis officiũ 38. l. qui in prouincia 57. de ritu nuptia. P. l. vnica, si rector prouinciæ, vel ad eũ pertinẽtes l. 6. K. de nuptijs cum simil.

l Aristotel 5. politic. c. 6.

m in l. libertus 17. § præterea, ad municipale. P.

n in c. 1. § illud interim de defensoribus ciuita. nou. 15.

o l. 1. & toto titul. ad municipa. P.

p facit ca. nullus inuitis, 61. distinct. c. quoniam in plerisque de offic. ordina. regula 19 cancellariæ apostolicæ. vbi Sixtus, concessit Regi Hispaniæ proprio motu, ne alienigena in suo regno posset tenere beneficiũ ecclesiasticũ sine eius permissione, quod & in Gallia receptũ & in Anglia. facit & glossa, in proœmio pragmaticæ sanctionis, ad verbũ raterorum.

q facit l. 1. & f. de metallis & metallariis li. 11. C.

Sunt certa quidem negotia,quæ literarum imperitis,tamen in quæstionibus occurrẽtibus exercitatis, committi debeot,& ab illis iudicari possunt, quemadmodum à Iustiniano [a] concessa est etiam militaribus hominibus,iudicandi facultas. Quid enim obstaculi est, homines qui alicuius rei peritiam habent, de ea te iudicare? Cùm sciamus & militares magistratus, & omnes tales homines per vsum quotidianum iam esse approbatos, vt & audiant lites, & eas dirimant, & pro suis & legis scientia huiusmodi altercationibus legem imponant.

a in l certi iuris, 17 de iudiciis,li.3.C.ti.1.

Neque etiam prohibitũ est habere iudices imperitos iuris, vt puta decuriones, nobiles, dominos, iurisdictionales potestates [b],sicut & in Gallia quoque mulieres iudicare possunt,ratione feudi. Sed nõ rectè iudicabunt, oisi peritos quoque pro assessoribus habeant [c].

b vt notãt doctores ad l.certi præcipuè Iason,& per glossam in l. final. & per doctores ibidem,de sententia ex periculo recitan. C. Bartho. ad principiũ nouellæ iudicib.

c vt in l.1.c.de assessorib.li.1. C.tit.51.& toto titulo & in P.

Ideò in Gallia rectè prospectum est reipublicæ per regiam potestatem,vt domini iurisdictionales iudices habeant peritos, saltem licentiatos aut bacchalaureos in iure ciuili vel pontificio. Imminet enim reipublicæ ex ignoraotia potestatem habentium iudicandi, maximum periculum, & pariter illis ipsis qui eam temerè exerceant, nisi in consilium peritos adhibeant,non aliter quàm gladius cui potestas comparatur, in perniciem eius qui vti eo nescit commodè, & in perniciem aliorum conuertitur: consulent etiam subditis principes,& expensis litium eorum, si tales præponant qui etiam per se nouerint iura reddere. Et illud ipsum considerandum fuisse in reformatione reipub. per Iustinianum docet eius nouella constitutio. 82. de iudicibus in principio, *Nos igitur*, inquit, *ab initio videntes omnino confusum iudicum Schema, existimauimus hac lege oportere determinare quæ decentem ordinem imponant causæ. non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximè legum inconditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. Nostris enim administratoribus adsunt modis omnibus assessores; & ea quæ legum sunt explicantes, & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis quos apud nos habent, meritò iudiciorum complent partes per suorum præsentiam assessorum. Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis ministrantes nisi potuerint per se nosse quod iustum est, sed aliunde emendicare iudicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ, non eis qui ex se quod agendum sit sciant, lites tradere, sed sine re eos quærere alios, à quibus liceat discere,quæ ipsi in iudicando eloqui decet?*

12 In reddenda iustitia, abosus versatur emendandus, quia quotidianus, dum dilationibus & actis inutilibus prolongatur defioitio litis, vt sæpiùs fuerit satius re caruisse, quàm victoriam de iodicio reportasse, plus enim impensum inuenitur in lite persequenda, quàm principale negotium sit. Procedit autem hoc malom vel à copia & contrarietate legum: vel ab aoaritia iudicum, qui multiplicatis sessionibus sibi augent sportulas:vel malitia fugientiũ reorum & rabularum famelicorũ. Prospici porrò poterit huic morbo reipublicæ,si leges rescindãtur superfluæ electis illis quæ ex vsu esse voluerit princeps aut respublica, multitudo enim confundit iudicum ingenia, & maximè obscuritas illarum, ad quam explaoandam intruduntur doctorum scribeotium variæ opiniones,&cumulantur non ponderantur sententiæ. Auaritiæ verò & cupiditati iudicũ,multis,& taxatione stilo imposita,obuiam iri potest, pœnisq; legitimis à iure impositis. Aduersum autem fugientium moras illicitas,expensarũ insumptarum damnationes,sine vlla exceptione personarum, à similibus vexationibus & hos temerarios litigantes,& similes deterrere poterunt [d]. In quo emendandus est fori stilus sicubi contrarius sit,non fieri condemnationem ad expensas:vnde diuites, pauperes litibus vexant impunè,& qui iustam causam fouit in damno est,etsi rem petitam consequatur.

d iuxta l. properandum 13. §.sine autẽ alterutra parte de iudic.C lib. 3.tit.1.l 4. de fructib. & lit. expens C & l. 72.§.2.de lege 2.P.

13 Patiuntur & malum democratiæ à magistratibus & consultoribus, qood paulatim populi imminuit robur, & parat viam ad Aristocratiam quando magistratus nimiùm indulgent popularibus, violant leges, dummodo suam rem agant, sicque sæpè ex mendicis fiunt diuites,ex obscuris clari,nonnulli priuatas ædes publicis substructionibus splẽdidiores compararunt:& quantò respublica plus detrimenti cœpit,tantò res ipsorum factæ sunt ampliores. Et primùm quidem populus cùm ipse militare auderet,dominus erat magistratuum,& bona omnia in sua potestate habebat:& benè secum agi putabant cæteri omnes,si à populo & magistratus,& honorem, & beneficium aliquod consequerentur. Nunc contrà, bona omnia in potestate sunt magistratuum,& per hos geruntur omnia: populus iacet eneruatus & spoliatus pecuoia,& sic in vrbem eum tanquam carcerem includunt, & ad multa alliciunt & cicurant, vt ad nutum paratos habeant,quod latiùs percurrit Demosthenes in 3.Olynthiaca.

14 Remediũ huic licentiæ magistratuum obiici poterit io Democratia, & pariter in optimè alia quacunque instituta republica, quod refert idem Demosthenes oratione a. contra Aristogitonem statim in principio.Sunt,inquit,à vobis repellendi (ô Athenienses) & coercendi cùm omnes legum violatores, tùm verò in primis ij qui magistratu funguntur & in repub. versantur, per hos enim & maximas respublica clades accipit,si mali sint: & vicissim iuuatur plurimùm,si boni viri sunt, & legum studiosi. Quòd si rempublicam capescentibus semel permiseritis violare leges, & recepta iura despicere:necesse erit vniuersos qoi in ciuitate degunt, improbitatis eorum pœnas sostinere. Vt enim delictorum quæ in nauibus committuntur ioter nauigandum, siquis nautarum deliquerit, paruum est damnum: sin gubernator deceptus fuerit, aut aberraoerit, communi calamitate vectores omoes inuoluit: sic plebeiorum peccata, non in populi, sed in ipsorum damnum cedunt: sed magistratuum & rempublicam gubernantium peccata, ad nos vniuersos pertinent. Quapropter Soloo plebeiis tarda. magistratibus & gubernatoribus [e] velocia supplicia constituit: quod existimabat de illis quouis tempore sumi posse pœnas:hos moram vltionis non admittere. Oppressa enim libertate, qui pœnas repetat fore neminem. Quondam ita corruptum statum reipucæ & magistratuum palam in democratia reprehendere licuit,vt ex Olynthiaca 3.& aliis orationibus eiusdem Demosthenis liqoet: Nunc vel mussitare quicquam crimen maiestatis habetur: quàm benè viderint qui habent tales respublicas, & cauebunt ne inde insurgat Aristocratia. In monarchia certè non debet pati princeps quidem maledici magistratibus: at delationes & accusationes quæ paratas habent vel habere possunt improbitatis & concussionum & oppressionum eorum probationes non modò non audire, sed diligenter inquirere & punire debet; ne

e τοῖς ἀρχαῖς ἢ τοῖς δημαγωγοῖς.

prætextu

prætextu authoritatis eius populus, qui & tanquam filius eutæ esse debet, indignè conculcetur: eáque etiam de re legibus Romanis & principum aliorum sanctissimè constitutum est, & ex illis sæpè animaduersum ab illis qui florentem rempublicam habuisse referuntur.

15 Sed inquiramus latiùs de pœnis offendentium magistratus; & num aliundè illi impunè omnino ferant, qui magistratus sibi commissi potestate abutuntur. Et proculdubio, pœna io delictis augetur, quemadmodum & delictum crescat ex qualitate personæ læsæ vel iniuria affectæ; Et aliter ex eodem etiam delicto, punitur, qui in magistratum; aliter qui in priuatum, deliquit [a]. Inter præpositos à principibus vel à republica, magistratus sunt; missi ad vndictam malefactorum, laudem verò bonorum [b], vt & ministri Dei, principes sunt; & qui gladium habent & potestatem quæ à Deo est & ex eius ordinatione [c]. Qui verò manus intulit præposito, capite puniendus est iure scripto [d].

Felinus etiam existimauit [e] dantem alapam magistratui, prætori puta, morte puniendū, quòd iniuria publico fauori videatur irrogata, aut principi: & proinde vt fraus publica, seuerius erit vendicanda. Quod & docet Demosthenes, cùm accusat ad Populum Midiam prædiuitem Atheniensem [f], qui eum pulsasset alapa: quando ludi Dionysiaci agerentur, quorum erat cum aliis quibusdam curator designatus: atque docet, quomodo à Bœoto quodam. Euœon Laodomantis frater, fuerit iure declaratus obtruncatus & cæsus, ob vnicum colapbum illi in conueotu publico inflictum. Crescit iniuria & atrocior fit ratione loci publici, & si coram magistratu in tribunali fiat [g]. multo magis si ipsi magistratu inferatur: imo solum conuicium magistratui factum, infamiam facienti irrogat [h].

16 Ratio prior, quòd magistratus dicantur & sint, quandiu magistratum gerunt, personæ publicæ: depofito verò magistratu, priuatæ [i].

17 Alia, quia in quolibet magistratu, repræsentatur seu refertur potestas & authoritas principis, vel reipublicæ, à quibus pendent: & loco principum qui iustitiæ sunt administri, ius dicunt [k]. neque ita quippiam babent proprij sed mandantis [l]: quò pertinet exemplum notabile creationis iudicum & tribunorum sapientum pro iuuando Moyse in cura populi, Numerorum cxi, dum Deus accepit de Spiritu Moysis principis, & distribuit conudicibus electis: officium regum est proprium, facere iudicium & iustitiam; & liberare de manu calumniatorum vioppressos, peregrino pupilloq; & viduæ qui facilius opprimuntur à potentibus, auxilium præbere [m].

Sed maximè qui pro consilio assident principi, pars corporis eius esse dicuntur; & pars corporis reipublicæ [n]. Ideo Iulianus imperator, *Ius senatorum, & authoritatem eius ordinis*, inquit [o], *in quo nos ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere.* Quare & maiestatis rei sunt; qui necauerint huiusmodi senatores [p]. Quemadmodum tempore reipublicæ Romanæ, tenebatur lege Iulia Maiestatis, is cuius opera, consilio, dolo malo, consilium initum fuisset, quò quis magistratus populi Romani, quive imperium potestatémve haberet, occideretur [q].

18 Postremò magistratus sunt etiam vicarij Dei propter gladij & iurisdicendi potestatem: ideo in sacra pagina, iudices dicuntur Dij: vt quando

a l. aut facta, 16. §. persona, de pœn. in P.

b 1. Petri. c. 2. vers. 14. Exodi c. 18.

c ad Roma. c. 13. omnis anima. de censibus Sap. ca. 6.

d l. omne delictum. 6. §. 1. de re militari lib. 49. P. tit. 16.

e Felin. ad c. ex literis. num. 19 de constitut.

f Demost. oratione περὶ κατ' ἀδίκων, contra Midiam.

g Quinti lib. 6. institutio. ca. 1. l. prætor edixit 3. §. atrocem de iniur. & §. atrox de iniur. apud Iustin.

h L. Iudici ab appellatoribus 42 de iniur. 20

i L. eū qui iudicare iubet, 12. §. 1. de minorib. omnium iudi. 20.

k l. 2. §. 1. & §. quod ad magistratus de origine iur.

l in l. 3. de offi. eius cui mand. est iurisd.

m D. Hierony. ad c. 22 hieremiæ in ca. 23. regum offic. 22 q. 5 facite. c. 8. lib. 1 regum

n L. quisquis. ad legem. Iul. maiestat. li. 9. C. ti. 8

o in l. ius senatores, 8. de dignitati. li. 12. C. tit.

p dicta l. quisquis.

q l. 1. ad Leg. Iul. de maiest. 20.

scriptum est, *Diis non detrahes, & principem populi tui nō maledices.* Et rursū [r]; *Si quis cōmendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiam: & ab eo qui susceperat furto ablata fuerint; si inuenitur fur, duplum reddet: Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos. Et iurabit quòd non extenderit manum ad res proximi sui ad perpetradam fraudem.* Et apud Dauidem [t], *Deus stetit in medio Deorum: in medio autem deos diiudicat.* Quando etiam Iosaphat Rex Ierusalem, constituit iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per singula loca, præcipiens iudicibus, *videte*, inquit, *quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini: Et quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit* [v]. Sic in constitutione Imperatorum Græcorum, Leonis & Alexandri [x], refertur, neminem iudicum præsumi velle aliter iudicare quàm legibus præscriptum sit: Et si non fecisset, peragi posse reum ex dictis legibus; quas si effugisset, non tamen effugere peruigilem oculum & insomnem Dei, quem nihil latet quantumlibet occultum. Ideo & tali impio iudici imprecantur, vt inueniat Deum & omnes incorporeas cœlestes potestates, semper sibi aduersas; immature ex hac vita excidat potiùs quàm excedat: in commodis afficiatur perpetuis: ædium ipsius fundamenta ignis deuoret: posteritásque inopia: cibum hostiatim quærat.

19 Quamobrem qui occidit, lædit, aut violat magistratus, merito grauiori castigationi aut pœnæ subiiciendus est: vt violans, lædens, aut offendens potestatem diuinam & principis, aut reipublicæ: cùm etiam, & is qui dolo malo, iniuria, vel percussione statuas principis affecerit, rei maiestatis pœnisque eius obnoxij habeatur [y], statuit & Iohannes 22 [z]. contra persequentes aut accidentes officiales sedis apostolicæ, cuiuscunque sint dignitatis, etiam patriarchalis, archiepiscopalis, & episcopalis, aut laicæ potestatis: vt sint intestabiles, infames, excommunicati maiori & apostolica excommunicatione, priuati beneficiis & feudis ecclesiasticis, & filij eorum.

20 Neq; audiēdus prætextus excusationis eorū, qui arbitrantur licere se defendere aduersum vim illatam à magistratibus, tanquam iniuriam repellendo. Quandoquidem non defensio dicitur sed rebellio, quæ fit contra authoritatem magistratus, & eius sententiam & mandata [a]: neque ad iniuriam pertinent quæ iure magistratus fiunt; neque vim iniustam habent [b]. Necessaria quippe vis & iusta, aduersus eos qui parêre sententiis magistratuum nolent; & manu militari etiam cogendi sunt [c]: Erat lex 12. tabularum vna [d], *Iusta imperia sunto, iisque ciues modestè ac si è recusatione parento. Magistratus, nec obedientem & noxium ciuem, multa, vinculis verberibúsq; coërceto: ni par maiórve potestas, populúsque prohibessit.* Io cōstitutionib. Gallicis etiā cōtra non obtemperantes magistratib. & iudicatis, pœnæ constitutæ personales, & vltra in eos qui vi repulsiua vterentur, & prohiberent domus ingressum pro executione iustitiæ, ædes deiici & solo æquari, conuocata opus esset manu armata oobilium, indicto banno & heribanno, adhibitis quoque machinis & bombardis [e]. Atque in constitutionibus ex comitiis Molinēsibus anni 1566. articulo 34. inhibitum sub pœna mortis, offendere officiales regios, vel inuadere apparitores, satellites, & alios executores mandatorum iustitiæ: Et si factum sit, prohibetur, ne literæ gratiæ ob id petantur aut concessæ admittantur. In sessionibus iuridicis etiam, Turonensibus. anni

r Exodi ca. 22. vers. 28. Actor. c. 23. vers. 5.

s dicto. ca. 22. exod. vers. 7. & 8.

t Psal. 81.

v 2. paralipo. c. 19. vers. 15.

x In constitutione 1 Leonis & Alexandri in iure orientali, collecto per Bonfidiū.

y L. quisquis, 6. & L. famosi. 7. §. f. ad Leg. Iuliam maiest. lib. 48 ti. P. 4.

z Extrau. Ioha. 22. vnica de pœnis.

a L. iniuriarum 13. §. quæ iure, & L. item apud Labeonem, & adicietur, de iniur. P.

b L. 3 quod met. caus. in P.

c L. qui restituere, de rei vindica P.

d Cic. 3. de leg.

e In constitutio Frācisci 1. anni 1539 die 17. Decemb.

 1583. Qui

1583. Quidam dominus nomine de Maotour, fuit capitali vltimo supplicio punitus, quòd misisset sagittam in procuratorē fiscalem, etsi eum nō necasset: is vero qui ei adstiterat, fuit ad multam quingentorum aureorum damnatus. Et illud ius nouissimum est in rebelles capitale, cum tamen aliquando, qui apparitores iustitiæ verberassent vel læsissent, si remitteretur pœna capitis, manus truncatione castigarentur, vt iniuriosi principi:& alibi apud Delphinates, multa arbitraria punirentur [a]. dummodo tamen aliunde de iniuria appareat, quàm ex relatione apparitoris qui se dicit læsum, adhibitis legitimis testibus [b].

21 Committitur & legis Iuliæ de vi publica crimen, cùm cœtum & concursum quis fecisse dicitur, quò minùs quis in ius produceretur [c]: maiestatis verò si condemnatum de manu iustitiæ eximere velit [d].

Nota glossa ad l. vt vim, de Iustit. & iure, regulam, vim vi repellere licere, intelligi, de vi à priuato iniustè illata, non de illata ab eo cui subditi sumus [e]; nec si inferatur etiā à priuato iustè [f].

22 Sic Iulius Clarus [g] tradit quod si delinquentes, vel illi quos familia vel satellites & ministri Iustitiæ volunt prehendere, resistant & armis se tueantur, possint à familia impunè necari, si habeat capiendi mandatum, & aliter capi nequeant [h]: Et ita omnes concludere tradit Bolencus [i], Baldus [k], & Augustinus ad Angelum [l], & nec interest mandatum iustè vel iniuste capiendi, datum fuerit à iudice [m]. Quia executoris non est iudicare, an quod exequendum ei imponitur, benè aut malè fuerit iudicatum: cùm sit tantum nudus & simplex minister [o]: & principis authoritas vel eorum qui habent ab eo potestatem, excusat homicidij rebellantis factum [o], cùm iuris executio non habeat iniuriam [p]. Quemadmodum & furis nocturni, qui se telo defendit, non reprehenditur homicidium tanquam lege permittente, & iubente capi [q], factum

23 Cæterum non ideò excusantur magistratus, vel eius executores, si abutantur potestate, & aliter quàm oporteat exequantur. Et quamuis rebellio prohibeatur, & pati vim magistratus debeamus: tamen ordinario iure possumus de facto eorum conqueri [r]. Et si quid per iniuriam fecerit magistratus, vel prouinciæ præses, Pomponius scribit, non excusari: vt si fortè mortis aut verberum terrore, pecuniam alicui extorserint [s]: atque iniuriarum actione conueniri possunt [t]: vel durante magistratu, si sint de minoribus: vel eo deposito si sint de maioribus, vel temporalibus, qui obnoxij sont syndicatui post depositionem [v]. Sed & occidentes, exequendo mandatum captionis non impunè ferunt: si cùm possent percutiendo, tantùm vim resistentis captioni refringere, necauerint: debet enim vis mesurari, pro modo defensionis [x]. vt puniretur quoque executor, si capiendum sine resistentia percuteret [y]: aut si excederet alio modo fines sui mandati. Si non exhiberet potestatem seu mandatum capiendi, & non haberet insignia satellitum, vel apparitorū [z]. Quia nemo in iudicio exhibendus, nisi de cuius exhibitione iudex pronunciauerit [a]: ita si non exhibeat potestatem apparitor potest ei resisti [b]: id est si non exhibeat literas suæ commissionis [c]: si modo consuetum sit in scriptis eis committi potestatem: non etiam, si cum insignibus potestatis, mos sit credendi executoribus.

24 Erit & postremò, in iniuria illata per personas publicas, vindicanda, considerandum: eas delinquere vel officiando: id est, dum officium exercent: vel extrà administrationē officij. Nā si in officiū, delinquant tunc verū est quod diximus: iniurias eorū esse tolerādas, donec via ordinaria cōueniantur: quia præsumitur interim pro iudicum sententia: & donec ea arguatur præsumitur iusta [d]. Atque interest reipub propter authoritatem rerum iudicatarum, interim sortiri effectū [e]: & ne iudicia sint illusoria: sicque licet dicenti, & in officio, existenti, iurisdictionem propriam, etiam pœnali iudicio tueri & defendere [g]: & verum deinde, si malè iudicauerit vel iusserit, relinquitur remedium ordinarium vel appellationis [h], vel actionis si faciat litem suam [i]: vel si talis sit iudex à quo appellari non possit, dator remedium extra ordinarium, supplicationis contra sententiam, reuisionis & retractationis [k]. Quod si iudex extra officium iniuriam faciat, ad alium iudicem vt priuata persona deducendus erit, & conueniendus: cum extra causam iurisdictionis suæ conseruandæ, non possit sibi ius dicere aut suis [l]. Ita etiam quod pertinet ad apparitores & ministros iustitiæ & iudicum. Iussus quidem magistratuum eos excusat quanquam aliquem capite priuassent vel vt dicunt decapitassent eorum mandato [m]: sed hoc verum, quando ex officio & vt publicæ personæ & iuxta munus suum hoc illis mandant: aliter autem si tanquā priuati iubeant [n]. similiter, si apparitor vel satelles delinquat officiando, excedendo vel omittendo punietur per eum iudicem cuius iussum aut mandatum exequitur: At si delinquat extra officium, punitur, per ordinarium suum iudicem [o].

De mercatoribus & negotiatoribus in republica conseruandis.

CAP. VII.

Qvia verò societas duobus videtur constare, commercio, & imperio: necessaria ideo esse reipublicæ commercia: vtiles, & necessarios esse reipublicæ mercatores, negotiatores, institores, & propolas, nemo potest negare [p]: nempe quòd per illos quæ nobis & nostræ reipub. superflua sunt, exportent: & aliunde quæ nobis necessaria sunt, quæve apud nos non inueniuntur, importent: éstque quæstuaria opera cum vtilitate reipublicæ, industria & labore constans, non sine periculo & discrimine vitæ & facultatum negotiantium. Sed insita est huic periculo imminenti, habendi & quærendi cupiditas, cuius dulcedine mens delinita, non tam ad pericula quàm ad lucrum respicit: vt enim aliis honor, & laudis honesta ambitio, animos addit ad subeundos pro republica honores: sic istis mercatoribus, lucrandi spes obliuisci facit, latrones aliáque viarum & tempestatum marísque pericula.

Et luctantem Icarijs fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati [q].

Et alibi *Per mare, per terras currit mercator ad Indos*
Pauperiem fugiens.

2 Honestum lucrum dicitur etiam à iure pontificio

a Guido Papæ q. 537 Petrus Iacobus in praxi de libello, de constituta pecunia
b fac. l. ea quidem. 7 de accusatio. P.
c L. legis Iul. 4 ad leg. Iul. de vi priua l. 4 § pen. P. 21. 7. nouella 69. vt omnes obediant iudicib. prouincialis.
d Argu. l. 4. in fin ad leg. Iul. maiesta. P. Papus lib 23. Arrest. tit. des rescousses des prisonniers facit l. adductos C. episc & cler. & l. adductos, c & appellat. e per l. qui restituere & rei vindica. P. l. in iniuriarum, §. 1. de minor. P.
f in l. 4. ad Leg. Acquil.
g Iul. clar. l. 5. § 2. in practic. crimi q. 8. n r
h Probat l. si seruus, de his qui ad ecclesiæ confug. & cons. Francis. 1. anni 1536.
i Bolenus in repetitio l. capitalium §. famosos, num. 196 de pœn.
k Bald ad l. fin. de exhib. reo.
l August. in additionibus ad Angel. de maleficiis, ad verba fama publica, num 54.
m Clarus prædicto loco.
n l. executorem, § de executio. rei iud. lib. 7. C tit. 53. l si post proponis, 6. eo tit. C. ea. sup. q. 1. 27. § 2 de offic. & potest iud deleg. lib 1. tit 29 L. 2. §. Celsus & l. quod principis, de ii qua plurima arcend. 10
p l. quemadmodum, § magistratus ad leg Acquil l. Iniuriarum §. iniur 1 de P.
q L. itaque fur em. 4. §. f & l. sequent ad leg. Acquil.
P c. 2 & 3. de homicid. hoc argumento resoluit Baldus impunitatem occidentis resistentem captioni manda e ad l. f vt allegat, ad leg. Cor de sicar. 10 & ad authent. sed omnino. § ne v xoro pro mar.
v Glos. ad l. vt vim, de iust. & iur. P. & l. 3. §. 1 quod met. caus. P. & l. nam magistratibus, 32. de Iniuriis. P v. l. pars litterarū, de iudic. P. l. vnt. vt omnes iud. tam ciuiles quā militares, post Administrationem depositam, quinquaginta dies in ciuitatib. vel certis locis permaneant. lib 1. c. tit. 47. x Iohan. ab Imola, ad l. ex consensu, §. fin. de appella. P. y Bald ad l 1. C. vnde vi Alexa. in additio ad Bald ad l. fin C de exhib. rer. z. lu l. Cl. li. 5. § f. in pract. crim. q 29. a l f de exhib. reis lib 9. C. ti. 3. l. prohibitum est, 5. 9 f. & si si iure su. lib. 10. c. tit. b l. f, de Iurisf. omnium iudic. P.

c Barth. C de fœd Iohan. de plate, ad d l. prohibitum, de iure fisci. C.
d l penul. de iustit. & iure. P.
e l. ferum inuito 65. §. cum præter: ad Senatusco. Trebellia. lib. 36. P. vt ibi tractat in hunc locum Rhetores, ab authoritate iudicatarum rer. Quint lib. 5. instit. cu orat. c. 2. Cic. 2. ad Herennii, & pro Cluentio.
f In l. si pretor. 75. de Iudic. P. l f. ne quid in loco publi. P. l. f. § penul. C. Arbonis quæ liber. &c.
g l. 2. si quis ius dicenti non ob, temperauer.
h l. 1. de appella. P.
i l. ex maleficio, de actio. P. §. 1. de obliga. quæ ex quasi delict. nasc. vel aliter puniet. ex dolo man. vel concussionem admittent. l. si filius familias, 1 §. f. de Iudic P. tit. de pœna iudic. qui malè iudicauit nouella 16. cum similib.
k L. diui fratres, de pœnis P. auth. quæ supplicatio, de precib imp. offer. C. cum similib.
l ea inter querelas 33. q 4. L. vnic C. ne quis in sua caus. iudi. L. qui iurisdictioni præest, de sui iurisdict. omnium iudi. P. L. Iulian. de Iud. P. 3. C. quorum bonorum cum milib.
m Tiraquel de tracta. de pœnis legum causa 14. nu. probat L. si quis id quod, de iurisd. omnium iudi. L. quamquam. & l quod principis, de aqua pluuia arcend.
n Decius ad l. non videtur, qui iussu. & ibi Decius de regul. Iur. P.
o L. nulli officialium 3. quorum appella. non recipie. li. 7 C. ti. 65.
p Plato etiam d. cer 2 de repub & Callistratus Iurisconsult l. 2 de nundinis, l. 50. P Titul 11.
q Horatius l. 1 odarum oda 1.

pontificio [a], quòd ex industria & negotiatione oritur, dummodo absit vsura, fraus, dolus, peieratio, quæ tamen soleut inficere, & periculosam artem mercaturæ, quod pertinet ad salutem animæ, reddere [b].

a c. per vestras 7. de donatio. inter vir. & vxor. l. 4 tt 20. & a Cicero in paradox.
b ca qualitas. de pœnit. dist. 5. ca. eiici. can. eiicieus, 88. d.

Mercatura, inter artificia connumeratur quæ bene & malè exerceri possunt, secundum diuum Augustinum [c]. Et omnis iustus labor meretur suum præmium [d]. Commercia sunt iuris gētium [e]. Et cùm sit honestus quæstus & turpis, qualitas lucri, negotiantem aut escusat aut arguit: & quamuis dificile sit inter ementis & vendentis commercium, non interuenire peccatum: non est tamen impossibile [f], siquis retineat dictum apostoli [g], ne quis in negotio circumueniat fratrem. Sic & puto intelligendum quæ dixit Ecclesiasticus [h], *Duæ*, ioquit, *species difficiles & periculosa mihi apparuerunt: difficile exuitur negotians à negligentia, sive à deceptione: & non iustificabitur caupo a peccatis labiorū.* Verùm quod negotiator auidus pro damno blasphemat, propretiis rerum mentitur, & peierat: hæc sunt vitia hominis, non artis quæ sine his vitiis exerceri potest. Lucrari inde velle honeste & viuere, dummodo absit auiditas quæ & corrumpit aliunde coactas etiam opes, hoc non est reprobarum: & nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium vel etiam honestum, & sic negotiatio licita reddetur, vt ait D. Thomas [i], sicut cùm aliquis lucrum moderatum, quod negotiādo quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel ad subueniendum indigentibus, vel si negotiationi intendit propter publicam vtilitatem, ne res ad vitam patriæ desint necessariæ, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

c lib. 4. quæst. veteru test. ca. fuerit. 88. dist.
d § ne autem, de iud. cib. in nouel
e l. ex hoc iure, de iust. & iur. P.
f dicto ca qualitas.
g 1. ad Thessal. 4.
h ecclesiasti. c. 26. vers. 27.
i D. Thomas 2. 2. q. 77. §. ad 4. De Bustis in 1. parte Rosarij, sermo 12 per totam partē 2. enumerat 16 casus in quib. mercatura & negotiatio est illicita, nos de quibusdā viris claris qui negotiati sunt sine reprehēsione agimus, lib. 4. syntag. ca. 20. nu. 6 & sequent.

Falluntur qui fœlicitatem metiuntur ciuitatis, reipublicæque optimæ statum optimum, ex sola virtute, & dicunt in ciuitate quæ optimè gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neque mercatores neque artifices ciues esse oportere: & vilem existiment esse huiusmodi vitam & virtuti aduersam, neque agricolas esse oportere eos qui futuri sint ciues, quod opus sit virtute & otio ad virtutem comparandam, & ad rempublicam gerendam. Nam certè hæc consideratio videtur esse in quadam abstracta idea, vbi oporteret ciues, & rempub. non egere vita corporali, aut actione aliqua. Sed ista somnia & chimeræ in repub. humana potius mihi videtur, quàm sint imperanti exequenda. nō enim potest totum consistere nisi curatis partibus: neque dubium est, partes etsi viles & infimas corporis, pedes dico & alias similes, necessarias esse corpori, sine quibus, & si illæ aliter se habeant quam natura desideret, monstrosum esset totum aut mancum. Mercatores negotiatores sunt in reipublicæ corpore, veluti ministri baiuli, pedes, qui transferunt reliquis necessaria, ideò & in republica ciues esse debere videtur rectè concludi: & vt maximè vtiles esse, si probè suo munere fungantur, ac fideliter artem suam exerceant. Nec Aristoteles [k], qui in hac fœlici republica constituenda, in abstracto dicebat eam considerādam, prout iustos habet ciues simpliciter, & non oportere ad suppositionem esse artifices aut mercatores: potuit negare, quin & illi essent necessarij, vt & sunt necessarij agricolæ, qui victum conferent, artifices, pugnatores, locupletes, & sacerdotes, & iudices. Necessarium & illis qui in communione viuunt, habere pecuniarum habeodarum facultatem, quòd illas habere possint, & ad proprias indigentias & ad bellum.

k Aristot. lib. 7. politi. c. 8. & 9.

3 Fuit Romæ, vt narrat Liuius, collegium mercatorum institutum, sicut in prouinciis conuentus negotiatorum.

Sunt mercatores Venetiis, Florentiæ, Anconæ, & alibi in Italia in primis gradibus, & inter præcipuos reipublicæ, quorum velle diminuere authoritatem, nihil aliud esset quàm turbare rempublicam.

Alibi non ita honorati, & vbi plus virtus quàm diuitiæ possunt. Attamen aliquando & iure etiam num fauore digni, & sub fide publica etiam tempore bellorum, vt tutò eo tempore etiam iure dicantur inter hostes inuiolabiles [l], quanquam hodie forsan dum disciplina militaris exulāt, sint primi & potiores quibus insidientur milites, non quòd eorum arti inuideant, sed quòd pecuniis, quas secum illos deferre persuasum habent, intenti sunt.

l c. 2. de treug. & pace l. 1. ... 34.

4 Honor habitus olim mercaturæ quoque, quòd ea ad barbarorum necessitudines, regúmque amicitias comparandas, plurimùm valere putabantur, vt ait Plutarchus: ex eadem quoque homines multarum & maximarum rerum vsum experientiámque percipere, ex quibus nonnullos conditores maximarum vrbium extitisse, vt Massaliam primum, qui à Celtis iuxta Eridanum maximè obseruatur. Thaletem quoque, & Mathematicum Hippocratem, exercuisse mercaturam feruot. Platoni etiam olei in Ægypto exportationem, peregrinationis viaticum suppeditasse. Quantæ sit authoritatis mercatura apud Venetos & Genuenses, colligere licet ex Platinæ relatione, dum in vita Gregorij 11. scribit, Mercatorum Genuensium prætorem & Venetorum quoque prætorem dicunt vtrique *bailum* dum adessent coronationi Petrerij regis Cypri, qui Petro patri suffectus coronatus est famæ augustæ, & dum pompam duceret, tantam inter eos prætores contentionem ortam quis ad dexteram regis esset, vt tumultu subitò exorto, Genuenses fuerint pulsi & partim interempti, rege magis in Venetos quàm Genuenses inclinante, vnde posteà ortum bellum.

5 Fuerunt & imperatoribus domestici quidam negotiatores seu mercatores [m]. Erant & regibus Israël, mercatores proprij, velut officiarij, vt liquet ex libro 2. paralipomenon ca. 1. vers. 16. ibi *adducebantur Salomoni equi de Ægypto, de Coa, à negotiatoribus regis qui ibant & emebant, &c.*

m l. 1. de cōm. & mercator. li. 4. C. ti. 63.

Verùm principes hi mercatorum opera vsi sunt non vt compendium ex lucro eorū sibi facerent, sed vt necessaria per eorum industriam faciliùs consequerentur. Alioquin principibus hoc sordidum visum est, ex mercaturis & negotiationibus augere facultates, & priuatorum impedire lucra: sicut referunt magnifice sensisse Theophilum imperatorem Constantinopolitanum, Zonaras & Cedrenus. Cùm enim aliquando ad Constantinopolitanæ regiæ portum, nauis oneraria pondere sarcinarum grauis, eoque vsque ad postremum vinculum demersa, appulisset: Imperator Theophilus supernè prospectans, nauémque admiratus, per pedissequum cuius ea esset percontatus, vt Augustæ suæ vxoris esse cognouit, recens à mercatura reductam, quam ab imperatrice missi in Syria partibus, fecissent: siquid alij sarcinarum in naui haberent, id statim eos efferre iussit, & nihil quod ad Augustam pertineret attingere.

Quo

Quo facto, pulsis inde nautis, Græco igni iniecto, nauim cum ipsis sarcinis eremauit, imperatricem maledictis insectatus: Mercaturam inquiens priuatis hominibus esse attributam, vt ea tolerandæ vitæ occasionem habeant: nec mercaturæ emolumenta à principibus intercipienda esse, vnde tenuioris fortunæ homines victum comparant.

6 Non negamus, mercatorum ingenia maximè vt plerumque lucro ita addicta, vt sæpè plus proprium commodum quàm vtilitatem publicam sectentur & diligant, & facilè à iusto vbi spes refulserit numi, declinent. Sed non ideò reiiciendi sunt à republica vel à numero ciuium: quãquam propter sordidam illam cupiditatem, verius sit non esse admittendos, nisi de probitate alioquin constet eorum, aut deposuerint studium negotiandi, ad rempublicam gerendam aut administrandam. Siquidem probetur lex Thebanorum, iubens vt nemo habilis esset ad gerendos honores reipub. suscipiendos, nisi decem annis à mercatura destitisset [a]: vt apud Romanos cautum, negotiatores ne militarent, nisi negotiationem relinquant [b]: quemadmodum contra, militibus negotiari interdictum est, nisi velint militia priuari, vt & de nobilioribus statutum [c].

7 Inter plebeios enim ars hæc exercenda est. Quare Honorius & Theodus. Cæsares, *Nobiliores natalibus*, inquiunt, *& honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium* [d].

Videtur Plato quoque significare mercaturam corrumpere ingenuos animos ciuium, dum scribit [e] longè à portu maris ciuitates ædificandas, ne commerciis ciues nimium se dedant. Nam cùm mercibus & pecuniis cauponando, ciuitas repletur, fiunt dolosi animi, ciues instabiles & infidi in moribus. Sed Aristoteles [f] respondet non ideò commoditatem & communionem maris esse respuendam, cùm bona quæ inde perueniant contemnenda non sint: lege autem caueri possit, quæ sint reiicienda, quíve admitti debeant.

Fatendum certè vix inueniri oratorem, imperatorem aut mercatorem, sine acquirendi cupiditate: tales enim meliores dicuntur, quò sibi plus acquirere possunt, vnde callidi appellari solent, cùm calliditas in acquirendo maximè sita sit [g]. Et maior debet esse cura gubernantium rempublicam, vt res venales iusto pretio veneant: ne permittatur ex arbitrio illis abusus circa commercia, fraudes, consilia, mercium corruptiones, & id genus similia, quæ repurgari debent iã inducta.

8 Fiunt abusus à mercatoribus qui emendandi sunt, & quibus etiam iura satis Romana prospexerunt, & ciuilia cuiusque nationis, & ferè cuiusque regni & ciuitatis vt tantùm opus sit diligentia magistratuum in his conseruandis & exequendis. Omnia autem reipublicæ moderator metietur ex vtilitate, & necessitate, & honestate populi sibi commissi: ex triplici capite, rerum, personarum, & actionum.

Circa res animaduertet, de quibus negotiatio permissa possit esse, sine læsione aut animæ aut corporis, in illis admittet: in reliquis damnabit, & prohibebit. Sicque nundinationes rerum, quæ in commercio hominum & Deo & religioni eius dicatæ sunt, vt rerum spiritualium seu sacramentorum, & illarum [h] in quibus simonia versatur, auersabitur, & rerum sacrarum, religiosarum [i], rerum quæ natura vel ius gentium, aut mores ciuitatis exemerunt à commercio [k], negotiationem in personis liberis [l], lenocinia [m].

Cauere etiam debet, ne ex nostris rebus aliquæ ab barbaros seu hostes nostræ reipublicæ transportentur à mercatoribus, quibus illi iuuari possint contra nos; vt vinum, oleum, aut alia liquamina vel arida, vt loricæ, arcus, sagittæ, enses, gladij, ferrum factum vel infectum, vel alia arma quibus fortiores reddantur [n]. equum item militarem, extra prouinciam suam duci non permittet [o], qualis est prohibitio in regno Siciliæ & Hispaniæ.

Prouidendum interdum reipublicæ, ne quæ ad victum quotidianum necessaria sunt, à mercatoribus emptionibus anticipentur, ne cariora efficiantur. impedienda & eiectio tritici, vini, aliarumque rerum ad victum vel vsum necessarium populi pertinentium, in alienam prouinciam, ne penuria populus laboret, maxime imminente tempore caritatis. Salubre & statutum alicubi, ne post certum tempus, aliunde certæ merces importentur quibus illarum quæ in rep. nostra, vilis posset esse vsus, & reddi possent in eas impensæ factæ inanes.

9 Prohibuerunt Pontifices summi [p] cùm aluminum minæ inuentæ fuissent in Italiá, in quas expensæ multæ factæ essent, de partibus infidelium, ad partes Christianorum deferri, vendi, & mercari alumina. fuitque collegium institutum militum S. Petri, qui curam aluminum haberent, dotatum, confirmatum & ampliatum per Clementem 7. Paulum 3. Pium 4. [q] Renouata & alia constitutio exportandi alumina ad infideles ab eodem Paulo 3. & excommunicati iterum, aggrauati & reaggrauati, addocentes, trãsportantes & vendentes prædicta alumina, interdictis locis, quandiu tales ibidem essent, ipsis factis intestabilibus, infamibus, aliísque pœnis damnatis.

10 Quod pertinet ad vitanda damna, quæ ex personis negotiantium contingere solent. Illud quidem moderator obseruabit, vt nemo quidem à licita negotiatione prohibeatur, & ab illicita iubeat abstinere [r].

Verùm videat qualis mercator in nundinas veniat, ne sit explorator potiùs arcanorum regni aut reipublicæ [s], quàm verus mercator: solent enim sub hac specie mercaturæ multa tentari, quæ præpositus loci nundinarum diligentia sua detegere potest, inquisitione & obseruatione diligenti eorum qui aduenìunt.

Honestum non erit aut conueniens religioni catholicæ, videre clericos maximè in sacris ordinibus constitutos, lucris negotiationum intentos esse, quibus & sacri canones interdixerunt [t]. & proinde secularis reipublicæ rector, aut princeps, si in hac parte viderit negligentes esse in emendando prælatos: illos admonebit; vt suo munere fungantur [v]. cùm clerici aut monachi se negotiis secularibus immiscere non debeant [x]. Quemadmodum nec conuenit nobilioribus negotiatio [y], vt antea dixi.

11 Circa actiones mercatorum, diligenter curandum, ne vsuras illas atroces quas sub prætextu permutationum vel cambiorum extorquent, committant: & si fieri potest ab omnibus aliis abstinerent: sic enim & priuatorum commodis, & reipublicæ, & suæ saluti spirituali, consulerent. Repetendæ constitutiones contra vsurarios contractus, contrahentes & tabelliones.

Cauendum

a Arist. 3. politico c. 3.

b l. vni. negotiatores ne militent. li. 12. C. ti. 35.

c dicta l. vnic. negotiator ne militet, l. nobiliores, 3. de cõmer. & mercatori. lib. 4. C. ti. 63.

d d. l. nobiliores, l. milites qui a republica, de remil. li. 12. C. l. milites e. locati.

e 4 de legib. in principio.

f Aristotel. 7. politico. c. 6.

g Aristot. problematum sectio 18 q. 4.

h iuxta titulos de simonia.

i l. inter stipulantem, §. sacram rem, de verb. oblig. §. nullius, de rerũ diuis. l. 1. C. de rei vend. k l. si in empt. §. omnium. de contra. emp.

l tit. ad legem Fabii de plagiariis. C. & l. 1. de fur.

m tit. de leno. in Nouell.

n l. 1. quæ res exporta. neq. C. l. eodem fere 10, de public. l. vni. de locorũ & itinerũ custodiis. l. 1. C. tit. 45.

o l. 2. quæ res export. neq. c. ad liberandam terram sanctã, 17. de Iudæis, lib. 5. tit. 6.

p l. officium, §. paternus de re militar. P.

q à Iulio & Leone in constitu. 36. in bullario Laertij Cherubini.

r Clemens 7. constitutione 16 incipien. *inuestigatio*. Paulus 3. consti. 1. incipiente *prouidentia*, Pius 4. consti. 46. incip. *circumspecta* in dicto Bullario Cherubini.

s Paul 3. in cõstitu. 48 incip. & si ea quæ in dicto Bullario.

t l. illicitas, 6. t. neq. liceat de offic. præsid. li. 1. P. tit. 18.

u l. mercator. 4. de commer. & merca. li. 4. C. tit. 64.

x cap. negotiatorem, ca. fornicari 88. distinct. ca. 2. canonum 14. q. 4. c. placuit, c. Cyprian. ca. his qui 21. q. 3. per na. d. prohibe. in ca. clericus 91. distinct. c. 2. c. sed nec clerici vel monach. secu. negot. se immisceant.

y D. Paul. 2. ad timo. 2. c. 1. & toto ti. ne cler. vel monach. &c.

Cauendum [a] ne prætextu collegij, aut artificij, negotiatores monopolia committant, quo nihil deterius in commerciis accidere posset.

a iuxta l. cni. de monopol. C.

Pertinebit quoque ad politicam administrationem præpositorum ecclesiasticorum & secularium, prohibere mercatus aut nundinas diebus festiuis [b], orationibus & verbo Dei audiendo consecratis: néve in loco sacro in ecclesia, aut atrio, & cœmeteriis exerceatur [c].

b 1. Esdræ c 6. c.1 de feriis. c. rogationes. de consecra dist 3.
c eiecit Christus ementes & vendentes de templo D. Matth. ca. 21. & Zach. 14. non erit mercator in domo Domini.

12 Sed & non minori cura sunt conseruanda priuilegia mercatorum, quàm fuerint instituta, potissimùm tempore nundinarum, vt possint securè & illis & mercibus tutus esse accessus, commoratio, & recessus [d]. non enim debent decipi sub fide publica, potissimùm cùm commercia sint de iure gentium [e]. Et mercatores temporibus priuilegiatis, sunt sub speciali protectione & fide principum vel rerum publicarum quæ indulgent & constituunt nundinas. Refert & Sigismundus Liber Baro in rebus Moscouitarum, quo tempore legati aut oratores Moscouiam proficiscuntur, omnes vndecunque mercatores, in eorum fidem & protectionem susceptos, in Moscouiam liberè & sine portoriis, ire posse & consueuisse. Sunt immunitates à vectigalibus, iuxta concessionem considerandæ & conseruandæ [f].

d vt in c.2. de treuga & pace.
e l. ex hoc iure, de iusti. & iure.
f de quibus dixinus. lib. 5. syntag. c. 3. & 4. & l. vn. de nundinis, C & in l. 1. & 2. P. tit. P.

13 Iurisdictiones quoque mercatorum, quæ & iure non improbantur, quibus potissimùm sũmariè & de plano inter mercatores & ex bona fide agi debet, sunt conseruandæ & ne vis fiat institutionibus earum omni ex parte prouidendum.

Ita Romæ Paulus III. Pont. Maximus [g], confirmauit consuetudinem ab antiquo seruatam iurisdictionis facultatum dd. consulum mercatorum artis mercaturæ pannorum vrbis Romæ, & eorum statuta: de litibus iudicandis & causis ad eam rem spectantibus, aduersus quascunque personas, seculares tamen, secundum facultatem eis datam à Martino 5. & vt adhiberetur fides libris eorum, vsque ad quantitatem viginti ducatorum aureorum [h], occasione mercaturæ, adhibito iuramento in supplementum probationis: dummodo ipsi libri quos vocat mercantiles, nempe negotiationis & mercatorum, ordine scripti ac confecti & tenti fuerint, (puto esse diaria & calendaria) & cum debitis circunstantiis rationali suspicione carentes, ipsorum mercatorum etiam circunspecta vita & qualitate perpensis auxit [i] autem Pius 4. summam prædictam prædictis qualitatibus ad triginta aureos ducatos.

g in const Pauli 3 ordine 47. inc p. dudum quoque in bullario Cherubini.
h de libris mercatorũ quã do & quomodo fidem faciant vide Decium ad ca. 2. de fide instru. Iason ad l. admon. ndi, de iureiura Bald. in l. tub. de fide instrum. Lanfranc. ad c. quoniam contra ad verb. instrum. prod. i & de pe. Alexan. consil. 186 volu. 2. in practica Iohã de Ferrariis in forma oppositi contra instrum. Oud. Papi ch. 441. incip. pro declar. & Boer. dec. c. 103.
i e in cõst. t Pij 4. in ordin 59. incip. volentes in d. Bullario Cherubini.

De agricolis. CAP. VIII.

PRimum quòd in omni societate & republica desideratur necessarium [k], est habere alimenta: & ideò oportet esse multitudinem agricolarum, qui victum conferant, qui seminent, arent, colligant, conseruent & communicent. Instituit Romulus in sua noua republica vt ciues Romani tantùm artem militarem & rem rusticam tractarent [l]. Plutarchus Numam [m] ait populum Romanum ad agriculturæ, id est, & pacis & honestatis studium traduxisse: vt solertes etiam homines, in ea re præmiis excitarit, ignauos autem ignominiæ metu deterruerit. Et vt Aristoteles etiam dixit [n], optimus populus est ille, qui ex agricolis constat: itaque & popularis status effici datur, vbi multitudo ab agricultura viuit, vel pascuo: negotiosa quidẽ, quia nondũ multum habet, ex quo fit vt rarò concionem agitet. cùm enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus distinentur suis, & aliena non appetunt: dulciusque est illis opus facere, quàm in republica versari, nisi magna sint emolumenta sumpturi. Plerique enim magis lucrum appetunt quàm honorem. Signum huius est quod tyrannides olim pertulerunt, & hodie quoque plerunque tolerant, túncque etiam paucorum potentiam perferunt, modò suam rem agere illis permittatur, neque eripiantur quæ habent. Citò namque diuites quidam eorum efficientur.

k Aristot. 7. c. 8.
l Dion Hal in Plut. in Numa.
n Arist. li 6. politic. c. 4.

2 Et post agricolarum multitudinem optimus est populus, vbi pastores sunt & viuunt ex animalibus. In multis autem hæc pastoritia vita cum agricultura conuenientiam habet: vtrique enim corporibus exercitati, ad bellicas expeditiones vtilissimi sunt [o], ac potentes sub dio consistere. Cæteræ verò multitudines, quasi omnes ex quibus alij status populares constãt, multò quàm hi deteriores sunt: nam opificum quidem, ac forensium, ac mercenariorum vilis est vita, nullúmque virtutis opus eorum quæ tractat multitudo. Et insuper quia huiusmodi genus hominum, circa forum, vrbémque, vt ita dixerim, assiduè hæret, faciliter conciones agitat: at agricolæ quia sparsim habitant per agros, neque in vnum coëunt faciliter, neque similiter indigent huiusmodi congregatione.

o Et Cato in principio de re rustica, ex agricolis & viri fortissimi & milites strenuissimi gignuntur: idem Plinius lib. 18. c. 5.

Rursum alibi Aristoteles [p]: partes domus à qua incipit resp. tradidit esse hominem & possessionem: primùm in victu, secundum naturam verò possessionẽ esse in agricultura quæ iusta est, & ita præcipua. Neque enim ab hominibus nec volentibus vt cauponaria & mercenariæ: nec ab inuitis quærit, quemadmodum bellicæ artes, & est earum rerum quæ sunt secundum naturam. Natura enim omnis educatio est à matre, quare & hominibus è terra. Prodest etiam hæc primùm ad fortitudinem. Non enim quemadmodum viles artes, corpora eneruat, sed talia facit, vt sub dio consistere & tolerare laborem valeant, & aduersus hostes pericula capessere. Soli enim hi res suas extra munitionem habent. Hesiodus [q] dans præcepta commodè viuendi, *Labora*, inquit, *stolide Persa, opera quæ hominibus Deus destinauit:*

p Aristot. l. 1. economi. c. 2.
q Hesiodus in ergis an principio.

Ne quando cum liberis vxoréque animo dolens
Quæras victum per vicinos, hi verò negligant.
Bis enim vel ter forsitan consequeris: Si verò amplius molestes,
Rem quidẽ non facies, tu verò inania multa dices.
Inutilis autem erit verborum copia. Sed te iubeo
Cogitare debitique solutionẽ, famísque euitationẽ,
οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.
Domum primò quidem, mulierem deinceps pro generatione filiorum, & bouem aratorem ad agriculturam & victum.

3 Deus primis parentibus creatis, agricolationis artem mandauit. tulit enim Deus hominem & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et pulsis inde homini continuata ars, sed additus labor, in sudore vultus tui vesceris pane tuo: maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cũctis diebus vitæ tuæ [r]. Et emisit Deus Adam de paradiso vt operaretur terram de qua sumptus est, rursúmque ex duobus filiis eius, Cain fuit agricola, Abel pastor ouium [s].

r Gen. 3. ver. 15.
s Genes. 4. cap. vers. 17. & seq.

Post diluuium princeps viuentum Noë, cœpit rem suam publicam & societatem humanam restituere, & cœpit Noë vir agricola exercere terram, & plantare vineam [t]. Esau vir agricola robustus

t Genes. 9 ca. vers. 1.

a Genes. 25. Vers. 27.
b Genes. 30.

bustus venator [a], frater eius Iacob simplex, pastor ouium [b]. A

c 1. regum. ca. 11. vers. 5.

Saul rex electus, non reliquit agriculturam, quod liquet ex loco quo dicitur, quòd cum nunciatum est hostes adesse, Saul veniebat de agro & sequebatur boues [c].

d Plinius li. 18. ca. 3.

Fuit in summa vtraque vita rustica, agricolæ & pastoritia, communis antiquis Hebræis, & gentibus præcipua, & post bello pacem ademptam veluti portus tranquillitatis, tùm principibus, tū subditis: vt manibus quoque imperatorum ars illa tractaretur [d], siue ob vtilitatem, siue ob voluptatem, animi vel corporis. Sic ab aratro ad dictaturæ principatum vocatus Quintus Cincinnatus, & ea deposita ad illud rediit, quo delectabatur, & viuebat. Sicut & C. Fabricius, C. Marius, Curio Dentatus, Portius Cato, Serranus, & alij, qui depositis publicis curis etiam ad rusticandum venerūt, etiam reges vt Diocletianus, Atalus, Cyrus. B

Et certè fuit hæc vita rustica prior vrbana: quia & posteriùs vrbes ædificatæ sunt. Fuit & vita Rustica antiquitùs innocentissima, & simplex: quanquam posteà & nunc, euaserit fallacissima. cuius rationem vel eam potissimam putarem, quòd experientia didicerint vrbanos illorum simplicitate abusos: & quòd ipsi etiam nimium vrbes frequentantes, dolos & improbos mores plebis vrbanæ facilè didicerint, & eius exemplo vitam deformauerint innocentem, & tandem callidiores euaserint. Nempe etiam quòd bona pars agricolarum hodiernorum, non sua arua sed aliena colant, & moribus seruilibus & mercenariis suam exerceant perfunctoriè, & ad lucrum tantùm, non ad artem. Olim autem quisque suam coleret terram.

5 Cæterùm quanquam hæc ita se habeant, tamen etiānunc eget respub. opera rusticorum & agricultorum, & pastorum, vt quamuis illi sæpe C indigni videantur propter fraudes & malitiam priuilegiis: nihilominus tamen propter necessitatem alimentorum in republica, opera rustica sunt fauorabilia: quæ si impediantur, & caritatem & penuriam annonæ possunt & famem inferre, vt ostendit Liuius [e], caritatem illam annonæ, ex incultis per possessionem plebis in montem sacrum agris, ciuitatem inuasisse.

e Liuius.

f Plato 2. de rep. Call. in l. 2 de nūdinis P.l. 2. vt rusticani ad nullum obsequiū deuocētur c. l. nunquā saltationib. de agricol. & censit. C.
g l. 1. de colō. fundorū patrimonia. li. 11. C.
h Arian. libr. 5. de gest. Alexā. Diodor. Sicul. lib. 2. c. 10.
i, me. 2. de treuga & pace lib. 2. tit. 34.
k Hierem. c. 52 vers. 16.
l c. sācta quippe rusticitas. 2 q. 7 ex d. Hieron. ad Paulinum.
m l. sanctū. 8 de rerum diuis. P.
n Alberic. ad l. velli de defensorib. ciuit. omnia palambabens sancta rusticitas Accurs. ad §. st. in Seruiana de rebo.
o Varro lib. 3. de re rustica.

Fertilis assiduo, si non renouetur aratro.
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.

Quareinterest reipublicæ, si agricolæ ab opere rustico distrahantur [f], cui adhærere debent [g].

Apud Indos inter arma hostiúmque congressus, agricolæ intacti inuiolatíque erant, tanquam communis vtilitatis ministri [h]. Constituit in concilio Lateranensi Alexan. 3. vt rustici euntes & redeuntes, & in agricultura existentes, & animalia quibus arant & semina portant ad D agrum, congrua securitate lætentur [i]. Tempore belli Nabuzardam etiam magister militiæ regis Babylonis, transtulit populum Hebræum cum Rege suo Sedechia subactum in alias regiones: tamen reliquit in propria terra intactos vinitores & agricolas [k].

Dicta sancta rusticitas [l], & duplici de causa, vel quòd sanctum dixerunt antiqui inuiolabile [m], vel quòd quieti sint & patientes, alieni à tumultibus & discordiis quibus vrbani homines agitantur, sint simplices ab irrisione & dolo natura alieni [n].

Terram & antiqui matrem omnium dixerunt, & eius cultores piam vtilémque agere vitā, atque eos solos esse reliquos ex stirpe Saturni reges [o].

Erat antiqua nota censoria, agrum malè coluisse, quòd interesset etiam vtilitatis publicæ, & quòd facile plebs rustica, si non occuperur operi & glebæ, ad seditionem & otium est procliuis.

6 Priuilegia agricolis in gratiam commoditatis vrbis data fuerunt agriculturæ à Pontificibus Maximis Clemente 5. & Pio 5. qui & prohibuit impediri venientes ad vrbem vendendi frumenti causa: punitque illumqui sine præfecti annonæ licentia emit vltra quàm necessarium ei sit pro familia nutrienda, vt carius vendat amissione frumenti, aliáque pecuniaria arbitraria pœna: eximit quoque deferentes in vrbē triticum, à solutione gabellarum seu vectigalium, & concedit ne pro aliorum debitis in repressaliis, molestari agricolæ possint, nec pro propriis, dum colūt terram vel seminant, neve boues aratorij capi possint pro debitis, aut teneātur hypotheca obligati.

7 Hic tamen obseruare oportet mores regionum, & distinguere prisca à nouis, siquidem vita hominum priorum vt erat minùs corrupta, & fuit innocens magis, sic & erat contenta laboribus propriis, & prouentibus quos sibi ex agrorū cultura parabant rusticæ vitæ intenti, sine inuidia & ambitione, possessione & acquisitione naturali [p], cum voluptate honesta coniuncta, contenti. vnde & præponebatur illa vita, tunc mercatorum periculosis & infœlicibus lucris, vsurarum turpibus & infamibus negotiationibus, artificum immundis & interdum spurcissimis quæstibus. Quia & pro se hæc vita, vt ait Aristoteles in œconomico post Catonem, fructifera, & quæ suos cultores diligentes abundè remuneratur: imò & initium existimatur omnium facultarum & diuitiarum agricultura, & proinde locupletes dicuntur, quasi loci, id est agri, pleni [q]: signata & pecunia, vt ait Plinius [r], à Seruio Vullio pecudis imagine, quia in pecud. maxima pars redituū priscorum consisteret: & à Theseo percussa pecunia, bouis figura notata ad excitandos Athenienses ad agriculturam exercendam [s], planè certissimum est [t], ita hi fœlices habiti ab Horatio [v].

p Clemēs 5. 46 di ... ne 4. in cap. ... ad sacr. Pius 5. constitutio 41. incip. Cupientes in bullario Cherubini.

q hanc acquisitionis speciem subministrata mūdo ... tradit Aristot. polit. c. 5.
s Nō. Marcellus de vit. &c. ex Cicer. 2. de rep.
s lib. 33. c. 3.
t hunc & pecuniam fecit dictā bouis figura impressa H. in Publ.
v Horat. E. Epod. Od. 2.

Beatus ille qui procul negotiis
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis.
Solutus omni fœnore, &c.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius [x]. Itaque maiores nostri ex minima tenuissimáque repub. maximam & florentissimam reliquerunt nobis, inquit Cicer [y]. de Romanis: suos enim agros studiosè colebant; non alienos cupidè appetebant. Et paulo pòst, Vita autem hæc nostra, quam tu agrestem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est.

x Cic. 2. offic.
y Cicero pro Sexto Roscio Amerino.

Olim & magistratus in pratis consedebant, quia & rure euocabantur ad consilium, & nobilissimæ familiæ Romanorum nomē rusticæ vitæ in posteros pro honoris titulo transtulerunt: quemadmodum nunc crudelibus ac fastuosis titulis, non tam fœlici tamen auspicio, nobilitari plures se putant: hinc cognomina orta sunt familiarum Romæ Fabiorum, Lentulorum, Pisanorum, à copia talium leguminum, & Taurorum, Vitelliorum, Porciorum, Statilliorum, Bubulcorum, quæ testantur originem agricolarum.

8 Lege Romuli regis Romanorum, duæ tantùm populi partes constitutæ agricolarum & militum. Agricultura enim homines fieri temperantiores

tantiores

fantintes putabat, & cupiditatibus minùs obnoxios[a]. Eadem lege diuiso vniuerso agro in pagos, suum cuique præposuit ruralem magistrum, qui eos curaret, segnes colonos obiurgaret, multa castigaret etiam, & de controuersiis illorum iudicaret. Ferunt Hungaricos populos, initio tres ordines constituisse: sacerdotes, milites, agricolas, & hos seorsum in pagos conuenrúsque diuisos, quos comitatus nūcupatos fuisse & iudicasse tradunt[b]. Nec minùs Hungaris finitimi Turcæ rustici, inter conuicanos suos præsunt iurisdictioni vicissim, à quibus deinceps prouocatur ad iudices appellationum Turcicos, quos vocant Dilesceros[c]. Plato etiam, ligantium controuersias à vicinis & tribulibus dirimi, seu quos litis arbitros partes delegissent, voluit.

a Dionys. Halicarnass. li. 2.

b Rerum Vngaricarum decade 1. lib. 2.

c Postell. li. de repub. Turca.

9 Hæc priscis maximè obtinuerunt temporibus: verùm ætatibus posterioribus, degenerauit probitas rusticorum, & in dies fient peiores: sed nostro potiùs vitio, vt ait Columella, qui rem rusticam nostram pessimo cuique seruorum, veluti carnifici noxæ, quam maiorum nostrorum optimus quisque, optimè tractauit. Nunc certè sunt vt plerunque mancipia, serui, coloni, mercenarij, in exsugendis potiùs quàm colendis aruis intenti: quia ad illos de conseruandis ac emendandis illis non pertinet, & facilè dominos fallunt. variæ inter illos fraudes in heros, seu dominos proprietatis, ad intercipiendas pensiones: in vicinos, ad terminos submnuendos, & in emptores rerum suarum promercalium[d]. Tantúmque vafrities eorum creuit, vt stulta superbia intumescant, & agresti modo, & Deum & homines contemnant, vt rusticitatis appellatione, plerunque superbia significetur, & perfidia[e]. ita & definitur, iuxta mores istos rusticitas ab Stobæo[f], inepta & deformis tarditas[g], vt appareat nunc agricultores non mereri, neque laudem, neque honorem, sed inter vilia mancipia esse numerandos[h].

d De quibus fraudibus Antoninus Florétinus episcopus in 3. parte summarum, ti. 8. c. 13.

e vt apud Pelagiū ad Narses ca. d. li. gatibus 3. q. 5.

f apud Gregor. Magnum li. 3. epist. 26. ad Ianuarium

g Stobæus, sermone 4. ex Theophrasto.

h ex l. 1. & toto titulo de agricol. & censit. lib. 11. C.

10 Et proinde liquet esse secludendos[i] ab administratione, & officiis reipublicæ, ipsos agricolas, aut vinitores & pastores, nec promouendos ad consulatum locorum, vel ad Iustitiæ præposituram; hinc enim putrescunt & transeunt in corruptelam leges bonæ, boníve mores. Siquidem nihil sunt sentientes & addicti ignorantiæ, iniqua pro æquis, iniusta pro iustis decernūt, probos non sibi similes oderunt, ad expilationem & prædationem litigantium facilè desiliunt: cúmque nihil certi quod statuere debeant, habere possunt, comperendinationibus iudicia differunt, & tandem patrimonia contendentium obliguriunt.

i Rebuff. ad d. l. 1. de agricol. potissimum si alij sint qui hoc munere fungi possint.

Malum hoc frequens est in Germania, & Lotharingia, vbi maiores iudices & escheuini siue consiliarij, sunt vt plerunque analphabeti, rustici, ignorantes, ex arbitrio iudicantes, compotationibus litigantium patrimonia deuorantes, omnia sibi licere quæ sibi videntur arbitrantes, confusè omnia sine lege, sine certa consuetudine, sine ordine & stilo, aut vlla scriptura trāsigentes, mutantes, alterantes, & sordidantes. Fuit aliquando in quibusdam ciuitatibus in memoriam bonorum agricolarum, mos eligendi consulem rusticum cum aliis non rusticis & vrbanis, quòd plerunq; maior pars alicuius ciuitatis ex rusticis ibi habitantibus constaret, & ita tanquam eius artis peritus requireretur necessarius ob frequentes similium agricolarum controuersias. verùm nunc cum plebs vrbana ferè omnem rusticam, in agros & villas expulit, hic cōsul videtur inutilis, aut certe tanquam colossus mutus, qui & aliorum non rusticorum sententiis applaudere & consentire cogitur, vel quia nihil quod probi dicere possit habet, solet annuere omnibus, sed & temperatum hoc ius est, vt qui ex pagis sunt rustici, non possint decurionatum gerere in ciuitate in qua non habitant, quamuis eius iurisdictionis sint, vt Senatusconsulto Burdegalensis curiæ prouincialium 7. idus Septemb. 1536. vt refert Boerius decis. 272. quod & sustinetur per §. 1. & ibi per Angel. de defensorib. ciuita. in Nouellis. cui morbo obuiandum esset à principibus, & dominis territoriorum Iuridicis, vt non iurisdictionem talibus viris in posterum committerent. Sed exemplo dominorum Iurisdictionalium Gallicorum, haberent litteratos Iudices, saltem baccalaureos in iure ciuili, qui iustum ab iniusto distinguere possent, & subditos certiùs & cum ordine iudicare possent.

11 In locis certè vbi ferè omnes rustici sunt, & qui suis manibus aut sua cura & solicitudine, culturæ agrorum intenti sunt, & sub certis moribus sæpè expulsa nobilitate degunt, tolerabile imò & necessarium visum est, & videtur ex melioribus inter se magistratus & iudices deligere: vt in Germania, qui ruri pagatim villatimque habitant sibi eligunt duos aut quatuor viros, magistros dictos aut maiores, Sculteris etiam seu præfectis pagorum rempublicam administrantibus. Sunt Heluetiorum pagi, sub forma politiæ democraticæ vt plurimum erecti, sicuti & in Pannononia rustici sibi creare consueuerunt præfectos quos præpositos pagi dicunt, vt alij comites. Sed & illi & similes in institutione rerum publicarū fuerunt veri agricolæ & rerum suarū, non mercenarij & coloni istius temporis neq; ab initio copia fuit aliorum hominum eruditorum vt nunc, neq; quoque negotia contingebāt ita fraudulenter inuoluta vt nunc inter rusticos, quæ egent acutiori ingenio quàm possit in malitiā aut stultitiā rusticorum cadere: vt putem mutatis moribus mutari oportere leges[k], sicuti loco magistrorū pagorum ruralium constitutorum a Romulo, cæperit postea esse qui de iure prædiatorio seu prædiorum consulerentur. Quales Appuleius Ciceronis[l], & Furius & Cascellius[m], & loco præpositorum aliorum, nunc principes, domini, vassalli dominorum, & iudices eorum. Sicuti in Thracia habiti agricolæ[n] contemptissimi vulgo, agrestes, & omnium munerum ciuilium incapaces. & apud Gallos tempore etiam Iulij Cæsaris[o], ex eo, tempore quo multi patres familias, falce & aratro relictis, irrepserant iam olim intra mœnia, vicariis operis contenti villicorum & colonorum infimæ seruilísq; conditionis.

k ea erit aut lex 4. dist.

l Cicero 12 ad Atticum.

m Valerius Max. 8 c. 12.

n Herod. lib. 5.

o Iul. Cæs. lib. 6. de bel. Gall.

Eodem modo Aristoteles[p], qui alicubi laudat agricolas, vt præcipuos & necessarios reipublicæ, tamen alibi mercenarios interpretatur aratores & opifices, quos, cùm in sordidis artibus versentur, à sacerdotio, aliísque vrbicis honoribus monet esse arcendos. Quod firmarunt legibus Cæsares[q], maximè cùm de magistratu agitur vrbico, qui ab initio etiam in Attica Repub. & Romanorum tantùm patritiis concessum est, donec secessionibus plebs repugnans, sibi quoque quosdam deferri obtinuit, quos tamen sublata Democraria amisit, quia non sit rerum iudicia & officia publica committere illis de quibus Homerus ait[r], Νήπιοι ἀγροιῶται, ἐφημέρια φρονέοντες. agrestes stolidi, tantùmque diurna scientes. Non erit tamen absurdum rusticas agrarias contentiones illis qui periti sunt, committere[s],

p lib. 7. Polit. c. 9.

q Arca. & Honor. in l. eorgi. narios, & Leonis, de agricol. & censi.

r Hom. Od. φ.

s vt in l. de modo finium regundorum P. si irruptione eo. tit.

vt mercatorum causæ committuntur mercatoribus, vt dicemus inferiùs. A

De artificibus in republica necessariis.

CAP. IX.

PROXIMA necessitate quæ societatem humanam exigit, est in rebus quæ artificium vel industriam desiderant, corporibúsque laborem, & opus, vt enim scientiis & disciplinis instruitur & formatur animus, & ad mores vitæque puritatem deducitur & conseruatur, & veluti virtutibus alitur: sic corpus opere extrinsecus iuuatur & sustinetur, in vita politica vt sit, & conuenientia accipiat suo tempore: in hoc etiam ingenio opus fuit & arte, & disciplina, & præceptis, nulla enim est ars quæ non constet scientia [a], cùm ars nihil aliud sit [b], quàm præceptionum exercitarum comprehensio, ad vnum exitum vitæ vtilem pertinentium.

a Lactant. lib. 3. diuin. insti. c. 5.
b Lucian. in parasitic. hanc definitionem adscribit, Cicero ex Diomedes.

B

2 Dixerunt Aristoteles, & Plato [c], artifices esse partes ciuitatis, & sine illis stare non posse [d], verùm non eadem omnibus artificia: quemadmodum non omnibus ingenium aut vacatio, vel exercitium contingit, suntque particularia omnibus ciuitatibus quædam singularia artificia, vt diuersæ propensiones & vtilitates, quarum commodis & delectatione detinentur. Fieri autem nunquam profectò potest, ait Demosthenes [e], vt paruis & vilibus rebus occupati, sublimes & generosos spiritus concipiant: quemadmodum vicissim natura non fert, vt præclaris & splendidis negotiis dediti, animos pusillos habeant & abiectos: qualiacunque studia hominum fuerint, talibus etiam animis eos esse necesse est.

c Aristotel 7. politic. c. 8.
d Plato lib. 2 de republic.
e Orat. de rep. ordinanda.

Plato lib. 1. de repub. iustitiam requirit in ciuitate, vt conseruet concordiam, ius suum cuique tribuat. In 2. constituit originem & causam ciuitatis, indigentiam mutuam, dehinc materiam, res artésque necessarias. Et 3. formam victus, & legitimam gubernationem, sobriam vitam laudat, luxuriosam & delicatam vituperat vt pluribus indigentem, insanam, ob quam nascantur bella. & proinde opus ibi ait esse militibus & disciplina militari, & custodia patriæ, de qua ibi agit. C

Considerat Aristoteles [f] plura, sine quibus ciuitas stare non potest, & primùm ponit alimenta, dehinc artes: multis enim instrumentis indiget vita.

f Arist. e. lib. 7 politi. c. 8.

3 Veruntamen quo gradu honoris, aut non ciuis sint hi qui artificiis vacant, sine distinctione non respondetur. Sicuti enim qui vnius ministerio addicti sunt, serui dicuntur: sic & qui publicè inseruiunt vt artifices, & agricolæ, viles ac sordidi habentur, habita tamen ratione rerum publicarum in quibus locantur. Cùm enim plures sint rerum publicarum species, plures quoque species ciuium sint necesse est, ac maximè eorum ciuium, qui subsunt. D Itaque in quadam republica, opifices & sordidi, ciues erunt: in quibusdam verò impossibile est vt ciues sint; putà in optimatum gubernatione, si qua illa est, in qua secundum virtutem dantur honores, & secundum dignitatem. Neque enim virtutem exercere potest qui vilibus occupatus est opificiis, in paucorum quoque gubernatione, tenues homines ad rempublicam non recipiuntur: ex magno enim censu ad rempublicam peruenitur. Artifices tamen ad hanc speciem peruenire possunt, etsi sordidi sint, quoniam plerunque diuitiis abundant.

Quomodocunque habeantur seu recipiantur tanquam ciues, aut tanquam incolæ solùm aut habitatores rectissimè dicemus necessarios societati politicæ, & ideò defendendos & admittendos. Sic enim laudando artes mechanicas Cassiodorus [g] dicebat, artem esse decus vrbium. Et M. Tullius Cicero, *Quid numerem*, inquit [h], *artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim ægris subueniret, quæ esset oblectatio valentium? quis victus aut cultus corporis nisi tam multa nobis artes ministrarent.* Laudat Salomon, seu Ecclesiasticus, artifices, agricolas, fabros, figulos, architectos vt necessarios, quamuis illis sedem iudicij & sapientiæ deneget, sic enim ait [i], *Omnes hi* (scilicet artifices prædicti) *in manibus suis sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est. Sine his omnibus non ædificatur ciuitas, & non inhabitabunt nec inambulabunt, & in ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neque palam facient disciplinam & iudicium. Et in parabolis non inuenientur, sed creaturam æui confirmabunt: Et deprecatio illorum in operatione artis accommodantes animam suam, & conquirentes in lege altissimi.*

g Cassiodorus lib. 1. varia.
h Cicero 2. officio.
i ecclesiastici ca 38. vers. 25 & sequẽtibus.

4 Fuerunt respublicæ & ciuitates, quæ artificia seu artes manuales contempserunt aliquando, verùm cum maxima sui iactura: tum quia vti peregrinis in his coacti sunt, qui pecunias exhauserunt ciuium, tùm etiam, quòd ipsi ea occasione opes suas non auxerint. Romanis ciuibus interdum non licuit artes sellularias [k], & quas vocant manuarias exercere. Apud Thespienses, turpe etiam erat, artem discere, vel agriculturæ operam dare, quam ob causam pleríque in paupertate degebant, & Thebanis, qui parci erant, multa debebant, vt refert Heraclides [l], coactíque sunt multa incommoda pati, non minùs quàm populus Israel cùm Philistini cauerunt, ne faber ferrarius esset in terra Israël, ne fortè sibi facerēt Hebræi gladium, aut lanceam: vnde cum maximo labore cogebantur descēdere ad Philisteos [m], qui erant ex Israel vt acuerent vomerem suum, ligonem, securim, tridentem & sarcolum, & inermes inuenti sunt cùm esset pugnandum.

k Diony. Halicar lib. 2.
l Heraclides in rebuspublicis, & in Thespiensium Respub.
m 1. regum c. 13. vers. 19.

Deus contra in sua republica, etiam singulari priuilegio instruxit ad ornandam suam arcam & tabernaculum artifices Beseleel & Oolias, locutúsque est ad Moysem dicens [n], *Ecce vocaui ex nomine Beseleel filium Vri, filij Hur de tribu Iuda, & impleui illum spiritu Dei, sapientia & intelligentia & scientia in omni opere, ad excogitandum quicquid fabrefieri potest ex auro, argento & ære, marmore & gemmis & diuersitate lignorum, dedique ei socium Ooliab filium Achisamech, de tribu Dan, & in corde omnis eruditi posui sapientiam vt faciant cuncta quæ præcepi tibi, tabernaculum fœderis & arcam testimonij: & propitiatorium quod supra eam est, & cuncta vasa tabernaculi &c.* Cùm primùm cœperunt multiplicari homines inter nepotes Adæ cœperunt statim artes mechanicæ [o] vt pote conuenientes & vitæ & labori, cui addicti sunt homines, ob peccatum primi parentis, cùm dictum est [p], *in sudore vultus tui, vesceris pane tuo.* Christus sub patre nutritio Ioseph fabro voluit esse [q]. D. Paulus propriis manibus operabatur etiam in lege peritus [r], & alios, operari debere admonuit [s]: æquiparantur vt necessariæ in vtroque casu expensæ, factæ in alimenta, & in artificium discendum [t]. Et Solon qui legem de alendis liberis, apud Diogenem Laertium, parentibus tulit, expressit, vt filij quos parentes artem nō docuerint, eos alere non teneantur.

n Exod. 31.
o Genes. c. 4.
p Genes. 3. vers. 19.
q vnde dictus & præsumptus filius fabri, D. Matthæi c. 13. vers. 55.
r Actorũ c. 18.
s epist. 2. ad Thessal c. 4.
t ab Alexan. 1. opera in l. c. de infantib. expos. lib. 8 C. tit. 52.

5 Aliæ nationes & artes habent, sed quasdam magis cæteris pretiosiores: vt apud Vtopienses,

vna

A vna omnium communis est ars agricultura: extra quam, vnusquisque propriam eligit, prout ad illam est habilis [a]. Indis probati artifices maximè, & ideò siquis artifici manum, aut oculum ademerit, ei capitale est [b]: prout verò vnaquæque ciuitas indiget arte, illam magis etiam excolit & amplectitur. Omnes autem debet vt vtiles & necessarias curare, quia singularum certi fines sunt necessarij toti vniuersitati, etsi sint aliqui ex illa qui non indigeant: quemadmodum etiam omnia sacramenta in perfectione corporis ecclesiæ necessaria sunt, quamuis omnes cum illis non participent, nec omnibus singulis necessaria quædam sint ad salutem, vt ordinis & matrimonij hominis quæ tamen in ecclesia necessaria sunt, sed non singulis: quia quanquam aliqui nõ sint in ordinibus ecclesiasticis, aut quamois non sint matrimonio iuncti, non ideò minus, nisi aliud prohibeat, saluabuntur.

a Thomas Morus lib 2. Vtopiæ.
b Strabo lib. 15. geograph.

B Sic in republica, omnes fere artes sunt necessariæ, sed nõ singulis omnes: quia fines diuersi ad vnum publicum bonum potiùs, quàm ad singulorũ pertinent. Sic agricultura habet finem pabulum hominis: ars textoria, nostrũ amictum: architectoria nauem, sic alia artificia propria opera: quæ adhuc neque per se exerceri possunt, nisi ope aliarum artium, sicque necessitatem mutuo officij sui colligant, vt sine illis esse societas hominis vix aut ars vlla finem suam assequi possit. Sumamus exẽplum quod placuit Diuo Chrysostomo [c], de agricultura. Hæc nisi faber ferrarius vomerem, falcẽ, ligonem, securim, aliaq; pleraque illi mutuetur: nisi faber lignarius ipsi aratrum fabricet, & iugum præparet, & vehiculum illi ad terendas constituat spicas, nisi à coriariorum artificibus corrigiã sumat, nisi ædificator aliquis arantibus tauris, tabulum, & colentibus agrum tuguriũ, struat. Nisi deniq; pistoris

c D. Chrysost. tomo 2. homilia 53. in Mathæũ ex c. 25. Mathæi.

C artificium tandem accedat, vniuersa agricultura euanuit. Non aliter etiam textoria ars, multas ad auxilium sui artes conuocat, quæ si opitulatæ non fuerint, remanet inutilis. & ita reliquarum artium altera quælibet, aliarum artium ope indiget.

Magistratus hic erit solicitudo, vt opera & artificia sint sine dolo, sine fuco, sine fraude perfecta, solida, iuxta artis cuiusque leges. ideóque curabit & esse præfectos singulis artificiis quibus imponatur onus speculandi, vt secundum bonam fidem fiãt opera. Cauendũ autẽ ne sint monopolia, non sint ergolabi, vt monent iura ciuilia [d], ne prætextu societatum artificij fiant eadem monopolia, factiones, aut coniurationes noxiæ reipublicæ.

d l vnia de monopol.

De distinctione dignitatum in honore & ordine necessaria in omni republica seu populo.

CAP. X.

D AD conseruandos status, & personarum in republica amicitiam, non minima erit adhibenda solicitudo in euitanda confusione, quæ leui ex causa obrepere in multitudine solet, nisi ordine disponatur debito, vt quisque quæ sibi conueniant & debeantur agnoscat, & alieno non se immisceat ministerio, cedat sponte cui cedendum erit, & pertinaciter indebitum sibi honorem non vsurpet. Ordo, est congrua aliquorum proportio, secundum prius & posterius, vel ratione, vel actu [e]. Sunt ordines insuper cælesti hierarchia angelorum & cælitum, alij aliis altiores & inferiores dignitate, gradu, officio & ministerio.

e Aristotel. 8. physicor. text. 14 Philo Iudæus; de mundi opificio.

Sunt in hac magna cælorum & astrorum atque elementorum machina & orbe, ordinationes & ordines rerum, ne concursu & inordinatione pulchritudinem & sapientiam operis confundant. Et aliis debet esse, inter homines in republica ordo, qui suo concentu & mutua colligatione gradatim inuicem sibi cedant, & deferant prioribus & dignioribus.

2 Fit autem ista ordinatio, natura, lege, voluntate: natura, præponitur qui excellit in aliquibus, aliis in quibus illis præstantior & vtilis. Est ordo naturalis, vt dignior sit sexus masculorum feminino [f], vxores seruiant viris, filij parentibus [g], sponte quidam alij aliis cedunt, interdum inferioribus ex ciuilitate vel humilitate, & minoribus se subiiciunt, & seruare satagunt illud qood discipulis commendauit Christus. Si quis in vobis maior sit, fiat tanquam minimus [h].

f l 1. de senato. lib P
g ca. est ordo, 11 q 3.
h D Marci c. 9 vers. 35

Lege quoque diuina vel humana gradus constituuntur dignitatis & subiectionis, victores leges imponunt victis: principes subditis. Solent autem dignitates ab eo positæ tãtùm & tãdiu excellere, quãtùm ipse constituerit, & prout iusserit ita seruãdæ: cùm sacrilegij instar habeatur indignum reputare, quem princeps dignum existimauerit [i].

i l. 3. de crimine sacrileg. lib. 9 C. tit. 29 l 5. de diuers. rescrip. C. Cassio. lib variarum epist. 43. & lib. 4. epistola 3. rex honoratior & quẽ vult honorari honorat vt suæ gratiæ participem Dani. c. 2. vers. 48. Ester c. 6 vers. 8. Genes. 41. vers. 41.

Sicut enim in manu calculatoris summam facit qualem vult, calculus locatus, sic princeps ex populo, quem vult ad honorem erigit vel deprimit. Ex ignobilibus nobiles facit, ex nobilibus plebeios: & tanquam leges dans de aliis, distinguit quæ voluerit seruari, & in moneta quanti æstimanda sit suo arbitrio disponit, sic potest & debet ad faciliorem gubernationem reipublicæ, & ad quietem popularem continendam, qui priores quóue digniores & honorabiliores habeantur constituere.

Alioquin enim si quemque ex arbitrio viuere permittat & agere, tanta est naturalis cuiusque de se præsumptio & philautia, vt præstantiori se æquare & præferre audeat, cuiuscunque sit artificij vel professionis. Siquidem, nemo est qui artem aliquam eligendo, quam sectetur, eam plus cæteris etiam dignioribus non diligat, & proinde aliis eam, & seipsum eius artificem non præferat.

3 Egemus autem ordine distincto in multis, sed potissimùm in publicis negotiis, in deferendis honoribus [k], in disponeodis cœtibus publicis imò & priuatis, in dicenda sententia, & prælatione. Ecclesiastica disciplina in hoc constans extitit, in qoa à clericatu vsque ad summum pontificatum, ordines dispositi sunt & sine controuersia obseruati, vt qoi in inferioribus sont, semper maioribus cedant [l]. Et inter eiusdem ordinis ordinatos ipse prior & maior habetur, qui priùs fuerit ordinatus [m], & cæteris paribus qui prior est tempore dicitur prior ære [n].

k l. vt gradatim, de mune. & hon. P l. dignitatum ordo seruetur, li. 12. C. tit. 8.
l ca. à subdiacono, 95 distin. ca cleros, 21. distinct. & tota d.
m c. 1 de maiori & obedient. li. 1. ti 33. ca episcoporum, etiam, 74. distinct. c. fin. 75. d st. vide Chassaneũ li. Catalog. gloriæ mũdi parte 12. cõsid 99
n c. qui prior, 54. de regul. iur. sext. c. si pro te, c. tibi qui gratiã, de rescrip in sex. l. 1. & l. potior, qui potior in pigno. hab. P. cum sint.

4 Iurisconsulti, & principes, constituerunt alium ordinem inter laicos & subditos. vel ex lege vel ex dignitate, vt Vlpianus respondit his verbis [o], *Decuriones in albo seu matricula, ita scriptos esse oportet vt lege municipali præcipitur; sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandæ vt scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est, putà quia duumuiratum gesserunt, si hic honor præcellat: & inter duumuiros antiquissimus quisque prior is: deinde hi qui secundo post duumuiratum honore in republica functi sunt. Post eos qui tertio & deinceps: mox hi qui nullo honore functi sunt prout quisq; eorum in ordinem venit. In sententiis quoque dicendis idem ordo obseruandus est, quem in albo scribendo diximus.* Verùm in [p] albo decurionum in municipio, nomina antè scribi oportet eorum, qui digni-

o Vlpia. in l. 1. de albo scribẽdo, l. 50. P. ti. 3.
p Vlp. in l. f. eo ti.

Sunt certa quidem negotia, quæ literarum imperitis, tameo in quæstionibus occurrētibus exercitatis, committi debent, & ab illis iudicari possunt, quemadmodum à Iustiniano [a] concessa est etiam militaribus hominibus, iudicandi facultas. Quid enim obstaculi est, homioes qui alicuius rei peritiam habent, de ea re iudicare? Cùm sciamus & militares magistratus, & omnes tales homines per vsum quotidiaoum iam esse approbatos, vt & audiant lites, & eas dirimant, & pro suis & legis scientia huiusmodi altercationibus legem imponant.

Neque etiam prohibitū est habere iudices imperitos iuris, vt puta decuriones, nobiles, dominos, iurisdictionales potestates [b], sicut & in Gallia quoque mulieres iudicare possunt, ratione feudi. Sed nō rectè iudicabunt, nisi peritos quoque pro assessoribus habeant [c].

Ideò in Gallia rectè prospectum est reipublicæ per regiam potestatem, vt domini iurisdictionales iudices habeant peritos, saltem licentiatos aut bacchalaoreos in iure ciuili vel pontificio. Imminet eoim reipublicæ ex ignorantia potestatem habentium iudicandi, maximum periculum, & pariter illis ipsis qui eam temerè exercent, nisi in consilium peritos adhibeant, non aliter quàm gladius cui potestas comparatur, in perniciem eius qui vti eo nescit commodè, & in perniciem aliorum coouertitur: consulent etiam subditis principes, & expensis litium eorum, si tales præponant qui etiam per se nouerint iura reddere. Et illud ipsum considerandum fuisse io reformatione reipub. per Iustinianum docet eius nouella constitutio. 82. de iudicibus in principio, *Nos igitur,* inquit, *ab initio videntes omnino confusum iudicum Schema, existimauimus hac lege oportere determinare quæ decentem ordinem imponant causæ. non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maximè legum inconditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. Nostris enim administratoribus adsunt modis omnibus assessores: & ea quæ legum sunt explicantes, & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis quos apud nos habent, meritò iudiciorum complent partes per suorum præsentiam assessorum. Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis ministrantes nisi potuerint per se nosse quod iustum est, sed aliunde emendicare iudicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit reipublicæ, non eis qui ex se quod agendum sit sciant, lites tradere, sed sine re eos quærere alios, à quibus liceat discere, quæ ipsos in iudicando eloqui decet?*

12 In reddenda iustitia, abusus versatur emendandus, qoia quotidianus, dum dilationibus & actis inutilibus prolongatur definitio litis, vt sæpiùs fuerit satius re caruisse, quàm victoriam de iudicio reportasse, plus enim impensum inuenitur in lite persequenda, quàm principale negotium sit. Procedit autem hoc malum vel à copia & contrarietate legum: vel ab auaritia iudicum, qui multiplicatis sessionibus sibi augent sportulas: vel malitia fugientiū reorum & rabularum famelicorū. Prospici porrò poterit huic morbo reipublicæ, si leges rescindātur superfluæ electis illis quæ ex vsu esse voluerit princeps aut respublica, multitudo enim confundit iudicum ingenia, & maximè ob scoritas illarum, ad quam explanandam intruduntur doctorum scribentium variæ opiniones, & cumulantur non ponderantur sententiæ. Auaritiæ verò & cupiditati iudicū, multis, & taxatione stilo imposita, obuiam iri potest, pœnisq;

legitimis à iure impositis. Aduersum autem fugientium moras illicitas, expensarū insumpearum damnationes, sine vlla exceptiooe personarum, à similibus vexationibus & hos temerarios litigantes, & similes deterrere poterunt [d]. In quo emendandus est fori stilus sicubi contrarius sit, non fieri condemnationem ad expensas: vnde diuites, pauperes litibus vexant impunè, & qui iustam causam fouit in damno est, etsi rem petitam consequatur.

13 Patiuntur & malum democratiæ à magistratibus & consultoribus, qood paulatim populi imminuit robur, & parat viam ad Aristocratiam quando magistratus nimiùm indulgeot popularibus, violant leges, dummodo suam rem agant, sicqoe sæpè ex mendicis fiunt diuites, ex obscuris clari, nonnulli priuatas ædes publicis substructionibus splēdidiores comparārunt: & quantò respublica plus detrimenti cœpit, tantò res ipsorum factæ sunt ampliores. Et primùm qoidem populus cùm ipse militare auderet, dominus erat magistratuum, & bona omnia in sua potestate habebat: & benè secum agi potabant cæteri omnes, si à populo & magistratibus, & hooorem, & beneficium aliquod consequerentur. Nunc contrà, bona omnia in potestate sunt magistratuum, & per hos geruntur omnia: populus iacet eneruatus & spoliatus pecooia, & sic in vrbem eum tanquam carcerem includunt, & ad multa alliciunt & cicurant, vt ad nutum paratos habeant, quod latiùs percurrit Demosthenes in 3. Olynthiaca.

14 Remediū huic licentiæ magistratuum obiici poterit in Democratia, & pariter in optimè alia quacunque instituta republica, quod refert idem Demosthenes oratiooe 2. contra Aristogironem statim in priocipio. Sunt, inquit, à vobis repellendi (ô Athenienses) & coercendi cùm omnes legum violatores, tùm verò in primis ij qui magistratu funguntur & in repub. versantur, per hos enim & maximas respublica clades accipit, si mali sint: & vicissim iuuatur plurimùm, si boni viri sint, & legum studiosi. Quòd si rempublicam capescentibus semel permiseris violare leges, & recepta iura despicere: necesse erit vniuersos qui in ciuitate degunt, improbitatis eorum pœnas sustinere. Vt enim delictorum quæ in nauibus committuntur ioter nauigandum, siquis nautarum deliquerit, paruum est damnum: sin gubernator deceptus fuerit, aut aberraoerit, communi calamitate vectores omnes inuoluit: sic plebeiorum peccata, non in populi, sed in ipsorum damnum cedunt: sed magistratuum & rempublicam gubernantium peccata, ad nos vniuersos pertinent. Quapropter Soloo plebeiis tarda, magistratibus & gubernatoribus [e] velocia supplicia constituit: quòd existimabat de illis quouis tempore sumi posse pœnas: hos moram vltionis non admittere, Oppressa enim libertate, qui pœnas repetat fore neminem. Quondam ita corruptum statum reipucæ & magistratuum palam in democratia reprehendere licuit, vt ex Olynthiaca 3. & aliis orationibus eiusdem Demosthenis liquet: Nunc vel mussitare quicquam crimen maiestatis habetur: quàm benè viderint qui habent tales respublicas, & cauebunt ne inde insurgat Aristocratia. In monarchia certè non debet pati princeps quidem maledici magistratibus: at delationes & accusationes quæ paratas habent vel habete possunt improbitatis & concussionum & oppressionum eorum probationes non modò non audire, sed diligenter inquirere & punire debet; ne prætextu

a in l. certi iuris. 17 de iudiciis, li. 3. C. ti. 1.

b vt notāt doctores ad l. certi præcipuè Iason, & per glossam in l. final. & per doctores ibidem, de sententiis ex periculo recitan. C Zartho. ad principiū nouellæ iudicib. c vt in l. 1. c. de assessorib. li. 1. C. tit. 51. & toto titulo ꝺe ꝺ P.

d iuxta l. properandum 13. §. fine antē ꝺ tertia parte de iudic. C lib. 3. tit. 1. l. 4. de fructib. & lit. expens. C & l. 72. §. 2. de lega. 2. P.

e τοῖς ἄρχαις ἢ τοῖς δημαγωγοῖς.

prætextu authoritatis eius populus, qui & tanquam filius curæ esse debet, indignè conculcetur: eáque etiam de re legibus Romanis & principum aliorum sanctissimè constitutum est, & ex illis sæpe animaduersum ab illis qui florentem rempublicam habuisse referuntur.

15 Sed inquiramus latius de pœnis offendentium magistratus; & num aliunde illi impunè omnino ferant, qui magistratus sibi commissi potestate abutuntur. Et proculdubio, pœna in delictis augetur, quemadmodum & delictum crescat ex qualitate personæ læsæ vel iniuria affectæ; Et aliter ex eodem etiam delicto, punitur, qui in magistratum; aliter qui in priuatum, deliquit[a]. Inter præpositos à principibus vel à republica, magistratus sunt; missi ad vndictam malefactorum, laudem verò bonorum[b], vt & ministri Dei, principes sunt; & qui gladium habent & potestatem quæ à Deo est & ex eius ordinatione[c]. B Qui verò manus intulit præposito, capite puniendus est iure scripto[d].

a l. aut facta, 16. §. persona, de pœn. in P.
b 1. Petri c. 2. vers. 14. Exodi c. 18.
c ad Roma. c. 13. c. omnis anima. de censibus Sep. ca. 6.
d l. omne delictum. 6. §. 1. de re militari lib. 49. P. tit. 16.

Felinus etiam existimauit[e] dantem alapam magistratui, prætori puta, morte puniendũ, quòd iniuria publico fauori videatur irrogata, aut principi: & proinde vt fraus publica, seuerius erit vendicanda. Quod & docet Demosthenes, cùm accusat ad Populum Midiam prædiuitem Atheniensem[f], qui eum pulsasset alapa: quando ludi Dionysiaci agerentur, quorum erat cum aliis quibusdam curator designatus: atque docet, quomodo à Bœoto quodam. Euæon Laodomantis frater, fuerit iure declaratus obtruncatus & cæsus, ob vnicum colapbum illi in conuentu publico inflictum. Crescit iniuria & atrocior fit ratione loci publici, & si coram magistratu in tribunali fiat[g], multo magis si ipsi magistratui inferatur: imo solum conuicium magistratui factum, infamiam facienti irrogat[h].

e Felin. ad c. ex literis, num. 19 de constitut.
f Demost. oratione κατὰ Μειδίου, contra Midiam.
g Quinti lib. 6. institution. ca. 1. l. prætor edixit 3. §. atrocem de iniur. & §. atrox de iniur. apud Iustin.
h L. Iudici ab appellationibus 42 de iniur. 20.

16 Ratio prior, quòd magistratus dicantur & sint, quandiu magistratum gerunt, personæ publicæ: deposito verò magistratu, priuatæ[i].

i L. eis qui iudicare iubet. 33. §. 1. de iurisd. omnium iudi. 20.

17 Alia, quia in quolibet magistratu, repræsentatur seu refertur potestas & authoritas principis, vel reipublicæ, à quibus pendent: & loco principum qui iustitiæ sunt administri, ius dicunt[k], neque ita quippiam habent proprij sed mandantis[l]: quò pertinet exemplum notabile creationis iudicum & tribunorum sapientium pro iuuando Moyse in cura populi, Numerorum cxi, dum Deus accepit de Spiritu Moysis principis, & distribuit cooiudicibus electis: officium regum est proprium, facere iudicium & iustitiam; & liberare de manu calumniatorum vi oppressos; peregrino pupilloque; & viduæ qui facilius opprimuntur a potentibus, auxilium præbere[m]. D

k l. 1. §. 1. & §. quod ad magistratus de off. eius cui mand.
l in l 3. de offi. eius cui mand. est iurisd.
m D. Hierony. ad c. 22. Hieremiæ in ca 23. regum offic. c. 4. 5. facit c. 8. lib. 3. regum

Sed maximè qui pro consilio assident principi, pars corporis eius esse dicuntur; & pars corporis reipublicæ[n]. Ideo Iulianus imperator, *Ius senatorum, & authoritatem eius ordinis*, inquit[o], *in quo nos ipsos numeramimus, necesse est ab omni iniuria defendere*. Quare & maiestatis rei sunt; qui necauerint huiusmodi senatores[p]. Quemadmodum tempore reipublicæ Romanæ, tenebatur lege Iulia Maiestatis, is cuius opera, consilio, dolo malo, consilium initum fuisset, quò quis magistratus populi Romani, quive imperium potestatémve haberet, occideretur[q].

n L. quisquis ad legem. Iul. maiestat. l. 9. C. t. 8.
o in l. 1. in senatores. § 4. de dignitat. l. 12. C. tit.
p dicta l. quisquis.
q l. 1. ad Leg. Iul. de maiest. 20.

18 Postremò magistratus sunt etiam vicarij Dei propter gladij & iurisdicendi potestatem: ideo in sacra pagina, iudices dicuntur Dij: vt quando A scriptum est, *Dijs non detrahes, & principem populi tui nõ maledices*. Et rursũ[r], *Si quis cõmendauerit amico pecuniam, aut vas in custodiam: & ab eo qui susceperat furto ablata fuerint: si inuenitur fur, duplum reddet: Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos. Et iurabit quòd non extenderit manum ad res proximi sui ad perpetrandam fraudem*. Et apud Dauidem[s], *Deus stetit in medio Deorum: in medio autem deos diiudicat*. Quando etiam Iosaphat Rex Ierusalem, constituit iudices terræ in cunctis ciuitatibus Iuda munitis, per singula loca, præcipiens iudicibus, *videte*, inquit, *quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini: Et quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit*[v]. Sic in constitutione Imperatorum Græcorum, Leonis & Alexandri[x], refertur, neminem iudicum præsumi velle aliter iudicare quàm legibus præscriptum sit: Et si non fecisset, peragi posse reum ex dictis legibus; quas si effugisset, non tamen effugere peruigilem oculum & insomnem Dei, quem nihil latet quantumlibet occultum. Ideo & tali impio iudici imprecantur, vt inueniat Deum & omnes incorporeas cœlestes potestates, semper sibi aduersas; immaturè ex hac vita excidat potiùs quàm excedat: incommodis afficiatur perpetuis: ædium ipsius fundamenta ignis deuoret: posteritásque inopia: cibum hostiatim quærat.

r Exodi ca. 22. vers. 28. Actor. c. 23. vers. 5. dicto. ca. 22. eiusd. vers. 7. & 8.
s Psal. 81.
v 2. paralipo. c. 19. vers. 15.
x In constitutione Leonis & Alexandri in iure orientali, collecto per Bonfidiũ.

19 Quamobrem qui occidit, lædit, aut violat magistratus, merito grauiori castigationi aut pœnæ subiiciendus est: vt violans, lædens, aut offendens potestatem diuinam & principis, aut reipublicæ: cùm etiam, & is qui dolo malo, iniuria, vel percussione statuas principis affecerit, rei maiestatis pœnisque eius obnoxij habeatur[y], statuit & Iohannes 22[z]. contra persequentes aut accidentes officiales sedis apostolicæ, cuiuscunque C sint dignitatis, etiam patriarchalis, archiepiscopalis, & episcopalis, aut laicæ potestatis: vt sint intestabiles, infames, excommunicati maiori & apostolica excommunicatione, priuati beneficiis & feudis ecclesiasticis, & filij eorum.

y L. quisquis statuas, 6. & L. famosi. 7. §. 1. ad Leg. Iuliam maiest. lib. 48 tit. P. 4.
z Extrau. Iohã. 22. vnica de pœnis.

20 Neque audiẽdus prætextus excusationis eorũ, qui arbitrantur licere se defendere aduersum vim illatam à magistratibus, tanquam iniuriam repellendo. Quandoquidem non defensio dicitur sed rebellio, quæ fit contra authoritatem magistratus, & eius sententiam & mandata[a]: neque ad iniuriam pertinent quæ iure magistratus fiunt; neque vim iniustam habent[b]. Necessaria quippe vis & iusta, aduersus eos qui parêre sententiis magistratuum nolent; & manu militari etiam cogendi sunt[c]: Erat lex 12. tabularum vna[d], *Iusta imperia sunto, ijsque ciues modestè ac si recusatione parento. Magistratus, nec obedientem & noxium ciuem, multa, vinculis verberibúsque coërceto: ni par maiórve potestas, populúsque prohibessit*. In cõstitutionib. Gallicis, etiácõtra non obtemperantes magistratib. & iudicatis, pœnæ constitutæ personales, & vltra in eos qui vi repulsiua vterentur, & prohiberent domus ingressum pro executione iustitiæ, ædes deijci & solo æquari, conuocata opus esset manu armata nobilium, indicto banno & heribanno, adhibitis quoque machinis & bombardis[e]. Atque in constitutionibus ex comitiis Molinẽsibus anni 1566. articulo 34. inhibitum sub pœna mortis, offendere officiales regios, vel inuadere apparitores, satellites, & alios executores mandatorum iustitiæ: Et si factum sit, prohibetur, ne literæ gratiæ ob id petantur aut concessæ admittantur. In sessionibus iuridicis etiam, Turonensibus anni 1583. Qui

a L. iniuriarum 13. §. quæ iure, & L. nemo apud Iubentem, & ideo de iniur. P.
b L. 3 quod metus causa P.
c L. qui restituere, de rei vindica. P.
d Cic. 3. de leg.
e In constitutio. Francisci 1. anni 1539. die 17. Decemb.

1583. Quidam dominus nomine de Mantour, fuit capitali vltimo suppliciopunitus, quòd misisset sagittam in procuratorẽ fiscalem, etsi eum nõ necasset: is vero qui ei adstiterat, fuit ad multam quingentorum aureorum damnatus. Et illud ius nouissimum est in rebelles capitale, cum tamen aliquando, qui apparitores iustitiæ verberassent vel læsissent, si remitteretur pœna capitis, manus truncatione castigarentur, vt iniuriosi principi: & alibi apud Delphinates, multa arbitraria punirentur [a]. dummodo tamen aliunde de iniuria appareat, quàm ex relatione apparitoris qui se dicit læsom, adhibitis legitimis testibus [b].

21 Committitur & legis Iuliæ de vi publica crimen, cùm cœtum & concursum quis fecisse dicitur, quò minùs quis in ius produceretur [c]: maiestatis verò si condemnatum de manu iustitiæ eximere velit [d].

Nota glossa ad l. vt vim, de Iustit. & iure, regulam, vim vi repellere licere, intelligi, de vi à priuato iniustè illata, non de illata ab eo cui subditi sumus [e]; nec si inferatur etiã à priuato iustè [f].

22 Sic Iulius Clarus [g] tradit quod si delinquentes, vel illi quos familia vel satellites & ministri Iustitiæ volunt prehendere, resistant & armis se tueantur, possint à familia impunè necari, si habeat capiendi mandatum, & aliter capi nequeant [h]: Et ita omnes concludere tradit Bolencus [i], Baldus [k], & Augustinus ad Angelum [l], & nec interest mandatum iustè vel iniustè capiendi, datum fuerit à iudice [m]. Quia executoris non est iudicare, an quod exequendum ei imponitur, benè aut malè fuerit iudicatum: cùm sit tantum nudus & simplex minister [n]: & principis authoritas vel eorum qui habent ab eo potestatem, excusat homicidij rebellantis factum [o], cùm iuris executio non habeat iniuriam [p]. Quemadmodum & furis nocturni, qui se telo defendit, non reprehenditur homicidium tanquam lege permittente, & iubente capi [q], factum

23 Cæterum non ideò excusantur magistratus, vel eius executores, si abutantur potestate, & aliter quàm oporteat exequantur. Et quamuis rebellio prohibeatur, & pati vim magistratus debeamus: tamen ordinario iure possumus de facto eorum conqueri [r]. Et si quid per iniuriam fecerit magistratus, vel prouinciæ præses, Pomponius scribit, non excusari: vt si fortè mortis aut verberum terrore, pecuniam alieni extorserint [s]: atque iniuriarum actione conueniri possunt [t]: vel durante magistratu, si sint de minoribus: vel eo deposito si sint de maioribus, vel temporalibus, qui obnoxij sunt syndicatui post depositionem [v]. Sed & occidentes, exequendo mandatum captionis non impunè ferunt: si cùm possent percutiendo, tantum vim resistentis captioni refringere, necauerint: debet enim vis mesurari, pro modo defensionis [x]. vt puniretur quoque executor, si capiendum sine resistentia percuteret [y]: aut si excederet alio modo fines sui mandati. Si non exhiberet potestatem seu mandatum capiendi, & non haberet insignia satellitum, vel apparitorũ [z]. Quia nemo in iudicio exhibendus, nisi de cuius exhibitione iudex pronunciauerit [a]: ita si non exhibeat potestatem apparitor potest ei resisti [b]: id est si non exhibeat literas suæ commissionis [c]: si modo consuetum sit in scriptis eis committi potestatem: non etiam, si cum insignibus potestatis, mos sit credendi executoribus.

24 Erit & postremò, in iniuria illata per personas publicas, vindicanda, considerandum: eas delinquere vel officiando: id est, dum officium exercent: vel extrà administrationẽ officij. Nã si in officio, delinquant tunc verũ est quod diximus: iniurias eorũ esse tolerãdas, donec via ordinaria cõueniantur: quia præsumitur interim pro iudicum sententia: & donec ea arguatur præsumitur iusta [d]. Atque interest reipub propter authoritatem rerum iudicatarum, interim sortiri effectũ [e]: & ne iudicia sint illusoria: sicque licet dicenti, & in officio, existenti, iurisdictionem propriam, etiam pœnali iudicio tueri & defendere [g]: & verum deinde, si malè iudicauerit vel iusserit, relinquitur remedium ordinarium vel appellationis [h], vel actionis si faciat litem suam [i]: vel si talis sit iudex à quo appellari non possit, dator remedium extra ordinarium, supplicationis contra sententiam, reuisionis & retractationis [k]. Quod si iudex extra officium iniuriam faciat, ad alium iudicem vt priuata persona deducendus erit, & conueniendus: cum extra causam iurisdictionis suæ conseruandæ, non possit sibi ius dicere aut suis [l]. Ita etiam quod pertinet ad apparitores & ministros iustitiæ & iudicum. Iussus quidem magistratuum eos excusat quanquam aliquem capite priuassent vel vt dicunt decapitassent eorum mandato [m]: sed hoc verum, quando ex officio & vt publicæ personæ & iuxta munus suum hoc illis mandant: aliter autem si tanquã priuati iubeant [n]. similiter, si apparitor vel satelles delinquat officiando, excedendo vel omittendo punietur per eum iudicem cuius iussum aut mandatum exequitur: At si delinquat extra officium, punitur, per ordinarium suum iudicem [o].

De mercatoribus & negotiatoribus in republica conseruandis.

CAP. VII.

Qvia verò societas duobus videtur constare, commercio, & imperio: necessaria ideo esse reipublicæ commercia: vtiles, & necessarios esse reipublicæ mercatores, negotiatores, institores, & propolas, nemo potest negare [p]: nempe quòd per illos quæ nobis & nostræ reipub. superflua sunt, exportent: & aliunde quæ nobis necessaria sunt, quæve apud nos non inueniuntur, importent: éstque quæstuaria opera cum vtilitate reipublicæ, industria & labore constans. non sine periculo & discrimine vitæ & facultatum negotiantium. Sed insita est huic periculo imminenti, habendi & quærendi cupiditas, euius dulcedine mens delinita, non tam ad pericula quàm ad lucrum respicit: vt enim aliis honor, & laudis honesta ambitio, animos addit ad subeundos pro republica honores: sic istis mercatoribus, lucrandi spes obliuisci facit, latrones aliáque viarum & tempestatum marisque pericula.

Et luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium & oppidi
Laudat rura sui: mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati [q].

Et alibi *Per mare, per terras currit mercator ad Indos*
Pauperiem fugiens.

2 Honestum lucrum dicitur etiam à iure pontificio

a Guido Papæ q. 537 Petrus Iacobus in praxi de libello, de constituta pecunia
b lac c l. ea quidem, 7 de accusatio. P.
c L. legis Iul. 4 ad leg. Iul. de vi priua li. 48 pan. P. ti. 7. nouella 69. vt omnes obediant iudicib. prouincialis.
d Argu l. 4. in fin ad leg. Iul. maiesta. P. Papus lib 13. Arrest. tit. des rebelles des prisonniers facit l. adductos C. episc & cler. & l. adductos, c. & appellat.
e per l. qui restituere. & rei vindica. P. l. in iniuriarum, §. 1. de iniur. P.
f in l. 4. ad Leg. Acquil.
g Iul. clar. l. 5. § f. in practi. crimi. q. 5 n. 1
h Probat l. 6 seruus, de his qui ad ecclesiæ confug. & coll. Franci. 1. anni 1536.
i Bolencus in repetitio l. capitalium §. famosos, num. 296 de pœn.
k Bald. ad l. fin. de exhib. reis.
l August. in additionibus ad Angel. de maleficiis, ad verba fama publica, num 54.
m Clarus prædicto loco.
n l. executorem, § de execut. rei iud. lib. 7. C. ti. 53.
l siue possessionis, 6 eo tit. C. ca. sup. q. 1. 27. § 2 de offic. & potest iud. deleg. lib. 6 tit. 29
L. 2. §. Celsus & l. quod principis, de aqua pluuia arcend. 10
p l. quemadmodum, § magistratus ad leg. Acquil. l. iniuriarum §. iniur. 1 de P.
q L. itaque fur. num. 4. § f & l sequent ad leg. Acquil P. c. 2 & 3. de homicid. hoc argumento resoluit Baldus impunitatem occidentis resistentem captioni mandato ad l. f. vt allegat. ad leg. Cor. de sicar. 10 & ad mechant. sed omnino § ne v...

r Glos. ad l. vt vim, de iust. & iur. P. s l. 3. §. t quod met. caus. P. t l. nam magistratibus, 32. de Iniuriis. P v. l. post literarii, de Iudic. P l. vni. vt omnes iud. tam ciuiles quã militares, post Administrationem depositam, quinquaginta dies in ciuitatib. vel certis locis permaneant. lib. 1. c. tit. 47. x Iohan. ab Imola, ad l. ex consensu, §. fin. de appella. P. y Bald. ad l. 1. C. vnde vi Alexa. in additio ad Bald. ad l. fin. C de exhib. rer. z lu li. Cl. li. 3. § fin pract. crim. q. 24 f. de exhib. reis lib. 9. C. ti. 3. l. prohibitum est, 5. 9 f. & fisci iure fu. lib. 10. C. ti. a. b l. f. de iurisf. omnium iudic. P.

c Barth. C. de feria Iulian. de plateis. ad d. l. prohibitum, de iure fisci. C.
d l penul. de iustit. & iure. P.
e l. seruus inuito 65. §. cum præter: ad senatuscon. Trebellia. lib. 36. P. ti. 1. tractatione hunc locum Rhetores, ab authoritate iudicatorum rex. Quin. lib. 5. instit. orat. c. 1. Cic. 2. ad Herennium, & pro Cluentio.
f l a l. si prætor. 75. de iudic. P. l. f. ne quid in loco publi. P. l. f. §. penul. C. & bonis quæ liber. &c.
g L. 2. si quis ius dicenti non obtemperauer.
h l. 1. de appell. P.
i l. ex maleficio, de actio. P. §. 1. de obliga. quæ ex quasi delicto nasc. vel aliter punietur dolo man. vel concussionem admittentem. l. si filius familias, l. §. f. de iudic. P. tit. de pœna iudic. qui malé iudicauit nouella 26. cum similibus.
k L. diui fratres, de pœnis P. auth. quæ supplicatio, de precib. imp. offer. C. cum simil.
l ca inter querelas 35. q. 4. L. vni C. ne quis in sua causa iudi. L. qui iurisdictioni præest, de iurisdict. omnium iudi. P. L. Iulian. de iud. P. 3. C. quorum bonorum cum simil.
m Tiraquel de tracta. de pœnis legum causa 34. nu. probat. L. si quis id quod, de iurisd. omnium iudi. L. quanquam. & l. quod principis, de aqua pluuia arcend.
n Decius ad l. non videtur, qui iussu, & ibi Decius de reg. iur. P.
o L. nulli officialium 3. quorum appell. non recip. li. 7 C. t. 65.
p P atu etiam d. cet 2 de repub & Celsi stratus Iurisconsult l. 2. de nundinis, 3 q.
P Thul. 11.
q Horatius l. odarum oda 1

pontificio [a], quòd ex industria & negotiatione A oritur, dummodo absit vsura, fraus, dolus, peieratio, quæ tamen solent inficere, & periculosam artem mercaturæ, quod pertinet ad salutem animæ, reddere [b].

a c. per vestras 7. de donatio. inter vir. & vxor. li. 4. et 20. & a Cicero in paradox.
b ca. qualitas. de pœnit. dist. 5. c. eiici. can. eiciens, 88. d.

Mercatura, inter artificia connumeratur quæ bene & malè exerceri possunt, secundum diuum Augustinum [c]. Et omnis iustus labor meretur suum præmium [d]. Commercia sunt iurisgẽtium [e]. Et cùm sit honestus quæstus & turpis, qualitas lucri, negotiantem aut excusat aut arguit: & quamuis dificile sit inter ementis & vendentis commercium, non interuenire peccatum: non est tamen impossibile [f], siquis retineat dictum apostoli [g], ne quis in negotio circumueniat fratrem. Sic & puto intelligendum quæ dixit Ecclesiasticus [h], *Duæ*, inquit, *species difficiles & periculosæ mihi apparuerunt: difficile exuitur negotians à negligentia, siue à deceptione: & non iustificabitur caupo à peccatis labiorũ.* B Verùm quod negotiator auidus pro damno blasphemat, pro pretiis rerum mentitur, & peierat: hæc sunt vitia hominis, non artis quæ sine his vitiis exerceri potest. Lucrari inde velle honestè & viuere, dummodo absit auiditas quæ & corrumpit aliunde coactas etiam opes, hoc non est reprobatum: & nihil prohibet, lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium vel etiam honestum, & sic negotiatio licita reddetur, vt ait D. Thomas [i], sicut cùm aliquis lucrum moderatum, quod negotiãdo quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel ad subueniendum indigentibus, vel si negotiationi intendit propter publicam vtilitatem, ne res ad vitam patriæ desint necessariæ, & lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.

c lib. 4. quæst. veteris test. ca. fornic. 88. dist.
d § ne autem, de iud cib. in nouel.
e l. ex hoc iure, de iust. & iur.
f dicto ca qualitas.
g 1 ad Thessal. 4.
h ecclesiasti. c. 26. vers. 27.
i D. Thomas 2. 2. q. 77. §. ad 4. De Bassis in 1. parte Rosarij, sermo 32 per totam partẽ 2. enumerat 16. casus in quib. mercatura & negotiatio est illicita, nos de quibusdã viris claris qui negotiati sunt sine reprehẽsione agimus, lib. 4. syntag. ca. 20. nu. 6 & sequent.

Falluntur qui fœlicitatem metiuntur ciuitatis, reipublicæque optimæ statum optimum, ex sola C virtute, & dicunt in ciuitate quæ optimè gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neque mercatores neque artifices ciues esse oportere: & vilem existiment esse huiusmodi vitam & virtuti aduersam, neque agricolas esse oportere eos qui futuri sint ciues, quod opus sit virtute & otio ad virtutem comparandam, & ad rempublicam gerendam. Nam certè hæc consideratio videtur esse in quadam abstracta idea, vbi oporteret ciues, & rempub. non egere vita corporali, aut actione aliqua. Sed ista somnia & chimeræ in repub. humana potiùs mihi vidẽtur, quàm sint imperanti exequenda. nõ enim potest totum consistere nisi curatis partibus: neque dubium est, partes etsi viles & infimas corporis, pedes dico & alias similes, necessarias esse corpori, sine quibus, & si illæ aliter se habeant quam natura desideret, monstrosum esset totum D aut mancum. Mercatores negotiatores sunt in reipublicæ corpore, veluti ministri baiuli, pedes, qui transferunt reliquis necessaria, ideò & in republica ciues esse debere videtur rectè concludi: & vt maximè vtiles esse, si probè suo munere fungantur, ac fideliter artem suam exerceant. Nec Aristoteles [k], qui in hac fœlici republica constituenda, in abstracto dicebat eam considerãdam, prout iustos habet ciues simpliciter, & non oportere ad suppositionem esse artifices aut mercatores: potuit negare, quin & illi essent necessarij, vt & sunt necessarij agricolæ, qui victum conferent, artifices, pugnatores, locupletes, & sacerdotes, & iudices. Necessarium & illis qui in communione viuunt, habere pecuniarum habendarum facultatem, quòd illas habere possint, & ad proprias indigentias & ad bellum.

k Aristot. lib. 7. politi. c. 8. & 9.

3 Fuit Romæ, vt narrat Liuius, collegium mercatorum institutum, sicut in prouinciis conuentus negotiatorum.

Sunt mercatores Venetiis, Florentiæ, Anconæ, & alibi in Italia in primis gradibus, & inter præcipuos reipublicæ, quorum velle diminuere authoritatem, nihil aliud esset quàm turbare rempublicam.

Alibi non ita honorati, & vbi plus virtus quàm diuitiæ possunt. Attamen aliquando & iure etiam num fauore digni, & sub fide publica etiam tempore bellorum, vt tutò eo tempore etiam iure dicantur inter hostes inuiolabiles [l], quanquam hodie forsan dum disciplina militaris exulát, sint primi & potiores quibus insidientur milites, non quòd eorum arti inuideant, sed quòd pecuniis, quas secum illos deferre persuasum habent, intenti sunt.

l c. 2. de treug. & pace li. 1 .tit. 34.

4 Honor habitus olim mercaturæ quoque, quòd ea ad barbarorum necessitudines, regúmque amicitias comparandas, plurimùm valere putabantur, vt ait Plutarchus: ex eadem quoque homines multarum & maximarum rerum vsum experientiámque percipere, ex quibus nonnullos condictores maximarum vrbium extitisse, vt Massaliam primum, qui à Celtis iuxta Eridanum maximè obseruatur. Thaletem quoque, & Mathematicum Hippocratem, exercuisse mercaturam ferunt. Platoni etiam olei in Ægypto exportationem, peregrinationis viaticum suppeditasse. Quantæ sit authoritatis mercatura apud Venetos & Genuenses, colligere licet ex Platinæ relatione, dum in vita Gregorij 11. scribit, Mercatorum Genuensium prætorem & Venetorum quoque prætorem dicunt vtrique *baulum* dum adessent coronarioni Perrerij regis Cypri, qui Petro patri suffectus coronatus est famæ augustæ, & dum pompam duceret, tantam inter eos prætores contentionem ortam quis ad dexteram regis esset, vt tumultu subitò exorto, Genuenses fuerint pulsi & partim interempti, rege magis in Venetos quàm Genuenses inclinante, vnde posteà ortum bellum.

5 Fuerunt & imperatoribus domestici quidam negotiatores seu mercatores [m]. Erant & regibus Israël, mercatores proprij, velut officiarij, vt liquet ex libro 2. paralipomenon ca. 1. vers. 16. ibi *adducebantur Salomoni equi de Ægypto, de Coa, à negotiatoribus regis qui ibant & emebant, &c.*

m l. 1. de cõm. & mercator. li. 4. C. tit. 63.

Verùm principes hi mercatorum opera vsi sunt non vt compendium ex lucro eorũ sibi facerent, sed vt necessaria per eorum industriam faciliùs consequerentur. Alioquin principibus hoc sórdidum visum est, ex mercaturis & negotiationibus augere facultates, & priuatorum impedire lucra: sicut referunt magnificè sensisse Theophilum imperatorem Constantinopolitanum, Zonaras & Cedrenus. Cùm enim aliquando ad Constantinopolitanæ regiæ portum, nauis oneraria pondere sarcinarum grauis, eoque vsque ad postremum vinculum diuersa, appulisset: Imperator Theophilus supernè prospectans, nauémque admiratus, per pedissequum cuius ea esset percontatus, vt Augustæ suæ vxoris esse cognouit, recens à mercatura reductam, quam ab imperatrice missi in Syriæ partibus, fecissent: siquid alij sarcinarum in naui haberent, id statim eos efferre iussit, & nihil quod ad Augustam pertineret attingere.

Quo

Quo facto, pulsis inde nautis, Græco igni iniecto, nauim cum ipsis sarcinis cremauit, imperatricem maledictis insectatus: Mercaturam inquiens priuatis hominibus esse attributam, vt ea tolerandæ vitæ occasionem habeant: nec mercaturæ emolumenta à principibus intercipienda esse, vnde tenuioris fortunæ homines victum comparant.

6 Non negamus, mercatorum ingenia maximè vt plerumque lucro ita addicta, vt sæpè plus proprium commodum quàm vtilitatem publicam sectentur & diligant, & facilè à iusto vbi spes refulserit numi, declinent. Sed non ideò reiiciendi sunt à republica vel à numero ciuium: quãquam propter sordidam illam cupiditatem, verius sit non esse admittendos, nisi de probitate alioquin constet eorum, aut deposuerint studium negotiandi, ad rempublicam gerendam aut administrandam. Siquidem probetur lex Thebanorum, iubens vt nemo habilis esset ad gerendos honores reipub. suscipiendos, nisi decem annis à mercatura destitisset[a]: vt apud Romanos cautum, negotiatores ne militarent, nisi negotiationem relinquant[b]: quemadmodum contra, militibus negotiari interdictum est, nisi velint militia priuari, vt & de nobilioribus statutum[c].

7 Inter plebeios enim ars hæc exercenda est. Quare Honorius & Theodos. Cæsares, *Nobiliores natalibus*, inquiunt, *& honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum vrbibus mercimonium exercere prohibemus, vt inter plebeios & negotiatores facilius sit emendi vendendique commercium*[d].

Videtur Plato quoque significare mercaturam corrumpere ingenuos animos ciuium, dum scribit[e] longè à portu maris ciuitates ædificandas, ne commerciis ciues nimium se dedant. Nam cùm mercibus & pecuniis cauponando, ciuitas repletur, fiunt dolosi animi, ciues instabiles & infidi in moribus. Sed Aristoteles[f] respondet non ideò commoditatem & communionem maris esse respuendam, cùm bona quæ inde perueniant contemnenda non sint: lege autem caueri possit, quæ sint reiicienda, quíve admitti debeant.

Fatendum certè vix inueniri oratorem, imperatorem aut mercatorem, sine acquirendi cupiditate: tales enim meliores dicuntur, quò sibi plus acquirere possunt, vnde callidi appellari solent, cùm calliditas in acquirendo maximè sita sit[g]. Et maior debet esse cura gubernantium rempublicam, vt res venales iusto pretio veneant: ne permittatur ex arbitrio illis abusus circa commercia, fraudes, consilia, mercium corruptiones, & id genus similia, quæ repurgari debent iã inducta.

8 Fiunt abusus à mercatoribus qui emendandi sunt, & quibus etiam iura satis Romana prospexerunt, & ciuilia cuiusque nationis, & ferè cuiusque regni & ciuitatis vt tantùm opus sit diligentia magistratuum in his conseruandis & exequendis. Omnia autem reipublicæ moderator metietur ex vtilitate, & necessitate, & honestate populi sibi commissi ex triplici capite, rerum, personarum, & actionum.

Circa res animaduertet, de quibus negotiatio permissa possit esse, sine læsione aut animæ aut corporis, in illis admittet: in reliquis damnabit, & prohibebit. Sicque nundinationes rerum, quæ in commercio hominum & Deo & religioni eius dicatæ sunt, vt rerum spiritualium seu sacramentorum, & illarum[h] in quibus simonia versatur, auersabitur, & rerum sacrarum, religiosarum[i], rerum quæ natura vel ius gentium, aut mores ciuitatis exemerunt à commercio[k], negotiationem in personis liberis[l], lenocinia[m].

Cauere etiam debet, ne ex nostris rebus aliquæ ab barbaros seu hostes nostræ reipublicæ transportentur à mercatoribus, quibus illi iuuari possint contra nos; vt vinum, oleum, aut alia liquamina vel arida, vt loricæ, arcus, sagittæ, enses, gladij, ferrum factum vel infectum, vel alia arma quibus fortiores reddantur[n]. equum item militarem, extra prouinciam suam duci non permittet[o], qualis est prohibitio in regno Siciliæ & Hispaniæ.

Prouidendum interdum reipublicæ, ne quæ ad victum quotidianum necessaria sunt, à mercatoribus emptionibus anticipentur, ne cariora efficiantur. impedienda & eiectio tritici, vini, aliarumque rerum ad victum vel vsum necessarium populi pertinentium, in alienam prouinciam, ne penuria populus laboret, maximè imminente tempore caritatis. Salubre & statutum alicubi, ne post certum tempus, aliunde certæ merces importentur quibus illarum quæ in rep. nostra, vilis posset esse vius, & reddi possent in eas impensæ factæ inanes.

9 Prohibuerunt Pontifices summi[p] cùm aluminum minæ inuentæ fuissent in Italia, in quas expensæ multæ factæ essent, de partibus infidelium, ad partes Christianorum deferri, vendi, & mercari alumina. fuitque collegium institutum militum S. Petri, qui curam aluminum haberent, dotatum, confirmatum & ampliatum per Clementem 7. Paulum 3. Pium 4.[q] Renouata & alia constitutio exportandi alumina ad infideles ab eodem Paulo 3. & excommunicati iterum, aggrauati & reaggrauati, adducentes, trãsportantes & vendentes prædicta alumina, interdictis locis, quandiu tales ibidem essent, ipsis factis intestabilibus, infamibus, aliísque pœnis damnatis.

10 Quod pertinet ad vitanda damna, quæ ex personis negotiantium contingere solent. Illud quidem moderator obseruabit, vt nemo quidem à licita negotiatione prohibeatur, & ab illicita iubeat abstinere[r].

Verùm videat qualis mercator in nundinas veniat, ne sit explorator potiùs arcanorum regni aut reipublicæ[s], quàm verus mercator: solent enim sub hac specie mercaturæ multa tentari, quæ præpositus loci nundinarum diligentia sua detegere potest, inquisitione & obseruatione diligenti eorum qui adueniunt.

Honestum non erit aut conueniens religioni catholicæ, videre clericos maximè in sacris ordinibus constitutos, lucris negotiationum intentos esse, quibus & sacri canones interdixerunt[t], & proinde secularis reipublicæ rector, aut princeps, si in hac parte viderit negligentes esse in emendando prælatos: illos admonebit; vt suo munere fungantur[v]. cùm clerici aut monachi se negotiis secularibus immiscere non debeant[x]. Quemadmodum nec conuenit nobilioribus negotiario[y], vt antea dixi.

11 Circa actiones mercatorum, diligenter curandum, ne vsuras illas atroces quas sub prætextu permutationum vel cambiorum extorquent, committant: & si fieri potest ab omnibus aliis abstinerent: sic enim & priuatorum commodis, & reipublicæ, & suæ saluti spirituali, consulerent. Repetendæ constitutiones contra vsurarios contractus, contrahentes & tabelliones.

Cauendum

a Arist. 3. politico. c. 3.
b l. vni. negotiatores ne militent. li. 12. C. ti. 35.
c dicta l. vnic. negotiator ne militet. l. nobiliores, 3. de cõmer. & mercator. lib. 4. C. ti. 63.
d d. l. nobiliores, l. milites qui à republica. de remil. li. 12. C. l. milites e locati.
e 4. de legib. in principio.
f Aristotel. 7. politicor. c. 6.
g Aristot. problematum sectio 18. q. 4.
h iuxta titulos de simonia.
i l. inter stipulantem, §. sacram rem, de verb. oblig. §. nullius, de rerũ diuis. l. 1. C. de rej. ulche. vend.
k l. si in empt. § omnium de contra. emp.
l in ad l. gem Fabii de plagiariis. C. ti. 2. de fur.
m tit. de leno. in Nouell.
n l. 1. quæ res exporta. neq. C. l. eodem fere 20, de public. l. vni. de locorũ & iterũ custodiab. l. 2. C. tit. 45.
o l. 2. quæ res export. neq. c. ad liberandam terram sanctã, 17 de Iudæis, lib. 5. tit. 6.
p l. officium, §. paternus, de re iudicat. P.
q à Iulio 2. Leone 10 constitu. 36. in bullario Laertij Cherubini.
r Clemens 7. constitutione 16 incipien. *immoderio*. Paulus 3. consti. 3. incipiente *prouidentia*, Pius 4. constit. 48. incip. *circumspecta* in dicto Bullario Cherubini.
s Paul. 3. in cõstitu. 48 incip. & si ex quæ in dicto Bullario.
t l. illicitas. 6. t. neq; licita de offic. præsid. li. 3. P. tit. 18.
v l. mercator 4. de commer. & merca. li. 4. C. tit. 64.
x cap. negot. atorem, ca. fornicari 88. distinct. ca. 2. canonum 14. q. 4. c. placuit, c. Cyprian. ca. hi qui 21. q. 3. per tot. depositio. in ca. clericus 91. distinct. c. 2. c. sed nec clerici vel monach. secu. negot. se immiscant.
y l. Paul. 3. ad tem. 2. c. t. & toto ti. ge cler. vel monach. &c.

a iuxta l. vni. de monopol. C.

Cauendum[a] ne prætextu collegij, aut artificij, negotiatores monopolia committrant, quo nihil deterius in commerciis accidere posset.

Pertinebit quoque ad politicam administrationem præpositorum ecclesiasticorum & secularium, prohibere mercatus aut nundinas diebus festiuis[b], orationibus & verbo Dei audiendo consecratis: néve in loco sacro in ecclesia, aut atrio, & cœmeteriis exerceatur[c].

b 1. Esdræ c. 6. c. 1 de feriis. c. rogationes, de consecra. dist. 3

c eiecit Christus ementes & vendentes de templo D. Mathæ ca. 21. & Zach. 22. non erit mercator in domo Domini

12 Sed & non minori cura sunt conseruanda priuilegia mercatorum, quàm fuerint instituta, potissimùm tempore nundinarum, vt possint securè & illis & mercibus tutus esse accessus, commoratio, & recessus[d]. non enim debent decipi sub fide publica, potissimùm cùm commercia sint de iure gentium[e]. Et mercatores temporibus priuilegiatis, sunt sub speciali protectione & fide principum vel rerum publicarum quæ indulgent & constituunt nundinas. Refert & Sigismundus Liber Bato in rebus Moscouitarum, qoo tempore legati aut oratores Moscouiam proficiscunrur, omnes vndecunque mercatores, in eorum fidem & protectionem susceptos, in Moscouiam liberè & sine portoriis, ire posse & consueuisse. Sunt immunitates à vectigalibus, iuxta concessionem considerandæ & conseruandæ[f].

d vt in c. 1. de treuga & pace.

e l. ex hoc iure, de iustit. & iure.

f de quibus dicimus. libr. 5. syntag. c. 1. & 2. & l. vni. de nundinis, C. & in l. 1. & 2. P. tit. P.

13 Iurisdictiones quoque mercatorum, quæ & iure non improbantur, quibus potissimùm sũmariè & de plano inter mercatores & ex bona fide agi debet, sunt: conseruandæ & ne vis fiat institutionibus earum omni ex parte prouidendum.

Ita Romæ Paulus III. Pont. Maximus[g], confirmauit consuetudinem ab antiquo seruatam iurisdictionis facultatum dd. consulum mercatorum artis mercaturæ pannorum vrbis Romæ, & eorum statuta: de litibus iudicandis & causis ad eam rem spectantibus, aduersus quascunque personas, seculares tamen, secundum facultatem eis datam à Martino 5. & vt adhiberetur fides libris eorum, vsque ad quantitatem viginti ducatorum aureorum[h], occasione mercaturæ, adhibito iuramento in supplementum probationis: dummodo ipsi libri quos vocat mercantiles, nempe negotiationis & mercatorum, ordine scripti ac confecti & tenti fuerint, (puto esse diaria & calendaria) & cum debitis circunstantiis rationali suspicione carentes, ipsorum mercatorum etiam circunspecta vita & qualitate perpensis auxit[i] autem Pius 4. summam prædictam prædictis qualitatibus ad triginta aureos ducatos.

g in const. Pauli 3 ordine 47. incip. dudum antiquus in bullario Cherubini.

h de libris mercatorum quando & quomodo fidem faciant vide Decium ad ca. 2. de fide instru. Iason ad l. admonendi, de iureiura. Bald. in l. rub. de fide instrum. Lanfranc. ad c. quoniam contra ad verb. instrum. product. de pr. Alexan. consil. 116 volu. 2. in practica Iohã de Ferrariis in forma opposit. contra instrum. Guid. Pap. decis. 441.

De agricolis. CAP. VIII.

PRimum quòd in omni societate & republica desideratur necessarium[k], est habere alimenta: & ideò oportet esse multitudinem agricolarum, qui victum conferant, qui seminent, arent, colligant, conseruent & communicent. Instituit Romulus in sua noua republica vt ciues Romani tantùm artem militarem & rem rusticam tractarent[l]. Plutarchus Numam[m] ait populum Romanum ad agriculturæ, id est, & pacis & honestatis studium traduxisse: vt solertes etiam homines, in ea re præmiis excitarit, ignauos autem ignominiæ metu deterruerit. Et vt Aristoteles etiam dixit[n], optimus populus est ille, qui ex agricolis constat: itaque & popularis status effici datur, vbi multitudo ab agricultura viuit, vel pascuo: negotiosa quidé, quia nondũ multum habet, ex quo fit vt rarò concionem agitet. cùm enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus di-

incip. pro declarat. Boet. de c. 205.

i e in cõstit. Pij 4. in ordin. 59 incip. volentes in d. Bullario Cherubini.

k Aristot. 7. c. 8.

l Dion Hal. in Plut. in Numa.

n Arist. li. 6. polit. c. 4.

A stinentur suis, & aliena non appetunt: dulciusque est illis opus facere, quàm in republica versari, nisi magna sint emolumenta sumpturi. Plerique enim magis lucrum appetunt quàm honorem. Signum huius est quod tyrannides olim pertulerunt, & hodie quoque plerunque tolerant, túncque etiam paucorum potentiam perferunt, modò suam rem agere illis permittatur, neque eripiantur quæ habent. Citò namque diuites quidam eorum efficientur.

2 Et post agricolarum multitudinem optimus est populus, vbi pastores sunt & viuunt ex animalibus. In multis autem hæc pastoritia vita cum agricultura conuenientiam habet: vtrique enim corporibus exercitati, ad bellicas expeditiones vtilissimi sunt[o], ac potentes sub dio consistere. Cæteræ verò multitudines, quasi omnes ex quibus alij status populares constãt, multò quàm B hi deteriores sunt: nam opificum quidem, ac forensium, ac mercenariorum vilis est vita, nullámque virtutis opus eorum quæ tractat multitudo. Et insuper quia huiusmodi genus hominum, circa forum, vrbémque, vt ita dixerim, assiduè hæret, faciliter conciones agitat: at agricolæ quia passim habitant per agros, neque in vnum coeunt faciliter, neque similiter indigent huiusmodi congregatione.

o Et Cato in principio de re rustica, ex agricolis & viri fortissimi & milites strenuissimi gignuntur: idem Plinius lib. 18. c. 5.

Rursum alibi Aristoteles[p]: partes domus à qua incipit resp. tradidit esse hominem & possessionem: primùm in victu, secundum naturam verò possessioné esse in agricultura quæ iusta est, & ita præcipua. Neque enim ab hominibus nec volentibus vt cauponaria & mercenariæ: nec ab inuitis quærit, quemadmodum bellicæ artes, & est earum rerum quæ sunt secundum naturam. Natura enim omnis educatio est à matre, quare & ho- C minibus è terra. Prodest etiam hæc primùm ad fortitudinem. Non enim quemadmodum viles artes, corpora eneruat, sed talia facit, vt sub dio consistere & tolerare laborem valeant, & aduersus hostes pericula capessere. Soli enim hi res suas extra munitionem habent. Hesiodus[q] dans præcepta commodè viuendi, *labora*, inquit, *stolide Persa, opera quæ hominibus Deus destinauit:*

p Aristot. l. c. œconomi. c. 2.

q Hesiodus in ergis in principio.

Ne quando cum liberis vxoreque animo dolens
Quæras victum per vicinos, hi verò negligant.
Bis enim vel ter forsitan consequeris: Si verò amplius molestes,
Rem quidẽ non facies, tu verò inania multa dices.
Inutilis autem erit verborum copia. Sed te iubeo
Cogitare debitique solutionẽ, famisque euitationẽ,
οἶκον μὲν πρώτιστα, γυναῖκά τε, βοῦν τ' ἀροτῆρα.
Domum primò quidem, mulierem deinceps pro generatione filiorum, & bouem aratorem ad agri-
E *culturam & victum.*

3 Deus primis parentibus creatis, agricolationis artem mandauit. tulit enim Deus hominem & posuit eum in paradisum voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et pulsis inde homini continuata ars, sed additus labor, in sudore vultus tui vesceris pane tuo: maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cũctis diebus vitæ tuæ[r]. Et emisit Deus Adam de paradiso vt operaretur terram de qua sumptus est, rursúmque ex duobus filiis eius, Cain fuit agricola, Abel pastor ouium[s].

r Gen. 3. vers. 25.

s Genes. 3. cap. vers. 17 & seq.

Post diluuium princeps viuentum Noë, cœpit rem suam publicam & societatem humanam restituere, & cœpit Noë vir agricola exercere terram, & plantare vineam[t]. Esau vir agricola robustus

t Genes. 4. ca. vers. 2.

bustus venator [a], frater eius Iacob simplex, pastor ouium [b]. A

a Genes. 25. Vers 27.
b Genes. 30.

Saul rex electus, non reliquit agriculturam, quod liquet ex loco qoo dicitur, quòd cum nunciatum est hostes adesse, Saul veniebat de agro & sequebatur boues [c].

c 1. regum. ca. 11. vers 5.

Fuit in summa vtraque vita rustica, agricolæ & pastoritia, communis antiquis Hebræis, & gentibus præcipua, & post bello pacem ademptam veluti portus tranquillitatis, tùm principibus, tũ subditis: vt manibus quoque imperatorum ars illa tractaretur [d], siue ob vtilitatem, siue ob voluptatem, animi vel corporis. Sic ab aratro ad dictaturæ principatum vocatus Quintus Cincinnatus, & ea deposita ad illud rediit, quo delectabatur, & viuebat. Sicut & C. Fabricius, C. Marius, Curio Dentatus, Portius Cato, Serranus, & alij, qui depositis publicis curis etiam ad rusticandum venerũt, etiam reges vt Diocletianos, Atalus, Cyrus. B

d Plinius li. 18. ca. 3.

Et certè fuit hæc vita rustica prior vrbana: quia & posteriùs vrbes ædificatæ sunt. Fuit & vita Rustica antiquitùs innocentissima, & simplex: quanquam posteà & nunc, euaserit fallacissima. cuius rationem vel eam potissimam putarem, quòd experientia didicerint vrbanos illorum simplicitate abusos: & quòd ipsi etiam nimium vrbes frequentantes, dolos & improbos mores plebis vrbanæ facilè didicerint, & eius exemplo vitam deformauerint innocentem, & tandem callidiores euaserint. Nempe etiam quòd bona pars agricolarum hodiernorum, non sua arua sed aliena colant, & moribus seruilibus & mercenariis suam exerceant perfunctoriè, & ad lucrum tantùm, non ad artem. Olim autem quisque suam coleret terram.

5 Cæterùm quanquam hæc ita se habeant, tamen etiãnunc eget respub. opera rusticorum & agricultorum, & pastorum, vt quamuis illi sæpe C indigni videantur propter fraudes & malitiam priuilegiis: nihilominus tamen propter necessitatem alimentorum in republica, opera rustica sunt fauorabilia: quæ si impediantur, & caritatem & penuriam annonæ possunt & famem inferre, vt ostendit Liuius [e], caritatem illam annonæ, ex incultis per possessionem plebis in montem sacrum agris, ciuitatem inuasisse.

e Liuius.

Fertilis assiduo, si non renouetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.

Quare interest reipublicæ, si agricolæ ab opere rustico distrahantur [f], cui adhærere debent [g].

f Plato 2. de rep. Call. in l. 2 de nũdinis P. l. 1. vt rusticani ad nullum obsequiũ deuocẽtur c. l. nunquã saltationib. de agricol. & cen sit. C.
g L. 1. de colõ. fundorũ patrimonia. li. 11. c.

Apud Indos inter arma hostiúmque congressus, agricolæ intacti inuiolatique erant, tanquam communis vtilitatis ministri [h]. Constituit in concilio Lateranensi Alexan. 3. vt rustici euntes & redeuntes, & in agricultura existentes, & animalia quibus arant & semina portant ad D agrum, congrua securitate lætentur [i]. Tempore belli Nabuzardam etiam magister militiæ regis Babylonis, transtulit populum Hebræum cum Rege suo Sedechia subactum in alias regiones: tamen reliquit in propria terra intactos vinitores & agricolas [k].

h Arius lib. 5. de gest. Alexã. Diodor. Sicul. lib 2. c. 10.
i in c. 2. de treuga & pace lib. 1 tit. 34.
k Hierem. c. 52 vers. 16.

Dicta sancta rusticitas [l], & doplici de causa, vel quòd sanctum dixerunt antiqui inuiolabile [m], vel quòd quieti sint & patientes, alieni à tumultibus & discordiis quibus vrbani homines agitantur, sint simplices ab irrisione & dolo natura alieni [n].

l c. sacta quippe rusticitas. 2 q. 7 ex d. Hieronỹ ad Paulinum.
m l. sanctũ. § de rerum diuis. P.
n Alberic. ad l. vtili de defen sorib. ciuit. omnia palam habent sancta rusticitas Accurs. ad § sc. in Serguana de actio.

Terram & antiqui matrem omnium dixerunt, & eius cultores piam vtilémque agere vitã, atque eos solos esse reliquos ex stirpe Saturni reges [o].

o Varro lib. 1. de re rust. ca

A Erat antiqua nota censoria, agrum male coluisse, quòd interesset etiam vtilitatis publicæ, & quòd facile plebs rustica, si non occupetur operi & glebæ, ad seditionem & otium est proclinis.

6 Priuilegia agricolis in gratiam commoditatis vrbis data fuerunt agriculturæ à Pontificibus Maximis Clemente 5. & Pio 5. qui & prohibuit impediri venientes ad vrbem vendendi frumenti causa: punitque illum qui sine præfecti annonæ licentia emit vltra quàm necessarium ei sit pro familia nutrienda, vt carius vendat amissione frumenti, aliáque pecuniaria arbitraria pœna: eximit quoque deferentes in vrbẽ triticum, à solutione gabellarum seu vectigalium, & concedit ne pro aliorum debitis in repressaliis, molestari agricolæ possint, nec pro propriis, dum colũt terram vel seminant, neve boues aratorij capi possint pro debitis, aut teneãtur hypotheca obligati.

B 7 Hic tamen obseruare oportet mores regionum, & distinguere prisca à nouis, siquidem vita hominum priorum vt erat minùs corrupta, & fuit innocens magis, sic & erat contenta laboribus propriis, & prouentibus quos sibi ex agrorũ cultura parabant rusticæ vitæ intenti, sine inuidia & ambitione, possessione & acquisitione naturali [p], cum voluptate honesta coniuncta, contenti. vnde & præponebatur illa vita tunc mercatorum periculosis & infœlicibus lucris, vsurarum turpibus & infamibus negotiationibus, artificum immundis & interdum spurcissimis quæstibus. Quia & pro se hæc vita, vt ait Aristoteles in œconomico post Catonem, fructifera, & quæ suos cultores diligentes abundè remuneratur: imò & initium existimatur omnium facultatum & diuitiarum agricultura, & proinde locupletes dicuntur, quasi loci, id est agri, pleni [q]: signata & pecunia, vt ait C Plinius [r], à Seruio Tullio pecudis imagine, quia in pecud. maxima pars redituũ priscorum consisteret: & à Theseo percussa pecunia, bouis figura notata ad excitandos Athenienses ad agriculturam exercendam [s], planè certissimum est [t], ita hi fœlices habiti ab Horatio [v].

p Clemẽs 5. costitutione 4. incipiẽt ad sacr. Pius 5. constitutio 31. incip. Cupientes in bullarum Cherubini.

Beatus ille qui procul negotiis
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis.
Solutus omni fœnore, &c.

q hanc acquisitionis spec em subministrari a mũdo ... tradit Aristot. polit. c. 1.
r Nõ. Marcellus de ver. sig. ex Cicer. 2. de rep.
s lib. 33. c. 3.
t hinc & pecunia dicta bouis figura impressa. Pl. in Publ.
v Horat. li. Epod. Od. 2.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius [x]. Itaque maiores nostri ex minima tenuissimáque repub. maximam & florentissimam reliquerunt nobis, inquit Cicer [y]. de Romana: suos enim agros studiosè colebant; non alienos cupidè appetebant. Et paulo pòst, Vita autem hæc nostra, quam tu agre- D stem vocas, parsimoniæ, diligentiæ, iustitiæ magistra est.

x Cic. 1. offic.
y Cicero pro Sexto Roscio Amerino.

Olim & magistratus in pratis consedebant, quia & rure euocabantur ad consilium, & nobilissimæ familiæ Romanorum nomẽ rusticæ vitæ in posteros pro honoris titulo transtulerunt: quemadmodum nunc crudelibus ac fastuosis titulis, non tam fœlici tamen auspicio, nobilitari plures se putant: hinc cognomina orta sunt familiarum Romæ Fabiorum, Lentulorum, Pisanorum, à copia talium leguminum, & Taurorum, Vitelliorum, Porciorum, Statiliorum, Bubulcorum, quæ testantur originem agricolarum.

8 Lege Romuli regis Romanorum, duæ tantùm populi partes constitutæ agricolarum & militum. Agricultura enim homines fieri temperantiores

fantintes putabat, & cupiditatibus minùs obno- A xios [a]. Eadem lege diuiso vniuerso agro in pagos, suum cuique præposuit ruralem magistrum, qui eos curaret, segnes colonos obiurgaret, mulcta castigaret etiam, & de controuersiis illorum iudicaret. Ferunt Hungaricos populos, initio tres ordines constituisse: sacerdotes, milites, agricolas, & hos seorsum in pagos conuenrúsque diuisos, quos comitatus nũcupatos fuisse & iudicasse tradunt [b]. Nec minùs Hungaris finitimi Turcæ rustici, inter conuicanos suos præsunt iurisdictioni vicissim, à quibus deinceps prouocatur ad iudices appellationum Turcicos, quos vocant Dilesceros [c]. Plato etiam, ligantium controuersias à vicinis & tribulibus dirimi, seu quos litis arbitros partes delegissent, voluit.

9 Hæc priscis maximè obtinuerunt temporibus: verùm ætatibus posterioribus, degenerauit probitas rusticorum, & in dies fient peiores: sed B nostro potiùs vitio. vt ait Columella, qui rem rusticam nostram pessimo cuique seruorum, veluti carnifici noxæ, quam maiorum nostrorum optimus quisque, optimè tractauit. Nunc certè sitũt vt plerunque mancipia, serui, coloni, mercenarij, in exsugendis potiùs quàm colendis aruis intenti: quia ad illos de conseruandis ac emendandis illis non pertinet, & facilè dominos fallunt. variæ inter illos fraudes in heros, seu dominos proprietatis, ad intercipiendas pensiones: in vicinos, ad terminos submouendos, & in emptores rerum suarum promercalium [d]. Tantúmque vafrities eorum creuit, vt stulta superbia intumescant, & agresti modo, & Deum & homines contemnant, vt rusticitatis appellatione, plerunque superbia significetur, & perfidia [e]. ita & definitur, iuxta mores istos rusticitas ab Stobæo [f], inepta & deformis tarditas [g], vt appareat nunc agricultores non me- C reri, neque laudem, neque honorem, sed inter vilia mancipia esse numerandos [h].

10 Et proinde liquet esse secludendos ab administratione, & officiis reipublicæ, ipsos agricolas, aut vinitores & pastores, nec promouendos ad consularum locorum, vel ad Iustitiæ præposituram [i], hinc enim putrescunt & transeunt in corruptelam leges bonæ, boníve mores. Siquidem nihil sunt sentientes & addicti ignorantiæ, iniqua pro æquis, iniusta pro iustis decernũt, probos non sibi similes oderunt, ad expilationem & prædationem litigantium facile desiliunt: cúmque nihil certi quod statuere debeant, habere possunt, comperendinationibus iudicia differunt, & tandem patrimonia contendentium obligurriunt.

Malum hoc frequens est in Germania, & Lotharingia, vbi maiores iudices & escheuini siue consiliarij sunt vt plerunque analphabeti, rustici, D ignorantes, ex arbitrio iudicantes, compotationibus litigantium patrimonia deuorantes, omnia sibi licere quæ sibi videntur arbitrantes, confusè omnia sine lege, sine certa consuetudine, sine ordine & stilo, aut vlla scriptura trãsigentes, mutantes, alterantes, & sordidantes. Fuit aliquando in quibusdam ciuitatibus in memoriam bonorum agricolarum, mos eligendi consulem rusticum cum aliis non rusticis & vrbanis, quòd plerunq; maior pars alicuius ciuitatis ex rusticis ibi habitantibus constaret, & ita tanquam eius artis peritus requireretur necessarius ob frequentes similium agricolarum controuersias, verùm nunc cum plebs vrbana ferè omnem rusticam, in agros & villas expulit, hic cõsul videtur inutilis, aut certè tanquam colossus mutus, qui & aliorum non rusticorum sententiis applaudere & consentire cogitur, vel quia nihil quod probi dicere possit habet, solet annuere omnibus, sed & temperarum hoc ius est, vt qui ex pagis sunt rustici, non possint decurionatum gerere in ciuitate in qua non habitant, quamuis eius iurisdictionis sint, vt Senatusconsulto Burdegalensis curiæ prouincialium 7. idus Septemb. 1536. vt refert Boerius decis. 272. quod & sustinetur per §. 1. & ibi per Angel. de defensorib. ciuita. in Nouellis. cui morbo obuiandum esset à principibus, & dominis territoriorum Iuridicis, vt non iurisdictionem talibus viris in posterum committerent. Sed exemplo dominorum Iurisdictionalium Gallicorum, haberent litteratos Iudices, saltem baccalaureos in iure ciuili, qui iustum ab iniusto distinguere possent, & subditos certiùs & cum ordine iudicare possent.

11 In locis certè vbi ferè omnes rustici sunt, & qui suis manibus aut sua cura & solicitudine, culturæ agrorum intenti sunt, & sub certis moribus sæpè expulsa nobilitate degunt, tolerabile imò & necessarium visum est, & videtur ex melioribus inter se magistratus & iudices deligere: vt in Germania, qui ruri pagatim villatímque habitant sibi eligunt duos aut quatuor viros, magistros dictos aut maiores, Sculteris etiam seu præfectis pagorum rempublicam administrantibus. Sunt Heluetiorum pagi, sub forma politiæ democraticæ vt plurimum erecti, sicuti & in Pannononia rustici sibi creare consueuerunt præfectos quos præpositos pagi dicunt, vt alij comites. Sed & illi & similes in institutione rerum publicarũ fuerunt verì agricolæ & rerum suarũ, non mercenarij & coloni istius temporis neq; ab initio copia fuit aliorum hominum eruditorum vt nunc, neq; quoque negotia contingebãt ita fraudulenter inuoluta vt nunc inter rusticos, quæ egent acutiori ingenio quàm possit in malitiã aut stultitiã rusticorum cadere: vt putem mutatis moribus mutari oportere leges [k], sicuti loco magistrorũ pagorum ruralium constitutorum a Romulo, cœperũt postea esse qui de iure prædiatorio seu prædiorum consulerentur. Quales Appuleius Ciceronis [l], & Furius & Cascellius [m], & loco præpositorum aliorum, nunc principes, domini, vastalli dominorum, & iudices eorum. Sicuti in Thracia habiti agricolæ [n] contemptissimi vulgo, agrestes, & omnium munerum ciuilium incapaces. & apud Gallos tempore etiam Iulij Cæsaris [o], ex eo, tempore quo multi patres familias, falce & aratro relictis, irrepserant iam olim intra mœnia, vicariis operis contenti villicorum & colonorum infimæ seruilisq; conditionis.

Eodem modo Aristoteles [p], qui alicubi laudat agricolas, vt præcipuos & necessarios reipublicæ, tamen alibi mercenarios interpretatur aratores & opifices, quos; cùm in sordidis artibus versentur, à sacerdotio, aliísque vrbicis honoribus monet esse arcendos. Quod firmarunt legibus Cæsares [q], maximè cùm de magistratu agitur vrbico, qui ab initio etiam in Attica Repub. & Romanorum tantùm patritiis concessum est, donec secessionibus plebs repugnans, sibi quoque quosdam deferri obtinuit, quos tamen sublata Democratia amisit, quia non sit tutum iudicia & officia publica committere illis de quibus Homerus ait, Νήπιοι ἀγροιῶται, ἐφημέρια φρονέοντες. agrestes stolidi, tantùmque diurna scientes. Non erit tamen absurdum rusticas agrarias contentiones illis qui periti sunt, committere [r],

a Dionys. Halicarnass. li. 2.
b Rerum Vngaricarum decade 1. lib. 1.
c Postell li. de repub. Turca.
d De quibus fraudibus Antoninus Florẽtinorũ episcopus in 3. parte summarum, ti. 8. c. 13.
e vt apud Pelagiũ ad Narsen. ca. de 8 generibus 2. q. 5.
f apud Gregor. Magnum li. 3. epist. 26. ad Ianuarium. etiam verò c. q. e.
g Stobæus, sermone 4. ex Theophrasto.
h ex l. 1. & toto titulo de agricol. & censit. lib. C.
i Reboff. ad d. l. 1. de agricol. potissimum si alij sint qui hoc munere fungi possint.
k ea erit autẽ lex 4. dist.
l Cicero 2. ad Atticum.
m Valerius Ma. li. 8. c. 12.
n Herod. in 5.
o Iul. Cæs. lib. 6. de bel. Gall.
p lib. 7. Polit. c. 9.
q Arca. & Honor. in l. argentarios, & l. colonos, de agricol. & cens.
r Hom. Od. φ. s vt in l. de modo finium regundorum P. si irruptione eo. tit.

vna omnium communis est ars agricultura: extra qoam, vnusquisque propriam eligit, prout ad illam est habilis [a]. Indis probati artifices maximè, & ideò siquis artifici manum, aut oculum ademerit, ei capitale est [b]: prout verò vnaquæque ciuitas indiget arte, illam magis etiam excolit & amplectitur. Omnes autem debet vt vtiles & necessarias curare, quia singularum certi fines sunt necessarij toti vniuersitati, etsi sint aliqui ex illa qui non indigeaot: quemadmodum etiam omnia sacramenta in perfectione corporis ecclesiæ necessaria sunt, quamuis omnes cum illis non participent, nec omnibus singulis necessaria quædam sint ad salutem, vt ordinis & matrimonij hominis quæ tameo in ecclesia necessaria sunt, sed non singulis: quia quanquam aliqui nō sint in ordinibus ecclesiasticis, aut quamuis non sint matrimonio iuncti, non ideò minùs, nisi aliud prohibeat, saluabuntur. Sic in republica, omnes fere artes sunt necessariæ, sed nō singulis omnes: qoia fines diuersi ad vnum publicum bonum potius, quàm ad singulorū pertinent. Sic agricultura habet finem pabulum hominis: ars textoria, nostrū amictum: architectoria nauem, sic alia artificia propria opera: quæ adhuc neque per se exerceri possunt, nisi ope aliarum artium, sicque necessitatem mutuo officij sui colligant, vt sine illis esse societas hominis vix aut ars vlla finem suam assequi possit. Sumamus exēplum quod placuit Diuo Chysostomo [c], de agricultura. Hæc nisi faber ferrarius vometem, falcē, ligonem, securim, aliáq; pleraque illi mutuetur: nisi faber lignarius ipsi aratrum fabricet, & iugum præparet, & vehiculum illi ad terendas constituat spicas, nisi à coriariorum artificibus corrigiā sumat, nisi ædificator aliquis arantibus tauris, stabulum, & colentibus agrum tuguriū, struat. Nisi deniq; pistoris artificium tandem accedat, vniuersa agricultura euanuit. Non aliter etiam textoria ars, multas ad auxilium sui artes conuocat, quæ si opitulatæ non fuerint, remanet inutilis. & ita reliquarum artium altera quælibet, aliarum artium ope indiget.

a Thomas Marus lib 2. Vtopiæ.
b Strabo lib. 15. geograph.
c D. Chrysost. tomo 2 homilia 53. in Mathæū ex c. 25. Mathæi.

Magistratus hic erit solicitudo, vt opera & artificia sint sine dolo, sine fuco, sine fraude perfecta, solida, iuxta artis cuiusque leges. ideóque curabit & esse præfectos singulis artificiis quibus imponatur onus speculandi, vt secundum bonam fidem fiāt opera. Cauendū autē ne sint monopolia, non sint ergolabi, vt monent iura ciuilia [d], ne prætextu societatum artificij fiant eadem monopolia, factiones, aut coniurationes noxiæ reipublicæ.

d l. vni. de monopol.

De distinctione dignitatum in honore & ordine necessaria in omni republica seu populo.

CAP. X.

AD conseruandos status, & personarum in republica amicitiam, non minima erit adhibenda solicitudo in euitanda confusione, quæ leui ex causa obrepere in multitudine solet, nisi ordine disponatur debito, vt quisque quæ sibi conueniant & debeantur agnoscat, & alieno non se immisceat ministerio, cedat sponte cui cedendum erit, & pertinaciter indebitum sibi honorem non vsurpet. Ordo, est congrua aliquorum proportio, secundum prius & posterius, vel ratione, vel actu [e]. Sunt ordines insuper cælesti hierarchia angelorum & cælitum, alij aliis altiores & inferiores dignitate, gradu, officio & ministerio.

e Aristotel. 8. physicor. textu 14 Philo Iudæus, de mundi opificio.

Sunt in hac magna cælorum & astrorum atque elementorum machina & orbe, ordinationes & ordines rerum, ne concursu & inordinatione pulchritudinem & sapientiam operis confundant. Et aliis debet esse, inter homines in republica ordo, qui suo concentu & mutua colligatione gradatim inuicem sibi cedant, & deferant prioribus & dignioribus.

2 Fit autem ista ordinatio, natura, lege, voluntate: natura, præponitur qui excellit in aliquibus, aliis in quibus illis præstantior & vtilis. Est ordo naturalis, vt dignior sit sexus masculorum feminino [f], vxores seruiant viris, filij parentibus [g], sponte quidam alij aliis cedunt, interdum inferioribus ex ciuilitate vel humilitate, & minoribus se subiiciunt, & seruare satagunt illud qood discipulis commendauit Christus. Si quis in vobis maior sit, fiat tanquam minimus [h].

f l. r. de senato. lib. P.
g ca. est ordo, 35. q. 5.
h D. Marci c. 9 vers. 35.

Lege quoque diuina vel humana gradus constituuntur dignitatis & subiectionis, victores leges imponunt victis: principes subditis. Solent autem dignitates ab eo positæ tātùm & tādiu excellere, quātùm ipse constituerit, & prout iusserit ita seruādæ: cùm sacrilegij instar habeatur indignum reputare, quem princeps dignum existimauerit [i].

Sicut enim in manu calculatoris suomam facit qualem vult, calculus locatus, sic princeps ex populo, quem vult ad honorem erigit vel deprimit. Ex ignobilibus nobiles facit, ex nobilibus plebeios: & tanquam leges dans de aliis, distinguit quæ voluerit seruari, & in moueta quanti æstimanda sit suo arbitrio disponit, sic potest & debet ad faciliorem gubernationem reipublicæ, & ad quietem popularem continendam, qui priores quòue digniores & honorabiliores habeantur constituere.

i l. 3. de crimine sacrileg. lib. 9 C. tt. 29. l. 5. de diuers. rescrip. C. Cassio. lib. variarum epist. 43. & lib. 4. epistola 3. rex honoratior & quē vult honorari honorat vt suæ gratiæ participem Daniel. ca. 2. vers. 48. Ester c. 6 vers. 8. Genes. 41. vers. 41.

Alioquin enim si quemque ex arbitrio viuere permittat & agere, tanta est naturalis cuiusque de se præsumptio & philautia, vt præstantiori se æquare & præferre audeat, cuiuscunque sit artificij vel professionis. Siquidem, nemo est qui artem aliquam eligendo, quam sectetur, eam plus cæteris etiam dignioribus non diligat, & proinde aliis eam, & seipsum eius artificem non præferat.

3 Egemus autem ordine distincto in multis, sed potissimùm in publicis negotiis, in deferendis honoribus [k], in disponendis cœtibus publicis imò & priuatis, in dicenda sententia, & prælatione. Ecclesiastica disciplina in hoc constans extitit, in qoa à clericatu vsque ad summum pontificatum, ordines dispositi sunt & sine controuersia obseruati, vt qui in inferioribus sunt, semper maioribus cedant [l]. Et inter eiusdem ordinis ordinatos ipse prior & maior habetur, qui priùs fuerit ordinatus [m], & cæteris paribus qui prior est tempore dicitur prior ære [n].

k l. vt gradatim, de munt. & hon. P. l. dignitatum ordo seruetur, li. 12. C. tt. 8.
l ca. à subdiacono, 95 distī. ca. cleror, 21. distinct. & tota d.
m c. 1. de maiori & obedient. h. 1. ti. 33. ca. episcoporum, etiam, 74. distinct. c. fin. 75. d. st. vide Chassaneū li. Catalog. gloriæ mū di 3 parte 12. cō sid. 99.
n c. qui prior, 54. de regul. iur. sext. c. si prote, c. tibi qui grattā, de rescrip in sex. l. 1. & l. potior, qui potior in pigno. hab. P. cum simi.

4 Iurisconsulti, & principes, constituerunt alium ordinem inter laicos & subditos, vel ex lege vel ex dignitate, vt Vlpianus respondit his verbis [o], *Decuriones in albo seu matricula, ita scriptos esse oportet vt lege municipali præcipitur; sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandæ vt scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est, putà qui duumuiratum gesserunt, si hic honor præcellat: & inter duumuiros antiquissimus quisque prior is: deinde hi qui secundo post duumuiratum honore in republica functi sunt. Post eos qui tertio & deinceps: mox hi qui nullo honore functi sunt prout quisq; eorum in ordinem venit. In sententiis quoque dicendis idem ordo obseruandus est, quem in albo scribendo diximus.* Verùm in [p] albo decurionum in municipio, nomina antè scribi oportet eorum, qui digni-

o Vlpia. in l. 1. de albo scribē do. l. 50. P. tt. 3.
p Vlp. in l. f. eo ti.

tates principis iudicio cõsequuti sunt: posteà eorũ qui tantùm municipalibus honoribus functi sunt.

Atque Theodos. & Valentinianus, *omnes*, inquiunt [a], *priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda cognoscant. vt primo loco habeantur qui in actu positi illustres peregerint administrationes: secundo veniant vacantes* (id est qui administrauerint) *qui præsentes in comitatu illustres dignitatis cingulum meruerint: tertium verò ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorariorum, qui præsentes à nostro numine sine cingulo codicillos tantùm honoraria dignitatis adepti sunt. Quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ, vacantibus omnibus honorariis anteponi censemus. vacantes autem post administratores venientes, non omnes tam omnibus honorariis credimus præponendos: sed eos vacantes illis honorariis qui similem adepti sunt dignitatẽ: vt præfectorium quæstorio: non quæstorius præfectorio præponatur: pariq́; modo quæstorium quæstorio: Non vacans comes thesaurorum vel comes rei priuatæ, honorario quæstorio, vel magistro officiorũ præferatur. Et inter administratores illos etiam annumerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro consistorio cunctis, aliquod ordinariæ dignitatis, vel ante commisimus, vel postea committemus peragendum.* Statuerunt insuper [b], vt si quis indebitum locum sibi vsurpauerit nulla se ignorantia defendat: sitque planè sacrilegij reus, qui diuina præcepta neglexerit.

[a] in l. 2. vt dignitatũ ordo seruetur li. 12. C. ti. 8.

[b] lib. 1. eod. ti.

5 Gradus dignitatis, videtur ex qualitate eius distinguere alibi [c]. Ius, magistratuum & potestatum, vt super illustres sint maiores, posteà illustres, vt erat præfectus Orientis & Illyrici & vrbis Romæ. Spectabiles post illustres, vt proconsules, & præfectus Ægypti seu Augustalis, posteà minores, vt clarissimi præsides prouinciarum. Minimi, vt prædanei, qui tamen ordinarij sunt vt defensores ciuitatum & municipiorum, & de minimis iudicant causis.

[c] Glossa ad §. 2. Nouellæ 71. ad verba post magnificẽtissimos, &c. vt ab illustribus & qui super eam dignitatẽ sunt &c.

Fuerũt nobiliũ habẽtiũ feuda subordinati gradus [d] dux, marchio, comes, baro, capitaneus, vassallus.

[d] vide quæ di xi li. 6 syntag. c. 7. 8. 9 10.

6 Appianus, dum de funere agit Syllæ, refert pompæ & populi ordinationem eius temporis in democratia seruatum: *armati milites deducebant corpus*, inquit [e], *Sacerdotes etiam vestalésque suo quisque ordine, tum senatus vniuersus & magistratus cum suis insignibus, deinde equitum Romanorum alia multitudo, rursúmque alia militum quotquot illius auspicia sequuti fuerant.*

[e] Appia Alexandri li. 1. bellorũ ciuilium.

Gregorius I. post obitum Pelagij summi Pontif. pro placando Deo in magna pestis lue, in processione litaniarum seu supplicatione publicè instituta, vniuersum populum per septem classes distribuit, eóque ordine incedebant, vt in primo ordine essent clerici, in secundo religiosi, in tertio sanctæ moniales, in quarto pueri, in quinto laicei perfectæ ætatis, in sexto viduæ & continentes: in septimo coniugati [f].

[f] Guilliel. Durandus lib. 6. rationalis diuinorum officiorum c. 102.

Ordinem sacerdotum distinguebant antiqui ab honore minori vel maiori eius dei vel idoli cui inseruiebant. verba Pompeij Festi, de verbor. significatione hæc, *Ordo sacerdotum, æstimatur deorum, vt maximus quisque. Maximus videtur Rex: deinde Dialis: post hunc Martialis: quarto loco Quirinalis. Quinto, pontifex maximus. Itaque in conuiuiis solus rex supra omnes accubat. Sed Dialis super Martialem & Quirinalem: Martialis supra proximum; is deinde supra pontificem. Rex quia potentissimus: Dialis quia vniuersi mundi Sacerdos, qui appellatur Dius. Martialis quòd Mars conditoris vrbis parens. Quirinalis, socio imperij Romani Curibus ascito Quirino: Pontifex Maximus, quòd iudex atque arbiter habetur rerum diuinarum humanarúmque.* In quo ordine notanda opinio ethnicorum qui putabant præferendum regem sacerdotibus, & sacerdotes suorum deorum, pontifici maximo; quia in exercitio & actione humana videbatur potiùs versari iudicandi, quàm sòli seruitio Diuino vt alij.

7 Non potest alioquin certa dari regula de prælatione personarum: quanquam verissimum sit, vt is qui melioribus & præstantioribus vacat, dignior & honorabilior haberi debeat. Etenim non æquè de dignis operibus aut honore, iudicant homines, qui sæpiùs dignius & honorabilius existimant vtilius: quò fit, vt tempore pacis, togati & magistratus præferantur sagatis & nobilibus in multis: at tempore belli, contrà; quia quod vim habet, est vtilius & magis honoratur.

8 Eodem modo, in republica populari, & ditior præponitur virtuoso: & qui eam artem exercet qua magis putatur iuuari præsens reipublicæ negotium, præstantior habetur. Regulariter tamen vbi nobiles distinguuntur, illi plebeiis præferuntur. Inter plebeios, vrbanus rustico. Tempore rebellionis vilissimi homines & audaciores, qui dicuntur zelo duci sustinendæ libertatis popularis, illi præstantiores & honoratiores dicuntur, quò sunt seditiosiores & magis paci aduersarij.

9 Verè certè honores huius seculi, ad necessitatem politicæ ordinationis distinguendi sunt, & vt sint veluti præmia quædam, & aculei qui animos ad virtutem honoratam impellant, alioquin in laboribus desides & torpentes [g]: quanquam si vanitatem consideres, honores istius vitæ sint, veluti somnia & inanes quædam de rebus opiniones, veluti fascinationes, quibus qui inferiora tantum considerant irretiuntur, & putant se quippiam aliud esse quàm non sint, cùm tamen viri prudentes, & qui honore & meritis afficiuntur, eum non sibi suisve meritis, sed Deo omnino tribuant, à quo, si quid boni sit quod laudem mereatur, proculdubio nouerunt se accepisse.

[g] vide de his copiosè apud Cassiodorũ li. 1. variarum epistol. 3. & 13.

10 Norunt & honorati prudentes, ex eo sibi maius onus impositum, & satagunt vt sententiæ honorantium respondeant: ita Varro, putat quod honos dicitur ab honesto honore, & honestum quia honoratum [h]. Honores sunt veluti signa eorum quæ veneranda & honoranda sunt: vt siquis sibi honorem vsurpet eius rei quam non habet, quamuis ex lege vel corrupta consuetudine honoretur, tamen fur & latro videtur eius dignitatis: quia tamen ex lege vel placito principis, dignus habetur, non est priuati despicere eius dignitatem; admonet enim D. Paulus [i], tribuendum cui honorem, honorem: cui debitum, debitum. degens inter mortales legibus eorum debet vti, & consensu gentium. Honorat Deus quos vult, sua propria gratia, hoc est, conspicui & laudabiliores fiunt: honorat alios summus pontifex, honorat & princeps: & nos honoratos non minùs honorare debemus, & pariter honorem nobis delatum cum dignitate tueri: sed non ita honore inebriari, vt quales ipsi re vera simus, ob id obliuiscamur: honores sæpe mutant mores, sed vt vulgò creditur, rarò in meliores, quod accidit ex eo, quòd plus de nobis quàm sit opinamur; & quòd honorem delatum dignitati quæ gerendæ conceditur, nobis tribuamus: vt ille asellus qui ferebat sacra Isidis arbitrabatur sibi

[h] sic & Gellius li. 2. c. 3. onus cum h. scribi putat quoque.

[i] ad Roma. c. 13.

genua

genua flecti ab occurrentibus salutantibus sacra, & ideò intumescens cunctabatur progredi, donec agasonem sensit cum loris & fustibus impellentem & dicentem, non tibi sed religioni [a]. nostrum est dignitatem gerere & honorem eius sustinere, & non en superbire vt alios contemnamus, qui multò quandoque magis idonei sunt ad dignitatem: nostrum item, gratias Deo agere, qui ad eam nos perduxit, & non obliuisci interim nostræ prioris & præsentis humanæ conditionis aut fortunæ inferioris præteritæ. cuius etiam memoria nos potest à fastu retrahere aut prohibere: quemadmodum in hoc laudandus Agathocles, qui, cùm ex humili & sordido genere figulo natus, ad regni Siciliæ maiestatem peruenisset [b], fictilia inter aurea vasa poni in mensa sua iussit, vt suæ originis memor, præter modum non superbiret [c]. Ad cuius exemplum cùm Lescus 3. infimæ conditionis homo, factus fuisset rex Polonorum sorte, nunquam oblitus suæ prioris fortunæ, sed in omnibus virum agens, & illud obseruauit, vt rudibus & crassis pannis aulæorum loco vteretur, nisi si quid daret splendori principatus in publicum proditurus. propter externos homines. quin ibi quoque crassos pannos, quibus ante adeptum principatum vsus fuisset, ob oculos sibi poni iubebat, quibus admoneretur assiduè suæ fortunæ pristinæ, & vnde ad tantum fortunæ fastigium euectus fuisset [d].

a Gabriæ apologus Græcis & ex emblemate Alciat. 7.

b Iustin. li. 21.

c Ausonius in epigra. de eo.

d Chromerus lib. 2. de gestis Polonorum.

11 Tamen qui gerit publicam dignitatem, nullomodo, etiam prætextu suæ humilitatis, eam imminui aut contemni pati debet: sed in eo gradu quo à principe vel populo ordinata est, conseruare; alioquin & sui officij diceretur ignarus, & iniuriam ei cuius refert potestatem, inferret. aliam enim personam gerit dignitatem exercens, aliam cùm eam non exercet. Sic cùm Fabius pater, ad filium consulem Suessam missus, indignaretur obuiam ei factus, quòd nemo ex duodecim lictoribus se equo descendere iussisset, plenúsque ira sedere perseueraret, quum filius id sensisset, proximo lictori vt sibi appareret imperauit, cuius voci continuò obsequutus: non ego, inquit, fili, summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires consulem agere [e].

e Valerius Maximus li. 2. c. 2.

12 In persona eorum qui negotia gerunt principum, honoratur vel contemnitur princeps. Sed honor, vt dixi, vel inhonoratio, accipi debet, ex opinione seu communi hominum sententia eius loci in quo quæritur de honore deferendo: nam si externa adseras, sæpe ea videntur esse ibi dedecori, quæ alibi sunt honori.

Sunt qui putarunt honorem deferri homini in situ, si locetur in parte sinistra, & videtur sinistra illis præstantior: adferréque possunt rationem, quòd & olim ex parte sinistra suborta tonitrua, prospera habebantur, vt apud Virgilium [f],

Vix ea fatus erat senior, subitóque fragore
Intonuit læuum, & de cælo lapsa per vmbras
Stella facem ducens, multa cum luce cucurrit.

f 2. Æneid.

quod forsan augurium ex superstitione fœlix, non quia in sinistra ortum, sed quia ex sinistra in dexteram tendebat, & ex parte debiliore in perfectiorem: ita magis præstans quàm si ex dextra fortiori ad imperfectam tenderet: quod videbatur signum cadentium rerum. vt quando lapsus à firmo ad infirmum.

Est tamen aliud argumentum sumptum ex c. 3. Iudicum, quo loci, dicitur Aodum sibi fecisse gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, & eo accinctum subter sagum in dextro fœmore, extendisséque sinistram ad sicam in dextro fœmore, & necasse Eglon regem. putántque ideò locum sinistræ honoratiorem, quòd sinistra vsus fuerit, sed id non concludit, quia potest quis esse vel amphidexter, vel vtens sinistra pro dextera, sed hoc ex consuetudine propria & assuefactione, non iure honoris. Dicunt & Turcæ honorabiliorem partem hominis sinistram, quòd eam gladius delatus cohonestet, & qui sit in parte dextra, gladium habeat sub manum eius qui sinistrum latus claudit; ille verò, liberum eum gestet & expeditum [g].

g Augerius Gislenius Busbequius in Itinerario Constantinopolitano.

Contrarium putant alij, & communis videtur opinio, dextro collocari, &, quod melius est, a dextra parte motionis originem trahi: & ex vsu communi, vt significantiùs exponeret sacra pagina hominibus corporalibus beatitudinem, & reprobationem animarum & corporum doceret, dexteram beatitudinis locum, & sinistram damnationis posuit. & vt honorem Domini nostri IESV CHRISTI, apud Deum Patrem exponeret, dixit eum locatum à dextris patris.

Sunt qui dicunt honorabiliorem locum esse, medium, inter plures, veluti Christus apparuit in medio discipulorum, & Deus in medio dicitur esse eorum qui in nomine eius congregantur.

Alij primas cathedras, ordinis rationem ponunt honorabilium, alij aliter senserunt.

Proinde, cùm sint diuersæ de locatione honorabili sententiæ, nihil certi definiri potest: illo excepto, quòd mores loci, & in qua sint sententia qui ibi habitent, sequi oporteat: cùm etiam eadem resolutio certò tenenda sit, in ipsis moribus, verborum proprietate, & valore monetæ.

13 Dignitatis autem potissimùm ordo peti, ni fallor, debet, vel ex eo quod is qui iubere potest, statuit, quod certè est expeditissimum: vel si sine lege metienda est dignitas, in officiis poterit esse pro regula, vt quo quis præest melioribus & pluribus, is præferendus sit in gradu inferioribus.

Dehinc, quò quis accedit propiùs, & à quo dignitates procedunt, eò præstantior illis qui magis recedunt, haberi debeat. Quod ex diuinis & humanis potest colligi. Siquidem angelorum ordines, prælatione priores sunt, quò magis Deo accedunt: & remotiores dicuntur vltimi. nisi si qua delegatione extraordinaria, à Deo deligantur: in qua maiores habentur, vt Deum immediatè in eo repræsentantes. Sic in Sole & igne, quò quisque propiùs accedit, eò magis illustratur, & calorem maiorem sentit.

In terra, quia summus pontifex, imperator, rex, princeps non recognoscens superiorem, sunt veluti fontes dignitatum & honoris inter subditos; sic qui eis sunt proximiores, immediatè eius ministeria exercent, habentur meritò digniores, & eo magis quò ad latus eius viuunt, vel maiora sibi concessa sunt Sic in summo pontifice, cardinales proximi, dehinc quatuor patriarchæ iuxta eorum constitutum ordinem: posteà primates, ab eis proximi archiepiscopi, subinde episcopi, priores, curiones, presbyteri, diaconi, subdiaconi, clerici, monachi, obseruatis rursum gradibus in singulis ordinibus, vel ecclesiarum, vel ciuitatum, vel titulorum quibus præficiuntur, vel antiquitatis receptionis in ordinem.

In secularibus principibus, nō minùs obseruatur eadē regula, vt qui proximiores sint præstātioribus

ab illis constituti babeantur digniores, vt primùm principes seu sanguine proximi, subinde qui ad latus ex sanctiori consilio sunt, & inter illos heroës maiores & minores, iuxta decretum principum & consuetudinem antiquam. Et idipsum in magistratibus & potestatem habentibus, & delegatis, quæ omnia possunt facilè inter subditos componi, ratione sessionis, processionis, status & dignitatis, authoritatis & potestatis & priuilegiorum concessorum.

14 At non ita facilis compositio graduum, quando reges cum regibus, vel imperatores cum imperatoribus concurrunt, & quisque illorum aut delegati eorum, in conuentum aliquem celebrem eonuenire, & sedere & sententiam dicere ibi debent, qnemadmodum si ad consilinm generale vocentur, si in neutrali ciuitate inueniantur. si apud summum pontificem, vel apud imperatorem, reges, apud regem, alij absolutè principes sint. vnde sæpè solent excitare tumultus, & bella atrocissima. Nolunt enim sibi vltro sedere, sed singuli se digniores & honorabiliores, aut æquales putant. Et non immeritò rectissimè dictum est, periculosum esse congressum principum. vix enim ab inuicem recedunt, sine aliqua æmulatione, inuidia, aut indignatiooe, quia nesciũt se compati, se putant eontemni, aut contemnunt.

Sic legati regum Galliæ, & Hispaniæ, voluerunt contendere de prioritate Romæ & Venetiis: quamuis ex omni antiquitate & meritò dignius habitum sit regnum Galliæ, & antiquius, & magis de ecclesia benemeritum, ideò præferendum, vt & iudicatum à summo pontifice & consistorio cardinalium, & Venetiis [a].

Sunt & in hac quæstione de prælatione regnorum, non semper ita faciles resolutiones, quia non semper res consilium, sed vim habet: & regnorum, sicuti nobilitatis hominum est incrementum, decrementum, & interitus, item rerum publicarum & ciuitatum: vt nihil sub sole firmum sit, & in eodem statu possit nobilitatis permanere propter vicissitudines rerum. Absorta est monarchia Assyriorum post mille ducentos 39. nouem annos, per Monarchiam Medorum: hanc, sepeliuit Monarcbia Persarum: & istam Macedonum sub Alexandro Magno: post hanc aliæ se mutuò extruserunt. vt vis & robur victorum sequentium semper priores obscurauerit. Quare non facilis est inter principes potissimùm magnanimos, de præferentia compositio. neque ea facta in posterum firma manet, vbi potissimùm ambitio semel animum principis occupauerit. Et ita erit necessarium, siquando in conuentu generali aut concilio agatur, de regum illic existentium prælatione, ne resolutio negotiorum impediatur, de dignitate & præcedentia nihil interim statuendo, sed sine præiudicio dignitatis cuiusqne principes præsentes exorare, vt sententiam dicant, vel scripto proferant, (si in pronuntiatione de priore dicenda sententia etiam non conueniant) cum legatis tamen eorum non ita facilis concordia, cùm de dignitate dominorum nihil possunt sine expresso mandato principum constituere, à quibus missi sunt. In quo casu arbitraret, non ideò minùs insistendum concilio communi, si dilatio admonendi principes non daretur, ea tamen lege, vt ratificatio ab illis dehinc peteretur, si modò eorum probatio in consulris requireretur, non aliter. Sed hæc relinquo iudicio sapientiorum qui in procinctu conciliorum possunt meliùs plures de occurrentibus conttouersiis iudicare, vel de prælatione statuere, quod sumpta occasione rerum illis melius videbitur. obseruato perpetuo, vt quantum fieri poterit, caueant ne sententia concilij possit esse seminarium inter principes, bellorum & inimicitiarum.

Sed neque facilis concordia est inter virtute aliqua eximia nobilitatos, & nobiles ex prosapia, vel dignitate militari ornatos. vis enim armorum, vt multa alia confundit, sic quoque honorum gradus pessundat: nisi à monarcha, qui vtrisqne legem dicere potest, ordinentur.

Quod pertinet verò ad sententiam communem, vbi opus est armis, ibi togati postponuntur: vbi verò de tractando iure & iustitia distribuenda, certè qui in ordinibus sunt iuxta maiores dignitates potiores esse debent. Olim Duces, Comites, Marchiones, Barones, centenarij non tantùm cum manu militari, sed etiam cum dignitate & cum potestate iura reddendi missi sunt in prouincias, aur ciuitates, aut oppida, vnde & iurisdictiones feudorum iuxta potestatem concessam feudatariis, vel administratoribus originem habuerunt, vel maiorem, vel minorem. ideò facilis est ordinatio in præcedentia, inter dignitatis feuda habentes, & cum aliis iudicibus, seu magistratibus collatione facta potestatis. At de aliis militibus & doctoribus quis præcedat, doctor an miles: præsupposito quod doctor pro equite & nobili habetur adepto gradu & priuilegiis à summo pontifiee, & imperatoribus & regibus concessis: si eminentia doctrinæ illustretur, dicit Baldus [b], doctotem præferendum esse militi; quoniam magis est honorandus qui sua virtute pollet, quàm qui aliena, vt nobiles ex genere [c]. Atqne notat quòd Bononienses semper faciunt præcedere egregios doctores, & ponunt eos ante quoscunqoe milites, propter virtutem. de doctorellis idipsum negat, quia parùm, inquit, meruerunt. Cæsares etiam comitiua dignitate donarunt legum professores qui sine reprehensione, & probati per viginti continuos annos docuerunt [d].

15 Sed vt faciliùs distinctionem ordinum & statuum personarum, dignitatem & gradum singulorum percipiamus, non erit inutile aut otiosum, anaecphaleosin vitæ humanæ percurrere.

Anima hominis, duas potentias præcipuè exercet, & est principium contemplationis & actionis rationalis. Homo habet esse quoad corpus ex elementis, & cum his participat. babet viuere, naturaliret commune cum plantis, quæ generationem & nutritionem seu incrementum habent. Cum animalibus habet sentire, moueri per se communicatum: proprium antem, & intelligere, & ratiocinari, & ex ratione agere: actio interior videtur contemplatio veritatis; exterior in actionibus exterioribus. Qui in veritatis speculatione versantur vitam dicuntur sequi contemplatiuã; alij actiuam. Contemplatio babet quidem quietẽ ab exterioribus actionibus; nihilominus tamẽ ipsnm contemplari, est quidam motus intellectus, prout quælibet operatio dicitur motus, & ipsnm intelligere, & sentire [e]. Ita contemplantis triplicem motum ponit Dionys. Areopag. de diuinis nominibus [f]. Rectum, circularem & oblignum. Finis intellectiuæ cognitionis, vel est ipsa cognitio veritatis, quod pertinet ad intellectum contemplatiuum, vel est aliqna exterior actio; quod pertinet ad intellectum practicum siue actiuum [g], ex quo

verò

a vide Bodinũ li.1.de rep.c.9.

b Bald. ad Proœmium pãdectarũ super rubrica in antecessoribus.

c Vt notatur in l. si quid in bello, de captiuis.P.

d l. vnic. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitanensi comi. meruerunt.

e Aristot. 3. de anima.

f cap. 4.

g Vide diuum Thomam. 2. 2. q. 179. & sequentibus.

verò intellectus versatur circa actionem, intelligitur vitam humanam actiuam in actione rationali consistere, non in irrationali, & in voluptatis actione, quæ sensualis est, & nobis communis cum brutis, vt proinde qui in delectationis corporalis actionibus finem ponunt, non vita humana sed bestiali viuunt.

16 Ideò in repub. duo status generaliter, vel modi viuendi hominum considerari debēt, nempe vnus eorum qui contemplatiuam vitam sequuntur: alius, eorum qui actiuam ex quibus mixtus vnus eorum qui vtramque vitam agunt: reliqui qui otiosis, vanis & voluptatibus se conspurcant, non sunt digni qui connumerentur inter viuentes vita humana rationali, sed inter bruta, quorum societas in republica, vel est corrigenda, vel si est incorrigibilis, & aliis noxia, tollenda. Hominibus sunt diuersa studia quæ tamen reducuntur ad tres fines. Omnia itaque studia humanarum actionum, si ordinentur ad necessitatem præsentis vitæ secundum rationem rectam, pertinēt ad vitam actiuam, quæ per ordinatas actiones consulit necessitati præsenti. Si autem deseruiant concupiscentiæ cuicunque, pertinent ad vitam voluptuosam quæ non continetur sub vita actiua secundum diuum Thomam [a]. Humana verò studia, quæ ordinantur ad considerationem veritatis, pertinent ad vitam contemplatiuam.

Sic virtutes morales scire, parùm pertinet ad vitam contemplatiuam: quia ordinantur ad exteriores actiones: & ad vitam contemplatiuam pertinet ab exterioribus actionibus quiescere [b], & finis contemplatiuæ est consideratio veritatis, & ita ad eam non pertinent actiones corporales vel seculares, vt dictum etiam, ne clerici vel monachi, qui se contemplationi dicarunt, secularibus negotiis se immisceant [c]: & essentialiter virtutes morales pertinent ad fœlicitatē actiuam [d]: dispositiuè tamen, morales virtutes pertinere possunt etiam ad contemplatiuam. Si quidem morales virtutes impediunt vehementiam passionum, & sedant exteriorum occupationum tumultus, & actus verò contemplationis in quo essentialiter consistit vita contemplatiua, ab illis iuuatur, ne per vehementiam passionum abstrahatur intentio animæ ab intelligibilibus ad sensibilia.

17 Nobilis finis & principalis contemplationis, est quid sit Deus, contemplatio diuinæ veritatis: atque huiusmodi contemplatio est, finis totius [c] humanæ vitæ; quia per eam vt per speculum, videmus: & in hac vita imperfectè & in ænigmate quamuis, tamen sit inchoatio diuinæ beatitudinis. vt in futuro perficiatur. Atque Aristoteles etiam posuit [f] vltimam felicitatem in contemplatione optimi intelligibilis.

Sed quia per visibilia quæ facta sunt intellecta, inuisibilia cognoscuntur [g], cognitio veritatis, est etiam aliarum rerum vt effectuum diuinæ maiestatis, quæ nobis viam parant ad illam sempiternam veritatem, & secundariò ad illam diuinam contemplationem pertinent. Sic Dauid [h] dicebat, meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar. & posteà, expandi manus meas ad te, quo significat per gradus se peruenisse ad contemplationē diuinitatis.

Primo gradu ponitur, perceptio ipsorum sensibilium.

In 2. progressus à sensibilibus ad insensibilia.

In 3. diiudicatio sensibilium secundum intelligibilia.

In 4. absoluta consideratio insensibilium, quæ ratio nec inuenire nec capere potest.

In 5. ponitur contemplatio intelligibilium, quæ per sensibilia inueniri non possunt, sed per rationem capi possunt.

In 6. verò gradu, ponitur consideratio intelligibilium, quæ ratio nec inuenire nec capere potest, quæ scilicet pertinent ad sublimem contemplationem diuinæ veritatis, in qua finaliter diuina contemplatio perficitur. In societate humana bona est vita actiua & pariter contemplatiua.

18 Cúmque respublica non possit esse sine vtraque vita, & vna videatur alteri in quibusdam inferior: primùm definiendum est vitam contemplatiuam secundum se, & simpliciter, meliorem esse actiua, quamuis in aliquo secundum quid ab actiua videatur superari.

B Ita Christus in vtraque vita Marthæ [i], quæ erat symbolum actiuæ, & Mariæ sororis eius, quæ erat nota contemplatiuæ, iudicium constituit, *Mariam optimam partem elegisse*. Dei operatio, cùm beatitudine excellat, in contemplatiua est, & ex humanis ea erit fœlicissima quæ huic maximè est cognata, vt etiam dixit Aristoteles [k]: cum præsenti seculo, vita aufertur actiua: contemplatiua autem hîc incipitur, vt in cœlesti patria perficiatur [l]. quod dixit Christus [m], *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea*. Vita contemplatiua diuina tractat: actiua actiones humanas. Contemplatiua rursum prior actiua, in quantum prioribus & melioribus insistit, vnde & actiuam mouet & dirigit. Ratio enim superior quæ contemplationi deputatur, comparatur ad inferiorem quæ deputatur actioni: sicut vir ad mulierem quæ est per virum regenda [n]. Prior autem temporis ordine quoad nos potest esse actiua vita quàm

C contemplatiua: quia ex bono opere tenditur ad contemplationem [o]. Sic à vita actiua proceditur ad contemplatiuam secundum ordinem generationis: à vita autem contemplatiua reditur ad actiuam per viam directionis, vt per contemplationem, vita actiua dirigatur. contemplatiua cōsistit in dilectione Dei; actiua in dilectione proximi propter Deū vt Deus præferēdus creaturæ, sic contemplatiua vita actiuæ: vtque dehinc nobilior anima corpore, sic contemplatiua vita interior animæ præfertur actiuæ. Et qui contemplationi Dei vacant, vt theologi, digniores habentur, vacantibus actiuæ vitæ. digniores ita in republica omni habiti qui religioni & cultui diuino consecrati fuerant. Et inter personas ecclesiasticas illæ, quæ actiuæ & contēplatiuæ vacant, ad directionē populi & rerum diuinarum præsunt & ecclesiasticarum administrationi. præstantiores ratione mi-

E noris vel maioris ordinis, vt episcopi & superiores prælati, qui debent esse in actione præcipui & in contemplatione suspensi [p]: præcipui in actione, vt sciant imperare quibus præsunt, & defendere sibi commissa, vt neque imperiti negotiorum, in episcopos sunt ordinandi [q]. Qui verò præsunt rectè, duplici honore digni sunt [r].

19 In ecclesia & politia ecclesiastica, vnum quidem est corpus viuificatum vnico Spiritu sancto [s]: sed quod membra diuersa habeat, vt regina circumamicta varietate. Et diuersitas in membris ad tria ordinatur, vel ad perfectionem, vel ad actionem, vel ad decorem. Differentia graduum ratione perfectionis, vt alij aliis sint perfectiores, vel ad perficiendam ecclesiam positi in diuersis gradibus. Et Deus quosdam quidem dedit Apostolos,

I 4

Margin notes:
[a] 22. 2. q. 179. in fine.
[b] b Greg. 6. moralium.
[c] c ne cleri vel mona. inuer. pō tif. li. 3. decret. ti. 60. 2. ad Ti. c. 2.
[d] d Arist. 10. eth. c. 9.
[c] c D. August. 1. de trinita. c. 6.
[f] f Aristot. eth. c. 4.
[g] g ad Rom. 1.
[h] h Psal. 142. 5.
[i] i Lucæ ca. 10.
[k] k Arist. li. 10. moral. c. 8.
[l] l Gregor. super Ezech.
[m] m Greg. super Ezechiel.
[n] n D. Augustin. lib. 12. de trinita. c. 12.
[o] o D. Gregor. 5. homilia super Ezechielem.
[p] p Gregorius in pastorali.
[q] q c. 1. 39 dist.
[r] r 1. ad Timoth. c. 5.
[s] s Ioh. Euan. c. 6.

ſtolos, quoſdam autẽ Prophetas, quoſdã Euangeliſtas, alios paſtores & doctores, ad conſummatinnem ſeu perfectionem ſanctorum [a]. Ad neceſſitatem actionum, ſicut in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra nnn eundem actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto [b]. Et hæc diſtinctio dicitur officiorum, quia diuerſi ad diuerſas actiones deputati ſunt, vt expeditiùs & ſine confuſione omnia peragantur. Sicuti in illa republica cæleſti, omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, inter ſe ad miniſteria ſubordinati: per nouem ordines in hierarchia cæleſti: horum gradus primus poſt Deum præſtantiorũ ſeraphinorũ, ſecundus Cherubinorum, tertius thronorum [c], quartus dominationum, quintus principatuum, ſextus poteſtatum, ſeptimus virtutum, 8. archangelorum, 9. & inferior angelorũ [d]. Sũt & in cœlo alij gradus diſtincti beatorum, vt ſtella ab ſtella claritate differt: & ad imitationem triumphantis eccleſiæ & in militanti diſtincti ordines & gradus, qui ab inferiori creſcunt honore, & miniſterio, ordine ſequente à minori ad ſummum perueniendo, clerici, pſalmiſtæ, oſtiarij, lectores, exorciſtæ, acolyti, ſubdiaconi, diaconi, presbyteri, epiſcopi [e], archiepiſcopi ſeu metropolitæ, patriarchæ, ſummus pontifex [f].

Ad hoc porrò diſpenſationis diuinæ prouiſio, gradus diuerſos & ordines conſtituit eſſe diſtinctos: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuerſitate contextin, & rectè officiorũ gereretur adminiſtratio ſingulorũ. Neque enim vniuerſitas, alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi eam magnus differentiæ ordo ſeruaret: neque quæque creatura in vna eadémque qualitate gubernari vel viuere poteſt [g]. Summus pontifex vnus & primus in dignitate [h], patriarchæ inter ſe habent gradus quoque poſt ſummum pontificem. Secundus ita patriarcha Conſtantinopolitanus, ex conſilio Conſtantinopoli habito anno Domini 383 [i]. tertius Alexandrinus, dehinc Antiochenus, & ſubinde Hieroſolymitanus [k]: at cardinales num præferendi ſint patriarchis, alibi diſputamus [l], & ſaluo meliori iudicio, patriarchas ſecundos poſt ſedem pontificalem donatos dignitate & præferentia, arbitramur [m]: de primatibus non idem cenſerem: quanquam primates vbi patriarchæ non ſint, pro patriarchis quantum pertinet ad officium, habeantur [n].

Poteſt & inter archiepiſcopos & epiſcopos, præcedentia conſtitui ex dignitate eccleſiarum, vel ex munere illis conceſſo, vel ſecundum antiqua priuilegia, vel ad conſuetudinẽ. Quemadmodũ inter cardinales, alij ea titulis maiores aliis cenſentur: vt maiores cardinales presbyteri, cardinalibus diaconibus: & maiores presbyteris, cardinales epiſcopi. Cæteris verò paribus, tùm in minoribus, tũ in maioribus eccleſiaſticis ordinibus, digniores quod ad præcedentiam, ſedẽ & ſubſcriptionis ſeriẽ ſunt qui priùs recepti in eo ordine habentur [o]: & ita gradu cæteros ille antecedere debet, quem labor prolixior, & ſtipendia longiora fecerunt anteire [p]. In curionibus etiam & aliis religioſis perſonis regularibus & ſecularibus ſunt ordines in eccleſia conſtituti, vel ex epiſcoporum prouidentia, vel ex conſuetudine, vel ex priuilegio pontificali, qui debent inconcuſſè ob vitanda ſcandala & diſſidia a prælatis conſeruari.

20 Ad decorem ordinatio etiam fit in eccleſiaſticis gradibus, vt quædam vacationes & officia diſponantur, alij ſubſint, obediant, alij imperent; alij ſint miniſtri, alij quibus imperium exhibeatur: vt in magna domo non tantum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed etiam alia fictilia & lignea [q]. In quo & magis admirata eſt regina Saba ſapientiam Salomonis, dum vidit habitacula ſeruorum & ordines miniſtrantium [r].

21 Sicut porrò in vita contemplatiua ordo neceſſarius ad perfectionem, & ad opera perficienda expedire, & ad decorem neceſſarius eſt: ita & in vita actiua quæ ſecularis dicitur, & quæ gubernationem ſui ipſius & proximi reſpicit. In qua confuſio facilè opprimit ſocietatem rectam humanam: quare gradus & dignitatis & honoris imperandi & obſequendi, diligentiùs ſunt præſcribendi. Atque ideò veluti ex conſenſu & ea iure gentium receptum eſt, imperatorem maiorem eſſe rege ſimpliciter, regem aliis dignitatibus ſubordinatis: ſunt & inter reges prærogatiuæ in ſeſſionibus & ſubſcriptionibus, maximè quæ controuertuntur in conciliis generalibus, eccleſiaſticis, vel ratione priuilegij, vel antiquitatis, vel potentiæ, vel conſuetudinis, de quibus, inſpectis tantùm cuiuſque rationibus, vix poteſt à priuato ſcriptore iudicari: non minùs quàm de præferentia ducum, comitum, marchionum, baronum, vicecomitum, caſtellanorũ, quorum feuda, dignitates, honores, habent rationes diuerſas, & quæ ob feuda ipſa, vel ob perſonas, quæ ea poſſident, vel digniores vel minores faciũt poſſeſſores. Cæteris tamen paribus, poſt reges ſubordinantur duces, poſt duces, comites, vicecomites, barones, caſtellani, &c. Sunt tamen minora hæc feuda, conceſſa àliquando principibus filiis regum, qui ratione ſuæ præeminentiæ feuda nobilia reddunt. Sunt principes imperij, vel electores, vel communes, in bulla aurea Caroli 4. imperatoris de electio. impera. qui gradus habent diſtinctos à cæteris. Sunt marchiones interdum limitanei, comitibus prælati: & aliquando fuerunt dignitate pari cum regibus. Interdum marchiones, minores & maiores comitibus, ratione ditionis vel dignitatis potiùs, quàm quòd limites poſſideant regnorum vel imperij, quæ omnia apud principem merentur diſquiſitionem, vt inter huiuſmodi dignitates, & pro pace regni, & pro honeſtate ſeſſionis & ſubſcriptionis, fiat certa indubitatáque determinatio viſis & perpenſis cuiuſque priuilegiis & conceſſionibus, & antiqua antea obſeruata maximè conſuetudine [s].

Sed & inter alios nobiles, erit pari modo de honore determinandum: & cauendum principi, ne quod hodie maximè nocet reipublicæ, obtineat. Tantùm enim creuit licentia agendi quod velis, vt promiſcuè quilibet de ſe præſumat quod velit, & deſideret & tribuat ſibi honorem indebitum, velítque haberi quilibet paganus ac nobilis, nobilitatus, ac antiquæ proſapiæ vir nobilis. Nobilis vaſſallus, vt dominus, dominus ſimplex vt caſtellanus, caſtellanus vt baro, baro vt comes, comes vt dux, dux vt rex, rex vt imperator, imperator vt papa. Sic nemo ſua ſorte contentus viuit, & maior apparere quàm ſit vult, qua pernicie nulla maior reipublicæ accidere poſſet, veluti cõfuſis ordinibus & mutatis cõtabulationibus ædificij reipublicæ. Neque profectò aliud remedium ſalubrius dari poteſt, quàm vt princeps abſoluta ſua poteſtate cogat vnumquemque intra cuticulam propriam ſe continere, & manu, ſi

opus

a ad Ephef. c. 4.
b ad Roma. c. 12.
c Dionyſ. Areopag. lib. de cœleſti hierar. c. 6.
d Ioannes Damaſcen lib. 2. de orthodoxa fide Greg. in moralib. lib. 32. c. 24. vide multa quæ de hac re diximus tomo 4. commentarior. ſyntaxeon artis mirabilis de Angelis c. 1. 3. nu. 4. & ſeq.
e ca. principium, §. omnis lapſis, de pœnit. diſt. 1.
e ca. cleros 21. diſtinct. cap. à ſubdiacono 93 diſt. & tot. 59. diſt.
f dicto ca. cleros, 21. diſt.
g cap. ad hoc 89 diſtinct.
h l. 4. de ſumma trin. C. ca. in nomine Domini 23. diſtin. quemadmodũ inter ethnicos pontifex maximus videmul ca quæ de hoc erado, libr. 15. ſyntag c. 3.
i vide quæ diximus lib. 15. ſyntagma c. 5.
k ca. renouantes 6. & ſeq. ſub 22. diſt ex ſynodo 6. ſub Iuſtiniano cõgregata c. 36.
l d lib. 15. ſyntag. c. 4.
m ca. vrbes & ſeq. 80 diſtin.
n ca. prouinciæ, 99 diſtin.
o ca. ſi 17. diſtinct. cap. epiſcoporum, 74. diſt cap ſin. 75 diſt cap 1 de maiori. & obed.
p l nemo 4. de ficio mag. ſt. officiur. c.
q 2 ad Timoth. c. 2.
r 3 reg. c. 10.
s vide quæ de illis dignitatibus diximus l. 6. ſyntagma. ſtr c. 6. 7. 8. 9. 10. 11. C haſſaneum in catalogo gloriæ mundi.

opus est etiam armata, restituat singulos suis ordinibus: nec patiatur abuti tãta licentia quæ potest turbare subditos. Iniuria etiam fit ordinationi reipublicæ, cùm quis sibi locum immeritũ vsurpat, & furatur alienum: committitur & falsum, vt meritò lex Visellia libertinæ conditionis homines persequeretur, si ea quæ ingenuorum sunt, contra honores & dignitates ausi fuissent attentare, vel decurionatum arripere [a].

a L.vni ad legē Visellium li. 9. C. tit. 21 & l. vnic. quãdo ci uil actio crimi. præiud. li. 8. C. ti. 31.

De vestitu. CAP. XI.

CVRA politicæ administrationis, non tantùm constituitur in dignitatibus & ordinibus conseruandis, sed etiam ad vestes & ornatum ciuium extenditur, variis & pluribus certè rationibus, quas longum esset per singula recensere, & quæ nihilominus quotidiana nobis occurrunt experientia notandæ. *Duplex est summa, ad quas metas,* inquit Varro [b], *natura, secundum aliquos est peruemendum in vsu vtilitatis, & elegantiæ. Quod non solùm vestiri esse volumus vt vitemus frigus: adde & calores & alias temporis tempestates: sed etiam vt videamur vestiti esse honestè, vt non domum habere, vt simus in tecto & tuto solum, quod necessitas contruserit, sed rebus omnibus, quæ habent inæqualitatem quamuis ex vsu primùm ad necessitatem videantur adsumpta.* Vestimentum in hoc seculo homini conuenit propter eius infirmam naturam ex occasione peccati primi corruptam saltem, vt tegant honestatis causa, quæ pudenda dicuntur, quæ tectio, vt pudor, est veluti iuris naturalis ex peccato: nam in statu innocentiæ, in loco bonæ voluptatis, erant nudi primi parentes, nec cognoscebant tales se esse, hoc est non illos tales esse pudebat, donec peccarunt, & legem dei transgressi sunt [c]: tunc enim cognouerunt se esse nudos & consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi *περιζώματα*, vel vt in Hæbreo est, חגרת *chogeroth, cinctoria*, quæ alij dicunt fuisse femoralia, quæ dicuntur tamẽ Hebræis מכנסים *mischnesaym* [d]. fecit autem Deus postea Adæ & Euæ כתנות עור *chatenot gnor. id est, pallia pellita*, vel de pelle, & induit illos. Induti primi homines pellibus bestiarum, vt intelligerent & perpetuò recordarentur se morti addictos esse, & mortis memoriale, nempe excoriatæ animantis & mortuæ pellis pro insigni data est circumferenda secum: & hæc est nobilitas vestitus hominis, quo se ornare debet, memoria mortis, & perizomata foliorũ, aliud symbolum breuitatis vitæ eiusdem: comparatur enim foliis arborum, deciduis: sicut folium quod vento rapitur, vt ait Iob, & dicitur ab Aristotele rectè *χαιροῦ λάφυρον, temporis spolium.* Helias & [e] D. Iohannes Baptista vterque magnus propheta hoc vestimento tanquam pœnitentiali homini à deo primùm dato, vsi fuerunt pellito ad nudum.

b Lib. de ling. lat.

c Genes. cap. 3. vers. 7.

d Ita dicta femoralia vt Exo. 28. vers. 41. quod duas haberent alas vel oras sibi coniunctas.

e Octo c. 3. Genes. vers. 21. vnde nomen Græcū χιτων pro pallio.

2 Quando vestes non seruant honestatem, vel habent nimiam voluptatem, aut luxum, nec conueniunt gerentibus, tunc danda erit opera pro emendatione abusus. Videtur enim equidem vestimentorum & ornamentorum vsus, per se esse ex adiophoris: at mores & causæ & recepta iam in certis locis de vestitu opinio, tantùm valet, vt non possit nisi cum immutatione aliqua reipublicæ, vel tumultu, aut saltem cum indignatione aliquorum, in aliam obseruationem transferri, siue consideremus publicam & receptam consuetudinem, siue singularium personarum statum ac dignitatem, sexum aut ætatem, & officium vel artificium. Sicuti enim accidit in mutatione nominis, vel prænominis, aut agnomi-

A nis, fraudis quædam suspicio: & in nouo viuendi regimine, quædam discrasiæ & alterationis naturæ, iudicium, & ex mutatione monetæ, maxima inter populares & alios commerciorum difficultas: sic & in mutatione receptorum & distinctorum cognitorúmque habituum, & ornamentorum, vt certè quando nostra nobis displicere incipiunt, & aliena nimium placere, sit verissima imò præsumptio vrgentissima, & aliorum ritus nos facilè sequuturos, & nostros relicturos.

Fuit Andronico Iuniore imperante, Constantinopoli tanta vestitus mutatio in aula Constantinopolitana, vt non Græcorum ampliùs conuentus, sed Latinorum, Mysiorum, Triballorum, Syrorum, Phœnicum colluuies esse videretur: prudentioresque non obscurum omen, vel mutandi vel affligendi imperij, inde acceperint [f].

f Gregorus li. 2.

Inter præsagia transferendi imperij Persarum
B à Dario in Alexandrum Magnum Medum, recensebant, Darium principio imperij, vaginam acinacis Persicam, iussisse mutari in eam formam qua Græci vterentur: protinúsque Chaldæos interpretatos, imperium Persarum ad eos transiturum, quorum arma esset imitatus [g]. Pari modo fertur Alexandrum victoria Darij potitum, purpureum diadema distinctum albo, quale Darius habuerat, capiti circumdedisse, vestémque Persicam sumpsisse: & quamuis ille se spolia Persarum diceret gestare dicens, tamen verè cum illis mores induisse, & superbiam habitus, animi insolentiam secutam fuisse [h] manifestum fuit, & proinde exosum Medorum habitum, & militum Medorum beneficia: vnde & milites & amici tantùm in eum odij conceperunt, vt illi eum relinquerent, isti veneno mortem moliti fuerint [i].

g Quintus Curtius lib. 3. de gestis Alexan.

h Q. Curtius lib. 5.

i idem lib. 10.

3 Ludouicus Germaniæ rex, externos habi-
C tus edicto prohibuit [k]. Iohãnes Ducas, imperator Orientis, decreto sanxit, nequis subditorũ vteretur vestibus Assyriis, Babylonicis, Italicis, variis artificiis confectis, sericis: nisi is quisquis esset, cum omni familia in ordinem cogi, ac notari ignominia vellet, sed his contenti essent quas Constantinopolitanæ nouæ Romæ prouinciæ ac manus præberent [l].

k Auentinus lib. 4. annalium Boiorum.

Videtur & Deus super vsu peregrinarum vestium ad iram prouocatus, dum apud Sophoniam [m], *Et visitabo*, inquit Deus, *super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina.*

l lib. 1. iuris Orientalis, in eius constitutione ... collecto ab Enemundo Bonefidio.

m in cap. 1. vers. 8.

4 Vt sermones, sic & vestimenta & ornatus corporis, proprias habent distinctiones quibus internoscantur, ita secundum Isidorum [n], propriæ vestes Parthorum, Sarabaræ, fluxa & sinuosa vestimenta: Gallis Linæ, saga quadra mollia:
D Germanis, rhenones, velamina humerorum & pectoris, vsque ad vmbilicum, atque intortis villis hispida, vt imbres respuãt, quibus qui circa Rhenum fluuium degunt maximè vtuntur, vnde dicta hæc vestimenta Rhenones: Hispanis propria, striges: Sardis Mastrucæ, quibus in ferarum habitum transformantur; vnde monstrucæ quasi monstrosæ nomen habent ex pelliculis ferarum consutæ.

n Isido. in etymolog.

5 Omnes autem ferè nationes vtuntur vestimentis; siquidem vestimentum quasi velamen nuditatis, siue ex lana siue alia materia fiat: verùm modus, forma, & materia in vestimentis propria & diuersa, etiam in nationibus. Et nullæ nisi omnino syluestres sunt quæ aliqun non operiantur aut tegantur, si non in omni parte corporis, tamen

in ali

in aliqua:vt apud Brasilienses, quanquam vulgus nudo corpore incedat, tamen qui inter eos nobilitate præstant, vestes induunt, psittacorum & aliarum auium variorum colorum plumis confectas, pileísque ex eisdem plumis contextis, caput ornant: & brachiis armillas ex plumis similiter factas inducunt, vestes autem ab vmbilico ad genua tantùm demissas gerunt [a]. Et alibi qui pannis carent & lineis, coriis & pellibus animalium sicurorum, vel ferarum amiciuntur, quibus in patria abundant, & quidam quoque foliis vsi sunt contextis, cuius generis fuit vestis illa D. Pauli Heremitæ, de qua D. Hieronymus in eius vita.

a Osorius li. 2. de rebus Emanuelis.

6 Peccatur in populo circa vestimenta, in luxu, & superfluo cultu & ornatu: coguntur enim sæpe ob impensas in superflua, aut ob pannos pretiosiores pretio magno emptos, immobilia vendere, furari, vel dolosè negotiari, quia talia vestimenta supra dignitatẽ & facultates appetũt. B

Tulit Romæ aliquando lex etiam vestiaria, lata, Sisenna Statilio Tauro, & L. Libone Coss. anno ab vrbe condita 769. à Tiberio Cæsare ne quis vir serica veste vteretur: neque aurea vasa nisi ad rem sacram haberet [b].

b Dion Cassius lib. 57 hist. Roma.

Aurelianus Cæsar, vestem holosericam, neque ipse in vestiario suo habuit, neque alteri vtendum dedit, nec vxori pallio serico vti permisit, dicens, *Absit vt auro fila pensentur.* libra enim auri, tunc serici fuit [c].

c Flauius Vopiscus in Aureliano.

Imperator Tacitus, tanquam imperij capacior à senatu electus, togis & tunicis iisdem est vsus, quibus priuatus: holosericam vestem, omnibus viris interdixit [d]. Cautum & decreto, Octauio Frontone prætura functo, à Q. Halerio Consulari, ne vestis serica viros fœdaret [e], quo loci tamen quidam arbitrantur sericum dici, quod nos dicimus *crespe*, non sericum pannum, quod & innuere videtur Seneca [f], *Video*, inquit, *sericas vestes, si vestes, vocandæ sunt, in quibus nihil est quo defendi aut corpus, aut denique pudor, possit, quibus mulier sumptis, parum liquido nudam se non esse iurabit.* Consentit Plinius [g], *tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona transluceat.* Cæsares Theodos. Arca. & Honorius pallia tunicásque sericas, holoserica vestimenta, auratas ac sericas paragundas, priuatis prohibuerunt [h]. Imperator Tacitus auro clauatis vestibus interdixit [i]. Nam & ipse author Aureliano perhibetur, vt aurum à vestibus, & cameris, & pellibus submoueret. C

d Idem Vopiscus in Tacito.

e Cornel. Tacitus lib. 2. annal.

f Seneca 7. de beneficiis.

g Plinius lib. 6. c. 17.

h l. 1. p. & fin. de vestibus holoueris & auratis lib. 11. C. tit. 8.

i Flauius Vopiscus in Tacito.

Isabella & Ferdinandus Hispaniæ reges, iuuenibus qui literarũ studiis operam dabant, vsum longarum & sericarum vestium, promissorúmque capillorum, ademerunt [k].

k Marineus F. 19 rerũ Hisp.

7 Edixit Octauianus Cæsar, ne quisquam nisi senator, quíque in magistratu esset purpuram gestaret, quam iam vulgò gestare videbat [l]. Iulius Cæsar conchiliatæ vestis & margaritarum, nisi certis personis & ætatibus, pérque certos dies, vsum ademit. Voluit Augustus purpuram distinguere personam & dignitatem imperantis, eorúmque qui eius iussu & potestate præerant à reliquo populo: vt & alij, interdixerunt lanam & sericum murice tinctum priuatis, & commercium cum barbaris serici nomine tantùm, permiserunt comiti commerciorum [m]. D

l Dio Cass. lib. 49 hist. & Sueton. in Iul. Cæs.

Theodoricus rex Gothorum [n], regale opus dixit, tincturam purpuræ: *quia color*, inquit, *nimio lepore vernans, obscuritas rubens, nigredo sanguinea, regnantem discernit, dum conspicuum facit: & præstat humano generi ne de aspectu principis possit errari.*

m Gratia Valens Theod. C. in l. 1. & 2. quæ res venire non possunt li. 4. C. tit. 40.

n lib. 1. variarum apud Cassiodorum ep. 2.

Refert Dio Cassius [o] C. Iul. Cæsarem, aliquando melliori veste incessisse: aliquando etiam veste sublimiori ac rubea vsum, more regum qui Albæ quondam imperauerunt, cùm ab Iulo ad ipsos peruenisset. Tigranes etiam pater, Armeniæ rex, togam gerere solitus erat dimidia sui parte albam, & Candiu quod erat genus vestis purpureum [p].

o Dio Cas. in lib. 41 histor. Roma.

p idem Cassius lib. 36.

Purpurati, qui ad latus principis sunt, quique venerantur sacram purpuram, qui gladium quo animaduertitur in noxios, & funditur impiorum sanguis, dicti sunt: vt sacri concilij & senatus pontificalis, cardinales consiliarij, habent galerum & vestimentum purpureum: quod non ad pompam sed in symbolum gerunt, tanquam existentes parati effundere pro Christi fide cui destinantur, sanguinem proprium, caput nostrum proximiùs sequentes, Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, qui torcular calcauit solus, qui ascendit de Edom tinctis vestibus cum rubro vestimento seu veste aspersa sanguine [q], & vocatur nomen eius verbum Dei.

q Esa. 63. ver. 2. & 3.

8 Habuerunt sua tempora obseruationes purpuræ, postea aliis communicatæ, vt etiam post longo tempore alij diuersi colores diuersæ quoque formæ habituum & ornamentorum accesserunt: vnde contigit vt vulgus quoque sequatur principum opinionem, quæ sola persuasione nititur & mutatur [r], vt & vestitus qui antiquitùs dignitatis erat, hodie vix à seruis & famulis probetur sibi posse conuenire: mutat ætas respublicas & mores, sententias & effectus earum, vt proinde ad verum reformatorem magis conueniat, inspicere præsentia quomodo regi possint, quàm quo pacto ad vsum antiquum possint reduci.

r Apocaly. ca. 10. vers. 3.

9 Fuerunt mulieribus vestes delicatiores aliquando concessæ, sed quæ tamen honestatem in matronis & pudicitiam non offenderent, iuxta mores regionum; vt plerunque autem floridæ & colorum variorum meretricibus concessæ, vt vel habitu etiam separarentur à pudicis [s].

10 Neque tantùm mulieribus indulgendum etiam, vt permissio transeat in luxum, & in maritorum aut parentum detrimentum, quorum marsupia & facultates facile ea nimia indulgentia exhaurirentur nisi disciplina publica illas à petitione, & hos a concessione reprimeret.

s apud Romanos l. 5. si quis de iure eur. P. Hieronym. in Heluidium. Tertull. de cul. t. fœmina. 1. & Athenienses. Suidas in verbo ...

Fuit apud Romanos salubris & iuxta indigentiam, & necessitatem temporum suorum vtilis lex Appia, quam tulit C. Oppius tribunus plebis: Q. Fabio Maximo, T. Sempronio Graccho, Coss. anno ab vrbe condita 540. in medio ardore Punici belli [t]. Ne qua mulier plus semúncia auri haberet, neu vestimento versicolori vteretur: neu iuncto vehiculo in vrbe oppidóue, aut propiùs inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa veheretur, & aliquando etiam in collatione ad belli necessitatem relictæ fuerunt mulieribus in secundo bello Punico, vxori filiæve singulæ vnciæ auri [v], & pondo argenti M. Marcello 4. & Leuino Valerio 2. coss.

t Liuius li. 34. in principio.

v idem Liuius lib. 6. de bello Punico.

Fuit tamen nimia posteà indulgentia virorum erga mulieres, in abroganda prædicta lege Oppia, pro qua magna contentio suborta in republica, aliis eam defendentibus cum M. Porcio Catone [x]: aliis eam impugnãtibus qui & obtinuerunt, cùm matronæ nulla nec authoritate, nec verecundia, nec imperio virorũ contineri limine domus potuerũt, omnes vias vrbis aditúsque in forũ obsidentes, viros descendentes ad forum orantes, vt florente republica, crescente in dies priuata

x Liuius de b. 34. & Zonaras.

omnium

omnium fortuna, matronis quoque reddi pristinum ornatum paterentur. Sed quantùm mali reipublicæ accesserit, abrogata illa lege Tribuno suadente L. Valerio Flacco, M. Catone Maiore coss. docere potuerunt Valerij Maximi verba, quæ sic de ea abrogatione agunt. *Et quidem* [a], inquit, *fœmina obtinuerunt, vt nos per continuos viginti annos seruatum aboleretur, non enim prouiderunt eiusdem seculi viri, ad quem cultum tenderet insolens cætus pertinax studium, aut quò se vsque effusura esset legum victrix audacia. Quod si animi muliebris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosius adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriæ obstitissent.* Et hoc est quod etiam Seuerus ait Cæcina, *plura* [b] *vxoribus prætorum obiectari, his statim adhærescere deterrimum quæque prouincialium, abhis negotia suscipi, transigi. Duorum egressus coli, duo esse prætoria prouincialibus magis & impotentibus mulierum iussis, quæ Oppiis quondam aliisque legibus constricta, nunc vinculis exsolutis, domos, fora, iam & exercitus regerent.* & certè nimiùm mulierosi interdum viri, qui negare apertè non audent vxoribus & filiabus sumptuosos ornatus, qui & illis sint dedecori, & substantiæ detrimento.

a Valerius Maximus li. 9. c. 1

b Cornelius Tacitus, lib. 3. annalium.

Vt certè, non tam egeamus præfectum dari mulieribus, vt olim apud Græcos creabatur, quàm potius censore, qui viros doceat moderari mulieribus [c].

c Dicebat Cicero, 4. de rep.

11 Pudica mulier, quæ marito dat operam, vt scribit Clemens Alexandrinus [d], pia est & religiosa, citra vllam fictionem, quæ autem immoderati ornatus studio tenetur, à Deo & à pudico coiugio excidit, vt quæ maritum ornamento permutat, quemadmodum Argiua illa meretrix, Euryphile inquam, auri quæ pretium sumpsit pro coniuge charo. Cæas sophista imaginem virtutis, sola veste candida & pura statuit, & talem esse debere mulieris indumentum purum, & verecundum, si sit virtute prædita. Improbitatis autem imaginem, superflua & varia veste induit, alieno colore exultantem, motu comparato ad delectationem, non secùs quàm meretricis. Quod autem scribitur Psalmo 44. *Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ regum in honore tuo, astitit regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, & fimbriis aureis, circumamicta varietatibus*, non luxuriosas & varias vestes significat, sed varium ornatum ecclesiæ integrum & incorruptum, ex fide contextum, in quo IESVS à dolo alienus splendet, vt aurum, fimbriæ auri electi. Memorandum D. Petri dictum [e], *Conuersationem vestram in gentibus habentes honestam, vt in quo de vobis malè loquuntur, tanquam maleficis, ex bonis operibus suscipientes, deum glorificent*: & proinde frugi & honesta non variegata veste vtendum est. Nam & Sophocles luxuriose & delicatè viuentes reprehendens ait,

d Clemens Alexandrinus lib. 2. pædagogi, c. 10.

e 1. petr c. 2.

Quæ fœmnarum sunt amicta vestibus quas histriones referunt.

Et lex quæ per Moysem lata est, de lepra [f], reiicit quod est varium & multis maculis notatum, proinde ac nefarium, vt quod sit serpentis variis squammis simile [g].

f Leuitic. c. 13. vers. 2.

g Clemens Alexan li 3. pædago cap. 11.

12 Ornatum mulierum nimium, acriter reprehendit multis in locis D. Chrysostomus [h], vel ex eo quòd vxor quæ nimium ornari postulat, rapere virum suadet. Et quòd mulieres non portent vt placeant viro, nec iis se placere putent, quia illa superflua & vana domi eximunt, & in templo, aut palam proferunt. Quódque D. Paulus, prohibuerit mulieres ornari auro aut margaritis, aut veste pretiosa, aut tortis crinibus.

h D. Chrysost. homil. in illud psal. ne timueris cum diues factus fuerit homo. tom. 1. & tom. 2 homil. 17. in Math. cap. 5. reprehendit & Paulus cap. 2 epist. ad Timot. vers. 9.

Accedit ex delicato & luxurioso ornatu, pernicies adolescentum, qui muliebribus perditis ornamentis, ad voluptates noxias, velut per aucupium pertrahuntur, quorum reatum incurrunt fœminæ, quæ se ornant, & comunt, vt in se omnium irritent oculos, etiam si nullum potuerint, pulchritudine sua vulnerare, pro quo tamen apud Deum dabunt extrema supplicia, parauerût quippe virus, temperauerunt venenum, porrexerunt poculum, etiam si nullus qui biberit inuentus sit. Meretricius ornatus peccatum habet, & peccandi occasionem præbet [i].

i c. s. fin. 14. q. 1. c. fucare. & c. cô secrat. dist. 4. & prouerb. c. 7.

Decipiuntur plures iuuenes improuidi, moliebrium ornatum superfluo nec conueniente dignitati domus, vel penuriæ familiæ earum, atque si non voluptate tamen habendi cupiditate, & quòd eas ditiores, & honestiores quam sunt existimantes, inescantur: sequitur que sed sera pœnitentia, ita eo feruore contractis matrimoniis, contemptus coniugij, adulteriorum occasio, & non priùs detegitur malum quàm in venas descenderat. Sæpiùs etiam ornatus sumptuosus, earum animos fucat quæ per se nihili sunt & vilissimæ, & dum benè fuerunt postea agnitæ inueniuntur detestabiles, honestæ, pulchræ, virtuosæ per se, satis dilectæ: nec quod per se amabile est, cupit superfluis ornari.

13 Mulieres comptæ, fucatæ, ornatæ, sunt templis similes Ægyptiorum [k], in quibus porticus, vestibula, lucive magnificè instruebantur, atria multis columnis cincta erant, parietes lapidibus externis & artificiose depictis splendebant, ædes auro & argento & ære collucebant, ex variis Indicis & Æthiopicis lapillis, adita verò intextis adumbrabantur peplis. Sed dum penetralia templi adytûs subisses, & ad id quod est præstantius spectandum properasses, & imaginem quæ in templo habitaret quæsiuisses, sacerdos quispiam ex his quæ in templo sacrificabant, venerando quidem vultu apparebat, sed velum adyti tollens, numen ridiculum ostendebat, animalia bruta, felem, crocodilum, vel serpentem indigenam, vel aliam belluâ quæ templo indigna est, & digna potiùs antro vel spelunca: apparebatque ita deus Ægyptiorum belluaque super stragula purpurea volutabatur: tales nempe mulieres, crispatis capillis, tinctis oculis, vnctis genis, pilis inctis, fluxa toga, cathenis & gemmis aliisque ornatibus compositæ, quibus decipiunt homines, qui dum proximiùs accedunt numen inspecturi, intra belluam vident, dignam antro, quæ detracto velo apparet. Ibi Satan draco latet: in cauea animæ adulteria & pulchritudo non vera, sed fucata. Perdunt mulieres veram pulchritudinem, dum externam inducunt.

k hac similitudine vtitur Clemens Alexandrinus. lib. 3. pædago. c. 2.

14 Posthumia Vestalis Romæ incestus accusata, ob suspicionem amœnioris cultus, ingeniique quàm deceat virginem liberioris [l]. Minuta quoque alia Vestalis, primò propter mundiorem iusto cultum, infirmulata, facto iudicio ad portam collinam viua defossa [m].

l Liuius in 4.

m Liuius in 8. Orosius l. 4. c. 9. Hierony. li. 1 aduersus Iouinianum.

Inter leges Aristotelis [n] in probas mulieres, vt vestitu, sumptu, ac apparatu minori vtatur quã etiam leges permittant ciuitatis: considerans quod nec vestimentorum nitor, nec excellentia formæ, nec auri magnitudo, tantum valet ad mulieris laudem, quantùm modestia in rebus, ac studium

n Aristot. 2. œconomic. c. 4.

a Symmachus li. 2. epistolaru 49.

petrinere[a], vt crinis & pallium solebat esse philosophis, etsi plures nebulones pallio tenus philosophi essent.

Alexander Seuerus, qui semper seruos cum seruili, liberos cum ingenuorum veste habuit, constituerat animo, omnibus officiis genus vestiū proprium dare, & omnibus dignitatibus, vt à vestitu dignoscerentur[b]. Quod forsan difficile actu videretur, nisi principes subditorum consilio in hoc vteretur, nam tunc posset eorum ope[c] consequi, nempe, vt singuli artifices conuenirent per collegia, & quid cuique ratione artificij, vel destinationis eius, magis conducere videretur, exponerent, posteà autem princeps, vel gubernator quid sibi probaretur potiùs eligeret.

b Reprehensi à Gellio lib. 9. c. 2 l. 8. de profess. & med. C.

c Ælius Lāpridius in Alexa.

21 Sic de mulieribus, intra fines, cuiusq; artificij, vel dignitatis maritorum, aut parentū concludendis, & luxu prohibendo, posset earum audita sententia determinari, addēdo deinceps, vel detrahendo eorum opinionib.: vt non videatur omninò ridiculum, sicut plerique arbitrantur, permissum fuisse mulieribus senaculum, seu conuentum matronalem ab Antonino Varo, qui postea Helliogabalus dictus est, in colle Quirinali, vbi leges matronales compositæ, quæ & quo vestitu incederēt, quæ cui cederent, quæ ad cuius osculum venirent quæ pileuto, quæ equo sagmario, quæ asino, quæ carpento mularū, quæ boum, quæ sella veherētur, & vtrum pellicia an ossea, an eborata, an argentata; quæ aurum, aut argentum in calciamentis haberent[d]. Abolitum etiam post mortem Helliogabali senaculum, restitui volebat Aurelianus[e].

d Lampridius in Heliogabalo

e Flauius Vopiscus in Aureliano.

De censoribus. CAP. XII.

PArs maxima conseruationis optimorum morum defluant, & vt mali reformetur, continebatur olim in censura publica: cuius munus cen- C soribus demandatum erat cum potestate publica Romæ. fluxit autem potestas morum à cēsu patrimonij facile quia cēsores, vt docuimus alibi, cùm haberent descriptionem & bonorum & personarum totius reipublicæ cognoscere poterant, & ex nomine & facultatibus & ætatis professione, quātum cuiq; liceret, quidve cuiq; conueniret, vel non, veluti in numerato habebāt. Et proinde quid quēque agere oporteret, vel vitare, vel nullo negotio poterāt iudicare qui ciues, qui peregrini, qui liberi, ingenui, aut serui essent cognoscere; qui otiosi, qui nobiles aut ignobiles essent, qoiq; vagi inutilésq;, vt eos expellerent, cæteros admonerent, qui latere non possunt censione iterata sæpè, vel singulis lustris, vel aliis temporibus definitis, ex more regionum quibus censores admissi erant.

f lib. 5.

Dum de origine censuræ agit Liuius[f] exactis regibus, & de constitutione censorum seorsum à D consulibus qui aliis negotiis occupabantur. *Hic*, inquit, *vmus initium censuræ fuit, rei à parua origine ortæ, quæ deinde tanto incremento aucta est, vt morum disciplinæque Romanæ penes eam regimen senatus, equitúmque centuriæ, decoris dedecorísq; discrimen sub ditione eius magistratus, publicorum ius priuatorúmque locorum vectigalia populi Romani, sub nutu atque arbitrio essent.* vtilissima censura visa & sanctissima ob vitia quæ in iudicium defectu accusatoris vel denunciatoris non veniebant, & tamen quæ passim oculos bonorum ciuium & virorum offendunt, & merentur propter exemplum maximè, seriam reprehensionem, quamuis à pœna abstineri possit. Eget corpus ægrum purgationibus & remediis, vt conseruetur, & morbi impediantur ne sæuiant,

A quæ si omittantur, paulatim in eos proculdubio incidit, quod accidit bellorum temporibus, in corpore reipublicæ: dum ob licentiam nimiam & legum silentium, & magistratuum contemptum, homines in vitia facilè, nemine prohibente prolabuntur: quemadmodum tempore belli Punici accidit Romanis, quo nec otium datum ciuilibus magistratibus, Hannibale vrgente, vacandi huic censuræ, donec eo iam in Apuliam recedēte Censores, vt ait Liuius[g], ad mores hominum regendos, animum aduerterant. Castiganda enim erant vitia, quæ, velut diutinos morbus ægra corpora ex sese gignunt, nata bello erant.

g lib. 24.

Cicero[h] conqueritur, quod à P. Clodio fatali portento, prodigióque reipub. lex Ælia & Fusia euersa esset, propugnacula murique tranquillitatis atq; otij, & vetus illa lex magistra pudoris, & modestiæ seueritas censoria sublata esset, & pòst, *Centum prope annos legem Æliam & Fusiam tenueramus:* B *quadringentos iudicium notionemq; censoriam, quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidē nemo vnquam conuellere: quàm potestatem minuere quominus de moribus nostris, quinto quoque anno iudicaretur, nemo tam effusè petulans conatus est. Hac sunt carnifex, ingenio sepulta consulatus tui, &c.*

h oratione 17 in Pisonem.

Et rursum de haruspicum responsis aduersus Clodium oratio. 30. Inter scelera Clodij sustulit, inquit, duas leges Æliam, & Fusiam maximè reipub. salutares, censuram extinxit, intercessionem remouit, auspicia deleuit, &c. quæ omnia obseruari iubebat lex Ælia. Clodius autem, voluit, vt ait in Pisonem Cicero, ne quem censores in senatu legendo præterirent nisi qui apud eos accusatus, & vtriusque censoris sententia damnatus esset, cùm tamen antea lege illis hoc fuisset liberum.

2 Initium censuræ[i], M. Geganio Macerino iterùm, & Quintio Capitolino quintùm consulibus, túncque morum & disciplinæ penes eam fuit authoritas, vltra quod & vectigalia ab eius nutu & arbitrio pendebant.

i Extat apud Liuium lib. 4.

Fuit ab initio quinquennalis Mamercus Æmilius dictator, iterùm post nouem annos legem statuit, ne vltra octodecim menses daretur: id est, ne plus quàm annua & semestris esset. At Censores C. Furius Pacilus, M. Geganius Macerinus, id ægrè passi, Mamercum, quòd magistratum populi Romani minuisset tribu mouerunt, censúque octuplicato, vt Liuius scribit[k], ærarium fecerunt[l]: Clodia dehinc lege, vt dictum, debilitata censura est, quæ dehinc abrogata[m], verùm Cæsaris imperio planè abolita censura.

k Lib. 9.

l Valer. Max. lib. 2 cap. 8

m Vt ait Pædian. in Pisonianam.

3 Vt ciues à censoribus in ordines, honoris causa, vel senatorū vel equitum, vel plebeiorū, referebantur: sic ab iisdem, censoria nota, pellebantur.

Itaque vt tribu largienda, plebeium: in equo publico assignando, equitem Romanum: senatu communicando senatorem Romanum, faciebant: ita tribu mouendo, plebeium: equo adimendo, equitem: senatu eiiciendo, senatorem, cum essent magistri morum constituti, notabant: erat & cum his alia nota, vt tribu mouerent, in Cæritum tabulas referrent, & ærarios constituerent[n].

n Vt scribit Asconius Pædianus in diuinationem Ciceronis, ex Liuia na historia.

Tres namq; ordines erant Romæ, nō plures tribus, vt suo loco antè diximus, ordo Senatorum, equitum, & plebeiorum. Moueri ex ordine senatorum, erat in recensendis & legendis senatoribus prætermittere in censendo, quē senatu mouerent.

Equum adimere erat, equestrem ordinē auferre.

Qui verò tertij ordinis erāt tribu mouebātur, id est ex vna tribu in aliā transferebātur, notæ causa:

vt de vrbana in rusticam, vel de maiore rustica, in minorem. In Cæritum tabulas referre erat, spoliare aliquem censoria nota, iure suffragij ferendi in comitiis. Nam Cæritibus beneficij loco, ob sacra Gallico bello seruata, ciuitas sine suffragij latione, erat tantùm data [a].

a Vt apud Strabonem & Gellium lib. 16. c. 13. legitur.

Ærarium verò facere erat, authore Pædiano, nullum aliud ius ciuitatis in centuria, atque adeo in tribu relinquere, quàm vt pro capite suo, tributi nomine æra penderet, ita vt qui ærarius factus esset, is non solum suffragio vrbano, sed etiam stipendiis militaribus spoliatus esset.

4 Tanta potestas censoribus, vt quamuis cæteri magistratus, deposito magistratu accusari de gestis possent, tamen censores abdicato magistratu, non accusabantur [b].

b Secundum Liuium li. 39. de iudiciis censoriis.

Censoris potestas erat, inquit Dio Cass[c]. *qua priuatim quoque in cuiusque vitam inquirendi, meritósque infamandi ius habebat.*

c Lib. 40. historiæ.

Plutarchus[d] censuram dixit, honorom omnium quoddam fastigiũ fuisse Romæ, in republica, cum ingenti authoritate in mores & vitam hominum.

d In Catonis vita.

Vt neque matrimonium, & prolis generatio, non quotidianus victus, non dissolutum conuiuium, esset ab eius indagine liberum, sed censoribus, & patrimonium, & mores, & viuendi ratio, subiicerentur; ne quis ad voluptates deflecteret, aut excederet patria & vetera instituta: duo autem eius muneris creabantur, vnus ex nobilitate; alter è plebe.

Tanta reuerentia & metus censorum olim, vt, Romani domum à cœna reuertẽte Tiberio Graccho censore lumina restinguerent, ne longiùs quàm oporteret conuiuiis indulsisse viderentur [e].

e Plutarchus in Tiberio.

5 Erant præfecti moribus, vel morum, apud Carthaginienses quoque, quod indicat Æmilius Probus, quando in vita Hannibalis narrat præfectum morum vetuisse, ne posthac Hasdrubal cum Hamilcari frequentaret, eo quòd turpiùs eum diligi ab Hannibale, sermo spargeretur.

6 Apud Athenienses, certum genus magistratuum, qui ζητηταὶ dicebantur, creabantur: si quãdo rempublicã lædentes essent inquirendi, aut deferendi, qui pecuniã ciuitati debitã non pendebant[f].

f Vt scribit Suidas.

7 Apud Venetos, loco censorum morum, creantur tres dicti aduocatores, qui nullo modo, vel in minimo leges violari patiuntur, & intercedunt, & aduocant ad se violantes: & si quid grauius commissum cognouerint, ad quadraginta virale iudicium, vel senatum, referunt puniendum[g].

g Vt ait Egnatius lib. 2. c. 4.

Certe, etiam si censorem antiquum eum eadem authoritate noluerimus reuiuiscere, non possumus censuram tanquam non necessariam omnino reiicere, cùm palam sit, & ea magis nunc nos egere, dissimulandúmque in tam pernicioso, & corrupto seculo nullo modo erit, quin circa eadem quæ pro materia censorum erant, sint necessarij magistratus, saltem politici, vel maiores in sibi subditos, & eadem reformatione morum, quo antiqui censores vtantur. Sicque prauæ artes, malæ libidines à iuuẽtute prohibendæ, à senibus voluptates illæ, quas ea ætas sine dedecore nõ attingit, ab vniuersa plebe, otia demenda, & iniungenda tractanda negotia propria, siue auaritia & fraude. Luxus & superfluitas castiganda, in ædificiis, in supellectile aurea, argentea, in sordidis quæstibus, in fænore, in exquisitis conuiuiis, reductis, vel nouè constitutis legibus sumptuariis. Essent & à vestibus superfluitas, impensa grauis nouitas, illecebræ mollities, turpido, reformanda, adhibitis pœnis, vel saltem multa.

8 Fuerunt forsan abrogatæ, & meritò censoriæ animaduersiones, seu subscriptiones, debilitata potestate per Clodium, & sublata per Cæsares, quod nimium sibi censores arrogarent, vt docet Cic[h]. *& illud*, inquit, *commune nunquam animaduersionibus censoriis ciuitatem hanc Rem. ita contentam, vt rebus iudicatis fuisse, neque infamiam habuisse, vt etiam electi à senatu a Censoribus posteà censores facti fuerint: neque censores superiorum censorum iudicius si iudicia mereantur dici, steterant, & inter censores alter alterius iudicium sæpe rescindebat & reprehendebat, & eorum arbitria sæpè à iuratis iudicibus repudiabantur, à magistratibus negligebantur: alioquin si hoc non fuisset, potestas regia visa fuisset delata Censoribus: neque tam illis credebatur quod subscripsissent, quàm quod ita verum doceretur quod subscripsissent, inauditos enim & damnare poterant tamen sine iurisdictione, ideò poterat argui illorum censura & restituebatur ordini sæpè ab iis motus.*

h Orat. 14. pro Aulo Cluētio.

Placuit principibus, hæc iudicia de moribus apud censorem arbitraria, meliùs expediri & firmiùs posse potestate magistratuum politicorum, aut reipublicæ: mutata etiam forma reipublicæ, & abolitum hoc de moribus tumultuarium edictum, cui olim renuntiare etiam pacto non poterant etiam coniuges, ne liceret de moribus iudicio experiri [i], quod videbatur tunc necessarium: cùm ob mores, si ex sententia animi non esset coniunx, diuortium passim permitteretur; quare censores etiam inquirebant, an ex animi sententia esset vxor, vt ait Gellius [k].

i vt ait Paul. in l. illud, §. de pactis dotal. li. 23. P. tit. 9.

k Gellius lib. 5. c. 20.

Posteà non tã facilis fuit diuertẽdi occasio, & nõ nisi coram iudice causa probanda, vt ideò & sublatum fuerit illud cẽsorium iudiciũ de moribus [l].

l in l. fin. 11. de repudiis & iudicio de mori. sublato lib. 5. C. tit. 17.

Cùm mores vitiosi sunt seriò sunt puniendi, non perfunctoriè, vt fieri videbatur per cẽsuram. Nam vt dixit Cicero[m], *Cẽsoris iudiciũ nihil ferè damnato adfert, nisi ruborẽ. Itaque vt illa iudicatio versaretur tantùm in nomine, animaduersio illa ignominia dicta est.* Ignominia autẽ minor est quàm infamia, quæ tãtũ inuritur à magistratibꝰ habẽtibus iurisdictionẽ, & pro causis ex quibꝰ infamia notari quis potest[n].

m 4. de repub.

n l. infamem, de publicis iudi. P. l. 2. de his qui notan. infam. P. distinctio ignominiæ & infamiæ l. 2. de senatori. P. l. palam, §. quæ de ritu nuptiar. P.

9 Et certè fatendum est etiam inuitis, qui tantopere censurã reuiuiscere desiderant morum, & ea ratione censorẽ exoptant: hoc munus non posse sine potestate regia eiúsq; iurisdictionis potestate, ordineq; iudiciali prætermisso, in principatu seu monarchica administratione exerceri, ab alio quã solo principe: cuius proprium est illud, sic volo, sic iubeo & censeo, sit pro ratione voluntas. Sic descriptio, cognitio singulorũ, & rerum & personarũ exactio, ex illis, & census impositio, auctio, emendatio, & vsus, ad dominũ & talem dominũ venire, describere, præbere, obtemperare, cogere, & iure, id est, licitè & cũ superiori potestate possit, & pro salute populi, defensione, cura & solicitudine sibi à Deo imposita, ita facere & cogere debeat. Quæ omnia in magistro morum vel censore, qui olim erat sine iurisdictione propria, non concurrebant, nisi quatenus à populo permittebantur.

Argumento est, hoc regium esse munus tantùm & voluntatis absolutæ, exemplum eius quod ponitur Gen. 1. & 2. cc. Deus enim, cunctis creatis in hoc orbe, posuit primũ hominem tanquã regem: & formatis de humo cunctis animãtibus terræ, & vniuersis volatilibus cœli, adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea: omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. in quo animaduertimus censitionem vel nominatim factã recensionẽ, ab eo qui eis erat imperaturus, &

cui

cui dictum est & successoribus:crescite, multiplicamini,replete terram,subiicite eam, & dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur supra terram.

Abraham,quia dominus erat familiæ suæ,cùm audiuisset Loth captum fuisse à Sodomis, in bellum profecturus,numerauit omnes sibi subditos, & delectum fecit trecentorum decem &octo vernaculorum expeditorum ad bellum [a].

a Genes. 14.

Sic recensuerunt Moses,iudices,reges Israël,& illi soli populum, & ad militiam quos expeditos videbant, delegerunt:cæteris vectigal, tributum ex arbitrio imposuerunt, & prout illis videbatur de moribus leges sanxerunt,& formam de illis iudicandi magistratibus præscripserunt,à quibus ex A arbitrio non liceret recedere.Et illud quoque Plato obseruauit,dum dixit *videre se imminere periculum interitus reipublica, in qua non leges magistratibus, sed legibus magistratus imperarent.*

10 Morum censura,quod pertinet ad causam peccati & spiritualis rei, & ad personas ecclesiasticas,ad prælatos ecclesiasticos pertinet. Qui dicuntur habere gladium ecclesiasticum & coercitionem,quæ maior in pœna est exteriori.

Censuræ ecclesiasticæ nomine continetur, suspensio ab officio & beneficio, interdictio, seu interdictum ecclesiasticum,& sententia excommunicationis [b].

Coërcitio maiorem animaduersionem continet vt & depositionem, degradationem realem [c].

b c. quærenti, quid per cer sui ram, 10 de v rbor signifi. c arg c.contumaces,50 dist. l.legatus l ex omnibus,de offic. præsi l. si quid aliud. §. meminisse, de offi.proconsul.

DE REPVBLICA LIBER QVINTVS, DE FORMIS VEL SPECIEBVS RERVM PVBLICARVM, SEV de diuersis reipublicæ administrationibus.

De diuisione aut distinctione generali Rerumpublicarum, seu earum administrationis. B

CAP. I.

Mnis reipublicæ tractatus seu solicitudo,in tribus consistit:in ea constituenda, vel fundanda, in ea conseruanda, & in eadem augenda. Ars fundandi & ampliandi iisdem ferè perficitur rationibus:conseruatio verò & reformatio præsupponunt fundationem præcedentem,& propemodum iisdem mediis quibus quæritur & fundatur retineri debet.

Propositis iam itaque rebus & personis,quæ in republica sunt considerandæ, reliquum est, vt de administratione earum agamus,& forma admini- C strationis.Ea auté debet accómodari generi reipublicæ, quod in partes seu diuersas formulas diuiditur. Reipublicæ quippe nomé vnũ est,sed modi administrandi secundũ diuersam constitutionem, diuersi sunt.Seneca [d], duas ita respublicas,animo in vniuersum complecti iubet:vnam magnam, & verè publicã,qua dij, inquit, atque homines continentur,in qua non ad hunc angulum respicimus aut ad illum:sed terminos ciuitatis nostræ cũ cœlo metimur.Alteram,cui nos adscripsit,conditio nascendi.Et hanc aut Atheniensiũ puta dici,aut Carthaginensium,aut alterius alicuius vrbis,quæ non ad omnes pertineat homines,sed ad certos.

d Seneca libro de beata vita.c.3.

2 Reguntur autem istæ loco distinctæ ciuitates,aut societates,aut respublicæ : vel nutu & po- D testate vnius;aut paucorum, vel plurium. Quando vnius,vel pauci,aut plures,ad communem vtilitatem gubernant,fiunt tres bonæ rerum publicarum species [e].prima,in qua vnus imperat solus per se,suóque nomine, cum propria supremáque potestate quæ ex alterius, quàm eius solius arbitrio non pendet;nec à superiore alio aut populo, nec à socio,dicitur monarchia,imperans regnum, principatus sui iuris. Ea verò,quæ penes optimates tantùm est,dicitur Aristocratia.At quando penes populũ est suprema potestas & absoluta imperandi, dicitur respublica absolutè in qua vnusquisque tam pauper quàm diues, nobilis aut plebeius admittitur ad eam gerendam suo ordine:cui aduersari videtur democratia:in qua populus solus imperat,exclusis nobilibus & probis.

e Arist 3 politicorum c.5.

Aristocratia cõposita est ex exiguo numero nobilium & bonorum, qui tantùm imperant. Cui opponitur oligarchia, nempe paucorum dominatus, qui omnia ad sui potiùs quàm ad vtilitatem publicam, gubernant. Monarchia seu regnum est, vbi vnus tantùm cum suprema potestate ad vtilitatem publicam potiùs quàm suam imperat.

3 Possunt ex istis tribus speciebus, aliæ mixtæ nasci,verùm non ideò separaui, quia à prædominanti causa nomen ex illis accipiunt,prout plus ab vna specie accipiunt, & prædominantem habent potestatem:& sunt reliqui modi potiùs administrandi permixti, quàm species. Nam aut somma potestas est penes vnũm, aut penes optimates,aut penes populum. Cùm verò iunguntur magistratus,optimates,& populus : & sunt participes honorum sub vnius potestate suprema, dici non debet,tunc monarchiam esse mixtam ex aristocratia & democratia: quia ibi nec optimatum, nec populi suprema consideratur potestas, sed principis monarchæ, qui aliis ex sua potestate & vt eam gerant suo nomine,impartitur.Neque qui alieno nomine gerit dominus est, sed cuius mandato gerit. Eadem ratione si ex optimatibus vnus deligatur, vel ad ducatum militiæ, aliúdve negotium per illum solum expediendum ad tempus vel in perpetuum,ideò is monarcha non est, quia non solo suo nomine,sed etiam collegarum potestatem exercet.

In democratia pari modo obseruandum,in qua, nec duces, nec consules dictator, harmosta, præpositus,escheuious, vel si quis alius sit cui respublica soli cócedat vti suo nomine potestate absoluta,ad tempus vel in perpetuũ, quandiu vixerit, non dicũtur habere monarchicam potestatem,vel aristocraticam, nempe, quia non suo : sed populi nomine & procuratorio eam exerceant. Quod volui monere obiter, ad conuellendam eorum sententiam, qui arbitrantur tunc misceri formam reipublicæ monarchicæ, quando per principem ex popularibus aut optimatibus, aduocantur ad gubernacula, & ad faciliorem & tutiorem administrationem : vel aliter posse misceri formas prædictas rerum publicarum : cùm tamen id fieri nequeat, illis ita differentibus substantia,vt confundi nequeant : pugnant enim, esse penes vnum supremam & absolutam potesta-

tem,& eandem esse penes plures. supremum enim absolutè, neque parem neque superiorem recipit, aut impedientem causam habet.

Neque Plato hoc modo admisit mixtionem triū formarum, vt inde vnam separatam reipublicæ speciem vellet constituere. Quanquam Aristoteles [a] videatur admittere mixtionem, quæ potius ad degenerationem administrationis respicit quam ad formam certam. Alia natura monarchiæ, alia Aristocratiæ, alia Democratiæ, quæ si permiscentur, se mutuò expungunt: & aliæ etiam leges conueniūt administrationi monarchicæ, aliæ aristocraticæ, aliæ democraticæ: quia diuersi modi ad ministrandi, & inde etiam error immedicabilis in republica, eorum qui se omnia reformaturos pollicentur, quòd ista confundentes, veluti in scena vno cothurno & regula vna volunt cuncta disponere, cùm tamen vnus calceus non congruat vni pedi, aut vnus pes omnem calceum sibi conuenientem non habeat.

a Arist. 4 politic. c. 5 6. & 7.

4 Quo fit etiam vt omnia corruptissima sequantur, & populus & respublica necessariò seditionibus & gladiis agitentur. Nisi enim vnaquæque trium formarum recepta reipublicæ species, in sua natura conseruetur necessarium est, quod & facile fit, eas in vitia proxima sibi collabi: monarchia habet vitium vicinum, tyrannidem, in quam leui negotio declinat.

Optimarum gubernatio seu Aristocratia, facilè in affine quoque vitium, nempe in paucorum potentiam, expulsis aliis optimatibus, vt & Democratia seu totius populi authoritas, declinat ad plebeiam insaniam, & libertatem sine lege. Vide Aristotelem libro tertio Politicorum, capite quinto, & libro quarto, capite secūdo.

Obseruatum à Polybio [b] optimè est vt quemadmodum ferro rubigo, ligno, vermiculi ac teredones admixti, perniciem adferunt, vt, etiam si cuncta externa nocumenta effugiant, ab istis tamen quæ agnata habent absumantur: hoc pacto & rebuspublicis cuilibet pro natura ipsius quædam adnascatur & adhæreat peculiaris malitia. vt pote regno quod est inter volentes monarchia, Tyrannis: Aristocratiæ, Oligarchia; Democratiæ, bestialis Chærocratia seu seditio plebis.

b In epitome eius lib. 6.

Plato ciuilitatem seu politiam [c] in quinque species distribuens complexus est legitimas, & illegitimas seu deficientes respublicas, popularem, optimatum, paucorum, regiam, tyrannicam. Popularem dicit in illis esse ciuitatibus, in quibus ad imperium multitudinis agitur res, eiúsque nutu magistratus eliguntur, & pro eius arbitrio feruntur leges.

c Diogenes Laertius in vita Plat. lib. 3.

Aristocratia est optimatum, vbi neque diuites neque pauperes, neque nobilitate aut gloria illustres, dominantur: sed ij soli qui sunt in ciuitate optimi rem administrant.

Oligarchiam, quando à censibus magistratus eliguntur: sunt enim pauciores pauperibus.

5 Regnum dicit bifarium, aliud secundum legem aliud secundum genus esse. Secundum legem constare Carthagiuensium regnum, ciuile quippe esse: Lacedæmoniorum verò secundum genus; habere enim successionem quandam per genus. Tyrannidem verò dici, cùm impulsi & vi adacti ciues ab aliquo reguntur.

6 Rursum ex eodem Platone constituit Diogenes [d] ἀρχὼν magistratum seu principatum in quinque partiri: in legitimum, naturalē, æquum & rectum, in eum qui fit per generis successionē, in violentum & tyrannicū. Nam magistratus ciuitatum si eligantur à ciuibus, secundū leges imperāt.

d Diogen. Laertius in vita Platonis.

Per naturam verò mares vbique non modò inter homines, verùm inter alia animalia quoque fœminis præsunt.

Ex consuetudine verò, & pædagogi pueris, & magistri discipulis.

Per genus, vt Lacedæmoniorum quoque reges dominantur, nam ex genere regnum sortiuntur.

Porrò qui per vim ciuibus imperant, violenti ac tyranni vocantur.

7 Natura vel Dei prouidentia, plures species, prout magis conueniunt societati ciuili ratione temporum & morum constituisse videtur, quod exemplo animalium facilè firmari potest, si consideremus quod tradit Aristoteles [e], & alij philosophi & naturæ speculatores, esse ciuiles animantes & non ciuiles, quasdámque gregatim viuere, & alia quædam animalia solitaria esse, eáque diuerso genere politiæ vel societatis regi. Ciuiles animantes vocant, quæ labori communicant idem, quarum opus communi efficitur opera, munúsq; idem omni est, quod tamen non omnibus gregalibus competit. Ciuilis generis est homo, apis, vespa, formica, grus, quarum aliæ sub duce degunt & monarchia reguntur, vt grues & apes, aliæ nulli subditæ imperio sunt, quas imitatur democratia, vt formicæ, & alia innumera pene genera.

e 1. de historia animaliū c. 1.

Gregales sunt in volucrum genere, columbi, olores.

Inter pisces dicti cursores, thūni, limosæ hamiæ,

8 Aristoteles [f] similitudines rerumpublicarum seu ciuitatis confert, vt patris erga filios societas, figuram regni habeat: quippe cùm patri cura filiorum sit: vnde etiam Homerus Iouem patrem appellat, eò quòd regnum, paternum imperium esse debeat. Tyrannicum verò simile erit imperio heri erga seruos: quia consistit in eo quod hero vtile sit præcipuè, & non ipsis seruis. Tyrannus suam, Rex subditorum vtilitatem potissimùm spectat. Regi sua sufficiunt, nec indigus aliorum, ideò non sibi, sed subditis procurat: quòd si aliter facit prauus rex tyrannus euadit. Tyranni enim vita, vnius principatus prauitas est. Quòd si princeps cogat subditos ad vtilitatem tamen illorum, imò si ad eandem vtilitatem exactionibus & oneribus afficiat, non ideò censebitur tyrannus, aut malus princeps, quemadmodum nec malus pater, qui seuerè imperat filiis propter contumaciam illorum, vt meliores reddat & conseruet: quin malus esset princeps, si id non ageret quæ vtilia sunt populo illis repugnantibus, & si illos non cogeret, non secùs quàm pater pessimus esset judicandus. si nimia indulgentia, liberorum animos corrumpi pateretur, eáque ratione Romani apud Dionys. Halicar [g]. potestatem vitæ & necis dederunt parentibus in liberos, non vt abuterentur, sed vt eo metu filij, authoritatem patris reueriti, iussa quæ illis vt conuenientia data parentum exequerentur. Neque Rex cum omni potestate vitæ & necis à Deo constitutus, ideò tyrannus habendus, si ea potestate vtatur. Nam & quidam subditi egent potius flagello dominico, vt benè regantur, vt barbaræ nationes, crudeles, lelegi, quàm amica paterna admonitione.

f lib. 8. Moralium ad Nicomach. c. 10.

g in 2 & alibi.

9 Optimatū potestati similis videtur, potestas viri in vxorē, vt enim pro dignitate imperat ei vir, sic optimates populo, attamē circa ea quæ virū & optimates decent, quæ enim vxori & populo conueniunt, tribuūt vir & optimates. Nam si omnium

dominus

dominus velit esse vir, in paucorum potētiam delabitur: præter dignitatē enim id facit, & non quatenus est melior. Interdum verò vxores quoque, quibus patrimonium omne obtigit, dominantur: vnde non ex virtute, sed ex diuitiis & potentia: sicut in paucorum potentatu imperia fiunt.

10 Tertiam reipublicæ speciem, quam Aristoteles vocat τιμοκρατικὴν, quæ ex censu constat, quam pessimam dicit: facit similem fratrum societati. sunt enim æquales, nisi quatenus ætate distant, vnde si longe ætatibus diuersi sint, fraterna amicitia inter ipsos non amplius est.

11 Populi autem potentia in his maxime habitationibus apparet quæ sine domino sunt: ibi enim æquales omnes. Sicuti & cū imbellis est princeps potestatem agendi quidlibet vnusquisque habet.

12 Inueniuntur autem formæ, vt dixi, rerum publicarum, in quibus mixtio facta est administrationum superiorum: nec certe vlla est respublica, regnum, aut potestas, quæ mixtionem præcedentium aliquam nō habeat. quamuis ab eo quod prædominatur, aliter atque aliter nominetur. Qualis fuit aliquando Dynastia Ægyptiorum, & Etruriæ: in quibus erant plures reguli qui subiiciebantur vni, paris quodammodo potestatis, qualis erat in optimatum republica, verum vnus eorum summus dicebatur & nomine Etrusco Larthes, id est summus princeps, vt ait M. Caro [a], isque erat quandiu viueret princeps, alij singulis annis mutabantur, vnde Dynastia cum Larthe & sine Larthe dicitur fuisse, apud Ægyptios [b].

a in fragmētis de originibus.

b à Manetone in supplemento Berosi.

13 Lycurgus suam instituens rempublicam, eo modo eam composuisse per mixtionem videtur, nam vt est apud Iustinum ex Trogo [c], administrationem reipublicæ per ordines diuisit: Regibus potestatem bellorum; magistratibus iudicia & annuas successiones; senatui custodiam legum; populo sublegendi senatum, vel creandi quos vellet magistratus potestatem permisit, fundos omnium æqualiter inter omnes diuisit &c.

c in 3.

14 Inter Germanos, Cornelius Tacitus de moribus eorum: annotat illam fuisse libertatem eorum, vt cum reges haberent & principes, conuenirent tamen in generale concilium, vt turbæ placuerat, armati, & silentium per sacerdotes, quibus tunc ius coërcendi esset, imperaretur, ibique audiri solitos reges & principes, authoritate magis quam suadendi potestate, eligi in iisdem conciliis & principes, qui iura per pagos vicosque redderent, & centenos singulos ex plebe comites, consilium quoque & authoritatem adfuisse.

15 Inter antiquos Gallos tempore Iulij Cæsaris erant 315. gentes, vt ait Agrippa rex apud Iosephum [d] secundum Sextum Rufum, libello de Romana historia, in Gallia cum Aquitanis & Britannis prouinciæ decem & octo: nempe quæ Germanos potentia & imperio premebant, & feragenti iura dabant, vincere perpetuò superiores, vt scribit Iulius Cæsar [e], vrbes primariæ nullius addictæ erant imperio, quæ populi & gentes totius nomine vocabantur. Erant plures tamen reguli, quorum clientes ambacti dicebantur, & quo tempore Cæsar transcēsurus suscepit expeditionem in Galliam, nempe anno 50. ante Christi aduentum: Erat, vt idem refert [f], Senonibus rex Galba, ad quem propter iustitiam prudentiāmque, summa belli ad iuuandum Cæsarem delata fuit, habens oppida duodecim. Fuerat ante illum illis Diuitiacus totius Galliæ potentissimus, qui, cum magnæ partis illarum regionum Galliæ tum etiam Britanniæ imperium obtinuerit. Fuit Catamātaledes rex Sequanorum, sed post illū filius eius Casticus non habuit regnum; vt videatur illud regnum fuisse temporale, quemadmodum & principatus quem tunc gerebat apud Æduos Dumnoriges, vt liquet ex Iul. Cæsare [g]. Habebant Aquitani Pisonem, Nictiobriges Oloniconem [h], Eburones, Ambiorigem [i], Aruerni, Vercingentorigem [k]. Erant & alij aliis reguli per Galliam seu principes, qui tamen monarchæ non erant, sed populi electione, ad tempus & pro bellorum necessitate creabantur. Quod mihi probari videtur à Iulio Cæsare in principio lib. 7. de bello Gallico, dum ait, in hæc verba, *Simili ratione Vercingentorix Celtilli filius, Aruernus, summæ potentiæ adolescens, cuius pater principatum Galliæ totius obtinuerat, & ob eam causam quod regnum appetebat à ciuitate erat interfectus* &c.

d lib. 2. belli c. 17.

e lib. 6 de bello Gallico.

f lib. 2 ca. 1.

g lib. 1. de bello Gallico c. 1. & seq.

h lib. 5. c. 8.

i lib. 7. c. 6.

k lib. 7. c. 1 & sequenti Strabo 4.

Dehinc 2. quia Iulius Cæsar in 2. in principio, suo tempore ait Belgas metu eius coniurasse, & factiones iniisse, noua regna pecuniis & aliis modis attentasse. Erant potius regna illorum tunc potentum clientelæ, de quibus agit Cæsar [l], quin & si qui fuerint regis nomine constituti tunc apud Gallos, tamen & generalibus conuentibus obnoxijerant Druidarum, & Gallorum. Etenim ij certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, considebant in loco consecrato, quò conueniebant vniuersi vndique, qui controuersias habebant: quorum iudiciis & decretis parebant. Erantque Gallis omnibus quædam leges communes, aliæ ex locorum politia & principatu singulares: tunc annua & bella ante Cæsaris aduentum: vti aut ipsi iniurias inferrent, aut illatas propulsarent [m]. Dum etiam [n] agit de Ambiorige rege dimidiæ partis Eburonum, ait imperia fuisse eiusmodi, vt non minùs haberet in se iuris multitudo, quam ipse in multitudinem.

l lib. 6. c. 4.

m d. c. 4.

n lib. 5.

16 Iudicum inter Iudæos gubernationem, existimat Iosephus ipse mixtam, & sæpè vocat aristocratiā, opponitq; & præfert monarchiæ, quia penes hos esset tantùm iudicādi authoritas, & administrandi rempublicam, non ex arbitrio, sed iuxta legem à Deo positam, sine sceptro aut diademate, vt nec hereditarij essent: sed partim authoritate hominum prudentum crearentur, partim à Deo excitarentur vocatione peculiari [o].

o vt iudic. 2.

Finita autem est illa reipublicæ forma, postquam durauit à tempore Mosis, in Samuele postremo eius generis gubernatore: & cœpit mutari in monarchiam, sub eo electo primo rege Iudæorum Saule [p].

p 1. reg. cap. 8.

17 Plato [q] demonstrat sub Saturno regiam & optimatum fuisse rempublicā; siquidem genus humanum, ab ipso Deo, tanquam rege per electos optimosq; dæmones asserit gubernatū. Hos multi Angelos appellarunt, & idem Plato [r], vocat Deos, quibus tribuit facilitatem gubernationis.

q Dialogo 4. de legibus.

r in Critia.

18 In Galliæ monarchia, status nunc talis est qui omnes rerum publicarum salubres leges contineat. nam penes vnum regem, omnium rerum summa, verùm is non vt tyrannus moderatur rem publicam aut regnum, sed habet consilia virorum electorum, & ita optimatum habet diuersos senatus, qui quotidiana negotia, iustitiæque merita populo distribuant, citra appellationem, nomine tamen principis, suo tamen priuilegio, & sibi concessa potestate. Habet & democratiæ bonas illas leges princeps in regno, vt libertas populi conseruetur, a nullo optimatum opprimatur,

legibus regatur diligenter, ad æquum bonúmque redactis: non excludit princeps plebeios à magistratibus,ab administranda republica,sed eos idoneos admittit, concedit ciuitatibus suis decuriones, consules, legésque municipales, quæ omnia habent rerum publicarum mixtionem,at sub monarchia tamen,quia in potestate principis est,seu regis,hæc omnia mutare,si sibi videatur.Attamen præsumitur,non nisi iuste,& ad salutem populi & eius vtilitatem,mutare aut tollere: alioqui & ipsius monarchia degeneraret in tyrannidem.

19 Aliquando & monarchia,seu regnum Romanorum,& hanc mixtionem habuit. Atque inter leges Seruij Tulli regis Romanorum, illa fuit, sola patrum authoritate,&voluntate regnare posse regem,& præesse summum magistratum [a]. Et [b] Numa, etiam populi requisiuit assensum, vt & tempore post eriorum factum regem. In consulibus dehinc,hoc mutatum;& omninò potestas rursum in Cæsares translata: quibus tamen & senatus authoritas,& consilium accessit, sed non diu; nam firmata monarchia,& populo,tribunitiæque potestati,& consulari,& deinde senatoriæ,authoritas est imminuta paulatim, tandem omninò adempta,quia non potest monarchia cum potentia pari subsistere.

a Apud Liuiū lib. 1.
b In eodem li.

20 Plato [c], de repub. vel de iusto,subtiliter certè,& verò absq; longa concertatione, videtur rerum publicarum causas,mutationes,& species,acu,vt dicitur,tetigisse, dum ait rerum publicarum formas à formis prouenire animorum, & omnem rempublicã mutari,ex eo quòd dominatur, quando in ipso seditio oritur,mores animorum gubernantium,ex moribus priuatorum colliguntur.

c Lib. 8.

Sicuti primùm licet considerare optimum priuati hominis animum vitiorum expertem, omnibus auxiliantem, nemini nocentem, & habentem alia quæ pertinent ad verum bonum, ex eo constituere regiam voluntatem, ad publicum bonum vnam. Inde optimatum, si tales plures sint, & omnium ad publicum bonum sit voluntas, ex quibus, si vnus singularis sit probitate, singulariter honoratur: verùm non tantùm huic tribuitur,vt absque senatu seu consilio, id est probatorum omnium numero, possit publica permutare. In hoc gradu meliorem rempublicam constituit: hanc optimam & perfectam etiam dicere debemus,in qua boni vel vnus cum bonorum sententia,ad vtilitatem publicam omnem curam & sollicitudinem dirigit.

21 Ex qua, secundum gradus declinationis, aliæ formatæ sunt non ita bonæ,& quantò ab illa perfectione decidunt & aberrant, tantò deteriores.constituuntur autem gradus & species minus vtiles reipublicæ huic,quatuor. prior est, conformata ex alia consideratione animi priuatorum, quæ ambitionem sequitur. cùm enim optima primùm degenerat,& vtilitatem reipublicæ in sui gloriolam & ambitionem transfert,dicitur ambitiosa potentia & principatus. Ambitio est rerum magnarum, honorum & imperiorum immoderata cupiditas φιλοτιμία,in hac republica bona plura sunt, bonæque administrationes aliquando: verùm reprehendenda ambitio, ex qua aliquid mali impendet reipublicæ. nam qui contentiosus est, non patitur socios, non admittit sapientes ad reipublicæ gubernacula, semper pugnabit, bellis finitimos lacesset, vt sibi latius nomen acquirat, animosiores potiùs sibi in consilium,& simpliciores assumet, magis quàm ad bellum, ad pacem idoneos. in reliquis ferè optimam rempublicam imitatur.

22 Secunda paucorum est administratio,non quidem optimatum,sed priuatorum quorumcunque,quorum respublica talis erit principatus & regiminis, qualis erit paucorum animus, qui in paucorum potentia, vitam agunt;qui tenebris obruti aurum & argentum malignè honorabunt, vt pote qui æraria propriosque thesauros habeant quibus ista recondant,& cum mulieribus & ex libidine aliis erogent. sic redditi illiberales erga meritos de republica,prodigi erga immeritos, in ea parte tanquam mercatores sordidi reipublicæ necessarium splendorem offuscant, & exactionibus & tributis sine necessaria causa, rempublicam vexant,sui commodi causa. sic proponendus in summa homo priuatus & pecuniæ habendi cupidus,eiúsque mores:vt talem in principatu constitutum dignoscere possis, in rebus propriis magis parcum quàm deceat.

23 Optima & duarum aliarum declinantium rerum publicarum exempla, in principibus illarum,Herodotus paucis & accommodatis verbis explicat [d],in Thalia,dum refert Persas dixisse, Darium tegem quoniam res omnes quæstui habebat, & constituit tributi ordinationem, fuisse institorem, Cambysem dominum, quia asper & morosus erat: Cyrum verò patrem, quoniam mitis erat,& omni ratione de illis mereri studebat. Floruit sub omnibus illis Persarũ regnum: sed tamen in duobus auro mixtũ erat argentũ & ferri.

d in 3. libro.

24 Vtrumque & ambitio & pecuniæ cupiditas, solent lædere quidem respublicas, verum maius opprobrium videtur esse principibus, & maiorem infamiam adferre,vilis illa pecuniarum auiditas,quæ plebeios etiam deturpat, quàm honorum ambitio quæ solet stimulis agere nobiles, naturali quodam vitio.Ita Mammeæ matris Alexandri Imperatoris, qui successit Antonino, nimia auaritia in ad administratione imperij, filij bonum nomen contaminauit. Etenim, vt ait Herodianus [e], cùm illa simularet ideò se thesauros congerere,vt suppeditare Alexandro posset,quod is facilè,abundantérque suis largiretur militibus, proprios domi thesauros extruebat.Quæ res imperat ori notam infamiæ attulit; quòd illo scilicet inuito,indignas nudo etiam, mulier auida per fraudem bona quorundam atque hæreditates suppilabat.

e Lib. 6.

25 Paucorum rursum reipublicæ institutionem,dixit Plato [f], eam potentiam, in qua magistratus à censu æstimatione ciuibus tribuuntur, & in qua diuites dominantur, pauperibus verò nulla est reipub. communio: sic quò magis pecuniæ & census honores dant, eò magis vilis virtus efficitur, & alij aliorum exemplo magis cumulandis pecuniis quàm bonis moribus, intenti sunt: & boni pauperes excluduntur, hincque & sequitur illius reipublicæ corruptio, non secus ac ruta nauis à periculo naufragij non est in qua diues gubernationi præficitur, ignarus artis, & inops gubernandi peritior nequaquam admittitur. Incipiunt & deinceps breui esse ex vna, duæ respublicæ: vna diuitum, alia pauperum: & semper accidit ita homines intra eadem mœnia habitantes sibi inuicem insidiari. Sequitur & malum aliud, quòd semper diuites tenuiorum facultatibus inhiant, vsuris premunt, cogunt vendere, reddunt omnino mendicos, fures, latrones, prædatores, & tandem coniurato-

f prædicto lib. 8. de repub.

res

res seditiosos, & rempublicam occupantes.

26 Atque interim nascitur tertia species reipublicæ, quæ popularis dicitur: dum enim videt plebs & populus, diuites solos ad honores vocacari, ab his vt diuitias alant pecunias à se extorqueri, patrimonia occupati: illos deliciosè viuere, indéque ignauos factos, luxuriosos, laboribus impares, audacter in eos insurgunt. Qui enim pecuniis cogendis in munere reipublicæ occupantur, de disciplina populi parùm curant, quam ipsi priores sua licentia corrumpunt: sic populus malè gubernatus aculeos accipit, insurgit, & quos diuitias suas pessimè extorsisse sibi putat, intrepide aggreditur. Apparet prima fronte hæc popularis respublica dulcis, atque diuina vita: vt neque cogatis in hac ciuitate magistratibus fungi, nec etiam si ad id sufficias, neque parere si nolis, neque bellum gerere aliis gerentibus, neque pacem agere agentibus aliis, nisi id placeat, vel etiam si qua te lex imperare velit & sententias ferre, nihilominus & imperes, & sententias feras in iudiciu: modò hoc tibi visum fuerit, impunitè liceat peccare ex consensu populi, viuere sine duce, æqualia iaæqualia, & contrà facere. Ex hac ioani libertate, modestia, pudor, temperantia, reuerentia, ordo, aliæque virtutes pelluntur.

Succedit petulantia, impudentia, prodigalitas, contemptus, perturbatio, & omnium vitiorum confertim caterua: petulantia nominatur ingenua educatio: licentia, libertas: prodigalitas, magnificentia: impudentia, fortitudo: honesti nulla ratio: ibi varij mores, varij ritus vnoquoque ex arbitrio viuente, talísque popularis vir est qui se variis moribus accommodet. Præclarū inter omnia nomina in hac republica, libertas neque principes probat, nisi qui sibi maximè indulgent & plurimùm licentiæ concedant, eos qui principibus parent obiurgat, vt viles pretij nullius & seruiles. Accidit autem vt metu omni excusso per licentiam impatientiam obedientiæ, præceptor discipulos timet, discipuli pædagogos spernunt, leges contemnuntur, & ne quis dominus præsit.

27 Quarta hinc nascitur respublica tyrannis, & nimia libertas eo gradu quo à vera recedit, accedit seruituti & priuatim & publicè agresti & grauissimæ. Otiosorum pernitiosorúmque ibi maxima nutritur turba, qui quacunque fuerint in ciuitate eam turbant, quemadmodum pituita & bilis corporis, & fuci aluearia. Sunt enim ex multitudine quidam aliis diligentiores, ditiores, pecuniosi, quibus inest copia mellis, quæ irritat prodigns, otiosos, & similes nihili homines audaces & temerarios alius aliis cedere non vult, oriuntur accusationes, litigia, contentiones mutuæ. Constituitur primùm iudex: at is iam exosus efficitur si bene iudicet: neque potest omnibus satisfacere: cogitur morem populo vel ditioribus vel sanguinolentis gerere: quare necesse est huiusmndi hominem vel ab inimicis interfici, vel tyrannum fieri. Initium verò vt plerumque primùm, vt contra inimicos custodes corporis sui habeant, vt auxiliatores, & salui sint populi, solent à plebe perquirere; & ita de illis plebs nimis solicita, de se autē nimis secura illis dat, tunc ex prætore & curatore vrbis, factus stipatus & securior, incipit diuites potentes expellere, obtruncare, & paulatim tyrannidem auspicatur & firmat: principio quidem omnes salutabat arridens quibuscunque obuius fuerit, nomen tyranni recusat, pollicetur multa, &

A publicè & priuatim, ære liberat alieno, agrísque distribuit populo & familiaribus suis, ac denique omnibus mansuetus & mitis vt simulat. At cùm primùm externos hostes partim sibi conciliauit, partim extinxit, rebus iam pacatis, statim vt populus duce indigeat, bellum aliquod semper excitat, efficit tum vt pecunias conferentes pauperes fiant, & vt in quotidianis operibus versantes minùs insidias instruant: quos videt suum imperium posse recusare, hostibus obiicit: hinc, & ex continuis bellis ciues sibi infensos reddit: & sequitur vt omnes tyrannus de medio tollat, si modò sit dominaturus, quousque neminem relinquat vel hostium vel amicorum qui alicuius momenti sit, multos aliorsum satellites sibi aduocet mercede, quam ex sacris templis, opibus publicis, colligit, & exactionibus innumeris. Ita Plato concludit, regium animum optimum atque beaB tissimum, & similiter similem sibi reddere ciuitatem: tyrannum verò, pessimum atque miserrimum, ciuitatésque à tyrannis oppressas esse miserrimas & pessimas. Medios autem animos, gubernationésque medias, modo quodam medio se habere.

28 Rursum [a] Plato. *Si ars*, inquit, *ciuilis quædam regia facultas sit, turba diuitum & populus omnis scientiam hanc ciuilem nunquam nanciscitur. Oportet itaque respublicas si quando veram gubernationem vnius viri arte imperantis pro viribus imitaturæ sunt, nunquam quicquam præter scriptas leges morésque patrios facere. Quin etiam quoties vnus secundum leges dominatur scientem illum imitatur, regem vocamus, non distinguentem nomine illum, qui scientia solus imperat, ab eo qui opinione secundum leges solus etiam dominatur.*

[a] in lib. 16. seu lib. ciuili.

Et hoc optimum gubernationum genus: quoC ties namque, neque ex lege, neque ex more quispiam dominatur, simulátque se scire præter leges rectiùs hoc ita fieri oportere, inest autem & libido, & ignorantia quædam, tyrannus est appellandus.

29 Tres ergo sint ciuiles gubernationes, vnius, paucorum, atque multorum: si singulæ rursum in duas diuidantur, sex efficient. Vnius principatus in regnum & tyrannidem distribuimus. Dominatio paucorum, diuiditur in speciem vnam quæ laudanda est, optimatum scilicet: & alteram quæ vituperanda, paucorum potentiam. At multorum dominatio, popularis dicitur: quæ duplex, vna quæ leges seruat, bona: alia quæ non seruat, sed transgreditur. Vnius dominatio bonis coniuncta constitutionibus quæ leges vocantur, inter respublicas optima: legum verò expers, dura, & subiectis omnium onerosissima: media veD rò, in qua non multi imperitant, quemadmodum quod medium est inter multum & vnum, obtinent. Cæterum multorum administratio per omnia debilis, vtpote quæ ad alias comparata nihil magnificum, siue bonum siue malum efficere possit, propterea quòd magistratus ad exigua redacti sunt, in multisque diuisi. Quamobrem legitimarum rerumpublicarum hæc deterrima est, iniquarum omnium optima. In prima nempe regia vitam agere potissimum atque optimum est, in tyrannide minimè: in populari si aliæ omnes intemperatæ sint præstat viuere: si temperatæ omnes, minimè in ista omnium viuendum.

De recto statu populi. CAP. II.

ARistoteles ait [b], pro conseruatione popularis status, non tam conandum esse placere

[b] in 6. pol. c. 5.

multitudini, quàm vtilitati consulere communi. Et plures esse, qui cùm id facere student, tempublicam ad subuersionem & interitum, vel ad confusionem reuocant.

Itaque, primam legem conuenire moderatoribus popularis status, vt damnatorũ bona sacra sint, & ne in publicum redigantur, Nam hæc lex iniurias compescet: quia pœna eadem erit: at populus minus cupide damnabit, cùm nihil sit ex damnatione suscepturus: hac eadem ratione bona damnatorum noluerunt boni principes proscribi, vel fisco adiici, nisi ex certis iisque grauioribus criminibus: mali contrà, qui ideò & delatores, & obseruatores operum & dictorum subditorum submittebant, vt vel leuia crimina, vel nulla, conficta tamen, vindicarent, vt ditarentur confiscationib. Et notatur Flauius Vespasianus apud Sueton. Tranquillum [a] quòd exhaustus operum ac munerum impensis, nihil pensi habuit, quin prædaretur, omnimodo bona viuorum & mortuorum, vsquequaque prolibet & accusatore & crimine, inquit, corripiebantur. Satis erat obiici qualecunque factum, dictimque aduersum maiestatem principis: confiscabantur alienissimæ hæreditates, &c.

a In eius vita c.12.

2 Et proinde etiam lex alia in populo, ob eandem causam constituenda, vel constituta repetenda, vt quam rarissimæ sint publicæ accusationes, magna pœna constituta aduersus eos qui falsò accusauerint, non enim populares in iudicium vocari consueuerunt, sed nobiles. Naturalis enim quædam inuidia aut odium videtur inter plebem & nobilem, non minus quàm inter impares: amicitia enim tantùm pares admittit vel facit: oderunt nobiles profanum vulgus; vulgus verò mores nobilium, vt superbos & elatos. Quare etiam qui gubernant populum, contendere debent sibi omnes reddere beneuolos, & saltem si id assequi nequeant, conari debent ne se hostes existiment.

3 Circa magistratus cautio esse debet, vt exemplo Tarentinorum: magistratus omnes duplices sint, & fiant alij per electionem, alij per sortem: quo enim populus capiat per sortem, quo autem melius gubernetur per electionem. Popularis reipublicæ propositum, est libertas. Ad hanc enim respicere dicunt omnem popularem statum. Libertatis verò ipsius pars vna in eo consistit, vt per vices imperent & pareant. Populare itaque, sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes vnicuique, & vnumquemque vicissim omnibus. Per sortem tribuere magistratus, vel omnes penitùs, vel illos saltem, qui non peritia indigent & arte. A nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo, non nisi semel eundem magistratum ab aliquo geri posse, vel perrarò: & annos paucos, exceptis his qui versantur in bello.

Iudicare omnes de omnibus vel ex omnibus, vel de plurimis & maximis & principalissimis, puta de corrigendo, de republica, & de priuatis contractibus. Concionem esse omnium dominam, aut rerum maximarum: magistratum verò nullius, aut rerum minimarum.

Populare etiam est posse superioribus comitiis, consiliisque interesse, & posse iudicare.

Sunt & popularitatis, ignobilitas, inopia, sordidum opificium: vt contrà paucorum gubernatio genere, diuitiis & eruditione, definitur. Est & populare, omnes habere secundum numerum, cùm nihilo magis gubernant diuites quàm pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundum numerum [b].

b Aristo 6. politic. c. 2.

4 Inter cætera quæ populus amat etiam sunt honores & lucrum, & sæpe lucrum anteponit honori Lucra, si tuta habeant, ex pauperibus diuites fiunt, & egere desinunt. Signum huius, quòd populi tyrannides facile pertulerunt, & paucorum potentiam, dum modo suas res agere libere permitterentur, neque eriperentur quæ habebant: Quare qui multitudinem moderabitur, id ipsum satagere debet, & habebit populum gratum & obsequentem. Quod verò pertinet ad honores facile in democratia eius cupido impletur, per potestatem quam in concionibus habet creandi magistratus, & corrigendi delicta; sicque delectis magistratibus ab optimis & qui illi videbuntur vtiliores, nunquam populus inuidebit melioribus & præstantioribus quos ipse elegerit. Magistratus verò suum munus iustè exercebunt, quia pœnam formidabunt quòd illos corrigere ad alios pertinet, & sic magistratus a præstantioribus gerentur sine vlla dignitatis popularis diminutione.

5 Factum hinc etiam vt leges inter populares seruatæ fuerint, etiam cum illorum libertate quam prætendunt in sua republica: quando comitiis illorum rogatæ, latæ, & comprobatæ fuerunt, vnde lex communis reipublicæ dicta sponsio, à Papinia [c], seruant enim & populares, contractus inter se initos ex consensu mutuo, eodem & modo leges quæ eorum consensu editæ fuerunt: nec suæ libertati derogatum putant qui sibi legem imposuerunt.

c in l. 1. de legib. & P. tit. 3.

Num monarchia melior sit & vtilior aliis generibus administratio num rerum-publicarum.

CAP. III.

ARdua hæc quæstio fuit semper inter veros nomothetas & philosophantes de reipublicæ constitutione, quæ species reipublicæ melior sit, ánve monarchia vtilior sit: certè tres omnes species reipublicæ populi, optimatum, & monarchiæ, quia ab bonum publicum respiciunt & tendunt, laudabiles sunt, & plures bonam vnam, alij aliam probant, prout mores populi dispositi sunt: sicuti enim Ægyptij non potuerunt esse sine rege: Athenienses contrà non poterant monarchiam pati. Agitatam autem inuenio in vtramque partem apud Herodotum [d].

d In 3.

Inter optimates septem, qui post mortẽ Cambysis, filij Cyri regis Persarum, necarunt Smerdin magum, qui vsurpauerat tyrannidem, supposito nomine Smerdis necati fratris Cambysis filij Cyri.

Vnus quippe illorum Otranes, hortabatur vt rem publicam in medium constituerent, neque ampliùs vni imperium deferretur, nec opus esse restitui monarchiam, quam sustulissent: eius rationes erant,

1 Quòd monarchia omnia agit pro arbitrio & libidine impunè. Quia etiam vir qui optimus antè fuerit, tamen cùm in ea positus est, mutat mores: tùm quia natura ipsa hominibus est ingenita inuidia, & ex præsentibus bonis generetur insolentia; ex quibus duobus malitia & insolentia, multa facinora committantur: velint sibi credi; non perfecti reges, turpe putant, si non potestate ex arbitrio vtantur.

2 Quòd tyrannus solus omnibus bonis inuidet, deterrimis delectatur.

3 Quòd

3 Quod & maximum est, monarchia iura A patriæ labefactat, fœminis vim adfert, indemnatos interimit. Quum dominatur verò multitudo, est Isonomia, id est iuris æquabilitas, neque multitudo quippiam agit quæ monarchus: nam magistratus tum sorte deliguntur, tum administratorum rationem reddunt, omniadenique consilia in commune feruntur, ita Ottanes ad Democratiam inclinabat.

4 At Megabizus, alius ex septemuiris magicidis, ad Oligarchiam ferebatur: abolendam quidem tyrannidem & monarchiam dicens cum Ottane, verùm sententiam de deferenda summa rerum multitudini, reiiciebat.

1 Quòd populari multitudine nihil est insipientius, aut insolentius: neque tolerandum esse, vt qui tyranni sæuitiam fugiunt, ad intemperantis plebis recidant sæuitiam. Nam tyrannus, si quid facit, intelligens facit. At plebis suum est, nihil B intelligere: non enim potest intelligere, qui nec edoctus est, neque honestum nouit, nec domesticum quidem.

2 Quia plebs ad res agendas sine consilio præceps ruit, flumini similis. Ita tertio loco ad optimates deferendam rempublicam, quia ex optimis viris optima essent consilia, populus incertus, vagus, inconstans, variabilis, in periculis timidus, in seditionibus audax, & temerarius. Difficile componitur, vt bestia multorum capitum, amat eos qui eum decipiunt, prosequitur benefactores, sine consilio furit, vt non immeritò Senatus Romanus potius elegerit tribunum plebis Romanis concedere & veluti proprium defensorem, quàm in effrænem licentiam permittere, quæ omnia turbabat sine iugo.

Dicebat Anacharsis, Athenis sapientes decidenda proponere, & stultos iudicare, quámque C pessimè nemo ignorat, dum suffragiis concludi negotia audit, & voces numerari & non ponderari. Darius porro Histaspis filius, ex septemuiris probabat sententiam Megabizi in reprobatione Democratiæ: at statum paucorum reiiciebat seu optimatum. Atque nihil melius esse imperio vnius hominis dicebat, qui optimus sit. Et in statu paucorum, cùm plures virtuti incumbant in publicum, vehementiora priuatim odia concitari solere. Quum enim quisque princeps esse optet, & in dicenda sententia vincere, ad ingentia inter se odia euadunt: ex quibus seditiones existũt, ex seditionibus cædes, è cædibus ad vnius imperium deuenitur. Et huic sententiæ postremæ reliqui quatuor ex septemuiris accesserunt. Et certè verum quidem est, graue esse iugum vnius tyranni, sed durius duorum vel plurium: multò magis grauissimum populi: quia populus per se D bonorum inimicus, nobilitatis & virtutis hostis, mobilis, & quod semel probat facere, eadem inconstantia probat.

…uili vel …ublica.

4 Plato [a] etiam iisdem ferè rationibus, quibus alij, probabat optimarum rempublicam: sed omnibus regiam proponit & vnius, si rex talis in ciuitatibus reperiretur, qualis inter apum examina: si corpore & habitu animi aliis excellentior inueniretur: tyrannum execratur qui leges contemnit.

Isocrates quoque ad Nicoclem, *πραοτέραν τοσούτῳ καὶ δικαιοτέραν μοναρχίαν εἶναι κρίνας εἰμι, ὅσῳ ῥᾷόν ἐστιν ἑνὸς ἀνδρὸς γνώμῃ προσέχειν τὸν νοῦν μᾶλλον, ἢ πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς διανοίαις ζητεῖν ἀρέσκειν.* id est, *tantò monarchiam faciliorem non immeritò iudicauerimus, quantò facilius est, animum suum vnius viri instituto accommodare, quàm multis & variis opinionibus placere conari.*

Ex quibus verbis ratio colligitur alia de prælatione monarchiæ, quòd faciliùs populus vnius moribus se accommodat & consentit, quàm moribus & sententiæ plurium imperantium: ægrè enim quis potest dominis pluribus æquè seruire, vt etiam Deus dominus iudicauit D. Matthæi ca. 6. vers. 24. maximè contraria iubentibus. Siquidem diuersæ sunt hominum voluntates [b], & ad dissentiendum naturalis facilitas.

b l. quia poterat, ad Senatusc. Trebelli. P.

Et proinde cùm plures imperant, facilè & moribus & voluntate dissident: difficile est omnibus populum æquè placere, & satisfacere. Quare ex multorum principatu factiones oriri quodammodo naturale videtur, propter diuersa iubentium & obtemperantium studia.

Vix inueniri possunt ex his qui accuratè de hac quæstione disputarunt, qui non in eam partem inclinauerint, inter formas regiminis reipublicæ eam magis eligendam quæ vnius sit: & si componenda sit respublica, illam quoque præstantiorem, in qua primæ partes monarchiæ, reliquæ quæ eidem subiiciantur, aristocratiæ & democratiæ tribuantur. Si optio, inquit Plutarchus proprio lib. de monarch. eligendi concessa fuerit, non aliud eligat quàm vnius potestatem. Et Aristoteles post tres recensitas rerumpublicarum formas, *harum*, inquit, *optima regnum, pessima respublica est* [c].

c lib. 8. ethic. c. 10.

Non posset exemplar perfectius administrationis melioris adduci quàm ipsius Dei, cuius imago princeps: diuinitas verò æterna sua ineffabili prouidentia, regnat sola in vniuerso mundo. In corpore vno anima vna dominari debet, in fa- C milia vnus & solus. Nulla etiam respublica aut aristocratia, vnquam peruenit ad longitudinem aut authoritatem monarchiæ. Quin & antiquiora fuisse regna rebus publicis, satis liquet, ex eo quòd incipiente multiplicari populo primæ creationis principes erant familiarum, qui ex se descendentibus famulis & vernis imperabant, eósque regebant, vt & liquet ex Genesi [d] mundi, diuisis gentibus per filios Noe, & populus per suos reges priùs rectos esse ex eius arbitrio tradit Iustinus ex Trogo [e]. Quanquam & verum est etiam postcà respublicas constitutas & populos sibi reges elegisse vel ob merita eorum, vel ad defensionem. Qua distinctione tolli videtur pertinacia quorundam qui satagunt firmare reges à populo priùs electos, quod certè aliquando contigit, sed non semper. Nam & reges & principes quidam, subegerunt vicinos, vt Ninus & Cain: qui- D dam ab illis acceperunt, iure successionis non populi authoritate.

d c. 10. & 11.

e Iustinus in 1.

5 Quòd si velimus perpendere quod primo loco obiiciebat Ottanes apud Herodotum, inueniemus eadem ratione potiùs amplectandam monarchiam, & cæteris præferendam; demus enim quod facilè accidit, ex bono principe malum fieri posse, libidine ex arbitrio vti seu abuti, inuidia odio habere præstantiores, ex malitia & ex abundantia bonorum insolentem euadere, ob crudelitatem nimiam securè, aliaque pro libera potestate agere quæ videntur esse indigna rege: certè nihil prohibet quin hæc eadem non inueniantur, & faciliùs in Aristocratia & Democratia, & faciliùs vnus malus satiabitur vel implebitur crudelitate, auaritia, luxuria, & voluptate

sententias reipublicæ proponi à diuersis optimatibus: verùm dum singuli quæ bona prospexerunt, exequi volunt, mutuò se sæpè pari potestate impediunt, & neutrum quod vtile sit exequuntur singulis in sua sententia permanentibus, & proinde respublica fluctuat, & incerta prouidentia damno imminenti iactatur exposita: nō secùs quàm in vna naui duo, vel plures nauarchi, quantumuis peritissimi viarum maris & artis nauticæ, se mutuò concursu impediunt, & tempestatibus exponunt, & periculis nauem, dum contendunt, quis clauum teneat. Conueniunt etiam plures optimates, in vna & eadem sententia vtilissima reipublicæ, demus exemplum vt colligendum esse exercitum, sumptus in eam rem faciendos, inuadendos hostes. At dum hoc exequendum est, & ex pluribus optimatibus vnus est deligendus cui hic honos decernatur: tunc cōtentio inter illos de honore, de lucro, nimio momento turbare hunc statum solet: sic dum de aliis agitur quæ non possunt, nisi per vnum expediri & inter pares, nemo se inferiorem collega iure principatus arbitratur. Sic plerunque aristocratica administratio nihil boni exequitur, quamuis bene consulta sit. Quod non accidit vbi monarcha dominatur, qui adhibitis in consilium pluribus optimatibus, non est addictus sententiæ vel plurium vel paucorum: sed apud se considerans, & meliora & vtiliora, & deligit sententiam ex arbitrio, & iubet cui velit eam exequi, nullo ex optimatibus ægrè ferente: cùm satis illis sit factum, quòd in consilium admissi sint, & quòd non à paribus, sed à superiori sententia non deturbentur, cedúntque lubenter superiori, qui æqualibus nunquam cederent. Sciunt enim consiliarij principis senatúsque eius consulti à principe, se adhiberi tantùm vt consulant, non vt statuant, cùm contra io optimatibus sit, qui vt statuant, & non tantū vt consulant, constituuntur.

10 Iámque olim hæc difficultas paritatis magistratuū, coëgit inuitos Romanos, qui respuebant & abominabantur nomen regium expulsis Tarquiniis, vt fasces imperij inter consules diuiderent, vt non simul, sed ex illis alternatim vnus fasces potestatis haberet solus: nam alternis mensibus mutabant secures duodecim, vno mense penes vnum, posteà penes alium, insignia potestatis essent, secures [a]. Imò si in castris essent ambo consules, non imperabant ambo simul, sed alternatim per dies [b], quod & periculosissimum fuisse docet statui reipublicæ Plutarchus [c]. Et quamuis nomen regium respuerent, tamen potestatem adhuc regiam & plenam & supremam, vix vel nouem annis à regibus exactis, compulsi sunt Romani mutato nomine in dictaturam, reponere temporalem seu semestrem, vt sedandæ seditionis, & rei gerendæ causa in vrgentibus negotiis potestatem vnius necessariam: & dictator ita vnus supra consules, supráque ius populi creatus, sibi magistrum militum constituebat, atque vt ait Liuius [d], dictatoris edictum semper pro numine obseruatum: & tantus erat apud hostes dictatoris terror, vt eo creato, statim à mœnibus discesserint. Necessitate ita coacti, in rebus magnis reipublicæ, qui abhorrebant monarchiam, ad monarchicum imperatorem & ducem confugiebant, & creabant, quem pro magistratu quidem habebant, sed re vera potestatem illi regiam & monarchicam absolutam, quanquam temporalem concedebant talis apud Lacedæmonas Harmosta, apud Thessalos Archos, Mytileneis Azimnata.

a vt tradit Dionys. Halicarnass. in 5.
b Polyb. in 1.
c in vita Fabij Maximi.
d in 6.

Compertúmque ipsa apud omnes tandem, virtutem vnitam fortiorem esse quàm inter plures vagantem, & diuisam. Norunt & qui exempla militaria percurrunt, sæpe exiguam manum confertam sub vno imperante principe pugnantium, magnos fudisse exercitus quibus plures imperatores æquè imperabant.

11 Deinde proprium & naturale cuiusque rei videtur esse, id ad quod, prohibitum redit & recurrit, iuxta illud poëtæ,

Naturam expellas furca, tamen vsque recurret.

Et proinde naturalem administrationem ad monarchiam pertinere, potiùs quàm ad plurium, vel populi, ab ipso recursu cognoscimus. Nam Athenienses Lacedæmonij Romani, & alij populi quibus aliquando fuerunt aristocratiæ & democratiæ, vel inuiti coacti sunt necessitate compulsi redire ad monarchicum imperium, & ei se subiicere à quo desciuerant, leuibus certè argumentis, persuasi à quorundam præsumptione, qui specie melioris vitæ, eos tranquillitate & pace priuarunt: subtiliter quidem rudi populo modum popularem viuendi proponendo, qui per se inexpertis & magis conducere visus est prima fronte: sed qui in executione duriores habuit quàm monarchicus status, successus: cùm aliud sit benè disputare de republica, aliud benè regere: non minùs quàm multum intersit inter dictum & factum, theoriam & praxim. Quò etiam quidam stultitiæ peruenerunt, vt tales respublicas commenti sint, quæ non potuerint, nisi creatis nouis & alterius naturæ hominibus, conuenire, vt scribit contra Platonem Athenæus.

12 Alij tanta animi præsumptione ignari vel administrandæ propriæ domus etiam, fuerūt, qui ex pulpito ex arbitrio declamationibus inanibus & seditiosis, quibus ostentabant ingenij malitiam, ne dicam acritatem, turbarūt respublicas & ad principum & pricipatuum subuersiones excitarunt: existimantes rempublicam & eorum homines, vt scholæ suæ pueros sceptro ferulæ regi posse. Et proinde quia nullum est tam absurdum dogma, quod non inueniat suos asseclas, (stultorum enim infinitus est numerus) euenit vt mutatæ sint alicubi viuendi leges non in melius, sed deterius, falsis dogmatibus & axiomatibus, de quorum veritate antequam falsum constiterit, multi inuoluti miserè perierunt, & alios in simile periculum coniecerunt, ex quo se retrahere conati, iterum vel inuiti resipiscentes ad monarchiam redierunt, etiam ferociores & turbulentiores populi, cùm sine ea potestate reipsa deprehenderint ardua reipublicæ negotia perfici non posse.

Et qui regum pertæsi erant Romani, ob iniuriam ab vno acceptam, & vni illatam Lucretiæ, expulsis regibus, postquam coacti ferè sunt, statim ad dictaturam venire, etiam consulum duorum tantùm difficultatibus impediri, tandem etiam seditionibus tyrannis, decemuiris, triumuiris sceletissimis acti, quieuerūt sub monarchia.

13 Post Cleoluifum regem, etiam res Northumbricæ in Anglia ad exitum inclinatæ sunt, populo per factiones in partes diuiso. Successere ordine septem reges populari seditione exiguo tempore vel pulsi, vel interfecti: vacauit regnum aliquandiu nullo ampliùs id sibi petere audente, vtpote quod velut equum Seianum vniuersi formidabant. Et ita Northumbria domestico exitio agitata, deinceps triginta & ampliùs annis,

auuis, tam finitimorum populorum quàm barbarorum, iniuriis, exposita fuit: donec Ecberthus uccidentalium rex, regnum deuastatum per deditionem à Northumbris factam, suo adiecit imperio anno 827[a].

[a] Polydor. Virgil. lib. 4.

14 Videtur benè considerantibus, democratia nona, pertinacia quædam rebellandi aduersus superiorem potestatem, & præsumptio quædam stulta cum furore & vi mixta: quemadmodum si quis sine capite vellet esse, & constituere niteretur, vt membra pro capite essent: & vt ipsa regerent se ipsa sine capite, & communi mente, aut ea lege vt omnia officia cuique propria, communiter & promiscuè gererentur, quod nunquam Deus statuit neque natura humana sine corruptione pati potest. Statim enim vbi Deus angelos creauit, oportuit vnum Deum solum cognoscere: is autem qui voluit se æquare Deo & facere aristocratiam, non potuit subsistere, sed lapsus & detrusus ad inferiora constituere cœpit Babylonem, hoc est confusam, turbulentam & inordinatam congregationem spirituum malignorum: inter quos quanquam alij aliis fortiores, & alij aliis peiores, & alii ab aliis cogantur, tamen id non fit sine confusione: ibi enim nullus verus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Cùm mundus creatus est & animalia viuentia statim vnus rex constitutus homo, qui illis dominaretur, & electa monarchia à Deo: vbi autem homo habuit sociam, & peccatum sequutum est: tunc quia opus erat regimine imperfectioris naturæ, monarcha constitutus iterum: & dictum mulieri, & eris subdita viro, relicta monarchia & dominatus vni, & postea continuatus in descendentes ex illis, Cain, Lamech, Nembroth, qui voluerunt seorsum ab Adamo imperare, & voluerunt constituere aristocratiam seu plurium dominatum contra verum monarcham, & se ab eius imperio subduxerunt vi, dicti sunt impij, tyranni & latrones seu venatores: tales autem dicti non fuissent si ordinatè sub imperio monarchæ potestatem exercuissent, quam tamē superbiam sibi vindicarunt aut vsurparunt. Quod primum non fecerunt filij Noachi, qui post diluuium acceperunt à patre, diuisa terra potestatem in tres partes orbis: quasque tenuerunt sub nomine patris, donec eo mortuo soluti à potestate, quilibet in suos monarchicè imperauit veluti pater legitimus & rector naturalis eorum qui a se descenderant, & hoc indicat ca. 10. in fine Geneseos iuncto cap. xi. vers. 6. ibi enim generationes describuntur filiorum Noë, & postea additur, *hæ familiæ Noë iuxta populos & nationes suas: ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium: & erat vnus populus & vnum labium tunc omnibus:* donec Deus confundens superbiam illorum in ædificatione turris immisit confusionem.

Cumque Deus delegit sibi populum peculiarem Israeliticum, singulare & inconuincibile argumentum, quòd vnum Moysen præposuerit tantùm, non plures: neque permisit populo principes sibi eligere, vel se ipsum regere, sed vocato Moyse & præmunito potestate desuper, iussit eundem & ad Regem Ægypti, & ad populum venire. Neque populus dedit legem suo ductori vel duci, sed dux datus à Deo vt populo legem & ducatum præberet. Neque Moysi se excusanti ab hoc onere vel authoritate, quòd impeditioris esset linguæ, quò sibi videbatur insufficiens huic muneri, ideò voluit dare collegā in principatu, aut constituere in populo aristocratiam, aut cōsilium democratiæ, sed adiunxit tantum Aaronem fratrem, non tanquam collegam & comprincipem, sed tanquam ministrum & executorem & interpretem suæ legationis & muneris. Imò iratus est Dominus in Moysem, quòd tanquam non idoneus solus, recusaret hoc munus à Deo, qui omnia potest & dat sufficientiam cum munere, vt habetur Exodi ca. 4. quo loci vers. 13. postquam Moyses intellecta magnitudine & grauitate legationis sibi impositæ a Deo, dixisset: Obsecro, Domine, mitte quem missurus es, iratus Dominus ad Moysen ait, *Aaron frater tuus Leuites, scio quod eloquens sit: ecce ipse egredietur in occursum tuum, vidénsque te, lætabitur. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis quid agere debeatis, & ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei in his quæ ad Deum pertinent, &c.* quo loci, mirabile, vt cùm Deus posset vtrumque instruere, & aristocratiam constituere, tamen noluit, sed subiecit voluntati Moysis, voluntatem & executionem Aaronis: & voluit tantùm vnum Moysen primum, supremum, & sibi proximum solū esse.

15 Fecit rursum præstantiæ monarchiæ Deus probationem [b], cùm Moyses propter populi peruicaciā diceret, se non posse ferre eum populum, Nam iussit ei, non populo, vt eligeret septuaginta viros de senibus Israel, quos ipse nosset esse senes & magistros, *quos*, quod est valde notabile inquit Deus, *duces ad ostium tabernaculi fœderis, faciésque stare tecum, vt descendam & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradámque eis vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris*, sunt ibi electi, sed per Moysem, auxiliares oneris, septuaginta. Sed non principes, sed qui sub Moyse & de spiritu eius haberent. Sic [c] dum constituit ad consilium Iethro Moyses quinquagenarios, centuriones, tribunos, iudicabant illi leuiora populi sub potestate Moysis, & soli Moysi [d], Deus dixit, *Ascende in montem ad Dominum, tu & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta senes ex Israel, & adorabitis procul, solúsque Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt.* Subinde cùm Aaron & Maria voluerunt aristocratiam introducere cum Moyse, statim iratus Dominus vindicauit manifesto iudicio [e]. Rursùm cùm ex Monarchia Moysis, Datan, Chore, Abiron Hō, aliíque filii Israël ducētiquinquaginta viri proceres synagogæ, qui tempore cōsilij per nomina vocabātur stetissent aduersus Moysen & Aaron, & voluissent mutare statū reip. monarchicæ in popularem & democraticam, Dicentes Moysi & Aaron, *Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus, cur eleuamini super populum domini?* Tunc enim iratus quoque valde Dominus, & insigni vindicta ostendit, quantùm sibi aduersaretur præsumptio populi, & eorum qui prætextu libertatis popularis, & sapientiæ præsumptæ, excutere principatus monarchiam satagerent, atque dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit illos cum tabernaculis suis, & vniuersa substantia eorum, descenderúntque viui in inferno operti humo, & perierunt de medio multitudinis: sed & ignis egressus à Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum propria authoritate, ex illa noua attentata democratia, cúmque sequenti die murmuraret omnis multitudo contra Moysen & Aaron, dicentes, *Vos interfecistis populum Domini*, & oriretur

[b] Num. ca. 11.
[c] Exod. c. 18.
[d] Exod. c. 25.
[e] Num. c. 12.

oriretur seditio, & tumultus increſceret, ita vt Moyſes & Aaron fugerent in tabernaculum fœderis, iterum egreſſa eſt ira à Domino, & plaga deſæuit, & incendium vaſtabat multitudinem, donec Aaron aſſumpto thuribulo ad iuſſum Moyſis, & hauſto igne de altari, cucurrit ad mediam multitudinem quam vaſtabat incendium, & obtulit thymiama: & ſtans inter viuos & mortuos pro populo deprecatus eſt, & plaga ceſſauit.[a]

a Numero. ca. 16.

16 Subinde Moyſes moriturus ex Dei admonitione, non congregauit populum vt ſibi ducem eligeret, ſed rogauit Deum, *Prouideat*, inquit, *Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem qui ſit ſuper multitudinem hanc, & poſſit exire & intrare ante eos, vel introducere, ne ſit populus Domini ſicut oues abſque paſtore.* Dixit autem Deus, *Tolle Ioſue filium Num, virum in quo eſt ſpiritus Dei, & pone manum tuam ſuper eum. Qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, vt audiat omnis ſynagoga filiorum Iſrael.* quod & factum eſt [b], & mortuo poſtea Moyſe, Deus ipſe alloquutus eſt Ioſue, vt principatum ſuſciperet [c], dum dixit, *ſurge & tranſi Iordanem* &c.

b Numerorum c. 27.

c Ioſue 1.

17 Docuit populus reipſa, quantum perniciosa ſit eius ſibi ipſi libertas viuendi ex arbitrio, dum abſente Moyſe[d], coegit Aaronẽ ſibi conflare idolum, & oblitus tot & infinita beneficia à Deo vero accepta eáque recentia, obtulit & ſacrificia & hoſtias, & ſedit manducare & bibere, & ſurrexit ludere cum blaſphemia dicens, *Hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti*: quod inultum non reliquit, ſed ſeuerè vindicauit Deus.

d Exo. c. 32.

18 Cùm etiam proſpiceret Deus futurum, vt adepta poſſeſſione terræ promiſſæ, egeret populus adminiſtratione & gubernatore: prædixit de forma eius inſtituenda, quid conueniret voluntati diuinæ, & ait per Moyſem ad populum, *Cùm ingreſſus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam habitabiſque in illa, & dixeris conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes. Eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum: non poteris alium regem facere qui non ſit frater tuus* [e]. quo loci apertè oſtenditur, & monarchiam ſolam Deum probaſſe, & tantum populo poſtulationem regis non electionem conceſſiſſe, tantùm abeſt vt democratiam illi permiſerit. Et proinde petiit populus à ſene Samuele regem ſibi dari tantùm, ipſe autem ſibi nec conſtituit, nec gubernationem in ſe tranſtulit ſeneſcente Samuele, & filiis eius non ambulantibus in viis eius: ſed Deus per Samuelem eis dedit Saul regem. 1. Regum cap. 8. cap. 9. cap. 10.

e Deutero. 17. ver. 14. & ſeq.

19 Conſentit lex quodammodo naturæ, quæ eſt ius gentium omnium ferè hominum, quo gentes regna diſtincta habuerunt [f], vt & legitur Deuterono. c. 17. verſ. 14. ibi, *conſtituam ſuper me regem ſicut habent omnes per circuitum nationes*, & 1. Reg. c. 8. ver. 5. *conſtitue nobis regem vt iudicet nos, ſicut & habent vniuerſæ nationes*, & verſ. 19. *Nequaquam, rex enim erit nobis, & erimus nos quoque, ſicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noſter*, &c. Vt inde videatur contra ius gentium introduci ariſtocratia & democratia. & ideò tantò peior, quò à iure communi gentium reiecta fuit, & monarchia approbata & prælata, quod enim pluribus placuit, certiorem habet veritatis probationem, quàm quod à pauciſſimis, præter ius illud receptum eſt.

f l. ex hoc iure de iuſt. & iur. p.

A Placuiſſe item non eſt ambiguum, cùm alioquin exempla fidem tam conſtantem exhibeant, vt omnis dubitatio procul faceſſat. Nemo enim eſt, qui ignoret prudentiores populos, & meliùs rectos fuiſſe ſub monarchia, Aſſyrios, Medos, Perſas, Ægyptios, Indos, Parthos, Macedones, Celtas, Gallos, Scythas, Arabas, Iudæos, Turcas, Moſcouitas, Tartaros, Anglos, Africanos, Danos, Hiſpanos, Aquitanos, antiquos Italos, Græcos, Germanos. Imò antiquos ipſos Athenienſes, Lacedæmonas, Corinthios, Achæos, Sicyonios, Æthiopes, Latinos, Etruſcos, Romanos, antequam degenerarunt à monarchia, ad quam & poſtea recurrente natura pleriq; poſtea, vt ad naturã primam redierunt, alij poſtquam à vera adminiſtratione deſciuerũt monarchica, in peius ab ariſtocratica in democraticã recidentes, non potuerũt omninò debilitati reſurgere, ob imperfectionem principatus
B in ariſtocratia & democratia, quæ facilè priſtinæ naturæ reſtitui nequeunt niſi priùs corruerint.

20 Inuentæ ſunt aliquæ ariſtocratiæ, & democratiæ, quæ aliquandiu benè ſucceſſerunt, hoc non diffiteor, ſed dicò eſſe illas imperfectas reſpublicas, comparatas monarchiæ, ſicut & liquet bonum eſſe argentum viuum, plumbum, ſtagnum, argentum, & hæc, vel eſſe principia metallorum, vel metalla, ſed imperfecta, habita ratione auri, in quo remanet metallorum perfectio, vt in argento viuo principium: & in ferro concoctionis exceſſus, in auricalco mixtio metallorum, quę deficit etiam ab auri perfectione, quo magis à puritate diſtat. Argento viuo principio metallorum comparo populum, principium omnium rerum publicarum, & de quo dicitur adminiſtratio fieri, ſed in Chryſargyris eſt mira nobilitas: ſic in populo, quæ aliquo modo dureſcit &
C ſordidatur in plumbo, magis in ſtagno, plus in argento, ſed perfectiùs & amicabili temperamento in auro, vt etiam populus in populari adminiſtratione ochloarchia vnitus, non tam mutabilis, ſed qui facilè extra corpus deſiliat leui momento, vt plumbum facilè liqueſcit: continetur populi mobilitas magis quàm in ochloarchia, per democratiam, vt magis ſolidiùs ſtagnum plumbo: coërcetur autem fortiùs in ariſtocratia, in qua optimates mobilitatem illam ſtrictiùs compeſcunt, veluti magis depurata adminiſtratione à fece populi. Verùm monarchia nobilius eſt vinculum mobilitatis, ex quo temperamentum ita fulget, vt omnino populi facies immutata videtur, & fulgore, ſeu ſplendore ſui principis illuſtrata, quemadmodum in auro tantùm eſt temperamentum, quatuor elementorum, conueniens, ſicut & mobilitas, & color ipſe albus ar-
D genti viui incoctus & indigeſtus, pulcherrimo rutilo & regio ſplendore donatur ſimili colori ſolis, qui & rex & vinculum & cœleſtium influentiarum ſolus & admirabilis cenſetur. Monarcha eſt corpus in populo benè incorporatum & commixtum ſub vnica maieſtate quod difficiliùs diſſoluitur quàm aliæ adminiſtrationes: vt aurum eſt corpus in perfectione cum argento viuo mixtum, & quod ictibus & flammis & ærugini reſiſtere fortiùs poteſt, ipſo argẽto, ſtagno, aut plũbo.

21 Aduerſus democraticam rurſum gubernationem, vel ſolidum videtur eſſe fundamentum quòd Deus, qui eſt largitior poteſtatis, & qui conſtituit rectores populi ſui peculiares, nunquam quod animaduerterim, populo gubernandi dederit poteſtatẽ, neque Chriſtus omnium reſtitutor,

vnquam dedit populo potestatem docendi, re- A gendi, ligandi, soluendi: elegit tamen ea populo qui hanc haberent, sed populo nunquam dedit: interest autem inter hæc, eligere de populo, & populo potestatē cōcedere: nam electio fit de eo qui idoneus censetur, per eū qui discernere possit idoneum à non idoneo: at in populo, non meliores sed plures vincunt suffragio: & plures vt plerunque, & ferè semper, in populo meliores non sunt, apud quem voces & suffragia non ponderantur, sed numerantur, ibi peiores dominantur seu violentia: bonos qui semper pauciores, opprimunt, persequuntur, expellunt, proculcant, aut semper suspectos habent: cùm nulla maior inueniatur inimicitia, ea quæ inter vitia & virtutes constituitur: cùm vnius inclusio, sit alterius exclusio: nec fieri potest vt populo placere possit cui virtus placeat.

22 Sciunt qui obseruarunt democraticas B administrationes eas, quandiu perseuerarint integræ, non tam consilio populi quàm virorum à populo vel electorum vel comprobatorum industria & prudentia, constitisse: vbi autem suo voluerunt regere arbitrio, statim concidisse, vt personatæ potiùs videantur fuisse democratiæ, cùm verè essent aristocratiæ. Qui enim gerebant illorum principatus, magistratus, & ducatus, inani titulo democratiæ veluti popismate illis placabant & continebant populum: reuera autem, ipsi sibi segetem auream metebant vel largitionibus populum flectebant. Et qui hodie hoc nomine reipublicæ & democratiæ se exornant, si verum velint fateri, reperient nihil præter nomen populo esse, cùm sint cotum consilia ex potentioribus & familiis populosioribus composita, quibus cæteri credant, ad nullum ferè negotium aduocati, nisi dum de C colligendis pecuniis agitur, reliqua nomine populi sine populo secretiùs & meliùs transigentes.

23 Eò enim etiam inuitos compellit rectores reipublicæ, necessitas grauiorum negotiorum, vt non omnia euulgare aut proponere palàm debeant: tùm quod quæ magni ponderis sunt, non debent profanari: ne vel detegantur his qui impedire possent aut præcauere: aut ne stulta suffragiorum pertinacia irrita fiant, & contentione suborta inter contrarias partes quæ in se democratia æqualis esse contenduot authoritatis, in seditiones resoluantur: aut occultis factionibus, quæ facienda & iusta sunt, subuertantur, vt obseruatum est sæpè accidisse in comitiis Romanorum: tùm ea competitoribus & ab ambientibus magistratus, tùm artibus qui comitia metuebant, & ideò illa fortiri effe- D ctum aut conuocati, simulatis etiam religionibus, occeeutu foricis tonitruo, aut leuiori causa prohibebant, vel habita turbabant. Est & populus leui ea causa facilè superbieus, & virorum sibi vtilium tempore fœlicitatis contemptor: tempore verò aduersæ fortunæ ingruentis, vili ac deiecto animo, pauidus, & consilij incerti.

12 Dum etiam populus sibi hanc potestatem arrogat, quòd supremæ sit authoritatis, nimium sibi indulget, sibi licere omnia arbitratur, & sæpissimè magis quod vtile aut lucrosum, honesto præfert. inter ciues viget impunitas delictorum, licentia maior peccādi, sibi enim applaudunt qui se æquales principes esse putant: & qui

ius eis dicunt ea eorum cōsensu, vt diutiùs magistratu fungantur, vtque ditandi sibi conferuent diuturniorem occasionem, multa dissimulāt. quia punire non audent: & dum populares haberi volunt, iustitiam eaulare patiuntur: cùm potissimùm voluntas populi in democratia, lex sit, sicut apud Romanos, eo prætextu quòd penes populum esset imperium & potestas tempore democratiæ.

Sibique ciues Romani specie libertatis adeptæ, iura hæc vsurparunt, vt nec dominorum potestati, nec tyrannorum imperio, nec magistratuum potentiæ, nec creditorum libidini, nec eiuium suorum gratiæ essent obnoxij, eiúsque libertatis causa leges ipsæ sancierunt.

Lex Valeria a P. Valerio Poplicola lata consule primo post exactos reges publicæ libertatis, vt si quis magistratus ciuem necare, verberare, multare vellet, priuatus eum ad populi iudicium vocare posset: intereà verò à magistratu nihil damni acciperet, nisi vbi populus statuisset, vt narrant Liuius, Dionysius Halicar. & Plutarchus.

Quæ lex libertatis, erat occasio delinquendi, & dum populi assensus capectabatur, euadendi ob delicta supplicium.

Hanc, secutæ aliæ sunt crescente populi peruicacia, quæ de tribunis plebis sancita & pro populi maiori libertate, & primum vt tribuni plebis quotannis crearentur quinque de plebe, qui auxilio plebi aduersus consules essent, altera, vt ipsi tribuni sacrosancti & inuiolabiles essent: Tertia, ne is honor nisi plebeiis pateret[a], aucto postea tribunorum numero, qui intercedendi ius haberent, vt ait Gellius.

Quarta fuit lex sacrata, ne de capite ciuis Romani, nisi centuriatis agi comitiis posset. Quinta ne priuilegia irrogari licetet, quæ duæ postremæ & in duodecim tabulas translatæ fuerunt, de quibus & meminit Cicero [b].

Sed & Porcia lex virgas ab omnium ciuium corpore amouit, libertatem ciuium lictori diripuit, ait Cicero [c], Sallust [d]. eam Festus prò scapulis latam dicit, Liuius pro tergo, Plinius verò, vocat de iure virgarum [e]. Quæ certæ leges, & sæpè fecerunt venale ius ciuitatis, & inter reos ad eaçusandas pœnas nihil aliud ferè audiebatur, quàm ciuis Romanus sum, omitto alias leges, quibus creditorum immunitate donati cines eluebant fidem datam creditoribus, ex quibus quantùm contra iustitiam sibi vindicauerit democratia, assentientibus his qui eorum fauore suffulti ditabantur, & honores gerebant, liquidò apparet, quam monarchica gubernatio posteà meritò sustulit, & paulatim abrogauit.

25 Accedit quòd fundamentum quo contineri dicitur respublica democratica, videtur repugnare statui & conditioni humanæ quæ rationis est particeps: illud est quod æqualitatem adstruit, & bonorum, & honorum, quo secundum arithmeticā proportionē, nihil potest esse iniquius. Siquidem nec Deus dona æqualia hominibus distribuit sed diuersa: aliique ad seruiendum, & obtemperandum natura idonei, alij ad gubernandum, neque in corpore physico omnia membra, idem habent munus & officium: inter stellas, aliæ alius lucidiores: inter spiritus ordines gloriæ gradus inter cælos dioersi motus & effectus: in symphonia, diuersi toni: quæ si ad æqualitatem velimos reducere, & naturæ, & rationis ordo, & ipsa societas ita conturbabitur, vt chaos vnum potius & indigesta moles & confusio,

quàm

a Liuius in 2. 3. Dionys. in 6.

b pro domo sua & 3 de legib.

c pro Rabirio.
d In Oratione Cæsaris. quam Mar. Porcius Cato Cēsorius tulit.
e Lib. 7. c. 43.

quæ res publica dici mereatur.

Quid enim sequetur, si stulti quorum magnus est numerus, cum paucis sapientibus coæquentur, numerentur voces, æquentur illis honores, nihil erit quàm monstrum.

Quòd si res ipsas & bona velimus æqualiter diuidere, omnia æqualia facere, oporteret statim mores hominum & naturas vnius mentis facere, vnius diligentiæ, æqualis virtutis, æqualis roboris, æqualis ætatis & sexus; demere commercia, efficere vt quilibet sibi sufficeret, & proximo non indigeret: & vt moliebatur, etiam Plato, vt vxores & liberi communes essent: ex quibus tantùm abest vt constare possit respublica, quàm vt confundatur necesse sit, cùm hominem exuere non possumus: neque omnes æqualis possint esse sufficientiæ, essentque leges diuinæ & humanæ inutiles quibus ius suũ, cuique tribuẽdum est. Quid enim suum aut tuum dices, aut meũ, si omnia æquè æqualia & cõmunia sunt?

Et certè tales respublicæ æquales res desiderantes, meritò ridiculæ videbuntur singulis, qui vel solam suam familiam considerare voluerint; in qua nullo alio quàm natura admonitore, facilè nisi omnino desipiant, colligent, nihil tam adoersari bono regimini quàm ipsam aritimeticam æqualitatem, & communionem, quam nec ipsi in propria domo pati possunt.

26 Accedat natura populi, quæ ira & furore potiùs in consultando mouetur, quàm consilio; & qui dum excandescit, seipsum præcipiti decreto à maiori parte, sed non saniori concluso, in pericula lætalia à quibus se eximere nequeat, conijcit, quod & sæpè ducibus sapientioribus per illum electis, causa mortis fuit, suspicante populo se proditum, dum suis nollent irrationabilibus parere consiliis & decretis: alij vix suspicionem proditionis euaserunt, donec exitum & sibi vtile contrarium factum consiliis reipsa cognouit. Sic apud Herodotum, [a] cùm Acharnenses putarent, apud se non minimam portionem Atheniensium esse, & ipsorum terra vastaretur; ad exeundum præcipuè Athenienses vrgebant, atque ex omni parte ciuitas tumultuabatur, & Pericli irascebantur, prorsus immemores eorum quæ priùs ille suasisset: conuitiabantur etiam quòd cùm esset dux, non tamen eos educeret, existimantes eum omnium quæ paterentur authorem. Quos Pericles videns, ex præsenti conditione affligi, vtpote non rectè sentientes de exeundo, vt ipse faceret concionem non aduocauit, nullúmque habuit cœtum, ne quid ira magis, quàm iudicio peccarent congregati, & ita ciuitatem custodiuit, & quàm maximè potuit, quietam tenuit, equites tamen emisit, ne hi qui ab exercitu excurrerent, vrbi vicinos agros adorti prædas agerent.

a Libro 2.

27 Eò pertinet prona ad mala natura eiusdem populi, quæ principe veluti fræno retinetur; ne in Dei offensam & sui ruinam præceps declinet, quod & indicat liber Iudicum [b]. *Cùmque*, inquit, *Dominus nos iudices, id est principes populo suo Israel suscitaret, in diebus eorũ flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cæde vastantium: postquàm autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo faciebant peiora quàm fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, seruientes eis*. fuítque ita vicissitudo fœlicitatis, & infœlicitatis; ex iudicis imperio populi salus, & ex morte eius iterum perditio & afflictio: & ex afflictione humilitas, & ad Deum reditus; ex illo reditu, Dei mi-

b c.a. vers. 18. & seq.

A sericordia ad concedendum iudicem, vt liberaret & saluaret populum. Successus & ordo eorom, vt primùm peccaret populus, & prouocaret Deum ad vltionem: dehinc, vt Deos illos contemnens permitteret, subiici inimicis, vnde vexati redibant ad Deum, quia vexatio dat intellectum, Deus verò misericors daret libertatem. Sic post Iosue, clamante populo, Deus dedit, & suscitauit eis saluatorem Othonielem, filium Cenez, qui repletus spirito Dei vicit, & oppressit regem Syriæ, & quadragiota annis sub eius imperio quieuit terra Israel fœliciter. Sed eo mortuo, filij Israel addiderunt facere malum in conspectu Domini, & statim Deus confortauit aduersus eos Eglon Moab, & copulauit ei filios Ammõ, & Amalec, & percussit filios Israel. Atque possedit vrbem Palmarum. Et postcà clamauerunt ad Dominum, & suscitauit Aod ampbidextrum, qui percussit Eglon & Moabitas, & quieuit terra sub eius principatu, & sub Samgar qui ei successit [c].

B

c Iud. cap. 3.

Verùm post mortem Aod addiderunt facere malum filij Israel in conspectu Domini, & tradidit illos Deus in manus Iabin regis Chanaan. Quare & clamauerunt ad Dominum & misit illis ducem liberatorem Barac, cum Debora, & deleuerunt regnum Iabin [d]. Sed rursum mortuo duce, ex libertate ad idololatriam & mala redierunt: & tradidit Deos illos per septem annos in manus Madianitarum, à quibus valdè oppressi, redierunt ad Deum, qui misit illis ducem alium Gedeonem [e]. Quo iterum mortuo, auersi sunt à Deo filij Israel, & fornicati sunt in Baalim, percusserúntque cum Baal fœdus vt esset eis in Deum, nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit illos de manibus inimicorum suorum omnium in circuitu, nec fecerunt misericordiam cum domo Gedeon, iuxta omnia quæ fecerat Israeli. Similes postea successiones in reliquis capitibus libri Iudicum ponuntur, ex quibus liquet semper populum, mortuo principe, pessimè vixisse: qoandiu autem sub principe vixit, in rectitudine coram Deo & principe ambulasse.

C

d Iudic. 4.

e Iudic. cap. 6. & 7.

7 Iudicium corruptum esse populi, omnes ferè, & qui ex populo sunt, si verũ fateri volunt, & norunt, & experiuntur, obnoxium passionibus, seu affectibus, odio, iræ, cupiditati, amori temerario [f].

Et proinde, illius sententiam sequi periculosum est, & prohibitum [g].

f c. Osius. de e. lect.

g Cap. dicendus 62. distin.

Neque quod ad arbitrium plebis factum est, ipsimet placere postea diu potest, quare qui populum regere benè desiderat, non quid illi placere possit, sed quod bono viro conueniat, & quod ei vtile sit, agere debet, quod docuit exemplo & facto Polycletus, qui vt refert Ælianus [h], eodem tempore duo simulachra fecit, alterum ad arbitrium plebis, alterum iuxta peritiæ, artisque normam. Gratificatus verò plebi hoc modo est, ad singulorum accessum transposuit & commutauit aliquid, morem gerens vniuscuiusque voluntati & narrationi. Itaque postcà proposuit vtrumque: & alterum quidem omnes admirationi, & alterum ludibrio, ac risui habuerunt. Respondens autem Polycletus, at hoc, inquit, quod vituperatis & reprehenditis, à vestra arte profectum est, quod vero suspicitis, ego mea facultate sum fabricatus.

D

h Lib. 14. historiæ variæ.

Ephesij Hermodorum virum frugi eiecerunt, dicentes, *nemo nostrûm frugi esto, alioqui cum aliis erciatur*, qui tameo postcà videtur quasdam leges Romanis scripsisse: vel suasor, vt leges à

Græcis peterent,& reformarent suas[a].
Eiusq; facti etiã, Heraclitus insimulat ciues suos[b].
Aurea ætas populi, paulatim, degenerauit in argenteam: illa in æream, mox hæc in nostram ferream,& vt Ouidius[c],

De duro est vltima ferro.
Protinus irrupit venæ peioris in æuum
Omne nefas fugere pudor, verũmque fidésque
In quorum subiere locum fraudésque dolique
Insidiæque & vis, & amor sceleratus habendi.

Quare & principatu duriori, nisi emendetur & contineatur, verendum est, imò certissimum experimur, adhuc ipsum ferrum quod durum est in populo, transiturum in ense, seditiones & cladium portenta,& sui ipsius exitiosissimum interitum.

Quod monarchia principatus sit rursus vtilior.

CAP. IIII.

Quia ergo docuimus & causas prælationis administrationis monarchicæ,& inquibus præstare videatur cæteris speciebus, nempe democratiæ & aristocratiæ: & ex collatione earum multa annotauimus, quæ reprehendenda in aliis videbantur: nunc doceamus, quomodo eadem monarchica, sit vtilior populo. Illud autem in primis paucis verbis Cornelius Tacitus[d] videtur concludere, exemplis quoque, illisque concisè relatis, semper reipublicæ administrationem restituendam tandem monarchiæ, & eo apud Romanos post multam malorum experientiam decursum vel ab inuitis, ex moribus & seditionibus, *Vrbem Roma a principio, inquit, reges habere, libertatẽ & consulatum L. Brutus instituit, dictatura ad tempus sumebantur: neque decemuiralis potestas vltra biennium: neque tribunorum militum consulare ius diu valuit: non Cinnæ, non Sullæ longa dominatio. Et Pompeij Crassique potentia, citò in Cæsarem: Lepidi atque Antonij arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis ciuilibus fessa nomine principis sub imperium accepit.* plurium principatus, non potest esse sine factionibus & seditionibus: dum enim vnus aliis præponi desiderat, vel aperte si præualeat, vel clam, socios & optimates & qui eiusdem gradus sunt aggreditur. Quemadmodum Abimelech post mortem Gedeonis occidit septuaginta fratres suos super lapidem vnum, vt solus regnaret, quod & fecit, sed breui tempore per triennium.

Nulla fides regni sociis, omnisq; potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longè fatorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt sanguine muri[e].

Et postea, ———*stimulos dedit æmula virtus*
Nec quenquam iam ferre potest Cæsarve priorem
Pompeiusve parem.

Tritum est quod Homerus[f] refert,
οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω
εἷς βασιλεύς, id est, *non bonum multorum dominatio, vnus sit dominus, vnus rex*, quod & refert Theodoretus Cyrensis episcopus[g].

2 Scribit Plinius[h], de apibus, *esse*, inquit *sine rege non possunt, vnitè autem interimunt eos cum plures fuerunt, potiúsque nascentium domos diruunt.* Consentit Aristot. & causam addit[i], *enecant apes ipsa etiam duces qui plures quàm satis sit habeantur, & potissimum improbos, ne principum multitudo seditiones in examine faciat. Necant præcipuè cum non ampla sobolis copia extiterit: nec habent quo tanquam coloniam mittant, fauos etiam regum eo tempore, si parati sint, diruunt, vt pote cum desint quibus mittendis ipsi præficiantur.*

3 Grues tantum vnum ducem quem sequantur eligunt[k]. Aristoteles quoque grues sub duce degere, tradit[l], & hic cæteris dormientibus & capitibus sub alis conditis, erecto vel extento collo & capite prospicit, & quod senserit, voce significat, vt idem Plinius[m] tradit & Aristoteles[n].

Vnius principatus, vt scribit Iustinus[o], à bellis dissidiísque solutus ac liber esse solet.

4 Eucratides Bactrianorum imperator, cùm obsidionem Demetrij regis Indorum summis laboribus soluisset, & victor euasisset, & Indiam in potestatem suam redegisset, cúmque se inde reciperet, à filio, quem socium regni fecerat, in itinere interfectus est Iustinus ex Trogo[p].

Refert idem author[q], Cambysem filium Cyri, postquam vidisset per quietem fratrem suum Smerdim regnaturum, somnio exterritum iussisse filium occidi. Sed ei numen, mox vltionem parricidij immisset, nam interim ipse suo gladio sponte euaginato, in fœmore vulneratus occubuit, quod & narrat Herodot[r].

Item Iustinus[s] narrat, & Plutarch. Artaxerxem regem Persarum, habuisse ex pellicibus centum quindecim filios, ex iusto matrimonio tres, Darium, Ariaratem, & Ochum: ex his Darium contra morem Persarum, apud quos rex non nisi morte mutatur, se viuo regem vel consortem fecisse regni, putans syncerum gaudium ex procreatione capturum: verùm Darium post noua paternæ pietatis exempla, in necem patris coniurasse; at detectum pœnas maiestatis luisse; mortuo autem Artaxerxe, hereditas regni Ocho tradita, qui dicitur Artaxerxes Eusebio, qui timens parem coniurationẽ, regiam, cognatorũ cęde & strage principum repleuit: vnde illo mortuo nullus qui ex sanguine eius esset, & regnum successione adipisceretur inuentus est: ideò Codomanus rex electus à populo Darij nomine, ne quid regiæ maiestati deesset: & is est quem vicit Alexander magnus, & à cognatis occisus, vitã pariter cum Persarum regno finiuit.

5 Domitianus, admissus & declaratus consors imperij à fratre Tito Vespasiano, nunquam quieuit, quin insidias illi moliretur, vt solus succederet: & nondum mortuum, viuum tanquam mortuum, vt regnaret sepeliri iussit[t].

6 Mirum quod scribit Herodotus[v], etiam duos fratres ex oraculo in reges Lacedæmonis datos, Eurysthenem & Proclẽ, per omne tempus inter se dissensisse, & itidem eorum posteros perseuerasse.

7 Non potuit Æmilius compati fratrem Numitorem, cum pater Proca rex Albanorum, regnum annuis vicibus habendum reliquisset, & vt alternis imperarent, & vt etiam sobole priuaret, filiam eius Rheam Vestæ sacerdotem præfecit, non enim illi licebat nubere[x]. Non potuit etiam pati Etheocles fratrẽ Thebanorum, relicto à patre Oedipo, Polynicẽ, quamuis fuisset cũ eo pactus, vt alternis annis regnaret, &se mutuò interemerũt[y].

8 Post Sethonem Ægyptiorum regem, duodecim reges creati, qui sanctissimo quidem fœdere ab initio inter se pacti sunt, ne sibi alius alij insidiaretur, sicque fida conspiratione Ægyptum administrarẽt. Sed paulo pòst cùm oraculo cognitum fuisset, quòd is esset ex illis regnaturus, qui phiala ferrea libasset in Vulcani templo, vndecim Psammetichum duodecim, potestate deturbarũt, & vt digoum morte interdicta administratione in paludrem Ægypti partem relegarunt. Is autem paulo pòst, auxilio Ionum Cariũ, qui eò vi tempestatis delati fuerant, reges sustulit, totiũ-

---

[a] Vel is Strabo lib. 14.
[b] in 5. Tuscul. lana apud Ciceronem.
[c] 1. metamor.
[d] in principio lib. 1 annaliũ.
[e] vt ait Lucanus li. 1. bellorum ciuil.
[f] Iliados 2.
[g] lib. 3. de curano. Græcarũ affectionum.
[h] lib. 11. naturalis historiæ c. 17.
[i] lib. 9. de historia animalium c. 40.
[k] Plinius lib. c. 23.
[l] lib. 1 de historia animal c. 1.
[m] eodem loco dicto.
[n] lib. 9. de historia animal. c. 10.
[o] exhortatione ad gentes.
[p] lib. 41.
[q] in 1.
[r] in 3.
[s] lib. 10.
[t] Sueto in Vespasia. c. 4 & in Domitia. c. 2.
[v] libro 6.
[x] Plinius secundus lib de viris illustribus.
[y] Plinius Secundus lib de viris illustribus c. 1.

a Herod. in 4. totiúsque ditionem regni solus adeptus est [a].

9 Cùm etiam post mortem Seueri imperatoris, Antoninus Bassianus, cũ fratre Geta seditiones moueret acerrimas, diuiserunt in primis inter se regias, separatim habitantes, & cùm non possent ad concordiam reuocari, visum est matri & amicis ipsísque consentientibus, imperium inter se diuidere. Sed tandem Antonius imperij totius cupiditate instigat⁹, irrupto fratris cubiculo, nihil tale expectantem eum supra matris pectus multo vndantem sanguine, sæuus obtruncauit [b].

b vt refert Herodianus li. 4.

10 Nec est, quòd diu immorer in reiicienda ratione eorum, qui putant facilè ex monarchia in tyrannidem, hoc est, in animum tyranni, regem degenerare posse; quia & ipsum in aliis generibus administrationum reipublicæ accidere posse, & accidisse omnibus in confesso est. Atque nihil in vita humana tam perfectum ac bonum, esse constat, quo hominum malitia abuti non possit. B quod & de imperio dictum etiam esse puto. Sicque respublica grauari posset potiùs tyrannide quàm imperio, in quo vt in aliis restitutio & corruptio fieri potest, remanente tamen statu monarchiæ receptiore & plausibiliore. Siquidem si omnibus interdici oporteret quibus humana temeritas, audacia & insolentia abutitur pessimè pro sua libidine, in vniuersum leges tam diuinæ quàm humanæ abrogandæ erunt, omnia sacra, omniáque reliqua vsui generis humani accommodata; quia hominum improbitas & peruersitas, ad suæ cupiditatis obsequium ea detorqueat: è medio tollendæ Dei creaturæ magis homini necessariæ ad victum, panis, vinum & aqua: quòd plures iis olim abusi sint & hodie quoque abutantur, venena miscendo, se ingurgitando, submergendo. An ne matrimonium & coniugium reprobandum, quòd adulteria inde fiant? num fe- C nestræ domibus obturandæ, quòd quidam inde se præcipitauerint? nónne aliquando infecta fuit veneno lethali ab impiis sacrosancta eucharistia, vt interimerẽtur aliqui, nihil minùs quã inter sacrosancta mysteria, de veneno & perfidia cogitantes.

11 Sunt qui putent monarchiam cum aristocratia consistere & cum democratia, eásq; misceri posse, remanente monarchia in primis suis terminis potestatis absolutæ, quod certè puto impossibile, eo modo quo exemplum dant vt sit summus aliquis princeps, qui omnibus imperet & nulli subiiciatur: præsides tamen prouinciarum & ciuitatum non sint regis vicarij siue annui iudices, sed & veri principes qui imperio principis obediant, & interim prouinciam & ciuitatem suam, non tanquam alienam, sed tanquam propriam moderentur. Ita, inquiunt, locum haberet in republica tam regia quædam monarchia, quàm etiam D principum optimatum aristocratia. Et si his adderetur, vt neque summus rex ille, neque principes minores, hereditaria successione dignitates illas acquirerent, sed ex vniuerso populo optimi quique ad eas eueherentur, iam esset suus quidam locus democratiæ in republica attributus.

Et hæc videtur sententia habere aliquid momenti, si nulla esset contrarietas, quæ mihi videtur esse implicata, dicendo monarchiam & aristocratiam, & democratiam simul: quod fieri nequit, nam si sunt plures principes subordinati vni, non est aristocratia: nam vnius est imperium. Quia quos voluerimus dicere aristocratiam habere, singulos non habere constat supremam potestatem, quæ in pluribus optimatibus tamen fuit in aristo- A cratia: vel si dicamus illis summam potestatem esse, non erit præcipua monarchia, quæ solius supremæ potestatis est in sibi subditos. Rursum si voluerimus asserere: ad populum pertinere electionem horum principum, penes populum solum erit suprema potestas, & non penes electos, quemadmodum nemo negabit, electores qui supremam potestatem accipiebant à populo Romano, vel maiores magistratus aut consules, aut ephoros alibi, aut imperatores Græcorum & Carthaginensium, temporales reges, vicaria populi potestate functos, & ideò non monarchiam aut aristocratiam gessisse: is enim qui nomine alieno imperat, quamuis cum commoda potestate, tamen in eo quod ab alio pender, supremam minimè gerit potestatem neque aristocraticam, neque monarchicam, quia illæ non pendent à populo.

Et si electio facienda est in locum principum B minorum demortuorum, quæstio oritur à quibus facienda? nam dicere quod debeant eligi ad eas dignitates de vniuerso populo optimi quique, concedimus quidem ita fieri expedire in republica: sed quærimus per quos, nam si ad populum electionem reiiciamus, iam pura erit democratia, & recidet illa respublica in bestiam multorum capitum, & excludemus potestatem monarchicam, quæ velut statua in suo throno titulis suis ornata sine spiritu & potestate sedebit, similis leonibus throni Salomonis. Quòd si dicas per optimates & alios principes solos eligi, iam recidimus in plenam aristocratiam, idipsum si cum illis adhibendum asseramus principem supremum, tunc is ad numerum optimatum restringetur non maioris potestatis. Si verò dixerimus eligi à populo & optimatibus, vel id fiet sine iussu & consensu principis, vel cum eius iussu: si sine iussu & ex illo- C rum sola voluntate, nulla est monarchia, quæ potestatem in eo supremam non habeat, & quo inuito, principes alij prouinciarum eligantur, vel si dicas iussu principis & monarchæ fieri tantum, iam monarchiam solam cognoscere cogimur, cuius nomine & imperio, alij creentur principes subordinati. Nec interest dicas ipsum per se id facere, aut per alios, quibus committit aut permittit, nam qui per alios facit, per se ipsum facere videtur.

Firmior quidem est monarchiæ status, quo princeps vtitur optimatum auxilio, consilio, & ministerio, & in quo non contemnit ordinem populi; quando ex eo prout quemque dignum putauerit magistratu, officio & beneficio, ad eorum munus promouet; in hoc enim continet populum in officio, & submouet sua potestate optimatum & paucorum tyrannicam administrationem, seu ari- D stocratiam, in qua contemnebatur populus, & ipsa nobilitas, paucis exceptis. Dũ autẽ princeps ipse sua prouidẽtia & sola potestate hoc facit, efficit etiã, ne populi democratia, illi & regno imperet.

Sed neque summi pontificis, imò nec aliorum antistitum electio, à populo pendet, vt quis cuncetur, inde democratiam, cum monarchia spiritalium principum miscere, scimus enim summum pontificem à cardinalibus creari [c], & eligi: & ipsos episcopos, non à populo, sed à capitulis, & non nisi ex authoritate summi pontificis confirmari, aut regere ecclesias sibi commissas [d], & eos vicarios esse summi pontificis in partem solicitudinis vocatos, non in plenitudinem potestatis.

c Cap in nomine Domini, 23. distinct. c licet de vitanda 6. de electio. in fra. quæ ĩs ante variis modis ab aliis eligeretur, de quibus vide quæ diximus li. 15. syntagma. c. 3. d Cap. 2. c. in Genesi cap. cum ana. cum in veteri, bonæ de electio. cum similib vide li. 15. Synta. c. 12.

Scimus itẽ quantũ perturbationis, electiones à populo cũ clero & principib. factæ aliquãdo in eccle-

 siam

siam induxerint, vt non immeritò & laici, & monachi, & cleros qui non est ex gremio capituli, tandem expuncti à suffragiis fuerint electionum.

Et proinde in ecclesia, hanc mixtionem democratiæ, aristocratiæ, monarchiæ requirere, à pace & trãquillitate catholicę religionis alienū arbitrarer.

Neque primus summus pontifex habuit electionem à populo, vel cleto, sed ab ipso Christo Domino, qui dixit ei, *Pasce oues meas*.

Quemadmodum in antiquo testamento regia dignitas, seu potestas regendi, à populo non fuit concessa, sed primùm à Deo Moysi, & per Moysem posteà tribunis & senioribus.

12 Sed neque populus, dum Saulem accepit regem, ipsum sibi constituit, sed petiit dari [a], & datus à Deo est. Is autem fecit sibi vicarios principes, ex arbitrio, non populi. Et rursum cùm stabilirum est regnum in personа Dauidis per Deum, Deus qui sapientior est omnibus qui respublicas ad arbitrium volunt temperare, ex electionibus popularibus post mortem imperantium, nō per electionem, sed per successionem, voluit & censuit vtilius populo, regem esse, vt per successionem feminis regij & proximorum, & non per electionem ex quolibet de populo ad sublimem, sceptrum & monarchica potestas suprema deferretur, neque verbum vllum adiecit, vt ad nutum populi fieret regnum mutabile, aut subministros aristocraticos sui iuris principes haberet, quin contrà statuerit, vt qui noluerit obtemperare imperio regis, morte moriatur [b].

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim potestas est nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt [c]. Testatur & diuus Petrus [d], non ideò minùs obediendum ducibus, quòd à rege creati sunt vicarij, imò eo magis illis obtemperandum. *Subiecti*, inquit, *estote omni humanæ creaturæ siue regi quasi præcellenti: siue ducibus tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum*.

Et quanquam dicamus sub rege principe supremo, esse comites, duces, barones, & marchiones: tamen non dicemus esse hos ex numero eorum qui olim aristocratiam constituebant, apud quos summa reipublicæ erat, cùm isti sint clientes seu vassalli regij, siue regni capitanei, Maiores, vt iura feudorum loquuntur, & qui nihil detrahant potestati supremæ quam ipsi non habent; & si qua priuilegia habeant superioritatis quæ in sibi subditos exerceant, ea debent accepta ferre beneficio superioris principis à quo pendent, vt & ipsorum bona & feuda. Nec minùs, imò maiori ratione quàm aliorum subditorum non feudalium hæredia & prædia eò teferenda: quòd per hominia & iuramenta fidelitatis expressiùs in nanciscendo feudali beneficio, profitentur. Quod non facerent, si proprio iure quemadmodum aristocratia desiderabat, possiderent.

De finibus rerumpublicarum. CAP. V.

Finium quidam generales, quidam particulares sunt, ex quibus peruenitur ad generalem. Finis omnium rerumpublicarum & gubernationum, est conseruatio humanæ societatis: eius autem societatis, habere vitam in qua possit sine errore & quietè Deo inseruire: omnia enim propter hominem creata & ad vsum eius, homo ipse verò propter Deum.

A Ioannes Gerson [e], legis ciuilis ait esse finem, vt homo teneatur aliquid agere, vel non agere pro consequutione finis sui naturalis, qui est humana fœlicitas, vel monarchica, vel politica, vel œconomica. Legis autem diuinæ finem constituit, aliquid agere vel non, pro consecutione fœlicitatis æternæ. Sicut enim Deus omnia fecit, vt ait Boëtius, propter se, & ad se: sic omnibus dedit viam certam tendentium ad se, quæ dicitur appetitus vel amor, & pondus trahens rem ad suum dominatum & initiale principium, quod est ipse, vt sit ipse α & ω, principium & finis, scruit externa politia, religioni tum conseruãdæ, tum propagandæ. Quare & D. Paulus commendat ecclesiasticis precibus, magistratus & principes, vt sub imperio viuere possimus piè & tranquillè.

2 Rerumpublicarum pro diuersa specie diuersi fines, regnum habet inter fines conseruationē populi, honorē, vt qui diuitias habent nihil iniustum patiantur, nec populus afficiatur contumeliis. B

3 Tyrannus, nullam respicit vtilitatem communem, nisi gratia sui commodi, obiectum regis, quod honestum sit: tyranni, quod placeat.

4 Finis potentiæ paucorum, diuitiæ, per has enim solas necesse est permanere, vt conductos teneant custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte confidat. Ideò communia sunt potentiæ paucorum & tyrannidi, quia non confidant arma ciuibus suis adimere, multitudinem conculcare populi, ex vrbe pellere, vacuam habitatoribus ciuitatem reddere.

5 Popularis potentiæ finis, vexare nobilitatem, clam euertere & palam, in exilium mittere tanquam aduersarios & machinatores contra potentiam suam. Ex his enim & consilia aduersus eos iniri contingit, aliis dominationem affectantibus, C aliis seruitutem fugientibus: ita & sunt in ea fines tales, quales circa tyrannides & regna: opes enim & honores, quæ in tyrannis & regibus maxima conspiciuntur, affectant omnes, eoque videntur aberrare in constitutionibus pro confirmatione talis principatus editis, cùm finis legum omnium bonarum tam diuinarum quàm humanarum sit, dilectio, quæ vnitatem operatur: hic autem non dilectio, sed veluti destructio populi locum habet.

Secundum Platonem [f], ars quælibet est absoluta, ideòque minimè indigna vt in tractandis negotiis, rebus, & hominibus, non suæ sed rerum sibi commendatarum vtilitati consulere: vt pupillis tutorem, medicum ægris, nautis gubernatorem, ita principem, magistratum legitimum, subditorum vtilitati prospicere. Nam si qua ars veluti si medicina, mercedem exigit, hoc facit, non quia medicina est, cuius finis est morbi curatio, sed D quatenus cum mercenaria quadam & quæstuaria commiscetur. Quare & ars ciuilis reipublicæ tractãdæ perfectissima est, neq; indigens, aut seruilis, neque vtilitatis gratia habet gubernationem. Qui vtilitatis tantùm suæ causa administrat, iniustus est, non reddens vnicuique quod suum est, ideò amicitias dissoluit & societatem, & se indignum non tantùm principatu, sed etiam ipsa communi societate reddit, atque vt per iustitiam illam societas consistit, sic per iniustitiam dissoluitur.

6 Tractat verò libris de republ. idem Plato, gubernatores quidem eorum qui gubernantur gratia, non gubernatos gratia gubernatoris institui: & proinde illis salutaria prospicere debere, siue volentibus siue repugnãtibus: non secùs quàm medicus

a 1. Reg. 9.

b In c. per venerabilem qui filij sint legitimi.

c ad Rom. 13 vers. 1. & seq. c. omnis anima de censib.

d epist. 1. c. 2.

e tractatu de potestate ecclesiastica, cõsideratione 13.

f 1. de iusta.

medicus ægris remedia adhibet, siue inuitis siue volentibus, secando, aut vt endo, aut alium dolorem inferendo, modò arte vtatur.

Principum seu regum Persarum mos refertur laudatissimus, etiam si species gubernationis illorum esset barbara & dominica seu tyrannica, vel grauis, vt haberent præpositum qui manè illos surgere admoneret, & euigilaret ad curandum populum, quē Deus illis commiserat, vt scribit Plutarchus [a]: imò ex quo Athenienses incendio Sardes deleuerunt, ferunt vni ex ministris imperasse Xerxem, vt prandio apposito ter ei inclamaret, δέσποτα μέμνησο τῶν Ἀθηναίων [b].

a in lib. ὅτι ... b Herodotus in 4.

7 Solebant & Persarum reges veteri instituto, obire omnes vniuersæ ditionis prouincias, & eas lustrare & peragrare, vt viderent quid opem regiam desideraret: quod & Plato testatur [c] fecisse Minoem Cretensium regum, opera Rhadamanthi, & Talonis, qui ter in singulos annos regionem passim obibat, custodiæ legum intentus, æreásque legum tabulas pagatim circumferens: quemadmodum in ecclesiastica politia, & ille mos visitationis dioecesеon & prouinciarum rectissimè institutus, & quandiu diligenter obseruatus secundum leges præscriptas, status reipublicæ floruit: vt contrà, vbi tantùm perfunctoriè vel procurationum seu pensionum recipiendarum gratia, seruatus vel abolitus est incuria superiorum, collapsa omnis ferè pulchritudo hierarchiæ ecclesiasticæ, corrupti mores, extinctum lumen, tenebræ latæ per populos diffusæ, quæ ansam dederunt sathanæ & impiis hæreticis, paganis, & infidelibus grassandi in gregem Dominicum, fidémque, & serendi zizania tacentibus legibus, quæ sanctissimæ de hac visitatione sanxerunt, dormientibus hominibus seu pastoribus.

c in libro qui Minos.

8 Sed quia pulcherrima & vtilissima est priuatim & publicè, finis cuiusque rei maximè virtuti, consideratio, latius, cùm ad hunc pertractandum venerimus, insistendum arbitramur: itaque velut per gradus, ex primis originibus, cognitionem efformabimus, vt administratores rerum publicarum, scopum proprium pleniùs examinent, & ad eum actiones suas & populi instituant. Finem primum potissimúmque quærimus, eundémque postremum assequimur: atque omnia quæ orta sunt, certum finem appetunt: ita & causæ vniuersæ naturæ antecedentes & coniunctæ quatuor, materia, forma, efficiens, & finis reliquis nobilior: deliberatio à fine incipit, actio in finem desinit.

9 Finis rerum publicarum, propter quem introductæ videntur, idem videtur ac finis propter quem homo factus est. Siquidem ad benè & beatè viuendum coierunt homines: hominis verò cuiusque finis alius non videtur quàm fœlicitas. Consentiunt omnes theologi & ethnici philosophi, in eo quòd finis verus est hominis, fœlicitas, aut assequutio summi boni: quanquam in eo summo & vltimo bono iudicando, errauerint gentiles: summum bonum ponentes in his quæ nec beatum aut bonum efficiant, quanquam ad summum bonum consequendum gradus constituant, in media via qua itur ad summum bonum subsistendo, à summo illo deficientes, quidam in bonis corporalibus eam fœlicitatem hominis constituerunt, vt qui voluptates corporis, diuitias, opes & similia mortalia quæ dilexerunt, constituerunt fœlicitatem Epicurei, Turcæ, & illi quorum Deus venter est. Sed illi perperam: nam quæ fœlicitatem videntur efficere ob sensu corporis, illa respiciunt tantùm ipsum corpus hominis, & aliquando imò sæpiùs nocent corpori; vt nimiæ voluptates, venereæ eluuies, ebrietates, crapulæ, quæ non reddunt bonum, sed deterius corpus, opes verò addunt solicitudinem, custodiæ, metum latronum, inuidiam pauperum, auaritiam insatiabilem, insidias, & similia cum quibus viuentem nemo beatum aut fœlicem dixerit. Dehinc, & qui in his fœlicitatem posuerunt, omiserunt considerationem nobilioris partis hominis, quæ est anima, & propter quam corpus & quod animæ obtemperare debet: ideò pro parte hæc fœlicitas, si talis etiam mereretur nominari, & non hominis, qui constat anima & corpore, esset: neque propter diuitias aut voluptates corporis homo creatus est à Deo: nam anima est immortalis, & corpus mortale, & separanda anima à corpore, & aliò proficiscitur anima cadente ob eius priuationem, corpore: ita homo amitteret illam, fœlicitatem corporis, & anima quæ est dignior hominis pars, relicta fœlicitate esset infœlix & sine bono summo: vt necesse sit, non ab eam causam & finem creatum esse hominem, vt frueretur bonis seculi, quia contrà, seculum propter hominem, & non hominem propter seculum Deus creauit: & dignitas maior in homine, quàm in istis corporalibus: quemadmodum nobilior creatura spiritualis, corporali, tanquam Deo, seu Dei imagini proximior.

Neque quisquam dicet summum bonum esse, quo perpetuò frui non liceat: nam potiùs id malum dicetur, quod priuatione aliquando maiorem inferat dolorem, quàm possessione dederit voluptatem: talia autem sunt hæc quæ dicuntur in mortali vita bona corporis, quæ vnà cum vita relinquimus, neque quippiam in his aliud quàm vsum habemus. Fidémque faciunt crania, ossamenta, quæ omninò nuda ab omnibus talibus bonis & in puluerem post fœtorē conuersa, satis quid hinc abstulerint & habeant reliqui testatur.

10 Aliunde, vt qui adhæserunt nimiùm corporeis bonis errarunt à vera definitione summi boni & fœlicitatis, sic alij nimiùm virtutis contemplatione & pulchritudine illius allecti, in ea fœlicitatem ponentes & beatitudinem, in medio itineris substiterunt: bonum quidem virtus & necessarium, sed non ibi summum, nec perfectius. Sic, vt ait Aristoteles [d], quoniam plures esse fines videntur: & horum quosdam & ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, instrumenta denique omnia: non omnes esse perfectos perspicuum est: at optimus finis est quod perfectum videtur. Quare si vnum aliquid erit quòd perfectum sit, id erit quod quærimus: sin plura, id quod perfectissimum horum est. Id autem quod per se sectandum est, eo perfectiùs dicimus, quod propter aliud appetimus, quódque nunquam ob aliud eligendum est, in his quæ & per se & ob aliud expetuntur: absolutè autē perfectum, quod semper per se nunquam ob aliud expetendum est. Huiusmodi autem videtur fœlicitas maximè semper esse: hanc enim propter seipsam semper, & nunquam ob aliud expetimus. At honorem, voluptatem, mentem, ac virtutem omnem etiam, propter ipsa expetimus, quippe cùm eadem expeteremus etiam si nihil inde nobis eueniret: fœlicitatis tamen causa etiam ipsa eadem expetimus, ex his fœlices nos futuros existimantes. Horum verò causa,

d lib. 1. de moribus ad Nicomachum c. 7.

causa, nullus fœlicitatem, neq; omninò ob aliud quippiam expetit. Idem verò e sufficientia etiam videtur obuenire: perfectum enim bonum esse sufficiens apparet. Sufficiens autem dicimus, non ipsi soli qui vitam solitariam agit, sed parentibus, sed filiis, sed vxori, amicis denique ac ciuibus. quandoquidem homo ciuilis natura est. Horum tamen terminus aliquis statuendus est. Sufficiens verò id esse statuimus, quod si solum relinquatur, sufficientem atque expetibilem vitam, nulliúsque rei indigam facit. Talem autem esse fœlicitatem ipsam existimamus. Itaque fœlicitas cùm agendorum finis sit, perfectum quoddam ac sufficiens videtur.

11 Sic & Plato, qui scientiam dicebat summum bonum & fœlicitatem [a], in media via defecit, quia scientia propter aliud, non per se appetitur: eodem errore ductus [b]. Qui viros doctos fœlices, & bonos beatos, & improbos infœlices dixit: nam doctrina & virtutes, non sunt fœlicitas, sed sunt lumina & purgationes animæ, quibus illa ducitur nitida facta & tenebris pulsis, ad viam cognoscendam, & sequendam, qua ad fœlicitatem & suum finem vltimum propter quem facta est, perducatur, vtens illis veluti subsidiis quibus delirare vel aberrare à scopo sibi proposito nequeat: & ita viuere possit, vt finem consequatur optatum, & summum bonum, in quo quiescat.

a In Euthydemo.

b In Gorgia.

12 Neque immorabor in conuincendis dogmatibus erroris eorum, qui fines summi boni diuersos statuerunt, cùm iam in hac palæstra plures antiquorum certauerint, se mutuò reiicientes, vt & inter omnes Aristoteles [c], & Cicero libris de finibus bonorum. Quibus docetur illud, non esse summum bonum quod Academici & Peripatetici dicebant, secundum naturam viuere: id est adhibita virtute, frui primis à natura datis: nec quod Caliphoni placuit, virtutem & voluptatem: nec quod Diodoro virtutem simul & vacuitatem doloris: aut quod Aristippo simplicem voluptatem: aut Carneadi, frui principiis naturalibus: aut quod Hieronymo, non dolere: aut quod Zenoni, honestatem.

c In 1. Nicomachiorum.

Sunt enim acutæ quidem & vtilissimæ disputationes de summo bono, quæ finem voluerunt esse vt perfectum bonum fœlicitatis, sed certè quæ bona ita laudantur, sunt bona in suo genere, & finis bonus ad illa & laudabilis est, & sũt operationes hominis ex virtute laudabiles, & quæ reipublicæ & societati humanæ conducunt, & necessariæ sunt ad rectè viuendum: sed ibi non constituendus vltimus finis beatitudinis. Neque homo factus est, vt ita fœliciter in hac vita viuere dicatur, sed ita eum quidé rectè viuere oportet, vt D ex hac ita informata benè vita, ad fœlicitatem peruenire possit. Benè absque vitiis viuere, hominis quidem opus proprium est, quòd societatis humanæ vt finis etiam proprius videtur & rerum publicarum: sed propter aliud, nempe ob fœlicitatem consequendam. Sicut oculi, pedis, manus, ac denique vniuscuiusque membri opus quoddam & munus est, sed vltra totius actionis vnum aliud opus finale: sic etiam hominis quoddam debet esse proprium munus, propriáque actio, ex tota compositione eius constans. Illud autem non potest esse, solum viuere: hoc enim etiam illi cómune cũ plantis, quæ viuunt, nutriũtur, augentur: neque etiam id esse potest sentire, & voluptatibus corporeis vti, & gaudere: nam

A sentiendi vita, cum animalibus brutis ei communis est. Quare alia actio erit habenda, quæ ex propria natura aliis non est communis, nempe ex ratione, qua alia animalia vt anima intellectualis superat: ita erit eius alia vita actiua consideranda ratione prædita, & quæ rationi obtemperat. Et consequenter vita hominis & opus, erit animæ operatio secundum rationem, seu cum ratione proinde probi viri, & qui dignus sit nomine animalis rationalis, hæc benè rectéque exequi asserendum erit. Quid benè facere sit, conuersione facta, & secundum rationem facere, constabit.

12 Theologi nostri qui à Deo didicerunt veram beatitudinem & fœlicitatem æternam, immarcessibilem, cuius gaudium nemo tollet à beatis, resoluunt [d]. Factum esse hominem, seu rationabilem creaturam, ad laudandum Deum, B ad seruiendum ei, & ad fruendum eo. In quibus ipsa proficit creatura, non Deus, qui perfectus & summa bonitate plenus, nec augeri potest, nec minui. Vt & quod rationalis creatura facta sit à Deo, referendum est ad creatoris bonitatem, & creaturæ vtilitatem: vtile enim est ei seruire Deo, & frui: & eò factus Angelus siue homo, propter Deum: non quia creator Deus & summè beatus, alterotrius indiguerit officio, qui bonorum nostrorum non eget: sed vt seruiret ei, & frueretur eo: cui seruire regnare est, in hócque proficit seruiens, non is cui seruitur. Ac proinde quemadmodum factus est homo propter Deum, id est vt ei seruiret, ita mundus factus est propter hominem, scilicet vt ei seruiret: medius, & vt seruiret & ei seruiretur. Nam vt ait D. Paulus [e], *omnia nostra sunt, scilicet superiora, & æqualia, & inferiora*: Superiora quidem ad perfruendum, vt Deus trinitas. C Æqualia ad conuiuendum, scilicet angeli: qui etsi nobis modò superiores sint, in futuro erunt æquales: qui & modò nostri sunt, quia ad vsum nobis sunt, Sicut res dominorum dicuntur esse famulorum, non dominio, sed quia ad vsum eorum: ipsíque angeli [f], nobis seruire dicuntur, dum propter nos in ministerium mittuntur [g].

d Vt habetur libro 2 sententiarum distinct. 1. art. 6.

e 1. ad Corinthios 3.

f ad Hebræos.

g Tradit & diuus Augustinus li. 2 quæst. euangelic. ca. 31.

13 Cæterùm quanquam intentio vna & eadem sit priuati cuiuscunque, fœlicem esse & ad beatitudinem peruenire, eóque pertineat, & recta cuiusque viuendi institutio, familiarum œconomia, ciuitatum & regnorum disciplina & gubernatio, & ad perpetuam fœlicitatem velut ad vltimum scopum dirigantur: tamen & cuiusque viuendi priuatus modus, & familiarũ regimen & ciuitatis & regnorũ procuratio, proprios adhuc habent fines & limites, quatenus sibi agendum & procurandum proposuerunt: ita fines isti nõ sunt finaliter extremi, sed ad generalem dirigentes: nõ secùs quàm si in viam, ex diuerticulis aberrantem vitam & in publico & priuato, reducerent: priuatus quisque sua opera, suas artes curat tantùm: familia plurium habet ad vsum communem munera, communitas, vniuersitas, collegia ex familiis augentur, & quædã ad communem, quædam ad priuatum commodum habent officia: idipsum in republica, regio, sic diuersi fines ex diuersis, qui tamen ad vnum communem vsum tendunt societatis humanæ, prout singuli separatim aut cõiunctim opera priuatorum indigent: Medicinæ finis sanitas: nauium extructricis, nauis: militaris victoria, domesticæ & familiaris, diuitiæ ipsæ. Et quia alia opera alia aliis præstantiora, sic fines alij aliis; & omnia hæc singularibus & publicæ

vtilitati

vtilitati accommodantur: & ad alium finem communem dirigantur diuersum ab his, sed ad quem per diuersa communiter peruenitur: non minùs quando ex diuersis riuulis desinentibus, flumina conficiuntur, & illis in mare effusis ex fine riuulorum & flumine, mare fit: aquæ à mari per cuniculos terræ ad fontes vnde fluit procedunt, vt functæ suo cursu, ad illud redeant. Deus, & natura ab eo creata, hominem producunt, vt ait Ficinus [a], vt agat, agat, inquam, ratione diuinorũ. Et quemadmodum alius finis est cuius gratia natura efficit pollicem, alicuius gratia manum siue pedem, aliúsque rursum ad quem totum efficit hominem: sic alius finis est quem hominem dirigit singularem: alius quoque ad quem familiam, itémalius ad quem ciuitatem atque regnum. Ac denique finis ille existimandus est optimus, cuius gratia totum hominem propagauit. Nemo verò existimare debet, cùm proprij cuiusque cœtus certus sit finis, nullum esse totius: cumque humanæ vitæ partibus insit ordo, in vniuerso genere vitæ esse confusionem: denique cùm partes ob finis vnius intentionem, inter se habeant vnionem, totum ipsum esse dispersum. Quamobrem necesse est certum esse humani generis finem, eúmque in actione quadam circa perfectiora consistere, per quem & superiora pro viribus imitetur, & diligenter inferiora gubernet: scientia quidem naturalia perscrutetur, prudentia verò disponat humana: pietate autem diuina colat atque veneretur. Eiusmodi ergo finis vitam exigit geminam, & in actione & in contemplatione similiter constitutam: eo tamen pacto, vt actio, contemplationis tanquam diuinioris gratia sit instituta. Cæterùm absoluta vtriusque vitæ perfectio, tot tantísque & tam variis adminiculis indiget, vt neque à paucis quibusdam, neque etiam a multis hominibus, sed vniuerso simul genere hominum duntaxat possit expleri. Ex quibus possumus luculenter colligere, & priuatis, & familiis & rebuspublicis, & omnibus qui in mundo sunt, esse quendam communem finem, vt vnum regem & monarcham Deum: & rursum alia ad finem properantia, quæ suos habent fines seiunctos & proprios.

a ad librum ciuilem, seu de regno Platon.

14 Reipublicæ optimæ finis est, finis optimus hominis, quia respublica nihil aliud est quàm ordo ciuitatis secundum D. Thomam [b], item salus & permanentia eius: finis societatis benè posse viuere.

b lib. 1. politic.

Benè viuere, est iustè & secundum ea quæ iusta sunt degere, & sociari; sic enim benè idem quod iustè explicat Isidorus [c]. Vlpianus verò Iurisconsu[d].

c li. 5. etymologiarũ c. 25. & in c. ius dictũ 12. de verborum significatio.
d in l. 1. de iust. & iur. c. P.

Ius à iustitia dictum, vnde iustum: & ius esse artem boni & æqui, per quam æquum ab iniquo separatur, licitum ab illicito discernitur, & mali boni efficiũtur vel pœnis, vel præmiorum exhortatione, cuius studij duæ dicũtur positiones, nempe veluti materia circa quam versatur: publicum & priuatum. Publicum quod ad statum rei Romanæ (hoc est reipublicæ) generalem pertinet. priuatum, quod ad statum rei priuatæ: sunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit: priuatum, tripartitum est, collectum etenim ex naturalibus præceptis, aut gentium aut ciuilibus. Gubernatio in his reipublicæ & in cõmuni & in singulari. Finis autem eius ex præceptis gubernationis & iuris generalibus colligi potest, quæ tria in summa continent & sequi procurant honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere [e].

e Vlpian. in l. iust. tia est 10. §. 1. de iust. & iu. c. P. Iustinian. in §. iuris præcept. eo. ti.

16 Quæ omnia continentur sub præcepto & fine benè viuendi, seu iustè. Iustitiáque omni reipublicæ pro anima & vita est, vt difficile sit eam constare sine iustitia, vt ait Aristoteles [f]. Et quod puto certissimum, quò magis seiungitur à iustitia, eò magis accedit subuersioni, & à suo nomine recto recedit. Neque inter prædones aut latrones, aut improbos alterius generis, sodalitatésque eorum quamuis prædæ sit communio & scelerum communicatio & conuictus, dixerit quis societatem iustam quæ iustis causis & honestis ex rebus coniungi debet [g]: sed factionem, coniurationem & conuenticula, cuius generis fuerunt sodalitates & congregationes cæcorum & claudorum in arce Iebusæorum, quæ dicitur ciuitas Dauid, quæ oderant animam regis Dauidis qui ipsos sustulit [h], qualis & erat alia iuxta Thraciam ciuitas dicta [illegible], id est *improborum ciuitas*, in quam Philippus collegisse dicitur velut in sentinam, infames ac moribus improbatis, vt sycophantas, falsos testes, præuaricatores, & id genus alios, vt author est Theopompus [i] & Plutarch [k].

f 7. physicor. c. 14.
g in l. cõmuni diuidundo, §. inter prædon. cõmuni diuidun. li. P. ti. 3
h 2. Regũ c. 5. versu 6. & sequentib.
i li. 13. Philippicarum.
k lib. de curiositate.

Neque latrunculorum coitio, iure hostis inter leges habita est, nec ab illis capti tanquam à republica aut hostibus vel libertatem amiserunt, vt iure postliminij redimi deberent [l]. Hi enim non iustitiæ causa, non benè viuendi, non salutis æternæ, non ad beatè viuendum, coëunt: sed potiùs ad iustitiæ subuersionem, ad impietatem & damnationem æternam, non indigni titulo hominis, qui ex professo; naturæ, quæ alteri non faciendum quod sibi nemo fieri vellet, & humanitati reluctantur.

l li. 1. de leg. 7. l. postliminiũ, de captiuis & postlim. reu. & similib.

17 Sunt in aliis societatibus nihilominus quæ ad benè beatéque viuendum conuenerunt & vitia quædam, & prauæ institutiones, prauíque mores, vnde & respublicæ bonæ & malæ dicuntur. Cæterùm aliquando idipsum non ex malitia, sed ex corrupto ibi degentium & imperantium iudicio, contingit. Omnes enim cuiuscunque generis aut speciei sint respublicæ, principiò videntur in eo consentire vt societates ineant ad bene beatéque viuendũ, id enim est opus, vt diximus, & actio propria hominis rationalis: verumtamẽ aliter bonum & fœlicitatem vulgus, aliter sapientes intelligunt. Nam alij voluptatem, alij diuitias & honores asserũt esse. & fit sæpè vt iidem de eodem diuersè opinentur: cùm ægrotant, sanitatem: cùm pauperes sunt, diuitias summum bonum putent: alij aliter honestum & conueniens arbitrentur pro moribus diuersorum, alij apparens bonum pro bono vero sequantur. Nam bonum quod mouet appetitum, non semper est bonum secundum rei veritatem, sed sufficit vt sit bonum apparens.

Vt in republica populari erratur, quòd simpliciter putant omnes debere esse pares, cùm in republica nulla sit maior inæqualitas, quàm illa simplex æqualitas: non minùs quam in cytharæ fidibus, tonus idem.

Diuersæ inde species olim & nunc rerum publicarum à diuerso modo iudicandi quid sit honestè, aut benè viuere, aut beatè: sicque rempub. vt ait Aristoteles lib. 8. politicorum cap. 1. & seruat & ab initio constituit mos vniuscuiusque proprius: & semper melior mos est causa melioris reipublicæ.

Sunt

Sunt beatitudines inter homines imperfectæ in hoc seculo, & priuatim & publicè: & vita illis dicitur beata, hoc modo, pro modulo quòd sibi in illis placent & delectantur, vel potiora quædam ducant.

Ita Plato, tum demum beatum terrarum orbem iudicauit, cum aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent [a].

a Val Maximus lib. 7. c. 2.

Et hæc est pulcherrima & difficilis disputatio, quæ à diuo Augustino pluribus discutitur [b], & apud magistratum sententiarum [c]. *Mirum, inquit, est, quum capescendæ retinendæque beatitudinis voluntas vna sit omnium, vnde tanta existat de ipsa beatitudine rursus diuersitas voluntatis: non quòd eam aliquis nolit, sed quòd non omnes eam norunt. Si enim eam omnes noscerent, nō ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate corporis, ab aliis atque aliis alibi, atque alibi: dicere porrò beatè tantùm esse viuere, secundum delectationem suam viuere quia omnes ita volunt vt quemque delectat: id certè falsum est, velle enim quod non deceat, est esse miserrimum. Nec tam miserum est, non adipisci quod velis, quā adipisci velle quod non oporteat. Mala voluntate, vel miser quisque efficitur, sed miserior cùm desiderium malæ voluntatis impletur. Et vt continuò miseri sunt, qui non habent quod volūt, sic & qui habent quod non rectè volunt. Ille quippe beatè viuit qui viuit vt vult, nec malè aliquid vult. Cum itaque ex his duobus constet beata vita, licet in malis sit aliquis beatus, non tamen nisi functis omnibus malis, est beatus. Proinde qui ex hac vita, qui in his miseriis fidelis & bonus est, venerit ad beatā vitam: tunc erit verè quod nunc nullo modo esse potest, vt sic homo viuat quomodo vult. Non enim ibi volet malè viuere, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit aliquid quod voluerit, Quicquid amabitur, aderit, nec desiderabitur quod non aderit: & omne quod ibi erit bonum erit, & summus Deus, summum bonum erit: & quod est omnino beatissimum, ita fore certum semper erit.* Beatos autem esse se velle omnium hominum est etiam ethnicorum, vt apud Ciceronem [d], Beatos se esse velle omnes in corde suo vident, nec tantùm omnium est fides, qua ad beatitudinem peruenitur. Conati sunt idcirco omnes qui de republica instituenda serio tractarunt, ostendere non in hoc seculo quærendam esse illam vltimam & absolutam fœlicitatem, neque in voluptatibus constituendā, cùm illæ sæpe alienæ sint à natura hominis rationali, & labores ad virtutem consequendam ardui & grauissimi potiùs conducant & conueniant: & hoc seculum penè ad singula momenta in nobis mutationes & variationes à iucundis ad tristia, & contrà, nobis ingerat: quæ nobis prima fronte videntur fœlicia, statim infœlicissima fiant: & contrà. Et vt ait Ouidius [e],

b Li. 13. de trinitate c. 3. 4 & 5. & P.
c Lib. 4. dist. 49.
d pro Hortēs.
e 3. Metamor.

Scilicet vltima semper,
Expectanda dies homini est, dicique beatus
Ante obitum nemo supremáque funera debet.

18 Atque vt iustitiam colerent mortales qua ad illam fœlicitatem vita hæc mortalis instituitur, & suis legibus docuerunt prudentiores animam esse immortalem, & per huius vitæ mortem ad illam fœlicitatem peruenturam perpetuam, si iustè benéque in corpore vixisset: contrà si malè, in perpetuam infœlicitatem. Ita Plato in volumine de repub. conclusionem inducit Erum quendam, vitæ post duodecim dies redditum, indicantem, qui status sit animarum corporibus exutarum. Adiecta his quædam sphærarum & syderum otiosa descriptio, rerum facies non dissimilia significans à M. Tullio Cicerone, in somnio Scipionis. Et vt ait Macrobius [f], Rerum omnium Plato & actuum naturam, penitus inspiciens, aduertit, in omni sermone suo, de reipublicæ institutione proposito, infundendum animis iustitiæ amorem, sine qua non solùm respublica, nec exiguus hominum cœtus, sed ne domus quidem parua constabit: ad hunc autem iustitiæ affectum pectoribus inculcandum, nihil æquè patrocinaturum vidit, quàm si fructus eius non videretur cum vita hominis terminari: huic verò superstitem durare post hominem non potuit ostendi, nisi priùs de immortalitate animæ constaret. Fidéque facta perpetuitatis animarum, cōsequens fuisse animaduerti, vt certa illis loca, nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi, improbíve meriti deputata sunt. Sic in Phedone, inexpugnabilium luce rationum, anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis asserta sequitur distinctio locorum, quæ hanc vitam relinquéribus ea lege debentur quam sibi quisque viuendo sanxerit. Et in Gorgia, post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus, animarum admonemur.

f li. 1. in somnium Scipio. c. 1.

Dominus noster quoque IESVS CHRISTVS, dum vellet idipsum insculpere auditoribus, & mandatorum obseruantiam, iustitiam & charitatem, protulit illis parabolam iudicij animarum post hanc vitam, & pœnas malorum, & præmia bonorum [g] in diuite, qui hîc dum viueret, quotidie epulabatur splendidè, indutus purpura & bysso, parum curante de bonis operibus: & in Lazaro mendico qui iacebat ad ianuam eius vlceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa eius, & nemo illi dabat: mortuū enim diuitem refert, sepultum in inferno, in tormentis, postulantem etiā opem Lazari, cruciatum in flamma pœnarum: Lazarum autem in sinu Abrahæ & beatitudinis requie gaudentem & consolatione repletum. Minatur malis & sæpè seueritatem futuri iudicij post mortem corporalem, ignem æternum cum diabolo & angelis eius: iustis, pollicetur vitam æternam [h]: admonérque quod qui bona fecerunt procedent in resurrectionem vitæ: qui verò mala, in resurrectionem iudicij [i].

g Lucæ ca. 16. maximè vers. 19.
h Matth. c. 25.
i Diui Iohan. c. 5. vers. 29.

19 Alibi etiam prædicit Christus futurum, vt animæ, & homines futuri sint in cœlo, velut angeli Dei [k]. Quódque illi qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis neque nubent, nec ducent vxores, neque vltra mori poterunt: æquales enim angelis sunt, & filij sunt Dei cum sint filij resurrectionis.

k Vt d. Matth. c. 22. vers. 30. Marci 12. ver. 25. & Lucæ c. 20. vers. 35.

De homine quoque interdum in Scriptura reperitur, vt testatur D. Augustinus [l], quòd factus sit propter reparationem angelicæ ruinæ: quod non est ita intelligendum, quasi non fuisset homo factus, si non peccasset angelus: sed quia inter alias causas scilicet præcipuas, hæc etiam nonnulla causa extitit, vt & notauit Petrus Lombardus [m]. Ita D. Gregorius [n]. Homines ait assumendos in ordine angelorum, quorum alij assumentur in ordine superiorum, qui scilicet magis ardent charitate: alij in ordine inferiorum, qui scilicet minus perfecti sunt. Et sic conueniunt quidem, vt idem ait interpretans, supernam illam ciuitatem ex angelis & hominibus constare; verùm, inquit, ad illam credimus tantos humani generis ascendere, quantos illic contigit angelos post lapsum aliorum remansisse, sicut scriptum est in cantico [o] *statuit terminos populorum iuxta numerum*

l Lib. 9. de ciuita Dei ca. 1. & in enchiridio cap. 29.
m Lib. 2. sententiarum partium distinct. 1 litera 1.
n homilia 35. super 15. caput Lucæ.
o Deuteronomij cap. 32.

A *merum angelorum Dei*: à quibuſdam autem putatur, quòd homines reparentur iuxta numerum angelorum, qui ceciderunt: vt illa cæleſtis ciuitas nec ſuorum ciuium numero ptiuetur, nec maiot copia regnet. Quod Diuus Auguſtinus[a] ſentire videtur, hoc aſſerens, de hominibus amplius ſaluari qoàm corruerint de angelis, ſed non minùs[b].

a In enchiridio, cap. 29.

b Idem li. 21. de ciuita. Dei c. 1. quod explicat Magiſter ſententiarum, lib. 2. diſtinct. 9. Inter ig hæ.

DE REPVBLICA LIBER SEXTVS, SIVE
DE PRINCIPATV ET PRINCIPE.

De neceſſitate principatus, & quod dominari, & ſubijci, neceſſarium & vtile ſit ſocietate humana, & Dei naturaque legibus contemens.

CAP. I.

DE principatu, ſeu dominatione acturi, prior nobis expedienda eſt quæſtio, quæ cõttooertitur, nũ imperare, & dominari, vtile & neceſſarium ſit reip. aut ſocietati humanæ. Atque partẽ affirmatiuam paucis conabimur confirmare rationibus, ne perperam inſtiruta de principe tractatio videarut. Primùm itaque Deus cùm mundum condidiſſet tanquam vniuerſitatis Dominus, ſingulis & quibuſcunque creaturis proprios & ſui generis principes ſtatuit, ipſis quoque arboribus ac ſontibus & fluminibus, & reliquis quæ fecit. Ita conſtituit angelis, angelũ principẽ, & ſpiritibus, ſpiritum: ſyderibus, ſydus: dæmonibus, dæmonem: auibus, auem: beſtiis, beſtiá: ſerpentem, ſerpentibus: piſcem, piſcibus: hominibus hominem, qui eſt Chriſtus IESVS. Vt iiſdem fere verbis ait Diuus Petrus, apud Diuum Clementem[c]. Sicque imperare, regere, ſubiici, regi & gubernari conſentaneum eſt iuri naturæ: diuinóque & humano gentium & ciuili conuenit, vt aliter pro monſtro haberi poſſit, nũ minùs quàm videre corpus ſine capite, & caput ſine membris legitimè & conuenienter ordinatis, aut cum defectu illotum. Vtile maxime ſingulis quæ ſibi ſufficere nequeunt, ab aliquo iuuari & conſeruari, & id melius dicitur quod cùm ſibi ſufficit, & aliis prodeſſe poteſt: & quò magis bonum communicatum eò melius præſtantiúſque eſt.

c Lib. 1. recognitionem.

2 Secundò tanta támque admirabilis etiam eſt huius mundi diuerſitas, ex quatuor elementis contrariarũ qualitatum, ſpiritualium & corporalium rerum ſubſtantiis conſtans, vt niſi aliqua ſimmetria ſubordinationis colligaretur, & certis legibus ſubiectionis & regiminis temperaretur, confuſione ſua breui tempore præſtantiſſimum & ampliſſimum orbis opus, conſumendum eſſet: nec poſſent partes tam diuerſæ in eo perſeuerare, ſi ſingulæ vellent per ſe promiſcuè & indifferenter opera ſua perficere, atque poteſtas poteſtati æquali occurrens, perpetua diſcordia & irreconciliabili omnia perfundaret, alienaque quæ regere non nouit, nec conueniunt, vſurparet cum ſua pernicie. *Omnia ſine priore prapoſito confuſa ſunt; & dum vnuſquiſque ſecundum voluntatem ſuam cogitat viuere, regulam cognoſcitur omittere diſciplinæ*, vt eſt apud Caſſiodorum[d].

d Lib. 7. variarũ c. 16 in formula comitiua inſulanæ & celſinæ.

3 Tertiò notatur ſingulari deſcriptione, in libro Iudicum c. 17. verſ. 6. & c. fi. verſ. fi. pro radice malorum omnium quæ eo tempore graſſabátur inter Iudæos, *quod in diebus illis non erat Rex in Iſrael, ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc agebat.* Et in vltionem maximam ſcelerum, minatur Deus populo per Eſaiam cap. 3. boni prin-

B cipis priuationem: *Auferet*, inquit, *Dominus fortem, virum bellatorem, & Iudicẽ, & prophetam, & ariolum, & ſenem. principem ſuper quinquaginta honorabilem vultu, & conſiliarium, & ſapientem de architectis, & prudentem eloquij myſtici: Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eorum.* Quod explicans ibidẽ D. Chryſoſtomus, *Nihil vſquam*, inquit, *eſt, nihil intractabilius republica qua vacat principatu: quemadmodum neque periculoſius eſt quicquam, naui ſuo deſtituta gubernatore.*

4 Rurſum quarto loco ordo neceſſarius in omnibus. Conſeruationem etiam vel durationem rerum omnium: conſiſtere in illa ordinationis, & ſubiectionis concordia, docuit pulchrè his verbis Bonifacius 2. epiſtola ad Eulalium, relatus à Gratiano, in cap. 7. ad hoc diſpenſationis. 89. diſtinctio. *Ad hoc*, inquit, *diſpenſationis diuinæ prouiſio, gradus diuerſos & ordines conſtituit eſſe diſtinctos, vt dum reuerentiam minores potentioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuerſitate contextio, & rectè officiorum gere-*
C *retur adminiſtratio ſingulorum. Neque enim vniuerſitas alia poterat ratione ſubſiſtere, niſi huiuſmodi magnus eam differentiæ ordo ſeruaret. Quia vero quæque creatura, in vna eadémque qualitate gubernari vel viuere non poteſt, cæleſtiúmque militiarum exemplar nos inſtruit: quia dum ſunt angeli, & ſunt archangeli: licet quia non ſunt æquales, ſed in poteſtate & ordine, ſicut noſtis, differt alter ab altero.*

5 Neque poteſt reſpublica ſola æqualitate arithmetica conſtare: ſed ſicut ex contrariis elementis, ſyderúmque oppoſitis motibus mira harmonia temperatus eſt mundus: ita diuerſis hominum ſtudiis, gradibus, ordinibus, qualitatibus & conditionibus conſtat reſpublica. Et ſicut ex diuerſi toni fidibus, ad ſymmetriam intenſis, ſonus dulciſſimus oritur & melodia ſuauis, grauibus, mediis & acutis coniunctis: ita ex ſocietate in republica imperantium, & obedientium, diuitum, pauperum, artificum, ſedentariorum, & id genus diuerſorum gradum & perſonarum ſtatu, concen-
D tus quam ſuauiſſimus oritur, & conueniens ſi ad concentum reducatur, efficitur concordia laudabilis, fœlix, & penè diuina & durabilior. Ratio: quia ita, quod vni voci deeſt, ex alia ſuppletur, & quod vni deeſt ab alio communicatur. Neque bona harmonia naſci poteſt ex chordis vnius toni, vt ridetur, chorda qui ſemper oberrat eadem, nec reſpub. poſſet conſiſtere ſi omnes eſſent æquales. Non poſſunt etiam eſſe diuites omnes. Nam dum non poſſent ſubſiſtere, cùm ſibi mutuò contemnerent obſequi aut inſeruire, quod non faciunt pauperes. Atqui ſi omnes æquales, ſinguli pro arbitrio vellent alios regere, & alij recuſarent regi, hincque eſſet facilis diſcordia: & ex diſcordia, diſſolutio ſocietatis: nullus eſſet gradus virtutis, nullus meritorum, & ſequeretur vt ipſa æqualitas eſſet ſumma inæqualitas, vt ait Plato[e].

e In 6. de legibus.

6 Quintò à priuatione cognoſcitur meliùs habitus,

habitus, & ex columnarum vel fundameotorum deiectione, corruente ædificio cognoscimus causam præcipuam status ædificij, in illis ponendam esse. Porrò apparet dissipatio facilis societatis humanæ, si tollas vinculum quod componitur ex quinque ducibus qui eo subordinantur: nempe ex Deo, sacerdute, rege, doctore & lege. Deus omnia dirigit & conseruat & perficit. Sacerdos in his quæ ad animam & cultum diuinum pertinent, Dei vicarius est. Princeps in temporalibus, Dei vices agit, populúmque sibi commissum regit, leges præscribit: doctor eas docet: lex autem est veluti norma & regula ad quam emendantur, & fiunt actiones populi: ex illis omnibus securitas, pax, & abundantia: his sublatis, incerti mores deprauati, omnia peruersa, cæcutit populus sine luce. Quare inter signa iræ maximæ Dei & ruinæ populi proximæ, quando his vel altero illorum priuatur, vt paulò ante docuimus ex Esaiæ c.3. Et iterum admonuit spiritu Dei Azarias propheta factus in occursũ Asæ regis Iudæ [a]: *Transierunt*, inquit, *multi dies in Israel, absq; Deo vero, absque sacerdote, absq; doctore, absque lege. In tempore illo, nõ erit pax egredienti: & ingredienti, sed errores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.* Similis confessio Azariæ Daniel c. 3. Iusta iudicia Dei concludens vers. 31. *Omnia*, inquit, *quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, in vero iudicio fecisti*: &c. & postea vers. 37. *quia Domine imminuti sumus plus quam omnes gentes, sumúsque humiles in vniuersa terra hodie propter peccata nostra. Et non est in tempore hoc princeps & dux, propheta, neque holocaustum, neque sacrificium, neque oblatio, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam tuam &c.*

a 1. Paralip. c. 15.

7 Sextò docuit exemplo, seu apologo, salutem populi consistere in bonis monitoribus, & principibus Æsopus, vt refert magnus Planudes in eius vita, *Quo tempore*, inquit, *animalia inter se loquebantur, lupi bellum ouibus intulerunt: vna verò cum ouibus canibus prœliantibus, ac lupos arcentibus, lupi legato misso dixerunt ouibus, si vellent viuere in pace: & nullum suspicari bellum, vt canes sibi traderent: oues verò cùm ob stultitiam persuasæ essent, & canes tradidissent: lupi canes dilacerarunt, & oues nullo negotio interemerunt*: cuius apologi epimythiou & significatio est, facilè exponi prædæ inimicorum ciues qui principe carent.

Quod & accidit reipsa pluribos populis, qui sublatis, vel stultitia vel furore ducibus hísque expulsis aut necatis, hostibus vicinis facti in prædam, & grauiori iugo pressi fuerunt, sine rectore nutantes, vt naues sine clauo ad scopulos colliduntur, omnibus ventorum flatibus cedentes, impulsæ.

8 Nec prætermittendum est septimo loco, vim, virtutem aut potentiam esse quandam in rebus omnibus, quæ habet innatum infirmioribus dominari & imperare, vt inferioribus innatũ quoque videtur, parere: & quãuis inter res eiusdẽ generis. æqualitas substantiæ sit, tamen vltra, quippiam in vno indiuiduo perfectius quã in alio est: nã etsi natura ex bonis bonos producere velit, tamẽ nõ semper id assequitur: & semper id quod superat etiã in eodem genere boni, in excellẽtia est alicuius boni: & vis freta potentia, ita vim aliis potest inferre. In homine animus dominatur in corpus, & in eum habet dominicum imperium: mens verò in appetitum, ciuile & regium. Animal constat anima & corpore, quorum vnum imperat, aliud paret secundum naturam: in masculu & fœmina alter melior secundum naturam imperat, altera deterior & paret. Consideramus autem naturam non in corruptis, sed in his quæ magis se habent secundum naturam. Nam in prauis aut malè dispositis, inuenietur corpus imperare animo, & aliquãdo mulier imperabit marito, sed hæc ex corrupta natura oriuntur: vt & aliquæ respublicæ confusæ, sine ordine & ratione degunt.

9 Octauò, inuenietur in his quæ experta sunt vitæ, quoddam adhuc imperium instar harmoniæ, quia sibi inuicem cedunt, & subordinantur. In summa principatus, forma virtutis aliqua est, vel potentia, vt ait D. Thomas [b], eáque potentia, vel est intrinseca indita naturæ; vel adiuncta & accidentalis externa, & vt superior vel diuina. Prouerbium refert Artemidorus Daldianus [c]. Quicquid dominatur vim habere Dei, quis etiam non est potestas, nisi à Deo [d].

b In 4. li poli. tico. Aristot.

c Lib. 2 de somniorum interpretatione c. 37 & 74

d Ad Rom. 13

Dicebat quoque Plato [e], magis conducere non solum puero, sed etiam viro, regi à meliori, quàm regere.

e Lib. 5. in Alcibiade primo.

In omni elementorum concordia in subiecto corporali, vnum elementum cæteris mixtis dominari necesse est, concorditer: in essentia vegetatiua, quod vegetat & nutrit, quódve reliquis commixtis & corporis constitutione imperat, & si alia contumacia sunt, nec recipiant eius potestatis facultatem vel imperium, statim contabescunt. In substantia item sensitiua, anima illa sita facultas sentiendi, vt dominatrix viuit in corpore & imperat elementis, & vegetatiuæ vt inferiori: in rationali natura, nisi rationis facultas dominetur, confunditur eius substantia. Sicut in mundo sol vnus inter alios planetas & sydera rex, & qui aliis vim & potestatem distribuit & cõfirmat, & auget innatam: inter angelos & in illa hierarchia cœlesti, angeli & spiritus spiritibus subordinantur etiam, vt diximus: & omnium tandem vnus monarcha absolutæ potestatis est Deus, qui omnibus imperat: nec plures quàm vnus.

10 Nonò verè etiam necessarium principatum inter homines dicemus, si consideremus superbiam hominis, quæ nisi fræno quodam rationis, & legis, ab aliquo qui eam facultatem & principatum habeat præscribendi cohibeatur, & seipsum in barathrum perditionis corporis & & animæ præcipitem dat: & rebus omnibus dum putat omnia sibi licere, abutitur. Et proinde Dauid ad Deum dicebat [f], *Constitue Domine, legislatorem super eos, vt sciant gentes quoniam homines sunt.* Datur & vtilitas, psalm. 83. versu 7. ibi, *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.*

f Psal. 9. vers. 21.

11 Decimò, Plato [g] septem dignitates secundum naturam proponit imperandi & parendi, tam in ciuitatibus seu magnis seu paruis quàm priuatim in domibus, ex quibus apertè colligitur principatum ferè in omnibus necessarium tam priuatis quàm publicis societatibus requiri: prima recta ratio est, vt pater & mater & omnino genitores vbique imperent natis. Secunda, vt ignobilibus generosi: tertia iunioribus, seniores: quarta domini seruis. Quinta potentiores dominentur imbecilliores seruiant: vbi principatus necessarius & admodum secundum naturam,

g de legib. vel de legum latore dial. 4. sine lib. 34.

qui

qui & in omnibus animalibus reperiatur, secundum Pindarum Thebanum. Sexta qua ignorantes sequi iubentur, prudentes autem ducere atque dominari, quod & imperium non præter naturam, sed secundum naturam legis est, & sponte susceptum nec violenter fit. Septimum principatum ad sortem aliquam producit, quod cum dij gratia & fœlicitate quadam contingit. iustissimus vt quem sors elegerit imperet. ille verò quem repulerit, pareat.

Concludit etiam Stenidas in fragmento de regno, οὐδ' ἐν ἀβασιλεύτῳ καλὸν οὐδ' ἐν ἀνάρχῳ. id est, nihil pulchrum, honestúmve ducendum, sine regno aut principatu. Regere est de dictamine rationis, & respicit magis cōmune quàm particulare in principatu, ideò meliùs regimē aliquādo pluriū quàm vnius, quò magis enim bonū diffusius eò meliùs.

12 Vndecimò, vtemur Dei exemplo & forma gubernandi quam suis præscripsit. Nec argui potest sapientia Dei quæ tot gradibus prudentiam hominum excedit si vlla licita sit comparatio, quot distat creator à sua creatura, immortalis, omnipotens, ab humunculo fragili & mortali: Deus à non Deo: ipse autem Deus nunquam populum quem sibi dixit & fecit peculiarem & electum, Deuteronom. cap. 7. nempe Israeliticum sine duce & principe voluit esse in terra nisi quando illius pertinacem ingratitudinem coercere decreuisset, & ideò suscitauit illis ducem Moysem, Iosuam, & alios, de quibus in libris iudicum: & postea, reges, vt habetur in libris Samuelis & regum.

13 Duodecimò constitutio regis inter homines, est conformis iuri naturali: repræsentat enim gubernationem mundi ab vno Deo, inter ea quæ alio atq; alio modo contingere maximè possunt. Nam in quibuscumque certus est propositus finis: quando aliter atque aliter res procedere potest, necessaria est quædam directio, ne in alteram partem à fine declinetur, & consequenter, opus est directore: vt nauis nunquam portum certum & propositum appellet, si ventis exposita à certo & perito nauta eò non dirigatur, nec peruenitur ad locum, nisi iter ingrediamur, & de via sciente eam doceamur. Finis hominis vitæ, est vita æterna: quam omnes qui ratione vtuntur, appetunt vt fœlicitatem omnibus bonis absolutam.

Pro hoc fine obtinendo, & multa præcepta à Deo, & prudentibus, eius authoritate præscripta, vt bene viuamus: neque autem bene viuere sine societate homo potest, sic enim, dum nascitur, omni auxilio destitutus in terram proiicitur, vt sibi subuenire nequeat, nisi alio mediante & iuuante: & postquam enutritus corpore, nec animi lumen exerere potest, nisi vel intus, vel extra in societate doceatur. Id autem bene fieri nequit absq; duce & principe qui imperare possit illi, & cui ipse obedire necessariò debeat. omnia animalia vnus homo regit: hominem in ipso diuinior pars, anima: in ipsa anima duæ partes, irascibilis & concupiscibilis, moderamini rationis subiici debent. Inter membra corporis vnum est præcipuum, cuius arbitrio omnia reliqua mouentur, siue illud sit caput, vel vt alij cerebro cognatum cor. vt Deus vnus imperat in magno mundo, sic tanquam diuina anima in microcosmo, seu in homine paruo mundo: vt anima rursum in corpore: sic princeps in sua republica, tanquam in proprio corpore, cuius membra sunt qui in ea degunt.

14 Decimotertiò rursum, perpendamus naturam ipsam hominis, qui pondere corruptionis continuò deprimitur, donec ad vltimam periodum peruenerit: quomodo pronus ad malum ab adolescentia sit. consideremus cum ea imperfectione liberum eius arbitrium ad bonum aut malum: & cum illa perfectione animalis quod constat anima & corpore, notemus necessitatem quæ cogit hominem homini coniungi per societatem. Certè hæc nos admonent, superbiam hominis & malitiam quodammodo naturalem, non posse tutò sine rectore, sine lege perseuerare diu in conueniente societate. Non est autem arbitrandum Deum optimum maximum, qui sua prouidentia cuncta sapienter creauit & conseruat, homini cuius gratia cætera condidisse dicitur, in hac tam necessaria re ei defuisse, quin quemadmodum bestiis & cæteris rebus hominem præposuit gubernatorem, eidem ipsi suum saltem imperium impertiuerit. Nam & certe oportuit hominem à superiori causa regi, cùm propter superbiam suam contemnat simili homini parere. Quemadmodum & Plato in Critia ait, occulta quadam persuasionis inspiratione fuisse homines gubernatos, gubernandósque similiter, quoties ab inferioribus vacantes motibus, sese superioribus subiecerint perducendos: vt & quando aliquis ex mortalibus sine Deo dominabitur, tandiu laboriosa miseráque vita erit: quasi frustra vigilaturus sit quilibet ciuitatis custos, nisi Deus custodierit ciuitatem. Anarchia seu defectus præpositi generat inconditum rerum statum, quem dixerunt ἀταξίαν vel ἀκαταστασίαν, ita diuinius quippiam ipsis hominibus quod hoc procuret, necessarium est, & quod possit humanæ tranquillitatis statum continere: idque idem Plato lib. 4. de legibus animaduertit, & proinde Deum dedisse humano generi qui præessent quosdam heroas præstantioris animi.

15 Quartodecimò, societas humana habet speciem fraternitatis, vt ait Vlpianus [a]. Cicero [b], facit & respublica vnum corpus collectum ex pluribus hominibus tanquam ex membris se mutuò iuuantibus [c]: ita populus vnum corpus, & legio, & grex apud Pomponium iurisconsult [d]. Pro monstro autem habetur, videre fratres sine patre, corpus sine capite. Sicuti in Æthiopia Blemmyes inter monstrosos homines annumerantur à Plinio [e], quòd tradatur eos sine capite esse & oculis pectori affixis. Idipsum & diceremus reipublicæ corpus monstrum, priuatum ductore & principe qui pro capite ei est. Quo etiam argumento, portentorum & monstrorum interpretes futurorum præsagi, Magi, quo tempore Roxanes puerum capite carentem peperit, & Cambysi dixerunt prodigi eius significationem esse, nullum regni successorem ab eo relictum iri, vt refert Photius ex libro 12. Ctesiæ Cnidij.

a in l verum, 63 pro socio li.17.P.41.2.
b pro Roscio Amerino
c l.1 quod cuiusque vniuersitatis nomine &c.li 3.P ti.4.
d in l. rerum mixtura 30. de vsucap vnib. lib 41. P.tit.2.
e lib.5.c.8.

16 Quindecimò, poterunt clariùs resoluere idipsum Christiani, siquidem credant legislatorem nostrum Dominum IESVM CHRISTVM esse Deum, & si, Deum verum per prophetas & sacræ paginæ Amanuenses veritatem sine errore propalasse velint, fidem authoritati diuinarum literarum concedere: quibus docemur & iubemur reges habere, sequi, honorare, illisque inseruire. vt in Exodo [f], *Diis non detrahes, & principi populi tui non malediceas*. quod firmauit D. Paulus [g].

f c.22.vers 28
g actuum c. 23.vers 5.

Et iterum idem ad Romanos c. 13. *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: non enim est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt.*

M & po-

& postea, *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum: cui timorem timorem: cui vectigal vectigal: cui honorem honorem* [a]. Subscripsit D. Petrus [b], *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum: siue regi, quasi præcellenti, siue ducibus, quasi ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.* Et iterum D. Paulus [c], *Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse.* Et rursum [d], *Obsecro igitur primum omnium obsecrationes fieri, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & qui in sublimitate constituti sunt.*

a ad 1. ad Thessalonicenses 5. c. vers. 12.
b 1. epistolo c. 2.
c ad Titū c. 3.
d 1. ad Timot. c. 2.

Atque Baruch [e], *Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babylonis, & sub vmbra Balthasar filij eius, & seruiamus illis multis diebus, & inueniamus gratiam in conspectu eius.*

e c. 1. vers. 11.

De errore eorum qui dominationem & principatum spernunt.

CAP. II.

CVm iam necessitatem & vtilitatem gubernationis & principatus docuerimus, reliquū est vt paucis declaremus, eos valde errare, & aduersus naturam & vtilitatem societatis humanæ peccare, qui dominationem spernunt, & principatus & principes: quos D. Iudas [f], ignis æterni dixit fore participes: sunt enim peiores animalibus brutis, quæ suos pastores diligunt & sequuntur alacriter, sibique ex genere aut specie sua pleraque ducem & regem eligūt. In apibus princeps & rex vnus, & duce prehenso, totum tenetur agmen, eòque amisso totum dilabitur, migratque ad alios: esse sine rege vtiq; nō possunt: inuitæ autem duces interimunt cùm plures sunt, potiúsque nascentium domos diruunt, vt obseruauit Plinius [g]. Consentit Aristoteles [h] & alibi, vbi & notat grues quoque sub duce agere, sicut Plinius lib. 10. c. 23. & de vtrisque, diuus Hierony. ad Rusticum monachum [i]. Nec minus prodigium est videre hominem sine capite, quam plura in vno videre capita. In societatis humanæ corpore, plura membra diuersis officiis intenta. Si nullum porrò est ibi caput, vbi sunt membra: & si plura sunt capita, vbi membra: & ideo rectissimè sub Carolo Magno concilium Moguntinum habitū c. 22. statuit, nulla ratione clericos aut sacerdotes habendos, qui sub nullius episcopi disciplina & prouidentia gubernentur, eosq; iuxta priscam cōsuetudinem ecclesiæ, acephalos nominandos [k], & Paschalis 2. voluit, vt qui sub nemine se dicit esse, nō iuuetur eorum priuilegiis & beneficiis qui subiiciuntur [l].

f in epistola vers. 8.
g li. 11 c. 17.
h li. 1. de historia animal.
i episto. 4. quē refert Gratianus in can. 41 in apibus. 7. q. 1.
k vt refert & Gratianus ca. 8. nulla ratione 93. distinct.
l in ca. 18. abbatibus 18 q. 2.

2 Appellantur filij Belial & sine iugo, qui despexerant electum regem Saulem nec ei obtulerant munera, dicentes, num saluare nos poterit iste? 1. Regum, c. 10. in fine vbi explicatur, filios Belial dici homines sine iugo diuinę legis & disciplinæ. Notum & iudicium Chore, Datami & Abyronis, quos ignis consumpsit, & terra partim viuos absorpsit quòd murmurassent aduersum Moysem principem à Deo constitutum [m].

m Numerorū c. 16. & 17.

Nec ignorant vel leuiter doctrina Christiana tincti [n], inter beneficia & benedictiones quæ pollicitus est Deus seruo suo fideli Abrahamo, illud adiectum, faciam te crescere vehementissimè, & ponam te in gentibus, regésque ex te egredientur.

n ex c. 17. Genes. vers. 6.

Audiamus & principatum, & causam & vim & potestatē ex Deo hominibus comprobari, ex c. 17. ecclesiastici in hæc verba, dū agitur de beneficiis quæ contulit Deus hominibus, inter alia versu 9. *addit illis disciplinam, & legem vitæ hæreditauit illos.*

10 *Testamentum æternum constituit cum illis, & iustitiam & iudicia sua ostendit illis.*

11 *Et magnalia honoris eius, vidit oculus illorum, & honorem vocis audierunt voces illorum, & dixit illis,*

12 *Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo suo.*

13 *Viæ illorum coram illo sunt semper, non sunt absconsæ ab oculis ipsius.*

14 *In vnamquamque gentem præposuit rectorem, & pars Dei Israel facta est manifesta, &c.*

Rursum Deuter. c. 32. ver. 7. & seq. *Memento dierum antiquorum, cogita generationes singulas: interroga patrem tuum & annunciabit tibi: maiores tuos & dicent tibi. Quando diuidebat altissimus gentes: quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. Pars autē Domini, populus eius, &c.* Et D. Paul [o]. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo, quæ autem sunt à Deo ordinatæ sunt. itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. qui autem resistunt, ipsi damnationem sibi acquirunt,* & cætera quæ sequuntur.

o ad Roma. c. 13. vers. 1.

3 Obiiciunt quidam, quòd, si dominationi cuipiam inseruiendum sit, satius sit Dei principatum solum retinere: quum melius sit habere Deum quàm hominem principem, quòd ipse sapientia omnibus antestet, prouidentia sua rectissimè cuncta gubernet, omnia quibus egemus nouerit certissimè, cunctis prospiciat sine vllius resistentia aut obiectione, vt neque ex duobus passeribus, vel vnus cadat sine eius voluntate aut prouidentia [p]. Cúmque omnium, etiam minimorum sit sollicitus, multo magis ei cura est de hominibus, maximè de nobis Christianis quos fecit sibi gentem sanctam, regale sacerdotium, populum acquisitionis, vt ait Diuus Petrus [q]. Cumque etiam nobis dederit legem euangelicam immediatè per filium suum Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, qui & dixit [r], ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, nempe quòd semper assistat ecclesiæ suæ & eam continue dirigat per occultas spiritus sancti suggestiones. Et proinde videtur illi fieri iniuria, eligendo alium præter illum principem: idque videretur firmari ex c. 8. libri 1. Regum, quo loci, dum populus petiisset sibi dari regem à Samuele, qui eos præiret more cæterarum nationum, consultus Deus Samueli respondit: non te Samuel abiecerunt, sed me, ne regnem super eos: docetúrque miraculo c. 12. eiusdem libri peccasse populum in petendo rege, cùm Deus anteà eis immediatè dominaretur.

p D. Matth. c. 10 vers. 29 D. Luc. 12. vers. 6.
q 1. epist. c. 2.
r D. Matth. c. fin.

4 Melius etiā est obedire Deo quàm hominibus [s].

s Actorum c. 5

5 Videretur & impossibilis dominatio hominis in homines, propter paritatem naturæ eius qui dominari vult, cum his quibus vult imperare. Sunt enim eiusdem fragilitatis, omnes obnoxij erroribus, cupiditatibus, & similibus humanis affectibus, imò & peiores fiunt principes, subditis contumeliosiores, superbiores facti opibus subditorum, arbitrio libero peccandi, dum non verentur castigationē aut pœnam. Ex quibus & palàm est labente libertate in peccandi consuetudinem natas tyrannides, populorum oppressiones, éxque ambitione imperandi prælia, ciuitatum subuersiones, pagorum incendia, mulierum & virginum stupra, & reliqua mala quæ ex cupiditatibus & pertinacia vel duorum inimicorum principum vniuersas prouincias depopulantur, & desertas ab incolis & viuentibus reddunt, vt satius videatur carere principe, quā ob vnius principis stoliditatem, iram, vindictam, tot clades, neces, populationes,

ctiones, incendia, famem, & misera reliqua pati. Possunt & in medium adduci respublicæ, quæ ex sola democratia fœliciter administratæ sunt sine principe aut rege.

6 His alia similia addi possent quæ prætermittimus, contenti veritatis lumen ostendisse per quod facile ea quæ tenebrarum sunt & erroris, detegi possunt.

Neque Dei omnipotentiæ, prouidentiæ vel dispositioni, quam non solùm de nobis, sed de aliis cunctis constituit, repugnare putamus, si adhuc sint principes homines regentes, & ita in illos imperium habentes, non secùs quam non repugnat solem, lunam, stellas, elemẽta dominari corporibus inferioribus, & angelos sanctissimæ hierarchiæ ministerium Deo & hominibus, in eius laudem & honorem præbere. Sic enim Deus operatur per media, vt ideo nihil suæ potestati & maiestati detractum dicatur. Quare tempore quo eduxit populum suum ex Ægypto principem visibilem populo Moysem præfecit, & elegit Iosuem & alios iudices, per quorum manus & velut instrumenta, suæ virtutis exercuit principatum. Et quamuis Deus & Dominus noster IESVS CHRISTVS, immediatè dederit nobis legem, & adhæreat ecclesiæ, & per spiritum Sanctum illam continuò instruat & defendat, nihilominus dedit pastorem & vicarium visibilem sui gregis summum, D. Petrum: cui commisit pascendas oues, diui Iohannis c. f. constituit doctores, apostolos, euangelistas, principes, seculares, vt dictũ antea, qui eius potestate & gladio vtantur, sceleráq; emendent & puniant. Et vt in spiritalibus, minister vicarius Dei cum potestate à Deo data, non potest citra blasphemiã & impudentem calumniã reiici: sic nec in temporalibus, princeps, minister enim Dei est[a].

a Ad Roma. 13.

Et Christus dum viueret, non improbauit potestates Cæsaris, dicens, *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ sunt Dei Deo*[b].

b Math. 5. 22. vers. 21. & Lucæ 20. vers. 22.

7 Quod autem adfertur, de responso Dei contra populum petentem sibi dari regem, 1. reg. c. 8. Satis apparet, populum quidem non peccasse petendo sibi dari regem: nam & filij Samuelis malè iudicantes, & opprimentes populum, causam iustam videbantur dare populo petendi gubernatorem & ducem alium, vt habetur in principio c. 8.

Verùm in eo peccauerunt, quòd postulauerint sibi dari regẽ ex more nationum idololatrarum. nam lex de rege creando lata Deut. 17. à Deo, habebat alias circumstãtias quàm leges regum gentium. Deus modum regnandi præscripserat regibus: illi volebant sibi dari regẽ more nationũ, ex quo absoluta reges vtuntur libertate & potestate: quæ quia nullis cancellis definita est, transit sæpe in tyrannidẽ: vt Lucæ 22. c. *Reges gentiũ dominantur eorum*, &c. Ita sermo petitionis regis vt iudicaret eos sicut & gentes, displicuit meritò Samueli & Deo, nõn autẽ sola petitio regis. Quamobrẽ c. 12. coarguit Deus miraculo c. 12. 1. Reg. peccatũ populi, & orãte Samuele pro populo dimittitur peccatum, retinetur autẽ regnũ, & rex vngitur, cũ ea protestatione, vt ob electũ regem non recederẽt à Dei timore & obedientia, ni vellẽt cum suo rege à Deo acriter affligi, quemadmodũ & c. 15. primi regum post inobedientiã Saulis regis vncti, dictũ est illi per Samuelem, *Scidit Dominus à te hodie regnum Israel*, &c. Et rursum cùm electus est Dauid c. 16. datum est ei regnum Israel pro se & suis successoribus filiis, quod non fuisset factum, si Regis creatio Dei imperio & potestati repugnasset.

A 8 Neque repugnat habere regem, & obedire Deo. Non videtur rex dictus, nisi a regendo: regere autem dicitur, quãdo iuxta mandata Dei qui eum præfecit, statuit & imperat: alioquin si aduersus ea agit, abutitur authoritate sibi concessa: & tunc melius certè est obedire Deo quàm hominibus: nempe quando mandata principis repugnant mandatis Dei, non aliter. idipsum dicendum & de summis pontificibus, & imperatoribus, si contraria fidei Christianæ & legis diuinæ iuberent, quod docetur pluribus sanctorum authoritatibus[c], nec pigebit pulcherrimam deductionem D. Augustini referre quam ex libro sexto, de verbis Domini. transcripsit Gratianus[d], *Qui resistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi resistit. Sed quid, si illud iubeat quod non debeas facere? hic sanè contemne potestatem, timendo potestatem. Ipsos humanarum legum gradus aduertite: si aliquid iusserit curator, nonne faciendum est? tamen*

c in ca. si quis e piscopus. 91. & sequentibus 4. sub. 11. q. 3. apud Gratianum.

d in ca. 97. eadem 11. q. 3.

B *si contra proconsul iubeat, non vtique contemnis potestatem, sed eligis maiori seruire: nec hinc debet minor irasci, si maior prælata est. Rursus si aliquid ipse proconsul iubeat, & aliud iubeat Imperator: nunquid dubitatur illo contempto, illi esse seruiendum? ergo si aliud Imperator & aliud Deus, quid iudicatis? solue tributum, esto mihi in obsequium, rectè, sed non Idolo, in Idolo prohibet. Quis prohibet? maior potestas, da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur. Hic iam tibi assumenda est fides tua, tanquam scutum in quo possis ignita iacula inimici extinguere.* Et D. Ambrosius[e], *Iulianus extitit infidelis imperator, nonne extitit apostata iniquus idololatra? milites Christiani seruierunt imperatori infideli: vbi veniebatur ad causam Christi, non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat vt idola colerent, vt thurificarent, præponebant illi Deum. Quando verò dicebat producite aciem, item contra illam gentem statim obtemperabant. Distinguebant Dominum*

e in Psalmum 124. ad vers. quoniam non derelinquis &c.

C *æternum à Domino temporali, & tamen subditi erant propter Dominum æternum etiam domino temporali*, hæc Ambrosius[f].

f qui refertur à Gratia. sin canon. Iulianus Imperator. 94. & in ca. imperatores 5. si in errore. 9. § . Iulianus 11. q. 3.

9 Quod autem obiicitur de arbitrio absolutæ potestatis, quòd facilè in tyrannidem & oppressionem populi labatur, & quòd ipsi principes obnoxij sint vitiis & aliis quibus subditi quoque corrumpuntur: nec hoc ipsum diffitemur. Cæterùm principatum magis curæ Deo esse, quàm priuatum statum, liquet vel ex eo quòd dominatio hæc à Deo dependeat, & sit in ea quoddam signaculum virtutis Dei quo perterreantur ferociores, & impij emendentur, quemadmodum in principibus spiritualibus, qui ad ministerium Dei mittuntur & ad propagandum verbũ Dei, virtute eadem Dei & spiritus sancti agũtur, exequentes Dei mandata qui loquitur per ora illorum: *Non enim*, inquit Christus, *estis vos qui loquimini, sed spiritus qui*

D *est in vobis*[g], ita cùm Mosem misit Deus ad Pharaonem, potestatem ei dedit quæ terruit, imò coegit ipsum regem Pharaonẽ satisfacere voluntati Dei.

g Diui Matth. c. 10. vers. 20.

Et Saul, qui ad quærendas asinas missus fuerat paternas, vbi electus fuit à Deo in regem, statim mutatus est in virum alterum[h].

h 1. Reg. c. 10.

Neque in principibus, tam inspicimus vel considerare debemus quid ipsi per se & tanquam homines sunt: sed quantum illis concessum aut permissum à Deo sit. Neq; in principibus tam personam singularem reueremur, quãtùm maiestatem Dei & imaginẽ potestatémque consideramus ex parte illius cuius delegati sunt & vicarias in terra partes gerunt, vt etiam de Scribis dictũ & Pharisæis, super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi, secundum opera illorum mala nolite

faecere quæ dicunt verò seruate. Obedimus vel satelliti ex parte principis mandata fereutis: obedimus principi terrestri ex parte imperatotis omnium gubernatoris datorũ. In summa *Cor regis in manu Dei est, & quocunque voluerit inclinabit illud* [a] & Deus aufert spiritum principum [b].

a Prouerbi.c. 21 vers.1.
b Psal.75.

10 Accidunt regnis cædes, clades, prælia; oppressiones, subuersiones, fateor: sed causæ non semper pendent à vitiis & malitia principaliter gubernantium, sed ex delictis populi plerunque, quibus etiam aliquando princeps inuoluitur: & permittit Deus regnare hypocritam propter peccata populi vt mali castigentur & emendentur, aut pœnas luant, vt alibi docuimus: vel ad probationem bonorum, vt coronentur non faciendo quod imperant iniqui principes [c].

c Leano impe ratores 11.q.3.

11 Dehinc, neque abusus potestatis generaliter condemnare debet ipsam potestatem: vt neque abusus vini, aquæ, religionis, ideò concludit damnandum vinum, aqoam, & religionem, aut similia quibus mali abuti possunt, quæ bonis sunt salubria. Quòd si quid ipsi principes per tyrannidem aut alio modo, in perniciem statuant populi, non impunè ipsi ferent, & reddent ratiõnẽ Deo, cuius potestate abusi sunt. Et vt ait Horatius [d],

d lib.3 ode 1.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iouis
Clari, giganteo triumpho
Cuncta supercilio mouentis. atque *potentes potenter tormenta patientur* [e].

e Sapientiæ 6. vers.7.

12 Neque etiam inficiamur, respublicas aliquando ex democratia constitisse, sed & in illis adhuc speciem & necessitatem principatus imperij & subiectionis fuisse, contendimus. fuerunt enim ibi, qui vel nomine popoli imperarint Romæ consules, dictatores, senatus: & alij apud alios magistratus, quibus necessarium fuit committi potestatem in alios vel eorum se potestati subiicere: alioquin confusio potius quàm respublica diceretur, siue autem vnius siue pluriũ, vel optimatum dicamus rempublicam, semper in omnibus necessarium est ponere principatum alicuius generis: & ita concludendum est, societatem humanam sine aliqua specie principatus consistere non posse. imò nec hominũ priuatam coniunctionem, vel coadunationem, vt etiã inter latrones, si velint dio in malitia pertinaces esse, necessarium est esse principẽ aliquem latronũ, quo factio perditorum hominũ contineatur: quemadmodum & ipsi dæmones habent suum principem tenebrarum, inter se nihilominus aduersarij. habent & hæretici dioersorum errorum & hæreseum impiissimi homines contra vnam catholicam caudas colligatas, & societatis quendã inter se principatum [f].

f vt dicitur in c. excommunicamus, in 13. & 15. de hæreticis lib.5. decretal. c.7.

Sed & adferri possunt respublicæ democraticæ, quæ necessariò postea oneri gubernationis impares conuersæ sunt in principatum & monarchiam, vt Romani populi, qui prius regibus parebat, & tandem postquam popularem & aristocraticam expertus fuit dominationem, rursum postremò rediit ad monarchiam, nunquam autem anarchiam probauit.

13 Cæterùm, vt tandem omnem hanc dominationis seriem sub synopsi concludam; hæc erit totius dominationis & necessitatis epitome: Deus in principio creauit cælum & terram, duo tantùm rerum omnium prima elementa seu principia cœlestium & terrestrium, spiritualia & temporalia. Dicimus Deum primum principem sine principio, absolutum omnium rerum monarcham, ex quo omnia à quo & per quem omnia. Colligo itaque ex his duobus principiis per eundem principem, reliqua ordinate distincta: homo inter cætera opera, ex duabus illis primis naturis cœlestium & terrestrium factus & creatus, particeps animæ & corporis. hic homo, principium aliorum hominum fuit sub primo principe subordinatus multiplicatis hominibus, societas introducta, propter ea quæ necessaria sunt. non solùm vt homines sunt, nempè vt necessaria alimentis vitæ & subsidio & defensioni & conseruationi eius, sibi pararent, mutua & communicata diuersorum inuicem opera. Sed etiam vt bene sint, in quo consistit rationalis, aliena à brutorum vita, consuetudine, forma & natura.

Ad bene esse, & ad conseruationem naturæ humanæ sub sua propria & distincta à feris vita oportuit vti imperio rationis, quæ in homine constante anima & corpore dominari debet. Sed ita dominari, vt & animæ & corpori pariter prospiciatur, & saluti vtriusque. Quod fieri non potuit absque Dei principis potestate & authoritate, cui tanquam domino & creatori subiicitur natura: Et proinde Deus optimos maximus, eadem potestatè & bonitate, qua essentiam & naturã suorum mandatorum capacem in homine constituit, & ad eius directionem & conseruationem sua ineffabili sapientia condescendit. & constituit duas in visibili hac seculi habitatione potestates, ministerio visibilium principum eiusdem naturæ cuius sunt reliqui homines, distributas vicario eius nomine; vnam, in ea quæ animæ sunt, aliam io ea quæ sunt corporis, quas sui sancti Spiritus robore & supremorum angelorũ inuisibilium substantiarũ præsidio fulciuit, ne hominum malitijs ex arbitrio violari, aut minui aut contemni possint: & adiunxit leges, quibus & principes & subditi Dei imperiũ & potestatem esse, cognoscere vel iouiti possent. Quemadmodum enim corpora inanimata, hoc est carentia anima rationali, obnoxia etiam inuita sunt superioribus per gradus donec ad primum mobile cœlum, & imperantem Deum qui legea corporibus quoque dedit, perueniatur. Sic & homines, ex quibos societas humana conflatur, volint nolint per leges & gradus subiectionis, ad vnius imperatoris Dei confessionem perducuntur. Quamobrem à Deo, qui non est numerus, vt nec vnitas est numerus; sed principium numeri; numerus duarum incipit, potestatum, non per se, sed ab vnitate pendens: ita potestas Dei vicario nomine data ei qui generalem animarum curam gerit in corpore existentium, spiritalis dicitur & ei qui corporum animatorum, vna potestas prædominanti parte corporis quæ mortalis est, dicitur temporalis. Et rursum vt faciliùs vnaquæq; potestas suos producat effectus, subordinati sunt gradus potestatis, *Sicut vnguentũ in capite* [g], *quod descendit in barbam, barbã Aaron, & posteà, in ora vestimenti eius.* Sic spiritualis potestas, ea dicitur quæ summo pontifici in sede Petri conceditur, quæ per orbis partes habet in adiutoriũ patriarchas, cardinales, quippe quòd senatores & pars corporis eius sunt. Sub patriarchis primates, sub his metropolitæ, sub metropolitis, episcopi: sub his, alij ordines ecclesiastici, qui singuli iuxta modulũ cõcessæ sibi potestatis, regimẽ ecclesiæ & populi exequũtur, & ministeria exercẽt imposita: vt in alia tẽporali, sunt primo loco, hi qui non aliùde quàm à Deo ipso principatũ in suos habent, & absolutè disponũt nemini superiori potestati terrestri obnoxij: cuiusmodi

g Psalmo.132.

sunt

sunt monarchæ in sua monarchia,& in aristocratia & democratia qui præsunt. Quibus alij subiiciuntur,qui & aliis principantur,sed non absolute:quales sunt duces sub regibus, comites sub ducibus, marchiones sub comitibus, alij vassalli sub illis, maiores & minores militiæ & iustitiæ præfecti, qui sub fide & nomine aliorum sibi commissos regunt & defendunt. Et sic expedire etiam per subordinationem ab benè & tutò viuendum, tùm Dei admirabilis prouidentia quæ non fallitur admonet,& necessitas etiam inuitos credere cogit atque experientia, quæ turbatas potestates ad subuersionem humanæ societatis & interitum bonorum perducit.fateri, sed serò interdum adigit,& maximam & inuictissimam fidem facit, & idcirco quæ in confesso omnibus, præterquam brutis & impiissimis esse debent,non vltra prosequar, relinquens pertinaces & turbatores pacis humanæ,gladio magistratuum,conuincendos.

Quid sit princeps in se & aliis.

CAP. III.

PRinceps omnis eiusdem substantiæ est cuius cæteri homines,animæ immortalis, bonæ aut malæ voluntatis,& corpore corruptibilis,iisdémque elementis quibus cæteri compositus.Imposita tamen principi persona & munus imperandi à Deo,non minùs quàm cæteris subditis, obediendi,in hoc magno seculi corruptibilis theatro necessitas,in quo assumuntur & relinquuntur mortæ cum vita externi fastus, temporaléſque ordines,& loca,quæ quis dum cursum huius mundanæ fabulæ peragit,consequutus est, relinquuntur cum vita temporali hic,cothurni, fasces, sceptra, coronæ, diademata, vt contrà subditi mutantes vitam,liberantur à metu,vinculo,neruis,tyrannide,& iugo principum. Maiestas Dei in principibus extra apparet in vtilitatem subditorum: sed intus remanet quod humanum est,proinde ac in subditorum corporibus,& sæpe fœdiora sunt & turpiora principū præcordia quàm popularium, plures sunt in illis ærumnæ,tristiores animi morsus. Et vt docet Lucianus [a], regnum prægrandibus colossis videtur esse persimile, quales vel Phydias vel Myron,vel Praxiteles fabricatus est. Etenim illorum quisque quoad illa quæ foris apparent,Neptunus ipse est,aut Iupiter,mirificè decorus auro, eboréque compactus: & aut fulgur, aut fulmen, aut tridentem fuscina dextera sustinet:cæterùm si immisso capite quæ sunt intus inspicias,videbis,vectes quosdam, paxillos & clauos introrsum prominentes, nec non vimina cuneósque & picem sublitam, & aliam item id genus deformitatem intrinsecùs inhabitantem. Omitto recensere muscarum mustellarúmque vim, quæ in eis nonnunquam mansitant,& huiusmodi quædam res imperium videtur.

a Principes eruditi, inquit Philo Iudæus [b], meminisse debent,se homines magis quàm principes; & nihil humanum spernere: quam opinionem, si quotidie in memoria, reuocent, seséque demittant ab ipsa celsa potestate ad ista humilia,ita se quadantenus adæquant subditis, ne quid offendat disparitas, quod contrà accidit in euectis nouè ad cæcas Pluti errantésque fortunæ opes.

5 Principum insignia,fasces,fastus,ditiones, & reliqua, quæ habent dignitatis numen, non adimunt hominis naturam,& quod humanum est, quin potiùs inde principes in humanis actionibus liberiores & intrepidi ab alterius metu, sibi fræna ad deteriora laxant, & prætextu dignitatis abutuntur dignitate. Neque est ferè quisquam,aut certè fuerunt admodum pauci,qui non ex illa dignitate in insignē insolentiam,vel stultitiam lapsi fuerint,quid enim stultius aut insolétius, si ad verum res perpendantur,quàm velle dominari,& sine causa inuadere proximos?quid erat Alexandro causæ iustæ, quod per vniuersum orbem vellet nomen suum cum infinitis cladibus celebrare?

Quid stultius dictum fuit ipso Myda, cui ideò auriculæ asini aptatæ, ob insignem stultam auri cupiditatem?Notatur Agamēnon ambitione crudeli,quòd vnicæ filiæ crudelissima cæde imperatoris mercatus est titulū.Quid deAchille,de Priamo,de Aiace tractatu?non est hic locus per singula ostendendi quàm pueriliter pro mulierculis barbaris digladiati sint.Nam,vt ait Horatius,Ilias Homeri quamuis longa, nihil aliud quàm stultorum regum & populorum continet æstus.

4 Hoc vitium fallit ferè semper principes,quod cùm habeant sibi aliquando plebeculam superbè imperantibus obsequentem , iam existiment pro arbitrio aliis omnibus posse sine contradictione imperare:& proinde res inconsultò aggrediuntur plures, quæ vel illos apud vtrunque videntes & benè iudicantes teddit omnino cum sera pœnitentia confusos.Radix omnium malorum horum & quæ inde pendent,&tyrānidis,& rebellionum, & finis regnorū, quæ omnia catenarim se mutuò complicant,est,quòd se ipsos principes nō nouerint,aut officium ad quod vocati fuerunt. Quid, quæso,maiorem habet sui ignorantiam & stultitiam,quàm,cùm Xerxes rex inter regias ambitiones ebrius vana gloria,ad Atton montem legatos misit,vt eum contumeliosissimis, & minacissimis literis territaret.Quid in aliis superbius cum stultitia insigniori,quàm velle dici Deum, vtq; talem adorari?Quid stultius item,quàm transferre in dignitatem solius principis quod aliis omnibus, & subditis,imò inter vilissimos est commune,&perfectius sæpiùs in ipsis brutis?vt si bistrionum morem imitetur,vt Nero, præstantiorque in arte canendi, saltandi baberi velit.Si cum nebulonibus velit in arte vel fraudibus ludendi excellere, si cum sophistis cauillari,inter effœminatos formosior,inter athletas robustior, inter trapezitas pecuniis magis abundans haberi? Nec tamen improbo,imò & laudo quod princeps corporis & animi dotibus fulgeat, verùm hoc natura dedit omnibus commune,& sæpè abundantiùs subditis quàm regibus. Atq; de his se extollere quæ communia sunt omnibus, hoc non est de principatu gloriari qui in aliis babet suos terminos à subditis diuersos.Gubernatio reipublicæ cōmissa principibus,& aliud est,quàm ipsi principes;est qui gubernare debet princeps,est ars qua gubernatio perficiēda est,& sunt ab vtrisq; separati qui gubernandi sunt,seu respublica gubernanda.Princeps eligi nasciue potest,sed nō omnis qui nascitur vel destinatur ad principatū artem hāc habet gubernādi,non omnes quibus cōtigit arma babere,vel libros,ex bis redduntur strenui milites , aut periti. Nec omnis charta quæ ad scribendum parata est, statim literis impletur.Est materia destinata ad suscipiendā formā in principibus natis & electis,sed non semper est disposita:& proinde forma legitima principatus non potest in tali materia indisposita ad susceptionem continuari & imprimi.

[a] In de regno, & rursum in Gallo.

[b] Lib. de iurisiurandi religione.

5 Porrò

5 Portò dispositio huius materiæ seu animi principis, est, ni fallor, prima qualis adhibetur chartæ seu papyro ad suscipiendas literas, quæ & cum candore & sine macula paratur vacua ab alia scriptura: nam vbi primùm scripseris, non potes aliud commodè scribere, vel nisi erasis prioribus literis quæ tolli nequeunt omnino. remanentibus lituris non potest rectè fingi princeps aut formari, nisi priùs sibi persuadeat nondum se esse principem, & affectionibus cedat: alioquin si iam illis fuerit præoccupatus & instituendus sit, danda est opera vt illæ conuellantur antequam quippiam inseratur boni, non secùs quam aruum priùs à dumetis, inutilibus & noxiis herbis purgatur, quàm semen iniiciatur. Itaque primùm veritatem rei cuiusque cognoscere aut inquirere docendus erit, vt possit postea iudicare de singulis. Atque natura veri, honesti, falsi, & turpis, vtilis & inutilis cognita, desiderium, amor eius quod decet, honestum & conducibile est, instillari debet: turpitudinis odium, cum lege diuina: ad quam omnia negotia conferre debet, num conueniant vt sequantur: aut dissideant, vt reiiciat, exemplo trapezitarum, qui ne fallantur, aurum, argentum cuiuscunque tincturæ aut mixtionis oblatum, ad lapidem Lydium probant, & in eo deregunt imposturas si quæ sint, & cauent ne decipiantur.

Qui regum constituit inter homines authoritatem [a], dedit quoque normam & formam regendi & institutionem. *Dum constitues*, inquit per Moysem Deus, *quem Dominus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Cùmque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum equitatus numero sublenatus, præsertim cùm Dominus præceperit vobis, vt nequaquam per eandem viam reuertamini. Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius, neque argenti & auri immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi deuteronomium legis huius in volumine accipiens exemplar à sacerdotibus leuiticæ tribus. Et habebit secum, legétque illud omnibus diebus vitæ suæ vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius quæ in lege præcepta sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse & filij eius super Israel.*

a Deuter. c. 17. vers. 15. & sequentia.

6 Considerare debet princeps se referre imaginem Dei & vicariam eius operam, visibili ministerio agere non suam, sed causam Dei qui omnibus per se, & per ministeria creaturarum quæ singulis necessaria sunt, largitur, videat quam personam in hoc gerat, neque permittet Dei negotium in propriam laudem, vel ambitionem: tunc enim exuta persona vicarij, si suo nomine superbiat, induit personam cacodæmonis, & fit verum luciferi simulachrum, qui cum præclaris virtutibus, & pulchritudine, & potestate à Deo donatus fuisset, cúmq; illi referre deberet omnia, superbè sibi & potestatẽ & dominatum adscripsit: sed dum vsurpare voluit gloriam Dei, à proprio gradu miserè cũ factionis suæ participibus, collapsus est [b].

b Esaiæ c. 14.

Quò maior quis in potestate, & ea, ad Dei præscripta vtitur bene, eo magis Deo accedit: vt nihil maius in mundo hoc summo pontifice, qui Dei Vicarius est: & ideò quandiu suum munus exequitur, nõ satis laudatus & honoribus donatus, nec eo vtilius quippiam Christianis per orbem,

A vt nec imperatore tali in imperio, nec principe tali in suo regno, aut principatu. Quòd si tales potestates (vt sæpe fit, degenerent ab officiis sibi demandatis: quò maior est dignitas, eò maior, & detestabilior aut perniciosior potestas; vt casus periculosior a summis & præcipitibus rupibus, & solis defectus maiores generat in terra vmbras horrore plenas, magnam mortalium perniciem trahit, & principis etiam leuis error, magnas tamen in rebus gignit perturbationes. Vtque regula primùm recta sit oportet, & deinceps quæ applicentur corrigat, ita principem primùm vitiis carere necesse est, deinde aliis leges præscribere. Maxima regia virtus sibi imperare, & posse affectus, deliciarum irritamẽta, dignitatis inanes titulos, adulatores fraudes præcauere. nam & in hæc libertas regnandi videtur inclinare & impelli, & vt dixit Seneca [c],

c In Thyeste.

B *Vt nemo doceat fraudes, & sceleris viam*
Regnum docebit.

Beatus, inquit ecclesiasticus [d], *diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic & laudabimus eum? fecit mirabilia in vita sua. Qui probatus est in illo & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna: qui potuit transgredi & non est transgressus, & facere mala & non fecit: adeò stabilita sunt bona illius in Domino*, &c.

d cap. 31.

7 Dignitas principalis, non reddit eum qui eam adipiscitur, impeccabilem: imò ob libertatem viuendi vt velit persuasi, nisi caueat, reddit ad peccandum proniorem & faciliorem.

Docendus est itaque princeps separatim priùs se ipsum cognoscere; postea dignitatem quam gerit. Nam ipse non est dignitas: sed agit personam dignitatis. præceptum illud è cœlo natum est γνῶθι σεαυτόν, nosce teipsum [e].

C

e Ausonius in sapientibus.

Quærat ergo princeps quis ipse sit: inueniet se hominem similem aliis natura, & pares in ea sibi esse subditos. *Sum quidem*, inquit Salomon [f], *ego homo mortalis, similis omnibus & ex genere terreno illius qui prior factus est: & in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine ex semine hominis & delectatione somni conueniente: & ego natus accepi communem aerem, & in similiter factam decidi terram, & vocem similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nutritus sum curis magnis, nemo enim ex regibus habuit natiuitatis aliud initium, vnus ergo omnibus est introitus ad vitam & similis exitus. Propter hoc optaui & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ, & præposui illam regnis & sedibus &c.*

f c. 7. Sapien.

Reges & subditi iisdem constant, aluntúrve elementis, eundem spiritum ab eodem initio carpunt iisdem seminibus orti, eodem fruuntur cœlo, æquè viuunt, æquè moriuntur.

D

In summa omnes homines & ex hominibus principes & subditi, ex subditis fiunt sæpe principes, & ex principibus fieri possunt subditi.

Proinde si quando princeps coronã, diadema, purpuram, ornamentáque regia admirari, & in his sibi complacere cœperit: statim quoque reminisci debet, quod caput & corpus, cui hæc exterius accedunt, mortalia, humana, morbis, lapsibus, & ludibrio fortunæ obnoxia sunt: quòd illa extranea non propria, sed accidentalia sunt: & ne iniuriam sibi faciat, si se extraneo inferiorem profiteatur.

8 Cogitet quòd in hoc seculo tantùm actum agat, veluti histriones in scena, depositurus hanc dignitatem, sua tantùm secum ex hoc seculo bo-

na vel mala delaturus. Quod exemplo docuit Octauius Cæsar apud Suetonium Tranquillum [a], supremo enim die imminente petito speculo, capillum sibi comi, ac malas labentes sibi corrigi præcepit: & admissos amicos percunctatus est, ecquid his videretur nimum vitæ commode transegisse: adiecit & clausulam,

a in Oct. c. 19

ὅτι πρέπον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε.

Iuuenalis item [b] principatum gerentibus virtutis & gerendorum memoriam iniicit, cum mortis ratione.

b Satyra 8.

Expectata diu, inquit, *tandem prouincia cùm te*
Rectorem accipies, pone ira frena, modúmque,
Pone & auaritia, miserere inopum sociorum.
Ossa vides regum vacuis exhausta medullis.
Respice quid moneant leges, quid curia mandet,
Præmia quãta bonos maneat, quàm fulmine iusto
Et Capito, & Tutor ruerint, damnante senatu
Piratæ Cilicum, &c.

Et in ecclesiastico [c] *& rex hodie est, & cras morietur.*

c c. 10. vers. 12.

Atque quidam boni principes, ne mens illorum à recto, in tanta potestatis licentia deflecteret, & luxuriaret in hac mortali, vt videtur, fœlicitate, mortis memoriam sibi ingeri voluerunt: exemplo ritus ecclesiastici, quo initio quadragesimæ saltem semel in anno memoria mortis & vilitatis hominis cineris aspersione insinuatur, *Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris.* Iuxta etiam quod scribitur [d] *memorare nouissima tua & in æternum non peccabis.*

d Ecclesiastici vers. 40

Fertur de prudentissimo Carolo V. Imperatore in oratione funebri eius Sueuica, cum anno quinto ante mortis periodum inter maxima regni sui negotia sarcophagum sibi adstrui curasse, cum omni supellectili quæ eo mortuo ad sepeliẽdum necessaria esset, idque clanculum, ne, ad hominũ ostentationem aut simulatã religionem factum videretur, quem apparatum habuit apud se quinque annis vbicunque locorũ esset secretissime, etiam dum Mediolanum contra Gallos proficisceretur, cúmque diligentissimè singulis noctibus semper conseruauit ac reponi iussit. Arbitrabantur autem quidam homines etiam quibus rerum magnarum demandata erat cura, thesaurum aliquem illic detineri, ac conseruari, alij nonnihil librorum quibus historiæ veteres continerentur, alij aliud quippiam magni. Cæsar verò sibi conscius in quem vsum secum deferret subridendo, in rei cuiusdam sibi omnium charissimæ vsum, id secum deferri dicebat. Sic assiduò mortem ante oculos sibi reposuit, & sibi semper sepulchrum adesse voluit: vt perpetua mortis recordatio, eximeret a corde vanum huius mundi fastum: sanctas autem actiones agendas dum viueret admoneret.

9 Consideret etiam princeps, in quo sit gradu dignitatis, quantumve sit aliis prælatus à Deo, & ob quam causam, & finem.

Magnum inquam est, vt ait Cicero Philippica 8 personam in republica tueri principis, qui non animis solum debet, sed oculis seruire ciuium. Regnum & illud est, ita viuere vt non modò homini, sed neque cupiditati seruiat: contemnere omnes libidines, non auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere, populi vtilitati magis consulere quàm voluntati, nemini cedere in prauis, multis in his obsistere. Cupiditates sunt insatiabiles, hæ totam labefactant rem publicam, & deducunt ad vitia quæque & tyrannidem principem: praui mores corrumpunt eum principe subditos. Nec tantùm mali est peccare principes, quanquam est magnum per se ipsum malum: quantùm illud, quod permulti etiam imitatores principum existunt, & cum illis mutant mores, nec sibi tantùm obsunt quòd peccent, sed quia etiam alios corrumpunt, & plus exemplo quàm peccato nocent. At quàm turpe est, & quale dedecus, dum, ex quo pudoris prudentiæque, bonorúmque morum & bonarum legum peti debent exempla, in aliquo crimine comprehendi rectè Claudianus [e] Cæsarem alloquitur.

e de Honorij Consulatu.

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus vsquam
Secretum vitiis, nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit, latebrásque per omnes
Intrat, & obstrusos implorat fama recessus.

Et Ouid [f]. ad Liuiam,

f In epistola consolatoria.

Imposuit te alto fortuna, locúmque tenere
Iussit honoratum. Liuia perfer onus.
Ad te oculos auresque trahis, tua facta notamus.
Nec vox missa potest principis ore tegi, &c.

Non potest princeps quantumuis simulator & cautus sit efficere, quin res publica suis vitiis inficiatur, vel virtutibus exornetur: tales enim rectores & præpositos constituere solet, quales ab his desiderat sequi affectus: & ex præpositis & ordine politiæ oculati & prudentes iudicare solent de principe: nulli propemodum inuenti sunt tempore Antonini dicti Heliogabili, qui virili mente & virtute præessent, quia ipse fœdissimus & vanissimus erat, & ideò eò vecordiæ, inquit Herodianus in 5. prouectus est, vt omnes scenicos, artifices, ac theatricos, ad maximas imperij dignitates promoueret, tales & saltatores olim præfecit exercitibus iuuentuti, senatui, & prouinciis, taliúmque hominum aula erat refertissima, & comitatus eius ornatus. Vt contrà meminit libro sexto, eo sublato, Alexandrum Cæsarem secundum mores bonos, quibus erat imbutus, omnia emendasse. Iurisperitos, doctores, & prudentes ad consilij, aulæ, senatus, & prouinciarum administrationem euocasse.

Hoc commune est omnibus, vt similis similem sibi consociet, aut similes sibi fieri desideret, vel amicitia, vel beneficiis, vel vi: ideò in principibus, quorum quisque fauorem aucupatur, periculosum est reipublicæ, malos esse eos moribus, & proborum abhorrere consilium & consortium.

10 Gradum altiorem tenet princeps in sua gubernatione, inde grauior lapsus, & miserior, si præcipiti ruina labatur, vt reparari, aut restitui non possit.

In seruitutem cadere de regno graue est, vt ait Seneca [g].

g In Thebaide

Et, vt ait Horatius, *Celsæ grauiore casu decidunt turres,*
Feriúntque summos fulmina montes.

Consideret itaque, quod ex alto ruere & acerbum maximè: sed & valde difficile, res in vno statu consistere, imò impossibile secundum naturæ vices, & principatus, dum aliquando persiterint & peruenerint ad summum non declinare. Fragilitatis quidem humanæ in prosperis rebus est obliuio, vt Plutarchus ait [h]. Sed inter prospera principi debent ex professo quæ aliis se fœlicioribus acciderint, quæve communi sorte sibi quoque accidere possunt, proponi meditanda,

h In Scipione Africano

vt & dominandi libertatem temperet:& si quando sibi talia acciderint, quæ & accidere possunt, ad remedia, vel ad tolerantiã animum præmuniat.

Scio delicatis principibus idipsum durum esse audire; sed quàm durius esset perpeti, ipsi cogitare debent. Ægrè tulit Crœsus rex Lydorum ab initio Solonis de infœlicitate & rerum caducitate sententiam, dum præsentibus qoibus abundabat diuitiis, & quiete amplissimóque regno frueretur in pace. Visus sibi à Solone se contemni, dum non confidendum iis, sed vitæ finem inspiciẽdum admoneret, & vitam hominum variis fortunæ motibus assiduè agitari, quæ præsentibus efferre non sinit, nec fœlicitatem cuiusquam in vita periclitantis adiuuari. Verùm cum, collata acie cum Cyro, prælio superatus fuisset, & amissa vrbe captiuus, incendio destinatus pyram instructam alligatus conscendisset, spectantibus Persis ac Cyro, cognouit rei & sententiæ Solonis veritatem:& cùm exclamasset ter, ô Solon, Cyro admiranti, quæ sapienter Solon præmonuerat de falsa humanæ vita fœlicitate aperuit, eóque beneficio liberatus est [a].

a Vt scribit Plutarchus in vita Solonis & Herodot. in 1.

Hanc falsam fœlicitatem obnoxiam esse ludibrio fortunæ, iudicarunt & sapientes huius seculi, neque in ea hærendum & confidendum: & humanum esse, ditari, regnare, capi, subiici, & obire: semper meditandum inter ea quæ fœlicia videntur, quæ tamen incerta & volubilitati, & vicissitudinibus obnoxia sunt. Sic illachrymatus Antiochus rex, postquam multo tempore in stuporem ductus obmutuit, cùm adductus illi fuisset Achæus Andromachi filius, qui filiam Mithridatis in vxorem duxerat Laodicem, vniuersæ regionis Tauri dominus, vinctus & ad terram positus: considerans, quam ineuitabilia sunt & incerta quæ à fortuna geruntur, vt scribit Polybius [b].

b Lib 8. historiarum.

Prosperas & inopinatas res Dionysij minoris, consecuta est subita commotatio, quòd fortuna sua mobilitate, quem paulò antè extulerat, demergere est adorta, vt plenè scribit Paulus Æmilius in Dione,

Fortuna sæuo læta negotio
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores:
Nunc mihi, nunc alij benigna [c].

c Horat. lib. 3. Od 29.

Sesostris rex Ægyptiorum, illustris admodum & fœlix post multas sibi subditas nationes, currum aureum multis distinctum pellucidis lapillis ornatum fieri sibi procurauit, cúmque trahi faciebat quatuor regibus deuictis, iugo illis imposito: quorum vnus quando celebri festo currum illum traherent, cùm sæpe ad rotas retrorsum respiceret & rotæ volubilitatem intueretur, cúmque Sesostris, cuius rei gratia tam frequenter oculos in rotam coniiceret, percunctaretur, respondisse fertur, cum stupore admiror rotam, quam eam instabili modo ferri, atque alias aliter volui, & nunc quidem sublimia demittentem, & rursus demissa sublimantem conspicio. Quo intellecto Sesostris statuit, ne posthac illi currum traherent, iam intelligens quàm mutationi sit obnoxius status fœlicitatis, vt notat Nicephorus [d]. Quod & admonuit Iuuenalis [e].

d 18. historiæ ecclesiasticæ. 31.

e Satyra 7.

Si fortuna volet fies de rhetore consul,
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Rotæ currenti, variationem hanc quam dicunt fortunam, similem facit Ouid [f].

f Epistola consolatoria ad Liuiam.

Nempe, inquit, *per hos etiam fortuna iniuria mores*
A *Regnat, & incerta hic est quoque nixa rota.*

Et instabilitatem rerum, per figuram seu imaginem muliebrem, rotundo & mobili fundamento inhærentem, veluti certo symbolo significarunt antiqui:

Quid numerem, vt ait Manilius [g], *euersas vrbes, regúmque ruinas?*
Inque rogo Crœsum? Priamúmque in littore truncum,
Cui nec Troia rogus? Quid Xerxem, maius & ipso
Naufragium pelago? Quid captos agmine reges?

g 4. Astronomicon.

11 Rectè certè antiqui iudicarunt, quod omnibus apertum est, inconstantiam, id est variationem rerum & successum, sed in eo malè rati fortunam deam esse quandam, & casu omnia, cæcutientéque actione cuncta peruertentem & vertentem. Rectiùs dixissent ex permissione Dei B factum, vt aduersis & dulcibus intermixtis nossent homines quantum sit infirmitatis & fragilitatis in his mundi gloriolis, neque hîc esse veram fœlicitatem: & mortalia tantùm hîc fluxa incerta & contemnenda dari, veram autem esse gloriam firmámque fœlicitatem in alio seculo.

Caue, inquit D. Basilius magnus [h], *dicas, temerè factum est hoc, & sponte hoc contigit: nihil enim inordinatum, nihil non præfinitum, nihil accidit frustra, nihil temerè fertur, nec malum vllum euentum, nec malam dixeris horam: hæ namque ineruditorum, & disciplinam Christianorum ignorantium sunt voces: nonne duo passeres asse veneunt, & vnum ex eis non cadit absque patris voluntate. Quot capilli capitis! & vnus ex eis non est apud Deum obliuioni &c.* Risus dolore miscetur, & extrema gaudij luctus occupat [i]: neque in gloria temporali quis spem ponere debet: cedunt ramos & introitum parant Christo C veluti regi, populi Israël, & proxima hebdomada crucifigi postulant. Ideo in ingressu illo humilis fuit Dominus sedens super asinam, ad nostrum exemplum.

h In Psalm. 32.

i Prouerbiorũ 14. c.

Beneficiũ hoc maximum Dei sensit ad emẽdationẽ Nabuchodonosor, cùm eleuatũ fuisset cor eius, & diceret, Quis est alius Deus, dum eiectus regno per septem annos tanquam bos inter feras pastus herba est [k].

k Daniel c. 4.

Habemus exempla tyrannorum, qui pluribus cædibus & impietatibus commissis, peruenerunt ad principatum, sed statim ferè postea ab honore & à vitæ huius frutione deiecti sunt, vt moneantur alij illorum exemplo, ne ob tam breue imperium, támque exiguum tempus, similia audeant moliri: sic Deus temperat voluptates huius seculi cum amara quadam mixtione, vt animos retrahat à caducis atque momentaneis re- D bus, & ad diuina erigat. *Pronáque cùm spectent animantia cætera terram, Os homini sublime dedit, cœlúmque videre Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus* [l].

l Ouid 1. Met.

A tempore peccati primi nulla hîc voluptas solida ex omni parte: quare, vt ait D. Basilius [m], *Rosa quidem à principio cùm à Deo creata est, spinis carebat: postea verò pulchritudini floris adiuncta sunt spinæ, quo voluptatis oblectamento nos inde capienda propinquo afficiamur dolore, recordatione delicti, causa cuius factum est, vt tribulos tellus & spinas nobis adferret.* Atque rursus idem [n], *Rosa hic spinis est coniuncta, externa gratia molestiam obtegens, nos aperta voce contestans & dicens, quæ iucunda sunt vobis ô homines, tristibus permixta sunt. Nam verè in humanis bonis comparatum est vt nullum eorum sincerum sit, sed confestim læ-*

m Homilia 5 libri Exameron.

n Sermone de paradiso.

tutia

trie & hilaritati conglutinetur mœstitia, coniugio viduitas: puerorum educationi cura & solitudo: fœcunditati, abortus: vitæ splendori, ignominia: prosperis successibus dispendia: delitijs fastidium: sanitati, infirmitas: florida quidem est rosa, sed mihi tristitia infligit: nam quotiescunque florem hunc video, peccati mei admoneor, propter quod vt spinas & tribulos proferat, condemnata est.

12 Darius instructa acie & appositis castris eius & Alexandri, inter cætera quæ dixit hortatus suos ad pugnandum strenuè, & illud adiecit [a], *Præterea breues & mutabiles vices rerum sunt, & fortuna nunquam simpliciter indulget: forsitan ita dij fata ordinauerunt, vt Persarum imperium quod secundo cursu per 230. annos ad summum fastigium euexerant, magno motu concuterent magis quàm affligerent, admonerénque nos fragilitatis humanæ, cuius nimia in prosperis rebus obliuio est. Modò Græcis vltro bellum inferebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. Iactamur inuicem varietate fortunæ.* Præsagiebat Darius tunc culminis sui & fœlicitatis proximam cladem, quia in ianuis erat, & expertus est ludibrium ipsius fragilitatis. Et qui de pluribus regibus antea triumphârat, ipse victus, spoliatus imperio, fugiens à suis necatus est.

a apud Q. Curtium libro 4.

13 Heluius Pertinax, imperauit tantùm dies 85. coactúsque adeptus imperium, scelere Didij Iuliani multis vulnerib. obtruncatus, pila fortunæ dictus: nã libertino genitus, parte apud Liguros in agro calido Lolij Gentiani, ad imperium peruenit: & ex fœlicitate in maximam infœlicitatem statim raptus, vt & narrat Herod. & Aurelius Victor. Sed & Didius Iulianus, qui malis artibus imperium occupauerat ex sede, talione mortis Septimio Seuero, postquam regnasset septem mensibus, detrusus est, vt iidem narrãt authores.

14 Fuit & aliquando & Adonibezec rex Chananæorum, qui tanto fastu imperauit, vt victos septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus, haberet colligentes sub mensa sua reliquias ciborum: verùm ipse, quod in aliis egerat, quàm graue esset sensit, in se expertus: nam ei capto per Iudam successorem Iosue duce Israelitarum amputatæ quoque sunt summitates pedum & manuum [b].

b Iudicum 1.

15 Princeps erga alios, munus proprium habet curæ & solicitudinis eorum quibus præponitur. Et hoc maxime ostendit principem, quòd suorum curam gerat, eísque prouideat & prospiciat. Ideo Christus [c], *Pastor bonus*, non dicit honoratur aut colitur, *sed animã suã ponit pro ouibus suis*: hic est principatum seu pascendi scientiam, sua potiùs negligere, vt eorum quos regit curam agat &c. quæ scribit D. Chrysostomus in Psalmum 113. Tom. 1.

c diui Iohannis c. 10.

Tiberus Cæsar, apud Suetonium [d] alloquens senatum, *Et nunc & sæpe alias patres conscripti*, inquit, *bonum ac salutarem principem, quem vos tanta & tam libera potestate instruxistis, senatui seruire debere & vniuersis ciuibus, sæpe & plerumque etiam singulis, neque id dixisse me pœnitet, & bonos & æquos, & fauentes vos habui dominos, & adhuc habeo.*

d In eius vita c. 29.

16 Sic ex Græcis, nomen βασιλεὺς, vt habetur in etymologico, quidam à βάσις & λαὸς deduxerunt: vt qui sit, βάσις τοῦ λαοῦ, quòd in eo sit velut fundata populi salus, aliis tamen βασιλεὺς, quasi ἄσυλος, vt qui sit inuiolabilis: & Antigonus cùm cerneret filium suum se molestiorem & immodestiorem gerere erga subditos, *An non*, inquit, *nouisti fili mi, nostrum regnum, nobilem seruitutem esse* [e].

e Ælian lib. 2. de varia historia c. 20.

Cura verè non voluptas, imò pœna, regnare, vt indicat Seneca [f].

f in Thebaide.

Pœnas, inquit, *soluet graues,*
Regnauit: Iocasta. *Est hæc pœna.*

Cùm etiam Tiberio quis eius sacras dixisset occupationes, pro sacris, laboriosas dicere coegit, vt refert in eius vita Sueto Tranq [g].

g Cap. 27.

Quemadmodum autem multa sunt quibus indiget populus quæ commissa sunt principibus tractanda: Sic erga illa, solicitudo illorum diligenter occupari debet.

Regia, crede mihi res est, succurrere lapsis.
Conuenit & tanto, quantus es ipse, viro [h].

& Seneca [i]:

Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, seculo pacem suo.

h Ouid. 2. de Ponto.
i in Octauia.

Paucis his verbis magna, & Athlantis onere grauior solicitudo imposita censetur humeris principum, & quò magis latiúsque diffusus principatus, eò crescit maiórve efficitur. Atque solùm vel hoc ipsum, meminisci, se hominibus imperare maximum: cùm enim se populares nobilitatis naturalis seu generis diuinæque naturæ participes esse recordantur: & aliunde cum natura se pares, & eiusdem primi parentis vnde & principes, sobolem contemplantur, ægrè, nisi benè regantur vnius iniuriosam dominationem, quæ belluarum & irrationalium animalium potiùs est, tolerant. Difficilis vnius seruuli vel famuli contumeliosi & inobedientis gubernatio: multò magis populi, vbi tot pessimi homines, tot scelerati, est difficilis & ærumnosa bono principi directio.

17 Graue aliquando principibus, quod non sufficiat illis bene regere nisi etiam exemplum aliis bene viuendi præbeant: vita principis morum & subditorum est censura, eáque perpetua, ad hanc inquit Plinius in panegyrico Traia. dirigimur: ad hanc conuertimur: nec tam nobis imperio opus est, quàm exemplo. Et iuxta Claudiani sententiam [k].

k de 4. Honorij consulatu.

— componitur orbis.
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis:
Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

De nominibus principatus: eórque primùm qui præsunt & dominantur dicti sunt principes.

CAP. IIII.

PRincipatum, id dico cum Cicerone de natura deo. quod Græci ἡγεμονικὸν vocant: quod nihil in quoque genere, nec potest, nec debet esse præstantius.

Princeps, quasi primum caput, seu præstans & præcipuum alicuius rei dicitur: siue agatur de rebus animatis, vel inanimatis, siue de personis. Sic Sicilia princeps apud Ciceronem [l], id est, omnium prouinciarum prima. Ianuarius, princeps mensis apud Columellam [m], id est, primus ordine. Sic in aliis primus vel præcipuus ordine, authoritate, suffragio, dignitate: in albo, in sessione, in loco, princeps dici potest. Inde principale, primum & præcipuum: & principatus status & dignitas eius qui primus & præcipuus est: principes & ij qui in aliquo primas habent partes, vt in c. omnes principes terræ, 4. de maior. & obedien: & in 6. 1. vt præpona. nomen imperato. nouella 47. Æneas rex & reipublicæ princeps, & item Imperator dicitur. In monarchia tamen nominatio

l 3. Verrina.
m lib. 1. c. 2.

minatio priocipis, vt in regno libero, vel alio principatu, per excellentiam de ſolo principe intelligitur libero, ſed in aliis, per adiectionem ptincipatus nominis, id cuius eſt principarus, iudicatur, vt in Germania dicuntur principes imperij ſiue eccleſiaſticæ, ſiue ſeculares perſonæ, cum nomine feudi: vt comes Tullenſis princeps imperij, comes epiſcopus & princeps Virdunenſis &c. Princeps ciuitatis, rex: & princeps gregis, aries, apud Varronem [a]. Paulus [b] iuſtiùs putat eum teneri, qui princeps fuerit delicti, id eſt authorem, quàm eum quæri, ad quem res furto ſubtractæ à ſeruo prolatæ ſunt.

a lib 5. de lingua latina.
b l. in hoc iudicium. 10. de ſeruo corrup.

8 Nomen hoc principis vt primi generale eſt, nec ſimpliciter de quoquã quã de Deo, efferri poteſt, qui α & ω dicitur, apoca. c. f. verſ. 13. primus & nouiſſimus verè omniũ, antetẽpus, primus digni tate, maieſtate, authoritate, ſapientia, poteſtate & in omnibus præcipuos: de cæteris autem princeps cum aliqua adiectione ſemper dicitur, vt princeps ſenatus, olim Romæ in ſenaru dicebatur & eligebatur, qoi authoritatem & gloriam maximis in rempublicam meritis præſtantiſſimiſque rebus geſtis, fuiſſent conſequuti, vt eſt apod Plutarchum [c]. Ciuitatis principem, etiam explicat magiſtratum Modeſtinus [d]. In imperio, in regno, cùm abſolutè princeps dicitur, de imperatore aut de rege ſermo intelligitur, vt de imperatore in §. ſed & quod principi placuit, de iure natura. ap. Iuſtinia, leg. 1. & rubrica, de conſtitutionibus principum P. & princeps Romanus, in §. 1. procemij inſtitutionum iuris ciuilis c. ad apoſtolicæ, de ſenten. & P. iudica. in ſex. de rege verò, in c. vnico verſ. vnde in veteri, de ſacra vnctio c. veniens, de accuſatio. c. innotuit, de electio. c. maiores de baptiſm. quamuis aliquando diſtinguantur reges à principibus, vt principes maiores, vt in clemẽt. vnic. de baptiſm. ibi, *regum aut principum*: ita referuntur appellationes conſtitutionum principalium ad principes qui eas conſtituerint: éſtque ſemper relatio facienda ad id, cuius princeps qui & caput dicitur, ita ſubordinati erunt principes alij aliis maiores & minores. Sic princeps præfectus vniuerſo populo, & dux Iudæorũ Moſes: cap. ſub eo & alij principes & multitudinis per familias & tribus diſpoſiti c. 10. verſ. 4. ibi *ſi ſemel clangueris, venient ad te principes & capita multitudinis Iſrael &c.* Summos ſacerdos, & princeps populi dictus: *principem populi tui non maledices* Exod. 22.

c in Africano.
d in l. ſpadonem. 15. § ſi ciuitatis princeps, de excuſationib. tutor. li. 27. P. ti. 1.

Sic legimus, principes ex Iudæis multos credidiſſe in Chriſtum [e], & principes ignorantes, crucifixiſſe Chriſtum [f].

Dicitur & princeps aëris huius, Dæmon: qood ibi nitatur tyrannicè regnare [g]. Sed & ſub illo, principes tenebrarum harum Princeps & dæmoniorum Beelzebub dictus. Et alij principes ſeu præpoſiti aliis dæmonibus.

e diui Iohan. c. 12.
f 1. ad Corint. c. 2. Actorum c. 4.
g ad Epheſios c. 2. ad Coloſſen. 2 diui Iohannis c. 12.

Rex Niniuitarum dicitur etiam edictum conſtituiſſe cum principibus [h].

h Ionæ 3. verſ. 7.

Rex Nabuchodonoſor dicitor habuiſſe & conuocaſſe principes regionum, Daniel c. 3. Rex Aſſuerus, cunctis principibus ſois etiam dicitur cõuiuium præparaſſe [i]. Sicque diſtinctio videtur adhibita, vt poſt regem, principes illi digniores dicti ſunt, quemadmodum & c. fundamenta, 17. §. proinde officij, de electio. in ſex. quando gradus plures diuerſorum principatuum adferuntur, quidam in communi nomine recenſentur, alij in ſpeciali. *Nullus*, inquit Bonifacius, *Imperator, ſeu rex*

i Eſther c. 1. ver. 3.

A *Romanorum, aut alius Imperator vel rex, princeps, marchio, dux, comes, aut baro vel quicunque alterius notabilis praeminentiæ, potentiæ, ſeu poteſtatis, excellentia vel dignitatis exiſtat &c. In ſenatorem, capitaneum, patritium, aut rectorem eiuſdem vrbis*, ſcilicet Romanæ, *eligatur*, &c. ita ibi, princeps ordinis vel dignitatis eſt gradus, & ſpecies principatus: vt adoptio, poteſt eſſe genus & ſpecies [k], & præpoſiti omnes qui aliis præfecti, generaliter: & ſpecialiter etiam obtinuit, præpoſitos dici qui curam prioratus quandam ſuper alios gerunt. c. quamuis omnes, 9. de verbor. ſignifica. Sic & principatus in ſpecie, dignitas eius qui cæteros agentes in rebus antecellit l. 1. de principibus agitur in rebus lib. 12. C. ti. 22. Et apud Caſſiodo. li. 7. varia. c. 31. in formula principatus vrbis, vocat principem cardinalem, eius præfectum: & poſt eum ponit, eius vicarium.

k l. 1. & 2. de adoptio. P.

B 3 Principes regni, principes imperij, ita præcipui qui aliis præponuntur. Sicque in libr. 2. feudorum titul. 10. quis dicatur dux, marchio &c. qui à principe vel ab aliqua poteſtate, de plebe aliqua, vel de plebis parte, per feudum ſunt inueſtiti: ij, capitanci appellantur, qui propriè valuaſores maiores olim appellabantur,

Principes imperij ſunt, qui ducatus vel comitatus habent ab imperio, & in illis ſunt ſubditi, tanquam ratione boaorum & feudorum, ob quæ fidelitatem exhibent imperio, quanquam ratione propriæ dignitatis ſint liberæ dignitatis, vt ſi ſint epiſcopi vel reges: nam ratione tantùm bonorum & feudorum principes dicti, & in illis cenſentur de imperio, & appellationes eorum in illis deuoluuntur ad cameram imperialem. vt pluribus diſputat Gallus lib. 1. practicarum obſeruationum, obſeruatione 30. notant & interpretes ad ca. Ro-
C mana, §. debet, de appella. in ſexto. & ibi Philippus Francus numer. 2. & ad c. cæterum, de iudic. gloſſa ad c. ſolitæ ad verbum ſuſcipiunt de maior. & obed. Paul. Caſtrenſ. ad l. ſi quando numer. 2. C. de appella. & ibidem Barthol. numer. 3. & ad l. 1. §. ſi quis numer. 14. eo. titul. dicitur & Rex Hiſpaniæ ratione comitatus Burgundiæ ſtatus imperij tantùm comes. Ideo nec in comitiis imperialibus ſedet vt rex, ſed vt Burgundiæ comes inter principes ſuo ordine, iuxta receptam antiquitùs ſeſſionis conſuetudinem. Sicut rex Daniæ, qui tanquam rex imperiom non recognoſcit: attamen vt Dux Holſatiæ, Cæſari ſubeſt. Sic dux Cliuienſis, in Flandria: Brunſuuicenſis, in Hollandia. Ea lege teoentur, epiſcopi Viridunenſis, Metenſis, Tullenſis Leucorum, qui ſe principis imperij in comitatibus dicunt ratione feudorum poſſeſ-
D ſorum: quibus alij plures ſunt ſimiles. Habent hi principatus à ſuperioribus: ſuperiores à Deo poteſtatem accipiunt: Principatus omnis caput, Chriſtus [l], principes Dei miniſtri [m] & princeps pacis. Iſaiæ c. 9. verſ. 6.

l ad Coloſſ. c. 2.
m ad Roma. c. 13. & ad Titũ cap. 3.

Singulari quodã nomine: & veluti per excellentiam in Hiſpania principes appellantur regum primogeniti regnum mortuo patre adepturi, vt notat Iacobus Spiegel [n], *Et conſtat*, inquit, *etiam noſtra ætate Philippum Cæſaris Maximiliani filium vocaſſe Prunzen*.

n In dictionario iuris in verbo principes.

4 Angelus, princeps exercitus, dicitur Ioſuæ 9. Summus pontifex dicitur, princeps, in concilio Moguntinenſi 1. c. 51 Et in can. corpora ſanctorũ 37. de conſecratione d. 1. ibi, *corpora ſanctorum de loco ad locum nullus transferre præſumat ſine conſilio principis, vel epiſcoporum, ſanctaque ſynodi licentia.*

Et ibi

Et ibi glossa principem, Papam interpretatur: sacerdotij principatus dicitur Romæ in summo pontifice, qui caput ecclesiarum in c. fundamenta, 17. §. ne autem, de elect. in sex.

Et episcopi principes dicti in c. 2. de maiori. & obedien. vbi episcopis tribuitur dictum 1. regum, c. 13. & Deuter. 17. *Si quis non obedierit principi, morte moriatur*. Vocat & principes iudices ecclesiasticos, glossa ad ca. definiuit, 35. ad verbum principis, 17. q. 4.

Cæterum cum propriè princeps is dicatur qui primus est in aliqua re, notandum erit, hic de principatu agendum esse potestatis, & non ordinis & ita non conuerti principem esse, & habere potestatem primam, aut supremam, aut subordinatam. Omnis quippe habēs potestatem in alios, princeps eorum est quibus imperat. Sed non omnis qui princeps dicitur, vel primus, ideo in alios qui eum sequuntur, habet potestatem: non enim omnes personarum aut rerum ordinationes, sunt ratione subiectionis aut potestatis.

Quare principes dicti Dij & semidei.

CAPVT V.

ET quia non est potestas nisi à Domino, vt sæpe dictum est [a], siue permissiuè, siue per concessionem: ita & principes populi Dij aliquando dicti sunt, vt Psal. 46. vers. 10. *principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt*. & exod. 7. vers. 1. Dixit Dominus ad Moysem, *ecce constitui te Deum Pharaonis* & rursum c. 22. vers. 8. *Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos, & iurabit quod non extenderit manum suam ad rem proximi sui*. Et Fabius Pictor [b], *Principes quia in aurea ætate iusti erant, & religionibus dediti, iure habiti Dij, & dicti* & Dauid Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum, in medio autem deos diiudicat*: & postea, *ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini & sicut vnus de principibus cadetis*.

a Ad Ro. c. 13.

b Libro de aureo seculo.

Qui potestati principum resistit, ordinationi Dei resistit, vt ait Paulus [c]. Sed vt populus principem præcipuum habet, ita principes eadem ordinatione, Deum ipsum potiorem reuereri debent. Minor Deo cuiuscunque generis princeps, & ab illo pendere debet.

c Dicta c. 13. ad Roma.

Et vt ait ad imperatorem, Horatius [d],

Dîs te minorem quod geris imperas:
Hinc refer principium, huc refer exitum.

d lib. 3. Ode 6.

Facit quod tradit Diuus Chrysostomus [e], dum explicat illud, *Benedictus Deus, qui subdit populum meum sub me. Nam hic*, inquit, *superno quoque opus est auxilio, vt qui ditioni subiecti sunt acquiescant & ne seditionem agitent, nec insurgant. Nec solum in subiugandis inimicis, sed etiam in suis subijciendis, & in officio continendis superno auxilio opus est. Nam hoc quoque magnum est, suos bene regere: nec minus est, quam suos inimicos vincere. Multi quidem sæpenumero certè trophæa in bello erexerunt, in pace autem casi sunt: & quemadmodum a Deo procedunt victoriæ ab hostibus; ita etiam suorum obedientia.*

e In psalmum 143. tomo 1.

2 Communis regum appellatio apud Homerum, vt dicantur διογενεῖς, id est, *Ioue editi*, diuini, præstantissimi. Et Plinius in panegyrico Traiani, *principem dat Deus, qui erga omne hominum genus vice sua fungatur*. Menander principem dixit εἰκόνα ἔμψυχον θεοῦ, imaginem animatam Dei. Atque Plutarchus in Themistocle, ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τιμᾶν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν εἰκόνα θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος, id est vobis, sicili-

A cet Persis, ex legibus multis & honestis honestissima illa est, honorare regem, & venerari imaginem Dei omnia saluantis: adorabant namque Persæ regem suum. Et Tertullianus [f] *colimus, inquit, imperatorem sic, quomodo & nobis licet, & ipsi expedit, hominem a Deo secundum, & quicquid est a Deo consecutum, à solo Deo minorem.*

f libro ad Scapulam.

Meminit P. Cornel. Tacitus [g], cum contenderetur sub Tiberio, de mittēdo proconsule in Africam, deterrimo quoque licentiam sibi vsurpante impunè, probra & inuidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris: Caium Cestium Senatorem disseruisse, *principes quidem instar deorum esse: sed neque a dijs nisi iustas supplicum preces audiri: neque quenquam in Capitolium aliáve vrbis templa perfugere, vt eo subsidio ad flagitia vtatur.*

g lib. 3. annalium.

3 Ea ratione & pro insigni regum, sceptrum erat olim, quod erat Iouis insigne, quo in concio-

B nibus vtebatur, vt fingūt, diis conuocatis Ouid [h].

h 1. Metamor.

Celsior ipse loco, sceptróque innixus eburno ora indignātia soluit. Et apud eundem Ouid [i]. *Læua manus sceptrum latè regale tenebat*, atque fœdera faciētes sceptrum quasi imaginem Iouis tenebant. vtque ait Iustinus ex Trogo [k], *per ea adhuc tempora reges hastas pro diademate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. Nam ab origine rerum pro dijs immortalibus veteres hastas coluere ob cuius religionis memoriam adhuc deorum simulachris hasta adduntur*, & sceptrum dedisse principibus docet Homerus,

i 3. amor. eleg. 6.

k lib. 43.

Iliados 2. ... εἷς κοίρανος ἔστω
εἷς βασιλεὺς, ᾧ δῶκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ.

4 Notat glossa ad principium nouellarum ad verba, *in nomine domini*, imperatorem seu principem, Dei vice fungi, scilicet in temporalibus: & ideo facta per ipsum veluti à delegato Dei, per

C Deum facta, cuius est delegatus, censeri [l]. Atque Iustinianus [m], Deum tradit imperium constituisse de cœlo. Deus in terris dicitur princeps, vt Deus in cœlis: vnde & rescriptum eius cœleste oraculum, in l. nullam, 10. & ibi gloss. ad verbum *cœleste*, de sacrosan. eccles. vocati sanctissimi imperatores in l. Titia Seio, §. fin. de lega. 2. prouidentissimi & religiosissimi, l. vnum ex familia, §. f. eo. titu. nobilissimi & sanctissimi, in l. quætis, de naralibus restituen. P. optimi & maximi, l. in honoribus, de vacatione munerum, P. & domus illorum vocatur diuina. in l. ad instructiones, & ibi glos. de sacrosanct. eccles. C.

l l. 1. de officio eius cui man. est iurisd. P. l. quod ne ... acqui poss. P. m in § 1 nouel. 73 de instrum. fid. & caut.

5 Heroes, & viri qui consectati sunt immortalium naturam, dicti & à poetis antiquis semidei. Hesiodus,

Ζεὺς Κρονίδης ποίησε, δικαιότερον καὶ ἄρειον
ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται ἡμίθεοι. —

D Lucianus in mortuorum dialogis, sub Trophonij persona, ἥρως, inquit, ὃς οὔτε ἄνθρωπός ἐστι, μήτε θεὸς, ἀλλὰ καὶ συναμφότερόν ἐστι.

Statius in 2. reges semideos appellat.

Quare dicti principes, iudices.

CAPVT VI.

DIcti sunt & principes populi, aliquando *Iudices*, vt liquet ex libro iudicum vbi principes dicuntur iudices. versatur enim suprema potestas in componendis litibus, in puniendis criminibus, in reddendo cuique quod suum est. alioquin enim si quis non posset quæ statuerit propria authoritate & potestate firmare, perpetuæ essent lites, crimina remanerent impunita, nihil proprium [n]. Princeps omnium Deus, is absolute

n ca. quo iure defend. ... vallas, 8. dist.

a Genes. 18.
b actarum ca. 10.

absolutè omnes gentes & mortales iudicat [a], A Christus caput totius principatus, iudex viuorū [b] & mortuorū. Iudices vsq; ad Samuelē dicti, quòd penes eos esset authoritas dicēdi ius, & administrā-di rempublicam iuxta legem à Mose positā: diademate autem aut sceptro nō vtebantur, nec hæreditarij erant, sed partim authoritate prudentum hominum creabātur, partim à Deo excitabantur vocatione particulari, vt iudic. c. 2. nec eorum potestas erat regia seu arbitraria, sed politica.

c 1. Reg. c. 7. ver. 6. 16. & 17.
d 1. Reg. c. 8. versu 4. & 5.
e c. 13. ver. 10.

2 Iudicasse dicitur Samuel populū Israëlem cunctis diebus vitæ suæ, cùm præesset ei, circuiens per singulos annos, Bethel, Galgal, Masphat, in quibus locis iudicabat Israël, & postea reuertebatur in Ramatha, vbi erat domus eius, & ibi quotidie iudicabat [c]. Et postea cōgregati sunt maiores natu Israël, & venerunt ad Samuelē in Ramatha, dixeruntque ei, *Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis: constitue nobis regem vt iudicet nos, sicut & habent vniuersæ nationes* [d]. & eo nomine exprobrat populo per Oseam Deus [e], *vbi rex est tuus? maximè nunc saluet te in omnibus vrbibus tuis: & iudices tui, de quibus dixisti, da mihi reges & principes. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione tua.* Deus dedit iudices populo suo postquam eum eduxit a terra Ægypti, vsque ad Samuelem qui eum regerent: & exinde postulauerunt regem, & dedit illis Saul filium Cis [f].

f actorum ca. 13. vers. 20. & 21. Iudicum 3. vers. 6.
g lib. 1.

3 Refert Herodotus [g] Medos post excussum iugum regum Assyriorum, in libertatem assertos, constituisse dehinc sibi regem Deiocem Phraortis filium, vt ditio illorum bonis legibus administretur, & per iudicia illius iuuati, nusquam impunitate sceleratorum, violarentur.

h ad c. 22.
i Relatus in c. 21. regum officium 23. q. 5.
k Psal. 71. vers. cap. 3.

4 Diuus Hieronymus in Hieremiam [h], regum est officium proprium, facere, inquit, iudicium & iustitiam [i].

Sic rogabat Dauid [k], *Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis*, &c.

l 3. Reg. c. 3. v. 9.

Et Salomom cùm post sacrificium factum Deo in Gabaon, optionem habuisset à Deo petendi quod vellet; *Dabis*, inquit, *seruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum*, &c [l]. Sic Paralipomenon li. 2. c. 26. vers. 21. notatur singulariter, post eiectionem regis Oziæ ob lepram quæ illi superuenerat, vindicta diuina, quòd voluisset vsurpare munus sacerdotale, *Porro Ioatham filius eius rexit domum regis, & iudicauit populum terræ.*

m Lib. 33.

Cicero etiam officiorum libro 2. *Mihi quidem*, inquit, *non apud Medos solùm, vt ait Herodotus, sed apud maiores nostros, iustitiæ fruendæ causa, videntur olim bene morati reges constituti.* Iudicum ordo Carthagine optimatum dominabatur aliquando, in quorum potestate vita & res omnium erat: erant D autem perpetui iudices, vt refert T. Liuius [m].

n Ad L. neminem, de susceptoribus & archarijs, lib. 10. C.
o 1. politic. ca. 11.
p 3. reg. ca. 10. vers. 9.

Ita rex dicitur esse debitor iustitiæ & obligatus ad iustitiam faciendam, vt plenè docet Lucas de Pena [n], & reditus regni dati principi, ad hoc institui videntur, vt sint tanquam stipendia eius ad iustitiam soluendam, vt ait Diuus Thomas 2. 2. q. 63. Andreas ad constitutionem regni Neapolitani, de incisionibus: & ad caput 1. de pace tenen. & ad cap. 1. ad verbum vectigalia, quæ sint regaliæ. Matth. de afflictis decisio. 265. nu. 80 & 81. Testatur & Aristot. [o], in potestate Heroum fuisse, vt rex dux belli, & iudex controuersiarum, & dominus cæremoniarum erga deos esset.

Regina Saba salutando Salomonem [p], *Sit Dominus tuus benedictus, cui complacuisti & posuit te super thronum Israël, Eo quòd dilexerit Dominus in sempiternū, & constituit te regem, vt faceres iudiciū & iustitiā.* Et rursū Hier. c. 22. *Audi verbū Domini rex Iuda, qui sedes super soliū Dauid, tu & serui tui, & populus tuus qui ingredimini per portas istas, hæc dicit Dominus, facite iudiciū & iustitiā & liberate vi oppressū de manu calumniatoris.* Et Prouerbiorum c. 20. vers. 8. *Rex qui sedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.*

q In magno argumento præposito orationi Demosthenis contra Androtionem.

Magistratus vnus erat apud Athenienses, nominatus βασιλεὺς, seu rex, ὁ τὰ τῶν ὀρφανῶν, καὶ ἀσεβειῶν δικῶν. qui ea quæ ad pupillus & impietatem iudicabat, vt scribitur [q].

r Li. 5. dypnosophiston.

6 Solium principis, Latinis, Græcis θρόνος. Hebræis כסא cisse, sedes, vel sella tantum honorabilior, vbi cum maiestate ius dicebat Rex. vocant galli *Le lict de iustice*, quasi in quo quiescat, vel resideat iustitia. quæ per principem distribuitur, & redditur. Armis, ad defensionem vtitur: iustitia B & legibus, tempore pacis populum regere debet, vt præfatus est Iustinian. in elementis, seu institutionum iuris ciuilis procemio. est & θρόνος Athenæo [r], ἐλευθέριος καθέδρα σὺν ὑποποδίῳ. augustior sedes quàm καθέδρα, vel δίφρος.

s Lib. 12. c. 4.

7 Ab initio reges ipsimet iudicabant, vel iudices qui suo loco iudicarent aliis ipsi maioribus implicati negotiis dabant, atque iudices malè sub sua potestate iudicantes coercebant: vtrumque bonus princeps & rex facit: nam per se iudicat, & vt iudices suo loco constituti rectè iudicēt prouidet. Hócque inter eorum præcipuas delicias eis curæ esse debet. Refert eius rei exemplum Athenæus [s], ex Heraclide Cumæo rerum Persicarum scriptore, & quòd in thuris regione feraci, rex suis legibus viuit, neque vllius imperio paret, deliciis maximè abundās, nec cum multis versatur, sed iudices tamen constituere. Quòd si quis C minus diiudicasse putetur, fenestra quædā est in altissimo regiæ loco, quæ ferrea cathena ligatur, quam qui se iniuste iudicatum existimauerit, apprehendit, fenestrámque attrahit: quod vbi rex senserit eos ad se vocat, atque ipsos diiudicat. Et si videantur iudices minus iuste iudicasse, moriūtur: si iustè, is moritur qui fenestram mouerat.

t Athen. li. 12 cap. 3.
v Lib. 8.
x 1. Fastor.

Persarum reges, quamuis deliciis addicti, tamē ius in aureo solio & Throno purpura ornato dicebant [t]. Dixit ius per se Alexander Magnus, Midas, Iulius Cæsar & alij de quibus admonuimus li. 47. c. 20. nu. 15. Refert de regibus Indorum Quintus Curtius [v], etiam in tanta quam habebant magnificentia seu luxuria, regiam omnibus patuisse, & cùm rex capillum pectebat & ornabat, tum responsa legationibus, & iura popularib. reddidisse. Hoc ipsum attribuit priscis aurei seculi regibus, Ouid [x]. dum inducit Ianum sic loquentem,

Tunc ego regnabam patiens cùm terra Deorum
Esset, & humanis numina mixta locis.
Nondum iustitiam facinus mortale fugarat,
Vltima de superis, illa reliquit humum.
Próque metu populum, sine vi pudor ipse regebat,
Nullus erat iustis reddere iura labor.
Nil mihi cum bello, postes pacémque tuebar.
Et clauem ostendens, hæc (ait) arma gero.

y Libro 4.
z Lib. 1. politico. cap. 1.

Adstipulatur Berosus [y], dum de Nino agit, & tradit Ianum anno 43. regni Nini Vetuloniæ iura dixisse, docuisse, & regnasse.

Hoc est quod Aristot. refert [z], ex Homero, incrementa regnorū fuisse orta ex domibus primùm & familiis, quibus præerant seniores: dehinc constitutos pagos, ex propagatione domorū & familiarum, natisque natorum: omnem autem domum

gubernatam

gubernatã à seniore;& primùm sub regibus fuisse ciuitates, nunc autem & gentes, quia ex his qui suberant regno processerunt: inde & seniores seu reges imperabant illis & colonis deductis propter consanguinitatem,& illis iura dedisse,& hoc esse quod dicit Homerus,

Iura dant singuli natis, & vxoribus. Sparsim namque etiam sic antiquitùs habitabant. Et deos ob hoc ipsum cuncti putant, regem habere: quoniã & ipsi præter tunc partim antiquitùs sub regibus degebãt. Quemadmodum verò formas humanas diis attribuunt homines, sic etiã vrbis. hæc Arist.

a Lib. 1.

8 Refert Hector Bohetius[a], Galtherum, Scotorum regem in Hispania in Brigautia vrbe, quæ Compostellà hodie est, ius dixisse sedentem in marmore, cathedræ in modum effotmato: & ideò marmori tantam accessisse authoritatem, vt vbicumque terrarum reperiretur, omen constituendi regni Scotorum facere crederetur. Et proinde Simonem Brechum ab Hibernis ex Hispania euocatum in regem, marmor illud secum aduexisse: multóque post Fregusium ex Hibernia in Albionẽ traiicientem, secum vna euexisse,& in Argathelia constituisse, cui deinceps longa successione vsque ad Robertum I. Scotiæ reges insidentes, coronati solebant.

b Libro 5.

9 De Seuero quoque imperatore Herodianus[b], *Romæ deinde haud paucos, inquit, commoratus annos, ius dicebat frequenter, ciuilibus negotiis, & liberis erudiendis intentus, accusatos à prouincialibus iudices, probatis rebus grauiter puniuit*. Aelius Spartian. in eodem etiam firmat: Primis seculis monarchatus Britannici rex nihil suũ habebat, omnia erãt vniuersorum: ad æquitatem certis legibus stringebatur, ac ne auaritia diuerteret à vero, discebat paupertate institiam.

10 Octauius Augustus, ius dixit assiduè, & in noctem; nonnunquam si parum corpore valeret lectica pro tribunali collocata, vel etiam domi cubans,& nõ modò diligẽtia, sed & lenitate summa[c].

c Suet. in eo. c. 33.

11 Mithridates rex Ponti, oriundus à septem Persis, duarũ & viginti gentiũ quæ sub regno suo erãt, linguas loqui didicit, vt omnibus iura dicere, omnes audire & colloqui suo, sine interprete posset[d].

d Plinius li. 7. c. 24. & lib 25. c. 2. Solinus c. 7. Plutarchus in Lucullo, Gellius lib. 17 c. 17. Valer. Max li. 8. c. 7.

12 Hoc modo populum sibi conciliauit Absalon viuente patre ambiens regnum Dauidis patris: mane enim consurgens iuxta introitum regiæ portæ, stare solebat, & omnem virum qui habuit negotium, vt veniret ad regis iudicium, vocabat ad se, clementérque audiebat[e].

e 2. reg. 15.

Admonuit Agapetus Iustinianum in epistola ad eum scripta, vt facilis aditu esset indigentibus, ob vim supremæ illius potestatis; aperiret iis aures qui à paupertate obsidentur, vt inueniret Dei aditum adapertum.

13 Sed & cum ratione Demetrium regem, difficilem & morosum ad audiendas querelas subditorum paucis sui officij admonitum ab anu, refert Plutarchus in eius vita, à qua postea emendatum se ostendit. Cùm enim illum rogasset vt se audiret, respondente eo sibi otium non esse; tum alta voce ad illum anus conuersa, nec etiã regas, inquit. quæ verba reuolota animo effecerunt, vt posthabitis omnibus dehinc rebus aliis, multos dies audiendo respondendóque, consumeret.

Idipsum refert de Adriano Dio Cassius, cùm .n. illũ mulier rogasset, vt se audiret, & ille respõdisset, mihi otium nõ est: illa deinde clamãs ait, no li ergo imperare; idipsũ alia mulier Philippo regi

A Macedonũ obiecit. Monebant.n. verè dignitatem imperandi & regiam deponere debere, eaque indignos qui nollent munus præcipuum, ob quod instituti sunt, exequi. vulgaris quippe regula est non dari beneficium nisi propter officium[f].

Nec audiendum eum qui lucrum quidem amplectitur, sed onus subire recusat[g].

f c. fin. de rescri. in sex. cum similibus.

g L. vnica. §. pro secundo de caduc. toll lendis C. li 6 tit. 50. c. qui sentit de reg. iur. in sexto l. secundum naturam, eo tit. cum similib.

h c. 1. vers. 23.

Arguit etiam Deus per prophetam huiusmodi principes in iudicando segnes, & minatur illis pœnas acerrimas per prophetam Isaiam[h], *Principes tui infideles socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones pupillo non iudicant: & causa vidua non ingreditur ad illos. Propter hoc, ait Dominus Deus exercituum Deus fortis Israel, Heu ego consolabor super hostibus meis, & conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum scoriam tuam, & auferam omne stannum tuum, & restituam iudices tuos vt fuerunt*
B *prius, & consiliarios tuos sicut antiquitùs. Post hæc vocaberis ciuitas iusti, vrbs fidelis*, &c.

14 Plato dialogos, seu libros illos decem qui de republica tractant, inscripsit de Iusto, vt ostenderet in summa, quemadmodum declarat maximè libro 2. totam disputationem magis consistere in iustitia: rem omnem actionémque & publicam & priuatam, non ad copiam, non ad potentiam, non ad victoriam, sed ad ipsam iustitiam penitus referẽdã: quæ quidẽ, omni sublata perturbatione, & sublatis cõtentionũ impedimẽtis, reddit populũ expeditissimũ ad verũ inuestigandũ, Dεúmq; colẽdũ. Dixerũt autẽ Simonides, Pittacus, Bias, iustitiã esse vera fateri ac debitum vnicuique reddere.

Dignus est qui memoria sæpe inter principes recolatur, Philippus Herodis Antipæ frater, qui præfuit 30. annis Tragonitidi, Gaulonitidi, ac Bata-
C neæ, qui semper in sua ditione degebat: & quoties domo progrederetur, iter faciebat cum paucis selectis comitibus subsequente sella, in qua solebat iura reddere: & si quis ex occursu opem eius imploraret, sine dilatione mox ibi sella posita residens, causam cognoscebat, aut sontem damnaturus, aut absoluturus innoxium, vt refert Iosephus[i].

i lib. 18. ca. 8.

De nomine Ducis. CAPVT VII.

DICTI sunt & aliquando principes, duces, & illi maximè electi tales qui præcederent populum eligentem, in bello, sicque dux belli tempore potius, vt Rex tempore maximè pacis, & belli quoq; pleniora potestate donatus: vt 1. Reg. cap. 8. *Et erimus*, inquit populus, *nos sicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugn. bit bella nostra pro nobis*. Quamuis & generaliter dicatur dux quicumque aliis præit, quẽ in
D aliquo alij sequuntur. ita Deuterono. c. 1. vers. 30. *Dominus Deus qui ductor est vester. pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto cunctis videntibus*. ἡγεμὼν *& ductor propriè exercitus*, στρατηγὸς.

Plus esse in rege quã duce, docuit Publius Romanus. postquam enim, vt ait Polybius[k], is deuicit Hasdrubalem in Iberia. cúmque Iberi se fidei Romanorum commendantes illum regem salutarent, motus eo factu, vt animaduersionem adhiberet, collectis Iberis admonuit, regium quidem velle se haberi & dici ab omnibus, & cum veritate: regem verò nec esse nec dici à quoquam. quibus dictis madauit vt Dux appellaretur.

k lib. 10.

Modestior & appellatio ducis, & inferior quã imperantis. nã & sub aliis duces imperabãt vt sub principe, magno veluti duce, & nomine eius: vel sub populo, cui iussu dux alios ducebat & regebat. Sic plures duces referũtur ex generatione Esau dicti

Edon,

Edon, habitantes in terra imperij ſui. & antequã A eligeretur Saul, qui præerant populo Dei, vel duces iudices dicti erant non reges: quia tunc erat illis ſolus Deus rex: alij verò duces eius, quod colligetur ex iam citato c.8. libri 1. reg. verſ 7. *Dixit Dominus ad Samuelem, audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* Túncque cœperunt habere regem hominem; qui ante habebant regem deum, & homines duces Dei iuſſu gubernantes, vt Moyſem, Ioſue, & alios. ſic & diſtinguit ducem à rege Iuſtinian. ex Trogo lib. 2. In fine, dum ait, *Poſthac Spartani, ne vires otio corrumperent, & vt bis illatum à Perſis Græciæ bellum vlciſcerentur, vltro fines eorum depopulantur. Ducem ſuo ſociorúmque exercitui deligunt, Pauſaniam qui pro ducatu regnum Græciæ affectans, proditionis præmium cum Xerxe nuptias filiæ eius paciſcitur, redditis captiuis, vt fides regis aliquo beneficio con-* B *ſtringeretur.* Dux quoque, ſecudum qualitatem rerum quibus præit: & ſecundum poteſtatis datæ diffinitionem dicetur. Ita rex dux totius populi, cui præeſt: & præfecti ab eo vel à populo, duces maiores & minores pro diſtinctis muneribus, vt indicat D. Petrus epiſto. 1. cap. 2. verſ. 13. & ſeq. *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum: ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue Ducibus tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum, laudem verò malorum.*

Refert Thucydides in 1. Græcos olim, & barbarorum quoſcunque qui in continente maritimi erant; quíque inſulas incolebant, vbi cœperũt crebriùs alij ad alios nauibus tranſire, ad latrocinium conuerſos, ducibus viris mediocris potentiæ vſos; tùm ſui quæſtus, tùm pauperum victus gratia: & id tunc nullo ob id pudore, ſed gloriæ tribuentes. C

a Lib. 14. Meminit Iuſtinus [a] Soſthenem delectum regẽ à Macedonibus ob virtutem, quòd firmaſſet animos Macedonum trepidantes contra victoriam Gallorum, cùm rex ab exercitu appellatus eſſet, ipſum non in regis ſed in ducis nomen milites iurare coëgiſſe.

3 Erant & duces populi, quando in colonias nouas mittebãtur, electi ex ciuitate metropolitana eius prouinciæ, vnde coloni in aliã mittebãtur, vt ſcribit Thucydides in 1. dũ de Epidauni vrbe agit.

Conſtituebantur Romæ ductores ex lege vel ſenatuſconſulto coloniarũ, & eorum qui nomina ad nouas colonias dabant, & ſub vexillo ducebãtur in locũ delectum. & App. lib. 2. de colonis loquens, ait, multitudinem quondam in fanis & lucis, ſub vno vexillo & vno duce collocatã. Et Plutarch. oſtendit, cũ C. Graccho triũuiro coloniã ad Carthaginẽ deducendã profectò, portentum fa- D ctũ ait, quòd vexillũ laceratũ ſit. Et Cicero innuit in Antoniũ, *Caſilinum*, inquit, *coloniam deduxiſti vt vexillum tolleres.* Et in Rullum, *Tum illud vexillum Campanæ coloniæ vehementer huic imperio timendum.*

4 Rabini, vt ait Munſterus ad c. 32. Geneſeos, aiunt non eſſe diſcrimẽ inter אלוף & melech. מלך Inter ducẽ & regẽ, niſi quòd rex eſt, qui eſt מוכתר coronatus. dux verò אלוף non eſt redimitus corona.

5 Poſterioribus temporibus duces alterius naturæ cœperunt fieri, atq; initio regni francorũ, duces & comites præficiebantur à regibus, regionibus & ciuitatibus: ad tẽpus, & ex arbitrio quoque regis, à poteſtate dimittebantur. Deinde conſuetudo inualuit, vt imperio potirentur quandiu viuerent, niſi ſceleris alicuius rei facti & conui-

cti eſſent. quòd & in magiſtro militiæ, qui poſtea more Romano comes ſtabuli dicebatur, locum habuit, vt narrat Paul. Æmilius lib. 1. narrat & Sabellicus [b] Longinũ Narſeti a Sophia Auguſta ſucceſſorem in exarchatu Rauennenſi datum, poſt ſuum in Italiam acceſſum attuliſſe in Italiam nouum regiminis nomen Græciæ ſuperbiæ plenum, vt exarchus diceretur: cùm anteriores dicerentur vicarij imperij: idémque primum veterem adminiſtrationis formam tota Italia ſuſtuliſſe, vt nõ cuique regioni prouinciæque ſuus eſſet magiſtratus, ſed ſingulis vrbibus ſinguli qui poteſtate præirẽt, & ius ciuibus ſimul dicerent, ducéſque appellarentur. Magiſtratum verò, quem vnum Romę cõſtituit, præſidem appellaſſe, quem tamen poſtea ſecuti duces dici maluerunt. quò contigit vt multis poſt annis, Romanus ducatus ſit dictus. fortaſſis & aureus nummus, qui Romæ cudebatur, & inde nomen adeptus.

b Lib. 5. ennea

6 Scribit & Polydor. Virg [c]. Anglis etiam morem eſſe, vt ducatus & comitatus tituli, arbitratu principis dentur, etiam ſine poſſeſſione locorum è quibus tituli petantur. Et ſoleat rex his qui in eo comitatu nihil habeant, ex ſuis vectigalibus dare quotannis pecuniæ ſummam, poſſeſſionis loco.

c lib. 19. & 23. hiſtor. Anglic.

De nomine regis. CAPVT VIII.

REges dicti principes etiam ſunt, cuiuſcũque ſint ordinis vel ſpiritualis, vel temporalis ſeu ſecularis, à regendo, eoque generali nomine omnes in vniuerſum qui alios bene regunt vel qui ordinati ſunt ad bene regendum ſubditos appellati. quãquam ex ſpeciali conſuetudine principatuum, reges à ducibus, iudicibus, & Imperatoribus ſeparati fuerint ſacerdotes: coronam accipiũt in capite, quia ipſi ſunt reges, id eſt, ſe & alios in virtutibus regentes [d]. atque plures ſpecies regum, vt plures ſpecies eorum qui ex diſciplina habent poteſtatem regendi. ſicut cuique regenti apta eſt & accommodata appellatio, non ſolùm epiſcopo regenti plebem ſuam, ſed etiam pauperi regenti domum ſuam, diuiti regenti familiam ſuam, marito regenti vxorem ſuam, patri regenti prolem ſuam, iudici regenti prouinciam ſuam, regi regenti gentem ſuam [e].

d ſunt genera. 12 41.

e In ca. 35. duo iſta nomina. 23. 44.

2 Cæterùm in hoc nomine regis, principatus generalis ſignificatio, reſtringitur ad quandam ſpeciẽ boni principatus: cùm tamen omnis principatus bonus non ſit, nec regnũ nec omnis princeps bonus ſit: rex autem bonus ſit princeps. regere namque eſt quod rectum eſt tenere, & rectũ dicitur, quod neutram in partem flectitur. Ideo per tranſlationem quod bonum eſt rectum dicitur. & qui ex legum præſcripto & bene adminiſtrat rempublicam, ille Rex, qui ex arbitrio, libidine, cupiditate, auaritia, crudelitate, qui vſurpat ſibi dignitatem regendi præter id quod fas eſt, nõ eſt verè rex, ſed potiùs malus princeps, pro quo vſurpatur hodie dictio *Tyrannus*. Cicero etiam [f], *Rectius*, inquit, *appellabatur rex, quàm Tarquinius, qui nec ſe nec ſuos regere potuit.* Facit quod tradit Horat [g].

f 3. de finibus.

g Epiſtolar. ad Mæcenatem.

——At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si rectè facies: hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi: nulla palleſcere culpa.
Roſcia dic ſodes, melior lex, an puerorum?
Nænia quæ regnum rectè facientibus offert,
Et Maribus, Curiis, & decantata Camillis?

Item Auſonius in monoſyllabis,

Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit rex.

3 Fue

3 Fuerunt primùm rectores populi & principes Reges dicti, nouissimum imperatorum nomē, vt ait Salustius in principio historiæ. & primùm Romanus Æneas rex, postea in secūdis principiis Romulus, & deinceps in tertiis Imperator Cæsar & Augustus[a].

[a] c. 1. nouella 47. vt præponatur nomen imperatoris.

Senatus Romanus absurdum ducebat, ignorare regem, quæ commoda regno sun sint, quæ ipsū optimè oportere scire existimabat, vt refert Liu[b]. cū de Eumene rege in senatū introducendo, agit.

[b] lib. 37.

Et[c] tradit Euandrum profugū ex Peloponeso, authoritate magis quàm imperio rexisse loca in quibus regnum constituit Romulus: venerabilem virum miraculo literarū rei nouæ inter rudes artium homines, venerabiliorem diuinitate credita.

[c] in 1.

4 Quod ad magistratus pertinet, inquit Pōponius[d], constat initio ciuitatis huius scilicet Romanæ, omnem potestatem habuisse. *Et quidē initio ciuitatis nostræ populus sine lege certa, sine iure certo primū agere instituit, omniaq; manu à regib. gubernabātur*[e].

[d] In l. 2. §. quod ad magistratus, de origin. iur. 20.

[e] & in §. 1. eius l. 2.

Hoc initium Regni habuit Roma, & adiacentes populi commune cū aliis nationibus. Ab initio enim & principio rerum & gentium nationúmque, imperium penes reges erat, vt ait Trogus Pompeius, & post illum Iustinus in primo, addit tamen qualitates eorum à quibus postea degeneratum est. *Quos*, inquit, *reges videlicet, ad fastigium huius maiestatis, non ambitio popularis sed spectata inter bonos moderatio prouehebat: populus nullis legibus tenebatur, arbitria principum pro legibus erat, fines imperij tueri magis quā proferre mos erat. Intra suā cuiq; patriā regna finiebātur &c.* In quibus obseruandum reges à regimine dictos, diciq; reges tātū intra prouincias & loca in quibus regebāt. vnde factū antiquitùs fuisse multos regulos, eósq; pacificos, & nō ad acquirendū proxima suis prouinciis intētos, vel ad proximos quibus erant proprij reges impugnandos; Sed ad sibi cōmissos instituēdos & defendendos vacasse sine ambitione & inuidia, aut cupiditate regnandi. Et proinde obseruatū ante Ninum, qui primus monarchiā affectasse notatur, fuisse antiquiores reges, verùm illum primum finitimis bellum intulisse ambitione imperandi, & ita contra ius regum primùm impiè regnasse, & rudes adhuc ad resistendum populos domuisse vel oppressisse. Nam, vt ait Iustinus, in 1. fuere ante Ninū reges antiquiores, Vexores rex Ægypti, & Scythiæ, rex Tanais, quorum alter in Pontū, alter vsq; ad Ægyptum excessit. Sed longinqua nō finitima bella gerebant: nec imperium sibi (quod notandū) sed populis suis gloriam, quærebant: contentique victoria, imperio abstinebāt. Ninus magnitudinē continua possessione firmauit, &c. Consentit Berosus[f], Diodor. Siculus[g], & Fabius Pictor[h], cuius verba, *Ea ætate nulla erat monarchia: quia mortalibus pectoribus nondum hæserat vlla regnādi cupiditas. Principes*, scilicet in aureo seculo, *Quia iusti erant, & religionibus dediti, iure habiti dij & dicti. Nō enim arbitria illorū ab æquo, vel populus à iure innato discedebat, nullo tunc vindice aut metu, sed sua sponte retinebāt fidē & rectū, pudor ipse regebat populos, & ius principes.* Et Ouidius[i], eiusdem ætatis similia recenset quæ fuit post diluuium vsque ad Ninum.

A

B

C

D

[f] Lib. 4. in Nino, 1. rege Babyloniæ.

[g] In 4.

[h] Libro de aureo seculo.

[i] Metamor. 1.

Siue recens tellus seductáque nuper ab alto
Æthere cognati, retinebat semina celi,
Quam satus Iapeto commixta in fluminis vndis
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum.
Aurea prima sata est ætas, quæ vindice nullo,
Sponte sua sine lege fidem rectúmque colebant,
Pœna metúsque aberant, nec verba minantia fixo
Ære ligabantur, nec supplex turba timebat
Iudicis ora sui, sed erant sine iudice tuti:
Nondum cæsa suis peregrinum vt viseret orbem
Montibus in liquidas pinus descenderat vndas,
Nulláque mortales præter sua littera norant:
Nondum præcipites cingebant oppida fossæ,
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis erat: sine militis vsu
Mollia securæ peragebant otia gentes, &c.

5 Iustus ita & legitimus tunc princeps habitus est, qui ex consensu regnabat populorū: & qui dominatur illis inuitis, vel dominatum cum violentia suscipit. præter leges aut consensum populi, habetur tyrannus, vt ait Aristoteles, in politicis, meritóque magna regna quæ ita per violentiam occupantur, & adduntur ditionibus, oppressis alterius ditionis subditis inuitis, magna latrocinia dicuntur: quemadmodū quidam cōprehensus scitè respondit Alexādro Magno interroganti, qua causa mare haberet infestum. Quid tibi, inquit, vt orbem terrarū habeas infestū. Sed quia ego exiguo nauigio id facio, latro vocor: tu, quia magna classe, imperator, vt scribit Diuus Augustinus libro de ciuitate Dei capite quarto.

Et verè antiquitus, qui arma ferebant, & ciuitates expugnabant, & sibi subiiciebant, non se principes, sed quales erant, latrones dicebant: & tale nomen honori sibi tribuebant. Atque Minos antiquissimus, classem comparauit maximámque potestatem maris, quod nunc Græcum dicitur, tenuit, & insularum Cycladum dominus, primus in earum plerisq; colonias posuit, Caribus eiectis, filiósque suos constituit principes. Insuper quoad potuit lartones, è mari, vt credibile est, sustulit, vt sibi potiùs reditus obuenirent. Sic latrones debiliores subacti à fortiori, & tandem regnū Minoidis ex latrociniis propriis & alienis incrementum & originem habuit, nec propriè regnum dictum, vt scribit de omnibus Thucydides libro primo historiæ, vbi & ait non reges hos sed latrones dictos: cui accedit Iustinus, dū ait[k], *Phocenses, ex ignauia ac macie terræ coacti, studiosius mare quàm terram exercuerunt, piscando, mercando: plerumque etiam latrocinia maris, quod illis temporibus gloria habebatur, vitam tolerabant.*

[k] lib. 43.

At Agathocles Syracusiorum tyrannus, Carthaginē obsidens, cùm se illis nec copiis, nec loci opportunitate, neque rebus gestis inferiorem duceret, seipsum regem pronuociauit, neque diadema sibi vsurpare voluit[l].

[l] Diodor. Sicul. li. 20.

Et post mortem Alexandri magni, Antigonus, Seleucus, & alij qui Satrapias habebāt eas in regna conuerterunt, sibi vsurpantes nomen regium[m].

[m] Appian. Alex. lib. de bellis Syriacis.

Fuerunt nominis Regis appellationes à Senatu Romanorum petitæ, & non nisi pro magnis erga populum Romanum meritis, concesse, idque pro magno honore. Ita Perseus, vbi regno Macedonię potitus est, misit Romam legatos ad amicitiam paternam renouandam, petendúmve, vt Rex à Senatu appellaretur vt scribit Liu[n]. sic sæpe Cicero, Deiotarum à Senatu regem appellatum, dicit[o].

[n] li. 44.

[o] Cicero pro Deiotaro & de haruspicū responsis lib. 5. ad Atticum epi. 17.

Abstinuit autem Senatus, dare hunc honoris titulum hostibus & victis: nisi priùs pacem constituissent, & si videretur postea, digni haberentur hoc honore. Etenim sic Romani conseruarunt suam apud omnes dignitatem, vt nollent se maiorem agnoscere, nec socium, nisi amicum declarare. sicque reges suos lubenter nominabant & amicos, non alios

aut sibi subditos, aut deuictos. Quod Paulus Æmilius mouit Perseum à se deuictũ. Cùm enim Perseus victus, scripsisset: *Rex Perseus Paulo consuli, S.* & inscriptionem illam Paulus legisset, sine literis & respõso, eius legationem remisit. vnde sensit Perseus, nominis regis sibi victo obliuiscendum [a]. Syphacis quoque filio, petenti vt Rex sociusque & amicus à senatu appellaretur, respondit senatus, & patrem eius Syphacen, sine causa, ex socio & amico, hostem repente populi Romani factum; & cum ipsum rudimentum adolescentiæ, bello lacessente Romanos posuisse.

a vt narrat Liuius lib. 45.

Itaque pacem priùs illi petendam à populo Romano esse, quàm vt rex sociúsque & amicus appellaretur. Nominis eius honorem pro magnis erga se regum meritis dare populum Romanum consueuisse [b]. Habebat hic honor concessus vt sellam more regum iuxta consularem ponerent, B quibus nomen regis concessum, aliis negaretur. Sicuti Salustius in Iugurthino bello, Numidæ cuidam nepoti Masanissæ quem Micipsa testamento suo secundum heredem scripserat petenti regum more vt sellam iuxta poneret, Metellum negasse ait, quòd is honor eorũ modo foret, quos populus Romanus reges appellauisset.

b Liuio teste lib. 31.

6 Fuerunt quidam dicti reguli, per diminutionem à rege. sic enim innuit Fabius Pictor libro de aureo seculo. *Denique*, inquit, *Romulus potitus rex Albanorum & vsus maxima familiaritate regum Ethruriæ, & rex primus ex regulis Italiæ creatus in Latio, Romam oppidulum in regiam Tetrapolim vertit, inque Palatino colle fundauit &c.* Sub regibus erant reguli, vt nunc sub regibus duces: vnde omnis dux est regulus, non tamen rex. Ita Solinus tradit, Taraconem fuisse regem Ethruriæ, & in vincula coniecisse Cacum legatum Campani reguli, qui C ducatum non verna Thuscorum inierat. potest dici talis ille, qui accessit ad Dominum nostrum IESVM CHRISTVM: Diui Iohannis cap. 4. ver. 46. ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει, &c. quod vertit vulgaris lectio, *Erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum*: quamuis & βασιλικὸς explicari possit, pro regio, qui ex regis comitatu sit nominis diminutio potentiæ diminutionem, seu exiguam ditionem dominationi subiectam, indicat apud Salustium in Iugurthino bello.

7 Erat in Ethruria Larthes, qui erat non solùm Tuscorum, sed etiam Aboriginum & totius Italiæ rex. Larthem porro vocabant summum regũ, vt scribit M. Cato in fragmẽtis de Originibus.

8 Erant in Dynastia seu potentatu Ethruriæ duodecim Lucumones: in Vetulonia residentes duodecim reges: quibus vnus præerat, vt author est Seruius in 8. Æneid. quorum vnus supremus D. Larth, vocabulo Etrusco; is regum maximus dicebatur: non solùm quia cæteris præerat: verùm etiam, quia anniuersariè cæteris duodecim reuocatis, ipse per vitam totam perseuerabat. Eius generis Dynastia plurium regum cœpit esse in Ægypto Larthum, post Menophim regem: vt scribitur in Manethonis Supplemento.

Erant & stante Carthagine & Asdrubale, in Numidia multi reguli seiuncti ditionibus, inter quos Syphax honore præeminebat, vt scribit Appianus Alexandrinus libro de bellis Punicis.

De Imperatoris nomine. CAPVT IX.

DICITVR etiam princeps Imperator, ab imperando seu iubendo, de cuius nomine, ortu, & promotione in titulum monarchiæ, documus [c]. obtinebat olim nomen imperatoris tantũ in castris apud Romanos: & dux militum præci- A puus, imperator tantùm militum: & in exercitu imperator, qui imperabat militibus: generaliter imperator, qui imperium aliquod seu potestatem à publico iubẽdi & statuẽdi habebat, cũ penes populũ erat potestas. quia is dũ democratia regebatur respublica, habebat solus cogendi per imperium authoritatem: & postea illi, quibus suum ius communicauit, & deinde omnino concessit. Ideo vt apud M. Varronem [d]. imperator dicebatur res gerere: quia in eo neque facit neque agit, sed gerit, translatum ab his qui onera gerunt, quòd sustinet. & rursum [e], *Imperator ab imperio populi, qui eos qui id attentassent opprimeret hostes.* Et sic imperatores dicebantur, qui senatus & populi Romani iussu, vel ductabant exercitus, vel prouincias administrabãt. Itaq; nec illi domini primùm erãt, sed ministri, antequàm imperatoris mitissimum B nomen transferretur in principem, qui totius ditionis tenuit gubernacula.

c lib. 18. syntag. iur. c. 9. num. 7. & seq.

d lib. 5. de lin. Latina.

e libro 4.

Interdum rebus in militia benè gestis, milites duces suos imperatores & hoc nomine appellare solebant: atque ita στρατηγὸς dux exercitus, αὐτοκράτωρ, dignus qui suo arbitrio imperaret, dicebatur, vt apud Appianum Alexandrinum [f] de bellis ciuilibus, καὶ ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἐν τοῖς ὅπλοις ἔτι οὔσης αὐτοκράτωρ ὑπέστη προσαγορευθῆναι. ἔστι δὲ ἡ τιμὴ τοῖς στρατηγοῖς τόδε τὸ προσαγόρευμα, ὥσπερ τῆς στρατιᾶς, καθάπερ αὐτοῖς ἐπιμαρτυρούσης ἀξίους σφῶν αὐτοκράτορας εἶναι· καὶ τήνδε τὴν τιμὴν οἱ στρατηγοὶ πάλαι μὲν ἐπὶ πᾶσι τοῖς μεγίστοις ἔργοις προσίεντο. νῦν δὲ ὅρον εἶναι τῇδε τῇ εὐφημίᾳ πυνθάνομαι τὸ μυρίους πεσεῖν. Et Iulius Cæsar [g], *Iis rebus gestis, Curio se in castra ad Bagradam recepit, atque vniuersi exercitus acclamatione imperator appellatur*: vnde ibidẽ Curio, *Equidẽ me Cæsaris militẽ dici volui, vos me imperatoris nomine appellatis.* Et Vell. Pater. lib. 2. C hist. de Iulio Blæso, *Qui post paucos*, inquit, *annos proconsul in Africa, ornamẽta triũphalia cũ appellatione imperatoria meruit.* Et li. 5. iterũ App. *Secuta deinde salutatione inter ductores milites Ænobarbũ & Antoniũ appellarũt imperatorẽ & Plancus vix recepit animum.*

f libro 2.

g lib. 2. de bello ciuili.

2 Imperij nomen antiquis & nunc multiplex: atq; primũ in lata significatione, ad omnes pertinet qui quoquomodo præsunt: & ita magistratus qui potestatẽ habẽt, imperiũ etiã potestatis nomine publice habẽt [h]. & apud Cic [i]. *Neque magistratibus præscribendus est imperadi, sed ciuibus obtẽperãdi modus.* & postea, *Imperia iusta sũto*: id est magistratuũ iussa: ita maius imperiũ à minori rogari nõ est ius [k]: & imperiũ iussũ πρόσταγμα πρόσταξις. Et vt potestas alia, alia maior & minor: ita imperium, aliud alio maius [l]: & quoddam imperiũ in negotiis pacis, quoddã in bellicis: in vtroq; potestas populi & publica. vnde priuatim viuere, & in imperio esse D. cõtraria, vt apud Liu [m]. *penes Collatinũ dicunt imperiũ fuisse, Tarquinios priuatos viuere*: alij erãt qui imperium habebant in ciuilibus pacis, & bellicis negotiis, vt Consules, Dictatores, Prætores.

h l. potestatis verbo 215. de verbo sig. &.

i 3. de legibus.

k Gel. li. 13. c. 14.

l vt in l. imp. de iurisdict. omnium iudic.

m li. 2.

3 Commune omnibus, quod esset cõcessũ tãtũ imperiũ illis imperatoribus in tẽpus certũ, non in perpetuũ, cũ administratione quæ temporalis erat: quibusdã in sex menses, vt dictatoribus: quibusdã in annũ, vt cõsulibus: aliis in biẽniũ, aliis in triẽniũ, vel in aliud tẽpus cũ certis difficilis potestatis limitibus, vt apud App. Alex [n]. *Romani lege lata imperatorẽ crearunt in triẽniũ, qui toto mari quod est intra colũnas Herculis, & in maritimis prouinciis vsque ad quadringentesimũ à mari stadiũ, potestatẽ haberet imperandi regibus, præsidibus ciuitatibus, vt iuuarẽt se rebus omnibus, delectus quoque habere illi permiserunt, & pecunias colligere: ex ordinariis quoque legionibus illi tradiderunt et exercitum. &c.* Apud

o in libro de bellis Mithridaticis.

Apud liberas Græcorum ciuitates eadem formula constituendi imperatores pro occurrēti necessitate obseruata fuit, & ad tempus potestas à populo illis decreta, vt colligitur ex libris historiarum Græcorum, & Cornelio seu Æmilio Probo, de vitis imperatorum.

4 Erat & imperatoris nomē post strenuè gestum datum in titulum honoris & dignitatis, vt & triumphus decretus statuente senatu, & iubente populo, vel militibus deferentibus hunc honorē: vt & refertur in ca. legimus. 24. versi. nam & Alexandriæ 93. distinct. Ordinarij iuris erat mitti cū imperio duces à populo, qui nomine populi imperarent: facilè quoque milites poterant nomen imperatoris deferre sed id singulare, cùm in titulum & honoris causa hoc dabatur consultò nomen. nam oportebat eum qui eo dignus censebatur honore, ex hostibus decem millia sua manu fudisse, aut duo millia, aut saltem mille, vel seruitutis liberatorem fuisse [a]. Imperatores autem excellentissimos dixit Strabo [b], qui post maris & terræ acquisitionem, in ciuitatem cœtum homines coegerunt.

Fuit & imperium dignitatibus certis concessum & coniunctū, vt cum prætoribus in Asia Romanos assignasse tradit Dion Cassius libro 35.

Institutum Romanorum fuit, vt vno de bello non ampliùs quàm semel, quis imperatoris nomen acciperet, vt idem Dio Cassius ait libro 60.

Apud Græcos quoties duces constituebantur, toties imperatores; vnde Phocion vicesimum gessisse dicitur imperium: Aratus, decimum septimū: Pelopidas, decimum tertium: Philopœmenes, octauum: eadémque ratione qua Romæ gerebatur consulatus & repetebatur.

5 Nomen imperatoris, ante Iulium Cęsarem minus habebat authoritatis quàm regium, quia sub populi ditione honorem gerebat, donec Iulius vsurpata perpetua dictatura, quæ ante erat concessa in sex menses, cum illo principatu tyrānicè retinuit nomen imperatoris, quod in castris militibus sciebat esse gratissimum. vt narrat Plutarchus in eius vita. post quem in potestate successores, dici quoque voluerunt imperatores, omisso nomine regis quod erat iam multum odiosum Romanis. Sed verò vsurpata regia potestate quæ per se imperare dicitur ex populi consensu & lege regia. neque amplius postea Tribuni plebis potestate sua plena vsi, quorū tamen institutio antea fuit prima, potiùs ad magistratuum aliorum imperia cohibenda, quàm ad imperandum, vt constat ex Dionysio Halycarnass. Gellio & Plutarcho & aliis: quemadmodum Ephori olim apud Lacedæmonios, obiecti regibus à Theopompo.

6 Gradum sibi fecit ad monarchiam Iulius Cæsar per ipsam dictaturā. Et proinde post mortem eius consules legem tulerunt, ne quis in posterum dictator crearetur, execrationésque addiderunt ac mortem, ei qui mentionem dictatoris fecisset, aut eum magistratum in se recepisset, pœnam: pecuniámque constituerunt, ei qui talem occidisset [c]. Quod tamen nō diu valuit, siquidem non dictaturam quidem, sed ipsum imperium Octauio detulerunt.

7 Vsurpauit sibi imperij nominè principatum Romanorum, Iulius Cæsar. & huic enim, vt ait Suetonius, senatus primùm imperatoris prænomen perpetuum, & patris patriæ, detulit.

Post Iulium Cæsarem, Imperium detulit populus primum ad tempus decennij renouatum Octauio: dehinc ad vitæ eius tempus: subinde Augustus, Tiberium & Claudium Drusum priuignos hoc nomine nobilitauit. bello quoque Germanico, fusis & fugatis hostibus, Tiberio Cæsari; Et Tito, expugnatis Hierosolymis, milites victores imperatoris nomen tribuere.

Post Octauium rursum Cæsares ex consensu populi regnarunt sub hoc Imperatoris nomine, vel ex voluntate populi expressa, vel ex tacita imperium permittentis, vel vi & potentia armorum cōpulsi, sicque vicissitudine rex, & nunc imperatores facti sunt per successionem filiorum superstitum morientibus patribus, nunc ex militum impetu, nunc ex factionibus ducum vel aliorum. Quanquam Claudius Cęsar qui Caligulę successit, prænomine imperatoris abstinuerit, vt scribit Suetonius [d]. Tandemq; eò res redacta est, vt summi pōtifices in Occidente Occidētales Romanorum reges coronarint; & Imperio translato in Frācos, dehinc in Germanos, eligendi imperatorem & regem Romanorum formam cōstituerint: electores crearint, coronationem & examinationem seu approbationem electi, & iuramentum sibi retinuerint. c. venerabilem de electio. extat electionis formula in bulla aurea Caroli 4.

8 Remansit nomen imperatoris in principatu Romanorum, postea diuisum in Orientale & Occidentale. Rursum Turcæ, Tartari, & alij, hoc se titulo illustrare, & principatum suum adorti sunt. Imò quidam reges Asturum, & Castillæ ditionibus aucti, sese aliquando imperatores dici voluere, vt Alphonsus 6. occupato de Saracenis vel Agarenis Toleto: & Alphonsus 8 [e].

9 Occidentale imperium magnam imminutionem ex eo cœpisse arbitratur, quòd pendeat à summi pontificis potestate, cui & iuramentum datur à tempore quo Gregorius V. electionem in Germanos transtulit.

Vt & summus pontifex sede vacante imperatoris interregnum ad se pertinere dicat, iuxta quod tradit Platina, & Innocentius III [f].

Sed & Clemens 6. in contumeliam Ludouici Bauari, creauit vicecomites, imperij vicarios; vt contrà Ludouicus in ecclesiæ ditione, vicarios creauit sedis Apostolicæ [g].

De Nominibus communibus vsurpatis in regnorum quorundam principatibus.

CAPVT X.

QVEMADMODVM à cura & solicitudine, à munere imperandi & causa, reges, duces, imperatores, & iudices, vt diximus, vocati sunt principes: sic etiam adhuc ex peculiari & proprio alicuius rei vel principis insigni nomine, posteris cōmune imperantibus, factū legitur, & ita à primis imperantibus continuatum in successores aut propter singularem aliquorum præstantiam aut memoriam aliis communicatum.

2 Meminit Philippus Beroaldus, in principio commentariorum Suetonij Tranquilli, Ægyptios nominasse suos reges partim Ptolomæos, partim pharaones: Parthos, Arsacidas: Latinos, Murranos: Albanos, Syluios: Romanos, Imperatores Cæsares [h]. *Gentium alienigenarum reges*, inquit, *omnes vocabantur Abimelech.*

De Arsace sic meminit Iustin. ex Trogo [i], *Arsaces quæsito simul constitutóque regno non minus memorabilis Parthis, quàm Persis Cyrus, Macedonibus Alexāder, Romanis Romulus matura senectute decessit. Cuius*

a Vt liquet ex Philippica 14. Ciceronis, ex Alexandro ab Alexandro li. 3 genial. Dier. ca. 3.

b Li. 1. Geographiæ.

c Dio Cass. li. 44 histor. Roma.

d In Claudio, c. 12.

e Vt scribit Rodericus Toletanus lib. 7. Regum Hispaniæ.

f Licet ex susceptο 10 de foro compet. lib. 2. decret. tit. 2.

g Vt ait Crantzius lib. 9 metropoli. c. 8.

h Basil. in Magn. in Psal. 33.

i lib. 41.

memoria nunc honorem Parthi tribuerunt, vt omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent.

a vt præponatur nomen imperatoris.

Iustinianus in Nouella 47.[a] tres primos diuersorum temporum reip. Romanæ principes adfert, primum Æneam Troianum regem: vnde & Æneadæ vocantur, inquit, qui ædificarunt ciuitatem: Alterum Romulum, & Numam, qui legibus instruxerunt ciuitatem; vnde Romulei & Romani: Tertia verò principia ponit in Cæsare, & Augusto Pio, vnde & nomen imperatoribus.

3 Prophetæ vnum quemque ex approbatis regibus, Dauid appellabāt: & Iudæos propter morum deprauationem, Sodomorum principes, & filios Æthiopum nuncupabant. vt ait Diuus Chrysostomus[b].

b tomo 2. homelia 58. in di. Matth. c. 17.

4 Veteres quoque, quoties egregium aut illustrem pietate regem, aut reginam similiter laudare volebant, nec veriùs nec speciosiùs se id facere potuisse iudicabant, quàm sola Constantini ac Helenæ appellatione, vt in Synodo 5. actio. 1. Syn. 6. actio. 18. & Sy. 7. act. 7.

5 Ægyptij reges pro dignitate Pharaones dicebantur, vt scribit Manethon in supplemento ad Berosum & Eusebius. Pharao Ægyptiaca lingua ferus & ferociæ plenus dicitur, teste Diuo Hieronymo. quem Ethrusca lingua Eth, Græca Trossolum, & Tromatoreum dicimus. Quibus nominibus Vetulonienses Mæones appellarunt iuxta Annium ad Manetonem. Secundum Iosephum verò[c], Ægyptiorum reges post Mineum Memphis conditorem, qui Abrahamo longè prior vixisse creditur, Pharaones sunt appellati, à rege quodam Pharaone: Pharaoth enim lingua illorum regem significat: & postea Ptolomæos dictos, sed post socerum Solomonis nulli amplius hoc nomine fuerunt appellati, sed propriis nominibus.

c li. 8. antiqu. c. 6.

6 Ptolomæus porrò Lagus, gregarij militis filius, qui Ægyptum armis sibi vindicarat, post res cum Antigono rege compositas, moribus & disciplinis mirificè Ægyptum instruxit. & morbo consumptus maximum sui desiderium reliquit; vnde Alexandrini vt philadelpho, qui post illum regnauit & reliquis regibus Ægypti, ab illius nomine, Ptolomæi cognomentum indiderunt, cùm antea & Pharaones dicerentur. Aliquando autem dynastia fuit introducta Larthum, vt in Italia. & Larthes, nomine dignitatis dicebantur, quorum primus fuit Zethus, qui regnauit annis quinquaginta quinque, vt legimus in Manethonis supplemento. Larth erat nomen Etruscum, idem quod supremum regem significans, vt ait M. Cato in fragmentis de originibus. Nam sub Larthe erant alij reguli, vt ibidem dicitur.

7 Iulius Cæsar, primùm nomen imperatorium regium, à ducum virtute & strenuitate trāslatum monarchicum effecit: & posteris sui initij stigmata reliquit, vt ab eo Cæsares dicerentur. Cæsar autem ipse dictus, vt doctissimi viri quidam putant, ab elephante in bello per ipsum cæso, qui lingua Maurorum cæsa, dicitur: vel quòd mortua matre, ventre cæso natus sit: vel à coma, quæ cæsaries: vel quòd oculis esset cæsiis, vt scribit Ælius Spartianus[d].

d In Aelio Vero.

8 Tartari, quo tempore Cangius electus fuit rex, vocarunt suum ducem vel regem, Caan, id est suo idiomate, imperatorem vel regem, vt scribit Haitonus Armenus parte tertia historiæ Orientalis cap. 22.

9 Vt verò à Iulio, Cæsares imperatores dicti sunt, sic ab eius successore Octauio, qui legitimum primum principatum delatum à populo gessisse creditur, Augusti dicti sunt. dictus enim Augustus à populo quasi esset natura hominis acceptior & venerabilior. Græci enim dicunt σεβαστὸν quod honore sanctissimum & dignissimum putant, latiùs venerandum, vt ait Dion Cassius.[e]

e lib 53.

10 Voluerunt & dici pij Imperatores, à tempore Antonini, cui erat e Gallia transalpina paternum genus, e Nemausensi ciuitate, pater Aurelius Fuluius. & hic erat ingenio clarus, doctus, mitis & nitidæ literaturæ, Numæ Pompilio comparatus, cognominatus pius à Senatu varias ob causas, quas vt reliqua recenset Iulius Capitolinus in eius vita. Et ab hoc ideo voluerunt omnes Cæsares dici pij[f]. Legimus quoque M. Antoniū, rescripsisse vxori Faustinæ, quærenti vindictam rebellantium cum Cassio, *Ego*, inquit, *illis parcam. non enim quicquam est quod imperatorem magis deceat, quàm clementia. hæc Cæsarem deum fecit. hæc Augustum consecrauit. hæc patrem tuum in primis Pij nomine ornauit.*[g] Eadémque ratione remittenda censent delicta iniuriarum prolatarum in se, Theodosius, Archadius, & Honorius[h]. Et dicitur illa pietas Imperatoris, clementia circa subiectorum commodum & lapsorum subuentionem[i]. Pietatis autem modus in duobus consistit, in bonorum dogmatum certitudine & bonis operibus, vt ait Cyrillus Archiepisc. Hierosolymita[k]. Et vt etiam Epictetus dicebat, vt refert Arianus in eius Enchiridio[l]. Pietatis præcipuum est bene de Deo sentire & eum putare esse, & bene gubernare, tum ei parere & cedere, neque inuitum sequi.

f vt Iustinia. in §. fin. vt liberti de cætero aureo non indigeant annulo. In nouellis.

g vt scribit Vulcatius Gallicanus in Auidio Cassio.

h In l. vnica si quæ imper. maled. & lib. 9. C. tit. 7.

i In l. imperialis 21. C. de nupt. lib. 5. C. ti. 4. & in l. fi. C. de dona. inter vir. & vxor.

k In catechesi 4. illuminatorum.

l c. 36.

Estque pietas, debitus cultus erga Deum, patriam, parentes, eósque qui loco parentum sunt, colendi. & pius, qui Deum, patriam & parentes, & eos qui parentum loco sunt, iusto cultu prosequitur, & proinde bonus princeps titulo Pij valde honoratur, quòd istis conditionibus maximè populo necessariis, excellit, & subditis imitandi præbet singulare exemplum. Dei enim cultum excolens sui principis & imperatoris Dei agnoscit potestatem, rempublicam curans munus suū obit, & eius commodis se inseruire debere reipsa fidem facit, & se esse à cupiditate proprij commodi alienum docet: parentibus debita præstans, se hominum & naturalis iuris conseruatorem, à iure diuino commendatum. Eximium huius pietatis exemplum in Lycurgo, qui cùm fratri suo Polydectæ secundum Plutarchum, vel Polybitæ secundum Iustinum, in 3. Spartanorum regi succedere regnúmque sibi vindicare potuisset, Charilao filio eius, qui natus posthumus fuerat, cùm ad ætatem adultam venisset, regnum summa fide restituit: vt intelligerent omnes, quantò plus apud bonos pietatis iura, quàm omnes opes valerent.

11 Reges Athenienses ab Ericthco sexto rege Ericteidæ dicti sunt. Et à Cecrope qui primùm regnauit Cecropidæ.

12 Scytharum regibus omnibus, Scolothis regis cognomen, Herodo. in 4.

13 Auari, seu Hungari, regem suum vocabant Cachanum. Aymo 4. de gestis Francorum c. 5.

14 Neoptolemus Achillis filius Epirotarum rex & Molossorum, successores reliquit reges Pyrthidas ab eo cognominatos. nam & sibi Pyrrho puerile fuit cognomen, & vnum ex legitimis filiis ex Ianassa Cleodis filia, susceptis, Pyrrhum nominauit[m].

m Plutarchus in vita Pyrrhi.

15 Ægy

15 Ægyptij & ſuos reges vſque ad Sethonẽ vltimũ vocabant Piromos, nec Deos vel ex Deorũ progenie dici volebãt:erat autẽ illis Piromis quod Græcis καλὸς κἀγαθὸς, id eſt honeſtus & bonus, vtrumque aſſerit Herodotus in 2.

16 Scribit & Plinius[a], in Mœroe reginas dictas fuiſſe nomine Candaces, à prima quæ eius erat nominis.

a lib.6.c.29.

17 Omnes & reges olim appellabantur Ioues, quòd Iupiter is qui primũ ita fuit nominatus, præclara in mortales & in Athenienſes præcipuè beneficia contulit.

18 Artaxerſes Mnemõ cùm ſe bonum planéque affabilem regem præſtitiſſet & pacis amantẽ; omnium deinceps regum nomina Perſæ cõmutarũt, eiúſque nomen ipſis impoſuerunt, vt Artaxerſes dicerentur[b].

b Diodor l.15.

19 Reges Corinthi olim Cypſelidæ dicti, à Cypſelo, qui pulſis Bacchidis à Corintho, ibidẽ imperio eſt potitus, ſummaſque coegit diuitias[c].

c Herodot & Strabo.

20 Langobardi, cùm poſt mortem Alboini viginti annis ſub ducibus fuiſſent, Autharim ſibi regem crearunt: quem à Veſpaſianis & Flauio Claudio imperatoribus optimis, ſumpto Augurio, & ob dignitatem Flauium appellauerunt: quo prænomine omnes qui poſtea fuerunt Langobardorum reges fœliciter vſi ſunt[d].

d Paulus Diaconus li.3 de Langobard. c.8. & Platina.

21 A Skyoldo Lotheri Danorum regis filio, cæteri Danorum reges, communi quodam vocabulo, Skyoldungi vocari cœpti[e].

e Saxo lib. 1. & Crantzius l.1. Daniæ c.5.

22 Turcarum reges nomine Othomãni dicuntur, ab Othomanno primo rege eius nominis Turcorum, vt narrat Chalcondylas[f], hic vir acer à Galatiæ loco, vbi natus.

f lib.1.

23 Apud Iaponios Indos, præfecti duo ſumma cum poteſtate ſunt, quorum alter honoribus, alter iudiciorum & cauſarum cognitioni honoris præfectus, Voonem nominant, ſtirpis ſucceſſione delectus[g].

g Iohannes Metellus.

24 Ioſephus libro 1. aduerſus Appionem, ex Manethone narrat, decimam ſeptimam Dynaſtiam fuiſſe inferioris Ægypti à diluuio anno 90. ibique fuiſſe Hebræos nititur docere, eorúmque reges dictos Hycſos, id eſt reges paſtorum, qui per 190. annos imperarint.

25 Quintus Curtius[h] tradit, in parte aliqua Indię reges regionis Taxillis nomine cognominari. *Omphis, inquit, permittente Alexandro, & regiũ inſigne ſumpſit, & more gentis ſuæ nomen quod patris fuerat: Taxillem appellauere populares, ſequente nomine imperium in quemcumque tranſiret.*

h l 8 de geſtis Alexan.

26 Reges Danorum dicti ſunt Skyoldungi propter virtutem & probitatem regis Skyoldi[i].

i Saxo Grammatic. in princip li 1. historiæ. Danicæ.

De ſuperbis vaniſque nominibus, & titulis à principibus vſurpatis.

CAPVT XI.

EXPLORATVM eſt inter homines, eam eſſe mortalium vanitatem, vt ſe plus æquo cæteris vaniſſima philautia præferant, & ſemper plus de ſe quàm in veritate ſit, opinentur, numquam contenti ſua ſorte, maiora deſiderent, & inanes à ſeipſis decepti, plus ſibi tribuant, quàm habeant. numquam enim cupiditas habendi, nec ambitio ſatiari poteſt, & quo plus ſunt potæ, plus ſitiuntur aquæ. hæc eſt miſeria etiam noſtri ſeculi, quæ ſemper omni ætate obtinuit, & malorum infinitorum mater & origo extitit, vt nemo ſuis contentus viuat, & ideo quæ non oportet & modis illicitis perſequatur, & ſibi cùm nõ poſſit cõ-

A ſequi, irreparabile: & quod non præuidetur, nec ſentitur priùs quàm aduenerit, damnum ingeneret. Plebeius diuitiis vel à patre vſurario latrone, impio, vel ærumnoſo quæſitis, ſuæ conditionis oblitus, nobilis titulum cupit, ambit, mercatur à principibus. nobilis verò vult haberi, antiquæ cuiuſdam nobilitatis ſucceſſor quam nec retinet vllo modo, & cæteris præſtantior. Qui ex progenie nobili per carnem & ſanguinem propagati ſunt, & ſæpe à vera nobilitate degenerarunt, vitiis, impudicitiis & ſceleribus, inanibus maiorum nominibus ſibi perſonam induunt, fingúntque titulos, principes volunt haberi: principes autem eadem ſtultitia quidam, reges: reges, imperatores: imperatores & vtrique, Dij aliquãdo vel honoribus diuinis admirari ſe cupiunt, & ſe homines eſſe, natos & morituros humaníſque actionibus, paſsionibus & morbis obnoxios, obliuiſcũtur. Ita præſumptio ex radice ſtultitiæ ſuperbiam
B generat: ſuperbia, faſtum: faſtus, aliorum contemptum & ſuperlationem: contemptus, ſeditiones, rebelliones, inimicitias, hinc bella, & poſtremò ſubuerſio & principum & principatuum, perſonarum & bonorum: ſe mutuò enim hæc conſequuntur per certiſsimos gradus.

2 Antequam Darius, Arſani Hiſtaſpis filius, qui occuparat tyrannidem Perſarum, caſurus eſſet & vincendus ab Alexandro Magno, eò vanitatis peruenit, fœliciter geſtis victoriis pluribus cõtra barbaras nationes Scytharum & Indorum; vt miſſa ſuperba legatione contumelioſa atque imperioſiſsima ad Alexandrum, ſe regem regum ac conſanguineum deorum, diceret. Alexandrũ verò famulum ſuum appellaret, vt habetur in li. 2. Supplementi ad Q. Curtium. Et rurſus apud Herodotum[k], inuenitur eiuſdem Darij cippus
C erectus ad fontes Theari fluuij, cum hac vana inſcriptione: in Thracia Theari amnis capita optimam aquam atque pulcherrimam cunctorum amnium præbent: & ad ea peruenit exercitum ducens aduerſus Scythas, vir optimus atque pulcherrimus cunctorum hominum Darius Hiſtaſpis filius, Perſarum cunctæque continentis rex.

k in Melpomene ſeu li.4.

3 Cleopatra quoque eò inſolentię prouecta eſt, vt ſe reginam reginarum appellaret.[l].

l Suidas in verbo ἐξίαοιλὶν.

4 C. Cæſar Caligula, notatus elationis & vanæ gloriæ à Suetonio[m], quod voluerit ſe dici piũ, caſtrorum filium, patrem exercituum, optimum maximúmque Cæſarem. addit & Xiphilinus ex Dione eundem in eam prolapſum inſolentiam vt
D deorum veſtimenta indueret, in quibus nũc bellicoſam virginem, nunc mulierẽ, nunc alios deos repræſentaret.

m c.22.

5 Sapor rex Perſarum, ſcribens Cæſari Conſtantino, hos ſibi arrogauit titulos, *Rex regũ Sapor, ſyderum frater, Solis, & Lunæ, Conſtantio fratri meo, ſalutem plurimam*[n].

n Ammian. Marcelli lib. 17. hiſtor.

6 Clearchus Ponticus, factus Heracleotarũ tyrannus, diuinos ſibi haberi honores voluit, veſtes deorum induit, filium ſuum Ceramion, id eſt fulmen appellauit, & multa tyrannicè egit: ſed poſtea tandem Clyon familiaris Patonis, eum interfecit, vt ſcribit Suidas.

7 Alexandri regis virtus & fœlicitas, tribus inſolentiæ gradibus notata eſt: faſtidio enim Philippi, Iouem Hammonem patrem aſciuit: tædio morum & cultus Macedonici, veſtem inſtituta Perſica aſſumpſit: ſpreto mortali habitu, diuinũ æmulatus eſt: nec fuit ei pudori, filium, ciuem,

hominem dissimulare, vt referunt Valerius Maximus,[a] Quin. Curtius, Arius & Plutarchus[b]. A

a lib. 9, c. 5.
b in eius vita

8. A Suetonio verò & aliis Iulius Cæsar perstringitur vt superbissimus, qui & non solùm honores nimios recepit, vt continuum consulatum, dictaturā perpetuam, præfecturam morum, prænomen imperatoris, cognomen patris patriæ, statuam inter reges, suggestum in Orchestra: sed etiam ampliora humano fastigio sibi decerni passus est, imò procurauit, vt tēpla, aras, simulachra, iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem mensis à suo nomine. quæ omnia quàm vana illa fuerint, quámve vtilitatē attulerint, docuit exitus vitæ tragicus.

9 Vltra id quod Sylla voluit, se dici fortunatū, vt ait Appianus Alexandrinus, adhuc decreto se venustum appellari voluit.[c] *Vnus hominum ad hoc æui*, inquit, *fælicis sibi cognomen asserunt L. Sylla, tunc li namque sanguine ac patriæ oppugnatione adoptatus.* Idem Appian.[d] B

c Cælius Rhod. lib. 24. varia. lectio c. 6. Et C. Plinius lib. 7 natural. histor. c. 44.
d li. 1 de bellis ciuilibus.

10 Paschalis 3. in schismate, vt illiceret multò magis in suas partes quas defendebat[d] Moguntinus episcopus, titulis præclarissimis non parcebat, scribens, Christiano Christianissimo sedis apostolicæ legato, imperialis aulæ cancellario, & Romanæ Ecclesiæ fidelissimo[e].

e Crantzius li. 6 Metropo. li. c. f.

11 Rex Arabum tempore Veremundi Hispaniarū regis, superbiēs & elatus victoriis, & quòd se strenuè defendisset à Christianis, permittente id Deo ob peccata Christianorum, voluit se nominari *Alhagib, & Almanzor*, id est supercilium quo oculi defenduntur, & defensionem ipsam[f].

f vt ait Rodericus Toletanus lib. 5. rerū Hispaniarum c. 13.

12 Ataulphus Gothorum rex Roma debellata, eò vesaniæ processit, vt quēadmodum Cæsares sic in posterum Romanos principes cognominari destinarit[g].

g Alexand. ab Alexa. l. 1. c. 2

13 Sunt quidā principes, qui multis titulis sese exornant, multísque ditionum nominibus sibi applaudunt, ex quibus forsan aliquando vxores prodierunt, vel quorum maiores possessores fuerunt, sed possessione deturbati sunt, vel cessione facta, vel venditione eam in alios transtulerunt. C Quod quidam faciunt, vt generis sui nobilitatem cōmendent, vel vt persuadere possint iure quodā in his in idea retento, quod certè rident alij principes qui verè possident, & somnia illa contemnunt: sicut Constantinus cognomine magnus imperator, vt narrat Aurelius Victor in epitome, Traianum imperatorem *herbam parietariam* ob titulos multos ædibus inscriptos, vocare solitus erat. Sunt certè, vt noui aliquando certissimè, isti tituli inanes & vacui à possessione. plerunque D occasiones, cur principes qui reipsa possident, denegauerint auxilia laborantibus titulariis, cum quibus alioquin non leuis amicitia fuit. Hoc vnū laude dignum in Gallia: quòd reges vnico nomine regis Francorum, solis liliaris insignibus se exornant. neque enim titulos illos quæ diuisionem continent, neque tot incisa insignia, quæ mixtionem plurium indicant, ad vnicam domū nobilitandam habent. quod enim per se sufficit, non eget alterius accessione.

14 In recensendis Iustiniani titulis præpositis in editione librorum iuris ciuilis prima ferè integra pagina vix sufficit, à prouinciis debellatis, & per duces certè suos non per ipsum, & ab aliorū Imperatorum virtutibus translatis. Quæ certè ex adulatione Triboniani viri astutissimi & aliorum adscripta sunt, qui etiam ei stultissimo persuadere ausi sunt ei, se tandem immortalem in cœlum assumendum. quod ipsum credidisse quidam putant.

At non eius vanitatis fuisse diuum Ludouicū Francorum regem responsum eius testatur. rogatus enim quonam cognomine gestorum insignū vellet ornari victoria, inquit, quæ in Ecclesia Possiaca contra diabolum dum baptizarer, vt prima ita mihi clarissima obtigit, in hac sola glorior & triumpho: ab hac Ludouicus Possiacus denominari volo, vt scribit Ægidius Corrosetus[h].

h de dictis & factis memorabilibus.

Carolus magnus, vt Romanis se insinuaret strictius ad consequendum & fouēdum imperiū quod obtinuit, voluit inter titulos se patritium Romanum vocari; vt apparet ex priuilegiis concessis Ecclesiæ S. Germani Parisiensis[i], quorum initium, *Carolus Dei gratia rex Francorum & Langobardorum atque patritius Romanorum, &c.*

i quæ referuntur ab Antonio li. 4 de gestis Franc. c. 1.

Patritiatus dignitas minor habebatur imperatoria, sed illa secunda fuit per Iustinianum[k], & post illum ab imperantibus in Græcia Cæsaribus habita. Sic Carolus Magnus Patritius factus est Romanorum, ab Adriano summo Pontifice, & synodo collecta Romæ, post victoriam de Desiderio rege relatam[l]; antequam imperator crearetur: eòque titulo etiā insignitus Patritij Romani Cassiodorus, dignitatis formulam scriptam reliquit Patritiatus[m].

k l. nemini de consul. l. 12 C.
l ca. Adrianus 22 sub 63. dist.
m Cassiod. lib. 6. variar.

Vsus tamen Carolus Magnus aliis titulis in cōstitutione Capitulariū & legū. Et in lib. 1. in præfatione Capitularium sic legitur, *Regnante Domino nostro* IESV CHRISTO *in perpetuum: Ego Carolus gratia Dei eiúsq; misericordia donante, rex & rector regni Francorum, & deuotus sanctæ Ecclesiæ defensor humilisque adiutor &c.*

De abusu rursum quod principes dij voluerunt haberi aut dici.

CAPVT XII.

EST ridicula inter sapientes inanis titulorum ad se non pertinentium vsurpatio, sed blasphemia detestabilis ea, quæ sibi quæ Dei sunt, attribuit: sacrilegium multis pœnis expiandum.

Iusta quippe quidem occasio fuit dicēdi principes bene imperantes, vt magistratus, & episcopos, & alios nomine Dei, vt dictum antea, propter ministerium quo Dei mandata & leges exequūtur, & authoritate eius funguntur & potestate. Cęterùm abusus ortus inde pessimus, quū, quod ad Deum referri debet, translatum est in propriam gloriam hominum & principum, perinde ac si proprio iure ea potestate, & propria virtute vterentur. Sic vel error populi seu ignorantia, vel superbia ipsorum principum, vel nimia & sacrilega adulatio, effecerunt vt principes tāquam veri dij venerationem habuerint. Populus qui beneficia principum, & vtilitatē ex bono eorum regimine consequitur, rudis & ignarus eorū quæ ad diuinitatem pertinent, nesciēs distinguere delegatum à delegante, humana à diuinis confusè pro diis habuerunt, vt ait Sapiens. Principes in principio & successoribus eandem opinionem reliquerunt, qui superstitioni superstitionem addiderunt, & plerumque metu principum, qui id ambiebant: & dolore amissi quidem forsan filij vel patris simulachrum prius factum est, postea verò pro Deo illud habitum, Sapientiæ ca. 14.

2 Refert Lactantius[n] ob propagandum fulgorem nominis & memoriam conseruandam indidisse cæli, terrę, & stellarū nomina filiis reges. & sibi

n 1. Diuin. instit. c. 11.

ſibi ipſis. vt Saturni pater, dictus Vranus, ſeu cęlum. Et apud Xenophontem libro de æquiuocis Saturni dicuntur, nobilium regum familiarum sereniſſimi patres eorum cœli, vxores Rheæ, primogeniti eorum Ioues & Iunones: Hercules, nepotes eorum fortiſſimi. Sic antiquiſſimorũ quorum ignorantur parẽtes, vel quia virtute eminebant, cælum dicebatur pater: Rhea ſeu terra mater: vt & author eſt Minutius Felix in Octauio, & Lactantios. Quia qui virtute pręſtant, vel ignotis parentibus apparent, ſolemus dicere eos de cælo cecidiſſe.

Attulimus exempla paulò antè ex Tomo 4. commentariorum artis mirabilis in ſextum librũ, ſub titulo de Deo c.5. numero 3. eorum qui ratione dominationis, principatus ſtultiſſima impietate inflati voluerũt ſe nominari deos, vt Nabuchodonoſor, Iudith cap. 3. Alexander magnus Domitianus, Antiochus & alij.

3 Principes verò boni hoc nomine deorũ, non ſolum non contempſerunt, ſed etiam abominati ſunt, vt Veſpaſianus, qui frequenter generis ſui ignobilitatem etiam præ ſe tulit, eoſque riſit qui in Herculem illud referre conarentur. Sueto. Et barbarus etiam Atila Hunnorum Rex Patauio capto, Marulli Calabri poetæ carmen de laudibus ſuis conſcriptum, in ignem cõiici iuſſit, quia licentia poetica originem Atilæ ad Deos retulerat [a].

a Nicol Holaus c. 15 de vita Atilæ.

Antigonus etiam rex, cùm Hermodotus in poëmate dixiſſet, Iouis filium: non hæc, inquit, de me ſentit Laſanophorus, qui matulam domino ſubiicit: irridens ſtultitiam adulatoris, vt ſcribit Plutarch. in Apophtegm.

Duriùs tulit adulationem hanc Sigiſmundus imperator, qui ſupra modum eum laudanti & dicenti diis ſimilem eſſe, alapas dedit. Illoque conquerenti cur me cædis, imperator reſpondit, cur me mordes adulator? [b].

b Aen. Sylvius li. 2. commentariorum de rebus geſtis, Alphonſ.

Sunt qui quamuis expreſsè nolint ſe Deos dici, tamen voces diuinas ſibi acclamari, ſéque veluti attonite circumſpici & obſeruari in modũ diuini ſimulachri deſiderent, & non faciẽtes oderint, facientes beneficiis proſequantur. hinc tot voces vanæ audiuntur diuina clementia, Sacra ecologia, Sacra maieſtas, & quę imperatores iactãt diuinas numinis aures [c] adorandã, diuinam ſuam ſerenitatem [d], ſuam perennitatem [e] & æternitatem [f], cúmque dicuntur ſanctiſſimi [g], videbis interdum tam arrogantes principes, imò ex minimis & regulos qui totue, inſpiciant aulicos, vel ſibi aſſidentes etiam non loquentes, ſtantes procul exiſtentes, eóſque notent qui ante conſpectum eorũ prodierint, ſi ſemper erecti & capite aperto non illos admirentur & veluti ſtupentes tacitè adorent. Sunt ex aulicis ferè plures quàm par ſit eius generis adulatores, qui quidem id lubentiſſime faciant, & alios non facientes arguant, qui tamen, ſi cum ſuis principibus in ſacras ędes peruenerint, capite tecto ſacra myſteria dixerim, nõ ſolùm non contemplari, ſed & impudenter verbis & riſu ſæpenumero interturbare: quod mihi videtur valdè abominabile & amẽtiæ plenum, plus honoris tribuere principibus terreſtribus, quàm regi regum, in cuius aula & ſanctiſſimo tẽplo eo præſente diuinitatis maieſtatem contemnunt: in quo & ipſi principes qui adſunt & vidẽt, maiori pœna torquebuntur à Deo, quòd gloriolæ ſuæ tam ſint ſolliciti, Dei autem numẽ ſe præſente patiãtur contemni. videtur enim pati aperto eſſe capite in templo aulicos, quos in aula ita nõ patiuntur, quod putẽt ſibi detractũ iri, ſi tunc caput aperiant, & videantur Deo potius quàm ſibi honorem deferre. Idipſum dixero de quibuſdã ſtolidis epiſcopis & perſonis aliis eccleſiaſticis, quas vt principes omnes, vt vicarios Dei & miniſtros venerari & obſeruari par eſt, & expedit ob diuinam maieſtatem quam repræſentant in ſua dignitate & miniſterio: neque tamen reprehendimus huiuſmodi delatos principibus ob Deum debitos illis honores, imò & dignos pœna non reddentes, & vt ſacrilegos puniẽdos arbitramur. Qui enim, ait Dominus, vos honorat me honorat: & qui vos ſpernit me ſpernit. & honorandi ſunt principes tanquã à Deo poteſtatẽ habentes.

c vt l. ſi de adquir. poſſ. C.
d l penul. de hæredib. inſti. C.
e l. 3 de epiſcopa. audient. C.
f L. 2 de Fabri cenſib. P.
g L. 1 de nata lib. reſtituen.

5 At, hoc dicimus, ita honorẽ hominibus vicariis & miniſtris Dei impẽdi & cõcedi debere, vt integer ſit Deo debitus, & vt cognoſcant, qui tantam dignitatem gerunt nõ propter ſe, ſed maximè propter eum quem repræſentant, eis tribui. neque ideo intumeſcere præter modum debere, ſed perpendere quod ait.

Quid habes, quod non accepiſti? & ſi acceperis, quid gloriaris? ſibi vindicare, quod datur vt alteri referatur, eſt abuſus dati, & ſacrilegium: quibus cõuenit Gabriæ apologus.

Ὤμοις ὄνος φαρέγων ἀργυροῦ βρέτας,
Ὅτῳ συναντῶν πᾶς τις αὖ ἐπροσκύνει,
Τύφῳ δ' ἐπαρθεὶς, μὴ θέλων μένειν ὄνος
Ἤκουσεν, οὐ θεὸς σὺ, τὸν θεὸν δ' ἄγεις. id eſt,
Simulachrum aſellus baiulans argenteum,
Cùm id tranſeuntes flexo adorarent genu,
Sui hoc honoris gratia eſt fieri ratus:
Iámque inſolenti elatus arrogantia
Nolebat ambulare, donec aſpero
Probè dolatus fuſte clunes, audiit:
ô ſtulte non es tu deus, ſed fers deum.

Ioannes Gerſon [h] arguit quoſdam ſummos põtifices, qui, eo quòd imperatores & reges ex cõſideratione ſtupendæ poteſtatis quam in perſona ſui vicarij Deus poſuit, procumbũt ad oſcula pedum eorum, tanta arrogantia detinẽntur, referẽtes ad ſe quod impenditur meritò & iure ipſius poteſtati: atque refert cuidam gloriãti quod pedibus ſuis conculcaret imperatoris caput, imperatorem retundentẽ hanc arrogantiam ſatis acriter hoc mordaci verbo reſpõdiſſe, *Non tibi*, inquit, *ſed Petro.*

h lib. de poteſtate Eccleſiaſtica conſideratione 2. in prima parte operum.

6 Herodes Rex, de quo mentio fit Actorum c. 12. poſſet ſufficere ad compeſcendam inſolẽtiam & ſuperbiam principum vtriuſq; claſſis & ſpiritalis, & temporalis. Is enim ſtatuto die veſtitus veſte regia, ſedit pro tribunali, & concionabatur Tyriis, & Sydoniis, quibus erat iratus & pacem deprecabãtur, & populus ei acclamabat, Dei voces & non hominis. Cõfeſtim autem percuſſit eum Angelus Domini, eo quòd non dediſſet honorem Deo, & conſumptus à vermibus expirauit.

7 Lucifer etiam principatum Angelorum habens, & pulchritudine aliis præſtans, cùm gloriã ſui principatus ſupra Deũ voluiſſet ſibi vſurpare, ab eo omnino cecidit in inferiorem caliginem [i].

i Iſaiæ c. 14.

8 Salmoneus quoq; Æoli filius, rex Elidis, quũ diuinos ſibi honores inſolẽtiùs quæreret, Iouémque conſtructo ęneo ponte tonando, & iaciendis fulminibus imitaretur, à Deo fulmine vero ictus, necatus eſt, & detruſus ad inferos, ſicut meminit his verſibus poſt Pindarum Virgilius [k].

k 6. Æneid.

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,

Dum

Dum flammas Iouis, & sonitus imitatur olympi. A

9 Nabuchodonosor in aula Babylonis deambulans, & intumescens dixit, *Nōne hæc est Babylon ciuitas magna, quam ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudinis meæ, & in gloria decoris mei?* Sed statim, cúmque adhuc sermo esset in ore eius, vox de cælo ruit, *Tibi dicitur Nabuchodonosor, rex, regnū tuum transibit à te & ab hominibus eiicient te, & cum bestiis & feris erit habitatio tua. fœnum quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias quod dominetur excelsus in regno hominum, & cuicumque voluerit det illud. quod & factum est* [a].

a Daniel. c.4.

Voluerat & antea, non tantùm se, sed etiā statuam suam ab hominibus per edictum adorari [b]. Erat enim superbissimus mos Persarum regum, adorari ab his qui ad eos admittebantur. Imò tempore Apollonij Tyanei, vt scribit Philostratus in eius vita ingredientibus Babylonem antea regis imago proposita, quam nisi adorassent, aditus & ingressus vrbis eis probibebatur, quod & ex adulatione nimia incrementū apud barbaros obtinuit. nā & adorabantur, reges, & deorū honorib. afficiebantur, vt ait Q. Curtius [c]. & qui eos adibant, humi procūbebant & ita salutatio regū Persarū fiebat prostratis corporibus salutātiū, [d] & Zenobia adorata est more Persarum, vt scribit Trebellius Pollio in Zenobia. Apud Athenienses verò & in libera republica ortos, turpis & indecora huiusmodi veneratio habita meritò est. multò magis inter Christianos quibus dictum, Dominū Deum tuū adorabis & illi soli seruies [e].

b Daniel. c.3.

c li 8. Plutarc. in Themistocle.

d Valer. Maxim. l.7. c 3. dum de Darij electione agit.

e Deuteron. c. 6. D. Matthæi c. 4. vers. 10.

Et Aristoteles inter barbara, ponit προσκυνήσεις καὶ ὑποπτώσεις. Isocrates ideo Persas insectatur in panegytico, quòd iis debitos honores mortali regi tribuerent.

B

Conon Atheniensis interpellatus de adorando rege, noluit. & dixit, Mihi verò nō est graue quēuis honorem habere regem, sed vereor ne ciuitati meæ sit opprobrium, si potius Barbarorum quàm illius more fungar. Æmil. Probus in Conone. Iustinus in 6. Pari modo Sperchies & Bulis Spartiatæ Xerxi, à ciuibus suis ob violatos cōtra ius gētium Darij caduceatores, dediti, producti ante Xerxem ab stipatoribus regiis Susis, noluerunt regem adorare, dicentes hoc esse alienū à maiorum institutis, mortalem quemquam adorare, nec se eius causa venisse.

C

Adoratio erat illa itaque, more deorum veneratio delata, cadentibus pronis in terram, adorātibus, salutantibus, vel deprecātibus, vt diui Mat. c. 2. ibi, *Procidentes &c.* & c. 4. ibi, *si cadens adoraueris me* [f].

f Genes. 19 & 49. num 22. Dan. 3. & alibi.

D

Athenienses, Timagoram inter officium salutationis, Darium regem more gentis illius adulatum, capitali iudicio affecerunt [g].

g Valer. Max. lib P c. 3. Plut. in Artaxerxe & in Pelopida.

h li. 3.

10 Refert Herodianus [h] Plautianū præcipuę authoritatis post Seuerum & filios eius Cæsares, superbia ita redditum trucem, & horribilem cū supremæ dignitatis insignibus, dum incederet, vt non modò non adiretur à quoquam, sed etiā qui fortuitò occurrebāt, ab eo verterēt oculos. Quin & ante ambulones aliquot, quacumque iter faceret, denunciabant, ne quis in proximo cōsistere, néve illum contueri, auderet, sed auerterent vniuersi oculos, terrámque despectarent. postremò autem, cùm & ipse tollere Seuerum & filiū Antoninū decreuisset, mādato dato de illis occidendis Saturnino, voluit adorari ab illo tanquam imperator: verū statim sensit pœnas diuinæ vindictæ, & detectus confossus est cum superbia.

A

11 Contigit idipsum Amano, qui honoris prærogatiua à rege Assuero donatus, vltro voluit se adorari: & cùm Mardochęus qui Iudæus erat, noluisset id agere, machinatus interitum vniuersis Iudæis, in erecta cruce quam Mardochæo parauerat, suspensus est [i].

i Ester. c. 3. & 7.

12 Inter cætera quæ Hermolaus coniurationis in necem Alexādri magni author, pro causa adiecit, illa dixit, Tu Macedonas voluisti genua tibi ponere, venerarique vt Deum, Tu Philippū patrem auersaris, & si quis Deorum ante Iouem haberetur, fastidires etiam Iouem [k]. Et Horatius [l]:

k apud Q. Curtium lib. 8. de gestis Alexan.

l Ode 3. li. 3. de Deo agens.

— scimus vt impios
Titanas, immanémque turbam
Fulmine sustulerit caduco.

13 Heliogabalus seu Antoninus Romanorum imperator voluit Senatum, vt ait Herodian. in 5. B inter sacrificandum quo alios Deos nominare solebant, Heliogabalum ante alios nominari. verùm tādem ex sua stultitia & fœdis moribus, pręmium meritum recepit, à militibus tanquam imperator fœdissimus sublatus, & necatus.

14 Alexander verò imperator se vetuit more Persarum adorari, cùm iam cœpisset Heliogabalus adorari eo modo [m].

m vt ait Lampridius in Alexandro Seuero.

15 Sed maior vana gloria & superbia seu inanis & sacrilega elatio, Claudij Cæsaris Caligulę, qui sibi vindicabat diuinam Deorum maiestatē, & simulachris nimia religione & arte præclaris, & Iouis Olimpici, iusserit caput adimi, & suum imponi, & sæpe inter Castorem & Pollucē fratres, medium se adeuntibus adorandum, exibuerit: sibíque in templo aureum simulachrum imposuerit, sacerdotiáque sibi & sacrificia statuit adferri, & hostias delectas, vt pauones, phœnicopteros, Numidicas, Meleagrides, Phasianos [n].

n Suetonius in eo c. 22.

C Sed bone Deus, quale hoc numen in eo qui vt spurcitiis & crudelitate plenus erat, non habita ratione suæ vsurpatæ diuinitatis, obtruncatus est triennio postquam regnasset [o].

o vt idem Sueton. narrat in eodem c. 58.

Videbit qui volet quàm facetè ludat simul ac mordaciter Seneca in apocolocynthosi de deificatione Claudij Cæsaris.

16 Laudatur Commodus Imperator filius Marci, qui tredecim annos à morte parentis administrauit imperium, tanquam vnus omnium ante se imperatorum nobilissimus, quia filius imperatoris, omniúmque eius ætatis hominum formosissimus, iaculator robustissimus & certissimus: at vituperatur, quòd studiis fœdissimis vitæ D rationem contaminauerit, [p] eóque tandem vecordiæ petulantiæque processit, vt paternū primò cognomen repudiaret, ac pro Cōmodo Marci filio, Herculem se Iouis filiū, iusserit appellari. Quin & simulacro etiam Colosseo, quod Romanis venerabile erat, solis effigiem gerenti, capite dempto suum imposuit. Tandē autem apparuit qualis Deus esset. nā veneno sublatus est, & sublata tali deitate remansit memoria monstri & tyranni fœdissimi.

p vt ait Herodia. in fine l. 1.

Scribit Plutarchus, Aristotelem in Alexandrū pium magistrum literis Antipatrum obnixè rogasse, vt Alexandrum iam Macedoniæ regē moneret, ne tot victoriis elatus quas in Asia adeptus esset, Deum cōtemneret, cuius nutu omnia mouentur. Et certè diutiùs fortassis in regno tot laboribus parto vixisset, si præceptoris sapientissimi monitis obtemperauisset, nec coli pro Hammonis filio, & more Persarum adorari voluisset

ſet, vt ait Platina libro primo de optimo ciue.

17 Antiochum 2. nomine regem Syriæ Deum primi cognominauerunt Mileſij, quia Timarchũ eorum Tyrannum ſuſtuliſſet. Sed hunc Deum vxor veneno interemit, vt ait Appianus Alexandrinus,[a] & viderunt Mileſij quantùm diuinitatis tribuerunt, ipſe autem qui paſſus erat ſe talem dici, cognouit Deos miſeros huiuſmodi eſſe.

a In Syriacis.

De nomine Domini, quod principibus conuenire poteſt, & quando eo abuſi ſuperbè aliqui ſunt.

CAPVT XIII.

FVERVNT quidam principes, vocati domini: quæ tamen dura viſa eſt appellatio inter homines liberos: vt domi natio ipſa, ſpecies principatus tyrannici,[b] quamuis & legitima ſit in aliquibus rebuſpublicis in quibus cum commoda poteſtate ex lege regni eliguntur principes, ſicque iugum populus admiſit, vt ſe pleniſſimè voluntati eorum cõmiſerit: etſi dominorum poteſtas propriè ſit in ſeruos, alia quàm patrisfamilias in domeſticos, & regum in ciues volentes: vt autem & domini ſeueriùs in ſeruos: ſic iſti qui domini dici voluerunt, ſæpius abuſi ſunt regia humanitate & clementia, & voluerũt præter modum pleruoque ſibi a ſubditis obtemperari: quòd ſi ex lege regni, illud egerunt barbarica libertate, & barbarica ſubditorum patiẽtia: non fuerunt dicti ex eo imperare illegitimè: ſi præter legem, tyrannicè, quando videlicet abuſi ſunt poteſtate, nimia licentia. Perſici reges legibus ſoluti erant, & quod illis libebat, licebat. [c] Grauiſſimæ autem illorum leges in ſubiectos, vt & qui ab ipſis iuſſi ſint, ſe interimant,[d] & quodcumque oneris illis imponeretur, id læto animo ſacerent, & obedienter.[e] & ſi verberibus flagriſque cęderẽtur iuſſu regis, gratias ei agerẽt, quòd hoc facto regem ſe eos in memoriam habuiſſe teſtatus eſſet. & ita in beneficij loco iniuriã ponebant.[f] Imò qui & cõſultando à rege diſſentiebãt quamuis bene, & ideo eſſent latere aureo donati & præmio, tamẽ cedebantur, vt ait Ælianus.[g] Alioquin & domini, & dominationes legitimam & à Deo habent authoritatem. veluti dictum eſt primis parentibus, *Dominamini piſcibus maris: &c.* Geneſ. 1. *& de Iacob erit qui dominetur*, *Geneſ.* 45. & alibi, *eſto dominus fratrum tuorum.* Geneſ. 27. & ipſe Deus, *Dominus dominantium.*[h] &, *regnum ipſius, dominabitur*[i].

b Sicut ſcribit Ariſtoteles li. 3. politicor. c. 10.

c Herod. in 3.
d Vt ait D. Ambroſius li. 5. exameron c. 21.
e Strabo li. 5.
f Stobæus ſermone 12.
g L. 12. c. 12.
h Deuteron. 10. apocal. 19
i Pſal. 102.

Deus abſolutè verè, per ſe natura dominus; & dominatur ex propria vi, authoritate, ſine vlla iniuſtitia, & reprehenſione: talis dici poteſt & debet.

Alij Domini vel vſurpatione, vel permiſſione, vel cõceſſione, ſeu ex poteſtate Dei, qua quidam abutuntur nõ minùs quam libero arbitrio, quod eſt munus excellẽtiſſimum à deo hominibus cõceſſum ad bonum, non ad malum quo abutuntur homines, largitum. Sunt ita poteſtates legitimæ dictæ dominationes, inter angelos & homines. Sunt & domini particulares, & generales, qui habent poteſtatem in ſeruos, & ſibi ſubditos: & abſolutè nulli domini dici poſſunt pręter Deum. Et ideò docui aliàs,[k] reprehenſos meritò vt ſuperbos & ſacrilegos principes qui voluerunt ſe nominari ſimpliciter dominos, vel dominos & Deos: cùm tamen reprehendi non debeant ſi reſtringant nomen ad certam ditionem: vt domi-

k in annotationibus ad proœmium decretalium.

A nus imperator Romanus dici poteſt, dominus rex, taliſque loci princeps & dominus: nam determinatio oſtendit quod eſt & modum imperij, nec ſupergreditur appellationis titulus poteſtatem, quæ a deo in illis, quæ referuntur locis, habetur pro delegata.

4 Meminit Suetonius.[l] *Domini appellationem*, inquit, *vt maledictum & opprobriũ ſemper exhorruit, cúmque ſpectante eo ludos, pronunciatum eſſet à mimo, ô dominum æquum & bonum: & vniuerſi quaſi de ipſo dictum exultantes comprobaſſent: ſtatim manu vultúq; indecoras adulationes repreſſit, & inſequenti die grauiſſimè corripuit, edicto, ſe dominũq; poſthac appellari, ne à liberis quidem, aut nepotibus, vel ſeriò vel ioco paſſus eſt, atq; huiuſmodi blanditias etiam inter ipſos prohibuit*[m].

l In Octauio c. 53.

5 Tiberius Cæſar, cùm dominus appellatus eſſet à quodam, denunciauit ne ſe ampliùs cõtumeliæ cauſa nominaret[n].

m l. quod & recenſet Oroſius li. 6. c. fin.
n Idem Suet. in Tiberio c. 27.

3 Diſpar improbitas & elatio Domitiani, qui
B dum procuratorum ſuorum nomine formalẽ dictaret epiſtolam, cœpit, *Dominus & Deus noſter ſic fieri iuſſit*, vnde inſtitutum poſthac vt ne ſcripto aut ſermone cuiuſquam appellaretur aliter[o].

7 Arguit ſuperbiã Phariſæorũ Chriſtus.[p] quòd amarẽt primas cathedras in ſynagogis, primos recubitus in cœnis, ſalutationes in foro, & ab hominibus vocari Rabbi. arguit enim cordis elationẽ, cùm tamen vere & ipſi eſſent magiſtri & principes ſynagogæ.

o C. Suet. in Domitian.
p Oui Matthæi c. 23. ver. 6. & ſeq.

8 Terribilem, ne dicam horribilem, dicũt fuiſſe paucis ante abhinc annis Iohannis Baſiliadis principis Moſcouiæ imperium, quod magis ad immanitatem ferarum quàm ad homines pertinere videtur, qui de omnium ſuorum vita & bonis pro arbitrio conſtituit, & quæ crudeliſſima quæque geſſiſſet, ex Dei iuſſu ſe feciſſe, vellet
C credi & dici.

9 Reprehenditur à Plutarcho,[q] rex Perſarum, qui omnes exiſtimabat ſeruos extra cõiugẽ ſuã, in quam tamen potiſſimùm ei eſſe ius debebat.

q lib. ad principẽ indoctũ.

At contrà Philippus Macedonum rex, cùm ſubactis Græcis quidam authores eſſent, vt ciuitates præſidiis contineret, ne deficerent: *Malo*, inquit, *diu bonus ac commodus, quàm breui tempore dominus appellari*: ſentiens regnum quod beneficiis ac beneuolentia teneretur, eſſe perpetuum; quod vi metúque non eſſe diuturnum. Qui humanam etiam naturam ſapientiùs perpenderũt, exiſtimarunt & ſubditos ſibi regendos commiſſos à Deo, non contumelioſè tractandos, & Deo reddendã rationem ſi dominationem aliter exerceant.

D 10 Quamobrem etiam & dominatio dominorum in ſeruos fuit temperata vt non liceret illis ſuprà modum ſæuire in eos,[r] proinde nec nomẽ Domini fuit ex vſu ceſſante abuſu exoſum, vt inter liberos vſurpatum fuerit honoris cauſa & cõceſſum, vt Sara vocabat maritum dominum[s].

r vt in l. 2. de his qui ſunt ſui vel al. iuris P.
s Geneſ. c. 18. verſ. 12.

Sic in l. Nezennius, ad legem Falci. P. Nezẽnius vocat dominum, Paulum Iuriſconſultum, & diuus Iohannes vocat Electam, ſanctam fœminã, dominam 2. Epiſtola c. 1. verſ. 1. Atque Claudius Cæſar, dum ſæpe hortando rogandóque, homines ad hilaritatem prouocaret, dominos quoque appellabat, vt refert Suetonius in eo c. 4.

Potuit porrò appellatio hæc Domini, quæ durior olim videbatur, per vſum & intellectum vſurpatum mitiorem, tranſire in contrariam ſeu amicabilem gubernationem; nõ ſecus quàm cõtrà, appellationes ſophiſtæ & tyranni, quæ erant olim honeſtiſſimæ, tranſierunt per vſum in ignominiam

& odium. Sicque & mores & verba mutantur vt cetetæ res, nec tam verborum sono quàm cõsensui ex quo significant, inhærendum est.

51 Quibusdam tamen visa est domiuatio quidem prætet natutam, quoniam natuta nihil differat setuus à Domino, sed lege tantum ita inductum est, inquit Arist.[a] vt alij liberi sint, alij serui: at non contra rationem naturalem est setuitus & dominatio, sed ex iure gentium, & probata ex iustis causis, recepta & iure diuino[b] vt enim bella iusta visa sunt, sic & quæ ex illis ad humanam societatem maximè vtilia consetuandam, captiuitates & seruitutes, vita consetuata & dominatio, ita præter natutam existente seruitute, ipsa secundum naturam esse videtur. Nec Deus improbauit Deutero. c. 20. vers. 10. & seq. *Si quando*, inquit, *accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres primùm ei pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo: Sin autem fœdus inire noluerint, & cœperint contra te bellum, oppugnabis eam: cùmque tradiderit dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea est generis masculini &c.*

a 1. Polit. c. 3.

b l. ex hoc iure de Iustit. & iur. P. §. ius autem gentiũ, de iure natur. apud Iustin.

12 Ita & δεσποτεία seu dominatio, te vera vtilis extitit seruo, & natura domino, quamuis in ea impetet dominus pro sua vtilitate præcipuè: serui autem contingenter, cùm fieri non pussis vt seruo deficiente, seruetur dominatio: in quo hoc dominicum imperium differt à paterno; & à regio; quod potissimum est ad eorum quibus præsunt reges vtilitatem contingenter etiam & in vtilitatem eorum qui præsunt[c].

c Arist. 3. pol. c. 4.

Sed & dominatio & opulentia per se & simpliciter, bona sunt, sed non omnibus qui & abuti his possuut[d].

d vt ait Arist. 2. Magnorum Mor. c. 4.

Dominatio seruis est necessaria, siue dicamus seruos secundum nasuram; nihil enim interest corpore sint liberi, mentem autem habeant seruilem, siue serui ex lege vel iore gentium sint tales: nam & illis & istis oportet accedere cum qui sciat iubere facienda, vel non facienda prohibere: erat illud Stoicorum paradoxum, omnes sapientes esse liberos, omnes stultos seruos. Liberi ex maiore potentia si regantur benè, dominationem habent dulcissimã, vel habere debent gratam, vt qui altetius labore vnà cum suis conseruentur.

Est & aliquis secundum leges seruiens, nam lex consensio quædam est, per quam bello capta illorum fieri dicuntur qui cœperunt[e].

e Arist. 1. c. 4

13 Potest & hæc appellatio domini ad mitem & bonum principem teferri, si verum sit, quod dominum dictum quidam puteut à domo, vt paterfamilias qui ei præsit dominus sit familiæ, maximè natorum ex se, vnde diximus prima incunabula dicta fuisse principatuum, nam prima potestas in natos legitima eorum causa, & in domo: dehinc cùm domus vna natos capere non posset, diuisa in coniunctas familias ex vna peudentes, & postea in gentes ex vno progenitas, propagata est: & domestici seu nati, dicebantur de domo seu acquisitione generantium, vnde & Græcis οἶκος domus, & proprium οἰκεῖον. Es quia proprium seu possessum, habent principes, regnum aut principatum, domini non iniuria dici quoq; possunt secundum id quod possideut, non absolutè vt Deus. Ita dominos, dixit Virgilius Romanos respectu populorũ qui suberant, 1. Æneid.

Romanos terrarum dominos, gentémque togatam.

Trita est & appellatio dominij & dominorum

A in aliis quæ iure aliquo quætuntur in iure ciuili, *de acquirendo rerum dominio, de rerum diuisione* cum similibus, de quibus aliàs tractauimus[f].

Addo lubens quod Dominus noster IESVS CHRISTVS duobus verbis hanc dominationem exposuit D. Lucæ c. 22. vers. 25. *reges gentiũ dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocãtur: & qui maiores sunt principes, exercent in eos*[g] *& principes eorum potestatem habent ipsorũ*[h].

f L. 1. Syntagma. iuris c. 12. & 14.

14 Nimium tamen stribuerunt sibi imperatores Romani, vel nimium illis alij adulati sunt, vsurpando titulum, *domini orbis seu mundi*, sicut in pandectis Pisanis Epigramma vetus habet:

g D. Ma. 20. vers. 25.

h D. Marci 10 vers. 42.

Ἄνθρωποι δ' Ἀσίης τε δορικτήτου τε Λιβύης
Εὐρώπης τε πίθονται ὅλου σημάντορι κόσμου. id est,
Homines & Asia & armis subacta Libya,
Europaque patent totius imperatori orbis.

Scribit Procopius in Palatio Constantinopoli-B tano erectam fuisse statuam Iustiniani, quæ sphęram siue orbem, nostri dicuns mundum, gestabat, cum cruce infixa; vs significaretur auspiciis diuinis esse dominum mundi: quibus insignibus quoque cum hac significatione hodie imperatores vtuntur.

Refert Metianus Iurisconf. ex l. Rhodia[i], responsum Antonini Cæs. ad deprecationem Eudemenis Nicomediensis, spoliati à Cicladensibus, ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης, &c. id est, *Ego quidem sum mundi dominus, lex autem maris: lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis perscripta est iudicetur.*

i in l. ἀξίωσις ad le. Rhod. de iactu l. 14. P. tit. 3.

Quod tamen, si prout sonat intelligatur falsissimum est: neque etiam Cæsares, qui nunc Christianissimi sunt, sibi vsurpant illum titulum qui Deo soli conuenit, nec se dicunt Dominos mundi: imò expresè adiiciunt titulis quę dominij vel subiectionis sunt, vel aliquando etiã fue-C runt protestationem, quòd Dei gratia talẽ dominationẽ quam in speciem contrahunt, consequuti fuerint, vt in pacis publicæ constitutione Caroli 5. Carolus quintus Dei gratia *Rom.* imperator semper Augustus, Rex Germaniæ, Castilię, Aragonis, Leonæ, vtriusque Sicilię, Hierusalem, Hungariæ, Dalmatiæ, Croaciæ, Nauarræ, Granatæ, Toleti, Valentię, &c. Archidux Austrię, dux Burgundiæ &c. comes Aspurgi, Flãdriæ &c. comes Palatinus Henogoiæ, Hollandiæ, Zelandiæ &c, Landgrauius Alsatiæ, Marchio Burgogiæ &c. Sacri Romani imperij princeps in Sueuia &c. Dominus Phrygiæ, Marchiæ Vindelicorum &c. neque dixit totius orbis Dominus, sed D tantum enumeratorum locorum. Nec etiam Iustinianus, cui illa statua dicata refertur à Procopio cũ Sphæta, hunc titulum sibi arrogauit, sed titulos certarum nationum sibi adscribit tantũ in insctiptionibus prœmiorũ iuris, & se dicis imperatorem Allemanicum, Gutthicũ, Francicũ, Germanicum, Anticum, Alanicum, Vandalicum Africanum, &c.

Nec se Augustus sub quo Ianiculum clausum, & bellum nullum erat cum Romanis dominum mundi dixit.

Posset tamen per synecdochen vel hyperbolen hoc accipi, vt indicaretur magnitudo imperij maxima, & totum pro parte maiori orbis, sicuti dum dicitur Lucæ c. 2. exiit, edictum à Cęsare, vt describeretur vniuersus orbis, hoc est, cẽsus haberetur de his omnibus qui subiiciebãtur in orbe imperio R. Nam alioquin re vera fuerũt multæ nationes, quæ nunquam Romanis paruerunt

runt. Scythia eorum audiuit arma, non sensit, non Sarmatia tnra, aut quicquid est vltra Euphratem: neque America aliæve prouinciæ plures & regna barbarorum Iudica.

Fuerunt semper liberi populi, liberæ ciuitates, interdum confœderatæ, interdum minimè populo Romano [a].

a l 17. l. 19. de captiuis & postlimin. reuers. P.

Indicarunt & Cæsares, Gratianus, Valentinia. & Theodosius non omnes sibi subiici, sed quosdam populos in l. 1. de summa trinita. & fide cathol. c. ibi, *Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit imperium* &c. Quo loci dictio, *quos*, restringit vniuersalem, cunctos, vt relatiuum restringit antecedēs. Eadem phrasi vtitur Fridericus Romanorum imperator in c. 1. de pace tenenda & iura. firma [b]. quare meritò reprehensus Bartholus per Bal. in c. solitæ, de maior. & obedientia, quando in l. hostes de captiuis, dixit propter verba illa, *Exiit edictum à Cæsare Augusto vt describeretur vniuersus orbis*, quòd esset hæreticus qui diceret quòd imperator non esset imperator vniuersi orbis. Scribit etiam Suetonius in Octauio [c] nunquam Octauium adiisse vel vicisse Africam, & Sardiniam. Sed & lege deprecatio Græca ἀξίωσις, ad legem Rhodiam de iactu sibi ipsi non consentit. vt pote quæ voluerit imperium maris dissoluere ab imperio totius orbis. *Ego*, inquit vanè Antonius, *dominus mundi, lex Rhodiorum maris* quasi mare non esset pars mundi. ex quo inuenitur & ridenda distinctio, eorum qui dicunt Venetos nō subiici imperatori, eo quòd ciuitas illorum est fundata in mari, & non in terra, & quòd de iure gentium quæsita in mari occupantium fiunt. l. in tantum, de rerum diuis. quasi verò ab initio Deus fecerit terram singulorum, & maris ditionem nullius: & de istis nugis agit Iason ad l. cunctos populos numero xi. C. de summa Trinita.

b lib. 2. feud. tit. 52.

c c. 47.

15 Quæ cum ita se habeant, miror cur quidā adhuc in ea pertinacia versentur, vt dicant etiā nunc imperatori omnes reges subiici, & solum habere titulum de iure in mundo suprà omnes gentes.

Nam primo loco, dubitationis & admirationis meæ causa prior est, ex his quæ diximus: secundò quòd Imperatores Romanorum dicuntur, non totius orbis, nec omnes sunt Romani. [f] 3. quòd ipse dominio & veluti feudo in temporalibus, summo pontifici subiiciatur, qui quidē est vicarius Dei in his quæ pertinēt ad ecclesiā, non in temporalibus quæ ipse habet ab aliis separatim, ex largitione Constantini & aliorū piorum principum: sicq; ipse dedit potestatē electoribus Germaniæ eligendi imperatorem; sed ea lege, vt per ipsum, electus sibi præsentatus & per illum examinatus, titulo & authoritate donetur, vt explicat Innocentius 3 [d]. 4. Quòd longo tempore post Iustinianum & Carolum magnum sub Innocentio 3. fuit etiam imperium Constātinopolitanum, & ad eius imperatorem cum reuerentia & titulis imperatoriis scribit in c. solitæ, 6. de maior. & obedien. in inscriptione, *illustrissimum*, & in epistola, imperialem, dicit sublimitatem eius *imperatoriam celsitudinem*, *imperatoriam excellentiam*. addit & imperatorem illum cui loquitur Constantinopolitanū, præcellere in temporalibus vt summū pontificem in spiritualibus agnoscit imperatorem ibi Orientis Innocentius 3. quamuis constet illum nouisse quod dicebatur, translatum fuisse in Germanos in persona Caroli magni, vt liquet ex c. venerabilem, de electio. Nec est mihi proba consiliatio glossæ ad d. c. venerabilē, ad verbum, Germanos, dum ait. In d. c. solitæ, impropriè & generali nomine dici Græcorum regem imperatorem, vt rex Scachorum impropriè rex dicitur: quia verba textus solitæ, aliter sonant. Eo, alia interpretatio leuior pertinet, qua dicunt de facto plures eximi ab imperio, sed non de iure quo subiiciuntur. quod idem est ac stabilire ideam in imperio Romano imperiorum vsque in seculum contra prophetiam Daniel c. 2. quæ ait & Imperium Romanum vt alia præcedentia casurum, aduentu Messiæ & summi pontificis, qui eius vicarius est.

d In c. venerabilem, 34. de electio.

5 Et de iure alia regna non subiici imperio Romano, ius ipsum Romanum ait. In l. mercatores, 4. C. de commer. & mercator. lib. 4. ti. 63. quo loco in hæc verba rescripserunt Honorius & Theodos. CC. *Mercatores tam imperio nostro quàm Persarū regi subiectos vltra ea loca in quibus fœderis tēpore cum memorata natione nobis cōuenit nundinas exercere minimè oportet, ne alieni regni, quod nō cōuenit, scrutētur arcana.*

6 Idē docetur ab imperatore Leone in l. f. & de Eunuchis li. 5. C. ti. 42. *Barbaræ autē*, inquit, *Gentis Eunuchos extra loca nostro imperio subiecta factos, cunctis negotiatoribus vel quibuscumq; aliis emendi in commerciis, & vendēdi vbi voluerint, tribuimus facultatem.*

7 Clemens 5. in clem. 2. §. esto igitur, titulo de senten. & re iudica. Arguit Henricum imperatorem quòd in Robertū regem Siciliæ vassallum & sedis apostolicæ ligium, sententiam dixisset, tanquam in eum conspirantem; & sententiam nullam declarat, vt pote factam à non habente potestatem extra districtum imperij, & ita in regem Siciliæ qui ei non subiiceretur.

Sunt interpretes iuris, qui ad amussim perpensis vtrinque rationibus, imperatori tradunt omnes non subiici nationes, maximè Gallorum per c. per venerabilem qui filij sunt legitimi.

Specula in tit. de appellatio. §. nunc tractemus, in principio. Bartol. ad l. hostes, 2. col. de captiu. & postlimi. reuer. P. Bal. ad c. 1. de pace seruand. & iurament. firm. in feu. vbi reprobat gloss. ibi positam contrariam, & ibidem Andreas de Isernia.

Tuentur & Iohannes Faber & Fulgosius, non esse dominum mundi imperatorem.

16 Cæterùm ne videamur temerè huic sententiæ inhærere, præponamus quæ potuerunt mouere quosdā, vt eius essent opinionis imperatorem Romanorum hodie solū esse, cui omnes reges ratione imperij subditi ei & eius legibus videantur.

Primùm itaq; glossa ad c. 22. Hadrianus ad verba Per singulas 63. distinct. 2. propter verba textus quibus conceditur Carolo Magno ius & potestas eligendi pontificē, & ordinandi sedē apostolicam, (& Episcopos & Archiepiscopos per singulas prouincias inuestitutas ab eo acciperе) ergo, inquit, in Francia, & in Hispania, vnus est enim imperator, ca. in apibus, 7. q. 1. quod concedo, nisi probent se exemptos ab imperatore, vt 23. q. 8. §. ecce. alioquin dabunt ei tributum per l. f. de censibus, & fateamur ergo, addit, imperatorem esse dominum mundi cum l. deprecatio, ad l. Rho. de iact. P.

Verùm illa glossa nec ad textū pertinet c. Hadrianus, nā textus nō ait illud ius dari Carolo per vniuersū mūdū, sed per singulas prouincias sui regni.

17 Quod autem induxit cano. in apibus, vt probet vnum tantùm esse in orbe imperantem, id facit contra verba textus, qui ait, sicut in apibus vnus rex, ita Romæ vnus imperator, quia Roma non potuit simul duos reges pati, & Esau & Iacob in vtero Rebeccæ bella gesserūt: nec inde concludendū vnum imperatorē totius mūdi esse, quemadmodum nec concludi potest ibidem, omnium

O apum

apum diuersorum aluearium & examinum, vnum tantum esse regem, vnam gruem omnium gruum, nec ita etiam Diuus Hieronymus ad Rusticum episto. 4. nec canon in apibus, concludunt: sed sequitur conclusio hæc, quòd ideo singularum ecclesiarum debent esse Episcopi singuli, singuli Archidiaconi, vt ordo omnis Ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. Proinde rectè concludes vt aluearibus singulis vnus rex, & in congregationibus gruum singulis, vna grus: ita & vni imperio Romanorum vnus imperator, singulis Ecclesiis proprius Episcopus.

18 Sed nec vnum solum fuisse imperatorem etiã in ea monarchia, admonet aquila quæ est insigne imperij, cui duo capita sunt, & fuerunt olim duæ sedes principales Orientis & Occidentis. Quòd si dicamus cum glossa ca. in apibus, ad verbum, *vnus. Romanam Ecclesiam* transtulisse imperium ab Orientalibus ad Alemanos per c. venerabilem, de electione; resotmanda erũt insignia imperij, & conglutinanda erunt duo illa capita, vt coalescant in vnum, quod vtinam fieret cum reipublicæ Christianæ vtilitate & infidelium omnium accessione.

19 Atque legitur in Annalibus Germanicis Caroli Pipini, Caroli Magni & filij eius Ludouici, (qui à familiari Ludouici compositi sunt & editi, & prostant post historiam Eginharthi Francofurti apud hæredes Vuechelli) quòd anno 811. Nicephorus imperator Græcorum, misit ad Carolum Magnum imperatorem, legatum ad constituendam inter se pacem, & quòd anno 812. Michael gener eius, Nicephoro mortuo, alios legatos miserit qui confirmarunt pacem, scriptum pacis suscipientes, quive salutarunt Carolum more suo, imperatorem & lingua sua βασιλέα i. regem. Hocque pactum confirmatum mortuo Carolo, inter Ludouicum filium eius & Leonem imperatorem Orientis, qui successit Michaeli anno 814. per legatos vt habetur in Annalibus prædictis. Quæ omnia significant post Caroli imperium adhuc Orientis imperium extitisse, & Aquilam bicipitem fuisse, neque totius orbis imperatorem Romanorum seu Occidentis dictum, cùm verè talis non esset, nec habeteut. Imperium itaque quod à Græcis transtulisse fertur Stephanus Papa in Germanos, est illud Occidentale & Romanotum, cuius sedem anteà tunc fuisse etiam in Græcia constat. Sed post illam translationem remansit Græcum imperium in Græcia, & Romanum in Caroli Magni & successorum personis.

20 Anteà quidem Gregorius 3. qui sedem adeptus anno Domini 759. Leonem 3. imperatorem Constantinopolitanum imperio simul & communione priuauit, quòd imagines ex sacris ædibus deturbasset & abrasisset, & malè de ἱερουσίᾳ sentiret.

Et quia quo tempore summi Pontifices consueuerant, si quid mali ab externo hoste immineret, auxilia ab imperatore Constantinopolitano petere, & id facere omisisset, tunc Leo cùm obsideretur vrbs Roma ab Luithprando rege Longobardorum, captis circumquaque oppidis cupiditate regnandi: tùm quòd iam excommunicatus esset Leo, tùm quòd impeditus is esset in defensione vrbis Constantinopolis contra Saracenos: in auxilium tunc vocauit Carolum Mattellum auum Caroli Magni, patrem Pipini, qui maior domus erat regni Franciæ, cuius suasione Luitprandus soluit eius obsidionem [a].

21 Sed & Gothi qui occuparunt non præualente imperatore Orientis, Italiam, cœperũt principem suum imperatorem dicere Romanum, primum Augustalem, deinde Odoacrum primus enim ex Gothis Theodericus, se scripsit, cuius formam & habitum tradit Sidonius Apollinaris [b] is autem Theodericus occidit Odoacrem anno Christi 495. anno 2. imperij Anastasij, Albino v. c. cons. hæc ergo hactenus de explicatione contrariæ prædictæ glossæ.

22 Nunc secundo loco discutiamos aliam glossam, quæ ad §. 1. titul. de pace tenenda inter subditos, & iuramento firmanda lib. 2. feudorum ti. 53. ad verbum *imperio*, tradit, Francigenas & vltramontanos subditos esse imperatori, non quidem sacramento deuinctos, sed subiici ratione imperij Romani sub quo esse debent, cùm ipsi fuerint de imperio Iustiniani vt l. fi. de offic. præfecti prætorio Africæ C.

Sed verè illa glossa, non solùm caret authore, cùm aliæ eius tituli præcipuæ laudent suum authorem Acuosum subscriptum singulis quæ eius sunt, & vltra omnino est falsa & insulsa. Nam non video quid sit subiici, non ratione sacramenti, sed ratione imperij: nam si imperio ratione imperij subiiciuntur, necessarium est esse quoddam argumentum subiectionis vel hominij seu fidelitatis, aut census, alioquin res dicuntur Alodiales sui iuris & non subditæ vllo modo: neutro autem modo subiiciuntur Galliæ, vel Franciæ imperatori. dehinc a. citat l. fin. de officio præfecti prætorio Africæ C. vt dicat tempore Iustiniani Franciam subiectam imperio Romano. Cuius tamen contrarium in dicta lege probatur. Nam iubet in §. iubemos Iustinianus Belissario magistro militum, in traiectu qui est contra Hispaniam qui Septa dicitur, custodes apponere vigilantissimos, qui possent inde discere quæcunque in partibus Hispaniæ seu Galliæ seu Francorum geterentur, vt scrutatores alterius imperij.

Neque obiiciatur, quòd in suis titulis se Francicum nominet Iustinianus, tanquam Franciæ victor: nam id sibi vsurpauit, forsan, quòd quidam dux Francorum fuerat deuictus à Naisete duce militiæ prope Tarentum, cùm tamen 22. annis antè, Franci Theodoberto rege duos instructissimos exercitus, Iustiniani & Gothorum fuderint, quum in procinctu essent vt dimicarent de possessione Mediolani, teste Procopio [c]. Æque rectè ab omni dominio liber rex Galliarum seu Francogalliæ, se inscribit Dei gratia solùm regem, non alterius beneficio, & quòd iure à Deo, & non tantùm de facto possideat, & habeat imperium in suo regno, vt comprobatum est miraculo, dum primus rex Christianus, è cœlo suscepit vnguentum sactum & insignia liliata.

Et demus Francos aliquando victos à Iustiniano, non tamen sequitur quòd qui aliquando subiecti fuerint imperio, imperij dicantur: quod de Francis nominatim responsum est in c. per Venerabilem 13. qui filij sint legitimi per Innocentium 3. quòd rex Francorum non recognoscit superiores etiam summum pontificem in temporalibus, nisi in quantum se subiicit sponte summo pontifici: vbi tamen glossa magis ridicula somniat, vt alibi, *verum*, inquit, *de facto, sed non de iure, quia subest Romano imperio* can. in apibus 7. q. 1. & c. per venerabilem de electio.

quibus

[a] vt refert Platina in Gregorio.

[b] li. 1. epist. ep. 2.

[c] lib. de bel. Gothor.

quibus in locis nihil de eo agitur,vt iam dixi. Voluit violare aliquando hoc ius regum Francorum & Gallorum & regni, Bonifacius octauus c. vnam sanctam, de maiori & obedientia in sexto: sed reuocauit Clemens 5. dictum ab eo in extrau. *meruit Charissimi*, de priuilegiis.

23 Sed & ridicula est consequentia, dicere quia aliquando partem aliquam Galliæ & Franconiam subiecerint Cęsares, nunc quoque de imperio esse. Implicatur quippe contrarietas esse, & non esse. dehinc consequentia esset quòd ea quæ nunc etiam sunt imperij Romani, sint de Imperio Græcorum: imò nec illa adhuc sunt de imperio eorum, sed de imperio monarchiæ Alexandri Macedonum, & ea quæ illius fuerunt sunt de imperio Persarum, & ea quæ Persarum, de imperio Medorum, & eadem de imperio Assyriorum, sic & per progressum ad infinitum de imperio Adami. quasi verò, Deus voluerit certas gentes à principio mundi vsque ad eius periodum duraturas, & quasi nullæ sint rerum vicissitudines, & monarchiarum, & hominum, & in totum & in partem: nonne etiam puderet dicere, Gallos Romanum habere imperium, quòd aliquando imò sæpiùs capitolium, vrbem, Italiam expugnauerint, vt norunt qui Liuium, Florum, Rufum, aliósque historiæ probatos authores perlegerunt.

Et inter cæteros Iustinus ex Trogo [a] tradit, Gallos duce Belgio, abundanti multitudine, cùm non caperent eos terræ quæ genuerant, trecenta millia hominum ad sedes nouas quærendas velut peregrinantes misisse, quorum portio consederat in Italia, quæ & vrbem captam incendit: Alia in Pannonia: Aliam autem peruenisse in Macedoniam, & prælio instructo, Macedones vicisse, Ptolemæum multis sauciatis vulneribus cepisse, caput ei amputasse, & hasta infixum tota acie ad terrorem hostium circumtulisse. Rursùmque Brennum alium ducem Gallorum idem fecisse. Sæpè Assyrij victores, postea victi iacuerunt: similia aliis regnis, monarchiis, principatibus acciderunt. Fatum namque & regnis & vniuerso orbi impendet: agitur rota imperiorũ sub rotatione cęli; sub rotunditate orbis, nihil consistit in eodem statu. Atque dicere nostrum quod ademptum est, quod amisimus, cuius recuperandi nó datur spes nec ius post longas aliorum præscriptas possessiones, iure gentium & humano quo viuitur resistente, quid aliud videtur quàm verè ventis pasci, & desipere melius? dominia rerum à possessione cœperunt. & quamdiu quis possidet, tandiu videtur possessor, & vti potest: at vbi euincitur, vel nostra impotentia à potentiori, vel nobis inuitis, vel volentibus, iam fundamentum iuris nostri re vera desinit. Deus non creauit res ad proprietatem hominum, sed ad vsum Domini est terra, & plenitudo eius: is transfert regna de gente in gentem, facit regnare & bonos & malos & hypocritas: causas ipse nouit, nostrum non est retinere ius, vel vindicare eius quod ipse nobis concesserat ex arbitrio, & ademit ex eadem potentia: ipse mutat tempora & ætates, transfert regna atque constituit, Daniel 2. vers. 21. Imperiorum & principatuum institutio, non est vt principes dicantur & fiant ditiores, & in patrimonio habeant, & in arbitrio subditos, & addant prouincias prouinciis: sed vt regant & defendant, cui muneri si se impotentes reddiderint, & ab aliis euincere, & sibi conseruare non

a Lib. 24.

A potuerint, titulos inanes eius quod non est & potentatus amissi sibi vendicant.

Nec est ratio aliqua cur imperatoris Romani monarchia supra alias debeat sibi vindicare ea omnia quæ aliquando sibi possedit. omitto enim quòd plura iniustè sibi adiunxit, plura sanguine propter ambitionem fœdauit, multa neglexit, quæ ab aliis meliùs & iustiùs regũtur, plura cócessit & sibi ademit volẽs & spóte: &, vt loquar, cũ insignib⁹, multæ plumæ ex aquilæ aliis euulsæ sunt.

Regnum solius Dei manet in æternũ, regnũ omnium seculorum [b], & regni eius non erit finis [c].

Potestásque vicarij eius, quia fundata supra firmam petram non desinet, nempe sedis apostolicæ: nam rogauit pro fide ecclesiæ, ne deficiat in æternum Christus [d], & aduersus hanc portæ inferi non præualebunt [e].

b Psal. 144. vers. 13.
c Lucæ cap. 1. ver. 13 Daniel 7 vers. 14 Micheas c. 4. ver. 7.
d Lucæ 22. vers. 32.
e Matthæi c. 16. vers. 18.

24 Sciunt imperatores huius seculi vera esse
B se quæ loquor: qui rem ipsam oculis obuersantes dum vident non siuunt se exornari talibus titulis, quibus adulatores illos lactare volunt. Sed modestè demonstrant suis inscriptionibus & titulis, qualem & in quos habeant potestatem.

In hoc & laudo prudentiam illorum vehementer, & iterum sapienter imperare iudico, si quid tamen iudicium meum plausibile recipiat. Nam opinor monarchiam Romanorum fuisse vltimam ex præuisis per Danielem c. 2. vers. 40. *Et regnum quartum erit*, inquit, *velut ferreum. Quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet, & conteret omnia præcedentia regna hæc. Porro quia vidisti pedum, & digitorum partem testeam figuli, & partem ferream, regnum diuisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testa ex luto. Et digitos pedum ex parte ferreos & ex parte fictiles: ex parte regnum erit solidum, & ex par-*
C *te contritum. Quod autem vidisti ferrum mistum testa ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicuti ferrum misceri non potest testa. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc. & ipsum stabit in æternum. Secundum quod vidisti quòd de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurũ.* Sic itaque Daniel allocutus est Nabuchodonosorem, cui Deus reuelauerat compositam statuam monarchiarum. Et nemo est qui non intelligat per quartum regnum, monarchiam Romanorum: & per lapidem abscissum sine manibus, non intelligat Domini nostri IESV CHRISTI regnum & imperium in æternum, cui omnia subiiciuntur. Consideremus ergo, quomodo declinauit imperium
D Romanum ab illa prima maiestate, quomodo diuisum fuit in orientale & occidentale, quomodo partem pedes eius fictiles & ferrei non adhærentes sibi, quomodo sola nunc monarchia regni Christi sit, & eius vicarij: & facile erit iudicare, num illud imperatoris Romani regnum omnibus aliis imperet.

25 Audiamus nunc tertio loco quod facere videtur aduersus regnũ Galliæ, quòd scribat Platina in Gregorio quinto, eum sanctioné tulisse de imperatore eligendo, anno Christi 1002. quæ nunc seruatur, quò diutiùs apud Germanos summa potestas remaneret. Solis principibus Germanis licere principem deligere, qui Cæsar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Augustus haberetur, si eum Romanus pontifex cófir-

firmasset. hos autem habuisse potestatem eligendi primo Ptolomæus refert, Archiepiscopum Moguntinum, Germaniæ: Archiepiscopum Treuerensem, Galliæ: Archiepiscopum Coloniensem, Italiæ nomine: quibus additi quatuor principes, Marchio Braudeburgensis, imperatoris post electionem camerarius: comes Palatinus, qui dapes: dux Saxoniæ, qui ensem fert: Rex Bobemiæ. qui pincerna. Ex quorum ordine & potestate volunt quidam inferre, Galliam agnoscere superiorem imperatorem; quia & electio eius nomine fit per Archiepiscopum Treuerensem.

Cæterùm non negatur Galliæ nomine Treuerensem præsulem eligere, sed suo arbitrio, sine mandato, vel consensu regis Galliarum ideò & restitisse Francos iam notat idem Platina: nec summus pontifex quoque habuit mandatum id faciendi à Gallorum principe, qui non recognoscit superiorem in temporalibus, nec ipsum summum pontificem, nisi se subiiciat, dicto c. per venerabilem, qui filij sint legitimi, & nisi io causis peccati io c. nouit, de iudiciis. Atque obseruandum est videri summos pontifices sibi contrarios, quòd vnus dicatur imperium traostulisse in Francos: hic autem in Germanos sine delicto Francorum, vt Clem. 1. de iureiuran. Quod si hoc liceret passim summo pontifici, & temporalia regna sine causa fidei adimere posset principibus, nullum esset tutum regnum, nulla respublica certa, imò & imperium, quod sibi Germani vindicant posset per summum pontificem in alios transferri qui illi fauerent, & quorum potentia aliquando posset promoueri, vel ex quotum genere esset, sicuti narrat Platina tres causas eius translationis, in Gregorio 5. quòd is esset natione Germanus & Saxo: & quòd Othonis imperatoris authoritate & affinitate fuisset pontifex creatus: & quòd descisus fuisset à Germanis & Othone, eontra Antipapam Iohannem dictum 17. episcopum Placentinum, antea electum in summum pontificem communi populi clerique consensu, ad quos electio pontificis spectabat: quibus rationibus summus pontifex suam patriam, suúmque defensorem hac dignitate honorauit inuitis Gallis, quorum interest, illísque nec auditis, nec vocatis, nec contumacibus. Vt qui potant id licuisse summo pontifici Gregorio 5. non debeant inficiari ius esse id ipsum adimendi & alio liberè transferendi imperium aliis pootificibus successoribus sedis apostolicæ, quibus lex imponi ab antecessoribus non potuit: non magis quàm Gregorius 5. transferendo à Francis & Gallorum priocipibus in Germanos, non putauit se adstrictum translatione antea facta à Græcis ad Francos per summos pontifices. Forsan tamen aliæ sunt rationes translationis, de quibus si meliores sint, iudicium doctioribus relinqoo: sed quia hæc proposita fuerunt contra expressum c. per venerabilem qui filij sunt legit. & contra libertatem Gallicanam, nemo, vt opinor, mihi ligio & originario Galliæ iouidebit etiam Germanus, si sine præiudicio iurium cuiosque principis, quæ nunc mihi magis probantur, retulerim, verioribus si appareant semper & in his & reliquis cessurus. fortior quippe & ipsis principibus (vt ait Esdras) veritas.

26 Subinde, qui ex illa electione putant imperatorem Romanorum, vniuersalem esse imperatorem, iam seipsos arguunt. Nam limitata illa est, vt fiat nomine Germaniæ, Galliæ, & Italiæ

A tantum, quamuis nec illi obtemperent, non autem facta est nomioe vniuersi orbis: neque istæ solæ nationes faciunt vniuersum orbem.

Quamobrem & Hispania dicit, se oon subiici imperio, sic Bernardinus Diaz tradit [a], iudices regni Hispaniæ, potiùs & priùs considerare dispositionem legum regiarum, quàm ius ciuile deficiente consuetudine aut canone. Quòd regnum illud non recognoscat superiorem imperatorem, oec eius leges, nisi quateous ratio illarum recipitur. firmat & Andreas de Isarnia gloss. ad ca. Hadrianus, to. 2. 63. distinct. quòd rex Hispaniæ non subest imperio, doctores ad c. causa in 2. qui filij suot legit. Nicola. de Vbaldis in tracta. de successionib. intesta.

[a] In practica criminali canonum c. 134.

27 De Venetis nõ subiici quoq; tradit Iason, ad l. cunctos populos, 11. de summa trinita. fid. cathol.

Sed & Coostantinus cognomine magnus, plu-
B res dedit res & ditiones Syluestro summo pontifici, & rursum Pipinus, Carolus magnus, & alij principes ecclesiæ Romanæ, quæ sunt non de iure imperij, & non recognoscunt superiorem imperatorem, vt ttadunt Barthol. & moderniores, ad l. omnibus, ad senatuscons. Trebellia. P. Iason ad l. cunctos populos, num. 8. de summa trinita.

28 Quartò inhæreudum nunc est solutionibus aliorum quæ proponuntur à glossa ad c. venerabilem ad verbum Germanos, de electio.

Primùm enim profert ca. in die. 15. de conseeratio. distinctio. 5. vbi Gregorius 7. *Romani verò diuersò modo agere ceperunt* (scilicet in modo psallendi) *maximè à tempore quo Teutonicis concessum regimen nostræ Ecclesiæ*. Ergo, inquit glossa, si regimen vel regnum Ecclesiæ translatum est in Germanos, ipsi habent regnum totius mundi, quia tale est regnum Ecclesiæ.

C Respondendum auté videtur regimen Ecclesiæ nostræ ibi dictum meliùs esse, de Romana locali Ecclesia, nõ de regno eius quod habet in vniuersum mundum; nam de eo regno imperator nullo modo se miscere debet, ca. imperium vestrum 10. dist. distinctæ enim sunt potestates, ca. quoniam, 8. eadem 10. distinct. ca. cum ad verum, 96. dist.

Si regimen de quo ibi est electio summi pontificis, cuius potestas olim data erat Carolo magno & successoribus in ca. Hadrianus, 22. & sequenti in synodo 63. 4. distinctio. quod tamen ius postea sublatũ est, vt in tractatu de beneficiis explicaui. & imperator Catholieus, non præsul, sed filius est Ecclesiæ, capite si imperator, 96. distinct. neque etiam reciperetur quòd regnum suum regendum concessissent summi pontifices laicis & principibus. nam summus pontificatus duos non patitur administratores sioe schismate. Atque in
D ca. in die, abusum Romanorum notat Gregorius septimus, quòd prætextu Germanorum, ritum antiquum psallẽdi mutassent, quem restituit: quamobrem non valet conseqoentia, vt quia ecclesia non potest nisi esse vna sine schismate, ca. schisma 34. §. sed nec illud 24. quæst. 1. ideo non possit esse nisi vnum imperiom. nam ecclesia diuidi non potest: imperium erat Romanorum diuisibile per prophetiam Danielis [b].

[b] Daniel c. 2.

29 Vrget tamen ca. Constantinus Imperator, 13. sub 96. distinctio. apod Gratia. vbi Constantinus magnus post multa concessa priuilegia ecclesiæ Romanæ in persona sancti Syluestri, addit, *vnde vt pontificalis apex non vilescat, sed magis quàm terreni imperij dignitas, gloria & potentia decoretur, ecce tam palatium nostrum vt prædictum est, quàm*

Romanam

Romanam vrbem, & omnes Italiæ seu occidentalium regionum prouincias, loca & ciuitates, præfato beatissimo pōtifici nostro vniuersali Papæ contradicimus atque relinquimus, & ab eo & à successoribus eius, per hanc diualem nostram, & pragmaticum constitutum decernimus disponenda, atque iuri sanctæ Romanæ ecclesiæ concedimus permansura. Vnde congruum perspeximus nostrum imperium & regni potestatem in orientalibus transferri regionibus, & in Byzantiæ prouincia optimo loco, nomini nostro ciuitatem ædificari, & nostrum ibi constitui imperium: quoniam vbi principatus sacerdotum, & Christianæ religionis caput ab imperatore cœlesti constitutum est, iustum non est vt ibi imperator terrenus habeat potestatem. Hæc verò omnia quæ per hanc nostram imperialem sacram, & per alia diualia imperialia statuimus, atque confirmauimus, vsque in finem mundi illibata & inconcussa permanere decernimus. Vnde coram Deo viuo qui nos regnare præcepit, & coram terribili eius iudicio obtestamur, per hócque imperiale constitutum, omnes nostros successores, imperatores, vel cunctos optimates Satrapas, etiam amplissimum senatum, & vniuersum populum in toto orbe terrarum nunc & in posterum, cunctis retro temporibus imperio nostro subiacentem, nulli eorum quoquo modo licere hæc aut infringere, aut quoquam conuellere, &c.

Ex quibus constat apertiùs vt videtur quàm repognari possit, imperium occidentale translatum in sedem apostolicam, illúdque potuisse transferre ecclesiam in Germanorum principes.

Sed certe cùm sæpe cogitassem tenorem prædictæ concessionis Constantinianæ, non qoidem in eo pedem fixi quòd suppostitiam dicant plures & falsam: eo enim animo in sedem apostolicam fidémque catholicam sum, vt iuribus eius potiùs omnino conseruandis quàm vel suspectis reddendis incumbam, cùm summa ratio sit, vt etiam ethnici iurisconsulti dixerunt [a], quæ pro religione facit. Verumtamen vt quod in manibus est tantùm tractemus, bona fide, semota omni inuidia & omni adulatione, pietatem & religionem Constantino & venerationē in Dei diuíque Petri vicarium Syluestrum adnumerari dignum est; & quæ talis sit, vt reliqui principes eius exemplo discere debeant, submittere cristas Deo.

a In l. sunt personæ de relig. & sump. funer. P.

Conueniunt & nostri catholici quædam in donarione Constantini, ficta adiecta, verum constare multa donasse ecclesiæ, & multa rursum ei accessisse ex aliorum principom largitione: & sine dubio est, sedem imperij Occidcotalis, concessam esse Syluestro, nempe Romanam ciuitatē, & omnia imperatoria ornamenta & indumenta, vt probat duobus libris Eugubinus, & testatur Photius patriarcha Græcus titulo 8 nomocanonis c. 1.

At constat Syluestrum respuisse diadema aureum sibi oblatum, vt ait Sabellicus & Platina in vita Syluestri, vbi nihil tradit de donatione imperij occidentalis, nec ego legi alibi quàm apud Gratianum in d. ca. Constantinus, qui palea inscribitur. hoc est inter capita illa quæ firmam non habent authoritatem. Et Baptista Egnatius lib. 1. Romanorum principum in eo ait constanti fide dictum, quæ de imperij donatione circumferuntur, vti minùs similia veri oon ptobari.

Nec verissimè videtur sanctum Syluestrum, qui Christi vestigia sequebatur, voluisse acceptare regnum terrestre oblatum, cùm nec clerici illud desiderare debeant [b], quorum princeps Christus.

b Hierony. ad quendam suæ leuitam relatus in c. 7 do som gen ra Christianorū 23. q. 1.

Christus oblatum regnum terrestre & temporale more hominum reiecit. *Regnū meum*, inquit, *non est de hoc mundo* [c]. *Si enim ex hoc mundo esset, ministri mei vtique decertarent* &c.

c diui Iohannis Euang. c. 18. vers. 36.

Et alibi interrogatus de tributo dando Cæsari, Quæ sunt Cæsaris Cæsari reddite, quæ sunt Dei Deo [d].

d D. Matthæi c. 22 vers. 21. Marci c. 12. vers. 17. Lucæ 20. vers. 25.

30 Quare reuèra mihi suspectus videtur ille locus paleæ de donatione regni Occidentalis. addit dubitandi causam, quòd neque summi pontifices se inscripserint vnquam imperatores, nec tāquam imperatores post Constanrinum cognomine Magnum, vel eius tempore, Occidentale rexerint imperium: imò contrà, semper alij imperarunt postea in Occidente.

Sic viuens Constantinus hic primus dictus magnus, imperabat occidentali imperio: Licinius Oriētali. Et cùm postea solus imperasset, eo mortuo, tres eius filij imperium diuiserunt, quod per manus à patre acceperant. Et Constantinus natu maximus, Gallias, Hispanias, Britanniam insulam obtinuit: Constans, Illyricum, Græciam: Orientem & Byzanrium, Constantinus. Post Constantem, & alij in Italia præfuerunt & Romanorum imperio, qui tamen in vrbe non habuerunt sedem, quæ patrimonij Ecclesiæ cum aliis quibusdam in eius ditione intacta & conseruata illi fuit, cum aliis, quæ & refert Ammian. Marcelli. lib. 27. & alij.

Imperiom qoidē Occidentale Romanorū etiam postea & tempore Oriētalis fuit, sed alibi habuit sedem, vel Mediolani, vel Rauennæ. Et quamuis Constantius Heraclij nepos, Michaël & aliquot alij tentauerint Romā rursum sedē inferre, non tamen potuerunt. Quamobrē hinc puto factū, quod tradit Procopius Romam obsessam pet Alaricum Gothorum regem, tandem captam & in prædam datam nullo auxilio accepto ab Honorico imperatore Occidentali, qoi Rauennæ degebat, & suppetias ferre poterat, nihil minùs qoàm de vrbis illius salute sollicitus. Atque post Valentinianū, qui etiam rexit Italiam, Atilā vicit Etij ductu, Romæ, vt ait Egnatius li. 2. de principibus Romanorum, Auctus senatorij ordinis vir præfuit: post illū Maioranus, quadriennio, quem Seuerianus. & hunc Anthenius, Antheniū Liberius secutus est: & huic Glycerius, & Glycerio statim Nepos successit, quo per vim pulso, & Augustulus malè ominati nominis rerū est potitus, sub quo Romani imperij maiestas cōuulsa per Odoacrē Herulū: serò postea ad Fraocos translatū imperium per Stephanū Papam 2. & 3. Dehinc rempore Formosi 1. eius oominis summi pōtificis, cùm penes Frācos remāsisset ferè centum annos, imperiū Romanorū rediit iterum & translatū est in Longobardos, vt scribit iisdem verbis Platina in Formoso 1. Imperāte apud Græcos Constanrioo Leonis filio. Idipsum firmat sub pontifice Christoforo 1. Deinceps translatum victo Berengario per Othonem primum in Germanos. Quia Otho Germanus rex vocatus in opem ecclesiæ contra Berengarium, & fertur coronarus imperator vel à Iohanne 13. vel à Leone vt idem ait in Iohanne 13. Obtinuerūt & post translationem præsuppositam imperij Græcorum in Germanos, rursum Latini illud per aliquot annos vsque ad Balduinum, quo tempore Michael Paleologus Græcus imperium recepit. Platina in Alexan. 4. Fuerant autem tot translationes à nobis recensitæ pro ratione, cur dicamus, neque donationem imperij orientalis, vel occidentalis coaluisse, neque occidentale imperium donatum fuisse summo ponrifici, saltem nunquam summum pontificem eo vsum fuisse.

Dico etiam ex illis apparere, nec imperatores Romanos esse generales imperatores, & qui vnicè aliis regnis præsint, nisi in quantum ditioni suæ alio modo subiiciuntur.

31 Insuper, nec alienum erit adiicere ex vulgatis regulis ab omnibus in confesso habitis, neminem plus iuris in alium transferre posse, quàm ipse habeat: porro si summus pontifex, imperatori Romanorum quod habebat impartitus est, certè habebat Romam & alia quædam patrimonialia: illa tamen nec fatetur se donasse: non habebat autem imperium occidentale, minus orientale, nec censetur donasse. Electionem autem concessit, & sibi reseruauit coronationem Rom. imperatoris. hunc habet tantùm sibi sacramentum in coronatione præbentem, vt ea quæ comitantur imperium eius, consequatur: non autem regem Gallorum, vel alios qui ei fidem non præbent hominij, vel sacramenti.

32 Sed demus adhuc, quamuis verum non putem, Constantinum, vtrumque ius imperij quod habebat summo pontifici Syluestro tradidisse, certè non ideo temporalia concessit vniuersi mundi, quia nec is erat imperator vniuersorum, imperabat namque tunc fortissimus alius imperator apud Persas Sapores: qui non consensit huic translationi, & defendit imperium contra posteros imperij Romani & orientis. Fuerunt & his temporibus Clodomerus, Richemerus, Theodomerus Francorum duces, qui ei non parebant: omitto de Indis aliisque barbaris nationibus agere, quas non constat Constantino magno subditas.

Nec est quòd obiicias quod est dictum in dicta palea canonis *Constantinus* se velle hæc seruari in vniuerso mundo, & à successoribus imperij: nam ipse quidem eius animi fuit & voluntatis, vt seruarentur statuta in vniuerso orbe, sed à populo sibi subiecto: aliis imperare non poterat, nec sola voluntas perficit actum, nisi adsit & potestas in prouinciis in vniuersa ditione, & quæ ascèdentem videt, & quæ occidentem solem, & quæ ex vtroque est latere, vt vnusquisque in qua prouincia deliquit &c. iuri eius iudicis subiaceat. Sed adiicit iudicib. in prouinciis inquam, *quæcunque nostris obediunt sceptris.* Vt intelligeremus ortus & occasus, & laterum prouincias, non omnes comprehendi: sed tantùm imperio subiectas. eadem phrasi Iustinianus vsus in §. hæc considerantes, c. 1. nouellæ verò, dum præcipit omnibus iudicibus existentibus. Neque quòd imperator tunc viuens potetat subditis imperare, potuit suis successoribus legem imponere; qui non ab eo, sed vel per successionem generis, vel per electionem, vel per armorum potentiam, vel Dei voluntate, vel per cōsensum populi, longæve præscriptione inuiolata, imperium, vel partem imperij acceperunt: nec verba hominis cuiuscunque sit dignitatis, legis diuinæ vim habent. vt certè ridiculum videatur, quòd voluerit sua decreta vsque in finem mundi conseruari intacta & illibata. hoc enim ad Deum solum pertinet, qui præuidet quæ expediant in futurum: & potest quæ vult solus.

33 At dices, fuit & Christianissimus Constantinus, qui rempublicam Christianam iuuit, & bellis & dictis; audio, probo, laudo. sed in omnibus, nec eius, nec sanctioris viri vitam probo. probo sanctitatem diui Petri, sed non abnegationem Domini quam fecit.

Multa erant laudanda in Constantino, sed non omnia: nam & de illo omnes historiographi consentiunt vulgatum fuisse prouerbium, vt Tracala decem annos præstantissimus, duodecim sequentibus latro, decem nouissimis pupillus, ob profusiones immodicas, fuerit nominatus, vt scribunt Sextus Aurelius Victor in epitome Cæsarum, Baptista Egnatius de princip. Rom. lib. 1. in eo.

34 Verùm rursum citatur cap. 1. quo iure defendis villas 8. distinctio. ex quo colligunt dominia distributa, & meum, tuum, suum, dici ex iure imperatoris, vnde dicunt dominum eum esse vniuersorum.

Sed quàm malè citetur hic canon à diuo Augustino sumptus, ad probandum vnum imperatorem tantùm vniuersi orbis, lectio ipsa canonis indicat. Nam nec in singulari de imperatore loquitur, neque de Romano, sed ait bona distributa & conseruata ab imperatoribus & regibus in plurali, *Nam*, inquit, *per iura regum possidentur possessiones.* Hoc est iure humano, quod est in legibus regum. Sed & distributiones dominiorum consensu gentium factas primùm, docet l. ex hoc iure, de iustit. & iur. 1. & per occupationem singulorum primùm facta quæ natura communia sunt, Iosue 1. Cicer. 2. offic. l. 1. de acquiren. poss.

Proinde, cùm possessores dominatione alterius & potestate potiore, deturbantur à locis, desinunt esse res singulorum, & videntur redisse in pristinam communionem vt occupantium fiant, quando veteres possessores, nec redeundi animum, aut recuperandi habent, & spem abiecerunt.

35 Peiori sensu citatur l. bene à Zenone, de quadriennij præscriptione lib. 7. C. ti. 37. volunt enim ibi Iustinianum dixisse, omnia esse principis. ideo inquit glossa, & quod pertinet *ad proprietatem.* in quibus paucissimis verbis duo inexcusabiles commissi sunt errores: quorum primum postea emendare satagit, ibi, vel veriùs ad verba, *omnia principis.* alter inemendatus durat: primus error quòd verba Iustiniani, qui loquitur de nulla constituenda differentia, inter bona patrimonialia & fiscalia principis, quia omnia sunt principis & patrimonialia & fiscalia, voluerit extendere ad bona priuatorum subiectorum principi: dicendo 2. errore etiam *quoad proprietatem* illa omnia esse principis. quod nunquam venit in mentem Iustiniano: nam illa vox esset tyranni, velle sibi tribuere vniuersa bona priuatorum, quorum defensionem & conseruationem procurat, & quæ tantùm iustè pro necessitatibus reipublicæ, nempe pro causa pertinente ad omnes, capere potest, pro negotiis publicis.

Reprehendit hanc sententiam dicentium omnia esse in potestate imperatoris bona subditorum, & ideo iure suo vti dum à subditis ea peteret. D. Ambrosius in ca. 21. conuenior. 23. q. 8. & ibi glossa quoque ait, intelligi debere quoad iurisdictionem & protectionem. Et D. Ambrosius ait ibidem quoque, neque etiam quoad Iurisdictionem, bona Ecclesiæ ad imperatorem pertinere, sed esse Dei, & pauperum.

36 Sunt qui sentiant adhuc, ad potestatē regiam seu imperatoriam, non pertinere titulum imperij dominici, quale est domini aut heri, in ipsos seruos qui habēt ius in personas & bona seruorum, vt quicquid agant, dicatur ad vtilitatem heri gerere. aliud enim imperium legitimū est in subditos iure regio, aliud iure herili aut dominico habere.

Doci-

Docuimus autem nec fas esse principem iure regio, præter necessitatem negotiorum regni, subditorum bona capere, nec vltra quàm oporteat. Maximè, cum legibus naturalibus vel iurisgentium subditus sit quoque princeps, tanquam homo: multò magis & tanquam princeps, qui eas conseruare debet ne turbetur vniuersæ humanæ societatis consensus, qui leges constituit ad conseruanda & defendenda cuique dominia rerum, & libertatem personæ [a]. Et eo quoque pertinet potestas à Deo concessa, quæ non ad violandos subditos, sed ad conseruandos data est, vt ne prædam facerent de subditorum bonis, sed vt eorum bona contra latrunculos, pyratas, & hostes defenderent.

a l. ex hoc iure, de Iustit. & Iure. P.

Forsan tamen poterit defendi ius herile monarchiæ, & potestas in bona & personas subditorum, si quando, iusto bello superati fuerint & imperio subiecti aliqui. Nam ex humana misericordia, placuit constitui inter gentes, vt potiùs ius daretur in conseruatos in bello, quàm, vt immisericorditer superatos liceret occidere: beneficium quippe conseruatæ vitæ, hac gratitudine seruitij compensatur, quod postea sedata iracundia, libertatem recuperare potest [b].

b d. l. ex hoc iure, & l. manumissiones, de iustit. & iur. P. §. penul. & f. de iure personarum, apud Iustinia. l. 5. de statu homi. P. §. de libertinis, apud Iustin.

Reliqua etiam quæ ab hostibus capiebantur, capientium erant & reipublicæ, immobilia, vt agri, quæ ideò principis rectè dici possunt, vt rectoris reipublicæ, & qui ea distribuebat colonis, vel eum tributo, vel cum pensione præstanda [c].

c L. per traditionem & ibi Theophilus de rerum diuis.

Sunt & alicubi hodie regna, in quibus subditi non possident, pleno iure: sed veluti titulo locationis, & ad vitam à manu principis agros, vt refertur ab authore historiæ orbis noui qui *Peru* constitutum à Lagasca prorege imperatoris Caroli V. in illa regione *Peru* post Pizarros rebellantes subactos, ne facilè à subiectione deficerent. Sed aliud est ex lege admittere colonos, aliud imperare dominis rerum subditis.

Possunt & sustineri, qui dicunt principes suos honoris causa Dominos. Nam & reges nostri propter excellentiam, commune nomen dommini siue Domni, effecerunt suum: vt Anastasius bibliothecarius Adriani a.

Siue Landulph. Sagax, historia miscellanea, *Gens Francorum*, inquit, *moris est domnum id est regẽ, secundum genus principari*. Sic & in Gallia rex *Sire* absolutè dicitur, quod idem est ac dominus à nomine *κύριος* seu *κύριε*.

De quibusdam nominibus, tributis principibus propter quasdam proprietates, vel aliqua accidentia.

CAP. XIIII.

FVerunt nomina, vel cognomina alia, vltra propria aut generis, aut dignitatis quibusdam tributa regibus aut principibus, ob aliquam rem insignem interdum bonam, interdum malam. Quemadmodum *Hermem* regem Ægyptium seu Mercurium Trimegistum nominatum obseruamus, quòd fuerit magnus sacerdos, magnus Philosophus & magnus rex; vel quòd inter Ethnicos hic fuerit, qui ἐν τριάδι μίαν τὴν θεότητα asseruerit, nempe in trinitate vnam esse diuinitatem, vt ex dialogis eius qui supersunt, apparet: quemadmodum & M. Antonius, qui Pio successit, meruit cognomen philosophi, quòd philosophiæ studiis excelleret [d].

d Dion in eius vita.

2 Dictus Alexander, Philippi Macedonũ regis filius, cognomento magnus, meritò apud Plut [e].

e in Sertorio.

Vt Constantinus imperator, post Licinium superatum, cùm fere omnem orbem gubernaret maximus a Nazario, in panegyrico cognominatus, ab aliis magnus: vt Carolus, Pipini Francorum regis filius & successor, ob rerum gestarum magnitudinem, vere magnus cognominatus, vt ait Sigebertus.

Tribuerunt etiam hoc cognomen Romani Pompeio, vt scribit Plutarchus in Sertorio: & in Pompeio tradit, etiam Romanum populum, duos maximos cognominasse: Valerium, quod dissidentem à se senatum, in concordiam secum reduxisset: Fabium Rutilianum, quod locupletes nonnullos libertinæ stirpis in senatum allectos, eo ordine mouisset.

Dictus & Q. Fabius, cũ P. Decio censor, maximus, vt ait Liuius lib. 9. ob causas ibidem relatas.

3 Ex moribus nomina indita regibus quibusdam, sicut mordacitas Ptolomæo Lamyri cognomentum inussit, garrulum enim Græci Lamyrum vocant, & comem, facetum, oblectabilem, amœnum & stupendum. Et Antiochus ex Macedonibus regibus Doso dictus, quòd multa promitteret, pauca impleret. nam δώσω futurum est à verbo δίδωμι [f]. Et Pertinacem imperatorem scribit Iulius Capitolinus, vulgò Chrestologum esse nuncupatum, quòd bene loqueretur, malè autem faceret [g].

f Cælius Rhodig. li. 24. c. 6.

g relatum & id à Sexto Aurelio.

Ptolomæus Ægypti rex, post mortem Alexandri Magni, patre & matre interfectis, ex facinoris crimine, cognomentum Philopater, ex contrario & per ironiam, accepit [h].

h Iustinus lib. 29.

Meliùs & verius ante Ptolomæus Ægyptiorum rex, eo quòd neminem læderet, omnibus autem benefaceret, Euergetes, & benefactoris nomine cognominatus, vt & Macedoniæ rex Antigonus [i].

i Plutarch. in Cleomene & Suidas.

4 Propter & clementiam, senatus M. Antoninum philosophum, Pij cognomine ornauit, vt refert Iulius Capitolinus in eodem & Vulcatius Gallicanus, in Audio Cassio. Antiochus Sedetes, Syriæ rex, Pij nomen etiam adeptus: cùm enim circumsideret Hierosolymam, Iudæis ad summum festum postulantibus dierum septem inducias, non tantùm eas concessit, verùm & tauros ornatis cornibus adornatos thymiamatúmque & odoramentorum ingentem vim ad portas deduxit, atque postquam eorum sacerdotibus victimas tradidit, ipse in castra est regressus. Quem Iudæi admirati, mox à festo in fidem eius se permisere, hincque pij nomen meruit [k]. Ludouicus imperator ob insignes virtutes, pij quoque nomen habuit.

k Plutarchus in regum apophteg. Ioseph. li. 13. ant. c. 16.

5 Sic pater patriæ, primus Cicero decreto curiæ est appellatus.

Et vt ait poeta, *Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.*

Postea Augustus id tulit cognomen, à successoribus quoque ambitiosè magis sæpe quàm vere vsurpatum. Dedit autem is Augusti quoque suum cæteris cognomen aliud.

6 Quintus Fabius dictator, propter benignam naturam, ouiculæ nomẽ meruit [l], vt contra Constantinus vltimus Græcorum imperator, rex Peloponnesi, ante susceptum imperium, Draconis cognomentum ob militarem virtutem habuit, quia sæpius cum Turcis congressus eos fudit fugauitque, ac eorum oppida expugnauit & abstulit [m].

l Volaterra li. 16. Anthrop.

m Vt narrat Cuspinianus in eo.

7 Artaxerxi Persarum regi Mnemonis co-

gnomen datum, eo quòd memoria valeret [a].
a Alexan. ab Alexan. li. 3. c. 11.

Alphonsus 10. Aragonum rex præstantissimus, à liberalitate largus dictus & cognominatus [b].
b Marineus li. 11. rerù hispanicarum.

Tarquinius Romanorum regum vltimus, à superbia cognominatus superbus. Alexander Hircani filius, Iudæorum rex, ob crudelitatem Thracida dictus est [c]. Italiæ & aliæ nationes viderunt Hunnorum regem Atilam, ob suam crudelitatem flagellum Dei se dicentem.
c Iosephus li. 13. antiquit. c. 22.

Atheniensium dux Nicias, vulgò, vt ait Plutarchus, cothurnus dictus, quòd omnibus se accommodare nouisset.

7 Demetrius erat in excogitandis bellicis machinis, supra modum industrius, multáque præter architectorum artem inueniebat, ex quo Poliorcetes, id est vrbium euersor cognominatus fuit [d], quòd tanta vi atque impetu in oppugnationibus vteretur, vt nullus muris ab obsessis posset adferri præsidium.
d vt refert Diodor. Sicul. l. 20.

8 In Gallia, reges vltra proprium nomen aliqui acceperunt aliud cognomen, vt Philippus 2. dictus *à Deo datus*, quòd pater eius Ludouicus iunior, tandem eum precibus à Deo impetrasset [e].
e Aemilius in 5.

Pipinus ex Austria à breuitate corporis *pusilli* nomen habuit, Ritius 1. de Francorum regibus. Carolus imperator, à crassitudine cognomento *Crassus*, filius Ludouici [f]. Vt & Sanctius 1. Hispaniæ rex, ea ratione *Crassus* à pinguedine corporis [g].
f Cuspinia.
g Apud Ritium lib. 3. de reg. Hispa.

Et Philippus etiam Francorum rex, qui simultates gessit cum Bonifacio V. pontifice à corporis præstantia, *Pulcher* [h].
h Ritius. lib. 3. de r. g. Fran.

Lodouicus Caroli Calui frater, ab impedimento linguæ, Balbus dictus: vt ille Caluus à casu capillorum [i]. Vt Michael Græcorum imperator, quòd lingua esset balbutienti, *thraulus*, siue balbus dictus [k]. Clodius Francorum rex Pharamundi filius, & in regno successor *capillatus* dictus, à promisso capillo [l]. Vt Constantinus 4. imperator Græcorum, cùm in expeditione, qua vicit patris interfectores, cùm Mezentio tyranno barbam crescere permisisset, dictus est à Constantinopolitanis *pogonatus*, id est, barbatus [m].
i Ritius lib. 1. de reg. Fran.
k Volater. li. 23. anthrop.
l Ritius.
m Paul. Diaco. libro 19. rerù Romana.

De abusu & odio nominis regii.

CAP. XV.

CVm desierunt reges Romæ & alibi imperare secundum ea quæ regimen & recta gubernatio exigit, cœperunt populi detestari hoc nomen sub quo antea male habiti sunt, & potissimùm Romani, qui reges sibi aleuerant à tempore Numæ legitimos, exosum habuerunt hoc nomen, quamquam dominationem regiam, verùm aliis titulis, admiserint in consulibus & dictatoribus. Et qui turbam concitauerat ad pellendos Tarquinios. Iunius Brutus, virgis cæsos proprios liberos, securi percuti fecit, quod de reducendis Tarquiniis tractassent [n].
n Liuius in 2.

Refert Suetonius Tranquillus [o], authore Iulio Maratho, ante paucos quàm Augustus nasceretur menses, prodigium Romæ factum publicè, quo denunciabatur Regem populo Romano naturam parturire: Senatum exterritum censuisse, ne quis eo anno genitus educaretur: verùm eos qui grauidas vxores haberent curasse, quòd ad se quisque spem traheret, ne senatusconsultum ad ærarium deferretur.
o In Augusto c. 94.

2 Vesigothi eo priuilegio ab omni antiquitate donati dicuntur, ne quis regum ad eos accederet, nisi præmissis nunciis, & literis, quibus cau-

A sam sui aduentus declararet: qua ratione cùm Ragualdus Kna pbosde, Sueonum rex, corpore gigâteo, animo ferox, superbus, patrias leges & consuetudines contemnens, ad terras Vuesgothorum descenderet, non præmissis nunciis, ab illis tanquam patriæ hostis in villa Carlaby, occisus est [p].
p Vt ait Ioannes Magnus li. 18. c. 5.

3 Tanto etiam odio Lacones nomẽ regium fuerunt prosequuti, vt, legatorum quem ad Antiochum Demetrij filium miserant, vbi intellexerunt eum appellasse illum regem, multauerint, quamuis medimnum tritici ab eo arctis commeatibus in capita ap portasset [q].
q Plutarch. in apophceg.

4 Cetillus pater Vicingentorigis Aruernus, cùm diu principatum Galliæ gessisset dum voluit regnum appetere à ciuitate interfectus est [r].
r Iul. Cæsar li. 7. de bello Gallico.

5 Abusi aliqui etiam sunt nomine regis, in eo quòd non contenti appellatione simplici, voluerunt aliud addere insignius.

B Et quidam eò superbiæ peruenerunt, vt quod Dei solius est, dici regem regum & Dominum dominatium sibi vsurpauerint, vt Nabuchodonosor [s]. Et Sapor scribens ad Constantinum imperatorem, *Rex regum*, inquit, *Sapor particeps syderum frater Solis & Lunæ* [t].
s Daniel 2.
t Amm. Marcellinus li. 17.

Sic etiam se reges Persarum, vocarunt reges regum, & ita in inscriptione monumenti appellatum Cyrum, refert Strabo [v]. Talémque habet inscriptionem epistola Esdræ, missa ab vno ex illis [x]. Phraates vltra Euphratem rex, regem regum quoque se nominabat [y]: potuerunt tamen dici Persarum reges magni, qoia alios reges sibi obtẽperantes habebant, at absoluta appellatio rex regum, non illis quadrat, nec aliis mortalibus, quorum ditiones certis finibus continentur, & quibus ipse Deus dominatur.
v lib. 15.
x 1 Esdræ. 7.
y Dio Cassius lib. 37. historia Rom.

Magnum porro regem seu μέγαν βασιλέα: di-
C xerunt antiqui regem Persarum, etiam Græci illius inimici [z].
z vt ait Aristides in encomio Romæ. Dius Chrysostomus oratione 3. de regno.

Tradidit Herodianus [a] Artaxerxem Persarum regem, tempore Alexandri Mameæ filij imperatoris Romani, Parthis iam deuictis, atque Artabano, regem magnum primum appellatum, duplicique diademate vsum.
a in 6.

Iulius Cæsar [b], exprobrans ingratitudinem Ariouisto, recenset dictum fuisse à senatu Regem & amicum, quod paucis contigit, & à Romanis pro maximis hominum officiis consueuisse tribui dicebat.
b lib. 1. de bello Gallico.

6 Abusi sunt reges Israël potestate & nomine regio, per impietates, idololatrias, & crudeles neces: ideo in captiuitate Babylonica, ademptum est illis insigne regium, & duces postea appellati fuerũt, quòd regio diademate illis vti minus liceret per Persas & Macedonas, vsque ad Aristobu-
D lum, qui iugo gentium de ceruicibus excusso, se regem appellauit.

Antigonus post mortem Alexandri Magni, quòd liberum patrem repræsentaret pro causia & diademate Macedonico, hederam capiti circumdare, thyrsumq́ue pro sceptro gestare est solitus [c], indignus qui inter reges etiam annumeraretur.
c Heredia. in 4.

Insignia quædam regum antiquorum particularia.

CAP. XVI.

INsignia, sunt veluti signa & literæ hieroglyphicæ, breuiter & compendiosè aliud quod non videtur, persculpta, picta, aut celata indicantia: ad memoriam eorundem, qui quippiam egregium simile vel proportionatum demonstranti signo,

A ſigno, geſſerunt: vel ad diſtinctionem familiarum, vel perſonarum, ſigna particulari cauſa & voluntate conficta, Signa, quæ ſtrenua geſta vel inſigniter notata deſignant, propriè inſignia dici merentur: alia potiùs ſigna & ſignacula, vel ſigilla. Inſignia ita rerum inſigniter & cum laude geſtarum, ſolita ſunt dici à vulgo *armoiries* Gallis, ac ſi dicamus, armorum memoriam, & inde etiam ea quibus inſignia comprehenduntur dicuntur vulgo *eſcu, eſcuſſon*. à Scuto bellico cui præſtantiſſimi milites ſolebant ſua illa inſignia ponere vt internoſcerentur.

2 Inter inuenta autem quæ memorantur Caricæ gentis, tria præcipua ſunt, quòd galeis criſtas imponendas primi oſtenderunt, & ſecundum hoc quod clypeis ſigna adiunxere: poſtremò lora quoque ſcutorum excogitauerunt [a]. Baldus [b] ait, inſignia hæc inuenta eſſe ad cognoſcendum B familias & perſonas: tractant de his inſignibus quæ vulgo dicuntur *arma*, Bartholus libello de inſignibus & armis, vbi & qui dicantur in illis nobiliores colores. Tractat & Bonus de Curuli libro de nobilitate.

a Herodo. in 1.
b in tractatu de armis.

3 Idomeneus Creteoſium rex, Minois nepos, à Paſiphae ſolis filia oriundus, in ſcuto ſuo pro inſigni gallum gallinaceum habuit, quoniam hæc auis ſacra ſoli eſſet [c].

c Pauſanias li. 5.

4 Dauid in inſignibus gerebat leonem: quod & ſequuti ſunt poſtea reges Iuda. Tale etiam fertur fuiſſe vexillum Iudæ in deſerto: talis & annuli poſtea ſignatorij imago regum Iuda, vt narrat R. Abraham, in Cabala hiſtorica: illud forſan, vel quòd ipſe leonem necaſſet [d], vel quòd ſignificaret illud *vicit Leo de tribu Iuda* [e].

d 1 Reg. c. 17. verſ. 34.
e Apocal. c. 5. verſ. 5.

5 Octauius Auguſtus, in diplomatibus libelliſque & epiſtolis ſignandis, initio ſphinge vſus eſt: mox imagine magni Alexandri: nouiſſimè ſua, C Dioſcoridis manu ſculpta, qua ſignare inſecuti quoque principes perſeuerarunt [f], excepto Galba, qui canem ex prora nauis proſpectantem, ſignum à maioribus, ad ſe latum, vſurpauit [g].

f Suetonius in Octauio c. 50.
g Dio Caſſius lib. 51. hiſtor.

6 Mater Seleuci in ſomnis, fertur ab Appiano Alexandrino [h] admonita, vt quem primum annulum inueniret, geſtandum Seleuco traderet: regnaturum enim vbicunque annulus ei forte furtuna excideret. Inuenit autem illa ferreum cum inſculpta anchora: amiſſus autem eſt circa Euphratem: & ob id Seleucus imperium adeptus anchora vtebatur in annulo ſignatorio.

h in Syriacis.

7 Inſignia regum Polonorum, aquila alba expanſis alis, eo quòd Lechus primus regni fundator, dum ſedes eligeret anno Domini 550. ſibi ædificauit inter paludes oppidum, ſexto à Varta flumine milliario, vbi inuenit nidum aquilarum, eúmque oppidum inde nominauit Gneſno, à ni- D do quem vocant gnaſdo, vt ſcribit Martinus Chromerus [i]. Illa autem aquila pingitur alba, coronata, expanſis alis, biante roſtro, vt idem ait libr. 16.

i li. 2. de geſtis Polonorum.

8 Sigillum porro & inſignia principis Moſcouitarum, continent in vna parte imaginem hominis nudi equo ſine ſella inſidentis, haſtáque draconem tranſuerberantis: à tergo verò aquilam bicipitem vtroque capite coronatam, vt ſcribit Sigiſmundus Liber Baro, lib. de rebus Moſcouitarum, dum agit de modo excipiendi & tractandi oratores. Refert autem idem li. 1. Antiquos Moſcouiæ reges, ſcribentes aliis, titulis tribus circulis triangulo incluſis pro inſignibus vſos fuiſſe: quorum primus, in ſupremo circulo continebatur hic, *Deus noſter trinitas, quæ fuit ante ſecula pater, filius & ſpiritus ſanctus, non tamen tres dij, ſed vnus Deus in ſubſtantia*. In ſecundo continebatur titulis regis eius cui ſcribebatur, particula adiecta *fratri noſtro*. In 3. titulus magni ducis Moſcouiæ, quo ſe regem ac dominum totius Ruſſiæ orientalis & meridionalis, dicebat.

9 Sunt quidam principes, qui ſuis inſignibus affigere ſolent, pondo auri vel argenti gallicè *bezam*, hoc indicio ſignificare volentes, ſuæ domus ſuorúm ve opulentiam, vt quibus non vacet aurum argentúm ve numerare præ nimia abundantia, quaſi ſignificare velint ſe ſuarum rerum pondus non noſſe, non item numerum, vtpote quæ nulla diſcretionis numeratione comprehendi poſſent, vt notauit Robertus Cenalis, epiſcopus Abricenſis [k].

k lib. de vera menſurarũ põderúmque ratione, in abbaco talenti magnarum hebraicarum argẽti.

10 Fuit proprium aliquando regum Perſa- B rum, nutrire comam, & eſſe crinitos, vt indicio eſt dicterium Veſpaſiani, quo eluſit cometem qui ſuis temporibus apparuit, dicens ad Perſarum regem pertinere, cui capillus effuſior [l].

l Sueto. in Veſpaſia. ca. 23 & Sextus Aurelius in eo.

11 Comam nutrire aliquibus nationibus ex variis cauſis aliquando fuit ex lege: vt & tonderi: ſicuti cùm inter Argiuos & Lacedæmonas fuiſſet contentio de agro dicto Thyrea, poſtquam vicerunt Lacedæmonij, ex eo tempore Argiui tonſis capitibus, cùm antea neceſſariò comati eſſent, legem condiderunt, ſe deuouentes, ne priùs comam alerent, néve mulieres aurum ferrent, quàm Thyreas recuperaſſent. His è diuerſo legem tulere Lacedæmonij, vt in poſterum comati eſſent, cùm antea non fuiſſent [m].

m Herod. in 1.

12 Vulgus antiquitus vel Gallorum comam circumtondebat, non radebat: regi tantùm ſoli permiſſum cæſariem promiſſam habere: quod C docet Sidonius Apollinaris, teſtis oculatus in panegyrico Maiorano dicto,

Hic, inquit, *monſtra domat rutilis quibus arce cerebri*
Ad frontem coma tracta iacet nudatáque ceruix
Setarum per damna nitet, cum lumine glauco
Albet aquoſa acies ac vultibus vndique raſis
Pro barba tenues perarantur pectine criſtæ.

Addit Agathius [n], *Fas non erat*, inquit, *Francorum regibus comam tondere, atque à pueris intonſi manent, atque adeò vt à tergo his deſinant coma: nam à fronte diſcriminatæ vtrinque feruntur: nec ſanè Turcarum more barbarorúmque impexis & ſqualidis ſordidioréſque capillis his ſint, vel aliàs calamiſtrati & indecenter perplexi: ſed varia his ſuperinfundunt vnguenta, & diligenter pectendo expoliunt, idque præcipuum & regum decus conſtitutum eſt, ſolis vt regibus permittatur. Nam ſubditi circumtonſi ſunt omnes, nec prolixior his coma conceditur.* Hunc morem regum Francorum fuiſſe D etiam tempore Marcomiri & filij eius Clodonei, notat Aymonius [o] duraſſéque temporibus ſequentibus quoque [p], vſque ad Petri Langobardi Pariſiorum antiſtis tempora, qui perſuaſit tollendum vt indecorum & indecentem: annuit Beatus Rhenanus [q], dum de cultu & armatura Francorum veterum agit.

n libro 1.
o lib. 1 de geſt. Francorum c. 4.
p lib. 3. c. 61.
q lib. 1. rerum Germanicarũ.

13 Verùm adhuc Perſarum regum inſigne in ſigillo, fuit imago Rhodogunis reginæ impreſſa, diſiectis capillis prædita: cuius rationem refert Polyænus libro 8. Stratagematon quod aliquando Rhodogune lauans crines abſtergebat, cùm venit quidam nuncians ſubditam gentem defeciſſe, & illam non abſterſis capillis, ſed ita vt erant reuinctis equum aſcendiſſe & exercitum eduxiſſe, atque iuraſſe non

ante

ante se crines purgaturam quàm à se defectoribus victoriam reportasset, quod nec fecit, donec victoria habita crines lauit & collegit, vnde Persarum postea sigillum manauit.

14 Insigne regis Scotorum à Fergusio primo Scotorum rege, rubens leo erectus aurea facie, cauda verberans tergum, vt fere est mos leonis dum sese ad pugnam incitat, generosam significans iracundiam [a]. At regia alia Scotorum insignia, iam inde à Fetitharo, qui secundus ordine rex fuit, ensis nudus, acie ancipiti, virga aurea recta vocant sceptrum, cum corona militaris valli forma: patriæ libertatisque tutandæ, fontium feriendorum, æquitatis iustitiæque administrationis, atque summæ potestatis indicia. Hector Boeth. libr. 2. Tamen lib. 9. crucem sancti Andreæ pro insigni accepisse victis & delectis Pictis testatur.

Alphõsus primus Portugalliæ rex dum Vlisipponam à Mauris recepit, & quinque simul reges vno prælio superasset, quinque scutorum insigne, facti monumentum posteris reliquit [b].

a Hectore Boetio lib. 1.

b Marianus li. 5. rerum Hispanicarum.

De insignibus quarundam ciuitatum & populorum, & causis.

CAP. XVII.

Quemadmodum bene aut fœliciter gesta, aliquando etiam infœliciter & causæ aliæ dederunt ansam insignibus heroibus, militibus, ducibus, & aliis principibus certisque personis & familiis: sic quoque & ciuitatibus & oppidis & populis quæ constituunt corpora ciuilia, & vnde principatus constituuntur. Crux alba, pro insignibus in rubeo campo data ab Archadio imperatore Messanæ ciuitati illustri Siciliæ, quòd is Archadius à Gothis & Bulgaris terra marique obsessus, auxilium ab ea recepisset missum, vt scribit Thomas Frisellus [c]. Eximium autem illud munus cùm imperator valde hoc crucis signum revereretur, vt etiam auream monetam cruce insigniendam curauerit, quæ in vsu totius Asiæ postea permansit: quia ante victoriam de Persis, aereæ cruces in vestibus apparuissent, vt narrat Prosper de diuinis promissionibus & prædictionibus, parte 3. promissio. 34 de martyribus.

c lib. 2. de bellis Siculis prio decadis c. 2.

2 Notat Munsterus ad ca. 2. Numerorum, veteres Hebræos per singulas tribus vexilla propria & distincta habuisse, & vexillum Ruben habuisse figuram hominis: Iuda, leonis: Ephraim, bouis: Dan, Aquilæ &c.

3 Legi in quibusdam monumentis Mediomatricum seu Metensium, quo tempore Cæsar arma in Gallos mouit, obsessam fuisse eius iussu Mediomatricum ciuitatem, (quæ nunc Metis dicitur ab expugnatore Metio duce exercitus Cæsaris, qui postea eam subuersam restituit, vt ferunt obsessosque Mediomatrices per Metium, deditionis fuisse admonitos, & vt admitterent Cæsaris insignia, quod ni facerent inita certum tempus minatum excidium. Illos autem respondisse nulla alia insignia aut tempus desiderare, quàm noctis & diei, nec insignia imperatoris velle se admittere, aut alia quam albi & nigri, pro vitæ aut mortis, symbolo. Et proinde habere hodie in insignibus tantum portitos bos colores album & nigrum.

4 Iohannes Rauisius Textor in officina, refert quarundam regionum & populorũ insignia.

Scytharum fulmen.

Suem Phrygum.

Thraciæ Martem.

Arcus & pharetras Persarum.

Anglorum leones & rosas.

5 Tertullianus libro de velandis virginibus, scribit ornatus capitales pro insignibus fuisse Garamantum pennas: barbarorum strobulos: Germanorum Cirros, Atheniensium cicadas: Britonum stigmata, ad quem locum Beatus Rhenanus notat, Garamantes esse Libyæ extremos populos semiferos, Strobulos fuisse barbarorum gestamina ex auro in modum pineæ, quia strobulus Græcis pineam significat. Et Athenienses quidem in capillis cicadas ferebant, dicti hinc τεττιγοφόροι, Latinè cicadiferi. Hoc argumento volentes ostendere se indigenas, quales & sunt cicadæ: cuius & rei meminit Aristophanes. Cirri Germanorum, erant ex more obliquationes pilorum: & Britanni hospites Gallia super Ligerim solenniter certis notis inurebantur.

6 Romanorum insignia antiqua erant aquilæ, vt Dio Cassius ait, libro 40. Romanæ historiæ vexillum aureæ aquilæ, inhærentis hastæ acutæ quæ in terra figeretur fuisse legionum Romanarum: eámque cùm hyemarent in sacello quasi in theca reponi solitam aquilam legionibus Romanis fertur. Marius in secundo suo consulatu dicasse.

Et fuit signum tanquam princeps totius legionis, & quamuis Romani habuerint quatuor alia signa præcipua in militia, lupos, minotauros, equos, apros, quæ singulos ordines anteibát, item dracones vnde draconarij, tamen postea repulsis cæteris retinuerunt aquilam.

Et quia vix hodie ciuitas vlla est quæ non habeat sua insignia & sigilla propria, eáque cognita, sufficiet paucis hæc quæ de insignibus relata sunt, ne in vulgaribus teramus otium necessarium rebus grauioribus.

De tyranni nomine.

CAP. XVIII.

Tanta est vis consuetudinis & vsus sermonis, vt quemadmodum nomina ex consensu gentium imposita, & consensu intellecta sunt, sic & vsu in aliam significationem aliquando primitiuæ speciei contrariam, & menti primæ repugnantem deficiant & conuertantur. *Multa nomina*, inquit Varro [d], *nunc ostendunt, aliud antè significabant: vt hostis, nam tunc eo nomine dicebant peregrinum, qui suis legibus vteretur: nunc autem eum quem tum dicebant perduelem*: cui consentiunt iurisconsulti [e]: vt enim numorum, sic vocabulorum temporibus mutationes accidunt, atque legum & morum. Et Horatius [f]:

Multa renascentur, quæ iam cecidere, cadéntque
Quæ sunt nunc in honore vocabula, si volet vsus.

d 4 de lingua Latina.

e L. quod nos hostes, 234 de verbor. signi.

f in arte poetica.

Quare optimum esse Pedius ait, referente Paulo iurisconsulto, non propriam verborum significationem scrutari, sed in primis, quid locutus demonstrare voluerit: deinde in qua præsumptione sunt qui in quaque regione morantur [g].

Suppeditant exempla minores res plures: sed inter maiores appellatio Sophistæ, politici, tyranni.

g L. cum de lanionis, 18. §. item cacabos, de fũdo instructo. lib. 34 P t. 7.

2 Olim Sophista σοφιστής, dicebatur Philosophus, sapientiæ professor.

Quicumque ad summam animi virtutem excreuerunt, inquit Diogenes Laertius in proœmio, *hos nunc honestiore vocabulo, authore Pythagora, Philosophos, hoc est sapientiæ studiosos appellamus: ipsi tamen sapientes,*

ſapientes, Sophiſtæ ſunt dicti. Neque hi ſolùm, verùm poetæ quoque Sophiſtarum appellatione honorantur &c. Et generaliter σοφιστής, dictus doctus & peritus, cuiuſcunque artis artifex, vt θρήνων σοφιστής. *Lamentorum artifex* apud Lucianum de luctu. Tranſiit poſtea hoc nomē in inuidiam, vt Sophiſtæ dicerentur qui fictam quandam ſapientiæ ſpeciem iactitarent, & qui fallacibus concluſiunculis, inanem illam ſapientiæ ſpeciem oſtentarent, σοφιστής, ininquit Suidas, πᾶς τεχνίτης.

Ita primum Sophiſta, qui verè ſapiebat, & doctrina vti inſtructus erat, vt in illo verſiculo, Μισῶ σοφιστὴν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. *Odi ſapientem qui ſibi non eſt ſapiens*, ſeu quicunque ſibi non ſapit. inde & gymnoſophiſtæ, ſapiētes nudi Indorū poſtea. Qui cœperunt in orationibus velle videri ſapientes, qui de ſapientia bene locuti ſunt & copioſe. dicti quoque ſunt ſapientes ſeu ſophiſtæ. tales Rhetores deinde dicti, quaſi dicas verbis tantùm ſapientes, vita minimè, ſimiles Phariſæis, qui dicūt quæ facienda ſunt, non faciunt, vt Lucianus in Macrobiis, ῥητόρων δὲ, Γοργίας, ὅν τινες σοφιστὴν καλοῦσι.

Sic & interpres Thucydidis [a], annotat σοφιστὰς ab eo vocari non τοὺς σοφιζομένους τὴν ἀλήθειαν, ſeu doctores aut profeſſores τῆς ἀληθινῆς σοφίας veræ ſapientiæ: ſed eos quos ita vulgus nominat, nimirum τοὺς διὰ κομψότητος τῶν ῥητορικῶν προβλημάτων.

[a] ad lib. 3. pa. 93. ad. verba illa ... σοφιστῶν θεαταῖς ἐοικότες.

Et poſtremis temporibus qui verbis cauillantur, & nominum impoſturis decipere conantur, & mentis rationem eludere ſermonibus compoſitis, aut vafris & doloſis argumentis circumuenire quemquam ſatagunt, Sophiſtæ dicti ſunt, & Suidas ita, σοφιστὴς, inquit, ἀπατεὼν, παρὰ τὸ σοφίζεσθαι, ὃ ἐστι λόγοις ἀπατᾶν: & ὁ ἐπιτηδεύων ... ἐν τοῖς λόγοις.

3 Dicti σοφοκλεῖς, prouerbio ætate Plinij iunioris [b], adoleſcentes, qui arrogantiùs & ambitioſiùs ad agendas cauſas accedebant, non aliam ob rem quàm vt ſapientes vocarentur, & audirent illud grande σοφός: ſeu vt grande illud σοφὸς clamaret illis turba applaudens, ſeu σοφῶς, aut σοφῶς καὶ καλῶς. Id ſapienter, aut ſapienter & bene, ſcilicet dixit, vt Claudianus:

En moneo plauſus, & pallidus omnia laudo,
Et clarum repeto térque quatérque σοφῶς.

[b] vt ipſe ait li. 2. Epiſtol.

4 Quamobrem fuerunt alij, qui vulgatū nomen ſophiſtæ, in deteriorem partem accipi vidētes ex eo quòd quidam ſibi illud tribuebant, quod re vera aberat, elegerunt aliud nomen, & ſe philoſophos, non ſophos, id eſt amatores ſapientiæ, non ſapientes dici voluerunt, aliáque ratione, de qua meminit Diogenes Laërtius [c]. Dū ait Pythagorā primum philoſophiam, ſeſéque philoſophū appellaſſe, cùm Sicyone conueniret Leontem Sicyoniorum tyrannum: nullū enim hominum, ſed ſolum Deum eſſe ſapientem dicens. Antea enim Sophia, hoc eſt, ſapientia dicta, quæ nunc philoſophia dicitur: & qui hanc profitebantur σοφοὶ, hoc eſt ſapientes appellati. Quicunque ad ſummam animi virtutem excreuerunt, hos nunc honeſtiore vocabulo, authore Pythagora, philoſophos, hoc eſt ſapientiæ ſtudioſos appellamus.

[c] In lib. 1. de de vita philoſophiæ princi pio.

Quo etiam nomine adhuc, poſteri illius abuſi ſunt, nihil præter barbam, & baculum & pallium philoſophi habentes, & proinde aliquibus etiam ipſum nomen philoſophi fuit exoſum.

5 Vſurpata & alia nomina pro contraria ſignificatione natiuæ appellationis, vt bellū quod minimè pulchrum dicitur armorum horror, vt aliquādo rex Ægypti Ptolomæus, dictus eſt cùm patre & matre interfectis regnum occupauit, Philopater: ex contrario hoc eſt amans patris [d].

[d] Apud Iuſtinum lib. 39.

6 Nunc quoque ſunt quidam qui politicos vocent Catholicos Chriſtianos, quòd ſtudeant potius ciuili gubernationi quàm religioni, in opprobrium obiicientes hoc nomen: quo tamē nullum præſtantius in republica eſſe poſſit. Verùm quia putant præponi adminiſtrationem publicam curæ religionis, hoc nomen dicunt eſſe exoſum. quorum tamen quidam non intelligunt quid ſit eſſe politicum, qui intelligūt verò, arbitrantur, ordine turbato à quibuſdam factum, vt religio ſequatur politiam: cum politia religionem ſequi debeat, & religionis cauſa præcedere.

7 Accidit in tyranni nomine ferè idē: quia antiquitus tyrannus erat dictus Rex legitimus, & βασιλεύς. & talis Iuppiter in Nubibus Ariſtophanis, ὑψιμέδοντα μὲν θεῶν Ζῆνα τύραννον, dicitur Iupiter *tyrannus deorū* qui ab Homero dicitur βασιλεὺς ἀνδρῶν τε θεῶν τε. *Rex hominū & deorū*. de amore idem apud Athen [e]. σὺ δ᾽ ὦ τύραννε θεῶν τε κἀνθρώπων ἔρως.

[e] Lib 13.

Vbi autem huiuſmodi poteſtas regia vel popularis, conuerſa eſt in ſæuam, crudelem, immitem, ſuperbam, lætiferam dominationem, & modus imperandi & nomen odium in ſe concitarunt, & in contumeliam euaſerunt.

Seneca [f], Tyrannum dicit diſtare à rege, factis non nomine. Regum diuturna poteſtas, & quæ transfertur in liberos: Tyrannorum execrabilis & breuis. Arma ſunt regibus, arma tyranni: ſed tyranni ex voluptate ſæuiunt: reges non niſi ex cauſa & neceſſitate: reges occidere ſolent, ſed quoties id publica vtilitas perſuadet: Tyrannis ſæuitia cordi eſt.

[f] Lib 1. de Clementia ca. 11. & 12.

8 Tyranni ac violenti vocantur à Diogene Laertio [g], ex eius ſententia, & Ariſtotelis, qui per vim ciuibus inuitis imperant ſeu regnant tyrannis cum impulſi & vi adacti ciues, ab aliquo regūtur.

[g] Lib. 3 in Platone.

9 Tyrannidem dicit Ariſtoteles dominatum vnius, ad proprium commodum intendentis, cùm reliquæ ſpecies adminiſtrationis rerum publicarum, ad vtilitatem publicam reſpiciant [h], idque propriè. Nam tres ſpecies tyrannidis idem ponit [i], vnam quæ alteratur quodammodo ad regiam gubernationem: vt apud quoſdam Barbaros eligebantur ad gubernandum ſoli aliqui, cum abſoluta omnimodáque poteſtate, ita illa tyrannica poteſtas diſtincta à regia: quia reges ſecundum leges, & volentibus imperant: tyranni pro arbitrio dominationē exercebāt. Erat alia tyrannis electiua: aut ad tempus vitæ, aut ad definitum, vt rebus geſtis finiretur, qualis fuit electiua apud Græcos, eorum quos vocabant Æſymnetas, differens à barbarica tyrannide, non in eo quòd non legitimè, ſed quòd non conſuetè fieret.

[h] Lib. 3 polit. c. 5
[i] Lib. 4. polit. c. 10.

At verò alia ſpecies tyrannidis maximè propriè talis eſt, quæ eſt oppoſita regiæ poteſtati abſolutè.

10 Nam neceſſe eſt tyrānidem illā eſſe monarchiā, quæ nullis ſubiaceat legibus & dominetur per vim æqualibus & melioribus & reſpiciat ad vtilitatē propriā, non ad vtilitatē ſubditorum, quapropter illa monarchia eſt inuoluntaria, cùm nemo liber ſpōte ferat huiuſmodi ſeruitutē: duæ primæ ſpecies, vt ſcribit idem Ariſtot [k]. vim habent proximam veræ tyrānidi, licet ſint legitimæ & ſecundū mores patriæ quæſitæ. Et ob hoc tyrannica illa regna ſunt quòd habeant ſeruile iugum, quod quædā nationes ferunt ex more æquo animo ſed habent ſecuritatē quia more & legibus cōſiſtunt, & ea de cauſa cuſtodiā habent regiam nō tyrannicam:

[k] 3 Politicorū c. 14.

scotatio. Sicque scribit Innocentius 3. Archiepiscopo & capitulo Lugdunensi [a]. *Hanc conferendi formam, inquit, esse propositis, quod in huiusmodi donationibus modicum terra consueuit in manu nempe donans accipere, vel in extremitate pallij quod manu prælati ecclesiæ sustinetur, aut super altare ponendum sub testimonio videntium & audientium sub dicta forma quæ scotatio vulgariter appellatur*, &c. Vt apprehensione particulæ alicuius fundi, censetur possessio totius apprehensa, vt ait Paul. iurisconf [b].

a In c. 1. de consuetudine lib. 41. decreta. tit. 4.

b in c. 3 de acquiren. possess. lib. 41. P. tit. 2.

18 Pari modo seueritas principis, si modò non aduersetur legibus diuinis, & naturæ, non vituperanda, sed laudanda sæpiùs est, propter perniciem populi & periculum rebellionum quæ vna populum & principem subuertunt: vt contrà sæpius indulgentia nimia principis, consensum dat delinquendi. Sicq; pene lapsa erat monarchia Romana per nimiam Pertinacis humanitatē, & per Heliogabali stultam voluptatē, nisi ei subuenisset seueritate Alexander Seuerus. Os durum ferocis equi, freno lupato non molli indiget. & princeps habita ratione morum aut docilium aut difficiliū, gubernandi modum prouide & consultò debet suam administrationem instituere, vt populum conseruet & diutiùs ipse atque feliciùs regnet aut imperet.

19 Tyrannum rursum dixit Plato [c], qui non ex lege & moribus gubernat. Et proinde dupliciter potest accipi tyrannus, & pro eo qui filios vsurpauit principatum vi, contra legem institutionis principatus aut regni, & pro eo qui legitimus quidem est princeps ratione successionis, vel ex lege, seu electione, sed qui vi & imperio contra rationem abutitur, & ipsam dignitatem in suam conuertit prædam, & quæstum facit ex populo indebitè, quem ab oppressione, ratione potestatis sibi concessæ, protegere & tueri debet. Et qui hostili modo vel ferino, in eum quem fouere debebat paterno animo, crudeliter sæuit, vt aliàs docuimus [d]. Quibus addam quæ cecinit de descriptione tyranni Claudian de bello Gildon.

c in lib ciuili, vel de regno.

d lib. Syntag. iur. ca. 10.

Instat terribilis viuis, morientibus hæres,
Virginibus raptor, thalamis obscœnus adulter.
Nulla quies, oritur præda cessante libido,
Diuitibúsque dies, & nox metuenda maritis.
Quisque vel locuples, pulchra vel coniuge notus
Crimine pulsatur falso; si crimina desunt,
Accitus conuiua perit, mors nulla refugit
Artificem varios succos, spumásque requirit
Serpentum virides, & adhuc ignota nouercis
Gramina. Si quisquam vultu præsentia damnet
Libertásque gemat, dapibus crudelis in ipsis
Emicat ad nutum stricto mucrone minister.
Fixus quisque toro tacitus formidine lib at
Carnificis epulas, incertáque pocula pallens
Haurit, & intentos capiti circumspicit enses.
Splendet Tartareo furialis mensa paratu,
Cæde madens, atrox gladio, suspecta veneno, &c.

Bartholus quoque, tractatu de tyranno, duas species tyranni constituit: vnam in titulo, aliam in exercitio. In titulo is est, qui sine legitimo titulo vllo sibi vsurpauit dominationem, aut imperium, seu principatū. Exercitio, is qui cùm habeat legitimum Titulum principatus, tamen non rectè dominatur, vt oportet bonum principem. Et ita non tantùm dicti olim tyranni qui crudeliter & malè regerent sibi subditos, qualis Nero & Caligula: sed & ij qui benignè eos habebant, si vsurpassent sine tit. in aliquos principatū, qualis Iul. Cæs. Hier. Syrac. Lacedæmoniorum administratores, & alij.

20 Inter differentias quibus tyrannus seu iniquus princeps, à legitimo & bono distinguitur ratione morum peruersorum, vel bonorum, adferri istæ solent etiam vltra prædicta in summa principeps bonus satagit viuere & populum sibi regere, iuxta leges diuinas & naturæ seu rationis, quæ omnibus viris probis dominari debent, in iustitia, & æquitate & religione.

Tyrannus verò Deum ipsum, & consequenter leges eius, pietatem & religionem, iustitiam, & æquitatem contemnit, conculcat: humanitatem & eius rationem, studiosè peruertit, vt affectibus propriis & irregularibus satisfacere quocumque modo possit.

2 Princeps bonus nihil omittit eorū quæ arbitratur prodesse publico bono, tuitioni & conseruationi vtilitati & defensioni populi sibi commissi, atq; ideo propria bona, imò verò propriam salutem & vitam, periculis exponit lubentissimè; onera, quantum licet, releuat.

Tyrannus, nihil aliud meditatur, nihilque agit, quàm quod possit in vtilitatem conuerti propriā: ideo non parcit populo, vitæ aut facultatibus & honori eius; tondet ad viuum, imò verò excoriat, premit, necat gregem donec sibi satis sit, illud autem satis nunquam accidit.

3 Princeps vindicat iniurias publicas, pudicitiam subditorum defendit, proprias contumelias dissimulat, delinquentibus in eo parcit [e].

e vt ait L. vnica si quis imperatori maledixerit lib. 9. C.

Tyrannus proprias acerrimè vindicat, pudicitiam suarum opprimit, & violat iuris naturæ leges, iniuriatum populum ridet.

4 Princeps bonos diligit, iustos ad committēda munera deligit, populi amicitiam sibi conciliat, illi fidit, & ab illo amatur.

Tyrannus odit bonos, pessimos diligit, illis ad publica munera tantùm vtitur, populum odit, nunquam illi fidit, quia & meritò illum odit.

5 Princeps vt pater inter domesticos & suos dominatur pacificè, quos corrigit amat, & quos diligit emendat vt meliores sint, securus viuit, viuus, & mortuus laudatur & lugetur.

Tyrannus dominatur vt crudelis herus inter mancipia & bruta, semper turbulētus, bonos non malos opprimit, omnibus inuidet, vitam agit inquietissimam, viuis & mortuis detestabilis.

In summa decem sunt actiones, quæ dicuntur conuenire tyrannis.

1 Quando iubet optimates & præcipuos sui principatus, necari, metu ne in eū insurgant aut rebellent: eū tamē nec ipsi signū aut cōiurationis indiciū, aut inter bonos suspicionē dederint ea de re.

2 Quando opprimit & affligit bonos & sapientes, metu ne eius vitia tedatguant.

3 Quando abolere studia bonarum artium & scientiarum nititur, ne sapientia discatur.

4 Quando prohibet congregationes licitas & honestas, metu coniurationis aut rebellionis; sine alia tamen præcedente suspicione.

5 Cùm submittit vbique auscultatores clancularios, & delatores seu speculatores, ad colligendum quæ de se dicuntur.

6 Dum diuisiones seu schismata inter subditos fouet, vt altera pars factionis alteram metuat, & neutra in illam rebellet aut insurgat.

7 Dum in paupertate vult viuere subditos, vt interim intenti labori ad vitam sustentandam, in eum non insurgant.

8 Dum nititur bella nutrire, vt inde eneruet vires subditorum.

9 Dum plus extraneis quàm suis fidit, & ideò stipatores habet extraneos non aliam ob causam.

P 10 Cùm

10 Cùm factione existente iotet subditos; vni parti plus quàm alteri fauet, cùm possit suo imperio vtrique parti iubere conuenire.

De miseria & periculis eorum qui per tyrannidem dominantur, & qui tyrannidem occuparunt.

CAPVT XIX.

QVàm periculosum sit intet inimicos & insidiantes conuersari, omnes, quibus cura viuendi est, sciunt, & cùm sciant, vel si inciderint in illos, tunc vel maximè sibi prospiciunt, vel quantum conceditur & assequi possunt, citius ex illorum societate seu consortio se eximunt, si modicum sapiant.

Tyranni, quò pluribus imperant, eò plures habent hostes & insidiatores, vt & ipsi omnibus suis aduersantur, & mutuò sibi diffidũt. Vnde vtrinque nascitur miseriarum, cladium, & calamitatum, vt ita loquar, infinitus chorus, vt non immeritò expertus Phalaris Agrigentinorum tyrannus[a], dixerit, *Neque homo si fieri posset vt antequam nasceretur, quanam mala passurus esset audiret, nasci vnquam voluisset: neque priuatus qui tyrannidi studeret si illius intelligeret calamitates, tyrannus potiùs quam priuatus esse vellet: sicque Demotheles non nasci, & priuatum quam tyrannum esse vtilius intelligo.* Quid enim putamus homini illi esse iucundũ, & quando dicemus eum sine ærumna viuere, qui omni momento mortem sibi impendere ab insidiis inopinatã meditatur? & quum sciat persuasum fuisse, saltem antiquitus, proculdubio nõ se obstringere scelere qui tyrannum occiderit, quãtumuis familiarem, vt dicebat Cicero[b], neque esse contra naturam spoliare, quẽ honestum est necare[c]: quod docuit Dionysius tyrannus Damocli assentatori, cùm eum nimiũ fœlicem diceret ob copias, opes, maiestatem, dominatum, rerum abundantiam, & similia regia. Etenim Damoclem experiri desiderantem hanc beatitudinem, iussit collocari in aureo lecto strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, atque apposuit abacos complures ornatos argento auróque celato, forma eximia pueros circa mensam delectos, qui ad nutum eius ministrarẽt, adiunctis coronis, vnguentis, odoribus, mẽsis exquisitissimis epulis instructis, quibus iam sibi Democles fortunatus videbatur. verùm in hoc medio apparatu, fulgentem gladium è lacunari seta equina aptatum demitti iussit, qui iopenderet beati illius ceruicibus. Quem intutus Damocles, nec pulchros illos ministros aspiciebat amplius, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam, iam & ipsæ defluebant coronæ: denique & exorauit tyrannum, vt abire liceret, quòd iam beatus nollet esse[d].

a Epistolæ 34. Demotheli scribens.
b 3. offic.
c 5. Tuscula.
d vt eodem loco narrat Cicero & alij alibi.

2 Regnum malis artibus comparatum, & vi retentum, non potest durare, Demosth. 2. Olyothiaca. non enim maneot in officio illi qui vi continentur, sed ad primam occasionem & leuem offensionem, dissoluuntur talia fœdera, dum spes est in armis: ipsum quidem floret, & vi effici possunt res, sed tempore collabitur: & vt ædificiorum fundamenta oportet firma esse, ita & causas negotiorum oportet iustas esse.

3 Accidit plerũque magnis tyrannis, quíve crudeliter, superbè etiam diu regnauerint: hostes, regna, regiones. imperia diruerint, vt tãdem à suis ipsis, à familiaribus, domesticis, imò à propriis amicis interimantur, vel dolis tollantur. Darius quem non cœperat Alexander magnus, vinctus à propriis fuit cognatis cathenis aureis, & confossus[e].

Alexander quoque primus & nouissimus monarcha quæsitorum fuit, & regnauit tantùm per duodecim annos veneno, vt firmior est sententia, à suis sublatus[f].

Iulius Cæsar, qui tot hostes fuderat, ab amicis, & quos magis diligebat, proditoriè necatus[g].

Domitianus terribilis cunctis & inuisus, tãdem oppressus est amicorum libertorúmque conspiratione, simul & vxoris.

Pertioacem milites prętoriani quibus ipse corpus suum custodiendum contra inimicos commiserat, obtruncatus est[h].

e Iustinus li. 11.
f Q. Curtius lib 10.
g Sueton. in Iulio c. 82.
h Herodian. li. 2.

4 Raró contigit, vt qui per tyrannidem & vim illatam, regnantibus ademerunt principatus, diu gaudeant & vtantur præda, sed vel talione ipsi, vel posteri plectãtur, quod cecinit Iuuenalis[i]:

Ad generum Cereris sine cæde & vulnere pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Cratenas Amasius Archelai Macedoniç tyranni, illum vt regnaret necauit, at cùm vix tres vel quatuor dies imperium tenuisset, ipse rursus ab aliis per insidias circumuentus, oecatus est[k].

Aliquando autem non statim ipsi tolluntur qui alios interemerũt duplici ratione. vt potissimùm, vel quia iuxta voluntatem Dei fecerunt, vel quia parcit Dominus populo, ne mutationibus tyrannorum opprimatur. Diu autem impios sustinere nequit, neqoe progeniem viperarum: & proinde tandem tarditatem, supplicij grauitate compensat. vtitur, vt sæpe dixi, Deus, tyrannis vel vt tortoribus, vel vt carnificibus, vt & ipsis dæmonibus ad exercendum iustæ iræ iudicium: vt flagellet & diruat per inimicos etiam suos impios, & vlciscatur se de inimicis suis per inimicos etiam eorum. Et quia nullum bonum est irremuneratum, neque vllum malum impunitum: Deus vt plerumque permittit in hoc seculo, vt ij quæ tyrannos & delinquentes principes sustulerunt ex eius permissione, & aliquando aliquos ex posteris illorum, temporalem in hoc mundo retributionem recipere: at quia & ipsi mali, & ambitione regnandi non vlciscendi iram Dei, id peregerunt scelus, eadem pœna vel posteri eraduntur de terra.

i Satyra 10.
k Aelian. li. 8. de varia historia.

5 Postquam occupauit regnum Israel Ieroboam, propter delictum Salomonis vindicatum per eum in persona Roboam filij eius, translatis decem tribubus in Ieroboam[l], regnauit & filius eius in Israel: Vindicta in persona filij successit, & ipse cum omni semine & domo Achab, erasi per nouum Baasa[m]. Basæ tyranni finita potestas in filio, Ela, qui necatus cum omni semine per Zambri eius seruum, qui tantùm per septem dies regnauit, & coactus obsessus ab Ambri se in palatio comburere[n]. Sustulit regiam progeniem Ambri & Achab. Iehu seruus Iotam regis ex progenie Achab[o].

Aduenit autem in quarta generatione vindicta super progeniẽ Iehu, iuxta verbum Domini[p], & ideo Zacharias qui ex Iehu descenderat obtruncatus est, qui ratione serui sui nomine Sellum Iabes, qui tantum regnauit pro eo in Israel per vnum mensem, occisus postea iterum per Manahen filium Gadi de Thersa; & regnauit pro eo decem anois io Israel. & post eum Phaceia filius eius biennio tantùm: nam eum occidit Phaceas filius Romeliæ, dux eius. Sed & honc occidit Oseas filius Ela[q]. hic autem translatus cum populo in Assyrios[r].

l 3. Regum 12.
m 3. Regum c. 15.
n 3. Regum 16.
o 4. Regum c. 9. 10. 11.
p 4. Regum c. 9. ver. 36. & 4. Regum. 15. vers. 12.
q 4. Regum c. 15.
r 4. Reg. c. 17.

6 Sala

6 Saladinus domito oriente, tandem mortuus, & omnes eius filij à patruo eorum necati vno excepto, eadente tantùm è manibus Sephadmi patrui[a].

a Aemilius li. 6.

7 Vetus est dictum, tyrannos principes quàm rarissimè senescere, propter varia pericula quibus inuoluuntur: & quàm ægerrimè communem lictoris & periculi sortem possunt euadere, & paucissimi omnino fuerunt qui suo fato seu morte naturali perierint. Quare & Saturninus apud Flauium Vopiscum, quum à suis purpura esset indutus, *Nescitis*, inquit, *amici quid mali sit imperare. Nā & gladij & tela ceruicibus nostris impendent: imminent hastæ, vndique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur: non cibus pro voluptate, non iter pro authoritate, non bella pro iudicio, non arma pro studio. Adde quòd omnis ætas in imperio reprehenditur, senex est quispiam, inhabilis videtur: si iuuenis, inest furor. Nam quòd imperatorem me cupitis, in mortis necessitatem me trahitis: sed habeo solatium hoc mortis, solus perire non potero.*

8 Subit mentem quod Aelianus [b], lepidè refert de Tyrannis ex Æsopi scriptis. Si quis suem comprehendat, eam vociferari, idque non temere. Etenim cùm nec lanam portet, neque quicquam aliud eius generis, statim coniectura mortem augurari, scientem seipsam vsu esse capientibus. Similes autem videri suibus tyrannos, qui semper in suspicionibus & metu versantur, cùm sciant, sicut sues, suam vitam solùm omnibus deberi.

b li. 9. de varia historia.

9 Quod fœlix augustúmve ac pulchrum videtur, desiderabile est: & quo pulchrius & magis ab omnibus desideratur. quò fit vt difficiliùs custodiatur quod à pluribus appetitur. Principatus autē ab omnibus ambitur, ab omnibus autē obtineri & possideri nequit. proinde qui in eo gradu iam est, vt principatu fruatur, tot sibi habet inimicos & inuidos, quot habet cupidos & ambitiosos inhiantes: quando maximè tyrannis & regnum transfertur non habita ratione successionis: qui vt corui cadauer, ita isti dignitatem expectant intenti, & ita & apertè, & clam per factiones & venena insidiantur. Atque ideo ipsi principes contra vim apertam satellitibus se præmuniūt: & aduersus veneficia in mote habent, vt ait Herodian. in 5. antequam cibum capiant, medicaméto vti, quo venena prohibeantur, coguntúrque per alios prægustare edenda & bibenda.

10 Quàm miserū est quod scribit Æschylus [c],
Ἔνεστι γάρ πως τοῦτο τῇ τυραννίδι
Νόσημα, τοῖς φίλοισι μὴ πεποιθέναι.
Inest enim hoc quodammodo tyrannis
Morbus, vt non fidant tyranni amicis.

c in Prometheo ligato.

Et Claudianus [d],
Quis terret, plus ipse timet, sors ista tyrannis
Conuenit inuideant claris, fortésque trucident.
Munitique gladiis viuant, septique venenis
Ancipites habeant artes, trepidíq; minentur.

d de 4. Honorij consulatu.

Quin & illud dictum de aliquibus tyrannis quod dum vellent sponte mori, & ab aliquo interimi: nec amicos qui iuuarent, nec inimicos qui mortem accelerarent inuenisse [e].

e hoc refertde Nerone. Sueto. in eo c. 47.

11 Familiare est omnibus tyrannis, vt ait Cicero [f], vt propter iniustum dominatus cupiditatem, in carcerem quodammodo ipsi se includant, nulli fidant, non liberis, non vxoribus. Narrat exemplū prædicto loco Tullius, quod imaginem vetam omnium tyrannorum refert & miseriam, Dionysij Tyranni Syracusiorum, qui cùm esset bonis parentibus atque honesto loco natus, abundarétque & æqualium familiaritatibus, & consuetudine A propinquorum, & amicis, credebat se eorum némini: sed seruis manumissis, & quibusdam conuenis, & feris barbaris custodiam corporis sui committebat. quinetiam ne tonsori collum suū committeret, docuit tondere filias suas: & tamē ab his cùm essent adultæ ferrum remouit instituítq;, vt candentibus iuglandium putaminibus barbam sibi & capillū adurerent. Cùmq; duas vxores haberet Aristomachen ciuem suam, Doridē autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, vt omnia specularetur & perscrutaretur ante. Et cū fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, eiúsque fossę transitum ponticulo ligneo coniunxisset: eū ipsum, cùm fores cubiculi clauserat, detorquebat, idémque, cùm in communibus suggestis consistere nō auderet, concionari ex turri alta solebat. In summa, omni cultu & vita humana carebat: viuebat cum fugitiuis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem B qui aut libertate dignus esset aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. quod tamen nec prohibuit quin tandem sede pelleretur.

f 5 Tusc. & Plato 8. de republica.

12 Tryzus insignis tyrannus, adeò vexault suos sibíque metuit, vt legem ferret vt nemo cum altero, neque priuatim neq; publicè sermones misceret, volens omnes coniurationum & insidiarum contra se vias intercludere. quod tamen fuit grauissimū miniméq; ferendū, atq; ideo mandata tyranni cluserunt, & oculorū manuúmq; gestibus, & nutu, animi sensa mutuò significabant & accipiebant, quæ etiam lege iussa, sustulit. Et cùm quidam desolationē illā ægrè molestéq; patiens & cupiditate dissoluendæ tyrannidis permotus in forū progressus esset, & ibi stās multitudinem circumfluentem ad lachrymas prouocasset, audiens hæc tyrannus, festinauit in forum vt & illud prohiberet, C neque solū linguā nutúsque, seruitute cōstringeret, sed etiam oculis tributam à natura libertatem eriperet, quanta potuit celeritate, pedes cum stipatoribus & satellitibus accurrit, vt lachrymas sedaret. At illi, cùm à longe vix eum vidissent eripientes arma satellitibus, tyrannum occiderunt [g].

g Aelian. li. 14. de var. hist.

13 Aristippus cæso Aristomacho, Tyrannidē Argis occupans, socius Antigono regi, viuū in vrbe ex inimicis neminem reliquit. Satellites eius foris in peristylio excubabant, ipse seruos cū cœnasset omnes exigebat, & interiorē domū occludēs cum amica in paruū se abdebat cubiculū editū, quod cataracta claudebatur, scalas amicæ mater auferebat, eásque aliò in conclaui recludebat, rursúsque orta luce euocabat tyrannum, serpentis modo ex lustro irrepentem. Verùm hunc eruptione Cleonis facta Aratus Sicyonius fudit, Tragi- D scus Cretensis trucidauit, tyrannidem Argiuorum gias & Aristodemus occupauerunt, Antigoni subsidio [h].

h Plutarch. in Arato.

De varijs ritibus & formulis creandi, vel inuestiendi principes de regno, imperio, vel principatu.

CAPVT XX.

CVM natura omnes videantur pares einsdémque materiæ terrestres homines, adesse quoddam signum apparens necessarium est, vel diuinum, vel humanum, per quod appareat, quis aliis præcellat, & cui obtemperare æquum iustumque sit. Naturali quidem ordine

 geni

genituræ, apparet ex nota antiquitatis, iuniores, senioribus: filios, parentibus: vxores, viris subiici debere: at in multitudine, in ciuitate, in prouincia, in populo, non ita facile est iudicare: neque facilè alij aliis subiiciuntur. Et proinde vel ex consensu gentium oportuit electiones, comprobationes præpositorum & principum fieti; vel ex subditorum authoritate qui omnem potestatem suam in certos transtulerunt, certa lege, vel absolutè: vel vi superiore & Dei arbitrio, cui lubentiùs, qui de numine probè sentiunt, obtemperare debent. Et quia bomines corpore & sensibus constant, & vt plerumque anima per externas sensuum delationes cognoscit & iudicat, ideo necessarium fuit. Quemadmodum in aliis quæ via humana percipiuntur, adesse & constitui quædam extera signa, seu insignia, per quæ princeps electus, vel constitutus cognosceretur, vnde non liceret impunè eius detrectare imperium. ea autem fuerunt pro diuersitate regionum diuersa. sufficit enim talia esse, cuiuscunque sint speciei, quæ idonea sint & cognita intet populum, cui apparent, ad ostendendum eum cui ea insunt, principem esse.

2 Quia verò princeps est velut caput populi cui præficitur, ideo sæpius principis persona in parte capitis præcipua insignia, vel symbola sui principatus, recipit & gestat. vt coronam, diadema, fasciam, pileum ducalem, & id genus similia: aliquando nibilominus in alio ornatu reliqui corporis, propria & principalia quoq; gerit insignia, vt globum, sceptrum, purpuram, sandalia, & alia si quæ recepta sint more nationum.

3 Quum Deus populo suo Moysem principem constituit, & ducem, dedit illi virgam, signorum & prodigiorum instrumentum, pro sceptro & potestatis symbolo, Exodi c.4. in potestatis autem sacerdotis magni symbolum, alia constituit insignia & ritus consecrationis, vestimentum lineum, tunicam, superhumerale, rationale, baltheum, tiaram in capite, cum lamina sancta super tiaram, cum ritu vnctionis capiris [a], & dedit filiis Aaron sacerdotium in perpetuum & consecrauit filios eius aliis symbolis & ritibus, tunicis lineis, & balthei, mitris, initiauitque manus eorum.

a Exodi c.28. & c.29.

4 Atque deinceps morituro Moysi, iossit Deus vt constitueret in locum suum Iosue filium Nun, virum in quo esset spiritus Dei, & poneret manum suam super eum, & staret coram Eleazaro sacerdote & omni multitudine, & daret ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ suæ: vt audiret eum omnis synagoga filiorum Israel. Fecítque Moyses vt præceperat ei Dominus; cúmq; tulisset Iosue statuit eum coram Eleazaro sacerdote & omni frequentia populi, & impositis capiti eius manibus cuncta replicauit quæ mandauerat ei Dominus[b].

b vt scriptum est Numerorum c.27. & in a.

5 Refert Herodianus [c], inthronizandorum vel insigniorum imperatorum Romanorum antiquos quosdam ritus & mores, de Macrino loquens, *Talia*, inquit, *loquentem, exercitus omnis caterúmque vulgus imperatorem atque Augustum consalutauit, tum amictum purpura, reliquóque ornatu atque apparatu ibidem ex tempore conquisito, præcedente etiam igne, in Antiochiæ primùm templa, mox ad suas ædes deduxerunt*. ex quibus notantur insignia, nomen & salutatio imperatoris & augusti, amictus purpuræ, deductio in templum, & ignis prælatio: meminit idem author de ignis prælatione io Pertinace lib. 2. & in lib. 1. in Commodo, vbi & de aliis insignibus.

Salutatio nomine imperatoris testimonium habet pectoris & animi subditorum, qui alio modo quàm externa & prodeunte imagine mentis nẽpe voce, nõ potest apparere. nemo enim aliquid dixisse præsumitur quin ante mente agitauerit [d].

d l. Labeo 7. § 1. de supellect. leg. & l. 35. P. tt. 10.

Sic milites prætoriani Romani sub præside Pilato, per contumeliam exuentes Dominum IESVM propriis vestibus, chlamydem coccioeam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis posuerunt soper caput eius, & arundinem pro sceptro in dextera eius. Et genu flexo ante eum illudebant ei, dicenres, aue rex Iudæorum [e], ita imitati insignia data aliis regibus, in Christo per irrisionem, dantes ei purpuram, coronam, & salutationem regiam.

e Diui Matt. c. 27. vers. 27. & sequentibus.

Herodianus rursum [f], dum de filiis Seueri, qui imperium inter se diuiserant agit, refert eos dum in vrbem venerunt, à populo & senatu imperatores consalutatos: eos autem præisse cum purpura imperatoria idipsum factum in electione Gordiani [g], additæque, inquit, virgæ laureatæ, quo insigni principes à priuatis dignoscuntur.

f in principio libri 4.

g lib. 7.

6 Imperatorum salutationes primæ erant etiam cum adoratione: sicuti Herodianus innuere videtur[h] dum de Plauriano agit, quem cùm mandata ab eo de necando Seoero cum filio Antonino, Saturnino dedisset, vt sibi imperium vsurparet, is Saturninus, vt ait, pro imperatore adorauit. Inter salutandum regem ab initio in Israel, dum apparebat, erat ilia vox vsurpata, *Viuat rex*, vt dum Saul primùm electus & exhibitus populo per Samuelem [i]. Pari modo, postquam Sadoc sacerdos vnxit Salomonem in regem iussu & loco patris senis, Dauid, cecinerunt buccina, & dixit omnis populus, *Viuat rex Salomon* [k]. Cùm etiam Ioiadas sacerdos Dei, constituit Ioas regem filium Ocboziæ, produxit eum, & posuit super eum diadema, & testimonium, fecerúntque eum regem & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt, *Viuat rex* [l].

h in 3.

i 1. Reg. c. 10. vers. 24.

k 3. reg. c. 1. vers. 39.

l 4. regum 11. vers. 12. & 2. paralip. c. 23. vers. 11.

Sic eriam salutasse reges Iudæos & sapientes, constat, vt Danielis 2. c. Sapientes, qui adierunt vocati Nabuchonosor, ad explicãdum somnium, *Rex*, inquiunt, *in sempiternum viue*. Sic regem Babylonis alium salutauit Neemias, *Viuat rex*, c. 2.

7 Purpura & punica vestis, primùm fertur delata à rege, cùm eius tincturam inuenisset Hercules Tyrius fortè fortuna, edoctus à cane suo, qui cùm conchylia comedisset, ad illum accessit cruẽtatis maxillis tempore Minoidis. & proinde is primùm tingere conchylio cœpit, & obtulit regi, qui primus eam, vt dixi, gestauit teste Suida, in Hercule Tyrio.

Fertur Romulus primus, trabea regia, quæ ex purpura immixto albo erat, vsus[m].

m Alexan. ab Alex. li. 5. c. 18.

Apud Romanos tamen, purpuram quinque generibus hominum, exactis regibus fuisse concessã legimus apud Liu[n]. primũ magistratibus, dein pueris prætextatis, senatorib. sacerdotib[o] in sacrificiis peragendis, postremò triumphantibus, imò & viris clarissimis nobilibus & rerum gestis insignibus, qui etiam cum vestibus purpuratis ad sepulturam deferebantur quæ cum corporibus cremabantur. sed hoc non omni tempore licuit, & nisi ex concessione principis: postea pro beneficio, & in quantum potestatem in parte reipublicæ regenda sibi commissa gerebant: imò nec in speciem sacri muricis ideo dicti, priuatis tingere pãnos licuit [n]: vt interdictũ vestes vsui regio deputatas, à priuatis fieri aut vsurpari[p], vt nec etiã impunè licuerit ante tempus Leonis imperatoris,

n li. 34. & alios.

o L. 1. quæ res ven. neque l. 4. C. ti. l. vt liceat 3. & fi. de vestib. holober. li. 11. C. ti. 8.

p in l. 1. nulli licere in frenis & equest. sellis & in baltheis, margaritas & smaragdos &c. aptare li. 11. C. ti. 12.

(cùm

(cùm ipsi toti purpura induerentur, cæsares) segmenta purpuræ vel particulas vendere, aut emere, aut ferre [a], & à Cæsare, purpuræ vsus interdictus, exceptis senatorib[b] qui in magistratu essēt [b].

a constitut. nouella Leonis 80. tit. vt purpura segmenta & particulæ, in publicis mercimoniis sint. b Dio. Cassius li. 4.

Cum rebellarunt Afri contra Maximinum, circumfusi Gordianum senem, proconsulem tunc Africæ, purpura induerunt atque augustalibus honoribus consalutarunt [c].

c Herodian. in 7.

8 Constantinopolitani imperatores, puniceis vsi sunt calceis, pro insignibus, vt ait Luithprād [d]. dum scribit, moris fuisse, vt imperator rubicatarū pellium caligis vteretur. & Zonaras indicat, dum tradit, Basilium patriarcham noluisse in gratiam recipere Phocam Bardani nisi puniceis calceis exutis, in habitu priuati veniret.

d li. 3. c. 9.

Refert Vasæus de regibus Hispaniæ ex Isidoro, Luca Tudensi, Leouigildum regem Hispaniæ factum, eiectis reliquiis Sueuorum, & eorum rege Andrea superato, primùm solio ac purpura regali vsum, cùm antea Gothorum reges, & consessum & vestitū haberēt cū aliis nobilibus cōmunē.

Meminit Iustinus [e] Antiochum qui Philippi pupilli sui regnum occupauerat Macedonicum, cùm seditione minaci Macedonum clausus in regia teneretur, in publicū sine satellitibus processisse, proiectóque in vulgus diademate & purpura, dare hæc eos alteri iussisse: qui aut imperare illis sciret, aut cui parere illi scirent.

e li. 28.

9 Deductionem factam in templum in inauguratione imperatorum, dicit Herodian quòd duplici causa potuit contingere, vel quòd honores viderentur illis dari diuini, vel quod imperatores initiarentur etiam sacris. vt omnia etiam sacra in sua dispositione habentes, liberè tractarent.

Morem fuisse in Græcia in augurationibus regum, in templum ducendi, argumentum facit Dictys Cretensis, qui libro 1. de bello Troiano in principio, dum refert post mortem Atrei nepotes eius iuxta eius testamentum ad diuidendum imperium & regna, Cretam conuenisse, & transacta diuisione, cáq; cognita, omnes ex origine Europæ, quæ in ea insula summa religione colebatur, ad eos confluxisse benignéque salutatos in templum deduxisse, & ibi multarum hostiarū more patrio immolatione celebrata, exhibitisque epulis, largè magnificéque eos habuisse.

10 Fuerunt & reges Persarū inaugurati, & religionibus suis consecrati à Passargadis, à gentis suæ sacerdotibus in Bellonæ cuiusdam deæ templo: quo loci, regi nouo induebatur Cyri vestis quam primitius gerebat, & comedebat offam seu massam ficuum, aliquidque Therebinthi rodebatur & edebatur [f].

f Plutarch. in Artaxerxe & Strabo in 15.

11 Quòd autem ignis præferretur imperatoribus, hoc acceptum fuit à Persis, apud quos sicut in more positum erat, ignem diuinis honoribus honorare, & adorare, & inextinctum conseruare, & regi suo quem vt Deum adorabant præferre [g].

g Vt habetur apud Strabonē lib. 17. & in ecclesiastica historia lib. 7. c. 1. & apud Agathiam. in 2. Herodot. in 8.

Legimus & Iudith. 3. vers. 8. quòd principes & honorati, simul cum populis exibant obuiam Nabuchodonosor regi venienti, eum excipientes cum coronis & lampadibus, ducentes choros in tympanis & tibiis. Et proinde etiam ignis mortuo rege per totam Persiam extinguebatur in domibus priuatorum, quem quisque pro lare familiari adorabat, vt ait Diodor. Siculus [h] dum de Ephestionis morte & luctu agit. Strabo in 15.

h Lib. 17.

Translarum, vel vsurpatum hunc morem à Romanis principibus indicauit Herodianus in Commodo, dum ait Commodum Cæsarem sorori suæ Lucillæ honores seruasse. *nam*, inquit, *& in theatris sella imperatoria sedebat*, καὶ τὸ πῦρ προεπέμπετο αὐτῆς, *i. & ignis eam præcedebat*. Item de Marcia Commodi concubina, addit, ei omnia vt Augustæ fuisse, πλὴν τοῦ πυρός. *i. præter ignem*. meminit & dum de Pertinace agit. Atque in Marci Antonini vita.

Lucernas quoque in solemnitatibus fuisse Cesarum, monet Tertullian[i]. *Grande videlicet*, inquit, *officium focos & choros in publicum educere*. Iustinianus in edicto 8. de Pontici tractus vicario, circa finem, hunc honorem vicariis imperatoriis communicauit. *Vtetur*, inquit, *vicarius, praconis voce & lampadibus quatuor, circa in hanc rem sumptus à nobis constitutus sit*.

i In c. 34. Apologetici.

12 Diuinitatis symbolum lumen & ignis est: & ita sol imago Dei, réxque tanquam sol lucere debet inter homines. Deus verè lux mundi externa, indeficiens, lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Diui Iohan. c. 1. Ignis æternus, seu continuatus, & nocte & die conseruatus. Cuius symbolum habebat ignis qui ardere debebat perpetuò in altari, ex iussu Dei [k]. *Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subuciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto, desuper adolebit adipes pacificorum. Ignis est iste perpetuus qui numquam deficiet in altari.* Quod imitati quidem sunt quidam populi, & ignem apud se sacrum fouere conati, verùm idolis non Deo vero hoc ipsum se facere professi sunt. Sic Romani perpetuò curarunt foueri ignem per vestales ex instituto Numæ Pompilij, qui aliunde traduxit & ex Alba Sacerdotum adduxit, eo concesso virginibus [l]. At primùm ad Troianos ex Iudæis & Persis. Dehinc, vt ait Plutarchus in Numa, ex Troianis ad Lauinos primùm, deinde Albanos, postremò ad Romanos commigrasse morem constat, vt Virgilius innuit [m],

k Leuit. 6. ca. vers. 12. & 13.

l Vt ait Dionys. Hal. in 2. Plutarch. in Romuli & Numæ vita.

m 3. Aeneid.

Sic ait, & manibus vittas, Vestámque potentem
Æternúmque adituis effert penetralibus ignem.

Vbi Vestam etiam dicit ignem, quod & nomen remansit, & sacerdotes eius curam habentes vestales dictæ fuerant & electę virgines. quibus colligimus ab Hebræis mutuatum hunc fuisse morem conseruandi ignem; quamuis per abusum, vt alia pleraque, ex malitia dæmonis in idololatriam facilè hoc fuerit conuersum, & superstitione vel impietate contaminatum, vt nomen ipsum Dei & cultus eius. Dicunt Hebræi quippe ignem אש *esch*. vnde Esta: & addita littera v. Vesta Latinis & ἑστία Græcis consentit Ouidius [n].

n 6. Fastorum.

Nec tu aliud Vestam, quàm viuam intellige flammā.
Natáque de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittet.

13 Conseruatuut ignem sacrum etiam perpetuum magi Persarum, sed illum adorabāt: & quod erat tantùm symbolum repræsentatióque in aliqua parte diuinitatis, & creatura, finxerunt esse Deum & creatorem, donec Abdas illorum episcopus, ipsum sustulit, & qoia non passus est dehinc restitui, sub Varanne rege Persarum martyrio coronatus est, vt tesert Nicephor. Calix [o].

o Lib. 14 c. 9.

Lituani quoque, antequam ad fidem vocarentur, ignem pro Deo colebant, & eum in celebrioribus locis atque oppidis, perpetuū asseruabant [p].

p Vt ait Martinus Chromerus li. 15. in principio de rebus Polonorum.

14 Inualuit mos alicubi etiam inter ethnicos, vt diis suis incenderent cereos, & lumina in venerationibus celebrioribus festorum accenderent, vt fiebat Saturnalibus [q].

q Macrob. li. 1. Saturnal. ca. 11.

Imitati verā religionē, in qua corā ardebāt lucęnæ

næ & candelabrum die & nocte ex Dei præcepto: non ad illuminandum solem, sed ad Symbolum[a].

a exod. 25. & 27. & 37. 40. numeror. c. 8. 2. reg. 4. 1 Machabæorum c. 4. vers. 10.

Tertullianus[b], & hunc morem in solemnibus lætandi diebus cum lampadibus testatur. *Cur*, inquit, *die læto non laureos postes obumbremus, nec lucernis diem infringimus*. Et rursum[c], *procedi de ianua laureata & lucernata*. eò pertinere videtur parabola de virginibus quæ obuiã ierunt sponso, cum lampadibus[d]. Hinc & symbolum ignis sibi prælucere principes didicere, vtpote qui imaginẽ Dei præferunt, sicut his verbis Ecphantes philosophus Pythagoricus libro de regno scribit, *ὁ βασιλεὺς ἓν ϗ μόνον τῷ ἀνωτέρω βασιλέως, τῷ μὲν πεποιηκότι γνώριμον ἀεί, τοῖς δ' ἀρχομένοις ὡς ἐν φωτὶ τᾷ βασιλείᾳ βλεπόμενον.* i. *Rex vnicum & excellens quoddam opus est, imago superni illius regis creatori suo semper familiaris, à subditis verò regno tanquam lumine conspicua.*

b In apologetico c. 34.
c 2. ad vxorẽ.
d Matthæi 1. c. 25.

16 Sed videamus quæ sit repræsẽtatio in ignis corpore, vt inde colligere valeamus, quare & in sacrificiis, & in venerationibus diuinis Dei & hominom, vsi fuerint, vel abusi antiqui, ignis prælatione & vsu.

Basilius itaque magnus[e], duo in igne notat esse potissima: vim vrendi, & vim illuminandi: in altero, illorum ponitur pœna, qui ob peccata cremari igne digni sunt. Alterum verò splendoris eius & lucis: hi planè sortiuntur, qui diuinæ obtemperant voluntati. Vox itaque Domini intercidentis flammam ignis, ac diuidentis, ita vt obscurus quidem sit ignis supplicij: vi verò comburendi careat lux illa refocillationis. & iterum[f], *Est quadam natura corporis quam defæcatam vocant, quæ in flammam constituta in carbonem conuerti videtur, inde verò erepta quasi per aquam abluta & purgata, purior redditur.*

e In Psalmum 28.
f Sermone 2. de ieiunio.

Si de natura & proprietate ignis dicere vellemus, instituendus esset liber integer isque valde magnus: interim ex physicis, illa erit annotanda ad symbolum accommoda, quòd igne excepto, omnia putrescuht[g]. Ignis segregat ea quæ non sunt eiusdem generis; & congregat ea quæ sunt eiusdem generis: & congregatio est per se, disgregatio per accidens[h]. Talis & debet esse princeps qui in vitiis putrescere non debet, subiectos in pace congregare, discolos per accidens separare.

g Aristot. meteorolog. c. 3.
h Aristot. 3 de cælo, textu 74

Ignis in tenebris visitur, non quia ignis neque calor, sed vt participat quodammodo naturam quinti elementi seu ætheris incorrupti, vt ait Themistius[h]. Talis princeps esse debet, & lucere, & regere non ex calore iracundiæ, aut crudelitate quæ in igne est dominari, sed vt particeps potestatis quinti & supremi ætheris, nempe Dei.

i 2. de anima. c. 24.

Ignis habet lucem in sua natura, sed eius lux non apparet nobiscum, nisi in materia aliena, nisi propter subtilitatẽ: talis potestas Dei in principe.

Dicit Albertus magnus, ignem nostrum visibilem, non esse speciem specialissimam, sed diuidi in carbonem, in flammam, & lucem. Quare putare debet princeps in se habere carbonẽ, terreum quodpiam vas aliis hominum corporibus simile, obnoxium terrenis infirmitatibus, humanum, quantumuis conspicuum, à quo si lux quæ aliis prælucere debet adimatur, simile vel inferius aliis esse potest.

Igneum in spiritualibus angelis, & in visionibus, significare sentit Diuus Dionysius Areopagita cœlestium animorum Dei formissimum; *Ipse enim*, inquit, *Theologi sancti, super essentialem & informem essentiam, in igne sæpe describunt, tanquam habentem diuinæ (si fas est dicere) proprietatis quantum visibilis imagines, Ignis sensibilis est quidem, sic dicendum in omnibus, & per omnia clarè venit, & remouetur omnib⁹, & lucidus est simul, & quasi occultus: incognitus ipse per se ipsum non occũbente materia in qua propriam manifestat actionem: immensurabilis & inuisibilis per se ipsum: potens simul omnium, & quæcunque in eis fiunt, ad actionem propriam mobilis, tradens se ipsum omnibus quoquomodo proximantibus, renouatiuus naturæ custodia, illuminatiuus circumuallatus splendoribus, incomprehensibilis, clarus, discretus, resiliens, sursum ferens, acutè means, excelsus non recepturus contumeliam minorationis, semper motus, per seipsum motus, mouens alterum, comprehendens, incomprehensus, non indigens alterius, latenter crescens, &c. & incomprehensibiliter impalpabilis, & alias huiusmodi proprietates habens: quod scientes theosophi cœlestes essentias ex igne confirmant, significantes deiforme earum*, & consules, inquit Dio Cassius lib. quinquagesimo primo historiarum, *quantum possibile, Dei immutabile*[k].

k Dionysius Areopagita li. de cœlesti hierarchia.

Et sursum[l], *Est simul cunctis illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura & verè & propriè, vt luminis essentia, & ipsius esse & videre causalis, distribuitur autem illa illuminatio, per sacras intellectuales essentias postea. qua propter omnem sacram & Deo similem operationem, in Deum quidam quasi causalem referunt theologi, deinde in primos deiformes intellectus tanquam primos operatores diuinorum & magistros.* Fœdus inuiolabile existimarunt iurasse apud Syracusas expositis ignitis cereis & tactis, qua forma iurauit Agathocles Amilcari in obsequia Pœnorũ[m].

l c. 13.
m apud Iustinum li. 22.

Dominus Deus præcedebat filios Israel in deserto, ostendens viam per diem in columna nubis; & per noctem, in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tempore[n] & species gloriæ Dei quasi ignis ardens[o]. eò referenda visio Throni Dei, ignis, nubis, & animalium. Ezechiel c. 1. & quod item c. 43. eodem, splendebat terra à maiestate eius & hinc splendores sanctorum.

n Exod. c. 13.
o Exod. 24 numero c. 9.

Sic verbum Dei lex & eius, debent semper adesse principi, vt secundum ea iudicet[p], & hoc est quod Dauid dixit rex optimus[q], *Lucerna pedibus meis verbum tuum (Domine) & lumen semitis meis.*

p Deuteron. 17.
q Psalmo 19

16 Hinc & vita nostra, est veluti lucerna, ex splendore vitæ æternæ procedẽs, habens immortalitatem, vel mens & diuina cognitio, lucerna Domini, spiraculum hominis, qui inuestigat omnia secreta ventris[r], & ibidem pro vita & bona forma. vers. 20. *Qui maledicit patri suo & matri, extinguetur lumen eius in medus tenebris*. & c. 13. vers. 9. *Lux iustorum lætificat, lucerna autem impiorum extinguetur.*

r Prou. 20. 27.

Sic lucerna dicitur data domo Dauidis & filiis eius, nec dispersum semen eius[s]. & Psalmo 17. *Tu illuminas lucernam meam*. ita Plato[t] scribit, ciues oportere liberis generandis atque educandis operam dare, vt vitam, quam ipsi à maioribus accepissent, vicissim quasi tedam ardentem posteris tradant. & Lucretius etiam ait, *& quasi cursores vitai lampada tradunt*. pro bonis operibus quæ illuminant & instituũt ceteros, lucerna etiã ponitur[v].

s 2 paralipo. c. 21.
t 2. de leg. 6.
v diui Matthæi c. 5.

Quæ omnia etiã admonere possunt, principes abũdare debere & prælucere subditis, bonis operibus in vita & disciplina: quia regis ad exẽplum totus cõponitur orbis. neq; præterire debet princeps, quod Alexãdrũ Aristoteles in principio rhetoricorum ad eum, admonet cõsiderare, quod hominum plurimis quidem aliis, lux ipsa, aliis verò, principis tùm vita tùm oratio, exemplo datur.

18 Maculæ & sordes, vitia, reliquáque omnia quæ in aliis nulla, vel mediocriter reprehẽdũtur,

gra

grauissima censentur in principibus, propterea quod lumina censentur, quæ si extinguantur, vel nubem concipiant, multis damno esse soleant, quod maxime in sacratis principibus seu ecclesiasticis obseruatur. Quibus à Christo dictum est, *Vos estis lux mundi, non potest ciuitas abscondi supra montem posita: neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum vt luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.* canone septimo, Sacerdotes, 93. dist. D. Matth. c. 5. vers. 14.

Honorificatur Deus in donis suis, quorum ex numero est lux illa, qua signauit super nos lumē vultus sui. [a] est quippe ille lux mundi, vnde omnia verè lucida & bona, lumen accipiunt [b].

a Ps. 4. vers. 7.

b Diui Iohan. c. 8. & c. 12.

c ad Ephes. c. 5. vers. 8.

Eratis, inquit Diuus Paulus, [c] *aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. fructus enim lucis est in bonitate & iustitia & veritate. Probantes quid sit beneplacitum Deo. Et nolite communicare operibus infructuosis, tenebrosis, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est dicere: omnia autem quæ arguuntur, à lumine manifestantur: omne autem quod manifestatur lumen est. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis & illuminabit te Christus. Videte igitur quomodo &c.*

19 Fuerunt antiquitùs & signa imperij legitimi & iusti fasces & secures quibus virgæ colligatæ erant, quas ferunt primùm Ianum instituisse, ad terrendum noxios, ad tutandum aureum sæculum, & dedisse duodecim coloniis ad continendum rudes: vt scribunt Cato de originibus, & Fabius Pictor, de aureo seculo: constituta regia in Vetulania Italiæ, ex qua processerunt, vt innuit Sillius Italicus [d],

d in 8 dum ait de ea.

Bis senos prima illa dedit præcedere fasces,
Et iunxit totidem tacito terrore secures.

Fuerunt 12 Lucumones, seu reges, quorū vnūquemque; antecedebat vnus lictor ferens fascē virgarum, & securim [e], vnicuique lictori suberat 24. adolescentes iuuenes armati, vt Cato enarrat in fragmentis de originibus.

e vt ait Dionysius Halic. in c. 7.

Liuius de Romuli principatus institutione agens notat, in primo, eum ab initio sacra diis posuisse, atque rebus diuinis ritè perpetratis, vocata ad consilium multitudine, quę coalescere in populi vnius corpus, nulla re præterquam legibus poterat, iura dedisse, quæ ita sancta generi hominum fore ratus, si se ipse venerabilem insignibus imperij fecisset cum cetero habitu augustiorem, tum maxime lictoribus duodecim sumptis fecisse. *Octauius Cæsar*, inquit Dio Cassius, [f] *Consul creatus cum collega Agrippa fasces diuisit, qua sunt signum imperij.*

f lib. 53. hist. Roma.

Et proinde ad successores officiorū more positos cente solehant transire lictores & fasces [g].

g vt ait Am. Marcellinus li. 15 histor.

Communicata postea sunt Romanis magistratibus maioribus fascium insignia vt lictores, & imperium, in sibi commissis, & purpura. Sic notat Vlpianos proconsules, nō ampliùs quàm sex fascibus vti, id est sex lictoribus seu viatoribus, qui sex fasces præferebant, non duodecim, vt recordaretur proconsul iustum consulem se non esse. consul enim duodecim habebat: hincque obseruatum, eos dici fasces submittere, qui de iure suo concedunt: ac legitimam potestatem vltro ad priuatam mediocritatem demittunt [h]. Proprætores & *qui prouincias regebant, sex fascibus vtebantur, unde dicti ἑξαπέλεκεις. Vtroque tamen imperij insignia statim vt venerint in pro-*

h vt de his videtur Budæus, ad l. proconsule, de offi. proconsul. l. Alciat ad rubricam de consulibus & non spargendis pecuniis l. 12. C.

A *uinciam ipsis destinatam, accipiunt: perfunctique eo statim deponunt.* Quod de prætoribus prouincialibus dictum nō vrbani tantum fasces binos præferebant, vt liquet ex plebiscito apud Censorinum. *Mar. Plætorius, inquit, tribunus pl. Scitum tulit, in quo scriptum est, prætor vrbanus qui nunc est, quive posthac erit, duos lictores apud se habeto.*

20 Accedit fascibus sceptrum quo insigniti erant reges. Nam vt ait Iustinus [i], antiquis temporibus, reges hastas pro diademate habebant, quas Greci sceptra dixere. Nam & ab origine rerum, pro diis immortalibus, inquit, veteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam, adhuc deorum simulacheis hastæ adduntur.

i Lib. 43.

Explicatur symbolum sceptri: itaque pro disciplina Dei qua reges debent vti imperando, vt & Hesiodus intellexit, dum de Minoe agens, ait:

Ζηνὸς ἔχων σκῆπτρον, τῷ καὶ πλεόνων βασίλευεν
Sceptrum Iouis tenens, quo vrbibus imperitabat.

B Accedit huic sententię & Plat. in Min. seu de Leg. Ioui quoque tribuitur sceptrum regiæ maiestatis signū, quo in concionibus vtebatur, si quādo consilium vocasset, & ad cælicolas verba facturus esset. vt apud Ouidium [k], diis falsis conuocatis.

k lib. metamorph.

Celsior ipse loco, sceptroq; innixus eburno ora indignantia soluit.

Et apud Pausaniam [l] Iouis simulachrum, *σκῆπτρον καὶ νίκην ἔχει*, vocatur inter Græcè loquentes, *σκῆπτρον, Sceptrum*, Scipio seu baculus, quo fulcimur, vel cui innitimur inter eundum, ne labamur: vt facilè est colligere ex Homeri Odyssea ξ & ρ & aliis. & proinde metaphoricè & significatiue Deo sceptrum propriè conuenit, tanquam ipse sit baculus & columna qua sustineamur, & qua omnia fulciantur, eáque potestate directoria & gubernatoria communicata cùm fuerit à

l in Atticis.

C Deo in populo commisso regibus; rectè, qui potestatem hanc habent, sceptrum à Deo accepisse, dicuntur & pro insigni potestatis illud gerere. vt apud Homerum Iliad. β. εἷς κοίρανος ἔστω,

εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας ἵνα σφίσι βασιλεύῃ.

Quare reges renunciati sceptrum capiunt. vt est apud Athenæum [m] imò & sceptri nomen pro regno, quod per sceptrum indicatur, accipitur, vt apud Ouidium perenni sceptro potiri.

m lib. 2.

Ita apud Homerum in citato loco, filius Saturni, nempe Iupiter, dicitur dedisse sceptrum, id est regnū, & Euripidis scholiastes in Oreste verba illa *ἐπὶ σκήπτρου· ἔχων τὴν ἐλπίδα* exponit *ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ*, hoc est, *sperans se regno potiturum.*

D 21 Exornata fuerunt regum aliquotum sceptra in summo imagine ciconiæ, in imo, hippopotami: illa symbolum pietatis, hoc violentiæ, Lydorum regum pro sceptro erat securis: vt labra deo Ioui, pro sceptro & fulmine securis, Romanis regibus, lituus incuruus est, ille baculus augurum [n].

n Alexan. ab Alexan. lib. 2. c. 18.

Baculus, virga manu regia gestata, pro insigni potestatis regis. ferebant illam auream reges Assyriorum, vt Assuerus [o] quam quem volebat ad se accedere veluti ad dispensatum, porrigebat osculandum.

o Esther c. 5.

Hinc factū apud Germanos, vt qui potestatē iudicij acceperunt mortis baculū teneāt, quē sententia lata cōfringant, vtpote cessante potestate.

22 Atque princeps Moscouiæ, cùm aliquē nobilium officio alicui præponit, baculum dare solet: quo significatur ei in omnibus veluti principi obtemperandum, & magistratu abiens baculū

illum in manu principis vel eius vices gerentis, reddere solet, vt scribit Alex. Guagninus,[a]. A

[a] de nece Roslouiensis Ducis.

Forsan in Gallia mos ille vt magister domus regis, baculum gerat, pro insignibus potestatis, quem aliorum principum præpositi sibi vsurparunt, quàm bene autem ipsi viderint si absolutè sceptrũ gerere principes eorũ domini nõ possint.

Scribit Plutarchus in Dione ex Theopompo, quo tempore Dionysius Syracusanus exutus est tyrannide a Dione, aquilam, raptã satellitis lanceam in sublime tulisse,& inde demisisse in profundum: vatem autem respondisse, ministrum esse aquilam Iouis,lanceam principatus insigne. Igitur euersionẽ tyrãnidis moliri Deorũ principẽ.

22 Armeniæ reges, diadema regni testimonium, sibi imponebant,vt ait Appianus Alexan[b] dum de Tigrane agit: Dauid etiam dicitur sibi fecisse diadema & ex auro Coronæ Melchon[c] etiam regibus Persarum Cydaris imponebatur[d]. B Refert Sextus Aurelius Victor in Epitome Cæsarum Aurelianum imperatorem, primum capiti apud Romanos Diadema innexuisse: gemmisq; & aurata veste, quod adhuc Romanis moribus fuerat incognitum, vsum.

[b] de bellis Mitrid.eis.
[c] Paralip.c. 20. vers. 2.
[d] Ctesias in Persicis Plut. in Crasso Ioseph.lib.20.antiquita.c.2.

Erant Sorenæ regiæ dignitatis post regem Persarum secundi magistratus, qui noui regis frontem diademate reuincerent[e], Tacitus lib. 4. annal. Ammian.Marcel.li.24.

[e] de quibus Plut.in Crasso Strabo lib.16.

Meminit,& de diadematis insigni regali in Lucullo Plutarch. & in Euroti. διάδημα βασιλέων ἐπέθεσαν. Et Herodian. lib.1. καὶ ἐν μέσῳ περιτιθεὶς τῇ κεφαλῇ ἀντὶ καυσίας ἢ διαδήματος. Μακεδονικοῦ.

Regum insigne diadema, candida fascia, qua regum frons circumcingebatur[f].

[f] tradit Lucian. in nauigio & in Diogenis dialogo.

Cidaris tamen Persarum regum insigne capitis,fascia cerulea albo distincta,frõti imposita,seu purpureum diadema, distinctum albo[g].

[g] vt scribit Curtius Rufus lib.3.& 6.

Vocat nobilem pannum diadema, Valerius[h] Cyrbassiam vel Tiaram gestasse tantùm reges in capite, tradit quoque Maximus Tyrius[i], porrò diadema διάδημα gestamen capitis, regium insigne ἀπὸ τοῦ διαδεῖν. a circumligando: erat enim fascia quædam, qua caput circumligabatur: fascia enim est id quo quid circumligatur, quæ in capite redimiculũ faciebat: principatus insigne, vt apud Orientales principes Cydaris causia, & apud aliquos pileũ ducale. Quemadmodum legitur apud Philonem Iudæum[k] καὶ ἄμα γὰρ οἱ τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς ἀντὶ διαδήματος εἰώθασι χρῆσθαι. C

[h] lib.5.c.2.
[i] Sermone 10
[k] lib.3.de vita M.

Diadema insigne à Libero patre inuẽtum Plinius ait.erat autem & candida illa fascia quæ capiti circumligabatur. idque colligitur ex eo quod memoratur, Alexandrum Magnum, cùm equo desiliens casu Lysimachum vulnerasset, medendi vulneris causa diadema sibi detraxisse(nam cãdida erat fascia)illóque Lysimachi vultus alligasse, quod domini fuit Lysimacho futurum cum regem postea sicuti accidit. vt scribit Q.Curtius. D

Innuit & Plinius[l], dũ de regibus apum scribit. *Omnibus*, inquit, *forma semper egregia, & duplo quàm cætera maior, pẽna breuiores, crura recta, ingressus celsior, in frõte macula quadã diademate candicans.*

[l] Lib. 11.c.16

Persis & Armenis regibus, Cidaris cum cerulea fascia albo distincta, vel tiara, amictúsq; purpureus quadrangulari figura.

23 Interdum Persarum Lydorúmque regum insigne Candys, pro diademate tiara pileum erat, ex quo redimicula quibus maxillæ velaotur, defluebant[m].

[m] 1.Alexan.ab Alexand.c.28

Apud Hesychiũ κίτταρις dicitur diadema, quod ferunt Cyprij, vel per vnum τ.κίταρις, vel κίδαρις. de qua Plutarchus 2. lib. de fortuna Alexan. περιέθετο τὴν βασιλικὴν ἢ ὀρθὴν κίταριν. *Cidarin*, inquit Curtius[n], *Persæ capitis vocabant insigne: hoc cerulea fascia albo distincta circuibat.* Est hoc simile mitræ episcoporum; & recta cidaris regibus Persicis vt innuit Plutarchus in Artoxerxe, dicens, *Dario autem fuisse* τὴν καλουμένην κίταριν ὀρθὴν φέρειν. Sic etiã Seneca[o], refert solùm datũ Regibus Persarũ iure vti recta tiara: aliquib. aliis ex priuilegio.

[n] Lib.4.
[o] 6 De benefic.14.

Tiara seu τιάρα penè quòd Cidaris, nam & Tiara erat capitis tegumentum Persarum ferè omnium, vt est apud Herodotum in Thralia, dum loquitur quare Persæ minus capita firma habeãt. Ferebat & rex quoque. Sed hoc intererat, vt dixi, quod rex gestabat tiaram rectam solus: cono in sublime erecto, vt ait Xenophon[p]. Reliquorum verò Tiara, deorsum vergebat, & in fruntẽ B deducebatur, vt notat Græcus scholiastes ad Aristophanis Aues. Suidas in verbo Tiara,& in verbo κύρβασις. Hesychius in τιάρα,& quia recta erat regum Tiara, dicta quoque est, κυρβασία & κύρβασις; apud Suidã, vbi enim dixit κυρβασίαν esse κεφαλὴν ἀλέκτορος, caput galli, nempe cristatum caput, dixit & inde Tiaram rectam io conum more cristæ cyrbasin dici.

[p] Lib. 2 expe. Cyri.

24 Ægyptiis regibus, nunc Leonis nunc Tauri aut draconis effictì imaginem, aut ignem, arborémve effictam supra caput ferre, principatus & regij dominatus insignia fieri[q].

[q] Diodor. Sicu.lib.2.

25 Apud Persas erat bellicæ Deæ sacellum, quam coniectura fuisse quis Mineruam auguretur, eò ingressum nouum electom qui mysteriis parabatur, oportebat propriã vestem deponere, & quam Cyrus priscus induerat antequã regno potiretur assumere: ex caricis præter ea vesci, & terebinthum pro bellariis degustare, & poculum lactis ebibere, erant & alia mysteria, quæ C sunt incognita, post quæ consecrabatur à sacerdotibus apud Pasagardas[r], Commodus filius Marci in noua inauguratione, antequam cõcionem haberet ad milites, rem diuinam fecit[s].

[r] Plutarch.in Artoxerxe.
[s] Herod.lib.1.

26 Antiquus Francorum creãdi nouum regem, mos erat, eleuari eum in clypeo, à militibus vt scribit[t].

[t] Aymonius l.3.de gestis Franc.c.4 1.

Sed hic modus postea abiit in dissuetudinem, maximè quãdo per legem Salicam translatio facta est in proximos regni.

Sed & quãdo reges fidem adepti sunt Christianã à tempore Clodouei vncti sunt per archiepiscopum Rhemensem vel alium.

D Retinent tamen adhuc in auguratione, vt veste in veterem Germanicum ritum formata amiciantur, quæ in hunc modum religiosè seruatur cum aliis insignibus & ornatu.

Solebant etiam Bataui & Germani, regem quẽ delegissent attollere humeris & scuto exceptum, succollare per vices pro regio fastigio[v]. Sic quoque Iulianus apostata, à militibus Lutetiæ per vim scuto impositus,& Augustus acclamatus est, teste Ammiano Marcellino.

[v] Alexan. ab Alex.l.c.28.

Similiter & Valẽtinianus à militibus Nicee Bythiniæ[x].

[x] Sigon.lib.7. histor.imperi. occid.

27. Principem apud Vtopienses, non vestis aut diadema, sed gestatus manipulus, frumenti, discernit; vt pontificis insigne est, prælatus cereus[y].

[y] vt scribit Thomas Morus lib.2.de Vtopia.

28 Inaugurantur duces magni Rusciæ seu Moscouiæ, in ecclesia à metropolitano, conuenientibus episcopis,& in Barniæ, hoc est ducali ornamenti concessione canentibus choris, multos annos

nos vitæ duci magno. post quę benedictus & installatus in sede à singulis salutatur [a].

a vt scribit Sigismundus Liber aureo libro 2. rerum Moscouiticarum.

29 Solemnia concessionis principatus regni Boemiæ, fiebant per vexillorum traditionem, vt scribit Dobrauius [b] dum agit de Elizabethæ regni hæredis dispensatione cum Iohanne Luxemburgio Henrici 7. Cęsaris filio.

b l.19.

30 Scribit Fulgos. [c] in Pannonia, diademate quod sancti Stephani regis fuisse arbitrantur, nec alio creatum regẽ insignire fas esse quod declaratum fuit, in Vladislao, qui etiam Poloniæ regnũ habuit. Nã cùm hoc Diadema penes Fridericũ 3. imperatorem esset, diu coronationẽ distulit. id quod egit per sex annos Matthias Coruinus.

c lib.2.c.1.

31 Quidam confundunt coronam cum diademate, sed perperam vt liquet ex iam dictis, collatis cum his quæ mox dicam de corona. vtrũque tamen insigne fuit argumẽtum regiæ maiestatis; vt etiam prodigia ex corona & casus regni collegerint aliqui cõiecturarum vel diuinationũ, seu præsagiorum obseruatores, ex rerum euentu approbari, sicut Polydorus Virgil. [d] refert Hẽrico 2. Anglorum regi, paulò antequam ab Edoardo Eboracensi regno deiectus esset, cùm in senatu ornatus regio habitu consedisset, subitò è capite coronam in terram decidisse.

d lib.23. historiæ.

32 Corona, signum quoque adepti principatus vel regni nunc est præcipuè quamuis coronę vel corollæ ad alia significanda translatæ aliquãdo sint: verùm illud obseruatum semper, alicuius rei præcipuè vel facti strenui, vel insignis imperij, virtutis aut victoriæ fuisse testimoniũ, aut salutis conseruatæ. Nec tantùm Olympicæ victoriæ compotes, coronis aureis, reuersi in suas ciuitates, à ciuibus suis donabantur; sed & reipublicæ moderatores, qui bene rempublicam administrabant, & de republicâ bene meriti erant. vt intelligi potest ex orationibus Æschinis & Demosthenis *περὶ παραπρεσβείας*, & *κατὰ Κτησιφ.* Et *στεφανοῦ* Coronatus coronis, rediens Alcibiades ex victoriis Athenis à frequente populo, quas & aureas fuisse dicit Æmilius Probus in eius vita; etsi Plutarchus simpliciter loquitur *ἐστεφάνουν Coronas ei imponebant*. neque etiam tam in materia coronæ, quàm in ipsa coronatione honor constituebatur, cùm coronæ etiam aureæ non semper nec statim fuerint, sed multo post coronarum inuentionem. & notat Plinius lib. 33. c.2. primùm Romanorum A. Posthumium dictatorem, apud lacum Rhegillum castris Latinarum expugnatis, & cuius opera maximè capta essent, coronã auream ex præda dedisse, item L. Lentulum consulem, Sergio Cornelio Merendæ Samnitum oppido capto corona forsan primitùs dicta est à *corio*, quasi *coriona*, corio nexa, cui alia occtebantur colorum genera siue priuatis generum funiculis, in orbem, in obliquum, in ambitum, vt per coronas coronæ currerent. vt ait Plinius lib. 21. c.1. vnde & corollæ mulierum, ea quæ capitibus superponũt mulieres capitibus, vt imposita onera faciliùs sine læsione deferant; quia autem vtrinque capiti eas inhærere expedit ad onus æqualiter excipiendum, rotundas esse coronas & ambientes vtrinque sinciput & occiput, & templa seu summitates malarum, necessarium est. Athenęus [e], *Quod corona*, inquit, *nuncupatur apud nõnullos stemma vocatum fuit: & dicta corona à cingendo.* Eadem ferè ratione corona apud Hebræos כתר *chether*. Ester. c.2. vers. 17. à verbo כתר *cattar*. circũdedit; circuiuit. Item & צנף *tzanph*. & מצנפת *mitznepheth*. Exo. c.28. ver. 4. & Zachariæ c.3. v.5. à verbo צנף *tzanaph. circumdedit*, circuiuit.

e l.15. dipnosop. c.7.

Sic apud Græcos *στέφος* corona, seu corolla, sertum, quasi cingulum, redimiculum capitis. à *στέφω*, *-φῶ*, corono, redimio, cingo. idem & *στέμμα, ατος*, quod *στέφος* sertũ corona vocat. & Æschines *στέμματα, τὰ ἔρια Stemmata lanas: ἀπὸ τοῦ στέφειν τὰς ἠλακάτας*, i. *eo quòd colus cingant vel coronent*, *ἐξ ὧν γίνονται*, inquit, *οἱ στέφανοι τῶν βασιλέων. ex quibus scilicet*, ex lanis, *fuerunt coronæ regũ, vt ita στέμματα & διαδήματα*, idem propemodum fuerint atque scholiastes ad Sophoclem [f], adfert Euripidis locum ex initio Orestis, vt probet *στέμματα* idẽ quod *ἔρια* significare, id est Lanas & regiam coronam. sic.n. ait Euripides *ἃ στέμματα ξίνας ἐπέκλωσεν θεά*, & ibi scholiastes exponit *τῆς ἀρχῆς τὸν στέφανον, coronam regiam imperij signum.*

f pag.187.

33 Hinc metaphoricè coronę nomine dicuntur, quæ in circulum sunt & ducuntur vt corona hominum pro cœtu circũfuso, ea omnia quæ capiti in modum circuli nectuntur; vt serta per circulum composita ex quibus omnibus modis, certa species coronæ tantùm regibus, destinata, vel ex consensu populi, vel ex casu, aut alia constitutione. non enim omnes coronæ sunt regem indicantes; neque omnes aliæ, vt militares, pacis, victoriarum, certaminum Olympicorum, simile quid significarunt in coronatis, sed diuersa; vt & diuersę fuerunt coronarum materię, & diuersæ eis annexæ figuræ, & diuersæ notæ additæ, vt liquet ex verbis Gellij lib. 5. c.6. [g] *Militares coronæ*, inquit, *multifariæ sunt: quarum quæ nobilissimæ sunt, has ferme fuisse accepimus, triumphalem, ciuicam, muralem, castrensem, naualem: est ea quoque corona quæ oualis dicitur, & item postrema quæ oleaginea qua vti solent, qui in prœlio non fuerunt, sed triumphum procurant. Triumphales coronæ sunt aureæ, quæ imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur: id vulgo dicitur aurũ coronarium: hæ antiquitùs è lauro erãt, post fieri ex auro cœptæ. Obsidionalis est quam ij qui liberati sunt obsidione, dant ei duci qui liberauit. ea corona graminea est: obseruarique solitum vt fieret ex gramine quod in eo loco generatum esset, intra quem clausi erant qui obsidebantur &c. Ciuica. corona appellata est quam ciuis ciui à quo seruatus est in prœlio, testem vitæ salutisque perceptæ dat. Ea fit è fronde quernea, quoniam cibus victúsque antiquissimus, quercus capi solitus sit. Fit etiam ex ilice, quod genus superiori proximum est, &c. Muralis corona quæ donatur ab imperatore: qui primus murum subit, inque oppidum hostium primus ascendit, idcirco quasi muri pinnis decorata est. Castrensis est corona, quâ donat eum imperator qui primus hostium castra introiuit: ea corona insigne valli habet. Naualis est quâ donari solet maritimo prælio, qui primus in hostium nauem vi armatus transiliuit: & ea quasi rostris nauium insignita est. Et muralis, castrensis & naualis ex auro fieri solent. Oualis mirthea est quâ vtebantur imperatores qui ouantes introibant. Ouandi autem ac non triũphandi causa est, cùm aut bella non ritè indicta, neque cũ iusto hoste gesta sunt: aut hostium nomen humile, & non idoneum est, vt seruorum aut pyratarum: aut deditione repentè facta, sine puluere, vt dici solet incruentáque victoria obuenit* [h].

g quæ mutuatus est ex Plinio l.22 c.3.4.5.6. & aliunde, passim ex li.16.c.4. l.21.c.23. &c.

34 Docet Plinius [i] coronas aliquando in ludis donatas, additos & lemniscos, honorem coronarum, maximè aureos, coronas auro argentoque foliatas, postea celatas, datus & in certaminibus equis & hominibus victoribus.

h Compendiũ coronarum, cõprehẽdit Claudianus in panegyrico Olybrij & Probini Vuolphangus Lazius 1 9. commentariorum reipublicæ Romanæ. 11.1004.

Alias ait in vsu promiscuo ne ludicras quidẽ fuisse Rosaceas veras non omnibus concessas

primùm eas coronas deorũ honorem fuiſſe tunc, & larium publicorum priuatorumque ac ſepulchrorum & manium: ſummámque auctoritatem fuiſſe pactili coronæ, poſtea in luxum communem veniſſe. & rurſum [a], *Tenuioribus*, inquit, *antiqui vtebantur coronis, ſtrophia appellantes: vnde nata ſtrophiola. Quin & vocabulum ipſum tardè communicatum eſt, inter ſacra tantùm & bellicos honores coronis ſuum nomẽ vindicantibus.* & paulò poſt, *Arborum ramis coronari in ſacris certaminibus mos erat primùm poſtea variari cœptum mixtura verſicolori florum.* Et paulò poſt, *Sic coronis è floribus receptis, paulo mox ſubiere quæ vocantur Ægyptia, ac deinde Hiberna, cùm terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatimque & Romæ ſubrepſit appellatio corollis inter initia propter Gracilitatem nominatis: mox & corollariis poſtquam è lamina aurea tenui inaurata aut inargentata dabantur.*

a Plinius l. 21. c. 2.

35 Receptas autem vel exiſtimarim cum Plinio [b], florum à poſteris coronas, magna vt palam eſt enim admiratione hominum, quę ſpectatiſſimæ floreant, celerrimè verò marceſcant, vt ſuæ ſortis & conditionis homines & mulieres mortales memores ſint. Duo genera coronarum florum, quarum aliæ folio conſtant, aliæ flore [c]. Meminit idem [d] Romulum aruorum ſacerdotes inſtituiſſe primum, ſeque duodecimum fratrem appellaſſe inter illos; & ab Acca Laurentia nutrice ſua ſpiceam coronam, quæ vitta alba colligaretur, in ſacerdotio ei pro religioſiſſimo inſigni datam, & hanc fuiſſe primam apud Romanos coronam, eúmque honorem nonniſi cum vita finiri, & exules etiam captóſque comitari.

b prædicto li. 21. c. 1.
c Plinius l. 21. c. 1.
d l. 18. c. 2.

Materia coronarũ diuerſa & forma & in ſacris & in militaribus negotiis, ſuas habet cauſas, in cõ- C uiuiis & florum coronamentis alias, aliquando de quibus abundè tractat Athenæus [e]. refert autem in 4. lib. cap. 17. ex Ariſtotele & Ariſtone peripatetico quòd antiqui ob dolores capitis, quibus propter vinum vexabantur, vinciendorum temporum gratia, vincula quæcunque contingerent inuenerunt: quæ res ipſos iuuare viſa eſt. Poſteriores autem ornamentum etiam quoddam peruenuſtum addere voluiſſe tempori, atque in congreſſibus per vinum, coronas fuiſſe machinatos. Eſſe autem rationi magis conſentaneum, cũ omnes ſenſus in capite reperiantur, illud idcirco præcipuè coronari, vel quia tegi caput conferat, ſicut etiam frontem atque vinciri idcirco tempora coronabantur, coronabant verò & tempora in Dionyſiacis, eáque vnguento perungebant; quia ibi eſt cor, vocarunt & collares coronas quibus collum vinciebant.

e l. 15 dipnosoph. ſtone. 5. 6. 7. & ſequenti vſque ad 15.

36 Aliam rationẽ & adfert, cur coronati olim diis ſacrificarent, ex Ariſtotele, quòd nihil mutilatum diis offerre, ſed omnia integra & perfecta donare conſueuimus: plenum verò & perfectum videatur eſſe corona, & coronare etiam implere ſignificat. quodámodo vt apud Homerũ:

Cratêras pueri ſtatuunt, & vina coronant. & iterũ,
Sed verbis formam Deus ipſe coronat.

Plato [f], coronari ſolitum cum, qui boni aliquid conſuluiſſet innuit, & peritum, & inuentorem alicuius artis.

f in fine dialogi 6. Alcibiadis 2.

37 Aliam cauſam adfert fuiſſe coronarum apud Allobroges Polybius [g], de Annibale enim loquens. *Aduenienti igitur*, inquit, *Annibali obuiam procedunt florentes capitibus corollas geſtantes, quod ferè apud barbaros, (ita Galles vocant,) pacis atque amicitiæ ſignum eſt, quemadmodum apud Græcos caduceus.*

g l. 3.

A Eadem etiã ratione inuenio nihilominus honore coronæ donatũ apud Grçcos Thraſibulũ apud Æmilium Probum [h]. *Cum Thraſibulus*, inquit, *depuliſſet & occidiſſet triginta tyrannos a Lacedæmoniis, & legem obliuionis iniuriarum inter ciues ſanciuiſſet, & cuſtodiri feciſſet: huic pro tantis meritis honoris corona à populo data eſt, facta ex duabus virgulis oleagineis, quæ quod amor ciuium, non vis expreſſerat, nullam habuit inuidiam, magnaque fuit gloria.* Atque Athenienſes, vt ſcribit Suidas [i], læta nunciantibus, & aduocatis ſuis, coronas honoris gratia decernebant.

h in eius vita.
i in verbo στεφανοῖς.

38 In ſacra pagina etiam, tot inueniuntur ſpecies myſticè ferè coronarum, quot in prædictis retulimus. & ſunt coronæ militares nempe ſpiritualium certaminum, quæ pro præmio ſtrenuè in hac vita certantibus pro fide & obſeruatione mandatorum Dei, reſeruantur in cælo, quæ ni- B hil aliud quã remunerationes ſunt paratæ à Deo & ita coronæ ſunt immarceſſibiles & coronæ vitæ æternæ, [k], ea corona non coronabitur niſi qui legitimè certauerit [l]. Eſt alia corona quæ intelligitur gloriæ, & honoris ſeu dignitatis teſtimonium. de qua illud, *Gloria & honore coronaſti eũ Domine* [m]. ita corona dignitatis ſenectus dicitur [n]. Fuerunt & ad ornatum etiam in populo Dei coronæ, vel aureę vel floridæ, vel alterius generis etiam in tabernaculo Dei poſitæ [o].

k 4. Eſdræ, c. 2. ver. 4. & 2. ad Timo. c. 4. verſ. 8. 1. ad Corinth. 9. verſ. 25. & 2. Petri c. 6. ver. 4. Iacob. 1. verſ. 12. Apoc. 2. verſ. 10. & c. 4. ver. 4. Pſ. 20. ver. 4.
l 2. ad Tim. c. 2. ver. 5.
m Pſ. 8. ver. 6. & ad Hebræos c. ver. 7.
n Prouer. c. 16. verſ. 10.
o Vt liquet ex c. 25. Exo. ver. 11 & 25. & c. 30. v. 13. & ſeq. & c. 37.

Teſtatur & c. 3. verſ. 10. Iudith. modum excipiendi principes cum coronis ab occurrentibus. Ad gloriam & ornatum aliorum quàm regum fuiſſe etiam coronas, maximè à regibus quibuſdam honoris cauſa conceſſas, teſtimonium cõſtat ex c. 8. Eſter verſ. 15. dum Mardochæus Iudæus donatus à rege honore quem habuerat an- C tea Aman, ornatus iacynthinis veſtibus, amictus ſerico pallio, & purpureo, ferens coronam auream in capite, quæ inſignia dabant participationem ei honoris regij. Quemadmodum colligitur ex epiſtola Alexandri regis, ſcripta Ionathæ [p]. *Rex Alexander, fratri Ionathæ ſalutem. Audiuimus de te quòd vir potens ſis viribus, & aptus es vt ſis amicus noſter: & nunc conſtituimus te hodie ſacerdotem gentis tuæ, vt amicus voceris regis (& miſit ei purpuram & coronam auream) & quæ noſtra ſint ſentias nobiſcum & & conſerues amicitias ad nos.*

p 1. Machab. c. 10. ver. 18 & ſeq.

39 Hebræis נזר *Nezer*, corona eſt, quam explicant ſacri interpretes in vulgari verſione *tiaram*, quam iuſſit apponi Aaronis ſummi ſacerdotis capiti in lamina aurea [q]. item diadema quod detraxiſſe ſe dicebat à capite mortui Saulis, Amalechites [r]. dicitur & hæc corona quam ex capite Malcom ſumptã ſibi impoſuit Dauid, עטרה *gua-* D *tarah* [s], item כתר *Cheter*: vt Eſter, c. 2. verſ. 17. à verbo כתר *catar*, circundare circuire in forma coronæ, vt antea monui.

q Exo. c. 29. ver 6.
r Li. 2 regum c. 1. ver. 10.
s Paralip. c. 20. ver. 2.

40 Coronam ſignum eſſe eorum qui præſint nunc, & regũt & ſe & alios videtur docere Hieronymus ad quendam ſuum Leuitam ſcribens, relatus à Gratiano [t]. *Inde*, inquit, *clerus hoc eſt ſorte electus vocatur à κλῆρος quod Latinè ſors, omnes enim Deus in ſuos elegit: ij námque ſunt reges, id eſt ſe & alios in virtutibus regentes: & ita in Deo regnum habent, & hoc deſignat corona in capite: hanc coronã habẽt ab inſtitutione Romanæ eccleſiæ in ſignũ regni, quod in Chriſto expectatur: Raſio verò capitis eſt temporalium omnium depoſitio.* Conſentit Confirmationi Diuus Iohannes [v]. Dum ait Chriſtum, nos feciſſe Deo patri & regnum & ſacerdotes. & Diuus Petrus [x], *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta*, &c.

t In c. 7. Duo ſunt genera 12. q. 1.
v Apoc. c. 1. ver. 5 & 6.
x 1. Epiſt. c. 2. ver. 9.

41 Rex

41 Rex Romanorum electus inungitur, cõsecratur, & coronatur à summo pontifice [a]. Triplici corona Cæsarem, vel imperatorem hodie coronari dicunt iuris pontificij enarratores, & prima ferrea insigniri Aquisgrani, per quã Germanorum rex designatur. Deinde Medocij oppido Langobardorum in æde Diui Ioannis alia ferrea coronatur: vel vt Merula & Volaterranus tradunt, palea contexta, qua rex Langobardorum quos Lumbardos vocant, declaratus. Tertia & postrema ei Romæ à pontifice maximo, aurea insignitur, per quam imperator, Augustus, & Romanorum princeps pronunciatur. de corona aurea petenda à summo pontifice per imperatorem meminit Platina in Gregorio 10. Mediolani autem datam ex more ferream tradit in Clemente 5. vt in Iohan. 23. vbi & à Cardinalibus sede vacante, coronatum aurea fuisse imperatorem meminit.

a In c. venerabilem 34. de electio. lib. decretal. tit. 6.

Notat Glossa. ad capit. final. de regulis Iuris in sexto, ad verbum, Pontificatus imperatorem non dici nisi suscepta corona, quamuis electus sit. Glossa autem ad clementinam vnicam, ad verbum vestigiis titu. de iureiuran. tradit electum Romanorum regem & imperatorem, iuramentum tum præstare fidelitatis ecclesiæ Romanæ in ingressu ecclesiæ, primam coronam accipere ferream Aquisgranis ab Archiepiscopo Coloniẽsi, qua fortitudo & robur ad debellandos infideles designatur & rebelles. Dehinc accipere secundam argenteam ingressum Italiam, Ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modicensi. eiusdem diœcesis, quamuis Henricus eam acceperit Mediolani, argentum autem designare mũditiam & claritatem, quæ requiruntur in principe. Tertiam verò auri puri dari à summo pontifice in ecclesia sancti Petri, ad altare sancti Mauritij. Hoc autem metallo significari imperatorem cæteris regibus & principibus in potentatu & iustitia præcellere.

42 In bulla aurea Caroli 4. c. 24. traditur antiquum morem fuisse & conseruatum, vt regis Romanorum futuri imperatoris, in ciuitate Frãcofordensi celebretur electio & prima coronatio Aquisgrani, & in oppido Nurembergensi, vbi & prima sua regalis curia habeatur. & in c. 22. traduntur insignia imperatoris quę præferuntur & in processione solemni per electores, primùm ponitur ensis regalis, vel imperialis, quem defert dux Saxoniæ proximè & immediate ante imperatorem, & inter illum & Archiepiscopum Treuerensem medius. A latere dextro ducis Saxoniæ est comes Palatinus, pomũ imperiale portans: à sinistro Marchio Brandeburgensis, sceptrum deferens, ponè verò imperatorem immediatè Rex Boemiæ sequitur.

43 Narrat Paulus Iouius [b], Sultanos Ægyptios olim equum ad potandam Euphratis aquam ducere solitos, & hoc signo imperij latitudinem ostendere. Proximum huic est quod narrat Plutar. in Alexandro ex Dione, Regibus Persarum ex Nilo & Istro haustum solemne fuisse afferri, atque in thesaurum Susi recondi, tanquam in pignus imperij, & rerum se dominos esse.

b l. 33 hist.

44 Ordines Populi electuri Sueciæ regẽ, postquam conuenere in ciuitatem Vpsalensem regni metropolim, hinc confluunt ad Saxum campestre oppido proximum Morastem ab incolis appellatum: vbi omnium suffragaotium votis superior allegitur ad regiam dignitatem [c].

45 Fit electio Archiducis Carinthiorum etiã ad Saxum seu lapidem marmoreum cui insidet rusticus [d], ad quem princeps delectus adducitur & redimit ius potestatis sexaginta denariis, boue & equa, vt plenius infrà [e] in electione principum tradimus historiam.

c Olaus Magnus l. 8. de gẽtibus septemtrionalibus.
d Æneas Pius Pontifex in Europæ descriptione.
e Infra l. 7 c. 15. numer. 16

46 Electuri regem veteres Dani affixis humo saxis insistere, suffragiáque promere consueuerant; subiectorum lapidum firmitate facti constantiam ominaturi: quo ritu Humblus decedente patre, nouo patriæ beneficio rex creatus est [f].

f Saxogrãm. l. 1. hist. Danię.

DE REPVBLICA
LIBER SEPTIMVS.
SIVE
De Principatuum distinctione.

De distinctione in genere principatuum.

CAPVT I.

DEI principatus supra cœlum in cœlo & in terra, & sub terra, & vbiq; diuina, & vna potestas, absoluta, quæ omnium excedit principatum, omnique modo dum vult imponit necessitatẽ obediẽdi. Atque si Deus aliquid cõtra receptum morem, aut pactũ quorumlibet iubet, & si numquã factũ fuerit faciendũ sit: & si omissum, instaurandũ veniat, & si institutum non erat instituendum est, iuxta D. August. [g], *Semel locutus est Deus*, inquit Dauid, [h], *duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine, misericordia. Quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.* Et sapientiæ [i], *Tu es Domine qui vitæ & necis habes potestatem & deducis ad portas mortis, & reducis, & tuam manum effugere impossibile est.*

g lib. confessio c. 8 & in c. quę contra sub 8. dist.
h Ps. 61. ver. 1.
i c. 16. ver. 13.

2 In cœlo & in terra distincta diuersis potestas à Deo, ita cœlestis principatus, dominationes, potestates, throni [k].

k Ad Coloss. c. 1.

Dæmon dictus aliquando princeps potestatis aëtis huius qui operatur in filios diffidẽtiæ [l]. Dicti, & mundi rectores tenebrarum harũ spiritus nequam [m], quos Dominus Christus sibi subiecit [n]. Alioquin potestas Dæmonis talis ex sententia Iob [o], est vt super terrã nõ sit potestas alia similis ei qui factus est vt nullũ timeret, omne sublime videt, ipse est rex super omnes filios superbiæ.

3 Non est potestas nisi à Deo, vel iubẽte, vel sinente [p]. Nec princeps nisi à Deo, vel iubẽte, vel sinẽte [q], *Non semper princeps populi & Ecclesiæ iudex per Dei arbitrium datur, sed vt merita nostra deposcũt, si mali sint actus nostri & operamur malignum in conspectu Domini, datur nobis principes secundum cor nostrũ. Et hoc tibi de scripturis probabo, audi namq; quod Dominus dixit fecerunt sibi regẽ, & nõ per me: principẽ, & nõ per consilium meũ. Osea 8 & hoc dictũ videtur de Saul illo, quẽ vtiq; Deus elegerat, & regẽ fieri iusserat: sed quia non secundum voluntatem Dei, sed secundum*

l Ad Ephes. c. 2. ver. 2.
m In c. 6 eiusdem epist.
n 1. Petr. 3. ver. 22.
o c. 41 ver. 24
p Ad Rom. c. 13. c. quid culpatur 23. q. 1. D. Aug contra Faustum Manich. l. 22 c. 75
q Quod explicatur ab Origine hom. 4. in Iudicum & in c. iudaditer 8 ver. non semper 8. q. 1.

pecca-

peccatoris populi debitum fuerat electus, negat eum cum sua voluntate & consilio constitutum. Tale ergo aliquid intelligamus etiam in ecclesiis fieri, quod pro meritis populi, aut in verbo & opere potes Deo tribuitur rector ecclesiæ: aut si malignum faciat populus in conspectu Domini, talis ecclesia iudex datur, sub quo famem & sitim populus patiatur; non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbum Domini. Nec approbat Deus omnem potestatem malam, inquam, sed permittit, sic permittit & facit regnare hypocritam super populum, propter proteruitatem eius puniendam, vel vindicanda [a].

a Iob. 34.

Et Christus dixit Pilato, eum non habere potestatem in eum, nisi sibi datũ fuisset desuper [b].

b Ioan. c. 19.

4 Itaque hinc colligimus generaliter, duplicẽ esse principatum: bonorum ex voluntate Dei, & malorum ex eius permissione. Deinde colligimus principatus & potestates inter homines esse duas in genere, spiritualem, seu pontificalem, B & temporalem quæ & principalis & regia dicitur. In spirituali grauius onus & maior dignitas, vt anima præstantior corpore [c]. In Hierosolymorũ ciuitate, vt ait D. Chrisost. [d] duplex erat principatus, sacerdotum & regum, vno vinculo coniuncta, cùm veluti quadam duplici corona & diademate coronaretur ciuitas, per hæc omnia: illic iudices ad quos, quæ multorum captum superabant referebantur. si qua enim lata fuisset sententia in aliis ciuitatibus, de qua dubitaretur, vt euenit in appellationibus, ad iudicum qui erãt Hierosolymis cognitionem & sententiã referebant, illic autem accipiebatur solutio [e]. Nonne inquit Cyrillus episcopus Hierosolymitanus [f], habet ecclesia vitulum & taurum cum leone simul pascentes? Sicut ad hodiernum diem cernimus, mundanos principes regi & instrui ab ecclesia- C sticis. Iustin. verò [g], maxima ait in hominibus esse dona Dei à superna collata clementia, sacerdotium & imperium: & illud quidem diuinis ministrans, hoc autem humanis præsidens ac diligentiam exhibens, quæ ex vno eodémque principio vtraque præcedentia humanam vitam exornant. In homine anima & corpus, duo principatus animæ & corporis, duo fines illĩ vtriusque regiminis, ita secũdum Thalmudistas, vt refert Reuclinus lib. 1. de arte Caballi, id est, בוכת כלל התורה שני דברים והם תקון הנפש ותקון הגוף Intẽtiones vniuersales legis duæ sunt res, bona dispositio animę, & corporis. In ecclesia principatus diuersi subordinati, vt in sæculo, pontifex summus princeps: sacerdotum, omnium ecclesiarum princeps: patriarcha, patrum princeps: archiepiscopus, princeps episcoporum [h]. In cælo duo D luminaria, maius & minus: illud Sol, hoc luna: in mũdo duæ potestates; maior spiritualis, minor, tẽpotalis. Et vt dicebat Alexander magnus Dario vt mũdus non potest duobus solibus regi, sic nec bis summa duo regna saluo terrarũ statu habere [i]. Et quia principatuũ pluralitas non est bona, vnus debet esse princeps, iuxta Arist [k]. Et Homerum [l].

c duo sunt quippe, 10. & seq. 96. d. c. principes 23. q. 5. c. suscipiti 10. dist.
d in Ps. 126.
e Deut. 17.
f Catechesi 17. & 18. illuminatorum.
g In principio nouellæ 6.
h c. cleros §. patriarchæ & §. pontif. 21. d.
i Sicut scribit Iust. ex Trogo L. 11.
k L. 12. metaph. c. 1.
l L. 46.

5 Regia potestas separata fuit pleuè à sacerdotali sub Samuele, & antea etiam concordia religionis & administrationis politicæ nobilem fecit Iudæorum principatum, cuius testimonium his verbis fert Iust. ex Trogo. *Post Mosem*, inquit, *eius filius Arnab, sacerdos sacris Ægyptiis mox rex creatur: sempérque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.* quamuis non verè & ex fide Iust. historiam recẽseat.

6 Potestas vtraque & principatus spiritualis & temporalis seu secularis ad vtilitatem corpo- A ris vniuersę reipublicę hominum, concurrere debet, ad Dei laudem & honorem, vt explicat Nicolaus papa I. in epistola 7. ad Michaelẽ imperatorem [m], & ita mutuò se iuuant, vt quod non potest ecclesiastica disciplina perficere, principum secularium potestas exequatur [n].

m & in c. quoniã idẽ mediator, 10 d. & 2a. cùm ad ve ũ 96 d. quæsitũ est, 41. 23 q. 4.
n c. principes seculi 20. c. cum & seq. 23. q. 5.
o Sermone de oratione dominica.

7 Regnũ duplex est; cœleste & terrestre. regnũ Dei aduenire petimus, inquit D. Cyprian. [o] cùm orationem à Christo mandatam dicimus: sed regnum cœleste, cùm & terrestre sit: sed qui renunciauit iam seculo nempe Christianus, maior est & honoribus eius & regno; & ideo qui se Deo dedicat nõ terrestria sed cœlestia regna desiderat. Præferendum esse principatum spiritualem seculari, & dignitatibus principum secularium, pluribus docetur in c. omnes, solitæ, de maiorita. & obedient. apud Greg & per Bonifaciũ in c. vnã sanctã de maior & obediẽt in extrau. com. quod iussum sit à Deo, obedire sacerdotibus; quod Samuel vnxerit Saulem primum regem; quòd duos esse gladios in ecclesia Christos sufficere dixerit: quòd decimas principes seculi soluant leuitis, benedicantur ab illis, anima sit pretiosior & præstantior corpore, spiritualia corporalibus, vna sit ecclesia in qua & principes seculares sint: vnum caput summus pontifex, vna arca, quòd omnia ad vnum principium coordinentur. Lex Christi sacerdotali potestati tribunalia subiecit principũ, & dedit principatũ ecclesiæ multo perfectiorẽ principatibus secularibus, nec cedit spiritus carni ne à terrestribus cœlestia superentur, & diuina ab humanis [p], imperator, reges principes, filij sunt sacerdotum Christi, vnde illis obedire non dominari debere colligitur [q].

p c. suscipitis 10. di.
q c. quis dubitet 9 c. duo sunt 10. c. imperator 11. c. sicut 96.

8 Quæ omnia intelligenda sunt in spiritalibus, C in quibus potior est authoritas sacerdotum. & dominatur in potestatem secularem, digniórque pontificalis seculari. At in aliis distinctæ sunt potestates sacerdotalis & secularis seu principalis authoritas: & duæ sunt, & vtraque à Deo distincta [r], *Quod neuter pendet ex reliquo ex principibus*: Id est, non imperator à summo pontifice: et nec summus põtifex ab imperatore. habet enim quilibet priuilegia suę potestatis quę administrandi legibus publicis diuinitùs consequutus est, vt eius beneficiis non ingratus contra dispositionem cœlestis ordinis nihil vsurpet [s], vt contentũ esse imperium suis publicæ rei quotidianis administrationibus debeat sine vsurpatione eorum quæ solis sacerdotibus Domini conueniunt [t], & in c. quoniam idem mediator, 8. eadem 10. dist. & c. cum ad verum 96. d. dicitur, quòd Deus actibus D propriis & dignitatibus distinctis officia potestatis vtriusque principis & spiritualis & secularis, distribuit. atque in seipso Christum vtramq; potestatẽ gessisse, vt ostenderet vtrãq; immediatè ab eo pẽdere, tanquã imperator. n. ementes & vendentes de tẽplu flagellis eiecit emẽtes, & vẽdentes [v] tanquam sacerdos verò seipsum obtulit hostiã discipulis suis dicens, *Hoc est corpus meum* [x], atque gloss. ad dictũ c. quoniã, ad verbũ *discreuit* 10. di. notat in hęc verba, *& ego credo potestates has esse distinctas, licet Papa quandoq; potestatẽ sibi assumat, vt ad petitionẽ regis legitimando in tẽpor. & in spiritualib. in c. per venerabilẽ, qui filij sint legit. & potest appellari ad papã ob defectũ iudicis secularis, vel ad petitionẽ regis; non aliter licet, de foro compet. vt etiã ibidem, vacante imperio supplet defectum imperatoris.*

r c. duo sunt 10. 96 d. & ibi glossa, ad verbũ authoritas
s in cano. sim perator 11 eadẽ 96 dist.
t c. 5. impe. iss 10. dist.
v c. ex multis, c. vendentes. 1 q. 1.
x c. sacerdos de consl. di. 2.

9 Et quẽadmodũ ratione spiritualiũ tenẽtur principes seculares obedire episcopis in quos nullũ habent [x] sic etiam ratione temporalium, veluti

prædio

prædiorum, tenentur personæ ecclesiasticæ personis principum secularium obedire [a], exemplo [b] Christi qui dixit, *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari: quæ sunt Dei, Deo* [c]. Et de feudo imperatoris vel principis secularis, persona ecclesiastica inuestita tenetur coram domino feudi respondere, & pro illo ei obsequi [d], & pro eo fidelitatem præbere; vt liquet ex feudis comitatus, ducatus, & principatus, quæ tenentur hodie in Germania & alibi à principibus secularibus, & imperatore, pro quibus tenentur agnoscere temporales dominos, & appellationes à iudiciis eorum feudorum deuoluūtur ad cameram imperialem, non ad archiepiscopalem vel pontificalem. Quare cùm videretur Bonif. 8. in d. extrauag. vnam sanctam, de maior. & obed. imminuisse potestatem temporalem & priuilegia regni & regis Francorum, declarauit expressè Clemens quintus, in extrau. meruit 2. de priuil. in extra. cōmunibus integra & imminuta remanere eius iura & priuilegia, & eximi à potestate summi pontificis vt antea, quia in temporalibus non recognoscit summum pontificem, nec alium imperatorem [e], qood & de aliis regnis & potestatibus dicendum est, si non pendeant à fidelitate & feudo ecclesiæ; quia in eo tunc ratione proprietatis & pro temporalibus ob feudum, non autem ob potestatem solam ecclesiasticam, obsequium & fides debetur. Sunt enim diuersa, dicere, pro religione & actibus quæ ad sanctiones spiritualium pertinent, omnes principes summo pontifici subiici, quod verū est: aliud pro temporali potestate quæ politiam & reipublicæ administrationem à Deo illis concessam respicit, non subiici: quemadmodum palam est, corpus & animam hominem vnum quidem constituere, & eum regi ab anima: alias tamen functiones esse separatas animæ, vt intellectus, rationis; alias functiones separatas corporis naturales; alias communes vtrique.

a ca. tributum 23. q. 8. c. si de reb. ecclesi. non aliena
b can. conuenior. & ca. tributū, 23. q. 8.
c d. Matthæi c. 22. vers. 20. D. Lucæ c. 20. vers. 21.
d ca. ex transmissa, 6. & c. verum. de foro competēte.
e c. per venerabilem, qui filii sunt legit.

De Summi pontificis principatu.

CAP. II.

Iohannes Gerson, egregius & pius vir, in sacris literis optimè instructus, in eo libro quem edidit de potestate ecclesiastica, de principatu & potestate summi pontificis colligit in 8. considerationes summum pontificem instituendum, exemplo consilij dati à Iethro Mosi [f]. ibi enim Iethro, *Stulto labore, inquit, consumeris, tu & populus tuus qui tecum est. vltra vires tuas est negotium, solus illud sustinere non poteris. sed audi verba mea & consilia mea, & erit Dominus tecum. Esto tu in populo in his quæ ad Deum pertinent, vt referas quæ dicuntur ad eum, ostendásque populo ceremonias & ritum colendi, viámque per quam ingredi debeant: Prouide autem de omni plebe viros potentes & timentes Deum, in quibus sit veritas & qui oderint auaritiam: & constitues ex eis tribunos, & centuriones, quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum in omni tempore.* Ex quibus verbis colligit pontificatum nunc, vt politiam illam tunc institutam, regendum esse. Dicit enim compositam fuisse ex regia monarchia, quæ erat in Moyse; ex aristocratia, quæ erat in septuaginta duobus senioribus; & democratia, dum de singulis tribubus ex populo sumpti sunt iudices & tribuni.

f c. 18. Exodi.

2 Principatus vnus & vnius vniuersaliter in Ecclesia esse debet in conseruationem vnitatis fidei: vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, vnus & eius debet esse vicarius, per quem polta potestas diffusa in plures, Dei potestate, exerceatur. vt sol vnus per quem alij planetæ illuminantur, & illi alias stellas, stellæ inferiora. Tres sacri angelorum ordines in cœlo, à quorum superioribus purgationes, illuminationes, & perfectiones ad nos deferuntur.

3 Potestas Ecclesiastica in sua plenitudine, est formaliter & subiectiuè in solo Romano Pontifice: proinde in Ecclesia Dei, nullus debet suscipere vel dare gradus Hierarchicos, exemplo superioris sacræ Hierarchiæ, qui sunt, purgare, illuminare & perficere, si non interueniat verè vel interpretatiuè, authoritas supremi Hierarchiæ vel Monarchiæ in Ecclesia sancta Dei, vt euitetur in ea confusio.

Quare in hac plenitudine potestatis summi Pontificis, & potestas ordinis & Iurisdictionis, quæ collata est, primitùs à Christo Petro vicario suo, vsque in finem seculi, ad ædificationem Ecclesiæ militantis, pro consequutione salutis æternæ.

Hæc plenitudo potestatis, non quidem in se, quia semper eadem est, sed in vsu moderationem & regulam accipit.

Præter hanc originariam potestatem concessam supernaturaliter à Deo Petro, & eius successoribus, alia est potestatis species, quæ non ex eadem prima institutione processit, sed aliundè, quæ non est confundenda cum illa: illáque est potestas & iurisdictio, quæ successoribus Petri potuerunt conuenire, secundum leges humanas ciuiles & politicas, vel dictamen iuris naturæ, quod vult, vt supremus in aliqua politia, gaudeat multis honoribus & priuilegiis super alios: vel ex dotatione seu donatione singulari principum seu secularium, ex conciliorum generalium singulari concessione.

4 Ex his prædictus Gerson dicto tractatu de potestate Ecclesiastica, dicit peccari in sententia potestatis summi Pontificis, in detractione, & nimia concessione.

Qui detrahunt, quippe dicunt, omninò renocandum esse summum Pontificem, & clerum ad paupertatem Apostolicam: abutuntur enim sacræ scripturæ testimonio, vt Iulianus Apostata, dum priuauit Christianos bonis suis, dicens, quòd Christus dixerat, *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* [g]. *Et nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus* [h]. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus* [i].

g Lucæ c. 14. vers. 13.
h 2. ad Timotheum 2.
i 1 ad Timoth. cap. 6.

Addunt iurisdictionum, feudorum, possessionum, & aliarum dotationum, & pomparum secularium, incapaces eos esse, ideo non debere eorum esse participes. Qui tamen maximè aberrant confundentes potestatem acceptam immediatè à Deo, cum potestate & facultate data ab hominibus principibus, regibus, & imperatoribus; in honorem, laudem Dei, & ad gratiarum actionem, & ad augendum cultum diuinum, & ad distributionem faciendam in pauperes per illos, ad remedium animarum donantium ecclesiis.

5 Peiùs tamen dicit errare eos qui adulationibus fraudulentis, ecclesiasticorum, maximè summi pontificis, insusurrant auribus: tantam esse sublimitatē ecclesiasticæ potestatis, vt Christus qui habet potestatem in cœlo & in terra, tantum Petro contulerit, quod omnis potestas etiam temporalis est à papa: etiam, sicut sibi aliquando persuasit Bonif. 8. in quadam decretali, vt animā dominatui in corpus addunt posse ideo trāsferre summos pontifices regna, imperia, exemplum adferentes de Zacharia, quem dicunt deposuisse regem Franciæ, omnia insuper in summa adulantes

eius potestati volunt esse subdita, & ipsum symbolum fidei sacra consilia, & similia, quæ tamẽ excepit concilium Constantiense, & qua persuasione turbantur sæpe regna, prouinciæ, & clerus ipse (sic Gerson loquitur;) Quod accidit ex ignorantia distinctionis potestatis, quę est in summo pontifice & quæ à Deo & ab hominibus concessa est, & addita. suis enim terminis ita potestas ecclesiastica coercere se debet, vt meminerit potestatem secularem apod etiam infideles, sua propria habere iura, suas dignitates, suas leges, sua iudicia, de quibus se occupare ecclesiastica potestas non præsumat, vel vsurpet (sunt verba Gersonis) nisi dum redundat abusus potestatis secularis, in impugnationem fidei & blasphemiam creatoris, & in manifestam potestatis ecclesiasticæ iniuriam. tunc enim in his ecclesiastica potestas habet dominum regitiuum, directiuum, regulatiuum, & ordinatiuum. Summus pontifex in terris nõ Deus, sed vicarius Christi Dei dicitur; & non eius successor. Quia Christus manet in æternum pontifex maximus [a], vicarius autem Christi D. Petrus habuit vsque in præsens tempus successores.

a ad Hebræos c.7.

6 Potestas definitur ecclesiastica à prædicto authore, vt sit potestas quæ à Christo supernaturaliter & specialiter collata est suis apostolis & discipulis ac eorum successoribus legitimis vsque in finem seculi ad ædificationem ecclesiæ militantis secundum leges euangelicas, pro consequutione fœlicitatis æternæ.

7 Distribuitur hæc potestas generaliter, in potestatem ordinis, & potestatem iurisdictionis. ordinis rursum potestas, duplicem habet respectum, vnus est super corpus verum Christi, quoad consecrationem eius. Alius super corpus Christi mysticum seu membra eius: Et hoc dupliciter, vel quoad administrationem corporis Christi veri: vel quoad administrationem vel exhibitionem alterius sacramenti, sicut est ordo, vel confirmatio, vel pœnitentialis absolutio, consecratio virginum &c. quæ certis dantur.

8 Potestas iurisdictionis duplex, vna in foro exteriori: alia, in foro conscientiæ interiori: Rursum potestas in foro exteriori iurisdictionis dupliciter consideratur, vno modo prout immediatè tradita est a Christo secundum legem Euangelicam: Alio modo, prout superaddita est ex humana constitutione, vel dono per principes seculares, vel aliter.

Potestas item in foro interiori iurisdictionis, consurgit ex duplici radice, vno modo ex parte hominis se subiicientis tali iurisdictioni: sicut cùm sponte, confitens se subiicit presbytero, & ordinandus Episcopo. Alius subiectionis modus oritur ex authoritate superioris, hunc vel illum, tali vel tali subiicientis, quod fieri potest præter arbitrium eius qui subiicitur.

Iurisdictionis potestas est facultas cognoscendi & sententiam ferendi in sibi subditos etiam inuitos quia ius in inuitum redditur.

Et hæc iurisdictionis potestas Ecclesiastica, vicina est iurisdictioni seculari & politicæ.

9 Potestas item Ecclesiastica considerari potest tripliciter: primùm formaliter in se, & absolutè sine respectu. 2. materialiter seu respectiuè, vt applicatur ad hanc vel illam personam iure legitimo, quod communiter fit per electionẽ & consecrationem. 3. quoad exercitium, vel executionem, quia frustrà est potentia, si nõ habeat actum.

Vsus huius potestatis, interdum licitus & ratus, vt cùm Sacerdos consecrat vel absoluit cum circumstantiis omnibus, ad hoc requisitis de ne-

A cessitate, vel sacramenti, vel præcepti.

Interdum vsus illicitus, & ratus: vt dum sacerdos consecrat in peccato mortali, vel cum transgressione præcepti.

Interdum est licitus, & non ratus: vt dum sacerdos quantum in se est, bona fide & intentione credit absoluere confitentem sibi, vtens benè in hoc clauibus: sed confitens, quia mentitur in confessione sua, vel obicem secretò ponit, nequaquam absoluitur.

Interdum est vsus illicitus & irritus, vt si sacerdos quærit vti clauibus scienter erga aliquem, cuius fictionem agnouerit, & qui nequaquam sibi subiectus est.

Potestas Ecclesiastica considerata formaliter, in se, & absolutè, velut in abstracto est inuariabilis, & comprehendit summum Pontificem, Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, & minores prælatos, seu curiones, & quamuis aliquis illorũ moriatur, tamen eadẽ potestas est in Ecclesia.

B Potestas considerata materialiter, & habito respectu eorum cui distribuitur, potest dici variabilis, & quæ auferri possit in casibus multis; sic per electionem, consecrationem, & institutionem nouorum ministrorum, mutatio ostenditur: vt per mortem naturalem vel ciuilem, vt per depositionem, renuntiationem, plenitudo potestatis etiam summo Pontifici adimitur.

Potestas Ecclesiastica considerata, quo ad vsum, & exercitium, mutabilis est, & multùm variabilis, & ita ministris concessa fuit potestas limitata ad vsum. & ad euitandum schisma, quod ex æqualitate oriri posset.

Potestas formaliter Ecclesiæ data est à solo Deo, Dominóque nostro IESV CHRISTO: neque ab alio potuit institui, vel concedi, quàm Deo, qui

C habeat imperium in vniuersa: distributa autem fuit postea per eos quibus data est facultas.

Cum his consideranda est personarum subditarum iurisdictioni & potestati qualitas, & causæ ob quas subiiciuntur, vel eximuntur. nam nisi hęc coniungantur, neqoe legitima potestas, neque vsus permissus, vel illicitus, poterit distingui.

10 Nec ideo minùs dicuntur liberi populi, & reges, & principes, quòd summi pontificis dignitatem ecclesiasticorum obseruent & venerentur, vt de aliis liberis ciuitatibus dictum [b].

b In l.nõ dubito.7.§.liber autem, cap.to.& postlim.reue l. postlim.19.co.

11 Sicut & contrà, Pelagius Papa in c. satagendum est, 10.25.q.1. subiectionẽ regibus debitã testatur. *Satagendum*, inquit, *est, vt pro auferendo suspitionis scandalo, obsequium confessionis nostræ legibus, vel regibus ministremus, quibus etiam nos esse subditos sacræ scripturæ præcipiunt*. & ibi glossa ad verbum, *Subditos*, argumento, inquit, quòd Papa subest imperatori: intelligo quo ad hoc quòd sua ecclesia dat tri-

D ta fortè imperatori, vt extra, de censibus omnis anima, & c. magnum 11. q 1. c. tributum 23. q. 8. Nam alias omnes principes subsunt episcopis [c]. Quanquam in dicto c. satagendum, textus loquatur de fide catholica, non de fide subiectionis terrarum. ait enim Pelagius primus, se confessionem & professionem fidei quã teneret Rufino delegato à se, subscriptã dedisse & misisse Childeberto dubitãti de eius fide: quod mirũ est, vt fidem suã pontifex ad requisitionẽ regis profiteatur nisi intelligas hoc 5. Pelagium fecisse spõte, ad submouendũ scandalum & malam de conceptam apud Childebertum suspicionem, cùm tamen non teneretur. Dicebat Iustin [d]. Non multum differre ab alterutro, sacerdotium & imperium: vt nec sacra à communibus & publicis, & si consideremus initium, populi

c Vt extra. c. omnes principes. de maior. & obed.

d In nouell. 7 ca. 2 veri finimus, de non alien. reb. eccle siast.

principes

principes aliquãdo fuerũt potestate pótificali exornati, vnde & Rom. imper. pontif. dicebantur[a].

a c. cleros. 5. pontif. & dist.

12 Et insignia regum adhuc ipsum testantur, quæ communicant cũ insignibus pontificalibus: gerunt enim clamydem, quam vulgò vocant, *le manteau royal*, per clamydẽ regni potestas intelligitur [b], & ibidem scissio vestis scissionẽ significat sacerdotij, est & colobiũ vestis, qua vtebantur olim diaconi, vestis protensa vsq; ad talos, & vtũtur hodie Dalmatica quæ est signũ sacerdotij. Ferunt & reges, & principes diadema coronæ, quæ habet similitudinẽ mithræ, regni insigne [c] corona, mitra sacerdotij [d], vt & baculus pastoralis sacerdotij, paratum differt à sceptro regali [e], baculus pastoralis episcopi est insigne [f], baculus incuruus pedum, ne lædere possit corpus: at sceptrum baculus rectus qui ferit & virgam habet disciplinæ & vltionis corporalis [g]. Principes populi seculares, gladium à Deo sibi delegatum singulari mandato habent [h], & proinde in quo delegati sunt, post principem Deum maiorem habent potestatem cæteris, quia vicem Dei gerunt, vt de aliis delegatis dicitur [i]. Si abutantur principes in eo quod pertinet ad salutem animæ, summus pontifex vt in causa peccati potest cognoscere [k].

b c. plerũq. 27. q. 1. & per Saulem 1. q. 7.
c In c. duo sunt 12. qu. 1.
d In c. inter & lectos 6. q. 3.
e In d. § 3. falsum.
f c. episc. 95. 11. qu. 3.
g c. disciplinã 45. dist.
h Ad Rom. 13.
i In c. sanè quia nos 11. de offic. & potest. iudi. deleg.
k c. nouit de iudic.

13 Fuit aliquando vtraq; potestas, vt dixi, & spiritualis seu sacerdot. coniuncta, vt tempore Samuel [l]. *Regi Syriæ & Palæstinæ*, inquit Dio Cassius [m], *nomen est summi pontificis, adeo propter pontificatum Dei quis eam regebant tempore Pompeij, Hircanus & Aristobulus dissidentes, vrbes seditionibus impleràt*. Apud Ægyptios non licuit absque sacerdotio imperare: quin imo si ex alio genere quispiam regnum vsurpasset, cogebatur post regni assumptionem sacris initiari, vt rex denique esset & sacerdos; & apud Græcos in pluribus ciuitatibus præcipua sacra à magist. summis erant instituta [n]. Aristoteles quoque [o] scribit, in potestate regia fuisse tempore Heroum, vt rex dux belli, & iudex controuersiarum esset: & dominus ceremoniarum, erga Deos.

l c. At videndum quæ tradidimus lib. 3. syntag. c. 1. de præstantia potestatis ecclesiasticæ in laicam. 1. reg. c. 1.
m lib. 37. hist. Roman.
n Helio li. 16. sine in libro ci. & vel de regn.
o Lib. 3. polit. c. 10. & 11.

De distinctione principatuum Temporalium.

CAP. III.

PRincipatus non vnius sunt generis, sed plurium; alij antiqui, alij noui, alij pauperes, alij opulenti; alij sunt suæ potestatis ab alio non pendentes; alij sine superioritate; alij naturales, alij acquisiti. Naturales dicuntur, quibus subditi obtemperant sponranea voluntate, aut expressa, vt per electionem principem sibi eligentes: aut per tacitam, cum per soccessionem principatuum nanciscuntur. Acquiruntur verò variis modis veluti pecunia, vi, armis, conuẽtionibus. Sunt & alij principatus magni, alij parui, alij mediocres, qui se possunt à viciuis per se defendere. Quæ omnes differentiæ sunt diligenter perpendẽdæ ab eo qui rempublicam, vel regere, vel etiam inuadere decreuit.

Digna est quæ recenseatur distinctio principatuum & potestatum, quæ faciebat & facit quosdam principes eum potestate perpetua seu continuata, quamdiu vixerint: quosdam vero tales tantũm secundum definitum tempus: alij quosdam vsque in posteritatem & genus. Apud Thebanos, duces creati à populo erant cum certo tempore, quo poterant tãntum gerere imperium & potestatem: erátque lex apud eos, quæ morte multabat, si quis imperium diutius retinuisset, quam lege præfinitum esset, vt scribit Æmilius Probus in Epaminonda, vbi & eadem Epaminondas in iudicium fuit vocatus capitis, ex agro Laconico reuersus, quamuis tunc funditùs vicisset Lacedæmonios, quòd *Bœotarchia* i. imperio, contra legem quatuor menses addidisset [p].

p Quod & refert Ælianus li. 13 de varia historia, & Plu. in apophtegma. regum in politico & Pelopida.

2 Carthagine quotannis bini reges creabantor. Æmilius Probus in vita Hannibalis.

3 Apud Romanos, consules habebant potestatem & imperium rãtùm annuum, vt ex Liuio, Dionys. Halicar. & aliis vulgare est, & de quibus nos abundè alibi [q].

q Lib. 15. syntag. c. 2. & l. 47. cap. 15.

4 Dictator habebat semestre quod supra consules etiam erat, imperium [r]. Decernebantur & potestates prouinciarum, & maiorum magistratuum, authoritates, ad tempus apud Romanos: sicut facilè colligitur ex l. vnic. vt omnes iudices tam ciuiles quàm militares, post administrationem depositam, quinquaginta dies in ciuitatibus, vel certis locis permaneant lib. 1. C. tit. 49.

r Vt liquet ex Liuio lo 2. Dionys. Hal. in 5. Plutarcho in Camillo & in Fab. Max. Balius. De quo nos li. 47. syntagma. c. 17. in post & Pompon. iurisf. in l. 2. § populo verfic hic ma gistratum de orgine iur. Post l. 8. & 1. ad leg. Iul. Maiest. lib. 48. P. tit. 4.

5 Et apud eosdem quoque Romanos, maiestatis crimen erat post datum sibi successorem, remansisse in potestate [s]. *Tigranem*, inquit Dio Cassius [t], *Lucullus non insequebatur, sed ei euadends omnino otium concedebat; sed à suis quoque reprehensus est, quòd debellare noluisset, quò diutius in imperio esset*.

s Lib. 35.
t v i. pol. c. c.

Generaliter & Aristoteles [v] potestates dicit alias esse determinatas secundũ tempus, ita vt nõ liceat interdum, nec semel eandem habere aut per alia temporum spatia: alias esse indeterminatas, ceu illius qui in concione deliberat, & qui iudicat.

v Lib. 4. pol. c. 15.

6 Mortuo Romulo cùm populus regem sibi præponi & præesse desideraret, & tamen propter diuersas factiones de certo non conueniret, interim metu vicinorum hostium centum patres rem inter se decem decurias, factis, singulisque in decem decurias creatis, qui summæ rerum præessent consociarũt: vt quamdiu vacaret sedes decem imperarent, vnus cum insignibus imperij & lictoribus esset: quinque dierum spatio finiebatur imperium ac per omnes in orbem ibat, & ita regnatum per annum, post quem Numa electus fuit: vnde & obseruatum vt illud temporis spatium interregnum dictum fuerit, quo à rege defuncto vsque ad creationem sequẽtis quis regnaret cum regia potestate & insignibus. & interrex esset [x].

x Liuius lo Fe nestella c. 4. Blond. in lib. 3. Romæ triumphantis. Alexan. ab Alexandro lib. 6. c. 3.

Succedentibus etiam in locum regum consulibus, quo tempore non erant propter discordias vel alio modo consules interregnum erat inter illas moras: & nomine & potestate consulum interrex regebat rempublicam, his autem creatis, desinebat eius imperium, quorum interregnorum mentio apud Liuium lib. 3. 6. & alibi.

De Principatibus perpetuis, delatis per generis successionem. CAP. IIII.

NAtura mortalium auida imperij est, vt dicebat Salustius [y], quare multi illud appetũt nec boni ipsi, nec etiam ad bonum finem. Quos turbare rempublicam certissimum esse, posse, nisi iure gentium fuissent obiecta duo potissimum remedia præstantissima & præcipua, vnum successionis, aliud electionis: successionis, quando ex principe princeps nascitur, vt ex arbore annosa & trunco noua, quæ antequam antiqua decidat, iam radices & vires accepit, & ita minori discrimine fiunt principes, quam quæratur [z].

y In Iugurtha & Tacitus l. 2. historiæ.
z vt ait Cornel. Tacit. 1. histor.

1 Quidam populi habuerunt reges perpetuò ex eodem genere, quandiu essent ex progenie proximi vt Lacedæmonij aliquando duos habebant reges, nomine tandem magis quàm imperio, ex duabus familiis, Proclis & Euristhenis: qui principes ex progenie Herculis Spartha fuerint,

Harum ex altera in alterius familiæ locum fieti A non licebat:itaque vterque ſuum retinebat ordinem.Ptimus in eo habebatut qui maximus natu eſſet ex liberis eius qui regnans deceſſiſſet. Sin is virilem ſexum non reliquiſſet , tum deligebatur qui proximus eſſet propinquitate : & ita ſexus filiarum & mulierum excludebatur,vt tefert Æmilius Probus,in vita Ageſilai.

a 3 regum c. 1.

2 Orta lite inter filios Dauid [a],quis in regno præcederet, Dauid edicto ſtatuit à iunioribus inchoari,& vt alteri ſuccederent vbi poſteritas naturalis deficeret. Ita à Salomone ſucceſſio cœpit, alij dicti fratres ptincipis , ei donato tempore ad ſumendum.Hincque vſque ad Ioſaphat & Ochoſiam teges poſteritas Salomonis & vſque ad Ioada:tunc enim deficiente recta linea Dauidis per Salomonem,Ioas fuit ex collateralibus, qui ex filiis Nathan filio Dauidis alio;ex cuius genete regnarunt vſque ad deſolationem templi reges & B principes : poſtea à Ioakimo de carcere educto vſque ad rempora Aſmouai ſeu Machabæorum, nempe ad Iudam Aſmonai. Sequuti enim tunc Aſmonaim , qui ſimul cum pontificatu etiam ducatum à domo Dauid ſubripuerunt populi Iuda, vnde orta inimicitia & ſimultas,vt hæc omnia recenſet Philo Iudæus in libello de temporibus. Rabini etiam conſentiunt Aſmonaim, id eſt Machabeos , non fuiſſe de tribu Iuda & ſemine regio,ſed vi ſibi vſurpaſſe ſcepttum,vt & refert Műſterus [b] & perſeuerauit tegnum Aſmonaim in ſucceſſione proximorum ex domo & gente, per centum & tres anoos vſque ad tyrannicum principatum Herodis, qui poſt Ariſtobulum iubente ſenatu Romaoo inuitis Hebtæis regnum tyrannicum iniuit , iuncta ſibi vxore Hircani capti à Parthis,vt idem Philo ait , Ioſephus & Thalmudiſtæ in libto Aabodazara.in diſtinctione quæ incipit, *Lephne idem*.regnauitque hic primus Herodes Scalooita alienigena , regnauit tyrannico C principatu,annis vno & ttiginta.& legitimo,ſex, poſtquam Hebræi feſſi , vltrò ei & eius poſteris regnum obtulerunt;iurantes,in fide ipſius ac poſterorum ſeſe permanſurus. vt refert idem Philo eodem libro.Regnum verò ſucceſſorum Herodis vt ait Rabi Ioſeph durauit ſtante templo annis centum tribus atque anno vltimo regni Agrippæ cæpit regnare Barcozbam , cum quo rebellauit Romanis & hoſtis ab illis iudicatus eſt. vocat hunc Agtippam Philo Iudæus Agtippinum.

b in annotationibus ad c. 2. aggei. & ad c. 49 geneſios.

3 Secundum genus quoq; fuiſſe regum Macedonum vt Lacedæmoniorũ,dixit Diogenes Laertius [c],& Iuſtinus ex Trogo [d],dum loquitur de diuiſione imperij Alexandri magni inter Antigonum, Demetrium Lyſimachũ & crudelẽ Caſſandrum, tantamq; in illis verecundiã fuiſſe etiã notat,vt cũ D opes regias haberent,regũ tamẽ nominibus ęquo animo caruerint , quoad Alexandro iuſtus hæres fuit:ideo & ante Caſſandrũ curaſſe occidi Alexãdri filios,vxores & matrẽ:ne fauore paterni nominis in regnũ vocarentut Macedoniæ.Refert Thucydides,tempotibus Troicis, antequã ambitio ad mutãdam rempublicã Græcos impuliſſet,eoſdem ſexcentis antè annis,rectos fuiſſe regibus pet ſucceſſionẽ legitimã vocatis, vt Athenienſes Spartianos,Sicyonitas, Corinthios.Thebanos, Epirotas, Macedonas.contẽdit quoq; Piſiſtratus,cùm occupaſſet tyrannidẽ Athenienſiũ,regnũ ſibi debitũ & nihil alienũ ſibi vſurpaſſe; quippe,inquit,genus à Cecrope duco.id enim meo iure vẽdico, quod Athenienſes olim cũ iureiurando firmaſſent,Codro illiuſq; genti præbitutos regnum quod poſt modum abſtulerant.Sicut refert Diog. Laert. in 1.& in Solone in epi. Piſiſtrati ad Solonem.

c in 3. in Platone.
d lib. 15.

5 Imperaſſe apud Perſas ex genere reges,ſcribit etiam Strabo lib. 15.id eſt morte parentum regnum perueniebat ad liberos;& his deficientibus ad proximos de cognatione , vt ait Conſtantinus Manaſſes in Annalib.Procopius li. 1.de bello Perſico:idémque ſeruatum tranſlato imperio ad Parthos,tradit Ioſeph [e].Poſt mortem autem Ochi regis Perſarum, & filij eius Arſis, cædem, cum nemo ex Ochi liberis ad quem regnum lege rediret, ſupereſſet ἐρήμου, vt Diodorus Siculus lib. 27. loquitur , ὄντος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου , ἐκ μηδενὸς ὄντος τοῦ κατὰ γένος διαδεξομένου τὴν ἀρχήν.

e lib 18. antiq. c. 3.

6 Obſeruatum inter fetociores alias nationes,inſtitutis regnis.poſt primum electum , ad filios eorum qui primò electi ſunt ; tranſlatum ſeu ad vnum illorum continuatum ſine controuerſia fuiſſe imperium.

Sic poſtquam Choſroes Perſa, Ciliciam, Perſiam,Mediam,Armeniam. à Romanorum ditione ſibi vſurpauit,cœpítque anno 5.imperij Iuſtiniani regnare , imperatorem Aſiæ ſe appellauit, regnum Perſicum inter eius ſucceſſores per trecentos annos tranſmiſit, quouſque Sarraceni vel Agareni , eis ademerunt imperiom , vt ſcribunt Haytonus Armenius [f], & Procopius [g].

f parte 2. hiſtoriæ orientis c. 1.
g lib 2. de bello Perſico.

7 Cùm etiam anno Domini 1056.Turcomani,qui & Turcæ,inſtituiſſent regnum aduerſus Agarenos,in quorum auxilium tamen vocati erant, contta Perſas , & Sadonem ſeu Saliothem primum regem coronaſſent , & curaſſent conſecrari à Calipha Baldacenſi,qui inter Agarenos habetur pro ſummo illorum ſuperſtitionis pontifice ; eo mortuo peruenit regnũ ad Doloriſſam filium Sadonis,& poſtea in progenitos ex eo [h].Verùm exiguo tempore durauit eius monarchia Nam Choſroe eum filio maiori interfecto ab Heraclio,filius eius Syroes. in Perſide relictus, ab eodẽ Heraclio imperatore baptiſatus eſt , rurſúmque crudeliter interfectus , & ita tyrannis illa non eſt progreſſa vltra filium tyranni,vt ſcribit Ammonius [i].

h vt ait Haytonus prædicta 2. parte hiſtoriæ orientis c. 6. & ſeq.

8 Controuerſum aliquando etiam prælio inſtructo , inter Bulgaros & Auaros cognomento Hunnos,cui deberetur regni ſucceſſio, an orto ex Auaribus,an ex Bulgaris;in quo Bulgari victi fuerunt & relictis tertis propriis exularunt [k].

i lib. 4. de geſtis Francorũ c. 21.

k Ammon lib. 4. de geſtis Fran. c. 24.

9 Ægyptij à tempore primi regis vſque ad Sethonem vltimum regem & ſacerdotem , commemorabant trecentos quadraginta quinque per ſucceſſionem continuatam ex genete [l].

l Herodot. lib. 2.

Ita fuerunt ex genete reges,Indis,Afris,Turcis, Tartaris;& pluribus ſeculis Latinis,Romanis, Etruſcis,Gallis,Hiſpanis.

10 Nulli ſunt bene nati principes, qui hanc ſucceſſionem ex genere in tegnis deferendis potius non probent,quàm ambitioſorum electionis prætextum.Quin & ipſi ambitioſi, poſtquam detruſerint proximos legitimos regni ſucceſſores, ſummoperè deſiderant , vt ad ſuos potius transferre poſſint , quod tamen illegitimè conſecuti ſunt imperium.

Ita capta Tyro vrbe per Alexandrum magnum, & Stratone rege ob Darij amicitiam de principatu deiecto;cùm Hepheſtio cui delegauerat Alexander coram præficiendi regem,vellet diademate aliquem ex Tyriis ſuum hoſpitem honorare, recuſauit is oblatum beneficium , cùm nullo vt dicebat cognationis gradu regiom genus contingeret.

tingeret. Quare & inquisitione facta, quisnam regiæ stirpis extaret, indicatus est Ballonimus quidam e regibus genus ducens, prudens atque optimus, sed paupertatis extremæ homo. Ad quē nihilominus regni tradendi causa protinùs Ephestio cum regali amictu contendit, inuenitque in horto mercede aquam de puteo trahentem crassissimo indutum panno, eùmque regia veste alisque decentibus ornamentis produxit in forum, & Tyriis regem esse iussit, assentiente summo cum applausu populo [a].

a Vt scribit Diodor. Sicul. lib 17.

Quamuis etiam Omphis rex vnus ex Indicis, cum regno se dedisset Alexandro, Alexander tamen ex more gentis eum in locum patris permisit regnare [b]. & rursum, Abiasaris regis alterius Indiæ regnum, filio eius attribuit [c]. Et, vt ait Anastatius Bibliothecarius Adriani 2. siue Lãdulphus Sagax histor. Miscell. Genti Francorum moris est, Domnū, id est regem secundum genus principari.

b Q. Curtius l. 8.
c vt idem au thor tradit li. 10.

11 Hanc successionem principum ex genere gratissimā populus quoq; habet, & ideo inter disputantes sentētia probabilior visa est, esse vtilius reges fieri & principes per successionem, quàm per electionem. quia populus lubentiùs consueto domino, quàm nouo obtemperat. In obedientia autem, totū dominationis bonū cōsistit. Filij principum & proximi iam sunt eiusdē gentis, nobiscum nutriti sunt, mores populi norūt & vires, quatenus & quādo de quibus sit interpellādus: populus vicissim lubētius vt assueti principis mores tolerat, iamq; proximos viuentis veluti alūnos & consortes habet, & illi populo conuictu communi facti quodammodo amici. Erubescunt filij & proximi succedentes maioribus, eiusdē generis leges maiorum, vt à suis factas conuertere in tyrannidem.

12 Probauit hanc successionem ius diuinum & à Deo stabilita lex in regno populi sui, Deuteto. c. 17. vers. 20. ibi, *Vt longo tempore regnet, ipse rex & filius eius*. & Genes. c. 49. vers. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.*

Probatunt hanc successionem per genus principatuum iura, cāmque nec ex delicto quo priuari digni sunt possessores, priuandos successores non delinquentes, statuerunt [d].

d vt in c. 1. cet de voto & voti redemp. in c. 3 de suppen da negligentia prælatorū li. 6. secūtu. 8. in c. ad apostolicæ 2. de senten. & re iudica. in sexto.

13 Rursum ad subditorum vtilitatem maximè conducit, non habere nouos, aut habere sui generis principes ob plura. primùmquia fieri potest, vt per diuersas mutationes, mores certi non sint. aliter enim honestum habetur propter certas rationes in aliqua prouincia, quod non itidem erit honestum in natiune eius qui imperium accipiet. variant enim loca in moribus, non magis quàm in rerum proprietatibus. vt exemplis confirmauit Æmilius Probus, qui & aliis Cornelius, in principio de vita imperatorum Græcorum, collatione facta morum Græcorum & Romanorum, & eius quod honestum vel inhoestum videtur inter vtrosque. Quare cùm nouus princeps alienigena, iuxta id quod honestum videtur & erit apud suos, voluerit mores ciuium nnuorū aptare, non emendabit sed perdet rempub. atque statim peccatum orietur immedicabile, & quod ipsam legem reprobabit: non enim lex meretur nominari, si non ponatur pro locorum mribus, apta [e]. nam quamuis ius omnia recta inflexaque exigat, tamen non debet esse absimilis regulæ Lesbiæ quæ ad negotia inclinatur, vt ait Aristoteles [f]. Demosthenes de hoc latam esse sanctionem à Solone, meminit in oratione πρὸς Λεπτίνην, & eum iussisse τίμων κρδ' ἐν... τρόπον δ... Et Aristoteles [g], ... Omnes populi, inquit Caius [h], *qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium iure vtuntur.* Irridetur Plato ab Athenæo libro 12. Dipnosophiston. c. 22. quòd videatur nnn existentibus viris leges scripsisse, sed hominibus à se fictis, ita vt qui his vtautur, postea inquirere oporteat. Est autem lex, vt ait Aristoteles, determinata ratio iuxta ciuitatis consensum, quæ singula quo pacto facienda sint declarat. reprehendit & Seneca [i], Marcum Brutum pro interitu Iulij Cæsaris, quòd eo modo putauerit mutandam speciem reipublicæ Romanæ tollendo tyrannum & acquirendo libertatem: cùm tamen mores non essent tunc populi, qui possent illa libertate vti, vnde & deterius potiùs erat futurum, eùm pro vno sublato alius regnaturus esset. Difficile autem est persuadere nouo principi, & moribus oon assueto populi, aliud iustum videri quàm sibi videatur: & proinde Deus etiā iussit, vt suæ leges conseruarentur, & modus viuendi per illum sanctissimè præscriptus. Deuter. 17. vers. 5. *Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus.* Præuidit Deus per extranei imperium, noo tantùm leges ciuiles mutari, sed etiam & religionem in subditis, quo nullum peius malum accidit. cum mutatione etenim religionis, Deus fit arbitrarius, & incerta lex eius, motéque helluatum & ethnicorum cum incertitudine salutis æternæ, viuitur. norunt quidam idipsum in Germania, & qui imperio Turcarum subiiciuntur.

e c. 1. erit aute lex 4. distinct.
f 5 politicor.
g 1. politi.
h in l. omnes populi 9 de iu stit. & iur. P.
i lib. 2. de benefic. c. 20.

14 Nec solùm alienigenas imperantes oderunt nationes, & ægrè extraneis subiiciuntur: Sed etiam seditionum occasio & rebellandi sumpta atrociter fuerit aliquando. Si qui à principibus legitimis extranei præponantur qui eorum nomine vel iubeant, vel magistratum gerant, vix eis obtemperant.

Ferunt Annales Franciæ, anno Domini 1168. à tempore regis Siciliæ Guillelmi, quiGallus erat, Sicilienses, Apulos, & Calabros conspirasse in Gallos apud illos existentes, eósq; necasse, prætextu quòd rex illis præfecisset cancellarium Gallum, aliequin tamen præstantem & huic muneri idoneum, ægrè ferentes quòd summus magistratus alienigenæ & non eoipsam ex patria datus esset.

Hoc accidit ex diuersitate motum qui dissoluunt amicitiam contractam: vt si conueniant, perficiunt. Quare & in omnibus ferè antiquis rebuspublicis, & ciuitatibus liberis olim, & nunc alicobi in quibusdam regnis, tantùm abest vt principes alienigenæ eligerentur, vel nunc eligantur, quin, quod minus est, nec patiuntur peregrinos seu alienigenas, nisi ex meritis illisque probatissimis, annumerari inter ciues vel regnicolas, ex prudenti nomothetarum consilio. solent enim ciues ex peregrinis, dolos & versutias addiscere, temporisque progressu malis & dissimilibus moribus imbui, necnon in alienas leges ritúsque peregrinos transire, vt scribit Aristotel [k].

k 7. politi. c. 6.

15 Lycurgus apud Lacedæmonas, omnibus viribus & legibus contendit, ne peregrini & extranei in vrbem admitterentur, vt scribit Plutarchus in illo.

Aliquando Romæ lege Petronia & Papia, allophyli seu alienigenę omnino fuerūt ciuitate pulsi.

Athenieses, seorsum à ciuibus peregrinos commorari iubebāt. imposito illis vectigali annuo. Scythæ Gāphasantes, Scythotauri, Seres & Indi, aduenas & peregrinos in suas ciuitates non admitterunt.

Scribit

Scribit Diogenes Laertius lib. 1. de vita philosophorum, in Anacharside, Anacharsim filium regis Scytharum, à fratre necatum, cùm regressus à Græcia voluisset patrias leges vt ei videbatur, in melius immutare. addit Herodotus lib. 4. à tempore quo Anacharsis occisus est, si quis interrogaret de Anacharside, Scythas negasse se nescire hominem, ob id quòd in Græciam peregrinatus fuisset, & externos mores sectatus.

16 Secundò accedit commodum subditis in cõtinuatione principatus per successiones, Quòd nouis exactionibus & tributis non affligantur. Dato enim & concesso quòd patres, vel proximi mortui, reges vexauerint populum indebitis exactionibus; iam domus, vel regiæ illorum, remanent illis quodammodo satiatæ, & isti pleni sunt iã pecuniis collectis. Quòd si submoueãtur illorũ successores à potentatu, subeũt in locũ eorum alij famelici, mordaciores & magis pecuniarum auidi. B

Satius autem est & vtilius vlcerosæ cani iam plenas muscas sanguine & veluti saturas sustinere, quam illis excussis, alias famelicas admittere, qui exsugant restantem sanguinem. Quantò enim sæpiùs mutantur principes, tantò magis grauiori & noua impensa premitur populus. rarum enim est nouos principes, maxime aliunde euocatos aliquid addere de suo; cùm contra, & munera noua & militum stipendia, aliáque noua hospitia prouincialibus exoriri necesse sit.

17 Tertiò, vbi incertum est quis lege successionis peruenturus sit ad principatum; etiam viuente principe, de eius successione consultatur, instruuntur illi insidiæ, vt occupandi detur locus, factiones, coniurationes oriuntur, calumniæ texuntur, aliæque occasiones quæruntur destitutionis eius. Quod autem malum afferant factiones pro gubernacolo ambiendo reipublicæ, indicant C miserrima bella Romanorum ciuilia, Marij, Syllæ, Lepidi, Cæsaris, & Pompeij, Antonij & Augusti[a]. Hinc factiones, ærarij expilationes ortæ, diuisiones reipublicæ, odia, inimicitiæ, inter regnicolas ciues, & prouinciales. Quæ omnia quiescunt, quando certus est successor ex genere.

a de quibus Florus in 4. histor. Roma. & alij classici historiographi.

18 Roma sæpe experta huiusmodi tumultus, & monarchia imperatoris stabilita exposita prędę & ambitioni singulorũ. Et proinde mos fuit Romanis consecrare imperatores & referre inter diuos, qui superstitibus filiis vel successoribus morerentur[b].

b Vt scribit Herod. lib. 4.

Inter nobiles magna dominandi ambitio, quilibet se dignum arbitratur, ægrè alteri cedit, vnus acta propria heroica & merita prædicat, alius sua eadem, alius generis antiquitatem, auos numerat, alios diuitiis fauorem electorum aucupatur, alios eligendi proximè famam calumniatur, egestatem. quid plura? quisque pro se aut pro suis D certat, & electio vix aut nunquã sine inimicitiis, cædibus, corruptionibus, finem suum debitum aut concordiam sortitur.

19 Quartò, qui pendet ex potestate seu fauore eligentium, quia sibi eos pro parte antea deuinxit vt eò perueniret, alios autem qui non consenserant forsan exosos fecit, & habet, liberè, ita imperare non potest, perinde ac is qui à nemine electorum pendet. sicque nec ad emendationem eligentium, vel ad plenam rei publicæ administrationem accedit. neque etiam omnibus fidit quibus inuitis præest. Illi minantur illum tanquam indignum vel inutilem depositurum; isti quibus inuitis præest facilè consentient, & captabunt occasiones vt citiùs fiat. Impatientes sunt A probitatis noui principis, aulici milites, qui antea sub alio electo licentia tyrannica, rapinis & vitiis assueti fuerunt. Ideo & sæpe bonos principes quos fouere & defendere debebant, vt sibi aduersarios, aut dolis aut venenis, aut apertè obtruncant. quemadmodum & prætoriani milites, non aliam ob caussam optimum imperatorem Pertinacem necarunt.

Idipsum expressit verbis dilucidis Arrius Antonius, vir acer amicissimúsque Cocceio Neruæ. cùm enim Nerua in curia a Senatu[c], gratanter exceptus fuisset, is Antonius solus ex omnibus conditionem imperantium exprimens, prudenter gratulari se ait senatui & populo, prouinciisque, ipsi autem nequaquam, cui satius fuerat malos principes semper eludere, quàm tanti oneris vim sustinentem non molestiis modò & periculis subiici, sed famæ etiam inimicorum pariter & amicorum, qui cùm se mereri omnia præsumunt, si quicquam non extorserint, atrociores sunt ipsis quoque hostibus. Illiciuntur ad necem regnantium, politicis ambientium dignitatem crudeles & auari: qui eos à quibus magis sperant, potiùs sequuntur. quod non audetur vbi sublato imperante, successor ex genere certo futurus est, qui defuncti iniuriam vindicare debeat.

c vt scribit Aurelius Victor in Epitome Cæsarum.

20 Quintò hoc valde damnosum reipublicæ, in principatu electiuo, quòd mortuo principe in interregno respublica fluctuat sine rectore, vt nauis in medio mari sine nauarcho, obnoxia subuersioni ad primum tempestatis subortæ impetum: repletur homicidiis, vindictis, sceleribúsque aliis, legibus silentibus, & spe concepta impunitatis. quemadmodum accidit ferè semper Romæ summo pontifice mortuo, quandiu per cardinales de electione successoris tractatur: & plerunque in electione imperatoris, & similium principum: & post mortem Romuli Romæ. Neque soluitur hoc periculum, si dicatur interim gubernatorem, rectorem, defensorem, seu procuratorem in interregno creari posse. nam nec minor est quæstio de interrege quàm de ipso rege eligendo & sæpe accidit, vt, qui procurator & rector constituitur, dum de rege & principe consultatur, sibi principatum vsurpet, potestatem concessam ad tempus in propriam & perpetuam conuertendo.

21 Sextò, ex mutatione principum, alterius generis, efficitur vt facilè respublicæ regnáve extinguantur, & transeant in aliud nomen, & aliam ditionem: & pro eo quòd ante dominatio illis adscribebatur, aliorum dominationi subiici incipiant, nullo existente ex genere regum qui translationem impedire possit, vel factam ad proprium ius reuocare iure possit.

Sic Arbactus seu Arbaces, Sardanapalo rege & monarcha Assyriorum sublato, qui imperabat & Medis & aliis titulo Monarchiæ Assyriorum, transtulit Monarchiam in Medos ex Assyriis, quia ipse erat tunc præfectus Medorum[d].

d Iusti. in 1.

Cyrus rursum rex Persarum, subacta Asia & vniuerso oriente in potestatem redacto, à Medis ad Persas, cuius rex erat, monarchiæ nomen transtulit[e].

e Iusti. in 1. Herodo. in 1. Xenophon. in Cyropædia.

Alexander dictus magnus Macedonum rex, rursum dominatus Persis & aliis transtulit monarchiæ nomen in Macedones[f].

f Q. Curtius per totũ opus. Iustinus li. 11. & 12.

Romani regna subacta, nominibus propriis vt plerunque priuarunt, & dignitate regia, in prouincias conuertentes, vel alterius generis princi-

patus

patus sub nomine Romano. Idipsum fecerũt aliæ nationes, dum aliis potuerunt dominari. Sicque per mutationem illam, splendor regnorum periit, & degenerauit in alterius subiectionem. A

22 Septimò ex mutatione regum & principum per electionem, detrimentum hoc reipublicæ etiam accedit, vt ærarium eius & iura imminuantur. Dum enim præuident electi, imperium & principatum non continuandum iri in familiam suam, patrimonium reipublicæ exhauriunt, vt proprium & familiæ in posterum augeant. Sciunt Romani quoties ecclesiæ thesaurus exhauritur per nouos pontifices, quorum aliqui statim vbi sedem adepti sunt, agnatos proximos, filios aliquando antè mendicos, nobilitant, ditant, & ex dominio sancti Petri replent. Contigit id aliquando in electionibus imperatorum, qui aliquando vt ad optatum peruenirent imperiũ, electoribus munera vel promissiones vsque adeò effusas fecerunt, vt postea in imperio sedentes coacti fuerint aquilam suis pennis deplumare, & plura alienare, vltra ea quæ in suas transfuderunt domos proprias, quod non fecissent si ad successores peruenturum fuisset imperium integrum. B

23 Neque illud minus periculosum, octauo loco, quòd vbi dulcedo dignitatis principatus priuatos electos infecerit, soleant omni studio, technis, dolis, fraudibus, corruptionibus, iam imperantes, maximè si filios habent, coronari, vt principatus in illos vel suos posteros transferatur, omnémque ea de causa lapidem moueant, & potiùs cœlum terræ miscere tentarent, quàm ea intentione priuati se patiantur: sic repugnantes, hostili animo prosequuntur, tollunt, & in eorum locum alios subrogant: fauentes, beneficiis ipsius principatus donant, & ex alieno corio ludunt, vt sibi eos concilient. Sic antiqui Cæsares etiam electiui, vel filiis naturalibus & legitimis reliquerunt imperiũ, vel adoptiuis, reuera etiam reipublica sibi prospiciente, ne tot mutationibus per contrarias armorum & senatus sententias, & ambitiosorum factiones discerperetur, eáque ratione tutiùs consortes imperij facti, vt altero moriente, quieta in altero viueret respublica. C

24 Sic & imperio nunc modus nominandi regem Romanorum, viuente imperatore, obtinuit, veluti designatione facta futuri imperatoris, ad euitandas factiones & bella ciuilia pro deligendo alio, mortuo viuente.

Vt Henricus 3. Conradi Franci filius, dictus Niger, Capua regressus in Germaniam filium Henricum 4. quinque annos natum, Cæsarem eligi, & Aquisgrani coronari curauit, & hic quoque filium suum Henricum 5. Et Carolus 4. Venceslaum filium, cui successit Sigismũdus eius frater. D

Viuente quoque imperatore Friderico 3. Maximilianus Romanorum rex creatus.

Neque officit, quòd plerunque relinquuntur à regibus filij posthumi, impubetes, &, quod peius est, stulti, insani, muti, surdi, qui neque se neque populum regere possẽ commodè videntur. Siquidem nemo ignorat, nihil tam sanctè, vel ordinatè esse in hoc mundo constitutum, quod eum commodis incommodum aliquod non admittat. Et potest his casibus facilius subueniri, quàm status regni mutari. Etenim cum consilio delecto regi interim potest regnum, sub vnius tamen imperio: rectiúsque cum eo consilio sæpe negotia geruntur publica, quàm sub vno antiquo & audaci principe, qui ex arbitrio, temerè sine consilio gubernabit. Quemadmodũ sub Iosia rege qui coronatus fuit anno suæ ætatis septimo, rectè Dei populus rectus est, & postea vsque ad quadraginta annos quibus imperauit. Est quoddam numen in maiestate regia. Reges imbecilli ingenij, non minus quàm mali electiui à Deo permittuntur propter peccata populi. Seditiones non minùs sub principibus prudẽtibus, quàm iuuenibus & stultis subortæ fuerunt, & dare inconueniens non constituit regulam. Sunt bona regna electiua, sunt bona successiua, in singulis secundum mores vtilitas maior videtur. Sed qualiacunque sint, perpetuò adhæreot quædam non semper probanda in vtrisque-positintque rationes vtrinque adferri ad laudanda vel improbanda vtraque, vt arbitror, constitutísque legibus regnorum vel electiuorum vel successiuorum, eas puto conseruandas esse, ne mutatio præter mores ad internecionem populi conuertatur. Disputatum autem est, non de constituto recepto regno, sed de constituendo, quale esse melius possit, & successiuum magis probauimus.

In successione regnorum & principatuum, ex pluribus liberis succedere primogenitum.

CAP. V.

Quia eò peruentum est, vt de principatu successiuo per generis proximitatem, dictum vtcunque abundè fuerit: consequenter visum fuit necessarium huic tractationi addere, de modo succedendi: propter graues & quotidianas quæstiones quæ non minus videntur interdum turbare rempublicam, quàm si per electionem procedendum esset.

Quarum prior illa se offert, num si imperanti seu principi plures aut duo filij, omnes in principatu succedant simul, an verò vnus solus, & quis ex illis. In qua pro vno eóque primogenito in vniuersum concludendum existimamus, nisi mos contrarius receptus aut lex alia regni sit quam infringere non minùs impium quam portentosum videretur, si secundùm eam hactenus vixerint pacificè subditi. Quanquam enim plures imperasse in imperio constet aliquando, & quibusdam in regnis: tamen experientia comprobauit, nec tatam nec longam fuisse societatem in regno, & non posse in vno mundo duos soles inueniri: cùm duo domini eiusdem rei in solidum esse non possint [a]. Et communitas proculdubio mater discordiarum sit, leg. cum pater, §. dulcissimus de le. 2. & quod cõmuniter possidetur contemnitur [b]. Nec potest summus pontificatus duos admittere vllo modo. Sicque nec potestas summa quæ vnius tantùm esse potest, vt dominium, admittit communionem hanc: nec vtilitas populi ex discordiis communitatis, vel ex cõtemptu plurium dominorum, pati potest concursum duorum, vel plurium imperantium: proinde nec successionem: vtilem reip.

2 Quocirca ex consuetudine ferè iurisgentium, vniuersa imperia, regna, principatus, ad vnum deuoluuntur: quia & ita experientia docuit magis reipublicæ paci, & tranquillitati subditorum expedire, & comprobauit primogenitum, & eo deficiente, sequentem, si primus decedat sine liberis [c]. Et regulariter vnus rex admittitur vel exemplo politiæ apum [d], & consuetudo iam regulariter obseruat, vt non tantum regna, sed etiam ducatus, marchionatus, comitatus, similésque dignitates non diuidantur, sed primogenito,

[a] vt dictum in l. si vt certo, §. si duobus vehiculũ commoda P.

[b] L. 2. quando & quibus quarta pars ab ea C.

[c] Licet de voto exemplo ibi proposito de regno Vnga.

[d] l. ap. in apibus 7. q. 1.

a Cap. 1. §. præterea ducatus, de prohibita feudi aliena. per Fredericu vbi latè & per Bald. de similibus & alios.
b Vt notat Alex. cōsilio 25 incipien. attētis narratis, nu. 9. & sequ volu. 5. vbi alios interpretes citat.

vel proximiori deferantur[a]. Quamuis alicubi & alia consuetudine diuidantur feuda cū dignitate, sed non secundum ius quod defert primogenito[b]. Apud Lusitanos autem strictiùs hoc seruatur, non solùm in maioribus dignitatibus, sed etiam in quacunque donatione quæ à rege fit de terra coronæ regiæ: solus enim legitimus descendens primogenitus, vel proximior succedit, nec vlla diuisio admittitur, vt patet ex li. 2. ordinationum eius regni tit. 17. §. 3. Sicque conseruatur & dignitas, & splendor familiarum, cùm contrà diuisio tituli, vilem reddat dignitatem inter plures, & diuisio sæpe facta familiæ eam ad nihilum reducat.

3 Plus enim est totum suis diuisis partib. Conseruata tamen integritate & tituli & præcipuorum bonorum primogenito, cauendum erit ne alij ad stirpem redigantur, & cogantur mendicare: & illis vel pensiones, vel bona ad vsum eorum & suorum concedi debebunt, quamdiu vixerint fouenda, reuersura proprietate ad principatum desinente prole, vt seruatur in Gallia & alibi: vbi in appanagium, vel simile nomen conceduntur bona aliis filiis, quod & fieri debere notat Panur[c].

c Ad ca. licet. num. 10. de voto, post Ioānē Andream Cardin consi. 157. incip. ad quædā P. de Anchar. consil. 239. incipient. pro maiori intelligētia.

4 Pro tyrannn habitus Amulius, qui fratrem Numitorem stirpis maximum Procæ patris à regno vetusto Syluiæ gentis deturbauerat, & proinde postea à nepotibus ex filia Rhea Syluia, Romulo & Remo necatus, qui anum in regnum restituerunt[d].

d Liuius in 1. Florus in 1 Epitome histor. Dionys. Hal. & alij.
e vt scribit Herod. in 5.

5 Atque post mortem Anaxandridæ regis Sparthanorum[e], Lacedæmonij Cleomenem eius filium, etiam non mentis compotem, sed inopem prætulerunt aliis filiis & Cleomenis fratribus mente compotibus, Dorio Leonidi, & Cleombroto: idque, inquit, ex lege, quod maximus natu esset.

f Tomo 2. Homilia 51. in genesim.

6 Apud veteres, inquit D. Chrysostomus[f], summus honori erat primogenituræ, quod collige primum. Quia Deus, vt eximiè affligeret Ægyptios, primogenita occidit, vnde & impleta Ægyptus luctu[g]. & vt erga Israëlitas ostenderet singularem beneuolentiam, primigenij non fuerunt occisi, sed iussit sibi in posterum offerri. Item tribus Leui, ideo in sanctum ministerium segregatá est: atque non tantùm primogenita sunt oblata Deo ex eo populo, hominum, sed etiam pecorum, brutorum, & vniuersorum omnium, vel pretium pro redemptione eorum[h], & ante legem primogenituræ dignitas erat in Esau natura, quam perdidit, & propter intemperantiam suam in fratrem Iacobum transtulit, qui quod natura non habebat, accepit[i]. Honoratiores & chariores esse etiam dixit primogenitos, Philo Iudæus in Agrippæ oratione ad Caium, & Plutarchus in vita decem Rhetorum.

g Exod. 12.
h Exod. ca. 13. & 12 Leu. 27. numerorū c. 3 & 8.
i Genes. c. 27.

Dei legem his adiungamus, quæ pro regula debet esse his qui Deum & sapientiorem & prudentiorem omnibus mortalibus credere & confiteri tenentur: is autem sic statuit Deuteronomi c. 21. vers. 15. & seq. *Si habuerit homo vxores duas vnam dilectam & alteram odiosam, genueritque ex eis liberos, & fuerit filius odiosæ primogenitus is, volueritque substantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio odiosæ.*

17 *Sed filium odiosæ agnoscet primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta duplicia, iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita.* Cùm etiam Iacob moriturus congregatis filiis benedicere instituisset, exprobrando filio primigenito Ruben, priuilegia eius enarrauit, & posteà ex causa maledixit[k]. *Ruben*, inquit, *primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. Effusus es sicut aqua: non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.*

k Genes. c. 49. vers. 3 & seq.

6 Communis itaque lex fertur, siquid aliud expresse cautum non sit, regnum & principatum indiuiduum, qui per successionem defertur, pertinere ad primogenitum ex filiis mortui: vel ad primogenitum ex agnatis antiquiorem, In eodem gradu pluribus inuentis.

Inter Parthos receptus ille mos, sicut constat ex Iustino[l], dum ait post mortem Arsacis regis Parthorum, qui reliquerat duos filios Mithridatem & Pharnacem, maiorem natu Pharnacem, more gentis fuisse hæredem regni: vbi tamen postea mutatum moré reipsa subiūxit, & regnū redisse ad Mithridaté. Et Pharnacé postquā regnasset annis aliquot post subactos Mardos, morientem multis filiis relictis eos præteriisse, & fatri potissimū Mithridati insignis virtutis viro, reliquisse imperium plus regno quàm patrio deberi nomini ratus: potiúsque patriæ quàm liberis consulendum; is tamen filio suo regnū reliquit Phraarti. Sed eo mortuo rursum ad Artabanum patruum eius rediit: vt scribit idem Iustinus lib. 42. quo loci annotare licet interruptam filiorum successionem ex voluntate Pharnacis, non multo pòst ad pristinū statū vnde desciuerat, rediisse.

l lib. 41.

7 Sic etiam in Macedonia ius successionis regni deferebatur primogenito ex liberis decedentis regis, vt notat dum de Alexandro Magno agit Diod. Sicul. li. 16. Liuius explicat latius. Perseus, inquit, natu maior Demetrij regis filius, cùm Demetrium fratrem accusaret apud patrem tanquam vitæ insidiantem vt succederet regno, *Frater*, inquit, *nō commessantiū more inuicem tamdiu viuimus inter nos. Regnare vtique vis: huic spei tuæ obstat ætas mea: obstat gentium ius, obstat vetustus[m] Macedoniæ mos, obstat etiam patris iudicium: hoc transcendere nisi per meum sanguinem non potes.*

m Liuius lib. 40.

7 Quo tempore Darius Histaspis filius rex Persarum profecturus erat in bellum contra Græciam ingens inter eius liberos de principatu orta est contentio, quoniam ex instituto Regum Persarum oportebat ita demum ire in expeditionem, cùm regni successorem rex declarasset. Artabazanes maximus natu disceptabat, quòd apud vniuersos homines sit institutum, vt maximus natu liberorum obtineat principatum[n].

n Vt notat Herodot. in 7.

9 Abraham plures habens liberos ex diuersis coniugibus, dedit cuncta quæ possidebat Isaaco, primogenito: aliis autem largitus est munera, & separauit eos ab Isaace filio suo, dum adhuc viueret[o].

o Genes. c. 25.

10 Iosaphat rex Iuda plures habens filios, dedit eis multa munera auri & argenti, & pensitationes cum ciuitatibus munitissimis in Iuda, Regnum autem tradidit Ioram eo quòd esset primogenitus, qui tamen aliis melior non erat. Siquidem surrexit: Ioram super regnum patris sui, cúmque se confirmasset, occidit omnes fratres suos gladio[p].

p 2. Paralip. c. 21. vers. 2. 3. 4.

Apud Lacedæmonius & ius, vt mortuo rege maior ex liberis eius imperaret[q].

q Plut. in Agesilao.

Sic & seruatum in regno Hungariæ, vt ordine genituræ primus primum succederet in eo[r].

r cap. licet ex voto 6. de voto lib. 3. tit. 34.

11 Cyrus rex moriturus duobus filiis existentibus

stentibus Cambyse & Tanaozare: consentaneum (A) dixit sibi visum esse, regnum & ducatum ei relinquere qui prior natus esset, nempe Cambysi, & rerum plurium consentaneè peritus esset[a].

a Vt refert Xenophon. l. Cyropædiæ.

12 Oizericus senex decedens testamentum condidit, in quo mandauit Vandalis, vt per manus regni essent successores eius, & illi propinquiori ex genere virilis prolis, qui ætate præcederet[b]. Cabadem natu maiorẽ ætatis gratia lex vocabat.

b Procop. 3 de bello Vandalico & idem 1. de bello Persico.

13 Mortuo Antiocho rege Syriæ, relicto paruulo admodum filio Demetrius obses Romæ se dimitti ad regnum petendum æquum esse dicebat, quòd sicuti iure gẽtium maiori frater cessisset, ita sibi tunc qui ætate pupillum antecebat deberi: in eo verè fallus, quòd iure gentium in regno minor frater debet cedere maiori, sed in reliquo iniustè concludens, quòd deberet præferri filio fratris cui ius competebat ex persona patris, tanquam proximiori, vnde etiam senatus id (B) non concessit[c].

c Iustinus lib. 34.

14 Scribit & Iustinus[d], quòd Ptolomæus Ægypti rex, Lagi filius, contra ius gentium minimo natu ex filiis, ante infirmitatem ex qua mortuus est, regnum tradiderit. verum & illud suo iure videtur fecisse, quod non debet trahi in exemplum ab his qui ex successione regnũ tenent maiorum. Siquidem Ptolomæus filius Lagi cognomento Soter, primus ex suo genere regnauit, & legem ita testamento regno acquisito dare poterat, vt in reliqua priuata heredirate. Siquidẽ fuit quæsitor & dominus regni, non successor. Lagus enim pater gregarius miles fuit non rex, & mortuo Alexandro Magno & eius filiis, Satrapæ sibi vsurparunt ditiones, & se tyrannicè reges fecerunt, quo tempore etiam regem Ptolomæum suus vocauit exercitus, vt scribit Appianus Alexandrinus[e]: ita Dauid primus rex quæsitor regni, (C) Salomonem iuniorem filium, non adstrictus adhuc vlla successionis lege, præposuit aliis. Sic ex prophetico sermone.

d lib. 16.

e Lib. de bellis Syriacis.

Iacob patriarcha moriturus, postquam ademit benedictionem filio primogenito Ruben ob incestum, & Simeoni & Leui propter iram illorum pertinacem; Regiam potestatem reliquit sequenti Iudæ, & proli eius. *Iuda*, inquit, *te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse est expectatio gentium.* Et quamuis Iacob valde Ioseph filium diligeret, & Beniamin filios nouissimos: tamen principatum non illis reliquit, sed Iudæ, qui sublatis anterioribus fratribus de medio, propter crimina, (D) & veluti redditis incapacibus ad imperandum legitimè, primum locum tenebat[f].

f Genes. 49. & 1. paralipomẽ c. 5. vers. 1. & 2.

15 Apud Barbaram Gothorum nationem, & illud ius obtinuisse facilè colligi potest ex Ioanne Magno[g], dum scribit, Sisennandum post mortem patris Cintillæ Vestgothorum regis, in Hispania, per tyrannidem inuasisse regnum excluso & occiso primogenito Cintilla ad quem regnum pertinebat: eadem lex apud Polonos: vnde & Craci principis Polonorum filius, natu minor Lechus, cùm maiorem cui Craco nomen erat, per speciem venationis in Syluas eductum, incautum occidisset, & mentitus cum simulatis lachrymis casu eum periisse, honorificè sepelisset, & ita obtinuisset principatum qui maiori natu debebatur:

g lib. 16. c. 17.

(A) aliquanto post detecto scelere deiectus fuit principatu, & in exilium actus[h].

h Crometus l. 2.

16 Sed quid dicendum erit, si gemini nati sunt, quis eorum primogenitus dicetur, vt succedat? Respondetur eum qui primò fuerit in lucem editus pro primogenito habendum. quemadmodum in Iacob & Esau natiuitate: quamuis enim Iacob teneret plantam pedis prænascentis Esau, tamen Esau quia prior editus, primogenia habebat donec remisit[i]. *Neque enim*, inquit Tryphonius iurisconsultus, *natura permittit simul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere, vt de ordine nascentium non appareat*[k].

i Genes. c. 25.

k l. Arescusa. 15. de statu hominum lib. 1. P. tit. 5.

Et quamuis videantur gemini esse eiusdem tẽporis ratione conceptionis, & quandiu fuerunt in vtero matris: tamen quia agitur de successione natorum, ordo natiuitatis per quam emissi in lucem, magis consideratur: nam quandiu in vtero (B) sunt matris pars viscerum illius dicuntur[l], atque partus nondum editus non rectè homo fuisse dicetur[m].

l l. 1. § ex hoc ed. to. de ventre inspiciẽ. P.

m l. In leg. Falcidia placuit ad leg. Falcid. P.

17 Quòd si non appareat manifestè quis prior ex geminis editus fuerit, & feudum sit indiuisibile, Vlpiani responsum videtur admonere quid statuendum sit, in l. si fuerit legatum, 10. §. f. de rebus dubiis lib. 34. P. titul. 5. *Planè*, inquit, *si ita libertatem acceperit ancilla, si primum marem pepererit, libera esto: & hæc vno vtero, marem & fœminam peperisset: siquidem certum est quid prius peperisset, non debet de eius statu ambigi, vtrum libera esset necne: nec filia nã si postea edita est erit ingenua. Sin autem hoc incertũ est, nec potest nec per subtilitatem iudicialem manifestari: in ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet: vt tam ipsa libertatem consequatur quàm filia eius ingenuitatem: quasi per præsumptionem priore masculo edito.*

(C) 18 Posset & ambiguitas maior oriri, si exsecto vtero matris in orbem venerint & non nati sint, de quo & Barthol. in d. l. Arescusa de stat. hominum, in quibus quæstionibus dubitatis & aliquando consultum est oraculum Delphicum, à Lacedæmoniis. Recenset autem historiam Herodo. in 6. dum ait Aristodemi regis Spartiatarum vxorem Æginam, peperisse geminos, eisque natis Aristodemum morbo decessisse. Lacedæmonios autem qui tum erant inito consilio creasse regem è pueris eum qui esset primogenius, vt lex iubebat. Sed nescientes vtrum puerorum eligerent cùm essent similes ac pares: idque quum nequirent ipsi discernere, priùs fuisse percunctatos genitricem, eáque negãte se dignoscere, sed dissimulante, quòd videlicet, vt credibile est, magnopere cuperet ambos effici reges: ita de hoc dubitantes Lacedæmonios misisse Delphos sciscita- (D) tum, quid in ea re agerent: & his Pythiam respondisse, & vtrumque puerorum regem ducerent, sed primogeniium magis honorarent: hócque responso à Pythia edito, Lacedæmonios nihilominus incertos, quo pacto primogenium reperirẽt, admonitos fuisse à quodam Messenio nomine Panite, vt obseruarent vtrum puerorum mater priorem lauaret cibarétque, quam si deprehenderent eodem semper modo factitare, habituros id omne quod quærerent, & inuenturos quod vellent: sin illa alternando erraret, palam fore ne ipsam quidem quippiam magis nosse, & vt isti aliam rationem inirent. Ibíque Spartiatas ex admonitu Messenij obseruantes matrem puerorum, ignarã cur obseruaretur, animaduertentes illam præferentem alteri primigenium, tum ci-

bando

bando tum lauando, accepisse puerum qui magis honorabatur à matre tanquam primigenitum, publicéque alendum curasse, imposito ei nomine Eurysthene: iuniori Proclis: vnde regum duorum origo apud Spartiathas ex duabus familiis. Videtur & esse sententia Iohannis Andreæ [a] quòd si nesciatur quis primò natus sit, diuidantur inter illos bona, & si res indiuisibilis sit, vt regnum hic, forti res committatur: vel ad dominum feudi, si de feudo agatur recurrendum, vt alteri honestiori & prudentiori assignet [b]. Et si pares sint, locum esse gratificationi [c].

Reperitur apud Liuium in 1. & alios, qui Romuli & Rhemi narrant historiam, eos natos geminos ex Rhea Sylua filia Amulij regis, & cùm disputarent de principatu condendo ad prosequendum & augendum auitinum, primigeniji iudicium Deo commisisse, cùm nescirent vter illorum prior esset editus, & auguriorum sorte exitum inde habuisse, vt qui plures vultures pro augurio habuisset, is ius potestatis haberet, contigisse autem plures Romulo, & proinde de suo nomine oppidum inaugurasse.

a In addition. ad Speculator. lib. 4. part. 3. tit. de feudis.

b ca. fi. 97. distinct.

c l. si quis forsanum, 5. si inter de leg. 2. c. per ver quid si forsan, de rescr. in sexto.

Num filius mutus vel surdus, aut alter inhabilis ad gubernandum, possit succedere in principatu.

CAP. VI.

Solet moueri hic quæstio, quid statuendum sit, si filius primogenitus sit, mutus, surdus, aut mente captus, aut alio quoquo modo inhabilis ab regendum visus, num excludi debeat a iure primogenituræ, & regnum deferendum sit aut principatus sequenti. Ex iure feudorum quid statutum sit alibi docuimus.

Quid verò videatur in principatibus statuendum qui non pendent à superiore, sed qui ex successione sanguinis debetur satis mihi probatum exemplis videtur, non ideo primogenitum priuandum quòd videatur natura inhabilis, vel casu in inhabilitatem incidisse, ratione propriæ administrationis.

2 Quemadmodum post mortem Anaxaondridæ regis Spartiatarum, Cleomenes etiamsi non videretur mentis compos, prælatus sit tanquam maior natu fratribus, vt ait Herodot [d]. Apud Lacedæmonins Agesilaus, etsi claudus, tanquã proximior ad regnum vocatus. Ozias quamuis ob lepram, qua percussus fuit, factus fuisset inutilis regno, nempe quòd a communione hominum seorsum habitans, non administraret regnum, tamen regno priuatus nõ est, sed pro eo filius eius quamdiu vixit omnéque eius palatum & regnum administrauit [e].

3 Comitia Vngariæ, primogenitum Colomanum prætulerunt, Alino fratri secundogenito quamuis gibbosum, claudum, luscum, & balbum [f].

Neque Lysander inuenit suffragatores, decernere desiderans vt in posterum non proximior succederet in regno, sed magis idoneus [g].

Sequeretur & ex hac regula si idoneus tantùm succederet, infantes regum & principum, item filias in locis in quibus succedunt fœminæ, reijci à principatu, quod tamen non fieri & satis constat, & æquum & iustum esse iudicia plura, & rationes cumulatissime docere possunt: de quibus postea.

4 Neque submota regina Ethiopum Candace à sede, quòd esset capta altero oculo [h]. Fuit Philippus, rex Macedoniæ dextro oculo priuatus [i]: monaculus & Antigonus rex Macedoniæ [k], & Lycurgus, Lacedæmoniorum legislator [l].

d in 5.

e 4. reg. 15. & 2. Paralip. c. 26. vers. 21.

f Michael Ritius.

g Plutarch in Lysandro.

h Volaterr li. 15. Antropol.

Ægypti rex Sesoris, quamuis cæcus, tamen regnauit [m], & post eum successit eius filius etiã cæcus Pheron [n]: item alij, Phineus, Paphlagoniæ rex [o]. Iohannes Zisca, Bohemiæ reges, cæci [p].

Ingo Haraldi Hibernensis, regis Noregiorum filius, quamuis gibbosus, tamẽ strenuè regnum tutatus est contra Magnũ illud repetentẽ [q]. Carolo 8. Gallorum regi corporis totius effigies deformis [r], si credamus Pontano [r]. Claudius imperator Drusi filius, non ideo minùs imperator, quòd vecors fuerit, & stultus, vt est apud Suetonium, & Sextum Aurelium.

Neque Carolus 6. Gallorum rex, ideo priuatus regno quòd amens effectus fuerit, sed eo regnãte patruis commissa fuit regni administratio [s].

5 Possunt tamen multa adferri aduersus eos qui non possunt negotia reipublicæ per se expedire, quæ certe in deligendis rectoribus, quorum opera egemus, locum habere possunt. Sicuti apud Platonem [t] Socrates ex Æsculapij instituto, eos qui natura sunt valetudinarij, & propterea reipublicæ inutiles, è medio excedere & locum dare sanis iubet, in quam sententiam citatur Euripides à Plutarcho [v].

Exosus est mihi quisquis producere
Vitam cupit dapibus, similique poculis,
Magorum & artibus deflectens, riuulum.
Deniet vt fati: Quem, cum prosit nihil
Orbi decebat emori & facessere:
Dantem locum statim efflorescenti pubi.

Sed quãdo de principatibus successiuis agimus, videntur illi facti patrimoniales, & iam quæsiti iure proximitatis, vt non minùs his ob morbos, vel casus aduersos mentis, vel corporis illorum domini quam patrimoniorum paternorum efficiantur: & si per se non possint administrare, non tamen ideo illis priuentur, sed per curatores, aut vicarios non secus quàm personæ propriæ ac bona patrimonialia, administrentur. Retinentur namque ex successione principes, non quòd omnes qui ex bonis principibus primis nascuntur, sint futuri similes, sed vel in memoriam priorum, vel ex lege, vel quia etiam tales per se non valentes imperare, sint vtiliores reipublicæ, quàm si noua electione commouendi essent cardines totius pacis reipublicæ [x]: melius enim est sub mente capto aut gibboso esse principe, cui consilium probum & electum illúdque mutabile adiungi potest: quàm sub bono principe, cui malum consilium esset.

i Iustinus.

k Plutarchus in Sympofiac. Macrob. lib. 7. c. 3 Plutar lib. 2 conui. q. 1.

l Plutarch. in Laconi.

m Diodorus Siculus.

n Herod. in 2. & Apollonius. Rhodius lib. 2. Argonautic.

p Fulgo. lib 3 c. 2.

q Saxo lib. 14. & Crancius lib. 5. Noruegiæ c. 9.

r Lib. 4 c. 34.

s Paul. Aemilius lib. 10. hisnor. F an.

t Lib. de republic.

v Consolatione ad Apollonium.

x Vide quæ supra dicta sunt c. 4. nu. 13. 14. 15.

Quædam mala quæ contigerunt alicubi ex immutatione successionis regni primogenuturæ.

CAP. VII.

Violatio huius iuris succedendi, & dum voluit minor ex filiis præripere regnum maiori, peperit ingentes clades: tandem succedentibus in irritum vt plerumque conatibus: neque prætextus quòd maior esset miuùs imperandi idoneus potuit tueri etiam electionem contra ius hoc natoræ. Quod liquet ex duobus filiis Alexandri regis Iudæorum, vt refert Iosephus [y]. Eo enim mortuo vxor eius Alexandra, quæ duos illos ex Alexandro genuerat filios, natu maximum Hyrcanum, & quòd propter ætatem declarauit pontificem, & quòd præterea segnior esset quàm vt potestate

y Lib. 1. de bel lo Iudaic. c. 4. & 5.

tegia molestus cuiquam videretur, regem consti- A
toit, minorem autem Aristobulum, ptiuatum vi-
uere maluit; quòd feruentioris esset ingenij. Attamen mortua Alexandra, Aristobulus regnum sibi vsurpauit, donec post ingentes clades & prælia à Pompeio victus & captus, regnum Hytcano restitutum est.

a In Atticis.

2 Narrat Pausanias [a], tragediam ob eandem causam, his verbis, *Ptolemeum qui Philometor est dictus, ostauus est rex (Ægypti scilicet) à Ptolomao Lagi filio. Id autem cognominis per illusionem nactus est: neque enim regum quisquam fuit vnquam ex omnibus, quem maiori mater odio prosequuta fuerit. Hunc enim maiorem quamuis natu, regem salutari non est passa, & vt in Cyprum viuente patre ablegaretur, effecit. Cuius in filium acerbitatis, cum alias fuisse causas, Cleopatra commemorant, tum quòd Alexandrum natu minorem, sibi obsequentiorem fore sperabat: ob eámque rem primum, vt eum Ægypti regem crearent, suadebat: deinde* B
cum repugnante plebe id assequi nequisset, in Cyprum Alexandrum misit, imperatoris quidem (patris) nomine, re vera, vt per eum Ptolomao formidolosior esset ipsa. Postremò ex omni eunuchorum numero quos amantissimos esse sui putabat, saucios in concionem produxit, Ptolemaeum insimulans, & insidias sibi fecisse & eunuchos vulneribus fœdasse. Qua re Alexandrini commoti, non multum absuit quin Ptolemaeum impetu facto opprimerent: sed cùm ipse naui se periculo eripuisset, haud ita multo pòst, è Cypro reuersum Alexandrum, regem appellarunt. Digna autem facinore pœna Cleopatram consecuta est: eam enim filius quem suis ipsa consiliis ad regnum euexerat, peremit: Quo scelere detecto, cùm ciuium metu aufugisset Alexander Ptolomaeus in Ægyptum rediit, at iterum regno potitus est.

b Circa finem libri 34.

3 Scribit Iustinus [b] de Prusia rege Bithyniæ, quòd cœperit consilium interficiendi Nicomedis filij, dum cõsulere studeret minoribus filios, quos nouerca eius susceperat, & Romæ habebat, & re C
manifesta adolescenti ab his qui facinus susceperant, accitum in patris regnum venisse, statimque regem appellatum, Prusiam regno spoliatum à filio, priuatúmque redditum etiam à seruis derelictum, & cùm in latebris degeret, non minori scelere, quàm filium occidi iusserat, à filio interfectum.

Prætulit aliquando in successione regni Pharnaces, filiis suis Mithridatem fratrem tanquam magis vtilem Patthotum regno contra morem gentis; sed non diu apud eius stirpem directam remansit, sed à filio eius in patruum translatum fuit imperium [c].

c Vt liquet ex lib. 41. & 42. Iustini.
d Lib. 9. c. 11.

Narrat Valerius Maximus [d], Scipione Africano patris & patrui memoriam gladiatorio munere Carthagine noua celebrante, duos regios filios nuper patre mortuo in arenam processisse: polli- D
citósque se ibi de regno præliaturos, quo spectaculum illud illustrius pugna sua facerent eos Scipionem monuisse, vt verbis quàm ferro diiudicare mallent, vter regnare deberet, ac iam maior natu, consilio eius obtemperaret, minorem corporibus fretum in amentia perstitisse: initóque certamine, pertinaciorem impietatem fortunæ iudicio morte multatam. Sicque natrat Valerius, cui consentire videtur Liuius [e]. Tamen hos fratres patrueles dixit Corbim & Orsuam, de principatu ciuitatis quam ibidem dicebat disputantes, vel etiam illi cum aliis in gladiatorum munus etiam pro regno descenderunt duello terminantes successionis euentum.

e Lib. 28.

Spurij num in principatu succedere possint.

CAP. VIII.

SEd rursum quæritur, num spurij succedant in regno, vel soli si soli sint: vel prælati aliis legitimis & naturalibus, postea ex legitimo matrimonio principis mortui susceptis. Pro nobis possent adferri historiæ eorum, qui quamuis spurij & illegitimi fuerint, tamen imperarunt honestè & strenuè, vt de Iephthe fertur Galadita iudice Israëlis, fortissimo [f]. Ferunt Themistoclem principem, fuisse spurium [g]. Timotheus scorti filius & Cononis, fuit Atheniensium dux [h]. Fuerunt procul dubio nothi & spurij Remus, & frater Romulus, qui principatum Romanum instituit, vt notant omnes historiographi, Liuius, Dion. Hal. Flor. Plut. & alij. Arnulphus nothus Carolomanni regis Baoariæ, fratris Caroli Crassi imperatoris à proceribus imperij Crasso substitutus fuit, vt scribit Cuspinianus, sed & Theodericus Ostrogothorum rex, qui Italiæ regnum pulsis Herulis occupauit, Valamiri regis ex concubina Aurilena, filius fuit. Ioha. Magnus lib. 9. c. 9. Suenoni 2. Danorum regi spurij multi fuere, qui successere eidem, Haraldus primùm, postea Canutus, & alij ordine [i].

f Iudic. 11.
g Vt ait Plut. in Themist. Athen. l. 13. ca. 13.
h Ath. l. 13 c. 9.

i Saxo lib. 11. c. 12.

Scribit & Damasus papa in pôtificiali summum pontificatum etiã tenuisse natos habitos vt spurios Osium, Felicem, Bonifacium, Agapitum, Theodorum, Gelasium, & alios [k]. refertur & à Gratiano [l] ex diuo Hieronymo, quòd Dominus noster IESVS CHRISTVS voluit non solùm de alienigenis sed etiam de adulterinis commistionibus nasci, nobis fiduciam, inquit, præstans vt qualicunque modo nascamur, dum tamen eius vestigia imitemur, ab eius corpore nõ separemur.

k refertur in ca Osius 56 d.
l In ca. S. Dominus noster 56. d.

2 In contrariam possunt adferri & exempla, & rationes, quibus meritò nothi reiiciuntur à successione regnorum & principatuum.

Quod impulit Aristonem Demarathum, reiicere. nam cùm Demarathi natiuitas Aristoni patri regi Sparthanorum renunciata esset: subducta ratione quòd à nuptiis nondum elapsi decẽ menses, negauit hunc suum esse filium, atque vt nothum abdicauit, vt ait Suidas. Sicut & negauit ex se editum Agis Leotychidem & proinde & regno priuatus, quamuis ex vxore Timea natus esset.

Margaritæ Flandriæ Comitissæ spurij, Iohannes & Balduinus, ex Guillelmo præceptore furtiuo concubitu nati, à reliquis fratribus naturalibus & legimis, fuerunt à successione reiecti [m]: idémque comptobat & rationem adfert lex, Si qua illustris ad senatusc. Orphicianum.

m Paul Aemilius lib. 7.

Fuerunt in regno Sueuorũ, Gothorum Noruergianorũ ita neglectui habiti spurij, vt viles fuerint habiti: neque etiam filij nothi regum auderent inter honestos vix comparere, & proinde etiam Aimundus in concubinatu genitus ab Aimundo Gothorum Annozo & Suenorum rege, etiam legitimatus per subsequens matrimonium, ducta concubina sub mortem, & hæres institutus regni à patre, probus alioquin, numquàm potuerit à subditis populis plenam obedientiam consequi, vt scribit Iohannes Magnus [n].

n lib. 18. c. 6.

3 Periculosæ sunt istæ successiones, in quibus participãt nothi, etenim vt plerunque sunt audaces, & ad vitia paterna & maiora procliuiores: si sint filij naturales & legitimi, sæpe prolem legitimam tollere satagũt, vt sibi principatũ asserant, vt

exemplo

exemplo sunt Ismael ex ancilla natus, qui persequebatur filium legitimum Isaacum filium liberæ, vt meritò iussum sit Abrahamo patri, Eiice ancillam & filium eius [a].

a Genes. 16.

Nec idem admisit filios concubinatum ad substantiam hereditariam quam dedit Isaaco, sed tantum, munera illis seorsum distribuit.

4 Abimelec filius spurius Ierobaal, seu Gedeonis vt regnaret post mortẽ patris, occidit septuaginta fratres filios patris naturales & legitimos super lapidem vnum, excepto minimo Ioathano [b].

b Iudicũ c. 9.

5 Phraatates Phraaris Parthorũ regis ex Tharmusa Italica fœmina natus nothus, consilio matris, patre occultè interfecto, regnum occupauit, & ademit tribus filiis legitimis & naturalibus qui erant obsides Romæ: illúdque tenuit donec Parthi quia incesto matris se polluerat concubitu, regno deturbarunt, & expulsus breui periit [c].

c Sabell. lib. 1. Enne. 7.

6 Sic Iugurtha nothus ex Manastabile filio Massanissæ regis Numidarum, adoptatus à Micipsa fratre Manastabilis, & factus particeps regni cum duobus filiis Micipsæ, Hiempsale & Adherbale; Hiempsale necato, expulso Adherbale, totum regnum sibi vindicauit [d].

d vt narrat Salustius in bello Iugurthino.

7 Manfredus Friderici 2. imperatoris spurius, ex cõcubina Blanca Marchionissa Montisferrati genitus, princeps Tarentinus & rex Siciliæ designatus, fertur patrem in Apuliam mouentẽ, ex graui morbo conualescentẽ, suffocasse, cùm Conradum ex Iole genitũ hæredem à patre institutũ accepisset; & Conradum fratrem veneno sustulisset, & duos filios Henrici fratres, vt narrat Cuspinianus, quanquam paulò aliter scribat Crantzius [e].

e Lib. 8. Saxoniæ c. 18.

8 Ita cùm Philippus Demetrij filius, duos haberet liberos, vnum ex iusto matrimonio Demetrium etiam nomine minorem natu, cui ex lege regnum debebatur, & Perseum maiorem natu ex pellice vulgato corpore editum, effecit calumniis apud patrem Perseus vt Demetrius tolleretur, vt ipse succederet, quod obtinuit mortuo patre: verùm cùm bellum mouisset in Romanos a L. Paulo Æmilio captus, regnum, & in carcere vitam amisit, dignas parricidio pœnas luens [f].

f Plutarch. in Aemilio.

9 Iacobus nothus Iohãnis Cypri regis, vi & auxilio Soldani ademit regnum Carlotæ filiæ legitimæ Iohannis, & tandem factum est eius morte, vt regnum ad Venetos perueniret iure hæreditario [g]. Possent propemodum infinita alia addi exempla spuriorum, qui ambitione regnandi legitimos principatuum successores deturbarunt.

g Bonfin. lib. deca 3.

10 Et siquid vel virtutis conuenientia, vel meũ valeat iudicium, tutiorem arbitrari possumus in republica partem & sententiam, quæ explodat ab imperij successione illegitimos, seu extra matrimonium ex venere damnata procreatos. Quamnis enim inueniantur, vt olim inuenti sunt spurij, qui & armis & ingenio facilẽ legitimo matrimonio productos, superarint, & digni habiti sint imperio, & quibus reipublicæ gubernacula committerentur, taléſque etiã inueniri posse non dubitemus: eo quòd virtus non generatione, sed ex propria actione fiat, & non nascatur: Attamẽ quia & in lumine diuino degentes, & sub principatu & legibus Dei & gentium, quibus matrimonium meritò introductum & conseruari debet impollutum, & præferri vago & ferino concubitu, male succederet rectæ instituendæ societati humanæ, si huiusmodi partus pręter matrimonium editi pro filiis haberentur legitimis, & natis ex legitima, honesta, & à Deo instituta, in populóque Christiano approbata coniunctione, præponerentur. Nulla esset etiam certa nobilitas, nullæ familiæ certæ, si promiscuis concubitibus omnia miscerentur: nulla regia stirps, aut successio certa, si partus isti illegitimi ex sola opinione & fide seu assertione parentis admitterentur hæredes: cùm filij tantùm certi sint, quem nuptiæ demonstrãt [h], & vulgò concepti ex meretrice, siue eam concubinam dicas, siue alio nomine, incertum habent patrem [i]: vt contrà, certam habent matrem, & sæpe vsque adeò vilem, vt vel eam cognoscere aut nominari pudeat, quod neque conuenit maiestati regni aut dignitati principatus, nec populorum exemplo ad bene viuendum idoneo, contemnerent ipsi reges matrimonium, vt in libera venere dissolutè viuerent, opprimerentur ex arbitrio subditæ virgines & matronæ: & illæ rursus facilè scortationi se principibus offerrent, spe allectæ vt filij ex huiusmodi alioquin complexibus editi, ad principatum promoueri possent: breuíque tempore religione, quæ scortationem prohibet, conculcata, procul dubio in rempublicam confusionem, Dei contemptum, & iram inuehi videremus, & inde interitum.

h L. filium 6. de his qui sunt sui vel alieni iur. ff. & l. 1. et. 6. l quia semper: de in ius voca. & l. 2. R. c. 4. cũ simil.

i L. vulgo concepti de sta. ho. ff. §. si aduersus de nuptiis.

11 Neque posset haberi maiestatis discretio in imperio, vbi imperaret turpitudinis perpetuum exemplum, & in spurio regnante, impudicitiæ regis perpetua & continuata memoria: qua ratione & Deus ab ecclesiæ administratione eiecit ex scorto natos [k]. Et deinceps iura pontificia [l], vt & concilia à dignitatibus nisi ex magna necessitate electionis, non successionis in aliquibus iure [m]. Atque ob illicitos concubitus, concitari iram Dei [n], & iustis rationibus spuriorum generationem abominabilem in republica docuimus alibi [o], vt repetitione vti superfluum videatur.

k Deutero 23. l c. cum in cũctis, 7. & c. innotuit P. de electio. c. fil. c. penult. de filiis presby.

m l. 3. §. spurios, l. spurij. 6. de decurio. & l. 50 P. ti. 2.

n c. si gẽs Anglorũ, 56. dist. o vide dicto c. si gens Anglorũ 56 distinct. en quæ not tradit ... lib. 1 o syntag. ... c. 3. & li. 45. c. 6.

12 Sed consideremus vltra nothorum admissionem repugnare successioni regnorum quæ deferuntur existentibus ex stirpe regia proximiori: nemo autem dixerit spurios ex concubinis genitos, esse ex stirpe regia, aut ex genere regio, & nisi sint ex legitimis vxoribus nati, vt dicebat Dares Phrygius in exordio libri de bello Troiano.

Neque assertio paterna facere potest quod nõ est: & facit quidem, vt assertos spurius dicatur alicuius [p], sed non facit vt assertio spurij sit filiatio legitima, vnde, & asserti dicuntur, non legitimi sed legitimati: neque princeps potest mutare quæ sunt iuris gentium [q], aut iuris diuini [r], & proinde facere non potest, vt coniunctio illegitima contra rationabilem hominum coniũctionem, quam nos matrimoniũ, inquit Vlpianus, appellamus [s], legitima dicatur: nam hoc non pendet à lege humana positiua: quam mutare potest princeps: sed à Dei & naturæ præceptis: dixit enim Deus, *Non mœchaberis* [t], *non erit scortator de filiis Israel, nec meretrix* [v]: neque inter Christianos concubinatus, aut naturales liberi distinguũtur à vetita venere: omnis enim coniunctio extra matrimonij fœdus, damnata à Deo in Euangelio est, & continetur sub illa prohibitione, *Non mœchaberis*. Neque in potestate principum esse ea non dicuntur, quibus boni mores & quod æquum & iustum est, repugnant [x].

p l eas, ee cp. diminutio. §. f. de iure natur.

q c. cum inferior, de maior. & obedient.

s l. 1. §. penult. de iust. & iur. P c. 7. ius naturale 1. dist.

s Exod. 20. Mar. 10. ad Heb. c. 13. 1. ad Corinth. ca. 6. ad Eph. 5.

t Deut. c. 23. v cã nam. sibi blãditur, 32. q. 4. ca. de cõsãguineis 35. q. 3. c. ex parte de restitut spo. 1. a. gloss. ide. illud de præsumptio ca. c. 30 q. 5.

x l. fi.

13 Nulla etiam coniectura est, ex qua possimus colligere mentem fuisse instituentium principatum, vt nothi qui opprobrio esse solent omnibus aliis, imperarent iure agnationis, quæ nulla est spuriis cũ cognatis patris [y]: vtque infertione vilissimorum hominum per concubinatum

y in §. vulgo concepti de successio. cognatorum. l. si spurius 4. vnde cognati, & P. u. R.

susceptu

susceptorum,splendidissimæ familiæ conspurcarentur : vt supposititij filij pro veris & legitimis honorarentur,vitij notæ authoritati virtutis ioserentur,& gloria pudicitiæ nobilitatis illegitima prole pollueretur. Et quamuis aliquando tantum valuerit principum exæcatio,vt etiam inter legitimos filios,& in honore & regni partitione spurios coæquarent legitimis & naturalibus filiis; tamen experientia comprobauit exitum partitionis & successionis fuisse infœlicem,& populo & ipsis legitimis & naturalibus, qui diu non potuerunt cum illis conuenire.

A

14 Hócque etiam sub primis duabus stirpibus regum Merouęorum, Caroli Magni locum habuisse dicitur,dehinc summa cum vtilitate reipublicæ Gallicanæ reformatum sub Capetorum progenie:sub qua tres maximè imperio Gallico vtiles leges latæ fuerunt, quæ pacatum reddiderunt regnum,& à periculis quibus irretitum fuit antea,exemerunt. Prior, ne in posterum regnum regnique titulus,inter plures etiā liberos diuideretur,sed antiquior ex genere solus titulū regis gereret, alij autem fratres præmortui regis filij partes acciperent sine regis titulo nomine appanagij, & filiæ quoque certam dotis nomine summam.

B

Alia,ne in posterum spurij regum etiam agniti à patre,succederent. Tertia,ne in posterum essent maiores domus regis,a quibus & eorum nimia vsurpata authoritate , Merouingorum & Caroli Magni sublatum fuit genus [a].

a diximus copiosius de successione spuriorum li. 45. syntagmatis c. 2. & 11.

15 Rursum cùm promptum dicatur ingenium horum filiorum , siquidem filij nomen mererentur,ad audendum contra ipsos legitimos vt dictum,sublata erit delinquendi occasio si principatum eis subire sciant prohibitum. Atque magis ad eos deligendos incitabuntur à quibus bona ex liberalitate sperent.

C

Exemplum fuit in Gallia miseriarum, post mortem Ludouici Balbi:nam relicta vxore prægnante ex qua postea natus Carolus cognomine Simplex,duo spurij eius Ludouici Balbi, népe Ludouicus & Carlomanus,vsurparunt regnū,qui breui tempore regnarūt,verùm illud effecerunt, vt illorum exemplo viuente Carolo Simplici , adhuc puero,Carolus Crassus illis mortuis,voluerit quoque vsurpare imperium,& post illum Odo comes Parisiorum regens Franciæ pendente minoritate Caroli Simplicis.vnde & via & gradus facti ad inuadendum regnum & audendum in posterū contra regiam Caroli Magni stirpem , factionibus ad eam rem ortis & sæuientibus vt ferè Galliæ totius mutuis bellis extinctus fuerit splendor [b].

b vt narrant Æmilius in 3. Sigebertus & Luithprandus.

16 Et Henricus 2. Alphonsi XI. Hispaniarum regis filius nothus , Petrum fratrem suum legitimum, qui post parentem Alfonsum imperij habenas susceperat, stricto gladio confodit , eóque interempto,regno potitus est , vt ait Ritius Neapolitanus lib. 3. regum Hispaniæ.

D

De quæstione,si rex aut princeps ante adeptionem principatus,filium genuerit primogenitum, & post adeptionem alium,quis præferatur in principatus successione post mortē patris,an ille qui ante,an qui post editus est.

CAP. IX.

AGitata aliquando quæstio, Si quando pater filiorum susceptorū ante adeptum regnum & pòst,decederet,ad quem primogenitum diceretur pertinere.num ad eum qui genitus primus ab eo natura est antiquior:an verò ad eum qui primò natus est post adeptum imperium.Magna fuit hæc contentio sub Dario rege Persarum. Causæ controuersiæ hæ.Darius rex Persarum antequam fuisset adeptus imperium,genuerat ex vna vxore Artabazanem.Postquam verò rex fuit electus genuit ex alia Xerxem.Cùm autem profecturus esset in bellum,& de successore in regno relinquendo cogitaret controuersum est coram eo, quis illorum potior esset.

Artabazanes ad se imperij spem pertinere dicebat,iure primogenituræ , & tanquam omnium fratrum maiorem,atque iure gentium ad regnum vocari Xerxes è contrario, dicebat, conueniens esse,vt qui patre imperante natus esset,regno succederet tanquam stirps regia , quæ tum demum orta videtur postquam pater regnare cœperit referam circumstantias & iudicium controuersias,ex Herodoti verbis qui [c] sic scribit : *Darius expeditionem sumere properabat in Ægyptios, atque Athenienses. Dum autem hæc comparat , interea ingens inter eius liberos de principatu exorta dissensio est. Quoniam ex instituto Persarum oportebat ita demum ire in expeditionem,cum regni successorem declarasset. Erant autem Dario iam antequam regnaret , liberi tres è priore vxore Gobriæ filia suscepti,& post partum regnum alij quatuor ex Atossa filia Cyri superiorum maximus natu erat Artabazanes,posteriorum Xerxes,qui cum ex eadem matre non essent,disceptabant. Artabazanes quidem,quòd omnis paternæ sobolis ipse maximus natu foret:quum apud vniuersos homines sit institutum,vt maximus natu liberorum obtineat principatum.*

c In principio li. 7. seu in Polymnia.

Xerxes verò,quod ipse Atossa genitus esset,filia Cyri, qui Persis libertatem acquisiuisset.Dario autem nondum ferente sententiam aderat fortè Demaratus Aristonis filius,qui per id tempus altercationis , Spartano regno exutus,ac Lacedæmone profugus Susa , ascenderat. Hic vir audita liberorum Darij controuersia adiit (vt fama fertur) Xerxem,admonuitque vt ad cætera quæ pro se dicebat,hoc adderet,se quidem genitum e Dario iam rege & Persarum imperium obtinente : Artabazanum verò è Dario dum esset priuatus:proinde, neque æquum, neque iustum esse alium quempiam potius illam dignationem adipisci,quoniam Sparta quoque sic vsurparetur,vt si qui antequam regnet filij nascantur , deinde regnanti alius nascatur , huius postea nati successio regni sit.Hæc à Demarato suggesta , ratione vtentem Xerxem tanquam iustè dicentem, Darius regem declarauit,quanquam etiam citra admonitionem Demarati, Xerxes, vt mea fert opinio, regnauisset, quippe cum penes Atossam omnis potentia esset. Meminit eiusdem iudicij Iustinus [d]: sed non aperit circunstantias omnes ad eum quo Herodotus modum,& proinde ex Herodoto non ex Iustino rationes sunt in simili negotio iudicandæ. Alioquin respondere absolutè filium genitum post adeptum nouum imperium, vel principatum,excludere primogenitum cæteris paribus,esset iniquissimum,& contra diuini & humani iuris regulas.Et proinde placet hāc quæstionem cum distinctione resoluere.

d Lib. 2.

2 Vtrum pater peruenerit ad principatum ex priuato,prima electione,seu propria acquisitione:puta quòd,vel contractu, vel armis parauit sibi imperium : an verò ad illud peruenerit tanquam proximus ex lege,vel consuetudine regni an tanquam coniunctus matrimonio ei ad quam iure successionis& proximitatis,vel alio modo regnum aut principatus peruenerit.Nam ex diuersa harum trium quæstionum hypothesi diuersa mihi apparet facienda resolutio.

3 In primo casu si pater primùm delectus fuerit vel armis,vel alio modo quæsierit regnum.nec ei

lex imposita est in concessione, & hæreditarium sit tegnum, hoc est, de quo possit testari, dicemus eum inter liberos vioentem ex atbitrio posse disponere, vt & testari etiam in fauorem alterius extranei excludendo proximos, vt diximus io regnis deuolutis iute hæreditariæ successionis testamentariæ: quia disponendi de rebus sois, data est iute gentium libera facultas, postquam & domioia rerum distincta sunt, & administrationi cuiusque concessa arbitraria [a].

a Lex hoc iure de Iustit. & iure P.

Et quemadmodum atmnrum vi factus dominus personatum & terum, iuxta legem diuinam & humanam, de quæsitis disponere potest. sic & legem eisdem imponere tanquam dominus.

4 Cæterùm eodem iure genrium & humano, æquũ est & receptũ, vt qui habet liberos hos extraneis præponat quibus ex voto naturali communi omnibus gentibus, bona paterna debẽtut. *Si semen Abrahæ*, inquit Diuus Paul [b]. *estis, secundum promissionẽ, & hæredes* [c]. &, *quòd si filius, & hæres per Deum.*

b Ad Galat. c. 3. vers. fin.
c c. 4. vers. 7.
d L. 7 de bonis damnatorũ li. 48. tit. 10.

Sicque Paulus Iurisconsultus [d], *Cùm ratio naturalis quasi quædam lex tacita, liberis parẽtum hæreditatem adiiceret, velut ad debitam successionem vocando, propter quod & in iure ciuili, suorum eis hæredum nomen inditum est, ac ne iudicio quidem parentis, nisi meritis de causis submoueri ab ea successione possunt: æquissimum existimatum est, eo quoque casu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum: ne grauiore admisso alienam pœnam lueret.* Et Papinianus [e], *Non sic parentibus liberorum, vt liberis parentum debetur hæreditas: parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos natura simul & parentum commune votum.* Et Tryphonius Iurisc [f]. *Omnia*, inquit, *quæ nostra sunt, liberis nostris ex voto paramus.* Cui subscribitur ab aliis [g]. Et sui & necessarij hæredes, filij in potestate patris constituti erant, sui quidem hæredes iden appellantur, quia domestici hæredes sunt, & viuo quoque patre domini quodammodo existimantut [h].

e In l. scripto 7. 5. fin. vnde liberi, li. 38. P. t. 6.
f In l. nihil interest 50. § sed nunquid præter, de bonis libertor. li. 38. P. tit. 2.
g In l. 15. de inofficios. test. P. l. 11 § 2. ver. cum enim. C. de legitimis hæred. tit. 58. si quis omissa causa testa. P.
h L. in suis 11. de liberis & posthu. P. l. in suis, de suis & legi. hæt. P.

Iura porro gentium, diuina, & naturæ, non admittunt differentiam ratione occidentalis dignitatis, vt liceat principibus illa violare, cùm & illis obnoxij pariter ac priuati sint, laqueisque illorum teneantur, nisi malint potiùs in feras & animalia bruta, occasione accidentalis dignitatis degenerare, quàm cum cæteris homioibus ratione & Deo vtentibus, vt oportet, viuere. Quocitca etiam arguuntur testamenta eorum qui in illis vel liberos prætetierunt, vel iniustum iudicium exhæredationis, contra proprium ferentes sanguinem potiùs alienos instituerunt hæredes, ac si à mente captis & cootra officium paternum facta essent [i].

i in l. 4 de inofficio. testa. li. 5. P. ti. 2.

Neque etiam lex ciuilis ausa priuare successione filios, decedentibus intestatis pareotibus, sed sine controuersia ratione sanguinis & proximitatis, voluit pleno iure primùm filios & ex his descendeotes ad successionem vocari [k].

k l. 1. & 7. vnde liberi ti. 38. P. ti. 6. l. 1. quis ordo in bono. poss. seruetur P. l. 1. de liberis & posthum. P. nouella Iustinia. 118. c. 1. §. 2. §. 1 de hære. qualita. & differ. apud Iustinia.

5 Quibus in primis adducor, vt existimẽ in delatione noua liberi tegni, cætetis patibus, non habendam rationem temporis adeptionis dignitatis num ante aut post adeptam regiam potestatẽ aut principatum aditi sint filij; quũ non ratione dignitatis sed naturæ, ad successionẽ parentum filij vocentur: neq; vnquã sit mota conttouersia, fuerintne bona acquisita ante aut post susceptionẽ liberorum. siquidem succedũt eo solo titulo, quia filij sunt. & ita booa patris bona liberorum sunt: neq; habetur ratio temporis acquisitionis, sed mortis parentis: vt quæ tunc ejus inoeniontur, diuidenda veoiant, iuxta vel voluntatem, vel leges oaturæ &

A ciuiles, filiis qui supersunt, vel nepotibus tefereotibus præmostuos patres & filios. Atque meritò Antonious imperator ad id tempus refert cõsiderationem officiosi vel inofficiosi testamenti paterni. *Cum quæritur*, inquit, *an filij de inofficioso patris testamento, possint dicere, si quartam bonorum partem, mortis tempore testator reliquit*, inspicitur [l].

l l. cum quæritur 6. de inofficio. testa. li. 3. C. ti. 28.

6 a. Dehinc filij nati ante dignitatem paternam, non ideo minùs eius dignitatis titulis gaudent. Quod si negetur, ptouoco ad Vlpianum consoltissimum iutis, qui senatotis filium diffiniuit, natum ex senatote: *Neque interest* [m], inquit, *tam in senatoria constitutus eum susceperit, an ante dignitatem senatoriam* [n]. Sic allectus in oumerum aduocatotum fisci, eximitur à cohottis vel alterius viliotis conditionis nexibus cum filiis quandocunque genitis per constitutionem Theodosij & Valentinia. Cæsarum [o].

m vide de hac controuersia tradi. Hottom. illustriũ quæst. 2 Duaren. l. b. 2. disputa c. 19 Cuiac. ad l. si senator, 11. de dignita.
n l. senatoris filius 5 de senatorib. lib. 1 P. tit. 9.
o in l. eum aduocario de officio diuersor. iudicorum li. 2. C. tit. 8.

B 7 Sunt tamen quæ obiiciuntut leges, vt Valentis, Gratiani, & Valentiniani CCC. l. si senator x 1. de dignitatibus lib. 12. C. tit. 1. dum dicitur, *Si senator vel alius clarissimus, priuatos habeat filios, editos quippe antequam susciperet dignitatem quod non solum circa masculum dignoscitur constitutum, verùm etiam circa filias simili conditione seruandum. Cùm autem paternos honores inuidere filiis non oporteat: à senatore vel solo clarissimo susceptum, in clarissimatus serendum est dignitate mansurum.* ex qua liquet genitum & editum ante dignitatem, plebeios esse, postea clarissimos. 1. adfertur l. fin. de decurionib. li. 10. C. ti. 31. vbi Iustinianus tradit, ex curialibus cõsortiis peruenientem ad pattitiatus bonotem vel præfecturæ, liberati à conditione curiali cum suis bonis & posteritate quam postquam meruetit dignitatem vel actum gesserit, ediderit: anterioribus filiis in conditione pristina remansutis.

C 8 Quæ leges, non mihi videntut aduersari, imò potius firmare sententiam, siquidem si bene perpẽdatur l. si senator; iouenieмus priuatos qoidem habere filios patrem antequam sit senatoriam dignitatem adeptus, verùm post adeptam communicari ex filiis susceptis. quod ego colligo ex finalibus verbis legis, *Patrem inuidere non debere filiis honores*, ideoque, *susceptum filium*, intelligo antè, mansurum in clarissimatus digoitate, hoc est, id omoe quod susceptum est ex prole seu mascula seu fœmina, mansurum sub nomine clarissimatus: quod intelligitur de editis ante susceptã dignitatem, alioquin illa verba non habent quò dirigantur, *Cum paternos honores inuidere filiis non oporteat*, nisi intelligantur, vt ante priuati editi filij participent in honoribus patris.

9 Minus etiam mihi aduetsari videtur l. f. de decurio. C. Nam vltra id quod neque contex-
D tus illius legis, vt nec l. si senatot, satis sibi constat, dico ibi agi de curialibus qui ante dignitatem habebant filios obligatos curiæ iam editos, ideo non censetur dignitas illos eximere à curialibus muneribos, quibus iam addicti erant. de postea editis oon ita dicimos. beneficia quippe principum & dignitatum concessarum rescripta, debent intelligi sine præiudicio iuris quæsiti cuiquam [p]. liquet autem obligationem personalem, in curiali conditiones fieri filiotum, alioquin non obligari ex obligatione patris [q].

p l. 2. § si quid à principe, ne quid in loc pu.
q per l. f. de his qui sponte munera publica subeunt li. 10. ti. 41.

10 Ar quum dicimus filium editum ante principatus obuentionem seu acquisitionem, patris honore fulgere; nihil impedit quominus priuatim editus, eiusdem dignitatis honore sit particeps duabus aliis rationibus, dum agitur de sue-

cessione

cessione permissa in principatu. Primùm quòd leges quæ disponunt, de filio curialis ante dignitatem patris edito non eximendo, iuris positiui sunt quæ impositæ sunt subditis patris & filiis. at dum priuatos principatum nâciscitur, aliis legibus non tenetur quàm principatus, si vocatus à populo cum suis sit: vel nullius, si propria virtute aut armis sibi cõparauerit principatum, qui supremam habeat potestatem & annulo pendeat. Deinceps quòd leges quæ loquuntur de dignitatis honore non concedendo ante adeptionẽ genitis, loquuntur de dignitate quę nõ pendet à potestate eorum qui eam nacti sunt. Sed nos agimus, de principatu qui in vim & naturam proprij patrimonij transfertur in acquirentem, & efficitur ex bonis eius: & proinde quemadmodum bonorum patris successio metienda est ex tempore mortis, nempe habita ratione eius quod est penes ipsum tempore mortis in filios transmissibile, non ascendimus ad B distinctionem alterius præcedentis temporis.

11 Tertio loco pro filiis ante dignitatem editis facit hoc dilemma, quòd dignitas seu imperium patri quæsitum sit, vel ratione virtutis & proprij meriti, vel ratione proximitatis defuncti. vtroque autem modo par ius est ratione acquisitionis filiis prioribus saltem cum sequentibus, quàquã & potiùs verè sit illis, vt dicemus postea.

Siquidem & ante & post dignitatem editi, sunt eiusdem patris: nec alius pater substantia aut virtute ante dignitatem, quàm postea: neque ideo minùs pater aut minùs filius qui ante genitus, quia ergo patris principatus factus est, & filiorum etiam priùs genitorum.

12 Quarto pro filiis præmortui concludit etiam Panorm. ad c. licet num. 11. de voto.

13 Quintò facit quod tradit Vlpia. in l. moris, §. liberos, de pœnis, lib. 48. P. tit. 19. vbi. *Liberos*, C inquit, *non tantum filios accipere debemus, scilicet, vt propter priuilegium concessum patri decurioni non subiiciantur pœnis vulgaribus, verùm omnes liberos.* Sed vtrum hi soli, *qui post decurionatum suscepti sunt, his pœnis non adficiantur, an vero omnes omnino liberi etiam in plebeia familia suscepti, videndum est, & magis puto omnibus prodesse debere.* Quanquã, vt ibi subiicitur, si decurionatu adẽpto, postea filij nascantur, nõ sunt eo beneficio donandi. quòd & de senatoris filiis, post adẽptã dignitatẽ editis & conceptis, tradidit Vlpianus[a]. Sic enim noua dignitas pertinet ad natos iam, quamuis, adẽpta dignitate nasciturí non participent de ea, nisi ea dependeat ab auis.

a In l. emancipatum, sed de senatorib. P. li. 1. tit. 9.

14 Extat & iudicium à Dario ipso pronunciatum inter duos filios de regno contendentes. Darius quippe ex Parysatide duos reliquit filios, Artoxerxem, qui & Arsicas ante dictus est, & Cyrum natu minorem. Mater magis fauebat Cyro, D vnde vbi patre iam ægro accitus est, profectus ad aulam est à matri maxima spe, vt successor regni declararetur. Etenim ratione nitebatur Parysatis speciosa, qua Xerxes vetus vsus erat, suggerente Demarato. Arsicam se priuato, regnanti Cyrum Dario peperisse: non adduxit tamen in sententiam suam, sed ætate prior est designatus rex, & nominatus Artoxerxes: Cyrus verò Lydiæ satrapa, & oræ maritimæ dux. Confirmauit hoc iudicium exitus belli. Cùm enim Cyrus animo feroci & bellorum cupidus esset, & imperium sibi deberi putaret, fratri insidias primùm instruxit: mox his detectis, clàm ingẽti cõscripto exercitu, peditum verò tredecim milliũ Græcorũ, duce Clearcho Spartano, ad Cunaxã, qui locus quingẽtis stadiis Babylonẽ distat, cũ fratre signis collatis, Græcorum quidem virtute hostes in fugam vertit: verùm à Mithridate Persa, iaculo secundum tempora vulneratus, vitam simul cum imperio amisit[b].

b Plut. in Artoxerxe, Trogus, Diodorus, Sicul. lib. 14.

15 Neque aduersatur iudicium pro Xerxe contra Artabazanem olim factum, nam ibi circũstantiæ relatæ non pertinent ad puram nostram quæstionem. Quandoquidẽ in hypothesi illa perpendendũ est agi de regno Persarũ. quod occupauerat tyrannicè Darius Histaspis filius, ideo illegitimè quod per successionẽ ad proximos ex genere regio deuolui debebat, donec sibi copulauit matrimonio eas ad quas imperiũ iure proximitatis pertinere poterat, nẽpe duas filias Cyri Atossam, quæ Cãbysi fratri postremo regi & rursus Mago pseudo regi nupserat: & Artystonam, virginẽ: præterea alterã Smerdis necati filij Cyri filiã nomine Parmyn: & proinde tunc factus ex personis illarũ legitimus regni administrator ex tyrãno: nõ tam suo nomine possidere quã alieno regnum visus, & rectius ad Xerxem qui ex Atossa natus erat, quàm ad Artabazanẽ qui ex alia vxore ante adeptum imperium fuerat genitus. Quocirca Xerxes nõ tam ad bona & regnum patris quam matris venire iudicatus, præpositus Artabazani, qui nullum ius in bonis nouercæ habebat matrimonio copulato regnum in dotem retentum, ad filios eius matrimonij non prioris pertinet. vt vulgare & tritum est, neque priuigni existentibus filiis secundi matrimonij, succedunt. bona enim paterna non sunt, sed materna quæ à matribus relinquuntur.

16 Eadẽ ratione mortuo Ænea, relicta posthuma prole, Syluio inquã ex Lauinia Latini regis filia, vxore secũda, & superstite quoque Ascanio ex prima vxore Creusa ante adeptũ Albanũ regnũ, peruenit imperiũ ad Syluiũ ex Latina matre natũ, cuius fuerat regnum ratione successionis paternę, vt scribit Dionysius Halycarnassæus; quanquam nonnihil variauerit ab eo Liuius in primo, qui tamen meritò reprehenditur errore duplici, & quòd Syluium Ascanij filium putauerit, cùm esset Æneæ posthuma proles ex Lauinia, vt Virgilius scribit etiam lib. 6. & quòd eundem Ascanium & Iolum crediderit, cùm Iulus fuerit Ascanij filius, vt communis est sententia historiographorum.

De iure successionis principatus, Quando ad proximos nuper defuncti pertinet, num si defunctus relinquat ex filio primogenito præmortuo nepotem, & alium filium superstitem, præferendus sit nepos patruo.

CAP. X.

IN hac quæstione successionis principatus, primùm præsupponi par est, nos non agere de regnis aut principatib. seu potestate per electionem delatis: sed tantùm de his quæ per ius successionis à maioribus deuoluuntur ad posteros. itẽ & de his quæ diuidi nõn solent nec debent. Nec pariter de his principatibus qui iam certam habent legem succedendi, vel seruatam cõsuetudinem: nam vbi leges regnorum sunt fundamentales & certæ, & consuetudines antiquæ, crimen maiestatis esse opinor contra illas disputare. Sunt autem duæ sententiæ, vna quæ nepotem ex primogenito præfert patruo: alia quæ patruum filiũ defuncti, quam secutus Oldrad. consi. 163. & 94. incip. *Elegantes circa negotium.* Panor. ad c. licet de voto. num. 8.

2 Pro nepoto itaque referam quæ alij tradunt & firmant exemplis seu iudicatis. In primis enim Bald. in l. eum antiquioribus. de iure deliberan. C. refert ita iudicatum in Anglia & Gallia.

Fuit quippe Henricus 2. rex Angliæ, cui fuerunt tres filij Richardus cognomento cor leonis primogenitus, Gothofredus secundus, qui duxerat Constantiam hæredem Britanniæ, & tertius Iohannes cognominatus sine terra. Ex quibus viuente patre Henrico 2. mortuus est Gothofredus relicta vxore prægnante Constantia, quæ peperit Arturum. Mortuo Henrico 2. successit in Regnum Richardus. Mortuo deinde Richardo sine liberis, contentio nata inter Arturum nepotem ex Gothofredo 2. filio Henrici, & dictum Iohannem de regno Philippus porrò Augustus rex Galliarum, qui imperauit circa annum 1141. tanquam iudex legitimus pro ducatu Normaniæ, eum adiudicauit Arturo, & alia quæ Richardus possedetat in Gallia: sed dum Arturus prosequeretur causam, tandem occisus est per Iohannem patruum. Qua ratione etiam rex Galliarum propter feloniam & delictum adiunxit fisco suo prædicta bona, vt narrat Polydorus Virgilius in historia Anglicana. itémque Paulus Æmilius in Carolo Pulchro.

3 Rursum post mortem Edoardi 3. regis Anglorum anno 1378. Richardus 2. Edoardi ex Edoardo filio nepos, princeps Voalliæ, fuit coronatus rex & prælatus auunculis, seu patruis ducibus Leucastræ, Clatanciæ, Glocestriæ & Yorkæ, vt idem refert in historia Anglicana Polydor.

4 In Lusitania, seu Portugallia rex Alphonsus 5. habuit Fernandum & Henricum primogenitum, qui prædecessit patri relicto superstite filio nomine Iohanne, & hic mortuo auo Alphonso, prælatus est patruo Fernando, atque coronatus, dictus fuit Iohannes 2. & pacificè regnum possedit ab anno Domini 1482. vsque ad annum 1505, cui mortuo sine liberis successit Emanuel consobrinus, vt referunt Philippus Decius consilio 443. in 5. parte 3. volu. Nicolaus de Vbaldis, in tracta. de successio. ab intestato num. 62.

5 Scribit Iustinus li. 23. Agatoclem regem Siciliæ, in morbum incidisse, & in desperatione salutis bellum inter filium nepotémque ortum, eius regnum sibi tanquam iam mortui vindicantibus & bello commisso, filio occiso, nepotem regnum occupasse.

6 Cleomenes rex Spartanorum, filios duos Acrotatum & Cleonymum suscepit, quorum Acrotatus mortuus est patre superstite, & relicto Areo filio. Cùm autem Cleomenes è vita decessisset, inter Cleonymum & Areum Acrotati filium de regno coorta lite senatus paternum regnum Areo adiudicauit, vt ait Pausanias [a].

[a] In Laconicis seu lib. 3.

7 In aliis principatibus, principes supremi iudices, vel arbitri delecti, idipsum etiã iudicarunt, & Paulus Castrensis meminit legis Hispaniæ pro hac parte solemniter iuratæ per status regni in consilio 164. in 2. part. conse. extat porro illa lex libro secundo legum regiarum Tauri tit. 15.

8 Circa annum Domini 1110. Impetante Ludouico Crasso, vniuersi proceres, seu nobiles Galliæ in controuersia successionis domus Borboniæ, idipsum iudicarunt contra Hannonem qui expulerat à successione eius domini Archambrudum nepotem iuuenem, filium primogeniti, cùm diceret ad se dominium eius ditionis venisse tanquam qui per mortem primogeniti fratris quæ contigerat viuo patre, ad ius primogenituræ peruenisset. Sed tamen non obtinuit, vt Paulus Æmilius in Ludouico Crasso tradit: reseruata tamen illi portio in bonis patris tanquam vni ex liberis.

9 Tempore quoque Caroli Pulchri togis Galliarum, anno 1331. per comites regni & proceres, simili iudicio, comes Niuernensis fuit declaratus comes Flandriæ, & prælatus patruo post mortem comitis Roberti: eo quòd esset filius primogeniti qui mortuus erat ante patrem. Idem Paulus Æmilius [b].

[b] In Carolo Pulchro.

10 Et paulò antea sub Philippo Valesio qui regnauit circa annum 1328. Solemne latum fuit iudicium in quæstione ducatus Britanniæ, post mortem Iohannis ducis, mortui absque liberis superstitibus & Iohanne comite Montforti tertio eius fratre, & filia Guidonis vicecomitis Lemouicensis fratris secundi eiusdem, tunc vxoris Caroli comitis Blesensis: cui per senatus Parisiensis maturè consultum iudicium, tandem anno Domini 1331. fuit adiudicatus ducatus, maximè quòd dictus Carolus comes Blesensis desendisset ex consuetudine Britanniæ, successionem pertinere ad primogenitum, seu seniorem, & post illum ad secundum, & dehinc ad tertium iis deficientibus, & proinde docebat vxorem suam iure repræsentationis tenere locum secundi. Etsi post prædictum placitum comes Montfortij tenuerit & possederit prædictum ducatũ Britanniæ, nempe ex causa translationis initæ tempore coronationis Caroli 5. anno 1364.

11 Sub Francisco quoque eius nominis primo, rege Galliarum, anno 1517. Summum iudicium latum pro comitatu Fuxensium, & aliis ditionibus dictæ domus, controuersia mota inter Odetum Fuxensem dominum de Lautrech, & de Villemuro, ex vna parte, & Henricum de Albreto regem Nauarræ ex altera, auum Henrici 3. Eo quòd Gastonus Fuxensis, & Eleonora de Nauarra matrimonio iuncti, suscepissent duos filios ex ea coniunctione: nempe Castonem primogenitum, & Ioannem vicecomitem Narbonæ: quorum Gasto prædecesserat matri & patri, superstitibus sibi & relictis Francisco, Phœbo & Catherina filiis ex se & Magdalena vxore filia Caroli 7. regis: contra quos mortuo auo, Iohannes vicecomes Narbonensis, qui duxerat vxorem Ludouici 12. mouerat quæstionem, præsupponens se factum fuisse primogenitum patri, mortuo Gastone viuente patre: Sed contra eum in senatu Parisiensi pro filia Gastonis iudicatum, dicto anno 1517.

12 Sed sub iisdem temporibus, ante anno 1310. In cõtrouersia mota de comitatu sancti Seuerini, inter Thomam filium primogeniti, & Iacobum secundò natum fratrem Thomæ, Robertus 2. rex Siciliæ filius Caroli 5. coëgit consilium Auinione omnium doctorum, qood pro nepote iudicauit [c].

[c] Oldrad cõs. 224 Bald. in l. liberti C. de o. per. liber. Ioan nes Andreas in additionibus ad Speculatorẽ tit. de feudis.

13 In Alemania pro simili controuersia sub Henrico I. & deinceps sub Othone Magno, fuerunt comitia, quæ vocant Status, coacta, & statutum vt ea duello terminaretur, fueruntque qui pro nepotibus pugnarunt superiores & victores, vt narrat Vuitichindus libro secundo. Sigismundus in Chronicis circa annum 942.

14 Ius repræsentationis in nepotibus, locum habet in feudis, eo modo quo filij succedere poterant, si vixissent, vnde quando ad primogenitum tantum feudum integrum peruenire debet, nepotes ex filio, vel antiquior in hoc ius succedet. vt in legibus feudorum à nobilibus approbatis receptum, quòd filij patri succedunt in feudo, vel nepotes ex filio loco patris, nulla ordinatione defuncti in feudo manente, vel valente §. 1. de successione feudi, lib. 1. feudor. ti. 8.] idipsum traditum in

in §.si capitanei, de feudo Marchiæ, vel ducatus eod.li.1.tit.14.& primum filij nepotes, quam fratres vocātur §.1.de successione fratrum li.2.tit.11. & §.de natura successio.feudi,li.2.tit.50. Pater & filius tantam etiam habent in se naturæ affinitatem & substantiæ vnius participatiooem, vt pro eadem ferè persona habeantur [a], pro eadem voce [b]. Et ita vtetur patris priuilegio [c], atque eadem iura quæ pater habet filius [d]. Planum quoque est, nepotes habere in bonis aui eandem portionem, quam habiturus esset pater eorum si viueret [e]. Sic si vnus ex liberis relictis filiis moriatur antequam pater vel mater conuolauerint ad secunda vota, lucrum quod acquiritur ex illis secundis nuptiis liberis prioris matrimonij, non datur tantùm filiis superstitibus, sed & nepotibus ex filio præmortuo, pro ea parte, quam si is viueret erat consequuturus, vt statuit Zeno [f]. Et Iustinianus [g].

Neque etiam operæ promissæ à liberto duobus patronis, vno mortuo cum liberis, debentur per ius accrescendi alteri superstiti, sed liberis [h]. In filio pater relucet, & renouatur imago cadentis genitoris in genito, veluti per subrogationem: & idcirco, vt dicebat insignis Callistratus iurisconsultus, *Filios & filias concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earúmve diuturnitatis memoriam in æuum relinquamus* [i].

Sic Panor. [k] filius primogeniti potest dici primogenitus, & non ex toto fictè, sed in parte verè, cùm in eo sit substantia & caro, & pars primogeniti: & sic cessat quod opponitur d. 5. l.§. hæc autem verba de negotiis gest. P. & similia quæ probant verba cum effectu & propriè esse accipienda.

15 Iuri diuino & hoc consonum docetur, quia quod est alienabile, est transmissibile in filios. alienari autem posse hoc ius primogenituræ docet exemplum Esau qui ius hoc vendidit fratri suo Iacobo, de quo mox dicemus in tertia ratione contrariæ sententiæ. Explicat latiùs Iohannes Andreas in additionibus ad Speculatorem ad Rub. de feudis libr. 4. particula 3. cùm iure diuino, inquit, pateat, posse transmitti hoc ius primogenituræ ad singularem personam & singularem successorem (nempe in fratrem Iacobum per Esau) fortiùs ergo in hæredem & maximè filium. facit l. quædā, de acquiren. rerū domi. P. Cùm persona patris dicatur per filium repræsentari, vt ibi & esse & stare dicatur [l], & filij vox dicatur vox patris [m], imò pro eadem persona habeantur [n], & vna caro [o]. vnde Physici reddunt rationem cur pater diligere plus filium dicatur, quàm filius patrem, quòd pars patris remanet in filio, non contrà, pars filij in patre. Quocirca mortuo patre, non omnino totus mortuus videtur, superstite filio. proinde filius primogeniti, & primogenitus dici poterit, quia personā eius repræsentat [p].

16 In contrariam sententiam filios præferendos nepotibus ex filio primogenito præmortuo patre [q], possunt plura adduci, quæ videntur præcedentia impugnare, verùm mihi videntur infirma ad ea conuellenda. Et proinde eo ordine quæ proferemos, conabimur refellere, ne postea his solis propositis, compellamur vti repetitione, idque sine præiudicio melioris sententiæ, si ea contraria melioribus possit doceri rationibus. non enim hîc sentimus tanquam iudices à quibus prouocari non liceat. Itaque primùm adferri potest iudicium senatus Lacedæmoniorum, quo Agesilaus prælatus est Leotychidi nepoti, filio Agidis fra-

a Vulgaris iuri bus l. in suis. de liberis & posth. P. l. fin. de impuber. & aliis substi. C. ca. eū tradicimus, §. hac authoritate 25. q. 1.
b §. et verò, de inutili stipula.
c l. et. i. ā, soluto matrim.
d l. et intestato. C de suis & legitimis hæred. l. si quis C. de inofficio testa.
e c 1 §. si quis igitur, nouella 118 de hæredibus ab intestato venientibus § cū filius. de hæreditat. quæ ab intest. defer. ca. Iustinia.
f in l. ex quib. causis. 7.
g in l. si quis prioris matrimonij, § de secund. nuptiis li. 5 C. ti. 9.
h l. si operarū & l. à duobus, de operis libertor. P.
i l. liberorum, 220. de verborum significa.
k consi. 85 incip. in præsenti quæstione, nu. 6. volu. 2.
l l. cum scimus in fine C. de agricol. & censi. l. 11.
m §. et vero, de inutilib. stipula.
n l. f. de impu. & aliis substitut
o ca. contra di cimus §. hac authoritate 13 q. 1.
p facit l. sicut vsufructus insulæ de vsufr. P l. domum §. si verò quantumcunque, de contrahen. emptio.
q vt in l. si nepotes, & l. dotem l. 1. § f. de collatio bonorum l. sed & si in conditione §. 1 de hæred. institnen.

A tris, vt refert Pausanias in 3.

Ceterùm illud exemplum propriam habet hypothesim, & ratione distinctam, quia Leotychides habebatur pro alieno, tanquam ex adulterio Timeæ vxoris Agidis & ex Alcibiade, & ita sæpe ante mortem Agis professus erat, donec æger Heræam delatus, moriturus, ab amicis obsecrantibus inductus est, vt filium agnosceret Leotychidem. Sed neque impunè gessit Spartha, quòd Agesilaum claudum recto Leotychidi prætulisset contra oraculum. Nam post Leutricam cladem, cùm victor Epaminondas & successu sublatus inuasurus expectabatur Peloponnesum, oracula recurrerunt in mentem de claudicate Agesilai, atque ingens perculit Spartanos mæstitia religióque, quasi res publica ideo afflicta esset, quòd rectum regem deiecissent, claudum verò & luxatum, elegissent: quod Deus eos in primis erudierat perpendere, & euitare, vt scribit Plutarchus [r].

B 17 2. Adfertur exemplum Guntrani regis Aureliæ, qui vnus ex filiis Clotarij primi, prælatus fuit Childeberto filio Sigiberti fratris regis Metensium, in successione Chereberti regis Parisiorum [s]: verùm id vi factum potiùs quam iure [t], & proinde Guntrannus facti pænitens, restituit vniuersa nepoti Childeberto, & regni etiam sui successorem, cùm liberos ipse non haberet per hastæ traditionem coram omnibus proceribus declarauit [v]. quemadmodum etiam Sanctius 4. Hispaniæ rex patre Alphonso 10. regno priuato, quatuor hominum millia trucidari iussit: quòd in tumultu quodam Alphonsum fratris sui filium regem appellassent [x].

18 3 Ludouicus Pius cognomento, prælatus fuit in imperio, Beroardo filio Pipini primogeniti Caroli magni, vt scribit Turpinus in vita Caroli

C magni, & Paulus Diaconus. Sed illud factum est, quòd imperium non deferretur, vt nec nunc iure successionis, & iam diuiserat viuente Pipino portiones inter filios. Carolus, quibus contenti fuerant, & ipse Pipinus qui receperat pro portione Italiam, & ita videbatur sua parte contentus pro se & suis, renunciasse futuræ aliæ successioni & iuri primogenituræ. Neque reuocatur in dubium quin primogenitus possit renunciare iuri ex primogenitura debito, & futuræ successioni accepta portione adhibito iureiurando, iure id approbante pontificio [y]. Sic Esau primogenitus Isaac, vendidit primogenita sua Isaaco fratri minori, iuramento adhibito accepto pane & lentis edulio, neque vltra ad eadem redire potuit [z]. & ea comprobatione vtitur D. Cyprianus epistola ad Iubaianum [a], *Quàm periculosum*, inquit, *sit in diuinis rebus, vt quis cedat iure suo & potestate: Scriptura*

D *sancta declarat, cùm in Genesi Esau primatus suos inde perdiderit, nec recipere postmodum potuerit, quod semel cessit.*

Regula generalis renunciātibus actiones suas, non dari ad eas regressum [b]. Ius suum remissum, non potest repeti, vt communi consensu iura ciuilia & pontificia comprobarunt [c]. Et proinde renunciante patre primogenito, filius eius nepos aui excluditur, qui ex persona patris & iure repræsentationis illud ius haberet, & excluso patre excluditur pacti exceptione filius, vt in simili expressu de hoc textu in l. 1. de pactis C. Et effectus paterni pacti transit ad successores sicut & aliorum pactorū vires actiuè & passiuè, quòd & legem vocantem primogenitum facere posse non dubitatur, vt pactum [d]. Maximè cùm nemo

r In Lysandro & Agesilao.
s vt scribit Aimonius l. 3. de gestis Francorum c. 62.
t liquet ex eodem author.
v Sicut idem author scribit eodem lib. 3. c. 68.
x Ririus lib. 3 regum Hispaniæ.
y c. quamuis pactū, de pact. in sex. c. cum contingat, de iureiur. c. licet ex tit. in sex.
z Gen. ca. 25.
a & Gratianus refert in c. 8. quàm periculosum 7. q. 1.
b quæritur. d. si venditor de ædilitio edicto.
c postquam liti. C. de pact. l. 1. § qui semel. ca. si illi c. 23. 94 ea hoc nequaquam, cap. eos, 7. q. 1 ca. si quis episcopus 93. dist. cum si in l.
d l. nemo plus iuris, 55 de regul. iur. P. c. nemo potest, eo. t. in sex.

plus iuris in filium vel alium transferre possit, quam ipse habeat: vulgatis & simile dicitur de eo cui assignatus libertus qui præmortuus liberto, transmittit ius hæreditatis liberti in filios & nepotes, nisi ipse viuus noluerit hæreditatem ad se pertinere [a].

a l. 3 28 fin. & l. 4. de assignã. libertis li. 38. P. tit 4.

Et prudentissimus imperator Alexander, qui nonnisi cum consilio plurium adhibitorum iurisconsultorum leges & edita condebat. *Parentibus*, inquit, *arbitrium diuidendæ hæreditatis adimendum non est, dummodo non minus is qui pietatis sibi conscius est, partis quæ intestato defuncto potuit ad eum pertinere quartam ex iudicio parentis obtineat. Qui autem cognouit iudicium defuncti, eo quòd debitum paternum pro hæreditaria parte persoluit, vel alio legitimo modo satisfecit, etiam si minus quam ei lex relictũ est, si is maior viginti quinque annis est, accusare vt inofficiosam voluntatem patris quam probauit, non potest.* Quæ lex extat in l. parentibus, 8. de inofficio. testam. lib. 3. B C. tit. 28. Quod & intelligitur adhuc quando propter solam repræsentationem patris nepos succederet auo. alioquin enim si ex proprio capite ei successurus esset, non noceret renunciatio patris filio, nisi & is renunciasset quoque [b].

b l. eam qui ci ntatem de interdic. & relega P. l. emancipatum 7 §. 5 de senatorio. P.

Quartò adfertur exemplum de Honorico filio secundo Giezerici regis Vandalorum, qui fuit prælatus Gondabundo filio Gensonis primogeniti dicti Giezerici, vt refert Procopius lib. 3. Sed ibi consideratur testamentum patris, qui ita statuerat, forsan iuxta mores Nomadum; quibus talis est consuetudo, vt antiquiores superstites succedant in regno, vt tradit Strabo [c].

c Lib. 16.

20 5 Possunt & alia plura exempla adferri, in quibus prælati patrui nepotibus ex primogenito: verùm illa pari modo habent vt plerunque dispositionem paternam in principatu libero, qui non habet legem, vt deferatur primogenito, vel C quando ex primogenito inuenitur tantum filius, aut filia ad succedendum inhabiles, puta quia forsan iam filius primogeniti ingressus est religioné eiurato seculo, & consequenter dignitatibus secularibus repudiatis, vel quia principatus non admittit fœminas, qua etiam ratione pares Franciæ, seu proceres regni, anno Domini 1216. adiucarũt Comitatum Campaniæ patruo Henrico, prælato nepti suæ ex primogenito comitis Campaniæ, eo quòd pater ipse Tibauldus. proficiscens in terram sanctam ita disposuerat testamento, vt si contingeret eum decedere sine masculis liberis, frater ei succederet, certa quantitate summę relicta marito filiæ suæ, vt refert Geophridus Ardoinus [d].

d Lib. de expeditione in terram sanctam, Gallicé composito.

21 Philippus etiam Pulcher rex Gallorum, adiudicauit comitatum Attrebatensem Matildæ vxori Othonis comitis Burgundiæ excluso nepote adhuc infante, nato ex primogenito, vt scribit D Paulus Æmilius: non quidem ex lege, sed absoluta voluntate & potestate, quia dominus esset feudi, & egebat tunc Othone quem opponeret audaciæ & rebellioni Flamingorum. Possunt enim principes etiam ob causam publicam, dominos rerum rebus propriis exuere, vel nullo, vel aliquo dicis gratia dato pretio, vt consentiunt iurisconsulti [e].

e l. Lucius, 33, de euictis P. Vlp. an. in l. nẽ si verb. 1 um 15. § nẽ si for tè de rei vindica. lib. 6 P tit. 1.

22 Sed neque bic poterunt adferri exempla ex quibus factum recensetur non ius, quod patrui, nepotes, iuuenes ex primogenito successores legitimos, vi præoccuparunt, & per tyrannidem eos non solùm deturbauerint regno aut principatu, sed etiam sustulerint & necarint, vt tradit Guichardinus libro. 1. hist Italicæ. eo modo Ludouicum Sfortiam se prætulisse filio Iohannis Galea- A tij, in ducatu Mediolanensi, nempe vi & per tyrannidem, prætextu tutelæ eius inuadendo dominationem: nam is iam successor factus è medio per illum sublatus est.

23 Septimò tamen videtur admittendos vt potiores filios superstites defuncti, quam nepoté ex primogenito mortuo ante patré; ex eo, quòd censeri possint proximiores defuncto: nam filius est in primo gradu; nepos verò ex filio defuncti, in vlteriore: semper auté vocantur proximiores etiam in successione regni, vt notat Iacob. Butrigarius [f] & in aliorum successione proximior succedit in gradu [g]. atque imperator. Decius in l. consanguinitatis iure 3. de legitimis hæredib. lib. 6. C. tit. 57. fratrem & sororem secundo esse gradu, nepotem verò ex fratre in tertio rescripsit, & ideo fratré tanquam proximiorem præferendum esse nepoti.

f in sua practica titul de successione feudi numero 65.
g l. iurisconsultus de grad. & affin. P. l. 1. § si quis igitur vnde cogna. li. 38. P. tit. 8.

Cæterùm Iuris eiusdem regulis, placet quoque iure repræsentationis, nepotem tenere in successione locum patris, cùm & natura pater & filius eadé esse persona pené intelligatur [h], atq; emẽdata est l. cõsanguinitatis, tanquam iniusta & statutum iure repræsentationis nepoté in successione, iure sui patris & gradu vti' hæredé & repræsentari patrem per filium etiam docet l. 1 §. f. de colla. bonorum P. & l. si nepotes eo. tit. l. 1. §. si filius, de coniungen. cum emanc. libro P. l. dotem, eo. tit. de hæredibus instituen. P. in leg. sed si in conditione. §. 1.

h l. fin. de impub & al. substitut lib 6 C. l. 26. l. 22. de agricol. & censit. l. C.
i nouella 118. c. 2 & nouella 127 c. 1. authen cessante de legitimis hæredi. l. 2. & auth. in successione C. de suis & legitimis.

24 Octauò autem magis aduersari videretur, quòd natus ex patre facto incapaci, & incapax successionis quæ debebatur patri vt primogenito dici possit, sicuti in l. 2. de libertis, & eorum liberis lib. 6. C. ti. 7. natus ex liberto, postquam in seruitutem fuit ob ingratitudinem reuocatus non dicitur liber, sed seruus, quia libertas patri adempta fuit. facit l. diuo Marco 11. de quæstion. C. quo loci, C non transeunt priuilegia maiorum ad pronepotes, si intermedij filij aut nepotes facti fuerint illis indigni. Pater verò dum moritur, factus censetur incapax, quia quo tempore succedendum est auo, filius non est; & non entis, nullæ sunt qualitates. l. eius qui in prouincia, de reb. cre. P. Et proinde videntur excludendi filij ex persona patris quæ non extat.

Sed certè aliter est respondendum, in his quæ à natura vel genere deferuntur descendentibus: nam etiam sublato de medio patre, vel eo incapace, non censentur filij ideo incapaces, nisi quatenus constitutiones & ipsos filios delinquentium expresse submouent, cuius rei duo sunt iurisconsultorum insignia suffragia: primum est Vlpiani [k]: *Si quis*, inquit, *& auum & patrem habuerit senatorem: & quasi filius, & quasi nepos senatoris intelligitur: sed si pater amiserit dignitatem ante conceptionem huius:* D *Quæri potest an quamuis quasi senatoris filius non intelligatur, quasi nepos tamen intelligi debeat, & magis est vt debeat, vt aui potius dignitas ei prosit, quàm obsit casus patris.* Alius locus est Alpheni iurisconsul [l]. *Eum qui ciuitatem*, inquit, *amitteret, nihil aliud iuris adimere liberis, nisi quod ab ipso peruenturum esset ad eos, si intestatus in ciuitate moreretur, hoc est hæreditatem eius, & libertos, & si quid aliud in hoc genere reperiri potest. Quæ verò non a patre, sed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribueretur, ea manere eis incolumia. Itaque & fratres fratribus fore legitimos hæredes, & agnatorum tutelas, & hæreditates habituros. non enim hæc patrem, sed maiores eius dedisse.*

k in l. emancipatum, 7. §. final. de senato. lib. 1. P. tit. 89.
l in l. eum qui ciuitatem, de interdictis & relegatis lib. 48 P. tit. 22.

25 Nonò adferri potest ratio non translatum ius filij in nepotes succedẽdi auo, quia priuilegiũ dicitur personale primogenituræ, ideo ad heredé

transmittit

transmitti non potest l.quia tale soluto matrimonio, P.priuilegium de regul.iur.in sex.l.in omnibus causis 69.eo.ti.P.item quia ius quod nondum competit non transmittatur, per iura vulgaria a: mortuo autem patri, relinquenti filios non competere successionem defuncti patris aui nepotum constare videtur ex eo quòd hæreditas non dicitur viuentis, sed mortui b.

Et proinde nec adiri nec repudiari hæreditas viuentis potest c.

Quare neque nepos accipiet regnum vel principatum ex persona patris, qui mortuus est antequàm pater eius nempe auus nepotis contendentis, moreretur: neque potuit primogenitus moriens ante patrem quod non habebat, nempe successionem patris in filium trãsferre, nemóve plus iuris in aliũ transferre potest quàm ipse habeat d. addi potest quod ius primogenituræ est personale, & ideo non possit transmitti ad hæredes, quia cum persona extinguitur e.

Cæterùm hæc ratio non potest conuenire primogenito: quia minor, nõ est vera, scilicet nõ quæsitum fuisse ius primogenito ante mortem patris: certum quippe est, statim nato filio primogenito iuxta præscriptum à lege modum, primogenituræ ius quæsitum: & ideo eadem natura, in filiũ suum transferre, vt & docet Tiraquell.tract.de primogenitura f éstque ita priuilegium hoc in persona primogeniti primum, dehinc fit transmissibile quæsitum ius ex ea persona. Et quamuis ante mortem nempe primogenito non competeret ius viuente patre actu, competebat tamen habitu exemplum simile in querela inofficiosi, quæ competit ex persona præmortui patris, nepoti, contra testamentum aui etiamsi pater eam non præparasset, idque iure transmissionis g. Sic arrogatus cui competit ius legitimæ in bonis arrogantis si, præmoriatur patri, transmittit petitionem eius ad hæredes, qui petent mortuo deinceps patre h. Et resolutũ est, vt quando ius aliquod competit alicui non ex persona testatoris vel alterius à quo accipitur, sed ex beneficio iuris cõmunis, aut legis specialis, quale ius primogenituræ, & tolli nõ potest à dante seu à quo capitur, hoc ius transferri ad hæredes & peti à debitore non ex eius voluntate, sed tanquam æs alienũ eius i.

26 Decimò contra nepotes potest adferri tutelæ ius & successionis, metiendum eodem modo k: at quando concurrunt ad tutelam patruus & & nepos, præfertur patruus apud Vlpianum in l. 3.§.si duo, de legitimis tutor.lib.26.tit.14.ergo & successione.

Verùm nec hæc ratio obesse censetur, duplici ratione: quòd regula illa, vt qui ad tutelam vocetur, prior ad hæreditatem, perpetuò & simpliciter vera non est, sed vt plerunque, vt nominatim in illis iuribus: alioquin minores proximiores, & fœminæ quæ repelluntur à tutelæ munere, repellerentur a successione, quod falsum in prædictis iuribus docetur. Dehinc 2.dictus §.si duo, habet locum in tutela & successione libertorum, in quibus patruus præfertur nepoti ex altero filio, & sic quoque singulare esse in illis notauit expressè iurisconsultus, & in aliis successionibus quæ deferuntur iure sanguinis, aliter respondendum, & nepotem non excludi à patruo tanquam remotiorem, quod & Caius respondit l: item & aliter dicendum in hæreditatibus delatis agnationis iure docet l.1. §. liberos autem, de coniungend. Cum emancipat.liber.

a l. vni. §. pro secundo, de cadu. toll. C. l. emancipata qui admitti ad bonor. poss. poss. c de iure delibera. cũ simil.
b l. 1. de hæred. vel actio. ven. lib. 18. P. ti. 4. l. qui hæreditatem. 19 & l. neminem 27. de acquir. hæredita. lib. 29. ti. 2.
c l. qui superstites 94. eo. ti. de acqu. her. P.
d l. nemo. 54. de reg. iur. P. c. nemo, eo. ti. in sex. l. tradit. de acq. rer. do. P. ca. nuper, 5. de do. inter vi. & vxo. nemo cũ effectu. dare potest quod non habet, l. si vniuersæ. C. de leg. ca. Oubertum 1. q. 7. à 2. c de poenis cũ simil.
e c. priuileg. de reg. iur. in sex. l. quia tale. sol. matr. P.
f num. 109.
g in l. si quis filium exhæredatũ, 14 de inofficioso test. li. 3. C. tit. 28.
h l. si arrogator. de adop. P.
i vt notat glossa ad l. 1. §. si impubere, ad verbum, debeeur, de collat. bon. P. Iohannes Andreas in hac hypothesi primogenituræ. in c. licet, de voto, & in additionib. ad Speculatorẽ l. 4 ad Rub. de feudis, vbi de hac q. disputat.
k § si de legit. patr. tut. P. l. quo tutela 37. de reg. iur. P.
l in l. libertus, 3. § si. l. si libertus prætereun 23. §. 1 de bonis libertor. li. 38. ti. 2.

A 27 Vndecimò, Quòd si quod etiam ex aliis nationibus contrariũ aliud adiiciatur exemplum, leges principatus poterũt addere diuersitatis causam: quemadmodum etiam dici potest, & referri ad voluntatem patris, populique assensum, nulla consuetudine existente, imò verò consuetudine pro secundo genito faciente, quod accidit sub Alfonso rege Castillonensi cuius filius saucius natu minor commendatus à patre, post mortem prælatus est filiis Ferrandi maioris filij, & Blancæ Ludouici regis Francorum filiæ: mortuo Ferrando ante patrem: cur autem inducar ad dicendum cõsuetudinem, & legem illam regni fuisse, vt filius superstes præferretur præmortui filij filiis seu nepotibus: ratio peti potest ex conuentionibus matrimonialibus, quibus pactum erat, vt si Ferrandus primogenitus moreretur superstite etiãnum minore fratre, soboles tamẽ Ferrandi, auo postea
B decedenti, in regnum succederet, vt scribit Æmilius m: pactum verò ita nominatim non fuisse factum, nisi dubitatum fuisset ex lege regni aut cõsuetudine in contrarium: derogari autem non potuit Alphonsus legi regni, tabulis matrimonialibus pro nepotibus compositis.

28 12. Cynus in l. si viua, 3. de bonis maternis lib.6.C.ti.59. sit per illam legem, Richardum Malumb. tenuisse, patruum præferendum nepoti. & sic fuisse in rege Roberto seruatum: lex enim ait de fauore nepotum, *Nam licet hoc nouum præsens lex constituat in nepotes: non tamen abs re est, vt in hoc casu deteriores esse nepotibus, filij non sinantur.* Cui legi similes l. fin. c. de verb. signi. ibi, *Nullo enim modo filijs viuentibus &c.* l. 2. quando dies legati cedit. c. ibi, *Quicunque fuerit is qui superuixerit sic &c.* facit l. cum ita §. fina & l. hæredes mei §. f. de leg. 2. ad senatus. Trebellia P. Sed verum dicemus,
C filios deterioris conditionis esse non debere nepotibus, quando paria iura sunt, & concurrunt. At quando in iure primogenituræ, nepotibus pares non possunt esse filij aut patrui minimè: quia primogenitura non communicatur aliis filiis, & à primogenito transit tantùm in eius filium.

29 13. Pro patruo, contra nepotem facit, quòd nepos non potest dici primogenitus aui de cuius bonis agitor: siquidem nepos post patrem natus auo; quare cùm non conueniant ei verba legis quæ de primogenito loquitur: neque conueniit dispositio n.

Respondetur autem, hîc, nepotem non venire ex propria persona tanquam nepotem, sed iure repræsentationis patris, cui ius iam quæsitum fuit, statim vbi natus est, vt dictum est.

30 14. Cõtra nepotem facit, quòd filius post mortem patris non repræsentet patrem, in iure
D quod dum mortuus est pater, non ei competebat, vt in l. si quis filio exhæredato, 6 de iniusto rupto. &c. lib. 28. P. ti. vbi nepos præteritus, ita demum rumpit testamentum, si tempora mortis aui, eum filius non præcedit verè vel fictè.

Sed iam dictum est hîc viuenti filio primogenito iam competere ius & ideo illud transferre.

31 15. Lex vel mos quibus vocatur primogenitus, non exprimũt, vt filio primogenito mortuo viuo patre, ius trãsferatur in eius successores. Igitur casus omissus, habebitur pro omisso, & suppleri non poterit o, nec à forma verborum sine certa scientia, est recedendum p.

Sed nõ opus fuit exprimi ita, quia eo ipso quòd per natiuitatem ius quæritur primogenito, satis apparet quòd is potest transmittere: aliud autem

m Lib. 7.
n c. cũ cessante de appella. l. adigere, § quã uis, de iure patro. P. ca. post trãslationem, § ceterum, de renuntiatio.
o l. si verò, § de viro solut. matrimon P. c. ad audiẽtiam, 2 a de decimis p. ca. omnino. 1 1. distin. l. nõ aliter de l. ga. 3. cum simil.

dicerenus, si non quæreretur ei ius. Qua ratione A substitutionis spes, mortuo substituto ante institutum, euanescit, nec transfertur ad filios [a], quia ante conditionis euentum moritur substitutus, & deficit conditio, atque substiturio quæ nondum competit non transmittitur [b], quia nec antè euentum conditionis in bonis nostr is est [c].

35 Decimosexto, Citatur ratio, quòd paria sunt non extare, & inutiliter esse, seu inhabilē esse [d], at, si filius primogenitus tēpore mortis patris viueret, & esset inhabilis ad succedēdū, nō vteretur ipso iure primogenituræ nec eius filius, vt citāt ad illud. l. diuo Marco, de quæst. C. vt quādo fœmina non potest succedere feudo, excluditur & eius filius. Ergo quando nō extat pater primogenitus, filius eius nepos non succedet auo, quia non succederet si pater esset inhabilis, & hæc paria sint.

Respondetur autem per Iohannem Andream, in additionibus ad 4. librum Speculatoris ad ru- B bricam de feudis: maiorem non esse veram perpetuò, maximè quod verissimum est, quando fuit ius quæsitum nō extanti, quo tempore extabat & erat idoneus ad quærendum nec illud ius recusauit Sic etiam in d. l. diuo Marco, filius reiicitur ex persona patris non extantis & inhabilis, quia post inhabilitatem natus est.

a l. hæredes mei §. cum ita, ad senatusc. Trebelli. P. l. si bonus, §. sin autem de fidei com. C.
b l. toties, de acquiren. hæred. P.
c l. substitutio, de acquirē. rerum domi. P. l. 4. de al me. & cibar. lega. P.
d c. 3. de transf. episcop. l. 1. §. penul. quod cuiusque vniuer. nom. P. l. quoties, qui satisd. coga. P.

De principatu & imperio fœminarum, & num ex genere succedant tanquam proximiores.

CAP. XI.

SCio quæsitū & controuersum aliquando fuisse de dominatione & principatu fœminarum, num earum iustum dicatur imperium, legitimúsque principatus: quibusdam negantibus: quibusdam comprobantibus. Vtrinque rationes, vtrinque exempla bonæ & malæ administrationis earum, vtrinque & regnorum diuersæ leges in me- C dium proferri & adduci possunt, vt difficilis nobis videatur solutio: nec nostrum sit tantas cum præiudicio tot diuersarúmque rationum, tantas componere lites & iudicium interponere: conabimur tamen lucem obscurioribus adferre.

1 Itaque pro eorum sententia qui negant principari non conuenire huic sexui, quasdam adferam rationes, argumenta, & coniecturas seu exempla; deinde & contrarium Deo fauente, fundamentis aliis comprobabo & fulciam.

In primis 1. lex sexui posita prima post peccatum & lapsum à voluntate & mandato Dei, erit digna consideratione: in qua mulier est subdita viro, & non vir mulieri [e]: ideo de Germanorum moribus Cornel. Tacit. agens, *Fœmina*, inquit, *dominantur, in tantum non modò à libertate, sed à seruitute degenerant*.

Atque mulierem ita constat subiectam domi- D nio viri esse, vt nullam authoritatem habeat, nec docere, nec testis esse, neque fidem dare, neque iudicare possit, multò magis nec imperare: sic diuus Augustinus [f], atque [g] datur ratio diuinæ subiectionis. *Adam per Euam deceptus est, non Eua per Adam quem vocauit ad culpam mulier, iustum est, vt eum gubernatorem assumat, ne iterum fœminea facilitate labatur.* Et rursum [h], *Mulier debet velare caput, quia non est imago Dei sed vt ostendatur subiecta, & quia præuaricatio per illam inchoata est &c.*

Et primùm à Deo vir creatus, dehinc à viro & viri costa mulier facta [i].

3 Prior ita authoritas a viri tanquam antiquioris & perfectioris, ipsa muliere. Imago Dei in homine, hoc est, quod ad similitudinem Dei sit, vt vnus factus sit quasi dominus, ex quo cæteri orirentur, habens imperium Dei, quasi vicarius eius: quia omnis rex Dei habet imaginem: ideóque mulier nō est facta ad imaginē Dei. Sic enim dicit Scriptura, Genes. c. 1. Sapi. 2. *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* Hinc est, quod Apostolus D. Paulus 1. ad Corinth. x1. *Vir quidem*, inquit, *non debet velare caput suum, quia imago & gloria Dei est. Mulier autem ideo velat, quia non est gloria aut imago Dei.* quæ ita connectit Diuus Augustinus libro de quæstionibus mixtim noui & veteris testamenti quæst. 106. refertque Gratianus cap. hæc imago, 13. eadem 33 q. 5.

1. huic rationi respondetur infrà num. 64. & 65.
e Genes. c. 3.
f in libro quæstionum veteris testament. q. 45. relatus in c. mulierem. 17. sub. 33. q. 5.
g in ca. Adam, seq. ex diuo Ambrosio in examero tra ctatu diei quartæ
h In ca. mulier deb. r. 19. eadem, 33. q. 5. ex D. Ambro. in c. 2. prima ad Corinth.
i Genes. c. 2.
2 Huius huic rationi infra nu. 66.

4 Secundo Quemadmodum autem lex Dei videtur remouisse a principatu mulierē, sic etiam lex naturæ ab eodem, sexui imposita. 3. Et est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris: filij, parentibus: quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori [k]: & maior dignitas est in sexu B virili & cuiusque plebeij, quàm in nobiliore muliere secundùm Vlpian [l].

Et Menander, γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις, id est fœminæ non dedit natura imperium. Aristoteles etiam [m], τό τε γὰρ ἄῤῥεν, φύσει θήλεος ἡγεμονικώτερον. id est. *Nam quicquid masculum, natura magis factum ad imperandum fœmineo.*

Celebre exemplum quod refert Dictys Cretensis [n], Penthesilleam reginam Amazonum, quæ in auxilium Troianorum cum Amazonibus venerat, ex decreto exercitus Achiuorum, seu Græcorum, seminecem & ex equo ab Achille deturbatam pedibus attractam, in Scammandrum fluuium præcipitatam, quoniam naturæ sexúsque conditionem superare fuisset ausa.

5 Pro iudicio futuræ subuersionis extremæ seculi adfertur à Sibylla inuersio naturalis impe- C randi: vt pro monarchia hominis, tunc sit vnius viduæ regnum omni orbi imperans. Sic enim scribit de Antichristi natiuitate, lib. 3. Oraculorum inter cætera signa.

καὶ τότε δὴ κόσμος ὑπὸ ταῖς παλάμῃσι γυναικὸς
ἔσσεται ἀρχόμενος, καὶ πειθόμενος περὶ παντός.
ἔνθ' ὁπόταν κόσμου παντὸς χήρη βασιλεύσῃ,
καὶ ῥίψῃ χρυσόν τε καὶ ἄργυρον εἰς ἅλα δῖαν,
καὶ χαλκόν τε σίδηρόν τε ἐφημερίων τ' ἀνθρώπων.
εἰς πόντον ῥίψει, τότε δὴ στοιχεῖα πρόπαντα
χηρεύσει κόσμου. id est,

Et tunc certe mundus sub manibus mulieris
Erit gubernatus, & creditus omnino.
Et quando vidua dominata erit totius mundi,
Et proiecerit aurum & argentum in mare diuinum,
Et æs & ferrum vnius diei hominum in Pontum.
Proiiciet, tunc sanè elementa omnia viduabuntur mundo.

Quæ indicant tantam corruptionem tunc ad- D futuram seculo, vt neque legitimus & robustus inueniatur principatus, quod & signum iræ Dei est, & quod populus meruerit à Deo contemni. Quò etiam pertinet prophetia Esaiæ cap. 3. quæ signa iræ Dei sic expressit. *Ecce enim Dominator, Dominus exercituum, auferet à Ierusalem, ab Iuda validum & fortem, & omne robur panis, & omne robur aquæ, & fortem, & virum bellatorem, & iudicem, & prophetam, & ariolum, & senem, & principem super quinquaginta, & honorabile vultu, & consiliariū, & sapientē de architectis, & prudentē eloquij mystici. Et dabo pueros principes eorum, & effœminati dominabuntur eis, & corruet populus, vir ad virū, & vnusquisque ad proximum suum, tumultuabitur puer contra senem, & ignobilis contra nobilem*, &c. Et pauló post, quod dixerat

3 hoc argumentum explicatur inferius numero 67 & sequent.
k D August. q. 153. in gene. sin glossa ordinaria ad ca. 46. Genes vnde sumptus c. 12 est ordo 33 q. 5.
l in l. 1. de sen. h. 1. P. 11 g.
m Polit. li. 1. c. 4.
n li. 4. de bello Troiano.

dixerat de effœminatis explicatur. *Populum meum,* A *inquit Deus, exactores sui spoliauerunt, & mulieres dominatæ sunt eis.* Nos quoque alibi [a], de his diximus quædam cum istis, vt periculosum reipublicæ imperium fœminatum ostenderemus.

a Lib. 47. syntag. c. 12. num. 1.

6 Natura molles mulieres 4 edidit imbecillioris animi & virium, & ad bella non idoneas minùsque animosas, vt scribit Aristoteles [b], vtpote quas ad edendos pueros, & fouendos magis accommodas fecerit, vt paruulorum natorúmque imbecillitati compati facilius possent. Pars autem imperatoriæ artis eáque præcipua, in gerendis bellis & sanguine noxio fundendo, & in repellēdis violentiis consistere videtur: vt naturaliter mollities mulierum cum robore militari, & vt dicam significatiùs, cum ferocia, aduersari videatur. Vnde Ennius cùm notare vellet, mollitiem & segnitiem militum, muliebria dixit eorum ingenia *O iuuenes iuuenes, animos geritis muliebres.*

4 *Hæc ratio explicatur inferiùs num. 74.*
b Lib. 9. de histor. anim. c. 1.

Sesostris rex Ægyptiorum, victoriarum cumulo celeberrimus [c], apud gentes quas vi subegisset, si feroces & libertatis studiosos sese strenue defendentes vicisset, cippos inscriptos literis sui nominis & patriæ, & qui referrent ipsum illos vi subegisse, erigebat: si quando verò aliquorum vrbes, nullo negotio & incruento certamine cœpisset, apud hos itidem vt apud illos qui strenuitatis certamen ediderant, cippos quoque statuebat: sed amplius muliebra genitalia adsculpebat, significare volens, eos ignauos esse.

c Apud Herodot. lib. 2.

Referunt Iustinus ex Trogo [d], & Polyænus [e], Cyrum Lydis post Crœsi captiuitatem, iterum deficientibus, per Mazanem subactis, arma & equos ademisse, vestitúmque muliebrem gestare coegisse, & omnes texere, aut psallere, atque per muliebria illa effecisse, vt Lydi, qui antea erant ferocissimi & bellatores strenui, redderentur animo molles & effœminati, atque ita euasisse omnium barbarorum ad bellum inutilissimos.

d in 1.
e lib. 7. Strategema in 4. exemplo.

Senarios apud Græcos prouerbialis est,

Γυνὴ στρατηγεῖ, καὶ γυνὴ στρατεύεται. id est, *Mulier dux est, fœmina æquè miles:* quoties totum negotium ignauis commissum est, quoties ij qui imperant & ij qui parent æquè sunt formidolosi. de quo & meminit Athenæus [f].

f 3. Dipnosop.

7 Officia mulierum eò pertinent, quæ nihil magni pollicentur in gerenda republica, expressa à Virgilio [g], —*ceu fœmina primum,*

Cui tolerare colo vitam, tenuique mineruâ
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulásque ad lumina longo
Exercet penso, castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos. vt officium mulierum dicatur, educatio liberorum, & colo & penso intentam esse.

g 8 Aeneidos.

Alia enumerantur & illa [h], dum sapiens propositionem præfatus, *Mulierem fortem quis inueniet?* postea inter fortia eius addit, *Manum suam misit ad fortia, & digiti sui apprehenderunt fusum:* fusum ait non hastam.

h Prouerb. ca. 31.

Quartò ab imperfectione muliebri sumi potest argumentum, quo reiiciūtur mulieres à principatu. Fœminam quasi marem læsum, dixit Aristoteles [i], veluti imperfectum marem: quòd fiat fœmina ex inconcoctione & ex frigiditate sanguinei alimenti, vt explicat Iohannes grammaticus [k].

i lib. 2. de generat anim. c. 3.
k li. 4. de gen. anim. c. 1.

Dixit & Albertus Magnus, fœminam generari propter materiæ inæqualitatē [l]. Et rursum [m], fœminam facere, inquit, nunquam intendit natura particularis: sed procedit ex corruptione alicuius principij naturalis, quia intēdit natura particularis semper opus perfectum, id est, marem facere, tamen fœmina non est extra cursum naturalem vniuersalis naturæ, quæ ordinis est causa inferiuris. Docet imperfectionem & vitæ muliebris Alcinous [n]. *Verum*, inquit, *quum quamlibet animam cognato astro tanquam vehiculo imposuisset pater omnium Deus instar conditoris legum fatales illis leges explicauit, vt ipse extra culpam delictorum existeret. Docuit igitur perturbationes a corpore mortales exorituras: primò quidem sensum, postea dolorem ac voluptatem, metúmque ac iram, quas quæ superarent, neque se trahi permitterent iustè victuras, & in cognatum astrum denique redituras: quæ verò ab iniustitia superarentur, secunda gubernatione in vitam fœminæ migraturas: & quæ nondum ab improbitate cessassent, in brutorum demque naturam degeneraturas.*

l in poster. c. 11. 5.
m in 2 Physic. tract. 1. c. 5
n lib. de doct. Plat. c. 15.

9 Quintò, Pudor, qui mulieribus proprius videtur 5 inhibet eas cōsortiis virorū interesse [o], maximè iuuenū turmis militū, quibus effetata mens, licentiam ad audendum promouet: & vt ait Euripides [p], γυναικὶ γὰρ αἰσχρὸν μετ᾽ ἀνδρῶν ἑστάναι νεανιῶν. id est, *turpe est mulieri stare cum iuuenibus.* Consenserunt ferè in hoc gentes omnes, vt honestum non videretur prodire mulieres in publicum, aut interesse consortiis hominum. Talisque etiam apud Ruthenos memoratur à Sigismundo Libero Barone [q], conditio earum, vt nulla honesta putetur, nisi domo conclusa viuat: & quicquid mulierum manibus suffocatur, siue gallina, siue aliud aliquod animalium, id abhorreant tanquam impurum: atque cùm viris absentibus & seruis, forte gallinas iugulare volunt, stant præ foribus tenentes gallinas aut aliud animal & cultrum, prætereuntésque viros vt ipsi interficiant rogant.

5 *hæc explicantur inferiùs num. 78 & seq. & de velamine 81.*
o c. mulieres de iudiciis in sexto.
p in Electra, actu 2.
q in commētariis rerū Moschouitarum.

10 Apud Iudæos tam solemne erat fœminis eorum velamen capitis, vt inde noscerentur, idque C sine lege, vt scribit Tertullianus [r]. Sic Rebeca cōspecto a longè sponso, velauit faciem [s]. Susanna in iudicium tracta, velata [t], ne adhoc pulchritudine placeret iudicibus impiis.

r de corona militis.
s Genes. 24. vers. 64.
t Daniel c. 13. vers. 32.

Velabantur & virgines apud Corinthios suo tempore, inquit Tertullianus [v]. Et rursum [x], *Non permittitur mulieri in ecclesia loqui, sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec vllius virilis muneris, nedū sacerdotalis officij, ministeriū vindicare.* Et postea, *Iudicabūt vos Arabicæ fœminæ, quæ nō caput, sed faciē quoque ita totam tegunt, vt vno oculo liberato contentæ sint, dimidiam frui lucem, quàm faciem totam prostituere.*

v eodem.
x de velandis virginibus.

Atque virgines fuisse conclusas, nec solitas egredi ostenditur ex 2. Machabeo. c. 3. vers. 19. Et Æmilius Probus in principio de vitis imperatorum, de matre familias apud Romanos agens, mulieres secretas à viris vixisse docet. *Neque*, in- D quit, *in conuiuium adhibetur, nisi propinquorum, nec sedet nisi in interiore parte ædium quæ gynæconitis appellatur.* Et Constantinus imperator [y], *Fœminas propter pudorem & verecundiam earum, cœtui publico demonstrari non cogimus.*

y in l. 2. de his qui veniam ætatis imp. trant h. z. C tit. 48.

11 Difficile etiam arrogatio fiebat olim fœminarum, quia arrogationes non temerè aut inexploratè committebantur, & non fiebant nisi per comitia curiata, arbitris etiam pontificibus, & quòd fœminis nulla comitiorum communio esset [z].

z Gell. li. 5. c. 19.

12 Sextò probatio ducitur, 6 quòd habitus muliebris non sit expeditus ad bellum, nec eum mutare liceat & ad vitandam etiam hanc sexuū mixtionē, lex diuina Deutero. c. 22. vers. 5. statuit, *Mulier veste viri, nec vir vtetur veste fœminea: abominabilis enim apud Deū est qui facit hæc.* Citat & ex consilio

6 *explicatur hæc sententia inferiùs num. 82.*

silio Gangrensi c. 13. Burchardus lib. 8. decretorum c. 60. de fœminis quæ propter continentiam muliebrem motant habitum, canonem in hæc verba, *Si qua mulier propter continentiam quæ putatur, habitum mutat, & pro soluto muliebri amictu virilem sumit, anathema sit*: refert & Gratianus in c. 6. si qua mulier 30. distinct.

13 Septimò, Qui concesserunt rempub. posse curare mulieres, ea quæ committerentur non maiora sed leuiora esse debere, definierunt. 7 Sic Plato [a], seu de iusto, agens de institutione mulièrum, mandat omnia priuata publicáque tum pacis tum belli studia, mulieribus cum viris communia fieri, ne mancum sit genus humanum: eo tamen pacto, vt in singulis, grauiora viris, leuiora mulieribus committantur.

Aristot. 1. politic. dixit, consilium mulieris esse inualidum, & lib. 2. non bene à mulieribus regi ciuitatē: atq; Bologninus [b] in cōdendis statutis, vult non adhibendum consilium mulierum, quòd in illis non resideat prudentia, ita inconstantia, mutabilitas, & ad omnia ferè momenta versatilis mens, notatur in illis [c].

14 8. Sic mulier in ecclesia non potest habere curam animarum, quo ad exercitium actuale, quanquam ios beneficij habentis curam, & ipsum ius curæ, possit pertinere monasterio monialium. Felinus ad c. dilecta, nu. 2. de maior. & obedien. & ibidem docetur, mulierem non posse exercere ea quæ sunt ordinis ecclesiastici: & si ordinaretur, non recipere caractherem.

In principio 15. q. 3. apud Gratianum & in ca. noua quædam, de pœniten. & remissio [d]. prohibetur mulieribus & abbatissis moniales benedicere proprias, etiam ipsarum confessiones in criminalibus audire, legere Euangelium, publicè prædicare, vt absonum & absurdum: item & sacra vasa contingere [e] aut excommunicare, quamuis prælaturam & iurisdictionem habeant [f].

15 Iura ciuilia etiam 9. mulieribus officia quæ sunt authoritate & vtilitate publica, interdixerūt mulieribus, in l. 2. de regul. iur. P. l. penul. de eden. P. l. imperialis, circa medium, C. de nuptiis non potest iudicare mulier [g], non postulare in iudicio [h], non testimonium dicere in causis criminalibus [i], nec in testamento [k], non accusare, nisi sua intersit, vel suorū [l], non pro aliis inuenire, seu fide iubere [m], nec ea habet filios suos in potestate [n].

Ideo & Paulus Iurisconsultus ait, *Suos hæredes illos non habere* [o], & inæqualis ita in liberos, matris & patris potestas, licet æqualis à filiis debeatur pietas [p].

16 Octauò, Existimarunt & antiqui prudentes, mulieres non continuare familiam 10 illustrium virorum, vel regum, ex quibus oriri possunt: & suæ familiæ, finem esse & caput [q]. Ita vt ait Iustinian. *Qui ex filia tua nascuntur, non sunt in potestate tua, sed patris eorum* [r], & patris non matris familiam sequuntur [s]. Et vxor sequitur forum viri iure ciuili, non patris [t], eius domicilium [v], ciuitatem & familiam [x]. Labeo Antistius, iuris valde peritus, lib. 4. ad edictum prætoris: *Soror*, inquit, *appellata est, quod quasi seorsum nascitur, separaturq; ab illa domo in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.* Cùm contrà, fratris vocabulum Publius Nigidius homo impensè doctus subtili ἐτύμῳ interpretatur, vt sit quasi ferè alter [y].

Obseruauit Heraclides Ponticus in allegoricis Homericis, Homerum solitum vti epithetis patronymicis à patre, ex materno autem genere ducta, nusquam planè apud ipsum reperiri.

7 hoc explicatur infra num. 85 & 86.
a li. 3. seu dialogo 3. de rep.
b in repetitio. authen. habita, ne filius pro patre. C.
c in c. forus, de verb. signi.
8 explicatur hoc infra nu. 87.
d lib. 5. ti. 35.
e cap. sacratas. ca. mulier. 23. dist. &.
f cap. dilecta in Christo, 12 de maiorit. & obedient. li. 1. extra. 33. & c. de monialibus, de sētentia excom.
9 explicatur hoc infra nu. 88 & 89.
g in l. cum prætor. de iudic. P.
h l. 1. §. sexum de postula. P.
i ca. mulierem 33. q. 5. c. forus de verb. sig.
k l. in test. §. mul. qui test. fa cer. pos. l. qui testa. eo. ti.
l l. 1. 2. 8. 11. de accusatio. libr. 48 P. ti. 2. l. 5. & 12. c. qui ac cusa. nō poss. 9. ti. 1. cū sim in l. 1. ad senatus Vellei. P.
m l. fœminæ, de adpo §. ceteri. de hæred. quali. & diff.
o l. illud §. ad test. de bonorum poss. cōtra tab. P.
p l. furiosæ. de curator. furios. P.
10 hoc explicatur infra nu. 90
q vt ait Vlpian. l. pronūciatio, 195 §. f. de ver. sig.
r §. f. de patria potest. apud Iustin.
s d. l. pronūc. & §. in princip.
t l. cum quidā. de iurisdictione omnium iud. P.
v l. ex gere. de iudic. P.
x l. f. §. item rescripsit. ad municipales P.
l. mulierem, de ritu nup. P.
y vtrumque refert Aulus Gell. lib. 13. c. 10.

Constat ex iure Romanorum, mulieres sequi conditionem & fortunam virorum quibus coniunguntur, & propriam quam habent ante nuptias ex patre, immorare, vel in deterius vel in melius ex qualitate maritorum & familiæ illorum. Quod Vlpianus his verbis [z] explicat: *Fœmina nupta clarissimis personis, clarissimarum personarū appellatione continentur. Clarissimarum personarum nomine, senatorum filiæ, nisi quæ viros clarissimos sortitæ sunt non habentur: fœminis enim dignitatē clarissimam mariti tribuunt: parentes vero, donec plebeiis nuptiis fuerint copulatæ. Tandiu igitur clarissima fœmina erit quandiu senatori nupta est vel clarissimo, aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupsit.* Consentit imperator Alexander [a]. *Sic vt proponitis*, inquit, *& auum consularem & patrem prætorium virum habuistis, & non priuatæ conditionis hominibus, sed clarissimis nupseritis, claritatem generis retinetis.* Rursus CCC. Valentinianus. Theodosius & Archadius [b]. *Mulieres*, inquit, *honore maritorum erigimus, genere nobilitamus, & forum ex eorum persona statuimus, & domicilia mutamus. Sin autem minoris ordinis virum postea sortitæ fuerint, priore dignitate priuatæ, posterioris viri sequentur conditionem* [c].

Et mortuo marito vidua, eius qualitatis censetur, aut plebeia, aut nobilis, cuiusmodi fuit vir cuius vidua est, nempe vltimus, si plures habuerit.

Ex quibus absurdum videri potest filias regum vel principum succedere: cùm conseruatio familiarum, non possit inde consequi, sed potiùs regna ad extraneas familias per nuptias transeant, & ita extinguatur splendor antiquus familiæ & maiorum qui regnauerint antea vel dominati fuerint. Quod odiosum est principibus, & valde acerbum quibuscunque, non videre imagines maiorum in regiis & domibus fixas, vel videre reuulsas, vt dicebat imperator in l. lex quæ tutores, de administra. tutor. C.

17 Nonò, Ex legibus humanis inuenimus, vt partim probatum iam, mulieres habitas deterioris cōditionis 11 ipsis viris, & à negotiis grauioribus vbi plus virtutis, fidei, & prudentiæ requiritur, esse submotas, de quibus iurisconsulti agūt [d], & ab omnibus officiis publicis, quale est principis, & iudicis, remotas Vlpianus retulit in l. fœminæ 2. de regul. iur. lib. 56. ti. 17. & maximè virilibus l. 1. §. 6. de postula. P. l. 18. C. de procuratori. cùm similibus.

Athanasius oratione contra Idola reprehendit Gentiles, quòd deas fœminas fecerint, quas nec eorum testimonio est ad consilium reipublicæ admittere tutum.

Annotatum in Annalibus pro monstro, quòd sub solo primùm Antonino Heliogaballo, dicto ante nomine Vari, mulier in senatum admissa est, nempe eius mater Semiamurica, quam, & sententiā in senatu admissam, rogari iussit, permisitque primus eam habere senaculum mulierum: in quo antea fuerat conuentus matronalis solemnibus duntaxat diebus, vnde & prodierunt senatusconsulta ridicula de legibus matronalibus, quæ & quo vestitu incederent: quæ & ad cuius osculum veniret, & de similibus eiusdem farinæ [e]: sed post mortem Heliogabili eo cum matre necato, cautum ne vnquam senatum mulier ingrederetur: vtque inferis caput eius deuoueretur dicaretúrque per quem id esset factum, vt idem Lampridius scribit, sublato & abolito senaculo, quod conatus restituere Aurelianus, sed frustra:

z in l. fœminæ 8. de senator. lib. 1. P. ti. 9.
a l. 5 dignitatis lib. 12. C. ti. 1.
b in l. 13. eiusdem tituli.
c idem in c. 36. §. non tamen, nouell 22 titulo de nuptiis.
11 hoc explicatur infra num. 92.
d in l. in multis, 9. de statu hominum lib. 1. P. ti. 5.
e de quib. scribit Lamprid. in Heliogab.

frustrà: vt scribit Flauius Vopiscus in eo.

a Apud Liuiũ li.34. defendẽs legem oppiã.

18 Maiores nostri dicebat M. Porcius Cato [a]. nullam ne priuatam quidem rem agere fœminæ, sine authore voluerunt: in manu esse parentum, fratrum, virorum: multò magis & prohibuerunt rempublicam capescere, foro quoque & concionibus immisceri, leges rogare aut dissuadere: vbi patiuntur esse æquales viris, extemplo simul superiores esse contendunt: absurdum autem videtur habere alios in sua potestate eas quæ non sunt suæ potestatis [b].

b Vt ait l. sic enim. ad leg. Iul. de adul. P.

19 Nec tantùm in rebus prophanis, sed & in rebus sacris existimantur deterioris conditionis mulieres. 12.

12 *Hoc explicatur infra num. 93.*

Et prohibetur in illis ingredi certas capellas consecratas Deo, & quibusdam sanctis, vt in ecclesia S. Iohannis in Burgo Papiæ prohibentur, nisi velint affici pœna mortis furentis, vt tradit Iacobus Gaula, in sanctuario Papiæ. Idem refertur de ecclesia S. Iohannis Baptistæ Ianuæ: idem in ecclesia sancti Fiacri Scoti, vt & illæ quæ tentauerint iogredi in rabiem versæ, sint vt notat Guaguinus in vita Clotarij.

In quibusdam etiam sacris Ethnicorum, mulieres arcebantur, nec licebat illis interesse: nonnulla absque fœminis sacra fiunt, vt ait Minutius Fœlix, in Octauio: abstinuerunt à sacrificio Herculis mulieres [c]. De sacrificio Syluano faciendo à rustico. Cato li. de re rustica c. 83. *Mulier ad eam rem non adsit, néve videat quomodo fiat*. Ita in quibusdam sacris à lictore clamabatur, vt scribit Sextus Pompeius Festus. *Hostis, vinctus, mulier, virgo, exesto, id est, extra esto. Mulieres*, inquit, D. Paulus [d], *in ecclesiis taceant, non eis permittitur loqui, sed subditas esse*: & rursum [e], *Mulier in silentio discat, cum omni subiectione. Adam enim primus formatus est, deinde Eua: & Adam non est seductus, mulier autem seducta in prauaricatione fuit*. Et in Ecclesiastico cap. 25. vers. 29. *Mulier si primatum habeat contraria est viro suo*. Ad Colossens. cap. 3. vers. 18. *Mulieres subditæ estote viris sicut oportet in Domino*.

c Gellius l. 11. c. 6 Macrob. li. 1. Saturn. c. 12. vbi 12. 0 & Sextus Aurelius Victor, de origine gentis Romanæ.
d 1. ad Corint. c. 14.
e 1. ad Timoth. c. 2 vers. 11.
13 *Hoc explicatur infra num. 94.*

20 Atque decimo loco ne longiùs abeamus ab instituto de principatu sermone, militaria feuda non fuerunt regulariter concessa mulieribus, quæ à successione etiam eorum exclusæ sunt [f]. Imò & nepos ex filia excluditur [g], etsi feudum etiam datum sit expresè, pro accipiente & descendentibus masculis & fœminis. Masculi præferuntur quãdiu extãt, c. 1, §. etiam, episcopum, vel abbatem, &c. in feud. de cuius intellectu agit Alexander consilio 9. *incip. Ponderatis his*. vol. 5. & consilio 29. incip. *Quoniam abunde*, li. 1. Decius consilio 139. & 193 [h]. Dant rationes Baldus, & alij. Primùm ratione inquiũt, naturali, sũt incapaces, quia fœmina nõ potest portare arma, nec leuare faydã cõtra hostes [i].

f c. 1. de, beneficio termineo ca 1. § hoc autem notandũ est. qui feudum dare possint. c. 1 §. ad filias, de successio. feud. c. vni an mutus &c c. 1. de al. c. feu. patr.
g c. 1. §. hoc autẽ notãdũ qui feudum dare possunt.
h Ad l. quoties de fuis & leg Iacob. de san. Georg. tract. de feudis, ad verba March. in Italia. nu. 4.
i Gloss. ad c. 1. §. hoc autem, qui feudũ dare possunt.

2 Propter iustitiã honestatis: quia nõ debẽt se immiscere cœtibus virorum, maximè si sit illustris [k].

k Per l. si qua illustris, ad senatusc. Orphitia C.

3 Propter fragilitatem sexus.

4 Propter lubricitatem voti, quia ter mutatur in hora.

5 Propter periculũ euitãdæ euulgationis secreti, Quæ omnia dicunt discrepantia a natura feudi [l].

l Iuxta c. 1. de forma fidelitatis in vs. feud. in §. Cæterum vel alias imperfect. feudũ pertineat lib. 2. tit. 36 & §. mutus, episcopum vel abbatem feudum dare non poss.

Potissima autẽ ratio illorũ est, quòd qui non potest seruitiũ exhibere propter quod datũ est feudũ eo priuari debeat [m]. Ea ratione mutus & aliàs imperfectus, nõ idonei armis & sacramento fidelitatis, priuãtur feudo: sicuti & vassalli qui clerici fiũt, vel monachi, iuxta feudorum vsum, amittunt feudum tanquam armis militaribus non idonei [n].

m c. 1. de eo qui arma bellica d. posset, &c.
n qui clericus, si de feudo cõtrouers. fuerit in lib. feudorum.

21 Vndecimò, Superioribus adiungi possunt exempla, 14 quibus malè & perniciosè respub. se habuit, cũ mulieres, vel mulieribus addicti rempublicam gesserunt, vel gerere tentarũt: quemadmodum multa narrantur de regina Ægypti Cleopatra à Dione Cassio [o] qui & deinde li. 50. addit, *Propter hanc Cleopatram declaratus*, inquit, *hostis Romanis Antonius, quare & Octauius contra eum excitans milites, dicebat eum mutatum fuisse per illam à priori virtute: Quod fieri non posset, vt qui regio luxui mol'r itaque muliebri indulgens, viro aliquid dignum vel consulant vel agant: est enim necesse omnino vt quibusvnusquisque vita rationibus vtitur, earum similis reddatur.*

14 *Explicatur hoc paucis infra num. 95.*
o lib. 42. & 45.

Liuia mater Tiberij Cæsaris, longè alias fœminas superbia superauit [p], vt & imperium viuente filio se posse administrare putauerit donec is, publicis omnibus actionibus ei remotis, familiaris rei curam gerere mandauit. Propter quod & illa illi vsque molesta fuit, vt peregrinationes ideo instituerit.

p vt idem Dio refert lib. 57.

Iterum Dio ait [q] maximum fuisse spectaculum, nouum videlicet & reprehensum quòd Agrippina, secunda vxor Cæsaris, Claudio publicè quoque de republica respondenti, aut legatos audienti, ei adfuerit in proprio tribunali locata.

q libro 60.

Aristoteles [r] Lacedæmoniorum rempublicam reprobandam censet, quòd magna ex parte muliebri imperio gereretur. *Imperiosum enim*, inquit, *genus muliebre, & quod animi mores hominum subigere sibi valde desideret*. Quod & Iuuenalis descripsit [s].

r lib. 2. politicorum.
s Saty. 6. vbi statum illum turbulentum depingit.

Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas,
Et clames licet, & mare cœlo confundas, homo sum, &.
Nil vnquam inuita donabis coniuge vendes
Hac obstante nihil hac si volet emetur:
Hæc dabit affectus, ille excludetur amicus
Iam senior &c.

22 Postremò addi potest 15 regnum Israel & Iuda, non admisisse fœminas, & vnam tantum Athaliam inueniri quæ tyranniceè aliquot annis, occisa omni regia stirpe, vno dempto, imperauit.

15 *hoc explicatur infra num. 96.*

Est & exemplum in Gallia & Francorum regno, in quo iure legis Salicæ excluduntur à successione eius & dignitate, & ignobiles & mulieres: Quorum exemplo alia regna & principatus componi debere videtur.

23 Et hæc videntur excludere à successione principatuum regnorum & imperiorum mulieres, siue illæ tanquam proximiores filiæ: siue vt remotiores, ius succedendi præsupponant sibi deberi.

Cæterùm in contrariam sententiam multa quædam alia videntur mentem & iudiciũ trahere.

Primùm itaque ex lege diuina, non ita habendas despectui mulieres, vt à reip. administratione & principatu, omnino & semper remoueantur, liquere etiam posse ostendemus.

Siquidem Deus ab initio, si opus sit rem ab exordiis repetere, & ita Dei voluntatem in vtroque sexu authorando, promere, hominem creauit, masculum & fœminam creauit illum, benedicitque illis, & ait communi benedictione, *crescite & multiplicamini & replete terram, & subijcite eam, & dominamini piscibus maris & volatilibus cœli, & vniuersis animantibus quæ mouẽtur super terra*. Gen. c. 1. vers. 27. & 28. Matth. c. 19. vers. 4. Marc. 10. ver. 10.

Quòd si quis contendat, ibi quidem vtrique sexui dominationem datam in animalia, sed nõ datam mulieri dominationẽ in homines, respondebo

neque

neque quoque, ibidem eandem dominationem in homines masculis datam esse.

Etsi instet alibi datā homini potestatē seu viro, & si admittimus adhuc vrget c.2.Genes.v. 18. Vbi dixit Deus, *Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi.* Quare & fecit mulierem ex ipsius hominis nō alterius rei substantia; non ex pedibus vt inferior esset, aut ex capite, vt præstantior, sed ex latere vt æqualis in facultatibus hominis esset, vnde & appellatione hominis, vt etiā norunt Iurisc. contineri mulierē & virum[a].

a l. hominis ap pellatione 152 de verb. sig. l. 1. §. 1 de lib. hom. exhibē.

Deus non exclusit in creatione naturam mulieris à principatu legitimo: neque solum hominis sexum voluit principatum in homines expresse habere. Neque obest quòd post peccatum dictum sit mulieri, *Et sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui*[b]: quia ibi agitur non de potestate legali, qua etiam præstantiores subiiciuntur non mulieribus: sed agitur de potestate naturali, in qua est ordo, vt inferiores subiiciantur melioribus qui eos antecedunt, vt est ordo naturalis ille, vt marito vxor obtemperet in his quæ matrimonij iuris sunt, & filius patri, in his quæ gubernationis naturalis sunt[c].

b Gen. 3. vers. 16.

c cap. est ordo 33. quæst. 5.

24 Docet pluribus Aristot. li. 1. politicor. ca. 3. & 4. & lib. 3. c. 4. & alibi. Item Cicero in paradoxis. Quibus & reliqui consentire videntur authores.

Non idem esse dominationem, illā domini in seruos, mariti in vxorem, parentum in liberos, præstantioris naturæ in infirmiores, & gubernationem reipublicæ, vt neque similes sunt inter se omnium principatuum gubernationes. Nam aliud liberorum secundum naturam, aliud seruorum est imperium. Et imperium in re familiari est vnius: nam ab vno regitur omnis domus. In republica verò liberorum & æqualium est gubernatio, & alia scientia regendi seruos, alia regendi vxorem, alia regendi filios, alia regendi rempublicam.

Habere potestatem regendi rempublicam & sibi æquales homines, & facultatem imperandi & cogendi, hoc ex natura non est datum homini: quia ex natura par in parem nō habet imperium; fratres sunt homines & mulieres, ab vno parente orti; difficiléque est inter homines vnum imperare posse, nisi adsit superior & diuina authoritas, vt & nouit Plato.

Ordinatio Dei est, potestas in homines: vt ait diuus Paulus[d]. Ratio tamen naturalis & societatis necessitas exigit, vt docuimus ab initio, aliquem constitui principem, ei obtemperari, & potestatem ei concedere liberam[e].

d ad Rō. c. 13.

e L. ex hoc iure de iustit. & iur. ff.

Sed num potiùs viro quàm mulieri deferenda sit potestas: hic non habemus expressam eam decisionem, vt nunquam mulieri deferatur, & Deus ipse hoc non constituit in origine creationis, neq; ex gentium iure ita seruatum vt nunquam imperare possit: quin contrà, vt docebitur, & mulierum imperia admissa, nec à Deo reprobata fuerunt, alioquin legitimè data vel relicta.

25 Secundò Hominis & mulieris mens, ratio, actiones, & similia ab anima pendent: mulieribus autem & viris non datur distinctio sexus earum animarum, vt vna in muliere dicatur fœmina, alia in homine mascula: spiritus sexu carent, sexus quippe generationis est instrumentum, anima verò non generat animam: sed ipsa indiuidua permanet. Quamobrem si anima mulieris capax sit, vel superiori donata extraordinaria virtute, vel aliter gubernationi reipublicæ, idonea: vel si ei gubernatio, dominatio principatus, iurisdictio, facultas, à Deo, populo, lege, moribus, differatur modis licitis & non reprobatis, cur obiiciatur ei sexus non est facile obiicere, cùm sexus generationi inseruiat, hic autem non agatur de ea facultate, sed de alia quæ aliunde quàm ex ea parte pendeat. Ita apud Deum non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber non est masculus neque fœmina: omnes enim sunt vnum in CHRISTO IESV, ad Galatas c. 3. vers. 28.

Nulli præclusa est virtus, ait Seneca, ea omnes admittit, nec censum nec sexum eligit, multæ auditæ & visæ reginæ fortes, cautæ, castæ, quæ virilibus curis fœminarum vitia exuerant, vt refert Tacitus 6. Annalium.

26 Tertiò conati sunt & Iurisconsulti & Cæsares docere, lege naturali nullā constituendam esse differentiam quod pertinet ad prærogatiuas humanæ dignitatis, inter sexum masculorum, & fœminarum, aut in successione bonorum.

Iustinianus ita[f], *Maximū vitium*, inquit, *antiquæ subtilitatis, præsenti lege corrigimus, quæ putauit alia esse iura seruanda in successione parentum si ex testamento veniant in masculis, & alia in fœminis* &c. *Qui enim tales differentias inducunt, quasi naturæ accusatores existunt, cur non totos masculos generauit, vt vnde generentur non fiant*, Et rursum[g], probat legem 12. tabularum, perquam *bene humano generi prospectum esset, quæ vnam consonantiam, tam in maribus quàm in fœminis legitimis & in eorum successionibus, necnon & in liberis, obseruandam esse existimabat nullo discrimine in successionibus habito: cum natura vtrunque corpus ediderit & maneat suis vicibus immortale, & alterū alterius auxilio egeat & vno semoto & alterum corrumpatur.* Vnde & axioma videtur, colligere, vt quæ paria sunt naturæ iura eadem videantur & paria exigere. Plato[h] sic etiā eleganter ait, *Nullū est inter eos qui ciuitatem administrant officium mulieris propria qua parte est, mulier est. aut viri propriū quà vir; sed æquè dispersa in animantibus vtriusque natura, & omniū quidem munerum natura particeps est fœmina, omnium & vir, quamuis in omnibus imbecillior viro est fœmina, & ita genus à genere superatur. Mulieres autem multæ multis viris ad multa præstantiores.*

f in l. 4. de lib. præterit. lib. 6. c. tit. 28.

g in l. lege duodecim tabularum, 14 de legitimis hæred. co. lib. 6. 58.

h lib. 5 . dialogo. 5 de repub. seu de iusto.

Iustinianus[i] in successionis iure æquauit nepotes ex filia descendentes, nepotibus natis ex filio, non ferens fœminam à masculo in talibus minui, *Neque enim*, inquit, *masculus ipse in se, neque fœmina solùm ad natiuitatis propagationem sufficiens est. Sed sicut vtrumque eorum coaptauit Deus, ad generationis opus, ita etiam nos eandem vtrisque seruamus æqualitatem.*

i in nouell. 18. c. 4. §. neque ill. de cater. tit. de triēte & semisse.

Idem rursum imperator[k], improbat & emendat Armeniorum vt barbaram & naturæ aduersam consuetudinem, & ad Romanarum legum reducit obseruantiam, cùm quod ad dotes, tùm quod ad successionem qua excludebantur apud illos mulieres. *Existimauimus*, inquit, *expressa lege illud corrigere, quod malè apud illos Arabes delinquebatur, & non secundum barbaricam gentem, virorum quidem esse successiones tam parentum quàm fratrum & alterius generis, mulierum verò nequaquam, neque sine dote eas ad viros venire, nec enim à maritis futuris, quod barbaricè hactenus apud eos seruabatur, non ipsis solummodò hæc ferociùs sentientibus, sed etiam gentibus ita exhonorantibus naturam, & fœmineum iniuriantibus genus, tanquam non à Deo sit factum, nec seruiat natiuitati, sed tanquam vile & exhonorandum, & extra omnem competentem honorem.*

k nouella 21. de Armeniis.

Et

Et generaliter idem, cognationis & agnationis discrimen maximè in successionibus in fauorem filiarum & mulierum sustulit [a].

a in nouella 118 c.4.5. nullam verò de hæredib. ab intestat. venien.

27 Quartò, Leges inueniuntur quoque gentium, quæ admittunt fœminas æque ac mares ad reipublicæ administrationē, & ad rem militarem exercendam, vt scribit Aristoteles [b] Socratem statuisse in sua republica, mulieres vnà pugnare debere, & eandem disciplinam habere quam custodes. Latius explicat Plato [c], *Eadem quoque de fœminis quæ & de masculis lex mea sanciet: eadem enim volumus ab vtrisque exerceri. Neque verebor dicere equestrem disciplinam atque gymnasticam ita mulieribus vt viris honestam esse. Hoc enim ex veteribus audiui fabulis fidémque adhibeo: Nostris etiam temporibus nō ignoro esse circa Pontum innumera mulierum millia Sauromantidásque vocari, quibus non equorum modo, verum etiam arcuum cæterorumq; armorum æqualis cura cum viris & exercitatio sit instituta. Sed rationem quoque ad hanc rem habeo. Aio equidem si hæc ita fieri possunt, stultissimum hoc in nostris regionibus esse, vt non iisdem studiis mulieres ac viri, omni conatu consensúque dent operam: fermè enim ciuitas omnis hoc modo pro dupla dimidia fit ex eisdem laboribus atque tributis, quæ sanè legislatoris error est mirus.* Et paulo pòst, *Et puellæ quidem, saltare pugnaréque cum armis consuescant: mulieres autem castra mouere, ordines struere, & arma sumere atque deponere si nullius alterius rei gratia, attamen si res cogat, vt in militiam viri omnes proficiscantur, possint si quid aduersi acciderit, ciuitatem defendere: vel si tanta hostium siue Græcorum, siue barbarorum multitudo agros inuaserit, vt necesse sit mulieres quoque pro ciuitate arma capere quorum nihil est quod non facilè euenire possit. Magno certè reip. vitio dandū est, ita ignauè mulieres educari, vt nec velut aues quidem pro filiolis contra feroces audeant bestias pugnare: morique potius velint, cunctáque subire pericula, quàm statim ad aras templáque confugere, opinionemq́, de genere hominū dare, omnium ignauissimum animalium esse.* Clinias, *Per Iouem, hospes, & dedecori hoc, & detrimento est ciuitati.* Ath. *Legem igitur hanc sanciamus, vt rem bellicam mulieres non negligant. Sed ciues omnes tam mulieres quàm viri, illi dent operam.* Clinias, *Sanciamus.*

b lib. 1. politic. cap. 4.

c dialogo 7. de legibus vel de legum latore libro 34.

28 Quintò leges à mulieribus latas quoque narrare possumus, quæ & à posteris seruatæ sunt.

Vt refert Herodotus [d], aliquos ex Atheniensium Prytanneo progressos Caricas habuisse mulieres, quarum iam ante parentes interemerant, vt propter illam cædem mulieres Caricas, legem tulisse, quam iureiurando inter se firmauerant, & tradiderunt deinceps suis filiabus, quòd cum maritis nunquam cibum sumerent, neque propriis nominibus compellarent, propterea quòd eorum patres maritos atque filios trucidassent, & cùm hæc patrassent simul orbas ad concubitum rapuissent.

d Lib. 1.

29 Sextò consilium mulierum vtile aliquando fuisse gubernationi reipublicæ, exempla quoque fidem faciunt.

Celtæ, authore Plutarcho [e], cùm superatis Alpibus Italiam adirent, bellúmque intestinum inter se pararent, interuentu & precibus mulierum ad concordiam reuocati sunt: ex quo nata apud eos consuetudo, quæ posteris nepotibus hæsit, vt quoties de bello aut pace sit eis consultandum, & si controuersia aduersus socios inciderit, mulieres quoque in consilium adhibeantur. Idipsum narrat Polyænus [f], atque addit, in fœderibus cum Annibale factis contineri: si de Carthaginensibus Galli conquerantur, equitum præfectos & duces litem diremptutos: sin de Celtis Carthaginenses, iudicaturas Celtorum vel Gallorum mulieres.

e De claris mulieribus.

f Lib. 7 Strategematon in huius exemplo [illegible]

Iustinianus professus etiam, se consilium in lege condenda sumpsisse a reuerendissima coniuge sua [g]. Recenset Liuius [h], bono publico mulieres Romanas prodiisse in publicum, iam a principio regnante Romulo cum Capitolio à Sabinis capto, medio in foro collatis signis dimicaretur, & & quòd intercursu matronarum inter acies duas, prælium sedatum est.

g In nouella 8. c. 1. 5. hæc omnia, titulo vt iudices sine quoquo suffragio

h Liu. lib. 34.

30 Nero Claudius initio sui principatus & imperij, quod laudabile primum fuit, quanquam postea in tyrannidem declinauerit, matri Agrippinæ summam rerum publicarum & priuatarum permisit: primo etiam imperij die, signum excubanti tribuno dedit, optimam matrem [i].

i Suet. in Nerone Claudio, cap. 9.

31 Quantùm profuerit Israeli ad victoriam admonitio Deboræ, constat ex c. 4. Iudicum. quàm fœlix factum & consilium Hester ad salutem eiusdem populi, de qua omnino desperatum erat propter insidias Aman, constat ex c. 6. Hester. Validum & mirandum fœminæ Iudith.

Nonne & Sapientia consilij Abigailis laudatur, quo liberauit maritum à periculo mortis coniuratæ per Dauidem regem. 1. reg. ca. 25.

Saluberrimum reipublicæ consilium vxoris Pythis, apud Polyænum [k].

k lib. 8. Stratagem.

Cùm enim Pythes, aureis metallis inuentis iuberet omnes ciues aurum inquirere, fodere, purgare, nullumque aliud opus facere, neque in terra, neque in mari, & eam rem omnes molestè ferrent, quòd neque fructus haberent, nec quicquam aliud ad vitæ cultum facere possent, & conquererentur apud vxorem Pythis: illa iussit æquo animo eos esse, & conuocatis aurifabris præcepit eis, vt aureos pisces facerent, bellaria matura, obsonia, cibos, omnia ex auro. Cùm autem Pythes reuersus à peregrinatione cœnam peteret, vxor auream ei mensam apposuit, in qua nihil eduliorum erat, sed omnia facta ex auro eduliis similia. Cúmque Pythes collaudata artis effictione, postularet quod ederet, illa aliud quoddam aureum edulium ei adfert, & hoc iterum indignanti marito, ac fame se teneri dicenti, respondit, at tu omnem agricolationem & artificium sustulisti, & aurum inutile fodere iussisti: quod nemini hominum vsui est, nisi fructus etiam seminatos & plantatos habeant, & hac prudentia vxoris Pythes edoctus metallorum omnium opera reliquit, & ciues ad agriculturam aliasque artes vt antea dimisit.

32 Plutarchus in vita Pyrrhi, recenset Archidamiæ mulieris Spartiatæ in senatum cum gladio procedentis salubrem virorum obiurgationem & consilium, & quomodo virili animo vnà cum mulieribus & virginibus operam in defendenda ciuitate Lacedæmona aduersus impressiones exercitus Pyrrhi, summa cum eius laude nauarit.

33 Virilis narratur fortitudo à Xiphilino ex Dione in Nerone, mulieris Britannicæ regis prosapiæ, quæ dicta erat Bunduica, quæ rebellionem Britannorum contra Neronis exercitum in Britannia existentem concitauit, & expugnauit duas ciuitates, in quibus occisa octoginta millia ciuium cum sociis, & insula abalienata à Neronis imperio. Rursúmque eadem pugnauit: contra Paulinum ducem Romanorum

cum exercitu ducentorum triginta milliũ militũ.

34 Ochus qui & Darius nominabatur, rex Persarũ, vxorem potissimùm in consilium adhibebat, Cthesias Cnidius li. 12. de reb. Persicis teste Plocio.

35 Hersiliæ consilio quæ Romulo nupsit, vel, vt alij aiunt, Hostilio, Sabinæ bellum diremerunt, & patres maritis consiliarunt, eiúsque consilio inter Sabinas agitatum ferunt virorum permissu, ad Tatium regem & pareotes aliquot fœminas ex suis popularibus mitterent, quæ supplíciter de pace cum his agerent: missâsque ita triginta numero matronas, à quorum nominibus sunt totidem curiæ nominatæ in vrbe, quemadmodum scribit Sabellicus libro tertio Enneadis 2.

36 Cùm M. Coriolanus, infestis Volscorum signis, Romam properaret, & legatos omnes etiam pontifices pacem petentes, auersaretur; Valeriæ Publicolæ sororis consilium salubre apparuit, quæ hortata cæteras matronas vt Veturiam Coriolani matrem & Volumniam vxorem, vnà omnes adirent, eásque precibus compellerent vt in castra ad Martium contenderent, vrbis excidium deprecaturæ. Quod fecerunt; & ita animus in patriam armatus, & implacabilis victus est, noctéque elapsa Volscos reduxit. Liuius libro secundo. Plutarchus in Coriolano. Valer. Maximus libro quinto cap. 6. Polyænus lib. 8. stratagemat.

37 Sed subit antiquum Noachi sapientissimi hominis & diuini factum, quem Deus in diluuio & eius familiam conseruauit ex innumerabili mortalium multitudine, velut inuentum iustum in generatione sua. Genes. cap. 5. v. 5. Ecclesiastici cap. 44 versu 17. Is autem cùm vidisset in Italia Comaros corruptos à scelestissimo filio Chamo, iussit eos montana trans Ianiculum amnem colere, iussoChamese Italia excedere; atque illis filiam suam Cranam Helernam, id est suffragio ab his electam & exaltatam reginam, cum sceptro Albam dedit, vt scribit Berosus de regibus Babylonis, in Nino filio Beli Alba, sunt fasces imperij cum virgarum fascibus & securi, & hæc certè fœmina & cui prudentissimus pater commisit potestatem emendandi quæ filius infamis præstigiis suis & sceleribus corruperat, de qua meminit & Ouidius, sed mendaciter dicit amatam à Noacho seu Iano & constupratam, ignarus historiæ Berosianæ, quæ asserit illam fuisse non amatiam, sed filiam vltimò genitam cum Crano alio filio. Sic autem consentire historiæ principatus Craniæ Helernæ his verbis Ouidius, 6. fastorum:

Adiacet antiquus Tyberino lucus Helerno,
Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.
Inde sata est Nympha, Cranam dixere priores,
Ne quicquam multis sæpe petita procis.

Et paulo pòst,

Viderat hanc Ianus, visaque cupidine captus,
Ad duram verbis mollibus vsus erat.
Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto,
Hoc pretium posita virginitatis habe.
Sic fatus virgam, qua striges pellere posset:
A foribus noxas (hæc erat Alba) dedit.

Ita dedit ei ius vertendi cardines coloniarum, principatuum, & castigandi striges ac magos, à Camese factos.

38 Septimò inueniuntur mulieres quæ in armis tractandis, & ad impellendos ad eadem animos præstantissimæ fuerunt, nec viris inferiores, quemadmodum proditum est.

Fertur de Gambara, quæ mater Iboris & Agionis ducum Vnimillorũ, qui postea Langobardi dicti sũt, mulier fuit inter barbaros & ingenio acris, & cõsiliis prouida; cuius cõsilio hi comitati pluribus, ad inquirendas nouas sedes ex Scádauia Balthei vel Baltici maris insulae exierũt, & bella multa gesserũt vicęrúntq;, vt scribit Paulus Diaconus [a].

[a] lib 4. de origine & gestis Langobardorum c. 3 & 7.

39 Celebre factum & virilis animi Persarum mulierum, apud Iustinum [b]. Pulsa enim cùm Persarum acies tempore Cyri & Astiagis paulatim cederet, matres & vxores eorum obuiam cucurrerunt, orantes in prælium reuerterentur, & cunctãtibus sublata veste obscæna corporis ostenderũt, rogantes num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere: qua repressi castigatione, in prælium redierunt, & facta impressione quos fugiebant, fugere compulerunt.

[b] Lib. 1.

40 Sed fortius ingenium, mulieribus à Telesilla Masiea muliere armatis. cùm enim Cleomenes Spartarum rex interfectis in prælio Argiuis viris vsque ad septem millia septingentos septuaginta septem, iter Argos direxisset, vt per vim vrbem caperet, Telesilla Argiuas armatas mulieres ad pugnam eduxit, quæ armatæ in propugnaculis stantes circumcirca muros tuentes, Cleomenem repulerunt. Demaratum verò alterum regem etiam expulerunt, & vrbem à periculo vindicarunt. Cuius memoriam, inquit Polyænus [c], in hodiernum vsque diem Argiui celebrant, & in *νουμηνίᾳ μηνὸς ἑρμαίου*, & in numenia cuiusq; mensis, mulieres virilibus tunicis & Chlamydibus, viros autem peplis muliebribus amiciunt.

[c] lib. 8. stratagem.

41 Meminit Appianus Alexandrinus [d], Bracarorum populos qui ad Nibenem amnem habitant, cum mulieribus armatis ex more proficisci, & alacres nec sibi parcentes in mortem ire, in pugna nunquam terga vertere, nec morientes lamẽtari.

[d] lib. de bello Hispanicoñ.

42 Celebris illa libro Iudicum c. 4. Debora, sine qua noluit mouere exercitum Barac filius Abinoes contra Sisaram principem exercitus Iabin, quæque liberauit Israelem de manu Iabin regis Chanaan. Hæc erat Deo grata prophetissa, vxor Lapidoth quæ iudicabat populum in illo tempore, atque in eodem capite celebratur fortitudo alterius mulieris Iahel, quæ inimicum Israelis fugientem Sisaram, clauo tabernaculi apprehenso malleo, occauit.

Ctesias & [e] post eum in eius excerptis Photius Græcus, tradunt, Cyrum cum Sacis bellum gessisse, & Amorgem Sacarum regem Sparethræ maritum cæpisse: eam autem Sparethram, capto marito, exercitum coẽgisse, bellúmque Cyro intulisse, & virorũ quidem trecenta millia, mulierum verò, ducenta in aciem eduxisse, Cyrum superasse, viuúmque eum cum aliis multis cæpisse. Simile factum propemodum strenuum, narratur à Sigismundo Barone [f], de Olha: ea enim vxor Igoris principis Moscouitarum, cùm à Malditto Dreuulianorum principe quodam in loco maritus fuisset necatus, isque Maleditus misisset ad eam 20. internuntios vt sibi nuberet; eos viuos obrui iussit, suósq; postea misit legatos ad Dreuulianos, nimirũ vt si se dominam & principẽ expeterẽt, plures ad præstantiores proceres mitterent: & mox alios quinquaginta viros ad se missos in balneo cõbossit, aliósq; legatos misit qui aduentum suum nuntiarent, iuberéntque apparere aqua mulsam, aliaque ex more ad parentandum marito necessaria. Porrò ad Dreuulianos cùm venisset, maritum planxit, Dreuulianos inebriauit, & quinque millia occidit. Mox Chioniam rediens, vicit Dreuulianos: fugientes in castrum prosequuta obli

[e] libro 2. rerũ Persicarum.

[f] libro 1. rerum Moscouiticarum.

obſidione ad integrum annum preſſit. Poſtea interpoſitis conditionibus, tributum illis de qualibet domo, tres videlicet columbas, totque paſſeres impetat, acceptaſque in tributum aues, continuò alligatis ſub alas igneis quibuſdam inſtrumentis, dimiſit. Columbæ autem reuolantes ad ædes conſuetas, caſtrum incęderunt, quo inflammato, diffugientes, aut occiſi, aut capti vendiri fuerunt: & ſic occupatis omnibus Dreuulianorum, mariti mortem vlta eſt.

43 Imperarunt aliæ æque fœliciter, & exteras nationes ſubegerunt: imò ſuperarunt armis & victoriis quædam mulieres, reges anteceſſores & ſucceſſores. Mirabile ſpectaculum illud in Semiramide vxore Nini, poſt cuius obitum mentita ſexum & puer credita ab initio, magnas res geſſit: quarum amplitudine ſuperata inuidia, quæ eſſet faſſa eſt, quémve ſimulaſſet. *Nec hoc*, inquit, Iuſtinus [a], *regni dignitatem ei ademit, ſed admirationem auxit, quòd mulier non fœminas modo virtute, ſed etiam viros anteiret. hæc Æthiopiam regno ſuo Aſſyrio adiecit, Indiæ bellum intulit, quò præter illam & Alexandrum Magnum nemo intrauit, regno 42. annis potita.* Columnæ facta eius hæc egregia & alia multa ſcripta fuiſſe refert Polyænus [b].

a in 2.

b li. 8. Stratagem.

44 Qualis fuerit illa Maſſagetarum regina Tomyris, quæ mortuo marito, Medorum regem Cyrum cum exercitu Perſarum innumero fudit, nemo eſt qui ignoret, qui legerit Herodotum [c]. Et Iuſtinum [d].

c in 1.
d in 1.

45 Strenua regina Cariæ Artemiſia, quæ cum Xerxe rege aduerſus Græcos militauit, cui primã etiam palmam naualis pugnæ ad Salaminem factæ, rex detulit, & in ipſo tempore dum prælium committeretur, rex videns eam ſtrenuè pugnare, viros autem timidiùs, exclamauit, ô Iupiter, ex viris mulieres feciſti, & ex mulieribus viros. Polyænus [e].

e li. 8. Stratagemat.

46 Reféstque ſtatim idem author, Taniam Zenidis Dardaniarum vrbium principis vxorem, defuncto marito, regnum Parnabazis auxilio gubernaſſe, ipſam ad pugnas curru vectam præcepta pugnantibus dediſſe, ordines inſtruxiſſe, victoriæ præmia pro dignitate militibus diſtribuiſſe, nullum ex hoſtibus vnquam eam ſuperaſſe.

47 Iuſtinus ex Trogo, cùm de Scythis agit [f], tradit non minùs illuſtria initia quàm imperium habuiſſe Scythas, nec virorum imperio magis quam fœminarum virtutibus claruiſſe. quippe cùm ipſi Parthos Bactrianóſque, fœminæ autem eorum Amazonum regna condiderint, prorſus vt res geſtas virorum mulierúmque conſiderantibus, incertum ſit vter apud eos ſexus fuerit illuſtrior. Multa de Amazonibus, imperio & armis tradit Diodor. Sicul. lib. 3. c. 4. eadem tribuuntur arma & imperia mulieribus iuxta Mœotim in Europa degentibus, Sauromatis, ab Hippocrate lib. de aere aquis & locis.

f li. 2. in principio.

48 Meminit Pauſanias [g], Archidamum regẽ Lacedæmoniorum habuiſſe filiam Cyniſcam nomine, quæ ad Olympicas victorias virili animo aſpirauit, & primam fœminarũ inter illos equos aluiſſe & Olympicam palmam tuliſſe. Poſt eam & alias, in primis verò è Macedonia nonnullas fuiſſe victrices in Olympicis renunciatas: quanquam ſciam Eleos mulieribus in hac parte inuidiſſe, & lege cauiſſe fœminas de ſaxo Tipero deiici, quæ ad Olympicos ludos penetraſſe deprehenſæ fuiſſent, vt idem Pauſanias ſcribit libr. 5. in Eliacis.

g li. 3. in Laconicis.

49 Recenſet & deinde lib. 8. in Arcadicis, Laconico bello, cùm primus Charillus Lacedæmoniorum rex cum exercitu in Arcadum fines inuaſiſſet, fœminas arreptis armis ſub collem ſubſediſſe, quem ætate noſtra, inquit, Phylactridem, id eſt, præſidiarium vocant: congreſſis verò ad pugnam exercitibus cùm viri vtrinque præclara, & memoratu digniſſima ederent facinora, poſtremò fœminas ſubita eruptione ex inſidiis facta, in fugam Lacedæmonios ipſæ vertiſſe: virtute quidem fœminas anteiſſe cæteras, prædicant Marpeſſam, cui viduæ cognomen fuit, & captum in pugna ipſum Charillum tradunt.

50 Inter Indos gens Pandæ habuit regna fœminarum: primam autem fuiſſe reginam Pandarum, Plinius lib. 6. c. 20. tradit filiam Herculis, ob ídque gratiorem præcipuo regno donatam, & ab ea ducentes originem imperitaſſe trecentis oppidis, & centum quinquaginta millibus peditum, & quingentis elephantis.

51 Idem Plinius lib. 6. c. 29. In Ægypto & Meroë regnaſſe fœminas à tempore Candacis, cuius nomen in poſteras tranſiuit. & [h] tradit inſulam in Nilo Semberritarum reginæ parere.

h in c. 30. eiuſdem libri.

Meminit ſacra pagina de regina ſapientiſſima Saba, quæ venit audire ſapientiam Salomonis [i], quam obiicit incredulitati Iudæorum Dominus, eámque in iudicium aduerſus eos futuram, & nominant reginam Auſtri [k]. meminit & de regina Candace Aethiopum c. 8. actuum Apoſtolorum verſu 27.

i 3. Regum c. 10. & c. 11. & 2. paralipomenon c. 9.

k D. Matt. c. 12 verſ. 42. & Lucæ c. 11. verſ. 31.

52 Scribit Arianus [l], in Aſia receptum fuiſſe à Semiramidis tempore, vt & vxores regum poſt mortem illorum regnent. Et hoc ferè in omnium regnorum conſenſu receptum eſt, in quibus principatus ex ſucceſſionis probata à populo lege, primùm, vel expreſsè, vel tacito diutino conſenſu, ad proximos defertur vt fœminæ etiam ſuccedant, in illis potiſſimùm deficientibus filiis, vt in Scotia, Anglia, Hiſpania, Amorica, & alibi, vbi lex regni vel principatus non eſt expreſſa excludens fœminas, qualis eſt in Gallia, vt dixi de omnibus alibi [m]. Extat & teſtimonium Orſinis Paſargadarum Perſicorum Satrapæ, dum calumniis Bagoæ ſpadonis ab Alexandro, cuius erat ſcortum, occumberet. *Audieram*, inquit, *in Aſia olim regnaſſe fœminas: hoc verò nouum eſt, regnare caſtratum* [n].

l li. 2. de geſt. Alexan.

m li. 6. ſyntag. c. 32.

n Q. Curtius lib. 10. de geſt. Alex.

53 Zenobia Odenati regis vxor, occiſo marito & cùm paruuli eius filij eſſent Herenianus aut Herennianus & Timolaus, ipſa ſuſcepit imperiũ, diúque rexit, non muliebriter neque more fœmineo, ſed non ſolùm Galieno qui erat imperator, meliùs imperare potuiſſet, verùm etiam multis imperatoribus fortiùs atque ſolertiùs [o]. Hæc Zenobia Palmyreorũ regina ſecundùm Trebellium Pollionem, Græci Ægyptiique ſermonis fuit periti ſſima, Latini non ignara, quæ ſcripſerit epitomen in orientalem Alexandrinamque hiſtoriam, & elegantiſſimas ad milites ſuos plerumque habuit orationes, quas galeata recitabat.

o Iulius Capitolinus in Galienis.

54 Scribit Herodotus [p], in pugna nauali ad Salaminem contra Perſam, Artemiſiam quoque Cariæ reginam à partibus regis ſtetiſſe, & Trierarchis Athenienſium præceptum fuiſſe vt eam caperent, propoſitúmque præmium decem millium drachmarum ei, qui viuam cœpiſſet, indignè ferentes mulierem aduerſus Athenas militare, verùm illam aſtu aufugiſſe,

p lib. 8.

irritáque vota illorum sua virtute affecisse.

55 Tirgatao mulier bellicosa Heccatæi regis Indorum vxor, quæ cùm a marito, Satyri Bosphori tyranni iussu occidi deberet, quò is Satyri, qui eum regno eiectum restituerat, filiam duceret, & Heccatæus præ amore non posset, in custodia tamen eam iussisset vitam agere. clam custodibus aufugit, perueniénsq; ad Ixomatas cognatos: bellicis incursionibus Heccatæi regionem infestauit, Satyrique regnum vastauit, vt pacem vtrique petere coacti fuerint, & obsidem Satyri filium Metrodorum dare[a].

a Polyænus li. 8.

56 Sed & Phedalia, Byzantis Thracis vxor, Stroebum viri sui fratrem, cùm ciues abessent, vrbi instruentem insidias, coacta fœminarum manu, ad portum vsque, qui indè mulierum dictus est, ad Leosthenem sinum, insecta fudit[b].

b Cælius li. 14. antiquarum lectio. c. 2.

57 Refert Polyænus libro 8. de Cyane Philippi B filia, sorore Alexandri Magni, quàm fœliciter & cum laude arma tractauerit.

58 Mauuia Sarracenorum regina bellicosissima, ruptis post mariti obitum cum Valente imperatore Romano ictis fœderibus, cum Palæstiois & Syris bellum strenuè gessit, Romanos duces sæpiùs fudit, neque pacem facere voluit, nisi Moses Sarracenicus heremita, qui ab Arrianis proscriptus circa Alexandriam & Palæstinam solitarius degebat, geotis suæ episcopus crearetur[c].

c Rufinus lib. 2. ca. 6. Socra. li. 4. c. 36. Theodoretus li. 4. c. 23. Sozom. lib. 6. c. 38.

59 Hetha bellicosa mulier, à Ringone rege Sueonum Danis præfecta, vt aiunt Saxo Grammaticus[d], & Crantzius[e].

d lib. 8.
e lib. 1. Vandalie c. 22.

60 Valasca, quæ successit Lybussæ filię Crocci Boemorum duci, ad fortitudinem virgines & matresfamilias cohortata vna eadémque nocte maritos occiderunt, dehinc cum exercitu fœminarum aliorum victrix virorum, & septem annos C Boemiam imperio & dominio muliebri subiecit[f].

f Aeneas Syluius in histor. Boemica. Dubrauius li. 2.

61 Marguerita Valdemari III. Danorum regis vnica filia, Aquino Noruagiæ rege, ex qua paruulum susceperat Olauum, mortuo pariter, duo regna rexit, animo & consilio plusquàm muliebri. Atque cùm aono Domini 1389. Albertus Dux Magnopolensis, rex Succiæ munitionem exercuisset opportuno loco, vnde posset Danorum in sua transitum arcere, regina aduersus nouam arcem regis, io suo solo erexit pariter aliam, vnde commeatus possent intercipi, bellóq; indicto in transeunda palude cœpit regem cum filio, & in arctissimam reclusit per septem annos custodiam, donec liberatus tandem dimissionem regni pactus, cuius maiorem iam partem regina occupauerat: vt vna fœmina tribus imperitaret regnis.

62 Bello Venetis à Mahomete Turcarum re- D ge moto, cùm classis ingens Mitylenas adorta esset, Coccinúmqoę oppidum oppugnare cœpisset anno Domini 1474. Virgo Marulla, vt patrem inter pugnantes occubuisse conspexit, ciuiúmque aciem ad fugam spectare: paterno clypeo gladióque correpto, hostes iáiam irruptutos à muris repulit: ob quæ ab Antonio Lauretano Venetæ classis imperatore, maiore pecunia, à legatis verò, singulísque nauium præfectis, aureo numo donata est, cum optione, vt ex fortibus viris sumeret eũ, quem vellet in maritũm, pollicente Lauretano fore, vt mox dotem ex publico acciperet, nec minùs etiam hæc fortis & strenua quàm sapiens & prudens apparuit, cùm respondit: habere oportere se rationem, non solùm fortitudinis, sed etiam probitatis: neq; vlli se ptius nupturam, quàm A planè exploratum haberet, qualis ille quem optaret futurus maritus esset[g].

g Vt tradunt Sabellicus li. 19. decadis 5. & li. 7. emend. 50. Aeneas Syluius c. 71. Asiæ. Cælius Rhodig. li. 13. c. 33.

63 Sunt alia plura mulierum strenuè acta militaria, quæ si referre cogeret, librum potius quàm breuem narrationem institutam conderem, idcirco prætermissa facio: & vnum exemplum nostræ Galliæ referre sufficiet. Quo tempore enim Anglus rex, Philippi Burguodiorum regis auxilio, Lutetiam, Carnutes, Tricasses, Normaniam totam, sub Carolo 6. Francorum rege occuparet, & eo mortuo, cum Carolo 7. eius filio, debellare conatus ad Ligerim vsque imperium protendisset, & Aurelianum graui obsidiooe premeret, Carolum Biturigum regem per ludibrium vocans, Iohanna puella, Iacobo d'Ai patre orta, inope pastore, in pago, in finibus Lotharingorum, qui Donoremeyum dicitur, cùm nondum quindecimum annum superasset, propter admirandas visiones fatidica putabatur. Quare à Carolo tunc Lotharingorum principe ad Robertum Baudiricurtum in Vallicore Gallorum ducem [illegible] ipso ad Carolum regem missa fuit, cui victoriam cum polliceretur, non à principio fides ei adhibita, donec in multis quæ futura prædicebat verax inuenta, & ita fidem adepta, tandem Gallici exercitus imperium suscepit ingenti equo insidens, voce gestúque à vero duce non differens, Aurelianum ab arcta obsidione liberauit, vulnus in humero accepit; Trecios contra omnium sententiam adorta cœpit, Carolúmque diademate, vt moris est, Rhemis insigniri iussit. Salutísque anno 1429. Parisiorum vrbem oppugnans, prima muros conscendit, sed crure sagitta traiecto, ab incepto destitit, & post multa præclara edita facinora in potestatem hostium venit, qui eam Rhotomagum ducentes inuidi tantæ virtutis eam tanquam superstitionis magicæ insimularunt, & quòd induta esset virilibus vestimentis, & vt se liberarent tam potente & strenua aduersaria, igni eam cremarunt. quam tamen vt diuina ope fultam & rectam admirantur Pius Pontifex maximus, Antoninus Archiepiscopus Florentinus, Paulus Æmilius lib. 10. Bonfin. lib. 8. decad. 3. Polyd. Virgil. li. 23. histor. Angliæ, Iohannes Gerson, proprio opusculo contra Anglos de ea edito, multique alij, quos vel non vidit vnus qui se historiographum Galliæ audet dicere, qui fabulam existimat impudenter Iohannæ historiam, nec eam fuisse talem arbitratur: homo peior Anglis ipsis, qui idipsum fateotur, & vidi ego in Lotharingia eius familiæ proximos, habeóque penes me processum iudicialem ab Anglis contra illam factum, senthentiámque autenticè descriptam, quæ certè me mouent, cur existimem in huiusmodi mendaces historiographos esse inuehendum iustissimè, nisi ignorantiæ aut malitiæ alterius, ad cuius nutum voluerunt falsò illa persuadere, tribuamus. Sicuti dum alio loco idem historiographus scilicet, impudentiùs negauit vllam esse aut fuisse legem Salicam Francorum, vt alibi docebo.

Habui exemplum nobilitationis illius puellæ Iohannæ, cuius tenorẽ hîc inserere curaui, vt cognoscat posteritas impostutam, vel mendacium, eius qui fabulam & imposturam dixit fuisse, factum prędictæ Iohannæ eamque tanquam scortum notat.

CAROLVS DEI GRATIA FRANCORVM REX, *Ad perpetuam rei memoriam magnificaturi diuinæ celsitudinis vberrimas nitidissimasq; gratias, celebri ministerio*

sterio puella Ioanna d'Ai à Donoremeyo, cara & dilecta nostra, de balliuia Caluimontis seu eius ressortis, nobis elargitas & ipsa diuina operante clementia amplificari speratas, decens arbitramur & oportunum, ipsam puellam & suam nedum ob eius officij merita, verùm ob diuina laudis pracomia, totam parentelam, dignis honorum nostre regie maiestatis insignijs attollendam & subleuandam; vt diuina claritudine sic illustrata, nostra regiae liberalitatis aliquod munus egregium generi sic relinquat, quo diuina gloria & tantarum gratiarum fama perpetuis temporibus accrescat & perseueret. Notum igitur facimus, vniuersis presẽtib⁹ & futuris, Quòd nos pramissa attentè considerantes, insuper laudabilia grataque & cõmodiosa seruicia nobis & regno nostre per prædictã Ioãnam puellam multimode impensa, & quæ in futurum impendi speramus, certisque alijs de causis ad hoc animum nostrum inducentibus: præfatam puellam, Iacobum d'Ai dicti loci de Donoremyo Patrem, Isabellam eius vxorem matrem, Iaqueminum & Ioannem d'Ai & Petrum Poerello fratres ipsius puella, & totam suam parentelam & linagium, & in fauorem & pro contemplatione eiusdem, & eorum posteritatem masculinam & fœmineam, in legitimo matrimonio natam & nascituram, nobilitauimus: & per præsentes de gratia speciali, & ex nostra certa scientia ac plenitudine potestatis, nobilitamus & nobiles facimus: Concedentes expressè, vt dicta puella, dicti Iacobus, Isabella, Iaequeminus, Ioannes & Petrus, & ipsius puella tota parentela & linagium, ac ipsorum posteritas nata & nascitura, in suis actibus in iudicio & extra, ab omnibus pro nobilibus habeantur, & reputẽtur: & vt priuilegijs, libertatibus, prærogatiuis alijsque iuribus quibus alij nobiles dicti nostri regni ex nobili genere procreati vti consueuerunt & vtuntur, gaudeant pacificè & fruantur. Eosdemque & dictam eorum posteritatem, aliorum nobilium dicti nostri regni ex nobili genere procreatorum consortio aggregamus. Nonobstante quod ipsi, vt dictum est, ex nobili genere ortum non sumpserint: volentes etiam, vt ijdem prænominati dictaque parentela & linagium suprafata puella & eorum posteritas masculina, dum & quoties eisdem placuerit, à quocumque milite militia cingulum valeant adipisci seu decorari: insuper concedentes eisdem, & eorum posteritati tam masculinæ quam fœmininæ in legitimo matrimonio procreata & procreanda vt feuda & retrofeuda, & res nobiles, & à nobilibus & alijs quibuscumque personis acquirere, & iam acquisitas ac etiam acquirendas retinere, tenere, & possidere perpetuo valeant atque possint, absque eo quod illas vel illa nunc vel in futuro tempore extra manum suam ignobilitatis occasione, ponere cogantur: nec aliquam financiam nobis vt successoribus nostris, propter hanc nobilitationem soluere teneantur aut compellantur. Quam quidem financiam præmissorum intuitu & consideratione, eiusdem supra nominatis & dictæ parentela & linagio prædicta puella, ex nostra ampliori gratia donauimus & quictauimus, donamusque & quittamus per præsentes: Ordinationibus, statutis, edictis, vsu, renũciationibus, consuetudine, inhibitionibus & mandatis factis vel faciendis ad hoc contrarijs nonobstantibus quibuscumque. Quocirca dilectis & fidelibus nostris gentibus computorum nostrorum, ac thesaurarijs, nec non generalibus & commissarijs super facto financiarum nostrarum ordinatis seu deputandis dicta Balliuia Caluimontis, cæterisque Iusticiarijs nostris, eorum loca tenẽtibus, præsentibus & futuris, & cuilibet ipsorũ pro vt ad eum pertinuerit, damus harum serie in mandatis quatenus dictam Ioannam puellam & dictos Iacobum, Isabellam, Iasqueminum, Ioannem, & Petrum, ipsiusque puella totam parentelam & linagium, eorumque posteritatem prædictam, in legitimo matrimonio vt dictum est natam & nascituram, nostris præsentibus, gratia nobilitatione & concessione vti & gaudere pacificè nunc & in posterum faciant & permittant, & contra tenorem præsentium eosdem nullatenus impediant seu molestent aut à quocumque molestari seu impediri patiantur. Quod vt perpetua stabilitatis robur obtineat, nostrũ præsentibus apponi fecimus sigillum in absentia magni ordinatum, nostro in alijs, & alieno in omnibus iure semper saluo. Datum Magduni super Ebram mense Decembris anno Domini M.CCCC. XXIX. Regni verò nostri VIII. sic sign. per Regem, Episco. Sagien. Dominis de la Tremoilles & de Treuuer & alijs præsentibus. Mailhere, visa expedita in Camera computorum Regis XVI. Mẽsis Ianuarij, Anno Domini M.CCCC.XXIX. & ibidem recognita libro Chartarum huius temporis fol. LXXI. A. Greelle.

64 Et hæc aliáque plura adferuntur, quibus quæstio illa, an sexus mulierum idoneus sit ad imperandum & gerendam rempublicam, controuertitur. Expectat autem lector, vt nos quid de ea concludamus, nunc post controuersa exponamus. Quare ne deesse illi videamur: & in hoc, quid sentiamus proferre, (suum tamen cuique liberum relinquentes iudicium) non recusabo, idque paucis, cùm ad alia institutus de principe sermo, transire impellat.

Videtur itaque quæstio hæc esse de adiaphoris, quæ per se consideratis personis maris & fœminæ, possit asserere & mulierẽ esse idoneam & non idoneam dominationi, non minùs quàm hominem posse & non posse esse idoneum. vitiosi, tyranni, feroces, crudeles, auari, indigni sunt qui imperent: mulieres tales quoque. At vt boni & electi, & secundum leges vocati, iuste imperant: de mulieribus nihil est quod idem dici prohibeat. Hominis appellatio ad vtrumque sexum pertinet: mulier ex homine; & rursum homo ex muliere; vt homo ad generationem necessarius est, sic & mulier, cùm sine ea non fiat generatio: mulieres proinde ac viri, ex commixtione masculi & fœminæ oriuntur. vtrisque & viris & fœminis Deus dedit animas sine sexu, vt dictum: & omnes vult ad agnitionem veritatis venire: non distinxit mandata Decalogi alia pro viris, alia pro mulieribus, quia & commune regnum, æternamque salutem vtrique sexui præparauit, vtrumque sexum redemit.

Omnium regum reginarum, virorum & mulierum, eiusdem generis conceptio, natiuitatis vita communis, communia omnibus quatuor elementa, terræ possessio, habitatio, forma cõseruandi vitam per escam, potum, omnibus etiam communes morbi, corruptio, mors, vermes, putrefactio, & tandem in puluerem reductio.

Deus dixit non esse bonum hominem esse solum, & mulierem esse illi adiutorium simile, os ex ossibus, carnem de carne[a]. Quamobrem cùm hæc ex Dei lege & natura communia sint viro & mulieri, neque ex Lege Dei & inditæ naturæ, ausim in minoribus separare sexum, vt potiùs viro quàm mulieri eáque repulsa in genere, imperium & potestas concedi debeat, exceptis iis quæ speciali lege prohibentur mulieribus. Quemadmodum neque absque blasphemia, quis pronunciaret, viris permittenda esse quæ tantùm ex lege diuina vel naturæ, mulieribus propria constituta sint. Et proinde non hîc sunt confundenda quæ viris propriè Deus vel natura concessit: aut solis mulieribus, cum communibus, & quæ communia esse possunt: éstque cardo disputationis, num lex diuina repugnet, aut naturæ mulierum imperio politico. Non enim agimus hîc de alio imperio

[a] Genes. c. 3.

quod separari debet ab hac quæstione.

65 Constat itaque si agamus de matrimonio, iam legem Dei admittendam, vt mulier sit subdita viro, in lege scilicet coniugij, propter rationes quæ pro contraria sententia adductæ sunt [a].

a supra numero 1.2.& 3.

Sed non repugnat mulierem esse viro subditam, & ita regnum eius moderari per consilium viri; & mulierem quæ virum non habet imperare aliis quàm viris, & gerere rempublicam eo modo quo cęteri viri solent regere, & per se, & per alios viros cum consilio. lex diuina hoc non prohibet, lex naturæ non reddidit mulieres sine mente, non produxit sine anima, aut incapaces rationis, aut prudentiæ, sine libero arbitrio, loquor in genere de sexu. nam si ad indiuidua perueniendum est, tunc vt plures inuenies mulieres minúsque idoneas, ita & plures viros.

b supra nu. 3.

66 Dum dicitur verò [b], hominem non mulierem factam esse ad imaginem Dei, & ideo imperare virum, in ca. hæc imago, 33. q. 5. & similibus, illud dictum à diuo Augustino ad confirmationem subiectionis vxoris, vt sit subdita viro.

Neque enim D. Paulus 1. ad Corinth. c. 11. ait, mulierem non esse imaginem Dei. sic enim verba eius se habent vers. 7. *Vir quidem non debet velare caput suum, quoniam imago & gloria Dei est: mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro, etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Veruntamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.*

In aliis, ad imaginem Dei quoque, vt hominem fecit Deus mulierem. sic enim dictum est Genes. c. 1. vers. 26. *Et ait Deus, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram &c. &* vers. 27. *Et creauit hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & fœminam creauit eos.*

Vir Dei gloria, & gloria viri mulier, quia Deus non gloriatur per mulierem sicut per virum. nam per mulierem prima præuaricatio est inducta. sic explicat glossa final. add. c. hæc imago, & ita diuus Ambros. in epistolam 1. ad Corinthios ait propter reatus originem, mulierem in ecclesia velare debere caput coram episcopo, qui est vicarius Dei. relatus in ca. penul. 33. q. 5.

Cæterùm & ea quæ faciunt hominem dici ad imaginem & similitudinem Dei creatum, habent locum in muliere, vt liquet ex his quæ tradit Magister sententiarum [c]. *Factus est ergo,* inquit, *homo ad imaginem & similitudinẽ secundùm mentem, qua irrationabilibus antecellit. Sed ad imaginem secundum memoriam, intelligentiam, & dilectionem; ad similitudinem secundum innocentiam & iustitiam quæ in mente rationali naturaliter insunt: vel imago consideratur in cognitione veritatis: similitudo, in amore virtutis: vel imago in aliis omnibus, similitudo in essentia, quia & immortalis & indiuisibilis est.* Et Augustinus lib. de quantitate animæ, *Anima facta est similis Deo, quia immortalem & indissolubilem fecit eam Deus.* Eò pertinent quæ tradit D. Augustinus lib. de spiritu & anima c. 10. & li. 2. de verb. Domini, sermo. 63. Origenes lib. 3. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6.

c li. 2. distinct. 16. art. 4.

Idem autem Magister sententiarum sacrorum Patrum, dist. 18. dum de formatione mulieris disputat, art. 6. ait, imaginem Dei in homine apparuisse, quia quemadmodum ab vno Deo homo vnus creatus principium generationis: ita ab homine mulier: & ideo etiam ab vno homine, omnes voluit esse Deus, vt dum cognoscerent se ab vno esse omnes, ita se quasi vnum amarent. Iuxta August. lib. 12. de ciuita. Dei c. 26. & li. 9. de Genesi ad literam cap. 13. Origenes etiam [d] sic explicat: *Finis omnium,* inquit, *a quamplurimis etiam philosophis hoc modo terminatur, quia summũ bonum sit, prout possibile est similem fieri Deo. Sed hoc non tam illorum inuentum, quàm ex diuinis libris ab eis sumptum puto. Hoc namque indicat Moyses ante omnes, cùm primam conditionem hominis enarrat dicens, Et dixit Deus faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Tunc deinde addit, Et fecit Deus hominem, ad Dei imaginem, fecit eum, masculum, & fœminam fecit eos. Et benedixit eos. Hoc ergo quod dixit ad imaginem Dei fecit eum, & de similitudine siluit: non aliud indicat, nisi quòd imaginis dignitatem in prima conditione perceperit: similitudinis verò perfectio in consummatione seruata est, scilicet, vt ipse sibi eam propriæ industriæ studiis ex Dei imitatione consisceret, quum possibilitatem sibi perfectionis diuinitus datam per imaginis dignitatem, in finem demum per operum expletionem perfectam, sibi ipse similitudinem consummaret.*

d Li. 3. de princip. 15. seu περὶ ἀρχῶν, cap. 6.

67 Secundum verò fundamentum qood aduersarium dicitur, suprà numero 4. à natura, quòd sexus muliebris tanquam infirmior natura seruiat, & non imperet, & maiorem ostendit esse dignitatem in sexu virili, indéque & ruinam minari imperia, imò & seculum, cùm mulieres dominantur, vel virilia officia peragunt, videtur equidem primo congressu deturbare fœminas à potestate imperandi, vt & mollities earum, ex qua & effœminati, impares dicebantur imperio.

Cæterùm, si hæc acutè & non ex vulgi sententia, aut persuasione anticipata perpendantur, leui manu reiicientur: & si repetamus animo quæ paulo antè diximus, nos non agere de imperio, vel potestate naturali qua debilius seruit & fortius imperat. Nam sæpe subditi, vel quidam illorum sunt prudentiores ipsis imperantibus, & consiliarij principum cautiores & sapientiores principe ipso, & duces exercitus qui mouẽt arma sub principum iussu, ipsis principibus etiam viris sunt fortiores & peritiores: & tamen nemo dixerit principatum ideo adimendum principibus, quòd inferiores in his sint subditis.

68 Obiiciunt mulierosos & effœminatos non esse idoneos regno & principatui. Certè satius est mulierem imperare, quàm virum effœminatum. uam videre virum effœminatum, nihil aliud est quàm videre corruptam naturam hominis in homine, & viro: at videre mulierem imperantem, nihil inest corruptionis, sed potiùs perfectionis, & maximè si bene imperet.

Dehinc 2. quid interest, mulierem per se imperare, aut imperare viros qui mulieribus obtemperent, & eis obnoxij sint: certè nihil, aut propemodum nihil: vt ait Aristotel [e].

e Li. 2. politic.

At accidit ferè omnibus viris militaribus bellicosísque gentibus, præterquam illis qui turpissimè coitum masculorum palam admiserunt, vt mulieribus obnoxij essent: vnde videtur, qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse, quoniam huiusmodi homines proni sunt ad venerea, aut masculorum aut mulierum. vt ait idem Aristotel [f].

f Lib. 2. politicor. cap. 7.

69 Nec est argumentum validum ab his quæ permittuntur molieribus & quæ nunc agunt, & assuetæ sunt agere, ad prohibẽda ea quę etiã agere possunt, Nam quæ mulieres sedentariæ agunt

nunc

nunc ex consuetudine & ex more locorum, nec ex sola natura agunt; sed quia in his se exercuerunt, & alia non didicerunt: nec sequitur quòd ad alia discenda & tractanda non habeant ingenium. nam, vt antè docuimus alibi, mulieres arma tractare discunt, & viris in hoc æquantur, quia in illis assuescunt cum disciplina. neque matronæ semper aut omnes fœminæ solum tractare colum, aut fusum, aut pensum, aut acum, consuetæ fuerunt: sed & bonis disciplinis, vnde cõsulere possent & sibi & reipublicæ, fuerunt eruditæ, & venationi, & agriculturæ, & laboribus ingenij, & corporis: quæ si fuissent contra naturã sexus, numquam vel non tam frequenter aut non nisi pro monstro, & aliquando, contigissent. Iam de armis tractatis à fœminis: superiùs exempla proposuimus: de disciplinis & literarum artiumve peritia, plura in medium adferre possumus, pauca tamen producam.

70 Theano Metapontina. vel Thuria Pythagorica, filia, Leophronis fuit philosopha eximia, quæ & plura scripsit, vt refert Suidas, ibiq; alias duas Theano nomine, & Philosophiæ Pythagoricæ, peritissimas, & poematon artifices.

71 Et Corinna, vt idem in ea Suidas meminit, Archelodori & Procatiæ filia, Thebana siue Tanagræa. discipula Myrtidis, cognomento musa Lyrica, ita perita, vt quinquies feratur certamine carminum Pindarum vicisse, quę & 5. libros epigrammaton edidit, & leges Lyricas.

72 Didimus libro de philosophia Pythagorica, refert Theano Crotoniatidem primam ex mulieribus esse philosophatã, nempe apud Gręcos, & edidisse poemata, vt & scribit Clemens Alexandrinus [a].

73 Fuit Aspasia mulier doctrinæ fama clara in studiis Philosophicis abundè, vt & Rhetoricis instructa, Periclis magistra & vxor [b]. Fuit Diotima, quam magistram Socrates appellauit, vt Aspasiæ lectionibus sæpe interfuit, vt Plato testis in Sympo. & Menex [c]. omitto alias similes, & vates, & præclaris titulis ob virtutes exornatas, quia iam de illis scripsit Textor in officina, Bocacius & alij.

74 Solebant etiam veteres puellas erudire liberalibus disciplinis, vt scribit Liuius [d], Galieni Imperatoris temporibus, puellæ & viduæ Plotini philosophi scholam disciplinæ causa frequentabant.

Meminit huius instituti, Iulianus Iurisconsultus [e] & Gordian. imperator [f] Cassiodor [g].

75 Alexandrina in ciuitate quædã fuit fœmina Hipatia nomine patrem habens Theonem philosophum, à quo instituta tantùm disciplina excelluit, vt non solùm tẽporis sui, verùm etiã eorum qui antea extitissent philosophos superarit, vt in Platonica schola, à Plotino deducta successerit [h]. Hæc vt ingenio prudens, ita & casta, nec mollis, quin & sollicitata stupri à venusto iuuene, cùm nõ posset iuuenẽ dissuasionibus auertere à sui concupiscentia, pannũ mensium suorum protulisse, & fœditate inconcessi libidinosi coitus commonstrata, illum absoluisse ait Suidas.

76 Athenais Leontij philosophi Atheniensis filia, apprimè in omnibus disciplinis, & Philosophia omni actiua & contemplatiua, item mathematicis, geometria, arithmetica, astrologia & aliis erudita, & quæ à patre Leontio exhæredata est, institutis duobus filiis Ælio & Valerio, dicente, fortunam filiæ & gratiam quam ex doctrina cõsecuta esset ei sufficere, quod & cõrigit. Nã cùm ea ad Pulcheriam sororẽ Theodosij imperatoris, de fratrũ iniuria conquestura venisset.

Pulcheria eius ingenij dexteritatem admirata, persuasit ei vt Christianismum coleret, & per Atticum episcopum baptizari curauit, & imposito nomine Eudociæ, & in filiam adoptauit, & postea fratri suo Theodosio in vxorẽ dedit. Quãobrem deinceps Eudocia vouit, vbi nuptiæ filię suæ Eudoxiæ cum Valeriano Placidæ filio imperatore Romano factæ sunt, se Hierosolymã adituram, vt simul & loca sancta veneraretur, & debitas Seruatori ob innumerabilia ab eo accepta dona, ageret: quod & fecit, & ibi multa egregia opera edidit. vt tradit Nicephor. Calix. libro 14. historiæ capite 23.

76 Qui dicunt mulieres molles esse, eò recidunt quò præcedentes, qui eas non idoneas laboribus dixerunt & armis, eadémque responsione illis satisfieri potest. Sed vltra, non omnes mulieres tales esse maximè laboribus assuetas ex exemplis recitatis constat. Et si tales nunc sint, nõ à natura, sed à consuetudine viuendi magis id assequantur. Atque eadem accidere viris nemo est qui ausit negare quod fœminis. quot enim quæso, inertes sunt. quot ab armis alieni tractãdis, vt ferè millesima pars hominum & ampliùs ab his abhorreat, quos tamen non adeo effœminatos dixerimus, vel ipsi Lydi in exemplum contra fœminas producti probare possunt. vt enim Lydi, dum cœperunt quæ mulieres tractabãt, & artes voluptarias tractare, tunc desierunt esse bellicosi. Sic mulieres relinquentes quæ mulieres communiter tractãt, & studentes his quæ viri solent tractare, efficiuntur virilis animi. Si cõsideremus itaque mulieres in eo modo & ritu viuendi: quo hodie solent contineri; certè verum esse posset quod colus & pensum magis conueniant: sed si consideres alios mores, & in quibus se exerceãt, hoc est falsum. quare cùm hoc sit accidens in exercitio illarum pro diuersitate morũ, locorum, quod adesse & abesse potest, nõ immeritò dicemus argumentum nõ pertinere ad substãtialem naturam mulierum. Quæ vtriusque capax est, vt natura viri.

Illud portò quod ex Aristotele & aliis Philosophis colligere quidam nituntur, mulieres cõparatione facta ad viros esse imperfectionem naturæ, & mares quasi læsos, illud omnino verum non est, nec pertinet ad incapacitatem principatus. Si quidem Deus fecit fœminam adiutorium simile homini, os ex ossibus eius, & carnem de carne eius Genes. 2.

Deinceps & respublica vel principatus non tam corpore quàm mente geritur & prudentia, seu consilio, vt dicemus suo loco in conseruatione rerum publicarum; nec vasta corpora aut robustiora, sunt sapientiora, imò sæpiùs stolidiora, Neque qui robore præualent, ideo prętantiores; vt nec leo præponitur homini quod robustior sit. Anima est, quæ imperat & statuit, & prouidet, nõ corpus, anima non est ex traduce corporis, nec masculus nec fœmina creata à Deo in sua substãtia nobilis, rationalis, idonea ad se & ad alios sibi cõmissos regendos: eget tamen Dei authoritate, gratia, directione, & disciplina, & institutione. Sed iisdem eget anima hominis vt suo bene fungatur principatu: vel si lege deferatur regnum, imperium, principatus, ex stirpe aliqua tantùm

a Li. 1. stromat.

b vt scribit Plut. in Pericle.

c In Sympo. & Menex.

d Li. 3. de Virginia Pl. li. 1. 17. Athenæus li. 13. Lucian. l. περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων. Plutarch. in ... γαμικοῖς.

e in qui filium heredem 4 vbi pupil. educ. debeat. l. 27. P tit 2.

f in l. si parerno 25 de negot. gest. C l. 2. tit. 19.

g L. 4. variarũ ep. 1.

h Nicephor. Callist. l. 14. histor. c. 16. Socr. l. 7. hist. tripar tit. c. 12.

natis non tam consideratur in decernendo vel obeundo delato principatu, sexus; nisi & distinctus lege sit, quàm ordo successionis. Defertur eadem lege pueris masculis, ac viris grandioribus & sapientioribus: non quia sapientes pueri, & quòd possint per se gerere principatum: sed quia placuit in ea stirpe remanere debere principatum, & proinde quantum velis sexus mollis & non idoneus imperare dicatur fœmina, non tamen minor est puero, imò maior vel æqualis infantia eidem. Nec per consequens ratio dari potest, ex ea qualitate quòd mollis & infirma sit, cur indigna sit successione principatus, imò & cur indigna electione, si tanta in illa præstantia, vel affectio talis in eam populi sit, qui eam præeligat & sibi imperare desideret.

77 Sicuti nec iure gentium saluo aut integro, quis seruum etsi prudentiorem domino existente infante, vel ob sexum à dominio dominæ eximet, aut ab eius potestate. Aliud enim est natura imperare præstantiorem, aliud ex lege dominari: quod qui confundunt vniuersum orbis statum furiosè & cum quadam rabie inuertere & conturbare nituntur: & si hoc exemplo non resipiscant, relegabo eos ad domesticum proprium, num admittant, repudiandum esse cósilium vxoris vel filiarum, si recta suadeant ex eo quòd sexus fœminei sint: an etiam suarum vxorum successionem repudient & concedant fratribus illarum, quò istæ sint mulieres, fratres verò masculi, vel quòd prudentiores sint fratres illis: successio in publicis eiusdem debent esse firmitatis, ac in priuatis iuxta leges vtrisque sancitas, aut omnino concedendum necesse erit homines sine lege & institutis, more belluarum pro arbitrio viuere satius esse, quod nullus qui ratione vtatur, quantumuis rusticus, asserere audebit.

78 Nec immorabor in eo quòd vitia fuisse subiiciunt mulieribus, vel saltem non habitum honestum, eas prodire in publicum, aut publicis muneribus se immiscere, aut sine velamine incedere. Nam hæ sunt constitutiones vel ex moribus vtentium receptæ, vel propter mores eius temporis & locorum receptos, stabilitæ: at non ita vbique: neque ex quorundam iure ciuili, ius gentium, vel naturale constituendum: quod exemplis illustrat Æmilius Probus in principio libri de vita imperatorum Græcorum, non tantùm de moribus circa mulieres, verùm de diuersis & contrarium obscenationibus virorum. *Qui didicerunt*, inquit, *non eadem omnibus esse honesta atque turpia, sed omnia maiorum institutis iudicari, non admirabuntur nos in Græcorum virtutibus exponendis mores eorum sequutos. Neque enim Cimoni fuit turpe Atheniensium summo viro, sororem germanam habere in matrimonio, quippe cùm ciues eius eodẽ vterentur instituto. At id quidem nostris moribus nefas habetur, laude in Græcia ducitur adolescentulis quamplurimos habere amatores. Nulla Lacedæmoni tam est nobilis vidua, quæ non ad cœnam eat mercede conducta. Magnis in laudibus tota fuit Græcia victorem Olympiæ citari, in scenam prodire & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini. Quæ omnia apud nos partim infamia, partim humilia atque ab honestate remota ponuntur. Contrà, ea pleraque nostris moribus sunt decora, quæ apud illos turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium? aut cuius non mater familias primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? quod multò fit aliter in Græcia: nam neque in conuiuium adhibetur, nisi propinquorum: neque sedet nisi in interiore parte ædium, quæ Gynecoritis appellatur, quò nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctus.* Atque mores hos dicit Græcorum, de mulieribus contrarios Romanorum, vt alij aliis non derogent. Omnes quippe populi, vt ait Caius in l. omnes populi 9. de iustitia & iure P. qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius propriũ ciuitatis est: vocatúrque ius ciuile, quasi ius propriũ ipsius ciuitatis. Quòd verò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræque custoditur, vocatúrque ius gentium: quasi quo iure omnes gentes vtuntur.

Et Vlpianus iurisconsultus in leg. 6. eodem titulo, *Ius ciuile est, quod neque in totum à naturali vel gentium recedit, neque per omnia ei seruit.* Nõ prodierunt dices, alicubi mulieres in publicum: sed alibi prodierunt, & militarunt, vt dixi, imò & Romæ causas publicè egerunt apud iudices. neque pudicitia illarum ideo suspecta erat, nec mores erant, vt repudiarent agentes pro aliis mulieres. Nam nouum est institutum quod reiiciantur à foro, quod & fatetur eo prætextu conseruandæ pudicitiæ, Vlpian. in l. 1 § sexum de postulando li. 3. P. tit. 1. *Sexum*, inquit, scilicet considerat prętor, *dum prohibet fœminas pro aliis postulare, & ratio quidem prohibendi: ne contra pudicitiam sexus cõgruentem, alienis causis se immisceant.* Hæc prima ratio: *ne virilibus officiis fungantur mulieres.* Hæc 2. Origo verò introducta est à C. Afrania improbissima fœmina, quę inuerecundè postulans, & magistratum inquiétans, causam dedit edicto. Quæ certè non concludunt mulieres omnes ideo reiici debere a postulando. primùm, quia ante hoc non videbatur repugnare pudicitiæ: secundò; quòd numquam hoc probatur natura, officium tantùm esse virile loqui, & benè loqui pro se & pro aliis, nec in publico nec priuato loco, nisi quatenus in loco vel à legislatore propter aliam causam statutum aliter sit.

At propter Afraniam facta est prohibitio Licinij senatoris vxorem, quę erat prompta ad lites contrahendas, & pro se semper apud prætorem verba fecit; non quòd aduocatis deficiebatur, sed quòd impudicitia abundabat. Vnde calũniæ muliebris notissimum euasit exemplum, inquit Valer. Max. li. 8. c. 3.

Quid tum? numquid ob vnam mulierem debuit totus sexus damnari, & expelli ab hoc officio? Certè non æquum arbitror. vna hirundo nõ facit ver, non minùs quàm si propter tabulas clamosos, & propter vnum loquacem Næuolum iudex vellet omnibus viris & patronis foro interdicere. fuit enim impudentissimus clamosus causidicus, ad quem Martialis [a] sic scribit,

Cùm clamant omnes loqueris tu, Næuole, semper,
Et te patronum causi dicũmve putas:
Hac ratione potest nemo non esse disertus.
Ecce tacent omnes, Næuole, dic aliquid.

Sed nec prætor in edicto de postulando, prohibet viris omnibus in postremum postulare, eo prætextu quòd quidam impudentes inueniãtur, sed illis tantùm: nec personale vitium in sexum generaliter retorquetur.

Sed neque mulieribus prohibet pro se postulare, vel interesse iudicio: vel pro suis officium illud gerere, vt Paulus [b], sicut & Pomponius [c] in publico iudicio permittit mulieri reum facere

& ac

a. li. 1. ep. 65.

b In l. fœminas pro parẽtibus, 41. de procurator. P.

c In l. 1. de accusatio. l. 48. P. tit. 2.

& accusare; si parentum, liberorum, & patroni & patronæ. & eorum filij, filiæ, nepotis, neptis, mortem exequantur. item alibi [a], pro se & in aliis iudicio interesse possunt & agere [b], quæ si essent contra honestatem naturalem sexus, & contra naturam sexus fœminarum, non vtique permitti possent honestè, etiam in illis casibus & similibus. quod enim naturalis iuris est, nulla ratione ciuili tolli potest. leg. eas, de capitis diminutio. lib. 4 P. tit. 5.

a in l. mulierē eo tēt cum simil.
b & in c.1.2.3. sub 15.q.3.

Et pruinde inducor dicere hanc prohibitionem iuris positiui esse Romani, quia ex placito nunc permittit, nunc vetat, secundum placita Nomothelarum. sicque intelligendi CC. in l. alienam, C. de procurat. dum aiunt constare alienam subire defensionem, esse munus virile: népe constare secundum resolutiones iuris ciuilis Romani, vt nihil prohibeat legislatori, easdē mulieres contraria lege admittere, prout & ante admittebātur sine sexus pudicitiæve ignominia, summáque cum laude potiùs.

80 Vt Hortensia Qu. Hortensij filia, cùm ordo matronarum graui tributo à triumuiris esset oneratus, nec quisquam virorum eis patrociniū accommodare auderet, causam fœminarum apud triumuiros & constanter & fœliciter egit, vt narrat Valerius Maximus dicto lib. 8. c. 3. Appianus libro quarto bello ciuilium Quintilian. lib. 1. capite 2. institution.

Et Amæsia Sentia rea, causam suam, Lucio Titio pretore iudicium cogente maximo populi cōsensu peregit, partésque omnes ac numeros defensionis non solùm diligenter, sed etiam fortiter executa prima actione cunctis pænè sententijs liberata est.

81 Sed velantur, inquies, hoc & ex instituto alicubi, non vbique: neque etiam tam ob suam imperfectionem velantur, aut ob suam impudicitiam, quam propter hominum seu virorum fragiliorem naturam, qui accenduntur alicubi ex conspectu mulierum ad libidinem velut equus & mulus quibus non est intellectus. Cognoscūt homines seu viri inde suam potius imbecillitatē, mollitiem, quàm mulierum argui, qui passionibus illis mouentur more brutorum: quando peccatum non erat, nullum erat velamen corporis, nuda erant corpora in paradiso in statu innocentiæ; post lapsum verò cognouerunt se esse nudos primi parentes [c], constitue pueros & puellas nudos, inter se non erubescunt: quòd vsum membrorum ad peccandum non intelligunt adhuc in ea ætate.

c Gene c. 3. vers. 10. & seq.

Quid ergo meruit in hoc fœmina argui, si suo aspectu consortium hominum inducatur ad cogitationes venereas, potiùs arguendi viri quòd non possunt in hoc sibi imperare. Neque esset quis mentis compos, qui vsum vini aut panis interdicere & abolere vellet, quòd plures inebrientur, aut saturitate aut crapula lædantur.

Si mollities, voluptas, luxuria, commotio ad venerem, maior esset in sexu fœminao quàm in virili, expediret potiùs velare viros ne conspicerentur à mulieribus, quia obiectum mouet potentiam.

82 Quod de vestitu virili non confundendo cum fœmineo, dicitur Deuteron. c. 22. admittimus certè eo tempore inter præcepta moralia fuisse illud præceptum, & finem eius, ne commixto & indeterminato ornatu daretur scortandi occasio. Alioquin ex opinione pendere videtur, quo genere vestimentorum induantur mulieres & viri. Nam & Turcæ Polonique & aliæ gētes, induuntur vestibus talaribus quibus apud nos mulieres, quia ita placuit; alij stolis, vt mulieres.

At tolle illum malum finem in mutatione vestis; ita ipsa mutatio, vt neque vestimentum per se malum habet; & est inter adiaphora quo vestimento vestiaris, at non illud adiaphorum ad quem vsum vsurpes.

Ecclesia, non ideo minùs inter sanctas & Deo acceptas laudéque dignas & veneratione, habuit Theodoram Alexandrinam, quæ diu in monasterio sub monachi nomine & vestitu latuit pœnitentiā agēs & Deo seruiens, vt ait Marcus Marullus lib. 5. de religiosè viuendi institutione.

Scribit Volaterranus Marinam virginem natione Græcam, sexum quoque dissimulasse honesta de causa vt admitteretur in cœnobium quoddā, quo soli viri recipiebantur, vbi ad mortem vsque sanctissimo vixit nomine Marini. Idipsum narratur de Euphrosina virgine Alexandrina, de Pelagia Antiochena, & aliis.

83 Fuit nutu diuino Iohanna, vt dictum, virgo: quæ auxilio fuit regi Carolo 7. Gallorum, & depulit Anglorum exercitus strenuè militans veste virili & armis, dum in expeditionem iret induta. Sed non ideo minus Deo grata, quamuis inuiderint, ei Angli. hanc in fine secundæ partis operum expresso opusculo defendit à calumniis Anglorum Iohannes Gerson, Cancellarius academiæ Parisiēsis virsūmæ literature, & in scripturis sacris exercitatissimus. Et respōdit ad c. 22. Deuter. vers. 5. triplici medio, & vt ipse loquitur, triplici veritate. prima, *Lex*, inquit, *vetus prohibens mulierem vti veste virili, & virum veste muliebri, pro quanto est purè iudicialis, nō obligat in noua lege. Quia secundum veritatem tenendam de necessitate salutis iudicialia antiqua legis ablata sunt, nec obligant in noua, vt talia sunt: nisi nouiter per superiores ea instituí, vel confirmari contingat.* Secunda veritas. *Lex huiusmodi continebat aliquid morale, quod stabile est in omni lege: & illud possumus exprimere prohibitionem indecentis habitus tam in viro quàm in muliere, contra medium virtutis quod obseruare debet circumstantias omnes. vt quando oportet, cur oportet, qualiter oportet; & ita de reliquis, vt sapiens iudicabit.* Tertia veritas. *Lex huiusmodi, nec vt iudicialis est, nec vt moralis damnat vsum vestis virilis aut militaris, in puella nostra virili & militari, quam ex certis signis eligit rex cœlestis, omnium tanquam vexilliferam, & ad conterendos hostes iustitiæ, & amicos subleuandos. & vt in manu fœminæ puellari & virginis, confundat fortia iniquitatis arma, auxiliantibus angelis, quibus virginitas proxima est & cognata, secundum Hieronymum: rursum per hoc saluatur attonsio crinium quod Apostolus prohibere videtur in fœmina. Obstruatur igitur & obstruatur os loquentium iniqua. Quia vbi diuina virtus operatur, media secundum finis exigentiā disponuntur: ita vt non iam sit securum detrahere, vel culpare ausu temerario. Ea quæ à Deo sunt, secundum Apostolum, ordinata sunt. Demque possent particularitates addi multa, & exempla de historiis sacris & gentilibus. Sicut de Camilla & Amazonibus. Sicut præterea, vel in casibus necessitatis, vel euidentis vtilitatis, vel approbatæ consuetudinis, vel ex authoritate & dispensatione superiorum.* Hæc Gerson.

Sed audiamus Lyranum nunc explicantem c. 22. Deut. *Mulier non induetur veste virili: &c. Hoc exponunt doctores aliqui, & benè, vt credo quòd hoc intelli-*

A *intelligitur de armis quibus viri vtuntur. Sic enim habet Hebraica lectio* לא יהיה כלי גבר על אשה *lo yhete celi gebre,gnal issa:* id est, *nō erit vas celi viri super mulierē.* Ibi enim è כלי *celi,& vas & arma significat seu armaturam, vnde primo regum c.20. dicitur de Ionatha, quòd tradidit puero arma sua, & in Hebræo habetur vasa sua. Prohibetur autem hic, quod mulier non portet arma viri, tum quia indecens mulieri & præsumptuosum: tū quod pro tunc erat superstitiosū, quia gētiles mulieres in sacris Martis portabāt arma viri: & in sacris Veneris viri portabant ornamēta mulierū, & instrumenta eorū vt pote colū, fusum, & similia: ideo subditur, abominabilis est apud Deū, qui hoc fecit. abominatio.n. in sacra Scriptura communiter capitur pro idololatria, seu pro aliquo ad idololatriam pertinente. Si autem litera prædicta intelligatur de veste communi, prohibetur hic talis vsus vel potius abusus. Quia est occasio libidinis, quia mulier in veste virili posset licentius cum hominibus luxuriam exercere: & similiter vir in veste mulieris, quia liberius posset secreta mulierum ingredi.* B hæc hactenus iisdem verbis tradit Nicolaus de Lyra ad dictum c.22. Deuter. quæ ostendunt cum his quæ citauimus ex Gersone, latere aliud in illa prohibitione quàm generaliter possit omnibus mulieribus interdici eum abominatione gestare arma: & abominationem consistere in his quæ inter idololatras in mutatione illa vestium in ceremoniis impietatum idolorum fiebant, non autem si ex consuetudine, vtilitate & causa alia honesta, salubri corpori vel animæ, vel reipublicę, vel subditorum fiat mutatio.

84 Nec obest quod adducitur ex can. si qua mulier 6.30.distinct. nec mulieribus licere causa pietatis virilem vestem induere. Nam verba illa, C aliter explicantur quàm si mulier pietatis causa habitum virilem acceperit, nempe, si luxuriæ causa. *Si qua mulier suo proposito*, inquit, *vtile iudicans vt virili veste vtatur, propter hoc virilem habitum imitetur, anathema sit.* Ibi glossa, *propositum suum*, scilicet, *mulieris* explicat, *quia magis est habilis & magis est parata in scissa veste quā in clausa ad meretricandum* Ideóque ob intentionem malā, mutatio in virilem habitum, reprobatur; non ipsa sola mutatio, maximè si consuetudo sit, vt mulier certo habitu virili vti possit. Quemadmodum in cap. 2. de testamentis [a] refertur de abbatissis, quæ habentur pro monialibus, quæ tamen non induebant habitum monachalem, sed in vestibus quibus vtebantur loci illius presbyteri, permansetant. Sic etiam Vlpian. iurisconsultus [b] constituit alia esse vestimenta virilia, muliebria, puerilia, alia his communia quibus promiscuè vtitur D mulier cum viro veluti si eiusmodi penula palliúmque est & reliqua huiusmodi, quibus sine reprehēsione vel vir vel vxor, seu mulier vtatur. reprehensionem ibi definit ex vsu non recepto. quare vsus ipse, vel honesta, vel inhonesta facit vestimenta. Quod ex opinione constat, résque ex seipsa indicat. turpe enim duceremus nūc ornari & vestiri eo modo quo iam ipsi nos ante abhinc annis forsan decem ornari honestissimum ducebamus, quod & in sexus distinctione & eius vestimento facile est obseruare. Quocirca dixerim armorum vestiumque considerationem diuersam, non esse hodie sufficiens argumentum ad reiiciendas fœminas à principatu vel republica regenda. hoc enim esset propter accidentia, quæ variari possunt, improbare rei substantiam.

a Li.3.tit.28.

b in l.vestis 23.§ vestimēta omnia, de auro & argento legato, lib. 34.P.tit.2.

Sunt & imperatores aut duces exercitus, plerunque ita senes, vt neque arma militaria ferre A possint, & qui duplicibus pellitísque vestibus & togis teguntur vel inter armatos theda, curru, togati feruntur, neque ideo, minùs idoneos ad imperandum ex eo, quis sapienter aut cum ratione diceret.

85 Quòd dicunt rursum, eos qui tractarunt de republica, & ad eam gerendā admittunt mulieres, nec eis magna sed leuia negotia committenda esse opinatos, non valdè expugnat mulierum potestatem, nam aliqui quidē id dixerunt, vt Socrates & Aristoteles. Sed illi non sunt testes idonei, vt sua sententia possint subuertere gentium ius, quo & imperia per successionem & per electionem commissa fuerunt mulieribus alicubi, quamuis & alibi non fuerint ad imperandum admissæ, vel in leuioribus tantùm authoratæ.

B 86 Obiicere porrò mulierum gubernationi, inconstantiam, mutabilitatem, consilium debile, & similia vitia: nec ipsum potest à dignitate eas excludere: ridiculum enim mihi videtur, velle principem vt in idea & phantasia suis partibus omnibus absolutum, in ipsa qualibet administratione tātùm præponere: quasi verò hominē, principem, quāuis talibus numeris integrum tātùm admittere debeamus. Sunt ista reipublicæ Platonicæ in abstracto somniatæ, pro quarum societate & regimine creādi essent noui homines, iuxta ideas qui illis possent & scirent vti, sine vitiis, quibus sublatis nulla opus esset iustitia. nā si eadem consideremus in cōcreto & in præsenti genere vitæ, dicendum erit eo nomine infinitos principes, reges, imperatores de iure suo depellendos, quia nec benè à viris qui vitiis vt plerun- C que obnoxij sunt, potestates reguntur. Quòd si exemplis contendunt docere quarundam mulierum in singulari vitia: pro vna muliere, occurrunt propemodum infinitæ virorum turbæ iisdē & maioribus infectorum, vt tādem cogamur fateri non exemplis singularibus esse regulam generalem statuendā, quin etsi malarum mulierum exemplis permittant conferri bonarum præclara bonæ malas superabunt forsan.

Vrque ex multis pauca conferā. Narraturque quòd Eua Adamum deceperit [c]. Thamar vt meretrix in biuio Iudā ad concubitum allexit [d]. Samson deceptus sit à muliere Dalila [e]. Salomon deceptus a mulieribus ad idololatriā vsque [f]. Quid tum postea? num ideo ad sexum culpā referas? cùm neque Deus admiserit illam defensionem Adami, quòd vxor eum decepisset [g]. Nonne & Iacob Thamar priùs deceperat, nolens ei dare filium D in virum, vt tenebatur? Nonne & dignus potiùs reprehensione Iacob, qui incognitam in biuio vt meretricem ausus est de fornicatione solicitare. Quis magis rursum peccauit in casu Sampsonis, an is qui confidit meretriculæ, an scortum? nonne magis & Salomon peccauit qui ob imperium mulieres cogere poterat ex arbitrio, quam mulieres quæ obedire tenebantur? Sed adde acumen in his exemplis ingenij mulierum præstare fortitudini & sapientiæ virorum, & eodem modo si in bonum conuertatur, posse præstare aliis viris imperantibus. Quot quæso, possumus cōferre raptores, deceptores fœminarum, cum vna fœmina quæ calumniata est Ioseph, pro negata fornicatione quot possumus viros, qui regnandi causa contra principes & eorum progeniem insurrexerunt, pro vna Athalia qui ea causa voluit semen omne regium tollere: certè innumerabiles

c Genes. 3.
d Genes. 38.
e Iud. 16.
f 3 regum 11.
g Genes. 3.

les: vt liquet de aliquibus enumeratis dum agimus, de ambitione regnandi, & insigne exemplum crudelitatis Abimelech, qui regnandi causa quinquaginta fratres sub vno lapide necauit [a] ad scortationem mulierem si dixeris procliuè, considera statim meretricem vnam dici; at non nisi plures meretricem facere, cum quibus illa palàm peccat: meretricè enim dicimus, quæ multorũ libidini patet, c. vidua 16. 34. distin. id est, inquit, ibi glossa ad verbum, *mulierum*, quæ admiserit plures quàm 23. millia hominum. vel quæ admisit sexaginta.

a Iudicum 9.

87 Mulieres dicunt [b] insuper lege diuina silere debere in Ecclesia, non loqui, non populum regere Christianum. In his quæ pertinent ad curam animarum certè admittemus, quia ita sancitum est in ecclesia; mysteria & causas nunc cõuenienss sufficit respondisse mulieres in hoc distingui, quia Deus in ecclesia per spiritum sanctum voluit; quemadmodum quoque & ipsum laicis viris & imperatoribus & regibus & principibus interdictum, quibus tamen non ideo prohibitum est à Deo imperare, dominari, & regere rempublicam. Separata enim sunt sancta à profanis spiritualia à temporalibus, & ea quæ sunt animæ à principatu laicorum. Quòd si Deus quoque prohibuisset ne mulieres gererent rem publicam, vel dominarentur, eodem modo diceremus & proculdubio excluderidas. Dei enim lex nulla censura hominum potest conuelli.

b hic explicatur propositũ supra num. 14

88 Obiicere insuper [c] iura ciuilia à publicis muneribus, testimonio, fideiussione & iudicandi officio eas remouisse, iam testatus sum, & alia iura ciuilia sed non Romana permittere alibi: & Romana quoque in aliquibus: & ex moribus ita receptum aliter atque aliter: aliquando in fauorem mulierum, vt fideiussio adempta, aliquando in odium, prout impetus animi & causa morum præsentium, potuit mouere legislatorem. Dicuntque interpretes submoueri ab his & similibus mulieres, non quòd iudicio careant aut incapaces talium natura sint: sed quia ita honestum ex moribus visum est [d]: honesta autem non eodem modo apud omnes visa sunt eadem nec tempore diuerso. Et proinde contrariis moribus, contrario statuto & lege, admitti possunt. Ciuilis ratio ciuilia iura abolere potest, naturalia non vtique. & consuetudo consuetudine contraria & lege tollitur [e]. Neque omnes qui turpes infamésve aut reiecti habẽtur iure ciuili, sunt infames iure canonico, c. Ephemium 7. q. hinc colligitur, 2. q. 3.

c explicatur quod suprà propositum num. 15.

d l. cum prætor. de iudic. P.

e l. de quibus de legib. 25.

Ita receptum, vt ex cõsuetudine iudicare possint etiam viros sibi subditos, mulieres præcellẽtes, ordinariam iurisdictionem habentes, vt in Gallia ex consuetudine approbata, quæ pro lege habetur, vt scripsit Innocentius 3. cancellario & canonico Parisiensi [f], quia consuetudo etiam secundum iura ciuilia, dat iurisdictionem, l. 1. & fi. c. de emancipa. liberorum & l. 2. quæ sit longa consuetud. c. in his 11. dist. cap. ex literis, de consuetu.

f in c. dilecti 4. de arbitris li. 1. decr. tit. 43

Iudicauit mulier Debora populum Dei [g].

g Iudic. c. 4. ver. 4.

Et Gregorius r [h]. relatus in eano. 7. Mennam 2. q. 7. purgationem & iudicium Mennæ episcopi, commisit Brunichildi reginæ Francorum, quãuis fœminæ, & quamuis Menna esset episcopus & persona ecclesiastica, ex numero earom quæ non dicam mulierum, sed nec laicorum aliorum imperatorum iurisdictioni de iure communi

h l. 11. ep. 8.

i l. 4. ep. 13. seu c. 77. relatus à Gratiano in can cum deuo tissimam 8 & seq. 12. q. 2.

A subiiciuntur.

Rursum idem Gregorius [i], scribit Constantię reginæ Galliæ, vt cum episcopis ad iudicium cõgregatis, pro causa Iuliani episcopi petitoris, aduersus eos qui villas Ecclesiæ spoliassent & deprædati erant, regia potestate decerneret & iudicaret.

Atque iterum idem Gregorius [k], Brunichildi reginæ Francorum scribit; si quos violentos, si quos adulteros, siquos fures vel aliis prauis actib. studere cognoscitis, Deum de eorum correctione placare festinate vt per vos flagellum perfidarum gentium non inducat &c [l].

k l. 7. indict. 1. ep. 5.

l vt refert etiã Gratianus in can. 47. & quos 23 q. 4.

89 Dicere porro ideo mulieres esse incapaces gubernationis, quòd nec testimonium perhibere in quibusdam, nec fideiubere possint [m], hoc certè iuris positiui & ciuilis est: & ideo, vt ait Gratianus [n], *Nulla ferè dammarum scripturarum ab accusatione, aut testimonio prohibentur.*

m vt dictum suprà num. 15.

n in principio 15. q.

B Simile dictum esse putandum, de potestate in liberos, de suitate, de suis hæredibus quódve nõ continuent familiam paternam. Quid enim aliud hæc sunt, quàm iura merè ciuilia, recepta moribus quorundam populorum, quibus & contraria constitui posse contrario iure ciuili, nemo, vt dixi, dubitat.

90 Et ne per singula diutiùs retineat, illud postremum [o], quod familiæ & nomina familiarum retineantur alibi per mulieres perinde ac masculos, & quòd nobilitas materna in filios & descendentes transfundatur, doceri poterit vel Vlpiano Iurisconf. teste, qui [p] sic respondit, *Qui ex duobus Campanis parentibus natus est, Campanus est. Sed si ex patre Campano matre Puteolana, equè municeps Campanus est. Nisi fortè priuilegio aliquo materna origo censeatur, tunc n. materna originis erit municeps. vt puta C Iliensibus concessũ est, vt qui matre Iliensi, sit eorũ municeps. Etiã Delphis hoc idem tributum & conseruatum est. Celsus etiam refert Ponticis ex beneficio Pompeij Magni competere, vt qui Pontica matre natus esset, Ponticus esset &c.*

o hoc explicatur dictum sũ pra num. 16.

p in l. ad municipalem l. 50. P. tit. 1.

In Gallia nonnullis etiam locis receptum est, vt venter nobilitet partum: hoc est, vt filius sequatur nobilitatem matris, vt est in consuetudinibus Campaniæ, & aliorum, Trecensium articulo 8. Senonensi articulo 149. Caluimontanorum, articulo 5. & xi. Cuius rei originem tribuunt historiæ, quòd deleta bello Campanorum nobilitate, viduæ maluerint ex priuilegio magis plebeiis nubere, aut in perpetua nobilitate consenescere, quàm ignotos & extraneos procos sequi. Idipsum receptum apud Lycios scribit Herodotus [q]. *Hoc, inquit, Lycij præter cæteros habent peculiare pro lege, quòd à matribus nomina sibi ipsis indũt, & si quis obuium percontetur quisnam sit, quæve familia ortus à matribus auisque, protinus genus suum repetet.* Hoc ipsum apud Xanthios obtinuisse tradit Plutarch [r]. Sed & hodie video principes, magnates, & heroes nobiles, & reges, & suis insignibus miscere insignia familiæ matrum, perinde ac patrum. hinc enim oriuntur in Germania tantæ mixtiones insignium, quibus ad pompam vtuntur, ad testandam nobilitatem tam ex parte matris quàm patris.

q in l.

D

r l. de claris mulieribus.

91 Documus & antea vitium hoc fuisse cõtra naturam habitum à Iustiniano, vt filiæ excluderentur à familia, & in bonorum successione sexus constitueretur differentia [s], atque ideo sublatam cognationis & agnationis, in iure successionis, differentiam [t].

s Ex l. maximum vitiũ de liber. præte. C. & Quod & sic matur l. lege 12. tabularum de legitimis heredib. C. §. nostra constitutio de exhæredatio. Iebetor. authenti. defuncto ad s. Tertulia. l. mulier. an masculus, ad s. Trebellia. P. auth. in successione de suis & legitimis C. & cum fideremus, de trien. & semiss. se in nouellis

92 Minùs expugnare videtur mulierum in dominio potestatem resolutio quædam generalis facta in iure, deterioris conditionis in pluribus esse mulieres viris. Nam & ex illa sequi potest, ergo non in omnibus, imò verò contra dicemus, in multis quoque melioris conditionis esse mulieres viris. *Permulti*, inquit Plutarchus in Romulo, *Mulieribus honores sunt habiti à Romanis: vt his transeuntibus de via cedere, præsente muliere nihil obscœnum loqui, nec nudum aspici*, &c.

Colligit plores casus Philippus Decius, ad l. fœminæ 2. de regul. iur. P. numero 70. & sequentibus quibos viri sunt deterioris conditionis. vt quia citiùs mulier pubescit, nempe 12. an. vir 14. §. quibus modis tutela finitur. l. 1. Inst. ti. 22. l. 1. quãdo tutor. vel cura. esse desinant C. puberes, de dispensa. impo. vbi ideò matrimonium citius contrahere possunt fœminæ quã masculi, & propter ingenij præcocem naturam in minori annorum numero possunt veniam ætatis quàm viri postulare l. 2. de his qui veniam ætat. impetra. C. quemadmodũ & citiùs testati de rebus suis [a]. Non potest mulier incarcerari, vir potest libro 1. C. de officio diuersorum iudic. auth. nouo iure, de custod. reũ C. In crimine læsæ maiestatis per patrem commisso, melioris conditionis filiæ, quã filij l. quisquis §. filij §. ad filias ad leg. Iuliam Maiest. C. facit cap. quicunque de pœnis in sex. & in simili: si filij Bannirorum expelluntur de ciuitate, non intelligitur de filiabus, vt notat Baldus [b]. Neque cogitur mulier pro absolutione excommunicationis petenda, ire Romam vt vir [c], ponit speculator vndecim etiam casus, in quibus melioris sunt conditionis mulieres. tit. de probationib. vers. & contrà. Quare nec obsunt quòd mulieres dicãtur fuisse semper sub potestate alicuius Romæ & alibi. nam hæc iura sunt ciuilia & iuris positiui, & secundum mores recepta, nõ propter incapacitatem naturæ eorum.

a l. Qua ætate, de testament. P.

b Ad l. Quicunque de terris fugiunt.

c In c. mulieres de sentent. excom.

93 In sacris mulieres pariter ac viri in sancta sanctorũ orationis causa ingredi possunt [d]. Quòd autem alicubi non ingrediantur mulieres sacella quædam, hoc ad priuilegium pertinet, cuius ratio relinqoitur Deo. quòd autem non ingrediantur quædã monasteria virorũ, hoc cõmune illis, vt nec viri ingrediantur monasteria mulierũ, vtrunq; ad euitandã occasionẽ delinquendi rectè statutũ, non tam propter fragilitatem solarum mulierũ, quàm propter malitiam & purã fragilitatem virorum. Quemadmodum etiam apud Ethnicos ab illorũ sacris, in quibusdam mulieres arcebantur. Sic etiam apud eosdem fuerũt quædam sacrificia & templa in quib. non admittebantur viri. vt bonæ deæ seu Medeæ templum, viris inaccessum fuisse tradit Macrobius l. 1. c. 15.

d In c. 1. de vita & honestate clericorum.

94 Porrò quod dicitur [e], mulieres feudorum esse incapaces eo quòd faidam, nec arma mouere possunt. Id certè absolutè verũ non est, neque etiam ideo incapacem omnem dicendũ cum feudi tenendi, qui ea præstare non possit per se, si per aliũ possit, consentiunt iura. Estque feudũ quoddã masculinum, & quoddam fœmineum, masculinũ dicitur, quod transit ad masculos, non autem ad fœminas [f]. Imò & si in eius ratione facta fuerit mentio de fœminis tamen fœminæ nõ succedũt, nisi deficientibus masculis [g].

Fœmineum, dicitur quòd transit ad fœminas, ita & feudum maternum quod fuit acquisitum à fœmina superiore, quæ est communis agnationis, vel cognationis [h]. Notat & Iacobinus de Sãcto Georgio, in tractatu de feudis [i], plures casus in quibos regula illa quòd fœminæ ad feuda non admittãtur, recipit restrictiones & causas ob quas admittantur. Idipsum & exequitur pluribos Frãciscus Curtius, tractatu de feudis [k]. Quæ vera non essent, si naturæ sexui triboeretur incapacitas, quæ certè aliunde nunc non pendet quam ex morib. & iure consuetudinis diuerso regionum. Conueniúntq; omnes, quòd pacto in inuestitura caueri potest, vt fœmina succedat: si filia redimat feudũ à Domino, si dominus propter seruitiũ patris dedit feudũ filiæ, vt notat Glossa ad §. cũ verò Conradus, qui feudum dare poss. in feud.

e Nempe suprà num. 30.

f c. 1. §. hoc autem notandũ qui feudum dare possunt in feu.

g c. 1. § Quin etiam episcopi vel abbates, &c in feud.

h Eo pertinet c. 6. cum titulo de beneficio fœminæ c. 1. quemadmodum feudum ad filiam pertineat, c. 1. an maritus succedat vxori in vsibus feudorum.

i ad verba & fœminis.

k 3. parte q. 1.

Si consuetudo disponat, vt fœmina feudo succedat, vt in regno Siciliæ. Iacobos de Sãcto Georgio tractat. de feudis ad verba, & fœminis, numero 9. & & talis consuetudo est seruanda. Vt in §. 1. de feudi cognitio. in feudis. Vt & in Gallia feuda transeũt in fœminis: nisi lex domus cõtrariũ statuat. quia feuda ibi redacta sunt in formam patrimonij, vt & alibi, & transeũt in successores, & subiiciũtur dispositioni patrimonialiũ. Notat & Iohannes de Isernia [l] quod quando fœmina assueta armis, & cõsueta pugnare, esset successibilis in feudo, etiam masculino. Ego tamen, nec armorũ vsum necessariò in muliere desidero, in successione feudi, eo quòd & alij qui succedũt feudis fœmineis, armorum tractandorũ impotes tamen feudũ quod per successionem ad illos deuoluitur, retinẽt, & per alios idoneos seruitia militaria, & alia iura dominicalia exequi possunt. quod si faciant non priuantur, quamuis si non facerent priuarentur [m]. vltra hoc non prosequar, cùm feudorũ iura à consuetudine pendeant, nec legem imponant aliis nationibus qui sua iura propria sequuntur.

l ad c. 1 §. hoc autem notandum qui feudum dare possunt.

m c. vni iuncta glossa, ad verba non valet si an mutus vel alius imperfectus feudum retineat. l. 3. ti. 16.

Rursum non omnis principatus feudũ est, neque dominatio rei publicæ est iuribus feudalibus obnoxia, sed potestates deferũtur, vt lege regni, vel iure successionis & patrimonij, vel electionis, vt suo loco docemus, vt frustrà hîc de lege feudorum Longobardorum seu Mediolanensium disputetur.

Concluditur & in causa feudorum fœminas excludi à feudis, quando concessio rei facta est in feudũ, propriè: non si iure donationis: quia tũc fœmina admittitur, vt tradit Angelus [n], & Calderios [o], Decius [p].

Sed & si propter imperitiam tractandorum armorũ, quis incapaces dicat feudorũ possessores, maiorem partem possessorũ excutiet. Sunt enim plures, sua sententia nobiles & genere tumescẽtes, qui norũt potiùs pacem quam arma, ne quid peiùs dicam, quod multis conuenit, qui mallent tractare pensum & colum cũ Sardanapalo, quàm hastam cum Alexandro magno.

n Concil. 142. incip. super pũcto in fine.

o Concil. 67. incip. quod domina mea.

p Concilio 32. & ad fœminæ nu. 50. de reg. iur. P.

95 Illud verò quod additũ est [q] in contraria sententia multas mulieres malè rempublicam rexisse, & imperio mulierũ quoq; addictos, verum est. sed & verum docuimus & alias bene rexisse illustres, & vtiles fuisse reipublicæ. Sicuti & numerare licet principes pessimos & principes bonos. Vtrorúmque & magna est copia, sed & stultorum infinitus est numerus.

q Explicantur allata suprà num. 21.

Quòd verò pertinet ad exempla regnorũ [r] Iuda & Francorum, & similiũ, certè exempla non constituũt regulam, quando illam habent quandam rationem particularem ex qua aliter ac cõmuniter statui placuit. Sũt enim institutiones & leges regnorum, non minùs seruandæ in causis publi-

r hic explicatur dictum suprà num. 21

publicis, quàm leges & dispositiones dominorum A circa res proprias. & vt nemo est qui rei propriæ non velit sibi dari liberum arbitrium: sic nulla vniuersitas vel societas hominum seu regum, aut qui regno subiiciuntur, inueniri facilè possint qui præscriptas viuendi, imperandi, & obediendi leges, æquo animo subuerti patiantur, & quin pro illis pugnent, velut pro aris & focis. Diuersæ sunt regionum constitutiones: alia orientis, alia occidentis, alia septentrionis, alia meridionalis plaga: diuersi fructus, diuersæ commoditates, & incommoditates, diuersi mores, propter diuersam viuendi & operandi necessitatem, & siquis vellet omnes ad vnum morem viuendi contrahere, nihil proculdubio moliretur quàm impossibile tentare, & cœlum terræ miscere. Quocirca à separatis causis conclusionem vnam similem velle inferre, hoc certè est velle opera Dei vniius naturæ efficere, & improbare illam admirabilem & B incomprehensibilem Dei sapientiam & omnipotentiam, quæ maximè elucet in tam varia rerum diuersarum constanti ordinatione & essentiarum varietate.

Fuit regnum Iuda à Deo electum in virili Iudæ semine, iuxta prophetiam, *Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est Messiah* [a]. Fuit Dauid & semini eius, regnum promissum, & quòd Messias deberet oriri ex semine eius. vnde & Christus filius Dauid, & dicitur [b]. Hoc nullo modo potuit fieri, si confusum fuisset semen regium in mulieribus, quæ transeunt ex more in alias familias, nubendo: & proinde & diuina authoritas effecit, ne commiscerentur tribus populi sui, néve sceptrum ex fœmina succedente ad extraneum transferretur.

[a] Genes. c. 49. vers. 10.

[b] Diui Matt. c. 15. vers. 22. & c. 22. vers. 42. Diui Marci c. 12. ver. 35. Actorum 2. vers. 29. & 2. ad Timo. ca. 2. vers 8. Apoca. 5. vers. 5.

97 Placuit & in Francia seu Gallia, aut Francogallia ex lege Salica, hoc est, quæ erat etiam C seruata inter Salios, vnde nomen habuit, ne terra imperij, sicut nec terra Saliorum, à lancea transiret in colum pro qua & facit illud quod protulit Christus D. Lucæ c. 12. vers. 27. *Considerate lilia quomodo crescunt, non laborant, neque nent.* Quibus verbis quo tempore Philippus Valesius regnum adeptus est, ferunt contra impugnantes legem Salicam conclusum lilia Gallorum non debeti, nisi nobilibus qui non laborant: non nisi maribus, qui non nent.

Conati sunt Angli impugnare legem illam regni Salicam, vt & nouissimis temporibus quidam sub pelle historiographi Galliæ, in gratiam aliquorum, vel certè ob ignorantiam crassissimam, vel malitiosè, negarunt vllam vnquam fuisse in Gallia seu Francia in regni iure legem Salicam: & tam audacter ita affirmarunt, vt mihi videre videar cœlum inter videntes assere- D re, nec vnquam fuisse, nec nunc esse lucem aut solem.

Sunt & regna iam indicata in quibus succedunt fœminæ iure proximitatis, vt in regno Nauarræ, Hispaniæ, & in regno Hierosolymorum recuperato ab infidelibus & Mahumetanis: vt mater Balduini 3. vt refert Tyrius de bello sacro; atque Isabella Sibyllæ soror, apud Ritium, de regibus Hierosolymorum, Non negandum tamen existentibus masculis & fœminis superstitibus & in illis, vt plerunque præferendos esse masculum fœminæ, quæ eo deficiente soccedit.

Sed hæc hactenus de imperio & principatu fœminarum: receptui cano vt alia prosequar.

De principatibus delatis iure hæreditario.

CAP. XII.

Adferunt lucem distinctioni principatuum, quod pertinet ad successionem, ea quæ traduntur de feudorum qualitate. Nam quædam dicuntur antiqua, in quibus descendentes & collaterales succedunt; alia paterna, in quibus succedunt descendentes tantùm etiamsi hæredes aliorum bonorum mortui vltimi possessoris non sint; quædam noua & hæreditaria, in quibus tantùm succedunt qui hæreditatem nanciscuntur præmortui, non autem qui eius non sunt hæredes, vt in feudis docemus. Quamobrem aliud est in regno succedere in locum demortui, iure hæreditario, aliud iure legis & proximitatis seu primogenituræ in regno antiquo generis. Nam quando regnum defertur iure hæreditatis & nouum siue quæsitum est, quod fuerit in libera morientis dispositione, ne electionis alia lege obstrictum, ex voluntate defuncti succeditur vel expressa per testamentum, vel tacita ab intestato, iure proximitatis per concursum etiam vt qui proximiores sunt in eodem gradu simul ab intestato admittantur, nec licet repudiare hæreditatem defuncti reliquam, retento principatu: neque repudiare principatum retenta hæreditate, sed bonis aliis defuncti. natura enim hæreditariæ successionis est, vt pro parte nemo possit agnoscere iudicium defuncti. Et qui totam hæreditatem acquirere potest, is pro parte eam scindendo adire non potest: & si quis ex pluribus partibus in eiusdem hæreditate institutus sit, non potest quasdam repudiare, & quasdam agnoscere. vt responderunt Paulus & Vlpianus Iurisconsulti [c].

[c] in l. 1. & 2. de acquiren. hæred. lib. 29. P. ti. 2.

At quando principatus antiqui per legem regni deferuntur proximiori & antiquiori, vel alio modo, licet retinere principatum, ei qui in gradu vel qualitate requisita idoneus inuenitur, reiecta hæreditate, & reiecto imposito grauamine, nisi ipse ei se obligauerit [d], & debetur principatus filio aut proximiori etiam non hæredi [e].

[d] c. licet 6 de voto.

Retinemus autem similitudinem feudi & principatus: excepto quòd principatus, regnum, non pendent ab alterius potestate: cùm tamen feudum ab alterius potestate oriatur & pendeat.

[e] Iohãnes Andreas notat in additio. ad speculatorẽ lib 4. parte. 3 ad rubricam de feudis & facit inquit l. vni. §. sed etsi de latina liberte tol len. C. & l. si quis in sacris, de proximis sacro. scrinior. li. 12. C.

5 Permisit populus & ratum habuit testamentum & institutionem hæredum in regno, sibi charorum principum, à quibus vel respub. multis illorum vigiliis & periculis vitæ fuerat iuuata, aucta, & conseruata arbitratus eum quem viuentem coluerat tanquam patrem, & à quo viuente patris officia accepisset, non nisi vtilem sibi electurum & nominaturum esse, & ad gubernacula idoneum; vtque pluribus seditionibus obuiam iretur & ciuilibus discordiis, quæ solent inter contendentes de principatu & ambitiosos oriri, à quibus sæpe ad interitum redacta sunt imperia. Atque vt priuati bona sua, sic & imperatores aliquando inter liberos suos testamento imperium diuiserunt: & ita Constantinus magnus tres filios hæredes imperij reliquit [f], nulla adhuc lege dicta de successione, vel electione imperatoris, & Constantinus multa nouè acquisierat, quæ adiecerat imperio: & viuens aliis quoque ante communicauerat imperium quos postea debellauit.

[f] Vt ait Theodoretus li. 21. historiæ ecclesiasticæ cap 6. Rufinus lib. 2. historiæ ecclesiasticæ c. 11.

3 Attalus Philometor, Pergami rex, pecunia ditissimus, cùm liberis careret, populum Romanum testamento suo hæredem instituit [g].

[g] Appianus li. de bellis Mithridatis Iustinus lib. 36.

4 Atreus ex Minoë, postrema sua ordinans, quicquid auri atque argenti pecorum etiam ei fuit, nepotibus quos filiæ genuerant, ex æquo diuidendum reliquit, excepto ciuitatum terrarúmque imperio, hæc quippe Idomeneus cum Merione Deucalionis & Idomeneus alter Molius, iussu eius seorsum habuêre, vt ait Dictys Cretensis lib. 1. de bello Troiano in principio.

5 Disputatum multùm fuit post mortem Augusti, de testamento eius quo reliquerat hæredem imperij Tiberium: tandem autem obtinuit vt Tiberius tanquam ab illo approbatus, qui tamen videbatur gubernacula reiicere, imperaret [a].

a Quemadmodú narrat Cornelius Tacitus li. 1. Annalium, & Suetonius Tranquillus in Tiberio c. 24. & 25. & in Augusto ca. 101.

6 Alexander magnus ab initio, moriturus, cùm deficeret & inquisitus ab amicis quem imperij faceret hæredem respondisset, dignissimum, & voce hac inter amicos bellicum cecinisset, iam omnes in æmulationem consurgebant, & ambitione iam militum & vulgi fauorem quærebant, nisi sexta die à decubitu præclusa voce exemptum digito annulum, Perdicæ tradidisset, quæ res gliscentem amicorum dissentionem sedauit. Nam & si non voce noncupatus hæres, iudicio tamen electus esse videbatur [b].

b Iustinus ex Trogo lib. 12.

7 Dagobertus rex Francorum, suggerentibus iis qui vtilitatibus regni consulere videbantur, æqua lance inter duos filios suos regnum diuisit moriturus, & Sigibertum ex liberis seniorem, Austriæ regem instituit: Clodoueum verò minorem natu, Neustriæ & Burgundiæ, pari dignitate præfecit [c].

c Annonius li. 4. de gestis Francor.

8 Postquam instituit regnum Parthicum Arsaces, babuit filium successorem. Tertios secutus rex Pampacius, qui cùm 12. annos imperasset, decessit duobus filiis, Mithridate & Pharnace relictis, quorum maior Pharnaces, more gentis, hæres regni factus, non multo pòst decessit multis filiis relictis, quibus præteritis, fratri potissimùm Mithridati insigni virtutis viro reliquit imperium plus regno quàm patrio deberi nomini ratus, potiùsque patriæ quam liberis consulendum. Iustinus ex Trogo libro 41. & ibi ratum habuit populus testamentum, quia alioquin contra morem regni factum erat.

9 Meminit Hirtius 1. libro de bello Alexandrino, Cęsarem Ægypto & Alexandrina potitum, reges constituisse, quos Ptolomæus testamento scripserat, atque obtestatus erat, populum Romanum, ne mutarentur. Nam maiore ex duobus pueris rege amisso minori tradidit regnum. Narrant etiam Ptolomæum Alexandrum Ægyptum populo Romano testamento reliquisse. Cicero de lege agraria contra Rullum & in 1. agraria Liuius & Iust. lib. 38.

Narrat & Lucius Florus [d], Ptolomæum Cyrenearum regem cui cognomentum Apionis fuit, mortuum, hæredem populum. Romanum reliquisse, & eius regni ciuitates, Senatum Romanum liberas esse iussisse.

d Lib. 70 epitom. Liuij.

Sic Eumenes rex Pergamæ, Romanis regnum & bona sua soliquit testamento: & Nicomedes rex Bithyniæ, Coctius rex Alpiũ, Polemon rex Ponti.

Martinus rex Aragonum 15. moriens sine liberis, Aragoniæ regnum subditorum iudicio reliquit, vt scilicet propinquiorem ac meliorem virum & cui iustiùs regnum deberi videretur, ac tutiùs committi posset, eligerent. Quare & illi Ferdinandum Ioannis Castellæ regis filium ex Leonora Martini sorore, multis aliis spretis competitoribus, elegerunt [e].

e Vt ait Marineus li. ... rerũ Hispanorum.

A Herodes magnus, de regno Hierosolymorum quod primitus sibi quæsierat, vt ait Iosephus, testamento regem filium suum Archelaum scripserat, eidémq; annulum ad Cæsarem ferre mandauerat, adsignatámq; regni administrari notitiã [f], fuissétq; à Cæsare confirmatus rex, nisi ipse antè consultum Cæsarẽ, se in illud intrusisset [g]. Salome etiam filia Herodis moriens, Iuliæ Augusti coniugi Toparchiam quam rexerat, & Iamniam, & in Phaselide Palimeta, testamento reliquit [h].

f Ioseph. li. 1 de bello Iudaico c. 1 & li. 17. antiqui. c. 11.
g Vide 2. librũ Ioseph de bello Iudaic.
h Idẽ Iosephus libro 2. de bello Iudaic. c. 8.

De venali principatu, & de quibusdam qui primùm per pecuniam, aut opum potentiam obtinuerunt principatum.

CAP. XIII.

INter plebeios, & populos rudes & auaros, procuIdubio plus possunt plúsve illis imperant diB uitiæ quæ præsentem habere videntur vtilitatem, quàm iustum & conueniens, & salubre. & proinde inescationibus diuitiarum, largitionibus & popularitate, decipiuntur maximè subditorum animi, & in eam partem facilè conuertuntur, qua ditari, vel lautius se habere sperant. Omnis enim res, vt ait Horatius [i],

i Lib. 2. Satyr. 3.

Virtus, fama, decus, diuina, humanáque, pulchris
Diuitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens etiam rex,
Et quicquid volet, hac, veluti virtute paratum
Sperauit magnæ laudi fore.

Et vt Plautus in Sticho,

Nã hoc tu facito cogites: vt cuiq; homini res parata est,
Firmi amici sunt: si res lassa labant, itidem amici collabascunt:
Res amicos inuenit.

Et postquam Petronios Arbiter in Satyricis, multa de diuitiarum vi, locutus C est, concludit,

Multa loquor, quiduis nummis præsentibus opta,
Et veniet. clausum possidet arca Iouem.

Philippus nullam ciuitatẽ dixit esse inexpugnabilem, in quã asellus auro onustus ingredi posset.

Atque verè in Phœnicis Euripides, τὰ χρήματα ἀνθρώποισιν τιμιώτατα, δύναμίν τε πλείστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει. id est, nihil honorabilius inter homines pecunia, quæ magnã vim inter mortales habet.

2 Fecerunt quibosdam ad principatum diuitiæ gradus, hisque ad regiam peruenit dignitatem Romanorum Tarquinius Priscus post mortem Anci, eccum fecerunt populo acceptabiliorem filiis ipsis Anci, quibus tutor datus erat. Nam cùm haberet amplissimas ex hæreditate paterna diuitias, in commune deponere voluit. Et Anco Marcio regi, amplissimas pro necessitate pecunias dono dedit, in vsúsque bellicos exhibuit: patritioD rum multos beneficiis sibi deuinxit, & popularem multitudinem argento sibi conciliauit, à quibus post mortem Anci in regem iuxta votum & petitionem suam electus est, vt ait Liuius [k]. Amiserunt ita respublicæ splendorem suum, populo pecunia & donis priùs corrupto: imò & ipsa Roma, de qua Iugurtha Italia excedere iussus, vrbe egressus fertur, eam sæpe respiciens tacitus, postremò dixisse: vrbem venalem & maturè perituram, si emptorem inuenerit [l].

k in 1. lib.
l vt ait Salustius lib. de bello Iugurthino.

3 Pelops cùm magna vi pecuniarum ex Asia peregrinus veniẽs inter inopes, primùm & cognomen regioni dedit, & principatum suis parauit [m].

m Thucydides in 1.

4 Refert Iulius Cæsar [n], quo tempore in Germanos ex Gallia transire volebat, plures mobilitate animi & leuitate nouis imperiis studuisse,

n lib. 2 de bello Gallico c. 1

ab

ab nonnullis etiam, quòd in Gallia à potentioribus, atque his qoi ad conducendos homines facultates habebant, vulgò regna occupabantur, qui minùs facilem eam rem in imperio Cæsaris conseqoi poterant.

5 Obtruncato Pettinace imperatore, milites qui eum necauerant, imperium edixerunt venale, traditurósque se ei qui plurimum pecuniæ pollicceretur. Mercatus autem est Didius Iulianus quidam vir consularis, quem declararunt principem, & nomen Commodi imposuerunt: sed non diu imperauit, & a militibus ipsis, qui ipsi vendiderant imperium, sublatus est[a].

a Herodian li. 2. & Zozimus in 1. Dio. & Xiphilinus.

De electione regum per sortem.

CAP. XIIII.

Fert traditio Hebræorum, Noachum missis sortibus nepotibus orbem distribuisse, & cuique certam terræ partem assignasse. Quia verò tres erant eius liberi, tres etiam præcipuè orbis partes esse cœperunt.

2 Inter modos eligendi regem etiam inuenio vsos aliquaodo sorte antiquos, vt Myrsilius Lesbius libro de bello Pelasgico agens, refert Atium regem Mæonum, genitis Lydo & Turrheno filiis, cùm regnum neque duos caperet, neque terræ sterilitas ingentem multitudinem pateretur, sorte iacta, Lydum successorem designasse, Turrhenum verò cum maiore parte populi, ad quærendas nouas sedes foras abire iussisse.

b Libro 1.
c In 3.

3 Sortis modus apud Iustinum[b], & Herodotum[c], eligendi regem inter septemuiros Magicidas, dum contenderent quis illorum rex esset: conuenerunt enim, vt sub ortum solis, conscensis equis, dum in suburbanis vectarétur, cuius equus vocem primus edidisset, is regnum Cambysis obtineret, cecidit auté sors super Darium Histaspidis filium, auxilio vel arte Oebaris sui equisonis, qui vbi nox aduenit, vnam equarum quam equus Darij maximè adamabat, in suburbana adduxit, ibíque alligauit, tum equum Darij eò adductom eum circumactum equæ admouit, & admisit. Sícque postero die, vbi dies illuxit sex Persæ ex conuento adfuerunt equo insidentes. Et cùm in suburbanis vltro citroque vectarentur, vbi ad locum peruenerunt, vbi superiore nocte equa fuerat alligata, ibi Darij equus accurrens hinnitum edidit & hinnitu edito, protinùs fulgur sereno cœlo tonitrúque extitit, & cæteri ex equis desilientes vt regem Darium adorarunt.

d In 11.

4 Memoratur alia sortis ratio in primo eligendo rege Phrygum, Gordio siquidem, vt obiter refert Iustinus[d]. Post nuptias, inter Phrygas orta seditio est. consulentibus verò de fine discordiarum, oracula responderunt, rege discordiis opus esse: iteratò quærentibus de persona regis, iubentur regem eum obseruare, quem reuersi primum in templum Iouis euntem plaustro reperissent. Obuius autem illis Gordius fuit, quem statim regem consalutarunt. ille verò plaustrum, quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iouis positum maiestati consecrauit regiæ: erat in iugo plaustri oodus, cuius nexum si quis soluisset, eum tota Asia regnaturum cecinerant oracula. quæ etiam cupidinem Alexandro magno iniecerunt aduersus Darium proficiscenti sortis implendæ, vt ait Quintus Curtius de gestis eius[e], & Iustinus eodem quare is soluere agressus, nec quicquam diu luctatus cum latentibus nodis, Nihil, inquit, interest quomodo soluantur: gladíque ruptis omnibus locis, oraculi sortem, vel elusit, vel impleuit. Fuit ille Gordius pater Mydæ, qui post illum regnauit: qui ab Orpheo sacrorum solemnibus initiatus, Phrygiam religionibus impleuit, quibus tutior omni vita quàm armis fuit.

e Lib. 3.

f In principio 4 libri qui inscribitur Melpomene.

5 Narrat Herodot[f]. Scytharum primo regi nomine Targitao, tres liberos fuisse, Lipoxain, Arpoxain, & iuniorem Colaxain, quibus regnantibus dero illa in Scythicam regionem fuerunt aratrum, securis, iugum, phiala, omnia ex auro facta, in quibus sortem monarchiæ versari exitus ostendit. siquidem cùm illa primus omnium inspexisset natu maximus, & vellet illa auferre, arsisse ferunt, id ipsum & secundo accidisse: quare ambobus ab ardenti auro submotis, cùm tertius natu minimus accessisset, aurum fuisse extinctum, & ab illo exportatum. eáque re maiores fratres animaduersa totum regnum ad minimum detulisse.

g Libro 1. Vandaliæ c. 19.

6 Propinqua sors electionis in regem Bohemiæ Prislai: de qua scribit Albertus Krantzius[g] io hunc modum, *Libussa regina Bohemiæ coacta a proceribus eligere sibi maritum, respondit, eum se electuram: nescitur autem an oraculo admonita, an vt talem rusticum sibi eligeret cui imperare posset, iussit ornari equum gradarium cui proficiscens insedebat: illum sequi præcedentem proceres iubet, apud quem ille consisteret quiescens, si ferrea de mensa illum refici conspicerent, regem suum consalutarent: equus ornatus palans per campos abibat solus insequente turba, donec in meridie deprehenderet hominem ex labore fessum, sic ad refectionem in agro quem arabat reponentem, qui verterat aratrum & ferrum splendens ex sulco attrito in planitiem positum, pro mensa habebat, quem cùm cerneret iumentum, stetit immobile. Tunc vero proceres coëgerunt equum ascendere & duxerunt ad reginam. quæ eum accepit in maritum, & hic dictus Prislaus.*

7 Celebris electio regis Israël per sortem diuinam antequam confirmatum esset regnum Israël, quod post confirmationem iure successionis deuolutũ est ad proximos morientis. Ab initio quippe cùm petiisset sibi dari regem populus, Samuel vsus sorte est diuina, & vt legitur 1. regum c. 10. vers. 20. & sequentibus. *Applicuit omnes tribus Israel, & cecidit sors super tribum Beniamin, congregato populo per tribus & familias, & rursum applicuit tribum Beniamin & cognationes eius, & cecidit sors super cognationem Metri, & peruenit vsque ad Saul filium Cis.* Háncque electionem sortis tribuit Deo Samuel, dum in eodem c. 10. vers. 24. ait, *Certè videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Et antea Dei iussu Samuel elegerat Saulem c. 9 primi regum. Sed voluit populo electionem sortibus probare; vt hic verum sit quod scribitur Prouerbiorum c 16. vers. 33. *Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.*

8 Conuenire videtur hæc forma electionis initiis regnorum, cùm pares certant de regno vt præcludatur contemptus suspicio, cùm iudicium Deo committitur, per medium sortium in paribus: vt in iudiciis quæ ambiguam causam habent ob paritatem contendentium vel nominatorum, vt plenè alibi docuimus, in tractatu de electione c. 3. numero 10. & libro 34. Syntagma. c. 5.

9 Defecit quondam apud Argiuos, Heraclidarum gens, ex qua de more regem habebãt. Requirentibus verò his regem, consulentibúsque oraculum sortes dedit, monstraturam aquilam. Atque paucis post diebus aquila quæ super-

uolitabat, demittens se super Ægonis ædes consedit ibi, & ita Ægon rex designatus. Plutarchus oratio. 2. de fortitudine Alexandri.

10 Sors alia commissa cursui, in electione regis Elidis. Endymion quippe Elidis secundus rex, cùm tres haberet filios; Peonem, Epeum, Ætolum; proposuit filiis cursus certamen in Olympia, & cùm victor ex eo discessisset Epeus, rex fuit, & ab eo populi Epei primùm dicti. Pausan. lib. 5.

De creatione principum per electionem consideratam, & non fortuitam.

CAP. XV.

QVia electio inter meliora esse dicitur & de melioribus, considerate & consultatione præcedente fit, aliquibus nationibus visa vtilior, vt quibusdam etiam, filij adoptiui præponendi vi si fuerint naturalibus ex generatione. Quia quemcunque & cuiuscunque conditionis seu ingenij nobis nasci contigerit, talis admittendus sit. quia sine nostro cōsilio talis nobis nascitur: at filius delectus non nisi ex quadam certa excellentia vel causa singulari, admittitur. Sicque plures putant inter modos creandi principes hunc meliorem, qui per consideratam electionem fit, dici debere. & vt ait Plinius in Panegyri. Traianum imperatorum omnibus eligi debere de omnibus. Quod verum est, si factiones, discordiæ, inuidiæ, & cædes, aut corruptiones, & ambitiones possint cohiberi, ambitiones, inquam, optimatum & potentiorum, populi corruptiones eligentium. Est autem hæc electio, vel omnino libera de quocunque libuerit vel restricta ad certum genus personarum ex quo debeat fieri.

2 Ad primam speciem electionis pertinet quòd mortuo Romulo sine hæredibus iacuit diu interregno regnum gubernatum propter factiones, post quas tandem creatus est Numa[a]. fuerunt & alij reges electi vsque ad postremū ex septem Tarquinium Superbum. hic enim regnū auitum quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quam expectare: immissisque in eum percussoribus scelere partam potestatem, non melius egit, quam acquisierat[b]. Notat & Liuius in 1. post mortem Romuli & aliorum regnum venisse ad interregnum, & reges iussu populi, authore senatu electos aliquando, cùm tamen ex lege Romuli electio regum, ad populum pertineat, vt ibidem docetur exemplis. dicitur autem Seruium Tullium mortuo Tarquinio Prisco primùm præsidio firmo munitum, iniussu populi voluntate patrum regnasse, id est sine nominatione populi.

3 Lydij cùm s..ui dominatu premerentur, & audissent Cymnæ quendam esse præstantem, missa legatione in regnum accersiuerunt, & in officina fabri plaustrarij seruum inuentum eum seruitute, pretio soluto, assumpserunt[c].

4 Postquam Ptolomæus rex Macedonum, post Alexandrum magnum cæsus cum suo exercitu fuit à Gallis, desperantibus omnibus Macedonibus Sosthenes vnus de Macedonum principibus contracta iuuentute & Gallos exultantes victoria, compescuit, & Macedones ab hostili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia multis nobilibus regnū Macedoniæ affectantibus ignobilis ipse præpositus est: quamuis, cùm rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis sed in ducis nomen iurare milites coëgit[d].

5 Apud Romanos per suffragia præcipui magistratus, & qui curam reipublicæ susciperent, deligebantur à populo: sed & maiores aliquando per consilium senatus, non habita ratione nobilitatis tantùm generis, sed præcipue virtutis. Quemadmodum cùm Cincinnatus, teste Liuio in 3. absens in maximo reipublicæ discrimine, Dictator creatus est, de ea dignitate nihil cogitans, *Spes*, inquit, *vnica populi imperij Romani, Lucius Quintius trans Tiberim quatuor iugerum colebat agrū, quæ prata Quintia vocantur, ibi à legatis fossam faciens bipalio innixus, seu cùm araret, operi certè id quod constat agresti intentus, salute data inuicémque reddita, rogatus (quod benè verteret ipsi reique publicæ) togatus mandata senatus audiret, admiratus, rogitánsque satin' salua omnia, togam properè è tugurio proferre vxorem Raciliam iubet, qua simul absterso sudore ac puluere velatus processit: dictatorem eum legati salutant* &c[e].

6 Dauid prætulit Salomonem filium in regno Adoniæ antiquiori, quia Dominus elegerat Salomonem, vt sederet super solium Dauid[f].

7 Nerua Coccius imperator, Traiannm principem fecit, eundémque postea Cæsarem in senatu designauit: neque verò coniunctionem sanguinis eùm propinqui non deesset, antepofuit publicæ vtilitati: neque deterruit, quòd Traianus Hispanus erat, quodq; ante eum nemo alterius nationis imperium Romanū obtinuerat. Constabat enim, vt vir erat bonus, atque iustitiæ amantissimus, virtutem cuiusque non patriam ponderari, in eiusmodi rebus oportere, vt scribit DioCassius.

8 Vt Moyses amicus Dei, cui facie ad faciem Deus locutus est[g], potuit successores principatus filios suos facere, & posteris propriam relinquere dignitatem: sed extraneus de alia tribu electus est Iesus Num. 2 3. vt sciremus principatum in populos, non sanguini deferendum esse, sed vitæ[h].

9 Phrynicum belli ducem. Athenienses creauerunt, neque propter facta, neque propter generis claritudinem, neque quòd diues locuplesque esset, ad quæ tamen sæpe Athenienses animos oculósque retulerant, & eos aliis in eligendo prætulerunt: sed cùm Pyrrhicistis in quadam tragœdia conuenientes, & bellicos modulos fecisset, adeo tenuit vniuersum theatrū, & præsentiū animos cœpit, vt confestim eum ducem eligerent, arbitrantes eum bellicis rebus cū vtilitate profuturum esse, qui ab hominibus armatis nō abhorrentia carmina pœmatáque in dramate confecisset[i].

10 Bamba ab aratro ad principatum, Leonis summi pontificis beneficio euectus, electus in Hispanorum regem, qui Mauros Hispaniæ litora cum classe ducentarum nauium ingressos, ingenti prælio fudit, classémque igni succendit[k].

11 Constat ex libro Iosue & Iudicum, duces per electionem diuinam ante Saulis regnum populo Israelitico fuisse; nec obscura est ratio, quia gens & populus erat peculiaris Deo, ideo Deus ipse rex, alij autem duces & præpositi erant pro necessitatis occasione, donec Deus ad petitionem populi regem illis dedit: & dixit Samueli, *Non te, sed me abiecerunt, ne regnem super eos*, 1. Regum capite 8. vers. 7.

12 Peruenitur & ad electionem, quando in principatu qui iure sanguinis defertur defuit genus ex quo ordinari possit, vt factitatum morientibus imperatoribus sine filiis, & apud Argiuos deficiente stirpe regia Heraclidum, & apud alios quosdam. Langobardorum reges comitiis creabantur: tantùm tamen valuit sanctitas Theodelindæ

[a] Liuius in 1. Diony. Hal. Plutarchus, & reliqui historiographi Romanæ historiæ.
[b] Florus lib. 1. rerum Romanarum.
[c] vt scribit Heraclides in libello de politiis in Cymensium politia.
[d] Iustinus ex Trogo li. 24.
[e] Quæ & similiter Dionys. Halicar. in 10.
[f] 1. Paralip. c. 27. 3. reg. c. 10.
[g] Exod. 33.
[h] D. Hieron. in epistolā ad Titum cap 1. relatus in c. 6. Moyses, 8 q. 1.
[i] Ælianus l. 3. de varia histo ria.
[k] Vt scribit Ri ...us lib. 2. regū Hispaniæ.

lindæ reginæ viduæ Authari regis, vt ei populus concesserit electionem mariti. & vt vnà regem ita deligeret; delegit autem Agilulphum ducem Taurinorum[a].

a Vt scripsit Æmilius lib. 1.

13 Deuorato à muribus Popiello iuniore Polonorum principe, cùm proceres in arce Crusuicia conuenissent, & studia circa principis noui electionẽ variarent: Crusiiciæ oppidanũ, Piastum nomine, Cossisconis filiũ, agello colendo & mellificio vitã sustentantẽ, hominẽ simplicẽ & iustũ, & beneficum in egenũ atq; hospitalẽ, regẽ dixerũt[b].

b Vt ait Cromerus libro 2.

14 Alynomus inops & obscurus homo, in horto quodam viuens, atq; ex eo se alens, à militibus ad Alxandrũ Magnũ in obsoleta plagula adductus, rex est Paphi designatus, ac purpurã induit; fuitq; in numero eorum qui regis amici dicebantur[c].

c Vt ait Plutarch. oratio 2 de Alexandri fortuna.

15 Milesij domestica seditione rebus planè concussis, multa perpessi & satietate capti, contentionum suarum arbitros fecerunt Parios. Hi cùm Miletum venissent, omniáque ruinis oppleta cernerent, campestrem regionem perlustrare se velle dixerunt; ibi si qua prædia nitidiure cultu oculis occurrebant, eorum qui possiderent nomina prescripsere. mox in vrbem reuersi, populóque ad concionem vocato, vrbem his administrandam commisere, quorum fundos optimè cultos inuenissent; præfari videri sibi eos ita publica, vt sua curaturos: cæteri quorum res incultæ, repertæ sunt, quia seditionum propria neglexissent melioribus parerent: & sic Milesiorum ciuitatem ad ciuilem vitam composuerunt[d].

d Herod. in 5.

16 Aliud genus electionis principum, non omnino liberum: sed ad certam speciem hominum relatum, potest doceri exemplis. Quando vel lege, vel moribus receptum est, vt ex certis fiat tantum electio. & iuxta formam consuetam. Vestigia huius remanent in electione Archiducis Carinthiorum, non nisi agricolam fuisse principem olim electum. Siquidem quoties nouus princeps init gubernacula, & cooptandus est[e], Rusticus quidam marmoreum conscendit lapidem, non longè ab oppido S. Viti, erectum in pratis latè patentibus; ad rustici dexteram bos mater nigri coloris extat; ad læuam Paramatiæ deformis equa frequenti populo & omni rustica turma. Tum princeps ex aduersa pratorũ parte procedit, purpurati circum proceres ambiunt, vexilla ante ipsum & insignia principatus. Comes Goritiæ qui Palatinæ aulæ præfectus est, inter duodecim signa militaria præcurrit, sequuntur reliqui magistratus. Nemo in eo est comitatu quem non honore afficiant, excepto principe, præ se speciem rustici ferente, agrestis ei vestis, agrestis pileus, calceúsque & baculos in manu gestantis pastorem ostendit quem vbi primùm rusticus de saxo, venientem est conspicatus, quis hic est, inclamat, cuius tam superbum incessum video? Respondet circunstantium corona, Terræ principem aduentare. Ille dehinc, Iustúsne iudex est, salutis patriæ studiosus, liberæ conditionis, dignus honore? an ne etiam Christianus, fidei cultor, defensor, propagator? Est & erit, aiunt omnes: Rursum ille, Quo me igitur, inquit, iure his sedibus dimoueat? Respondet Goritiæ comes, sexagenis denariis abs te hic locus emitur, iumenta hæc tua erunt, bouem & equam digito indicans, item vestimenta principis, quæ paulo antè exuit, tecum auferes: tua in posterum familia, omni tributo immuni futura. Quibus dictis rusticus leui colapho principi dato, iubet legitimè suis ius dicere, princeps demum

e Æneas, Syluius siue Pius pa. lib. in descriptione Europæ.

A conscenso lapide, nudum gladium manu vibrans, æqua rerum iudicia subditis pollicetur.

17 Statuerat Deus lege regia ne populus Israel posset aliunde regem sibi eligere, quàm ex fratribus suis, id est ex gente Hebræa[f].

f Deuter c. 17.

18 Communis etiam est opinio imperatorem Romanorum non posse eligi, nisi Germanum & ex Germanis ortum: nec ab aliis eligendum quam à Germanis. dicunt enim actiuè & passiuè in Germanos imperium Romanorum translatum[g] exceptis Francigenis regibus, qui possunt eligi, vt ait Bald[h]. quia aliquo modo ex origine Caroli Magni descendentes, Germani in hoc iure censentur. Sicuti conclusum fuit per Henningum à Goden[i] Carolum regem Hispaniæ & Ferdinandum ducem Burgundiæ fratres, nepotes ex filio Philippo super illustrissimi principis Maximiliani regis Romanorum, & duces Austriæ, ratione aui B dici Germanos[k] etiam alibi natos & esse eligibiles ad imperium. Quemadmodum, & quo tempore imperium fuit translatum in Carolum Magnum, is erat rex Galliarum, & per vires & sumptus Galliæ liberauit sedem Apostolicam ab aduersariis, & vti rerum Galliarum accepit omnia priuilegia & imperium à summo Pontifice & Synodo Lateranensi, vt non debeant ægre ferre Germani, si Galli principes dicantur eligibiles ad imperium. Cùm neque possint inficias ire etiam Archiepiscopum Treuerensem vnum ex electoribus, se dicere cancellarium nomine Gallorum, vt remaneat iudiciũ, imò probatio, ius quoddam esse eligendi Gallis quorum nomine se dicit eligere, quamuis ab illis nunquam habuerit, quod legerim, mandatum eligendi.

g c venerabilẽ verum de electio. & ibi Panor. Ioannes Andreas in addition. ad speculatorẽ de reic. præsenta. §. f. vers. quare dignum & in verbo electione Henningus à Goden in principio cõsilior.

h Bald. ad dictum c. venerabilem.

i in d. Consil.

k per l. 1. ad municip. P. & l. assumptio §. filius eo. t. & ibi per gloss. Bartho & Bald & ad l. penul. de senatori. P.

19 Sic iure præscriptum est pontificio vt prælatus eligatur ex collegio Ecclesiæ vacantis & ex C clericis eius[l] & Summus Pontifex princeps ecclesiasticus ex collegio fratrum Cardinalium[m] si ibi idoneus inueniatur; sin minùs, aliundè[n].

l c. abbate sancti syluani 25. de verborum sig. c. cum dilectus è. de consuetud. ca. 4 abbatem 18. q. 2.

m c in nomine domini 23. dist.

n cap. nullus, ca. obitum 61. distinct. c. quã sit 18 q. 2. c. licet 8. q. 1.

20 Aprobanes insulæ rex eligebatur à populo, senecta clementiáq; liberos nõ habẽs; & si posteà gigneret, abdicabatur, ne regnum fieret hæreditarium, vt scribit Plin. lib. 6. c. 22.

De Principatibus delatis per contractus.

CAP. XVI.

INueniuntur imperia, regna, & principatus, ad instar patrimonaliũ concessa aliquando quemadmodum nomine doris cum Faustina vxore habuisse M. Antoninum colligitur ex Iulio Capitolino in eius vita. cùm enim ei diceretur, vt Faustinam vxorem tanquam adulteram repudiaret, vel occideret: dixit, Si vxorem dimittamus, reddamus ei dotem.

D 2 In capitulis pactionibus & concordiæ inter Guntrandũ & Childebertũ reges, & Brunechildã reginam viduam ad Andelaũ habitæ, inter cætera circa dominia & principatus ciuitatũ quarundam sic pactum, *De ciuitatibus verò Burdegala, Lemouica, Cadurco, Beuarno & Bigorra, quas Gaileswindam germanã domina Brunechildis tam in dote quàm in Morganeciba, id est matutinali dono, in Franciam venientem certum est acquisiuisse, ita conuenit, vt Cadurcum ciuitatem cum terminis & cuncto populo suo, domina Brunechildis de præsenti, in sua proprietate percipiat, reliquas ciuitates dominus Guntrandus quoad viuat possideat, ita tamen vt post mortem eius in dominium domina Brunchildis & eius hæredum reuertatur*[o].

o vt refert Gregorius Turonens. ep. lib 9. historiæ Frãcicæ. c. 20.

3 Postquam Sanctius rex Portugalliæ, iussu Innocentij 4. Alphõso fratri regno cessit quòd ineptus

esset ad eius administrationem, Alphonsus ducta A
vxore Beatrice filia Alphonsi decimi Castiliæ regis, regnum Algarbiorum in dotem accepit, vnde reges Portugaliæ deinceps se ita inscripserunt [a].

a Vasæus in Chronic. Hispaniæ circa annum 1260.

4 Eodem etiam fere tempore cùm Edoardus filius Henrici 3. regis Anglorum duxisset in vxorem Aleonoram Alphonsi Castiliæ regis sororem, pater ei donauit principatum Vualliæ: hincque fit vt filius natu maior regis Angliæ, dicatur princeps Vualliæ [b].

b vt tradit Polydor. Virg. lib. 16 historiæ Angl.

5 Celestinus 3. Sum. pontifex mortuo Tancredo qui occupauerat regnum Siciliæ, eduxit ex cœnobio monialium Panormo, Constantiam iam monialem, filiam Rogerij regis Siciliæ, & eam nuptui dedit Henrico 6. Friderici Ænobarbi filio, & vnà in dotem regnum Siciliæ [c].

c Platina in Celestino 3.

6 Syloson munificentia Darij, mortuo Polycrate Samiorum tyranno adeptus est tyrannidem [d].

d Strabo l. 14.

7 Tiberius Constantinus, postquam impe- B
rium septem rexit annis, sentiens sibi vltimum diem imminere, ex consilio Sophiæ Augustæ, Mauricium genere Cappadocẽ, virum strenuum legit ad imperium, suámque filiam regalibus ornamentis ornatam ei tradidit dicens: Sit tibi imperium cum hac puella concessum, vtere eo fœliciter, in mente habens æquitatem ac iustitiam, præcipua optimi imperatoris esse insignia [e].

e Annonius de gestis Francorum li. 3. c. 35.

8 Voluit anno Domini 1504 potentissimus rex Hungariæ Vladislaus, cùm inutilis redditus fuisset ex morbo apoplexiæ, filiam vnicam tradendo nepoti regis Romanorum Maximiliani in vxorem; regnum Hungariæ regi Romanorum resignare; verùm impeditus fuit per magnates Hungariæ, qui tantùm ei dederunt coadiutorem filium comitis Stephani magni, vt scribit Linturius in appendice ad fasciculum temporum, in anno 1504. Siquidem, quando leges fundamentales regno- C
rum aduersantur contractibus ineũdis, tunc contractus de illis, & alienationes, interdicuntur principibus, non minùs quàm possessoribus aliis priuatis, rerum subditarum restitutioni, vel alienatarum. Sic enim principes quidam in aliquibus censentur tanquam fructuarij, quandiu vixerint, vt obnoxia bona sint restitutioni, & ita resoluto iure eorum resoluatur ius ab illis habentium, vt ratio etiam statuendi in iustitia distribuenda principibus [f], quando videlicet ex rege principes successerunt; vel quando ex lege regni creati sunt, & ita ipsi acceptando vel subeundo principatum, sponte videntur oneribus & conditionibus regni se obligasse, vt non possint iustè sine causa eas contemnere, vt qui sponte adiit hæreditatem sibi delatam, vel ex voluntate testamentaria defuncti, vel ex lege ab intestato, censetur se obstringere oneribus & legibus hæreditati & successioni im- D
positis, tanquam ex contractu facto cum mortuo, vel lege quę defert successionem: quòd si princeps præter illas leges quippiam fecerit, certè tuti non sunt qui cum illis contrahunt, & proinde à successore in principatu, vel ab ipsa republica gesta tanquam nulla reuocantur & retractantur.

f In l. lex vectigali, de pignoribus & hypothecis, res quæ, & l. fin. § fin. autẽ, C. communia de lega.

9 Quamobrem iudicatum in senatu Parisiensi per Pares Franciæ, & executioni demandatum pro Carolo 7. contra pacta inita apud Tricasses (*vulgo Troye en Champaigne*) per Carolum 6. anno 1420. quibus pactum erat in conuentionibus matrimonialibus inter Catherinam eius filiam, & Henricum 5. regem Angliæ eius sponsum, vt Anglus rex & eius successores masculi, vocarentur ad regnum Galliæ, excluso Carolo 7.

A Nempe quòd hoc peractum esset contra legem Salicam fundamentalem regni, & quæ inter alios etiam Francos viguit ne bona de terra Salica, transeant à lancea in colum, & filiæ non succedant, nec eorum filij in regno, quia mulier caput & finis suæ familiæ est.

Quo loci admonebo lectores phantasticæ & stultissimæ ignorantiæ, ni velis eam dici sacrilegam, alicuius secretarij ærarij, vocat se *Secretaire des finances & historiographe du Roy* qui lib. 4. voluminis quod inscribit *des affaires de France*, negat impudenter legem Salicam regni, quam non dicit esse vnam, sed Salicas plures. quamuis, inquit, per manus de ea fides à maioribus ad nos peruenerit. Se ipsum enim mendacij conuincit asserens per manus legem Salicam peruenisse ad reges & ea vsos. Et vltra, vt video, parum erat ille historiographus versatus in historia, nec
B legerat leges Salicas, quæ tamen excussæ ab antiquo sunt, inter quas est illa qua reges nostri Gallorum vtuntur, sicut & vtebantur alij qui habebant terras liberas. Nec consequentia valet. Erant, inquit, plures leges Salicæ, & non vna, ergo hæc non est Salica: non enim dicimus vnam tantùm fuisse, sed hanc de successione vnam esse ex pluribus.

Et nimiùm impudenter ausus homuncio impugnare sua mente legis Salicæ in regno vsum, quam tot prælia, tot pactiones, tot senatusconsulta, & iudicia probarunt, de quibus nos egimus alibi [g]; idque pluribus & iudiciis & controuersiis relatis. Oportuerat hunc nouum historiographũ, saltem vel vnum suæ & Anglicæ opinionis testem historiographum citasse, & miror cur se ausus fuerit inscribere historiographum Francię, contra legem regni scribendo, quemadmodum & impu-
C dentiùs asserit barbaram fuisse legem, qua excludantur fœminæ à successione regnorum. Nam non legit, saltem non reminiscebatur, quòd in regno Iudæ aut Israel nulla fœmina imperauit, excepta Athalia quæ tyrannicè per septem annos, occiso semine regio, occupauerat regnum Israel. certè vel ignorauit vel omnino impius dicendus, qui legem Dei vocat barbaram nec inuenimus vnquam in libris Iudicum & Regum, & Paralipomenon, aliquam mulierem Dei iussu vel alio modo imperasse. Et iudicauit quidem prophetissa Debora filios Israel, sed nec illa dux fuit contra Sisaram: sed ex iussu Dei electus Barac in ducem [h]. Iste legem barbaram dixit quam iustis rationibus populi prudentiores, sanctissimam duxerunt, vt alibi doceo de principatu fœminarum: constat etiam hoc ius esse priscum & iustis rationibus sancitum feudorum [i].

g lib. 45. syntagmatis c. 4. numero 8. & seq.

h Iudic. c. 4.

i de quibus nos lib. 6. syntagm. c. 12.

D Siquid hîc pseudohistoriographus de suis temporibus scripsisset, & se vidisse testaretur, quippiam forsan ei fidem quidã adhibere possent qui eum non cognouissent: sed quia innititur propriæ opinioni sine authore, & contra authoritatem eorum qui antiquissimi sunt, & proximiores fuerunt temporibus institutionis regni, certè ridiculus est omnino his qui in historiis antiquis versati sunt, & qui norunt Francorum leges & instituta, apud quos hæc lex priuatim & publicè seruata fuit, ne filiæ succedant in terra Salica [k]. extant & leges excussæ eius nominis, Salicæ, ex quibus illa poterat à nostro condito historiographo saltẽ legi [l], nec ille putare debebat, illas suppositas fuisse, cùm principes præstãtissimi Carolus Magnus, Ludouicus, & alij easdẽ emendauerint & cõfirmauerint.

k & de hac nos quædam tradidimus li. 1. prædior. optimi iurisconsu. c. 10. & 11.

l de qua & nos prædic. li. 45. Syntag. ca. 4. num. 7.

rint. Sunt & testes de hac lege Salica non Galli vt confingere eam arbitremur, sed Germani qui proximi fuerunt Francis orientalibus quibus subacta Gallia, vt Sigibertus Gemblacensis, in Chronico anni 422. Otto Frisingensis, Iohannes Trithemius Abbas, Contadus Peutingerus, Paulus Volzius, quorum verba refert Iacobus Spiegel Selestadiensis, in lexico iuris, in dictione *Salicam*.

De inuasis principatibus per vim illegitimè, Et de ambitione regnandi eiúsque malis.

CAP. XVII.

MAgnanimitas magnos honores, sed sicut oportet, expetere suadet: at ambitiosus in appetitione hac excedit, plus nec eo modo quo oportet expetens, vt ait Aristot [a]. affinésque videti magnanimis ambitiosos rursus idem [b] apertè docet, sed nihiluminus in eo maximè differre, quòd magnanimi, sine vitio sint, & ratione gradus & potestatis in quibus constitoti sunt, excellunt bono aliquo, cùm re vera solus bonus honorandus sit, & multo magis si illi diuitiæ, aut dignitas, aut potestas detur. Qui autem sine virtute huiusmodi bona possident: neque meritò magnis honoribus dignos se esse arbitrantur, neque rectè magnanimi dicuntur: quippe cùm hæc absque integra atque absoluta virtute esse non possint: sed contemptores contumeliosi, atque huiusmodi vitiis præditi efficiuntur. Non facilè enim sit vt sine virtute, consonè ac moderatè, rerum successus prosperos quispiam ferat. Dum igitur hi ferre prosperam fortunam neqeunt, putántque se alios excellere, omnes alios despiciunt: ipsi verò agunt quodcunque fortè inciderit: imitantur enim magnanimum, licet tales minimè sint, atque id faciunt in quibus possunt. Quæ enim ex virtute sunt, ea non agunt, sed contemnunt alios.

a lib. 2. magnorum ad Nico. cap. 7.
b lib. 4. c. 3.

2 Vana illa honorum cupiditas quæ immeritam sibi adiici desiderat gloriam, tam potens est, támque ferox, vt reddat hominem sæpe suæ salutis immemorem ad tentandum quæ ferè impossibilia facta habentur, nec pareat religionibus proximitatis, aut iuri diuino aut humano: & vt dicebat Euripides in Phœnissis, & Iulius Cæsar, teste Suetonio in Iulio c. 30. & Cicero 3. officio.

εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, τυραννίδος πέρι
Κάλλιστον ἀδικεῖν, τἆλλα δ' εὐσεβεῖν χρεών.

Quos versus sic ipse Iulius conuertit.

Nam si violandum est ius, imperij gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

Refert Plutarchus in Demetrio, successores regnorum post mortem Alexandri magni omnes parricidas, & incestis libidinibus infames fuisse: & inter illos axiomatis loco habitum, *Fratrum cædes ad securitatem regni esse*. Extra vnam Antigoni domum, in qua, nullus præter Philippum Macedoniæ regem, qui Demetrium filium sustulit, cognato sanguine manus polluit.

3 Certè vox ferè ferina, si ius violandum sit, imperij causa; vel regnandi, violandum: vox rursum inimica humanæ societati, qua vtebatur Lysander, pueros taxillis, homines iureiurando fallendos: & vbi leonina pellis non sufficit, ibi esse assumendam vulpinam [c]. Cupiditate honorum temerè rapti, nec humanis, nec diuinis parcunt legibus, imò, nec sibi, nec filiis, nec proximis, multo minùs extraneis siue iure, siue iniuria, siue ex suspicione, quos sibi obstaturos implendæ ambitioni existimauerint, eos tollere omni studio satagunt, viam sibi per scelera detestabilia, ad statum nihilominus innocentissimum principatus, ferro, igne & immanitate facientes.

c Vt referunt Plutarch. & Aemil Prob. in eius vita.

4 Sic meminit Herod. lib. 1. Astyagem auum Cyri regis Persarum, voluisse & iussisse necari hunc Cyrum nepotem ex filia Mandane, metuens ne post illum succederet iuxta vaticinia suorum somniorum.

5 Voluit idipsum agere Amulius, oppresso fratre Nomitore, & filios filiæ Numitoris tradidit exponendos & trucidandos, ne in eos paternum Numitoris recideret imperium [d].

d Liuius in 1. Iustinus 43.

6 Herodes alienigena à gente Iudæorum, ideo regni incapax: vt tutiùs in tyrannide vsurpata imperaret, socrum, socerum, atque filiam, vxorem suam, & duos ex ea susceptos liberos & Aristobulum interemit: Zanedrim ex domo Dauid deleuit. Tum & Salomeo sororem suam, & virum eius, de tribu Iuda, itémque proprium filiū quem ex vxore eiusdem tribus susceperat, interfecit, quòd diceretur iam in lege promissus Christus natus, Philo Iudæus in Breuiario de temporibus.

Quamobrem Augustus, sicut scribit Macrob. 2. Saturnaliorum, cùm audisset inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit [e] interfici, filium quoque eius occisum, ait, *Melius, esse porcum Herodis quàm filium*. Abstinebant enim à porcis Iudæi, & ita non occidebant.

e Macrob. ca. 4.

7 Quemadmodum & Domitianus, longo post tempore, veritus regnum Christi terrenum, eos qui de genere essent Dauidis, iussit conquiri & necari, Euseb. lib. 3. c. 19. valde enim erat regnandi cupidus, ex quo non cessauit fratri Tito Vespasiano clam insidias struere, palámque, quoad correptum graui valetudine, prius quàm planè efflaret, animam, pro mortuo deseri & sepeliri iussit. Suetonius in Domitiano cap. 2.

8 Artabanus præfectus Xerxis regis Persarum, in spem regni adductus, Xerxé agressus, ad quem iure amicitiæ semper ei patebat aditus, domi trucidauit, & postea vt filios eius tolleret, finxit apud Artoxerxem filium Xerxis, à Dario fratre & filio quoque Xerxis, quò maturiùs regno potiretur, fuisse necatum, & impulit vt fratrem trucidaret, sed cùm adhuc decreuisset & Artoxerxem tollere, is detecto consilio & proditione, collecto exercitu, Artabanum meritò cum filiis trucidauit, & ita crudelitatis & perfidiæ pœnas luit, & regni quod ambiebat spe priuatus vnà est [f].

f Iustinus li. 3.

9 Otho Syluius, nullum officij aut ambitionis genus in quenquam omisit vt fauorem sibi demereretur, & solicitaret etiā custodias excubantes principis viuentis Galbæ, & cùm dolo nō potuisset peruenire ad imperium, per apertas insidias Galbam necari & trucidari fecit. Sed non diu imperio potitus, neque plusquam nonaginta quinque diebus à Vitellianis oppressus, se ipsum interimens: vt scribit Suetonius Tranquillus in Othone c 4. 5. 6. & 11.

10 Agathocles qui prioris Dionysij magnitudine successit ad regni maiestatem, ex humili & sordido genere peruenit, infamis ex pueritia & stupris, patre figulo natus, Siciliæ tyrannidem occupauit dolis, crudelissimis proditionibus, de quibus scribit Iustinus libro 22.

11 Extincto in Sicilia Dionysio tyranno seniore, filium maximum natu eius Dionysium in locum eius milites posuerunt maturam ætatem eius sequuti, & quod firmius regnum futurum esset, si penes vnum remansisset, quàm si portionibus inter pluresfilios diuideretur, sed ipse

Dionysius, fauore priùs popularium sibi conciliato, & cognatos & fratres sustulit, ne consortium regni aliquando haberent, & in suos priùs tyrannidem quam in extraneos auspicatus est: sed ille tandem & regno pulsus, & in priuatam vitam Corinthi redactus [a].

a Iustin. li. 21.

12 Postremus omnium regum Romanorum Tarquinius fuit, cui cognomen superbi ex moribus datum: hic regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immissisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem, non meliùs egit quàm acquisierat: nec filij eius meliores: proinde ex libidine eorum, & sceleribus eius, iustè ei & posteris regnum abrogatum est. Lu. Florus lib. 1. rerum Romanarum.

13 Demetrius Soter contra ius gentium mortuo Antiocho fratre, primogenito relicto filio pupillo, curauit filium necari vt regnaret [b], verùm ab alio tyranno paulo pòst, qui se filium Antiochi diceret, nomine Alexandro ex consensu populi supposito, victus & necatus est [c].

b Iustin. li. 34.
c idem lib. 35.

B

14 Ptolemæus κέραυνος: cùm totum Macedoniæ regnum occupasset, pulso Antigono: vt Arsinoen sororem suam deciperet & filios eius vita priuaret, & Cassandriæ vrbis possessione, & sibi regnum illorum firmaret quod occupauerat: finxit se amore eius detineri, & ducere in matrimonium velle: atque eo prætextu, in eo nuptiarum conuiuio filios eius trucidari iussit, verùm non multo pòst à Gallis in prælio cum suis victus, ei caput amputatum est [d].

d Iustin. li. 24.

15 Sed quid omittimus Alexandrum eius antecessorem cognomine magnum, qui ambitione supra omnes reges excelluit, & paucis annis inani illa mundi gloriola potitus est, & qui post eius mortem, quæ multis cladibus comparauerat, multis tyrannidibus deuoranda & dissipanda reliquit? Is enim proficiscens ad bellum Persicum, vt scribit [e], omnes nouercæ suæ cognatos, quos Philippus pater in excelliorem dignitatem prouehens, imperiis præfecerat, interfecit: neque suis, qui apti regno videbantur, pepercit: ne qua materia seditionis procul se agente, in Macedonia remaneret: & reges stipendiarios conspectioris ingenij, ad commilitium secum traxit, seniores ad tutelam regni reliquit.

C

e idem Iustin. lib. 11.

16 Scribit Luc. Florus [f], motum concitatum in Syria, quòd Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium intermisisset, multùm indignata, quòd occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpsisset.

f lib. 60 epito. Liuij.

17 Non omittam quæ narrat Plato [g], de Archelao Perdiccæ filio, qui imperauit Macedonibus. Is enim ex ancilla Alcetæ Perdiccæ fratris natus est, & ideo regnum occupauit quod ad eum non pertinebat, sed ipso iure Alcetæ seruus erat: occupauit autem iniuriis commissis & cædibus primùm in ipsum Alcetam. Nam primò hunc ipsum dominum patruúmque suum Alcetam accersitum ad se quasi, regnum quod Perdiccas abstulerat redditurus, conuiuio vinóque grauatum, ipsúmque & ipsius filium Alexandrum patruelem æqualémque suum, coniectos in plaustrum, noctéque asportatos trucidauit atque delenit, & paulo pòst fratrem suum legitimum Perdiccæ filium puerum annorum septem, ad quem regnum pertinebat, in puteum præcipitem dedit, & suffocauit.

g in Georgia.

D

18 Polycrates, Æacis filius, Samum insulam ar- A mis occupatam, cum Pantagnoto & Silosonta fratribus primò tenuit: mox vno interfecto, altero in exilium acto, solus tyrannidem tenuit: verùm non multo priùs quàm Cambyses Persarum rex periit, ab Orœte Lydiæ præfecto fraude captus, & cruci affixus est [h].

h Herodo. li. 3.

19 C. Marij & L. Syllæ Triumuirorum: postea Augusti, Lepidi, & M. Antonij dissensiones regnandi causa, in horrendam carnificinam optimorum vtriusque factionis ciuium eruperunt, vt notant Appian. Cicero, & Florus.

20 Arydæus, Pamphyliæ tyrannus versutissimus, patrem senio confectum, & fratrem natu maiorem, interfecit. Plato libro 10. de republica.

Eucratides Bactrianorum rex potentissimus, cùm filium suum socium regno asciuisset, ab eodem ex insidiis miserè, dum post Demetrium fugatum Indiámque subactam, domum rediret, trucidatus est: nec vllam aliam ob causam, quàm vt post interfectum patrem solus imperaret [i].

i Alexand. ab Alex. li. 3. c. 6.

21 Victericus Hispaniæ rex, Luybam antecessorem in regno insidiis interemit, vt regnum obtineret. Sed eo septem potitus annis, eodem mortis genere periit. Ritius Neapolita. lib. 1. regum Hispaniæ.

22 Refert & eodem libro, Theodoricum 2. Visignthorum regem in Hispania, vnà cum fratre Friderico, Torismundum fratrem iugulasse, vt regnum acciperet: tandem & illum, à suis fratribus iugulatum.

23 Cùm omnia Crassus permisisset apud Parthos Andromacho Carpeno, mox à Parthis fuit proditus & interfectus: verùm neque Andromachus ipse, impunitatem postea à suo dæmone est consecutus: nam cùm eius proditionis præmium accepisset, vt patriæ suæ esset tyrannus, ob ebrictatem crudelitatémque qua in omnes vtebatur, vnà cum ipsa domo à Carpenis fuit combustus [k].

k vt narrat Athenæus lib. 6. dipnosophist. c. 6.

23 Irrepsit & imperandi libido cum pari, imò maiori interdum crudelitate in mulierum corda: referam quædā exempla prout subibunt memoriã.

Fuit summa Laodices in ea re ambitio & impietas, quæ ex sex filiis quos ex rege Ariarathe susceperat, timens ne non diuturna regni administratione adultis quibusdam potiretur, quinque parricidiali veneno sustulit: vnum tantùm paruulum sceleri matris, cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laodices solus regno potitus est, & ipsa propter eius crudelitatem iustas pœnas pependit, & a populo necata est, vt testatur Iustinus ex Trogo lib. 37.

24 Athalia mater Ochoziæ regis Iuda, videns mortuum filiũ suũ, occidit omne semen regiũ, vt ipsa regnaret, excepto Ioa qui abscõsus fuit clàm à sorore, atque ita regnauit septem annis, sed postea ipsa necata, & regnum restitutum Ioæ [l].

l 4. Regum ca. 11.

25 Decreuerat Euridices vxor Amynthæ regis Macedonũ, occidendũ virum, regnumq; adultero tradendũ: occidit & postea Alexandrum filiũ, sed filia pellicatum matris & adulterium & consilium in perniciem generis conceptum, detexit [m].

m Iustin. li. 7.

26 Brunechildis vxor Sigeberthi regis, vt post mortem mariti regeret regnum Galliarum, decem regis Galliarum, partim consilio, partim manu aut veneficio extinxit: verùm tandem meritas scelerum & parricidiorum luit pœnas, & indomiti equi caudæ per crines & brachia alligata, per aspera, sentes, rupésve ab equo concitato tracta, calcibus cerebro dispersõ, per membra quoq; dissipata

dissipata est ex sententia comitiorum Francorum A communi sub Clotario rege [a].

27 Refert Æneas Syluius [b], mulieres Bohemicas principatum Bohemiæ more Amazonum non diu erat obtinuisse potenter per septem annos, multos interim viros iuuenésque aggressas, passim trucidasse, nec aliter pugnasse quam si mulieres viri animos: viri verò muliebres, induissent.

28 Tullia Serui Tullij filia, impiissima fœmina: vt Tarquinio Superbo nuberet & regnum sibi pararet Romanorum: maritum Tarquinij fratrem, & sororem suam eiusdem vxorem, necari curauit. Et postea Seruium Tullium patrem fugientem, supra cuius iacentis vulneribus saucia-ti cadauer præteruehens carpentu, infestis furiis agitata, & muliebri spiritu inflata, iocidere non dubitauit [c].

29 Cleopatra, ex his quæ in Ægypto vetustiore memoriæ regioe nomen tulerunt, matrem thoro expulit filias viduas fecit, fratrem cui debe-B batur regni successio veneno sustulit, agentem quindecimum annum, deinde sororem suam Arsinmen Ephesi in templo supplicem, per Antonium interfecit: alterno fratrum matrimonio virilis stirpis vnum in exilium egit, alterum interficere conata est, cui tamen postea suorum scelerum debitas exsoluit pœnas, post mala propemodum infinita [d].

30 Scribit Dubrauius [e] Drahumiram Lucensem, quæ Vratislau Bohemorum principi nupserat, post mortem mariti imperium vsurpasse, quamuis ex eo matrimonio haberet duos filios, Venceslaum & Boleslaum: & cùm Bohemi principatum propter eius tyrannidem detulissent Venceslau, eam Ludmillam sanctissimam fœminam auiam Venceslai per sicarios in templo strangulasse, & Venceslaum trucidasse in templu, & sacerdotes extra Pragam occidisse. Cæterùm C biennio pòst, eò loci quò adhuc insepulta iacebant ossa sacerdotum, terram sua sponte dehiscentem, Drahumiram vnà cum curru, & qui simul vehebantur, absorbuisse.

31 Ambitio illa regnandi & plures nationes immeritas vastauit & perdidit, ipsósque tandem ambitiosos periculo vitæ inuoluit.

Neque enim belli potestas principibus à Deo concessa est, ad implendam ambitionem aut saturandam insatiabilem habendi libidinem, sed ad defendendum populum sibi commissum, ad propellendas ab eius finibus iniurias, ad vindicandas illatas, non propagandi illicitis artibus, sed conseruandi principatos data iis qui præsunt facultas. In quo miror Africani sapientiam quæ Christiana videtur propemodum. Is enim, refert Valerius Maximus [f], censor existens, cùm lustrum conderet, inque solito fieri sacrificio scriba ex publicis tabulis solemne ei præfationis carmen præ-D iret, quò, dij immortales, vt populi Rumani res meliores ampliorésque facerent, rogabantur. Satis, inquit, bonæ ac magnæ sunt, itaque precor vt eas perpetuò incolumes seruent, ac protinus in publicis tabulis ad hunc modum carmen emendari iussit. Prudenter enim sensit tunc incrementum Romanu imperiu petendum fuisse, cùm intra septimum lapidem triumphi quærebantur: maiorem autem totius terrarum orbis partem possidenti, vt auidom esset vltra quicquam petere, ita abundè fœlix si nihil ex eo quod haberet amitteret.

32 Inter laudes Agesilai & regni Lacedæmoniorum, Plutarchus in eius vita causã cur diu regnauerint reges in Spartha, contẽptu ambitionis ponit. Illod quoque, inquit, haud est silẽtio prætereundum, quod ad commune & patriæ & sui generis laudẽ pertinet: nempe quòd nunquam ciuitas eorum prædecessorum Archesilai regnum excidere conata sit, ideo quòd ipsos bonore anteferri cæteris inuidia torqueretur: nec ipsi reges maiora vnquam affectauerunt, quàm ab initio regoi sui possedisseot. Quocirca cùm oullam adhuc gubernandi rationem cognouerimus, neq; popularem, neque paucorum poteft. ᵛem, neq; tyrannidem, neq; regiam dignitatem, quæ stabilis & absque vlla interruptione perseuerauerat: hoc tamen solum regnum assiduè successiuéque durare cernimus.

33 Qui ambitione regnandi vicinus inuadunt, nec vlla iusta causa bellum mouent, sæpe dum aliena sectantur propria amittunt, vt accidit Vladislao Polonorum regi, qui ab vxore impulsus ad priuandos regno Boleslaum Crispum, Mecislaum & Henricum, fratres, regno proprio exutus, victus, & in Germania exul contabuit. Vt scribit Cromerus lib. 6.

34 Tyranni sæpe excitantur, qui orbem excurrant, vastent, & omnia sacra & prophana conculcent, Dei occulto iudicio: vel eo vindicante humana prætermodum excrescentia flagitia, sunt isti flagella, fulgura, pestes societatis humanæ, carnifices sceleratorum, castigationes delioquentium. Et ab istis si exquiras quid rei sit, cur ita populentur, sæuiant, vrbes inuadant, diruant, regna quærant nihil aliud inuenies in cordibus illorum sculptum, præter inflatam imperandi & regnandi cupiditatem & ambitionem: lacessunt enim non repugnantes, non iniuriantes alienus, pacificos, vt possint dicere se imperare, cùm verius mereantur carnificum, tyrannorum & pestium, vt dixi, humanæ societatis titulos.

De occupata tyrannide per dolum.

CAP. XVIII.

Dolo & fraude plures ad dignitatem principatus peruenerunt, ad quam legitimè peruenire nuo potuissent: & quibusdam aliquandiu fortuna arrisit, aliquibus detrimento summo fuit, vt deredis etiam dolis vnà cum principatu vitam deposuerint. Adferam primo loco corũ exempla qui se aliorum nomine & suppositiuæ personæ eò peruenerunt, vt tales quales se dicerent crederentur, & illorum numine principatum acceperunt. Initium exemplis antiquissima erit Semiramis, quæ post mortem Nini mariti relicto filio: nondum ad imperandum ætatis maturæ, non est ausa filio imperium tradere puero adhuc, nec ipsa palam imperium tractare, tot & tantis gentibus vix patienter vni viro, nedum fœminæ, pariturις. Quamobrem simulauit se pro vxore Nini filium: pro fœmina, puerum. Nam & statura vtrique mediocris, & vox pariter gracilis, signa formæ, lineamentorum æqualitas matris ac filio similis. Ita meotita vestitu sumpto, virum, per quadraginta duos annos imperauit sub nomine Nini; Æthiopiam regno adiecit Assyriorum, Indiæ bellum intulit, multáque alia præstantissima gessit, donec postremo loco cooubitum illi petens, ab eo interfecta est [g].

2 Postquam Cyrus filius Cambysis rex Persarum, iussisset necari fratrem suum Smerdin seu Mergidem, veritus ne sibi succederet, & Cambyse etiam diuino iudicio mortuo, Magus quidam

[a] Aymo lib. 4. de gestis Francorum c. 1.
[b] lib. historiæ Boemicæ c. 7.
[c] vt scribit Titus Liuius lib. 1.
[d] Iosephus 15. antiquitat. c. 4.
[e] libro 5.
[f] libro 4. c. 1.
[g] Iustinus ex Trogo lib. 1.

quidam frattem ſuum & nomine & ſimilitudine corporis ferè per omnia ſimilem Mergido necato, pro Mergide Cyri filio & fratre Cambyſis ſubiicit: iſque receptus tanquam verus Smerdis, regno potitus eſt, & rex à populo ſalutatus. Verùm octaoo menſe poſtea, quiſnam eſſet detectus, obtruncatus eſt. Herodotus in 3. Iuſtinus ex Ttogo in 1.

3 Arcbelaus ſe finxit filium regis Mithridatis, idque perſuaſit Ptolomæo regi Ægypti, vt etiam ei dederit in vxorem filiam, & deinde effecit illum ſuum ſucceſſorem in regno Ægypti. Diu tamen hoc regno potitus non eſt malis artibus quæſito; nam prælio à Gabinio ſuperatus & occiſus fuit, vt tefert Baptiſta Fulgoſius li. 9. dictorum & factorum memorabilium.

a In Nerone c. f.

4 Refert Suetonius [a] ſuo tempore poſt mortem Neronis extitiſſe conditionis incertæ hominem qui ſe Neronem eſſe iactaret, támque fauorabile fuiſſe eius nomen apud Parthos vt vehementer fuerit adiutus, & vix Romanis redditus: tandem tamen ab Othone ſupplicio affectus, vt ait Xiphyliuus ex Dione in Othone.

5 Apud Frãcos fuit quidam ſoppoſititius pſeudo frater Guntranni regis vel Clotarij regis filius dictus Gundoaldus, qui & pro vero fratre in regem receptos à militibus, vt ait Aymonius [b], tandem tamen derelictus, a ſuis, in manus Guntrandi incidit, & ſublatus eſt, vt idem refert [c].

b lib. 3. de geſtis Francorũ c. 61.
c eo li. 3. c. 70.

6 Fuit alios qui ſe Druſum diceret, ab vrbibus per Ioniam & Græciam acceptus: & in Syriã pergens, captus ad Tyberium plectendus miſſus eſt [d].

d Dio Caſsius lib. 58. hiſto.

7 Sub eodem Tyberio Clemens qoidam Agrippam interfectum ſe ſimulauit, cùm ei forma accederet, atque multas ſeditiones excitauit quaſi imperium aui recuperaturus: tandem tamen captus & punitus [e].

e Dio Caſsius lib 57.
f lib 35.

8 Meminit Iuſtinus [f] in odium Demettij Sotheris dicti, qui vſurpaucrat regnũ, Antiochenſes, qni primi defecerant, adiuuantibus, & Ptolomæo rege Ægypti & Attalo rege Aſiæ & Ariarethe rege Cappadociæ, bello à Demetrio laceſſitis, ſubornaſſe Prompalum quendam, ſortis extremæ iuuenem, qui regnum velut patornom armis repeterent, & ne quid contumeliæ deeſſet, nomen ei Alexandri indidiſſe, & genitũ ab Antiocho rege dictum. Et Alexandrum, admirabili varietate rerum priſtinatom ſordium oblitum, totius fermè orieotis viribus ſuccinctum, bellum Demetrio intuliſſe, viciſſe & regno ſpoliaſſe & vita, verùm paulo pòſt, cùm Alexander inter greges ſcortorum deſidia & luxuria, abuteretur poteſtate, oblitus ſuæ fortunæ, cum in regia auxiliantibus Cretenſibus ſecurum ſe viuere putaret, à Demetrij filio pubere facto, nomine qooque Demetrio, adiuuantibus rurſum Antiochenſibus prælio inuaditur, & non minori impetu fortunæ deſertus quàm elatus interfectus eſt, victus prælio, ſicque pœnas dedit Demetrio quem occiderat & Antiochn, cuius menritus erat originem.

9 Plutes vſi hac impoſtura & ſimulato nomine è genere, proximáque exiſtente vel decipiente ſimilitudine, niſi ſunt, non tantùm in priuatis, ſed etiam in publicis rebus genus proprium mentiri: ſed cum ſuo ipſorum tandem damoo, vt liquet ex Valetio Maximo lib. 9. cap. 1.

Ita extitit Sidonius quidam patria, ſimilis facie, ſtatura & voce Alexandro filio Herodis Antipæ, qui cum necatus erat, qui ſe pro eo inſiouauit, dicens euaſiſſe è manibus eorum qui eũ occidendi mandata habuerant. Tantúmque valuit accommodata fictio, vt inter Iudæos iam tanquam verus Alexander filius Herodis Antipæ, pro rege haberetur: vtque illum non puduerit venire Romam, petiturus ab Auguſto partem regni paterni, ibique exceptus fuit a Iudæis, qui Romæ erant cum apparatu regio. Cæterùm Auguſtus ſuſpicatus dolum ineſſe, tandem ab eo extorſit ſuppoſitionem & veritatem rei, quam ipſe ei confeſſus eſt, & proinde regno hoc exutus in triremes damnatus, & qui eius fraudis architector fuerat, morti addictus fuit. Vt recenſet Ioſephus libro 17. antiquitatum Iudaicarum cap. 18.

10 Cùm Andronicus Iunior Græcorum imperator, moriturus circa annum 1344. reliqoiſſet filio ſuo Caloiohanni Palæologo nato 12. annorũ tutorem Iohannem Cantacuzenum: is omiſſo tutoris nomine, non pro tutore ſed pro vero imperatore geſſitat poſt annum, inde armis à Palæologo deiectus, vt ſcribunt Laonicus Ghalcondylas li. 1. de reb. Turci. & Nicephorus Gregoras lib. 11. Antea etiam Alexius Iunior Manuelis Conoeni filius, imperator, tutore ſibi dato teſtamento patris Andronico Conneno cognato, libidine regnandi necatus, cum proceribus multis. Sic à Theodoſio relictis duob. adhuc pueris filiis, Archadio & Honorio, Stilico cui mandata erat occidentalis imperij cura & tutela, pendente minori ætate filiorum, oblitus affinitatis (quia erat ſocer Honorij) & immemor collatorum à Theodoſio ſibi beneficiorum, regnum filio Eucherio affectans, ingentia reipublicæ attulit mala: & ſæpe cùm delere poſſet barbaros, fauit eis [g]: tandem tamen cum Eucherio & ſuis coniuratoribus, trucidatus fuit iuſſu Honorij. Sic mortuo Edoardo 4. Anglorum rege, relicto filio Edoardo: Richardus frater Edoardi 4. Glocestrienſis dux, filio Edoardi datus à patre tutor, interfectis optimis quibuſcunq, cũ Rodolpho Shao Thenlngo egit, vt is in concione populum doceret, Edoardũ non fuiſſe ex Richardo Eboracenſi duce natum, ſed ex quodam alio, qui matris Cæciliæ ante nuptias, notitiã furtim habuiſſet. At neminẽ poſſe dubitare quin Richardus foret verus ducis filius, iſque primogenitus, qui iure regnũ patri debitum poſſidere deberet. Quare illa falſa perſuaſione ſtipatus iã armata multa manu inaugurari ſe fecit, tyrãnice regẽ, Londini anno 1484. & poſtea Eboracum profectus, nepotes in carcere necari curauit: verùm poſtquam biennio obtinuiſſet tyrannidem, omnibus inuiſus ab Henrico 7. vita pariter & regno exutus eſt [h].

g Vt ſcribit Paulus Diaconus l. 13. de geſtis Romanorum.

h Polyd. Virgilius li. 25. hiſtor. Anglicæ

Sic Gelon antea Satelles Hippocratis Gelorum in Sicilia, tyranni, poſt mortem eius datus tutor Euclidi & Cleandro eius filiis, illis eiectis imperium occupauit [i].

i Herod. in 7.

11 Euectus Hyperbolus Athenienſis poſt Cleonis potentiã ad principatũ ſua verſutia, cùm priùs æreas lucernas factiraret: ſed è republica eiectus propter improbitatem, Samúmque profectus, culeo inſutus in mare deiectus eſt inimicorum inſidiis. Gyrald. Dialogo 5. hiſtoriæ poeticæ.

12 Guilimerus, Genſerici quondam regis nepos, cùm regni hæreditatem viuente Hilderico rege, immatura ac inſana cupidine deuoraſſet, Hildericum accuſauit apud Vandalos, quòd proditione Vandalos Iuſtiniano ſubiicere conaretur, & excitata ſeditione comprehendi illum carceréque concludi & ſe ſubſtitui vt gradu proximum curauit. Sed hoc ipſum illi vitam, & mox Vandalis imperiũ, in Africa abſtulit. Siquidẽ Iuſtinianus ea

de re

de re commotus, ruptis fœderibus cum Genserico antea initis, per Belissarium Vandalos vicit & captum Guilimetum habuit [a].

a Sigonius lib. 17 imperio occidentali.

Admirāda astutia mulieris Semiramidis ad vsurpandum regnum, si quidem vera sunt quę M. Antonius Muretus se testatur in Græcorum competisse commentariis, cuius verba hæc sunt [b], aiunt, inquit, eam initio vernæ cuiusdam regij ancillam ac concubinam fuisse. In quā cùm aliquando incidisset Ninus, forma ipsius & lepore captus, amare cæpit. Obsecuta regi mulier, ita eum sibi paulatim stupri consuetudine astrinxit, vt nihil esset tantùm quod aut à rege petere nō auderet Semiramis, aut petenti rex auderet negare. Ergo cùm aliquando iniecisset in sermone, teneri se magno cuiusdam rei desiderio, réxque eam, quicquid tandem illud esset apertè ac liberè proferri iussisset: cuperem, inquit, hoc mihi à te tribui, vt vnū modò diem sedere mihi liceret in solio tuo, & ius dicere: vtque omnes toto illo die quemadmodum tibi faciunt, ita mihi obtemperarent: Risit rex & quod petebatur concessit. Nec mora, edicitur vt certo quodam die omnes Semiramidis dicto audiētes sint: ita regi placere eam illo die, regio imperio ac potestate præesse omnibus, vbi ille aduenit dies, mulier regio cultu in solio assedit: fit concursus maximus. Illa de principio experiendi causa, quædam haud magni momenti imperat, vbi seriò omnes sibi omnibus in rebus parere vidit, iubet Satellitibus ac stipatoribus corporis regij, vt regem ipsum comprehendant, comprehenditur: vt vinciant, vincitur, vt interficiant, interficitur. Ita imperium ex diurno diuturnum efficitur: hæc est quæ Babylonem muris lateritiis cinxit, cuius horti illi pensiles tantam admirationem habuerunt: quæ cum equo concubuisse dicitur: quæ postremò cùm filij sui concubitum petiisset, ab eo trucidata memoratur. Hæc Muretus, addit Sabellicus [c], alios scripsisse quinque dies eam imperasse, adeóque se obsequio & munificentia Assyriorum primoribus insinuasse, vt viro in custodiam coniecto bona omnium venia in regno perseuerarit. A qua tamen historia Iustinus & alij Latini abstinent, non ita regnum vsurpasse, sed mentita habitu virili eam primùm pro filio, cui similis erat, regnasse tradunt, postea verò palam: verùm fides sit penes authores, recensuisse nobis vtramque sententiam sufficit.

b in lib. 6. variarum lectionum c. 17.

c lib. Enneadis 1.

13 Dolo occupauerat regnum Poloniæ quidam Lescus nomine, nō minùs composito, quàm eo quo Darius regnum Persarū inuaserat: verùm dolo detecto, hic Lescus pro regno mortem sibi comparauit: eius rei narratio digna quæ recenseatur [d]. Lesco enim primo eius nominis rege Polonorum sine liberis mortuo, & multis procerum principatum ambientibus, placuit indicto ad certam diem masculorum equorum cursu, qui primus ad metam peruenisset, princeps & dominus esset totius Poloniæ: fixáque est meta apud Prādiuicum amnem in aperta planitie ad Septentrionalem plagam Cracouiæ. Inter proceres competitores, fuit vnus Lescus nomine, cùm stadium vafro consilio stratis clàm ferreis in sabulo exagonis siue stylis cæcis, quibus currentium equorum pedes læderentur, impediuisset, Ipse obliquo & minimo impedito tramite primus ad metam peruenit. Munierat etiam ipse equi sui calces soleis ferreis, ne offenderet in stilis, si fortè currens impetu in eos incideret: cum omnes omnium aliorum equi de more illius temporis, soleas ferreas nullas haberent. Atque rei prorsus ignaris & miraculo attonitis omnibus, Lesco oblatus est principatus, verùm techna & dolo patefactis statim conscerptus & necatus fuit.

d ex Cromero lib. 2. & Gaguino in vitis Polonorum.

14 Fuit quidem Iohannes Vicentinus monachus Bononiæ, qui de se opinionem in animis hominum confirmauerat, vt cum Deo colloqui crederetur, & suscitare mortuos, vnde principatum & tyrannidem Bononiensis ciuitatis per annum tenuit. Fulgosius libro primo cap. 1. vt & Iacobus Bussularius monachus alius, concionibus Ticiniensem populum circumducens, miseræ vrbis tandem tyrannus crudelis euasit: donec Galeacius 2. Vicecomes, vrbe domita eum cœpit [e].

e vt ait Paulus Iouius in Galeacis.

Narrat Iosephus de crudelitate Alexandræ viduæ Aristobuli cui regnum à marito relictum est, quomodo Pharisæorum religione nimium decepta, ad nutum eorum se tantùm ministram voluntatis eorum in regno præbuerit vt tyrannide illorum tacita, perderentur & honorarentur quos ipsi statuissent.

Testantur Germanorum tumultus, & nostræ Galliæ seditiones & bella plusquam ciuilia, quot infinita propemodum, & quæ describi non possint sine lacrymis mala acciderint, ob quorundam concionatorum rabiosas & turbulentas declamationes, quorum alij se ministros dixerunt Euangelicos, alij verò Catholicæ religionis zelatores, & sinceros prædicatores: vtrique enim mentes hominum ita concitarunt, & perturbarunt, vt ad arma crudelissima concursus factus, nec etiam post longum tempus quiescere aut pacem impetrare potuerit: abusi sunt quidam his, veluti antiqui oratoribus & Rhetoribus, & dolosè prætextu religionis, vt alibi docemus, sus deorsúmque omnia confundentes, vt interim turbatis populis, vt in turbato lacu anguillas sibi prædam parare possent: doli enim sunt per se valde odiosi inter probos: sed eò etiam magis, quò exitum habent crudeliorem, & quò magis Dei abutuntur nomine, vt nihil aliud certiùs sperandum illis quàm æterna condemnatio, & in hoc seculo in se vel suis posteris exemplaris diuina vindicta. Scriptum enim est, *Non accipies nomen Dei tui in vanum* [f]. *Virum sanguinum & dolosum abominatur Dominus* [g], *& viri sanguinum & dolosi, non dimidiabunt dies suos*, vt idem Dauid cecinit [h]. *Et filio doloso, vel dolosi, nihil erit boni.* Vt ait Salomon [i].

f Exodi c. 20.
g Psal. 5. vers. 7.
h Psal. 54. vers. 27.
i Prouerbio. c. 14. vers. 15.

15 Sunt ambitiosi quidam, qui cuperent quidem sine sanguine potiri dignitate, aut imperio desiderato, verùm cùm plura obstent, & post cœptam rem, resiliendi honestè non detur facultas, delectis clandestinis factionibus, quas per dolos perfici putauerunt: necessarium habent, vel occumbere, vel auxilio crudelitatis & impietatis cœpta persequi. Et proinde ambitio regnandi, quantumuis dolosè se insinuet: aut ab initio tyrannicam auspicatur crudeliter administrationem; aut per crudelia, simulatam amici priùs, possessionem postea tuetur: aut nondum assequutam, persequitur cum pernicie semper reipublicæ cuius desideratur principatus.

16 Clearchus Heracleota, cùm tyrannidem decreuisset vsurpare Heracleotarum, nec tamen tutum haberet locum quo se defenderet, constituit vt mercenarij clam exirent, raperent, iniuriam inferrent, vulnerarent, quod ciues ægrè ferentes Clearchi auxilium implorauerunt, qui respondit cobiberi non posse, nisi ij mœnibus circundati essent. Permittentibus autem Heracleotis,

eleotis, locum ciuitatis muniuit, arce facta, qua postea, non ad iniuriam compescendam, sed ad inferendam vsus est, & rursum, vt caperet potentiores quos sibi obstituros putabat, rumores sparsit se dimissurum satellites quibus stipabatur, & consilio trecentorum rempublicam traditurum. Qui conuenerunt in curiam ad afficiendum laudibus Clearchum, & libertatem recipiendam. At ille positis ad curiam militibus, trecentos per præconem euocauit, & singulatim comprehensos, iussit in arcem deducere. Dehinc multos ciues de medio tollere volens, cùm occasionem & causam non haberet, delegit eos qui essent ab anno decimosexto vsque ad duodecim ad expeditionem in caniculæ æstu, quasi vrbem Astacum oppugnaturus: postquam autem appropinquauit Astaco, ciues quidem in palustri loco quieto, & pleno stantium aquarum, iussit castra ponere, ipse quasi summam molestiam oppugnationis toleraturus, excelsa loca & vmbrosa, aquis affluentia cœpit, & in his castra metatus est: & eo vsque oppugnationem extendit, donec suos ciues perdidisset ibi ob palustria & morbosa castra, quibus extinctis castra cum mercenariis mouit, causatus pestem fuisse causam interitus ciuium. Polyænus lib. 2. stratagema. Potuit autem hoc modo ille tyrannus ciuibus iugum imponere fraude occulta, sed non euasit hic iudicium Dei: namque tandem à Chione & familiari & auditore Platonis interemptus est, vt scribit Suidas.

17 Agathocles ex figulina opera ad tyrannidem Syracusanorum peruenit primùm sub specie conseruandæ libertatis, & Sosistrato vnà cum suis vrbe exacto, reuocatus ab exilio, cœpit criminari de insidiis sibi factis, sexcentos qui post paucorum dominationem vrbi præfuerant, eo quòd partes populi tuerentur. Sicque mouit seditionem contra sexcentos: eáque ratione direptæ eorum & opulentorum facultates, & id cùm obtinuisset tanquam liberata republica, finxit se velle etiam se magistratu abdicare, quod cùm persuaderet populus ne fieret, finxit non alio modo se in eo remansurum, quàm si solus esset, & sine collega imperaret: quo impetrato, statim cœpit crudeliter sæuire, bonos tollere, & sibi aduersantes: & ad omnia crudelitatis exempla pro suæ potestatis conseruatione confugere: verùm diuina vindicta non diu passus est hanc feram immanem, & necatis eius filiis Archagatho & Heraclide à militibus, ipse carbonibus exustus candentibus extinctus, vt scribit Diod. Sicul. li. 19. & 20.

18 Post mortem Saladini Sultani Ægypti, qui Christianorum terror dicebatur, tótque regna inuaserat viuens, & domuerat orientem, occupauit frater eius Saphadinus, qui vt tutiùs regnaret necauit octo filios, nepotes: filios Saladini [a], omnes tyranni orbis ferè filios tollens, vt nullum successorem de suis habuerit in imperio Saladinus qui multis sceptrum ademerat: vt accidit alteri domitori, vel tyranno Alexandro magno.

a Aemilius lib. 6.

19 Nicocles Eunuchus, Euagoram regem Cypri dolo malo occidit, & Salaminiorum regnum sibi subegit [b].

b Diod. lib. 11.

De nouo principatu.

CAP. XIX.

NOuus principatus nascitur, vel cùm fit vbi antè non erat, vel cùm immutantur leges & formulæ prioris, vel in successione, vel in electione, vel in dignitate, cúmque corruptio vnius est generatio alterius. Vt autem cometes nouus apparens, aut magnum bonum, aut ingens malum portendit mortalibus: ita nouus princeps salutem adfert rebus humanis si bonus est: aut maximam pestem, si malus. Sed vt plures apparere soles prodigium est, ita plures esse monarchas aut imperatores, vbi vnus dominari solebat: mutatio principatus esse non potest sine damno reipublicæ aliquo, imò magno. Et in eo maximè cæcutit bestia multorum capitum populus, qui fastidit iugum consueti principis: nec recordatur, quòd melius sit semper iumentis collum iam trito iugo, & polito labore, supponere: quàm nouo, quòd quia adhuc impolitum, & iubar, & collum equi vsque ad sanguinem excoriat: melius enim est asello ex vno latere sella premi, quam excusso sessore clitellis impositis vtroque comprimi. Satiùs est populo, quibusdam exactionibus imò grauioribus iam esse à principibus præsentibus oneratum, quàm repulsis illis, alios vacuos & inhiantes admittere, qui reliquum absumant. Sicque sapientior vulpes, quæ à sentibus vulnerata, nolebat muscas sanguine & cruore suo saturatas, à vulneribus abigi: videlicet, quia illæ iam saturæ erant; & si eas abegisset (quod verum est) arbitrabatur, alias famelicas superuenturas, quæ reliquum sanguinis exsugerent, & ad interitum omnino euacuarent: famelicæ quippe & mordaciores & acriores.

2 Rarum est quod noui principes de suo quippiam adferant: sed ex subditorum fortunis ditari, quicquid in contrarium simulent, reipsa desiderant maximè vbi armis res geritur, quo casu qui innouatum cupiunt principatum, à limine hospitia, salaria, stipendia, munera, rapinas, prædas, ignes militum & suorum & alienorum experiuntur.

3 Deinde, vt experientia docuit, semper cum nouo rege, noua lex sequitur, noui magistratus, noui amici, noua consilia, noui inimici, noua vestimenta, nouus modus viuendi: in summa omnia innouantur, nec alia interdum de causa, quàm vt sui memoriam ex innouatione relinquant: quod non solùm singulis, sed etiam corpori reipublicæ maximè damnosum est. Nam fœdera cessant, armantur vicini confederati, inuadunt, prædantur fortiores eos qui debiliores sunt, factiones in interregno sæuiunt, pluribus ad electionem aspirantibus, & ciuilibus armis se mutuò cupiditati aliorum inseruientes interimunt cines.

Similis est populus qui vult regis vel principis sui legitimi imperium & obedientiam inuertere, intercipere, transferre, adscitis extraneis auxiliis; equo qui fertur olim habuisse litem & simultates gessisse cum ceruo: quem cùm non posset, propter suæ naturæ superbiam ferre, vt de ipso se vindicaret, in auxilium euocauit hominem: qui & opem promptissimè pollicitus est, sed ea lege vt pateretur sibi frenum imponi quo regeretur dum contra ceruum in pugnam perueniretur: Quod passus est primùm equus, & eius ope superauit ceruum; verùm cùm victoria obtenta, gratias agendo auxiliatori, putaret se liberum relinquendum; cognouit se propter vindictam alterius, sibi ipsi libertatem primam sponte eripuisse; nunquam enim postmodum ab hominis auxiliaris seruitio se redimere potuit. Facilis est deiectio ædificij maximè annosi, & breui

& breui tempore fit ruina & casus ex vi ventorum, impetu irruentium: at quod vna hora vel momento corruit, non nisi summis sumptibus & longo tempore testaurari, vel reædificari potest.

4 Hæc sola causa defectionis ciuitatum Medorum quæ tributariæ erant Cyro, refertur à Iustino, quòd Persis Cyrus præposuisset Sibarem, & illæ existimarent mutato imperio conditionem suam mutandam iri, quæ res multorum bellorum origo etiam fuit.

5 Memorant annales, Vngariam, post mortem Iohannis regis, metu ne Ferdinandus regnum peteret ad protectionem Turcæ confugisse: sed breui in eius ditionem ex protectione cessisse, relicta aliqua parte regni imperatori cum pensione.

6 Initium motus & bellorum orientis fuit à Parthis, qui Vononem filium Phraatis obsidem tunc Romæ, petitum Roma ab Augusto, acceptúmque regem quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernabantur, acceperunt enim eum ab initio Barbari lætantes vt ferme ad noua imperia, mox autem subit pudor degenerasse Parthos, petitum alio ex orbe regem, hostium artibus infectum, iam inter prouincias Romanas solium Arsacidarum, haberi darique. visæque sunt virtutes Parthis, quia secundum mores illorum non erant noua vitia. & proinde eum solio deturbatunt[a].

[a] Cornel. Tacitus lib. 2. Annalium.

Populus facilè commouetur ad noua, verùm vbi aliquantum resederit & aliam administrationem quam antiquam expertus fuerit, facilè relabitur ad pristina, ob minimas enim occasiones recurrit ad consueta: quare mutata democratia in principatū necesse est regi nouo vel summa prudentia & bonitate valere erga populum, vel militaribus copiis abundare, aut fauore principum & imperatorum adiuuari, donec populus nouam per omnia assuescat gubernationem, cuius facilè pœnitet siue sit noua ratione mutati status, siue ratione mutationis stirpium imperantium, memoria namque bonorum antecessorum principum & beneficia delicta nuperrimè electorum abolet, & excitat desiderium habendi vel deiectum vel ex genere deiecti. neque virtutes noui principis tam validæ, vt si quæ vitia cum illis, vt natura humana accidit, coniungantur, statim fastidium, noui principis non ingeneretur. Docuerunt reipsa Franci, qui cùm regno Childericum decedere coegissent ob stupra commissa per illum, & elegissent in locum eius inque regem Egidium patritium, qui à Romanis tuendæ Galliæ curam susceperat, tandem eius pertæsi Childericum reuocarunt, qui eodē ope Egidium expulit[b].

[b] Aimonius lib. 1. de gestis Franc. c. 7.

7 In nouo principatu, vel populus legē regi principi dat, vel princeps populo, vel alius nomine vtriusque principis & populi, & ita modus imperandi his extremis perpendendus est, nempe ex lege, aut consuetudine & præscriptione, vel ex patientia, vel tyrannide.

Populus legem regiam aliquando posuit, ex cuius præscripto sibi imperarent principes, vt apud Athenienses Thucydides ait[c], inter cæteras leges hanc regni primam fuisse, πρῶτον, inquit, ἦσαν ἐπὶ ῥητοῖς γέρασι πατρικαὶ βασιλεῖαι.

[c] Li. 1.

[d] in l. 1. de constitutio princ. P. lib. 1. ti. 3. § sed & quod principi placuit de iure naturali gentium & ciuili, in l. 2. § cùm enim de veteri iure enucle an, l. 2. § nouissimè, de origine iur.

Legem etiam regiam à populo factam, liquet Romano, quæ de imperio principis lata est, per quā populus ei & in eū omne suū imperiū & potestatē transtulit, vt responsis & constitutionibus iurisconsult. & Cæsarū testatū habemus[d]. Et Strabo[e] ait, patriā cōmisisse totius imperij administrationē Augusto, atq; constituisse, cū & pacis & belli dominū, ad vitæ tēpus. Post cuius mortē, & alij Cæsares eandem potestatē retinuerunt, non repugnante populo, qui & in aliis expresse confirmauit. Sicuti et scribit Suetonius Tranquillus[f], *Caligula vrbem ingresso, consensu Senatus & irrumpentis in curiā turbæ, ius arbitriumque omniū rerū permissum est.*

[e] Lib. 17.

[f] Sueton. in Caligula c. 14.

Et quamuis verius videatur, quod Dion ait, Iulio Cæsari & Augusto post bellorum ciuilium victoriam, à senatu populoque Romano omnē potestatem atque imperium concessum per vim ac metum, tamen certum est legem fuisse latam, qua imperium omnimodum Vespasiano delatum est, cuius legis fragmenta & capita quædam refert Antonius Augustinus[g].

[g] Libro de legibus & senatusconsultis, in regia lege.

Meminit Xenophon[h] Lacedæmone reges & Ephoros singulis mensibus mutuò iurare consueuisse: Ephoros pro ciuitate, reges pro se ipsis. Regum iusiurandum, se ex legum scripturarum præscripto regnaturos: Ephororum autem, & ciuitatis, se regnum firmum & stabile redditūros, si rex iusiurandum seruaret.

[h] in politia Lacedæmoniorum.

Æthiopes etiam sacerdotes, optimos, vt scribit Diodorus Siculus[i], ex se ipsos eligebant: quem verò ex eis Deus, more quodam bacchantium circumcirca delatus, capiebat; hunc regem populus creabat, statímque flexis genibus, quoniam esset diuina prouidentia datus, vt Deum honorabat. Assumptus in regem vitam ducebat statutam legibus, omniáque agebat secundùm patrios mores, neque pœna neque præmio afficiens quenquam præter traditam à superioribus legem.

[i] lib. 3 bibliothecæ c. 4.

8 A regibus populo dantur leges aliquando & regni, & status reip. vel ex voluntate populi regi cōsentientis: vel præter volūtatē, dū armis & vi princeps occupauit imperium, & ex arbitrio imperat.

Romulus initio regni, vt populū sibi deuinciret, & vt cū eius spōtanea volūtate facilius imperaret, monarchiæ legem constituit, cū qua admiscuit etiam democratiæ & aristocratiæ partes aliquas: atque, vt ait Dionys. Halicarnass[k], tria concessit plebi, magistratus creare, leges sancire, de bello referente rege decernere, quæ multis post Romulum annis, fuerunt relicta conseruataq; populo, vt etiam testatur Polybius cùm describit quæ suo tempore esset populi Romani potestas.

[k] in 2.

Iulius Cæsar cœpit hoc ius illi eripere, aut saltem comitia cum populo partitus est, vt scribit Suetonius Tranquillus[l]. Successit Augustus quē Mæcenas apud Dionem Cass. hortatur, vt quicquid illud est totum populo planè adimat: quòd certè paulò pòst fecit Tyberius, quo imperante primùm è campo comitia ad patres translata fuisse scribit Cornelius Tacitus[m]: tandémque reuocata est potestas magistratus creandi ad principem apud quem lex Iulia de ambitu cessat[n]. Vt autem comitiorum ius, ita paulatim legum sciscendarum populo potestas adempta est, sed non tam citò: quia & Augustus non tulit leges sine populi consensu, vt ait Dion. Eodem tamen imperāte Augusto, belli decernendi pacisque ineundæ potestas, primùm adempta videtur. Nam Strabo testatur[o] populi consensu translatum ius omne belli & pacis fuisse. Et Martianus Iurisconsf. tenere maiestatis lege, eum qui iniussu principis bellum gesserit, delectum habuerit, exercitumve compararit, & rursum conuentionem pacis initam per principem ratam esse ait[q], quod tamen ante sine populi iussu non erat, vt legimus apud Liuium

[l] in eius vita c. 41.

[m] Corn. Tacit. 1. annalium.

[n] l. 1. ad legem Iul. de ambi. P.

[o] lib. 15.

[p] respondit in l. 3. § 1. ad leg. Iul. maiesta. li. 48 P. ti. 4.

[q] l. 5. de pactis P.

Liuium libro 9 dum agit de Sp. Posthumio consule, qui turpe illud fœdus cum Samnitibus ad furcas Caudinas pepigerat. quemadmodum & erat lex Platonis, si quis authoritate propria cum quopiam vel pacem inierit, vel bellum gerendum susceperit, morte multator [a].

a 12. de legib. Plato.

Prouocationem eam apud Romanos à Regibus fuisse ad populum ex lege refert Seneca epistola 108. ex libris Ciceronis de republica & ex Fenestella qui id esse in pontificalibus libris putat. Et hac de re Marcus Fabius apud Liuium lib. 8. ait, videro, cessurúsne prouocationi sis, cui rex Romanus Tullius Hostilius cessit.

9 Quando rex vel princeps populum reluctantem vi subegit, bello potissimum iusto seu indicto, tunc & ipse legem subditis obtemperandi imponere iure potest, & constituere dominicam in inuitos administrationem & monarchiam: cum iure gentium quæcunque ab hostibus capiuntur & ipsimet hostes, sint in plena potestate victoris, vt de his tanquam dominus seu herus de seruis disponere possit. ex bellis enim captiuitates iure gentium eoque humanissimo secutæ, seruitutes induxerunt, cùm magis humanum sit captiuorum potius vitam conseruare, quàm occidere vt licet [b]. Et Iustinian. *Item ea quæ ex hostibus capimus, iure gentium statim nostra fiunt: adeò quidem, vt liberi homines in seruitutem nostram deducantur: qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint pristinum statum recipiunt.* Quod & antea responsum erat [c].

b in l. ex hoc iure, de iustit. & iur. § penult. & E. de iure personar. apud Iustin. cum similib. extat. & fius in § item ea quæ de rerum diuisio.
c in l. naturalem 5. § f. & l. adeo quidem, 7. de acquiren. rerum domi. P.

Sic respondit oraculum Dei Rebeccæ consulenti de geminis quos in vtero gerebat. *Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populúsque populum superabit, & maior seruiet minori* [d]. Et [e], *A quo quis superatus est, eius & seruus est.*

d Genes. ca. 25 vers. 23.
e 2 D. Petri c. 2 vers 19.

Eò pertinet lex belli a Deo præscripta [f]. *Si quando*, inquit Dominus, *accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem. Si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam, cúmque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladij, absque mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate sunt, & omnem prædam exercitui diuides.* Subiecerunt eo modo sibi regna & nationes terræ promissionis filij Israel, & leges populo dederunt, iuxta voluntatem suam non subditorum, qui ampliùs sui iuris non erant bello subacti: & in iisdem, colonias & diuisiones agrorum prout victoribus placuit, constituerunt.

f Deutero. ca. 20. vers. 10. & seq.

Forsan hoc videtur quibusdam durum, potissimùm iis qui palpant populum, & persuadent impiissimè & verius, vt sibi non populo vel prospiciant, vel potestatem quærant principi eripientes, aliorum ministerio, prætextu pietatis & politiæ fanaticæ, vel censuræ regum, populum non subiici voluntati principum absolutæ, sed dum hoc persuadere satagunt, non animaduertunt eos perfringere his persuasionibus repagula totius iuris diuini & humani & gentium, quibus & potestates istæ, & regnandi leges conceduntur: & quod plus est, vt dixi, victoribus datur necis authoritas. Ex quibus populus honestiùs & securiùs continetur intra propriam, vt ita loquar, cuticulam, & metuit rebellandi & seditiones commouendi periculum imminens, quas quotidie & ad omnia ferè momenta commoueret, nisi supremam illam metuerit legitimam vim cogentem.

Desiperet, & necaret potiùs quàm curaret medici ægros sibi cōmissos, qui ex arbitrio tantū eorū pharmaca modúq. viuēdi vellent adhibere, qui furiosis ex eorū arbitrio libertatē agendi quæ vellent concederent. Egent equi feroces frenis lorísque, & sæpe ij ferociores, cathenis firmissimis, quę nō ex eorum ferocitate, sed arbitrio sessoris tēperari debent. Eget nauis quantumuis instructa noua aut pulchra, aut vectoribus bonis onusta & instructa, vno, eóque solo, qui clauum contra ventorum impetum, contráve vicinos scopulos & cautes moderetur, dirigat, vertat, & regat.

10 Fuerunt leges salubres in regnorum constitutione vel post adiectæ, de non alienandis bonis principatus, de non admittendis ad successionem dignitatis fœminis, quantumuis proximis, de non diuidendo inter filios regno, sed vni tantùm eóve primogenito & antiquiori ordine ætatis deferendo. de non admittendis in regni successione spuriis, etiam agnitis quales constitutæ sunt in regno Galliarum, quas nemo qui saluam quietamve desiderabit rempublicam non admittet. Solent diuturniores regni leges esse quæ a principibus positæ fuerint, quàm quæ ab ipso populo fuerint principibus perscriptæ.

11 Atque hic monebo leges nouas à populo regi dictas, non valde tutas esse, quando post fundatum & stabilitum regnum, nempe si antiquum sit, innouantur, etiamsi in eas ab initio nuper in locum demortui subrogatum regem iurare cogant duplici ratione, tum quia status monarchiæ repugnet, quæ non patitur sibi leges dari, alioquin enim summa ei non est potestas. Tum etiam quòd illud sit axioma regnantium, quòd apud eos potestas est penes quos est armorum ius.

12 Subit hac de re exemplum Margaritæ Danorum & Noruegiorum reginæ, quæ capto Alberto Sueonum rege septimo, dehinc anno à Suecis quoque & Gothis in regnum recepta est anno Domini 1395. his conditionibus, ne publica regni officia, siue arces vel castella, aliis quàm in regno natis committerentur, neque Danos in causis Sueonum iudicandis præficere vellet: sed Sueonum controuersias Sueticorum procerum iudicio examinandas & terminandas esse. Præterea nulla insoluta tributa aut onera incolis non imponenda, nisi regni Sueciæ senatu consentiente. Margarita verò se talē Sueonibus exhibuit, vt putent eam apud inferos sempiterno supplicio excruciari. Dani econtrà, ipsam in numerū deorum efferunt. Tributis autem subditos exhausit, Sueonum causas neglexit. Proceribus autem iusiurandum illi obiicientibus, haberéntne diplomata conuentionum, interrogauit: illis autem se habere respondentibus, & quidem probè seruare; ait, Suadeo ego vobis, vt literas datas, diligenti custodia obseruetis: nos autem castra, ciuitates, & omnes regnorum nostrorum partes, diligentiùs obseruari faciemus [g].

g vt scribit Ioannes Magnus lib. 21.

13 Oizericus, rex Vandalorum senex, decedens testamentum condidit, legémq; regni successoribus dedit, & mandauit Vandalis, vt successor proximior in regno esset ex virili sexu qui maior natu esset, vt ait Procop [h]. & rursū meminit eius legis. *Cabadē*, inquit, *natu maiorē ætatis gratia lex vocabat* [i].

h li. 1. de bello Vandalico.
i li. 1. de bello Persico.

Sed dicet aliquis, possúntne leges dari successoribus à principibus qui æqualis sunt potestatis cum antecessoribus? Respondebo breuiter, posse his qui succedunt ex lege eorum. Quemadmodum in successionibus bonorum priuatorū, leges

à domi

à dominis rerum impositæ: seruari debent ab his qui ex eorum dispositione volunt assequi bona: transeunt enim cum suo onere. Atque iure gentium dominis concessa est rerum suarum dispensatio & moderatin: & quod in bonis priuatorum admittitur, neceßarium est in principatibus concedi, qoando is qui eos quæsiuit, de illis potest, vt de suis disponere. Alioquin si de electiuis agamus, & de dclatis, electus nooè & subrogatus, cùm non dicatur habere à defuncto titulum, non tenetur eius etiam seruare mandata, si aliter ei videatur expedire, & forsan latiùs de his alibi.

24 Nomine vtriosque principis & populi, leges datæ sunt tam principibus quam subditis, in primis à Deo, à quo omnis potestas data est, & à quo conseruantur, & destruuntur respublicæ prout iustum ei videtor dedit autem ipse leges vel per se ipsum, vel per admissos ad id ministerium, vt non immeritò qui de republica voluerunt leges sancire, aliquando finxerunt, se à Deo vel aliquo numine eas accepisse, vt consuescendi in legibus tædium, metus religionis euinceret. vt scribit Iustinus ex Trogo [a], dum de Lycurgi legibus agit, qoi earum authorem Apollinem finxerar, quoniam solutis moribus antea, dura videbantur esse quæ sanxerat, quæ ideo ex præcepto numinis se detulisse finxit, vt alij.

a Li. 3 Historiæ.

25 Deus veros, creato homine legem regni & imperij hominis in bruta & alia in concessione noui principatus hominis posuit, suique priocipatus obedientiam cum pœna mortis bomini sanciuit [b], & hominem seu adorationem vel recognitionem suæ potestatis, in feudi, seu potestatis concessione, sibi vt domino retinuit. Cùm regem etiam permisit hominem in populo suo, regni legem iustam statim promulgauit [c].

b Genes. c. 2.

c Deut. ca. 17. vers. 14. & sequentibus.

Vers. 14. *Cùm ingressus*, inquit, *fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & possederis eam, habitaueris\'q; in illa, & dixeris, constituam super me regem sicut habent omnes per circuitum nationes:*

15 *Eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum, Non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non sit frater tuus.*

16 *Cùmque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero subleuatus, præsertim cùm Dominus præceperit vobis vt nequaquam ampliùs per eandẽ viã reuertamini.*

17 *Non habebit vxores plurimas quæ alliciant animum eius: neque argenti & auri immensa pondera.*

18 *Postquam autem sederit in solio regni sui describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus.*

19 *Et habebit secum legétque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt.*

20 *Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, vt regni tempore regnet ipse, & filius eius super Israel.*

Quæ lex regni docet, primùm versu 15. prædicto, regis petitionem non electionem fieri debere ab initio, per populum: electionem verò ex Dei præscripto, ibi constitues quem Dominus tuus elegerit: dehinc autem in vers. 20. docetur, legem regni Israelitici esse, vt transeat ad filios, ibi, *Vt regnet ipse & filius eius*. reliqua verò pertinent ad mores principis boni: & sic lex ipsa prospexit regno, & regi, & lex regni dicitur.

16 Cùm verò petiissent à Samuelo regem sibi dari Israëlitæ, qui more gentium & nationum sibi imperaret: rursum lex horum regum & regni & iuris illorum, iubente Deo per Samuelem promulgata, quam ipsi acceptarunt. 1. Regum c. 8. vbi vers. 10. *Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum qui petierat à se regem, & ait,*

11 *Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum.*

12 *Et constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum.*

13 *Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & focarias, & panificas.*

14 *Agros quoque vestros, & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis.*

15 *Sed & segetes vestras, & vinearum reditus, addecimabit, vt det eunuchis & famulis suis.*

16 *Seruos etiam vestros & ancillas & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo.*

17 *Greges quoque vestros addecimabit, vósque eritis ei serui.*

18 *Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem.*

19 *Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt, nequaquam. rex enim erit super nos.*

20 *Et erimus nos sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.*

21 *Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus Domini.*

22 *Dixit autem Dominus ad Samuelem, audi vocem eorum & constitues super eos regem.*

17 Lycurgus in institutione nouæ reipublicæ, apud Iustinum ex Trogo [d], quæ regum, quæ populi, quæ magistratus, quæve communia his essent, statuit lege, quæ regia est. *Et populum*, inquit Iustinus, *in obsequia principum, principes ad iustitiam imperiorum firmauit, parsimoniam omnibus suasit, existimans laborem militiæ, assidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Emi singula, non pecunia, sed compensatione mercium, iussit: auri argentiq́; vsum, velut omnium scelerum materiam, sustulit: administrationem reipublicæ per ordines diuisit, regibus potestatem bellorum, magistratibus iudicia, & annuas successiones, senatui custodiam legum, populo sublegendo senatum vel creandi quos vellet magistratus potestatem permisit &c.*

d lib. 3.

Datæ etiam leges imperij & electionis imperatoris à summo pontifice Gregorio eius nominis V. Saxone, qui nactus sedem est pontificalem anno Domini 995. Is enim imposuit coronam imperij Otthoni 3. & imperium Germanis penitus concessit: qood extincta Caroli Magni sobole, Italia perpetuis seditionibus cõflictaretur, vt eam maiestatem, vel ad suos, vel ad alienos suo arbitrio transferret. Quare consentiente Otthone septemuiros electores imperatoris instituit Moguntinum, Celoniensem Agrippinæ, & Treuirensem archiepiscopos: ducem Saxoniæ, comitem Palatinum, Marchionem Brandeburgensem. & vt eorũ arbitrũ, ducem Bohemiæ, qui postea dictus est rex. Et decreuit vt ab his Germanicis proceribus electus diceretur Cęsar: post confirmationem autẽ ab episcopo Romano susceptam, vocaretur Augustus. Ita, vt scribit Geruasius libro ad Otthonem 4. Imperatore, ex eo tempore à Romana sede pendet Germanorum imperium [e].

e scribunt de his Platina Krãtzius li. 4. c. 25 Irenicus lib. 3. & Blondus de ca. 1 lib. 3.

Notat tamen Genebrardus, Onuphrium in suo Chronico, docere hoc ἀκέφαλον & incertum & in libro de comitiis imperatoriis: ac, quæ de septem

electoribus traduntur sob Gregorin 10. non 5. instituta ostcodere. Nam de tanta re, inter tot historicos qui in eo tempore in Germania floruerũt, nulla est mentio. Silet Sigebertus, Ottho Frisingẽsis, Schanaburgensis, Vitichindus, Luithprandus, & Annonij continuator. Sabellicus dubitat [a]. Auentinus etiam aliter sentire videtur.

a Enneade 9. lib. 2.

Extat autem Innocentij 3. decretalis, venerabilem c. 34. de electione [b], per quam vbi ad ducem Caringiæ vel Laringiæ. *Verum*, inquit, *principibus ius & potestatem eligendi regem, in imperatorem post modum promouendum, recognoscimus, vt debemus, ad quos de iure ac antiqua consuetudine noscitur pertinere. Præsertim cùm ad eos ius ac potestas huiusmodi, ab apostolica sede peruenerit, quæ Romanorum imperium in personam magnifici Caroli a Græcis transtulit in Germanos. Sed & principes recognoscere debent, & vtique recognoscunt, sicut idem in nostra recognouere præsentia, quòd ius & authoritas examinandi personam electam in regem, & promouendam ad imperium, ad nos spectat, qui eum inungimus, consecramus & coronamus.*

b lib. 1. ti. 6.

Extat & Caroli 4. imperatoris de electione regis Romanorum per prædictos electores, & de ordine eius Bulla aurea, edita an. 1356. 4. Id. Ianuar.

Conuenit etiam authoritare summi pontificis translatum fuisse regnum Romanorum seu imperium à Græcis in Germanos tam actiuè quam passiuè, id est, vt Germani eligerenr imperatorem futurum, & non eligere debeant nisi Germanum, vt arbitrantur Germani ex d. c. venerabilem, §. verbum, de electio. & ibi gloss. Clem. 1. de iureiurañ. c. ad apostolicæ, de re iudica in sexto. & ita translationem hanc actiuè & passiuè intelligi debere responderunt Panor. Iohannes ab Imola. Iohannes Andreas, in additioni. ad speculatorem, titu. de rescripti præsentatione, §. f. vers. penul. & ad dict. c. venerabilem, & ibi Hostiens. Quanquam Bald. & Zabarellus, dixerint ad d. c. venerabilem, posse eligi tegem Romanorum ex Gallis seu Francigenis, quia & illi ex genere Francorum orti sunt, Quemadmodum Carolus rex Hispaniæ & Ferdinandus frattes, teputati sunt pro Germanis, alibi nati quàm in Germania, tamen ab auo Germano oriundi: & Carolus ita 5. rex Romanorum & imperator electus dicitur anno 1519. 28. Iunij, nepos Maximiliani Cæsaris ex filio Philippo, vt notat Henningus Goden, consiliorum prima parte, in principio.

Possumus dicere hanc legem electionis imperatoris aut regis Romanorum, nunc esse fundamentalem, vt ab ea temerè non sit recedendum, quicqoid prætendere possint ionouatores & turbatores pacis reipublicæ: qui forsan leui prætextu persuadere conarentur, & hanc legem vsurpatam, & non posse videri æquam. Quorum sententia statim à limine dum ptoponeretur, est omnino omnibus modis & remediis explodeoda, tanqoam ad perniciem reipublicæ pacatæ perducens. Neque possunt leges illæ fundamentales regnorum quæ iam coaluerunt, & radices cum longa temporis comprobatione egerunt, sine subuersione & clade populorum conoelli, & facile qoidem est, in omnibus non dico solùm regnis, sed etiam quibuscunque rebus, aliqoem defectum & vitium, aut abusum, aut incommoditatem, annotare: verùm non facile est meliorem statum illo subuerso replantare. Senescunt regna legúmque imperia, & maiestas & virilitas, sed satius est cum aliqua consueta iam incommoditate & carie, colere & conseruare annosam arborem, quàm ea eradicata, noua plantata, nouos ex illa, aut oullos spectare, aut percipere fructus: facilius est corpori viuenti pati capitis dolorem, aut hemicraneam temporalem, quàm capite adempto, vna cum illo omnino repente concidere. Fuerunt leges regnorum non sine magnis præcedentium ætatum experimentis, non siue tumultibus stabilitæ, vt etiam post multa obseruata necessium fuerit ad certam quandam regulam eámque magis conducentem descendere, neque arbitrandum est nomothetas quo tempore illas fixerunt, pleraque in illis quæ posseut obesse populo ignorasse, verùm ex potioribus malis maioribus obuiasse, & conducibilia magis probasse.

Fidem faciet lex quæ electioni summi pontificis formam dedit, quæ multis antea formulis variata, pet multa experimenta tandem eò peruenit, vt ad collegium cardinalium eam solummodo deferret & modum figeret [c].

c In Genesi c. coram dilecto, de elect. Clem. ne Romani eo. tit. multa alia & addita sunt de quibus nos tractare de election. ca. 14. nu. 9 & sequentibus.

Qui voluerit eam subuertere, qoid quæso molitur, quàm totam pacem reipublicæ Christianæ innouatione sua prodere?

De legis principatu. CAP. XX.

INTER principes humanos, omnibus tanquam regina præponitur Lex: ὁ νόμος πάντων βασιλεὺς, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων ὥς φησι Πίνδαρος. *Lex regina*, inquit Plutarchus [d], *hominum & immortalium regina atque imperat imperantibus, vt ait Pindarus.*

d De regno.

Refert Martianus Iurisconf [e]. similia ex antiquis aliis authoribus, & ex Chrysippi philosophi li. de legibus, ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς, θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων, καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων προστατικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον, i. *Lex est omniũ diuinarũ & humanarũ rerum regina. oportet enim eã esse præsidẽ & bonis & malis & principem & ducem: & secundùm hoc regulam esse iustorum & iniustorum, & eorum animantium quæ natura ciuilia sunt, præceptricem quidem faciendorum, prohibitricem verò non faciendorum.* Et Dem. contra Aristogitoo. ipsum ait cum ratione, quem & refert prædicto loco, Martianus Iurisconf. Τοῦτό ἐστι νόμος ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλά, καὶ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστι νόμος εὕρημα καὶ δῶρον θεοῦ. δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων. πόλεως δὲ συνθήκη κοινὴ, καθ' ἣν πᾶσι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει. id est, *Lex est, cui omnes obtemperare conuenit: tum ob alia multa, tum vel maximè, eo quòd omnis lex inuentum ac munus Dei est.* Ecce primam rationem, quòd a Deo pendeat. *Decretum prudentium hominum.* Ecce secundam rationem, à prudentia statuentium: *Coërcitio eorum quæ sponte, vel ignorantia committuntur.* Ecce tertiam à vindicta & compressione malorum: *Communis sponsio ciuitatis.* Ecce quartam, ab obligatione quod se sopposuerint legi: *Ad cuius præscriptum omnes vitam instituere debent.*

e In L. 2. de legibus P.

Lex, inquit Aristoteles [f], vim habet cogentem, quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia, atque mente.

f Libro 10. Ethic. ca. 9.

2 Qui legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse & leges: qui autem hominem, iubent præesse & bestiam, libido quippe talis est, atque obliquos viros agit etiam optimos, qui sunt in potestate, qoo mens absque appetitu, lex est [g]. Iuxta Aristot. lib. 3. politicor. capite 11. Plato ei coosentit libro 34. siue Dialogo 4. de legib. *Interitum paratum illi ciuitati video*, ioquit, *in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsunt.*

g Diuus Augusti. 4. de ciuitate.

Et Plato in Politicis, ἄνομος μοναρχία χαλεπὴ καὶ βαρυτάτη ξυνοικῆσαι. id est, principatus sine lege, grauis & molestus subiectis. Remota iustitia, nihil aliud regna sunt quàm magna latrocinia, & in legibus salus ciuitatis [a].

a Cicero 1. Rhetor. cap. 3.

3 Cæterùm quod dicimus legem imperare debere principib. intelligitur, non de qualibet lege scripta, sed de vera ratione legis, vt explicat Plutarchus [b], vt sit illa lex, οὐκ ἐν βιβλίοις ἔξω γεγραμμένος, οὐδέ τισι ξύλοις, ἀλλ᾽ ἔμψυχος ὢν ἐν αὐτῷ λόγος, ἀεὶ συνοικῶν, καὶ παραφυλάττων, καὶ μηδέποτε τὴν ψυχὴν ἐῶν ἔρημον ἡγεμονίας. i. *Lex principi imperatrix erit: non illa quidem, aut libris extrinsecus scripta, aut in tabulis, sed animata intus in ipso ratio, semper cum eo conuersans, eiusdemque obseruatrix: quæque eius animam nunquam sinit sine tutela sui esse viuendum.* Consentit Cicero [c], qui hanc legem insitam nobis quadam propensione asserit, nō scriptam, sed natam: quam nō accepimus, legimus, verùm ex natura ipsa corripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus, &c.

b In lib. de regno.

c Pro Milone.

Loquens & Demaratus Græcus, iussus dicere sententiam de Græcis à Xerxe rege, apud Herodotum [d]. *Lacedæmonij*, inquit, *cunctorum virorum sunt in bello excellentissimi: nam licet sint liberi, nō tamen sunt vsquequaque liberi: quippe quibus præest domina lex, quam multo magis metuunt quàm tui te*, &c.

d Libro 7.

4 Omnis resolutio, vt quæstio, de conseruatione legum, oritur ex distinctione earum. nam quædam est lex Dei, quædam naturæ, quædam gentium: quædā ciuilis & politica cuiusque regni, aut nationis, aut ciuitatis, aut oppidi, omnes Dei legibus debent obedire, naturæ lex tolli constitutione humana nequit: quia lege & constitutione diuina facta immutabilis. Gentium leges, ratione communi hominis constant, vt ab hominis natura videantur recedere qui eas contēnunt, & cū brutis magis consentire. Ciuiles leges, iuris positiui sunt, pro necessitate ex causis reip. vtilibus mutabiles: atque illæ secūdum publicam vtilitatem non priuatā cuiusq; constituūtur generales, & ab omnib. quādiu vtilitas illa conseruatur, seruari debent: dū autem nocere incipiunt ex nouis causis, debent emendari aut tolli, prout expedire videbitur, sed tantùm ab his quibus data potestas est, & quando oportet, & propter vtilitatem publicam, & non ex solo arbitrio: quia tunc, & qui tolleret sine causa principatum & potestatem quam pro vtilitate reipublicæ accepit, violaret, & degeneraret ab statu principis in tyrannidem.

5 Quamobrem sic in quæstione an princeps subiiciatur legibus, distinguendum erit, an agatur de lege superioris, an de lege paris, an de lege inferioris. In lege superioris, inferior tenetur & obedire procuIdubio [e]. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* [f], Proinde princeps obtemperare & subiici debet legibus diuinis, quia Deus superior & præcipuus in imperio est [g]. *Iulianus*, inquit Ambrosius, *imperator, quamuis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites, quibus cùm dicebat, Producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei. Cùm autem diceret, Producite arma in Christianos, tunc cognoscebant imperatorem cæli.* Obedire magis oportet Deo quàm hominibus [h]. Diuus Augustinus sermone 6. de verbis Domini idipsum conuincit dilucida deductione [i]. *Qui resistit*, inquit, *potestati, ordinationi Dei resistit. ad Roma. 13. sed quid si illud iubeat quod non debeas facere? Hic sanè contemne potestatem timendo potestatem. Ipsos humanarum legum gradus aduertite. Si aliquid iusserit curator, nonne faciendum est? tamen si contra proconsul iubeat, non vtique contemnis potestatem, sed eligis maiori seruire. Nec hinc debet minor irasci si maior prælatus est. Rursum, si aliquid ipse proconsul iubeat, & aliud iubeat imperator, nunquid dubitatur illo contēpto, illi esse seruiendum? ergo si aliud imperator, aliud Deus, quid iudicatis? Solue tributum, esto mihi inobsequium, recte: sed non Idolo. In Idolo prohibet. Quis prohibet? maior potestas. Da veniam, tu carcerem, ille gehennam minatur*, &c. Accedit c. 101. si is qui præest, c. 11. qu. 3. *Si is qui præest*, inquit Isidorus, *fecerit, aut cuiquam quod à Domino prohibitum est facere iusserit, vel quod præceptum est, præterierit, aut præterire mandauerit, sancti Pauli est ei ingerenda sententia dicentis, ad Galat. 1. etiam si nos, aut Angelus de cœlo euangelizauerit vobis præterquam quod vobis euangelizauimus, anathema sit*, &c.

e cap. cùm inferior, de maior. & obedien. t.a.

f Ad Roma. c. 13. c. 2. de censibus.

g Can. Iulianus 94. c. imperatores 98. §. Iulianus. 11. q. 3.

h cap. si Dominum 1. 93 eadem 11. qu. 7. Act. c. 5. vers. 9.

i Relatus, in c. 97 qui resistit, 11. q. 3.

Lex imperatorum & principum quidem etiam de diuinis & religione statuit vt in titulis de summa trinitate & fide catholica, de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, & de similibus aliis, verùm vt ait Aristot [k]. non propterea quis dixerit ciuilem legem, quòd de omnibus præcipit quæ in ciuitate sunt, diis præesse & dominari.

k L. 1. Moralium Nichomachiorum c. 13.

6 Quod & ad summum pontificem, aliamque etiam ecclesiasticam potestatem cuiuscunque sit ordinis & qualitatis, pertinet: vt teneatur obedire legibus diuinis Dei, neque possit ex arbitrio eas contemnere. Habet vterque princeps secularis & spiritualis potestatem à Deo: quare & vterque sibi commissam excedere non potest, non secùs quàm delegatus. excederet autem, qui contra leges diuinas, in quibus dispensatio sibi commissa non est, vellet quippiam statuere.

Summus pontifex quamuis generaliter ab aliis iudicari nequeat nisi paucis exceptis, vt si à fide errauerit [l], tamen agnoscere debet superiorem sibi esse potestatem Dei cuius iudicio reseruatur iudicandus [m]. Et rectè Vrbanus papa [n]. *Sunt quidam*, inquit, *dicentes Romano pontifici semper licuisse nouas condere leges, quòd & nos, non solùm non negamus, sed etiam valde affirmamus. Sciendum verò summopere est, quia inde nouas leges condere potest vnde euangelistæ aliquid & prophetæ nequaquam dixerunt: vbi verò apertè Dominus vel eius apostoli, & eos sequentes sancti patres aliquid definierunt, ibi nouam legem Romanus pontifex non dare, sed potius quod prædicatum est, vsque ad animam & sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt apostoli & prophetæ destruere, quod absit, niteretur, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur &c.* Consentit Zozimus [o]: quæ sententiæ intelligendæ maximè sunt de condendis legibus generalibus, vel de iis quæ pertinent ad fidem: alioquin enim [p], secundum gloss. & interpt. summus pontifex ex causa per viam dispensationis, potest in his quæ extra fidem sunt statuere contra apostolorum & consiliorum decreta: verum quàm piè hoc dictum sit, ipse viderit, & impetrantes dispensationes, num iusta causa & Deo probata sit. alioquin enim dispensati quamuis tuti sint quod pertinet ad controuersiam hominum propter dispensationis legitimę præsumptionem, tamen quod pertinet ad Deum qui ex veritate rem iudicat, tuti non sunt. Leges itaque & mandata Dei, primum locum tenent in principatibus & super principes.

l c. si papa 40. dist.

m cano. aliorum, 9. q. 3.

n 10 ca. 6. sunt quidā, 25 q. 1.

o in ca. contra statuta 7. eadem 25. q. 1.

p vt ibi notatur.

7 Atq; ita diuinæ istæ leges, vt & naturales, ex necessitate obligant, & ex vtilitate, vt illæ quæ inter populum feruntur ex consensu & sponsione communi, & aliæ ex consuetudine recepta [q].

Singulare quod tradit Lactātius [r]. *Est quidem verò*, inquit,

q L. 1. & penul. de leg. P.

r libro 6. c. 8.

inquit, *lex recta ratio, natura congruens diffusa in omnes, constans, sempiterna, qua vocet ad officium iubendo: vetando à fraude deterreat. quæ tamen neque probos frustra iubet, aut vetat, neque improbos iubendo aut vetando monet: huic legi nec obrogari fas est, nec derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest: nec verò aut per senatum aut per populum solui hac lege possumus. neq; quærendus est explanator aut interpres eius alius: neque erit alia lex Romæ, alia Athenis: alia nunc, alia posthac; sed & omnes gentes & omni tempore vna lex & sempiterna, & immortalis continebit, vnusq; erit communis quasi magister & imperator omnium Deus ille legis huius inuentor, disceptator, lator: cui qui non parebit, ipse se fugiet, & naturam hominis aspernabitur, atque hoc ipso luet maximas pœnas, etiam si cetera supplicia, quæ putantur, effugerit.* Quæ verba Lactantius fert accepta Ciceroni ex libro 4. eius de republica, vt & idem Cicero 1. de legi. *Lex*, inquit, *est ratio summa insita in natura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria.* Eadem ratio cùm est in hominis mente confirmata & confecta, lex est. itaque putamus prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, vt rectè facere iubeat, veter delinquere, eámque ré Græco nomine νόμον dixerunt Græci, à suum cuique tribuendo appellatam. Ea est naturæ vis, ea mens ratióque prudentis, iuris atque iniuriæ regula: illa lex omnibus ante seculis antè nata, quàm scripta lex vlla, aut quàm omnino ciuitas constituta. ab hac leges omnes processerunt. Eo pertinet axioma Demosthenis, *Legem esse cui omnes obtemperare debeant*, cùm ob plura, tum quòd sit munus Dei: & quòd Chrysippus libro de lege, *Legem esse diuinarum & humanarum rerum reginam*, quæ refert Martianus [a].

a in d. l. 1. de legib. li. 1. Pa. 3

8 Inter leges superiores quoque principibus omnibus est *ratio naturalis*, quæ omnibus hominibus imperare debet, vt ius naturale inditum pro regula, & veluti pro duce omnibus hominibus, ex quorum numero sunt principes cuiuscunque sint dignitatis vel principatus, à quo declinantes belluinam & brutam vitam potiùs quàm humanam, non dicam principum, degere dicuntur: & quamuis aliorum legibus parium non teneantur, eo nomine quòd iuris positiui eorum sunt, tamen rationem illarum admittere debent, & eadem per eandem rationem & sentire, & statuere, siue à se siue ab aliis fuerint rationis leges traditæ.

In hoc sensu dicebat Apollonius Tyaneus Domitiano, apud Philostratum [b], *Hæc mihi dicta sint de legibus, quas si tibi imperare non putaueris, ipse non imperabis.* hoc modo etiam intelligi par est, quod dixerunt Theodosius & Valentinia [c]. *Digna vox est maiestate regnantis legibus alligatum se principem profiteri: adeò de authoritate iuris nostra pendet authoritas, & re vera maius imperio est submittere legibus principatum*: simile quod dicitur in l. 3. C. de testam. & quod Paulus tradit in l. ex imperfecto 23. de lega. 3. *Ex imperfecto testamento imperatorem legata vel fideicommissa vindicare, inuerecundum est: decet enim tantæ maiestati eas seruare leges quibus solutus ipse videtur.*

b lib. 8.

c in l. digna, 4. C. de legib.

Sic apud Plutarchum & apud Agapetum ad Iustinianum, *Non est princeps supra leges, sed leges supra principem, optimique principis nota illa ex legum bonarum præscripto velle viuere*: vt laudatur à Plinio in Panegyrico Traianus, *In rostris simili te religione ipse te legibus subiecisti, Cæsar quas nemo principi scripsit; sed tu nihil ampliùs vis tibi licere quàm nobis.*

Phalaris κλεωνύτῃ & Θεανοῖ scribēs, ἐγὼ μὲν, inquit, μισοῦμαι δ' οὐδ' ἐν ἑτέρῳ δεῖ ἐγκαλεῖσθαι, ἢ ὅτι νόμοις οὐ πείθομαι, νόμος δ' εἰμὶ τοῖς ὑπηκόοις. [d] id est, *Neq; alia de causa est nomen meum graue, quàm quod non obtempero legibus: ego enim sum lex subditis.*

d epistola 61.

Eò pertinet quod dixit Demosth. populari auræ condescendens oratio. 2. in Philippum, *Rex & tyrannus omnis est libertatis inimicus, & legibus infestus.*

Summus Pontifex quoque in c. f. de rescrip. in sex. *Quod licere*, inquit, *nobis non patimur, nostris subditis indicamus*,

Sed rursum Aristoteles [e] postquam dixit in confesso esse, regiam legitimam esse speciem gubernandi, proponit circa illam potestatem dubitationes plures esse & caput quæstionis esse, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, an ab optimis legibus gubernari, respondétq; in vtramque partem: verùm resoluere tādem videtur necessum esse, ipsum legis cōditorem esse, ac leges quidem poni debere manifestū esse, sed nō inuiolabiles ipsi, quatenus ipsas trāsgrediatur: in cæteris inuiolabiles fieri oportere. Neq; etiā lex de quibusdam prouidere potest, vel nō sēper bene: ideo legis dāda est alicui potestas. Et quāuis legi magis deferēdū videatur, quia ea turbatione caret, mens verò humana non careat, tamen maius incommodum accedet reipublicæ, si lex ita sit inflexibilis, vt nulla necessaria suborta noua causa, præteriri ab eo qui potest legē condere, nō possit: hoc esset viuere sub tyrannide legis, & peius quàm sub tyrannide hominis, qui propter humanā naturā & obsequiis, potest semper in meliorem statum gubernationis potentiam conuertere, & ita posset retorqueri in volentes, regnare legem inemēdabilem. quod dicerent velle regnare bestiam: vt enim dicunt optimè, qui volentes absolutè regnare hominem nullis rationis frenis moderantem rempublicam, ita regnare bestiam: Sic qui absolutè volunt legem reginam esse debere positiui iuris, bestiam atrociorem inducūt, quæ nulla rationis occasione mitescere possit. aliud tamen, si intelligamus, vt prædixi, hanc legem non de iure positiuo, sed de iure rationis, quo & homo & leges regi debent.

e li. 3 poli. c. 11

10 Subiicitur & princeps legibus alterius principis superioris, in eo in quo superior illi est, tanquam subditus: & communi regula tenetur, qua omnis anima potestatibus sublimioribus subdita esse debet [f].

f ad Roma. c. 13 c. de censibus.

Fieri potest ita vt quis tanquam princeps, & tanquam subditus habeatur princeps erga eos qui subiiciuntur illi, subditus verò tanquam alteri in alio addictus. & sic [g], *Qui se scit aliquibus esse præpositum, non debet molestè ferre aliquem sibi esse prælatum; sed obedientiam quam ipse exigit ipse debet dependere* [h]. Et inferior gradus meritum superioris agnoscere debet, & ita superior suum exercere, vt sciat quid inferiori impartiendum [i], lib. 1. C. tit. 28. *Potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuenda* [k]. Quod & de aliis dicitur [l]. Quare quæ de legibus seruandis ab omnibus & obligatione earum dicuntur in genere, eadem & de principum subditorum obedientia circa easdem, dicēdū est, vt in l. leges vt generales 3. & l. leges sacratissimæ, 9. C. de legib. cōstitutiones C. de iur. & fact. ign. quæ de iure positiuo principis superioris intelliguntur proculdubio, ad hanc subordinatam subiectionem principatuum, & subditorum exemplo subordinatarum subiectionum, pertinet. quod breuiter scribit Statius [m],

g vt habetur in concilio Toletano 11. c. 10. delato à Gratiano in c. 6. quamquam 23 di.

h quod ex Leonis Papæ epistol. 84 ad Anastas. Thessalonicen. episcopum sumptum est & reperitur in ca. 14 qui scit, 2. q. 6.

i l. 1 de officio præfecti vrbi.

k l. potioribus 4 de offic. rect. prouin. C.

l in l. 2 & 3. de offic. diuers. iudic. lib. 2. C. t. 48.

m li. 3. Syluarum.

— *quod enim terrisq;, poloque*
Parendi sine lege manet? vice cuncta geruntur.
Alternisq; premunt proprius sub regibus omnis

Terra,

Terra premit felix regum diademata Roma.
Hanc ducibus frænare datum, mox crescit in illos
Imperium superis.

11 Scribit Aristoteles magistratum ineuntes Ephoros præcipere solitos, κείρεσθαι τὸν μύστακα, καὶ προσέχειν τοῖς νόμοις, ne cogerentur seuire. de barba verò fit mentio vt in minimis insuescerent πειθαρχεῖν. vt refert Cœlius Rhodiginus [a], inter leges quę ridiculę videntur, ponit illam Lacedæmoniorum Plutarchus [b], per quam κηρύττουσιν οἱ ἔφοροι παριόντες εὐθὺς εἰς τὴν ἀρχὴν μὴ τρέφειν μύστακα, καὶ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. vt & in Agide dicit, Lacedæmoniorũ legibus sancitum fuisse κείρεσθαι τὸν μύστακα: verùm si inspiciamus quòd & in minimis legibus obtemperandum sit superioribus non ridicula sed probationis subiectionis iudicium sufficiens apparebit. tanta enim authoritas legũ apud Lacedęmonios, vt omnes illarum potestati subiicerentur, vt Pausanias Plistonactis filius vt ait Plutarch. [c] interroganti, cur nullam ex priscis legib. apud Spartianos tolleret. sapientiam Dei cõsiderantibus, leuis lex, & præceptum datũ primo homini in paradiso à Deo, ne ex ligno arboris vitæ gustaret [d] verùm qui potestatem & authoritatem legislatoris considerant, & obedientiam quam ei homo debet in omnibus, non immeritò, transgressionis pœnam iustissimam indicant.

Quare si agatur de sacris canonibus & constitutionibus apostolicis, vel Ecclesiæ legibus generalib. principes seculares, & omnes cuiuscunque sint sexus & ætatis, illis tanquam superioribus subiiciuntur: omnes principes terræ & cæteros homines, episcopis obedire beatus Petrus præcipiebat [e]. *Canonum statuta seruentur ab omnibus* [f].

Ligantur itaque principes & alij laici quoq; duplici modo à lege ecclesiastica. primùm omnino, si sint de iurisdictione omnimoda ipsius statuentis pontificis, vt in terris sedis apostolicæ, in quibus vtramque potestatem exercent põtifices, per se vel per delegatos seu vicarios idoneos seculares.

Quòd si extra temporalem iurisdictionem sint principes summi pontificis, tamen eius & ecclesiæ statutis in quibusdam obligantur, & subditi dicũtur, & obedientiam debent primùm in omnibus quę concernũt animam eiusque salutem [g], & rursum generaliter in omnibus spiritualibus & illis admixtis [h], in Sacramentis vt matrimonij [i].

Item in aliis negotiis, rebus & personis ecclesiasticis inter quæ ponuntur [k], electiones, postulationes, prouisiones dignitatum, personatuum, officiorum, canonicatuum, prebendarũ, vel aliorum beneficiorum ecclesiasticorum, decimæ, matrimonia, vsuræ.

Item hæresis, simoniæ, & similia crimina maximè clericorum, iura patronatus ecclesiastici.

Quamobrem & in illis quæ ad animæ & rerũ & personarum ecclesiasticarum administrationẽ pertinent, principes obtemperare debent ecclesiæ, proinde etiam non dedignantur illorum canones imitari & confirmare [l]. nec imperiali iudicio possunt ecclesiastica iura dissolui, nec eius constitutionibus violari [m]. Et regia voluntas, cùm de causis Dei agitur, debet subiici sacerdotibus [n].

13 In temporalibus verò deferunt leges canonicæ legibus ciuilibus authoritatem, si contrariæ non sunt legibus diuinis [o]. Imò Onias sacer-

a l. 3. antiquarũ lect. c. 15.
b de sera numinis vindicta.
c in Apophte.
d Genes. 3.
e 1. Petri 2. c. omnes principes 4. de maior. & obedien. & in concilio Meldens. c. 22. sc. 1. de cõstitutio.
g vt in c. nouit 13. de iudic. c. omnis vtriusque sexus de pœnitent. & remiss. & ibi Panor. & alij.
h c. tuam de ordine cognitio.
i c. penul. & fi. de secun. nup.
k In clem. dispendiosam 2. de iudiciis.
l l. omni innouatione, de sacrosanct. eccl. m c. 2. & 3. 4. & seq. 10. dist.
n c. 3. 4. 5. 6. & tota 10 dist. c. solitæ de maiorit. & ob.
o in c. 1 & 2. de oper. no. nũcia. ca. quoni à idem mediator 8 & seq. 10. di.

A dos prudentissimus cognouit sine prouidentia regali, impossibile esse pacem rebus dare, tumultuante Simone ob sacerdotium [p].

Canonicis scripturis infideles quidam non cõstringuntur, quia extra ecclesiam sunt. & quid enim mihi, inquit diuus Paul. [q] de his qui foris sunt iudicare? Nonne de iis qui intus sunt vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit [r]. Si tamen aliquid in contemptum earum, & per cõtumeliam agerent, punirentur [s].

15 Legibus portò alterius principis vel iure positiuo alieni regni cui non subiicitur princeps, non tenetur, nec ligatur, nam par in parem nõ habet imperium [t], sicut vt de aliis paribus dicitur, vt mutuò sibi iure imperare non possint, nec possint se compellere [v] hácque ratione, Summus Põtifex concludit [x] non subiici successorem in pontificatu qui habet potestatem æqualem, antecessoris legibus. Sic principes qui habent absolutam

B & supremam potestatem, leges & suas & antecessorum principum, prout illis expedire reipublicæ & subditis videtur, emendant, innouant, aut tollunt [y]. Idque & necessariò, vt mox dicam latiùs.

16 Sed singulare est quod Iuo Carnotensis percurrit epistola 195. Damiberto Senonensiũ Archiepiscopo scribens, de impœnitente quem timor regis coegit absoluere. Ecclesiasticos sæpe obtemperare legibus principum secularium, dispensatiuè contra rigorem ecclesiæ, cùm vident ex hoc rigore graue periculum imminere maximè schismatis & offensionis regis. *Quia dispensationes*, inquit, *rerum temporalium, regibus attributa sunt, & basilei, id est, fundamentum populi & caput existunt, si aliquando potestate sibi concessa abutuntur, non sunt à nobis grauiter exasperandi: sed vbi sacerdotum*

C *admonitionibus non acquieuerunt, diuino iudicio sunt reseruandi: vbi tantò districtiùs sunt puniendi, quantominus fuerunt diuinis admonitionibus obnoxij.* Vnde habetur in li. capitulorum regalium, authoritate episcoporum constitutorum. *Si quos culpatorum regia potestas, aut in gratiam benignitatis receperit, aut mensa suæ particeps effecerit, hoc & sacerdotum, & populorum conuentus suscipere ecclesiastica cõmunione debebit, vt quod principatus pietas recipit, nec à sacerdotibus Dei extraneum videatur.* Eadem lege Iuo episcopus Carnotensis se defendit, & vtitur pro recõciliato excommunicato ob eandem regiam recõciliationem, epist. 124.

17 Sic ergo quod pertinet ad leges per principem, vel per successores in principatu, latas, responsum optime est, principem solutum esse legi-

D bus: nec suis, nec prædecessoris sui æqualis in principatu obligari [z]. Testatur Iustinian. Deum subiecisse imperatoris fortunæ ipsas leges, legem animatam eum mittens hominibus. Et Aristot. [a] docet legum rationem ad dignitatem regiã pertinere, & optimum esse, nõ leges quidem valere, sed optimum quendam & regium virum, qui leges pro humanarum rerum varietate constituat, vt nauta bonus non ad scripta, sed ad salutẽ nauigantiũ spectat. atque in hoc magistratus à principe differt, quòd magistratus cùm habeat potestatem ab eo à quo præficitur, vt à populo, vel à principe, leges eorum tanquam minister ad id datus, exequi tenetur.

18 Omnia ab initio manu & potestate, seu arbitrio principum in populo agebantur, vt ait Iustinus ex Trogo in 1, & Pomponius [b], & cùm in populum translata esset legis condendæ potestas

p 2. Math. 4. vers. 6.
q 1. ad Corint. 5. vers. 12.
r Quod explicatus in c. gaudemus 8. de diuortiis. c. multa 2. q. 1. l. nemo externus § 1 die sabbathi c. de Iudæis.
s vt dicitur per interpretes ad c. 1. de constit. c. post miserabilem c. quanto de vsur. c. etsi Iudæos, de Iudæis l. eodẽ. de Iudæis.
t c. per venerabilem qui filij sunt legit.
v l. ille à quo §. tempestiuũ ad senatusc. Trebel. P. l. nã magistratus, de recep. arb.
x in c. innotuit 20. de electione.
y l. 1. & f. c. de legibus.
z l. princeps de legibus P. Dio Cass. l. 53. Iustinia. in 1 2. §. subiacerat igitur, nouel. 105 de consulibus.
a Li. 3. polit. c. 12.
b In l. 2. in initio, de orig. iur.

sublato principatu, rursum restituto eodem, lege regia legis condendæ & abrogādæ ius in principem rediit[a]. Et hoc est quod dixit Alexan. Cæsar[b], *Quod lex imperij solemnibus iuris imperatorem soluerit.*

19 Absoluto, seu supremo principi & legislatori, inquit Philo Iudæus, de vita Mosis, adesse debent quatuor res, regnum, legum ferendarum facultas, sacerdotium, prophetia. Vt tanquam legislator vetet ac iubeat: tanquam sacerdos non tantùm humana, sed & diuina administret negotia: tanquam propheta quicquid intellectu non percipit discat ex oraculis, fecit eadem necessitas quæ suasit reges creare, vt iisdem legum potestas deferretur, siue de ferendis, siue de interpretandis ageretur. quia faciliùs aditur rex cum curia sua & summus pontifex pro eo quod necessariò statuendum est, quàm cogatur vel conuocetur populus aut cōsilium generale & comitia. difficile enim & serò conuenire possent.

20 Quamobrem princeps potest suas leges corrigere, tollere, & emendare: nec obligatur ad eas seruandas, pluribus rationibus. Et primùm, quia ita reipublicæ fieri expedit, vt mutatis moribus, & pro opportunitate locorum, temporum, & necessitatū, leges accommodæ ferantur. id enim est legi bonæ necessarium[c], nō secus quàm medici pro morborum varietate, incremento & decremento, & symptomatum variatione, pharmaca adhibent diuersa & conuenientia.

22 3. Inspicitur intentin ponentium legem, quæ non est, vt seipsos subiiciant legi; ideo non operatur actus vltra intentionem[d]. quia voluntas & propositum, limitant, seu distingunt actiones ex parte agentis[e].

23 4. Quia debet esse differentia, inter dantem & accipientem[f], ita inter eum qui iubet & eum qui obtemperat; vt inter agentem & patiētem, dominum & subditum. nec cōstitutio episcopi ipsum etiam ligat[g]. Considerandum insuper, principem esse imaginem & opus Dei, ad iustitiam reddendam, & iustitiam esse finē legis; opus autem principis esse legem, & proinde decipi qui legem positiuam dicunt supra principem eius artificem: non aliter quàm si dicerent artificem pendere ab opere suo, & non opus ab artifice: ita princeps, est magistratus cum suprema & absoluta potestate & authoritate, in eos quorum solicitudinem & curam gerit.

Sed & leges quæ stabilierunt principatum, vt de successione primogeniti, de prohibita dominiorum alienatione. de exclusione fœminarum à successione regni, & de aliis oon possunt à principibus per legem ad principatum peruenientibus, rumpi, & infringi; nisi & regni & principatus qualitas & status peruertatur, nec qui principatum obtinere voluerit mutata lege regni, potest euadere titulum tyranni, quia præter legem vsurpabit principatum. quare cum Samuel primùm regem iussu Dei elegit in Israel Saulem, locutus est ad populum præsente rege, legem regni, & scripsit in libro & reposuit coram Domino[h]. atque Plato[i], *Probabile*, inquit, *est regum maximè hunc morbum esse qui superbè propter delicias viuunt: quòd plus quàm leges contenderent, posse voluerunt, nec in eo concorditer permanserunt, quod verbis & iureiurando laudauerant, vnde seditiones ortæ sunt.* Sic per Pares Franciæ declarata sunt irrita apud Tricasses seu *Troye en Champaigne*, pacta inita inter regem Carolum 6. & Henricum 5. regem An-

a l. 1. de consti tut princ. P. §. sed & quod principi placuit de iure natural. §. 7. de confectio. digest. l. 1. & f. c. de legibus.
b In l. ex imperfecto, 3. C. de testamen.
c c. erit autem lex, 4. dist.
d l. non omnis numerario, de reb. cred. P.
e l. qui iniuriæ & l. verum, de fur. P. c. cum voluntate, de senten. excom munic.
f c. f de instit. c. debitum de baptismo e per vestras de iure patrona. c. didicimus 24 q. 1. l. de authorita. tutor. P. & similibus.
g Bald. ad authent. quicunque de sacrosanct. eccl. Ioānes Andræas ad c. 1. constit. in sex.
h 1. regum c. 10. vers. 24.
i dial. 3. de leg.

A gliæ, quibus placuerat natos ex Margareta filia Caroli 6. & rege Henrico, successores in regno Galliæ, excluso Carolo 7. quia essent facta contra legem Salicam quæ fundamentalis regni est Galliæ. Exemplum & erit in lege electionis imperatoris, quam peruertere non licet ei qui dici voluerit legitimus imperator[k]. Et hāc si quis velit sua temeritate & viribus inuertere atque electorū & summi pōt. in ea authoritatē conuellere, vel parum proficiet, vel strages propemodum innumerabiles excitabit: Item si quis electionis summi Pontificis leges contemnens, ad nouam electionem properet; totam reip. Christianæ quietem schismatibus conturbabit. in summa de aliis idipsum collige principatibus, in quibus si quis pro arbitrio leges voluerit successionis vel electionis confringere, futurum est nullam rempubli-
B cam fore firmam, tutam, aut probis legibus aut moribus conseruandam: neque aliud vniuersus erit orbis io quo talia innouabuntur, quàm spelunca latronum, & lerna malorum, & omnia vi potiùs quàm iustitia agentur.

Posuit Deus[l] legem regni vers. 15. *Constitues regem quem Dominus elegerit de numero fratrum tuorum: non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus: cùmque fuerit constitutus non multiplicabit sibi equos &c.* ita & princeps, & populus qooque subiiciuntur legi regni, quam priùs acceptarunt: & proinde Deus, petente populo regem Samueli dixit[m], *Nunc vocem eorum audi: verumtamen contestare eos, & prædic eis ius Regis, qui regnaturus est super eos &c.*

Possunt etiam & solent boni principes leges latas à prædecessoribus bonas & vtiles reipubli-
C cæ, confirmare, retinere, & restituere collapsas, nam per approbationem, proprias efficiunt, non secus quàm nouè per se editas[n]. Sic[o] Antonius imperator, secundum leges Rhodias suis non cōtrarias, nautica iudicari voluit.

26 Quando etiam lex & constitutio principis transit in contractum, reuocari non potest in præiudicium eorum quibus ius ex eadem quæsitum est[p]. sic priuilegia quæ conceduntur à principe per viam pacti, non possunt reuocari[q]. priuilegium principis debet esse mansurum[r]: vt quando priuilegium conceditur foraneis, qui venerint ad habitandum quod transit in cōtractum, quando venerint ad habitandum[s]. Princeps item ligatur lege conuentionis vel contractus[t]. & ita Decius prædicto loco, princeps ex contractu obligatur, vt nec plenitudo potestatis nec vlla vrgens clausula, eum eximat: & omnes contractus
D qui cum principe fiunt, habeant naturam bonæ fidei[v]. inde refert Suetonius[x] cùm populus Romanus liberalitatem promissam congiarij reposceret, Augustum respondisse, se bonæ fidei esse.

27 Possunt leges sibi præscribere principes paciscendo, nam per se pactiones inter contrahentes, si legibus non aduersentur, vim legis habent[y].

Et contractus per se ab initio liberi sunt, oum quis velit contrahere[z]: postea habent necessitatem in seruando quod placuerit.

28 Item nominatim notatur in l. Cæsar de publicanis cootractus cum principe initos habere vim legis[a].

Nec licet regi vel principi venire contra proprium contractum in præiudicium tertij. Panor. & alij ad cap. 1. de probatio. per illum textum.

vbi

k per c. venerabilē 34. de ele.
l Deut. c. 17.
m 1 Regum c. 8.
n l. 2. §. omnis de veteri iure enuclea. C. c. si Apostolicæ de præbend. in sex.
o in l. deprecatio ad leg. Rhodian. de iact. l. 14. P. ti 2.
p Innocent. ad c. nouit. de iud. Iohannes Andræas in additionibus ad speculatorem in tit. de c. sib. §. nunc dicendū vers. quid si vniuersitas. Bartho. ad l. hi qui, de excusat. nunc l. 20. C. Ludo. Rom. cons. 135. incip. quæritur Rebuff. in rub. de coll. in concor datis
q Ancharan. ad c. 1. de constit. in sex & cōcil. 2. Bartho. ad l. omnes populi de iust. & iur. Anto. ad c. quæ in eccl. c. cum Martinus de constit.
r c. priuile de regul. iur. in sex
s Iohan. de Fānia ad c. 1. de const. in sex. Alex. cons. 135. nu. 20 volu. 4.
t Bald. l. 2. C de seru. Iason ad l. cius nu. 5 de reb. cre. Alex. cons. 155 & quidem vso. nu. 20 & seq. 4 verum quod & consilium tribus Barbatia, O. cius cons. 151. nu. 5. incl. maximi ponderis. Zazius cōs. 10. nu. 4 incip. in causa executionis.
v Bald. ad c. 2. § si quis nu. 1. de pace Cōstan. Decius concil. 187. num. 6. & 7.
x in vita Aug. c. 42.
y l. legem quā dixisti, de pactis C. l. 1. C. de pact. conuent.
z l. in commodandis sicut C. de actio. l. velles necne. C. de ceunca. donationi.
a Barth. Bald. & alij ad l. 2. C. de don. inter vir. & vx. & in l. contracti si certū peta.
P. Mat. Afflic. de. 299. nu. 15.

vbi & Panorm. notat in eo casu posse subditum conuenire suum superiorem, qui non recognoscit alium superiorem coram summo pontifice, vt in cap. nouit, de iud. & in d.cap. 1. numero 4. ait vltra, quòd vbi datur defectus iudicis, ad Papam potest perueniri, licet aliud teneat gloss. ad cap. quoniam 10. distinct. addit & num. 5. *per hoc limita notata per legistas, ne quis in sua causa iudicet, & quod dixi in cap. cùm venissent de iudic. vt non recognoscens superiorem, possit esse iudex in causa sua: pro quo facit l. proximè, de his qui in testam. delent: l. & hoc Tyberius, de hared. instit. glossa iuncto textu c. Gui-bissarius 23. q. 4. & hæc procedunt quando superior agit contra subditum; sed si subiectus agit contra Dominum, potest eum conuenire coram summo pontifice, per supradicta.* Hæc Panor.

Quia obligatio est de iure naturali [a], cui etiã princeps subiicitur, cùm non possit tollere ea quę sunt iuris naturalis, vel diuini [b], & licet princeps sit solutus legibus, non tamen dictamine rationis naturalis & lege naturæ, quia & princeps est animal politicum & rationis particeps [c]. neque quicquam conuenit magis iuri naturali & æquali, quàm ea quæ inter aliquos placuerint seruare [d], quia alioquin & graue est fidem fallere [e].

Et cùm fidem fallere, & mentiri reprehensibile omnibus sit, & vitium exprobrandum, & societati humanæ valde perniciosum, multò magis in principe habetur abominabile [f].

Atque contrà nihil est quod lumine clariore magis præfulgeat, quàm fides in principe [g], quòd quamuis de fide Christiana ibi intelligatur etiam intelligitur in fide conuentorum. mentiri & fidẽ fallere in contractu, est dolus [h]. Os quod mentitur occidit animam: quia scriptum est, Testis fidelis non mentietur. c. iur. 22. q. 5.

29 Tertiò probat principem etiam ecclesiasticum, contractum seruare debere [i].

5 Facit & fauor principis, quia si in eius arbitrio esset pacta quæ ipse iniit rescindere, omnium commercio careret, & nemo cum eo pacisci vellet: magnáque pœna afficeretur qua maior vix inuenitur, quam inter homines conuersari, & hominum carere commercio [k].

6 Non debet iniuriarum inde oriri occasio, vnde iura oriri solent [l].

7 Nemo decipi debet sub authoritate principali [m], nec calumniandi occasionem ex maiestate principali capi oportet [n].

8 Contractus sunt ex genere correlatiuorum; neque ex vna parte contrahentiũ claudicare possunt, vt vnum ex contrahentibus obligent, aliũ contrahentium non vtique [o]. proinde si velit cõtrahentem secum obligare sibi princeps, debet & ipse illi ex eodem contractu obligari. Correlatiuorũ eadem est disciplina [p], atque principi obiici meritò potest, *Patere legem quam tu ipse tuleris* [q], & quod quisque iuris in alium statuerit, eodem ipse vtatur [r].

30 Contractus seruari debent proculdubio inter vassallos & principes. Et dominus vicem promissorum à vassallo fideli suo reddere debet: quod si non fecerit, meritò censebitur maledicus. sicut ille qui in promissorum præuaricatione, vel faciendo vel consentiendo, deprehensus fuerit perfidus & periurus [s].

31 9. Fiscus, publicam rem & principis refert [t]. at contrahentes cum fiscò bona fide, à nemine molestari oportet, sed tutissimi esse debent [v].

32 10. Verba sola principis, legis & contra-

A ctus instar haberi debent, multo magis prolata obsignatis ab eo tabellis [x]. imaginem Dei repræsentant veraces reges & principes. Deus autem inter simplicem loquelam & iuramentum, nõ facit differentiam, vtrumque punit Deus, & mendacium & periurium [y].

Verbum principis debet esse firmissimũ [z], potissimùm in his in quibus potest disponere, vt in exemptione vectigalium seu munerum [a], vt 1. Regum cap. 17. dum Saul promisit his qui percussissent Goliam, quòd faceret domum eorum absq; tributo, vt & hodie principes rectè promittunt eandem immunitatem his qui percutiunt hostes, scilicet militibus. Tantùm etiam operatur fidei principis interpositio, quãtùm in aliis iuramentũ corporale conceptis verbis præstitutum, & eosdem producit effectus. doctores ad auth. sacramenta puberum, si aduers. vendition. C. & ad c. cum contingat, de iureiura. gloss. ad c. peruenit

B de fideiuss. Alexand. ad l. si quis maior de transact. num. 16. Iason. ad leg. ait prætor, §. iurari, num. 3. de iureiuran. P. Gaill. lib. 2. practicarum obseruatio 59.

Quare contractus cum imperatore vel principe initi, vicem legis obtinent, neque opitulatione alia extrinsecùs egent [b], & vt imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum [c]. Principis authoritas & præsentia supplet omnes alioquin requisitas in aliquo actu solemnitates [d].

33 11. Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissolui debet [e], pactiones verò contractuum ex vtriusque contrahentis cõsensu fiunt [f]. Et proinde non nisi vtriusque consensu dissolui possunt.

C 12 Licet Deus subiecerit imperatori leges, & papæ canones nõ tamen illis subiecit obligationes & contractus. vnde obligatur princeps ad instar priuati [g].

13 Probat iterum l. benè à Zenone de quadriẽnij præscr. C. vbi imperator contractus per eum & prædecessores & cum fisco initos & cum administrantibus bona sua seu cum procuratoribus bonorum, ratos inuiolabilésque esse statuit tanquam leges, & irreuocabiles vltra. Idem & in leg. 2. eo ti. Zeno constituit, dummodo inquit, d. leg. bene à Zenone cum procuratoribus contractum fuerit ex epistalmate principis, id est, ex iussu & mandato eius. quod idem est, ac quod vulgò dicitur, *si on ha contracté auec l'agent du prince, ayat charge de lui, ou mandement.* notatur & Ibidem tam bo-

D næ fidei esse cõtractum initum cum principe vel eius procuratore, vt non opus sit euictionis clausulam ab eo promitti. quia omnia censentur apposita, propter præeminentiam principis, & firmam contractus efficaciam signo solo principis adiecto. Quæ omnia locum habent in contractu inito cum subdito per principem: & multo magis in contractu inito cum non subdito, quia non potest princeps tollere priuilegium indultum nõ subdito [h], Cardin. ad c. perpendimus, de verb. sig. Barth. ad l. priuilegia, C. de sacros. eccles. Matt. de Affli. dec. 361. num. 9. in quo casu etiam cessaret, quod dicunt principem posse ex causa tollere ius priuati, ex contractu cum ipso celebrato; iuxta Baldum ad l. final. de senatusc. & in l. penultima de donationib. inter vir. & vxor. P. & Cardin. consilio 86. dum ait, quòd vniuersitas potest venire contra proprium contractum cum

subdito

a ex hoc iure de iusti. & iur.
b l. eas de cap. dim. Innoc. c. ad c. quę in ecclesiarum de constitutio.
c Bald. ad l. 2. num. 40. de ser uit. & aqua. C. Decius consi. 48.
d l. 1. de pact. P. c. 1 eo. apud Gregorium.
e l. 1. de consti tu:a pecunia P.
f Bald. consi. 24 incip. ios abbatialis vol. 2.
g l. inter claras de summa tri. C.
h l. dolus C. manda.
i c. 31. postea quam 23. q. 2. 4. c. 1 de natura feudi.
k l. his qui sanctam, de apost. C.
l l. meminerint vnde vi. l. 3. de indict. eduua. tollen. C.
m l. de his qui ecenum arat. impetra li. 2. C. ti 65.
n l. penul. 91. de heredi. in st. P.
o l. Labeo, de verbor. signi ficat.
p l. 1. de his qui sunt sui vel alien. iur.
P l. fi. C. de ind. Ωa e dict. tollen. l. f. de ae cepsilationib P.
q c. cùm omnes, de consti tutio.
r tanta l. 1. quod quisque iur. P.
s § de forma fidelita. lib. 2. feud.
t ex notat gloss. in rubricam de iure fisci l. 10. C. tex. l. bene à Zenone, de quadrien. præscrip. C.
v d. l. bene à Zenone, de quadrien. præscrip. l. 1. ne fiscus rem quam vendidit euincat. l. 10. C. Bar tho. ad l. fi. num 7 C. de senten. pass. & ad l. Gallus §. & quid si tantum, num 10. & ibid. Iason, num 70. de libe. & posth. P. Felinus ad c. inter quacunq; nu. 4. & Panor. num 5. de maior. & obed. Alex. cons. 101. incip. viso pro cess. num 6. vol. 2. & consi. 292 incip. mature digest. numero 4. eo. volum.

x §. sed & quod principi placuit, de iur. nat.
y c. iuramen. 22 q. 5.
z Innocent. ad c. ad Apostoli ca, de sent. & re iudica.
a vt habetur in l. eos de his qui a principe vacationem acceperunt l. 10. & in l. immunitates, de agri co. & censi. lib. 11. C.
b l. donationes quas diuus im p. rator 26. de donationes vir. & vx. l. 9. C. ti. 16.
c l. cum multa 7. de bonis quæ liberis l. 6. C. ti. 48 idẽ in l. bene a Zeno in fi C. de quadra. præsc. li 7. C. ti 37.
d l. omnium 19. C. de testamẽ. l. 6. C. ti 23.
e c. 1. de reg. iur. in tex. l. nihil tam natu rale, eo ti. P
f l. 1. de pact. P.
g Innocent. ad c. quæ in ecclesiarum, de constitutio per Bald. ad c. 1. de nat. feudi & argote ibi Celestinom qui mane cũ cõferebat gratiam, serò aufe rebat & alij cõ ferebat.
h vt notat Innocent. & alij ad c. nouit, de iudic.

subdito celebratum ex causa pacis, per l. quod se mel, de decret. ab ordin. facien. nã hæc de subditis ex causa etiam dicuntur, sed in extraneis minimè locum habent. quia in eos nõ habet imperium princeps. Idipsum dicendum est, si quid etiam per epistolam simpliciter pollicetur princeps, vel admittit, quia & hoc pro lege habetur l. 1. §. 2. de constitutio. princip. P. Hinc etiam receptum communi est calculo, vt quæ princeps ecclesiasticus, vel secularis, narrant in scriptura sua, plenam & indubitatam fidem faciant: maximè si de facto suo sint [a].

Sicque notat Iason ad l. ciuitas, num. 7. de rebus cred. P. epistolam eius qui cõdendæ legis habet potestatem, pro lege haberi, & exemplum Venetorum adfert.

Hic addere poterit lector, quæ diximus de fide & constantia principis infrà, li. 8. c. 8.

34 Verùm quęstio est, an quemadmodum legibus prædecessoris princeps non obstringitur, ita pactis & obligationibus eiusdem sit absolutus, & an successos reuocare possit contractum à suo prædecessore factum. Et videtur primò resoluendum [3] iisdem rationibus non teneri contractibus, quibus non tenetur legibus, & licet cõtractu suo ligetur princeps, non tamen eius successor, nẽpe si successor nõ habeat causam à prędecessore, veluti si adeptus sit principatũ, vel ex noua electione, vel ratione legis regni per successionẽ proximitatis: morte. n. regis finitur honor regis & eius potestas [b]. & resolutio iure illius resoluitur ius eius qui ex contractu ab eo accepit [c].

35 2. Dehinc bonum argumentum [2] à legibus ad contractus, quia & contractus, leges sunt, vt antea dictum [d]. Vt si liceat tollere principi leges à se, vel ab aliis latas, per l. 1 & fin. C. de legi. liceat & contractus.

36 Maximè, quia contractus obseruatio pendet ex legibus quæ legitimas faciunt conuentiones [e]. & cui licet quod plus est, debet licere quod minus est [f]. & accessorium sequitur naturam sui principalis [g].

Licet autem principi tollere legem, quod plus est qoàm pactum prędecessoris: licet & principale ipsam legem ex qua legitima conuentio dicitur, abolere: ergo & ipsum pactum, vt videtur rectè abrogabit.

37 3 Tenet & Bald. [h] contractum [3] & pacta principis non ligare successorem: quia, inquit, ius non transit in eius successorem, sed de nouo creatur per electionem, c. dilecto, de præben. qood & ad eandem legẽ num. 13. repetit Iason, eadẽ ratione quia successor ab eo nõ habet causam [i].

Nisi pacta essent de natura & cõsuetudine suæ dignitatis, vt est in feoda re [k]. Iason tamen [l], existimat Baldi dictũ intelligi in imperatore vel papa, quia tales dignitates non deferuntur successione, sed per electionem [m]. At, inquit, in aliis principatib. monarchiatu, ducatu, regno, comitatu, in quibus succeditur per primogenitũ. & habet locum successio [n]. puto, saltem attenta generali consuetudine quod successor teneatur seruare omnem contractum, & quamcumque conuẽtionem sicut quilibet successor priuati [o].

4 Notat [4] Alexan. [p] qoòd superior condens statutum, apposito etiam iuramento de nõ reuocando, potest illud impunè reuocare ex causa [q]. Et similiter etiam ex causa possit discedere ab obligatione facta per propriom contractum, & reuocare staturom, quod transmittit [r].

5 Facit l. quod semel [5] de decr. ab ordine faciend. li. 50. P. tit. 9. *Quod semel ordo decreuit non oportere id rescindi, Diuus Adrianus Nicomediensibus rescripsit: nisi ex causa*, id est, *si ad vtilitatem resp. respiciat rescissio prioris decreti*: Tracto argumento à reipublicæ facto, ad factum principis qui rempublicam repræsentat.

Quemadmodum salarium constitutum alicui, ob liberalem artem: vt puta pro medicina a decurionibus, oonnumquam nullius est momenti [s], vt & potest reprobari approbatus à republica [t]. Ex causis insufficientię postea emergentibus, reprobatio fieri potest [v].

6 Posset [6] addi absoluta potestas principis, de qua disputare, vel ei contradicere, quando quippiam ex certa scientia facit, instar est sacrilegij [x].

7 Item constat principem [7] subditorum bona accipere posse propria authoritate, ob causam publicam, nullo vel modico dato illis pretio [y], facit 1. Reg. c. 8. *Agros vestros addecimabit*, &c. Facit plenissima potestas principis, vt & licere omnia videantur supra ius [z], de seruo potest facere liberum [a], ex libero seruum [b], de iniusto iustum [c], de diuite pauperem [d], de humili nobilem [e], & cõtra [f], de viuo mortuum [g], & contrà, de mortuo visum [h], de famoso infamem [i], & contra [k], de minore maiorem [l]. & contrà [m], & multa alia, de quibus plura Pileus Modicensis [o], Sicut Papæ tanta potestas & authoritas, vt possit aliqui etiã auferre beneficium ecclesiasticum, vel episcopatum [o]. creare, i. de nihilo aliquid facere [p]. nec ei quis audeat dicere, cur ita facis [q].

Tractatur ob iustam causam principem posse tollere ius alteri quæsitum, & auferre dominum rerum priuatarum per doctores ad c. quæ in ecclesiarum, de constitutio. ad l. fin. si contra ius, vel vtil. pub. ad l. quoties de precib. impe. offer. C. & ad l. bene à Zenone, de quadam præsc. & alibi.

Iusta autem causa censetur, nisi contrarium appareat, in facto principis [r]. & in hoc caso dum bona priuatorum à principe accipiuntur, tradit iustam causam præsumi Alexand. [s] 1. & in principe censeri iustam causam semper, notat, Felinus. [t] Iusta & causa censetur, fauor publicæ vtilitatis [v].

42 Sic publica vtilitate suadente, potest iubere princeps domũ subditi sui demoliri, aut eius fundum propinquum vrbi vel ciuitati pro dilatandis fossis ciuitatis, vel ad extruendum propugnaculum, aut ob aliam necessitatem publicam occupari: item suburbia destrui vel incendi, ne eò hostis se recipiat [x], aliud exemplum ex causa militum, & propter causam publicã, in prædiorũ captione [y].

Quia vtilitas publica est præferenda priuatę [z]. Et multa vtilitatis publicæ causa permittuntur, quæ alioquin vetita sunt [a].

Ratio rationis, quia quando agitur de vtilitate publica, agitur quoque de vtilitate eius cuius res accipitur: & ideo & ipse contribuere debet [b].

Dehinc quando plurium interest, & res respicit vniuersos, vt vniuersos attenditur maioris partis sententia potiùs quàm vnius aut paucorũ. l. quod maior pars, ad Municip. P.

43 Quò fit etiã vt vicini teneantur ad contributionem refectionis putei communis vel publici, etiamsi eo non vtantur, vel vti velint [c].

44 Aliud

Marginal notes (left margin): a Clem. 1. vnic. de probatio. — 1 Explicatur hæc prior ratio infra nu. 48. — b Vt not. Bald. in l. si pater, si pendẽte appellatione mors interuenerit. C. — c l. lex vectigal. li. de pignori. P. — 2 Hæc secunda ratio explicatur infra nu. 49. — d Ex l. 1. C. de pact. conuentis ex l. legem C. de pact. — e l. legitima, de pact. — f cap. cui licet de reg. iur. in sex. — g c. accessoriũ eo. tit. in sex. — h Ad l. 1. de cõstitutio. princi. — 3 Hæc 3. ratio explicatur infra nu. 50. — i Per l. si quis domum loca. P. — k §. & hæc verò iubemus, in nouel. vt nulli iud. liceat. hab. hoc seruarnt §. illud. in nouel. cõstitutio quo de dignita. & c. l prædicto loco nu. 14. — m c. venerabilem, de electio. — n Vt c. licet de voto. — o Per regulam l. cum à matre. C. de rei vendi ca. l. 2. C. de reb. non alien. de hoc tamen an contractus principis transeat ad eius successorem, & nihil ei præiudicet, vide Bartol. ad l. prohibere, §. plane, quod vi aut clam Bald. ad tit. de pace Constantiæ, ad verba successorem nostrorũ & ad l. B. p. nul. C. de ho. quo liberis ad c. 1. qui successo. teneant & ad c. 1. de natura feudi in vsib. — 4 Explicatur 4. ratio infra nu. 51. — p Consil. 124. incip. in re sã graui nu. 7. & 8. volu. 6. — q Per glossam od c. in his, 11. dist. Panorm. & alios ad c. pro illorum de præbend. — r per Bald. ad l. donationes quas Diuus de donationibus inter vir. & vx. — 5 Explicatur hæc ratio infra num. 52.

Marginal notes (right margin): s l. ambitiosè §. f. de decr. ab ord. fac. — t l. ed. & repro batis de excus. tutor. l. vt gradatim, §. reprobari, de mune. & honoribus. P. l. grammaticos, de professor. & medi. li. 10. C. — v c. Nulli, de electio. in sex. — 6 Explicatur 6. ratio infra nu. 53. — x l. sacrilegiũ C. de crimi. sac. c. proposuit, de conces. preb. — 7 Explicatur hæc ratio 7. inf. numer. 54 & seq. — y l. item si verberatum, §. penul. de rei vindic. li. 6 P. tit. 1. l. Lucius, de euictio. P. — z proposuit de conces. præbẽ. — a l. barbarius, de offic. præ. tor. c. 1. quib. ex caus. liberi proprement. liberta. acc. C. — b l. 2. quib. ad liberta. proclã. non licet. — c l. adoptio, de adoptio. P. l. si senatori dem. in inup. P. l. 3. interdict. matrim. inter pupil. C. — d Tit. de bonis proscrip. — e Tit. de dignitat. l. 12 C. — f l. f. de loca. gl. 1. §. 1. de bonoru. poss. contra ta. — h l. 1. & f. de sepul. C. — i l. 1. de his qui notan. infam. P. — k l. imperia 11 C. de oup. tis. — l l. de his qui vẽn. æt. impetra. — m §. 2. qui testament. facere possunt. — n In quæst. iuridicis, quæst. 43 incipien. cum quæst. verteretur. — o Glossa in c. per principalem 9. quæst. 3. — p Glossa in c. proposuit, de cõcessio. prę. b. — q Glossa in c. quanto de trãslatio. ep. — r Gloss. fin. in l. relegati, de pœn. P. — s Consil. 136. in c. viso. & examinato. nu. 1. volu. — t Ad cap. que in ecclesi. vers. quint. conclusio. de constit. — v Vt in l. barbarius de offi. præt. — x l. si quando l. 2. diff. de oper. — z l. vnic. §. f. de P. c. imperialẽ multa ad l. A. fin. 08. incip. n. 1. de vin.

Notes (foot of page): pub. C. y in d. l. item si verberatũ §. 1. de rei. vin. in l. Lucius de euict. P. cap. 101. c. l. vtilitas, de primipil. l. 13. C. l. si quis graui. §. vtrũ ad sen. Syl. de prohibita feudi al ena. per Rotharium in vsi. feu. a l. ita vulneratus § P. d. l. Barbarius de offi præt. P. b c. in nostra de iniur. c Ludoui. Ro. qui l. puteus Iason ad l. 2 n. 6. C. de iur. æmphy. Bal. ad l. cũ seruitutes. fru. & quemad. quis vtã. & ibi aliam adiect. rationem.

a in l. si locus 14. quemad. ser uit. amittan.

44 Aliud exemplum [a], cùm via publica vel inundatione fluminis vel ruina amissa est, vicinus proximus viam præstare debet.

45 Item aliud in transigenda pace cum hoste, in qua princeps potest remittere damna illata subditis tempore belli expresse, etiam inuitis subditis: maximè si aliter pax haberi non posset; & ita subditi ab omni actione ciuili & criminali excludunt ob huiusmodi vtilitatem publicam ad euitanda maiora belli incommoda. quo casu dominus negotiorum subditorum vtiliter gessisse creditur, & apud principem residet ius belli indicendi & fœderis percutiendi. Quamobrem ex potestate fœdere inito iure gentium, consequenter remittere potuit iniurias vltro citróque illatas [b]. Late explicat Matthæus de Afflict. decis. 361. incipient. *Monasterium sanc. Mariæ* numero 5. & sequentibus, vbi & numero 6. addit, *Ad hoc accedat*, inquit, *quod communiter dicunt doctores ad l. gallus §. & quid si tantum, de liberis & posthum. & Alexand. ad l. fin. de senten. pass. quod licet regulariter princeps non restituat ad bona alienata propter beneficium pacis: Nam tunc illi, quibus facta fuit alienatio, debent primis dominis restituere* [c].

b c. in nostra, de iniur. & ibi doctores l. conuentionum, in fine de pact. & ibi. interp. & ad l. fi. in cōtra ius vel vtil. pub. C.

c idem in effectu dicit Bald. in tit. de pace Constantiæ ad verb. priuilegia, Felin. ad c. inter quatuor, de maior. & obedien.

B

46 8. Successor in beneficio ecclesiastico, [g] nō tenetur seruare pactum prædecessoris sui. Neque [d] transactio facta de rebus ecclesiæ à beneficiario obligat successorem in beneficio propter regulā, quòd res inter alios acta; aliis non obest [e]. Idem in c. 2. de precariis [f], vbi possessor beneficij dans precariorum nomine prædia ecclesiæ etiā, si pœnam apponat, sibi vel successori reuocanti non potest efficere quo minus si irrationabiliter precaria sit facta a se vel a successore reuocetur impune.

g Hæc ratio 8. explicatur infr. num. 59.

d in c. veniens, 8. de transa. c.

e ex rub. & tit. inter alios &c. C.

f l. 2. 3. tit. 14.

g c. 1. de præb. c. apostolicæ 8. q. 1. c. præterea, c. cùm transmissa, de filiis presbyt. c. 2. de testa. c. ad decorem, de institutio.

Quia hæreditaria successio non habet locum in ecclesiasticis beneficiis [g]. adde l. si tibi decem, 17. §. cùm possessor, de pact. P. *Cum possessor*, inquit Paulus, *aliena hereditatis pactus est: heredi, si euicerit, neque nocere neque prodesse plerique putant.*

C

Atque hæ rationes videntur suadere, principem non teneri necessariò ad obseruationem cōtractuum sui prædecessoris.

47 Sed contraria sententia verior videtur, vt princeps non possit ex parte sua solus, rescindere contractum initum per prædecessorem suum, sed transeat in successores, ac eis præiudicet, & obliget [h].

h vt tradit Iason. consil. 10. incipien. vidétur, in 3. vol. Bal. in l. digna vox, C. de leg. & ad c. 1 qui successores feudo dare tenean. & consil. 272. incip. casus sic li. 1. volum. & consil. 372. incip. verba Cyni, §. volo. Rebuffus in comm. ad rub. & collationib. in concord. Gallica.

Probatur & per c. 1. de proba. ibi. prædecessores tuos.

a Ex c. licet de voto.

3 Ex c. abbate sanè, §. porrò, & §. sed ad hæc & §. f. de senten. & re iudic. in sex. vbi donatio quæ facta erat nomine regni per auos regis Aragoniæ, non potuit per regem reuocari, aut alij concedi.

D

4 In contractibus princeps habetur pro priuato, siquidem se submittit iuris communis dispositioni, sequendo formam à iure ciuili vel gentium præscriptam.

i §. ex conditionali, & ibi Christop. Porcius de verbor. oblig. Bald. cōsil. 159 incip. super eo vol. 3 l. si pactum, 9. de probation.

Ar contractus de sui natura, est transmissibilis ad successores contrahentium [i], nisi pactū esset personale in persona paciscentis [k]. Successor vna persona censetur cum defuncto [l].

k vt in l. qui in futurum 57. §. 1. de pact. P. l. & hæredi 22. eo. tit.

l §. 1. de iure iuran. à mor. P. est in in ... vel 1 hæres de vsucap. ... m in l. proponebatur, de iudic.

Nec mutatio personæ, mutasse censetur principatum: vt nec mutatio iudicis, iudicium vel tribunal [m].

5 Iustitiæ ac rationis ordo suadet, vt qui sua a successoribus desiderat mandata seruari, decessoris sui proculdubio voluntatem & statuta custodiat. Gregorius ad Montanum & Thomam [n].

n l. 5. ep. 12 seu epist. 112. relatus in c. 11. iustitiæ, 15. q. 1.

6 Secundum naturam est, vt quem sequuntur commoda sequantur incommoda. neque audiendus is est qui honorem & commodum quidem amplectitur, sed bonus subire recusat [o]. ex qua persona quis lucrum capit, eius factum tenetur probare [p], & qui succedit in honore debet succedere in onere [q].

o secundum naturam de reg. iur. l. 10. §. pro secundo decadu. toll. C.

p ex qua persona, de re iur. l. si ab eo C. de libera causa.

q c. aduersus de immunita. ecclesiæ cū simil. vulgar.

At princeps successor in digitate commoda dignitatis acquisita per contractus lubens amplectitur, ergo & onus contrarium eiusdem debet amplecti.

7. Est l. penul. & fin. C. de quadriennij præscrip. vbi Zeno & Iustinia. firmant donationes, alienationes, contractus, tam factos per se quā per prædecessores: tam de rebus fiscalibus quam ex patrimonialibus principis, eiusdémque priuilegiis securitatis statuunt gaudere possessores vtrorumque.

Nec obsunt contrariæ rationes. nam prima quæ adstruit, quòd princeps solutus sit suis legibus, non habet consequentiam ad contractus per principem aditos. Si quidem intentio ferendarū legum principis est, alij formam præscribere, retenta sibi potestate emendandi & tollendi, & iure principatus hoc agit [r].

At quando contrahit intentio illius est se obligandi; & tanquam priuatus id potest & quia potest & vult, ideo perficitur obligatio [s], neque mutare voluntatem potest in alterius præiudicium [t].

r l. f. & l. 1. C. de leg. & per rationes suprà collig.

s per l multum interest si quis alteri vel sibi C.

t c. mutare de reg. iur. in sext.

49 Quod ad 2. bonum quidem est argumentum in eo à legibus ad pacta, quia quemadmodum leges publicæ subditos obligant, sic leges pactorum priuatæ, priuatos qui eis subiiciuntur obstringunt. Quare quoq; princeps his tenetur, quia contrahendo se eis subiecit, at malè variantur postea termini, dum infertur: quia lex mutari potest à principe, ergo & pactum. nam claudicat in his similitudo, siquidem legis publicæ, potestas ex sola voluntate pendet, at lex contractus, nō pendet ex vnius solius voluntate, sed cōtrahentium, cùm contractum sit synallagma [v].

v l. Labeo, de verb. sig. P.

Et nihil tā naturale, quàm vnum quodque dissolui eorum authoritate quorum contractum est. [x] *Prout quidquid contractum est ita & solui debet* [y].

x l. 1. & 2. quando liceat ab empt. recede. lib. 4 C. tit. 45. l. prout 80. de solutio. li. 46. P tit. 3.

y facit c. 1. de regul. iur. apud Greg. & l. 35. l. 100. l. 153. eod. tit. P.

50 Quod ad 3. pertinet, posset responderi, quòd quamuis ius non transeat in successorem electum, tamen contractus incommodum & aliorum cōmodum transire potest, maximè si ab initio suscipiendo regnum non fuerit protestatus de ea mente.

51 Ad 4. respondendum, reuocationem contractus ex causa iusta, non pertinere ad personā principis potiùs quàm priuati. nam & iure cōmuni certum est, & inter priuatos reuocari, interdum conuentiones posse ex causa, vel per restitutionem in integrum.

Quòd autem censeatur iusta causa semper in principe, hoc ita verum est, nisi de contrario cōstet, vt hic constat. nam præsumitur, apparente causa iniquitatis, principem deceptum & errare, si velit rectè pactum initum rescindere, ideo mādato eius obsisti potest, donec iterum moneatur, & expectetur, si quando de rescrip. §. deinde competens de manda. princ. in nouel. Videbis autem plenissimam disputationē apud Robertum Marantham in prima disputatione, an ordinarius loci, ad mandatum delegati à principe, teneatur sententiam ipsius delegati iniustam euidenter exequi

exequi, & an possit ei facto resistere.

52 Eodem modo respondetur ad 5.

53 Ad sextū dicimus, in his quæ pendent ex potestate principis ei contradicere esse instar sacrilegij, sed in his quæ agit contra naturam principatus, minimè: quia & ipse præsumitur deceptus, & potius desiderat in eo se admoneri.

54 Quod pertinet ad 7. absolutè verum non est licere principi bona subditorum capere illis inuitis sine causa, nam ll. *item si verberatum, & Lucius*, intelliguntur de bonis captis ab hostib. vel ob vtilitatem publicam, & non propriam, vt accidit in cōtractib. Imò nec quæ imperij sunt, sunt propria ipsius principis. vt rectissimè laudetur imperator Pertinax apud Herodot. lib. 2. quòd imperatoriis possessionibus nomen suum inscribi prohibuerit, non esse illas dictitans imperatorias proprias: sed communes Romanorum & publicas. Et si priuatus, coactus etiam à populo seruū suū manumiserit, quamuis voluntatē accōmodauerit, tamen non erit liber [a]. Atque si respub. alicui necessitatem imposuerit aliquid faciendi vel promittendi, etiam in opus publicum, non est ei necesse obtemperare [b]. Neque obest c. 8. lib. 1. Reg. nam & illud ius non prorsus legitimi regis dicitur à quibusdam, sed tyranni, siquidem in Deut. c. 17. dum regem creandum admonuisset Deus, addit leges eius, inter quas illa, *Ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, nec declinet in partem dextram vel sinistram.*

a Si priuatus 16. l. ille seruus § qui & à quibus manu missi liberi nō fiunt l. 40. P. 11. 9.
b l. totes 6 de pollicitat. 30. P. 21. 12.

Quod liquet ex cap. 21. lib. 3. Reg. nam si ius fuisset regi tollendi propria authoritate res priuatorum, ademisset Nabotho Achab rex vineam. Idem in can. Conuenior 21. Nabuthem 23. q. 8. Atque Gregor. l. 10. regesti expo. 4. refert ius regium cuius mentio fit in libris Regum non ad historiam præcipi, sed ostendere quid facturi sint reges reprobi: quid vitaturi sint boni.

Subinde, demus licitum esse principi res subditorum accipere, hoc intelligetur in causa iusta & vrgente necessitatis, propter publ cam vtilitatē nō propriā vt notat Alexa. [c], notat & idē [d], vt quemadmodū permittitur principi, tantū ob causam publicā, auferre dominiū rei priuato, si & permittatur priuato inferiori à principe, alij auferre tē suā ob causam, & ios esse auferre licere alteri quæsitum [e], quamobrem inter priuatum & imperatorem hic non est distinctio subsistente causa, & quæ iustitiam reuocationis adfert in vtroque eo modo ob caosam delicti bona adimuntur delinquentibus & applicantur fisco [f], nam per delictū læditur respublica, & pœna dum contrahitur ex delicto, debetur ei [g]. Et proinde, bona ea legibus deferuntur principi, qui reipublicæ curam habet & fisci [h], sicuti & priuato læso, satisfaciendum est per delinquentem [i]. Itē illa diuersa sunt à contractus rescisione: quia in reuocatione contractus sui efficitur vt priuatus & fidem dedit de seruando contractu: & in quo contrahit parem se reddidit contrahenti, admittens parem voluntatem & legis condendæ potestatem, in contractu quia ex cōuentione contractus legē accipiunt [k], ideo tanquam par, non habet in parem imperium. vt cogat eum abire à contractu. Sūnque iurati contractus, & iuramentum obligat etiam principes: quia Deo promittitur per iuramentum, & ideo iuramenta Deo reddenda sunt [l].

c consil. 136 incip. viso & examinato, nu. 32. volum. 1.
d consil. 111. incip. visis in strumentis nu. 8. volum. 1.
e vt & not. Glos. ad c. constitutus 6 ad verba a quacunque de relig. f. domi & per glossam in summa 25 q. 2 & per Bartol in proœm. di gestoru & ad l. f. de fide instrumen. & iure hasta fiscal. l. b. 10. C.
f vt in l. quisquis ad leg. iul. maiest. C & titul. de bon. damnator.
g per l. ex maleficio de actio. tit. de oblig. quæ ex delic. nasc.
h l bene à Zenone, de quad. præscr. C.
i c 1. de crim. falsi.
k l. 1 § si conueniat, de pos. P. l. 1. de pact. P.
l cap 1. C. 25 Christus & toto tit. de iure iuran.

Deus autem, vt docuimus superior omnium principum est, ideo eius legibus obtemperandū, nec inferior princeps potest tollere legem superioris [m], nec princeps quicquā aduersus legē diuinam admittit iustē, c. nō licet imperatori, 10. dist.

55 Potest & alia cōsideratio adiungi, quòd quādo ob causam pub. res à priuato subdito euincitur, tantundem, vel æstimatio eius refundi ei debet [n], ne subditus sine culpa sua re & pretio eius inuirus careat [o].

56 Sed rursum ne relinquamus axioma illud incertum, quo asseritur principem qui non agnoscit superiorem, posse auferre dominia rerum subditis: dicimus absolutè pronuntiatum illud axioma verum non esse, & nimium adulari in perniciem eorum principibus, qui sic malè defendunt. Nam quod sumitur ex l. benè à Zeoone, de quadriennij præscript. C. malè colligitur ex l. illa, quę loquitur tantum de cullatione priuilegiorum dādorum rebus priuatis seu patrimonialibus principis, perinde ac rebus quæ princeps possidet iure imperij, & quæ ipsa lex ibi similia facit. & addit, *Quæ enim differentia introducitur, cum omnia principis esse intelligantur, siue ex sua substantia, siue ex fiscali fuerit aliquid abalienatum?* ibi nihil de rebus priuatorum quòd sint principis: sed dicit quòd ea quæ sunt in patrimonio vel fisco principis, principis censeantur, & eiusdem priuilegij.

m e. cum inferior. de maiori & obedien.
n vt notat Alex cons. 151. incip. in causa Bartol n. 3. vol. 6. Iohannes Andræas in 11. de executione senten. super Rubric. in fine & per Bartol. ad l si, § si de pignor. acti. cum concord. glossa ad l. si locus, ad verb. præstare, quemad. seruitu. amittan. P.
o per textum l. venditor, § si constat, commu prædio. P. l. 3. c. quib. causis seruis pro præmio liber. accip. Lud. Roma. consi. 310. Iason ad l. Barbarius, no. 36. & seq. de offic. præto. & ad leg. f. aum. 2. si contra ius vel vti pub.

Deinde censentur res subditorum esse principis ad eas regendas & conseruandas, quoad imperium, non quod pertinet ad dominium earum, vt possit de illis ex arbitrio disponere, & subditis adimere. aliter hoc esset ex pastore facere lupum rapacem & prædonem, ex rege tyrannum, qua nulla maiori iniuria lædi possent reges.

Distributio dominiorum à iure gentium est [p], & modi acquirendi & conseruandi præcipui [q].

p l. ex hoc iure de iust. & iur.
q vt ib. dicitur

Princeps autem, non debet adimere dominia possessoribus, contra illud ius, nempe iure regis, quia iure naturæ æquum non est locupletari cum alterius iactura [r].

r l. nam hoc natura de condi. indebi. iure naturæ de reg. iur. P

Et ab hac suspicione locupletandi cum iactura alterius, abstinere debent omnes: sed multo magis principes, in quibus quod caret in priuatis suspicione illa, haberur prohibitum [s].

s vt notat glossa per text. l. penul de hæredib. instit. P. tacit l. res quæ 22. § hæres de iure fisc. P. § & quibus modis testa infirmene.

Origo iustitiæ in distributione censetur imperator, qui omnia iura in scrinio pectoris habere dicitur [t]. Vt & Papa [v]. Iustitię verò præceptum ex tribus, *Ius suum cuique tribuere* [x].

t l. omnium de testam. C.
v c. de cōstit. in 6.
x iuris præcepta, de iusti. & iur. l. iustitia est 10. § eo ti. de iusti. & iure in Pand.

Et omne bonum, siue à Deo acquiritur hominibus, siue ab imperio sequeute Deum decet esse mansurum, & omnis malitiæ ab diminutionis extraneum [y], conceßa auferre non est maiestatis imperialis proprium [z].

y §. illud c. 3. nouellæ 1. cōstat quæ de dignitat. &c.
z 1. nouellæ in de referendarius palatij.

Quòd si quis insistat principem ex plenitudine potestatis aliquando id facere ex arbitrio, & adimere bona subditis sine causa expressa, & resilire de contractibus & priuilegijs concessis tam per se quàm prædecessores, respondebimus, & nos id cum reipublicæ damnu videre, sed nos non disputare de his quæ fiunt re ipsa, sed de his quæ fieri debent à bonis & legitimis principibus, non etiam de his quæ per vim, impressionem & tyrannidem fiunt. neque enim quippiam tam sanctum quin à pessimis priuatis & publicis personis aliquando non lædatur. Idtamen dicimus nos posse, quod honestè possumus [a]. Et quæ facta lædunt pietatem, & verecundiam, & existimationem nostram, & quæ contra bonos mores fiunt, ea nos facere non posse existimandum est [b].

a c. f. §. de resc. in sex c. faciat homo 22. q. 2.
b l. filius qui fuit de conditio insti. P. l. nepos Proculo de verb. sign.

Diximus iam de nominib. principū, principem ab iustitia dictum fuisse iudicem, quòd iustitiæ distributio ei fuerit cōmissa. quare si ipse peccet cō-

tra

tra terminos & fines iustitiæ, peccat contra ordinationes Dei cui subiicitur, & ideo principis nomine indignus est [a].

Neque omne quod licet honestum est [b]. Quod & admonuit Claudianus Honorium:

Nec tibi quod liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentémque domet respectus honesti.

Neque princeps absoluta debet vti potestate, nisi iusta, & legitima suadente causa, & ratione, si velit esse immunis à peccato [c].

5 Principi quoq; nunquã placere dicitur debere, neq; censetur placere, nisi quod iustũ & verũ sit [d]. Deinde nec princeps absolutã habet in omnibus potestatem, sed tantum in his quæ sunt iuris positiui, quæ contraria voluntate tolli possunt: & non in naturalibus, gentium, & quibusdã aliis, de quibus in potestate principũ dicemus, Deo fauẽte [e].

58 Remanere tamen adhuc videtur antimonia c. quo iure defendis villas, 8. distinctio. vbi possessiones rerum dicuntur ex iure imperatorum, & imperatores ideo posse adimere easdem dominis. nam iure naturæ omnia communia: iure diuino, Domini est terra & plenitudo eius. quare ex iure imperatorum hoc meum, hoc tuum, dicitur.

Dicemus autem iura imperatorũ, hoc tuum, hoc meum facere. id est secundũ leges humanas quid meum, quid tuum sit, distingui. sed non secũdum voluntatem & arbitrium sine iusta ratione adimi posse quod leges tuum meúmve dixerunt. Dehinc hoc ad potestatem & causam imperandi pertinet, prouidere subditis circa dominia. Sed nos agimus de contractibus & iure quæsitis, quæ nõ possunt, nisi contra ius sine causa adimi iustis possessoribus. Ius enim etiã Cæsarum & regum consistit in acquirendis, conseruandis, & amittendis reb. ex iustis & præscriptis rationibus, vt ait Vlpian [f].

59 Quod pertinet ad 8. argumentũ, sumptum à beneficio, quòd successor in beneficio Ecclesiastico non tenetur stare conuentionibus & contractibus eius cui succedit, cõsiderabitur factũ principis, vel in iudicialibus, vel in extraiudicialibus. Et in iudicialibus facilis est resolutio, num sibi vel successori noceat: nam si cũ non subdito agat, non est iudex in sua causa competens [g], quia iudicium constat distinctis personis actoris, rei, & iudicis [h]. & ideo adiri debet summus pontifex, vel alius superior principis si sit [i]. Quòd si lis sit & factũ cum subdito, cui imperare possit, iudex quidẽ est competens princeps, & potest ipse si vult iudicare, vel alteri iudiciũ committere [k], siue ipse sit actor, siue reus [l]. Et in his casibus iudiciũ cum principe actũ, prodest & nocet eius fisco, ac illius successori, sicut consuluit in specie Oldra [m]. vbi determinat quòd sentẽtia lata cõtra regẽ, noceat eius filio primogenito eius successori in regno plura de hoc M. Anton. Peregrinus li. 1. de iure fisci ti. 3. nu. 7. Si agatur de facto extraiudiciali, plures sunt conclusiones ab eodem Pregrino dicto loco relatæ, & in contractu disputatur n. 44. Deinceps ad rem propiùs. distinguerem, & beneficij causam, & causam debiti, & contractũ ipsum, & de quibus contractum est, non secus quam in vsufructuario.

In bonis patrimonialibus, qui succedit tenetur adeundo eius bona, vel ab intestato, vel ex testamento ad debita ipsius defuncti, quia adeundo ad ea se obligat, ex quasi contractu [n]. Et actiones pro contractibus defunctorum ad hæredes actiue & passiue transeunt [o]. ideo si ecclesia succedit episcopo cõtrahenti in bonis eius patrimon. nõ potest reuocare contractus, quia confunduntur actiones aditione facta bonorum debitoris à creditore [p], & eum quem de euictione tenet actio, eundẽ agentem repellit exceptio [q]. Clericis bona patrimonalia quædam possunt esse vltra ecclesiastica [r]. alia ecclesiæ quam possident, vel intuitu eius quæsita, quorum sunt tantum vsuarij, vel ad summum vsufructuarij, non domini [s]. Nam dominium totum est Christi, vel ecclesiæ [t]. Et ideo fructus reseruantur post mortem beneficiati ecclesiæ & successori [v], neque de istis disponit moriens vel viuens, nisi quatenus ei conceditur in eleemosynas, & alia quædam de patrimonialibus contra, vel acquisitis intuitu suæ personæ, & non ecclesiæ [x].

Sic nec ipsæ res alienari sine solennitate requisita possunt, & nisi pro vtilitate ecclesiæ [y]. Quamobrem si contractus facti fuerint personales, vel super rebus patrimonialibus, vel aliter per clericum sine vtilitate & causa ecclesiæ, contractus nihil pertinet ad successorem in beneficio, qui nullum ius à defuncto vel antecedente habet, sed ab episcopo vel alio collatore.

Sic ecclesia non tenetur de deposito facto clerico eius [z], si nihil in ecclesiæ vtilitatem cõuersum fuerit: nam tunc si fuerit conuersum, vt notat ibi glossa, teneretur eo nomine de in rem verso [a].

Et si quid cõtraxit beneficiatus super reb. eccl. extra eius necessitatẽ, ecclesia nihilominus res suas repetet, & successor patrimonij cõtrahentis conueniendus erit, & is tantũ ex contractu tenebitur [b].

Quòd si contraxit quis de rebus ecclesiæ & in fauorem eius, vel suo nomine de reditibus ecclesiæ: si ecclesia velit vti pro se instrumento, debet quoque contra se pati instrumentum locum habere & obligationem sortiri effectum [c]. Item in specie ca. episcopus qui mancipium, 58. 12. qu. 2. dum licet episcopo manumittere seruos ecclesiæ irreuocabiliter, dando pro illo alios duos seruos ecclesiæ. Eò pertinet c. episcopi, 4. de reb. eccles. non alie. vbi successor in beneficio, reuocat manumissos ab episcopo, qui nihil ecclesiæ de suo contulit. ergo si contulisset non reuocaret. Si contraxerit etiam prædecessor pro vtilitatibus ecclesiæ, aut pro necessitate alimentorum suorum vel infirmitate prælati defuncti, obligatur successor in beneficio ad eius contractum [d], & successor in beneficio censetur succedere in hæreditate Christi, in ca. conuenior 21. 15. Nabuthem, 23. q. 8. Iason consilio 122. in 2. contrà si contraxerit etiam nomine ecclesiæ, & tamen conuerterit in suos vsus, non tenetur successor, vt nec successor in principatu [a]. *Sic successor tenetur seruare id quod successor facere debuit*, vel quod faciundum erat: & ita successores in sacerdotio munificentias clericis, aut sibi seruientibus, à prædecessoribus factas licitè de rebus ecclesiæ, in vsum eorum, reuocare non possunt [f]. Ita legitime presbyter adeptus ecclesiam, non potest ea priuari à successore collatoris sine culpa sua graui, & canonico iudicio [g], & statur collationi factæ per prædecessorem, qui eam ex officio facere tenebatur de vacanti eclesia Sic nomine dignitatis gesta, & alienata, seruari debent à successore in dignitate: & in contractu nomine dignitatis, vel eccles. vel beneficij facta, non possunt impugnari a successore sine causa, quæ sufficeret ad rescindendum & impugnandum contractum etiam viuente contrahente [h], quia dignitas non moritur. vt si nomine sedis apostolicæ quippiam fit, vel regio, perpetuum est, nec morte agentis reuocatur, quamuis reuocaretur si proprio nomine constituti in dignitate fieret [i].

a c. scelus, 2. q. 2.
b l. non omne, 108. de regul. iur. P.
c Vide plenè de hac procella re plenius & quando causa præsumatur, Zaziũ consil. 10. volum. 2. & quando de illa disputata licet, tradat plenè Andream Gayl. in practica. obseruationum, obserua. 55. 56. 57. & 58.
d c. si quando §. f. de rescrip.
e. super eo. de crimine falsi l. fin si cõtra ius vel vtil. pub C. c l. aas, de capit. diminutio.
f in l. fi. de iu. P.
g F. fin & Panor. ad ca. cum venissent, de iudicijs. Alex. Iason & alij ad l. est receptum de iurisdi. om. iudi.
h l. Iulianus, l. inter litigãtes de iudi. c. forus de verbo sign. cum similibus.
i c. Nouit, de iudic.
k Vt in l. & hoc Tiber. de hæredib. institu. P. l. prout mè de his quæ in test. delen. P. c. Gudissa. 23. q. 4.
l Decius ad c. 1 nu. 8. de proba. Panor. & Felinus ad ca. cũ venissent, de iudicijs.
m Consi. 54. colum. 6.
n Hæres quoq. de oblig. quæ ex quasi contract. nascũ. apud Iustin. more nostrũ cum tam S de acquir. hæred. li. 19 P. tit. 2.
o Tit. vt actiones ab hæredi. & contra hæredes incip. C li. 4. tit. 11 de hæreditarijs actio nib. l. 4. C. t. 16.
p l. 3 de reb. alien. nõ al. en. C l. si ab er. C. de libera. caus. l. 16 à mone. C de vendica.
glossa. ita in ecclesia etiã ferrandis ait in c. episcopus, qui filius 34 ad verba ab hæc. 12. q. 2
q l. exceptione 12. de euictio. l. 8 C tit. 45.
r c. 2 de pec. cleri. c. conuenior 21. § 2.
ac præsenti & ibi glossa de offi. ordin. in sex.
t l. iubemus de sacrosanct. ecclesi. c. cum ex eo. 34. de elect. in sex. c. expedit, 12. qu. 2. c. quoniam quicquid, 16 q. 1.
v Ol. c. præsenti, cum similib. ibi nota.
x in c. 1. c. cum in officijs, c. ad hæc c. relatum de testament. lib. 3. tit. 26. c. 1. de peculio clẽric. eodem li. 3. 25 c. 1. de successio. ab intestat. eo. lib. 3. ti. 17.
y c. episcopi c. nulli 5. c. si qui presbyterorũ, 6. & toto titu. de rebus eccl. non alien. ca. sine exceptione 12. q. 2. c. ea cum, d. hoc tit. 10 q. 2 l. iubemus, cum authenticis sa quentib. de sacros. eccl. C. cum simil.
z c. de deposito, lib. 3 ti 16.
a c. quod quibusdã, de fideiuss. vt in alijs in c. ei qui quod cum eo qui in alien. pot. ita. est. C. l. 1. §. an in pupillum, depos. P. c hoc ius. §. si creditor, 10. q. 2.
b c. 3. de pignorib. lib. 3 ti. 21. ca. episcopus qui filios, 34. 12 q. 2.
c vt in c. 1. 2. & 4. de pecul. clerico.
d c. 1. de solutio. c. per tuos de donatio.
e per textum in l. cotas si certũ peta P.
f c. fin. 16 q. 6
g ca. 1. nuẽtum. 18. 16 q. 7 ca. fa is peruersum, 56 d.
h a quoniam abbas, de offic. delega. c. abbate, de sententia & re iudic. in sex.
i c. si à sede, de rescrip. in sex.

60 Ex quibus omnibus resoluamus, argumento beneficiorum & dignitatum quæ non deferuntur iure successionis ad succedentes, principes etiam qui non succedunt iure hæreditario, iisdem casibus teneri, vel non quibus in prædictis successores tenentur vel non.

Quamobrem erit conclusio conuentiones factas nomine dignitatis principatus, ab agente principe ratas esse, & custodiendas à successore[a] c. quoniam abbas, de offic. deleg. c. si gratiosè, de rescrip. in sex. quod & in donationibus & aliis quæ non magnum faciũt præiudicium regali vel principali potestati, locum habent[b]: quemadmodum modicæ donationes ex rebus Ecclesiasticis factæ per episcopos in ecclesias, valent[c]. facit c. 1. qui successores feudum dare teneantur. lib. 1. feudor. tit. 3. vbi si episcopus in feudum dare promiserit rem ab alio detentam cùm feudum apertum fuerit, & eo viuente feudum apertum fuerit, successor in episcopatu tenetur exequi voluntatem eius. Et conuentiones ita publicæ, nomine publico à principibus factæ, ratæ sunt habendæ à successoribus[d]. Maximum vinculũ in fide publica, qua nec maius fuit numen inter Romanos, cuiq; templum dedicarunt, & in quo fœdera sanciebantur, deuotis capitibus diis infectorum eorum qui promissum frangerent[e]. Maximè si negotium pertinet ad statum principatus vel ad vtilitatem & necessitatem eius, nam & tunc de mutuo etiam accepto à predecessore & facto teneretur[f]. Pulcherrimum exemplũ Iosue 9. in Gabaonitis, qui etiam fraudulenter pacem inierunt cum Iosue & principibus Israël, pacto adhibito ne occiderentur. quod pactũ Saul ex posteris rupit, & ex illis quosdam necauit longo etiã post tempore: cuius facto Deus ad iram prouocatus fuit contra populum Israelem, & trium annorum famem immisit. & oraculo respondit expiãdum hoc peccatum per mortem septem filiorum Saulis qui ex Gabaonitis quosdam necauerat, ideo & suspensi sunt[g].

61 Excipitur hic casus, quando pactum vel conuentio fieret in præiudicium eorum quæ adhærent dignitati principali inalienabilia, quæ dicuntur iura regni, diadematis, & coronæ[h]. quæ verò sint regalia, traditur titulo quæ sint regaliæ lib. 2. feudor tit. 56. potest tamen aliqua ex regalibus & quæ ad ius & mensam imperij pertinent alienare princeps: si inde modica tantum sequatur læsio, & valebit ea alienatio etiam in præiudicium successoris & regiæ coronæ[i], si ex iusta aut vrgente & rationabili causa fiat alienatio, aliàs alienatio reuocatur ex læsione modica etiam harum rerum[k]. Existimant & vt plurimum doctores in harum rerum etiam alienatione adhibendum esse principi procerum consilium, vt alioquin sit inualida[l], quæ tamen sententia ad honestatem pertinet, & ad excusationem principis, quòd maturiora & firmiora videntur, quæ per consilium expediuntur[m]: verùm non eo solo putandam censeo nullam alienationem à principe superiore absolutè factam, cùm ex arbitrio sine procerum deliberatione legẽ condere possit[n], quia in eum plena translata sit potestas[o]. Ratio prior, quia princeps recipit bona reipublicæ tanquam dotalia: ideo & apud Venetos in sua inauguratione, proiicit dux annulum in mare, tãquam illud desponsans & cum eo rempubl. Venetam, quæ maximè pollet in manu. Dos autẽ à marito nõ potest alienari, neq; cõsentiẽte vxore hodie[p]. Alia ratio quod sicuti princeps non potest iura subuertere principatus, ita neque minuere, quod colligunt ex l. si optio, qui & à quibus manumiss. liberi nõ fiant P.

a c. abbate, de senten. & re iud. in s. x.
b d. c. abbate Oldra. consil. 95 incip. ex forma.
c ca. penul. & ibi Gloss. 12. q. 2.
d In l. conuentionũ, de pact. P.
e Liuius l. 1. decad. 1. & l. 4. Decad. 3. 4.
f Sicut concludit Purpuratus consilio 17 & consil. 20. argum d. l. ciuitas, de rebus credit. P.
g 2. Regum c. 21. v. de ca. in rer cætera, §. sed cum h. s. omnibus, 12. 4.
h c. intellecto, 33. de iureiur.
i Bart. in l. prohibere §. 1. quod vi aut clã per c. abbate sane de sent. & re iudic. in sex.
k Matthæus de afflictis ad rubr. quæ sunt regalia nu. 7.
l per l. humanum & ibi Bald. de legib. C. l. placet, & ibidem Bald de sacrosanct. eccles.
m l. dubiũ non est. C de donat. inter c. nouit. de his quæ fiũt à prælatis, sine consen. capitu. ca. episcopis 35. q. 7.

Tertiò iurant omnes principes, se seruaturos intacta iura regni sui, & honorem coronæ conseruaturos, quamobrem & ex iuramento obligantur, vt postea non possint resilire.

Quartò res quæ subiecta est restitutioni, alienari, vel minui non potest, in præiudicium eius cui restitutio facienda est[q]. Tale autem est regnum, successioni proximorum restituendum.

62 Cæterùm sont quædã regna quæ pertinent ad plenam dispositionem possessoris, & ideo tunc possunt, vel per contractus, vel per vltimã voluntatem, in alium transferri, vt diximus de principatibus qui vel per hæreditatis ius, vel per cõtractus quærũtur, veluti si quis armis & vi regnũ de nouo subegerit, poterit vel ad alium transferre iure feudi, vel venditionis, vel testamenti, vel donationis, quemadmodum legitur fecisse Alex. Magnum[r].

Sunt & quidam principatus, vt feuda patrimonialia quæ possint pro arbitrio non secus ac quæ patrimonij sunt liberè in alios emancipari, si modò lex domus, vel inuestituræ, non repugnet.

63 De summo verò principatu ecclesiastico, nempe summi pontificis dubitari posset, & aliàs fuit in pluribus dubitatum, an bona ecclesiæ seu principatus alienare possit, & rata sit eius apud successores alienatio. Videtur autem mihi posse alienare bona quatuncunq; ecclesiarum, & ratam alienationẽ apud successores, quoniã dominium eorum bonorum, dicitur esse Christi[s]. Summus verò pontifex, est immediatum caput ecclesiæ, & vicarius Dei in terris; vt quicquid agat claue non errante censeatur à Deo factum[t]. Et omnium ecclesiarum ordinatio videtur esse iuris positiui[v], & à sede apostolica, vt riuuli pendent à fonte[x]. habet autem & plenitudinem potestatis summus pontifex in his maximè quæ sunt talis iuris positiui[y]. Docet & quod responsum est, ipsos prælatos ecclesiarum non posse alienare sine permissione summi pontificis, seu sedis apostolicæ, & hac permittente, aut confirmante posse[z]. Et proinde qui habet potestatem concedendi, alienationis licentiam multo magis ipse habebit: nemo enim potest concedere quod non habeat[a]. Scribit tamen P. Ancharanus[b]. Papam in indulto alienationis, debere derogare canoni non liceat Papæ 12. qu. 2. Et Paulus Castrens. consilio 414. incipiente, *In facto præsenti.* 1. volumine concludit Papam pro debito Romanæ ecclesiæ, potuisse alienare & obligare bona ecclesiæ Auenionensis.

n l. f. C. de legib. §. sed & quod principi, de iure naturali.
o l. 2. & nouissime de origine iuris P. l. 2. de constitut. princi. P.
p l. vnica §. & cum Lex Iulia de rei vxo. actio C. l. quib. alien. licet vel non l. Lex Iulia, de fundo dotali exceptis casibus de quibus nos agimus li. 25. Syntagm. c. 5.
q l. f. §. sed qui nostra maiestas commu. de lega. C. §. 1. de restitut. & ea quæ pa. in 11 menese in nouellis.
r Macha. c. 1.
s cap. cùm ex ea. 34. de electio. in sex. c. expedit. q. 1. c. 12. c. quoniam quicquid. 16. q. 6.
t c. causa, de verbo. signific.
t ca. quanto. c. inter corporalia, de transla. prælator.
v ca. 1. 13. q. 1.
x c. 1. 22. disti. c. loquitur. 24. qu. 1.
y ca. proposuit de concessio. preben.
z c. 3. quia Ioannes. 12. q. 5. c. veniens 8. de transactio. cum similib.
a l. si vniuersæ. C de leg.
b Consil. 310. incip. tres domini columna 2. & penul.

DE REPVBLICA LIBER OCTAVVS, SIVE DE QVALITATIBVS QVIBVSDAM PERTINENTIBVS AD PRINCIPEM.

De bono & malo principe.

CAP. I.

Rincipum seu regum, quidam ab initio principatus boni sunt & tales perseuerant: quidam ab initio mali sunt, postea verò boni efficiuntur, quidam ab initio boni postea mali, & quidam mali semper. Infœlix ea respublica quæ sub malo principe semper degit, & veluti seruili statui addicta, quæ vix perseuerare potest. Minùs infœlix ea, quæ habuit malum,

lum,sed postea bonum expetitur principem,vt ea quæ bonum habuit, & malum incipit habere:fœlix verò ea quæ principe bono regitur.

2 Secundum Æschylum[a], *ἅπας δ' ὁ τραχὺς ὅστις ἂν νέον κρατῇ. Omnis qui nuper cœpit imperare,est rigidus.*

a in tragœdia Prometheo.

C. Claudius Caligula imperator, qui successit Tiberio, filios Drusi,Augusti Cæsaris priuignus, Tiberij nepos,ab initio clemens & popularis,pius in parentes[b].Sed mox velut facto agmine,omnia in vno vitia extiterunt;sæuities tāta vel potius feritas,vt ex custodia notaret quorū carnibus bestię ad munus alerentur,multos etiam his in arena laniandos obiiceret.Syllanum socerum ad secandas nouacula fauces impulit, plures ex senatoribus interfecit, aliáque seueriora & crudeliora patrauit: vetustissimis familiis insignia ademit, fuit libidinis inexplebilis, luxuriæ in viros & mulieres portentosæ:in summa, fuit portentosa bestia non imperator,non homo, secundum ea quæ referunt de eo Suetonius[c],Dio & Suidas, tandem à Chærea,Cassio,& Cornelio Sabino obtruncata.

b Sueton.in eius vita c. 10 17. 24. & sequentib.

c cap 22.& sequentibus.

4 Domitius Nero,Domitij Ænobarbi & Agrippinæ filius,primo quinquennio optimus princeps fuit[d]:sed eo exacto,sibi dissimilimus euasit, parricidiis,cædibus,sporcitiis omnis generis maculatus, vt non sine horrore crudelitas, aut sine fastidio voluptas & luxuria impiissima referri possit, de quibus Dio,& Suetonius[e],consuli possunt.

d Sueton. in Nero.c.9.& sequentib.

e Sueton. in Nero. c 26.& sequentib.

5 Domitianus ab Augusto nonus,Tito succedens,moderatior primis annis habitus,mox in ingentia vitia prorupit,libidinis,desidiæ,iracundiæ, crudelitatis[f].

f Suetonius in Domitia.

6 Maxentius Maximiani filius,Roma occupata, Seuero Galerij Augusti filio pulso: ad firmandas opes se æquum vniuersis exhibuit, vt Christianos etiam suis rectoribus commendauerit: At Italia Africáque pacata,mox secundis elatus,mores mutauit, cœpitque Romæ & in Africa tyrannidem exercere,inprimisque Christianos lacerare instituit, & prolapsus ad omnia scelera, nullum impietatis, nullum intemperantiæ genus omisit, vt latiùs describunt Zonaras & Cedrenus.

7 Dionysius filius Dionysij Syracusani tyranni,initio tyrannidis postquam militum fauore patri successit,populum sibi libertate conciliauit, tria millia nexorum ex carcere liberauit, tributa insuper populo per triennium dimisit, dehinc tamen sublatis fratribus& propinquis quos metuebat,in cæteros grassatus, & propter crudelitatem inuisus,tandem regno pulsus,vt refert ex Trogo Iustinus[g].

g lib. 21.

8 Ferquardos 2.Scotorum rex,priuatus liberalissimus & religiosissimus extiterat regno potitus extortor bonorum, religionis hostis,cruentus carnifex euasit[h].

h vt describit Hector Boetius lib.9.

Vt plerunq; ab initio,vt ait Lucanus,

—mitissima sors est

Regnorum,sub rege nouo. Quia sciunt omnes nouum imperium inchoantibus vtilem esse clementiæ famam[i]:vel in summa mutantur boni in malos indulgentia fortunæ, & prauis magistris discunt & audent,sæpe tamē suo maximo malo,cúmque mutatis moribus, fortuna illorum immutetur.Nam iisdem artibus imperium facillimè retinetur,quibus initio partum est[k].

i Tacit. lib. 4. historiarum.

k Salust.in Ca.

9 Malos principes ex bonis facere consueuerunt,secundum Flauiū Vopiscum Syracusanum[l], primùm nimia licentia,deinde rerum copia,amici præterea improbi satellites detestandi Eunuchi auarissimi, aulici vel stulti vel detestabiles,& quod negari non potest,rerum publicarum ignorantia,consilium perniciosorum hominum,consiliariorum,qui imponunt ignoranti principi:quando princeps iudices facit quos fieri non oportet, & amouet à republica quos retinere debet.

l in Aurelia.

Extollit animos, & ad impia allicit principes bonos antè, rerum successus, fœlicitas & securitas, quibus inebriantur & fascinantur bonæ mentes.

10 Bella,negotia,animos principum reuocant à voluptatibus,si quid in illis sit mentis,pax& securitas reuocat ad easdem etiam sæpe præstantissimos.Quemadmodum de Alcibiade Cliniæ Atheniensis filio refertur ab Æmilio & Plutarcho: nam fuit summus imperator, mari & terra, disertus,laboriosus,patiens,liberalis, splendidus in vita atque victu,affabilis,blandus, temporibus callidissimè inseruiens,& idem simul ac se remiserat luxuriosus,dissolutus,libidinosus,intemperans,vt omnes mirarentur in vno homine tantam morum dissimilitudinem.Scripsit & Plutarchus Syllam natura varia fuisse,vt ipse secum sæpe discrepare videretur: vt & notat Salustius in Catilina, ingentibus virtutibus, ingentia vitia, nexu quodam indissolubili copulata fuisse: & M. Antonius Triumuir in re bellica,abstinentia,labore& fortitudine:in otio verò,luxuria,temulentia, & libidine omnes superauit, teste Plutarcho. Eadem ferè referuntur à Niceta[m],de Manuele Comneno imperatore Græcorum,qui cùm tempus postulabat, patientissimus erat laborum, frigoris, æstus; cùm verò à bello vacabat,iucunditati se dabat, & genio indulgebat.

m lib. 7.

De Lucullo in eius vita Plutarchus, *Sicut*, inquit,*in veteris comedia,ita in L. Luculli vita exordio sese afferunt actiones politica & expeditiones:in calce compotationes, cœnæ, & non tantùm comessationes, faces, & omne genus ludi.* Solent sæpe principes ab initio imperare, ob quandam bonam naturam: desinunt autem pessimè,quia nemo illis contradicit.

11 Sunt pueri principes nati bonis parentibus, illis viuētibus bene instituti,vel saltem cum probis viris cura parentum aliti & informati; post mortem parentum, initio principatus boni principes.At dum excusserunt iugum imperantium, & incipiunt aulicorum improbitatibus & deliciis insuescere,pessimi euadunt.Sicut Ioas rex Ochoziæ regis Iuda filius, puer septem annorum cùm regnare cœpisset, princeps optimus fuit, & religioni Dei veri addictus,quandiu Ioiadas sacerdos qui eum admonebat vixit:at eo mortuo à pietate defecit,& occidit Zachariam prophetam filium Ioiadæ,qui ei regnum conseruauerat[n].

n l.4. Reg.12. & 2 Paralipo. c. 24.

12 Salomon antea iuuenis & consilio aliorum & seniorum obtemperans, piissimus & Dei religionis obseruantissimus:vbi autem amoribus & voluptatibus inseruire cœpit, in vera pietate aberrauit, permittendo mulieribus diis & idolis fana ædificare[o].

o reg.3.c.11.

13 Sic Honoricus, Genserici regis Africæ filius, initio regni magna animi moderatione vsus,& pietatem veræ fidei Christianorum sequutus, at quinquennio postea pristina comitate deposita,acrem se Catholicis hostem prodidit, corruptus ab aulicis qui sub patre Christianos insequuti essent[p].

p Carol. Sigo. lib 15.imperatoris occident.

14 Mortuo sapientissimo imperatore Marco,filius eius Commodus iuuenis antea diligenter institutus, ad imperium veniens probitatem retinebat quam à parente didicerat;at Perennius

adolescentis ætate abutens, deliciis illum ganeisque corrumpi sinebat, vt ipse cura omni laboribúsque susceptis, totum imperium ad quod vsurpandum aspirabat, administraret: vnde perditissimus & crudelissimus euasit Commodus [a]. Quid Bassiano, qui & Heliogabalus dictus est, post mortem Seueri patris contigerit, nemo ignorat corruptam fuisse imperatoris noui iuuentutem [b]. Sciunt cuncti & Alexandrum iuuené cura & meditatione matris, & cautione, ne ab aulicis malis corrumperetur, in imperio cum probitate perstitisse [c].

a Herodian. lib. 2.
b Herod. in 4.
c Herodia. in 5. & 6.

15 Inter eos verò principes qui mali ab initio, postea verò boni fuerunt, & cum populo sunt reconciliati, possunt annumerari illi qui vi ab initio regna vel tyrannides vsurparunt, & ab initio crudeli & barbaro more vel dominico imperarunt, quamdiu de populo & magnatibus diffiderunt, postea verò vbi senserunt populum securum, & à seditionibus & commotionibus quiescentem, modestiùs & humaniùs seipsos gesserunt, remittentes minas & terrorem, & beneuolentiam aucupantes, vnde ex tyrannis facti sunt reges.

Vt Herodes Ascalonita regnauit super Hebræum populum vno & triginta annis; postea & legitimo, postea sex [d].

d Philo Iudæus de temporibus.

Manasses, rex post multa commissa scelera, & post captiuitatem Babylonicam pœnitentiam egit, & ad meliora conuersus est [e].

e D. Hierony ad c. 2. Sophoniæ.

Cecrops cùm teter & efferatus ante fuisset, postea cumiter & blandè imperauit [f]. Megalopolitanus tyrannus Lydiades, ita in ipsa dominatione immutatus est, vt violenti iuris pertæsus, reddiderit postea ciuibus leges suas: & pro patria dehinc strenuè dimicans magna cum gloria ceciderit [g]. Gelon, Hieron, & Pisistratus Hippocratis filius, inuaserunt quidem malis artibus principatum, verùm postea principes fuerunt reipublicę salutares & moderati [h].

f Plutarch lib de sera numinis vind.
g Plutar. eodé vbi suprà.
h Plutarch. eo.

Cenoualchius occidentalium Saxonum rex perditissimus & impiissimus ab initio regni, vnde regno pulsus tandem: tamen ad frugem reuocatus regnum receptum optimé administrauit [i]. Scribit & Hector Bohetius [k], Octauinum Britanniæ regem, ex iniquo principe optimum, pacisque studiosum factum esse. Ferrur & Bretislaus a. Boemorum princeps filius Vratislai, ingenij priùs intractabilis, randem factus mansuetissimus [l].

i Polid. Virg. lib. 4.
k Hector. Bohet. li. 6.
l Dubrauius lib. 9.

16 Vt omnium rerum est satietas, sic etiam & voluptatum & crudelitatis, neque tempus variatione sua, eadem patitur esse in vno statu, neque hominum quoque voluntates perpetuò pertinaces sunt. Sicuti & Sylla ex illa crudelitate, tandem venit ad priuatam vitam, vt & Diocletianus & plures alij. Sed & respondit Antigonus rex cunctis mirantibus, quòd iam senex blandè & comiter regnaret: antè, inquit, opus habebam potentia, nunc gloria & beneuolentia [m].

m Plutarch. in apophth gma.

Ita plures, qui in iuuentute crudeliter & pessimè imperaturnt postea cum ætate mores in melius mutarunt, deferuescente iuuentutis ardore, & remeritate per experientiam temperata & emendata. Sicut refert Polydor. Virgilius [n] in historia, Offam Merciorum regem, in primo ætatis flore laborasse siti inexhausta diuitiarum, imperiique amplificandi, militaris disciplinæ studiosum, virtutis contra contemptorem: in ætate autem iam matura, cùm morum probitate atque modestia, tum vitæ innocentia maximè floruisse.

n lib. 4.

Dio Cassius tradit Titum Augusto comparandum in diuersa ætate: húncque si minùs vixisset nunquam à Romanis dilectum fuisse: neq; illum, si plus. Nam Augustus crudelior in principiu propter hostes & seditiones: postea, longo tempore, multis in populum Romanum beneficiis claruit. At Titus humanè imperans, periit in robore gloriæ, fortassis non vacaturus culpa si diutiùs vixisset: quia fortuna maiori quam virtute vtebatur.

Multùm iuuat ad malos mores principum diuertendos vel emendandos, institutio, maximè in iuuentute, in qua animi adhuc à vitiis vacui, non secus ac ouellæ plantæ possunt ad virtutem & principalem artem instrui, magísque præstat recta institutio eorũ quàm oobilitas, vt docuit Lycurgus aliquando, producens in concionem Atheniensium duos canes eadem matre, & eodem patre natos, quorum vnum venationi assuefecerat, alterum in culina nutrierat, vnde producto lepore & olla, alter leporem ex institutione insequutus, alter in ollam & offas irruit.

Fertilis assiduo si non renouetur aratro,
Nil nisi cum spinis gramen habebit ager.

Vt contrà sterilis, si diligenter colatur, fructus vberiores adferre solet. Feroces equi, arte periti hominis domantur & vtiles euadunt. Et cùm institutio plebeios virtuosos, timentes Deum, probos, moderatos à vitiis alienos soleat reddere, dubitandum non est, quin & eadem, ipsa possit in nobilibus ad imperium natis, quia virtutibus natoralibus perspicuitatéq; ingenij excellant. Quare multum interest quibus doctoribus, pædagogis, moderatoribus & curatoribus filij principum committantur, eligique debent in disciplinis bonis periti, in militaribus quoque principiis tradédis delecti, vt illi quæ ad virtutem & mores, isti quæ ad exercitia principibus requisita sunt, doceant: super omnia vt vtrique sint probi & bonis moribus, boni exépli, pij, religiosi, timéres Deum, alieni ab adulatione: qui laudent siquid illi benefecerint, vt excitentur ad gloriam; vituperent autem & reprehendát, si quid mali eos contigerit agere, vt pudore à similibus deterreantur: arceant corruptorum iuuenum, adulatorum, meretricum, impudicarum consortium, non patiantur vel ioco vel seriò illos mentiri, vt ament perpetuò veritatem; exerceantur in iustitia reddenda etiam in iudiciis, vt apud Xenophontem in Cyri institutione.

17 Boni & omni exceptione maiores principes illi sunt, quibus subditi fœlices fiunt, qui magis subditis consulunt quàm sibi: qui vitam exponunt periculis & morti pro eorum salute. qui potiùs de illorum quàm propria soliciti sunt vtilitate. Cuius præstantiæ exemplum in Mose duce præstantissimo, qui pro populo suo quem Deus ob peccatum Idololatriæ delere decreuerat, sic loquutus est, *Obsecro Domine, peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos argenteos, aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti* [o].

o Exodi c. 32. versi. 31. & 32.

Plus fecit Dominus noster IESVS CHRISTVS rex regum, Dominus dominantium, qui mortuus sponte pro peccatis populi sui, & de quo prophetauit Caiphas Spiritu Dei impellente cùm esset pontifex, *Quòd expediret vnum hominem mori pro populo, ne tota gens periret.*

Bonus rex Dauid, qui cùm vidisset angelum Domini cædentem populum, *Ego sum*, inquit, *qui peccaui: isti oues sunt, quid fecerunt? vertatur obsecro manus tua contra me & domum patris mei* [p].

p 2. Reg. c. 24.

Ferunt & regem Atheniensium Codrum, cùm ingenti

ingenti hostium exercitu Attica regio debilitata, ferro ignique vastaretur, diffidentia humani auxilij ad oraculum Apollinis confugisse, pérque legatos sciscitatum, quonam modo illud tam graue bellum discuti posset: & accepto responso, si ille hostili manu occidisset. Quod quidem non solùm totis Athenis, sed etiam in castris percrebuit: eóque factum est vt ediceretur ne quis Codri corpus vulneraret. At illum postquam illud cognouit depositis insignibus imperij familiarem cultum induisse, ac pabulantium hostium globo sese obiecisse, vnúmque falce ex his concussum in sedem suam compulisse, suóque interitu effecisse ne Athenæ occiderēt. Iustinus in 2. Valer. Max. li. 5. c. 6.

Ad hoc compulit Codrum amor suorum, quos propria morte liberare non dubitauit: & hoc est verè fungi principis munere & pastoris officio, suam patriam, (talis est enim respublica principi) omnibus imò & vitæ propriæ præponere. Ex quo etiam duo Decij, pater & filius immortalem, & nullo tempore violatam consequuti sunt apud posteros laudem: cùm vterque pro salute reipublicæ vitam deuouisset, vt de patre Liuius in 8. & Zonaras de filio lib. 10. Zonara & Cicero in Catone, & alij meminerunt.

18 Celebre & illud quod M. Antonius imperator, cùm exercitum ex Parthorum regione magno cum pĕriculo reduceret, manus ad cœlum tendens dicitur precatus, vt si qua priores fortunæ suæ serenitates diuina inuidia maneret, in se vt eam verteret, reliquo exercitui incolumitatem tribueret & victoriam [a].

a Plutarch. in Antonio.

Ingenium præclarum eorum qui cùm nouerint se mortales, & moriendum esse aliquando, seriùs aut ociùs, mortem sibi pro ciuibus & subditis gloriosè, principe dignum censent. Sicut & Pelopidas Thebanus vxori, quæ ipsum ad bellum proficiscentem rogabat muliebriter, vt seipsum seruaret, *Alij*, inquit, *vt ipsum faciant monendi sunt. Nam princeps aut dux hortandus est potius, vt seruet ciues* [b].

b Plutarch. in Græcor. apophth.

19 Non prætermittam Iohannis 2. Lusitaniæ regis nobilissimum animum & principatu maiore dignum, qui cùm audiuisset, volucrem esse, quæ rostro pectus dilacerat, vt pullos serpentum morsibus exanimatos, sanguine suo profuso, reuocet in vitam: eiusdem volucris imaginem suis insignibus adiungendam curauit, vt ostenderet, se esse paratum pro suorum salute sanguinem suum profundere [c]. Pellicanum hanc auem dicunt.

c Osorius li. 1. de rebus Emanuelis.

20 Principis boni etiam est, non tantùm custodire ab hostibus inuiolatam subditorum salutem, sed & vti subditis tanquam filiis, & eis benignè quædam indulgere quæ etiam iustè vindicari possent, præferendo clementiam seueritati. qui enim non debent propriæ vitæ ob subditos parcere, multo magis debent esse procliues ad remittendas sibi illatas ingratitudines, & cogitare se expectare retributionem à Deo cuius munus in principatu gerunt, multo maiorem quàm ab hominibus. Item quòd populus insipiens regendus sibi commissus est, qui non sapientia, sed potiùs insipientia cōtra propria certat commoda, & miserendum illius potius quàm propria iniuria vel contumelia sæuiendum iuxta [d]. Nisi forsan hæc iniuria in reip. enuuerteretur detrimentum, & dignitatem, potius quàm personam principis respiceret [e]. Aristidis nota mansuetudo, qui cùm multa pro patria gessisset [f], & ex ea in exilium per inuidiam missus esset, precatus est Deos suos, vt Atheniensibus quæcunque cuperent sic bene faustéq; euenirēt. Quinetiam cùm Xerxes numerosa classe Græcos peteret, quamuis exul, consilio primum, deinde etiam auxilio Themistocli adfuit, & grande momentum ad celebrem illam victoriam Saláminiam attulit. Phocion Atheniensis Phoci filius non tantùm sæpe multámque operam suam in bellis patriæ præstitit: sed cùm ab ingrata patria morti adiudicatus, cicutam iam biberet, renunciari filio iussit ne ob patris mortem patriam odio haberet, sed ab omni vltione desisteret [g].

d l vni. C. si quis imperat. maledix.

e Vt in c. 1. de maledic.

f Vt scribit Plutarch. in eius vita.

g Ælian. li. 12. de var. histor.

21 Quàm dissimilia sunt non dicam malorū principum exēpla, sed prodigia, qui nihil gratius habuerunt quàm populorum sibi commissorum interitum & oppressionem; & vt vel suæ tyrannidis causam inde sibi firmare viderentur, vel contra propria membra, vel vt vindicarent se ipsos de his quos præsumebant aduersarios sibi futuros; vel vt crudelem animum præter modum satiarent, nimiùm crudeliter sæuierunt, nihilque quàm populi subuersionem procurarunt; imitati dæmones, quorum finis vnicus creaturas Dei, imò si possent ipsum Deum violare, insidiis subuertere & tollere. quorum isti pessimi principes ministri & instrumenta proculdubio ad interitum vel castigationē humani generis, feris immaniores grassantur. Quid peius voto C. Cæsaris Caligulæ, qui queri etiam solebat de conditione temporum suorum, quòd nullis calamitatibus publicis insignirentur, atque ideo exercituum cædes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terræ optabat [h].

h Sueton. in eius vita c. 32.

Aliud monstrum Nero Claudius Cæsar, etiam solitus in communi sermone dicere, *ἐμοῦ ζῶντος γαῖα μιχθήτω πυρί. me viuente terra igni misceatur:* quod & effecit: nam incendit vrbem, cædes innumeras procurans, vt scribit Suetonius [i]. refert & [k] multa immania destinasse, initio tumultus Gallici successores percussorésque submittere exercitus & prouincias regentibus, quasi conspirantibus, idémque & vnum sentientibus: quicquid vbique exulum, quicquid in vrbe hominum Gallicanorum esset, contrucidare illos, ne desciscentibus aggregarentur: hos vt conscios popularium suorum & fautores. Gallias exercitibus diripiendas permittere, senatum vniuersum veneno per conuiuia necare, vrbem incendere, feris in populum immissis quò difficilius defenderetur.

i in eius vita, c. 36. & 37. & 38.

k c. 43.

Similis illa vox tyrannidis, desiderare populum vnam ceruicem habere, vt vno ictu adimi ei posset, vt optauit Caius Caligula.

Valde dissimilis ab illa præclara & memorabili P. Scipionis Africani maioris sententia, malle sē vnum ciuem seruare, quàm mille hostes perdere [l]. Et quod dixit L. Lucullus imperator aduersus Mithridatem ad direptionem captæ vrbis incitantibus, se malle vnum militem Romanum ex hostiū manibus eripere, quàm vniuersas hostium fortunas sibi vendicare, Plutarch. in Lucullo.

l Sabelli. lib. 8. c. 2.

De religione principis.

CAP. II.

Per me reges regnant, inquit diuina Sapientia [m], & principes recta decernunt. Ita fundamentum totius regni, religio est, metus, reuerentia, cultus Dei, seruare eius mandata, obsequi voluntati eius. In lege regni à Deo latæ per Mosem [n]. *Postquam*, inquit, *rex sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in*

m Prouerb. 8.

n Deutero. 17 vers. 18.

 volumine,

volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legétque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dextram, vel sinistram, vt longo tempore regnet, ipse, & filij eius super Israel. Dauid à Deo electus, auspicatus est regnum suum à restitutione & reformatione cultus Domini. Non debet, inquit Ecphantes Philosophus, qui aliis imperat, illum ignorare à quo ipse tegitur. Sic meminit Liuius [a], Romulum salutatum regem, primùm instituisse sacra quædam Albano ritu, & alia Herculi, deinde politicos magistratus. Annotatum est à Plinio [b], Numam Pompilium 2. regem Romanorum, ferum populum religionis institutione & vtilibus legibus domuisse, suúmque regnum ita formasse, vt pendente eius regno, nemo illi bellum mouerit.

a in primo.
b li. de viris illustrib. c. 3.

Rex Persarum, præsentibus magis hostias quotidie immolabat mille boues, asinos, ceruos, cæsos ex instituto Cyri regis [c]. Philostratus [d], nec poterat esse rex Persarum nisi qui antè disciplinam magorom scientiámque percepisset, vt ait Philo Iudæus lib. de specialibus legibus, & Cicero de diuinatione.

c Xenoph. lib. 8 Cyropædiæ.
d lib. 1. de vita Apollonij. Athenæus li. 3.

2 Pietatis modus in duobus consistit, vt scribit Cyrillus Hierosolymitanus [e], in piorum dogmatum certitudine, & bonis operibus: ita vt neque dogmata sine bonis operibus accepta sint Deo, neque absque piis dogmatibus opera perfecta suscipiat Deus. Pietas, inquit Speusippus [f], est iustitia erga Deum, affectio colens Deum, voluntaria veneratio Dei recta honoris diuini scientia, explicat in Enchiridio Epicteti Arrius [g]. Pietatis erga Deum id maximum esse scito, vt de ipso bene sentias putésque eum & esse, benéque ac rectè gubernare. Tum vt ita te compares, parere ei, atque omnibus cedere quæ fiant, neque inuitum sequi quasi omnia ex optimo consilio efficiantur.

e cateches. 4.
f li. de diffinitionib. Plat.
g c. 36.

Consistit & alio modo significantiùs religio seu pietas [h], in duobus, vt bene de Deo sentiamus: & rectum ei cultum exhibeamus. Nempe eum cognoscamus, & purè & piè veneremur.

h hoc enim est pietatis exord. August. li. 1. de libero arbitrio.

Princeps qui Deum cognoscit sciet vnum esse Deum essentiæ vnius in trinitate personarũ, optimum, maximúmque, sempiternum, summũ, æternum, regnatorem vel gubernatorem omnium [i].

i Cornel Tacit. lib 5 histor.

Quem nullus effugere nec mente nec facto potest: cui nihil secretum aut clausum est [k], iudex viuorum & mortuorum, & vindex improborum etiam regum: siquidem vt ait Ouid [l].

k Senec. epi. 84.
l 8. metamor.

—immensa est, finémque potentia cœli
Non habet, & quicquid superi voluere, peractum est.

m Cicero in somnio Scipion.
n Horat. 3. odar.

Is est, inquit Cicero [m], qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit & moderatur. & vt Horatius [n],

D

Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, & vrbes, regnáq; tristia. Hunc Ignorare causa subuersionis est bonæ administrationis. Imò, vt ait Sillius [o], *Prima scelerum causa mortalibus ægris, Naturam nescire deûm.* Cultus in seruandis eius legibus consistit, & in ritu & ceremoniis receptis ab ecclesia catholica, sine scelere & macula viuere [p].

o Sillius in 4.
p Lactan. Firmian lib. 5. c. 9.

3 Sapientia indiget princeps. initium autem sapientiæ, timor Domini [q]. *Si timueritis Dominum,* inquit Deus per Samuelem populo, *& serueritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os Domini, eritis & vos & rex vester sequentes Dominum Deum vestrum, si non audieritis & exasperaueritis ser-*

q Psalm. 110.

A

mones eius, erit manus Domini super vos & super patres vestros &c [r]. & iterum [s], *Fili honora Dominum & valebis.* Palàm est omnibus quot eximias victorias reportarint de inimicis Dauid, Machabæi, quandiu spe & fiducia Dei & veræ religionis feruore solidati, hostes aggressi sunt testis Gedeon, Barac, Sampson, Iephthe, in libro Iudicum. Goliæ per Dauidem expugnatio [t]. Ionathas, qui difficile non esse Deo dixit vincere vel in paucis, & ea spe plures fudit [v], & in summa, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturarunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum* [x].

r Reg 1. c. 12.
s Prouer. 7.
t 1. Reg c. 17.
v 1. Reg. c. 14.
x ad Hebræos. c. 11.

Per excellentiam vim & potestatem singularem religionis veræ adeptæ, Constantinus dictus magnus; Licinium, Maxentium, & alios immanes domuit hostes, & paganorum vires; templa & e-

B

xecrabilia sacrificia submnuit. Theodosius, Iustinianus aliíque religiosi & catholici Cæsares, victores & fœlices habiti ex religione euaserunt.

Et deinceps Carolus ille magnus Francorũ imperator, innumeras nationes ad fidem zelo suæ religionis adduxit, & truces hostes Alemanos, Sueuos, Saxones, Phrigas, Hunnos, Gothos, Langobardos, aliósq; impietatis paganismi, infectos, superauit. Quem & sequuti posteri, nec alio titulo aut præstantiori opere quàm Dei, cuius religionem verè, syncerè, publicè amplexi sunt, amarunt & excoluerunt, aduersus hostes præualuerunt.

4 Iulianus, qui paucos post annos à religione Constantini degenerauit, tamen Viennæ agens vt omnes nullo impedimento ad sui fauorem illiceret, adhærere se cultui Christiano fingebat, à quo occultè iampridem desciuerat, aruspicinę augutibúsque vacans vt paganus [y]. Vinculum est

y Amm. Marcel. circa l. 21.

C

maximum societate hominum, religionis potissimùm similis: cùm enim eiusdem sunt religionis probatæ quæ vna est, & populus qui eundem Deum reueretur & princeps, legem Dei sequentes aberrare non possunt à vera politia, vt Dauid dicebat. *Lucerna pedibus meis verbum tuum* [z].

z Psal. 118. vers. 104.

Deus remunerat suos cultores, quando vniuocè populus & reges conueniunt in eundem locum & ecclesiam, & vt loquar cum Dauide [a], *In conueniendo populos in vnum & reges vt seruiant Domino.* & rursum [b], *Docebo iniquos vias tuas & impij ad te conuertentur.* Excitantur & reges ad hoc munus religionis [c]. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite disciplinam nequando irascatur Dominus & pereatis de via iusta.* Atque de vera religione & Christo prædixit Deus, futurum ita per Esaiã [d]. *Et erunt reges nutritij tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

a Psal. 102.
b Psalmo 50.
c in Psal. 2.
d c. 49. ver 23.

5 Sed & hoc innatum & insculptum naturali & rationali lege videtur in hominum mentibus, vt religioni multum tribuant, & authoritati diuinæ: & quæ arbitrentur ei coniuncta eo vinculo, in maiori veneratione habeant. Omnes, inquit Cicero 5. in Verrem, religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur. Nec vlla res, ait Q. Curtius in 4. efficaciùs multitudinem regit quàm superstitio. Neque ethnici hoc lumine naturali caruerunt, vtpote homines habentes impressam in anima Dei quoque imaginem, quanquam enim aberrauerint in pluralitate deorum falsorum, tamen semper remansit de diuino

numine

numine reuerentia & eius metus. Et proinde legislatores illustriores qui regio hoc munere in ferendis legibus vsi sunt, inuentionem legum in Deũ, sed per diuersa nomina ac media retulerunt. Zoroastres Bactrianis Persísque leges tradens, in Horomasim: Trimegistus Ægyptiis, in Mercurium: Moyses Iudæus, rectiùs in patrem totius naturæ verum Deum. Minos Cretensibus, in Iouem: Charondas Carthaginiensibus, in Saturnum: Lycurgus Lacedæmoniis in Apollinẽ: Draco & Solon Atheniensibus in Mineruam; Numa Pompilius Romanis in Ægeriam Nympham: Mahometes Arabibus, in Gabrielem: Zamalxis Scytis, in Vestam: Plato Magnesiis & Siculis, in Iouem [a]. Sacra pagina quoque indicat non esse potestatem principibus nisi à Deo, & resistente potestati eorum, ordinationi eius resistere [b]: vnde principes inuiolabiles atque sacrosancti habentur: vtque ea potestas manifestiùs à Deo pendere doceretur, apud quoque ethnicos, & munera cultus diuini exequendi regibus tributa fuit.

[a] refert Marsilius Ficinus in argumento ad Minoẽ Platonis.
[b] ad Rom. ca. 13.

6 Gesserunt alicubi principes, religionis etiam ethnicorum pontificatum. Atque regi Syriæ & Palestinæ erat nomen summi pontificis, ideo & propter pontificatum qui eam regebant tempore Pompeij, Hircanus & Aristobulus dissidentes, vrbem seditionibus impleuerunt [c]. Voluit gerere pōtificatum Antonious dictus Heliogabalus, Heliogabali Dei [d]. Octauius Augustus, pontificatum maximum gessit mortuo Lepido [e]. Pontifex autem maximus, à Numa Pompilio sacris omnibus præfectus, qui ea quæ ad deorum religionem pertinerent & cultum, statueret & iudicaret [f].

[c] Dion. Cass lib. 37. histor.
[d] Hero. in 5.
[e] Sueto. in eo. cap. 31.
[f] vt scribit Liu. in 1. Plut. in Numa Dionys. Halicar. & alij.

7 Fiebant & quædam publica sacra per reges Romanos: vnde & exactis regibus ne etiam alicubi regum desiderium esset, regem sacrificulum crearunt [g], Plutarch [h]. ait vocatum à Romanis ῥῆγα σακροφούμ, Dionysius βασιλέα τῶν ἱερῶν, quemadmodum & erat sacrificium quod inter paganos à regina regis vxore fiebat in regia Iunoni [i], vt & legitur Maacham matrem regis Asa, fuisse reginam sacrorum Priapi [k].

[g] Liuius in 2. Dion. in 5.
[h] in Problem.
[i] authore Macrobio lib. 1. Saturnal. c. 15.
[k] 3. Reg. 25. vers. 15.

8 Ante aduentum Christi, fuerunt aliquando reges simul & sacerdotes in vero cultu Dei, vt Mathusalem rex Sale, & sacerdos altissimi [l]. Fuit Samuel sacerdos & dux populi.

[l] Genes. 4.

Idque factum est typicè, vt rex & verus sacerdos Dominus noster IESVS CHRISTVS significaretur venturus. Et Isidorus [m] qui refertur à Gratiano in cap. cleros 1. §. Pontifex a 1. distinct. *Pontifex*, inquit, *est princeps sacerdotum quasi via sequentium ipse & summus sacerdos, ipse & pontifex maximus nuncupatur &c. antea autem qui reges erant & pontifices erant. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt rex esset etiam sacerdos & pontifex, vnde & Romani imperatores, pontifices dicebantur.*

[m] in li. 7. etymo. c. 12.

Et voluit etiam satan qui simia est veritatis, & qui, quæ diuino cultui conueniunt vt ea confunderet, tyrannico spiritu vindicare contendit, suos seu ethnicos imperatores idololatras, ita sacerdotis titulo insigniri, nempe falsarum religionum vt scribit Nicolaus Papa [n] I.

[n] ad Michaelem imperatorem in epist. 7. incipiente proposueramus.

Spartiatæ duas dignitates suis regibus tribuerunt [o]. Duo sacerdotia Iouis Lacedæmonij & Ionis cœlestis: & ius belli in quamcunque regionem voluerint inferendi, vt id nulli Spartiatum prohibere esset, alioquin piaculari crimine teneretur. Et tempore pacis illis tributa, vt quoties aliqua publica euisceratio fieret, primi reges in cœna discumberent, & his primis distribui incipiat, vtrique eorum, duplum omnium quàm ceteris conuiuis, & coria immolatorum pecorum, eorum essent, & darentur singulis calendis mensis singula pecora vtrique è publico immolanda Apollini.

[o] vt ait Hero. in 6.

10 Reges Persarum Magorum sacris initiatos fuisse, notat Cicero [p] & regi sacrificanti Magos adfuisse, & astitisse, Philostratus [q] tradit. Hi enim erant qui curabant apud Persas omnia publica & priuata sacra: neque vllum absque eorum interuentu rite sacrificium peragebatur [r]: erátque piaculum, vel aras adire, vel hostiam contrectare, antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcursoria [s]. Erant apud Persas Magi qui sapientiæ studiis & rerum diuinarum notitia, præluxerunt, vt apud alias gentes Druidæ, Gymnosophistæ, Brachmanes [t]. Diogenes Laërtius in prooemio operis. Et vt Suidas loquitur, μάγοι παρὰ πέρσαις οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι. Fuerúntque à consiliis regum Persarum præcipui [v], sequutáque tanta authoritas Magiæ in oriente, vt regibus regum imperaret [x]. Plurimúmque ita magos apud reges valuisse & sacra pagina, & alij interpretes admonent [y].

[p] 1. de diuina.
[q] Lib. 1 de vita Apollonij.
[r] Vt testatur Herodot. in 1.
[s] Ammian. Marcell. li. 23.
[t] Strab. in 5.
[v] Vt ait Dion. Sophista.
[x] Plin. lib. 30. c. 1.
[y] D. Hier. in c. 2 Daniel. Socrates li. 7. historiæ ecclesiasticæ ca. 8. Agathias in 2. Eustathius ad libros Dionysij, de situ orbis.

11 Vnguntur & consecrantur Christiani quidam principes seculares, neque solùm ecclesiastici, vt in veteri testamento, non solùm vngebatur sacerdos, sed etiam rex, & propheta, sicut in libro regum Deus iussit prophetæ Heliæ vngere in regem Azaelem super Syriam, Iehu filium Nãsi super Israel. Eliseum autem filium Saphat & Elisæum in prophetam [z]. Vnctus in regem Saul [a], Dauid [b]. Non tamen eodem modo postea reges ac sacerdotes vncti sunt in ecclesia Christianorum: sed adhibita est distinctio, quæ etiam & cum mysterio differentiam potestatis secularis & spiritualis vnctorum, ostenderet.

[z] 3. reg. c. 19.
[a] 1. reg. c. 9.
[b] 1. regum ca. 10. & 16.

Differentiáque vnctionis habet differentem significationem potestatis concessæ: vngitur in capite sacerdos: vngitur in humero princeps, quia imperium factum est super humerum eius, & maior potestas spiritualis temporali, vt explicat Innocentius III [c].

[c] in c. 1. §. vnde & in veteri de sacra vnct. o libro 1. decretalium tit. 15.

Vnguntur reges Francorum Rhemis ab Archiepiscopo & patritio Rhemensi, aliqui tamen consecrati alibi & vncti sont, vt D. Ludouicus sacratus Suessonij, alij autem alibi vt Aureliæ.

Rex Angliæ vngebatur à primate Cantuariensi rem diuinam faciente.

Rex Pannoniæ, ab Strigoniensi archipræsule corona aurea redimitur.

Rex Boëmiæ, ab archipræsule Moguntino [d].

[d] Bruchius li. de omnib. Germaniæ Archiepiscopatibus.

Orientalis Cæsar olim ab archiepiscopo, seu patriarcha Constantinopolitano.

In coronatione regis Hispaniæ, Episc. Toletanus officium celebrat.

In consecratione regis Poloniæ, Archiepiscopus Guesnensis.

In coronatione regis Daniæ, Archiepiscopus Vspaliæ.

Olim in coronatione regis Amoricarum seu Britanniæ vulgo, Archiepiscopus Turonensis.

In coronatione regis Nauarræ, Episcopus Pampelonensis.

Archiepiscopus Moguntinus Germanum Augustum inungit Aquisgrani, Agripinensium verò pontifex sacra agit: ab his dehinc & Treuirorum Archiepiscopo Cæsar imperatoriis insignibus exornatur.

Persarum reges Pasagardas proficiscebantur, vbi à Persis sacerdotibus regio more initiarentur [e].

[e] Plutarch. in Artaxerxe.

Rem diuinam priùs fecit Commodus, antequam oraturus ad milites conuocatos, de initio sui principatus & imperij ageret [a].

a Herodian. lib. 1.

12 Vulgare quod tradit Cicero libris de diuinatione, vrbis Romanæ parentem non solùm auspicato vrbem condidisse, sed etiam optimum fuisse augurem. Adhibuerunt & Athenienses omnibus publicis consiliis suos manteas. Et quod notabilius, cùm sacris & religione ciuitatem præcipuè contineri existimaret Romulus, metuens, ne, quando illorum vilesceret dignitas, aut iis neglectis populus profanus efficeretur, magnam curam eorum gessit, legem edidit, *Sacrorum omnium potestas sub regibus esto, sacra patres custodiunto.*

Atque, vt narrat Dionys. Halycarn [b]. inter cætera quæ regij esse muneris voluit, πρῶτον μὲν, inquit, ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν καὶ πάντα δι' ἐκείνου πράττεσθαι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια. id est, *Primum sacra curare, atque sacrificia, per eúmque geri quicquid ad placandum Deum pertineret.*

b lib. 2.

Quanquam postea hanc curam & potestatem Numa à regibus in pontificem maximum quem instituit, transtulerit, eíque ius summum in sacris præbuerit.

13 Iuramentũ quod imperatores præstant summo pontifici in coronatione, in summa inter cætera continet, quod fidem & sedem Apostolicam defendent, quòd nunquam cum Saraceno, pagano, schismatico, seu cum alio præfatę ecclesiæ inimico vel rebelli catholicæ fidei seu manifestè suspecto, vel cum alio quolibet communionem catholicæ fidei non habente, vnionem quamlibet seu parentelam, aut confœderationẽ inibit [c]. Imperator olim orientis, postquam fuisset electus, póstque susceptam fidem Christianam ex consuetudine rogatus iurabat & sæpe propria manu subscribebat, quòd fidem ecclesiæ catholicæ sequeretur, œcumenicorúmque conciliorum; nec concitaret tumultum in ecclesia Dei, eáque facta protestatione Patriarcha Constantinopolitanus, capiti eius præsente populo imponebat coronam cingebat ei ensem, offerebat ei sceptrum, & digito aureum annulum imponebat.

c cap. valeo, §. porrò, de iure iura. in Clemẽtinis & in cle. 1. de iureiurã.

14 In hac parte religionis, cura principis in eo versatur, vt cultum diuinum conseruet, & emendet corruptum exemplo vel Nabuchodonosoris regis ethnici, qui edictum proposuit [d], *Ne quis blasphemiam diceret contra Deum Israelem*: exemplo Mosis, qui multis victoriis excelluit contra infideles, eo quòd Dei zelum & causam promoueret & defenderet: quemadmodum in libris regũ Israel & Iuda, Dauid, Asa, Iosaphat, Ezechias, Iosias, & alij pluribus beneficiis & victoriis à Deo donati, quòd cultũ eius rectum habuerint & corruptũ emendauerint, reliquias idololatrarum subuerterint: vt contrà subuersi & extriti, qui eum reliquerunt, vt Salomon, Achas, & alij. Ex cultu veræ religionis firmauit sibi & suis imperium Constantinus qui promeruit nomen magni; & Carolus eodem honore cognominatus magnus. Prostant in C. Iustinianeo imperatorum Christianorum leges perpulchræ, & vtiles reip. sub ti. de summa trin. & fide Catholica, de sacrosanctis ecclesiis, de episcopis & clericis, de episcopali audientia, de hæreticis & Manichæis, & Samarithis, ne sanctum baptisma iteretur. Nemini licere signum saluatoris humi, vel in silice, vel in marmore, aut insculpere aut pingere, de Iudæis & Cælicolis, ne Christianum mancipiũ hæreticus vel Iudæus, vel Paganus habeat, vel possideat, vel circumcidat, de Paganis sacrificiis & templis eorũ, de his qui ad ecclesiam confugiũt, vel ibi exclamãt, & ne quis ab ecclesia extrahatur: & alibi sparsim in codice & nouellis.

d Daniel 3. c. vers. 96.

Monebat Mæcenas Octauianũ [e], *Diuinum illud numen*, inquit, *omni modo, omni tempore ipse cole iuxta leges patrias, & alios vt colant effice. Eos vero qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coerce: non Deorum,* (vt loquitur, nos Dei) *causa: quos sanè qui contemnit, nec aliud sanè quicquam magni fecerit, sed quia noua quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles principatui.*

e Dio Cass. lib. 52. in fine.

Iuuat Deus eos qui magis inseruiũt, & pro pietate maiori, maiora rependit beneficia. Quod & Aristot. quoque [f] sentiens aiebat Deos esse prom priores in eos qui maximè illos colũt. & ita promouere & cõseruare eorũ principatus satis aperiũ esse potest, vt etiã Cic. [g] audacter pronũciauerit. Romanos, nõ calliditate aut robore, sed pietate ac religione omnes gentes nationésue superauisse.

f Rhetor. ad Alexand.

g Oratio de aruspicum responsis.

Hæc cura principe digna & quia optimum ab optimo defendi par est, & quia iure ille à Deo proximus habetur, per quem Dei maiestas vindicatur [h]. Et cùm nihil sit in humanis rebus religione præstantius, eam summa vi oportet defendi [i].

h Iustinus lib. 8.

i Lactant. lib. 5. institution. c. 20.

15 Hic principes considerare debent se esse in populo ministros Dei [k], imò & custodes legi diuinæ adhibitos [l], vnde & participatione nominis dij, dicti.

k Vt ait Diuus Paul. ad Rom. ca. 13.

l Deut. c. 17.

Pastores non tantùm corporum hominum & subditorum, sed etiam per consequentiam animarum pro quarum salute non minùs quàm corporũ laborare debent, & auxiliũ ecclesiæ contra hæreticos & cõteptores legis præbere, vt dixi in religionis libris. Sic Dauid [m], *Odi ecclesiã malignantiũ, & cum impijs non sedebo, lauabo inter innocentes manus meas, & circũdabo altare tuũ Domine.* Societatis humanæ & principatus seu regiminis eius finis vltimus est, Deum colere, venerari, & mandata eius seruare, vt ipse honoretur, laudetur: & nos tandem eius benignitate, ad vitam æternam quæ in eius fruitione nobis proponitur perueniamus.

m I. Psal. 25.

Cauere & debent proinde principes, vtq; omni studio faueant veræ religioni, ne patiantur conniuentia, vel alio modo, Dei honorem per hæreses, blasphemias, vel aliter conculcari, aut vllo modo lædi. Non enim possunt duobus dominis seruire, Deo & dæmonibus. Sunt enim instituti à Deo, non à dæmone: quare si in partes dæmonum & ministrorum eorum transfugiant, produnt suum institutorem & Dominum, & diu postmodum superesse nequeunt. Neque licet claudicare in duas partes: nam si Baal putent Deum, eum sequi debent; si Deus est Deus, vt verè est, neque alius præter illum, non debent desertores eius fieri, vt dicebat Elias populo [n], in religione non datur medium, vel enim quis Christianus debet esse: vel si non est, est contrarius. *Qui non colligit mecum*, inquit Christus, *dispergit: qui non est mecum, contra me est* [o]. Christus isque Deus, non admittit in veneratione & cultu suæ maiestatis socium, aut æqualẽ, *Honorem meum*, inquit Deus, *alteri non dabo* [p], & scriptum, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies* [q]. Et, *soli Deo omnis honor & gloria in secula seculorum* [r]. Integrum hominẽ Deus requirit in suo cultu, non partem, *Diliges enim*, inquit, *Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex totis viribus tuis* [s].

n 3. Reg. c. 18.

o Lucæ ca. 11. vers. 23. Deutero. 6.

p Esaiæ c. 42. vers. 8.

q D. Matthæi c. 4. vers. 10

r 1. ad Timotheum ca. 1.

s prouerb. 7.

Quod fieri non solet, imò est impossibile, dum

quis

quis diuersas religiones simul pati & fouere desiderat, certissimum enim est, inde in neutram credere, qui leges contrarias admittit: & inde etiam facile labitur in Atheismum, quo nihil infœlicius reipublicæ contingere posset. Nam sublata ex oculis Dei reuerẽtia & fide, omnia temere & impiè confunduntur. Et societas hominum efficitur lerna malorũ: & si qui sint tam scelesti, qui Deum non esse arbitrentur, nihil est quod non audeant, iam enim obscurata mente nullum Deum putantes, neq; de vita æterna aut de pœnis inferorum, aut de immortalitate animæ credunt: sed brutali more viuunt, sæuiunt, diuina & humana confundunt, omnem potestatem spernunt & legem.

In quam sententiam facilè perueniunt, qui nec legem diuinam verámque religionem tanquam exosam credunt, neque opiniones aut hæreses quas falsas vident & contrarias, probant. Tunc enim eò perueniunt vt dicant non est Deus. Tolle hoc vinculum religionis, vt ait Lactantius Firmianus [a], vita hominum stultitiâ, scelere, immanitate complebitur Et proinde, vt dicebat Aristoteles [b], in omni republica πρῶτον ἡ περὶ θεῖον ἐπιμέλεια. primùm est curatio rerum diuinarum. Et Cyrus rex optimè arbitrabatur, si omnes sibi familiares, & subditi, Dei metuentes essent: minus eos, aut inter se aliquid illicitum patraturos, aut in ipsum [c].

a libro de ira Dei c. 8. et c. 8

b libro 7. polit.

c Xenophõ libro 8. de cyripædia.

16 Ceterùm quemadmodum laudabile, vt diximus, est in principem pium esse & Christianum, & de fide catholica quæ vera est, rectè & syncerè sentire; sic quando excedit & deficit in impietatem & superstitionem, valde sibi & subditis est periculosum, imò valde damnosum: sunt enim extrema illa vitiosa. Neque quod superstitionis est, ad religionem veram pertinet: videntur siquidem hæc pugnantia Cornelio Tacito, lib. 5. Annalium. *Gens*, inquit, *superstitioni obnoxia, religionibus aduersa*. Superstitiosi sunt semper pauidi, & inquieti, Deum tanquam tyrannum metuentes: quod & notauit Cicero 1. de finibus. *Superstitione qui est imbutus, quietus*, inquit, *esse nunquam potest*. Solet Deus à religioso vereri: à superstitioso timeri, vt refert ex Varrone Diuus Augustinus libro sexto de ciuitate Dei.

Superstitio & aniles persuasiũculæ, vt ait Lucan,

Faciunt animos humiles formidine diuûm,
Depressósque premunt ad terram.

Superstitio error insanus est, amandos timet, quos colit, violat. Seneca epistola 124. Oportet principem quantùm oportet & sicut oportet, nempe tanquam principem religiosum esse: & cultui diuino ita inseruire, ne quæ sacerdotij sint vsurpet, aut voluerit videri velle vsurpare. Cura ministerij sacrorũ commissa est personis ecclesiasticis & ministerium eorum, vsus verò Christianis aliis omnibus, & defensio principibus, quæ confundi non debent: nam vtrunq; munus totum hominem & integrã solicitudinem exigit, nec sacra prophanis miscenda temerè: ministeria diuina ecclesiasticarum personarum mitem hominem, abhorrentem à gladio, à fusione sanguinis, à negotiis secularibus secretum desiderant; non resistentem contendentibus corpore sed ratione & lege: princeps si hæc velit exequi, iam videtur renunciare armis & nobilitati tẽporali, vt habetur titulo de milite vassallo, qui militaria arma deposuit in libris feudorũ. Et vt ait Nicephorus Gregoras, qui in vna Dei contemplatione mentem defigit, huic tali montes & speluncæ conueniunt. Atqui vnà cũ virtute ciuiles etiã mores coniunxit, & notitiam sibi parauit rerum variarum, ille populũ ad optima & saluberrima ducere idoneus est. Nam dum ipse præter vacationem suam, contemplationi seruire instituit, munus sibi commissum derelinquit, opprimũtur subditi, seditiosi insidiarũ occasionem captant, principem contemnunt, quẽ armatum negotiis regni iustè & sedulò intentum metuerent & reuererentur. Exemplum celebre apud Herodian. li. 5. in Antonino, qui dum superstitionibus addictus esset præter modũ, iã in contemptum militum venerat, & populi. Inde Mæsa captauit occasionem dandi ei collegam nepotem ipsius ex altera filia, nempe Alexandrum, & ad gratiam sic ei locuta est, *Oportet iam ipsum sacerdotio religionique numinis vacantem bacchari, ac deorum celebrare orgia: sufficiendum autem ei alterum qui res curaret humanas, quique illi principatum vacuum ab omni molestia curáque præstaret.*

Ozias, cùm iuuante Deo corroboratus esset in regno Iuda & vicisset Philistæos, eleuatum est cor iu interitum suum, & neglexit Dominum Deum suum, ingressúsque templum Domini voluit vsurpare officium sacerdotum, & adolere incensum Domini, cùm ad illud ministerium consecrati fuissent sacerdotes filij Aaron. statim autem in vltionem, orta est lepra in fronte eius: & fuit leprosus vsque in diem mortis suæ [d]. Scribit Liuius [e] Tullum Hostilium ferocem & præstantem bello virum & regem, incidisse in morbum, & ei cum corpore fractos fuisse spiritus feroces, vt qui nihil antea ratus fuisset minùs regiũ quàm sacris dare animum, repentè omnibus magnis paruísq; superstitionibus obnoxiũ degisse, religionibúsq; etiam populum impleuisse, & ita à cura & solicitudine priori regni diligenti destitisse. Traditum autem ipsum regem voluentem commentarios Numæ, quum ibi quædam sacrificia Ioui Elicio facta inuenisset, operatum his sacris se abdidisse: sed non ritè initum aut curatum id sacrum esse, nec solùm nullam ei oblatam cælestium speciem, sed indignationem Iouis solicitati praua religione, fulmine ipsum cum domo conflagrasse, cui consentire videtur Plinius [f], Valerius Maximus [g] & alij.

d 2. Paralip. c. 26. 4. Reg cap. 15.

e in 1.

f lib. 2. natur. histor. c. 53 & lib 28. c. 2.

g lib. 9. c. 12.

Multis verò veriúsque est persuasum Hostilium humana fraude non regno prouidẽtem addictum suis vanis religionibus periisse: Ancíque Martij, qui ambiebat imperiũ & post eum illud obtinuit, insidiis, qui inde aggrediẽdi eum nactus est opportunam sibi occasionem, vt cùm procelloso die rex sacra faceret, ille ingressus sit regiam, ibique Hostilio cum vxore & liberis interfecto, domum incenderit, vt narrat Dionysius Halicarnasseus [h].

h libro 3.

Amisit religionem Anglia, dum reges eius quidam voluerunt sibi religionis omnimodam vsurpare potestatem, & dici caput Ecclesiæ: & rectè maluit Thomas Murus 7. Iulij 1535. Cancellarius Angliæ subire supplicium mortis quàm Palinodiam recantare, & subscribere, edicto regio eius rei: idipsum & Iohannes Pischerus Roffensis Episcopus fecit [i].

i vt scribit P. M. Gaspar. A rip. de mor te Mori.

17 Insigne adhuc exemplum Alexandræ reginæ Iudæorum, quæ & Salomæ vxor vidua Aristobuli, & postea Alexandri Iannis crudelis vxor & vidua, cuius dominationi post mortem mariti se iunxit quædam Iudæorum factio, qui Pharisæi dicebantur: qui præter alios pietatem colere putarentur, & peritiùs leges interpretari, ob quam causam magis eos suspiciebat Alexandra, diuinæ

legi

legi superstitiosè deseruiens. Illi autem paulatim fœminæ insinuati, quosque pro sua libidine submouendo, deponendo, itemque vinciendo, ac soluendo, iam procuratores habebantur, prorsus vt ipsi quidem regiis commodis fruerētur, expensas autem ac difficultates Alexandra perferret: vt iisdem verbis refert Iosephus libro 1. de bello Iudaico. Relegandi illi erant Pharisæi ad legem diuinam tractandam, & remouendi à reipublicæ administratione expressa, vel tacita, quæ magis nocebat, & illa peritis io re publica tractanda, vti debuerat. Sed tanta erat superbia quam illis exprobrat Christus, Pharisæorū, vt in omnibus vellent priores esse, & omnia suo nutu & arbitrio mouere. Sic enim dementarunt per superstitionem illam reginam, & alios plures principes, vt nihil sine ipsorum consilio auderent, quod exemplo esse debet regibus, similes huiusmodi hypocritis in consilium & vlteriorem familiaritatem non admitteodi. Piè autem & Christianè ipsi in lege Dei viuere debent, sine superstitione tamen hypocritarum debent omnes ceremonias ecclesiæ catholicæ eiúsque mandata ad vnguem seruare, & vt seruentur à subditis omni diligentia curare, eáque de causa pastores ecclesiasticos, episcopos, archiepiscopos intepellare vt sua curent officia ab ecclesia & summo pontifice imposita, debent secum optimom non ambitiosum aut curialem sacerdotem confessorem, & eleemosynatios habere, in officio illorum illis obtemperare vt Christianum hominem decet: sed ad alia eos peruenire quæ muneris sui non sunt, pati non debent, nisi in negotiis, ad quæ adhibentur sint exercitati: quales sunt plures episcopi: & clerici in consilium principum meritò propter probitatem & peritiam admissi. Interim ipsi principes non debent obliuisci quæ sui muneris sunt, magnanimitatem, executiouem iustitiæ, aut gladij in facinorosos & rebelles, proditores, & contemptores ministerij, adhibitis in consilium proceribus & viris præstantioribus peritis in transigendis negotiis regni, & si quæ sunt quæ ad religionem pertineant, illa debent remittere tractanda & examinanda, vel summo pontifici, vel episcopis & ecclesiasticis personis: satis enim oneris ipsi habet in exequendo munere secularis principatus, vt de spiritualibus, ad quæ vocati non sunt, se immiscere aut impedire non debeant.

18 Et hoc vnom extremum religionis est in excessu quod vitare debet administrator reipublicæ secularis & in quo peccat, nempe superstitio, & temeritas in vsurpandis, quę relinquere debet personis ecclesiasticis. Aliud autem extremum est circa impietatem & hæresim in defectu fidei: dum ea quæ principi Christiano credenda firmiter sunt ad salutem necessaria, princeps vel non credit, vel credi à subditis, vt oportet & ecclesia iubet, non satagit.

Impietas & hæresis, pro modulo quo regnum ingrediuntur, etiam fundamenta eius deiicere & corrodere incipiunt, potissimùm in regnis quæ Christiana & vera religione sunt firmati. Ioram, Ochozias, Athalia, fuerunt falsorum Deorum cultores: reges Israëlitarum, verum Dei cultum publicè non infectabantur, sinétes quemque suo modo viuere. Ioas post mortem Ioiadæ pontificis, delinitus obsequiis principum Iuda, acquieuit eorum petitionibus, permisítque vt derelinquerent templum Domini Dei patris sui, & seruirent lucis & sculptilibus[a]. Sic mali ori-

a 2. Parali. ca. 24.

go creuit, & multò magis sub Achaz, qui primus regum Iuda religionem eiurauit. In Synagogam & templum hæreses, cultúmque peregrinorum deorum intulit, & clausit templum Domini[b], atque ita ad iracundiam prouocauit Dominum & infecit populum: suspendit itam & vltionem Ezechias & Iosias, filius eius, qui cultum Domini restituerunt. Post quorum mortem, non continuit se Dominus quin funditus populum euerteret & in captiuitatem Babylonicam adduci permitteret, punitis ducibus cum populo[c].

b 2. Paral. ca. 28 & 4 Reg. 16.

c vt docentur omnia à c. 30. 2. paralip. vsque ad finem, & 4. regum à c. 24. vsque ad fine libri.

19 Gradibus per impietatem suam ad necem properauit Iulianus apostata à fide qui in principio iam eiurauerat clam fidem, vt magicis vacaret, & aliquandiu bonum se Christianum simulauit: dehinc cùm discordiæ de religione ortæ fuissent, Antistites cum plebe discissà in palatium intromissos monebat, vt ciuilibus discordiis consopitis, quisque nullo vetante religioni suæ seruiret intrepidus[d]. deinde autem palam fidem negauit, & omnibus hostibus ecclesiæ fauit, vt hæreticis, Iudæis, paganis, vt referunt diuus Hiero[e]. Augustinus[f]. sed breui tempore: sublatus enim est diuino iudicio, postquam annom vnum & sex menses imperasset, vt ait Pomponius Lætus, coi tamen succedens in imperio Iouinianus omnino aduersarius fuit, & noluit insignia imperij suscipere, quin priùs milites vno ore Christianos se profiterentur, negans se Christianum imperare non posse[g]. Sed non ideo Dei ira quieuit, quia & turpem pacem cum Persis agitare coactus est ob res ab apostata Iuliano infeliciter & Deo sinistro, gestas.

d Ammian. li. 21. & 22.

e Ad Nepot. f 2. lib. contra Petilianum ca. 92.

g Nicephor. Call. 2. li. 10. c. 38 Rufinus li. 2. c. 1.

20 Magnum est inter subditos, & valde vtile aut damnosum, principis exemplum: non aliter quàm inter greges & armenta, pastoris & ductoris prudentia & insipientia, aut conseruare, aut perdere greges potest. Vtque sequitur armentum pastorem illi confidens, sic vitam & iussa principis populus: quare videmus hodie plurimos ad religionem principis sui, motare aut conseruare suam subditos. Et quamuis subditi non ideo à damnatione diuini iudicij immunes sint, quòd veram Christi religionem & catholicam ex arbitrio principis sui corrumpant vel mutent: tamen principes grauioribus tormentis obnoxij erunt ante tribunal Christi, reddentes rationem principatus, cùm exquirentur oues quæ perierunt eorum malo exemplo, de manu eorum: possunt quidem in hoc seculo aliquando differre pœnas, sed proculdubio non effugient Dei censuram & iudicium, bis puniendi, & duplici maiorique pœna pro suis admissis, & pro subditorum lapsu & erroribus quos inseminarunt, vel cùm possent, non emendarunt.

21 Princeps qui segniter de religione est solicitus; vel omnino Atheus, vel suæ salutis immemor est, maximéque in suspicionem venit quòd sine religione est, qui constanter vnam religionem non defendit aut sequitur, sequendámque inconcussè non statuit. Qui putat posse contineri populum cum libertate permissa sequendi quam voluerit religionem siue hæresim, hoc enim potissimùm accidit his qui semel à vera fide & religione catholica lapsi sunt, & se sectis hæreticorum dicarunt, in quibus cùm modicè perstiterint & falsum dogma cognouerint, erubescunt in viam redire; & aliquando quia odio habuerunt fidem catholicam, & falsam norunt sectam qua infecti fuerunt,

oeutram

neutram amplectuntur, & sunt sine fide & sine Deo, vt contigit Iuliano apostatæ: & ita vt ille, liberam electionem cuique impiissimè religionis concedunt, quod non facerent si crederent Deum certa lege colendum nō arbitria corrupta voluntate. Sic & Rhotaris Langobardorum, rex in sectam Arrianorum prolapsus, in singulis suis ciuitatibus, Atrianum & catholicum episcopos haberi præcepit, quod ei malè & populo quoque successit, vt narrant Platina & Paulus Diaconus [a].

[a] lib.4.c.15.

Hanc libertatem viuendi cum diuersitate religionum Elias exprobrauit tegi Achab & populo eius [b], *Quousque claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eū; si autē Baal, sequimini illum &c.*

[b] Regum 3. c. 18. vers. 21.

Christus per diuum Iohannem [c], iubet præposito seu Angelo Pergami scribi, *Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israël edere & fornicari* [d], *ita & habes tu tenentem doctrinam Nicolaitarum* Dehinc [e], Præposito Laodiceæ, *Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus: vtinam frigidus esses aut calidus: Sed quia tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo.*

[c] Apocalyp. c. 2. vers. 14.
[d] vt Numer. 24 & 25.
[e] & ca. 3. vers. 15. Apocalypseos.

22 Potuit hæc forsan numinis confusio inter ethnicos probari, inter quos nec certus Deus, quanquam nec liceret in republica alioquin bonis legibus temperata, vt alibi docuimus, in peregrinis religionibus vagari, vt ait Liuius [f], & alij: & ab initio quidem potuit ethnicus princeps, ad vitandas seditiones ita pati: vt Vtopius quidam, qui de suo nomine Vtopiam subegit insulam, cùm incolas illius propter religionis quæstiones penè ad interitum vsque pugnasse cognouisset, sanxit vt cuique liceret sequi quam vellet religionem, & alios si posset adducere, benigne ad suam traducere, non vi nec seditione; alioquin pœna exilij imminente [g]. Verùm non ita dicendum de vera religione vnius & veri Dei, qui alterius non patitur consortium & qui mandauit [h]: *Non habebis deos alienos coram me.* Et qui gloriam nominis sui alteri non dat exemplo monarchæ, qui vnus in regno, cum quo plures non possunt imperare, nisi ex eius, potestate & arbitrio, nec duo soles possunt esse in mundo.

[f] lib. 5. decadis 3. & l. 10. decadis 4.
[g] vt refert Thomas Morus li. 2. Vtopiæ.
[h] Exod. ca. 20.

Vltor suæ iniuriæ Deus, & vbi impij imperatores & reges se tutos esse putant ex varia hominum disciplina, & dum illos sibi conciliare applaudendo desiderant, ibi aduersariam Dei manum experiuntur interdum in hoc seculo, interdum in hoc & in alio: interdum in alio, prosperis quibusdam in hoc, siquid forsan boni gesserint remuneratis: scribit Aimonius [i], Mauritium imperatorem, à beato Gregorio sæpe admonitum, vt leges suas contra diuinæ legis præcepta, prolatas, corrigeret, & cùm non fecisset, fuisse à Deo præmonitum, cum optione vtrum in hoc, an in alio vellet seculo pœnas luere: & dum elegisset in hoc potius, iudicium in somniis accepisse, quod à Phoca cum suis liberis imperio quo abusus esset, & vita priuandus esset, quod & accidit.

[i] lib. 4. de gestis Francorū c. 3.

23 Cauere hic quoque debent qui zelo mouentur religionis propagandæ aut conseruandæ, ne decipiantur ab hypocrisi eorum qui ambiunt principatus: siquidem plures fuerunt qui hoc prætextu, vt dixi lib. de religione, liberos populos in seruitutem redegerunt, & eo colore incautos suo iugo subiecerunt, cùm esset illa sola latens intentio, dominari, non Dei religionem verè timere, & hoc modo decepti Thebani & Thessali à Philippo Macedonum rege, qui eum ducem elegerant vt sacrilegium contra Phocenses vindicaret: victis enim Phocensibus, Philippus qui dictus erat vltor religionum, tandem aperuit re ipsa quod meditatus erat: atque vrbes ipsas quarum antea dux fuerat, hostiliter occupauit, diruit, diripuit, coniuges & filios omnium sub corona vendidit, nō deorum immortalium templis, inquit Iustinus [k], non diis penatib. publicis, priuatisque ad quos antea hospitaliter ingressus erat, parcens prorsus, vt non tam sacrilegij vltor extitisse, quàm sacrilegiorum licentiam conquisisse videtetur.

[k] lib. 8.

De honore & maiestate principum & regum.

CAP. III.

Nvllus est qui ambigat sublimioribus potestatibus honorem deberi eximium, *Deum timete, regem* inquit D. Petrus, *honorificate* [l].

[l] 1. Petri ca. 2. vers. 17. Paul. ad Roma. c. 13 ca. 13. nam ani mas, &c. tenetis.

In regibus, maiestas dicitur excellentia dignitatis & honoris, primùm Deo attributa absolutè & solummodo: dehinc & principibus, qui, vti scribit Plutarchus, in terra, sunt Dei simulachra: cuius maiestatis impressio etiam inter fortunæ varietates, principum insidet personis, veluti signaculum & caracther potestatis, quæ nulla est, nisi à Deo permittatur vt detur: ex quo vt pessimi quandoque, imò vt plerunque, timent mittere manum in principes, vel potestatem publicam habentes. Sicuti legimus lictorem vel satellitem iuuenē armatum delegatum ad occidendum Marium consulem proscriptum apud Minturnenses in carcere decrepitum & inermem, nusquam ausum ferire, veluti quadam occulta maiestate Marij percussum & prohibitum, teste Valer. Maximo [m].

[m] lib. 2 c. 10. in Mario. A-pia. n. 1. de bel lis ciuil & Plutarchus in eius vita.

Narrat & Tranquillus [n], cùm victoria Vitellij nunciaretur Vespasiano, subitò in Vespasiani vultu apparuisse maiestatem antea inuisam.

[n] in Sueto. Tranquil. in vita Vespasia. c. 7.

Atque Sillius Italicus, loquens de Scipione Africano, narrat inter arma solam maiestatem ei insedisse præcipuam, qua venerátior habebatur, & magis timebatur.

2 Quid autem sit illa maiestas, non potest facilè exprimi, proprietatem rei clarè sensibus insinuando: est enim quippiam latens, quod reddit præter naturam propriam mirabile quippiam, vnde veneratio singularis & honor nascitur, nec quale illud sit possunt ipsi admirantes notare apertè. Et Ouidius [o], ex honoris & reuerentiæ coniugio, natam maiestatem voluit, dum ait, deos quondam exemisse à terris maiestatem filios honoris & reuerentiæ, ideóque homines maiestate priuatos auxilium gigantum inuocasse, vt illam de cælo detraherent. Certè Dei hæc virtus est, & radius à vera Dei maiestate inditus vt opinor, seu angelus potestatis minister, vel aliud quippiam efficax sed incognitum.

[o] Fastorum 5.

3 Illa maiestas apparuit in Mose, quam ipse acceperat ex colloquio Domini, & videbatur eius facies cornuta, ita vt duræ ceruicis populus, non posset in eum intueri ob gloriam & maiestatem eius nisi ipse velaret faciem [p], cùm etiam Deus distribuit de spiritu Moysis in septuaginta senes, quos ei dedit in adiutorium gubernationis populi, maiestas apparuit & inter populum isti tali maiestate agniti prophetæ & obseruati fuerunt [q].

[p] Exodi c. 34. ver. 29. & seq.
[q] Num. c. 11.

Sic postquam vnctus fuit Saul in regem à Samuele immutauit illi cor aliud, & qui eum inuenerunt redeuntem ad patrem, agnouerunt eam maiestatem

maiestatem & muneribus donarunt, imò, & cunctus prophetarum ad eum venit & in ipsum insiluit spiritus Domini [a]: rursum, c. x i. cùm Amonitæ obsiderent Iabes, maiestas illa effecit, quæ ex spiritu Domini facta est, vt nullus ausus fuerit ex populo contradicere, ne in bellū veniret. Sic [b], illud singulari nota adiectum est, post vnctionem Dauid in regem, quòd directus est spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps, spiritúsque Domini recessit à Saule & exagitabat eum spiritus nequam à Domino.

a 1 Reg. c. 10.
b 1. Reg. c. 16.

Quando etiam Salomon vnctus fuit rex [c], statim Adoniæ factio à maiestate regia sola territa, dilapsa est, quæ iam iam Adoniam regnare volebat viuo Dauide patre. Deus enim, quia potestatem dat, quia non est potestas nisi à Domino [d]; suam authoritate eandé conseruat, & reuereri vult, & ita fit vt vult, quemadmodum hominibus potestatem dando in animalia, dixit [e]: *Terror vester* B *ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cœli &c.* tantam indidit Deus Mosi maiestatem [f], vt rex Pharao Ægypti nunquam ausus fit in eum manom mittere, facientem prodigia virtute Dei etiam vsque ad primogenitorum necem verbū Dei inuiolabiles facit suos legatos sua maiestate, non minùs quàm gentes suis caduceis, & dixit, *Nolite tangere Christos meos & in prophetis meis nolite malignari* [g]. Et postquam spiritus Domini induit Gedeon, antè priuatum & addictum etiam à patre morti propter destructam aram Baal, omnes reueriti sunt eum, & iussu eius absque contradictione, arma sumpserunt & sequuti sunt eū [h].

c 3 Reg. c. 1.
d ad Rom. ca. 13.
e Genes. 9.
f in Exodo ca. 4. 5. 6. & seq.
g Psal. 104.
h Iudicum ca. 6. vers. 34 & sequent.

4 Dignitatis per se venerabilis, vnde maiestas, seu maior status.

Auxerunt hanc dignitatem vel terrorem erga subditos, leges, & potestatis imperantium erudelis authoritas, & ceremoniæ quæ ad honorem C principum vt essent augustiores additæ sunt.

Quemadmodum apud Persas, vt venerabiliores reges essent, à vulgi conspectu se remouebant, & perratò copiam sui populo faciebāt [i], hoc à Deioce primo rege tractum videtur notare Herodotus [k], ne familiaritate & frequentia vilesceret regia maiestas, néque adire regem, vel alioqui fine eius iussu, & nisi per internuncium licebat [l], idque & senatum posteribus imperatoribus, tradit Ammianus Marcelli [m].

i Xenoph. in Agesilai laude tione. Aristot. lib. de mundo.
k in 1.
l Herod. in 1. & 3. de Sio fonte.
m lib. 14.

Omnes serui regis, & cuncta quæ subditione eius sunt, prouincia norunt, inquit Ester, ad Mardochæum [n], *quod siue vir siue mulier, non vocatus, si interius atrium regis intrauerit, absque vlla cunctatione statim interficiatur: nisi forsan ad eum rex auream virgam intenderit: pro signo clementiæ, atque ita possit viuere.*

n Ester cap. 4. vers. 11.

Erant etiam viæ non faciles ad adeundos re- D ges, nam vltra hostiarium palatij qui illis θυλωρὸς [o], erant Chiliarchi admissarij ad regem externatam gentium hominum [p]. Cubicularij, quos Plutarchus vocat κατευνάστας [q]. Diodorus Siculus verò vocat [r], item Satellites stipatores: hi & ὁμότιμοι ab honoris æqualitate, appellati, vt apud Xenophontem [s] Cyripæd. qui Regiæ foribus adstabant, constitebantque ex Cyri præcepto, purpurati torquatique.

o apud Herod. in 1.
p Plutarc. in Themist. Aelian lib. 1. hist. 21.
q in libro περὶ ὀργῆς ἀοργησίας, & in apophtheg.
r lib. 14. σωματοφύλακες.
s lib. 8. & 2.

5 Tanta erat & regia illa veneratio rursum, vt regiæ sellæ honorem deferrent: & ei insidere, quam vocabant θρόνον βασιλέιον, capitale esset [t].

t vt Diodor. Sic. lib. 17.
v Q. Curtius lib. 8. Frontinus lib. 4. Stratag. cap. 6. Valer. Max. lib. 5 ca. 1.

6 Dominatio hæc Persica barbara prorsus habitu: ideo eguit & grauioribus custodibus, & legibus asperioribus quibus conseruaretur. Tamen A si inspiciamus rationem, cur tanta esset veneratio horum regum, forsan non videtur omnino barbara, quin & iosta ex causa seruata: dicebant enim Persæ, conuenire adorationem, vel tantum honorem regi, quòd ipse esset imago Dei in terris; vt Artabanus respondit Themistocli detrectanti more Persico regis adorationem, cùm esset Græcus [x]. Auxit & dignitatem regiam Salomon sapientia sua ordine disposito in priuatis & publicis singulis iudiciis, & ædificiis [y]. Mos est in Sicilia, Africæ potissimùm in Æneatia insula quam Itelam vocant incolę, transeuntem regem quamuis hostem applausu, tibiis, tubis, & huiusmodi gratulatione venerari: quod & fecerunt Alphonso Hispaniarum regi, quamuis hosti [z]. Declarauit re- ipsa sæpe senatus sapientissimus Romanus, quantum deberetur huic nomini & potestati regis, etiam in personis eorum quos in custodia & captiuos Romani habuerunt bello superatos alioquin inimicos. Atque ideo Syphacem quondam opulentissimum Numidiæ regem, captiuum in custodia Tiburi mortuum, publico funere consult sepeliendum, vt vitæ dono honorem sepulturæ adiiceret [a]. Consimilique clemcotia, inquit [b], in Perse vsus est. Nam cum Albæ in quam custodiæ causa relegatus erat, decessisset, quæstorem misit, qui eum publico funere efferret ne reliquias regias iacere inhonoratas pateretur. Hostibus illis & miseris, & fato functis, officia regibus erogata. At & erga viuos illud celebre narratur [c], à Liuio lib. 45. & Plutarcho, L. Paullum cùm Persem parui temporis momento captiuum ex rege, ad se adduci audisset, occurisse ei Romani imperij decoratum ornamentis, conatúmque ad genua procumbere dextra manu alleuasse, & Græco sermone ad spem exhortatum esse: introductum C etiam in tabernaculum, lateri suo proximum in consilio sedere iussisse, nec honore mensæ indignum iudicasse. Cicero quoque oratione 32. pro Deiotaro rege, in fine, *Semper*, inquit, *regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociorum verò regum & amicorum, sanctissimum.*

x vt meminit Dion. li. 37. & Xiphilinus in Adriano, Plutarch. in Themistocle.
y 1 Regum c. 9. & 10.
z Antonius Panor. de dictis & factis Alph. lib. 2. c. 6.
a vt scribit Liuius lib. 30. & Valer. Max. li. 5. c. 1.
b eodem, Val. Max.
c à Valerio prædicto loco.

7 Lacedæmones, nemini surgendi honorem habebant, præterquam regi & Ephoro. Cùm verò rex è vita decesserat, nihil per totum triduum vēdebatur, atque forum paleis conspergebatur [d]. Persæ qui circa portas regiæ versabantur, singulis diebus cœnaturi mensam genio regis parabant [e], & cùm sacrificabant nō pro se solis priuatimque vota nuncupabāt, sed communiter vniuersis Persis bene precabantur, & in primis quidem regi [f]. Narrāt [g], consueuisse & Persas in honore habere filios regum: & etiam si qui ab eis defecerint, tamen illorum filiis restituere principatū. Et ecclesia Catholica ex institutione Apostolorum, orat D pro principibus tanquam à Deo missis, & populus Israël etiam admonitus est à propheta, orare pro Nabuchodonosore & filiis eius.

d Heraclides in Lacedæmo. nonum repub. & Athen. li. 6. c. 6.
f vt scribit Herod. in 1.
g idem lib. 3.

8 Post Calendas Ianoarias, Romæ die tertio pro salute principis vota suscipiebantur [h], nuncupabantur verò à consulibus & reliquis magistratibus & sacerdotibus, vt scribit Plutarchus [i], meminit & Plinius in panegyrico Traiani ita se fecisse. Fiebant & ludi pro æternitate imperij, quos Nero voluit vocari maximos [k]. Iaciebant & quotannis stipem pro salute principis in lacum Curtij Romani [l]. Exegit & votum Caligula ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat [m]. Erant & vota anniuersaria in die qua adeptus esset imperator imperium, vel in qua natus esset [n].

h Caius in l. si calumniator, ff. de verb. signif. l. vnica de obla. voto C. Dio. lib. 44. historiæ.
i in Cicerone.
k Suetonius in Nerone c. 11.
l Sueto. in Augusto c. 57.
m Sueton. in Cal. g. c. 27. c 17. C. de feriis. Plinius li. 10 epist. 9. 44. 45. 60. 61. Tertull. in Apologetico.

Apud

Apud Cornelium Tacitum crimini datum fuisse notatur [a], maiestatis, Trascæ, & inde accusatum quòd in principio anni solemne iusiurandum vitaret, nuncupationibúsque votorum non adesset, quamuis quindecimuirali sacerdotio præditus.

a lib. 16.

9 Æthiopibus morem fuisse, inquit Diodor. Sicul. vt si quando rex aliqua corporis parte ex quauis causa debilitaretur, domestici omnes sponte sua eandem partem debilitarent: turpe enim existimabant rege claudo, non omnes amicos claudos esse, cùm veræ sit amicitiæ ex rebus aduersis amicorum dolere, lætari secundis.

10 Apud Iaponios Indos, vt scribit Ioannes Metellus, duo sunt præfecti summa cum potestate: quorum alter honoribus: alter iudiciorum & causarũ cognitioni præest. Honoris præfectus quem *Voonem* nominant, stirpis successione delectus, in deorum numero colitur. Hunc terram pede contingere, religio est: si terigerit magistratu depellitur. Domesticis finibus nunquam egreditur, nec temerè in conspectum se dat. Domi vel lectica vehitur, vel ligneis soleis vbique præaltis ambulat. In sella dum sedet, ex altera parte pugionem, ex altera arcum & sagittas habet. Exteriore tunica rubra, serico tenui vt velo, subducta: interiore autem nigra vtitur, pileum gerit in capite pendentibus vittis ad instar pontificalis tiaræ. Frons rubro candidóque colore depicta est, cibum ex fictilibus capit.

11 Certè non dubitarem asserere, Deum optimum maximum, nunquam dare principatum, vel suæ potestatis vicariatum, quin eadem potestate non concedat vim, robur & omnia quæ pro dignitate exercenda & conseruanda requiruntur, & tutelares & directores Angelos, ordinis digniores principatuum & dominationum, concedit enim Deus, vel permittit potestatem.

Vt aliquando imò sæpe, qui premuntur tyranni, vel regis potestate, ad euitandum maius malum maluerint illi fauere quàm eum tollere. Cuius rei exemplum & ratio extat apud Herodotum [b]. Scythæ enim, cùm Darius illorum regionem inuasisset, & omni commeatu destitueretur, cupientes eum ad internecionem cædere, cum Ionum principibus qui in Istro pontem custodiebant, colloquuti persuadere illis conabantur, vt pontem soluerent, ne Dario fuga pareret: quòd hac ratione & ipsi seruitutis iugum quo à Dario premebantur, excutere possent. De hac re consultantibus Ionibus, Miltiadis quidem Atheniensium ducis, & Chersonensium qui erant in Hellesponto tyranni, sententia erat, Scythis obtemperandum esse, & Ioniam seruitute liberandam. Ad Histiæi, Milesij, diuersa, quòd dicerent, nunc quidem eos suæ quémque vrbis tyrannos esse, ob Darium, potentia vero Darij sublata, neque se Milesiis, neque alium quemquam vsque præesse posse, fore enim, vt singulæ ciuitates, popularem statum quàm tyrannicum mallent. In quam sententiam & deinde omnes transierunt.

b in 4.

Regibus Spartiarum honoris gratia tribuebantur duo sacerdotia, Iouis Lacedæmonij & Iouis cælestis [c].

c Herod. in 6.

Legem habent Persæ quæ vna ex omnibus obseruantissimè ab illis colebatur [d]. Cùm rex in Persiam equitaret, omnes ei Persæ singuli pro suis facultatibus munera offerrent, vt qui agriculturæ dediti essent, & terræ colendæ operam nauarent, & qui sua manu laborarent opifices, neque nimis attrita & praua, neque nimis pretiosa & magnifica donarent, sed aut boues, aut oues: nonnulli etiam frumentum siue vinum. Exeunti autem ipsi & præterequitanti, hæc à singulis apponerentur, & munerum nomine vocabantur, qua appellatione etiam ipse recipiebat. Qui verò essent his pauperiores, lac, palmas, & caseum maturáque bellaria, & alias primitias de suis fructibus.

d Vt scribit Aelian. libr. 1. varia histor.

Duo in summa arbitramur, quibus conseruari possit reipublicæ vel principatus status inter subditos, vel cum subditis: amor & maiestas. Sicuti enim res naturales conseruantur iisdem mediis quibus fuerunt generatæ; sic respublica iisdem quibus primùm cæpit conseruari potest. Siquidem homines primùm putantur sibi constituisse regem, & se subiecisse principatui & gubernationi alterius, vel motos affectione & beneuolentia qua illos prosequebantur: aut impulsos bona opinione præstantiæ, dignitatísve illorum quos sibi maximè vtiles esse & conuenire arbitrabantur, ob illorum virtutem, amore ita retineri facilè subditi possunt, & multò magis reuerentia & maiestatis opinione, quæ fortior etiam est ipso amore. Quia populus potiùs adducitur ad eligendum vel probandum principem, ádque ei committendam rempublicam sui causa & boni communis ratione, quàm vt ipsi principi placere possit. & proinde respublica Romanorum, aliorúmque populorum, in tempore imminentis periculi, gubernacula & principatum concessit tantùm selectis ex virtute & peritia viris idoneis, à quibus multa sperarent. Atque ideo sæpe vrgentibus negotiis, eos quos antea reiecerant, sedulò ad se reuocarunt vt eorum opera indigni: ita Camillus ex exule exoso creatus dictator, & M. Liuius, imperator, contra Asdrubalem. Opinio bene concepta vocauit ad principatum contra Macedones L. Paulum: Marium contra Cimbros: Pompeium contra Mithridatem, hæc eadem detulit imperium Romanum Vespasiano, Traiano, Theodosio, regnum Macedonum Deioci: Galliarum, Pipino, Hugoni Capeto, aliáque aliis pluribus electis per principatus. fundamentum autem istius bonæ æstimationis principum, nascitur ex religione, iustitia, pietate, arte politica, militari virtute, vnde nascitur reuerentia & maiestas.

De superbia, nimia deiectione, & dignitate principali.

CAPVT IIII.

PRINCEPS omnibus rebus se accommodare debet, quoad dignitas & fides patitur aliorum enim causa maximè præpositus est, neque sibi sed aliis inuigilat præcipuè: & in hoc eius dignitas, agere quæ ei commissa sunt, quemadmodum oportet, & quando oportet. nec solitarius esse debet cùm curam populi gerat, & sit veluti persona publicè, omnibus subditis debitor sui muneris. hæc dignitas in regibus qui non habent superiorem, maiestas; in aliis verò aliis nominibus appellatur, vel celsitudinis, vel serenitatis & similibus.

Ea conseruanda, eiúsque existimatio, quæ est dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro autoritate legum aut minuitur, aut consumitur, vt ait Callistratus In l. cognitionum, 5. §. 1. de extraordina. cognitio. lib. 50. P. titu. 13. & idem Callistratus Iurisconsultus alibi in l. obseruandum 19. de offic. præsid. in P. *Obseruandum est ius reddenti, vt in adeundo quidẽ facilem se præbeat, sed contemni nõ patiatur. vnde mandatis*

a luctum, ne præsides prouinciarum in vehementem familiaritatem prouinciales admittant. Nam ex conuersatione æquali, contemptio dignitatis nascitur. Sic prætor tueri debet dignitatem quam sustinet [a].

a in l. 1. de poffuli. 3.11.

Iubet Clemens 3. sum. Pontifex, verba dicta in depressionem officij vel beneficij summi pontificatus, puniri; vt pœna vnius alios terrorem incutiat [b], quia nemo principi maledicere debet [c]. Quòd si venia detur, hoc magis ad clementiam & priuilegium quàm ad ius commune pertinet [d]. Interest quippe reipublicæ, vt ordinum dignitas seruetur & familiarum [e]. Quando cuique verò concessa iurisdictio non seruatur, ordo confunditur [f].

b in c. 1. de maledicis. 5. decretal. ti. 16. c Exod. 22. A. flor. c. 13. c. 4. paratus 23. q. 4. d vt in l. 1. C. si quis imperato ri maled. x. e Vlpian. l. 1. §. sed etsi seruus, de ventre inspiciendo. l. 21. P. ti. 4. f cano. peruenit ad nos, 19. in fine 11. q. 1. g ad Ro. c. 13. h Psal. 104. vers. 15.

Conseruanda in principum dignitate, imago & authoritas Dei, qui ordinationem hanc fecit: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit [g].

Dixit alibi Deus, nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari [h].

Hoc non est superbire, maiestatem Dei & potestatem authoritatémque publicam concessam, conseruare inuiolatam, imò est hoc sapere. Alioquin rectè exprobratur quod homini obijcitur, qui lapsus à sua præstantia per peccatum est, *Homo cùm in honore esset non intellexit, & comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis* [i].

i Psal. 48. vers. 13.

Atheniensés Timagoram, inter officium salutationis Darium regem more gentis illius adulatum, capitali iudicio affecerunt, vnius ciuis humilibus blanditijs, totius vrbis suæ decus Persicæ dominationi submissum, grauiter ferentes, vt ait Valerius Max. lib. 6. c. 3. post Plutarch. in Artaxerxe.

Obsequio mitigantur imperia, dicebat Alexander Magnus, in oratione contra coniuratorem Hermolaum [k], vbi verò reuerentia excessit animis, & summa imis confundimus, vi opus est vt vim repellamus.

k apud Quint. Curtium li. 8.

Quædam vi tractāda etiam vt cæteris quies sit [l].

l Cornel. Tacit. lib. 1. annal.

Authoritas principis nata ex admiratione & metu; nempe opinio tenerens concepta in mente subditorum vel extraneorum de principe cuiusque statu maiestas, ita imperij, salutis est tutela [m]. Vulgus & populus facile insolescit nisi aliquo legitimo metu cohibeatur; & assidua lenitas, contemptum inducit: quo nulla maior pestis in principatu, quemadmodum nec in domestica gubernatione, potissimùm in hoc seculo quo mores deprauati sunt & facilè peiores efficiuntur, vt necessum sit admiscere dictum Salustij [n]. *aut habendum, aut faciendum metum esse.* Illud potiùs segnities est in principe reprehensione digna quàm clemētia, pati hebescere aciem suæ authoritatis [o]. Nimia clementia & delictorum impunitas, addit delinquendi illecebram, & fit noxia & inanis clementia; & contra salutaris seueritas, quæ suo tempore exercetur, sine qua ciuitas administrari nō potest. Ita authoritas conseruabitur principis per legitimum modum pœnarum impositarum his qui leges regias & salubres transgredi conabuntur.

m Q. Curt. li. 8.

n Salu. oratio Lepid.

o Cicer. 1. in Catil. n.

Si etiam id egerit princeps, vt summa totius vis seu belli, aut honoris à se dependere videatur, vt sit solus arbiter rerum, iure ac nomine regio, aliis secundum leges suas viuere iussis rectè seruabit authoritatem. Etenimque & communis custodia principatus secundum Aristotelem [p]. Neminem vnum magnum facere; non etiam proximos regios honores cuipiam concedi, nec valde magnos, aut eos diuturnos Dicebat & Liuius libertatis, seu Democratiæ, aut principatus, magnam custodiam esse,

p Lib. 5. politic. c. 11.

A si magna imperia diuturna esse non sinas [q]. Nam longiora & diuturniora, multos attollunt, & ad res innouandas impellunt [r]. Et semper periculosum priuati hominis nomen, supra principis attolli, vt verissime scripsit Cornelius Tacitus [s].

q Liuius lib. 4. de Smec. li. 7 controu. vltima in latione. r Dio Cass. l. b. 52 hist. s In vita agricolæ.

Quæ fuit quoque causa in Democratia, cur etiam præstantiores in republica, vel virtute conspectiores, vt Aristides, ostracismo vel exilio ciuitatibus pellerentur, ne videlicet ea præstantiori opinione populum ad sibi parendum, inescarent, & mutarent ciuitatis statum.

Oportet autem principem, qui ex ea parte qua quis occupat maximam dignitatem, sibi metuit, illam minuere, sed non omnem omnino & vnico actu tollere: id autem faciet, vel diuidendo dignitatem, vel collegas dando, vel ab ea dignitate in aliam suspectum transferendo; sic enim & euadet periculum clam, & authoritatem suam retinebit.

B Potentia tamen opus habet, vt id faciliùs exequatur, atque eam opibus, consilio, armis stabilire potest.

Auctoritas in summa & maiestas in principe est veluti anima regni, quæ efficit vt tot mortalium millibus vnus seu anima præsideat, omnium quam senis & inualidi [t], quia & vires impetij in consensu obedientium sunt [v]. Imò cuiuscunque generis sit status reip. fundamentum principale est obedientia subditorum erga præpositus: obedire autem dedignatur ei quem quis contemnit, ei autem quem maiestate, aut aliqua virtute sibi præire, aut superiorem esse existimauerit, facilè obtemperabit, quia sempiterna lege natura id nobis insculptum videtur, vt inferiores superioribus pareant [x], & qui præstant aliis ingenio & iudicio altis præesse mereantur.

t Seneca 1. de Clementia. v Liuius in 3. x Dion. Hal. in princip.

C a Dignitatem medium, inter superbiam & abiectionem, vel contemptum, ponimus, ad quæ extrema si peruenerint principes, abutuntur dignitate, hoc est statu in quo positi sunt, vt superbia si dedignentur subditos, qui ideo non possunt necessarijs muneribus vti, si liberè illos non possint adire, quod boni principes nunquam vt proprium principatus, negarunt subditis, vnde & laudem non exiguam consequuti sunt. veluti Traianus, de quo Plinius in panegerico de eo, *Facilis*, inquit, *aditu, è proximo accipis vota hominum tuorum: vt quisque ille consultor est, etiam si meruerit, quod est rarum, repulsam, ferat tamen visi numinis conscientiam.* Eum ob rem & laudat Pacatus Theodosium; Mamertinus, Iulianum; Nazarius, Constantinum: rursum Ausonius in Panegyrico Gratianum. *Laudabile est, in quit, imperatorem interpellantibus faciles præbere aditus, nec de occupatione causari. Tunc confirmas adhuc*

D *cunctantes, etiam querimonias explicatis, ne quid adhuc sileatur, interrogas.* Extat & Constantini lex, titulo de officio rectoris prouinciæ in Codice Theodosiano, qua vetat, ne sit venale iudicis velum, ne ingressus redempti, ne infame licitationibus secretarium, ne visio ipsa præsidis cum pretio. Quæ omnia & congruunt multò magis principibus, quorum iudicia per illos vicarios & magistratus exercentur, & quibus idem mandatum per l. obseruandum, 19. de offic. præsid. P.

Ægrè ferunt valdè subditi, dum principis sui tutoris, defensoris & pastoris, ædes & colloquia sibi inhibentur, vt sæpe ad defectionem inde transeant, vel ad odium eius implacabilem prouocentur. Memorat Athenæus [y], Euphratum fuisse notatum Perdiccæ regis amicum,

y Lib. 11. c. 15.

quia

quia ita frigidè regis amicitiam coordinauerit, vt conuiuio adesse nulli liceret, nisi philosophiam aut Geometriam priùs sciuisset. Quamobrem cùm imperium cæpisset Philippus illum capiens, Parmenio, in Oreo iugulauit.

Ab omnibus tributum subditis capit rex, omnibus æquè princeps, nec pauperes contemnere, nec diuites detestari, aut præferre debet.

3 Solitaria vita principis, vel arguit incapacitatem regnandi eius, quòd per se nō nouerit respondere, & negotia subditorum prouidere, quòd bonis ad voluptatem subditorum sine onere abutatur; vel arguit indignam pastore & principe superbiam. Vtrunque autem indignum principatu, solet rebellandi dare occasionem subditis, & in alterius ditionem transeundi.

Qui non alloquuntur per seipsos subditos conquerentes, falluntur sæpe per interpretes seu delegatos, nec intelligunt necessitatem vrgentem, nec ambitiosorum factiones, nec oppressionem à magnatibus inflictam subditis, nec vlla illos capit libido adhibendi remedia malis quæ ignorant. Sic subiecti ab obedientia, ipsi verò à regimine reuocantur. & alij interim tyrannidem aucupantur.

Nihil est quod magis prouocet subditos in contemptum principis, quàm si ipsi à principe eo quo oportet modo non honorentur, vt respondit Domitius orator ad Cæsarem. cur, inquit, ego te habeam vt principem, cùm tu me non habeas vt senatorem[a]? *Principis est virtus maxima, nosse suos.* Ita & Diuus Hieronymus ad Nepotianum[b], *Episcopi sacerdotes se esse nouerint, non dominos: honorent clericos, vt clericos, vt & ipsis à clericis quasi episcopis honor deferatur.*

a Martia. li. 8.
b Epist. 2. & in c. esto subiectus 95. dist.

Regulam constituunt iuris pontificij & ciuilis Nomothetæ, frustra petere debitum, si quod ipse debet non impendat, quam ad multa iuris capita referunt[c].

4 Verùm hîc mores nationū in regibus & principibus honorandis, non aspernabimur, sed eos vt antiquos & iam receptos & à populis subditis receptos & probatos, seruandos esse dicimus, nisi velimus turbare rempublicam, quod omnimodo & summopere cauendum omni homini potissimùm Christiano est, quando illi mores maximè legi diuinæ non aduersantur, & quamuis quibusdam innouatoribus videatur esse aliquid quod innouationem, aut vt ipsi sibi præsumunt, reformationem mereatur: fuerunt quippe nationes quædam barbaræ, quæ nisi seruili modo gubernentur, non possint tutò admittere principatum, aut vitæ honestatem & probitatem, vt contrà aliæ sunt natura veluti ciuiles, quæ tantùm imperium paternum non dominicum exigāt. Sicuti inter priuatos quoque sunt qui abutuntur familiaritate, & sunt qui eadem ad maiora præstanda obsequia illiciuntur, & proinde modi diuersi gubernandi diuersis congruunt.

c Vt in c. si infidelis, 28. q. 1. c. non mœchaberis, & c. si dicturi, 32. q. 5. c. neque, 9. dist. c. placuit, 10. q. 1. c. de form. 20. q. vlt. c. abbatibus, 18. q. 2. c. de forma fidelitatis, in feudorum li. 2. Iulianus, §. offerri, de actio. P. & cum simil.

Nec Numidæ reges vituperandi sunt, inquit Valerius Maximus[d], *qui more gentis suæ nulli mortalium osculum ferebant. quicquid enim in excelso fastigio positum est, humili & tuta consuetudine, quò sit venerabilius, vacuum esse conuenit.* In conditionibus quas cum Mithridate aduersus Romanos Sertorius iniuit misso in Asiam Mario prætore, vt suo & populi Romani nomine, eam prouinciam obtineret cauit, vt cum fascibus Marius Mithridatem præcederet, donec in ea prouincia Mithridates maneret, vt ait Plutarchus, idque ad conseruandam dignitatem, quam & Alexander magnus etiam puer conseruandam respondit. Dum enim, inquit idem Plutarchus in apophteg. inter eiusdem ætatis pueros constitutus, quidam percunctaretur lubenétne certaturus esset in stadio, pedum enim præstabat pernicitate; atqui perlibenter, inquit, si certaturi secum reges essent.

d Lib. 2. cap. 6.

5 Romani erga impudentes & inhonorātes magistratus; qui causam publicam sustinent, seueri fuerunt: legitur enim de Seruilio Isaurico. Is enim cùm sibi pedibus vrbem ingredienti quidam ei obuiam factus fuisset, nec equo quo vehebatur desiluisset, sed rectà præteruectus esset, vbi eum fortè in iudicio vadimonium habentem cognouit, rem eam iudicibus enarrauit. ij autem tanta indignatione correpti sunt, vt indicta causa hominem condemnarint[e].

e Dio Cassius lib. 45. histor.

6 Nimia humilitas, vel neglectus suæ dignitatis, & principi & subditis & dignitati officit, & dum nimia seruatur humilitas, regendi frangitur authoritas[f], consiliúmque adhibendum est Vlpiani, qui de authoritate conseruanda publica erga aduocatos, præsidibus respondit[g]. *Circa aduocatos patienter proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne contemptibilis videatur*, &c. Instituit D. Paulus episcopum Titum iuuenem, quomodo in prelatione modestè & fraterne se gerere debeat cum subditis. & adiicit[h], *Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplo esto fidelium in verbo, in conuersatione, in charitate, in fide, in castitate.* de eodem admonet Titum[i]: *Hæc loquere, exhortare, argue cum imperio, nemo te contemnat.*

f Vt ait D. Augustinus sermone 3. de vita clericorum & in c. 4. quando necessitas, 86. distinct.
g In l. nec quicquam, §. circa aduocatos, officio proconsulis, lib. 1. P. tit. 16.
h In 1 epist. c. 4. versi. 12
i Epistolæ cap. 2. versi. 15.

7 Artabano præfecto Xerxis regis Persarū, spem regnandi iniecit, quòd Xerxes terror antea gentium, bello in Græcia infœliciter gesto, etiam suis contemptui esse cœpit: & ita deficiente quotidie regis maiestate, cum robustissimis septem regis filiis regiam vesperi ingressus, quæ amicitiæ iure semper ei patebat, regem trucidauit[k].

k Iust. in principio lib. 3.

8 Cæperat, iam contemni Cocceius Nerua imperium in senectute adeptus post Domitianum: is tamen prudentia instructus, quamuis morti proximus, vt prospiceret Vlpium Traianum adoptauit, & consortem imperij Cæsarémque appellauit: Homerico etiam versu ad imperium adhortatus, τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν, vt scribit post Dionem Baptista Egnatius[l].

l libro 1. Romanor. principum in Nerua.

9 Audiamus & hac de re sententiā Iulij Cæsaris celeberrimi imperatoris ad milites tumultuantes quam refert lib. 41. hist. Dio Cas. *Ego*, inquit, *sanè, neque aliàs rectum esse arbitror vt qui principatum gerit subditus sit inferior: neque salutare quicquam agi posse censeo, vbi hi quibus iniunctum est vt dicto sint audientes imperare ipsi velint. intelligitis enim quàm probè sit futura ornata illa domus in qua natu minoribus ætate grandiores despectui sunt: aut ludus literarius, vbi discipuli magistros contemnunt. Quæ spes sanitatis ægrotis, si non per omnia medicis obtemperent? Quā tuta nauigatio, si nautæ gubernatoris iussu non pareant? Ita natura duas necessarias res easq; salutares comparauit in humano genere, vt alij cum imperio essent, alij subijcerentur, nihilq; est quod absque his sit, vel minimo quidē spatio perdurare queat.* Forsan rectè quadrabit quod ait sapiens[m], *Ne des alienis honorem tuum & annos tuos crudeli, ne fortè impleantur extranei viribus tuis & labores tui sint in domo aliena* Ecclesiastes[n], hoc malū contemptus ipsius principis errori tribuit. *Est malū*, inquit, *quod vidi sub cælo, quasi per errorem egrediens à facie principis. Positum stultum in dignitate sublimi, & diuites sedere deorsum, vidi seruos in equis, & principes ambulantes super terram quasi seruos.*

m prouerbiorum c. 5. vers. 9.
n in c. 10. versu 5. & sequentibus.

Refert Dionys. Halicarn. in 5. antiq. Romanarum, Cloelium creatum consulem cum T. Largio, excellentem quidem fuisse ciuilibus artibus, sed militari industria caruisse, & mitiorem quàm dictatura requirebat, & lentum ad supplicia, non fuisse visum aptum ad dictaturam accipiendam.

10 Effecit auaritia, vt Visbur rex Gothorum, fuerit in summum omnium adductus odium, & habitus etiam à filiis contemptui, adeò vt etiam à duce Domaldro natu maiore, vt ait Vpsalensis, cum tota familia combustus sit: nam prætextu inopiæ regiæ coronæ, nunc mutuo, nunc dono, nunc minis, omnia ciuium bona rapuit, vt scribit Ioannes magnus [a].

a lib. 7.

b lib. 5. politicorum c. 10.

11 Aristoteles tradit etiam [b], duas esse causas propter quas maximè, contra tyrannos subditi consurgunt, odium scilicet & contemptum. Odium quidem existat oportet in tyrannus: ex contemptu autem plurimas esse euersiones, huius verò signum esse, quòd plerique eorum qui dominationem adepti sunt, eas vsque ad extremum conseruauerunt; sed qui ab illis susceperunt, confestim, vt ita dixerim, perierunt omnes. in voluptatibus enim viuentes efficiuntur facilè contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam & odij debemus iram existimare, quæ interdum efficacior est quàm odium vehementiúsque in ea homines insurgunt, quia perturbatio illa non vtitur ratione; maximè verò contingit, vt ira efferantur qui contumelia fuerunt affecti, quia ira cum dolore fit. quare non facilè ratione vtitur. Odium verò sine dolore.

c libro 4. politic. c. 11.

12 Rursum Aristoteles [b], in indigentia nimia constitutos, deiecto ait esse animo, vilésque existere, ex quo fit vt magistratum gerere nesciant, sed ad patendum seruiliter sint apti, quod & de principibus inopibus intelligi potest.

Inuasit regnum Sardanapali Arsaces, quòd enim contemnebat, postquam vidisset pensa trahentem & diuidentem inter fœminas [d]. Diunysium suum posteriorem Dion inuasit, quòd eum contemnebat conspiciens ipsum semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere.

d Iustinus in 1.

Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum: ob fidem enim eis adhibitam spernunt, tanquam facultatem habentes clam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse, quodammodo per contemptum inuadunt. Tanquam enim potentes & contemnentes periculum, propter suam potentiam faciliter insurgunt: vt duces quidam exercituum aduersus principes suos. Quemadmodum Cyrus contra Astyagem cuius & vitam & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam consenuisse, & ipsum in delitiis vitam agere. Et Senthes Thracius cùm esset dux exercitus Amadoci [e].

e Arist. 5 politic. c. 10.

Nihil aliud etiam est contemptus, quàm vilis & abiecta opinio de rege & statu eius: sic si tollas è mente regis authoritatem, tollis inrecti regnum: omnisque, vt ait Seneca [f], hic imperij contextus in multas partes dissiliet, *—subuersa iacebit, Pristina maiestas soliorum, & sceptra superba*: ita regni pestis, peior odio, quia oderint dum metuant, & metus frenum est ne audeant inimici, quod excutitur in contemptu.

f Senec. lib. 2. de clementia.

Oritur autem contemptus in principem, potissimum, si nimis remissè & indulgenter imperet. sic enim vnicuique datur occasio faciendi quod velit, & sunt duo extrema mala in imperio, sed hoc peius est malum quidem, principem habere sub quo nihil liceat: peius verò, cum sub quo omnia omnibus [g]. rursum, si princeps non curet regimen, aut leuiter negotia publica tractet, contemptibilem se reddit, aut si magnos diuturnósque honores temerè distribuat, quibus potiùs adhæreat populus: si liberos non habeat, aut amicos; si in libidinem pronus sit: si ebriosus, iocularis, nimiùm popularibus familiaris, stolidus, nimium iuuenis, aut senex, infirmus, debilis, valetudinarius, deformis, ridiculus: & interdum quod magis metuendum est principibus, si Dei iudicio contemptui sit expositus aliquo aduerso casu, quem fortunam dicebant Ethnici. fiunt enim apud homines contemptibiles, quos Deus despexerit: interdum princeps contemnitur quia nimium credulus, simplex, omnibus temerè fidit, cùm tamen in discrimine leo, in consilio vulpes esse debeat, & cauere, & diffidere quibusdam.

g Dio Cassius in Nerua.

De continentia Principum erga voluptates & exempla præclara eorum.

CAPVT V.

INTER populares obseruantur facta quæ maioris sunt ponderis: at in principe obseruantur singulæ actiones vel modicæ, vtpote quia in altiori loco constitutus, apparentior proculdubio est, & quia ex quotidianis negotiis eius aula frequentatur, & ob necessarias eius aditiones omnia ferè adita subeuntur. vel ab amicis, vel ab inimicis, vel à ministris, qui cùm multi sunt, sic & facilè in vulgus interiora quæque effunduntur. Atque minima aliorum errata, in illis maiora apparent, vt in solido speculo & bene terso, macula vel exigua citò manifestatur, & in pulcherrimo corpore næuus.

Admonuit aliquando Pericles Atheniensium princeps, Sophoclem quem habuit collegam in prætura, cùm publico officio vnà districti essent, cùm is puerum transeuntem impensioribus verbis laudasset, gubernantem rempublicam non solùm manum à pecuniæ lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu, continentes habere debere, vt scribunt Plutarch. in eius vita, Cicero 1. officio. & Valer. Max. lib. 4. c. 3.

2 Contrario facto quo quidam intempesta & illegitima venere ad defectionem principatu subditos allexerunt; alij, continentia à venere mulierum etiam hostium, hostes ipsos virtutis excellentia principatui conciliarunt & adiunxerunt, cuius rei exemplum refertur de Scipionis virtute [h]. Cum enim vicesimum annum ageret & recepisset inter captiuos ex Pœnis, eximiæ inter eos formæ virginem, ætatis adultæ, & iuuenis, & cœlebs, & victor, postquam comperit illustri loco in Celtiberos natam, nobilissimóque gentis Indibili desponsam, accersitis parentibus & sponso, inuiolatam tradidit, aurum quoque quod pro redemptione puellæ allatum erat summæ dotis adiecit. quo facto Celtiberorũ animos Romanis applicuit.

h Liuio lib. 26 & Aulo Gell. lib. 6. c. 8. & Val. Max. dicto lib. 4 c. 3. ex. 1.

Narrat Alexandri magni cõtinentiam Q. Curtius [i], de gestis Alexandri, erga vxorem Darij & virgines regias, quas ita sanctè habuit vt si ab eodem suo parente fuissent genitæ, quod & beneuolentiam illarum, & regis in fuga existentis promeruit [k].

i idipsum scribit Athenæus li. 13. c. 27. Gellius lib. 6 c. 8.

k Xenoph. lib. 5 & 6. Cyripædiæ.

Et Cyrus Persarum rex Pantheam, omniũ mulierũ formosissimã, captiuam in conspectum suũ adduci vetuit, ne amore illius corriperetur. Quãtum

tum opprobrium principi est, videre eum veneri prohibitæ vacare qui exemplo debet esse cæteris obseruationis mandatorum Dei, quorum vno prohibetur mœchia. Quid sordidius quam eum ad vile scortum maiestatem deiicere, cùm possit honesto matrimonio cuipiam matronæ probæ coniungi? Quid detestabilius, quàm principem custodem & patrem subditorum, contrario actu suarum subditarum stupris, adulteriis, honorem pessundare & conterere. Si princeps bonus fieri velit, semper & legem Dei ante oculos habebit, antiquorum regum reuoluet historias qui pro huiusmodi flagitiis pulsi regno sūt, vel misere à subditis fuerunt obtruncati, de quibus aliàs forsan in hoc quoque volumine cōmodius agetur. Et proinde ne in eiusdem maleficij incidat vindictam, non solùm in aula sua talia exempla videri patietur, sed etiam omnes occasiones, & reliqua cuncta quæ eò animum impellere possunt, præscindet: mimos, histriones, choreas, aliáque præludia luxuriæ præcauendo.

a li. 3. vel dialogo 2. de iusto.

3 Reprehendit meritò Plato [a], & poëtas & alios historiographos qui turpia de diis, vt de Ioue, amores impares, & alia de bellis inter se & de cōcordia & de voluptatibus tradiderunt, quia res mali exempli sint, nec dignæ principibus & subditis, suadétque ideo has fabulas è republica pelli.

b Odyss. 4.

Laudatur autem principum continentia sub persona Vlyssis ab Homero [b] qui nullo veneficio aut poculo, potuit à mente seu propria hominis figura dimoueri, à sortilega Circe, quæ eius socios veneficiis conuertit in feras, Porcos, Asinos, Grillos, & aliorum animalium species: quod & explicat Plutarchus in Grillo, referunt autem fabellæ intellectum, ad meretricium amorem, ex quo infatuantur homines vt veneficiis, & induunt mores brutorum, vel porcorum, vel asinorum, vel similium. Sicque vera historia fert, Circem fuisse astutissimam meretricem, à qua socij Vlyssis fuerunt decepti, & exacti ratione, quam strenuè delusam spreuit Vlysses insigni rerum cognitione valēs, vt fusè explicat Palladas in Epigram [c]. Consentit Horatius [d].

c li. 1. Anthologiæ epigr.
d 2. Epistol.

Sirenum voces & Circæ pocula nosti:
Quæ si cum socijs stultus cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors,
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

De mensa, cibis & conuiuiis Principum parcè factis.

CAPVT VI.

FRVGALITAS quemadmodum per se virtus est, effici non potest, quin ea per se inter omnes qui ratione vtuntur laudabilis in principe, qui aliis exemplo & imitandus præpositus est, laudabilior & perfectior videatur, & eò maximè, quòd is qui pluribus opibus præest, quique possit vti facilè ministris voluptatum qui se ei vel inuito obtrudere vltrò possint, eam sponte consequatur. *Beatus*, inquit Ecclesiasticus, [e] *diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abijt, nec sperauit in pecunia & thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Qui probatus est in illo, & perfectus inuentus est, & erit illi gloria æterna, fecit enim mirabilia in vita sua. Qui potuit transgredi & non est transgressus, & facere mala & non fecit. Ideo stabilita sunt bona illius in Domino, & eleemosinas illius enarrauit omnis Ecclesia sancto-*

e cap. 31. & sequentibus.

rum. Ea frugalitas in moderata & sufficiente nec effluente aut materia, aut sumptu, in ornamento, vel eius artificio consistit.

Laudatur celeberrimus imperator exercitus Curius Dentatus, qui se exhibuit legatis Samnitum aurum illi munere deferentibus, cœnantem catillo ligneo, & rapatum esciis intentum. & contempto & repudiato auro sua frugalitate laudabilior euasit [f]. non enim factum ratione suæ paupertatis, sed ratione continentiæ.

f vt scribunt Cic. in Catone, Plutarc. in Apophtheg.

2 Et Q. Ælius Tubero cognomine Catus, cùm Ætolorum gens omnis vsus vasa argentea, magno pondere, & exquisita arte fabricata, misisset per legatos, quia superiori tempore gratulandi causa ad eum profecti retulerant, fictilia se in eius mensa vasa vidisse, moniti ne continentiæ quasi paupertati succurrendum esse putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Plin. lib. 33. cap. 11. Valer. Max. lib. 4. cap. 3. exemp. 7.

3 Dissimiles isti perditissimis & abominandis principibus, qui vniuersam fisci substantiam in conuiuia & sumptus superfluos exhauriunt. Qualis fuit Nero qui nunquam bis eandem vestem induit, linteamen lotum nunquam attigit, vsus aurea omni tunica, & in calceamentis gemmis illisque insculptis, lectis solido argento factis, vasis quibus ventrem exonerabat aureis, quibus mingebat, onychinis & myrrhinis, in reliquis turpissimus, & pecunia deficiente ad eam compilandam crudelissimus [g]. Vt & Antoninus Heliogabalus dictus, qui ad imitationem Apitij profusissimus in conuiuia magis sumptuosa quàm vtilia fecit impensas, solitus comedere calcanea camelorum, cristas viuis gallinis ademptas, linguas pauonum, & lusciniarum, & similia magni pretij, semper conuiuiis assiduus [h]. Gulæ voluptas & inanis opinio victus in hoc erat digna castigatione qui luscinas etiam quæ delectare diutius hominem poterant comedit & similia animalia vt gulæ satisfaceret. Hæc non esset passus Augustus, cui cùm fuisset delatum, Erothem siue Erotheum Ægypti procuratorem, emisse cothurnicem in pugna superantem omnes, ac prorsus inuictam eamque assam deuorasse, iussit acciri hominem, & discussa causa, & confessum malo nauis affligi iussit, vita iudicans indignum qui ob tantillam gulæ voluptatem, non pepercisset aui, quæ pugnando diu multisque potuisset esse voluptati [i].

g Vide Suet. in eius vita.
h Aelius Lampridius in eod. & Herodian.
i Plutarchus in Roman. apoph.

4 Cui obiici posset frugalitas laudata Tyberij Cæsaris, qui vt parsimoniam publicam exemplo suo iuuaret, solemnibus etiam cœnis pridiana sæpe ac semesa obsonia apposuit, dimidiatumque aprum [k].

k Suet. in eius vita c. 34.

Laudata est parsimonia in cibo & potu Iulij Cæsaris, etiam ab eius inimicis [l]. Ælius Pertinax, tantæ parsimoniæ, vt imperator non aliter quàm priuatus viueret, vt dimidias lactucas & carduos cōuiuiis apponeret [m]. Didius etiā Iulianus, imperator, eius erat parsimoniæ vt per triduū leporē dimidiatū diuideret, si quis ei forsan porcellū per triduū misisset. Sępe etiam nulla existente religione, oleribus leguminibúsve contentus, sine carne cœnauerit [n]. Fuit quoq; Tacitus imperator vitæ parcissimę, ita vt sextarium vini tota die nunquā potauerit, sæpe intra eminam, conuiuium verò vnius gallinacei, ita vt sinciput adderet, & oua, pro omnibus oleribus affatim ministratis lactucis impatienter indulsit [o].

l Suet. in eius vita c. 53.
m Iulius Capitolinus, in eius vita.
n Aelius Martianus in Didio Iuliano.
o Flauius Vopiscus in Tacito.

5 Et, si nimia horū parsimonia videatur, imitāda erit M. Antonini Pij vita, cuius victus talis fuit, vt

 esset

esset opulentia sine reprehensione: parsimonia sine sordibus, & mensa eius per proprios seruos, proprios aucupes, & piscatores & venatores instrueretur [a].

[a] Iulius Capitolinus in eius vita.

Certè reprehendendæ sunt mensæ in quibus externa quæruntur magnis sumptibus alimenta, cùm præsentia regionis sufficere possint: & cùm sumptus ostentationis gratia fiunt, vbi sine his honeste & opiparè conuiuari potest: dum corpora infarciuntur multis noxiis cùm paucis & sufficientibus & salubribus contenta esse possint. Neque abundantia diuitiarum efficit, vt corpus diuitis cibis pluribus debeat suffocari. Et vt dicebat Alcmenes Telecri filius, decet eum qui multa possidet, pro ratione, non pro libidine viuere, significans perniciosas esse diuitias nisi adsit animus diuitiis superior, qui possit earum vsum, non ex copia sed ex necessitate moderari [b].

[b] Plutarchus in Laconicis.

6 At non est, vt arbitrantur aliqui, reprehendendum, si mensæ principis plura apponantur fercula, quibus sublatis refici debeant principis officiarij, qui ab eo alendi sunt. Quod certè videtur tolerandum, si talia mensæ proponantur, quæ non excedant qualitatem eorum qui in secunda mensa sedere debent, non aliter.

Sunt & quædam principibus abundantiora & splendidiora conuiuia interdum præter morum solitum paranda, vel ad pompam necessarium, vel ad significandam legatis exteris vel principibus inuisentibus amicitiam, vt liberiùs & abundantiùs excipiantur. honoris enim summi nomine habetur, mensa regia excipi, & cum regibus conuiuari, vt ait Q. Curtius [c]. Sed hæc non sunt ad ordinarium principis victum, de quo agitur trabenda: temporum enim & rerum occasio noua, multa permittit quæ in cõsuetudinem trahi non debent à principibus, qui metiri suas vires debent ex facultatibus & reditibus ordinariis.

[c] lib 8. & Cassiod lib. 6. varia. ep. 9.

7 Reprehendunt plures nationes aliquarũ aliarum principes, qui ex more suæ regionis mensæ & compotationibus diutius quàm videatur bonum principibus, vacant. Existimo autem, illos si ita fit, posse, si sapiant, modum imponere & se ab hac reprehensione eximere. Et maximè cauere, quod etiam popularibus reprehensibile & mulctandum est, nempe inebriari. Nihil enim ebrio videtur miserabilius; nam vt ait D. Chrysostomus [d], is, mortuus est animatus, ebrietas dæmon voluntarius, morbus venam non habens, ruina excusatione carens, cõmune generis nostri opprobrium, nec tantum in conuentibus inutilis ebrius, aut in priuatis aut publicis negotiis, sed etiã solo aspectu omnium grauissimus gubernator ebriosus, vt ait Plato, & quiuis cuicunque rei præfectus, omnia subuertit, siue nauigium, siue currum, siue exercitum, siue quamcunque rem sibi cõmissam. Ebrietas malitiæ mater, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato lascivum [e], iustitiam ignorat, prudentiam extinguit, rationem supprimit.

[d] Diuus Chrysosto. to. 14. homil. 1. ad populũ Antioch. & diuus Basil. sermone de ebrietate.

[e] ad Ephes. 5.

Nicephorus Callixtus [f], loquens de Maximino imperatore orientis & eius tyrannide, *Vino autem multo*, inquit, *deditus, ad summam contumeliam, petulantiam, & crudelitatem qua ex ebrietate proueniunt, nihil fecit reliqui.* Narrat Qu. Curtius quantùm nocuerit Alexandro ebrietas, quótque fecerit homicidia, quorum valde in sobrietate pœnituit. Holopherni, nisi se inebriasset, muliercula Iudith caput non amputasset [g], nec obtruncatus fuisset Simon senex cum filiis, à Ptolomæo [h], aut Amnon ab Absalone [i]. *Alexander magnus*, inquit Plutarchus [k], *à magna potatione denegare non potuit Midio inuitanti, & coniiciens ipsum denuo in vinum, vnde periit.* Atque Hipparinus tyrannus Dionysij filius, ob temulantiam iugulatus fuit [l]. Non potuerunt etiam Massagetæ a Cyro rege Persarum quandiu sobrij fuerunt vinci, cùm largiùs autem vinum biberunt, victi sunt [m].

[f] lib. 7. eccles. histor. c. 21.

[g] Iudith. c. 8 & 13.

[h] 1. Machab. 16 c. 16.

[i] 2. regum c. 13. vers. 13.

[k] In præceptis salutaribus.

[l] Athenæus lib. 10 c. 13.

[m] Herod. lib. 1

Et Macedones temulenti cum ipso Alexandro magno, ex sententia vnius ebriæ meretricis [n], Thaidis, Persepolim ad regiam Persarum incendendam, cui armati pepercerant, ex conuiuio descenderunt.

[n] Quint. Curt. lib. 5.

8 Salomon, *Noli*, inquit, *regibus ô Lamuel, noli regibus dare vinum, quia nullum secretum vbi regnat ebrietas* [o]. Et dixit Dominus [p] ad Aaron principem sacerdotij, *Vinum & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui quando intrabitis tabernaculum testimonij ne moriamini, quia præceptum sempiternum est in generationes vestras.*

[o] Prouerb. ca. 31 vers. 4.

[p] Leuit. c. 10. vers. 9.

Memorat Eusebius Pamphil [q], Carthaginensium legem, qua cautum, vt nullus militiæ tempore vinum bibat, nec in castris nec in ciuitate nec concedendum vnquam magistratibus, tempore quo rempublicam gubernant, vino vti: fornicatio enim & vinum auferunt cor [r], & faciunt apostatare sapientes [s]. Vinum quidẽ modicè sumptum, ad sanitatem conducit iis qui sunt infirmiore stomacho [t], & lætificare dicitur (nempe in sacrificio) Deum & homines [v], & factum ad iucunditatem ab initio, & non in ebrietatem [x], aut ad abusum, qualis ille maximus quo homines efficiuntur vtres vini, & nisi vomant, saturi non creduntur, compotationibus se mutuò adhuc irritamentis sitis, sale & alia salitis ad bibendum ampliùs excitantes: imo verò & minis & vulneribus cogentes vt ex tanto scelere se palmã reportare gaudeant, non minùs quàm si ciuitatem aut castrum aliquod vi cepissent: ideirco certamina bacchanalia instituunt plerunque, à quibus à mensa ad necea sæpiùs prosiliunt.

[q] Euseb. lib. 12 de præpara. euangel. c. 17.

[r] Iohel c. 1. vers. 5.

[s] ecclesiastici c. 19. vers. 2.

[t] 1. ad Timot. c. 5 vers. 23. & 31. vers. 7.

[v] Iud c. 9 psal. 103. v. 15.

[x] prouerb. 31. vers. 34.

9 Detestatur verbum Dei huiusmodi mores & consuetudinem & per Esaiam [y] reprehendit, *Væ*, inquit, *qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum vsque ad vesperum vt vino æstuetis.* & postea, *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & fortes ad miscendum ebrietatem.* Et iterum [z], *Verùm hi quoque præ vino nescierunt, & præ ebrietate errauerunt: sacerdos & propheta nescierunt præ ebrietate, absorpti sunt à vino, errauerunt in ebrietate, ignorauerunt iudicium.* Et Salomon [a], *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?*

[y] Esaiæ c. 5.

[z] Esaiæ 28. v. 7.

[a] prouerb. c. 23. v. 29.

De adulatione & quantùm noceat reipublica & principibus.

CAPVT VII.

Assentari, & placita loqui in consilio reipublicæ, pernitiem maximam ei adferre docet Demosthenes [b]. Et Deus admonuit ea de re populum Iudæorum, qui spretis verbis Dei & consiliis, suæ prudẽtiæ innitebatur, & per Esaiam [c] dixit, *Scribe ei super buxum, & in libro exara diligenter, exara illud & erit in die nouissimo in testimonium in æternum, populus enim ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, nolite videre: & aspicientibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia*

[b] oratione 4. contra Philippum.

[c] Esaiæ c. 30 vers. 8. & seq.

centia, videte nobis errores. Auferte à me viam, declinate à me semitam, cesset à facie nostra sanctus Israel. Propterea hęc dicit Dominus noster sanctus Israel pro eo quòd reprobastis verbum hoc, & sperastis in calumnia & tumultu, & innixi estis super eo: propterea erit vobis iniquitas hęc sicut interruptio cadens, & requisita in muro excelso, quoniam subitò dum non speratur veniet contritio eius &c.

2 Dulce venenum, dulcis proditio in principatu & republica adulatio, quam ideo in clericis sacrosancta concilia damnarunt, vt in concilio Carthaginensi[a], *Clericus qui adulationibus & proditionibus vacare deprehenditur, degradetur ab officio*[b].

a 4. c. 6.
b relatum à Gratiano in c. clericus qui adulationibus 46. distinct.

3 Atque glossa ad ca. vnum oratium, ad verbum adulati, 25. distinct. notat, tribus modis adulari quem dici posse: vel attribuendo alicui bonum quod non habet: vel nimium extollendo bonum quod habet; & vtrumque istorum esset peccatum veniale: vel approbando malum quod habet, & istud esset mortale: *Vę enim qui dicitis bonum malum & malum bonum*[c]. Adulationem vt ingenuè agere cum proceribus, dixit Suidas[d].

c ca. vę qui dicitis 11. q. 3.
d in Suida.

4 Decipiuntur ea principes facilè, vt Plutarchus[e] notauit, vt & alij qui se ipsos nimium diligunt, & proinde vera de se ob φιλαυτίαν non possunt à falsis discernere, & sibi facilè complacent in his quę de se adulatoriè dicuntur. Accedit quod obseruauit Dionysius Halicarnassęus lib. 9. Faciliùs iudicio adulatoris decipi quòd vitia & affines quodammodo virtutes falsò. Sic enim dicet adulator crudelem & violentum, magnanimum, & generosum, qui nihil ferre possit: prodigum, liberalem & magnificum, regium, & seruorum optimum remuneratorem: lubricum & voluptuosum, virilem, iouialem, voracem, subditorum & rapacem, dignum principatu, qui sciat bene imperare, & cogere obedire. Tacent ad hęc adulatores vitia eorum quibus adulantur, ita malos principes peiores reddunt, bonos corrumpunt: vt & Caligula ex bono principe qualis erat ab initio, per adulatores redditus est monstrum, vt scribit Sueton[f], tantùmve adulationibus intumuit, vt Deum se haberi, & suis in templis imagines apponi voluerit, quod & factum, dempto templo Iudęorum qui ei restiterunt, vt est apud Iosephum[g]. Sicut eorum qui fascino vtuntur laudādo necant arbores, sata, pueros: ita adulator laudando prodit.

e lib. de discretione adulatoris & amici.
f in Caligula c. 22. & 5.
g lib. 18. antiquit. c. 15.

Plato[h] appellat adulatorem, bestiam omni humano generi pestilentem, & similem adfirmat impuro dęmoni, incautos animos sub noxię voluptatis esca, continuè corporis sordibus inquinanti: & in Menexeno seu Epitaphio, notat, adulatorem prę stigiatoribus veneficisque tam priuatum quam publicum persimilem, fure & homicida deteriorem & inquietiorem, qui non pecunias, non ipsam corporis vitam duntaxat auferat, imò tanquam sacrilegus, rem sacram iudicium nempe tacitis sub boni specie subripiat & subducat peiorem & crudeliorem ipsa Circe, quantò grauius infertat detrimentum. Illa enim suis poculis exteriora hominis fertur in bestias transformasse, hic verò lenocinijs suis interiora transformat, proinde & Socrates deridet oratores tanquam adulatores publicos, quòd gratiam popularem omnibus machinamentis aucupentur, laudéntque alios supra modum, quò ipsi laudentur; témque adeò leuem graui quodam studio & diuturna pręmeditatione pertractent. Notabile, quòd ibi oratores in repub. & noxios & adulatores dicat. vt apud Lucianum in Parasito, numerantur inter adulatores

h in Phędro.

& parasitos Dionysij tyranni Syracusani, Ęschines Socraticus, Nestor vt Parasitus regis, Aristides Parasitus Armodij Et apud Athenęum lib. 6. c. 6. notantur hoc vitio qui populi gratiam venabantur Athenis per id tempus quo fuit bellum Chremonidum, adulantes Atheniensibus, omnia quidem alia Gręcis cōmunia esse dicentes, at solos Athenienses inter homines viam quę ad cęlum perduceret, inuenisse. Sed & ipsos Athenienses ciues fuisse maximos adulatores idem scribit perniciosos, vt & Theopompus dixit Athenas, adulatoribus nautis, grassatoribus, falsis testibus, sycophantis, falsis apparitoribus, alijsque malis plenas. Athenęus autem: *Hos*, inquit, *Athenienses arbitror quasi inundationem, vel aliud quidpiam graue à Deo perpessos, eminem prędictam adulationem in vrbem induxisse, de qua optime quidem ait Diogenes, multo magis ad coruos ire prę stare, quàm ad adulatores, qui vel optimos etiam viuos quosque ex hominibus deuorant. Et nonnulli adulatores, vt ait Anaxillas, veluti tinea diuitibus adhęrent: nam simplices mores inuadentes ijsque insidentes vescuntur, donec veluti frumentum vacuum reliquerint.* Sic etiam Spadonum & aulicorum adulatorum osor vehemens Cōstantinus Magnus, tineas soricésque palatij eos appellabat, vt scribit Eutropius libro 10. in Constantino. Huncque malum reipublicę et principibus adulatores, qui non reijciuntur tanquam hirudines exsugant facultates & pecunias principatus quę impendi deberent rebus & negotiis arduis & necessarijs vt sępe contingat ob penuriam pecunię in huiusmodi proteos & motiones impensę, vtilia negotia intermitti, & noua onera, tributa, & superindicta populo imponi, vt alij conducantur ad munera publica necessitia obeunda quibus omnino huiusmodi muscę & tineę sunt inutiles, & qui post exhaustum principis ęrarium subtiliùs se ex aula expediunt, quandiu nihil se aucupaturos sperant, atque vt pediculi examina corpora deserunt, nempe defecta sanguine quo alebantur: sic adulatores rebus prosperis ac fętacibus adsunt aridas & steriles non attinguot, & diffugiunt, cadis eum fęce siccatis amici, vt ait Horatius,

Et Petronius arbitter ad illos io fragmentis.

Cùm fortuna manet, vultum seruatis amici,
Cum cecidit, turpi vertitis ora fuga.

& illud quod de amicitia parasitorum dictum à Suida in ζῶ rectè conuenit, amicitia ollę: ζῶ χύτρα, ζῶ φιλία. feruet olla, viuit amicitia. Quod explicat Martial. lib. 2. epig.

Hunc quem viua tibi, quem mensa parauit amicum,
Esse putas fide pectus amicitia?
Vinum amat & ciathos, & sumina, & ostrea, non te:
Sublato vino, nullus amicus erit.

Quàm periculosum autem hoc sit principi, putare multos se beneficiis conciliasse amicos, & in necessitate nullum ex illis inueniri, & destitui ab iis, sciunt qui se negotiis inuolui & à paucis iuuari experti sunt. Quare principes tales debent sibi coniungere & beneficiis obstringere, omissis adulatoribus & pulsis, qui possint tempore necessitatis fidam sibi exhibere operam.

6 Fuit tyrannorum etiam proprium, alere huiusmodi adulatores, per quos intelligerent, quid diceretur aut ageretur in regno, aut ditione principatus: isti enim omnibus applaudentes & se tanquam curiales omni cœtui omnibúsque mensis intrudentes, expiscabantur, ab illis qui non canebant: quid de principe alijsque reipublicę negotiis sentirent. Atque his vt gratiores principibus

Y 4

bus essent tyrannis & subditorum bonis inhiantibus, plura, nec dicta, nec facta addebant, confingentes mala, & bona silentes: delatores perniciosissimi, & omnibus rebus publicis, pacique & concordiae illarum & priuatorum noxij summopere, concitantes principes ex leui causa in subditos, & subditos in rebellionem amantes. A

a lib. 6. c. 7. Scribit Athenaeus [a], omnes qui fuerunt in Cypro tyrannos, adulatorum genus vtile esse existimasse. Est enim res prorsus illis regia, quorum veluti areopagitarum, nullus, vel multitudinem, vel aspectum vidit, praeter eos qui sunt illustres cùm bifariã diuisi sint ex genere illi adulatores qui sunt in Salamine, vnde & alij sunt adulatores in Cypro. Isti quidẽ Gergini: illi verò Promalanges, nominabantur, ex his Gergini, eũ bis qui versabãtur in ciuitate misti, in officinis plateisq; explorabant, quasi speculatorum prouinciam habentes, quicquid audiebant ad eos diebus singulis deferebant qui reges dicebantur. Promalanges verò contrà, illa quae nunciata fuerant à Gerginis perquirebant, si quid inquam dignum quaestione videretur: cùm essent quidam horum exploratores. Sic erat artificiosum ad persuadendumque appositum erga omnes eorum colloquiũ, vt, sicut ipsi testabantur, ab illis primùm in externa loca eximiorũ adulatorũ semina effluxisse videntur. B

Sub Tiberio Augusto, adulatores muneribus & honoribus tantùm affecti, alij non, vt ait Suidas in Athenodoro. Et Constantius 2. Siluano, qui occupauerat in Galliis imperium, occiso, vt iam coelo contiguus, casibúsque imperaturus humanis magniloquentia fastuque sufflabatur, inquit Ammianus Marcellinus libr. decimo quinto, adulatorum quos augebat ipse, spernendo proiiciendóque id genus parùm callentes. Sicut Croesum legimus ideo Solonem regno suo expulisse praecipitem, quia blandiri nesciebat: & Dionysium intentasse poëtae Philoxeno mortem, cùm eũ recitantem proprios versus absurdos & inconcinnos, laudantibus cunctis, solus audiret immobilis.

7 Infidum genus adulatorum esse principibus, multis potest ostendi rationibus: tum quia bonitate, vel potius stultitia, seu patientia eorum abutantur, vnde ex nimia familiaritate, vt id genus est impudentissimum & audacissimum, ad coniurationes, vel proditiones facilè labuntur. Et vt ait Alexis in mentiente,

Adulator, est florens breui flos tempore.
Cano parasito nullus est qui gaudeat.

Nullus enim adulator perstat in amicitia. tempus enim falsam simulationem patefacit, ac retegit.

b lib. 2. historiarum patriae, apud Athen. Hippias Erythraeus [b], quemadmodum Cnopi imperium ab illius adulatoribus fuit solutum declarans, haec etiam narrat. Cùm sciscitaretur Cnopus oraculum de sua salute, responsum accepit, vt Mercurio doloso sacrificaret: atque postea cùm Delphos rediret, in mare proiectum ab Ortyge Iro, & Echaro adulatoribus, qui soluere volebant regnum & introducere oligarchiam, quam aliquandiu tenuerunt, donec Hippotes Cnopi frater, Erythras eum copiis accedens ac per festum Erythreis adiuuantibus tyrannos inuasit, multisque flagris caesis, Ortygem fugientem vulnerauit, & qui eum eo erant occidit: vxores praeterea eorum, filiósque cùm flagris eccidisset, patriam in pristinam libertatem restituit.

8 Sed maximè debet cautiores reddere principes, qui & exemplo aliis esse, & sibi consulere decreuerunt, ab adulatorum aculeis, quòd illi virtuti se accommodare nequeant, & omnia praeter illam imitantur. Adulatori enim, vt ait Plutarchus [c], idem omnino accidit quod Chamaeleonti. Siquidem vt ille colorem omnium similitudinem exprimit, praeterquam albi: sic assentator cùm se similem praestare non possit in his quae digna sunt studio, turpia quaeque imitatur quantùm potest. Et in hoc generatur minus & perniciosius malum. Quemadmodum enim qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iussit puero vt veros gallinaceos procul abigeret à tabula, ne collatione deprehenderetur: sic adulator veros amicos pro viribus abigit, ne ex illorum comparatione deprehendatur fictus amicus. Quod facilè licet comprobare in curiis principum. Si enim ibi adulatores primatum obtinent, vix reperies integrum principis officiarium, aut aulicum: vi nempe enim malorũ numero, & iam principe demẽtato boni exulare coguntur, vel odiosi tanquã aduersarij principis, vel calumniis habiti suspecti.

c Libro de discrimin. adulatoris & amici.

Miser est imperator, vt ait Iulius Capitolinus [d], apud quem vera reticentur. Atque vt Cornelius Tacitus [e], desperata est salus eius, cuius aures ita formatae sunt, vt aspera quae vtilia, & nihil nisi iucundum & laesurom accipiant. Regum opes saepius assentatio quàm hostis euertit.

d In Gordiano
e Lib. 3 historiae.
f Q. Curt. in lib. 6.

9 Principis itaque prudentia in eo elucet, dum adulatores à veridicis, vera à mendaciis poterit separare, quod facile efficiet si se ipsum & sua proprio pede metiatur, nec praestigiis aciem oculorum mentis sibi perstringi patiatur: si perpendat quae sibi vtilia & populo potius quàm iucunda sint, si existimet neminem sibi amicum, qui contra legis Dei praecepta turpia eius comprobet, qui ad tyrannidem impellat, qui omnia perperam sua dicta aut facta comprobet vt illi placeat, C qui metu potestatis verum reticeat consilium, optimè cum Agesilao factutus, qui, vt narrat Xenophon, eos amicos fauore prosequebatur, & ab is libenter se laudari patiebatur, qui non dubitarent & si opus esset, vituperare. Melius quippe à sapiente corripi quàm stultorum adulatione decipi, vt ait Ecclesiastes capite septimo, versu sexto. Idque maximè in his quos consilio adhibet, obseruare debet, & his qui liberè & sincerè loquuntur putè & simpliciter fauere, & parum etiam dextrè vel rudiler dicentibus & monentibus ignoscere ne in posterum recte moniturì vllo seritatis exemplo deterreantur ab officio. imò semper debet suspectam habere blandiloquentiam, & verborum fucum, cùm non tam ex bonis dictis quàm ex bonis factis aestimandi sint homines, simplicissima est semper veritas. Sic hos tanquam inimicos, proditores, praestigiatores, & D corruptissimos consiliarios ablegauit, antequam illorum persuasionibus infectus assuescat. Simia enim dum hominem imitari conatur, saepe capitur, at adulator idem faciens alios capit & allicit: & vt speculum quicquid obiicitur imitatur: & vt vmbra quicquid agas respõdet & adest, sic adulator quoquo te vertas sequitur sui semper dissimilis, pro re nata sese adaptat. vtq; aqua nullo certo colore praedita praeterfluit, & semper refert colorem subiecti soli. Et proinde cura maiori obseruari debent vt submoueantur, qui nisi sapienter considerentur difficile, cognoscuntur. vt enim difficile deprehẽduntur bestiae quae ad loci similitudinem mutant colorem: sic neque assentatores facilè deprehendas, qui ad omne vitae institutum omnesq; affectus sese accommodant, veritatem è non

non erit omnino impossibilis distinctio, saltē collatione facta bonorum & adulatorum: vt facilè præsente corpore, quantùm intersit inter eius vmbram & ipsum, percipitur. vtque adulterina tantùm splendorem ac nitorem auri imitantur, sic assentator gratiam, obsequium & hilaritatem. Sed nulla tanta similitudo falsi cum vero adfetti potest, quin acutè intuentibus res ipsa ab imagine distinguatur. vbi autem adulator apparuerit, statim ex albo radendus. Quemadmodum Myrtis Arginus rerū sacrarū peritus, vt est apud Athenæum [a], Theonymum tripudiantem & adulatorem qui sæpius apud ipsum reliquósque iudices assidere solebat, quoniam cum vrbis optimatibus cerni à populo cupiebat, aure apprehendens ex subselliísque extrahens, multis præsentibus dixit, neque hîc tripudiabis, neque nos audies.

a lib. 6. c. 6.

10 Subuertit potentes adulator, duces, amicos, si vel parum temporis fuerit adeptus, iacet æquitas ægra, quando ea distribuitur ad gratiam. Nec malè Thessali fecerunt, qui ciuitatem adulationem vocatam, solo æquarunt, quam habitarunt Melienses populi, vt Theopompus testatur lib. 30. Quali odio etiam Dei ecclesia hos prosequatur, qui blādiendo peccata augent, & nutriunt, docuit Gregorius in moralibus, li. 18. p. 4. c. 3. ad 27. Iob. & post illud refert Gratianus in ca. sunt nulli, 46. dist. *Sunt nonnulli*, inquit, *qui dum malefacta hominū laudibus efferunt, augentq́ue increpare debuerunt. hinc enim per prophetam dicitur* [b]. *Væ qui consuunt puluillos sub omni cubito manus: & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis, ad hoc enim puluillus ponitur, vt molliùs quiescatur. Quisquis ergo malè agentibus adulatur, puluillum sub capite vel cubito iacentis ponit, vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursum scriptum est, ille ædificabat parietem. Illi autem liniebant eum: parietis quippe nomine peccati duritia designatur ædificare ergo parietem, est contra se quæpiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur: vt quod illi peruersè agentes ædificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddant. Sed sanctus vir, sicut bona de malis non æstimat, ita iudicare bona de malis recusat, dicens, absit à me vt iustos vos iudicem: donec deficiam non recedam ab innocentia mea.* Et Hormisdas papa omnibus episcopis per prouincias scribens, *Verè dico*, inquit, *quia illi ipsi, quibus cum periculosa & falsa misericordia indulgere videmur, cùm ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi aduenerint, contra nos causam dicturi sunt, dicentes quòd dum aut asperitatem linguæ expauimus, aut falsa blandimenta & periculosas adulationes ipsorum libenter accepimus, in eisdem permanere peccatis eis inutiliter indulgemus, aut ipsa peccata augere permittimus: non recolentes quod in vetere testamento scriptum est, quòd vno peccante, contra omnes ira Dei desæuit* [c].

b Ezech. 13.

c refert & Gratianus eodem in c. 29. si quis diaconus 50. distinctio.

11 Mendacij genus est perniciosum, quod fit placendi cupiditate de suauiloqoio, cùm nec ipsa veritas ad finē tantùm placendi hominibus enunciandasit, vt scribit diuus Augustinus lib. 10. de mendacio cap. 14 & Gratianus in ca. 8. primum est capitale, 22. quæst. 2.

Subuenire principibus, & possunt & debent prælati ecclesiarum, & personæ ecclesiasticæ, quibus religio & dignitas priuilegium singulare dedit. vt liberiùs possint & debeant admonere sui officij principes, & quales sint esséque debeant docere: alioquin & ipsi erunt obnoxij iudicio Dei, maximè si propter remunerationem speratam temporalium principibus quoque ipsi adulentur: vel si nolint officio suo fungi, metu ne illis displiceant, cùm tamen meliùs sit pro veritate pati supplicium, quàm pro adulatione recipere beneficium, cap. 81. nemo peritorum 11. q. 3. neque oportet laudando augeri malitiam [d].

d l. 1. in fine, de seruo corrupto P.

Remedium aduersus perniciem etiam adulatorum & aulicorum principibus ab aliquibus datur, & puto vtilissimum vt eniteat in consiliis maximè, rebúsque gerendis, quibus inhonesta vt honesta laudare mos est [e], qui quæstus sui causa fictè & simulatè multa auribus insusurrant. Et proinde qui sapiunt, quíve suam maiestatem sartam tectámque habere volunt ad placitum loquentes aulicósque domesticos à consiliis excludunt reipublicæ, à cubiculariis & domesticis consiliariis bonus, cautus, optimus venditur imperator, vt dicebat Flauius Vopiscus in Aureliano.

e Corn. Tacit. 3. annal.

CAPVT VIII.

De fide & obseruatione, seu constantia promissionis principis.

REx Alphonsus sapientissimus Hispaniarum dicebat, tantùm valere debere ad fidem, principum verbum, quantùm priuatorum hominum iusiurandum [f]. Et proinde in symbolum fidei in codicillis principum, dum magnum sigillum apponitur, inseruntur fila quæ pendent è charta, medio sigillo principis, vt doceatur principem suis promissis esse ligatum in perpetuum: ferociores tauri funibus ligantur, homines verbo, vt vulgaris ille indicat versiculus, Verba ligant homines, taurorum cornua funes. *Fundamentum*, inquit Cicero [g], *iustitia est fides, id est, dictorum conuentorumq́ue constantia & veritas, ex quo (quanquam hoc videtur fortasse cuipiam durius) tamen vt videamur imitari Stoicos, qui studiosè exquirūt vnde verba sunt ducta, credamus quòd fiat quod dictum est, appellatam fidem.*

f Vt refert. Antonius Panorm. li. 1. de dictis & factis eius apophtegmate 58.

g 1. officiorum.

2 Fides ex verbis oritur, verba mentis sunt interpretes, quibus ex consensu hominum omnium creditur, vel spes efficiendi habetur, laudatur, & inter maxima humani generis bona, fides colitur [h]. Sanctissimum humani pectoris bonum [i]. Venerabilem fidei numen, dextram suam certissimum humanæ salutis pignus ostentat [k]. Dicebat & M. Tull. Cicero [l], *Nihil vehementius rempub. ait continere quàm fidem, quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum.* Fidem & mentem dedicauit in Capitolio M. Æmilius Scaurus, ante autem consecrauit fidei templum Attilius Calatinus.[m] Atque Dionys. Halicarnasseus [n], fidei templum priscis & vetustioribus temporibus publicè sacratum, tradit, vt seruandam & venerandam fidem discerent: vnde & conuentiones mutua fide factas non seruandas esse etiam iure gentium docuimus [o]. Fidem inter deos annumerasse antiquos tradit Plin. lib 2. cap 7. meminit & de æde fidei in Capitolio posita alibi lib. 35. c. 10. Fidei proprietatē, inquit Nonius Marcellus, exemplo manifestauit Cicero lib. 4. de republica. fides enim, inquit, nomen ipsum videtur habere, cùm fit quod dicitur.

h Seneca li. 5. de benefic. c. 30.

i Idem epist. 88.

k Val. in principio lib. 6.

l 2. officiorum.

m Cic. 2. de diuina.

n in 2.

o Lib. 21. syntag. c. 2. & in hoc tractatu, c. de legib. vel legum principatu.

3 Ægyptiorum lege, olim periuri capite multabantur, tanquam qui duplici tenerentur scelere, vt qui & pietatem in deos violarent, & fidem inter homines tollerent, maximum vinculum societatis humanæ [p].

p Diod. Sicu. lib. 1. c. 6.

Interest cuiusque ratas esse hominum & inuiolabiles promissiones, ne si quis velit alteri fidem frangere, & sibi id concessum arbitretur, & in sui præiudicium fidem sibi rescindi pati cogatur, talionis

lionis pœna multatus, iuxta ea quæ Cæsares Diocletian. & Maximian. rescripserũt Muracolo & aliis militibus. *Ratas*, inquiunt, *manere semper factas iure venditiones, vestra etiam interest. Nam si oblato pretio, rescindere venditionem facile permittatur, eueniet, vt & si quid vos de laboribus vestris à fisco nostro, vel à priuato comparaueritis, eadem lege conuenias in quam tribui vobis postulatis* [a]. Naturalis & regula, quod quisque iuris in alium statuerit eodem quoque vti debere [b]. Vt & alia à Deo & iure diuino probata: Alteri ne feceris quod tibi fieri non vis [c].

A

4 Fides data & accepta, dum vicissim exprimitur, aut adiectis conditionibus, aut peristasibus pacta dicitur, seu confirmata. nempe duorum pluriúmve in idem placitum & consensus, vt aiunt iurisconsulti [d].

Sicut & impages Pompeio Festo dicuntur, quæ à fabris in tabulis figuntur quò firmiùs cohæreant, à pangendo, id est figendo. vnde & poëtæ pangere versus dicuntur, & agricolæ pangere plantas, id est, infigere. Et alibi paginæ, inquit, dictæ quòd in libris suam quæque obtineat regionem, vt pagi; vel à pangendo, quòd in illis versus pangantur, id est, figũtur. Nonius Marcellus quoque promissam sponsam & pactam, idem dicit. Disputat de vi pactorum Aristot[e]. *Pactum*, inquit, *lex quadam de particulari est, ac leges quidem non approbantur à pactis: pacta verò cùm legitima sint à legibus comprobantur. Et omnino lex ipsa pactum quoddam est, quare qui non credit, euertitq́, pactum, leges euertit. Praterea commutationes rerum vltro ac citro, similiter qua voluntaria sunt pactis vt plurimùm facimus. quare si quis pacta infirmat, is vsum hominum inter se penitus euertit.* Atque in summa quæ pro conseruatione legum adferri possunt, eadem & pro firmitate pactorum facere posse tradit, vt contrà iisdem modis impugnari si non rectè, si iniustè, si dolo malo, si coactè, si a deceptis fiant, si contraria aliis sint in quo tamen si meminerint de contrariis, pacta nouissima derogabunt prioribus, alioquin legitimè ex cõsensu transacta [f].

B

C

Et Cicero [g]. *Ex pacto*, inquit, *ius est, Si quis inter se pepigerint, si quid, inter quos conuenit. Pacta sunt qua legibus obseruanda sunt hoc modo: Rem vbi pagunt, in comitio aut in foro, inte meridiem causam coniicito. Sunt item pacta qua sine legibus obseruantur ex conuentu. qua iuri prastare dicuntur.* atque iterum [h], *Pactum est quod inter aliquos conuenit, quòd iam ita iustum putatur, vt iuri prastare dicatur.*

In hoc Vlpian [i]. versari naturalem æquitatem ait, cùm nihil iam congruat fidei humanæ, quàm ea quæ inter eos placuerint, seruare, & vt idè ait [k], quoniam graue est fidem fallere. nec audiendum cum Papinianus ait, qui velit fidem frangere [l].

D

5 Et proinde ex pacto oritur obligatio etiam naturalis hue iure gentium [m], vt maximè iure pontificio, quo cõsiderata illa naturali æquitate, ex simplici pacto obligatio constituitur [n], quanquam iure ciuili Romano, non omnia pacta simplicia seu nuda producant obligationem aut actionem, sed exceptionem [o].

6 Hinc liquet, principes qui leges æquitatis naturalis non possunt licitè perfringere. (nam & illis tanquam rationis participes à qua procedunt subiiciuntur) quæ pactis & conuentionibus per se factis, vel de rebus priuatis, vel de republica, quæ placita sunt, aut mutare in præiudicium eorũ cum quibus conuenerint. vult quisque sibi credi, inquit Liuius [p], & habita fides ipsam obligat fidem. Alioquin, si reges & principes fidei stare non deberent, miserabiliores omnibus hominibus & subditis essent, nullo cum illis negotium gerere volente, & pro pœna esset interdictũ illis à cõmerciis omnibus, quę sola fide perficiũtur, qua maior nõdatur [q].

Sequeretur & inde maximum reipub. detrimentum, cuius negotia publica non possunt frequentiùs nec cum subditis, nec cũ vicinis, nec cum hostibus, sine pactionibus & conuentionibus transigi. Conuentionum enim, vt inquit Vlp l. 5. de pact. P. tres sunt species. aut enim ex publica causa fiunt, aut ex priuata. Priuata aut legitima, aut iurisgentiũ: priuata quæ de singulorum agunt vtilitate & legitima dicuntur, quando aliqua lege politica, seu ciuili eorum conuentiones confirmantur. Iurisgentium verò, ea quæ non solùm iure ciuili, sed & sine eo ferè apud omnes gentes inter quas commercia sunt, rata & firma habentur, vt emptiones, venditiones, locationes, & id genus aliæ. Paul. in l. legitima, & Vlp. in l. iurisgentium, 7. de pactis P. Has cõuentiones contrahens princeps vt priuatus, rectè se obligat ob fidem datam, & non tam ex lege ciuili, si qua conuentio probetur, quàm ex propria fide qua sibi legem spõte imposuit, & de hac conuentione iam alibi dictũ est: de publica nunc agemus, quæ & in solio ipso principis, propriam sedem habere videtur, vt non immeritò Scythæ peietantes per solium regis, morte multarent [r].

7 *Publica conuentio*, inquit Vlpian. [s] *est, qua fit per pacem, quoties inter se duces belli quadam paciscuntur.* Cuius verba, magis vnam speciem publici pacti, quàm naturam aut diuersitatem publicarum conuentionum complecti videntur. non enim vnius sunt generis inter duces tantùm, sed etiam, inter principem, & subditos, inter principem & non sibi subditos, inter principem & victos, inter duos populos æquales inter populos inæqualis authoritatis [t]. Et rursum inter hos causæ diuersæ, paciscendi diuersæ.

8 Legimus Deum fecisse pactum cum subditis naturaliter, & iure, cum suis creaturis, adhibuisséque solemnia ad corroborandum placita & promissa: non quòd dubitandũ esset de eius fide. nam ipse fidelis & verax, imò ipsa veritas, & qui ea quæ de labris suis procedunt non facit irrita, nec potest mentiri. omnia quippe nouit quæ futura sunt, vt non præuisa non ignorasse dicatur, & qui potest omnia quæ vult, velit autem omnia quæ pollicetur, nisi quis se obiiciat voluntati eius, & fidem ei datam violet. Sic enim humanam creaturam hominem inquam fecit & creauit, vt ei relinqueret liberum arbitrium ad volendum & nolendum, & proinde, cum homine quamuis creatura sua, tamen pactus est plura, vt ipse se adhuc obligaret expresse ad ea quæ voluntatis Dei sunt, ad quæ exequenda naturaliter nihilominus sine vlla pactione iure naturæ obligatus est & diuino.

Quia magis timetur quod expressè in specie iuratur & promittitur [v]. Pactũ fecit Deus cum Noacho & vniuerso genere hominũ in eius persona [x].

8 *Hac quoque dixit Deus ad Noe, & ad filios eius cum eo.*

9 *Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos.*

10 *Et ad omnem animam viuentem qua est vobiscum, tam in volucribus quàm in iumentis, & pecudibus terra cũctisq́, qua egressa sunt de arca, & vniuersis bestiis terra,*

11 *Statuam pactum vobiscum, & nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans omnem terram.*

12 *Dixitq́, Deus, hoc est signum fœderis quod do inter me & vos, & omnem animam viuentem, qua est vobiscum*

a In l. ratas c. 7. C. de rescinden. vendit l. 4. tit. 44.
b ca. cum omnes, 6 de constitutio. & pro sillorũ de præbendis. iustũ est 9. distinct. rub. quod quisque iuris & c. lib. 2. P. tit. 2.
c ca 1. in 1. distinct. gratia.
d l. 1. de pact. P. l. pactum de pollicita. P.
e In lib. 1. artis Rhetoricæ c. finali.
f l. pact. nouiss. C. de pactis.
g 2. ad Heren.
h 2. de inuentione.
i l. 1. de pactis li. 2. ti. 4.
k l. 1. de constitu. pe. li. 13. ti. 5.
l l. illud aut illud 1. §. 1. eo tit. de const. pecunia
m l. heres à de itore. §. ser. ... l. fideiussor. § fideiussor de fideiussore P. l. ex hoc iure 1. de iustitia & iure P.
n in leg. 3 de pactis
o v. tractatus in l. iuris gentium 7 §. sed cum nulla de pact. P.
p l. lib. 22.
q l. 4. praeterea C. de hæreti. & in qui sanctum de apost. C.
r Vt scribit Herodot. in 4.
s De l. conuentiones §. 2. de pact. P.
t l. non dubito de captiuis P. vide quæ diximus lib. de militari arte & de iudicii & fœderibus.
v Vt ait l. f. C. ad leg. Iul. repetund. l. 9. C. ti 27.
x Genes. c. 9. versu 8 & sequentibus.

biscum in generationes sempiternas.

13 *Arcum meum ponam in nubibus & erit signum fœderis inter me & inter terram.*

14 *Cumq; obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus cœli.*

15 *Et recordabor fœderis mei quod pepigi vobiscum, & cum omni anima viuente quæ carnem vegetat: & non erunt vltra aquæ diluuij ad delendam vniuersam carnem, &c.*

Aliud fœdus pactum & promissio inter Deum & Abrahamum, & signum datum circuncisio, promissiones circuncisis, vitæ æternæ & terrarum gentium [a]. Propositum & firmatum aliud pactum interrogatione & respósione, seu solenni stipulatione inter Deum & populum [b]. *Si ergo*, inquit Deus, *audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Respondit autem omnis populus simul, Cuncta quæ locutus est Dominus faciemus* [c]. Pactum renouauit Iosue nomine Dei cum populo Israel, [d]. éstque in fœdere subiectionis cautũ, *Si dimiseritis Dominum & serueritis dijs alienis, conuertet se & affliget vos, atque subuertet postquam vobis, præstiterit bona. Dixitq; populus ad Iosuam, Domino nostro seruiemus & obedientes erimus præceptis eius, percussitq; Iosue in die illo fœdus & proposuit populo præcepta atque iudicia.* Custodit Deus pacta sua, neque illorum obliuiscitur, cum eo coniungens misericordiam, ne in transgressores desæuiat omnino pro meritis [e]. Si tamen in transgressione perseuerauerint, & noluerint ad promissa redire, vindicat acerbè transgressionem [f]. Vult enim sibi seruari ex parte promittentium fidem, quò etiam pertinet illud, *Deo reddes iuramentum tuum.*

a Gen. 15. & 17. Exodi 6.
b Exodi c. 19. vers. 6. & seq.
c Refertur & Deuter. c. 5.
d Iosue c. 1.
e Deut. cap. 4. vers. 31. Daniel 9 vers. 4.
f Deut. cap. 7. vers. 9.

9 Imago verò Dei, in potestate & authoritate, est princeps. Ideo & eius verba & promissiones ad firmitatem propemodum diuinam accedere debent postquam fidem dedit, quam non dare liberum ei ab initio erat. non decet principem labium mentiens [g]. Sic, cùm Sigismundus imperator, exigenti veterano militi promissa dixisset, immoderata fuit petitio tua, is autem respondisset, poteras negare cùm peterem, nunc sine turpitudine quod promissum est rescindere non poteris, addidit Sigismundus si ex duobus alterum me facere oportet, faciliùs rerum quàm famæ iacturam subibo [h]. Leonem recens imperium adeptum, crebris agitationibus vrgebat Aspar etiam, vt quemadmodum promisisset, alterum filiorum suorum Cæsarem appellaret: cúmque cunctaretur, purpura eius prehensa, imperator, inquit, hac veste indutum mentiri nefas est. Cui respondit ille, etiam cogi & instar mancipij est. verùm cùm tandem resistere nó posset, filium eius ex filio patritio cæsaré fecit [i].

g Prou. c. 17.
h Aeneas Syluius li. 2. commentariorũ de reb. Alphonsi.
i Ioannes Zonara lib. 3. annalium.

10 Quin & fidem datam malis seruare debere principem, docuit exemplo Iosue, qui & Rahab meretrici, & Gabaonitis fidem seruauit [k]. & Dauid Semei, homini seditioso & maledico [l]. Et Carolus V. Luthero, & interrogatus à Ludouico Palatino Rheni, cur ei fidem seruaret & non violaret, respondit fidem rerum promissarum, & si toto mundo exularet, tamen apud imperatorem consistere oportere [m]. Fides namque non est (si fieri possit) danda infideli & hæretico, at postquam à principe ex aliqua causa data est nomine publico, fidem frangere graue habetur nisi noua causa id suadeat, nec obstat quòd hostes sint, quia & fides hosti seruanda [n].

k Iosue 9.
l 2. Reg. c. 19.
m Zenocharus lib. 2. Caroli 5.
n l. 1. de constituta pecun.

De veri principis vera gloria.

CAPVT XI.

GLoria est multorum bonorum ore concelebrata laudatio; quando quis habet vel existimatur habere, quod plures, vel omnes probi expetunt. Gloria vera vnicuique est, assequi finem propter quem opus sibi cõmissum, munus & persona gerenda erit.

Aliorum causa verò, omnis ferè hominibus demandatus est, idcirco & vera principis gloria populi salus si eam procuret, tueatur & conseruet regem esse, sæpe hoc pendet. vt Ferdinãdus rex Apuliæ dicebat, & ex fortuna seu casu: at regem, talem se gerere, vt vnicus sit ei finis salus & cura populi, hoc ex vera gloria & virtute propria principis pendet.

Princeps est pater publicus & communis, vt ait Theodoricus rex [o], proinde non tanquam barbarus tyrannus, aut sæuus dominus, sed tanquam pater vti debet clementia & mansuetudine, neque quippiam ei magis conuenit, magísque gloriosum accidere potest quàm ipsa mansuetudine & clementia in subditos vti, & amare suam rempublicam. Sic Nicomachus, cùm senatus diligeret imperatorem Tacitum, referente Flauio Vopisco [p], *Ingens est gloria*, inquit, *morientis principis, rempublicam magis etiam amare quàm filios.*

o apud Cassiodorum libr. 4. epist. 41.
p in Tacito.

Hinc dicebat Athalaricus [q], *Et nostra verè pietas custoditur, dum feriatæ gladio nascitur metus, & proueniet sine cruore correctio, commouemur enim placati, minamur otiosi, & clementer irascimur quando sola vitia damnamus, cura & anxietas magna videre subditos vitijs scatentes, fœlicitas principis habere morigeros & amatores eorum quæ expediunt. sic labor cogitatione aufertur regnantis, dum subditi sibi profutura disponunt, vt dicebat Theodericus rex* [r]. Nobile Philisci ad Alexandrum Magnum dictum, refertur ab Æliano [s]. *Ad gloriam*, inquit, *incumbe: verùm ea conditione, ne si pestis, vel magnus aliquis morbus, sed pax & sanitas: affirmans, per vim & sæuitiam expugnare ciuitates, & populos exscindere, pestilentiam esse, sanitatis verò salutisq; subditorum rationem habere, esse pacis commoda.*

q apud Cassiodorum libr. 9 variarũ c. 18.
r apud eundé Cassiodo. lib. 3. variar. c. 40.
s lib. 14 de varia historia.

2 Quinctius Flaminus cùm esset in primis ambitiosus, gloriæque cupiditate summa duceretur, studebat tamen præstantissima quæque & maxima ipse obire: gratioresque habebat eos, qui operam suam quærerent, quàm qui præstarent sibi: quod hos velut ad gloriam aduersarios, illos virtutis segetem existimaret [t]. Græci vt ciues suos omnia ad patriæ gloriam & salutem referre docerent, etiam in sacris & ludicris certaminibus, non victores ipsos, sed parentes & patrios illorum proclamantes, patrias ipsorum ab ipsis coronari proclamabant [v].

t vt ait Plutarchus in eius vita.
v Plinius libr. 16. c. 4.

3 Potest & princeps bonus iustam illam gloriam legitimè vsurpare quam D. Paulus omnibus conuenire dixit [x]. *Gloria nostra*, inquit, *est testimonium conscientiæ nostræ quòd in simplicitate cordis & synceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conuersati sumus in hoc mundo: abundantius autem ad vos*, Nempe dicet princeps subditis, Si nos non reprehendat cor nostrum, fiduciam habemus ad Deum [y], hæc certè conscientia si pacata est gloriosum facit principem apud Deum & homines, si inquieta, ostendit contrà scelerosum, immanem, indignum omni laude & gloria, cùm neque sibi placere possit.

x 2. Corint. c. 1. vers. 12.
y 1. epist. diui Ioannis cap. 3. vers. 21.

Conscientia humanæ naturæ relicta est veluti comes & testis & iudex actionum. Lex naturalis dictat

dictat quod faciendum est,& malum fugiendum, iudicium sequitur in ratione,& sic formatur conscientia, & vlteriùs facto iudicio sequitur synderesis, quæ est scintilla conscientiæ quæ stimulat voluntatem ad bonum faciendum. vnde conscientia propriè est regula in ratione synderesia in voluntate.

Et quamuis princeps leges positiuas contemnat,& imperia hominum non vereatur, tamen habet suum proprium testem & iudicem conscientiam, quæ nec potestatem suam aut tyrannidem reueretur, sed illi testimonium de bene aut malè gestis incorrupta constantia suggerit & facta sua iudicat. *Cùm enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis testimonium reddente ipsis conscientia ipsorum, & inuicem cogitationem accusantium aut etiam defendentium* [a]. Hæc à Deo data à nobis diuelli non potest [b]: accusatio arguit gesta non esse talia quæ probari debeant, multo minùs laudari: si quieta sit, audacem ad laudanda facit hominem. magna quippe vis eius est in vtramque partem, inquit Cicero [c], vt neque timeant ij qui nihil admiserint: & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccauerunt. Et quamuis lateant scelera homines, tamen perpetuò adest scelera committenti; vexat, lancinat, torquet, vrit, excarnificat animum, nocte diéque suum gestantem in pectore testem, quamtumuis solitarium, satellitibus stipatum, profugum, aut simulantem. Et nunquam, vt ait Salustius in Catilinam, animus impurus, dijs hominibúsque infestus, neque vigilijs, neque quietibus sedari potest. Quò fit, vt neque vere gloriosi tyranni & impij administratores reipublicæ dici possint, vt docuit tyrannus Dionysius eum qui illum beatum prædicabat, cui inter delicias tyrannicas constituto gladium ceruici impendentem de filo leui pendentem, suspendi iussit. Sequuntur ita facta immanissima ex iam malè commissis, vtpote nunquam quiescente sed veluti desperata agente animo, ob turbatam & excitatam conscientiam.

a D. Paul. ad Rom. c. 2. vers. 14.
b Cicero pro Cluentio.
c Cicero pro Milone.

Commone est omnibus principibus, velle honorari, velle recenseri inter præstantiores & inter probos siue boni siue mali sint. Sed mali non potuerunt id assequi, quia tales non fuerunt quales voluerunt videri; nec viam tenuerũt per quam ad veram gloriam peruenitur. Et proinde pro vera gloria inanem habent & falsam, vel ratione rei ex qua gloriam aucupantur, vt dum principes commissa regiæ certis cura putant se gloriosos si seuiant, si deliciosè viuant, si sint boni pictores aut similes boni artifices: vel ratione eorum qui adulantur, qui laudant in principibus non laudanda & potius vituperanda, vel quando ipsi falsò sibi tribuunt quæ non habent, vt dum tyranni se defensores patriæ, patres populi, alijsque titulis insigniri voluerunt.

DE REPVBLICA LIBER NONVS, SIVE DE POTESTATE REGIA.

De iuribus quibusdam insignioribus regiæ potestatis.

CAPVT I.

POTESTAS regia magna, quæ & monarchia est, & vnius arbitrio temperanda, attamen cum ratione & scientia seu sapientia, de qua alibi, neque princeps aliud gerere debet sua potestate, quàm quæ potestatis sunt, hoc est, quàm quæ iustè potest & suæ authoritati commissa sunt à Deo, vel à superioribus dispensanda; quod enim vltra gerit, non ex potentia, sed impotentia procedit: quia imbecillis & minùs idoneus efficitur ad ea exequenda quæ ei commissa sunt, cùm ea quæ debet non operatur. Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & generaliter, quę contra bonos mores fiũt, nec facere nos posse credendum est, inquit Papinia. iurisconsultus egregius. in l. filius qui fuit in potestate, 15, de conditioni. instit. li. 18. P. tit. 7. cui consentit Labeo in l. auus, 79. §. 1. solut. matrimo. lib. 23. tit. 3. Probis regibus & bene institutis, honesta iustáve tantùm sunt, quæ honesta & iusta sunt. Omnia autem iusta & honesta tantùm etiam barbarorum regibus, vt optimè respondit Antigonus rex Macedonum apud Plut in apophteg.

2 A rectè agendo reges dicti; à principando & & imperãdo primùm suis inquis affectibus, principes. Et rectè Claudianus ad Theodosium,

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat, mentémque domet respectus honesti.

Nun omne quod licet honestum est [d]. Est enim aliquid quod non oporteat, ait Cicero [e], etiam si licet: quidquid verò non licet, certè non oportet. Non secùs quàm non omne, quod ex libero arbitrio quod hominibus dedit Deus, pendet, agere bonum est. neque omnia quæ ægri sibi conducere & sibi permittenda putant illis vtilia sunt.

d l. non omne. de regul. iur. P. l. semper in coniunctioni bus eo. tit.
e Cicero pro Balbo.

Dicebat Anthemius Cæsar, Nouella de bonis vacantibus, *Nihil amplius licere bonis principibus, nisi quod liceat priuatis.* Et imperatores Theodos. Et Valentin. in l. f. [f] aiunt, *Salua maiestatis reuerentia, non dedignari sibi cum priuatis ius esse commune.* Et rursum [g], *Digna vox*, inquiunt, *maiestate regnantis, legibus alligatam se principem profiteri, adeo de authoritate iuris nostra pendet authoritas. & reuera maius imperio, est submittere legibus principatum. Et oraculo præsentis edicti, quod nobis licere non patimur, alijs indicamus.* Et Symmachus ad imperatorem, *Plus apud vos iustitia quàm licentia valet.* Imò minùs sibi licere quidam existimarunt Cæsarea, vt modestissimè ita sapientissimè; quia quod in plebe vitium non est, interdum potest inuenire in principe vitij suspicionem: vt aliquando Theodosius imperator, recusauit hæreditates priuatorum sibi delatas quas priuati iure nanciscuntur, nempe vt omnem suspicionem auaritiæ submoueret, & subditis exemplo esset, vt ait Symmachus [h], néue in tyrannorum suspicionem, qui suis tantum commodis non subditorum consulunt, incideret.

f in l. f. de appellation. in Codice Theodosiano.
g in l. digna vox 4. de legib. lib. 4. c. Iustinianei.
h lib. 2. epistola. 13.

3 Hîc obseruandũ est, quod annotat iam suo tempore fuisse in vsu Arist. [i] *Non sunt, inquit, nunc amplius regna, sed si qua fiunt monarchia & tyrãnides sunt ob id quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum*

i 5. politico. c. 10.

propriò

proprii:& plurimi pares sunt, neq; vsq; adeò præcellentes, vt ad magnitudinem dignitatemq; huius gradus se possint attollere, atque ex eo fit vt sponte illis non pareatur. A

Consentiunt qui dicunt, non amplius vt olim deos esse aut regnare inter homines, quia seniores vt tunc non gubernant, nec eo modo pastorum instar vt olim sufficere testimonium Herodoti[a], τὸ δὲ πρότερον τῶν ἀνδρῶν τούτων, θεοὺς εἶναι τοὺς ἐν αἰγύπτῳ ἄρχοντας, οἰκέοντας ἅμα τοῖσιν ἀνθρώποισι, καὶ τούτων αἰεὶ ἕνα τὸν κρατέοντα εἶναι. ὕστατον δὲ αὐτῆς βασιλεῦσαι ὦρον τὸν ὀσίριος παῖδα, τὸν ἀπόλλωνα ἕλληνες ὀνομάζουσι. i. *Atque prius horum hominum deos fuisse illos qui regnauerant in Ægypto, qui non amplius inter mortales degerent: inter quos vnus fuit semper qui reliquos authoritate anteiret. Postremum autem omnium regnauit Orus Osiridis filius, quem Græci vocarunt Apollinem.*

a in Euterpe.

4 Cæterùm quamuis forma regiæ potestatis immutata sit, debet tamen remanere in principe animus regis, & maximè magis solicitè rem communem & publicam quàm proprium commodum curare, eiúsque vtilitati incumbere. B

Sicuti Honorium monuit Claudianus[b].

b in 4. eius cõsulatu.

Tu ciuem patrémque geras, tu consule cunctis
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica vota.

5 Hicque incidit illa quæstio, quæ quotidie apud aulicos, & procuratores fisci adulatores, & veros consiliarios, inter legitimos principes & tyrannos controuertitur, num illud quod scribitur 1. regum c. 8. conuenire possit bonis regibus, seu permittatur iure regio, an verò iure tyranni, verba sunt hæc à vers. 10.

10 *Dixit itáque Samuel, omnia verba Domini ad populum qui petierat à se regem & ait,*

11 *Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis: filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, faciétque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum.*

12 *Et constituet sibi tribunos & centuriones & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum.* C

13 *Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias & panificas.*

14 *Agros quoque vestros & vineas & olíueta optima tollet, & dabit seruis suis.*

15 *Sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis suis.*

16 *Seruos etiam vestros & ancillas & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo.*

17 *Greges quoq; vestros addecimabit, vosq; eritis ei serui.*

18 *Et clamabitis in die illa à facie Dei vestri quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis regem.*

19 *Noluit autem populus audire vocem Samuelis, & dixerunt, nequaquam, rex enim erit super nos.*

20 *Et erimus nos quoque sicut omnes gentes & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* D

Quibus consentire videntur quæ de parabola regni dicta sunt Iudicũ c. 9. vers. 8. quòd ligna dum vellent eligere sibi regem ierunt ad oliuam, ad ficum, ad vitem, quæ noluerunt acceptare regnum: venerũt autem ad rhamnum, qui ea lege accepit, vt requiescerent sub vmbra eius, & si nollent, egrederetur ignis de rhamno qui deuoraret cedros Libani. Et quod Cicero[c] ait, *Regũ hæc esse imperia, animaduerte, & dicto pare, & præter rogitatũ ne loquere. Et illa mina, Si te secundo lumine hic offendero, moriere.*

c pro C. Rabirio Posthumo.

6 Itaque concessam potestatem in supradicta per Samuelem referunt quidam ad legitimam potestatem, quod posset sustineri, si populus vt ibi, consensisset huic legi; indiguus enim libertate est, A qui se subiecit sponte seruituti[d]: quemadmodum cùm miseri Iudæi crucifigi Dominum instantes, se nolle alium regem quam Cæsarem publicè professi sunt, & susceperunt in se sanguinem effusum innocentis super se, & super filios, & posteros. Sic sponte tyrannidi dæmonis se subiecerat primus homo peccando, à qua Dei tantùm sola bonitate & misericordia redemptus est. Sunt barbara regna, hoc est, quæ ex lege barbarorum hominum qui parùm curabant de libertate plena, vt Græci, in quibus lex regni similis & durior ea quæ proposita est à Samuele in subditos ex consensu ipsarum nationum, vt Persarum, Medorum, & similium, vt notat Aristoteles in Politicis.

d l. 3. quib. ad libertatẽ proclamare non licet lib. 40. P. tit. 13.

Horum autem exemplo, postularunt Hebræi contempto Deo seu eius imperio, sibi dari regem qui præesset illis in bello, & iudicaret: *Et erimus*, inquiebant, *nos sicut omnes gentes*.

B Sunt & quidam seruilis conditionis qui dicant principis sui se esse, & corpus & bona, quia in illis princeps ex arbitrio imperet.

7 Aliter & posset dici, illam legem de regno propositam intelligi in casu necessitatis, vt posset princeps in eo casu, & personis & bonis vti subditorum, non tamen abuti, sed ad communem vtilitatem.

8 Sed verior ab aliquibus sententia putatur quam attuli in c. de legis principatu, dum de obligatione principis ex pacto agimus, vt c. 8. primi regum, intelligatur loqui de his quæ facturi sunt reges abutentes potestate, non lege regnandi legitima. nam lex illa legitima, aliter & in contrarium scripta erat deutero. c. 17. probatio item sumi vltra potest, ex eo quòd ex Dei permissione separatæ sunt decem tribus à regno Ieroboam, filij Salomonis; quòd tributis opprimere voluisset C populum[e]; punitus autem ob id non fuisset, si ex lege regni licuisset tollere agros & decimas bonorum subditorum. quod fit enim lege permittente legitimum dicitur[f], & pœnam non meretur[g], nec diceretur peccatum concupiscentia, nisi lex dixisset non concupisces[h], nisi dicamus sine causa oppressum populum ibi. & tribuum alienationem etiam fuisse ob vindictam idololatriæ Salomonis, vt prædictum ei erat 3. reg. c. 11. neque Achas rex reprehensus fuisset quòd vineam Naboth concupiuisset & abstulisset, vt habetur 3. reg. c. 21. nisi dicamus quoque ibi sine necessitate publica, ad voluptatem propriam regem voluisse spoliare Nabothum hæredio paterno, quod & verum est.

e 3. Reg c. 12.

f l. legitima, de pact. P.

g l. gracch. ad leg. Iul. de adult.

h c. 4. de constitutio.

Sed & si licuisset ex lege regni decimare populum, vel tantum numerum cognoscere, cur fuisset Dauid punitus ob numeratum populum Israël & Iuda, ratione cuius & multitudo septuaginta D millium hominum in tribus diebus peste sublata ab Angelo. 2. regũ c. f. nisi dicamus etiam quod verum est, non ex sola numeratione sed superbia Dauidis, & quod numeratio facta vt oportuerat, non fuisset, cladem immissam. Licuit enim numerare regi, Exodi c. 30. sed non eo modo, & sine causa, & per superbiam, nec vniuersum populum, vt dictum in censu exigendo[i].

i suprà lib. 5. c. 5.

9 Adest & ratio hominis non impediti affectione, non licere bono principi illa quæ descripta sunt in prædicta lege quę magis ad tyrannum quàm regem pertinent. Quòd hoc non esset regere populum, non ordinare rempublicam, sed destruere regni formam, si omnia ex arbitrio licerent. Respublica corpus est ciuile. ibi caput & membra: quid sequeretur porro, si caput totum

ſanguinem, medullam, nutrimentum inſuper mẽbrorum traheret? nihil certè aliud quàm lapſus & interitus corporis, membrorum & capitis, tabeſcente paulatim corpore, violentia quidem omnia ſi dominetur poteſt, ſed ſibi regnandi materiam & ſubiectum adimit. *Errat enim*, inquit Seneca [a], *ſiquis exiſtimet tutum ibi eſſe regem, vbi nihil à rege tutum eſt. Securitas ſecuritate mutua paciſcenda eſt.*

a 1. de Clementia, c. 19.

10 Reſoluit & magiſter Iohannes Gerſon [b], *Dicamus*, inquit, *exactiones has de quibus agit per dictum c. 8. iura regis nominari propter harum trium cauſarum vnam: aut ob iuſtam populi punitionem qui contra Dei voluntatem regem poſtulauerat: aut ob publicam ſubuentionem in caſu neceſſitatis rationabili: aut per ſolam nuncupationem, eò quòd ſic appellant ea quæ ipſa iura conſtituunt.*

b In 4. parte operum, ſermone habito nomine vniuerſitatis ad regem Franciæ.

Quamobrem tres cauſæ, ſi ea intentione qua prolatæ dicuntur, exerceantur, & locum habeant, rectè iura regum faciunt quæ deſcribuntur. Sed ſemper punitiones populi illatæ permiſſione Dei per oppreſſionem regiam vel poteſtatis, non excuſant facientes, imò nihilominus tyrannos reddunt non concurrente illorum intentione cum intentione Dei permittentis. bonum enim eſt opprimi populum aliquando rebellem Deo in peccatis ſepultum, & in ſtercore vitiorum ſomnum nimium ducentem, bonum & puniri delicta; verùm hæc niſi benè fiant, ſunt facientibus mala & pernitioſa: & bonum niſi bene fiat, facienti bonum non eſt ad remunerationem & meritum. neque Deus remunerator eſt nominum ſed aduerbiorum, ſic & Deus ſe vindicat de inimicis ſuis per inimicos ſuos. neque ideo magis illi ſibi probati ſunt. ſed tanta eſt ſapientia Dei, vt ex malis quorum ipſe cauſa non eſt, bonum colligat: vt ex dæmonibus, ex tortoribus, bellis, rebellionibus, & aliis pœnis emendatos & reſipiſcentes ſibi conciliet atq; vt oſtendat relinquentibus Dominũ, quãtùm interſit ſubiici Deo, & ſubiici hominibus, & ita conuertantur ad illum, permittit iuſto iudicio in eos dominari flagella tyrannorum, qui quidem quamuis bonum operentur & vindictam Dei exerceant, tamen non ea intentione vt meliores iſti fiant, agunt: ſed vt potiùs ambitioni ſuæ, cupiditati & crudelitati, & inani gloriæ inſeruiant, ſæuiunt, populantur, bona addecimant, vel omnino tollunt, poſſeſſores ſuis locis pellunt, vel grauiſſimo tributo ſubiiciunt, quietem ſomnum peccatorum interpellant, & adimunt quorum occaſione, qui electi ſunt, & quos Deus non vult perire, ad auxilium Dei confugiunt: qui poſtea dum videt eos pœnitere factorum & contritos, miſericordia ſua illos paternè amplexatur, & flagella iracundiæ placatus amouet, perdit & breui tempore in nihilum redigit. & ſcriptum eſt, *Neceſſe eſt ſcandala eſſe, væ autem homini per quem ſcandalum venit* [c]. Samuélque eadem populo Iſraëlitico petenti regem relicto Domino propoſuit [d]. *Mementote*, inquit, *quomodo Iacob ingreſſus eſt in Ægyptum, & clamauerunt patres veſtri ad Dominum, & miſit Dominus Moyſen & Aaron, & eduxit patres veſtros de Ægypto, & collocauit eos in loco hoc. Qui obliti ſunt domini Dei ſui, & tradidit eos in manu Siſaræ magiſtri militiæ, regis Aſor, & in manu Philiſthinorum, & in manu regis Moab, & pugnauerunt aduerſus eos. Poſtea autem clamauerunt ad Dominum & dixerunt, peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & ſeruiuimus Baalim & Aſtaroth. nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum & ſeruiemus tibi: & miſit Dominus Ierobaal & Bedam & Sampſon & Barac, & Iephte & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum veſtrorum per circuitum & habitaſtis confidenter. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon veniſſet aduerſus vos, dixiſtis mihi, nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cùm Dominus Deus veſter regnaret in vobis. Nunc ergo preſtò eſt rex veſter, quem elegiſtis & petiſtis. ecce dedit Dominus regem. Si timueritis Dominum, & ſeruieritis ei, & audieritis vocem eius & non exaſperaueritis os Domini, eritis & vos, & rex qui imperat vobis ſequentes Dominum Deum veſtrum: Si autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermonem eius, erit manus Domini ſuper vos & ſuper patres veſtros.* Latior & horum hiſtoria in libro Iudicum. *Dixitque Ioſue ad populum quem adduxerat in terram promiſſam, Non poteritis ſeruire Domino. Deus enim ſanctus & fortis æmulator eſt, nec ignoſcet ſceleribus veſtris atque peccatis ſi dimiſeritis Dominum & ſeruieritis diis alienis, conuertet ſe atque affliget vos, atque ſubuertet, poſtquam vobis praſtiterit bona* [e]. Sed de his aliàs dum agemus de tyrannide.

c Matth. c. 18.

d 1 Reg. c. 12. verſ. 8. & ſeq.

e Ioſue ca. 24. verſ. 19.

Minatur & Deus per Oſeam prophetam ca. 13. *Dabo eis regem in furore meo.* in pœnam enim populorum dantur eis reges, qui tantùm abſoluta vtantur poteſtate.

11 Quòd autem pertinet ad tributorum exactionem & decimationem, dicendum eodem modo eſt, neceſſitatem vrgentem, non voluntatem principis liberam, illas permittere, illa & neceſſitas debet eſſe poſtrema, & ad finem ad quem regnum & imperium conſtitutum eſt; nempe ad conſeruandam communem vtilitatem, & ad iniurias hoſtium à populo propulſandas; alioquin enim tyrannicum eſt, vt ſuo loco dicetur, hirudinum modo ſugere ſanguinem ſubditorum, laborum mercedes exhaurire, ſubſtantiam & patrimonia deuorare, ipſas oues ſibi ſubiectas ad paſcendum excoriare: nempe ad propriam vtilitatem, ad ſuperbiam, ad inanem ſuſtinendam gloriam, ad inuadenda proximorum principum dominia, ad bella temere ſuſcepta peragenda, ad voluptates & ad ſimilia quæ aliena ſunt à bono regimine principis. Omnia quippe ſunt principis, vt & omnia communia, ſed in tempore neceſſitatis, in qua principis dicuntur vt principis, id eſt rectoris & diſpenſatoris & patris reipublicæ. quæ eſt domina propriorum, non princeps, & quæ pro ſuis negotiis non principis priuati, tunc pro ſalute ſua contribuere ſupra morem conſuetum, & tributa dare dicitur; miniſter autem & diſpenſator ſolùm in ea cauſa princeps: qui ſi malè diſpenſat, & in non neceſſaria eroget, reus eſt peculatus, & obnoxius rationibus reddendis coram Deo, & hominibus vtentibus ratione. Neque excuſatur princeps ſi ſupra dignitatis ſuæ neceſſitatem, velit ſumptus maiores impendere in aulicos, equos, & alia vana. Etenim hoc iure principatus legitimi non poteſt facere, quando tributis & impenſis onerare oportet ſubditos eius rei gratia. quamobrem in lege regni & illa duo capita à Deo adiecta Deutero. ca. 17. verſ. 16. & 17. *Cùmque rex fuerit conſtitutus non multiplicabit ſibi equos &c. non habebit vxores plurimas quæ alliciant animam eius, nec argenti & auri immenſa pondera.*

Non negatur imo verò neceſſarium ducitur, præbendũ tributũ à ſubditis principi, tũ ad nego-

tia

tia reipublicæ exequenda, tum etiam ad necessaria vitæ & splendori honesto & debito principis. Constat enim sponsum reipoblicæ & defensorem esse principem, & dotem pro oneribus dandam esse,& in remunerationem laboris & solicitudinis quam princeps subire debet pro ea, quique & vitam propriam eius tuitionis causa periculis deuouet. diguúmque mercede laboraotem, & ex mandato, vel alio modo etiam negotia alterius gerentem, sumptus salrem rerum bene gestarum repetere: cùm nemo teneatur militare suis stipendiis, certissimum insuper censum & tributum à populo exhibitum, esse signum superioris dominij, & subiectionis. ca. 2.de censib. ca. illud 10. quæst. 3. l.nulli C. de episc. & clericis.

Neque etiam disputatur an tributum. exigere possit,an quippiam a subditis petere;id enim constat posse,& ad præstationem subditos teneri: sed controuersia est,an semper, & quantùm velit, & sine legitima causa à subditis petere, exigere, vel extorquere ab inuitis possit:quod & negatur:alioquin nihil interesset subditorum, ab inimicis, vel à soo principe spoliari, imò magis æquanimiter ferrent ab hostibus,quàm à propriis opprimi.quia ab hostibus cauerent,cùm sciant hoc illorum proprium,à suis non cauent, & prius vorantur,quàm venientes canes sentiant,iam pernitiosi etiã principes insatiabiles,qui quò plus habent,plus appetunt & à suis dum ab alienis nequeunt, emulgent.

Mirificè conuenit superioribus, nî fallar, sententia Senecæ libro 6.de beneficiis ca. 2. dum ait, *Hominem probum & principem suo contentum esse, noc existimandum paruo esse contentum, quia omnia illius sunt, non sic quemadmodum Alexandri fuerunt: cui, quanquam in littore maris rubri steterat, plus deerat quàm qua venerat. Illius ne ea quidem erant, qua tenebat aut vicerat,cũ in Oceano Onesicritus præfectus classibus,præmissus explorator erraret,& bella in ignoto mari quæreret. Non satis apparebat inopem esse qui extra naturæ terminos arma proferret? qui se in profundum, inexploratum & immensum,auiditate cæca prorsus immitteret? Quid interest quot eripuerit regna, quot dederit,quantum terrarum tributo premat? tantùm illi deest quantùm cupit.* Et iterum c.3. *Nec hoc Alexandri tantum vitium fuit, quem per Liberi Herculisq́, vestigia, fœlix temeritate agit, sed omnium quos fortuna irritauit implendo. Cyrum & Cambysem, & totum regni Persici stemma percense, quem inuenies cui modum imperij satietas fecerit? qui non vitam in aliqua vlterius procedendi cogitatione finierit?* & posteà c. 4. omnia sapientis esse dicit, & ideo nihil vltra illum concupiscere, ita tamen vt nihilomiuùs proprium quisque in rem suam dominium habeat. *Et iure ciuili omnia regis sunt*, inquit, (quod superioribus conuenit) *& tamen illa quorum ad regem pertinet vniuersa possessio, in singulos dominos descripta sunt, & vna quæque res habet possessorem suum. itaque dare regi & domum & mancipia possumus, nec donare illi de suo dicimur.* Et c. 6. apertiùs dehinc distinguit inter ea quæ sunt imperij & propria principis. nam regio more cuncta possedit: dominia verò sunt singulorum, vt sapiens animo vniuersa possidet, iure ac dominio, sua. quò pertinet phrasis loquendi Diui Pauli 2.ad Corinth. c. 6.*Tanquam nihil habentes,& omnia possidentes.*

12 Procuratio magna regni est, & eò extendit solicitudinem suam, quò fines tantùm principatus sunt. actiones enim principis à centro in quo degit, ad vltimos vsque fines per media diligenter peruenire debent, & potestas in omnes partes regni & principatus diffunditur, quod Ouidius innuit epistol. Herod. *An nescis longas regibus esse manus?* Nam, vt ait Pomponius Iurisconsultus in l. secunda in principio, de origine iuris, libro 1. P. titul. 2. *Initio ciuitatis Romana populus sine lege certa, sine iure certo primùm agere instituit, omniaque manu a regibus gerebantur*, nempe potestate & voluntate, nempe iusta, vt ait Iustinus in 4.

Et in summa, quæ ad vtilitatem reipublicæ pertinent, ea debent ex potestate & authoritate principis absolutè præpositi & imperantis tractari, nisi ipse, vel lex regni aut principatus aliter fieri exceperiot, siue agatur de personis, siue de rebus.

13 Et ea dicuntor esse regaliæ, hoc est pertinere ad ius regis, qualia sunt illa quæ traduntur à Friderico imperatore in c. vnico quæ sunt regaliæ lib.2.feudorum ti.56.

1. Armandiæ, vel vt alij legunt Armanniæ, id est fabricæ publicæ armorum, & publica armentaria, id est loca in quibus arma,bellica tormenta, & machinæ aliáque ad bellum vel nauale vel terrestre conseruantur necessaria, ex quibus armari potest, vnde armandiæ dicuntur ab armandis hominibus. Solebant enim in repub. arma locis publicis concludi quæ tempore belli indigentibus dabantur, sicuti io tumultibus repentinis, vt refert Cicero [a], cùm de seditione contra Saturninum ait, *Eo tempore ex ædificiis armamentariisq́, publicis, arma populo Romano C. Mario consule distribuente, data, vt imperium populi Romani maiestásque conseruaretur.*

Prohibuerunt Romanorum principes,propter motus, seditiones & contentiones,ex quibus clades fieri poterant & coniurationes in priuatos & rempublicam, ne penes priuatos arma essent, néve alibi quàm in publicis fabricis fierent, ne priuatis venderentur, & ne alibi quàm in publicum sacrum armamentum reponeretur, vt Iustinianus statuit [b]. *Quia*, inquit, *Deus commisit subditos principibus vt illæsi & sine calumnia custodiantur.*

Iubet & [c] præsidi prouinciæ, nouella 7. *Neque armis vti non militantem permittes aliquem.* Respondit & Marcianus iurisconf. lege Iulia de vi publica teneri,qui arma,tela,domi suæ,agróve,in villa, præter vsum venationis, vel itineris, vel nauigationis coëgerit,exceptis secundùm tempus Sceuolæ ante Iustiniani constitutionem, armis, quæ quis promercij causa habuerit,vel hæreditate ei obuenissent [d].

Quicunque sine principis temporalis mandato arma & gladium accipit gladio debet interimi, iuxta verbum Dei,quod ita explicatur in §.1.23.q. 8.ex c.26.Diui Matthæi,de his aliqua diximus alibi libro 35.syntagma.c.26.

14 Quando ad populum suprema potestas pertinet,seu in imperio democratico, idipsum sancitum apud Platonem [e]. *Si quis consilio suo absque authoritate communi,pacem iniuit aut bellum mouit, vltimo supplicio condemnetur.*

15 Ratio cur ad principes ius, arma & armamenta quibus continentur, pertinet, multiplex esse potest. Quarum prima, quia sic fieri expedit reipublicæ, quæ aliter regi non posset. Sic enim principi gladij potestas data est à Deo [f], & ipse vitæ & necis

[a] pro C.Rabirio, oratione 17.

[b] in nouell.85 de armis.

[c] in § f. tit.de mandatis principum.

[d] l. 1. & 2. ad legem Iuliam de vi publica lib.48.P.ti.6.

[e] li.12. de leg.

[f] ad Rom.c.13

solus accepit potestatem, vt per se vel per ministros suos, quando oportet, non temere, & contra quos oportet eo vtatur: ad vindictam malefactorum, & laudem bonorum: ideo sine eius iussu iustum est arma non moueri, quia ipse de executione gladij redditurus est Deo rationem.

Quare[a] Valentinianus & Valens Cæsares, *Nulli*, inquiunt, *prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum mouendorum copia tribuatur*. Principi darum est merum imperium, quod est habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur, vt ait Vlpianus[b]. Duo sunt gladij in omni politia humana spiritalis & temporalis, quos Christus sufficere dixit[c]. Spiritualis est excommunicatio quæ diuidit animam à corpore ecclesiæ, quam ecclesia habet in medicinam si non contemnatur[d].

Materialis seu temporalis est ille, qui concessus est principibus & diuidit animam à corpore.

a in l. 1. vni vt armorum vsus inscio principe interdictus sit li. 11. C. tit. 46.
b in l imperiũ 3. de iurisdict. omniũ iudic. li 2. P. tit. 1.
c Lucæ 22 § 1 23. q. 8. ca. 3. authoritatem, 13 q. 6.
d ca inter hæc 33 q. 2. can. vi sit 16. q. 1. ca si Petrus 24. q. 1.

16 Princeps minister Dei & legis eius: ministri legum & voluntatis principis in exequendo gladio, iudices, tortores, milites, & similia quibus mali plectuntur & à terra tolluntur. Nec solùm homines sunt vltores iræ Dei, sed etiam contrariæ fortitudines, id est dæmones, & quæ appellantur furor & ira Dei, quæ omnia ex sacris interpretibus docentur verissima in tota 23. q. 5.

At regum proprium officiom est, vt ait D. Hierony[e]. facere iudicium & iustitiam, liberare de manu calumniatorum vi oppressos[f]. & rursum, Cyprianus in nono genere abusionis rex debet furta cohibere, adulteria punire, impios de terra perdere, particidas & peierantes viuere non sinere[g], quę omnia sine gladij potestate nõ posset exequi.

e super Hieremiam ad c. 22
f ca. Reg. offi. 23. ead. 23. q. 5
g ca. rex debet, 40. ead. 23 q. 5.

Ius regis, & principis liquet igitur solius, gladium habere, & illud iniuste accipere eos qui nulla superiori ac legitima potestate vel iubente vel concedente, in sanguinem alicuius armantur, sicut exponit Augustinus in 22. libro contra Faustum Manichæum c. 70. relatus à Gratiano, in ca. 36. ille gladium, 23. q. 4. vbi principis oomine, continetur non tãtùm monarchica, sed etiam democratica vel aristocratica, vel mixta administratio. Sic hæc potestas quoq; gladij, nõ priuati, sed publica est: vel ex consilio reipublicæ, vel aliàs legitimè imperantium. & potestas belli & armorum mouendorum, ex illis pendet, & sine illis, vt in monarchia sine principe, ea mouere, & gladij potestatem vsurpare, crimen læsæ maiestatis est. veluti Martianus respondit[h]. *Eadem lege maiestatis teneri qui iniussu principis bellum gesserit, delectumve habuerit, exercitum comparauerit, quive cum ei in prouincia successum esset, exercitum successori non tradidit*. Id enim non fit sine principis contemptu & reipublicę damno. non enim bella mouenda sunt nisi iusta ex causa, & indictione facta: & hostes sunt quibus bellum publicè populus, & nunc princeps, qui eius recepit potestatem & curam, bellum indixit: vel ipsi populo Romano. cæteri latrunculi, vel prædones appellantur[i].

h in l. lex 12. tabularum 5. § ead. l ad leg. Iul maiesta. li. 48. P. tit. 4.

17 Magnom est committere priuatis, nempe militibus concedere arma, quibus abuti possunt nisi quadam disciplina militari potestatéque suprema ab abusu compescantur. vt antiqui etiam non omnes promiscuè ad militiam admiserint, & nonnisi quos meliores & minùs vitiis obnoxios eligere potuerint. Atque in delectu etiam militum, Festus tradit & Cicero in diuinatione obseruatum, vt qui primi vocabantur etiam essent boni nominis.

i vt ait Vlp. in l. hostes, 24. de re militari. li. 49 P. ti. 15. & in l. 118. de verb. significa.

Reiiciebantur serui ab omni militia[k], qui status controuersiam patiebantur, licet reuera liberi essent[l]. imò & ij etiam qui ingeoui bona fide seruirent[m], coloni, vel saltuenses, aut vltrò se offerentes[n] negotiatores[o].

Nec recipiebantur milites aliquo publico iudicio damnati[p], noo relegatus ad tempus[q], multo minus deportatus in insulam[r], ad bestias damnatus[s]: imò nec reus tantùm criminis[t]. Fuerunt & alij ignominiosi reiecti ex disciplina militari, ex quorum fęce tamen nostri exercitus sunt refertissimi. obseruauit autem illud disciplina antiqua militaris, vt arma pro iustitia & repulsione inimicorum, hominibus non vitiosis darentur, qui conseruare, defendere ciues & rempublicam armis, non iisdem, licentia & potestate eos opprimere possent, vt iusta bella per arma in hostes, non latrocinia in proprios ciues gererentur.

k l ab omni in de re milit. P. l 2. C. de Tyronibus.
l l. qui status, 8. de re mili. P.
m d. l. qui status.
n l. 1. qui militia poss. C.
n l. vni. C. negotiatores ne militent.
p l 4. § adulterij, de re milit. P.
q d. l 4. § temporarium.
r d l. 4. § in insulam.
s d l. 4. § 1.
t d. l 4. § reus & l qui metu, 16 de re militari P.

18 Sed neque perpetuò milites arma habebant, sed cùm in hostem procedendum erat, & ad arma conclamaretur, ea cingebant vel capiebant. cuius rei vestigium extat in testamento militari, quod ingruẽte hoste tuoe in procinctu armorum fiebat, vt obseruarunt Festus; Plutarchus[v], Iustinia[x]. Imo Paulus[y] admonere videtur, arma antequam in pugnam iretur, in exercitu fuisse sub custode. loquens enim de eo qui arma alienauerit pœnáque eius. *Tyroni*, inquit, *in hoc crimine facilius parcetur, armorúmque custodi plerunque ea culpa imputatur, si arma militi commisit non suo tempore.*

v in vita Coriolani.
x in § 1. de testament.
y in l. qui commeatus, 14. § 1. de re mili. P.

19 Alia ratio, cur armorum cura sit ex iure regaliæ, vel ex cura principis, pendet ex salute populi, quæ commissa est principibus: quæ nulla alia ratione subuerti saltem lædi aut turbari potest quàm armis: quibus permissis passim latrones præualerent aduersus viatores, inimici aduersus inimicos, sine remedio magistratuum. quare principis est quibus custodia & salus est populi delegata, permittere, cæteris prohibere. Sicut L. Domitius imperium populi exerceos in Sicilia, ad exturbanda latrocinia quibus prouincia vastabatur edixit, ne quis telum haberet. atque pastorem qui venabulo postea eximiæ magnitudinis aprum occiderat, cruci affixit: neque ratio publici imperij prætorem nimis asperum existimari passa est, vt ait Valerius Maximus libro 6. c. 3. & Cicero oratio. 7. in Verrem.

Iohannes 22[z], permisit inquisitori hæreticæ prauitatis, habere secum ferentes arma, & familiam armatam ad securitatem suam, prohibuit autem ne aliis permitteret nisi dum illis egeret. Et[a] Pius. 4. constitutio. ordine 65. incipiente, *cum vices eius*, prohibuit deferre, retioere, vendere archebusios breuiores mẽsura duorum palmorum, sub pœna criminis læsæ maiestatis & rebellionis incurrenda ipso iure. Quæ constitutio deinde extensa fuit per Pium 5[b]. contra deferentes pugiones, cultellos, & aliod genus armorum breuioris mensuræ trium palmorum. Plinius[c] tradit, metallata esse optimo pessimóque vitæ instrumento, & ferrum valde vtile ad agricultura & ad alia artificia, sed eodẽ ad bella, cædes, latrocinia, homines abuti, & addit. *In fœdere*, inquit, *quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur. Et stilo scribere, vetitum est, vt vetustissimi authores prodiderunt. Magni Pompeii in tertio consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis*

z in constitutione 2. incipit te exigit, in Bullario collecto per Laertiũ Cherubinum.
a in eo. Bullario.
b in eius constitutione ordine in eodem Bullario 155. incipiente, cũ vices eius.
c li. 34. c. 14.

habentis vllum telum esse in vrbe. Ait & Isidorus[a], *Romani tusserunt, ne ferreum graphium quis haberet.* Siquidem & graphium letale vulnus infligit, vt liquet ex cæde Iulij Cæsaris apud Sueton[b]. & graphiis confossus describitur ab Aurelio Prudentio, Cassianus [c].

Innumeri circum pueri, mirabile visu,
Confossa paruis membra figebant stylis:
Vnde pugillares soliti percurrere ceras,
Scholare murmur annotantes scripserant.

Armorum tractatio reddit homines audaciores & crudeliores, & ad nouanda negotia, & turbandam quietem promptiores. Ademptio armorum contra, reddit quietos, vt exemplum Lydorum docet apud Iustinum ex Trogo libro 1. Nam occupato in aliis bellis Cyro, Lydi rebellarunt, hisque iterum victis, arma & equi adempti, iusisque cauponas & ludicras artes & lenocinia exercere: & sic gens industria quondam potens & manu strenua, effœminata mollitie luxuriaque, virtutem pristinam perdidit: & quos ante Cyrum inuictos bella præstiterant, in luxuriam lapsos, otium ac desidia superauit. Astutè Philistini quoque cauerunt[d], ne vllus faber ferrarius esset in Israël, ne fortè facerent Hebræi gladium aut lanceam.

20 Hic quoque constituitur crimen proditionis in proximum, & perniciosum imperio seu reipublicæ ad barbaros quos indigere conuenit, ferre loricas, scuta, arcus, sagittas, & spathas & gladios, vel alterius cuiuscunque generis arma. & proinde capitalis pœna in eos qui fecerint, statuta[e]. Et iure pontificio, qui hæc eadem subministrant, vel vendunt inimicis fidei proscinduntur à corpore ecclesiæ & excommunicantur, serui capientium designantur, & bona proscriptioni subiiciuntur, ex concilio Lateranensi sub Alexan. III[f].

21 Dicuntur 2. loco sub potestate principis, vel regaliæ, viæ publicæ[g], publicas vias dicimus quas Græci *βασιλικὰς*, id est *regias*, Latini prætorias, alij consulares vias appellant. Distinctæ à priuatis agrariis & vicinalibus, teste Vlpiano[h], dixit & militares has vias publicas[i]. Publica porrò via dicta, quia solum publicum est, relictum ad directum certis finibus ab eo qui ius publicandi habet[k]. quare quia reip. est solum, erit & principis in eo authoritas & potestas, cura eius, & compendium. ex ea. vsus verò ad quemlibet de populo. Sic postulauit à rege Amorræorum populus Israël, vt sibi daretur transitus innoxius per viam regiam seu publicam[l]. vias publicas & fossata vrbium prohibitum est occupare aut coarctare[m], & puniuntur qui hoc fecerint pœna sacrilegij, cùm publica & sacra comparentur, & eodem priuilegio gaudeant[n], & qui sacra occupat sacrilegus dicitur[o], vel punitur perinde ac lege peculatus, qua animaduertitur qui intercipit pecuniam regni[p]: imò multo magis, quòd immobilia digniora sunt mobilibus quorū vilis est possessio[q]. est enim via publica, vt dixi, regia, vel saltem debet puniri pœna quinquaginta librarum auri[r]. nec potest via publica concedi priuatis ab officialibus regis, sine expresso eius mandato[s].

22 Hinc sequitur, inuenta in via publica, seu regia, oberrantia aut deperdita, & pro derelicto habita ad dominum viæ, nempe principem, aut rempublicam pertinere, vocant *Espaue*, propriè de animalibus, quæ dum aberrant sine persecutore pauefacta, vel territa ab aliquo sub incerto domino videntur, per l. 3. §. Nerua, de acquirē. possess. Ioannes Faber ad §. examen apum de rerum diuis.

tradit apum examen errans in iurisdictione & iustitia dominorum territoriorum effici illorum, & illud vocari *Espaue*, quod & alias res inuentas, & dum ignoratur dominus qui amisit, obseruatur, quod sanctissimè introductum videtur: nam enim ignoratur dominus rei vagantis, vel deperditæ, non potest interim à priuatis sine suspicione furti retineri & vsurpari: quia non constat adhuc rem dominum habuisse pro derelicto[t]. Ideo ad dominum loci, & si in via regia ad officiarios, vel magistratus regios deferri debent, vel animalia duci: vt ibi tutò seruentur per aliquot dies, reddenda dominis si appareant: sin minùs, in publicum conuertantur. Ex lege diuina de re proximè perdita, sic statutum[v], *Non videbis bouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo. Etiam si non est propinquus frater tuus nec nosti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quandiu quærat eis frater tuus & recipiat. Similiter facies de asino, & de vestimento, & de omni re fratris tui quæ perierit. Si inueneris eam, ne negligas quasi alienam*[x].

23 In Gallia, inter regia iura errantium loco, Albini habiti sunt homines, quorum ignorabatur longinqua patria, dicti *Hommes d'espaue*, vnde ex morte illorum, bona regi quæruntur, si non fuerint adoptati in Gallia, seu naturalizati per principem. Sic enim in ratiociniorum camera scriptum est. *Espaues sont hommes & femmes naiz dehors le Royaume de si longtains lieux, qu'on ne peut auoir cognoissance de leurs natiuitez. Et quand ils sont demeurans au Royaume se peuuent estre dicts espaues*[y]. Dubitatum autem aliquando, an inter espauas, annumerandi sint pueri expositi in Gallia, quorum ignoratur pater, mater, aut status: & num inter nothos, quibus succedit princeps, vel dominus territorij, de quo tractatum videbis à Rhenato Chopino[z]. Vbi & citatur regestum vetus cameræ ratiociniorum Parisiensium, *Que les enfans trouuez sont reputez espaces d'espaues*.

24 Communicatur quibusdam iuridicis dominis potissimùm supremis iustitiariis, hoc ius spauarum, iuxta diuersas constitutiones aut consuetudines probatas locorum, quæ prostant ratæ & approbatæ per reges & principes: verùm quando agitur de regiis viis, in quib. inueniuntur, certè ius ad regem pertinere debet etiā extātib. vtrinq; territoriis dominorum iuridicū. Imò rex aut quiuis alius princeps qui monarcha est in suo principatu, est solus dominus sui territorij, & solus fundatus in iurisdictione & imperio, vt ait Bald. in ca. vnic. quæ sint regaliæ, & ad c. vnicum, de natura feudi, & Aluarottus[a].

25 Quamobrem generaliter bona *ἀδέσποτα*, quæ sine domino particulari inueniuntur meritò ad principem eius loci vbi inueniuntur pertinet, & inter regalia bona vacātia reponūtur in di. ca. vnico quæ sint regaliæ. Cuius nomine multa cōtinentur, vt in primis mortuorū bona decedentium sine legitimo hærede, ab intestato[b], & fiunt incorporationes eorum cum bonis & substantia principis[c], bona sine hærede, sine domino dicuntur: ideo tanquam vacantia fisco deferenda[d]. quo iure vsi reges Italiæ sunt, quotum comites rerum priuatarum illud exigebant, vt ait Cassiod. lib. 6. in formula eius comitiuæ[e]. vocatur hoc ius in Gallia *droict de desherance*, id est ex defectu hæredis, in Italia hoc iure vsus rex Theodoricus, vt liquet ex eius ep. scripta Epiphanio proconsuli Dalmatiæ[f]. De hinc nomine vacantium,

a lib. 6. Etym. c. 9.
b in illius vita c. 82.
c lib. περὶ στεφ. hymno 9.
d vt dicitur li. 1. Regum c. 13. vers. 19.
e in l. 2. C. quæ res exportari non debeant.
f c. 24. relato in cap. quorundam, de Iudæis li. 5. decret. al. c. 6.
g §. 1. quæ sint regalia. h in l. 3. §. viarum quædam, ne quid in loco publico lib. 43 ff. tit. 8.
i idem li 3. de locis & itiner. publ. cis. eod. 41 P. 7.
k l. 2. §. viam publicam numero c. 23 vers. 22. Deute. 20. c. aduersi. 21 Iudica. 1. verf. 19.
m in l. vlt. ne quid in loco publico P. n l. f. c. de sacro. fan. & eccl. un. dal. vlt. capitu. nem, de vsuca pio.
o c. quisquis inuentus, 17 q. 4. c. conque. dlius de foro compet.
p l. 1. ad leg. Iuliam peculat. q l. 1. ff. de mobil. in c. si quis vn. c. de iuris. de acquir. rer. possess.
r l. vlt. C. de operib. pub videndus has s. 1. ad mi. ber. cam de statu, numero 33 ad quæ pertinet iuridi. eius vsu commoda. vnde Bal. ad l. 1. f. plu. res, in 4. col. d. conditio. insti. s. vt notat Bald. ad rubr. cant. c. de cont ra. & emet. Matt. de Afflictis, in constitutione regn. Si quis c. & i. d. 1. constit. tione reg. de beneficiis. in 2. libro.

t l. 1. & 2. pro derelicto.
v Deuter. 22. vers. 1. & seq.
x Vide quæ di ximus de rebus inuentis proclamandis, restituendis & restituendis li. 20. syntag. c. 1. & li. 37 c. 1. nu. 4. & c. 3. nu. 9.
y Refert Ioannes d. Bacquet parte prima de Droit d'Aubaine, c. 3.
z Lib. 2. commentar. cum ad consuet. iuris. nat Andegauens. tit. de iurisdictione ca. 10.
a Ad §. ad hæc de pace tenen da in vsib. feud.
b in l. 1. & 4. de bonis vacā tib. li. 10. C. tit. 10.
c l. 1. c. de bonis vacantis. d in l. 1. de successor edict. li. 38. 9. & l. 1. D. lib. 6. tit. 14 f. 1149. P. l. 14 c. l. 1. f. ad se natusc. Tertyl. P.
f lib. 5. episto. Cassiodo.

pertinent ad principem res mobiles seu immobiles quæ à nullo possidentur, vel pro derelicto & inculta relinquuntur, vt & domus non reparata[a], manauit edictum à Rege Galliæ 7. Septemb. 1574. & alio tempore de alienatione terrarum vacantiũ quæ ad libellarium contractum concessæ sunt per partes, discretis fundis sub minutis censibus & pecunia, cum reseruatione laudimiorum si reuenderētur aliis possessoribus priuatis. Meminit Strabo imperatores Romanos olim constituisse magistratum, qui per Ægyptum inquireret, num bona essent aliqua vacantia, possessiones desertæ, hæreditates sine hærede, aut alia sine domino, vt eadem domanio seu dominio Cæsarum incorporaret.

a in l. 1. de iure fisc. P.

26 Notamus tamen obiter, hodie in Gallia ad dominos iuridicos altos iustitiarios, & vassallos regis, ex eius concessione vel permissione, vacantia bona aliquando pertinere.

27 Tertiò, ad regalia pertinere Fridericus[b], dixit flumina nauigabilia & ex quibus fiunt nauigabilia, & portus & ripatica. vt enim in terra via publica in potestate principis est, sic & itinera publica per aquã publicam. ibiq; portus; eadem ratione qua omnia publica ad principem peruenerunt dispensanda. Marcianus iurisconsul.[c] ait, flumina omnia penè publica esse, quod & Iustinia. firmat & de portu[d], atque Paulus iurisconsul.[e] *Flumina publica, inquit, quæ fluunt, ripæque eorum publica sunt: ripa ea putatur esse, quæ plenissimum flumen continet.* Flumen publicũ, id est, quod perenne est ex Caij & Celsi definitione[f]; illudque vel nauigabile vel nõ nauigabile esse potest[g]. Naturali iure communia omnium sunt, aqua maris, & aer[h]. Imperator nomine publico, aut qui authoritatem habet publicam prohibet, ne ex publico flumine aqua ducatur, quò deterior nauigatio fiat[i], & legem aquis imponit[k]. Quamobrem quantum territorium principis durat & extenditur, & intra harum aquarum & vectigalia prouentúsq; vindicat sibi princeps iure publico, vel aliis accipienda permittit, prout alias docuimus[l], & de iurisdictione & potestate in mari principum, lib. 1. c. 2. numero 5. Piscationum reditus principis esse tradit etiam Friderí[m]. & Vlpian[n]. Erantque veteris Romæ instituto inter vectigalia, piscationes; & boni hominis gratia, primus locabatur lacus Lucrinus, qui à lucro dicebatur, teste Festo.

b in c. vni quæ sint regaliæ.
c in l. 4. §. f. de rer. diuis. lib. 1. P. tit. 8.
d §. flumin. de rerum diuisio.
e in l. 3. de flu. lib. 43. P. tit. 12.
f in l. 1. § flumi num eod. titulo de fluminũ.
g l. 1. § pertinet, ne quid in flumine publi. fiat eo. lib. 43. P. tit. 13.
h vt ait l. 2. §. f. de rer. diuis.
i l. quominus, 3. de flumin.
k vt in l. si in publ. 18. § f. & l. quod prin. 21. de aqua pluuia arcend. 39. P. tit. 3.
l lib. 3. syntagm. iur. c. 14.
m in d. c. vni. quæ sunt regaliæ.
n in l. inter publica, 17. §. f. de verbo sig.

28 Subit mentem mos antiquus testandæ subiectionis fuisse, offerre principibus quibus se populus debebat vel subiiciebat, aquam & terram: & eadem poscere principes ab illis quos sibi subiectos esse volebant, vt liquet ex his quæ tradit Herodot[o]. dum agit de caduceatore Darij regis Persarũ, ad Indathyrsum regem Scytharum misso, eiúsq; petitis & responsionib. ait Æschines, γῆν ἐ ὕδωρ αἰτεῖν, Græcos intellexisse obedientiam petere, aut bellum indictum arbitrari si denegaretur.

o in Melpomene libro 4.

29 Ius quoddam regale in Gallia quod dicitur vulgo *del Varech*, ad regẽ pertinens ratione ducatus Normandiæ, quod est, vt si per tempestatem, aut infortunio alio quopiam maris per quædã impellantur in littus, siue nauis sit, aut aliud quippiam, eodem iure ad principem pertineat, si intra sex hebdomadas nõ compareat, qui possit eas res delatas vindicare. Extant plures iurisconsultorũ leges, quibus prohibentur possessores prædiorũ circa portus & littora quippiam capere ex mari appulsũ, nauibus spoliatis, mersis, dissolutis naufragis[p], nisi naues fuisseor, aut res pyratarum[q]. Plura sunt quæ æquitatem iuris huius in persona principis confirmare possunt, non minus quam in viis publicis: nempe quòd & cura, & refectio portuum, littorúmve, ad eum pertineat: item solicitudo, vt a pyratis maria circa suã iurisdictionẽ, sint vt itinera tuta viatoribus, a latronibus, & secundũ naturã sit, vt qui sentit onus sentiat & cõmodum. Quare & piscationes fluuiorum regalium, alicubi meritò ærarium principis augent. Antiquitùs non item hoc ius in maria & flumina sibi accipiebant maritimi principes vt nunc, sed occupantibus & littoralibus dominis, sine fraude non comparentibus dominis concedebantur[r]. Verùm hodie cùm impensæ fiant à principe in huiusmodi portus, & propter solicitudinem principum qui ibi habent imperium, meritò ad regalia iura referri debent, vel ad iura reip. quæ in eadem loca parem habent potestatem.

p l. 3. & sequentibus de incendio ruina & naufragio lib. 47. P. tit. 9.
q & l. 1. de naufragiis de furtis lib. 4. C. tit. 2.
r l. 2. de naufr. C. l. f. & tit. de incen. rui. & naufra. l. qui le[g]andæ ad leg. Rhod. de iact. P.

30 Quartò vectigalium nouorum impositio, inter iura regalia posita, à Friderico[s], & antè eum, non licere aliis quàm principi imponere rescripserunt CC[t]. & Innocent. 3. Comiti Tholosano scribens[v], *Præterea, inquit, cùm pedagia, guidagia, salinaria legatus tibi interdixerit memoratus, authoritate apostolica duximus declarandum, illa pedagia, salinaria, guidagia, interdicta quæ non apparent imperatorum, vel regum, vel Lateranensũ largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore cuius non extat memoria introducta.* Et Alexander 3[x]. *Innouamus, inquit, ne quisquam alicui nouas pedagiorum exactiones sine authoritate & consensu regum & principum statuere aliquomodo præsumat. Siquis autem contra hoc fecerit, & commonitus non destiterit donec satisfaciat communione careat Christiana.* Vt iure ciuili perpetuo debet affici exilio[y], imò & eodem iure vectigalia sine imperatorũ præcepto, neq; præsidi, neq; curatori, neque curiæ constituere, neque præcedentia reformare, addere, vel diminuere licet, vt ait Hermog. Iuris[z]. Iura regum etiam hoc continent[a]. Rex qui non cognoscit superiorem in suo regno pro monarcha & imperatore est, vt rex Galliarum[b], & quilibet princeps intra suum principatum, à superiore alio quolibet temporali absolutus. Nempe si necessitas & causa imponendi & exigendi vectigal adsint. nam vsus legitimus potestati vt superiori tanquam dispensatrici, non abusus permissus est a Deo. Ideò si sine causa imponãt principes vel imponi aliis permittant, peccant, vt dixerunt Innocent. & Ioan. Andreas[c], & rapinam cõmittũt, & tenentur ad restitutionem, debétque constare de causa iusta si velint immunes esse à crimine; nempe quæ sit in vtilitatem reipub. & communem, nempe si portoria, pedagia, guidagia, pro securitate viarum & viatorum, pro refectione itinerum & pontium, aut similium quæ impensas & solicitudinem pro communi causa habent, alioquin enim semper præsumuntur iniusta[d]. Eadem ratione angariarum, parangariarum, & nauium exactiones, & plaustrorum, ad ius regaliæ pertinere dicuntur[e], & in sũma omnis quoq; extraordinaria collatio ad regalis numinis expeditionẽ[f]. Securitas itinerũ ex pedagiis & perductionib. quæ fiũt per guidagia, debetur vectigal soluẽtib. ibi. sic pro pace & vtilitate publica. qui. n. hæc exigit, tenetur reddere loca tuta, & res, & personas cõseruare illæsas, quæ eò iter habẽt. alioquin debent damnum resarcire læso, vel lædentem exhibere seu furem, aut furtum seu latrociniũ. vt notat Archidia[g]. *vbi aliquis*. quæ omnia propriè ad salutẽ & pacẽ reip. pertinent. nulli autẽ, salutẽ reipub. tueri

magis

s Dicto c. vni quæ sint regaliæ.
t in l. 1. 2. & 3. noua vectigalia imponi non posse li. 4. C. tit. 62.
v In c. super quibusdam 26 §. præterea de verbor. signific.
x In c. innouamus, 10. de censib. lib. 3. tit. 39.
y In l. f. C. noua vectigalia imponi non posse.
z In l. vectigalia, 10. de publica. & vectigalib. lib. 39. P. tit. 4.
a 1. Reg. c. 8.
b In c. per venerabilem qui filij sint legit.
c In d. c. Innouamus.
d Per c. quanquam, de censibus.
e D. c. vnico, quæ sint regalia, l. 9. & 10. de curio. po. C.
f vt ait Friderícus, & in l. 10. & 11. de sacro sanct. eccles.
g ca. siquis peregrinos 13. q. 6. Bald. ad §. conuenticulas, de pace iura. firman. Guido Papæus in decisio. 423. iuri.

magis conuenire, nec alium sufficere huic rei quam Cæsarem putauit Augustus [a].

31 Quintò monetæ leges ex principis authoritate pendent, & inter regalia sunt d. c. vni. quę sunt rega. ad alios verò ex priuilegio principis, vel ex consuetudine præscripta [b], materia numorum habet publicam æstimationem [c], ideo sub cura principis, vt alia publica, & ad principem pertinet valorē limitare sub pœna maiestatis lęsæ sequendum subditis [d], ita & crimē maiestatis est, monetam suo nomine fabricare, aut iniussu principis cudere, alterare, falsare, radere, tingere [e], ita subditi debent mutationem monetæ etiā in materia debiliorem seruare, factam à rege [f], nam numus nihil aliud est quā lex, quia legem & æstimationem imponit reb. ad solum autem principem pertinet sine controuersia, & legem nouam condere, antiquam abrogare, & interpretari [g]. non ad inferiorem, qui superiorem habet, qui nō potest sine cōsensu eius & populi, vt colligi potest ex hypotesi regis Aragonum in c. quanto, 18. de iureiuran. sed neque id princeps superior facere debet, absque maxima & extrema necessitate, nisi velit ius gentium & commerciorū violare, quod ex stata pecunia constat.

32 Sextò generaliter sunt confiscationes regiæ & principis, de quibus diximus propriis locis in bonis reipublicæ, nec licet sine licentia vel concessione principis confiscare communiter [h]. Ratio videtur, quia regulari iure non permittitur confiscatio [i], & proinde regium hoc ius est, contra legem posse. sic notant hoc esse de maximo imperio [k], communicantur tamen & hæc cōfiscationum iura, vt alia superiora quædam & aliquatenus per principes, subditis feudatariis seu valuassoribus iuridicis, vt argentariæ fodinæ, vectigaliorum seu pedagiorum iura.

Sed sunt tamen quædam crimina, in quibus offenditur maiestas principis etiam inter subditos vassallos, in quibus confiscatio ad solum principem pertinet, vt ad solum læsum, vt in crimine læzæ maiestatis, nempe bona quæ sub eius ditione sunt, & quæ ab alio principe non tenentur à damnato, quæ disputantur & probantur à Guidone Papæo [l], In aliis criminibus vbi confiscatio locum habet, qui feudum habent & imperium vel ex lege feudi potestatem, possunt confiscationis iure bona cōdemnati etiam alibi, in sua iurisdictione confiscare vel confiscata per crimen retinere, vt docet etiam in crimine hęreseos Guido Papæ. dec. 76.

33 Iudicandi necessitas munus publicum est, hæc imponitur à principe: is autem iudex populi proprius & primus, cæteri ab eo pendent & & pręfecti sunt concessa iurisdictione quæ ab eo vt riuuli à mari procedunt, sicut docuimus suo loco alibi. atque reges quoque iudices ideo dictos, & quòd vt iudicarent populum fuerunt introducti, cui muneri cùm per se sufficere nequirent, constituerunt leuiorum negotiorum iudices, qui suo loco iudicarent, vt factum à Mose Exo. c. 18.

Ita omnes magistratus dicuntur vel ab imperatore seu rege creati, vel eius voluntate constituti, vel ab eo confirmati [m], sic committere fidei magistratuum dicitur reipublicæ partes gubernādas imperator vel princeps [n], in prœm. instit. ibi, *Vt possitis aliquando rempublicam in partibus vobis credendam gubernare*: vt non possit vel modica iurisdictio cuipiam conferri nisi ex voluntate principis mediata vel immediata [o], eum iudicem facere qui nihil præest iurisdictioni [p].

Iurisdictio tantùm ea dicitur ordinaria, quæ à Papa, imperatore, vel rege, lege, vel consuetudine, vel vniuersitate, & nō ab alio cōceditur [q], & ita iurisdictionum hodie potestatem ad supremam & & regiam pertinere authoritatem dicitur, quòd nō consuetudine nisi approbata per principē defendi possit: & quòd mortuo vno principe qui iurisdictionem concesserat, possint à successorib. in principatu auferri [r].

34 Hinc in Gallia mortuo rege omnia officia regia egent noua regis successoris confirmatione. interim tamen dū constet de successore, & veluti in interregno gerūt munera sua vt antea in vtilitatem regni [s], quia & officia quæ dantur à rege, sunt sub hac clausula, *Pour en iouir tant qu'il nous plaira*: hoc est sub beneplacito principis: quod beneplacitum morte eius qui concedit extinguitur, non ita si dictum fuisset vsque ad beneplacitum sedis regiæ [t].

Neque principes succedentes regibus prædecessoribus, succedunt illis in principatu vt hæredes, sed vt dignitatis successores, vt in beneficiis ecclesiasticis, vel ex lege regni, vel ex lege electionis, vel alio modo. & proinde de rigore cùm habeant eandem authoritatem quam antecessores, non obstringuntur legibus & factis eorum in tractanda republica, quæ illis cum plena potestate subiicitur: vnicuique enim principi sua prærogatiua seruanda est [v], & prosequutio voluntatis prædecessoris, pendet ex honestate, non ex necessitate successoris. Solent autem communiter successores voluntatem priorum sequi [x], & ita fieri debere rationi congruere dicitur, vt successor teneatur adimplere factū prædecessoris sui [y], maximè si nulla causa sit rationabilis aut delictum, ex quibus priuari digni sint magistratu pręfecti, quando magistratus solent esse in principatu perpetui: non vtique si temporales vt olim Romæ. Sicque confirmatio officialium si fiat, vt fieri debet à successore in principatu, est gratia: si denegetur est iniuria: verùm ad id princeps non cogitur, quia superiori potestate non potest compelli, & par in parem sequentem non habet imperium [z].

Quamobrem si prædecessor princeps concessit iurisdictionem non ideo impeditur successor quominus eam possit reuocare, maximè quando inferiores abutuntur iurisdictione propter quem abusum potest illum illa priuare, vt copiose tractat Matthæus de Afflictis.

35 Potest & eadem potestate nouos magistratus creare, officia eorum numero augere, iurisdictiones prorogare vel restringere: quod tamen existimabit sibi bonus princeps, concessum, quantum vtile reipublicæ futurum esse iudicabit, non aliter vel ambitione petentium gratia, vel ad negotiationem vt multiplicatis officiis & dignitatibus, ex eorum distractione lucrū quærat. Nihil enim peius potest accidere reipu. ea negotiatione. pro vno enim aureo quo officiarij redimunt officia & iurisdictionis potestatē à principe infinitas vendendi cariùs iustitiam subditis occasiones architectantur, vt etiam impudenter audeant in subditos grassari, palámque supra sportulas debitas petere; quod iam principi pro mercatura officiorum dicunt se præbuisse. Quod non tantùm prohiberi interest principis & reipublicæ, sed vltra illud minatur subuer-

a in l. 3 de off. præf vigil. lib. P. tit. 15.
b Guido Pap. deci. 468.
c l. 1. de contra. emp.
d l. 1. & fi. de veteris numi. potestate l. 11. C. tit. 10.
e vt docuimus li. 36. syntag. sua. c 8 & de monetalib. triumuiris & camera monetariorum regia li. 47. c. 38. n. 12
f vt ait Ioan. Faber. ad authen. hoc nisi C. de cuictio.
g l. 1. & f. c. de leg.
h vni. l. ti. nec sine iussu iudicis liceat certis iudicibus confiscare l. prohibitum. C. de iure fisci.
i l. auth. bona damnatorum, de bonis damna. C.
k Bald ad 1. de pace tenen. & iura. firm. feud. Iason, ad l. imperium nu. 24. de iurisc. omnium Iud. P.
l decisio 341. incipiente supra quæst.
m in §. iudices de pace tenenda inter subditos, de iuramē. en firman li. 2. feudorum tit. 51.
n vt in l. 1. § ani. no vel cum vrbem de offi. præf. & vrbi li. 1. P tit 12. & §. inter ea de defensor. ci. ait in nouel. & Iustinia. in §. i
o vt notatur ex l. more & l. & quia principaliter de de iurisdict. omnium iud neq; priuatorum cō sensus.
p l. priuat. de iurisc. omnium iud. C li. 7 tit. 13. Latè hæc tractat Alex. consi. 24. incip. ponderatis vn lom. 5. Caro. Molinæus ad cōsuet. Paris §. 1. glos. 5. n. 40.
q vt notatur ad c. cùm contingat & ibi Panorm. & Felinus de foro cōpe. Boerius ad §. 1. de iurisdict. omnium iudi. in consuetud. nib. Burg.
r vt no. Bald. consi. 161. inci. proponitur quod pro com muni in 3. parte consi.
s vt notauit Papon li. 4. rap so Aresto. n. 2. Are. n. 4.
t c. si gratiosè, § de rescr. in sex. c. vni ne se de vacante aliq. Inn. in sex.
v vt notatur in c. licet as 13. §. nos autem & ibi Gloss. de restit. spolia.
x can. finali de concess. preb. in sex. & c. penul de preb. in sex.
y in can. quia Ioannes, 12. q. 5. cap. illud 16 q. 6.
z l. ille à quo § tempestiuū ad seno. Trebel. P. Lugan.

sionem totius legitimi status, dum manus venales expositæ sunt actioni, ex qua ius & æquum tollitur, & vincit in foro qui lancem ex parte iudicis pendentem ære onerat, & efficitur, vt dum venditionibus numerum magistratuum auget, etiam prædones & latrocinandi facultatem multiplicet. Debet ipsemet princeps iudicium per seipsum, si fieri possit & iustitiæ diribitionem, & cum officiatis magistratibus, cùm non possit, onus suum partitur, & communicat dignitatis regiæ munus. & proinde debet in bis acutiùs inuigilare constituendis, maximè ne ipse dicatur socius furum, & latronum, & per suos ministros eos sciens prudénsque spoliare & affligere, quos à Deo & ex regia potestate commissos sibi nouit regendos & defendendos.

36 Eo modo Chassanæus ad rubricam *des Iustices*, nu. 106. Tradit monarchã in regno suo regem Galliæ, posse tollere omnes iurisdictiones si vellet, quæ sunt io regno suo, & reducete ad iurisdictiones regales, quod expedire dicit populo, ne tot sub alterius iorisdictionibus dominorum vexaretur. Et ita etiam posse sine causa principem facere & reducere iurisdictiones, citat Felinum, ad c. nouit, 8. Columna versic. lib. 1. de iudiciis, quòd in concernentibus superioris iurisdictionẽ, potest princeps sine causa factum reuocare, & de nouo facere. Mihi tamen videtur tribunos, centuriones, & alios gradus iudicum rectè Mosem ex consilio Iethro distinxisse [a], & Iosaphat regẽ [b], per diuersa loca iudices posuisse. Quare non arbitrarer principem debere omnes ad regales iurisdictiones reuocare sublatis inferioribus. Quia & inferiores ab illo habent potestatem, & dehine appellatio in Gallia iuridicum dominotum ad regios iudices peruenit, trutinatis negotiis diligentiori calculo: & à diuersis iudicibus. non inficias ibo tamen, abusus plures & vexandi pauperes litigãtes occasiones oriri ex gradibus diuersis iudicum: sed quia & in maioribus sedibus vt in minoribus apparent abusus, & quædam incõmoda cum commodis admiscentur, satiùs aget princeps mea sententia, si iam prudentia constituta in sua integritate conseruet, & detersis maculis, vel ex tempore, vel ex malitia hominum contractis, ad puritatem & candorem & primitiuum sanctum statum reuocet.

a Exo. c. 18.
b 2. Paralip. c. 19.

37 Docetur & eo argumento, omnem iurisdictionem pendere à principe, quod ab omni iudicio, etiam omisso medio, iussit appellari princeps, vt in ecclesiasticis summus pontifex [c].

c in c. 1. q. 5. sub 2. q. 6.

Quamquam solitus princeps prouocationes ad se factas omisso medio ad suos inferiores reiicere, vt respondit Papyrius Iustus ex imperatorum Antonini & Veri rescripto [d]. Adiri & princeps potest omissis aliis iudicib. ab aliquibus, vt à miserabilibus personis, pupillis & viduis [e].

d in l. imperatores 21. de appella. in P. li. 49. tit. 1.
e l. vn. C. quãdo imperator inter pupillos & viduas, vel alias miserabiles personas cognoscat l. 3. C. ti. 14.

38 Habetur & supremæ potestatis in principe probatio, quod à principe iudicante non prouocatur, ad principes verò, vel ad eos qui potestate commissa vtuntur à rege, ab inferioribus appellatur, quemadmodum riuuli à mari fluentes, dum ad mare reuersi sunt, quiescunt. *Stultum est*, inquit Vlp [f]. *illud admonere à principe appellare fas non esse, cum ipse sit qui prouocatur.* Quandiu populus Romanus reipu. dominationem retinuit ab omnibus magistratibus ad illum prouocatum est, potissimum in maiorib. ciuium causis, & si de capite ciuium ageretur. Sic exactis regibus consules duo ad quos summum ius quidem delatum est, tamen ne per omnia regiam dignitatem sibi vindicarent, lege lata factum, vt ab illis prouocatio esset, néve possent in caput ciuis animaduertere iniussu populi, vt scribit Pomponius Iurisc. [g] Cicero [h], vocat illam prouocationem, patronam ciuitatis, vindicẽ libertatis populi Rom. P. Valer. cognominatus à legionibus popularib. poplicola, primus exactis regibus leges gratas tulit de prouocatione aduersus magistratum, ad populum, item vt caput cum bonis eius sacrum fieret, qui regni occupandi consilia iniisset, vt refert Liuius lib. 2. & rursus lib. 3. tradit hanc legẽ ter à viris eiusdem Valeriæ familiæ renouatam. Quæ certè tandiu obtinuit, quandiu populo imperium conseruatum est Democraticũ, & quãdiu magistratus ab illius creatione, & suffragiis administrabant delecti: scribit enim Dion. Hal [i]. Valerium legem tulisse, ne quis magist. Romæ gereret, quem non à populo suscepisset, quod si fieret capitali pœna vindicaretur, & qui illum occidisset ei impune esset: fuitque eo tempore vt idem tradit apertè mos consulibus, vt fasces cum securibus extra vrbem haberent, vt iudicaretur plenam potestatem penes populum esse, & in vrbe vrbi caput principatus nullam aliã absolutam quàm populi vitæ & necis esse potestatem, atque postremis adhuc Iurisconsultorum temporibus, id obseruatum legimus proconsulem non habuisse potestatem intra vrbem, sed statim vbi egressus esset [k].

f in l. 1. §. & quidem à quibus appellare non licet. li. 49. P. ti. 2.
g In l. 2. §. exactis, deinde regibus de origine iuris
h Li. 2. de oratore.
i In 5.
k In l. 1. & 2. de officio procõs. P. li. 1. ti. 16.

Quare vbi ius populus cessit suum principi, & illam magistratuum creandorum potestatem, & prouocationis authoritatem in eum transtulit: & rursus princeps eodem iure, & magistratus distribuit, & prouocandi limites constituit, manétq; supremæ dignitatis regiæ hoc signum in principe, quale & fuit io Democraria.

Neque repugnat, quòd populus Romanus, vel aliùs qui habeat Democratiam, magistratus constituerint, qui absolutè imperarent: vt Romani consules, dictatores Lacedæmonij Ephoros, aliíque populi alios: vt etiam principes habent Senatus, aliásque potestates quæ absolutè iudicant inconsulto principe, & à quibus prouocare non licet. Siquidem alio modo potestas est penes huiusmodi magistratus, nempe per modum commissionis, vel delegationis alio modo penes principes, nempe iure proprio & illi iudicant & statuunt potestatémque exercent nomine alieno, & ex sibi præscriptis legibus ab alio: neque secundum proprium arbitrium, aut vt dicunt, secundũ propriam conscientiam. At princeps qui per se imperat supremo principatu, non ab alio quàm Deo pendet, leges condit, & præter ipsas si sibi æquum videatur statuit.

Hinc liquet, & principes imperiales quorum iudicia vel iudicum illorum deuoluuntor ad cameram imperialem, non esse supremos principes, sed subditos imperio: quum illorum sententiæ expositæ sint cameræ reformationi vel comprobationi, quæ nomine imperiali iudicat in ciuilibus & in criminalibus ipsi principes sine prouocatione, non ex propria potestate, sed quia ita illis concessum ab imperatore vel expresè ex priuilegio, vel patientia ex consuetudine aliquando etiam iudicant.

39 Septimò rectè dicetur potestatis monarchicæ seu regiæ vel absolutæ, legum generalium condendarum, explicandarum, vel abrogandarum authoritas & ius. nam illæ ab omnibus obser-

a vt dicitur in l. 1. & c. fin. c. de legib. l. leges sacratissimæ co.
b c 2 §. 4. nouella 105 de consul 105.

obseruandæ [a]. Et Iustinianus dum de legis obseruatione loquitur [b], *Omnibus autem*, inquit, *à nobis dictis imperatoris excipiatur fortuna: cui & ipsas leges Deus subiecit, legem animatam eum mittens hominibus.* Annectitur huic potestati facultas irrogandi priuilegia, quod ius singulare est legi communi derogans [c], neque in potestate alterius est quàm principis, dicere non obstante tali lege, quia is solus derogare non alius ei potest.

c l. 14. 15. 16. de leg. P.

41 Hinc pendet potestas supremi principatus cócedendi veniam delictis, & gratiam pœnæ, aut alterius causæ à lege præscriptæ faciendi, quæ alterius non potest esse quàm eius qui non est legibus obnoxius. nam quibus lex imperat & qui soluti nó sunt legibus legib. tenentur, & contra eas dispensare nequeunt, nisi ab eo, qui leges condit, & temperat solus, ab illarum necessitate liberentur ad principem solum pertinet vitę & necis potestas, ideo gladium commissum adeò exercet, & iuris positiui, item plena potestas ei, & ita remittit, quibusdam ex singulari priuilegio supplicia legibus delictis certis determinata: qui potest eius ipsas leges tollere & mutare, potest multo magis ex causa certis relaxare, indulgere, proscriptos reuocare, bona eis adiméda relinquere [d].

d vt & liquet ex titulis de abolitionib. de generali abolitione c. cum si gui.

42 Hic tamen monendi sunt principes, ne supra principis potestatem gratiam pœnæ, in delictis atrocioribus faciant, quando à lege diuina ob atrocitatem criminis indicta est reis delinquétibus aduersus leges diuinas. nam tunc hoc nó esset vti, sed abuti potestate regia. quamuis enim princeps solutus sit legibus humanis, tamen vincitur & obstrictus est diuinis; & vt subditi impune legem principis transgredi non debent nec possunt: sic nec princeps sui principis Dei, nisi cum aliqua circunstantia, quæ Dei legibus consona sit, quáque temperare tandem liceat: alioquin, vt magistratus qui delegatus est à principe, dispensare sine pœna contra legem sui principis non potest: sic nec princeps contra legem Dei. Non debet princeps velle videri se mitiorem vel prudentiorem esse Deo, dum illud horrédum imminet Dei axioma, propter iniustitias transferri regna de gente in gentem. iniustitia est quod cótra Dei iustitiam est potissimum: is enim iustus & iustitia ipsa. Fortius est ius naturale, ciuili [e], vtpote diuina lege suffultum [f], neque quicquam facere nec principem posse contra pietatem, aut bonos mores constat l. 15. de condit. institutio, P. nouella. 9. l. 1. c. si aduers. vendit. C. l. c. si minor se maiorem dixerit. deficere enim ab eo quod principatum maximè constituit, nempe à iusto naturali, hoc non est potestatis sed impotentiæ. non secus quàm si quis iaculetur in scopum propositum, & iaculum nó possit deferri ad scopum, hoc habet impotentiam & defectum in vi deferente.

e l. eas de cap. diminu. P.
f §. sed naturalia, de iure natura. gent. & ciuil. apud Iustin. c. 1. prima d. apud Gratian.

Fines cur legibus præest, seruare princeps debet, & intra illos se cótinere: extra quos potestatem se non habere arbitrari debet. Causas autem & istius potestatis finésque aliquos, refert Iohánes 22. Pontifex in proœmio Clementinarum. *Quoniam* inquit, *nulla iuris sanctio est quantumcunque perpenso digesta consilio, ad humanæ naturæ varietatem, & machinationes eius inopinabiles sufficit, nec ad decisionem lucidam sua nodosa ambiguitatis attingit: eo præsertim quòd vix aliquid adeò certum, clarúmque statuitur, quin ex causis emergentibus, quibus iura iam posita mederi non possint in dubium reuocetur: Quia etiam ab adolescentia viri procliuus ad malum sensualitas humana declinat per quod morum subuersio in clero & populo frequenter obrepit, necessaria est superior authoritas, vt tam per determinationes opportuna suffragium tollat ambigua, lites auferat, altercationes dirimat, & obscura succidat, quam per cultoris sarculú exstirpet vitia, virtutes inserat, corrigat excessus, morésque reformet.* Quæ de iure humano positiuo, canonico vel ciuili synodali vel municipali dicta, explicant interpretes, vt ea arbitrio principis spiritualis vel temporalis prout potestates in his distinctæ sunt, committi debeant, & ita fieri expediat reipublicæ ob necessarias quotidianas mutationes & noua negotia, quæ nouis indigent remediis temperatis ab eo qui potestatem habet [g], obseruata euidente vtilitate, in nouis inducendis, & antiquandis prioribus, quę diu æqua visa sunt, vt ait Vlpian [h]. nam vt alibi Paul. iurisc [i]. *Minimè sunt mutanda quæ certam interpretationem semper habuerunt.* Quamobrem etiam diuinum ius morale & naturale remanere debet immutabile [k], vt perfectum & manans ab eo qui non nouit opus imperfectum [l].

g vt tradunt iura l. de ætate § ex caus. de interrogator. actio l. 1. de ventre inspicien. P. l. quamquá c. si sæpius in integrum restitu. fuer. postulas. c. miramur 61. d. c. nulli. de elect. an sex.
h in l. 3. de cóstit. princi.
i in l. minimè 23. de leg. P.
k c. 1. distin. 8
l c. maiores ver. sed adhuc de baptism.

43 Ex hac potestate suprema in leges, pendet legitimatio quæ per rescriptum principis tantú fit, qui superiorem non habet [m], vt & imperator illegitimè natos legitimat [n].

m ex c. per venerabilem, qui filij sint legitimi.
n in l. qui in prouincia 57. §. 1. de rit. nup. P. §. fit igitur quib. mo. naturales efficiant. legit. in nouel. & §. illud. nouella 89.

Inferiores non possunt, nisi habeant facultatem concessam à principe [o], neque hic ius naturale immutatur à principe aut imminuitur, sed ius tãtùm positiuum ciuile & politicum, quod principi secundum diuersas occurrentes causas, tractandum & moderandum relinquitur. Illegitimè quippe natus diuersis legibus repugnantibus cóiunctioni, natus dicitur. illegitimus, ratione legis diuinæ quæ prohibet omnem coniunctionem extra matrimonialem. naturalis cóiunctio in hominibus, dicitur matrimonium cum ratione certa facta, non temerè more brutorum [p].

o vt docuimus li. 1. de rescriptis c. 28. n. 11.
p l. 1. §. de iust. & iure P.

Prohibet ius Pontificium sine certis ceremoniis, hanc coniunctionem naturalem: prohibét & illegitimas dicunt iura ciuilia nuptias, ritibus requisitis nó interuenientibus: vtroque iure pœnæ appositæ fuerunt, aliter quàm statuant leges propositæ, se coniungentibus. Leges illæ, sunt à suis principibus promulgatæ, generales, secundum eas connubia facta legitima sunt; contra eas illegitima. ex coniunctionib. legitimis nati filij, dicti legitimi & naturales; habiles & ad multa habiti idonei, à quibus repelluntur non ita nati. Et proinde singuli principes in quorú potestate sunt leges de coniunctionib. dictæ, soli dispésant, & eos quos natos cótra suas leges illegitimos cóstituerunt, eosdem possunt à suorum iurium nexibus eximere: ita tamen, ne supra potestatem & leges suas dispésent. sic temporalis princeps rex, imperator, & alius de temporalibus circa matrimonia statuens. in his legitimos declarat, non in spiritualibus: vt contrà summus Pontifex dispensat de rebus sibi subditis, & ex illegitimis habiles ad illas & legitimos reddit in beneficiis, & sacris tractandis. & sacramento ordinis & in aliis suo principatui ecclesiastico concessis. Sine præiudicio tamen virium principum, qui de suis, vt dixit, statuunt.

44 Inde etiam pendet restitutio natalium, quæ non fiebat, nisi à potestate principali, quando natus seruus restituebatur ingenuitati, hoc est, natalibus, seu statui in quibus omnes nascebantur antequam seruitus inuenta esset. vt ait Marcianus [q], & est veluti quædam παλιγγενεσία seu regeneratio

neratio ciuilis quia ex lege humana seruitus inducta est [a], ita & à principe humano potuit hæc macula imposita libertati, adimi. vt ait Scæuola [b]. Lege ciuili vel gentium inuenta seruitus, lege quoque ciuili tolli potest [c].

a l. 4 & 5. de iust. & iur. P. b in l. quærtis, §. de natal. restituen. P. c l. de quibus de legib. P.

Sed quia lex non potest tolli vel abrogari, nisi ab eo qui potestatem habet, sic neque hoc Ius ingenuitatis contra legem, nisi à principe dari potest.

45 Scio aliquando quæsitum, an ad potestatem regiam pertineat, posse virginibus vel mulieribus abuti, vel eas inuitas, aut inuitis parentibus aliis coniungere, & proinde dicam ea de re pauca.

Putarunt quidam licere principibus & inter iura regia illud; quod videtur probari posse, primùm ex c. 8. lib. 1. Regum, versiculo 13. ibi, *Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias & panificas.* B

Nomine Focariæ antiqui dixerunt & concubinam, quam domi habebant ad curam rei domesticæ [d].

d quemadmodum in l. 3. C. de donatio. inter virum & vxor.

Secundò quia regibus legimus fuisse plures concubinas, vt Dauidi [e], & Salomoni vxores quasi reginæ septingentas & concubinas trecentas [f].

e 2 Reg. 15. f 3. Reg. c. 11. vers. 3.

Sic Euenus rex Scotiæ, ethnicus, tamen consuetudinem introduxit, vt domini præfecturæ in suo territorio, virginitatem sponsarum delibararent omnium, quam sustulit Malcolinus 3. rex eius nominis Scotorum dimidiata argẽti marca, vnam noctem à præfectorum vxoribus redimente sponsa [g]. Ita Volsinienses, sed seruili pressi dominatu, filias ingenuas sponso iam destinatas, seruis priùs delibandas dare cogebantur [h]. Vt & Adrimachidæ Libyes, virgines nupturas regi exhibebant, & ille, quæ sibi placeret deuirginabat [i]. C

g Hector Boethius, li. 3. auteo ita numo pudicitiam redimere nuptam quoque tradit Polyd. Virgil lib. 10. h vt ait Alex. ab Alexan. lib. 1. c. 24. i vt scribit Herod. in 4.

46 Aliud verò quòd sibi vindicant aliqui principes, vt cogant filias subditorum ex arbitrio cõtra volũtatem ipsarum & parentum nubere, quibus voluerint; vel prædiotes pauperibus, & quibus voluerint; forsan suis meretricibus, aut lenis, aut vilioribus se coniungere matrimonio ex eadem sibi potestate arrogant, & superbiùs, quod in vitam & bona subditorum ex arbitrio sibi licere arbitrentur.

Atque in comitiis Blesensibus habitis in Gallia sob Henrico III. rege anno 1576. mense Nouembri sanctissimè constitutum à rege articulo 281. in hæc verba, *Defendons aussi à tous Gentilshommes & seigneurs de cõtraindre leurs subiects ou autres, bailler leurs filles, niepces, ou pupilles en mariage à leurs seruiteurs, ou autres contre la volonté & liberté que doibt estre en tels contracts: sur peine d'estre priués du droict de noblesse, & punis comme coulpables du rapt. Ce que semblablement nous voulons aux mesmes peines estre obserué contre ceux qui abusent de nostre faueur par importunité ou plus tost subreptiuement ont obtenu, ou obtiennent de nos lettres de cachet closes, ou patentes, en vertu desquelles ils font enleuer & sequestrer filles, icelles espousent, ou font espouser, contre le gré & volonté de leurs pere, mere, parents, tuteurs & curateurs.* D

47 Cæterùm contraria sententia non licere principibus, fœminis aut virginibus pro arbitrio suæ voluptatis abuti, & verior & magis Christianis congruit. Cùm sæpe à nobis dictum fuerit, leges diuinas imperare principibus [k], tanquam à Deo qui rex regum & Dominus dominantium est, promulgatas: & cùm inferior non possit tol-

k Deut. 17.

A lere legem superioris. In lege autem diuina scriptum est, non mœchaberis [l].

l Exo. 20. & D. Matth. c. 5.

Propter fornicationem scilicet vitandam vnusquisque habebit vxorem suam, & vnaquæque virum suum [m].

m 1 ad Corint. c. 7.

Extra matrimonij, quæ viri & vxoris est tantũ vnius, coniunctionem, commixtio sexus reprobata à Deo & ecclesia catholica est.

Et maris & fœminæ coniunctio naturalis quidem est, sed alterius naturæ in brutis qui instinctu & appetitu tãtùm naturali vtuntur: alterius in homine qui ratione vti debet. ideo illa coniunctio remansit in brutis in propria appellatione coniunctionis: coniunctio verò hominis rationalis, transit in aliud nomen: & hanc, inquit etiam iurisconsultus ethnicus, nos matrimoniũ appellamus [n]. B Neque principes excipiuntur à legibus diuinis, aut præceptis naturæ humanæ, quin illis adstringantur: imò potiùs ad conseruationem non autem subuersionem illarum, videntur esse constituti.

n in l. 1. §. f. de iust. & iur. P.

48 Neque quod profertur ex 1. Regum cap. 8. vers. 13. firmare potest ius esse regis violare virgines, aut mulieres sibi subditas. nam verba, faciet sibi focarias, non significant ibi concubinas, sed ministeriales. Sic enim in Hebraico legitur,

: ואת בנותיכם יקח לרקחות ולטבחות ולאפות *Vest benotecem iokah lerakachoth vletabachoth vleophoth.* id est, filias vestras accipiet vnguentarias, quæ pigmẽta aromatica coquunt, & culinæ præfectas seu coquas, id. n. *tabachot* טבחות nempe, coquinæ, curatrices, significat, quas & dici focarias à foco C possumus admittere. aliud autem est esse *tabacha* id est coquam & apparatricem eduliorum, aliud esse פילגש *pilegesch*, concubinam.

Neque quia authoritate regia potest princeps cogere subditos & subditas ministeria necessaria sibi præbere, ideo sequi dicemus, posse ad peccandum secum contra legem diuinam illis imperare.

Et si quando illud imperaret, iustè aduersum mandata obsequium denegaretur, cùm meliùs sit obedire Deo quàm hominibus [o].

Quinimò & impudicitia & concupiscẽtia hęc illicita, iusta visa causa est aliquando, etiam ethnicis deturbandi reges principes & magistratus de throno. vt vulgare est quod de Tarquinij eiectione ob stuprum Lucretiæ, de decemuirorum abolitione ob Appij luxuriam Romæ, de Childerici regis Gallorum expulsione in Gallia.

o Actor. c. 5. vers. 29.

49 Quòd si rursum iostet aliquis de concu- D biois habitis à principibus, hoc facti est: sed num licuerit regia potestate legitima, in quęstionem vertitur: dehinc & antiquitùs apud Iudæos ex certis causis plures vxores & concubinas habere permissum fuit ante legem, sed lege euangelica potissimùm hæc omnia permissa antè, explosa sunt, cùm lex ad perfectionem peruenit. quod tractatur fusè à sacris patribus apud magistrum sententiarum Lombardum lib. 4. distinct. 33. Sed neque exempla principum ethnicorum aut Christianorum qui libidini fręna laxarunt, & subditas oppresserunt in probationem potestatis regiæ adduci debent, non minùs quàm vitia reliqua illorum, factave impia & crudelia, quæ abutentes potestate principali tyrannicè in subditos exercuerunt. vt neque his aliquis rectè imitandum proponeret Dauidis adulterium, aut Salomo in falsas religiones ob mulieres corruptam

mentem

mentem aut aliorũ regum Israel & Iuda idololatriã. quæ cùm reges essent admiserunt, sed non potestate legitima regis quæ Dei legibus subiicitur. Neque mirum si Euenus 3. eius nominis Scotorum rex, delibandi virginitatem subditorum permissionem dederit, cùm ipse fuerit intemperantissimus, habens quoque centum concubinas, ex nobilioribus matronis virginibúsq; delectas, & concedens decreto cuilibet tot vxores habere quot vellet[a], cúmque intẽperans fuit, & tyrannus impiissimus alens latrones, lenones, sicarios, optimos persequutus vsque ad necem; vnde meritò populari conspiratione[b], acie victus & captus, in carcere strangulatus fuit. Nec dubitabit princeps, si modò Christianus sit, hoc firmiter amplecti se potestatem à Deo habere, Deũ sibi superiorem: & eius legibus non minùs quàm subditos suos obstringi. Et proinde præceptum diuinum non mœchaberis, non concupisces vxorem aut mulierem proximi tui, & reliqua huiusmodi, ad se quoque pertinere. quia ab illo princeps nullus excipitur, & apud Deum non est, dominus, non seruus, non Iudæus, non gentilis distinctus dum de redemptione & salute animarum agitur; omnes enim vocauit ad æternitatem si obtemperent, & ad fœlicitatem. Si verò non obtemperent, impœnitentes missurus est in supplicium æternum.

a vt author Hector Boethius in 3.

b vt tradit idẽ author eo loco.

50 Quod autem pertinet ad id, quod pari errore principes cogunt subditas & subditus matrimonio iungi ex suo arbitrio, contra parentum & nubentium & coniunctorum voluntatem, verè certè idipsum tyrannidem redolere videtur, in qua & leges naturæ & Dei, & ecclesiæ, offenduntur. Iussit enim Deus filiis, parentibus obedire[c]. Leges diuinæ & humanæ statuunt munus parentum esse liberis conditiones matrimonij quærere, filias matrimonio locare[d]. Volunt omnia prædicta iura libera esse matrimonia debere, neque ea rata aut firma haberi, quæ vi, metu, aut impressione potestatis superioris de facto contracta fuerint[e].

c Leuiti 20. Exod. 20.

d l qui liberos de ritu nupt. P. l si de dona ante nup C.

Neque in potèstate principis authoritate est, cogere voluntates, & ex non matrimonio facere matrimonium. imò si tales inuitas coniunctiones copulet, nihil aliud in effectu facit, quàm contra leges diuinas scortationes & raptus, confusionem, familiarum, turbationem ordinum, libertatis subditorum ademptionem & tyrannidis maxima iacit fundamenta.

e l liberta, C. de inutilib sti pula. l. Titia. de verb. oblig P. l. neque ab initio c d nupt c. requisiuit, c. de gemina. de sponsalib. cum simil.

Atque inter grauissimas iniurias quibus se affici Suecones & Gothi conquesti sunt, & rebellarunt contra Albertum Magnopolensem regem Sueonum, illa erat quòd nobilissimæ virgines & viduæ, sæpe per illum in extraneorum & indignissimorum coniugium cõsentire cogebantur, vt scribit Iohannes magnus, lib. 21. Neque Honorius & Theodos. CC authoritate sua, in hac parte ab inhiantibus & concupitorib. matrimoniorum passi sunt abuti, sed lege edita Kalendis Februarij anno Domini 409. rescripta ea de re impetrata, pœna imposita impetrantibus, vt obreptitia reprobarunt. Quæ refertur in l. 1. si nuptiæ ex rescripto petantur lib. 5. C. Iustinianei tit. 8. Cuius verba & ostendunt contrariam imperatorum ab omni antiquitate fuisse obseruationem ne pro his illis supplicaretur. Sic enim loquuntur CC. *Quidam vetusti iuris ordine prætermisso, obreptione precum, nuptias quas se intelligunt nõ mereri, à nobis existimant postulandas: sæpe habere puellæ consensum confingentes. Quamobrem tale sponsaliumgenus, præsentis legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionem, nuptias precum subreptione meruerit: amissionem bonorum & pœnam deportationis subiturum se esse non ambigat, & amisso iure matrimonij quòd prohibita vsurpatione meruerit filios se ex hac coniunctione susceptos iustos non habiturum, nec vnquam postulata indulgentiæ annotationisve indulto efficacem se veniæ effectum meruisse, exceptis his qui parentum sponsionem de nuptiis filiarum implere desiderant, vel sponsalia, hoc est arrarum data nomine, reddi sibi præcepto legum cum statuta pœna deposcunt.*

Extat decisio cap. nullus 6. in principio, 36. qu. 2. sumpta ex consilio Parisiensi 1. cap. 6. cuius verba, *Nullus neque viduam, neque filiam alterius extra voluntatem parentum, aut regis beneficio, æstimet postulandam. Quod si fecerit, ab ecclesiæ communione remotus anathematis gladio feriatur.* Diffinitio iniusta, regio metu, vel iussu à iudicibus ordinata, non valet[f].

f c. omne quod irreprehẽsibile 8. §. 1. 25. q. 1.

51 Hîc tamen non improbarem solicitudinẽ principum, imò laudo maximè & dignum regia potestate censeo, curare vt matrimonia vti oportet fiant, maxime orphanorum & pauperum, ita tamen vt non coacta voluntas accedat parentum, & coniunctorum, & sit non dispar conditio, aut vis quæ metum incutiat illegitimè inuitis. Sed & parentes ad id munus si viderint cõmodis filiorum & filiarum sine causa repugnare, poterunt authoritate principali compellere. vt apud Assyrios Triumuiri integritate conspicui, & nobilitate præstantes, iam maturas viris puellas palam productas conuncata per præconem multitudine locare se eas matrimonio velle pronunciabant, rémque peragebant, & secundum dignitatem elocabant principe loco[g]. Vt vetus Samnitum mos decem quotannis virgines forma, & virtute eximia eligendi ex omnium virginum numero, quæ totidem optimis adolescẽtibus matrimonio elocarentur, neque in affinitate iungenda cuiusquam rei præterquam virtutis ratio habita, vt optima optimo locaretur: ea lege tamen, quòd si quis vitæ institutum in peius mutasset, publicè connubio priuaretur. qua ignominia nulla poterat esse pœna grauior[h]. Nec minor fuit cura in republica Romanorũ de matrimoniis, quàm de aliis grauioribus negotiis, tum ad propagandam eandem, tum ad familiarum dignitatem conseruandam, atque id leges testantur, censorúmque diligens prudentia. Qu. Metellus Numidicus censor, postea Iulius Cæsar, & subinde Augustus liberorum gignendorum & sobolis causa, legem de maritandis ordinibus tulerunt, eos ad sobolem propagandam pecuniis & immunitatibus inuitantes, vacationem muneris dantes, ei cui tres essent liberi, cui plures, & libertatem[i]. Furius Camillus cùm censuram ageret, vt exhaustæ ciuitati propter assiduas bellorum clades, ciues suppeterent: legem de maritandis ordinibus tulit: qua inter cætera pœnis coercuit eos, qui viduarum nuptias quarum viri bello ceciderant, deuitarent. Eos verò qui ad senectutem cœlibes peruenerãt, ærarios reddidit[k]. Fuerunt & leges Iulia & Papia quæ ex aliorum testamentis cœlibes capere prohibebant, quæ leges tamen sublatæ sunt in quantum cohibebant & puniebant cœlibatũ, & filiorum orbitatem[l], at in quantum cura & solicitudo de matrimoniis bene copulandis respicit

g Cassius Rhod. l. 8. c. 34.

h Strabo li. 5. Sabellicus l. 3. Enneadis 4.

i Gel. l. 1. c. 6.

k Val. Max. l. 2. c. 4. Plut. in Camillo.

l l. 1. & 2. c de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis & de decimariis sublatis l. 8. C. n. 58.

picit publicam vtilitatem, potestas publica in his remansit inter orphanas maximè personas, sed consensiatis iuribus paternis & maternis in coniungendorum libertate iuxta Theodosij & Honorij sanctionem [a], vt in coniunctione filiarũ in sacris positarum, patris expectetur arbitrium, & si sui iuris sit puella, intra 25. annum constituta, ipsius quoque arbitrium exploretur: si patris auxilio sit destituta; matris & propinquorũ, & ipsius quoque requiratur adultæ iudicium: si vtroque orbata sit parente, sub curatoris posita potestate, & inter honestos competitores matrimonij forte oriatur certamen, si puella cultu verecundiæ noluerit voluntatem suam depromere, Iudici permissum sit corã positis propinquis deliberare, cui melius adulta societur. Et ita cum iudicio magistratus qui principis locum tenet, semper adhibendam inde liquet & parentum & proximorum, & ipsius puellæ voluntatem, quod & in viduis reuocandis statuerunt Valentinianus, Valens, & Gratianus [b], hac ratione refert enarrator vitæ Scipionis, quòd cùm senatus in capitolio cœnans, eo die quo P. Scipionis patrocinium Tib. Gracchus tribunus plebis suscepit, auctor fuit vt Africanus Tiberio minorem ex filiabus desponderet. Et hac sponsione facta, rediens domum P. Scipio, vxori nouam affinitatem nunciasset, mulierem indignatam dixisse, nõ debuisse eum inconsulta matre filium despondere, etiã si Tiberio Graccho locare potuisset: & Scipioni responsum iucundissimum fuisse, cùm vidisset coniugem in eandem sententiam, in qua ipse constiterat de locanda filia incidisse.

a relatam in L. in coniunctione 20. de nupt. lib.4. C.tit.4.

b in L. viduæ, 18.eo.ti.de nuntiis C.

De abusu potestatis regiæ.

CAPVT XII.

POTESTATE regia non minùs princeps abuti potest quàm possessor gladij, quo potest se ipsum & alios defendere, & offendere & necare. abutitur autem in summa, quando ea cùm oportet, erga quos oportet, & eo modo quo non oportet, vel extra fines à Deo, vel alio superiore, vel à lege seu natura præscriptos, illicitè vtitur. Damnatur omnium bonorum consensu responsum Iuliæ, quæ libidine stimulata, cupienti Antonino Caracallo imperatori & priuigno eius nuptias seu incestos amplexus, si liceret; respondit, *Si libet, licet: an nescis te imperatorem esse & leges dare, non accipere*, vt meminit Spartianus. Quo ferè simili responso vsus est portentum illud hominis C. Caligula, qui pro singulari virtute semper impiissimè laudauit ἀδιατρεψίαν seu inuerecundiã, & admonitus ab Antonia Auia, vt imperij moderationem prudentiùs tractaret, respõdit, *Memento, mihi omnia in omnes licere* [c]. Quæ vox, vt est crudelissima, ita est superbissima & stultissima. nam princeps quantumuis tyrannus & crudelis non potest facere vt quod non est fit, licere ita omnia, & vt inhonestum honestum fit, malũ bonum, hoc nec assequi potest, imò & mẽdacissimum, nec potest facere, vt tyrannus cùm sit vel pessimus, sit rex: non magis quàm quòd mortuus diei velit viuus. & si quãdo sibi persuadeat idipsum, adhuc magis ridiculus erit, quantumuis pertinaciter cantet & recantet quod ait Iuuenalis [d], *Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.* quantumuis inculcet subditis, *memẽtote magis vobis parendum quàm suadendum*, vt dicebat Alex. Et Aristot. [e], ait esse obiectũ tyranni, quod placeat: regis quod honestum sit: dicebat & Seneca [f], hoc est regnum, nolle regnare cùm possis.

c Suet. in eius vita.

d Satyra 6.

e li.5.politic.

f li.3. de benef. cius c.37.

Regnum & principatus est inter homines & hominis, non inter feras hominis, aut feræ inter homines: aliud imperium brutium & ferarum in feras, nempe quod instinctu quodam naturali regatur, aut ira & corporali quadam & brutali commotione. at inter homines, ratio imperium habere debet: quia potissima pars hominis & diuinorum, quando secundum eam negotia geruntur, principatus legitimè exercetur: si ab ea deflectatur abusus est potestatis nõ legitima potestas, ferinus non humanus principatus, quia sine ratione, & ex humana forma pastoris, degenerat in lycanthropiam.

Absoluta potestas & libera relicta est principi qui non cognoscit superiorem, vt eo vtatur, ad iustitiam æquo & bono temperandam, quodq; fieri non posset, nisi ab eo qui plenissimam & imperantem habeat [g], non autem, vt abutatur item concessa vt se tanquam principem, tutorẽ, defensorem, & patrem cum subditis gerat, loco & vice Dei à quo accepit potestatem: quòd si nõ agat, incipit aduersus potestatem sibi datam imperare, & aliam non sibi concessam vsurpare: & ideo in eo efficitur illegitimus princeps & cõsequenter tyrannus, efficitur aliquo modo & quòd turpiter agit cõtra potestatem commissam, quòd crudeliter, quòd malè, hoc non est potestatis sed impotentiæ; non sufficieos implere quæ potestatis sunt legitimæ, imperfectè & malè imperans. hoc enim possumus quod iustè, honestè & secundum leges Dei possumus; quæ contraria sunt, non possumus [h]. Et si princeps egrediatur terminos iustitiæ, peccat contra ordinationem Dei [i], atque ipsemet abutendo potestate, ordinationi Dei resistit, & acquirit sibi damnationem potestati legitimæ & suæ & Dei resistendo [k].

g in L.1.& f. C.de leg.

h L. filius qui fuit de condit. i.institutio P.L. nepos proculo de verb. signi. i.c.f.§fi.de ref. ... in sex c. faciat homo 22. q.2. Gloss. ad Clem. sæpe ad verb. omnis, de verb. signi.

2 Primus post diluuium qui vsurpauit tyrannidem & potestatem dominandi in inuitos, notatur Ninus tertius rex Babyloniæ, qui regnũ arinis in finitimos & in alios postea illatis nides ad huc bellandi, sibi subiecit, & subditis ex arbitrio inuitis imperauit, vt scribunt Berosus in 4. Fabius Pictor [l], Trogus Pompeius & Iosthous in 1.

i c.scelus 2. q. 1. Match. de affi. ... ad c.e. §.similiter potest Num.15. de capitaneo qui curiam vel dib. in via. feu.

k ad Rõ. c.13.

l lib. de aureo seculo.

Sacræ verò literæ, quas sequor, Membrotho tribuunt filio Chus, filij Cham, filij Noachi [m]. Vbi diuisus fuisse gentes traditur post diluuium, secundum familias & ita principes & rectores fuisse ex eodem genere: cùm de Membrotho, autem agitur, subiicitur, *Porrò Chus genuit Nebroth: ipse cœpit esse potens in terra, & erat robustus venator coram Domino. ab hoc exiuit prouerbium, quasi Nembroth robustus venator coram Domino. fuit autem principium regni eius Babylon & Arach & Archat & Calanne in terra Sennaar. de terra egressus est Assur, & ædificauit Niniuem & plateas ciuitatis & Chale,* &c. & 1. Paralipom. cap.1. *Chus genuit Nembroth: iste cœpit esse potens in terra.* Explicantur autem illa verba, *Nembroth cœpit robustus venator esse coram Domino.* id est, *Hominum oppressor & extinctor*, quos etiam ad ædificandam turrim Babelis compulit [n].

m Genes.10.

Ante diluuium verò primus tyrannus & oppressor proximorum, & qui ædificauit ciuitatem Henos, dicitur Cain filius Adæ fratricida [o], qui fratri ob inuidiam nõ pepercerat, multo minùs pepercit natis ex Adamo & eorum posteris,

n c.non est peccatum 3. §. f.6. dist. & glo. fa ordinaria ad d c.10. Geneseos.

o Genes.c.4.

quin

quin eadem superbia illis dominari,& repugnantes opprimere,& oppressos, & subactos diuexare instituit,& qui ex illo descenderunt. Sicque Berosus ex Chaldæorum annalibus [a], *Scribunt*, inquit, *illis temporibus ante diluuium circa Libanum fuisse Henos vrbem maximam gigantum, qui vniuerso orbi dominabantur ab occasu solis ad ortum, qui vastitate corporis ac robore confisi inuentis armis omnes opprimebant, libidiniq; inseruientes, inuenerunt papiliones & instrumenta musica & omnes delitias. Manducabant homines, &* A *procurabant abortus, in edulíumque præparabant, & commiscebantur matribus, filiabus, sororibus, & masculis, brutis, & nihil erat sceleris quod non admitterent, contemptores religionis & deorum.* Transierunt isti ex regia, vel domestica potestate, quam habebant in suos vt cæteri primi familiarum, in cupiditatem dominandi in alios, quod non potuerunt legitimè facere: & ideo eius rei gratia aggressi sunt primùm natura & legitimè imperantes, vi pellere, & inuitos sibi subditos reddere.

a Lib. 1.

DE REPVBLICA LIBER DECIMVS, SEV DE ARTE ADMINISTRANDI REMPVBLICAM pacis tempore.

De duplici arte administrationis, vel regiminis republicæ, in genere.

CAP. I.

REIPVBLICÆ anima politia dicitur eiusdem virtutis, qualis est prudētia in corpore humano [b], nempe ars bene regendi multitudinem hominum. vocant Galli *l'Estat*.

Porrò vniuersa reipublicæ administrandæ ratio, in duas artes diuiditur, pacis & belli. Theon Sophista [c], δύο, inquit, χαιροὶ πάντα διαιλῶσι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, λέγω δὲ πόλεμον καὶ εἰρήνην. id est, *Duo tempora continent omnia hominum negotia, dico sanè bellum & pacem.* Et Isocrates, πόλεμος καὶ εἰρήνη μεγίστην ἔχει δύναμιν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. id est, *Bellum & pax maximam vim habent in vita hominum.*

b Isocrat. in 4. Panathen. ac arte nulla maior secundum Plutarch. in vita M. Catonis.

c In suis progymnasmatib.

2 Quamobrem princeps, & qui hodie populis præest, ea quæ ad bellum & militiā pertinent, & ea quæ ad pacem, callere & cognoscere debet. antiquitùs in rebus publicis optimatum & maximè popularibus, duces exercituum separati erant ab iis qui in ciuitate & pace regebant, à magistrat. videlicet, & militiæ causa creabantur rei militaris periti principes, & bello confecto ducatum, potestatémque deponebant.

3 Sed nunc vtraque solicitudo pacis & belli, principatui adhæret, vnde Virgilius:

Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacisq; imponere morem,
Parcere subiectis & debellare superbos.

Et Flaccus ad Augustum,

Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes.

Apud Thucyd [d]. Pericles laudat Atheniensium rempublicam, καὶ εἰς πόλεμον καὶ εἰς εἰρήνην αὐταρκεστάτην, *Ad pacem & ad bellum instructissimam.* Monarcha talis esse debet, vt & Iustinianus docuit in proœmio institutionum iuris ciuilis.

d Lib. 2.

4 Cœpit regia imperandi potestas à pace, concordia & voluntate subditorum, & à legibus his datis & conseruatis. opus autem fuit bene instituta repub. aduersus improbos vt & innocētes conseruare, quod gladiique petitiam necessariò exposcit: & quò minor est iniustè occisi restitutio, bellorúmque inique gestorum fera potentia: & cum periculosiùs in his delinquatur, cùm non liceat bis in bello peccare: eò magis disciplina rei militaris ars & scientia, in eo cui illa absolutè committitur bellorum potestas, exigitur, ne temerè subditi periculis inemendabilib. exponantur: ita maximè hæc bellandi & armorum scientia regia, erit in B præcauendis, suscipiendis, indicendis, exequendis, componendis bellis. Causas autē horum omnium, ex legib. iuréve vtroque diuino & humano, expendet. Sic leges gladio conseruabit, gladij verò furorē legib. rectissimè temperabit: legib. vtetur vt bella præcaueat, pacem conseruet: armis autem, vt pacem stabiliat & leges confirmet, & muniat, hæcque duo bene imperanti & iubenti necessaria admonet. Idem Iustinianus, qui tempore belli & pacis munia cuiq; tempori accommoda, executus est, & in constitutione de præside Pisidiæ, ab initio sic præfatur, *Nunquam sanè credidimus veteres Romanos, ex paruis adeóque munitissimis principiis, tam amplam constituisse rempublicam, & totum exinde terrarum orbem, pene dixerimus, sibi adiunxisse, pressisse, & tueri imperio potuisse, nisi maiorib. in prouincias magistratib. missis, plus ea re dignitatis sibi comparassent, simúlque illis armorum iuxtà ac legum potestatem fecissent, necnon ad vtrumque accommodatos &* C *idoneos habuissent quos quidem prætores vocarent: appellatione illis ex eo indita, quòd cæteris omnibus præirent & præponerentur.* & nouella 25. de prætore Lycaoniæ in princip. tradit iurisdictionem ciuilem, & armorum curam prætori Lycaoniæ. *Nam*, inquit, *hoc nomen est quasi iure patrio Romani imperij proprium, & ante Romanos ipsos consules, in ampla Romanorum republica vsui habitum. Quia vet. Rom. suos imperatores prætores appellabant, simúlque illis præbebant, vt militaribus præirent copiis, & descriptis ab illis parebant legibus, & prorsus erat hic principatus ex ambobus contēperatus, præ se ferens & ostentans tam in instruenda acie robur, quàm in ferendis legibus rectum & decentem ordinem.* Causam verò coniunctionis harum duarum potestatum, legum & armorum, tradit in nouella 26. de prætore Thraciæ in principio, quia aliter sequerentur contentiónes inter principes si vnus D ciuilem, alius armatam haberet potestatē. Quod & docuit aliquando exitus rerum publicarum quarundam popularium, quæ ab iis quos duces bello præfecerant, tandem oppressæ sunt. vt & Roma à suis dictatoribus interdum.

Quare per necessitatem tempus deinceps transtulit potestatem bellandi & pacificandi, in imperatores [e]. Vt omne imperium, vt docet Pomponius iurisconsultus, in l. 2. §. 11. nouissimè, de origin. iur. P.

e §. 1 nouella 105. de consulibus.

Iulius Pollux voluit principem quem instituit, no modò *polemicon* πολεμικόν, sed etiam νομοθετικόν, qui leges salutares sciat condere & tueri.

Vtrumq; enim commissum illi soli, & non alij, nisi ex sua authoritate tributum. Quemadmodum Strabo dū loquitur de Augusto [f], explicat. ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν, τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου καὶ

f Lib. 17.

εἰρήνης, καὶ ἐστι κύριος ἀεὶ βίου. id est, *Patria et totius imperij administrationem permisit, & pacis & belli potestatemq; ad annos vitæ.* Quam sine concessa potestate impunè iuxta leges non habuisset. nam extat lex apud Platonē. l.12. de legib. ἐάν τις ἰδίᾳ. ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία. id est, *Si quis proprio motu, vel bellum vel pacem, cum quopiam sine republica iussu fecerit, morte multator.*

Iustinianus in l.vnic.in princip. de Iustinianeo codice confirmando, *Summa*, inquit, *reip. tuitio, de stirpe duarum rerum, armorum scilicet atque legum veniens, vimque suam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus antepon nationibus omnibúsque gentibus nominari tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet.* Primùm, inquit Aristot. libro 7. politic. c. 8. *In republica debent existere alimenta, deinde artes: multis enim instrumentis indiget vita. Tertiò arma: nam qui simul in communione viuunt, necessarium est in ipsis habere arma, quibus & magistratibus parere inobedientes compellantur, & quibus vis propulsetur externa*, Et alibi [a], maximè esse partes ciuitatis & reipub. dicit, eos qui bello intendunt, & qui consultant, de vtilibus & iudicant, de iustis & iniustis; prudētia, hæc; Alia, viribus indiget pars. Qui armorum sunt domini, iidem etiam sunt domini status, vel mutationis reipublicæ.

a cap. 9.

6 Ciuilis peritiæ artem militarem esse partem dixit & Plato [b], ciuitatíque vel reipublicæ necessariam. Coniuncta arma & iura sunt, vt neutrum vix sine altero considerari, aut conseruari possit. Res militaris præstat cæteris virtutibus, & in ea, inquit Cicero [c], nostra & forensis laus & industria latet súbque præsidio est ac tutela bellicæ virtutis & omnia quæ in imperio sunt, & in statu ciuitatis defenduntur. Suscipiendáque sunt bella [d], vt in pace viuatur sine iniuria, cùm leges & iudicia esse non possint pace sublata. Quinimo, tempore pacis contra contumaces, militari manu proceditur ad coactionem obedientiæ [e], armari leges dicuntur pro criminibus vlciscendis [f], & magistratus cum imperio habere ius gladij [g], & in animam seu vitam aduertendi potestatem, vltor iniquitatum gladius est [h]. Vt contrà, arma non possunt rectè expediri nisi disciplina & legibus instituantur. hincque in iure ciuili seu politico, leges de armis & militibus latæ inueniuntur [i], ne ferocitas degeneret in belluarum temerarium & irrationalem impetum. itaque in omnibus in summa administratoribus reipub. requiritur scientia vt artem ciuilem & militarem exequatur. De vtraque dicendum, sed priùs de arte ciuili, & scientia quæ in ea requiritur & in principe & rectore reip. dehinc de militari, Deo fauente.

b Plato in Protagora lib. 17.
c Cicero pro Murena.
d Cicer. 1. officiorum & 8. Philipp.
e l. qui restituere de rei vindica. P.
f l. cum viro, ad legē Iul. de adul.
g l. imperiū de iurisdict. omnium iudic. P.
h Iob c. 19. ca. non solum 23. q. 5. gladius autem, maiori potestate cōcessus ca. ille gladium 23. q. 4.
i titulis de re militari, de captiuis de vi & vi armata, vnde vi quando liceat sine iudice se vindicare &c.

De iustitia in gubernatione reipublica.

CAPVT II.

INter præcipua quæ augent, illustrant & conseruant respublicas cuiuscunque generis sint & principatus, regna, & imperia, iustitia præcipua est, quæ ad diuina & humana ministeria, & ad omnes reipub. partes necessaria est, & tempore pacis maximè, & tempore belli: atque præstantior hæc ciuilis regia scientia, quæ de bello consultat, ea quæ bellum gerit, & ei dominatus, vt docet Plato dialogo 16. in ciuili vel de regno. vt anima corpus viui ficat quandiu in eo est, sic iustitia rempublicam. vbi autem abest, cōcidit, & primum cadauer efficitur sine vitali motu, dehinc in sua prima elementa cū fœtore & corruptione resoluitur.

2 Propter iniustitias, iniurias, contumelias, & diuersos dolos, transferuntur regna de gente in gentem [k]: regiæ domus & clarissimæ familiæ extinguuntur, & vnà populus cum suo principe sæpe corruunt: non aliter, quàm dum nauis imperito gubernatore regitur, vna cum vectoribus & nautis, & gubernatore submergitur: idem est iustitia in regno, quod clauus in naui seu gubernaculum: & vt si clauum gubernator non regat, & non caueat abs scopulis dirigendo, vel negligenter se habeat, necessarium est per inuia, per syrtes, per vertices, & cautes nauim periclitari: sic si princeps iustitiæ non dirigat, vel negligat aginam, necessariò respublica in immedicabilia mala, impietates, homicidia, scelera, rebelliones, quæ pacis vertices sunt, incidet. Et contrà regis qui iudicat in veritate thronus in æternum firmabitur. & in summa iustitia conseruat, & auget regna, principatus & imperia: iniustitia, perdit, minuit & subuertit.

k Ecclesiastici cap. 10.

3 Heraclitus Ephesinus [l], respondit ciues pro legibus nō minùs pugnare debere, quàm pro mœnibus: quòd absq; legib⁹ nullo modo esse incolumis ciuitas, sine mœnib⁹, possit. Δίκη μὲν νόμου τέλος ἐστί, νόμος δὲ ἄρχοντος ἔργον, ἄρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ τὰ πάντα κοσμοῦντος. vt ait Plutarch [m]. i. *Iustitia legis finis est, lex autē principis opus: Princeps autem imago Dei cuncta gubernantis.* Meretur præmium, qui donum Dei iustitiam, velut vinculum & custodiam societatis humanæ concessum exercet, & Dei maiestatem in ea contaminatam conseruat: vt pœnam, qui ea abutitur, & eam contemnit. Dona Dei, non solùm inter Christianos, aut olim inter Iudæos extiterunt, aut nunc etiam sunt: sed etiam inter Paganos & Ethnicos, non minùs quàm sol, quem Deus facit oriri super bonos & malos propter bonitatem suam ineffabilem: per quam & à se creata conseruat, & omnium creaturarum maximè hominum, curam & prouidentiam habet: quibusque singulati dono iustitiam ad sui conseruationem regimen concessit, quia iustitia de cœlo prospexit [n].

l apud Diogenem Laertium in 9.
m in libello ad princi. indoct.
n Psal. 84.

Quia verò Deus optimus maximus, nullum malum impunitū relinquit, sic etiam nullum bonum irremuneratum etiam ab Ethnicis commissum.

Ide ne ipse iniustus videatur Ethnicis moraliter & in virtutibus moralibus benè viuentibus, retribuit quoque bona in hoc seculo. Et quia Romani inter cæteras nationes, iuris virtutum & iustitiæ fuerunt studiosi & diligentes cultores, sic quoque eis monarchia diu perseuerauit, auxitque: sicuti Falisci magis iustitia quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt: dum proditorem pædagogum ingeniorum puerorum eorum, vinctum cum liberis remiserunt: vt scribunt Liuius in 5. Plutarchus in Camillo. Frontin. lib. 4. c. 4. Valerius Maximus libro 5. c. 5. atque eodem medio iustitiæ, ad pacem Pirrhum impulerunt, eum admonentes hostem quamuis pertinacem, de insidiis veneni, quas in gratiam Romanorum Timochares medicus, moliebatur. eo. Val. Max. Plutarch. in Pyrrho. vt apud alias nationes, quandiu iustitia & bonis legibus & moribus vsæ sunt, remansit principatus florentissimus. vbi autem declinarunt ad cædes, parricidia, impietates, tyrannidem, luxuriam & iniustitias, tunc repentinus accidit interitus, & dissipatio subiectorum & potestatis, iuxta quod Deus Iudæos præmonuit, Auferetur à vobis regnum Dei & dabitur genti facienti fructus eius [o].

o D. Matthei c. 21. vers. 43.

Quandiu reges in Græcia imperarūt cum ratione & iustitia, floruerūt eorum imperia: vbi autem voluerunt absolutè viuere, & abusi sunt potesta-

te, ma-

te, maior pars Græciæ mutauit reipublicæ statum.

4 Opinor quòd etiam monarchia Gallica tandiu durauerit, quòd iustitiam reges omnibus viribus excoluerint. nullum enim vnquam legi aliud regnum vel rempublicam iustioribus regi legibus tantaque iustitiam coli diligentia, quia & in hoc regno siquid bene a Romanis aut Græcis statutum aliquando fuerit, locum obtinet innouatum; siquid male appareat, emendatum. Et futurum erat Galliam supra omnia regna præstantiorem & meliorem perseuerare, nisi admixtis aliarum nationum peregrinis inuentionibus & maleficiis, conspurcata fuisset & fœdata.

Sunt ibi virorum prudentum consilia, & curiæ supremæ à regibus institutæ, quarum vel vna vel singuli ex illa, sufficerent ad regna extera regenda.

5 In iustitia, semper æqui & probi facti respectus religiosissimè cum obseruatione versatur; vbi studium verecundiæ est, & cupiditas rationi cedit, nihilque vtile quod parùm honestum videri possit, dicitur [a].

a Val. Max. lib. 6. c. 5.

Iustitia politica, est seruare vnicuique quod suum est, & de iustitia veniunt, inquit Macrob. li. 1. in somnium Scipionis c. 7. innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Plotinus etiam libro de virtutibus, quatuor genera virtutum posuit: politicas primum, dehinc purgatorias, tertias animi iam purgati, quartas exemplares politicas, ponit iustitiam, prudentiam, fortitudinem, temperantiam. Quibus boni viri reipublicæ consulunt, vrbes tuentur, quibus liberi parentes venerantur, illi liberos amant, proximos diligunt, salutem ciuium gubernant, nihil præter rectum volunt, nihil nisi turpia timent: modestè, verecundè, abstinenter, castè, pudicè se gerunt. Et quibus etiam virtutibus vir bonus primum sui, atque inde reipublicæ rector efficitur, iustè ac prouidè gubernat humana, diuina non deserens. Iustitia omnes & virtutes alias amplectitur, vt notauit Aristot. 5. Ethico. Theognis in gnomis, & alij de quibus nos egimus lib. 1. præludiorum optimi iurisconsulti c. 5.

6 Eius præcepta præcipua, honestè viuere, alterum non lædere, ius suum cuique tribuere: quæ omnia, non solum ad conseruationem generalem reipublicæ conducunt & ad societatem vniuersalem; verùm etiam, sine illis nec domus quidē parua constare poterit. iustitia tam seuera operum nostrorum exactrix est, vt etiam eius iudicium & censura post mortem nostrā nos comitetur; quia absoluti ab his vinculis corporeis prout gesserunt in corpore suo, siue bonum siue malū, recipient [b]. per iustitiam, cum cuique quod suum est tribuitur, fit proborum & improborum distinctio, per artem æqui & boni, & scientiam iusti & iniusti: & mali pœnis afficiūtur, boni præmiis remunerantur, euitatur hominum confusio, ex qua mali bonos corrumpere & perdere possint, vel nocendo, vel malos mores communicando, fœlix respublica in qua floret iustitia [c], quæ habitus animi communi vtilitate seruata, suam cuique tribuit dignitatem vt contrà infœlix, & quæ proxime ruinam adfore minatur, cùm nullum est bonorum vel malorum discrimen, vt etiam respōdisse scribit Diogenes Laertius [d], Antisthenem Atheniensem. nam scelesti omnia audebunt impune, bonos oppriment, leges contemnent, principes aggredientur, hincque dissoluetur status societas quæ tutò inter improbos non potest esse bonorum hominum. Nihilque tam conueniens principi quam hæc præcauere; & nihil etiam egregius in principe, quam iustitiæ opus [e].

b 2. ad Corint. c. 5. vers. 10.

c Cicero Rhethori. veteri.

d in 6.

e vt tradit Plutarch. in vita Demetrij.

7 Princeps nunquam deflectet à iustitia, si sui ipsius seu suæ personæ, si sui muneris, vel si sibi commissorum recordetur. se considerans enim, animaduertet, quòd redditurus sit rationem coram Deo, de negligenter quoque actis, & de subditis qui per incuriam suam opprimuntur, cùm posset nocentes tollere & credat quòd potentes potenter cruciabuntur [f].

f Sapientiæ 6. vers. 7.

Dehinc si non comprimat maleficos & delinquentes, considerabit fieri posse, vt impunitas delictorum, tribuat delinquendi incentiuum etiam in eius personam.

Permittit enim Deus sæpe, vt qui parcit nocentibus & improbis, ab iisdem quoque puniatur & occidatur, & ipsimet vindicent iniuriam illatam reipublicæ per immunitatem sibi cōcessam, in persona concedentis, sicut dictum est ad Achab regem, qui regi Benadad, quem necari iusserat Deus, pepercit. *Quia dereliquisti hominem dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima illius, & populus pro populo illius* [g].

g 3 regū c. 20. vers. 42.

Saul quoque regno priuatus, iudicio Dei, quòd Agag regem contra præceptum Dei viuum conseruauerat [h].

h 1. reg. c. 15.

Narratur in 1. lib. supplementi Q. Curtij, Philippum regem 23. Macedonum, patrem Alexandri magni, fuisse obtruncatum à Pausania nobili iuuene ex Macedonibus, quòd passus stuprum ab Attalo, affinitate & amicitia regi coniunctissimo, iustitia vsus non fuisset in puniendo Attalo.

8 Ex consideratione sui muneris quoque, assequetur princeps populi se esse iudicem & distributorem iustitiæ, nec alia de causa potissimùm cōstitutum, vt docuimus dum de nominibus principis agentes, & iudicem & regē dici proprie principem ea ratione, & hanc priorem interpellationem edidit author sapientiæ c. 1. *Diligite iustitiam qui iudicatis terram.* Hanc ipsemet inter omnia quæ liberè postulare à Deo poterat, præposuit tanquam regis magis necessariam, & optauit sibi dari Salomon [i], cum munus hoc præstant iustitiæ principes, vel per se, vel per alios delectos idoneos, erubescunt subditi non omnino illis obtemperare, nec audēt obsistere diuina obumbrante principem maiestate, quam in eo exercent. At vbi deflexerint & iniustitiæ cōsentiunt, reuerētia & pudor principis à mentibus subditorum naturalis exulat, & incipit locū eius, metus tyrannidis, qui nouas molitur artes ad excutiendū iugum & potestatem quibus abutūtur mali & iniusti principes, si daretur occasio. Non dico porrò bene agere subditos, qui ob iniustitiam principis, manus audaces, temerarias, impias, inferant, & factiones architectētur, aut cōiurationes hac occasione, vel alia etiam grauiori in legitimum suum principem moliantur: nam hoc detestor, abominor & maiestatis pœna atrociori dignum existimo, vt forsan postea agemus latiùs: verùm dico, principem inde dare occasiones odij, & conspirationis in se, in sua & in principatum, indéque verissimum esse, se reddere indignum seipsum imperio, quòd munus non exequatur. Cum regula sit generalis, quòd non detur beneficium, nisi propter officium [k].

i 3. Regum c. 3. vers. 6. & 7.

k c. pastoralis. de appella.

Et indignus sit officio & beneficio qui illud implere non potest, vel non vult [l].

l ca. 1. de rescript. in sex. c. si quis sacerdotum 81. di. c. eos qui post diaconatum, 32. dist. ca. literas. de clerico excom. ministrante

9 Quòd si quis contendat imperatorem & principem mitē, clementem, & ad indulgentiam

AA 2 pronum

pronum esse debere:id non admittendum iotelligat sine causa,nec contra iustitiam habendam esse acceptionem personarum, si res mali exempli aliis sit subditis, cauere enim debet princeps, ne dum conseruare singularem personam & veluti partem corporis politici curare vult, vim toto corpori inferat. Recordari debet itaque officij iustitiæ, quod expressum est in pictura eius apud Chrysippum [a] quam refert Gellius lib. 14. ca. 4. Sub forma virginali, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, non humilis aut atrocis, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate:per cuius formam, intelligi voluit, iustitiæ antistitem, oportere esse graué, sanctum, seuerum,incorruptum,non subditum adulationi, contra improbos nocentésque immisericordem, atque inexorabilem, erectum & arduum,potentem,vt & maiestate æquitatis veritatísque terrificum.

a Libro ἐπὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς.

B 10 Sui muneris si recordetur princeps & subditorum,eliget potius vtilitatem publicam,quàm proprium arbitrium vel deprecantium sequi,imitabitur in hoc bonos principes,cuius generis fuerunt reges Ægyptiorum, qui teste Plutarcho in apophtheg. ioxta regionis consuetudinem, iudices ad iusiurandum adigebant, vt si quid rex iuberet eos iudicare quod iustum non esset, ne iudicarent,tanti referre putarent, vt iustitia in regnis seruaretur.

Antigonus tertios, similiter admonuit ciuitates,vt si quid per literas iuberet ipse,quod aduersaretur legibus,ne curarent perinde ac si eo inscio inscriptæ essent.

Alexander 3.summus pontifex, dedit potestatem iudicibus delegatis, vel ordinariis, non implendi mandata sedis apostolicæ, si illis videantur oon iusta: dummodo causam rationabilem, C cur non impleuerint adferant,in ca.si quando, 4. de rescript. idipsum de aliis mandatis & iussionibus superiorum, dictum, si iniusta videantur, ca. cum teneamur de præben. c. quoniam quidam, 73. dist. Et Cæsares Gratianus, Valens, & Theodos. in l. 1. de petitis bonorum sublatis, lib. 10. C.tit. 12.sanxerunt, ne iudices habeant rationem rescriptorum suorum, si contra leges impetrentur,addita ratione, quòd sæpe in nonnullis causis inuerecunda petētium inhiatione principes constringuntur vt etiam non concedeoda tribuant.facit c.cum in iuuentute, 12. §. cæterùm, de purga. cano ca.importuna,de pœnitentia dist. 1.

Princeps bonus quanquam ioterdum commoueatur ira & odio, tamen debet sui ipsius obliuisci,vt recordetur personam se gerere principis, quæ longè distat à persona priuati, & habet insignia publica.æquitatem & iustitiam, sicuti Tiberius Constautious imperator moriturus Mauricio D genero imperium tradens,professus est:dicens, sit tibi imperium cum hac puella filia scilicet concessum, vtere eo fœliciter, io mente habens æqoitatem ac iustitiam, præcipua esse optimi imperatoris insignia. Aimon.lib. 3. de gestis Francorum c. 35.

11 Ne autem principes,(si qui sint qui hano nostram opellam dignentur oculis percurrere,) ignorent quid sit illa iustitia,quæ tantopere commendatur administrantibus respublicas, erit eius hæc illis synopsis.Iustitiam esse originem & fontem,vnde ius,id est scientia eius quod bonum & æquum dictum hauritur,statio,vel mansio seu domicilium iuris,seu cognitionis æqui & booi. Et A proinde definitur,iustitia constans& perpetua voluntas,ius suum cuique tribuendi [b]. illa voluntas debet esse incorrupta,quantùm fieri poterit in rectore reipublicæ quæ semper eum laudabilem faciet,quanquam in distributione plerunque erretur,quia magis habetur ratio ad id quod fieri debet,quàm ad ea quæ fiunt [c], ex illa voluntate sequuntur bonæ leges,iudicia syncera, si cum arte scientiæ coniungatur. leges ita, templum iustitiæ dictæ proprium & sacratissimum [d], quòd in illis resideat.Generalis hæc est iustitia,virtus,& vnica quæ reliquas alias producit,quia quæ cuique decent,discriminant [e].Zeno quoque ratus est, iustitiam scientiam esse eorum quæ fugienda, eligendáve sunt, quæque sunt media [f], quod & probauit Aristoteles [g].Et cùm virtutũ, aliæ nostrũ,aliæ proximorum commodum respicerent,hęc vtrunque & nostrum & proximorum complectitur [h].

b Vlpian. in l. iustitia,de iust. & iur. P. Iustinia in §. eo.

c l. nos plus, bus modis, § prętor quoque de iustitia & iur. P.

d l. 1. §. cuque hanc materia, de veteri iure enucleando C.

e §. 1. vt omnes obedeāt iudicibus prouincia. 2. in nouellis. Macrobius lib. 2. in somniũ Scipi. c. 7.

f Diogen. Laertius. in 7. in Zenonem.

g libello, de virtutibus.

B 12 Est alia iustitia particularis, quæ ab aliis separatur virtutibus, pro cuius assequutione, recordari oportet,animi nostri partes esse duas [i], vnam, quæ nobis cum Deo est communis, qua ratiocinamur & intelligimus intellectualis dicta. Alteram, quæ nobis communis cum pecudibus, qua appetimus & afficimur: io prima, virtus intellectualis; in alia, moralis; quia ibi mores,qui si ratione regantur, virtutes pariunt: si contrà, vitium [k], intellectuales virtutes sunt scientia, sapientia,prudentia.

h Idem Aristotel. lib. 5. ethicorum c. 1.

i vide Francis. scum Philelphum lib. 7. epistola. Mario filio suo.

k Cicero 4. Tusculanarũ quęstio.

Morales,iustitia particularis,fortitudo,temperantia,liberalitas,& quæ ad illas referri possunt.

13 Iustitia rursum hæc particularis,quæ particulariter vnumquemque respicit & considerat, duplex, commutatiua & distributiua. Commutatiua consistit in æquali commutatione rerum, cuius instrumenta sunt contractus, quibus C commercia hominum ab inæqualitate opiniouis, aut falsæ functionis,ad æquum vel re, vel consensu deducuntur. Circa hanc iustitiam iuxta commuoem sententiam,versatur æqualitas arithmetica, quæ numerum ad numerum cooferendo,vel rem ad rem,æquale ab inæquali distinguit, sicut binarij ad binarium, æqualitas est numeri binarii ad ternarium,inæqualitas,vnius,in qua inæqualitate si diuisio fiat vnius constituentis inæqualitatem, fiet æqualitas [l],vnde & nomen contractus sompsit appellationem,quod ex diuersis mentibus,functionibus rerum & valoris, tandem ad vnum æquale contrahantur & pertrahantor conuenientium voluntates [m].

l Aristo. lib. 5. Ethicor. c. 1 facit l. 1. de rerũ permuta. P. l. 1. de contra. emptio. P.

m l. 1 §. cōuentionis, de pact. P. l. si voluntate 5. C. de rescinden. vend.

14 Distribotiua iustitia, illa propriè dicitur, quæ & geometricam habet æqualitatem seu proportionem: sicut enim geometræ figurarum ratione,alias aliis res æquales dicũt,quamuis qoan D titate sint inæquales,sic ratione dignitatis plus vni merenti quàm alij non merenti, distribuentes:& dantes vnicuique quod meretur,æqualia dare dicuntur, non habita ratione quantitatis. Etenim Geometræ rotunditatem paruæ pilæ æqualem dicunt rotunditati orbis,non quantitate sed figura: & inæquales figuras,rotundam,quadratam,triangularem &c.Sic si respiciamus quantitatem pœnarum, leuiùs punitur nobilis, quàm vilis, liber quàm seruus:sed si respiciamus æqualitatem geometricam,æqualis pœna videtur ex eodem delicto leuis imposita nobili, cum grauiori imposita vili [n]: in quo rector reipub. consideratè aget, vt potius cuique in honoribus & aliis distribuendis secundum dignitatem & proportionem Geometricam, quàm arithmeticam versetur in officio.

n Paul. l. pędius de incēdio ruin. & naufra. P. Claudia in laut facta, § personã, de pęn. P

peccarunt

peccarunt enim in eo plures respublicæ, dum legislatores ex æqualitate numerali & arithmetica, voluerunt omnia in ciuitate distribui, quod fieri non potest sine magna iniustitia.

15 Quia autem iustitia dicitur constans voluntas, suum cuique tribuendi, admonentur rectores & principes rerum publicarum qui eam exequi debent,nullo modo iniurias inferre subditis debere,neque pati ab aliis illis inferri, veritas eius quod fieri debet constantiam facit,quia quod verum est,mutari non potest: veritas enim est [a], per quam, immutata ea quæ sunt, aut ante fuerunt,aut futura sunt, dicuntur, notandum tamen, non ideo quid verum esse,quia verum ita esse dicimus,sed illud verum dici,quia tale est [b]. Admonentur insuper principes, iudices, rectores, qui eam constantiam iustitiæ profiteri debent, vt antequam quippiam statuant, pronuntient, aut iubeant, illud diligenti examinatione perpendant, & cum consilio metiantur, ne figant & refigant leges, & iudicia, quo nihil nocentius esse potest in republica: cùm ad illam instabilitatem gubernatorum & factorum eorum, sequatur incertitudo actionum & confusio in ipsa republica.

a Cicero 2. de inuentione.

b Aristot. lib. 9. metaph. c. 6.

16 Iustitia regia,duas partes dicitur habere, quarum vna est de his quæ transiguntur inter regem seu principem & subditos: Altera,de his quæ fiunt inter subditos & subditos. Prior habet,quæ debet popolus principi,ea det;& contrà quæ populo princeps debet,reddat. Debent verò subditi principi, obedientiam, auxilium personarum & facultatum,vt possit eos iuuare,defendere & conseruare. ipse verò non supra vires excoriare, sed tondere debet in causa necessitatis populum, nec pati harpias rapacésque ministros illum opprimere,ne subditi supra modum onerati, cogantur aut patriam relinquere, aut rebellare, aut se inimicis dare.rursum in expendendis legitimè exactis sine luxu & excessu superfluarum expensarum eadem versatur: in distribuendis muneribus & honoribus,dignis,capacibus & idoneis,fauendo bonis,virtuti,& de republica bene meritis.

Ea verò pars iustitiæ quæ respicit subditorum curam inter illos,est cauere vt ictus iustè componantur,semoto dolo, fraudibus, circumuentione, vsura,criminibus vindicatis, bonis moribus conseruatis, malis correctis, commerciis regularis, moneta iusta constituta, concordiam nutriendo, pacem sequendo.

Quòd si non possit princeps distributioni iustitiæ vacare, operam dare debet vt probos, incorruptæ vitæ & fidei, iuxtàque munus committendum peritos, eligat; & electos conferuet tanquam suæ potestatis & authoritatis ministros & vicarios; & vt contineantur in officio, leges illis præscribat; secundum quas iudicare teneantur, ne arbitrariæ sint eorum sententiæ.

De scientia & prudentia principis,& administratoris reipub.

CAPVT III.

Peculiaris regum & administrantium rempublicam laus,solàque vera regia est; sapientia, prudentia, vigilantia & strenuitate cæteros antecellere prudentia, & strenuitas seu virtus & potestas,sunt duæ columnæ quibus omnis administratio fulciri debet. Prudentia gubernatori pro oculo,strenuitas pro manu est: prudentia suggerit consilium,strenuitas & potentia robur: illa iubet, hæc sequitur:illa acuit iudicium, hæc firmat cor.

A Hieroglifica litera Ægyptiorum,seu simulachrum principis boni & veri erat,oculus sceptro impositus. nimirum quia quod oculus est in corpore, id princeps in repub. quod sol in cœlo, id princeps in populo: sol oculus mundi, princeps oculus multitudinis:quod animus in homine,id princeps in ciuitate; quod Deus in vniuersi administratione,id in commissis sibi populis à Deo princeps. vt Deus cùm nihil non videat, nihil tamen videnti similis est: ita princeps nihil ignorare debet,multa dissimulare:& vt sol non alius est pauperi,non alius diuiti,sed omnibus communis: ita princeps personam non debet,sed rem, & secundum cuiusque rei exigentiam sapienter prospicere. Potestas magna siue sapientia quæ eam moderetur, non principem sed tyrannum facit, & magnum prædonem, & crudelem belluam. vtque

B ferunt Castoris & Pollucis ignes seu faces,si solitariæ appareant, dirum esse ostentum: sin geminæ,salutare signum: ita non oportet potentiam seiunctam esse à sapientia, quia alioquin pestilens est & valde noxia. vt Deus in cœlo pulcherrimum & iucundissimum sui simulachrum constituit solem; sic in republica principem, qui prudentia, iustitia, benignitate se erga omnes repræsentet.

a Nascuntur quippe aliquando,& fiunt principes electione vel vi,sed modus regendi principatum non nascitur cum illis,neque omnes electi vel intrusi eam habent regendi scientiam. quare nec diu regnant.Nam qui imperiū adipiscitur, similis est ei qui equū habet indomitū, à quo nisi cum arte & peritia nouerit tergo eius insidere, omnino excutitur;atque sæpe imperiū & regnum,& principatus,facilè quidem capiuntur, verùm difficilè retinentur.vt de Italiæ imperio dicebat Federicus

C Ænobarbus:Italiam similem anguillæ, quæ non potest teneri per caput nec per caudam, neque per medium,& tamen est facilis ad capiendum.

Sapientia,prudentia,& ars idcirco hic requiritur,matura deliberatio & consultatio, & id quod in prouerbio est, *festina lentè.* Atque vt Saturnus qui ex septem erranibus summum tenet locum, tardissimè circumagitur,ita qui in summa constituti sunt potestate,quàm minimè præcipites esse oportet.

Regunt inferiora,superiora maximè præclara illa lumina,quæ omnia intuentur, per omnia vires suas Dei lege,ordine, & tempore conuenienter transfundunt. Lumina mundi principes, tam spirituales quàm corporales, qui suo splendore scientiæ & doctrinæ,cum vigilantia, subditos illustrare,erudire,regere,augere, conseruare & defendere debent: ab iis pendet salus vel interitus

D subditorum.Et vt sydera mundi, si vel paululum consistant aut aberrent, summo omnium malo fit:ita principi cessare non licet: quòd si facit, id magna cum rerum pernicie facit. Gerere rectè principatum vt est munus omnium longè pulcherrimum,ita est omnium multò etiam difficillimum. Neque enim cætera animalia domueris, sine aliqua tractatione & arte,nullum autem animal morosius est aut maiori arte tractandum,ipso homine,vt dicebat Seneca libro 1.de Clementia. Quia natura homines sunt indomiti,feroces, seruitutis impatientes,neque in nullos magis insurgent, quam in eos quos imperium in se affectare sentiunt,vt dicit Xenophon 1. Cyripædiæ. Ideo principibus maximè opus est non tantùm viribus quantùm prudentia & recto consilio.

3 A principe bene instituto omnia in melius promouentur, errata corriguntur, seditiones sopiuntur, omnia ordine & tempore peraguntur, & nihil pœnitendum accidit, ditatur respublica, ne corruat prouidetur. Misera autem contrà respublica, vbi imprudens & ignarus artis gubernandi, primùm cum sua experientia discit quæ in principe etiam miserrima: sicque dum præpostere omnia geruntur, omnia quoque paulatim infœliciter succedunt; egregia ita oppida multis laboribus & sumptibus conduntur, à principibus subuertuntur: respublica ciuium industria dives, principum rapacitate spoliatur: bonæ leges latæ à plebeiis magistratibus, à principibus violantur. Inueniuntur certe principes natura minimè mali, & qui velint bene esse & prodesse subditis, sed nesciunt, imò dum volunt, & id efficere conantur, potiùs illis & sibi noceant quàm assequantur. vt vera fit illa allegoria prouerbialis, μὴ παιδὶ τὴν μάχαιραν. id est, *Nec puero gladium committendum.* admonens, non esse mandandam, vel committendam potestatem, administrationem regni, vel principatus magistratus, sacerdotij, & similium, adolescentibus, imperitis, ac stultis, quibus tum in suam, tum aliorum perniciem sint abusuri.

4 Nemo equum ferocem & contumacem cupit si sapit agitare, si non regendi eius modum prius didicerit. Nemo inter maris sæuissimas tempestates, scopulos, & syrtes, & syrtes, nauis clauum regere imperitus, nisi se & suos perdere vellet ambiret. Quod & ad reipublicæ moderationem scitè multi transferunt. Nullus enim equus ferocior & intractabilior ipso populo est: nullum mare tantis ac frequentibus æstibus, procellis & motibus commouetur, aut naues exagitat, quot respublica singulis diebus vomit, & satius est intra nauem misericordiæ, & vi ventorum exponi, quàm inter populum tumultuantem & commotum conuersari. multò magis, vel periculosum, velle sine arte aut scientia illum componere & regere.

5 Faciliùs tamen principes qui nati ad principatum sunt, dum iuuenes sunt instituuntur & docentur artem bene regendi rempub. quàm qui aliunde iam viri ad principatum vocantur. vt & faciliùs quoque iuuenes, si malè instituantur ab initio, in tyrannidis & mali principis mores decidunt. Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem Testa diu. faciliùs albæ chartæ inscribitur, quàm iam scriptæ maculæ adimantur: & lanarum candor non potest facilè, aut nunquam elui, à colore quo iam prius infectus est. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua [a], propter corruptionem illam peccati, & fomitem eius. Quemadmodum & videmus terram potius sponte noxias, idque copiosiùs herbas, quàm præstantes & vtiles ferre.

[a] Genes. c. 8. vers. 21.

6 Quamobrem & alia est institutio iuuenis principis, alia iam adulti, & virilis ætatis, iuuenis ad vtrumque recipiendum dispositus, velut tabula rasa: adultus semper quædam iam habet radicata intra se, quæ vix deponit, & quæ tamen regimini reipublicæ non conueniunt, vel nocent, quæ & oportet prius conuellere.

Vtrisque præceptores & monitores adhibendi sunt, vel viui, vel mortui: viui illi erunt, qui iam experti regimen fuerunt, & qui experientia & prudentia iam comperta habent quæ vtilia sunt, quæve contraria saluti reipublicæ & principis, optimi inquam consiliarij, probati & vita, & moribus. quales iussit Deus Moysi sibi eligere ad leuandum principatus laborem. Num. c 11. v. 16. *Congrega mihi,* inquit, *septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri.* & Iethro persuasit Moysi, Exod. 18. vers. 21. *Prouide,* inquit, *de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* boni consiliarij bonum & fœlicem reddunt principatum, & prudentia, & consilium præstant viribus, vt olim dictum de Romanis, *Romanus sedendo vincit.* Laudatissimus certe princeps qui cuncta per se videbit. Sed laudandus & is qui paret rectè monenti, vt ait Hesiodus in operibus, cùm autem vna mens regni magnæ molis incapax sit, & non possit cuncta negotia complecti, magnis etiam indiget adiutoribus tanquam adminiculis, sapiens ita princeps, sapientum virorum commercio & consilio: bonos debet habere consiliarios, bonósque ministros, consiliarios amicos, veridicos, non palpones, id est, fidelissimos, prudentes, seu rectè consulentes, animorum subditorum prouinciæque gnaros. Senes, varia fortuna exercitatos, gerendis rebus magis quàm innouandis aptiores, sine ambitu, aut priuata commendatione, sed publica delectos, constantes, modestos, pios, secretos. Qui non sint peruicaces & contentiosi tutandæ suæ sententiæ causa aliis inimicis sint, affectibus vacui in dubiis, non lucri cupidi. Cum his princeps maturè consultabit, & antequam facere debeat, ne præcipitata sint consilia, qualia gladiatores capiunt in arena.

Mali consiliarij, & pessimi adulatores, rebulones, & principem, & rempub. perdunt: quorum consilium est dictum, *Consilium iuuenum*, à quo Roboam deceptus amisit decem partes regni sui ex duodecim tribubus 3. reg. c. 12.

Falluntur reges, vel decipiuntur ab adulatoribus, qui consilio adhiberi tantùm curant nobiles sanguine, sapientiam ex sanguinis corporaliúmq; familiarum propagatione metientes, ex bonis temporalibus vel fortunæ opibus. Cùm Moysi dictum sit eligendos esse consiliarios, non ex nobilibus, vel potentioribus tantùm, sed ex omni plebe, viros sapientes, &c. In quo magis hodie læditur respublica, cùm ij qui nobilitatem generis iactent, alicubi tanta stultitia nobiles sunt, vt cùm cæci sint, tamen velint esse duces videntium, & sibi persuadeant omnia ex arbitrio illorum potiùs pendere debere, quàm illos rationi & sapientiæ & prouidentiæ subiici oportere. Quod meo tempore attulit multarum rerumpublicarum & principatuum mutationem, tyrannidem & interitum.

Quod boni consiliarij præstant & conferunt in præsenti statu reipublicæ conseruando, & in collapso erigendo, hoc & mali in subuertendo: hoc ipsum præceptores & institutores principum iuuenum faciunt in statu futuro eiusdem. Nam in illis, vel bonæ, vel malæ administrationis ingerunt semina, quæ cùm adoleuerint, talem producunt fructum, qualis est iactatorum & instillatorum seminum & præceptorum natura.

7 Muti monitores, eadem præstant quæ viui: si enim boni libri authorum bonorum & peritorum in arte hac legantur, rectè consulent: si mali & tyrannici, malè & tyrannicè. Instituendi ideo pueri principum, vt intelligat loquentes hos consiliarios mutos, in lingua & sermonis illorum intelligentia, vt possint cum illis conferre: nec possent

possent satis diuersarum gentium linguas callere, A vt ab omnibus & hominibus, & libris quid reipublicæ administrandæ necessarium sit, expeditiùs & cumulatiùs addiscere possint, & multorum populorum gratiam sibi conciliare.

Principatus dandus est illi, qui habet illud secundũ quod magis potest pertingere ad finem reipub. quia principatus sumit rationem à fine: quare principes exercitus & ciuitatis, scientiã habere debent, alioquin non possunt dirigere in finem intentum, ea quæ sunt ad finem.

8 Inter cæteras leges quas tulit Solon [a], illæ sunt: *Principem agere noli, nisi edoctus iubeas: principi consule, non quæ dulciora, sed optima:* populi rector priùs se, quàm populum rectè instituere debet. Si principes & maiores, secundum leges vixerint, vna quæque ciuitas optimè regi poterit.

[a] vt scribit Diog. Laert. in eo.

Consulendi & in hac arte qui iã optimè regnarunt, vel optimè regnandi præcepta docuerunt: videtur enim mihi audire ab his oportere, qui B viam aliquam iam confecerint, qua nobis quoq; ingrediendum sit, quàm aspera & difficilis vel quàm facilis sit & peruia.

Plutarchus tradit [b], Athenis quidem floruisse liberales disciplinas, sed Lacedæmone artem doceri omnium pulcherrimam, nempe imperare & parere: nec eam existimarom vsquam meliùs disci quàm apud Lacedæmonios, vbi non verbis disputabatur de bene administranda republica, sed ciuium moribus iuuenes instituebantur. Parum mihi placent cum Salustio [c] eæ literæ quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Sapit qui fructuosa & vtilia reipublicæ, non qui multa scit.

[b] in Laconicis & in Agesilao.

[c] in Iugurtha.

9 Sapientis & prudentis principis existimatur, consiliis etiam aduersantibus suæ sententiæ potiùs deferre in dubiis, quàm suæ opinioni: si consulẽtum animos iam perspectos habeat, quòd sint fidi amici & prudentes. Si imitetur dictum C M. Antonini principis & philosophi. *Æquum,* inquit, *est vt ego tot taliúmque amicorum consilium sequar, quam tot talésque amici meam vnius voluntatẽ* [d]. Et certè, si ita agat, carebit conscientiæ synderesi, quanquam res consilio facta careat successu optato: id enim euentui, & non imprudentiæ vel sibi imputandum erit: vel Deo euentus tribuendus seu eius fato: nec mordebit conscientia principem, si humanis prudentum mediis & consiliis vsus fuerit: contrà si suam solius sententiam aduersus aliorum consilia executus, negotium malè successerit: laudabile tamen in principe sapiente, si auditis pluribus sententiis, quam ipse sequatur celet, donec exequi iubeat. Sic Vegetius libro 3. *Fieri quid debeat, cum multis tracta, quid facturus sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum. Nulla enim sunt meliora consilia quam quæ ignorauerit aduersarius antequam fierent.*

[d] In I. Capitol. in Mar. Antonino Philo.

De iuris prudentia, arte regia.

CAP. IIII.

ERga subditos, summa artis regiæ est, bonum & æquum: illud est ius, quod est ars boni & æqui [e], id est scientia distinguendi bonum ab iniquo, & concedendi vnicuique quod conuenit, æquitas dicitur generaliter ius lege aliqua non comprehensum, & extra omnis scripturæ determinationem, quia in potestate moderatoris reipublicæ esse debet, multa contra scriptum pro bono & æquo facere & dicere. Scriptæ verò leges sunt, à subditis ad vnguem obseruãdæ, quamuis duræ videantur [f], neque æquitate illas temperare omnibus conceditur ex arbitrio [g]. At princeps pro sua prudentia solus, inter æquitatem & ius scriptum, temperamentum adferre potest, sicut & leges mutare & emendare [h]. præsumitur enim ex authoritate sibi concessa, plenus philosophiæ [i], & omnia iura in scrinio pectoris recondita habere [k].

[e] Vlp. in l. 1. de iustit. & iure P.

[f] l. prospexit, qui & à quib. manumissi liberi nõ fiãt. P.

[g] l. at si quis §. hæc actio, de religios. & sũp. funer. P.

[h] l. 1. & ff. C. de legibus.

[i] l. perul. C. de his quib. vt indig. hæc auf.

[k] l. omniũ C. de testamen.

Scientia ciuilis, quæ ad vitam ciuilem, id est conuenientem ciuibus & subditis pertinet, est ἐπιστήμη βασιλικὴ, καὶ τῶν βασιλέων, id est, *scientia regia, & regum,* vt ait Socrates [l].

[l] lib. 4 cõ. Xenophontis.

2 Iurisprudentia, est diuinarum & humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia [m]. Ita plena ars regendi, quæ secundùm Deum & homines, quid rectum sit, quidve conueniens, diiudicare potest. Et sicut ait Hierocles [n], iustum, est idem quod perfecta prudentia aliquid circumscribere.

[m] l. iustitia. §. 1. de iustit. & iur. in P. § iurisprudentia, eo. tit. apud Institu.

[n] Hierocles in expositione carminum Pythagoricorũ.

3 Prudentia, virtus quædam est animi, in parte quæ opinatiua siue æstimatiua dicitur, qua quis sine arte, sed cum virtute consulere potest quæ sibi vel aliis sunt bona vel mala [o]. propriè hæc virtus, eorum qui aliis præsident & non subiectorum [p]. Quia & prudentia, quasi prouidentia singularis: quæ quidem propriè ad eos qui aliorum curam habent, pertinet. Maximus Tyrius opos mentis, atque ideo bonum propositum esse dicit [q], & rursum [r], quod quatenus natura ipsa mortalis cum immortalitate concurrit, id dici prudentiam ait: medium videlicet quiddam existens inter scientiam & sensum, quod affectionibus animæ præsidet, easque ratiocinatione adiuncta tanquam propriam familiam regit, & ad experientiam ipsam comparatum, rationem scientiæ habet. Oculus animæ prudentia qui videt facienda & fugienda, & ita præit ad bene faciendum, & consulit quid sibi & aliis conueniat facere [s], ars viuendi vt medicina valetudinis [t].

[o] colligitur ex disputatione Aristotelis, li. 6. ethicorũ c. 5. & libello de virtutibus.

[p] Aristot. 3. politicor. c. 3.

[q] sermone philosophico 34.

[r] sermo. 40.

[s] Arist. 4 ethicorum c. 5. Plato in Alcibia. 2.

[t] Ci. 5. de finib.

4 Prudentia itaque iuris est, quædam prouidentia, & exacta præparatio rectoris ad ius reddendum: & scientiæ cuiusdam singularis præcognitio, quæ pro iure reddundo præsciri debet. Scientia illa iuris diuini & humani, iusti & iniusti dicitur, ex quibus omnium rerum cognitio concluditur, quemadmodum & iustitia nulla virtute vacare debet [v]. Et D. Augustinus [x], prudentiam dicit esse, rerum bonarum & malarum, & neutrarum scientiam: potest finitio intelligi, vt iurisprudentia sit iusti & iniusti scientia, ex notitia seu cognitione rerum diuinarum & humanarum. Nam ex cognitione eorum quæ ad Deum & homines pertinent, rectè peruenitur ad determinationem iusti, quod secundum Deum & ius hominum est; & iniusti, quod eis aduersatur.

[v] Cic. 5. Tusculanarum.

[x] libro octoginta triũ quæstionum qu. 31 & 19 de ciuita. Dei. c. 4.

5 Prudentia sapientis, in tribus consistit [y], D in memoria præteritorum: in præsentium ordinatione, in futurorum cautione. Et Seneca [z], *Si prudens,* inquit, *sit tuus animus, præterita recordare, præsentia ordina, futura prouide.* Proprius, sapientia ex præteritis, intelligentia de præsentibus, prouidentia de futuris. Sic in cantico, Moses [a], per ea tria optimè consuli negotiis priuatis & publicis, docet, *Gens,* inquit, *sine consilio est, & sine prudentia: vtinam saperent,* scilicet præterita, *& intelligerent,* scilicet præsentia, *& nouissima,* id est, futura, *prouiderent.* Domatur ita triceps ille cerberus canis edax rerum, tempus, qui præteritum raptim cum instanti, per quoddã veluti momentũ præsens circumspicit: est enim æuũ vnum, tantùm tribus his

[y] Cicer. 2. rhetoricorum.

[z] Lib. de quatuor virtutib. & in epist. finali libri vltimi.

[a] Deuter. 32.

faucibus distinctum, vt dicit Censorinus [a], & Iob [b], *In antiquis*, inquit, *est sapientia, & in multo tempore est prudentia.* Iurisconsulti etiam rusticorum antiquorum non dedignantur sequi sententiam [c], vt etiam Baldus [d] scribit, *Plus valere vmbram antiquorum, quàm arma iuuenum: in corde sapientis requiescit prudentia* [e], *& qui sapiens corde est, appellabitur prudens* [f].

a Censorin. de die natali, c. 5.
b Iob ca. 12.
c l. sichorus §. 2. de leg. 3.
d Bald. ad c. 1. de renunciat.
e Prouerb. c. 14.
f Prouerb. 10.

Præteritorum annorum gesta, tam in sua republica quàm in aliena gubernator considerare debet, quid factum fuerit, quid bene aut malè successerit, quid laudabile, vel reprehensum in illis fuerit, & in singularibus personis diiudicandis, quomodo in tam transacta vita vixerint [g].

Præsentia negotia, habent prudentiam ex præteritis, & eo quod est inde natum, licitum ab illicito separãdo [h], in electione eius quod iustius est, aut melius [i], adhibitáque in omnibus discretione, quæ mater est virtutum omnium [k]. Sic duæ istæ B partes prudentiæ efferuntur per vsum & memoriam, vsus rerum omnium magister efficacissimus [l], quia experientiæ meliùs creditur. Et vt ait Manilius [m], *Per varios vsus artem experientia fecit, exemplo monstrante viam.* Faciliùs erit quoque tanquam in speculo ornare & componere vitam ad alienas virtutes.

g ca. mandata de præsumptio. l. nõ omnes §. à barbaris, de re militar. P.
h l. 2. §. nam & elegãter, de iusti. & iur.
i Vt in l. exigendi, §. f. de procurator. P. l. absẽtẽ, de pœnis P.
k c. 1. de officio custodis, clẽ. 2. §. verùm quia, de sentẽtia & re iudica. cap. præsentiũ, 1. q. 5.
l Cicer. de Oratore, & Pl. lib. 36.
m Manilij li. 1.

6 Tertia pars prudentiæ iuris, quæ futurum respicit: pertinet ad considerandum exitum rerum gestarum, siue in bello, siue in pace, ne plus incommodi quàm commodi reipublicæ adferre possint. Dum nauis est in tuto & in portu, tunc oportet antequã mari committatur, eã & necessariis & notis instruere. Vbi enim mare superauerit, non est tempus: nec laudata vnquam illa vox est gubernatoris, *Quis putasset hæc futura? Et istud est*, inquit Terentius Afer [n], *sapere, non quod ante pedes modo est, videre: sed illa quæ futura sunt prospicere.*

n Terentius in Adelphis.

7 Sunt in hac consideratione futuri, legum consultationes quæ futuris dant formam negotiis [o], in quo operosior est regiminis cura. Ciuilis sapientiæ enim officia duo, leges condere, & conditas exequi: illud per prudentiam nomotheticam: hoc per iustitiam legalem & iudicialem agit.

o c. 2. & fin. de constitutio. nouella, vt factæ nouæ constitutiones. &c.

8 Cæterùm ex cognitione & notione, & prudentia iuris sequitur iusti & iniusti scientia, nempe consideratio actionis, num iusta, vel iniusta sit. Iustum dixit Cicero [p], quod est, & honestum cuique esse: Aristoteli [q] iustum est, quod distributioni est accommodatum, & medium inter excessum & defectum: quódque comparationem rationum subit. Simonides autem, iustum esse, suum vnumcuique reddi. Suum autem interpretatur Plato [r], in ea finitione, pro debito, pro eo quod cuique conuenit, ex quibus verbis antinomię plures conciliantur, non videri iustum naturale, non reddi D furioso ensem à se depositum, furi rem subtractam & depositam [s]. Siquidem resoluitur non dari illis depositum, quia non conuenit. Sic iustè non possidet, qui aliena possidet: quia non bene possidet [t], sed contra leges & ius. Sicut enim legitimum dici potest, quod iuxta leges diuinas aut humanas est [v], sic & iustum quod ex iure firmatur [x], & iniustum, quod repugnat. Iustum enim iniusto opponitur, vt sæuus ægroto [y].

p Cicero 1. offic.
q Arist. 5. ethicorum c. 3.
r 1. de repub.
s Plato in d. lib. 1. l. bona fides deposit. P. c. ius dictum est, de verb. sig. ca. quid dicam de vsuris, 14. q. 4.
t l. legitima cõuentio, de pac. P.
v vt iusta & legitima hæreditas, l. 1. § de alijs pro soc. P.
x iusta vxor. l. si non fuerit, de adulter. P.
y vt ait Plato in Alcibiade, 1. vel de natur. hominis.

9 Sed cùm multæ sint iuris species, tot etiam annotabimus esse iusti vel iniusti species. Ita quędam iusta natura dicuntur, quædam lege. Nam quod vt plurimum perdurat, id propalam, inquit Aristoteles [z], iustum à natura est: quod verò nos constituamus, legéque sciscamus, id certè iustum A atque etiam ex lege iustum nuncupamus, præstat autem iustum quod à natura est illi quod ex lege. Et iterum [a], *Ciuile aliud ius, aliud naturale, aliud legitimum. Naturale quod vbicunque eandem vim habet. Et non quia vel ita videtur, vel minimè legitimum, quod ab initio vtrum hoc an illò modo fiat, nihil refert: vbi verò fuerit institutum, refert: vt minis captiuos redimi, capram sacrificare, non duas oues, ea item quæ de singulis sanciunt, vt Brasidæ sacrificare: necnon ea quæ sunt decretalia. Sed nonnullis omnia esse huiusmodi videntur: quia quod est natura, immobile est, & vbique eandem vim habet, quemadmodum ignis qui & hic & apud Persas vrit: iura verò moueri vident. At hoc non ita est, sed quodammodo. Quanquam apud Deum fortasse nullo modo est: apud nos etiã est quoddam naturale quod mobile sit, licet non omne: sed est tamen aliud natura, aliud non natura: Quidnam autem sit quod natura est, ex iis quæ possunt aliter sese habere: & quid non natura, sed lege & institutione, siquidem vtraque mobilia B similis modo sunt. perspicuum est: & in aliis quoque eadem determinatio accommodabitur. Natura enim dextra manus potior est: licet fieri possit vt omnes ambidextri sint. Iura vere ex institutione & vtilitate similia mensuris sunt non enim vbique sunt æquales vinales & frumentales mensuræ, sed maiores sunt vbi emunt: minores vbi vendunt. Similis modo non naturalia, sed humana iura, non eadem vbique sunt: nam neque respublica apud omnes est eadem. Sed vna tantùm vbique ea est secundum naturam quæ optima est. Vnumquodque autem iuris & legitimum, vt vniuersalia sese habent ad particularia: nam quæ aguntur, multa sunt, illorum autem vnumquodque est vnum: vniuersale enim est. Iniustè autem factum & iniuria, iustificatio item & ius, inter se differunt: iniuria enim cùm natura sit, vel constitutione cum sit, iniustè factum euadit: prius verò quàm facta fuerit, iniuria tantummodo est. Nam vbi est facta, iniustè C factum dicitur. Similis modo etiam iustificatio. Sed id tamen quod commune est, potius iustè factum: iustificatio verò iniustè facti correctio vocatur:* hæc ad verbum Aristoteles.

z l. b. 2. magnorum moral. c. 32.
a lib. 5. Moral. ad Nicom. c. 7.

10 Iustum item aliud dicitur per se, aliud ad alterum comparatur, & iustum iustitiæ est. Iustum enim æquale est: æquale autem non est, nisi ratione ad alterum. Comparatióque iusti ciuilis, vel ex numero vel ex rationibus fit: aliter non est iustum ciuile, sed per se ipsum iustũ. Ciuile namque dicitur, vbi lex iniustitiam & inæqualitatem, ex ipsis ad medium reducit iniustitiæ [b]. Variatur & hinc appellatio iusti, vt aliquod dicatur populare, quod tale videatur pluribus iustum: iustum potentium, quod tale videtur his qui plus possident, quique pro magnitudine facultatum statuunt dignitatem, quæ species iusti ad tyrannidem accedit [c]. Et ratione personarum, quibus quod suum est tribuitur proportione geometrica, iustum variatur. Sic ciuile iustum in magistratibus, qui custodes iusti sunt, repassio, & ea quæ pro mercede sunt, reddi debent: vt honos, præmium, quæ si eis non sufficiunt, tyranni sunt. Sic herile & paternum iustum, non idem: sed simile est: vt iustum œcomenicum, id est rei familiaris [d]. Itẽ iustum quod ex instituto, vel lege est, variatur. Nã humana iusta non eadem sunt vbiq;.

b Idem Arist. lib. 5. Ethicor. ad Nicom. c. 6.
c Idem Arist. 6. polit. c. 2.
d Explicat Aristot. dicto li. 5. ethicorũ c. 6.

Plato [e] generaliter, iustum dicit δίκαιον, id est, quod per singula permanat, & velociter sine impedimento sese diffundit: ita δίκαιον, quasi διαϊόν, *discurrens & permanans*, & iustitiam δικαιοσύνην, quasi δικαίου σύνεσιν, id est, *Iusti intelligentiam.*

e In Cratylo.

11 Sed & cum his iusti alia distinctio, nõ inutilis,

vt aliud

a Arist. 5. Eth. ad Nico. c. 6.

vt aliud sit verè iustum, aliud per accidens [a], verè A iustum, quod quis sponte rectè facit: per accidens, quod quis inuitus bene facit, vt si inuitus depositum restituat. Qui ex timore, scilicet seruili non filiali, facit præceptum, aliter quàm debeat, facit, & ideo iam non facit [b], & qui inuitus seruit, tem & meritum perdit, & indignus eo præmio [c]: & talis obedientia, vel nulla vel minima est [d].

b c quiex timore. § de reg. iur. in decreta libus.
c cap. tam veto §. ex his, 23. qu. 8
d ca. sciendum 8. qu. 1.

12 Addenda superioribus non minùs necessaria scientia principibus & gubernatoribus reipublicæ, vt considerent, naturam regni seu reipublicæ cui imperent, & naturam populi subditi, & vicinorum. Nam alia qualitas noui, alia veteris regni, quod iam videtur firmatum & minùs inuidiæ & rebellionibus expositum, & ideo non multis satellitibus indiget, aut legibus durioribus in populum, vt nouum quod interdum clementia firmatur, interdum frenoduriori eget pro diuersitate morum populi: adhibita distinctione num vi quæsitum, an per electionem, an successione, aut B legibus. In omnibus illud præcipuum, supra vires regni aliquid non tentare, aut agere: & vt ait Lucanus [e], *Metiri sua regna decet, viresque fateri.*

e Lib. 8.

f Li. 6 de beneficiis ca. 30.

Nam sicut Seneca tradidit [f]: Multi dum se tam magnos, quàm audiunt, credunt, ac traxere superuacna, & in discrimen rerum omnium peruentura bella.

Aliunde in genere cōsiderandæ sunt qualitates cōmunes principatib. & principibus vt quod bonum in illis est, quoad fieri potest princeps sequatur: quod malum & veluti agnatum, fugiat & emendet, consideret omne regnum, vt priuatorum quoque statum, esse instabile, casibus obnoxium occultis, sæpe causis concidere: & dum ad summum verticem perueniret, eo proximius imminere decrementum vel ruinam: cùm res humanæ possint diu in eodem statu perseuerare, & ab C imis ad summa per gradus perducantur, & cùm ad punctum altitudinis peruenerint regredi cōsideret odium, quod comitatur principatum: hominum ambitionem, qua ad illud quod melius est, etiam indigni conscendere nituntur etiam per media illicita, ideo multis insidiis reges expositos vel etiam ob mores superbos & vitiosos, in quos facilè ob licentiam potentiæ incidunt, & ideo debebit princeps, has causas rescindere, & in se emendare, quæ possunt subuersionis principatus causā adferre. Dehinc, vt ait Tacitus [g], noscenda principi natura vulgi est, & quibus modis tēperāter habeatur. Et Martial. *Principis est virtus maxima, nosse suos.* Sciat vulgus instabile in genere, iudicij expers, opinione duci plurimùm, & veritate pauca iudicare: mutabile in subditis, aut ad misericordiam, aut ad iram, quia affectibus mouetur: sine consilio, inuidum, credulum, suspicax, multitudinis sequax. Si dux ei fiat, maximè seditiosum, vt contrà si ducem adimas, pauidum, præ- D ceps, vecors, nihil ausurum, negligens publica, priuata curans, verbis ferox, factis remissus: maximè si vim metuat. Sunt & proximorum populorum mores cognoscendi, cum quibus respublica, vel princeps commercia, fœdera, bella, pacem inducias cogitur habere. Aliæ enim gentes sunt audaces, aliæ timidæ, aliæ inquietæ, aliæ pacatæ, aliæ malis legibus & oneribus viuentes, aliæ bonis. Quæ si sapienter expendat princeps, valde ei conducent ad gubernandam rempublicam.

g Cornel. Tacit. li. 3. annal.

De legibus. CAP. V.

QVia prudentia gubernatoris circa futurum quoque extenditur, vt diximus: summa eius cura videtur posita in constitutione legum, quibus statum reipublicæ suæ, veluti certis regulis disponat, iubeat quæ facienda sunt, prohibeatque contraria: proponat supplicia vitiis, præmia virtutibus, doceat authoritate domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, sua tueri ab alienis, mentes, manus & oculos abstinere: vt ciues sint incolumes, vita sit quieta & tranquilla.

2 Fundamentum iustæ libertatis, fons æquitatis, mens & animus, & consilium, sententia ciuitatis posita est in legibus. Aristoteles, vbi agit libro quarto polit. c. 4. de populari republica, ait pessimam esse constitutionem ciuitatis, vbi decreta multitudinis præualent legibus, quo tempore oriuntur ductores populi: quam assentatores eius in pretio habentur, qui authores multitudini sunt, vt decreto leges infringant, & ad voluntatem populi cuncta referantur: ipsi autem ex eo potentes interim fiunt, quoniam fides à populo eis adhibetur: & euadit populus in sua gubernatione tyranno similis, ideo meritò reprehensam hanc administrationem popularem, tanquam non legitimam reip. speciem. vbi enim lex non præualet non est respublica. Nam lex dominari omnibus debet: in particularibus autem magistratus & respublica prouidere vel iudicare.

Ius amitti certè non potest, sine maximo incommodo ciuitatis, nam & omnia incerta sunt cùm à iure recessum est: nihil est quare exploratum cuiquam possit esse quid suum, aut quid alienum sit, nihil certū quod à patre acceperunt, aut liberis relicturum arbitretur, nullus ordo, nulla potestas firma, nullum imperiū, nulla obedientia præpositorum. Siquidem, vt dicebat ad Athenienses Demosthenes [h], vniuersa vita mortalium, siue magnam vrbem incolant, siue paruam, natura & legibus regitur. At natura quidem confusa & inæqualis est, & à naturali cuiusque pendet ingenio: leges autem communes & ordinatæ sunt, & eædem vniuersis. Quòd si praua natura fuerit, sæpe mala consilia molitur. Quare tales facilè in delicta ruere liquet: leges autem, æqua, honesta, vtilia spectant, & ad illa referuntur. Lex turbationibus caret, mens humana non caret [i], ideo lex, dicitur vna & eadem voce loqui omnibus.

h Demosthenes cōtra Aristocratem.

i Aristotel. 3. polit. c. 11.

3 Leges in omni republica sunt veluti oculi, vt dicebat Leo imperator, Leo constitutio. nouella 19. quemadmodum enim res est maximè necessaria animali non titubans oculus, ita etiam reipublicæ legum æquus & tectus status. *Per legem enim cognitio peccati* [k]. Id est, vt explicat Clemens Alexandrinus [l], lex peccatum non fecit, sed ostendit, cùm ea quæ sunt facienda iussetit, reprehendit ea quæ facienda non sunt. Et proinde enitendum est, vt tales leges ferantur quæ abterrere vel labi populum non patiantur, & quæ illi salutares sunt, ne videantur legislatores, loco remedij, morbis venenum propinasse. Sicut enim cogi debent subditi vel inuiti, motem legibus gerere, ita cauendum est ne leges iniustæ sint. Non enim pœnam meretur in republica humana quod lege permittente fit [m]. Solebant mandata legis diuinæ ex præscripto Dei [n], deferri scripta in manibus, in fronte, & alibi in limine domus, vt perpetua recordatione eorum, sui officij quisque recordaretur legi obtemperando, discebant pueri Romæ olim leges 12. tabularum, vt carmen necessarium [o]. Et leges pleræque cantilenæ

k ad Roma. c. 3. vers. 20.
l li. 2. Stromaton.

m l. Gracchus, ad leg. Iul. de adulter. C.
n Deutero. ca. 6. vers. 6.
o Cicero 2. de legib.

a Aristotel. Problema. sect. 19. numer. 18.

cantilenæ appellantur, inquit Aristoteles [a], quia homines priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent: quod etiam sua ætate Agatharsis in morem fuisse ait: idque prudenter cùm lex sit: si lex dici mereatur, dux vetáque gubernandi ratio, quæ ad finem optimum, per commoda media gubernata dirigit, transgredienti pœnam, obedienti præmium statuens. Sic Ficinus in argumento ad Dialogum Platonis, qui Minos vel de lege: vide alias finitiones l. 1. & 2. de legib. P.

4 In summa, quod Deus est in mundo, quod in naui gubernator, quod in curru agitator, quod in choro præcentor, & dux in exercitu, hoc lex in ciuitate: nisi quòd sine moto & molestia Deus cuncta agit: lex nec alij, non item: tamen & ipsa lex ciuilis immobilis ipsa existens, in vtentium animis regit omnia ad rempublicam pertinentia, & ciues quasi eius asseclæ, singula sibi commissa & permulsa peragunt erga Deum & homines, & alia ab aliis facta: vno vel imperio, vel legis authoritate obseruant eum cui obtemperent [b].

b Aristoteles lib. de mundo.

5 Cæterùm, primùm legislatori considerandum est, de quo leges ferendæ sint, num in noua constituenda & formanda republica, an verò de conseruanda, aut de reformanda. Nam si de noua agitur, adhuc considerandum est, ad quam formam sit statuenda respublica vt meliorem eligat. Nam aliæ leges democratiæ, aliæ aristocratiæ, aliæ monarchiæ conueniunt. Atque ideo, iuxta naturam cuiusque, & leges sunt definiendæ, & tales esse leges quales sunt respublicæ necessarium est, prauas vel studiosas, iustas aut iniustas [c]. Si etiam iam respublica instituta vel formata sit, rectori, leges considerandæ quæ sunt optimæ, & quę conueniant vnicuique gubernationi, ita leges ad rempublicam institutam postea commodandæ, non autem respublica ad legem. Ex quo patet, inquit Aristoteles, quod necessarium est, differentias & numerum tenere singularum rerum publicarum, etiam ad legum positiones. Neque enim fieri potest, vt eædem leges vtiles sint paucorum potentiæ, atque popularibus omnibus legem ferendam, qui persuadere vult, debet ostendere ipsam æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneã, ciuitatique conducibilem, ad quietem & concordiam maximè, vel ad ciuium probitatem, vel ad tributa publica, aut ad ipsius reipublicę gloriam, aut ad vrbis potentiam, aut alij huiusmodi vsui cedere [d].

c Aristoteles lib. 4. politicorum c. 7.

d Aristotel. in rhetorica ad Alexandrum c. 2.

9 Inter conditiones bonæ legis est, vt sit secundum [e] patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens. Ridet Athenæus [f], leges Platonis, quòd fictitiis hominibus positæ sint: creandosque esse populos qui his vterentur: perperam enim posita lex est, si non sunt qui eam seruent, vel seruare possint [g].

e ca. erit autē lex 4. dist.
f Athenæus li. 11. dipnosoph. c. 22.
g l. de quibus de legib. P.
h Horatius li. 3. od. 24.

Quid leges sine moribus vanæ proficiunt [h]? Instituuntur leges cùm promulgantur: firmantur, cùm moribus vtentium approbantur. cap. in istis §. 1. 4. distinct. Et moribus consonæ sunt leges, quando illi tales sunt qui emendari desiderent. vnde dictum est, *Ex malis moribus bonas leges ortas esse* [i].

i Aristot. Rhet. lib. 2. Macrob. lib. 3. saturna.
k ad Aristotel. lib. 5. ad Nicom. c. 6.

Et inter eos mores est in quibus est iniustitia [k], vt signum malè morigeratæ ciuitatis est copia legum: sicut enim medicorum pharmacis nihil opus foret, nisi morbis laboraretur: ita legibus ferundis nihil opus esset, nisi perperam viueretur. *Lex iusto non est posita* [l]. Vnde apud Æginetas, olim pecuniaria pœna multabatur is, qui legis instituendæ dedisset occasionem. Neque sapientes legislatores de aliis criminibus voluerunt ferre etiam leges, quàm de his quæ in republica committerentur: ne, vt dicebat Solon rogatus cur de parricidio legem non tulisset, admonere viderentur potiùs delicti, quàm pœnam delinquenti imponere, quia non speraret futurum parricidam. Legislatoris ita est considerare vrbem, ac hominum naturam, & aliam omnem communionem vitæ laudabilis quò participent, quantùm fieri possit, fœlicitatem [m]. Consuetudo & mores si boni sunt, in legem transferri possunt, vt firmiùs obseruentur [n], ot si mali & iniustitiæ quoddam contineant, sola lege emendari possunt. Mores neminem quippe videntur cogere, sed sponte allicere: quæ est differentia, quam Suidas cum lege obseruauit [o]. *Consuetudo*, inquit, *non est inuentum hominis, sed vitæ & temporis. At lex quidem similis est tyrannidi: terrore enim & vi cuncta conficit, consuetudo autem magis humanitate regia: vltro enim eam omnes absque necessitate sequuntur. Verum etiam lex tanta æquitate & humanitate referta est, vt & calamitosis vtilior sit quàm cognati, & affectis iniuria robustior propriis viribus ipsorum, & patribus beneuolentior quàm filij: & filiis quàm patres, & fratribus quàm fratres, multi enim ab amicis læsi, ad hanc confugiunt.*

l 1. ad Timoth. vers. 9.
m Aristot. li. 7. polit. ca. 2.
n Vt factū in l. moribus l. ex facto, de vulga. P.
o Suidas in verbo ἔθος.

7 Locorum diuersitates cogunt legislatores deflectere à iure communi gentium, vel naturæ; vnde iura propria, ex particulari quadam loci & personarum ibi habitantium ratione, conflantur, quæ dicuntur iura ciuilia, cuiusque ciuitatis [p].

8 In Democratia aut populari republica, leges videntur esse ciuitatis publici consensus [q], & ideo se ipsam populus veluti per consensum & sponsionem, legi a se sancitæ subiicit, idem si eius nomine à viro quodam prudenti fiat [r].

p Ius ciuile 6. & l. omnes populi 9. de legibus P.
q Arist. Rhetor. ad Alexād. ca. 2.
r l. 1. de legib. P.

In hac republica obseruandum est, vt multitudini leges impedimento sint, ne locupletum rei insidientur: diuites autem inducant, vt vltro ad publica ministeria munificentissimi sint: hoc autem assequi poterunt legislatores, si locupletes, pro ea quam in publicam munificentiam exhibent, statutis quibusdam honoribus à legibus donentur: & si agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus, anteponant: sic enim & locupletes non inuiti reipublicæ inseruient, & plebs non calumniæ, sed ministeriis studebit.

Debet dari honestus locus in vrbe, iis qui pro republica in bello mortui fuerint. & filij eorum donec ad pubertatem peruenerint, publicis alimentis nutriri debent.

Seueritas legibus inesse debet, & pœnæ contra transgressores. Lycurgus Spartanis leges dans, mutata monarchia in popularem, vitam quandam duram instituit, conuenientem tunc forsan, quæ nunc non posset obseruari: commercia emptionis sustulit, permutationem mercium restituens, pecuniæ vsu adempto: fundos æqualiter distribuit, iuuenibus non amplius quam vna veste vti toto anno permisit: pueros in agris, puberes laboribus exerceri voluit, nihil eos somni causa sibi substernere, vitam sine pulmento degere, nec ex agro in vrbem ante pubertatem reuerti vxores sine dote ducere, conuiuari omnes publicè. Senibus summum honorem deferre. Regibus, nomine inquam talibus, potestatem bellorum: Magistratibus, iudicia: Senatui, custodiam legum: populo sublegendi senatum, vel

creandi

creandi quos vellet magistratus, potestatem permisit [a].

a Iustinus l.3.

9 In oligarchiis, quæ paocorum dominatu administrantur, ex legibus, æquè magistratus sunt in omnes eius ordinis viros distriboendi, minores sorte, alij verò maiores occulto suffragio & iureiurando, & magno studio. Maximæ pœnæ coustiruendæ in illos qui vlla in cioes contumelia vsi fuerint: nam contumeliam molestè fert plebs.. Ciuium controuersiæ, breui tempore soluendæ, neque vulgus ex agro in vrbem est contrahendum: quia ex iis conuentibus plebes turbantur, & paucorum principatum rescindunt. Aristot rhetoricorum ad Alexan. c. 2.

In omnibus principatibus popularibus, leges debent cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, insidientúrque: in paucorum verò principatibus, auertere illos qui rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis & calumniis, insimulationibúsque contra ciues.

10 In monarchica gubernatione, leges regiæ potius ad vtilitatem populi quàm propriam dirigi debent, atque ad conseruationem dignitatis principatus sublatis omnibos suffragis popularibus. Populus in obsequia principis: princeps ad iustitiã imperiorum firmandus est: atque magnam vim habebit lex, si princeps in lege nihil sanciat cuius non ipse primus in se documenta dederit. Regis enim ad exemplom totus vulgus componitur: in his videlicet quæ ad bonos mores, pietatem & religionem pertinent. Alia namq; sunt, quæ statuuntur in populum, quæ non cooueniunt principi: vt contrà quædam principi tribuuntur iure regio, quæ non communicantur subditis.

11 Sed commone hoc habet legislator monarchicus cum aliis, vt qualitatem & mores locorum & personarum consideret, & ita pro diuersitate materiæ formam adiungat, variant qoippe loca functiones etiam rerum ob penuriam vel fertilitatem [b]. Locus iniuriæ illatæ, & diuersitas qualitatis personarum iniuriatarum augent pœnam in lege vel minuunt. l. prætor edixit, §. f. & l. vulneris, de iniur. P. §. atrox, eo. tit. apud Iostinia.

b l. pretia rerũ, ad leg. Falcid P. l. f. § f. de ad minstra. tu. C.

Exasperanda pœna per legem in locis vbi delicta frequentiora sunt & si exemplo opus est l. aut facta §. penul. & fin. de pœnis P. l. saccularij, de extraordinariis criminibus atque legislator ita ex Socratis opinione, ad duo respicere debet in lege ferenda, ad regionem, & homines, & ad loca vicina. Aristoteles libro secundo Politicorum cap. 4.

12 Tempus quoque obseruabit, vt vulgare est, in delictis legibus castigandis, & in legibus distinguendis antiquis à præsentibus, & futuris: vnumquodqoe tempus suos mores adfert, quibus accommodandæ sunt, vt dixi, leges. Sicuti aliæ leges in antiquo testamento diuino, aliæ in nouo, & aliæ priscæ Romanorum inter rudem populum, aliæ posterioribus seculis probatæ reiectis vel emendatis primis, vt lex illa antiquata, de diuidendis delatoribus non soluentibus, inter creditores. Gellius libro 20. capit. 1. de delictis multa pecuniaria tantùm puniendis, quæ obtinuit in magna veterum paupertate [c], sic de similibus quæ rudi adhuc populo latæ fuerunt [d].

c §. pœna de inio ą; ad inst.
d vide Arist. l. 3. Politic.

13 Hócque commune vniuersis sanctionibus vt diligens prior adhibeatur consultatio antequàm promulgentur [e]. Alexander Seuerus nullam constitutionem sacrauit sine viginti iurisperitis, & doctissimis ac sapieotibus viris, iis deniq; disertissimis non minùs quinquaginta, dato illis spatio priùs ad disquirendum cogitandúmque quàm dicerent [f].

e l. humanũ. C. de leg ib.

f Lamprid. in Alex. Seuero.

14 In repobl. Atheniensi, Solon inter cætera hoc etiam instituit, cùm lex aliqua rogatione ad populum ferretur, vt à legislatore primùm recitaretur: deinde vt in loco celebri perspicuòve proscriberetur ad tertiam concionem vsque: inde vt Scribæ daretur, palam pro concione legenda, vt si qoid eniquam non placeret in medium proferret: & si ea tum qooque populo placuisset, ita post modum daretur Nomothetis exploranda, qui vti eam probasseot improbassént ve proferretur, antiquaretúrve [g]. Libanius tradit, *διττὸν* fuisse illam legem Athenis, legum ferendarum rationem præscribentem, per quam author legis scriptam legem, ante statuas Heroum, à quibus cognomina tribus acceperant, proponere, & apud legum latores confirmare oportebat: quod cùm non fecisset Leptines in lege ferenda de abrogandis immunitatibus, reprehensus & accusatus est: quum lege liceret intra annum accusare authorem legis, postea non liceret. Libanius in argument. 2. in orat. Demosthenis contra Leptinem: creabantur verò ex lege Solonis sex viri legum examinandarum causa, cùm liceret ex eiusdem legis tenore, si qua lex malè recepta videretur alicui, eam accusare, & illa abrogata, liceret eidem, aliam substituere & scribere legem: at illi sex viri Nomothetæ examinabant, ne temerè promolgarentur, & vt de singulis singulæ tantùm ferrentur: oe contrarietate aut multitudine imperiti turbarentur. Erat insuper lex alia Atheniensium, *μὴ πρότερον εἰς τὸν δῆμον ψήφισμα εἰσφέρειν, πρὶν ἐν τῇ βουλῇ δοκιμασθῆν*, id est, *Ne prius ad populum decretum, quàm prius Senatus probatum esset, deferretur*, vt ait Libanius [h]. quum enim multitudo populi magna & frequens esset, sæpéque deciperetur, non animaduertens, num fraus aliqoa lateret. primum decretum ad quingentorum mittebatur senatum, qoi indagabat an aliqua noxa aut fraus in eo esset, & sic ad populum ferebatur [i].

g Scribit Demost. oratione in Leptinẽ.

h Libanius in argu. vtroque orat. Demost. contra Andro.

i in alio argu. græco in cãd. orati. Demost.

15 Non minore cautione, leges ferebantur vel abrogabantur, in Democratia Romana, rogato populo, suffragiis & comitiis adbibitis, datis tabellis duabus singulis: in quarum altera duæ literæ V. R. id est, *vti rogas*, in alia nota, A, priore significante, si ea mitteretur approbationem rogationis: altera, non probare se, & antiquam sequi & nouam reiicere.

Ante legum duodecim tabularum receptionem, accurata fuit decemoirorum indagatio, vt est apud Dionysium Halicarnasseum.

Anteqoam nobis corpus iuris cinilis Romani traderetur, dedit operam Iustinianus Cæsar, vt per viros eximios & doctissimos opus expenderetur: & sic solùm post prudentem longámque explorationem leges seruandas statuit.

16 Præsidente autem Athenis Pytadoro [k], Oligarchia Athenis constituta est, visum enim est populo, triginta eligi debere viros qui patrias leges conscriberent, quibus respublica regeretur: fuere autem electi Polyarches, Critias, Melobius, Hippolochius, Euclides, Hieron, Menesilochus, Chtemon, Theramenes, Aresias, Diocles, Phedria, Chæreleus, Anælius, Piso, Sophocles, Eratosthenes, Charicles, Onomacles, Theognis, Æschines, Theogenes, Cleo

k Xeno lib. 2. rerum Græca.

nes, Cleomedes, Erasistratus, Phidon, Dracõtides, Eumathies, Aristotel. Hippomachus, Muhesitidis.

17 Sicuti verò leges quando feruntur diligenter considerandæ, quænam & cuiusmodi sunt: ita cùm receptæ, sunt custodiendæ & vsurpandæ [a], maximè à subditis [b], & iudicibus [c], ab ipsis autem legislatoribus quantum fieri potest inuiolatæ quoque & stabiles conseruari debent. Nam cùm illæ sint pro regula & norma viuendi in republica, fieri non potest, vt illis mutatis non mutentur mores cum legibus malis in peius, cum bonis in melius, commune bonum lex est, vt facilè ob aliquod aliud bonum, si non ita commune sit mutari non deberet, cùm inde sequatur reipublicæ dissolutio, & mouenda non sit camarina. Nam lex, potissimùm in populari statu vim non habet vt ei pareatur nisi ex more [d], mos autem non fit nisi temporis longitudine: quare faciliter mutare leges ex præsentibus, est infirmam facere vim legis. Constat errata quædam magistratuum & legum latorum toleranda: cùm ex mutatione vtilitatis parua accessio fit: non enim tantùm proderit qui corrigere perget, quantum nocebit assuefactio superioribus non parendi. Quòd si aliquis sit defectus in lege, ex æquo & bono à magistratibus & iudicibus erit emendandus, vel supplendus iurisdictione illis concessa: siquidem fieri non potest per prudentiam legislatoris, vt singula quæ priuatos respiciunt, legibus possint expressè definiri, quia lex generaliter loquitur, & ad id quod vt plerunque fit extenditur, reliqua relinquens iudicum qui de singulis cognoscunt authoritati [e].

Meliora quidem sequenda sunt, neque tam inflexibilis proponi debet lex qui mutationi obnoxia non sit: nam esset lex tyrannis, si mutatis causis constitutionis, & rationibus introductionis cessantibus, illa eadem imperaret, & committeret legislator in eam qualitatem legis, qua debet per suis locis & temporibus accommodari. Nihil enim est sub sole quod cum motu & cæli & syderum continuo, moueri & mutari aliquomodo non possit: verùm leges quę diuturniores esse possunt, illæ meliores & magis paci & tranquillitati populi conueniunt [f]. Thuriorum institutum erat idcirco rigidum, vt qui legis abrogationem peteret, cum laqueo in publicum prodiret; quo, si non persuaderet suspenderetur [g].

18 Censet Socratica prouidentia [h], peius esse in legibus constituendis errare, quàm hominem interficere: eiusmodi namque error multos per multa secula interficit animos simul & corpora. Atque ideo ne erraret in legibus constituendis, initio petit auxilium ab Adrastia, quæ ab Ethnicorum priscis theologis putabatur potentissima ineuitabilium seu necessitatis legum, regina, seu diuina prouidentia, quatenus nihil vel oculos potest subterfugere, vel manus effugere. Et quia optabat firmissimas leges condere, quas neque obliuio deleret, neque defraudaret astutia, neq; violẽtia frangeret, & omnino nullus deuitaret, Adrastian inuocabant, ineuitabilia sancientem, quæ nullus valeat effugere.

19 Gentes, non nisi necessitate vrgente, iura sibi constituerunt [i], eáque necessitate, transgressio vel mutatio legis permissa, & quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum [k]: vt si magna vtilitas suadeat reipublicæ, quæ non permittat sine detrimento euidenti salutis eius leges iam latas habere locum. Sicuti nihil sapientiùs dicitur facto Agesilai, qui cùm aduersus rempublicam conspirationem ortam noctu comperisset, leges Lycurgi continuò abrogauit, quæ de indemnatis sumi supplicium vetabant: comprehensis autem & interfectis sontibus, e vestigio statim restituit: atque vtrunque simul prouidit, ne salutaris animaduersio, vel iniusta esset, vel iure impediretur: ita vt semper leges essent aliquando non fuerunt [l].

a Demosthen. oratione cõtra Midiam. b Leges vt generales, c. de legib. l. non dubium. C eo. S. l. iurisgentium 7. §. ait prætor l contra iuris, aß. de pact. P. c. 1. de constitutio. cũ similibus infinitis propemodum. c ça. in istis, 4. dist. lege rem non nouam, c. de iud. §. 1. de offic. iudi. d Aristot. lib. 2. polit. c. 6. l. de quibus, de legib. P. e vide §. 3 cum sequentib. vsque ad l. 17. de legibus. P. Aristotel. 5. Eth. 6. 3. f §. vt autem lex de non eligen. sec. co. in nouel. g Diod. Sicul. lib. 12. Demosthenes cõtra Timocratem. h Plato dialogo 5. de iusto. i §. Ius autem gentium, de iure natura. gẽt. & ciui. inde quælibet legis vt sit necessaria. cert. autẽ lex 4. distinctio. k c. quod non est licitum de regul. iur. in decretalibus l. 2. C. de patri. qui filios distraxer.

20 Lycurgus Spartanorum legislator, rigidis certè & nimium popularibus legibus latis, dissoluta monarchica gubernatione, finxit legum suarum authorem Appollinem Delphicum, & inde se eas ex præcepto numinis detulisse, vt consuescendi tædium metus religionis euinceret. Deinde vt æternitatem legibus suis daret, iureiurando obligauit ciuitatem, nihil eos de eius moribus mutaturus priusquam reuerteretur: & simulauit se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum quod addendum mutandúmque videretur. Profectus autem est Cretam, ibique perpetuum exilium egit, abiicíque in mare ossa sua moriens iussit, ne relatis Lacedæmona, solutos se Spartani religione iurisiurandi in dissoluendis legibus arbitrarentur [m].

21 Vtilitas suadet, leges cum necessitate introduci, nihil tamen tam naturale quam vt contraria necessaria vtilitate, & ad euitandum reipublicæ damnum imminens, leges introductæ mutentur, si non omnes, illæ saltem quæ minùs vtiles, aut noxiæ esse possunt.

Studij iuris & ciuilis sapientiæ duæ sunt positiones, vel axiomata præcipua, publica & priuata vtilitas [n], atque ipsa vtilitas iusti prope mater & æqui. Et quod commodum & vtile pluribus præferri debet vtilitati paucorum, si mutuò se compati nequeant priuata & publica vtilitas: non etiã, si vtrique sine damno alterius, consuli potest.

22 Adesse postremò debet legibus condendis manifesta decisio sine obscuritate mentis non inuoluta aut dubia [o], ne captionem aliquam continere possit, quia illæ debent esse omnibus pro norma viuendi tam ignaris, quàm mulieri[…]us & pueris [p]. Et ius certum & definitum est [q], super dubitabili enim lex regula [r], debet dubium tollere. *Leges*, inquit Isocrates ad Nicoclem, *oportet te ponere æquas & vtiles, & sibi inuicem concordes, miniméque ancipites, sed quæ oppidò quàm faciles habeant solutiones.* Soloni vitio datum est, quòd quædam obscuriùs in legibus proposuisset: idque rectiùs, quòd consultò id fecisset, vt ait Plutarchus [s]. Sic sedes apostolica & pri[…]cipalis, in suis actibus, veritatem proseque[…]s, lucem amans, lubenter euitat nodosæ am[…]igui tatis inuolucrum [t]. Nihílque propriu[…] legi, quàm claritas [v], vt & lex, simplicitatis [...] icitur amica [x], verba possunt legem obscuram [...] edde re: verùm si hactenus de mente eius cc[…]stiterit, non tam verba quàm mentem sequi ob[…]ertatam, iubebit rector reipublicæ, quia n[…] uime sunt mutanda quæ hactenus certam inte[…]retationem habuerunt [y], verbáque legum, n[…] a sunt captanda [z].

Si tamen mens contraria videatur [...] erbis, & ea in incerto sit: tunc oportet exp[…]atione ei suboenire [a], vt legum enim [...] identia est populorum excessibus vtilis, sic [...] ctio num obscuritas, turbat ordines æquitati[…] Nam ex obscuritate oriuntur litigantium [...] ntrouersiæ [b].

l Valer. Max. lib. 7. c. 2. m Iust. ex Trogo. lib. 3. n L. 1. §. huius studij, de iust. & iur. P. o d. ca. erit autem lex, 4. distin. p Leo imp. nouel. 77. l. g. C. de legib. q vide l. 2. & l. 9. de iuris & facti ignor. lib. 22. P. tit. 6 & tit. C. simile. r l. quod Labeo, de Carbo nia. edicto. P. s in eius vita t c. 1. de concessio. prabẽ. in extrava. Ioannis 22. v Iust. n. in §. nos igitur, de testam. imperfect. in nouell. x §. sed quia, de si le cõmiss. hæreditat. in institutio. iuris ciuilis y l. minimè, de legib. P. l. non dubium, C. eo. tit. z l. penult. ad ex. liben. P. a l. & et l. 9. de legib. P. l. 1. C. eo. b in l. 1. de iudicib. lib. 2. C. Vvisigothorũ.

De

De generali errore principum & administratorum reipublicæ, ex ignorantia qualitatis reipublicæ & ex aliis, & de remediis.

CAPVT VI.

ERROR & confusio rerum publicarũ, inter cætera nascitur ex ignorantia speciei reipublicæ quam curandam principes vel rectores susceperunt. non enim vt, dictum est, vna species, vnave natura omniũ. & proinde & alias leges in instituẽda, in conseruanda, & defendenda vnaquaque operæ pretium est obseruare. & vt seruentur, cognosci & addisci debent priùs: deinde in praxim adduci, atque principem alium atque alium, & ciuem quoque alium atque alium esse necesse est secundum differentiam rerum publicarum, vt ait Aristoteles 3. politicorum cap. 1. & iterum, B libro 1. politicorum cap. 1. apertè rationibus demonstrat, non bene dicere, qui putant gubernatoris ciuitatis & regis patrisque familias, & domini eandem esse rationem, arbitrati multitudine tantùm & paucitate non specie differre, quod falsum est. Et Seneca, libro 2. de beneficiis cap. 20. disputat contra M. Brutum, quòd contra institutionem Stoicam se gessisset, volens occidere Iulium Cæsarem duabus rationibus: quòd nomen regium extimuerit malè, cùm optimus ciuitatis status sub rege iusto sit: dehinc quòd malè sperauit inde libertatem futuram, vbi maximum præmium erat imperandi & seruiendi. Aut quia malè existimauit ciuitatem posse in priorem formam reuocari, amissis pristinis moribus, futuramque malè existimauit ibi æqualitatem ciuilis iuris, vbi videbat hominum tot millia pugnantia, non, an seruirent: sed cui: multò & magis arguit, quòd C non consideraret vno interempto, non defuturum alium qui idem vellet. Execrabiles enim fuerunt nostri seculi quidam homines, à quibus Ilias malorum nata, qui ad modulum quarundam rerum publicarum, imò verò exemplo tyrannidum & tyranniculorum voluerunt reformare leges regnorum. Re ipsa verè ridiculi, sed qui tragœdias ex Attellanis fabulis cruentissimas recitarunt, vt non minùs errarunt, hoc eodem tempore, qui in paruis principatibus voluerunt regnorum sibi titulos, iura & leges constituere. vnde deformes respublicæ fere in monstrum peruenerunt: non minùs quam si quis magno colosso & corpori, vellet caput pumilionis, vel pigmei imponere: aut statuæ pumilionis caput infinitæ magnitudinis inserere. In regno leges aristocratiæ, aut democratiæ, aut tyrannidis velle seruare, quale D monstrum quæso natum est, quod se suis ipsius artibus conuellit & dissipatut. Quis non damnaret architectum, qui pollicitus esset reparare, vel reficere ædificium, si illum deiiceret? quis illi tam stolidus esset qui crederet dicenti, hoc pacto se reficere, aliud enim est destruere, aliud reficere? Dicam & quod ad Pisones scribens Horatius, de malis rerum publicarum censorihus, administratoribus, vel præsumptuosis ignaris, seu malitiosis restitutoribus. Siquidem hoc sibi nomen, vt fucum faciant suæ ambitioni & cupiditati, vsurpant quod de malis poetis & pictoribus dixit,

Humano capiti ceruicem pictor equinam
Iungere si velit, & varias inducere plumas,
A *Vndique collatis membris, vt turpiter atrum*
Desinat in piscem mulier formosa supernè:
Spectatum admissi risum teneatis amici,
Credite Pisones isti tabulæ fore librum
Persimilem, cuius velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species: vt nec pes, nec caput vni
Reddatur formæ. Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas,
Scimus: & hanc veniam petimúsq; damúsq; vicissim:
Sed non vt placidis coëant immitia, non vt
Serpentes auibus geminentur, tigribus agni.

1 Sunt morbi, sunt temperamenta, sunt conuenientia singulis speciebus rerum publicarum, imò origo, vita, finis, & pleraque alia diuersa, sæpe & contraria, vt iisdem modis omnibus prospici nequeat, & remedia quæ proficiunt in vna, in alia possunt adferre interitum; & monent etiam medici vnico collyrio mederi non posse omnium B oculis. monent & vel sutores, eundem calceum omni pedi non conuenire. quis non rideret eum qui vellet imponere laico mitram episcopalem, episcopo diadema pontificale propria & priuata authoritate, vel subdito, coronam, id enim est laruas proferre.

2 Iam effectus præsumptionis temerariæ, potest nos docere, & principes viuentes, & qui in posterum victuri sunt, quam graue & periculosum sit committere hominibus imperitis gubernationem, & rerum publicarum emendationem, aut credere somniis & temeritati eorum qui instituunt & aggrediuntur huiusmodi argumenta tragediarum. Fuerunt olim & puto nunc quosdam esse, nomine præsumptione philosophos, qui ex ferula ad sceptra moderanda superbissime se ingerunt conuolant etiam non consulti, existimantes respublicas non aliter posse regi & populos, C quàm à magistro seu pædagogo puerulos, ex qua præsumptione leges sanciendas audent principibus & populo persuadere, speciosas quidem, &, vt videtur illis, consonas rationi & religioni, cùm tamen de religione quæstio non est; sed non norunt an sint conuenientes populo & reipublicæ de qua agunt: vel si cognoscant non habent media sufficientia, neque considerant populum similem equo feroci, qui non ita sermonibus, quantùm industria & re ipsa conueniente domatur. Quamobrem vt plerunque istas philosophorum de republica theorias & speculationes, duorum alterum consequutum est. aut enim respublicas turbarunt & pacem interpellarunt: aut ridiculæ habitæ sunt.

3 Pythagoreorum cœtus, suis temerariis & superbis seu inflatis opinione sapientiæ sermonibus, de reipublicæ emendatione, magnam re- D rum publicarum mutationem fecit, vtpote principibus cuiuscunque ciuitatis temerè interfectis, vexatis vrbibus & locis in ea Italiæ regione quæ tunc magna Græcia appellabatur, in qua commorabantur, seditionibus cædibúsque maximis, donec ob illas clandestinas coniurationes quæ sub prætextu sapientiæ fiebant, cœtus ille concrematus est, sicut scribit Polybius libro 2. vt & aliquando Lysimachus philosophos ex vniuerso regno per præconem expulit, Athenienses ex Attica, & Romani Roma. vt refert Athenæus libro 13. dipnosophiston ca. 33. rationem citat ex Anaxippo comico.

Heu mihi philosophans, inquit, atqui philosophi
Sermone solo sunt sapientes, cæteris
In rebus esse noui ego stultissimos.

Quibus verbis noo improbatur quidem philosophia vera, aut sapientia in principibus, quę tam illis necessaria est ad regimen, quantùm in naui regenda clauos & ars, sed ea quæ in meris ideis animi vacui ab omni gubernatione fingitur, qualis illa Platonica quæ introduxit reipublicæ formam, pro qua exercenda oportuisset nouos homines creare; visus enim est in dialogis de republica, non existentibus viris leges scripsisse, sed hominibus à se fictis, ita vt qui his vtantur postea perquirere oporteat, vt idem Athenæus ait libro 12.c.22. nec mirum, quia vt idem ait, & Plato ad omnes erat implacidus, inuidus, minimè moribus probus, & qui ipsum populum Atheniensem vanum iudicem & personatum putaret.

Sicque ostentatio illa philosophica, quæ versatur in veris nugis & verbis nudis, & opinionibos, non considerata materia seu qualitate præsentis reipublicæ, de qua disputatio, vel regiminis ratio requiritur: oon solùm non aliena a regibus & & principibus, sed etiam periculosa & noxia esse potest. quia lex secundùm Aristotelem quæ est præscribenda ad continendam rempublicam & principatum, est determinata ratio, iuxta ciuitatis consensum, quæ singula, quo pacto facienda sunt declarat, & conueniens esse debet moribus præsentibus[a].

a c erit autem lex, 4.d.

Ideò meritò Aristoteles reiecit rempnblicam Socraticam seu Platonicam, cum sua communione somniata libro 2. politicorum c.1.2.3.

4 Vera philosophia & sapientia ciuilis, est haurienda ab his qui instituerunt respublicas, ex distinctione & collatione earum facta, cum ea quæ in manu est, adhibita consideratione nō somniorum v... opinionum cuiusque, sed legum quibus vsæ sunt, & quæ bene vel malè concesserint. Conferenda, quæ antiquas meliores respublicas eius generis cuius est quæ regenda est, fecerint, quæ conseruauerint, vt sequamur vestigia: quæ eas subuerterint, vt ea vitemus & præcaueamus, & dum ea oriri vel extollere caput viderimus, statim conuellamus, sic fœlix quem cautum aliena pericula faciunt. Et quamuis dicantur posteriores respublicæ meliores prioribus; eóque priores adhuc rudes postea ex experientia emendationis causam dederint, tamen nouæ quæ suis legibus, veluti malis indigestis seu crudis humoribus & domesticis torquentur, & stare quodammodo pro tempore videntur, statim non sunt sequendæ; quia metuendum, ne ad primam occasionem rebellent, & virus quod inclusum fortiùs agit in partes crudeliùs, ex abrupto lethum adferat nisi medeamur repentinum.

5 Eget princeps, ne ignorantia sua decipiatur, primùm booorum consilio, & legum auxilio, & diligentissimis & expertis qui bene consultata exequantur: aliter imperfectum erit perpetuò regni & principatus legitimom negotium. Aristoteles libro 10. Moralium ad Nicomachum, Sophistas, qui ciuilem scientiam se habere profitentur, facilem reipublicæ administrationem esse putant quæ ex legum & rerum publicarum collectione habeāt electionem, aut procul aberrare ab ea docenda. neq; enim omnino qualisnam ea sit, & circa quæ versetur sciunt. Nam electio, post collectionem, animi perspicuitatem exigit, & iudicium quæ & qualibus consonet. sicuti non sufficit, vt quis bonus medicus habeatur, didicerit artem medendi ex scriptis, cùm in his, non solùm curationes, sed & qoomodo etiam sanari possint homines, & curatio adhibenda sit vniuscuiusque habitu distincto exigatur. Administratio sine arte, ex sola experientia sæpe fallit etiam: vt sola consideratio & contemplatio, sine experientia. at quando vtrumque coniungitur, fœlicem facit rempublicam.

6 Marcus imperator[b], filium Commodum, magna diligentia curâque educauit, accitis vndique viris doctrina claris, maximâque proposita mercede, vti mores pro se quisque filij ingeniúmque excolerent. Senex autem iam cùm planè deploratam salutem suam sentiret, anxius magis de filio fuit, ne qui tum primā iniret adolescentiam, siue ætatis feruore nimio, siue licentia quadam summa, quam in orbitate esset habiturus, bonis artibus, studiísque relictis, ebrietati sese & crapulæ dederet propter lapsum eius ætatis facilē. Terrebatque insuper hominem minimè imperitum, multorum memoria principum, qui iuuenes imperium suscepissent. Vt Dionysij Siciliæ tyranni, cuius tanta fuit intemperantia victus: vt nouarum voluptatū inuentores summis afficeret præmiis. Item quòd qui Alexandro Magno successerunt, ita contumeliosè violentérq; dominari sunt, vt illius imperio graue dedecus consiliarint. Siquidem Ptolomæus eò turpitudinis prolapsus, vt contra Macedonum, atque adeo omnium Græcorum leges, etiam sororiis amoribus implicaretur. Repetebat animo aliorum crudelitatem tyrannorum, vt Neronis & Domitiani, item Germanorum vicinam gentem nondum planè subiectam, aliaque plura, quibus æstuans animus iussit amicos congregari ad se; quos sanctè ac qua poterat autboritate adiurauit, vt filio bene viuendi authores essent, & bonum principem redderent. Est autem difficile in magna licentia moderari sibi quasique freoos imponere cupiditatibus.

b vt est apud Herodianum in 5.

. Eadem prudenter mente recolens Mammea mater Alexandri, qui consors imperij factus fuit Antonino filio Seueri mancipio totius turpitudinis, vt filium ab omni illa fœditate vindicaret, summis etiam Antonino, doctoribus omnium disciplinarum, vt narrat idem. Herodian. in 5. modestiam edocebat, palæstra ac omnibus virilibus gymnasiis assuefaciebat, Græcis latinísque literis instituens, quamuis contrariis moribus imbutus Antoninus indagaretur. Magnopere illis rebus, & ideo omnes illius doctores aula exegerit, & quosdam illustriores partim morte, partim exilio affecerit, ridiculas allegans causas: quòd filium eius corrumperent, arrogauerat enim Antoninus Alexandrum, neque agitare eum choros atque ebacchari sinerent, & ad modestiā componerent, & virilia officia edocerent. Neque tamen destitit ab instituto Mammea, vnde & Alexander maximum fauorem apud bonos, & populum, & senatum, & milites sibi conciliauit, delatúmque illi soli necato Antonino, fuit imperium quo etiam tempore, vt idem Herodian. scribit in 6. post additos in consilium eius grauissimos senatores, & peritissimos iurisconsultos, cúmque videret summam habere iam authoritatem, metu ne viuida ætas in summa potestate licentiaque rerum, in cognata aliqua impingeret vitia, vndique aulam seruabat, neque adiri à quoquam adolescentem patiebatur, cuius vita morésque improbarentur, ne scilicet bona indoles corrumperetur prouocantibus appetitum eius iam vigentem assentatoribus in extremas libidines. Ex cuius prudentissimæ

matris

matris formula, duo summa capita institutionis A principis colligi possunt, vnum in imbuendo & formando à peritis & bene moratis præceptoribus vel monitoribus principe: aliud, in obseruatione, ne beue imbutus & edoctus corrumpatur: vtrumque caput summè necessarium, sed maximè secundum: nam parum prodest bene institutum fuisse principem, si in illa institutione non perseueret. perseuerare autem non potest, dum corruptoribus exponitur, vt parum est thesauri ingentes copias cumulasse, si is à latronibus non custodiatur aut defendatur. Nec enim minor est virtus quàm quærere, parta tueri.

7 Plato libro 3. de legibus dum speculatur caussas, quibus regnum quod tam fœlix erat Persarũ sub Cyro, fere sub Cambyse eius filio occiderit, & rursum Darij tempore restitutum est: tradit ideo id contigisse: quod Cyrus fuerit dux bonus & ciuilis vitæ amicus, nunquam tamen ad rei do- B mesticæ administrationem animum applicuisse, & bellis continuò occupatum, filios educandos mulieribus tradidisse; quæ ipsos vt fœlices statim pueros atque beatos, nullius indigentes rei, sic educabant, vt prohiberent ne quis eis vtpote beatis, aliqua in re aduersaretur, cogentes omnes, quicquid ipsi dixissent aut fecissent laudare. Quare ita educati, non mores Persicos & artem regnandi, sed molles & tyrannicos imbiberunt, & tales euaserunt quales conueniebat eos qui in summa rerum enutriti erant. Quare Cyro mortuo rerum eius potiti, vtpote deliciarum impunitatis & licentiæ pleni, nec se ipsos æqualitatémque compati potuerunt. Cambyses fratrem occidit, dehinc & ipse ignorantia ebrietatéque furens, principatum perdidit, contemptus à Medis. At Darius rursum, cum septemuiris principatum in Persas iterum reduxit. Is autem C nec regis erat filius, nec in delitiis nutritus, viuendum censuit communibus legibus ad æqualitatem tendentibus, principes amicitia conciliauit, plures subegit. Verùm eius rursum filius Xerxes, iisdem moribus quibus Cambyses educatus, similia quoque perpessus est.

8 Accedit hoc malum rebus publicis habentibus bonas leges, vt multæ nauium instar perierint subuersæ, ac peribunt ob gubernatorum nautarúmque improbitatem, qui in rebus maximis extrema quadam ignorãtia detinentur. Quoniam cùm rerum ciuilium prorsus ignari sint, in iis tamen plurimùm sibi ipsis sapere videntur.

Scribit Plato[a], ignorantiam potentum robustorúmque hominum, hostilem atq; teterrimam rem esse. Hæc enim & quæcunque eius similia, proximis omnibus noxia: sin autem imbecillis ignorantia sit, ridiculorum naturam subit.

a in Philebo seu de summo bono seu lu. to

9 Ars & scientia ciuilis, non est vis iudicum, D nec in eá consistit maiestas principis, cùm sit tantum legum custos regisque ministra: non etiam artes aliæ reipublicæ quæ necessariæ ei sunt, cùm regiæ maiestatis officium sit non vt ipsa quidem agat, sed vt agere valentibus imperet, cognoscatque vim & imperium eorum quæ in ciuitate sunt maxima, tum quid decorum, quid opportunum sit, quid contrà, cæteras verò facultates iussu capescere, & mandata transigere. Itaque reliquę artes sunt ancillares singulares, ciuilis verò scientia omnibus his præsidet; legúmque & quæ in ciuitate sunt, curam habet, omniaque contexit. Inde meritò communi appellatione, qui ipsius artis communem facultatem complectuntur, ciuilem scientiam nuncupant. Plato libro 16. seu ciuili, rursum in Theage vel de sapientia, *Ciuilis facultas ciuitatis & gentium commune bonum conectãs, dicitur & absoluta sapientia, regia disciplinarum subiectum ciuitas, vel societas humana, finis commune bonum: ministræ artes omnes: officia duo, leges condere, & conditas exequi: illud per prudentiam nomotheticam: hoc per iustitiam legalem & iudicialem agit.* Quod & superiori capite docuimus.

10 Sed a quibus discenda hæc sententia, valde dubitat idem Plato, vt in Theage & alibi. Atque in Menone palam tradit, non disci à sophistis, aut soli contemplationi deditis, quia nec tales, nec filios vnquam suos, docuerint illam, & isti rationem boni non habeant, quòd rerum humanarum experti minime sint. vnde restare ait, hanc disci ad illis tantùm, qui & contemplandi & agendi periti habeantur apprime: aut quod probabilius, si diuina sorte contingat. Nam periti in contemplando & agendo accurate, nusquam reperiuntur, ita in Menone & Theage diuino munere fieri ait, vt in animos ciuium temperatos, Dei prouidentia, boni ipsius intelligentiam, & leges ad id ducentes infundat. Atque in Protagora ait, ciuilitatem in priuatis, temperantia & iustitia constare, quia illa in priuatis cuiusque proprios moderatur affectus, & gestus componit: iustitia verò, actus cuiusque conducentes ad alios dirigit. At his in publica persona adhibendam existimat prudentiam in pace, in bello fortitudinem. Statuendum autem primò quidem Deum ipsum, vitæ salutíque nostræ omnibus vndique modis prouidere, atque consulere: deinde ciuilem virtutem donum esse diuinum, ne quis fortè confidat se absque diuina gratia rempublicam rectè fœliciterque esse recturum, seu gubernaturum, quod & consentaneum sacris dogmatibus, non obstantibus quę Protagoras disputat. *Per me enim*, inquit sapientia prouer. 8. vers. 15. *Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.*

11 Exigitur & quædam astutia sapiens, ad demulcendos & continendos populos, quibus quis imperare desiderat: neq; enim statim feroces equi domantur, nec statim vel patiuntur sibi iniici soleas ferreas, aut ephippium, aut frenum: sed paulatim assuescunt, & ferociam remittunt, tempus facit ærumnas leues.

Ac velut primò taurus detrectat aratra,
Post venit assueto mollis ad arma iugo[b].

b Propertius lib. 2. eleg.

Ineũda gratia cum populo primùm arte à principe, si velit amicè & sponte obtemperantibus & securè imperare. Vt enim qui captat aues eorum voces imitatur, vt alliciat in laqueos: sic vt multitudinem in tuam adducas sententiam, illius ingenio obsecundes, & obseruias oportet. Et musici leui chordarum tactu demulcent, non graui tactu: sic ratio placida citiùs quàm aspera mouet populum. Vtque vinum primùm seruit ac paret bibenti, at paulatim admixtum venis rapit hominem ac traducit in suos mores: ita qui rempublicam administrat, initio se populi moribus accommodat, post sensim ad sua trahit instituta. Qui venantur bestias, induunt exuuium cerui: qui aucupantur aues, plumatis vtuntur tunicis, cauéntque ne tauris appareant veste purpurea, rubra aut alba elephantis, quòd hoc colore irritentur: sic qui velit feram nationem sicurare domaréque, moribus ac vestitu semet illi ad tempus accommodet, necesse est,

12 Regnandi scientia legitima ab illegitima discernenda, quemadmodum & Clemens Alex [a]. distinguit, quatuorque partes constituit. *Vna*, inquit, *pars fuerit diuina eiusmodi quæ est ex Deo & sancto eius filio, à quibus quæ ex terra bona sunt, & quæ externa & perfecta suppeditatur fœlicitas. Secunda species post purè diuinam illam & rationalem, ea est, quæ animosa seu iracunda animæ parte in regnando vtitur, per quam speciem Hercules quidem Argiuorum, Alexãder verò rex fuit Macedonum. Tertia est quæ vnum solum concupiscit, nempe vt vincat & euertat: vt malo autem vel bono victoria sit, curam gerere ei minimè est. qua quidem vsi sunt Persæ, dum bellum gererent in Græciã. Quarta omnium regnandi spes pessima, quæ statuitur ex cupiditatibus, vt regnum Sardanapali, & eorum qui hunc finem sibi proponunt vt plurimum indulgeant suis cupiditatibus.*

[a] li. 1. Stromaton.

13 Rursum, multa alia sunt simul necessaria, pro implenda generali illa scientia principis quæ pluribus imperat, quæ tamen minimè necessaria sunt personis priuatis quibus respublica nõ committitur.

Et quemadmodum bonus pastor gregis sui naturam ex facie cognoscere debet, sic princeps imperitus esse non debet eius artis & scientiæ, quæ docet affectus iudicare, quam tractant naturales philosophi seu Physici. huic addere, vt diximus, debet modos gubernandi conuenientes, quos discet à politicis authoribus, ab historiographis, & à viris in republica exercitatis, ex quorum regulis conabitur temperare affectus & passiones subditorum, & ad talem harmoniam, eáque arte adducere, quibus inter se & secum conuenire possint, & cum legibus.

14 Dehinc quia ad principem pertinet, vt suo loco docuimus, bellum mouere & gerere, militarem artem callere debet, & ea quæ ad illam pertinent.

15 Tertiò desideratur in principe eloquentia, qua possit animos & populi & militum regere, mulcere & flectere, quantùm profuerit hæc Alexandro Magno, Pericli, Iulio Cæsari, nemo ignorat: quantúmve ad cicurandas feras gentes adiumenti dederit Orpheo, Amphioni & similibus: quantúmve vitiorum obtenebrauerit Neroni docebit Tacitus.

16 Accedat principi, aliarum literarum bonarum notitia quibus acuere possit ingenium, non tamẽ vt in his consenescat more philosophorum otiosorum, sed vt summa capita & quæ ad rempublicam regendam possint accommodari, teneat: qualia sunt studia & lectiones historiarum veracium, & summorum Heroum, exempláque eorum. Nam alioquin si credamus Alphonso regi eius nominis 1. Neapolitano, nihil aliud est princeps illiteratus, quam asinus coronatus.

In historia, obseruabit ea quæ benè & fœliciter in reipublicæ administratione successerũt, vt imitetur. & contrà, quæ infœliciter vt emendet: multùm prodest ab aliis experta annotasse. est enim illa prudẽtia minùs periculosa, ex aliis sibi exemplum sumere, quod ex vsu fiet, quam discere ore possumus aut à viuentibus peritis, aut à mortuis ex libris consequi.

Super omnia, princeps antiqui & noui Testamenti Historiam & mandata discere debet & sequi, vt Deum cuius vices in terra gerit, colat ex animo, & secundum eius voluntatem sibi commissam potestatem exequatur, si velit verè eius vicarius esse per quem reges regnant, & legislatores, & magistratus iustum constituunt & decernunt.

17 Non minorem operã debet insumere princeps, in moribus generalibus locorum discendis, in quibus imperat, vel imperare decreuit, vt secũdum illos se disponat & imperet cautionibus adhibitis. Populi Septentrionales sunt animosi, sed sine astutia, simplices: contrà Meridionales sunt astuti, sed ad audendum impotentes: illi liberè haberi debent: isti astutè quoque regendi sunt. Mores Gallorum placidi, & mites, & talem sibi esse regem desiderant. Scoti, Angli, turbulenti, rebelles, homicidæ principum, saltem ex maiori parte: vnde verò, an à principibus, an à subditis, hoc acciderit, certè historiæ detegunt ab vtrisque, si sint eiusdem populi. abiit enim in prouerbium, Anglus & Scotus tyrannicè imperat: societatem socij prodit & Paris, seruus infideliter seruit. Forsan hoc falsum in quibusdã, sed à communiter cõtingentibus, ita conclusum fuisse plures arbitrantur: nec illis fidendum admonent. Et certè si verum sit, rebellis illa natio & ad parricidia prona, non potest nisi cum extrema seueritate regi, & cum herili potius quam paterno imperio. Quemadmodum populi qui habitãt in partibus extremis Septentrionis, & Meridionalibus propter excessum frigidi & calidi aeris ambientis, existimantur esse moribus bestialibus & incompositis. in illis enim abundat phlegma, aut pituita, quæ stupidos reddit: in istis, bilis recocta, quæ illos reddit melancholicos & brutales. Orientales sunt tractabiles: Occidentales magis solitarij & superbi. Qui enim habitant in locis ventis illisque vehementibus agitatis, & ipsi & inquieti & turbulenti solent esse, vt contrà moribus constantibus sunt, qui & loca quieta, & ventis non vexata colunt. Montani participant cum syluestri & feroci natura: vt qui in vallibus molles & effœminati ferè sunt. Qui sterilia loca incolunt, industria, vt plerumque valent: qui fœcunda, otio desidiosi. Maritimi, ob multorum hominum conuentus, subdoli, sagaces in suis negotiis transigendis.

18 Sunt item alia præcepta, quæ prudentem priuatum & principem respicere possunt, & quæ in administratione reipublicæ seruando, multum sibi & aliis proficere poterit.

1. Maturè omnia ponderet in vtramq; partem, quæ possint in negotio dubitabili accidere, antequam aggrediatur eligat certius, vtilius, & quod honestati coniunctum sit. nempe non tantum vtile, sed quid vtile & honestum sit, honestum præferendo simpliciter vtili. Non erit tã morosus tamen in singulis, vt arbitretur se posse omnia quæ possint nocere, auertere: sufficiet si maiora mala prouideat & præcaueat: nihil enim ita commodũ eligi potest, quod aliquod incommodũ sibi coniunctum non adferat, ordinique semper aliqua aliunde inordinatio subrepit, vt generatio vnius est corruptio alterius.

Cæterũ si ab initio se obiiciat quoddam malũ, vel inordinatio quantũuis modica, cã nõ debet sic cõtẽnere, quin statim occurrat. nã exigua mala in principio, progressu euadere possunt pessima, vt exiguus in principio error in via, ferè in processu itineris solet maximus fieri. & vapores paulatim è terra vix sensibili modo elati, sensim multiplicati horribiles procellas & tempestates pariunt.

2 Non erit sine culpa, qui se negotio immiscet ad se non pertinenti.

3. Ceden

3 Cedendum aliquando est tempori in magna infœlicitate: sicut pro remedio fœliciori, nautæ in maximis tempestatibus demittunt anteonas & vela nauis: cedendum potentiori in tempore: cedendum aduersitati, potentia potiùs cautis quam acrioribus consiliis sustinenda.

4 Omnis mutatio ab extremo ad extremum vitanda est principi. est enim illa difficilis & periculosa, quæ omissis mediis tentatur. Ascensus ad suprema fit per gradus tutò, omissis gradibus ferè impossibilis & præcipitium in descensu.

5 Non patiatur in consultationem venire qood possit in nouationem & alterationem in repub. excitare. nam dum res committitur consultationi, iam penè authorata videtur.

6 Ad prudentiam quoque pertinet, in initio principatus nihil innouare, aut nouum aggredi priusquam firmatum sit imperium.

7 Vbi in procinctu res sita est, nocuit semper differre paratis.

8 Caueat princeps ne plus videatur sequi partes nobilitatis quam plebis, aut contrà: quia tunc futurum est, vt ex principe vniuersali, fiat tantùm alterutrius partis caput.

9 Non fidat ei qui se læsum arbitratur, oam desiderium vindictæ quamuis sopitum videatur, tamen oblata occasione excitatur.

10 Non se obiiciat directè multitudini: quia difficilè vincitur, aut si vincatur, non fit sine detrimento amoris. Itaque debet per obliquum eam mulcere & fingere se velle quæ tollere nequit.

11 Si aliquod magnum facinus aggredi velit, vel negotium, det operam vt primùm quale id sit cognoscat, & obseruet opportunitatem exequendi, quæ nisi dum occurrerit retineatur, elabitur. illa enim est, concursus certarum circunstantiarum, quæ coniunctæ negotium facile reddunt: vbi autem desinunt & dissoluuntur, aut difficile aut impossibile faciunt.

12 In summa quoque princeps, non debet vllam artem profiteri, præter eam quæ conuenit principi, de qua Virgilius:

Tu regere imperio populos Romane memento,
Parcere subiectis, & debellare superbos:
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem.

Nec de re parua debet cogitationem impedire [a]: & proinde, non conueniet principi, instrumentis musicis, & versificationi incumbere, vt Nero: iaculationi, vt Domitianus: aut lucernas componere, vt Eropus rex Macedoniæ: imagines cera aut gypso fingere, vt Valentinianus imperator: imò nec tolerabile in principe etiam mechanica quæ ad bellum pertinere possint, intentiùs tractare, vt machinas e ligno componere, vt faciebat Demetrius rex: aut totis diebus venari: aut Astrologiæ, aut similibus dare operam continuã. Et quamuis excellat in his princeps quæ possunt priuatos nobilitare, tamen illa debet minora arbitrari sua arte regia, quæ circa maiora & vtiliora tractanda, & communia versantur, vt videatur alioquin princeps officij sui oblitus, & carere iudicio, si prætermissis studiis publicis, velit aliis animum impedire artificiis. vnaquęque ars totum hominem desiderat. Sed multo magis Regia, quæ latiùs patet, & periculosiùs exercetur ab ignaris.

a sed aut circa bella aut sollicitudines publicas aut iudicia debet eã occupare in nouella 1. de hæredib. & Falc.

DE REPVBLICA LIBER VNDECIMVS, SIVE DE MILITARI CVRA IN REPVBLICA.

De bello in republica gerendo vt iustum sit.

CAP. I.

EXPLANATA parte ciuilis scientiæ, quæ maximè tẽpore pacis, exerceri debet à reip. moderatore, siue is sit princeps, siue populus, siue ex republica optimatum, succedit in ordine alia quæ militaris est, & eius materia. Bellũ subiectum & materia est artis militaris, quæ conuenire principi dicitur, & administratori reipublicæ. Illud tam necessarium suo tempore si iustum sit, quantùm pax quæ sine eo non conseruatur. Et Epaminondas, dissuadenti Meneclidi Thebanis bellum, & suadenti vt pacẽ bello anteponerent; *Fallis*, inquit, *ciues tuos, quod eos a bello auocas, otij enim nomine seruitutem imponis. Nam paratur pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Græcia esse vultis, castris est vobis vtẽdum, non palestra*[b]. Suadebat populo Atheniẽsi Demosthenes[c], alendas esse perpetuò quatuor legiones, dixit & tempore belli & pacis: ne ex improuiso hostis illos postbac inuaderet; & suppetiæ præstò essent, si bellum his egeret. Bellum præclarius quò grauius, vt dicebat Alphonsus Hispaniarum rex[d].

2 Primas honoris & gloriæ partes bellicæ virtuti tribuisse Persas, Herod. tradit [e], & in ea à iuuentute & venatui se exercuisse, & natare didicisse, quod & referunt Strabo [f] & Eustath[g]. quare & gladio accincti etiã in alta pace ambulabant [h]: nec vnquam pharetram ab hùmeris deponebant, sempérque equis adhærebant [i]. Ferebant & Parthi accinctos gladios, etiam inter epulas [k]. Ouidius quoque Gethas ense perpetuo cinctos innuit[l].

Galli bellicis maximè semper fuerunt intenti: vt nullum olim bellum sine mercenario Gallorum exercitu in Græcia & alibi, propter fœlicitatem illorum gestũ fuerit [m], vt nec hodie sine Germanis in Gallia. Scribit & Thomas Morus [n], Zapoletos esse populos, iuxta Vtopiam, qui militiam tantùm norunt, & stipendia merent sub populis vicinis pretio, nec vltra vnom diem se constringunt, & si hostis eis plus mercedis obtulerit, in eum transeunt postridie: contrà si pretium augeatur pugnant pro his à quibus locantur acerrimè.

3 Belliea ars, acquisititia quodammodo secundum naturam est: nam & venatoria pars illius est, qua vti oportet contra bestias, & contra eos qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere: quia id bellum natura iustum existit, vt ait Aristot[o].

4 Dulce tamen bellum inexpertis, verùm his qui iam periclitati sunt eius ærumnas, vel sapienter prouident ne accidant, videtur malum ingens, ad maius malum pellendum, aut prohibendum, subeundum, neque tamen temerè, sed adhibita diligenti cõsultatione[p]: meritò enim magnæ militiæ causa habentur deliberationes, & leges multæ conduntur[q]. Facilis descensus Auerni, sed reuoca-

b Cornelius Nepos, aut Aemilius Probus, in Epaminonda.
c Demosthen. ora. 4.
d vt scribit Antonius Panor. in lib. 1. de dictis & factis Alphonsi.
e Herodo. in 1.
f Strabo li. 15.
g Eustathius ad Dionysium de situ orbis.
h Amal. li. 25.
i Herod li. 5.
k Ioseph. li. 18. Antiq. c. 3.
l Ouid. 5. tristium.
m Iust. lib. 25.
n Thomas Morus lib. 2. Vtopiæ.
o Arist. 1. polit. ca. 4.
p Vegetius libro 3 de re militari ca. 4. multa ad explicationem erat conicit Erasmus Chiliada 4 centuria 1. adagio 1.
q Plato lib. 12. de legibus.

re gradū, hoc opus, hic labor est. facilis est via ad dissentiendum, & ad inuadendum ex improuiso hostem, ad iram concitandam, inimicitias parandas. Sed difficiliùs placantur, quàm excitantur. Ira tardissimè deferuet, & diu solēt homines iniuriarum meminisse. *Hoc natura*, inquit Cicero, pro Sylla, *est insitum, vt quem timueris, quo cum de vita fortunisq́; contenderis, cum ex insidiis euaserit, hunc semper oderis.*

5 Bellum dicitur per antiphrasin quasi minimè bellum, & contra, quòd sit omnium malorum quādiu grassatur, cumulus, sentina, lerna: eò enim confluit colluuies facinorosorum hominum, raptorum, adulterorum, stupratorum, lenonum, sicariorum, latronum, pyratarum, veneficorum, furum, abigeorum, perditorum, periurorum, blasphemorum, maleficarum, lenarum, scortorum. Quorum omnium cætibus, veluti tortoribus, cogitur princeps vti: & quos antea domibus, pagis, vrbibus regno & principatu iustitia exigente exturbarat, in vrbes, domos, cum stipendio reuocat, fouet, & ceruicibus populi sui imponit, & fœtorem scelerum inter subditos spargit, quo vel Deus ipse duriùs in populum & principem animaduertit, pestémque & famem accumulat, vt dum mala belli desideramus, plenitudine malorum abundemus. Funditur humanus sanguis, & sæpe innoxius; inuoluitur boni in peccatum aliorum, orphani plures & viduæ, ex diuitibus pauperes multi, communis omnium solicitudo, sumptus indefiniti, inculta arua, deserti pagi, subuersæ vrbes, religio corrupta, vel intercepta, vel neglecta: magno ciuium cruore comparantur victoriæ: si quæ adhuc contingant, crudeliùs tractant suos qui hodie se dicunt milites, quàm hostes, audendi quælibet impunè hodie licentia, bellum est. Dicunt & [a] Græci quod ἄρης qui Mars, habet appellationem ἀπὸ τοῦ αἴρειν ἢ ἀναιρεῖν, à tollendo seu occidendo, aut à damno.

a Phornutus li. περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως c. περὶ Ἄρεως, de Marte.

Quæ deteriora habentur & magis iniqua, si bellum iniustum sit, in quo capta non sunt capientium, sed sunt restituenda in conscientia. cap. sicut, 19. de iureiur. li. 2. tit. 24. & quando bellum iustum vel iniustum dicatur, vide D. Thomam 22. qu. 40. art. 1. Sunt belli sicut pacis iura, vt ait Liuius in 5. iustéque ea non minùs quàm fortiter debemus gerere.

6 Cæterùm iustum bellum, malum vt dixi, necessarium est, ideo & nolentes id subire cogit. Iniustum autem multò perniciosius. Distinguitur autem iustum ab iniusto, notis certis quas expedit administratoribus rerum publicarū & principibus priùs perpendere & consultare, quàm ad bellum inclinent [b]. Et primùm requiritur, vt sit causa & res, quæ mereatur, vt pro ea bellum suscipiatur, quæve publicam vtilitatem magis respiciat quàm priuatam, aut solius principis priuatam. Sic enim, grauitas malorum quæ solent ex bellis oriri, ex vna lance trutinæ appensa, cum re pro qua suscipitur in altera parte librata, perpendi & agitari debet, num ea talis sit quæ mereatur, tot se mersare & obiicere periculis, pro propulsanda iniuria, pro rebus iniustè detentis repetendis [c]. Bellum iustum ita in quantum suscipitur pro tuenda republica & pauperibus defendendis ab hostium iniuriis [d], pro fide, pro qua & ecclesia implorat manum secularis principis [e], & qui in bello pro ea occumbunt, habent opus meritorium, & præmium cœleste [f] sicut & olim qui pro republica ceciderant, honoribus etiam mortui afficiebantur propemodum diuinis, & eorum successores, seu liberi beneficiis: quod & expedire ita fieri, saltem in populari republica, tradit Arist. & Heraclitus, ἀρηϊφάτους γὰρ οἱ θεοὶ τιμῶσι καὶ ἄνθρωποι. *A Marte occisos, & Dei, & homines honorant* [g]. Et Plato in expeditionibus mortuos laudatos, & perinde ac deos & fœlices adorandos, dixit [h]. Refert Demosthenes in oratio. funebri, decretum publicum sepulchrū, occisis in bello ad Cheroneam contra Philippum, & euectis Athenas. cuius rei rationes ipse, & interpres in argumento reddunt. quia pro victoribus habeantur, qui non hosti, sed fortunæ succubuerunt: quod vitam chariorem omni re, pro republica exponant: item ad leniendum luctum pro eo honore, & ad alios ciues audaciores reddendos: eáque ratione addit ex publico parentibus & filiis mortuorum ibi, data alimenta & arma.

b Videnda quæ diximus de bello iusto, li. 31. syntag. c. 23. & de militia omnigena eodem li. 19. eiusdem syntag.

c c. 3. & 2. 23. q. 2.

d c. 5. fortitudo 23. q. 3.

e ca. 2. Maximianum 23. episcoporum 23. q. 5. hortatur, 23. q. 8.

f c. 9. omni timore depositio, 23. q. 8.

g Rhetorica ad Alexan. c. 2.

h Meminit Theodoretus Cyrensis, episcopus libro 2 de martyribus & lib. 8. de cura Græcarum affectionum.

i Plato lib. 10. de repub.

A Deo habemus dexteras, ait D. Chrysostomus [k], *vt & nobis ipsis, & aliis iniuria affectis opem feramus: vt scelera de medio tollamus, vt his quibus vis & damnum adfertur, simus portus & refugium. Quomodo ergo eis venia dabitur, qui his armis vtuntur, non ad salutem, sed ad aliorum perniciem?*

k D. Chrysost. homil. in psalmum 134. to. 1.

7 Suscipiendum, inquit Aristoteles, in eos bellum est, qui rempublicam, aut eius siue amicos siue socios iniuria violare moliuntur [l]. pro iniuriis antea nobis illatis, aut iis qui alias nobis auxilio fuerunt, aut pro eo quod pertinet ad gloriam, ad vires, aut ad opes, aut ad aliud quippiam huiusmodi [m]. natura & iustum est bellum, contra eos homines qui ad parendum nati sunt, nec volunt parere [n]: contra rebelles, seditiosos, inquietos, factiosos.

l Arist. rhetorica ad Alexandrum, c. 17.

m Idem Aristo. eo. c. 2.

n Idem 1. politicor. c. 3.

8 Fuerunt aliquibus bellorum causæ raptarum mulierum iniuria & repetitio, à tempore tantùm Helenæ raptæ à Priamo Troiano, pro qua repetenda Græci ingentem compararunt classem, & pugnarunt cum Troianis annis decem, mensibus sex, diebus 12. ad Troiam, & corruere ex Argiuis 886. millia: ex Troianis vsque ad oppidum proditum sexcenta septuaginta sex millia, vt scribit Dares Phrygius [o].

o Dares Phrygius, li. de excidio Troiæ.

Bellum Lacedæmoniorum propter stupratas virgines, contra Messanos; initium & intestinorum bellorum totius Græciæ [p].

p Oros. lib. 1. c. 21.

Bellum Iantino Regi Scytharum, Darius rex Persarum intulit: cùm filiæ eius nuptias non obtinuisset, armatisque septingentis millibus hominum Scythiam ingressus, non facientibus tamen hostibus pugnæ potestatem, metuens ne interrupto ponte Istri reditus sibi intercluderetur, amissis nonaginta millibus hominum, trepidè refugit [q].

q Iustinus lib. 2 historia ex Trogo.

Fuit & motum bellum inter Moschum regem, & regem Sueciæ Iohannem 3. sopitum vix anno 1582. ex eo ortum, quòd cùm Moschus graui bello pressisset Polonos, bonámque Lituaniæ partem sub suum imperium iunxisset, ita ad pacis venit conditiones, si sibi donaretur in matrimonium Catharina magni Sigismundi Polonorum regis filia, Sigismundi autem Augusti soror germana. sed illa eum reiecit, & data fuit in matrimonium Iohanni duci Fillandiæ, potentissimi Gostani filio, qui olim Sueciæ regis filius natu secundus, & successit in regno Sueciæ Erico fratri ex primo matrimonio, captiuato, contra quem Moschus acerrimum iniuit bellum, quod tandem finitum est Moscho per Iohannem 3. regem Sueciæ & Gothorum, & Stephanum

regem

regem Polonorum cedere coacto, & pollicente summo Pontifici, se contra Turcam & Tartarum Christianis principibus coniuncturũ. Sic scribit Erricus Faletz Gothus in panegyrico de victoria spectatissima serenissimi regis Gothorũ, Sueciæ, Vandalorum &c. excussa Viennæ Austriæ 1582.

Fuerunt & pro mulieribus bella alibi cruenta & fera; quæ certè non ab omnibus probata fuerunt, vt rectè videantur respondisse Troiani Gręcis repetentibus Helenam, se quidem sentire iniuriorum virorum esse, rapere fœminas; amentium autem raptis vlciscendis operam dare: prudentium autem pro nulla habere raptarum pulchritudinem; quippe quæ nisi voluissent, haud dubiè raptæ non fuissent [a].

a Herodo. in 1.

9 Videtur & iniustius esse bellũ quod ditionis ampliandæ causa, aliis ciuitatibus & vicinis innocentibus infertur, quo nomine Ninus notatur à Iustino & [b], aliis, Alexader Magnus, aliíque qui potiùs magni prædones quàm reges merẽtur appellari. duo enim maxima mala tales inuehunt in rempublicam, & quod committant contra legem diuinam & naturalem, occidentes, alterum lædentes, & alienum vsurpantes: & quòd populum proprium quem custodiendum acceperunt, periculis mortis temerè exponant: nec considerent gloriolam illam momento duraturam, quam de victoria aduersus non lædentes ferunt, ingentis cladis esse irreparabilem occasionem & causam, pro qua valde Deus offenditur, dum videt mortis æternę & temporalis, animas & corpora pro illa ambitione pugnantium, exponi periculis; pro quibus tamen filius ipse Dei saluandis, non dubitauit subire hominis corpus & immolari.

b Iustinus in 1.

10 Et adhuc deterius in Deum committunt qui studiosè vindicandi non causa reipublicæ armatos orco deuouent. definit enim esse iustum bellum. in eo quòd vindicandi animo inferatur, sicut Diuus Augustinus expressit [c]. *Quid culpatur, inquit, in bello, in quo moriuntur quandoque morituri, vt dominentur in pace victuri? hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia hæc sunt, quæ in bellis iure culpantur.*

c D. Augustin. li. 22. contra Faustum Manichæum c. 74 & 75. relatus à Gratiano in c. 4. quid culpatur 23. q. 1.

Et hoc abuti gladio & militibus, nempe exponere milites morti temere ob vnius principis indignationem, cùm nec ipse sui causa, sed defensionis populi fuerit à Deo dignitate & potestate donatus, vt rectè diceret Alexander Seuerus imperator, se magis milites seruare quàm seipsum malle: quod salus publica in his esset, eosque ægrotatos inuisebat, & apprimè suis expensis curari iubebat [d].

d Aelius Lampridius in Alexand. Seuero.

Causæ bellorum quibusdam fuerunt duæ potissimùm quæ iniusta reddunt, ambitio & auaritia profunda, cupido imperij & diuitiarum, ex quibus miserrima victoria: iustum sine dubio facit causa defensionis & necessarium quoque. nã hoc ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent, & vim vi natura repellere licet [e], defensióque habita iusta sui, parentum, patriæ, sociorum, miserorum, afflictorum seu oppressorum iniquè.

e Cicero pro Milone l. vlti ma de iustitia & iure P. cum simil.

In causa iusta belli, versatur ferè cardo roboris & bonæ spei victoriæ: siquidem sibi persuadet cũ ratione arma mouere, aggrediendo vel defendendo, animosiùs suam prosequitur causam, & confisus de iustitia lubentiùs se exponit periculis, populúsque alacrius ei pecuniis & personis subuenit; vt contra, sola vel opinio quòd iniuste arma moueantur, eneruat animum vt minùs audeat, iam in conscientia iudicans etsi tacitus, Deum ei aduersari. Quò fit vt antè belli indictionem, pincipes fæcialibus meritò & legatis vtantur, vt iustam suam occasionem exponant, & ita populum ex causa sequaciorem habeant.

11 Secunda belli iusti circunstantia, est necessitas [f], nempe quia princeps aut respublica, non debet ad bellum inclinare, nisi priùs tentatis omnibus remediis quibus illud vitari possit. quòd si nullum occurrat, tunc proxima erit cura principis, vt quàm minimo suorum detrimẽto, quàmque minima sanguinis Christiani fusione & breui finiatur. quod animo facile concipiet, si meminerit sui officij & conseruationem populi sibi à Deo commissam, & quod Lucullus incitatus ad direptionem dicebat [g], se malle vnum militem suum & ciuem ex hostium manibus eripere, quàm vniuersas hostium fortunas sibi vindicare. Et Scipio [h], malle se vnum ciuem seruare, quàm mille hostes occidere. & ad arma perueniendum, quando nulla nisi in armis relinquitur spes, nec iniuria alio modo potest reparari, vel ablatum repeti; aut inuasus corrigi.

f ca. noli 3. §. hoc ego 23. q. 1.

g Plutarch. in Lucullo.

h Iulius Capitolin. in Antonino Pio.

12 Tertiò consideranda est persona arma tractantis, à qua moueatur bellum. Non enim est potestas, nisi à Deo iubente vel sinente, & ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli authoritas atque consilium, apud principes sit [i], quia illis gladius cõmissus est materialis, aut illis qui in quacunque republica loco principum sunt. Sic & Plato [k]. ἐάν τις ἰδίᾳ ποιῆται πρός τινας εἰρήνην ἢ πόλεμον, ἄνευ τοῦ κοινοῦ, θάνατος ἔστω ζημία, si quis priuatim sine publico scito pacem bellúmve fecerit, mortis pœna ei sit.

i c. 4. quid culpatur 23. q. 1. ex D. August. li. 22. contra Faustum Manichæum c. 74 & 75 facit l. vni. c. vt armorum vsus inscio principe interdictus sit li. 11. C. tit. 46. nouella de armis l. 3. ad leg. Iul. de vi public.

k Plato 12. de legib.

13 Quartò perpenditur & modus belli, vt indictum sit ab initio ab iis qui possunt bellum mouere [l], vt Cicero negat iustum bellum, nisi denunciatum aut indictum. quo pacto verò indiceretur, iam latè docuimus libr. 19. syntagm. iuris c. 2.

l in c. iustum 1. & seq. Domitius 23. q. 2. l. hostes, 24. de captiuis & postlimi. reuer. l. 49. P. tit. 15. l. hostes hi sunt, 118. de ver. signif. P.

14 Quintò, delectus haberi debet personarũ quibus vtendum sit in bello. nam in primis iniustum haberetur si clerici quibus militia secularis interdicta est, militare cogantur; & ita à cultu diuino abstrahantur, in quo plus iuuant rempublicam quàm si propria manu militarent, & polluerent sanguine incontaminatum cui inseruiũt ministerium [m]. Clericorum arma, lacrymæ, orationes & ieiunia [n], quæ pugnantes manu militari armata, solent efficaciùs iuuare [o].

m D. Thomas 22. q. 40 & 64. c. 1. e. clerici, c. cùm à Iudæis, 23. q. 8. c. quod in dubiis 5. de pœnis cum similibus de his qui militare nequeunt, nos copiosè lib. 19 syntag. c. 3.

n c. 3. non pila e. clerici, quo in quacunque 23. q. 8. 2. ad Corinth. 10.

o c. 3. si quis vult 16. dist.

15 Postremò finis debet proponi iustus, propter quem bellum suscipiendum est, ac per hoc, si terrena ista respublica, præcepta custodiat diuina, & ipsa bella sine beneuolentia, non gerentur: vt ad pietatis iustitiæque pacatam societatem victis faciliùs consulatur [p]. Et apud veros Dei cultores, etiam ipsa bella pacata sunt, & non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coerceantur & boni subleuentur [q]. Suscipienda bella sunt, vt ait Cicero [r], vt in pace viuatur.

p c. paratus, 2. §. ac pro hoc 23. q. 2.

q ex D. Augu. in c. cùm ad veros, §. eadẽ 23. q. 1.

r Cicer. 1. offic.

Pulchre hac de re D. Chrisostomus disse-

a D.Chrysost. hō. 36 in Matthæum exc. 10 Matthæi to 2. b Matthæi 10. c Lucæ 2.

tuit [a], *Non veni mittere pacē sed gladiū, inquit Christus* [b]. *Ille gladius est separatio boni à malo, tunc enim sequitur pax quæ decantatur* [c], *ab Angelis, & in terra pax, & futuram in diebus Christi prædixerunt prophetæ, tunc enim pax præstatur, quando quod tabo & saniē corruptum est abiicitur & abscinditur, quando factiosa & improba pars repellitur aut omnino destruitur, sic enim cœlis terra coniungi potest. Nam & hoc modo reliquum corpus cōseruat medicus facilè, si quod reduci ad sanitatem non potest, absciderit & proiecerit. Et militiæ dux, ad soluendam militum conspirationem alterum in alterum concitat. Sic in turre illa Babel factum videmus, quando perniciosa illa pax* [d], *per salutarem vocis dissonantiam dissoluta, tranquillam atq; laudabilem pacem reddidit. Sic etiā Paulus* [e], *qui aduersum se conspirabant, diuidebat ac dissipabat. Tempore verò illius Naboth* [f], *concordia illa quouis bello fuit atrocior.* Neque etiam semper concordia laudanda, cùm etiam sæpe concordia inter se magna conspirare sciamus. Nō igitur ex proposito Christi, sed ex mente animoque hominum vitioso bellum erumpit. Nam ipse certè vellet, vt omnes vno consensu veram pietatem complecterentur, verùm quoniam resistunt atque reluctantur, bellum prorumpit.

d Gen. 11. c. e Act. 9. & 23. f 3. Reg. c. 22.

Nec etiam dubitant, qui vel leuiter in sacra pagina eruditi sunt, ob peccata & contumaciam aduersus mādata Dei, immitti in homines à Deo bellum, vt tali flagello verberati, resipiscant. vnde finis hic belli, pax cum Deo, vt per bellum emendentur, quæ per iudices singulares ordinato forensi iudicio, emendari aut omnino aut sufficienter nequeunt. *Si audieritis me*, inquit Deus, *bona terræ comedetis, quòd si nolueritis, gladius deuorabit vos* [g]. Excitat pax abundantiam rerum, illa saturitatem & superbiam, per quam deflectunt à via Domini, rectáq; vita impinguari & dilatati & recalcitrant, sibíque mutuò manus inserunt; quare vt in viam redeant flagellum immittit in illos Deus, & suscitat hostes qui voluptatum & superbiæ sordibus inuolutos, exagitent, vt cribro humanæ & temporalis afflictionis, bonos à delictis expurget, malos suo iusto iudicio celeriùs extinguat. Sic voluit Deus populum suum, quem è domo seruitutis & Ægypti impietatibus eduxerat, perpetuis bellis exerceri vt pacem meliorem consequeretur.

g Esaiæ c. 1. ver. 19. & 20.

16 Proclus rursum [h], Belli finis, inquit, est iniustitia, pacis finis amicitia ac vnio: bellorū principium iniustitia, quia est contrariorum pugnantia & inæqualitas.

h Proclus in commentariis in Alcibiadem primum Platonis.

De consultatione præcedente bellum.

CAPVT II.

POSTQVAM princeps aut respublica maturè de bello inferendo tanquam iusto consultauerint, opus est facto: sed antè necessarium est inire rationem; num ærarium sufficiat sumptibus, num sufficiant milites, qui possint opponi hosti: aliter enim de pace non de bello cum hoste tractandum est, iuxta parabolam à Christo propositam [i].

i Lucæ c. 14. vers. 31.

His consideratis, mora nociua, verbáque superflua ab opere sunt remouenda. Et meritò sæpius inculcabat orationibus suis Demosthenes in Philippicis, maximè in 4. non verbis & deliberationibus, absque executione, sed armis coercendum Philippum: vincere quidem Athenienses in iure disputando, sed non ideo impediri Philippum.

Suidas quoque ait [k], quod Græcis Mars, ἄρης dicitur propriè, ὁ σίδηρος σημαίνει καὶ τὸν πόλεμον. ἐν τῷ πολέμῳ γὰρ οὐ λόγων, ἀλλὰ ἔργων χρεία. Et Homerus, ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ.

k in verb. ἄρης v de Varro. & Festum in dictione Duellu.

Priùs tamen est apparandum bellum quàm exercendum [l]. Et, vt ait Vegetius [m], prouido principi antequam inchoetur bellum, de copiis expensísque sollicitus debet esse tractatus, pecuniarum prior cura; nam omnia alia facilè illis parantur, milites & annonæ & arma: vnde pro spiritu vitali & neruis belli ponuntur. Imò hastæ aureæ, & pecuniæ plus sæpe ipsis militibus possunt: neque difficilem captu quantumuis munitissimam ciuitatem putabat Philippus rex in quam asellus auro onustus, ingredi posset [n], cùm nihil tam munitum quod non expugnari pecunia possit [o].

l Quint. li. 12. instit. orator. m li. 3. c. 3. n Cicero 1. ad Attic. epi. 32. o Cicero 7. in Verrem.

2 Consultatio in bello aggrediendo num expediat aut liceat, aut possit moueri; & iustæne causæ sint, & vires adsint, apud omnes principes & respublicas non immeritò prima fuit, vt ex Liuio & aliis historiarū enarratoribus liquet, & in hoc consilio bona expendenda & conferēda quæ ex victoria euenire possunt, cum malis quæ inde nascuntur. Consilio eodem bellum ipsum susceptum tractandum & finiendum.

Nam & ab Euripide sapientissimè dictum fertur, vnicum rectum consilium magnam militum manum vincere. Sicque vt ait Polybius in 1. Xātippus Lacedæmonius, vir rei militaris peritus, iam excisas vires Chartaginensium, & ciuitatem & patriam reparauit: & M. Atilium & Romanorum exercitum penè contriuit & interemit.

Paucis momentis consilium ciuitatis, non minus quàm fortuna effecit maxima [p]. Scribit & Aimonius [q], Burgundiones omnes, plus consiliis quàm armis tutasse suam rempublicam. Saltem arma consilio temperanda sunt [r]. Sunt enim quidam nimiùm præcipites, qui dum inferre pericula volunt, non cauent. cùm tamen expendēdum sit, vim fortunæ martémque belli communem & ancipitem: certa pro incertis nō esse mutanda, &, vt ait Sallustius [s], omne bellum sumi facile, cæterùm ægerrimè desinere; nec in eiusdem potestate initium & finē esse. Incipere cuiuis vel ignauo licere, sed non deponi nisi cùm victores velint: princeps hac in consultatione de bello ineundo, debet quoque consultores ipsos perpendere qui sint qui suadeant, quive dissuadeant. Sunt in aula furiæ, facésque belli, nobiles, quibus in pace durius seruitium est, quo tēpore coguntur probis legibus obtemperare, & à quibus in belli licentia se liberant: sunt inquieti, qui neque ipsi quiescunt, nec alios quiescere sinunt, sunt exules, qui in eos à quibus pulsi sunt meritò, metu pœnarum cunctantem principem in arma impellunt. Sunt qui prætextu publicæ causæ, vel seipsos de inimicis vindicare, vel ditescere stipendiis & sumptibus principum, & ex rapina in subditos, cupiunt. Sunt plures qui de bello peragendo consilium facilè dant, sed periculum subire postea detractent. Sunt qui præsentia tantùm respiciant, & iram excandescentē implere desiderent, sed mala publica & priuata non considerent: quæ omnia tamen prudēs princeps, vel reipublicæ gubernator, priùs expendet quàm aggrediatur. Nempe quòd bello instituto, vt ait Thucydides [t], necessum est, principes malè audire, & culpari ob damna.

p Isocrates in Archidamo. q de gest. Francorum li. 1. c. 4. r Tacitus 2. Annal. s in bello Iugurtino. t Thucy. li. 5.

3 At

3 At vt consilia sunt necessaria bellantibus, sic silentium eorum magis obseruandum: & cauendum ne detegantur. inde enim irrita fiunt ducis decreta, & contrariis consiliis præuenti, in clades maximas coniiciunt exercitus. vix enim fieri potest, quin sint exploratores aduersariorum in exercitu, & intercepto consilio eius, reliqua quæ bonum imperatorem decent parum ei proficiont. Iubetur itaque ab iis, qui artem tenent militarem, dux aut imperator, tria diligenter obseruare: quorum primum illud non immeritò, vt silentium obseruet eorum quæ est facturus, nec voce, vel vultu detegat; consultet tamen cũ quibus oportet, ac si non decreuisset. Alterum vt sciat diurna & nocturna itinera, & quomodo ea non tantùm per terram, sed etiam per mare perficiantur. Tertium vt oportunitatẽ temporis ex circunstantiis cognoscat, possitque illam cum iudicio conιicere. Quibus & alia addentur in epitome Polyb. li. 9. Sed de consilio præcipuum silẽdo, ex quo reliqua pendent: errat, inquit alibi [a], qui putat aliquod magis proprium optimi ducis officium esse, quàm consilia & naturam hostis intelligere. Nam quemadmodum nauis sublato gubernatore facile in potestatem hostium venit: eodem modo, si quis rationibus atque consiliis ducem è medio sustulerit, statim quoque exercitus compos fiet.

a Polyb. in 3.

De apparatu, & de eo quod præcedit ipsum bellum.

CAPVT III.

POST quàm decretum erit iusto consilio bellum esse mouendum, perueniendum est ad apparatum, & ea quæ ad illud sufficere possint. Et principio Dei optimi maximi placandum & exorandum est numen, vt propitium sit, & conatus velit dirigere, atque suo fauore prosequi dignetur. Romani Ethnici, antequam nouum bellum susciperent, supplicationes publicas habebant, quæ fiebant circa puluinaria omnia, vouebántque diis suis, & ludos instituebant [b].

b Liuius li. 31.

Anno Domini 791. cùm indictum fuisset bellum à Carolo magno Hunnis pro Frãciæ & Hunnorum regnorum limitibus antequã Carol. Magnus castra moueret ad Arnesum fluuium, qui fines disterminat, per triduum supplicationem fecit, vt illud bellum prosperos & fœlices haberet euentus. In annalibus Pipini, Caroli magni & Ludouici in eo. anno.

Sic consulebant Dominum cum ad pugnam descenderent Israelitæ contra hostem, ieiunabant, & lacrymis, & orationibus Deum deprecabantur, vt adesse vellet in auxilium [c]. Nihil sine auspiciis & religione faciebant Ethnici; multò magis sine illa bellum non mouebant. Dauid vix in bellum procedebat nisi priùs consulto Dei oraculo, vt in 1. Regum c. 23.

c vt c. 20 Iudicum c. 20. ver. 18. & 23. & 26 1. Reg. c. 23. vers. 2. 1. Reg. c. 14. vers. 37.

Constantinus Magnus, contra Persas semper secum habebat tabernaculum in castris in quo diuina fierent mysteria crucis signo pro vexillo, fœlicissimo vsus. multùm potest religio & Dei fauor in bellis, imò sola cogitatio quòd post exitum vitæ mortalis, vita æterna pro præmio pugnantibus pro iusta causa, sub legitimo principe proposita est, impauidos facit milites & audaces.

Atque Dei enim est victoria [d], sapientia & claritas.

d 3. Esdræ cap. 4. vers. 58.

A Sanctius hoc, quàm quòd quidam soliti essent à fusione sanguinis & gladiatoriis spectaculis, initium dare bellis, vt sanguini fundendo se ita assuescerent, & præludia crudelitatis manibus libarent. qui mortem sitiunt hominum; quasi qui ad militiam vocantur, non ad cõsulendam pacẽ, sed ad carnificinam & lanienam venire deberẽt. Melius Lacones antequam bellum hostibus inferrent, musis immolabant, clementiæque atq; amicitiæ, non marti. satius enim putabant, pactione hostium animos conciliare, quàm prælij subire aleam [e].

e Plutarch libello de non irascendo.

Enunciabant bella magnanimi antiqui, & qui virtute militari claruerunt, & eadem virtute aperto marte non clam vt latrunculi & proditores pugnarunt: prius & causas ante bellum hostibus exponebant, vt & ipsi vel cederent & satisfacerent; aut parati se defenderent. Solebant Persarum reges, ab his in quorum fines irruerẽt, B quibúsve bellum inferrent, terram & aquam per præconem seu fecialem petere, denunciantes eo modo, vt populũ, vrbes, agros, regionémque in deditionem darent, seséque in totum illorum nutui & ditioni subiicerent, alioquin nisi imperata facerent, sese eos ad internecionem vsque prosequuturos minabantur [f].

f Diodor. Sic. lib. 11. de Xerxe. Q. Curtius li. 3. de gest. Alexand. Iustin. 2. Liuius c. 35.

3 Principi vel reipublicæ bellum acturis requiritur numerus sufficiciens militum, quem cõficere possint vel ex subditis, vel ex amicis, aut cõfœderatis, aut ex auxiliaribus stipendiariis, & quæ mittuntur auxilia à sociis & confœderatis.

Sunt enim instrumenta militiæ præcipua, sine quibus potiùs quiescendum erit quàm bellandũ. Sic Moses [g] pugnaturus numerum pugnatorum priùs collegit, sic & reges Israël [h]. Et docuit per parabolam Deus Christus [i], Et Abraham numeC rauit trecentos decem & octo vernaculos suos, profectorus ad liberandum Loth cum quibus obtinuit victoriam [k].

g Num. c. 1. & c. 26.
h 2. Reg. c. 24.
i Luca 14.
k Gen. c. 14. vers. 14.

Neque hîc inficias eo, quin cum Dei adiutorio, potissimùm vbi de iusta causa agitur, pauci superare multitudinem possint: non enim est difficile Deo siue in multis siue in paucis saluare [l]. Sed dico media à Deo humana constituta esse, quæ contemni non debent, ne videamur tentare Dominum si his non vtamur, & prætermissis illis, temerè speremus.

l 1. Reg. c. 14. vers. 7. 2. paralipo. c. 14. vers. 11. exemplũ Iudicum 7.

4 Auxiliares conducti ex diuersis locis nec disciplina inter se, nec affectione consentiunt [m]. Quamobrem in auxiliaribus conducendis, prospicere debet princeps quos aduocet: num sint D probæ fidei, & an illis tutò se committere possit & suos: siquidem solent isti mercenarij milites, plus lucrum quàm causam sequi bellandi: & ita facilè ab hostibus vel maiore stipendio vel donis corrumpi possunt.

m Vegetius li. 2. c. 2.

Aliundéque periculum imminet, ne fugatis hostibus, ipsi auxiliares insidientur dominis qui eos aduocauerint, si maiori numero quàm sit populus apud quem transierunt, inueniantur.

Accidit illud interdum Romanis imperatoribus, vt Valenti. Is enim cum Gothos in Thraciam secedere permisisset, atque omnes ferè stipendiarios milites sibi fecisset, vt rebelles & finitimos vinceret, tandem illi imperium Occidẽtis inuaserunt, & Orientis deprædarunt [n]. Sic Turcæ à Græcis imperatoribus in auxilium acciti, imperium Orientis occuparunt. Saxones Deo hominibúsque inuisi, aduocati à Britannis vt expugnarent vicinos Pictos & Scotos infestos ab iisdem

n Niceph. Calixt. l. 12. c. 48.

iiſdem tyrannicè oppreſſi ſunt, & ibidem imperarunt ferè per trecentos & ampliùs annos [a].

a Gildas ſapiens li. de excidio Britanniæ.

Fuit noſtro ſeculo Cairadinus pyrata, qui aduocatus ab incolis Ziliæ ſeu Cæſarienſibus Mauritaniæ, *Nunc Argel, ſeu Algel*, ad expellendos ab arce Hiſpanos, eos quidem inde expulit: verùm Selinom principem ciuitatis necauit, & ſe ipſum regem conſtituit.

Cùm etiam Saladinus dux Tartarorum vocatus veniſſet in auxilium ab incolis Babyloniæ quam dicunt hodie Cairo, vbi ſuperſtitionis & impietatis Mahometicæ magnus pontifex Caliſus dictus degebat, ad pellendos Chriſtianos qui in illa regione morabantur, eos quidem ex tota Syria pepulit: ſed viribus pollens, Caliphum necauit, & dominatum ſibi vſurpauit, eóque potitus cum ſuis ope & præſidio Tartarorum, donec Sultanus Selinus imperium adeptus eſt. Magna ſtultitia eſt, inquit Polybios libro ſecundo, præſidium præſertim Barbarorum hominum, in vrbem inducere, quod aut viribus, aut multitudine magis quàm ciues polleat.

5 Inter auxiliares milites olim eligebantur, vt fortiores & armorum ſtudioſi Galli, vt nullum olim vix fuerit in Græcia bellúm geſtum ſine illis, vt ait Iuſtinus [b], quamquam Polybius dicat illos tantum primo valere impetu, poſtea verò animis labaſcere [c]. Qui tranſalpes Rhodanũ habitant, militiam mercenariam ſtrenuè exercent, vnde & Geſſatæ dicti [d]. Numidæ equites in exercitu admodum patientes [e].

b Iuſtin. li. 24. & 27.
c Polyb. 2. hiſtor.
d Ead. Polyb.
e Polyb. in 3.

6 Sunt tamen qui putent expedire potius vti auxiliaribus extraneis militibus quàm ſubditis & incolis, vt conſeruent ſuos, periculis autem belli exponant potius extraneos. Alij contrà exiſtimarunt ſegniùs extraneos militare, & difficilem, vel raram eſſe in manu auxiliariũ victoriã, quòd & pretio addicti potius de prȩda quàm de victoria & fine belli cogitent: nec ita vt ciues amore reipublicæ & honoris cauſa pugnent, ſed veluti perfunctoriè & dicis gratia. Quare Demoſth. 1. Olynthiaca ſuadet Athenienſibus, vt ciues ipſi militent, & non ſicut ſolebant, per milites peregrinos opem ferant, eámque cauſam aſſerit eſſe, cur res malè gerantur. Infidi vt plerunque mercenarij quibus cùm venales habeant manus, ibi fas vbi maxima merces, amant non iuberi, non regi, cunctáque ex libidine agere [f], in propinquo maximè ſummæ rei diſcrimine, & pauidi in ipſa etiam pugna, ſeu pudore flagitij, ſine cura ducum, abire & fugere ſolent, quia nõ fide neque affectu tenentur, vt ſerò velint dominationi alienæ ſanguinem ſuum commodare. Sunt hirudines ærarij, populatores prouincialiũ, quos à populatoribus vindicare deberent. ſoliti omnia tanquam externa, aut vrbes hoſtium [g], vrere, vaſtare, rapere, inſatiabiles expectatores ſui ſeruitij, cùm nihil tamen aut parum inſeruiãt, & longè à periculis ſe ſubtrahant: nos hæc omnia iſto ſeculo vidimus, & experti ſumus.

f Cornel. Tacit. li. 4. hiſt.
g Tacitus lib. 3 hiſtoria.

Et forſan probabilior eſſet hæc ſententia, ſi ſufficerent incolæ regni, vt non opus eſſet ope alterius. Sed quando vires propriæ ciuium non ſufficiunt, confugiendum eſt ad mercenarios, & maximè quando princeps magis habet ſuſpectos de rebellione ſubditos, quàm ſuſpectam extraneorum fidem. quæ fuit ratio præcipua, cur tyranni antiquitùs delegerint ſibi ſatellites & cuſtodes ex alienigenis, quia ſe committere nõ auderent ſuis, vt contigit tyrannis qui ſi ſubditos

A arment, non in fide aut officio manebunt. Tyranni exarmant ſuos. Nam princeps, vt ait Plato lib. 8. de legibus, ſubditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animoſos, neque in vniuerſum bellicoſos fieri, volens quidem vnquam patietur. Quod tamẽ aliter in legitimo principatu locum non habet, in quo ſubditos amat princeps & illi eum viciſſim, & proinde magis fidi, obedientiores reuerentia & amore veluti naturali ſui principis, & ipſæ patriæ filiorum & cognatorum dilectione impulſi & ad pugnam ineundam, vel neceſſitate, vel alacritate excitati.

Si quando autem neceſſitas etiam auxiliares aduocare ſuadeat, prudentis principis erit malis quæ inde poſſunt contingere, proſpicere & prouidere, & vti neceſſitate cum minimo ſuo incõ-

B modo. Et vt ait Liuius libro 25. id cauendum erit ducibus, exempláque pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus ſui roboris ſuarúmque propriè virium in caſtris habeant.

Certè.n. inter maiora mala, quibus implicari poteſt principatus aut reſpublica, eſt pendere ex viribus alterius, exque militari manu exterorum. Hinc enim oriuntur omnia prædicta mala, & reipublicȩ occupationes & ſuorum diffidentia.

Malum adhuc quod datur, externis nationibus in auxilium vocatis, eſt occaſio ſcrutandi vires noſtras, ad quas poſtea coercendas hoſtili animo maiori numero redeunt, & loca, & vrbes earúmque munitiones & mores obſeruãtes, rurſum commoditatibus ſe accommodant in perniciem aduocantium: & bellandi modum & defen-

C dendi artem detegentes, minori cum negotio aggrediuntur. Accidit peius malum, quòd dũ princeps externis militibus præter modum vtitur, ſubditi interim arma non tractant, imbelléſque remanent, & recedentibus auxiliaribus, incurſibus inimicorum facilè vincuntur.

Sunt multa alia quoque armorum exterorum incommoda, quæ conſiderans Carolus 7. rex Frãciæ pulſis regno Anglis, inſtituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum qui ſtipẽdiis continuis militari ſcientię nauarent operam, & ad omnem incurſum interim expeditiùs conuenirent, dum alij interim, ſi maioribus viribus opus eſſet, cogerentur; verùm latrociniis tales intenti, fuerunt à Ludouico 11. ſublati. qui aſciuit in illorum locum ſibi laterales Heluetios. Rurſum tamen Franciſcus 1. rex memor pericu-lorum, quibus expoſita fuerat Gallia ob auxilia-

D res extraneos, anno 1534. Legiones reſtituit quinquaginta millium peditum: & cùm illæ poſtea penitus ferè fuiſſent extinctæ, reſtituit eaſdem Henricus 2. filius ſine tamen magna regni vtilitate propter indiſciplinatum ordinem.

Non deſunt qui iudicant etiam non expedire principibus, vti in bello ſubditis, eo quòd arma, feroces efficiant ſubditos, & inde ad rebellandum faciliùs erigant criſtas. omnia enim ſibi cum robore enſis & armorum pollicentur, vt exempla adhuc extant in Gallia & Flandria.

Sententiæ diuerſæ ſuas habent rationes, & & certè vndique imminent cum commoditate aliqua pericula coniuncta. Officium autem & munus principis erit, ſolerter omnia perpendere & conferre, & quod magis conuenire & ſecurius videbitur eligere, & minùs damnoſum ſequi. Alioquin impoſſibile eſt in rerum naturæ

varie-

varietate maximè in administratione reipublicæ, euitare omnia incommoda. Cæteris verò paribus eligibilius esset, cum copia nobilitatis, militares turbas ex subditis habere, & si respublica a bellis externis quieuerit, non pati eas otiosas, sed semper extra regnum, potius in limitaneas stationes eas mittere. nam facilè si remaneant cum quiete, vel transeunt in latrones, vel factiones & rebelliones. Inibit & gratiam princeps cum principibus extraneis, si tales milites, auxiliares illis mittat. Sicque quoque purgabit sanguinem corruptum à suo corpore ciuili, & si quando bellum ingruat, poterit semper exercitatos repetere.

7 Poterit dux & princeps, non solùm milites auxiliares sed & regnicolas probare, cuius futuri sint fidei in ipso prælio, ante ipsam prælij necessitatem, eodem modo quo Iphicrates, teste Polyæno lib. 3. Stratagem. Is enim variè milites exercebat, falsa consilia excogitans, seu machinans falsas insidias, falsas proditiones, falsa ad hostes transfugia, falsas hostium irruptiones, falsos terrores panicos, vt semper siquid aliquando tale accideret, præparati essent, & ne vllo pacto permouerentur, numquam sinebat eos otiari aut cessare, sed etiam si bellum non esset, iubebat eos aliquid fodere, aut fossas ducere, aut arbores cædere, aut castra mouere, aut vasa colligere & transferre, ne tanquam homines in otio existentes, rebus nouis studerent.

Cæterum controuersum scio, aliàs fuisse imperatorem Carolum 5. & Franciscum primum eius nominis regem Galliæ, num Christiano principi liceat infidelium Turcarum, aut Sarracenorum auxiliaribus copiis vti, aduersus alium principem Christianum. Verùm qui satis non habent virium in extrema necessitate, inuasi ab hostibus Christianis, vt putant iniustè, se non peccare existimant, si tale auxilium alio destituti, auocauerint: non magis quàm cùm vtuntur ensibus, balistis, hastis, clypeis, bombardis & similibus aliis instrumentis, quibus hostes etiam Christianos repellunt. vtitur Deus in puniendis malis & obduratis, & improbis hominibus, Dæmonibus ipsis, quibus nulli pernitiosiores sunt hostes religionis; & Christianorum acies maiori nunc ex parte sunt refertæ & conflatæ homicidis, latronibus, exulibus hæreticis, atheis. iustitiæ ministri, seu carnifices, quales viri sunt quis ignorat? Et tāta est vindictæ hodie cupido, vt quod per bonos exequendū non esse putamus, per proditores experiamur. Tantùm odium Christianorum, quod me pudet dicere, vt irreconciliabili ira & cupiditate inuadentes res aliorum, eos cogant non dico Turcarum, aut infidelium, sed etiam ipsius Dæmonis, opem requirere. Iniuit fœdus Abrahā cum Abimelecho [a], rege Palæstinorum, vt quidam putant Ethnico, qui Astrologiæ intentus erat, quamquam apud eum timorem peccādi fuisse referat sacra pagina [b]. Iosue fœdus iniuit nomine populi Dei, cum Gabaonitis idololatris, & deputauit eos ministerio cuncti populi [c], sed & eos iuuit contra Amorrhæos [d]. Cum Saul persequeretur Dauidem, is confugit ad idololatrā regem Geth Achis nomine [e], Asa rex Iudæ, cuius perfectum fuit cor coram Domino cunctis diebus vitæ eius, vsus est auxilio & fœdere regis Pagani Benadad regis Syriæ, contra regem Baasa regem Israel [f]. Iudas Machabæus, quo nullus maiori zelo pro lege Domini pugnauit, fœdus contraxit cum Ethnicis Romanis, vt auxilium inde euocaret pro defensione suæ reipublicæ [g]. Ionathas post eum iniuit fœdus cū Demetrio rege pagano, auxilioq; eius vsus est [h], rursúmque confirmauit fœdus cum Romanis [i], & cum manu Iudæorum iuuit & defendit statū regis Demetrij, & rebelles in regem idololatras quamuis compressit [k]. Sicque pro statu reipublicæ & causa fidei, & auxilia ab Ethnicis accepit, & dedit.

a Genes. c. 21.
b Genes. c. 26.
c Iosue 9.
d Iosue c. 10.
e 1. regū c. 21. & 27.
f 3. regum c. 15
g 1. Machabæorum c. 8.
h 1 Machab. c. 10
i 1 Machab. c. 12.
k 1. Macha. 11

Renouauit Simon Sacerdos summus in Israel dux, fœdera inita cū Spartianis & Romanis à præmortuis duobus fratribus Iuda & Ionatha [l]. Et fecit nouum cum Antiocho filio Demetrij regis, & auxilia de populo Iudæorum ei dedit, pro recuperando regno ei adempto per Arsacem regem Persidis & Mediæ [m]. Ipse Deus vindicat se sæpe de inimicis suis per inimicos suos, & vsus Cyro rege Persarum & eius exercitu, ad comprimendam impietatem Iudæorum & aliarum nationum [n]. Cōstantinus ob singularem religionis fidem, & gestorum magnitudinem verè cognominatus magnus, potissimo exercitu eóque robustiore vsus Gothorum, qui tum erāt idololatræ. Iustinianus, vel eius dux Narsetes, Langobardis tunc paganis Anno Domini 1252. Armenij armis Sarracenorū vexati, cùm à Christianis frustià opem petiissent, ab imperatore Scytha auxilia petierunt, & impetrauêre triginta millia Tartarorum equitum [o].

l 1. Mach. c. 14.
m 1. Machab. c. 14. & 15.
n Esaiæ c. 45.
o Paulus Aemilius li. 8.

Multi etiam alij imperatores Christiani, sæpe auxiliis Agarenorum seu Sarracenorum vsi sunt contra hostes Christianos, vt Heraclius, Baschus & Constātinus filij Iohānis imperatoris Constātinopolitani, qui eorum auxilio subegerunt Calabriam, vt Fredericus maiorem partem Italiæ: omitto aliorum plurium exempla, quos coegit necessitas & inimici oppugnātis crudelitas & ambitio ad fortiores viribus humanis confugere non pro fide turbanda, sed pro statu reipublicæ inuaso vel inuadendo, securiùs aut fortiùs defendendo. Sed hic cauendum est, ne tales à fide extranei, prætextu auxilij corporalis, insidientur fidei & simplicitati Christianorum, & vbi eorum ope vsi fuerint principes, eos, quò citiùs fieri poterit, in patriam propriam remittant, & si à multis imminentibus periculis alioquin eximant.

8 Cum militibus stipendiariis, salubre erit reipublicæ miscere regnicolas & nobiles patriæ, ne proditio aut defectio ab illis fiat. solent enim subditi fideliores esse vel quia pro focis & aris pugnant & liberis, vel quia potestatem & pœnam naturali subiectione reuerentur & metuunt. & solebant apud Romanos legiones fieri tantùm ex Romanis, quibus fidebant magis quàm aduocatis auxiliis. Sic Annibal dirigēs exercitum in Romanos; Hispanos & Afros præmisit, & quicquid robustioris esset exercitus; post eos collocauit Gallos; post hos equites duce Magone fratre suo ob id maximè, vt ait Poly. in 3. vt Gallos si tædio laboris, vt sunt molles, referrent gradum, præsidio equitum cohiberet. Est & Homericus ordo Iliad. 4. vt equites essent primo ordine cum curribus positi: pedites à tergo, flosque & robora, belli munimen & septum: in medio agmine viles ignauosque: vt vel nolentes depugnarent.

9 Omnes apud Persas ad bellū ire cogebantur, ex quo ferre arma poterant, & à vicesimo anno stipendia merere incipiebant [p].

p Strab. li. 15.

Et Darius qui primus post ablatum Medorum Imperium Persas & magnam partem orientis obtinuit,

obtinuit, cùm bellum Scythis orientem cingentibus indixiſſet, rogatus ab Ocobazo ſene, vt ex tribus liberis vnum ad ſolatiũ patri relinqueret, duorũ opera vteretur: plus quàm rogabatur pollicitus, ſe illi omnes remiſſorum dixit, & occiſos in conſpectu parentis abiecit[a]. Ita Xerxes Lydo quinque filiorum patri vnius vacationem perẽti, quem vellet eligere permiſit: deinde qoem elegerat in partes duas diſtractum, ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum. Herodotus in 6. Seneca libro tertio de ira, capite 17.

a Herodot. in 4. Seneca li. 3. de ira c. 16.

10 Apud Romanos ſe ſubtrahere militiæ, graoe ſcelus leg. 4. §. qui poſt deſertionem, de re militari libro 49. P. & lege ſancitum vt ciuis Romanus decennio militaret[b], excluſis ſeruis & aliis prout latiùs docui alibi[c], neque licebat cuipiam ciuium beneficium à republica poſtulare, priuſquam decennio militaſſet, impoſita oeceſſitate militandi ab annis ſeptemdecim, non data vacatione niſi anno quinquageſimo quinto ætatis[d].

b Cornel. Tacit. li. 4. Ann.
c li. 19. Syntagma iur. c. 3.
d Plutarch. in Gracchis.

Ius militiæ, ius legionis, Romanis datum in auxiliis quoque & Latinis ſociis. Legio, certa peditum manus fuit Varroni & Plutarcho, à delectu fortiſſimorum militum appellata, à Romulo primùm inſtituta, ex ſingulis enim tribubus, mille conſcripti ſunt pedites in ordinatione reipublicę, vnde tribuni qui ſingula millia ducerent, nominati. Scripſit & cũ his tres quoque turmas equitum, quas tres centurias appellauit, vt ſingulis legionibus ſingulæ equitum centurię addereotur. Aucta ciuitate, auctus numerus legionariorum militum, aliquando quatuor millium, aliquando ſex millium, aliquando plurium vel pauciorum. Obſeruarum autem in legione, niſi ingenuos eóſqoe iuniores, & qui ex quinque claſſibus cenſerentur ciuium fuiſſe: excluſos autem ſeruos libertinos, pueros, ſeniores, capite cenſos, hiſtriones: niſi ſi quando cogente neceſſitate, in dubiis rebus reipublicæ vocati eſſent[e], erant apud Romanos ita equites, iidem & iudices, & milites, & plerumque ex agris ad militares ordines vocabãtur, & ex ordinibus ad alia negotia redibant.

e vt liquet ex Liuio lib. 25. & 5. 7. & li. 27. Punico bello 2.

11 Apud Athenienſes ab anno quatuordecimo vſque ad ſexageſimum, cogebantur ciues, ſi exigebat neceſſitas, in bellum ire[f], cuiuſcumque eſſent conditionis.

f Iul. Pollux & Plutar. in Phocione.

12 Cæterùm hodie dubium eſſe poſſet, num omnes euocati à principe teneantur ad bellũ ire, quemadmodum & tenebantur filij Iſrael. Sed videtur rectè reſponſum a Panormitano[g], cum diſtinctione, regulariter non teneri, exceptis nobilibus, & habentibus[h], feuda militaria obnoxia huic muneri. reliqui enim principi vectigalia, & indictiones ſoluunt, vt ab hoc munere per principem releuentur, qui eos defendere debet[i]. At ſi inuaderetur principatus, nec militum copia haberetur ad defendendũ rempublicam, poſſe compelli idoneos ad bellum ſuſtinendum[k].

g Panorm. ad c. licet & infra numero fin. de iureiuran.
h c. de forma 25.
i arg. c. princepes, & c. Regum 23. q. 5.
k c. omni timore, c. ſi nulla, 23. q. facit c. 2. de imm. eccle.

Ita in tumultu, Romani omnes non tantùm admittebant ad militandum, ſed etiam omni immunitate abolita, cogebãr: quod non erat in bello. *Poteſt eſſe bellum*, inquit Cicero[l], *ſine tumultu, tumultus eſſe ſine bello non poteſt. Quid enim aliud eſt tumultus, niſi perturbatio tanta, timor vt maior oriatur? vnde etiam nomen ductum eſt tumultus: itaque maiores noſtri, tumultum Italicum, quòd eſt domeſticus: tumultum Gallicum quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.*

l Cicero Philippica 8.

Grauius autem quid fuiſſe tumultũ quàm bellum, hinc intelligi licet: quòd bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent. Ita propter vacationes inhibendas, tumultus declarabatur à Senatu, vt quando relatum eſt Ligurũ quindecim millia in agrũ Placentinum veniſſe: etenim vſq; ad ipſa coloniæ mœnia, & Padi ripas, cũ cædibus & incendiis populatos eſſe, Boiorum quoq; gentem ad rebellionem ſpectare; ob quas res, tumultum eſſe decreuit ſenatus[m]. Sic Cicero[n], *Tumultum decerni, iuſtitium indici, ſaga ſumi dixi oportere, ſublatis vacationibus in vrbe & Italia.* Grauiuſque tumultum fuiſſe quàm bellum, inde liquet quod bello Gallico vacationes valebant, tumultu non valebãt. Dictator enim vel is cui bellũ conficiendum euenerat, ſcribebat exercitũ iuſſus, ſine vlla vacationum venia, quin opificũ quoque vulgus, & ſellularij, minimè militiæ idoneum genus, iuſtitio indicto vocabantur. vt cùm tempore belli Priuernatis, tumultus Gallici fama atrox Romanos inuaſit, cuius bellũ Mamerco euenit. Vide Liuiũ lib. 8. Budæum ad l. 1. §. eum tamen de poſiti, vbi ex Seruio agit de triplici genere militiæ: nempe de ſacramento quod erat genus legitimũ, cùm ſinguli milites iurabãt; de tumultu, vbi erat timor multus, nec vacabat ſingulos milites interrogare, ſed ſimul iurabãt; de euocatione, cùm ad dioerſa loca diuerſi cogebantur exercitus.

m Liuius lib. 34.
n Cicero Philip. 5.
Idem Cicero Philip. 8.

13 Prouidere etiam ante expeditionem, princeps bellũ moturus, de commeatu aliiſque reb. bello neceſſariis debet: eam ob cauſam ratiooem habebit primùm ſui ærarij iam abũdantis, vel aliorum mediorũ, ex quibus conflari poſſit pecunia qoæ bellorum neruos facit, vnde quæ ad annonam & arma comparanda neceſſaria ſunt accipi poſſint.

Sic antequam exercitus Perſarũ ſe committeret itineri, ante omnia commeatus parabatur cõparatis omnibus quæ rei militaris apparatus exigebat, & rei frumentariæ & pecuariæ[o].

o Xenoph. in 4. Cyripediæ. Herod. in 1.

Quando vniuerſus Iſrael congregatus eſt pro vindicanda iniuria facta vxori Leuitę contra Beniamin: cauſa probara vt iuſta belli. *Decemuiri*, inquit, *eligantur e centum ex omnibus tribubus Iſrael, & centum de mille, & mille de decem millibus vt comportent exercitus cibaria, vt poſſumus pugnare contra Gabaa Beniamin*[p], &c.

p Iudicum 20 verſ. 10.

Heluetij tẽpore Iulij Cæſaris, bellãdi cupidi, anguſtos ſe fines habere arbitrati pro multitudine hominũ, & pro gloria belli atq; fortitudinis, cùm coniuraſſent de occupãda Gallia priùs conſtituerũt ea quæ ad proficiſcendum pertinerent, & collegerunt iumentorum & carrorũ quàm maximũ numerũ, ſementes quam maximas per biennium ante fecerunt, vt in itinere copia frumenti ſuppeteret; cũ vicinis ciuitatibus pacem & amicitiã confirmarunt, & ſingulos proficiſcentes, trium menſium molita cibaria ſibi domo efferre iuſſerunt[q].

q Iulius Cæſar li. 1. de bello Gallico.

Qui frumentũ neceſſariúmque commeatũ non præparat, vincitur ſine ferro[r], & reliquis quidem caſibus poteſt in tempore ſubueniri: pabulatio & annona in neceſſitate non habent remedium niſi antè cõdita[s], ad nutriendũ exercitũ, vel ad præſidiũ & obſidionũ moras ſuſtinendas, nec diſciplina militaris ibi ſeruari cõmodè poteſt vbi eſt victus penuria, & ieiunus eſt miles, vt eſt apud Caſſiodor. libro quarto variar. capit. 13. Quin & contrà, exercitus in illo defecti ad deſperationem ductus, audendi in prouinciales, & vexandi

r Vegetius li. 3. c. 26.
s Idem Vegetius 3. c. 3.

xandi proprios, videtur concedere impunitam libertatem; & transfugiendi ad hostes, proditis ducibus, occasionem.

14 Defectu annonæ multæ expeditiones irritæ fiunt, & magni exercitus soluuntur, vt accidit Cãbysi in expeditione instituta contra Æthiopes: in qua nihil inuenientes milites quod ederent, & ad sabulum peruenientes, vbi etiam nullæ herbæ victui commodæ, sortiti ex se ipsis decimum quemque comedebant, donec Cambyses veritus suorum militum depastionem mutuam, intermissa aduersus Æthiopes expeditione, retrocessit, in Thebasque peruenit multis de exercitu suo amissis [a]. annonæ penuriam sequitur pestis sæpe ob res comestas in necessitate, quæ victui noxiæ sunt. Romani ad hunc vsum in plerisque oppidis in totum annum habebant condita, acetum, frumentum, laridum, ordeum, paleas, vt scribit Capitol. in Gordiano.

a Herodot. in Thalia seu in 3.

15 Proxima cura commeatus & annonæ, in dispensatione est, vt cum parcitate dispensetur: & talis non sit annona quæ delicatos milites potiùs, quàm bonos & robustos faciat. in hoc enim aliquando peccatur, dum nutriuntur milites molliùs quàm asperitati & muneri militari expediat, & ea de causa quæruntur ab illis epulæ deliciosæ, & conceduntur carnes etiam vetitis temporibus, dum pane abundant. omitto quòd hospites suos expilent, & cogant vt delicatè excipiantur: & hoc faciunt sæpiùs milites qui nuper è tuguriolo nudi & inermes famelici, in numeros venerunt, quibus nec panis in casa erat quando ensi fuerunt alligati, insolentiores ipsis hostibus, & qui nec annona contenti sint publica, nec hospitali, nisi exquisitis cibis nutriantur, digni qui potiùs ganearum incolæ quàm milites habeantur. Non tales milites Persæ qui valde bellicosi & strenui supra omnes nationes fuerunt, qui adeo abstemij traduntur vt pane & aqua sæpiùs victitarint, panis condimentum & obsonium esse famem, dictitantes. Quibus tamen semel annis singulis permisit inebriari Alexander Magnus [b].

b Alexan. ab Alexan. lib. 3. c. 11.

Auidius Cassius imperator Romanorum, præter laridum ac bucellatum non permisit, ac in expeditione portare prohibuit [c].

c Volcatius Gallicanus in Auidio.

16 Alia cura pro belli expeditione, est armorũ ad defendendum vel inuadendum necessariorum. Soléntque respublicæ & principes prouidentissimè habere tempore pacis fabricenses, qui arma, naues, machinas operentur & faciant, & in publica armamenta reponant, quibus tempore belli instruantur exercitus [d]. Quæ maxima cura etiam fuit Demetrio qui poliorcetes cognominatus est [e]: sed maior Dionysio tyranno Syracusarum, qui pro apparatu bellico contra Carthaginenses, conuocauit ex variis regionibus fabros omnis generis, ad gladios, clypeos, galeas, naues fabricandas [f]: multæ ciuitates obsidionem tolerare potuissent, si annona, aut ea quæ pro bombardis requiruntur, nempe glandes & puluis pyrius non defecissent, & ideo principes aut respublicæ, antequam egeant, diligenter præcauere debent, vt talia congerantur & conseruentur. nam & hæc subitò difficulter parantur, & parata non solùm ad bellum valent, sed etiam ne sit bellum faciunt. Nemo enim prouocare audet aut ei regno aut principatui iniuriam inferre, aut populo, quem intelligit expeditum, promptum & paratum ad vindicandum.

d Sicut apud Romanos, vt habetur non. tit. de armis lib. 11.
e Plutarchus in vita Demetrij.
f Diodor. Sicul. lib. 14.

De quibusdam obseruandis tempore belli.

CAP. IV.

ORDINANDAE aciei peritia, pars artis imperatoriæ, seu artis ducendi exercitus: ars autem ducendi exercitus est pars sciẽtiæ regnandi [g]. Ratio verò ducendi tribus continetur speciebus, cautione, audacia, & quæ ex vtrisque mixta est. vna quæque autem earum componitur ex tribus, aut per orationem, aut per facta aut per vtrumque simul: hæc autẽ omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vindicandis, quibus expedit. Quemadmodum verò in omni arte & disciplina, præcepta propria ad opera perficienda ab artifice seruanda & sequenda sunt: sic non minori negotio oportet pugnantẽ certa præcepta & disciplinã militarem sequi: maximè cùm in bello non liceat bis peccare [h], & errores in pugnando commissi, sunt irreparabiles [i], saltem his qui temerario animo pugnantes iam ad orcum sunt translati. Sunt proprij de re & disciplina militari tractatus, ex quibus principes & duces sibi theoricam imperandi & regendi in bello & exercitu comparare possunt. Extant lib. 4. de re milit. Flauij Vegetij. Iulij Frontini Stratag. li. totidem Polyæni Stratag. li. 8. Æliani de instruendis acieb. Modesti. de vocabulis rei milit. Polybij de castrametatione Rom. Roberti Valturij de re milit. Guilielmi Bellaij, *Des instructions de la guerre*, Lãgæi, Leonis imperatoris de bellico apparatu, Hygini de castrametatione, & aliorum. Sunt & periti eius artis, qui praxim didicerunt, & quæ conuenientiora possunt esse hoc seculo præcepta, discernere possunt: quibus reliqui qui rudes & tyrones sunt, cuiuscumque dignitatis sint, se debent committere regendos, & quorum opera resp. vel princeps vti potiùs debet, quàm eorum qui plura de re militari, de ineundis bellis scribunt, vel disputant. Multùm enim interest inter orationem de re militari, & pugnæ executionem. Et hoc decepit plures principes, qui bona fide quosdam philosophantes de suscipiendis bellis, de inuadendis regnis, de mouendis armis, antiquo, vt illis videbatur, zelo vel reipublicæ, vel fidei, sequuti sunt. At postquam ad rem ipsam peruenerunt, longè latéque differre de bello loqui & bellum gerere sua cum maxima pluriúmq; subditorum iactura, vel serò cognouerunt. actus armorũ, etsi prudentia regi debeant, tamen non ex arbitrio bellantium succedunt, faciléque verbis non repugnantes vincere; at vbi ad manus peruenitur, factò non verbis opus est, & nunc in hanc, nunc in illam incerta victoria inclinat & mutat partem. Et si qui consulunt suis rationibus toga præcincti iniri bella, in eo discrimine adessent, suarum rationum obliti primi, vt credo, in fugam se coniicerent. In pace pulcherrimæ leges de bello feruntur: in bello legum voces non audiuntur inter strepitus armorum, nec potest componi exercitus more iuuenum sub ferula trementium magistri vocem. Princeps qui aggressus est bellum aut iustè aut iniustè, sæpe ærarium vacuum audit, stipendia petentes milites videt, & dum non eis soluuntur, sæuientes in proprios subditos inermes considerat, punire non audet, ne aut desertores sint reliqui, aut in illum rebellent. Quid faciens in tanta necessitate leges? non finitur ex arbitrio bellum quod ex arbitrio suscipitur: instar hostis, milites nostri conqueruntur, subditi opprimuntur. quid in tanto flagello Dei contra iram Dei putamus remedium adferri posse?

g Clemens Alex. lib. 1. Stromaton.
h Plut. in problema.
i Cato apud Vegetium lib. 1. ca. 13.

2 Certè qua ratione cæcutit princeps in bello suscipiendo, vel suscepto defendendo, pari cæcitate tenetur in disciplina belli tractanda: est tamen aliqua, si exacta non concedatur, vtendum. Et maximè ne proprij subditi ab iis qui eos defensori aduenerunt, opprimantur. Duriùs enim & seueriùs actum secum videtur illis, quàm si ab inimicis aut hostibus opprimerētur. Statuendum vt contenti victu, ab eorum vexatione abstineāt, potiùs ab hoste quàm à defendendis prædas agāt. Et cauendum, ne milites otiosi in stationibus conseruentur potiùs quàm ipsi dicantur oppidanos conseruare, exercendi in hostem vel saltem interim ad opera publica admouendi, ad fossas agendas, mœnia reparanda, & ad alia similia quæ prosint reipublicæ. Sicuti Probus imperator, non patiebatur militem otiosum esse, sed multa opera militari manu perfecit, dicens, vt refert Vopiscus, militem annonam gratuitam comedere non debere.

3 Non excusar quidem milites à pœna quam incurrunt opprimendo subditos, apud suos principes, si stipendia non soluantur: verùm prætextus & indulgentiæ necessitas, dissimulare cogit interdum tantum scelus incommodum tempus. At non tanta debet esse conniuentia, vt impunita omnino sit audacia, in eo quod extra necessaria, miles in prouinciales crudeliter & hostiliter exercet.

Si semel enim senserint impunitam hanc esse licentiam, actum est de causa principis. Nam plus nocebunt suis quàm hostis: & deficientibus aut expilatis facultatibus subditorum, tandem manus in ipsum principem iniicere, aut aperte aut proditoriè conabuntur, eodem prætextu & occasione non solutæ pecuniæ stipendiorum. Et principalis neruus disciplinæ militaris euanescet, qui consistit in obedientia mandatorum ducis; detrectabunt enim iussum pugnandi, vel segniter obibunt pugnam, excusatione impudente quòd salaria non acceperint: sic occasiones & pugnandi & vincendi pariter euanescent, quod sæpe vidi contigisse. Paulò seueriùs in hac necessitate erit animaduertendum in paucos, vt cæteri metu pœnarum, intra leges disciplinæ militaris se contineant, idque ab initio audaciæ exequendum erit; ne si inualerit praua in exercitu consuetudo, difficiliùs, imò nullo modo conuelli possit.

4 Vt autem princeps possit occasiones excusationis in delictis, radicitùs quasi aliud agendo conuellere, optimum mihi videtur primam illam & præcipuam legem viriliter ponere & tueri, vt contumax miles imperatis acerrimè puniatur. quidquid enim tunc prohibitum à principe erit factum, potiùs ex lege contumaciæ quàm ex specie criminis, vindicabitur.

Theopompus [a] Lacedæmoniorum rex affirmanti cuidam propterea Spartham saluam & incolumem esse, quòd regibus vteretur imperandi gnaris, respondit, Imò, inquit, & ciuibus & populo regibus obsequente. Ostendit & Scipio maior[b], à militibus imperatorem potius quàm hostē metui debere, cùm percontanti qua re fretus classem educere pararet in Africam, ostendit viros armatos sese exercentes, & turrim excelsam mari imminentem, & dixit; nullus eorum est qui non conscensa turri, semet in mare præcipitaturus sit, si iussero.

a Plutarch. in politicis.

b Val. Max.

5 At est controuersum, num princeps ipse tēpore belli, pugnæ debeat interesse, quibusdam existimantibus valde conducere, aliis contrà sen-A tientibus præsentia certè principis Hectoris, Troianorum fortissimi, multum profuit militibus: nam suo aduentu terga vertentes ad bellum contra Græcos incendit[c].

c Dictys Cretensis lib. 3. de bello Troiano.

Sylla dictator, cùm contra Archelaum Mitridatis ducem pretio fatigaretur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum, raptóque & coniecto vexillo in partem hostilem: ita dixit, socij periculorum electi, & sciscitantibus vbi relictus sim imperator, respondete nihil fallentes, solus in Bœtia pro omnibus nobis, cum dispendio sanguinis sui decernens, & ita animos suorum confirmauit in melius[d]. duces & reges Israel, ipsi primi ducebant acies, & manu sua pugnabant. Et Alexander cognomēto magnus præsentia principis vnumquemque pugnantium ante oculos eius egregia & strenua edere facta, ad B gratiam eius promerendam, & præmia consequēda, excitat, imbelles, & timidos audaces facit, vel exemplo, vel metu, ne notati à principe sequenti, aut proditionis suspicione, iussu eius qui plenam habet vitæ & necis in eos potestatem, supplicio dedantur. De Alexandro & Dario Quintus Curtius[e]: *Alexander non ducis magis*, inquit, *quàm militis munera exequebatur, optimum decus cæso rege expetens: quippe Darius, aduersarius curru sublimis eminebat, & suis ad se tuendum, & hostibus ad incessendum ingens incitamentum.* Plautus in Amphytrione, inquit, *Vbi summus imperator non adest ad exercitum: citius quod non facto est vsus, fit quàm quod facto est opus.*

d Ammian. Mar libro 16. histor.

e Q. Curt. li. 3

Post mortem Philippi Argei regis Macedoniæ, succedente in regno Europæ filio admodum paruo, ab Illyriis contemnentibus infantiam regis, aggressi & prima acie fusi sunt: secunda autem pugna regem suum adhuc in cunis existentem ante C aciem posuerunt, & certamen repetiuerunt, tanquam iden victi fuissent antea, quòd bellantibus, sibi regis aspicia defuissent, & ita conferto prælio magna cęde Illyricos vicerunt, & ostenderunt, regem Macedonibus nnn virtutem defuisse[f].

f Iust. li. 7.

Eodem exemplo Franci qui pro Clothario alacriter & strenuè pugnarunt contra Childebertum duorum regnorum regem, cum viderunt Clotharium adhuc in cunis & ab vberibus matris Fredegūdis pendentem, agmen & exercitū præcedere[g]. Est enim princeps in exercitu, veluti numē quoddam ex quo milites spiritus capere vidētur fortes.

g Aymon. li. 3. de gestis Franc. c. 82.

Sed & princeps præsens in rebus arduis, diligentiùs negotia reipublicæ veluti sua, quàm absens prospicit, & nemo est qui detrectare audeat eius imperium: cùm contrà, eo absente, præfecti duces, dum certant inter se quis alteri iubere possit, in discrimina multa exercitum coniiciant, aliis D pugnandum, aliis subsistendum esse, aliis obtemperandum esse, aliis minimè pertinaciter asserētibus, quod in nostris infœlicibus bellis sæpe accidit.

Sunt qui dicant contrà, non expedire reipublicæ principem interesse pugnæ, ne cum eius interitu actum sit de ipsa republica: & vt dubiis præliorum exemptus summæ rerum & imperij seipsum reseruet, vt ait Tacitus in 2. histo. & vt Egesip. li. 5. c. 30. in milite, vnius sors est; in imperatore, vniuersorum periculum. vt neque Persarum reges pugnæ se miscebant, vt innuit Ammia. Marcelli. libro 19. dum de expugnatinne Amidæ ciuitatis agit. mortuo rege vel principe, fieri nō potest, vt mutatio quædam aut innouatio non sequatur. non enim mores hominum similes sunt: & vbi nouus princeps est, noua quædam lex subori-

tur

tur: & abrogatio quædam priorum, vt liquet ex principatibus electioni suppositis, in quibus maius adhuc periculum reipub. imminet, propter interregnum & electionis controuersias, vt ideo diligentius qui imperant vitare debeant, se immiscere prælijs potissimùm istius seculi, in quibus non tam manu strenua quam sorte pugnatur, propter ignitas illas machinas, quibus à puero strenuissimus necari potest dux & miles. Aliud periculum, ne etiam captiuus abducatur, & regni facultates pro eius redemptione exhauriantur, vt aliàs in Gallia contigit, & in aliis regnis.

Narrat Guaguinus in descriptione Liuoniæ Magnum ducem Moscouiæ anno Domini 1581. Liuonensium castrum Nenhuis in prouincia Derptensi cum trecentis millibus militum armatorũ acerrime oppugnantem ducem castri per fenestram in medium exercitum Moschouiticum iaculatum, sagitta cor magni ducis transfixisse, & eo mortuo, in fugam tantum exercitum se propulisse.

Quare satius putant plures, subducere se debere à prælio principem, vt maioribus necessitatibus reseruet authoritatem. Cúmque Dauid in prælium contra Absalonem filium qui occupauerat regnum, vellet egredi cum populo, *Respondit populus, Non exibis: siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu vnus solus pro decem millibus computaris: melius est igitur vt sis nobis in vrbe præsidio. Ad quos rex ait, quod vobis videtur rectum, hoc faciam. Stetit ergo rex per iuxta portam, egrediebatúrque populus per turmas suas &c*[a].

a lib. 2. Reg. c. 18. vers. 3. & 4.

Arbitrarer tamen cõducere reipublicæ, in prælijs quibus de vniuerso principatu contenditur, non longè ab exercitu principes esse debere, vt omnia quæ ad bellum necessaria sunt & ad imperandum, faciliùs exequi possint: & vnde possint si male cum exercitu agatur, tutò in securiora iterum pugnaturi se recipere, imò si status imperij, aut salus prouinciarum in discrimen vertatur, debebunt in acie stare[b], minora autem bella poterunt minoribus ducibus delegare[c], ea tamen conditione, vt vni summam seu potiorem exercitus potestatem concedant, cui cæteri obtemperare debeant: nempe ei quem peritiorem existimauerint. alioquin enim certissimum est, vt ait Thucydides[d], multitudinem imperantium, plurimùm nocere, & regimen esse nullum aut incertum.

b Cornel. Tacit. in 4. hist.
c idem 3. anna.
d Thucyd. in 6.

Cogunt interdum plura nolentem pugnare: & tunc quia pugnare necesse est, quomodo pugnandum consultare oportet. Sæpe enim in aliena terra maxime ducibus apparatus optimi, tardando perit pars aliqua, commeatus & pecuniæ deficiunt sine spe supplementi. Sæpe dux consultando, mores, statum, & vim, & mentem aduersariorum considerans, si opportunum videat sibi conflictum & se hostibus multis superiorem inueniat, non debet differre Dei impetrato auxilio, habita ratione loci sibi commodi & aduersariis incommodi, sapienter disposita & instructa acie iuxta leges & doctrinam militarem, & commoditatem locorum, & numerum militum, & qualitatem armorum, de quibus magister militiæ Vegetius satis abundè tractat in 30. & duces artem habent, semper robustiores ad frontem & tergum, & timidiores & suspectos in fide in mediis ordinibus, disponendo. Quæ omnia, egent potestate superiori. Eò autem magis tunc dicendum erit principem interesse non debere, si ipse imperitus sit eorum quæ bella requirunt. Posset enim vnus talis, sua præsentia turbare vel impedire expeditam ducum peritorum resolutionem. Sicque fatendum est plus iuuare rempublicam absentiam principis, quàm præsentiam, cum possit vtique per electos duces imperium augere, & inimicis obsistere, vt fecit Iustinianus, qui residens Constantinopoli, per Narsetem & Belisarium plures subegit nationes: & Carolus VI. rex Galliarum Biturigibus manens, Anglos regno pepulit consilio & postremis vsus ducibus, vnde sapientis cognomine insignitus fuit.

6 Caueri etiam debet, ne nisi compulsus necessitate aut summa data occasione, princeps pugnet prælio & acie decreta & stata collatis signis[e], ne cũ fortuna seu varietate euẽtuum, cum victoria agatur de vniuerso reipublicæ statu. Quemadmodum Lacedæmonij clade Leuttica & Mantinensi accepta à Thebanis duce Epaminonda, vnà principatum[f] Græciæ amiserunt. Cadmea dicitur illa victoria, mala & inutilis, in quo qui vincit, vel occiditur, vel plures suorum perdit[g].

e hæc sententia Pauli Aemilij Gellius lib. 13. c. 3.
f Diodor. Sicul. lib. 15. & Aemilius Probus in Epaminonda.
g Suid. in ver. καδμεία νίκη.

Laudantur canti cunctantésque duces, qui nullo loco nisi quantùm necessitas cogit, se committunt fortunæ[h]. & si militaris suffragij res sit, haud dubiè, Minutio Fabius præferetur, & nihil minus in perfecto duce quàm festinationem & temeritatem conuenire putandum est[i].

h Liu. lib. 22.
i Suet. in Augusto c. 25.

Temeritas præterquam quòd stulta est, etiam est infœlix[k]. Celeritas, audacia, impetus, præter rationem, vana & noxia, suis hostibus, opportuna sunt[l]: quia exposita insidiis & fraudibus hostium. Sunt qui putent maximè fœlicitatem aliquorum ducum in bello valere; & contrà, aliquorum obesse infœlicitatem aut infortunium. Sunt, inquit Cicero[m], quibus, vt dicitur in prouerbio, etiam venti tempestatésque obsecundant, existimátque Maximo Marcello, Scipioni Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non solùm propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpiùs imperia, mandata, atque exercitus esse commissos. Sunt alij ita habiti infœlices, vt nihil etiam cum magnis & fortissimis exercitibus promoueant, & à paucis hostibus vincantur, qui domi, vt est in prouerbio, videantur habere equum Seianum, aut contrectasse aurum Tholosanum[n], aut quarta luna nati[o]. Sicut etiam Plato[p] dixit, militarem artem, plurimæ fortunæ egentem.

k Liu. d. 22. lib.
l Polyb. in 3.
m Cicero pro Manil.
n De vtroque prouerb. Gellius lib. 3. c. 9. & de auro etiam Tholosano Strabo in 4.
o De hoc Eust. in 8. Iliadem Homer.
p In Epinomide.

At certè Christiani, qui fortunam aliam non norunt, nisi Dei permissionem aut voluntatem dixerimus, quæ regit cuncta & superba deprimit, etiam aliam non dabunt causam infœlicitatis quàm imprudentiam ducum & temeritatem, vel imperitiam militandi. Vidi enim plures qui confisi sua temeritate ferocitatéque improuida, suos milites in bellum & hostes audacter ducebant: verùm quia nulla illis disciplina in ducendis militibus, & nisi ardor illis in pugnando dominabatur, vix ipsos euasisse, obtruncatis omnibus qui illos sequebantur: ita certè infœlices habiti sunt militibus duces, quibus nulla ars reducendi & consuetuandi erat milites, vt rectè diceret Fabius, boni imperatoris haud magni momenti fortunam esse, mentem rationémque dominari[q]. Solet etiam in bello occasio ampliùs iuuare quàm virtus. Vegetius lib. 3. ca. 26. & proinde dux, intentus armatúsque esse debet, vt neque suæ occasioni desit, neque suam hosti det. & illa occasio

q Liu. lib. 22.

rectè poterit dici fortuna: quæ sequenda est si bona sit: si incommoda, relinquenda, debellandus exercitus alienus in nostra & in aliena terra, mora & productione pugnę. Nam hostem in terra aliena tempus, & io locis alienis, faciunt in dies deteriorem, inter omnia inimica & infesta, quem nullæ vrbes exciplunt, nulla mœnia [a]: sic multa bella impetu valida, per tædia ac moras sæpe euanoere [b].

a Vide Liuium lib. 7. & 22.
b Tacit. lib. 2. historiæ.

Consilium Demosthenes dedit Atheniensibus 1. oratione Philippica suadens copias aduersus Philippum colligere, nec magnas triremium collectiones fieri, neque paucas: quia, inquit, nec collatis signis pugnando magnum illius exercitum vincete possetis, nec minoribus resistere: opottet itaque paucis latrocinari, & latronum more furtim exercitum eius lædere.

Sic rectè Fabius maximus, lentè ad pugnam committendam progressus, cunctando totum Anoibalis eneruauit exercitum, & huic non dimicare vincere fuit.

Sertorius [c], in proscriptione Sullana, dux Lusitanorum fieri coactus cum eos oratione flectere non posset, ne cum Romanorum vniuersa acie confligere vellent, vafro consilio ad suam sententiam perduxit. Duos enim iu conspectu eorum constituit equos, alterum validissimum, alterum infirmissimum, ac deinde validi caudam ab imbecillo sene paulatim carpi, infirmi a iuuene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit, obtemperatum imperio est. Sed dum adolescentis dextera irrito se labore fatigat, senio confecta manus ministerium executa est. Tunc barbaræ concioni, quorsum ea tes tenderet cognoscerę cupięti, subiecit: equi caudę consimilem esse Rom. exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit vniuersum conatus prosternere, celeriùs tradiderit victoriam quàm occupauerit. Ita gens aspera & regi difficilis, in exitium suum ruens, quam vtilitatem aurib. respuebat, oculis præuidit. Boni duces non aperto marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant. Vegetius 3. de re militar. c. 9. Vel ex insidiis, vel subitò imparatos, cibum capientes, ex itinere lassos, equos pascentes, aut nihil tale suspicantes aggrediūtur [d].

c Hoc exempli refert Valer. Max. lib. 7. 3. exemp. 6. Frontinus li. 1. Strateg. 10. Plut. in vita Sertorii.
d Vegetius di. ☉o li. 3. c. 22.

Leges quædam obiter relatæ militares. De rebus militaribus, ex iure Romano [e].

CAP. V.

EXPEDITIONIS tempore [f], detur militibus pro annona panis, bucellatum in duobus diebus, in tertio, panis, vno die vinum, alio acetum: vno die laridum, biduo caro veruecina.

Item annonæ & capita singulis diebus, aut apto tempore de horreis l. fortissimi 6. eo. ti.

2 Fœnum [g] & paleæ dentur [h].

3 Per omnes prouincias numeris omnibus ac militibus, à mense Nouembri de nouello vino annona donetur, quoniam veteris videtur dispendiosa erogatio [i].

4 Detur statuta pecunia suo tempore militibus [k], vel vxoribus, vel filiis, debita mortuis [l].

5 Castellarum loca limitanea, non detineantur ab alio quàm à militibus, aliter detentatores, cum bonorum publicatione capitali sententia damnentur [m], non alienentur, etiam alienata reuocentur, immunitate gaudeant [n]. Agri ex quibus militibus limitaneis frumenta conferuntur, nec potentia nec furtiua sopplicatione, ab hoc munere retrahantur [o].

e l. de annona militari, diximus li. 19 Syntag. iur. ca. 6. & l. 1 de erogatione militaris anon li. 12. C. ti. 38.
g l. prouincialium 1. eo. tit.
h l. 2. eo. tit.
i l. iubemus 10 C eo.
k l. 16. §. super his eo.
l d. l. 16 §. f.
m l. 2 de fundis limitrop. li. 11 C.
n l. f. C. eod. l. omnes de fun. patri li. 11. C. ti. 61.
o l. 1. eo. ti. de fundis limitro.

De veste [p].

6 Prouinciæ quæ vestes debent militares, canonem soluant ex Calendis Septembris vsque ad Calendas Aprilis [q], iuxta pretium statutum adferendum ærario principis [r].

De hospitio [s].

7 Omnes præbeant hospitium militibus, exceptis priuilegiatis: nempe fabricensibus [t], archiatris, magistris literarum, professorum, pictorum, ingenuorum domibus [v], illustrium & clarissimorum, & eorum hæredum. In tribus domibus [x], nisi honorarias dignitates sine actu fuerint assecuti [y].

Excusantur & ab hospitiis militaribus, domus decem tribunorum post primicerium [z]. Sacri cubiculârij [a], decurionis, vel silentiarij, [b], in Sacris scriniis militantis [c], grammaticorum, rhetoricorum, oratorum, medicorum, philosophorum [d].

Hospitium debentes, duas partes domos sibi, tertiam hospitio militi debent. primam eligat dominus, secundam hospes, tertiam habeat dominus: excepto si hospes sit illustris, nam huic media, oon tertia pars domus debetur. Ergasteria domorum non veniunt in dictam diuisionem quæ mercimoniis deputantur in plateis & angiportis quæ solis dominis & conductoribus deseruire debent. Si tamen stabulum militari viro defuerit, id ex ergasteriis, nisi dominus qualibet prouisione prouiderit, pro animalium numero vel animalium qualitate, deputabitur [e].

Qui metatorum principalium maoum quę deputat singulis militibus hospitium, à postibus deleuerit, tanquam reus falsi punitur [f].

8 Ne quis comitum, vel tribunorum aut præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitram, lignum, oleum, à suis extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferant [g], non balneum petant. Non lignum, noo operam à prouinciali petant ex lege Pescennini, noo cœnatica, quæ vetuit constitutio Valentiniani & Valentis.

9 Nihil petant hospites a dominis ædiū, qood vel hominum vel animalium pascuis necessarium creditur: nec vlli liceat militum diu residere, sed citiùs iter perficiat [h]; vbi nec ea liceat hospitibus impunè offerre sponte [i].

10 Si angariæ necessariæ sint ad transferenda arma vel annonas per principem [k] militiæ admoneantur præfecti locorum, qui curent parari ex publico. Lege pontificia, non capiantur animalia quibus rustici araot, vel semina ad agrum deferont, à militibus [l].

11 Alia lex ne prætextu adiuuantium militares viros illicita ministeria exigaorur, & concussiones fiant, ne tenuis vitæ homines sub prætextu officiorum vel militum, vnico lumine vel breui supellectili ad aliorum vsus translatis, iniuriis afficiantur, prouideat præses prouinciæ [m].

12 Cœnaticorum nomine milites & eorum super instantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeant, contenti siut annonis [n]. nihil ad se animálque suum alendum à domino domus exigat, diuque in hospitio ne sint [o].

13 Militum animalia à pascuis publicis & priuatis arceantur [p].

14 Qui procurauerit vt sua domo liberata à militari hospitio, vicini domus oneretur, suo priuilegio careat, & alio etiam modo si oon sit priuilegiatus puniatur [q].

Edixit Antigonus rex Asiæ ne quis minor quio-

qua

p De veste milit. diximus li. 19 syntag. c. 7
q l. 2 tit. de veste milita. li. 12 C. tit. 40.
r l. fortissimis 3. C eo. dabantur militibus in stipendia, non solum pecunia, sed etiam vestimenta, potissimum hyeme & hiemali tum, vt constat ex Liuio li. 3. & 6. decad. 3 distributa & militib. tergora boum in stipendia & hoc tributum in vsum militum imperata Frisiis ex Transsyluanis populis, ait Tacit. li. 4. puto esse. *Les buffes* vnde thoraces fiūt.
s De hospitiis militum diximus li. 19. syntag c. 8.
t l. Fabricensium, 4. de metatis li. 12. C. tit. 41.
v l. archiatros, 8. eo de met.
x l. hac lege, in eadem.
y d. l. 10. §. f. & l. omnes, 9. §. cætera. eo. de metatis.
z l. decē, 11. eo.
a l. 2. §. domus quoq; de præpositis sacri cubi. li. 12. C. tit. 5.
b l. de silentiariis 3. §. domus, de silentiariis lib. 12. C. ti. 16.
c l. in sacris 9. de proximis sacrorum scrin. lib. 12. C ti 9.
d l. f. §. f. de muneribus P.
e in l. 2 de metatis C. §. pen. nouellæ 129.
f l. 1. de meta. C.
g l. deuotum, 5. § solum sanè de metat. C. l. vnica, C. de salgamo hospit. nō præbendo li. 12. C. ti. 42. l. hoc prospectum, 6. C. de meta.
h d. & l. prospectum l. vni. c. ne rei militarum contrib.
i l. deuotum, 5. de metat.
k l. nullus 7. §. quoties, de fabricensib.
l c. 2. de treuga & pace.
m l. illicitas 6. §. de offi. præsid. P.
n l. cœnaticorum 5. de eroga milita. anno. C. nouella 119.
o l. deuotum. 5. §. solum sanè de met. C.
p l. 2. de pasc. pub. lib. C. l. f. eo. ti.
q l. omnes. 9. de metatis C.

quaginta annos natus, hospicio matrisfamilias vteretur, idque iussit metatoribus[a].

De armis[b].

15 Arma à priuatis non conficiantur, nō emātur, nō habeātur, vt inter illos sit pacis securitas[c].

Armis vti aliquem non militantem, permitterē non debet præses prouinciæ[d].

Leges quædam de militum personis[e].

CAPVT VI.

MILITES, non nisi authoritate principis recipiendi, aut siue eius probatoriis, etiam à ducibus[f].

2 Seruus ne militet, alioquin capite puniatur[g]: nempe si inscio domino; alioquin si is sciat, potest, & ingenuus efficitur[h].

3 De statu etiam suo controuersiam patientes, licet re vera liberi sint, non debent militare, nec qui ab hostibus bona fide redempti sunt, priusquam se luant, nec ingenui qui bona fide seruiūt[i].

4 Nec coloni aut saltuenses, ad militiam se vltro offerentes armatam, admitti debent aut cogendi inuiti[k].

5 Nec curialis aut cohortalis conditionis, militent[l].

6 Duabus militiis nemo adscribatur, siue armatis siue ciuilibus[m].

7 Negotiatores in militent[n].

8 Ad bestias damnatus, si fugerit & militiæ nomen dederit, capite damnetur[o]. idipsum de deportato in insulam fiat[p]: & de ad tempus relegato ex causa capitali[q], reiici & debet adulterij, vel alterius criminis publici damnatus[r]. item reus postulatus[s].

9 Soluuntur & sacramento, qui litis causa militiæ nomen dant, postulantibus aduersariis[t], idem si in fraudem ciuilium munerum[v].

10 Nullus tyro vagus, aut veteranus, aut censibus obnoxius, ad militiam accedat[x].

11 Ciius Romanus, per decenoium militet[y].

Multitudo militum siue peditum siue equitum ignaua, non habet vires, sed pondus[z], & potiùs est impedimentum quàm auxilium[a]. in omni cōflictu, non tā prodest multitudo quā virtus[b]: & in bello manib. opus est, nō multis nominib. aut titulis.

Inter principes quidam vsi sunt in bellis non promiscue omni populo aut plebe, sed tantùm nobilibus: vt Persæ, Galli, Poloni, & hæ & similes nationes quæ nobilitate vsæ sunt, equitatu cæteris præstarunt. fuerunt autem pedestribus copiis non ita fortes. Tyranni vt stabilirent vsurpatum principatum nobilitatem aut exilio aut morte exscinderunt, plebe aduersus eam sibi contrariam vsi.

Quidam probant magis milites iuuenes quàm senes, quidam senes & veteranos præponūt[c]. Meliùs pro exequenda pogoa decreta, probabimus iuniores secundum Veget. lib. 1. c. 4. vt magis prōptos aut temerarios: at satius est illis præficere seniores, qui & maturitate consilij valeant & experientia[c]. Quemadmodum Procopius[d] de militia Belisarij agens illud addit notabiliter, quod omnes in exercitu eius duces barbati essent, nec vnus imberbis repertus fuerit. Idipsum ferè tradunt historiographi de exercitu Alexandri Magni, cuius duces videbantur referre grauitatem cuiusdam senatus. Tyrones quidam putabant ex certis nationibus meliores, vt de temperaroribus cœli plagis, ex rustica plebe quàm vrbana, vt ex duratis ad laborem[e].

12 In constitutionibus Galliarum[f] declaratur,

a Frontinus li. 4. c. 1.
b de armis mil. diximus li. 19. Synt. c. 5.
c nouella, 85 de armis. l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. P.
d §. f. nouellæ 17. de manda. principum.
e qui militare iure Romano nō possent, fusè diximus li. 19 synt. c. 3. quāuis hodie emātur milites & non eligātur.
f l. neminem, 17. de re militar. lib. 12. C. ti. 36.
g l. ab omni militia. 11. de re militar. lib. 49. P. ti. 16. l. 2. de tyronib. li. 12. C. ti. 44.
h l. super 6. & seq. qui milita. re poss. lib. 12. C. ti. 34.
i l. qui status, 8. de re milita. P.
k l. 3. qui militare poss. C.
l l. 4. eo.
m l. his quidem 5. eo.
n l. vnic. negotia. ne militēt li. 12. C. ti. 35.
o l. 4. §. ad bestias. de re militar. P.
p d. l. 4. §. in insulam.
q d. l. 4. §. temporarium.
r d. l. 4. §. adulterij. eo.
s §. reus, & l. qui metu 16. eo. de re milita. P.
t l. 1. C. qui militare possunt.
v l. 2. C. eo.
x l. 1. de tyron. li. 12. C. li. 44. l. f. de veterania, C. li. 12. tit. 47.
y Cornel. Tacit. li. 4. annal.
z Seneca li. 6. de benefic. c. 31.
a Liu. li. 9. at non multitudo. Veget. lib. 3. c. 1.
b Veget. 1. c. 8.
c Synesius epi sto. 79.
d Procop. li. 4. de bello Vandalic.
e Veget. li. 1. c. 2. & 3.
f In constitut. edita super comitus Blesens. tempore Henrici 3. anno 1580 art. 286. in art. verò 287. excipiuntur principes, quibus dummodo ætatem attigerint 18. annorum possunt dari huiusmodi turmæ grauis armaturæ.

A non esse dandas turmas equitum grauioris armaturæ, vocant *de gens d'armes*, prætetquam nobilibus insigniotibus, ætatis ad minus 25. annorum, qui antea præfuerunt militibus leuioris armaturæ rit ducis, aut labariferi, *porte guidon*, aut vexilliferi militū grauioris armaturæ, aot nisi ipsi fuerint milites grauioris armaturæ, vel leuioris, aut duces peditum, per rempus sex continuorum annorum. Reliqua autem præcipua munera militiæ talis armaturæ, quale manipalarium prohibentur dari nobilibus, qui in numeris & ordinibus militiæ per triēnium principi inseruierint[g]. apud Romanos erat delectus militum peditum & equitum, vnde legio certa peditum manus fuit à delectu fortissimorum militum appellata[h], & turmæ quoqoe equitum & præpositorum eodem modo collectæ, non vt hodie ex ignoris, vilissimis, flagitiosis, purgamentis vrbium suarum, latronibus, rapacibus, galeatis leporibus.

B Militem factum per solemnitatem constat, saltem adhibitis quinque. Glossa ad §. fin. de mandat. princ. in nouell. primùm adhibita examinatione[i]. 2. accedente iuramento, de non euitanda morte pro republica defendenda[k] 3. Concessione ensis[l] 4. & stigmate notabatur, vt dignosceretur[m].

Quinto, & in numeros militares recipi debet[n]. l. ex tempore 42. & l. fin. de re milit. P.

De militum delictis[o]. CAP. VII.

DELICTVM militis, est, quod aliter, quàm disciplina communis exigit, commitur. Veluti segnitiæ crimen, contumaciæ, vel desidiæ l. 1. omne delictum, 6. de re militar. lib. 49. P. tit. 16.

Et criminum militum[p], alia propriè militaria, alia communia cum cæteris hominib. & proinde persecutio, aut propria, aut communis.

C Proprium militare, quod quis vti miles admittit, vt dedere se militem cui non licet, graue crimen habetur, & augetur, vt in cæteris delictis, dignitare, gradu, specie militiæ.

2 Grauins delictum est, detrectare munus militiæ quàm adpetere: nam qui ad delictom olim non respondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur[q]. Caligatus qui metu hostis langorem simulauit, tanquam proditor puniatur[r].

3 Desistens à cuiusuis præpositi, vel præsidis excubatione peccatum desertoris incurrit[s].

4 Contumacia omnis militis, aduersus præsidem, vel ducem, capite punienda est[t].

5 In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non seruauit, capite punitur, etiam si res bene cesserit[v].

6 Irreuerens miles, non tantùm à Tribuno, vel centurione, sed etiam à principali est coërcendus. Qui centurioni volenti se castigare restiterit,

D eum veteres notauerunt: si vitem tenuit, militiam motat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur[x].

7 Qui præpositum suum protegere noluerunt cùm possent, vel deseruerint, puniuntur, eo occiso capite puniuntur[y].

8 Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. Si intra vociferatiooem aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur. Et cùm multi milites in aliquod flagitium conspirent, vel si legio deficiat, auocari militia solet[z].

9 Miles turbator pacis, capite punitur[a].

10 Desertor, nempe qui belli tempore abierit à signis[b], & qui per prolixum rempus vagatus reducitus[c], si in vrbe inueniatur, capite puniri

g eo artic. 188 & 89.
h Varro de ling. lat. Plut. in Rom. in legiones recepti tantum ingenui ex classib. quinque reiectis pueris senioribus capite censis, histrionibus libertinis, nisi in magna necessitate l. in li. 25. vi de plena legionum de antiquo iure ciuium Rom. c. 13.
i l. qui mil. nō poss.
k l. pen. ex quibus cau. infamatores.
l l. filiusfamilias, de mil. testam.
m Vt in l. 4. de Fabricensibus li. 11. C. Veget. de re milit.
n l. diuinus de militum delictis & officiis, li. 19. syntag. ma. c. 10 & 11, 12.
o l. 2. eo. tit.
p d. l. 2.
q l. 4. §. qui post desertionem, de re militar. P.
r l. omne delictum, 6. §. exploratores, de re mil.
s l. desertorem 3. §. si præsidis, de re mil. P.
t d. l. 6. §. contumacia.
v l. 3. §. in bello, de re milit. P.
x l. miles, 13 §. irreuerens, de re milit. P. l. 6. §. 1. eo.
y l. 3. §. f. l. 6. §. f. de re mil. P.
z l. 3. §. qui seditionem, de re mili. auocari, id est exauthorauit legio.
a l. f. §. f. de re milit. P.
b l. 1. §. desertor, de desertoribus li. 12. C. tit. 46.
c l. desertorē. 3. §. desertor, de re milit. P.

rectè poterit dici fortuna:quæ fequenda eft fi bona fit:fi incommoda,relinquenda, debellandus exercitus alienus in noftra & in aliena terra, mora & productione pugnę.Nam hoftem in terra aliena tempus, & in locis alienis, faciunt in dies deteriorem, inter omnia inimica & infefta, quem nullæ vrbes excipiunt, nulla mœnia [a]: fic multa bella impetu valida,per tædia ac moras fæpe euanuere[b]. A

Confilium Demofthenes dedit Athenienfibus 3. oratione Philippica fuadens copias aduerfus Philippum colligere, nec magnas triremium collectiones fieri,neque paucas:quia,inquit,nec collatis fignis pugnando magnum illius exercitum vincere poffetis,nec minoribus refiftere: oportet itaque paucis latrocinari, & latronum more furtim exercitum eius lædere.

Sic rectè Fabius maximus, lentè ad pugnam committendam progreffus,cunctando totumAnnibalis eneruauit exercitum, & huic non dimicare vincere fuit. B

Sertorius[c],in profcriptione Sullana, dux Lufitanorum fieri coactus cum eos oratione flectere non poffet, ne cum Romanorum vniuerfa acie confligere vellent,vafro confilio ad fuam fententiam perduxit. Duos enim in confpectu eorum conftituit equos, alterum validiffimum, alterum infirmiffimum,ac deinde validi caudam ab imbecillo fene paulatim carpi,infirmi a iuuene eximiarum virium vniuerfam conuelli iuffit, obtemperatum imperio eft. Sed dum adolefcentis dextera irrito fe labore fatigat, fenio confecta manus minifterium executa eft. Tunc barbaræ concioni, quorfum ea res tenderet cognofcere cupiẽti, fubiecit:equi caudę confimilem effeRom.exercitum, cuius partes aliquis aggrediens opprimere poffit C vniuerfum conatus profternere, celeriùs tradiderit victoriam quàm occupauerit. Ita gens afpera & regi difficilis,in exitium fuum ruens,quam vtilitatem aurib.refpuebat,oculis præuidit.Booi duces non aperto marte, in quo eft commune periculum,fed ex occulto femper attentant. Vegetius 3.de re militar. c. 9. Vel ex infidiis, vel fubitò imparatos,cibum capientes,ex itinere laffos, equos pafcentes,aut nihil tale fufpicantes aggrediũtur[d].

a Vide Liuium lib. 7 & 22.
b Tacit. lib. 2. hiftoriæ.
c Hoc exemplũ refert Valer. Max. lib. 7 3. exemp. 6. Frontinus li. 1. Strateg. 10. Plut. in vita Sertor.
d Vegetius dicto li. 3. c. 22.

Leges quædam obiter relatæ militares. De rebus militaribus, ex iure Romano [e].

CAP. V.

EXPEDITIONIS tempore[f],detur militibus pro annona panis, bucellatum in duobus diebus, in tertio,panis, vno die vinum,alio acetum: vno die laridum,biduo caro veruccina.

Item annonæ & capita fingulis diebus, aut apto tempore de horreis l.fortiffimi 6.co.ti. D

2 Fœnum [g] & paleæ dentur[h].

3 Per omnes prouincias numeris omnibus ac militibus,à menfeNouembri de nouello vino annona donetur, quoniam veteris videtur difpendiofa erogatio[i].

4 Detur ftatuta pecunia fuo tempore militibus[k],vel vxoribus,vel filiis,debita mortuis[l].

5 Caftellorum loca limitanea,non detineantur ab alio quàm à militibus,aliter detentatores, cum bonorum publicatione capitali fententia damnentur[m],non alienentur,etiam alienata reuocentur,immunitate gaudeant [n]. Agri ex quibus militibus limitaneis frumenta conferuntur, nec potentia,nec furtiua fupplicatione, ab hoc munere retrahantur[o].

e l. de annona militari, dicimus li. 19 Syntag. iur. ca. 6.
f l. de erogatione militaris annonæ li. 12. C. ti. 38.
g l. prouincialium 8. eo. tit.
h l. 2. eo. tit.
i l. iubemus 10 C. eo.
k l. 16. §. fuper his eo.
l d. l. 16. §. f.
m l. 2 de fundis limitrop. li. 11 C.
n l. f. C. eo. l. omnes de fun. patri li. 11. C. ti. 61.
o l. 1. eo. ti. de fundis limitrop.

De vefte [p].

6 Prouinciæ quæ veftes debent militares, canonem foluant ex Calendis Septembris vfque ad Calendas Aprilis [q], iuxta pretium ftatutum adferendum ærario principis[r].

De hofpitio [s].

7 Omnes præbeant hofpitium militibus, exceptis priuilegiatis:nempe fabricenfibus [t],archiatris,magiftris literarum, profefforum, pictorum, ingenuorum domibus [v], illuftrium & clariffimorum,& eorum hæredum.In tribus domibus [x],nifi honorarias dignitates fine actu fuerint affecuti[y].

Excufantur & ab hofpitiis militaribus, domus decem tribunorum poft primicerium [z]. Sacri cubicularij [a], decurionis, vel filentiarij, [b], in Sacris fcriniis militantis [c], grammaticorum, rhetoricorum, oratorum, medicorum,philofophorum[d].

Hofpitium debentes, duas partes domus fibi, tertiam hofpitio militi debent.primam eligat dominus, fecundam hofpes, tertiam habeat dominus: excepto fi hofpes fit illuftris, nam huic media, non tertia pars domus debetur. Ergafteria domorum non veniunt in dictam diuifionem quæ mercimoniis deputantur in plateis & angiportis quæ folis dominis & conductoribus deferuire debent.Si tamen ftabulum militari viro defuerit, id ex ergafteriis, nifi dominus qualibet prouifione prouiderit,pro animalium numero vel animalium qualitate,deputabitur[e].

Qui metatorum principalium manum quę deputat fingulis militibus hofpitium, à poftibus deleuerit,tanquam reus falfi punitur[f].

8 Ne quis comitum, vel tribunorum aut præpofitorum, aut militum nomine, falgami gratia, culcitram,lignum,oleum,à fuis extorqueat hofpitibus, fed nec volentibus hofpitibus in prædictis fpeciebus aliquid auferant[g],non balneum petant. Non lignum,non operam à prouinciali petant ex lege Pefcennini,non cœnatica,quæ vetuit conftitutio Valentiniani & Valentis. C

9 Nihil petant hofpites à dominis ædiũ, quod vel hominum vel animalium pafcuis neceffarium creditur: nec vlli liceat militum diu refidere, fed citiùs iter perficiat [h]; vbi nec ea liceat hofpitibus impunè offerre fponte[i].

10 Si angariæ neceffariæ fint ad transferenda arma vel annonas per principem [k] militiæ admoneantur præfecti locorum, qui curent parari ex publico. Lege pontificia, non capiantur animalia quibus ruftici arant, vel femina ad agrum deferunt,à militibus[l].

11 Alia lex ne prætextu adiuuantium militares viros illicita minifteria exigantur,& concuffiones fiant,ne tenuis vitæ homines fub prætextu officiorum vel militum, vnico lumine vel breui fupellectili ad aliorum vfus tranflatis, iniuriis afficiantur,prouideat præfes prouinciæ[m]. D

12 Cœnaticorum nomine milites & eorum fuper inftantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeant, contenti fint annonis [n]. nihil ad fe animálque fuum alendum à domino domus exigant,diúque in hofpitio ne fint[o].

13 Militum animalia à pafcuis publicis & priuatis arceantur[p].

14 Qui procurauerit vt fua domo liberata à militari hofpitio,vicini domos oneretur, fuo priuilegio careat,& alio etiam modo fi non fit priuilegiatus puniatur[q].

Edixit Antigonus rexAfiæ ne quis minor quio-

qua

p De vefte militar. dicimus li. 19 fyntag. c. 7
q l. 1 eo. tit. de vefte milit. li. 12 C. tit. 40.
r l. fortiffimus 3 C. eo. dabantur in ftipendia,non folum pecunia, fed etiam veftimenta,potiffimum hyeme. & frumentum, vt conftat ex Liuio li. 3. & 6. decad. 3 diftributa & militib. tergora boum in ftipendia & hoc tributum in vfum militum imperatũ Frifiis ex Tráffyluanis populis,vt Tacit. li. 4. puto effe. *Ex bubus* vnde thoraces fiũt.
s De hofpitiis militum dicimus li. 19. fyntag. 2. 8.
t l. Fabricenfium, 4. de metatis li. 12 C. tit. 41.
v l. archiatros, 8. eo de met.
x l. hac lege, 10 eadem.
y d. l. 10. §. f. & l. omnes, 9. §. cæteris. eo. de metatis.
z l. decẽ, 11 eo
a l. 2. §. domus quoq; de præpofitis facri cubi. li. 12. C. tit. 5.
b l. de omnibus 5. §. domus, de filentiariis lib. 12. C. tit. 16.
c l. in facris 9. de proximis facrorum fcrin. lib. 12. C. ti 9.
d l. f. §. f. de munerib. P.
e in l. 2 de metatis, C. §. pen. nouella 129.
f l. 1 de meta. C.
g l. deuotum, 5. §. folum fané de metatis, C. l. vnica, C. de falgamo hofpit. nõ præbendo li. 12. C. ti. 42. l. hac profpectum, 6. C. de meta.
h d. d. l. profpectum l. vni. c. ne rei militarum commib.
i l. deuotum, 5. de metat.
k l. nullus 7. §. quoties, de fabricenfib.
l c. 2. de treuga & pace.
m l. illicitas 6. §. de offi. præfid. P.
n l. cœnaticorum 3. de eroga militar. annon. C. nouella 129.
o l. deuotum, 5. §. folum fané de met. C.
p l. 2. de pafc. pub. lib. C. l. f. eo. ti.
q l. omnes, 9. de metatis C.

quaginta annos natus, hospicio matrisfamilias vteretur, idque iussit metatoribus[a].

De armis[b].

15 Arma à priuatis non conficiantur, nō emātur, nō habeātur, vt inter illos sit pacis securitas[c].

Armis vti aliquem non militantem, permittere non debet præses prouinciæ[d].

Leges quadam de militum personis[e].

CAPVT VI.

MILITES, non nisi authoritate principis recipiendi, aut sine eius probatoriis, etiam à ducibus[f].

2 Seruus ne militet, alioquin capite poniatur[g]: nempe si inscio domino: alioquin si is sciat, potest, & ingenuus efficitur[h].

3 De statu etiam suo controuersiam patientes, licet re vera liberi sint, non debent militare, nec qui ab hostibus bona fide redempti sunt, priusquam se luant, nec ingenui qui bona fide seruiūt[i].

4 Nec coloni aut saltuenses, ad militiam se vltro offerentes armatam, admitti debent aut cogendi inuiti[k].

5 Nec curialis aut cohortalis conditionis, militent[l].

6 Duabos militiis nemo adscribatur, siue armatis siue ciuilibus[m].

7 Negotiatores in militent[n].

8 Ad bestias damnatus, si fugerit & militiæ nomen dederit, capite damnetur[o]. idipsom de deportato in insulam fiat[p]: & de ad tempus relegato ex causa capitali[q], reiici & debet adulterij, vel alterius criminis publici damnatus[r]. item reus postulatus[s].

9 Soluuntur & sacramento, qui litis causa militiæ nomen dant, postulantibus aduersariis[t], idem si in fraudem ciuilium munerum[v].

10 Nullus tyro vagus, aut veteranus, aut censibus obnoxius, ad militiam accedat[x].

11 Ciuis Romanus, per decennium militet[y].

Multitudo militum siue peditum siue equitum ignaua, non habet vires, sed pondus[z], & potiùs est impedimentum quàm auxilium[a]. in omni cōflictu, non tā prodest multitudo quā virtus[b]: & in bello manib. op' est, nō multis nominib. aut titulis.

Inter principes quidam vsi sont in bellis non promiscuè omni populo aut plebe, sed tantùm nobilibus: vt Persæ, Galli, Poloni, & hæ & similes nationes quæ nobilitate vsæ sunt, equitatu cæteris præstarunt. fuerunt autem pedestribus copiis non ita fortes. Tyranni vt stabilirent vsurpatum principatum nobilitatem aut exilio aut morte exsciderunt, plebe aduersus eam sibi contrariam vsi.

Quidam probant magis milites iuuenes quàm senes, quidam senes & veteranos præponūt. Meliùs pro exequenda pugna decreta, probabimus iuniores secundum Veget. lib. 1. c. 4. vt magis promptos aut temerarios: at satius est illis præficere seniores, qui & maturitate consilij valeant & experientia[c]. Quemadmodum Procopius[d] de militia Belisarij agens illud addit notabiliter, quod omnes in exercitu eius duces barbati essent, nec vnus imberbis repertus fuerit. Idipsom ferè tradunt historiographi de exercitu Alexandri Magni, cuius duces videbantur referre grauitatem cuiusdam senatus. Tyrones quidam putabant ex certis nationibus meliores, vt de temperatoribus cœli plagis, ex rustica plebe quàm vrbana, vt ex duratis ad laborem[e].

12 In constitutionibus Galliarum[f] declaratur, non esse dandas turmas equitum grauioris armaturæ, vocant *de gens d'armes*, præterquam nobilibus insignioribus, ætatis ad minus 25. annorum, qui antea præfuerunt militibus leuioris armaturæ tit ducis, aut labariferi, *porte guidon*, aut vexilliferi militū grauioris armaturæ, aut nisi ipsi fuerint milites grauioris armaturæ, vel leuioris, aut duces peditum, per tempus sex continuorum annorum. Reliqua autem præcipua munera militiæ talis armaturæ, quale manipalarium prohibentur dari nobilibus, qui in numeris & ordinibus militiæ per triēnium principi inseruierint[g]. apud Romanos erat delectus militum peditum & equitum, vnde legio certa peditum manus fuit à delectu fortissimorum militum appellata[h], & turmæ quoque equitum & præpositorum eodem modo collectæ, non vt hodie ex ignotis, vilissimis, flagitiosis, purgamentis vrbium suarum, latronibus, rapacibus, galeatis leporibus.

Militem factum per solemnitatem constat, saltem adhibitis quinque. Glossa ad §. fin. de mandat. princ. in nouell. primùm adhibita examinatione[i]. 2. accedente iuramento, de non euitanda morte pro republica defendenda[k] 3. Concessione ensis[l] 4. & stigmate notabatur, vt dignosceretur[m].

Quinto, & in numeros militares recipi debet[n]. l. ex tempore 42. & l. fin. de re milit. P.

De militum delictis[o]. CAP. VII.

DELICTVM militis, est, quod aliter, quàm disciplina communis exigit, commitur. Veluti segnitiæ crimen, contumaciæ, vel desidiæ l. 1. omne delictum, 6. de re militar. lib. 49. P. tit. 16.

Et criminum militum[p], alia propriè militaria, alia communia cum cæteris hominib. & proinde persecutio, aut propria, aut communis.

Proprium militare, quod quis vti miles admittit, vt dedere se militem cui non licet, graue crimen habetur, & augetur, vt in cæteris delictis, dignitate, gradu, specie militiæ.

2 Grauius delictum est, detrectare munus militiæ quàm adpetere: nam qui ad delictum olim non respondebant, vt proditores libertatis in seruitutem redigebantur[q]. Caligatus qui metu hostis langorem simulauit, tanquam proditor puniatur[r].

3 Desistens à cuiusuis præpositi, vel præsidis excubatione peccatum desertoris incurrit[s].

4 Contumacia omnis militis, aduersus præsidem, vel ducem, capite puniendа est[t].

5 In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non seruauit, capite punitur, etiam si res bene cesserit[v].

6 Irreuerens miles, non tantùm à Tribuno, vel centurione, sed etiam à principali est coërcendus. Qui centurioni volenti se castigare restiterit, eum veteres notauerunt: si vitem tenuit, militiam motat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur[x].

7 Qui præpositum suum protegere noluerunt cùm possent, vel deseruerint, puniuntur, eo occiso capite puniuntur[y].

8 Qui seditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. Si intra vociferationem aut leuem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deiicitur. Et cùm multi milites in aliquod flagitium conspirent, vel si legio deficiat, auocari militia solet[z].

9 Miles turbator pacis, capite punitur[a].

10 Desertor, nempe qui belli tempore abierit à signis[b], & qui per prolixum tempus vagatus reducitur[c], si in vrbe inueniatur, capite puniri

CC 3 solet

a Frontinus li. 4. c. 1.
b de armis mil. diximus li. 19. Synt. c. 5.
c nouella, 85. de armis. l. 1. ad leg. Iul. de vi pub. P.
d §. f. nouellæ 17. de manda. principum.
e qui militare iure Romano nō possent, fusè doceo li. 19. synt. c. 3. quēuis hodie emā sur milites & non eligātur.
f l. neminem, 17. de re militā. lib. 12. C. ti. 36.
g l. ab omni militia. 11. de re militar. lib. 49. P. ti. 16. l. 2. de tyronib. li. 12. C. ti. 44.
h l. super 6. & seq. qui militare poss. lib. 12. C. ti. 34.
i l. qui status, 8. de re milita. P.
k l. 3. qui militare poss. C.
l l. 4. eo.
m l. his quidem 5. eo.
n l. vni. negotia. ne milites li. 12. C. ti. 35.
o l. 4. § ad bestias, de re milita. P.
p d. l. 4. §. in insulam.
q d. l. 4. §. temporarium.
r d. l. 4. § adulterij. eo.
s §. reus, & l. qui metu 16. eo. de re milita. P.
t l. 1. C. qui militare possunt.
v l. 2. C. eo.
x l. 1. de tyronib. li. 12. C. li. 44. l. f. de veteranis, C. li. 12. tit. 47.
y Cornel. Tacit. li. 4. annal.
z Seneca li. 6. de benefic. c. 31.
a Liu. li. 4. arte non multitudo. Veget. lib. 1. c. 1.
b Veget. 1. c. 8.
c Synesius epist. 79.
d Procop. li. 4. de bello Vandalic.
e Veget. li. 1. c. 6. & 7.
f In constitut. editis super comitiis Blesens. tempore Henrici 3 anno 1580 art. 186. io art. verò 287. excipiuntur principes, quibus dummodo ætatem attigerint 18. annorum, possunt dari huiusmodi turmæ grauis armaturæ.

g eo. artic. 288 & 89.
h Varro de ling. lat. Plut. in Rom. in legiones recepti tantum ingenui ex classib. quinque reiectis pueris senioribus, capite censis, histrionibus libertinis, etsi in magna necessitate Liu. li. 23. vi de plene Sigonium de antiquo iure ciuium Rom. c. 15.
i l. qui mil. nō poss.
k l pen. ex quibus ca. maiores.
l l. filiumfamilias, de mil. testam.
m Ve. in l. 4. de Fabric. nitons li. 11. C. Veget. de re milit.
o l. diximus de militum delictis & officiis, li. 19. syntag. ur c. 10 & 11. 16.
o l. 2. eo. tit.
p d. l. 2.
q l. 4. §. qui post desertionem, de re milit. P.
r l. omne delictum, 6. §. exploratores, de re mil.
s l. desertorem 3. § si præsidis, de re mil. P.
t d. l. 6. §. contumacia.
v l. 3. §. in bello, de re milit. P.
x l. milites, 13 §. irreuerem. de re milit. P. l. 6. §. 1 eo.
y l. 3. §. f. l. 6. §. f. de re mil. P.
z l. 3. §. qui seditionem, de re mili. auocari, id est exauthorauit legio.
a l. f. §. f. de re milit. P.
b l. 1. §. desertor, de desertoribus li. 12. C. tit. 46.
c l. desertore, 3. §. desertor, de re milit. P.

solet, alibi apprehensus ex prima desertione restitui potest, iterum deserendo, capite puniendus[a].

Desertor, si se offerat, remittitur anterioris peccati supplicium: si inuẽtus verò sit flagitiosa ignauia delitescere, offeratur ab eo in cuius domo delitescit, subiturus degeneris mortis gladium: præses prouinciæ, si propositam seueritatem, vel gratia vel dissimulatione distulerit, patrimonij & existimationis damno subiiciatur, & in officij priores capitaliter animaduertatur[b].

Fugiens à carcere vel custodia miles, desertor non est: quamuis si effracto carcere, capite sit puniendus[c].

11 Qui excubias palatij deseruerit, capite punitur[d].

12 Non omnes tamen desertores similiter puniendi sunt, sed habetur & ordinis & stipendiorũ ratio, vel gradus militiæ, vel loci, vel muneris deserti, & ante actæ vitæ; sed & muneri, si solus, vel cũ altero, vel cũ plurib. deseruit, aliúdve quod crimen desertioni adiunxerit. item temporis quo in desertione fuerit, & eorũ quę postea gesta fuerũt[e].

Quare si se obtulit qui in desertione fuit, in insulam deportandus[f].

Quamuis in aliam militiam nomen post desertionem dederit, legíve se passus sit. nam & militariter punitur[g].

Desertor tamen à patre oblatus, in deteriorem tantùm militiam datur, ne videatur pater ad supplicium obtulisse[h].

Si plures simul primò deseruerint, deinde intra certum tempus reuersi sint, gradu pulsi in diuersa loca distribuendi sunt: sed tyronibus parcendum est, qui si iteratò admiserint, pœna competenti afficiuntur[i].

Auidius Cassius Cæsar, desertoribus manus incidit, aliis crura ac poplites, dicens maius exemplum esse viuentis miserabiliter criminosi, quàm occisi[k]. Deseruisse exercitum, Francis inter capitalia annumerabatur, quod crimen sua lingua dicebant *herisschelitz*[l]. Mortis etiam pœna à Romanis militibus imposita, qui locum in bello in quo constituti essent, reliquissent, aut aliquomodo è castris fugissent[m].

Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur[n].

Defunctorum in desertione bona, confiscari placuit Cæsaribus l. defunctorum 4. de re milit. C.

Si deprehensi desertores resistunt, tanquam rebelles opprimi possunt[o].

Qui desertorem agro tectóue susceperit, atque diu passus fuerit apud se delitescere sciens prudénsque, actor procuratórque loci capitali supplicio subiugetur: si sciuerit dominus loci in quo latuerit desertor, amissione priuatur. Qui verò prodiderit[p] desertorem, ingenuus immunitate donetur.

13 Vagantes, seu emansores milites, qui non diu errauerint, redeuntes sponte, vel comprehensi leuiùs quàm desertores puniuntur. Differt enim emansor à desertore, vt erro seruus à fugitiuo[q]. Erítque emansoris pœna arbitraria[r].

Excusationes tamen dantur emansoribus: examinantur enim causæ emansionis, & cur, & vbi fuerint, & quid egerint: & datur venia valetudini, adfectioni parentum & affinium, & si seruum fugientem persequutus est, & si qua huiusmodi causa sit. Sed & ignoranti adhuc disciplinam tyroni ignoscitur[s].

Potest & cum commeatu licitè abesse ad certũ tempus concessum: sed si ad diem commeatus non veniat, perinde statuendum est, ac si emansisset, vel deseruisset pro numero temporis, facti priùs copia docendi num fortè casibus detentus fuit quibusdam, propter quos dignus videatur[t].

14 Tempore expeditionis, nulli pręposítorum, aut tribunorum cohortium, vel vicariorum, aut familiarium, cuiquam de militibus, à castris atque signis, aut locis his in quibus prætendant, liceat discedendi commeatum dare, alioquin si fecerit, nec præsens fuerit miles tempore, quo miles præsens esse debet excurrẽte hoste, capite plectatur[v].

15 Is qui in exploratione emanet, hostibus insistentibus, aut qui à fossa tunc recedit, capite puniendus est[x].

16 Qui stationis munus relinquit, plus quàm emansor est: itaque pro modo delicti, aut castigatur, aut gradu militiæ deiicitur[y].

17 Qui relictis militaribus castris, se ad deprædationes, vel latrocinium contulerint, seueritatem iudicis non euadent[z].

18 Transfugientes ad hostes exaothorati torquentur, & plerunque capite puniuntur: nam pro hoste non pro milite habentur[a], aut viui exuruntur, aut furca suspenduntur[b].

19 Qui malo consilio & proditoris animo patriam relinquunt, hostium numero habendi sunt[c], aut bestiis obiiciuntur[d].

Transfugas licet vbicunque inuenti fuerint, tanquam hostem occidere[e]. Leo Cæsar[f], sustulit acerbitatem pœnæ obiectionis ferarum sponte redeuntibus ab hostibus transfugis, statuítque vt si semel transfugerint, veniam consequãtur: si iterum id fecerint, in triennalem seruitutem diuendantur: si tertiò trãsfugerint, reuersi in perpetuam ac æternam seruitutem addicantur. Si verò non redierit vltro transfuga, sed ab aliis comprehensus in patriam retractus sit, morte tum illum tanquam hostem puniri, præsertim si antè ciuili sanguine manus contaminauerit.

Transfugis pręscidit manus Fabius Maximus[g]. Vt seruis ad barbaros fugientibus olim pes[h] abscindebatur. Scipio Africanus superior deuicta Carthagine, omnes qui ex exercitibus Romanorum ad Pœnos transierant Latinos transfugas, tãquam patriæ fugitiuos, crucibus affixit[i]. Posterior Africanus, euerso Punico imperio exterarum gentium transfugas in edendis populo spectaculis feris obiecit[k]. Et L. Paulus Perse rege superato, eiusdem generis & culpæ homines, elephantis proterendos substrauit[l]. Fuerunt & olim primùm transfugæ Romæ verberati, securi percussi, & de saxo Tarpeio præcipitati. Val. Max. vbi suprà exem. 14.

Transfugis ius postliminij denegatum[m].

20 Transfuga non is solus accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugit, sed & qui per induciarum tempus, ad eos cum quibus nulla amicitia est, fide suscepta transfugit. di. l. 19. §. transfuga.

Si quis tamen ex improuiso dum iter facit capiatur ab hostibus, inspecto vitæ eius præcedentis actu, venia ei dabitur, & si expleto tempore militiæ redeat, vt veteranus restituetur, & emerita accipiet l. desertorem, 3. §. is qui & l. non omnes, 5. §. qui captus, de re militari. Vt ei qui transfugit, & postea multos latrones apprehendit, & transfugas demonstrauit, potest parci, ei tamen pollicenti ea, nihil permitti oportet[n].

Cæterùm qui captus, cùm poterat redire nõ rediit,

a l. non omnes 5. § f. desertor de re milit.
b l. 1. §. desertor habebitur, de desertori. C.
c l. milites, 13. §. eior fugã de re milit. P.
d l. qui excubias, 10 eo. tit.
e l. non omnes desertores, 5. in princip. de re mil. P.
f d. l. non omnes. l. milites, 13. § Leo.
g l. 4. §. qui post eo.
h l. milites 13 §. desertorem eo. de re milit. P. l. qui cum vno, 4 § qui à patre eo. ti.
i l. desertorem 3. §. si plures, l. non omnes, 5. th sed munera, de re mil. P.
k Vulcatius Gallicanus, in vita Auidij Cassij
l Beatus Rhenanus li. 2. rerum Germanicarũ
m Polyb. in 6.
n l. desertorem, 3. §. qui militiæ, de re milita.
o l. 3. de desertor. C. l. 2. quando liceat vnicuique sine iudic. se vindic.
p l. 1. de desertorib. C.
q l. qui cum vno. 4. §. editis, de re milit. l. 3 §. emansor eo.
r l. tribuni. 12. de re milit. C.
l. nemo 13. §. si quos milites.
s l. 4. § f. de re milit. P.
t l. desertorem, 3. §. si ad diem. de re milit. P. l. qui commeatus 14. eo.
v l. 1. de commeatu, li. 12. C. tit. 46.
x l. 3. §. 16. qui, de re milit. P.
y d. l. 3. §. qui stationis.
z l. qui relictis 3. C. de desertoribus.
a l. proditores 7. de re milit. P.
b l. si quis, 38. §. 1. de pœnis P. l. aut damnum 8. §. hostes autem eo. tit.
c l. postliminiũ 19 de captiuis & postlim. reuer. P. qui cum inimico meo fugit amicitiam mihi inimicus est. l. liberi 28. C. de inofficio. testa. Seneca li. 1. de cle. c. magis odiosi quàm hostes transfugæ. Quint. decla. 327.
d l. 3. §. 16 qui ad hostem de re milita. P.
e l. 3. § f ad le. Cornel. de sicar. lib. 48. P. tit. 8.
f Leo nouella 67. de his qui ad hostes trãseunt iisque sponte reuertuntur.
g Frontinus 4 Stratag. cap. 1. Appian. in Iberica.
h l. 3. C. de seruis fugitiuis li. 6. C. tit. 1.
i Valer. Max. li. 2. c. 7. ex 12. Liu. lib. 30. in fine.
k Valer. Max. vbi supra exẽ. 13 Liu. lib. 52.
l Liu. li 3. Seneca 1. de ira. c. 16.
m l. 9. §. 4. de captiuis & postlim. reuer. P.
n di. l. 4. §. f.

diit pro transfuga habetur, & eum qui in præsidio captus est, in eadem conditione esse certum est [a].

a dicta l. 5. §. qui captus.

21 Proditores & consiliorum exploratores & renunciatores, capite puniuntur, vt hostes viui exuruntur, aut furca suspenduntur, l. omne delictum 6. §. exploratores, l. proditores, 7. de re militar. P. l. si quis aliquid 18. §. r. de pœn. P. lex Romanorum ita iubet speculatores seu exploratores hostium interficere. Polyenus lib. 8. Stratagem. in 8. exemplo Scipionis, vbi tamen & alibi alios duces aliter vsos & exploratores remisisse narrat.

22 Arma alienasse militi graue crimen est, & ea culpa desertioni exæquatur, vtique si tota alienauerit. Sed & si partem eorum, idem est: nisi quod interest: nam si tibiale aut humerale alienauit, castigari verberibus debet. Si verò loricam, scutum, galeam, gladium, desertori similis est. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur, armorúmque custodi plerumque ea culpa imputatur, si arma militi commisit, non suo tempore [b].

Miles qui in bello arma amisit, vel alienauit, capite punitur: humanè militiam mutat [c].

23 At qui arma aliena subtraxit, gradu militię pellendus est [d].

24 Qui in acie fugam prior fecit spectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus est [e].

25 Qui agmen excesserit, ex causa vel fustibus cæditur, vel mutare militiam solet [f].

26 Si quis vallum transcendat, aut per murū castra ingrediatur, capite punitur: si verò quis fossam transiliit, militia reiicitur [g].

b l. qui commeatus, 14. §. arma de re milit. P.
c l. desertoré 3. miles eo, eo. ti. de re milit. P.
d di l. 3. §. qui aliena.
e l. omne delictum, 6. §. qui in acie eo. ti.
f l. desertorem 5. §. in bello eo. ti.
g l. d. §. in bello adde l. f. de rerum diuis. §. 1. P. 11. 8.

27 Miles qui se vulnerauerit, vel mortem sibi consciuit, nec factum peregit, si id quidem impatientia doloris aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore fecit, aut pudore, mori maluerit, non animaduertatur in eum sed ignominia mittatur: si nihil tale prætendat, capite puniatur [h].

28 Si quis commilitonem vulnerauit, siquidem lapide, militia reiicitur: si gladio, capitale admittit [i].

29 Νόμος [k], τὸν προδόταν μὴ τύπτεσθαι. Lex Græca, proditorem non sepeliendum.

30 Miles qui nomen dedit militiæ, nec sua negotia, nec aliena priuata aut publica curet, nec aliis suas operas præstet, prædia cōducat aut possessiones, sed quotidiano exercitio ad bella se preparet. si secus fecerit hoc facinore conuictus, exutus militia pœnas legitimas luere compellatur: hi verò qui in priuato obsequio militem retinere fuerint comperti, multa graui puniantur [l].

h l. omne delictum 6. §. qui se vulnerauerit, de re milit. l. si quis 17. §. f. de pœn. P.
i l. d. l. 6. §. si quis commilitonem. de re milit. P.
k interpres Homeri.
l id generaliter leges iubere, vt arma tantùm tractent milites ait Plato in Timæo. de reliquis iura etiā ciudha l. nemo 13. l. milites, 11 l. militares viros ib. de re militar. C. nouella 116. l. milites 31. & l. f. 2. C. de loca. excusantes tamē qui ignorant milites quibus locarunt l. si ig norās 30. loca. P.

31 Milites agrum comparare prohibentur in prouincia, in qua militaria opera peragūt, ne studio culturæ militia sua auocentur: alioquin empta fisco vindicentur: domum tamen in ea prouincia, & prædia in alia emere possunt [m].

32 Miles qui artem ludicram exercuerit, vel in seruitutē se venire passus est capite puniatur [n].

33 Eos qui castrensibus stipendiis otia quieta meruerunt, veterani constituti, nequaquā placet tela in vsum veneris & ligonis conuertere, id est rei rusticæ operam dare. l. super, de mancipiis & colonis patrimonialium saltuēsium & emphyteoticorum fundorū, li. 11. c. ti. 62. quæ lex intelligi debet, de ascriptitiis colonis, qui militarunt cōtra & missi honestè militia veterani, nō debent reuocari ad glebā necessario seruili onere vertendā. At miltes veterani & nobiles nō ideo damnādi sunt, si cessātes ab armis, ad colendū rus per se vel alios se transferant. nam & ex aratro apud Romanos accipiebātur dictatores aliquādo, & deposita dictatura, ad rus redibant. testes erunt Serranus, Cincinatus dictator, M. Varro & senatus qui olim ex agris conuocabatur per viatorem Romā. Fuerunt & rei rusticæ addicti Reges Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus; & duces Xenophon, Pœnus, Mago & alij, de quibus Plin. li. 18. c. 3.

m l. milites 9. de re militari. P. qui officij 42. de cōtrah. emptio. P.
n l. quædam delicta, 14. de pœnis P.

Sylla quoque imperator & dictator, deposita potestate in villam se contulit, & posthac vixit in secessu rustico. profectus enim in suum Cumanū, vacauit ibi piscationibus & venationibus, vt ait Appian. Alexan. li. 1. bellorum ciuil. facit & sequens lex num. 34.

34 Veterani qui ex negligentia vitæ, neque rus colunt, neque aliquid honestè peragūt, sed latrociniis se dedunt omnibus veteranorum priuilegiis exuti, pœnis competentibus à prouinciarum rectoribus subiiciantur [o].

o l. veterani 3. C. de veteranis.

35 Milites ignominia missi cū infamia notentur, nullis honoribus, qui integrę dignitatis hominibus deferri solent, vti possunt. Habeant autem morandi vbi velint potestatem, præterquam in eis locis in quibus specialiter arguentur [p].

36 Auidius Cassius Cæsar, milites qui aliquid prouincialibus abstulissent per vim, in illis ipsis locis in quibus peccauerat in crucem tolli iussit. Fuit in Tāborlano Scytharum Rege, tāta in coercendis militibus seueritas vt gregariū militē, qui mulierculæ cuidam lac sustulisse furto ferebatur, mādauerit interfici, apertísque intestinis visceribus lac epotum extrahi. Rauisius Textor. in officina, cap. de seuerissimis [q]. Pescenninus Niger imperator [r], ob vnius gallinacei direptionem, decem commanipulares qui raptum ab vno comedetāt, securi percuti iussit: & fecisset, nisi ab omni penè exercitu ad metum vsque seditionis fuisset rogatus, atque cùm pepercisset, iussit vt illi decem denorum gallinaceorum pretia, prouinciali soluerent, quia simul furto consensissent.

p l. 3. C. de re militari l. 1. de his qui nota. in fa. P. non idem in honesta & causaria missione, ac ignominiosa. de triplici missione, vide l. milites 13. §. de missionum, de re milit. P. l. 2. §. ignominiæ, de his qui notant. infa. P. de quarta specie missionis d. l. 2. §. est & quartum.
q Vulcat. Gallicanus, in vita Auidij Cassij.
r Spart. an in Pescennino Nigro.

Alexander Seuerus imperator milites qui per stellaturam, id est imposturam aliquid accepissent, capite damnauit [s].

Pescenninus Niger [t], qui postea imperator, cùm tribunus esset, Tribunos duos quos constitit stellaturas accepisse, lapidibus obrui ab auxiliaribus iussit.

s Lampridius in Alex.
t Spart. in Pescennino.

37 Militum nimia confidentia de hoste portatur, diffidentia enim custodit ciuitates, cùm semper hostis timetur aduētus, & perinde semper vigilatur. hæc fuit sententia Demosthenis contra Philippum, oratio 2. Multa inquit, sunt ad vrbiū custodiam & defensionem reperta, veli aggeres, mœnia fossæ, & quæ sunt eius generis similia, quę omnia manu fiunt, & magnos sumptus postulant: vnum autem quoddam natura prudentium in semetipsa possidet præsidiū, quod cū omnibus bono est & salutare, tū vel maximè liberis hominib. contra tyrannos, diffidentia. Hanc custodite, hāc amplectimini: hanc si conseruabitis, extra omne periculum eritis: vigilat namque hostis vt captet occasionem opprimendi, & qua hora non putatur insidias instruit & aggreditur, quod & admonuit D. Luc. c. 12. 39. & 40. in prælio spiritali. & 1. Petri c. 5. vigilate & orate, quia aduersarius vester Diabolus, circuit quęrens quem deuoret. securè dormientes inuadit, vigilātes metuit. omni tempore pendente bello se custodire ab hoste diligenter oportet, & ducem dare operam, vt perinde ac si apparte-

pateret hostis, milites officio suo fungantur in custodia,& segnes punire.

Quod & Titum Cæsarem exemplari supplicio docuisse admonet Iosephus lib. 2. de bello Iudaico c. 5. Cùm enim, inquit, equites milites Cæsariaoi exeuntes ad fœnum lignáque colligenda, in obsidione Hierosolymitana, dùmque colligerent, equos suos frenis demotis, pascete sinerent, & Iudæi in cuneum exeuntes illos prædarentur: Titus Cæsar, existimans negligentia potiùs suorum, quàm virtute Iudæorum, quod erat verum, rapinas contiogere, tristi animaduersione cæteros ad equorum custodiam reuocare statuit, vnóque milite qui equum perdiderat ad mortem damnato, metu cæteris equos suos conseruauit. numquam enim postea in pascuis dimittebant, sed tanquam natura his connexi ad necessitatem egrediebãtur. Nihil in bello contemni oportere dicebat Æmilius Probus in Thrasibulo.

38 Iure constitutiooum regiarum Galliæ, omnes duces, seu capitanei militum, peditum aut equitum, possunt conueniri coram iudicibus ordinariis regiis locorum, de concussionibus, extorsionibus, abusu & delictis commissis per eorum milites [a]. Atque ibidem inhibetur ne victus nomioe, nisi gratuitò, noo vi accipiant quippiã ab his penes quos hospitantur, néve commorentur in eodem loco, vltra vnum diem sub pœna supplicij vltimi.

a in constitut. super comitiis Aureliæ habitis sub Carolo 9. artic. 11.

39 Qui reliquerint vexillum suum tẽpore pugnæ, exauthorari debent, & de gradu armorum, & nobilitatis expungi, intérque paganos & taliabiles, seu censuales reponi [b].

b In constitutionibus editis super comitiis Blesensibus 1580. sub Henrico 3. articul. 190.

40 Peditum [c], turmæ transeuntes, in ipso itinere ordines tenebunt vexillis explicatis tympano pulsante: nec licet eis impunè ex ordine sine ducis, aut eius vicarij licentia egredi.

c Eo. art. 303.

41 Si qui duces, vicarij [d], vexillarij, aut alterius muneris equitum aut peditum, deprehendãtur aliquid pecuniarum accepisse, vel exegisse, aut extorsisse, à locis, aut pagis ne in his hospitarẽtur, aut in certis domibus, mortis rei sunt, sine spe vllæ veniæ, aut indulgentiæ.

d Eo. art. 305.

42 Inhibitum [e], omnibus militibus, ducibus, & aliis peditibus & equitibus, capere vlla animalia priuatorum, equos, asinos, boues, mulos, ad deferendum sua impedimenta, aut currus: & si fecerint, permissum prouincialibus armari in eos per pulsum campanæ, vocant *Toque sang*.

e eo art. 309.

43 Iubetur [f] latrunculatoribus, vocant *Preuosts de Mareschal*, & iudicibus ordinariis locorum expellere à militum comitatu meretrices, quas vocant *Filles de ioye*, & inuentas fustigare, vel flagellare: idipsum *De caculis*, vocant *gojats*, quos inde expellere iubentur, excepto quòd vnus relinquatur pro tribus militibus: quòd si plures inuẽti sint, pro prima animaduersione subiiciuntur fustigationi; si redierint, suspendio. ff. Vide alias leges ciuiles infrà c. 9. n. 10. & 11.

f Eod. art. 312. vide plura quæ de his di xi li. 34. Syntagm. ca. 24. num. 12.

44 Militum transitum innocentem esse iussit Theodericus rex, vt neq; possessori segetes, neque prata vastarent [g], aliíque plures id constituerũt [h]. Quare Belissarius Iustiniani maximus in bellis vicarius, quũ militum quidam in agros discurrentes fructus attingerent, eos ignominia notatos, conuocans, sic allocutus est, vim adferre, & ex alienis pasci turpe semper ac probrosum videri, quod iniustũ in ipso feratur [i]. Sic Lysander apud Plurarch. videns Bœothos incertæ fidei, quũ per eorũ agros trãsiret, sciscitatus est, vtrũ rectis, an inclinatis hastis transiret: transite prædando hostiũ est: transire verò sine damno possessorum, via publica, amicorũ. constat etiam ex Nũcio misso per Mosem ducem populi ad Sebon regem Hesebon, verbis pacificis dicendo, Transibimus per terram tuã, gradiemur via, non declinabimus neque ad dextrã, neque ad sinistrã: alimenta pretio vende nobis vt vescamur: aquam pecunia tribue vt bibamus. tãtùm est, vt nobis concedas transitum [k].

g Cassiod. li. 5. epist. 5. 26. & li. 12. epi. 5.
h Iustin. de in noxio transitu exercitus nouel. 130.
i Procopius l. 4. de bello Vãdalico.
k Numer. 21. vers. 21. Deut. c. 2. vers. 26.

Aliquot leges de militum priuilegiis [l].

CAPVT VIII.

His qui in castris operam per militiam dant, nullum municipale munus iniũgi potest [m], nisi forsan in fraudem munerum quis militiæ nomen dederit [n].

2 Angariarum præstatio, & recipiendi hospitis necessitas, & militi inter cætera remissa sunt [o].

3 Veteranis quoque onerum & munerum personalium vacatio conceditur, post vicesimũ annũ militiæ quam in legione vel vexillatione, non si in cohorte militauerint, vel si honestam [p], vel causariam, non etiam si ignominiosam, missionẽ consequuti esse ostenduntur. Patrimoniorum tamen munera, omnes subire coguntur [q].

4 Vacationum etiam priuilegia non pertinent ad liberos veteranorum [r].

5 Filij officialium militarium, illis in militia succedunt [s].

6 Ad regem vel in bellum proficiscens vel rediẽs, à vectigali quod vocat *straturã* immunis sit [t].

7 Milites pugnantes fideliter & strenuè, præmio honoréve digni sunt.

8 A minoribus valuassoribus ex feudo aliis traditum, iudicatur iure feudi, si Romam cum illis in exercitu porrexerint, non aliter [v].

1 Hinc sunt tot coronæ militares delatæ olim militibus strenuis, nauales, murales, ciuicæ, & id genus aliæ, de quibus Plinius li. 21. c. 3. 4. 5. aureę, argenteæ, torques, armillæ, & similia.

Syracusani & Selinusij, ob egregiam operam nauatam in Chotesso, contra Athenienses ob defensionem Dianę, magnis fuerunt muneribus donati publicè ac priuatim, data præterea cum immunitate perpetua ciuitas iis qui Ephesum incolere voluerunt, vt ait Xenophon li. 1. rerũ Græcarum. fuerunt & honores publicè decreti in Græcia pro republ. in bello mortuis, itẽ & Romanis.

l Extrema de militum priui legijs, l. 19. Syntagm. cc. 24. 25. 26. 27.
m l. & qui 3. §. 1 de muneribus P. l. 1. a. de re milit. C.
n l. 4. §. fi. de munerib. P.
o l. ab his, 10. §. angariarum de vacatio munerum P.
p l. veteranis, 13. &. de his qui non implet is stipendiis & l. 10. C. ti. 54. l. veterania
q quando prouocare nõ est necesse l. 7. c. 11. 64. l. à muneribus 7 de vaca. munerũ P. explicantur quæ sint illa munera a quibus immunes sunt in l. 1. c. de veteran.
q l. à munerib. 7 de vaca. munerum. P. l. 3. & 4 de veteranis P.
r l. a honorib. 5. §. vacationũ de vaca. munerum P.
s l. 1. & 3 de filiis officialium militaris C.
t Beatus Rhenanus li. 2 de rerũ Germanicarũ, ait esse illam legem antiquã Francorum & *Strasturam* Germanos dicere hodie *vurgsturam*.
v §. f. de his qui feudum dare possunt, lib. 2 feudorum tit.

Aliquæ leges de disciplina militari præpositorum & militum.

CAPVT IX.

Præcipuum decus & stabilimentum imperij militaris disciplinę tenacissimum vinculũ [x], siquidem, vt dicebat Alexander imperator [y], disciplina maiorem rempu. tenet, quę si dilabatur, & nomen Romanum, & imperium amittemus. erat autem illa rigida formatio milititis, ad robur & virtutem.

x Valer. Max. li. 2. c. 7.
y Lamprid. in Alex. Seu.

Officium regentis [z], exercitum non tantùm in danda, sed etiam in obseruanda disciplina cõsistit.

Officiũ [a] tribunorũ est, vel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris continere, & ad exercitationẽ producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circumire, frumẽtationibus cõmilitonum interdum interesse frumentum probare, fraudem mensorum coercere, delicta secundũ suæ authoritatis modum castigare: principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere.

z l. officiũ 12. de re mili. in P.
a dicta l. officium 12. §. officium tribunorum. multa de officio præfecti legionis & & tribuni & centurionis. Vegetius libr. 2. de milit. c. 9. & 12 & de officio præfecti castrorũ c. 10.

Duces militum maximè vicini hostibus qui

cauen-

cauendi sunt, debent in ipsis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum [a].

2 Milires [b], de locis in quibus consistunt ad alia loca sine speciali principis authoritate transferri non possunt, debent autem significari principi, tam loca de quibus transferendi sunt, quàm loca ad quæ peruenire oportet, nomináque fortissimorum numerorum, in quibus iidem milites referuntur, necnon quantitas annonarum, & ante omnia, causa, ob quam iidem milites transferendi sunt.

3 Duces non debent deputare ex militibus ad custodiam alicuius sine permissu principis [c].

4 Qui præest armato, debet parcissime cõmeatum dare, equũ militarem non debet extra prouinciam duci permittere: ad opus priuatum, piscatum, venatum militem non mittere, quia verẽdum est ne modus in eo non adhibeatur [d].

Non licet præpositis vel tribunis cohortium, vel vicariis & familiaribus eorum, tempore expeditionis, & incursionis barbarorum quocumque genere cuiquam de militibus à castris, atque signis, vel his etiam locis in quibus prætendant, discedẽdi cõmeatũ dare, aliter capite vindicetur [e].

Sed & prohibitum tribuno pro tempore, amplius triginta viris sub occasione commeatus, licentiam dare [f].

5 Magistri officiorum cura, vt super omni limite sub sua iurisdictione constituto, quẽadmodum se militum numerus habeat, castrorúmque ac clausurarum cura procedat, quotannis principi significet [g]. Quadrimenstrua scholiarũ militantiũ breuia scribat, & deponat in sacro scrinio laterculi principis, vt semper notitia eorũ scholasticorũ certa sit, & ne publico damnum infligatur [h].

6 Leges militares præscripsit Tribuno militum has, Aurelianus imperator.

Nemo pullum alienum rapiat.
Ouem nemo contingat,
Vuam nullus auferat.
Segetem nemo deterat.
Oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit.
De præda hostis, non de lacrymis prouincialium habeat.
Arma tersa sint, ferramenta Samiata,
Calciamenta fortia.
Vestis noua vestem veterem excludat.
Stipendium in baltheo, nõ in popina habeat.
Equum saginarium suum defricet,
Captum animal non vendat.
Mulom centuriatum comiter curet.
Alter alteri quasi seruus obsequatur.
A medicis gratis curentur.
Aruspicibus nihil dent.
In hospitiis cautè se agant.
Qui litem fecerit, vapulet.

7 Probi imperatoris Roma. lex, Miles annonam gratuitam non comedat [i].

Pescenninus Niger, qui imperator à militib. nominatus est, edixit [k], ne pistor exercitũ sequeretur.

Ne vino milites vterentur, sed tantùm aceto.

Ne numos aureos vel argenteos in zonis haberent milites sed publicè commendarent; recepturi post prælia quod dedissent, vel vxoribus aut filiis reddendom, ne in hostes peruenirent ita cum præda.

8 Lex antiqua Francorum, nemo militiæ socium aut quemlibet alium, ad potandum inuitãdo; si quis ebrius repertus fuerit, eiectus donec

a l. f. C. de offi. milit. iudic. nouella 116.
b l. milites. 4. de offi. magist. milit. C. l. contra, 14 de re milit. C.
c l. f. de erogatio milit. annona li. C. 38
d dicta l. offic. 12. §. 1. de re milit. in D.
e l. 1. de commeatu li. 12. C. ti. 43.
f l. iubemus 16 §. non danda C. de eroga. milit. anno.
g l. f. §. de officio magistri officio.
h refert Flauius Vopiscus in Aureliano.
i [illegible] perfectum [illegible] Flauius Vopiscus in Probo.
k Aelius Spartianus in Pescennino.

A culpam agnoscat, aquam bibito [l], in legibus Caroli Magni latiùs lex comprehensa: vt in hoste [m], inquit, nemo parem suum, vel quemlibet alterũ hominem bibere roget. Et quicunque in exercitu ebrius inuentus fuerit, excommunicetur; vt in bibẽdo sola aqua vtatur; quousque se malè fecisse cognoscet [n].

9 Romanorum more castris metatis [o], tribuni exigebant à singulis, nihil se à castris ablaturos. postea excubias circa castra vallata ponebãt. Noctu vigilias & circuitiones agebant: aliqui præcedenti die admoniti per singulas vigilias, aliqui certas circuibant, alij alios sequebantur. Qui circuibat à singulis vigilibus accipiebat notas & suas tesseras: si inuenisset vigiles dormientes vel dereliquisse custodiam, cum sociis attestationes accipiebat, & mane ad triarios producebat tesseras, ex quibus cognoscebatur qui reliquissent
B custodias: & tribuno custodiæ vocato, res agitabatur: si damnaretur, fuste cædebatur: item & si quis vigiles calumniaretur.

Probro militibus erat falsò dicere se strenuè in hostes gessisse, dispositionis præsidij locum metu reliquisse, telum aliquod ob metum abiecisse.

10 Scipio [p], scorta, haruspices, vates castris expulit, quibus milites rebus aduersis territi vtebantur.

11 Boleslaus, rex Ruthenorum seu Moscouitarum, (vt ait Sigismundus liber Baro, libro 2. rerũ Moscouiticarum) qui vicit Bulgaros vsque ad Danubiũ progressus in bello nulla impedimenta, ne vasa quidem culinaria exercitoi suo permisit: ipsque tantũ carnibus assis vtebatur, humi requiescens, sella tantũ capiti suo subiecta. quæ lex certè salubris Reipublicæ; Quia illa impedimenta, sunt potiùs à prouincialibus rapinę; & habent ve-
C rè impedimenta ad bellandum, vltra onustã prouincialibus inutilem, cacularum, lixarũ, & calonũ familiam, qui sunt veluti harpyæ populi satis belli & tributi pressi.

Disciplina militaris, est ars qua bonus redditur miles, & ita neruus dicitur militiæ, cui opponitur corruptio quæ deteriorem reddit militem, eò pertinent quæ corrumpere possunt militem, vinum, balneum, mulieres, calones, somnus, superbia: delitię, quę perdiderunt strenuũ exercitum Capuę Annibalis: paulò antè victoris ad Cannas. item vtensilia pretiosa, impedimenta in exercitu: animalia, currus euectionis eorum causa, licentia prædandi, & nocendi amicis, otiositas, ludus aleæ, & fuliorum.

D Summam totius disciplinæ Iustus Lipsius in suis Politicis, diuidit in partes quatuor exercitum, vnde exercitus dicitur: ordinem, coercitionem, exempla. In exercitio continetur, vt miles doceatur ad arma & opus: & tyronibus per quotidiana exercitia, demonstretur doctrina armorum [q], in iactu missilium, in tractando scuto, in vitandis ictibus, vt doceantur ambulare militari gradu, & ordinem seruare, locum non deserere, in acie consistere, & vertere hastas. equos tractare, ex his pugnare, laborare, decurrere, portare pondus, solem & puluerẽ ferre, arma portare: fossam ducere, sudes scienter figere, castra munire. ordo cõsistit in dirigendis copiis per legiones, cohortes, cẽturias, decurias, &c. vt acies distincta facilior sit ad imperia. item in incedendo, vt milites ordinem seruẽt in itinere, in acie distent inter se æquali & legitimo spatio, non conglobent aut laxent agmẽ, néve sit confusio. Diuidantur per contubernia, vt de-

l Beatus Rhenan. li. 2. rerum Germanicarũ, vbi de statu Gallarũ agit.
m Id est in exercitu, vnde hodie est, ou l'est pro exercitu.
n li. 3. capitulariorum Caroli Magni c. 72. Et Plato li. 2. de legumlatione in fin. suo l. 14 tradit Carthaginensium legem sa probare vt nẽ quis in castris quicquam gustare vinum audeat, sed toto illo tempore aqua bibatur.
o Polyb. in 6.
p Suidas in verbo στρατηγ.
q Vegetius li. 1. c. 8.

vt decem sint vel pauciores sub vno papilione,& vnus eius contubernij caput.

Coercitio circa mores, in continentia cibi & veneris; in modestia verborum, vestium, & factorum. sint bene armati non graues prouincialibus, obediant, vel si duces, recta imperent: abstinentia, à violentia, rapinis prouincialium remouet. Exempla, dicuntur militaris disciplinæ præmia, honores, promotiones, opes, data vel proposita militibus strenuè se gerentibus: & pœnæ, delinquentibus. nã ibi seueritas exercenda, vbi ab armis rebellio ex indulgẽtia oriri potest.& Clearchi vera vox est, Imperatorem à militibus potiùs quàm hostem metui debere [a].

a Val.Max.li. 2.c.7.

Leges quædam erga hostes.

CAPVT X.

BELLVM priùs indicetur quàm inferatur: vt si alia ratione negotium componi possit, vel illud euitari, non fiat [b].

2 Si quando accesseris [c], ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primùm pacem: si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui ibi est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Sin autẽ fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cúmque tradiderit Dominus Deus tuus illã in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est in ore gladij absq; mulieribus & infantibus, iumentis & cæteris quæ in ciuitate sunt, omnem prædam exercitui diuides, & comedes de spoliis hostium tuorum, quæ Deus tuus dederit tibi.

b exemplum nam c.10.ver. 29 & c.21.Iudicum c.11. ver.17. & seq. c Deut c.20 vers 10.& seq. hæc tamẽ lex contra populos ethnicos & gentiles nõ cedentes, at existimo in lege gratiæ, dũ de Christianis obsessis agitur melius fieri si parcatur occisioni, ne vnà cum corpore vita æterna animæ male sic posi æ perimentur iunge in fiã rationem ex nu 4. d Deut.c.20. ver.19.& seq.

3 Quando obsederis ciuitatem [d], multo tempore, & munitionibus circumdederis vt expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Si autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, & in cæteros apta vsus, succide & instrue machinas donec capias ciuitatem quæ contra te dimicat [e].

4 Iure veluti gentium inter omnes bellantes seruatum, trophæis dedicatísque Deo rebus parcere. Imò Romani antequam vrbes expugnarẽt, sacra certis cautionibus & ceremoniis inde euocabant, ne aliquid in Deũ cõmittere viderẽtur [f].

e Vitruuius de Rhodijs li. 2. c.8. Dio li. 42. de Mithridate Traiani triumphum non euertente. f Macrob.li.3. Saturnalio c.2 & 3. Vlp. a.in l.sacra loca 9. §.illud notandum, de rerũ diuisio li.4. P. i.S Leum lo ca.3 6 de relig.iof & sump. funer P.

5 Homo ab homine superatus iure belli potest occidi, D. August. 1. super Genes.q.153. Deuter. c.20. quod intelligendum si in ipsa acie occidantur, vel se dedere nolint: non si iam capti sint, & ita fides re ipsa data sit de vita, vt neque etiam bannitus quem licet occidere cuique, postquam captus est ducendus à familia ad quæstorem capitalium rerum, impunè necari potest. Alcia. ad l. pupillus est, 239.§.seruorum appellatio, de verbor.sig. Liuius li.7.deca 5.ait, claram victoriã vincendo oppugnantes non sæuiẽdo in afflictos fieri. Seneca li.1.de clementia, & æqui boníque natura iubet, vt captiuis parcatur, ratione humani vinculi l. seruus ea lege, de seruis export. P. vt & Pyrrhus excelso animo, etiam λύτρα seu redẽptiones captiuorum Romanorum recusauit & soluit captiuos liberè, dicens: *Quorum virtuti belli fortuna pepercit illorum me libertati parcere certum est.* Cicero in officiis.

Apud Sauromatas, vt scribit Lucianus, moris fuit, hostem captum seruare, nec licuisse eum occidere qui clamasset *Zirin*, quę vox erat se dedẽtis. vt Homerica ζώγρει, id est, *viuum me cape.* alij dicunt, vt ait Alciatus loco prædicto, antè quàm captiuus hostis in præsidia capientium ducatur, posse necari, nempe si vellet effugere. Putarem ego non licere si vinctus non rebellet propter fidem datam, quæ hosti etiam seruanda, vt dicemus Deo fauente. Immanius est, iam receptos in fidem, vt facinorosos cruciare, & tormentis excarnificare, vt faciunt quidam bestiis peiores quę parcunt subiectis & prostratis. Malè etiam audierunt vt inhumani Thulitæ populi, qui captiuos Marti mactabant, vt Galatæ apud Athenæum li. 4. Sunt & his similia crudelitatis exempla in captiuos apud Polybium, de Afris & de Hasdrubale in captiuos Romanos, qui quidem excusari possunt iure belli permittente sæuire in hostes: at accusari meritò, quòd refrigescente ira belli, inhumaniter subditos crudeliùs habuerint quã liceat: non considerantes bellicam fortunam, nunc in hanc, nunc in aliam partem inclinare posse, & posse victores in manus eorum qui succubuerunt primùm recidere, vt talionem recipiant.

6 Lex & Iure inter homines perpetua & iuris gentium, quando vrbs belligerantium capta fuerit, victoribus quæri corpora quoque, & pecuniam in victorum potestatem concedere.

Xenophon lib. 3. Cyripædiæ, & Plato 1. de legib. πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι.

Liuius li.21. in Alorici oratione, aurum argentúmque omne, publicum priuatúmque ad se iuber deferri: coniugum, vestráque corpora, ac liberorum vestrorum seruat inuiolata, si inermes cum priuis vestimentis velitis à Sagunto exire. Arist. 1. polit.c.4. pactum conuentũ quoddam esse ait, in quod omnes consentiunt, quo quę bello superantur, victorum potestati permittantur. Facit §. item ea quæ ab hostib. de rerum diuis. apud Iust. l.cũ loca, de religios. & sump.Fun.P.

Hic notandum est quòd quamuis corpora mulierum & virorum sint capientium in bello & liceat necare: tamen non ideo licet abuti fœminis, vel stupro, vel adulterio hostium captarũ, vel etiam constuprare pueros eorum: vt neque exulẽ, quam dicunt bannitam, licet cuique impunè occidere. Felin. ad c.cum in ecclesiarũ nu.16.de cõstitut. ratio, quia permissum est iure belli necare, occidere hostes lacessentes, vt naturali lege aggressores: at non est permissum lege diuina mœchari, imò omnino prohibitum. Dehinc qui adulteratur & mœchatur, non tam alteri quàm sibi nocet, quia peccatum est.

Humanitatis gentium omnium fuit, captiuos seu captos non occidere, ac per hoc seruare: vnde & seruitus personalis iure gentium originem & rationem habuit [g].

7 Minimè maiores lugendũ putauerunt eum, qui ad patriam delendam & parentes, & liberos interficiendos venerit: quem si filius patrem, aut pater filium occidisset, sine scelere etiam præmio afficiendum, omnes constituerunt [h].

8 Nemo potest impunè hostem domi suæ retinere [i].

9 Pacta cum hoste publicè, ab iis qui potestatẽ habẽt, facta, & leges in illis positæ seruari debẽt [k].

Fides quando promittitur etiã hosti seruãda est cõtra quẽ bellũ geritur. D.Aug.epi.207. ad Bonif. c. nob. 3.§.Hoc primũ, 23.q.1. D.Ambros.li.officio 3.c.10.c.23. Innocẽs, 22.q.4. sic Gabaonitis Iosue fidem pacis datam, etiam dolo impetratam seruauit Ios.cap.9. graue enim fidem fallere, & contra ius

g l.4.& 5.de statu hom.P. §.serui autem ex eo appellati sunt, de iure personar. apud Iustin. Põpon. in l. pupillus est 239. §. seruorum appellatio, de verb.signific. Gel li 7.c.6. h Marcel.l. minimè de religio & sum.funerum li.1.2.P. ci.4. Quint.li. instit.c.8.& li 5.c.5. i Cic.5.in Verrem, pœna celantis & non reuelantis celantem. in l. Metrodorum 40.de pœnis P. k l 5 §.f.de pact. P l.12. P 38.de capt. P.

ius gentium & humanam naturam.l.1. de Pactis P.l.1.de constituta pecunia io P. dummodo & hostis non fregerit primus nobis fidem. Nam frangenti fidem, licet & frangere, c. esto subiectus, 95. dist.c. peruenit, de iureiuran. c. si infidelis, 28.q.1.l. cùm proponas, C. de tranact. vbi interpretes, l.quæro §.inter loca P.

Perfidia ita numquam probari potest, simulatio tamen probari sine datione fidei potest [a].

a Ponuntur exempla in c. 21 vtilem simulationem, 22 q.2.c.21, reg.21.& 4. reg.c.10.

10 Seruij Tullij regis Romanorum lex, inducias esse bona fide hosti seruādas, quia sint ex pacto inter hostes [b].

b Liuius in 1.

11 Miles aut dux à principe iussus militare, si pugnam detrectet, capitale ei sit. Caius Vatienus, qui ne bello Italico militaret sibi manus sinistræ absciderat digitos, à senatu bonorum publicatione perpetuisque vinculis punitus: & Traiani temporibus pater, qui ne filius militaret eum inhabilem reddiderat militiæ, deportatus est. Valer. Max. ti.6.c.3. Ammian.lib.15.

Multò magis si alijs pugnantibus, ipse cū suis spectator tātùm abstineat a pugna. nam hoc proditorium censetur.

12 Miles dux non pugnet, etiam si putet feliciter successuram reipublicæ pugnam, nisi eius iussu qui præest in exercitu.

Seuerus ita imperator, veluti proditorem interimi iussit. Lætum ducem suorum militum, qui eo pugnante cum Albino, noluit ipse pugnæ manū conferre, sed exitum belli expectabat; donec falsò tamen, audiuit, Seuerum cecidisse, idque vt imperium sibi vindicaret Herodian. in 3. Metius Suffetius dux Albanorum, dubiam & suspectam semper societatis suæ fidem, repente in acie Tullo Hostilio rege Romanorum Fidenas aggresso detexit. delecto enim Romani exercitus latere, in proximo colle consedit, pro adiutore speculator pugnæ futurus, vt aut victis insultaret, aut victores fessos aggrederetur. Cuius proditionis pœnæ fuerunt, vt duabus admotis quadrigis in currus earum distentus illigatus Metius fuerit, deinde in diuersum iter equi concitati, laceratum in vtroque curru corpus, quà inhæserant vinculis membra portantes, remanserit corpus, vt ait Liuius in 1. Constantius Cæsar edoctus obsesso apud Senonas Cæsare Iuliano auxilium non tulisse Marcellum magistrum equitum agentē in stationibus proximis, eum sacramento solutum abire iussit in larem, vt ait Ammianus lib. 16.

Auidius Cassius imperator iussit in crucem tolli centuriones, qui cum pauca manu eo inscio tria millia Sarmatarum in Danubij ripis negligentiùs agentium occidissent, dicens, euenire potuisse vt essent insidiæ, ac periret imperij Romani reuerētia, vt ait Vulcatius Gallicanus in Auidio Cassio.

Posthumius dictator A. Posthumium filium, quia non suo iussu, sed sua sponte egressus hostes fuderat, victorem securi feriri iussit. vt scribunt Liuius in 4. Gell.lib.17.c.5. Diodorus Siculus lib. 12. Valerius Maximus li.2.c.7. Manlius quoque Torquatus, Latino bello cōsul, filium, quòd prouocatus à Geminio Metio duce Tusculanorum ad dimicandum se ignaro descenderat gloriosam victoriam & speciosa spolia referentem, abripi à lictore, & in modum hostiæ mactari iussit, satius esse iudicans patrem forti filio, quàm patriam militari disciplina carere, vt ait Valerius Maximus prædicto loco. Liuius libro octauo, Gellius & alij.

13 De præda diuidenda diuersæ leges Dei, v-

A na, post expugnationem vrbis omnem prædam exercitui diuides [c].

c Deut.c.20. vers.14. Iosue c 22 vers 18. ibi, Diuidite prædam cū fratribus vestris.

Æqua & lex à facto Dauidis in Israel, vt æqua sit pars prædæ post victoriam pugnantium, & eorum qui remanserint ad sarcinas, 1. Regum c. 30. vers. 24.& seq. quæ lex pendet ex lege Mosaica numero c.31. quo loci deuictis Madianitis, Moyses prædam omnem in cumulum referri iussit, & eam diuisit pugnātibus & reliquæ multitudini, item quinquagesimam partem Leuitis, quamquā in vers. 53. dicatur, vnusquisque quod in præda rapuerat suum erat quod intelligi potest, vt sit quidem acquirentis, sed postea debeat duci tradi pro diuisione facienda, & sic etiam docet Panorm. observari ad c. sicut 29. Num.7. de iureiuran. facit ca. 25. dicat, 23. quæ. 5. & æqualiter inter eos diuidatur.

B Iuris militaris autem dicitur prædæ decisio, & pro personarum qualitatib. & laboribus iusta diuisio, ac principis portio, ca. ius militare 10. sub 1. distinctio. quemadmodum decimæ dicuntur episcopi. sed ille tenetur singulis prout laburant in vinea Domini distribuere, cap. concesso cap. vulterranæ, ca. quatuor 12. q.2. ita iure ciuili capta ab hostibus fiunt principis, vel reipublicæ, vel in fiscum rediguntur. l.diuus. de iure fisci P. aut publicantur, id est populi dominio adscribuntur. l. si captiuus, §.1. de captiuis, P. quare & qui prędam ab hostibus captam surripuit, lege peculatus Iulia tenetur in quadruplum. l. is qui prędam, § 3. ad l. Iul. pecul. li.48.P.tit.13. postquam inquam, facta fuit principis quæ facile in rebus modicis militibus diuiditur, vel in obsessione ciuitatis interdū militibus promittitur, vt alacriùs pugnent vel spe lucri.

C Lex videtur fuisse antiqua Francorum, vt præda à militibus in vnum locum deferretur & postea inter ducem seu regem, & milites sorte diuideretur quod docet Aimonius libro de gestis Francorum c.12.

14 Legati etiā hostiū inuiolabiles sint, nec iniuria afficiantur. Nōne legati inter hostes, vt ait Cicero 1. actione in Verrē, incolumes esse debent: & Pomponius iurisconsultus. l.si quis legatum 17. de legationibus libro 50. P. ti.7. Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissū esse existimatur; quia sancti habentur legati. Et ideo si cùm legati apud nos essent gentis alicuius, bellum cum illis indictum fit: responsum est liberos eos manere; id enim iure gentium conuenit esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Qui

D Mucius dedi hostibus quorū erant legati solitus est respondere. Varro 3. de lingua Latina sancta sunt, inquit, corpora legatorum, id est ab iniuria hominum defensa atque munita, nam & sanctum dictum à sagminibus, sunt autem sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret: quemadmodum legati Græcorum ferebant ea quæ dicūtur cerycia, sicut respondit Marcia. iurisconsl.in l.sanctum, 8. de rerum diuisio. libro 1. P.ti.8. Ideo Corinthum à Romanis refert Cicero pro lege Manilia fuisse euersam, quòd legati Romani duriùs à Corinthiis appellati essent; & contra Mithridatem pugnatū quòd legatos Romanorum necasset. Qui legatos, oratores, comitésve eorum pulsasset lege Iulia de vi publica teneri respondit Vlpian. in lege Iuliana 7. ad legem Iuliam de vi publica libro 48. P.

Si quid inter gentium bellica statuta præstans

sit, illud est præstantissimum fœciales conseruare inuiolabiles: sunt enim internuncij quibus vtrinque hostes ad pactiones & pacem venire, & captiuorum redemptiones, mortuorum sepulturæ expediri commodiùs possunt, quos si violari patiantur hostes, futurum est vt immortalis & ferina ira & calamitas perpetuò inter homines perseueret.

15 Mos belli in deditione facienda, humanè & ex iure æquitatis seruari debet.

Sic enim parcendum esse sese dedentibus & manus submittentibus, ad humanitatem iure gentium receptam antè docuimus. Morem se dedendi nationes diuersum habuerunt. Nam apud Lacedæmonios & Græcos signũ victoriæ traditæ, erat, per preconem corpora interfectorum ad sepulturam petere, eáque confessione hostes tanquam victores signum dabant parcendi, vt scribit Iustinus lib. 6. historiæ ex Trogo.

De induciis seu treuga & fœderibus quædam.

CAPVT XI.

INDVCIÆ sunt, cùm in breue & præsens tempus conuenit inter belligerantes ne inuicem se lacessant [a]. Varro libro humanarum rerum, qui est de bello & pace, inducias dicit patrem castrẽsem paucorum dierum, belli ferias, & vt Gellius addit [b], *Induciæ non sunt pax: bellum enim manet, pax cessat, & inducias inde arbitramur dictas, quasi inde vti iam. Pactũ induciarũ enim huiusmodi est vt in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur, sed ex eo die postea vti iam omnia belli iure agatur. atque Aurelius Opilius in 1. librorũ quos musarum inscripsit, inducias definiuit, cùm hostes inter se vtrinque vtroque alteri ad alteros impunè & sine pugna ineunt, vt nomen factum videatur quasi initus & introitus.*

[a] l. postliminium. 19. §. induciæ de captiuis P.

[b] Gell. li. 1. c. 25.

2 Induciæ ita veluti suspensiones seu intermissiones armorum sunt, in quibus non secus quàm in pace cõditiones pactitiæ accedunt, sed temporales, definito vel breui vel longo tempore & adiectis aliis legibus prout conuenerit. Sic Veientibus petentibus inducias, datæ sunt à Romanis quadraginta annorum, frumento stipendióque imperato [c]. Et antè tempore Romuli iidem Veiẽtes petitum pacem Oratores Romam miserunt, verùm agri parte multatis in centum annos induciæ datæ.

[c] Liuius li. 2. ab vrbe condita.

Isdigerdes etiam Persarum rex vt cognouit se curatorem imperij & vitæ Theodosij iunioris ab Archadio imperatore datum, re eàminimè neglecta, virtutis admirandæ nouum edidit specimẽ, pace namque prolixa, centum annorum induciis cum Romanis initis, imperium Theodosio, quominus periclitaretur, conseruauit [d].

[d] Niceph. Callist. li. 14. histor. eccles. c. 9.

3 Legimus apud Liuium quatuor fuisse releuandi belli modos, & genera diuersa vel firmitate vel forma, vel tempore, per fœdus, pactionem, sponsionem, inducias. Multis fœdus negatum, induciæ datæ; vt Samnitibus apud Liuium [e], biẽnij induciæ denegato fœdere à populo. *& pax Caudina*, inquit idem non fœdere sed per sponsionem facta est, quia fœdus non poterat fieri sine fæcialibus ceremoniáque solemni. fœdus firmius erat pactione: pactio stabilior sponsione minùs in induciis. Fœdus iussu populi, authoritatéque senatus fiebat, & non arbitrio ducum seu imperatorum Romæ tempore democratiæ: aut iussu regis, vt tempore Tulli apud Liuium in 1. Est quidem fœdus pactio societatis, at non simplex, sed, vt dixi, iussu populi, & senatus authoritate aut principe firmata, neque ad tempus, sed in perpetuum: neque per sponsores datis obsidibus, sed per fæcialem, publicum populi Romani nuncium, solemni precatione adhibita, verbis conceptis. dictis enim & recitatis legibus conuentis pro fœdere sic dicebat Fæcialis, *Audi, Iupiter, audi pater patrate, puta populi Albani, tu populus Albanus, vt illa palam prima, postrema ex illis tabulis, ceráve recitata sunt, sine dolo malo, vtique ea hic hodie rectissimè intellecta sunt, illis legibus populus Romanus non deficiet prior: si prior defexit publico consilio dolo malo, tum me, Diespiter, populum Romanum sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam, tantóque magis ferito, quanto potes pollésque.* idque vbi dixerat porcum silice percutiebat. Albani quoque suum iusiurandum per suum dictatorem, suúmque sacerdotem peragebant, vt hæc, & Fusius ponit formulam: Liuius libro primo dum de fœdere Albanorum & Romanorum agit ex libro 9. & 30. Suetonius Tranquillus in Claudio, cap. 25. Polybius verò formulam iurisiurandi fœderis tradit in 3. Iaciebatur aliquando cum obtestatione simpliciter lapis, è manu fæcialis, aliquando ferrum candens in mare. Quæ omnia erant veluti diuini numinis inuocationes & iuramenta, vt firmiora viderentur fœdera. nam iurata erant potentiora: iurabant autem maiori religione & solemnitate qua poterant, & magis reuerendam arbitrabantur.

[e] Liuius li. 9.

Sic Gabaonitæ fœdus ineuntes cũ Iosue, iuramento fuerunt tutiores. fecit .n. Iosue cũ eis pacẽ, & inito fœdere, pollicitus est vt non occiderentur: principes quoque multitudinis iurauerunt eis, & non percusserunt eos, quãuis vsi fuissent Gabaonitæ fictione ad extorquẽdum fœdus, quia eis iurassent principes populi in nomine Domini Israel [f], Lydij & Medi fœdus à bello recedentes, Græcorum ritu inierunt, tum feriendo brachia, quà illa humeris connectuntur, ac mutuum sanguinem delingendo iureiurando confirmarunt, & reconciliationi addiderunt affinitatem, decernentes ab Halyatte Arienam filiam Astyagi Cyaxaris filio nuptui dandam, quoniam sine vehementi necessitudine conuentiones stabiles iniri nequeunt, vt ait Herodotus libro primo.

[f] Iosue 9.

4 Menippus Antiochi regis legatus [g], fines fœderum varios esse putabat. Et dicebat legationem suam Romanis exponens ignorare se, quidnam perplexi sua legatio haberet cùm simpliciter ad amicitiam petendam iungẽdámque societatem venisset.

[g] Liuius li. 34.

Esse autem tria genera fœderum quibus inter se paciscerentur amicitias ciuitates regésque: vnum cùm bello victis dicerentur leges; vbi enim omnia ei qui armis plus posset, dedita essent, quæ ex iis habere victos, quibus multari eos velit, ipsius ius atque arbitrium esse. Alterum cùm pares æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirẽt: tunc enim repeti reddíque per conuentionem res & si quarum bello turbata possessio sit, eas aut ex formulis iuris antiqui, aut ex partis vtriusque cõmodo componi. tertium esse genus, cùm qui hostes numquã fuerint ad amicitiam societati fœdere inter se iungendã coeũt, eos neque dicere, neq; accipere leges: id enim victoris & victi esse.

5 Primum genus fœderis est, veluti ex arbitrio victo-

victorũ qui dedititiis, vel subactis inuitis etiã leges imponuot iure victoris superiorisq; potestatis. In fœdere quo Porsenna leges dedit populo Romano regibus expulsis, illud erat, ne ferro, nisi in agricultura vterentur, vt ait Plinius libro 4.cap.4. Quale fuit edictum Philistinorum in Iudæos sibi subditos, ne esset faber ferrarius in Israel, aut arma. 1.regum.cap.13.vers.19. Sicut Apuli ita in societatem à Romanis accepti, vt noo æquo fœdere, sed in ditione populi Romani essent. Mósque fuit vetustus Romaois, cum qoo nec fœdere, nec æqois legibus iungeretur amicitia, ooo priùs imperio in eum tanquam pacatum vti, quàm omnia diuina humanáque dedisset, & obsides accepti, armáque adempta, & præsidia vrbibus imposita fuissent [a]. Formula illa deditionis, seu fœderis hæc à Liuio in primo proponitur. *Rex interrogabat legatos populi se dedentis: Estisne vos legati oratoresque missi à populo, vt vos populúmque dederetis? Sumus. Estne populus in sua potestate? est. Deditisne vos, populumq́, vrbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtensilia, diuinaq́, omnia in meam populiq́, Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.*

a Liuius li.28.

Efficiebantnt vt plerunque isti populi qui se dediderant tributarij si armis ad deditiooem compulsi fuissent, ad impetrandam in posterum pacem, & fœdus seu subiectionem pacificam. Interrogabãtur autem vt in formula prædicta apparuit, num esset populus in sua potestate. Siquidem deditione nõ potest fieri præiudicium domino populi se dedeotis, eo non consentiente, vel victo. Ita tributarias sibi nationes fecerunt filij Israel, quas deuictis regibus aliarum noo omnino sibi subiecerunt [b]: Alexander quoque [c] & Romani [d]. Tamen hoc interest inter deditas & subactas, qoòd deditæ sponte adhuc arma tenentes cesserunt, conditionibus pro pace impetratis ex arbitrio, seu voluntate superiorum & fortiorum. At subactæ omnino illæ dicuntur, quæ sine vlla deditione armis venerunt in ditionem inuitæ victorum.

b Iosue ca. 16. & 17. & Iudic. 1.
c 1.Machab.c. 1.
d 1.Machab.c. 4.

6 Refert etiam multùm ioter dedititios & se cõmittentes protectioni alicuius, quòd dedititij nullam sibi reseruant potestatem aut authoritatem, & pleno iure se subiiciunt iis quibus se dedunt. At qoi se committunt io protectionẽ, non ideo amittunt libertatem, & potestatem propriam, nec mutant dominum, sed auxilio protectoris vltra se munire & defeodere satagunt, oec protectio aduocata alterius eximit protectos à proprij domini potestate, quanquam protectionis nomine beneficium, aut pensio siue census protectori præbeatur [e]. Nam causa protectionis, non habet ius dominij, quemadmodum, nec auxiliarij milites mercenarij ideo reipublicæ domini sint, quòd stipendio ad auxilium & opem, & protectionem nostram aduocentur.

e c.ex parte. 18.&c. recepimus 5. de priuileg. lib.5.tit. 33.

Neque officiunt exempla, quibus docetur aliquos ex protectionis officio, transisse in vsurpatiooem potestatis, oam aliud est inuadere potestatem, aliud protegere: quanquam certè proximus gradus sit inuasio post protectionem, maximè si ea non sit tempore definita: apud eum enim, inquit Aristoteles, sæpe in polineis, apúdque arma præualent. solet etiam esse administratio reipublicæ & potestas imperandi: eáque ratione inuaserunt tyrannidẽ rectores, armis iam facti superiores. Cautio itaque erit adhibenda his qui extranei principis protectionem quærunt, vt ita protectionis capitula componantur, ne ea illis occasio subiectionis potiùs quàm protectionis suboriatur.

7 Deditio duplex est, vna quæ fit in modum supplicum sine pactione; quando & se suáque omnia diuina & humana dedunt, & in arbitratum eorum quibus se dedunt. vt Faliscorum legati in senatu deditionem fecerunt apud Liuium in 5. Et Aduatici sese Cæsari dedentes, se suáque omnia Romanorum potestati permittere dixerunt [f]. Quo casu qui se dedebant arma abiicere & tradere iubebantur, salutem petentes [g], & sæpe pacta adiiciebantur, vt armis traditis & equis abirent se dedentes tantùm cum singulis vestimentis, promissis vel datis certis nummis, vt est apud Liuium lib.22.& 23. de Nuceria ab Annibale obsessa.

f Iul.Cæsar li. 2.de bello Gallico.

Interdum nihil pacti hostes fidei se nõ potestati Romanorum dedebant: per quam formulam non licebat in eos sæuire, quemadmodum licebat dum tantùm se potestati dedidissent. Quod explicat Liuius lib.42.cùm de deditione Ligurum agit, & Valerius Maximus lib.6. c.5. cùm de deditione Faliscorum facta Q Luctatio consuli agit. Alia erat pactitia deditio quæ cooseruat ciuitates, si priusquam aries murum percussetit, fiat, vt respondit Cæsar Aduaticis lib.2.de bello Gallico. facit & c.20. Deuteronomij.

g Iul.Cæsar li. 3. de bello ciuil. vbi agit de deditione militũ Pompeianorum, & libr. 3. de bello Gallico dum agit de Sontiatum deditione. Liuius lib.40. dũ agit de Montanorum Ligurũ deditione, & lib.6. de Volscorũ deditione.

Sed hæc de primo genere fœderis per deditionem dicta sufficient: de secundo pauca. aliud genus fœderis dicitur, æquum seu æquale, reciprocum ambarum partium, quando populus qui nullius alterius potestati est subiectus, æquo fœdere in amicitiam venit: cùm ab vtraque parte cauebatur, & pari iure societas vtrinque & amicitia stabiliebatur. Quale illud Annibalis cum Locrensibus, quibus iussu Annibalia pax data, vt liberi suis legibus viuerent, vrbs pariter & portus in potestate Locrensium essent: societas eo iure staret; vt Pœnus Locrensem, Locrensem Pœnus bello ac pace iuuaret [h].

h Liuius.

Inter Lacedæmonios & Athenienses fœdus initum, & percussum, cum sociis iureiurando comprobatum ad annos 50 [i]. *Quod ad templa publica pertinet, licere cuicunque velit tutò ire, oraculum consulere more maiorum terra & mari. fanum verò Apollinis quod erat apud Delos, & ipsis vti suis legibus, vectigalibus, iudicijs, & se & quos in sua ditione haberent more patrio. Esse porrò fœdera annos quinquaginta Atheniensibus & vtrorumque socijs pura & innoxia, vel terra, vel mari. Nec licere neque Lacedæmonijs, neque Atheniensibus eorúmve socijs, arma sibi inuicem inferre detrimenti causa vlla, vel arte, vel machinatione. Si quid inter ipsos controuersia exstiterit iure agendum & iureiurando prout conuentum erit.* Additur de quibusdam postea oon admittendis, & admittendis in fœdere & societate ciuitatibus, de reddendis item vtrinque aliis, & de reddendis vtrinque captiuis, & mittendis è carceribus, de iuranda pace prædicta per singulas ciuitates iuramento, quod apud singulas ciuitates maximum esset, & de renouando eo quotannis ab vtrisque & erigendis titulis lapideis in Olympiis, Pythiis, Isthmo, & Athenis intra vrbem, & Lacedæmone in Amycleo. Verba iurameoti hæc præscripta: *Sto his pactionibus, & his pactionibus iustè & purè, vel sine dolo non capiosè.* Addita & clausula quæ etiam necessaria est in fœderibus. *Si quid autem alterutris in mentem non venit, & si quid rationibus discussum æquum vtrisque visum sit, hoc commutari quacunque in parte vtrisque videatur, Lacedæmonijs & Atheniensibus.*

i Thucidides lib.5.

Ferè simile fœdus initum à Iuda Machabęo cum Romanis, cuius verba [k], *Si instiuerit bellum Romanis*

k Machab c.8 vers.24. & sequent. Vide & de his fœderibus Rom & Iudæorum Iosephum, lib.12. antiq. Iudaic. c.17. lib.13 c. 17.& lib.14 c. 16.

prius, aut omnibus socijs eorum, in omni dominatione eorum: auxilium feret gens Iudaorum, prout tempus dictauerit corde pleno. Et praeliantibus non dabunt, nec subministrabunt triticum, arma, pecuniam, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum, nihil ab ijs accipientes. Similiter autem & si genti Iudaorum prius acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo prout eis tempus permiserit, & adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, sicut placuit Romanis: & custodient mandata eorum absque dolo. Quod si post hac verba hi aut illi addere, aut demere ad hac aliquid voluerint, facient ex proposito suo, & quacunque addiderint, vel dempserint rata erunt. A

Adiectum & in fœdere cum Rhodiis à M. Marcello & Seruio Sulpitio renouato pro Romanis, *Vt eosdem amicos & inimicos fœderati haberent* [a], *dataque & hac conditio Ætolorum legatis* [b].

a Colligitur ex epist. Lentuli ad Senatu populumque Rom. lib. 12. epist. fam. Cic.
b Liuius lib. 37.

Æquum fœdus pares habet leges, neqoe patitur ita confœderatos alios aliis dominati, de quo fœdere Æneas apud Virgil. lib. 12. Æneid. B

Non ego nec Teucris Italos parere iubebo.
Nec mihi regna peto: paribus sed legibus amba
Inuicta gentes, aterna in fœdera mittam.

9 Cauendum est iis qui firma & æterna desiderant esse fœdera, vt adiiciatur in legibus. *Vt etiam ad posteros transeat.* Nam ob illam omissam clausulam, mortuo Tarquinio Prisco, qui fœdus icerat cum Latinis, Turnus Hardonius contendebat cum persona eius extinctum fuisse [c]. Et Dem. oratione de falsa legatione, valde laborat in tollendo fœdere inito ab Atheniensibus cum Philippo, cui adiunctum esset, vt etiam posteris pax esset. *Nam,* inquit, *cum viro mortali, & propter tempora quadam potenti, pace immortali decernenda, vrbi est opprobrium, & spoliare, non modo aliorum, sed etiam fortuna beneficijs rempublicam.* & deceptos Athenienses ab Æschine addit in adiectione *& posteris.* C

c Dion. Halic. lib. 4.

10 Tertium genus fœderis est, quando addita est clausula, qua *alterius populi maiestas conseruari iubetur,* de altero siletur: nam tunc ille populus in superiore causa conditioneque ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. *Obseruari comiter* dixit Cicero [d]. Liuius [e], *Sine dolo malo,* in conditionibus pacis Ætolis datæ, in qua scriptum, *Imperium maiestatemq; populi Rom. gens Aetolorum conseruato, sine dolo malo.* Proculus iurisconsultus explicat [f] *Liber populus,* inquit, *est is qui nullius alterius populi potestati est subiectus, siue is fœderatus est: item siue aquo fœdere in amicitiam venit, siue fœdere comprehensum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter conseruaret, hoc enim adijcitur vt intelligatur, alterum populum superiorem.*

d Pro Balbo.
e Liuius libr. 38.
f in l. non dubito, 7 § 1 de captiuis libr. 49 P. tit. 15.

11 Sed de fœdere hactenus. de pactione nunc, quæ quamuis etiam in fœdere consideranda sit, tamen seorsum simplex potest separari à fœdere; non magis quam in conuentionibus, pactum simplex & quodammodo iure ciuili infirmum ad producendam obligationem, separatus a conuentionibus quæ transeunt in proprium nomen contractus [g]. dantur ideo obsides ad firmandam illam pactionem simplicem donec fides impleatur eorum quæ pactis continentur [h]. D

g l. iurisgentium de pact. P.
h vt in l. ex rescripto 9. de muneribus & honor. lib. 2. tit. 24. ca. vt pridem, 11. q. 3 l. obsid. 31. qui testam. facere poss. P. l. Diuus de iure fisci.

Quando inter Porsennam & Romanos actum est de pace, conditiones appositæ de agro Veientibus restituendo, expressaque necessitas Romanis obsides dãdi, si Ianiculo præsidiũ deduci vellent [i].

i Liuius in 2.

12 Sponsio in tractatione fœderis, est simplex verborum promissio, in hoc infirmior pactione quæ firmatur obsidibus; & fœdere quod constat solemnitate & iuramento. Dicebatur sponsio quæ fiebat à magistratu seu duce exercitus propria authoritate, sine iussu principis aut populi aut authoritate senatus, quam princeps aut populus non tenebatur sequi, sed liberabatur ab eius vinculo, si modò dederet hostibus eum qui sua propria authoritate spoponderat. & ita infirmabatur facilè. Quemadmodum T. Grachus C. Mancini quæstor Numantinis deditus, quibuscum sine senatus authoritate fœdus icerat [k]. A

k Cicero 3. officior.

Et rectè certè cùm belli & pacis authoritas sit penes principem, aut penes habẽtes democratiam, aut aristocratiam, non penes duces. Et senatus M. Claudium Corsis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit, quem ab hostibus non acceptum in publica custodia necari iussit: & læsa maiestate imperij eius factum rescidit, libertatem ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris detestanda Gemoniarum scalarum nota, fœdauit [l]. B

l Valerius Maxim. lib. 6. c. 3 Ammian. Marcellin. libr. 14 Zonar.

13 Fœdera magnam habent iure gentium firmitatem, saltem non minorem quàm contractus inter priuatos [m].

m lex hoc iure. de Iustitia & iure.

Sicque Demosthenes vel alius Hyperides eius nomine, in oratione de fœdere Alexandræo vehementer ait probandos, qui exhortantur & iubent, vt pactis conuentis stemus. liberum enim populum, nihil perinde deces ac æquitatis & iustitiæ studium.

De victoria. CAPVT XII.

POST pugnam victoria, aut clades: & sicut inter bellum, & in ipso bello & pugna consilio & prudentia egent principes, sic & post pugnam si victoria superiores sint, aut si superati, cladem acceperint.

1 Et quia victoria est ferè semper insolens & superba [n], & sæpe nimiùm læta, tam instante præcipitio ex quo victores in partes eorum qui antè victi sunt transeunt, iure suo, nonnulla miles ab imperatore, plurima verò sibi fortuna vindicat [o]: fortuna plurimùm potest, inquit Iulius Cæsar [p], tum in reliquis rebus, tum potissimùm in bello, & paucis momentis magnas rerum commutationes efficit. Æschines [q] quoque rerum bellicarum facta esse fortunæ & imperatoris ait: In suasoriis autem & legati manu nihil præter beneuolentiam in ciues suos & verba. Dico ego hîc fortunam, permissionem Dei, qua nunc qui vicerunt vincuntur, vel quia nesciunt vti victoria, vel quia Dei ira adhuc non quieuit, quæ in flagello belli vltionem à populo expetit: quemadmodum quo tempore vniuersi ex Israel arma sumpserunt contra tribum Beniamin, victi fuerunt cum infinita clade, & tertio certamine euaserunt victores, vt propemodum omnes Beniamitæ interierint [r]. C D

n Cicero pro Marcello.
o Aem. l. Probus in Thrasibulo.
p Iul. Cæsar 3. de bello Gall. eadem Isocrates in Archidamo.
q Æschines orat. περὶ παραπρεσβ.
r Iudic. c. 20.

Sæpe victi & fugati Hebræi, tandem & ipsi victores: Dei certè est victoria & ei tribuenda laus eius: quia non est difficile Domino seruare vel in multis, vel in paucis [s]. scimus ingentes exercitus exigua manu superatos, & plerunque accidisse, vt qui victoriam iam se putarent adeptos, in manus hostium turpiter peruenerint vindicat se Deus de inimicis suis per inimicos suos: núncque in hanc, nunc in illam partem inclinat victoriam, & animi sic victoribus adduntur, vt iterum pugnent, & à victis iterum vincantur, donec expientur peccata populi, quæ prouocarunt Dei iustam indignationem.

s 1 Reg. c. 14. v. 6. 2. Paral. c. 14. vers. 11. Gen. 14.

2 Cùm igitur victoria pendeat ex Deo, meritò ea adepta, non sibi princeps insolenter, aut viribus populi attribuere debet: sed gratias Deo quas po-

serit,

terit, eásque solennes reddere, quod Ethnici alieni à cognitione veri Dei, testati facto ipso sunt, ad puluinaria supplicationes suorum deorum publicas instituendo, vt ob præclaras pugnas quæ Iulio Cæsari in Gallia contigerant quindecim dierum Romæ supplicatio decreta. Cicero quoq; C. Octauio in Senatu ob res fœliciter gestas quinquaginta dierum supplicationes decreuit.

Et Brutus ob profligatum Antonium bello Mutinensi, totidem dierum supplicationes meruit, in quibus grandes natu matres manibus amplexæ, & viri femoribus coronati procedere & cum bonis acclamationibus, & bonis ominibus ad templa conuenire, & diis suis quos veros putabant, gratias agere solebant [a].

Sic obtruncato à militibus tyranno Maximino, filiis & amicis eius, delatisque capitibus Romam hostilibus, nulla fuit ætas quæ non ad aras & templa festinaret, vt ait Herodianus [b].

Cæso Holopherne manu muliebri & victoria sequuta, Iudæi omnes venerunt Hierosylmam adorare Dominum, & obtulerunt holocausta & vota, Iudith. c. 15. Easdem gratiarũ actiones Iosaphat suit rex, cum omni exercitu, post obtentam victoriam contra Idumæos, Moabitas, & Ammonitas 2. Paralip. 20. Idipsum fecerunt Machabei & Hierosolymitani, de magnis periculis liberati [c]. Constantinus magnus, victo Maxentio & Licinio [d], vt & Alphonsus Aragonius, insigni victoria matutino tempore ad Troiam potitus, non prius arma deponere, & corpora sua curam habere voluit, quàm gratias Deo pro fœlici successu habeat [e]. Similiter & egerunt alij plures Christiani principes.

3 Sunt qui probarunt post victoriam adeptam seueritatis exemplum in victos, vt in posterum ipsi & alij deterrerentur à bello contra victores mouendo & à resistendo, vt quando Romani ciuitates capiebant, non homines modò occidere, sed canes dissecare, & aliorum animantium membra solebant, donec tesseras, vel symbolum militares acciperent desisteudi à nece: quod, inquit Polybius [f], faciebant terroris incutiendi causa.

Sic Dauid postquam dimicasset aduersum ciuitatem Rabbath, & cœpisset eam, prædam ciuitatis asportauit, populum quoque eius adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta: diuisitque cultris, & traduxit in typo laterum. sicque fecit cunctis ciuitatibus filiorum Ammon [g].

Ioannes Magnus [h] refert Alaricum Visigothorum regem breui tempore post expugnatam Romam periisse propter diuinum furorem ob nimiam Gothorum clementiam prouocatum, quòd superbiam nimium Romanorum lasciuiam & blasphemiam, non satis castigasset, parcens nimium populo & ædificiis: quod videtur Orosius [i] firmare dum de ea inuasione scribit. *Et ne quisquam fortè dubitaret*, inquit, *ad correptionem superbæ, lasciuæ & blasphemæ ciuitatis, tantùm fuisse permissum, eodem tempore clarissima vrbis loca fulminibus diruta sunt, quæ inflammari ab hostibus nequiuerunt.*

Reprehensus regnóque priuatus Saul, quòd non occidisset Agag & omnia viuentia Amalechitarum. 1. reg. c. 15.

Reprehendit Deus quoque intempestiuam misericordiam regis Achab, in cuius manus victoriam de Syris posuerat, audiuitque à propheta verbis Domini, postquam pepercisset Benadad regi Syriæ, *Hæc dicit Dominus quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius & populus tuus pro populo eius.* 3. reg. c. 20. quæ tamen exempla non sunt trahenda in consequentiam generalem, eo quòd ibi mandatum erat Dei expressum de necandis huiusmodi bustibus, cuius tantùm ministri constituebantur reges, & redarguuntur, non quòd non necauerint solùm, sed quòd non fuerint obedientes mandatis Dei.

4 Alij non crudeliter in subditos sæuiendum, sed post victoriam humane & misericorditer se gerendum in victos tectiùs existimarunt, & plus posse beneuolentiam & clementiam quàm trucem & atrocem vindictam arbitrati sunt.

In primis enim princeps recordari debet, se esse Dei simulacrum in terra, & eius partes gerere, & potestate à Deo concessa vti: nihil autem est quod sic Dei similes faciat, vt in malignis, atque lædentibus esse placabilem, qui facit oriri solem suum super bonos & malos [k]. Grauius autem est diuinam quàm humanam offendere maiestatem: omnes quotquot sunt homines, siue accidentali qualitate principatus, vel sacerdotij, vel alterius qualitatis insigniti, offendunt quotidie diuinam illam summam maiestatem peccatis, quæ ratione eius qui offenditur mererentur infinitam pœnam: & tamen nemo est qui postquam peccauerit, & iam flagellis Dei arctari se & vinci considerauerit, non recurrat ad eius infinitam clementiam, & nolit sibi indulgeri: & proinde à se ipso edoctus, quantumuis grauissimè à subditis, vel sociis offensus, debet subditis parcere, & deuictis elementer vti, maximè si velit suorum delictorum veniam à Deo consequi. Nam iudicium fiet ei sine misericordia qui non erit misertus alterius [l]. Quotidiana prece à Deo instituta edocti id fuimus, *Dimitte nobis, sicut & nos dimittimus* [m]. Et misericordia Domini superexaltauit iudicium, & super omnia opera eius est [n].

Crudelis & immanis meritò hostis habendus, & ab omni Christiana charitate alienus, qui in suos per victoriam factos, more rabidæ feræ sæuit, imò & oppida, vrbes, & quę sibi nocere nequeunt, destruit. Longè regalius est vt pote paternum, homines conseruare quàm interimere, vrbes conseruare quàm destruere, in quo laudatur meritò à Syllio Italico [o] M. Marcellus, qui se temperauit ab his immanitatibus, Syracusarum ciuitate potitus.

Ausonius ductor, inquit, postquam sublimis ab alto
Aggere despexit trepidam clangoribus vrbem,
Inque suo positam nutu, stent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux crastina muros,
Ingemuit, nimiumq; viris tantumq; licere,
Horruit, & propere reuocata milite ira
Iussit stare domos, indulgens templa vetustis
Incolere atque habitare deis. Sic parcere victis
Pro præda fuit, & sese contenta, nec vllo.
Sanguine pollutu plausit victoria pennis.

Celebre exemplum etiam trucis inimici Totilæ Gothorum regis, capta enim Roma, ineunti Totilæ templum, Pelagius diaconus occurrit, Christi euangelia in manibus gestans, ac genibus positis supplicabundus, parce, inquit, ô princeps tuis. cui ille cachinnans respondit: nunc mihi demum supplicaturus venisti, Pelagi? tum ille, maximè, inquit, quoniam tuum me seruum fecit Deus, verùm ab his iam abstine manus, qui tibi in seruitutem cessere. Quibus percitus Totilas precibus, militibus edicto suo mandauit, ne quem posthac Romanorum occiderent, atque ita vrbem diriperent, vt sibi

DD a precio

a vide Alex. ab Alexandr. lib. 5. genialiũ dierum c. 30.
b in 8.
c 2. Machab. c. 10.
d Euseb. & Niceph. eccl. lib. 7. c. 46.
e Ludouicus Dominicus li. 2. variæ histo.
f Polyb. in epitom. lib. 10.
g 2. reg. c. 12. vers. 30 & 31.
h Ioann. Magnus Lib. 15. c. 14.
i Orosius lib. 7. c. 38.
k D. Matth. c. 5.
l Matth. c. 18.
m D. Matt. c. 6.
n Ecclesiast. c. 15.
o Lib. 14.

preciosissima quæque seruarent. Scribit Sigonius A lib. 19 imperij occidentis.

5 Et quamuis grauissimum scelus sit subditorum, si in principem suum rebellauerint, & supplicium mereantur: tamen quando strages magna sequitur populi, potiùs à paucis sumenda est vindicta: vt in plures metus transeat, in paucos verò sæuitia exerceatur: vbi subiecti in potestatem redierunt, satiùs est obliuisci iniuriarum subditorum quàm esse sine subditis, qui emendati fideliores experti principis sui bonitatem, futuri sunt.

Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare
Orbi quietem, sæculo pacem suo,
Hæc summa virtus, petitur hac cœlum via [a].

a Seneca in Octauiano.

Et regium principe dignum ducitur parcere subiectis, & debellare superbos [b].

b Virgil. 6. Aeneid.

6 Recordetur princeps, reipublicæ veluti corpori posse morbos accidere, qui sanandi potiùs B sunt quàm exasperandi: interdum caput laborat ægritudine, valente reliquo corpore, veluti cùm princeps iniquus est, & populus qui instar corporis & membrorum est bonus: interdum contrà, caput sanum, membra aliqua languida: interdum accidit Phrenesis & delirium corpori, quod tantùm abest vt quærat medicum, quin contrà in illum curare volentem, insurgat: medicus autem non curat phrenetici verba aut opprobria, sed tolerans vt ægrorum cum sua laude curet, cuncta patitur; quorum ipsum sanatum etiam pœnitet, & postea summas ei gratias agit. Sic commouetur interdum populus, vt corpus externis aliquando impressionibus, & hominibus ambitiosis, & phrenesi in principem suum insurgit. At princeps postquam eum ligauerit vt phreneticum, non tollere, C sed curare & conseruare debet. Neque etiam statim pastor gregem fugitiuum vel cōtumacem occidit, sed conseruat.

Phocion præstantissimus æquissimúsque imperator Atheniensium, inuidia & calumnia proditionis Pyrrhi insimulatus; cùm ad supplicium etiam immeritus à populo duceretur, & aliquis eum rogasset, quid filio Phocio nuntiari vellet, respōdit, Volo ei dicas meis verbis, ne huius iniuriæ quæ mihi fit ab Atheniensibus meminisse velit [c].

c Diod. Sicul. lib. 18.

Mandatum & illud Dei in lege [d], *Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.*

d Leuit. c. 19. vers. 18.

7 Consensit vniuersus hominum cœtus, in eam sententiam, vt captiui fierent serui, iúsque gentium dictum est, quod benignè feritatem belli temperauit humanitate [e], quia imperatores captos seruare, & per hoc non occidere solerent [f]. D

e l. ex hoc iure, de iustitia & iure.
f §. serui autē de iure personarum.

Agesilaus Lacedæmoniorum rex crebro admonebat milites suos, ne captiuos vt facinorosos cruciarent, sed vt homines seruarent, & infantibus etiam in bello captis parcerent. Interest hominis hominem affici beneficio [g], propter naturæ commune vinculum: vt nefas sit hominem homini insidiari [h].

g l. seruus ex lege de seruis exportandis.
h l. 3. de Iustit. & iur.

Quis furor, ô Deus, ob vnum principem sibi inimicum & pugnavictum, sæuire in vrbes & eius subditos, quasi ipsi offenderint qui coguntur suo principi obtemperare iussi, & dum victi fuerint, possunt eadem translata subiectione vsui esse victori? Quanta insolentia, ne dicam stultitia, principis victoris, qui iam potitus ciuitatibus vi, eas diripiendas & prædandas immisericordi concedit militi? iam enim omnia sunt vincentis facta, & sic sua stolidum est depopulationi exponere.

A 8 Quanta rursum est victorum amentia, qui subactis inimicis belli fortuna, non minus truculenter quàm pecudibus ad victimam vtuntur?

Nonne qui rectè sapiunt norunt & considerant, martem & rerum seriem sub perpetuo volubili motu versari; & fieri posse, vt qui victores nunc sunt in manus inimicorum, vel quos vicerint vel aliorum incidant, à quibus sat scio interrogari non responderent, se velle eodem more crudeliter excarnificari: vnde alteri non esse faciendum natura monentur nullo monstrante alio, quod sibi fieri nollent. Fœlicitas regum aut rerum publicarum, non manet in eodem statu; sed quò maiori extollitur gradu, eò proximius imminere præcipitium cogitare debent, & talionem vel natura, vel Dei iudicio facilè gestorum aduersus inimicos, rependi posse, in eosdémque conuerti, iudicare, si B quid animi habent, oportet, fassus id est Adonibezec rex; post mortem enim Iosue expugnatus à Iuda, eum persequuti filij Israel, & comprehenderunt cæsis summitatibus manuum eius & pedum. dixit autem Adonibezec [i], *Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias. sicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Sublimia corruere possunt, & illa Deus valet potéstque denuò erigere, vt ait Hesiodus [k]:

i Iudic. cap. 1. vers. 6. & 7.
k in principio operum.

Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥεῖα δὲ βριάοντα χαλέπτει,
Ῥεῖα δ' ἀρίζηλον μινύθει, καὶ ἄδηλον ἀέξει,
Ῥεῖα δέ τ' ἰθύνει σκολιὸν καὶ ἀγήνορα κάρφει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, ὃς ὑπέρτατα δώματα ναίει. id est,

Facilè extollit, facilè etiam elatum deprimit:
Facilè præclarum minuit, & obscurum adauget.
Facileq́; corrigit incuruum, & superbum desiccat
Iupiter altitonans, qui superbas domos incolit.

9 Arguit & misericordia nobile ingenium, & C quo magis nobilior & magnanimus est quis, eò magis ad parcendum maximè victis, esse debet, & solet etiam: excelsiore enim despicit animo quæ solent viribus suis diffidētes metuere. Et Ouidius [l],

l Ouid. 3. de tristibus.

Quò quisque est maior, magis est placabilis iræ,
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem cùm iacet hostis habet.
At lupus & turpes instant morientibus vrsi,
Et quæcunque minor nobilitate fera est.

Et Claudianus [m].

m Claudi. in epigrāmate satisfactionis apud Hadrian.

Prætereunt subiecta feræ, torviq́; leones.
Quæ strauisse valent ea mox prostrata relinquunt.
Nec nisi bellantis gaudent ceruice iuuenci.

Et, vt ait Salustius in oratione Lepidi, Secundæ res, victores qui alto sunt animo, in miserationem D extra vertunt.

Accedere his potest, quòd vnius ob delictum vel rebellionem principis, vel temeritatem solius, totus eius populus etiam inuitus ad bellum compulsus, vt sui principis causam vel coactus iniustam tueretur, pœnas luat: neque æquum sit vnius ob culpam in reliquos tam hostiliter & impiè sæuire, quod & in maximo belli furore & victoria, nihilominus admonitus Pompeius agnouit. cùm enim Pompeius Magnus, Mamertinos, quòd hostium partibus adhæsissent, interficere omnes statuisset: Sthennius, eius ciuitatis princeps, Pompeium adijt, & his verbis locutus est: Non æquum facis, Pompei, qui propter me vnum noxium, multos innoxios occidere paras. eáque animi magnitudine motus, ille Mamertinis pepercit, ciuitatémque & Sthennium liberauit [n].

n Plutarch. in apophtheg.

10 Sed & deditis, quamuis necessitate armorum compul

compulsi id fecerint, & aliàs rebellauerint, parcẽdũ erit, & vita saltem eis condonãda, potissimùm si fides eis data est, vt etiam Titus imperator Romanorum quibusdam, qui in extremo excidij Hierosolymitani tempore, ad se confugerent, veniam dedit quamuis necessitate non voluntate eos venire sciret, plus fidei quàm iracundiæ tribuens [a]. Et Callicradas classis præfectus, à Lysandri amicis sollicitatus, vt quendam ex inimicorum numero permitteret illi occidere, & acciperet talenta quinquaginta, negauit: magisque valuit fides in hostem quàm pecunia, quamuis maximè ea egeret [b].

a Iosephus li. 7. belli Hierosoly. c. 9.

b Plut. in Laconicis apophtegma.

11 Sed & considerare debet victor, non esse coarctandos victus extrema oppressione. nam vbi proponunt sibi extrema omnia, desperatione in audaciam accinguntur: quemadmodum grauissimi sunt morsus irritatæ necessitatis. Quare victor debet quidem instare terrore, sed vbi satis terruerit, parcendo rursus debet irritamenta pacis ostentare [c]. Fortuna vitrea est, tum cùm splendet frangitur.

c Cornelius Tacit. in vita Agricolæ.

12 At si quis princeps, clade affectus sit; non statim desperatas res habebit, sed fortiter quod humanum est feret. Quin & plures, ne terreant subditos ex susceptis cladibus, solent stratagemate vti, vt contraria læta omnia sibi fingant, & nuncios cladis occulent. Neque statim certè hasta abiicienda est, sed meliora speranda, nec prælij vnius euentu patiendum. Mars communis, & victum sæpe erigit, & affligit victorem. noui sunt delectus habendi, noua quærenda auxilia [d], vires reparandæ, omnia expetienda, & imitandi etiam angues qui obtrito capite, postremum cauda minantur. si iusta sit causa belli, animus non ideo debet cum clade concidere, sed iterum exercitus reparandus, cùm magis laudabile sit probis C & magnanimis viris honestè mori, quàm cum dedecore seruire aut viuere: moriendum enim est omnibus, & id commune: at interest, quo modo quáve de causa an probrosa, an honorabili animam & vitam effundas.

d Vegetius li. 3. c. 25.

Quòd si nimium attritæ sunt ex clade vires, vt refici nequeant, vltimum erit remedium quærere pacis minùs lædentes conditiones. Est enim illa victo & victori æquè vtilis. Nam vt ait Seneca [e],

Pacem reduci velle, victori expedit.
Victo necesse est.

e in Hercule furente.

Facilius verò victus pacem consequetur, si clade accepta arma renouet non quidem vt vtatur, quia infirma sint, sed vt se fidentem & erecto esse animo ostendat, & metum aliquem incutiat hosti. & vetus hoc prouerbium erat, sub clypeo nelius succedere pacis negotium. Nam optimum & D prope vnum tempus est de pace agendi, dum sibi vterque confidit hostium, & pares ambo videntur [f]. Sed rebus inclinatis satiùs est, quauis tuta conditione pacem accipere quàm viribus cum valentiore pugnare. Sicuti gubernator vbi naufragium timet, iactura, quicquid saluari potest, redimit.

f Iulius Cæsar li. 1. bellorum ciuilium.

De pace. CAP. XIII.

CONSTITVITVR totius bonæ gubernationis regni & principatus vt finis, pax subditorum & concordia: quę & vincenti decora, vtilis vt bellum adimens, tuta à belli discrimine. Rex ita paci- A ficus dicitur in proœmio decretalium. Artaxerxes etiam in epistola scripta centum & viginti ducibus prouinciarum sibi subditis, inter cætera ait prouidendum esse paci, omnium prouinciarum [g], regibus suscipienda bella, vt in pace sine iniuria viuatur [h].

g Esther c. 16. vers. 6.

h vt Marcus Tullius Cicero, 1 officior. or.

2 Pax & concordia consideratur inter Deum & principem & populum, inter ipsum principem & populum, inter subditos ipsos, inter subditos principésque eius & extraneos vel vicinos pax cum Deo prima, & quæ causa & origo totius boni in republica.

Amor & concors animus principis cum ciuibus, præcipuum est politicum fundamentum, & constantis principatus vnum est inexpugnabile munimentum amor ciuium. nec pulchrius est quam viuere optantibus cunctis, & vota non sub custode nuncupantibus [i]. In hoc consistit vera B principis prudentia, vt sciat conciliare sibi populum, & conciliatum continere in amore sui, cum optimis legibus: modestia ita & patientia ab initio est necessaria, vt quod statim non potest populus pati, paulatim assuescat.

i Seneca lib. 1 de clementia c. 19.

3 Suscipiendi belli pacisque componendæ potestas, penes vnum principem est, si monarcha sit. In republica populi consulatus nomen & causa, priscis quidem Romanis aduersus hostium incursus obtinuit: & in decretis quæ eis ordinatio communis dabat reipublicæ nomine sortiebantur prouincias in quibus Romani bellum habebant, & secundum has sortiebãtur fasces: sequens verò tempus, in imperatorum transposuit bellandi & pacificandi potestatem, vt ait Iustinia[k].

4 Subditorum interrupta inter se pax, seditio dicitur aut ciuile bellum, factio, rixa: contra verò principem, populi discordia magna, rebellio, crimen læsæ maiestatis.

k nouella 105 de consulibus in princip. & Strabo lib. 17. de Augusto loquens.

5 Apud Homerum [l], inducitur prudentissimus deorum, qui Marti succenset, inimicissimus, inquit, mihi es, & olim semper tibi grata fuit contentio, semper placent bella & pugnæ. producitur deinde alius prudentissimus dicens, malus ciuis scelestus & vagus est, qui bellum publicum & asperum appetit. Euripides poëta bellum simillimum morbo esse ait, & pacem sanitati: hanc enim quoque laborantes complecti & recreare: in illo verò, etiam sanos petere. Deinde in pace senes sepeliri à iuuenibus ordine naturæ ait: in bello verò contrarium: & quod maximum est, in bello, nec intra muros ipsos esse securitatem: at verò in pace, eam esse ad terminos vsque regionis [m].

l Iliad. 1. ibi, &c.

m quod & apud Polybium in fragmento repetitur fine lib. 12.

Pax cum vicinis maximè & aliis, securitatem reipublicæ adfert, & releuat eandem ab infinitis sumptibus & calamitatibus, quæ consequuntur bella. quare eam consequetur princeps qui suis cõtentus nullum inuadet vt principiò omnes reges erant [n], suis sit contentus finibus. Sicut piscis capito nomine, cùm nullam animantem inuadat aliis piscibus cõfœderatus tutus viuit, vt ait Claudius Ælianus [o], amicitia vinculum pacis & societatis, quemadmodum Plato de regno ait, cœlum innato moueri amore, & eodem mutuo amore terram ad simile sui centrum à partibus similibus trahitur vnitate partium suarum cuncta seruari, dispersione partium perire: vnitatem autem eatundem efficere amorem. concordia ita clementorum in humoribus corporis nostri, vt ait Empedocles Pythagoteus, corpus ipsum fieri & mundus constat: discordia dissipatur. Et Orpheus, solum

n teste Iust. in 1.

o lib. de natura animal. c. 3.

omnium amorem regere habenas ait, ficut & Lucretius in principio. A

Admonet etiam ratio politica, ne princeps diu bellum gerat cum vicinis, quòd illinc reddantur audaces & bellatores exercitati. Sicque responsũ est Agesilao vulnerato à Thebanis mercedem cõdignam se recepisse à populo quem continuis bellis docuisset arma tractare. Hoc præcepto præualuit Turca aduersus vicinos principes Christianos, quia non continuè cum illis armis contendit: sed nunc cum hoc, mox cum alio; & vbi vni ademit ciuitatem vnam, alteri regnum, statim ne daret illis occasionem tractandi arma seriò, pacem aut inducias cum illis faciens, ad alios arma conuertit, à quibus ademptis quibusdam qunque & facile pacem concessit eadem ratione, ne armis assuescerent. Ipse autem suos semper exercens veteranos facit, cùm Christiani semper ita inueniantur tyrones. B

Sed neque expedit prolongare cum subditis bellum, quia inde exasperantur. & qui à principio aliquo naturali affectu in principem legitimum, honestis conditionibus descendissent, sub iugum, tempore obdurati, in pertinaciam & apertam incidunt rebellionem.

6 Nemo est, qui expertus bellum, pacem summis & ambabus vlnis, etiam si aliquid in ea non sit semper omnino laudabile, non amplectatur, maios enim natura abhorremus malum, & eius collatione minus malum nobis quandoque bonum videtur.

Neque quicquam dulcius amicitia, quæ cùm multorum est, pax est: vt bellum plurimorum, inter se simultas. Est tanquam nouum vel rebus humanis pax, post rigidam belli hyemem: coluntur agri, vernant horti, pascuntur lætæ pecudes, ædificantur vrbes, extruuntur oppida, instaurantur collapsa ornantur & augentur extructa, crescunt opes, aluntur honestæ voluptates, vigent leges, floret reipublicæ disciplina, feruet religio, valet æquitas, pollet humanitas, clarent artes opificum, vberior quæstus pauperum, splendidior opulentia diuitum. Florent honestissimarum disciplinarum studia, conditur iuuentus, tranquillo fruuntur otio senes, bonis auspiciis nubunt virgines, concordia res paruæ crescunt vt discordia dilabuntur. pacis tempore boni honorantur, suum cuique conseruatur, puniuntur mali. si quid fœliciter in bello cecidit, quanquam id rarum, illud ad paucos eósque indignos sæpissimè commodũ pertinet: cùm ad omnes vtilitas pacis pertineat, belli victoria aliquando principem, & quosdam gloriola quædam exornat; sed ea non nisi cum luctu & subuersione fortunarum & personarum subditorum parari potuit. Nec certè vnquam, aut rarò tam fœliciter bellum cessit, vt cordatum victorem belli suscepti non pœnituerit, si quid principis boni in se naturam gerit: dum enim post adeptam victoriam coniicit oculos in expilatam plebem, orbes senes, raram nobilitatem, orphanos liberos, domos funestas, relictas viduas, constupratas virgines, violata matrimonia, arua deserta ab agricolis, scalidas terras, ob æratum proprium censum, latrones reliquos, exaustas villas, incensos pagos, direpta fana subuersas vrbes, mœnia deiecta. quid potest, inquam, si hæc & reliqua mala consideret, bonus princeps aliud quàm de victoria potius plangere quàm lætari. Sicut Dracones exsugentes sãguinẽ Elephãtorũ, occidunt eos, & ipsi vicissim inebriati opprimuntur & commotiuntur. Ita sæpe numero in bello, pars C D

vtraq; & perimit & perit, dãnum dat & accipit.

7 Considera milites ferè omnes ad prædam auidos, qui quamuis alantur, veluti victimę, vt cùm opus fuerit immolentur, tamen cum anima illa venali, nihil quod sibi, vel aliis expediat, aut quæ ad pacem sunt desiderant, vt verè legatur in sententiis Philemonis Comici,

οὔτε γὰρ ἰατρὸς, οὐδ' εἰ ἂν εὖ σκοπῇς
τοὺς αὐτὸς αὐτοῦ βούλεθ' ὑγιαίνειν φίλους
οὔτε στρατιώτης πόλιν ὁρᾶν ἄνευ κακῶν.

id est,

Neque enim medicus vllus, si bene perpendas est,
Suos qui benè velit valere amicos:
Neque miles volens videre ciuitatem sine malo.

Dulce bellum inexpertis, dulce pyratis, latronibus, homicidis, at infandissimum his, quibus & liberi, & bona, & vxores, & propria vita crudeliter eripiuntur, vel ante oculos miserè affliguntur & cruciantur. Et qui experti iam mala sunt, & flagella bellorum. Quibus nihil amabilius quàm pacem quocunque pacto redimere, & redemptam aut obtentam retinere, & cauere ne vel iniuria lacessiti amittant. Et proinde ethnici quidam, qui etiã sapientiores inter Græcos habiti sunt, & magis militari laude clari, cùm hoc beneficium summum pacis Dei munus agnoscerent & diuinum, & verum Deum ignorarent, aras paci et numini dedicarunt. vt cùm Timotheus Cononis filius Atheniensis & Atheniensium dux multis prœliis Lacedæmonios vicisset, & maritimum Athenienfibus cessissent imperium, victoria tanta fuit Atticis lætitiæ, vt tunc aræ publicæ paci sint factæ, & puluinar ei velut deæ sit institutum, vt refert Æmilius Probus in Timotheo. Plotarchus tamen tradit in Cymone: à Cymone primùm aras paci positas, post victoriam illam Cymonis ad Eurymedontem contra Persas partam, quod & Demosthenes testari videtur[a].

8 Cæterùm cùm de pace agitur constituenda & conseruãda, cauendum ne eius dulcedinis prætextu, ab eo quod iustum est deflectamus, & ne cum torpore & otio virtutem reipublicæ extingui, aut in vitiis aut indigna libero populo seruitute sordescere permittamus. populorum ferocia corda, longa pace mollescunt, vt scripsit Theodericus Alarico regi Visigothorum [b]. inutiles autem postea fiunt otiosi, & corrumpunt reliquos. Et pax si iusta & honesta sit, res est certè omnium rerum pulcherrima, & optima. Nihil tamen est aut faciendum iniustè, aut patiendum turpiter, vt pace frui valeamus[c].

Et Senatus Romanus M. Clodium, Corsis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit, & ab hostibus non acceptum, in publica custodia oecati iussit, factum eius rescidit, libertatem ei ademit, spiritum extinxit, corpus contumelia carceris, & detestanda Gemoniarum nota fœdauit[d].

Et quamuis pax vel iniusta vtilior sit iustissimo bello [e], tamen videtur intolerabilis populo aut principi, quæ pactionem, aut labem, aut ignominiam habet seruitutis: & maximè in seruitutem cadere de regno magnum est [f]. videtúrque potiùs illi cum dignitate cadendum, quàm cum ignominia seruiendum.

Cicero, Philippica 13. totus in eo videtur esse aduersus consilium M. Lepidi, vt tuta nec honesta pax posset iniri cum Antonio. & in principio laudat quidem pacis causam, sed ea decipi nõ oportere docet. *Timui*, inquit, *ne condutio insidiosa pacis, libertatis recuperandæ studia extingueret. Dulce enim nomen est pacis, res verò ipsa tum iucunda* *tum*

a oratio. περὶ παραπρεσβείας contra Aeschinem.

b apud Cassiodorum li. 3. variar. ep. 1.

c vt ait Polyb. in 4.

d teste Valerio Max. li. 6. c. 3.

e Cicero li. 7. ad Attic. ep. 14

f Seneca in Theb.

tum salutaris, nam nec priuatos focos, nec publicas leges nec libertatis iura, chara habere potest quem discordia, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat: eúmque ex numero hominũ eiiciẽdum, ex finibus humanæ naturæ exterminandũ puto. Et paulò post, *Tu verò ita vitã corpúsque seruato, ita fortunas, ita rem familiarẽ, vt hæc posteriora libertate ducas. Itaque his vti velis, si liberare rempublicam possis: nec pro his libertatem, sed pro libertate hæc proiicias: tanquam pignora iniuriæ.*

In sancienda pace & confœderationibus concipiendis, principes habebunt quoque rationem eorum qui eos iuuarunt, vocant adhærentes; ne fortè si eos omittant, postea egentes illorum ope, destituantur eorum merito auxilio: proinde qui tractabunt de pace principis inter se, debent in tractatu & conclusione pacis, mentionem expressè facere de adhærentibus. Nam aliter prætermissi non comprehenderentur [a], quando videlicet verba pacis sunt concepta in personam: puta, quòd principes paciscentes promisissent se non offensuros, quia stipulatio est stricti iuris, & non extenditur de persona in personam [b], nisi forsan pax non prodesset paciscenti, nisi includerentur adhærentes [c]. Contrà, si verba sint concepta in rem, nam tunc adhærentes, etiam non facta expressa de illis mentione continentur [d].

a c. ad apostolica. de re iudi. in sex. & ibi Innocen. & Angel. ad l. quæ religiosis de rei vindic.
b l. quicquid adstringendæ, de verb. oblig. P.
c Angel. vbi proximè.
d per l. hæc verba ad leg. Iulia. de adulter. P. Angel. vbi 5. Iacobinus de sancto Georgio tracta. de feudis, ad verba de adhærentibus & confœderatis num. 3. vbi plura.

Non possunt autem ciuitates, barones, & alij principes recognoscentes superiorem, facere cōfœderationem sine licentia superioris [e]. Multo minùs eum inimicis sui domini; nam ex eo præsumuntur inimicis sui domini & ingrati atque priuandi beneficio [f].

e Barth. in l. 2. col. 3 de colleg. illic. P. Bal. ad c. 1 §. conuenticula, de pace iura. firman. in vsib. feudo.
f Bald. in l. liberti, per illum tex. de lu offi. testã. C.

9 Quæri potest bello sopito per pacem, vel per alias conditiones, nom debitores eorum qui declarati erant hostes fisco soluerint quod hostibus creditoribus debebant, ex imperio principis, vel aliis quibus illa credita dedit princeps, teneantur pace facta, iterum veris creditoribus soluere, an verò liberentur. & hæc quæstio agitata fuit bello Siciliæ, inter Ferdinandum & Carolum VIII. regem Galliæ moto, & post modum sopito. pro qua plura allegat in vtramque partem Matthæus de Afflictis, decis. Neapol. 150. vnde eliciuntur conclusiones. prima est, quod debitores dictorũ creditorum, si fuerint antea in mora soluendi pecunias debitas in genere veris creditoribus qoi pro hostibns postea habiti sunt, quamuis iussu imperantis vel tyranni dominantis, vel fisco suo, vel aliis quibus data sunt debita soluerint: quòd non sunt ideo liberati: sed tenentur soluete pace adueniẽte veris creditoribus, quia mora debet illis nocere & non creditoribus [g].

g Iohannes ab Imola, ad l. creditor, de solutio. P.

Secunda reg. quòd debitores qui non fuerunt in mora soluendi suis creditoribus, sed iussi fuerunt ab officialibus soluere quibus princeps donauit dicta debita, & ex sua parte quantùm liceat resciuerint, aut se defenderint ne facerent, sunt liberati omnioo, per iura quæ tradunt, iussum superioris vel fortioris excusare, maximè quia ista coactio facta fuit in odium creditorum, tanquam hostium expulsorum [h].

h citatur l. Paulus Castr. nica in fi. de lega. 3. vide Petrum de Anchara. ad cap. fundamenta in fi. de elect. in sex.

Tertia conclus. si debitor fuerat quidẽ in mora, sed fuisset ante infrà tempus pugnãdi moram, & intra illud tempus ab eo exactio facta sit, tune compulsus soluete, habetur perinde ac si non esset in mora, soluendo iussu magistratus: & liberatur à vero creditore [i].

i l. seneimus C. de fideiuss. & per ea quæ voluit Barth. ad l. qui ob rẽ de condictio. indeb.

Quarta erit nobis, vt pecunia quidem ita per compulsionem antè moram verè soluta, liberet ipsum debitorem, sed non sola confessio quòd A soluta sit, & nisi de reali numeratione constiterit [k], quia per solam confessionem non probatur vera numeratio, maximè in præiudicium tertij [l]. Huc pertinet quod disputat Quinctilian. libro 5. c. 10. cùm Thebas enim euertisset Alexãder, inuenit tabulas quibus centum talenta mutua Thessalis dedisse Thebanos cõtinebatur. Has, quia erat vsus comitilio Thessalorum, donauit his vltro. eùm autem postea restituti fuissent à Cassandro Thebani reposcerẽntqoe Thessalos, apud Amphictyonas actum. Cõstabat eos centum taleota credidisse, & nou recepisse. Lísque omnis ex eo pendebat, quòd Alexander ea Thessalis, donasse dicatur. Faciebat ius belli, dicentibus Thessalis hoc regna, populos, fines gentium, atque vrbium cootineri.

k Paul. Castrẽ consi. 356.
l gloss. ad l. si ex pretio. C. si certum peta. & in l. si ex cautione, C. de non numera. pecunia. notatur in c. si cautio de fide instrumen. Alex. consi. 46. volu. 5.

In contrarium autem vicit, & sententiam obtinuit æquũ apud Amphictyonas, & pro Thebanis B iudicatum ratione quòd iura qualia consistunt in instrumento, non dicuntur venire in potestatem victoris, quia ea vt reliqua quæ victoris fiunt, manu capi nequeant. quodque Alexander pecuniam non donasset realiter, sed instrumentum, & perinde non esset quod datum esset & pecuniam donasse.

Hic tamen capitula pacis consideranda erunt, & quid placuerit de restitutione rerum in illis, legésque victoris sequendæ. Nam & aliquando solent rescindi à victoribus, ea omnia quæ à tyrannis antea gesta sunt, & elargita per illos edicto restituuntur io pristinum statum, & dominis à quibus ablatæ sunt, vt factum est per pragmaticam sanctionem Iustiniani [m], quæ inter alia capitula sanciuit, vt si quid à Totylano tyranno factum aut donatum inueniretur, cuicumque Romano, vel cuiqoe alij, non conseruaretur, aut C in sua firmitate non remaneret.

m Extat illa pragmatica in fine nouellarũ & est illa reuocatio in c. a

De pace conseruanda.

CAPVT XIIII.

SICVTI moderatori reipublicę curę esse debet, vt bellum iustis tantùm de causis suscipiatur, & pax iustis conditionibus fiat: sic incumbere debet, vt beneficium hoc pacis multis cladibus & cędibus tandem Dei fauore impetratum, diu cõseruetur, atque ideo & in faciendis fœderibus, omnibus vinculis, quibus conueotio firmari potest, vti debet, & sollicitè cauere ne aliquo modo in bellum recidat: quod accidere potest, vel leuissimis D occasionibus, vt magnum incendium vnica vel modica scintilla excitatur: quibus oportet ex initio diligenter prospicere, & occasiones prętermittendæ non erunt, quin opprimantur vbi apparuerint.

2 Quod pertinet ad pacem cum Deo seruandam, obseruatio mandatorum eius & ecclesiæ suæ prosunt. Quod ad pacem cum sociis & amicis regibus & vicinis, & subditis pertinet, leges in pactis, dictis & constitutiones media sunt.

3 Cautiones quæ adhibitæ sunt à Friderico 1. vt creditur potius quàm 3. habentur in libris feudorum, quarum sunt capita tit. 27. lib. 2. In §. 1. eius constitutionis de pace tenenda cauetor. 1. Si quis laicus homioem intra pacem constitutam necauerit, capitalem subeat sententiam: nisi per duellum probaro hoc possit quòd se defendendo illum occiderit.

2 Si violator sit pacis, res mobiles eius à iodi-

ce in

ce in populum publicentur, & dispensentur: immobilia hæredibus eius relinquantur, qui iurent in posterum ei cómodum ex illis se daturos: quod si fecerint, bona regiæ ditioni assignentur, & à regio iure beneficium accipiant.

3 Si quis intra pacis edictum, alium vulnerauerit, manus ei amputetur: nisi in se defendendo, id se fecisse doceat, & de bonis eius, vt superiùs dictum est, agatur.

4 Si quis aliquem ceperit, & absque sanguinis effusione fustibus percusserit, aut crines eius, aut barbam expilauerit, decem libras ei cui iniuria illata est, per compositionem impendat, & iudici 20. libras.

4 Si temerariè autem sine permissione inuaserit, aut verberibus, aut iniuriosè tractauerit, soluat & quinque libras, iudici 10.

§ si clericus eo tit.

5 Clericus potest notari de pace violata, etiā & proscribi: item si in suo contubernio habuerit pacis violatorem. Atque de his sufficienter testimonio in præsentia sui episcopi conuictus, soluere debet 20. libras comiti, seu iudici in cuius comitatu pacem violauit, & de excessu secundum statuta canonum satisfacere, & si inobediens sit, officio & beneficio ecclesiastico puniri & proscribi.

§ si iudex eo.

6 Non licet violatorem pacis, vt proscriptum, domo suscipere, sed oportet receptum iudici offerre.

§ si rusticus eo.

7 Miles à rustico de pace violata pulsatus, militari manu se purgabit quòd non voluntate, sed necessitate hoc fecerit. Si verò miles pulset rusticum de pace violata, vt innocentiam purget, eliget, aut diuino aut humano iudicio se purgare: aut septem testibus idoneis, quos iudex eliget. miles pulsatus à milite, si natiuitate miles, se duello purgare potest.

§ si quis rusticus eo.

8 Rusticus arma, aut lanceam, vel gladium portans, potest iis spoliari à iudice, vel multari 20. solidis [a].

[a] Nam alioquin rusticis arma ferre interdictum c. 23. nouel. 17.

9 Mercator per prouinciā transiens negotiandi causa gladium suū sellæ suæ alliget, vel super vehiculum suum ponat, non vt quemquam lædat innocentem, sed vt à prædone se defendat.

§ publici eo.

10 Ad palatium comitis nullus ferat arma, nisi rogatus à comite, id est, iudice.

§ quicunque.

11 Publici latrones antiqua damnentur sententia [b].

[b] nempe iuxta l. 11. ad leg. Iul. de vi pub. & l. 15. § 10. de pœnis ff.P.

12 Iudices malè exercentes iudicia sua admoneantur primùm, dehinc beneficio iudicialiter exuantur: & si iterum officium inuaserint, pro violatoribus pacis habeantur.

§ si quis quinque.

13 Si quis quinque solidos valens, aut plus furatus fuerit, suspendatur laqueo: si minùs, scopis & forcipe excorietur, & tundatur.

14 Si ministeriales domini alicuius inter se guerram habuerint, comes seu iudex in cuius regimine eam fecerint, per leges & iudicia ex ratione prosequatur.

4 Est & alia constitotio Friderici sub lib. feudorum tit. 53. de pace tenenda inter subditos, & iuramento firmanda & vindicanda: & de pœna iudicibus apposita, qui eam vindicare & iustitiam facere neglexerint. Vbi agitur de pace inita à Friderico cum Mediolanensibus & ciuitatibus corū primo bello Mediolanensi, & summa capita eius constitutionis sunt.

1 Vt pax seruetur inter omnes subditos imperij, ideo omnes duces, comites, marchiones, capitanei, valuassores & omnium locorū rectores,

A cū omnibus locorum primatibus & plebeiis, à decimo octauo anno vsque ad septuagesimum obstringantur sacramento, seu iuramento renouato per quinquenniū, quòd pacé tenebunt. Rectores locorū adiuuent in pace tenenda & vindicanda, ciuitates violantes puniantur centum libris auri: comites, duces, marchiones, quinquaginta oppida 30. capitanei & valuassores maiores 20. alij tribus libris, & restituant, & satisfaciant damna, ex delictis & homicidiis puniantur. Iudices nō vindicātes, damnum omne iniuriam passo restituant: maior iudex vltra decē libris multetur, inferiores 39. Inopes qui multam soluere nequeant, correctioné corporis verberibus patiantur: per quinquaginta militaria, per quinquennium seorsum maneant.

52 Conuenticula, coniurationes in omnibus ciuitatibus & extra etiam occasione parentelæ, & B inter ciuitatem, & ciuitatem, inter personam & personā, modis omnibus prohibeantur fieri, & in præteritum factæ cassentur, singulis coniuratorum vnius libræ auri puniendis. § conuenticula eo tit.

Statuitur, & vt tales episcopi locorum excommunicent, donec ad satisfactionem veniant.

3 Receptatores violantium pacem & malefactorum, & prædam ementes, iisdem pœnis subiiciuntur, & decernitur, vt bona eorum publicentur, & domus destruantur.

4 Qui pacem iuuare & tenere noluerit, beneficio pacis non fruatur.

5 Illicitæ exactiones, maximè ab ecclesiis prohibentur, & si fiant, cautum vt in duplum reddantur.

6 Sacramenta puberum sponte facta teneantur: metu autem extorta nullius sint momenti. § sacramenta eo.

C VI. Est alia constitotio quæ ponitur in 5. libr. feud. 1. tit. 10. Friderici de incédiariis & pacis violatoribus, edita Nurembergæ in principum consilio 3. Kal. Ianuarij 1187. cuius summa.

1 Liber homo, ingenuus, ministerialis, aut cuiuscunque fuerit conditionis, qui incendium cōmiserit, pro guerra propria, pro amico, pro parente, vel alterius cuiusquā causæ occasione, de sententia & iudicio imperiali, statim proscriptioni subiectus habeator. Exceptis si qui manifesta guerra, manifestè capiunt, & suburbia incendunt, stabula, vel tuguria quæ præiacent. Item si iudices eam pœnam in delinquentes exequerentur.

7. 2 Incédiariū qui in domo sua susceperit sciēter, & auxilium consiliúmve ei impenderit: damnum & iniuriam passo pro facultate sua restituat, & iudici decem libras soluat. Nemo autem poterit conuenire receptantem, nisi priùs præstito D iuramento calumniæ.

8. 3 Proscriptionis sententiam qui manifestè incurrit, excommunicari debet ab episcopo, à cuius excōmunicatione, vt etiā à banno, si non fuerit intra annū & diem absolutus vniuerso iure, honore & legalitate priuatus habeatur: si inhabilis ad ferendum testimonium, ad iudicandum & omni feudali iure priuetur.

9. 4 Incendiarius manifestus, vel conuictus septē idoneis testibus, capite punietur, seu decoletur.

5 Incendiarij domus & bona, incēdio multētur.

6 Si castellanus absēte domino castri extra prouinciam incendium fecerit, non ideo comburatur domini castrum, sed castellani, nisi eum admonitus dominus sustineat.

7. 10 Qui damnum alteri inferre, aut alterum lædere intendit, tribus diebus ante per certum nuncium diffidat.

11 Fuit edita etiam pacis publicæ constitutio inter ciuitates liberas & imperiales, ab imperatoribus habitis comitiis, seu ex consensu Statuum sacri imperij, quondam sub Maximiliano Cæsare, dehinc sub Carolo 5. Vuormatiæ, anno 1548.

Atque in summa cautum, vt à tempore publicationis, nemo sub sacro imperio constitutus, cuiuscunque sit dignitatis, status aut conditionis, vllius rei causa, qualecunque nomen habuerit, quóve quæsito colore seu prætextu id fieret, alteri bellum inferre, armísve eum infestare, oppugnare, spoliare, capere, inuadere, obsidere aut aliquam conspirationem prohibitam, seu fœdus contra alium facere, sentíréve debeat. Nequis alterum possessione sua, arce, oppido, pago, sacra æde, monasterio, sacello, reditibus, pensionibus, decimis, immobilibus mobilibúsve bonis, regaliis, iurisdictione, iudiciis, mero ac mixto imperio spiritualium aut secularium, teloniis, vectigalibus, fluminibus, pascuis, aliísque quibuscunque iuribus nullo excepto, vt manúque armata, ac de facto temere priuet, aut subditos abstrahat, aut ad inobedientiam aduersus suos magistratus concitet, aut eos inscio aut nolente magistratu præter morem hactenus sub prædecessoribus nostris Romanorum imperatoribus ac regibus laudatissimæ recordationis & nobis obseruatum, tuendos ac defendendos suscipiat, & quisque alterum in re quietum relinquat, tum & alienos subditos spirituales & seculares per suum quisque principatum, ducatum, comitatum, dominia ac municipia liberé, tutò sine impedimento commeare, migrare, ac proficisci patiatur, nec suis vllo pacto permittat, illorum honori ac libertati, præter ius æquúmque, vi, factóve derogare, eósve comprehendere, lædere, offendere aut grauare quouis modo.

2 Nemo illi per quem huiusmodi fractæ pacis facinora patrantur aut ipse, aut alius suo nomine, seruiat, ministret, consulat, auxiliúmve præstet; neque arcem, oppidum, munitionem, pagos, villas, curtésve occupet, aut præter alterius voluntatem vi, factóve temerè præripiat, aut incendio, aut ruina, aliáve via damnificet, seu ad id auxilium præstet, nec scienter, aut dolosè, receptet hospitiom, commeatum, victúmve præbeat, aut præberi sustineat.

Sed si quis in alium ius habere se putat, de eo experiatur suo loco ac iudicio, in quo iam antea, aut ex nunc inquit imperator, causæ ex ordinatione nostri iudicij Cameræ expedientur, aut deinceps ordine expediendæ fuerint.

3 Cessent omnia bella manifesta, bellique denuntiationes per vniuersum imperium.

4 Mandatur iurari prædicta pax, de ea inuiolabiliter conseruanda, & contra non obsequentes pœna apponitur multa duarum millium marcarum puri auri irremissibiliter, pro media parte præstanda ærario imperij, pro alia læso, cum priuatione priuilegiorum & iurium.

5 Additur in committentes bannum imperiale, postquam citati à curia imperiali in non comparentes declaratum fuerit.

Tractatur autem sequentibus capitulis de effectu & iudicio banni, quæ videri poterunt.

12 Adduntur alia capitula, aliis edictis pacis iuxta naturam negotiorum, de quibus controuersum est, & prospicitur ne in posterum contendatur, quæ prudens princeps eiúsque consilium, maturè perpendere debent, ne quid pœnitendum in A capitulis inseretur, debétque de cautione cum quibus conuenit maximè prospicere, & de iuramento renouando, & promittendo per singulas ciuitates & loca, in quibus pax tenenda est, vt sufficere poterit pro exemplari constitutio Frederici & Henrici 6. regis Romanorum, quæ inscribitur de pace Constantiæ, quæ extat inserta, post librum feudorum in corpore iuris ciuilis, & quæ dicta à nobis antea sunt in cap. de iudiciis & fœderibus.

Poterunt ex rebus occurrentibus, ab optimis principibus & gubernatoribus reipublicæ, remedia alia ad pacem conseruandam colligi, in quibus indicandis & capiendis, eò diligentiores esse debent, quò videant statum reipublicæ maxime consistere in quiete & pace subditorum. Considerabúntque à quibus perturbetur quies publica, vt congruis remediis subuenire possint, num à suis B aut ab extraneis. à suis, duplici accidit modo, vel quando inter se subditi dissident, quod bellum dicitur ciuile, vel quando pugnant contra principem, quod dicitur rebellio: aut quando ab extraneis interrumpitur, & vocatur bellum. Si de ciuili bello agatur, princeps si sit, debet sua authoritate & potestate tumultuantes componere, aliísque remediis subuenire, de quibus egimus in remediis contra seditiones & rebelliones.

Tempore autem pacis curare debet, vt subditi, & inter se dissidendi, nullam habeant occasionem: & si qua suboriatur, statim illam opprimere: sibi verò subditis, amore & maiestate, & dignitate debet retinere in officio: plus enim potest opinio perfecti & excellentis principis, apud vulgus, quàm amor, quo solet abuti, imò plus quàm veritas ipsa, quam vulgus iudicare nequit, dum affectibus & rumore ducitur. Si de bello ab extraneis illato agatur, tunc ea quæ antea in hoc li- C bro admonuimus repetenda sunt, priùs interpellatis hostibus de causa & ratione belli num iustè moueatur & causa illis sit iusta, quo casu satisfaciendum erit pacificè: aliter si iniusta sit, ad defensionem meritò perueniitur.

13 Solet pax cum vicinis & confœderatis infringi, non solùm si inimicis confœderatorum apertè se coniungat, sed etiam si milites ex sua ditione in partes inimicorum transire permittat. nam inde fœdera pacis & societatis turbare videtur, & iterum bellum fouere. & illa est insignis accusatio apud Thucydidem in primo, qua insimulantur rupti fœderis Athenienses socii à Corinthiis, quod Corcyreis misissent milites auxiliarios, & cauere debent in hac causa principes qui se neu- D trales dicunt, ne sibi subditos patiantur turmatim in alterutram principum pugnantium partem transire, imò seuerissimis edictis debent eos continere, ne detur occasio inuadendi hosti ditionem neutralem, quòd videatur ex eo alteri partium se coniunxisse, & ita neutralitati renunciasse.

Proinde Clemens septimus constitutione edita [a], mandauit ducibus sanctæ Romanæ ecclesiæ mediatè vel immediatè subditis, ne absque eius expressa licentia arma caperent ad instantiam imperatoris, regum vel aliorum, aut desuper auxilium præstarent expressè vel tacitè, sine speciali sedis apostolicæ licentia. Ideóque eos absoluit à quibuscumque sacramentis & pollicitationibus illis in contrarium per illos factis. prohibens idipsum, sub pœna interdicti & decem millium aureorum. Item sub iisdem pœnis vetuit, ne in ciuitatibus, oppidis, terris,

[a] in constitutione Clementis 7. numero 15. incipiente, Etsi speramus in ordine constitutionum eius in Bullario Cherubini sub annulo piscatoris 12. Iunij 1526.

locísque

locisque illorum, per aliquos, etiam prædictis aut quibusuis alijs dignitatibus fulgentes, aut ad alicuius eorum instantiam, militum tam equestrium quàm pedestrium congregationes aut delectum fieri, vel more militari tubas aut tympana ad ipsos milites conducendos seu congregandos pulsari, seu alia id genus fieri permitterentur, premium in bonis delinquentium pollicitus de reuelantibus, & pœna statuta scientibus nec reuelantibus: eadem sancituit Iulius III[a].

68 Solent tamen hîc quidam acutiùs considerare pactiones fœderum. nam amicitia tantùm cum aliquibus contrahitur, & non dictum est in fœdere, quòd alios iuuare non possint. & certè in fœderibus, vt dixi, pacta apposita & clausulæ expendendæ sunt, tamen ex bona fide, non verba calumniando. at quod pertinet ad neutrales, ex modica occasione, nisi bene se contineant intra neutralitatem, tanquam hostes, vel suffragantes hostibus, à fortioribus inuaduntur.

a in constitutione Iulij 3. num. 32. incipiente videntes in dict. Bulla Laertij Cherubini.

De captiuitate & iure postliminij leges.

CAPVT XV.

VIdentur accessoria belli & pacis, ea quæ ad captiuos & ius postliminij pertinent; & proinde quasdam leges de his à iurisprudentibus editas, in medium proferemus. Captus ab hostibus, seruus est hostium, & postliminio statum recuperat pristinum [b]. inter Christianos, captiuus tamen hodie non fit seruus hostium, sed veluti obses redemptionis suæ, reliqua tamen damna patitur [c].

2 Capti à gentibus, cum quibus neque amicitia, neque fœdus, neque hospitium est, etiam si bellũ cum his non geratur, serui illorum fiunt; & capta quoque ab illis fiunt capientium; vt contrà quæ ab illis nos capimus. & in his quoque ius postliminij locum habet [d].

Antequam captus in præsidia hostium ducatur, ciuis manet [e].

3 In pace qui peruenerant ad alteros; si bellum subitò exarsisset, eorum serui efficiuntur apud quos iam hostes suo fato deprehenduntur; quibus ius postliminij est, tam in bello quàm in pace, nisi fœdere cautum esset ne esset illis ius postliminij [f].

4 Tempore induciarum non est postliminium [g].

5 Amittitur patria potestas captiuitate, recipitur postliminio [h].

In omnibus partibus iuris, is qui non est reuersus ab hostibus, quasi tunc decessisse videtur cùm captus est [i].

6 Postliminium, est ius amissæ rei recipiendæ ab extraneo, & in statum pristinum restituendæ, inter nos & liberos populos, regesque, moribus, & legibus constitutum. Nam quod bello amisimus, aut etiam citra bellum: hoc si rursum recipiamus, dicitur postliminio recipere: idque naturali æquitate introductum est, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines suos redijsset, pristinum ius suum reciperet [k].

7 Postliminio carent transfugæ [l]; Qui armis victi hostibus se dediderunt [m].

8 Duæ species postliminij, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus, vt cùm filius reuertitur duplicem oporter esse causam postliminij. & quòd pater eum recipiat, & ipse ius suum [n].

9 Nauis longa & deputata propter belli vsum, si capiatur, quidem ab hostibus, fit hostium; si tamen recuperetur, primo domino redditur, id est, habent locum ius postliminij. item equus equáque freni patiens recipitur postliminio. nam sine culpa equitia proripere potuerunt. Secus in naui piscatoria, vel scapha aut actuaria voluptatis causa parata, & in armis & vestibus captis ab hostibus. nam si reciperentur, non redeunt iure postliminij ad dominos priores, sed fiunt repetentium [o].

b l. hostes, 24. de captiuis l. 49 P tit. 15.
c Panor. ad c. sicut, 29. num. 2. de iureiur. 2. Ald. ad l. 1. de sacros. eccl. & ad l. 1. de ead. tit.
d l. postliminij, § in pace. de captiuis P.
e d. l. postliminij § antequã.
f l. in bello 19. §. 1. eo. tit. de captiuis.
g l. postliminium 19. §. induciæ de captiuis P.
h dict. l. in bello, §. si quis ea[?] piatur ibid. distinctio.
i l. in omnibus 18. de cap. P.
k dicta l. postliminium, 19. facit de ethymo, §. dictum est postliminium, quibus modis patria potestat. soluit. Restituit postliminium amissa autem captiuitate. l. 5. & l. 12. § codicilli, de captiuis P l. hostes 24. eod.
l dict. l. 19. §. transfugæ
m l. 17. postliminiu carent eo de captiuis P.
n in l. cũ duæ, 24. de captiuis cum simil. reliqua quæ recuperãtur per postliminium, tam quod ad commodum quàm onus. & incommodum per captiuitatem admissa. vide in tit. de captiuis in P. & C. de postliminio reuersis C. potissimum l. 12. 13. eo. tit. P l. ab hostib. 18. & l. 19. eo. C.

10 Redempti ab hostibus contractu aliquo vel pretio, non vtuntur iure postliminij, sed ij qui gratis euaserunt manus hostium [p], vel virtute militum nostrorum liberati [q]. Remanet portò loco pignoris, liber tamen, is quem quis pretio redemerit, donec ei soluerit redemptionem [r]. Redemptio facultatem redeundi præbet, non ius postliminij mutat [s].

11 Pro redemptione captiuorum licet pacisci cum hoste [t]. fiúntque tempore pacis de his pactiones seruandæ à ducibus & alijs subditis [v].

12 Expulsis hostibus ex agris quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redeunt: nec publicantur, aut prædæ loco cedunt. Publicatur enim ager ille, qui ex hostibus captus sit [x].

13 Quòd si quid in bello mobile captum est, in præda est, nec postliminio redit [y].

14 De pretio captiuorum redimendorum constituendo, humana est & Christiana sanctio, vt potiùs redemptioni quàm morti, aut seruituti addicantur. Et ita apud Ethnicos Megarenses & Corinthios, inter quos bellum continuum erat, captiuis certum pretium quo se redimerent constitutum erat, id verò accipiebant, postquam eos dimisissent, antè non exigebant, sed quem quisque ceperat, eum abducebat domum, participatóque sale & mensa, ad suos eum remittebat. Et ita qui pretium tulerat commendabatur, atque amicus esse perpetuò perseuerabat eius qui pretium acceperat ἐκ δορυαλώτου δορίξενος id est, ex bello capto, belli hospes dictus. Qui fidem in ferendo pretio fefellerat, hic non solùm apud hostes, verùm etiam apud ciues vt iniustus & perfidus notabatur [z]. Inter duces & principes hostes conueniri sæpe solet de redemptione militum qui capientur, vt pro ea soluant, vel stipendia vnius mensis, vel aliud quippiam prout placuerit. Apud Lacedæmonios [a], redemptio in singulos viros erant binæ minæ. Vitare debent milites qui captiuos ex hostibus in suam fidem receperunt, ne carnificum in eos vtantur officio, vt sæpe vidi in miserrimis bellis huius temporis, in quibus milites suos captiuos peiùs affligebant, ac torquebant, quàm Christiani torqueantur à Turcis, & barbaris nationibus, alienis à fide Christiana: nulla prorsus flexi misericordia, vnde etiam plures inter manus eorum torti ad extorquendam redemptionem quam postolabant, miserè mori coacti sint. Si hoc sit Christianum, si Deo displiceat, nullus est qui sententiam suam non ferat huiusmodi, nomine militca tantùm, irritasse Dei indignationem potiùs quàm placasse: an verò duces eorum, de huiusmodi crudelitatibus impunitis reddituri sint Deo rationem, ipsi interim cogitabunt, siquidem adhuc superstites sint, vel si mortui sunt, iam certi de facto esse possunt.

Incidit sæpe quæstio in hac redemptione, num si captiuus iure belli, semel de redemptione cum capiente composuerit ad certam summam, possit ab eodem capiente augeri redemptionis summa, prætextu quòd post pactionem qui eum cœpit cognouerit facultates captiui ampliores & quæ possint maiorem redemptionem pati. sed hæc

o l. 2. l. 3. de captiuis P l. postliminium, 19. eo. §. si ab hostib. quib. modis ius pat. potest. soluitur.
p l. cum non redemptum, §. l. si liberum, 11. l. ab hostibus capti, 12. de postliminio reue. C. lib. 8. C. tit. 51.
q dicta l. 12 & l. si quis ingenuum, 21. de captiuis.
r l. 2. & l. si liberũ, 11. l. liber captus, 17. C. de postliminio reuer.
s l. si captiuus, 20. §. 1. de captiuis P.
t l. cum nõ redemptum, §. de postliminio reuers. C. l. 5. de post. P. l. 19. de negot. gest. P.
v d. l. 5. de pactis, l. si quid bello, 28. de captiuis P
x l. si captiuus 20. §. verum de captiuis P.
y d. l. si quid bello 28. eo. tit.
z Plu. in quæstion. Græcis.
a Herod. in 6.

quæstio fuit decisa pat arrestum parlamenti Gratianopolitani anno 1457. io mense Aprili tempore belli Allubrogici seu Sabaudiæ, & placuit reuocaodam esse secundam compositiooem & standum primæ [a]. nemo enim dubitat compositionem captiui ex iosta causa detenti valere [b], ex iniusta minimè [c].

a Guido Pap. decis. 113. incip in facto guerrarum.
b Barthol. ad l. qui à latronibus de test. P.
c doctores allegant pro eo in argu l. 1. §. f. de author. tu.

CAP. XVI.

De legato aut fæciali reipublicæ, aut principis.

OBseruandum est priocipi & reipublicæ, ne ius gentium violetur in legatis seu oratoribus, ab amicis principis vel ab hostibus missis: néoe etiam nimia fide, sub prætextu legatioois, exploratores ab hostibus veoientes potiùs quàm oratorea admittantur; aut ne temerè illis secreta regni pandantur, & postea sera sit pœnitentia. Io vtroque casu magoum imminet periculum, si nõn accuratè prospiciatur, exemplo populi Amonitarum. cùm enim Dauid bona fide legatos misisset ad Hanonem regem, vt eum de morte patris consolaretur; dixerunt inconsultè Amonitæ Regi, tales missos fuisse à rege, vt explorarent ciuitatem quam euerteret postea. quare & violarunt nuncios & raserunt eis dimidiam partem barbæ, & præsciderunt vestes eorum medias vsque ad nates; & cũ ignominia hac eos remiserunt. ob quam inioriam Dauid deinde, atrocissimum in Ammonitas bellum mouit [d].

d 2 Reg. c. 10. & Paral. li. 1. c. 19
e 4 Reg. c. 20.

2 Contrà reprehenditur Rex Ezechias, per Prophetam Esaiam [e] quod legatis missis à Merodach Baladan, rege Babyloniorum, ostendisset omnes thesauros suos, & omoia quæ habebat in potestate sua; & ei prædictum est. *Ecce dies veniunt, & auferentur omnia quæ sunt in domo tua & quæ condiderũt patres tui vsque in diem hanc, in Babylonem: non remanebit quicquam ait dominus, &c.*

3 Et Romæ aliquando, ad tollendam omnem speculationem legatorum, legati ab hostibus missi, non admittebantur in vrbem, sed extra muros recipiebantur; si verò ab amicis vel sociis mittebantur. intra muros [f]. Refert & Euthymius Monachus in Psal. 126. antiquis morem fuisse, vt hostium ouncijs aut legatis, antè portas ciuitatis loquerentur.

f Appianus li. de bello Hispaniensi, & victor, de regionibus vrbis Romæ.

4 Erant legati reipublicæ vel principis, qui mandata eorum referrent; Oratores nonc fere dicti & ambasciatores; iure gentium fide publica eundo & redeundo muniti, etiam si atrocissima perferrẽt dicenda quæ illis præscripta erant; vel aliquando liberam accipiebant potestatem, de his rebus quæ aliter decerni vel constitui, quàm à præseotibus in re præsenti, non poterant. His antequam ingrediantur fines hostis, fides datur publica & sæpè cum commeatu, quæ hosti seruanda quoque, cùm graue sit fidem fallere [g]; & nihil tam congruum fidei humanæ sit, quam ea, quæ inter aliquos placuerunt seruare [h]. Habiti proinde legati inuiolabiles, & inter hostes incolumes [i], sanctaque eorum corpora [k]. sanctum autem, secondum Marcianum iurisconsultum [l], est quod ab omni hominum iniuria defensum atque muoitum est: Et sanctum, dictum à sagminibus. Sunt autem sagmina quædam herbæ, quas legati populi Romaoi inquit, ferrè solent, nequis eos violaret: sicuti legati Græcorum ferunt ea quæ vocantor cerycia. Iuris gẽtium etiam dicontur, sedium occupatio, ædificatio, munitio, bellorum captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, ioduciæ, legatorum non violandorum religio [m]. Et certè si fides publica non seruatur legatis publicis, breui tempore actum erit de homioum salute, nemine bellis ingruentibus aut exortis, de iustitia, pace, induciis tractare vel conferre audente.

g l. 2. de constitut. pecunia cum similib ibi nota.
h l. 1. de pact. no.
i Cicer. 2. in Verrem.
k Varro 3. de ling latina.
l l. sanctum § de reb. diuis. lib. 2. P. 1. 8.
m can. 9. ius gentium 1. distinctio.

5 Quare meritò iure pontificio pœna eorum qui legatos violauerint, excommunicatio est; qui enim legatiooem impedit, oõ vnius, sed multorum profectum auertit; & sicut multis oocet, ita & à multis redarguendus est, & bonorum societate priuandus: Et quia Dei caosam impedit, & statum conturbat ecclesiæ; ideo ab eius luminibus arcendus. ab omnibus cauendus; neque in commonionem fidelium donec satisfecerit, adoittendus, vt scripsit Alexander Papa omnibus Episcopis [n]. Respõdit & sapientissime Q. Mutius [o], eum qui legatum pulsasset, contra ius gentiũ, dedi oportere hostibus cuius erat legatus pulsatus. Sic enim satisfieri poterit læsis: & princeps vel respublica in quorum ditione violatus erit legatus, se purgabũt à delicto & omni suspicione consciosus violationis; dedito delinquente, qui poterit inquiri quo animo cuiúsve iussu legatum offenderit. Nec generosi principis erit excandescere ad legati orationem. Nam si is mandata exequitur, & prout illi iussum est à suis; si ea sint iusta & æqua, obtemperare & consentire debet; si atrocia vel iniusta, nihil promeruit legatus, qui tantum nnocius alterios est, & qui habet suos authores, in qoos ita principis & reipublicæ potiùs quàm in ouncium, conuertenda est, violando enim legatos, causa belli insta alioquin, redderetur ex parte violaotis iniusta quia iustom esse non potest, quod repugnat iuri gentium. Et refert Cicero pro lege Manilia, ideo Corinthum fuisse à Romaois euersam, quod legatos eorum durius habuissent. Et Polybius [p] notat, causam subuersionis status Tucæ reginæ Illyrici, quæ none Sclauonia dicitur; quòd voum ex tribus legatis Romaois, liberius illi minas inferenti, necasset. Quemadmodum Gotharus Socoorum rex, bellum Danis indixit, & maiori ex parte regnum oecupauit, quod Ebboni legato suo, misso ad Omundum Daniæ regem, hospitio recepto io Schoningia Daniæ vicina, hospites ei mortem inferre voluerint [q]. omitto bella alia atrocissima ad viodicandas iniurias cootra ius geotiom, excitata ne longior efficiar circa nota.

n epistola 2. relatus in ca. 2. quis autem legationem. 94 distinct.
o In l. f. de legationib. lib. 10. 10. 11. 7.
p Polybius li. 2.
q Iohannes Magnus li. 8. c. 15.

6 Libertas data videtur eodem iore gentium, mandata promendi legatis: Et libertas quoque respõdendi, illis quibus legati mittuotur, æqualísque potestas, salua fide non violandi, conseruata. Et satius est principibus legatos non admittere, quàm admissos violare. Debent tamen principes & respublicæ qui legatos mittunt, tales eligere, qui prudentia & sapientia, potiùs quam petulanter & iniuriosè, exequi mandata possiot. vt enim libertas loquendi permittitur legatis, ita excedeotes fines legationis, & modum legatorum, peccare dicuntur contra ius gentium: & indigni habentur, & nomine & securitate legatorum: & tales etiam excedentes & puniti ab his ad quos mittũtur præter modum legationis prouocatis, noo possunt iustè conqueri apud mittentes tales legatos; quio & ipsi qui miserint vindictam excessum potiùs probare debent, & adhuc abutentes legatione, punire vel damnare. Quare & apud Romanos tribus fabiis legatis ad Gallos missis, cùm prætextu legatioois arma in Gallos mouissent, dies dicta à Q. Fabio Tribuno plebis, quòd ius gentium violassent, vt aiunt Plinius & Liuius. Henricus Dandulus Venetorum legatus, eò quòd paulo liberiùs

contra

contra ius gentium quædam locutos fuisset, ab Emanuele Constantino Imperatore oculis orbatus est? Sic cùm legatus Corinthiorum nomine missus fuisset ad Megarenses qui defectionem pararent, grauiter illorum imperium ferentes, in populum Megarensem cùm alia multa ferociter dixisset, eùm & illud indignabundus vociferans intonuisset, οὐκ ἀνέξεται ὁ Διὸς κόρινθος, *non feret Iouis filius Corinthus*, populus concitatus succlamare cœpit, παῖε, παῖε, Διὸς κόρινθον. *feri, feri, Iouis Corinthum*, simulque legatum expulerunt.[a]

a vide interpretem Pindari in Nemeis & Cœlium Rhodiginum lib. 21. c. 26.

7 Prudentia legati & solertia, multum adfert ponderis in promouendis negotiis & mandatis: contrà imprudentia & temeritas, multum adfert impedimenti: & sæpè ea paruis discordiis, inextinguibiles excitat ignes, & odia in furorem conuertit implacabilem. Exempla occurrunt, quæ principes admonere possint de his, Demetrius Poliorcetes, Macedonia à Pyrrho pulsus, cùm iterum desciuissent ab eo Athenienses, inflammatus ira, mouit in eos, vrbemque valida cinxit obsidione: Cæterum misso ad ipsum Cratete Philosopho, partim illius addictus precibus, partim rationibus, soluit obsidionem, & in Asiam ad Cariam & Lydiam Lysimacho adimendam, nauigauit[b]. Multum potuit prudentia Phinees filij Sacerdotis Eleazari, in legatione nomine vniuersi populi Domini ad filios Ruben & Galaad; atque suo facto, bellum quod in procinctu erat, reconsiliatione facta, conquieuit.[c] legatio pacifica & humilis Abigail, sopiuit statim Dauidis ad necem paratum exercitum[d]. Impetrarunt à filiis Israël Gabaonitæ fœdus & pacem, per solertiam suorum legatorum[e]. Mirabilis fuit & solertia Anaximenis legati Lampsacenorum, pro impetranda pace ab Alexandro Magno. Cùm enim Alexander Magnus Lampsacenis vehementius irasceretur, & missus fuisset Anaximenes ad eum placandum, cúmque Alexāder Magnus eo viso, vt omnem gratiæ occasionem præcideret, iureiurando affirmasset. Nihil eorum quæ Anaximenes, quamuis præceptor, peteret, se concessurum; Tum ille, hoc ergo à te peto ô Rex, vt Anaximenis præceptoris tui patriam funditùs euertas: Et ita Alexander Lampsacenis vel inuitus pepercit[f]. Impediuisset legationis suæ effectū apud Artaxerxem ab Atheniensibus missus Ismenias, iussus adorare regem, omnino renuisset; verum cùm iuberetur, annulum ad pedes suos humi abiecit, quem inclinato sustulit corpore, vnde existimarunt eum regem adorasse[g]. Sic Franciscus Dandulus, Venetus legatus, missus in Galliam ad Clementem summ. Pontificem, vt eum infestiorem Veneto nomini propter Ferrariam receptam, placaret; cum nihil impetrare posset, eo facto iratiore; quadrupes effectus est, catenáque ferrea collum nexus, ad Pontificis prandentis pedes sese substrauit, quo spectaculo pontifex attonitus, eum in gratiam recepit[h].

b Plutarch. in Demetrio.
c Iosue c. 22.
d 1. Regæ. 25.
e Iosue c. 9.
f Pausanias li. 6.
g Plutarch. in Artaxerxe.
h Egnatius li. 6. c. 2.

8 In contrarium legatorum aliorum extant exēpla, qui sua imprudentia, causam etiam mittentiū prodiderunt, vt infidelis ille Nicolaus de Booh, eques, legatus Valdemari Marchionis principis, sui nomine ad Romanorum regis electionem Francofurtum missus; qui pro Friderico, quem nominatē in mandatis habebat, expuncto, Ludouicum contra voluntatem sui domini, substituit[i]. Meminit Egnatius[k] de responso temerario Dominici Lisani Venetorum ad Iulium 2. Pontificem Maxi. legati, quod fuit maioris belli causa. cum enim legationem exposuisset, & Iulius euersurum se imperium Venetum minaretur, respondit, Pontificem ipsum vilem clericulum Venetorum opera euasurum; quo dicto ita commotus fuit Pontifex, vt fœdus cum principibus imperij Cameracens. inierit; quo totum Venetorum imperium extremè periclitatum fuit, satis superque principes inimicitias diutius quàm mortalium ira, quæ mortalis esse debet, fouent; vt non opus sit legatis ignem vt vetabat Pythagoras gladio confodere. Inimicus etiam pacis & salutis humanæ Dæmon potius discordias promouet quàm tolli velit, vt aliquando etiam contigerit eum eius rei gratia personam legati induisse. Narrat enim Saxo[l], Brunonem quendam, collactaneum Haraldi Danorum regis, eiusdem fuisse consiliorum omnium vnicè participem & conscium. Cui & Ringo Sueonum rex, Haraldi ex sorore nepos, quoties secretiore nuncio opus habebant, mandata credere consueuerat: & eo fluminis cuiusdam aquis absumto, Othinum dæmonem eius nomine & habitu sumpto, arctissimam regum concordiam labefactasse.

i Cuspinian.
k Egnatius li. 9. c. 5.
l Saxo lib. 8.

9 Potest, non inficior, magnanimos principes, insolentia legatorum commouere & ad vindictā incitare præsentem. Sed consultiùs forsan dicemus eos facturos, si simulent & adscribant mittentibus vel si se ab illis vindicari petant: vel etiam, si stultitiam legatorum rideant, & excedere iubeant. Sic cum Tauromenitæ Siculi, cùm Corinthiorum ducem Timoleontem cum classe recepissent, & Pœni id indignè ferentes, legatum cum triremi Tauromenium misissent, qui post multa odiosa verba apud Andromachū oppidi Dynastem patrem Timæi historici, facta, & fulmina barbarica, nisi actutum eiicerent Corinthios, effutisset; & postremò manum supinam ostendisset, inde inuertisset, additis minis, ciuitatem eius se, quæ talis esset, talem redditurum. Et ridens Andromachus, nihil aliud responsi dedit, sed manum, vt ille nunc supinam protendens, nunc pronam, iussit eum cum naue abire, nisi eā pro talī effici vellet talem[m]. Possunt & iure ni fallor legatos iniuria afficientes præter mandata retinere principes, vt interim expectent à mittentibus responsum, num talia fieri aut dici quæ facta dictáue sunt, mandauerint. Quod si mittentes ratum habeant, liberus relinquere; sin minus, punire ipsi possint: quia tunc non vt legati, sed vt priuati & delinquentes, per iurisdictionem loci, in quo delinquunt, comprimi possunt; imo si non prohibentur à suis, possunt vt hostes iure necari. quod ordine iustitiæ fit, multum auget principis sapientiam, & etiam bonam opinionem apud hostes ipsos & laudem, & sæpe eorum demulcet ad promptiùs obediendum, animos.

m Plutarch. in Timoleonte.

Obiiciet aliquis exempla eorum qui legatos vel vi aperta vel dolo & insidiis oppresserunt, vel retinuerunt, vel carceribus concluserunt, vel contumeliis, vel verberibus affectos remiserunt: sed certè non ignoro, talia & peiora monstra fuisse, & in futurum posse inueniri; verum non disputatur de facto, sed num iure facere idipsum respublica aut princeps possit, quod tam sceleratè factum esse & contra ius gentium dicitur: Neque animus mihi fuit tyrannum aut tyrannidem instruere: sed rempublicam & principatum de legitimis admonere institutis, quibus leges diuinæ & humanæ lædi non possint.

DE

DE REPVBLICA LIBER DVODECIMVS, DE HIS QVÆ IN REIPVBLICÆ SOLLICITVDINE AC religionem pertinent.

Quid sit religio. CAP. I.

DMIRABILIA verè sunt omnia opera Dei, si sine erroris nube ab intellectu humano attentè perpendantur: sed super omnia, ipse author; qui quamuis sit incomprehensibilis, tamen quo magis à nobis inquiritur & cognoscitur, eò magis amatur, & inde in nobis adhuc excitatur amandi cognoscendíve insatiabile desiderium, quod trahit & ipsi nos coniungit, ad cultum & debitam eius reuerentiam perperuò impellit, & in eodem continet.

a lib. 7 contra gentes.

2 In his sedem deligit religio. Religio enim, nihil aliud est secundum Arnobium [a], quàm recta de diuinis mens. Mercurius verò Trismegistus *εὐσέβειαν* seu pietatem, dixit *γνῶσιν τοῦ θεοῦ*, cognitionem Dei. & eam finitionem probat Lactantius [b]. in cornu copiæ autem episcopi Sipóntini [c], Religio dicta existimatur, ab eligo, quia Deum quẽ diligimus eligimus: & ita tradit nihil aliud esse religionem, quam Dei cultũ. & Pŏponius iuriscŏsultus [d], dixit religionem esse erga Deum. atque in sacra pagina, religio pro Dei cultu & ceremoniis, diuinisque mandatis capitur, Exodi c. 12. ibi, *Si dixerint filij vestri, quæ ista religio, &c.* & postea, *hæc est religio phase, omnis alienigena non comedet ex eo.* & c. 20. *eruntque mihi sacerdotes religione perpetua.* Et Leuitici c. 16. & c. 7. & Diuus Paulus [e], *Nemo*, inquit, *vos seducat & e religione angelorum.* apud D. Iacob. quoque c. 1. *Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos &c.* Et ibidem, quis dicitur religiosus. *Siquis*, inquit, *putat se religiosum esse &c.* & in ecclesiastico [f], *Timor Domini scientiæ religiositas.* Hinc iurisiurandi religio [g], quia ad Deum pertinet iuramentum, & periurij vltor [illegible] dicitur [h], quia iuramentum est testimonium adhibitum diuini numinis.

b li. 2. de orig errorũ c. 15. nos etiam de ea. li. 19. syntaxeon c. 30.
c ad epigramma 22. Martialis
d in l. 2. de iustit. & iur.
e ad Colossens. c. 2.
f c. 1.
g l. 1. de iureiura. in P.
h in l. 5. c. de rebus credit.

3 Religiosus item locus, piis operibus vel negotiis Deo placitis consecratus vel deputatus oppositus prophano [i]. Religiosi & nunc qui & regulares dicti, quòd certis regulis arctiùs se adstrinxerint ad cultum diuinum exequendum: sicut liquet ex titulis de regularibus & transeuntibus ad religionem. Sextus Pompeius verò Festus, *Religiosi*, inquit, *dicuntur qui faciendarum prætermittendarumque rerum diuinarum, secundum morem ciuitatis delectum habent, nec superstitionibus se implicant.* Religiosum ac sacrum est, vt templa omnia, ædes quæ etiam sacratæ dicuntur. Item religiosus est, non modò deorum, vt ipse loquitur, sanctitatem magni æstimans, sed etiam officiosus aduersus homines, &c. Seruius Sulpitius religionem esse dictam tradit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac seposita à nobis sit, quasi à relinquendo dicta, vt refert Macrobius [k].

i §. religiosum de rerum diuisione. l. e. 2. § prætor ait, de religiosis & sumpt. funer. P.
k lib. 3. Saturnal. cap. 3. & Gell. lib. 4. c. 9.
l lib. 7. contra gentes.

Religionem facit, inquit Arnobius [l], recta de Deo mens per translationem, & religiosa ea dicuntur, quæ honore maximo, veluti diuinis digna sunt, vel propter Deum qui in illis honoratur, vel quòd in illis vis quædam, vel consideratio numinis habeatur, vel ex mandato, vel ex consensu hominum, seu ex opinione, vt apud Plinium [m]. *Hominis*, inquit, *genibus quædam religio est obseruatione gentium: hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc vt aras adorant, fortassis quia in eis inest vitalitas: namque in ipsa genu vtriusque commissura, dextera læ*A*uáque à priore parte gemina quadam buccarum manitas inest, qua per fossa sen iugulo spiritus fugit: inest & aliis partibus quadam religio, sicut dextera osculis auersa appetitur, in fide peragitur. antiquis Græcia, in supplicando mentum attingere mos erat.*

m lib. 11. c. 45.

Lactantius [n] Religionem dicit dictam, non à relegendo, vt Cicero; sed quòd hac conditione gignimur, vt generãti nos Deo, iusta & debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hũc sequamur: & hoc vinculo pietatis obstricti Deo, & religati simus; vnde ipsa religio nomen acceperit.

n li. 4. Institutionum c. 28.

De distinctione veræ religionis à superstitione & impietate. CAP. II.

DVo sunt extrema religioni vitiosa, tria quippe sibi sunt maximè vicina. Religio vera, extremum eius vnũ superstitio in excessu, aliud extremum in defectu, nempe impietas; horum medium sequendum cum iudicio. Nam, sicut quidam dum inconsideratè fugiunt latrones aut feras, incidunt in auia loca, barathra & præcipitia: ita quidam nimia temeritate fugientes superstitionem, incidunt in impietatẽ: vera religio consistit in veri Dei cultu legitime exhibito: falsa & inanis degenerauit in impietatem & superstitionem. Et, vt ait Seneca [o], *Superstitio error insanus est: amando timet, quos colit, violat. Quid enim interest vtrum deos ames an infames?* Superstitionis & religionis distantiam teste Nonio Marcello libello de nonnullarum dictionum in significatu differentiis, Marcus Tullius li. 2. de nat. deorum, manifestissimè discernit: *Non enim philosophi solùm, verum etiam maiores nostri, superstitionem à religione separarunt. Nam qui tota die precabantur & immolabant, vt sibi sui liberi superstites essent, superstitiosi sunt appellati: quod nomen patuit postea latius. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent diligenter retractarent, & tanquam relegerent, dicti sunt religiosi ab eligendo. Sed verè superstitiosi proprietatem ex hoc habent, quod præ cultura deorum supersedeant cætera, i. negligant, iidem & religiosi, quasi religiosè omnium cæterorum sacrificiis deseruiant.* Hæc Marcellus. Distinguit insuper 1. de nat. deor. Cicero. *Horum omnium sententia*, inquit, *non modo superstitionem tollunt, in qua inest inanis timor deorum: sed etiam religionem quæ deorum*, vt ipse loquitur, *pio continetur.* Colligunt & ex Lucretio superstitionem inde dictam, quòd sit superstantium rerum, id est cœlestiũ & diuinarum quæ supra nos stant nimius & superfluus timor. Eóque modo D. Paulus arguebat Athenienses tanquam super omnia superstitiosos [p]. Notatur & à Suetonio Tiberius in eius vita [q], vt superstitiosus qui circa deos, ac religiones negligentior, addictus mathematicæ, fato agi cuncta putans, tonitrua præter modum expauescebat. Sola quippe, vel superstitio etiam dormientem infestat, superstitiosus timidus semper, omnia etiam timet, terram, mare, aërem, cœlum, tenebras, lumen, strepitum, silentium, somnium: sicque superstitiosi tractant diuina, vt semper existiment Deum paratum esse ad nocendum, non minùs quàm hi tremunt & pauent qui vrsorum, aut draconum lustra adeunt. Et vt ait Theophr. [r] *ἀμέλει ἡ δεισιδαιμονία δόξειεν ἂν εἶναι, δειλία πρὸς τὸ δαιμόνιον.* i. superstitio videtur esse solicitus timor, quo aliquis erga dæmoniũ afficitur. Addit & postea exempla, vt dum ablutus & aspersus, ex sacra

o in epist. 123. sub finem.
p c. 17. actorũ.
q In c. 69.
r In characteribus c. 16.

lauro sumens aliquid in os, hoc modo perambulare solet totum diem: & si fortè viam felis pertransierit, nõ progreditur priusquam alius aliquis prætergressus solum triuerit, aut ipse tres lapides de via præteriens tulerit. Et si quando viderit *φαν*.i. visionem in ædib. suis, sacellum ibidem instituit, &c. Addit vt superstitionem, neq; super sepulchrum incedere, neq; ad mortuũ accedere, neque ad puerperam: somnia obseruare, de his explicationem quærere, & expiationem, & alia similia. Atq; Lactant[a]. religionem sine sapientia, non religionem, sed superstitionem censendam esse putat: sapientiam autem sine religione, meram esse stultitiam de qua illud prophetæ, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam eorum reprobabo[b]. Et Seruius ad versum Virgilij 12. Æn.

> a Lib. 3. c. 12.

> b Esaiæ 29. Abdiæ 1. & apud D. Paul. 1. ad Corinth. c. 1. & 3.

Vana superstitio superis quæ reddita diuis. Tradit superstitionem à superstite dictam, quia aniculαrum propria sit, quæ multis per ætatem superstites sunt, & ita delirant. Superstitio religionis excessus vitium illam imitans, facilè in mentes incautas irrepsit, quemadmodum de magia narrat Plin[c]. eam primùm natam è medicina, ac specie salutari irrepsisse veluti aptiorem sanctiorémque: ita blandissimis desiderantissimísque promissis addidisse vires, ad quas etiam nunc humanum genus caligat. Dictat superstitiosa solicitudo inanis & superuacua[d].

> c Lib. 30. in principio c. 1.

> d In l. quandiu 3. qui admitti ad bonor. poss. ff. poss. C. 1. 6 tit. 9.

3 Superstitio & in genere dici potest omnis reprobata, & propriùs, non vera religio, superflua & super statuta obseruatio, vt ait Isidorus[e], nempe, vt arbitror, id omne quod præter statutum ritum colẽdi Deum, additum est, dixeruot aliquando Romani, suam putantes veram religionem, Christianorum fidem, superstitionẽ: vt Suet. dum de Claudio Nerone agit, & de persecutione in Christianos[f]. *Afflicti*, inquit, *suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis nouæ & maleficæ*: ita & superstitiosos vocat eos Plin[g]. Et Vlpianus[h]. Iudæorum dixit superstitionem[i]. Tacitus quoq;[k], Christianorum dogma, exitiabilem superstitionem vocat. Sic enim vitiosis hominib. virtute præditi dicuntur abominabiles & vitandi: & putidis assueti, boni odores exitio sunt, & dæmonibus Dei aduersariis. Deus ipse quamuis Dominus eorum sit & iudex, & vindex ex arbitrio, non probatur apud suos asseclas. Vicit tamen tandem veritas, & religio veri Dei Christianorum, quæ superstitio à fascinatis ingeniis à dæmone ethnicorum dicebatur, suo lumine detexit gentiliũ idololatriam, non tantùm superstitionem esse, sed damnatam & impiissimam impietatem & blasphemiam.

> e Lib. 8. ca. 3.

> f cap. 16.

> g Lib. 10. epist. epistola 9.

> h In l. 3. § fin. de decurion. lib. 50 P tit. 2.

> i Vt in l. 2. de hæreticis.

> k Libro 23.

4 Vna tantùm vera, veri solius Dei religio, quæ ab origine mundi ortum habet, & progressum immutabilem, vt postea sequenti capite docetur: vna & simplex est veritas, at suppositititiæ, adulterinæ & falsæ religiones, si eo nomine dignæ sint vocari, plures. quemadmodum vna via potest esse recta, quæ ad cœlum ducit: plures autem sunt & infinitæ, per quas quis errare & decipi potest. vna sponsa Dei ecclesia, aliæ sunt veluti meretrices: quo nomine dictæ sunt stultæ, inanes, & impiæ religiones[l], quæ gentes illiciente forma & ficta, stolida religione deceperunt, & decipiunt.

> l Apocalyps. c. 17.

5 Vt non immeritò sacrosanctis œcumenicis conciliis admoneantur episcopi, inuigilare, ne prætextu religionis, superstitiones admittantur, quibus veluti per primos gradus, ad impietatem quis tandem collabi potest. & nouissimè in concilio Tridenti. sessio. 25. in principio cautum, vt episcopi quæ ad curiositatem quandam, aut superstitionem spectant, vel turpe lucrum sapiont, in ecclesia prohibeant tanquam scandala & fidelium offendicula. Et in sessio. 22. in decreto de obseruãdis & vitandis in celebratione missæ, statutum, ne superstitioni locus aliquis detur, vtque caueatur ne sacerdotes aliis quàm debitis horis celebrent, néve ritus alios, aut alias ceremonias & preces in missarum celebratione adhibeant, præter eas quæ ab ecclesia probatæ, aut frequenti, aut laudabili vsu receptæ fuerint, inhibetur & quarundam missarum celebratio cum candelarum certo numero, qui magis à superstitioso cultu quàm à vera religione adinuentus est, & ideo iubetur omnino ab ecclesia remoueri.

6 Vera religio est illa quæ & catholica dicitur, quæ semper, vbique, & apud omnes obtinuit, quæ tempore, loco, multitudine, antiquitate, vniuersitate, & consensu, nouitati, parti & paucorum dissentioni antestat, vt ait Vincentius Lirinensis, aduersus prophanas nouitates. Hæc est quam D. Petrum apostolum constat tradidisse Romanis, & quæ ad hoc vsque tempus durat, quámque seruare iubent Cæsares, Gratianus, Valentinianus, & Theodosius[m].

> m In l. 1. C. de summa trinit. & fide Catholic.

7 Ab hac religione omnes Christiani religiosi dicti, & si non sint monachi, aut prælati[n]. & tales clerici dicti[o], & laici[p]: alij tamen aliis præcellunt in religione[q].

> n c. ex multa, 9 vers. verum scilicet de voto & voti redẽp. li. 3. ti. 34.

> o ca. nullus 1. q. 2.

> p ca. si qua vidua, 15. distin.

> q d. §. verum, & c. vilissimos 1. q. 1. c. qualis 8. q. 1.

8 Speciosum hoc nomen religionis sine effectu eius, à pluribus falsò vsurpatum fuit, ad tegendas imposturas, impietates, & sceleratam idololatriam. Dæmon falsas de Deo sententias religiones vocauit, imò & Christianam fidem, & Iudæorum olim, tanquam superstitiones repellere conatus est. Turcæ Machometis deliria, religionẽ verã dicunt, & contumeliis iisdẽ quib. Ethnici, fidem Catholicam proscindunt. Hæretici & schismatici ex eadem fide Christiana quædam transferentes, tanquã veris & fucis illitas impietates & hæreses obtrudũt, vt & iidẽ non erubescãt veram fidem superstitionis nomine cõspurcare. Multũ in summa sub nomine & specie religionis peccatur, multa falsa pro veris illita nomine hoc amabili & pretioso, proponuntur & defenduntur, prout Deo iuuante in sequentib. apparebit, quibus cum detectionis argumentis, remedia quando nobis occurrant ad euitandas deceptiones, adiicietur. Non tamẽ decreuimus, quæ occultè hoc nomine committuntur in scandalum ecclesiæ, aut personarum ecclesiasticarum omnino detegere, ne videamur imitari peccatum Chami qui detexit fratribus ebrietatem patris. Attingemus ea tantùm quæ vt plerunque & publicè apparent, & egent remedio publico, vt occurratur maiori malo: & vt caueatur, ab illis faciliùs, & emendentur ab iis quibus cura & sollicitudo à Deo & superioribus prælatis demãdata est. publica peccata, pœnitẽtia & reprehensione egent publica; priuata, tantùm priuata[r].

> r c. 1. & c. interdum 7. de pœnitent. & remissio.

De origine religionis veræ, veriq; cultus diuini, & quomodo degenerauerit in falsam religionem populus.

CAPVT III.

Vera religio ergo veráque fides vna est, quæ ab origine mundi cœpit à tempore creationis primi hominis: inter pios semper conseruata. Abel edoctus à patre Adamo, ciuitatem Dei ciuiúmque cœlestium & veræ ecclesiæ fundauit: vt Cain diaboli & impiorum. Retenta pietas in domo Enos, qui publicè, seu solemniori cultu,

cœpit

cœpit inuocare nomen Domini. Quo & tempore dæmon simia operum Dei & æmulator idololatriam fertur tentasse [a]. Ideo filij Enos, filij Dei dicti sunt: filij Cain, filij hominum [b]. Successioq; veri cultus diuini remansit in Noacho, cum quo renouauit legem Deus, & religionem firmauit [c], idqoe post diluuium. A diluuio autem, vsque ad Abrahamum, vetus Dei cultus per trecentos quadraginta annos ferè, veráque Dei ecclesia, in voiuerso mundo continuata est, antequam turris Babylonica ædificaretur: ex cuius temerario superboque molimine præter modum humanum, lingua vna in septuaginta separata & diuisa fuit à Deo, Genes. c. 11. Quo & tempore religio vera, deíque veri cultus cœpit restringi ad vnam familiam Abrahæ: in qua conseruata est eius puritas. Is enim liberatus cum suis de terra Chaldæorum, & de idololatria, Dei mandato recessit, Gen. ca. 12. Foit autem Abraham tempore confusionis B liogoarum, cum sua familia in lingua aui sui. Hebro relictus, vt ait Cozras. Et post moriem Noë decimo aono iussus egredi à Deo de terra patriæ, in Chananæorum terram, venit ad Sem, maiorum suorum patrem & pontificem, io cuius familia vtcunque cultus veri Dei remanserat. Hic factus pater credentium, accepit repromissiones [d].

a Genes. 4.
b Genes. 6.
c Gen. c. 9. ad Hebræos c. 2.
d Gen. cap. 15. & 17

2 Idololatria autem alibi apud multos multo magis multiplici errore aucta est relicto veri Dei cultu, nunquam tamen tam longè illi addicti populi ab humana ratione discesserunt, vt Deum esse negarent: verùm qualem patres cognouerant, obliti sunt, vel ob iustam Dei vindictã, quòd improbis vacarent operibus, & ingrati, & immemores beneficiorum acceptorum, vanitatibus & desideriis suis adhærentes, vestigia tantùm religionis cum superstitione sequuti sunt. Quò pertinet D. Pauli c. 1. ad Romanos ratiocinatio. *Reuelatur*, inquit, *ira Dei de cœlo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinét: quia quod notum est Dei manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt: & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum, & serpentum: propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, &c. C

De necessitate & vi seu effectu religionis.

CAP. IIII.

TOtius societatis humanæ fundamentum, religionem esse existimauit etiam Cicero 1. de natura deorum. & cum eius contemptu, simul labi omoem fidem & iustitiam. vbi enim quispiam cœperit excutere timorem & honorem Dei, vel diuini numinis reuerentiam, omnia sibi licere putabit, dummodo latere homines quæ male agit arbitretur, mala bonis confundet, si opinione præmiom bonorum, aut malorum pœnas effugerit, nec esse crediderit numinis vindictam aut beneficia. Ita Plin [e]. vitam nostram religione constare dixit: Sont scintillæ & naturales quidam igniculi, quibus in homine numinis diuinæqua notionis conseruatur signum, qui non omnino, sine summa impietate extingui, vel elidi possunt. *Signatum est*, inquit Dauid [f], *super nos, lumen vultus tui Domine*

e Lib. 14. c. 14.
f Psal. 4. vers. 7.

A &c. *Omnib.* inquit Cicero [g], *innatum est & quasi insculptum, esse deos*, quod Christiane dixisset, si singulariter locutus fuisset. vt & rursum [h], *Nulla gens est, neque tam ferrea quæ non, etiam si ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum sciat.* Atque ideo Aristot [i]. cultum Dei inductum à natura, modum autem coleodi, a lege esse profitetur. Religio sola differentes maxime a belluis homines facit, quam qui non admittit alienus est a natura hominis, & vitam pecudum sub humana specie viuit, vt scribit Lactantius [k]. Ita, vt ait Ouidius [l].

Pronaq; cùm spectent animantia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque vero
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Consentit Plato [m] dum de nomine anthropi agit. & Xeoophon [n], πρῶτα πάντων ἀνθρώποις σπᾶντες νομίζεται θεοὺς σέβειν. id est, primùm ante omnia existima, Deũ colere oportere. Nulla etiam fuit respublica vnquam, quæ aliquam speciem legitimæ administrationis habuerit, nullum regnum aut imperium, cui non fuerit primum hoc religionis impositum fundamentum. Atque legislatores qui populis leges descripserunt, nunquam obliti sunt de rebus diuinis leges vt præcipuas sancire, vt per illas de aliis constitutas firmarent. sic legum 12. tabularum à Græcis mutuatarum prima pars fuit de religione: secunda, de iure publico: tertia, de iure priuato: quod exposuit Ausonius.

g 1. de na. deo.
h 1. de legibus.
i Lib. 5. ethicorum
k Li. 2. c. 3 & li. 5. c. 10. & de ira Dei c. 7. & 8.
l 1. metamorphos.
m in Cratylo.
n li. 4. ἀπομνημ.

Ius triplex, tabula quod ter sanxere quaternæ
Sacrum, priuatum, populi quod vsquam est.

Ante quoque illas, Romulus, Numa Pompilius, & alij de sacris & ceremoniis leges tulerant, vt constat ex Dionysio Halicarnass. Liuio, Plutarcho & aliis. nec hîc probo eorum sententiam, qui arbitrantur quædã esse licita habita ratione politiæ seu administrationis reipublicæ, vocãt Statũ, quæ C in conscientia & religione illicita sunt. nihil enim aut iniquius aut magis impium dici potest, vt qui hoc sentiant, videantur sine anima & Deo esse, cuius legibus obiicere meliores conentur.

3 Necessarium quippe hoc vinculum religionis est in republica omni ob plures cásque cognitas rationes. multùm enim iuuat ad bene imperandum cogitatio & cognitio superioris potestatis, quæ falli vitatíve non possit à quoquam principum: & quæ superioribus, subditos obedire debere statuit. Magna dominantium sine metu Dei in subditos insolentia, insupportabile iugum, mandata tyrannica & durissima, sub his populi misertima vita, & oppressio bonorum. Nam, vt docet Sidonius Apollinaris [o], *Sententia tali nunquam ego assentior, vt fortunatos putem qui republica præcipitibus ac lubricis culminibus insistunt. Nam dici nequit quantum per horas fert in hac vita miseriarum, vita felicium illorum, si tamen ita sunt pronunciandi, qui sibi hoc nomen vt Sylla præsumunt: nimirum qui* D *hoc ipso satis miseriores, quod parum intelligunt se inquietissimo subiacere famulatui. Nam sicut hominibus reges: ita regibus dominandi desideria dominantur.* Quòd si accedat sui ipsius consideratio, & aliorum iam mortuorum principum infœlicitas casúsque diuersorum, & quomodo fauilla, putrefactio, cadauera, vermium esca, interdum viuentes ludibria fortunæ facti iusto Dei iudicio fuerint naturali quodam decursu quo omnes in terram vt viliores & pauperiores, relictis sceptris, armis & thoracibus, & stipatu militum perducti & citiùs quam putarent fuerunt, redibunt ad se ipsos, & intelligent naturale esse à Deo inditum, vt quo pacto ob potestatem sibi desuper concessam

o lib. epist. 13.

volunt sibi à subditis obtemperari, ita æquum esse vt ipsi Deo & superioribus obediant, ab iniuriis & iniustitiis se temperent, quæ iusta & æqua sint faciant tanquam reddituri Deo administrationis & trãsactæ vitæ suæ rationem: tandémque recepturi prout gesserint in corpore vel retributionem ex bonis; vel pœnas ex malis [a]. ita timor Dei vel eius animaduersionis, quos non reuocat amor ab oppressione subditorum tyrannos, quamuis superiorem hominem non vereantur, aliquando in officio debito continent, vt confessus est Abimelech rex Gerarræ, cùm tulisset vxorem Abrahæ Saram, quam putabat esse eius sororem [b]; falsi & qui turrim contra Deum excitare decreuerant [c]. Et Pharao qui obdurauerat contra Mosem animum, & aduersum Dei mandatum pertinaciter resistebat [d]. persuasum quoque habebant gentiles, quod scribit Æschylus [e],

a 2. ad Corint. c. 5. vers. 10 & ad Roma. c. 14 vers. 10. D. Matthæi c. 25.
b Genes. 20.
c Genes. 11.
d Exod. c. 10.
e in Prometheo ligato.

Ἅπαντ' ἐπράχθη πλὴν θεοῖσι κοιρανεῖν.
Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ, πλὴν Διός. Id est,
Omnia sunt definitè constituta, præterquam diis imperare:
Nullus enim liber est, nisi Iupiter. Et rursum,
Οἱ προσκυνοῦντες τὴν Ἀδράστειαν σοφοί. i. *Qui reuerentur Adrastiam seu Dei indignationem, sunt sapientes.* eò referri potest quod Phurnutus ait [f], ibi. ὅτι ὀφθαλμὸς τοῦ Διός. Rursum de Ioue &c. dicitur, inquit, Iouis oculum, omnia cernere, eundémque omnia audire. qua ratione enim possibile est vim ac potentiam quæ omnia permeat & administrat, quicquam latere eorum quæ in hoc mundo contingunt? Magis accommodè & Plutarchus in vita Aristidis ait, tria esse quibus omnes ad Deum reuocantur, beatitudinem videlicet, metum & honorem. atque ideo Plato iussit [g], templa domibus regalibus coniungi. Et hîc vis maxima est religionis inter homines ad salutem subditorum efficax & vtilissima, qua C principes & mitescunt, & discunt aliis imperare, dum norunt maioris imperio se esse obnoxios.

f libro Περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως.
g Lib. 6. de legibus.

4 Inter subditos quoque, religionis causa non minùs est necessaria, eiúsque sinceritas super omnia procuranda, cùm summa ratio sit quæ pro religione faciat [h], & quod in religionem committitur in omnium fertur iniuriam [i]. Omnibus quibus animæ immortalitas constat, animæ etiam ratio prior habetur & potior, cùm anima sit plusquam corpus, & pretiosior [k]. Quamobrem qui religionis alicuius, quæ ad animæ salutem pertinere putatur, rationem & dogmata sibi proponunt, vt religionem conseruent, alias omnes res tam proprias quàm alienas parui faciunt, mortalia pro immortalibus contemnentes, & inde furibundæ & implacabiles propemodum seditiones, rebelliones, & bella quæ pro religione suscipiuntur, dicta ideo bella sacra, acerrima, vbi pugnatur pro aris & focis. Sicut & inter Ethnicos olim apparuit, & inter Christianos & Hæreticos: qui crudeliùs eò pugnarunt, quò certiùs tenent & legunt præmium vitæ æternæ, & testimonium mortis æternæ, addito præcepto quod audaciores & ad mortem temporalem obeundam alacriores facit, omnia esse contemnenda, vt Deum sequamur, patrẽ, matrem, vxorẽ, & liberos, & nos ipsos [l], resistendum & pugnandum pro fide, vsque ad sanguinem vt martyres fecerunt, non esse timendos eos qui occidere corpus quidem possunt, & nihil ampliùs habent quòd faciant, sed eum qui postquam corpus occiderit, habet potestatem animam mittendi in gehennam ignis [m].

h l. sunt personæ de religios. & sump. funer. P. l. 1. 4. C. de hæret.
i [illegible]
k l. facinus nemini 28 de sacrosan. eccl. C. ca. autem, 23. q. 2.
l Matth. c. 19 Luc. 14.
m Matthæi c. 10. D. Lucæ c. 12.

5 Monuit sapienter Mæcenas vir grauis, Cæ- A sarem Octauianum, apud Dionem [n], *Deum semper & vbiq; cole, vt moribus patriæ est receptũ, ad eundemq; cultum alios compellere: peregrinarũ verò religionum authores, odio & suppliciis prosequere, non modo eorum gratia, quos qui contemnunt, haud dubiè nihil quoque magni faciunt: sed propterea etiam quod qui noua numina introducunt multos ad vtendum peregrinis legibus alliciunt: hinc coniurationes, coitiones, & conciliabula existunt, minimè principatus commoda res, &c.* Hæcque cura etiam Romanis fuit, ne daretur in religionis causa licentia vagandi in quamlibet partem, eóq; multa mala inde suborirentur, vt experiẽtia sæpe docuit: fuitque occasio sæpe reformationis, & inquirendi in habentes libros peregrinæ religionis, eósque comburendi, sicut liquet ex Liuio [o], & ex Suetonio [p], & lege 12. tabularum, quæ apud Ciceronem de legibus. *Nemo separatim*, inquit, *Deos habessit.* Sic Suetonius in Claudio Cæsare [q], *Iudæos* B *impulsore Christo, tumultuantes assiduè, Claudius Roma expulit: Druidarum religionem diræ immanitatis, & tãtùm ciuibus sub Augusto interdicto, penitùs aboleuit.*

n libro 52. historiæ.
o li. 5. dec. 3. & lib. 10 decadis 4.
p in Augusto c. 31.
q c. 25.

6 Et ob hoc periculum contradictionis, aliis quoque rationibus noluerunt Cæsares mysteria religionis palàm populo disputãda proponi [r]. Nec Augustus permisit causas religionis Cereris aperto foro cognosci, teste Suetonio [s]. Sicut & seueriùs placuit Ptolomæo regi, cùm de antiquitate religionis inter Iudæos & Samaritanos, quæstio coram eo agitaretur, vt in iudicio partium vtrinque aduocati, non nisi cum capitis periculo, de controuersia dicerent: & ne vllis aliis, quàm ex lege Mosaica, sumptis argumẽtis, vt refert Ioseph [t], addit Sabæum, & Theodosium, aduocatos Samaritanorum, morti adiudicatos, retinente Andronico Iudæorum patrono. Admonuit proconsulem Palestinæ Iustinianus [v], vt iuxta morem prædecesC sorum gubernatorum, pacatam à tumultibus popularibus conseruaret prouinciam, quæ ex diuersitate religionum maximè, seditionibus solebat laborare. Idipsum in mandatis principalibus eiusdem imperatoris, ad alios magistratus prouinciarum inseritur [x]. Neque occasione, inquit, religionum hæreseúmque quæstionis, permittas alicui, prouinciam commouere. Illud & præuidit Leontinus Episcopus Antiochenos, cùm aliquando caput canis florescens, manu demulcens, dixisse fertur, eam niue solutam, multum lutum subsequuturum esse, ænigmaticè obscuriùs significans dissonantiam celebrandi Dei, apud populum, aliquando in seditionem euasuram, vt scribit Nicephorus Calixtus [y].

r l. nemo clericus, & epigraphe de summa trinita. & fide catho. & in cõcilio Chalcedonen actio. 3. s in eo. c. 93.
t lib. 3. antiquita. Iudai. c. 6.
v Nouella 103. c. 2.
x c. 11. de mãdatis principis Nouella 17.
y lib. 9. hist. Ecclesiastic. c. 14.

7 Facilis populus ad mutandam, in bonum vel malum sentẽtiam, & opinione ducitur, antequam D rem seriò perpendere possit; facilis & à religione non accuratè exculta, ad superstitionem via. Qui periti sunt, pro veritate contendunt iustè: qui errore contrà imbuti sunt, pertinaciter, & sæpe ex malitia obsistunt, se ipsos prædicant, humanis aliquando doctrinis validi falsa pro veris obtrudunt, simplices veritatis, amatores contemnunt, interim factiones fiunt, schismata oriuntur, pugnæ ex scintillis discordiæ incenduntur, quæ non nisi post multas clades extinguũtur. Quare occurrendum initio erit antequã serpat incendiũ. Nam vt Seneca ait [z], *Genus hominum videbatur qui verba gestarent: quidam qui vitia gestant. Horum sermo multùm nocet: nam etiam si non statim officit, semina in animo relinquit, sequitúrque nos etiam, cùm ab eo discesserimus, resurrecturum postea malum, quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modula-*

z epistola 123.

modulationem ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi.

8 Decipiuntur plures specie boni & recti, nec male se agere, contraria veritati sequentes, per errorem tamen arbitrãtur. Cum his leniter primùm agendum est. & rationibus & prædicationibus ad veritatem reducendi erunt, nec statim ad ignes, ad arma, & gladios aut furores conclamandum, ne peius contingat: & ne metu pœnarum potiùs fugentur longius, quàm reuocentur. solent enim inde oriri semina seditionum, quæ difficiles habent & crudeliores exitus: his innadentibus, illis se defendere nitentibus: & dum de belli causa agitur, sæpe in exercitu vtrarum partium religio omnis euacuatur. ea enim est miseria bellorum maximè seditionum, vt nihil sani inter milites inueniatur: nulla fides, pietásque viris qui castra sequuntur, saltem inter gregarios milites, qui necessitate bellica compulsi, dicunt se cogi ad turpia & impia, quæ duces, quamuis probi, sæpe dissimulare coguntur.

9 Sic refert Surius libro commentariorum rerum in orbe suo tempore gestarum, anno Domini 1566. in Belgicis nationibus catholici regis Hispaniæ Philippi, tumultum ita tragicum cœpisse excitari, vt ad excidium religionis spectare videretur, nisi præpotentis Dei benignitate conatus malorum hominum fuissent retardati, idque propter edictũ regis nuper missum, quod de conseruando concilio Tridentino, déquè aliis strictè seruandis statuebat, quibus populus commotus fuit, & plerique ex magistratibus & nobilibus catholicis, sparso rumore, regem velle illarum literarum edictis, in Belgia introducere Hispanicam inquisitionem, quam dicebant, non modò perniciosam & alienam à ratione, diuinis & humanis legibus aduersam, sed quæ etiam vinceret omnium tyrannorum ethnicorum immanitatem & crudelitatem, ex quibus vulgus & multi alij tumultuati, cœperunt coniurationes & factiones facere, & nouæ religioni locum præbere, aduocaréque hæreticos concionatores, cæpítq; paulo pòst ipsa factio dicta *des Gueux*. 5. Aprilis eiusdem anni. quod fusè prosequitur & explicat Surius prædicto loco, cùm tamen alia esset intentio regis catholici, nempe tantùm fidei & inquisitionis leges authorare, quæ erant antea statutæ à Carolo 5.

10 Experiundum deinceps aduersus errantes & hæreticos maléque sentiẽtes de religione nunc per ecclesiasticas censuras & pœnas redire possint ad gremium ecclesiæ, quibus, si illis contemptis, noluerint satisfacere, addendæ erunt pœnæ legum secularium, & cum gladio spiritali temporalis iungendus erit [a]. atque poterunt principes seculares vti in eos temporalium ademptione [b], qui & multo magis spiritualibus priuari debẽt [c], & medecinali seueritate, mali ad bonum cogendi sunt [d]. sunt & mali & incorrigibiles exterminandi, quemadmodum legitur [e], Hieremiam dedisse gladium Iudæ aureum, dicentem, *Accipe gladium sanctum munus à Deo, in quo deuicies aduersarios populi mei Israel.* Sic Helias propheta occidit prophetas Bahal [f], & Iehu [g]. & Domini temporales debent tueri ecclesiam Dei [h], vt & paulo post lib. 2. docemus, in generalibus remediis, & hæc in bis qui fidem acceptam, postea vel in se vel in aliis corrumpunt, & religionem professam contaminarunt, locum potissimum babent.

a c. quãdo vult Deus. 23. q. 4. & c. quæris. & usque ad finé 23. q. 4.
b ca. quo iure, 8 dist.
c vide c. si quis de apostatis. C.
d ca. 25. quid faciet 23. q. 4.
e 2. Machabæorum c. 15.
f 3. regum c. 18 vers. 40.
g 4 Reg. c. 10.
h can. ideo excellentiam vestram 23. q. 4.

11 Quòd si agatur de his, qui nunquam fidem adepti sunt, ad religionem Christianam deducendis, tunc non coactionibus exterioribus, aut armis vti, non valde expedit. Quemadmodũ enim cogi non potest inuita voluntas, sic, nec, quæ debet esse spontanea religio. *Non est religionis*, inquit Tertullianus ad Scapulam in fine, *cogere religionem, quæ sponte suscipi debet, non vi.* Et secundum Clementem Alexandrinum [i]. *Exhortaria est vniuersa religio, priúsque Dei cultum, vt qui, & vitæ hic rectè degendæ, & futuræ, desiderium menti cognata ingeneret.* Sic & D. Clemens Romanus [k] fidem suadendam non imponendam tradiderit. *Nemo.n.* dicebat Dominus [l], *venit ad me, nisi pater traxerit eum.* ideo neque Iudæos ad fidem venire cogendos, decisum in c. sicut Iudæi, 9. de Iudæis [m]. Eoque pertinet quod Theodericus rex Romanorum apud Cassiodorum [n] ait, permittens Iudæis reficere templum. *Damus*, inquit, *licentiam: siquidem permissum, sed errantium votum, laudabiliter improbamus. Religionem imperare non possumus: quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* Et rursum, apud eundem Cassiodorum [o], Iustiniano imperatori Theobaldus rex scribit, *Cùm diuinitas multas patiatur religiones esse, nos vnam non audemus imponere, retinemus enim legisse, voluntariè sacrificandũ esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio.*

i lib. 1. pedagogiæ c. 1.
k libro 9. recognitionum, & D. Bernardus in cantica sermone 6..
l Io. Iohan c. 6.
m libro 5 Decretalium t. 6.
n lib. 2. variarum epist. 27.
o lib. 10 epistolarum 26.

12 Scio quidem nihilominus plures principes pios, & Christianissimos procurasse, & edictis, & armis, & vi venire Ethnicos, & Iudæos, ad fidem & Baptismum, quorum zelus, conatus & volũtas, maximam merentur laudem, effecerúntque, vt templa Idolorum clauderentur, exercitia publica, scandala, Iudaismi ritus alicubi probiberentur. At assequi non potuerunt, vt qui animum impietatis, & alterius superstitionis haberent, omnino intrinsecùs deponerent, quamuis se deposuisse simularent: opúsque fuit ministerio spiritus Sancti, qui animos ad fidem suscipiendum innouaret, regeneraret, & confirmaret, ne rebellarentur ad vomitum. Alioquin factum est, vt qui metu pœnarum per edicta, se simularunt reliquisse superstitionem & idololatriam, vbi cessauit metuẽdi occasio, apertè redierint ad pristinam malitiam. Et ex multis quædam possunt proponi exempla quæ fidem huius rei faciant.

Refert Meierus [p] in anno 804. scriptum se repetisse quoddam genus hominum, quos ipse arbitratur fuisse Hunnos, & Vandalos, à Carolo Magno rege, & Loderico Flandriæ præfecto, Flandria pulsum, quòd nollent in nostram concedere religionem, retentis tamen illorum paruulis liberis, qui instrui possent Christiana pietate. Osualdus etiam Nordinbrorum Anglorum rex, Mercios, eorum rege trucidato, fidem Christi suscipere coegit [q]. fuere etiam coacti a Leone 3. Isauro imperatore Orientis, Iudæi postquam à pseudochristo Syro fuissent decepti, baptizari: verùm in contemptũ Baptismi se denuò abluebãt: & ad sacram mẽsam accedere iussi, se alio genere ciborũ contaminabant [r]. Sic Ratisbonenses inuiti baptizati sub Henrico 4. imperatore, ad Iudaismum relapsi sunt, circa annum Domini 1086 [s]. vt & Vandali occiso Gotschalco principe suo, cum omnibus piis anno 1065. ad Paganismũ turpiter relapsi sunt, vt ait Munsterus. Iudæi quoque qui in Hispania superiorum regum temporibus baptizati fuerant, velut inuiti, anno 694. nõ solùm Christianismum macularunt. Sed contra regem Egicam regnúmq; conspiratũt: vnde omnibus suis rebus nudati cum vxoribus & filiis, per cunctas Hispaniarum prouincias dispersi, seruituti perpetuæ subiecti fuerunt, vt babetur in cõcilio 17. Toletano c. 8.

p lib. 2. Annal. Flandriæ.
q vt ait Sigebert. in Chronic.
r vt scribit Paulus Diac. lib. 21. histor. Ro. & Abbas Vspergensis in Leone 3.
s teste Alberto Crantzio li. 5. c. 14

De libris ad religionem pertinentibus, & primùm de Scripturis veteris testamenti, & Rabbinorum. A

CAP. V.

IN hominibus semper fuit mutabilis, & ad nouas opioiones desultoria natura. idcirco Deus, humanæ fragilitati consulens, illis per scripturæ iuuameo, & veluti thesaurorum diuinorum memoriale auxiliari voluit, ad perpetuam rerum memoriam, & gestorum, & mandatorum testimonium: quanquam, & sine scriptura, multa per manus patrum, quæ ad religionem pertinent, à progenie in progenies ad nos vsque peruenerint conseruata, repetita quotidiana memoria, & per singulos temporom articulos recitata. *οἱ λόγοι τὴν φύσιν ὑπόπτερον ἔχουσι, διὰ τοῦτο σημείων χρῄζουσιν, ἵνα πετομένων αὐτῶν λάβῃ τὸ τάχος ὁ γράφων*, vt ait Basilius Magnus [a]. id est, *Sermones naturam habent volucrem, quapropter literarum notis vtuntur homines, vt sermonum auolantium velocitatem quis scribit prehendas.* eò pertinet quod Martialis ait de Notario [b]. B

a epistola 178. Notario.

b li. 14. apoph. 208.

Currant, verba licet, manus est velocior illis:
Nondum lingua suum, dextra peregit opus.

Agamus priùs de scripturis, & libris religionis, postea de traditionibus.

2 Thalmudistæ, vt refert Galatinus [c] & Reuclinus [d], dicunt, legem Dei ante mundi creationem, creatam esse duobus annorum millibus, atque literis igneis nigris, in dorso ignis candidi scriptam: quod somnium est Thalmudicum & Rabbinicum, procúlque per se apparet à veritate quia ante mundi creationem, oon fuit tempus nec anni qui ex solis cursu perficiuntur, & ille, vt & luna, in Genesi mundi cœperunt, in signa & tempora esse, creari, & distingui à luce [e]. Est & ignis elementum, quod, vt & tria alia elementa in mundi creatione esse cœperunt, cùm antea non essent, ita & hoe. C

c l. 7. c. 1. aduersus Iudæos.

d In Cabal. c. 3.

e Genes. 1.

3 Verisimilius erit, quod pro vero tamen aliqui affirmant, quòd Enoch qui fuit filius Iared filij Malalehel, qui fuit filius Cainã filij Enos, filij Seth, filij Adę [f], de legis diuinę mãdatis scripta reliquerit. Nam & libri Enoch citantur ab Origene [g], quibus contineri ait doctrinam de syderibus & plagis cœli, prout extare dicunt apud Æthiopes, in regno Teymæ Sabæ, lingua Abyssima: quibus etiam tradebantur Dei mandata, leges, & ceremonię aliquæ, de sacerdotiis, de sacrificio, iuxta quas Noachus obtulit sacrificia de mundis, & ex quibus etiam D. Iudas Apostolus, citat in sua epistola testimonium.

f Genes. 5.

g Homilia 18. in Numeros.

Extitisse idcirco in primitiua Ecclesia, illius libros constat, cum ex eis prædictus Apostolus, & Origenes prædicto loco, & in 4. libro anacephaleosis de principiis, & Tertullianus libris de idololatria, de pudicitia, de cultu virginũ, aduocaoerint testimonia: didicerat, vt credi par est, ipse Enoch, literas & legis Dei mandata ab atauo Adamo, natus ante inundationem aquarum, anno millesimo trigesimo quarto, vt liquet ex c. 5. Geneseos, eóque tempore, vt Diuus Iudas Thadeus ait, prophetauit plura de iudicio futuro, tam aqoarum diluuij, quàm vltimæ conflagrationis, quæ teste Iosepho [h], inscripsit duabus columnis, altera ærea, altera lateritia. Iudæi peiores nunc sunt ipso Iosepho, & anterioribus: qui vt ait Tertullianus [i], Enoch librum reiiciunt, qoem Iudas Apostolus probauit; quia de Christo loquatur: refértque, & refellit illius improbationis rationem. non enim, inquit, admittebant, quòd diceret omnia cataclysmo periisse. Quod tamen non pugnat. nam potuit per pronepotem eius Noachum, iterum exscribi & reformari ab Spiritu Sancto, sicut & Hierosolymis Babylonica expugnatione deletis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ, per Esdram fuit restauratum: & addit, nec mirum, si scripturam Enoch reiiciunt Iudæi, vbi de Christo; cùm & ipsom Christum præsentem reiecerint. D A

h in 1. de antiquit. Iudaic.

i 4. lib. de habitu muliebri.

14 Citantur & in quodam canone Græcorum, libri quidam, quos scripsisse asseritur Abraham, quod & affirmat Mahometes in Alcorano, & Hebræi qooque hodie eius nomine Ietzirá de formatione ostendunt & excussum habent: & in quo sunt fundamenta suæ caballæ, seu traditionum diuinarum, iuxta numeros more Pythagoreorum, nisi ad Rabbinum eius nominis referas.

5 Verùm certiora sunt volumina sacra, quæ & à tempore Mosis ad nos peruenerunt, primùm ad Iudæos, dehinc ad nos Christianos: quibus & leges noui testamenti, seu Christianæ fidei, additæ aliæ fuerunt, vt dicemus, sed postquam de Hebræorum, seu Iudæorum voluminibus egerimus. B

Hæbrei, sacros libros vocant sua lingua, מקדשה *makdesciah*, vt ait Galatinus 1. aduersus Iudeos, c. 1. quòd idem est, ac Latinis, *res Dei sancta*. diuidunt autem in libros ארבע ועשרים *arbag veasehrim*, viginti quatuor. Horum rursum quatuot partes in genere faciunt, primum vocant תורה *torah*, legem quæ continet quinque libros, seu Pentatheucum, quibus creatio mundi, leges & mandata Dei continentur: eósque nominant per principium, qun describuntur per primum nomen quod incipit librum.

6 Ita primum vocant בראשית *berescith*, id est, in pricipio, nos Genesim, Græco nomine, qoasi generationum rerum, & personarum librum.

7 Secundum nominãt ואלה שמות *veeleh schemoth*, hęc sunt nomina, quia per illa verba liber incipit; nos Græco nomine *ἔξοδον*, Exodum, vocamus, scilicet exitum filiorum Israel ex terra Ægypti. C

8 Tertium dicunt ויקרא *vaikra*, id est, *& vocauit*, quia ita incipit liber, nos vocamus Leuiticum, eo quòd, vt plerunque ibidem agatur de sacrificiis, & cultu diuino à Leuitici generis hominibus exequendo.

9 Quartum dicunt eadem ratione במדבר סיני *bemidbar sinai*, id est in deserto Sinai: sic enim primum caput incipit, apud nos, numerorũ liber, in quo numeratur pop. per cognationes & domos suas, & principes constituuntur per turmas inter filios Israël [k].

k Num. c. 1. & 27.

10 Quintũ vocãt אלה הדברים *eleh hadebarim*, quia ita incipit, *Hæc sunt verba &c.* nobis nomine Græco dicitur, *δευτερονόμιον*, seu secunda vel repetita lex, antea data, quia in Deuteronomio, repetitur à Mose lex in Sina data. Sic ideo ipse Moses c. 17. eius libri, vocat secundam legem ver. 18. *Postquam autẽ sederit in solio regni sui rex describet sibi* את־משנה התורה *& misceneh atorah*, id est, secundam vel duplicẽ legem: pro quo septuaginta interpretes legunt *καὶ γράψει ἑαυτῷ τὸ δευτερονόμιον τοῦτο εἰς βιβλίον, παρὰ τῶν ἱερέων τῶν λευιτῶν, καὶ ἔσται μετ' αὐτοῦ.* Id est, describet sibi Deuteronom. legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus, *Misene thorah* iterũ Deoteronomiũ dicitur in c. 8. Iosue vers. 32. ibi & descripsit soper lapides Deuteronomium legis Mosi, qood ille digesserat coram filiis Israel. D

11 Secunda pars bibliorum sacrurum apud Hebræos, cõtinet נביאים ראשונים *nebiim rischonim*, id est, prophetas primores quatuor, Iehosuah,

id est,

id est Iosue. 2. *Sophim*, id est Iudicum. 3. Samuel, id est primum & 2. regum, 3. melachim, id est 3. & 4. librum regum. Samuel scripsit librum Iudicum, Ruth, & maximâ parte libri primi regum: quem eius nomine alius ad regnum vsque Salomonis perduxit. hebr. in baba bathra c. 1. nempe Nathan & Gad videns, seu propheta, vt ait R. Mose Kimhi. Sequentia Samuelis vsque ad calcem scripsit Dauid. Reliqua regum edidit Hieremias, nam antè historia sparsa erat per singulorum regum annales, vt scribit Rabanus [a], tertium tamen & quartum librum regum, malunt Hebræi tribuere Ezræ.

a lib. 2. de institutio. clericorum c. 54.

Tertia pars est נביאים אחרונים *nebijm acharonim*, id est, Prophetarum minorum: sub quibus intelligunt Iesaiam, Hieremiam, Ezechielem, & librum duodecim prophetarum minorum.

B

12 Quarta pars continet agiographa, quæ vocant כתובים *cetubim scripta*, sub quibus numerantur primùm דברי הימים *dibre haiamim*, id est, verba dierum: sic enim incipit lib. ille, qui à Græcis dicitur *Paralipomenon*. παραλειπομένων, id est silentio omissorum, vel prætermissorum in historia regum.

Sub ea etiam quarta parte ponunt 2. librum תהלים *thehilim*, librum hymnorum, seu Psalmorum: tertiò & librum משלי שלמה *misle Salomo*, parabolas Salomonis. 4. libri Iob. 5. librum Ruth. 6. קהלת *kohelet*, id est concionatorem, qui ex Græcis apud nos dicitur ecclesiastes, ἐκκλησιαστής. 7. addunt איכה *echa*, id est, *quomodo*, quia sic incipiunt lamentationes Hieremiæ. item 8. שיר השירים *scir hascirim*, id est, cantica canticorum. 9. etiam Hester 10. Danielem, 11. Ezram, & Neemiam.

C

13 Inter hos autem omnes sacros libros non annumerant libros Syra, Iudith, Tobiam: primum Machabæorum, licet habeant. Secundos enim apud Hebræos non extat, vt nec liber sapientiæ Salomonis, nec hymnus trium puerorum Danielis, nec Susannæ & Belis historiæ. Illa diuisio librorum antiqua circumfertur facta sub annum mundi 3710. in synodo magna synagogæ, cuius fuit scriba Ezras: vbi editus fuit canon Hebræorum de sacris scripturis, vt habetur in Talmud tractatu de votis & apud Eliam in præfatione 3. massoreth. Quare libri qui apud nos supersunt, in canone Hebræorum mirum non est si non inueniantur, vt Iudith, Machabæorum, & alij qui a post illud tempus scripti fuerunt à tempore Cyri sub quo Ezras fuit, quo tempore editur canon librorum quoque. Ecclesia tamen Catholica illos recipit; non enim ecclesia sequitur Iudæos, sed quod melius est. Sic enim primum liquet de Machabæis ex diuo Augustino [b]. *Ab hoc*, inquit, *tempore apud Iudaeos restituto templo, non reges, sed principes fuerunt vsque ad Aristobulum, quorum supputatio temporum non in scripturis sanctis quæ canonica nuncupantur, sed in aliis inuenitur, in quibus sunt & Machabaeorum libri quos non Iudæi, sed ecclesia pro canonicis habet, propter quorundam martyrum passiones vehementes ac mirabiles.*

D

b Li. 18. de ciuitate Dei c. 34.

14 Et de libro sapientiæ, & ecclesiastico, idem Diuus Augustinus [c]. *Illi*, inquit, *duo libri, vnus, qui sapientia & alius, qui ecclesiasticus inscribitur, quoniam in authoritatem recipi meruerunt, inter propheticos numerandi sunt.* Rursum [d], *Alij duo, quorum vnus sapientia, alius ecclesiasticus dicitur, propter eloquij nonnullam similitudinem, vt Salomonis dicantur obtinuit consuetudo. Non autem eos esse ipsius dubitant doctiores, eos tamen in authoritatem maximè Occidentalis antiquitùs recepit ecclesia. Quorum in vno qui sapientia dicitur Christi passio apertissimè prophetatur* (Sapient. 2.) *In ecclesiastico fides gentium prædicatur.* Atque iterum de eodem libro sapientiæ idem Augustinus [e], *Non debuit repudiari sententia libri sapientiæ qui meruit in Ecclesia Christi, de gradu electorum ecclesia Christi iam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis, & ab omnibus episcopis, vsque ad extremos laicos fideles pœnitentes cathecumenos, cum veneratione diuinæ authoritatis, audiri.*

c Lib. 2. de doctrina Christiana.

d in 17. de ciuitate Dei ca. 20.

e Lib. de prædestinatione sanctorũ c. 13.

15 *In canonibus apostolorum ca. 84. incipiente* ἔστω πᾶσιν ὑμῖν. &c. Sic statuitur: *Sunto omnibus vobis clericis simul ac laicis veneranda ac sacri libri veteris quidem testamenti Mosis quinque, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium: Iesu filij Naue vnus: Iudicum vnus, Ruth vnus, Regnorum quatuor: derelictorum ex libro dierum, duo: Hester vnus: de Machabeorum gestis tres: Iob vnus: Psalterium vnus: Solomonis tres: Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum: Prophetarum duodecim: vnus Esaia, Hieremia vnus: Ezechiel vnus: Daniel vnus. Inquiritor autem à vobis extrinsecùs, vt adolescentes vestri addiscant, item sapientiam eruditi Syrach.*

In concilio habito Romæ cum 70. episcopis sub Gelasio summo pontifice, & in c. sancta Romana, dum ordinantur libri sacri legendi in diuino officio per totum annum, cum superioribus consentit probatio.

In concilio Tridentino annumeratur sessione 4. decreto de canonicis scripturis veteris testamenti Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Ruth. 4. libri regum 2. paralipomenon, Esdræ primus & secundus, qui dicitur Neemias, Tobias, Iudith, Hester, Iob, Psalterium 150. psalmorum.

Parabolæ, ecclesiastes, canticum canticorum, sapientia, ecclesiasticus.

Isaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim prophetæ.

Machabæorum primus & secundus.

Laodicense concilium, eosdem libros canonicos dicit c. 59. tamen de Machabæorum libris non meminit: at in catalogo sacrorum & canonicorum Carthaginensis concilij 3. c. 47. Machabæorum libri duo ponuntur, & tribuuntur quoque Salomoni libri 5. parabolæ, inquam, cantica canticorum, sapientiæ, ecclesiasticus & ecclesiastes. Cyprian. in expositione symboli Apostolici, prædictos libros vt canonicos numerat, verùm alios numerat qui non canonici, sed ecclesiastici dicuntur à maioribus. librum sapientiæ, ecclesiasticum, Tobiam, Iudith, & Machabæorum libros eadem ferè tradidit Epiphanius [f].

f Lib. 1. contra hæreses

16 Iesus filius Syrach author libri ecclesiastici, qui Pan-aretos, id est, de omni virtute author dicitur, & fuisse fertur vnus ex septuaginta duobus interpretibus, de stirpe Iesu sacerdotis, cuius Zacharias meminit: & eius librum postea fuisse canonicum apud Hebræos Iosephus indicat [g], dum ad eius cap. 42. citat Græci exemplaris sententiam, citant tamen nomine sapientiæ Salomonis librum ecclesiasticum, Damasus Papa episto. 6. Cyprian lib. 3. ad Quirinum capit. 20. Clemens Alexandrin. lib. 7. Stromat. Origenes homilia 18. in Numeros, Hilarius in psal. 67. beatus Gregorius in ca. non est putanda. 1. quæst. 1. & alij patres, cuius rationem tradit D. Aguſt. lib. 2. de doctrina Christiana c. 8. & alibi.

g Contra Appionem.

17 Iudaicarum historiarum libros apostoli in ecclesia legendos tradiderunt, quia bella etiam illa carnalia spiritualium bellorum figuram gerent, vt ait D. Chrysostomus [a].

a Homilia 15. super Iosue ca. nis bella, 2 5. 4 5.

Neque alia causa iussit Deus fideliter, & cum omni diligētia describi legē & mandata, quàm vt repetita prælectione populus audiens Dei voluntatem retineret & exequeretur. Ita Exodi cap. 17. vers. dixit Dominus ad Mosē, *Scribe hoc in monumentum in libro, & trade aurib. Iosue.* atq; Deut. c. 31. *Scripsit Moses legem hanc & tradidit ea sacerdotib.* filiis Leui, qui portabant arcā fœdetis Domini, & cunctis senioribus Israel, & Iosue c. 8. *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, sed meditaberis in eis cunctis diebus ac noctibus vt custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.* Item statuit Deus per Mosem cap. 17. Deut. vers. 18. vt rex acciperet legem Dei non à quocunque, sed à sacerdotibus Leuiticæ B tribus, vt secum haberet, legerétq; omnibus diebus vitæ suæ, & secundum eam viueret.

18 Prædictorum sacrorum Hebræorum voluminum commentaria & explicationes, extant in eadem lingua excussa per magistros seu Rabbinos Hebræorum, seu Iudæorum antiquos & neothericos. Quorum insigniores sunt *vaikoa rabba, berescit rabba, berescit katona.* explicatio maior & minor Geneseos, *midras thelim*, expositio psalm. *midras cohelet*, expositio ecclesiastis, *tanhuma*, vbi magna ex patre est numerorum expositio. הלכות מלכים *hilcot melachim*, sententiæ regum ספר קבוצים *sepher kibutzim.* collectio sententiarum sapientum. אגרת הסודות *igeret haso doth*, epistola secretorū, composita à Rabino Nehumas Hacanæ filio, גלי רזיא *gale razeia*, reuelatio secretorum, Rabinihakados, liber *more.*

1 Sunt alij libri, quibus Hebræi explicationes sua lingua, seu commentaria & paraphrases ediderunt vel, omnia talmudica, vel caballistica.

Inter Talmudicos enim & caballisticos interpretes ea vel est notata differentia, quòd Talmudistæ circa interpretationem legis versantur, dicti מפרשים & פרשן id est, interpretatores, seu interpretes, quasi in vita actiua degentes. Sic & Talmud, vt ait Paulus Israelita [b], dicitur, disciplinatio, quæ legis intellectum plane allegoricum, aut multiplici varietate circumtectum explicat. Caballistæ autem, in contemplatiua quasi vita, & futurorum & quæ Dei sunt, versantur, dicti ideo אנשי עיון מבעלי תורה, id est, viri speculationis ex magistris legis, vt ait Reuelinius lib. 1. de arte Caballistica. Talmud & Talmudistæ veniunt à radice למד *lamad* discere, vt kabala & kabalistæ à קבל *kabal*, accipere vnde kabala D traditio, de qua postea, vtrique legi diuinæ antiquæ, vt illis videtur, inhærent: illi mentem ex litera; isti ex traditionibus maiorum, vt dicunt: &, vt verum dicam, vtique vt plerunque ex somniis propriis & inanibus supputationibus diuinant, vel confingunt legis diuinæ explicationes. Sufficiet autem nobis indicasse aliquos ex libris vtriusque sectæ.

b In proœmio præceptorū Iudæorum ca. 2.

2 Et de Talmudicis in primis ex Galatino [c]. Is enim accuratè colligit ex Rabinorum voluminibus, Talmudicorum originem & sectionem, & nomina librorum, addemus & aliorum testimonia. Anno ergo 120. ab incendio secundi templi, Rabi Iehuda Simonis filius, dictus sanctus, ob doctrinam: omnia scripta tam doctorum quàm A interpretationes Iudæorum ante & post Christum in vnum opus collegit, quod nuncupauit משנה *mischnah*, id est, iteratam legem, vel prælectionem repetitam. Anno autem ab eiusdem templi vastatione circiter 300. Rabinus Iochanam, assumptis secum Rab, & Samuele collegis, misna & alia scripta in vnum colligens, confecit Talmud Hierosolymitanum. Anno autem 426. ab eadem destructione Rab Asse vnà cum Rabinah, iterum omnes superiores scripturas in vnum redegit, & nominauit Talmud Babylonicum, quo nunc Synagoga Iudæorum vtitur, tamen Asse morte præuento, perfecit hoc opus filius eius Mor vnà cum Matemar. Ferunt enim Ezram ab exilio reuersum, academiam Hierosolymis instituisse omni generé disciplinarum refertam, ex qua prodierunt insignes viri seorsum scribæ, & pharisæi, & legis periti, qui multa ediderunt suis temporibus in legem volumina, ex quibus conflatum est vtrunque Talmud Babylonicum & Hierosolymitanum, de quibus Rabbi Mose in præfationibus Maiemonim: alij, vt Genebrardus [d] refert ex Chronico Hebræorum, aiunt Talmud Hierosolymitanum absolutum à Iudæis; anno Domini 469. & quòd Rabinus Iohannam operi præfuit, qui illam doctrinam totidem ferè librorum inscriptionibus quot Babylonica continetur, libris tamen multo contractioribus, construxit. Et quòd anno Domini 505. Talmud Babylonicum absolutum est à Mar filio & discipulus Rab Asse, nempe ea pars quam apellant Ghemara centum circiter annis post Talmud Hierosolymitanum. Ex quibus constat non vno tempore, sed diuersis absolutum & cœptum opus Talmud, & per partes suas perfectum, vt & C ait Rabbi Elias in Tisbi anno Christi 188. absoluta fuit tantùm illa pars quæ in Talmud inscribitor misna: misnæ autem sapientum primus fuit Simeon Iustus, qui Christum excepit vlnis: postremus Rabbinus kakkados Antonino Cæsari charus.

c Lib. 1. aduers. Iudæos ca. 5.

d Li. 5. Chronographiæ

In libris Talmudicis continetur totum ius pontificium Iudæorum, seu Hebræorum scriptum, vt in caballisticis, non scriptum. Feruntur & ab Ezra instituti scribæ, vt suo, exemplo legem ad literam explicarent, & legis difficultates librósque eius intactos conseruarent, né denuò corrumperentur, vt antea quàm à synodo collecta emendata essent, vocantur isti in euangelio legisperiti & scribæ.

Diuidunt autem Iudæi suum Talmud in sex partes, quas vocant סדרים *sedarim*, id est, ordines seu directiones, & rursum singulas partes in libros: & libros. in capita. vocant libros מסכתות *mascitot*, id est, tractatus; capita verò פרקים *perekim* vocant, id est, sectiones.

21 Prima igitur pars dicta est סדר זרעים *seder Zeragmin*, id est, ordo senum habet vndecim מסכות *mascoth*, seu vndecim tractatus, vel libros.

1 ברכות *beracot*, seu benedictionum. 9. habens פרקים *perachim*, seu capita, vel sectiones, & ibi agitur de benedictionibus, de diuinis laudibus, & orationibus.

2 פאה *peah*, id est, tractatus anguli habens decem capita. Et ibi agitur de parte angulari segetum relinquenda pauperibus.

3 דמאי *demai*, id est tractatus dubitationis, de quibus sint soluendæ decimæ, & habet 10. cap.

4 תרומות *therumoth.* i. tractatus duorum & centum, habens 11. ca. vbi agitur, de duorū separatio-

ne ex

ne ex vno quoque centenario, ad dandum sacerdoti. A

5 שביעית *schemgnith*. id est tractatus septimi, habens 10. cap. vbi agitur de non seminando terram septimo anno.

6 כלאים *chelaim*, id est, commixtionum, habens nouem capita, vbi tractatur de rebus quæ commisceri prohibeotur.

Prima pars Masechetoth מסכתות continens tractatus 11. & c. 75.

7 ראשון *rischon*, id est, decimationis, vbi agitur de primis decimis quas Leuitæ impartiebantur sacerdotibus, & habet capita 9.

8 מעשר שני *magnascer scenj*, decimationis secundæ, quæ post decimas Leuitis exhibendas extrahi debebant, & in Hierusalem comedi & consumi, & habet 5. capita.

9 חלה *balla*, placenta, quæ ex massa pastæ semper desumpta debebat dari sacerdotibus, habens 4. capita. B

10 ערלה *gnorla*, clausura, vbi de clausura arborum plantarum, in sigoum ne intra triennium ex fructibus earum comederetur, habens 3. capita.

11 בכורים *biccurim*, primitiarum, vbi agitur de primitiis in templo offerendis, quæ erant tantùm ex septem rebus: oempe de frumento, hordeo, vuis, ficis, malis punicis, oliuis, dactylis, habens 4. capita.

22 Secunda pars Talmud, dicitur סדר מועד *seder mognet*, id est, ordo festorum, & habet מסכתות *masectoth*, seu tractatus, vel libros 12.

1 שבת *scabat*, de prohibitis & permissis Sabbatho, habens 20. capita.

2 עירובין *gnerunim*, id est conuersationum, quæ licitæ erant Iudæis in sabbato, habens capita 10.

3 פסחים *pessachim*, quæ duas habet partes: vna de his quæ præparanda erant pro solemnitate paschæ: secunda, de agno paschali, habentes 10. capita. C

4 שקלים *scekalim*, id est siclorum, vbi agitur de siclorum moneta 20. obolorum, & de exactione ad comparandos duos agnos qui quotidie in sacrificio offerebantur, vnus manè, alius vesperi in redemptionem animarum, habens 8. c c.

5 יומא *ioma*, dierum, vbi agitur de die propitiationum, & quid in eo agendum, habens 8. c c.

6 סוכה *suca*, id est, casulæ, vel tabernaculi tractatus, vbi agitur de festo tabernaculorum, habens 5. cc.

7 יום טוב *iom tob*, id est, diei boni tractatus, vbi agitur, de iis quæ prohibita sunt quolibet die festo, præterquam in sabbatho & die propitiationis, habens 5. cc. D

8 ראש השנה *rosch hascanah*, de capite anni vbi agitur, de omnibus solemnitatibus Calendarij illorum, habens cc. 5.

9 תענית *tagnanith*, id est ieiunij tractatus. vbi agitur de ieiunio quaterno in anno, & aliis ieiuniis, habens quatuor cc.

Sic in 2 parte sunt 12. masecetoth, seu tractatus & capita 85.

10 מגלה *megila*, id est historiæ tractatus: vbi agitur de historia Esther, & de ad eam solemnitatem pertinentibus, habens 4. cc.

11 מועד קטן *mogned katon*, id est, festi parui tractatus, vbi agitur de minoribus festis, inter primam, & vltimam diem paschæ & tabernaculorum minùs solemni primo & vltimo, habens 3. cc.

12 חגיגה *hagiga*, id est, solemnitatis tractatus: vbi agitur de præcepto, quo ter in anno in anno in Hierusalem ire tenebantur masculi, nempe in festis paschæ, pentecostes, & tabernaculorum, habens tria cc.

23 Tertia pars Talmud dicta סדר נשים *seder nascim*, ordo mulierum, & habet 7. מסכתות, seu tractatus.

1 יבמות *iebamot*, id est fratriarum, vbi agitur de accipienda vxore fratris defuncti sine liberis, ad suscitandam prolem, habens 16. capita.

2 כתובות *cetuboth*, id est contractoom: vbi agitur de contractibus, seu scripturis, & obligationibus viri & vxoris pro dote, habeos 13. c.

3 נדרים *nedarim*, id est votorum mulierum, habens 11. cc.

4 נזיר *nazir*, id est, Nazaræi tractatus, vbi agitur do voto Nazaræorum à muodo separatorum, quibus durante voto non licebat vinum bibere, nec ex vite productum gustare, non capillum tondere, non mortuum tangere, habens 9. cc.

Sic 3. pars Talmud habet 7. tractatus capita 71.

5 סוטה id est, diuortij tractatus, vbi de diuortio mariti & vxoris, habens cc. 9.

6 גטין *gittin*, id est, libellorum repudij ac diuortij, habens & c. 9.

7 קדושין *kidusim*, id est sponsalitiorum, vbi de his quæ ad sponsalia pertinent, habens 4. cc.

24 Quarta pars Talmud, dicitur סדר נזיקין *seder nezikin*. id est, ordo damnorom, seu nocumentorum, & habet etiam septem מסכתות *masectoth*, seu tractatos.

1 בבא קמא *banna cama*, id est, positio prima, vbi agitur de omnibus damnis & nocumentis tam hominum quàm brutorum, habens 10. cc.

2. tractatus nezikin, seu damnorum habet 3 expositiones, seu בבות baboth.

2 בבא מציעא *banna mazigna*, id est positio media, vbi agitor de litibus, vsuris, iuribus, locationibus, continens 10. capita.

3 בבא בתרא *banna bathra*. id est, positio postrema, vbi agitur de venditionibus, emptionibus, societatibus, & heredibus instituendis, habens 10. cc.

Sic in 4. parte Talmud 7. vel 8. tractatus & capita 71.

Secundus tractatus quartæ partis, Talmud dicitur,

2 סנהדרין *sanedrin*, iudiciom ordinarium, & agit de his quæ pertinent ad iudicia, & de his quæ partem in seculo futuro habent, & de mesiak potissimùm in פרק חלק *perek belek*, in c. quod incipit, *belek*, id est pars, habens 14. capita.

3 שבועות *scebugnoth*. id est, iuramentorum tractatus, vbi de iuramentis, & rerum custodibus, habens 8. capita.

4 עדיות *gneduoth*. id est testificationum, vbi de determinationibus, & maiorum scriptis, continens 4. capita.

5 עבודה זרה *gnaboda zara*, id est seruitutis alienæ vbi agitur de idololatria, & in quibus non debeant Iudæi conuenire cum gentibus, habens 5. capita.

6 אבות *abot*, id est patrum tractatus, vbi agitur de patribus qui à Mose vsque ad Simeonem Iustum floruerunt, & habet 54. capita.

7 הוראות *horaoth*, id est, seotentiarū scilicet tractatus, vbi agitur de pœnis & sententiis iudicum Sanedriorum ordinariorum habēs 3. cap.

8 His adduot alij tractatum מכות *macoth*, id est, percussionum, vbi agitur de percossionibus, quibus in reos animaduertendum erat.

25 Quinta

Liber Salomoni sub nomine Razielis inscriptum, vbi fictio magna.

Liber גנת אגוז hortus nucis, Rabbini Iosephi bar Abraham, castiliensis.

28 Fuerunt à neothericis Iudæis & alij libri additi, quorum tamen magna pars obduratorum inuidia in Christianos in sua obstinatione, nihil aut parum sanæ doctrinæ sacræ eiúsque puritatis continent, & proinde ab ecclesia Catholica cum suis talmudicis compositionibus reiiciuntur, propter blasphemias quas inculcarunt suis scriptis in Christum, & virginem Deiparam sanctissimam Mariam. Horúmque impietatibus accessit, quòd sacra volumina Hebræa non tantùm suis tenebrosis & malitiosis emendationibus, in quibus suæ obstinationi repugnant, & in aliis corrumpere nisi sunt: verùm & vltra grammaticalibus suis inuentis punctis, & aliis futilibus obseruationibus, totam sacram linguam conspurcarunt, ad literam, vt stolida mente sunt, & literalem explanationem transferentes.

29 Conuenerunt quippe massoretæ, seu grãmatici Hebræorum ad Tyberiadem Palestinæ, vt narrat Elias Thesbites, vt ex vno legis pasutz multos versus conficerent, accentibus partim distinguentibus, partim continuantibus vniuersam scriptoram, quo tempore veterem extinxerũt grammaticam, vocales, pronunciationem, iudicium, diligentiam, atque studium, quod conuincit Genebrardus io præfatione in psalmos: nam, inquit, exempli causa, antiqui nescierunt Hebræi p, durum, vt ait Hieronymus in Danielem capit. 11. item tres tantùm constituerunt vocales אהוי quas vocat *sepher iet zirah*, prolationis matres.

Contemnendæ illorum masoretarum punctuationes, quibus sacra biblia ad suam pertinaciam contorquent, & mens potiùs quàm puncta illorum fictilia sequenda: aliud enim est grammaticè legem explicare, aliud vim eius interpretari. Quemadmodum & apud Iudæos ipsos, Rabi Kimhi negligitur, & tantum habetor pro medador, id est, grammatico. Punctorum inuentiones & distinctiones, Iudæorum masoretarum sunt inuenta, ex iudicio quodam proprio conficta grãmaticulorum, qui nihil nõ audent temeritatis suę superbia: nam constat ex Hebræorum historia, tempore Hieronymi, Origenis, & Septuaginta interpretum, legem Dei sine punctis fuisse datam; quicquid deliret in contrarium quidam Ceuallerius, gener cuiusdam Iudæi. In cuius etiam testimonium, quando Iudæi in synagogis solemniter legem ostentant, eam sine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è suo armario, quod *hecal* vocant, proferunt. Liquet etiam ex eadem historia Hebræorum, quo anno templi per Vespasianos euersi 436. id est Christi, 476. vel 478. administrante Zenone Orientis imperium, & sedem Apostolicam Simplicio, puncta inuenta post multa a lege data secula. Sed neque etiam tunc illi qui puncta addiderunt, & diuiserunt legem, nõ memorarunt cametz, atuph, hiric, katon, kibuth, in quibus hodie explicandis magnam canonum partem consumunt.

30 Miscuerunt & confuderunt Masoretæ versus, vt etiam omnis veterum metrica ratio perierit. Et proinde rectè ab illis non esse veritatem legis mutandam proculdubio patet: aliud etiam mentem legis sanctæ, aliud verba scrutari, litera enim occidit, spiritus autem est qui viuificat [a]. Neque ipsi etiam masoretæ inter se conueniunt,

[a] 2. ad Corint. ca. 3.

A quia non theologi, sed grammatici sunt, simili modo & arguuntur illorum תיקון סופרים *tikun sophrim*, id est correctiones, seu aptationes scribarum, in quibus supposititio nomine Ezræ, falsificarunt, vel deprauarunt Iudæi sacram Scripturam triplici modo: vel mutando literas, vel punctuatione diuersa, vel adiiciendo in margine aliud pro alio legendum. Fuerunt ex secta Samaritanorum Anan, & Saul eius filius Sarei, quorum Anan quia non potuerat consequi gradus Talmudici doctoratus, id est, esse Gaon, docuit multis libris fabulam esse quicquid Talmudici dicerent, multóque fabulosiùs doctores suas traditiones & ritus deduxisse per ordinem è prophetis & sanctis viris, vt ait Rab. Abraham in cabbala historica. Iustinianus in nouella 146. vt liceat Hebræis secundum traditam legem sacras scripturas Latinè

B vel Græcè, vel alia lingua legere, &c. interdicit omnimodo in c. 1 Hebræis seu Iudæis interpretationem legis diuinæ, quã ipsi, inquit, dicunt secundam legem, illud est misne & Talmud, vtpote sacris non coniunctam libris, neque traditam de prophetis, sed inuentionem virorum sola loquentium terrena, & diuinum habentium nihil.

Innocentius autem 5. summus pontifex eius nominis, vt habetur in bullario collecto per Cherubinum de Murcia, in constitutione eius 41. Illustrissimo regi Frãciæ scribens 7. idus Maij, postquam coronatus fuit Romæ 3. kalen. Iulij 1241. statuit, & hortatur regem vt iubeat Talmudicos libros Iudæorum inquiri & comburi, quemadmodum antea sub Gregorio 9. combusti quidam fuerant, ex decreto Cancellarij & doctorum regentium in sacra pagina, propter blasphemias in DEVM CHRISTVM, & beatam virginem Ma-

C riam: iussit & comburi libros Talmudicos Christum blasphemantes Iulius 3. constitutione 46. incipiente *Cùm sicut*, impositis pœnis habentibus libros, quæ apostatantibus à fide imponuntur. At in Catalogo librorum prohibitorum, in concilio Tridẽtino, in prima classe, sic sub litera T. Statuitur, *Talmud Hebraeorum, eiúsque glossa, annotationes, interpretationes, expositiones omnes, si tamen prodierint sine nomine Thalmud, & sine iniuriis, & calumniis in religionem Christianam, tolerabuntur.* Non enim putauit concilium omnino Talmudica abolenda, cùm multa in eis sint ex quibus & fides nostra & religio iuuari possit, & multa quæ aduersus Iudaicam obdurationem prodesse Christianis possunt, vt liquet ex his quæ Adrianus finus edidit contra Iudæos, ex Galatino, & pugione contra Iudæos, & aliis: nósque in libro de Deo, singularia contra ipsos Iudæos ex eorum libris

D argumenta, & rationes produximus libris commentariorum in syntaxim artis mirabilis, & alibi.

31 Sunt adhuc inter Hebræorum volumina legis diuinæ, paraphrases Chaldaicæ: vna paraphrasis Chaldaica, cuius author Onkelos dicitur, cui adscribitur Chaldaica translatio pentateuchi, vocant Targum Onkeli, id est interpretationem Onkeli. ferunt autem hunc Onkelum fuisse filium sororis Titi imperatoris, nec diu post deuastationem secundi templi suam paraphrasim conscripsisse, vt refert Paulus Fagius in versione Chaldaica Targum in Latinam linguam. Et habetur in Talmud in מסכת גיטין *masechet guthin*, in tractatu libellorum repodij פרק הניזקין *perek hannizakin* c. damnificati.

32 Ionathas etiam ante Christi natiuitatem, anno circiter quadragesimo secũdo Vzielis filius, Hilielis

Hilielis auditor, atque Simeonis iusti qui Christum in vlnis suis excepit condiscipulus, tota biblia sacra in Chaldaicam linguam ex Hebraica conuertit, vbi & mysteria venturi Christi interpretatus est, vt scribit vbi suprà Paulus Fagius, & Galatinus libro de arcanis Catholicæ religionis contra Iudæos, cap. 3. vbi & refert quòd de hoc dixerint magistri Hebræorũ בבא בתרא *baba bathra*, quòd in ea hora qua expositioni & editioni eius vacabat, si musca aut aliquod volatile super eũ vel super chartam volasset, illico absque vlla eius, aut chartæ læsione comburebatur. Quidã autẽ, vt ait Paulus Fagius, putant fuisse Onkelum, quem nos, inquit, Aquilam dicimus, ob nominum adfinitatem, & Ionatham Theodotionem, eo quòd sit idẽ etymon nominibus. Ex Ionathan יהונתן enim id est יה *ia*, Deus & נתן *natan* dedit, quod idem est ac Θεόδοτον., alij tamen, vt Origenes in exaplo, vt diuersorum distinctas adfert paraphrases: & Epiphanius libro de mensuris, & Diuus Hieronymus in præfatione in Iob, vocat hæreticos Iudaizantes Aquilam, Symmachum, & Theodotionem, & hic Aquila fertur paraphrasin Græcam fecisse: Onkelos Chaldaicam. Aquila ex Græco Christianus factus, cùm Astronomiæ quæstionibus plus æquo deditus fuisset, eiectus ab ecclesia, defecit ad Iudæos, vtque Christianis noceret cœpit 70. interpretationem & testimonia corrumpere, teste Epiphanio lib. de mensuris.

a in Nouella 146. c. 1.

33 Iustinianus tamẽ[a] permittit Iudæis vti interpretatione Aquilæ, & si, inquit, sit ἀλλόφυλος ἐστί-νος. id est diuersæ nationis à Iudæis, verum probat magis, vt septuaginta Græca vtantur interpretatione, quia præ omnibus certior est & præ aliis melior iudicata, præcipuè, inquit, propter id quod circa interpretationem contigit: quia & per duos diuisi, & per diuersa interpretantes loca, tamen vnam omnes tradiderunt interpretationem. Hæc Iustinianus, quæ vt planiùs intelligantur, egent historiæ maiori & pleniori ope illustrari, & quia admonent nos vt à libris Chaldaicis explicantibus legem factam, ad Græcorum conuersiones seu explicationes, & Latinas, transeamus. Nam non vna fuit conuersio, seu translatio, sed plures, & prior 70. ab ecclesia magis probata quàm aliorum. Sicque vel vnico exemplo apparet ex Iræneo libro 3. aduersus hæreses cap. 24. & 25. dum ait,

Isaiæ locus, Ecce virgo concipiet & pariet, versus est Græcè à Theodotione Ephesio, & Aquila Pontico vtrisque Iudæis proselytis, ecce adolescentula concipiet, quos secuti sunt Hebionei hæretici, qui dixerunt ex Ioseph generatum CHRISTVM IESVM, *quæ est falsa interpretatio. Interpretatum namque est ab ipsis Iudæis in Græco multum ante tempora aduentus Domini nostri, ecce virgo concipiet. Idque a septuaginta senioribus a Iudæis missis ad Ptolomæum Lagi filium, cuius imperio hi seorsum separati & inclusi, Dei voluntate omnia volumina veteris Testamenti traduxerunt ab Hebræo in Græcum, similibus iisdem verbis & iisdem nominibus recitatis ab initio vsque ad finem.* Hæc ille. Fuerunt septuaginta duo interpretes bibliorum sacrorum ex quaque Iudæorum, seu Hebræorum tribu, vt ait Aristæas illius historiæ Græcus author oculatus.

b lib. 8. de præparatione Euangelica, c. 1.

Refert Eusebius Pamphilus de his[b], Quod cùm Ptol. 2 dictus Philadelphus rex Ægypti, cuius vxor Arsinoes, per Demet. Phalerium bibliothecarium, bibliothecam vndequaque ferè quingentis voluminibus repleuisset, sermonem habuerit ad Aristæum qui historiam scripsit de vertendis voluminibus Hebræis, eáque de re scripsisse ad Eleazarum, tunc pontificem Hebræorũ, vt sibi mitteret Senos ex doctissimis sacerdotibus, ex singulis tribubus Israelis, ad vertendos sacros libros ex Hebræo in Græcum idioma: quod & factũ est, & verterũt. Addit idem Eusebius lib. 5. historiæ ecclesi. c. 8. Ptolomæũ septuaginta duos illos sacerdotes, singulos sparsim separatos, iussisse illa volumina interpretari, & postea traductionẽ nutu diuino iisdem verbis fuisse absolutam, & ita ab vtrisque productam sibi conuenisse inuctam, collatis per gẽtiles libris & traductionibus singulorum, qui & Deum glorificauerunt, eadem scribit Iosephus[c], & eosdem translationis gratia segregatos cellulis in domo maritima, nẽpe in Pharia insula, eorúmque translationes repositas fuisse in bibliotheca Bruchio, deinde in Serapio, idque multo ante Christũ natum, vt & scribit Epiphanius libro de mensuris & ponderibus. Cyrillus etiam Hierosolymita. archiep[d]. subscribit, dũ ait Ptolomæũ Philadelphum, regem Ægypti, sex viros ex vna quaque duodecim tribuũ Israel, ad se conuocasse interpretes, & iussisse conuertere in Græcum 22. libros veteris testamenti, & in insula Pharo prope Alexandriam singulis singulas domos assignasse, vnde egressi conuenientes inter se interpretationes produxerint.

c lib. 12. antiquitatum.

d Cathechesi 4.

34 Hi septuaginta duo interpretes, non semper vertũt Hebraicam ad verbum, sed in locis obscurioribus, ad sensum prout spiritui sancto visum est, ad gentium præsertim Græcarum ædificationem, vt etiam Hebræi notarunt: seorsumque Rabbi Iacob bar Salomo lib. 1. Talmudicorũ collectaneorũ, & Iosippus initio suæ historiæ, & ita ei intenti frequenter vocũ notationẽ deserunt. Magna etiã huius versionis inter Hebræos obseruantia & veneratio: vt & in eorũ Calẽdario, in mense Theuet, seu Decembri, die 8. celebretur ieiunium, quòd illo die lex in Græcum versa est iussu Ptolomæi regis, & tenebræ occuparunt mundum triduo. Notat & ideo Philo Iudæus[e], Iudæos Alexandriæ septuaginta interpretum memoriam tenuisse anniuersario festo. Porrò translatio 72. interpretum, communiter septuaginta tantum dicitur, breuitatis causa, cùm tamen vere septuaginta duo adfuerint, vt ait Epiphanius[f], & Tertullianus[g]. Quemadmodũ apud Romanos centumuiri, appellati patres delecti per Romulum ex tribubus, cùm tamen essent centum & quinque: quia ex vna quaque tribu erant delecti terni, vt notat Sextus Pompeius Festus[h], erant autẽ tribus triginta quinq;. Quorũ & omniũ testis Dion. Halicarnasseus, & licet quinq; supra centũ essẽt ex illis ternis delectis, tamẽ centũviri, quò facilius nominarentur, dicti sunt, vt tradit Festus & Cicer[i].

e lib. de vita Mosis.

f Lib. de mensuris

g Lib. apologetico cap. 18.

h In vocib. centumuiralia iudicia.

i 2 Oratio pro Cecinna.

35 Interpretationem Græcam 70. interpretum, alia secuta est Aquilæ, quæ facta est sub Adriano Cæsare, author Epiphanius lib. de mensuris & ponderibus, & Eusebius[k]. Tertia fuit Symmachi, vt ait Ephanius prædicto loco, vel Ebionei, vt ait Eusebius[l].

k Lib. 8. de præpara. Euãg. c. 1.

l Lib. 6. c. 71.

4 Theodotionis Ephesij, Marcionitæ, sub Commodo, vt ait[m], Epiphanius.

m Vbi supra.

5 Interpretẽ certũ non habet: fuit tamẽ reperta in doliis, occultata anno 7. Antonini Caracallæ in Hierico, cum aliis libris Hebræis & Græcis[n].

n Vt ait supra Epiphanius de ponderibus & mensuris.

6 Authorem etiam non habet, sed fuit etiam inuenta in doliis, in Nicopoli ad Orientem sita, in Actiaco littore sub Alexandro Seuero[o]. Ex

o Ex. Epipha.

quibus

omnib. Origenes sacra biblia, distinctis & oppositis interpretationibus, simul describi procurauit.

a Lib. 15. de ciuita. Dei c. 14. & 18.

36. Diuus Augustinus [a] tradit, septuaginta interpretum traductionem prodiisse à diuino spiritu, & illam versionem Græcam traductam in Latinum sermonem tantum tenere ecclesiam. Sed & maiorem fidem adhibendam quàm Hebraicis codicibus corruptis à Iudæis, tradit D. Iulianus Proculeius archiepiscopus Toletanus [b], asserens eos quædam in suis codicibus imminuisse, vt in nostris minueretur authoritas.

b Lib. 3. contra Iudæos.

c Ad c. 9. O ee ad verba illa, sed & ve eis, &c.

Nicolaus Lyranus quoque admonet [c], plura loca fuisse a Iudæis corrupta & deprauata in odium Christianorum in veteri testamento. Exemplum etiam adferam. Hebræi enim inuenentes illud psal. 21. *Foderunt pedes meos & manus meas*, & videntes non posse alio modo quàm de Christo intelligi, peruerterunt textum, & loco dictionis כרו *charu*, id est foderunt, finxerunt insulsè, vocem כארי *charan*, quod idem significat quod Leo. in additione vna ordinaria ad glossam psal. 21.

D. Chrysostomus explicans illud, *Ecce virgo concipiet*, &c. Iesaiæ 7. quod refertur a Matthæo, homilia 5. in Matthæum tomo 2. ait, non legendum, *Ecce puella*, sed, *ecce virgo concipiet*, quoniam ita 70. interpretes legunt, & ad faciendam veræ translationis fidem, omnibus aliis, inquit, septuaginta interpretes sunt digniores, si quidem alij post aduentum Domini interpretati sunt. Iudæi siquidem obdurati permanentes, meritóque suspecti, qui inimicè & subdolè multa corruperunt, & data prorsus opera, à prophetis mysteria prædicta reticuerunt. septuaginta verò ante centum & ampliùs Dominici aduentus annos, ad interpretandum tut & pariter accedentes, ab omni suspicione huiusmodi vindicantur & tomo 1. homil. 8. in Genesi. *Scripturarum*, inquit, *quidem literæ apud Iudæos sunt: apud nos autem sensus.*

d Lucæ 11. vers. 52.

Notat illos apertiùs Christus [d], *Væ vobis legis peritis, qui tulistis clauem scientiæ, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.*

De legis euangelicæ libris probatis in sacrosancta religione. CAP. VI.

Librorum sacræ Scripturæ veteris Testamenti, censura obseruata, reliquum est & legis euangelicæ quoque obseruare discretionem, & distinctionem, in quibus potest Christianus salutem haurire. Decreuit itaque sancta mater & immaculata ecclesia catholica, quibus esset adhibenda in religione & lege euangelica fides, qui Testamenti noui volumen conficiunt, nempe vt legerentur cum authoritate probati. Illi autem sunt, quatuor euangelia tantum secundum Matthæum, Marcum, Lucam & D. Iohannem.

Actus apostolorum à D. Luca compositi.

Epistolæ D. Pauli apostoli ad Romanos vna, ad Corinthios 2. ad Galatas vna, ad Ephesios vna, ad Philippenses 1. ad Colossenses 1. ad Thessalonicenses 2. ad Timotheum 2. ad Titum 1. ad Philemonem 1. ad Hebræos 1.

D. Petri epistolæ 2.

D. Iohannis epistolæ 3. & eiusdem apocalypsis.

D. Iudæ apostoli epistola 1.

D. Iacobi epistola 1.

Et istæ omnes sacræ Scripturæ, in idiomate quo scriptæ sunt ab authoribus recipiuntur, & vt in veteri vulgata Latina editione habentur, ex concilio nuperrimo Tridentino sessione 4. in decreto de canonicis scripturis.

Hæc eadem recepta antè tempore apostolorum, ca. apost. 84. vbi Diuus Clemens Romanus addit, obseruanda etiam & recipienda Christianis quæ ipse in duabus epistolis conscripsit, & 8. libros præceptionum apostolicarum. ἃς, inquit, οὐ δεῖ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά. καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων. id est, *Quas præceptores omnibus publicare non oportet, ob quædam arcana quæ in se continent, item actiones nostras apostolorum.*

Innocentius primus epistola 3. ad Exuperium episcopum Tholosanum, ca. 7. libros prædictos quos consilium Tridentinum recensuit, probat.

Et addit, *Cætera verò quæ sub nomine Matthiæ, siue Iacobi minoris, vel sub nomine Petri & Iohannis, quæ à quodam Leucio scripta sunt: vel sub nomine Andreæ, quæ à Nexocharide & Leonide philosophis, & sub nomine Thomæ, & si qua sint alia, non solùm repudianda, verùm etiam noueris esse damnanda, datum 10. Kal. Martij Stilicone 2. & Antemio viris clarissimis consulibus.*

In concilio Laodiceno prouinciali habito circa annum Domini 364. sub Papæ Liberi finalibus annis in quo conuenerunt patres 22. ex diuersis prouincialis Asiæ apud Laodiceam Phrygiæ Pacatianæ, quod confirmatum in synodo generali in Trullo habita præsente Constantino, in cano. fina. 59. confirmantur prædicti libri, vt canonici, vt in Tridentina synodo: tamen mentio non fit de Apocalypsi D. Iohannis.

At in Chartaginensi concilio 3. prouinciali, confirmato pariter in sexta generali synodo, in Trullo celebrata, cum dictis libris apocalypsis D. Iohannis numeratur.

2 Necessarium autē fuit canonicas has scripturas, sacrosanctis conciliis & ecclesiasticis resolutionibus cōstringere, & definire, ob impiorū hæreticorum & ethnicorum malitiam, à quibus & veræ scripturæ canonicæ, aliquando corruptæ sunt: & aliæ in locum illarum confictæ, aliquæ etiā impudenter denegatæ, quæ illis aduersari videbantur. Sicque admonet Cyrillus Hierosolymita. Catechesi 4. Et Iohannes Damascenus libr. 1. de Orthodoxa fide ca. 2. libros nobis legendos quos nobis tradiderint Apostoli & episcopi maiores, nec filiis ecclesiæ transgrediendos eius terminos.

Iudicium ecclesiæ, sancto Spiritu regitur quem non ei defuturum vsque ad consummationem seculi testata est veritas ipsa: erraréque non potest: neque imposturis peruersorū, vel dæmonum decipi, vt columna veritatis. Et proinde obtemperandum, & obaudiendum Catholicis præceptis eius, eique in probatione librorum quoq; credendum. nam ea sua sapiētia videt virus quod latet in iniquorum librorum lectionibus, quod incautos priuatim legentes facilè posset inficere. Cùm prætextu religionis perniriosissima, sub speciosis titulis non tantùm nunc, sed etiam ab aduersariis fidei & Christi sæpe incautis olim obtrudantur, & mala sunt vicina bonis, & vitia virtutibus, fucata veris, vt non immeritò peritiorum & prudentiorum egeamus regula, discrimine, & censura. plus etiam vident oculi quàm oculus. nec rectè accipitri tenditur, aut Miluio. Experientia, multorúmque librorum historiæ, periculorum antiquorum memoria, & in illis adhibita disciplina, efficere etiam debet, vt ecclesiæ mandatis pareamus, & potiùs præcaueamus in casses incidere & retia quæ subesse mouent, quàm vt stulti post haustum venenum nostro cum malo aliquando immedicabili laqueis inuoluti, conqueramur de nobis ipsis. experientia certè stultorum magistra:

nec est quod magis metuere debeamus, quàm sub speçie boni decipi : à malis enim apertis vtcumque præcauemus: sed à malis bono illitis sine accurata obseruatione vix elabimur. Súntque hæc arma, quæ nomine amicitiæ, & consensus cum fide, multós à fide improuidos obtruncarunt.

3 Sic, vt religio Christiana conspurcaretur & peruerteretur, astutè Maximinus imperatorum Christianorum hostis & persecutor, passus est confingi librum inscriptum, acta Christi apud Pilatum. eáque acta per omnes regni sui prouincias prælato edicto mitti præcepit, & per vrbes singulas, & vicos, per agros etiam proponi, præceptoribus quoque puerorum tradi iussit. vt pro his quæ ad discendum, vel meditandum tradi solerent, pueris memoria commendanda, plena spurcitia & libidine darentur, vt scribit Eusebius Pamphilus [a].

a Li.9. historiæ ecclesiasticæ c. 5.

4 *Valentinus hæreticus*, inquit Tertullianus [b], *legis & prophetarum quædam probat, quædam improbat*, id est, *omnia improbat, dum quædam reprobat : euangelium etiam habet suum, præter hæc nostra.*

b De præscriptio aduersus hæreticos.

5 Appelles hæreticus Marcionis discipulus, legem & prophetas repudiat, vt idem Tertullianus ait eodem loco habet præterea priuatas, sed extraordinarias lectiones suas, quas appellat Phaneroseis, Philumenes cuiusdam puellæ, quam quasi prophetissam sequitur. Habet præterea suos libros quos inscripsit Sillogismorum, in quibus probare vult, quod omnia quæ Moses scripserit vera non sunt, sed falsa.

Sic Arriani excutientes doctrinam sacram nouarum pestium fuerunt inoentores, & librorum quos vocarunt θαλείας. i. vt D. Athan. ait [c], *Crapulas*. Sed & Miluius alius hæreticus, nuptias renuēs, negabat & reprobabat vetus Testamētum, quanquam Christus illius authoritate sæpe vtatur, vt ait idem Athanas [d]. Adamātius quoque Manichei discipulus, aduersus legem, & Prophetas inuectus est, asserens Euangelicam & Apostolicam doctrinam ei contrariam: quem reiecit Augustinus. Bernard. de Luthzemb. in hæreticis : refert & idem Carpocratianos, resurrectionem corporis cum lege abiecisse ex D. Augustino.

c Oratione 2. contra Arrianos.

d Sermone cōtra omnes hæreses.

Verùm hi, & similes, qui vetus Testamentum abhorrent, non legerunt, vel non recordati sunt eius quod ait Esaias [e], *Requirite diligenter in libro Domini, & legite, vnum ex his non defuit &c.* Et Christus D. Matth [f]. *Scriptum est, Non in solo pane viuit homo, sed de omni verbo quod procedit de ore Dei.* Et rursum exprobrat Sadduceis, c. 22. Matthæi, versu 29. *Erratis, nescientes scripturas, neque virtutem Dei.* Et rursum D. Iohannis c. 5. vers. 39. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Non enim*; vt ait D. Petrus, in 2. epist. *Humana voluntate aliquando allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti homines.*

e c. 34. vers. 3.

f ca. 4. vers. 4. & d. Lucæ 4. vers. 4.

Sed proprium fuit hæreticorum & impiorum, reiicere vel corrumpere quæ sibi aduersantur. Et ita in genere scripturas corrumpere conati sunt Valent. Marchionitæ, Arrianus, & alij: mutilare, apostatæ, Porphyrius, Ebion, & alij: tollere, Diocletianus, Nabuchodonosor & alij.

6 Vt autem quidam hæretici nimij fuerunt in reiicienda lege Mosaica omnino : sic alij quidam fuerunt nimij in retinenda omnino, qui legem cum euangelio, & circumcisionem cum baptismo seruari debere affirmabant, vt Cherintiani, contra id quod D. Paulus dicebat, *Si circumcidimini, Christus vobis nihil prodest* [g]. Tractat de eo Augustinus in hæresi, & alij.

g Ad Galat. 5. vers. 2.

7 Versionem sacrorum librorum in Latinū probat ecclesia, vt authenticam vulgatā, quæ lōgo tot seculorū vsu in ipsa ecclesia obtinuit, aut publicis lectionibus, disputationibus, & expositionibus, in decreto de editione & vsu sacrorum librorū sessione 4. concilij Tridentini; & sub finem concilij, in regulis indicis librorum prohibitorū. regula 5. permittuntur versiones scriptorū ecclesiasticorū, editæ etiam à damnatis authoribus, dummodo nihil contra suam doctrinā contineant: & quòd versiones veteris testamēti ab episcopis doctis & piis concedi possunt legendæ, modò illis versionibus tanquā elucidationib. vulgatæ editionis, ad intelligendā sacrā scripturā, non tanquā sacro textu, vtantur. versiones verò noui Test. ab authoribus primæ classis & hæresiarchis nemini concedantur. Annotationes verò ad vulgatam editionem, expunctis suspectis à facultate Theologica alicuius vniuersitatis Catholicæ aut inquisitione generali concedūtur. In reg. verò 4. sacra Biblia vulgari lingua passim & sine discrimine permittenda non esse statuitur, sed iudicio episcopi & inquisitoris standū, vt cum cōsilio parrochi, vel confessoris Bibliorū à Catholicis versorū, lectio in vulgari lingua eis cōcedi possit, quos intellexerint ex huiusmodi lectione non damnū, sed fidei atq; pietatis augmentum capere posse, & hanc facultatem in scriptis haberi debere : atque cum qui absque ea facultate ea legere, vel habere præsumpserit, nisi priùs Bibliis ordinario redditis, peccatorum absolutionem accipere non posse: Bibliopolas verò qui prædictam facultatem non habenti, Biblia idiomate vulgari conscripta vendiderint, vel alio quouis modo concesserint, librorum pretium in vsus pios conuertendum ab Episcopo, amittere, aliisque pœnis pro Episcopi arbitrio subiacere. Regulares autem, nisi facultate, à prælatis suis habita, ea legere aut emere non posse.

Mandauit Innocentius 3. Cisterciensi Motimundensi, & de Crista Abbatibus, sua constitutione 3. iusta ordinem Bullarij Cherubini de Nurcia, vt eos coërcerent, qui in ciuitate Metensi incumbebant trāslationi librorum sacrorum, in linguam vulgarem Gallicanam, & vsurpabant prædicationis officium.

Id enim eget permissione: quemadmodum & Iustinianus Nouella 146. vt liceat Hebræis &c. permisit Iudæis, sacros libros legere, in suis synagogis, vel Hebræa, vel Græca, vel vulgari patria, Italica lingua.

In primitiua Ecclesia, vt ait Diuus Augustinus, vt veterum librorum fides, de Hebræis voluminibus examinabatur; sic nouorum, græci sermonis normam desiderabat [h]. vbi autē vetera exemplaria fuerunt corrupta, emendatiora visa sunt exemplaria Latina, quàm Græca, & Græca quàm Hebræa, vt ait Diuus Hieronymus, in prologo 2. Bibliorū.

h c 6. vt veterum 9. dist.

8 Non omnibus certè datum est verba intelligentibus, mentem quoque interpretari, & assequi dictorum, & dicentis, maximè diuersorum librorum, qui diuersi sunt idiomatis, & diuersæ materiæ, & tractationis: nec ideo omni interpretationi & versioni fidendum esse, præmonet sapientissimè Ecclesia.

In primis enim qui aggreditur sermonis conuersionem vnius linguæ in aliam, debet vtriusque phrases, & formulam locutionis distinctè tenere, ni velit omnino insulsam & ridiculam facere contex-

contexturam. Paucis autem id concessum est, ideo A & probari debẽt antequã cõcedatur facultas hæc.

Dehinc vna & eadem scriptura, aliquando diuersas potest admittere interpretationes: vna autem est sola mens scribentis, & proinde oportet eiusdem esse mentis interpretem, ac scribentem: alioquin non interpretatio, sed corruptio est. *Hoc*, inquit Diuus Petrus 2. epist. c. 1. *intelligentes, quod omnis Prophetia propria interpretatione non fit*. & rursum epistola 2. c. 3. versu 15. & 16. ibi.

Et Domini nostri, IESV CHRISTI *longanimitatem, salutem arbitremini, sicut & charissimus frater noster Paulus, secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. Sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.*

Diuus Hilarius pulchra similitudine, idipsum videtur explicare, dum ait [a], *Liber omnis*, inquit, *similis est ciuitati pulchræ atque magnæ, cui complures ædes, diuersæque sunt: quarum fores propriis clauibus, diuersisque clauduntur, quæ cum vnum in locum congestæ, permixtæque sunt, volenti vnamquamque ædem aperire, maximam ignaro adferunt difficultatem, vt claues vniuscuiusque ædis inueniat. At familiaris scientia, cognitam clauem cuiq; ex copia illa congesta qualitatis nouit eligere, aut vrgentis laboris, aptam & congruam clauem aperiendi vnius cuiusque aditum inuenire. Quia ratio & qualitas non sinat, non suas claues claustris disparibus coaptare.*

a in Prologo enarrationis in Psalmos.

De libris euangeliorum. CAP. VII.

IDeò euangelium dictum est, quòd annunciet res prosperas, & bonas, vt ait Theophylactus in prologo in euangelia. Apud Græcos εὐαγγέλιον, *euangelium*, bonum nuncium esse constat ex Xiphilino, qui ex Dione in Nerone ait, Agrippinam à naufragio liberatum, euangelia Neroni misisse, tanquam nuncium bonum.

ἄγγελος nuncius est, & ἀγγέλλω, nuncio. vnde εὐαγγέλλω bonum vel gratum & vtile nuncio, & εὐαγγέλιον lætum nuncium & fœlix & bonum. Et apud Christianos dicitur insigne nuncium, insignis annunciatio beneficij Christi in humanum genus collati, cùm sua morte illud à morte æterna liberauit: & apud Diuum Lucam in c. 2. vers. 10. nato Domino nostro IESV CHRISTO, Angelus dixit pastoribus, *Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator.* & ita κατ' ἐξοχὴν per excellentiam, euangelium inter Christianos dicitur: retinuimus autem inter Latinos hoc nomen etiam Græcum, vt alia pleraque, vt Angelus, Apostolus, Deuteronomium. dicitur & εὐαγγέλιον, præmium quod datur adferenti nuncium lætum, & sæpiùs apud Latinos euangelia in plurali, vt apud Ciceronem [b], *ô suaues epistolas tuas, vno tempore mihi datas duas, quibus εὐαγγέλια quæ reddam nescio, deberi quidem planè fateor*: sicut & euangelia Isocrati in Areop. sacrificia ob lætum nuncium.

b 2. ad Attic.

Apud nos, & per metonymiam pro historia ipsa, de Domino nostro IESV CHRISTO accipitur, sic & euangelia, libros eius historiæ dicimus. Interdum etiam accipitur pro doctrinæ euangelij promulgatione [c] ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν, *ex ipso euangelio viuere*. Inde & Euangelizare, doctrinam nuncij illius boni publicare, Et εὐαγγελιστής, seu Euangelista. Sic enim vocantur eo nomine, qui erant secundi ab Apostolis, quósq; illi habebant, tanquam asseclas & socios in publicando & annunciando

c vt 1. ad Corinthios c. 9.

verbo Dei, & Euangelio: illique nulli ecclesiæ erant addicti, sic & apud D. Paulum [d], dictum est in ecclesia Dei, alios fuisse constitutos Prophetas, alios Euangelistas [e]. *Euangelium*, inquit D. Athanasius [f], *Est Dei verbi Domini nostri* IESV CHRISTI *præsentia, ad humani generis salutem incarnati ex Spiritu Sancto, & Maria semper virgine: finis autem Euangelij & doctrinæ Christi, est, per Euangelium ad se accedentem sibi ipsi conformare, atque ita conformatos filios, exhibere filios patri, & hæredes quidem Dei, cohæredes autem per eam adoptionem, quæ gratia obtigit ipsius vnigeniti & primogeniti Jesu Christi constituere.* Sicut tradit Nicephorus Calixtus [g] & Eusebius Pamphilus [h]. *Euangelium*, inquit, *dicimus, quod æternorum, atque incorruptibilium bonorũ, quæ certo suprema & maxima sunt, & ex antiquissimis prædicta temporibus, nuper verò splendore sui orbem illustrantia, cunctis hominibus annunciat. Hoc omnes Græcos & barbaros, & reliquos sine discrimine ad salutem vocat.* B

d ad Ephesios c. 4.
e e. cum ex in iunctu 2 de hæreticis D. Matthæi c. 10. Marci c. fin.
f de cõmuni essentia patris & filij & Spiritus Sancti.
g Lib. 1. hist. ecclesiastic. c. 22.
h 1 de præparatione euangelica c. 1.

2 Adstruit enim ibidem Eusebius [i], Bonum hoc nuncium, & legem euangelicam quam prædicauit Christus, fuisse ab initio mundi prædicatam, & parem cultum diuinum exhibitum fuisse ab Adamo, Enoch, Abrahamo ante Mosem, & ab anteriorib. Mosis, qui & dicti sunt Dei amici. Scriptam autem legem populo per Mosem quo tempore legis diuinæ obliuiscerentur, & veluti medicinam adhibitam morbis qui succreuerant in Ægypto nepotibus Abrahæ [k].

i In 1. de demonstra. euangelica c. 5.
k Quod & latius c. 6 prosequitur & 7.

3 Omnis euangeliorum vox, reliquis omnibus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur, quòd in aliis, per prophetas seruos: in euangeliis autem ipse per se Dominus est locutus, vt obseruauit Basilius Magnus [l].

l In sermone in Euangeliũ Ioãnis in principio.

4 Quatuor libros Euangelij recipit ecclesia tantùm, tanquam canonicos, & ad probandam fi- C dem idoneos: nempe euangelium DD. Matthæi, Marci, Lucæ, & D. Iohannis. Quæ quatuor animalibus depictis in Apocalypsi significantur, & qui in illis describitur Christus, idémque homo, quia ex Virgine Maria natus est: idẽ vitulus, quia hostia: leo, quia fortior est: aquila, quia resurrectio est. Quæ separatim ab Euangelistis singulis vberiùs tractata sunt, vt ait D. Ambros. tomo 4. in præfatione in Lucam. Quo loci addit, quòd plura quàm prædicta quatuor non recipiantur ab Ecclesia, quanquam alia olim circumferrentur. *Fertur namque*, inquit, *Euangeliũ aliquod quod duodecim scripsisse dicantur. Ausus est etiam Basilides Euangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem. Fertur etiam aliud Euangelium, quod dicitur secundum Thomam. Noui aliud scriptum secundum Matthiam.* Hæc ille. Tempora vero quibus illa Euãgelia quatuor scripta fuerint, recenset Nicephor. Calixt. lib. 2. hi- D storiæ Ecclesiast. c. 45. dum ait, *Primus Matthæus publicanus, patrio Hebraico sermone Euangelium scripsit quindecimo anno post Christi ascensionem. Longo deinceps intercedente tempore, Marcus & Lucas Euangelia sua iussu Petri & Pauli, composuerunt. Diuus autem Ioannes qui prius verbum sine scripto prædicasset, post triginta sex annos à Christi ascensione postremus omnium creditur ad scribendum descendisse, cum trium Euangelistarum legisset Euangelia, desideraríque in his aliquid animaduertisset.* Consentit Eusebius Pamphilus [m]. Similia scripsit Theophilactus, in prologo in Euangelia, discrepat tamen in annorum numero. Nam ait Matthæum primum scripsisse Hebraico sermone post octo annos à Christo assumpto. *Et hunc*, inquit, *ferunt Ioannẽ Euangelistam in Græco interpretatum: Marcus autem discipulus &*

m Lib. 3. historiæ ecclesiasti. cæ c. 24.

comes Petri, post decem annos à Christo assumpto ore Petri editum, scripsit. Lucas comes Pauli, paulo post 15 annos. D. Joannes post 32. qui adimpleuit ea quæ ab aliis A
omissa fuerunt, vel obscurè dicta. hæc ille. Et Chrys[a]. *ego existimo*, inquit, *primum omnium Matthæum Euang. edidisse, propter quod etiam generationum catalogum diligenter enumerat, & plenè cuncta ac instanter exequitur. Marcus autem, compendiosa post eum cucurrit via, vt pote qui iam ab alio dicta & manifestata declararet. Lucas sanè non modò texit generationis catalogum, verùm etiam pluribus texit extendendo nominibus quippe qui Matthæi exscriptione præuentus nos amplius aliquid docere studeat. Suum enim quisque probè est imitatus magistrum: Marcus quidem Petrum, verborum parcitate gaudentem: Lucas vero Paulum, fluminum copiam vbertate loquendi superantem.*

a Homilia 4. in Mathæi ex c. 1. tomo 2.

Scribit & Abdias Babylonicus, qui vidit Apostolos[b], Euangeliũ Domini nostri IESV CHRISTI, primùm Hebræo sermone Matthæum conscripsisse, & Irenæus[c]. *Matthæus*, inquit, *in Hebræis, ipsorum Apostolorum lingua scripturam edidit Euangelij, cùm Petrus & Paulus Romæ euangelizarent, & fundarent Ecclesiam. Post vero horum excessum, Marcus discipulus & interpres Petri, & ipse quæ à Petro annunciata erant, præscripta nobis tradidit, postea & Iohannes discipulus Domini, qui & supra pectus eius recumbebat & ipse edidit Euangelium Ephesi Asiæ commorans.*

b lib. 7. hist. Apostolicæ, & Hieron. in Prologo in euangelia, & in Catalogo
c lib. 3. aduersus Hæres. c. 1.

Et addit[d], quatuor tantùm esse debere euangelia, quia quatuor mundi plagæ, quatuor spiritus principales, quatuor animalia prædicta à Daniele, & quadriformis dispositio Domini. D. Iohãnes enarrat generationem inenarrabilem, in principio diuinitatem, similis Aquilæ. Lucas Sacerdotales Characteras à vitulo saginato, à Zacharia offerente, incipit. Mathæus secundùm hominem, generationem declarat humanæ formæ: Marcus à prophetico spiritu, spiritus characterem signat C
duabus alis, vnde quatuor tantùm testamenta data, vnum sub Adamn ante cataclismum, secundum post sub Noe, tertium, Legislator sub Mose, quartum quod renouat hominem, euangelium sub Christo.

d Cap. 12.

Redarguuntur & ibidem Marcion, & Valentinianus, qui extra hæc dicebant, se habere partem Euangelij.

5 Quatuor itaque euangelia eáque integra, prout nobis proponuntur, Ecclesia recipit, nec plura, nec pauciora, nec imminuta, vel additionibus corrupta, vnde hæreticorum & impostorum fidei, & aduersariorum artes, calumniæ, & librorum suppositiones rebus, lapide Lydio, discernuntur. Gnostici impurissimi hæretici, euangelia nomine Apostolorum fecerunt, vt admonet Epiphanius[e], contexerunt, & nomine Philippi Apostoli euangelium, & vt idem ait[f], Cherintus & Carpocras, vtebãtur euangelio Matthæi. sed rescisso capite & genealogiis, incipientes ibi, *Factum est in diebus Herodis regis Iudæ*, vt probarent ex semine Iosephi & Mariæ impiè, Christum editum. Vtebantur & aliis libris, nempe circuitionibus Petri, quas composuit Clemens, multa corrumpentes in ipsis, pauca vera relinquẽtes, quos & ipse Clemens redarguit in epistolis quas scripsit Encyclicis quæ in sanctis ecclesiis leguntur. In eodem iterum loco Epiphanius, *Gnostici*, inquit, *impudentissimi, ex schola Nicolaitarum, vtuntur veteri & nouo Testamento, auersantur autem eum qui locutus est in veteri Testamento, & vbi verbum reperiunt, quod contra ipsos sententiam habere potest, dicunt à spiritu mundano profectum esse. multi alij libri illorum adhuc sunt, veluti interrogationes Mariæ, liber Ialdabaoth, liber Seth, reuelationes Adami, Euangelia alia nomine discipulorum.*

e tomo 2. li. 1. aduers. Hæreses hæres. 26.
f hæresi 20.

6 Rursum Epiphanius[g]. *Caiani*, inquit, *hæretici habent quendam libellum, nomine Iudæ proditoris inscriptum, quem vocant Euangelium Iudæ.*

g tomo 3 li. 1. cõtra hæreses hæresi 38.

Refert & Platina in Alexandro 4. cum summum Pontificem præsente curia libellum pestiferum cõbussisse, cuius author asserebat, non à lege euangelij, sed à lege spirituum procedere, quive à sectatoribus dicebatur Euangelium æternum. Marcion euangelium Lucæ corrupit, & in pluribus detruncauit & immutauit. vt & corrupit pluses epistolarũ Diui Pauli locos, idẽ Epiphanius[h].

h Tomo 3. libro 1. contra hæreses hæres. 42.

Refert & de Marcione Irenæus[i], In hæc verba, *Euangelia tante firmitatis sunt, vt & ipsi hæretici testimonium reddant illis, & ex ipsis egrediens vnus quisque eorum, conetur suam affirmare doctrinam. Ebionei enim eo euangelio quod est secundum Matthæum, solo vtentes, ex eo ipso contumaciter præsumentes de Domino. Marcion autem id quod est secundum Lucam, blasphemus in solum existentem Deum ostenditur: Qui autem Iesum separant à Christo, & impassibilem perseuerasse Christum passum vero Iesum dicunt. Id quod secundum Marcum est præferentes euangelium, cum amore veritatis legimus illud, corrigi possunt. Hi autem qui à Valentino sunt, quod est secundum Joannem plenissimè vtentes, ipso deteguntur.*

i Lib. 3. aduersus hæreses c. 11.

De Iudicio Euangelij Marcionis, adhuc addendus est Tertullian. aduersus Marcion. lib. 4. *Marcion*, inquit, *Euangelio suo nullum præscribit authorem, quasi non licuerit illi titulum quoque effingere, cui nefas non fuit ipsum corpus euertere. Et possem hic iam gradum figere non cognoscendum contendens opus, quod non erigat frontem, quod nullam constantiam perferat, nullam fidem repromittat de plenitudine sui tituli & professione debita authoris.* Et postea, *de titulo ergo finis ducendus est contentionis, pari hinc inde nisu fluctuante. Ego meum dico verum, Marcion suum: ego Marcionis dico adulteratum, Marcion meum: Quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio? ei præscribens authoritatem quod antiquius reperietur, & ei præiudicans vitiationem, quod posterius reuincetur; In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum necesse est præcedat veritas falsum, prior enim res passione & materia.*

Aliqui etiam hæretici, vt scribit Epiphanius[k], dixerunt euangelium, non esse à Diuo Iohanne conscriptum, nec Apocalypsim, sed Euangelium à Cherintho. Et philosophi quidam Græci, vt Porphyrius, Celsus, & Philosabbatinus ex Iudæis oriundus, subuersionem legis euangelicæ molientes, accusant euangelistas vt animales, & secundum carnem, nutantes, plura in his argumentis ratione temporis: errantes tamen, cùm putarent euangelia contexturam temporum ordine D
continere, nec animaduertentes quòd euãgelistæ posteriores supplẽt quæ ab aliis omissa sunt, quia non nouũ contexunt euangeliũ, & cùm vnum sit, sed vel supplent, vel fusiùs dicunt. addit Epiphanius eodem loco consonantiã pulchram euãgelistarum. Quam etiam tomo 3. l. 1. contra hæreses, heres. 46. docet Tatianũ aliquando composuisse vno libro ex quatuor euangeliis consutam, quam aliqui euangelium secundum Hebræos vocant.

k Contra hæreses, tomo 2. hæres. 51.

Manichæos habuisse quoddam euangelium secundum Thomam ait Cyrillus Cathechesi 4. illinc natorum. Quod euangelico nomine coloratum animos simplicium corrumpebat.

8 Manichæi non recipiebant nouum testamentum, sed tantùm libros veteris testamenti. Quamquam

quam Deus dixerit Sacerdotibus, Moysi creditis, credite & mihi: nam & Moses de me hæc verba fecit. Athanasius in sermone contra omnes hæreses: Eucratitæ heretici, vtebantur quibusdam apocryphis, quæ dicũtur Andreæ & Iohãnis actiones[a].

Libri apocryphi & illegitimi dicuntur esse à Nicephoro Calixto[b]. prædicatio Petri, euangelium Petri, Apocalypsis Petri, liber Actorum Petri ambiguæ & authoritatis, Actorum Pauli liber, qui pastoris habet titulum, quem Hermæ quidam adscribunt, ei cui in epistola ad Romanos Paulus salutem nunciari iubet, item Apostolorum doctrinæ, siue Barnabæ epistola: euangelium secundum Hebræos: Item euangelia quibus falsò præponuntur nomina Petri, Thomæ, Matthiæ, Acta Apostolorum, Andreæ, & Iohannis.

a Epipha. tomo 1. lib. 2. hæresi 47.
b Lib. 2. historiæ ecclesiasticæ, c. 49.

Quod tamen pertinet ad Hermetis librum. Cyprianus[c] meminit de eius quodam libro: & lectionem eius probatam ait postquam de librorum vtriusque testamenti censura ecclesiastica, locutus est. *Alij enim sunt libri qui non canonici, sed ecclesiastici a maioribus dicuntur: Sapientia, Ecclesiasticus, Tobias, Iudith, Machabaeorum libri: In nouo testamẽto libellus, qui dicitur pastoris siue Hermetis, qui appellatur duæ viæ vel iudicium secundum Petrum, quæ omnia legi quidem in ecclesijs voluerunt, non tamen proferri ad authoritatem fidei confirmandam.*

c In expositione Symboli.

9 Reiiciebant hæretici Ioann. librum euangelij D. Iohannis, & Apocalypsin, tanquam si à D. Iohanne non fuissent scripti: sed euangelium à Chorintho, quos tamen Epiphanius dicit esse Diui Iohannis li. 2. contra hæreses, tomo 1. hæres. 51.

Addit & hæresi 54. Theodotianos hæreticos quoque negasse esse eosdẽ libros Diui Iohannis.

Dionysius ita Alexandriæ episcopus, tuetur Apocalypsin non fuisse beati Iohannis Apostoli, ait tamen esse alterius sancti cuiusdam Iohannis, numine afflati diuinitùs: non tamen Apostoli filij Zebedæi. primùm, inquit, collatione facta euangelij & epistolarum D. Iohannis: in quibus non præponit nomen vt in Apocalypsi. Itẽ quòd is qui composuit Apocalypsin, repetit sæpè nomen suũ, quòd audierit & viderit ista, quod tamen non fecisset Iohannes Apostolus, de cuius probitate & fide certa erat Ephesus. Præterea Apostolum semper sua à mysteriis incœpisse. quod non facit in Apocalypsi, nec quicquã fere de his tractatur. Dehinc orationem Apocalypsis non esse ita elegantem ac D. Iohannis Apostoli, quin & interdum rusticis & barbarismis vtitur Græcis. Hæc D. Dionysius, vt refert Nicephorus Calixti[d]. Et Eusebius Pãphi[e]. Verumtamen si bene perpendãtur hæc argumenta Dionisij, nihil vrgent: & errare potuit is, quemadmodum & nimio feruore scribens in Lybici Sabellij impietatem, qui negabat subsistentiã diuersam vel hypostasin patris & filij & spiritus sancti, ipse prolapsus est in aliũ errorem, vt diceret non tantum diuersam hypostasim sed substantiã, quod hæreticum est. vt scribit Basilius Magnus ad Maximum philosophũ, & notat Nicephorus l. 6. c. 25.

d Lib. 6. ecclesiasticæ historiæ c. 23. & 24.
e Lib. 7. de præparatione euangelica c. 23.

10 Gelasius summus pontifex[f]. *Cæterum,* inquit, *quæ ab hæreticis siue schismaticis cõscripta vel prædicata sunt, nullatenus recipit catholica & Apostolica ecclesia.* Inter cætera numerat inter apocrypha, Itineratium nomine Petri Apostoli, quod appellatur sancti Clementis, libr. 8. Actus, nomine Andreæ Apostoli: Actus nomine Philippi Apostoli: Actus nomine Petri Apostoli: Actus nomine Thomæ Apostoli.

f Ex concilio Romæ habito cum septuaginta episcopis in ea. sancta Romana 3. §. nẽ Iu. enci. 15. distin. apud Gratianum in decretis & Burchardum l. 3 decretorum c. 221 Inomẽ parte 4. c. 85 Pã. li. 2. c. 123.

Euangelium nomine Thadæi: euangelium nomine Thomæ Apostoli, quo vtebãtur Manichæi: euangelium nomine Barnabæ, Bartholomæi, Andreæ, & ea quæ falsauit Lucianus, & quæ falsauit Hircyus, liber de infantia saluatoris, liber de natiuitate saluatoris, & de sancta Maria, & de obstetrice saluatoris, liber qui appellatur Pastoris, liber qui appellatur fundamentum. Adduntur illis alij plures libri, ibi relati vt Apocryphi, & alij omnino prohibiti & repudiati. differunt enim librum simpliciter in ecclesia Apocryphum esse, & apocryphum & prohibitum. Nam apocryphi, non omnes prohibentur in ecclesia, verùm in ea non habent probationis authoritatem, quorum vel nomen authoris ignoratur, vel lectionẽ illorũ publicam ecclesia non habet, & nisi inter priuatos vsum concessum. quia quamuis in illis aliqua sit veritas, tamen falsa quædam miscentur, quæ reiicienda censuit ecclesia.

11 Sunt & apud Suidam in Pherecide ἀπόκρυφα βιβλία, arcani libri, & Bibliorum quædam sacrorum apocrypha, quòd non palam omnibus proponerentur, nec in templis vti his liceret, vt notat Hieronymus.

Seruit intentioni loquentis nomen apocryphi, vt absconditi vel secreti, vt vel secretum dicatur quod omnibus publicari non debeat, propter periculum ne his qui male intelligerent abutantur: vel secretum, quia prohibitum est his vllomodo vti.

Apocryphi libri, non omnes omnino idcirco improbari aut haberi vetitum est: at in prohibitis contra vnde & in t. a. c. de summa trinita. & fide Catholi. imperatores Valentinian. & Theodosius, *Sancimus vt omnia quæcumque Porphyrius sua pulsus insania, aut quiuis alius contra religiosum Christianorum cultum conscripsit apud quemcunque inuenta fuerint igni mancipentur.* Et paulo post §. quoniam verò, iubent libros eorum qui ambiguas de fide doctrinas edidissent, non congruentes per omnia aut precisè orthodoxæ fidei, potissimum eos qui Nestorij essent, comburi. meminit de ea lege Euagrius[g], Socrates[h].

g Lib. 1. c. 12.
h 1. historiæ ecclesiasticæ c. 8.

Rursum Cæsares Theodos. & Valentinianus in l. damnato. 6. §. 1. de hæreticis. c. *Nec vero,* inquiunt, *impios libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque sanctissimi cœtus antistitum Ephesi habiti scriptos habere, aut legere, aut describere, quisquam audeat: quos diligenti studio conquiri ac publicè comburi decernimus: ita vt nemò in religionis disputatione aliquam supradicti nominis faciat mentionem, &c.* Et Martianus Imperator l. quicunque, 8. eo. tit. §. f. ait, *Nulli contra venerabilem Chalcedonensem synodum liceat aliquid vel dictare, vel scribere, vel edere, atque emittere, vel scripta super eadem re proferre. Nemo huiusmodi habere libros, & sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare. Quòd si qui in his criminibus fuerint deprehensi, perpetua deportatione damnentur. Hos verò qui discendi causa adierint de infausta heresi disputantes, decem librarum auri quæ fisco nostro inferenda sunt, iubemus subire dispendium. vltimo etiam supplicio coerceantur qui illicita docere tentauerint, Omnes vero huiusmodi chartæ, libri, qui funestum Eutichetis & Apollinaris complexi fuerint dogma incendio concrementur, &c.*

12 Iustinianus Nouella 42. de depositione Anthymi c. 1. confirmat prædicta: & vltrà, describentibus ex quacunque occasione, etiam ad velocitatem manus, imponit manus amputationem. Quæ certè pœna vt superiores impositæ contra descriptores conuenire possunt

aduersus typographos,& bibliopolas,qui venenū librorum infectorum prælo pluribus parāt,& celeriùs quā librarij antiqui,& minori pretio quàm labore descriptos,distribuūt & spargunt in diuersas orbis regiones. Si enim pœna digni habiti sunt qui libellos famosos ediderunt,& qui scripserunt, & qui inuentos non consumpserunt [a]:multò magis,qui hos libellos aduersum legem diuinam, & religionem publicam edunt, retinent, & exscribunt. cùm grauius sit diuinam quàm humanam offendere maiestatē [b].& crimen aduersus religionem publicum est,& in omniū fertur iniuriam [c].

13 Docetur secundò alia ratione mutuata à venenorum apparatoribus,& venditoribus Lege Cornelia de sicariis, & veneficiis c. 5. qui venenum hominis causa necandi fecerit, vel vendiderit,vel habuerit, plectitur.& qui in publicum mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi causa habuerit [d].venenarij c. puniendi sunt: aut si dignitatis respectum agi oportuerit deportandi [e], plus est veneno,quam gladio occidere [f] & plus est parare venenū contra matrē aut proximos, quàm contra alios:vt & qui sciuit hoc venenum ea causa comparatum,nec detexit,qui emit,& qui vendidit,pœna parricidij teneantur, quamquam non fuerit venenum per eum porrectum [g]. Quocirca, & multò magis in qui virus perniciosorū librorum edunt,distrahūt,emunt,& seruāt,digni pœna sunt, plus enim est animus qui inficitur,quàm corpus [h].

14 Non inficior tamen,& libros hos vetitos quibusdam permissos esse:nempe his qui ex illis possunt sanam doctrinam suo ingenio singulari probatiorem ostendere, & possunt errores confutando eosdem,ex mentibus hæreticorum,vel iam venenatorum conuellere, & antidotis conuenientibus sanare, sicuti & pharmacopolis,& pigmentariis iuratis,permissum est habere in republica venena,quæ non omnibus dent, sed iis qui possunt ex illis antidota cōponere [i].sic enim venena mala,bona fieri possunt admixtione [k].Datur autē iure singulari potestas hæc legendi, & reprobandi libros prohibitos, & prohibendos, sicut & refert Euseb. Pamphi [l]. quòd Dionys. Alexandrinus legere se diceba hæreticorum libros,& traditiones: & quamuis videretur ad horam pollui his, multum tamen commodum se ex his capere,vt posset ex ipsorum verbis illos arguere:& admonitum ne legeret, visionem accepisse, qua dictum illi, lege omnia quæcunque in manus tuas venerint, quia probare singula quæq; & discernere potes, quandoquidem ex initio hęc tibi fuerit causa credendi.

15 Alioquin qui legit,vendit, & excudit tales libros, non potest euitare quin pœna dignus sit, postquam libri etiam fuerint ablati ,& combusti: nec vitare potest quin in suspicionem hæreseos veniat, tanquam fautor, defensor, & propagator doctrinæ improbatæ [m]. Cum & vltra scribæ, notarij,non tantum negotiorum hæreseos,sed etiam aliorum negotiorum,hæreticis adesse prohibentur sub eadem pœna [n]. multò magis in his quæ ad impietatem eorum pertinent, in quo & socij, & participes delicti essent.

16 Facit etiam,quòd expositores falsæ monetæ,scientes, pœna eadem puniri debent: qua qui adulterarunt [o].ad instar etiam illorum, qui scienter falsis instrumentis vtuntur [p].

Et exemplo etiam eius qui falsis ponderibus vtitur [q]. Considero autem hic , quòd bibliopola scienter libros hos vendat, vt puniatur. interdum enim si expers litterarum sit,& libros ei datos vendendos,improuide exposuerit venditioni,vel si illos quibus habere non licet,vendiderit:esset quodammodo à grauiori pœna excusandus [r]. sed non in totum:maxime, quia iuris ignorantia non habet excusationem [s]. Et videntur in magna negligentia esse, quòd non curauerint sibi dari probas merces,& imperitia culpæ annumeratur [t], & qui falsas mēsuras sciens conduxerit,si frangantur,periculum sustinet [v].

Sed & non carebunt suspicione , si clam vendant huiusmodi libros,quia fraudis tunc suspicio delictum auget,& malam fidem testatur [x].l.c.cum inhibitio,de clandestina desponsa. Posset tamen excusari bibliopola si iussus ab eo qui legere potest impune vetitos libros adferat , si modo aliis illos non euulget.

17 Argumento insuper firmari superiora possunt,quòd in via publica vel loco publico,non liceat habere etiam ea quæ solo odore locum pestilentiosum faciant [y]. nec liceat morticinia stercoráque in vias proiicere,vel fimum [z].

18 Prohibitum autem fuit à Leone 10.in constitutio 10.Incipiente, *inter sollicitudines* in Bullario Cherubini, libros imprimi absque approbatione vicarij & magistri sacri palatij Apostolici in vrbe:ac episcoporum vel vicariorum eorum , & inquisitorum, alibi: sub pœna cōbustionis librorum publicè si aliter imprimantur,& centum ducatorum fabricæ basilicæ principis Apostolorum Petri & Pauli applicandorum.

Iulius 3.constitutio.7.*cùm meditatio*, &c.3.Kal. Maij 1550.reuocauit facultatem libros suspectos legendi & retinēdi de fide catholica, præter concessam inquisitoribus. præcipitque huiusmodi libros intra certum terminum consignari inquisitoribus.similem constitutionem edidit Paulus 4. constitutione 39.incip. *Quia in futurum* & Pius 4. constitutione 98.*cùm pro munere*. in dicto Bullario, & ibidem vendi & haberi prohibet tales libros. idipsum & statuit Pius 4.constitu.108.incip. *cum inter crimina.*

In sessione 4.concilij Tridentini, in decreto de editione & vsu sacrorum librorum, statutum, ne vlli liceat imprimere vel imprimi facere quosuis libros de rebus sacris sine nomine authoris, neque illos in futurum vendere, aut etiam apud se retinere,nisi primùm examinati probatique fuerint ab ordinario, sub pœna anathematis, & pecuniæ in canone concilij nouissimi Lateranensis apposita,(nempe sessione 10.sub Leone decimo.) Et, si regulares fuerint, vltra examinationem & approbationem huiusmodi, licentiam quoque à suis superioribus impetrare teneantur,recognitis per eos libris iuxta formam suarum ordinationum.Qui autem scripto eos communicant vel euulgant,nisi antea probati examinatique fuerint, eisdem pœnis subiaceant quibus impressores. Et qui eos habuerint vel legerint, nisi prodiderint authores,pro authoribus habeantur.

19 Non alienum erit in authoritatem huius prohibitionis addere, ecclesiæ primitiuæ morem prohibitionemq; similem:cū & legamos in Actis Apostolor.c.19.libros eorum qui curiosè fuissent sectati, combustos.

Apud Ethnicos quoque obseruatum legimus, lectionem & euulgationem librorum nouæ religionis fuisse interdictam , eiúsque libros publicè combustos. Sicuti narrat Diogenes , Laertius [a]. Quòd Prothagoras cùm in aliquo loco in hunc cœpisset modum: *de diis quidem statuere neque,*

neque

a l. vnic.de famos. libell. C Lege.l.Cornelia 15.§ si quis librum, de iniur. P.
b authen Gazaros, de heret. §.gazaros de statute, & cōsuetudinib. in authent.
c l. manichæos 4 C.de hereti.
d l.3.ad l.Corneliam,de sica. lib 48.P.tit.8.
e l.ca. itonum 28.§ venenarij de pœn. P. & l. 1.C.de malefic. & math.
f l. 1.§ fin.& l. 3 ad l.Pompeiā de parr.P.
h l. sancimus. C. de sacrosa eccle.c.cum infirmitas.§.scelerum de pœn. & remis. c. solitæ.de maior. & obedient. cum simil.
i vt in c.agnouimus 25.q.6. c.ille 23 q.5.
k vt in l. quod sæpe.15 § venenum mali. de cōtrah.emp.P.
l Leuosdē lege 3 §.adiectio autē ad leg.Cornel.de sicar. l. qui venenum. 236 de verbo. signif.
m lib. 7 histo. c. 6.
n c.sicut ait, §. de hæretic c. excommunicamus.§. credentes,eo c.si quis papa.-9.dist.
o c.si aduersus nos,xi. de hæretic.c.dicentes q. 3 ca. 1.de falsis.in extrauag Iohan 22.
p 2.& 3.C.de fide instrumētorū, l.qui falsi, ad legē Corneliam de falsi.
q l.arbus.§.ædeo de dolo l. & h.de c.§. si vendit. ad l. Corne de fals.

r Argumēt. l. generali, de tabularijs li.10. c. & c.cognoscentes de constitutioni.
s L. regula & l. 1. de iuris & fact. ignorant. cum simil.
t L. imperitia de reg. iur. §. imperitia. ad leg. aquil. l.illicitas. § sicuti de off præs.
v L. item quæritur,13 §. si quis mensuras, loca. P.
x l. f. de ritu nup. P.
y l. 2. §. idem ait si odore,ne quid in loco pub. li. 43. P. tit. 8.
z l. vni §. f.de via publica, & si quid in ea factum esse dicatur.li.43.P. ti. 10.
a Lib.9.de vitis Philoso. in Prothagora.

neque an sint vel ne:sunt enim plurima quæ id scire prohibeant,quippe & summa incertitudo,& breuis hominis vita:ob hoc principium operis, ab Atheniensibus vrbe pulsus fuit, libris eius io foro concrematis, sub præconis voce à singulis qui illos habebant inuestigaris. Atq; Senatus censuit,vt ait Liuios [a], de libris religionis in arca Numæ inuentis, satis habendum quòd præter iusiurandum polliceretur libros eos legi seruarique nõ oportere,& ideo primo quoque tempore in comitio cremandos. Et Vlpianus [b].ait,libros improbatæ lectionis magicos forte,& his similes, protious corrumpẽdos.

a Lib.40.

b In l cætera, 4 § mala medicamenta, familiæ ercicundæ lib.10.P. tit.: .

20 Sed hæc hactenus de receptis & improbatis in genere libris legis dioinæ dictum sit:tursum autem de aliis scripturis canonicis oouі testamenti admonebo eadem, vt nõ aliæ quàm qoæ superiùs à sacrosanctis conciliis traditæ & receptæ sunt, admittantur, nec aliis qoàm ecclesia tribuit authoribus, tribuantur:& nec in aliis versionibus vel exemplaribus quàm probati suot legantor cum authoritare:exempli causa ecclesiæ quidem veritate epistolam ad Ephesios D. Pauli habemus missam, non ad Laodicenses. Marcion autem interpolare ei titulum gestiebat,tanquam & in isto diligentissimus explorator, quamuis nihil de titulis intersit,vt scribit Tertullia [c].

c Lib.5.contra Marcionẽ in epistola ad Laodicenses.

Ad Hebræos scripsit Hebraicè D. Paulos, traductionem verò eius Grecam esse Clementis Romani,dixit Nicephorus Calixtus [d].

d Lib. 3.c.15.

Negarunt tamen quidam hæretici eam epistolam esse D.Pauli, quos reuincit Epiphanius [e]. Et Tertullianus post mediam ætatem presbyter quamuis contra Montanum scripsisset, delapsus postea in eius hæresim reiecit epistolam ad Romanos dicens non esse Pauli, neque in ecclesia Romana esse receptam [f]. Notat & Clemens [g], Hæreticos abrogasse epistolas ad Timotheum, quòd earum voce conuincantur, maximè in 6. ad Timoth.c.1.dum ait,Paulus, *ò Timothee, depositum custodi deuitans profanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ,quam quidam promittentes,circa fidem exciderunt.*

e Li.2. contra hæreses,tomo 2. hæres. 69.

f Nicephor. Calix.lib. 4. histori ecclesi. c.34

g Lib.2. Stromaton.

De vtilitate & necessitate lectionis sacræ Scripturæ.

CAP. VIII.

TAntum támque commeodatum est vnicuique saluris & fœlicitatis æternæ desiderium, tanta beatitudinis assequendæ naturalis cupiditas,cuius testimonia & promissiones in sacris scripturis continentur, vt multum temporis terendum nõ sit in quæstione, num sacræ scripturæ legendæ sint. Cùm etiam Deus ipse,qui in illis sua mandata perscripsit,satis & adhibita causa & vtilitate, illud ipsum iusserit. Et per Mosen & per Prophetas, & in propria Christi persona, qui & verus Deus Dei filius est.

Deutero 4. *Audi Israel præcepta & iudicia quæ ego doceo te,vt faciens ea viuas, & ingrediens possideas terram quam Dominus Deus Patrum vestrorum daturus est vobis*,&c.31.Deute. *Leges legis verba huius coram omni Israel audientibus iis,& in vnum omni populo congregato, tam viris quàm mulieribus, paruulis & aduenis qui sunt intra portas tuas,vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant impleántque omnes sermones legis huius.*

Et Exod.13. *Narrabis filio tuo in die illo,dicens,hoc est quod fecit mihi Dominus, quando egressus sum de Ægypto: & erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos, vt lex Domini semper sit in ore tuo.*

A Iosue 1. *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia quæ scripta sunt in eo.Tunc diriges viam tuam & intelliges eam. Non declines à verbis legis huius ad dexteram, vel ad sinistram, vt intelligas cuncta quæ agis.*

Baruc.c.4. *Hic liber est mandatorum Dei,& lex quæ est in æternum:omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam:qui autem dereliquerunt eam,in mortem*,&c.

2 In scripturis sacris, regula est eorum quæ agere vel vitare debemus:inest ibi determinatio quæ etiam immutari non debet à priocipibus cuiuscunque potestatis sint, cùm inferior non possit superioris Dei legem immotare [h]. Sempiterna enim lege receptum est,vt inferiores subiiciantur & obediant superioribus [i], & dictum de rege Deutero.c.17. *postquam autem sederit in solio regni* B *sui,describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine,accipiens exemplar à sacerdotibus Leuiticæ tribus,& habebit secum, legétque illud omnibus diebus vitæ suæ: vt discat timere Dominum Deum suum.* Priuatis quoque idipsum statutum lib. eodem Deutero.c.12. *Non facietis singuli quod vobis rectum videtur:sed quod præcipio tibi hoc tantùm facito Domino,nec addas quicquam vel diminuas.* Firmatur Prouerbiorum c.30. *Omnis sermo Dei ignitus clypeus est omnibus sperantibus in se. Ne addas quicquam verbis illius ne arguaris inueniarísque mendax.*

h c. cum inferior de maior. & obedien.

i Vt ait Dion. Halic. in primo.

3 Vitam scripturæ istæ continent æternam, indicant salutem, & prædicant viam per quam beatitudo & fœlicitas æterna adiri possit, Deúsque reconciliari. Sicque Christus ad Sadduceos: *Erratis, nescientes scripturas,neque virtutem Dei* [k]. & *Iohannis c.5.v.39. Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me*, & [l] C *Si Mosen & Prophetas non audiunt, neque siquis ex mortuis resurrexerit, credent.* Eò pertinet qood scribit D.Paulus [m], *Tu verò permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris: & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei,ad omne opus bonum instructus.* Sic Actorum c. 17. ver. 11. *Hi autem erant nobiliores eorum qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni auiditate,quotidie scrutantes scripturas,si hæc ita se haberent.*

k D. Matthæi c.22.ver.29.

l D. Lucæ c. 16.

m 2.ad Timotheum c. 3. v. 15.

Et c.18. vers. fin. actuum Apost. dicitur de Apollo, quòd vehementer Iudæos reuincebat publicè,ostẽdens per scripturas esse Christũ,IESVM.

4 Aliam vtilitatem ex lectione scriptutarum indicat D.Paulus ad Romanos c.15. *Quæcunq; scripta sunt*, D *ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.*

5 Sed & illa suauissima & præstantissima, quòd ex verbo Dei in scripturis recondito,anima quæ diuinorum capax est,saginetur, & reficiatur. *non enim ex solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei* [n].

Imò verò oon tantummodo pratum, vt ait d. Chrisost [o]. verùm & paradisus diuinarum lectio scriprurarum, non enim fragrãtiam solùm habent eius flores, sed & fructum qui animam nutrire possit: & ibidem,nec paruæ, *inquit*, sententiæ sacræ scripturę omittendæ sunt:quæ tenues esse putantur:nam & ipsæ de Spiritus gratia sunt: spiritus autem gratia nunquam parua est, sed magna, & mirabilis,& dantis munificentia digna,oec ge-

n Matthæi c. 4.vers. 4. Lucæ ca.4.ver.4. Deuteron. c. 8.ver.3

o tomo 5 Homilia 3 ad populum Antiochenum.

minæ in corporis mole, sed naturæ pulchritudine, precium habent.

Atque meritò thesauro cuidam, confertur diuinarum scripturarum lectio: sicut enim ex illo quisquis vel paruum frustum capere potest, multas sibi parat diuitias: ita & in sacra scriptura, etiã in breui lectione variam sententiarum vim, & indicibiles diuitias inuenire licet. Et nõ solum thesauro similia sunt diuina eloquia, sed fonti quoque largis perennibus scaturienti aquis. Et propter hoc Christus dicebat, *Qui credit in me sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ* [a]. quæ omnia & pluribus prosequitur D. Chrysost.[b] additque[c] quòd sicut aromata quantò magis digitis atteruntur, tantò maiorem natura sua fragrantiam reddunt, & ita in scripturis visum euenire, vt quantò quis illas ampliùs tractare studuerit, tantò magis videre poterit latentem in illis thesaurum, pluresque percipere indicibilium diuitiarum fructus.

[a Ioan. c. 7. b tomo 1 Homilia 3. & 16. & 60. in Genesim. c Homil. 13. in Genesim.]

Rursus [d] magna diuitiarum, scripturarum virtus est, & multæ in verbis latent sententiarum diuitiæ: ideo scrutandæ scripturæ [e], vt non tantùm nudæ lectioni vacemus, sed indagatis profundis, verum veritatis sensum percipere valeamus. Talis enim mos est scripturæ, vt in paruis verbis plurima sæpe multitudo sensuum inueniatur: & in hoc vel maximè differt, ab aliis scripturis, in quibus cum multitudine verborum ad fastum apparatorum, vix vnus sensus colligi potest. Iterum in psalm. 95. tom. 1. Si quid dicitur absque scriptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæsitans, & interdum sermonem vt friuolum auersans, interdum vt probabilem recipiens: verùm vbi ex scriptura diuinæ vocis prodit testimonium, & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.

[d Homi. 37. in Genesim. e Ioha. c. 5.]

6 Lectio itaque hæc sacræ scripturæ, omnibus non tantùm clericis, sed etiam laicis vtilis & necessaria est: non aliter quàm his qui legere & intelligere nequeunt, necessarius est auditus verbi Dei: pertinent enim & ad salutem, & ad regulam bene viuendi, qua omnes egent, siue clerici, siue laici aut seculares sint: continent & mandata, & voluntatem Dei, quibus obtemperandum est, sine vlla exceptione sexus aut qualitatis, quãtumquemque respiciunt, & iuris ignorantia diuini neminem excusat [f]. ignorans ignorabitur [g], culpa enim est non intelligere, quod omnes intelligunt, vel intelligere debent [h], habẽt, *inquit*, Abraham, Mosem & Prophetas, audiant eos [i], maximè quia lex diuina scripta, maximam habet coniunctionem cum ea quam Deus mentibus hominum in creatione insculpsit. *Signatum enim est super nos lumen vultus tui Domine.* vt ait Dauid [k], imò lex diuina, naturalis dici potest hominum, quæ in lege antiqua & in euangelio repetitur [l], & qui sine lege vixerint, sine lege damnabuntur.

[f l. regula, de iuris & facti ignorant. P. l. in bonorum, de bonorum possessio. contra tabul. §. nouandum. 1. q. 4. g 1. ad Corin. c. 14. ca. ideo. 37. dist. c. qui ea d. 38. distin. h l. lucæ culpæ a 32 de verbo. sign. cum simi. ibi nota. i Lucæ c. 16. ver. 29. k Psal. 4. l in c. humanum genus. 1. dist. ap. Gal. 2.]

Et merito D. Chrysostomus [m], reprehendit grauiter inertiam secularium, qui mundo & corporeis vacantes, se excusant à bonis operibus & lectione sacrarum scripturarum, dicentes, nonne ego mundanus sum, num ego monachus? cùm tamen scriptum sit. 1. ad Timotheum 2. quòd Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. Deinde quòd & omnis homo habeat animam maioris dignitatis quàm sit corpus: quod & apparet ex eo quòd corpore ab anima derelicto, nullius vsus est. Quare, inquit, qui tantam habet corporis curam, cuius gratia & propter quod tantum animæ contemptum admittit, neque illi congruum cibum impartitur. Non enim ex solo pane viuit homo, sed ex omni verbo quod procedit ex ore Dei [n]. Sicque suadet, non tantùm corpori, sed etiam animæ parandum esse cibum: exprobrat eandem negligentiam secularibus idem [o], qui se existimat sapientem, inquit Clemens Alexandrinus [p], nec vult audire diuina præcepta, sed tanquam qui per se didicerit effrenatus fertur in salem fluctuans, descendens ad mortalia & ea quæ sunt generabilia à cognitione ingenti, aliàs alia opinans. Quibus autem non est gubernatio, ij cadent sicut folia.

[m Homil. 32. in Genesim. n Matthæi c. 4. o tomo 2 Homilia 2. in Matthæum. p 2. stromat.]

7 Verùm hic non omnibus prophanis committendas sacrarum scripturarum omnium lectiones concludere volo: imo verò non nisi cum præuia episcopi & parochi cognitione num pij sint homines, & non abuti possint quibus conceduntur in vulgarem sermonem conuersæ, & probatæ iuxta concilij Tridentini decretum. Sunt enim qui propter malum vel pessimum ingenium, vel irreligiositatem, & scripturis sacris non magis quàm aliis bonis rebus, abutantur: & ex quibus pij possunt sibi salutem æternam parare, isti damnationem æternam architectantur, non secus quam furiosi gladio se interimere possunt, quo prudentes se & alios defendunt, & ex iisdem floribus propter diuersos naturæ habitus, aranea venenum, & apis mel conficiunt. Et proinde ignaris omnino, & idiotis vel malè in fidem affectis, potius consulitur & mandatur, vt discant legem & mandata Dei ab ecclesiæ præpositis, & concionatoribus, qui frequenter proponunt quæ necessaria ex lege Dei ad salutem singulis videantur, ne se incauti gladio ancipiti verbi Dei, temerè iugulent legendo quæ non intelligunt.

8 Sacræ scripturæ dicuntur inesse mysteria: mysteria verò non essent, si ab omnibus intelligerentur, vt ait diuus Basilius libro de Spiritu Sancto, capite 27. Impleuit autem sacram scripturam mysteriis Spiritus Sanctus, ne illa vilesceret. Neque omnes qui idioma vel latinum, vel gallicum vel italicum, vel germanicum in quod fuerit translata & proposita sacra scriptura, intelligunt: ideo capaces sunt intelligentiæ mysteriorum sub verbis contentorum: non secus quàm nec etiam populo doctiores Apostoli [q] intelligere potuerũt dicentem Dominum, *filius hominis tradetur in manus gentium, & flagellabitur*, & quamuis verba intelligerent, tamen non intellexerunt quis esset ille filius hominis, [r] nec illud, *modicum videbitis me* [s]. Proinde qui sacras scripturas legunt, non præsumptione suæ mentis eas contorquere vel explicare debent, sed cum mente, sensu & intelligentia ecclesiæ, quæ iam ab annis 1590. vel circa, quomodo intelligendæ essent, docuit ab Spiritu Sancto quo regitur, instructa, & edocta, nec oportet plus quã oportet sapere, sed ad sobrietatem, vt ait Apostolus [t]: sic eueniet vt vsus & lectio sacrarum literarum sit vtilis, accedente interpretatione vera, & sine qua possent lecta nobis nocere: litera occidit, spiritus autem viuificat [v], & Spiritus est qui loquitur mysteria, vt idem D. Paulus ait [x], & vt ibidem dicitur, *nos non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sũt à nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus: spiritualia spiritualibus comparantes.* Et postea, *animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus*

[q Matthæi c. 20. r Iohan. ca. 6. s Iohan. c. 16. t ad Roma. c. 12. v 1 Corinth. 3. ver. 6. x 1 ad Corin. c. 2.]

Spiritus Dei:spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Et idem 2. ad Corinth. c. 4. *Si etiam opertum est Euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum, in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi, qui est imago Dei.* Et iterum [a]. *scimus quod lex spiritualis est: vnde & colligimus, & egere explicatione spirituali: alioquin ex numero erunt discentium, quorum meminit D. Paulus* [b], *qui sunt semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes*, & vt admonet D. Petrus [c], *hoc primùm intelligentes, quòd omnis prophetica scriptura, non fit priuata interpretationis.* Exemplum certius aliunde non erit quærendum, quam ex capitulo octauo actorum Apostolicorum, vbi Æthiops reginæ Candacis eunuchus cùm legeret Esaiam Prophetam, & intettugatus fuisset à Philippo, *putásne, intelligis quæ legis?* respondit, *& quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi, &c.*

a ad Roma. c. 7. ver. 14.

b 2. ad Tim. c. 3.

c epist. 2. c. 1. ver. 20.

Et vt scribit Claudianus Mamertus [d], *vaticinia Prophetarum allegoricis animata secretis, in litera tantùm corpore cogitemus, decipimur, quia cum propheticis oraculis irasci, vel pœnitere memoratur Deus, affectus videlicet, passionum harum consideradi sunt: Deus enim his affectibus non afficitur, immutabilis.*

d li. 1. de statu animæ. c. 3.

Diuus etiam Gregorius [e], *Qui textum*, inquit, *considerat, & textum scripturæ sacræ ignorat, non tam se eruditione instituit, quam ambiguitate confundit: quia nonnunquam sibi literæ verba contradicunt. Sed dum à semet ipsis per contrarietatem differunt, lectorem ad intelligentiam veritatis transmittunt, &c.* & paulò pòst, *quæ nimirum veritatis intelligentia, cùm per cordis humilitatem quæritur, assiduitate legendi penetratur.*

e lib. 4. moraliam in Iob. c. 8.

Sicuti enim ignotorum hominum facies cernimus & corda nescimus: si familiari eorum loquutione coniungimur vsu colloquij eorum etiam cogitationes indagamus. Ita in sacro eloquio, cùm sacra historia aspicitur, nihil aliud quam facies videtur: Sed si huic assiduo vsu coniungimur, eius nimirum mentem, quasi ex collocutionis familiaritate penetramus. Dum enim aliud ex alio colligimus, facilè in verbis cognoscimus aliud esse quod intimant, aliud quod sonant.

9 Non est prætereundum quod ad probè intelligendas sacras scripturas necessarium est, & ob cuius defectum plerique lapsi sunt in earum explicatione, nempe, vt qui rectè cupiunt intelligere, parati sint ad fidem. *Nisi enim, inquit Isaias ca. 7. credideritis, non intelligetis*, & ita monet D. Cyrillus Atehiepiseupus Alexandrinus lib. 13. Thesauri, contra hæreticos cap. 1. Tomo 2. operum. Addit D. Athanasius, in fine libri de humanitate verbi. Ad scripturarum indaginem verúmque intellectum, opus esse vita proba, animo puro, & virtute quæ secundùm Christum est, vt mẽs per eius tramites decurrens ea quæ expetit adipisci possit, quatenus fas est humanam naturã diuinam intelligere. Nam sine pura mente & imitatione sanctorum, nemo apprehenderit sanctorum verba. Et iterum libro de communi essentia patris, filij & spiritus sancti, inter legendum sacra, puritatem illam & fidem inconcussam in animo legentis præcedere debere, docet. *Admonet*, inquit, *Paulus Apostolus indicans literam occidere, spiritum viuificare.* Pleraque siquidem sacrarum scripturarum, si iuxta literam sentiamus, in nefarias nos ducent blasphemias. Consentit D. Thomas, dum contra errores Græcorum, ait, *Scriptura & authoritates doctorum benignè interpretandæ sunt: nam si illorum verbis vbique insisteremus in errores plurimos plerumque incideremus. Scriptura sacra*, inquit adhuc Eusebius Pamphili [f], *geminus sensus vnus vt mystica quædam diuináque doceat: alius vt ea quæ gesta sunt realiter significentur.*

f lib. 9. de ecclesiastica demonstratione c. 1.

Atque Cyrillus Alexandrinus [g] tradit, ante omnia quando locum aliquem scripturæ intelligere volumus, tria diligenter consideranda esse: tempus, quando scriptum est quod dicitur: personam, quæ dicit, aut per quam, aut de qua dicitur: & res propter quas, aut de quibus scribitur, & sic nos absque errore posse verum inuestigare. *Solet etiam*, vt idem ait [h], *Sancta scriptura, ea quæ mentem excedunt: verbis familiaribus significare & diuina per humana, vt nobis se accommodet*, & proinde non in solis verbis consistendum erit.

g libr. 8. Thesauri aduersus hæreticos, to. 2. operum & li. 9. c. 4. & li. 10. cap. 3.

h li. 2. expositionis Synodi Nicenæ.

Multùm facit ad explicationem & mentem scripturarum, à doctis antea didicisse, & in sacris sermocinationibus frequentem fuisse: maximè Legisperitis seu Theologis operam dedisse *Labia enim sacerdotum custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius.* Malach. c. 2. vers. 7. vel saltem illis commissum est verbum Dei.

Quare Suidas, ait in verbo IESVS, *animo reputauimus quòd nisi munus sacerdotale aliquod Christus IESVS apud Iudæos tenuisset, non futurum fuisset vt illi liber daretur à Sacerdotibus, sicut factum Diuus Lucas scribit in Euangelio, quem audiente populo recitaret: neque enim apud nos Christianos, licet cuiquam sacrarum literarum libros legere populo, nisi in sacerdotes cooptato*, & quidã in institutione christiana, vt admonet D. Paulus ad Hebræos, ca. 5. circa finem, *egent lacte: quidam solido cibo*: qui paruulus est in cognitione, eget lacte, & est expers sermonis iustitiæ: perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni & mali, vt ait ibidem Paulus.

10 Scribit & Rabbinus Mosche in primo tractatu libri mure, scripturarum sensum duplicem esse, literalem & allegoricum. Literalem comparant Rabbini Candelæ, quæ paruo emitur: vocantque לשון *lascon.* i. linguam. Allegoricum verò, dicunt משל *maschal.* i. exemplum, allegoriam. i. *certitudinem Legis*, quem comparant margaritæ in obscuris in ædibus latenti, quæ per candelam, id est, per literalem sensum, à quærentibus inuenitur.

11 Puritas quoque animæ legentis, plurimùm conducit ad gratiam Spiritus sancti recipiendam, & ad intelligentiam sacrarum literarum consequendam [i]. *In maleuolam enim animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Sapientiæ primo capite, *& disciplina scientiæ effugiet fictum*, & apud Esdram, dum is agit de transgressione legis, causam addit, *non abstulisti*, inquit, *ò Deus illis cor malignum, vt faceret lex tua in eis fructum. Cor enim baiulans primus Adam, transgressus & victus est, & omnes qui de eo nati sunt, &c.*

i lib. 4. ca. 3. ver. 20.

Sic diuus Paulus [k] cum de Melchisedech tractare vellet, addit, *de quo nobis grandis sermo, & ininterpretabilis ad dicendum quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis, vt vos doceamini, quæ sunt elementa exordij sermonum Dei, & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo &c.*

k ab Hebræ. c. 5. ver. 10. & sequent.

12 Oratio, ad Deum rursum, est clauis qua mysteria sacræ paginæ & verus eius sensus, singulari iure a Deo aperiuntur, quemadmodum & Daniel, oratione plura didicit, vt ab eius historia docemur: plura etiam eius scripta, signata

velutique

velutique clausa sunt Deo iubente, quæ eius de- A
claratione indigent, sicuti scriptum [a]. *Tu autem Daniel, inquit, Claude sermones, & signa librum, vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia.*

a Daniel. c. 12. ver. 4.

13 Nec erant etiam inter ethnicos, mysteria superstitionum quas vocabant religiones, aperta, præterquam initiatis: quibus tantùm, non vt aliis prophanis, secreta & rationes suarum religionum, videre, cognoscere, vel audire licebat. Erant autem illi initiati in suis religionibus, quales dicuntur in nostra vera religione, Deo consecrati & ordinati in gradu aliquo ecclesiastico, aut ministerio. Et scribit Iulius Firmicus Orpheum [b], ab his quos initiabat in primo vestibulo cum terribili authoritate exegisse, ne profanis auribus inuenta ac compositæ religiones proderentur.

b Mathaseos lib. 7.

B Narrat & Sabellicus [c] fuisse nefas olim ingredi non initiatis templum Cereris, diebus initiorum: quod & firmat Liuius [d] dicens, duos iuuenes Acarnanes, tanquam ob infandum scelus interfectos fuisse, quòd per dies initiorum cum initiati non essent, imprudentes religionis, cùm cætera turba ingressi fuissent templum Cereris, quodque fuit causa belli inter Philippum, regem Macedonum & Athenienses.

c in vita Aug. c. 91.

d lib. 30.

Narrat Suetonius Tranquillus Augustum Cæsarem Athenis sacris Cereris initiatum, cùm postea Romæ de priuilegiis sacerdotum Atticæ cereris pro tribunali cognosceret, & quædam secretiora proponerentur, dimisso consilio & Corona circunstantium, ideo solum audiuisse disceptantes faciunt quæ Euripides tradit.

Pentheus. Τὰ δ' ὄργι' ἐστὶ τίν' ἰδέαν ἔχοντά σοι;
Dionysius. Ἄρρητ' ἀβακχεύτοισιν εἰδέναι βροτῶν.
Pentheus. Ἔχει δ' ὄνησιν τοῖσι θύουσιν τίνα;
Dionysius. Οὐ θέμις ἀκοῦσαί σ', ἔστι δ' ἄξι' εἰδέναι.

id est, Pentheus. *Hac verò orgia quã speciem habẽt tibi?*
Dionysius. *Non dicenda sunt non initiatis bacchicis.*
Pentheus. *Quam autem vtilitatem sacrificantibus ferunt?*
Dionysius. *Non fas est te id audire, quamuis dignum sit audiri.*

& addit postea rationem Dionysius, δόξει τις ἀμαθεῖ σοφὰ λέγων, οὐκ εὖ φρονεῖν. id est, *apud ignarum & rudem de mysteriis loquens, parum videtur sapere.* Quod & alibi dixit veritas, *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & canes conuersi, disrumpant vos.* Scribit & Pausanias in Achaicis, seu libro 1. in Æginensium litore, fuisse salutis fanum, in quo signum cernere fas nemini, præter eos qui sacerdotio fungerentur.

De doctrina ecclesiastica, siue scriptura: seu de traditionibus ecclesiasticis.

CAP. IX.

A Principio, Deus, cùm hominem in sua perfectione creauit, præcepta, rerùmque scitu necessariarum notionem impressit, non tabulis præscribens exterioribus, sed in mente & corde: cùm autem is degenerauit à naturali nobilitate, atque obliuisceretur & sui ipsius, & Dei authoris: per capita, illi quotidiana literis mandari iussit, non tamen omnia, sed aliqua per quæ aliorum recordaretur, quæ nec facile scriptura percipi, nec sensibus hauriri, sed intelligentia admirari & venerari debet.

Cùmque etiam scripturæ sensum corrupisset, missus in nouissimis dieb. spiritus veritatis: & ipse filius vnigenitus Dei, IESVS CHRISTVS descendit ad nos, vt voluntatem Dei patris explanaret, perdita restitueret, & corrupta repararet.

Nihil ipse scripsit, nec omnia quæ dixit aut fecit, scripta fuerunt, nec potuerunt ob excellentiã perscribi, vt ait D. Iohan. in Euang. c. 2. & c. 20. nec omnia quoq; voluit omnib. mysteria simul euulgari, & nisi aliquibus per parabolas, discipulis autem & Apostolis in sua schola familiarius eruditis mysteria aperuit, & quibus ipsi expedire viderẽt, distribuenda concessit Matth. c. 13. Lucæ c. 8. & c. 24. Quibus etiam sæpe dixit quòd non possent ante plenam illustrationem Sancti Spiritus secreta & adiuranda Dei opera cognoscere.

Galatinus [e] tradit, dogmatum genus duplex esse apud Iudæos: vnum dictum שבכתב, *thorath scebecatan.* i. legẽ quæ in scriptis: alterum תורה שבעל פה *thorath scebengal pe.* d. legẽ quæ in ore tradita fuit Moysi, vt thalmudici testantur in j. libro, qui *beracoth.* i. *benedictionum*, nominatur, & de qua agitur in c. 1. libri פרקי אבות *pirtre abot.* i. capitula patrum. B

e lib. 1. contra Iudæos, c. 1.

2 Maxima secretorum diuinorum custodia est, nihil scribere, sed addiscere: nam quæ scribuntur, contineri non possunt, vt ait Plato ad Dionysiũ Syracusanũ: vbi & addit, *hac de causa, ego nihil de his scripsi vnquam, neque est Platonis opus perscriptum aliquod, nec erit.* Mysteria etiam suorum sacrorum Ægypti tantùm inuolutis & hieroglyphicis signis pro literis exprimebant, vt ait Orus Apollo [f]. & vt ait Ammianus Marcellinus lib. 15. historiæ. *In veteribus libris lectio, per corporũ signa, padis annarũ interna.* Et D. Petrus ad Clemẽtẽ, vt ipse testatur [g]. *qua summa sunt, silentio honorari volunt.*

f de literis hieroglyph.

g lib. 1. recognitionum ad Iacobum.

C 3 Traditiones non scriptæ in antiqua lege & in noua inueniuntur, quæ non minus venerabiles & seruatæ, quàm ipsæ sacrosanctæ scripturæ. Siquidem eadem ecclesia quæ docuit scripturas esse canonicas, & cui in his credimus, eadem authoritate nobis determinauit traditiones non scriptas seruandas, quas semper & vbique tales esse receptas nos instruit & docet.

Cabala erat Iudæorum traditio ore tenus facta: nec licitum de ea scribere, imò prohibitum, vt legitur in libro eorum חגיגה *hagiga.* i. solennitates. איורשיו. Prædicantur quædã de illa tradita à Rab. Salomone Beniohai: & de hac suspicari quædam inter Latinos cœpisse fertur Iohannes Picus. Dehinc Paulus Israelita initia tradidit: dehinc Augustinus Iustinianus episcopus Nebiensis aliqua in annotationibus in psalterium retexuit: latiùs Capinio quoque tribus libris de arte Caballistica egit: Egidius etiam Viterenienssis, & postea Galatinus, vt ipse scribit libr. j. contra Iu- D dæos cap. 6.

Cabalam Pythagoricam, ab Hebræis ductam, refert Reuclinus in epistola operis de arte Caballistica, & lib. 1. ait, Cabalam esse auditionem sermonũ Dei, nec omnes prophetas fuisse illius capaces, secundum Caballistam Azarielem Bar Salomo Geronẽsem, cuius verba. בלם לשמוע חרבול חשבי בחכי אם משה לא כל הנביאים הם *Id est, non quidem omnes propheta fuerunt potentes audire sermonem Dei, nisi Moses.* Rursum & ait, quòd Caballa est diuinæ reuelationis, ad salutiferã Dei & formarum separatarum contemplationem traditæ, symbolica receptio: subdítque (quòd ego ab imperitis etiam audiui) quosdam, sed falsò & ridicule dixisse, Cabalam fuisse quendam hominem hæreticum & diabolicum, & Caballisticos hæreticos: sic enim scioli nugantur, & comminiscuntur falsa, ne videantur

deantor ignorare, quod planè nullo modo intel- A ligunt.

4 Inter Christianos ecclesiastica doctrina tenenda, etsi scriptura non corroboretur expresse D. Paulus 1. ad Corinth. c. 11. laudat Corinthios, quòd & eius præcepta seruarent.

Et rursum, *fratres, state, tenete traditiones nostras quas didicistis, siue per epistolam siue per sermonem.*

Adferemus & ea de re sententias & iudicia patrum ecclesiæ aliquot.

Dionysios Areopagita, duplicis generis esse eloquia diuina ait, alia Theologicis libris data: alia ex animo in animum verbo mediante sine literis trāsfusa, & illa primos Apostolos tradidisse.

Item & alia ait Ireneus lib. 3. c. 3. contra hæreses, & in controuersiis nostris ad antiquissimas esse recurrendum ecclesias. Idipsum probat Tertullianus, Athanas. Origenes & Epiphanius Constātiæ Cypri episcopus, aduersus eos qui se apostoli- B cos aiebant, *Oportet*, inquit, *traditione vti: non enim omnia à diuina scriptura accipi possunt: quare & apostoli nobis quadam traditione commendarunt.*

Subscribunt Iohannes Chrysostomus, *in 1. epistol. ad Corinthios cap. 11. & 2. ad Thessaloni. c. 2.*

Basilius qooque magnus, *libro de spiritu sancto ad Amphilochum c. vigesimoseptimo: dogmata,* inquit, *quæ in ecclesia prædicantur: quædam habemus è doctrina scripto prodita: quædam rursus ex Apostolorum traditione in mysterio, hoc est, in occulte tradita recepimus.*

Quod genus est, vt eius quod primum est & vulgatissimum primo loco commemorem, vt signo crucis eos qui spem collocarunt in Christum, signemus.

Quis scripto docuit vt ad Orientem versi precemur, quæ nos docuit scriptura? Inuocationis verba, cùm ostenditur panis eucharistiæ & poculum benedictionis, quis sanctorum nobis scripto reliquit? Neque enim his contenti C *sumus quæ commemorat Apostolus, vel euangelium verum: alia quoque & ante & post dicimus tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione citra scriptum accepimus. Consecramus autem aquam baptismatis & oleum vnctionis, præterea ipsum qui baptismum accipit, ex quibus scriptis, nonne à tacita secretáque traditione? ipsam porrò olei vnunctionem, quis sermo scripto proditus docuit? iam ter immergi hominem, vnde est proditum? Reliqua item quæ fiunt in baptismo, veluti abrenunciare Sathanæ, & angelis eius, ex qua scriptura habemus? nonne ex priuata & arcana hac traditione? nonne ex doctrina quam patres nostri in silentio, quod curiosos & otiosos submonet, seruarunt. Pulchrè quidem nimirum docti arcanorum venerationem silentio conseruari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, quomodo conueniebat horum doctrinam publicitus circumferri scripto? Aut quid tandem sibi voluit magnus ille Moses, qui non omnia quæ erant in templo passus est omnibus esse peruia, sed profanos extra sacros cancellos statuit,* D *&c.* Athanasius episcopus Alexandrinus, *sententia,* inquit, *à maioribus confirmata, irrefragabilem habet authoritatem fides.*

Et rursum, *non nupera aut nouitia res est, canonum ecclesiasticorum institutio, sed à primis vsque patribus per manus tradita est, & fundata in ecclesiis: neq; nunc tādem fides initium suum sumpsit, sed ab ipso domino opera discipulorum ad nostram vsque ætatem propagata est. Ne igitur, ea quæ hactenus vsque ad nostra secula in ecclesiis obseruata sunt his temporibus pereant, & quæ nobis concredita sunt à nobis requirantur, agite fratres, ita animo excitemini, cumque zelum arripite qui bonis dispensatoribus ministeriorum congruit, & non aliter sitis affecti, quàm si in oculis vestris huiusmodi populatio commissa esset, &c.*

Dicebant, inquit, *Arriani, synodi Nicenæ verba essentiam, & coessentiam non recipienda, quia in scripturis non leguntur sacris. Quare autem tot verba Arrius in suis scripturis inculcat, quæ in scriptura non sunt, &c.* Audiamus nunc quoque sententiam Chrysostomi [a], *antiqui,* inquit, *qui mundam exhibuerunt Deo vitam, non eguerunt literis, sed literarum vice, gratia Spiritus sancti vsi sunt: nam & Noë, Abraha, Iob, & Mosi, per semetipsum loquutus est Deus, non per literas. quia scilicet munda eorum corda repererat. Postquam verò populus omnis Iudæorum, in vitiorum ima delapsus est: necessariò iam inde literæ dantur, ac tabulæ, & ea quæ per eas administratur admonitio. Et hoc non tantùm veteris testamenti sanctis, sed etiam noui accidisse perspicimus. Siquidem nec Apostolis scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro literis, sancti spiritus gratiam se illis daturum, repromisit: Ille,* inquit, *suggeret vobis omnia. Iohan. c. 14. & Hieremiæ 31. disponam,* inquit, *vobis testamentum nouum: dabo leges meas in mente eorum, in corde eorum præscribam eas: & erunt omnes docibiles Dei. Diui Iohan. etiam c. 6. Diuus Paulus quoque 2. ad Corinth. cap. 3. dicebat se accepisse legem non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quia verò progrediente iam tempore, alij quidem propter dogmata, alij verò propter vitam & mores grauiter impegerunt, ea rursus quæ constat literis, admonitione fuit opus.*

[a] in Tomo 1 operum, Homilia 1. in Matthæum.

Hæc Chrysostomus.

Et beatus Augustinus ad Casulanum [b], *In his rebus de quibus nihil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: Et sicut præuaricatores Diuinarum legum, ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt.* & in canon. quis nesciat. xj. eadem xj. distinct. ab omnibus seruari debere statuitur, quæ C in consuetudine à Romana ecclesia seruantur, quia ea mater est omnium ecclesiarum, à cuius regulis nollatenus conuenit deuiare, & eius, vt matris voluntatem implere oporteat: nec deceat membra à capite discedere [c], & in authen. de ecclesiasticis titulis in principio.

[b] epistola. 86. & in his reb. xj dist.

[c] decret. 11. dist. c. cum nō liceat. de præscriptio. c. celebritatem, de consecrat. dist. 3.

5 Sunt porrò traditionum, & consuetudinum ecclesiasticarum duæ species, & ita secundum Augustinum epistola 118. ad Ianuarium c. 1. & 2. & in cano. catholica. xj. distin.

Catholica ecclesia per orbem terrarum diffusa, tribus modis probatur existere. Quicquid autem in ea tenetur, aut est authoritas scripturarum aut traditio vniuersalis, aut certè propria, & particularis institutio.

Sed authoritate tota constringitur vniuersali traditione maiorum, nihilominus tota: priuatis verò constitutionibos, & propriis informationibus, vna quæque pro locorum varietate, proot D cuique visum est, subsistit, & regitur: atque vnaquæque prouincia abundat in suo sensu [d].

[d] cap. vtinam, 76 dist. c. certificari de sepul.

Et iterum in capite quinto: ridiculum, duodecima distinctione. *Ridiculum est, & satis abominabile dedecus, vt temporibus nostris, vel, insimulari falsò Dei ecclesiam permittamus, vel eas traditiones, quas antiquitùs à patribus suscepimus, pro libitu semper errantium infringi patiamur.* Docent & canones postea sequentes, consuetudinem ecclesiæ generalem, & speciales ecclesiarum quæ non derogant iuri diuino, aut non repugnāt rationi, esse seruandas & sequēdas. Id ipsum alibi eodem iure pontificio pluribus in locis tractatur [e]. Pugnat pro consuetudine ecclesiastica strenuè Tertullianus, li. de corona militis.

[e] maxime tituli, de consuetudine. ca. 1. de cōstitutionib. in sex. l. de quibus, de legib. in P.

Pro localibus etiam Nicephorus lib. 12. historiæ

storiæ ecclesiasticæ, ca. 34. *Consuetudines*, inquit, *ec-* A *clesiarum sunt seruandæ ab incolis: differentia namque morum ecclesiarum & consuetudinum inualuerunt reuerentia eorum qui illis ab initio præfuerunt, & qui illis deinceps successerunt. Nam hi tanquam leges acceptas per manus posteris tradiderunt, non satis pium neque ferendum arbitrati, si traditiones in quibus educati essent, non honorifice colerent, sed contemptim reiicerent.* refertur quoque ex diuo Augustino epist. 86.

Quod diuus Augustinus consuluit adhuc Cathecumenus Diuum Ambrosium, vtrum secundùm morem suæ ciuitatis, mater eius ieiunare sabbatho, aut Mediolanensi more prandere deberet, At ille, *Quid possum*, inquit, *dicere hic amplius quàm facio. Quando hic sum, non ieiuno sabbatho: quando Romæ sum, ieiuno: ad quamcunque ecclesiam veneritis eius morem seruate, si pati scandalum non vultis, aut* B *facere, custodita scilicet eorum inter quos viuimus inoffensa societate, & cauendo, ne tempestate contentionis serenitas charitatis obnubiletur.* adiũgitur testimoniũ eiusdem ex epistola ad Ianuarium 118. relatum in ca. illa. 12. distinct. Ratio autem ab eodem adfertur lib. 3. confessio. cap. 8. relata à Gratiano in ca. quæ contra, 8. distinct. *Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt, vt pactum inter se ciuitatis, aut gentis consuetudine, vel lege firmatum, nulla ciuis, aut peregrini libidine violetur.*

De alijs libris seu scripturis interpretum legis diuinæ.

CAP. X.

TRaditiones ecclesiæ catholicæ de quibus antea dictum est, quamuis sacris libris non præscribantur, tamen per interpretes referuntur sæpe: cautio autem adhibenda quales sint qui referunt. Quemadmodum enim in sacris scripturis, & supposititij & corrupti libri inueniuntur, C sic etiam inter expositores seu interpretes illarum & quidam reiiciuntur, & quidam nomine supposito pro veris obrepserunt, de quibus sigillatim loqui non minùs inutile opus quàm laboriosum esset: quare proponemus tantùm quosdã, qui in mentem & manus venerint, relinquentes iis qui maiori otio abundant, supplementum. Continet autem ca. Roma. ecclesia, 15. distinctio. libros plures apochryphos & commentitios, quos respuit ecclesiastica censura, & cui adhærendum est: vt quod Romana sedes probauit, hodie teneatur, & quod illa repulit, prorsus inefficax habeatur [a].

a cap. 1. & sequent. 19. dist.

2 Sunt & pleraque opuscula sanctorum patrum, qui quamuis illustrati Sancto Spiritu optima scripserint, tamen in iudiciis & determinationibus legis ecclesiasticæ, cedunt authoritati præsulum qui potestatem statuendi in ecclesia habẽt: D aliud enim est causis terminum imponere: aliud sacras scripturas diligenter exponere. Et in negotiis definiendis non solum est necessaria scientia, sed etiam potestas, & sic de libellis & commentariis aliorum non conuenit aliquem iudicare, & sanctorum conciliorum canones relinquere [b]. Ea ratione, vt refert D. Thomas [c], ex D. Augustino ad Hieronymum, Augustinus dicebat, *ego solis libris qui canonici appellantur, eum honorem deferre didici, vt nullum scriptorum eorum errasse firmissimè credam, cæteris autem quantumlibet doctrina & sanctitate polleant, non ideo verum esse credo, quia illi sic censuerunt, &c.* Sic in prologo decretalium §. fin. iubetur, vt in iudiciis & in scholis, omnes vtantur compilatione decretalium, & iuris in corpus canonicum redacti ante omnia.

b cap. 1 & 2. & sequentib. 20 distinct. cap. si ille, 50. dist.

c 1. parte q. 1. art. 8. ad primum.

Constitutiones Summorum pontificum, sacrosanctáque concilia, & decretales epistolæ, quæ corpore iure pontificij continentur, primum præcipuum omnibúsque etiam patrum authoritatibus derogantem locum, obtinent. Leo Papa iiij. scribens episcopis Britanniæ [d], *quam ob causam*, inquit, *luculentius & magna voce pronunciare non timeo, quia illa quæ diximus sanctorum patrum statuta quæ apud nos canonum nomine prætitulanter (siue sit ille episcopus, siue clericus, siue laicus,) non indifferenter recipere conuincitur, nec catholicam & apostolicam fidem, nec sancta quatuor euangelia vtiliter efficaciter ad profectum suum retinere vel credere probatur.* Et paulo ante, ibidem de canonibus agens. *Isti*, inquit, *sunt & per quos iudicant episcopi, & per quos episcopi simul iudicantur, & clerici. Nam si tale emerserit vel contigerit insuetum negotium quod minime possit per ipsos definiri. Tunc si illorum quorum meministis dicta Hieronymi, Augustini, Isidori, vel cæterorum similiter sanctorum doctorum similium reperta fuerint, magnanimiter sunt retenenda ac promulganda, vel ad apostolicam sedem referendum de talibus.*

d in ca. 1. 20. dist. cap. si Romanorum ca. in canonicis 19. dist.

3 Corpus canonici iuris ex pluribus conflatur, vt docui in principio partitionum seu institutionum iuris pontificij, quæ continentur voluminibus decretorum per Gratianum collectorum, decret. Gregorij ix. nomine diuulgatarum: Sexti, Bonifacij, Clementinarum, & extrauagantium: vbi sacrosanctæ synodi receptæ œcumenicæ & prouinciales, & ex sanctorum patrum sententia authoritate donatæ, imò & leges quædam ciuiles adiectæ & conclusæ videntur. Corpus iuris pontificij suis membris & libris constans dicitur, vt Homeri corpus, omnibus libris ipsius Homeri [e], vt & corpus iuris ciuilis, quod constat suis partibus & libris, Pandectarum, Codicis, Nouellarum, & Institutionum: vt apud Ciceronem ad Quin. Fratrem corpus sumitur pro opere aliquo scripto.

e in l. librorũ, 52. de §. si Homeri corpus, de lega. 3.

4 Roborantur authoritate Summi pontificis concilia generalia, in tota 16. distinct. Eadémque quæ recepta sunt à Summis pontificibus, recepta & sunt ab imperatoribus Christianis [f], Gratiano Theodosio & Valent. voluit & Iustinianus secundùm ius canonicum esse iudicandum de causis ad ecclesiastica pertinentibus, & sacros canones non minùs quàm leges ciuiles in sua integritate conseruari [g].

f In l. 1. C. de summa trinit. & fide cathol.

g in Nouella. 137. de ordinatione episcoporum & aliorum clericorum.

Et Fridericus ij [h], cassa & irrita denunciari voluit statuta & consuetudines contra libertatem ecclesiæ eiúsque personas inductas, aduersus canonicas & imperiales sanctiones. Atque Iustinianus [i] profitetur se sequi in omnibus quatuor generalia concilia, & in illis constituta, Nicenum 318. patrum. Constantinopolitanum, 150. Ephesinum primum, & Calchedonense, eorum conciliorum etiam dogmata, sicut sanctas scripturas seruari & admitti statuit [k].

h In nona cõstitutione cassa C. de sacrosanct. eccles.

i in l. cognoscere § sequẽtes in omnibus de summa trinitat.

k Idem Iustinianus in Nouella 131. de ecclesiasticis titulis c. 1. & l. 4. & 12. C. de sacrosan. eccl.

Item aliorum conciliorum & regularum ecclesiasticarum leges [l].

5 Canones, Apostolorum nomine, non omnes approbat ecclesia, veluti illos qui eorum nomine ab hæreticis editi sunt [m]: sunt tamen alij recepti, dicti eodem nomine, qui propter authoritatem & conciliis præponuntur [n], illi sunt 48. vel 85. qui apud Clementem ab eo editi potantur, à Diuo Petro dictati quamquam alia extet ab illis editio apud Photium & Balsamonem ab illis in multis dissimiles. Nicephorus [o], scribit epistolam Clementis ad Corinthios, & librum apostolicarum constitutionum, & canones apostolicos esse

l In ca. 1. Nouell. 6 quomodo oportet episcopos & reliquos clericos ad ordinationem adduci.

m cap. 1. canones qui dicuntur 16 distin.

n ca. placuit. 4. eadem 16. distinct. cap. de libellis. 20. distinct.

o li. 3. ca. 18. histori. eccl.

esse Clementis Romani.

6 Magnæ authoritatis & reconditæ excellentisque doctrinæ habentur, libri Dionysij Areopagitæ contemporanei Apostolorum, quamuis omnes nunc non extent. Scribit enim ipse lib. 20. de diuinis nominibus c.2. se scripsisse librum de diuinis characteribus, & ca. 4. citat Ignatium, testatúrque se scripsisse libros de iusto iudicio. citat & c.5. eius libri, de diuinis nominibus, & Clementis dictum, & c.6. meminit librorum Simonis Magi. Ait etiam cap.3. libri de mystica Theologia se scripsisse librum de theologicis institutionibus.

Negarunt tamen Laurentius Valla, & Erasmus, & Magdeburgenses in historia sua, centuria 4.c.6 pag.467.& centuria 1.lib.2. cap. 10. pag. 62. hos libros qui circumferuntur esse Dionysij Areopagitæ. Tuentur & illud hæretici, quia illis impugnantur. Diuersùm tamen scribunt Catholici vt Gregorius 1. Homilia 34 in Euangelium, Damascenus lib. 1. de fid Orthodox. cap. 12. & lib. 2. cap. 18. Theophylactus in Lucam cap. 12. Euthymius in panoplia, parte 1. tit. 1. sexta synodus Græca œcumenica, Actu 4.& 7. Synod Actu 2.

7. Magnæ quoque authoritatis sunt in ecclesia quatuor sacrorum doctorum, Augustini, Ambrosij, Hieronymi, Gregorij primi, & aliorum quorundam antiquorum patrum interpretationes. Verùm non similis cuius sunt canonicæ scripturę, neque in omnibus per omnia approbatæ.

a in prologo libri 3. de trinitate.

Sicq; & admonet D. Augustinus[a], *Noli*, inquit, *meis literis quasi canonicis scripturis inseruire: Sed in illis & quod non credebas cùm inueneris incunctanter crede: in istis autem quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere*, relatum in cap. 3. noli meis literis, 9. distinct. & multa etiam retractauit D. Augustinus, vt liquet ex libris retractationum[b].

b cap. negare non possum. eadem 9. dist.

Et Diuus idem Augustinus epistola 111. ad Fortunatianum, & c. pen. 9. dist. *neque*, inquit, *quorumlibet disputationes, quamuis Catholicorum & laudatorum hominum, velut scripturas canonicas habere debemus, vt nobis non liceat salua honorificentia quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere si fortè inuenerimus quod aliter senserint quam veritas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à nobis: talis ego sum in scriptis aliorum quales volo esse intellectores meorum.*

c epist. 19. & c. ego solis, 9. distinct.

Et iterum [c], *Ego solis eis scriptorum libris qui iam canonici appellantur, didici hunc timorem honorémque deferre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: ac si aliquid in eis offendero quod videatur contrarium veritati; nihil aliud quàm vel mendosum esse Codicem, vel interpretem non assecutum esse quod dictum est, vel me non intellexisse non ambigam. Alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate doctrináque polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi per alios authores, vel canonicas, vel probabiles rationes, quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt.*

8 Scripsit plura Isidorus Hispalensis episcopus, cuius authoritas à Gratiano & canonibus ecclesiasticis commendatur. Quamquam Theodosius Græcus factus Hispalensis episcopus, aliquot eius libros corruperit dum in Arabicam linguam conuertit, vt ait Vasæus.

9 Magnum incrementum promouerunt doctrinæ Christianæ libri quatuor Petri Lombardi episcopi Parisiensis, qui dicitur magister sententiarum scilicet sacrorum interpretum, quibus illorum resolutiones in conuenientem discentibus ordinem more apis complexus est: etsi in omnibus quæ dixit non teneatur in scholis: in quibus & diuus Thomas non immeritò magnam habet authoritatem, & alij scholastici qui sequuti sunt magistrum sententiarum, & illius conclusiones pluribus & diuersis rationibus illustrarunt. Inter quos verè mihi videtur subtilis, concisus, Scotus, & Dominicus Sotus, & alij qui teruntur manibus discentium & docentium sacram Theologiam: qui tamen aliquibus nouis theologis nō placent, nempe quòd gloriæ illorum inuideant, & cùm illorum sententiis docti facti sint, recalcitrant ingratissimi plagiarij aduersus beneficos, & quos legunt priuatim publicè mordere non erubescūt, ambitiosi omnino, qui nisi suæ scholæ nomina quantumuis eruditorum virorum vellent laudem aliquam habere, pharisaica prorsus iustitia inaniter pleni.

De libris Dei. CAP. XI.

EXtat inter sanctiores libros, de quibus meminit sacra pagina, mentio libri Dei. Siquidem Deo liber quidam tribuitur metaphora à libris ad memoriam subleuandum scriptis tracta: & liber Dei, ita pro notitia & memoria, seu meliùs scientia eius, quæ omnia in numerato tenet, accipitur, vt in Psalmo 138 vers. 16. *in libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, & nemo in eis*. sic Lucæ cap. 12. *omnes capilli capitis vestri numerati sunt*, nihil effugit Dei memoriam, vt videatur singula scribere, iisque perlectis reminisci: cùm tamen in instanti omnia sciat, nec egeat reminiscentia, vel literis: dictum tamen ita hominibus est, vt per intellecta & humana, quæ aliter non potuissent percipere, in Dei scientia ineuitabili sciant esse, vt nihil illum latere possit, vel ob obliuionem elabi. Gentiles quoque illud ipsum senario comprehenderunt Græco. ὁ Ζεὺς κατεῖδε χρόνιος εἰς τὰς διφθέρας. id est, *inspexit, etsi serò, pellem Iupiter*. dictum in eos, qui serò quidem, sed aliquando tamen pro malefactis dant pœnas. Credidit enim antiquitas Iouem in sua diphthera, hoc est, pelle capræ Amaltheæ, omnia scribere: ac multa pro tempore dissimulare, sed postea de improbis pœnam sumere, vt scripturam suam relegens. vocatur apud Danielem [d], hic liber Dei, scriptura veritatis, dum dicit ei Angelus, *annunciabo tibi quod expressum est in scriptura veritatis*. Non enim ille sanctissimus liber patet omnibus, neque quid scriptum sit omnibus declaratur. Sicut vidit Diuus Ioannes Apocalyp. cap. 5. in dextra sedentis supra thronum cœli, librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem, quem solus aperire agnus dominus noster Iesus Christus dignus habitus est, qui & ad sigillorum apertionem mirabilia de postremis diebus ante iudicium generale, ei ostendit.

d ca. 10. in fi.

2 Sunt alij libri Dei, vitæ & mortis. Liber vitæ proprie Dei, is est quo boni ad vitam æternam scribuntur: nempe amici Dei qui peculiari memoria & notitia honorantur à Deo: omnes enim Deus quidem nouit, sed non omnes æquali beneuolentia & gratia prosequitur. de hoc libro in Exod. c. 32. vers. 32. *aut*, inquit Moses ad Deū, *dimitte eis hanc noxam: aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti*. vers. 33. respondit Dominus vers. 34. *qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo* meminit Diuus Iohannes in Apocalypsi, c. 20. vers. 12. *vidi*, inquit, *mortuos magnos & pusillos, stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt. & alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex*

tui ex his quæ scripta erant in libris, secundum opera ipsorum. De libro vitæ, & quòd ibi saluandi scribantur, & inde reprobi deleantur, etiam habetur Apocalyp. cap. 31.

Gregorius in suis moralibus, & Burchardus de contemplatione decretorum, lib. 20. cap. 107. Explicant illa verba *libri aperti sunt, & alius liber apertus est qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris.* Liber namque vitæ, est ipsa visio aduenientis iudicis, in quo quasi scriptum est omne mandatum: quia quisquis eum viderit, mox teste conscientia, quicquid non fecit, intelligit. Libri etiam aperti referuntur, quia iustorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cœlestia opere impressa cernuntur. Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, quia in ostensa vita iustorum, quasi in expansione librorum, legunt bonum quod agere ipsi noluerunt, atque eorum qui fecerunt comparatione, damnantur.

Videtur Malachias propheta, simillia dicere [a], *Tunc locuti sunt timentes Dominum, vnusquisque cum proximo suo. Et attendit Dominus & audiuit, & scriptus est liber monimenti coram eo timentibus Dominum, & cogitantibus nomen eius. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium, & parcam eis, sicut vir parcit filio suo seruienti sibi.*

a ca. 3. vers. 16.

Zacharias autem [b], vidit in reuelationibus, volumen volans, cuius longitudo viginti cubitorum, & latitudo decem cubitorum: & audiuit Angelum sibi dicentem, hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc similiter iudicabitur.

b cap. 5. vers. 1. & seq.

De libris Sibyllinis. CAP. XII.

MAgna & innumerabilis copia & multitudo librorum impietatum & superstitionum Ethnicorum, de quibus velle nomenclaturam retexere, onus esset non solùm superfluum, sed etiam indignum homine Christiano. De Sibyllinis tantùm pauca proferam, quia & horum oraculis patres sancti ad conuincendos erroris gentiles, vsi sunt. Itaque inter præcipuos religionis libros, quos tanquam oraculorum principes custodiebant, erant Sibyllini à quibus prodigiorum & euentuum significationes, & veluti Dei voluntatem colligebant: vt liquet ex Liuio lib. 3. & 7. 34. 40. 42. vocantur libri fatales, qui ob fata imminentia consulerentur, apud Liuium lib. 42.

2 Munus hoc consulendi libros illos sacros, fuit duumuirûm sacrorum, quibus post eiectionem regum, ciuitas ex illustrissimis delectis custodiendos dedit, adempta omnibus potestate sine ipsis eos videndi vel consulendi, vt refert Dionys. Halicarnas. lib. 4. Huic muneri pro duumuiris decemuiri postea præfecti: isque numerus vsque ad tempora Syllæ mansit, qui in sua Dictatura quindecim viros constituit sacris faciundis, vt notat Onuphrius in lib. Fastorum de his & de Sibyllis. Maximè autem cùm tetra prodigia nunciata erãt, Sibyllinos libros adire & inspicere decemuiri à senatu iubebantur, quod sæpe factum ait Cicero 1. de Diuinatio.

Pro aliis etiam grauioribus, vt cùm tres vno tempore Vestales nobilissimæ incesti cum equitibus Romanis pœnas dedissent, vt memorant Ouidius [c], & Plinius [d], Valerius Maximus [e], Iulius Obsequens [f], & tempore grassantis pestilentiæ apud Liuium [g]. Et cùm portenta fierent, aut muri de cælo tangerentur, vt apud Censorinum [h]. Sic scribit Varro [i]. *Neque, inquit, patiar, Sibyllam non solum cecinisse quæ dum viueret prodessent hominibus, sed etiam quæ cum periisset ipsa, & id etiam ignotissimis, ad cuius libros tot annis post, publicè solemus redire, quum dij. desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portento.*

c 5. Fastorum.
d lib. 7. c. 35.
e lib. 8. c. 1.
f li. de prodigiis.
g lib. 5. 7. 41.
h lib. de die natal. c. 6.
i li. de re rustica. ca. 1.

Sibyllinos libros consultos sub Galieno Cæsare pro pestilentia sedanda, & sacrificium factum Ioui salutari vt responsum erat, scribit Iulius Capitolinus in Galieno.

Sub Claudiano quoque, quo tempore Marcomani cuncta vastabant. Inuentúmque vt sacrificia certa facerent quæ Barbari transire non possent, vt refert Flauius Vopiscus Syracosius in vita Aureliani.

Scribit & Dio Cassius [k], Oracula Sibyllina consulta fuisse de Pompeio à Romanis in regnum restituendo, & ita responsum in his, *Si rex Aegypti auxilij alicuius indigens venerit, amicitiam ei ne denegaueris.* Et id populo per Catonem sub Cæsare Iulio ominatum, cùm antea oraculum Sibyllinum non referretur populo nisi senatus edixisset.

k li. 39. histor. Roma.

Dionysius etiam Halicarnasseus scribit [l], initio belli contra Voscos laboratum esse Romæ victus inopia, & magnum metum fuisse, ne in totum deficeret, terra fructus negante: quare Sibyllinos libros iussu dictatoris, fuisse inspectos, à suis custodibus: & monentibus oraculis placanda esse numina, votum factum.

l lib. 6.

Meminit Plinius de Sibyllis [m], Polyhistor Solinus cap. 7. quarum vna Cumana à Cumis vaticinara est, Olympiade 50. Ælianus etiam meminit [n]. Prima tamen Delphica dicta Chrysippo libro de diuinatione, Daphnes Diodorò Siculo [o], Solino [p]. Secunda Erythrea, vt ait Solinus [q], & Ælianus [r]. Tertia Cumana vel Cumæa: Virgilius Deiphobem dixit [s]. Quarta Samia, vt refert Erathostenes in Samiorum annalibus, & ex eo Solinus capite septimo. Quinta Hellespontica, in agro Troiano, quæ vixit Olympiade 60. de qua Heraclides Ponticus. Sexta Libyca, ætate Euripidis qui de ea loquitur. Septima Cumana, Amatthea nomine. Octaua Persica, quam Iustinus Martyr oratione ad gentes, vocat Chaldeam, de qua & Berosus. Fertúrque vixisse Olympiade 120. Nona Phrygia, de qua Lactantius & Varro, & Marcianus Capella. Decima Tyburtina, de quibus omnibus Lactantius libro primo contra gentes, ex Varrone, & post illos Onuphrius Pannuinus frater eremita Augustinensis, libro de Sibyllis & Sibyllarum oraculis. Et has alij alio ordine connumerant & aliis nominibus, vt Suidas.

m li. 34. c. 35.
n li. 12. variæ historiæ.
o lib. 5.
p cap. 7.
q d. cap. 7.
r lib. 2.
s li. 6. Aeneid.

4 Siquidem Sibylla nihil aliud est quàm vates, à dictionibus σιὸς & βουλὴ quasi consilium Dei datum vel prophetia seu prædictio. Cùm enim implentur Spiritu lymphatico & eo inferuescunt mulieres, Sibyllas fieri & Bacchas, ait Aristoteles [t].

t li. problema. sectio. 30.

Magna incertitudo est & de numero & nominibus Sibyllarum, & an vna, an plures fuerint. Quare mirum non est, si vna & eadem apud diuersas gentes perueniens, vel alia diuersis nominibus & apud aliquos senior an iunior dicatur. *Aiunt,* inquit Clemens Alexandrinus [v], *Delphis in curia ostendi petram quandam supra quam dicitur sedisse prima Sibylla quæ Helicone venerat, educata à Musis cùm esset filia Lamia Sidonia. Serapion autem in versibus dicit, ne mortuam quidem à diuinandi cessasse arte Sibyllam: & id quidem quod ex ea in aërem recessit post obitum, id esse quod in sortibus & auguriis*

v 1. Stromaton.

dent

diuinat: ex eo autem quod in terram mutatum est corpore exortum, vt consentaneum erat, herbam, quam quæcunque bestia comedissent cum in eo loco essent, efficere futuri cognitionem perfectam per exta hominibus, eius autem animam existimabat eam esse faciem quæ apparet in Luna.

a lib.7.ca.33. Plinius a, vnius tantùm Sibyllæ sine nomine alio mentionem in genere facit. *Diuinitas*, inquit, *& quædam cœlitum societas nobilissima, & fœminis in Sibylla fuit*, & li.34. c.5. Sibyllæ tres statuas Romæ fuisse ait, iuxta rostra; & primas putat positas ætate Tarquinij. Et rursum lib.13.cap.13. *inter omnes*, inquit, *conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse, ex quibus duo cremati ab ipsa, tertium, cum capitolio Syllanis temporibus.*

Sibyllina carmina quæ nunc extant Græcè, testantur, quòd ea quæ scripsit dicat se ipsam fuisse vxorem vnius filiorum Noë, iactatámque se fuisse vndis in arca, vt quæ intus erat cum coniuge leuiris & glossis. quod scripsit lib.1. & 3. oraculorũ.

Atque se ex Dei veri iussu prophetasse libro primo χρησμῶν sic ait,

—Πάντα γὰρ οἶδεν
Ἀθάνατος σωτὴρ πανεπίσκοπος, ὅς μ' ἐκέλευσεν
Ἀγγέλλειν ὑμῖν, ἵνα μὴ φρεσὶν ἐξαπολῆσθε.
id est,
—*Omnia namque scit*
Immortalis Saluator, qui omnia obseruat, quique mihi iussit
Annunciare vobis, ne mentibus pereatis.

Cumæam Sibyllam, matrem Euandri quidam dicunt, cuius carmina Iulianum Apostatam ignibus tradidisse, tradit Amianus Marcellinus.

Quidam dicunt fuisse & Sibyllam Cassandrã, seu Taraxãdrã, quæ & Σάβρις Phrygia & Tiburtia.

Iustinus Martyr. in Parenetico, tradit Babylonicam Sibyllam, fuisse filiam Berosi Chaldei sacerdotis & historici.

Fuit tempore quo iudicabat Israelem Debora, Sibylla, cui Sambethæ nomen fuit, quæ sub Persicæ vel Chaldeæ nomine innotuit.

Dicunt & Numæ temporibus, Sibyllam Samiam vixisse insignem.

Quidam confundunt Persicam cum Erithrea, quæ iunior alia dicitur, & vixisse Troiani belli tẽporibus, & prædixisse Græcis Ilium petentibus perituram Troiam, & Homerum mendacia scripturum. Chaldæa antiquior, quæ Alexandri Macedonis gesta perinde ac Daniel prædixit. Dicitur autem annos ampliùs septingentos vixisse diutiùs quàm ferret communis hominum ætas.

b lib.14.Metamorphos. Ouidius verò b, videtur omnia eadem tribuisse Sibyllæ Cumeæ, quæ alij aliis tribuunt: sicque de ætate sua, post multa loquitur ad Æneam,

Innuba permaneo, sed iam felicior ætas
Terga dedit, tremuloq; gradu venit ægra senectus,
Quæ patienda diu est. nam iam mihi secula septem
Acta vides, superest numeros vt pulueris æquẽ, &c.

5 Librorum Sibyllinorum qui Romæ consulebantur, origo quidem recensetur quomodo ad manus peruenerunt Romanorum, ab annalibus per Aulum Gellium. Verùm à qua Sibylla non est ab eo proditum. Quin refert anum quandam hospitam atque incognitam ad Tarquinium superbũ venisse, nouem ferens libros quos esse dicebat diuina oracula, séq; velle eos venundare dixit, magnúmq; pretium postulasse, quod risit rex, quasi anus deciperet. Et tunc anum, foculum in eius præsentia accẽdisse, & in eũ coniecisse tres libros, & simile pretiũ pro reliquis sex postulasse, quod cũ

A multò magis rex risisset, alios tres in ignem coniecisse: atque idipsum pretium pro libris reliquis rogasse, & tunc regem tres libros pretio postulato redemisse pro omnibus, & in sacrarium condidisse dictos Sibyllinos, qui postea fuerunt à quindecim viris aditi, cùm Deus consulẽdus esset. Nusquam autem postea anum visam. Sint ne illi autem qui præ manibus teruntur; qui plures sunt quam tres, & sint ne illi qui citantur à D. Augustino, Lactantio, & aliis, ignoro: nisi fuerint ex illis tribus transcripti, & in alias sectiones diuisi; fieri enim id potuit. Quemadmodum & refert Dio Cassius c Octauianum Augustum, anno ab vrbe condita 736. quia iam vetustate Sibyllini libri exolescebant pontificibus negotium dedisse, vt sua manu eos describerent, ne alius eos legeret. c lib.54.historia.

Ferunt autem Stiliconem cùm aduersus Honorium, & Arcadium principes defectionem moliretur B exussisse, de quo Rutilius;

Ne tantum patriis sæuiret proditor armis,
Sancta Sibyllina fata cremauit opis.

Verùm, vt dico, fieri potuit, vt exemplaria tunc in capitolio existentia combusserit Stilico, vt Iulianus alibi alia, sed non omnia deperdita fuisse, ex quibus quædam peruenerunt ad manus quoque patrum primitiuæ ecclesiæ, vnde mysteria etiam Dei contra gentes, probam ostenderunt: vt & nos vsi sæpe sumus Sibylliacis oraculis, in libris de Deo, de Angelis, & alibi contra Iudæos & alios. Et hic etiam fuit vsus illorum librorum in ecclesia: non autem qualis erat apud Ethnicos, qui de rebus futuris eos consulebant. Nam Christiani artem illam vel abusum librorum diuinandi, semper auersati sunt, vt alienam ab ecclesiastica religione. Quod & mihi luculenter probari videtur ex Aureliani epistola ad Senatum. C Nam, vt ait Flauius Vopiscus in Claudiano, cùm esset in Senatu controuersia de inspiciendis libris Sibyllinis, sic ad eos scripsit, *Miror vos patres sanctos tandiu de aperiendis libris Sibyllinis dubitasse, proinde quasi in Christianorum ecclesia, non in templo deorum omnium tractaretis.* Vnde & colligo, non fuisse Christianis Sibyllina consulere oracula permissum more Ethnicorum.

De Imaginibus. CAPVT XIII.

CVm libris maximã habent affinitatem imagines, & ferè vtrisque idem vsus, ideo pro libris habentur in ecclesia quoque imagines, sculpturæ, picturæ: qui enim literas ignorant, in parietibus videndo, legunt, dum picturas intuentur eorum quæ in codicibus legere non valuerunt, vt ait D. Gregorius libro septimo epistolarum epist. D 109. Et libro nono epist. 9. ad Sauerum episcopum Massiliensem, vnde sumptus ca. perlatum ad nos 27. de consecra. distinctio. 3. Et iterum idem Gregorius cap. 3. Institutionum dicit, picturas laicorum libros esse, & Ruffinus lib. 2. historiæ cap. 29. Et Plutarchus, εἰ λόγος μὲν ἦθός ἐστι, καὶ λόγου φάντασμα ὁ νοῦς ἐστι. Siquidẽ, inquit, *Sermo, operis, ita & sermonis imago & simulacrum, sensus est.* Quod scriptura, literis; vox, articulatis signis, hoc ipsum artifex efficit aliis & refert signis. Literæ non sunt nisi imagines, quæ significant per eas intellecta, imagines rerum corporalium magis etiam exprimunt & repræsentant res quas imitantur, quàm ipsæ literæ. Literæ quippe generales, ad omnia ostendenda sunt idoneæ, at imago, non nisi certum quid repræsentat,

 ad

ad quod dirigitur, sed illud efficacius. Nam,

Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, &c.

Mirabile illud signum quod omnes intelligebant, quo Deus præmuniuit Cain ne occideretur ab omni qui eum inuenisset [a]. *Magnifica*, inquit D. Basilius [b], *in bellis gesta oratores, sæpe numero & pictores, demonstrant: hi oratione, isti tabulis describentes atque ornantes: ambóque plures ad fortitudinem imitandam inducentes: quæ enim sermo historiæ per auditionem præbet, eadem & pictura tacens per imitationem ostendit.* Eò pertinet quod recenset Cassiodorus [c]. *Verum*, inquit, *rex hanc liberalitatem nostram alio decoras obsequio, vt figura vultus nostri metallis vsualibus imprimatur, monetámque facis de nostris temporibus futura secula commonere. O magna inuenta prudentium: O laudabilia instituta maiorum, vt & imago principum subiectos videretur pascere per commercium, quorum consilia inuigilare non desinunt pro salute cunctorum.*

a Genes. ca. 4. vers. 15.
b in sermo. in quadraginta martyres.
c lib. 6. variarum cap. 7. in formula comitiua sacrarum largitionum.

Imagines rerum ipsarum sunt cuiusque sermones, ac verba hominum singulorũ, vt ait Psellus [d].

d in 6. Phys.

Imagines, sunt aliqua sensibilia intellectui, & sunt ei loco sensibilium in absentia sensibilium, & in imaginatione nostra sunt sensibilia non materialia, vt tradit Auerroes [e].

e lib. 3. de anima, textu 39. cap. 18.

Omnis motus à virtute sensitiua, est per sensibile obiectum: & ideo quantò motus propinquior est sensibili, tantò fortior est secundum Diuum Thomam [f].

f lib. de somn. 4. cap. 41.

2 In arte memoratiua, imaginum vsus, semper apud discentes præstantissimus & necessarius visus est: &, vt scribit Cicero libro secundo Partitl. Imagines notæ sunt quibus ea quæ discenda sunt, notamus, vt locis pro cera, simulacris pro literis vtamur.

Imaginibus autem vtendum aliquid agentibus, acribus, insignitis, quæ occurrere, celeriterq; percutere animum possint, consentit Quintilian. lib. 11. cap. 2. imo & imagines literis præferendas pro memoria voluisse videtur Plato in Phædro & Timæo. quando vsum literarum obstare memoriæ ait, videlicet, quòd ea quæ scriptis reposuimus velut custodire desinimus, & ipsa securitate dimittimus. At imaginum repræsentatio videtur aliud simulachrum in nostram phantasiam transferre, ex quo memoria cùm in simulachrum apud se vel in obiecto extrinseco incidit, statim rem sibi cognitam per imaginem relatam, retinet. Quod multis nisi verbis exprimi potest, id vnica litera imago exprimit. Nemo enim nisi pluribus posset exprimere martyriũ sancti Laurentij, quod exprimit eius pictura vno ictu oculi cum craticula. Nemo nisi pluribus Christi passionem, quod

D

cruci affixi imago cum titulo, statim docet. ponitur orationis genus, quod εἰκὼν Græci vocant, quo exprimitur rerum & personarum imago. Quint. lib. 6. cap. 11. Atq; rursum Quintilian [g]. ex Ciceronis partitionibus, Et 1. de inuentione docet, firmiorem esse causam & vehementiorem, diuturnioremque motũ ex sensuali visiua imagine quàm ex imagine efficta & repræsentata per orationem. Nam quom veros etiam dolores mitiget tempus, citiùs euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus, imago, in qua si moramur lacrymis fatigatur auditor, & requiescit, & ab illo quem cœperat impetu ad rationem redit; cùm enim deflectitur oratio & frigescit, & decidit concitatus motus, quia quicquid non adiicit prioribus detrahere videtur.

g lib. 6. ca. 1.

A

Auget autem impressos effectus, vt si quos periclitari dicimus, producamus squalidos deformes, liberos eorum ac parentes, si secta ex vulneribus ossa, vestes sanguine perfusas, nudata verberata corpora. Quarum rerum ingens vis dicitur, velut in rem præsentem animos hominum ducentium.

Sic populum Romanum egit in furorem prætexta Caij Cæsaris, prolata in forum cruenta. vt scribit Appian [h].

h lib. 2. bellorum ciuilium.

3 Statuæ virorum præstantiorum in locis publicis positæ fuerunt, vt memoria illorum perpetua esset, & ij quorum essent à populo & intuentibus imitarentur. Vlpianus, Traianus, statuas & imagines Sossio, Palmæque & Celso, constituit, quos viros præ cæteris coluit & summo in honore habuit [i].

i vt scribit Dio in Vlpio Traiano.

B

Statua auro imbracteata, primò Acilio Glabrioni delata est, cùm consiliis armisque regem Antiochum superasset, Amian. Marcel. lib. 14. histor.

Post solutam obsidionem, quam Persæ fecerant Amidæ ciuitati Romanorum, Constantius Cæsar, Gallis qui ex ciuitate magnanimi animo in Persarum centum millibus egressionem noctu fecerant, campi ductoribus vt fortium factorum antesignanis, post ciuitatis excidium armatus statuas apud Ædessam in regione celebri locari iussit, quas suo tempore Amian. Marcellinus libro 19. seruari intactas testatur.

Effigies hominum, inquit Plinius lib. 34. ca. 4. *non solebant exprimi antiquitus, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium: primò sacrorum certaminum victoria, maximéque olympiæ: vbi omnium qui vicissent statuas dicari mos erat. Eorum verò qui ter ibi superassent, ex membris ipsorum similitudine expressa quas iconicas vocabant.*

C

Athenienses Harmodio & Aristogitoni Tyrannicidis, publicè posuerunt statuas. Prosequitur & cap. 5. & 6. causas statuarum togatarum & nudarum & originem.

Et [k] ait in Astrologia Berosum excelluisse, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuerunt.

k lib. 7. ca. 37.

Plinius Iunior lib. 1. epistolarum Erucio scribens, de Pompeio Saturnino viro apprimè docto, & mirificè versus & orationes componente, *Neque enim*, inquit, *debet operibus eius obesse quod viuit. An si inter eos quos nunquam vidimus floruisset, non solum libros eius, verùm etiam eius imagines conquireremus, eiusdem nunc honor præsentis & gratia, quasi satietate languescit?*

Alius Plinius cum imaginum neglectu, periisse bonas artes conqueritur [l], *Ita profectò*, inquit, *artes desidia perdidit: Et quoniam animorum imagines non sunt, negligunt etiam corporum. Aliter apud maiores in atriis hæ erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec æra aut marmora, expressi cera vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, sempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat populus. Aliæ foris & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret, triumphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum, &c.*

l ca. 35. lib. 2.

4 Generat imago, conceptus similes rebus repræsentatis: quod constat ex Hypocrate & Galeno: quorum alter prodit, mulierem adulterij nomine iudicium subituram quòd puerum edidisset pul-

chrio

chriorem, quàm qui parentum vllam similitudinem referret, inde liberasse, quòd in cubiculo vbi concepisset, ab aliqua imago fuisset appensa, iussit inspici. Alter verò ait se hoc dedisse consilij cuidam diuiti, qui prolis formosæ parens esse cuperet, vt dum liberis operam daret, pulchri pueri effigiem eleganter pictam, vxori inspiciendam traderet, quod cùm ille fecisset, ex animi sententia cessisse. Nec debemus existimare homines habere imaginationis vim inferiorem ipsis brutis ouibus & arietibus, de quibus scribitur Geneseos capite trigesimo, quòd cùm in calore coitus intuerentur virgas populeas virides & ex parte decorticatas amygdalinas & ex platanis, conceperunt & pepererunt maculosa varia, & diuerso colore respersa, &c.

5 Abuti porrò non minùs quam libris & sermonibus & oratione, quis poterit picturis & imaginibus. Attamen, vt non improbarit quis iustè libros bonos, sic nec bonas quoque picturas nec imagines: picturæ, per se damnandæ, aut laudandæ non sunt: nisi quatenus quippiam boni vel mali, imitantur. Mouent enim ad repræsentandū mētem & animum interdum ad bona, interdum ad mala: & proinde nemo potest absolutè dicere statuas picturas esse bonas aut malas, nisi adiiciat de quibus factæ sint, & quare approbet vel damnet: de statuis & picturis idipsum dicendum est quod de bonis & malis libris, de bonis sermonibus qui ædificant, comprobandis: & de colloquiis prauis, quæ bonos mores corrumpunt, reiiciendis: polluta quædam sunt eloquia, turpia, crudelia, blasphema, tales & picturæ & statuæ: vt turpis ea quæ Priapi, & dantis operam veneri, quia & turpia sunt hæc agere & dicere quæ per suas imagines referunt. Videre imaginem necantis fratrem, horrore plenum est, quia factum detestabile coram Deo & hominibus. colloqui verò de Deo, de sanctorum laboribus, certaminibus, victoriis, gestis, hoc ipsum pulchrum ad salutem & mutationem pertinens: imagines itaque horum & laudabiles, quia quæ fecerint quos repræsentant, mentibus suggerunt, & imitandos proponunt & ad imitationem excitant, & fortiùs nos commouent, & doctos & indoctos seu illiteratos.

6 Sunt itaque prophanæ, & sacræ imagines illæ, res prophanas, non sacras; istæ, sanctas & sanctificatas ingerunt. Neque enim sanctæ & sacræ dicuntur imagines propter materiam, aut colores, aut manum artificis, sed quia ad aliquid sanctum significandum sunt constitutæ. quemadmodum & sanctæ literæ sunt, quia Christi euangelium continent: & ita in honore habentur, tanquam quæ ad Dei cultum pertinent, vt templa, D vasa, & similia, vt in concilio Nicen. 7. actio. quælibet secundum gradum suum.

7 Fiunt statuę etiam in ecclesia, de rebus spiritalibus, non quidem vt substantiam rei repræsentent, sed vt ea quæ ab intellectu percipi possunt, exprimantur & repræsententur, idque eadem ratione qua vtimur in sermone earundem. Siquidem quis est qui complecti definitiuè possit, quid sit Deus? nullus certè, verùm quædam quæ eius diuinitatis hominibus reuelata & tradita fuerunt, vt ea exprimuntur oratione quæ est imago inuisibilis mentis, & protinus quoque imagine visibili retineri possint ne effugiant significata per orationem, quemadmodum Deum patrem pingimus quomodo descriptus est à Daniele c. 7. Senē,

A antiquū dierum, &c. Deum filium quia homo factus est, & habitu inuentus vt homo, 1. ad Philipp. 2. c. vers. 7. eadem forma humana depingimus.

In specie quoq; agni [a]. Et propterea quod scriptum est apud Ioannem euang [b]. *Ecce agnus Dei*, nempe vera hostia immolanda pro redemptione generis humani, ad saluandos homines & placandum Deum patrem, vt erat præfiguratum in agno paschali [c], & agno sacrificij in Leuitico cc. 1. 3. 12. & iuxta illud Hierem. cap. 11. *quasi agnus mansuetus* & c. 51. *quasi agnus ad victimam*, &c. & quòd ita sæpe agnus Christus vocatur Apocalyp. cc. 5. 6. 7. & alibi. in alia forma verò animalis in eadem significatione non est in ecclesia recepta repræsentatio. Quin refertur à Nicephoro Calixto [d], Constantinopoli Gennadio episcopatum gerente, pictorem quendam, Seruatorem habitu & forma Iouis, alij legunt ouis, pingere ausum, facinoris sui mercedē B tulisse, & manum eius ei decidisse, quam cùm ille crimen publicè confiteretur, Gennadius restituit.

a cano. sextā sanctam synodum. 9 de cōsecra d ist. 3. vbe ratio.
b cap. 1. vers. 36
c Exod. 12.
d lib. 15. hist ecclesiasticæ c. 23.

Pingitur & imago quoque eius, & fit pro vt mysteria redemptionis egit prædicando, patiendo, & vt cruci expositus fuit.

8 Spiritus Sanctus quoque, in specie columbæ pingitur, quia in hac figura apparuerit [e], & in forma linguarum ignis, prout venit in Apostolos visibiliter, Actuum cap. 2.

e Matt. c. 16. vers. 16. Ioan. euang cap. 1. vers. 32.

Angelos etiam, qui & spiritus sunt corporeis mēbris non diffiniendi, tamen pingimus in forma quam assumpserunt dum ministerium sibi a Deo iniunctum, apud homines visibiliter impleuerunt. Veluti quando apparuit Angelus princeps exercituū Domini, Iosue, in agro Ierico euaginatum tenens gladium [f]. Pinxit & fecit duorum Angelorū Cherubinorum supra oraculum taberna- C culi Moses iuxta exemplar quod Deus illi præscripserat figuras, duos inquam Cherubinos aureos productiles ex vtraque parte oraculi, qui expansis alis tegebant oraculum respicientes se mutuò versis vultibus, Exod. cap. 25.

f Iosue cap. 5. vers. 14.

Imitatur & pictor & statuarius descriptionem illam mirabilem quatuor animalium Ezechielis c. 1. & Danielis cap. 10. pinget eo modo quo describitur prælium dæmonis & Angelorum, Apocalyps. capite duodecimo, Angelus pingetur in forma hominis cum gladio. hasta, vt Iosue apparuit diabolus, pingetur in forma Draconis magni deiecti, & victi, vt ibidem, vel vt in Genesi dicitur apparuisse mulieri in forma serpentis, capite tertio, dicuntur ignis, sulphur, tenebræ, stridor dentium, horror sine ordine, inferorum pœnæ, in sacra pagina: quid prohibet quin eadem loquatur penicillo pictor, & idipsum sta- D tua non recenseat? ea naturalia, corporalia, & quia scriptura sacra in his referendis non reprobatur, neque etiam reprobanda artificis repræsentatio. Idem dicendum de gloriæ præmiis, de coronis, de ciuitate cœlesti Hierusalem, & similibus quæ sacra pagina narrat. Inuisibilia enim Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, 1. ad Roma. capite primo versic. vicesimo.

Porphyrius quamuis infensus Christianis, dum de philosophia disserit, referente Eusebio libro tertio de præparatione euangelica, capite tertio, tamen quod est in veritate imaginum diuinarum rerum, sic fatetur? *Explicabo*, inquit, *quibus fas est, procul este prophani, quos etiam veteres*

celare volentes Deum & Dei virtutes per sensibiles significarunt imagines: & ea quæ inuisibilia sunt, visibilibus significantes figuris & simulachris, quasi sacris literis mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum, si ligna & lapides simulachra putentur: similiter enim etiam qui literas nesciunt, librorum volumina non aliter quàm textam putant Papyrum, &c.

In eo autem quòd figura diuina exprimit, adhęrendum solùm, nec putandum solùm omnem diuinam naturam consistere, quod prædicto loco contra Porphyrinm & alios idololatras obseruat Eusebius. Natura diuina quippe omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit, mente solummodo ac sanctis animis intellecta. Et si humanæ animæ atq; mentis formam ac effigiem fingere impossibile est, quoniam nec sensu percipitur: quis adeo stultus erit, vt lignum, simulachrum, aut effigiem Dei creatoris omnium similitudinem habere, arbitretur?

Oportet diuersas diuinitatis picturas, nō minùs pro maiori intelligētia coniūgere. quam sacras literas hieroglyphicas Ægyptiorum, quæ in picturis consistebant, & animalium & rerum aliarum, vt est apud Orum Apollonem de literis hieroglyphicis, quali etiam cautione vtimur in intelligendis nominibus attributis Deo, ex quibus notio quædam effectus eius colligitur, & non totius eius essentiæ cognitio, vt dum dicitur dominus, firmus, verax, memor, pius, misericors, &c. Leo, pastor, custos, iustitia, lapis, &c. de quibus abundè egimus in tomo 3. commentariorum syntaxeōn artis mirabilis, libro de Deo cap. 4.

10 Inter cæteras rationes, quibus vsus imaginū Christi & sanctorum eius necessarius fuit & est in ecclesia, quædam insigniores referuntur & ineuitabiles aduersariis. Prior quia plures sunt ex Christianis surdi, item & muti, qui verba explicationis verbi Dei, nec vitam Christi vel martyrum audiendo discere possunt, vel legendo addiscere nequeunt; supplet autem imago, gestúsque & instrumenta quibus adhæret, re ipsa quæ auditus non potest percipere.

Secundò Christi & sanctorum fuerunt necessariæ imagines, vt retineretur mysteriorum & fidei necessaria memoria. In primis contra Iudæos, qui volentes abolere Christi memoriam, eius statuas transformare & transferre missi sunt in dedecus. Siquidem, quemadmodum refert Eusebius lib. 9. cap. 5. Ethnici, confictis quibusdam portentorum mendaciis, Christum publicè dialogis & libellis famosis, & deformi pictura traduxêre hac inscriptione, Deus Christianorum ononychitis. Erat autem auribus asininis, altero pede vngulatus, librum gestans, & togatus. Fuit & contra hæreticos crucis & crucifixi pictura necessaria, qui & passionis memoriam abolere decreuerant, vt Iulianus Apostata à fide, apud Sozomenum lib. 5. c. 17. Sicut ad eundem finem & loca sacra scripturæ aliqua, hæretici deprauarant & corruperant, & imagines diuorum confregerant, vt constat ex synodo Nicena 2. Act. 4. Necessaria & Christi imago contra Manichæos, qui veritati corporis Christi ab humana eius figura auferebant: item contra eos, qui in carne eius confusam diuinitatem mentiebantur; vt Seuerus & Xenecias imaginum hostes infestissimi, vt legitur in Nicena synodo 2. Act. 1. & apud Nicephor. Calix. lib. 16. cap. 27. Item necessariæ contra Iudæos, qui Christum negant Deum.

11 Subinde, dum imagines Christi vel martyrum aut aliorum, diuorum, mente intuemur, excitant in nobis miros amoris & imitationis aculeos, vt inter Paganos etiam Heroum statuæ. Hoc enim naturale est bonum, quod in omni homine rationis participe habet insertas radices, nec minores imo maiores quam alicuius lectio vel oratio. Ita sola Polemonis licet Ethnici philosophi visa imago, scortum quoddam, vt narrat Gregorius Nazianzenus, ab impudico proposito deterruit. Gregorius verò Nyssenus, in contemplatione imaginis Abrahæ filium immolaturi; & Asterius Amazeæ episcopus, martyris Euphemiæ, toti defixi, nec à lacrymis sibi temperare potuerunt, quas tamen illis eorundem crebra historiæ lectio nunquam priùs extorserat, vt & refert de Gregorio Nysseno Gregorius Magnus libro 7. epistolarum epist. 53. & synodus 7. actio. 4. Diuus quoque Basilius oratores, oratione, pictores per imagines, multos ad virtutem excitasse scribit, vt habetur in 2. synodo Nicena contra synodum Constantinopolitanam iconomachorum. Beatus Chrysostomus ex cera fusilem picturam pietate plenam amauit plurimùm, vt ipse testatur in oratione, Quòd veteris & noui testamenti sit vnus legislator.

12 Citatur & in eadem synodo authoritas doctissimi cuiusdam Leontij Neopolitij, Cypri episcopi, ante synodum ducentis annis scripta. *Non,* inquit, *apud nos adorantur vt dij sanctorum imagines, typi, characteres: nam si hoc esset, adorarentur omnia ligna, & si lignum adorarent, non eum extincto charactere comburerent vbique. Ego vero quatenus duo ligna crucis colligata sunt, typum adoro, propter Christum qui in eo crucifixus est. Cum verò fuerint dissoluta a se, abiicio ea & comburo quoque. Et quemadmodum qui mandatum imperatoris suscepit, ipsius signum osculando, non ipsam ceram aut characterem aut plumbum veneratur, verum imperatori ipsi, aut cultum aut honorem exhibet: ita quoque Christianorum filij typum crucis venerantes, non naturam ipsius ligni veneramur, sed sigillum, & annulum, & characterem, Christum ipsum aspicientes, per hoc illum qui in illo crucifixus est, salutamus & adoramus. Et quemadmodum genuini filij peregrinante longo tempore patre, ingenti amore erga eam animo affecti quicquid illius viderint siue baculum, siue chlamidem, siue sedem, hæc omnia cum lachrymis attrectantes amplexantur, non illa honorantes, sed patrem desiderantes. Sic & nos fideles, crucem Christi tanquam virgam adoramus: vt vero sedem & cubile, illius, sanctum sepulchrum: præsepe autem & Bethlehem & alia eius habitacula, vt domum: Sic Apostolos reliquósque illius martyres, & sanctos, velut à viris illius colimus.* Diuus etiam Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 9. *Qui,* inquit, *aut operatur aut veneratur vtile signum diuinitùs institutum cuius vim significationémque intelligit: non veneratur quod videtur & transit, sed illud potius, quò talia cuncta referenda sunt.*

13 Statuæ, imagines, & literæ, per se nihil sunt eorum quæ significant, sed veluti signa aliorum repræseriratorum, & in tantum significant in quantum significare receptum est: & eius honoris sunt, non quanta est earum materia, sed quantum id est quod repræsentant & significant, & status & imagines non animorum sed corporum simulachra sunt, vt ait Cicero pro Archia, repræsentant tamen cum corporibus, & animorū qui in corpore fuerunt præstantiam, & quippiam

quod

quod singulare ex consensu per corporea repræsentatur, vt colligi potest ex Plinio libro trigesimo quarto capite quarto, vbi de statuatum origine agit.

Sic apud Romanos imperatores, fortuna aurea erat quæ in cubiculis principum Romauorū poni solebat, vt signum imperij quam & Antoninus Pius ad Marcum Antoninū moriturus transferri, in signū translati imperij iussit, vt refert Iulius Capitolinus Antoninino posset in Mario Antonino philosopho; hancque fortunā regiā quæ comitari principes in cubiculis solebat, Seuerus imperator geminare statuerat, vt sacratissimū simulachrū vtriq; relinqueret filiorū, nempe Bassiano & Getæ, sed cū videret sub horā mortis, perurgeri, iussisse fertur vt alternis diebus apud filios imperatores in cubiculis fortuna poneretur: quod tamen Bassiaous priùs quàm faceret parricidium, contempsit, vt scribit Ælius Spartianus in Imperatore Seuero. interim huic simulachro ob Imperij notam honor habitus maximus non minùs quàm coronis & diademati principum, & purpuræ, non propter se, sed propter aliud, cui iniuria illata vindicatur. Quemadmodum damnati sunt à Bassiano seu Antonino Catacalla, qui vrinā in eo loco fecissent, in quo statuæ & imagines essent principis, vt scribit Ælius Spartianus in Antonino Caracalla. Nos plura de honore & vindicta violationis statuarum principis, lib. 35. Syntagma. iuris. cap. 7. numero 5. quæ hic non repeto, sed pergo.

Diuus Augustinus cōsentit [a], *Sicut enim & purpuram regiam cum rege colimus, nec duo sunt qua adorantur, imago & repræsentatum, sed repræsentatum in alio repræsentante: sic Deo cultum tribuimus; imagini, nihil.* Et Diuus Ambrosius [b], *Qui coronat*, inquit, *imaginem Imperatoris, illum vtique honorat cuius imaginem coronauit: & qui statuam contemserit Imperatoris, Imperatori vtique, cuius statuam consputauerit, fecisse videtur.*

a De verbis Domini serm. 58.

b Sermo 10. in Psal. 118.

Tulit & nō minùs acerbè Theodosius depositā fuisse ab Antiochenis statuam Placillæ, quàm si viuæ vxori contumeliam intulissent, vt refertur libro 9. Tripartitæ historiæ cap. 32. Atque Theodosium ob id læsum, & contumelia affectum ex imaginum subuersione conqueritur ad populum Antiochenum Chrysostomus [c]. Et in libro 10. Tripartitæ historiæ c. 15.

c Hom. 2. & 3.

14 Possemus fasciū & securis insignia cōsulū & proconsulū Romanorū addere, fortunę imperatorum aureæ, quibus tantus honor tantáque maiestas, vt cum illis imperium & potestas concedi & adimi diceretur. Sed hæc nimiùm trita & vulgaria sunt, vt opus non sit vlla ampliori testificatione: nam & pro ipso magistratu insignia accepta & vsurpata fuisse omnibus liquet, vt apud Virgilium [d].

d 2. Georgicorum.

Non illum populi fasces, non purpura regum flexit.

Et ita apud Liuium [e], Publicola cum populo Romano acturus, eius maiestati fasces submisit. Meminit & de origine & causa cur lictores & quare duodecim cum fascibus ab Hetruriæ ciuitatibus olim regi dati, idem Liuius lib. 1.

e Libro 2.

15 Legi, vt in summa dicam, apud Ethnicos & Iudæos, statuas & imagines erectas vel positas quadruplici ratione: vel causa habendi honorem & gratiam publicam: vel adhortandum alios ad similia: vel ad ornatum loci aut cultus; seu religionis causa. Sic Tyberius permisit ea sola conditione in templis suas statuas poni, ne inter simulachra deorum, sed inter ornamenta ponerentur [f].

f Suet. in Tyberio c. 26.

Sic & statuerunt Imperatores Theod. Et Valent [g]. *Si quando nostra statua vel imagines eriguntur, siue diebus, vt assolet, festis, siue communibus adsit iudex, sine adorationis ambitioso fastidio, &c.*

g Iul. in l. 2. de stat. & imaginibus. l. 1. c. ti. 24.

Sicque non esse statuas principum adorandas, nec ea de causa positas, docetur & à Diuo Ambrosio [h].

h l. 6. Examerou.

Et [i], Arcad. & Honor. *statuarum erectionem beneficium principis non adulationis causa debere poni*, constituunt: & imponunt pœnam infamiæ eam ob rem ponentibus. Et Paul. Iurisc. [k], *concedi*, inquit, *solet vt imagines & statua qua ornamenta reipublica sunt futura in publicum ponantur.*

i in l. 1. proximè citati tituli de statuis & imaginib.

k In l. 2. de loco publico fruendo, li. 43. P. ti. 9.

Quare imagines heroum Romanorum, ferebantur quidem in funere cuiusdam viri amplissimi, non tamen imagines eorum qui in numerū diuorum relati essent: vt in funere Octauiani, non fuit lata imago Iulij Cæsaris, constitutúmque vt propter diuinitatem & immortalitatem postea Octauiano concessam, vllo in funere eius non ferretur: Dio Cassius [l]. Hic tamen Octauianus noluit sibi poni statuas: sed salutis publicæ, concordiæ & pacis ipse posuit, Dion. lib. 54. Et apud eundem [m]. Statuam aut templum sibi poni passus non est, Tiberius Cæsar: ipse tamen Augusto ędificauit vt rursum eodem teste [n], Coccius Nerua, ne sibi statuæ vel ex auro vel argento cōstituerentur omnino recusauit Cato quoque Cēsorinus idipsum contempsit: Qui interrogatus, quare inter multos nobiles statuam non haberet: malo, inquit, ambigere bonos, quamobrem id nō meruerim: quàm quòd est grauius, cur impetrauerim, mussitare [o].

l Li. 56. historia.

m Li. 57.

n In Coccio Nerua.

o Sicque Ammianus Marcellinus li. 14. recenset.

Memoriam auorum itaque ex imaginibus illorum posteri conseruabant, quas in pompa funebri ideo adferebant, vt hodie Germani onerant sepulturas insignibus stemmatum vnde prodierunt, ita de Drusi sepultura loquens Cornel. Tacitus lib. 4. *Funus (inquit) eius, imaginum pompa maximè illustre fuit, cùm origo Iulia gentis Æneas, omnésque Albanorum reges, & cōditor vrbis Romulus, post Sabina nobilitas Appius Claudius, cateraque Claudiorum effigies ordine spectarentur.*

16 Neque omnes qui statuas habebant in publico pro diis habebantur: vt nec omnes imagines in templo venerabiles, sed quæ venerandorū sunt honorantur, sunt enim ibi quædam ad memoriam tantùm, vt & alia ibi condita. Quemadmodum legimus apud Iustinum ex Trogo [p], Philoctetem condidisse vrbem Thurinorum persuasum: ibique adhuc monumenta eius videri, Herculis sagitas in Apollinis templo, quæ fatum Troiæ fuêre, Metapontinos, quoque in templo Mineruæ ferramenta, quibus Deus à quo conditi sunt, equum Troianum fabricauit, ostentasse. vt & 1. Reg. cap. 21. vers. 9. Refertur gladium Goliath, quo Dauid ipsum Goliath interfecisset, fuisse seruatum in tabernaculo Dei inuolutum pallio post ephod.

p Li. 20.

17 Iussit Mosi Deus, vt faceret in tabernaculo duos Cherubinos productiles ex vtraque parte oraculi [q].

q Exo. 25. ver. 18.

Salomon quoque in templo Domini, fecit sculpi Cherubim, palmas, celaturas, valde eminētes [r]. In columnis & tabulatis boues, leones, palmas, quasi in similitudinem hominis stantis [s], In sanctuario duos Cherubinos opere statuario [t].

r 3. Reg. 6. vers. 35.

s 3 Reg. c. 7.

t 2. Paral. 3. vers. 10.

18 Certissimum insuper habemus signum cru-

eis eius potestatis & virtutis, vt eius vi & efficacia effugentur dæmones, horrentes lignum per quod victi sunt, & contremiscentes ad præsentiã eius signi, per quod Omnipotens Dominus noster Iesus Christus illis prædam eripuit. Diximus valde mirabilia de vi & effectu signi crucis in tomo 3. commentariorum ad Syntaxes artis mirabilis libr. de Deo cap. 36. & latiùs cap. 37. per totum.

Sed & adhuc paulò post plura subiiciemus, quò magis enim dæmones insurgant in mysteria fidei, eò magis dant Christianis occasionem detegendi mirabilia Dei, & modum quo inimici eius viles, perditissimi, damnati in mortem æternam, perperam in rabiem efferuntur: similes canibus, qui cùm non possint lædere proiicientes in eos lapides, tamen lapides quibus impetuntur, innoxiè tamen, consequuti corrodunt, & mordent.

19 Deus Optimos Maximúsque, vt reprobauit idola & imagines falsorum deorum, & iussit eas subuerti; sic contrà, imagines & res aliquas diuinum quippiam repræsentãtes verè, & ad Dei honorem revereri & honorari mandauit. qui enim elegit vel voluit in sanctuario tabernaculi proprium locum oraculi super omnia sibi sanctificari, in eo solo loco voluit quoque sua responsa dare [a].

a Exod. c. 25. vers. 22.

Inter omnia qui omnibus imperat, singulariter voluit adorari in templis tabernaculi, Salomonis, & Zorobabelis postea sanctificati.

Cúmque Dominus Deus totum mundum repleat, tamen singulari modo alicubi est potiùs quàm alibi: vt vbi apparuit Iacobo dormienti & visa illi est scala attingens vsque ad cœlum, & angeli Dei ascendentes & descendentes: & proinde dixit: *Quàm terribilis est locus iste, non est hic aliud nisi domus Dei, & porta cœli*, Genes. 28.

Sic locus, in quo apparuit Moysi Deus in rubo in flamma ignis, inter omnes eius regionis sanctus dictus, *Solue*, inquit Deus Moysi, *calceamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est* [b]. Idipsum dictum est Iosue, de agro vrbis Iericho, vbi apparuit ei Angelus [c], non tamen locus sanctitatem per se habet, sed is qui sanctificat Deus, qui maior est templo & re sanctificata per illum [d].

b Exod. 3. v. 5.

c Iosue c. 5. v. 15.

d D. Matthæi c. 23. v. 16. & seq. 2 Paralip. c. 6. v. 2.

Quid fecit miraculum in virga Moysis quę cõuersa est in colubrum, & rursum in suam formã; an lignum, an verò Dei virtus per virgam operans [e], cur potius virga Aaron floruit arida quam aliorum virgæ, nonne ex eodem ligno omnes, at nõ in omnibus voluit vim Deus sicut in illa exercere [f], dicat quis, cur non omnis virga possit in eremo aquam percutiendo elicere, quemadmodũ Moysis [g]. Cur omnes serpentes fabricati ære, non habuerunt æqualem virtutem ei quem Moyses fabricauit & suspendit in deserto, quo inspecto morsi à serpentibus curabantur [h].

e Exo. 4.

f Numerorum 17.

g Exo. 17.

h Numer. c. 21 vers. 9.

Nonne ex omnibus asinis etiam inter Ethnicos vna locuta Balaam dicitur [i], quid ibi consideramus an naturam vilis animalis, an verò vim diuinam, & responde cur potius per brutum illud animal voluit Deus miraculum exhibere, quàm per aliud? nonne quia ita placuit?

i Num. 22. v. 28.

20 Vt non mirum sit quoque si aliquando inter gentes illorum statuæ prodigia ediderint. Vltra enim permissionem Dei, qua multa præter rerum communem ordinem seu visitatum, dæmones operãtur, Deus ipse per suos Angelos & vi & potestate sua, agit in ipsis, non secus quã in aliis

A suis creaturis, quibus ad nutum & arbitrium vtitur: nec quisquam tam audacter sentiet vt dicat, Deum nihil curare ethnicos homines, & prouidentia sua nihilominus curare res mutas, elementa, & elemẽtata: prouidentia enim & omnipotentia Dei, ad omnes creaturas suas extenditur: homines etiam ethnici & in sustantia boni sunt: & ipsi Dæmones, in quãtum creaturæ Dei, boni; mali, & ex accidente, & ex propria malitia: vt etiã, sua omnipotentia, frænat dæmonum nocendi potestatem, & voluntatem, & illorum opera, & ministerio ad ea quæ vult, vtitur: sic etiã hominum ethnicorum animis, corporibus rebúsque vtitur, tum vt ad salutem eos prouocet æternã, ad Dei cognitionem, & ad resipiscentiã, tum etiã vt illis tanquam tortoribus, flagellísque vtatur erga suos peccãtes, vt emendentur & conuertantur à

B viis malis: & boni probentur, & perfectione, & meritis crescãt exercitati per improbos. Numquã Deus ipsos ethnicos, & idololatras reliquit sine admonitione & prouocatione ad sui ipsius Dei cognitionem, ideo & miracula inter eos permisit fieri prodigia & ostenta, in cœlo, in terra, in rebus animatis, & inanimatis, vt ab illis peruenirent ad contemplationem creatoris: & non per Deum, sed per ipsos staret, quominus ad Dei cognitionem peruenirent, & essent in iudicio diuino inexcusabiles: dedit eis lumen rationis naturale, dedit virtutum & vitiorum distinctionem: *Non erubesco*, inquit D. Paul [k]. *Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco. Iustitia enim in eo reuelatur ex fide in fidem sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuit, reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem, & iniu-*

C *stitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles &c.* [l] Arbitrari etiã salutẽ horum hominum infidelium Deum omnino contẽpsisse, quin perpetuò eos ad mentem redire solicitauerit, improbatur vel ex eo, quòd ipse filius Dei post tot prodigia, prophetias, signa, tandem in mundum venerit, vt quod aberrabat à veritate, indicaret, & in vnum gregem, verámque Dei notitiam reduceret, & redemptionem captiuorum suo proprio sanguine persolueret, iram Dei patris in genus humanũ suipsius morte & sacrificio placaret. Quid igitur mirandum si in statuis, & aliis

k ad Roma. c. 1. vers. 16. & seq.

l per totum c.

D rebus prophanorũ, gentiliúmque prodigia apparuerint Deo permittente, vel dæmonibus operãtibus, vel angelis bonis, ad prædicendã calamitatem, quæ impendebat reipublicæ, vel personis; Deus enim nõ delectatur in perditione peccatorum atque inter Ethnicos vix aut numquam tempus vllum fuit sine aliquo contemnente idola, & qui cognosceret Deum, vt inter Sodomitas erat Loth. Geneseos c. 13.

Inter ethnicos alios Sybillæ, alíique qui quamuis apertè verum fateri non auderent, metu gentilium abhorrentium à veritate, tamen verè Deũ verum alium ab illis colebant, & cognoscebant, & sæpe inuolucris eius potestatem annunciabãt.

Et isti etiam pauci videbant significationem in prodigiis iræ Dei; se interim corrigebant, alios ad salutem interdum clam, interdum palàm prouocabant.

Sic Dauid [m]. *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis, commouisti terram & conturbasti*

m Psal. 59.

turbasti eam, sana contritiones eius quia commota est. ostendisti populo dura, potasti nos vino compunctionis. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant a facie arcus, &c. Nihil qood à propria oatura degenerat, potestesse sine aliqua maiori potestate efficiente: quæ auté illa sit potestas, est dignũ semper obseruatione, atque credendom hoc non fuisse factum sine causa quę aliquando ex incutia contemnitur, aliquando ex effectu se etiam nolentibus ostendit.

Vt quando in statua ærea eqoestri ad locum Libitinæ, ox ore & pede aqua manauit dio M. Marcello & P. Suipitio Coss. quo tempore Galli, & Ligures deleti [a].

a Iul. obsequẽs li. 2. de prodigiis c. 91.

Quando statua Dagon, Idoli Azoliorum, arca Dei in eius templum illata, inuenta est iacens truncatis manibus & capite & pedibus coram arca Dei [b].

b 1 Reg. 5.

B

Monet & Deus ante tempus futuri magni & generalis Iudicij, qoo tempore feré omnes à veritare declinabunt, vt etiam si fieri possit electi periclitentur, futurum esse, terrores de cœlo, & signa magna, portenta, in cœlo, sole, luna, stellis [c]. Quibus & dæmones Antichristi ministri addent suæ industriæ & perditionis artes. Atque Dauid mirabilia hæc Deo tribuit [d]. *Venite, inquit*, v. 9. *& videte opera Domini qua posuit prodigia super terram*, & Psalm. 104. v. 6. *Mementote mirabilium eius qua fecit prodigia eius, & iudicia oris eius.*

c Ad Matthæi 25. Marci 13. Lucæ 21.

d Psal. 45.

Et Ioëlis c. 2. v. 30. *Deus*, ait, de admirabili iudicio agens, *dabo prodigia in calo & in terra & sanguinem & ignem & vaporem fumi*, &c. vocat & scriptura sacra miracula Mosis ostenta Dei [e].

e Exod. 7. 11.

C

Cuius in arcæ Apollonis statua triduum ac tres noctes integras lacrymauit, & Perseus in Thracia fœliciter pugnauit victis Dardanis, & subactis Illyriis. Qu. Martio Philippo 2. Qu. Seruilio Cæpione Coss. ante aduentum Christi annis 167. vt ait Iolius Obseq. li. de prodig. [f] idémque rursum refert [g], Appio Claudio & M. Perpenna Coss. Apollinis aliud simulachrum Romæ lacrymasse per qoatriduum, & vates portẽderunt Græciæ fore exilium vnde deductum esset: quo tempore post, Phrygia recepta à Romanis & Asia testamento legata Attali, ante annum Christi, 128.

f Cap. 69.
g Cap. 87.

21 Prodigia illa magna, si tamen verum narrat Locianus in Gallo, quæ tempore Troiani belli acciderunt: eqous Achillis, cui nomen erat Xanthus, qui posteaquam hinnitu longum valere iussisset, medio in prælio coostitit, disserens totósq; versus ordioe recitans, vaticinabatur, & de futuris reddebat oracula. Et Argo carina fuit apud Homerum eloquuta: in Dodonea sylua, fagus per se loquens oraculum edidit: Tergora direpta serpebant: carnes boum semiassæ atque verubus transfixæ, mogiebaot, & ipse Gallus apud Locianom.

D

Quod autem refert Iulius obsequens [h], magis pro certo habetur, Veiis expognatis à Romanis, cùm Romani milites in vrbis direptione, deorum illorum statuas Romam etiam transferre conarẽtur, ac quidam iouenculus ioco ad statuam Iononis diceret, visne Romam ire Iono? posteaquam capite annuisset, se libeoter ituram, magna omnium admiratione respondisse, & translatam in montem Auentinum.

h Cap. 19.

Refert & cap. 34. bouem in Sicilia, locutum, & cap. 38. iterum Priuerni. & cap. 41. rursos in agro Romano, & iterum cap. 53. locutum & dicentem, Roma tibi caue 12. cap. 66. in campano agro.

A

Et 74 Frusinonæ cap. 85. Iterum Romæ, & iterum in Amiterno capit. 86. & Romæ capit. 103.

Ibique canis Arimini dicitur locutus, & iterum bos Romæ cap. 113. Scribit & Suetonius Tranquillus in Domitiano [i], ante paucos quàm is occideretur, menses, cornicem in capitolio elocutam fuisse ἔςαι πάντα καλῶς, nec defuit qui ostentum sic interpretaretur.

i Cap. 23.

Nuper Tarpeio qua sedit culmine cornix,
Est pene non potuit dicere, dixit erit.

23 Scribit Rabbi Mosche filius Maïmon, in libro *more nebuchim*, se inuenisse in libro aliquo antiquorum, idololatram fuisse prophetam quẽdam dictum *Tamuz* inuocantem solem & stellas, quem occidit quidam rex singulari quodam supplicio, & in nocte mortis eius congregatas fuisse omnes imagines ab extremo terræ in templo Babel, ad imaginem auream solis quæ pendebat seo suspeosa erat inter cœlom & terram, eásque cecidisse in medio templi, & omnes reliquas imagines circa eas fuisse congregatas flẽtes quod cõtigerat Thamuz per totam noctem, mane reuolasse ad sua propria loca.

24 Nonnè & maius miraculum quòd equus pictus Constantinopoli, quo ante sacellum Deiparæ virginis sustinebatur D. Georgius, sob annũ 1309. media nocte bis hinniuit, magno omnium terrore, vt priùs feeerat ante annos plos minùs quinquaginta, vt scribit Niceph. Grægoras [k].

k Lib. 8.

25 Et quod refert Leonardus Vairus [l]. Mirabile in regnis Hispaniæ, quòd in oppido Vililla nuncupato Cæsaraugustanæ dioceseos, est campana qoædam, quam miraculorũ appellant. quæ per aliquot menses antequam aliquid aduersi in republica Christiana contingat, ex seipsa nemine impellente, pulsatur. cuius rei testimonium ipsemet Vairus per publicos tabelliones testibus adhibitis, se legisse testatur, præter fidem quam de eadem re illius regni proreges suis literis faciebant.

l Li. 2. de Fascino c. 14.

26 Addit & in cœnobio D. Martij, in finibus Burgundiæ prope fluuiom Rhodanum, viuarium esse, in quo iuxta numerum mooachorum, pisces ponuntur: ex quibus cùm Monachus aliquis ægrotauerit, pisciculus qooque sopernatare in viuario cernitur. Quòd si monachus è vita migraturus sit, paucis ante diebus piscis moritur.

Sicut & scribit Iulius Obsequens [m], tempore discordiæ Cæsaris & Pompeij, quo die occisus in Ægypto Pompeius, plerisque locis signa spoote sua conuersa, clamorem crepitúmque armorum Antiochiæ, bis, vt curreretur ad muros, auditum, indéque sonum tympanorum Pergami.

m Li. de prodigiis, c. 123.

27 Nemo, saltem sanæ mentis, & qoi legerit histotias vel modicè eruditus, quæ ab Ethnicis tradontur contigisse negabit. Quamuis aliquando ministerio dęmonum facta fuerint prodigia, aliquando imò vt plerumque dispensatione diuina, & Deo permittente manifestata. Nec erit itaque audiendos qui inter Christianos abrogare temerè voloerit authoritatem & potestatem Dei, quominùs eadem possit: & miracula sua in sebus & per res inanimatas exhibere, vel ad commonitioné, vel ad salutem eorundem, vel ad gloriam suam ostendendam & potestatem: quorum & ad malitiam impiorum & calumnias, vel infidelitatem seu incredulitatem conuinceodã. Deus

voluit

voluit memoriam & testimonium posteris conseruari: Serpens æneus iussu Dei fabricatus, in deserto, & in altum sublatus, in quem aspicientes curabantur morsi & læsi à serpentibus [a], diu seruatus est: virga Mosis versa in colubrum, & serpentes Magorum deuorauit, rediitque in pristinam naturam per illam miracula operatus Exodi. 4. & cap. 7. 8. 9. 10. 14. 17. quæ & conseruata postea.

a Num. 21. & ibi dicitur vers. 9. quem posuit Moses pro signo, quē cū percussi aspicerent sanabantur.

Virga etiam Aaron inter cæteras duodecim tribuum Israel floruit, & florea in amigdalas dilatati sunt, dehinc virga relata in tabernaculum testimonij vt seruaretur in signum rebellium filiorum Israel, Numerorum 17.

Et refert D. Paulus [b]. In sancta sanctorum inductam arcam testamenti, habentem vrnam auream, & intus manna, & virgam Aaron quę frōduerat, & tabulas testamenti.

b c. 9. ad Hebræos vers. 4.

Sicut etiam non sunt reprobatæ imagines, & similitudines aureorum anorum, & murium, quæ datæ sunt pro salute obtinēda peccati & pro munere Deo à Philistinis, qui remiserunt arcam Dei ob cuius retentionem percussi fuerant in secretioribus partibus natium, & ebullierant villæ & agri medio regionis illorum & nati fuerant mures, & facta erat confusio magna in ciuitate [c].

c 1. Reg. c. 5. & 6.

28 Retuli alibi [d], miracula quædam ex sacris rerum virorúmque sanctorum imaginibus facta, quibus & alia addere possumus, per quæ & dona largita à Deo, & iniuriæ sanctis imaginibus illatæ, in odium repræsentatorum vindicatæ apparent. Constantinopoli imago virginis beatissimæ Mariæ, per dies plures lacrymata est. Et ex alia S. Georgij martyris sanguis ebulliuit: scribit histostoriam vtriusque Georgius Pachymerus [e].

d lib. 1. Syntagma Iur. c. 12. num. 5.

e Lib. 4. & 7.

Zoropoli Pisidiæ Ciuitate, quædam statua Beatæ Mariæ tempore Synodi 2. Niceæ celebratæ contra pseudosynodum Constantinopolitanā ichonomachorum, vt in ea refertur, quæ vnguētorum scaturiginem ex picta sua manu mittebat. & Procanon episcopus Manson, in eadem Synodo Nicena 2. professus est, se morbo graui liberatum, cùm Christi imaginem cum fide & spe ad se ferri iussisset. vt autem hic beneficij suscepti refert, sic vindicatæ iniuriæ exemplum, narrauit in eadem Synodo Constantinus Constantiæ Cypri episcopus, quendam apud Citium dum clauū in parietem immitteret, frontem imaginis D. Petri in eodem pariete depicti, transfodisse, statímque quasi non imagini sed suæ fronti clauum impegisset, caput frontémque hominis intolerabilem dolorem cruciasse, nec priùs eum depulisse, quàm clauum illum exemisset. Addidit & prædictus Constantinus Constantiæ episcopus, se vidisse Cyprum quendam virum armentarium, qui cū indignabundus Constantiæ imagini virgini beatæ virginis Mariæ oculum alterum stimulo transfixisset, postea sequens armentum stimulum illum fractum in oculum eius conuolasse, & oculū confossum ita amissum. Refertur ibidem, similis quędā animaduersio diuina facta Gabalæ in quēdam Sarracenum, qui iniuria quandam imaginem affecerat, cui dexter oculus exsiliuit.

29 Imago Christi à Iudæo odio eius confossa, sanguinem emisit, vt scribit Diuus Gregorius libro de gloria plurimorum martyrum c. 21. idque Berythi, ex cuius sanguine miracula facta sunt per orbem terrarum, & ibidem in morborum Iudęorum curatione, ex quo plures conuersi sunt ad fidem, vt plenè describit Athanasius libro de imagine crucifixi, & in synodo Nicena 2. act. 4. Quod & alibi postea miraculum contigit, eodem odio, in aliis locis Iudæis Christum & eius imagines persequētibus, vt scribit Rhegino in Chronicis anno 804. li. 2. Iohannes Auentinus in Boioaria lib. 4. Volaterranus in Anthropologia: videndus & Metaphrastes tomo 6. Aloysij in oratione de imagine Christi.

Recenset & Gagninus lib. 6. historiæ Franciæ in Philippo Augusto: quod equidem eius tempore ex militibus inductis à Richardo filio Henrici regis Angliæ, quos illa ætas Coterellos appellauit, dum luderent alea, & vnus ex illis, numis amissis, blasphemus esset in Deum, vbi simulachrū virginis dextra filium gestantis inspexit in templi vestibulo iacto in imaginē lapide, filio brachium abrupisse, ex quo profluens cruor multis ęgrotātibus salus fuit. satelles autem virginis cōtemptor dæmonio mox correptus, eodem die miserabiliter spiritum efflauit.

30 Fuit imago celebris & miraculis decantata Christi prædicantis in Panica Phœniciæ ciuitate alio nomine Dan dicta, ærea facta à muliere illa quæ curata erat à Domino tactu vestimenti à fluxu sanguinis, & columnæ imposita: sub qua crescebat herba medicis incognita, quæ vbi fimbrias vestimenti statuæ æreæ attingebat, erat remedium rabidis, & omnibus ægritudinibus. Hęc, cùm fuisset deposita à sua columna, per Iulianum apostatam, & in locum eius suam statuam locari fecisset, miraculo Deus iniuriam sibi factam declarauit. nam statim illa statua Cæsaris locata, de cœlo tacta est, neque deinceps illa herba ibi nec alibi vllo tempore apparuit, vt narrant Niceph. Callix. lib. 10. c. 30. Sozomenus lib. 6. historiæ tripartitæ. c. 41. & 42. Meminit Eusebius lib. 7. c. 18. Ruffinus Græcè c. 14.

Refert Brentius in cap. 3. ad Galatas sub annū Domini 1555. imaginem crucifixi à quodam lapidibus per indignationem ictam, emisisse sanguinem, & sceleris reum Moguntiæ supplicio affectum.

31 Imagines porrò per se nihil sentiunt, vitam non habent, cùm ex inanimatis per se constent ex metallo, ligno, coloribus & picturis: neque contemptus materiæ solius, si animus non sit, peccandi delictum habet, verùm quando per simulachrorum, & imaginum contemptum, animus ad repræsentatum peruenit: certe iniuria non simulachro aut statuæ, sed ei qui repræsentatur, fieri dicitur; vt quando honor statuæ, ad repræsentatum peruenit: & tali pœna dignus est contemptor & iniuria afficiens imaginem, quali qui per illam repræsentatum læderet, afficiendus esset.

Statuæ enim tantùm etiam inter Ethnicos, interfectis imperatoribus, vel abrogatis imperiis, publice & impune deiiciebantur, vt constat ex Herodiano, dum agit de abrogatione imperij Maximiani veluti memoria abolita.

Deiecit plebs L. Syllæ, & Pompeij statuas, quas tamen reposuit Iulius Cæsar [f]. Refert & in Domitiano cap. 23. eo mortuo Senatum, clypeos & imagines eius trahi & solo affigi iussisse, & nouissime eradendos vbique titulos, & abolendam eius omnem memoriam decreuisse. Sub annū Domini 707. Constantinus Cyrus nonagesimus Sūmus Pontifex statuit ne populus Romanus Philippici dicti Bardassani imperatoris nomen, aut chartam, aut figuram de more susciperet: quia erat mo-

f Suet. in Iulio c. 75.

rat monothelita & iconomachus; vnde eius effigies in ecclesiam introducta non est, nec nomen eius ad missarum solemnia prolatum, vt scribit Paulus Diaconus [a].

a lib. 18. Beda de temporib. Zonaras to. 3.

32 Voluit Deus & per media sanctarum imaginum, vim illis insitam à sua diuinitate per miracula & beneficia hominibus largiri, non minus quàm per serpentem à Mose in deserto erectũ [b], & Dominus Christus communicauit vim salutis mulieri quæ laborabat fluxu sanguinis per contactum fimbriæ vestimenti sui [c]. Et vmbræ Apostoli Petri habebant vim sanandi ægritudines [d]. Sicut & virtutes non modicas quaslibet faciebat per manus Pauli, ita vt etiam super languidos deferrẽtur a corpore eius sudaria & semicinctia, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur. Actorum c. 19. vers. xi. & seq. vis Dei non naturæ hominis est, quemadmodum & à Deo inditum naturæ Hienuç, vt vmbræ eius cõtactu canes obmutescant, teste Plinio [e], & iuglãdium arboribus, vt vmbra sit grauis & noxia etiã capiti humano omnibúsque iuxta satis, quod de pinorum & piceatum & abiectis arboribus dictũ est, vt quæ attingant illis venenũ sint, apud eundẽ Pliniũ [f], Abagarus Toparcha morbo inueterato languens, scripsit ad Christum, vt non grauaretur ad se venire, & nihilominus eximium pictorem Hierosolymam misit vt eius faciei accuratè effingeret picturã & illi imaginẽ adferret. Quod tentans pictor facere, ob radios diuinitatis eius aspectus prolubebatur. Quódque sciens Christus petiit adferri sibi lineum pannũ aqua lotum, quod postea faciei suę admouens effigiẽ suã ibi impressit, & misit ad Abagarum. Fertur etiam regem Persarum celeberrimum pictorem ad idem opus misisse, qui Christum & matrem eius depingeret, atque imaginem depictam accepisse. Et hæc ex scriniis & archiuis Edessæ ciuitatis, (vbi erat toparcha Abagarus, qui ve post passionem Christi per missionem Taddęi vnius ex septuaginta discipulis missi ad eum sanandum secundum promissionem Christi, sanatus & Christianus effectus est, vnà cum filio, & tota ciuitate) se accepisse testatur Nicephorus Calixtus, libro secundo historiæ ecclesiasticæ c. 7. Huius imaginis virtute contra exercitum Chostois iuuatam per Deum, & defensam Edessam ciuitatem, & expulsum hostem scribit idem Nicephorus lib. 17. c. 16. & Procopius.

b vt antè dictum est ex 21. Numer.
c Marc. 5. Lucæ 8.
d Actorum 5. vers. 15.
e li. 8. histo. natu. c. 30.
f lib. 17. c. 12

In Sicilia S. Philippi Apostoli imago prolata in publicis supplicationibus arreptitios dæmoniacos curare, & in eis dæmones rugire, delabi, & murmure ingenti & sonitu trepidare, testis oculatus scribit Thomas Phasellus de rebus Siculis prioris Decadis lib. 10. c. 2.

In Anglia filia Rogerij Vuertuuorthi nobilis equitis Angli, duodenis à dæmonio vexata ante imaginem beatæ Marię Ippisuitchij, quod est nomen oppidi Angliæ, variè à dæmone diuexata, cõtorta, dilaniata, tãdem restituta pristinæ menti cũ plerisque aliis dæmoniacis ęst, & postea sanctissima monialium professa ordinem, vt scribit Thomas Morus libro 1. dialogorum quos scripsit lingua Anglicana. cap. 16.

33 Memini aliquando eius quod dixit Christus de laude diuina quam proferebat populus ei occurrens, quam tacere quidam volebant ex Pharisæis: quibus ipse ait, *Dico vobis quod si hi tacuerint, lapides clamabunt.* Luc. cap. 19. ver. 40.

Cuius rei memorabile exemplum refert Luithprandus Ticinensis, lib 1. de rebus per Europam gestis c. 8. Formosum inquam Papam mortuum, antea contra antipapam Sergium, ab Arnulpho iuuatum, & sedi restitutum fuisse: & postea restituto sedi Sergio per Aldibertum, & sepulchro erutum & sacerdotibus pontificalibus Romanis indutum decollatum, & in Tyberim proiectum. Eum autem à piscatoribus fuisse postea inuentũ, atque ad beati Petri Apostoli ecclesiam delatum, & tunc sanctorum quorundam eius ecclesiæ imagines in loculum positum venerabiliter salutasse.

34 Refert Nicephorus Callixti libro decimo octauo historię, capite quadragesimo secũdo, Mauricium Imperatorem conscientia sibi metuentem ante mortis tempus, quòd captiuos despexisset, eosque vili pretio pecunię cupiditate victus, quos Chaganus Persarum rex furore percitus concidit, non redemisset, vt supplicaretur pro eo ad Deum per orbem misisse. Et quòd ferunt imaginẽ Christi clarè & euidenter vocem edidisse, qua illi prædictum est fore saluandum quidem; sed vt in hac vita pœnas penderet: nonnullos dicere eam imaginem esse eam quæ in area palatij, alios eam quę in speciosa porta tẽpli quadraginta Christi martyrum, sita est, & pictura sua quam maximè ad similitudinem Christi accedit.

35 Smyrnæ Theodosij Iunioris Imperatoris tempore inuenta est imago in Cuptello, vbi abscondita à nemine sciretur, donec illa ingenti lumine, sæpe se declarauit ibi exardente, velut in modum facis.

Quamobrem Cyrus episcopus Smyrnensis miraculo motus, Virgini Mariæ ecclesiam ædificauit, nomine Cyri.

36 Faciunt sanctorum reliquiæ, vt loca in quibus venerantur, miraculis fulgeant, singulari quodam priuilegio: quia mirabilis Deus in Sanctis suis, & vult gloriam suam manifestari in seruis suis, cùm & potestas miraculorum & quæ in illis fiunt, à Dei virtute pendeant, & a merito passionis Christi, pro quo & ipsi fuderunt proprium sanguinem.

Quod docuit per miraculum Leo primus eius nominis Summus Pontifex. Is enim quoties rogabatur ab aliquibus, vt eis aliquorum Apostolorum vel martyrum reliquias daret, consueuerat ad corpora vel memorias Apostolorum, vel martyrum quorum reliquiæ petebantur missas celebrare in ipsorum honorem: Et sic Brandeum altaris, quo consecratum corpus Domini inuoluerat particulatim diuidebat, & pro reliquiis Apostolorum vel martyrum dabat. vnde si ab aliquibus dubitabatur, cultello pannos illos pungens, sanguinem eliciebat. Sic palam cunctis faciens, quòd in consecratione mysteriorum Christi, sanguis Apostolorum vel martyrum qui pro eo effusus est, intret per diuinam virtutem in pannos illos, & ideo merito illos dati pro reliquiis sanctorum, in quorum honorem consecrati sunt, quod refert iisdem verbis Sigebertus Genblacensis in chronographia sub anno 441.

De impugnatoribus sacrarum imaginum.

CAPVT XIIII.

HABENT pij Christiani causas & rationes imaginum in ecclesia Dei receptarum, & distinctiones earum ex superioribus annotatis: verùm superest conuincendus error vel impietas

eorum

eorum qui dum nimiùm sibi placent & religiosiores haberi volunt, in religionem peccant.

Niecphor. Calix. lib. 16. historiæ ecclesiasticæ cap. 27. tradit, Xenaiam primùm, ô audacia, inquit, hominis, & os imprudens! vocem illam euomuisse, Christi & eorum qui illi placuerunt imagines, μὴ δεῖν προσκυνεῖν, non esse honorandas, magnámque hac de re seditionem mouisse. Qualis autem vir fuerit ille, sic exponit Xenaias quidam postea dictus Philaxenus, cùm ab hero profugisset, ad Calandionem episcopum Antiochenum accessit, se esse clericum mentitus, cùm tamen nondum regeneratus fuisset lauacro baptismi: Calandium, vbi hominem eum, & latentem in eo maleuolentiã, ex signis & coniecturis quibusdam cognouit ab ecclesia proscripsit; vbi verò Calandioni Petrus Cnapheus successit: Xenaiã ille non solùm suscepit, verumetiam nondũ baptismo initiatum episcopum creauit & Philoxenum nominauit, in episcopatu Hierapolios, vt & tradit Cedrenus.

Non ita antea; nam & Christiani publicè & priuatim Christi & sanctorum eius imagines vt sanctissimas habebant & venerabantur, vt etiam Alexander Seuerus Ethnicus, in Larario suo vbi sacrificia sua faciebat, haberet imagines Abrahami & Christi, vt scribit Lampridius in eo. Diuus Lucas euangelista, depinxit effigiem beatæ Mariæ virginis, & Petri & Pauli, vt refert Nicephor[a].

2 Cùm Claudius quidam etiã episcopus Taurinensis ecclesiæ in Italia, videns adorari imagines immoderato zelo succensus, & oblitus quod ecclesia picturas sanctorum ob memoriam rerum gestarum & ad instruendas nescientium mentes permisisset & recepisset, in suis basilicis omnes euertit & penitùs abdicauit: quod maximè reprehensum fuit à Theodemiro abbate Galliarum, eo quòd potiùs errorem corrigere debuisset quàm scandalum in Dei ecclesia introducere dicẽs idololatriã. Atque vt beatus Paulus Athenas veniẽs, inueniens aram Deo ignoto, non illam euertit, sed errorem docuit. Improbat & factum & zelũ inconsultum Ionas Aurelianensis episcopus[b].

3 Gizid rex Persarum, Iudæi cuiusdam consilio, edicto imagines Christi & sanctorum, quæ in ecclesiis passim in honore erant, propter doctrinæ Christianę memoriam, tolli iussit, circa annum domini 724. vt scribit Paulus Diaconus libro 21. Romanæ historiæ.

4 Hunc secutus eodem tempore Leo tertius, & Copronymus Leo Iunior iconomachi, vnde exortæ fuerunt turbæ tristes in ecclesia Dei, vt refert Zonaras tomo 3. Bezer porrò patricius qui Leonem inflammauerat, vt contra imaginum propugnatores sæuiret ab Artabasæi exercitu hasta traiectus est, vt ait Paulus Diaconus libro vigesimo secundo historiæ Romanæ.

5 Rursum vt idem testatur in vigesimo primo libro anno 724. Iudæi Laodicenses Iysto Arabum principi persuaserunt, vt imagines aboleret, quod & refert Sigibertus.

6 Fuit pseudosynodus vel conuenticulum Cõstantinopoli habitum contra imagines, cui cùm nollet Germanus patriarcha Constantinopolitanus subscribere, sponte sede se abdicauit, vt ait Diaconus libro vigesimo primo historiæ Romanæ.

7 Suidas in Theophilo, ait hunc imperatorem Michaelis Amorrhæi filium, & alterius Michaelis patrem Copronymi, odiosam & detestandam sectam suscepisse Manicheorum & oppugnationem imaginum.

In iure orientali collecto per Bonefidũ, in constitutione Theophili, scribitur Michaelem statuisse, ne vlli pictę imagini, vbicunque ea fuisset, nomen sancti statueretur. Leo autem, & eius filius Copronymus, in suis constitutionibus, omnẽ earum venerationẽ protinus interdixerunt. Theophilus verò nec pingi eas coloribus permisit, dicens huiusmodi admirationem esse abiecti animi, & ipsam solam spectandam veritatem.

8 Fuit ac concilium Romanum habitum anno 713. contra Philippicum primum imperatorem iconomachum, qui & fuit excommunicatus, vt ait Abas Vespergensis in Chronico.

Rursum aliud concilium Romanum, sub Gregorio 3. Sum. Pont. anno Domini 735. pro imaginibus retinendis contra Leonem imperatorem episcoporum 903. vt scribunt Sigiber. & Palmerius: aliqui tamen tradunt sub Gregorio 2. collectum anno Dom. 714.

Mala illa herba hæreseos facilè succreuit specie pietatis, & quia ab Imperatoribus tunc Græcis fouebatur, nonnisi tamen cum seditionibus & pugnis ciuilibus, quibus plures ceciderunt, & ex bonis plures martyriũ passi sunt. Sabinus Bulgarorum rex fuga sibi consuluit, quòd populus imaginum cultum defenderet, quem ille Copronymi gratia persequebatur, vt scribit Blondus libro primo Decadis 2. Nauclerus generatione 26.

Sub Stephano 2. Summo Pontif. qui adeptus sedem est anno Domini 767. Antiochenus & Hierosolymitanos episcopi excommunicarunt Cosmam Alexandriæ episcopum, quòd imaginum religiosam memoriam improbaret. Paul. Diaconus lib. 22. histor. Rom. eodem anno. Pipinus rex Franciæ conuentum agens in Gentiliaco villa Synodum quoque de eadem quæstione habuit, vt habetur in Annalibus Pipini, Caroli magni, & Ludouici.

9 Tempore Adriani 1. Romani Pontificis, qui ascendit cathedram anno Domini 772. Constantinus v. Imperator orientis annis scelere imbutus, magis contra imagines furit & in apostasiam lapsus fidei, vt adoraret venerem, Catholicos qui sanctorum imagines apud se haberent, & eos qui post votum nollent vxorem ducere, crudelissimè afflixit, vt plures occiderit martyres quàm vllus vmquam imperatorum Gentilium. Sigebertus in Chronicis, qui & eum igne cœlesti periisse meminit, eiúsque cadauer defossum ab Irene seu Theodora imperatrice, publicè crematum: quod & scribit Sabellicus Enneade 8. libr. 8. Scripsit eo tempore Adrianus 1. libros contra iconomachos, secundum Sigebertum. Leo 4. dehinc filius Constantini, mali corui malum ouum, etiam sacris imaginibus bellum indixit, vt ait Zonaras Tomo 3. & Diacon. lib. 23.

10 Anno Domini 752. Gandaui etiam excitatus ciuilis motus propter sanctorum imagines, quas alij vt idololatræ instrumenta execrabantur: alij cum veneratione habendas & in templis putabant: in qua discordia Hildebertus abbas Blandiniensis interfectus, qui contra decreta Cæsaris decretis Pontificum de habendis statuis, adhæsit. & inter martyres beatos relatus[c].

11 Anno Domini 790. vniuersale consilium Nicenum 2. contra Iconomachos, pro retinendis ima

a li. 2. hist. cap. 43.

b libris duob de cultu imaginum, & refert in primo factum Claudij.

c vt narrat Iacobo Meyerus lib. 1. Annaliũ Flandriæ in eo anno 752.

a luo parte 4. c. 127. & 128.

dis imaginibus fuit celebratum[a].

Apud Moscouitas seu Ruthenos, quamquam Græcorum doctrina infectos, in canonibus Iohannis Metropolitæ, quem velut prophetam habent, statutum fuit, vt honor habeatur imaginibus: & vt imagines antiquæ & tabulæ super quibus consecrationes fiunt, non comburantur, sed in hortis aut alio loco honorifico sepeliãtur, ne iniuria aut dedecore afficiantur, vt est apud Sigismundum liberum Baronem libr. commentariorum rerum Moscouiticarum.

12 Scio quòd Ado Viennensis scribit, in ætate 6. & Rhegino lib. 2. Chronicon, fuisse quandam synodum Franeofordiensem, quæ abdicauerit synodum 7. Græcam dictam 2. de adorandis imaginibus. Sed quam ridiculum sit prouincialem synodum velle iudicare de œcumenica approbata per Adrianum 1. vel eius iussu celebrata, nemo est qui nesciat. Sed neque Synodus Nicena etiam dixit, adorandas imagines eo modo quo hæretici obiiciunt; cùm expresse modus venerationis in ea fuerit determinatus alius.

Nam, inquit, *Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa.*
Hanc videas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

b li. 6. de inuentor. rerú c. 13.

vt refert Polydor. Virgil[b].

13 Fuerunt Antiochiæ imagines sanctorum euersæ sub annum Domini 396. vt ait D. Chrysostomo[c], sed denuò restitutæ[d].

c Homilia 2. tomo 5.
d idem homil. 17.

Fuit quidam Seuerus episcopus Massiliensis, qui zelo inconsiderato incensus, sanctorum imagines confregit: quem acerrime reprehendit Gregorius primus[e]. *Perlatum*, inquit, *ad nos fuerat quòd inconsiderato zelo succensus, sanctorum imagines, sub hac quasi excusatione ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem, quia eas adorari vetuisses omnino laudamus: fregisse verò reprehendimus. Dic frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est, quod fecisti? Si non aliud, vel id te non debuit reuocare, ne despectis aliis fratribus, solum te sanctum crederes, & sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturæ historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat pictura cernentibus: quia in ipsa etiam ignorantes vident, quid sequi debeant: in ipsa legunt qui literas nesciunt, vnde & præcipuè gentibus, pro lectione pictura est.* Polybius etiam Ethnicus li. 5. improbat vt dementes iconoclastas, etiam contra hostes. *Sæuire quidem* inquit, *in hostes, & eorum castella, portus ciuitates, villas, naues, fructus deuastare: aliáque his similia facere per quæ hostium vires debilitentur, propriæ confirmentur atque augeantur, leges ac iura belli permittunt: ea verò destruere, quæ nec propriis rebus emolumenti aliquid afferunt, nec hostibus detrimenti, vt sunt templa, porticus, statuæ, atque huiusmodi, rabiosi hominis est ac furentis.*

e epistolarum lib. 9 ep. 9. relatum in c. perlatum. 27. de consecratio. dist. 3.

14 Almaricus anno Domini 1204. sub Othone 4. & Innocentio 3. Summ. Pont. docuit Lutetiæ quosdam, altaria sanctorum imagines thurificare, esse idololatriam, qui tamen combusti fuerunt[f].

f Cæsarius in dialect. dist. 5.

De obiectis in imagines.

CAP. XV.

Religionis veræ vicit semper sententia quæ tenenda, de habendis in ecclesia sacris imaginibus. Nec nos retrahere debent Theologorum quorundam opiniones: qui volunt se aliquid esse videri, cùm scandalo totius fidei, & prudentiores cæteris, melioris'que iudicij haberi: qui, cùm ipsi habeant penes se principum, serpentum, animalium, meretricum imagines, & hæreticorum, vir-

A tutum & vitiorum depictas ad arbitrium pictorum, celatas & prominentes à celatoribus & statuariis, tamen in ecclesia Dei ægrè ferunt Domini nostri IESV CHRISTI, sanctissimæ matris, Apostolorum, martyrum, confessorum haberi imagines, à quibus interrogatis cur alias penes se potius esse patiantur, & non improbant, quàm in ecclesiis propositas, statim audies responsum iustitiæ Pharisaicæ, quòd vulgus indoctus eredat imagines ipsas & ligna adoranda, ipsi autem non credant: quasi omnes cæci sint, ipsi autem soli videant. Stolidissimum certè responsum, cùm & ipsi magis volgo cæci sint, qui non videant nullum tam abiectæ fæcis ex plebe inueniri inter Christianos, qui interrogatus num imagines sint Dei, non respondeat non esse: & interrogatus cui oblationem vel reuerentiam adferat, non adiiciat se non imagini Christi vel imagini talis sancti, sed

B meliùs Christo vel Sancto Martino, Georgio, vel alteri se commendare, vt roget & deprecetur pro eo, in quibus profitetur quòd non ligno, non lapidi, seu imagini sed coram imagine venerationem exhibendo, se commẽdare & ei quem refert imago. Nec est quisquam ita rudis quia ratione vtatur inter Christianos, qui interrogatus num Sanctus Michael, Sanctus Georgius, sit Deus, non continuò sine cunctatione respondeat, non esse Deum, sed plurimùm valere apud Deum.

2 Sed & sunt alterius formæ noui theologi, qui motibus impudicis vitáque luxuriosa infecti, vel qui cùm hypocriticam vitam sub habitu ecclesiastico agant, facilè moueantur imaginibus & statuis bene depictis vt Pygmalion, Iunius Pictiulus, & quidam alij proni ad Venerem, ad corporis pulchritudinem commoti & stimulis carnis puncti.

C Quare & summouendas statuas has censent, eo prætextu, ne sint illis scandalo. Miserrimi hominum, plebis & populi mentem ex suo turpi desiderio metientes; putant enim alios perinde ac se impudicos, ipsi otiosi plerúmque animum corporibus imaginis infigunt, non ad mysteria referentes: ac populus lassatus opere, dum ad ecclesiam venit contemplatur non lineamenta singula corporis sed generaliter & quod representant imagines, vt videt nudatum superpositum craticulæ D. Laurentium, videt Sanctum Sebastianum nudum sagittis confossum, Dominum crucifixum considerat simpliciter hæc qui ex deuotione & adoratione templum ingreditur, nihil ampliùs. quòd siquis scurra otiosus, lubricus & putris eò adnolauerit, non nego quin quippiam aliud cogitet, sed ideò non est tollenda imago, non magis quàm homines non sunt tollendi, quòd impudicæ

D aut impudici qui intentum habent animum ad vitium, illis conspectis incenduntur; est enim scandalum acceptum non datum: sicuti non tollendi latrunculatores, non magistratus, non boni, quòd latrones inuidi, mali illis conspectis maledicant, inuideant, & aboleri cum eorum memoria desiderent.

Idipsum dicendum de aliis abusibus imaginum, si qui sint qui occupent mentes aliquorum, non enim ideo tollendæ imagines, sed abusus emendandi: vt non ideo tolendi cultri omnino, quòd aliquo quispiam se interemerit; non claudendæ omnium fenestræ, quòd aliquis se præcipitauerit ex aliqua; sic de similibus, quorum introductio bona est, & abuti quis illis possit; nihil enim tam bonum, tam sanctum, quo non abutatur

HH malitia

malitia dæmonum & hominum: panis ad leuandam famem datus, per crapulam & abusum interitus causa est. Vinum ad sanitatem conducibile ebriorum mentes turbat, imò corpus Domini nostri sumptum in sacramento, quibusdam in salutem, quibusdam in damnationem, & iudicium. 1. epist. ad Corinth. c. xj. vers. 29. Quid vltra dicam? Deos ipse, gloriáq; eius, à bonis Angelis adoratur, & inde tamen dæmones miseri per propriam inuidiam & peccatū, damnationis æternæ iudicium architectati sunt. Imagines bonis, Dei & diuorum, ad memoriam, ad beneficiorum recordationem, ad exemplum viuendi proponuntur efficaciter, iisq; incenduntur ad prototypa, & ad repræsentata veneranda, & imitanda; Siqui sunt qui abutantur eorum malo: boni tamen, ob malorum mentes earum vtilitate priuari non debent. Sunt curiones, sunt doctores, ecclesiasticæque personæ, prælati, concionatores, concilia ecclesiastica, quæ B instruunt populum, quid credendum in his sit, quid non: quis sit earum vsus, quis abusus. Sunt magistratus qui abutentes, aut idololatras puniant si qui inueniantur. Quòd si, & personæ ecclesiasticæ & magistratus segnes fiot, in exequendis sacrosanctis conciliis, ipsi iudicium portabunt, & reddent rationem Deo pro animabus sua negligentia errantibus.

Quòd si adhuc isti Theologi putant se acutiores illis omnibus, prodeant in medium, doceant abusus, retento vsu: neque more impij medici, qui morbos corporis curare pollicetur, corpus ipsum eo prætextu extinguat. Si quid eoim valeant in ratiocinatione, necesse est consequentiam argumenti fateantur, quòd si sit abusus malus imaginum, quod & omnes orthodoxi aliquando esse non negāt, & consequenter esse vsum bonum: vt priuatio præsupponit habitum, morbus superueniens præsupponit præcedentem sanitatem. Quo- C circa vt medici morbos tollere & sanitati restituere satagunt, sic & pastores si abusus videant irrupisse, vel astu dæmonis, vel imperitia, vel neglectu eorum, vel prædecessorum suorum satagere omni studio debent, eos tollere, & vsum syncerum retinere: vt sanctissimè constitutum est in concilio Tridentino sessio. 25. cap. de inuocatione, veneratione, & reliquiis sanctorum, & sacris imaginibus, iuxtáque sacrosanctas alias synodos statutum vt episcopi diligenter doceant per historias mysteriorum nostræ redemptionis, picturis vel aliis similibus expressas, erudiri & confirmari populum in articulis fidei commemorandis, & assiduè recolendis: tùm verò ex omnibus sacris imaginibus magnum fructum percipi: non solùm quia admonetur populus beneficiorum & munerum, quæ à Christo sibi collata sunt, sed etiam quia Dei per sanctos miracula & salutaria exempla oculis fidelium subiiciuntur, vt D pro his Deo gratias agant, ad sanctorúmque imitationem, vitam, moresque componant, excitentúrque ad adorandum & diligendum Deum, & ad pietatem colendam.

Et si quis his contraria docuerit, aut senserit, anathema sit.

In has autem sanctas & salutares obseruationes, si qui abusus, inquit, irrepserint, eos prorsus aboleri sancta synodus vehementer cupit: ita vt nulle falsæ imagines, & rudibus periculosi erroris occasionem habentes, statuantur, &c. Omnis porrò superstitio in sanctorum inuocatione, reliquiarum veneratione, & imaginum sacro vsu A tollatur: omnis turpis quæstus eliminetur: omnis denique lasciuia vitetur, ita vt procaci venustate imagines non pingantur nec ornentur, &c.

3 Simulachra fieri Deus vetuit inter filios Israël, non quidem absolutè, sed eum ea conditione vt adorarentur pro diis: quia vnus Deus verus ille. neque inuisas fuisse statuas ideo inter Israëlitas probos, inde vel liquere potest, quòd Michol filia Saulis tam citò paratam habuit statuam, quam saluato Dauide per fenestram, in statum eius loco supposuerit 1. Reg. 19.

Producamus & non temerè sententias aliquas prohibitionum: perpendamus, & illud facilè si modò eum iudicio sine affectione legamus, apparebit. vt Exo. 20. v. a 3. *Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis*, & ibidē Exo. c. 20. In principio præcedentia & sequentia, cum media prohibitione iungamus. *Ego*, inquit, *sum Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Ægypti, de terra seruitutis. Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. quia Ego sum Dominus Deus tuus, &c.* Sic enim legitur Hebraicè ratio cur non eis sculptilibus adoratio vel seruitus est facienda.

לא תשה חוה להם ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך

lo tisthà chaueh lachem velo shagnabedem: ci anochi Iehoua elohecha.

Id est, *Non adorabis ea, & non seruies eis, quia ego Dominus Deus tuus*: refert itaque principium sententiæ, *non habebis deos alienos*, ad verba, *ego enim sum Deus tuus*, & intelliges quæ in medio dicta sunt de simulachris, ad simulachra adorata pro Deo, pertinere. Sicque ibidem prohibitum est fieri similitudines rerum ad eam intentionem, vt illæ adorentur tanquam Deus. Videbat enim C Deus populum ex Ægypto egredientem, adhuc rudem & moribus Ægyptiorum, qui talia tāquam deos venerabantur, inquinatum: quare dum illos volebat reuocare ab illorum erroribus, ferè semper adiicit, *ego Dominus Deus tuus*, vt Leuitici c. 8. *Loquutus est Dominus ad Moysen, dicens: loquere filiis Israel, & dices ad eos: ego Dominus Deus vester: iuxta consuetudinem terræ Ægypti in qua habitastis, non facietis: & iuxta morem Regionis Chanáan, ad quam ego introducturus sum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis.* Et Ezechielis c. 20. v. 6. & 7. *Ego Dominus Deus vester in die illa leuaui manum meam pro eis, vt educerem eos de terra Ægypti in terrā quam prouideram eis fluentem lacte & melle, quæ est egregia inter omnes terras: & dixi ad eos, vnusquisque offensiones oculorum suorum abiiciat, & idolis Ægypti nolite pollui, ego Dominus Deus vester*, &c.

Et Deuteron. cap. 5. *ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo seruitutis, Non fa-* D *cies tibi sculptile, nec similitudinem omnium quæ in cœlo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur in aquis, non adorabis ea & non coles, ego enim sum Dominus Deus tuus, Deus æmulator*, &c. Explicat & Deus ipse Exod. c. 34. v. 17. Quod dicit de simulachris intelligi debere de his quæ adorabantur vt dij, *deos*, inquit, *conflatiles non facies tibi*, & versu 13. *Aras eorum*, scilicet Chananæorum, *destrue, confringe statuas, lucos succide, noli adorare Deum alienum, Dominus zelotes nomen eius*, &c.

4 Et iterum clariùs Leuit. c. 19. versu 4. *Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis, ego Dominus Deus vester.* Et ibi verba Hebræa: האלילם

אל תפנו אל האלילים *al tiphon el haelilim*, id est, Nolite conuerti ad *haelilim*, vertunt *idola*, res vanas, non autem similitudines. siquidem aliud similitudo seu imago, quæ dicitur Hebræis צלם *tzelem* & תמונה *temuna*. Aliud אליל *elil*. Quemadmodum aliud est representatio eius quod est, aliud velle representare quod non est: vocant enim אליל *elil* quod nititur representare id quod non est, inane, vanum, quod nihil est. & sic etiam inter Græcos aliud εἰκών, aliud εἴδωλον. vt aliud Latinis imago, aliud spectrum. Et eodem modo in sacra pagina probantur imagines quæ repræsentant res quatenus sunt: reprobantur idola, quando imagines ipsæ dicuntur dij, quia hoc nihil est, ideo idolum nihil est, cùm hoc representare nititur quod non est. Et ne putet quispiam à nobis hoc esse confictum audiat expressam Diui Pauli authoritatem. 1. ad Corinthios cap. 8. versic. 4. & 5.

B Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ,) καὶ κύριοι πολλοὶ, Ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτὸν, καὶ εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. id est.

De escis quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, & quòd nullus est Deus nisi vnus: nam etsi sunt qui dicuntur dij siue in cœlis siue in terra (siquidem sint dij multi & Domini multi) nobis tamen vnus Deus Pater ex quo omnia, & nos in illo, & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per ipsum, &c.

Sic in sacra pagina, quandiu serpens æneus, à Mose iubente Deo factus, fuit cum sua representatione futuri Messiæ venerabiliter obseruatus, probatus fuit inter Iudæos: at quando populus omissa representatione, cœpit ipsi tanquam æri & veluti Deo incensum adolere, & pro Deo habere, vt habebantur dij apud gentes ipsæmet statuæ, vel ea quæ representabant vt serpens, rana, canis, ibis & similia, statim ab Ezechia deiectus est. 4. Regum capitulo 18.

Eò pertinent verba, capite 23. Numerorum versu 21. *Non est idolum in Iacob, nec est simulachrum in Israel, Dominus Deus eius cum eo est.* Quæ meliùs Hebraicè exprimunt quæ dicimus; sic enim se habet, & explicant mentem Balaami.

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל יהוה אלהיו
lo hibit auen beignatZob velo raah gnamal beisrael Iehoua Elohaio.

Id est, non videtur *auen* in Iacob. nec *gnama* in Israel, Dominus est Deus eius און *auen* dicitur Hebræis, *mendacium vanum, nihil*; vnde vertunt interpretes idolum quod nihil est in eo quod non est Deus. עמל *gnamal* autem sumunt Hebræi pro labore, & iniquitate quæ fatigat potiùs operantes quàm iuuet. Rursus audiamus explicationem verbi *Idolum* ex sacra Scriptura ad verbum positam, in capite 14. libri sapientiæ versu 8. *Per manus*, inquit, *quod fit idolum: & maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est. Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas eius: etenim quod factum est cum illo qui fecit tormenta patietur. Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creatura Dei in odium facta sunt & in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium. Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illo-*

A *rum, corruptio vitæ est. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum*, &c. Ex quibus collige idolum dici damnabile, quòd id quod creatura est dicatur Deus. sicuti cùm existente Mose in monte populus idolum vituli, dicebat Deum. Dicens, *hi sunt dij tui Israel qui eduxerunt te de terra Ægypti*. Exod. c. 32. v. 4.

Isaias adhuc luce meridiana clarius explicat per totum cap. 44. *Plastæ idoli*, inquit versu 9. *Nihil sunt, & amantissima eorum nihil proderunt eis, ipsi sunt testes eorum, quia non vident neque intelligunt vt confundantur.* Et versu 12. *Faber ferrarius in lima operatus est*, &c. Vbi persequitur, quomodo ex ligno calefactus est statuarius, & combussit & coxit sibi cibaria, reliquum autem eius Deum fecit sibi & sculptile, *curuatur ante illud, & adorat illud, & obsecrat, dicens libera me, quia Deus meus es tu*, &c. in quibus videmus illud sculptile statuámque pro Deo habitam, & ipsam materiam adoratam: vt alicubi ipsum bouem, & alia similia. Addidit autem scriptura mentioni idolorum, aliquando idolorum similitudines, id est, imagines eorum quæ habebant pro diis. vt si quando putabant solem Deum, imaginem solis. In quantum itaque imago representabat solem, non erat idolum: sed in quantum volebant representari per imaginem solis, Deum esse ipsum solem, erat imago idoli: & in ea representatione Dei nihil erat, quia sol non erat Deus, & damnata representationis intentio eius qui pro Deo eum colebant. vt liquet ex libr. 4. Regum cap. 23. Vbi & versu 24. Addit mentionem imaginum idolorum. *Sed & Pythones*, inquit, *& ariolos, & figuras idolorum immunditias & abominationes quæ fuerant in terra Iuda, & Hierusalem abstulit Iosias*, &c. Et Amos capit. 5. versu 26. ibi *Imaginem* C *idolorum vestrorum, sydus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis vobis adorare eas, quæ fecistis vobis.*

Colligi & potest ex capit. 14. Danielis quòd idolum non erat statua simpliciter, sed statua quæ pro Deo colebatur. Sic enim narratur vers. 21. Quòd cùm detexisset rex fraudem sacerdotum ingenio Danielis, circa idolum Bel quod adorabatur à Rege, tradidit rex idolum Bel in potestate Danielis, qui subuertit eum & templum eius. & postea sequitur: vers. 22. & 23. *Vt erat draco magnus in loco illo, & colebant eum Babilonij, & dixit rex Danieli, Ecce, nunc non potes dicere, quia iste non sit Deus viuens, adora ergo eum dixitque Daniel regi Dominum Deum meum adoro, quia ipse est Deus viuens: iste autem non est Deus viuens, &c.* Non negauit enim Daniel draconem viuere, sed ait Deum, illum draconem viuentem non esse, D ideo potestate accepta cùm eum necasset, dixit, *Ecce quem colebatis*, &c.

Aperit & mentem sacræ prohibitionis Salomon sapientiæ, capit. 15. vers. 15. ibi *Quoniam omnia idola nationum deos existimarunt, quibus neque oculorum visus est ad videndum, neque aures ad audiendum*, &c. Et postea vers. 18. *Sed animalia miserrima colunt, insensata enim comparata his, illis sunt deteriora*, &c. Quò pertinet quod Dauid sæpe repetit. *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum, os habent & non loquentur*, &c. Psalm. 113. & 134. Atque fictionem illam Dei antiquorum, pendere ex mente artificis pulchrè expressit Horatius 1. Sermo. Satyra. 8. dum de Priapo agit,

Olim truncus eram, ficulnus inutile lignum.

Quum faber addubitans scamnum faceretne Priapum, Maluit esse Deum. Deus inde ego furum, auiumque Maxima formido.—

5 Non prohibuit ergo Deus omnes imagines seu similitudines, nisi idola & idolorum. hoc est, non prohibuit fieri rerum similitudines, sed prohibuit ne illæ imagines pro Deo adorandæ fierent. vt nō damnauit habere catos, boues, oues, serpentes, aurum, argētum: sed prohibuit & damnauit ea adorare, & habere pro diis, & illa ita adorata repræsentare aliqua similitudine: nam creaturæ Dei bonæ sunt, essentia; abusus malus.

Nec ars pictoris statuarij, celatoris, mala est, imò verò probata, & à Deo quibus vult data: sicuti testatur se eam dedisse Besteel & Ooliab, ad excogitandum in tabernaculo Dei, quicquid fabrefieri potest in auro, argento, ære, marmore, gemmis, & diuersitate lignorum: Exod. capite 31.

Et cùm loqueretur in monte Mosi, iussit similitudines fieri etiam in loco vbi Deus adoraretur, sed non adorari imagines, Exodi 25. vers. 9. & 40. ad Hebræ. 8. *Iuxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultum eius, sicque facietis illud.* Ibique & facta duo Cherubim, lilia, sculpti in nucis imaginem, conflati & auro, & sculpti Cherubim & celati cum palmis. In templo Dei, 3. Reg. cap. 6. Duodecim boum statuæ suppositæ vasi quod mare dicebatur, 3. Reg. 7. Posuit & in Throno suo Salomon duorum leonum statuas tenentes sedile, & in sex gradibus vtrinque sex leunculorum statuas. 3. Reg. 10.

Additur & in dicto cap. 7. Reg. 3. vers. 36. *Sculpsit quoque in tabulatis illis quæ erant ex ære & in angulis Cherubim, & leones & palmas quasi in similitudinem hominis stantis, vt non celata sed apposita per circuitum viderentur.* Et leunculos & alias similitudines in templo fieri debere ex voluntate Dei testatus est Dauid Salomoni, Paralipomen. 1. capit. 28. vers. 18. & 19. *Omnia*, inquit, *venerunt scripta manu Domini ad me [illegible] intelligerem omnia opera exemplaris.*

6 Hoc m[illegible] domu[illegible] [illegible] [illegible]ria idolis dicata, d[illegible] [illegible] Iosia, 4. Regum 23. vt [illegible] [illegible]ta peregrini cultus, & confregit [illegible] [illegible]omen. cap. 14. vers 2. At ipse Deus pro[illegible] [illegible] iussit sibi altare erigi Genes. cap. 8. Exodi 20. & 29. Iosue 8. Iudic. 6. & alibi. Pari modo Leuitici 26. vers. 1. *Non facietis vobis eidolum & idolum sculptile, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum. Ego enim sum Dominus Deus vester.* Et tamen non improbatur sed laudatur, quòd Iacob posuerit lapidem in titulum & vnxerit, Genes. ca. 28. vers. 18. Sic Rubenitæ, & Gaditæ & dimidia tribus Manasses ædificarunt in titu[illegible]m altare infinitæ magnitudinis, non in ho[illegible]causta, non in sacrificium, sed in testimonium, & immunes habiti sunt à præuaricatione [illegible] cap. 22.

E[illegible] [illegible]oel vnum lapidem erexit in titulum victoriæ obtentæ contra Philistæos, 1. Reg. cap. 7. vers. 12.

Et ipse Iosue, cùm percussit fœdus Dei nomine cum populo, tulit lapidem pergrandem, posuitq; cum subter quercum quæ erat in sanctuario Domini, & dixit ad omnem populum: en lapis iste erit vobis in testimonium quòd audieritis omnia verba Domini quæ locutus est vobis, ne forsan postea negare velitis & mentiri Domino Deo ve-

A stro Iosue. cap. 24. vers. 25. 26. & 27.

In quibus obseruandum, primùm explicata fuisse verbo mandata Dei, & acceptata: dehinc perscripta: & tertiò, pro his qui legere nesciebant, lapidem pro signo imagineque dictorum, factorum, & præscriptorum erectum fuisse. vt in ecclesia Dei est prædicatio, dehinc sunt sacræ Scripturæ, & item imagines, signa, testimonia, lapides, factorum, dictorum & scriptorum, probatur erectio tituli & lapidis Iosuæ, quia finis causaque propter quam erigebatur, digna erat perpetua & assidua seu quotidiana memoria, ad Dei honorem & factorum ob eius laudem. vt autem hæc causa diuina probauit huiusmodi ibi factum: Sic ex contraria causa, quæ ad superbiam & veluti ad contumeliam Dei pertinent, in titulis & erectionibus altarium & lapidum improbantur, vt Deus in ædificatione turris Babel, ædificatibus restitit, qui

B dixerant *faciamus nobis ciuitatem & turrim* (nobis inquiunt, non Deo) *cuius culmen pertingat ad cœlum & celebremus nomen nostrum*, &c. Genes. cap. 11.

Pari modo improbat scriptura superbiam Absalonis, qui cùm rebellasset patri Dauidi, sibi erexerat titulum qui est in valle regis; dixerat enim, *Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei vocauitq; titulum nomine suo, & appellauit manus Absalon.* Sed cùm mortuus fuisset, & confossus à Ioab proiectus in saltu in foueam grandem recepit alium pro illo superbo titulum, & comportauerunt super eum aceruum lapidum magnum nimis. 2. Reg. c. 18. vers. 17. & 18.

7 Concludamus igitur, ne latiùs extendatur oratio cum ca. venerabiles, imagines, 28. de Consecra. distinctio. 3. qui sumptus est ex septima Synodo generali Actio 6. *Venerabiles imagines, Christiani non deos appellant, neque seruiunt eis vt diis,*

C *neque spem salutis ponunt in eis, neque ab eis expectant futurum iudicium, sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant: sed non seruiunt eis cultu diuino, nec alicui creaturæ.*

Et Diuus Basilius ad Amphilochum ca. 18. *Latria cultus in spiritu & veritate beatæ Trinitatis tribuitur ab orthodoxis: sanctis autem imaginibus non latria omnino, sed adoratio, exosculatio & honor.*

Et Damascenus libr. 3. Apolo. *Solum Deum, rerum omnium procreatorem & opificem adoramus, & latria cultu veneramur.* Latria quippe solius Dei est, & sic ei soli tanquam Deo seruiendum, quia vnus est Deus: at propter Deum: & eius seruis & dilectis seruitus. sicque docet Diui Augusti li. 15. contra Faustum Manichæum cap. 10. & lib. 10. de ciuita. cap. 1. & ibi de adoratione δουλεία quæ & potest dari hominibus, vt & explicat, Beda in cap.

D 4. D. Lucæ. & ita etiam legimus adorationem factam alterius quam Dei per sanctos viros: vt Angelorum, per Abrahā: Genes. 18. vers. 2. per Loth. Genes. 19. per Balaam, Num. 22. vers. 31.

Adorauit Abraham coram populo terræ, Genes. 23. vers. 12.

Adorarunt Iosephū fratres, Gen. 42. 6. & 43. 26.

Miphibosech filius Ionathæ ad Dauid veniens, corruit in faciem suam, & eum adorauit 2. Regum cap. 14. vers. 3.

Cornelius obuians Diuo Petro, procidens ad pedes eius adorauit, Actor. 10. vers. 15. Sed illæ adorationes fuerunt aliæ quàm quæ Deo, vt Deo, debentur, qua nec Angelus permisit se adorari à Diuo Iohanne Apocaly. cap. 22. vers. 8. & 9.

Nec ideo mihi videtur facessere qoòd quidam dicunt

A dicunt tollendas imagines diuorum, quòd eas veneremur. Nam, vt dixi, veneratio refertur non ad materiam imaginum, ad aurum, æs, lignum; sed ad id, quod per illas in memoriam reducitur: & honor eò refertur quò intentio recurrit. vt & ipsi sancti homines, martyres, confessores & similes honorantur, propter Dei maiestatem, quam secuti sunt & adorarunt: vt princeps in seruis suis potest dici honorari: vel contemni, *qui vos spernit, me spernit*, inquit Deus [a].

a Lucæ c. 10. vers. 16.

Sunt viri sancti Deo accepti, templum Spiritus sancti [b], & ideo contemptus eorum redundat in eorum Dominum: item & honor & eorum statuæ nihil aliud sunt, quàm memoriæ illorum, quæ venerationem promouent legitimam. Et rerum infamium & turpium imagines & infames & turpes habentur à bonis: sic & rerum sacrarum & personarum Deo acceptarum imagines, veneratione in honorem eorum relatæ, dignæ. vt vasa

b Ad Corinth. 6. ver. 19.

B ipsa inanimata Deo consecrata, sacra habentur, & à profanis vsibus aliena. quæ si in vsus humanos trásferantur, prouocant iram Dei in prophanantes, & sæpe in populum omnem ob vnum prophanantem [c].

c ca. In sanctis 41. de consecratio dist. 1.

Quod liquet ex vltione sumpta de Balthazare rege, quòd prophanasset vasa translata ex templo Hierosolymitano. & in conuiuio prophano ipse cum suis in his ausus fuisset bibere Daniel cap. 5.

Sic & placuit vestimenta ecclesiastica quibus Domino ministratur, sacrata & honesta esse debere, quæ nec ab aliis quàm sacratis hominibus, vel in alios vsus quàm sacros ferri debent. capite vestimenta ecclesiastica. 42. de consecra. dist. 1.

De signis Ecclesiæ venerabilibus, & signo crucis.

CAP. XVI.

C Inter imagines & signa quandam differentiam constitui posse nemo ambigit. Cæterùm quemadmodum non improbantur imagines in ecclesia rerum, & personarum sacrarum: sic neque signa sacræ alicuius rei, quale fuit in virga Aaronis ex iussu Dei posita & conseruata in tabernaculo eius in signum rebellionis filiorum Israel. Nu. 17. Iussit & Deus fieri serpentem æneum, non vt adoraretur, sed in signum veri adorandi Domini nostri IESV CHRISTI, qui erat passurus & cruce serpentem superaturus. Numerorum capite 21.

Iussit etiam Deus, postquam absorpti à terra fuerunt Dathan, Core & Abiron, accipi eorum thuribula ænea, & produci in laminas, & affigi altari, vt filij Israel cernerent eas pro signo & monumento, quibus commonerentur ne quis alienigena accederet, qui non esset de semine Aaron, ad offerendum incensum coram Domino: néve pateretur, sicut passus erat Core & omnis generatio eius. Numerorum capite 16.

D Deus & apud Iob. c. trigesimoseptimo. versu septimo. in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Fecit & Deus luminaria Solis, & Lunæ, & stellarum, vt essent in signa & tempora. Geneseos primo, *posuit Deus signum in Caino, ne occursu cuiusquam necaretur*, Geneseos capite quarto, *posuit arcum in nubibus cœli, in signum fœderis*, Geneseos. 9. *& in signum fœderis, & fides circumcisionem.* Genes. 17. *voluit & Deus retineri & sanctificari sabbathum, seu diem septimam, in signum perpetuum, & memoriale, quod sex diebus fecerit cœlum & terram, & septimo cessauit ab omni opere.* Exodi c. 31. vers. 17. omitto similia propemodum infinita. vides itaque pictum in ecclesia Ionam Prophetam à cete triduanum deuoratum, viuum emergentem: cur illud improbabis, cum signum Christus suæ resurrectionis dicat. Lucæ c. 11. Signa in summa in ecclesia recepta, vt imagines bonorum.

2 Inter admirabilia illa signa & quæ maioris sunt efficaciæ signum est crucis, in qua crucifixus Dominus noster Iesus Christus. Signum hoc tau, T. iam ad salutem destinatum. Ezechiel. 9. Apocaly. 7. hoc est signum quod Esaias dicebat, c. 5. & c. 11. Dominum eleuaturum in nationibus. hoc signum ab initio mundi præuisum, in serpente Mosis tempore repetitum, in tempore redemptionis veritatem habuit, cùm salus in cruce pependit, in postremo quoque generalique iudicio in cœlo apparebit.

Crux ipsa, imago crucis in qua Christus pependit: & vltra, signum efficaciæ passionis & meriti Christi in cruce passi. Reperiuntur in cruce multa & admirabilia, de quibus lib. de Deo diximus, tomo. 4. commentatiorum syntaxeon capite 36. & 37. in ligno crucis veræ, in crucis signo alterius ligni, vt & in repræsentatione passionis, quę nobis inde euenit, & terrori est dæmonibus, & malis. Nam in ipso ligno crucis veræ, illud non minùs particeps contactu Christi credendum est factum virtutis Dei, quàm ipsius vestimentum, quod curauit laborantem fluxu sanguinis tactu fimbriarum. Matthæi c. 9. vers. 20. cùm supra omnem virtutem humanam Christi Domini corpus excelluerit, vt non mirum si eius contactu: imò si ex eius sanguine lignum eius crucis, virtutes sanitatum & benedictionum participauerit, & communicauerit iis qui vel attigerint, vel venerati sint, vel exiguam particulam secum habuerint; quod & de clauis eius sentiẽdum est: legimus enim vel vmbram S. Petri, qui eius est minister, & creatura, curandi morbos virtutem habuisse [d], & pariter strophiola, & semicinctia [e], quæ de corpore beati Petri accipiebantur. Idipsum dicemus de sacris pannis & linteis, sudariis, quibus admirabilis & indicibilis potestatis & virtutis corpus sacrosanctum diuinum Domini nostri Iesu Christi inuolutum est; ex quibus quotidie & miracula & admirabilia prodeunt.

d Actorum c. 5. vers. 15.
e Actorum c. 19. vers. 12.

3 Crucis sanè illius quæ sacrosanctum Christi corpus attigit, veteres Christiani si vel minimam portionem consequuti fuissent, hinc se beatos existimabant: eámque omnibus thesauris antiquiorem habebant [f]. Hanc & Romæ scribit Beda [g], quotannis pluribus adornatam [h]: quam qui adipiscerentur valde inde honestatos & amplificatos, munitos & protectos indicat Chrysostomus, homilia quòd Christus sit Deus.

Constantinus Magnus portionem crucis inuentæ per matrem Helenam Constantinopoli in sua statua condidit, persuasum habens quòd ea ciuitas foret salua, in qua portio crucis asseruaretur, vt scribit Socrates lib. 1. c. 17. historiæ eccles.

Gregorius Romanus, instar magni muneris Richardo Vesigothorum regi, frustum crucis transmisit, vt ipsemet scribit Socrates [i].

Refert Euagrius [k] rogatum se à plebe, lignum crucis adorandum exosculandúmq; præbuisse, locumque vbicumque crucis illud signum ostenderetur, lignumq; ita illuxisse, vt ardere videretur.

Fuit eius crucis miraculo confirmata inuentio: siquidem in crucis rupe, vbi Christus crucifixus fuit, & in resurrectionis loco, statua Veneris ex marmore à gentibus posita colebatur, existimantibus

f vt testis Gregorius Nicen. in vita. Macrinæ Paulin. epist. 11. ad Seuerum Gregorius c. lib. 17. epistolarum epistola 126.
g de natura rerum, & temporum ratione.
h Item Gregorius Turonẽsis in vita Christi, & Sabellicus de situ vrbis Venetiarum.
i lib. 7 epist. indictio. 2. epistola 126.
k lib. 4. c. 26 & 27.

tibus persequutionis authoribus, quòd ita tollerent fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta per idola polluissent, ibique remansit ab Adriani temporibus, vsque ad imperium Constantini per annos circiter 180. secundum D. Hierony. ad Paulinum de institutione monachi. Vnde D. Ambrosius tomo 4. in psal. 47. vocat eum locum venerarium à venere, ibi, *Simul quia Dominus secundùm cœli tractum in venerario passus est, &c.* Sed Helena Constantini Magni mater, crucis loco purgato, altè defossæ tres cruces erutæ sunt: repertusque est titulus dominicæ crucis seorsum ab aliis: qui cum ex tribus cui affixus esset, non appareret, miraculum per veram crucem factum, dubitationem sustulit. Et ideò, Helena voti compos, hanc crucem elegit, & illum titulum adorauit, non lignum vtique, quia hic gentilis est error, & vanitas impiorum: sed adorauit illum qui pepēdit in ligno, quæsiuit & clauos quibus crucifixus est Dominus, & inuenit, de vno clauo frænos fieri præcepit, de altero diadema contexuit: vnum ad decorem, alterum ad deuotionem vertit. Misit vtrumque Constantino filio, vsus vtroque Constantinus & fidem transmisit in posteros, vt refert D. Ambrosius tomo 3. oratione funebri de obitu Theodosij: & Ruffinus li. 1. c. 7. Salus vitæ Christianorum ex mysterio crucis est, vt salus octo animarum in diluuio ex ligno arcæ: mirabilis virtus in vtroque ligno arcæ: mirabilis virtus in vtroque ligno: ita vt etiam Berosius ex arca recenseat in hæc verba: miraculum dicitur, inquit, & nauis eius, (de Noacho loquitur,) quæ in Armeniā venit circa montem Chordicum, adhuc aliqua pars esse, & quosdam inde bitumen tollere, quo maximè homines ad expiationem vtuntur. quem locum citat ex Beroso, etiam Otho Frigingensis episcop. li. 1. Chronicorum. c. 3.

4 Crucis signum per mysterium in cruce redemptionis perfectum & venerabile, & maximè Christianis salutiferum existit: vt meritò cùm de imagine crucifixi multa pie Lactantius scripsisset, sic concludit:

Flecte genu, lignúmque crucis venerabile adora,
Flebilis.

ibi enim consideratur saluator vbi crux. *quæritis*, inquit Angelus ad mulieres, *Iesum crucifixum.* Lucæ c. 16. ver. 6. *Christus factus obediens vsque ad mortem: mortem autem crucis, propter quod, & Deus dedit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum* [a]. *Et mihi*, inquit D. Paulus, *absit gloriari nisi in cruce Domini* [b]. *qui curuat genu in nomine Iesu, & qui cruci, vterque significat & veneratur redemptionem, crux enim instrumentum redemptionis: Iesu appellatio redemptionis nomen est. vox præsentat redemptorem, lignum vel signum crucis eundem redemptorem, & redemptionem factam. ideo et titulus qui Dei voluntate remansit immutatus, fuit appositus*, IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Ita D. Athanasius [c]. *Nos crucem constantem ac cohærentem, in memoriam crucifixi adoramus, dissolutam, diuulsam, ac dissipatam minimè, quia lignum non adoramus.* De adoratione futura crucis, videtur prophetice expressa Esaiæ 60. vers. 13. *Gloria*, inquit, *Libani ad te veniet, abies & buxus & pinus simul, ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo.* 14. *Et venient ad te curui filij eorum qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum, omnes qui detrahebant tibi. &c.* de die veneratione que sanctæ crucis, D. Chrysostomus homiliam integram, inque lau-

a ad Philippē. ses. c. 2. versu 8. &c.
b ad Galatas 6. versu. 14.
c lib. ad Antiochum q. 16.

A dem eius composuit. tomo 1. additque circa finem de signo crucis, *Quondam quidem improbæ vitæ, prauorúmque factorum condemnatio, hæc res fuit: nunc autem diuini muneris sanctificatio: nobilitatis spiritualis signum, thesaurus tutus ac certus, donum quod eripi non potest, sanctimoniæ documentum hanc, & in mensa, & in lecto: & quocunque in loco simus, præferimus. vt enim plerumque milites sine armis non prandent, nec dormiunt, sic nunc pro gladio eam in lecto suspendamus, pro repagulo in ostio depingamus, pro muro & pariete omni domui circumdemus, partes externas & intimas hac muniamus. Hæc enim mortem deleuit, cœlos aperuit, terram expiauit naturam nostram in solium regium reduxit, atque tyrannidem diaboli dissoluit, &c.* atque in sequente homilia de laude crucis eandem tractat, priusque menti crucem infigendam, quàm digito, cogitando crucis vtilitatem & beneficia in ea data Dei, & spem in Deo

B ponendo, qui ibi dedit. Et iterum [d] *vituperando quis te persequitur, crucis signo statim pectus signato, recordare omnium quæ tunc gesta sunt, confestim omnia extinguuntur.* Origenes verò libro 6. in epistolam ad Romanos, *tanta est vis crucis*, inquit, *vt si ante oculos ponatur, & in mente fideliter retineatur, ita vt in mortem ipsam Christi intentus oculus mentis inspiciat, nulla concupiscentia, nulla libido, nulla superare possit inuidia, sed continuò ad eius præsentiam totus ille quem supra connumerauimus, peccati & carnis fugatur exercitus.*

d homilia 58. in c. 21 Matthæi. tomo 2.

Et Athanasius libro de humanitate verbi, & corporali eius aduentu, *signo crucis*, inquit, *omnia magica compescuntur, veneficia, inefficacia sunt, idola vniuersa deseruntur, omnis irrationabilis voluptas conquiescit, quilibet à terra ad cœlos suspicit. &c.* Et rursus, *Solo signo crucis homo vtens, dolos dæmonum à se propellit, veniat qui istorum dictorum experimentum*

C *capere velit, & in ipsis præstigiis dæmonum, & imposturis vaticiniorum & in miraculis magiæ, vtatur signo crucis ab illis deriso, noménque Christi inuocet, & videbit quomodo eius metu dæmones fugiant, vaticinia conquiescant magiæ, & veneficia taceant. &c.* Hoc ipsum expertus Iulianus Apostata, quamuis qui magno dæmonum terrore affectus, & metu ne discerperetur: etsi deserta & prodita religione Christi, tamen solo signo Christi seu crucis, dæmones illos fugauit, vt narrat Gregorius Nazianzenus, oratione 2. in Iuliam. Theodoretus libro 3. cap. 3. Sozomenus libr. 5. cap. 2.

Dæmones etiam signo crucis, & omnia eorum ludibria superasse Gregorium Neocesariensem, legitur in eius vita. Item D. Antonium apud Athanasium in eius vita: apud Hieronym. in vita Pauli. Hilarionem, vt scribit

D idem D. Hieronym. in eius vita: Iosephum confessorem, teste Epiphanio libro 1. tomi 2. hæres. 30. Marcellum Appianensem teste Theodoreto libr. 5. cap. 21. vtrumque Macarium, apud Palladium in eius vita, Martinum, apud Sulpitium in eius vita: Iudæum etiam nondum adhuc in Christo renatum, vt ait Gregorius lib. 3. dialogo, capite 7.

D. Ambrosius de obitu Theodosij dicit crucem vexillum diuinum ad remedium peccatorum, sacramentum salutis. Et Prudentius cathemerinon hymnos crucem omne crimen pellere. Ephrem verò libro de pœnitentia, insuperabilem Christianorum armaturam. Nec vllum sacramentum sine crucis signo perfici, tradit D. Augustinus tractatu 118. in 19. capite Iohannis. sic adhibetur

in fron-

A in frontibus baptizatorum, in oleo quo chrismate vnguntur: idipsum ait Dionysius Areopagita [a], prima ecclesia aduersus venena, feras, bestias, & cætera pericula, hac crucis armatura vtebatur, quæ cum oratione coniuncta omnes terrores superabat. Origenes libro tertio in Iob.

[a] de ecclesiastica hierarchia c.5. & 6.

Sicut scribit in Gordio Basilius Magnus, primæ ecclesiæ martyres supplicio afficiendi ad hæc arma confugiebant. Cyrillus Alexand. li. 16. contra Iulian. dixit, lignum crucis nos inducere ad recordationem omnis virtutis, & nos crucem facere pretiosi ligni, in memoriam omnis boni.

Diuus Ambrosius tomo 3. sermone 56. æquiparat crucem malo nauis, vt sicut nauis sine malo stare non potest, ita nec ecclesia sine cruce. Rursum sermone 55. æquiparat crucem malo nauis cui se alligari iussit Vlysses, ne audiret voces Sirenæ, quæ cogebat nautas ad se declamare, & in mare se proiicere: atque ideo ait saluatum fuisse B latronem in cruce alligatum, Lucæ 23. & serpens dicitur alligatus cruci inspicientes saluasse. Num. 21. cui figuræ Diuus Iohannes cap. 3. accommodat Christi crucem, ibi, *sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita oportet exaltari filium hominis. Post crucis aduentum omnis simulachrorum cultus submotus est, & ideo omnia dæmonũ præstigia ea propelluntur. Solus autem Christus in veneratione est, & per eum pater eius agnoscitur & obtrectatores pudefiunt, & obloquentium mentibus quotidie lactanter suum dogma insinuat*, &c. quæ tradit Athanasius Alexandrinus oratione contra idola.

Martialis quoque ad Burdegalenses epistola, crucem Domini in quem credidistis Deum verum & Dei filium, semper in mente, in ore, in signo tenete, & in hoc signo cœlestis victoria data est nobis &c. Et Athanasius li. de diuersis quæ- C stionibus quæstione decimasexta. *crucis lignum non adoramus, quia nec lanceam vel spongiam vel reliqua veneramur, sed memoriam*, & quæstione decimaquinta. Quia Christus vicit dæmonem in cruce, ideo dæmones videntes crucem, terrentur, fugiunt, & euanescunt, non secus quàm serui videntes lora & flagella quibus domantur, quorum metu maiora audire prohibentur: quemadmodum Polyænus lib. 7. stratagemâton, refert Scytharum seruos occurentes militari acie instructa dominis à bello Dictino in propria redeuntibus, non armis aut gladiis, sed protensis flagellis obuiam seruis factos, & impetum facientes, illos conscientia seruitutis stimulatos in fugam vertisse.

Sic præsente Christiano ante tempora Constantini magni cui frons cruce signata erat, dæmon non posse se eo præsente imperatori respondere testatus est, vt scribit Lactantius libro 4. In- D stitutio. c. 7.

Basilius magnus libro de spiritu sancto cap. 27. inter Apostolicas refert traditiones, crucis signum, *vt enim*, inquit, *quod primum & communissimum est mentionem faciam: signo crucis signare eos qui spem collocarunt in Christum, signare quis scripto docuit?* Et Clemens Roma. epistola 3. & 4. signandi & vngendi chrismate vsum, commemorat.

Tertulia. lib. de corona militum, scribit fideles antiquos sæpe fronti impressisse signum crucis.

Hieronymus monet Demetriadem, crucem imponere fronti, ne malus angelus Ægypti locum in ea inueniret.

Memorabile & quod Nicephorus Calix. scribit A Macedonium in Gangra Episcopum, occisum à percussoribus ab Anastasio Cæsare submissis, iam mortuum & iacentem se ipsum sua manu signaculo crucis consignasse.

5 Sed quia de omnibus, quæ de prestantia, vi, efficacia causaque venerationis sanctæ crucis traduntur in tam breui compendio agere impossibile est, referam tantùm signi venerabilis quædam miracula, & principum solicitudinem in publicanda eius frequentia & laude. Diuus Augustinus sermo. 181. c. 3. per signum crucis consecrari corpus Dominicum, sanctificari fontes baptismatis, initiari presbyteros, omnia sanctificari scribit. idipsum & Chrysostomus homilia, quòd Christus sit Deus fertur & idem Chrysostomus in via, quam horrendus Leo magna cum hominum strage frequentabat, crucem poni iussisse, & postridie ad eam mortuum Leonem repertum fuisse, vt B scribit Gregorius patriarcha Alexandrinus in eius vita.

Donatus episcopus signo crucis, immanem & horrendum draconem occidit. Sozom. lib. 7. capit. 25.

Athanasius lib. de humanitate verbi, scribit olim dæmones fefellisse viatores in syluis, itineribus, & iuxta fontes & montes, nunc vero depulsa idololatria signo crucis illorum illusiones destrui. hodie etiam propbana loca, fixione crucis expiantur & sanctificantur, antequam ædes sacræ ibi ædificentur, vt habetur in nouellis Iustinia. 5. c. 1. & 67. c. 1. & 131. c. 7. & in 2. lib. iuris Orientalis collecti per Bonefidium, in constitutione Germani episcopi Constantinopolitani contra metrapolitanum Naupracti. Fit sæpe relatio crucifixionis, vt probetur ad eius iurisdictionem per- C tinere monasterium, cuius cruxifixa vel à quo fixa fuit. Eugenius confessor Carthaginensis, Frelici cuidam Græco, quem tota ciuitas cognouerat, oculis eius vexillo crucis consignatis, visum mirabiliter reddidit. Victor Vticensis de persecutio. Vandalica.

Mater Macrinæ sororis Basilij, tumorem pectoris in ea, hoc signo dispulit. Gregorius Nicenus in vita Macrinæ.

Paulinus in vita Fœlicis, Natali 8. & 10. crucis inuictæ signum, nostram esse munitionem, nec dixit modò, sed ipsa re ostendit, cum, cruce sola opposita, ignem qui longe lateque grassabatur, quem nulla aqua extinguere potuit, obruerit.

Lactantius li. 4. institutinnum c. 26. & 27. scribit, non posse Satanam diuexare eos qui habent impressam fronti crucem. & Christianos vsos hac ceremonia ad depellendos dæmones & ad curandos ægros.

D Iulianos Bostriensis episcopus, calicem ter digito signans, venenom sine noxa bibit. Sophronius Hierosolymita. episcopus, l. de campo spirituali, c. 94. Hilario immanem maris tempestatem, signo crucis coërcuit, Hierony. in eius vita. Refert Augustinos vt rem sibi notissimam, mulierem signo crucis à medicis desperatam, à cancro liberatam.

Com Armogastis Martyris frontem, (in qua vexillum suæ crucis Christus fixerat Arriani ita deoincirent ac constringerent, vt eam vastis quibusdam rugis, quasi terram solco altiùs impresso exaratã, hiulcam reddidissent repẽte in eo cœlum suspiciente, vincula illa iniecta quasi ab altero Sampsone rupta sunt. In nouo orbe ab Aluaco inocnto, an. 1500. Insula quæ brasilium fert, dicta

sanctæ crucis affixa cruce & dedicata in summi- A tate arboris, ad radices cuius iussit missam dici, vnde & postea ciuitas à Cortesio ædificata dicta sanctæ crucis. Fuerunt autem ex prædicta arbore aliæ cruces sumptæ quæ per vniuersam insulam dæmonia pellebant. Scribit & Bernardus Breiden Bachius de obsidione Rhodica à Turcis, cui interfuit, sub Sexto 4. à qua ciuitas supra omnem spem erepta est, crucem auream in aëre hostibus Turcis apparuisse, maximosque terrores eis incussisse.

Lositanorum & fœlix in Æthiopiam appulsio, ad crucem refertur apparentem mane rebus omnibus illis desperatis, cum ad aliquem portum, námque eam quæ crux apparuit secuti, exitum rerum acceperunt fœlicem, cùm antea domum redire, re infecta statuissent, vt scribit Damianus à Goes: Rex enim Æthiopię ad quem appulerunt, B &qui quadraginta aliis regibus præest, crucis obseruandus mirificè eos amplexus est.

Osuualdus Angliæ rex, pugnaturus contra infandum Britonum ducem, immensis copiis instructum, crucem emiontem erexit, victorque euasit, eiusque crucis postea assules, morbis abigendis salutares fuerunt teste Beda libro tertio historiæ Anglicanæ c. 2.

Euphemiæ martyri carcere clausæ hoc signum quod tam frequenter à Christianis adoratur & formatur, apparuit. Grego. Nicen. in synodo secundo, actu 4. ex quo alacrior ad martyrium facta.

Fatentur vel aduersarij crucis, centuriatores Magdeburgenses Lutheri dogmate infecti dæmones Christi crucem abominatos fugisse, centuria 4. c. 13. & centuria 15. fatetur & hanc signi C crucis virtutem Ludouicus Lauaterius, Minister synagogæ Zuricensis, libro tertio de apparitione spirituum capite 9.

Celebre illud quod de Theodosio refert Nicephor Calixti libro duodecimo capite 39. Cùm enim ordinum duces exercitus Theodosij contra Eugenium Ethnicum Tyrannum, qui vsurpauerat occiso Valentiniano iuniore imperium occidentis, paucitatem sociorum causarentur & expeditionem dissuaderent, respondit Imperator minimè tantam tribuendam esse imbecillitatem crucis omnipotenti armaturæ, quæ ex aduerso Herculis imagini opposita esset: exercitui meo, inquit, crux præit, illius autem copias Hercules ducit: & hæc verba prolocutus iter ingressus est & precibus ad Deum fusis, Eugenium vicit.

6 Propter diuersas apparitiones crucis, obque sanctitatem & vtilitatem passionis Christi, & crucis etiam signum ab imperatoribus vt D deceuit etiam, consecratum publicis monumentis fuit. Neque repetam quod aliàs dixi, de Constantino Magno, quæ hauries ex nostro syntagmate: sed addo alia quæ occurrunt exempla.

Archadius imperator, auream monetam cruce insigniendam curauit, quæ in vsu postea totios Asiæ permansit: quod ante victoriam de Persis aëreæ cruces in vestibus apparuissent, vt refert Prosper de diuinis prædictionib. & permissionibus parte 3. promissione 34. de Martyribus. Atque deinceps idem Archadius pro insignibus & in maximum præmium dedit crucem albam, in rubro campo, Messanæ illustri ciuitati Siciliæ, quòd à Gothis & Bulgaris mari terraque obsessus auxilium ab ea acceptum receptum receptum

cepisset, vt scribit Thomas Fascelus, libro secundo de rebus Siculis prioris decadis capite 2. Sunt & hodie ferè omnes principum monetæ aliqua ex parte cruce insignitæ.

7 Vetuit Theodosius Imperator, ne signum crucis humi sculpatur, vel pingatur [a]. Idem & statuit Pius 4. Pontifex Maximus [b], quod tamen in desuetudinem abiit. Leo verò Cæsar [c], prohibuit in ædes publicas, vel populi voluptatibus destinatas, venerabilem crucem, vel reliquias martyrum illicitè inferre. puto autem ibi agi de ligno sancto crucis Christi; nam de alio signo crucis dummodo non prophanetur, permissum esse vbique ponere non dubito: vt io memoriam Christi beneficia, & acerbissimam passionem eius pro nobis subitam nobis suggerat, nósque à malis peccatisque peragendis reuocet, & in fide perpetuò nos contineat.

a lib. 1. ca. ci. 8.
b can. 73. sex. synodi.
c in l. decerni mus. 26 de episcopis & cleri. C.

Quare & Carolus Magnus, Saxonibus deuictis, & ad fidem vocatis post duodecim episcopatus erectos, sublatis idolis, iussit & in modum crucis pinsi panes, vt crucis mysterium esset magis cognitum, illúdque signum in agrorum triuiis ædificari, anno Domini 796 [d]. Eadémque ratione Cæsares voluerunt, vt signum crucis instrumento appositum per contrahentes, periode confirmarent placita, vt conuenta expressa, & pro fide & subscriptione haberetur [e].

8 At in contemptum religionis signum hoc venerabile ex quacoque causa, aut prætextu profanare, aut risui exponere prohibitum est sub grauissimis pœnis à Theodosio & Honorio, etiam Iudæis qui in festiuitate quadam sua, in contemptum suspensi Aman, crucem ridebant [f]. Sicut & ex generali concilio Lugdunensi Gregor. 10. districtiùs prohibuit, detestabilem abusum horrendæ indeuotionis illorum, qui crucis, beatæ Mariæ virginis, aliorúmque sanctorum imagines, seu statuas, irreuerenti ausu tractantes, eas in aggrauationem cessationis indictæ officiorum diuinorum, prosternebant in terram, vrticis, spinísque supponentes, iubétque id facientes, & graui & exemplari pœna puniri.

d vt narrat Hênichus Pantaleon in prosop-graphia virorum Heroum, 2. parte in Harmaro primo præsule Paderbergẽsi.
e in Nouella Leonis 72. tit. vt pacta etiã non constituta pœn. valeãt. & Nouella Iustiniani 90. de testib. l. fin. § fin aut ẽ duobus C. de iure delibe. li. 6. ti. 30.
f in L. Iudæos quosdam. xj. de Iudæi C.
g in §. fin. de officio ordina. in sea.

De aliis quibusdam imaginibus, quæ naturali quadam vi ex aliis corporibus efformantur, vel arte, viua quædam imitantur.

CAP. XVII.

Sed quia egimus de imaginibus & signis, quæ aliud significant, non erit prætermittenda narratio quarundam veluti naturalium imaginum quæ ex suis corporibus naturaliter formantur, vel ita arte apparantur, vt speciem quandam actionis vitalis referre videantur vel nobis incognitam causam referunt, vnde, à quo, & quorsum appareant, vt phantasmata, spectra, & id genus similia. Naturalia quædam simulachra à rebus emitti docuit Lucretius, his verbis libro 4.

Dico igitur rerum effigies, tenuésque figuras,
Mittier ad rebus summo de cortice earum.
Quæ quasi membrana vel cortex nominitanda est.
Quod speciem ac formam similem gerit eius imago.
Cuiuscunque cluet de corpore fusa vagari.

Eamque propositionem pluribus firmat rationibus, vt primùm ex rebus ex quibus fumum veluti commixtionis dissipatam dicit imaginem: item vapores, 2. quòd quædam magis contextam

contextam ex summocorpore mittant, imaginem A vt olim,

Cam veteres ponunt tunicas æstate cicada,
Et vitali cùm membranas de corpore summo
Nascentes mittunt: & item cùm lubrica serpens
Exuit in spinis vestem, &c.
Quæ quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti summo de corpore rerum &c.

Quia non est ratio cur illa potiùs quam ista minuta cadant è corpore,

Præsertim cùm sint in summis corpora rebus
Multa minuta, quæ iaci ordine eodem
Quo fuerint, & con[...]m seruare figuram
Et multo citiùs, quanto minus indupedita
Pauca queant, & sunt in prima fronte locata.

Tertium id docet à coloribus velorum theatralium, quæ rusa, lutea, ferruginea, in summis theatris posita, tales reddunt colores inferiòribus. B

Ergo, inquit, Lintea de summo ceu corpore, fucum
Mittunt, effigies quoque debent mittere tenues
Res quæque, ex summo quoniam iaculantur vtraque.
4. Postremo [...] speculis, in aqua splendoréque in omni
Quæcumque apparent nobis simulachra: necesse est,
Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum.

Nam præsentibus tantùm corporibus ab iis mittuntur, absentibus cessant. 5. Docet sumpta ratione à primordio rerum: in semine namque cuiuscunque rei, tam tenuis est imago vt oculis & sensu comprehendi nequeat.

Primùm animalia iam partim tantula, eorum
Tertia pars nulla vt possit ratione videri:
Horum intestinum quoduis quale esse putandum est?
Quid? cordis globus, aut oculi: quid membra, quid artus. C
Quantula sunt. Quid præterea primordia quæque
Vnde anima, atque animi constet natura, necessum est,
Nonne vides quàm sint subtilia quámque minuta.

6 Probat à plantis odoriferis, in quibus odor vt ex putidis fœtor, tanquam tenue simulachrum clam se sensibus suggerit & vagatur.

7 Docet à simulachris rerum terrestrium, quæ in aere vagantur & sponte sua gignuntur quæ multis seruata modis in cœlo feruntur.

———Nam sæpe gigantum
Ora volare videntur & vmbram ducere latè:
Interdum magni montes auolsaque saxa
Montibus anteire: & solem succedere præter.
Inde alios trahere, atque inducere bellua nimbos.

[...] cum luce media in speculo apparent mota à corporibus simulachra, sic & in cœlo ea e subiectis corporibus mittuntur, & quia mouetur aër, sic & simulachra missa dissipantur, & facile mu- D tant dissipatione & diuisione formas cum incidunt in saxa & montes. Ego certe vidi alias, & plures: sunt qui aliquoties in agris, & ciuitatibus apud nos Tectosages seu Tholosanos viderunt, in cœlo species & imagines venatorum persequentium in aere lepores, & alia animalia, vocamus apud nos venationem regis Arturi Britannici, quas quidam referunt ad pœnam diuinitùs vt aiunt regi impositam post mortem: quia viuendo tempore etiam festorum, dum missa celebraretur, venationi vacaret. Refert & Alexander ab Alexandro li. 3. genial. ca. 15. paulò antequam Bizantium a Turcis cum magna Christianorum clade expugnaretur, apud Comum Superioris Galliæ vrbem, vrgente ad occasum die, compertum fuisse & visum, ingentem canum multitudinem per aera ferri: póstque diuersorum pecorum armenta, & species peditum, primò leuis armaturæ, deinde hastatos, scutatósque subsequi, equitésque in turmas diuisos, ingenti instructa acie persequutos, horis ferme tribus, imaginem aduentantis exercitus præbuisse: demum corpore procero immanem & formidabilem hominem supra quàm dici possit, veluti exercitus ductorem terribili equo insidentem processisse: aliáque ludibria oculorum per inane apparuisse, ingentium malorum prænuntia, donec nocte apparente visio illa dilapsa est.

Vt autem simulachra in aërem missa, vbi incidunt in saxa & montes, & ventorum agitatione dissipantur: sic contra in planis & aere tranqoillo multiplicantur, veluti cùm pluribus speculis vna, & eadem imago, multiplicatur.

Probat autem simulachra corporum posse in aërem quædam tolli altiùs, quædam proximiùs à corporibus quibus mittuntur, argumentum, à voce quæ paulatim diffunditur in aërem vel longiùs, vel proximè, prout est acuta vel grauis, & pro dispositione aëris. Sunt & simulachra superiorum corporum in aquis & lucidis, & politis corporibus, apparentia & transmissa in puncto, vt in aqua & speculis apparent figuræ Solis, Lunæ, Stellarum, & aliorum obiectorum.

2 Sciunt amantes per proximitatem corporum aspectum intensum, oculos admotos, spectra seu imagines, imò passionum qualitates transfundere, vt non immeritò dictum sit,

Auerte oculos meos ne videant vanitatem. Psalm. 118. ver. 36.

Dum spectant læsos oculi, læduntur & ipsi,
Multáque corporibus transitione nocent.
In loca nonnunquam siccis arentia glebis:
De propè currenti flumine manat aqua.
Manat amor tectus, si non ab amante recedas,
Turbáque in hoc omnes ingeniosa sumus, &c.[a] — a Ouid. 2. de reme. amor.

His addere possumus vmbras, quæ quamuis videantur quasdam rationes admittere, admittentibus principia physica per interpositionem corporis & lucis, tamen si ad plenam disquisitionem deducantur, mirabilem illam fluxionem corporum retinent: nam simulachra vmbrarum parem habent cum corporibus semper aliquam proportionem geometricam. Accidit sæpe temporibus, quibus exhalationes è terra manant, ex cadaueribus nuper infossis, & non profunde sepultis, excitari vapores iuxta corporum magnitudinem, à quibus emittuntur æqualiter, qui constituant simulachra seu spectra, mortuorum referentia quandam imaginem, quæ plures causam ignorantes plerumque terret; & ita sæpe in cœmiteriis vmbræ tales & spectra noctu apparent.

3 Hic non possum sine aliqua reprehensione curiosorum, præterire quæ de imaginibus Dei, inquiruntur, cur possint recipi, cùm Deus sit spiritus in quantum Deus[b]; & spiritus carnem & ossa non habeant[c]; neque aliquid, corporale quo sensibus possint per statuas aut picturas offerri. Quod & Persæ sibi persuadebant[d], qui non erigebant templa, aras, aut imagines Deo, & eos qui hæc faciebant accusabant insaniæ. facit quod ait D. Iohann. 1. epist. capit. 4. vers. 12. *Deum nemo vidit vnquam.* Et cùm Moses dixisset Deo[e], *Ostende mihi gloriam tuam*, respondit, *non potes videre faciem meam,*

b Iohan. euāg. cap. 4. vers. 24. & Paul. 2. ad Corint. 3. vers. 19.
c Luc. ca. 24. vers. 39.
d vt refert Herodot. in Clio.
e Exod. c. 33. vers. 20.

a vers. 23 *meam, non enim videbit me homo & viuet*: Et postea[a], A *videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris.*

b c. 4 vers. 12. Et Deuteron[b]. Deus ait, *per Mosem locutus est Dominus de medio ignis vocem verborum eius audiuistis, & formam penitus non vidistis.* Et vers. 15. *Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus vobis Dominus in Horeb, de medio ignis. Ne forte decepti, faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel fœminæ: Similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, &c.* Diuus etiam Paulus[c].

c 1. ad Timoth. 6. vers. 16. *Qui solus* (scilicet Deus) *habet immortalitatē, & lucē habitat inaccessibilem: Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor & imperium in sempiternum amen.* Rabbini quoque dicunt, אמר מר דאיבו חי ויתר שבשעת מיתת אדם לאם אדם שבוכה, Id est quod in hora mortis videt homo Deum, & illico moritur: de quo plura apud Authorem Nizahon super pentateuchum. Idipsum posset obiici de Angelis bonis & malis, qui spiritus sunt nec propriam habent corporalem sensibus expositam figuram.

B

4 In contrarium autem legimus Deum apparuisse & Angelos: atque ita Esaias ait, se vidisse

d Esaiæ ca. 6. Dominum[d]. Apparuit & Dominus in conualle Mambre Abrahæ sedenti in ostio tabernaculi sui, in feruore diei, in figura trium virorum, & eum

e Genes. c. 18. vers. 1. & 2. adorauit & hospitio recepit[e]. Sic Iacob vidit Dominum innixum scalæ quæ tangebat à terra cœ-

f Genes. 28. vers. 13. lum[f]. Et rursum ait se vidisse Dominum facie ad faciem, in forma, inquam, angeli cum quo pugna-

g Genes. 32. vers. 30. uit, & saluam factam fuisse animam eius[g]. Appa-

h Exod. 3. ruit & Deus in flamma in rubo[h]. Ascenderuntque Moyses & Aaron Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israël, & viderunt Deum

C

Israël, & sub pedibus eius quasi opus lapidis Saphirini & quasi cœlum cùm serenum est. Nec super eos qui procul recesserant ex filiis Israël, misit manum suam: videruntque Deum, & come-

i Exod. cap. 24 vers. 9. & seq. derunt & biberunt[i].

k in li. 3 Regū ca. 22. vers. 19. Sic Micheas propheta[k] ait, *vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cœli assistentem ei à dextris & sinistris, &c.*

Apud Danielem cap. 4. apparuit Deus in fornace specie aliqua visibili, cum Anania Misaële & Azaria sociis Danielis in fornacem candentem proiectis: ibi enim dicitur quòd forma quarti erat similis filio Dei.

5 Quibus similia possunt coniungi verum

l tomo 1 in illa verba astitit regina, contra Eutropiū. D. Chrysostomus[l] distinguit, *Deus*, inquit, *cùm se videndum exhibet, non quidem nuda essentiā se præbet conspicuum, nemo enim vidit Deum secundùm id quod est. Condescensione quidē Cherubim agmina intremiscebant: condescensione seu demissione, montes quoque fumigant: condescensione quoque mare exsiccabatur,*

D

quin etiam solum ipsum commouetur, nisi enim ipso condescendente se demisisset quis ferre poterat? Non itaque conspicitur numen illud quod est, sed quod potest id, is cui se exhibet quis conspicuum. Quare aliquando ut velis, & qui inuocaueris apparet, aliquando vt iuuenis, aliquando in igne, rursum sub specie leuis auræ, aut in aqua, quandoque armis conspicuus: non quidem mutans essentiam, sed pro varietate subiectorum, figuram sui mutans visibilem. Sane quoties voluit de se pronunciare, humanis vsus est similitudinibus. Huiusmodi est quod dico, ascendit in montem & transfiguratus est ante eos, & vestimenta facta sunt alba sicut nix, &c.

Rursum idem Chrysostomus enarratione in illud cap. 6. Isaiæ. *Vidi Dominum: vidi*, inquit Esaias, *Dominum: hoc non obest ei quod dicit Christus, nemo Deum vidit vnquam. Nam Christus de absoluta Dei visione loquitur, quam nemo nouit aut vidit. Nudam enim maiestatem essentiamq́, in diis omnibus syncera, nemo exactè perspexit præter vnigenitum. Propheta verò testatur se vidisse, quatenus eam videre poterat. Quod enim est Deus, is nequaquam videri potuit, sed velamine quodam & inuolucro decenti opertum contemplatus est, & eatenus se demittentem, quatenus infirmitas contemplantis poterat eo vsque assurgere spiritale ascensu. Et quod non viderit maiestatem nudam, apparet ex eo quod ait, vidi dominum sedentem: Deus enim non sedet, quia huiusmodi habitus est corporum, &c.* & ibi plura refert de figuris, quibus se [illegible]dum demonstrat. Deus. Atque inuisibilem maiestatem & incomprehensibilem etiam angelis, docet Homil. 2. in illud ca. 6. Esaiæ.

6 Dei etiam visio duplex est, vel sine velamine, vel cum velamine: sine velamine videtur in patria: cum velamine, scilicet in nobilissimis suis effectibus, in gratiis theophaniarum, quæ sūt expressæ similitudines bonitatis diuinæ, & ita secundo modo non primo vidit Dominū Moyses, loquens cum eo facie ad faciem. Exodi 3. secundum expositionem Alberti Magni, qua sequitur Dionysius Carthusianus vterque ad mysticam Theologiam S. Dionysij Areopagitæ & Diuus Thomas late super 4. sentent. Et idem Albertus ad librum Areopag. de diuinis nominibus, *Dicimus*, inquit, *substantiam Dei, quia est, omnes beati videbunt. Quid autem sit, nullus creatus intellectus videre poterit.* Dionysius verò Carthusianus enarratione mysticæ Theologiæ post cap. 5. ait, *Intellectum creatum post mortem corporis visurum Deum quid sit, pro præmio.* Et citat 1. ad Corinth. cap. 13. *Nunc videmus in speculo, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc sicut cognitus sum.* Et 1. Ioan. 3. *Videbitis eum sicuti est.* vt & quod Numerorum 12. dicitur de Mose & Deo, *ore ad os ei loquor.* Et quod D. Augustinus ait lib. de videndo Deum, dum probat Mosem adhuc in carne existentem vidisse Dei immortalem essentiam, *nec obstat*, inquit, *quod et in Exodo dicitur, faciem meam videre non poteris non enim videbit me homo & viuet: quia quod ibi negatur fuit concessum in Numeris.*

Et Athanasius in oratione contra idola, Sufficere ait animæ puritatem vt Deum speculetur vnde dicitur, *Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Verùm in libro quarto contra Arrianos ait, fuisse angelum qui apparuerit Mosi per quem Deus loquebatur ad Mosem, & illum qui sentiebatur oculis, esse angelum, loquentem autem Deum. Rursum in diuersis quæstionibus quæst. 12. *Dei essentiam*, inquit, *nullus vidit vnquā, pro humana vero infirmitate Deus assumpta forma, sua maiestate longe inferiori, prophetis apparuit: & manifestò constat, quod non essentiam sed gloriam Dei viderint, quemadmodum de nudis animabus & angelis sentiendum est. Sola verò Deipara virgo essentiam Gabrielis archangeli, vt est, contemplata.* Est dehinc quæstio 23. posteriora Dei visa à Mose, interpretatur creaturas, & incarnationem filij.

Ego certè existimo, neminem mortalium, neque ipsos angelos posse comprehendere Dei essentiam, & consequenter non posse ei similitudinem propriam aliquam effingere per omnia ei similem: videri tamen à beatis essentiam, sed non comprehendi apparitiones autem, siue per medios angelos vel alio modo hominibus, prophetis & puris animabus insinuatas, fuisse ex arbitrio Dei factas, sufficientes quidem ad significandam

vulun

voluntatē Dei, vel ad eam gratię participationem qua dignatus est homines, insinuandam: sed non verè plenam & circumscriptam omnibus suis numeris: quia eius capax creatura non est, vt neque finiti ad infinitum est vlla proportio, nisi quantum Deus largitur & concedit.

7 Eadem dicenda sunt de angelorum corporibus & apparitionibus, quæ ex voluntate Dei assumpta sunt conuenientia humanæ infirmitati & eius intellectui, cùm non nisi definita definite loqui possint.

Et proinde iam Dei patris imago, in qoo antiquus dierum dicitur & depingitur, non quæ sit essentia eius explicat, sed illud solùm quod repręsentat, tãtùm antiquitatem in quam, vt ante tempora esse, & fuisse in sempiternum intelligas. Dominum autem Iesum Christum, quia pro nobis carnem humanámque formam dignatus est sumere, eius quoque imaginem talem qualis apparuit inter homines natus & conuersatus visus est, diximus formari: sicut de Spiritu Sancto, & B forma columbæ, & ignis linguæ, imaginem recipimus: quia ità apparuit, vt nobis quandam vim singularem ex sua vniuersali natura insinuaret vt antea docuimus.

8 At reprobata sententia Anthropomorphitarũ, qoi anno nongentesimo quadragesimo nono sub Berengario imperatore & Agapeto Papa, in citrapadnana prouincia cœpit, qui simplicitate rustica membra inesse vero Deo putabant corporalia, quæ à sacra pagina illi attribuuntur [a], contra quos scripsit Theophilus Alexandrious. [a cap. quidam autem hæretici. 14 q. 3.]

Plinius etiam libro secundo naturalis historiæ capite septimo, *Effigiem inquit Dei formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor, &c.*

Sic laudantur Persæ & Romani, qoi aliquando simulachrum Dei reiecerunt, eò quòd diuinitas nulla posset imagine exprimi, vt refert Herodotus [b]. Sicuti nec Germania fuisse Dei simulachra tradit Vvithichindus libro de gestis Saxonum, antequam reciperent Christianismum; qoãqoam in aliis fuissent prædicti reprehensibiles, qoòd Dei veri loco plures deos alios colerent & visa etiam animalia, vt oues, boues, & similia, & aquas, colles, solem, lunam, stellas, &c. Porrò Christus quia verè & homo fuit, in forma humana pingitur. [b in 1. Strabo lib. 15 Plutarchus in vita Numæ, Agatias lib. 1. historiarum, & Cyrillus li. 6. contra Iulianũ Eusebius lib. 6. de præparatio euangel.] C

9 Sont alia simulachra artificiosa, vel arte supernaturali vel naturali seu physica composita, quæ qoippiam vitæ & mirabilis efficaciæ nobis insinuent effectus.

Sunt enim quidam, qui asserant, certis constellationibus vel temporibus coniunctionum sydetum obseruatis, imagines constructas formatas ad morbos, ad odia, ad amicitias, ad salutem, & ad alia quædam valere: certis metallis lapidibus gemmisve insculptas vel formatas. D

Refert Zohar, Labanum haboisse duas imagunculas quas furata est Rebecca filia [c] Theraphim denominatas, per quas Laban omnium orientalium magorum celeberrimus diuinabat, ligabat, & offendebat hostes. [c Genes. 31.]

Refert Plutarchus in vita Syllæ, Syllam cùm quandam Apollinis imaguncolam è Delphis nactus esset, eam inter præliandum, sioo semper detulisse, hancque in periculis inuocasse exosculatam.

Laminas & imagines maleficorum multa prodigiosè operari nemo ignorat, sed id non alia ratione quàm ex operatione dæmonis, ex A pacto tacitè vel expressè eum illo inito.

Indocit Lucianus in philopseu Eucratem narrantem, fuisse quandam apud se Pelichi statuam, à qua cùm aliquis seruus quippiam abstulisset, nec posset egredi, in eo loco deprehensus sit, ἐπ' αὐτοφώρῳ.

Narrat Aristoteles [d], fuisse Dædali & Vulcani Tripodes, quos inquit poëta sponte sua diuinum prodiisse in certamen. [d lib. 2. Politicorum c. 3.]

10 At simulachra illa noo ita difficilia cognitu sunt ac illa, quæ causam nobis occultam habent, & raro aut diuinitùs accidunt, quæ non sine aliquo calamitatis prodigio aot præsagio contingunt. Quo anno Hannibal Hetruriam inuasit, & Romani ad Thrasimenum laeum victi sunt, Romæ & Capuæ nauium species in cœlo visæ sunt, cum aliis prodigiis vt scribit Iulius obsequens de prodigiis cap. 31. Et rursum cap. 34. circa aram Adriæ in cœlo visas fuisse species hominum cum candida veste, & legiones armatas in ianiculo, quæ tamen mox cùm concursum est euanuerunt. Quo anno Hannibal à Nolæ expugnatione prohibitus. Item cap. 35. anno qoo Siphax Numidarum rex à Masinissa victus est, nauium longarum species in flumine Tarracinæ, quæ tamen nullæ erant, visæ sunt.

Per Syllana tempora, vt idem scribit cap. 118. inter Capuam & Vulturnum, ingens signorum, sonus, armorúmque horrendo clamore auditus, ita vt viderentur duæ acies conturrere per plures dies rei miraculo intus considerantibus, vestigia equorum, hominúmque & recens protritæ herbæ, & virgulta visa, quæ molem ingentis belli portendere: secuta enim crudelitas Syllæ & centena millia hominum consumpta Italico ciuilique bello.

Quo tempore etiam reconciliatione facta, inter Cæsarem, Anthonium, & Lepidum, fœda principum fuit proscriptio, armorum telorúmque species à terra visa ad cœlũ cum fragore ferri, vt idem Obsequens refert c. 129. & cap. 76. quo tempore Romani à Lusitanis & Gallis grauiter armis vexati ait ante Consæ arma in cœlo volare visa, fulmine pleraque decussa. Anteqoã per Antiochum expugnaretur crudeliter ciuitas Hierosolymorum, contigit per vniuersam ciuitatem videri diebus quadraginta per aëra equites discurrentes, auratas habentes stolas, & hastas, quasi cohortes armatas & cursus equorum per ordines digestos, & congressiones fieri cominùs, &c. 2. Machabæor. capite quinto, antequam obsideretur à Tito Vespasiano eadem ciuitas, visæ ibidè per cœlum concurrere acies, rutilantiáque arma. Cornel. Tacit. libro qointo historiæ: vnde quæso ista simulachra, & qois mihi statuatium aut formatorem enarrare poterit? Quemadmodum quis mihi explicabit quæ ad orationem Elisei puer eius minister, exercitum Syrorum vidit: cùm videt montem plenum equorum & curruum igneorum in circuitu Elisæi [e]. Sed &, vt ait Plinius libro secundo natura. histor. cap. 57. *Armorum crepitus & tubæ sonitus auditos è cœlo Cymbricis bellis accepimus, crebróque & prius, & postea. Tertio verò consulatu Marij, ab Amerinis Tudertibus spectata arma cœlestia, ab ortu occasúque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant.* Fesulis ingẽs multitudo, inter sepulchra, lugubri veste, pallida façie, interdio ambulare, gregatim visa. Quo tẽpore per Nasicã Hispaniæ principes, qui rebellabãt, supplicio consumpti sunt, vrbibus dirutis [f]. [e 4. Regum 6. vers. 17.] [f Iulius Obsequens de prodig ca. 122.]

11 Erunt

11 Erunt & aliæ species imaginum arte configuratæ, sine spiritu vitali, quæ tamen imitantur actiones aliquas vitales. Simulachra [illegible] vel νευρόσπαστα vocantur apud Græcos, imagunculæ, quæ fidiculis tractæ, vel saltant, vel alios motus referũt, de quibus meminit Lucianus in Syria dea, quæ tamen nihil per se sponte faciunt. Gellius libro 14. capit. 1. Rabbi Dauid in libro radicum, in verbo תמוז thamuz, refert quòd Iudæi idololatræ, faciebant imaginem cuius oculos plumbo replebant, & accenso infernè igne plumbum liquefiebat: sicque flere videbatur.

In mechanicis magnopere Architas Tarentinus præstitit, sic vt eius quoque columbam ligneam, pondisculis quibusdam instructam, mirificóque artificio fabrefactam volitasse scribant, tùm Phauconius, tùm alij.

Apud Cassiodorum libro primo variarum epist. 45. Legitur Boëthium philosophum simulachra huiusmodi mechanicáque operatum subtiliter libramentis adhibitis composuisse, vt angues volantes, angues exsibilantes, auiculas vocem edentes.

De idolis & idololatria. CAP. XVIII.

TRadidimus superiùs, ni fallor, sufficienter idola aliud dici quàm imagines: neque prohibitione habendi vel colendi idola, contineri imagines quæ idola non sunt, hoc est, quæ non adorantur vt Deus: vel perinde ac si ipsæ imagines essent dij, nunc superest vt de illis imaginibus, quæ idola dicuntur & cultæ sunt pro diis, cùm nec Deum repræsentarent verum, nec dij essent, agamus. Malitia prænia, vt ait Diuus Athanasius oratione contra idola, anteambulóque idololatriæ fuit: vt enim homines malitiâ quæ nulla est didicerunt effingere, ita quoque Deum qui nullus erat, effigurarunt: non aliter quam si quis in profundum & exors iam lucis ac fine conspectu earum rerum quæ luce reguntur, oculisque humo vergentibus, aquáque superne aciem oculorum premente, sola quæ in profundo sunt prospicit, nec prætetea quicquam in rerum natura esse opinatur, eaque quæ aquis apparent rerum omnium potissima credit.

2 Imaginũm probatus vsus præcessit, veneratio inconsulta & impia earum, quæ latria est & abusus, genuit, quam dicimus idololatriam: vt ex corrupto tritico, nascitur lolium. Cùm populus enim, vt ait prædicto loco Athanasius, voluit gratificari tyrannis, pulchras eius constituit statuas, quas posteri opificij pulchritudine adducti, adorarunt, idque versum in vitia vitæ, populis ignorantibus quales ij quorum erant statuæ, fuissent, quæ significantiùs in capite decimoquarto Sapientiæ versu duodecimo & sequentibus explanantur. D

12 *Initium fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est.*

13 *Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum.*

14 *Superuacuitas enim hominum hæc adinuenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus.*

15 *Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos, sacra & sacrificia.*

16 *Deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic error tanquam lex custoditus*

A *est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta &c.* vbi prosequitur causas alias erroris idolorum & abominandorum sacrificiorum.

3 Obseruare hic oportet, nomen idololatriæ compositum ex idolo & latria: nec dices idolistam, vel idola, seu materiam ipsam per se idoli, esse damnata. Omnia enim in substantia bona sunt. Quæcunque enim Deus fecit vidit, & erant valde bona, Genes. cap. 1. versu finali. Sed latria idoli damnata est, id est cultus imagini vel idolo delatus perinde ac vero Deo. λατρεία est cultus & seruitus religionis, apud Augustinum, de ciuitate Dei libro quinto capite decimoquinto, & apud Platonem λατρεία τοῦ θεοῦ & λατρεύοντες, cultores Dei vbique vocantur à Diuo Paulo epistola ad Hebræos, & apud Scriptores ecclesiasticos λατρεύω pro religione Deum colo, accipitur.

B 4 Quidam existimant, vt Annius Viterbiensis ex Beroso de regibus Babyloniæ, lib. 5. ex Lactantio, & aliis, primam idololatriam processisse à statuis, quas primùm Ninus posuit Ioui Belo; & Rheæ; & eas fuisse occasionem idololatriæ in Babylone. ponit enim primùm Saturnũ Nimbrothum, deinde filium eius Iouem Belum, & nepotem Ninum tertium regem Babyloniæ. Sacra pagina Genes. capite decimo, narrat Noachum genuisse Cham, Chã Chus, Chus autẽ Nembroth genuisse, cuius principium regni Babylon qui robustus venator & potens fertur, atque tyrannus & idololatra. Siquidem, vt habetur in traditionibus Hebræorum, is latriam ignis seu cultum diuinum ignis, habebat, & ad eum alios compellebat, quæ & fertur causa, cur Abraham eam patriam reliquerit, & secesserit in terras Mesopotamiæ Genes. cap. 12. ideo dicitur eductus Abraham de terra Vr, אור id est, ignis flammæ Chaldæorum, scilicet adorantium ignem Genes. cap. 15. Post mortem Noe cœpit inualere idolorum cultura propter Babylonicam iniquitatem. Siquidem postquam maledixit Noë Cham, & in semine eius Chanaam, præcocitet ipse separatus est à latere patris, & non plenè in doctrina diuina institutus, generauit progeniem se vitiosiorem. Et proinde Nembroth tyrannidem exercens, à veri Dei cultu alienus cœpit suam impietatem vi propagare, & solùm in certa familia Sem ex qua descenderat Abraham, veri Dei cultus vtcunque remanserat, multis enim generationibus distabat à Noë & eius filio Abraham: nam genuit Noë Sem: Sem, Arphaxat: Arphaxat, Sale: Sale, Heber: Heber, Phaleg: Phaleg, Rheu: Rheu, Sarug: Sarug, Nachor: Nachor, Thare: Thare, Abraham, & Nachor & Aram. Quo tempore etiam qui nati erant ex Sem, incipiebant se idololatriæ dare, imo & ipse Abraham antequam Deus illum ex terra Chaldæorum abire iussisset, vt fidem facit, capite vigesimo quarto Iosuæ vbi ver. 2. ad populũ Iosue sic locutus est, *hæc dicit Dominus Deus Israël: Trans flumium patres vestri habitauerunt ab initio: Thare pater Abraham & Nachor: seruierúntque diis alienis. Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamia finibus, & adduxi eum in terram Canaam, &c.* Scribunt autem Rab. Iochannam, & Rab. Hanina, 48. anno ætatis cœpisse Abrahamum Deum cognoscere, & recessisse ab idololatria.

Existimat Cyrillus initio libr. 1. & 3. contra Iulianum Apostatam, homines ab Adamo vsque ad Semum filium Noachi, Deum vnum vniuersorum conditorem tantùm coluisse, neque quenquam taxari quòd diis alienis fuerit deditus

ditus vllus, vel immundis dæmonibus obtulerit.

Alij existimant ante diluuium tempore quo Enos cœpit inuocare publice nomen Domini, cœpisse fictitiorũ deorum cultũ, & sic Hebræorũ interpretes explicant verba postrema cap. 4. Genes.

5 Putarem autem post diluuium, & ignem fuisse antiquum idolũ, & in Babylonia antiquum Bel: iuxta Danielem cap. 14. quidam existimant Belum fuisse primum regem Assyriorum, & ideo eius nomen & statuam veneratam: Belum autem à sole trahi nam Bel Assyriis sol est. Explicatur & Bel vetustus, ab Hebræis בלה *vetustus*, quod forsan idolum hoc fuit antiquius vel idolum illud nomine solis dixerunt, quòd vetus idololatria quam retinuerunt Persæ, Chaldæi & reliqui orientales, magis erat posita in eius cultu, & in cultu syderum seu militiæ cœli, quorum simulachra & signa idola repræsentabant.

בל Bel tamen proprium erat idolum Babyloniorum Hierem. 51. vers. 44. Daniel. 14 meminit de Beli templo Babylonico cui pepercit Seleucus, Pausanias lib. 1. siue in Atticis.

6 Erat autem nomen commune idolorum Baal, vel בעל *bagnal* quod est idẽ quod dominus, patronus, defensorve alicuius rei, vnde idolum Moabitarum quod adorabant in monte Phegor, dictum בעל פעור *bagnal phegor*, & vulgo *beelphegor* Deuter. 4. Iosue 22. Psal. 105. Oseæ c. 9. Hoc idolum creditur idem cum Saturno, vt ait Celius Rhodiginus libr. 13. c. 3. Hebræi tamen & Munsterus, ad c. 25. Num. vocatum fuisse hoc idolum Moabitarum פעור *pehor*, eo quod distenderent in eius venerationem foramen podicis. & cacabant in conspectum eius, quæ sic tradunt,

בקרא פקור שפירטים לפניו פי חסבעת ומוציאין רעי

Item בעל זבוב *bagnal Zebub, dominus muscæ*, vulgo Beelzebub idolum Accarum 4. Reg cap. 1. erat illa vrbs Palestinæ, quæ postea ab Herode instaurata dicta in gratiam Augusti Cæsarea. Est & templum *baal berith*. Domini vel idoli Iudæis Iud. 9. Dicitur Beelzebub princeps Dæmoniorum Matt. c. 10. & cap. 12. & Marc. 3. & Lucæ 11. Inuenimus sæpe absolutè in scriptura sacra idolũ & statuam Baal, cultus & prophetas eius, aras, lucos, templa, sæpe in libris Regum & Prophetarum: & in plurali quoque idola *bagnalim*, vt liqueat omnia ferè idola dicta fuisse *bagnalim*, id est nomine Domini: vt *bagnal* est Dominus, quod non est sine artificio dæmonis factum Nam cùm vnus sit Deus Dominus natura, impius ille latro dæmon, voluit furari hoc nomen Deo, & voluit ipse dici Dominus, in suis idolis absolute Quod tamen Deo soli competit, cui nomen Dominus, Iudith. cap. 9. Psal. 8. & 82. *cognoscant quia nomen tibi Dominus, &c.* Item Hiere. 23. Amos 9. Sicque angelus salutauit beatissimam virginem, *Dominus tecum*. Luc 1. ipse Dominus dominantium. Apocal. 19.

7 Erat & aliud idolum Ammonitarum 3. Reg. cap. 11. vers. 5. & 7. quod dicebatur & מולך *molec* & מלכם *milcom* & מלכן *malcen*.

Iubet Deus capit. 20. Leuitici, occidi dantem de semine suo Moloch, idolo, imo vltionem minatur in populum qui imperium de occidendo eo, non impleuerit. Conqueritus & per Ezechielem Deus capite 32. versu 35. *& ædificauerunt excelsa Baal in valle filij Ennon, vt initiarent filios suos & filias suas Moloch, quod non mandaui eis, nec ascendit in cor meum vt facerent abominationem hanc, &c.*

Fieri potest vt illud esset simulachrum solis, vt à מלך *melec*, rex fiat moloch eius simulachrum, quod videtur posse firmari ex cap. 5. Amos vers. 26. & ex ca. 7. Actorum vers. 43. ibi *& suscepistis tabernaculum moloch, & sydus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis adorare eas*, verbum hoc *rempham* in capit. 7. Actorum quidem est, sed in capit. 5. Amos deest, & tantum, *portastis tabernaculum moloch deo vestro, & imaginem idolorum vestrorum, sydus dei vestri quæ fecistis vobis* Nec adhuc mihi occurrit quid esset illud Rhempham, nisi dicamus, quod & putarem verius esse, Zoroastris idolum in stella adoratum, quod vt credam, facit Clem. Roma. libro 4. recogni. vbi ait Persas genus suum ducere ab vno ex filiis Chain qui Mesraim, appellabatur: quem post obitum Zoroastrem, hoc est viuum sydus nominauere: eum autem igne à dæmone immisso crematum: cineres lectos & ad Persas delatos, vt ab iis tanquam cœlo delapsus ignis, perpetuis seruaretur excubiis, ac pro Deo coleretur. Diodor. Prusicus oratione Borysthenica paulo aliter, & Zoroastrem se subduxisse ait in solitudinem à vulgi consuetudine amore sapientiæ captum, deinde post aliquod tempus igne cœlitùs delapso & corusco ardentem se conspiciendum non omnibus, sed quibusdam apparuisse, &c. & ibi de curru solis & aliis de quibus sacra pagina meminit. Verumtamẽ Munsterus ad capit. 23. libri 3. Regum tradit statuam Molec fuisse concauam habentem caput vituli, & manus hominis extensas atque paratas ad suscipiendum, quæ ponebantur in igne, & pueri qui per ignem traducebantur ad brachia Moloch impellebantur, vt inter amplexus eius cremati, gratum ei fieret sacrificium. Cùm autem puer per duos ignes hinc & hinc positos impelleretur, percutiebatur tympanum, תוף *toph*, ne eiulatus audiretur, vnde locus *tophet* dictus. Existimarunt alij in concauo statuæ conclusos filios comburendos fuisse Sed rursum Munster. ad capit. 6. Ezechiel explicat illa verba, *deuastabuntur altaria vestra, & confringentur* חמניכם *chamanechem*, vt vulgo legitur, simulachra vestra &c. venit, inquit, חמנים ab חמה quòd soli ea essent dedicata simulachra.

8 Soli & lunæ simulachra facta & equos & currus dicatos & cultum exhibitum vt militiæ cœli, nemo ambigit, vt liquet ex cap. 23. li. 4. Reg. Reginam cœli vocabant verisimiliter lunam, cui simulachrum constituerant, eique offerebant placentas & libamina mulieres, vt scribitur Hieremiæ ca. 7. vers. 17. & c. 44. vers. 18. & 19. vt autem solis simulachrum Moloch dicere poterant vt regium: sic lunæ, למלכת *limlecheth*, stellæ magnæ reginæ, quæ est in cœlo, adhibuisse & in sacrificiis Moloch ignem inde constat, quòd sanctificabant vel consecrabant filios aut filias suas idolo per ignem, 4. Regum cap. 23. ibique aliquando intra simulachrum æneum comburebãtur in valle Ennon: Cæterum cum hęc accuratiùs considero, non planè ausim dicere, dare de semine suo Moloch, fuisse, immolare filios Moloch, nam transire filios legimus reges fecisse in eadem valle Ennon, per ignem, non mortuos. Tamen consentiunt loci, ibi adoratam militiam cœli Solem & lunam. Sicque legitur 4. Reg c. 21. ver. 5. & seq. Manasses rex extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini, & traduxit filiũ suũ per ignẽ, & ariolatus est. & 2. Paralip. ca. 28. vers. 3. de Achaz rege. *ipse est qui adoleuit incensum in valle ben Hennom, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum gentium,*

quas interfecit Dominus in aduentu filiorum Israël. Rursum ca. 33.vers. 3. de Manasse idem dicitur quod antea, item vers. 5. & postea vers. 6. *transiréque fecit filios suos per ignem, in valle ben Ennon, obseruabat somnia, &c.* quæ omnia pendere vidétur ex cultu prohibito Deuter. ca. 17. vers. 3. sub pœna mortis, solis & lunæ & militiæ cœli. Item & eo pertinebant currus & equi soli dicati, 4. Reg. c. 23. Persæ, vnde hæc idololatria radices traxisse videtur, solem proculdubio venerabantur, vt aiunt Iustin. in 1. Herod. in 1. Strabo 15. Macrob. lib. 1. Satur. c. 6. Solis illis sacer currus, qui regem in publicum procedentem, anteire solebat, vt ait Xenoph. in 8. Cyriped. & suo tempore Persas Solem in linteo pictum adorasse indicat in Apologe. Equum ei mactabant teste Iustino in 1. Philost. de vita Apollo. 1. adorandi Solem & mos ad vicinas regiones transiuit. Persæ Solem Μίθραν *mithram* nominarunt, eóque nomine coluerunt. vt ait Strabo in 15. B & Hesychius: in antro autem Mithram cultum fuisse testatur Lactantius Placiad. in 1. li. Thebaidos Statij. Tertul. li. de corona militis. Iulius Firmicus lib. 1. cap. 5. vbi & hoc addit, Quòd Persæ Magi & omnes qui Persicæ regionis incolunt fines, ignem prætulerunt omnibus elementis, & mithram hunc dixisse. Et sacra tamen in abditis speluncis tradidisse. Quare qui initiabantur & imbuebantur mithræ sacris, inter 80. tormentorum gradus per quæ probabantur antequam admitterentur deducebantur per famem, per ignem, per frigus, per verbera, aliósque cruciatus, neque ad sacra mithræ admittebatur quispiam, nisi qui priùs omnia præposita 80. tormentorum genera patienter pertulisset, túncque si superesset, admittebatur, intérque præcipua se in ignem coniicere erat, vt scribit Nicetas ad orationem Gregorij, εἰς τὰ ἅγια φῶτα, & Nazianzen. in Iuliam, & Nonnus C in notis ad eundem Nazianzenum, ex quibus liquere videtur quid esset traducere per ignem in locis sacræ paginæ, quid Moloch simulachrum, quidve currus & specus Solis & mysteria idoli. Herodotus in Melpomene tradit Libyæ populos, Soli, & lunæ, sacra facere, nec vllos præterea deos putasse. Scythas verò, vestam seu ignem, Iouem & tellurem, quam putant eius vxorem, Apollinem, cœlestem Venerem.

9 Erat & כמוש *chemos chamos* Deus seu idolum Moabitarum, cui & Salomon à Deo vero errans templum etiam construxit 3. Reg. ca. 11. meminit de eo idolo Leuit. c. 21. 4. Reg. ca. 23. Hierem. 48.

10 Fuit Astarthe, idolon deæ Sydoniorum, alij eam Atergatim, aut Decreto, nominarunt Cicero 3. de natur. deor. vocat Venerem, quæ nupsit Adonidi.

11 In cap. 17. quarti libri Regum alia idola D ponunt vers. 29. & seq. *& vnaquaque gens fabricata est,* inquit, *Deum suum, posuerúntque in fanis excelsis quæ fecerant Samaritæ, gens & gens in vrbibus suis quibus habitabant:* viri enim Babylonij fecerunt סכות בנות *succoth benoth*, viri auté Cuthæi fecerunt נרגל *nergal*, & viri de Emath fecerunt אשימא *ascima*. Porrò Ethæi fecerunt נבחז *nibcham* vel *nebechaz* & תרתק *tarthak*. Hi auté qui erant de Sepharuaim, comburebát filios suos igni לאדר מלך וענמלך *ladrmelech & gnanamelech*, diis Sephariaim.

12 Quorum primum idolorum locus, potius videtur *Sucot Benot*, ac si dicamus, speluncas vel tabernacula filiarum, vel lucos suburbanos in villis positos. Forsan erant illæ domunculæ vel ædiculæ effœminatorum, pro quibus mulieres texe-
A bant quasi domunculas luci, quas fertur destruxisse Iosias rex Iuda 4. Regum c. 13. vers. 7.

Et facit quod 3. Regum cap. 15. vers. 12. & 13. *& abstulit* (Asa rex) *effœminatos de terra purgauitque vniuersas sordes idolorum, quæ fecerant patres eius: insuper & matrem suam Maacham amouit, ne esset princeps in sacris Priapi, & in luco eius quem consecrauerat: subuertitque specum eius, & confregit specum turpissimum, & combussit in torrente Cedron.* Eadem verba repetuntur lib. 2. Paralipomen. cap. 15. versu. 16. Fertur autem Priapus Liberi & Veneris filius. Scribit & Hieronymus in Hilarionis vita, nationem Saracenorum in Elusa ciuitate, circa desertum cades, cultui Veneris deditam.

Cæterùm neque in capit. 15. 3. Regum neque in 3. Paralip. cap. 15. mentio vlla de Priapo vel nomine illum significante: sed pro eo legitur מפלצת *miphletzeth* quo significatur idolum terri-
B bile cultoribus: neque putare oportebit ideo Maacham fuisse præpositam sacris Priapi. Nec atrium esse specum Priapi, sed potius diceremus esse antrum Mithræ siue solis. Nam in antro cultum fuisse à Persis & in speluncis abditis ibique eius sacra facta, scribit Iulius Firmicus libro 5. de errore profanæ religionis. Et apud Persas, & in Mithræ sacris, sacerdotia fuisse mulierum quæ castè viuerent: vt alibi Dianæ, constat ex Iustino libro 10. & Plutarch. in Artaxe. Quare cùm prædicta capita sacræ paginæ loquantur de cultu Solis & idolo eius, & curru, referre sacerdotium & principatum huius Maachæ non videtur alienum à vero, ad sacerdotium eius Mithræ vel Solis. Et hanc veritatem & mentem textus, puto, tamen in omnibus cum bona venia sacrorum patrum, quorum hæc, vt alia censuræ subiicio.

C 13 Munsterus tamen ad cap. 17. li. 4. Regum, ait idolum Socot Benot, intelligi per Rabinos. סכוי תרנגולת gallinam cum pullis: est enim, inquit, סכוי vel mea sententia melius שכוי gallus. Benot verò filios significat.

Verùm Rabbi Kimhi hoc refert ad idolum נרגל *nergal* Cuthæorum & putat esse תרנגלת הבר *tarnegoleth habar*, id est gallinam syluestrem: nomen enim conuenit cum תרנגול *tarnegol*, id est gallo. Sic etiam Elias illud *nergal* explicat. Sed locus extat in capite quinto Amos qui aliud signare forsan docet ibi, ונשאתם את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם אשר עשיתם לכם *vnesatem & sicut malechem, veet ciun tzalmechem cocau elohechem ascer gnasitem lecem.* id est, honorastis potius sicut regem vestrum Ciiun imaginem vestram, stellam deorum vestrorum quos fecistis vobis. Vbi Rabbi Ionatha sic vertit, portastis Sicut. Dicunt autem He-
D bræi ibi Sicut esse nomen stellæ, ad cuius honorem fecerant imaginem & idolum quod Deum suum vocarunt. Ciiun verò quidam putant stellam esse, שבתי *scebati* Saturni, quam Persæ quoque vocant כיואן *chiuon*, ad cuius honorem fecerunt imaginem & idolum.

14 אשימא *ascima*, explicatum esset idolum hirci, & Rabbinis תיש hircum seu arietem esse liquet vt Annonis simulachrum fuisse, forsan non sit alienum suspicari, atque in forma hirci dæmones apparere his qui credunt in eos, notat Rabbi Kimhi ad caput decimum tertium Esaiæ: est quoddam genus dæmoniorum nomine onoscelidis dictorum à Græcis, quòd à summis cruribus videri soleant, iuxta Sozomenum libro 8. capite 6.

vulgo

vulgo dicunt & dæmonium quod adorant Sagæ A apparens in forma hirci, hircus etiam in sacra pagina in malam partem & pro malis capitur, Matt. c. 25. Leuit. c. 4. 9. & 16. & portabat in sacrificio peccata populi hircus, quia præ se fert personam peccatricis ob eius superbiam, quæ declaratur in cornibus extensis nimium & barba, tùm ob libidinem in ipso euidentem, & dicam infra latius.

15 Per נבחז *nibechaz* intelligi Munsterus ait כלב *celeb* canem. Fingebatur hecate idolū trium capitum, quorum vnum erat caninum, aliud equinum, medium suis agrestis, vt est apud Orpheum in Argonautic. & Ouid. 9. Metamor. Apud Æthiopes gens (Nubas vocant) & in Africa Ptoembari quibus regis vice canis dominatur, quem mirificè obseruant ex illius motu imperia, & quæ sunt placita, augurantes. Alexan. ab Alexan. li. 6. c. 2. à quibus & hoc idolum potuerunt habere Israelitæ, & Ægyptios finxisse Deum canicipitem, serpenticipitem, asinicipitem, tradit Athanasius oratione contra idola. B

16 Per תרתק *thartak* intelligunt Rabbini חמור *chamor* asinum: fortè enim ab asina Balaam quæ locuta fertur, hoc idolum constituerunt.

17 Per אדרמלך *adramelech* intelligunt פרד mulum alij טוס pauonem.

18 Per ענמלך *gnanamelech*, intelligunt סוס id est equum, vel phasianum, vel שלו coturnicem.

19 Erat & עשתרות Astaroth idolum Sidoniorum 4. Reg. 23. 1. Reg. 31. Iudicum 2, vbi & tempus quo cœperunt declinare à Deo vero notatur, post mortem Iosue. putant autem Hebræi iuxta significationem nominis, esse idolum in forma ouis fœmellæ, vt ait Rabbi Dauid in libro radicum, & Munsterus ad cap. 31. 1. Regum.

20 דגון *dagon* Philistæorum erat idolum 1. Re. ca. 5. vbi dicunt Hebræi, Dagon habuisse formam C piscis infra vmbilicum: supra verò, figuram corporis humani, quod liquet ex voce ipsa דגון, quæ à דג *dag*, quæ significat piscem, & ita etiam Hebræus textus Iudi. c. 5. innuit ibi: ecce iacebat Dagon coram arca Domini in terra, & caput Dagon atque duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen, tantùm (forma) piscis relicta est in eo. Secundum quam descriptionem dicemus hoc idolum dictum fuisse apud Græcos & Latinos Tritonem Deum habitum marinum, de quo Apollonius libro quarto Argonauticôn ibi,

Δέμας δ' οἱ ἐξ ὑπάτοιο, &c. id est,
Pars fuerat forma superis humerósque capútque,
Et latera & partes supremas lateris omnes.
Inferius sed enim cauda hinc pendebat & illinc Immanis ceti, &c.

Et Virgilius libro decimo Æneid.

Hunc vehit immanis Triton & cærula concha D
Exterrens freta, cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert in piscem desinit aluus,

Et Ouid. 2. Metamorphos.

Cæruleos habet vnda deos, Tritona canorum, Proteáque ambiguum. Verissimum enim est inter pisces & tritones ita depictos inueniri vt parte superiore sint hominis figura, inferiore piscis, quos & visos sæpe refert Alexander ab Alexandro libro tertio capite octauo, & ibidem de Nereidib marinis mulieribus quæ apparuerint sua tempestate refert eiusdem formæ, & Plinius libro nono historiæ natura capite quinto, vide quæ etiam diximus latiùs libro septimo syntagm. iur. capite tertio, vbi & de Sirenibus similibus monstris & aliis.

A 21 Fuerunt quidam, qui Angelos deos putarunt, & tanquam deos adorarunt. Quemadmodum hæretici dicti iden angelici, apud Isidorum libro octauo Etymolo. de quibus & Diuus Augustinus in hæresibus quos suo tempore iam defecisse testatur Epiphanius.

22 Caiani quoque adorabant Cain, in capite trigesimonono, quidam autem 24. quæst. 3. ex Diuo Augustino in hæresib.

23 Marcellina etiam socia Carpocratis hæretici, adorabat imagines Iesu, & Pauli, & Homeri, & Pythagoræ, incensúmque adorando faciebat. Bernard. de Lutzemburgo in hæreticis & in Carpocrate.

24 Erat & idolum תמוז, *tammus* inter Israëlitas quem deflebant mulieres, de quo meminit Ezechiel capite octauo versu 14. Putat Diuus Hieronymus húnc fuisse Adonidem à Venere adamatum, occisum ab apro, quem deploratum per singulos annos à mulieribus dicit Ezechiel.

25 Venerabantur Persæ non solùm regem quem adorabant procumbentes in terram, tanquam Deo honorem tribuentes, vt scribit Quintus Curtius libro octauo. Plutarchus in Themistocle, & alij: Sed etiam eius auream imaginem in aditu & ingressu Babylonis, vt ait Philostratus libro primo de vita Apollonij. Imo & eius genium, cui qui in aula principis versabantur, mensam cibis, epulisque instructam quotidie apponebant. Quod assentandi studio Nicostratum Argium turpiter factitasse Athenis tradunt.

De aliis Idolis, & falsis diis Ethnicorum.

CAP. XIX.

IDola Ethnicorum populus Israëliticus, inter eos conuersatus adorauit impiè, vnde Dei sensit sæpe vindictam vsque ad exterminium fere. Verumtamen, non omnia illorum idola coluit, sed tantùm aliqua eorum cum quibus conuersabatur. Et proinde annotabimus alia quædam idola quæ inter gentes fuerunt pro diis habita, suadente & impellente diabolo, humanæ salutis inimico irreconciliabili. Quædam autem idola dico me relaturum, quia singula recensere nec dignum Christiano est auditu, nec fieri posset vt enumerari possint tot tantæque superstitiones & fictiones, quæ detinuerunt ante aduentum Solis veri mundi, ante inquam incarnationem Domini nostri Iesu Christi, miserum hominem in tenebris, & imposturis dæmonum implicatum, quibus omnino mentis & corporis acies perstringebatur. Quadi, Sarmates, pro diis mucrones seu paruos enses habebant, vt ait Marcellinus lib. 17. historiæ.

Angilæ populus Africæ minoris regionis, Cyrenaicæ, manes tantùm deos putabant, pérque eos deierabant, eos vt oracula consulebant, precatique quæ volebant, vbi tumulis incubuerant, pro responsis ferebant somnia [a].

Aristophanes in nebulis mordet Platonem, quòd Deos antiquos negaret, & nebulas pro diis habuerit, eas in quascunque figuras transfigurare potentes.

Quamuis Plato in cratylo falsos illos deos Solem & Lunam & stellas, videatur probasse, quos ideo θεοὺς dictos memorat, quasi θέοντας currentes. At Phronutus libro 20. θεωρίας περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, de speculatione naturæ deorum capite primo θεοὺς deos dictos ait, ἀπὸ τῆς θέσεως à positione, seu situ, quòd antiqui cœlestia corpora

[a] Mela lib. 1. de situ orbis cap 8.

deos esse sibi persuaserunt[i], quæ certo motu ferri deprehenderunt velut authores mutationis Astrorum,& conseruationis huius vniuersi.

2 Stultitiam autem suam Ethnici declararunt intelligentibus,ex eo quod quidam existimarunt Iouem,Saturnum,Venerem,& similia idola,fuisse homines, & longam genealogiam & progeniem innumerabilem annumerant, vt Hesiodus in theogonia & alij.

Græci autem & Philosophi illorum, hos deos non homines fuisse,sed corpora creata inanimata etiam,à nominibus ipsis docent,de quibus Phronteus prædicto libro per totum. Ζεὺς,inquit, *omnia mundi & Διὸς unde genitiuus Διὸς imber est, quod irrigat terram, aut viuentibus vitalem humorem subministret: soror eius ἥρα, Iuno. ἥρα est ἀήρ, id est, aër. copulatur enim cœlo cum e terra tollitur, & ex eorum complexu alij nati, & quia ῥεῦσις id est fluens in tenuitatem eorum substantia, ignem & aera producit, hinc & matrem eorum esse ῥέαν Rheam fabulati sunt. & patrem, Κρόνον Cronum, seu Saturnū, vt constaret certa temporis mensura facta esse, siue per coniunctionem & materiæ commixtionem fiat elementorum productio: siue quod est verisimilius quod tantisper aer subsistat quantisper ab igne impellatur,& moueatur natura*, ἐπὶ τὸ κρᾶσθαι καὶ ἀποτελεῖν τὰ ὄντα ad commiscenda & perficienda entia.

3 Ex prædicta mutatione vt idem capite tertio, etiam aqua oritur, quare ex iisdem fingitur ποσειδῶν, id est, Neptunus, natus. Posidori namque est illa potentia, cuius vi in terræ visceribus & circa terram humor generatur: ἦθος ἀπὸ τῆς ποσεως ἄτω κληθεῖσα, ἢ τῷ διδόναι ταύτην. ἢ καθ' ἕτερον λόγον, ποσειδῶν ὀνομασται διὰ τὴν παρεχομένην αὐτῷ ἰδιότητα. id est, *nominata ita potentia, ab eo quod potest & datione eius, vel secundum alium sermonem nominatur ob præbitam ei proprietatem. frater prædictorum, inquit* capite quarto, ἅδης, id est Pluto, est aër densissimus terræ proximus, quasi ἀΐδης inuisibilis, & capite quinto. Rhean fingunt verò gaudere tympanis, cymbalis, fulminibus & facibus, quoniam cùm imbres è cœlo descendunt, cum fulgure & tonitrui sæpe deferuntur.

Saturni autem stuprum cum terra & defloratio testium,& similia,ea dicta sunt,quia κρόνος ἀπὸ τοῦ κραίνειν à commiscendo quòd fluxum cœli in terram vberiorem cohibuit,& exhalationes tenuiores effecit.Mundi autem natura quam Iouem appellari dictum est,infusiones infundens, nimiam illam mutationem rerum compescuit, vinculisque deuinciuit,in longius eam producens mondóque tradens.

4 Oceanom quoqoe prodiderunt primam esse rerum causam, cum Thetide ἐστὶ δὲ ὠκεανὸς ὁ ὠκέως τῶν κύκλος, καὶ ἐφεξῆς μεταβάλλων. θέτις δὲ ἐπὶ τῆς τοιαύτης διαμονῆ,&c.id est, *est autem oceanus circulus ille celeriter fluens, & certo ordine seu alternatim mutationem recipiens, Thetys verò est qualitatum perseuerantia, ex eorum enim commixtione & eo in subsistunt omnia entia: nihil enim nasceretur, si alterum alteri non commisceretur.*

Philo Iudæus de his etiam sic scribit, pro diis venerati sunt Græci elementa, aqnam, aërem, ignem,aliis nota nominibus, qualia ἥφαιστος ignis ἀπὸ τὴν ἐξάψιν, id est,ab accendendo. ἥρα. ἀπὸ τοῦ αἴρεσθαι, quòd in sublime aër sit elatus. ποσειδῶν aqua, à potu fortassis, δημήτηρ terra, quòd mater videatur omnium stirpium & animalium. Latini hos falsos deos dicunt, Vulcanum,Iunonem,Neptunum,Cererem. Alij solem, alij stellas,adorant sophistarum inuenta, &c. Philo libro de vita contemplatiua, Diogeoes quoque Laertius in septimo de vitis philosophorum in Zenone Cythieo, consentit placuisse Græcis,Deum dicere δία,quòd per ipsum sunt omnia, eundémque ζῆνα vocari, quòd vitæ omnium sit author: ἀθηνᾶν autem,quòd in æthere distentum sit imperium eius, ἥραν quòd in aëre: ἥφαιστον quòd in artificiali igne: ποσειδῶνα quòd in humore: δημητραν quòd in terra.

5 Emolpi filiom primum deorum generationem credidisse,relatum scribit Diogenes Laertius[a].

Triginta deorum millia in terra fuisse,recenset Hesiodus, vt & scribit Eusebius libro quinto de præparatione euangelica,capite quindecimo.

Nationes diuersæ,in diuersis diis aliarum natioorum deos non admittentes,hastam,ligna, colles, montes, aqoas, astra, pisces, aues, dracones, leones,adorarunt, &c. de quibus scribit Alexander ab Alexandro libro sexto capite vigesimo sexto.Item febrem, pœnam, beneficium,malam fortunam.& similia quæ meritò etiam irrider Plinius lib.2.cap.7.

6 Scribit & Athanasius[b] Ægyptios etiam sibi pro diis finxisse quæ nunquam fuerunt, vt canicipites,serpenticipites,asinicipites, & Lybiam Iouem sibi finxisse Ammonem,veruecino capite: quemadmodum alios caput separatim, manus & alia membra pro diis haboisse. Alios item gratificantes suis tyrannis, eos vel metu vel per adulationem coluisse. Ilam Iouem quendam cultum in Creta: in Arcadia Mercurium: in India Dionysium: in Ægypto Isidem, Osiridem Orum. Et hoc tempore, inquit Athanasius, Antinous Adriani imperatoris Amasius, honores Dei, in Ægypto defunctus, eius edicto consequutos. Romæ senatusconsulta, plures deos faciebant, cùm tamen nec ipsa nec senatores dij essent. Et olim qui dij non erant aliis decreuerunt diuinitatē. Et ita in Græcia celeberrimi habiti Iupiter, Neptunus, Apollo, Vulcanus, Mercurius: & inter fœminas Iuno, Ceres, Pallas, Diana, Thesei qui ibi regnauit edicto, numen acceperunt. Et apud etiam Ægyptios Isis, Proserpina minor quæ & Venus.

7 Simon Magus eò impietatis peruenit, vt Deus crederetur & ei Romæ sub Claudij Cæsaris imperio erecta est statua inter duos pontes Tiberis eum ea inscriptione, Simoni Deo sancta. Et in Samaria θεὸς πρῶτος dicebatur, Deus primus, & eius meretrix quam ex prostibulo Tyrij phœnicum duxerat, Helena, dicta est πρώτη ἔννοια. Cognitus tamen & declaratus ex certamine & victoria Diui Petri impostor, vt scribit Niceph Calix[c].

Nonum tamen oon fuit huic scelesto, à gentilibus fuisse nominis communicatum nomen. Nam & adulteriis, latrociniis, & mille sceleribus coinquinatis, ante dederant: vt Ioui. Mercurio, & similibus qui furoris, turpitudinis, & flagitiorum exempla posteris pro meritis talis sanctificationis reliquerunt, vt ait Eusebius, Pamphi[d]. Persequuntur autem flagitia pseudo-deorum illorum, Plinius libro secundo capite septimo, Tacianus Assyrius, oratione contra Græcos, Iustinus contra gentes, Theophilus antiquissimus Theologus lib. 1. contra Autolicum calumniatorem Christianæ religionis Arnobius[e].

8 Obiicit & Arnobius eodem libro tertio, multa diis gentilium, quæ quales fuerint apertissimè ostendunt.

a li.1.in princ.

b oratione contra idola.

c li.2.historiæ eccles.cap. 14.

d lib 2.de præparatione euang. c.6.& 9.

e lib 3. contra gentes.

Primum,

Primum, quòd fuerint in multiplici forma hominum confìcti, nunc iuuenes, nunc senes, nunc nudi, nunc vestiti. A

Secundum, quòd diuersi fuerint sexus, quòd patiant, coocipiant in cœlo, vt Iuno, Iupiter, &c.

Tertium, quòd diuersæ artis, vt typographi, fabri, medici, laoarij, nautæ, &c. faber, Vulcanus, qui in cœlo etiam enses faciat, &c.

Quartum, quòd & fictirij quidam constituti ex arbitrio, vt cinctia, seruit replicationi, vnxia ab vngendo, victa victui, potua potui seruiat, stulta pœnæ.

Quintum, qnòd sint incerti, quòd aliter alibi Iupiter, aer, cœlum, Sol, Diana, Luna, dicantur, & similes alij dij.

Sextum, quòd circa deos controuersiæ plures incertissimæ virorum doctiorum, vt circa Nouensiles, lares, indigetes, inter Pisonem, Granium Varronem, Cornificium, Manilium, Cincium. B

Septimum, irridet in quarto libro gentes, quòd ab effectibus hominum numina constituerint, idque peculiari Romanis, sicque fecerint deos, & deas, pacem, bellonam, victoriam, æquitatem, &c.

Octauum, quòd alij dij dextri, alij sinistri & mali ominis constituti.

Nonum, quòd flagitiis deos præfecerint, vt stupris venerem, pertundam, in cubiculis maritis præsto existentem, virginalem scrobem effodentibus. Mutinum, cuius in manibus pudendis equitari matronas suas volebant, &c. Quemadmodum & aliis rebus propria numina commenti sunt: vt putam rebus petendis: Nemestrinum, Deum nemotum. Patellanam rebus patefaciendis: Suadelam suadendis, &c.

Decimum, quòd in grammaticalibus cerarent. qui numerum pluralem Deo negant, cùm tamen ipsi plures constituant, & eiusdem nominis, vt per exempla ibidem relata apparet. C

Vndecimum, quòd Deus suos ostentet, qui tamen geniti & nutriti ab hominibus, cùm Deus nisi à Deo genitus isqoe ab æterno sit alioquin inter homines ingenitus.

Duodecimum, quòd coluerint pro diis stupris incestis sceleribusque coinquiuatos, aliísque infectos vitiis, quæ seuerè vindicantur inter homines iustitia dictante. Sic Iouem Ganimede abutentem & mille stupris & adulreriis contaminatum & putrem. Venerem meretricem vulgarem, &c.

Decimumtertium, quòd ipsi antiqui gentiles, qui Deos constituerunt, ipsimet contemptui habuerint; siquidem de læsa maiestate aliísve criminibus leges constituerunt, & tulerunt acerbissimas pœnas impoœntes: de his autem quæ tanta mali, stupra, delicta, cædes expresserunt, leges nec pœnas statuerunt, cuiusmodi fuerunt poetæ & similes. D

Decimumquartum, docet eius sanctitatis integræue scilicet fuisse vitæ deos illos, vt ob maleficia quidam sublati fuerint è medio, quemadmodum & Pindarus ait Æsculapium ob auaritiam ditatum: Apollinem ex falsis responsis, &c.

Decimumquintum, idem Atnobius Lib. 5. aduersus gentes, narrat imposturas regum, qui vt populum fallerent diuinitatis opinione, deos illos falsos oculis obiecerunt, quemadmodum refert ex historiis eorum: vt de Numa Pompilio, cum suis Faunis & Pico. Narrat & fabulam ex Timotheo de Agdi monte, qui ex spermare Iouis natus dicebatur, cùm nollet illi Themis succumbere.

Decimumsextum idem lib. 6. Obiicit gentibus, siomulachra, quòd inepte adorarent pro Luna virginem: pro ventis homines inflatis buccis, cùm hæc non sint: quodque tribuerent simulachris diuinitatem, quòd templa contra hyemem & imbres ædificent, & Ammonem adorarent cum cornibus arietinis.

Decimumseptimum libro 7. Obiicit hostias diis cæsas quæ facerent eorum gratiam venalem, vt qui nihil darent nisi priùs aliquid accepissent: quódve inhonorentur potius mactatis, sanguine, hircis & pecudibus, tanquam cibo canum & ferarum corruptilibus & vermificantibus dignati & honorati.

Scripsit adhæc Palæphates author Græcus in deos gentilium, librum de fabularum poëticarum explicationibus, siue de non credendis fabulosis narratioonibus. & Phrimurus, vel Cornutus aliis, de natura deorum, vbi deos fabulosos manifestat. scripsit & Iulianus Aurelius Lessiginensis de cognominibus deorum gentilium libros 3. & Gregorius opus integrum syntagma de diis gentium in quibus videntur & leguntur deorum gentilium turpitudines, vitia, fabulæ, & Ethnicorum nugæ.

6 Similes quippe fuerunt gentiles idololatræ, post amissam de Deo vero cognitionem, ambulantibus in tenebris, & quærentibus ædium quibos includuntur exitum: ad quascumque enim partes manus palpandu impegerint, eo patere ianuam putantes. cum autem nec exitum inueniunt aliò palpantes se transferunt, vt cæci. Quo factum est, vt quisque suos deos ex arbitrio sibi finxerit prout sibi videbatur, & desultoriè ab voo in alium transferit, & pro occasione & opinione talem Deum putauerit quem talem ei videretur esse. Et cùm non possent aliqui ratione aliqua, verum Deum quo premerentur iuste, agnoscere, maluerunt etiam incerto Deo sacrificia constituere, quemadmodum memorat Diogenes Laërtius in Epimenide. Et meminit Diuus Lucas, Actorum cap. 17. Cum Athenienses aliquando laborarent peste, responso a Pythia accepto, vrbem expiari oportere, Niciam Nicerati filium naui missa, & Epimenidem ex Creta aduocarunt, qui lustrarunt vrbem, pestémque compescuerunt hoc modo: sumpsit Epimenides oues nigro & candido vellere, duxitque in Arium pagum, atque inde quò vellent abire permisit, his qui eas persequebantur, vbicumque illæ necubuissent singulas mactarent peculiari cuipiam Deo, & in hunc modum ferunt quieuisse lues: & ex eo tempore per Atheniensium pagos aras sine nomine inuentas. Putabant & aliqui minùs obscurati, quendam esse Deum, eúmque placandum: sed non planum ante aduentum Christi habuerunt omnino, quis esset ille Deus, distracti tot de diis opinionibus. Ideo & ignoto Deo sacrificarunt aliqui. Sic & admonere Græci audiebant Sybillam libr. 3. oraculorum.

Ἀλλά μιν ἱλάσκου θεὸν ἄμβροτον, αἴκ᾽ ἐλεήσῃ,
Οὗτος γὰρ μόνος ἐστὶ θεὸς, κ᾽ οὐκ ἔστιν ἔτ᾽ ἄλλος. Id est,
Sed ipsum placa Deum, si fortè misereatur,
Is autem solus est Deus, & non est etiam alius.

10 Hebræi ad cap. 17. Leuitici vers. 7. *nequaquam immolabunt hostias suas dæmonibus cum quibus fornicati sunt.* Notant pro dæmonibus habere textum לשעירים *Lisegnirim*, id est capris, sicut & in Isaia c. 13. circa finem, de capris saltantibus sit mentio, seu de pilosis, & per capros intelligunt dæmones qui in modum pilosorū caprorum ap-

parebant cultoribus suis, vt dixit Rabbi Kimhi. & nunc sortilegæ examine torturæ & sponte interrogatæ, fatentur in suis conuentibus sacrilegis, dæmonem in specie hirci adorare & posteriora eius osculari.

Referunt Iudæi in Midras [illegible], in explicatione *Iosue* ante sacrificium oblatum de Isaaco per patrem, Sathanam primùm apparuisse in forma senis Abrahamo: deiode in forma puerili Isaaco, Tertiò Saræ sub specie rursum viri senis; & cùm illorum animos à Dei obedientia flectere nequiret, confusum discessisse.

11 Erat idolum apud Saxones in castro Eresburg, dictum Irminsul, quod euertit Carolus dictus Magnus, anno 772. vt habetur in Annalibus Pipini & filiorum eius.

De Dæmonum adoratione. CAP. XX.

ACcedat superioribus nunc contemplatio, quibus artibus & quàm sceleste ad impietatem sui cultus, pertraxerit homines dæmon. Postqoam itaque dæmones veri Dei oumen suis imposturis obscurassent, inanibus idolis, & iam turbatam viderunt mentem & dubiam in Dei cultu errantiom, tunc apertè seipsos adorari procurarunt & gloriam Dei sacrilego animo, ambitione & superbia qua tenentur, in se transferre voluerunt. & præstigiis, terroribus & quibusdam ementitis vel suppositis oraculis, diuinationibus, aliisque artibus animos hominum errantiom & negligentium Deum verum inquirere, fascinarunt, vt deos eos crederent, de quibus nos alibi tractauimus [a].

a Lib. de angelis tomo 4. commentariorum syntaxeō artis mirabilis, parte prima, & lib. 7. syntaxeon c. 3. & 4.

Et lib. 34. Syntagmatis iuris vniuersi. atque alibi dum de magis agimus, quæ oon repetam, & vnicuique auido ibi inquirenda relinquam, quæ mihi occurrerunt postea promam.

2 Sunt spiritus Empusi qui vno pede incedunt, terribiles, quorum genus dicitur à Suida ἔμπουσα φάσμα. Sunt paredri, assessores diaboli, vitæ fastidium & periculum inferentes, & qui sub diuersis ab officiis nomioibus sumptis, fuerunt adorati: vt penates, lares, laruæ, genij, manes, lemures, & similes.

3 Immundus spiritus in affectatam carnis macredinem infunditur, vt scribitur in *Sanedrin* li. c. quatuor sunt nefandi species, &c.

Ideo mortuos consulentes per parsimoniam extenuant vires, & nocturno tempore iuxta tumulos degunt, quatenus ipsis in somniis, sordidi defunctorum spiritus afflatu, efflagitata sibi responsa innotescant. sic dæmon sibi, ea occasione, Dei munus futurorúmque oracula vsurpabat, & ideo Deus ita ne fieret prohibuit, Deutero. c. 17. vt Iudæi exponunt in præcepto negatiuo 56. Vbi & Paulus Israelita illud annotat.

4 Erat & vetusta hominum insolentia, certa dæmonum cultura animalium sanguinem in foueam colligere, & circumquaque iuxta crucem recumbendo, cum dæmone sodalitij fœdera inire, vt refert Rabbi Moses Germidensis in præceptum Iudæorum negatioum 220. Et ibi Paulus Israelita asserit ita intelligendum cap. 19. Exodi & cap. 19. Leuitici, dum dicitur, *Non comedetis iuxta sanguinem*.

5 Supposuit & mortuorum diuinationem dæmon, & ita se adorari procurauit. scribitur enim in præceptis *lo gnasce*, negatiuus, præcepto 36. quod sumptum est ex Deuterou. cap. 18. Noo iouenatur in te, qui consulat אוב *oun*, qui Pytho explicatur io Deuteronomio, cuius appellatio generalis est ad omnem diuinationem, cùm tamen אוב *oun*, sit spiritus defuncti, qui de medio assellarum seu regionis, aut de ipsius defuncti cranio susurro loquitur, vt scribitur in libro *Sanedrin* seu iudiciorum, c. quatuor sunt necandi species, & Esaiæ ca. 29. Ibi quasi Phitonis (in Hebræo אוב *oun*) de terra vox tua & de humo eloquiū tuum mussitabit. & 1. Regum cap. 28. Diuina mihi io Phitone. (scilicet אוב *oun*) & suscita mihi quem dixero tibi. & suscitatus Samuel, sic & explicat Paulus Israelita Iudi. 36. præceptum Iudæorum.

Defendi & potest rectè quod אוב *oun* dixerunt Hebræi Pythooem. seu πύθωνα Græcis dici. Nam & πύθων dicitur δαιμόνιον μαντικόν dæmonium diuinans apud Hesichium & Suidam. vt & apud Diuum Lucam. Actorum cap. 16. Ancilla diuinabat habens spiritum pythonem, in quo diuinabat, idémque Hesychio πύθων ac ἐγγαστρίμυθος seu ἐγγαστρίμαντις, id est ventriloquus, quem & antiqui vocabant εὐρυκλεῖς, quod testatur Plutarchus libro de cessatione oraculorum, τοὺς inquit ἐγγαστριμύθους εὐρυκλέας πάλαι, νυνὶ πύθωνας προσαγορευομένους. & cætera.

Rectiùs autem pytones, qui è cadaueribus respondebaot in necromantia, eóque πύθω, Græcis putrefacio est & πύθω putredo.

Inde tamen diuinos alios dictos per extensionem non ambigo, & Apollinem in Delphis diuinantem pythonem, quanquam dicant fabulæ Apollinem pythonem dictum, vel pythium à serpente per illum occiso, quem dicunt oatum ex putredine terræ post diluuium Deucalionis: cui certæ fabulæ respondet veritas, serpentem hunc dæmonis ex putredine idololatriæ, post diluuium Noachi natum fuisse, seu apparuisse, & iouocatum, quem tamen verus Christus suis sagittis, & victoria crucis transfixit, & de regno occupato deiecit à sede vsurpata.

6 Adinuenit & dæmonalium modum quo latenter se consuli voluit, pollicitus diuinaodi spiritum, nempe imponendo quoddam os cuiusdam animalis ori. animal illud Hebræis *Iedua* dicitur, quod vt ait Moses Chrisis, alio nomine Sampsonis, in præcepta negatiua Iudæorum, præcepto trigesimooctauo, & ex sententia Hierosolymitana; est animal humana forma quod vndique ad vmbras reperitur, cui de vmbilici medio fnuis emittitur, quo veluti stirpes humo cucurbitæ instar affigitur, & quoad funis longitudo protrahitur, animal circumuescitur, & deuorat, illúdque capere nesciunt venatores, nisi, sagittarum ictu funem præscindant, quo, amputato statim expirat, atque ex eius ossibus certa quadam lege ori impositis, statim arreptus opifex expetita eloquia auspicij fundebat, & hi aruspices vt colentes deum alienum, dicti ידעונים *iedognim*, prohibiti à Deo præcepto Iudæorum negatiuo trigesimonono. quod prodest ad intelligendum, capite decimonono Deuteronomij, *non consuletis Ieduim*.

7 Rursum idololatriæ alia species diuinationis per lignum cui se immiscebat Dæmon, prohibita in præcepto negatur Iudæorum quinquagesimo secundo & Deuteronom. capite decimooctauo. *Non inuenietur in te qui lignorum frustibus arioletur.* Sumpta lignorum particula, cuius in vno latere detracta sit cortex, & in altero relicta: si primo iactu frustuli resupinati iam homi decorticata & cādida facies apparuisset, secūda verò

proio-

proiectione totorũ cortice opertum latus ostenderetur, sospitem faustúmque gerendarum rerum euentum protendere putabant: sin verò vice versa obscura facies primo, candida secundo superior euenisset, nubilam & miserabilem sortem denunciare dicebant. Quod si vtroque iactu decorticatum opertúmve latus obtulisset, futurum inter vtrumque successum augurabantur: contra hoc ipsum exclamauit Oseas, cap. 4. *Populus meus in ligno suo interrogat & baculus eius enunciat ei.* Et hoc refert etiam Paulus Israëlita dictum præceptom 52. negatiuum, qood ante ipsum annotatum vidi in commentariis Hebraicis ad dictum præceptum 52. vbi & additur illud ipsum seruari in Sclauonia. meminit & de his superioribus diuinationum generibus, Franciscus Venetus tomo 2. Problematon sacræ scripturæ, sectione 5. Problemate 275. 276. 277. 278. Enumerat etiam & explanat modos 11. Diuinationum problemma. 286.

8 Aggrediuotur etiam apertè dæmones, volúntqoe sibi cultum diuinum exhiberi impij spiritus quando dispositam inoeniunt hominum mentem ad ei obsequendum: vt accidit sortilegis & magis, quos primùm latenter prætextu alicuius auxilij vel boni experiuntur, postea adorari se petunt. habemus praxim eius malitiæ in sacris eloquiis dum de tentatione Domini agunt Diui Matthæi cap. 4. & Lucæ 4.

Primùm enim ambitionis lue, occasione necessitatis famis, voluit Sathanas Christum à meote deiicere, *dic vt lapides*, inquit, *isti panes fiant.* Sic etiam mulieres & viros pauperes, afflictos, incestos, aggreditur, & spem aliquam eorum malum leuandi offerunt, & illos releuare à præsenti malo velle persuadent. Sed secundo congressu, virus vomunt & auxilium compensari idololatria desiderant, & concupiscentia perstringunt, oculos, quemadmodum Domino Iesu Christo in secondo congressu, ausus est dicere perditissimus & nequam spiritus, *hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me:* mentitus ad se regna & regiones quæ ex monte illi ostendebat sub sua potestate esse: quemadmodum pollicetur sortilegis, magis, & aliis quos decipit, quæ præstare tamen non potest, dum eos sibi initiat & suæ idololatriæ. Postremò autem iam illaqoeatas animas, in pinnaculum cogitationum defert, & desperationem commouet & impellit vt se mittant deorsum à pinnaculo templi: & ita abnegent sanctam fidem Dei, seséque præcipites dent ad omne genus abominationum exequendum, quod ipsi persuaserint. Voluit porrò Dominus cum dæmooe prior hoc certamen subire, vt remedia quoque sequenda relinqueret, & defeusionibus eius & armis in fide eius vtamur. Dum enim in primo congressu, post iciunium famem pateretur, & à dæmooe tentaretur vt miraculo in panes lapides conuerteret, respondit, *Non ex solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Matth. cap. 4. vers. 4. Deutero. 8.

Eáque responsione vti debent Christiani: dum enim penuria afficiuntur & carent voluptatibus, debent in Deum cogitatum suum iactare, iusta verbum eius vel Prophetæ Dauidis [a].

[a] Psal. 54. v. 23. Psal. 146. v. 9. Matthæi ca. 6. vers. 26.

Qui dat volatilibus cœli & omnibus creaturis illis necessaria in tempore. Dæmon autem vult teotari in eo & offendi Deum, & ideò ex lapidibus vult vt nos experiamur nom possimus panes educere. Hoc est, vult & suadet, vt nos lucrum ex his eliciamus quæ lucrum dare vel alimenta seu subsidia per rerum naturam non possunt nec debent, & ita offendamus Deom: vt eo relicto possit in suam seruitutem faciliùs trahere.

9 Quid enim aliud faciunt vsurarij quàm quod suadebat Christo dæmon, ex lapidibus enim & metallis seu mutuo lucrum accipiunt quod natura oon potest producere, neque enim naturaliter aureus vel alius numus generat alium numum. Item ex quæstu corporis multæ mulieres, alij ex latrociniis, alij ex impiis artibus lucrum & panes seu vitæ subsidia mendicantur: quæ omnia, nihil aliud sunt quam ex lapidibus panes velle facere.

Obiecit verò Christus Dominus tentatiooi, per quam diuitias gloriámque mundi in vmbra ostensam ei Dæmon pollicebatur, si eum adoraret: *Dominum Deum tuum adorabis & illi soli serujes.*

Et docuit nulla huiusce mundi gloria, possessione, ambitione cedendum esse à cultu Dei; hæc enim nihil hominibus prosunt, si animæ suæ detrimentum patiantur, qui ea possederint [b]. Hæc fluunt & in hoc seculo relinqountur, vita autem æterna semper nos comitabitur. *Et qui volunt diuites fieri incidunt in laqueos diaboli*, vt ait D. Paul. 1. ad Tim. cap. 6.

[b] D. Matth. c. 16. v. 26.

Non est mutandus Dominus, nec sanæ mentis ij videotur esse qui à patris amicitia in tyranni crudelissimi, qualis est dæmon inimicus, irreconciliabilis homini, transire volunt subiectionem seu potestatem. Impius, astutus, & omni malitia instructus, cum hominibus quos ita aggreditur vt extorqoeat cultum diuinum, negotiari satagit, & voo obolo ad venditionem animæ & corporis persuadet. dat enim minuta quædam eáque interdum nulla, vt in suam officinam & carceres credulos traducat.

Videbis enim sortilegas aliquas se dæmonibos committere, vel vt exiguum panem vel frustum consequantur, vel vt se viodicent ab inimicis, vel vt possint quædam quæ illis videntur pulchra exequi: vt magi, ad ambitionem, ostentationem stolidam & ioculatoriam, sæpe dæmones aduocant, & illis inseruiunt. Miseri immemores primi præcepti, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.* Deuteronom. 6.

Immemores eius aureæ verè sententiæ, *quam commutationem dabit homo* pro anima sua [c].

[c] D. Matth. c. 16. v. 26. Marci 8.

Neqoe veras diuitias aot veram gloriam dare potest dæmon, sed vmbratilem & figuratam seu apparentem. Dæmon nihil babet quod possit sine voluntate Dei vt veri Domini, transferre: estque verè miser, abominandus inops & mendicus: Deus contrà, de quo dictum. 1. Paralipom. ca. 29. vers. 11. & seqoen. *Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus, cuncta enim quæ in cælo sunt & in terra, tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes. Tuæ diuitiæ & tua est gloria, tu dominaris omnibus: in manu tua magnitudo & imperium omnium.*

Hic est Deus, de quo verè cecinit virgo Maria, *quia esurientes impleuit bonis, diuites dimisit inanes*, D. Lucæ cap. 1.

10 Ad postremum verò persuasum inconsultum præcipitium, Christus nobis etiam arma subministrauit, *non tentabis Dominum Deum tuum* [d].

[d] Vt Deut. ca. 6. vers. 16.

Non enim experimentum quæreodum est à Deo, neque dimoueri Dæmonis impressionibus

bus nos oportet à propugnaculi nostri tuitione, ne inuadamur aut intercipiamur per latentes insidias ab hoste. non est fides abneganda, qua resisti potest inimico circuienti sathanæ. Iuxta illud D. Petri 1. cap. 5. *Cui resistite fortes in fide* neque oportet præuenire præcipitatione operationum nostrarum, prouidentiam Dei, quæ nunquam opportuno tempore in eū confidenti & postulanti defuit. Quod non potest dæmon persuasionibus, munerúmve oblatione consequi, desperatione, obiecta, conatur extorquere: & quæ obtinuerit, eadem retinere, & vi & metu verberibúsque quos semel ligauit, conatur prohibere ne ad fidem redeant, & ad reconciliationem ecclesiæ per abdicationem impietatis.

Remedium & amuletum præsentissimum est, cauere à peccatis quæ ianuæ sunt, quæ ei aditum liberiorem ad nos præbent, Dei opem semper inuocare, fidem incontaminatam seruare, initio proditionis viriliter obsistere. Videtur enim dæmon similis pisci capitoni. is enim vt scribit Claudius Ælianus [a].

a Lib. e. de natura animalium c. 3.

Non nisi iacentem piscem deuorat. *Οὐ πρότερον δὲ αὐτῷ προσπίπτει, πρὶν ἢ διὰ τῆς οὐρᾶς κινῆται, καὶ ἀτρεμοῦντος μὲν ἔχει τὴν ἄγραν· κινηθέντος δ' ἀναχωρεῖ.* i. *Non prius ipsum tangit vel inuadit, quam caudam mouerit, & immobilem ipsum quidem habet in prædam, mouentem autem si pertransit intactum.* Sic Sathan iacentem hominem & non contradicentem, aut pericula non fugientem, tantùm decipit & illigat, alios nequaquam. Quæcunque etiam animæ, vt ait Eusebius, [b] vitiis subiectæ appetitu feruntur, itæ concupiscentiæque seruientes, in naturam dæmoniorum conuertuntur, ac perniciosæ sicuti illi, fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inuisibiles & insensibiles, &c. Addit postea spiritus dæmoniacos subministrare animæ, ingentes malorum suggestiones, & velle pro Deis haberi & ideo gaudere sanguine, vt & Porphyrius ait.

b Li. 4. de præpara. euangel. c. 22.

11 Antequam dæmon se apertè insinuet & cautibus se offerat, distinctè satagit primum nobis arma eripere, fidem & bona opera in fide facta. Eidem conatur deiicere, prauis dogmatibus, falsis religionibus, & superstitionibus: dehinc, vt ait D. Gregorius [c]. Tribus modis, bona opera nostra insequitur. Aliquando intentionem polluit: vt quod in actione sequitur, purum mundúmve non exeat: sic auram transitorij fauoris apponit: si in hoc non præualet, in via laqueos tendit & ligat, in eo quod agitur exaltans, sic laude agentis viam bonam immutat, & illa mens resoluitur, & opus bonū antequam finem attigerit, dissipatur: interdum illud velamine mœroris obumbrat: interdum nimia exultatione. Tertiò, his Satana non præualente, duriores in fine laqueos tendit, de quo Propheta Psal. 55. *ipsi calcaneum meum obseruauerunt.* & Psal. 181. *In via qua ambulabam posuerunt laqueum mihi*, & sic eum qui iam sibi securus videtur, aggreditur.

c Lib. 1. moralium in Iob. c. 38.

De retibus diaboli admonet quædam etiam Cyprian. lib. 1. epist. 8. ad plebem. *vitate lupos, qui oues a pastore secernunt: vitate linguam diaboli venenatam, quæ ab initio mundi semper fallax semper & mendax: mentitur vt fallat, blanditur vt noceat, bona promittit vt malum tribuat, vitam pollicetur, vt perimat.* Et rursum tracta. 3. de simplicitate prælato. demon dicitur serpens, eo quòd serpat & latenter insidietur & fallat blandis: & specie boni, vt decepit Euam & Dominum tentare adorsus est, à quo tamen intellectus & retrusus est, & iterum lib. 3. epistolarum epist. 1. *Neque aduersarius persequitur & impugnat, nisi castra & milites Christi: hæreticos prostratos semel, & suos factos contemnit, eos quærit deiicere, quos videt stare.*

Et 4. tract. de simplic. præla. *spiritus insinceri & vagi, qui postea quam terrenis vitiis immersi sunt, & à vigore cælesti terreno contagio recesserunt, non desinunt perditi perdere, & deprauati errorem prauitatis infundere.*

Porphyrius scribens ad Anemonem Ægyptium, negat deos esse a paganis cultos, sed dæmones principes malos, atque mirari, cur eorum sacerdotes mortuis se polluere cauerent, & ipsi ad nidorem læsorum animalium accurrerent: cùrque minas vererentur, rogati verum dicere, siquis minetur quòd cœlum infringet, quòd occulta Isidis reuelabit, quòd ea quæ sunt in adyto secreta aperiet, quòd Charonis cymbam firmabit, quódque Osyridis membra Typhoni discerpet: vt & refert Theodoretus lib. 3. de curatio. Græcarum affectio. vbi etiam addit, eundem Porphyrium quamuis Christianorum hostem, existimasse malos dæmones sub Serapidis potestate, quem & alio modo vocari ait Plutonem, dæmonúmque tesseram & symbolum esse, tricipitem Cerberum canem, hoc est, malum dæmonem, qui in tribus inuenitur elementis, aere, aqua, terra.

12 Prima apostatandi a Deo causa dæmoni, fuit illa ambitio cultus diuini, dixit enim, *ponam sedem meam in Aquilone, & ero similis Altissimo.* Esaiæ cap. 14. quem nominant *Sathael*, & præcipitatus de culmine Angelico, dictus est diabolus, vt scribit D. Chrysostomus, homilia de Adamo & Eua: & homilia de lapsu hominis primi, tom. 1.

13 In Orientali Russia, vt habetur in quadam epistola scripta ex illis partibus, anno 1581. ad Dauidem Chytræum excusa Spiræ: etiam anno 1591. incolæ dæmonem Meridianum metuebant & colebant: ille enim cùm iam maturæ resecantur, vt ibi dicitur, fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operariísque vni vel pluribus, nisi protinus viso spectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. Neque tamen contra hanc plagam remedio destituuntur, habent enim in vicina sylua arbores religione patrum cultas, quarum cortice vulneri superposito, non tantùm vulnus sanatur facilè, sed & dolorem loripedi dæmonis, seu lemuris exuunt.

14 Narratur & in epistola Iohannis Meletij scripta, ad Georgium Sabinum de religione Borussorum, quæ ponitur post prædictam Chytræi, Sarmatiæ gentes, colere spiritus quosdam visibiles, qui lingua Rheutenica *coltri*, Græca *coboli*, Germanica *cobolds* dicantur, quos credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum, nutriúntque eos laute omni ciborum genere, eo quòd adferre soleant nutritoribus suis frumentum ex alienis horreis furto ablatum: cùm verò alicubi illi spiritus habitare & nutriri cupiunt, hoc modo suam erga patremfamilias voluntatem declarant, in domo congerunt noctu segmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animaliū stercora: quod vbi paterfamilias animaduerterit, nec dissipauerit segmata nec stercora è mulctris eiecerit, sed de inquinato lacte cum omni familia sua comederit, tunc illi apparere, & permanere ibi dicuntur.

In quo

In quo ego obseruo misericordiam Dei in tales homines qui eos non permittit decipi specie boni vel pulchri, sed tantùm concedit dæmoni hæc turpia eis proponere, ex quibus possint facile cognoscere, qualis sit is qui ea proponit: quàm spurcus, infamis, turpisque, & abominabilis, vt inde arguantur sponte se in tantam miseriam seruitutis dæmonicæ, & in damnationem se demittere, contra excellentiam & dignitatem, honestatémque etiam humanam.

15 Illud autē videtur adhuc astu maiore opertū, quod narrat. Tertullianus lib. de corona militis, in Mithræ seu Solis idoli initiationibus, seu mysteriis, militi qui initiabatur, coronam, interposito gladio oblatam, quam capiti suo accommodaret, & insuper diabolum ipsas res sacramentorum diuinorum æmulatum, tinxisse, id est, baptizasse, signasse in frontibus, celebrasse panis oblationem, imaginémque resurrectionis induxisse.

16 Ferunt in orbe nouo & terra dicta Calicuth, dæmones visibiliter adoratos quo tempore Christiani eò adnauigarunt.

17 Scribit Gaguinus libro 10. circa annum 1460. quendam Guillelmum Gallum, dæmonem seu diabolum in specie arietis adorasse, vt potiretur amore cuiusdam illustris fœminæ.

18 Hodie maximum scelus inter sortilegos & sortiarias, quòd pluribus iudiciorum quæstionibus & spontaneis eorundem confessionibus, & testium comprobationibus detectum est, vt per adorationem Dæmonis, eiurato Dei veri cultu & baptismo, infandis suis mysteriis initientur, & in eadem abominabili adoratione execrationibus obligentur.

De locis in quibus cultus religionis solius Dei exercebatur.

CAPVT XXI.

NObis Deus in omni loco sua beneficia largitur, vbique per suam diuinitatem, & potestatem opera sua exercet: omnia quocunque loco sint, suam bonitatem, omnipotentiam, præstantiam, sapientiam, & virtutem prædicant.

Deus vbique videt, & vndecunque deprecantes, & gloriam, & laudem ei meritò tribuentes, & canentes exaudit. Quod persuasit quibusdam vt Magis Persarum, & Xerxi, nō esse certum locum, vel templum Deo ædificandum, vt qui eo contineri non posset, vt refert Cicero, & alij: & scribit Herodotus libr. secundo Ægyptios primos diis & aras, & simulachra & delubra statuisse, & quod verisimile est & Ægyptus videtur esse omnis idololatriæ origo.

2 Alij & meliùs, vtrunque confessi sunt: & quòd cœli, nec cœli cœlorum, continere possint D verum Deum, nec per consequens domus Deo consecrata: verùm locum sanctificatum Deo, & nomini eius, accipere gratiam à Deo, vt in eo inuocatus exaudiat orationes de loco habitaculi sancti sui in cœlo, & cùm exaudierit propitius sit, vt explicat Salomon 3. Regum c. 8. In omni enim loco priuatim Deum colere, laudare, & deprecari, hoc & conueniens est & expedit, nec est quisquam tam vecors qui putet Deum ex priuatis locis non audire, & priuatos contemnere: omnia enim & singula ad eius prouidentiam pertinent.

At publica sacrificia, religionísque mysteria in omni loco peragere non expedit, nec permittendum est: metu, ne quis arroget modum nouum colendi Deum, aut nouos deos sibi more genti- A lium confingat, vt Michas Iudi. capit. 17. & ordinem ecclesiasticum, sacrámque hierarchiam conturbet, & polluat, vt videtur fateri Leo constitut. Nouel. 4. & hæreticorum conuenticula satis comprobant, & hæc ratio videtur apposita in prohibitione facta à Deo. Leuit. 17. de non offerendo alibi sacrificio quàm in ostio tabernaculi testimonij, additur enim vers. 7. *& nequaquam vltra immolabunt hostias suas dæmonibus cum quibus fornicati sunt, &c.* sicque iussit Deus Deutero. capit. 12. ver. 11. *In loco quem elegerit Dominus Deus vester vt sit nomen eius in eo, illuc omnia quæ præcipua conferetis holocausta, & hostias, & decimas, &c.* & postea vers. 13. *caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris: sed in eo quem elegerit Dominus in vna tribuum tuarum offeres hostias, &c.* quod & fusè probatur ex variis sacræ paginæ locis, & sententiis patrum, & sacrosanctis conciliis, per totam ferè 1. distinctionem, B de consecratione apud Gratianum, maximè cap. 1. 2. sicut non alij. xj. & sequen. excepta causa necessitas, quæ permittit cum authoritate ecclesiæ, alibi offerre mysteria publica, quàm in locis consecratis, idque probatum Nouella Iustiniani 131. de ecclesiasticis titulis, §. si qui in sua domo c. 8. & Nouella 58. vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant.

Quas tamen Nouellas abrogauit contrarium permittendo Leo Imperator, Nouel. 4. vt non modò vniuersalis ecclesiæ sacerdotes, verùm etiam qui ad quamcunque sacram ædem pertinent, si in hoc vocentur licitè sacra mysteria exponere, diuinúmque cultum celebrare domi priuatæ possint, & constitutio. 15. vt salutarem baptismum in quocunque sacro oratorio peragi liceat. Quæ constitutiones in tantum sunt recipiē- C dæ, in quantum sacris canonibus non contradicunt, vt cæteræ imperatoriæ leges, capit. non licet. 2. cum tribus sequentibus. 10. distinct. videndum de hoc concilium Tridentinum [a]. Lex erat 12. T. *Constructa à patribus delubra habento: lucos in agris habento.*

[a] sessio 22. in decreto de obseruandis in missis.

3 *Luci*, inquit Varro 5. de lingua Latina, *à luce, quòd propter lucem cultus institutus sit, existimant alij locum arboribus consitum numini consecratum lucum dici, per antiphrasim, eo quod lux rara ibi sit ob densitatem arborum, cùm non liceret inde propter religionem arborem cædere.*

Cornelius Fronto, de differ. voc. ait fanum dictum, quòd Fauno locus esset consecratus: alij, à fando, quòd fando consecretur: templum in loco augurato, Sacellum paruum ædificium diis consecratum, lucus locus fulmine ictus, & arboribus tectus.

Apud Virgilium, lucus semper, vt ait Seruius, D locus augurio consecratus; aliqui deriuant lucum, ab Etrusca voce, *luca*, quod est senex. ita lucus Latini regis in 7. Æneidos templum curiæ senatorum ita descriptum.

Templum augustum, ingens: centum sublime columnis
Horrendum syluis ac religione parentum.
Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat, hoc illis curia templum.

Siquidem, vt ait Seruius, Senatus habere consilium vel curiam non poterat, nisi in loco inaugurato; centum illæ columnæ erant centum sublimes arbores consitæ, In lucis colebantur diuersi dij, prout illi dedicati erant separatim: vnde religio extra vrbes maximè in lucis erat, vel iuxta delubra erant luci: prohibuit illud Deus

Deutero.

Deutero. cap. 16. vers. 12. *Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui: nec facies tibi neque constitues statuam quæ odit Dominus Deus tuus.*

Meminit sæpe sacra scriptura, populum Iuda & Israël, concitasse iram Dei & ideo à Deo punitum, quòd ædificasset more idololatrorum sibi aras & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & super omnem arborem frondosam, quæ vocantur excelsa & eorum sacerdotes, sacerdotes excelsorum 3. reg. c. 14. ver. 24. & c. 15. ver. 13. & cap. 12. vers. 31.

4 Non reprobauit autem locum Deus nemorum, & lucorum, neque prohibuit ibi nomen suum inuocari sed nouit ad idololatriam procliues, gloriam Deo debitam ibi profanari translatam in dæmonia. Nempe ex arbitrio more paganorum noluit in excelsis sibi per populum sacrificari. Alioquin ante tabernaculi & templi erectionem, Abraham fidelis plantauit nemus in Bersabeo, & inuocauit ibi nomen Dei æterni, & fuit ibi colonus Palæsthinorum diebus multis Genes. cap. 21. vers. fina. & antequam Salomon ædificasset templum Deo, populus immolabat in excelsis, & ipse Salomon immolauit in holocaustum super altare in Gabaon mille hostias, quippe illud erat excelsum maximum, cuius loci oblatio grata Dèo fuit 3. regum cap. 3. vers. 2. & 4.

5 In concilio Hanetensi c. 8. quod refert Burchardus episcopus Vuormaciensis, lib. 10. decretorum capit. 10. statuitur, vt inuigilent episcopi & eorum ministri, vt arbores (quas vulgus colebat in tantum, vt nec ramum vel surculum inde auderet amputare), dæmonibus consecratas, radicitus exscinderent, ac comburerentur, & lapides quoque quos in ruinosis locis, & syluestribus, Dæmonum ludificationibus decepti venerabantur, funditus effoderentur, & in talem locum proiicerentur, vbi nunquam à suis cultoribus venerari possent, & vt hortarentur hæc ad Idololatriam vetitam pertinere, & vota sua ad ecclesiam Deo portanda pro salute. Atque in concilio Bracharensi cap. 22. relato à Burchardo eo libro 10. cap. 21. Sic statutum *si in alicuius presbyteri parochia infideles aut faculas incenderit, aut arbores aut fontes, aut lapides venerantur, si hoc eruere neglexerint, sacrilegium se fecisse cognoscant &c.*

Iussit Deus Gedeoni destruere aream Baal, quæ erat patris sui, & succidere nemus quod circa ará erat: quod & fecit, & ædificauit altare Domino in summitate petræ Iudic. cap. 6. vers. 25. & sequen. ibique non locum, quia erigi altare eodem loco sibi præcepit, sed id quod colebatur, reprobauit, vt veram religionem restitueret, non aliam reprobatæ similem: quemadmodum legitur fecisse Nabuchodonozorem, qui in mandatis dederat Holopherni duci exercitus, vt omnes deos terræ exterminaret, lucos eorum excideret, videlicet vt ipse solus diceretur Deus, à nationibus quæ potuissent Holophernis potentia subiugari [a].

[a] Iudith c. 3.

6 Adorarunt verum Deum quidem in syluis & locis desertis anachoretę, & solitarij, sed non more idololatrorum dæmonia.

7 Erant & loca quædam certa orationi & cultui diuino semper destinata, ab eo tempore quo Dei adoratio eiusque sacrificia publicè instituta sunt: fieri enim aliter non potuit, nam tria hæc se semper consecuta sunt, cultus seu religio, sacrificia, & altare vbi sacrificia fierent. Iámque ab initio Setho natus est filius Enos; cœpit hic inuocare (nempe publice) nomen Domini, Gen. capit. 4. in fine: priuatim enim à quolibet, exceptis his qui ad idola declinauerant, inuocabatur nomen Domini vt liquet ex eodem capit. 4. de Abel & Cain. refertur & capit. 14. Genes. vers. 18. regem Salem Melchisedech, qui egressus est ad occursum Abrahæ redeuntis ex cæde regum, protulisse ei panem & vinum, quia esset sacerdos altissimi, quod & refert Diuus Paulus ad Hebræos c. 7. versiculo 3.

8 Licitum & erat ante Mosem, locum orationis cuique sibi deligere, & sanctificare: quemadmodum domum Deo ædificauit Iacob in loco in quo apparuit sibi Dominus & angeli in scala innixa cœlo & terræ [b].

[b] genese. 28. versiculo 1. & c. 31. versiculo 13.

Arbitror autem Deum verum etiam vt plerumque adoratum in summitatibus montium, & ibi sacrificia fuisse solemniora oblata, & altaria, id est, altas aras, ædificata seu constructa. Iussus Abraham à Deo ire in terram visionis, atque ibi offerre filium, loco cuius & sacrificium Deo iubente obtulit in vno montium quem monstrauit illi [c]. Templum ædificatum à Salomone in monte Moria Deo [d], & ideo Micheas c. 3. in fine, minatur ex nomine Dei destructionem templi, & ait, *Sion quasi ager arabitur: & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum.* & in capit. 4. eiusdem prophetiæ, *& in nouissimo dierum, erit mons Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles, & fluent ad eum populi &c* [e].

[c] Genes. 22.

[d] 2. Paralipo. 3. versiculo 1.

[e] D. Matth. c. 14. D. Marci c. 6. D. Lucæ c. 6.

Quin & aliquando Deum verum Syri victi ab Achab sub rege suo Benadab, dixerunt Deum montium, *dij* inquiebant *montium sunt dij eorum. ideo superauerunt nos; sed melius vt pugnemus contra eos in campestribus & obtinebimus eos. 3. reg. capit. 20. versiculo 23.*

Dominus noster IESVS CHRISTVS *ascendebat in montem solus orare*: hæc omnia ab initio soli veróque Deo consecrata, dicata & constructa: at demonis ambitio, impietas & insidiæ, quibus aucupatur incautas animas hominum sibi voluit quæ Deo debentur etiam in terris vsurpare; & perseuerans in malitia & superbia, propter quam deiectus fuit è numero bonorum Angelorum cœlestium, Esaiæ capite decimo quarto voluit quoque Deus haberi, & eo modo quo verus Deus, coli, non vt illi videtur in contumeliam creàtoris, sed in sui ipsius maiorem damnationem. Et proinde vt conturbaret quantum in se est, cultum Dei veri, & curauit idolis suis sacrificari in excelsis per suos administros, in lucis, in montibus, in aris, altaribus per impietatem erectis, interdum in sacris, in speluncis & in templis sibi execratis.

Melanthes in libro de sacrificiis πᾶν δὲ ὄρος, τοῦ Διὸς ὄρος ὀνομάζεται, ἐπεὶ ἔθος ἦν τοῖς παλαιοῖς, ὑψίστῳ ὄντι τῷ Θεῷ, ἐν ὕψει θυσίας ποιεῖσθαι. id est, *omnis mons, Iouis mons apellatur, quoniam mos fuit antiquorum, vt quia Deus est altissimus, in loco altissimo ei sacrificarent.*

Meminit & Appollonius Rhodius, libro 2. Argonau.

Καὶ βωμὸν ποίησε μέγαν Διὸς Ἰκμαίοιο,
Ἱερά τ' εὖ ἔρρεξεν ἐν οὔρεσιν ἀστέρι κείνῳ
Σειρίῳ αὐτῷ τε Κρονίδῃ Διί, τὸ δ' ἔστι. id est,
Ingentem Iouis humentis tunc extruit aram,
Et sacra imponit in montibus: hoc quoque sacra
Sirius accepit, sic Iupiter ipse volebat.

Et sacra

Et sacra pagina cùm detestatur idololatras in Israël, adiicit inter cætera quæ agebant, vt 4. Regum capit. 16. versiculo 4. de Achaz *immolabat quoque victimas & adolebat incensum in excelsis, & in collibus & sub omni ligno frondoso.*

Et 4. Regum 17. versiculo. 9. & 10. 11. de Israëlitis imitantibus idololatras gentium & *ædificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus suis à turre custodum, vsque ad ciuitatem munitam, feceruntque sibi statuas & lucos in omni colle sublimi, & subter omne lignum nemorosum, & adolebant ibi incensum super aras in morem gentium quas transtulerat Dominus à facie eorum &c.*

Scribitur 3. Regum capite 11. versiculo 7. quòd Salomon ædificauit phanum Chamos, Idolo Moab, in monte qui est contra Hierusalem: cùm etiam idem ædificasset domum Domini in Hierusalem in monte Morija qui demonstratus fuerat Dauidi patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornam Iebuseij 2. Paralipomenon. cap. 3. in princ.

9 In desertis locis, solebant & plerumque isti luci & excelsa constitui: vt etiam scribit Cthesias libro de rebus Persicis, in India esse locum sacrum in tractu inhabitabili regionis, quem sub nomine Solis & Lunæ venerarentur, ad quem à monte Sardonis esse quindecim dierum iter.

Persæ, quibus neque aras, neque status, neque templa construere moris erat, in editissimis quibusque conscensi, montibus, Ioui hostias immolabant; Iouem autem omnem cœli gyrum vocabant, & ita Lunæ, Soli, telluri, igni, ventis, sacrificabant. Plutarch. in pol.

10 Accesserunt superioribus cum tempore templa, eáque dicata numinibus. Nam non omne templum consecratum & dedicatum erat: quia templum, si credamus Varroni libro 6. de lingua Latina, à tuendo seu videndo, aut cernendo. Quocirca cœlum: qua tuemur dictum templum: sic, *Contremuit templum magni Iouis altitonantis.*

Et ita, *inquit*, templum tribus modis dicitur, à natura, ab auspicio, à similitudine: à natura in cœlo, ab auspiciis in terra, quãdo locus auspicij caussa ab auguribus diffiniebatur visu, & per metas ab illis præstitas, intra quas auguria sumere decreuerant. Similitudine, templa sunt definita, certa ædificia circumsepta, quia, *inquit*, omne templum debet esse circumseptum, nec plus, quàm vnum introitum habere. Dicta & ideo templa quę à tuendo etiam tecta. ex quibus & quædam dicit non cõsecrata: nã, *inquit*, Curia Hostilia templum est, & sanctum non est: refert & Seruius in Virgilium templum Vestæ non fuisse consecratum, ne senatus illuc accederet, vbi erant virgines. Senatus autem vel eius consilium haberi non poterat nisi in augurato loco. Templum Dei in terra, mundus seu cœlum vniuersum in quo Deus adoratur, vocatur à Cicerone in somnio Scipionis, & à Macrob. in eum libr. 1. capit. 14. ita aliud mundus in quo adoratur Deus, alius Deus à mundo, quia mundus per ipsum factus est, & mundus non est Deus, sed eius creatura, Iohan. capit. 1. & Genes. 1. Templum ita varias recipit acceptiones per similitudinem quandam: nos sumus templum Dei. Paul. 1. ad Corint. capit. 3. vers. 16. *Nescitis, quia templum Dei estis: & Spiritus Dei habitat in vobis*, & capit. 6. vers. 19. *An nescitis quoniam membra vestra, templum sunt Spiritus sancti qui in vobis est, quem habetis à Deo & non estis vestri: empti enim estis magno pretio, &c.*

Templum etiam Dominus noster Iesus Christus vocauit corpus suum [a], *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, &c.*

[a] Iohan. euangel. ca. 6. vers. 19.

11 Templum etiam dictum tabernaculum Dei, antequam templum Salomonis esset, vt liquet ex 1. Regum capit. 2. vers. 32. ibi, *& videbis æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israël*, & rursum capit. 1. vers. 7. *sic faciebat per singulos annos, cùm redeunte tempore ascenderent in templum Domini*. & vers. 24. & adduxit eum scilicet Samuelem Elcana in domum Dei in Silo. atque templum & domus Dei nondum erat constructa, nam Salomon ædificauit 3. Regum. 8. Tabernaculum autẽ quod finxit Moses erat in Silo. Exod. 26. & rursum 1. Reg. capit. 3. vers. 3. Samuel autem dormiebat in templo Domini vbi erat arca. Tabernaculum diminutiuum à taberna: taberna pro omni ædificio accipitur, quod est vtile ad habitandum, nempe ex eo quod tabulis clauditur, vt ait Vlpian. in l. tabernæ. de verborum significa. ex quo hodie etiam si ex alia materia conficiatur, remansit tamen nomen. Tabernaculum tectum est castrense, subitarium, frondibus aut stragulis opertum contra Solis, & tempestatum iniurias. Tentorium alio nomine ab extensis velis, cùm tabernaculum consecrauit Deo pro domo Moses, erat populus in deserto in castris, vnde & tabernaculum domus illa portatilis Deo consecrata & arca dicebatur: de quo in capit. 25. 26. & 40. Exodi habitabant & patres aliquando in tentoriis & tabernaculis, & ita in domibus portatilibus, vt liquet ex Genes. capit. 9. 16. 18. 25. 35.

12 Sanctuarium Dei tabernaculum erat, Exod. capit. 25. cuius forma in capit. 26. erat nempe compositio ex decem cortinis byssinis, coopertis vndecim sagis cilicinis, & pellibus arietinis rubricatis, cum tabulis stãtibus ex lignis Setim, &c. & ibi erat arca testimonij, propitiatorium, mensa panum propositionis, candelabrum aureum, &c. quæ in epitomen collegit Diuus Paulus ad Hebræos capit. 9. vers. 2. & sequentibus, *tabernaculum*, inquit, *factum est primum in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur sancta: post velamentum autem secundum tabernaculum, quod dicitur sanctum sanctorum: aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ testamenti super eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium, de quibus non est modò dicendum per singula. His verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consumentes, in secundo verò semel in anno solus Pontifex non sine sanguine quem offerret pro sua & populi ignorantia, &c.*

13 Propriè tamen templum Salomonis, mons Dei dicebatur, vt scribitur Esaiæ 2. *venite ascendamus in montem domini, & in domum Dei Iacob.* Cæterùm tabernaculum Mosis & templum Salomonis ferebant imagines & figuras duarum Dei ecclesiarum Christi: eius quæ est in mundo, & eius quæ est in cœlis, vt fusè explicat Diuus Chrisost. in Psalm. 14. Eius quæ est in mundo, imago est Mosis tabernaculum: ecclesiæ autem quæ est in cœlo, templum Salomonis quod est in monte. Duæ Ecclesiæ numero: vna autem modo fidei. De ea quæ est in mundo dicebat Dominus, *super hanc petram ædificabo ecclesiam meam*, Matthæi 16. de cœlesti, Apostolus

ſtolus ad Hebræos capit. 12. *acceſſiſtis ad montem Sion,& ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cæleſtem, & ad multorum millium Angelorum frequentiam qui conſcripti ſunt in cœlis.* Tabernaculum Moſis tranſlatum de loco in locum in deſerto, ita & eccleſia Chriſti. Ideo eccleſia tentorium quod fixit Dominus & non homo & mundum tanquam incolatum ſuſcipit: & velut tabernaculum è locis in alia loca migrat, in perſecutionibus propter eum qui dixit Matthæi 10. *ſi vos perſecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam.* Chriſti eccleſia tanquam peregrè exiſtens pios facit inquilinos: Superna autem eccleſia primogenitorum in cœlis, non habet illic inquilinos ſed habitatores pios. Illic non ſunt inquilini, quia nec perſecutio. Tabernaculum eſt hæc via: mons autem, eſt cœlum: *Iuſtum arbitror,* dicebat D. Petrus, 2. epiſtol. capit. 1. ver. 13. *quandiu ſum in hoc tabernaculo ſuſcitare vos in commonitione, certus quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei &c.* Tabernaculum etiam eſt litera diuinarum ſcripturarum, mons autem, quæ in ipſis ſita eſt intelligentia. Tabernaculum & lex eſt: mons, euangelium. Tabernaculum etiam mons domi, mons autem diuinitas. 14 Colligunt Hebræi ex c. 12. Deutero. quandiu verſabantur in deſerto licuiſſe vbi libuiſſet ſacrificare: poſtquam autem ingreſſi ſunt terram promiſſionis, licuiſſe tantum in Silo, vbi fixit tabernaculum Ioſue, Ioſue capit. 18. in prin. vbi remanſit fixum vſque ad mortem Sacerdotis Hely: quo indicante arca capta eſt à Philiſtæis, primo Regum 4. qui eam tranſtulerunt è loco adiutorij, in Azotum in templum idoli Dagon: dehinc circumdata per Geteos, qui eam miſerunt in Acaron, 1. Regum. 5. inde peruenit ad Bethſamitas, à quibus rurſum venit Cariathiiarim, poſita in domo Aminadab in Gabaa. 1. Regum capit. ſexto. & 7. iudicante Samuele, & ſacerdote exiſtente: ex domo verò Abinadab qui erat in Gabaa, tranſlatum tabernaculum, vel arca in domum Obed edom, & inde ad ciuitatem & domum Dauid [a].

a 2. Regum c. 9.

Poſtremò tranſlata in ſanctum ſanctorum templi, quod ædificauit Salomon, in oraculum templi ſubter alas Cherubim. 3. Regum capit. 8. & ibi tunc tabernaculum mobile fixum eſt. Subſtructam hanc ædem ſacram tradit Rabbi Abraham Leuita in hiſtorica Kabala, anno mundi bis milleſimo nongenteſimo vigeſimo nono, ante excidium ſuum, annis quadringētis triginta tribus. Templum hoc Salomonis opus admirabile fuit ſupra ædificia quæ inter miracula orbis cōnumerantur ædificatum annis centum & quadraginta tribus, priuſquam Tyrij Coloiam Carthaginem conderent, ſecundùm Ioſephum lib. 8. Antiquita. & lib. 1. contra Appionem.

Multitudo pene incredibilis operariorum adfuit Salomoni quoque, ad opus conſummandum: quorum erant ſeptuaginta millia, qui onera portabant: octoginta millia latomiorum, in mōte tria millia, trecenti eorum qui præcipiebant opera, vltra eos qui faciebant opus [b], forma & fabrica templi & rerum quæ ibidem erant, ponitur. 3. Regum c. 6. & 7. & 2. Paralipomen. c. 3.

b 3 Regum c. 5. 2 Paralip. c. 2. & 3.

Tres præcipuas habuit partes, prima erat templum clauſum, 2. atrium interius ſeu ſacerdotum, 3. atrium exterius ſeu populi, in quo porticus conſtructa eſt à Salomone, poſtquam ædem totam perfeciſſet. 3. Regum 7.

Templum illud longum, habebat ſexaginta cubitos in longitudine, viginti cubitos in latitudine, triginta cubitos in altitudine. 3. Regum capit. 6. porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta menſuram latitudinis templi: porrò quadraginta cubitorum erat ipſum templum pro foribus oraculi, & viginti cubiti erant ad poſteriorem partem templi: quadraginta cubitorum decem erant cubiti interius intercepti, & quod erat interceptum vocabatur ſanctum ſanctorum: quod autem erat extra, ſanctum tantum: auro autem omnia collucebant: nonnulli quoque dixerunt, ſupremam quoque trabem fuiſſe auream: huc ſolus Pontifex ſemel in anno ingrediebatur: illic & arca ſita erat, & Cherubim: illic etiam ſtabat altare aureum quo adferebatur turibulum ad nihil aliud paratum, quàm ad ſolum incenſum, ſeu ſuffitum. Hoc autem fiebat ſemel in anno.

In extremo verò templo, erat altare æneum, in quo quotidie adferebatur agnus & comburebatur, & vocabatur ſacrificium veſpertinum: erat enim etiam aliud matutinum, bis in die oportebat altare accendi, præter alias Hoſtias quæ adferebantur à populo. Hoc enim erat iuſſum, & lege ſtatutum ſacerdotibus, vt ex ſe & ex domo ſua, quando nullus offerret, vnum matutinum, & vnum veſpertinum agnum ſacrificarent, & comburerent. Quod iuſſerat Deus fieri, ſignificans per id quod fiebat eùm aſſiduè colere oportere, & cum dies deficit. Hocque ſacrificium fuit ſemper acceptum, atque huiuſmodi Hoſtia: cùm tamen quod fieret pro peccatis, aliquando non eſſet acceptum, vt explicat Chryſoſtomus [c].

c In Pſal. 40. tom. 1.

Progreſſu temporum atrium exterius interſitio murorum fuit ſeparatum, vt anteriore parte viri, poſteriore fœminæ continerentur, & ab atrio ſacerdotum remotiores eſſent: vnde atrium nouum dicitur 2. Paralypo. c. 20.

Hæc rurſus omnia atria, ſuas habuerunt porticus, ad Meridiei & Septentrionis latera, quibus vel imber vel æſtus vitari poſſent. Additum & atrium tandem aliud profanum, ſeu gentilium, in quod exteri & Iſraelitæ non purificati, ad orandum conuenire poſſent.

15 Et hæc omnia muro cingebantur, à quo totum ſpatium vſque ad atria contentum mons domus dicebatur, mons Dei, mons Morija. Sunt enim in eodem tractu montis quatuor colles ſiue iuga, quæ quandoque vna appellatione Sion dicuntur, aliquando varia ſortiuntur nomina. Primus collis ſeorſum Sion dicitur, qui ob ſui altitudinem reſpectu totius terræ ſpecula vocatur in quo & erat arx dicta ciuitas Dauid, quam à Hieruſalem dirimebat hiatus quidam ſiue Melo 2. Reg. 5. Ibique erant ſepulchra Dauidis, & aliorum regum.

Secundus collis erat mons Moria, vbi templum, 2. Paralip. 3. Tertius Arra: vbi noua ciuitas, Quartus Golgota.

16 Stetit Templum à Salomone ædificatum, quadringentis decem annis, anno 11. & vltimo regni Sedechiæ à Chaldæis euerſum & incenſum [d].

d 2. Paralip c. 6. & Ieremiæ c. 52. Eſdræ. 5 c. 6. verſ. 15.

17 Reædificatum & inſtauratum per Eſdram permittente Cyro rege Perſarum, & aliis regibus. Ab his qui antea in captiuitatem ducti fuerant, cœpit ædificari anno primo Cyri regis [e]. Et abſoluta ædificatio intra 46. annos tātùm. Diui Iohan. capit. 2. ver. 20. Præter quod tamen ſucceſſiuè cœperat ædificari vltra ſynagogæ ſeu domus orationis, ad

e 1. Eſdr. c. 2.

nis, ad

nis, ad quas singuli parochi statis temporibus cōueniebant, quadringenti & octoginta, propter amplitudinem, ciuitatis Ierusalem, & populi eius multitudinem, vt scribit Rabbi Manahem.

18 Paulo pòst Samaritani seu Cuthei, aliud templum ædificarunt in monte Garizim. initium fuit & causa Manasses frater Iaddi, Sacerdoris Dei: qui inhians pontificatui, vxorem duxit filiam Samballath Samaritanorum principis, præfecti regis Persarum, ædificauitque templum Garizim Hierosolymitano simile, ad quem ibi pontificatu nouo fungentem, rerum nouatum cupidi sese transtulerunt Iosepho teste [a]. Hincq; cœpit schisma inter Iudæos qui prophetico templo adhærebant & vero sacerdoti. & Samaritanos, qui partes Manasses sequebantur: quod fouerunt Saddoc & Baiethos, vt scribit Rabbi Abraham in Caballa. mons verò Garizim est mōs in quo benedictiones factæ sunt seruantiū legem Dei, Deut. 27. ver. 12.

[a] Lib. 11. Antiqui. c. 8.

Samaritani porro illi non planè erant in cultu Dei instructi, sed & Deo & dæmonibus more gentilium seruiebant, vnde pro hæreticis habebantur, vt liquet ex lib. 4. Reg. cap. 17. Vbi & refertur causa dogmatis diuersi.

19 Stetit hoc fanum Cutheorum hæreticorum, seu Samaritanorum, per annos circiter ducentos, vt ait Elias Leuita in historica Cabala: Euertit autem illud Iohannes filius Simeonis filij Hasmonei cognominati Hircani, & occidit hæreticos qui ibi offerebant sacrificia extra ædem Domini, & constituerant decreta & leges pro animi sui libidine; quamuis & hic alia occasione factus fuerit postea Saducæus, vt eodem loco scribit Elias Leuita.

20 Ferunt etiam Ananiam Oniæ filium, de quo scribitur in Machabæis. 2. Macha. 4. Menelaum orasse pro populo profugo tyranni metu in Ægyptum, & obtinuisse à Ptolomæo Philometore, vt apud Heliopolim construeret templum Hierosolymitano simile, illicque pontificatu fungeretur, sicut Egesippus tradit [b]. Abutebatur autem Scriptura sacra, & loco Esaiæ apud quem scriptum est, c. 19. v. 18. *In die illa erunt quinque ciuitates in terra Ægypti loquentes lingua Chanaan & iurantes per Dominum exercituum, ciuitas solis vocabitur vna. Et in die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini iuxta terminum eius*, &c. Quæ tamen verba de conuersione futura Ægypti ad Christum intelligenda erant, & non vt seruirent ambitioni eius, vt inde contempto Hierosolymitano templo sibi nouam imperandi sedem captaret. Siquidem seditione apud Iudæos propter pontificatum orta, Onias pontifex Tobiæ liberis vrbe pulsis, superior fuit: sed illi Epiphanem aduersus vrbem duxêre, & tunc Onias & Ananias ad Ptolomæum Philometorem qui tum cum Antiocho dissidebat, profugerunt, & impetrarunt potestatē erigendi illud templū, vt tradit Nicephor [c].

[b] Lib. 2. tit. 13.

[c] Lib. 1. c. 6. Iosephus lib. 12. Antiquita. c. 9. & lib. 7. de bello Iudaico c. penult.

21 Sed nec potuit fama postea obscurari templi Hierosolymitani per illud vel aliud. Ita duo templa Deo ædificata reperiuntur Deo accepta, Salomonis, & reædificatum per Esdram.

Primum ex his magis gloriosum. 2. Paralyp. 7. Quinque enim res defuerunt in 2. quæ erant in primo, vt obseruat Galatinus lib. 4. contra Iudæos c. 9.

Videlicet arca, ignis, diuinitas, atque אורים ותמים *vrim, vethumim*, i. lumina & simplicitates, hoc est rationale iudicij, oleum vnctionis & Spiritus sanctus, vt habetur in Talmud Hierosolymitano, in capite אלו הן הגולין *Elu en haggolin*, hoc est, *isti sunt captiui*. Ibique id probatur ex capite 1. Aggæi dum dicitur: עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד אמר יהוה *gnalu habar vahabethem gnetz ubenu, habaith. veeretzeh bo veeccabeda amar Jehoua*. Id est. *Ascendite in montem & adferte lignum & ædificate domum, & complacebor in ea & glorificabo eam, ait Dominus*, vbi obseruatur nomen ואכבד & honorabo, siue ה. quod deest & significat quinque in Hebræo, vt quinque res defecturas doceretur. Idque pro ואכבדה *veeccabedah*. vt scribit Rabbi Salomo in glossa, idipsum & dictum in libro יומא *ioma*, per Rabbinum אחא *acha* & in *midras sir asyrim*, id est, Canticis canticorum, cap. 8. Vbi & dicitur deficere quinque in templo 2. Cherub. ignem, שכינה *schechinah*, id est diuinitatem seu Dei gloriam Spiritum sanctum & *vrim vethumim*, id lumina, & simplicitates, seu rationale iudicij. In hoc secundo alioquin templo, par structura primo erat à Zorobabele obseruata, mons, atria multiplicia, virorum, fœminarum, gentilium, sacerdotum, sanctum, sancta sanctorum, & reliqua, sed minore sumptu. vt habetur in Talmud tractatu Middoth siue de mensuris & vltra præter. Salomonicum, iuxta magnam portam orientalem habebat exodium, in qua Medorum Metropolis Susæ exemplum depictum erat, & mensurarum omnium exemplaria præscripta, & locus ex quo legis doctores ad populum concionabātur, vt habetur in Thalmud, & tractatu *Kilaim*, de seminibus mixtis hoc sanctuarium testauratum post 70. annus à destructione facta primi per Nabugdonozor. Fuit verò & hoc secundum, postea capta vrbe profanarum ab Epiphane sub Onia sacerdote, repurgatum à Machabæis.

Herodes Ascalonita seu Idumæus qui vastauit Hierosolymam & ex parte templum illud secundum postea in tanta impietate voluit videri pius, & anno 18. regni sui templo veteri integro manente & incluso, defossis quæ superfuerant de templo Salomonis fundamentis, noua excitauit & ad illius similitudinem, magnitudinem & dignitatem exterius direxit, immensóque ædificandi sumptus per annos 8. anno ante Christi ortum decimo vix absoluit, vt pleniùs continetur apud Egesippum lib. 1. Iosephum lib. 15. antiquitatum c. 14. & 11. Et lib. 1. de bello Iudaico c. 27. Scribit de eo Dio. Cass. lib. 37. Hoc templum tempore Pompeij Magni Deo structum, summæ molis pulcherrimum, nullo culmine tectum.

22 Hoc templum secundum funditus destructum, expugnata Hierosolyma à Tito Cæsare post quadraginta annos aut paulo plures à Domini nostri crucifixione, vt scribunt Iosephus libro 7. de bello Iudaico cap. 17. & 18. Orosius libro 7. cap. 6. Egesippus in 5. & alij. prædixerat Dominus idipsum.

Orosius prædicto loco ait, hanc templi ruinam contigisse à die prima conditionis vsque ad diem euersionis vltimę, lapsis mille centum duobus annis: quod tamen de prima ædificatione à Salomone cœpta intelligit, cum quo tamen non consentiunt Rabbini, non autem de ædificatione secundi templi Zorobabelis, quod tamē dicunt diutius stetisse quam Salomonicum, nempe putant stetisse Rabbini per 522. annos, plus quàm Salomonicum, cum autem nec in numero annorum conueniant non vltra inquiram, sed relinquam Rabbinis istas

contentiones & curiosis, quæ ad instructionem parum prosunt: Rabbi enim *Kimhi* in 2. Aggei, putat secũdum templum tantum stetisse per 420. annos, Rabbi Dauid in Danielem per 437. & dimidium, alij plus, alij minùs.

23 Constat porrò hanc fuisse postremam ædificationem templi, & secundam. nequu potuisse reædificari in posterum, etsi ter fuerint Iudæi conati restituere sub Adriano, sub Constantino magno, sub Iuliano Apostata.

Atque in Talmud tractatu יומא *ioma* in capit. שבעה ימים *schebaghnai iomim*, &c. Id est, *septem dies*, &c. refertur sanctuariũ primum destructũ, ob tria quæ ibi fuerunt, nempe ob idololatriam, reuelationem pudendorum, id est, ob luxuriam, & effusionem sanguinis. reædificatum autem eo quod egerint pœnitentiam. Secundum autem non fuisse reædificatum, quòd Iudæi non egerint pœnitentiam.

Neque etiam tertiò reædificandum in terra, sed in cœlo colligit Galatinus libro quinto, capite decimo. quod frustra expectant Iudęi: siquidem in Talmud in tractatu נזירות *neziroth*. id est separationes. c. beth. *scamas* dicitur, per Hieremię verba, *templum Domini, templum Domini*, eò quòd bis templum repetitur. & ideo bis, non tertiò ædificari debuit, & quòd tertium debet esse in cœlis, & ita quoque scriptum in *bereschit rabba*. super cap. 38. adde Psalm. 122. *lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi in domum Domini ibimus*, &c. facit cap. 21. Apocalypseos, vbi describitur Hierusalem cœlestis, & adiecit Diuus Iohannes vers. 22. & templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus.

Iulianus Apostata à fide, permisit, imò iussit Iudæis templum Mosaicum & leges extruere in cõtumeliam Christianorum, quod omnibus exequentes viribus Iudæi, primùm fundamenta iam facta terræ motu euersa sunt. & extra posita multis necatis & vulneratis Iudæis: dehincque obstinatè Iudæis opus persequentibus, ignis ex fundamentis & ę cœlo simul coortus, multos necauit, & instrumenta fabrilia in cineres redegit. rursúmque opus pertinaciùs exequentibus, die oriẽte viderunt omnia sua vestimenta velut crucibus contexta, quas nec aqua eluere potuerunt. Quod ad Cyrillum tunc episcopum vrbis deferentes, cùm ipse meditaretur intra se prophetiam Christi, qua prædixerat de templo, *non relinquetur lapis supra lapidem*: ecce eo cogitante adhuc terræ motus exortus est, qui omnes lapides in fundamentis latentes deorsum eduxit, multis consumptis atque in aërem iactatis artificibus, apparuerúntque fossæ profundissimæ & hiatus in vnum, quorum missus aliquis Iudæorum per fundum inuenit ibi columnam super aquas eminentem, & ibi librum quem reducens inuenit esse Iohannis Euangelium, *in principio erat verbum, &c.* quo lecto & Græci & Iudæi consternati volentes, & nolentes ab opere destiterunt, & Christum Deum professi sunt, Christianique multi effecti. Nicepho. libro 10. historiæ ecclesiasticæ. capit. 32. & 33. & hæc Theodoretus. lib. 6. historiæ tripartitæ. capit. 43. scripsit facta fuisse anno D. 363. meminit de his Chrysosth[a].

24 Obseruatum in tabernaculo dedicationem & consecrationem factam fuisse, & in illa Deum inuocatum fuisse[b]. Idipsum & factum in dedicatione templi Salomonis[c], & in dedicatione secundi templi 1. Esdræ. ca. 6. quibus locus ab vsu hominum profano exemptus, singularibus & expressis ceremoniis, cultui diuino dedicatus, & Deo sanctificatus fuit.

a homilia 4. in ca. 1. Matt. tomo 1 & homilia 2 & 3. cõtra Iudæos. Rufin. sub finẽ 10. histor. Amian Marce. lib. 23. & alij.
b Exod. c. 40
c 3. Regum 8.

25 Quanuis etiam idololatræ in vero Deo colendo aberrarint, tamẽ religione tacti quæ quodammodo naturalis hominibus est, illisquos deos putarunt, & cultum, & templa dedicarunt, eáque religiosè venerati sunt, quamdiu errore fascinati remanserunt, donécque affulsit veritatis Sol, & cognitio veri Dei, quo illustrati, sublatis idolis, clausis & dirutis eorum templis, ad veram Dei cognitionem adducti sunt. Dedicabant templa & apud illos sacrificuli: siue superstitionis eiusdem pontifices, vt liquet ex Flauio Vopisco in Aureliano, & Liuio. lib. 9.

26 Erant gratitudinis erga diuinum numẽ templorum dedicationes etiam inter Ethnicos cultorum testimonia.

Templum Herculi dedicauit Scipio. Et Timotheus postquam tyrannos Siculos deiecit & sustulit, ædificauit aliud Fortunæ[d].

d Plutarchus in Polit.

27 Templum Iano Numa dicauit, quod Romanis erat sanctum: in quo Iani simulachrum erat æneum non altius quinq; pedibus, duarũ facierum quarum vna versus orientem, alia occidentem spectabat. Erat sacellum paruum forma quadrata duas habens portas, quarum vna tempore belli aperiebatur, & tempore pacis claudebatur.

Scribit ita Dio Cassius li. 53. templũ Iani quod apertum erat in bello Cantabrico clausum fuisse victoria & pace obtenta, ab Octauiano.

28 Feruntur celebria templa plura deorum, seu idolorum, quæ nec merẽtur nominari inter Christianos: inter illa celeberrimum putatur templum Dianæ Ephesinum, quod ignauus vir Herostratus Ephesius, sua manu incẽdit data opera, vt ea causa sibi immortalitatis nomen compararet. Ephesij autem, ne ex scelere speratum illud lucrũ consequeretur, homine damnato & memoriam eius damnarunt, & seuerissimis edictis cauerunt, ne quis eum nominaret, quamuis efficere non potuerint ne nomen illius ad nos perueniret[e].

e Strabo lib. 14.

29 Fuit olim & Romæ celebre templum omnibus diis ædificatum dictum pantheũn per M. Agrippam generum Augusti, forma rotunda tignis tecti æneis auratis, cum laminis argenti, vt scribit Dio. Cuius & statuæ fuerunt fulmine ictæ, anno vrbis conditæ 732. sub eodem Augusto[f].

f Vt ais Dio. lib. 54.

Hoc expoliauit marmoribus, imaginibus, tectóque, Constantinus imperator eius nominis 3. nepos Heraclij.

Fuit item aliquando Roma dicta, templum mundi totius, secundum Amian. Marcelli libr. 17. sed veriùs tunc ἐπιτομὴ τῆς δεισιδαιμονίας, id est, epitome totius superstitionis potius quàm vt vocatur ab Athenæo[g], ἐπιτομὴ τῆς οἰκουμένης, epitome totius orbis. Ædificauit etiam Athenis Adrianus, templum omnibus diis, vt scribit Pausanias in Atticis.

g in 1. dipnosophiston.

De Ecclesiis & templis Christianorum.

CAP. XXII.

Apud Christianos hodie, nec Iudæorum synagogæ aut templa, aut paganorum authoritatem habent, sed in locum sanctuarij Dei & templi Deo olim dicati, ecclesiæ seu ædificia Christo & numini Dei consecrata extant, & ad honorem virginis Mariæ, martyrum, & aliorum sanctorum eius frequentantur: antiquatis, clausis, aut dirutis paganicis speluncis seu templis ex iussu

a Nicephorus lib. 8. cap. 18. & 25.
b in lib. 1. C. de paganis sacrif. & templis.
c l. 2. de Apostat. C.
d lib. 1. partitionis iuris pōtificij per totū titulum 4. de ecclesia.

ex iussu Constantini [a], & Constantij [b], ritibus paganicis & Iudaicis reiectis [c], & de quibus, vt de ecclesia seu congregatione & corpore fidelium, abunde diximus [d].

2 Ecclesiæ dicuntur, vt continens pro contento. Basilicæ, ædesque sacræ quæ recipiunt congregationem fidelium, quæ & ecclesia Græcis dicitur vt ecclesiastes, qui concionatur & prædicat verbum Dei congregationi seu populo fideli. Fuerunt à tempore Apostolorum constructæ alicubi ecclesiæ: vel templa idolorum in Dei cultum sanctificata & translata per vniuersum autem imperium Romanorum maiorem in modum tempore Constantini Magni.

Curauit autem etiam is sibi fieri ecclesiam portatilem quæ vbicunque locorum esset & maximè in bello circumferri posset, ne in solitudine quidem agens, vbi opus esset, Deum colere & diuina mysteria participare deberet, ædibus sacris careret, ad quam veluti ad tabernaculum semper præsto fuere sacerdotes & diaconi, sine intermissione ministeria diuina iuxta statas ecclesiæ ceremonias obeuntes [e]. Sozom. libro primo historiæ tripartitæ, cap. 9. Liquet autem, tempore Apostolorum fuisse loca, in quibus congregabantur fideles Christiani ex cap. 1. Actorum vers. 13. & 14. & cap. 5. vers. 12. & 42. & ex cap. 11. prioris ad Corinth. vers. 18. *Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, &c.*

e Nicephorus lib. 7. historiæ ecclesi. cap. 46.

3 Ecclesiæ domum statuerunt Apostoli esse debere longam in modum nauis, in qua sit veluti gubernator episcopus, diaconi velut nautæ, ad orientem spectare pastophorium, in medio episcopi sedem, in cuius vnum latus considerant presbyteri & diaconi; In altera parte laici sedentes; in alia mulieres separatim cum silentio: Lectorem autem voluerunt ibidem ex superiore statione legere libros legis antiquæ & nouæ. & alios hymnos Dei canere, & populum initia versuum concinere, vt refert Clemens [f].

f lib. 2. constitution. Apostolica cap. 61.

Iusserunt autem orationes fundere spectantes versus Orientem, vt paradisum vnde cecideramus respicientes, suppliciter à Deo & à nostro Domino petamus vt in antiquam nos patriam & locum vnde cecidimus, restituere velit. Et quia rursum scribitur, adorabimus vbi steterunt pedes eius, Zacharias autem ait, in Oriente pedes Domini stabant, in monte Oliuarum è regione Hierusalem, vt scribit Athanasius [g].

g lib. de diuersis quæstionib. quæst. 14.

4 Locus sacer ecclesia, locus orationis, domus Dei, iuxta id quod scriptum est holocausta & victimæ placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus populis [h]. Et, vt ait Diuus Chrysostomus [i], ecclesia sanè quidam locus est medicinæ spiritualis, & eos qui huc veniūt, decet ne domum redeant, nisi congrua remedia acceperint, illáque suis vulneribus adhibuerint.

h Esaie 56. Hieremiæ 7. Luc. c. 19.
i tomo 1. Homil. 1. in ca. 1. Genes.

Et rursum [k], reprehendit indecoros gestus, & voces, & sermones de rebus domesticis, & de aliis quàm diuinis si in ecclesia fiant.

k Homil. 1. in illa verba vidi Dominum. cap. 6. Esaie, tomo 2. operū.
l In Psalm. 28.

Atque Basilius Magnus [l]. *Qui in templo*, inquit, *Dei est, non vana scurrilia probrosáque loquatur: sed in templo, quisque gloriam Dei dicet, assistunt Angeli verba describentes, adest Dominus affectus intrantium considerans, preces cuiusque Deo manifesta fiunt. Alius affectu orat, alius per scientiam cœlestia quærit, quidam solùm summis labris loquitur, cor autem eius procul à Deo est: & si orat, carnis prosperitatem,*

A *corporis bona, diuitias & gloriam quærit humanam, oportet autem nihil horum committere in templo.*

5 Et Nilus episcopus & Martyr. in gnomis, *In ecclesia non secus ac in cœlo versare, ideo in ea nihil loquere vel cogita terrenum.*

Sed & Clemens Alexandrinus [m]. *In ecclesiam*, inquit, *venire oportet viros & mulieres honestè indutos, non simulato incessu, silentium amplectentes, charitatem non fictam habentes, castos corpore, castos corde, ad Deum rogandum aptos. Hoc amplius habeat mulier, semper tecta sit. Est enim honestus habitus & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa autem nunquam labetur si & vestem & verecundiam ante oculos posuerit, nec ad peccati lapsum prouocabit dum vultum suum operit: hoc enim Deus requirit, quandoquidem conuenit eam tectam orare.*

m lib. 3. pædagog. 2. cap. 11.

Ad ecclesias frequenter ire non minùs quàm ad pastum corporalem, admonet Diuus Clemens

B libro 2. constitu. Apostolica capite 63. & 64. *Cum doces, inquit, ô episcope, iube & hortare populum ecclesiam frequentare, manè & vespere quotidie, nunquam abesse omnino, sed assiduè vnumquemque conuenire, nec ecclesiam mutilare seipsum subtrahendo, neque truncum Christi corpus reddere, &c.* addit exemplum, quòd alios non pigeat quotidie ad cœnam, ad balneum pergere homines, & infideles manè ad idola, & Iudæi septimo die ad synagogam concurrerent.

6 Violatio sanctitatis, puritatisque ecclesiarum, & prophanatio, nihil boni vnquam reipublicæ ominata est, sed perpetuò quoddam Dei iudicium impendens in populum, quo eum prouocauerit ad iram, qui incipit à sanctuario suo, & à loco vbi homines solent accedere ad veniam impetrandam delictorum & gratiam, & ita videtur abire, vt publicè opem denegaturus, quod ter-

C ribile est, valdéque obseruandū ne accidat. Et interpellandus potius discipulorum oratione, mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit [n].

n Luc. ca. 24. versi 29.
o lib. 14. historia cap. 32.

Refert Nicephor. Calixtus [o], quo tempore cœpit error Nestorij, cùm quidā serui male ab heris tractati ad ecclesias confugissent, neque illinc euelli possent, turbatos clericos: cúmque clericum vnum occidissent & postea seipsos, quendam eorum qui ibi adfuerunt mali ominis templi profanationem & inquinationem esse prædixisse poetæ cuiusdam iambos allegantem huiusmodi:

Σημεῖα καὶ γὰρ ταῦτα γίνεται φίλε,
Ὅταν τι ναοῖς καταμιανθῇ μύσος.

Id est. *Assolet omen triste offerre. sanctum si forte templum polluat piaculū.* Quod & postea accidit diuisione secuta ob errorem Nestorij. Quia etiam filij Heli polluerunt tabernaculum voluptatibus suis, & quòd dormirent cum mulieribus quæ obserua-

D bant ad ostium tabernaculi domini, arca capta est à Philistheis, & ipsi cum maiori parte populi in prælio obtruncati. 1. Regum, capite secundo & cap 4. Sunt expressæ comminationes ob eam rem apud Hieremiam, capite decimonono.

Minatus est Deus sæpe se relicturum sanctuarium suum, si ei honor debitus & statutus non redderetur.

Hoc autem facit cùm polluitur eius habitatio, dum autem recedit videtur subtrahere opem consuetam quam precibus in templu fusis exauditis largiebatur.

Sic Paralipomen. li. 2. ca. 15. in princip. Azarias filius Obed, facto in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: *Audite me Asa, & omnis Iuda & Beniamin, Dominus vobiscum, quia fuistis cum*

contentiones & curiosis, quæ ad instructionem parum prosunt: Rabbi enim *Kimhi* in 2. Aggei, putat secundum templum tantum stetisse per 420. annos, Rabbi Dauid in Danielem per 437.& dimidium,alij plus,alij minus.

23 Constat porrò hanc fuisse postremam ædificationem templi,& secundam. neque potuisse reædificari in posterum, etsi ter fuerint Iudæi conati restituere sub Adriano, sub Constantino magno,sub Iuliano Apostata.

Atque in Talmud tractatu יומא *ioma* in capit. שבעת ימים *schebaghnat iomim*,&c. Id est, *septem dies*, &c.refertur sanctuariō primum destructū,ob tria quæ ibi fuerunt, nempe ob idololatriam, reuelationem pudendorum,id est, ob luxuriam, & effusionem sanguinis. reædificatum autem eo quod egerint pœnitentiam.Secundum autem non fuisse reædificatum, quòd Iudæi non egerint pœnitentiam.

Neque etiam tertiò reædificandum in terra, sed in cœlo colligit Galatinus libro quinto, capite decimo.quod frustra expectant Iudæi:siquidem inTalmud in tractatu נזירות *neziroth*.id est separationes.c.heth.*scamai* dicitur,per Hieremię verba; *templum Domini,templum Domini*,eō quòd his templum repetitur. & ideo bis, non tertiò ædificari debuit,& quòd tertium debet esse in cœlis, & ita quoque scriptum in *beresit rabba*. super cap.38. adde Psalm. 122. *lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi in domum Domini ibimus*, &c. facit cap. 21. Apocalypseos, vbi describitur Hierusalem cœlestis, & adiecit Diuus Iohannes vers. 22. & templum non vidi in ea,Dominus enim Deus omnipotens templum illius est & agnus.

Iulianus Apostata à fide,permisit,imò iussit Iudæis templum Mosaicum & leges extruere in cōtumeliam Christianorum, quod omnibus exequentes viribus Iudæi, primùm fundamenta iam facta terræ motu euersa sunt,& extra posita multis necatis & vulneratis Iudæis: dehincque obstinatè Iudæis opus persequentibus, ignis ex fundamentis & ę cœlo simul coortus, multos necauit,& instrumenta fabrilia in cineres redegit.rursúmque opus pertinaciùs exequentibus, à die oriēte viderunt omnia sua vestimenta velut crucibus contexta,quas nec aqua eluere potuerunt. Quod ad Cyrillum tunc episcopum vrbis deferentes, cùm ipse meditaretur intra se prophetiam Christi,qua prædixerat de templo, *non relinquetur lapis supra lapidem*:ecce eo cogitante adhuc terræ motus exortus est,qui omnes lapides in fundamentis latentes deorsum eduxit, multis consumptis atque in aërem iactatis artificibus, appatueruntque fossæ profundissimæ & hiatus in vnum, quorum missus aliquis Iudæorum per fundum inuenit ibi columnam super aquas eminentem,& ibi librum quem reducens inuenit esse Iohannis Euangelium,*in principio erat verbum,&c.*quo lecto & Græci & Iudæi consternati volentes, & nolentes ab opere destiterunt, & Christum Deum professi sunt, Christianique multi effecti. Nicepho. libro 10.historiæ ecclesiasticæ. capit. 32. & 33. & hæc Theodoretus. lib.6.historiæ tripartitæ. capit. 43. scripsit facta fuisse aono D. 363. meminit de his Chrysosth [a].

24 Obseruatum in tabernaculo dedicationem & consecrationem factam fuisse, & in illa Deum inuocatum fuisse [b].Idipsum & factum in dedicatione templi Salomonis [c], & in dedicatione secundi templi 1.Esdræ. ca.6.quibus locus ab vsu hominum profano exemptus,singularibus & expressis ceremoniis,cultui diuino dedicatus, & Deo sanctificatus fuit.

a homilia 4. in ca. 1. Matt. tomo 1 & homilia 2 & 3. cōtra Iudæos. Rufin. sub finē 10. histor. Amian Marce. lib. 23. & aliq.

b Exod. c.40

c 3. Regum 8.

25 Quanuis etiam idololatræ in vero Deo colendo aberrarint, tamen religione tacti quæ quodammodo naturalis hominibus est, illisquos deos putarunt,& cultum, & templa dedicarunt, eáque religiosè venerati sunt,quamdiu errore fascinati remanserunt, donécque affulsit veritatis Sol,& cognitio veri Dei, quo illustrati,sublatis idolis,clausis & dirutis eorum templis, ad veram Dei cognitionem adducti sunt. Dedicabant templa & apud illos sacrificuli: siue superstitionis eiusdem pontifices,vt liquet ex Flauio Vopisco in Aureliano,& Liuio.lib.9.

26 Erant gratitudinis erga diuinum numē templorum dedicationes etiam inter Ethnicos cultorum testimonia.

Templum Herculi dedicauit Scipio. Et Timotheus postquam tyrannos Siculos deiecit & substulit,ædificauit aliud Fortunæ [d].

d Plutarchus in Polit.

27 Templum Iano Numa dicauit,quod Romanis erat sanctum:in quo Iani simulachrum erat æneum non altius quinq; pedibus,duarū facierum quarum vna versus orientem, alia occidentem spectabat.Erat sacellum paruum forma quadrata duas habens portas, quarum vna tempore belli aperiebatur,& tempore pacis claudebatur.

Scribit ita Dio Cassius li.53.templū Iani quod apertum erat in bello Cantabrico clausum fuisse victoria & pace obtenta,ab Octauiano.

28 Feruntur celebria templa plura deorum, seu idolorum,quæ nec merētur nominari inter Christianos:inter illa celeberrimum putatur templum Dianæ Ephesinum,quod ignauus vir Herostratus Ephesius,sua manu incēdit data opera,vt ea causa sibi immortalitatis nomen compararet. Ephesij autem,ne ex scelere speratum illud lucrū consequeretur,homine damnato & memoriam eius damnarunt,& seuerissimis edictis cauerunt, ne quis eum nominaret, quamuis efficere non potuerint ne nomen illius ad nos perueniret [e].

e Strabo lib. 14.

29 Fuit olim & Romæ celebre templum omnibus diis ædificatum dictum pantheon per M. Agrippam generum Augusti, forma rotunda tignis tecti æneis auratis,cum laminis argenti, vt scribit Dio.Cuius & statuæ fuerunt fulmine ictæ, anno vrbis conditæ 732.sub eodem Augusto [f].

f Vt ait Dio. lib.54.

Hoc expoliauit marmoribus, imaginibus, tectóque,Constantinus imperator eius nominis 3. nepos Heraclij.

Fuit item aliquando Roma dicta, templum mondi totius,secundum Amian.Marcelli libr.17. sed veriùs tunc ἐπιτομὴ τῆς δεισιδαιμονίας, id est, epitome totius superstitionis potius quàm vt vocatur ab Athenæo [g], ἐπιτομὴ τῆς οἰκουμένης,epitome totius orbis.Ædificauit etiam Athenis Adrianus, templum omnibus diis, vt scribit Pausanias in Atticis.

g in 1. dipnosophiston.

De Ecclesiis & templis Christianorum.

CAP. XXII.

Apud Christianos hodie, nec Iudæorum synagogæ aut templa, aut paganorum authoritatem habent,sed in locum sanctuarij Dei & templi Deo olim dicati, ecclesiæ seu ædificia Christo & numini Dei consecrata extant, & ad honorem virginis Mariæ, martyrum, & aliorum sanctorum eius frequentantur: antiquatis, clausis, aut dirutis paganicis speluncis seu templis ex iussu

a Nicephorus lib. 8. cap. 18 & 25. ex iussu Constantini [a],& Constantij [b], ritibus paganicis & Iudaicis reiectis [c], & de quibus, vt de b in lib. 2. C. de paganis sacrif. & templis. ecclesia seu congregatione & corpore fidelium, c l. 2. de Apostat. C. abunde diximus [d].

d lib. 2 paratitlorum iuris pontificij per totum titulum 4 de ecclesia.

2 Ecclesiæ dicuntur, vt continens pro contento. Basilicæ, ædésque sacræ quæ recipiunt congregationem fidelium, quæ & ecclesia Græcis dicitur, vt ecclesiastes, qui concionatur & prædicat verbum Dei congregationi seu populo fideli. Fuerunt à tempore Apostolorum constructæ alicubi ecclesiæ: vel templa idolorum in Dei cultum sanctificata & translata per vniuersum autem imperium Romanorum maiorem in modum tempore Constantini Magni.

Curauit autem etiam is sibi fieri ecclesiam portatilem quæ vbicunque locorum esset & maxime in bello circumferri posset, ne in solitudine quidem agens, vbi opus esset, Deum colere & diuina mysteria participare deberet, ædibus sacris careret, ad quam veluti ad tabernaculum semper præsto fuere sacerdotes & diaconi, sine intermissione ministeria diuina iuxta statas ecclesiæ ceremo-
e Nicephorus lib. 7. historiæ ecclesiast. cap. 46. nias obeuntes [e]. Sozom. libro primo historiæ tripartitæ, cap. 9. Liquet autem, tempore Apostolorum fuisse loca, in quibus congregabantur fideles Christiani ex cap. 1. Actorum vers. 13. & 14. & cap. 5. vers. 12. & 42. & ex cap. 11. prioris ad Corinth. vers. 18. *Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, &c.*

3 Ecclesiæ domum statuerunt Apostoli esse debere longam in modum nauis, in qua sit veluti gubernator episcopus, diaconi velut nautæ, ad orientem spectare pastophorium, in medio episcopi sedem, in cuius vnum latus considerant presbyteri & diaconi; In altera parte laici sedentes; in alia mulieres separatim cum silentio: Lectorem autem voluerunt ibidem ex superiore statione legere libros legis antiquæ & nouæ. & alios hymnos Dei canere, & populum initia versuum concine-
f lib. 2. constitut. Apostolica cap. 61. re, vt refert Clemens [f].

Iusserunt autem orationes fundere spectantes versus Orientem, vt paradisum vnde cecideramus respicientes, suppliciter à Deo & à nostro Domino petamus vt in antiquam nos patriam & locum vnde cecidimus, restituere velit. Et quia rursum scribitur, adorabimus vbi steterunt pedes eius, Zacharias autem ait, in Oriente pedes Domini stabunt, in monte Oliuarum è regione Hie-
g lib. de diuersis quæstionib. quæst. 14. rusalem, vt scribit Athanasius [g].

4 Locus sacer ecclesia, locus orationis, domus Dei, iuxta id quod scriptum est holocausta & victimæ placebunt mihi super altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur omnibus
h Esaiæ 56 Hieremiæ 7. Luc. c. 19. populis [h]. Et, vt ait Diuus Chrysostomus [i], eccle-
i tomo 2. Homil. 2 in ca. 8. Genes. sia sanè quidam locus est medicinæ spiritualis, & eos qui huc veniũt, decet ne domum redeant, nisi congrua remedia acceperint, illáque suis vulneribus adhibuerint.

k Homil. 2 in illa verba vidi Dominum. cap. 6. Esaiæ, tomo 1. operũ. Et rursum [k], reprehendit indecoros gestus, & voces, & sermones de rebus domesticis, & de aliis quàm diuinis si in ecclesia fiant.

l In Psalm. 28 Atque Basilius Magnus [l]. *Qui in templo*, inquit, *Dei est, non vana scurrilia probrosáque loquatur: sed in templo, quisque gloriam Dei dicet, assistunt Angeli verba describentes, adest Dominus affectus intrantium considerans, preces cuiusque Deo manifesta fiunt. Alius affectu orat, alius per scientiam cœlestia quærit, quidam solùm summis labiis loquitur, cor autem eius procul à Deo est: & si orat, carnis prosperitatem,*
A *corporis bona, diuitias & gloriam quærit humanam, oportet autem nihil horum commutere in templo.*

5 Et Nilus episcopus & Martyr. in gnomis, *In ecclesia non secus ac in cœlo versare, ideo in ea nihil loquere vel cogita terrenum.*

Sed & Clemens Alexandrinus [m]. *In ecclesiam*, m lib. 3 pædagogiæ cap. 11.
inquit, *venire oportet viros & mulieres honestè indutos, non simulato incessu, silentium amplectentes, charitatem non fictam habentes, castos corpore, castos corde, ad Deum rogandum aptos. Hoc amplius habeat mulier, semper tecta sit. Est enim honestus habitus & ex quo nihil possit offensionis suscipi. Ipsa autem nunquam labetur si & vestem & verecundiam ante oculos posuerit, nec ad peccati lapsum prouocabit dum vultum suum operit: hoc enim Deus requirit, quandoquidem conuenit eam tectam orare.*

Ad ecclesias frequenter ire non minùs quàm ad pastum corporalem, admonet Diuus Clemens
B libro 2. constitu. Apostolica capite 63. & 64. *Cum docet, inquit, ô episcope, iube & hortare populum ecclesiam frequentare, manè & vespere quotidie, nunquam abesse omnino, sed assiduè vnumquemque conuenire. nec ecclesiam mutilare seipsum subtrahendo, neque truncum Christi corpus reddere, &c.* addit exemplum, quòd alios non pigeat quotidie ad cœnam, ad balneum pergere homines, & infideles manè ad idola, & Iudæi septimo die ad synagogam concurrerent.

6 Violatio sanctitatis, puritatísque ecclesiarum, & prophanatio, nihil boni vnquam reipublicæ ominata est, sed perpetuò quoddam Dei iudicium impendens in populum, quo eum prouocauerit ad iram, qui incipit a sanctuario suo, & à loco vbi homines solent accedere ad veniam impetrandam delictorum & gratiam, & ita videtur abire, vt publicè opem denegaturus, quod ter-
C ribile est, valdéque obseruandũ ne accidat. Et interpellandus potius discipulorum oratione, mane nobiscum Domine, quoniam aduesperascit [n]. n Luc. ca. 24. versi 29.

Refert Niceph. Calixtus [o], quo tempore cœ- o lib. 14. historia cap. 32.
pit error Nestorij, cùm quidã serui male ab heris tractati ad ecclesias confugissent, neque illinc euelli possent, turbatos clericos: cúmque clericum vnum occidissent & postea seipsos, quendam eorum qui ibi adfuerunt mali ominis templi profanationem & inquinationem esse prædixisse poëtæ cuiusdam iambos allegantem huiusmodi:

Σημεῖα καὶ γὰρ ταῦτα γίνεσθαι φιλεῖ.
Ὅταν τι ναοὺς καθαρὸν ἢ μύσος.

Id est. *Assolet omen triste offerre. sanctius si forte templum polluat piaculũ.* Quod & postea accidit diuisione secuta ob errorem Nestorij. Quia etiam filij Heli polluerunt tabernaculum voluptatibus suis, & quòd dormirent cum mulieribus quæ obserua-
D bant ad ostium tabernaculi domini, arca capta est à Philistheis, & ipsi cum maiori parte populi in prælio obtruncati. 1. Regum, capite secundo & cap 4. Sunt expressæ comminationes ob eam rem apud Hieremiam, capite decimonono.

Minatus est Deus sæpe se relicturum sanctuarium suum, si ei honor debitus & statutus non redderetur.

Hoc autem facit cùm polluitur eius habitatio, dum autem recedit videtur subtrahere opem consuetam quam precibus in templo fusis exauditis largiebatur.

Sic Paralipomen. li. 2. ca 15. in princip. Azarias filius Obed, facto in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: *Audite me Asa, & omnis Iuda & Beniamin, Dominus vobiscum, quia fuistis cum*

eo, si quæsiueritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis, derelinquet vos: transibunt autem multi dies in Israël absque Deo vero, absque sacerdote, absque doctore, & absque lege: in tempore illo non erit pax egredienti & ingredienti, sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gens contra gentem & ciuitas contra ciuitatem, quia Dominus conturbabit eos in omni angustia.

Præcedit peccatum grande, sequitur ira Dei, testimonium dehinc iræ eius, relinquere templum, statim ad ianuas vindicta. Sic Deus ipse ad Salomonem. 3.Reg.cap. 9.vers.6. *Si autem auersione auersi fueritis vos & filij vestri non sequentes me, nec custodientes mandata mea & ceremonias quas proposui vobis, sed abieceritis & colueritis deos alienos & adoraueritis eos, (Ecce peccatum) Auferam Israël de superficie terræ quam dedi eis, & templum quod sanctificaui nomini meo proiiciam à conspectu meo, eritque Israël in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum: omnis qui transierit per eam stupebit & sibilabit, & dicet: Quare fecit Dominus sic terræ huic & domui huic? Et respondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum suum, &c* [a].

a Ieremi.22. 19. Deutero. vers. 24 Hierem.c. cap. 22.vers 8.

Ante destructionem templi ædificati per Salomonē, iam ira Dei excanduerat prophanato tēplo, quando Manasses impius rex in Hierusalem extruxit aras idolorum in domo Domini, de qua dixerat Dominus, *in Hierusalem ponam nomē meum*, & extruxit altaria vniuersæ militiæ cœli, in duobus atriis templi Domini, posuitque idolum Luci quem fecerat in templo Domini, &c. Proptérqoe statim prædixit per prophetas Deus, *Hæc dixit Dominus, Ecce ego inducam mala super Hierusalem & Iudam & quicunque audierit, tinniant ambæ aures eius & extendam super Hierusalem funiculum Samariæ & pondus domus Acab, &c* [b].

b 4 Reg.c.21.

Ante destructionem postremi templi Iudæorum, prophanatio præcesserat delictum grauissimum crucifixionis Christi, templum etiam relictum à Deo, postea illa crudelissima vastatio populi & exilium Iudæorum. Postremum, ante illam vastationem euenêre prodigia quæ, vt etiam Ethnicus Cornelius Tacitus libro quinto annalium, refert, neque hostiis neque votis piare habet gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa: visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma: & subito nubium igne collucere templum. Et addit, expassæ repente delubri fores, & audita maior humana vox: excedere Deos: simul ingens motus excedentium. Quod & retulit Egesippus de excidio vrbis.

Cum populo quoque, & qui prophanarunt templum insigni quodam genere mortis vel exemplari pœna puniti fuerunt, vt Ophni & Phinees, qui portabant arcam & polluerant Tabernaculum. Sic postquam Ioas necari iussit in templo & atrio domus Dei Zachariam prophetam filiom Iojadæ, post annum exiguus numerus Syriorum ascendit contra Iudam & Hierusalem, & interfecit cunctos principes populi atque vniuersam prædam miserunt regi Damascum: In Ioas quoque ignominiosa exercuerunt iudicia, & abeuntes dimiserunt in langoribus multis: surrexerunt autem serui eius, & in lectulo suo occiderunt eum, & mortuos est, nec sepultus fuit in sepulchris regum [c].

c lib. 2 Paralipom. ca. 24. vers 21. & sequentibus.

Priusquam prophanaretur & templum & lex apud Iudæos sub Antiocho, præcessit quædam pollutio & prophanatio, quæ prædixit schisma Simonis & Iasonis affectantis sacerdotium & desolationem populi.

Nam Helliodorus missus fuit per Apollonium Cœlesyriæ & Phœnicis ducem in templum Hierosolymorum, vt auferret omnem thesaurum, quod ipse incipiebat facere, donec apparuit equus quidam terribilem habens sessorem, optimis operimentis adornatum aureis armis, qui cum impetu Heliodoro priores calces illisit, apparueruntque statim alij duo iuuenes virtute decori optimi. gloria speciosique amictu, qui circumsteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant sine intermissione multis plagis verberantes, vt subitò Heliodorus conciderit in terram, quem multa caligine circunfusum atque in sella gestatoria posita eiecerunt ex templo & ærario, &c. 2.Machabeorum capite tertio: profanatio vero templi, & populi, & sacerdotum, ponitur in cc. 4.5.6.2.Machab.

Inter Christianos, antequam Iuliani Apostatæ imperium illos oppimeret, profanatum est sanctuarium Dei, non quidem impunè nec sine præsagio futuræ persequutionis. Nam Iulianus auunculus Iuliani Apostatæ, ab eo præpositus orienti, fœlix imperialium thesaurorum curator, Elpidius imperatoriæ domus præfectus, ecclesiæ Constantinopolitanæ vasa rapuerunt & diripuerunt, & clauserunt ostium. Fuit etiam horum exitus infœlix & quos imperatoria multos ferre poterat impietas, diuina exemplari pœna vindicauit maiestas. Siquidem Iulianus, quem in mensam sacram minxisse scribit Theodoretus, incognito morbo correptus per qoadraginta dies ita distentus iacuit, vt nec loqueretur, nec sentiret quicquam causa morbi, quod sacris vasis quæ terræ illiserat pro sedili etiam vsus fuisset, & episcopum Euzonium, qui tantum piaculum inhibere conatus fuerat, in caput vehementer verberauerat, eo insuper ingestu, quòd Christianorum res à prouidentia diuina non curarentur. Atque hic etsi pœnitens, visceribus corrosis ex genere omnis putredinis, & vlcerato toto corpore putredine non per secessum, sed per vlcera excrementa egerens, interiit. Fœlix locatus in Deum, ecce, inquit, qualibus vasis filius Mariæ diuina re peragenda colitur, interiore vna rupta vena, ore sanguinem omnem velut per fistulam euomēs, mortuus est. Elpidius, pudore carceris confectus, tyrannidis insimulatus, cum inopia vitam finiuit. Alius qui veste subducta aram sacrificij comminxit, illico pergraues pœnas flagitij luit, per quæ enim peccauerat ad interiora vsque consumptis membris, incredibilis inde vermium vis prognata, miserandum in modum, vt dicere pudeat, miserum extinxit. Quæ omnia refert Nicephor. Calixt [d]. & Theodoretus [e]. Testimonium virtutis Dei habitantis in templo protulit vel inuitus Heliodorus, postquam precibus Oniæ summi sacerdotis euasit Dei iudicium [f], *in loco*, inquit, *verè quadam Dei virtus est, nam ipse qui habet in cœlis habitationem, visitator & adiutor est loci illius, & venientes ad malefaciendum, percutit ac perdit.*

d lib. 10 historiæ ecclesiasticæ cap. 29

e li. 6. historiæ tripartitæ cap. 33

f 2 Machab. cap. 3. vers. 38. & seq.

De ecclesia seu congregatione fidelium Christianorum.

CAP. XXIII.

MVltitudinem seu congregationes populi Dei, scripturæ sacræ etiam in antiqua lege dixerunt ecclesias, vt Deuteron.c.23.vers. 1. *Non intrabit Eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & ab-*

& abscisso veretro ecclesiam Domini [a]. Sicut & in nouo Testamento, D. Matth. cap. 16. vers. 18. *ego dico tibi quia tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Et D. Matth. cap. 18. vers. 17. *Dic ecclesiæ* [b]. Congregatio fidelium nomine ecclesiæ dicitur, retenta appellatione Græca, Deique ecclesia. Et quemadmodũ vna est Fides, vnus Deus, sic vna ecclesia, idipsum vbique & omni tempore sentiens credénique de Deo & eius sacrosanctis mysteriis & fidei articulis: *Deus habitare facit vnius moris in domo,* Psalm. 67. vnus grex, vnus pastor, D. Iohan. c. 10. vna arca Noë, in qua sola salus contra perditionem diluuij [c], vna sancta ciuitas Hierusalem, descendens de cœlo à Deo parata [d], Vinea vna Dei, in quá misit operarios suos [e], vna sagena missa in mare, cõgregans ex omni genere piscium [f].

a Iudicum ca. 20. vers. 2. & Iudith. 6 vers. 21. Psalm. 67. vers. 7. Numer. 19 vers. 20. & ca. 20. vers. 4. & 1. Regum ca 17. vers. 47. 2. & 3. Reg. 8. vers. 14. & alibi.
b Et Actor. 5. vers. 11. ad Ro. c. 16. ver. 16. & c. 12 ver. 28. 1 ad Timoth. 3. vers. 5. D. Iacob. 5. vers. 14. & alibi.
c Genes. cap. 6. vers. 14.
d Apocalyps. ca. 21. vers. 2.
e Matth. ca. 20 vers. 1.
f Matth. ca. 13. vers. 47.

De vnitate ecclesiæ catholicæ, plures adfert rationes & probationes Cyprianus libr. 1. epistolarum, epist. 6. & 8. & in tract. 3. de simplicitate prælatorum, vbi, *quamuis,* inquit, *Apostolis omnibus post resurrectionem suam Christus Deus parem potestatem tribuerit, dicens sicut me misit pater & ego mitto vos, accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis quorum retinueritis erunt retenta: tamen vt vnitatem manifestaret vnitatis eiusdem originem ab vno incipientem sua authoritate disposuit, & prelaturam dedit Petro,* Matth. 6. *quia vna ecclesia,* ad Ephes. 4. columba Canticorum 6. & episcopatus vnius est cuius a singulis insolidum pars tenetur. Ecclesia vna, quæ in latitudinem latiùs incremento extenditur. Quomodo Solis radij multi, sed lumen vnum: & arboris rami multi, sed robur vnum tenaci radice fundatum. Et cùm de fonte vno riui plurimi diffluant, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiæ largitate, vnitas tamen seruatur in origine. Auelle radium Solis à corpore, diuisionem lucis vnitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit à fonte præcide riuum, præcisus arescet. Sic & ecclesia Domini luce perfusa, per orbem totum radios suos porrigit, vnum tamen lumen est quod vbique diffunditur, nec vnitas corporis separatur, &c.

Sicut in vno corpore, multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. habentes donationes secundum gratiam quæ data est nobis differentes, &c. ad Rom. c. 12. vers. 4. & seq. Et ad Galat. c. 3. vers. 26. & seq. *Omnes filij Dei estis per fidem quæ est in Christo Iesu, quicunque enim in Christo baptizati estis Christum induistis: non est Iudæus, neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus, neque fœmina: omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu.* Et 1. ad Corint. cap. 10. vers. 16. & seq. *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est, & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? quoniam vnus panis & vnum corpus, multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus.*

Caput super omnem ecclesiam quæ est corpus eius, Christus est [g]. Et rursum [h], Quomodo vir est caput mulieris, sic Christus caput ecclesiæ, ipse Saluator corporis eius.

g ad Ephes. 1. vers. 22. & ca. 4. vers. 15.
h cap. 5. vers. 23.

a Ecclesia Catholica vocatur, quòd per vniuersum orbem terrarum sit diffusa, à finibus terræ vsque ad extrema, & quia docet catholicè hoc est vniuersaliter, & sine vllo defectu, vel differentia, omnia dogmata quæ debent venire in cognitionem de rebus visibilibus & inuisibilibus, cœlestibus & terrestribus; & quòd omne genus hominum piè subiugat, principes & priuatos. Cyrillus Hierosolymi catechi. 18. Illumina.

Sicuti doctrina Apostolorum eadem & vna, & in omnem terram sonus eorum exiuit.

Ita nulla alia doctrina dissentiens ab illa legitima habenda aut vniuersalis, veritas Deus, Diui Iohan. cap. 1. testimonium veritatis prædicatio, vna veritas sibique contraria esse non potest. Non est diuisa ecclesia, sicut nec vestimentum Christi non fuit diuisum D. Iohan. ca. 14. vt neque Christus diuisus. 1. ad Corinth. 1. Optatus Mileuita. libr. 2. Si duæ assertiones de fide contrariæ inueniantur, oportet alterutram esse falsam, alterutram esse catholicam, & non vtranque, quæ autem, & vbi sit, hæretici qui extra eam sunt omnibus viribus obtenebrare nituntur, & apud se esse aduersus catholicos sæpe asserere, sed frustra repugnante apertissima veritate, conati sunt. Quidam namque illorum fatentur vnam esse ecclesiam, & extra existentes dixerunt hæreticos, vt Donatistæ: sed quæstio remanebat apud quos illa esset, vt scribit idem Optatus Mileuitanus in 1. contra Parmenionem. Nam ipsi mentiebantur apud se, & eam esse localem sæpe mutantem, quod reiicit D. Augustinus epistola ad Petilianum, cap. 16. & Cassianus in Psal. 60. in controuersia Donatistarum & aliorum hæreticorum, cum Christianis orthodoxæ, Eunomius & Olympus missi à Constantino Carthaginem, per quadraginta dies vacarunt ad declarandum publicè quæ esset catholica ecclesia vtrisque partibus asserentibus penes se habere, quod Donatistæ factiosi & seditiosi impedire conati sunt. Verùm illi tandem pronunciarunt eam esse ecclesiam catholicam, quæ per vniuersum orbem protenderetur, vt ait Optatus Mileuita. in 1. atq; idipsum latè probat in 2. non esse in angulo Africæ, non in Donatistarum conciliabulis, quod & arguit à nomine catholici quod est vniuersale. Dehinc si in angulo inquit, est, non poterit illud verificari, dabo gentes in hæreditatem & possessionem tuam terminos terræ, Psalm. secundo, facit & quod dictum est de Filio Dei & eius regno, Psalm. 71. *Et dominabitur a mari vsque ad mare: & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum,* in qua donatione nihil per patrem à filij dominatione abstrahitur, vt nec in Psalmo 49. *Deus deorum locutus est, &c.* & Psalm. 112. *Laudandus Dominus, laudandus Dominus, ab oriente in occidentem vsque,* Et Psalm. nonagesimoquinto. *Annunciate inter gentes gloriam eius, & mirabilia eius in populis.*

3 Adferuntur & ab Optato prædicto libro secundo dotes & notæ ad discernẽdam veram ecclesiam, datæ per Deum sponsum suæ sponsæ ecclesiæ. Harum prima est, cathedra siue sedes Episcopalis, quæ priùs data fuit Petro ideo dicto Cephas, Apostolorum principi, qui sedit in sede vnica & vnitate Apostolorum: cui successit Linus, huic Clemens, illi Eucharistus, & postea successiuè Xistus, Thelesphorus, Higinius, Anicetus, Pius, Soter, Eleuterus, Victor, Seferinus, Calixtus, Vrbanus, Pontianus, Autherus, Fabianus, Cornelius, Lucius, Stephanus, Xistus, Dionysius, Felix, Eutichianus, Caius, Marcellinus, Marcellus, Eusebius, Miltiades, Syluester, Marcus, Iulius, Liber, Damasus, Siricius, hodie. inquit, episcopus & seruus noster cum quo omnes orbis fideles concordant. Contrà in hæreticorum ecclesia illa non

est succeſſio & vnitas. Secunda dos eccleſiæ videtur Angelus dici qui eccleſiam cum cathedra regit: ſequitúrque is cathedram. Tertia baptiſmus ſimilis piſcinæ Diui Iohannis, vbi eum intentione eccleſiæ inuocata ſanctiſſima Trinitate abluuntur peccata. Quarta miniſterium & ſacerdotum ſacrificium corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti. Quinta poteſt colligi ex eodem authore Spiritus ſanctus. Et hæc quinque ſigna, inquit, inter ſe diſtincta ſunt, ſed ſimul concurrunt in eccleſia Dei non minùs quàm quinque digiti in manu.

4 Ad primam notam eccleſiæ pertinet viſio ab Herma diſcipulo Diui Pauli facta, quam ipſe libro 1. viſionum poſuit viſione 2. refert enim ſibi ſæpe apparuiſſe anum vnam, quæ illum erudiebat quam eſſe eccleſiam iuuenis eam ducens explicauit, ideoque eſſe eam anum, quia eccleſia omnium prima creata fuerit, & propter eam mundus factus fuerit.

Eodem argumento antiquitatis & ſucceſſionis paſtorum, pro probatione eccleſiæ vtitur Irenæus [a], & eccleſiam fundatam fuiſſe Romæ à Petro & Paulo: deinde Petrum Lino dediſſe epiſcopatum, cuius meminit Paulus in epiſtolis ad Timotheum: cui ſucceſſit Anacletus, poſtea Clemens, qui vidit Apoſtolos, Clement. &c. refert enim ſucceſſionem vſque ad Sotherum, qui ſuo tempore ſedebat.

[a] lib. 3. cap. 3. & cap. 1 contra hæreſes.

Et Tertullianus [b], *In ſumma*, inquit, *ſi conſtat id verius eſſe quod prius, id prius quod & ab initio, ab initio, quod ab Apoſtolis traditum, quod apud eccleſias Apoſtolis fuerit ſacroſanctum: videamus quod lac à Paulo Corinthij hauſerint, ad quam regulam Galata ſint recorrecti. Quid legunt Philippenſes, Theſſalonicenſes, Epheſij, quid etiam Romani de proximo ſonent, quibus euangelium & Petrus, & Paulus ſanguine quoque ſuo ſignatum reliquerunt, & poſtea, habemus & Iohannis alumnas eccleſias. Nam etſi Apocalypſim eius Marcion reſpuit, ordo tamen epiſcoporum ad originem recenſitus, in Iohannem ſtabit authorem.*

[b] lib. 4. aduerſus Marcionem.

5 Eo pertinet ratio, qua docetur hæreticos non habere eccleſiam, ſed nos: quia ex nobis prodierunt & exierunt, exierunt autẽ, quia non erant ex nobis. Diui Iohannis 1. epiſtola c. 2. Illi ex eccleſia exierunt, non eccleſia ab illis: prior ergo eccleſia, vbi erant antea, veluti priùs verus cultus diuinus à quo exierunt idololatræ, nam antequam eſſent, colebatur verus Deus, & ab illis qui colebant, iſti degenerarunt vt lolium ex corruptione naſcitur tritici.

Eaque probatione vtitur Optatus, lib. 1. contra Donatiſtas, *vos*, inquit, *eſtis hæretici, quia Cecilianus non exiit à Maiorino tuo auo, ô Parmeniane Donatiſta, & anteceſſore in cathedra. Sed Maiorinus ſeparauit ſe à Ceciliano vero epiſcopo Carthaginenſi. Nec Cecilianus ſeparauit ſe à cathedra ſancti Petri, aut Cypriani, ſed Maiorinus cuius tu ſedem occupas & epiſcopatum, qui ante Maiorinum, caret origine.*

Iterum Optatus in 2. in princip. & libro 1. *penes hæreticos, non poteſt eſſe eccleſia, nec dona eius, ſed ſcimus quòd omnes eccleſiæ hæreticorum ſunt proſtibula & meretrices: ſine ſacramento & euangelio legis, & ſine iure in hæreditate Chriſti, quia Deus ſolus & vnus eccleſiæ ſponſus* Canticorum capite 6. *vnaque tantùm columba &c.* Canticorum capite 4. rurſum Optatus Mileui. in libro 3. *Lex exibit de Sion, verbum autem & iudicium Domini de Hieruſalem* Eſaiæ capite 2. *Sion*, inquit, *eſt mons in Pa-* A *læſtina Syria ſeparatus à muris Hieruſalem riuulo, in cuius vertice eſt planities mediocriter magna, vbi fuerunt ſeptem ſynagogæ Iudæorum in quibus populus conueniebat ad audiendam legem Moſis, & ideo ibi nulla lis agebatur, nec iudicium, quia diſcendi ibi locus: litigia autem exercebantur intra muros & circuitum Hieruſalem. Ita Dominus noſter* IESVS CHRISTVS *narrat ſe fuiſſe conſtitutum regem à patre ſuper montem Sion*, id. ſuper eccleſiam, *cuius rex & ſponſus eſt vnicus, de hoc & pſalm. 85. fundamenta eius in montibus ſanctis.* huius & meminit pſalm. 147. *Lauda Deum tuum Sion, quoniam confortauit ſeras portarum tuarum, & benedixit filiis tuis in te. habere non poteſt*, inquit Cyprianus, *Deum patrem: qui eccleſiam non habet matrem. ſi potuit euadere qui extra arcam Noe fuit, & qui extra eccleſiam fuerit euadet. monet Dominus, qui non eſt mecum, contra me eſt. &c. Diui Matthæi c. 12. & tunica Chriſti in-* B *conſutilis ſeu per totum textilis, neque ſciſſa, Diui Iohannis cap. 19. Sciſſura veſtimentorum, regni ſciſſuram manifeſtant.* Reg. 1. 11. & 5. ad Corinth. 1. *obſecro fratres, vt vnum idipſum dicatis & non ſint in vobis ſchiſmata*, & idem Cyprianus lib. 1. Epiſto. 6. *nec epiſcopus computari poteſt, qui Apoſtolica & euangelica traditione contempta nemini ſuccedens, à ſeipſo ordinatus eſt. Habere autem aut tenere eccleſiam nullo modo poteſt, qui ordinatus in eccleſia non eſt, indiuiſibilis eſt vnitas eccleſiæ.*

Rurſum epiſtola ad Iubaianum, de hæreticis babtizandis, *Hæreticus*, inquit, *Nouatianus ſimiarum more, quæ cùm homines non ſint, homines imitantur, vult eccleſiæ authoritatem ſibi vindicare, quando ipſe in eccleſia non ſit, imo adhuc rebellis contra eccleſiam conſtiterit. Nec ideo tamen quod ipſe ſibi aſſumit cathedram, ſacrificium, altare, & alia Chriſtianorum, ideo Chriſtiani ab eccleſia reiicere debent: Nam ſacrificium* C *quod ipſe extra eccleſiam habet, ſibi vindicat, veritatis imaginem, nos vero habemus veritatem.* Eccleſiæ ſeu congregationes hæreticorum, non eccleſiæ nomine dignæ ſunt ſanctæ. quia abierunt ab vnitate: ſed eccleſiæ malignantium, & conuenticula, vt ait Cyrillus Hieroſolymita. Catechesi 18. illuminatorum.

Columna veritatis fidei & diuinitatis in eccleſia perpetua erit, ſemper ab vno Chriſto & Spiritu Sancto regitur, vnum habuit ſemper in terris Chriſti vicarium ex eius inſtitutione, & ita fieri oportuiſſe, & neceſſariò docuimus. libro 15. Syntag. Iur. c. 3.

6 Hic Summus Pontifex, à quo omnes in eccleſiaſtica huius ſeculi adminiſtratione pendent ordines, vt membra à capite primatũ & ſedem delegit Deus in Petro, Romę, cuius ſucceſſores ibidem fuerunt, vel ei generales paſtores ordine ſucceſſe- D runt, vt pluribus probat Iohannes Coclæus lib. de Petro & Roma. In hac ſede nõ defecit vnquam fides iuxta verbum Domini, *rogaui pro te ne deficiat fides tua*, Lucæ 22. Et ita Cyprianus eum locum explicat in expoſitione ſymboli, huic dictum, *beatus es Simon Barjona*, Matth. 16. *Et tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.* Matt. 17. item, *tibi dabo claues cælorum. &c.* Matt. 18. & dictum item, *diligis me plus his?* & poſtea ter. *paſce oues & agnos meos, & ſequere me.* Iohan. c. fin. Hic ſummo Pontifici perferendi labores vſque ad fuſionem ſanguinis, non captandæ ſeculi labẽtis voluptates. Quod D. Petrum admonuit Chriſtus prox. cap. fi. De Iohannis, *cùm eſſes iunior cingebas te & ambulabas vbi volebas: cùm autem ſenueris extendes manus tuas & alius cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem*

dixit

dixit significans qua morte esset Deum glorificaturus. Quare dum fletibus Diui Pauli, & aliorum Diuus Petrus cederet minis Neronis & persequentium principum, & vrbe egrederetur Roma, inuenisse fertur Dominum nostrum IESVM qui interrogatus ab eo, quò vadis, Domine, respondit, vado Romam iterum crucifigi: quo dicto reuocatus fuit ad vrbem, certamen illud martyrij præclarum, pro fidei prædicatæ testimonio subiturus, vt late scribit Egesippus libr. 3. historiæ capit. 2. Adferam & alia testimonia Cochlæi, & secundo ex Ignatij episto. 3. ad Romanos, vbi scribit ciuitatem Romanam illuminatam & sanctificatam in voluntare Dei, & præsidentem, ibique primùm Diuum Petrum & Paulum docuisse fidem. Tertio Ireneus, libr. 3. aduersus hæreses, Paulum & Petrum Euangelium prædicasse Romę ait, & fundamenta ecclesiæ ibi solidasse. Idem & tradit Eusebius libro 6. ecclesiasticæ historiæ capit. 6. Tertullianus etiam libr. de præscriptio. hæreticorum, Apostolicam ecclesiam Romanam nominat, vbi inquit, Petrus & Paulus passi, vbi Apostolus Iohānes postquā in oleum ignitum demersus, relegatur, & videamus quid dixerit, quid docuerit. Quanuis enim Tertull. fuerit aliquādo Montanus hæreticus, & alias Apostolicas ecclesias ponat, tamen fateri coactus est Romanam Apostolicam. Omitto reliquos hac de re sacros authores citatos per prædictum Cochlæum.

7 Cum hac ecclesi. catholic. sentiendum, nec ab ea recedendum, ne fiant schismata: ideo episcopi maioribus se submittere debent. Per hanc Basilius magnus impugnat Eunomianos libro de spiritu sancto. Ad huius interpretationem, se refert Chrysostomus ad capit. 15. prioris ad Corinth. ibi, *alioquin quid facient qui pro mortuis baptizantur?* & disputare de eo quod per orbem frequenrat ecclesia insolentissimæ insaniæ est genus: vt scribit Diuus Augustinus epistola 118. ad Ianuarium.

Ceterùm quia ecclesia catholica, syncetam fidem semper & vbique & vnice veritatem constanter docuit [a], non caruit nec caret variis imo periculosis impugnationibus, sed quò magis exercitatur & affligitur, eò magis se erigit & amplificat. vt ait Diuus Hilarius libro 7. de trinitat.

8 Ecclesia per totum orbem impugnata fuit à tyrannis, & viris doctis inhumana sapientia cùm nasceretur, sed non expugnata, aut in fluctibus submersa. Nam ecclesia in cœlo potiùs habet radices fixas quàm in terra [b]: & quinimò latiùs quàm in cœlo propagata & honorabilior cœlo: & cœlum conditum propter ecclesiam, quia cœlum propter hominem, non contrà, homo propter cœlum: vt perspicuum ex his quæ fecit Christus: non enim cœlum sed corpus hominis assumpsit: vt iisdem verbis docet Diuus Chrysostomus [c]. Rursum in Psalmum 39. tomo 1. *hic quoque, inquit, Dei ecclesia vehementibus fluctibus impiorum agitata, non se iactat, & magnifice circumspicit, vt quæ decertet, sed quæ fiunt, peccatis & delictis suis attribuit, & rogat vt Dei auxilium assequatur, alioquin nec ex perfectis quidem vniuersa cōstat Dei ecclesia, sed etiam habet eos qui otio vel socordiæ se dedunt, mollémque & dissolutam vitam amplectuntur, & libenter seruiunt voluptatibus: & quoniam est vnum corpus tanquam ex vna persona: hæc & illa pronunciat, &c.* Iterum & in Psal. 71. *Luna dicta est ecclesia, quæ crescit in sanctis, decrescit in peccatoribus, dicēte Propheta, vt sagittēt in obscura Luna, rectos corde.* Psal. 10. *Quæ est obscura Luna nisi persequutionem passa ecclesia, quando despicit clam Sol, & caret claritate tempore persequutionis hoc est donec tollatur Luna. Quid est orietur vobis Iustitia, in abundantia pacis donec tollatur Luna, id est donec finiatur omnis prædicatio ecclesiæ, & colligantur omnia, plicetur cœlum hoc vt liber, & terra ista transeat, vt sit cœlum nouum, & terra noua.* Rursus idem Chrysostomus homil. in illud, astitit regina à dextris tuis contra Eutropium. *Ecclesia semper adolescit & viget, quare scriptura ostendens inconcussam eius stabilitatem, montem vocat: quòd denique incorrupta perseueret, virginem vocat: reginam nuncupat, ob magnificentiam & splendorem: ob necessitudinem & cognationem quam cum Deo habet, filiam nominat prolis numerosæ: viduam eandem vocat: Innumera & illi indita sunt nomina vt illius generositatem scriptura repræsentaret.*

a c. quis nesciat. 11. distinct. Cyprian. lib. 4. epistolarum. epist. 2. ante cū Calixtus. c. nō docet. 12 dist. & Iulius qui Athanasiū restituit. c. noli te errare. 11. d

b Ambrosius in cap. 4. ad Ephesios. Augustinus lib. 2 cō tra Donatist. capit. 3. Leo Magnus ad Anastasium episcopū Thessalonicensem.

c homilia 4. in illud Esaię vidi Dominum. tomo. 1.

9 Persequuti sunt ecclesiam Dæmones, Iudæi, Ethnici; sed nulla perniciosior persecutio ea quæ à falsis fratribus & Christianis, per hæreticos suscitata fuit: hi enim fuerunt instrumenta omnium ferè miseriarum, & qui alios omnes in suam malitiam contra ecclesiam, traxerunt.

Quemadmodum Diuus Athanasius scribit epistola de persecutione sua ad Orthodoxos, suo tempore Arrianos suscitasse contra ecclesiam Ethnicos, & Iudæos, qui ministerio Phylagrij à fide Apostatæ præfecti tunc Ægypti, & alterius Georgij incenderunt ecclesias, profanarunt baptisteria, impietatem commiserunt in sacrosanctam mensam, túncque virgines sanctas incontaminatas constupratas publicè, alias necatas, monachos pedibus obtritos, necatos fustibus, gladiis trucidatos, aut vulneratos, sacrificatum aliter, sacra expilata, libros sacros quotquot apprehendi potuerunt, combustos, posteáque traditas ecclesias Arrianis.

10 Longum esset si persecutionum ecclesiæ retexere nunc vellem historiam. Tradidimus & persecutiones ecclesiæ insigniores & generales libro institutionum beneficiorum ecclesiasticorum, capit. 4. numer. 7. & sequentibus, quibus ecclesia diuexata est, verùm tandem Dei auxilio liberata, & instituendum esset integrum illúdque valde immensum opus, nunquam enim ecclesia Dei sine pugna aut inimicis fuit, ideo militans dicitur, vt in alio seculo post victoriam adeptam, triumphans erit cum capite & duce suo Christo Deo.

Iam enim ab initio creationis, Sathan qui lucifer dicebatur in collegio Angelorum, instituit pugnam contra creatorem suum, & gloriam eius sacrilegè voluit vsurpare, tractisque quibusdam in suam sententiam, comites eosdem fecit suæ ruinæ & damnationis, expulsus cum suis asseclis è sanctuario Dei, locóve sancto sine spe reuersionis. Esaiæ capit. 14. Apocaly. capit. 12.

Obduruit in malo Dæmon deiectus, cùm nullus locus pœnitendi relictus sit, & aciem suam dæmoniorum instruxit aduersus creaturas Dei, maximè aduersus hominem, quem sciuit creatum, vt loca, vnde ipse cum suis deiectus fuit, repleret, eique insidiatus in Paradiso transgredi mandata Dei persuasit. Genes. 3.

Sicque deiecto & superato homine, cuius causa vel fauore Deus mundum hunc fecerat, ausus est principis huius mundi nomen vsurpare, seruituti eum subiiciens: à quo enim quis superatus

est, eius & seruus est. 2. Petri capit. 2. & omnia quæ victi sunt, victori cedunt.iuxta leges belli. Deutero.c.20.

Eáque tyrannide humanum genus oppressit, donec certamine singulari à Domino nostro Iesu Christo in cruce superatus est, captus, ligatus, præda recuperata,liberatis ab eius tyrannide hominibus,dato Deo patri pro redemptione eorum in pretium proprio sanguine, scientes, quòd non corruptibilibus, auro vel argento redempti sumus,de vana conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi,& incontaminati,vt ait D.Petrus 1.epist.c. 1.vers.18.& 19.

11 Ex eo tempore renati in Christo, & gratia Spiritus sancti armati,veritate reuelata, Christiani in certamina dæmoniorum carnis & mundi fortiores descenderunt,duce agno immaculato filio Dei, certam promissionem & fidem habentes,quòd non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit,2.ad Timoth.c.2.

Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.Actorum c.14.vers.22.

Item quòd regnum Dei vim patitur,& violenti rapiunt illud [a], consolationem & spem certam habentes, quòd si compatimur cum Christo & eius Ecclesia, conregnabimus quoque [b]. Cuius figura in filiis Israel, qui per desertum multis annis laboribus & pugnis decertarunt, vt terram promissam fluentem lac & mel,consequerentur.

a D.Matth c 11.

b 2 Tim.2.12.

Nihil enim est quod comparari possit futuræ gloriæ, & regno nobis promisso, nec sunt condignæ passiones huius seculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis, si legitimè contendamus eò peruenire, contemptis omnibus impressionibus, insidiis & viribus inimicorum Dei, Ecclesiæ,& nostri.*Vincenti*,inquit Deus,*dabo illi manna absconditum,Sic 2.Apoca. vers.17.& capit. 3. vers. 5. qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius*, & postea vers. 12. *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei noua Ierusalem, quæ descendit de cœlo à Deo meo,& nomen meum nouum*, & vers.21. *Qui vicerit, dabo ei sedere in throno meo sicut & ego vici, & consedi cum patre meo in throno eius.*

Consequemur autem facilè victoriam, si intra propugnaculum fidei & intra fines dogmatum sanctissimæ & vnicæ Ecclesiæ,nos contineamus, armáque eius induamus & signa ducis inuincibilis sequamur,de ea quippe extat eius qui mentiri non potest promissio,quòd portæ inferi aduersus eam non præualebunt, Diui Matthæi capit. 16. Dux enim noster,ad inferos descendit primus, & domuit potestates,& trophæa,&captiuos eripuit: & ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem,& dedit dona hominibus [c].

Eiecit principem à potestate mundi. *Nunc*,inquit,*princeps huius mundi eiicietur foras* [d].

c Ad Ephesios c.4. vers.8. Ps. 67 vers 19.

d c.12.ver.31.

Volitat tamen adhuc victus, & impressiones facit vt recuperet quæ amisit dæmon, & cùm iam spe ceciderit recipiendi generalem potestatem sibi per Christum ademptam, & cùm rapere non possit oues à manu eius [e], attamen quotidie prædas agit, aggreditur,instruit acies, vt pro malitia sua conetur expugnare Ecclesiam Dei:per ipsum enim non stat,quominus omnia conturbet, dissipet,& deuoret,de quo nos monuit per suus Apostolos & Spiritū Sanctum, imò per seipsum filius Dei,dum ait,*Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum* [f],consentit Diuus Petrus [g],*Sobrij estote & vigilate,quoniam aduersarius vester diabolus tanquam Leo rugiens,circuit quærens quem deuoret cui resistite fortes in fide &c.* & Diuus Paulus [h], *Induite vos fratres armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli. Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem,sed aduersus principes & potestates,aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contrà spiritualia nequitiæ in cœlestibus &c.*

e vt dicitur Diu Iohān c.10. vers 28

f D Lucæ cap. 22.vers.31.

g 1 ep.c.5.ver. 8.

h Ad Ephesios 6.vers.11.

Habet suos ministros Satan, habet suam congrationem seu Ecclesiam malignantium, quæ & synagoga Satanæ dicitur [i],quibus vt instrumentis suæ malitiæ vtitur:habet voluptates, habet sortilegas, habet Machumetistas, Iudæos, Paganos, falsos Christianos, blasphemos, & reliquos qui aduersum legem Dei viuunt,signa sua sequentes, & diuersis modis Ecclesiam Dei impugnantes, nunc aperto marte,nunc clàm, nunc proditoriè. semper enim ipse cum suis Satellitibus est in insidiis,nunquam dormit:est enim spiritus sine corpore nunquam quiescit, perpetuò inuidiæ stimulis contra Dominum suum actus, nunquam nocendi animum remittit: nihil enim aliud quod agere possit habet, & hoc ex propria consummata malitia sibi proprium est.

i Apocal. 2. vers.9.& 17.

13 Sed nunc fortiùs hoc seculo ecclesiam oppugnat quàm antea:tùm quia maiores videtur accepisse vires, vt à cathenis solutus quibus per mille annos detineri ligatus debebat [k]. Tum etiam quòd nascente Ecclesia, Christiani magis sacra arma tractabant,ieiuniis,& orationibus,bonæ vitæ dediti: nunc autem remissiores facti, & veluti tepidi in fide, vt videantur aditum dæmoni sponte præbere, suo tamen cum maximo malo admittentes Ismaëlem cum Isaaco simul degere & viuere,cùm tamen scriptum sit, Eiice ancillam & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ [l]: admittimus etiam ignem alienum in sanctuarium Dei: non recordati præcepti & vindictæ sumptæ ob ipsum à Nadab & Abiu [m], ædificamus vt Salomon templum Deo, & idolis vxorum eius gentilium [n], & data opera & consultò incidimus in maledictiones quas ipse,& populus inde experti sunt [o].

k Apocalypsis c.20.

l Gen 21 ver. 10 ad Galatas c 4.ver.30.

m Leuiti.10.

n 3. Regū c.6. & sequentib.

o 3.Regū c.11. & sequentib.

Samaritanis quoque similes sumus, qui vt illi cum Deum Dominum colerent, tamen diis quoque suis seruiebant iuxta consuetudines gentium [p]. Non deficiunt tamen qui quotidie repetant illud Eliæ capit. 18. Regum 4. versu 21. *Quousque claudicatis in duas partes? si Deus est Deus, sequimini illum, si Bahal est Deus,sequimini eum*:vnus solus Deus illi soli seruiendum [q]. Nemo potest duobus dominis seruire, nec Deo & mammonæ [r], & Diuus Paulus [s], *Non potestis calicem Domini bibere & calicem dæmoniorum: Non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ dæmoniorum.* Et quod admonebat per Iosue Dominus [t], *Nunc ergo timete Dominum, & seruite ei perfecto corde atque verissimo, &c. Sin autem malum vobis videtur vt Domino seruiatis, optio vobis datur; eligite hodie quod placet, cui potissimum seruire debeatis: vtrum diis quibus seruierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrheorum, in quorum terra habitatis. Ego autem & domus mea seruiemus Domino. Hoc autem dicit Deus per Diuum Iohannem Laodicen Ecclesiæ proposito, Scio opera tua, quia neque frigidus es neque calidus, vtinam frigidus esses aut calidus: sed quia*

p 4 Reg. c.17.

q Lucæ 4. Deuter.6 & 1. Regum 7.

r D Matth. c. 6.

s 1.ad Corint. c.10.vers.21.

t c.5.vers.14.

tepidus

tepidus es, & nec frigidus nec calidus, incipiam euomere te ex ore tuo [a].

a Apocalyp. c. 3. vers. 15.

14 Instat & seuerior crudeliórque Ecclesiæ oppugnatio facienda à dæmone, quo tempore reuelabitur filius perditionis Antichristus, vt scribitur in Apocalypsi [b], & erunt illa mala quæ prædixit Dominus Diui Matthæi capit. 14. Futurum enim tunc est, vt mundus finem accipiat, electi in gaudium & gloriam in perpetuum cum corporibus transferantur, reprobi in cruciatum cum corporibus æternum proiiciantur, dæmonésque in æternis carceribus concludantur: cuius rei memores iras sæuissimas & rabiem omnem despumabunt cum signis & prodigiis, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi [c], & tantæ erunt tribulationes, quales non fuerunt ab initio creaturæ quam condidit Deus vsque nunc, neque fient: vt nisi breuiari essent dies à Deo, non fuisset salua omnis caro, sed propter electos quos elegit breuiauit dies [d].

b c. 12. 13. 14. & sequentib.

c vt dicitur D. Matth. cap. 24. vers. 24.

d Lucæ 21. D. Marci 13.

15 Ecclesia Dei plus proficit in persequutionibus & tētationibus, quam in otio in quo torpet, & veluti morbo veterno fascinata negligit disciplinā Dei, & negligentia secura sibi visa, interim grauiùs à Satana clam affligitur. *Dum dormirent enim homines inimicus homo superseminauit zizania* [e]. Pax corporis, sæpe necauit & extinxit in prælatis Spiritum Sanctum, luminéque extincto in ecclesia, populus in tenebris cæcutit, iugum Domini excutit, laxat in vetita habenas, sæpes leges tolluntur, ingreditur aper feras, vastat vineam Domini, prælati pingues pastorésque se ipsos pascunt, nimia pinguedine muti fiunt ca-

e D. Matthæi c. 13.

A nes, non valentes latrare, interim lupus ingreditur, mactat & vorat oues, nemo animaduertit nisi post cladem acceptam. At Deus qui vigilat super gregem, aliquando in ipsos pastores iudicio animaduertit, concitat externas persecutiones & corporales, flagelláque inducit, vt euigilare faciat dormientes & ad conuersionem impellat, permittit populum suum in manus hæreticorum, Paganorum, Turcarum, Tyrannorúmve incidere, non quidem vt illum perdat, sed vt corripiat & castiget, & vt discat seruiendo huiusmodi nouis principibus, quantùm distet inter seruitutem Dei, & seruitutem regni terrarum, vt habetur li. 2. paralipom. cap. 12. versu 8. Sic præmonuit populum Iosue eum ad seruitium diuinum cohortatus [f]. *Non poteritis seruire Domino. Deus enim sanctus & fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis, si dimiseritis Dominum & seruieritis diis alienis, conuertet se & affliget vos, atque subuertet postquam vobis præstiterit bona.*

f Iosue ca. fin. vers. 19.

Deus quos amat castigat [g]. Quos autem despe-
B xit, vt ethnicos, infideles, incorrigibiles, reseruat acriùs puniendos morte æterna & iudicio sæuissimo in alio seculo: in hoc verò, pro tortoribus permittit viuere malorum, & ad augenda merita bonorum, qui in persecutionibus perseuerauerint, in lege & mandatis Dei, vt maius illis sit præmiū plura patientibus, præstantiorésque viri in ecclesia etiam, fuerunt maioribus tribulationibus probati, quas Hebræi vocant כור ברזל id est *fornacem ferream*, in qua probatur aurum & argentum, qualis data fuit Abrahæ & Iob, vt notat Munsterus in commentariis ad Tobiam.

g Prouerbio c. 3. vers. 12. ad Hebræos c. 12. vers. 9. apocal. 3. vers. 9.

DE REPVBLICA LIBER DECIMVS TERTIVS; DE HIS IN QVIBVS PRÆTEXTV religionis errari in republica potest, & de remediis quibus obuiam eatur, vel admissa iam emendentur.

De abusu in genere, sub prætextu religionis: & de generali remedio.

CAPVT I.

PRÆCIPVA, magis ardua, & difficilior iuris authoribus semper & vbique cura fuit, ne sub specie recti & boni, perniciosa & mala in societatem humanam serperent. Facilis enim fuit emendatio eorum, quæ apertè mala & noxia reipublicæ & singulis visa sunt: sed quæ fucum boni habuerunt, & quæ inter incautos & improuidos authoritatem semel nacta fuerunt, nonnisi ægrè & post experientiam perniciosam cognosci, aut conuelli iam radicata potuerunt.

Fallit enim vitium specie virtutis & vmbra,
Cùm sit triste habitu vultúque & veste seuerum:
Nec dubiè, tanquam frugi laudatur auarus, &c [h].

h vt cecinit Iuuenal. Satyra 23.

Sæpe vitia ita virtutes se esse mentiuntur: vt tenacitas, parcimonia: effusio, largitas: crudelitas, zelus iustitiæ: remissio, pietas velit videri, vt ait Gregorius [i] Iohanni Constantinopolitano, & refertur in capit. 6. sæpe se vitia, 41. distinct. Et vitia obscurare virtutes affinitate quadam, nisi ab acutè videntibus distinguantur, docet & illustrat exemplis Sidonius Apollinaris [k]. Sicque in-

i lib. 1. registri epistola 24.

k lib. 7. epistolarum epist. 9.

C genia pessima hominum, virtutes nomine vitij affinis, obscurant: & vitia, nomine virtutis defendere satagunt: ita quem videmus humilem, illis erit abiectus; erectum, superbus: minùs institutum, irridendus: doctum, inflatus: solertem, cupidus: verecundum, rusticus &c. vt contrà qui defendunt vitia, dicent abiectum, humilem esse: superbum, erectum: irridendum, minùs institutum: inflatum, doctum: & sic de similibus.

2 Vt autem mala quædam nota sunt, & ab his cauetur: sic & quædam per se bona sunt apertè, & spontè quisque ea diligit, sequitur & amplectitur. At bona malis mixta non ita facile est cernere, & facilè à latentibus malis, prætextu apparentis boni, quis decipitur, vt piscis hamo, modica esca allectus, capitur, vt sæpe nemo melle vel saccaro illitum poculum, non facilè à veneno præcauet sibi, nec præsumit
D toxicum inesse, donec, & aliquando serò, in viscera admissum se deceptum dignoscit.

Et quo maioris boni prætextus apparet, eò magis fatalia & perniciosiora sunt reipublicę mala. quia & citiùs & à pluribus ea temere suscipiūtur: & quantò plures his sauciati semel extiterint, tantò difficilius ea reciduntur, quando corruptela in consuetudinem peruenerit, & sub colore boni malū semel assuetum, defendere nititur populus,

vel dete

vel detecto fuco, malum facilè abdicare nequit, quoniam radices vt mala herba citiùs fecerit: tum etiam quòd post detectum fucum, non licet malum quod quis cum fuco boni hauserit & admiserit, reiicere: quod ab initio tamen poterat sine vllo negotio repelli.

Et istæ sunt artes impiorum hominum, qui aliquid portentosum & pernitiosum in subtilitatem & in aliorum fortunas moliuntur, non aperto marte tantum scelus quod prætendunt aggredi, proculdubio repulsam passuri, si ita aggrederentur: sed veluti per cuniculos aliquid boni præponentes, finem pessimæ mentis tegere.

3 Quemadmodum Sandrocotus apud Iustinum[a], prætextu libertatis, Indiam contra Alexandri Magni præpositos excitauit: quibus necatis, ipse author libertatis titulum in seruitutem vertit, & populum quem ab externa dominatione vendicauerat, ipse seruitio pressit.

[a lib. 15. ex Trogo.]

4 Sicque refert Herodotus[b], de Deioce, filio Phraortis, qui quum ad tyrannidem Medorum, qui seruitutis iugum abiecerant Assyriorum, & in libertatem se asseruerant, ambiret & aspiraret, studiosiùs æquitatem affectabat, & controuersiarum iudex primùm & litium factus, paulatim potestatem iudicandi, postea custodes, & deinceps tyrannidem vsurpauit.

[b In 1.]

5 Fuerunt alij, qui prætextu amicitiæ, proditoriè inimicos parum sibi prospicientes obtruncarunt, vt Ioab Abner[c], & Amasam[d]. Iudas prodidit osculo Christum. Sic Babylonij decepti à Zopyro sub specie beneuolentiæ fingente se à Dario naribus & auriculis detruncatum, ignominiosè circumtonsum, & plagis affectum, atque in potestatem Darij venerunt[e].

[c 2. reg. c. 3.]
[d 2. regũ c. 20. vers. 9.]
[e teste Herodoto in 3. & Polyæno li. 7. stratagẽmatũ.]

6 Sunt alij qui prætextu authoritatis, omnia sibi licere persuadent, vnde tyrannides ex regnorum legitima potestate ortæ sunt: hinc concussiones iudicum: militares, insolentes deprædationes hospitum & prouincialium quos defendere deberent aduersus hostium iniurias, quas ipsi audacter inferunt: cùm tamen magis sit plectenda offensa eorum, per quos ad excusandas excusationes in culpis, delinquendi authoritas vsurpatur[f], nam qui peccatum suum defendit authoritate seu consuetudine, magis peccat: & ideo magis puniri debet[g].

[f c. inter dilectos 12. de excessib. prælat. li. 5. ti. 31.]
[g c. nemo 23. q. 4. c. 1. in fine de pœnitent. dist. 6.]

7 Sunt & alij qui per obliquum mala persuadent, quæ aperte explicata reiicerentur: qui quoque maiori pœna digni sunt, cùm magis sit persuadere quàm compellere, libr. 1. §. de seruo corrup. vt magis peccare, & puniendus seueriùs dicitur, qui clam contra prohibitionem legis ducit vxorem, quàm qui palam. Quia, inquit Paulus iurisconsul[h]. palam delinquentes, vt errantes, à maiore pœna excusantur: clam committentes, vt contumaces plectantur[i], vt & veneno, nempe incautum plus est occidere, quàm gladio[k]. Et cùm malum sit per se, cadere à bono proposito, grauius & peius est, simulare propositum[l], & grauius peccare per hypocrisin, quàm manifestè[m].

[h in l. 1. de rit. nup. P.]
[i longel. 5. § f de iure fisc. P.]
[k l. 1. de mal f. & mathem C.]
[l ca. certe, 18. 32. q. 1.]
[m c. cum ex iniuncto, de hæretic. l. palam, de ritu nuptia. P.]

8 Sed & eò magis sunt hæc quæ prætextu boni committuntur difficilia curatione, quòd diu remaneant eo velo incognita & tecta, donec subitò malum ex bono præsupposito erumpat, veritate detecta, & fuco senescente & cadente. Quemadmodum incendia subitò erumpentia postquam diutius tecta coaluerunt, periculosiora fiunt: zizania difficile à tritico separantur, & pari modo mali à bonis[n]. Et impossibile est aliquam bonã societatem esse aut vtilem, quin statim quidẽ mali homines non succrescãt, qui nisi diligenter obseruẽtur, possunt totum corpus corrũpere, nõ secùs quàm corpus physicum mali humores[o].

[n ca. quamuis 23. q. 4.]
[o f. cap. vnicus, 4. distinct.]

9 Et hæc omnia cùm in omnibus ferè reipublicæ negotiis contingant, & inter omnes tum priuatos tum publicos cœtus periculosa sint, in primis maius habent periculũ in caussis & actionibus quæ pietate & religione defendi posse videntur. Summa enim & anteferenda ratio putatur ex communi omnium gentium consensu, quæ pro religione facit, secundum Papinianum[p]. Et Liuius[q] in oratione Posthumij consulis, de tollendis bacchanalibus. *Nihil*, inquit, *in speciem fallacius est, quàm praua religio, vbi deorum numen prætenditur sceleribus: subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis, diuini iuris aliquid immixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, Aruspicum denique responsa liberarunt. Quoties hoc patrum auorùmque ætate negotium est magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarent? Sacrificulos, vatésque foro, circo vrbéque prohiberent? vaticinos libros conquirerent, comburerentque, omnémque disciplinam sacrificandi præterquam more Romano abolerent? iudicabant enim prudentissimi viri omnis diuini humanique iuris, nihil æquè dissoluendæ religionis esse caussam quàm vbi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur.* Quantùm & peccetur prætextu religionis, paucis exclamat Lucretius[r],

[p in l sunt personæ, 43. de religio. & sumpt. funer. lib. 11. P. tit. 47]
[q lib. 39.]

—— *Sæpius olim*, inquit,

Religio peperit scelerosa atque impia facta:

[r de rerum natura.]

Id est sub prætextu religionis, facta plura sunt impia, & damnanda. Et vt ait Iohannes 22. in extrauag. sancta Romana, de religio. domibus: *Sicut sancta Romana ecclesia religiosa & pia vota benigno fauore prosequitur: sic superstitiosos conatus insolentium hominum detestatur: ne sub ouina pelle gregem Dominicum truculentia lupi rapacis inuadat: & sub pietatis imagine virus hæreticæ prauitatis obrepat, & sub prætextu conuersationis angelicæ, incautis mentibus spiritus malignus illudat. cuius rei gratia sacris canonibus est interdictum, ne aliquis nouum ordinem aut religionem assumat, sed quicunque ad religionem venire voluerit, ingrediatur vnam de religionibus approbatis, &c.* Quidam, vt præmonuit Dominus, veniunt in vestibus ouium, intus autem sunt lupi rapaces[s].

[s Matthæi c. 7. & relatum in c. vt officiũ, de hæretic. in sex.]

10 Et quidam se ipsos valde decipiunt, opinione de se ipsis concepta quòd sint vel haberi velint aliis sanctiores, & religiosiores, alios despicientes. Quales olim fuerunt Cathari, qui propter munditiam ita se nominauerunt, gloriantes de suis meritis[t]. Fuerunt & tales qui Beguardi & Beguini dicebantur in Alemania, qui procurante satore malorum operum dæmone, asserebant doctrina sua sacrilega, cum aliis erroribus quòd homo in vita præsenti tantum & talem perfectionis gradum potest acquirere, quòd reddetur penitus impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit: hoc ipsum in suo statu esse asserentes. & alia sub simulata quadam sanctitatis specie dicentes, facientes & committentes, quæ oculos diuinæ maiestatis offendunt, & graue in se continent periculum animarum, damnata à sede apostolica in Clem fi. de hæret. Persuadet aliquando hæc ipsa præsumptio sanctitatis, opinionem in religione & Dei mysteriis proficientibus, vt ex illa superbia, iam à merito si quod assequi possint, deturbet & præcipitet, atque

[t ca. quidã autem, 19. §. Catharis, 24 q. 1.]

atque ita dæmon se transfigurat in angelum lucit, vt ait diuus Paulus [a]. Et hæc est vna ex maioribus impugnationibus seu tentationibus quas immittit in proficientes in Christianismo: & per quam aggredi ausus est ipsum Christum Dominum [b]: dum ei dixit, *Si filius Dei es mitte te deorsum, quoniam angelis suis Deus mandauit de te &c.* hácque machina expognauit primos patres [c], inculcans, *Eritis sicut Dij &c.*

a 2. ad Corint. c. 11. ver. 14

b D. Math. c. 4.

c Genes. c. 3.

11 Nocet & præsumptio fictæ sanctitatis alicuius qui habetur pro pio aliis qui eius malitia facilè eo prætextu inficiuntur. Prophetam, quem non potuit rex Ieroboam cogere manere secum, decepit præsumptio quòd alius propheta verum ex Deo illi diceret, velut admonitus à Deo vt vnà secum cibum sumeret, in terra tamen in qua Deus prohibuerat illi sumere, & proinde tanquam transgressor mandati Dei à leone fuit in via occisus [d]. *Nemo*, inquit Diuus Augustinus [e], *nocet in* B *ecclesia Dei amplius, quàm qui peruersè agens, nomen & ordinem sanctitatis & sacerdotis habet delinquentem. namque hunc arguere nullus præsumit, & in exemplum culpa vehementer extenditur, quando pro reuerentia ordinis peccator honoratur.* Et secundum Diuum Gregorium simulata æquitas, duplex est iniquitas: quia malum facit, & abutitur bono [f], verè religiosi præ aliis sunt honorandi [g], at quemadmodum proficientes in eo proposito sunt optimi: ita deficientes, sunt pessimi [h], & quod ad se pertinet, & quod ad alios, quia delicta regentium & superiorum trahuntur in exemplum: & boni mores & vita [i]. Sunt in summa multa, quæ quotidie inescant homines, & alliciunt ad vetita sub specie boni, quæ primis motibus mentis iniiciunt suo fuco quandam recti confusam opinionem, & turbant cogitationem & rationis iudicium, nec à præcipiti voluntate distingui possunt dum repente se obtrudunt: quæ semel admissa, veluti adepta tyrannide, in nobis dominantur & expelli nisi ægerrimè possunt. Facilis descensus Auerni: sed reuocare gradum, hoc opus, hic labor. Atque prona ad lapsum humana fragilitas: propter fomitem & irrationalis partis appetitus: difficilis autem ad resurgendum per seipsum. Quocirca iuuanda remediis præuenientibus lapsum, & quantum consequi prudentia poterit humana, scrupuli & impedimenta quibus labi, ruere vel decipi possit, submouenda erunt. Nos in hoc libello instituimus non de omnibus agere quibus hallucinantur aut decipiuntur homines boni cuiusque speciei; id enim immensum habet opus, sed de quibusdam tantùm, quæ sub religionis nomine vitam etiam & actiones humanas miserrimè conturbant, & bonis sæpe imponunt & ex malitia impiorum qui imposturas suas religione tegunt, vel ex dæmonis astutia; vel ex superstitione, vel incuria prælatorum, vel ex alio abusu non emendato, oriuntur: Quæ omnia ad honorem Ecclesiæ Catholicæ & Apostolicæ Romanæ, subque eius iudicio, & censura, dicta, scriptáque, & intellecta esse volo, nec aliter, vllo modo rata haberi.

d 3. Reg. c. 13.

e relatus in c. nemo quippe, 83. dist.

f gloss. inc. 1. ad verbū sanctitatis, de religios. domib. in clemen.

g ca. qui verè 16 q. 2.

h ca. quantum libet 47. dist.

i c. 3. præcipuè, 11. q. 3.

12 Cum hac ergo protestatione, & me subiiciendo, vt par est Christiano, meliori ecclesiæ iudicio, arbitror remedium conueniens in genere primum malorum quæ in religione oriri, eius prætextu possunt, adferri posse ex præsulum & principum vigilantia, cura & solicitudine gregis diligente, sicque Actorum capit. 20. vers. 28. *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei quam acqui-* A *fiuit sanguine suo*, & Prouerb. ca. 27. 23. admonentur, diligenter agnoscere vultum pecoris sui & greges suos considerare.

Ideo & sacri canones statuerunt, vt prælati singulis annis saltem, visitent suas diœceses, exeutiant mores clericorum, instituant ignorantes, emendent & puniant delicta [k], concilio Taraconensi capit. 8. Bracharensi capit. 1. quod & aliis conciliis repetitum sæpius vt valde necessarium Ecclesiæ, fuit.

k ca. relatum 9. ca decernimus 10. cap. placuit 12. 10 q. 1

Quare debet quilibet Archiepiscopus aut Episcopus, per se, aut per Archidiaconum suum, aut per alias honestas idoneásque personas, bis, aut saltem semel in anno, propriam parochiam circumire, & ibi iuramento præstito inquirere, si sint Hæretici, si occulta fiant conuenticula, si qui à communi conuersatione fidelium vita & moribus dissideant [l]. Archidiaconi visitant, & in hoc & in aliis releuant munera Episcopi [m].

l ca. excōmunicamus itaque 21 §. adiicimus, de hæreticis

m c. mādamus 6. c. ad hæc 7. c. vt nostrum, 9 de offic. Archidia. lib. 1. ti 23.

13 Sunt illi oculi Episcopi: oberrantes & circumlustrantes cum verecundia actus totius Ecclesiæ: & perscrutantes diligentiùs, si quem videant vicinum fieri præcipitio, & proximum esse peccato, vt referant hæc ad Episcopum, vt ait D. Clemens [n].

n prima epist. ad D. Iacobū fratrem Domini rela. in c. 6. Diaconi Ecclesiæ, 93. dist.

14 Archipresbyteri quoque in his muneribus quatenus sibi delegantur, iuuāt curam & solicitudinem Episcoporum, ad quos referunt quæ fiunt, & facienda vel emendanda compererint c. 5. de off. Archiep. l. 1. ti. 24. 14 Sunt & sub Episcopis ea de causa curiones, seu parrochiani presbyteri, quibus specialis & singularis cura certæ plebis demandata & commissa [o].

o ca. Ecclesias, 13 q. 1 c. omnis vtriusq. sexus de pœnitentia & remissio. ti. de parochi. & parochianis.

15 Debent curare singuli in sibi commissis gregibus, pabulum verbi Dei continuò proponi, C & prædicari quæ facienda, fugiendáve sint, ad salutem æternam consequendam: quia sicut corpus, materiali: sic anima, spirituali cibo nutritur: nec in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei [p]. In quo etiam Episcopi solicitè prospicere debent, quibus committant hoc munus prædicandi. Cùm enim hoc munus proprium sit ipsorum, illisque primitus sit concessum, vt vocatis in partem ecclesiastici oneris [q]: cúmque illis permissum sit hoc ipsum quando nesciant, vel non possint per seipsos satisfacere in omni diœceseos loco, vt possint cum aliis onus partiri [r], ipsi de his etiam quibus commiserint, sunt aliquando reddituri Deo rationem. Et proinde non debent omnibus temere ministerium hoc proponendi verbum Dei, committere, munus quippe prædicandi priuilegiatum est, nec indistinctè omnibus concedendum, capit. quod Dei tim 5. de sta. rel. Et ita inhibitum est, potestatem D hanc sibi vsurpare sub pœna excommunicationis, aliisque pœnis, etiam clericis & religiosis alioquin idoneis, nisi ex permissione & concessione prælatorum, vel sedis apostolicæ, à quibus mittantur [s]. Multo magis & laicis non ordinatis in ecclesia inhibitum. Licet enim desiderium intelligendi diuinas scripturas, & secundum eas studium adhortandi reprehendendum non sit, sed potius commendandum: in eo tamen apparent quidam laici meritò arguendi quòd occulta conuenticula celebrant, officium prædicationis sibi vsurpant, sacerdotum simplicitatem eludunt, & eorum consortium aspernantur qui talibus non inhærent. quod inhibitum fuit omnino ab Innocentio 3. in cōstitutione scripta ciuibus Metensibus & Christianis eius diœceseos, quæ refertur in cap.

p c. inter cætera 15. de offic. ordinarij libr. 1. titul. 31. Deutero. 8. D. Math 4. Luc 4.

q ca. mandata de præsumptio.

r c. vt singulæ de offic. Archipresby. 1. l. c. inter cætera.

s c. excōmunicam' 13. § quia verò, de hæret. clem. 1. de relig. o. §. clem. 2. de hæretic. sub Leone 10. in principio. in cōcilio Tridentino sessio. 5 in decreto de reforma. c. 2 & in sessio. 24. de reforma. ca. 4 in Carthaginensi, c. 20. in Rhemensi c. 14.

in capit. cùm ex iniuncto 32. de hæretic. vbi & ratio, quòd in ecclesia Dei & corpore eius, vt in corpore humano, multa sunt membra, nec eundem officium habent, multi sunt ordines, sed non omnes habent idem officium: & alios Dominus dedit Apostolos, alios prophetas, alios doctores, &c [a]. Cùmque ordo doctorum in ecclesia sit quasi præcipuus, nemo debet indifferenter prædicationis officium vsurpare: Quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? vt ait D. Paul [b].

a Ad ephes. c. 4.
b Ad Rom. ca. 10.

Sed & eo magis suspecta prædicatio quæ occultè fit, cùm tamen verbum Dei palam communicari debeat, sic [c] enim Deus præcepit [d]. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate super tecta.*

c D. sic c. cum ex iniuncto.
d D. Matthæi c. 10.

16 Remedium aliud secundum quo generaliter caueatur, ne sub obtentu religionis perniciose erretur aut ne populus decipiatur, est, illudque singulare & firmissimum, vniuersalia concilia frequenter celebrare & agere. Nam, vt dicitur in §. 1. titul. de authoritate sacrorum conciliorum, in pragma. sanctio. *Frequens generalium conciliorum celebratio, agri Dominici præcipua cultura est, qua vepres, spinas & tribulos hæresium & schismatum exstirpat, excessus corrigit, deformata reformat, & vineam Domini ad frugem vberrimæ fertilitatis adducit: illorum verò neglectus, prænissa disseminat atque fouet*, &c. ibique statutum, celebranda concilia generalia de decennio in decennium. Sic etiam sacri canones sanxerunt summa cum ratione, concilia prouincialia & episcopalia, quæ synodi quoque dicuntur, celebrari debere annuatim [e], tota 18. distinct. vbi & adferuntur plurium synodorum generalium ea de re statuta, & in concil. Tridentino session. 24. in decreto continuationis, de reformatione c. 2. in concilio Lateranensi habito sub Leone 10.

e c. sicut de ac cusationibus.

Eodem modo, abbates, prioresue & monachi, generalia sua capitula congregant de triennio in triennium [f].

f Cano. in singulis 7. de statu monach.

17 Scio tamen plures esse, qui non facilè patiuntur conciliorum vniuersalium repetitiones, nempe falsò persuasi, quòd ibi tantum agi debeat de fidei articulis, & determinatione ipsorum, qui iam determinati inconcussè sine disputatione & controuersia alia, teneri debent: & hic est alius prætextus religionis sub quo occasio conciliorum generalium sæpe differtur, & interim mali mores in clero inconcessi serpunt, adolescunt, & Deum irritant. Verùm si quid meum in geniolum in hac opinione posset consequi explicationis & mentis, vellem perpendi primùm, non eam esse solam causam conciliorum generalium cogendorum, de articulis fidei disputare, vel tractare, vel retractare iā tractata: in quo certè sanctissimè sentiunt qui ea quæ semel decreta, sunt, non debere in disputationem iterum adduci asserunt, quibus etiam ego omnino assentior, & alienū à fide Catholica esse dissentire, credo. *Iniurium enim*, vt ait Martianus imperator, *facit iudicio reuerendissimæ synodi, siquis semel iudicata, aut rectè disposita reuoluere, ac publicè disputare contenderit*, quod nec impunitum relinquitur [g]. Cæterùm & aliæ causæ sunt iustissimæ congregandarum synodorum œcumenicarum, vt hæresium sub specie religionis multiplicia capita: vt enim natura nouas quotidiè deproperat edere formas [h], vtque negotia multa sunt quotidie noua, quæ non possunt facilè comprehendi sub legibus ante constitutis, & egent ideo aut interpretatione, aut vt constitutione optimi principis certius ius statuatur [i]. Sic & hostis humanæ naturæ Satan, nouas in ecclesia superseminat causas, ex quibus expugnare nititur fidelium concordiam, morum puritatem, & viuendi rectas formulas, quibus occurri potest concordi omnium prælatorum & patrum Sanctæ Ecclesiæ concilio. Ita in cap. canones 15. distinct [k]. *Canones, inquit, generalium conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione feruente docendarum plebium minimè dabatur facultas. Inde Christianitas in diuersas hæreses scissa est, quia non erat licentia episcopis in vnum conueniendi, nisi tempore prædicti imperatoris.*

g l. Nemo. 4. de summa trinita. & fide catholic.
h l. 2. §. mirabi lis, C. de vet. iure enucle.
i l. neque leg. ro. l. & ideo n. & sequent. de legib. P.
k Ex libro 4. Isidori c. 36.

18 Accedit quòd summus pontifex, ex his conciliis maximum leuamen curæ suæ & sollicitudinis acciperet, & cum minori onere, & negotio, & maiori certitudine populo vniuersi orbis vtilia procuraret. Vt enim episcopi ex relatione archidiaconorum, archipresbyterorum, & ex synodis suis discunt quæ egent reformatione: & archiepiscopi ex conciliis synodalibus cognoscunt in suo quæ egent remedio, & modum prouidendi: sic faciliùs summi pontifices, ad quos pertinet concilia generalia cogere & probare, vt liquet ex tota 17. dist inct. capit. porro, 3. distinct. capit. Adrian. 63. distinct. cum similibus intelligere poterit quæ per totum orbem egent suo auxilio, & modos conuenientes quibus vel ex generali constitutione, vel ex speciali prouisione habita ratione locorum, prospici poterit: sedet enim vicarius Christi [l], & cuncta per mundum, in ecclesia Dei eius potestate reguntur [m], idcirco & expedit illum cognoscere quid in singulis mundi regnis & regionibus agatur, in his quæ ad salutem animarum sibi commissarum pertinet, vt celeriùs & debito modo prospicere possit: imò si ipse posset omnibus his generalibus conciliis interesse, non modicum incrementum reipublicæ Christianæ adferret. Intelligeret enim ex episcopis & sanctis patribus quo morbo vitioue speciali laboraret vnaquæque prouincia, & dum postea adiretur à prouincialibus facilè illi imponi non posset per curiales. Disceret ibi qui sint principes qui pro fide Catholica laborent, quiue contrà in fide Catholica parum vigiles: admoneret episcopos prælatos eò confluentes, quod ad officium illorum pertineret secundum temporis & personarum diuersarum prouinciarum oblatas occasiones. Vt enim Deus non moderatur orbem semper vno & eodem modo, nec omnibus regnis eadem concedit, sed diuersa pro vt illis expedire videtur. Sic oportet vicarium eius in terra quædam in genere omnibus communia, quædam in specie quibusdam conuenientia, decernere [n]. Nec possunt relatores concilij seu delegati à concilio ad summum pontificem confirmationis ergò, omnia quæ ibi dicta transactaue sunt per singula pontifici referre: multaque tacentur, quæ possent monere cognita summum pontificem ad egregia opera & Christianæ reipublicæ vtiliora, si ipse præsens concilio interfuisset: statuendo audiret fraudes curialium explicatas, dispensationum obreptitiarum mala & ecclesiarum querelas, & corruptas tectásque voces.

l In ca. inter corporalia. de translatione episcopi.
m c. cuncta per mundum 9. q. 3.
n vt in cano e sit autem lex 4. d.

In conciliis quoque generalibus reformationes morum tractantur, qui aliquando totam ecclesiam obnubilant, aliquando deformem reddunt, eadem per se nihilominus, non obstantibus personarum vitiis, in sua puritate sine macula permanente. Quòd si sacrosanctæ synodi,

nodi, tam diligenter prouincialia concilia iusserunt celebrari ob easdem causas [a], quantò magis mores in ecclesia vniuersali corrupti, merentur synodorum generalium repetitionem?

[a] d.c. Sicut, de accusatio. cum similibus ante citatis.

Magna deinde negotia, & quæ respiciunt totam ecclesiam à prouincialibus & episcopalibus synodis non possunt definiri, & quod omnes tangit dignum est vt ab omnibus audiatur. eius generis sunt quæ magni ponderis, vt expeditiones in infideles, regnorum subuersiones, & alia quæ auxilium per obliquum exigunt secularium etiam principum, quæve minori negotio concluduntur vniuersis suffragia in consilium contribuentibus. Habet summus pontifex, dices, cardinalium præstantissimum & in negotiis exercitatissimum senatum; fateor, vt neque meliores admitti posse aliquando concedam: imò & disputare de principali iudicio non oportet: sacrilegij enim instar est, dubitare an is dignus sit quem elegerit princeps. B l.3. de crimi. sacrileg. libr. 9. C. tit. 29. Verùm neque sancti Apostoli contenti fuerunt aliquando suis suffragiis, sed & discipulorum & Christianorum multos in consultationem adhibuerunt [b]. Et sunt plura quæ in facto consistunt, quæ fallere peritissimos & prudentissimos quosque possunt [c]. nec ideo sacratissimi senatus minuitur authoritas, cum ad eius consistorium ex omnibus partibus mundi conuocati præsules, eis suggerunt tanquam propria & certissima, quæ alioquin ex supplicationibus & relationibus incerta aliquando, non dicam falsò, exhibentur.

[b] c.1. & 15. ver. 6. Actorum.

[c] l.2. de iur. & facti ignor. P. l. f. pro suo P. c.1 de constitut. in sex. c. vt nostrum vt eccle siasti. benefic. sine diminut. conferan.

Scribit & Paulus 3. S. pontifex, in indictionis concilij Tridentini Bulla, se inductum ad sacrosanctum concilium celebrandum, inter cæteras rationes, quòd animo repeteret maiores nostros, sapientia admirabili sanctitate præditos, sæpe in C summis reipublicæ Christianæ periculis, remedium optimum atque opportunissimum, œcumenica concilia & episcoporum generales conuentus, adhibuisse.

Forma & viuendi in cõciliis ecclesiasticis, non tam quæritur quàm fit reformatio ad priorẽ sanctam & constitutam traductio, & lapsorum & malè viuentiũ castigatio, ideò non minus vtilia concilia œcumenica nunc aut necessaria etiam de his quæ statuta sunt, quam cũ nonè statuta, quin imo eo magis necessaria, ne contemnatur priorum authoritas, quæ noua sanctione renouatur. Sicut & per sequentia concilia, priora mandantur seruari. Desuetæ leges optimæ sunt in vsum reuocandæ [d]. iuuentutem habent leges, virilem ætatem & senium ab initio magistratus & populus in obtemperãdo fraudi, postea remissi, dehinc contẽptores.

[d] l. rem nõ nouam 14. C. de iudic.

19 Poterit & tertium remedium generale D adhiberi, ad conseruandam sartam tectámque rempublicam Christianam, vt mali libri improbatæ lectionis conquirantur, & corrumpantur, iuxta sacrosanctas constitutiones quæ in concilio Tridentino, & aliis, legibúsque principum insertæ sunt. multi enim speciosis titulis, & sub Christianæ religionis prætextu, plures incautos inficiunt, & priusquam præsenserint venenum, suffocant. Et proinde curabunt episcopi, inquisitores hæreticæ pestis, hac in parte viam malis præmunire, & occurrere opportunè, facilis lapsus. Et dum semel est imbuta recẽs, seruabit odorem testa diu. Prohibéntque canones sacri huiusmodi libros haberi aut legi qui censura ecclesiastica notati sunt [e]. concilium Lateranense sub Leone decimo sessio. 10. Concilium Tridentinum sessione A 4. decreto de canonicis scripturis. Et Paulus 4. sub finem concilij Tridentini prohibent & leges etiam ciuiles, l. 3. §. 1. & §. quoniam, de summa trinita. & fide catho l. 6. in fine de hæreti. C. nouella 42. c. 1. Socrates lib. 1. historiæ c. 6.

[e] c. sancta Romana 15. distinctio.

20 Remedium item 4. adiungere curam & solicitudinem principum Christianorum: nam & in causa peccati, summus pontifex inter eos potest statuere [f], in adiutorium ecclesiæ, imperij leges assumuntur, vt ait Diuus Augustinus contra literas Petiliani lib. 2. c. 58. ca. si in adiutorium, 10. dist. Reges pontificibus pro æternis; pontifices, regibus pro temporalibus indigent [g], imperatorum legibus ecclesia sæpè vtitur contra hæreticos; & eadem sæpe iisdem defenditur contra tyrannos, contra prauos quosque [h].

[f] nouit, de iudic.

[g] ca. quoniam 1. de mediator & cadem 10. dist.

[h] ca. 1. §. sea. 10. D.

21 Et quamuis propria cognitio de causis religionis, ad solos episcopos pertineat, tamen ecclesia iuuari maximè potest gladio seculari, contra contumaces, rebelles & contemptores ecclesiasticarum censurarum: ideóque & ad secularem potestatem remittit huiusmodi, vt c. cùm non ab homine, de iudic. nouimus, de verborum significa. cum similibus, atque seculares potestates, in hac causa quæ fidei est & religionis, non minùs diligentes esse, quàm ipsi pontifices debent ad conseruandas leges ecclesiasticas illis suas similes coniungendo: eóque pertinent toti tituli de sacrosanctis ecclesiis, de summa trinitate & fide catholica, de episcopis & clericis, de hæreticis, de episcopali audientia, ne sanctum baptisma iteretur, de apostatis, nemini licere signum saluatoris CHRISTI, humi vel in silice seu marmore, aut sculpere aut pingere, de Iudæis Cœlicolis. Ne Christianum mancipium hæreticus vel paganus vel Iudæus habeat, aut circumcidat. De paganis sacrificiis & templis. de his qui ad ecclesias confugiunt, vel ibi exclamant, de his qui in ecclesiis manumittuntur. In libro 1. c. Iustiniani.

Et inter ethnicos, quamquam religionis cura pontificibus relicta fuisset à regibus, vt scribit Dionys. Halicarn [i]. tamen principes non ita omnem religionis sollicitudinem ablegarunt, vt negligere viderentur. res enim religionis cùm violatur impunè, & cum in ea cuilibet audendi ex arbitrio conceditur facultas, minatur principatibus & imperiis, vnà cum religionis mutatione, subuersionem.

[i] In 2.

22 Proinde Liuius [k] ait, negotium Marco Æmilio prætori seu meliùs Marco Atilio prætori vrbis, à senatu datum, vt à religionibus externis populum liberaret, quibus publicè & priuatim populus tenebatur contempto ritu Romanorum. Quódque is in concione senatusconsultum recitauit, & edixit, vt quicunque libros vaticinos, precationésve, aut artem sacrificandi conscriptam haberet, eos libros literásque ante Calendas Aprilis deferret: neu quis in publico sacróve loco, nouo aut externo ritu sacrificaret. Admonet & li. 39. sæpe hoc patrum maiorúmque ætate negotium magistratibus datum, vt sacra externa fieri vetarent.

[k] Libro 25.

23 C. Cornelius Hispallus, prætor peregrinus, M. Popillio Lænate, Cn. Calpurnio Coss. edicto etiam Chaldæos intra decimum diem abire ex vrbe atque Italia iussit, leuibus & ineptis ingeniis, fallaci syderum interpretatione, quæstuosam mendaciis suis caliginem iniicientes, vt refert Valer. Max. lib. 1. c. 3. Ibidem & notat Lutatium, qui primum Punicum bellum confecit, à se-

natu prohibitum sortes fortunæ Prænestinæ adire. auspiciis enim patriis non alienigenis rempublicam administrari oportere, iudicabant. Extant & verba legis 12. tabularum, *Separatim nemo habessit deos, neve nouos siue aduenas, nisi publicè adscitos, priuatim colunto.*

24 Quorum omnium prohibitio, magnam non solùm aothoritatem in sanciendo, sed vltra magnum animum in exequendo desiderabant, propter radicatam iam opinionem de cultu diuino etiam peregrino, existimantibus popularibus, se in deorum offensam facere si quid contra eorum ceremonias quamuis prohibitas, tentarent. tanta enim est nominis religionis reuerentia, vt sæpe non sustineat quæ malè sub eo prætextu fiant, emendari, nisi ab aliquibus, de quibus antea alioquin bonam opinionem conceperint. Sic Lælius Æmilius Paulus, vt est apud Valerium Maximum in prædicto c. 3. consul, cùm Senatus Serapis & Isidis phana diruenda censuisset, eáque nemo opificum attingere auderet, posita prætexta, securim arripuit.

25 Nec est qui dubitet, quantùm profuit authoritas Constantini Magni, in perdendis superstitionibus idololatrarum, quantúmque præclara fuerit illa l. 1. C. de summa trinita. & fide cathol. Gratia. Valentinian. & Theodosij AAA. *Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit imperium in tali volumus religione versari, quam Diuum Petrum Apostolum tradidisse Romanis, religio vsque adhuc ab ipso insinuata declarat*, &c. Eò referre possumus præstantes cæteris leges eius tituli, & de hæreticis, quæ sustinendo fidem catholicam, profligant hæreses & impietates ethnicorum, vt & quæ pœnis capitalibus eos insectantur, titulis de paganis, de Iudæis, de apostatis cum similibus.

26 Multùm etiam prosunt constitutiones principales religioni, quæ imponunt necessitatem clericis viuendi secundum sacros canones, quæque eos arcent iuxta eosdem canones, à negotiis sæcularibus, quæ immunitates ecclesiis & personis ecclesiasticis concessas, sanciunt, conseruant, & aduersum eas quippiam fieri animaduersionibus impositis prohibent: & quamuis in clericos sceptrum non extendant, tamen laicos & eosdem intra fines debitæ reuerentię continent, vt in constitutio. cassas, de sacrosanct. eccles.

27 Nec otiosum est quod historia iudicum c. 17. ait expressè, dum reddit rationem, quare facilè Micha incidit in idololatriam, & fecit sibi idola & sacerdotem, & ædiculas sacratas eis. *In diebus*, inquit, *illis non erat rex in Israël, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur hoc faciebat.* Idipsum repetitur in c. 18. in fine, & in c. f. in finalibus verbis. Eget ecclesia auxilio seculari & manu militari, pro executione sententiæ prælatorum quæ exhiberi episcopis mandat l. sanctissimarum, (nunc ordine 44. ex Græco conuersa) de episcop. & cleric. C. & ipsi summi pontifices concedunt potestatem inquisitoribus fidei & aliis prælatis inuocare auxilium brachij secularis in c. 12. officium 11. §. denique, de hæretic. in sex. c. 1. quoniam plerisque de offic. ordina. c. prodest 25. qu. 5. c. f. in fine de excess. præla. lib. 5. tit. 31. Atque in summa, vbi ecclesia nihil ampliùs facere potest, implorare debet auxilium seculare, & compellere c. cum non ab homine, de iudi. & è conuerso, c. 2. de maledi. licet & adu. regem patroni Ecclesiæ quando metrop. dissipat bona eius, in c. filiis 31. 16. qu. 7. vt eum corrigat, cùm per ecclesiasticum iudicem cogi non possit, vt & in ea petimus, 11. qu. 1. in c. nec licuit, 17. distinct. quamuis aliquando, aliter cum possit adiri iudex secularis pro ecclesiasticis negotiis, ca. placuit, ca. vt quisquis, 11. qu. 1. adde eadem decisa in c. 1. de offic. ordina. cap. 2. de clerico excom. ministrum cum simil. ibi nota. Scripsit de officio principis Christiani in ecclesia, Thomas Campegius, tractatu de potestate Romani pontificis. Sed & Isidorus lib. 3. senten. de summo bono c. 53. relatus in c. 23. principes seculi, 23. qu. 5. probat intra ecclesiam, necessarias esse principum potestates seculares: vt quod non præualet sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc impleat per disciplinæ terrorem, &c. Atque Leo Papa in epistola 29. ad Pulcherriam Augustam, relatus in c. res autem humanæ, 21. eadem 23. q. 5. *Res humanæ aliter tuta esse non possunt, nisi quæ ad diuinam confessionem pertinent, & regia & sacerdotalis defendat authoritas*, quod & firmatur pluribus conciliis & patrum authoritatibus, in c. incestuosi, 22. 3. sequentibus eadem 23. qu. 5.

28 In Gallia remedium appellationis ab abusu notorio personarum, vel iudicum ecclesiasticorum deuoluit causam ad curias supremas, quæ nomine regio satagunt, vt disciplina ecclesiastica, sacrosancti canones, & decreta ecclesiastica conseruentur: súntque casus, in quibus appellatio illa recipitur, certi: in quibus & ecclesiastica iurisdictio conseruarur, & ne latiùs quàm oporteat, vel concessum sit euagetur, summo studio prospicitur. Primùm appellatur eo nomine, si prælati aut iudices ecclesiastici, statuũt quippiam perperam contra iurisdictionem regiam aut secularem, cõtra constitutiones regias senatúsve consulta: nam de his quæ ad seculares pertinent non debent se immiscere, iuxta sacrosancta decreta[a]. Regum quippe munus est proprium, facere iudicium & iustitiam, & de his statuere [b], ordóque totius reipublicæ confunditur, si sua cuique iurisdictio non seruatur [c]. Atque licet vnicuique, contra quoscunque, iurisdictionem suam, etiam pœnali iudicio defendere [d].

29 Inhibet & lex clericis, ne de realibus & temporalibus cognoscant in præiudicium regiæ iurisdictionis [e]. Videntur enim personæ ecclesiasticæ resilire à proprio munere, secularibus se immiscendo: exemplo Domini nostri IESV CHRISTI, qui vt legitur, cùm ei [f] aliquis ex turba dixisset, *Magister dic fratri meo vt diuidat mecum hereditatem*: respondit, *Homo quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos* [g]?

In his autem quæ fori ecclesiastici sunt, appellatio per abusum notorium ad curias etiam principis deuoluitur: sed princeps, vel eius curiæ, seu senatus non iudicant de his, sed emendato abusu, referunt causas ad alios iudices ecclesiæ secundum decreta sacrosancta iudicandas: & cognoscunt tantum de abusibus, in quantum lex canonica, vel priuilegium à summo pontifice indultum, illis permittunt, non aliter. alioquin enim excommunicati essent ex bulla quæ publicatur in cœna Domini, contra vsurpantes ecclesiasticam iurisdictionem, & posset etiam iudex ecclesiasticus compellere iudicem secularem, iudicare secundum ius canonicum [h].

Mandauit summus pontifex Leo 10. in virtute sanctæ obediẽtiæ, nomine suo & futurorum summorũ pontificũ, regi Frãciæ & eius successoribus, facere publicari & inuiolabiliter obseruari per se, vel per alium, omnia & singula quæ continennt

in

[a] c. nouit, de iudi. c. 11. ne clerici vel monachi secularib. nego. se immiscean. ca. per venerabilem, qui filij sint legitimi.
[b] c. regum 23. q. 5.
[c] c. peruenit 11 qu. 3.
[d] l. 1. si qui ius dicenti nõ obtemperauer. P. e vt in l. cõsulta diualia, de testam.
[f] Lucæ ca. 12. vers. 13.
[g] Eò pertinet & c. si clericus laicum de foro compet.
[h] Clem. 1. de pœnsten.

in concordatis & statutis illorum, vt expressum est in titulo finali, de protectione concordatorum, Franciæ regiuus concessa. Quare si quid committatur per personas ecclesiasticas aduersus ea, extra iudicium vel in iudicio, per appellationem intimatur magistratibus principis senatuum, qui de his emendandis cognoscant authoritate sedis apostolicæ. veluti, si quid fiat contra decreta in titulis de reseruationibus tam generalibus quam specialibus sublatis, de collationibus, de mandatis apostolicis, de causis, de friuolis appellationibus, de publicis concubinariis, & aliis ibidem statutis. Quemadmodum & Papa constituit decreti de electione summi pontificis, executores quia parum, inquit, est, iura condere, nisi sint qui ea tueantur, dominos, rectores, officiales ciuitatis, vbi erit summus pontifex eligendus [a]. Iubet & Bonifacius 8 [b]. pro executione decreti super monialibus facti, inuocari brachium seculare si opus sit, idipsum alibi [c], nempe ad ea quæ Deo placita sunt exequendum [d], & possunt seculares potestates ad hoc per ecclesiam etiam compelli, vt opem ferant [e]. Casus porrò in quibus curiæ supremæ iudicant per appellationem tanquam ab abusu, contra abutentes religione, vel iurisdictione seu sanctis decretis conciliorum, & canonum, ponuntur decis. per Papum in Rhapsodia Arestorum libr. 19. tit. 2. per totum, à Rebuff. in tracta. de appellationibus tanquam ab abusu in tomo 3. ad constitutiones regias. Sunt & in Hispania & alibi, à summo Pontifice demandata plura potestatibus secularibus, ad clericos & causas Ecclesiasticas pertinentia, non quidem ad diminutionem vel iniuriam ordinis ecclesiastici aut iurisdictionis spiritualis, sed potius ad conseruationem maiorem & faciliorem disciplinæ & dignitatis ecclesiasticæ.

a In c. vbi periculum, § porrò terra, de electio in sex.
b In c. 1. §. 1. de religiosis domi. in sexto.
c xi in c. pro dilectio 23. q. 1
d c. 1. de offic. ordina.
e c. administratores, 23. q. 5.

Quæ tamen à quibusdam, zelo (vt dicebant) religionis audiui improbari, vt nullis rationibus id fieri debere docentibus acquiescerent: nesciebant enim quantum laboris insumpserint Pontifices atque pij viri, ad continendam disciplinam spiritualibus remediis, & propter malitiam seculi, nihil aut parum promouisse contra contumaces, donec oportuerit auxilio & subsidio vti potestatis secularis, quæ a Deo etiam est ad laudem bonorum & vindictam malefactorum, sicque isti zelatores religionis zelo inordinato, subtrahentes auxilium seculare ecclesiæ, Ecclesiæ causam ad perniciem præcipitem deducunt reprobantes quorum rationem ignorant, quam experientia illis ignota, necessitati coniunxit: aliud enim est disputare de Diui Thomæ & Magistri sententiarum, aliorumque sacrorum patrum dictis intra septa scholarum: aliud tractare negotia reipublicæ Christianæ, in quibus non verbis tantum sed facto opus est, & ipsa negotia rerum & personarum, non ex animi & dictorum sententia, sed sæpe necessitate & circunstantiis præsentibus temperantur. Sed rursum si Gallica & Hispanica quis fastidiat, vel melius, si tam sapiens, quis velit esse apud semetipsum, vt hæc priuilegia reprobet, quod solent facere qui nolunt argui, & quærunt excusationem in peccatis, conuertenda est saltem fides ad sacræ paginæ veritatem. In capite verò 16. Deuteron. verba illa videbit, *Iudices & præfectos* שופטים ושוטרים *sophtim vesoterim, constitues tibi in omnibus ciuitatibus tuis quas Dominus dederit tibi &c.* quæ secundũ interpretem Rabbini Mosis de Cozbi, sic significant שופטים *sophtim* sunt iudices dirimentes causas: שוטרים *soterim* verò exactores, cogentes populum baculo & loro, ad obseruationem præceptorum &c.

30 Magistratus seculares, qui principis oculi sunt, hortari primum debent, dehinc impellere personas ecclesiasticas vt verbum Dei frequenter doceatur in Ecclesia: illúdque per personas idoneas, probe & diu in sacris scripturis versatas, à quibus populus aut dubium, aut alienũ a fide possit haurire, saltẽ bis diebus festiuis mane & a prandio; doctrina quippe Dei, purgationem facit peccatorum [f], nec minus peccatum est contemnere verbum Dei, quàm corpus Domini nostri [g], & adolescentior vias suas corrigit in custodiendo sermones Dei [h], in republica plures male viuunt ob defectũ institutionis & doctrinæ, & vt ait D. Paulus [i], *Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt nisi mittantur?* iussit Deus legem suã perpetuò considerari & prædicari [k], *Non recedet volumen huius legis ab ore tuo, sed in eo meditaberis diebus ac noctibus, vt custodias & facias omnia quæ sunt scripta in eo, tunc diriges viam tuam, & intelliges eam.* Nunquam sine aliquo fructu auditi verbũ Dei testatur Isaias c. 55. ver. 10. *Quomodo*, inquit, *descendit imber & nix de cœlo, & vltra non reuertitur sed inebriat eã, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti & panem comedenti. Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud.* Siquidem annunciato verbo Dei, etsi quidam obdurentur, tamen credunt illi qui præordinati sunt ad vitam æternam [l]. Reuocantur & auditores eius vel nolentes aut pudore, aut timore iudicij Dei, à vitiis, saltem à quibusdam. Sicut Herodes ad prædicationem Diui Iohannis, metuebat & obseruabat eum, & multa eo audito faciebat, & libenter eum audiebat [m]. inseminantur & bene viuendi præcepta, siue quibus fiunt homines, sicut equus & mulus quibus non est intellectus: parum etiam promouet, vel nihil fere proficit, aut infinitas propemodum curas inanes patitur magistratus ciuilis in emendatione vitiorum etiam studiose inuigilans, quando interior pars corporis subditorum radicem habet infectam, ex qua tot vitia prodeunt: quando videlicet anima non est imbuta sanis doctrinis. vbi enim non est timor Dei, quo succidantur cogitationes malæ cordis, ex quibus generantur paulatim concepta impia opera, erumpunt effectus in republica pessimi: & cum contemptu Dei, omnis ad male agendum via patet & contẽptus legum & magistratuum & principis: omnésque & principes & sacerdotes, & populus ita tandem subuertuntur, vt expressit Oseas Propheta c. 4.

f ad Hebræos c. 1. vers. 3.
g in ca. interrogo 99. 1 q. 1. ex Diuo August. 70 lib 50. homiliarum homil 26.
h Psa. 118. ve 9
i ad Roma. c. 10. vers. 4.
k Iosuæ 1. ver. 8.
l Actorũ c. 13. vers 43. & 48.
m D. Marci c. 6. vers. 20.

31 Audiui aliquando & sæpiùs, & ab iis à quibus noluissem, excusationes in peccatis, quæ, ni fallor, possint abusus iiq; valde in republica perniciosi, non alio nomine appellari. In primis populum ita alienum esse a verbo Dei, vt nolit conuenire ad illud audiendum, & cathedras seu pulpita ecclesiarum planè vacua videri & concionatores vel viginti vel pauciores habere auditores: ideoque se fastidire & laborem prædicationis, quem populo reddere tenentur nihilominus.

2. Alij dicunt, frequentiam & assiduitatem prædicationis, parere contemptum verbi Dei & minus populum curare quæ sæpe audit.

3. Quidam dicunt sufficere populo, si man-

data Dei obseruare in pulpito, & pater noster, & salutationem angelicam, & fidei symbolum didicerit.nec esse de mysteriis aliis ei curandum.

32 Quorum omnium sententiæ, fucum addunt negligentiæ pastorum, vt videantur rudioribus ob id excusandi,cum tamen verè nullomodo eis possint suffragari, quin verissimè abuti & beneficiis & officio conuincantur,& acerbissimo iudicio prædicto iis qui præsunt, ante tribunal Domini se sistentes, damnentur pro animabus quæ perierint in illa die rationem reddituri.

Recordari enim debent,officium illorum prædicandi, non pendere ex multitudine auditorum, sed ex officio acceptato & imposito: neque ideo desistendum ab officio docendi sibi credito,quòd auditores desistant à cupiditate discendi. non enim reddent rationem, si vocati & illecti subditi venire noluerint, sed reddent si per eos stetetit quominus vocarentur secundùm datam sibi potestatem, vt & admonet D. Paulus Timotheum 2. c. 4. vers. 2. *Prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra, increpa in omnia patientia & doctrina.* & ad Titum c. 1. vers. 13. *Increpa illos durè vt sani sint in fide.* Capiant & exemplum à Diuo Paulo qui destitui auditorio,non est confusus. sic enim scribit 2.epist.ad Timo.c.4.ver.16, *In prima mea defensione nemo mihi adfuit,sed omnes me dereliquerunt,non illis imputetur, Dominus mihi adstitit, & confortauit me,vt per me prædicatio impleatur,&c.* monet & Christus.vbi fuerint duo vel tres in nomine eius congregati,se in medio eorum futurum [a], & pro vna etiam oue errante sollicitum esse debere pastorem admonuit Deus in parabola [b].

a O Matth. c. 18. ver. 20.
b Matth. 18.

Dubito ne huiusmodi rectores ouium,veri pastores non sint,sed mercenarij,vel per simoniam, vel per ambitionem, vel gratiam, in cathedram intrusi:vel vt lanam ab ouibus tantùm accipiant & lac munus obeuntes, aut ne sint potiùs fures aut latrones, quia vocem eorum oues non audiant.hoc enim signum dedit Christus veri pastoris [c], *quòd oues eum audiant & sequantur.* alienum enim non sequuntur,quia non nouerunt vocem alienorum.Mercenarius pastor fugit,& dimittit oues ad intuitum lupi seu Sathanæ grassantis in gregem,quia ad eum non pertinet de ouibus. qui quærunt maximam hominum frequentiam, potius quàm animarum commissatum salutem, magis videntur velle se ipsos prædicare, quàm officium exercere. Forsan etiam & tales sunt,qui nec mercantur populi frequentiam, vel malæ vitæ, qui ne scandalo sint populo, aut indigni munere quod agere præsumunt,canes muti non valentes latrare.

c O. Iohan. c. 10.

33 Quo fit vt in hoc abusu prætermissionis prædicationis verbi Dei,debeat remedium inquiri,& adhiberi vel ex parte populi,vel ex parte pastorum.Ex parte populi segnis populus & morosus,qui diebus cultui diuino & prædicationibus dedicatis,malũt otiosi esse domi,vel vagari,quàm illis interesse.Ecclesiastici præpositi illum debent admonere officij, & vtilitatis & necessitatis, & quòd festa iuxta Dei præcepta sunt sanctificanda, vacandúmque ab operibus seruilibus, vt ad diuina intendatur animus: imminere contumacibus vltionem diuinam,famem spiritualem animabus, quòd & ad audiendum verbum Dei per sabbatha conueniebant Iudæi in synagogis,actorum c. 13. c.15.c.17.Quòd si nihil admonitio pastoris promoueat,si non timeatur gladius spiritalis, politicorum magistratuum auxilium accedere debet. sicut Moyses iussit congregare omnem populum ad audiendos sermones eius de lege Domini [d]. & quemadmodum apud D. Matthæum c. 22. & D. Lucam 14.pater familias iubet vocari ad cœnam inuitantes, & compelli venire in viis, in sepibus & alibi existentes. cœna autem est verbum Dei, & sacrificium missæ, vbi verus panis & verus cibus.possunt cogere hi magistratus & imperio, & per multas, & castigationem carceris inobedientes,vt etiam & ad illorum principes pertinet prohibere quæ cultui diuino aduersantur, quæve illud inficiunt,vt blasphemias, superstitiones, hæreses,eáque punire vel opem ad ea punienda ecclesiæ adferre,vt Nabuchodonosor edictum laudabile quamuis Ethnicus proposuit ne quis diceret blasphemiam contra Deum Israel vel disperiret & domus eius vastaretur [e].

d Deutero. 31. vers. 12. & 28.
e Daniel. c. 3. vers. 96.

34 Ex parte præpositorum,emendanda etiam segnitia, & curionum ignorantia,atque satagendum vt prælati,si tales nouerint esse curiones, qui nesciant vel nolint verbum Dei annunciare parochianis, eos vt fucos qui mel alueariun inutiliter edant,expellant,aliísque qui valeant, & possint & velint officium & munus exercere, concedant [f], sic enim conferuntur ecclesiastica beneficia, vt ij quibus gratia fit,in eis munera requisita exerceāt per se [g]. Nam beneficium datur propter officium [h],& qui non potest officium exequi, debet carere fructibus beneficij [i].Et si in eo negligentes prælati sint,magistratus politici debent procedere aduersus curiones, per captionem fructuum beneficiorum,vt ex illis eorum loco babeant concionatorem,vel ipse curio cogatur per se prædicare, aut vt per alium idoneum id munus exequatur. Sic Iohas rex Hierusalem, prohibuit sacerdotibus accipere pecuniam oblatam in sanctuario Dei à populo, quòd instaurarent sarta tecta templi,donec instaurata fuissent [k]. Nam & Deus per Prophetam Amos, maledictionem & væ minatur optimatibus qui capita sunt populorum, qui nihil compatiuntur super contritione Ioseph vel ecclesiæ [l]. Optimum autem erit, ne misceantur sacra prophanis,si parochiani implorent officium episcopi contra curionem, non secus quàm filij qui pro alimentis corporalibus possunt parentes in iudicio interpellare [m].

f c. 3. & 4. de cleric. non resid.
g c. 1. 21. q. 1. & sanctorum, 70 distinct.
h c. f de resc. cripe.
i c. latores, de cleric. excom. ministra c. pastoralis, de appella.
k 4 Regum c. 22.
l Amos ca. 6. ver. 1. & 6.
m l. si quis à liberis. de liber. agnosc. P.

Et si magna negligentia est, regij magistratus, & ipse princeps, per retentionem fructuum poterunt ad munus debitum compellere vel vi, petente ecclesia vel ab ecclesia damnatos & contumaces expellere. Sicut Antiochiæ,ecclesia episcopum Paulum Samosatenum propter impiũ dogma excommunicauit,& cùm nollet ex episcopali domo discedere,& retinere episcopi facultates, haberétque suam factionem quæ eum tuebatur, sanior pars ecclesiæ impetrauit ab Ethnico imperatore Aureliano,vt magistratuum imperio cogeretur relinquere episcopi domum & facultates: vt est in histor.eccles.lib.7.

35 Pudet autem immorari in defensione quorundam,qui causantur frequentiam verbi Dei, & quotidianã,vel frequentiorem prædicationẽ, parere fastidium populo & cõtemptum. miserũ hominum quippe hoc dicentium diffugium, vt se releuent à debito officio,transferendo culpam in verbũ ipsum Dei,quod tamẽ quo magis bauritur, & auditur eo magis desideriũ audiendi incẽdit & prouocat,tantùm abest vt fastidiũ pariat. Viuus enim est sermo Dei & efficax & penetrabilior omni gladio ancipiti,pertingẽs vsque ad diuisionem

animæ

animæ ac spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum & cordis &c[a]. & sapientia verbi Dei de se ipsa dicit[b], *Qui edunt me adhuc esurient, & qui bibunt me adhuc sitient. qui audit me non confundetur & qui operantur in me non peccabunt. Qui elucidant me vitam æternam habebunt. Hæc omnia liber vitæ, & testamentum altissimi, & cognitio veritatis &c.* similes rursum & hi mihi videntur impiis filiis Israël qui concitarunt iram Dei, dicentes in deserto de diuino illo cælesti manna, *Anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo*[c]. Dehinc si vera sententia seu excusatio est horum negligentium vel ignorantium, qui curam prædicandi suscipiunt, quorsum laboribus inutilibus vexabatur Dominus, qui quotidie se docuisse in templo testatur[d]. Sed nonne etiā sicut quotidie corpus nostrum hoc, eget alimentis nouis, & non potest sine illis subsistere: ita non videmus, nec animam nostram sine esca illa diuina verbi Dei viuere posse verè, cùm non in solo pane homo viuat, sed in omni verbo quod egreditur de ore Domini[e]. Ita c. inter cætera quæ ad salutem 15. de officio iudic. ordin. lib. 1. tit. 31. resoluitur etiam.

a ad Hebræos c. 4 vers. 12.
b Ecclesiast. c. 23 vers. 29. & seq.
c Numero. c. 21. vers. 5.
d Diui Matth c. 26. Lucæ 19. & 22.
e Deut. 8. vers. 3. D. Matthæi c. 4 vers. 4. O Lucæ c. 4 v. 5.

35 Sed & illud postremum quod prætendunt, sufficere populo, si orationem Dominicalem & mandata Dei cognouerit, ex eadem prodiit segnitia, vel ignorantia pastorum quorundam. Nam quamuis Christus docuisset orare & dicere, *Pater noster*, tamen quotidie erat, vt dixi, in templo docens, prædicans, & erudiens populum. Fuerunt & Apostoli quotidie explicantes verbum Dei in ecclesiis, cum multo labore & exercitio assiduo, vt dixerint, *Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis*, &c. Actor. c. 6. Quorsum etiam dictum fuisset, *prædicate Euangelium omni creaturæ*, si sufficeret oratio Dominica, & mandata nuda sine explicatione proponere? Quorsum & illud, Beati qui audiunt verbum Dei & custodiūt illud[f]?

f D. Lucæ c. 11.

Quærerem & ab huiusmodi censoribus populi, qui tam pauca illis salutaria necessaria desiderant, num putent populum posse hæc eadem sine interprete intelligere. vel, an quomodo exequenda sint sine doctore adipisci. num etiam hæresum procellas ex illis malè interpretatis possint præcauere, nisi ecclesiastem intelligant, cúmque frequenter consulant, quod & respondit Æthiops reginæ Candacis: inter rogatus enim a S. Philippo, num quæ legebat in Esaia tunc, intelligeret, rectè respondit, & quomodo possum, si non aliquis ostenderit mihi[g]? Mandata Dei, Symbolumve fidei, exiguis quidem tabulis & verbis concluduntur, sed quanta ibi latent mysteria, quótve errores inde fuerint contorti, quia malè intelliguntur, nemo ignorat. quid etiam ille articulus, quòd Christus resurrexit secundum scripturas, exigit explicationis, respondeant, & an populus tinctus & leuiter instructus possit illas sine duce intelligere.

g Actorū c. 8.

36 Quocirca in optima republica, & quæ conseruanda est sine seditionibus sub Dei tutela, & communi societate, & firma amicitia, bonis moribus temperata, magistratus ciuiles etiam adesse debent ecclesiæ, & curare non solùm vt malæ herbæ hæreseôn radicitus conuellantur, néve falsæ aut simulatæ religiones introducantur: sed etiā, vt diligenter cultus diuinus exerceatur, & verbum Dei frequenter proponatur & audiatur, vtque populus intersit, & ij quorum munus est docere, non deficiant. Porro intentior hæc cura supra alias esse debet, quia potissimum etiā fundamentū reip. est religio pura, sincerè culta, & quia anima est

A pretiosior corpore. Et ne quando exprobretur illud quod scribitur[h], *Paruuli petierunt panem*. id est doctrinam Euangelicam, *nec erat qui frangeret eis*. Multo magis etiam vigilare debent, contra eos qui falsis doctrinis populum corrumpunt & venenis hæreseon inficiunt: cùm quia nouæ istæ doctrinæ commouent & instruunt seditiones, pacémque turbant; tùm etiam, quòd conseruatio & defensio fidei ad principes temporales, seu seculares delata est per Deum, qui eis gladium ob eam præcipue causam concessit ad vindictā malorum & laudem bonorum, & ita expresse decisū in ca. sicut excellentiam, 23. q. 4. Eaque ratione laudantur à Deo & beneficiis affecti sunt singularibus, Iosaphat, Ezechias, Asa, Iosias, reges, qui deleuerunt cultum idolorum & Baalim in libris regum & paralipomenon. Et duces populi Israelitici, qui expugnarunt & sustulerunt idololatras & vrbes B illorum subuerterunt.

h Threnorum c. 4.

De societatibus & collegiis religiosis, & laude eorum.

CAP. II.

ECclesiæ nomen, satis per se indicat congregationem religionis causa factam, & sanctam & laudabilem esse. Nil est enim aliud ecclesia quàm fidelium multitudo, fide & charitate vnita[i], catholicorum collectio[k], de qua cōgregatione Dauid[l], *Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum, sicut vnguentum in capite &c.* vt enim vnguentum pretiosissimum, constans multis exquisitis aromatum generibus[m]. odoris sui fragrātia ipsum caput, vel corpus, & omnes præsentes mirifice oblectat, & suauitate sensus reficit: ita & hæc in Dei cultu sancta congregatio & diuina & suauissima, Angelorum chorus in laudem & obsequium Dei coniunctus, primam sacrosanctam C constituit ecclesiam: in qua & adhuc distincta inueniuntur collegia, munerúmque iniunctorum arctiùs disposita consortia, ad cuius cœlestis hierarchiæ exemplum, & in vnitate illa generali ecclesiæ gradus, societates & ordines distinguuntur & cosociantur in terris, sub vno corpore & vnitate vnius fidei[n].

i vt colligitur ex ca. 24. [illegible] mus. 9. [illegible] loquitur, 19 & seq. alienus est 24. q. 1.
k ca. ecclesia, 8. de consecra. dist. [illegible] 1.
l Psal. 132.
m vt Exodi 30 & Leui. 10.
n ca. f. 89. dist.

Bona est duorum vel trium congregatio in nomine Domini, nam & is in medio eorum est[o], nec est qui id possit inficiari. quare & melior erit plurium, cum bonum multiplicatum melius fiat.

o Matth. c. 18.

Magna religio est per se, quæ excellit omnes rerum aliarum profanarum considerationes, præstantior autem apparebit, si plurium diligenti obseruatione excolatur, & firmiori vinculo constringatur: quod accidit dum à pluribus ex professo curatur ne diffluat. & cum sancto sanctus eris. plures quoque eidem muneri intenti perfectius D opus exequuntur, se mutuò corruentes subleuant & fulciunt, & pluribus oculis, quæ facienda quæve sunt fugienda prospiciunt.

2 Hinc prodierunt philosophorum & peritorum sodalitia, hinc artificum corpora ciuilia; hinc religionis etiam conuentus & collegia, non tantùm in vera religione Christiana, sed etiam in Iudæorum fide, & in ethnicorū superstitionibus.

Fuerunt sodalitatum, societatum, collegiorum, & oppidorum, & ciuitatum, & familiarum diuersæ rationes, omnes primitus tamen ad vtilitatem reipublicæ & faciliorem melioremque conuersationem & conseruationem societatis humanæ inuentæ. Homo animal natura sociale, primum habuit sibi similem comparem, adiutorium sibi simile, os ex ossibus, carnem de carne[p],

p Genes. 2.

vide ibi primam congregationem quæ ex duobus constat [a], probata & D. Matthæi c. 18. *Vbi fuerunt duo vel tres in nomine meo congregati* &c. & rursum, In ore duorum vel trium, stabit omne verbum [b].

Ex illa prima naturali simul & diuina congregatione matrimoniali, filij nati, qui cœperunt addi collegio duorum, & sic domus patris familias collegium est. tres enim faciunt collegium [c]. Vbi autem non potuit vna domus continere natos, aliæ proximæ ædificatæ fuerunt, inde oppida, ciuitates, ex illis tractæ coloniæ sic multiplicato genere, plura oppida, pluresve ciuitates ex ciuitatibus, prouinciæ. In singulis diuersæ seu distinctæ familiæ tanquam singularia collegia, in quibus diuersa viuendi instituta in aliquibus, & in quibusdam cum cæteris communia. Mundus ipse vnum generale collegium, seu collectio vniuersalis humani generis, imperia, regna, prouinciæ, ciuitates, alia minora in eo collegia legibus commodis temperanda, atque ius ciuile ita varium, partim & communicans in aliquibus cum iure naturali & gentium [d]. vt autem ex genere & familiarum satiune coierunt inter se corpora ciuilia vt municipia, vniuersitates eiusdem generis: sic in illis rursum ex societate, puritate, & similitudine morum, & artificiorum, orta sunt collegia & corpora artificum & religionum, & studiorum seu liberalium artium.

Moses lib Geneseos mundi [e], scribit familias Noachi constituisse populus & nationes suas, & ab his diuisas fuisse gentes post diluuium, & postea ex Iacobo filio Isaaci, duodecim nati patriarchæ duodecim familiarum principes fuerunt, inde duodecim principes Israel, singuli per domos cognationum suarum [f].

Romulus in curias & fratrias populum diuisit Romanum & tribus [g]. Postea Numa Pompilius, sicut ait Plutarchus, vt differentiam populi pluribus odiosam tolleret, qua alij dicebantur Romani, alij Quirites, alij Tatij alij Romulei, alij Sabini &c. introduxit artium diuisionem, vt tubicinum, artificum, architectorum, & quædam alia collegia & sodalitates. Et redigens singulas artes in vnum, singulis artibus collegium constituit, sodalitatem, conuentum, & sacra vnicuique generi propria. Meminit Plinius [h] de tertio Numæ collegio fabrûm ærariûm, & 35. c. 12. septimum figulorum collegium à Numa constitutum ait. Florus verò eorundem & similium collegiorum Seruium Tullium authorem facit his accesserunt collegia alia religionis, augurum, pontificum, sacerdotum, tribunorum & aliorum sacrificulorum, aliorúmque officiorum & curiarum, & curialium, qui & phratores & fratres dicti, item sacrorum sacramentales.

3 De quibus lex Solonis refertur à Caio iurisconsulto [i], ἐὰν δὲ δῆμος ἢ φράτορες ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται ἢ σύνεττοι, ἢ ὁμόζαροι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ δ' ἐαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν ὅτε ἂν τούτων, διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. Id est,

Si autem plebs vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nauta, vel confrumentales vel qui in eodem sepulchro sepeliuntur: vel sodales, qui & multum habitantes sunt, enimuerò ad negotiationem vel quid aliud, quicquid hi disponent ad inuicem, firmum sit, nisi leges publica hoc prohibuerint.

4 Extat titulus de pistorum collegio [k], de collegio argentariorum [l].

5 Extat Marciani responsum [m], religionis causa coire non esse prohibitum, dum tamen per hoc non fiat contra senatusc͂ōsultum, quo illicita collegia arcentur. meminit de societate macellariorum vel carnificum c. significante 69. de appella.

a ca. 1. de electione.
b Deutero. 17 c II. Matth. c. 18. 2. ad Corinth. c. 17.
c l Neratius ff. de verbor. sig.
d in l. ius ciuile est, de iustit. & iur. P.
e c. 10. 10 fine.
f Numerorum c. 1 ver. 44. & seq.
g vt ait Dionys. Halic. lib. 2.
h lib. 34. c. 1.
i in l. f. de colleg. illic. li. 47. P. tit. 22
k l f. de excusat. tutor. l. 9. de pœn. C.
l in edicto 9. Iustiniani de ar. bus in genere in l. 1. quod cuiusque vniuersitatis nom. P & in l. f. C. de iurisdict. omnium iud.
m in l. 1. §. sed religionis causa de col. illic. P.

6 Probata & fuerunt regularium, cœnobitarum & monachorum instituta viuendi certa, à summis pontificib. & illis permissum conuenire, cœnobiáque & conuentus agere [n]. Scribit & August [o]. nullum ordinasse se, clericum, nisi qui vellet secum manere & communiter viuere. Est & hæc propria formula religiosorum viuendi, communem vitā habere, nec obolū aliámq; rem propriam possidere nisi cum Anania velint interire [p].

7 Probata collegia iure ciuili piorum locorum, vt venerabiles Ecclesiæ, xenones, monasteria, orphanotrophia, gerontocomia, ptochotrophia, nosocomia, brephotrophia & talia similia consortia [q]. Hosp. etiam inter pias causas connumerantur, quorum cōgregationes egenorum sunt l. omnia priuilegia, 35. de episcop. & cler. C. vbi & iisdem priuilegiis, quibus vtebatur Ecclesia maior Constantinopolitana donantur. Et proinde hospitalibus illis relicta fauore piæ causæ vtuntur in illis quæ eis relinquuntur. vel donantur. vt latè probat Andreas Tiraquellus, in præfatione tractatus de priuilegiis piæ causæ.

8 Permissæ & fuerunt fraternitates, seu phratriç, quæ dicuntur cōfratriæ aliquæ, tamen nō omnes.

Quanquam disputatum sit. num istæ confraternitates haberent fauorem piæ causæ, & num relictum fraternitatibus dicatur relictū ad pias causas, vt notat prædicto loco Tiraquellus. nam ad pias causas videri relictum, dixit Petrus Perusinus [r], Pan [s]. Paul. Castrensis [t], Ioann. Andr [v]. & alij. Sed in contraria sententia sunt, Bald ad l. illud, colu. 1°. vers. *Quod de eo.* sacrosanct. eccle. dum ait, quòd fraternitas non dicitur propriè pium collegium, per illum textum, in verbo *nulli*, &c. siquidem postquā Iust. statuit donationes etiā vltra quingentos aureos valere sine insinuatione factas ecclesiç, xenodochio, nosocomio, orphanotrophio, ptochotrophio, gerōtocomio, blephotrophio, vel pauperibus ipsis, adiecit Clausulā, *Nulli danda licentia quacumque alia causa, quasi pietatis iure submixa, præter eas quas specialiter exposuimus, introducēda veterū scita super insinuandis donationibus permutare* [y]. Disputat & Alexand [x]. quòd corpus fraternitatum potest res suas vendere, quia non est pium collegium, sed omnino prophanū & seculare, & non priuilegiatū, vnde potest omnino disponere de bonis suis, sicut cætera collegia secularia. Barthol. etiā [a] cōcludit, quod huiusmodi fraternitates debēt cōueniri corā iudice seculari, vt & Baldus [b], dum tractat, an de relicto facto fraternitati disciplinatorum sancti Dominici, possit detrahi ab episcopo quarta, quæ non detrahitur de relicto etiā pio loco, nisi & is sit religiosus, nec de legato facto hospitali priuato iuxta Alexādrum [c], requiritur enim vt fiat pro anima & opus sit piū, & pro loco relinquatur [d], quod non videtur adesse fraternitatibus. Cæterùm hîc animaduertendum erit cū Alexan. prædicto concil. 102. nu. 2. & seq. vol. 7. quæ sint fraternitates, & num bona illarū cōsueuerint, vel debeant distribui in pios vsus, & num fuerint institutæ propter pietatē seruandā, & propter opera pietatis & charitatis exercēda, de quibus cōstare poterit ex priuilegiis & cōcessionibus factis ab episcopis, per quas appareat eas fraternitates habere loca erecta cum authoritate episcopi, ad diuinos cultus & ad pietatem ibi seruādam. Subinde si habeant proprium templum, tunç deberetur

n per titulos de religiosis dominibus, & de statu monachorum.
o in s. de cōmuni vita clericorum, seu epist. 52. ad fratres in eremo, in c. certe 18. 2a. qu. 1
p c. dilectissimis c. scimus, 9 ca. mlo, 10. ca. nno dicatis. 31. c. expedit c. cui portio, eadem 12 q. 1.
q l. l. sancimus res, de sacrosanct. eccle.
r in suo tractatu de quarta canonica.
s Concil. 31. in cip. ad claram decisionē omnium difficultatum, &c. vt cōcil. 32. inci. circa duo dubia.
t & cōcilio 5 dicēdū est quod dicta fraternitas lib. 3.
v Ad c. Ioānes de testa.
x Idipsum & Baldus notat, ad authē. hoc ius porrectū v. 1. quæro, eo. ti. & ad l. id quod pauperib. de episc. & cler. Imola & Pan, ad c. officij de test. & alij citati per Tiraquellum prædicto loco.
y Cōcilio 102. incip. si per primo quæsito vol. 7.
z per l. 1 §. quibus, quod cuiusque vniuersitatis nomine P
a ad l. cum senatus de reb. dubiis, & ad l. f. de coll. illicitis.
b ad l. si quis ad declinandū C. de episcop. & cler.
c Lib. 1 consi l. o consi. 10 de. f. de test.

ex

ex illorum relictis quarta episcopo, vt ait ibidem Alexan. alioquin non nam debetur de relictis ecclesiæ [a], & personis, & non loco relictum videtur [b]. Licet ibi Barbatia teneat contrarium, & consil. 1. in 4. volumine, super quo distinguit Petrus de Perus. tracta. de canonica episcopali portione libro 1. quæst. 14. Quia fraternitas alioquin non est de iurisdictione episcopi: cùm episcopus non exerceat iurisdictionem ibidem: nec sint loca sacra, vel religiosa, vel ecclesiastica, quibúsque ecclesiæ non possunt accedere, vel alia iura spiritualia [c]. Notat Rebuffus tomo 2. commentariorum in constitutiones regias, tracta. de confratriis seu artificum conuentibus & collegiis.

a c. requisiuit. de testament.
b Panor. Imola. ad d. c. officij eius detecit
c Clem. per literas de præb. facit c. sacrosancta, & c. Massana. de elect. doctores ad cle men quia cótingit, de religios. dom.

Abusus in genere collegiorum, & remedia duo emendationis erratorum, per reformationem institutionis, & per destructionem collegij.

CAPVT III.

Titulo & prætextu congregationum licitarum, cùm in profanis, tùm in religiosis conuentibus, atque sub specie pietatis, plura, imò ingentia mala perpetrata fuerunt olim, & hodie quoque committi videntur, quæ remedio egent. In collegiis & confratriis artificum detectæ sæpe fraudes, monopolia, comessationes vetitæ, conspirationes: vt etiam in aliis quibusdam locis religionis honore insignitis, eadem apud Ethnicos & Christianos detecta. hinc conuenticula, hæreses, dogmata peruersa, clam disseminata.

2 Aduersus quæ mala, inter cætera remedia videntur mihi tria in vniuersum conuenire primùm, vt iam probata restituantur suæ naturæ pristinæ, in qua erant quo tempore fuerunt instituta, idque primùm si fieri possit. Secundum, vt, si assequi hoc nó possimus, tollantur penitus: tertiũ, ne noua omnino temerè permittantur, & vt incipientibus, ab initio occurratur. De singulis pauca admonebimus. Et pertinet quod ad primũ deformatorum dicetur reformatio [d], quæ est repetitio, vel restitutio facti antiqui. vt reficere, nihil aliud est, quàm quod corruptum est in pristinum statum reducere [e], nec enim dicitur reformatum, vel refectum, quod de nouo construitur [f]. Quare hîc meritò qui à prima institutione desciuerunt ad eã reduci dicuntur [g]. Itaque cuiusque collegij, vel conuentus, siue sit profanus siue religiosus, siue literarum, siue artificiorum, siue regularium, siue clericorum, institutio, & causa institutionis, legésque præscriptæ erunt perpendendæ, & abusus qui succreuerint, velut ex agro malæ herbæ vel zizania, conuelli debent si fieri potest. Quia bona non debent statim propter abutentium factum aboleri. Et, vt ait Diuus Augustinus [h], *absit vt ea quæ propter bonum ac licitum facimus aut habemus: si quid per hæc, præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputetur, alioquin nec ferramenta domestica & agrestia sunt habenda: nequis eis vel se vel alterum interimat: nec arbor aut restis, ne quis se inde suspendat, nec fenestra facienda est, ne se quisquam per hanc præcipitet, quid plura commemorem, cùm ea commemorando finire non possem? quid enim est in vsu hominum bono ac licito, vnde non possit etiam pernities irrogari?*

d In procemio clem. vtinam § hæc sanè.
e l. 1. § deinde. de riuis. l. 3. § penul. de interdictis ne prima P.
g ca. recolentes 3. de statu monacho.
h ad Publicolam, epist. 154. & in ca. 8 de occidendis.

Nulla tam sancta societas, in qua non inueniri possint aliqui mali, vt in societate prima angelorum, inuenta coniuratio, insignis & detestabilis malitia Luciferi [i], in collegio primo Adami vnus impius fratricida Cain, Genes. 4. in collegio apostolorum & Domini nostri IESV CHRISTI, discipuli qui cum Capharnaitis conseoserunt, dini Iohan. capit. 6. & vnus impiissimus proditor Iudas [k], & Augustinus clero & populo Hipponensi epist. 137. & in capit. 9. quantumlibet, 47. distinct. *Quantumlibet vigilet disciplina domus meæ, homo sum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo, vt domus mea melior sit quàm arca, Noë, vbi tamen inter octo homines vnus reprobus inuentus est*, &c. Quot autem dehinc fuerunt inter ecclesiasticos hæretici, qui prodierunt, vt ait Diuus Iohannes [l], ex nobis, sed non erant ex nobis, historiæ ecclesiasticæ sufficientem fidem faciunt. Nec ideo tamen angelorum bonorum ordines, non reliqui ex collegio Adami, non apostoli, non ecclesia, improbari debent. Neque statim vt in corpore morbus quidam vel discrasia acciderit, consultandum est de tollendo corpore, sed tantum de sanando, aut de membro si quod putridum inueniatur exscindendo: naturaliter omnia sub motu perpetuo constituta, per dies singulos variantur [m], vtque res imperfectæ ad perfectionem tendunt: sic perfectæ, cùm non possint hîc mortales in eodem statu consistere, paulatim à sua perfectione decidunt, & egent emendatione, habent & res omnes, quædam veluti connata aut imminentia mala, quæ ipsas clam destruere & demoliri satagunt, nisi accuratè caueantur, quæve vix præcaueri possunt: & vt est in epitome Polybij libro sexto, quemadmodum ferro, rubigo: ligno vermiculi ac teredines adnascentes pernitiem adferunt: sicut etiam, si cuncta externa nocumenta effugiant, ab istis tamen quæ adnata habent absumuntur: hoc pacto & reipublicæ cuilibet pro natura ipsius quædã adnascitur & adhæret peculiaris malitia, vtpote regno, monarchia; aristocratiæ, oligarchia: democratiæ, bestialis cheirocratia, id est, seditio plebis: vt fieri nequeat quominus cuncta prædicta decursu temporum, dicto iam modo mutentur. Monarchia quæ natura constat, non statim regnum dici debet, sed ea dumtaxat quæ voluntario subditorum consensu conceditur, & magis pro animi sententia regitur ac gubernatur quam timore & violentia. Ex monarchia regnum nascitur, vt ait prædicto loco Polybius, vbi autem regnum in mala cognata, tyrannidem scilicet, mutatur, rursum ex horum destructione aristocratia prouenit: quæ tamen natura quadam in oligarchiam commutatur. Cùm verò multitudo iniustitiam eorum qui præsunt, ira percita vlciscitur, nascitur Democratia. Sed iterum cogente plebis contumelia & iniquitate, temporis successu ochlocratia exurgit. Et generaliter cuiuscunque corporis & reipublicæ & instituti, auxesis quædam est secundum naturam, dehinc vigor, postea rursum diminutio, vt omnia in ipso vigore sint optima. In collegiis artificum, prima intẽtio perfectè sine fraude cum bona fide faciendi negotia & artificia fuit. In collegiis studentium & professorum, bonum & sanctum propositum, nutriendi pauperes scholasticos, & doctores habendi professores, vt ingenia illorum penuria non reuocarentur à bonis discendis literis. Hæc intentio gymnasiorum, exercitiũ virtutis, & ad fines bonos, ad vtilitatem reipublicæ: sed cum tempore non studiorum sed perditorum iuuenum fiunt, nisi prouideatur, receptacula: subeunt loco doctorum, mercatores, seu simoniaci & muneri inutiles, cathedras: scholastici

i Esaiæ cap. 14.
k Actorũ c. 5.
l epist. 1. c. 2.
m § vt autem lex, de non alien. reb. ecclesiast. in nouel.

lastici deficientibus petitis præceptoribus, desides, segnes, & aliis quam literis occupantur negotiis:rursus & præceptores, conditiones destituti,contenti sunt vsu stipendiorum, remoris laboribus. In religionis quoque negotiis, cathedralium,collegiorum capitula, nihil aliud erant quā senatus & coosilia episcoporum, qui caput faciebant,illi corpus [a]. In aliis ecclesiis collegialibus, cultus diuini augendi causa, plures congregati, certis adhibitis illisque optimis legibus viuendi. In religionibus & regularibus cœnobiis, feruore deuotionis, eiurationis secularium rerum, constans propositum, obedientiæ & castitatis ex animo & meditatè emissum votum,viuendi modum celebrem, exemplarem, plausibilem, honorandum fecit. At successu temporis, in cathedralibus ecclesiis cœperunt episcopi rem suam seorsum à capitulo habere,& diuidi facultates, habitationes paulatim, & communio viuendi episc. tandem reliquerunt collegia Eccles. & ipsas Eccles. dehinc curiales & aulici facti, substituerunt vicarios:capitula verò exemplo capitis, quodammodo acephali,cæperunt ex monar. in aristocratiam transire,&rursum ex ea in confusionem sæpe tantam peruenerunt,vt ipsorum canonici, nihil nisi nomen retinuerint, & bona temporalia, eiuratis officiis canonicis, & regul. nihil enim aliud est canon,quàm regula [b]. vnde & canonici regulariter viuentes olim, in mensa, in choro, & extra. Quod hodie in multis ecclesiis nec habet vestigium quidem conseruatum, imò vix alicubi inueniuntur diuinis assidentes ipsi canonici, sed loco eorum inueniuntur vicarij, seu assisij, in summa loco eorum mercenarij tantùm, præbendati, quibus non bona quidem canoniæ, sed stipendia conceduntur, eáque pe rexigua: ipsi autem beneficij pinguedinem accipiunt. taceo quod forsan absumant in res non dicam clericis,sed etiam laicis factu indignas, cùm tamen non detur beneficium,nisi propter officium [c].

a ca.nouit, de his quæ fiunt à præla. sine consen.capi.

b c. canon esse tienti 3.dist.

c ca.fin.de rescriptis fex.

3 Idipsum dicendum forsan de quibusdam regularium monasteriis & cœnobiis, quæ vbi religio peperit diuitias, cœperunt paulatim remittere habenas disciplinæ monasticæ, obedientiæ,& castitatis:abbates plerunque commendatarij seculares,ignari regulæ, sæpe nunquam visi, quare quod corrigunt,ignorant,& corrigendo deformant, vel negligendo, succrescere sinunt in priores claustrales petulantium, & ipsi quoque monachis peiores constituuntur, vt plerunque mensa abbatis separatur à refectorio, dehinc refectorium in cellulas cuiusque monachi, & in pensiones diuisas transit: ex diuisione illa accedit libido habendi regulam laxiorem:obrinentur dispensationes secularisationis: fiunt ex monachis claustralibus, canonici regulares:ex canonicis regularibus seculares: ex secularibus nescio quid postea sequatur, vel non ausim dicere, cùm vitia personarum non debeant nocere dignitati & ecclesiæ, ideo in omnibus his cura adhibenda est, ab illis quibus authoritas &potestas concessa est, vt repurgentur à subortis malis, & abstergantur maculæ & abusus: mali enim religiosi, quia nomen sanctitatis habent, peruersè agendo ampliùs nocent in ecclesia quàm alij verba Gregorij in t. parte pastoralis c.2. [d] hæc sunt, *Nemo quippe in ecclesia nocet ampliùs, quā qui peruersè agēs nomen vel ordinē sanctitatis habet, &c. episcopus itaque qui talium crimina non corrigit magis dicendus est canis impudicus quam episcopus:has tamen castigatio aliquorum publica esse non debet,sed excessus sunt propter maius scandalum occultandi* [e].

d relata in ca. nemo quippe 83.distinct.

e ca. in scriptis 96.dist.

3 Sequenda & obseruanda in primis in hac reformatione, quæ à principibus circa collegia artificum & ergolaborum, & contra monopolia & fraudes eorum constituta fuerunt in libr. t. de monopolis & conuentu negotiatorum illicito, vbi ædificiorum artifices ergolabi aliorúmque operum professores,& balneatores, penitus prohibentur inter se pacta componere contra institutum & bonam fidem eorum, pœnis impositis non tantum collegiatis artificibus, sed etiam professionum primatibus, qui id permiserint nec castigauerint, & magistratib. qui castigare idipsum vel venalitare vel dissimulatione prætermiserint.Et Anastasius Cæsar in l.f.cap. de iurisdict. om. iud. professiones negotiationésque exercentes permiquum atque temerarium & pœna dignum esse statuit, iudicum, ad quos earum professionum seu negotiationum cura pertinet præceptionem & iurisdictionem declinate conari. Statuit & Carolus 5. imperator. in constitutionibus Bruxellis editis, ne ciuitates, communitates, collegia, mercatorum aut consulum aut artificum: aut confratriæ, constituerent aut conderent edicta ordinationes ad monopolia pertinentia aut præiudicantia vtilitati reipublicæ: reuocauitque iam facta,& concessa similia nulla atque irrita declarans.

Franciscus quoque I.rex Galliarum, in constitutionibus publicatis anno 1539. dum agit de collegiis &magistris artificiorum,canit articul.4. *Nous defendons à tous lesdits maistres, ensemble aux compagnons & seruiteurs de tous mestiers, de faire aucunes congregations ou assemblees grandes ou petites, ne pour quelque cause & occasion que ce soit: & ne faire aucuns monopoles, & n'auoir ou prendre aucunes intelligences les vns auec les autres du faict de leur mestier.* Monopolium propriè inter artifices, & mercatores, qui in emendo & vendendo artem constituunt, vt vnica constitutione pretij tantum vendant non minori [f], à μόνος & πωλεῖν, vendo, item pe conuentio inter mercatores, obuians publico bono,vt docet Felinus,ad ca. accedentes,de præscriptio. quia ob priuatum commodum certorum,intercipitur publicum: cùm tamen scriptum sit Prouerbiorum 3. *Noli prohibere benefacere eum qui potest, sed si vales ipse, benefac.* Eóque pertinet & monopolium dicitur, si homines alicuius municipij conueniant, ne alterius municipij deferant in mercatum frumentum vel vinum, donec vel dominus loci, vel ipsi vēdiderint suum: hoc est enim pernitiosum reipublicæ:fieret enim, vt si liceret liberè inferre vndecunque, viliori pretio distraherentur [g]. Idipsum si conueniat inter aliquos, ne operæ viliùs locentur,ne operas alieni præstent [h]. Existimatur & ad monopolia artificum, eorúmque pœnas pertinere, & non immeritò à Bartho [i], & Iaso [k], si paciscantur artifices, ne quisquam eorum instruat in ea arte alios quàm filios, vel nepotes suos. Item si statuant, ne quis admittatur in collegium artificum, & ne ex discipulo magister declaretur, nisi aliquod pretium immensum det singulis annis, & vt nisi post certum tempus, per tres putà annos, ostendatur tyronibus ars: hoc enim laqueo dignum est, & reipublicæ valde pernitiosum. Illicita & erit pactio societatum & corporum quorumcunque ad monopolij similitudinem pertinens, si congregati inter se conspirent, & impediant ne aliquos

f d l. vnic. de monopo.

g Socinus cōsi. 2-3 incip. non prolequēdo volum 2.

h dicta l. vnica, & ibi gloss. de Monop. C.

i ad l. fin col. 4 de collegiis illicit.

k consil.132. & seq. volu 4.

aliqui inseruiant in certa causa certæ personæ, aut in aliquo loco, vt notat Guido Papæus consilio 211.num. *iuxta m iteriam*, vbi generaliter notat monopoliûm fieri, non tantùm in licitis collegiis prædictis modis, sed etiam in alia qualibet illicita congregatione.

5 Prohibitæ etiam fuerunt & expurgatæ à collegis artificom, & aliorum, comessationes & conuiuia à Francisco I. rege Gallorum. In constitutionibus publicatis anno 1539. cuius verba, *Et pour passer les maistres des mestiers, ne facent aucunement disnees, banquets, ne conuis, ni autres despenses quelconques, encores qu'on les voulsist faire volontairement, sur peine de cent sols Parisis d'amende à prendre sur chacun ayant assisté au dict disner & banquets*. Repurgatus autem ille abusus in reprobatione artificij & magisterij, quia in eo maximè excedebant operarij & artifices solemnia conuiuia peragentes magistris artis, vnde eueniebant mala, primùm B vt inopes admitti difficilè possent, quamuis periti: & diuites imperiti facilè io pernitiem reipublicæ in album redigerentur: dehinc quòd inebriati magistri, incoosideratè ad magisterium reciperent.

a eadem & Läprid, in Alex. Seuer. Dio in Claudio. Marcell, li. 28.

Refert Plinius [a] comessationes, causam fuisse dissoluendorum olim apud Romanos collegiorum. Et Philo de Alexandrinorum collegiis loquens, ait, in his, *οὐδὲν ὑγιὲς, ἀλλὰ ἄκρατος καὶ μέθη, καὶ παροινίαι*.

b in Clem. 2. de magistris, & nequid exigatur pro licétia docendi.

Clemens V. etiam [b] temperauit istas comessationes, & sumptus qui fiebant erga professores seu doctores & scholasticos Academiarum à volentibus suscipere magisterium, vel gradus doctoratus, & addit ibi rationes. *Cùm*, inquit, *sit nimis absurdum, vt aliquis cum vanitate & imperitia ad honorem ascendat peritus literarū: non sine turbatione miramur, illum apud scholasticos inualuisse abusum, quòd plerique eorum in quauis scientia ad doctoratus vel magisterij assumuntur honorem, cum sua solemniter principia faciunt, aut sui recipiunt insignia doctoratus, circa cibos, vestes, & alia sic in expensis excedunt, quòd & ipsi, trāseunts expensarum huiusmodi vanitate, vacui plerumque remaneant & grauati: & cæteri qui vel nolunt, vel nequeunt similes expensas subire, hac occasione frequenter à receptione honoris huiusmodi retrahūtur &c.* Ideo etiam prohibetur meritò professoribus conferentibus gradus, ne ad illos quemquam recipiant, nisi priùs iurantes adstringant, ne vltra tria millia Turonensium argenteorum in solemoitate circa huiusmodi doctoratum aut magisterium, quomodolibet adhibenda, expendant, & de moderandis etiam impensis intra prædictam summam, nisi forsan notabilis conditionis extiterint, sob pœna suspensionis à collatiooe graduum per sex menses.

6 Fuerunt & cōmessationes huiosmodi, multò maiori ratione prohibitæ fieri in locis sacris prætextu societatis aut Christianæ etiam charitatis: & abusus hic sublatus in conuentibus & congregationibus in honorem Dei vel sanctorum factis, habetur in concilio Laodiceosi c. 28 [c]. *Non oportet in basilicis seu in ecclesiis agapem facere, & intus manducare, vel accubitus sternere*: reprobat & idipsum D. Paul [d], ibi, *Numquid domos non habetis ad manducandum?* &c. Non tamen ideo despicit ecclesia, imo despicientes arguit, agapas seu conuiuia largita in pietate pauperibus, neque conuocationes ad honorem Dei, fratrum [e] can. conuiuia, 6. 44. distinct. ex beato Gregorio lib. 2. epist. 37. *Conuiuia quæ ex intentione impendenda charitatis* A *fiunt*, ioquit Greg. *rectè vestra fraternitas in suis epistolis laudat*, &c. Verùm secundum Laodicense cōcilium capit. 53. non oportet ministros altaris, vel quoslibet clericos, aut etiam laicos Christianos, ea symbolis, quæ vulgus comessalia appellat, conuiuia celebrare [f], & in concilio Tridentino sessio. 25. titulo de inuocatione & veneratione sanctorum. In sanctorum prohibetur celebratiooe ac reliquiarum visitatione, ne homines ad comessatiooes, vel ebrietates abutantur, quasi festi dies in honorem sanctorum per luxum ac lasciuiam agantur. Sunt & reprobantur abusus coouiuandi, quos fratriæ vt plerunque faciebant, in honorem sancti apud Diuum Augustinum [g]. *Comessationes*, inquit, *& ebrietates ita concessæ & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatissimorum martyrum non solùm per solemnes dies, (quod ipsum quis non lugendum videat, qui hac non carneis oculis inspicit) sed etiam quotidie celebrantur*, &c. ibi tamen B propter multitudinem peccantium, & ne cum malo eradiceretur quædam religionis viuentis species simul, veluti aliquando eaistentibus satis teneris, oec bene radicatis, noo tolluntur malæ succrescentes herbæ, ne vnà bonum semen euellatur, nec asperè censetur agendum cum multitudioe peccante: neque posse illam perniciosam consuetudinem tolli asperè, duriter, modo imperioso, censet Diuus Augustinus sed magis docendo quàm iubendo, magis mooendo quàm minando: & siquid minamur, cum dolore fiat de scripturis comminando vindictam futuram: ne nos ipsi, inquit, nostra potestate, sed Deus io nostro sermone timeatur, ita primò mouebuntur spiritales, vel spiritalibus proximi, quorum authoritate, & leuissimis, sed instantissimis admooi- C tionibus cætera multitudo frangatur: concurrunt duo mala in hac causa, oempe primum peccatum, quòd existiment se io honorem sanctorum & solemnitatem dierum eorum sibi licere ita coouiuari, cùm tamen prouidendum sit diem solemnem non tam ciborum abundantia quàm spiritu celebrare, & absurdum sit nimia saturitate martyrem hooorare velle, quem scias ieiuniis Deo placuisse, & confusio & ignomioia sit, IESVM CHRISTVM crucifixum pauperem & esurientem, farsis corporibus prędicare, tenuiorúmque doctrinam rubentes buccas tumentiáque ora proferre [h]. Alterum, quòd aliunde periculum occurrat, ne peiores existant si à tali consuetudine prohibeantur epulandi: qui enim nimis emungit, elicit sanguioem [i], & proinde in doobus malis maius potiùs erit euitandum, cap. duo mala, 13. distinct. & cùm à tali consuetudine epulandi præter legitimum modum non possint D homines auerti, cum veoia suo ingeoio relinquendi sunt, capit. sciato: denique, 4. distinct. noo puniuntur enim aliquando peccata multitudinis propter schisma & scandalum [k], & in caussis vbi per graues dissensionum scissuras, non huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahendum aliquid est seueritati, vt maioribus malis sanandis, charitas syncera subueniat [l], & plus interdum etiam erga corrigendos agit beneuolentia, quàm seueritas, plus cohortatio quàm comminatio, plus charitas quàm potestas [m]. Atque satius est ferre consuetudinem conuiuandi, quàm religionis causam coellere, & dispensationes rerum patiuntur, nonnunquam parum quidem à debito quosdam foras exire, vt maius aliquid lucri faciant.

Sicut

c ca. nō oportet in Basilicis, 42. distinct.

d 1. ad Corint. c. 11.

e c. si quis despicit, & seq. 42. dist.

f in ca. 10. non oportet, 44. distinct.

g Epist. 64. in ca. comessationes 42. dist.

h ca. Ecclesiæ principes, 35. dist. & Hierony in Michea facit c. cum ad monasterij 6. § in refectorio de statu monacho.

i Prouerb. 30. c.

k c. nō potest 23. q. 4.

l c. vt cōstitueretur, 25. 50. distinct.

m c 6. licet nō nunquam 45. distinct.

Sicut enim qui mare nauigant, tempestate vrgente nauique periclitante anxiati, quædam exonerant, vt cætera salua permaneant, ita & nos cùm non habemus saluandorum omnium negotiorum penitus certitudinem, despicimus ex his quædam, ne cunctorum patiamur dispendia [a]. Fidei causa maiorem sibi vindicat assensum in hoc, sicut & in capit. 3. de pœnitent. & remissioni remittitur de pœna & austeritate pœnitentiæ cuidam nobili, qui partes secutus summi pontificis contra imperatorem Fridericum, ei denegando castrum, fuerat causa destruendi quatuor castra & plusquam duorum millium domorum, & & aliorum infinitorum malorum commissorum: iubétque Alexander III. Mediolanensi archiepiscopo, misericorditer ei pœnitentiam imponere, attendendo quòd pro libertate sua, & Ecclesiæ deuotione, hoc fecerat, & tali discretione in eo vti, vt alij & ipse pro austeritate pœnitentiæ, à seruitio Ecclesię nullatenus retardarentur, aut aliquod salutis periculum non formidarent: lætari etiam in Domino & diebus festis ita lautiùs conuiuari, non est omnino improbatum si luxus & ingluuies absit, & non contemnendum quod aiũt Arcad & Honorius Cæsares [b]. *Profanos*, inquiunt, *ritus iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuium, & communem omnium lætitiam non patimur submoueri. Vnde absque vllo sacrificio, atque vlla superstitione damnabili, exhiberi populorum voluptates secundum veterem consuetudinem, iniungi etiam festa conuiuia, quando exigunt publica vota, decernimus.* Pulchre & id probatur Esdræ libr. 2. capit. 8 vers. 9. & sequen. dixerunt Neemias & Esdras populo, *Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere & nolite flere. Ite, comedite pinguia & bibite mulsum, & mittite partes his qui non præparauerunt sibi, quia sanctus dies Domini est*, &c. & Tobiæ 2. capit. in princ. *Cum esset*, inquit, *dies festus Domini & factum esset prandium bonum in domo Tobiæ, dixit filio suo, vade & adduc aliquos de tribu nostra timentes Deum, vt epulentur nobiscum.*

a c. dispensationes, 16. 1 q. 7. ex D. Cyrillo Alexandrino ad Gennadiũ presbyterũ & archimandritam.

b In l. 4 de paganis sacrificiis & templis, C.

7 Paulatim itaque si fieri possit fratriarum collegiorũmque status ad primam reuocabuntur institutionem permissam ab episcopis, & abusus si fieri possit ex omni parte erunt tollendi: sin minùs, pro ea parte quæ opera pia remorari non poterunt, & quæ minus lædunt exemplo Tiberij Cæsaris, qui cum de coercendo luxu ferre legem vellet, nec coerceri posse immodicos sumptus videret: satius duxit omittere quod assequi nequiret: quàm tentare turpiter quod postea non efficeret [c].

c vt scribit li. 3. genialiũ dierum c. 11. Alexander ab Alexandro.

8 Erunt & vniuersitates & academiæ seu collegia studiorum visitanda, & reformanda ab iis ad quos cura, visitatio & reformatio pertinet, maxime in his quæ ad mores, doctrinam & fidem catholicam spectant, iuxta sacrosanctarum synodorum, & fundationum decreta, vt habetur in concilio Tridentino sessio. 25. titulo de reformatione capit. 2. hic enim maior pars salutis vel corruptionis reipublicæ pendet, & ex harum fontibus, diuini & humani iuris præsidium vel expugnatio oritur: ibi enim discuntur prima literarum monumenta, artes ingenuæ, mores, iura diuina & humana, quæ omnia permaximè interest incontaminata conseruari in vera & catholica fide. Et proinde cauendum est, vt non admittantur professores nisi probati, & vt admissi, pio catholicóque more instituant sibi commissam iuuentutem: ideo Pius 4. S.P. in constitutione sua 112. iuxta bullarium Laërtij Cherubini incipiente *In sacrosancta ædibus Nouem. anno 1564 anno 5. sui pontificatus statuit*, ne lectores publici vel priuati cuiuscumque facultatis, iuris que ciuilis vel canonici, vel Theologiæ, vel aliarum artium, rectorésque, admittantur ad lectiones, officiũmque legendi, vel rectoratus, nisi priùs catholicam fidem profiteantur, in forma ibi posita, *In manibus vel ordinarij seu eius vicarij*, aut doctorum, aliorumque promouentium *manibus*: vt enim, pro moribus in temporalibus & peritia docendi, debent approbari a senatu seu principe vel aliis quibus hæc cura per principem demandata est, antequam in ordinem lectorum & professorum legantur [d]. Sic expedit: priùs in fide approbari quoque, quia in ecclesia Dei, tentatio est populi error magistri: & tantò maior, quantò ipse est doctor qui errat, vt ait Vincentius Lirinensis. probabantur, & reprobabantur Grammatici seu oratores decreto ordinis, si non se vtiles studentibus præbeat [e]. Conseruanda quoque lex Theodosij & Valentinia. CC. quæ ponitur vnica, titulo de studiis liberalibus vrbis Romæ & Constantinopolitanæ, lib. 11. C. titul. 18. per quam vniuersis, qui vsurpant sibi nomina magistrorum, & in publicis magistrationibus cellulisque collectos vndecunque discipulos circumferre consueuerunt, præcipitur ab ostentatione vulgari amoueri: & in posterum prohibentur, & damnantur, & vrbe arceri mandatur, prohibitumque his qui in publico munere docendi descripti sunt, ne alibi aut priuatim, quam in publico auditorio doceant, alioquin imminente pœna priuationis priuilegiorum concessorum his qui publice tantum docere præcepti sunt.

d l. vnic. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docẽtes, &c. lib. 12. C. tit. 15. & melius. in l. magistros studiorum, 7 de professor. & med. lib. 10. C. tit. 52.

e l. 2. de profess. & medic. lib. 10. C. tit. 52.

9 Eò pertinet etiam lex imperatoris Marciani [f], quæ prohibet vt nemo clericus, vel militatis, vel alterius conditionis de fide Christiana publice, turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum: ex hoc tumultus & perfidiæ occasionem requirens, pœnis adiectis & seuerissimis animaduersionibus. Addenda l. conuenticula, 15. de episcopis & clerici. C. vbi Archa. & Hono. CC. *conuenticula illicita etiam extra ecclesiam, in priuatis ædibus celebrari prohibemus, proscriptionis, domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos, noua & tumultuosa conuenticula extra ecclesiam celebrantes susceperit.* Metuendum enim est, idque procurandum ne accidat, ne hæreses & illicita dogmata, quæ publicè damnata sunt, quæve prohibita sunt, in vulgus disseminentur priuatim, & clanculum doceantur à magistris infectis. Quamobrem Gratian. Valentinia. & Theodo. Cæsares libt. 2. capit. de hæretic. *Omnes*, inquiunt, *vetita legibus diuinis & imperialibus constitutionibus hæreses, perpetuò quiescant. Nemo vlterius conetur quæ repererit profana præcepta, vel docere vel discere. Neque antistites eorundem audeant fidem insinuare quam non habent: nec ministros creare qui non sunt.* Et rursum in libro tertio, eius tituli, *Cuncti hæretici proculdubio nouerint omnia sibi loca adimenda esse: siue sub ecclesiarum nomine teneantur, siue diaconica appellentur, siue decanica: siue in priuatis ædibus, vel locis huiusmodi cœtibus copiam præbere videantur: his ædibus vel locis priuatis ecclesiæ vindicandis* &c. vbi nocturni cœtus sub prætextu religionis & litaniarum prohibentur quinque.

f nemo clericus, C. de summa trinita. & fide cathol.

Facit Nouella Iustiniani 132. de interdictis colegiis hæretico. vbi eadem statuuntur, & imponuntur

nuntur similes pœnæ colligentibus, & his qui illis conuenticulis colliguntur: par enim pœna est docere vetita, & discere [a]. Et nouella 37. de ecclesiis constitutis in Africa, *Nulla omnino hæresis domum aut locum orationis habeto.* Et in capit. cum ex iniuncto, 12. de hæreticis, occulta illa conuenticula prohibentur, vbi & laici officium prædicationis sibi vsurpant.

a l. culpa simi-l. 5. 8. de male-fic. & mathem. li. 9. C. tit. 18. 9.

10 Repurganda etiam collegia ecclesiasticarum personarum, ab istis conuenticulis quæ coniurandi habent occasionem vel in episcopum, vel in alias personas ecclesiasticos, vel in laicos seu principes. Idipsum admonet concilium Chalcedonense, capit. 18. & Vvormatiense capit. 74. & capit. siqui clerici, 23. & capit. coniurationum, 21. 11. quæst. 1. cuius verba relatu digna sunt, vt nihil addi vel detrahi oporteat. *Coniurationum & conspirationum crimen, quod apud Græcos dicitur φρατρία, publicis etiam legibus certum est inhiberi: hoc multò magis in sancta Dei ecclesia ne fiat, conuenit abdicari. Siqui verò clerici aut monachi inuenti fuerint coniurantes aut conspirantes, aut phratrias aut factiones componentes aliquas suis episcopis aut clericis aliis, omnino cadant de proprio gradu.* Eadem probat adiectis aliis pœnis Calixtus Papa, scribens Galliæ episcopis, epistol. 2 [b]. Et apertiùs in concilio Aurelianensi 3. capit. 21. relato in capit. siqui clericorum, 25. eadem 11. quæst. 1. vbi superbia quorundam clericorum & malitia, prætextu religionis, & cum magno reipublicæ totius Christianæ nostris temporibus in vsum reuocata, à quibusdam coniuratis, exprimitur & retunditur his verbis, *Si qui clericorum,* inquit, *(vt nuper per superbiam diabolo instigante actum fuisse perpatuit,) rebelli authoritate se in vnum coniuratione intercedente collegerint, & aut sacramentum inter se data, aut chartulam conscriptam fuisse patuerit, nullis excusationibus hæc præsumptio elabatur, sed re detecta cùm in synodum ventum fuerit, in præsumptores iuxta personarum & ordinum qualitatem, à pontificibus qui tunc in vnum collecti fuerunt, vindicetur. Quia sicut charitas ex præceptis diuinis, corde non chartula conscriptione vel coniurationibus est exhibenda: ita quæ supra sacras admittuntur scripturas, authoritate & distinctione pontificali sunt reprimenda.* Docet Diuus Cyprianus [c], quanto odio sunt habiti apud Deum conspiratores, qui sub prætextu aliquo boni, schisma & seditionem contra principes temporales & spirituales concitarunt exemplo primùm decem tribuum, quæ se segregauerunt ab imperio Roboami filij Salomonis, & elegerunt sibi regem Hieroboam filium Nabath [d], & exemplo Adonis prophetæ, qui necatus est à leone, quia comedit panem & bibit aquam in terra decem tribuum contra Domini prohibitionem [e], & exemplo Chore, Datanis & Abyronis Numer. 16. item exemplo schismaticorum Samaritanorum, ad quos etiam prohibuit ire primùm Christus, non magis quàm ad gentiles & ethnicos, donec verbum fuisset Iudæis prædicatum [f], *In viam nationum ne ieritis, & in ciuitatem Samaritanorum ne introieritis.*

b ca. conspirationum. 22. eadem 12. q. 1. cõcilium Toletanum. c si clerici 24. eã. 11. q. 1.

c lib. 1. epistolar. epist. 6. ad Magnum, & in c. denique, 7. q. 1.

d 3. Regum 12.

e 3. Reg. c. 13.

f D. Matth. c. 10.

Periculosæ sunt hominum, qui volunt haberi simul pij & docti, ex malitia & superbia peccantium sententiæ seu hæreses, nec missura cutem nisi plena cruoris hirudo, & dum non possunt, ob ambitionem vel malitiam, vel meliùs imprudentiam detectam, euadere superiores, concitant coniurationes, seditiones, tumultus: mouentque omnem lapidem vt quod astutè non potuerunt consequi, & vbi non potuerunt videntes decipere, per vim assequantur, quamuis tandem euanescant in auras, & veluti pilæ vento inflatæ dum acu perforantur concidant in se vnà cum mole tumultus pernitiosi per illos excitati. testes nobis sunt factiones ortæ ex caosa & prætextu religionis inter Samaritanos, Saduceos, & Iudæos: interque hæreticos, qui ex modica scintilla totum orbem incenderunt, quæ ab initio extingui & repurgari poterant: verùm vbi coaluerunt, clades populorum, animarum & corporum, & regnorum subuersiones miserè accesserunt. Quod & aliquando ex sectis philosophorum antiquorum non repurgatis, accidit. Nam cùm illi sibi libertatem dicendi, declamandi, & statuendi vsurpare cœperunt, & discipulos in suis dogmatibus instituerunt, prætextu reformandi respublicas, omnia diuina & humana sua superbia & temeritate conturbarunt, ignorantes quantùm distaret speculatiua ars, à praxi bene gerendi rempublicam, metientes ad phantasticam vel potiùs inanem rempublicam, mores iustos populorum, ex vmbris imaginationum corpus ipsum mensurantes. Nihil enim arrogantius fuit homine philosopho, qui non degustauerat formulam realem regendi: est enim lex, vt ait Aristoteles, determinata ratio, iuxta ciuitatis consensum, quæ singula quo pacto facienda sint declarat, vt scribit Athenæus l. 11. dipnosophiston c. 22. vbi & leges Platonis derisas ait ab Atheniensib. Oratióq; inquit, illa de repub. etsi omniũ sit pulcherrima, nobiscũ nihil persuadeat? quid magis? visus est ipse Platonõ existẽtibus viris leges scripsisse, sed hominibus à se fictis, ita vt qui his vtantur postea perquirere oporteat. Scribit & capit. 23. eiusdem libri, Platonis discipulos fuisse tyrannos. postea refert & Polybius libr. 2. historiarum in ea regione Italiæ, quæ tunc magna Græcia appellabatur, cœtum Pythagoreorum ob clandestinam coniurationem concrematum magna rerum mutatione facta, vtpote principibus cuiusque ciuitatis temerè interfectis, accidit ea loca eásque vrbes maximis seditionibus cædibúsque vexari: certè hæc digna notatu in posterum saltem, cùm videamus turbatam rempublicam Christianam, & regnorum leges, ex quadam superbia nouorum Theologorum, qui phanaticis resolutionibus putant respublicas semotis legibus politicis regi posse cum ferula more puerorum quo vtuntur in scholis: quibus nimiùm creduli assentiuntur.

11 Itaque præpositi locorum, & collegiorum, & religionum inuigilare super gregem sibi commissum, & statim vbi vestigium harum præsumptionum insurgere viderint, opprimere debent: quia serò medicina paratur, cùm mala per longas conualuere moras: duo vel tres ab initio incipientes mouere insuetas factiones faciliùs opprimentur, quàm vbi plures fuerint adiuncti: suntque castigandi vel expellendi à bonorum societate mali, qui alios inficere possunt & contumaces sunt [g], alioquin si negligentes sunt prælati & præpositi in moribus reformandis & castigandis, & si diligenter & prudenter in his non inuigilent, subditorum sanguis pereuntium, exquiretur de manibus illorum à Deo [h]. *Suscepti regiminis,* inquit Iohann. 22. summus pontifex [i], *nos cura sollicitat, vt quæ in ecclesiis non absque dispendio ministrorum & cultus detrimento diuini seruari vidimus, per appositionem congrui moderaminis in melius reformemus &c.* negligentia in prælato, frequenter

g c. cũ in ecclesiis 10 de maiori & obediẽ. lib. 1 13. c. in singulis, c. f. de regularib.

h in c. irrefragabili 13 de officio ordinarij li. 1. tit. 31. c. ca f. de regularib. c. cũ ad monasteriũ §. 1 de statu monachor. c. qualiter & quãdo §. penul. de accusatio.

i in c. suscepti, 2. de electio. in extraua. Ioh. 22.

frequenter mortale [pec]catum indueit [a], nec admittitur pastoris excusatio, si lupus oues comedit, & pastor nescit [b], & particeps censetur delicti per negligentiam emendationis suæ commissi, quia tacendo videtur consentire [c], & punitur ob nõ punitos subditos [d]. Imò videtur ob eam negligentiam author maioris mali: cùm facilitas veniæ consensum tribuat delinquendi [e], & grauis negligentia rectorum nonnullorum, quæ dum spem impunitatis permittit, multam nutrire pestilentiam consueuit in subditis [f].

12 Eadem diligentia & cura à principibus temporalibus imposita rectoribus prouinciarum, & præsidibus, vt malis hominibus prouinciam purgent sollicitè, eósque inquirant & coerceãt [g], idipsum & aliis magistratibus, toparchis, & officiis commiserunt, & antiquitùs constituerunt quoque delatores, qui inquirerent secreta crimina & deferrent eisdem vt punirentur, & ideo curiosi dicti. Et in pretio aliquando habiti vt liquet ex Tacito, Ammiano Marcellino & aliis, de quibus nos in syntagmate iuris [h], vt & refert Herodotus [i], Deiocem filium Phraortis, si quem intellexisset iniuriam facere, hunc ad se accersitum indicta pro delicti modo pœna multasse: & in eum vsum, exploratores, auscultatorésque per vniuersam suam ditionem disposuisse: in quorum locum successerunt hi, qui dicuntur officium [k].

13 Facilis porrò est reformatio monasteriorum monachorum & clericorum, si seculariter viuunt, saltem facilè detegitur quod emendandum est: contraria enim iuxta se posita apparent & discernuntur sine difficultate, vnde & compelli tunc possunt ad obseruantiam regulæ appellatione remota: vel si resistant, possunt loco deiici, & alij eiusdem ordinis ibi constitui, & ita si fieri possit ex eodem ordine possunt illa sancta collegia reformari, vel si non sit ex eo ordine, ex aliis ordinibus, ídque in negligentiam prælatorum proprij ordinis fieri potest per episcopum loci [l], docet & ex quibus quoque personis reformanda sint monasteria capit. inter quatuor, 5. de religios. domi. libr. 3. titul. 16. quæ etiam obseruari debent in visitatione & restitutione vitæ monasticæ, statuit fuisse concilium Tridentinum sessio 25. nos etiam de his multa [m], quantò autem celeriùs expurgauerint collegia & religiones à malis hominibus eò consultiùs agetur, quia mali bonis solent sui exemplo esse exitio, capit. cùm non ab homine, de iudic. & malorum consortium sæpè bonos corrumpit [n], vt vna ouis morbida inficit omne pecus [o].

14 At difficilis reprehensio delictorum quæ prætextu religionis in religione committuntur, ideóque & maiori diligentiorique cura & solicitudine opus est, & cùm deprehensa fuerint, eius causa commissa emendanda erunt. Indicabimus autem quædam exempla in specie, quæ ad alia poterunt acuere ingenia pastorũ & principum distinguẽda, obseruata à nobis tũ ex lectione bonorũ auctorũ, & legislatorum, tum etiam experientia quoque nostrorum temporum, ex quibus ad emẽdationem, si fieri possit accommodè, saluis congregationibus religiosis & optimè ab initio institutis, perueniri possit. Quòd si consequi id non possint, & corpus ita computuerit, vt omnino medelam admittere non possit, tunc ad aliud remedium perueniendum erit: & ita agendum de dissoluendis collegiis, quæ suo priuilegio abutuntur tam pernitiose, interdum in perpetuum, interdum ad tempus, & postea pro occurrentibus causis restituendis. Quemadmodum quum cœperunt cœtus factiosorum hominum, collegij nomine institui sine publica authoritate Romæ, senatusconsulto obuiam huic malo itum est, & L. Cæcilio & Q. Martio Coss. sublata collegia quæ aduersus rempublicam videbantur esse, & retenta certa quæ ad vtilitatem eiusdem pertinere putabantur, vt ait Cicero [p]. Et postquam sublata restituisset lege lata Pub. Clodius Tribunus plebis, & alia noua instituisset, alia sustulisset, vt eodem loco scribit Cicero, & Dio Cass. [q] iterum restituta fuerunt à Cæsare dictatore sublata, reseruatis his quæ antiquitùs erant restituta. Cuius rei tamen lex fuit irrita ob motus populares, vt ait Suet. Tranquillus in Iulio, donec postea fuit ab Augusto firmata. ne factiosorum hominum cœtus ad res nouandas, & ad rempublicam perturbandam societate abuterentur. Eandémque legem Seuerus mandauit, ne dum in vrbe in Italia, sed etiam in prouinciis obseruari [r]. Factus & delectus collegiorum à senatu temporibus Marci Cæsaris, sicut scribit Paolus Iurisc. [s]. *Cum senatus*, inquit, *permiserit temporibus Diui Marci collegiis legari, nulla dubitatio est, quod si corpori cui licet ea res, legatum sit, debeatur*: accedit Vlpian [t]. *Diuus Marcus*, inquit, *omnibus collegiis, quibus coeundi ius est, manumittendi potestatem dedit*, &c. vt contrà collegium quod nullis priuilegiis subnixum erat, hæreditatem capere non poterat, vt aiunt Cæsares Diocletia. & Maximi [v]. Tarquinius quoque omnia collegia præter instituta a Numa, dissoluit, vt ait Dionysius Halicar. in 4. Destruxit & omnia præter antiqua Iulius Cæsar, bellis compositis vt scribit Suet [x].

Claudius omnes Iudæorum societates & vniuersitates dissoluit [y]. Ideo Antonius A. nihil legari his posse statuit [z]. Extat & Zenonis lex similis rubricæ, de monopoliis & conuentu negotiatorum illicito; vel artificio ergolaborum, necnon balneatorum prohibitis, & pactionibus illicitis libr. 4. C. titul. 59. refert Cicero [a] aliud senatusconsultum. Alterum Cornelius Tacitus [b], de dissoluendis collegiis illicitis.

15 Cùm etiam trecenti iuuenes sodalitij iure, sacramento quodam nixi separatim apud Crotonienses, à ciuibus cæteris vitam exercerent ex doctrina Pythagoræ, ad frugalitatem & ad studium virtutis prouocati, conuerterunt nihilominus in se ciuitatem, quasi cœtum clandestinæ coniurationis haberent, ideo ciuitas voluit cùm in vnam domum conuenissent eos concremare, in eóque tumultu sexaginta homines periere, cæteri in exilium damnati [c]. Suspectæ enim sunt semper coitiones hominum in republica. Quia quamuis ab initio virtutis causa conuenire videantur, tamen facilè gliscente disciplina, multitudinis numerus addit animos ad aliquid noui audendum: metuendum, quod periculosius est, ne in malum prorumpat cœtus, quò se sapientiorem cæteris esse sibi persuaserit, vnde abscindenda ab initio occasio, & iubendum probis, cáque de causa congregationes agere desiderantibus, sese continere intra fines patrum, & non sapere apud semetipsos: sapientia humana inflat, præsumptio sanctitatis cum doctrina aliqua, decipit deceptos, impellit ad contemptum aliorum, & iam tumẽtes ad deſcien[dum]

a ita dictũ 81. distinct. ca. eo quæ, de officio archidia.
b ca. quamuis 10. de reg. iur. ap. Gregor.
c sic rector. 43. distinct.
d c. licet heli, de simo.
e c. est iniusta, 23. q. 4.
f clem. 1. de celeb. missa li. 3. ti 4. c vt clericorum de vita & honesta. cle. & apud Grego. cu similib. ibi nota.
g l. 1. §. f. l. cõgruit, 13. de officio præsidis li. 1. P. ti. 18 & nouella 17. c. 2
h l. 12. c. 4 & alibi & Alex. ab Alexand. l. 4 genial. dier. c 22.
i in primo.
k vt in l. ea quidem 7. de accusatio C. l. 6. §. 3. ad senatuscons. Turpilia P. l. vnica de priuat carceri. C. facit titul de delatorib l. 11. C. ti. 22.
l in c. relatum est nobis 7. ne cleri. vel monach. secula. negoti. se immisc. c reprehensibilis, 27. in fine de appella.
m li. 15 synta. iuris c. 14. 15. & seq.
n c sæpe malorum 28. q. 1.
o c ea quæ de statu regula, c. sed alt d. 10.
d ist. l. Iuliana, de ædi. empt. P.
p Oratione in Pisonem.
q Li. 50.
r 1. de collegiis illicitis P.
s In l senatus 20 de reb. dubiis li. 34. ti. 5.
t In l. 1. & 2. de manumissionib quæ serui ad vniuersitatem pertinentibus imponũtur li. 40. P. ti. 3.
v In l. collegiũ 8 de hæred instit. C. l. 6. ti. 24.
x In Iulio Cæsare c 42.
y Dio. Cassius li 58.
z l. 1. C. de Iudæis.
a In 2. li. epist. ad Q. Fratrem
b Li. 14.
c Vt refert Iustinus ex Trogo li. 20.

A ad definiendum proprio sensu audentes facit, ad sic finita temerè defendenda pertinaciter excitat: & sic ad pertinaciam dum peruentum est, societates eiusdem opinionis imbutæ, ad coniuratio-nem perueniunt: ex illa ad reipublicæ schismata & ciuilia bella paulatim concurritur, & omnia susque deorsum confunduntur, inuoluta: & serò sapiunt, vt est in prouerbio, Phryges.

In legibus Langobardorum, titulo de aggressione in vico, de sacramentis per Guildoniam ab inuicem coniurandis, vt nemo facere præsumat, &c. prohibentur societates aut sodalitates coniuratæ, aut coniurari fratres societate vocata Guildonia à vuillen voluntate, & *thon*, id est facere, vt nūc vuilkir dicimus, inquit Amerpachius in cōstitutiones Caroli magni ad c. 16. vbi idem notatur.

Franciscus I. rex Gallorum eius nominis abrogauit confratrias artificum, propter monopolia quæ in illis faciebant anno Domini 1539. Et Fridericus in §. conuenticula, de pace tenenda in li. 2. feudorum ti. 53. conuenticula hæc, etiam ratione seu prætextu parentelæ, vel alterius cuiusque rei gratia prohibuit.

Deus collegium ædificantium turrim, & superborum fastum confusione linguarum dissoluit, Gen. 11. perdidit septem ciuitates incorrigibiles [a]. Ob vitulum adoratum, sacrosanctæ leges tabulæ à Deo exaratæ & datæ Moysi confractæ [b]. Imò, quod maius est, videns Deus quòd omnis caro in hac vniuersali societate humana corrumpetat viam suam, deleuit eandem & immisit perditionem diluuij [c].

a Genes. c. 19.
b Exod. 32.
c Genes. c. 6. & seq.

Ezechias rex Israël, dissipauit excelsa, contriuit statuas, succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses [d], siquidem (vide abusum) vsque ad illud tempus filij Israël adolebāt illi incensum [e]. Sustulit collegium sacerdotum Belis rex, vbi edoctus fuit per Danielem de impostura & abusu illorum [f].

d Num. 21.
e 4. Reg. c. 18.
f Danielis ca. fin.

Minatur Deus se abiecturum templum sibi ædificatum ob idololatriam, 3. reg. c. 9. vers. 6. Salomoni loquens, *Si auersione auersi fueritis vos & filij vestri, non sequentes me, nec custodientes mandata mea & ceremonias quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos & adoraueritis eos, auferam Israel de superficie terræ quam dedi eis, & templum quod sanctificaui nomini meo proiiciam à conspectu meo, eritq́; Israël in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exemplum: omnis qui transierit per eam stupebit & sibilabit & dicet, Quare fecit Dominus sic terræ huic & domui huic? & respondebunt, quia dereliquerunt Dominum Deum suum &c.*

Propemodum similis imprecatio Christi in Iudæos [g]. *Auferetur a vobis regnum & dabitur gentibus.*

g D. Matth. 21.

D Eò pertinet quod dicebat Diuus Iohannes Pharisæis & Saducæis, *Facite fructus dignos pœnitentiæ, & ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam enim securis ad radicem arborum posita est, omnis arbor quæ non facit fructum bonum exscindetur & in ignem mittetur* [h]. Maledixit Christus arbori infrugiferæ & exaruit.

h D. Matth. c. 3. & c. 7. & D. Lucæ c. 3.

16 Cæsares Arcad. & Honorius, omnia loca & collegia ademerunt hæreticis [i]. extat & Iustiniani nouella 132. de interdictis collegiis hæreticorum, reprobantur & illorum conuenticula, quę ipsis ecclesiæ dicebantur, & eis relicta, item collectæ, per synaxes, synodi, exarchatus, paternitates seu abbatiæ [k].

i in l. cunctis hæretici. 3. C.
k in l. 3. Arriani, & l. 34. de hæretic. in nomocanon ti. 12 c. ... b. & vicinum supplicium transgressoribus impositum est.

Sustulerūt & alij principes Christiani alia collegia superstitionis paganicæ & tēpla, & sacrificia [l].

l titulo C. de paganis sem. p. & sacrif. eius.

Adiiciunt iura ciuilia etiam pœnas, & quisquis collegium illicitum vsurpauerit, ea pœna tenetur qua tenentur, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupasse iudicati sunt, vt respondit Vlpia [m]. nempe pœna legis Iuliæ maiestatis [n].

m in l. 2. de colleg. illic. P.
n l. 1. §. 1. ad l. Iul. maiestat. l. 46. P. ti. 4. l. 4. C. de his qui ad eccles. confug.

17 Chorepiscoporum ordo, vt ratione institutionis carens extirpatus [o].

o in c. chorepiscopi 3. 68. distinct.

Clemens quintus ex concilio Viennensi, Beguinarum & Beguinorum conuentus, collegia & congregationes dissoluit, aboleuit & inhibuit, in quibus plures errores inducebantur sub velamine sanctitatis, cum periculo animarum [p]. Firmauit eandem prohibitionem fratricellorum seu fratrum de paupere vita, Bizochiorum, Beguinorum Iohannes 22 [q].

p in clem. c. de religios. domib. li. 3. & lem. tit. in clem. 3. de hæretic. lib. 5. ti. 3.
q in extrauagante vnica de religios. domib. in extra. Iohān. 22. quam tamē capite ... extraua. vnica de religiosis domib. in extraua. commun.

B 18 Idem Clemens quintus, Templariorum militum collegia, & ordinem funditùs sustulit in Gallia & alibi, ob quædam eorum delicta, & defectiones in Turcas, vt scribit Platina [r].

Sustulit & damnauit, vt ait prædicto loco Platina, collegia, congregationes cum erroribus Dulcini & Margaritæ, in quibus mares cum fœminis simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur, & Anabaptistarum more censuerunt nihil habendū esse proprium, non esse administrandas respublicas Christianis [s].

r in eius vita. Gaguinus li. 7. qui & refert illorū errores, V. late. tamen li. 12 Antiop. & alij.
s vt habetur etiā in summa conciliorum.

Sic monachis existentibus incorrigibilibus, possunt ab episcopo a monasteriis expelli, & alij in locum illorum alterius ordinis poni [t]. vt & canonicos S. Martini ob segnitiem & vitam turpem ad vnum omnes a Balduino Flandrensi principe Belga expulsos, refert Iacob. Meierus. Dissoluta autem sunt duplicia monasteria mulierum & monachorum, quia id scandalum & offendiculum multis efficitur [v].

t c. relatum, 7. ne cler. vel monac. secul. negot. se immisceant.
v in 7. synodo 1. 20. & 1. diffinimus, cum a seq. 18 q. 2. nouella 123. de sanctissimis episco. c. 36. § in omnibus autē monasteriis, l. sanctissimatū ecclesiarū (quę Græca est ordine nūc 44.) de episcop. & cleric. C.

C Ansegisus venerabilis Senonum archiepiscopus Galliæ & Germaniæ primas, factus à Papa Iohanne, Iudæos ob certa & moniales ab vrbe Senonica expulit, & ne vlteriùs in ea habitaculum manendi haberent, sub anathematis iugulo interdixit [x].

x vt scribit Odoramnus monachus Senonensis in Chronico.

19 Ratio autem istius dissolutionis collegiorum ex causa abusus, est, prior, quòd monasterium tandiu debet honoris prærogatiua gaudere quamdiu ibi viguerit obseruātia regularis, vt idoneę inueniatur personæ in illo [y], & cessante causa propter quam datum fuit priuilegium collegij, societatis, & religionis, debet cessare priuilegium [z].

y vt in c. abbate, 25. de verb. sign. fca.
z c. suggestū, de decimis ca. generaliter 16 q. 1. l. fi. C. de mulier. sella c. cum cessante appella.

20 Dehinc ex delicto in religionem vel prætextu religionis commisso, clericus vel qualitcunque religionis obumbratione fucatus, totius ordinis ecclesiastici prærogatiua nudandus est, & omni officio & beneficio spoliatus ecclesiastico, secularis relinqui debet potestatis arbitrio, animaduersione debita puniendus [a].

a ad abolēdā, 9 de hæreti. 1. cum nō ab homine, de iudic.

21 3. Quia quod pro pietate & religione aliquibus collegiis vel monasteriis conceditur, non permittunt iura & principes priuilegium concedentes, ad alterius ecclesiæ vel loci iniuriam redundare [b]. Sic enim interpretanda sunt beneficia à principe concessa, ne incipiant esse nociua ecclesiis aliis, vel rebus, aut personis aliis quibuscunque [c]. Ideo collegia & monasteria si lædant statum ecclesiæ vniuersalis, & si ea abutantur in eius pernitiem suis institutis, possunt tolli, cum antiquæ ecclesiæ ex nouis lædi non debeant [d], si aliter remedium non possit adhiberi.

b c. 2. de ecclesiis ædific. in l. 3. l. 48. nec a nus, C. de adopt.
c c. ... de vsu pallij c. licet, de offic. ordinar. l. 1. ex facto, de vulga. l. Paulus, de prætoriis stipulat. P.
d c. quęcūque 16. q. 1. c. 2. & 3. de operis no. nunc.

22 4. Priuilegia merentur amittere [e], qui concessa sibi abutuntur potestate. Sic & in l. generaliter.

e c. tuarum 11. ... verū de priuileg. li. 5. ti. 33. 11. priuilegium 11 q. 3.

ter,§ 2.§.eos tamen,C.de episco.& cleri.statuitut monachos eos tantùm babere beneficia ibi coocessa, qui apud sacrosanctas ecclesias vel monasteria permanent,non dioagantes,neque circa diuina ministeria desides : cùm propter hoc ipsum beneficiom eis indultum dicitur,vt aliis omnibus derelictis Dei omnipotẽtis ministeriis inhæteant.

De tertio remedio contra abusum religionis , de non permittendis facilè nouis religionibus, aut collegiis.

CAP. IIII.

Remedium porrò tertium in summa admonebit : cauendum maximè ne nouæ religiones vel congregationes prætextu pietatis vel religionis,vel alterius cuiusquam boni ex quo possit incommodum aliquod suboriri vel onus reipublicæ,coalescant vel instituantur,atque ideo principia ipsa rescindi debent.Tanta enim est vesania& præsumptio hominum sibi complacentium,vt exemplo Pharisæorum non dubitent se aliis præponere, & sob specie puritatis & deuotionis sibi normam viuendi nouam fabricare quam sibi persuadent meliorem. plures autem quibus noua placent,non dubitant etiam illis temerè subscribere.Hic obseruandum itaque, vt canones de his lati renouentur vt executioni mandentur , veluti quod statutum est in cõcilio generali Lateranensi sub Innocẽtio 3. c. 13.& in c.f.de religios.domib.

Idipsum rursum in concilio Lugdunensi à Gregorio decimo in c.1.de religios. domi. in sex. statutum , his verbis, quibus & prohibitio & rationes prohibitionis ponuntur. *Religionum diuersitatem nimiam,ne cõfusionem induceret,generale concilium consulta prohibitione vetauit.Sed quia non solùm importuna petentium inhiatio,illarum postmodum multiplicationem extorsit, verum etiam aliquorum præsumptuosa temeritas, diuersorum ordinum præcipuè mendicantium (quorum nondum approbationis meruere principiũ)effrenatum , quasi multitudinem adinuenit : repetita constitutione districtius inhibentes ne aliquis de cætero nouum ordinem aut religionem adinueniat , vel habitum nouæ religionis assumat : cunctas affatim religiones , & ordines mendicantes post dictum concilium adinuentos qui nullam confirmationem sedis Apostolicæ meruerunt, perpetuæ prohibitioni subiicimus , & quatenus processerant reuocamus*, &c.

2 Prior ratio eius prohibitionis est,à diuersitate nimia religionum, quæ videtur quodammodo turbare rudem Christianum populum,& dare inquirendi occasionem,cur potius illi illam quàm aliam sequantur formulã viuendi,& num illi istis sanctiores aut meliores,cum iam tam bonæ regulæ religionib.iam probatis institutæ siot, vt sufficeret illas obseruare polchrè , & in hanc sententiam faciunt quæ scribit D.August. ad inquisitiones Ianuarij [a].vbi postqoam traditur resecãda esse,quæ neque authoritate,neque moribus vniuersitatis comprobãtur,sed diuersorum locorum diuersis moribos innumerabiliter variantur , ita vt vix aut omnino inueniri possint causæ quas in instituendis bomines sequuti sunt , additur ratio, *Quamuis enim nec hoc inueniri possit , quomodo contra fidem sint: ipsam tamen religionem quàm paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramentis misericordia Dei liberam esse voluit,seruilib. onerib. premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum : qui etiam si tempus libertatis non cognouerunt, legalib. tamen sacramentis non humanis præsumptionib. subiiciũtur.hæc ibi.*Facit quod iussit Dominus [b], *Non facietis singuli quod sibi rectum videtur.* Et certè nisi cohiberetur hæc potestas fabricandi religionem pro arbitrio, nunquam finis esset nouarum formarum,& cultus diuinus diuersus breui tempore,cum tamẽ infinitis à iuris articulis reprobetur [c] Nec tandem futurum esset aliquem inuenire qui se diceret Christianũ,sed cum quandam æmulatione,imò forsan cum schismate, alij religionum tantùm nomina vsurparent,vt accidit tempore D.Pauli , quo alij dicebant se esse Cephæ,alij Pauli,alij Apollo,&c.qood tamẽ valde ei displicuit,& ab eodem reprehensum est [d].

a Epist. 119 c. 19 quæ referitur.in c.omnia talia,12.sub 12 dist.

b Deut. ca.12. vers.6.

c c.1.de rescri. in sex.

d 1.ad Corint. c. 1.

3 Secunda reprobandi nouas religiones causa, est præsumptio temeraria , quæ habet crimen , & dicitur importuna petentium inhiatio, præsumptuosa temeritas [e],quæ meretur retractationem concessionis si quid per eam extortum aut impetratum sit [f]. Siquidem prohibentur sacrosanctis conciliis nouæ religiones, vnde ambitiosæ,importunæ, & temerariæ dicuntur petitiones. *Religionis causa coire* , inquit Martianus Iurisconsultus [g],*non prohibentur homines, dum tamen non fiat contra senatusconsultum quo illicita collegia arcentur.* Quid est autem contra senatusconsulta conuenire?nempe si sine permissione conueniant,vel priuatim, vel publicè. Sic enim ait Tertullianus aduersus Psychicos scribens , Christianos excusans conuentus , *Nisi forsan in senatusconsulta & principum mandata coitionibus opposita,delinquimus.* & idem Marcian [h].*In summa autem, nisi ex senatusconsulti authoritate vel Cæsaris collegium vel quodcunque tale corpus coierit,contra senatusconsultum & mandata & constitutiones collegia celebrat.*

e In di.ca.1.de religio. domi in sex.

f Per c.f.de rescrip.in sex.ca. sententiam, 35. q 9 c. cū olim, de re iudica. l. 1 de petit bonorum ne lat.

g In l. 1. de coll. illicit P li. 47. tit.22.

h in l. 3. §. in summa, eo. ti. de collegiorũ illicitis.

Sic Iustinian. nouella 10. de referendariis, *Apparuerunt , inquit , quidam , nostram largitatem in immensum vocantes, & multos quidem vobis introducentes , supplicantes : multis autem petitionibus vsi ita semper adiectiones in immensum incompetens, causam sic perduxerunt honestam &c.* Ideo postea restringendo numerum referendariorum ad primam institutionem addit , *Volumus enim in mensura , eos quidem vsque ad dictum numerum contineri: iustitia verò & aliis virtutibus augeri , & ad maius apparere. Multitudo enim numerosa nihil habet honestum , quoniam in paucis ex multis quæ secundum virtutem est , vita saluatur.* Satius etiam est maximè in ordinatione sacerdotum paucos bonos, quàm multos malos habere ministros [i]. Et expressiùs Clemens Romanus ad D.Iacobum fratrem Domini [k] , *Tales ad ministerium eligantur clerici,qui dignè possint Dominica sacramenta tractare: melius est enim Domini sacerdotes, paucos habere ministros,qui possint dignè opus Dei exercere , quàm multos inutiles qui onus graue ordinatori adducant.* Et nimia multitudo & inordinata , facit viles ecclesiæ ministros [l]:quemadmodum melius est pauca idoneè effundere, quàm multis & valde inutilibus homines prægrauari [m].

i c.cum sit ars artium, 14 de æta. & quali. ordina lib.1. tit. 14.

k epist. 2.& in ca 4. talcs 23. dist.

l in ca.legimus 24.§ ind dicis 93. dist.

m l.cata §.contrariũ, de verbi iure enucleān. C.

4 Temeritas porrò præsumptuosa ex noua religionis formula apparet , quòd contra ius quis eam instituere propria authoritate voluerit , cùm tamen nemo possit sine authoritate summi pontificis nouam dignitatem in ecclesia constituere [n]. nec oouum sanctum facere, vel venerari , aut nouas reliquias colere sine eiusdem sacrosanctæ sedis licentia [o]. probatio quoque exquiritur sanctitatis , eáque diligens , ne lateat quidpiam sub eo prætextu diaboli & mendacij , vel hypocriseos , vel superstitionis [p] , vt neque fidendum sit miraculis ad probandam personam miracula agentis [q]:

n c.1.22 dist.c. cum olim , de consuetu.

o c. 1. & 2. de reliquiis & venera sanct. lib 3.tit. 45.

p c venerabili, de testib.

q d.c.1 de reliquiis & venerat.

nam

tiam quandoque pet malos Deus miracula operatur [a], facit quod dicitur D. Matthæi c. 7. ver. 22. *Multi in die iudicij dicent mihi, nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & prophetauimus, & in nomine tuo multas virtutes fecimus, & tunc confitebor, inquiet Deus illis, quia nunquam noui vos &c* [b]. & alibi [c]. *Nolite in hoc gaudere quod dæmonia subiiciuntur vobis, sed in hoc gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in cælis.*

a c. teneamus, 1. q. 1. Diuus Thomas to. 2. q. 178. articu. 2.
b idem Lucæ 13. vers. 26.
c Lucæ 10.
d 1. epistola c. 4. vers. 1.

Et apud Iohannem [d], *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate vtrum ex Deo sint, quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum &c.*

5 Tertia ratio ad euitandam confusionem in religione pertinet [e], absurdum est, si promiscuis artibus rerum turbentur officia, & aliis creditum alius subtrahat [f]. In ecclesiæ corpore, multa & diuersi muneris sunt membra, quæ non patiuntur vt alterum alterius se immisceat officio [g]; singula officia singulis committi debent [h], & quisque in vocatione in qua vocatus est, debet ambulare [i].

e in c. f. de rel. glos. domib. & c. 1. de religio. domib. in fine.
f Leó sulta da dis. 23. de testament.
g c. c. in ex iniuncto 12. de hæreti. & ad Corinth. 12.
h ca. singula, 89. distinct.
i ad Ephes. c. 4.

B Quid autem maiorem confusionem posset inferre reipub. quàm aliquem sibi vsurpare vitam quandam seu formulam religionis & habitum, & talem tamen non esse, sed purè laicum vel alium, nequid peius dicam, hypocritam & superstitiosum.

k c. 52. & in c. vt clerici 3. de regularib.

Quamobrem in concilio Toletano 4 [k]. cautum, vt clerici qui se fingũt habitu nomine monachos, & non sunt corrigantur vt veri clerici, & rursum in c. cum causam, 27. de electio. iussum est, vt clerici quidam non professi cuiusdam monasterij, vt vel beati Augustini regulam in eadem ecclesia constitutam profiterentur & seruarent, aut ipsam ecclesiam omnino dimitterent: cùm scriptum sit in lege diuina [l], *Non esse in boue & asino arandum, nec quenquam debere induere vestem de lana linóque contextam:* id est, non esse sociandos in vno officio homines diuersæ professionis [m]. Vt nemo potest & ecclesiasticis obsequiis deseruire, & in monastica regula ordinatè persistere, vt ipse districtionem monasterij teneat, qui quotidie in ministerio ecclesiastico cogitur permanere [n].

l Deut. 22.
m c. in noua actione, 16. q. 7.
n c. 2. nemo potest. 16. q. 1.

Priuata multomagis prohibita religio, vt & olim a Deo prohibitum, priuatim & loco priuato sacrificare [o], & oratorium quidem in sua domo quilibet habere potest, sed non modum religionis nouum, aut mysteria sacræ liturgiæ in sua domo priuatim agere, vel curare agi, sine licentia superioris, idque ex causa legitima [p], & nouella 58. vt in priuatis ædibus sacra mysteria non fiant, ibique pœna etiam publicationis domus priuatæ.

o Leuitic. 17.
p c. 8. §. si quis in sua domo, de ecclesiast. e tit. nouell. 131.

Ante quoque in sexta synodo [q]. *Clericos qui ministrat, vel baptizãt in oratoriis, quæ intra domos sunt, cũ consensu episcopi loci hoc facere præcipimus. Si quis verò hoc non obseruauerit, deponatur* · eadem ex aliis conciliis definita [r]. & ita abrogata nouellla Leonis 4. iuxta id quod scriptum est Deuteronomij ca. 12. *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris, sed in omni loco quem elegerit Dominus Deus tuus.* idque nuperrimè confirmatum, vel renouatum in concilio Tridentino sessio. 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebratione missæ. Et ita fieri tutius decisum est, ne sub ea specie boni agendi prosilirent homines, vel ad contemptum, vel profanationem, vel ad abusum, vel ad confusionem religionis & mysteriorum eius, & quia in errorum barathrum faciliter ruunt, qui conceptus proprios, patrum definitionibus anteponunt, a fide Catholica deuiant, sacramenta Ecclesiastica despiciunt, & alios student multipliciter errores seminare [s]. Vt qui non ad apo-

q ca. 31 & ca. clericos qui 34. de consecratione dist. 1.
r In c. sicut nõ alij. 12. & cap. missarum solemnia, 11. eadem dist. de consecra. vbi excipitur causa necessitatis & permissio episcopi quod nõ est iuris communis.
s In extrau. vnic. cum 1. de religio. Dei.

A stolicas literas, non ad Euangelicas authoritates, sed ad semetipsos recurrunt, magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuerunt [t]. Sic & dictum ne innitaris prudentiæ tuæ [v]. erat & Lex 12. tabularum, *Nemo priuatim deos habessit*. Et aspergebatur infamia Alcibiades Atheniensis quòd in domo sua facere mysteria dicebatur, quod nefas etiam apud ethnicos tunc visum est more Atheniensium, idque non ad religionem, sed ad coniurationem pertinere existimabatur, vt ait Æmilius Probus, qui aliis dicitur Cornelius Nepos, in Alcib. Plutarchus in vita eiusdem, & Thucydides. Eáque de re damnatum Alcibiadem absentem, scribit idem Probus & Xenophon 1. de gestis Græcorum, Isocrates oratione περὶ ζεύγους.

t c. quid autẽ iniquius 24. q. 1.
v c. ne innitaris de constitutin.

6 Hic tamen notandum est, quod ait glossa ad ca. 1. ad verbum, habitum, de religiosis domib. prohibitionem nouæ religionis & noui habitus, B pertinere ad eos qui nouas sectas introducunt; aliter singularem personam, quæ non sit sectæ nouæ inuentor, nouum habitum sibi inducere posse, & in concilio Gangrensi c. f. & ca. parsimoniam, 41. distinctio. *Parsimoniam cum veste humili non reprobamus, sicut etiam ornatum præter corporis diligentiam infucatum laudamus*, &c. Priuatim quippe potest sine scandalo tamen, quisque sibi vel saccum vel aliud quippiam si velit induere; & si contentus non sit communi suæ artis vel vacationis vestitu, morionis auriculas cum tintinnabulis circumponere.

Et sunt habitus etiam religionis diuersi, quidam qui non obligant, quidam qui obligant. non enim obligant ante professionem habitus probationis, aut habitus gestatus extra monasterium sine professione; obligat autem cum professione regulæ habitus gestatus religionis eius [x], c. consu- C luit, qui cleric. vel vouentes. c. ex transmissa, de renuncia c. statuimus, de regula. Neque solus habitus solemnizat votum religionis d. c. consuluit & c. porrectum, de regularibus.

x ca. 1. & 2. ca. vidua vndis glossis pulcherrimis, 27. q. 1. ca. vidua, 20. q. 1.

Eò pertinere potest, quod scribit Clemens 5. summus pontifex, ex concilio Viennensi [y]. vbi postquam prohibuit statum Beguinatũ, quæ nulli promittunt obediẽtiam, nec propriis renunciant, neque profitentur aliquam religionem approbatam, neque religiosæ existunt, quanquam habitum qui Beguinarum dicitur, deferant; addit, *Sanè per prædicta prohibere nequaquam intendimus, quin si fuerint fideles aliquæ mulieres, quæ promissa continentia, vel etiam non promissa, honestè in suis conuersantes hospitiis pœnitentiam agere voluerint, & virtutum Domino in humilitatis spiritu deseruire, hoc eisdem liceat, prout Dominus ipsis inspirabit.* Adfert glossa prima ad prædictum caput 1. de relig. domi. in Clemen- D tin. tria exempla ordinis minorum, & tertium ait esse in viuentibus in coniugio, in quo coniuges secundum ordinem viuendi eis datum, abstinent certis diebus qualibet septimana à thoro, & promittunt obedientiam; & quandam habent regulam, sed non propriè ad tria substantialia, atque illum tertium ordinem esse approbatum à sede apostolica, vt & constat ex c. cum ex eo, 3. de sententia excom. in Clementi. cuius verba, *Minores in suis recipiunt ecclesiis, ad audienda diuina officia tempore interdicti, fratres & sorores de ordine tertio, quem beatus Franciscus instituit, existentes, qui continentes, seu de pœnitentia nuncupantur &c.* Vbi ille ordo non est priuilegiatus, vt alij duo beati Francisci. Sicque ibi glossa ad verbum, *tertio*, ait tres fuisse ordines fratrum minorum. Primum, qui est

y Clement. 1. §. f. de religios. dom.

MM a arctis-

arctissimus & caret proprio, de quo in Clementina 1. de verborum significa. cum similib. secundum sanctæ Claræ, qui differt à primo, quia licet ordo sit etiam fœmiois arctissimus, habet ramen proprium in communi. Tertium autem esse pro viuentibus in coniugio maribus & fœminis adinuentum, & eum professos habere proprium in singulari; quem potiùs ait esse modum viuendi quam regulam.

7 Sed notandum est, vt si qua post mortem mariti sacrum velamen religionis sibi imposuerit & finxerit se sub eodem velamine sanctimonialem esse, postea verò ad nuptias redierit, quia per hypocrisim ecclesiasticam religionem conturbare voluit, & non legitimè in voto suo permansit, eam pœniteotiam agere debere de illusione nefanda, & reuerti ad id quod spopondit, atque in sacro ministerio permanere, quod iochoauit. Nam si conseoserimus, inquit canon, quòd omnia sacramenta ecclesiastica quisque prout vult fingar & nou verè faciat, omnis Ecclesiasticus ordo turbabirur, nec Catholicæ fidei iura consistēt, nec canones sacri rite obseruabuntur[a]. Atque ex concilio Romano, mulieres obtentu religionis velatæ, aut in monasteriis regulariter viuere debent, aut in domibus suis susceptum habitum castè obseruare. In concilio Romano canon 29. relato in canone 31. mulieres, 27. quest. 1.

a ex. quod interrogasti 6 & sequētibus nā si 27. dist.

8 Multò diligentius cauendum in republica, ne sectarum, hæresiúmque varietates inducantur; & sola religio Catholica, eáque vna locum habeat. Religio & veneratio nulla alia quàm vnius Dei tenenda est[b], vnionis author vna fides est: multiplex autem, discordiæ & seditionum. neque enim sibi consentire possunt quorum dispar est de fide sententia & hoc stratagemate vsi sunt aliquando reges Ægypti, qui pro sceptro, vt illis videbatur, stabiliendo, variam & admixtam religionem induxerunt, vt diuersa de religione existente sententia, inter se Ægyptij omnes conspirare nunquam possent[c]: errarunt tamen valde in hoc, & in statu monarchiæ perfectæ, & in vera fide. Nam tyranni opus est non veri regis & principis, factiones in suo regno nutrire, vt vtramque partem dissidentem inter se habens, in illum non conspirent. Rursum peccatur in Deum & religionem, dum pluribus diuersis admissis religionibus, seu impietatibus, Dei veri cultus contemnitur, cum cuius contemptu, status reipublicæ aut potestas quæ à Deo est, diu stare nequeunt: vbi enim Deus auerterit spiritum suum, a populo & principe, necesse est eum concidere, tanquam corpus mortuum & cadauer, quod anima & spiritu non viuificatur.

b Lactātius li 5. Institu. c. 20.

c Diodor. Sicul. lib. 2.

Prudentia tamen opus est, & in præcautione, & in emendatione: præcautio in expellendis nouis dogmatibus, & malis doctoribus, in probādis quos ad munus docēdi, promoueri oporteat, in admonitione & prædicatione verbi Dei syncera.

Quòd si iam error serpserit, latentérque se intruserit, tunc priuati qui iam venenum hauserint reuocandi priùs amice, & leniter sunt, prædicationibus, exhortationibus piis & veris; nam religio potiùs suadetur quàm imperatur, eò quod spontanea voluntate ad meritum creditur, & cordis tantùm verus iudex est Deus.

Quis enim, inquit Lactantius[d], imponat mihi necessitatem vel credendi quod nolim, vel quod nolim non credendi? nihil tam voluntarium quam religio: in qua si animus auersus est, iam sublata, A iam nulla est.

d Lactan. li. 5. c. 24.

Ingenia nostra, vt nobiles & generosi equi, meliùs facili freno reguntur[e]: acerba rabies est eorum qui labuntur a sanitate Ecclesiæ, & priùs experiendum est num quædam medicina possit illis mederi, antequam abscindantur. medici in atra bile plus interdum quietè quàm mouendo atque agendo proficiunt. sunt errores qui potiùs sunt demonstrandi, & ad veritatis lucem detegendi vt resipiscant sponte errantes, quàm metu in contumacia obfirmandi, & in quibus plus proficimus docendo quàm iubendo monendo, quàm minando[f].

e Seneca 1. de clementia.

f Diuus Augustinus epist. 65.

Si verò nihil verba proficiant aut lenitas, tunc ad remedium extraordinarium perueniendum, eorum, primum gratia, vt resipiscant metu pœnarum, & fidem, à qua naufragium fecerunt, repetant, & ne alios corrumpant, vt Diuus Augustinus & alij sacri patres accuratè docuerunt, B & armis etiam aliisque modis cogendos ad bonum quod reliquerunt, vt etiam in hac re principes & magistratus desides, Deo reddituri sint rationem[g]. Quæ multo magis locum habebunt aduersus authores sectarum, veluti aduersus maleficos, impostores, veneficos publicos, quos quàm citiùs fieri poterit tolli è republica est, vt membra putida quæ sua contagione nisi abscindantur, reliqua membra possunt inficere & corrumpere: melius enim est vt citò pereat vnus, quàm reipublicæ vnitas.

g pluribus authoritatibus tã sanctorum patrũ & conciliorum hæc docentur apud Gratianum per totā 23. q. 4.

De fauore religionis in voto soluendo & sacrificio, abusu, & remediis.

CAP. V.

VTi vnus religionis fauor in genere & in specie priuilegia sanctissima habet: ita in eo inuenitur superseminatum lolium, quod est separandum: C proinde transeamus nunc à generali fauore religionis, ad singulares, & primum agamus de voto Deo voto exsoluēdo, postea de malis quæ eo colore irrepserunt, & remediis.

Vouere voluntarium est ab initio, vel non vouere, sed postea necessarium est implere[h].

h ca. licet, de voto.

Satius est enim non vouere, quàm votū, prout meliùs fieri potest, non perficere, ca. scimus. 9. §. quicunque vestrum. 12. 9. 1. quæ verba etiam relata sunt ex ecclesi. 5. vers. 3. & psalmo 75. vers. 12. *Vouete, & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius offertis munera.* & Deutero[i]. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus, & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

i 23. vers. 21.

Sic Diuus Bernardus tractatu de præcepto & dispensatione, *Benedicti regula omnibus proponitur, imponitur nulli; prodest si deuotè suscipitur: non tamen si non suscipitur obest: hoc enim voluntarium non necessarium.* D *Attamen hoc quod dico voluntarium, si quis ex propria voluntate semel admiserit & promiserit, tenendum, profectò in necessarium sibi ipse conuertit, nec tam liberam habet, quod ante non suscipere liberum habuit. Itaque quod ex voluntate suscepit, necessitate tenebit. quia omnino necessum est eum reddere vota sua quæ distinxerunt labia sua. psal. 65. & ex ore suo aut condemnari iam oportet, aut iustificari. Cæterum fœlix, vt quidam sanctorum ait, necessitas quæ cogit in melius.*

Quæ ad rationem cōtractuum referri possunt in quibus ab initio liberum est contrahere, vel non contrahere; sed postquam promissio facta est & contractū, liberum nō est altera parte inuita à promissione resilire[k]. in voto autem promissio est seu

k l. in commodato §. sunt cō moda P l sicut de actio. C.

seu pollicitatio facto Deo, vel ob eius religionem & cultũ bonumque finem, ex deliberatione: & ita obligat [a]. *Sunt quædam*, inquit Augustinus, *quæ etiam non voventes debemus: quædam etiam, quæ nisi voverimus, non debemus; sed postquam ea Deo promittimus, necessariò ea reddere constringimur* [b]. Ad soluendam hanc voti obligationem, multa permissa extra communes regulas in quibus cauendum est ne coniungatur abusus. Ita apud Marcianum [c], *Illud observandum est, ut qui pœnam regit, fines eius excedat; nisi voti solvendi causa, dum tamen abnoctare ei non liceat.* Calixtus summus pontifex, communione Christiana priuat eum qui Romipetas & peregrinos ad vota visitationum sanctorum Apostolorum proficiscentes ceperit, aut exactionibus onerauerit, aut offenderit [d].

a l. 2. de pollicitation. lib. 50. P tit. 12.

b ca. sunt quædam 1. c. in sequentibus 17. q. 1. de quo, vt de aliis ad votum pertinentibus diximus lib. 5. part. ... c. ... tit. 2.

c in l. illud 15. de officio præsidis ... P.

d in cap. 23. si quis Rompetas 24. q. 3. & Nicolaus supra in ca. illi qu. 25. cau. 24. q. 3 innouatum in cap. si de treuga & pace lib. 1. decretal. tit. 34.

2 Cæterum quidam, vel ex temeraria seu superstitiosa specie religionis, vota quædam emittunt inconsultè, & deinceps metu inani religionis impia exequuntur: aliqui etiam malitiosè prætextu voti pollicitationisve ex causa religionis factæ, alios decipiunt & iniqua operantur. Ad primum caput pertinet antiquorum mos Italorum vouendi ver sacrum, quo voto se adstringebant in magnis periculis constituti, & vouebant quæcunque proximo vere nata essent apud se animalia immolaturos, quo nomine quoque pueri puellæve continebantur. Sed cùm crudele videretur pueros & puellas interficere innocentes, perductos in adultam ætatem velabãt, atque ita extra fines suos exigebant, vt ait Paulus ex Festo: testimonium adfert & Nonius ex Sisenna lib. 4. historiæ. possunt & exempla veris sacri vouendi faciendique peti à Liuio lib. 22. & 34. & Dionys. Halicarna. in 1. Et inde Nonius Marcellus ait vernarum nomen pro conuitio & maledicto habitum, quod etiam vernas appellarunt eos qui vere sacro nati essent, tãquam deuotos sacrosque & detestabiles. Iephte prætextu voti quo vouit Domino, si tradidisset filios Amon in manus suas, holocaustum se oblaturum Domino primum egressum de foribus domus suæ, immolauit filiam suam primogenitam quæ ei occurrit reuertenti domum suam [e]. simile adfert de Agamemnone 12. Cicero [f]. *Quid*, inquit, *Agamemnon? cùm deuouisset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset illo anno, immolauit Iphigeniam.* Verùm meliùs Alexãder rex Macedonum, qui cùm forte monitus, vt eum qui sibi porta egresso primus occurrisset interfici iuberet, & asinarium forte ante omnes obuiam factum, ad mortem arripi imperasset, eoque quærente quidnam se immerentem, capitali supplicio, innocentémq; addiceret; & ad excusandum factum suum oraculi præceptum retulisset, vsus est callido responso asinarij. Asinarius quippe respondit, si ita est, inquit, rex, alium sors huic morti destinauit. nam asellus quem ante me agebam prior tibi occurrit [g].

e Iudicũ c. 11.

f 3. officiorũ.

g vt refert Val. Max. li. 7. c. 3.

Rex Moab videns præualuisse aduersum se hostes, arripiens filium suum primogenitum qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, ex quo & factã est indignatio magna in Israel; quare & obsidionem soluerunt eius & recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terram suam [h].

h Reg. 4. c. 3.

Persuasit io summa prætextu religionis Satan & vt acceptabilia essent Deo vota immolandos esse homines, imò proprios filios. Idque opinor, vt obscuraret fidem futuram & mysterium redemptionis nostræ, quam operatus est filius Dei vnigenitus, verbum factum caro, Dominus noster

A IESVS CHRISTVS, verus Deus & verus homo, cui pater non pepercit, sed pro nobis in holocaustum datum & sacrificium, in redemptionis nostræ pretium assumptit.

Cuius mysterium fuit in ipso Abrahamo, qui iussu Dei admonitus vt immolaret filium vnigenitum Isaacum, voluit eius obtemperare voluntati, nisi prohibitus fuisset ab eodem iubente Deo, & acceptante voluntatis obsequium [i].

i Gen. c. 22.

3 Eóque prætextu forsan ille humanæ naturæ hostis dæmon persuadere potuit filiis Israel, etiam filios ei esse immolandos: cùm tamen eius alia non sit intẽtio quam vsurpatio diuinitatis & destructio creaturarum Dei, maximéque perditio animarum immortalium & corporum, vt sibi socios paret pœnarum æternarum in carcere illo cui in perpetuum addictus est.

Refert Alexander ab Alexan [k]. exempla cru-
B delium sacrificiorũ, vt Scythotauri aduenas Dianæ immolabant, & alij, vt ipse tradit. Galli olim patrem Hæsum & Teuthatem Mercurium, quos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum suorum aras, aut homines immolabant, aut se immolaturos vouebant.

k l. 6 genialium dierum.

Apud Phœnices & Carthaginenses, nimium diu seruatum, vt infantes, principali honore insignes forte ductos, in regio ornatu Saturno immolarent hostias: à quibus sacris cùm cessassent postea victi ab Agatocle, deos postea subiratos rati, vt numen placarent, ducentos nobilium filios mactarũt ad aras; adeò cæca mortalitas sub nomine religionis ad infandas agebatur cædes præceps, vt ait Alexan.

Meminit Macrob [l]. de impiis sacrificiis in Ditis sacello & Saturni ara, cuius festa Saturnalia
C nominauerunt: vbi diu humanis capitibus, Ditem: & virorum victimis Saturnum se placare putabant, propter oraculum in quo erat καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

l lib. 1. Satur. c. 7. & c. 11.

Quæ tamen infausta sacrificia, pulchra & humana interpretatione Hercules mutari persuasit, & in ferre Diti non hominum capita, sed oscilla ad humanã effigiem arte simulata: & aras Saturnias non mactatione virorum, sed accensis luminibus excolere, quia non solum virum, sed & lumina φῶτα significant.

Mentem corripuit hæc impia superstitio etiam aliquando populi Israelis & Iudæ commixta gentibus, vt ait Dauid psal. 105. v. 35. & sequent. *Et didicerũt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum & factum est illis in scandalum, & immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis, diis quos ignorabant, & effuderunt sanguinem innocentem sanguinem filiorũ suo-*
D *rum & filiarum suarum quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaam.* Hoc autem operabantur in loco dicto Tophet in valle filiorum Ennom, in valle occisionis. & in excelsis Baalim ædificatis ad comburendum filios igni in holocaustũ Baalim [m]. hoc namque ex gentilibus mutuari quoque prohibuit Deus Deutero. c. 12. ver. 29. & sequentibus. *Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris possidendas, & possederis eas atque habitaueris in terra earum, caue ne imiteris eas postquam fuerint te introeunte subuersæ, & requiras ceremonias earum, dicens, sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo, omnes enim abominationes quas auersatur Dominus fecerunt diis suis, offerentes filios & filias & comburentes igni. quod præcipio tibi hoc tantùm facito Domino,*

m Hieremiæ c. 19.

nec addas quicquam vel minuas. Et Leuitici c.20.ver. 2. *Si quis dederit de semine suo Moloch, morte moriatur. populus terræ lapidabit eum.* &c. & c. 18.vers.21. *de semine tuo non dabis vt consecretur Idolo Moloch, nec polluas nomen Dei tui, ego Dominus.* Rex Iosias vt tolleret hanc abominationem, contaminauit Tophet, quod erat in conualle filij Ennom, vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch [a].

a 4 Re.23.10.

4 Deuouerunt & multò crudeliùs se ipsos quidam morti, prætextu religionis: credentes sic ideo placandos iri Deos, vt M. Curtius, qui cùm in media parte fori Romani vasto ac repentino hiatu terra subsideret, responsúmque esset, re illum tantummodo compleri posse qua populus Romanus plurimùm valeret, militaribus insignibus ornatus equum conscendens, eum vehementer admotis calcaribus præcipitem in illud profundum egit [b]. Sic Decius cum Latino bello Romanam aciem inclinatam & penè iam prostratam videret, caput suum pro salute reipublicæ deuouit [c]; filium Decium & idipsum fecisse testantur [d].

b vt ait Liuius in 7 Orosi. in 3 c.5. Valerius Maximus lib 5 c.6.
c vt idem Valerius scribit eodē loco, & Liuius in 8. & in 10.
d vt & Zonaras & Cicero in Catone

5 Alij quoque voto se obligarunt alios necare, vt in Actis apostolorum c. 23. vers. 12. collegerunt se quidam ex Iudæis & deuouerunt se dicentes, neque manducaturos neque bibituros donec occiderent Paulum. Et cùm natus esset IESVS in Bethleem, & venissent magi ad eum adorandum, & ad offerendum ei munera vota; impius & crudelis Herodes, finxit se quoque velle eum adorare, & mittens illos in Bethleem, dixit, ite & diligenter interrogate de puero, & cùm inueneritis renunciate mihi, vt & ego veniens adorem eum: cum tamen eius intentio esset eum necandi, vt postea apparuit [e]. Iehu rex vt occideret faciliùs omnes prophetas Baal in Israël, congregauit omnem populum & dixit ad hos, Achab coluit Baal parum, ego autem colā eum ampliùs. Nunc igitur omnes prophetas Baal & vniuersos seruos eius & cunctos sacerdotes ipsius vocate ad me: nullus sit qui non veniat. sacrificium enim est mihi grande Baal, quicunque defuerit non viuet. Porrò Iehu faciebat hoc insidiose, vt disperderet cultores Baal. Et dixit, Sanctificate diem solemnem Baal. vbi enim congregati fuerunt, iussit omnes occidi, & destruxit statuam & fanum Baal, & fecerunt in æde eius latrinas Fuit quidem bonum opus, & Deo acceptabile, tollere idololatras & cultum pessimum; verùm illi qui necati sunt, sub specie colendi sua idola obtruncati fuerunt [f].

e Diui Mathæi c 2 vers. 8. & sequentib.

f 4. Reg. ca.6.

6 De alio autem capite & de illis qui prætextu voti soluendi, & religionis deceperunt alios: plura occurrunt exempla, ex quibus pauca sufficiet recensuisse: illud insigne, quòd sub prætextu voti soluendi & muneris offerendi Mineruę, Troia, quæ per obsidionem 10. annorum capi à Græcis non potuerat, capta & direpta fuit, admisso equo ligneo quo inclusi erant hostes Achiui, qui eo munere deceperunt Troianos, vt scribit Tryphiodorus Ægyptius Grammaticus & Poëta, libello qui dicitur Ἰλίου ἅλωσις, Ilij excidium & Virgilius libro 2. Æneidorum. Scribit Philippus Comminæus [g] Florentiæ duas fuisse generis factiones, Medicorum & Pacorum. Pacorum verò partibus fauisse summum pontificem & regem Neapolitanum, coniurasséque domum Pacorum necem Laurentij Medicæi, qui eius domus erat princeps & sui generis: vsos autem pro exequenda tam scelesta coniuratione, religionis occasione; atque solemni die, hora qua missa solemnis celebrabatur; cui aderat dictus Laurentius cum suis, aggressos tantum scelus & inermes Medicæos, dato signo, vt dum presbyter concineret, Sanctus, Sanctus, Sanctus, tunc illos aggrederentur: quod fecerunt. euasit tamen Laurentius cæteris obtruncatis. Factum & est cùm adoraret Sennacherib rex Assyriorum in Niniue, in templo Nesiosch deum suum, vt Aramelech & Sarasar filij eius percussérint eum gladio [h].

g in vita Ludouici xi. libro 1. cap. 122.

h Esaiæ 37.38.

Multi & interpretatione voti arbitraria, vel ipsum Deum, si fieri posset, decipere satagunt, vt apud Æsopum in 47. fabula ὁδοιπόρου seu viatoris, vbi viator qui Mercurio vnuerat, siquid in itinere inuenisset, dimidiom se ei dedicaturum, nactus peram cariotarum & amygdalarum plenam, ea accepta, comedit, sed cariotarum ossa & amygdalarum cortices super altari quodam imposuit, inquiens, Habes ô Mercuri votum, nā rei inuctæ exteriora & interiora tecum partior.

Euasit Samuel manum Saulis, cùm esset profectus ad vngendum Dauidem in regem, dicens ad immolandum Domino veni [i].

i 1 Reg.ca.16.

Absalon occupaturus regnum Dauidis, coniurationibus completis, separauit se à patre sub prętextu voti soluendi, & ait illi, Vadam vt reddam vota mea quæ voui Domino meo in Ebron: misit autem interim exploratores in vniuersas tribus Israel, statim vt audietis clangorem buccinæ, dicite regnabit Absalon in Ebron [k]. compertum & aliquando, sub specie peregrinorum & Romipetarum, & sub habitu monachorum quosdam euasisse, & secretas domino actiones composuisse reipublicæ pernitiosas.

k 2.Reg.c. 15.

Sub specię benè soluendi voti, voluerunt decipere Romanos contraria dedicatione Etrusci, si quidem, vt refert Gellius [l] ex M. Verij Flacci libro rerum memoria dignarum, cùm Haruspices ex Ethruria hostili & inimico animo à Romanis acciti, quando statua Romę in comitio posita Horatij Coclitis fortissimi viri de cœlo tacta est, & id fulgur piaculis luendum esset, contrariis religionibus statuissent vt nocerent Romanis, statuam in inferiorem locum ponendam quæ esset in locum editom subducenda, de perfidia detecti & confessi necati sunt, prætextu sacrificij faciendi decepit & necauit Himilconem regem Carthaginensium, Gelon rex Syracusorum, vt refert Poliænos l.1. stratagematon in Gelone [m]. Sed & Solyson Callitellis filius, vir popularis, cùm electus fuisset dux à Samiis aduersus Æoles, neq; illi celebrarent solemne festū in templo Iunonis longiùs ab vrbe remoto, finxit se grauiter id ferre & velle celebrare, quod populus probans & ad locum profectus est: verùm Solyson nocte in vrbem reuersus, inductis hominibus, imperium tunc Samiorum occupauit [n]. narrat & Iustinus l.21. Diooysium Syracusanorum tyrannum, cum rapinæ occasio deesset, vniuersam ciuitatem callido commento circumuenisse, & prætexru voti soluendi Veneri, postquā persuasisset mittēdas ęsse electas ex omnibus meliùs ornatas, immissis militibus illas spoliasse.

l Lib.15.ca. 3.

m & latius explicabo infrà c.8.num.14.

n vt ait Polyænus lib. 6. Stratagem.

7 Remedia porrò vt obuiam eatur abusui voti causa, considerare debent qui ab eo præcauere volunt, in summa, res deuotas, seu promissas, personas vouentes, & quibus promittatur, & modum promittendi vel exequendi voti.

Peccarunt namq; plures dum vouēt & promittunt Deo, quæ ei non placēt, vel quæ promitti nō debent, vt dum filios olim quidā immolarunt & se ipsos, sine discretione mortem sibi inferentes: se enim

enim Deo vouere hoc laudabile, & sua quoque, & Deo gratũ, auth. ingressi C. de sacrosanct. ecc.

At sibi mortem inferre prætextu voti, hoc reprobatum est per præceptum, non occides: scilicet nec alium, nec teipsum.

Vouere possumus quæ nostra sunt: sic enim dictum, Honora Dominum de tua substantia [a]. At aliena vouere non est nostrum, non minùs quàm dispositio de rebus alienis, quæ prohibetur [b], homo autem, non est Dominus membrorum suorum, vt illis possit abuti [c], mala vota, id est desideria, & optare malum: improbantur etiam & ab ethnicis, vt docet Seneca [d].

a Prouerb. 3.
b ti de rebus alien. nõ alienã. li. 4. C. tit. 31. l. 11 de reg. iur. P. l. 9. de rei vindica C. l. 5. de acquir. possess. P. l. 18. de contrah. emp. P.
c l. lib. homo, ad legem Aquil. P.
d li. 6. de beneficiis cap. 37. & 38.

Sed nec de re mala votum est recipiendum aut exequendum, vt si promittatur adulterium, furtum, sacrilegium, prohibita in ciuili etiam obligatione, l. veluti l. generaliter de verbo. obliga. P. Deos enim cui hæc promissio voti fit, reiicit suis mandatis huiusmodi opera. Personæ vouentium B inspiciuntur, an possint vouere, & ita se obligare, sunt enim quædam quæ non possint vel absolutè, vel nisi adhibitis circumstantiis quibusdam absolutè, qui non possunt ex defectu mentis contrahere, nec possunt vouere, vt furiosi, infantes, & alij, qui iudicio carent [e], & qui arbitrij sui non sunt, vt monachi sine consensu abbatis [f]: quia neque velle habent [g], vt nec vxor sine consensu viri [h], in his quæ respiciunt debitum mariti.

e c. t. de regu. la.
f c. nõ licet 20. q. 4.
g c. quorundã, c. si religiosus, de electio. lex.
h c. manifestũ, ca. noluit 33. q. 5.

Adhibitis circunstantiis autẽ non vouent, qui ex voto dissipant aliunde vinculum religionis quo prius adstricti erant [i], sic non vouent clerici in præiudicium ecclesię cui debent assiduitatem, peregrinationem longam, sine licentia sui prælati c. magnæ, de voto: de aliis personis, quibusdam prohibitis idem dicendum [k].

i c. nisi cũ pridẽ, de renuncia. cap. magnæ, de voto.
k in l. 2. de pollicita. in. P. & in similib. de quibus nos alibi in par. commẽ. iurisprudẽtic j.

Quibus etiam votum seu promissio fiat, inspi- C ci debet: nam vota vel promissiones factæ dæmoniis rescindendæ sunt potiùs quàm implendæ. Si quis diis argenteis votum vouerit & non reddiderit, neque hæc requirent [l].

l Baruch. ca. 6. vers. 34.

Modus & finis pollicitationis voti, detegit eius naturam, vt si fiat deliberatè & ad bonum finem, fauore suo donetur: sin minùs, nequaquam.

Intentio quippe obligandi debet adesse, cum promissione firmata [m], quæ si aderit cum bono fine non debent admitti qui promiserunt ad perfidiam, vt sine caosa fidem Deo datam rumpant, cum & Dei vindicta immineat tacentibus hominibus [n].

m ca. qui bona agunt 4. 17. q. 1. c. consuluit de reg. ca. nuptiarum 27. q. 1.
n cap. Anamas 17. q. 1.

Neque potest Deum latere diffugium dolosum, quia ipse occulta mentis nouit, neque explicatio extra bonam fidem voti illum fallere potest, sed ad ingratitudinem & in caput artificis ars conuertitur.

Superstitiosa etiam vota reiicienda, quemad- D modum & in concilio Tridentino sessione 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebratione missæ, sic statutum, *Quarundam verò missarum & candelarum certum numerum, qui magis à superstitioso cultu, quam à vera religione inuentus est, omnino ab ecclesia remoueant (scilicet episcopi ordinarij locorum, de quibus agitur ibidem) doceantque populum quis sit, & à quo potissimum proueniat sanctissimi huius sacrificij tam cælestis ac pretiosus fructus.*

Sed & qui suspectos habent vouentes, non debent se exponere temerè omnibus, neque sua, neque sacrorum tempore: sed se præmunire etiam tunc, & Mediceos oportuerat præcauere in ecclesia quoque: neque enim inimicitiæ cessant inter improbos tempore sacrorum, vt docent exempla A Himilconis & Solysonis supra relata. Quo tempore etiam veri Christiani intenti religioni sunt, tunc Sathan insidias eis maiores machinatur. Christus orabat, dormiebant discipuli, Iudas vigilabat, & ad proditionem Iudęos eius inimicos armauit & præparauit.

8 Aliud exemplum potest etiam præcautionem admonere, ne arma, qui alios suspectos habent, relinquant, quod refertur à Polyæno [o] de Megarensibus, quos cùm vellet inermes eiicere vrbe & ex Chalcidensibus Theocles, finxit se belli tempore votum nuncupasse, si vrbe potiti sine periculo fuissent, duodecim diis sacrificia peracturum, pompámque armis ornatam celebraturum. Megarenses autem nihil mali suspicantes, Chalcidensibus arma mutuantibus dederunt ad pompam donec sacrificium perageretur: at postquam armati in foro constitissent, iussit Megarenses ante solis ocasum ex vrbe discedere, & ita B inermes Megarenses è Leontino pulsi facilè.

o lib. 5. Stratagema.

Midas etiam, vt refert idem Polyænus libr. 7. simulans se diis magnis rem diuinam facturum, per noctem Phryges cũ tibiis, tympanis ac cymbalis eduxit, quibus enses occultè gestandos dederat. Ciues è domibus egrediebantur ad spectaculum: at illi tympana cymbaláque pulsantes, spectatores trucidauerunt, & in ædes apertas impetu facto Midam tyrannum constituerunt.

De defensione religionis & fidei.

CAPVT VI.

SEmper verus amor in se ipso crescit, nec ei sufficit rem amatam, si diuina sit, consequi & colere: sed vltrò cupit vt omnes eandem diligant, ament, colant & sequantur.

C Religionis & fidei zelus & feruor, tantùm inter homines potest, qui de Deo habent & de immortalitate animæ, déque futura vita, vel morte æterna cognitionem, vt nihil non agant eius causa & fauore, & contraria omnia non detestentur & abhorreant, & ideo in vindictam offensæ aduersum mandata Dei & cultum eius, toti feruntur, omníque impetu corporis & animi.

Ita filius Eleazari filij Aram sacerdotis, cùm vidisset quòd vnus ex filiis Israël intrauerat coram fratribus & Moyse contra prohibitionem, ad scortum Madianitidem, arrepto pugione ingressus est post virum Israëlitam in lupanar, & perfodit ambos simul, virum scilicet & mulierem in locis genitalibus [p].

p Nu. c. 25. v. 7.

a Moyses quoq; armauit omnes filios Leui contra idololatras qui vitulũ aureũ fecerant & adorauerant, & cæcidit ex illis quasi triginta millia [q].

q Exod. c. 32.

Delere iussit Deus gentes idololatras vsque ad D internecionem [r]. Elias zelo zelatus pro Domino Deo exercituum prophetas Baal interfecit in torrente Cison [s].

r Deuter. 7.
s 3. reg. 18. ver. 40.

Sic Samuel concidit in frusta Agag regem Amalech coram Domino in Galgatis [t].

t 1. reg. c. 15. v. 31.

Mathatias videns Iudæum quendam in omnium oculis sacrificare idolis, super aram in ciuitate Modin secundum iussum regis, doluit, & contremuerunt renes eius, & accensus est furor eius secundum iudicium legis, & insiliens trucidauit eum super aram: sed & virum quem rex Antiochus miserat, qui cogebat immolare, occidit in ipso tempore, & arã destruxit, & zelatus est legẽ, sicut fecit Phinees Zamri super filio Salomi. Et exclamauit Mathathias in ciuitate, dicens, omnis qui zelũ habet legis statuẽs testamentũ, exeat post

me. Et fugit ipse & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunque habebant in ciuitate [a].

a Machabæ 2 ver.24.& seq.

Iehu zelo Domini ductus, occidit domum omnem Achab, & vniuersos prophetas Baal [b].

b 4 Reg.c.9.11 ca.10.

Aod quoque offerendo munera Eglon regi Moab, qui opprimebat populum Israel, per insidias necauit [c].

c Iudicū ca. 3. vers.16.& seq.

3 Nihil magis discipulos Domini aduersum ethnicorum audaciã, impugnationẽ, pericula illata & aduersum metum præsens mortis armauit, quàm religio, quæ cum gratia sancti spiritus. quæ nunquã Deum inuocantib. defuit, ita ad contemptum omniũ, imò sui etiã ipsius incitauit, vt Deo, eiúsque fidei & religioni postponenda censuerint vniuersa. Duóque hic maximum robur habent, vnum de immortalitate animæ, recta: firmáque sententia: alterum beatitudinis post labores iustos, & mandatorum Dei obseruationem, spes certissima, & ex contrario mortis æternæ aduersus impios præparata habitatio.

Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filiũ filiæ Pharaonis: magis eligens affligi cum populo Dei, quàm temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimans & præponens thesauro Ægyptiorum, improperium Christi: aspiciebat enim in remunerationem, vt ait Diuus Paulus ab Hebræos ca.11. vers.26. Exod.cap.2. Gedeon, Barach, Samson, Iephte, Dauid, Samuel, per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt, exterorum &c [d].

d ad Hebræos dicto c 11. Iudicum 6. vers. 11.& c.4. vers. 6.& c.13.vers. 24.& ca.11.1. &c.

Qui in pugna sunt, alacriores redduntur ad certandum, vbi opinantur se viribus & multitudine hostes superare: & quasi certam tenentes victoriam, vel se defendunt, vel inuadunt cum maiore impetu.

Hac autem sententia mens eorum impletur, qui norunt Deum omnipotẽtem, Deum Sebaoth seu exercituum: & qui eius causam defendendo credunt auxiliari sibi: & victorem facile eũ quando voluerit, euasurum, diuitem & promptum ad remunerationem illorum qui eo animo laborant vt etiã olim in ethnicorum superstitionibus, hunc ipsum maximum addidisse momentum victoriis legamus, conciliatis numinibus, captis, vt videbatur, fœlicibus auguriis.

Legi & sæpe fraudibus religionis vsos duces, animosque militum veluti numine auxiliari ad pugnam fuisse roboratos, vt apud Polyænum [e], Archidamus cùm in Arcadia pugnam committere vellet in posterum diem, Spartiatas confirmauit noctu statuens aram, cámque armis splendidissimis armans, equos duos circumagens. Cum enim intellexisset, manipulares duces & centuriones noua conspicientes arma & duorum equorũ vestigia atque spontaneã aram, interpretati sũt Dioscuros auxiliũ laturos: & ita Spartiatæ sumptis animis, & religione commoti strenuè pugnarunt atq; Arcadas vicerunt. Sic accidit etiam victoria Thebanis duce Epaminonda, qui cùm pauci essent contempserunt Cleombrotum & quadraginta mille sociorum Lacedæmoniorum, apud eundem Polyænum l. 2. cùm enim multitudine perterriti ab initio pugnam detrectarent, Epaminondas persuasit vt forti essent animo duabus rationibus: nam primò subornauit virum ignotum coronatum & vitta redimitum, qui progredientibus ex vrbe eus deciperet & diceret, Trophonius iussit vt Thebanis renũciaré, se victoriã dare his qui principes pugnã inirent. Sicq; Thebanis Dei vaticiniũ adorantibus, Epaminondas iussit in Heracleũ veniẽtes vota facere: antea quoq; cũ Herculis sacerdote constitutã, vt templũ aperiret, & arma reposita submoueret & tersa Deo rursus apponeret, ipséque cum ministris suis de medio recederet nemini quicquam enunciantes. Postquam verò milites cum ducibus in templum ingressi, viderunt apertas ianuas nullo ministrorum præsente, ac etiam arma vetusta perpurgata recens & fulgentia conspexerunt coram, (cum namque putabant Deum) clamorem sustulerunt, & diuina confidentia impleti sunt, tanquam Herculem pugnæ ducem habentes: sicque accidit vt sumptis viribus quadraginta millia contemnerent.

e lib.1 Stratagema.

Timoleon etiam pro societatis iure auxilium Syracusanis ferens [f], oraculi suppositione ad eandem causam abusus est, nam in collem quendã altissimũ & excelsum ascendit, & cùm vidisset quinquaginta millia Carthaginensiũ explicata, lucum verò infestum procellis, & ventũ aduersum hostibus fieri: congregata concionẽ, in hoc tempore, inquit, hostes capi necesse est: etenim oraculũ extare, eus qui in illo loco aciem collocarent, perituros: comprobari autem oraculum tempestate repentina. Quare Græci magnis animis sumptis, pauci complures fuderunt.

f vt narrat idem Polyænus Stratag.lib. 5.

Aliud factum refert idem author l.7. non contemnendum, ab Amasi, in eo bello quod aduersus Arabes habebat: vbi à tergo Ægyptiorum, constituit statuas eorum deorum qui apud ipsos summo honore & religione colebantur, vt hoc modo alacriùs pericula subirent, arbitrantes se deos habere spectatores, quos nequaquam hostibus prodere aut relinquere deberent.

4 Fuit inter Christianos bellum in Turcas & Sarracenos expeditius, ad quod & hominum maior copia confluxit, tempore quo remissio peccatorum prędicta est euntibus ad illud, vel pecunias contribuentibus, crucis signo indicto militibus; vnde & ea expeditio aut bellum, Cruciata dicitur: qualis publicata fuit per vniuersum orbẽ à Iulio 2.sum.pont. anno Domini 1517. Quemadmodum scribunt Surius in historia & Sleidan.lib. 1. ante anno Domini 1188. Fridericus primus imperator cum pluribus principibus & grandi multitudine Germanorum cruce se signauit ad eandem pugnam maiori audacia & fortitudine exequendam [g]. Tempore Gregorij & eius successoris Clementis sum.pont. Richardus regis Anglorũ filius, rex Galliarum & alij comites & duces expeditionem pararunt pro liberanda terra sancta, cruce se signantes, adhibitis sanctis statutis & concessis pluribus à summis pontificibus priuilegiis, de quibus scribit Guillelmus Neubrigensis [h].

g vt habetur in editionibus ad Albertum Schafnaburgũ in eodẽ anno latius.

h lib. 3 rerum Anglicarum c. 20.21.24.25

Eugenius 3.sum.pont. quoque cruce signauit, & excitauit contra Turcas Ludouicum regẽ Galliarum, vt est apud Platinam in vita Eugenij 3.

Anno Domini 1280. sub Clemente 4. sum. pontif. Albertus Lantgrauius Thuringiæ & Marchio Ottho de Brandeburg cum filio suo, Albertus quoque de Brunsvvig, & multi alij in Prusiam peregrinantes contra paganus cum signo crucis profecti sunt.

Alexandro 4.sum.pontif. cùm Ecclinus tyrannus totam ferè Venetiam occupasset & Mantuam obsideret, Philippum Fontanesiũ Archiepiscopũ Rauennatem, Venetias propere misit qui prædicata Christi cruce comparatoque exercitu, Ansedisium

disium Ecclini ex vxore oepotem Patauiu expo- A lit,vt scribit Platina in Alexan.4.

Cruciata quoque expeditio est indicta contra Fridericum 2.cui Gregorius 9.imperium abrogauit,celebrato concilio cum Cardinalibus [a].

a vt scribunt Blondus li.7. decæ.2. Albertus Krantius lib. 8.historiæ c.8.

5 Sed nec omittendum Attali factum, quod refert Polyenus l.8.Stratagem.Attalus quippe,cum Galatis seu Gallis magnum numerum habentibus prælium commissurus,milites suos timore perculsos confirmare atque alacres reddere volens,ante conflictus periculum,victimam apparauit, Sudio Chaldæo vate sacrificium obeunte:ipse deos precatus libauit & victimam dessecuit. Rex contrito gummi, inscripsit in dexteram manum, regis victoria, inscriptionem non à sinistris ad dextera, sed contra à dextris ad sinistram: & cùm viscera extraherentur, supposuit manum in calidiorem ac fungosum locum, abstersitque inscriptionem: vates percurrens frustra reliqua,ac bilem,portásque,mensam,atque omnia signa perspiciens,conuertit particulam quæ inscriptionem continebat, B qua regis victoria significabatur. Itaque tum ipse gaudium cócepit,tum vniuersis militibus signum ostendit, qui accedétes & legentes fiducia replebantur:omnésq; vociferabantur iubentes ducere aduersus barbaros, & alacres animis in pugnam ruentes,Gallorum multitudinem superarunt.

De abusu prætextu religionis defendendæ.

CAPVT VII.

GEntiles omnes ferè,prætextu religionis persecuti sunt Christianos ad internecionem vsque,vt tempore Antiochi Iudæos [b].Et Caiphas pontifex, religionis Iudæorum prætextu conseruandæ,concilium coegit & sententiam tulit contra Dominũ nostrum IESVM CHRISTVM [c]. *Quid facimus*,inquit, *quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum,omnes credent in eum,& venient Romani & tollent locum nostrum & gentem*,& postea, *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*. C Et tempore D.Pauli [d]. Demetrius argentarius faciens argenteas ædes Dianæ Ephesi, concitauit seditionem in Christianos, prætextu religionis:cùm tamen ei magis cura esset de lucro quod adimi sibi videbat, si tolleretur Dianæ superstitio per veram fidem Dei. Sicque Domini Pythonicæ, à qua D. Paulus spiritum diuinatorem eiecerat, cùm viderent spem lucri quod ex illa colligebant,cessasse, concitarunt turbas prætextu religionis dicentes Paulum & socios contra religionem prædicare [e] & Libertinorum & Cyrenensium synagogæ [f], cùm non potuissent resistere sapientiæ & spiritui qui loquebatur per os D. Stephani, commouerunt plebem & seniores & scribas,& statuerunt falsos testes qui dicerent, homo iste non cessat loqui aduersus locum san- D ctum & legem,& sic primum in Christianos bellum,vt Optatus Mileuitanus loquitur l.3.seu persecutio mota est à Scribis, in qua D. Stephanus mortuus est: idem & Eusebius l.2.c.1.notat. Hoc prætextu religionis sublatus Naboth, cùm enim noluisset hæredium vel vineam à patre & maioribus relictam vendere regi Achab, Iezabel vxor regis, eius nomine misit literas ad populum vbi erat Naboth,vt prædicarent ieiunium & facerent sedere Naboth & submitterent duos filios Belial contra eum qui falsum testimonium dicerent, quòd is benedixerat Deum & regem, & lapidarent eum,quod & factum est [g].

b 1.Macha 1. & 2.c.6.

c D.Iohã euã. c.11.vers.47.& seq.

d in Actib. Apostolorũ c.19. vers.24.

e in Actor.16. vers.16.& seq

f Actor. cap.6. vers.10.&seq.

g 3.Reg.c.21. vers.8.& seq.

2 Scribitur & Daniel.c. 6. quòd cùm cogitaret rex cõstituere Danielem super omne regnum, Satrapæ inuidi, cùm inuenissent eum esse fidelem, A dixerunt non inueniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi fortè in lege Dei sui, & proinde curarunt edictum fieri à rege, ne intra triginta dies à quocunque Deo vel alio fieret vlla petitio, nisi à rege: eóque sancito curiosiùs obseruarunt Danielem, & inuentum orantem, vt mos eius erat,in domo flexis genibus Deum, detulerunt & accusarunt tanquam transgressorem edicti regij, & in leonum lacum proiici necandum curarunt, vnde tamen Dei adiutorio liberatus est.

3 Mirum est, attamẽ verum referunt Sleidanus in sexto,Surius in historia, & Gilbertus cognatus in tragicis narrationibus, tantùm valuisse religionis opinionem,vt anno Domini 1527.quidam Anabaptista Sangalli oppido Heluetiorum,caput fratri sub Germano præcidendo præsente vtroque parente illis persuaserit sibi diuinitùs imperatum:quod tamen non potuit persuadere magistratibus,qui eum eadem pœna sustulerunt. B

4 Vt Syrus quidam nomine Eunus, fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ ceremonias iactaret, ad libertatem & arma seruos quasi numinum imperio concitauit,atque vt diuinitùs id fieri probaret, in ore abdita nuce quam sulphure & igne stipauerat leniter inspirando,flammam inter verba fudisse fertur: hócque miraculo collegisse plusquam quadraginta millia seruorum.

5 Occurrit apologus Æsopicus 6. felis & galli, quo mores fallaces hominum impiorum & nocendi auidorum,atque lucri cupidorum præstringuntur,qui prætextu vindictæ religionis violatæ, quos perdere volunt, clàm aggrediuntur, postea verò dum detegi imposturas suas prouident,aperto & sublato velo opprimunt. Felis enim com- C prahenso gallo,cum rationabili causa obiecta volebat deuorare:cæterùm accusabat illum dicendo molestum esse hominibus nocte clamando neque permittendo somno frui. Eo verò respondente se illud ob vtilitatem eorum facere, vt ad consueta opera excitarentur: rursum felis causam adferebat, quòd impius esset erga naturam, cum matre ac sororibus coeundo; eo autem & ad vtilitatem dominorum hoc se facere dicente, cùm multa hinc ipsis oua pariantur,felis præfatus, sed, etsi tu multis abundes responsionibus, ego tamen ieiunus non præstabo,& ipsum deuorauit.

6 Narrat Ioseph [h]. temporibus Claudij & Neronis CC.in Samaria & Iudæa bella excitata ciuilia,contra quæ missus est à Nerone Vespasianus. Accidisse autẽ pessimos quosq; eius patriæ cóuenisse in vnum,vel cõiurasse:atq; se specioso nomine zelatorũ appellasse,prætendẽtes se arma tãtùm capescere pro defensione religionis & templi Iu- D dæorum: quo colore quotidie impia & scelesta cõmittebãt, neq; de pace quicquã quemquã proloqui patiebantur,vt interim securiùs prædarẽtur, donec ea pertinacia victi, ipsimet ignem supposuerunt templo Hierosolymorum, pro cuius defensione dicebant se pugnare. Fertur & intulisse bellũ patri Henrico 4.Cæsari,filius,prætextu religionis ab aliquib. persuasus [i]. Anabaptistæ quoq; cuiusdã libertatis gratæ Euangélicæ prętextu:plures velut ad pileum vocatos facile commouerũt, & turbarũt religionem pacémque publicam, cladibúsque & sanguine polluerunt eandem. Sed nec incertum est Alborum sectam in Italia inualuisse,quæ errabunda per regiones currebat,crucem præferebat, hymnos canebat: noctúque eo loco quem sors obtulerat, quietem capiebat: sexus vtriusque

h li.5.de bello Iudaico c.5.& lib.6.ca.1.2.& seq.

i vt scribit Sabellicus & Albertus Krantius lib 5. Saxoniç c.27.28. & 30.

vtriusque simul procumbente multitodine [a].

a de qua Platina in Bonifacio 9. Polydo. Verg. li. 7. c. 5. de inuentu. rerum.

Ea semper aliorum hæreticorum consuetudo, vt dum ambitione suprema, metu ne puniantur, temporalium bonorum habendorum stimulis pelliciuntur & stimulantur, Dei velum & fucum obtrudant, & à legitima principum obedientia subditos auocent, ocius esse obediendum Deo quã hominibus prædicent, sicque iugũ potestatis legitimæ subuertere conẽtur. vt postea populo ad arbitriũ &ad exequẽda furiarũ incẽdia quę parata habent, abutantur. Aggrediũtur autem prius principes ipsos dolosis verbis & piis & religiosis, vt videtur, vt illorũ instrumẽto aduersum aliaquæ per se expugnare nequeunt vtantur, & si nihil apud illos profecerint: vel si deprehendi dolos ab ipsis sentiant, ad alios se conuertunt, apud quos, eos quos non potuerunt decipere, calumniantur, zizania seminant, faces, seditiones submittunt, conturbant omnia, principes in subditos, & subditos in principes concitant. Non est quod prosequar turbas, tumultus, bella, seditiones, infanda scelera, rebelliones, proditiones, coniurationes, sacrilegia, impostutas, fucos prætextu religionis quæ in Anglia, Germania, Flandria, Gallia, Italia, orta fuerunt: ea enim tam aperta sunt, & vtinam Deus vellet dicere possemus præterita aut non existentia, vt non egeant scripturæ nostræ testimonio. Refert Alexand. 3. [b] quemdam nobilem qui sibi pœnitentiam imponi petebat, Friderico imperatori negasse castrum Vernicæ, vnde contigit quòd quatuor castris destructis plusquam duo millia domorum destructa fuerunt, & multi homines interfecti, & alia mala innumerabilia commissa. Quare quia prædictos Deo reconciliari desiderabat, mandat ei misericorditer pœnitentiam imponi à Mediolanensi archiepiscopo, attendendo, quòd pro libertate sua & ecclesiæ deuotione hoc fecerat: & in his talem discretionem esse habeodam, vt alij & ipse idẽ pro austeritate pœnitentiæ à seruitio ecclesię nullatenus retardentur, nec aliquod salutis periculum debeãt formidare: ex quo collige, quanto maiores clades, mala & impiissima eius Friderici Ænobarbi, seu Barbarossæ tempore facta fuerint, quæ historiæ docent, & factiones Guelphorũ & Gibellinorũ: aliis summi pontificis, aliis Cæsaris partes crudeliter defendentibus Considera etiam clades, bella, populationes regnorum & comitatuum, ducatum, & aliarũ ditionum, quæ fuerunt sub nomine religionis, quo tẽpore anno 1513. Iul. 2. Papa supposuit interdicto ecclesiastico terras principum omnium qui misissent suos legatos ad conciliũ Pisanũ, & eorũ terras exposuit in prædam occupantiũ, de quib. Platina, Bellaius l. 1. memorabiliũ, Guichardinus 11. & alij annales, in quibus iusta ex iusta causa permissio habita summi põtificis, sed ea licentia crudelia plura, præter mentem pontificis perpetrata.

b In c. 3. de pœnitent. & rem.

Deceptiones & passiones crudeles prætextu religionis.

CAPVT VIII.

Referre in hoc loco abusus commissos sub colore defendendæ religionis, non alienum erit ab instituto, atque quædam insigniter atrocia, quę aliquando occasione hinc sumpta patrata fuerũt, & apud Ethnicos & inter Christianos, eius generis erit quod de Lysandro primum traditur. Cùm Lysander Thasios cœpisset, & ibi essẽt plures qui Athenienses iuuissent qui se occultarent a Lacone, is Thasios conuocauit in templum Herculis, & habuit humanissimã orationem, oportere dare veniam his qui laterent in commutatione rerũ, & eos bonum animum gerere iussit, nihil enim eos accepturos damni, quippe cum eam orationem in templo haberet, idque in ciuitate Herculis aui. Cui orationi occulti fidem habentes, prodierunt. Verũ Lysander intermissis paucis diebus, quò tutius res administraretur, correptos interfici iussit [c].

c Polyænus li. 1. Stratag.

2 Cum Epaminondæ vxorem amaret Phœbiades, qui custodiebat Cadmiam, illa marito rem aperuit. Epaminondas ei mandauit vt erga Phœbiadem simularet, & noctem constitueret, quasi etiam amicis alias fœminas adductura. Quibus constitutis illæ venerunt, & vsque ad ebrietatem cum Phœbiade & eius amicis biberunt atque petierunt copiam exeundi paulisper ad sacrificium nocturnum statim se reuersuras pollicitę, qui permiserunt mandaris portitoribus, vt iterum illas intromitterent, illæ exierunt: apud portas verò iuuenes mulierum vestib. permutatis, & vnam ex eis assumentes interioris viæ ducem, & quæ pauca cum portitoribus loqueretur intra ingressi, cum Phœbiadem ipsum, tum omnes qui circum eum erant, interfecerunt [d].

d Polyænus li. 2. Stratag.

Narrat & Polyænus l. 8. Faunum, cùm Diomedes in Ital.a e vita decessisset, funebres ludos instituentẽ, primo die armatorum Græcorum pompam duxisse: secundo barbarorum: præcepisse autem vt barbari a Græcis arma mutuarentur, qui cùm eis accommodauissent, à barbaris, propriis armis sunt interfecti.

3 Discerpserunt manibus propriis partes Romani Romulum victis Fidenatibus & Veientibus, corporéque in minutissimas partes dissecto, occultè adsportatum sub vestibus scribunt: alij constanter dicunt, nouos ciues parricidij eius authores [e]. Verumtamen interfectores religionem huic vitio & homicidio obiecerunt, & apud Capream paludem cùm concionem haberet, à patre Marte nimbo ablatum affirmarunt [f].

e Vt Aristob. l. b. 2 rerũ Italicarum Dion. Halicarn. in 2. Vale. Max. in 5 ca. 3. Augustinus l. b. 3. de ciuita. Dei ca. 15.

f Vt ait Liu in primo. Et Plinius 29. de viris illustr. bus, Plutarchus in Romulo & Numa Ouid. 2. fastorũ, & alij.

4 Iehu rex superstitionem seu impietatem Baal & sacrificulos eius specie religionis deleuit, & obtruncauit. Finxit enim quòd ipse quoque Baal coleret, & indixit vt omnes eius cultores stato die adessent ad solemne sacrificium quod ipse statuerat, vbi post peractum sacrificium iussit ad vnum omnes necari [g].

g 4 reg. 11.

5 Eadem techna vrbe quadam capta, Tamburlanus Iudæos omnes in templum confugientes combussit, promiserat autem omnibus qui Iudæi essent, & in templum confugerent, veniam & salutem se daturũ, vt ait Frater Haytonius [h]. Nec mirum: refert enim, hunc crudelissimũ Tamburlanum Tartarum, professum fuisse omnia quæ gereret ad laudem Dei, & eius mandato facere: se nominans iram Dei, & destructionem mundi. Intérque propemodum infinitas eius crudelitates, ea memoratur ab eodem, Dei authoritate defensa: quòd capta & expugnata ciuitate Damasco, post obsidionem vndecim dierum, iussit necari vniuersum eius populum, & capita in plateam magnam deferri, vbi ædificari ex his fecit turrim quadratam, latitudinis quinque vluatum miræ altitudinis, facie capitum extra inspiciente.

h In historia eius.

6 In castris etiam Constantij imperatoris, per simulationem tuendæ maiestatis imperatoriæ, nefanda perpetrabantur: nam si quis super occentu soricis, vel occursu mustellæ, vel similis signi gratia consuluisset quenquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuisset, quod medicinæ quoq; tunc admittebat

authoritas,

authoritas, reus vnde non poterat opinari delatus A raptúsque in iudicium pœnaliter interibat [a].

a Vt scribit Ammia. Marcell. lib. 16.

7 Crudelia notantur quædam facta à personis, de quibus, propter habitum regularem quem ferebãt, & professionem quã fecerant sanctitatis, nihil mali suspicandum erat, háecque causa interierũt proceres ab illis proditoriè obtruncati. Quẽadmodũ ferũt Henricũ 7. imperatorem apud Bonauentũ veneno interiisse, vt rumor erat, à quodã Dominicano propinato, à Florẽtinis submisso, vt notat Ioann. Fõtanus in vita Ioan. 22. in procemio extrauagãtiũ eius, & Genebrardus. Simile quoddã exemplum refertur ab historiographis de quodã rege Scotiæ, à quodã religioso sub specie medicinæ aduersus calculum dandæ, ad suasionem regis Angliæ veneno necato: est quoddam aliud exemplum nuper in Gallia subortum. Sunt, & legi plura alia in historiis similia, at taceo, ne personarum vitia videar velle in odium, quorum fuerunt, recensere ordinum, qui sanctissimi sunt, & B alunt sanctos viros plures; nec ideo damnandi sũt, quòd in illis mali inueniantur, non magis quàm nec ordo apostolicus, ob Iudam proditorem.

8 Simulata autem religio, vel infecta hæretica prauitate, clades maximas etiam in rempub. Christianã inuexit. Vt tempore Alex. 1. Pont. Maximi, & Adriani Cęsaris fuit Cochebas dux Iudaicę factionis, pseudochristus, Christianos Græcos & Romanos, variis suppliciis persecutus est in Palęstina: quo factum est, vt circa hæc tempora, ducenta quadraginta millia hominum in Cypro tantùm, à Iudæis sint delata, vt scribit Dio Cassius: compressi autem fuerunt ab Adriano, vt tradit Platina in Alexandro 1.

Sicuti & ferunt coniurasse in Alexandria Iudæos contra Christianos, & per noctem multos C obtruncasse accurrentes ad restinguendum incendium, quod ipsi data opera per vrbem clamabant ortum in ecclesia Christianorum, quod factum sub Cyrillo eius vrbis Archiepiscopo.

Atque iterum in eadem ciuitate Alexandria, ob destructionem idolorum, à gentilibus cum Christianis crudelissimè pugnatum [b].

b Annotat Socrates l. 5. c. 16.

9 Desiderius Langobardorum rex, anno Domini 769. simulans orandi pietatem Romam ingressus, multos cepit & excæcauit.

10 Sed id crudelius quod accidit anno Domi. 1514. quando erupit insperatè quædam incondita rusticorum multitudo, quæ cruciatorum, seu cruce signatorum appellabatur, quam Cardinalis Strigonensis, legatus apostolicus, paucis ante mensib. in Hungariã duxerat cũ plenissimis indulgẽtiis, pugnaturus contra Turcã. Verùm, vt dicũt, cùm reuocasset illam expeditionem, illa turba indignata, se conuertit in Hungaros, in quos crude- D liùs sæuit quã fecisset in ipses Turcas, spolians tẽpla, ciuitates, villas, arces, oppida, incendio omnia vastans & ferro, cum infinitis stupris & cædibus, duce Georgio Cæculo, Laurentio presbytero, & Michaële quodam monacho: donec rabies illorũ auxilio diuino extincta fuit duce Ioan. comite Zepusiensi Vaiuodæ Transyluanicæ, qui ducem eorum captum nouo quodam tormenti genere, à suis dentibus laniari iussit & decollari [c].

c Vt scribit Paulus Langius, Cygneus monachus Posauiensis in Cygnæã Chronico & supradicto anno.

Legimus & Rusticanum bellum sæuissimum contra clerum, principes, & magistratus initũ, pretextu libertatis euangelicæ. Quod cœpit anno Domini 1524. aduersus comitem Luphium, Sueuum, mense Nouembri, & serpsit per totam ferè Germaniam, Alsatiã & Sueuiam, anno 1525. quo A Thomas Muncerus vel monetarius, cælestium prophetarum dictus heresiarcha, infinitam turbam Rusticorum ad seditiones concitauit: qui ducentas arces, & monasteria, in vna Franconia incenderunt, quique ad centum triginta millia, vel vt est in vita Clementis papæ, centum quinquaginta millia, in acie ceciderunt [d].

d vt scribunt Sleidanus in 4. & Surius in historia commẽtariorũ rerũ in orbe gestarũ.

12 Illud & crudele factum prætextu sepulturæ, quæ religionis causam habet, toto titulo de religios. & sump. funerum. quod egit Domitianus, nempe quòd Titum fratrem suum adhuc spirantem, succedendi tamẽ cupiditate in loculũ misit [e].

e teste Nicephoro l. ... 5.

13 Refert ex Agathia Suidas in verbo ἐλοιδορούμεθα omnes Narsetem fuisse insectatos veluti insolentem & temerarium, qui quidem reipsa violentus & sanguinarius esset, sed tamen pietatis & religionis perpetuo cultu fucum hominibus faceret.

14 Vsus & sacrificij prætextu Gelon Syracusiorum rex contra Himilconem Carthaginensium regem, is enim Gelon Siculorum tyrannus, vt refert Polyænus li. 1. στρατηγηματικῶν, Himilconi Carthaginensium regi expeditionem in Siciliam facienti, è regione castris positis decertare prælio cùm aduersum eum non auderet, Pædiarchum sagittariorum præfectum sibi forma & aspectu similem, tyrannica veste indutum è castris progredi, sacrificiúmque in aris facere iussit, & eum sequi sagittarios candidis vestibus amictos, myrthum ferentes, atque sub myrtho arcus occultantes, qui & cùm viderent Himilconem etiam ipsum ad eundem modum progredientem & sacrificantem, tela in eum conijcere. Hisque ita factis, Himilcon nihil tale suspicatus progreditur, & diuinam rem facit, verùm repente confossus ita C interiit.

15 Sunt hæc & similia hominum stratagemata, ad decipiendum parùm cautus fuco religionis, quæ tamen caueri possunt à prudentioribus & multa expertis. At quædam alia fuerunt & nunc sunt, quæ ab impio & crudelissimo hostę humanæ naturæ, sub eadem specie religionis & pietates, prudentiores & doctiores huius humanæ sapientiæ artifices, deceperunt: quibus & persuasit eo colore crudeliora veluti in funerandis corporibus, vel illis concremandis mortuorum; & id ad religionem pertinere persuasit, vt nõ solùm cadauera mortuorum cremarentur, sed cum illis animalia quoque magis, à mortuis dum viuerent delecta: nec ea sola, sed etiam homines, & apud Indos mulieres prædilectas ad manes seu dæmones victimis charioribus pacandos. Cuius fidem faciunt Diodorus, & alij, & paucis perstringit Homerus [f] dum ait,

f Iliade 23.

D

ἐννέα τῷ γε ἄνακτι τραπεζῆες κύνες ἦσαν
καὶ μὲν τῶν ἐνέβαλλε πυρῇ δύο δειροτομήσας,
δώδεκα δὲ Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλοὺς
χαλκῷ δηϊόων.

Id est, *Námque nouem assueti mensa huic catuli ante fuere:*
Atque pyra geminos iugulatos tradidit horum,
Magnanimûm Troum bis senáque pignora ferro
Occidit.

Et cùm magnates seu ducęs in bello mortui essent, captiui pro victimis cum illis vrebantur, vt innuit Virgilius [g] ibi,

g lib. 11. Aeneid.

Vinxerunt & post terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias, cæso sparsurus sanguine flammas.

Et rursum libro 10.

Quatuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes

Viuentes rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuóque rogi perfundat sanguine flammas.

16 Exercuit & crudelitatem dæmon aliis modiis variis in genus humanum, cui imperabat tyrannicè, sumptis occasionibus ex splendidis titulis & causis etiam modicis religionis: & cum illa crudelitate, more etiam tyrannorum, retinebat in impietatibus trepidum & metuentem iras illius populum, vt & nunc sortiarios & sortilegas. memorabo duo exempla eius impietatis, quorum vnum depromendum ex Timæo Siculo lib. 2. historiarum, dum narrat post captam Troiam, Aiacem Oileum Locrensium regem, oppressisse in templo Mineruæ eius sacerdotem Cassandram. Postea verò à capta Troia tertio anno, pestilentiam & famem Locrensium regionem inuasisse, & oraculũ Apollinis responsum dedisse, idipsum ob facinus prædictum contigisse, & oportere per mille annos placare Palladem Troianam, & quotannis sortito ex suis duas virgines in Troiam mittere, vnde postea diu viguit consuetudo Troianis, vt missas virgines obuij Troiani caperent ac iugularent, & deinde sterilibus & agrestibus lignis comburerent: qui ritus vsque ab belli Phocensis tempora perdurauit, quia Locrenses immunitatem eius sacrificij seu impietatis & immanitatis obtinuerunt: fingunt & alij dæmonis præstigiis consentientes, vt poetę ethnicorum, ob prædictam violatam Cassandram in loco religioso dæmonis, magnam partem classis Græcorum subuersam, vt apud Virgilium [a],

a 1. Aeneidos.

Pallásne exurere classem
Argiuûm, atque ipsos potuit demergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei.

Dico quidem scelus fuisse Aiacis in violatione mulieris, nec apud Deum probantur scortationes: verùm ex hoc scelere suam idololatriam Satanam voluisse confirmate; superstitionisque suæ C auxisse astutè, & cum crudelitate authoritatem: id quod Dei veri permissione contigit transferens sacrilege ad causam violatæ suæ religionis falsæ. Sunt & qui dicunt dæmonem fuisse re vera iratum in ipsam Cassandram, eo quòd ei nomine Apollinis copiam suipromissam, negasset, pro qua diuinandi artem docuerat: cuiúsque doctrinam cùm ab ea reperere non posset, ita eam repressisse fertur, vt etiam vera dicenti ei non crederetur, vt & Virgilius canit,

Ore Dei iussu non vnquam credita Teucris.

Nec hæc omnino incredibilia, cùm inter Dæmones constet quosdam esse salaces, & ministros rerum venerearum: quales dicũtur incubi & succubi, ex quorum numero potuit esse iste fictitius deus Appollo, qui voluit concumbere cum Cassandra, & à sua pollicitatione deceptus, furens per suos sacrificulos voluit vindictã sumere de Aiace D & Locrensibus, velut zelotypia commotus, quòd is obtinuisset à Cassandra, quod ipse nequiuisset. Ferunt enim quosdam Dæmones zelotypia laborare erga amatas, si verum sit: quod ita testantur lamiæ seu sortiariæ in supplicium raptæ de suis dæmonibus, & procis, & magisterculis spurcissimis, cum quibus suis turpissimis & abominandis modis commiscentur.

Aliud crudelitatis ex causa superstitionis Dæmoniacæ exemplũ erat, in Dianæ Triclariæ apud Iones templo, ob quam violatam, per commixtionem Comethûs suæ sacerdotis & Menalippi, supposuit suo oraculo Delphico, placari posse Dianam, si quotannis virgo & puer qui forma essent A præstantissima, deæ mactarentur. Et ita, vt scribit Pausanias [b], Menalippi & Comethûs incestum facinus, attulit pueris & virginibus, qui nulli ipsi culpæ affines fuerunt, perniciem, & parentibus eorũ luctum: persuasit etiã Dæmon religionis nomine ob contemptum suorum templorum quædã dira hominibus accidisse, vt apud Iustinũ ex Trogo in primo, suæ religionis contemptum acerbè vindicatum contra Cambysem regem Persarum, qui cùm Ægyptũ ditioni suæ iunxisset perosúsque superstitionum illorum, Apis cæterorumq; eorum diuorum templa diruisset, & ad Amonis templum nobilissimum expugnandum misisset exercitum, creditur eum exercitum inter arenas molliores amisisse & seipsum gladio interfecisse. Et Pausanias refert [c], Cabirorum religiones qui violassent, inexpiabiles sceleris pœnas effugere non potuisse, & ibi exempla crudelia vindictæ refert. Et hæc exempla attulisse sufficiet. nam immorari in simi- B libus, oporteret integrum volumen superstitionis & impietatis gentilium edere: nihil enim in illorum sacris erat aliud, quàm pernicies humani generis: fucata titulo religionis.

b Lib. 9. seu in Boeoticis.

c Li. 7. in Achaicis.

De remediis contra crudelia prætextu religionis commissa, vel committenda.

CAPVT VIIII.

ERunt porrò duo remedia contra factiones & coniurationes prætextu religionis, minantes tantam cladem reipublicæ, in præcauendo ne oriantur: & in corrigendo iam ortas.

Præcautio vt difficilior est, sic est vtilior. Qui præsunt quippe nauibus in salo, præsentiunt etiã mare tranquillo, futuram tempestatem: & proinde vel anchoram iaciunt, & nauim firmant, vel ad portũ tendunt diligentiùs, vel aliis præsidiis contra tempestates consuetis vtuntur. Sic rectores rerum publicarum, exemplis & experientia re- C rum diligentiáque instructi, solent præsentire huiusmodi prætextu religionis imminentes tempestates, & ita cauere ne hoc prætextu conuenticula fiant, ne nimia superstitio, cultúsve nouus sine acerrima indagatione permittatur, nec nouę confratriæ sine diligenti inquisitione, nouæ formulæ viuendi ambiantur, & vt vnusquisque in vocatione, ad quam vocatus est simplici modo ambulet, laicus non vsurpet quæ clerici sunt: aut clericus quæ sui non sunt ordinis: néve coniurent aduersus alios clericos, non aduersus prælatos, in concilio Carthaginensi cap. 18. & in Vvormatiensi c. 74 [d].

2 Erunt itaque inhibendę publicæ de sacris rebus disputationes extra scholas vbi agitantur ex more [e], conuenticula quoque prohibenda [f], sicut in concilio Senonensi in decretis morum, cap. 30. confratriæ fieri prohibentur sine consensu episcopi: & factæ iubentur visitari & offerri episco- D pis, propter metum monopoliorum, atque prohibentur in illis comessationes, delatio sacrarum vestium & baculorum.

d ca. coniurationum, 11. q. 1. & ca. conspirationũ 11. q. 1. ad causã 11 q. 1. in concil. Aurelianensi 3. c. 22. c. si qui clericorum 25. 21 q. 1.

e l. nemo, de summa trinit. & fid. cath C.

f l. conuenticula de sacros. eccles. C.

Sic & Iustinia. rectori prouinciarum scribens, nouella 17. §. neque. de manda. principum. *Neque,* inquit, *occasione religionum hæresiúmque quæstionis, permittas aliqui prouinciam commouere, aut aliter quãdam præceptionem iniungi prouinciæ cui præsides, &c. Neque permittere debes aliquid contra nostras fieri præceptiones, occasione religionum, &c.*

Nõ debẽt permitti nouę ędificationes monasteriorũ sine permissu episcopi, nõ vagi monachi [g], minus nouæ religiones seu superstitiones [h]. Nam curiosa illa superstitio facit, vt quis putet ali-

g cap. quidam monachorum 20. 18. q. 2.

h ca. f. de religios. domib.

quando

quando se aliis sanctiorem, & ideo perfectiorem, & ex hac opinione dum dedignatur ecclesiæ antiquum probatum & sanctissimum viuendi ritum, & præsumit nouum instituere, iam ad arbitrium omnia se posse reformare arbitratur, & superbia in fastum, fastus ad arma concitat, arma ad cladem reipublicæ Christianæ. Sic enim ille publicanus de sua vita præsumens, dum coram Deo se iactat, Domine gratias tibi ago, quod non sum sicut cæteri hominum raptores, &c.[a] statim incurrit Dei indignationem.

a Lucæ 18. ver. 11.

Et scriptum, Noli alta sapere, sed time.[b] &, *Nolite extollere in altum cornu vestrum: &c.*[c]

b ad Roma. c. 11.
c Psal. 74.

Et alibi, qui est scrutator diuinæ maiestatis opprimetur à gloria[d].

d Prouerb. 25.

3 Aliud remedium, vt postquam apparuerint in aliquibus huiusmodi crudelia fucata facta, acerrimè puniantur, vt pœna exemplari alij reuocentur ad mentem, iuxta D. Pauli sent.[e] *Vtinam abscindantur qui vos conturbant.* Abscissio ecclesiastica est per gladium spiritualem excommunicationis, & interdicti, secularis verò per pœnas legibus impositas, & supplicia conuenientia.

e ad Gala. c. 5.

De dominationis, aut regni, & bonorum ereptione, & translatione per Dei voluntatem facta: ob contemptum religionis.

CAPVT X.

GRANDE, illúdque grauissimum iræ Dei in homines iudicium, quod cum animaduersione subuersionem habet publici status. Illud nánque omnibus cognitum propter peccata populi maximè in Deum & principum impietates & scelera iniustitias, dolos diuersos, Deique contemptum propter idololatriam, Deum transferre regna de gente in gentem[f]. Et constat ideo respublicas subuersas, aut transformatas, vel in exilium captiuas ductas: vt latiùs agemus Deo fauente, in mutatione rerumpubl.

f Ecclesiastic. 10. vers. 8.

Hely sacerdos Dei, imperauit ex electione singulari eius populo[g]: at vita & potestate priuatus propter duos filios Ophni & Phinees, qui peccabant coram Domino, detrahentes homines à sacrificio existentes eis scandalo, dum ante immolationem sacrificandorum mittebant pueros qui carnes crudas acciperent, vt ex arbitrio coquerent sibi: dormiebant item cum mulieribus quæ obseruabát ad ostium Tabernaculi, quare translata fuit potestas in Samuelem: cuius adhuc filij Iohel & Abia constituti iudices loco patris senioris in Bersabea, cùm non ambularent secundum viam patris, dederunt occasionem populo petendi regem, regnúmque translatum à sacerdotibus in Saulem.

g 1 Reg. c. 2. vers. 27.

2 Sed rursum cum Saul sacrificasset holocaustum Domino, & sacerdotis munus temerè vsurpasset, non veniente Samuele sacerdote Domini[h], quamuis expectasset eum diu, & necessitate, vt dicebat, inimicorum instantium pressus, causaret se voluisse placare ante pugnam Dominum, accepit à Deo per Samuelem responsum: *Nequaquam regnum tuum vltra consurget, quòd non seruaueris præceptum.*

h 1 Reg. 3. 10. & 11.

3 Item quòd præuaricatus esset verbum Domini, & contra eius mandatum post victoriam Amalechitarum cóseruasset in vita Agag regem, & optima quæque ex gregibus[i], translatumque est regnum in Dauid, & à domo eius in extraneum, qui in regem etiam eo viuente vnctus est.

i 1. Reg. c. 15.

4 Translatæ deinceps decem partes duodecim tribuum Israël, à prosapia Salomonis, nempe à Roboam[k] filio successore, Dei iussu & voluntate in extraneum Ieroboam[l], quòd Salomon auertisset mentem à Deo, & idola vxorum coluisset. Atque contra cum viuentem adhuc suscitauit Deus Adab Idumæum de semine regio Idumæorum.

k 1 Reg. c. 16. & 3 Reg. c. 2. & 5.
l 3. Reg. c. 11.

Nec alia causa iræ Dei quàm auersio à Deo, quæ & occasio seditionis & rebellionis fuit tributorum impositorum, non concessa releuatione à Roboamo filio Salomonis, qui adhuc maiora etiam minabatur. Ieroboam autem factus est dux & caput eius multitudinis, quæ releuationem postulabat, quamque non obtinens elegit in regem eundem Ieroboam super decem tribus, 3. Reg. c. 12. valdéque notabile ibi quod refertur, separatis illis tribubus, & paratis aliis, & Roboamo pugnare contra Ieroboam, & eius electores, factum esse sermonem Domini ad Semeiam virum Dei dicentem, Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad omnem domum Iuda & Beniamin, & reliquos de populo, dicens: Hæc dicit Dominus, Non ascendetis neque bellabitis contra fratres vestros filios Israel, reuertatur vir in domum suam. A me enim factum est verbum hoc. Audierúntque sermonem Domini & reuersi sunt de itinere sicut præceperat eis Dominus. Idipsum scriptum 2. paralipo. c. 11. & in vtroque loco, quod valde mirum est, legitur Ieroboamum cui Deus dedit illas decé tribuum partes, nihilominus fuisse peiorem idololatram Salomone; nam expulit sacerdotes & leuitas ne sacerdotio Domini fungerentur, & constituit sibi sacerdotes excelsorum & dæmoniorum, vitulorúmque quos fecerat.

Hincque & orta causa cur ipse Ieroboam & eius successores, priuati regno fuerant; itam ab eius domo translatum ob idipsum fuit[m], & quòd fecerit peccare populum Dei. Quare Baasa filius Ahiæ de domo Issachar deleuit filium Ieroboam Nadab, & omne genus eius, nec dimisit vel vnam animam ex semine eius.

m 1 Reg. c. 12. & 13.

5 Post Baasa regnauit filius eius Ela super Israël & alias nouem tribus. verùm quia Baasa imitatus erat peccata Ieroboam, iuxta verbum Domini cótra Ela rebellauit seruus eius Zambri, qui eum necauit, & regnum adeptus semen eius omne interemit, vt nec relinqueret vnum ex eo mingentem ad parietem[n]. Regnauit autem Zambri tantùm septem diebus. nam populus audiens mortuum Ela, creauit regem Amri, qui erat tunc princeps exercitus Israël & obsedit Zambri, qui videns se non posse effugere, ingressus palatium vnà se cum domo regia succendit[o].

n 3. Reg. c. 16.
o 3. Reg. 16.

6 Successit Ambri filius eius Achab, qui idololatra fuit, & duxit in vxorem impiam Iezabelem, & adorauit Baal.[p]

p eodem c. 16. 3. Regum.

7 Post eum Ioram filius eius: verùm paulò pòst ob eius impietatem & matris eius Iezabelis, quæ prophetas Domini iusserat occidi, translatum regnum, & vnctus in regem iussu Dei per puerum Prophetæ Elisei, Iehu seruus Ioram, qui & occidit Ioram, & omne semen eius vsque ad mingentem ad parietem & clausum ex domo Achab, ipsámque Iezabelem[q], occiditque septuaginta filios Achab, & quadraginta fratres eiusdem, & sacerdotes Baal.[r] necnon omnes optimates eius. Ochosiam quoque regem Iuda, & omnes fratres eius 4. reg. 11. Omittam reliqua exempla mutationum stirpium in illis decem tribubus, captiuitates, afflictiones populi ob contemptum religionis. nam ex libris Regum, & Paralipomenon, Esdræ, & aliorum Prophetarum satis superq; per se

q 4. Regum 9.
r 4 Reg. 10.

legentibus occurrunt. Cum mutatione religionis vel ob defectionem ab ea, faciles populi ad rebellandum: & quamuis plures aliæ sint causæ ex quibus reges sublati, & regna & monarchiæ transferantur; tamen religio speciosam semper habuit causam, & ad aodendum contra reges addidit animos, & populo ad sequendos eos qui magis religionem illorum tuebantur & coluerunt.

8 Et vt historias sileam veteris testamenti, inter Christianos fuit hæc causa tradita ob quam imperium occidentis à Græcis ad Carolum magnum translatum est Deo permittente, cùm iam orientis & eius imperator aduersum dogmata ecclesiæ maximè imaginum insurgeret: quo tempore Carolus magnus Francorum rex conuenit de diuidendo imperio cum Nicephoro, & antea cum Irene, vt ille Nicephorus orienti præesset, atque sub Leone 3. summ. pontif. inunctus est petente populo Romano, vt scribunt Platina in Leone, Blondius decade 2. libr. 1. & Gregor. 2. summus pontifex Leonem Iconomachum & Monothelitam damnauit, & Italos ab eius imperio & fide soluit [a].

a vt ait Zonaras, tomo 3.

Eadem causa ob hæresim Pius V. proscripsit regnum Angliæ, prædæque exposuit. Sunt huic alia in aliis quibusdam regnis similiter facta, quæ prætermitto, ne camarinam moueam. fertur & imperatori Henrico 4. filius quondam suasu ob causam religionis bellum intulisse, vt est apud Sabellicum, & Albertum Krantzium lib. 5. Saxoniæ c. 17. 18. & 20. Sic in concilio Lateranensi generali sub Innocentio 3. contra principes non purgantes ab hæresi ditiones suas, indicitur propalanda admonitio vt faciant, & si non fecerint, proscriptio ditionis, quæ in prædam occupantibus & pellentibus hæreticos cedat soluto iuramento fidelitatis subditorum [b].

b excommunicamus 13. §. moneantur de hæretic. lib. 5. decreta. ti 7.

De his qui abusi sunt religione vel hypocrisi, ad lucrum proprium, dominationem, ambitionem & deceptionem.

CAPVT XI.

OCcasio itaque & vis religionis quia populi oculos detinet, & mentes regit, cum facilius decipit suo prætextu, & quò magis eam colit & veneratur, dúmque non præcauet virus hypocritarum & fallacium, eò citiùs per eos veluti hamo piscis inescatur & capitur.

Quare solent plures ex religione, ad commenta præparata confugere: cùm vis aut ratio humana satis non valet ad id quod concupiscunt homines perficiendum. Sic Lysander cùm machinaretur inuadere tyrannidem, conatus est corrumpere oracula Dodonæ Delphis, & Hammonis Iouis, vt pro nutu suo responderent [c].

c vt scribit Æmilius Probus in Lysandro, & Diod. Sic. lib. 14.

2 Et Pisistratus tyrannus, cùm eiectus ciuitate fuisset, ab Euboea expeditionem fecit in Atticam versus Pallenidem: & in primas hostium copias incidens eas occidit; progressos, aliis pluribus obuiam factus ibi præcepit suis vt sertis coronarentur, neque aduentantes occiderent, sed affirmarent se cum primis fœdus icisse: quod illi credentes pacem inierunt, & vrbem Pisistrato concesserunt. Qui conscenso curru fœminam magnam & venustam propè constituit nomine Phyam, armis Palladicis ornatam, opinionem mouens, quòd Minerua ducem Pisistratum immisisset sine periculo; atque sic Atheniensium tyrannidem occupauit [d].

d Polyænus li. 1. Stratagema. Herodo. in 1. Valer. Max. li. 1. c. 2.

3 Astutè abusus religione etiam Æmilius, ad obeundum regnum; siquidem cùm fratrem suum seniorem Numitorem in custodia seruaret, eius filiam Syluiam, ne ex ea liberi progignerentur, vindices sceleris Amulij & Iniuriæ, sacerdotem Vestæ effecit. legem enim habebant Vestales, vt perpetuam virginitatem seruarent [e].

e Polyænus li. 8. Stratagem.

Plures hanc hodie impietatem prætextu religionis tegunt, habentes enim vel filias, vel sorores, vel filios, vel fratres, eos monasteriis sæpe coactos consecrant: vel vt ipsi ditiores euadant, vel filios alios locupletiores efficiant, vel vt eos inhabiles ad succedendum vel regnandum, vt mundo renunciantes, reddant: & ipsi qui hoc curant soli succedant, illis remotis; vnde etiam tot scelera, religionum castissimas regulas inquinarunt, cùm nulla deuotione vel religionis aut castitatis amore in monasteria velut in ergastula coniiciantur. Annales Germaniæ eo nomine etiam Ludouicum cognomine pium, filium Caroli Magni notant, quòd vt solus imperaret, fratres inuitos totonderit, & alios; vnde & eum pœnitentiam egisse publicam, ait author annalium Pipini, Caroli Magni, & Ludouici, in anno 822. Theodora vxor Iustiniani quibusdam noua tributa indicebat, quasi malè de religione sentirent, aliis quòd lasciuè viuerent [f].

f Euagrius li. 4. c. 30.

4 Religionis etiam prætextu vsus Phalaris, ad vsurpandam tyrannidem Agrigentinorum. is enim [g], Agrigentinus publicanus. cùm ciues Iouis gubernatores templū ædificare decreuissent in arce, quòd ea saxis prædita & firmissima existimaretur, & alioqui etiam religiosum putarent in celsissimo loco Deum constituere: promisit se operi curando profuturum, & fabros optimi generis habiturum, materiámque veliter suppeditaturum, ac pecuniarum certos arbitros daturum. Credidit populus, quòd eum ob genus vitæ qui esset publicanus, harum rerum expertientiam habere putaret. Acceptis igitur publicis pecuniis, magnum numerum conduxit mercenariorum, multósque captiuos coëmit, & materiam non paucam in arcem comportat, lapidum, lignorum, ferri. cúmque iam ædificarentur fundamenta, subornauit quendam promulgantem, quicunque significauerit eos qui lapides & ferrum in arce subtrahunt, is tantùm argenti accipiet. populus indignè ferebat materiam per furtum subduci. Ille verò, inquit, concedite mihi potestatem muniendi arcem: permisit ciuitas vt eam muniret, vallóque circundaret. Ille captiuos vinculis liberatos, eósque lapidibus, bipennibus ac securibus armauit: cúmque Cereris festum celebrarent ex insperato eius adortus, magnam virorum stragem edidit, & ipse mulierum & puerorum dominus factus tyrannidem in Agrigentinorum republica obtinuit.

g vt refert Polyænus lib. 5. Stratagem.

5 Mahomet sub obtentu religionis regnum & imperium sibi parauit seu tyrannidem. Idipsum facturum Antichristum in nouissimis temporibus testatur sacra scriptura in Apocalypsi & alibi.

6 Darius Ægyptiorum animos, per religionem fictam illorum sibi conciliauit. Ægyptiis enim non ferentibus Oryandri Satrapæ crudelitatem, ob eámque causam deficientibus: ipse per desertum Arabiæ profectus, Memphim peruenit. Per id tempus Ægyptij Apim amissum communi luctu persequebantur: Darius verò promulgauit se ei qui Apio adduxisset centum auri talenta daturum: illi autem pietatem admirati, non ampliùs cum defectoribus steterunt, sed Dario se tradiderunt [h].

h vt refert Polyænus lib. 7. Stratagem.

7 Fuerunt aliquando sacerdotes in Meroe in Æthiopia idolis seruientes, qui tantam sibi vsurparunt authoritatem, vt aliquando cùm illis visum erat, regibus nunciarent, vt mortem oppeterent, vsque ad Ergamenem regem Græcis doctrinis philosophiæque deditum, qui tempore Ptolemæi hanc sustulit consuetudinem [a], & ita tyrannis illa phatisaica, prætextu religionis à regum ceruicibus excussa.

a vt ait Diod. Sicul. li. 4. bibioth. c. 1.

8 Eodem autem modo, quo superiores prætextu religionis inuaserunt regna, sic alij eodem prætextu & fuco retinere sibi & populorum animos conciliare conati sunt.

Velut Ieroboam rex Israël metuens ne reuerteretur regnum ad domum Dauid, cùm ascenderet populus vt faceret sacrificium in domum Domini in Hierusalem, & conuerteretur cor eius ad Roboam regem Iuda filium Salomonis, excogitato consilio fecit duos vitulos aureos & dixit populo, nolite amplius ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Ægypti, posuitque vnum in Bethel, alterum in Dan [b].

b 3. Reg. c. 12.

9 Hanno Carthaginensis, vt sibi quæreret cum ducatu tyrannidem, vsus est fallacia religionis, quæ tamen ex arbitrio non cessit; nam, vt refert Ælianus [c], cùm tentaret se haberi pro Deo, plures aues nutriuit, quas edocuit dicere Hanno est Deus, eásque postea libertate donauit, vt ita illud publicare diuinitus viderentur, sed deceptus fuit in eo; nam naturalem libertatem adeptæ, oblitæ sunt eius cantus repetito primo.

c lib. 14. variæ historiæ.

10 Numa Pompilius, vt sibi & suis legibus obstringeret populum, volebat videri sibi cum dea Ægeria congressus esse nocturnos, eiúsque monitu accepta dijs immortalibus sacra instituere, vt scribunt Plutarchus in Numa, Dionysius Halicarnassæus, Valer. Max. li. 1. c. 2. eadem Polyænus refert li. 8. stratagema. vbi in hoc & Minoem & Lycurgum cum æmulatum addit. Nam, inquit, ex his alius ab Ioue, alter ab Apolline se didicisse leges profitentes, alter Cretensibus, alter Laconibus, vt his vterentur persuasit. & hi omnes mihi simiæ videntur fuisse Moysis, qui verè legem à Deo habuit, & ab eo accepta populo Israëlitico publicauit. Cuius & alter simia Mahomet, qui se à Deo & eius Angelo impietatem suam accepisse, falso persuasit populo decepto. Quare Minos Cretensium rex, nono quoque anno in quoddam præaltum & vetusta religione consecratum specu, secedere solebat: & in eo moratus, tanquam à Ioue, quo se ortum ferebat, traditas sibi leges prærogabat [d]. Plato in Minoe.

d vt ait idem Val. Max. lib. 1. c. 2.

11 Refert de Lycurgo Polyænus lib. 1. stratagema. quòd diuino quodam metu Lacedæmonios coëgit vt suis legibus obtemperarent. Si quam enim legem excogitasset, ea Delphos perlata consulebat oraculum an esset vtilis, sacerdos verò pecuniis corrupta semper vtilem esse respondebat. Ibi Lacones metu Dei legibus tanquam oraculis, obedientiam præstiterunt. Latiùs de Lycurgo & simile de Publio Romano Polybius lib. 10. Neque putandum est, inquit, sic Lycurgum fuisse superstitiosum, vt in omnibus Pythiæ obsecundans Lacedæmoniorum rempub. instituerit: neque Publium somniis & diuinationibus notum, tantum acquisiuisse patriæ potentatum. Sed quoniam vterque multos videbat mortalium, nec paradoxa facile complecti, nec res graues ac periculosas sine spe Dei aggredi: ideò vt Lycurgus perpetuò quidem consiliis suis famam ex Pythia contractam adhibens, reddebat illa & acceptiora & certiora quæ statuebat, sic & Publius. idipsum de Lycurgo refert Herodo. in 1. & Plutar. in eius vita.

12 Subit mentem risus in facto memorando: verùm res gesta, religionibus addictum populum quodammodo excusare videtur, nondum diuino numine illustratum. Thracia gens, inquit idem Polyænus li. 7. Stratagematon in Cosinga, gentes Cebrenias & Scæboas habet: Hi consuetudinem habebant, vt Iunonis sacerdotibus in bello ducibus vterentur. Erat eis sacerdos & dux Cosingas. Thraces eius dicto audientes esse recusarunt; Cosingas scalas plurimas ingentésque ligneas ædificabat, aliásque aliis imposuit, fama erat eum ad Iunonem in cœlum ascendere in animo habere, ac Thraces accusare quòd ei obedientiam præstare nollent. Illi vt Thraces stupidi & inertes, metuentes ducis in cœlum ascensum, suppliciter obsecrabant & iuramento se obstringebant, imperata omnia se planè facturos.

13 Q. Sertorius, per asperos Lusitaniæ colles ceruam trahebat, ab ea, se quænam aut agenda, aut vitanda essent prædicans admoneri [e].

e Val. Max. li. 1. c. 2. & Gell. li. 15. c. 22.

14 Zaleucus sub nomine Mineruæ, habitus prudentissimus apud Locrenses [f].

f Vt ait Aelianus 2. de varia hist. Suid. & Cicero 2. de legibus.

15 Caius Caligula imperator, finxit se familiaritate magna vti Castoris & Pollucis, quos dicebat fratres, & Liuiæ; vt inde persuaderet populo se participare cum diuinitate & consuetudine illorum, Dio in Caligula. Cuius stultitiam tamen Deus vindicauit, nec profuit illi suorum Deorum familiaritas, cùm necatus fuit à Cassio Chærea & Cornelio Sabino. scribit & Dio quosdam post mortem eius comedisse de carne eius, vt gustarent si caro deorum esset boni gustus. His coniungi potest apocolocynthosis Claudij Cæsaris, Senecæ periucunda.

16 Iulianus apostata à fide, vt imperium consequeretur finxit se Christianum, & monasticam vitam professus est. Vbi autem imperator creatus est virus detexit, & insurrexit in Christianos [g]. Confessus tamen victus à Persis, vel inuitus & maiestate diuina compulsus, vicisse Christum, quem Galilæum vocabat, & cui bellum videbatur ex professo gigantum more indixisse.

g Ammianus Marcell. li. 21. & 22.

17 Ferunt prætextu religionis, imperij fatum, in Romanos translatum, hospite per religionem decepto. Cùm bos enim in Sabinis nata fuisset magnitudinis mirandæ, prodigiíque loco, augures cecinissent, cuius ciuitatis ciuis immolasset ibi fore imperium ídque carmen peruenisset ad antistitem fani Dianæ, & Sabinus vt primùm apta dies sacrificio visa est, bouem Romam actum deduxisset, ad fanum Dianæ, & ante aram statuisset, ibi antistes Romanus cùm eum magnitudo victimæ celebrata fama monuisset, memor responsi Sabinum ita alloquitur (nota fraudem prætextu religionis vt suis imperium assereret.) Quid nam tu hospes, inquit, inceste, sacrificium Dianæ facere? Quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima valle perfluit Tyberis, religionéque tactus hospes, qui omnia vt prodigio responderet euentus, cuperet rite facta, descendit ad Tyberim: interea verò Romanus immolauit bouem Dianæ, quod mirè gratum regi & ciuitati fuisse refert [h]. Sic prætextu sacrificij, aliam deceptionem insignem refert Polyænus [i]; ait enim Lampsacenos & Parianos, de agrorum finibus litem habentes constituisse, sub primum belli cantum viros ex vtraque ciuitate ad se inuicem mittere:

h Liuius dum de Seruio rege agit. meminit Plutarchus in problem. 5. & scribit Valer. Max. lib. 7. c. 3. in 1. exemplo.

i l. 6 Stratagematon.

vbicunque verò missi, sibi obuiam fierent, hunc terminum ac finem regionis esse debere. Quod cùm omnium sententiis esset approbatum, aliquos in his locis per mare opus facientes, persuaserunt: vt cùm Parianos viderent præterire, maximam piscium copiam in ignem imponerent, & circumcirca vinum libarent, quasi Neptuno sacra facientes, eosque faustis auspiciis aduocarent ad honorandum Deum & litationis societatem. Quod cùm piscatores facerent, illi piscatoribus morem gerentes, simul epulabantur & bibebant, remittentes aliquantum ex itineris contentione. Lampsaceni verò contendentes, ad Hermæum priores venerunt: id à Pario septuaginta stadiis distat, à Lampsaceno verò ducentis: tantúmque soli per fallaciam Lampsaceni Parianis ademerunt, finibus in Hermæo constitutis.

18 Metu etiam ne religiosæ personæ minuerentur contributa pecunia Chabriæ, is enim Chabrias Atheniensibus Thao regi Ægyptiorum bellum gerenti & pecuniis indigenti, consuluit, vt aliquis diceret sacerdotibus oportere & mulierum & virorum multitudinem sacris initiatorum submouere, propter impensam. Quod audientes sacerdotes, sacerdotium penes se manere volentes, singuli propriam dedere pecuniam. Postquam autem à cunctis accepit, iussit illis præcipi decimam partem expensarum, quas priùs in templo faciebant, vt ait Aristoteles 2. œconomicorum.

19 Dionysius tyrannus non minori iniustitia quàm impietate, prætextu religionis in suos quoque vsus est. cùm enim fana expilasset, quæ ex his sublata fuerant, in forum protulit, & per præconem vendidit: & pecunia exacta edixit, vt quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quodque fanum deferret; sicque ad impietatem in homines adiunxit iniuriam, vt tradit Cicero 3. de natura deorum.

20 Nõ omittam stratagema Cenethi regis secũdi Scotorũ, quod refert Cardanus. Cùm enim pater eius cum maiori parte nobilitatis & militum fuisset necatus in prælio à Pictis vicinis fine Scotis syluestribus, & renueret nobilitas residua iterum cum illis congredi, conuocauit ferè omnem nobilitatem, & benignè palatio, & opiparo conuiuio excepit, vbi autem nocte superueniente singulos per cameras disposuit dormiendi causa, sub mediam noctem subintroduxit per singula cubicula singulos homines deferentes in vna manu ligni putridi baculum qui splendet in tenebris, indutos vestibus corij cuiusdã piscis, cuius squammæ etiam noctu lucent, & altera manu habentes cornu quo clamarent terribili voce, obtemperandum regi; Deum enim vltionem polliceri de Pictis: quorum spectro semisopiti perterriti euigilantes, nihil amplius videbãt quàm interlucentẽ baculum & squammas, quæ postea homines elabentes veste tegebant. Quare mane omnes conferentes de visione illa cum rege, concluserunt inuadendos esse Pictos, quod & factum est, & veluti voce oraculi erecti, bis & ter vsque ad internecionem profligarunt Pictos.

21 Fertur & Celestinus 5 summus pontifex per cannam deceptus voce tanquam cœlitùs missa, insonante, vt desereret pontificatum & Bonifacium 8 institueret anno Domini 1294. Plati.

22 Sed multò mirabilius quod scribit Fulgosius[a], quòd Iohannes Vincentius Bononiensis monachus, eam de se hominum animis confirmauerat opinionem, vt cum eo Deus loqui crederetur, & in eius verbo mortui suscitarentur; & per hanc opinionem captis animis in Bononiensis vrbis dominatum se insinuauit, annúmque in ea egit annis sæpius; ita vt in vrbe manerent, eáque pellerentur quos ipse aut gratos Deo, aut inuisos, tanquam diuinitus moneretur, affirmaret.

Refert P. Crinitus[b] ea D. Augustino & Hieronymo Sarabaitarum sacerdotum hypocrysim, & imposturam, quibus abutebantur ad corrodendas pecunias. Sarabaitæ sacerdotes tales sunt, inquit D. Augustinus, vt eorum genus omni studio atque affectu sit euitandum. Ipsi denique in Ægypto positi sunt, in foraminibus petrarum habitantes: induti ferarum & boum pellibus, cincti funibus palmarum, spinas ad calcanea portantes ad cingulum ligatas, discalceati & sanguine cruentati, cauernis exeuntes ad festum Scenophagiæ pergunt Hierosolymam, & sancta sanctorum intrantes, paupertatem & abstinentiam prædicant à se seruari; tum barbam spectante populo, ibidem acriter peruellont: itaque nummis tali astu & commeato adeptis in suam regionem remeant, & in lætitia & dapibus epulantur. Hos nolite, obsecro, imitari, quia non beatos illos, sed in magnis suppliciis damnatos, meritò esse prædicamus.

Remedia contra prædictas aut similes imposturas.

CAPVT XII.

REMEDIVM præcipuum contra imposturas ambitiosorum hominum & cupidorum, aspirantiúmque ad dignitates, sumendum est ex generali regula[c], probandos esse spiritus antequam eis credatur, si ex Deo sint. Dehinc separanda causa publica à priuata: in quantum enim huiusmodi homines causæ publicæ fauent, laudandi sequendive sunt: sed dum illam causam ad priuatum commodum transferre satagunt, expellendi, aliíque pro eadem causa subrogandi nec exprobratio quam in ore habent metuenda, quòd populum ingratum dicant, qui non agnoscat beneficium ab illis datum, quæ defensio vel techna succedit inescationi vel prætextui defensionis religionis, vel ob quam impostores dominationes ambientes & beneficiis quibusdam inescantes populos, solent paulatim ad se vtilitatem transferre, donec occuparint tyrannidem. Intrant enim vt vulpes, regnant vt leones, & deposita persona ouis apparent quales sunt, nempe lupi rapaces, & postea etiam moriuntur vt canes. Sic Absalon vt regnum paternum occuparet, postquam fecit sibi currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum, mane consurgens stabat iuxta introitum portæ in via, & omnem virum qui habebat negotium, vt veniret ad regis iudicium vocabat ad se, & dicebat de qua ciuitate es tu? Qui dicebat ex vna tribu ego sum seruus tuus. Respondebátque Absalon, videntur sermones tui boni & iusti, sed non est qui te audiat constitutus à rege, dicebátque Absalon, quis me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium & iustè iudicem? Sed & cùm accederet ad eum homo vt salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens osculabatur eum, faciebátque hoc omni Israël venienti ad iudicium vt audiretur à rege, & sollicitabat corda virorum Israël. Postea verò cùm iam illis præludiis demulsisset populum, prætextu religionis & voti soluendi, voluit sibi vsurpare regnum, eúmque immolaret victimas facta est coniuratio

a lib. 1. c. 7. ex Guidone Bonato.

b C. initus lib. 7. de honesta disciplina c. 15

c 1. epist. Diui Iohannis c. 4.

coniuratio, valida, quæ sunt verba cap. 15. libri 2. Regum. Vnde persecutio acerrima secuta est contra Dauid patrem, donec prælio superatus fuit Absalon, & debitas pœnas ex abore suspēsus luit,
a 2 reg c. 18. & hasta transfixus est [a], & populus recognoscens technas impostoris Absalonis redit ad suū principem. Et hæc sunt initia, progressus, & finis tyrānorum, quibus vigilantem principem, verum prospicere oportet, si regnum saluamq; velit suam rempublicam. In primis enim obsequiis principem demulcentes & gratiam eius venantur: vbi autem mentem eius fascinarunt sibi committi potestatem in populum contendunt, & nunc illam, nunc hanc præcipuam dominationem aucupantur. Vbi verò iam præpolituras & authoritatem acceperint, præstantiores & fideliores principi detrudunt potestate si sibi conciliare nequeant, alios sibi beneficiis obstringunt non de suo sed de principis bonis, se tamen ea de suo largiri persuadent, vel promouere: bonos quos sibi obstaturos præuident, calumniantur, & in eos principes prouocant, & principum odiis & inimicitiis parua, vel nulla occasione, ab aula, honoribus, muneribus explodunt. Populum demulcent interim beneficiis, vt dixi non suis, sed principis ex bonis, suo tamen nomine, & vbi iam consequuti sunt popularem auram & fauorem, in regem, aut principes incipiunt paulatim inuehi, in eos culpas omnes reiicientes, cur magis fauere nequeant, quod tamen velle & summopere desiderare obganniunt, & iurant quòd si daretur occasio, auxilium se præstaturos: idipsum strenuè & summa cum populi vtilitate pollicentur & obtestantur, sed non posse manente regum & principum authoritate. Sic paulatim commouent populum, & minuunt populi in suos principes legitimos amorem, in se transferentes. cum his proponunt, premi populum tributis, exactionibus indebitis, vitiis, luxuria, vel luxu principum, qui parùm curent quid patiatur populus, dummodo suis commodis inseruiant & voluptatibus, hæcque clam ingerunt, & alios suæ factionis & ambitionis ministros qui idipsum faciant, subiiciunt. Populus autem qui bestia multorum capitum est, leuior aura & fumo, flectitur, commouetur, & modum excutiendi iugum, libertatémque quam illi pollicentur, quærunt. eò autem adducti coniurationes fiunt, vel maximè prætextu religionis, accedunt subscriptiones, collegia factionum, apparatus taciti bellorum, & subitò non præuidentibus principibus, tanta flamma quæ diu se continuit, emicat, & accendit paulatim rebellionis ignem & erumpit, principes incautos adoritur. Quòd si tributorum releuatio, vel alia causa obiecta populo eum non commouet: extrema sed pernitiosa omnino excusatio, & prætextus iniustitiæ religionis adiungitur: ob quam nec patri, nec matri, nec fratribus, nec principibus, imò, si illis credatur, nec Deo parcendum dicitur, vbi agitur de anima, de regno, gloria, & honore Dei. Hæc speciosissima querela, quæ & doctiores & theologos conturbat, distrahit, diuidit, cœlum terræ miscet, sacraque prophanis, monasteria deturpat, pios & bonos concitat. Videbis regulares armatos abiecto habitu, presbyteros cataphractos à cæde ad altare transeuntes, bonos Christianos prædis, blasphemiis assuescere, diuites & minimè malos ad peram vsque & sacculum & baculum excuti, dum ab iis pro tam sancta quæstione opem non esse denegandam illis persuadent, & pro ea moriendum. Interim autem contra, videbis in turbido hoc statu, factiosos pauperes & mendicos prædationibus ditari, opibus augeri, & ex populi phrenesi, dum oculi illorum perstringuntur, spolia opipara colligi. Phrenesim dico: si enim mente constarent, cernerent malum præsentaneum, & quod pro vno tributo leui, quod innouatores causati sunt, non ferendum continuis exactionibus ob bellum, veluti ab hirudinibus ad postremum obolum & sanguinem vsque exugi, quò cùm reducti sunt, incipiunt resipiscere, sed serò sapiunt Phryges, exemplum verè descriptum in Absalone reliquit Deus, vt aptius non potuerit conuenire. exempla & alia quoque iam antea exposita, confirmationem adferunt.

2 [a] Cæterùm remedia singulis initio, progressui & fini quærere oportet conuenientia. Quidam enim apertè se ex voluntate Dei audacter dicunt ad reges deiiciendos missos & puniendos, vt Cyrus. Quidam flagellum iræ Dei, vt Atila: quidam iram Dei, vt Tamburlanes.

Et isti vi & aperto marte aggressi sunt finitimos, vel suos principes; contra quos primum remedium est, vt populus vitam in melius mutet, & resipiscat à peccatis, & redeat in viam maodarorum Dei, vt quæ Dei permissiooe flagella immissa sunt, eius misericordia submoueantur, sicque ad auxilium Dei præcipuè recurrendum, & humana media ad defensionem & repulsionem inimici concessa, sumenda.

3 Qui autem callidè fucum addunt religionis ad vsurpandam tyrannidem: & qui prætextu eius vtuntur ad mala exequenda, magis obseruādi sunt, & inquirendum primò, num vita & facta respondeant verbis. facilis enim est coniectura animi fraudulenti, aliter viuere aut agere, quàm loqui. Atque prædudia illorum sunt præscindenda, antequam serpant. nec temerè credendum, sed consilium opportunè adhibendum.

Princépsque qui suspectos habet ea de re aliquos, probare debet ingenia eorum accuratè secretò, & si fieri possit potiùs per seipsū, quàm per alios, ne detegatur eius mens, & ne contra illam dolis maioribus suspecti se præmuniant. Sunt enim qui aliquid tam graue moliuntur semper in specula, & exploratores consiliorum habent aulicorum & principalium, vt ex omnibus tanquam chamæleontes, ad omnia donec instituta perfecerint, colores mutent versipelles.

4 Erant apud Romanos à Cæsaribus constituti, qui rectorum prouinciarum & magistratuum perinde ac priuatorum actus & commissa scrutarentur, & deferrent, qui & officia dicebātur, vt in l. vnic. de priua. carcer C. l ea quidē, de accusation. Crepūdia huius temeritatis & maiora audēdi deprehendi possunt. Si quis velit potestatē sibi datā retinere, si nolit parem aut successorem habere, si maiora quàm potestas habeat vsurpare: si populum nitatur omnibus modis sibi conciliare: quibus omnibus prudentissimi principes, & respublicæ antiquæ firmissimis legibus & pœnis occurrerunt.

5 Constituerunt quoque, ne potestates in perpetuum darentur sed essent temporales, vt Iulius Cæsar; quia nouerat se in potestatem erectū ob nimiā imperādi licentiā cōcessā, statuit lege ne

quis omnino prætor anno; cõſul biennio amplius à ſuo magiſtratu cõtinuo imperaret [a]. Nec etiam [b] dictatura, quæ erat ſumma poteſtas, vltra ſex menſes dabatur.

a Dio Caſſius lib. 43.
b vt idem ait lib 36.

Scribit & Caſſiodorus libr. 6. variarum & 7. in forma præſidiatus, recturas prouinciarum fuiſſe annuas tantùm Cic. 3. de legibus legem 12. tab. refert, *Eundem magiſtratum ni interfuerint decem anni, ne quis capito, ciuitatem annali lege ſeruanto.*

Dabant ſucceſſores maioribus poteſtatibus antiqui non tantùm Romani, ſed & alij, ne vſurpata poteſtas in tyrannidem conſurgeret: criménque maieſtatis erat, cùm ſucceſſum eſſet, de prouincia non diſceſſiſſe, aut exercitum ſucceſſori non tradidiſſe [c]. Eóque nomine accuſatus eſt Epaminondas à Thebanis, vt ſcribit Æmilius Probus in eius vita. Et Xenophon in 7. & alij.

c l. 2. & l. 3. ad lex Iul. maieſt. P.

6 Cautum & aliquando ad euitandas populi inescationes, & ne facilis eſſet ad ambitionẽ aſcenſus per populi fauorem: ne vlli patriæ ſuæ adminiſtratio, ſine ſpeciali principis permiſſu permitteretur [d], quod & fuit conſtitutum quondam à Philippo Pulchro rege Galliarum anno, 1302. à Carolo 5. anno 1366. Quamuis hodie non obſeruetur.

d l. f. c. de crimi. ſacrileg.

7 Non permittebant etiam populum deliniri vel in ſuas partes addicere donis & largitionibus: vel fauorem eius præter communem modum aucupari.

Et Commodus Cæſar, capite plecti iuſſit Cleandrum Phrygem genere, præfectum militum & cubiculi ſui, quòd copiam multã frumenti coegiſſet, vt tẽpore famis, fauorem populi inescaret pro ſuo imperio dum illud largiretur, ſociíque & filij eius vnà interfecti, & corpora eorum in cloacas proiecta, vt ſcribit Herodianus [e].

e In 1.

8 Cornelius Gallus Ægypti prouinciæ præfectus, ignominia notatus eſt, vetitúmque ab Auguſto ne reus poſtea prouinciam eandem obtineret, quòd vltra, quòd ſe geſſiſſet inſolentiùs quàm par erat, ſtatuas etiam ſibi locari paſſus eſſet & pyramides in altum tolli, quibus à ſe geſta continerentur, vt refert Dio lib. 53.

9 Et Lucilius Capito procurator Aſiæ ſub Tiberio accuſatus eſt in ſenatu à prouincialibus, quòd vim prætoris vſurpaſſet, militúmque manu ad comitatum vſus fuiſſet, & conuictus in exilium miſſus fuit [f].

f Vt ſcribit Cornelius Tacitus lib. 4.

10 Apud Athenienſes ceteráſque respublicas, quæ populari adminiſtratione regebantur, qui ob amicos, diuitias, aliámve potentiam excellebant relegabantur extra ciuitatem ad tempus: non ad criminis improbitatem caſtigandam, ſed ad potentiam moderãdam, ne ad dominationem occupan- D dam efficerentur potentiores, vt ſcribit Ariſtot. [g] quod iudicium Athenienſibus dicebatur oſtraciſmus, quo Themiſtocles, Cimon, & Ariſtides multati fuerunt, vt ex eorum vitis liquet. eodémque iudicio dicto Petalyſmo, vſi Syracuſani in nimium potentes ciues [h].

g Lib. 2. polit.
h Vt ait Diod. Siculus in 11.

Præcautio illa ſalubris & reipublicæ, & principibus, & ſtudioſè obſeruanda. Talis enim eſt plebs quælibet ac turba, vt facilè fallatur, & ad quiduis inducatur: vnde illi frequenter idem quod mari accidit. Quemadmodum enim mare ſua natura innoxium eſt rectè vtentibus & firmum, ſi verò violenti flatus in illud irruerint, tale redditur vtentibus quales ſunt venti à quibus circumquaque impellitur: ita & multitudo talis redditur vtentibus, quales habet duces & conſiliarios, vt aiebat Publius eximius dux Romanorum militibus deſi- A cere volentibus in Iberia [i]. Moderanda erit etiam ſuperbia titulorum officiorum, quibus plebs ſine iudicio plus quàm ſit poteſtatis, ei tribuit. Et proinde laudatur à Plutarcho Cato Vticenſis, quòd quæſtor factus ſcribarum, officiorum, aliorúmque generis eiuſdem, minuerit eam prærogatiuam quam longo tempore vſurpauerant: iuſſit enim miniſtros non magiſtros ſe eſſe meminiſſent.

i Apud Polybium lib. 11.

12 Nec vltio inſuper tantæ proditionis & inescationis populi producenda, vbi detecta, ne coniurantium turbæ arma capiant, nec audiendæ excuſationes, quòd olim tales viri qui authores factionis ſibi ſub ſpecie libertatis, vel religionis populum conciliarunt in perniciem reipublicæ, vtiles & reipublicæ propugnatores fuerint, & quòd inde mereantur laudem & remunerationem. Nam hîc vtendum erit conſilio & ratione B Romanorum, qui M. Manlium vnde Gallos depulerat, inde præcipitarunt; quia fortiter defenſam libertatem nefariè opprimere conatus fuerit: cuius iuſtæ vltionis nimirum præfatio hæc fuit: *Manlius eras mihi cùm præcipites agebas Senones; poſtquam mutari cœpiſti, vnus factus es mihi ex Senonibus.* Atque huius ſupplicio æternæ memoriæ nota inſerta eſt. Propter illum enim lege ſanciri placuit, ne quis patritius in arce, aut capitolio habitaret, vt ſcriptum apud Liuium in 6. Plutarchus in Camillo, Zonaram, & Valer. Maximum lib. 6. cap. 3. refert quoque Valer. Maxim. [k] parem indignationem ciuitatis aduerſus Spurium Caſſium erupiſſe, cui plus ſuſpicio concupitæ dominationis nocuit, quàm tres magnifici conſulatus & duo ſpecioſiſſimi triumphi profuerint. Senatus enim populúſque Romanus non contentus ca- C pitali iudicio eum afficere; interempto, domum ſuperiecit, vt pœnatium quoque ſtrage puniretur. In ſolo autem ædem Telluris fecit, & quod prius domicilium impotentis viri fuerat, religioſæ ſecuritatis monumentum fuit. quæ & referunt Liuius in 2. Dionyſius Halicarnaſſ. in 8. Cicero pro domo ſua. Eadem auſum Spurium Mellium conſimili exitu patria multauit. Liuius in 4. Cicero pro domo ſua. Alia huiuſmodi ſeueritatis iuſtæ exempla in citato loco refert Valerius & alij, quæ prætermitto.

k prædicto loco.

13 Poterit iuuare principem legitimum in præcauenda proditione & rebellione, cùm eam aliquo modo ſubolfecerit: Si comitia, quæ vocant ſtatus, haberi & cogi mandauerit, & ſi illis adfuerit, intelliget namque quid noui quiſque in prouinciis moliatur, & de his quos habet ſuſpectos, clam & inquiſitione facta apertius per ſe cognoſcet, intelliget politiam ſui regni, ſubditorum deuotionem, vel alienationem à ſe, cauſam & authores, & ita medebitur ſingulis, & inſtitutas coniurationes præuidebit & præcauebit. Sic principes, imperatores & reges, his publicis conuentibus veluti comitiis & conſiliis vſi, optimè ſibi commiſſos populos rexerunt: nec erat vnus annus tempore Francorum regum, Pipini, Caroli Magni, Ludouici pij & ſequentium imperatorum, qui non haberet concilium huiuſmodi & conuentum in aliqua parte regni ſolemniter indictum & peractum, vbi rex aut Imperator munera conſueta ex toto regno & imperio ſuſcipiebat, & ſingulorum cauſas audiebat: de procerum, comitum, ducum, & regum, vaſſallorum negotiis, iniuriis, publico conſilio iudicabat, oppreſſiones populi releuabat, de bello ineundo, mouendóve exercitu, & in ſumma de priuatis publicíſque negotiis in maie-

ſtatis

statis throno decernebat, vt olim Romulus adhibitis curiis populi de bello quoque statuebat, vt liquet de antiquis Francis ex annalibus prædictorum regum & imperatorum: de Romulo ex Dionys. Halicarnasseo & aliis.

14 Hic tamen cautè agendum, neque tantum deferendum comitiis istis, vt regia maiestas libera non sit, neque hic status aut comitia quæ colligi possunt à solo principe quandiu viuit sui compos, tantum robur habere debent, vel sibi vsurpare, vt imperare velint principi, cùm tantùm conuocentur à principe loco consilij, & vt audiat ab eis si quid prouincia quælibet habeat, quod remedio indigeat; sicut dicimus summum pontificem concilia generalia cogere, non vt ei imperent, sed vt quæ commodiora sunt, quæve statuenda & corrigenda ostendant & ille firmet: distinctióque adhibenda est inter comitia quæ fiunt à populo libero, & ciui..tibus ab imperio superioris solutis: & ea quæ fiunt sub monarcha & rege, qui non habet superiorem, vt dicitur de rege Galliarum [a].

a in c. per venerabilem qui filij sint legit.

Si quidem in democratia seu populica republica, comitiorum suffragia legem faciunt, vt olim quando Roma regebatur ea forma reipublicæ. Et apud Græcos quando ciuitates erant sui iuris, septem conueniebant apud Trœzenam, vbi erat asylum Neptuni. Et apud Onchestum in Cadmea. duodecim primùm conuenerunt ciuitates, & postea plures, vel Pylagoram seu legatum bis in anno autumno & vere mittebant ad Amphyctionum conuentum habitum ad Thermopylas, vbi tractabatur de communibus negotiis Græciæ, vt est apud Strabonem [b]. Quemadmodum & in Germania sunt ea ratione dietæ, conuentus gentium liberarum. Quæ forma comitiorum non potest admitti, manente rata majestate regia & sine præiudicio eius monarchiæ, in populo, vbi est aliter viuendum sub voluntate regis [c]. fuit enim lex regia lata ex consensu populi, vel tacitè vel expresè admissa monarchia. per quam populus omnem potestatem quam habebat, in principem transtulit, vt latè documus [d]. Ita subditorum lex est obedire, præpositorum imperare, vt omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. non est enim potestas nisi a Domino: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit lex præcipua & fundamentalis monarchiæ est. imperandi potestas absoluta data principi ex consensu populi: vt tyrannidis violenta sibi vindicata potestas, & eam legem sine populi vsorpare consensu.

b lib. 8. & 9

c 1. Reg. c. 8.

d lib. 47. syntagma c. 20.

15 Fuit autem magis probata potestas monarchica, quàm democratiæ aut aristocratiæ: & proinde curandum est, vt ea nouis seditiosorum & ambitiosorum cuniculis, non subruatur. Tum quia melior, tum etiam quòd omnis innouatio reipublicæ, trahit secum ingentes miserias, strages & populi calamitates, & ea quæ ex bellis solent ciuilibus oriri: vt melius visum fuerit aliquando, malam rempublicam retinere & vt licet emendare, quàm nouam introducere: cùm enim fundamentales leges rerum publicarum submouentur: necessarium est, vt omnia quæ superædificata sunt ruant, & omnia conturbentur cum iactura omnium non solùm malorum, sed etiam bonorum: restat enim sublata anima eius reipublicæ confusæ ferale cadauer, canibus & feris laniandum expositum; quippe quia sublatis illis legibus, pessimorum quilibet sibi omnia licere ex arbitrio existimat, & dato post sublatas primas leges aliæ instituuntur

A cantur. interim in interregno populus sine fræno, sine duce certo, mutuis seditionibus se lacerat, & in seipsum manus conuertit: audaciores & peiores, & vis nimis dominatum vt tyrannidem exercent: vnde adhuc nihil miserius, quàm ipsa victoria oriri potest: quæ etiam si ad meliores recidat, tamen eos ipsos impotentiores & ferociores reddit, vt quamuis natura tales non sint, necessitate tamen esse cogantur. Multa enim victuri, eorum arbitrio per quos vicit, facienda sunt, vt ait Cicero [e].

e 4. lib. epist. famil. epistola ad Marcellum scripta.

16 Princeps itaque sollicitè animaduerteret, si qui sint qui ad defectionem populum concitent. Populum ipse vt filios habebit; species enim regni habet pastoris, & patris officium: at ad superbiam eum progredi pati non debet, & insurgentes

B ab initio opprimet. bestia enim est multorum capitum. docendus populus non sequendus rationes adfert cap. Osius de electio. quòd eius consilium instabile sit, varium, desultorium, corruptioni per preces, pretium, odium, obnoxium. vt vanæ etiam populi, seu plebis maximè voces non dicuntur audiendæ [f]. Plebs leuis, ad seditiones prona, suis vtilitatibus sæpiùs aduersaria, inconsultáque, vt non immeritò apud antiquos Gallos penè seruorum loco haberetur, & nihil auderet per se & nulli consilio adhiberetur. Multò minùs in conuentibus generalibus, quos Druidæ certo tempore anni congregabant in finibus Carnutum, quæ regio media totius Galliæ habebatur, quo vndique qui controuersias habebant confluebant, & iudiciis decretísque Druidum parebant, vt refert Iulius Cæsar [g].

f In l. decurionum, de pœnis C.

g Libr. 6 de bello Gallico.

C 17 Obseruaui plerunque ambitiosos homines, qui bene constitutas respublicas regias ambierunt in suas trahere partes, populum & plebem primùm in suos principes commouisse: dehinc velut ad pileum & libertatem eos prouocasse, non in fauorem ipsius verè populi, sed sui ipsius vtilitatem, vt duces fierent rebellium, & postea armati principatum inuaderent: dulce nomen democratiæ, sed vtilior monarchia. Neque in magnis & arduis negotiis, potuit Democratia Romanorum sibi plenè consulere, quin necessariò, postquā popularis administrationis variam aleam experta est, coacta sit ad monarchiam redire, & ita desistens ab ea monarchia per gradus semper lapsa est in peius, & post tentaras alias species tandem rediit ad eam vt necessariam & faciliorem. Vagus populus primùm ad Romulum & se-

D quentes confugit, postea excusso iugo regio prætextu superbiæ & luxuriæ Tarquinij, tentauit per consules, regimen inire & per comitia, rursum per decemuiros, & his quinque fastiditis, rediit ad consules, & ex consulibus, necessariò ad vnios dictatoris imperium semestre: postea ad Consules, Tribunos & Prætores. Et tandem ad illam regiam dignitatem, cuius nomen quidem exosum habebat, sed vtilitate compulsus sub alio titulo imperantis, sub Augusto eandem recepit, & omnem potestatem in eum transtulit, ad tempus primùm decennij, postea in perpetuum, vt ait Zonaras, & alij classici historiographi Romanorum. Populi seu principatus democratiæ, vt ait Dio Cassius libr. 44. in republica speciosum nomen habet, videtúrque ex legum æqualitate non plus vni quàm alteri tribuere: verùm reipsa comprobatur, nihil ei cum sua appellatione conuenire. Contra monarchiæ nomen, auditu difficile, pro esse vnum tamen summam esse reipublicæ, con-

ducibile omniũ maximè est. Facilius enim quispiã vnus vir bonus, quàm plures reperitur. Et si illum difficile inuenire quis putet: necesse est vt fateatur, & plures inueniri difficilius.

Non hîc disputo de comitiis, seu conuentibus statuum, in regnis etiam liberis habendis, quæ necessariò congregantur ad consulendum secundum leges regni, non contrà, quid statuendum sit: veluti si interregnum sit nullo existeote rege, vel nullo successuro, si regnũ sit successiuom, vel si sit electiuum, nullo adhuc electo, vel si rex sit mente captus, si minor, vel infans, si ab hostibus captus. nam de his loqui non est institutum, quia necessariò colligi tunc & aduocari & conoenire debeut; sed ago de comitiis non conuocandis, vel non sequendis, vbi suspicio, de proditione, vel defectione, vel coniuratiooe, principis mentem præmonuerit, nisi putet per eadem comitia posse malis commodiùs occurri: qoo casu rectiùs faciet si in consilium omnes adhibeat, & fideles præcautionibus præmuniat, & locum tutissimum comitiis imperet & eligat. Omnium horum, & proditionis, seu factionis, & præcaotionis vnum mihi sufficiet Ludouici pij imperatoris filij Caroli magni adferre exemplum, qood abundè descriptum inueniet lectot iu annalibus Germanicis excussis post Eginhartum, contiuentes annos Pipini, Caroli magni, Ludouici pij, qui descripti feruntur à quodam erudito Astrologo qui fuit tempore ipsius Ludouici pij, eiúsque aulicus.

18 In his ergo anno 829. scribitur tunc circa tẽpus quadragesimale cùm imperator Ludouicus Pios loca circumiacentia mari peragraret, principes factionis in eum inique occultatum diu virus detexisse. adfert autem initium & progressum cõiurationis bis verbis, *Et primùm quidem* inquit, *inter se primores quodam fœdere coniurant: deinde minores sibi aggregant, quorum pars mutationis semper cupida more canum auiúmque rapacium, alienum, detrimentum, suum quærunt supplementis augmentum. Freti ergo multitudine & assensu plurimorum, filium imperatoris Pipinum adeunt, prætendentes abiectionem sui, morum Bernhardi insolentiam cui fauebat imperator, despectionem cæterorum. Asserentes etiam eum, quod dictu nefas est, thori incestatorem paterni, patrem verò adeo quibusdam illusum præstigiis, vt hæc non modò vindicare, sed nec aduertere possit. Oportere ergo, dicebant, bonum filium indigne ferre dedecus paternum, ablatisque è medio talibus patrem restituere, & menti, & dignitati,* &c. Addit eo prætextu coniurantes, & in patrem imperatorem, filios concitasse, vt deturbarent potestate. Et pòstea in anno 830. subiicit, *Cùm autem instaret autumnalis temperies, hi qui Imperatori contraria sentiebant, alicubi in Francia conuentum generalem volebant, Imperator autem clanculum obnitebatur, diffidens quidem Francis, magisque credens Germanis.* (& hîc notanda præcautio Imperatoris) *obtinuit tamen sententia Imperatoris, vt Neomagi populus conueniret. Veritus porrò ne multitudo contrariorum superaret paucitatem fidelium suorum, iussit vt vnusquisque ad idem venies placitum simplici vteretur comitatu: præcepit etiam comitem Lambertum finium sibi deputatorum custodiam habere, cui Helisacharem abbatem iuris reddendi causa adiunxit* (hi erant aduersarij.) *Tandem ergo Neomagum ventum est, omnisque Germania eo confluxit auxilio Imperatori futura. Imperator autem volens adhuc vires aduersariorum attenuare, Hildinum abbatem culpans interrogabat, cur cùm simpliciter venire iussus sit, hostiliter aduenerit: qui cum negare nequiret continuò ex palatio exire iussus est, & cum paucissimis hominibus iuxta Padabrunam, in expeditionali hyemare tabernaculo. Valah abbas iussus est ad monasterium redire Corbeia, ibique regulariter obuersari. Hæc cùm hi qui Imperatori aduersaturi conuenerant, viderent, ad desperationem vltimam fractis viribus, sese verterunt, denique per totam noctem coeuntes,* &c. Sicque dissipata fuit coniuratio. Et io annis sequent. refertur detectio plenior, & clementia Ludouici: quę quia nimia fuit in reos maiestatis, fuit occasio cur iterum illum aggressi sunt vsque ad deiectionem & depositionem ab imperio, donec ex monasterio, cui addictus erat, fuit ope suorum fidelium in sedem restitotus. Atque in hoc exemplo elucet coniuratio, deceptio populi, imposturæ, quibus persuadere voluerunt deponendum Imperatorem, & comitiorum prætextus, & remedium quo cautè vsus est Imperator.

Sed & constat, in quo postea peccauerit Imperator, qoòd non condignis pœnis vsus fuerit. Quamobrem coniuratores tam clementer habiti non deposuerunt, sed destiterunt animum coniurandi. Atque cùm viderent adhuc multitudinem reliquam Germaoorum partes Imperatoris sequi, ad vltimam fraudem & machinam peruenerunt, nempe ad prætextum religionis, vt eo prætextu animos subditorum reliquorum, à suo legitimo principe auocarent: & proinde, vt in prædictis annalibus dicitur, anno 833. *Veriti inauditi sceleris conspiratores, ne versa vice retro lapsa ferrentur quæ gesta erant, callido, vt sibi visum est, cum aliquibus episcoporum vtuntur consilio, vt pro his de quibus iam pœnitentiam egerat Imperator, iterum publica pœnitentia, armis depositis irreuocabiliter, quodam modo ecclesiæ satisfacere iudicaretur. (cùm tamen & leges forenses, non contra vnam culpam semel commissam bis inuehantur, & lex nostra habeat, bis non iudicari delictum.) Cui iudicio pauci contradixere, plures assensum præbuere maxima pars (vt assolet in talibus) ne primores offenderent, verbo tenus consensere. Et ita damnatum & absentem, & inauditum, neque confitentem, neque conuictum, ante corpus sancti Medardi confessoris & sancti Sebastiani martyris, arma deponere cogunt, pulláque indutum veste, adhibita magna custodia sub tectum quoddam detrudunt &c.* Grauissima occasio separandi populum hæc fuit, prætextu causæ religionis, douec populus ad se conuersus cognouit imposturam, & totis viribus postea restituit loco suum Imperatorem, vt eodem anno, & seqoenti 834. notatur.

19 Vidimus non sine lacrymis in Gallia, & Germania hunc prætextum religionis populum demulsisse & armasse, persuasum à seditiosis contra legitimos ptincipes, tandem & personatam causam detectam, euanuisse cum suis aothoribus: nou tamen omnino: fieri enim uon potuit, vt ex tautis incendiis vestigia cinerum saltem, & ibi latentes scintillæ non remanserint. Sic tempore Moysis viri mitissimi & electi à Deo, Chore, Datham, Abiron, & Hon, ambientes dominationem, factiones contra Moysem inierunt, & in suas partes traxerunt ducentos etiam quinquaginta viros proceres synagogæ, & qui tempore consilij per nomina vocabantur: & prætextum religionis addiderunt, dicentes aduersùs Moysem & Aaron, *Sufficiat vobis, quod omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus: cur eleuamini super populum Domini &c.*[a] in quibus verbis notabis hos defectionis à Moyse & Aaron authores primom deliniuisse populum, & ad libertatis causam & à subiectione ducis legitimi voluisse retrahere,

[a] Numer. 16.

quia

quia persuaserant æquales Moysi, eiusdémque sanctitatis eum esse: & tamen finis erat, vt ipsi sibi dominationem vsurparent, fictione defensionis, & quòd in libertatem eos asseruissent, qua techna vsi prædicatores & sectatores falsæ libertatis etiam euangelicæ. Quemadmodum & [a] Maria soror Mosis & Aaron conspirantes contra Moysem locuti sunt irati in eum propter vxorē Æthiopissam, & prætenderunt causam religionis, dicentes, *Num per solum Moysem locutus est Dominus, nonne & nobis similiter est loquutus?* Quorum tamen superbiam Deus vindicauit, vt & illam Chore, Datanis & Abyronis, in prædictis locis, ipséque Moysis vltiret executus est vltionem à Domino impositam & indictam, vt & principes quoque Germani, aduersum turbam libertatis euangelicæ temerè & seditiose contra legem diuinam assertricem; quos & principes alij imitari debent strenuè, & huiusmodi motus & progressibus sollicitè obsistere, si saluam, sartam tectámve velint, & reipublicæ sibi commissæ administrationē conseruare desiderent.

20 Cæterùm quod pertinet ad imposturas, per quas prætextu religionis olim principes populos infescarunt tempore idololatriæ, & postea, remedia hodie promptiora sunt & præcautiones quàm olim; vt enim olim superstitio & dæmonum deceptio, facilè nouas & multiplices de religione inculcabat hominibus opiniones, nulla vera aut certa apud illos existente, sic facilè principes poterant ex ea quod volebant persuadere. At hodie inter Christianos certa fides, de Deo certa nobis dogmata, quæ habent regulas, quibus superstitiones, hypocryses, & hæreses breui tempore & modico negotio detegi possunt, nisi vis aut furor obstiterit seditiosorum & schismaticorum.

21 Christiani etiam principes, si verè Christiani sunt, qui animæ immortalitatem norunt vel nosse debent, quive credunt iudicium futurum ante tribunal Dei & regum & reliquorum, in quo omnia occulta manifesta fiant, quique post hinc vel vitam æternam vel supplicium æternum, prout quisque in corpore suo gesserit, norunt parari; non solent huiusmodi imposturis & falsis persuasionibus & exterioribus simulationibus religionis, imponere populis: cùm quia ita sciunt populum esse Christianum, tum etiam quia norunt omnia Deo nuda & aperta esse, & secreta cordis & cogitationum illi patere, & quòd, si simulent se vere religionem amplecti exteriùs, interiùs autem sint alij, iam Dei iudicium vident instare. vel in barathrum necesse est incidere eos malorum, vt Deum non credant. si enim credant esse, nunquam in religione mentiendum esse, vel ratione impulsi naturali, neque imponendum proculdubio in mentem veniet. Scio quid Machiauellus, vir pernitiosissimus, voluerit principibus persuadere, lib. 4. de principe cap. 18. sufficere principi, si quod pertinet ad exteriora, habeatur pius & religiosus, & si talis non sit, vt decipiat multitudinem talem eum arbitrantem. Scio etiam quod idem furcifer & sacrilegus scripsit libro 1. capitib. 12. 13. 14. principem probare debere falsa miracula in populo, vt deuotionem populi augeat: debereque imitari antiquos principes, qui ad excitandos milites & subditos ad obedientiam & pugnam, falsis vtebantur reuelationibus, vt tanquam à numine dictatis. Scio & plura alia his peiora addita, quæ à pluribus in praxim non sine abominabili exemplo & malo reipubli-

cæ adducantur. Sed quid mihi cum atheis? Si enim crederent Deū esse, si mandata eius reuererentur, & sequerentur, tantas blasphemias nō admitterent.

Præceptum primum, *Non habebis deos alienos coram me* [b], *diliges Dominum tuum ex toto corde tuo, tota anima, totis viribus.* & aliud, *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Deut. 20. repugnant ex diametro. Item quod scriptum D. Matthæi c. 22. Marci 12. D. Lucæ c. 10.

Miracula fingere, tribuere sanctis & Deo quæ non adsunt, hoc est fingere deos, ad idololatriam declinare: vnum dicere, aliud facere in religione, hoc est sine religione esse; nemo enim potest duobus dominis seruire, nemo mendacium & veritatem asserere [c].

Non sunt facienda mala vt inde eueniant bona [d]. Et melius est scandalum nasci, quàm metu eius veritatem omittere [e].

Atque aliud est loqui de principibus Ethnicis, qui nullam certam habebant religionem, & quam vellent poterant subditis persuadere.

Aliud agere de principibus Christianis, penes quos, vt apud omnem populum Christianum, vnus Deus, vna fides, vnum baptisma.

Et penes quos non est arbitrium iudicandi de religione, sed necessitas, si velint dici Christiani, obsequendi sanctæ matri apostolicæ & catholicæ ecclesiæ, quæ vna est & sibi in omnibus consentiens in vniuerso orbe.

Et, vt ait D. Paul ad Hebræos c. 10. vers. 26. *Voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio iudicij &c.*

Et ad Galatas 1. *Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit.*

Admonetur & populus per Deum, cauere ab huiusmodi simulatoribus religionis mendacibus [f]. *Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium se vidisse dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est: & dixerit tibi, eamus & sequamur deos alienos quos ignoras, & seruiamus eis, non audies verba prophetæ illius, aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, vt palam fiat, vtrum diligatis illum an non in toto corde vestro, & in tota anima vestra.*

Admonetur & princeps Deutero. 17. c. vt postquam in solio sederit, legis Dei volumen descriptum habeat, & legat illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Deum Dominum suum, & tenere legis præcepta.

Munus regis est dimittere sacra & tractationem plenam religionis ecclesiæ, secundum eius & Dei præcepta viuere: in reliquo, non superstitionibus studere, sed arma strenue, quando, quomodo & contra quos oportet, tractare. Quemadmodum enim pro monstro habetur videre monachos solitarios, personas ecclesiasticas, arma mouere & curare, vel exercere: sic pro monstro mihi est, nec quicquam boni vnquam illinc ominandum puto, principem velle cum armis & secularibus negotiis, vnà profiteri regularium & solitariorum seu ecclesiasticorum munus, & exercitia publicè; hæc enim non possunt hodie se compati [g]: & qui suscipit militiam cœlestem, desinit esse ipsa miles seculi, & amittit feuda factus clericus & ex militia cœlesti [h]; & alia est militia armata, alia cœlestis [i]: ideo militans Deo minimè se negotiis secularibus implicat: ita nec secularis vicissim rebus diuinis præsidere debet [k]. Regi gladium materialem exercendum commisit Deus. c. non solùm 23. q. 5. c. sicut. c. quæsitum 23. q. 4.

Eccle

a Numer. c. 12.

b in l. Deut. Exodi 20. Leuit. 26. Deute. c. 5.

c D. Matth. c. 6.

d vt notat glos. ad l. qui sub prætextu. C. de sacrosanct. eccles. & c. magnopere ne cleric. vel monac. secu. neg. se immisc.

e qui scandalizauerit de regul. iur. in sex.

f Deuter. 13.

g vnd. de vassallo milite qui arma deposuit lib. 2. feud. tit. 21.

h c. qui cleric. si de feudo cōtrouers. fue. &c. & c. 1. an mutus vel aliter imperfe. &c. in li. feud.

i c. 10. reprehensibile. 23. q. 8.

k c. Bapuoniam idē mediator, tradidit.

a 5. c. 15 q. 8. & c. authoritatem, 15 q. 6. ca. inter fectores, 5. in hoc, 23. q. 5.
b c. 8. quoniã idē 10 distin. c. cum ad verum, 96. distin.
c 5. quomodo oportear, episcop. & ca in nouellis c. duo sunt quippe, 96. dist. c. humanum genus 1. distinct.
d c. 1. 23. q. 8.

Ecclesiasticis gladium spiritualem [a].

Vterque quidem gladius ad Christianam perfectionem & vitam pertinet, & se mutuò iuuant, vt ambæ in hac causa se fouent potestates [b].

At duæ sunt separatæ potestates, duæ viuendi seiunctæ formulæ, duo maxima imperium & sacerdotium [c].

Sed qui spiritualem gladium habet illum exercere solum debet, nec secularem vsurpare; & qui secularem habet, illo contentus, ecclesiasticum tinare non vsurpare debet, secularem militiam exercere: terram defendere, de prælia tractare, & de armis, terrenæ potestatis est, & contra professionem ecclesiasticæ ordinis [d].

22 Erit & præcautio in posterum contra has fictiones periculosas principum, quærere præceptores qui ex incunabulis principum plantis, hæc axiomata, blasphemias: & doctrinas euellant, & contraria doceant.

Itaque prius præceptoribus quàm discipulis illorum, inculcanda & discenda doctrina, ne Deum simulationibus his prouocare velint, vel fucum, cum periculo animæ, religionis otti inuehere,

e ad Galat. c. 6

Deus enim non fallitur nec irridetur [e].

Mali præceptores, vitia sua transfuderunt sæpe in discipulos principes, vt ex bonis otti præstiàtes.

Præceptoribus data præcepta, profutura sunt iuuenibus, non secus quàm pharmaca à medicis dantur nutricibus, vt per illas lactentes curentur.

Æquum etiam esset sæuire in huiusmodi perniciosos homines, quibus commissa sunt ingenia instituenda & non corrumpenda, vt in authores sceleris, quodque eorum facto transmissum in ea fuit vitus, vtque in veneficos ingeniorum & venenorum nocentiorum compositores, & propinatores animaduerttitur meritò: cùm magis sit animam quàm corpus lædere.

23 Consideraui aliquando hypocrisim deceptricem, arguere semper tempora valde periculosa dum occupauerit vel regnum, vel ciuitatem, vel domum, non minùs quàm quando proditores incogniti nobiscum conuersantur, obseruantes & captantes per singula momenta occasionem nocendi. vt non immeritò illud væ, sæpe hypocritis à

f D Matth. ca. 23.
g 1 ad Tim. c. 4.
h 2. ad Tim. c. 3.

Domino nostro Iesv Christo fuerit obiectum [f].

Et diuus Paul. [g] *Spiritus manifestè dicit, quòd in nouissimis temporibus discedent quidam à fide attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere &c.* Et rursum [h], *Hoc autem scito, quod in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti: sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, cæci, & voluptatum amatores magis quàm Dei: habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes, & hos deuita, &c.*

24 Duplici modo hoc genus Deo exosum, & quòd peccent, & quòd Deum, seu pietatem & religionem Dei, veluti peccatorum authorem facere nituntur. vnde grauiùs aduersum se concitant iram Dei, & misertimè, vel in hoc seculo, vel post mortem, iusto eius iudicio cruciantur, & vt plerunque concidunt detectis fraudibus, quas Deus non patitur diu latere, vt nec abuti gloria sua quam alij non dat, & eam vsurpantes exemplariter punit, vt nec Ieroboam rex impunè tulerit volens sacrificare Deo. 3. Regum. 13. nec ante eum Saul. 1. Regum. 15.

A Perpendere licet exitum simulantium religionem, & quid illis contigerit, vt alij principes, sibi ante oculos exempla eorum obseruent, proponant sibi Salomonem, qui vbi claudicare cœpit in religione, propter vxores alienigenas, scindendum regnum suum, & responsum accepit à Deo: atque suscitauit ei Dominus aduersarium Adad Idumæum de semine regio, qui erat in Edom, & Ieroboam filium Nabat seruum eius, & Razon filium Eliada, 3. vt habetur Regum cap. 11.

Vindicta & acerbissima contra Achab & Iezabelem, qui vt possiderent vineam Naboth Iezrahelitæ, simulato & prædicato ieiunio, impusuerūt per duos falsos testes quod benedixerat Deum, & regem, & lapidari curarunt. quamobrem factus est sermo Dei per Eliam ad Achab, *Occidisti insuper & possedisti, hæc dicit Dominus, in loco hoc in quo*

B *linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum: & venundatus es, vt faceres malum in conspectu Domini, ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem, & clausum, & vltimum in Israël. Et dabo domum tuam, sicut domum Ieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Abia. Quia egisti vt me ad iracundiam prouocares, & peccare fecisti Israel, &c.* [i] Quod postea factum [k]. Non prosequar quod Ioas rex, quamuis bonus, tamen propter simulationem, quòd excelsa non abstulit, & idololatriam patiebatur, templique thesaurum pro redimenda pace Hazaeli regi Syriæ misit, à proprijs seruis necatus est [l]. similia exempla obseruamus in regibus aliis Iudæ & Israël, qui eo quòd cum vera religione Dei, voluerunt quoque permittere & dissimulare, & idololatriam miscere, aut ipsi, aut filij eo-

i 3. reg. 21.
k 4. regum c. 9. & 10.
l 4. Reg. 12.

C rum, perierunt miserè.

25 Herodes ille rex Iudæorum, vel qui vsurpauerat sibi regnum, sub quo natus est Christus, qui voluit per hypocrisim detegere Christi natiuitatem, quive frustratus sua intentione malitiam in necem innocentum euomuit, tam misera morte finem vitæ imposuit, vt lento igne intrinsecus vexatus, putredine vermibúsque scatens, distentione rigoréque membrorum intolerabili expirauerit, vt scribit Iosephus lib. 17. antiquit. Iuda. c. 7. & de bello Iudaico cap. 8. Nicephor. Calix. lib. 1. ca. 15. Euseb. Pamphil. lib. 1. hist. ecclesi. c. 8. Alius Herodes, qui vt placeret Iudæis, persequebatur Christianos, occidit Iacobum fratrem Domini, & apposuit apprehendere Petrum [m], cùm inter populum ornatus veste regia sedisset pro tribunali, & concionaretur ad eos, & populus acclamaret Dei voces non hominis, confestim percussus est ab

m Vt habetur Actorum 12.

D Angelo Domini, eo quòd non dedisset honorem Deo, & consumptus à vermibus interiit.

26 Fuit Antonius quidam Picentes, ordinis eremitarum, magnus hypocrita, iusto Dei iudicio & decreto punitus: nobilitatus quidem priùs, quòd per quadraginta dies & noctes perpetuò ieiunare ferebatur, & ita Italiam, Siciliam, atque Hispanias compleuerat nomine sanctitatis & abstinentiæ, pluribus in locis à custodibus cella inclusus & obseruatus si ederet, aut biberet, angelósque illum visitare opinabantur. Verùm ipsi erant candelæ fistulatæ, & in fistulis cannarum conclusa erat tacitè & clam farina infarta ex contritis phasianorum & caponum carnibus, saccharo & aromatibus immixtis. Aiunt enim & cingulum gestasse fistulatum, plenum nectare quod hypocritæ dicitur, & his pulsa clanculum ... vulgi opinione tamen abstinentissimum. Qui tandem

vermi-

vermiculis & acerbissimo genere morbi absumptus miseram animam efflauit, iactans plurima conuitia in Christum & eius matrem. Cuius mors fuit hypocrita digna: vt palam esset vindicatus, qui palam deceperat pios [a].

a Vt scribit Antonius Panorm lib. 2 de gestis & factis Alphonsi c. 9. huius etiā meminit Iouian. Pontanus li. 2. de sermone c. 16.

b c. 20. vers. 4.

27 Accedit Iob [b], *Hoc scio*, inquit, *à principio ex quo est homo positus super terram, quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocritæ ad instar puncti: si ascenderet vsque ad cœlum superbia eius, & caput eius vbi nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fine perdetur, & qui eum viderunt, dicent vbi est?* &c. & c. 36. vers. 13. *Simulatores & callidi prouocant iram Dei, neque clamabunt cùm vincti fuerint, morietur in tempestate anima eorum, & vita eorum inter effœminatos.*

28 Refert Bernardus Lutzemburgensis in Catalogo hæreticorum, Raymundum Lullium monachum Catalanum, Tunesi in Africa multa scripsisse, verùm annotatos fuisse plusquam quinquagentos errores à Petro Tarracensi archiepiscopo, vt Deum plures habere essentias, Patrem priorem Filio, spiritum Sanctum conceptum à patre & filio, &c. quæ tamen omnia temeritate asserebat plus quàm hæretica, se à Christo in forma crucifixi apparente in quodam monte accepisse, vt totum orbem à tenebris quibus detinebatur liberaret.

De aliis imposturis inter Christianos sub prætextu religionis factis.

CAPVT XIII.

INTER Christianos itaque vt inter ethnicos per religionem fucus factus est sæpe hominibus pus à quibusdam, vt illos deciperent eo prætextu, & ambitionem, cupiditatem, & habendi desiderium impium tegerent, de quo adhuc placet alia quædam exempla proponere.

Desiderius rex Italiæ, occupabat bona ecclesiæ, ac simul summum pontificem sequebatur: & tamen voluit religiosus haberi, aut Christiani nominis valde diligens & strenuus cultor, amouendo à numis antiqua forma percussis Herculis imaginem, subrogando sanctum Laurentium [c]. Sicut Acham rex Iuda, cùm esset idololatra, tamen religionem Dei se habere simulauit, admonitus à propheta vt peteret signum à Deo. *Non petam*, inquit, *nec tentabo Dominum.*

c vt scribit Annius Viterbiensis lib. de antiquitatib. & rebus Etruriæ, in quinta tabula & decreto Desiderij regis.

2 Iulianus Imperator apostata à fide eripuit bona ecclesiis & sibi vsurpauit prætextu religionis, dicens se ideo facere ecclesiasticos expeditiores ad regnum cœlorum, quoniam in ipsorum libris scriptum esset, beati pauperes quoniam ipsorum est regnum cœlorum [d].

d vt ipse in epist. & oratione quadam Græca testatur, & Pomponius Lætus in eius vita.

e vt scribit Egesippus lib. 2.

3 Prætextu religionis, quòd diceret se velle ædificare xenodochium ad pauperes peregrinos excipiendos, Iohannes Hircanus Simeonis filius rex Iudæ, sacrilegium tegere conatus est, quo tria millia talentorum ea sepulchro Dauidis effodit [e].

4 Abusus religione & quidam nobilis frater episcopi cuiusdam, vt eius equum extorqueret strenuum & sibi valdè idoneum, quo solo tamen episcopus equitaret, & ideo facilè ei non fuisset daturus. is enim, vt scribit liber qui dicitur Scala cœli, titulo seu capite de oratione, super prædictum equū clàm frater solitus erat equitare, dúmque calcaribus vrgebat dicere, Deus in adiutorium meum intende, quibus validè infixis equus saltu crebro se extollebat cum impetu: eáque tandiu consuetudine vsus, donec equus quoties audiret, Deus in adiutorium meum intende, metuens sibi à calcaribus, saltibus crebris se extolleret: voluit autem in eo equitare episcopus quia optimus erat, & vbi cùm viá ingressus fuisset cœpisset dicere cū capellano suo matutinas, & pronuciare, *Deus in adiutoriū meum intēde*, id audiens equus, metuēsque calcaria, tam validè saltu se extulit, vt sessorem episcopum excuteret & in lutum proiiceret; vnde miles frater, qui equo inhiabat, occasionem captans, persuasit illi ne vnquam in posterum eum equum conscenderet, qui potiùs requireret militē quàm episcopum; atque ita facilè equo potitus est.

5 Referuntur in eodem libro, e. de quæstoribus, duæ aliæ technæ de imposturis quæstorum qui abutuntur populo, prætextu reliquiarum sanctarum, vt auaritiæ suæ satisfaciant, quæ & referuntur in libro speculi exemplorum. Fuit enim in primis vnus insignis impostor circumcellio, qui dicebat se habere vnum dentem sancti Laurentij, cùm autem è prædicatione reuersus inuenisset à sociis suppositum carbonem pro dente, reuersus est continuò ad ecclesiam dicens, se etiam attulisse carbonem quo tostus fuisset, & quòd eo die illum adorandum præberet: in crastinum autem dentem. sed ostenso carbone & collectis eleemosynis, crastino die euanuit.

Refertur de alio simili impostore quæstore, qui in ecclesia finxit lachrymas vberes, & interrogatus quare fleret, respondit, quòd tota nocte fuerit luctatus cum dæmone, qui eum non reliquisset donec fuisset ei pollicitus se ei daturum, vel populum cui erat in crastinum prædicaturus, vel eleemosynam quam ab illo colligeret; quare metuebat ne si largæ non essent eleemosynæ, & his dæmon contentus non esset, taperet quoque populum, sicque à simplici populo copiosas accepit eleemosynas.

6 Simon Magus, ambitione & cupiditate inflatus mercari voluit pecunia virtutem miraculorum, sub specie pietatis, vt se postea his extolleret, & in his negotiaretur, sed reiectus cum ignominia & perpetua nota [f].

f Actorū c. 8. Euseb. lib. 2. historiæ ecclesiasticæ c. 13.

g li. 1. collectaneorum ex historia ecclesiastica. & Nicephor. Callist. lib. 15 c. 16.

7 Narrat Theodorus Lector [g], quòd Timotheus Ælurus, ambiens episcopatum antequam occideretur Protherius, nigra veste indutus, cellas monachorum noctu circuibat, & vnumquemque monachum ex nomine vocabat: cùm autem illi auscultarent, vnum se ex administratoriis spiritibus esse dicebat ad hoc missum vt cunctis diceret, ne Prothetio cōmunicarent, sed Timotheum Ælurum episcopum designarent, & ita se illis insinuabat.

8 Sunt etiam qui dicant, vt scribit Bartholomæus Platina in vita Bonifacij Octaui, Bonifacium ambitione contra ius fásque pontificatus sedem occupasse reiecto fraudibus Celestino, eodémque in carcerem coniecto. cúmque subornatores clanculum immisisse quosdam, qui noctu dimissa quasi cælitus voce in cubiculum Celestini hominis simplicis, ei persuaderent vt pontificatum dimitteret si saluus fieri vellet. quod & latiùs prosequitur in vita Celestini quinti.

9 Pharisæi separari ab hominibus formula viuendi & hypocrisi, superbiam suam & ambitionem specie religionis obumbrabāt [h]. Quos & scribas Dominus noster arguit, quòd sub prætextu orationis deuorarent domos viduarum, proselytos sibi facerent diligenter vt opes illorum ad se traherent, etiam in iniuriam parentum, sub prætextu religionis & muneris offerendi Deo [i], qui vellēt prætextu eodem vocari Rabbi haberéque primas cathedras. D. Marci c. 12. D. Lucæ 28.

h vt ait Iosephus lib. 2 de bello Iudaico c. 7 & lib. 18. antiquita. c. 2. Epiphan lib. 1. tomo 1 contra hæreses.

i Matt. c. 23. & 7.

Dilata

Dilatabant enim phylacteria & habitum sanctitatis, exterminabant facies suas vt viderentur ieiunantes, cùm nihil minus esset intra illos quàm religio, similes sepulchris dealbatis, quæ intùs plena sunt ossibus mortuorum, fuco religionis bona populi expiscantes, vt vel inde appareat quod ait Saluianus in 4. pallio sanctitatem plures mentiri. *Licet enim*, inquit, *de conuersorum venerabili choro videaris, religionem vestibus simules, licet fidem cingulo adferas, licet sanctitatem pallio mentiaris, non credis, & vulgò circumfertur, quòd habitus non faciat monachum &c.* Fuit hæreticorum in ecclesia ambitio & nimia honoris cupiditas, perniciosior aliquando ipsis hæresibus, quia ipsa causa heresum & schismatum sæpe fuit, vt Nouatus sacerdos Romanus ambitionis vitio laborans, lapsis semel omnem spem veniæ denegauit [a]. Manes, dum se Christum & paracletum haberi voluit, ad impia impulsus, vt Simon Magus, & lucifer in Sardinia, & alij ferè omnes hæresiarchæ antiqui & nostrorum seculorum, qui radices traxerunt ab eodem initio & religionis nomine se latere posse arbitrati sunt.

a Euseb. lib. 6. c. 43. Epiphan. lib. 2. hæres. 59

10 Quemadmodū & philosophi quidam barba & pallio philosophiam mentiebantur. Quos imitatur dæmon, quum se transfigurat, quod sæpe facit, in angelum lucis vt decipiat fraudulentiùs, 2. ad Corinth. c. 4.

Sicut aliquando specie Basilij magni sub habitu monachali fuit Dæmō detectus à Sancto Equitio, apparuisse circa annum Domini 554. vt scribit Gregorius Magnus [b].

b Lib. 1. dialog. c. 4.

Refert & Sigebertus circa annum 591. in Gallia quendam sub religionis habitu magum existentem, se prophetam iactitasse primò, postea aliquot ægrotos sanantem Christum se dixisse, & pro eo adorari voluisse.

11 Plures aliquando filij diuitum decepti, prætextu religionis, intrare religionem: & tracti veluti in nassam pisces, vt monasteria inde ditarentur, non vt augeretur pietatis cultus, & plerique monasteria ingressi, vt vitarent onera & delitiosè viuerent. vt factum refert frequenter Beatus Rhenanus [c], temporè Clodouei, Martelli, Pipini, Caroli Magni regum.

c Lib. 2. rerum Germanicarū.

12 Rauisius Textor in dialogo 13. ecclesiæ, episc. & hypocritarum, graphicè & verissimè depingit, quomodo quidam simulatione sanctitatis exigua sacerdotia, seu beneficia ecclesiastica recusant, & simulant contemptum rerum seculi, donec deceptos episcopos ea sententia illiciant ad pinguia beneficia conferenda, quibus certè consequutis, detecta & reuelata persona, quales sint, se produnt.

13 Fuerunt & plures qui etiam prætextu catholicæ & veræ religionis celebria loca quæ incolebant reddere artibus & dolis ausi sunt, subijcientes fucum falsorum miraculorum, quibus pij homines deuotè illecti venientes stipem ingentem inferrent, artificiis & artibus imagines aliquando flentes, vel sudantes populo exhibentes, quibus credebant homines simplices, donec detectis fraudibus condignis pœnis artifices puniti sunt [d].

d Vt exempla extant apud Paponem li. 1. Rhapso. 1 arr. storum tit. 5 arest. 5. & 6.

14 Quemadmodum & legimus apud Eusebium in histor. ecclesiast. in templo Serapidis fuisse inter parietes occultos cuniculos, quibus Idoli sacerdotes clam subibant idolum cauum, & reddebant responsa seu oracula, quæ gentiles superstitione decepti putabant ab idolo tradi. Scribit & Dion in Nerone, Neronem quoque templum Apollinis diruisse, eiúsque Sacerdotes necasse ob similes detectas imposturas. Quod & Daniel refert aliquando factum de sacerdotibus & altari Idoli Bel [e].

e c. fi. eius libri Daniel.

15 Author & Sigebertus, sub annum 841. pseudoprophetissam quandam per suggestionem presbyteri, lucri causa diem iudicij instare dicentem, Moguntiam turbasse, multis sibi ex clero accedentibus.

16 Qui superstitionem inculcant, nempe falsum diuinum cultum; id enim est superstitio, & quæ minimis rebus magnum timorem ingerit, facile decipiunt, vt & explicat Lactantius [f], Liuius libro 27. præuenit enim liberum iudicium & sententiam veram, iam primùm anticipata & veluti primùm admissa de religione opinio. Superstitio autem augetur eorum vafritie qui quæstum quærunt, ex his quorum iam capti sunt superstitione animi. Liuius in 4. tales sunt falsorum diplomatum, indulgentiarum, & falsorum miraculorum delatores, circulatores, seu circumforanei, vulgo *Porteurs de rogatons*. qui inde sibi segetem faciunt, de quibus & meminit Tertullianus in apologetico cap. 13. *Circuit*, inquit, *cauponas religio mendicans, exigens mercedem templi pro auditu sacri: non licet deos gratis nosse: venales sunt.*

f Lib. 4. c. 28.

17 Vidi lites easque frequentes, inter regulares & curiones seu presbyteros parochianos, conquerentes quòd persuasionibus suis monachi quos confessione audirent, ad eligendam sepulturam, legata eis & bona relinquenda excitarent: fuerunt & conquesti aliquando hæredes contra huiusmodi, qui specie religionis persuadebant restitutionem faciendam sub pœna mortis æternæ, quod & verissimum est, quum non dimittatur peccatum nisi restituatur ablatum, regula iuris.

Verùm non læsis sed suis congregationibus & ecclesiis vtilitatem restitutionis adiudicabant. quæ omnia aduersantur decretis sacrosanctis, quæ inhibent, vt dicemus in remediis, accipere ab impiis manifestis oblationes; ex quibus tamen quidam ecclesiastici vel meliùs ambitiosi & cupidi, contra regulas iuris diuini & pontificij ditati sunt summo cum malo reipublicæ, pœnas delinquentium exemplares peccatis debitas, in pecuniarias, specie religionis & benefaciendi ecclesiæ, transferendo.

18 Meminit Iustinianus in edicto secundo, titulo, ne præsides in fiscalibus causis fidem publicam dent, in c. 1. nonnullos in diuersis prouinciis, inquisitione in eos qui se hæreticorum dedissent erroribus facta, cùm multos subditos ob hanc causam comprehendissent, sportularum nomine, magnam vim auri ab ipsis accepisse, quod prohibet & punit ibidem imperator: fuerunt & plures qui prætextu eorundem hæreticorum quæstionúmque eorum turbarent res publicas, vt docet idem Iustinianus, dum prohibuit nouella 17. de manda. principum c. 11. §. neque occasione, ne occasione religionis hæreseos quæstionis permitteretur alicui prouinciam commouere, reiecitque omnem illam curam ad episcoporum solicitudinem.

Remedia contra deceptiones & dolos prætextu religionis.

CAPVT XIV.

VNVM saltem præcipuum remedium videtur in superioribus fraudibus & similibus detegere superstitiones, & omnem vanum metum ex animis hominum demere: castigare illos qui falsis vtuntur, & qui ad decipiendum meticulosos etiam

a in l. senatusconsulto, 38. de iniur. li. 47. P. ti. 10.

etiam sacris abutuntur, vt Scæuola [a]. *Senatusconsulto*, inquit, *cauetur, ne quis imaginem imperatoris in inuidiam alterius portaret, & qui contra fecerit, in vincula mittetur*, qui propemodum consentit Vlpia [b].

b in l. 10 eum, §. de extraord. crimi. eo. li. 47. ti. 11.
c in l. si quis aliquid, 30. de pœnis lib. 48. P. ti. 1.

Testatur & Modestinus [c], *Si quis aliquid fecerit quo leues hominum animi superstitione numinis terrerentur, diuum Marcum huiusmodi homines in insulam relegandos rescripsisse.*

2 Fuerunt constitutiones aduersus imposturas quæstorum latæ, qui prætextu reliquiarum sacrarũ sæpe falsarũ, & suppositi iarũ indulgẽtiarũ, animos credulorũ & simpliciũ hominũ demulcebãt, & eleemosynarũ sibi multam messem eo fuco parabãt, & in primis cautũ, ne venales sint reliquiæ, ne passim ostendantur, néve extra capsam qua tenẽtur, ostendãtur: vt inuẽtas de nouo, nemo venerari præsumat, nisi priùs authoritate Romani põtificis fuerint approbatæ: & ne prælati permit- B tãt eos qui ad eorum ecclesias causa venerationis accedunt, variis figmentis, aut falsis documẽtis decipi. sicut in plerisq; locis occasione quæstus fieri consueuit, quæ sunt verba Innocentij 3 [d].

d In c. f. de reliquiis & veneratio. sanct. li. 3. decreta. tit. 3.
e l. d. 4 §. c. 1. eiusd. ti. 1.
f c. 1. ae nemus 1. q. 1.

Alexander 3 [e]. prohibet venerari reliquias etiam eorum qui miracula facere dicuntur: nisi de vita eorum approbatio habita fuerit à sede apostolica. mali quippe interdum miracula faciunt [f]: ideo non omnis qui miracula facit pro sancto haberi debet, nisi habita priùs inquisitione eius probitatis [g].

g Iuxta c. venerabili. de sell.

Exosum ecclesiæ est, quod piè venerandum est, quódve spirituale est, vel spiritualibus annexum, sordidis illis nundinationibus exponi, quo sæpius detractum est Christianæ religioni, vt ait ca. 2. de reliq. & venera. sãcto. eiecit Deus ementes & vendentes de templo, etiam ea quæ ad oblationem pertinebant sacrificiorum subministrantes eo C modo [h].

h Vt habetur D. Marci 11. c. D. Lucæ 19.

Hoc ipsum voluerunt Honorius & Theodosios, Cæsares in l. 3. de sacrosanct. eccles. *Nemo*, inquiunt, *martyres distrahat, nemo mercetur, hoc est, λείψανα ἁγίων reliquias sanctorum.* sic enim explicatur in basilicis, titulo 5. libro 1. eclogæ, *μηδεὶς λείψανα ἁγίων πιπρασκέτω*. Nemo reliquias sanctorum distrahat.

Prohibuit & Leo Cæsar, non nisi cõsultis priùs vt oportet episcopis, & arbitrio solùm eorum & non quorumdam vsurpatione, reliquias sanctorum martyrum collocare certis locis, in l. decernimus, 26. de episc. & cler. C. qua lege isti quæstuarij reliquiarum portitores damnantur.

3 In concilio generali sub Innocentio 3. c. 62. relato in c. cùm ex eo. de pœnit. & remissio. libro 5. decret. tit. 38. prohibitum est eleemosynarum quæstores admitti, nisi Apostolicas, vel diœcesani D episcopi veras literas exhibeant, & tunc, præter id quod in ipsis continebitur literis, nihil proponere populo permitti. Item inhibitum ne falsæ religionis assumant habitum, néve superfluæ indulgentiæ à prælatis indulgeantur, ne claues ecclesiæ contemnantur: ne pœnitentia in indulgentiis à prælatis concessis, quadraginta annos excedat, cautúmque vt qui ad eleemosynas colligendas mittuntur, modesti sint & discreti, ne in tabernis, aut aliis incongruis locis hospitentur, aut ne sumptuosas expensas faciant.

Innocentius etiam 3. in can. suarum 11. de priuileg. lib. 5. titul. 32. Statuit huiusmodi quæstuarios falsò cruce signatos, & excedentes, excommunicatione & aliis modis puniri. Clemens por- A ro 5. ex concilio Viennensi [i]; audaciam, abusus, deceptiones, refert & castigat, dum ait eos deceptione multiplici animarum, indulgentias populo motu proprio suo de facto concedere, super votis dispensare, à periuriis, homicidiis & peccatis aliis sibi confitentes absoluere, malè ablata, incerta (data sibi aliqua pecuniæ quantitate) remittere, tertiam aut quartam partem de pœnitentiis sibi iniunctis relaxare, animas tres vel plures parentum vel amicorum illorum qui eis eleemosynas conferunt, de purgatorio, vt asserunt mendaciter, absoluere & ad gaudia paradisi perducere, benefactoribus locorũ remissionẽ plenariam peccatorum, indulgere, & aliquos ex ipsis eos à pœna & culpa absoluere: quæ fieri prohibet in posterum, reuocando priuilegia, si quæ de his fuerint concessa, ne ob id vilescat censura ecclesiastica, & clauium potestas ecclesiæ in contem- B ptum ducatur, & [k] iubet eosdem quæstores, vel priuilegiis abutentes, etiam exemptos, per ordinarios locorum puniri.

i In cl. de pœnit. & remiss.
k in §. f.

Accedit Clemens 4. in c. vt officium, 11. §. compescendi, de hæretic. in sex. *Compescendi*, inquit, *monitione præmissa per censuram ecclesiasticam appellatione postposita prædicatores quæstuarios, datur potestas inquisitoribus hæreticæ prauitatis, inuocato etiam, si opus sit, brachio sæculari, & appellatione & priuilegiis quibuscunque non obstantibus.*

De his & in concilio Tridentino sessione 5. c. 2. de reformatione, *Quæstores eleemosynarij, qui etiam quæstuarij dicuntur, cuiuscunque conditionis existant, nullo modo nec per se nec per alium prædicare præsumant: & contra facientes ab episcopis & ordinariis locorum priuilegiis quibuscunque non obstantibus, opportunis remediis omnino arceantur.*

4 Et sessio. 21. c. 9. de reformatione, cùm de C emendatione abusuum quæstuariorum eleemosynarum desperatum, dictum est, fuit statum vt posthac in quibuscunque Christianæ religionis locis, eorum nomen atque vsus penitus aboleretur, & ne ad officium huiusmodi exercendum vllatenus admittantur, non obstantibus quibuscunque priuilegiis, ecclesiis, monasteriis, piis locis, hospitalibus, & quibusuis cuiuscumque gradus status ac dignitatis, personis concessis, aut consuetudinibus etiam immemorabilibus: permissis tamen indulgentiis publicandis per locorum ordinarios cum duobus ex capitulo, & permissa gratis colligendi oblata facultate.

5 Accedit remedio, quòd sacra lipsana & reliquiæ sanctorum non nisi cum reuerentia & non histrionicè adiri & visitari debent, *Eo quòd mirabilis Deus in sanctis suis sit*. psalmo 67. &, *Pretiosa* D *in conspectu Domini mors sanctorum eius*, psal. 113. & eò pertinet c. 2. de relig. & vener. sanct. & quod recenset Trithemius libro breuiarij annalium Francorum, in Clodoueo 52. reg. Francorum; Clodoueum propter contactum corporis sancti Dionysij minùs reuerendum, biennio dementem, & amentem mortuom, anno Domini 61.

Peccatur enim non sine diuina vltione, in sacras reliquias hoc modo per abusum in defectu, quando minùs eis & Deo cuius serui sancti sunt, quàm oporteat, tribuitur.

Peccatur etiã in excessu; cùm plus quã oporteat, tribuitur, dũ quis, reliquiis magis quã Deo, defert: dũ eas reliquias ex affectione carnali veneratur, quæ dignæ nõ sunt habitæ ab ecclesia quæ probarẽtur, vt antè dictũ est; & in hoc etiã curiones

& episcopi debent esse soliciti, ne homines affe- A
ctione quadam humana, seu amore quo dilexerũt viuos, sine probatione ecclesiæ, mortuos tãquam sanctos & cultu dignos prosequantur. Amor nãque humanus & timor sæpe in eo fallit mortales, & quæ idololatriæ aliquando dederunt initium. dum enim quidam aliquos admirati essent, in vita, vel beneficia plura accepissent ab illis, vel metu pro diuinis habuissent, post mortem eorundem simulachra fecerũt, vt patris, matris, regum, amicorum, vxorum, & venerati sunt: & paulatim ad diuinos eis honores deferendos impulsi, & posteri pari errore & maiori delibuti, superstitionem superstitioni adiicientes, ad impietatem cultum traduxerunt. Tantum valet apud homines opinio.

6 Quinimò & affectio naturalis videtur, me-
moriam mortuorum prudentum, vel dilectorum, B
vel de quibus benè sentimus, per aliqua quæ eorum fuerunt retinere & conseruare, hincque statuæ positæ, his qui memoria & exemplo habiti digni sunt, quas ignarum vulgus traduxit ad impietatem.

a libello aduersus indoctum.

Sic refert Lucianus [a], plures libros sibi comparantes quendam Epicteti philosophi Stoici lycnũ fictilem, trecentis denariis mercatum: aliúmque quendam Prothei Cynici baculum, quem cùm in flammis insiluit, reliquerat, emisse talento, custodiisséq; inter clarissimas opes, ostentasséque non secus quàm Thegeatæ apri Calidonij tergus, & Thebani ossa Geryonis, & Memphitę Isidis capillos; sicut nec Dionysiom tyrannum nullis impensis pepercisse, vt potiretur Æschyli pugillaribus seu ceris, quibus ille carmina sua scribebat.

Non piget recitare verba quæ in libro Sapien-
tiæ, c.14. vers. 12. & sequentibus ponuntur. *Initium* C
fornicationis est, exquisitio idolorum. & adinuentio illorum corruptio vitæ est. Neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum, superuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbem terrarum, & ideo breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem, & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia: deinde interueniente tempore, conualescente antiqua consuetudine, hic error, tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta &c.

7 Poterit vindicta sumpta de impostoribus & fictoribus miraculorum, alios deterrere, ne simile audeant in posterum.

Quemadmodum anno Domini 1509. quatuor monachi prædicatorij ordinis, Bernæ Heluetiorum, simplici fraterculo summa calliditate stig-
mata sanctitatis insigentes ad Franciscanorum D
contumeliam, detecto dolo combusti fuerant [b].

b vt scribit Münsterus li. 3. Geographiæ.

Damnauit & Senatus Parisiensis, quosdam cordigeros Franciscanos Aurelianos anno Domini 1534. qui conati fuerant persuadere, cuiusdam animam mortui, postulare quædam diuina obsequia pro liberatione à Purgatorio, dolis eorum detectis [c]. Puniuit & sæpe prædicta curia & aliæ, impostores, qui ementitis, ad quæstum vsi erant miraculis, vt scribit Paponus [d].

c vt scribit Sleidanus li. 9.

d li. 1. Rhapsodiæ Arestorum tit. 1. ar. 5. & 6.

8 Remedium posset etiam esse aduersus eos qui prætextu religionis bona, dignitates & beneficia venantur indebitè, vt cum ignominia & pœna priuentur hoc modo obtentis, & reuiuiscant sacri canones eorúmve leges de his positæ, & sine personarum acceptione seruentur. Ita [e] personæ ecclesiasticæ quæ dolo vel alias illicitè induxerunt quemquam ad eligendam in sua ecclesia sepulturam, priuabuntur omni ex eo percepto cõmodo quod restituere compelluntur. Reiiciemus & cum diuo Augustino quod cum damno & iniuria filiorum datum est à parentibus ecclesiis [f], habemus & eius rei Christi Domini iudicium, quo reprobauit cum maledictione captiones Pharisæorum, qui prætextu religionis extorquebant à filiis munera, & retrahebant à subuentione debita præstanda parentibus [g]. *Benè*, inquit, ô Pharisæi, *irritum fecistis præceptum Dei vt traditionem vestram seruetis. Moses enim dixit, honora patrem tuum & matrem tuam, & qui malè dixerit patri vel matri morte moriatur; vos autem dicitis, si dixerit homo patri aut matri, Corban, quod est donum, quodcunque ex me, tibi profuerit, & vltra non dimittitis quicquam facere patri suo aut matri, rescindentes verbum Dei, &c.*

e ca. vlt. c. in nostra 10. de sepultur.

f cum ca. sin. 17. q. 4.

g D. Marci c. 7. vers. 9.

In Germania ex lege regum Francorum, Germanis subactis lata à Clodoueo, Martello, Pipino, Carolóque magno firmata; libero homini non licuit se addicere monasterio inconsulto principe. Cùm quidam ante hoc fecisse detecti fuissent, non studio pietatis, sed vt pericula bellorum, ciuiliúmque munerum & functionum vitarent molestias: Et quidam qui opibus pollebant, à callidis monachis circumuenirentur, & veluti pisces in nassam traherentur, & ob id quoque legitimis testibus opus erat, siquis aliquid ecclesiæ donare voluisset, vt refert beatus Rhenanus [h], & habetur in concilio Moguntinensi, & Cabillonensi 2. c.7 [i]. *Constituit*, inquit, *sacer conuentus vt episcopi siue abbates, qui non in fructum animarum sed in auaritiam, turpe lucrum inhiantes quoslibet homines circumueniendo totonderunt, & res eorum tali persuasione surripuerunt: pœnitentiæ canonicæ, vtpote turpis lucri sectatores, subiaceant. Hi verò qui illecti, comam deposuerunt, in eo quod cœperunt perseuerare cogantur, res verò eorum hæredibus reddantur.*

h lib. 2. rerum Germanicarũ.

i relato in cap. 42. constitut. 16. q. 7. & in cã. fin. 20. q. 3.

10 Sed & reputatur hic simoniacus religionis ingressus, & proinde à monasterio quod hoc modo quis ingressus est, in aliud debet, eiusdem tamen ordinis, transferri, in ca. veniens de Simonia. videndus Burchardus libro 8. decretorum c. 93. sua parte 7. c. 101.

11 Ecclesia non debet ex illicitis ditari, ne vel malorum fautrix commissorum, vel occasio committendorum videatur. Quare in concilio Carthaginensi 4. c. 95. & 94. [k] statutum, *Oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophylacio recipiantur: similiter dona eorum qui pauperes opprimunt, à sacerdotibus refutanda sunt.* Item dona sacrilegorum [l], eorum qui peccant in ecclesiam, & inde extrahunt seruos eò confugientes [m], raptorum [n], vsurariorum [o], pœnitentium quandoque [p].

k relato in c. 2. oblationes, & ca. eorum 8. 90. dist.

l ca. de vero. 12. q. 2.

m ca. miror. 17 q. 4.

n c. super eo, de raptori.

o c. quia in omnibus, de vsur.

p c. eos, de cõsecra. dist. 4.

12 Quod autem pertinet ad ambitionem & cupiditatem, quam quidam explere prætextu religionis satagunt, remedia quoque apposita sunt, & in primis contra monachos mendicantium ordinum, in extrauagan. 1. de regular. & transeun. ad religio. cuius verba, *Viam ambitiosæ cupiditatis religiosis potissimè mendicãtibus præcludere cupiẽtes, ad alios ordines præsertim monasticos (fucatis tamẽ colorib. asserẽtib. ob frugem melioris, vitæ aut arctioris obseruantiæ) tã S. Benedicti, quã Cisterciensis, Camaldulensis, vallis vmbrosæ, canonicorum regularium sancti Augustini, vel aliorum monasticorum ordinum conuolare nitentib. licentiam à sede apostolica, seu à legatis aut nunciis eiusdẽ sedis, ad transferendum se de mendicantium ordinibus, ad alios ordines, præsertim ea ratione, prout verisimile est, prout facti euidẽtia docet, vt liberiùs degãt, dignitatésq; ac*

bene

benefic ia consequi valeant, & ex certis alijs causis honestatis non consonis obtinentibus &c. Statuimus &c. non dandas tales licentias & datas nullas, impetrantésque sententiam excommunicationis ipso iure incurrere, à qua non possunt nisi à summo pontifice, præterquam in mortis articulo, absolui. Reprehenditur in extrauan. Ioan. 22. vnica, de preben. execrabilis. quorumdã, iam religiosorum quàm secularium ambitio, quæ semper plus ambiés, eo magis fit insatiabilis quo sibi ampliùs indulgetur, & statuitur, ne pluralitas beneficiorum per rationes ibi propositas [a].

a vt in c. de multa, eodem tit. apud Gregorium, c. cum singula. c. quia in tantũ eo tit. ca. singula. 19. dist. in concilio Tridentino, sessio. 7. de reformatio c. 2. 4. & 5 & sessio. de reforma. c. 17.

13 Cupidi ordinari prohibentur, quòd de facili à vero deuient[b]. cùm radix omnium malorum sit cupiditas[c]: item prohibentur ordinari & beneficiis donari ambitiosi[d].

b 1 ad Timotheum, c 6. 10. ca 47. distin. c. virũ 100. dist. cano. dilectissimi 8. q. 2.
c ca. virum catholicum, 6. & seq. 47 dist.
d l. si quęq. 8. 31. de episc. & cleric. c. per illicitam. §. seq.

14 Constat etiam præpositos animabus, dignos honore esse, vtpote qui præsint melioribus partibus hominum & diuinioribus. sintque in ministerio Dei: vt honorabiliores qui principibos B administrant & officium suum exhibent [e], à Deo ipso vocati dij[f] & angeli, Domini exercituum nũcij[g], & alibi Christus, qui vos spernit me spernit[h]. Et Deutero. c. 17. *Veniésq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quærésque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies quodcunque dixerint qui præsunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius: sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, auferésque malum de medio tui*[i]. Item scriptum, *presbytero humilia animam tuam*[k], *in tota anima tua time Deum, & sacerdotes eius sanctifica. &c. & honorifica sacerdotes.* & qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt [l]. Et ad Titum [m], D. Paulus, *Nemo adolescentiam tuam contemnat.*

e 3 q. 7. ca. multi, 40 distinct. c. de ecclesiasticis, c. hoc ad nos 49 distin. e c. sacerdotibus 41 11. q. 1.
f vt Exod 21
g Malachiæ c 2.
h Lucæ 10.
i secit e a. c. omnes principes 4 c. solitæ e de maiori & obedien. lib 1. ti. 33. extra. vnam sanctam eo tit. in communibus.
k ecclesi. 4. & in c. 7.
l 1. ad Timot. c 5. vers. 17.
m 1. c. 4.
n Marci 12 & d. Lucæ c. 11.

C 15 Cæterùm honor hic à sacerdotibus sibi non debet vsurpari, sed in Deum referri ob quem honorantur: vsurpantes quippe sacrilegi sunt & cum pharisæis annumerandi, qui volebant vocari Rabbi ab hominibus, & petebant primos accubitus, & primas cathedras[n], quamuis enim mererentur eadem, tamen valde fastus Deo displicuit, quòd eadem ambitiose petebant, non ad honorem Dei conseruandum, sed vt viderentur ab hominibus: sic autem oportet in omnibus sacerdotibus adhærere, vt congruè decentérque Deum in eorum persona, euius ministri sunt, videamur honorare[o].

o ca. 6 habes hoc proprium, in fine. 2. q. 5.

Et honorem prælatorum ita ad ecclesiæ dignitatem & Dei referendum, tradit Gregorius Eulogio Patriarchæ scribens, episto. 30. lib. 7. & in c. ecce. præfatione 5. 99. distinct. Quinimò dignitas quam ecclesiastici gerunt Dei, magis illos modestos & minùs superbos reddere deberet, si bene cogitarent de qoibus, reddituri sunt rationem, quam inflare: considerantes, non sibi sed religioni hoc deferri. Quò pertinet apologus Gabrię, vnde sumpsit emblema suum 7. Alciatus.

Ὤμοις, inquit, ὄνος παρῆγεν ἀργυροῦν ἀγάλματα,
ὅπερ συναντῶν πᾶς τις ἂν προσκυνεῖ,
τύφῳ δ' ὑπαρθεὶς μὴ θέλων μένειν ὄνος,
ἤκουσε, οὐ θεὸς σὺ, τὸν θεὸν δ' ἄγεις.
id est,
Simulacrum asellus baiulans argenteum,
Cum id transeuntes flexo adorarent genu,
Sui hoc honoris gratia est fieri ratus:
Idmque insolenti elatus arrogantia,
Nolebat ambulare, donec asspero
Probe dolatus fuste clunes, audijt,

A *O stultè non es tu Deus, sed fers Deum.*

Honor per ambitionem susceptus, vergit ad culpam & pœnam [p]. Et qui maior est in honore, is præstantior in sanctitate & perfectione debet esse [q]. cæterùm honor qui defertur ob dignitatem & ministerium ecclesiasticis à pluribus in vanitatem & inanem gloriam cõuertitur, vnde & Dei nomen blasphematur: & cùm Deus detrahit illis suam dignitatem, citò qui præstantiores haberi volunt sublata causa eorũ dignitatis, contemptibiles efficiuntur: & hoc est quod per Oseam c. 5. Deus præmonuit, *Quia tu scientiam repulisti, repellam te ne sacerdotio fungaris mihi, & erit sicut populus, sic & sacerdos.* Et per Malachiam c. 2. *Vos recessistis de via & scandalizastis plurimos in lege, irritum fecistis pactum Leui. Propter quod & ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis sicut non seruastis vias meas, & accepistis faciem in lege.*

p c. multi, 40. dist. c. sicut. 1. q. 6. c. sunt, 8. q. 1.
q ca. rationis 100 dist. c. vilissimus 1. q. 1.

B Sed & Christus repressit suorum inanem gloriam[r]. *Scitis*, inquit, *quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent inter eos: non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos maior fieri sit vester minister. Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis*, Et D. Paulus[s], *Idipsum sentiẽtes, nihil per cõtentionem aut inanẽ gloriam, sed in humilitate superiores inuicem arbitrantes*, &c. *hoc enim sentite in vobis quod & in Christo* IESV, *quòd cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo*, &c.

r D. Matthæi c. 20. vers. 29.
s Ad Philip. c. 2.

16 Et certè nunquam quicquam boni, sed semper maximum malum ominata est superbia cleri in ecclesia. nam illa non potuit se continere C intra fines simplicitatis, & humilitatis, quam pro fundamento præcipuo reipublicæ Christianę posoit Deus: sed confudit & miscuit sacra prophanis, & dedit occasionẽ laicis, vel secularibus principib[9], prærupto, vel aperto ab ecclesiasticis propugnaculo quod continebat firmam ecclesiam, in eam ingredieodi, contemnendi, & prædandi. ex quo & maxima veráque gloria cleri corruit iudicio Dei, quod à domo sua sæpe incipit. Abominatio Domini est omnis arrogans. nam etiam si manus ad manum fuerit, non est innocens, Prouerbiorum 16. vers. 5. & postea vers. 18. *Contritionem præcedit superbia, & ante ruinam exaltabitur spiritus.* & rursum[t], cap. 18. vers. 14. *Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur humiliatur.*

t ca. 34.

Sic dorissimè exprobrat pastoribus superbiam Deus per Ezechielem, *Væ pastoribus Israel, qui pa*D*scebant semetipsos: nonne greges à pastoribus pascuntur. ac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Quod infirmum fuit non consolidastis: & quod ægrotum, non sanastis: quod confractum est, non alligastis: & quod abiectum est, non reduxistis: & quod perierat, non quæsistis: sed cum austeritate imperabatis eis, & cum potentia &c.* Et Diuus Petrus [v] pastores admonet. *Pascite*, inquit, *qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo &c.* Diuus Paulus etiam cum instruit Timotheum[x], modum arrogantiæ & superbiæ io docendo adimit, *Seruum*, inquit, *Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripiẽtem eos qui resistunt veritati, ne quãdo Deus det*

v 1 epist. c. 5. vers. 2.
x in epist. 2. c. 2. vers. 24.

illis pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.

17 In qoo hodie maximè peccant noui quidã theologaſtri, qui & zelo ſe traduci mentiũtur, qui in cathedris, non verba modeſtiæ aut verbi Dei, ſed fulgura, tonitrua vomũt, dictoria, ſcommata, gladios, ignes, furores, megeras, cruenta, neces debacchantur: vt potiùs maledicos, furioſos, dementes, coniuratores, ſeditioſos, inuidos pacis Chriſtianæ, milites, prædones, latrones, quàm euangelicæ veritatis prædicatores & enarratores dixeris, ſimiles paſtoribus his qui in auſteritate imperare voluot, qui putant oues potiùs necandas quàm ad gregem cum lenitate reuocandas: cùm tamen dictum ſit de euangelio, cuius ſe enarratores eſſe mentiuntur eadem ſuperbia, quòd ea ſit lex gratiæ, & cum miſericordia Chriſtíque beneficio & bonitate publicata: ſed nihil eſt impudentius arrogantia ruſticorum, qui garrulitatem authoritatẽ putant, & parati ad lites tumidi in ſubiectos intonant; hoc habet proprium doctrina arrogantium, vt humiliter neſciaot inferre quod docent, & recta quæ ſapiũt, rectè miniſtrare non poſſint: & c[a]. Atque in concilio Carthaginenſi c. 67. ſtatutum, ſeditionarios nunqoam ordinandos clericos, & ordinatos deiiciendos.

a in cap. 1. 46. diſt. ex diuo Gregorio in moralibus, li 23. parte 5. c. 11. ad c. 33. Iob.

18 Lex antiqua cum tonitruis terroribúſq; publicata, rigore ſupplicij ſancita: euangelij non ita. Sed & ben Gerſon ad c. 9. lib. 5. reg. putat horrendum ventum, & fragorem, & ignem a Domino Eliæ oſtenſos, in illo capite, dum fugeret Iezabel, & conquereretur de ea, vt illum doceret impiorum hominum magis deſiderandam pœnitentiam quàm perditionem, & ſuſtinendum peccatorem ad tempus, quàm ſubitò perdendum. Elias autem nimio feruens zelo nullum putabat peccatori dãdum pœnitendi locum: ac Dominus non inuenitur in turbine impetuoſo, in fragore omnia cócutiente, in igne deuaſtante, ſed in voce placida & gracili, quod ferè omnib. canonibus 45. diſtinctionis apud Gratianum ex ſacris patribus oſtenditur, & docetur qualiter benignitas & diſciplina miſcenda ſint, & quomodo (vt in ca. ſed illud eadem 45. diſt.) peccantes etiam coram omnibus arguendi ſint, vt cæteri timorem habeant, iuxta c. 5. prioris ad Timoth. & etiam dandi ſatanæ vt reſipiſcant. vt. 1. ad Corint. 5. & eiiciendi ab eccleſia contumaces. ouéſq; morbidæ ſunt ſeparandæ: verum quòd ad necẽ peccãtes dedaot, quódve aduerſus eos manus armatas concitent, abſit, quòd id ſuaderur faciũdũ; cũ cõtra prohibeatur, & deiici ab eccleſia epiſcopos & clericos, dum dominari magis cupiunt, quam cõſulere ſubditis ſtatuatur[b].

b in ca. 1 & 2. c. licet 6. & ſeq. epiſcopum, 45. diſt.

Hoc norunt etiam pij viri theologi, in ſolida doctrina exercitati, & in homiliis & ſermonibus ſanctorum patrum qui in eccleſia catholica & apoſtolica Romana vixerunt, edocti, qui iuxta fidẽ catholicam, exardeſcunt quidem totis viribus & zelo diuino incenſi, vt par eſt, in hæreſes & vitia mortalium quæ inundarunt ſuper terram: ſed perſonas delinqoentium vt creaturas Dei, vocatas ad vitam æternam quantum conſequi poſſont ſatagont ad gregem redocere non propellere. Sic vocant ad pœnitentiam, contumaces pœnis æternis terrent, & ad beatitudinem alliciunt: nunquã de ſalute cuiuſqoam quandiu viuit deſperandum putant. permiſit Deus Petrum labi, & eũ negare, quod magis pietatis diſpenſatione actũ cognouimus, vt is qui futurus erat Paſtor Eccleſiæ, in ſua culpa diſceret qualiter aliis miſereri deberet: & priùs ſibi oſtendit, poſtea præpoſuit cæteris, vt ex ſua infirmitate cognoſceret quàm miſericorditer aliena infirma toleraret[c]. Si Dominus ſtatim poſt trinam negationem Petrum Apoſtolum, præceptorem noſtrum, iudicaſſet, non tantum ex eo fructum, ſicut fecit, recepiſſet[d].

c ca. conſiderandum 50. & ſeq. 50. diſt.

d cap. 4. licet plerunq; 45. diſt.

Imitari & certè oportet maximarum animarũ noſtrarum paſtorem, qui calamum conquaſſatum non conteret, & lignum fumigans nõ extinguet[e]. conſiderandum euãgelici paſtoris officium præſcriptum[f], quod deſperantes confirmat, & promiſſione miſericordiæ Dei erigit.

e Eſaiæ 42. verſ. 13.

f c. 33. Ezechielis.

Audiamus & quid dixerit Chriſtus diſcipulis[g]. dum enim Samaritani euntem in Ieruſalem noluiſſent recipere, & diſcipuli dixiſſent: *Domine vis dicamus, vt ignis deſcendat de cœlo, & conſumat illos?* conuerſus increpauit illos dicens, *Neſcitis cuius ſpiritus eſtis. filius hominis non venit animas perdere, ſed ſaluare.* Nec hîc palpones & adulatores qui nutriũt peccata & conſumunt puluillos dormientibos in peccatis, fieri etiam concionatores cupimus. hi enim quoque reiecti à Deo ſunt[h], & peccãt in defectu. Verùm modum adhiberi deſideramus, qui in omoibus optimus, vt neque remiſſi ſint verbi Dei præcones, neqoe etiam in crudelitatem & ſanguinis effuſiooem proni.

g D. Lucæ c. 9.

h Ezechiel c. 17.

19 Neq; ad rem facit, quòd quidã ex illis, ex religione contra religionẽ vtuntur exemplo Chriſti, vt dicunt, quòd ipſe iratus eiecit ementes & vendentes è templo, quòd vocauit Phariſeos germina viperarũ: quòd arguẽdũ ſit inſtãter & opportunè, & importunè. Nã aliud eſt iraſci in peccata, aliud in homines peccãtes: aliud eſt iraſci, arguere, vt conuertãtur; aliud vt tollãtur. medici officio fungũtur ſpirituales eccleſiaſtæ, ſeu prædicatores verbi Dei, vt ſanent non vt occidant: occidere enim ſcopus eſt cõtrarius ſaluti, neq; audita eſt vox Apoſtoli, vel diſcipuli cuiuſquã ad populum, tollite hunc, vel illũ necate, dãnate, vel alia deterior.

Modeſtior fuit doctrina & vtilior reipublicæ Chriſti data à D. Paulo Timotheo in epiſtola 2. c. 4. *Prædica verbum, inſta opportunè, importunè argue, obſecra, in omni patientia & doctrina.* in eccleſia miſceoda ſunt miſericordia ſeu lenitas & diſciplina, vt vinum & oleum in curanda plaga vulnerati[i].

i vt docetur in ca. diſciplina 9. 45. diſt.

20 Gladiũ quidẽ habet Eccleſia, nõ materialẽ, ſed ſpiritualẽ. Sola quippe miſericordia & facilitas veniæ, dat incentiuũ delinquẽdi[k]. vt cõtrà nimia ſeueritas retrahit à fide, maximè hodie & in hoc peruerſo ſeculo, quo homines facilè in cõtẽptum eccleſiæ ſunt proniores, & minùs religio feruet in populo, qui nimiùm emungit elicit ſanguinẽ[l], ſicque leniùs animarum periculis eſt prouidendum[m]. iuſte quidem eccleſia in contumaces, ſeueritatis ſuæ aculeos exerit medicinales; ſed ex indiſpoſita materia ſuſcipientis, ſæpius mortalis afficitur medicina[n]. ſic ex interdictione eccleſiaſtica ob delictum alicuios, plebe diuinorum frequentatiooe priuata, incidit in peius pleronque peccatum, quàm eſſet ante interdictum. Ita & orta in populo tempore interdictorum indeuotio, pullularunt hæreſes, oblita ſunt myſteria c. ſ. de ſentent. excom. in ſex. vbi gloſſ. ad verbum, *inſurgunt*, notat quòd in quadam parte in Marchia, tanto tempore ſteterat interdictum, quòd facta relaxatione inuenti ſunt homines triginta vel 40. annorum, qui nunquam audierant miſſas, & deridebant presbyteros celebrantes.

k c. vt clericorum, de vita & honeſta cler. ca. eſt iniuſta, 23. q. 4.

l Prouerbio. c. 3. ca. denique, 4. diſt.

m c. 1 de conſtitutio. in ſex. c. 1. de treuu. in ſex. ca. 1. de ſepultur.

n c. 1. de ſenté. excom. in ſex.

Simile

Simile est quod refert D. Hieronymus ad Atherachiam, dum loquitur de natis in obsidione, qui nō desiderabant quam non norāt libertatem· vt scribit & Ioan. Andreas in additio. ad dictam glossam. Et scimus per interdictiones regnorum, populos fideles nunc cum rege infideli & pessimo, à Romana obedientia desciuisse postea, & inde satanā prædam sibi comparasse, bella concitasse, & ad orcum infœlices animas cum seditionibus detrusisse, vt cautiores illis euentibus fieri debeant pōtifices, in emittendis in posterum similibus interdictis. satius enim est reipublicæ Christianæ, regem, vel principem impiissimum, excommunicatúmque & reaggrauatum relinquere, quàm cum eo vel eius occasione tot bella, turbas & dissensiones concitando, Christianam rempublicam sanguine & impietate fœdari: & iactum vnius facere mercis, quàm totam nauim periculo exponere, c. denique, 4. distinct. ca non potest 23. q. 4. ca. dispēsationes. 1. q. 7. tolerauit & Iudam Christus, quo docuit vt malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus, ca. 1. 2. 3. & seq. 23. q. 4.

20 Gladium quidem habet ecclesia, non materialem sed spiritualem, non occidit sed viuificat c. interfectores, 5. & seq. inter hæc. 23. q. 2.

Notat Panor. ad c. 1. Num. 3. de furt. quòd persona ecclesiastica interrogata generaliter de pœna delicti potest quidem respondere, quòd est pœna mortis, si ea imposita sit à legibus, & ex eo non fit irregularis, attamen fieri irregularem, si casus immineat in præsenti, super quo consulatur: item si ex consilio suo, & responsione sua sequeretur mors, vel effusio sanguinis; quare & deiiciendus ex clero dicitur, in ca. 8. si quis viduam 50. distin. e. ex concilio Braccharensi, apud Martinum papam c. 26. facit c. sicut dignum, §. f. de hon.

Episcopus etiam qui consultus à suo seu suæ iurisdictionis iudice de fure, de quo multa malè dicebantur, responderat tantùm, *Audistis quantus est clamor populi, omnes dicunt, malum est, si sic euaserit impunitus*, & nihil aliud, iussus est vt tanquam irregularis cederet episcopatui, & si nollet sponte, deponeretur, in c. ex literis 10. de excessib. præla. nam etiam in reos merentes vltimum suppliciū, persona ecclesiastica non potest sententiam mortis ferre, vel ferentibus subscribere, vel interesse iudicio e. sententiam, ne cleri. vel mona. c. in archiepiscopatu, de raptorib. cum simil.

21 Blanditiis primùm, postea minis potiùs quā exasperatione inuitandi sunt peccatores ab ecclesiasticis, ad fidem & resipiscentiam, ca. qui syncera, 45. distinct. c. penul. de aposta. quandoque & præmiis, ca. debet homo, 23. q. 4. quòd si nihil proficiant, tunc, si agatur de ecclesiasticis contumacibus, à suis iudicibus ordine iudiciario sunt compellendi vel puniendi, non tumultuosè. in d. c. pen. de aposta. c. at si clerici, c. cùm non ab homine, de iud.

Quòd si adhuc contemnant ecclesiasticas pœnas, exauthorari debent, & remitti seculari curiæ. c. nouimus. de verbor. significa.

Sic etiam laici contumaces debent relinqui principibus & eorum iudicibus temporalibus puniendi, qui vti gladio possunt; sed non cū furore, sed cum iudicio & probationibus interuenientibus; quas contra iustitiam videntur interuertere, qui zelo inconsiderato commoti debacchantur, vanæ enim voces sunt nisi probentur: & si isti cōcionatores cognouerint delicta quorundam, non populo, sed iudicibus & principibus debent indicare secretò: non populum commouere, cuius vanæ voces non sunt audiendæ à bonis & iustis iudicibus, l. decurionum filij, 12. C. de pœnis c. olius, de electio. vbi rationes, facit, l. 2. C. de seditiosis. Qui concionatur officium gerit publicum nunciatoris verbis Dei, non delatoris.

Dixit quidem D. Ioannes prædicando genimina viperarum, quis vos docuit fugere ab ira Dei? & Christus, Væ vobis scribæ & Pharisæi.

Verùm neminem nominauit vterque, non cōcitauit turbas in illos, quin Christus iussit Scribis obedire, & cùm de Iuda loqueretur, tamen noluit nominare, sed dixit, vnus vestrum me traditurus est, & væ illi. Cùm autem D. Ioannes argueret Herodem, *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, D. Matthæi c. 14. vers. 4. non legitur illud dixisse publicè aut quod prædicando dixerit populo, illum prehendite, occidite, discerpite. Sunt certè hæretici & delinquentes gladio compellendi, & contumaces puniendi, vt docetur per totam 23. q. sed illud ibidem dicitur faciūdum per principes, quibus gladium dedit Deus & potestatem ad vindictam malefactorum &c. ad Rom. c. 13. at id negatur ecclesiæ licere, cui dictum contrà est, reos sanguinis defendat ecclesia, ne effusione sanguinis particeps fiat: ca. reos sanguinis, 7. 23. q. 5. ca. hi qui in furtis 14. q. 6. vel sufficit illi, si non defendat, tamen non condemnet morte: nam hæreticos excommunicatos lapsos, vel relapsos declarat, pœnas autem imponendas reiicit ad seculares iudices.

De fauore religionis in bonis ecclesiarum.

CAPVT XV.

SICVT ipse cultus Diuinus per se fauorabilis est: sic etiam patrimonium ecclesiæ [a]. *Vt sicut ipsa ecclesia*, inquiunt Cæsares Leo & Antemius, *religionis & fidei mater perpetua est, ita eius patrimonium iugiter seruetur illæsum.* Cultus diuinus & altare sine sacrificio & sacerdote esse nequit, & sine his quæ ad alimenta ministrorum, & ad impēdia ministratorum necessaria sunt, c. nemo 9. de consecra. di. 1. §. 1. vt nullus fab. oratorij domos, &c. in nouel. & docuimus abundè tracta. beneficiorum c. 3. & 4. Iussúmque à Deo in lege, honora Dominum de tua substantia [b]. Non apparebis in conspectu meo vacuus [c], de consecra. di. 1. 7.

Quare & probatum & laudatum hæredes instituere ecclesias, bona illis mobilia & immobilia relinquere, & donare [d]. Sicque breui tempore ex pietate hominum religio peperit diuitias, pluresque se cum suis Deo consecrarunt [e].

2 Coniunctæ eis decimæ primitiæve [f]. Splendida ædificia, vtpote Deo regum principi extructa: vnde & ecclesiæ basilicæ dictæ, bonis ecclesiasticis multæ immunitates & priuilegia data, quæ liquent ex toto titulo de sacrosanct. eccles. C. & tit. de rebus eccles. non alienan. de immunitate ecclesiarum & similib. Licuit & gentilib. legare suis sacerdotibus & hierophylacis [g].

3 Potentio largitionum Deo & ecclesiæ eius factarum, multiplex & laudabilis fuit, estque vt primùm, testari munerib' & oblationibus, Deum Dominum nostrum esse authorem, largitorem cunctorum bonorum, spiritualium & corporalium, quódque nos nostráq; cum gratiarum actione ei debeamus, vt Genes. 4. Abel professus est. Sic honorem debitum tribuimus, & idipsum restamento in decimarum & primitiarum oblationibus, ex quibus & vbertatem quoque maiorem

a l. iubemus nulli, 14 C. de sacrosanct. eccles.

b Prouerb. c. 3.

c Exod. 34. c. omnes Christiani.

d c. Const. c. videntes, 12 q. 2. l. 1. de sacros. eccles. C.

e Auth. ingressi de sacrosan. eccles.

f ca. 13 dist. 1. de decimis & primitiis.

g l. annua, 20. §. 1. Attitia de lega. 2. l. 33. P. 12. §. ad municipium. l. 35. P. 11. 1.

OO 3 expe

A expectamus a Deo [a], decimæ tributa sunt egentium animarum [b].

2 Vt sit cibus in domo Dei eius sacerdotibus, & ministris [c], idque vt liberiùs possint personę ecclesiasticæ vacare legi diuinæ & cultui diuino [d]. qui enim altari seruit, de altari viuere debet [e].

3 In redemptionem peccatorum. vt hi quibus dantur, orent pro peccatis largitorum [f]; quare & dicuntur clerici comedere peccata populi [g], sicut dictum Daniel 4. *Peccata tua eleemosynis redime* [h].

4 Vt tempore persequutionis, quo ecclesią patum iuuatur, illa habeat ex immobilibus quibus cultum diuinum possit reparare [i].

5 Vt per præpositos ecclesiarum, nomine relinquentium ad honorem Dei & remedium animarum eorum, bona & alimenta distribuantur pauperibus, quorum ipsa bona censentur [k].

B 6 Fuerunt & bona addita ecclesiis, vt & templa sacræq; ædes reficerentur. Quare & quatuor partes de reditib. ecclesiæ solebant fieri, quarum vna dabatur episcopis pauperib. qui non abundabant, vt nunc, bonis: altera, seruientibus clericis: tertia, fabricæ & instaurationi ecclesiæ: quarta, pauperib. & peregrinis [l]. Sic clerici si bona ecclesiæ illorum sufficiunt, ad reparationem suarum ecclesiarum tenentur [m].

Referam D. Chrysostomi perpulchram simul ac grauem disputationem de bonis ecclesiæ, & de causa cur ea possideantur, in homilia quippe 86. in ca. 26. Diui Matthęi, inter cętera hæc scribit deplorandum esse, quod Domini sacerdotes vindemiæ ac messi & venditioni & emptioni frugum assistunt: & cùm olim Leuitæ & sacerdotes, qui vmbras tantùm colebant, nihil horum habebant, & quamuis corporalior eis administratio erat C commissa; hodie tamen sacerdotes, qui ad penetralia cœlorum vocantur, quiq; ad vera sancta sanctorum ingrediuntur, mercatorum & propolarum curas suscipiunt: vnde & magna scripturarum oritur negligentia, ingens in orando segnities, & cæterorum omnium contemptus: illúdque euangelium, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni & sequere me. D. Matth. 19. opportunè nunc ad ecclesiæ præsides propter latas ecclesiæ possessiones & meritò dici potest. &c. & paulò antè ibidem, *Venias in mentem vobis, octo millia Leuitarum Iudæos alere fuisse solitos: & cum his viduas & parentibus orbos: præterea muneribus subiectos, militia quoque operam dedisse. Nunc autem agros, domos, locationes ædificiorum, vehicula, equos, mulos, multáque alia eiusmodi propter vos vestrámque crudelitatem ecclesia possidet. oportebat enim vos hunc ecclesiæ thesaurum retinere, ac ecclesiam non paruos ex vestra deuotione consequi fructus. Modo* D *autem duo mala quædam committuntur. Nam & vos quasi nihil dare debeatis, nihil confertis: & Dei sacerdotes à sacerdotio aliena pertractant. An non poterant etiam tempore Apostolorum, domus & agri ab ecclesia possideri? cuius igitur rei gratia vendentes pecuniam offerebant? quia id multò melius erat profectò. Nunc verò secularium cura rerum, vobis furentibus loquutur populo, timor nostros inuasit patres, ne dum nihil colligere, aut nihil seminare studeatis, viduarum, orphanorum & virginum multitudo fame depereat, qua re commoti hæc sibi comparare coacti sunt &c.*

Propter easdem causas fuerunt prohibitæ bonorum ecclesiasticorum alienationes [n].

De abusu bonorum ecclesiasticorum, in acquisitione & de remediis.

a c. reuertimini 65. & seq. 16.
b 16 q. 1. c. decimas 6. & c. maiores, 8 16. q. 7.
c d. c. decimas & dictis c. reuertimini 16. q. 1. Malac. 3.
ca. placuit 1. q. 2. c. nemo, de consecra. di 1. ca. vt quisque 3. de vita & honesta cleri. nu. 5. & 2. 6. 18 Deut. 18.
d 2. Paral. c. 31 vers. 4.
e 1. ad Corint. 9. c. ex his, 12. q. 1. c. cum secundum Apost. 16. de præben.
f c. fin 10 q. 1.
g c. ipsi sacerdotes, 91. 2. q 1. Oseæ c. 4 v. 8.
h c. f. de test. c. animæ defunctorum, 13. q 2. c. presbyter. 81. distinct.
i c. futuram, c. videntes 12 q. 2.
k c. fin. 16 q. 1 c. quod autem, 23. q 8. c. tu ci 21. q. 3 c. clerici. 2. q 1. c. pastor. eccl c. sacerd. 2. q. 2.
l c Vulterang 25. c. concesso 25. c. quatuor autem, 27 c. de reditibus, cum 3 sequent. 12. q 2.
m Vt ibidem d c tui, & in c. decernimus 10. q. 1. & c. 8 de eccl. ed sic lib. 5. tit. 48 ex consilio Mag[un]taco sub Carolo Magno c. 4.
n c. non liceat papæ, 12. q 2. explicat li. in ea fine exceptione cu & titulo, de rebus ecclesiæ non alienan. in iure pontificio & nouellis iuris ciuilis.

A CAPVT XVI.

SVB specie pietatis aut religionis tamen rursum inter Christianos inuenitur abusus multiplex bonorum ecclesiæ, qui potest concludi tribus capitibus. Nam is pertinet, vel ad acquisitionem, vel ad retentionem, vel ad profusionem prohibitam.

Itaque primùm, abusus ille videtur exprobrandus, nihil de sacris communicare, nisi mediante pretio. Quod reprehendit Deus per prophetam Micheam c. 3. vers. 11. *Sacerdotes eius in mercede docebant.* & per Malachiam c. 1. vers. 10. *Quis est in vobis qui claudat & incendat altare meum gratuitò?* contra id quod iubet D. Petrus 1. epist. c. 5. *Pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes, non coactè, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè.*

B Et quãuis sit dignus mercenarius mercede sua.

Et qui euangelizat viuere debeat de Euangelio & altari [o].

Tamen multa debentur, quæ non semper honestè petuntur [p].

Et D. Paulus ne quenquam grauaret, suo labore se vixisse testatur inter prędicandum, ne quenquam vexaret aut grauaret [q].

Potest dari aliqui presbytero pro operibus spiritualibus ad quas non tenetur, ca. charitatem, 12. q. 2. c. significatum, de præbend. dummodò non ea intentione is accipiat vt velit spiritualia vendere, aut pecuniam principaliter pro his accipere, sed potius pro seruitio & pro compensatione aliqua laborum, aut damnorum quæ subit ob moram quam ibi facit, & pro suo victu non habent aliunde sumptus necessarios. alioquin si pro compensatione spiritualium acciperet, simonia esset [r] pa- C riter si exigeret pro his quæ aliunde tenetur exhibere; vt si exigeret curio à suis parochianis pro præbendis sacramenti, quæ præstare tenetur ex debito officij: excepta laudabili consuetudine dandi, quæ non reiicitur [s].

2 Dehinc & peccant vel abutuntur monasteria, vel ecclesiarum præfecti, si præter modum in acquisitione temporalium laborant, & opes augent supra modum. nam hæc cura facit vt contemnatur distributio quæsitorum in pauperes: dũ sibi conseruant distribuenda, & in acquisitiones conuertunt, ex quibus sæpe accidit vt priuentur meritò priuilegiis quæ erant ob paupertatem erogata, cùm in tantũ augmentãtur possessionib. vt aliis præiudiciũ faciãt, & de iure scãdalũ oriatur [t].

3 Vnde quia excessus in acquirendo, & cùm opes potius pietati detraherent, quã augerẽt, vbi religio peperit diuitias, & diuitiæ suffocauerũt ali- D cubi matrem; placuit prohibendas esse aliquibus ecclesiis prædiorum emptiones, vel etiam non permittendas relictorum defensiones sine iure morticinij, & potestatis regiæ authoritate, ex qua iudicarentur num expediret ecclesiæ vel populo adhuc alia retinere.

Charthusiensibus & Celestinis aliquando senatus inhibuit Parisiensis acquisitiones nouas Lutetiæ, vt refert Papus li. 1. Rhapso. arestor. ti. 7. aresto. 3. ne inciderent in auaritiam reprobandã, cùm nihil venale esset quin statim per illos emeretur. per c. nuper. de decimis in sex. cùm magis in regularibus quàm in aliis auaritia, quæ per se culpabilis est, detestanda videatur [v]. quanquam sine illa regula videatur esse communis, non posse restringi potestatem cuiusquam collegij liciti, vt non possit acquirere, vt notat Panor. per l. pen. de pact.

o c. cum secundum Apostol. de censib.
p 1. c. 4. in hongrariis de veris & extraordin. cogn. P.
q 2 ad Thessalonic. 3. c. ver. 8. Actor. 20. vers. 33.
r ca. indices. 1. q 1.
s c. siam nobis, de mun.
t vt dicitur in c. suggestum. 9 & c. dilecti filij, 8. de decimis.
v c. auaritiæ, de præbend.

pact. P. In concilio Londini habito Angliæ, ad Vuestmonasterium, placuit Edoardo I. regi & Principibus, anno 1290. cauere, vt perpetuaretur iampridem constitutum in magna charta c. 36. vt nemini hominum liceret dare prædia collegiis monachorum. Et additum ne liceret monachis aut aliis sacerdotibus emere possessiones: ne possessiones huiusmodi cœnobiorum aliorúmve sacerdotiorum dotis fierent. Et legem hāc ad manum mortuam vocant, quòd res datæ semel collegiis sacerdotum, non vtique rursus venderentur, veluti mortuæ, id est vsui aliorum mortalium in perpetuum ademptæ. Polydorus Virg.[a] qui & idipsum rursum confirmatum refert per Henricum 5. eius nominis regem Angliæ, cùm decreuisset mouere bellum in Francos pro repetendo regno Franciæ à Carolo, in concilio de statu regni.

a lib. 7. histor. Angliæ.

B Ius Amortizationis seu morticinij est relaxatio legum quæ prohibent ecclesiis immobilia acquirere, quæ iam à multis seculis viguerunt in Italia, & in aliis locis Romano imperio subditis[b], & fuerunt receptæ in Hispaniis[c], & in Gallia[d], disponunt autem prædictæ leges de rebus immobilibus quærendis ecclesiis, antequam fiant eius iuris. nam postquā res ecclesiarum factæ sunt, nullum ius disponendi de illis pertinet ad principes, nec statuere de illis possunt, nisi authoritatem aut priuilegium à summo Pontifice & iudice ecclesiæ acceperint[e]. Et ante legē Constantini Magni quę ponitur in l. 1. de sacrosa. eccle. non licuisse liberè ecclesiis immobilia relinquere, ex ea lege constat, erant enim decimis & primitiis cōtentæ, iuxta legem Leuiticam & distributionem factam per Dionysium summum Pontif. anno Domini 267[f].

b vt testatur D. Hieronym. ad Nepotianū, & D. Ambrosius lib. 5. epi. epist. 31.
c vt testatur Petrus Belluga, in speculo principis ti. 14.
d Ioannes Faber ad l. quoties, C. de rei vindi. Massuer. tit. de locat. & conducto Guil Benedic. ad c. Raynucius, ad verba & vxorem num. 3 & 4 de testa.
e c. quæ in Ecclesiarum 7. & c. ecclesia sanctæ Mariæ, 10. de constitutio. c. fi. de reb. eccles. non alien.

C Postquam circa annum 311. Constantinus Magnus imperauit, qui permisit legare & relinquere liberè ecclesiis.

Secutum dehinc circa annū 40. imperium Archadij, & Honorij, quorum Archadius rursus prohibuit quicquam ecclesiis relinquere[g]. Quo tēpore dixit D. Hieronym. qui mortuus est anno Domini 422. in Bethleem, anno verò suę ætatis 91. vt scribit Prosper, vel 94. vt scribunt Paulus Diaco. lib. 14. & Sigebertus in Chronicis, aut 99. vt ait Trithemius. Hic autem Hieronymus eius legis videtur mentionem facere, dum ait ad Nepotian. 7. part. 3. *Pudet dicere sacerdotes idolorum, aurigæ, mimi, & scorta hæreditates capiunt: solis monachis & clericis id lege prohibetur, non à persecutoribus, sed à principibus Christianis, Nec de lege conqueror, sed doleo, cur meruerimus hanc legem cauterium bonum est, sed quo mihi vulnus, vt indigeam cauterio. Proinde seuerāque legis cautio: & tamen necesse refrenetur audacia per fides commissa legibus illudimus*: &c. Ante Archadium, & apud Ethnicos Vestalibus, omnino prohibitum quicquam ex testamentis capere[h].

f in c. 1. 13. q. 1.
g l. 20. & 27. de sacrosanct. eccles. in codice Theodosiano.

D Fuit Archadij tamē lex obliterata reuocata Cōstantiniana, dum ius nouum compilaret Iustinianus, in quo leges illæ Archadij expunctæ sunt. Videtúrque Iustinianus in alia lege Græca, quæ nunc in nouè excussis codicibus occupat 46. locum, *sancimus, de episco. & cleric.* c. eadem sensisse cum Constantino. Attamen facti canones, vt dixi, non tam fauent opibus ecclesiarum, vt velint occasione illarum deformari statum religionis, si per illas disciplina labatur & scandalum in populo & in aliis ecclesiis oriri possit[i]. Et certè si velimus quod est fateri, proculdubio illud dicemus varissimum diuitias monasteriorum retentas &

h Gellius lib. 1. c. 12 Symmach libr. epistola. epist. 40.
i d. c. suggestū de decimis.

A non dispensatas pauperibus alicubi effecisse, vt ibidem religio & cultus diuinus diminutionem, ne dicam peius, acceperint. Etenim diuitiæ in causa sunt, cur seculares ambiant præpositura, siue in commēdam vel coadiutoriam, vel alio modo, nihil interest. adepti autem statim quanti locari possint, fructus, quantúmve percipere, ineant rationem, vt extra importatis, vt dicunt, fruantur. Interim monachi sine capite prioribus claustralibus incipiunt obsistere, portiones partiri, ex libito agere. seorsum partem, vestiarium, pecuniam, præbendam accipere, in his negotiari, & secularium more viuere, & à regula se separare, vt certè in pluribus monasteriis, si patres qui ordinis sacri fuerunt fundatores, in vitam restituerentur, vix imò nullum vestigium suæ disciplinæ, nec aliud quàm inane nomen agnoscere possent.

B 4 Quæ reformatione indigent non quidem solùm iussa, id enim sæpe iussum est, vt & concil. Tridentino sessio 25. c. 21. est; sed ad effectū perducta. Quam consequetur summ. pontif. ni fallor facilè, duobus modis, primùm, si conuocatis ad se generalibus præpositis singulorum ordinum, illis hoc fieri iubeat: & ipse statuat, nullos abbates vel præpositos regularium esse, nisi ordinis professos: & si qui sint alij, reuocet eorum commēdas, & præcipiat vel regularem habitum suscipere. vel beneficium dimittere, non obstātibus quibuscunque priuilegiis & dispensationibus concessis, quas reuocet. Et si neutrum velint, permittat & iubeat vniuersis & singulis monasteriis, vnum idoneum ex professis, siue in locum cuiusque commendatarij eligi, & per superiorem ordinis admitti; adhibita etiam cautione, vt si destituti C noluerint cedere loco, brachium seculare inuocetur in auxilium, cui etiam virtute & authoritate apostolica iniungatur, & principibus, curiisque secularibus, communitatibus, & ciuitatibus sub pœna excōmunicationis vel interdicti, huic executioni fauorem, opem, auxiliúmque præbere. Secundò, si quando contingat in prædictis monasteriis inueniri pertinaces, qui corruptelam seu consuetudinem malam viuēdi contra tenorem regulæ quam se seruaturos professi sunt, noluerint relinquere; iniungatur iisdem præpositis, fieri idipsum curare, inuocato prædicto brachio seculari, adhibitis pœnis quas poterit sum. pontif. pro sua sapientia, maximè de consilio prælatorum ordinum conuenientes statuere. Et certè si summus pontifex probaret, satius Christianæ reipublicæ videretur & vtilius huiusmodi discolos homines contra regulas viuentes nec resipiscere volentes, D extra septa monasterij viuere & proiici, quàm tā sanctas patrum institutiones conspurcare, vt secularis potestas de his quid agendum esset, prospiceret postea.

5 Non est hoc remedium nouum. erat enim tritum antiquis dum regulæ seruabantur, vt qui non seruaret, cogeretur ad regulam; vel si esset incorrigibilis, expelleretur: vna enim pecus inficit omne pecus[k], & expressè in leg. ea quæ pro religionis, 8. de statu mona. vbi forma visitationis & castigationis: & in casu rebellionis datur ius episcopis ordinariis locorum inexemptos etiam. Scio quosdam posse excusationem quærere, quòd videatur scandalum excludere monasterio, eos qui iam in sua corruptela vixerunt, & nolūt in meliorem statum reformari secundum regulam, dicentes se ita inuenisse vtentes regula monachos vt ipsi viuntur. Nam hæc excusatio non sufficiet. iu-

k c. relatum ne cleric. vel mona. secula. neg. se immisceant, c. sicut nobis 17. de regul. & transeunt ad reg.

tarunt enim non secundum modum viuendi existentem tempore professionis se profiteri religionem, sed secundum regulam religionis, vt sancti Bernardi, vel Benedicti, vel alterius. Neque tantũ erit scandalum abutentes regula expellere, quantum populum decipere & Deum irritare, relinquendo tales irregulares comedere bona regularium, sub falso nomine regularium; sicuti nemo magis in ecclesia plus nocet, quam qui peruerse agens nomen habet sacerdotis [a], multi sacerdotes & monachi nomine, sed pauci re. Sic D. Augustinus sermone 52. ad fratres de heremo. & in ca. certè ego sum, 18. 12. q. 1. non impedit abire ex collegio suo, qui suo more nollent viuere in recepto proposito; & si hoc malum sit. *Nam*, inquit, *malum enim esse quis nesciat: malum est cadere à proposito. Si non seruat sanctitatem foris, dimidius occidit: si vero intus habuerit simulationem, totus occidit. Nolo vt habeat necessitatem simulandi.* Sic etiam eiicit clericos incorrigibiles ab ecclesia, & dat iudici seculari: non metuens illud scandalum, cùm non habeat, quod in contumaces ampliùs exerceat, ne possit vltra esse perditio plurimorum [b].

a c. nemo 83. dist. 1.

b c. cùm non ab homine 10. de iudi. c. nouimus de verbo signif. cũ simi.

6 Peccatur rursum, & alius abusus est in concessione, vel acquisitione bonorum ecclesiasticorum, quando prætextu religionis fit quidem largitio, ædificatio, & dotatio ecclesiæ, sed intentio alia est. Vt Iustinia. in nouella 67. vt nullus fabricet oratorij domos, præter voluntatem episcopi in principio, ait, plurimos nominis causa, nõ pietatis ad opus sanctarum ecclesiarum ædificandarum accedere. multos simulantes quasi oratorij domos fabricare, suis mederi langoribus, non orthodoxarum ecclesiarum ædificatores factos, sed speluncarum illicitarum. Quare & prohibet ædificationes non incipi, vel fieri, sine episcopi consensu & authoritate, vt in c. 9.

In concilio Vuormacensi detecta est etiã fraus ædificantium ecclesias, vt aliarum compendia sua facerent, quod prohibetur ibidem [c].

In concilio Africano c. 50 [d], reprobantur altaria quæ per somnia & per inanes reuelationes quorumlibet hominum vbique constituuntur, vt qui rectè sapiunt, nulla ibi superstitione deuicti teneantur. Sic etiam liber Theophrasti χαρακτῆρες dicitur cap. περὶ δεισιδαιμονίας, κἂν ἴδῃ ὄφιν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἱερὸν ἐνταῦθα ἱδρύσασθαι. id est, & si quando viderit visionem in ædibus suis, sacellum ibidem instituere.

c Et in c. 44. quicunque 16. q. 1. lacit & c. 2. & 2. de noui operis nũc. 2.

d Et in c. 26. placuit de cons. lecrat. 1. dist. 1.

7 Abusus & mihi videtur reformandus, quòd prętextu fauoris ecclesię & propter stipẽdia, vt dicunt, clericorũ, ecclesię vsuras à debitoribus debẽtibus pecunias, accipiant. Quamuis enim & illæ dicantur modicæ, attamen vsurę sunt, siue magnę, siue paruæ, & prohibitæ iure diuino. Lucæ 6. mutuum dantes nihil inde sperantes & Psal. 14.

Et in concilio generali Turonensi sub Alexãd. 3. S. pont [e]. *Generalis concilij decernit authoritas, vt nullus constitutus in clero, vel hoc, vel aliud genus vsura exercere præsumat, cùm & omnibus prohibita sint.* cap. 2. 3. 4. eo titul.

e Et in c. 1. de vsur.

Et, vt rescripsit Alexand. 3. in c. super eo. 4. de vsur. Panorm. archiepiscopo, *Cùm vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur: super hoc dispensationem aliquam posse fieri nõ videmus. Quia cùm scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam pro redimenda vita captiui, vsurarum crimine voluatur.* Prætextu boni malum faciendum non est [f].

f c. non est putãda 1. q. 1. c. indicat 11. q. 3. c. 1. 2. 3. 4. q. 5.

Quemadmodum nec sub obtentu languentium fratrum curandorum, & consulendi corporibus eorum, & ecclesiastica negotia fideliùs pertractãdi, regularibus permittitur exire claustra ad physicam discendam, vel leges ciuiles [g], cùm tamen & physica & leges, artes sint vtiles & permissæ, id tamen prohibitum; ne occasione scientiæ spirituales viri mundanis rursum actionibus inuoluãtur, vt ibidem dicitur, multò magis vsuræ per se omnibus prohibitæ, etiam occasione iuuandi fratres, vel clerum, vel proximum non sunt in ecclesia admittendæ. vnusquisque in qua vocatus est vocatione, ambulare debet [h]. Et iã docui in explicatione tituli de vsuris, nunquam ex quacunque causa permissas fuisse vsuras, quæ ex mutuo pendent vel ex debito quantitatis ecclesiæ, nisi pro mora, vel ratione eius quod interest nomen accipiatur [i].

g c. 1. c. non magis ... c. et vel non secul. nego. se immisc. l. 3. tit. 5.

h 1. ad Cor. c. 7. vers. 20.

i Vt puto intelligendum c. 3. §. oportet autem competentem nouellæ 59. de debita impensa in exequiis defunctorum.

8. Vel nisi iuxta permissionem & approbationem Martini 5. & Calixti 3. in ca. 1. & 2. de emptio. in extrauag. communis eccles. emat reditus annuos censum super immobilibus constitutum pretio legitimo, & ibidem definito. fuerunt iidem contractus declarati, recepti postea per constitutionem 41. Pauli 3. in Bullario Cherubini, quæ incipit *delectus*, sub data pridie Non. Martij, anni 1545. sui pontificatus verò 11. & per Nicolaum 5. constitutione 4. incip. *Solicitudo*, &c. dummodo, inquit, annualis census huiusmodi censualiũ, decimam partem principalis recepti, seu pretij eorundem non excedat. declarationem formandi huiusmodi contractum, tradit Pius Quintus constitutione 80. incip. *Cùm onus*, in dicto Bullario.

9 Eadem ratione & nomine emptionis reditus, sustineri possunt illi prouentus, seu reditus qui accipiuntur ex montibus dictis pietatis, cum authoritate summorum Pontificũ, maximè Leonis 10. qui in constitution sua 10. iuxta ordinem traditum in Bullario Laertij Cherubini declarauit, ita demum dictos montes pietatis esse licitos, si nihil ab his vltra necessarias impensas recipiatur, & si detur pro impensis & indemnitate moderatè: & excommunicat eos qui contrariũ prædicauerint, & dixerint esse illicitos. Necessitas, vt videtur, conquirendæ pecuniæ requisitæ ad negotia existimata conducibilia, quæ sine præsenti pecunia expediri non possent, videtur causam dedisse erectioni, vel permissioni horum montium. Irrepserunt tamen postea multa, quæ occasionem malis abutendi forsan dedisse pluribus nõ immeritò videntur: nihil est enim tam pium, quod violari abusu nequeat, quod mereretur emendationem certè, ni fallor. Referam porrò montes quosdam constitutos pietatis, & causas eorum, prout mihi occurrerunt: neque tamen omnes similes ciuitatum montes referam, qui bursæ dicuntur: sufficiet enim montes pontificia authoritate probatos recensere, vt videant summi pontifices si quando sub authoritate illorũ peccetur, ne prætextu pietatis, religionis præcepta & dogmata sacrosancta peruertantur: ipsi enim sunt maximè de his reddituri rationem ante tribunal Dei, & ab iis quibus plus commissum est, plus exigetur. Arbitror & accuratè sollicitéque prouisuros, ne pauperes quorum gratia isti montes præcipuè introducti dicuntur, mutuúmque datum est, reditibus istis fœnore non dicam aut vsuris, lædantur, néve occasio fœnerãdi hoc specioso nomine pietatis tegatur, contra Dei & Domini nostri IESV CHRISTI præceptũ expressum, Luc. 6. *mutuũ dantes, nihil inde speran-*

sperantes, quod fieret certè contra intentionem summorum pontificum, qui montes permiserunt.

10 Clemens 7. erexit montem dictum fidei & collegium eius, cùm ad conquirendas pecunias ad defensionem almæ vrbis egeret, vt liquet ex constitutione eius 17. secundum ordinem Bullarij Laertij Cherubini, (ea euius Bullario & sequentia extraaimus) & incipit, *Illius qui veritas est*, subscripta à Cardinalibus anno Domini 1526. 14. Nouemb. pontificatus sul anno 3. atque in ea statuit Dohannam mercium sancti Eustathij de vrbe, cũ omnibus iuribus suis & emolumentis ei perpetuò applicandum, & quod quilibet eorum qui pecunias in dicto monte ponerent, eorúmque hæredes & successores quicunque pecupiis super dicto monte positis, ad ratinnem decem pro quolibet centenario annis singulis, & singulo mẽse ad ratam decem pro centenario huiusmodi habere deberent. declarauit insuper, quoscunque religiosos etiam in eo monte posse pecunias ponere, neque reditus, vel debita posse confiscari. Item posse de positis quemlibet alioquin prohibitum testari, disponere etiam fauore *Illegitimorum absque superiorum licentia*. Obligat omnia bona sedis & cameræ apostolicæ pro asseueratione dicti montis.

Declarat pecunias in dicto monte ponẽtes nõ teneri ad probandum versas fuisse ad vtilitatem ecclesiæ. Indulget quoque vt mulieres impudicè viuentes non teneantur relinquere quintam partem bonorum monasterio conuertitarum: cùm tamen alia constitutione 13. statuisset bona quæcunque mulierum impudicè viuentium, & monasterio conuertitarum dicto de vrbe, saltem quintam partem non relinquentium ipso iure eadem monasterio applicanda, mulierúmque earum dispositinnes & testamenta nullius esse momẽti: cui tamen derogauit. montem hunc fidei auxit Paulus 3. vt habetur in eius constitutione 33. quæ incipit decens. Ampliauit Siatus V. constituit 68. incip. humani plerunque anno Domini 1587. 13. Kal. Nouembr. cum reductione fructuem ad sea pro centenario. Cùm etiam Paulus 3. in dist. cõstitut. 3. assignasset tantum montanistis septem cũ dimidio pro centenario, soluenda pro rata quolibet bimestri. In hac montis erectione causa videtur fauorabilis defensio vrbis, quæ caput continet religionis. Durum autem videtur quod permittitur religiosis quibuscunque in eo pecunias ponere, & de his sine superioris licentia testari. id permittit tamen tãtum summus pontifex, etsi memor sit eius quod scribitur in cap. cùm ad monasterium 6. de statu monachor. in fine. *Nec æstimet*, inquit, *abbas quòd super habenda proprietate possit cum aliquo monacho dispensare, quia abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis est annexa regula monachali, vt contra eam nec summus pontifex possit licentiam indulgere.* & ibi glossa refert, quòd Ioannes & Vincentius dixerint, quòd Papa non potest dispensare, vt monachus habeat proprium existendo monachus, sed de monacho potest facere non monachum. Alij dicunt quod non debet hoc facere, quamuis de plenitudine potestatis possit. alij, vt glossa ait, absolutè non posse etiam si vellet, vt ait glossa ad c. proposuit, 4. ad verbum dispensare, de concession. per vrbem proprietarius monachus in sterquilinio si cum proprietate non euocata moriatur, est sepeliendus, di. c. cùm ad monasteriũ, in princ. c. monachi. c. super quodã de statu mona. & in vita debet expelli de monast. di. c. cũ ad monasterium, & aliis proaimè citatis: bona quæ repetitur possidere, in vtilitatem monasterij conuerti debent, c. quãto de offi ordina. c. abbates 18. q. 2. Sed non valde immorabor in potestate data disponendi de quæsitis ex illis monte pietatis, quia & summus põtifex ea plenitudine potestatis permittit disponere de quæsitis in cardinalatu & occasione eius, vt tenet Iason. ad auth. ingressi numero 11. de sacro eccl. doctores ad c. relatum in 2. de testa. Barbatia in tracta de cardinalium præstantia 3. q. Marti. Laudensis tracta. de cardinal. q. 8. quamuis de monachis negat. Panorm. in 1. repeti. c. cùm esses, de testa. asserit Iason pro loco. Valde tamen miror cur in præiudicium monasterij permittatur monacho in monte illo ponere pecunias quæ monasterij cẽsentur: quia nihil habet monachus, & permittatur nihilominus monacho de illis disponere, & de alienis & in vsus spuriorũ, quæ nec nominari nec alimentis digni sunt. auth. ea complexu de natur. liber. Sed forsan mẽs aliqua alia conditori & defensoribus montiũ pietatis, de qua nollẽ, si bona videatur, iudicare: mihi tamen, vt verum fatear, adhuc non occurrit, quæ probabilis videatur: at sedis apostolicæ iudicium non detrecto.

11 Ita illud priuilegiũ videtur offendere quorundam aures, nisi excuset authoritas summi põt. quòd qui habet superiorẽ seu monachus, sine superioris licentia possit illegitimũ, vel veriùs ex cõpleau nefario genitum instituere de his reditibus. Tertiæ enim substãuali causæ monachismi vis infertur, nẽpe obedientiæ. tria enim vota monachi sunt, castitatis, paupertatis, & obedientiæ. Paupertas, expeditam viã cœli facit, veluti depositis omnibus huius mundi illecebris & solicitudinibus. ecce, inquiunt discipuli Domino, nos reliquimus omnia & sequuti sumus te [a].

Castitas, mundam & Deo placentẽ vitã reddit.

Sed obedientia vinculum est disciplinæ, veluti anima monachismi: nam monachus viuit in anima superioris. velle enim aut nolle nõ habet [b], dicitur & seruus [c], vnde non habet liberũ arbitriũ [d].

Imo si monachus sine licentia sui abbatis, & inuito eo factus esset papa, tenetur redire ad monasterium, & seipsum ipse compellet qui aliis debet iustitiam [e]. Quid sentiam de illegitimo instituendo prætermittam: sufficit me admonuisse, ex his priuilegiis posse dari ansam non obediendi, quod corrumperet valde mores: & ideo nacta etiam iure ciuili sublata sunt & reprobata, per quæ contra bonos mores obedientia tolleretur [f], sed neq; credidi vnquam etiam intentionem fuisse summi pontificis, vt occasione pietatis, eo priuilegio abutantur Montanistæ.

12 Secundò occurrit alius mons dictus nouẽnalis, ad nouem vsque tantùm annos durationis erectus per Paulum 4. constitutio. 12. inci. *superioribus* &c. vsque ad summam centum octoginta septem millium scutorũ auri, ad rationem præstandorum decem iuliorũ pro quolibet scuto posito. Pius autem 5. prorogauit hunc montem ad maiorem pecuniæ quantitatem, sed fructus ad 7. pro centenario reduxit, vt habetur in eius constitutio. 77 inci. *cum fœlicis recordationis &c.* in dicto bullario. Permiserunt prædicti pontifices religiosis etiam quibuscunque in eo monte pecunias ponere, & de illis etiam in fauorem illegitimorum disponere, & non obstantibus quibuscunque condemnationibus, noluerunt posse confiscari.

13 Tertius mons alumuarium dicitur, pro nego-

a D. Matthæi c. 19. O. Lucæ. c. 18.

b c. non dicatis 12. q. 1.

c c. multos 54. dist.

d c. vnico 32. q. 5. l. velle, de reg. iur.

e iuxta glossam ad cano. quam sit necessarium, 5. ad verbum ad ordinandum 18 q. 2.

f l. conuenior de pactis dotã. § l. alia, § eleganter, solut. matrimo.

negotiis aluminis Tulphæ inuenti, primùm introductus vsque ad 12. annos, ad rationem decẽ cartenorum pro quolibet ducato cum vno tertio annuatim, dandis, mutuantibus illi pecunias, vel 12. pro centenario qui fuit erectus per Paulum 4. vt liquet ex constitutione eius 46. incip. *ea fuit*, & confirmatus per Gregorium 13. & perpetuus factus, reductis fructibus eius ad quinque pro centenario, vt docet eius constitutio in dicto bullario Cherubini, numero 101. inci. *cũ aliàs fratum* &c.

14 Quartum & quintum inueni montem Auinionensem. Cùm enim hæretici qui Hugonoti dicebantur, infestarent ciuitatem Auinionensem & comitatum Venayssi, ad comparãdas pecunias, Pius 4. constitutione sua 90. inci. *ad vniuersalis* &c. 15. kal. Octobris 1563. erexit montem primi succursus, pro summa ducentorum trigìnta millium scutorum, super introitibus cameræ apostolicæ, & emolumenta assignauit montistis ad rationem duodecim, pro cẽtenario soluendorum annuatim pro rata quolibet bimestri: eadem priuilegia regularibus & secularibus dedit, quæ concessit Clemens 7. Montistis montis fidei. Ob eandem caussam, & cum iisdem priuilegiis postea Pius 5. cõstitut. 103. incip. *oner. sum*, erexit Auinioni secundum montem succursus, cum emolumentis duodecim pro centenario.

15 Sextus mons erit, quem erexit prædictus Pius 4. constitut. 122. inci. *cum sicut* &c. dictus mõs Gabellæ studij almæ vrbis gratia, vacabilis cum fructibus ad vndecim pro centenario cum iisdem priuilegiis, quibus fuerunt donati superiores. hic mons auctus fuit cum moderatione tamẽ fructuũ à Gregorio 13. constitutione 81. inci. *dilectos*.

16 Septimus erit, quem erexit Pius 5. constitutio. 139. incip. *sacro huic loco* 12. kalend. Iunij 1571. & dictus *mons religionis non vacabilis*, cũ emolumentis scutorum septem cum dimidio pro centenario, ad bellum Turcicum, pro quo obligauit bona cameræ apostolicæ, permisitque in eo monte personis ecclesiasticis pecunias ponere, & potestatem disponendi de bonis & fructibus ad arbitrium, excepto quòd ecclesiasticis non permisit *disponere in viduatem illegitimatorum*, in constitutio. eius 152. incip. ad *Romanum*.

17 8. Ex eodem Pio 5. qui constitutione sua 142. inci. *cum perturbatissima* 16. Ianuarij 1571. erexit montem sacri fœderis, vacabilem cum emolumentis scutorum decẽ cum dimidio pro centenario, additis priuilegiis aliorum montiũ vacabiliũ.

18 9. Est mons Iulij dictus vacabilis, quem Iulius 3. erexit in vrbe anno 1550. vt iuuaret regẽ Galliæ aduersus hæreticos regni, de scutis ducentis millibus ad rationem duodecim pro centenario, reduxit autem Pius 5. constitutione 157. incip. *ad Pastoralis*, &c. 7. Martij 1569. reditus ad decem pro centenario.

19 10. Mons alius erectus per prędictum Pium quintum non vacabilis super emolumentis collegij proxenetarum ripæ Romæ, scutorum viginti sex millium & quingentorum cum fructibus & priuilegiis, & securitate aliorum montistarum, in constitutio eius 181. inci. *cum simul accepimus*,

20 11. Erectus mons prouinciarum, cum emolumentis sex cum dimidio pro centenario & pro extinctione vectigalis quaterni pro libris quinquaginta carnis suillæ, ex constitutio. 41. Greg. 13. incip. *pro paterna*, anno Domini 1576. pridie Kal. Septemb.

21 12. Sixtus quintus constitutio. 8. inci. *Multa & gratia erexit*, montem panis non vacabilem, trecentorum millium scutorum cum assignatione fructuum quinque cum vno quarto pro centum, cum iisdem priuilegiis quæ aliis fuerant concessa & regularib. & irregularib. & vt disponere possint in fauorem illegitimorum.

22 13. Idem Sixtus quintus, erexit montem Cæsarinum non vacabilem, constitutio. 9. *volẽtes*, &c. centum millium scutorum, ad extinguendũ cõtracta debita Iuliani Cęsarini, cuius ipse Sixtus, cùm esset cardinalis, fuerat deputatus tutor & curator in testamento paterno, cum emolumentis scutorum quinque cum dimidio pro centum.

23 14. Idem Sixtus 5. constitut. 67. in di. bullario Cherubini incip. *Quantis ærumnarum*, &c. 13. Kalendis Iunij, anno 1587. erexit montem ex suo nomine Sixtum, vacabilem, quingentorum millium scutorum, cum fructib. scutorum decem pro centenario cum priuilegiis, & iuribus quibus alij donati erant.

24 15. Et idem etiam erexit montem camerariatum vacabilem, cum fructibus ad nouem pro centenario, cum priuilegiis iisdem. constit. 71 inci. *Non secus*, pridie id. Septemb. anni 1587.

25 Omittam alios montes Romæ existentes, vt montem satinæ, & alios anonymos, in quibus otiosi & epicureè viuẽtes Romæ quidam victum habent ex reditibus sine labore, vacãtes voluptatibus, quòd certè detestabile est: vbi enim quis infimæ sortis corradere potest, siue iustè siue iniustè pecunias alicunde, ad montes illos confugit, & reditus sibi comparat, vt reliquum vitæ tempus, sine labore instar brutorum animantium trãsigat, non dicam etiam, scorta plurima ex pietate montium splendere & ornari, non dicam fructus beneficiorum ex prouinciis, & egentibus pauperibus & clericis locorum, eo forsan impunè transferri & postea in illegitimos iuxta priuilegiũ, expendi. Ignoto tamen núm ea ad cognitionẽ summi pontificis perueniant. ego enim nolo os in cœlum tollere, aut reprehendere quæ ipsi nonnisi cũ iustis rationibus solent & debent probare: dixero tamen cum bona illorum venia, hæc si scandalum generent ecclesiæ & populo, esse priuilegia reuocanda, iuxta c. suggestum, 9. de decimis, vbi glossa iuxta textum hos pulcherrimos versus refert, & probat:

Indultum tollit contemptus, crimen abusus.
Oppositum factum, damnum, tempus variatum.

Sed & res de facili redit ad suam primam bonam naturam, vt qui pietatem exercere velint in pauperes, gratis hoc faciant, nihil iuxta verbum Domini ex mutuo sperent: & considerent, quod ante Leonem 10. qui circa annum Domini 1510. adeptus est sedem, qui montem pietatis primus, vt videtur, ex constitutionibus ædificauit, tam perfecta fuerit pietas, religio, vt non appareat saltem mihi vestigium, quod per mille quingentos decem annos hæ formulæ mutuandi cum reditibus ex pecunia quæ nihil generat, receptæ vllo modo fuerint, saltem à Leonis 10. tempore plures montes pietatis & redituum fuerunt instituti, quã à diui Petri tempore vsque ad illius seculum legãtur: & plures ni caueatur, futuri sunt; vt forsan impedire possint ne liberè Christiani in viam ad Dei pietatem accedere possint, quæ charitate mutua hortatur sibi inuicem gratis comparat. excusantur apud Deum & homines qui penuria pressi, & nulla existente diuitum charitate ob necessitatem ad vsuram mutuum accipiunt, & isti non peccant.

sed

sed qoi dant mutuum,& vsuras accipiunt, obnoxij sunt restitutioni & condemnationi legis [a].

a cum ea de vsur. cum simi lib. ibi notatis c. 3 & 6 de in renota

b vt notat gloss. fin. ad verbum reddere in c. debitore 6. de vsur.

26 Quamquam autem qui sub fœnore mutuũ accipiunt non peccent penuria & necessitate cópulsi [b], tamen illis suadetem ob pernitiem & impietatem vsurarum, potius extrema pati & alia remedia tentare, quam ad fœneratores cófugere. Ita Plato recte vetat, vt refert Plutarchus, à vicinis petere aquam, nisi prius domi foderis vsqoe ad terram, quam ceramitidem vocant, repererisque non esse spem venæ: id est priùs excutiendũ est vt parsimonia aliáque via tibi necessaria suppédites, quam à mensariis pecuniam mutuam petas. Sed de his satis: ad alia pergamus.

27 Abusus est etiam in largiendo ecclesiis, prætexto religionis, aliena illis concedere & in iniuriam aliquorum, vnde ecclesia solet huiusmodi etiam reiicere [c], sic enim tantùm fauetur ecclesiis & pietati, vt nemini iniustitia fiat [d], nec debet iniuriarum occasio inde nasci, vnde iura nasci solét [e]. Reiicit ecclesia ordinationes seruorum alienorum non manumissorum; & si obrepserint, restitui depositos iubet Dominus, & quod infirmari vel vituperari potest præcauet fieri [f], & maior est tristitia de talibus, cùm reuocãtur, quàm nascatur gratia de accitis seu vocatis [g]. Quemadmodum si obligati ad ratiocinia, vt actores, procuratores, executores, tutores, vel curatores pupillorum, ante libertatem negotiorum vel officiorum fuerint ordinati, ecclesia dicitur infamari [h]. Leo imperator constitutio. so. reiicit seruos à monasteriis, illud insciis dominis ingressis, ne ingratitudinis & improbitatis velamen, sit monasticæ vitæ dignitas serois fugitiuis.

c in c. f. 17. q. 4.

d in c. ex tenore, de iure comp. t.

e l. memmerint c. vnde vi.

f c. 1. & 2. de seruis non ordinan. lib. 1 decretalium tit. 18

g c. præterea, c. designata 54. dist.

h in c. 1. de obligat ad ratiocin. vel non lib. tit. 19.

De prætextu & abusu religionis in retentione bonorum ecclesiasticorum.

CAPVT XVII.

OCCASIO pietatis & religionis, quemadmodum in acquisitione bonorum periculosa & damnabilis est, & plores decipit. Sic & pluribus in retinendis iisdem dedit detestabile argumentũ. porrò abusus bonorum ecclesiasticorum in retentione indebita, prætextu religionis, plura habet etiam capita; intérque quædam pertinent ad eos qui cùm debeant ecclesiis, prætextu tamen quodam pietatis sibi retinent: quædam ad ipsos, qni ecclesiis præpositi sunt, qoi alio modo quàm par sit. ecclesiastica bona conseruant.

Sic quidam imitantur Iodam proditorem, qui largitum Deo perditioné vocabat, prætextu quòd dandum esset pauperibus. cùm enim Maria Magdalena alabastrum & vnguentum pretiosum Domino obtulisset, & sanctissimè caput eius vnxisset, murmurauit, *vt quid perditio hæc*, inquit, *potuit enim multo hoc vnguentum vendi & dari pauperibus.* Qoare vnguentum hoc oon veniit trecentis denariis, & datum non est egenis. Dixit auté hoc, ait D. Ioannes Euang. c. 12. vers. 6. *Non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat.*

2 Abusus quosdam retinentium decimas sub prætextu pietatis, & remedia refert c. tua nobis fraternitas 26. de decimis, *Alij*, inquit, *de portione fructuum, quam à colonis accipiunt partem decimæ separantes eam capellis suis, aut aliis clericis, aut etiam pauperibus conferunt, vel in vsus alios pro sua voluntate conuertunt. Nonnulli etiam vitam clericorum tanquam abominabilem detestantes, decimas eis ob hoc subtrahere non verentur.*

3 Hic remediom vt integrè soluantur sine diminutione iuris ecclesiastici: nec occasione malę vitæ clericorum retineantur, quia Deus decimas in signum vniuersalis dominij sibi retinuit, & reddi præcepit: suas esse decimas & primitias asseuerans, clericisque exhibendas quibus dedit pro cultu diuino; ideo iubetur, vt cogantur qui debent cum districtione soluere [i], excommunicari & debent qui decimas admooiti non soluunt [k], cum compositione banni Papæ [l].

i vt & in conc. Trid. ses. 25. de ref cap. 12. in Conc. Matisc. 2 c. 4.

k c. præter hoc 32. dist.

l vt dicitur In in c. statuimus 16. q. 1.

Prætextu verò nequitiæ clericorum, vt dicitur in d. c. tua nos, non possunt decimæ nisi quibus mandato diuino debentur, pro ãrbitrio cuiusque corrogari; cùm nulli sit licitum, aliena cuiquam concedere præter Domini voluntatem.

Nec est ideo sacrilegium committendum, quòd dispensatores bonorum Dei mali sint.

4 Abusus alius in ecclesiast. personis in nimia exactione, & abusus laicorum in impia denegatione iuris personarum ecclesiast. ponitur cum remediis in c. ad Apostolicam, 42. de simo cuius verba referam, quia omninò substantialia sunt, *Ad Apostolicam audientiam frequenti relatione peruenit, quòd quidam clerici pro exequiis mortuorum & benedictionibus nubentium, & similibus pecuniam exigũt & extorquent, & si fortè eorum cupiditati non fuerit satisfactum, impedimenta fictitia fraudulẽter opponunt. E contra verò quidam laici laudabilem consuetudinem, erga Sanctam Ecclesiam pia deuotione fidelium introductam, ex fermento hæretica prauitatis nituntur infringere sub prætextu canonica pietatis. Quapropter super his prauas exactiones fieri prohibemus, & pias consuetudines præcipimus obseruari, statuentes vt liberè conferantur ecclesiastica Sacramenta, sed per Episcopum loci veritate cognita compescantur qui malitiosè nituntur, laudabilem consuetudinem immutare.*

5 Nicephorus Phocas imperator Orientis, vt legitur in Nouella eius 4. in lib. t. iuris Orientis collecti per Bonfidium, donationes monasteriis atque templis relictas à quibusdam piis imperatoribus prorsus aboleuit. lege lata etiam, ne ecclesiæ immobilibus locupletarentur bunis: causatus Episcopos malè prodigere ea quæ pauperibus darentur, militibus interim deficientibus, id etiam grauissimum quòd legem tulit, cui & Episcopi quidam leues atque adulatores subscripserunt, ne imperatorum iniussu, vllus crearetur Episcopus: & mortuo Episcopo aliquem suorum submisit, qoi definitos faceret sumptus, ipse de redit. accepit, & constit. 5. statuit, de nouo non esse construenda monasteria, xenodochia, nosocomia: sed eorum quæ erant curam geri oportere. Cuius tamen constitutiones postea sustulit imperator Basilius iunior Porphyrogeneta, vt habetur in prædicto loco, & apud Ballęmonem Antiochenũ patriarcham eoquòd, vt ibidem dicitur, non ad iniuriam contumeliámqoe ecclesiarum & religiosarum domoum duntaxat, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, sed etiam ipsius Dei, fuissent factæ.

6 Abutuntur personæ ecclesiasticæ bonis in conseruatione, quando ea vel fructus eorum non expendunt iuxta intentionem & legem fundationis beneficiorum, vel donationis bonorum, sed vel in suos vsus conseruant, vel parentibus proximísque, aliísque personis elargiuntur (de quibus oon cogitarunt largitores,) imò aliquando in aliis negotiis quam Christiano dignis consumunt.

Arguuntur vt sacrilegi, qui habentes vnde possint

possint ex patrimonio viuere, sibi beneficiorum ecclesiasticorum bona reseruant. *Clericos*, vt scribit Damaso Papæ Diuus Hieronymus, *illos conuenit Ecclesiæ stipendiis sustentari, quibus parentum & propinquorum nulla suffragantur. Qui autem bonis parentum & opibus sustentari possunt, si quod pauperum est accipiant, sacrilegium profecto committunt, & per abusionem talium iudicium sibi manducant & bibunt.* Refertur & in c.f. 16.q.1. can. clericos 1.quæst. 2. docetur & in dicto cap.f. quod quicquid habent clerici, pauperum est, & quòd domus illorum iure hospitalitatis debeant esse communes.

Bona clericorum etiam esse pauperũ dicitur [a], nempe pauperibus tẽpore necessitatis distribuenda [b], vt res ecclesiæ [c], vt & patrimoniũ Christi [d], & religionis [e], imò Constantinus in l.2.c.de episc. & cleri. cùm indulget rebus ecclesię priuilegia, ab exactionibus; addit rationem huic causæ accommodam: *Si quid enim*, inquit, *vel prouisione vel mercatura, honestati tamen conscia conicecerint, id in vsum pauperum atque egentium ministrari oportet.* Posset tamen tolerari vsus ecclesiasticorum bonorum in clericis pro victu, vestitu & moderatis in res necessarias expensis, sed magis in cibis.

a in aut. conueniot. 23.q.8
b c. sunt hi 47 dist.
c c. quod autẽ 23 q 7 can. aurum ecclesia habet. 12.q.2.
d c. cum ex eo de electione in sex.
e in l. iubemus nulli, 14. de sacrosanc. eccl.

Magis dãnandus abusus profusionis horũ bonorũ accipitres, canes, apparatus equorum, & curię, & in sumptuosas operas, quæ omnia damnantur in c. cùm Apostolus, 6. de censib. Quia & ipsa venatio, & canes & accipitres vetantur cum maximis pœnis personis ecclesiasticis, maxime episcopis in cap. 1. & 2. de clerico venator. libr. 5. titul. 24. canon. quorundam 34. distinctio. vbi & contumax episcopus in relinquenda venatione, excõmunicatur, & tandẽ à ministerio eiicitur.

Damnabilis illa voluptas venationis in clericis, qui quieti & contemplationi, studiisque sacrarum literarum, & pietati iugiter intẽti esse debent. sed eo damnabilior, quòd bona ecclesiæ & fame pereuntium pauperum, canes impinguent: quòd labentibus ædificiis sacris, cultu diuino diminuto, subtractis alimentis & stipendiis clericis, diuitiæ impiis & nihili hominibus, venatoribus dico [f], concedantur. Qui venatoribus donant, nõ homini donant, sed arti nequissimæ. Nam si homo tantùm esset & venator non esset, non donares: honoras in eo vitium non naturam, vt ait Diuus Augustinus in psalm. 102. ad vers. faciens misericordias, relatus in cap. qui venatoribus [g]. & seq. 86. distin. & rursum [g], *Qui vident venatorẽ & delectantur, videbunt saluatorem, & contristabuntur.*

f c. Esau 86. d.
g in psal. 147. & in c. qui vident in eadem 86. d.

Quare abusus profusionis in venationem habet peccata, profusionem pecuniæ præter intentionem fundatorum: sacrilegium, quia bona ecclesiæ: impietatẽ ratione artis damnatæ, & transgressionem ratione prohibitæ venationis ecclesiasticis, quibus dictum est à Christo, faciã quod eritis piscatores hominũ, non venatores bestiarũ.

8 Sumptuosæ epulæ habent sacrilegium quoque, & abusum in superflua subductis necessariis pauperibus & cultui diuino; & delictum personæ est ecclesiasticæ, quæ voluptuosè & contra vitæ suæ decus & modum viuit, séque quodammodo ipsum ad luxuriam & mundi perniciem impellit. De quibus iudicium est Diui Hieronymi ad cap. 2. in Micheam, relati in cap. 4. ecclesiæ principes, 35. distinctio. cuius hæc verba, *Ecclesiæ principes qui deliciis affluunt, & inter epulas atque lasciuias pudicitiam seruare se credunt, propheticus sermo describit, quod eiiciendi sunt de spatiosis domibus lautisque conuiuiis, & multo labore epulis conquisitis & eiiciendi propter malas cogitationes & opera sua. & si vis scire quo eiiciendi sunt, Euangelium lege: in tenebras scilicet exteriores, vbi erit fletus & stridor dentium. An non confusio & ignominia est, Iesum crucifixum magistrum pauperem atque esurientem, fartis prædicare corporibus? ieiuniorúmque doctrinam rubentes buccas, tumentiáque ora proferre. Si in Apostolorum loco sumus, non solùm sermonem eorum imitemur, sed conuersationem quoque, & abstinentiam amplectamur.* Hæc ibi Hieronym. Quæ verba certè rubicundiores galero vultus primorum & aliorum ordinum ecclesiasticorum, præ pudore & confusione reddere possunt. Si nolint resipiscere, nec putent hoc sine scandalo fidei Christianæ populique fidelis esse, quod omnium oculis, cùm latere non possit, subiicitur. & quamuis qui talia agunt iudicium suum proculdubio portabunt: adhuc tamen exemplo suo inferioris ordinis clericos turbantes, vel à regula & disciplina bene viuendi dimouentes, expectare debent à Deo durius iudicium & seueriorẽ condemnationem. Nonne dignum hoc erit reformatione, vidisse vilem quondam antè clericum, ad dignitatem ecclesiasticam promotum, qui vix antea in dumo paterna pane saturabatur furfure, & aqua, nunc ita splendidè viuere, vt seculares principes aulásque regum æquet? quasi verò ecclesiæ data sint bona eam ob causam vt adipem episcopi, & seruorum inutilium suorum mollitiem nutrirent: aut quasi ecclesia esset epicureorum collegium. Quibus tegamur, & viuamus, contenti esse debemus, inquit Diuus Paulus [h], debent nutriri plures clerici & personæ ecclesiasticæ cum episcopis, dignæ tamen, & quibus ad verbum Dei disseminandum vti possit, sed illæ etiam cum episcopo honestè, parcè, non ad voluptatem nutriendæ. episcopus ex paupere factus, non mutat intestina vt pluribus escis aut delicationibus quàm antea indigeat. nec etiam qui cum eo sunt lautiùs penes episcopum expensis pauperum, quàm penes seipsos viuere expetere debent. Et si in vinea Domini laborent, non debent remunerationem in vili cibo petere, vt Esau [i], sed idoneo victu ad leuandam famis necessitatem contenti, debent à Domino expectare mercedem & præmium.

h 1. ad Timo. 6. vers. 8.
i Genes. c. 25.

9 Quòd si mihi quidam episcopi obiecerint, quòd ex nobili illustriue prosapia orti fuerint, & aliqui ex regum semine, & oportere illos domus suæ splendorem retinere in famulitio & victu splendido. Respondet ecclesia suis impensis primùm illos idipsum facere debere, si tanta seculi adhuc voluptate detineantur, vt pluris faciant inanem mundi gloriolam, quàm veram cui se mancipauerunt personæ ecclesiasticæ, in quarum albo se describi voluerunt. Si diuitiæ in ecclesia sunt, si comitatus, ducatus, & similia: ea certè ecclesiæ addita sunt, ad splendorem domus Dei ex gratitudine principum; non autem ad mutandam aut destruendam formam disciplinæ ecclesiasticæ, sed potiùs ad eam retinendam, augendum cultum diuinum, ad benefaciendum pluribus meritis & indigentibus piis.

Nec honor est, imò dedecus ecclesiæ, habere præpositum qui non regulis ecclesiasticis velit subiici, sed velit seculari modo viuere. vilescit spiritalis dignitas cuipiam commissa exercenda loco Dei, si se ad temporalia curãda & potius colenda demittat. non enim retinet eius honorẽ cuius personã gerit. Christus nõ elegit multos nobiles,

les, aut inter seculares præstantes, sed ignobiles, vt fortia quæque confunderet, & doceret reipsa, se non egere auxilio mundano ad fidem suam seminandam & conseruandam, nisi quatenus illud vocat & disponit; cùm possit suæ ecclesiæ rector & conseruator sufficere sine humana illa vanitate & extollentia inani, quæ plus est ecclesiæ scandalo quàm ædificationi Christus & eius discipuli. Apostoli, & post eos pluribus seculis præpositi, habuerunt quidem loculos & bona, sed tamen pauperem vitam voluntariam & frugalem agebant, & verè nisi ecclesiastici redigantur ad eandem conseruatis nihilominus in ecclesia bonis, & si fieri possit in ea quibus destinantur impendendis, futurum vereor ne status Christianæ fidei, in dies magis ab improbis & hæreticis, inde occasione sumpta, impugnetur, quamuis expognari nunquam possit, vt pote firmæ & inuiolabili petræ innixus.

Scio quidem hæc quæ dico, non omnibus grata fore: at parcant obsecro. non enim ad singulorum opiniones scribendum esse ipsi norunt, proposui & mihi veritatem ante oculos, & Dei honorem. Quòd si me existiment non omnia, & caussas ob quas aliter viuatur hodie quàm viuendum censeam, fuisse assecutum, parcendum quoque mihi putent, meliora si mihi occurrissent scribenti dicturo. Cupio de me id arbitrētur, quod testor coram Deo verissimum, eam mihi inesse conditionem, & permittant dicere scribendi consuetudinem, vt nunquam odio vel inuidia cuiusquam in vniuersum vel in singulari scripserim, aut malitiosè. Fallique tamen aut errare me posse, nunquam negauerim. Et si de rebus quæ non forsan conueniant, secundùm eorum sententiam, voluerim dicere, recordentur quandoque olitorem opportunè verba locutum, & quòd spiritus Domini vbi vult spirat. Iacuit aliquando status ecclesiæ sub negligentibus præpositis, hoc negari non potest, sed vexatio dedit intellectum; permisit Deus perpetuò ecclesiam habere aduersarios, vt magis solicitè suo muneri præpositi vacarent, & à somno suscitarentur, & sat scio ingenia multorum prælatorum quæ aliquando viuendi modum vulgarem sequuti sunt, ad disciplinam ecclesiasticam peruenisse, & nihil prohibet quin & reliqui, si velint, idipsum faciant: iudicium vltimum recogitantes, in quo reddituri omnes cuiuscunque dignitatis sunt rationem, de his quæ fecerint vel facere debuerant. Scio plures illustrissimos cardinales, patriarchas, archiepiscopos, episcopos, & alios prælatos summa cum laude regere populum sibi commissum, quamuis dignitate seculari & apparatu splendido vtantur extrinsecus. quare & digni sunt laude qui ita inter seculi delitias possint munere suo fungi. Nec quemquam reprehendo. Cæterùm permittent me illud adiicere, futurum vt meliores & sanctiores sint, si ea quę perfectionem ecclesiasticam impediunt & obtenebrant, quæve possunt esse scandalo, circumcidant & reforment, & sumptus illos in vtilitatem Christianæ reipublicæ impendant. vident hæresibus regna vexari: vident Turcam fines Christianorum inuadere: vident clericos in opprobrium cleri mendicare: vident pupillos ope carere, pauperes fame mori, virgines quòd non habeant vnde nubere possint, se prostituere, studiosorum penuriam. Quæ omnia si auxilium ab illis ex superfluis & in luxum

A impensis, aliquod caperent, certissimè coronas & remunerationes apud Deum sibi acquirerent in æternum permansuras: non sufficit illis quòd boni sint, nisi & meliores sint. estote perfecti, inquit Deus; & non proficere in via, deficere est.

Morituri, sat certum habent, se omnia relicturos, vanam hanc gloriam extinguendam, in terram prosternendos, non secus ac pauperes & inopes, escam vermibus futuros corrumpendosque. Si autem quippiam gesserint quod Deo gratum fuerit, hoc in æternum permansurum; opera enim illorum sequuntur illos. ô quanto maior est gloria æterna quàm gloriola hæc momentanea, quæ omittenti Dei opera, est potiùs dedecus & condemnatio quàm gloria. Quòd si quis sit qui differat hæc superflua reiicere & reformare, quòd vereatur corrupti populi irrisionem, vt potest persuadere dæmon qui delectatur nostra dam-

B natione & ecclesiæ vituperio; consideret, quæso, non esse verendum à gloria in maiorem gloriam conscendere, & in perfectiorem vitam: consideret quanto maior erit confusio in die vltimi & generalis iudicij, quando eorum omnibus hominibus vtriusque sexus, Deo, angelis, & dæmonibus, manifesta erunt delicta, quæ nunc coram paucis emendare noluimus. consideret item quod per electionem vitæ præstantioris ecclesiasticæ, iam valedictum seculo, neminem Deo & mammonæ seruire posse: nihil prodesse homini si vniuersum mundum lucretur: si omnibus placeat; animæ autem suæ detrimentum patiatur; reprobatos plures quòd dilexerint magis gloriam hominum quàm Dei: finem gloriam hominum eámque sæpe citissimam habere; at Dei gloriam, aut mortem æternam, in æternum permanere debere. multa testimonia hîc ad hanc sententiam

C coniungere possem, sed quia peritioribus & præceptoribus sapientiæ loquor, sufficit hoc omnium solam cuiusque conscientiam in medium proferre, vt eam excutiant.

10 Sed rursus recordabuntur, si placet, & inquirent ne sint ex pastoribus quos sacra pagina maledixit ex sententia Dei per Zachariam pronunciata, c. 11. vers. 4. & seq. *Hæc dicit Dominus Deus meus, pasce pecora occisionis, quæ qui possederant occidebant, & non dolebant, & vendebant, dicentes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus, & pastores eorum non parcebant eis. Et ego nō parcam vltra super habitantes terrā, dicit Dominus. Ecce ego tradā homines vnumquemq; in manu proximi sui, & in manu regis sui, & concident in terram, & non eruam de manu eorum,* &c.

Magna ibi est comminatio, quæ leuis non considerantibus videtur, vt pro castigatione pastorum ecclesiæ, det Deus eos in manu regis sui: hoc est,

D vt ecclesiæ bona committat solicitudini regis & potestati laicali. non enim aliud remedium videtur, quando personæ ecclesiasticæ abutuntur bonis ecclesiasticis, & in alios vsus quàm destinata fuerunt quàm vt cura & solicitudo principis ad ipsum illos cogat. Debent enim hoc Christiani principes sanctæ ecclesiæ matri, vt quemadmodum religionem, sic & patrimonium eius tueantur, & conseruent gladio etiam temporali contra vsurpantes.

Exemplum 4. regum c. 12. vbi Ioas rex Israël, permisit sacerdotibus pecuniam sanctorum, quæ illata erat in templum Domini a prætereuntibus, quæ offerebatur pro pretio animæ, & quam sponte & pro arbitrio cordis sui inferebant in templum Domini, accipere. Iuxta ordinem

suum & instauraret sarta tecta domus, si quid necessarium vidissent instauratione. Cùm autem vsque ad vigesimum tertium annum non instaurassent sarta tecta domus templi, vocauit rex Ioas Ioiadam pontificem & sacerdotes, dicens eis: quare sarta tecta non instauratis templi? Nolite ergo ampliùs accipere pecuniam iuxta ordinem vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam: prohibitique vltra sacerdotes accipere pecuniam & præsente, & scribente scriba regis à pontifice numerabatur postea pecunia operariis & instauratoribus templi.

Hoc ipsum ecclesiastica iura probabunt, vt in concilio Toletano 9. c. 1. & in c. filiis 31. sub 16. q. 7. *Filius*, inquit, *nepotibus ac honestioribus propinquis eius qui construxerit, vel ditauit ecclesiam, licitum sit hanc bonæ intentionis habere solertiam: vt si sacerdotem, seu ministrum aliquid ex collatis rebus prauiderint defraudare, aut commonitionis honesta conuentione compescant, aut episcopo, vel iudici corrigenda denuncient. Quòd si talia episcopus agere tentet, metropolitano eius hæc insinuare procurent. Si autem metropolitanus talia gerat, regis hæc auribus intimare non differant.* Facit c. constitutum 6e. in fine 16. q. 1. Permittunt & canones, regem eum posse corrigere, quem iudex ecclesiasticus corrigere non potest c. petimus 11. q. 1. ca. nec licuit, 17. distinct. vel quando etiam iudex deest vel negligens est, c. ex transmissa de foro cõpeté. cùm aliter aditi regulariter pro ecclesiasticis secularis iudex nequeat, c. placuit, c. vt quisquis 11. q. 1. ca. at si clerici. de iudic.

11 Legimus principes regia solicitudine, ne bona sacerdotiorum extra regnum fraudatis pauperibus & ecclesiis deferrentur, cauisse; ne alienigenis, seu allophylis non degentib. in regno, beneficia ecclesiastica conferrentur. & ita statuisse Henricum eius nominis quintum regem Angliæ, refert Polydor. Virgilius [a] in concilio Angliæ pro regni statu coacto, quod & ante Richardum 2. regem statuisse antè referunt. Meminit & Papus [b], extraneum à regno Galliæ non posse consequi aut possidere in Gallia beneficium sine naturalizatione impetrata à principe seu rege, eáque de causa ordinationem regiam mandare & iubere omnibus capitulis ne reciperent alienigenam in beneficiis sine literis naturalizationis: & iudicibus regis, vt hanc constitutionem obseruari curarent. extat ea de re constitutio Ludouici 12. *des lettres de naturalité*, hócque priuilegium datum esse à summo pontifice regno Galliæ docetur in procemio pragmat. sanctionis ad verbum, *exterorum*. probatur idipsum iure communi, si extraneus non intelligat idioma beneficij, vt non possit ei conferri[c], & id eget expressa dispensatione[d].

a lib. 21. histo. Angliæ.

b lib. 1. Rhapsodiæ Arestorũ tit. 3. Aresto. 4.

c regula cãcellariæ 19. ca. nemo 70. dist. l. in ecclesiis, C. de episco. & cleri.

d gloss. ad c. si proponẽte de rescrip.

12 Prætextu religionis rursus bona eripiuntur ecclesiis: prætextúque conseruationis eorundem bona in discrimen periculúmque præsens perditionis transferuntur. Dum quæritur episcopus aliquãdo ex illustri prosapia, quo præsule hæretici non audeant inuadere episcopalia iura. Accidit autem sæpè inde, vt quod hæretici vix tentare auderent, iste præsul securè exequatur & palàm. Nam statim proximis & bona episcopalia oppignerat, vendit, & iura laterat, subtrahit documẽta, meditatur causam alienationis per quam ad suos commodiora transferat, & ecclesiæ eripiat: metuunt canonici ei repugnare ob proximos, consentiunt: imponitur facile summo pontifici per obreptitia & subreptitia rescripta: sícque mus, vt dicunt, nutritur in pera: expenduntur pro

A

defensione ecclesiæ centum forsan aurei tantùm, pro duplo res distrahitur ea quæ mille aureos habet in iusto valore, pro ducentis, & proximis vel amicis episcopi datur: & successores in dignitate tandem sentiunt, quantum nociua ditiorum prælatorum administratio, & sit splendida ecclesiæ, titulo tenus defensio. Et vereor ne hæc expilatio, si fiat, magis offendat Deum, quàm alia quæuis: cùm ab his qui conseruare debebant, fiat. *Si inimicus homo maledixisset mihi*, inquit Deus per prophetam [e] *sustinuissem vtique, tu verò vnanimis & notus meus, qui dulces mecum capiebas cibos &c.*

e Psal. 54.

13 Qui ea intentione nobiles ad beneficia eligunt, vt temporali remedio velint conseruare bona Dei, per personas quarum munus non est arma mouere: iam peccant in Deum, quòd putent eum insufficientem, nec posse suæ ecclesiæ succurrere, cum alioquin bonis prælatis, deuotis & doctis brachium carneum spem ponentes.

B

Bonus zelus tamen est, iuuare ecclesiam Dei, defendere per authoritatem illustrium eius bona, fateor: sed non omnino secundùm Deum: plus enim pollet in ecclesiasticis oratio assidua, lachrymæ, verbum Dei strenuè prædicatum, mores reformati, vita pura & simplex, quàm arma temporalia, iisdẽ modis res conseruari facilè possunt quibus quæsitæ sunt. Ecclesia Dei, acquisiuit bona non armis, sed deuotione, sanctitate, martyrio, confessione, bono exemplo, pura vita consentiente cum fide quam prædicat & cum mandatis Dei, apostoli, discipuli præpositi ab apostolis, non illustres, non cum pompa seculari prædicarunt aut docuerunt, sed armati sancto Spiritu restiterunt impietatibus hæreticorum & geotidium, imperatorum & principum furoribus; iisdem modis quæsita bona etiam sunt nobis conseruanda.

C

Recordari debemus quod ait D. Paul. 1. ad Corinth. capit. 1. vers. 26. *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnẽ, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mũdi elegit Deus, vt confundat sapientes: & infirma mundi elegit Deus, & ea quæ nõ sunt vt ea quæ sunt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu qui factus est &c.*

Sic diuus Hieronym. ad Damasum, *Facessat inuidia*: inquit, *Romani culminis, recedat ambitio, cùm de successore piscatoris & discipulo crucis loquor.* refertur & in can. 25. quoniam vetusto 24. qu. 1. vbi glossa ad verbum, *inuidia*. cùm duo, inquit, certarent de electione, & vnus allegaret ignobilitatem alterius, alius ex aduerso respondit; *Piscatori Petro Fabri filio, successorem quærimus, non Augusto.*

Nobilitas fastum, fastus litem parit, armat
Lis odium, capiunt hæc tria mortis iter.

Cum his & recordari oportet exempli Ozæ, qui, vt scriptum est 2. regum c. 6. & 1. paralipo. c. 13. cùm arca transferretur plaustro nouo, & calcitrantes boues qui eam ferebant, declinassent arcam, vt ei videretur lapsura, manum ad arcã Dei

D

admouisset & tenuisset arcã, vt auxilium daturus, iratus est indignatione in eũ Dominus, & percussit eum super temeritate, & mortuus est ibi iuxta arcam. notãt ibi factũ illud sacri interpretes, quòd arca non portaretur à Leuitis, & quòd opera hominum nolint gloriam facti sibi adimi. Quemadmodum & Tertullianus refert, & post eum Niceephor. Callix. libr. 2. c. 8. admonitum à Pilato Tiberiũ de passione & resurrectione Christi, eum voluisse inter Deos referre; sed quia id fecerat, antequam cum senatu de ea re tractaret,

cuius

cuius etat authoritatem deitatis dare, senatum renuisse: idque diuinitus factum esse, ne ab hominibus Christus diuinitarem habuisse videretur, & hominum fauore.

14 Sæpe eriam ecclesia grauissima damna ab iis ipsis qui defensionem eius suscipiunt, passa est, & nostris oculis in misero hoc seculo, nostros milites qui pro fide & religione arma sumpsisse se dicebant, insolentiùs se in ecclesiæ bona & sacra gessisse quàm ipsos hostes alicubi vidimus. Si hospitia quærenda essent, potiùs in terris & ditionibus ecclesiasticis factum, quàm in pagis secularium, præter intentionem tamen ducum, (vt dicebant) exercitus, & necessitatis excusatione fucata, impunita remanebat ecclesiasticorum spoliatio, priuilegia nulla ecclesiis integra seruata, & prætextu quòd pro religione arma gererentur, armatis propris vt plerunque pessundata & polluta, vt sæpiùs dum tacitus apud me B contemplor, toties mihi occurrat quod minatur Deus per Hieremiam capit. 25. versu 29. *Quia ecce*, inquit, *in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum ego incipio affligere. Et vos quasi innocentes & immunes eritis, non eritis immunes.* & 1. Petri capit. 4. vers. 17. *Quoniam tempus est vt incipiat iudicium a domo Dei. Si autem primum à nobis, quis finis eorum qui non credunt Dei Euangelium, &c.* Nam laici debent defensionem matris ecclesiæ suis sumpribus. habent enim ideo gladium vt defendant, non vt opprimant eandem, aut priuilegia personarum ecclesiasticarum violent, quorum tamen inter tumultus armatos vix vlla cura. *Et sicut populus, sic sacerdos, & sicut seruus, sic dominus eius*, quod est maledictio desolationis terræ [a]. Videtur renouata reipsa impia sanctio & constitutio, seu permissio Nicephori imperatoris Orientis, quæ vt habetur in constitutione eius no- C uella 3. ducibus exercituum iussit, episcopis & clericis mancipiorum loco vti, pro sua authoritate in ædes episcopales & monasteria diuertere. eorúmque rebus pro arbitrio abuti, vituperabátque eos qui ab omni ætate Deo aurea, vel argentea vasa consecrassent: & res templorum sacras in publicos debere vsus conuerti statuebat.

a Esaiæ c. 24. v 2. Oseæ c. 4. vers. 9.

15 Fuit & aliquando idem prætextus impietati factus tempore Caroli Martelli patris Pipini, cuius fuit filius Carolus Magnus. Is enim primus inter reges Franciæ & principes, res ecclesiarum ab eis separauit ac diuisit militibus. Quo tempore eius malo exemplo laici homines solebãt diuidere episcopalia, & monasteria, relinquentes episcopis, quantum erat illis necessarium, vt & canonicis, & monachis, & abbatibus quantum necessaria essent. Quod tempore Hadriani Papæ D & Caroli Magni, & Ludouici imperatorũ emendatum & prohibitum fuit, concilio habito Aquis, sub Paulino legato sedis apostolicæ, quemadmodum habetur in li. 1. capitulorum, capita. 83 [b].

b Et in c. quia iuxta sanctiorũ 59. 16. q. 1.

Refertur autem causa istius reparationis abusus in vita sancti Eucherij episcopi Aurelianensis, qui in monasterio S. Trudonis requiescit, & historia S. Rhigoberti archiepiscopi Rhemensis, quòd post mortem Caroli Martelli per Angelum reuelata fuit visio, eum in inferno inferiori torqueri, ob illam diuisionem ecclesiarum, & in comprobationem eius aperto eius sepulchro corpus non fuisse repertum, sed loco eius draconem exiisse inuento interiùs sepulchro denigrato.

Ferunt viuentem voluisse vel promisisse acce- A pta restituere: verùm nullo effectu secuto, morte interceptum & punitum veluti ob sacrilegium diuinus creditur.

16 Refert etiam Petrus venerabilis abbas Cluniacensis, li. 2. de miraculis, comitem Matisconensem, qui occupauerat tyrannicè res ecclesiarum, raptum die solemni à Dæmone, qui in forma equitis cum equo nigro aduenit, & ingressus eius domum ostio eum eduxit inuitũ, iussit equũ conscendere, inque aëra sublimauit, nec vnquam postea comparuit. in cuius rei memoriã ostium quo eductus erat, fuit obturatum. Quod cùm Ogerius Guillelmi comitis procurator ob aliquam reipublicæ necessitatem vellet reserare, qui operas locauit eius rei causa, dum cœpit demoliri, raptus à dæmone iterum est, & in aërẽ eleuatus, postmodùm lapsus collisúsque est, manu qua id tentauerat confracta. Ob quod miraculum rursum ciues B in perpetuam rei memoriam iusserunt obturari. Atque eius comitis filius Ouido nomine cum triginta militibus venit Cluniacum, & cum his illius religionis habitum suscepit.

17 Gunctranus rex Parisiorũ & Galliarũ, cùm misisset exercitũ in prouinciã Narbonensem, quæ septimana vocatur, vt eã Gothis, qui tum eam tenebant imperãte & illos regẽte Lemeldo, eriperet, in expugnatione Carcasonæ amarè tulit, audire, quòd eius exercitus trãseundo, ecclesias itinerum, in Armenia & alibi, & in illa septimana prouincia diripuisset, & violasset: & ne postea idipsum fieret comitiis habitis cum ducibus & episcopis in festo S. Symphoriani, sub pœna capitali sanciuit, vt scribit Gregorius Turonen [c]. Idem & author scribit [d], aliquos ex Gunctrani exercitu, qui persequebatur Gundaualdum, qui partem regni vsurparat mortuo Childerico vltra Garumnam in Conuenarum C & Agennẽsium finibus, Sancti Vincẽtij basilicam incendisse, & ianuis apertis inuenta ibidem delata ab incolis diripuisse: at vel vstos fuisse, vel à dæmone obsessos debacchantes confugisse ad inuocationem martyris, alios mortem sibi consciuisse.

c Lib. 8. histor. Franciæ c. 30.
d Lib. 7. c. 35.

18 Dagobertus verò rex Galliarum, fassus est se fuisse raptum ante thronum diuinæ maiestatis, & accusatum à patronis ecclesiarum, quorum bona erant rapta & destructa. quod cùm non fuisset ausus præ conscientia negare, à proprio patrono diuo Dionysio fuisse defensum, qui precibus suis ei pœnitendi tempus obtinuerit. Et ob id vouit & fundauit monasterium in loco dicto de Vinsembourg, cum adiacentibus syluis, &c. vt narrat Trithemnius lib. 1. Annalium Francorum, & in breuiario eius libri in fine.

De fauore religionis ratione dilectionis & charitatis mutua. CAP. XVIII.

LAudabile, naturale, & veluti cognatũ vinculum societatis humanæ est dilectio. Omne enim animal diligit sibi simile: sic omnis homo similem sibi [e]. In religione omnis lex in vno sermone impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum [f]. *Charissimi*, inquit Diuus Ioannes [g], *Diligamus inuicem, qui non diligit non nouit Deum.* Et Diuus Paulus [h], *Qui diligit proximum, legem impleuit.* Quid enim dixit lex [i]? *Dilige proximum tuum sicut teipsum. Quid Christus, is certè perfectiorem dilectionem proximi inimici & amici mandat.* Et Diui Ioannis ca. 15. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Quę autem continebat illa dilectio, Dominus rursum in epitomen coniecit [k], *Omnia quęcunque vultis vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis*

e Ecclesiast. ca. 13. vers. 19.
f Ad Galat. 5. vers. 14.
g 1. Epist. 1. 4.
h Ad Rom. c. 13.
i Deuter. 6.
k Matthæi c. 7. vers. 12.

hac est enim lex & Propheta:&c,vt Tertullianus ait li. de patieotia, *Dilectio summum fidei sacramentum, Christiani nominis thesaurus.*

Diligendus Deus propter se ipsum,homo propter Deum,& similem naturam, multò magis & ob salutem,similem fidem & religionem, quæ arctiorem facit coniunctionem.

a Et tempore feruentis fidei & initio religionis,multitudinis credentium erat cor vnum,& anima vna, nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia [a].

[a Actorum c. 4. vers. 32.]

Solebant in sacra synaxi,Christiani in testimonium dilectionis,causa religionis se mutuo osculari [b]. Clemens Roman [c]. *Salutent inter se*, inquit, *viri,& interse mulieres osculo in Domino,sed caueant ne quis dolose id faciat,sicut Iudas osculo Dominum tradidit*. Et Diuus Paulus ad Romanos [d], *salutate inuicem in osculo sancto*. quod & repetit [e] D.Petrus [f]. Sicque excipiebantur homines olim maximè inter Iudæos cum symbolo hoc amicitiæ osculi [g]. Sic osculàbantur Paulum fratres seu fideles [h], séque ad inuicem separantes Ionatas & Dauid flentes [i].Et Laban cùm audiuisset Iacob filium sororis suæ venisse,occurrit obuiam ei,complexúsque est eum,& in oscula ruens duxit in domum suã [k]. Iacob moriturus, applicitos ad se filios Iosephi, Manassem & Ephraim deosculatus & circũplexus est eos [l]:pater prodigum filium reuertentem misericordia motus, accurrens cecidit supra collum eius,& osculatus est eum [m]. Et alicubi adhuc in capitulis ecclesiarum cathedralium durant vestigia, vt canonici fratres, sub sacra synaxi se excipiant vt salutent vicissim dato osculo [n].

[b vt ait Diuus Dionysius Areopagita, Cyrillus in mysta gogicis orationibus. c lib. 2. constitutio apostolica c. 61. d c.16 ver.16. e ad Corinth. 16. vers. 10. & priore ad Corinth.c.13.ver. 12. Ad Thessalonic.5.21.26. f 1. episto.c.5. vers. 14. g Lucæ 7. h actorum 20. i 1. Reg.20. k Genes 29. l Genes. 48. vers. 10. m D Lucæ c.15 vers. 20. n in C. dilecto filio,25 de præbendis.]

3 Effecit religionis amor & charitas ab initio,dũ Christiani palam adhuc sua non possent mysteria exercere,cumq; non initiati &catechizati possent [C] eadem participare vtque etiam omni tempore sui cultus exhiberent obsequium Deo, vt congregationes& diurnas,& nocturnas,& matutinas peragerẽt,vigilias laudib.diuinis obseruarent in domibus primùm priuatis,cùm sacras ædes nõ haberẽt; dehine concessis basilicis & tẽplis,in ædibus Deo dicatis,perstiterũtq; diu sancti & casti inter Christianos tales congressus,valdéq; probati ab ecclesia,sicut scribit Eusebius li.4.de vita Constantini.

4 Fiebant & conuiuia seu cœnæ ἀγαπαὶ dictæ fraternitatis charitatisve stabiliendæ & conseruandæ gratia,de quibus scribit D.Gregorius li. a.regesti.Indict. 10.epist. 37. Natali episcopo, & refertur In ca.conuiuia, 44. dist. *Conuiuia*,inquit, *quæ ex intentione charitatis impendenda rectè fraternitas vestra in suis epistolis laudat, sed tamen sciendum est quia tunc ex charitate veraciter prodeunt,cùm in eis nulla absentium vita mordetur,nullus irrisione reprehenditur,nec in eis secularium negotiorum fabula, sed verba* [D] *sacræ lectionis audiuntur: cum non plus quàm necesse est seruitur corpori, sed sola eius infirmitas reficitur, vt ad vsum exercendæ virtutis habeatur.* Agapas dehinc has aliquando valde probatas inter Christianos, quibus & charitas mutua, & pauperum amor & alimonia exercerentur, constat ex c. siquis agapas,42.dist.explicat & Diuus Clemens Romanus lib.2.constitutio.apostolica.c.32.

Qui ad agapas,inquit,*siue,vt Dominus nominauit Luca 14.ad conuiuium instituerunt vocare presbyteros, id est viduas*. quam diaconi nouerint oppressam, eam frequenter vocent,&c. posteáque prosequitur, quæ sint episcopis, diaconis & clericis ex illo conuiuio separanda. Arguit D.Ioannes [o], Dio- [A] trepem quòd in hac communione agapes non reciperet peregrinos, & recipientes contemneret.

[o Epistola 3.]

Et Christus [p],ad hoc conuiuium vocandos monet pauperes,debiles & claudos.Et in diebus maximè sacratis religioni,fuisse hæc conuiuia etiam inter Iudæos, indicat Esdras lib.2.c. 8. vers. 10. & sequentib. vbi admonetur populus,vt in die solemnitatis Domini,non doleret, sed lætaretur & comederet pinguia, & biberet mulsum, sed & vt mitteret partes his,qui non præparassent sibi.

[p Lucæ c. 14.]

5 Permiserunt & leges ciuiles fratrias,seu sodalitates;& congregationes religionis, & pietatis causa [q].

[q l. 1. § sed religionis, de coll illi.lib.47. P.tit.22.]

6 Fuerunt congregationes nocturnæ in primitiua ecclesia laudabiles, & maximè pernoctabant in orationibus in diebus, vel noctibus antecedentibus solemnitates maiores, vel festa martyrum, vt ait Basilius Magnus [r]. vnde dictæ sunt [B] dies antecedentes,vigiliæ [s],probatæ ab ecclesia, vt habetur apud Eusebium [t].

[r In Psal. 114. s c.nosse,76.di. t 4. Lib.de vita Constantini.]

7 Tanta fuit etiam probitas in nascenti ecclesia Christianorum, vt & mulieres comitarentur turbam,& dispensatio fieret communiter illis oblatorum perinde ac viris,vt liquet ex c.6. actorum in principio,& ex eo quod ait D. Paul. 1. ad Corint. 9. vers. 4. *Nunquid non habemus potestatem mulierculam sororem circunducendi, sicut & cæteri apostoli & fratres Domini,& Cephas?* Sed ex regula sancti Basilij, aliquando fuerunt monasteria mulierum & virorum vnita [v]. & excubabant mulieres tempore Mosis in hostio tabernaculi [x],quod perseuerauit vsque ad Heli sacerdotem [y].

[v In c. 21 diffinimus 18. qu. 2. x Vt liquet ex c.38. Exodi v. 8. y 1.Reg.c. 3.]

De abusu dilectionis in religionis prætextu, ad luxuriam & voluptatem, & de remediis.

CAP. XIX.

IN superioribus aliisq; similibus exemplis fidei ardur & puritas vinculo amoris diu Christianos continuit & ethnicos quoq; ad superstitiones ineundas coniunxit.verùm aliquando sub hoc charitatis & dilectionis cum religionis nomine, (fictitio tamen,quia dilectio vera malum non operatur.ad Roma.13.vers.10.) degeneres animi, castos deceperunt,vel ad luxuriam interdum pellexerunt,vel vt bonis & castis abuterentur,religionis fucum sæpe fecerunt, non tantum inter ethnicos,sed inter eos etiam qui sub lege antiqui testamenti,&noui veri Dei cultum habuerunt. Qui tamen,vel apud Deum,vel apud homines, detecti,impunè non tulerunt,remediis etiam ne talia ab aliis in posterum committerentur, adhibitis, quorum exempla & probationes quasdã referam.

a Exordiar verò ab historia Bacchanalium quam adfert Liuius [z]. *Græcis*, inquit, *ignobilis in Ethruriam primùm venit, nulla cum arte earum quas multas ad animorum corporùmque cultum, nobis eruditissima omnium gens inuexit, sed sacrificulus & vates, nec is qui aperta religione propalam & quæstum & disciplinam profitendo animos horrore imbueret, sed occultorum antistes sacrorum. Initia erant quæ primò paucis tradita sunt,deinde vulgari cœpta per viros mulierésque addita voluptates religioni vini & epularum quo plurimum animi allicerentur. Cùm vinum animos, & nox, & mixti fœminis mares ætatis teneræ maioribus, discrimen omne pudoris extinxisset: corruptelæ primùm omnis generis fieri cœptæ, cùm ad id quisque quo natura pronioris libidinis esset,paratam voluptatem haberet. Nec vnum genus noxæ, stupra promiscua ingenuorum fœminarùmque erant: sed falsi testes, falsa signa,testimoniáque & iudicia,ex eadem officina exibant venena indidem intestinaque cædes, ita vt nec corpora quidem*

[z Lib. 39.]

quidem ad sepulturam extarent. Multa dolo, pleraque per vim audebantur. Occulebat vim quòd præ vlulatibus tympanorúmque & Cymbalorum strepitu, nulla vox quiritantium inter stupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali labes ex Etruria, Romam veluti contagione morbi penetrauit, &c. quæ ibi adiicit Liuius: quibus narrat quæ scelera, stupra committerentur ibidem, & quare, originem & progressus eius impiæ religionis seu veriùs superstitionis & impietatis, & quomodo illa impia mysteria Saturnaliorum fuerint detecta per consulem Posthumium, vindicatáque condignis suppliciis, extritis & abolitis ex tota Italia Bacchanalibus: constitutis præmiis maximis iis qui talia scelera detexissent.

a In 2. de legibus.

3 Cicero [a] scribit Diagondam quendã Thebanum primum apud Græcos, perpetua lege sustulisse nocturna sacrificia, quæ translata fuerit in legis duodecim tabularum Romæ, alij Romulo tribuunt: *nocturna mulierum sacrificia ne sunto præter illa quæ pro populo rite fient.* dabatur enim magna delinquendi ansa mulieribus nocturnis sacrificiis, ob illarum fragilitatem & temporis occasionem: de Adonidis sacris aliquando dictum *οὐδὲν ἱερόν, nihil sanctum.* Clodius prætextu religionis nocturnæ contaminauit sacra quæ dicebantur Bonæ deæ. B

Aristophanes facetissimus poeta, in Cerea lib. nouos Deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes sic vexat, vt apud eum Sabazius & quidam alij dij de peregrinis iudicati, de ciuitate eiiciãtur.

Et Eupulis vetus poeta comicus, in suis Babtis, nocturna illa Atheniensium sacra quæ Cotyttia dicebantur, quominus damnaret ne mortis quidem periculo abduci potuit. Apud Plautum in Aulularia, Lyconides adolescens, dicitur filiam Euclionis vitiasse in Cereris vigiliis.

4 Atque illis luxuriæ explendæ fuit religionis prætextus, vt loco opportuno delecto, & tempore. At aliis religio fuit prætextus deceptionis C eatum, quæ aliter sponte non consensissent, nisi numinis metu vel persuasione deceptæ fuissent. Quemadmodum Dionys. Halicarnasseus scribit, Iliam Vestalem, quæ Rhea dicitur à Liuio in 1. ab Anulio patruo armato amore eius capto, specie Martis fuisse compressam, vel à Pontifice: Martisque congressum graphicè depingit Naso lib. 3. fastorum; Cicero libr. 1. de natura deorum vt fabulosum deridet.

b Et Iosephus lib. 8. antiquitat. c. 4.
c Parte 2. specul. historial. ti. 6. c. 21. §. 2.

5 Refert Hegesippus [b] & post illum Antoninus Florentinus [c] Paulinam nobilem Romanam adamatam à duce Mundo, & cùm nec precibus nec pretio corrumpi posset, deceptam tãdem hoc modo. Mundum, inquam, cum sacerdotibus Isidis pactum fuisse & conuenisse, vt dicerent Paulinam ab Anubi Deo in amplexus desiderari: quod & ipsi fecerunt; quare illa læta quòd digna D Deo haberetur, ex consensu mariti ad templum nocte venit, sed ibi ex sacerdotum arte Mundus sub specie Anubis cõcubuit cum illa. Quod paucis post diebus cùm Mundus detexisset Paulinæ, effecit vt illa dolens de pudicitia violata, marito conquesta fuerit apud imperatorem Tiberium, qui comprehensos & confessos sacerdotes, iussit occidi, & Isidis simulachrum Tiberim demergi.

d Lib. 11. histo. Ecclesiast. c. 25.

Simile quoddam exemplum refert Euseb [d]. Alexandriæ contigisse, vbi Sacerdos nomine Tyrannus. quasi ex responso numinis, adorantibus in templo nobilibus quibusque & primariis viris, quorum sibi matronæ ad libidinem placuissent, dicebat Saturnum præcepisse, vt vxor huius vel illius pernoctaret in templo, & quòd tum is qui audierat gaudens, quòd vxor sua dignatione numinis vocaretur, exornatam comptius & donariis onustam ne repudiaretur, coniugem mittebat ad templum: & ibi in conspectu omnium concludebatur, & Tyrannus clausis ianuis, & traditis clauibus discedebat: sed facto noctis silentio per occultos meatus, & subterraneos aditus, intra ipsum Saturni simulachrum patulis irrepebat cauernis; nam erat simulachrum à tergo concauum, & parieti diligenter annexum, vnde vocem per simulachrum æris concaui intonabat, ita vt pauore & gaudio infœlix mulier trepidaret, postea loquutus quæ ad irritamentum libidinis pertinerent & alia, arte quadam linteis obductis repentè lumina extinguebantur vniuersa, tum descendens obstupefactæ & consternatæ mulierculæ stuprum inferebat. detectus autem tandem à quadam pudica muliere quæ eius vocem cognouit: quocirca ad tormenta deductus Tyrannus, fassus rem omnem aperuit.

6 Mahometes quamuis ipse prohibuisset adulterium, tamen permissum fuisse sibi à Deo, ad alienas vxores accedere dixit, vt generaret Prophetas & viros fortes, vt scribit Antonnius Florentinus Archiepiscopus [e].

e in 4. parte summæ Theologiæ ti. 11. c. 6. §. 1.

7 Romulus vt raperet Sabinas, ludos ex industria equestres parauit Neptuno, Consualia vocãt & indici finitimis spectaculum iussit: vbi verò spectaculi tempus venit, ex cõposito orta vis, signóque dato iuuentus Romana ad Rapiendas virgines discurrit, & magna pars, fortè vt in quẽ quæque inciderat, raptæ &c [f]. Et ita, vt ait Liuius, parentes mœsti virginum turbato per metum ludicro profugerunt, incusantes violati hospitij fœdus, Deumq; Cõsum Neptunum, cuius ad solemne, ludósque per fas ac fidem decepti, venerant.

f vt ab Liuius in 1. Plutarch. in vita Romuli Orosi in 2. c. 4. Plinius li. 1.

8 Notat Lyranus [g], quòd mulieres sub colore honoris idoli, se prostituebant, & in tali luxuria credebant sacerdotibus.

g in c. 13. libri 4. Regum.

9 Pausanias, libro septimo, seu in Achaicis, tradit quandam virginem Cometho nomine, Sacerdotem Dianæ, in ipsa æde Dianæ cũ iuuene Menalippo cupiditatem suã expleuisse in Triclariæ ata, ac sæpius deinde templo ac thalamo geniali abusos, addit tamen vltionem, illos quidẽ breui morte consumptos fuisse, & impietatis pœnas didisse: confecutã verò ex læsi numinis ira summam terræ sterilitatem, & miserandã hominum luem, cuius causam indicauit oraculi Delphici vox tandem, Comethus & Menalippi libidinem. Refert Egnatius [h], fuisse quendã captum amore Venetæ pulcherrimæ mulieris; cuius maritus peregrinabatur in Anglia, & persuasisse D. Michaelem Archangelum se eius amore detineri & ad eam venturum postridie in suo habitu & figura, atque abusum muliere ita, sed à proximis mulieris detectum & comprehensum supplicio traditum.

h Lib. 6. de rebus Ven. c. 3.

9 Religione quoque veri Dei. impios abusus ad luxuriam constare potest pluribus exemplis, quorum quædam referam.

Narratur enim [i] quòd filij Heli sacerdotis, dicti viri Baal, nescientes dominum, dormiebãt cum mulieribus quæ obseruabant ad ostium tabernaculi Dei se purificaturæ post partum. vnde Lyranus ad c. 19. Leuitici notat, vota mulierũ esse periculosa.

i 1. reg. ca. 2. v. 22. & seq. & vers. 22.

Rofredus Beneuẽtanus [k], recenset sub prætextu soluendarum decimarum inductam fuisse mulierem à quodam sacerdote, vt de coniunctionibus cũ marito habitis, ei daret decimas, quod & scribit Guillielmus Bened [l]. nu. 45. & 47. de testamẽt.

k In libellis in iu canonici, sub ti. de decimis
l In c. Raynutius, ad verba eundem Petrus tradiderunt.

11 Scribit & Philippus Bergomas[a], fratricellos quosdam hæreticos decepisse suo ritu, & sub specie religionis mulieres ad commixtionem.

a Lib. 13. supplementi Chron.

12 Circa annum 1308. orta hæresis noua apud Nonarienses per Dulcinum & Margueritam inuenta, qua mares & fœminæ simul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur, & Anabaptistarum more, seoserunt, nihil habendum proprium, non esse administrandas respublicas Christianis, & similia absurda, vt refertur in summa conciliorum, & à Platina.

13 Eodem tempore fuerunt Begardi, & Beguinæ, hæretici in Germania, qui prætextu scripturæ sanctæ & religionis, inter cæteros errores illud asserebant, mulieres quidem osculari, cùm ad hoc natura non inclinet, esse peccatum mortale; actum autem carnalem, cùm ad hoc natura inclinet, non esse peccatum, maximè cum tentatur exercens; quorum hæreses damnatæ in concilio Viennensi[b].

b Et hæc quoque 10 Clem. 3. de hæret. in clem.

Sub Clemente etiam 5. in coocilio Viennēsi[c], idem status Beguinarum damuatus, quæ quibusdam adhærebant religiosis ad quos specialiter trahebatur affectio. & sic Hostiēsis ad c. fraternitatis, de frigidis & malè, & ad c. monasteria, de vita & honesta. cleric. cauendū esse à Beguinis admonet.

c In clem. 1. de religio. dom.

14 Fuerunt Adamitæ hæretici, authore Picardo Gallo, in Bohemia orti, qui nudi, vt dicitur, cum fæminis conueniebant[d]. meminit & de aliis Adamitis, qui nudi incedebant & coouenie bant, c. 39. quidam autem, 34. qu. 3.

d Vt ait Æneas Syluius c. 41.

15 Nicolaitæ quoque temporibus Apostolorum, à Nicolao vno ex 7. diaconis ab Apostolis creatis, orti, ritus gentilium retinētes promiscuos docebant cōcubitus[e]. Iussit Deus D. Ioanni Apoc. c. 2. vers. 14. scribere Angelo, seu episcopo Pergami ecclesiæ, *Habeo aduersus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac*[f], *mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari, ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.*

e Vt refert Irenæus li. 1. c. 27. Epiphanius li. 1. to. 2. hæres. 25.
f Nu. c. 24. v. 14. & c. 25. v. 1.

16 Quidam fraternitatibus & comessationibus, sanctisque conuiuiis abusi sunt, & nocturnis quoque conuentibus inter Christianos, vt postea ecclesia cauendum ne ampliùs committerentur similia censuerit. Christiani ab initio religionis quidem in ecclesiam conuenientes, simul epulabantur. quare & eorum conuiuia, quoniam amore & charitate mutua celebrabantur, ἀγάπαι dicebantur. Cæterùm & posteà, quòd ecclesiæ Corinthiorum confusionem adferrent, ibidem fuerunt reprehensa à Diuo Paulo[g]. rursum longum post tempus concilium Laodicenum prohibuit c. 2. in ecclesiis fieri, & concilium Carthaginense 3. c. 30. in c. non oportet in Basilicis, 4. & seq. nulli episcopi 42. dist. & Diuus Augustinus[h], reprehendit etiam comessationes illicitas prætextu religionis. Refert & Iosephus[i], Caium Cæsarem edicto prohibuisse in vrbe, omnia collegia, excepto Iudæorū καὶ ἐν ἐκκλησίαις ὑπὸ χρήματα συμφέρειν, ὅτι συνδεῖπνα ποιεῖν.

g 1. ad Corint. 11.
h Ad Aureliū episcop. 64. & in c. comessationes, 44. di.
i Libro 14. ἀρχαιολογίας.

Et fuisse comessationes has causas dissoluendarum collegiorum, Plinius refert[k]. Prohibuit etiam Franciscus I. eius nominis rex Galliarum, fratriarum comessationes, anno Domini 1539. Siquidē, vt ait etiam de collegiis, Alexandrinorum Philo ad Flaccum, in his, οὐδὲν ὑγιές, ἀλλὰ ἄκρατος καὶ μέθη καὶ παροινία. Et sæpè obseruatum est, quæstores sacrarum pecuniarum fratriarum, expendisse partē in conuiuiis, partē sibi in propriósq; vsus conuersam retinuisse, quibus penè catholicorum fratrem extinctum cognouimus, quódque dedit ansam Francisco I. de tollendis artificum confratriis & societatibus anno 1539. neque mirum, si profani abutantur aliquando oblationibus, cùm & in lege antiqua filij Heli sacerdotis etiam abusi fuerint escis sacrificiorum oblatorum, qua ratione etiam sublatum fuit sacerdotium à domo Heli[l]. Quemadmodum & collegium sacerdotum Belis Idoli in Babylonia, detecta illorum fraude. persuaserant enim regi idolum Bel edere & bibere apposita, & proinde extorserant à rege in cibum eius per singulos dies similæ artabas 12. oues 40. vini amphoras: sex sacerdotes autem noctu per ostiolum ingrediebantur in templum clam, & ea apposita cum vxoribus & liberis vorabant, donec dolus detectus fuit per Danielem[m].

k Libro. epist. Dio. in Claudio Ammian. Marcelli li. 28. Lampridius in Alexā. Seuero.
l Reg cap. 2. v. 12. & cap.
m Daniel 14. cap.

17 Occasione etiam vigiliarum nocturnarum in solemnitatibus à Christianis piis obseruatarum, aliquando data est maledicendi occasio de Christianis ethnicis, & aliquando quoque harum prætextu multa impudicè clam commissa fuerunt. Elibertinum itaque concilium in Hispania nocturnas sustulit mulierum in cœmiteriis peruigilationes. extat & Constantij constitutio. lib. 16. C. Theodosiani, vt aboleantur nocturna sacrificia Magnentio authore permissa.

18 Ex causa quoque fragilitatis sexus & abusu familiaritatis nimiæ, quæ sæpe dat occasionem delinquendi prohibitum fuit Christianis ecclesiasticis & ordinatis, habere mulieres secum, etiam quas dicebant se habere vt sorores, seu subintroductas[n]. Imò & consortium mulierum omnium, exceptis matre, & sorore, & filiabus, cū quibus natura suspicionē mali non præsumit, inhibitū est[o].

19 Leo imperator[p] statuit, vt nemo cum mulieribus in ecclesiarum cœnaculis inhabitet. & confirmauit statuta in Trullensi synodo, c. 98. quo prohibitum in ecclesiarum cœnaculis, quæ promiscuum vulgus vocat μιλαχούμενα, viris cum mulieribus inhabitare, & puniuntur depositione à sacro ordine sacerdotes qui ita inhabitauerint: laici verò, separatione à communione rerum sacrarum. Iusserunt Apostoli separatim à viris sedere mulieres, vt habetur apud Clementem Roma[q].

20 Prohibitum etiam iisdem & maioribus rationibus, ne gemina essent monasteria; id est, ne sub eodē tecto essent monasteria mulierū & virorum, etiā eiusdē ordinis, in Nicena synodo c. 20[r], ne offendiculū & scandalū id ipsum multis fiat[s].

21 Imò & postea iustis rationibus quoque prohibitum fuit sub pœna excommunicationis, monialibus claustra egredi; & monachis vel aliis secularibus clericis aut laicis, monasteria illarum frequentet adire absque causa maxima, eáque necessaria, & nisi admitantur ab his qui habent potestatem admittendi[t]. dictum & in concilio Lateranensi[v]. *Monasteria sanctimonialium si quisquam clericus sine manifesta & rationabili causa frequentare præsumpserit, per episcopum arceatur: si non destiterit, ab officio ecclesiastico reddatur immunis. Si laici, excommunicationi subdantur, & à cœtu fidelium fiant penitus alieni.* Bonifacius VIII[x]. *præsenti*, inquit, *constitutione perpetuò irrefragabiliter valitura, sancimus, vniuersas & singulas moniales præsentes atque futuras, cuiuscunque religionis sint aut ordinis, in quibuslibet mundi partibus existentes, sub perpetua in suis monasteriis debere de cætero manere clausura: ita quòd earum religionem tacitè vel expressè professa sit, vel esse debeat, quacunque ratione vel causa (nisi fortè tanto & tali morbo euidenter earum aliquam laborare constaret, quòd non posset*

n c. nullus missam audiat 5. c. præter hoc. 6 c. interdixit 16 lib. 32. dist. ex concilio Niceno c. 3.
o cap. 19. & penul. de cohabi. cler. & mulierum l. eum qui probabilē, 19. C. de Episco. & cler. & concil. Anchyraō c. 18. Euseb. li. 7. histor. c. 30. & Nouella 123. c. 29 § presbyteris autē. de sanctiss. episc. in nouel.
p constitutione nouella 73.
q lib. 2. constitutionū apostolicarum c. 61.
r c. diffinimus, 18. & seq. in nullo loco 18. q. 2. c. 36. nouella 123 § in omnibus autē monasteriis, de sanctiss. episco.
t vt dicitur in cōsilio Niceno 7. c. 18. & 20. & ca. 47. synodi in Trullo.
t in cōsilio Cabilonēsi a c. 57 ad 63. Matisconensi 1. c. 2. Aurelianensi c. 7.
v & in c. monasteria, 8. de vita & honesta clerico. lib. 3. tit. 2.
x in c. vnico, de statu regular. in sex.

cum

cum aliis absque graui periculo seu scandalo commorari) A *monasteria ipsa deinceps egrediendi facultas. Nullique aliquatenus inhonesta persona, nec etiam honesta, nisi rationabilis & manifesta causa existat, ac de illius ad quem pertinuerit speciali licentia, ingressus vel accessus pateat ad easdem: vt sic à publicis & mundanis conspectibus separata, omnino seruire Deo valeant liberiùs, & lasciuiendi opportunitate sublata, eadem corda sua & corpora, in omni sanctimonia diligentiùs custodire.* hanc constitutionem renouauit concilium Tridentinum sessione 25. titulo, de segularibus & monialibus cap. 5. & prohibuit ingredi intra septa monasterij monialium omnibus cuiuscunque generis aut conditionis, aut sexus, vel ætatis, sine episcopi aut superioris licentia in scriptis obtenta, sub excommunicationis pœna ipso facto incursenda. Dare autem ait episcopum vel superiorem licentiam debere, in casibus necessariis, nec alium vllo modo posse, etiam vigore cuius- B cunque facultatis vel indulti hactenus concessi vel in posterum concedendi. Reuocatæ & sunt licentiæ quibuscunque mulieribus concessæ, ingrediendi monasteria & loca quorumcunque ordinum segularium à Pio 5. constitutio. 22. incipiente *regularium*, item ingrediendi monasteria virorum, à Gregorio 13. constitutio. 36. incipiente, *vbi gratia*, secūdum ordinem bullarij Chesubini. Et à Pio 5. vbi proximè, pœna imponitus religiosis eas admittentibus priuatio officiorum quæobtinent & inhabilitationis ad alia obtinenda in posterum, & suspensionis à diuinis ipso facto, & rursum idem Pius 5. constitutio. 100. incipiente, *decor & honestas*, &c. statuit iuxta statuta in concilio Tridentino, nulli abbatissarum, priorissarum, aliarúmve monialium cuiuscunque ordinis, status, prosapię etiam regiæ, de cętero etiam C infirmitatis causa seu aliorum monasteriorum etiam eis subiectorum visitandi causa aliáve occasione ac prætextu, à monasteriis exire, nisi ex causa incendij, aut infirmitatis lepræ, aut epidimiæ, quæ tamen superioribus, ab episcopo etiam in exemplis, fuerit cognita, & in scriptis sit approbata, & nec in prædictis casibus extra illa, nisi ad necessarium tempus stare licere. Aliter autem quàm dictum est egredientibus, egredientes & licentiam egrediendi concedentes, comitantes, receptantes, siue laicæ, siue ecclesiasticæ sint personæ, excommunicationis maioris vinculum latæ sententiæ incurrere eo ipso, absque aliqua alia declaratione, à qua non possint absolui ab alio quam à summo pontifice, nisi in mortis articulo: declarans insuper egressas & permittentes, ab omni dignitate, officio, & administratione decidere &c. reuocatis licentiis exeundi contrariis datis: idque Romæ statuit Kalend. Februarij anno D 1569. Probauit & casus prædictos tantùm exeūdi Gregorius 13. constitutio. 36. incip. *vbi gratia*. Sed & vltra idem Gregorius 13. constitutio. 75. incip. dubiis quæ emergunt, secundum ordinem Bullarij Laërtij Cherubini, statuit vt prælati & alij monasteriorum monialium curam habentes, in casibus tantummodo necessariis, ea ingredi possint, non aliter; alioquin vt prælati ingredientes pro prima vice ab ingressu ecclesiæ sint interdicti: pro secunda à munere pontificali & à diuinis suspensi, & ipso facto excommunicati: Regulares ab omni officio & administratione priuati, nihilominus excommunicati sint non obstantibus quibuscunque priuilegiis, &c.

Frequentia mulierum, & cohabitatio vtriusque sexus, ignem suggerit luxuriæ, vt ideo rectè factum & sancitum fuerit, ne penes se habesent mulieres viri ecclesiastici & ne alloquerentur eas l. capit. 2. 3. 4. penul. de coha. cleri. & mulier. capit. 3. simil. à nobis adductis antè.

22 Vt facilis enim lapsus vbi occasio offertur, maximè domestica, ex quo sequitur à fide sæpe apostasia. dum enim transgressæ leges ecclesiæ minantur pœnas transgressoribus, lubrica via ad expugnandam potestatem ecclesiæ ádque defendendam voluptatem, vt liquet ex hæresiarchis qui eiuratis votis regularibus, in contrarias partes fidei declinarunt, ne meretrices vel concubinas relinquerent: eóque machinamento vsus Vitisa Rex Hispaniæ flagitiosus, pontifices vesitus, ne ob suas libidines & stupra populum à se abalienarent censuris ecclesiasticis: ideo enim edixit, vt quot quisque sacerdotum vellet aut posset vxores ducere vel concubinas, domi aleret, néve constitutionibus pontificis obtemperarent [a].

a vt scribit Vasæus è Luca Tudensi. & Roder. Tolet.

De fauore religionis circa immunitates seculares, personales, ob tranquillitatem animi otiumq́, sanctum concessas, vt Deo ecclesiastica persona diligentiùs inseruire possent.

CAPVT XX.

Dudum Cæsares & principes, sacríque canones episcopis, presbyteris, diaconis, monachis & aliis ecclesiasticis personis, vacationem & immunitatem à pluribus secularibus, personalibus negotiis & muneribus dederunt: ne essent C circa diuina officia desides: & vt aliis omnibus derelictis, Dei omnipotentis ministeriis inhæreant, in omni terra vbicunque Christianorum nomen colitur, vt liquet ex constitut. Iustin. l. generaliter sancimus, 52. C. de episco. & cleric. datę ita ibi iisdem immunitates à tutela, curatela [b]. Habeni & prędia illorum immunitatem ab omnibus nonis exactionibus [c], ab extraordinariis collationibus, & sordidis muneribus [d].

Et Constantinus [e], *Iuxta sanctionem quam dudum meruistis, & vos & mancipia vestra nullis nouis collationibus obligabit, sed vacatione gaudebitis: præterea neque hospites suscipietis.*

Imò placuit neque clericos in necessitatibus ciuitatum seu aliorum locorum, etiam vbi laicorum non suppetunt facultates, subuenire cogendos, nisi priùs Romanus pontifex consulatur: & reiiciuntur sine hac licentia factæ impositiones, & irritæ sunt cum sententia excommunicaD tionis constituta imponentibus [f].

2 Vt contrà, etiam iura interdixerunt secularia negotia, & alia quæ auertere possunt à cultu diuino Deo consecratos ecclesiasticis personis: cùm nemo Deo militans implicet se negotiis secularibus [g], ne sacra mysteria impediantur [h].

Religionis causa excusationem dare à negotiorum secularium administratione, docuit etiam l. aut religionis, de procura. l. 32. §. sacerdotio, de sccep. arb. P.

Vita ecclesiastica libera à negotiis secularibus quidem, sed nō à negotiis ecclesiasticis: quæ cùm oriatur à secularibus, diligentiùs tractare debet aliò non distractus: monachus ita fugitans secularia, ciuitates, claustro suo contineri debet vt viuat,

b vt & in cap. generaliter, 40 16. q. 1. ca monachi à monasterio, eo. imò prohibitum in ca episcop 88. dist. ca. præsentium 16. q. 1.
c ca. volo. cap. quia cognouimus, 10 q. 3. c. cùm apostolus de censi.
d l. 2 & auth. item nulla cōmunitas, de episco. & cler. C. & in Codice Theodosiano lib. 16 tit. 2 l. 8. & 40.
e in lib. 1. C. de episcop. & clericis ad clericos scribens.
f c. aduers. cō. sulea 7. de immunita. eccles. lib 3. ti 49.
g cap. 1. & c. sed nec cleric. vel mona. secula. nego se immiss. li. 3. ti. 50. ca. 1. 2. 3 21 q. 3. & 2. ad Timot. 2.
h §. sed neque, c. 6. nouel. 123. de sanctiss. ep.

uat, vt piscis in aqua [a], aut intentus sacris scripturis, aut alicui manuali operi, ne otiosum dæmon aggrediatur.

a ca. si cupis c. P. acuit. 16. q. 1.

3 Est in causa religionis otium concessum, scilicet vacatio à seruili opere, Christianis, & ob Dei liberiorem cultum, in sacris & festiuis diebus.

Et vt dixit Moyses populo Exod. c. 16. vers. 23. *Hoc est quod locutus est Dominus: requies sabbathi sanctificata est Domino cras: quodcumque operandum, facite, & quæ coquenda sunt, coquite: quicquid autem reliquum fuerit, reponite vsque ad mane*, & c. 23. vers. 12. *sex diebus operaberis, septimo die cessabis, vt requiescat bos & asinus tuus, & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & aduena* [b]. & pœna mortis in eo die laboranti, imponitur [c], repetita iussio obseruationis [d]. In sabbatis legebatur verbum Dei [e].

Erat & communionis seu sacræ eucharistiæ tunc inter Christianos distributio [f].

Erat & festum Neomeniæ initio mensis cuiusque, in quo vocatio ab opere seruili quoque, sed erat offerendum Domino holocaustum, vituli duo de armento, aries vnus, & alia iussa [g].

Dictum & de festo Pentecostes, dies primitiuorum, *Quando offeretis nouas fruges Domino expletis hebdomadibus* [h], *venerabilis & sancta erit, omne opus seruile non facietis in ea* [i]. idipsum & statutum de aliis festis, vt tubatum [k], tabernaculorum [l], item expiationum: In quo quidem die mandatum quoque abstinere à seruili opere: verum iniuncta sacrificia, & afflictio animarum, & expiatio & emendatio ab omnibus peccatis coram Domino [m]. Et ecclesiæ catholicæ constitutiones idipsum in diebus festiuitatum approbatarum sanxerunt, vacandum ab opere seruili, non superstitiosè quidē vel Iudaicè: nam & quędam permittuntur in die etiam Dominica, quæ non permittebātur in Sabbato, in cuius locum subrogata est: nempe cibaria coquere, & alia. Celebrantur in his Christianis solennitatibus, memoriæ beneficiorum Dei, martyrum & confessorum exempla imitanda proposita, gratiarum actiones fiunt bonorum acceptorum, supplicationes accipiendorum, & alia quæ ex sanctæ matris prudentissima institutione Christianis exequenda proponuntur, cuius præcepto sanctificandi dies [n], & in concilio apud Compendium & capit. 1. de feriis & dilatio. libr. 2. titul. 9. *Omnes dies dominicos, à vespera in vesperam cum omni veneratione decernimus obseruari, & ab omni illicito opere abstinere, à mercatu, placitis, sententia ad mortem, iuramento, nisi pro pace vel alia necessitate.* vel vt in c. 2. eius tituli propter necessitatem alimentorum. iunge c. fin. eiusdem tituli. idem de aliis statutum festis [o], iunge quæ diximus à quibus cessandum in festiuis diebus, lib. 1. partitionum iuris pontificij tit 19. c. 3.

b idipsum repetitur c. 31. v. 14. & c. 34. c vt & ca. 35. & Leuitici ca. 23. v. 3. & 15. & Numer. ca. 15. vers. 32. d Hierem. 17. vers. 21. & 22. Esdræ cap. 13. vers. 16. e vt liquet ex D. Marco. c. 6. vers. 2. & D. Lucæ c. 4. vers. 16. vers. & 31. & c. 13. ver. 10 & c. 14. vers. 3. & Actorum ca. 15. vers. 14. & 27. & 44. f Actorum ca. 20. vers. 7 g Numer. 28. vers. 11. h de quibus Deuteron. 17. vers. 9. i Numer. 28. vers. 26. k Leuiti. 23. vers. 24. Nu. 29. vers. 2. l Deutero. 16. vers. 13. m Leuitici ca. 23. vers. 30. & c. 23. vers. 27. & Numer. 29. vers. 7. n ca. proponendum, 1. & seq. de consecra. dist. 3. o in l. omnes, C. de feriis, ca. licet 3. 40.

4 Erat, & est nunc in sacris solemnitatibus lætandi in Domino permissio, solutis ab opere: & veluti occasio recipiendi spiritus, & reparandi vires ad labores. Sicuti & legimus in solemnitate reductionis arcæ, Dauidem cum populo ante arcam saltasse totis viribus ante Dominum, repletum omni iucunditate, sancta tamen, ob illam reductionem: vt & omnis Israël ludebat coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, citharis, lyris, & tympanis, sistris & cymbalis [p]. Ipséque Dauid Psalm. 146. *Laudate Dominum quoniam bonus est psalmus Deo nostro, sit iucunda decoráque laudatio* &c. & Psalm. 149. *Lætetur Israël in eo qui fecit eum & filia Sion exultent in rege suo, laudent nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei.* & Psalm. 150. *Laudate eum in sono tubæ, laudate eum in psalterio, & cythara, laudate eum in tympano & choro, laudate eum in chordis & organo, laudate eum in cymbalis benesonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet Dominum.* in templorum quoque dedicatione festum egerunt Iudæi aliquot diebus, vt lætantes & manducantes, vt tempore quo Salomon templum dedicauit [q]: & in alia dedicatione sub Esdra [r]. deinceps eiusdem dedicationis fiebat festum singulis annis pari lætitia per octo dies [s], dictum festum encæniorum [t]: huiusmodi etiam lætitiam publicā obseruarunt ethnici in dedicatione suorum templorum ob honorem domus diuinæ, vt innuit Vlpian [v]. addebant iis ludos gentiles: atque in quibusdam festis, ne luctus aliquis remoraretur lætitiam publicam euitabant, eámque augebant aliquando solutione vinctorum, vt Thessali in festo annuo Pelori apud Athen [x]. In festo paschæ Iudæi [y]. vt & homicidæ inuoluntarij anno iubilæi ad suos impunè reuertebantur [z]. Sed & permisit ecclesia spectacula etiam in templis edi seu repræsentationes, sine laruis tamen & cachinnis, quibus populus ad martyrum, vel mysteriorum memoriam & ad coniunctionem sanctam, & imitationem vitæ repræsentatæ adduci posset [a].

p 2. Reg. c. 6. q 3. Reg. 8. vers. 66. r 1 Esdræ cap. 7. vers. 14. s vt 2. Machab. c. 4 vers. 59. t D. Ioh. c. 10. v In l. si intercessio enterent ad senatū Turpil. 48. P. tit. 16. x diprosop 97. y D. Matthæi ca 27. v. 15 D. Ioannis c. 18. v. 39 z Nu. 35. facit l. 3. C. de episcopali audiēt. a c. cū decorē de vita & honest. cler. quod & firmatur in ca. semel Christus 51 de cōs. dist. 2 & c. quęris, de consec. di. 4.

De immunitatum personalium, otiique in religione abusu, & remedus.

CAPVT XXI.

EXtiterunt itaque pij principes valde sollicitι, vt Deo cultus assidue & diligenter impenderetur, ideóque priuilegia, seu immunitates personarum ecclesiasticarum & monasteriorum constituerunt, ne qui apud sacrosanctas ecclesias, vel monasteria ministeria debent, vagare cogantur & non sint circa diuina ministeria desides [b], vt ex his quę præcedente capite dicta sunt constitit. Quare qui abutuntur otio in monasteriis, & in sacris ordinibus ecclesiasticis, & qui prætextu beneficij ecclesiastici, cuius non implent officium, otiosè desides, & luxuriosè viuunt, indigni sunt qui fruantur priuilegiis ordinibus sacris concessis. Imò maiori pœna digni cæteris otiosis, qui in tali gradu positi non sunt, qui minori scandalo, vel offendiculo proximi delinquunt.

b In l. generaliter c 5 c de ep. & cler.

Et, vt dixit Theodósius [c], qui suo nomine superioris loci, testimonium dicere citra aliquam corporalem iniuriam sunt præcepti, si hoc ipso, quòd nihil metuant, vera suppresserint, multo magis pœna digni sunt quibus plurimùm honoris datum est.

c In l. presbyteri S. de episc. & cler de presbyteris.

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò maior qui peccat habetur.

2 Valentinianus & Valens [d], scribunt quosdam ignauiæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus, captare solitudines, ac secreta: ac sub specie religionis cum cœtibus monazonton, id est solitariorum Ægypti congregari, & proinde iubent eos à latebris erui. & reuocari ad munera. vt & Leo nouella 10. iubet dominis restitui seruos, qui occasionem ex religione capientes, re honesta ac monasticæ vitæ professione ad tegendam malitiam abutebantur. Rursum imperatores Theodos. & Valentiniao [e]. *Qui sub prætextu decanorum, seu collegiatorum cùm id munus non impleant, aliis se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse obuiandum. Nequis sub specie muneris quod minùs exequitur, alterius muneris oneribus releuetur.* Fuerunt aliqui, qui prætextu otiosorum & inutilium

d In l. quidam ignauiæ, 26 de decurion. l. 12. C. tit. 31. e In l. qui sub prætextu p. de sacros. eccles.

inutilum monachorum in condemnationem vitæ monasticæ lapsi sunt: vt enim religiosi irreligiosè viuentes scandalum & offendiculum in deficiendo, seu in defectu posuerunt; sic alij contrà medium non tenentes potiùs vitam monasticam in vniuersum damnare volentes, se ipsos dignos reprehensione & damnatione reddiderunt. vt Guillielmus de sancto Victore quidam Sorbonicus doctor, iudicatus hæreticus, dum monachos ex eleemosyna viuentes, vt ipse dicebat, in otio, scripsit non saluandos [a].

a Vt refert Platina in Alexãdro 4.

Cùm etiam tempore antiquo plures monasticam vitam profiterentur, non studio pietatis, sed vt pericula bellorum, & ciuilium functionum molestias euitarent, lege sancitum, eáque repetita à Clodouico, Martello, Pipino, Carolo Magno, ne libero homini liceret se addicere monasterio, nisi consulto principe [b].

b Vt scribit Beatus Rhenanus lib. 2. rer. Germanicaru.

Massilienses, veteres sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere, ne religionis prætextu otium sectarentur [c].

c Vt refert Alexan. ab Alexan. lib. 3. genial. dier. ca. 3

3 Multam malitiam docuit otiositas. eccles. c. 33. vers. 29. & vt ait Ezechiel [d], *Hæc fuit iniquitas Sodomæ, superbia, saturitas, panis abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius*, &c.

d c. 16. v. 49.

4 Sunt opera quædam spiritualia, eáque volenti exercere, sufficiunt ad transigendam vt oportet vitam, & ad continendam mentem seu replendam, ne inanibus cogitationibus agitata gliscat in illicita. *Attende*, inquit Paulus ad Timotheum [e], *lectioni, exhortationi & doctrinæ*, & Diuus Hieronymus in Leuitici ca. 8. *Moyses & Aaron non discedebant de tabernaculo, cuius opus erat aut aliquid à Deo discere, aut populum docere, aut orare pro populo, quæ & officia sunt sacerdotis* [f] ca. fin. 36. di.

e 1. epist. c. 4.

f & L in ca. qui ecclesiastico 2. 6. hinc etiam 30. distinct.

5 Quòd si mens capax non sit ecclesiasticæ personæ, lectionis, vel eruditionis literariæ, saltem suo muneri & ministerio in primis intentus esse debet: dehinc licitè operibus quibusdam honestis se exercere [g], sic enim iubetur semper aliquid operis esse faciendum ne diabolus inueniat otiosum [h].

g c. 1 de celeb. missa.

h ca. nũquã de consecr. dist. 5.

Sic & consultius est, quàm in variis & inutilibus, & peruersis cogitationibus peregrinari, vel in vanis sermonibus occupari, cùm nobis sit de omni verbo otioso reddenda ratio [i].

i c. quoties verò loquimur, 31. 22. q. 5.

Sic Diuus Bernard. 2. de consideratione, *Fugienda est otiositas mater nugarum, nouerca virtutum: inter seculares nugæ, nugæ sunt: in ore sacerdotis, blasphemiæ*. Et Basilius Magnus lib. hexameron homilia 7. *Otium maleficij esse principium nemo est qui ignoret*. & homil. 8. *otium, Dei metu si careat, præceptor intempestiuus & hominib*. Et Nilus episcopus & martyr est in gnomis, *Matrem vitiorum segnitiem putato: quæ enim possides, auferre solet: quæ verò non possides, ne ea consequaris prohibet*.

Clarorum virorum, non minùs otij quàm negotij ratio extare debet, secundum etiam Catonem in principio de originibus, & Ciceronem pro Plancio, Symmachum patri suo li. 1. epist. D. Antonius & alij patres Anachoritarum, sic laborandum manibus esse docebant suos solitarios. Sic & sacrorum ordinum monasticorum institutores, suos monachos, aut religiosos intendere quibusdam operibus honestis iubebant defessos ab oratione.

6 Ad euitandum otium ecclesiasticarum personarum, conueniet disciplinam ecclesiasticam conseruare instauratam: monachos in suis claustris & exercitiis permissis per regulas im-

A buere: ibidem lectiones, disputationes, & studia replantare: si cibis nimium adfluant, circumcidere, & pauperibus vel ecclesiæ vtilitatibus superflua distribuere: silentium quod garrulitates compescit, seruandum iniungere, familiaritatem secularium extrudere.

7 Secularibus verò clericis, ea quæ iure prohibentur [k], debent interdici: & contra interdicta, admissa puniri: lectiones, orationes, & officia seu ministeria eis commissa, diligentiùs iniungi. Narratur in lib. 2. Machabæorum capit. 4. vers. 13. fuisse non initium quidem, sed incrementum & profectum gentilis & alienigenæ, à religione Dei, conuersationis: propter impij & non sacerdotis Iasonis nefarium & inauditum scelus, quòd sacerdotes iam non circa altaris officia dediti essent, sed contempto templo, & sacrificiis neglectis, festinarent participes fieri palæstræ, & præbi-

k in c. 2. ne clerici vel mona. secul. nego se immisc. & in c clerici 15 de vita honesta cleric. & simil.

B tionis eius iniustæ: & in exercitiis disci: & præter honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur. Quarum gratia periculosa eos contentio habebat, & eorum instituta æmulabantur, ac per omnia illis consimiles esse cupiebant, quos hostes & peremptores habuerant, &c. quib. verbis argui videntur personæ ecclesiasticæ, qui pila seu sphærula, & palæstra delectantur, vt eadem ex istorum more, ac ex simili antiquorum, in ecclesia expectandam esse desolationem conijcere possimus: vtinam autem non sim in eo propheta, & quiescat ira Dei super nos, emendatis & repurgatis prauis consuetudinibus vel corruptelis.

8 Refert Albertus Crantzius lib. 3. capit. 22. Constantinum imperatorem 9. eius nominis monachorum plurimos in otio viuentes, eiecisse suis

C claustris, asserentibus episcopis melius esse paucos Deo seruientes, pascere, quàm magnum gregem otiosorum habere nulla in re reipublicæ vtilium, quia neque Deo satis seruiat, sed monastico habitu, seculi sequatur voluptates.

9 Otiosarum personarum signa sunt, maximè ecclesiasticorum, vagari, circuire domos: sicque notauit Diuus Paulus 1. ad Timoth. 5. vers. 17. *Otiosas viduas deuita, quæ discunt circumire domos: imò & non solùm otiosæ, sed & verbosæ & curiosæ, loquentes quæ non oportet*.

10 Vagari sine causa est huc atque illuc inutiliter ferri in l. quid sit fugitiuus 117. §. erronem, de ædilit. edict. lib. 21. ti. 1. *Vbi & Labeo definiunt erronem esse paruum fugitiuum, vt ex diuerso fugitiuum magnum erronem. Et erronem propriè qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis, seriùs domum redit*.

Inter vagantes rectè curiales qui aulas sequun-

D tur principum, annumerandi sunt, sine necessitate inter nugas ne dicam abominationes aulicorum perditissimorum degentes.

11 Cui malo vagantium remedium obijciendum est, quod antiquitus obtinuit. In primis ex concilio Parisiensi, & Moguntinensi, sub Carolo Magno cap. 22. & secundùm cap. nulla ratione 8. sub 93. distinct. *Nulla ratione clerici aut sacerdotes habendi sunt, qui sub nullius episcopi disciplina & prouidentia gubernantur: tales enim acephalos, id est, sine capite prisca ecclesia consuetudo nominauit* [l].

l accedit c. 18. abbatibus 18. q. 2.

Alexander 2. de monachis sic etiam statuit [m], *Iuxta Chalcedonensis tenorem optimi concilij, monachis quamuis religiosis, ad normam sancti Benedicti intra claustrum morari præcipimus: vicos, castella, ciuitates, peragrare prohibemus, & à populorum prædicatione om-*

m ca. iuxta 16. q. 2.

nino

nino cessare censuimus nisi quis de suæ animæ salute solicitus, vt eorum habitum assumat, eos intra claustrum consulere voluerit.

Concilium verò Chalcedonense capit. 4 [a]. *Qui verè*, inquit, *puréque solitariam eligunt vitam, digni sunt conuenienti honore &c. eos verò qui per ciuitates singulas siue possessiones in monasteriis sunt, placet nobis episcopo esse subiectos, & quieti operam dare, obseruare ieiunia & orationes in locis quibus se semel Deo deuouerunt, permanentes, & neque communicare ecclesiasticas, neque seculares aliquas attrectare actiones &c.* Remedium adhibuit eadem Synodus Chalcedonensis capit. 23. contra monachos vagantes, vt si inueniantur in ciuitatibus regiis, vel aliis sine legatione vel mandato episcopi, admoneantur redire ad propria: si nolint sponte mandato episcopi, admoneantur redire ad propria: si nolint sponte, cogantur inuiti [b]. Et in cap. probum 18. eadem 16. quæst. 1. Pelagius papa prehendi iubet monachos B vagantes, & incorrigibiles in exilium insulare deportari. Theodosius & Valentinia. CC. etiam statuunt [c], vt clerici vel monachi, qui de suis ciuitatibus ad regiam vrbem ecclesiastici negotij vel religionis causa proficiscuntur, literis episcopi muniti veniant, scituri, quòd si citra hanc fiduciam accesserint sibimet imputabunt, quòd non clerici aut monachi esse putabuntur [d].

In concilio quoque Aurelianensi. 1. cap. 21 [e]. *Monachi abbatibus omni obedientia & deuotione subiaceant, Quòd si quis per contumaciam extiterit indeuotus, aut per loca aliqua vagari, aut peculiare aliquid habere præsumpserit: omnia quæ acquisierit, ab abbatibus auferantur secundum regulam monasterio profutura: ipsum autem qui fuerint peruagate, vbi inuenti fuerint cum auxilio episcopi, tanquam fugaces sub custodia retineantur. Et reum se ille abbas futurum cognoscat, qui in huiusmodi personas non regulariter animaduerterit, vel qui susceperit monachum alienum* [f]. C

12 Erat lex, *Vagus vir ad militiam non recipiatur* [g].

Gregorius iussit Authemio subdiacono [h], vt Pimenium Amalphitanæ ciuitatis episcopum, qui foris ab episcopali ecclesia per diuersa loca vagabatur, admoneret, ne hoc in posterũ faceret: & si post interminationem non desisteret, monasterio deputaret. Adde concilium Carthaginense 5. in cap. 5. vt Africanum in ca. 83. & in c. placuit 21. 7. quæst. 1. quę prohibent, ne sedem suam episcopalem relinquat prælatus, etiam ob vtilitatem suam propriam, vt & prohibuit Iustinianus episcopis adire aulam principis siue systaticis literis Metrapolitani, vel patriarchę, etiam ex necessario negotio, ob quod etiam dispensari breui ab illa discedere deberent [i].

12 Notantur 12. abusiones præcipuæ claustri, inter quas est monachus curialis, prælatus negligens, discipulus inobediens, iuuenis otiosus, senex obstinatus, clericus causidicus, habitus D pretiosus, cibus exquisitus, rumor in claustro, dissolutio in choro, irreuerentia iuxta altare [k]. 14 Otiosorum aliud signum, videre eos in choreis, saltationibus & spectaculis, quæ omnia ab hominib. rebus seriò occupatis procul absunt, & ab iis qui piè secundum mandata Dei viuere volunt [l].

Ita prohibitum ne clerici choreis intersint [m], aut moniales, nec laici [n], neque etiam admittendæ choreæ sunt prætextu religionis in diebus sacris manium & fœminarum, vt nec theatra, sicut expresse cautum in consilio Basiliensi, & in pragma. sanctio. titul. de specta. in eccles. non facien.

a relatum in c. qui verè 11, eadem q. 1.

b idem in c. quidam monachi 17. 16. q. 1.

c in l. si qua per calumniã l. 23. § f de ep. & cler.

d idem in §. neque autem monachũ c. 8 nouellę 86 vt differẽtes iudices audire interpellantium allegationes cogantur ab episc. hoc agere.

e c. abbates 16 § monachi 18. q 2.

f iunge capitula lib 6 tit. 37. c. penul de apostat. lib 5. t. 9 ca. monachũ 20 q 4.

g l. 1. de tyroni. lib. 12. vbi & notatur quod vagus scholasticus, non debeat fieri magister.

h lib 5. epistol. ep. 123 & in c. peruenit, 20. 7. q. 1.

i in c. 3. § non autẽ aliter, nouella 6. quomodo oportet episc. &c.

k in glossa in clement. ne in agro dominico, de statu mo. Chasanæ consuetud. Burgũ titulo, *des iustices*, ad verba, *fraternité simple tar...* 96.

l vt de choreis & saltation. b diximus li. 19. syntaxeos artis mirab. c. 19. & seq. & de spectaculis li 39. syntagmatis iuris c. 3 vt & c. 6. de crimine alio extraordinario.

m Clem 1. de celebra. missar.

n vt notat Antonius par. 2 a. tit 6 c. 6 ... ad c. cler. de vita & honesta clerie.

A Obseruauit Albertus Krantzius [o], Ludouicum designatum archiepiscopum à pontifice in Mandeburgo, dum in oppido Calnem, die festo cum suis nobilibus eorúmque vxoribus, & filiabus choreas in prætorio vanissimas duceret, domum pondere pressam, vt putatur, iusto Dei iudicio corruisse extincto consule cum quibusdam suis contribulibus, periculosa enim sexuum commixtio [p].

15 Mos fuit idololatrarum, sanctificare suas superstitiones conuiuiis, & inanibus ludis. Sic enim scribitur de populo adorante vitulum aureum, quòd post hostias pacificas manè oblatas sedit manducare, & bibere, & surrexit ludere [q]. Non enim istæ choræ sunt ad Dei honorem, & ad testandam iucunditatem spiritus in Deo introductæ: essent enim alioquin probandæ, sed ad corpoream & spurcam voluptatem, & in Dei potiùs & honestatis iniuriam & contumeliam quàm laudem. Quòd si quis requirat probationem, inquirat, B imò audiat & videat quæ in istis choreis cantantur & geruntur, quales motus corporum, qui sermones in illis collari: nihil enim minùs ibi agitur quam Dei etiam memoria. omnia enim impudicitia plena sunt, & otiosorum verè hominum & malignorum effectus, & occasiones maiorum delictorum.

Qua ratione & spectacula hodie interdicuntur, non tantùm in ecclesia [r], sed alibi, & quibus otium illicitum prohibitum est, iisdem & spectacula, scenæ, & theatra, maximè clericis & personis ecclesiasticis [s], imò & laicis, diebus festis, saltem pendente tempore diuini officij, vel verbi Dei audiendi [t]. Et si histrio, vel ludio superueniat conuiuio cui interest clericus, debet de mensa surgere potiùs & abire, quàm illum audire, aut motus & gestus eius videre [v].

Concilium Toletanum 3. capit. 23. relatum in C c. irreligiosa, de consecrat. distinct. 3. emendat quæ prætextu iucunditatis sed malæ, in diebus sacris peraguntur. *Irreligiosa*, inquit, *consuetudo est, quam vulgus per sanctorum solemnitates agere consueuit. Populi qui debent officia diuina attendere, saltationibus & turpibus inuigilant canticis, non solùm sibi nocentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes. Hoc enim vt ab omnibus prouinciis depellatur, sacerdotum & iudicum à concilio sancto curæ committitur*: & in concilio Carthaginensi 4. cap. 88. & c. qui die, 66. de consecra. 1. *Qui die solemni, prætermisso solemni ecclesiæ conuentu, ad spectacula vadit, excommunicetur.*

16 Potuit esse signum otij pernitiosi ludus, vt taxillorum, tabularum, aleatum, & similium, quibus inaniter tempus teritur melioribus destinatum: quare idipsum & meritò interdictum cum maxima pœna ecclesiasticis [x], & statutum à venerabili ministerio tribus annis prohiberi, & in monasteriũ redigi pœnitentiæ causa. monachis D autem qui iam in monasterio sunt, si id contigerit carcerẽ puto dandum triennalem, vel quandiu superiori placuerit [y], & S. pont. Innoc. 3 [z]. ait, se ex officij debito, pestes huiusmodi proponere sibi extirpandos, atq; ludos hos voluptuosos improbare penitus, quorum occasione sub quadam curialitatis imagine, ad dissolutionis materiam deuenitur, & ideo ibidem, aleatorem beneficio ecclesiastico priuat.

o Lib 10 c. 5.

p c. diffinimus, 15. q. 2. ca. mulieres, de iudæ. in sex.

q Exod. 32. v. 6 & 1. ad Corint. 10 v. 7.

r c. a. cũ decorẽ de vita & honesta cler.

s c. presbyteri. 34. dist. c. his igitur 23. dist.

t ca. in die, de consecrat. dist. 3. § f. C. de feriis.

v c. non oportet de consec. distinct. 6.

x Anthẽ. interdicimus de episcop. & cleric. nouella 123. c. 10 vbi pœna.

y Argu l. aut damnũ 8. § inter. eos, de pœn. P.

z In c. inter dilectos 11. de excess. prælator. l. 5. tit. 31.

De ecclesiarum seu templorum asylis, & immunitate à pœna. CAPVT XXII.

OPpressis & supplicibus, religionis pietas auxilio nunquam deest quoque, & proinde

inter

A

inter priuilegia religionis egregia & vtilia in fauorem cultus diuini introducta, illud non minimum putandum; quòd omnes nationes cuiuscunque sectę aut religionis tantùm tribuerunt numini supremo & Deo, vt ad suam tutelam confugientes & supplices inuiolabiles, & à vi immunes conseruarint: & eos qui violassent, dignos ira Dei & pœnis arbitrati fuerint, vt alibi abundè docuimus [a] ex Ethnicorum, Iudæorum, Christianorum moribus, legibus & gestis vocarunt autem Græci hæc refugia locáque, immunitatem contra vim dantia, ἄσυλα, vt ibidem explicauimus.

a lib. 33 syntagmatum c. 21. & 22.

2 Quæ tamen alibi quàm in templis constituta aliquando fuerunt, quale asylum quod aperuit Cadmus, dum Thebas conderet: & quod Theseus Athenis constituit [b], & Romulus Romæ [c]: scribit Theophilus in paraphrasi institutionum [d], apud Athenienses βωμὸν ἐλέου, aram misericordiæ, & tam officiosè ad se confugientes excipere, vt præ ingenti humanitate pro his sæpe bella gerere non sint veriti.

b vt est apud Herodian. 2. & Plutarch. in Theseo.
c apud Dion. Halicarnas. in 2. Lactant. l. 2. c. 7 Eutrop. li. 1. c. 4 Virgil. 8. Aeneid. Ouid. 3. Fastor Iunē fary 8. & alios.
d in §. 1. in fine de iustit. & iur.

B

3 Omnia tamen religione quadam obstricta & munita, quamuis supplicum defensio mediatè ad alium quendam superiorem quàm Deum pertineret. Causam autem religiosam faciebat pietas & commiseratio confugientium, & consensus vel priuilegium loco vel personis donatum. Priuilegium immunitatem habebat vel ratione loci, vel personarum, seu numinis ad quæ confugiebatur. Interdum & causa propter quam refugium dabatur, quod ex Pausania lib. 7. in Achaicis, & oraculo ibi relato persuasum ethnicis etiam constat. Refert enim apud Iones fuisse templum religiosissimum Neptuni Heliconij, à quo cùm Achæi supplices extractos trucidassent, non fuisse lentam ad reposcendam vindictam iram Dei, & repentè ingentem terræ motum, non ipsa tantùm

C

mœnia & ædificiorum superficiem subuertisse, sed vrbis etiam totius aream obruisse, vt nec vestigia quidem vlla posteris agnoscenda relinquerentur: atq; paulo post refert, ob violatos in templis supplices, iram & vindictam per exempla in violatores, ex Dodonei Iouis oraculo.

Ara tibi Eumenidum fumans, & curia Martis
Sint cordi: huc bello domus: nam fortè Lacones
Supplicuer tristes venient: tu proijce tela,
Supplicuer parcens, diuûm quos cura tuetur.

Iussit Deus separari vrbes refugij, tam filiis Iraël, quàm aduenis atque peregrinis, vt confugeret ad eas, qui nolens sanguinem fudisset: in quibus cùm fuisset prefugus, cognati occisi non possent eum occidere, donec staret in conspectu multitudinis, & causa eius iudicaretur [e].

e Leuit. 35. v. 10. & seq. Deutero. c. 19. vers. 2. Iosue c. 20. vers 2.

D

Numen etiam seu Dei reuerentia, faciebat confugiẽtes ad arã templi tutos regulariter, vt ibi necari non possent: vt prohibuit. sacerdos Ioiada Athaliam occidi in templo Domini [f], & Salomon in dedicatione templi, inter cætera quæ rogauit Dominum [g] addit, *Si fugerit populus tuus Israël inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agẽtes pœnitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac, exaudi in cœlo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum.* Exprobrauit Christus Iudæis homicidium Zacharię filij Barachiæ, quem occiderant inter templum & altare, cuius vindictam in illis futuram prædixit [h], vltra vindictam quæ sumpta erat de rege Ioa & populo à quibus ita necatus est [i].

f 4. Reg. 11. v. 15.
g 1 Reg c. 8. v. 33.
h D. Matthæi c. 23. vers. 35.
i 2. Paralip. cap. 24. vers. 21.

A

4 Omittam quæ de templis & asylis eorum apud ethnicos retuli [k]: de ecclesia tantùm agam, in qua verus Deus eiúsque cultus honoratur: de qua dictum à Lucio 3. S. pontifice [l], in hæc verba, *Cùm ecclesia Dei, secundum euangelicam veritatem, domus orationis esse debeat, non spelunca latronum, aut sanguinis forum: seculares iudices causas, vbi de sanguinis effusione & corporali pœna agitur, in ecclesiis, vel cœmiteriis agitare, sub interminatione anathematis prohibemus: absurdum enim est & crudele, ibi iudicium sanguinis exerceri, vbi est tutela refugij constituta.* hæc ibi.

k In prædicto lib. 33 syntagmatum.
l In c. cum ecclesia 5. de immunit. ecclesia lib. 3. tit 49.

Rursum Innocentius III [m]. *Iuxta sacrorum statuta canonum & traditiones legum ciuilium ita duximus distinguendum, quòd fugiens ad ecclesiam aut liber aut seruus existit. Si liber quantumcunque grauia maleficia perpetrauerit, non est violenter ab ecclesia extrahendus: nec inde damnari debet ad mortem, vel ad pœnam: sed rectores ecclesiarum sibi obtinere debent membra & vitã. Super hoc tamen quod iniquè fecit est alias legitimè puniendus, & hoc verum est nisi publicus latro fuerit, vel nocturnus, depopulator agrorum, qui dum itinera frequẽtata, vel publica strata obsidet aggressionis insidiis, ab ecclesiis extrahi potest, impunitate non præstita, secundum canonicas sanctiones, si verò seruus fuerit qui confugerit ad ecclesiam, postquam de impunitate sua, dominus eius iuramentum clericis præstiterit, ad seruitium domini sui redire compellitur etiam inuitus, alioquin à domino poterit occupari.*

m c. inter alia, 6. eo. tit.

B

Diuus Augustinus ad Bonifacium [n], confugientem ab ecclesia, restitui ecclesiæ iubet: & interdicit ne oblationes rapientes ab ecclesia suscipiantur, donec imposita pro auin pœnitentia, per constitutum tempus impleretur.

n Epist 187. & in can. miror. 8. 17. q. 4.

C

Sic in concilio Moguntinensi 1. c. 39. & libr. 5. Capitularium cap. 90. & can. reum ad ecclesiam 9. eadem 17. q. 4. *Reum ad ecclesiam confugientem nemo extrahere audeat, neque inde donare ad pœnam, vel ad mortem, vt honor Dei & sanctorum eius conseruetur: sed rectores ecclesiarum pacem & vitam ac membra eius obtinere studeant, tamen legitimè componat quod iniquè fecit.*

Gelasius [o], sacrilegium existimat, hominem reũ ad sanctuaria confugientem reluctantem violenter abstrahere, & ideo eos ab omnium ecclesiarum ingressu qui hoc ausi sunt, prohibet. In concilio quoque Ilerdensi cap. 8. [p] nullus clericorum seruum aut discipulum suum fugientem ad ecclesiam, extrahere audeat, vel flagellare præsumat. Quod si fecerit, donec dignè pœniteat, à loco cui honorem non dedit, segregetur. Et concilio Triburiensi c. 20 [q]. *Si quis contumax vel superbus, timorem Dei, vel reuerentiam sanctarum ecclesiarum nõ habuerit, & fugientem seruum suum, vel quem ipse persequutus fuerit de atrio ecclesiæ vel de porticibus quolibet modo ecclesia adhærentibus per vim abstraxerit, pro emunitate, nongentos solidos episcopo componat: & ipse publica pœnitentia, iusto iudicio episcopi multetur.* In concilio Toletano 12. c. 10 [r]. ius securitatis in ecclesia, & in 30. passibus circum eam defenditur, & qui violauerit eò confugientes excommunicatione notantur, & regiæ seueritatis sententiæ subiiciuntur. Demetrius concedens genti Iudæorum plura, inter cætera adiecit [s], *Et quicunque confugerit in templo quod est Hierosolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur & vniuersa quæ sunt eis in regno meo libera habeant.* In iure ciuili extat constitutio Honorij & Theodosij CC [t]. *Fideli deuotáque deuotione*, inquiunt, *sancimus, nemini licere, ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere: sub hac* videlicet

o In c. frater & coepiscopus c. 17. q. 4.
p c. nullus clericorum 19. eadem 17. q. 4.
q Et in legib. Boiariorũ tit. 7. ca. si quis contumax 20. eadem 17. q. 4.

D

r Et cap. diffinunt 35. eadẽ 17. q. 4.
s 1 Macha. c. 10. vers. 43.
t In l 2. de his qui ad ecclesias confugerunt li. 1. Cod. ti. 12.

videlicet definitione, vt si quisquam contra hanc legem venire tentauerit, sciat se maiestatis crimine esse retinendum. Et à Leone imperatore [a] eo.titu. capit. supplicium imponitur inuadenti, & abstrahenti confugam ex ecclesia, pro quo adeundus episcopus & clerici ecclesiæ, reuerentia religionis & loci non violata confirmantur priuilegia ecclesiarum, clericorum & confugarum in l.si qua per calumniam, 22.§.de episcop. & cleric.

a In l.præsenti lege 6.

5 Misericordia Dei tanta est, vt pro satisfactione, cui humana potentia non potuit Deo Patri satisfacere, Dominus noster IESVS CHRISTVS Filius Dei, se obtulerit sponte D. Matthæi cap. 9.vers.13. *Euntes autem discite quid est, misericordiam volo & non sacrificium, non enim veni vocare iustos, sed peccatores,* & Lucæ 9.vers.56. *filius hominis non venit animas perdere, sed saluare.* Deus expectat semper ad pœnitentiam, & confugientes ad se non reiicit [b]. Quanta enim maiestas Dei est, tanta & eiusdem misericordia [c], imò misericordia super excellit iudicium. Et vt ait Deus per Esaiam [d], *ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te, & in momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui, dixit redemptor tuus Israel.* In summa, *miserator & misericors Dominus* [e]. Quamobrem templum Domini alienum debet esse à crudelitate & securitate, quia & Deus in templo Sancto suo habitat [f], *quicunque iurat in illo, & in eo qui habitat in eo.* Qui misericordiam faciendam negant, ipsum Christum qui est misericordia, negant [g]. supplices fatentur culpam, & venialis est culpa, quam sequitur professio delictorum [h]. Venite, inquit Christus, ad me, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos [i], & ecclesia nemini claudit gremium, non nouit etiam iudicium sanguinis, nec fundit suo iudicio, nec licet ecclesiasticis tale iudicium proferre vel subscribere [k]. Quamobrē nec prius reos ad se confugientes restituit, quàm & caueatur de securitate vitæ, & membrorum abscissione redditorum [l].

b 2.Paral.p. c. 30.ver.9. eccle.ca.17. v. 28.
c 2.Paral.cap. 30. Eccles.22.
d C.54.ver. 7.
e Psal.85.vers. 25. Psal. 114. vers. 8. & 9. Psal. 32.5.Sapient. 15 ver. 1 Ionæ 4 & alibi sæpe.
f D.Math. ca. 23.vers.21.
g Ca.omnis 7. q.1.
h Ca. serpens. 47. de pœnit. dist 1.
i D.Matth. c. 11.
k C. clericis. e.sententiā sanguinis, ne cler. vel monach se cul.neg. se immisc.ca. in archiepiscopatu de raptor.
l Dicto ca.reū, ca.metnentes, cap. constituimus 17.q. 4 c. reos 23.q.5.c. de raptoribus ea.q.

8 Sunt & quædam abolita delicta per ingressum religionis seu monasterij, & eorum omnis criminis macula [m] tollitur & ingratitudo [n].

m Nouella 5. de monachis in p. sacu ca. ds filius presbyterum.c. 2.de aposta lib.5.t. 9.
n Ca.non licere, 19.q.6o.

Abusus immunitatis seu asylorum Ecclesiæ, & remedia.

CAPVT XXIII.

CVm possunt abuti homines sacrosanctis etiā mysteriis, ipsaque fide: non mirum erit si sacrosanctarum ecclesiarum immunitate quoque abuti nitantur: quemadmodum & Ioab voluit templo abuti, confugiens ad cornu altaris, cuius munimine conatus est se liberare à mortis pœna, quam meruerat ob proditoria & impiissima homicidia perpetrata [o].

Theodoricus rex, apud Cassiodorum eō [p] confugientē pollutum homicidio collegæ, à morte liberauit, & relegauit in insulam Vulcanoiam.

o 3. Reg. c. 1.
p li.3. variaru, epist.17.

2 Quidam ad monasterium transeunt, vt lateant potiùs & effugiant vindictam criminum, quàm vt ad veram conuersionem & remedium animarum, & pœnitentiam redire decreuerint, delinquendi animum retinentes: quod præuidens Iustinianus in Nouell.5.de monachis. §. hinc autem, statuit probationem triennij adhibendā antè monachismi professionē, vt cognita esset eorū mens, & honestas: quia non facilis, inquit, vitæ mutatio, sed cum animæ fit labore, & ne alioquin monasteria fiant foueæ latronum: ne detur refugium à vitiis pessimis vitæ malignæ & furtis, sub simulatione monasticæ conuersationis: & ne eò potiùs propter turpitudinem vitæ diffugiant, quàm pro veritate sanctimoniæ habitum concupiscant. Multos, inquit Leo, constitutionum Nouella 10. fugiendi dominus suos occasionem cœpisse, ac re honesta monasticæ vitæ professione, ad tegendam malitiam abuti videmus, ibique remedium vt loco pellantur.

3 Nonnulli etiam impunitatem suorum excessuum per defensionem Ecclesiæ obtinere sperantes, homicidia & mutilationes membrorum in ipsis ecclesiis vel earum cœmiteriis committere non verebantur: quæ, nisi per Ecclesiam, ad quam confugiunt, crederent se defendi, nullatenus erāt commissuri: contra quos statutum est, vt immunitatis Ecclesiæ non gauderent priuilegio [q], primùm quia nemo sub specie veniæ peccare debet, & se indignum venia fecit [r], tum quia in eo priuilegio Ecclesiæ in quod deliquit puniendus est [s], facit l.3.C.de episcopa.audien.ibi *reus maiestatis, de Domino, aduersus quem talia molitus est, veniam sperare non debet,* & qui turbat seruitium diuinum inde eiectus debet castigari, l. fin. græca, iuncta l. 5.de his qui ad ecclesiam conf.C. Sanxerunt legem Archad. & Honor. CC. [t], vt Iudæi qui reatu aliquo, vel debitis fatigati simulant se velle Christianæ religioni coniungi, vt ad ecclesias confugientes euitare possint crimina, vel pondera debitorum, arceantur: nec ante suscipiantur quam debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentia demonstrata purgati, & seruatur Auinione & ita tenet Oldradus [v], quamuis doctores velint contrarium ad c. inter alia, de immuni eccles. & Fel. ad c.In in 1. de Iudæis.

q c.fi.de immu. Eccl.li.3.ti.49.
r c.illud de cl. excōmuni. ministrā. ca.quādo quis.de cōsecra dist.4.
s d.c.f. & c. literas.de temp. ordina. c.past. de iure patro.
t in l. 1. de his qui ad Eccle. confu.
v consil 54. in ca.an fugiens.

4 Regula hic generalis ad vitandos & castigandos omnes abusus prætextu immunitatis Ecclesiæ commissos erit, vt quicunque contra intentionem Legislatoris vel concedētis has immunitates & securitates ad ecclesias confugerit, priuilegio non vtatur: multo magis & arceatur, quādo religionis pietatis causa, ob quam concessum est, læditur, ne quod fauore religionis introductū est, contra regulas communes, in odium eius cōuertatur [x], neve iniuriarum occasio nascatur, vnde iura solent nasci [y], eatenúsque fauendum est pietati & religioni, quatenus iniustitia aliis non fiat [z], inquit Pontifex, *non est fauor ecclesiasticus concedendus.*

x L. quod fauore C.de leg. c.quod ob gratiam de regul. iur.in sex.
y L. meminerint .C. vnde vi.
z C. ex tenor. tt. de foro cōpet.li.2. Decretal. et 2.c.nuper,6 de donat. inter vir. & vxor.li.4.tit.20. contra iustitiam.

Porrò intentio asylorum fuit prima, vt quibus facilè numen verisimiliter parceret, eisdem ad eū vel eius templa confugientibus, parcatur ab hominibus, & illi relinquantur Deo puniendi, tanquam de maiori foru facti. sicuti enim minor iudex seu alij subordinatus non cognoscit de his quæ sunt iurisdictionis superioris, aut extra forum [a]. C. cùm inferior de maiori obedient.

Sic & homo non cognoscit de his quæ reseruata sunt Dei iudicio, quæ ei relinqui & eius debent denominationi [b], videndum itaque iudici & ecclesiæ, quæ noluerit Deus & legislator sub hac immunitatis causa cōtineri, quod colliget vel exceptis, vel ex affinibus illis quæ excipiuntur.

a In l.f. de iurif om.iudic. P ca. at si clerici de iud c.
b Ca. si omnia 26 q.1.

5 In primis ergo inuenicmus vrbes refugij cōstitutas à Deo non sponte delinquentibus, sed vel casu vel se defendendo, si quis nolens sanguinem fudisset absque odio, non si ferro vel lapidem iaciendo per odium, per insidias, Numer. 35. Deut. 19. Iosue 20. atque idipsum maxime constitutum, vt confugiens posset euadere iram proximi

ximi

ximi occisi cui licebat homicidam occidere. euasio autem illa erat ad discernendum num pœna dignus esset vel non homicida, vt ibi dicitur, non autem vt liberaretur à pœna si per odium vel insidias occidisset: nam tunc expellebatur ab vrbibus refugij, & pœna ab eo sumebatur.

Quare & ecclesiæ & templa & asyla, fuerunt immunitates, non sponte peccantibus [a]. Si verò quidam existimantur rei grauiores, dum petuntur ab ecclesia, ius inclinat semper ad misericordiam ac potissimùm in dubiis & nõdum cõuictis rebus: vel probatis criminibus, intercedit pro illis, & deprecatur vt parcatur vitæ eorum vel abscissioni membrorum, vt dixi superiori capite [b]. Quemadmodum cùm clericus incorrigibilis ab ecclesiastico foro proiicitur exauthoratus, & ad forum seculare per ecclesiam remittitur iudicandus, ecclesia tamen debet efficaciter intercedere, vt citra mortis periculum circa eum sententiam moderetur [c].

a Vt ait Luithprandus, lib. 1. c. 9. Sozomenus lib. 8. c. 7. Socrates lib. 13. c. 5.

b In ca. reum, ca. mereatur, c. conftituimus 17. q. 4.

c C. nouimus expedire 17. de verbor. significa. li. 3. ti. 40.

6 Lex Dei Exod. 21. vers. 14. *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum vt moriatur* [d], iuxta quam repelluntur ab ecclesiæ asylo, latrones, qui vias obsident, depopulatores nocturni agrorum, quia per insidias delinquunt [e], excipitur & publicus latro [f]. videtur ratio optima in l. prouinciarum, 10. de feriis lib. 3. C. ti. 12. *Prouinciarum præsides moneantur vt in quæstionibus latronum maximè Isaurorum nullum quadragesima tempus, nec venerabilem pascha diem existiment excipiendum, ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda, est cum facillimè & in hoc summi numinis speretur venia, per quod multorum salus, & incolumitas procuratur.*

d & clarum in c. 1 de homici. lib. 5. tit. 12.

e C. Inter alia, §. de immunita. eccl. sia.

f In ca. sicut antiquitus 6. 17. q. 4.

7 Iustinia. in nouella 17. de mandat. princip. c. 7. §. neque autem homicidis, excipit alias personas. neque autem (inquit) homicidis neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus, terminorum custodies cautelam; sed etiam inde extrahes & supplicium eis inferes. ratio quia non erit possibile, sine iniustitia videlicet, vtrunque tueri cautela sacrorum & lædentem & læsum. permittit & publicorum tributorum fieri exactiones in ecclesia, sine tumultu tamen, violentia & seditione cum auxilio defensorum ecclesiarum. & quia iure ciuili adulter ad ecclesiam confugiens non euitat pœnam, multo minùs qui in ecclesia tractauerit de adulterio. §. fi. vt liceat matri & auiæ, nouella 117. Et seruatur potiùs ius ciuile hodie in raptoribus à sacris templis eruendis, quàm ius Pontificum, quod non permittebat [g]. & ratio quia etiam ius canonicum sæpe circa pœnas raptorum mutauit iudicium, vt liquet ex canonibus relatis in eadem 36. caus. per totam quæstionem 2.

g Ca. de raptoribus 36. q. 1.

8 Excludũtur & ab hoc priuilegio immunitatis hæretici, [h] eodem argumento quo Iudæi, in l. 1. C. de his qui ad eccles. cõfug. sed & alia ratione quòd iam extra communionem ecclesiæ expulsi sunt & præcisi [i].

h Secundum Panor. ad c. inter alia. num. 23.

i Ca. 1. & seq. 24. q. 3. ca. catrorum, cum 2. sequen. 24. q. 1.

9 Idipsum dicendum de blasphemo, vt iudicatũ refert in senatu Burdegalẽsi Nicolaus Boërius [k]. Item id obtinet in reo diuinæ maiestatis, & in reo humanæ locum habet, cùm multò grauius sit diuinam quàm humanam offendere maiestatem [l]. Adonias reus maiestatis, ab ara & cornu altaris eiectus, necatus fuit [m]. Neque meretur beneficio legis vti, qui contra authorem legis committit [n], expressiùs in c. f. de immunita. ecclesia. Idem de apostatis à fide respondetur, vtpote qui omnibus fauoribus & defensionibus ecclesiæ catholicæ, destituantur [o].

k Q. 310. incip. sed an consuetus.

l Authentica Gazaros, de hæreti.

m 3. Reg. c. 2.

n L. auxilium de minori, c. quia, de vsur.

o In l. hi qui sanctam, 3. de apostatis libr. 1. C. tit. 7.

10 Sacrilegium committentes quoque indigni sunt hac defensione ecclesiastica [p], & per rationem proxime citatam [q]. & ita tradit, de Turre Cremata in c. sacrilegium 17. q. 4. facit l. si quis in hoc genus, de episcop. & cleric. ideo qui occidit clericum, non gaudebit immunitate [r], quia committit sacrilegium [s].

p Per c. f. de immunita. ecclesia.

q Et c. quia frustra de vsur.

r Boerius in viatorio iuris.

s Ca. si quis suadente 29. sub 17. q. 4.

11 Hodie in Gallia praxis est, propterea quòd plura sunt crimina quæ non gaudent ecclesiæ immunitate, quæ defensa potius iniuriam religioni adferunt quàm fauorem merentur religionis, vt soleant delinquentes ad ecclesias cõfugientes capi saluo iure si reintegrari debeant, nempe quia post captionem cognoscitur contra captum, primum an immunitate ecclesiæ debeat gaudere, & si pronuncietur debere gaudere, remittatur ad ecclesiam: si verò inuentum sit quòd non debeat eo priuilegio vti, idipsum etiam primùm pronuntiabitur per sententiam: & postea fit ei processus, sicque seruatum tradit Rebuffus tomo 1. commentariorum ad constitutiones regias, in proœmio num. 40. & ita statuit faciendum Franciscus I. rex eius nominis Galliarum, in constitutionibus publicatis anno Domini 1539. articulo 166. quæ praxis & constitutio videtur expressè constituta antea per Iustinianum, cap. 6. §. sed neque hoc, nouellæ 17. de mandat. principum, ex qua sumpta proculdubio praxis est, & hoc ad cautelam, vt cautione data ecclesiæ, interim contineatur carcere reus, & non detur fugiendi occasio; vide Rebuffum in tomo secundo, commentariorum constitutionum regiarum tractatu de immunitatibus ecclesiasticis.

Hîc tamen obseruandum modum putarem, vt quando educuntur rei criminum ex ecclesia inuiti, idipsum fiat sine tumultu, aut scandalo sacrorum, propter reuerentiam numinis; neque excusandos puto impios, vel crudeles satellites, qui prætextu mandati iudicialis capiendi aliquos in locis etiam sacris, insolentiùs quàm reuerentia loci postulet se gesserint: ne videantur Christiani inferiores in veri Dei cultu & irreuerentiores ipsis ethnicis in templorum suorum & idolorum religione conseruanda. eiúsque rei gratia non pigebit aliqua exempla referre, & in primis Sibyllæ oraculum, quod habetur lib. 3. oraculorum eius,

τείχεα δ᾽ ἐν ποιητὰ χαμαὶ πεσέονται ἅπαντα
ἀνδρῶν δυσμενέων, ὅτι τὸν νόμον οὐκ ἐγνώκασιν,
οὐδὲ κρίσιν μεγάλοιο θεοῦ. ἀλλ᾽ ἄφρονι θυμῷ
πάντες ἐφορμηθέντες ἐφ᾽ ἱερὸν ἤρατε λόγχας.
καὶ κρινεῖ πάντας πολέμῳ θεὸς, ἠδὲ μαχαίρῃ,
καὶ πυρὶ καὶ ὑετῷ τε κατακλύζοντι, καὶ ἔσται
θεῖον ἀπ᾽ οὐρανόθεν, αὐτὰρ λίθος, ἠδὲ χάλαζα
πολλὴ καὶ χαλεπὴ, θάνατος δ᾽ ἐπὶ τετράποδ᾽ ἔσται
καὶ τότε γνώσονται θεὸν ἄμβροτον, ὃς τάδε κρίνει.

id est,

Muri affabrefacti in terram cadent omnes
Hominum inimicorum, qui legem non agnoscunt
Nec iudicium magnum Dei, sed incipientes mente
Omnes, impetu adacti leuantes contra sacrum lanceas sunt.
Iudicat Deus omnes bello & gladio,
Et igne & pruina demergente & inundãte, & erit
Sulphur è cælo, sed & lapis & grando
Multa & grauis, & mors in quadrupedibus erit:
Et tũc cognoscẽt Deũ immortalẽ qui hæc omnia fecit.

Sunt sacrilegi reputati qui res in templo depositas, etiam non sacras de sacro rapiunt [t].

t 21. c. si quis inuentus fuerit 17. q. 4.

12 Vt etiam aues quæ ibidem nidum habent olim piaculum fuerit eiicere, multò magis vt homines eò confugientes supplices. quò pertinet

etiam oraculum, de quo meminit Herodotus in 1. Cùm enim, inquit, Pactyas profugus Cumæ templum supplex ingressus fuisset, & Aristidicus Cumæorum nobilis templum circuiens passeres aliásque auiculas quæ forte in templo nidulabantur è nidis exemisset, vox ex adito audita tunc ad Aristodicum: Hominum sceleratissime quænam libido te incessit, vt anderes meos supplices diripere?

Miracula vera ex Dei potestate.

CAPVT XXIV.

OMnipotentia Dei optimi maximíque, ad quem solum pertinet creatio, in veris miraculis nobis etiam insinuatur. Deus est, qui facit mirabilia magna solus [a], nempe ex propria authoritate, propria potestate, vt author creatórve omnium creaturarum, qui cùm omnipotens sit, ita legem rebus naturámve ordinariam ex voluntate concessit, vt sibi nihilominus retinuerit eadem potestate, mutandi, alterandi, tollendíve potentiam. Eius enim est legem interpretari, tollere, euertere, mutare, cuius est condere [b]. Alij autem qui miracula operari videntur: non ex se, sed vel ex nobis incognitis per ea quæ Deus creauit, educunt formas nobis inusitatas, atque vel ex permissione Dei, vel eius nomine præter contráve ordinariam rerum naturam, operantur.

a Psal. 72. ver. 18 & Psal. 135. ver. 4.

b L. 1. & f C. de leg. b.

2 D. Augustinus lib. 83. quæstionum ait magos facere miracula per priuatos contractus cum dæmone: bonos Christianos, per publicam iustitiam: malos verò Christianos, per signa publicæ iustitiæ. Explicat autem Sprenger in Malleo maleficorum parte 1. q. 5. Quia, inquit, iustitia diuina est in toto vniuerso, sicut lex publica in ciuitate: virtus autem creaturæ cuiuslibet sic habet in virtuoso, vt virtus alicuius priuatæ personæ in ciuitate. Ideo boni Christiani, in quantum per diuinam iustitiam miracula faciunt, dicuntur facere miracula per publicam iustitiam. Magus autem, quia operatur ex pacto inito cum dæmone, dicitur operari per priuatum contractum, quia operatur per dæmonem, qui sua naturali virtute potest facere aliquid præter ordinem naturæ creatæ nobis notæ, per virtutem creaturæ nobis ignotæ, & erit miraculum quoad nos, sed non simpliciter; quia non potest operari præter ordinem totius naturæ creatæ, & per omnes virtutes creaturarum nobis ignotarum. Sic enim solus Deus dicitur facere miracula. Mali autem Christiani faciunt per signa publicæ iustitiæ, sicuti exhibendo aliqua sacramenta, vel etiam inuocando nomen Christi. Hic & videndus S. Thomas in 1. parte quæst. 111. artic. 4.

3 Miracula ita vera à solo Deo fiunt, sed tamen negandum non est etiam per sanctos eius & illius nomine fieri, idque sine eius iniuria: alioquin qui id dicunt, videntur errare cum rege Israël impio Iotam, qui acceptis à rege Assyriorum literis [c], vt Naaman curaret à lepra, indignationis suæ, & diuinæ vt putabat magnitudine contumeliæ exacerbatus, vestimenta sua scidit, cuius præposteram in eo pietatem reprehendit Elisæus, & iussit hominē ad se accersiri, vt cognosceret esse Prophetam Dei in Israël, qui & in nomine eius eum curaret. Mirabilia opera Domini, mirabilior ipse qui potestatem eadem operandi suo nomine potest concedere, vt & creaturæ eius, nomen eius maiorem in modum adorent, & numen reuereantur, tantísque beneficiis donati, bonitatem eius & liberalitatem in genus humanum contemplentur, ardentius ament, & ex toto corde eidem vt soli Deo inseruiant: nihil est ab eo productum & creatum, quod non ostendat illam admirabilem diuinitatis potestatem; neque enim certius aliud nobis potest occurrere quàm illud præstantissimum, *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c.* nonne enim diuinæ potestatis & maiestatis abyssus profundissima, Deum fuisse ante mundum sine principio, principium omnium, creatorem mundi & spirituum ex nihilo, conseruatorem omnium, renouatorémque in diluuio [d]; quanta illa mirabilia quæ in Abrahamo ostendit [e]?

c 4. Reg. 5.

d Genes. 7. & 8.

e Genes. 13. & 14. & 15.

4 Quot prodigia daturus in monte legem ostendit, sicuti in Exodo, & alibi legimus; sicut & Dominus noster IESVS CHRISTVS reparaturus collapsam naturam humanam, & sublimem, quandam viuendi rationem introducturus, atque disciplinam perfectissimam, quæ à Iudæis, aut aliis, antea nunquam fuissent verè audita, authoritatem mandatis suis præstrinxit claritatem signorum [f].

f vt ait D. Chrysostomus t. 2 ho. 14 in D. Matth. ex c. 4. D. Matthæi.

5 Quemadmodum autem Deus per Moysem, Eliam, & alios pios antiquos patres, operatus est mirabilia magna ad gloriam nominis sui manifestandam [g], sic & Christus mirabilem illam potestatem dedit Apostolis discipulis, & fidelibus, iuxta verba, *Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ille faciet, & maiora horum faciet* [h].

g Deut. c. 14 vers. 12. Ecclesiast. 48 vers. 4.

h D. Chrysost. in orat. de sancto Babyl quæ habentur D. Iohan Euang. c. 14. vers. 12.

9 Cæterùm miracula facere, donum Dei est, vt donum Prophetiæ, quæ sola non sufficiunt ad iudicandum de salute vel sanctificatione eius qui ea agit. Quod idem D. Chrysost. eximiè explicat, ho. 2. in Matthæum, ex c. 7 D. Matth. *Loquens*, inquit, *Christus de his qui prophetizauerũt & signa fecerunt, & voluntatem Dei non fecerunt, dixit, futurum vt eis dicat, non noui vos, illis pra admiratione dicentibus, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus &c.* D Matthæi c. 7. *Quid, inquam, dicere sibi vult iste finis, nec à nobis aliquando promissus? sed mirentur illi, qui postquam tot signa fecerint, puniuntur. Non mireris tu omnino hoc, omnis quippe gratia donum est solummodo largientis: Illi autem nihil ex de proprio attulerunt; propter quod etiam meritò puniuntur, qui erga eum à quo honorati sunt, vt talia etiam indignis dona conferret, ingrati existere maluerunt, tantorumq́ beneficiorum prorsus immemores.*

Et Alexander 3. [i] prohibet, ideo quenquam venerari pro Sancto, etiam si per eum miracula fierent absque authoritate Romanæ Ecclesiæ, eo quòd & miracula fiãt quandoq́ per malos. Diuus etiã Augustinus [k] apud Gratianũ, *Teneamus fratres mei vnitatẽ præter vnitatem, & qui facit miracula nihil est: In vnitate enim erat populus Israel, & non faciebat miracula: præter vnitatẽ erant magi Pharaonis, & faciebant similia Moysi. Populus Israel, vt dixi, non faciebat miracula. Qui erant salui apud Deum, qui faciebant, an qui non faciebant? Petrus Apostolus resuscitauit mortuũ: Simon Magus fecit multa: Erant ibi multi Christiani qui non poterant facere, nec quod faciebat Petrus, nec quod faciebat Simon: Sed vnde gaudebant? Quia eorũ nomina erant scripta in cælo: adde ista c. 10 Lu. quòd prophetauit, & Saul malus rex, & tunc prophetauit cum Dauid persequebatur* [l]. *Nec dicet Deus his qui sine charitate habuerũt hoc munus Dei sanctum, qui sanctis non sanctè viuunt, dicentibus, nonnè in nomine tuo prophetauimus &c. mentimini, sed non noui vos* [m]. vide plura de his apud Beatum Thomam 2. 2. q. 178. artic. 2.

i In c. 1. de reliquiis & venerat. sanctorum li. 1. Decreta. Gregorij libr. 43.

k tracta. 13 ad c. 1. Iohannis, relatus in c. 56. [illegible] 1 q. 1.

l 1. Reg. c. 19. vers. 23.

m D. August. in Psalmum 107. vers. qui regnauit propheta 79. eadem 1 q. 1. apud Gratianum.

De miraculis veris & non veris, & prodigiis.

CAPVT XXV.

Non

NON minùs autem erratur & peccatur prætextu religionis in miraculis & eorum censura, quàm in aliis & proinde oportet hîc distinctione vti, vt confusio nobis non persuadeat omnia quæ mirabilia videntur à religionis vera vi & efficacia pendere.

Miraculum dicitur, quicquid admirationem adfert quasi sit contra naturam cognitam rerum & ordinarium effectum, portentum, prodigium, mõstrum: quæ quomodo fieri potuerint, & qua arte vel causa, non planè nobis constat: vnde tot miraculorum species esse possunt, quot nobis tales res occurrere possunt: & ita aliquibus ignorantibus quædam mirabilia & miracula apparent, quæ eadem aliis causam cognoscentibus, sunt naturalia & non admiranda.

2 Vt illa opera eximia, quæ septem mundi miracula dicuntur, apud Priscos, templum Dianæ Ephesinæ[a], Mausoli regis sepulchrum[b].

Colossus solis apud Rhodios[c].

Iouis Olympici simulachrum, quod Phidias fecit ex ebore[d].

Muri Babylonis à Semiramide constructi.

Pyramides Ægypti[e].

Domus Cyri Medorum regis, quã Menon ante prodigia illigatis auro lapidibus fabricauit. Quibus & alia adiuncta præstantia opera ab ingenio vulgari admirata, quæ apud vulgus maxime fuerunt miracula.

a Plinius li. 7. c. 48 lib. 16. c. 4 & lib. 56 c. 5. & 14.
b Plinius lib. 35 c. 14.
c Plin. li. 34. c. 7
d Plinius li. 7. c. 18 & lib. 14. c. 5. & lib. 35. c. 8 li. 30 c. 5.
e Plinius li. 36 c. 12.

3 Sicut & in rebus obseruatis nec ante cognitis repentè miraculum nascitur, vt si quis audiat quod recenset Guillelmus Postellus[f], de Boranetz agnove terra nasci solito Scytharum, & de arbore Pyllobammane Indorum, cuius videlicet folia ambulant.

f libello de causis c. 8.

4 Mirabile magnum, qoia non planè comprehenditur virtus & omnipotentia Dei, vt pullus C intra oui corticem conclusus, antequam vel putamen effringat, pipiat ales factus intra conclusus post vndeuigesimũ diẽ ab incubitu gallinę in oua.

Magnum & miraculum homo ipse, vt ait Mercurius Trimegistus in pymandro: magna, quæ de prodigiis & mirabilibus quæ acciderunt aliquando in cœlo & natiuitatibus monstrosorum hominum in septem libris edidit Fridericus Nausea Blancus Campanus: Iulius Obsequens, & alij.

5 Insolitum, miraculum quoque videtur dicere Plinius lib. 7. c. 50. *Ergo*, inquit, *pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum musicum centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incõmodo.* cùm etiam non soleamus mirari consueta, vt ait Iuuenal. *—non plus*

Quis in tumidũ guttur miramur in alpibus, aut quã
In Meroe crasso maiorem infante mamillam.

6 In miraculo omni non adest prodigium: sed D prodigium, vix esse potest sine miraculo. dicunt enim prodigium quod insolitè accidit, & quod procul seu futurum quippiam prænunciet vel demonstret. inde quoque & monstrum à demonstrando, & ostentum ab ostendendo. Vlpianus etiam[g]. *Ostentum*, inquit, *Labeo definit omne contra naturam cuiusque rei genitum factúmque. Duo autem genera sunt ostentorum: vnum quod quoties contra naturam nascitur, tribus manibus forte, aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria est: alterum cùm quid prodigiosum videtur, quæ Græci φαντάσματα.* id est, *visiones, vocant.* quibus accedit Festus in verbis, *portentum* & *ostentum.*

g in l. ostentu, 38 de verbor. sign: lib. 50. P. ti. 16.

Quia autem quæ fiunt præter præscriptum, vel nobis cognitũ ordinem, miraculum dicitur: ideò, A quò magis idipsum ab ordine & vsu rerum seiungitur, eo præstantius & admirabilius erit, vt suscitare mortuos, morbos verbo sanare, sistere solem, sopire, excitare ventos, tempestates, fulgura, & similia.

7 Prodigiosum putatum antequam Crassus à Parthis vinceretur, Bubo, & Lupi qui apparuerunt, quòd canes oberrantes vlulauerunt, simulachra alia sudauerunt, alia de cœlo tacta sint, Dio Cassius libro 40. qui & lib. 41. refert eadem contigisse in controuersia imperij Cæsaris & Pompeij: & lib. 43. ante prælium inter eosdem, ad Mundã sudasse in Hispania simulachra, sonitum in aëre exercituum auditum, monstra nata, faces cœli in occiduam partem cucurrisse.

Idemque refert lib. 54. antequàm Erithream & Æginam vnde fructus perciperent Athenienses, ademit Atheniensibus Octauianus, quòd Antonium B recepissent; statuam Mineruæ in arce positam ad solem Orientem spectantem, obuersam ad occasum, sanguinem expuisse. Dehinc libro 56 ante Octouiani mortem solem totum defecisse, magnam partem cœli ardere visam, ignita ligna de cœlo cecidisse, apparuisse crinitas sanguinolentas, stellas fulsisse &c.

Et lib. 60. ante mortem Cæsaris Claudij, cometam tãdiu visum, pluuiam sanguinolentam, signa militum prętorianorum fulmine icta, sponte templum Iouis victoris apertum.

8 Rursum Xiphilinus ex Dione in Nerone narrat, cùm Nero iussit perfodi Isthmum in Peloponensi, iis qui id agressi sunt primò, & qui rem attigerunt sanguinem è terra erupisse, auditáque lamenta & mugitus & spectra multa apparuisse, non tamen destitisse Neronem, sed ipsummet rem incepisse.

9 Item idem in Vitellio narrat, tempore quo Vespasianus bellum cum Iudæis gerebat & Vitellius Romæ imperabat, Romæ cometam apparuisse, Lunam contra rationem statuti temporis bis visam fuisse deficere, quarto enim & septimo die obseruata est in oriente & occidente: duos soles visos eodem tempore, quorum hic imbecillis & pallidus, ille potens & clarus erat. Inuentáque in capitolio magna & multa vestigia quorũdam (dicebant deorum) qui ex eo descendisse videbantur: templum Iouis cum magno fragore per se apertum fuisse. ob eámque causam nonnullos custodes præterritos & exanimatos fuisse.

10 Antequam Antiochia ciuitas caperetur à Cosroe, signa militum qui ibi consistere iãdudum solebant fixa, ac in solis occasum spectantia, conuersa fuerunt in orientem: ac rursum in ordinem pristinum reuersa nullo contingente, apparuere, quod nonnulli imprecati sunt a rege occidentali ad orientalem vrbis huius potentiam peruenturam. Procopius lib. 2. de bello Persico.

Sunt his alia similia, quæ propemodum infinita, & quæ admirationis cum quibusdam significationibus dederunt & prudentioribus occasionem. Facta enim perhibentur vi occulta diuina, & quorum saltem causa non fuit cognita hominibus tunc cum fierent.

11 Fuerunt & alia quædam miracula habita, per causas naturales efficientes in lucem producta, olim tantùm philosophis & secretiorum arcanorum naturæ indagatoribus peruia; quamobrem & illi qui illis vterentur, vel qui ea cognoscerent dicti erant sapientes & admirabiles, & Persico nomine idem significãte, magi. tales enim

dicebantur à Persis qui nominabantur à Græcis, philosophi:& à Latinis,sapientes,vt ait Plinius li. 16.in fine;& ab Assyriis,Chaldæi:Gallis, Druidæ. Consentit Apuleius in prima apologia,Strabo.li. 15. Geographiæ.Diogenes Laert. lib. de vitis philos.in procemio.Et Suidas,μάγος,inquit,παρὰ πέρσαις,οἱ φιλόσοφοι καὶ φιλόθεοι. Et Hesychius, τὸν θεοσεβῆ καὶ τὸν θεολόγον καὶ ἱερέα. magum ait à Persis vocatum, quia Magi sapientiæ studiis & diuinarum rerum notitiæ Persis præcellebant & prælucebant. quò & pertinet illud Euangelium de magis, qui venerunt ab oriente adoraturi Dominum nostrum IESVM CHRISTVM,stella admoniti, D. Matthæi c. 2.iuxta illud vaticinium Balaam, orietur stella ex Iacob,Numerorum c. 24. vers. 17. Quanquam & reges constet sapientes fuisse dictos & magos in Oriente quosdam,quòd ex sapientib. & magis eligerentur, vel quòd instituebantur in omni scientia reges & filij regum Persarum à magis & sapientibus,vt liquet ex historiographis & Platone, Extant enim ita illi sapientes primi, Magorúmque scitis omnia publica & priuata sacra subiiciebantur,ne quid diuini iuris, negligendo patrios ritus, peregrinósque accíscendo, traheretur, vt innuit Herod. in 1. & Ammian. Marcellinus lib. 23. quo loci de eorum origine, incremento, & progressu fusè agit, ex Platone: vt & Diogenes Laërtius in prologo. cognoscebant magi isti & philosophi, vires singulares & admirandas arborum, herbarum, lapidum, aquarum, stellarum, quas vocat sæpe Plinius in suo opere miracula. Atque ideo hoc nomen Magorum erat primum admirabile& penè diuinum & honorificum, quia etiam fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.

44 Verùm vbi accessit superstitio, vanitas, fictio, idololatria, prætextu & colore sapientiæ & cognitionis sacrorum, rerúmque diuinarum, cœpit hoc nomen inter probos & peritos abominabile, esse:non minùs quàm apud philosophos nomen sophistæ, & tyranni, apud Græcos fuit fastidium, propter abusum; & magi pro vanis & impiis hominibus postea sunt habiti. Dum enim voluerunt mirabiliores haberi quàm essent, & nollent fateri herbarum, lapidum, & aliarum rerum naturali & à Deo indita vi, admiranda se facere, & sibi voluerunt adscribere, addiderunt superstitiones & impietates, quibus dæmon occasionem nactus inculcandi upinionem noui numinis, asturè miscuit primùm idololatriam, & postea apertè se ipsum adorari fecit. ita magorum facto solis, lunæ, & syderum vires magnificatæ supra quàm oporteret, cultúsque diuinus creaturis illis, omisso creatore, à quo pendet illarum vis, assignatus; vt scribit Clemens Alexandr[a]. Sic & facti, ope dæmonis hi magi, diuini, & necromantici[b], quorum imposturam tegebat dæmon per ementitas herbarum vires, quas idipsum posse concedere persuadebat. & sic ipsi profitebãtur se per herbam theangelidem potam, diuinare: & per vsum herbæ Agalophontis, quæ & marmaritis dicebatur,deos, ipsi dicebant, euocare se posse,vt refert Plinius lib.24.c. 17. & ibi de aliis magicis herbis,& lib.26.c.4.& alibi de similibus vanitatibus & superstitionibus, quibus cœperunt tegere malas & dæmonicas artes seu impietates: vt cùm ex notis corporis prædicebant, vt ait Velleius Paterculus[c].

a in protrepti co. & meminit Lucianus in lo ... Epiphanius in 1 contra hæreses c. f.
b vt ait Strabo lib 16 Aelianus libro 1 variæ histor. & Cicero 1. de diuina.
c lib. 2. historia.

13 Fuerunt eius perditionis insignes artifices plures nomine illo Magi dicti, celebres. Ex quibus quosdã recensebo qui mihi occurrunt. Qualis Zoroaster,qui authore Hermippo, in orbe interiore super igneam Zonam refertur: alius Bactrianus, cuius gesta Ctesias io primo exponit, Armenius Zosttani nepos. Fertur & Cyri Magus Apollonius.habiti & magi Damigero, Dardanus & Velus, Iulianus & Bebulus, vt scribit Arnobius[d]:Et Berosius li.3. de antiquitate tradit Zoroastem fuisse Cham filium Noachi, veneficum & incantatorem maleficum, ideo & dictum Cham essem, id est,*Cham infamem*.

d 1. contra gentes.

14 Fuerunt duo peritissimi artis magicæ in India Nachor & Theodas, dæmonibus imperantes, viuentes in speluncis,qui ab Auẽnio rege Iodorum acciti sunt vt diuerterent à fide Christi susceptа filium suum Iosaphat, facto secreto à quodam heremita Barlaam Christiano, qui ex desertis Ægypti venerat.Qui tamen deuicti ab eodem Iosaphat,magia abdicata Christiani facti sunt,reste Ioanne Damasceno in historia Barlaam & Iosaphat.Chaldæi in sacra pagina, pro magis & diuinis ponuntur. Daniel c. 2. vbi כשדים *chesdim* quod Rabi Saadias putat esse, כמו שדים *cemo schedim* quasi dæmones,quia quasi dæmonica virtute quædam facerent.

15 Narratur ex Cæsaribus, Didium Iulianum magum fuisse, inuito populo creatum: qui vt odium populi & militum leniret, multa per Magos expetebatur. & ita non conuenientes Romanis sacris, hostias immolari curauit, & carminibus incantari:& ea quæ ad speculum dicunt, fieri, in quo pueri perligatis oculis iocantato vertice respicere dicuntur, Iulianus ipse fecit, vt ait Ælius Spartianus in Didio Iuliano. meminit & de eius insania circa magica, quódque eius gratia pueros necauerit Xiphilinus ex Dione in Didio Iuliano.

Fertur & Adrianus imperator artibus magicis & incantamentis quibusdam, aquam intercutem omnem qua laborabat, eduxisse,qua tamen rursus & celeriter repletus fuit,vt scribit Dio Cassius,in Adriano: vbi addit Adrianum diuinationibus atque magicis sacris vtentem crebrò, dicere se indigere anima quæ sponte occubuisset, atque Antimi animam celebrasse quæ esset huiusmodi.

16 Antonius Caracallus magicis etiam delectabatur, & euocauit animas patris Commodi & aliorum,vt medicinam quæreret furiarum quę illum exagitabant, ex quibus tantùm duæ responderunt.quarum vna Commodi respondit.

στεῖχε δίκης ἆσσον.id est,*perge ad supplicium*. deinde altera,

αφαζίοισι τί νούσοις ἔχων δυσαλθέα νοῦσον. id est,*hunc occulta,grauis vexat circum loca morbus*. Erat & hic cum sua magia vanissimus imperator,ausus interdum & scribere ad senatum, animam Alexandri Magni Orientalis in se introisse: vt quoniam in ipso fuerat vita breuis, in hoc viueret diutiùs:sicuti vtrumque narrat testis oculatus Dio Cassius in Antonino Caracalla.

17 Recensetur & à Iustino in 3.Comarus Magus,Cambysi dilectus.Item Osthanes quoque qui Xerxem regem Persarum bello quod is Græciæ intulit,comitatus est, qui non ad auiditatẽ modò scientiæ eius, sed ad rabiem Græcorum populos egit,vt scribit Plinius li.30.c. 1. quo loci addit eius vanitatis fuisse participes & Magos Pythagoram, Empedoclem,Democritum, Platonem, & alium Osthanem secundũ, qui comitatus Alexandrum Magnũ,Iãnem,Iothapẽ, Iudæos, Druidas Britanniæ.& in c.2.Tyridatem tempore Neronis,qui tamen ab eo artem accipere,cùm tamen regnum ei daret,non valuit: crudelitate nihilominus populum repleuit vmbris.

18 Eius

18 Eius quoque tempore fuit Simon Samaritanus, de quo in Actibus Apostolorum c.8. perniciosus, ambitiosus, magus & hæreticus, qui & sub Claudio antea Cæsare propter magiam statua donatus fuerat, vt ait Irenæus li. 1. contra hæreses, c. 20. Iustinus Martyr ad Antoninum, vbi & addit, ob id, eò superbiæ peruenisse vt se filium Dei Iudæis mētiri ausus fuerit: in reliquis gētibus, Spiritum sanctum. tot enim imposturas, præstigia & portenta ministerio dæmonum edebat, vt aciem oculorum corporis & mentis hominum fascinaret ad id credendum, donec à beato Petro fuit superatus opere Dei, & verus impostor apparuit. vt liquet ex libris recognitionum Diui Clementis, ex Abdia Babylonico in 1. & aliis.

19 Obseruatum & est iis temporibus Apostolorum, & post Christi passionem, quibus Christiana fides veris, indubitatis & admirabilibus miraculis, signis & prodigiis infideles ad verum Deum congregabat, dæmones omni studio procurasse in contrarium magicas imposturas & præstigia, adnitentes confundere falsis vera, & eleuare authoritatem diuinorum miraculorum. Fuitque tunc temporis viriliter inter tot pericula à Christi fidelibus certatum, donec apparuit illustris illa diuina & insuperabilis veritas per vniuersum orbem.

20 Fuit in illis primis congressibus, Theudas Magus, qui se propheram dicebat, & eduxit viros quadringentos contra Romanos, captus tandem & necatus [a]. Fuit Elymas Barichu Magus à Diuo Paulo increpatus, in Cypro [b]: & in summa, tunc omnia fuerunt magorum & impostorum plena [c]. Sequentibus nihilominus temporibus, eædem artes visæ fuerunt: & in ecclesia quidam ex Christianis abusi illis sunt, potissimùm hæretici: & fere omnes hæresiarchæ, falsis illis miraculis magicisque præstigiis, nouam doctrinam conati sunt persuadere tanquam à Deo approbatam, vt Menander Simonis discipulus, qui suo nomine censebat esse baptizandum, blasphemans Christum non verum hominem fuisse, nec mundum à Deo, sed ab angelis factum [d]. & Cyrus pseudochristus anno 5. imperij Leonis 3. Isaurici imperatoris Orientis cum his præstigiis apparuit in Oriente primùm Iudæos seducens, dum se Messiam & Christum falsò assereret, vt scribit Eutrop. lib. 21.

a Actorum c. 5. Ioseph. li. 20 antiquita. c. 2.
b Actorum c. 3.
c vt ait Iosephus li. 20. Antiquita. c. 6.
d vt scribunt Irenæus li. 1. c. 21. & in hæresibus D. Augustinus, & Epiphanius. Eusebius 3. c. 26.

21 Fuit & Staufus quidam maleficorum hæresiarcha in Bernensium territorio, in præstigiis ita peritus, vt sese in murem conuerteret, vel conuerti videretur: & sic inimicorum manus sæpe euasit, qui tandem cùm in hypocausto esset cautiùs obseruatus ab iis qui insidiabantur, gladiis & hastis improuidè confixus est. Hic tamen dereliquit duos impietatis discipulos, vnum nomine Hoppo, alium Stadlin, qui poterant tertiam partem vini aut fœni aut rerum vicinorum, in proprium agrum transferre, grandines, arua lædentes, & fulmina ciere, & alia pestifera plura procurare [e].

e vt narrat Iacob Sperger in 2. parte mallei maleficarum c. 15.

22 Possunt his alij plures & propemodum infiniti addi, qui illas falsas imposturas dæmonicas pro miraculis venditarunt, de quibus minimè ampliùs agendum nunc censeo; nec fieri posset, vt paucis literis infinitas eorum technas explicare liceat. Sufficiet in genere Deum prohibuisse illorum artificia, & operandi modos vel septem voculis admonuisse, in quibus perniciosè errarent & diuinam maiestatem offenderent. Ex quibus Ioãnes Vincherius libro 2 de præstigiis, c. 1. colligit, septem species prohibitas maleficiorum.

Prima כשף casaph Exodi 22. quæ est, cùm malis artibus nocetur pecoribus, segetibus aut hominibus.

קסם kasam, quod est præsagium futurorum, prohibitum Deuter. 18. Hieremiæ 27.

3 ענן gnonen, id est, diuinatio & obseruatio somniorum. Deuter. 18. 2. paralip. 33. Item & augurari, Hieremiæ 27.

4 נחש nahasch, id est, obseruare auguria, Deuter. 18. 2. Paralip. 33.

5 { חבר keber, i. incantatio per verba Psal. 57.
{ לחש lahas, idem significans.

6 אוב ob, i. pythonicos habere aut consulere spiritus. Deutero. 18. Iesaiæ 19. 1 Reg. 28.

7 ידעני idogni. id est, diuinare ex ventriloquo spiritu, Deutero. 18. Leui. 20.

23 Prædixit hæc Deus populo suo posse illos decipere sub specie diuinitatis, & tamen cauendum esse veluti deceptiones & decipulas animarum religiosarum.

Quemadmodum Dominus noster IESVS CHRISTVS per se ipsum & per sacros præcones veritatis admonuit Christianos & fideles, vt sibi cauerent à falsis prophetis, & ab impostoribus miraculorum & prodigiorum, nec illis crederent [f].

Dedit remedium & diuus Ioannes ne credamus omni spiritui, sed probemus cuius sint an Dei, an dæmonis [g].

f D. Matth c. 24. vers. 23. Marci 13. vers. 21. & seq. Lucæ c. 21 vers. 8 Apocal. c. 13. vers. 13.
g 1. epist c. 4. vers. 1. & seq.

24 Cæterùm quemadmodum peccari potest tribuendo imposturis miraculorum vim & diuinam authoritatem; sic potest peccari quoque negando miracula vera & ea assignare seu tribuere imposturis & præstigiis dæmonum: est enim veritas in medio ponenda & consideranda. Non minùs enim committitur negando vera & ea falsa dicere, quàm cùm falsa pro veris admittuntur.

Quamobrē & Dæmon, cùm virtutibus & miraculis diuinis non potest obsistere, prætextu religionis nititur illius miracula conuellere. Quemadmodum Iudæi suggerente dæmone, confusi & conuicti per signa, quæ dominus noster IESVS CHRISTVS faciebat, quæ nemo alius quàm Deus facere poterat, confugerunt ad hanc calumniam, dicentes, hic non eiicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum [h].

h D Matth. c. 12. vers 24 D. Marci c. 3 vers. 22. Lucæ 21. vers. 15.

Fuerunt ab ethnicis aliquando Christiani, miraculis & signis confirmantes fidem, habiti pro magis & præstigiatoribus impellente dæmone. Sunt & multi potissimùm vulgares homines, cùm non possint assequi dona Dei quæ dantur à Deo quibusdam, qui eadem adscribant magicis artibus: à quorum opinionibus legitimus iudex præcauere, neque secundum illas, sed inspecta & inquisita veritate iudicare debet. Et ea ratione probi viri & ingenij singularis, habiti olim sunt pro magis contra rei veritatem. Referam exemplum de Syluestro 2. ordine 147. pontifice summo, in cuius vita Platina secutus quendam Martinum authorem, scribit Syluestrum 2. antea dictum Gerebertum, malis artibus sedem adeptum: & quòd in Floriacensi monasterio in Aurelia posito monachus pius, relicto monasterio diabolum secutus sit, cui se totum tradiderat, & largitione primùm archiepiscopatum Rhemensem, dehinc Rauennatensem assequutū, pontificatū deinceps maiore conatu adiuuante diabolo, hac tamē lege, vt post mortem eius totus esset: additque alia plura eius argumenti de eo, quæ meritò vt fabulosa refellit Onuphrius Panuinius in additionibus ad Platinam; & quæ narrantur à Martino Cistercense & Galphrido in additionibus ad Sigebertū,

atque rei veritatem fuisse, prædictum pontificem doctissimum mathematicum, & ex monacho per imperatores ad episcopatus promotum: vulgus autem eius temporis credidisse propter mathematicorum disciplinarum raritatem tunc in occidente, eum ideo fuisse magum, atque ita referre eorum temporum scriptores ait Aimonium lib. 5. de reb. gestis Francorum c. 46. & Guillelmum bibliothecarium, & vetustissimum librum regni Siciliæ qui est in bibliotheca Vaticana. A

25 Vulgus sine iudicio multa sibi placita, vera esse ex arbitrio confingit, & aliis talia esse pertinaciter suadere nititur: tum in aliis, tum in his quæ ad religionem pertinent, nunc in superstitionem, nunc in impietatem declinando, nisi maiori vi & præpositorum diligentia contineretur ne defluat, & in sententiis vagetur.

Quemadmodum persuaserunt sibi Persæ magos oriri ex nefanda commixtione matris & filij, quò pertinent Catulli versus ad Gellium, B

Nascatur magus ex Gelli matrisq; nefando
Coniugio, & discat Persicum Aruspicium.
Nam magus ex matre & filio gignatur oportet,
Si vera est Persarum impia religio.

Putant & quidam natos cum binis pupillis in ambobus oculis, vel in altero binam pupillam habentes, ad maleficia inclinatos, ex Plinio & Didymo. Existimăt enim dæmones, teneros fœtus matrum sortilegarum opera sibi consecratos, ita notare: quòd & patres & matres interdum maledicta illa arte imbuti, conentur non tantùm seipsos, verùm quoque & filios, & partus instinctu impiissimi dæmonis, perdere. vt comprobatum sit, eosdem & maxime sortilegas obstetrices, sæpe recens natos dæmonibus obtulisse, & ita dæmonibus mancipasse. Dicunt & quidam ex incubis & succubis natos huiusmodi magos, vt Merlinum. Sed & certius est, quod plures magi & sortilegi fiunt, seipsos perdendo & obligando ad ministeria dæmonis expresse, vel tacitè. C

De magicis impietatibus, & religionis in eis abusu.

CAPVT XXVI.

SED agamus de causis quibusdam, quæ ad magicas impietates viam strauerunt ex fuco religionis incantationum & magicarum. itaque impietatum originem veram & præcipuam earum quæ ex malitia ad idololatriam inclinarunt, procuIdubio à dæmonibus pendere existimandum est. Eò enim res peruenit, vt cùm potestate & verbo Dei fugentur dæmones, per quod prouidentiam Dei esse declaratur, ars magica, vt ait D. Clemens lib. 8. recognitionum, inuenerit ad infidelitatem confirmandam, quomodo etiam hoc ex cōtrariis imitetur. Sic & serpentum venena mitigare, carminibus inuentum est, & verbo & potestati Dei contrarias inducere sanitates. Angelis quoq; Dei contraria reperit ars magica ministeria, animarum suscitationes, contra hæc & figmenta dęmonum ponens. Et vt rursum lib. 4. recognitionum ait, idem Clemens, *Angeli quidam, relicto proprio ordinis cursu hominum fauere vitiis cœpere, & libidini illorum quodammodo indignum præbere ministeriũ, quo illorum opera, suis magis voluptatibus morem gererent: quiq; nec sponte inclinati viderẽtur ad indigna ministeria, docuerunt homines quòd dæmones artibus quibusdam obedire mortalibus hoc est incantationibus possent. ac velut ex fornace quadam & officina malitiæ, totum mundum, subtracto pietatis lumine, impietatis fumo repleuerunt. Pro his etiam ac aliis nonnullis causis diluuium mundo introductum est.* D

2 Tatianus Assyrus, oratione contra gentes, incantatorum characteres, suspensiones, amuleta, & reliqua id genus, refert ad dæmonum dolos, astutias, & artes quib. venātur animas incautorum & curiosorum. Nullus, inquit, affectus per alterius rei dissensionem tollitur, nec insanus aliquis curatur amuletis (ἐξαρτήμασι) vt pelliculis appensis: dæmonum istæ aggressiones sunt: & qui ægrotat, & qui edit, vel appetit vltionem istos sibi auxiliatores adsciscunt. vtūtur autem dæmones hoc artificij modo. Quemadmodum figuræ literarum & versus qui inde conscribuntur, non per se possent iudicare quod scribitur, sed hæc sibi cogitationum suarum signa homines constituerunt ex certa ipsorum coniunctione, ita vt ordo literarum definitus est, rem intelligentes: sic etiam variæ radices, & neruorum, & ossium adhibitio, non sua natura aliquid efficiunt, sed tanquam elementaris institutio sunt improbitatis dæmonum, qui, ad quid singula valere debeant, præscripserunt: vbi verò vsurpari ab hominibus viderint ministerium & curationem ipsorum, superueniunt, & eos in seruitutem redigunt, & abducunt à cultu diuino homines per dolum, dum herbis & radicibus fidem habere moliuntur.

Item Arnobius[a], *Magi*, inquit, *non tantùm sciunt dæmonas, sed etiam quicquid miraculi indunt per dæmonas, faciunt, illis aspirantibus & infundentibus, præstigias edunt, vel quæ non sunt videri: vel quæ sunt, non videri eorum magorum & eloquio & negotio.* [a Lib. 8 aduersus gentes.]

3 De Socrate refert Plato[b], quòd ab ineunte ætate forte accidit Socrati, signum dæmonis habere: idque fuisse vocem quæ vbi esset edita, eum retineret, ne faceret quod esset facturus, hortaretur autem nunquam. Simile sed mirabilius & cum sua vindicta refert Aristoteles in republica. Phocensium, & post illum Clemens Alexandrinus[c], Execestum Phocensium tyrannum, duos gestasse incantatos annulos. quive ex sonitu inuicem ab eis edito, sciebat tempus gerendarum rerum, mortuum tamen ac dolo interfectum, etiam si illud ei priùs significasset sonitus. [b In Theage.] [c Li. 1. Stromat.]

4 Vt autem dæmonibus adsunt fallendi modi plures, sic & Osthanes qui tempore Alexandri Magni scripsit, notauit, vt refert Plinius[d], plures fuisse magiæ species: vnam, quæ vmbrarum inferorúmque colloquia permittit: alteram, quæ ex aquis, sphæris, aëre, stellis, pelui, lucernis, securibus, multisque aliis modis diuinare docet. De quibus etiam nos egimus lib. 34. syntag. c. 5. & aliis sequent. [d Lib. 30. c. 1.]

5 Quidam putarunt ex obseruationibus coniunctionum astrorum, & sympathia, vel antipathia rerum, magica illa, seu mirabilia quę pro magicis habuerunt, sumpsisse originem, & ex astronomia secretissima quęque, vel non vulgo cognita, coniiciendo & operando. Narrat de Mose Vincentius[e], quòd iuuenis factus dux Ægyptiorum iuit in bellum contra Æthiopes qui populabantur Ægyptum, quos debellauit, & fugientes prosequutus est in ciuitatem Sabba: filiam autem regis Æthiopiam dictam Thaibim, pulchritudine & amore Mosis captam, obtulisse se & ciuitatem daturam si illam accepisset in vxorem, quod & fecit, quia alioquin erat illa ciuitas inexpugnabilis. Eam autem fuisse Æthiopissam, propter quam dicuntur contra eum murmurasse Aaron & Maria. tandem autem cùm Moyses vellet redire in Ægyptum, nec vxor permitteret, ait, Moysem fecisse annulum, eique inclusisse gemmam habentem imaginē efficacem ad inducendam obliuionē, quę [e Li. 3. histor.]

ei

ei dedit vnde eius amoris oblita fuit, Moyses autem rediit in Ægyptum. Erat autem Moyses peritus in arte astrorum, sicut refert ex Vincentio Antoninus [a].

a Prima parte specul. histo-rialis ti.2. c.4.

6 Narrat Ælius Spartianus in Ælio vero, Marium Maximum retulisse, Adrianum Cæsarem, vsque adeò petitum matheseor, vt de se sciuerit, & omnium dierum vsque ad horam mortis futuros actus, antè præscripserit.

7 Notat autem Plinius in principio li.30. quòd magica ars fraudulentissima artium plurimùm in toto terrarum orbe, plurimisque seculis valuit authoritatem maximam accepisse, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam redegerit. Atque, inquit, natam primùm è medicina nemo dubitat, specie salutari irrepsisse, velut altiorem sanctioremque quàm medicinam: item blandissimis desideratissimisque addidisse vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanũ genus. Atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes mathematicas, nullo nõ auido futura de sese sciendi, atque ea de cœlo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuit. vt hodiéque etiã, in magna parte gentium prævaleat.

Et certè credibilis est opinio Plinij, atque dæmones ad decipiendas curiosas mentes clam irrepsisse prętextu rerum naturalium & salutarium, quę cùm verissimos habeant & optimos effectus, suæ scientiæ mirificos addunt igniculos & desiderium cognoscendi. Et cœli qui per se enarrãt gloriam Dei, habent signa dierum & temporum, & mutationum & alterationum generationis & corruptionis, & alia plurima digna obseruatione, quibus Deus author mirabilium, qui eis vim & naturã dedit admirabilẽ, mirabilior prędicatur, vnde supremus artifex agnosci potest: quę omnia dæmones curiosis, & qui intra fines naturæ consistere nolunt, & maiora ambiunt. Deique obliuiscũtur, falsis persuasionibus prætexerunt, & in superstitionem prætextu religionis conuerterunt astutissimè. Sic scribit Basilius Magnus [b], genus magorum qui venerunt adorare Christum natũ, fuisse genus Persicum eorum qui incantationibus & magicis, & naturalibus quibusdã effectibus, astronomiæque & rebus sublimibus vacabant, eiusdẽ ferè magiæ ac Balaam qui à Balac fuit missus vt malediceret populo Israelitico, quique loco maledictionis prophetauit, de venturo Messiach. Nu.c.24. ecce orietur stella ex Iacob, &c. Quæ fuit causa, vel forsan, inquit, quia magi aduenientes CHRISTO, suis incantationibus defuisse robur videbant, quòd & magis credendũ sit eos in Christum credidisse, vt ait D. Ambrosius [c]: quod muneribus oblatis palam professi sunt, aurum, thus, & myrrham supplices offerentes: vt auro, regem fatentes: thure, Deum venerantes: myrrha, sepulturam gloriosam testantes.

b Li. de humana Christi generatione.

c To.3. li. 2 de fide ad Gratianum c. 2. & Ambro. in annotat. ad c. 2. D. Matthæi.

De antiquorum magorum quibusdam prodigiis & imposturis.

CAPVT XXVII.

EX HIS quæ propemodum incredibilia referunt, aliàs à magis effecta, & nunc quoque fieri putantur à sortilegis, lamiis, strigibus, diuinis, & aliis mancipiis dæmonũ, nõ quidem per se, sed ex permissione Dei, & ex imposturis & ministerio eorum operante diabolo: quædam iam in lib. 34. syntag. c.20. exhibui, quæ non repetam, adferam alia quę nunc aliunde occurrunt. Omitto illa trita quæ de magis Pharaonis relata sunt in Exodo, qui se opposuerunt miraculis diuinis, & suis prestigiis tot tantáque efficere vel imitari conabantur, succubuerunt tamen, vt ibi docetur.

Ferũt inter Assyrios & Bactrianos Nino quondam Zoroastréque ductoribus, non tantùm ferro & viribus dimicatum, verùm etiam magicis, & Chaldæorum abditis disciplinis, vt ait Arnob [d].

d s contra gẽtes.

2 Laban Arameus socer Iacobi patriarchæ [e], vt author est Zohar, fuit omnium orientalium magus celeberrimus: erántque illi idola quædam dicta Teraphim, quę furata erat Rachel [f], nẽpe imagines quibus ille diuinabat, ligabat, & offẽdebat hostes.

e Gen.28. 29. 30.31.

f c.31. Gen.

Erat & temporib. Moysis, Balaã filius Beor ariolus & diuinus, ad quem misit Balac filius Sephor, rex Moabitarum, vt veniret & malediceret populo Israelitico, cui non poterat resistere, & si quo modo posset eum eiicere è terra sua dicens, Noui, inquit, quòd benedictus sit cui benedixeris, & maledictus in quem maledicta conieceris [g].

g Nu.c.22.

3 Scribit Dion. Cassi [h], cùm Cn. Sidius Geta, contra Salabum ducem expeditionem fecisset, neque aqua ei esset ad sitim extinguendam, quendã indigenarum confœderatorum incantationibus è cœlo plurimam aquam elicuisse. Scripsit Suidas in verbo *Arnuphis*, Arumphim Ægyptium philosophum, Marco philosopho imperatori familiarem, cùm aliquando Romani siti laborarent, effecisse, vt subitò nubes obscuræ existerent, & ingẽtem pluuiam effunderent cum tonitruis & fulgoribus crebris. Alij & dicunt Iulianum Chaldæũ hoc miraculum edidisse. In dialogo Melissæ & Bacchidis apud Lucanum incantatio quædam apponitur amatoria. Suidas in verbo *ἀνεμοκοῖται* notat Corinthi fuisse familiam quæ ventos sopiret.

h Li. 60. histo. Romanæ.

4 Admirabiles imposturæ & impietates referuntur Simonis magi, qui disputaturus contra diuum Petrum, se iactabat esse filium Domini, & sine initio, ingressum vterum matris suæ Rachel, natum postea per aera volare igne commixtum, statuas moueri facere, animasse exanima, lapides panes fecisse, de monte volatu transmeasse, manibus Angelorum se sustentatum ad terram descendisse, se facere, vt à volentibus non comprehenderetur, inuisibilem, & rursum volentem palam fieri. Si fugeret montes perforare, saxa quasi lutum pertrãsire, vinctum seipsum soluere, & eos qui vincula iniecissent vinctos reddere, claustra carceris aperire, nouas arbores subito oriri facere: seipsum igni iniicere sine ardore, & alia similia varia, de quibus Abdias Babylonicus [i].

i Li. 1. histo. Apostolicæ. Irenæus li. 1. contra hæreses, c. 30.

5 Narrat & Abdias [k], Zaroen & Arphaxad Persas, magos fuisse celebres, sub Xerxe rege, tẽpore SS. Simonis & Iudæ, eámque artem vel impietatem in tantum calluisse, vt omnes disertissimos regni aduocatos congregatos Babylone postquam ij locuti essent mutos redderent, impotentésque loquelæ & gressus, postéaque vtrumque illis restituerent, verùm hos aduocatos territos, à DD. Simone & Iuda qui in ciuitate aderãt, signatos crucis signo in fronte (qui & postea Christiani facti,) ad certamen aduersum eos rediisse, & præualuisse. Quo ira perciti magi aduocarunt serpentes qui omnes curiæ adstantes terrerunt, iisdem incantationibus, donec accersiti Apostoli serpentes in vnum collegerunt, & eos in magos non in mortem, sed in vindictam immiserunt, qui eos coram rege vlulantes misetè torquebant.

k Prædicto loco.

6 Obseruauimus aliquando [a], heresiarchas fere semper fuisse magicæ & dæmoniacæ artis labe infectos, vsquequo cõsortio & opera atque imposturis dæmonũ. Imò & Carpocratistæ & Gnostici hæretici. magiæ scholas introduxerunt, vbi horribilium & pernitiosorum conatus operum assessores habebant dæmones, vt permulta prodigia, in magna potestate omnibus dominarentur quibus vellent, diuersæque incantationes ab illis inuentæ, ad amorem & ad illectamenta, vt ait Epiphanius [b].

a Li. 34. synta. c. 21. num. 8.

b Tomo 2. li. 1. contra hæreses 27.

Marcus quidam hæreticus Valentinianus, erroris magicæ imposturæ peritissimus, decipiebat homines suo errore, immiscens Anaxilai ludicra & magiam, vt ait Irenæus [c], & Epihanius [d].

c Li. 4. c. 8. cõtra hæret. refert antè eius imposturas c. 9.

d To. 3. li. 21. prim. hæref. 34.

7 Refert Basinus libro de artibus maleficis, apud Salamancam vrbem Hispaniæ, idolum marmoreum fuisse in profundissima cauea positum & cultum cui dæmon assistebat, instruens magicis artibus eos qui sibi certis pactis & inuocationibus se subiicere volebãt, qui & postea in quibusdã effectib. se mirabiles ostendebant. quę tamen postea cauea obstructa fuit, superædificata ecclesia, idolo prædicto in via publica posito, quod à transeuntibus fuit ita conculcatum, vt vix scripturæ aliquod vestigium appareret.

8 Medea recensetur inter execrabiles maleficas vel veneficas antiquorum, quę pharmacis magicis custodem velleris aurei serpentem sopiuisse fertur, quæ erant aspersa ex ramo iuniperi recens exsecto, sicut refert Apollonius Rhodios [e], vbi & refert de Circe Perses & Elij filia, quæ habitabat in portu Deæ, vbi veneficiis demulcebat viros.

e Li. 4. Argonauticon.

9 Aeris perturbationes fulmina, grandines & similia meteora, aliquando à dæmonibus efficiuntur, vt in aere varia phasmata, quæ homines malefici, eorum actione commouent & sedant, vt est apud Herodotum lib. 7. dum de sedata tempestate agit, quæ ex classe Xerxis quadringentas naues iam depresserat.

Ita Olaus magnus in historia refert Haguinũ Nouergiæ principem, contra Danos pugnaturum, suborti imbris maleficio, ita hostiũ vertices inusitatis grandinis ictibus conuerberasse, vt eorum oculi, veluti quibusdam nimborum spiculis lacessiti, prospiciendique facultate priuati, grauiorem ab elementis pugnam quàm ab hostibus sustinerent.

Henricus Sueciæ rex, vt idem Olaus testatur, tam familiaris dæmonibus erat, magiáque imbutus, vt quocunque suum pileum verteret, confestim inde optatus ventus spiraret. qua ratione inditum & ei fuit nomen, vt *Ventosus pileus* nominaretur.

Finni etiam, vt idem testatur negotiatoribus in eorum littoribus contraria tempestate ventorum impeditis, ventum venalem exhibere solebant, mercedéque oblata tres nodos magicos nõ cassioticos loro constrictos eisdem reddebant, eo seruato moderamine, vt vbi primùm dissoluissent, ventos haberent placidos: vbi secundum, vehementiores: at vbi tertium laxauissent, ita sæuas tempestates paterentur, vt nec oculo extra proram in euitandis scopulis, nec pede in naui ad vela deprimenda, aut in puppi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur.

Circa annum Christi 965. Baianus filius regis Bulgarorum, homines in lupos conuertebat, vt ait Luithpran [f]. & in præliis magica vtebatur & imperatorem orientis turbauit, circa annum 975. vt ait Platina, in Dono 2.

f Li. 3. c. 8.

10 Scribit & Iacob Megerus in Chronicis Flandriæ, quendam Robertum rustici filium, familiari dæmone vsum, Tornacensem, Atrensem, Atrebatensem & Cameracensem episcupatus adeptum, virum plenum simonia, & ambitione nimiùm infamem circiter annum Domini 1175.

Sed mirabilius quod fertur & scribitur à Guillielmo Neubrigensi Anglo [g], de quodam Britone natione, cui nomen Eudo, & cognomen de Stella: qui ita ludificatione dæmonum dementatus fuit, vt se putaret Deum, dominatorem, & iudicem viuorum & mortuorum, & per diabolica præstigia numerosam deceperat multitudinẽ quæ eum comitabatur. cui erant in promptu quotiescunque volebat, panes, carnes, pisces, & quique cibi lautiores: verùm quòd idem cibi, non solidi sed aerij fuerint, subministrantibus inuisibiliter spiritibus aeris huius, ad capiendas potiùs quàm pascendas animas repletio, vel ructu euanescebant, & tanta sequebatur esuries vt cibos eosdẽ repetere opus esset. hic militi proximo admonente, vt resipisceret non audiens, ostendit fantasticas multas opes, quas tamen cùm ipse contemneret & abiret, accipitrẽ comiti militis dono dedit pulcherrimum, quem cùm miles vt abiiceret, admonuisset, non auem sed dæmonem esse iudicans, & ipse non abiecisset, tandem ab accipitre in pugno læsus: postea & in aerem sublatus fuit, nec postea apparuit. Cæterùm postea hic Eudo captus, in concilium Rhemense adductus, mancipatus fuit custodiæ perpetuæ: quidam socij eius non resipiscentes combusti, alij dilapsi sunt.

g Li. 1. rerum Anglic. 19.

Num quæ ab strigibus, lamus, seu maleficis & sortiarus fiunt, verè fiant.

CAPVT XXVIII.

CVM incidissem aliquando in librum de strigibus Magistri Bartholomæi de Spina, ordinis Dominicani seu prædicatorũ, & palatij Apostolici magistri, in quo in vtramque partem disputatur per argumenta & rationes, quæstio, num ea quæ narrãt striges seu sortiariæ seu maleficæ & malefici, sibi accidere, & à se fieri, verè contingãt aut fiant, an verò illudantur phãtasmatibus & præstigiis dæmonum: collegi seorsum quædã quæ notanda visa sunt, & ad vsum religionis solidum pertinere. Ibi ergo in tribus primis capitibus affirmatiuam astruit, in illusione mentis talia contingere illis, in sequentibus verò sententiam contrariam, vt veriorem, defendit.

Adfertur primũ, pro eo quod illudi dicantur à dæmone, dũ se equitare cum Diana, & conuentus & cõuiuia agere arbitrãtur, conciliũ Ancyritanũ relatum in c. Episcopi 26 q. 5. 2. quòd quamuis videantur sibi epulari sortilegæ, tamen redeunt ita famelicæ ac illæ quę non dicunt se interfuisse: neque etiã in domibus illorũ in quorũ cellis & penuariis dicunt se conuiuasse, quicquã deesse idem inuenitur. Addit historiã S. Germani, qui cũ hospitaretur alicubi, vidit post cœnã aliã cœnam apparari; cuius causam qui appararent cùm interrogãti respõdissent, quòd pararent mulieribus quæ de nocte irent, ipse Sanctus ea nocte vigilauit, & vidit magnã turbã virorũ & mulierũ circa mẽsam quibus præcepit ne abirent, & excitauit dormiẽtes in hospitio, inquirens si eas personas agnoscerẽt, & illis respõdentib. vicinos & vicinas esse, misit statim ad eosdẽ vicinos & vicinas, qui reperti sunt in domibus propriis: & proinde coegit dæmonas circa mensam sub illorum specie visos, fateri quòd tales essent qui sic hominibus illuderẽt.

2 3. Pro-

2 3. Probat à fatuitate seu stultitia qnam referunt huiusmodi striges ferrariæ se cõuenite bis in hebdomada coram sibylla, quæ illis præest, vt dicebãt aliç in d.c. Episcopi de Herodiade & Diana. Dicunt autem congregationem illam fieri ad fluuium Iordanem cuius aquam nitatur dicta Sibylla tangere, sed non potest, & fluuius potiùs exsiccatur. qua ratione illa tanto furore accendatur, vt à facie illius illa multitudo aufugere cogatur, alioquin interitura.

3 4. Ex eo quòd illæ narrent alia impossibilia; dicunt enim, quod postquam comederint aliquẽ pinguem bouem, vel dolium vino, vel arcam seu cophinum panibus euacuauerint & consumpserint ea vorãtes, domina illa percutit virga aurea, quam manu gestat, ea vasa vel loca, & statim vt priùs plena sunt vino, vel pane, ac si nihil fuisset sumptu. Similiter iubere congeri omnia ossa mortui bouis super corium eius extensum, ipsúmque per quatuor partes super ossa reuoluendo, virgáq; percutiendo bouem restituere in pristinum statum, & iubere restitui in locum suum.

4 5. Adseruntur exempla mulierum & aliorũ, qui credebant & asserebant post factas quasdam vnctiones se in ludum & cœtum strigum deferri, qui quæve tamen quo tempore se dicebant translatas, visæ fuerant graui somno & veluti consopitæ immobiles iacuisse. Sextò negat quòd in formas diuersas animalium vt catorum se transmotent, neque id Deum permissurum.

5 In contrariam dehinc sententiam, vt probetur re vera eadem illis contingere quæ asserunt, & corporaliter transferri, adfert plures confirmationes 1. acta inquisitorum ex quibus eadem facta apparet.

6 2. Ex eo quòd talia puniantur vtraque lege diuina & humana [a], in 26. quæst. 5. cap illud 26. quæst. 2. in decreto Gratiani capit. igitur, 26. quæst. 4.

[a] Exod 22. Deut. 8 Leuit. 19 & 20.

Doctorum approbatione sacrorum, apud Augustinum li. de doctri. Christia li. 8. de ciuit. Dei c. 29. & li. 7. c. f. li. 10. c. 9 li. 18. c. 18. & 17. li. 21. c. 7. fierique opera nefandissima per ipsos dęmonas opera maleficarum scribit D. Thomas 2. 2. q. 93. & 92. & 3. contra gentiles c. 104. & 105. &c.

Item additur decis. Tholosanæ capellæ 38. incipiens *quadam de tali.* item epistolæ seu de legatione summorum Pontificum ad inquisitores Germaniæ, Titulo de maleficis & mathema. in codice Iustin. illa eadem ostendunt.

7 3. Quòd corporalia in motu locali obediãt Angelis secundum Augustinum, 3. de trinitate, Thomam in 1. q. 110. articulo 2. & 3. cum similib. facit l. nemo l. multi cap. de malefic. cap. & mathemat.

8 4. Quòd certũ sit, spiritus corpora citiùs etiã hebdromadariis, deferre posse sine fatigatione; vt dæmon Hermogenem magum ligatum ex domo sua ad diuum Iacobum per aera vexit eius iussu, vt in eius historia legitur; & in historia recognitionum diui Clemẽtis habetur, Simonẽ magũ per aera delatum, & orationibus Diui Petri in terram collapsum. Sed & consentit omnium Necromantiorum testimonium cum Auicenna, in libro de Necromãtia, fieri ita, vt & plura in malleis maleficarum extant templa. nec dubium Deum hæc permittere, cùm & multò maiora permiserit exigente sic malitia non timentium eum, pro vt fuit Angelorum irreparabilis casus, & permisit Christus seipsum ferri à dæmone supra pinnaculum templi D. Matthæi c. 4.

9 5. Possunt apparere dæmones in forma hominum vel aliarum rerum. Sic enim & boni Angeli in figura humana apparuisse referuntur, Iudic. 13. Tobiæ 5. & 9. & 12. Genes. 18. & 19. imitantur bonos mali, & in Angelos lucis se transfigurant aliquãdo 2. ad Corinth. c. 11. sed sæpius in animalibus brutis habitãt, vt sub serpente, Genes. 2. In grege porcorum Matthæi 8. in forma incuborum cuborum & succuborum. Ea de causa nec temerè exorcistarum orco habetur in ecclesia, c. perlectis 25. dist. c. cletos 21. dist. ad expellenda huiusmodi portenta. ex quo apparet & dæmones posse apparere in forma illa sibyllæ emeotitæ.

10 6. Quòd de boue fertur comesto & restituto de panibus & vino, idipsum multis modis euenite posse docet prædictus author: non quidem restituta eadem re, vel creatione facta aliqua; quia hæc Dei sunt opera. non enim dæmon pulicem mortuum suscitare posset: vt eadem numero comesis substituat sed ea qua valet agilitate præstigiis aliunde adductis, vel statim iisdem præstigiis imponendo, veluti si vnus dæmon corium ingrediatur, & ita videatur bos; vel quia dæmon potest ex aere formare corpus ad similitudinem bouis, & illud se immiscendo quasi viuum ostentare.

11 7. Quòd ad formas mutatas catorũ & aliorum animãtium posse illis illudi dæmones, & sensus mutari vel decipi docet, posse & pueris interdum verè, interdum per illusionem sanguinẽ sugere, eósque intuitu, osculis fascinari, vel veneficiis vel tacito puto conuento eum dæmone, qui per eas operatur. vt & ait D. Thomas 1. q. 67. artic. 4. ad secundum. Inuocãt enim dæmonem sortiariæ, & quæ tangunt ei sacrãt vel exsecrãtur, vel offerunt. Infantes porrò maleficiis læduntur, iusto quodam, sed nobis incognito Dei iudicio, vel non baptizati, vel baptizati ob parentum delictum, quod aliquando in quartã generationem vindicatur. Exod 20. vel ex malitia magna dæmonum & & maleficiarum, quorum arbitrium est liberum ad malum. Sunt & plures qui aliquando ope maleficarum vsi, eodem quo peccarunt modo puniũtur. Eueniunt & hæc quoque ad laudem Dei: nam ex his cognoscimus esse intellectuales potentias fortiores hominibus, esse dæmones, & præstãtiam Christianorum qui Dei virtute & fide in eis imperãt in Dei nomine quod persequuntur, ideóque religionem eam veram, quæ habet dæmones inimicos.

12 8. Accedit responsio argumenti, quod asserebat exemplis sortiarias vel striges quæ se dixerãt fuisse in ludum vel cœtum eios congregationis delatas, inuentas fuisse dormientes & sopitas. Et demonstratur interdum quidam hoc accidere posse per illusionem phantasticã: sed nihilominus quoque contingere verè etiam dormientibus vel vigilantibus, vt vidit D. Petrus clara luce vigilãs Angelum qui eduxit eum è carcere. Inueniuntur sæpe dormientes ambulãtes & verè in somniis operãtes, vt & quidam corpore quiescente loquuntor & concionãtur, inuenti qui dormiendo surgẽtes sine lumine scripserint meditata. Et quemadmodum negãdum non est posse Satanam quæ in somniis repræsentat imaginationi posse operari, & persuadere dormientem operatum: ita non est posse & verè dormientem & non dormientem eius ministerio plura operari præter humanam seu communem intelligentiam. Et si quis dicat, inuẽtas fuisse aliquando sortilegas & striges in lecto vel alicubi dormientes vel sopitas, quo tempore dicebantur abiisse in cœtum detestabilem. Quis con-

contrà poterit asserere verúmne corpus illarum inuentum, an dæmonicum fictitium, cùm possit loco corporis illarum dæmon aliud fingere, vel ex aere, vel alio modo, quo nitatur asserere crudelitatem tantæ impietatis? Nec id nouum spiritibus ve possint ita corpora imitari, sicuti & refertur, sanctos Angelos aliquando fecisse, & personā seu formam virorum sanctorum aliò iussu Dei translatorum induisse. Sic ferunt diuum Ambrosium, cùm missam Mediolani celebraret, hora exequiarum B. Martini Turonis defuncti super altare caput inclinātem spatio trium horarum dormire visum, & post modum excitatum à somno, vt putabatur, à clericis causantibus populi tędium in expectando benedictionem & missæ finem respondisse, in officium exequiarum fratri sui Martini Turonis se perfecisse, in cuius rei testimonium chirotecam Turonis reliquisse fertur. ex quo patet eò corporaliter translatum, verum in eius figura interim angelum in altari Mediolanensi remansisse corpori enim mortali repugnat in duobus locis simul & semel & eodem tempore esse naturali saltem ordinaria virtute.

Simile contigit beato Clementi D. Petri successori: cùm enim Romæ missam celebraret, obdormire visus, & post tres horas ad seipsum reuersus, vt videbatur excusationem populo attulit, quod iussu beati Petri sibi necessarium fuit illius tēporis spatio Pisanam Ecclesiam quæ diuo Petro dicata fuerat consecrare: in cuius rei fidem indubiam tres guttas proprij sanguinis Pisis in ecclesia illa reliquerat, quæ in hāc vsque diem in summa veneratione habentur in ecclesia cathedrali eius vrbis.

13 9. Adferuntur &c. 18. Bartholemæi de Spina libro de strigibus, plura exempla maleficarum inuentarum alibi nudis corporibus delatarum à dæmonibus ex vnguentorum adhibitione, vnde mortis supplicio affectæ fuerunt.

10 Adferuntur c. 19. exempla strigarum, quę in catos conuersæ necarent infantes, & quomodo in eadem forma vulneratæ inuentæ fuerint.

14 11. In argumentum & illud realiter ad synodos illas diabolicas peruenire & deferri, maximam vim habet & extra phantasiam, quòd priusquam ad eum cursum accedant, sanctissimam hostiam quam alicubi furatę fuerint, vel retinuerint, vbi post modum ad terminatum locum peruenerint, pro munere offerunt diabolo, quam & in diaboli gratiam eiúsque requisitione opprobriis affectam, ibi dimittūt, & nullatenus apud se postmodum inueniunt quod non accideret si tātùm somniarent se illud facere. Idipsum conuincunt alia munera quæ offerunt dæmoni, quæ secum euntes deferunt, vmbilici puerorum galli, gallinæ & alia huiusmodi, quæ communiter requirunt dæmones in sacrilegiis eorū sacrificiis. Item quòd cùm striges ad dæmonem peruenerint & abnegatis fide, Christo, ac Baptismo, faciunt hominium seu homagium diabolo, accipiunt tradente sibi eodem dæmone, pugillum terræ, qua secum portata & realiter inuenta apud se, conseruatáque toto vitę suæ tempore pessimæ istæ personæ vtūtur ad maleficiandum non solùm pueros, verùm etiam viros & mulieres cuiuscunque sint ætatis, proiecto illius terræ modico super eas personas quas volunt perdere. quæ si delusoriè in somniis darentur realiter nō reperirentur apud illas vigilantes.

15 12. Eò pertinet quòd maleficæ asserunt etiam se bis in hebdomada languere mane diei Lunæ: propterea quòd ex velocissima reportatione qua præcedentibus noctibus rapiuntur & recipiuntur seu referuntur in propria, depositæ pariuntur quasi vertiginem, & ob hoc lecto decumbentes, toto pene mane quiescunt. Ex quo etiam signo qui eas cognoscunt, vt effectu clarissimo & apertissimo, easdem suspectas habent vehementissimè quòd sint strigæ, dum alioquin præstigiosis operibus intendunt.

16 Respondetur autem ad c. episcopi 26. q. 5. qui videtur aduersari ex concilio Ancyrensi quòd sit suspectus, & cōcilium quoque Ancyrense falsitatis, & inter paleas quæ apud Gratianum non habent probādi authoritatem, annumeretur, non minùs quàm Cabillonense & Bellocēse concilia. c. placuit, c. annis 18. distin. quæ in eo apocrypha censentur: quia nesciatur quo anno & sub quo pontifice facta vel cuius authoritate indicta. Et damnātur quoque propter falsa quædam admixta. damnata & concilia vniuersalia quæ non fuerunt à summo pontifice indicta vel probata, vt liquet ex concilio Ariminensi damnato in c. sancta 15. distinct. & ex concilio Basiliensi damnato ab Eugenio 4. & ex aliis conciliis schismaticis. Ignoratur autem tempus Ancyrensis cōcilij & author. Idipsum quoque damnatur tanquam suspectum de fide & non catholicum, quia nonnulla obscura proferat, & sacris literis non bene consona. Nā falsum illud quod ait dæmonem non posse portare corporaliter de loco ad locum. portauit enim etiam ipsum Dominum IESVM CHRISTVM, Diui Matthæi capit. 4. multò magis potest & alios ferre, vt & Abacuc per capillum capitis fuit transportatus est in longissimam regionem ad Danielem, Daniel 14.

Item falsum quod ait non posse dæmonem se transformare in aliquam Deā Hecatem vel Dianam. nam liquet illum se posse transfigurare in angelum lucis, 2. ad Corinth. 9. multò magis in illam vel aliam corpoream Dianam.

Contrarium etiam sacris literis, quod asserit, infidelem & pagano deteriorem qui credit fieri posse aliquam creaturam, aut in melius mutari, aut in deterius, aut transformari in aliam speciem, aut in aliā similitudinem, nisi ab ipso creatore qui omnia fecit, & per quē omnia facta sunt. Huius enim contrarium legitur quantum ad aliā speciem, expressè in c. 7. & 8. Exod. vbi habetur, magos Pharaonis conuertisse virgas suas in serpentes: aquas etiam in sanguinem veram, veràsque ranas: non delusoriè, vt ibidem notat diuus Augustinus, & diuus Thomas, Magister sententiarum, & alij Theologi. adferuntur, & à dicto Spinæo aliæ solutiones ad dictū can. episcopi, præsupposito quòd illud concilium fuerit generale, quas persequitur à c. 21. vsque ad 28. nos etiam de eo egimus aliàs li. 34. syntag. c. 20. ver. num. 7. & seq.

17 Respondetur autem ad 2. contrariam rationem, quòd famelicæ redeant ex illo cœtu maleficæ, vt per illusionem videantur satiatę, non verè; id quidem interdum fieri ita posse, sed nō semper: famelicas verò & defessas se inuenire ex alia causa, vel ob longam choream & tripudium, vel ob citissimam relationem vel translationem, ob quam & laborant vertigine, vel quia vapulant à dæmone, sæpe, vt parum obedientes ad eius nutum. Quod autem inductum erat ex legenda sancti Germani, pluribus rationibus firmare potiùs quàm repugnare docetur. quia verò cibos hospes parauerat, quòd dæmones apparuerant; quòd poterat fieri, quòd dæmones in strigum figura remansissent in eorum domibus, vt deme-

demerent opinionem hominibus quòd verè transferrentur, & persuaderent fieri per illusionem quæ dicerent, & ita non punirentur &c.

18 Ad 3. respondet, id fieri posse ex potentia dæmonum, vt antea in probationibus docuit contrariæ sententiæ.

Ad 5. & exempla ex vnguentis & translatione non secuta sumpta, respondet: per se vnguenta id non efficere, sed dæmonis vim ex eo symbolo operari. item aliquando subtrahere dæmones hanc efficaciam ab illa vnctione, quando volunt inducere eos qui volunt in perniciem sacrilegarum sortilegarum experiri, ad credendum nihil aliud illud esse quàm illusionem, & ideo non puniendas. Item quòd potuit tunc illud contingere ea vnctione illa in exemplis non fuisse delatas vel translatas vnctas, quia non erat tunc hora conueniens delationi ad cursum vel cœtum. *Sicut enim*, inquit, c. 30, *ex strigum confessione cognouimus, antequam se inungant audiunt nocte sonitum multiplicem præeuntis dominæ illius, cum multitudine tripudiantium, & non nisi tunc inungere se consueuerunt, vt illam delatæ per aera sequantur, vsque dum veniant omnes ad locum determinatum pro voluntate dominæ cursus.*

Item tempore illo quo actuali iudicio subduntur inquisitoris, neque alicui nocere præualent, aut etiam de carceribus fugere, vel aliter quolibet auxilio diaboli liberari, aut aliò deferri.

19 Ad 6. docet c. 32. præstigiis dæmonum fieri posse, vt appareant in alia figura striges; vt catorum, & aliorum animantium; vt de muliere conuersa, vt videbatur, in equam legitur in vita sancti Macarij, qui ab ea præstigium amouit de iuuene mercatore, qui in asini figuram à maga conuersus videbatur: vt & in asino Apuleij: de Circe pessima maga quæ conuertit socios Vlyssis in bestias: de sociis Diomedis conuersis in aues, & de aliis ludificationibus dæmonum.

20 Quod autem dicunt de calamita lapide, nempe quòd aiunt domum propriam reuertentes accipere quandam calamitam de subliminari ostij domus suæ, quam calamitam ipsæ ad hoc dum abeunt in cursum, relinquunt, vt in reuersione eam accipientes statim in propriam figuram (vt sibi videtur) redeant fœminarum à forma qua sibi ipsis videbantur cati. Respondet in cap. fi. hoc non esse ea virtute calamitæ, sed ex pacto hàbito cum diabolo super calamita execrata à dæmone, qui ea accepta statim desinit earum phantasiam perturbare; cuius perturbatione sibi videbantur cati. & hoc modo dicuntur ad proprium sensum reduci. Dantur & exempla maleficarum sub forma catæ vulneratarum; & rationes quòd dæmon, ictus in ea forma susceptos, transferat in ipsas maleficas, ratione pacti inter se initi; quemadmodum quomodo in cereis, imaginibúsque nomine aliquorum & figura factis & pictis, transeant læsiones in eos qui repræsentantur, & in libro mallei maleficarum fratrum Iacobi Sprenger & Henrici Institores part. 2. quæst. 1. c. 9.

21 Maleficæ instrumenta sunt dæmonis, quibus vtitur vt ingerat opprobrium & contumeliam quantum in se est, creatori, iam de sua salute desperans, & certò sciens quòd breui in carcerem perpetuum mittendus sit, suppliciis incomprehensibilibus coercendus & torquendus sine vlla spe in sempiternum consequendi veniam. Ideo interim cùm videat se deiectum & superatum à fide Christi, omnibus artibus, dolis & impietatibus satagit sibi diuinitatem asserere, & cupit adorari, & omnino Christianam fidem conspurcari qua torquetur & superatur. Nam & constat maleficas non posse spurcitias suas in ecclesia ob efficaciam custodiæ Angelicæ perpetrare. Asserunt enim & illæ, nunquam se habere pacem, nisi tempore diuinorum, cùm præsentes sunt in ecclesia. ideo se citiùs eam ingredi, tardius egredi: licet in ecclesia ceremonialia impurissima exerceant. veluti quòd tempore eleuationis sacrosanctæ eucharistiæ in terram spuant, abutantur sacramentis, vt imaginem ceream, sub palla altaris ponentes. quando filum etiam per chrisma sacrum trahunt, abutantur & quibuscunque rebus consecratis. Sanctioribus quoque abutuntur temporibus, & præcipuè circa aduentum Domini, & natalitia festa, sua maleficia exercere solent, vt Deus grauiùs offensus, seruiendi potestatem dæmoni permittat.

Quanta porrò mala per has sequantur, tot tantáve eáque quotidiana adferri possunt exempla, vt non opus sit rot scelerum facies depingere: quot enim veneficia, impietates per malos homines & hostes humanæ naturæ dæmonas inferri possunt tot & per hás maleficas inferri posse dubitandum non est. vnde nomen maleficarum & maleficorum obtinuisse constare diximus, ex l. nemo, de malef. & mathema.

Dona illarum, verba, tactus, habitus, aspectus, ceteræque actiones, instrumenta sunt maleficiorum. Et vt serpentes, omnes escas in virus conuertunt, quantumuis bonas: sic istis, nihil tam bonum est támve sanctum, quod non in perniciem conuertatur per contractus, conuentiones, & spurcitias dæmonum, vt & ipsa oua quæ corticem habent supposita inhumatis corporibus, maximè eiusdem impietatis additis aliis ceremoniis, & execrationibus, ad epilepsiam comedentibus præparent, peiores in hoc Druydis magis, qui ouum serpentis non perniciosum, sed auxiliare, & ad gratiam obtinendam excantasse feruntur à Plinio, lib. 29. cap. 3.

22. Dæmonum porrò scientia, atque virtute magicæ artes exercentur: quibus tamen non tam scientia quàm potestas à Deo data est, vel ad fallendum fallaces, vel ad monendum fideles, vel ad exercendam probandámque iustorum patientiam, vt explicat magister sententiarum lib. 2. distinctione 7. litera f. g. h i k. l.

Vtitur dæmon vt & maleficæ eius operatione, rebus interdum naturalibus, quæ applicatione mirabiles operantur ex natura & vi occulta nobis effectus, interdum non ex seipsis, sed ex pacto, vel actione dæmonica, quæ his abutitur, vt refert Ælius Spartianus, in Diadumeno Antonino, pueros quosdam nasci pileo insignitos naturali, quod obstetrices rapiunt, & aduocatis credulis vendunt: siquidem causidici hoc iuuari creduntur.

De maleficio & maleficis seu sortiarijs aut lamijs.

CAPVT XXIX.

REFERT Constantinus Cæsar[a], Chaldæos, Magos & cæteros impostores, incantatores & veneficos, ob facinorum magnitudinem à vulgo dictos maleficos, nempe ab insigni & detestabili maleficio seu scelere. eadem appellatione mulieres & viri, qui se dæmonum ministeriis dedunt, & eorum iussu ope & circumuentione mala, neces, morbos & alia similia perniciosa inferunt, contineri palam est.

[a] in l. nemo aruspicem, 5. & l. & l. excepta 7 de maleficio & mathematicis. lib. 9 Codicis Iustiniani tit. 18.

Sunt malefici & maleficæ huiusmodi, vt dictum ante,

ante, mancipia dæmonis, instrumenta nocendi, quibus abutitur, existimans se in contumeliam Dei, à cuius iustitia meritò opprimitur, & torquetur, & in perniciem creaturarum eius, maximè hominum, posse nocere perdere & necare.

2 Captat autem huiusmodi miseras personas, & in suam tyrannidem traducit vt plerunque dæmon, aliquando sumpta occasione impatientiæ maleficarum vel maleficorum, quibus tædio damni forsan accepti, tristibus vel odio vindicandique iniuriæ illatæ incensis, & modum quærentibus, vel paupertate nimia laborantibus, aut ad luxuriam & venerem pronis se insinuat, opem primò pollicetur, non detegens quis sit in principio; postea cùm animum traduxerit, se paulatim qualis sit detegit; dehinc ante præstationem polliciti obsequium sibi fieri, reuerentiam, honorem, & tandem adorationem extorquet, professionémque eius promissi priuatam aut publicam: priuata est, dum ei apparenti in forma hominis vel alia constituta, vt proprio dæmoni seu magistrulo se obstringunt & deuouent. Solemnis & publica, quæ fit conuocatis in concionem maleficis, ante quas nouitia recipitur, & dæmoni in visibili hominis specie existenti, facit hominium corporis & animæ, & iuramentum dat de præstanda fidelitate abnegata fide Christiana: impietatis scelestissimæ est hæc series, vt pacto præstito die Dominica antequam aqua consacretur, quæ benedicta aqua dicitur, discipulus vel discipula futura cum magistris coram magisterculo (sic enim vocant dæmonem) ecclesiam introeant, & ibi abneget coram illis Christum, eiúsque fidem & baptisma, & vniuersalem ecclesiam: deinde homagium præstet magisterculo. dæmon verò futura bona ad nutum pollicetur. Hæc penè incredibilia, sed ita se habere & comprobatum fuisse docet Iacobus Sprenger, libro 1. mallei maleficorum, parte 2. q. 1. c. 2.

3 Vt minùs dubium sit quod idem refert eadem quæstione c. 16. maleficos sagittarios in crucifixum mittere tela aut bombardas die sacrosancto sextæ feriæ passionis Dominicæ seu veneris: eum pacto dæmoniaco: vt quoties crucifixum attigerint, toties ineuitabili nece possint aliquem suffigere deferente telum dæmone, atque ibi refert exempla.

4 Sunt ista imitationes impiæ, impiissimarum artium. arbor enim mala malos fructus facit: sunt & antiquæ impietatis dæmonum artes, qui ea aliquo specioso numinis & rerum naturalium apparatu, sua venena oblinierunt, in quibus, vt ait Plin. lib. 30. c. 1. in fine, monstra hominem occidere, religiosissimum erat; mandi verò saluberrimum, & vt cap. 2. magicis cœnis initiabantur, id enim dæmonis crudelitas exposcit, artem promittentis, quæ tamen per se nulla, irrita, inania habens tantùm quasdam veritatis vmbras, alioquin quæ veneficas non magicas habeat artes, vt eodem loco idem ait.

5 In maleficiis tria concurrunt, dæmon, maleficium seu maleficus, & diuina permissio [a]. Malefici & maleficæ fidem catholicam abnegant, in parte vel in toto, se in corpore & anima dæmoni deuouent, vt & infantes nondum baptizatos quoque execrantur eidem dæmoni: quod maleficæ obstetrices maximè agunt quæ nocent fidei Christianæ; quia dum suscipiunt pueros natos, extra cameram exeuntes quasi aliud acturæ, offerunt dæmonibus, & per pactum expressum vel tacitum

[a] c. si per sortiarias. 33. q. 1.

A eum dæmone initum, operantur, cum incubis & succubis dæmonibus, spurcitiis miscentur.

6 Septem modis maleficos generaliter nocere posse tradit Iohannes Nider [b]; ad amorem, ad odium, vim generatiuam impediendo, faciendo membrum aliquod ægrotare, vita priuando, vsum rationis adimendo. Et quidam infantes vorant, abortus procurant. Putant & sub limine ostij lacertam positam, animalium & hominum impedire fœturam, & sublata restitui: idipsum & sublatis pulueribus in quos conuertitur. coquunt & quædam deuorántque pueros, hincque vnguentum faciunt maleficiis & transuectionibus accommodum, cum quibusdam ceremoniis.

[b] lib. 5. formicarij, seu de maleficiis c. 3.

7 Inueniuntur & maleficæ speciei triplicis, quædam sunt quæ sanant & lædunt; quædam quæ B lædunt & sanare non possunt; quædam quæ sanare videntur. Contendunt autem detegi num ex maleficio morbus accesserit, fuso plumbo liquefacto in aquam in scutella insidente super infirmum, si in eo aliqua imago condensata appareat, vt ait Sprenger 1. parte mallei, q. 18.

De indiciis sortilegarum, & maleficarum.

CAPVT XXX.

AD vsum iam reuocatum est, vt proprius iudex maleficorum & maleficarum, sit secularis, non ecclesiasticus aut inquisitor hæreticæ prauitatis, qui se immiscere non debent cognitionibus sortilegiorum aut diuinationum, nisi hæresim saperent manifestè, iuxta constitutionem Alexandri IV [c].

[c] In c. accusatus, § sane, de hæreticis in sexto.

2 Cautiones plures in iudiciis criminum horum, adferuntur obseruandæ diligenter. Illud vel C primum: vt dum maleficæ capiuntur, statim perquirantur omnes arcæ & anguli domus accuratè, num inueniantur instrumenta malefica, pyxides, vnguenta, pulueres, neque permitti debent ingredi domum ne taciturnitatis maleficia capiant.

3 Cautè & cum testibus agendum, dum vocantur in ius testimonij dicendi in maleficas causa, nec incutiendus eis timor, vel terror talionis si non probauerint, propter occultum crimen. neque etiam temerè eis credendum in tanto crimine, vbi agitur de capitis discrimine. testes tamen singulares si deponant de maleficio magna faciunt indicia, cum fama, sed non plenam probationem. Et maleficus contra maleficum in defectum probationum non pro eo testari potest. minæ maleficarum præcedentes ad maleficium sunt iudicia sufficientia.

D 4 Cautiones quoque iudices sibi adhibere debent. Quamuis enim vbi maleficæ iustitiæ cognitioni addictæ statim maleficiorum vim emittant: tamen antequam inter reas retulerint eas iudices, admonentur à Iacobo Sprenger, & fratre Henrico Institore inquisitoribus maleficorum & hæreticorum in malleo maleficarum parte 3. quæstione 15. ne patiantur se ab illis tangi super nudam iuncturam manuum & brachiorum, & vt deferant sal exorcisatum in dominica die palmarum, & herbas benedictas, cum cera benedicta in collo: quia hæc proficiunt. ferunt & visu fascinare eos iudices si priores aliis aduenientes conspexerint, vt mitiores sint, & eas absoluant, & ideo producendas dicunt maleficas ante iudices, tergo aduersas.

5 Maleficæ interrogatæ, prima fronte eáque perfricta negant, & talia quæ obiiciuntur posse fieri. Sed nihilominus tortura & quæstione si indicia, aut probationes adsint, expositæ coguntur verum fateri. Cauendum tamen ne maleficiis taciturnitatis

citurnitatis ad quæstionem admouendæ se præmuniant. Ea autem idem Sprenger parte 3.qu.14. & 15. tradit composita esse ex membris pueri non baptizati, incinerati & in puluerem redacti, instigatione dæmonum, quæ vel pilis abscondunt, & ideo radendi ante turbam vndequaque pili. Sed & refert ceræ benedictæ guttulam in calicem aquæ benedictæ immissam cum inuocatione sanctissimæ Trinitatis, si aqua ter ieiuno stomacho ministretur, maleficium taciturnitatis abigere. Atque intra missarum solemnia tortas maleficas indictis orationibus, populo, admirando Dei auxilio cogi secreta detegere. Addit & q.16. Secundò, inquit, & ea quæ supra tacta sunt de sale, & aliis reb. benedictis, ad eadem prosunt si cum septem verbis quæ Christus protulit in cruce, in scedula cõscriptis, in simul colligatis collo eius alligentur, si longitudo Christi super nudũ corpus & extra benedicta circumcingatur, siquidẽ longitudo ipsa commode haberi potest, experientiaque docuit miro modo his rebus ipsas molestari, vixque retinere præcipuè reliquiis sanctorum, &c. feriarum etiam sextarũ tempore, facilius per aduentũ Christi compulsæ confitẽtur. Sic & Sabbatho. & festis beatissimæ virginis Mariæ tortos maleficos, crimina confiteri plerunq; scribit Ioannes Nider in 5. libro formicarij c.7. Signũ maleficarum est etiã in tortura, quòd non lacrymantur verè obstinatæ.

Aliud quando ea quæ seorsum dicuntur remotis testibus, & nulli postea declarata, ipsæ sciunt. fieri enim nõ potest, sine ministerio dæmonis cui se dicarunt, & ex cuius ope diuinationibus vetitis insistũt, vt aliter nouerint. Audiui à iudicibus maleficarum, hoc argumentum ab illis probatum, vt maleficæ nudæ manibus cum pedibus ligatæ si proiiciantur in aquam, non possint in profundum demergi, sed ab aqua statim subleuentur.

9 Pœnæ variæ pro diuersitate maleficiorum à nobis explicatæ fuerunt lib. 34. syntag. lex Dei statuit, non solùm maleficas vitandas sed etiã necandas, Deut. c.18. & 20. 1. reg. 28. & alibi, *Non patieris maleficos super terram*, Deut. c.22. cum similib. in quibus illæ magicæ artes prohibentur iure diuino. Vt & iure etiam gentium, apud Platonem 11. de legib. Cassiod. libr. 9. varia. c. 18. Arrianum in iudiciis, Herodian. in 4. Dionem libr. 52. Corn. Tacitum lib. 2. Suet. in Tiberio c. 32. Columellam li. de re rustica c. 8. vide & alia plura quæ nos hac de re proponimus lib. 34. syntag. iur. c. 14. & 15.

7 In foro pœnitentiali, si notoriæ sunt maleficæ, est illis deneganda eucharistia; si occultæ, pœnitentia apponenda quadraginta dierum. can. pro dilectione, de consecr. di. 2. Si clerici malefici inueniantur, debent deponi, & in monasterium detrudi: si laici, excommunicari, ca. non oportet, 26. q. 5. & per totam q. 5. multæ aliæ pœnæ ponuntur. Sunt & malefici infames, nec possunt accusare nisi socios. ca. quisquis nec. 2. qu. 5.

8 Iure ciuili, capitalis pœna imponitur l. nemo, l. nullus, l. multi, de malefic. mathema. preterquam iis qui humanis remedia adhibent corporibus, aut à satis ac vineis auerterent imbres, lapidationes, ventos, fulmina l. 4 co. ti. Leo tamen imperator nouella constitutione 65. de incantatoribus statuit, vt si quis aliquo modo vsus esset, deprehenderetur incantationibus. siue restituendæ, aut conseruãdæ valetudinis, siue auertendæ calamitatis causa fecisset, apostatarũ subiens pœnã supremum supplicium sustineret, dicẽs ex malis incãtationibus credere se nihil boni posse emanare.

Damnati sunt ab Antonino Caracalla, qui remedia tertianis quartanisque febribus, collo annexa gestarent, vt ait Ælius Spartianus in Antonio Caracalla.

Tiberius Cæsar etsi Thrasillo astrologo peritissimo quotidie vteretur, ac singulis diebus vaticinia acciperet, tamen accuratè re considerata cùm aliquando per somnium iussus esset cuidam argentum dare, hominem interemit, quòd intelligebat sibi per magicam artem dæmonem immissum fuisse, reliquósque omnes astrologos, magos, aut qui alio auxilio diuinationes exercerent, exteros, necauit: ciues, qui prius edictum Augusti neglexerant, exteres fecit nisi destitissent. Dio Cassius lib. 53. historiæ. Augustus quippe Octauianus autẽ, anno ab vrbe condita 764. vatibus interdixerat, ne absentibus arbitris, vel coram aliis, de morte prædicerent, de quo ipse pro se tamen nihil esset solicitus, adeò vt publicè stellarum constitutionem sub qua in lucem editus erat proposuerit, vt refert idem Dion lib. 56.

9 Refert Monstreletus, lib. 2. anno Domini 1440. Dominum de Raix, in Amorica seu Britannia nunc, equitum præfectum seu *Mareschalcum* Galliæ, magicis & sortilegiis se dedisse, vt per eam viam ad summos honores perueniret: eámque ob causam occasse plures pueros, vt eorum sanguine ad maleficia vteretur, quorum reus peractus conuictus, per Britanniæ ducem igni addictus, combustus Nanneti fuit.

10 In Castris Augusti Constantij, per simulationẽ tuẽdæ maiestatis imperatoriæ, multa & nefanda perpetrabãtur. Nam, si quis super occentu soricis, vel occursu mustellæ vel similis signi gratia, cõsuluisset quẽq; peritũ: aut ciuile incãtamentum ad leniendum adhibuisset dolorẽ, quod medicinæ quoque admittit authoritas, reus vnde nõ poterat opinari delatus, raptúsque in iudicium pœnaliter interibat. Ammian. Marcellinus lib. 16. historiæ.

De remediis aduersus maleficia & maleficas & maleficos. CAP. XXXI.

VAria quamuis & plura iam li. 34. syntagmatis nostri c. 22. remedia ex obseruatione bonorum authorum aduersus maleficia diuina & humana attulerimus, tamen alia quædam etiã nunc breuiter recensebo, quæ in aliis occurrerunt libris aut disputata aut relata. Prima illa quæstio mouetur in Malleo maleficarũ fratris Iacobi Sprenger, parte 2. q. 2. An liceat maleficiis maleficia tollere vel per illicita. Sunt enim quædam maleficæ, quæ læsus curant & maleficiatos, vel a se vel ab aliis: quædã quæ non possunt curare: maleficium namque aliquãdo ita perpetuum est, vt nulla ope humana sed beneficio singulari Dei curari possit, vt aiunt DD. Thomas & Bonauentura in 4. sententia distinct. 34. & Scotus ad d. 34. distinct. agens de frigidis & maleficiatis, ait fatuitatem asserere, quòd etiam per varia & superstitiosa non debeãt maleficia tolli, neque in hoc esse infidelitatem aliquam, quia destruens non assentit operibus dæmonum, sed credit eos posse & velle fatigare dum durat tale signum, & sic destructio signi imponet finem vexationi, imò ait esse meritorium opera diaboli delere. Hostiensis quoque[a] ad medicos relegat cognitionem horum impedimentorum, & satis tolerare posse ecclesiam, retundere vana vanis. Vbertinus etiam ad d. 34. distinct. li. 4 sentent. ait, posse maleficia aut perorationes, aut per artem per quam facta sunt, destrui.

[a] Ad c. literis 5. mulierem, de frigid. & malef.

In contrariam sententiam videntur inclinare in di. distinct. 340. Thomas, Bonauentura, Petrus, Al-

bertus,& communiter omnes Theologi,dicentes A quòd per aliquid aliud quàm per licitos exorcismos,vel per veram pœnitentiam, vel remedium naturale tolli non debeat maleficium, vt in ca. si pet fortiaras,leges vero ciuiles permittunt maleficiis maleficia tollere, l. eorum C.de malefic. & mathematic.

Media sententia probabiliorum videtur, cum distinctione,vt maleficium, per aliud maleficium à malefico illatum tolli non debeat:nā hoc fit virtute alicuius dæmonis.Sic nec licet tollere maleficia per non maleficium etiā, si ita per honestam personam etiam tollatur,sic tamen quòd superstitiosis remediis maleficium,quod vni personæ aufertur,alteri inferatur.nā & hoc illicitū. Si tamen quis vtatur vanis& nō illicitis,nō est prohibitum.

2 Inter vana remedia quæ omnino non sunt inutilia,nec reprobata si non fiant à maleficis referuntur aliqua.

Vt sunt quædam mulieres quæ signo notāt maleficas,quarum ministerio vaccæ vbertate lactis priuatæ sunt: vrceūmque lactis super ignem appendunt, & certis verbis superstitiosis insistendo,vrceum cum baculo percutiant, & sic diabolus omnia verbera dicitur in dorsum maleficæ deferre per quæ sic dæmon cum malefica fatigatur.Vanum id dummodò sine inuocatione dæmonis fiat:nam tunc impium esset. Aliud exemplum, dum quidam vaccas huiusmodi læsas ad pascua emittere volunt & explorare etiam ipsam maleficam nituntur, & bracchiam viri, vel aliud immundum super caput aut dorsum vaccæ ponentes,hócq; potius festiuis & sacratioribus diebus, vaccam cum baculo fortassis iterum sub tali, vt suprà, expressione percutiendo, expellunt, & tunc vacca ad domū maleficæ recto tramite properat, & cornua in eius ostiū vibrat, cum magno C eiulatu continuè pulsando, & hæc vtique diabolus in vacca operatur tandiu, quòd per alia maleficia fedatur. Et hæc remedia prædicti doctores, reuera putant toleranda,sed nō meritoria,& ideo imponendam & pœnitentiam vtentibus.

3 Sicut & aliud quando quidam volentes explorare,num iumentum quod interierit, ex maleficio mortuum fuerit,vel naturali modo:ad locum vbi cadauera bestiarum excoriantur se conferunt, & intestina cadaueris super terram trahendo, ad domum deferunt, nō autē intrò domū per ostium super,sed sub limine domus ad focum trahunt:& igne facto super cratem intestina ponunt,& tunc vt ex relatu,inquit Sprenger, talia practicata sæpissimè informati sumus,sicut intestina calefiunt & ardent,ita intestina maleficæ calore & ardoribus cruciantur, vnde aduertunt illi exploratores vt ostium domus optime sit obstrusum, eo quòd malefica plæ dolotibus cupiet carbonem de igne auferre: nam tunc omnis cruciatus effugaretur. D Relatum denique sæpè nouimus, vbi maleficæ introitum habere non poterant, ex tunc densissimis tenebris domum intus vallasse cum commotione horribili & strepitu, vt ex ruina domus, omnes interire proximè putarent, nisi ostium aperiretur.

4 Refertur & aliud experimentum ad detegendas maleficas.Nam certi volentes ex multitudine mulierum in ecclesia existentium experiri maleficas,quæ etiam sine eorum consensu ecclesiam diuinis peractis exire non valeant,tali experimento insistunt. Nam die Dominica, sotularia iuuenum,axungia seu pinguedine porci,vt moris est,perungunt,& sic vbi ecclesiam intrant,tandiu exire maleficæ non poterunt ecclesiam,quoad vsque exploratores aut exeant aut illis licentiam,vt suprà,exeundi concedant.

Simile etiam,inquit,fit per certa verba quæ annotate non expedit, ne quis per diabolum seducatur,aut quempiam temere calumnietur.

5 Detegere dicunt etiam num per maleficia sint morbi immissi, plumbum liquefactum supra membrum affectum illud tenēdo in cocleari ferreo,& infundendo in scutellam aqua plenā. tunc enim,vt ferunt,si maleficium sit, diuersarum rerum species & imagunculæ formantur, & tunc puncta aliqua in parte imaginis facta dicunt plagam inferre malefico vel maleficæ in simili loco, dicúntque rationem esse naturalē,quòd septē sunt metalla quæ ex natura septē planetarū participāt: Saturnū autē dominati plūbo &eius esse proprietatē,vt si plumbū super maleficiū aliquod fusum B fuerit, per suum influxum veneficium demōstret.

6 In partibus Sueuiæ,inquit Sprenger,parte 2.c.7.practicatur plurimùm quòd prima die Maij ante ortum solis,mulieres villanæ exeunt, & ex syluis vel arboribus referunt ramos de salicibus, aut alios frondes ad modum circuli plectentes, & in introitu stabuli suspendunt asserentes,quòd per integrum annum iumenta cuncta illæsa à maleficis remanent & præseruantur,sic iis qui vana vanis confundi posse putant,nō esset hoc remedium illicitum:verùm vt sine offensione procedatur,dicit,non esse reprehensibile,si quis non habens respectum ad solis occasum vel ortum colligit herbas,vel frondes aut ramos,cum oratione Dominica,aut symbolo fidei,& suspēdit illa super ostium stabuli bona fide, committens effectum custodiæ diuinæ voluntati.

Sic & probari possunt qui intra vineas aut segetes signum crucis, frondes aut flores benedictos,in die palmarum continent, erigunt & asserunt,quòd vndique frugibus per grandines læsis, segetes in eorum campis illæsæ remanserunt.

Item & probatur, dum pro conseruatione lactis,ne eo vaccæ per maleficia priuentur,id quod colligitur,die sabbathi pauperibus gratis in nomine Dei quidā distribuunt, diuinæ prouidētiæ pro suo beneplacito custodiæ effectum relinquentes.

7 Rursum Nider in formicario,tradit impediti maleficia ecclesiasticis rebus exorcisatis contra dæmones, aquæ benedictæ aspersione, salis consecrati sumptione,vsu candelarum in die purificationis beatæ Mariæ,vt & palmarum consecratarum vsu.

Remedium item non mutuare vel commodato dare,vel donare suspectis de maleficio:nam solent maleficæ modicū lactis, vel butyri coagulati petere ex illo iumento vel animali quod volunt suis impiis artibus maleficiare. At in remedium etiā,quædā mulieres,ex suspecta maleficæ domo, solent vicissim modicum butyri habere,& ex illo tres bolos faciunt, & sub sanctissimæ Trinitatis inuocatione patris & filij &spiritus sancti,in vasculum iniiciunt,& sic omne maleficium fugatur; quod esset irreprehensibile, si sub eadem inuocatione orationem Dominicam adiungendo etiam, si de proprio butyro fieret,siue de alieno, si proprium non haberet,tria illa frusta immitteret,effectum diuinæ voluntati committendo; vel si aspersio fieret aquæ benedictæ, vel salis exorcizati cum oratione Dominica.

9 Non erit etiam reprobandum inquirere maleficia sub liminibus ostij, stabuli, præsepis, vel vbi adaquantur iumenta: nam in his locis

sæpe

ſæpe inſtrũmenta maleficij ſæpe ſe occultaſſe, maleficæ inſtinctu dæmonis confeſſæ ſunt. vnde quæ ibi inueniuntur amouenda ſunt, quamuis ſæpe vel ridicula inueniantur, vt mus, ſerpens, puluis, lapis, lignum, in quibus dæmon operatur. A

10 Receptum & contra grandines remediũ, accipere tres lapides ex grandine & in ignem iniicere cum inuocatione, & in nomine ſanctiſſimæ Trinitatis, cum oratione dominica & angelica ſalutatione bis aut ter dicta, & Euãgelio in principio erat verbum, cum ſigno crucis, vndiq; cõtra tempeſtatẽ ante & retro & ex omni parte terræ ſubillaro, replicãdn ter, & verbũ caro factum eſt, & ter poſtea per euãgelica dicta fugiat tẽpeſtas iſta ſubitò, ſi quidẽ ſi tempeſtas fuerit ex maleficio procurata, ceſſabit. Sprenger parte 2. Flagelli q. 2. c. 7.

Refert & ibi per alia verba adiurari poſſe tempeſtates maleficas, vt faſſæ ſunt ipſe maleficæ. Adiuro vos grandines & ventos per quinque vulnera Chriſti, & per tres clauos qui eius manus & pedes perforarunt, & per quatuor ſanctos Euangeliſtas, Matthæum, Marcum, Lucam, & D. Iohãnem: vt in aquam reſoluti die noſtra deſcendaris. B

11 Patentur multæ maleficæ, vt aiunt Nider & Sprenger, quinque eſſe quibus maleficia impediuntur multùm, aliquando in toto, aliquando in parte, aliquãdo ne in perſonam hominis fiant, aliquando ne in ſuis amicis.

1 Fides integra: ſeu ſeruare Dei mandata.
2 Se ſigno crucis & orationibus munire.
3 Ritus & ceremonias Eccleſiæ colere.
4 Publicam iuſtitiam benè exequi.
5 Verbo & mente Chriſti paſſionẽ ruminare.

Hinc & campanæ Eccleſiæ pulſantur, vt populus in tempeſtatibus Deum oret.

Sacramentum quoque alicubi corporis Domini, in ſupplemento defertur. C

Aduerſus maleficia minutorum animalium, quæ populantur ſata, arbores, & plantas, remedium excommunicationis inuentum eſt, imò & contra animalia proceſſus, vocatio in ius, accuſatio, defenſio & iudicium factum, de quibus fusè diſputat per plures colũnas Bartholomæus Chaſſanæus conſilio 1. per quinque capita: quanquam videatur alicubi in ſuis conſiliis repugnare doctor Nauarrus, fitque maledictio in eas creaturas nocentes, non reſpectu animalium tantùm, ſed per modum concluſionis quæ referri debet ad Diabolum, qui vt nobis noceat, vtitur irrationabilib. creaturis, vt ait Diuus Thomas c. 2. q. 90. Sic maledixit Deus ſerpenti c. voluiſſent, §. denique de pœniten. diſt. 1. ca. ſexto die, §. vt ſciamus 35. di. Geneſ. 3. propter eius calliditatem, in quantum calliditate & dolo dæmonis agebatur. ita calliditas & deceptio referenda eſt ad dæmonem. Innuit illud & Deus Lucæ 10. ego dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentem, & ſuper ſcorpionem, & ſuper omnem poteſtatem inimici, & nihil vobis nocébit. Hinc legitur DD. Simonẽ & Iudã, adiutaſſe dracones, & eis præcepiſſe abire in deſertũ. D

Maledictæ & punitæ quoque corporaliter creaturæ propter immanitatem delicti per eas commiſſi, Leuitic. ca. 18. & 20. ca. mulier. 15. quæſt. 1.

Vt maledixit Deus ficulneæ non ferenti fructum, & exaruit. Marc. c. 11. ca. cùm ego in ſingulis 24. qu. 3. terræ c. 3. Geneſeos c. cum ſancti viri, §. item ſcriptura, 24. quæſt. 4. & aliis creaturis Leuitic. 26. Deutero. 27.

Frequentes fuiſſe latas ſententias maledictionis, anathematizationis erucarum, limacium, muruio, & aliorum animalium turmatim nocẽtium, ab officiali Heduenſi, Lugdunenſi, Matiſconenſi, & proceſſum, refert prædictus Chaſſ. conſil. 1. in 5. parte num. 123.

13 Eſſet improbandum remedium, vt per maleficos, vel maleficas alias, maleficij cura procuraretur: illud enim remedium perinde ac illatio morbi dæmonem habet operatorẽ. Similes enim ſunt dæmones latronibus, vt ait Tacianus] Aſſyrius oratione contra Græcos: ſi quidem vt illi viuos aliquos capere ſolent, deinde pacta mercede familiaribus eos reſtituere, ſic qui à magis & ſortilegis, vel à gentilibus exiſtimantur dij, quorumdam hominum morbis ſe inſinuantes, deinde per ſocium in illis gloriam fabricantes, in publicum prodire iubent, & in conſpectu omnium poſtquã deſideratis rebus ſe explcuerint, ab ægris auolant, & morbum ſuo dolo productum obliterantes priſtinæ valetudini hominem reddunt.

Vtitur dæmon aliquãdo ſortilegis ad lædendos, & ad decipiendos credulos, non ſecus quàm auceps, qui vt tendere aliis auibus inſidias queat, alias eiuſdem generis aues, ad retia & laqueos occultè illigat, vt quæ ſolutæ ſunt, illarum vocibus citatæ ad pabulum conuictúmque deſcendentes, irretiantur.

13 Remedia naturalia quædã adhibentur contra maleficia ſine tamen ſuperſtitione, vel pacto expreſſo, vel tacito dęmonis, quod prohibẽtur per verba quæ referuntur Eſaiæ 18. ibi, *Percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum*, expellitur porrò naturalibus dæmon rebus, non directè, quia non eſt credendum dæmonem corporalibus virtutibus ſubiacere ſecundum D. Thomã, in 4. ſentent. diſtinct. 7. artic. fin. nec eſt poteſtas quæ ei ſuper terram comparetur. Iob cap. 41. Sed per indirectum adhibitis remediis læſis, vel obſeſſis.

Extat apud Tobiam c. 6. verſ. 9. quomodo particula cordis piſcis dæmones pellebat, ſi ſuper carbones ponebatur, cuiuſcunque ſexus eſſent poſſeſſi, fumo, vt vltra non accederent. Saul, pulſante cithara Dauide, leniùs ſe habebat, & recedebat ab eo ſpiritus malus, 1. reg. c. 16.

Et dæmonium ſuſtinenti licere petras, & herbas habere ſine incantatione, probat D. Hieron. c. fin. 26. qu. 7.

14 Cauendum tamen vbi adiunguntur characteres, imagines, ſiue à cæleſtibus influxibus, ſiue ab aliis impoſturis fucum accipiãt, quæ ex naturali cauſa non poſſunt operari, & niſi cum aliquo pacto dæmonis expreſſo, vel tacito. nam res quæ non habent naturam efficiendi id ad quod adhibentur, ſunt quaſi ſigna & pacta tacita probita, vt ait D. Thom. in 2. q. 96. artic. 2.

15 Tradit Albertus Magnus ſuper Lucam c. 9. & Nicol. Lyra. 1. regum c. 16. & ibidem Paulus Burgenſis, ſine ſuperſtitioſa appoſitione dæmonicis facta, & per ſenſibilia quædam, dæmoniacos poſſe releuari, imò & poſſe liberari. Sunt enim certæ res quæ habent à Deo certas proprietates quarum cauſa nobis occulta eſt, vt & contra dæmonas dicunt valere herbam dictam, fugam Dæmonum. Proclus etiam lib. de ſacrificio, nonnunquam, inquit, viſi ſunt dæmones leonina fronte, quibus cum gallus obijceretur repentè diſparuerint.

Sulphuris & fœtidarum rerum incenſum, expellere dæmones perſuaſum eſt forſan, non tam natura earum rerum, quantùm cogitatione pœnarum, quibus affliguntur, nempe in inferno ſtagno ſulphureo fœtidóve, cui addicti ſunt. confunduntur enim, dum vident ſibi propria &

per quæ torquentur & magis torqnendi ſunt, obnoxi. Vt enim mirabiliter cupidi ſunt honoris, vt volunt pro diis haberi, & ita facile miſeri thure & incenſo boni odoris accedunt. Sic valde indignantur & recedunt, dum propriis fœtorib. repelluntur, quib. digni, non thure ſunt. Sic & aſphalto & ſulphure etiam dæmones ab ethnicis ſacrificulis expellebantur & ab illis expiationes fiebant vt apud Ouidium de Medea,

Terque ſenem flamma, ter aqua, ter ſulphure luſtrat.
& alibi,
Adueniat quæ luſtret anus lectumq́, locumq́,
Deferat, & tremula ſulphure & oua manu.

16 Experientia quoque probatum dicitur, quòd ſi argentum viuum calamo plumæ includatur cera, vel intra putamina auellanæ maius, obturato cera foramine: & ponatur ſub puluino faſcinati, vel ſub limine domus eius, aut cameræ tolli faſcinum & maleficium, aut ligaturam; eiúſque rei indicium apparere, quòd argentū viuum quaſi coagulatū, inuenitur luridum, ſeu nigrum.

17 Raymundus Lullus li. 2. de quinta eſſentia, in quæſtione, quomodo fieri poſſit quòd dæmones per medicinas poſſint à corporibus eiici, cum non habeant corpora in quibus poſſint recipere impreſſiones medicinarum, & omnis potentia, circa obiectum operetur. reſpondet 1. quia omni cauſa remota remoueatur eius effectus: & dæmones plerunque ad corpora iunguntur humana, vel maleficia in illis operantur propter malam diſpoſitionis humoris corrupti, aut infecti, aut melancholici, qui malas figuras, nigras & terribiles horribiléſque format in phantaſia, & intellectum conturbat. Dæmones autem has formas conſueuerunt accipere & habitare in locis obſcuris, ſolitariis & opacis. Quare dum per virtutem vel quintæ eſſentiæ vel aliarum rerum, talis humor peccans à corpore expellitur, qui & cauſa videtur ex qua dæmones in eo corpore tam perniſioſa operantur, tunc dæmones ſimul cum humore euaneſcunt.

Poteſt & Deus per exteriora remedia, ad iuſtitiæ ſuæ manifeſtationem facere vt dæmones patiantur, ſicut per actionem ignis inferni torquentur animæ & dæmones quamuis illorum ſubſtantia non ſit ex quatuor elementis compoſita.

18 Pro remedio etiá contra maleficia eſt, herba quæ dicitur hypericon ſeu perforata, ideo & dicta fuga dæmonū; fumigatio quippe ſeminis eius, fugat omnem dæmonem appropioquātem corpori vel domui, cùm adeſt potiſſimum Dei inuocatio.

19 Irridentis etiam dicta vel facta, offendunt dæmonem qui maleficium facit vel obſedit corpora, vt fœtida, amara, incenſa huiuſmodi iniuriæ, quia illa ſint ſigna & afflictiuorum ingerunt memoriam quibus vexantur dæmones, & duriùs poſt iudicium vexandi ſunt.

20 Neſcio planè an numerem inter naturalia an ſupernaturalia remedia, verbera, quibus maleficæ affectæ ſoluere maleficia illata ſæpiſſime coguntur. id tamen veriſſimum eſt, remedium eſſe præſentiſſimum, potiſſimùm vt ipſæ falſæ ſunt ſi verberentur trunco vitis. Nam cùm dicant aliorum ictus non ſentire, tamen fatentur illo ligno affligi, imò & reſti facta ex palmitibus inuolutis in modū laquei collo iniecta, maxime compelli: putarem ego id ex myſterio vini & vineæ dilectæ Deo, ex cuius vino quotidie ſacramentum ſacroſancti ſanguinis Domini conficitur, cuius memoria torquet impiiſſimum dæmonem in certamine crucis proſtratum.

A Fuit & ſententia Pſelli de dæmonibus, dæmones quamuis ſpirituales, tamē impuros craſſitiē quandam adipiſci, ex qua per voluntatem Dei ictibus patiuntur affecti. Quò fit vt aliquando ſortilegæ, quæ ſibi videntur transformatæ in catos & alia animalia, in ea forma vulneratæ, inueniantur verè in proprio corpore vulneratæ & interdū enecatæ, transferente dæmone ictus in ipſas; ſic in cubis aduenientibus pectines ferrei quibus carminatur linum canales locis quibus aduenire ſolent ſubiiciuntur, ſpinæ, enſes, iacula opponuntur.

Maximus Tyrius ſermone 27. dæmonē quidē dicit nudū animū, corpore depoſito, in immortaliū ordine, ſed in ordine paribulū: quomodo autem & quatenus explicauimus iā li. de Angelis c. 3. tomo 4. commentariorum in ſyntaxes artis mirabilis.

21 Memini cuiuſdā hiſtoriæ relatæ per Paulum Diaconum li. 6. de geſtis Langobar. c. 3. quæ & abſciſſionem illam mirabilem probāt. B Chunibertus enim rex Langobardorum, ſecreto in palatio cum ſtratore ſuo determinauit de nece Aldonis & Grāſonis. cùm autem conſultaret, apparuit muſca in feneſtra quam cultello quem tenebat occidere volens, non potuit, ſed pedem tantùm abſcidit. Cùm verò Aldo & Granſo in palatium regis venirent decreti necis inſcij, apparuit quidam claudus obuius altero pede ligneo, iubens vt ſecederent, eo quòd de illorū nece determinatum fuiſſet à rege: cui credentes, in baſilicam ſe receperunt in aſylum ſancti Romani martyris. Quod nunciatum Chuniberto, cùm tamen ſtrator à ſe non diſceſſiſſet, interrogauit per nuncium cur fugiſſent, & poſtea quis conſilium de nece aperuiſſet; & audiens factum fuiſſe à claudo illo obuio, intellexit eum eſſe malū dæmonem qui ſpecie muſcæ eo in loco conſultātibus adfuit & pedem ei abſcidit.

C

De exorciſmis & incantationibus morborum & maleficiorum.

CAP. XXXII.

INfœlicis Malleoli tractatu de exorciſmis, approbantur vulgares incantationes ſeu exorciſmi ad curanda animalia, vulnera & alia ſimilia, dummodo quiſpiam his non ſit contra fidem catholicam immixtum; diſputat & ab initio & probat, carmen ruſtici cuiuſdam quo vtebatur ſuper vaccam contritam. Si ſancta Maria virgo peperit Chriſtum re vera, liberetur hoc animal hac paſſione, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, amen.

2 Et explicatur ibi dictionē, ſi, non eſſe dubitandi, ſed pro, quia, accipi, vt in ver. *Si Deus eſt animus, nobis vt carmina ferunt*, pro quia: vt Ezechielis, ſi iudicas eos, pro *quia iudicas*. & Pſalmo 57. *ſi vere vtique iuſtitiam loquimini, rectè iudicate*, id eſt quia.

D Et reſoluitur curam non eſſe contemnendam animalium, quæ à Deo in vſum hominum, & ad neceſſitatem & iuuamen data ſunt: nam & Deus illis prouidere dicitur, vt & pullis coruorum inuocantibus eum [a]. admonet & Deus etiam in ſabbatho curam ſalutis iumenti habendam, diui Lucæ c. 14. item alibi, *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex eis non cadet in terram ſine patre veſtro* [b]? Conſeruauit & ſpecies in arca Noë animalium [c]. & Pſal. 144. *aperis tu manum tuam Domine, & imples omne animal benedictione*. Item Pſal. 35. *homines & iumenta ſaluabis Domine*. Nec dubitauit pietatis affectione motus D. Hieronymus, euellere ſpinam de pede leonis ad habitationem ſuam venientis, & facta cruce benedictionis, in nomine

a D. Matthæi c. 12.
b Matthæi c. 10.
c Geneſ. 7.

nomine Domini nostri IESV CHRISTI leonem sanauit. Saoctus Eulogius pedem equi confractum, in nomine Domini uostri IESV CHRISTI restaurauit: hinc etiam nooc habetur custos equorum.

Sanctus Germanus episcopns, in curia regis Britanoiæ asinom suum mortuum resoscitauit.

Beatus Ægidius ceruam à venatoribus insequutam, defendit, & vulnus sagittæ sub benedictione facta, sanauit.

Benedictionibus vti super animalia nou magis alienum est à fide quam maledictionibus, quibus vsus & Deus contra serpentem, Genes. 3.

Lausanensis episcopus cōtra sanguisugas damna piscibus inferentes exorcismi dictamina de sacris scriptotis collecta, dictari fecit, & per certa interstitia publicari, multipliciter profecit.

Processum & iudicialiter & per sententiā excōmunicationis contra vermes, radices segetū edentes, & locustas in diœcesi Curiensi & Constātiensi.

Benedicimus carnes crudas vt proficiāt ad salutē mentis & corporis, nō minùs viuētes bestias; quas legimus conuenisse ad saoctum Blasium vt illios benedictione saluarentur à crudeliotibus bestiis.

Castrantes asinos & porcos, inuocāt magnum sanctum Antonium, vt suo præsidio præstet illis animalibus salutis auxilium.

3 Multò magis oon reprobandi, qui carmine curant vulnera hominum, aut aliqua eorum membra, & dolores; quia apostolus iubet omnia in Christi nomine facere.

Nec ideo superstitiosæ & reprobæ iudicandæ sunt curationes, quòd rithmis à quibusdam adhibitis ritibus fiant: non minùs quam hymni quidam ecclesiastici ideò minùs non probātur quòd rythmis constant, vt *conditor alme syderum &c.* nec illuminatio cæci ideo reprobatur quòd Christus liniuerit eius oculos luto: aut mioùs curatio probanda Elizei propter varios ritus & gestus extensionis adhibitos &c. 4. Regum 4.

4 Fides magnam vim habet in iuuocatione Dei ad sanitatem impetrandam, & admirabilia efficiēda, iuxta Dei & Domini nostri IESV CHRISTI virturem & promissionem. Marci c. 14. *Signa eos qui crediderint hæc sequentur, in nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, & si mortiferum quid biberint non eis nocebit, super ægros manus imponent, & bene habebunt &c.* Atque diuus Petrus Æneam sanauit dicens, *Sanet te Dominus noster* IESVS CHRISTVS: *surge, sterne lectum tuum*, Actorum 9. versu 34. Et Christus Matthæi 17. & vers. 20. Lucæ 17. vers. 6. *Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem tanquam granum sinapi, & dixeritis monti huic, transi hinc, transibit: & nihil impossibile erit vobis.*

Dixerunt & 72. discipuli Domino, Lucæ 10. Domine etiam dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo Et tursum, non est aliud nomen datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri.

a in historia 3. Reg 4. c. 5 Referr Magister [a] Salomonem excogitasse couiurationes, quibus ægritudines solerent mitigari, & alias quoque quibus dæmones eiicerentur, & alias quibus obstricti non redirent, & characteres qui inscribebantur gemmis, quæ positæ in naribus arreptitij cum radice Salomoni moostrata, statim à dæmonibus liberabant.

6 Cauendum autem est, ne nomen Dei in vanum accipiatur; neque enim insontem, id est innocentem, habebit Dominus eum, qui assumpserit nomen Dei frustra [b].

b Exod. c. 20. & ca necesse 23. q. 4.

Si tamen res in dubio sit, in meliorem partem erit explicanda: & si boni sunt fines, bona opera sunt iudicanda quandiu de contrario non liquet,

A & intentio etiam præpollet & indicat actum.

7 Diuus Thomas 2. 2. q. 93. incantationis licitæ conditionē esse ait. Primùm vt verba nō contineāt inuocationem dæmonis expressam vel tacitam.

Item videndum 2. ne contineant nomina incognita; quia suspecta de superstitione ea sunt.

3. Ne materia verborum aliquid falsitatis contineat, vt dicere, beata virgo Iordanem transiuit, Stephanus ei obuiauit, aut similia.

4. Ne vana ibi sint, vt characteres, excepto signo crucis.

5. Ne spes ponatur in modo scribendi & legendi ligatum.

6. Vt in verbis, tantùm respectus habeatur ad virtutem diuinam à qua speratur effectus, & ad sacras reliquias secundariò, vt à Deo principaliter.

7. Vt committatur effectus voluntari diuinæ; de qoo & D. Thomas in 1. secundæ, in materia de B gratia, distinct. 15. Adde 8. ne ad ostētationem, sed ex necessitate & vtilitate fiant. non enim mysteriis fidei & miraculis, ad modum histrionum vtendum est: sed ad laudem & gloriam nominis Dei, & vtilitatem publicam maximè, & interdum priuatam. qui enim faciunt aliter, sæpe Dei iusto iudicio reprobantur & intereunt, vt incantatores serpentium, qui sæpe ab his interimuntur. abusus diuinorum in malis, prouocat iram Dei in eos qui abutuntur, non minùs quàm in Baltasarem vindicta fuit manifesta, quòd vasis sacris in conuiuio profano abuti voluit [c], & spiritus maligni irruerunt in exorcizantes in nomine Pauli [d].

c Daniel. c. 5.
d Actor. c. 19.

Item & Elias iussit ignē de cœlo descendere & deuorare legatos qui eum vocabant in auxilium, dicentes, homo Dei rex præcepit vt descēdas [e]. Et Dominus adductus Herodi qui sperabat signum aliquod ab eo fieri, volens illo abuti tanquam hi- C strione, nihil ei respondit etiam interrogatus [f].

e 4. Reg. c. 1.
f D. Lucæ ca. 23. vers. 8. & 9.

8 Efficacissimi sunt exorcismi qui à personis quę habent ab ecclesia potestatem fiunt, ordine accepto: & maximè si se ad ipsum disponāt, si cōfiteantur peccata sua, si reuerēter exequantur, & orationes & exorcismos aliaq; solēnia ecclesiæ adhibeāt quæ ad hanc rem sapiēter & ordinatè constituta sunt, & relata cū cautionibus per fratrē Hieronymum Mengū, ordinis minorū, in li. dicto flagellum dæmonum, seu exorcismi efficacissimi & remedia probatissima ad malignos spiritus expellēdos, eorumq; facturas & maleficia effugāda, extat pro energumenis seu à dæmone obsessis exorcismus & oratio apostolorū, apud Clementē Roma li. 8. cōstitutio apostolic. c. 8. Et isti propriè exorcisare maleficia possunt, qui habēt authoritatē & ordinem ecclesiasticū. Possunt nihilominus & aliæ bonæ & deuotæ personæ laicorum, vt ait D. Thomas in 4. D sentētia. dist. 23. itē & mulieres adhibitis orationibus ecclesiæ, euangeliorum, oratione Dominica, salutatione angelica, symbolo fidei & similib. vt docet Sprenger li. mallei. mallef. parte 2. q. 2. c. 6.

8 Aduersus omnia maleficia diuina maxima ope & benedictione, quædam generaliter proponuntur, vt aqua benedicta aspersa in nomine sanctissimæ Trinitatis, & cum oratione dominica ad saluationem hominum & iumentorum, qoia vim eam in benedictione accepit.

Cereum benedictum incendere in loco.

Herbas consecratas adiongere in fumigatione loci occultè.

Sal benedictum accipere in ore.

Missam audire & euangelium, io principio erat verbum.

Plurimùm & sunt præseruatiua locorū, hominū

& iumentorum verba tituli triũphalis saluatoris nostri:dũ scilicet per quatuor partes loci in modũ crucis inscribuntur.

Nazarenus
IESVS † rex
Iudæorum.

Vel etiã iungendo nomẽ virginis Mariæ aut euangelistarum, aut verba diui Ioannis, *Verbum caro factũ est.*

9 Angeli etiã sancti cooperãtur ad defensionẽ, excitant ad bonũ, interius ad bona nos mouent, quorũ monita acceptare nobis liberũ est: vt mali Angeli ad mala nos alliciunt permittente Deo.

Sunt & Angeli exteriùs motores orbiũ, virtutes cœlorum dicti, qui & per voluntatẽ Dei nos possunt influẽtiis bonis donare, & a malis præseruare.

Sunt & proprij Angeli custodes.

Quemadmodum enim sunt Angeli mali, qui incendunt ad libidinem: sunt etiam boni qui defendunt, & qui Dei voluntate conferunt castitatem, vt legimus de sancto Equitio ab Angelo Dei ad eius preces castitatem petente, in somniis eunuchato apud Greg. li. dialogorũ. Idipsum dicitur & de Elia abbate apud Heraclidem in lib. qui paradisus dicitur, de sancto Sereno, necnon & apud Cassianum in collationibus patrum, collatione Sereni abbatis prima.

10 Pelluntur & dæmones incubi, & succubi per confessionem obsessorum, per sacramenta, Angelicam salutationem, per verbum benedicite loci mutatione, excommunicatione ecclesiastica, exorcismis ecclesiasticis, vt percurrit Sprenger in malleo maleficarum parte 2. q. 2. c. 1. & 2. c. si per sortiarias 33. q. 8.

11 Morbus non exorcisatur, sed ipse homo morbo affectus, & maleficiatus, sicut in puero non exorcizatur infectio fomitis, sed puer infectus. Item sicut puer priùs exorcizatur, & post diabolus adiuratur vt recedat, ita maleficiatus priùs exorcizatur, & postea diabolo & eius facturæ imperatur vt recedat. forma exorcisandi personas ponitur apud eundem Sprengerum parte 2. q. 2. c. 6.

12 Suspensio etiam fit euangelij secundum Ioannem, *In principio erat verbum*, & alligatur ad collum infirmi scriptum.

13 Norunt magi fidem Christianam, & Christianos pios, & in Deum sperantes, verè illis valde aduersati, quod vel exemplum relatũ à Nicephoro Calixto [a], confirmauit. Licinius quippe Valerianus successor Galli in imperio, primis quidem temporib. fuit pius in Christianos, quos & maximo fauore in sua curia prosequebatur. Sed magorum postea Ægyptiorum princeps imposturas & præstigias docens magicas, ei persuasit vt non solùm sanctos viros domo eiiceret & quàm longissime repelleret, sed ferro quoque tolleret, vt qui eorum artibus incantationibúsque illorum obstarent & resisterent, quod & fecit & cœpit grauiter Christianos persequi.

[a] Lib. 6. hist. c. 10.

Sic Iulianus imperator, primùm pietatẽ Christianam sequutus, ariolorum consuetudine abiecit, vt idem Nicephorus ait [b].

[b] Lib. 11. c. 1.

Et Cyprianus [c], *Aduersarius*, inquit, *vetus est hostis, cum quo prælium gerimus, sex millia annorum plenè complentur, ex quo hominem diabolus impugnat, sed si quis dominica præcepta custodiens, & firmiter Christo adhærens contra eum steterit, vincatur necesse est, quia Christus quem confitetur inuictus est.*

[c] Lib. in proœmio li. de exhortatione ad martyrium.

Tatianus etiam Assyrius [d], *Aliquando videntur dæmones etiam ab istis qui animo reguntur non spiritu: cum ipsi sponte conspectui se offerunt, vt aliquid esse existimentur, vel vt noceant hominibus, vt pote inimici amicitiam simulantes, ex ingenij malignitate, vel vt sui similibus conferendi in se cultus occasionem præbeant: & cum si possent & cælum ipsum cum reliquis omnib. à Deo conditis, detraherent & subuerterent: nunc cum id efficere nequeunt, inferiorẽ saltem & sibi similẽ materiã impugnant. Hos vincere qui velit, materiam repudiet, armatus cum thorace cælestis spiritus, quicquid suum est seruare poterit.*

[d] Oratione cõtra gentes.

14 Collegi aliquando, aliquot remedia seu verborũ cantationes, in quibus nihil mali mihi (quod animaduertere potuerim) vel illis a quibus exscripsi, vel audiui, inesse visum est; quæ referre ea lege non pigebit, vt siquis putet ea conducere, in virtute Domini nostri IESV CHRISTI sine superstitione vtatur, absque ambitione, & cum fide, salute & conseruatione rerum, & personarum, & ad destructionem operum dæmonis quæ est meritoria.

Ad vulnera curanda Germanicè.

Christus vuard geborn, Christus vuard verlorn
Christus vuard gefunden, der gesenet die se uunden.
In namen desz vuatters, &c.

Latinè Christus est natus, Christus est perditus, Christus est inuentus, & ille benedicat hoc vulnus in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Quæ excantatio fuit aliquando dicta à quodam fratre Vuernobo Augustinensi superstitiosa & improbanda inter prædicandum; suum tamen errorem postea reuocauit in aula episcopi Spirensis, anno 1405. sexta Februarij. Sunt & plures qui hac benedictione vsi se iuuatos dixerunt, vt refert fœlix Malleolus in 1. tractatu de exorcismis, vbi & duos sequentes exorcismos ponit & probat.

Benedictio vel exorcismus ad vaccam in gutture quadam passione contritam ex Malleolo.

15 *Ob das sen dasz Mariagd, oder Iung fraun. E in Kind* IESVM *gebahr sie tonne diesem Thier das blatt ab in Namen desz vatters*, &c.

id est,

Si (pro quia) sancta Maria peperit Christum re vera, liberetur in fide eius hoc animal hac passione, in nomine patris, &c.

Contra pestilentiam.

16 Portatum hoc nomen valere scriptum testatur idem Malleolus *anamsapta*. vel aliis *ananisob*: quod si legas inuersè erit Germanicè *Bosenana* quod dicitur *abigem malum*.

Contra serpẽtes, colubros, aspides, viperas, natrices, nepes, stelliones, dipsas, angues, cæculos, lacertas, buffones, exuuias, aut quorumcumque vermium venenosorum genera, si his habitatio domus ruralis occupata vel contaminata fuerit. sic excantatio sequens prodest vt expertum sæpe tradit fœlix Malleolus 2. tractatu de exorcismis circa finem, si rusticus vel alius bona fide sic dicat.

Ich beschvvere euch VVarm ben den Allmaechtzgen Gott, dak euch diese Statt oder hansz als vnmahr sene, als vnmahr Gott ist der Mann, der ein falsch Vrtheil sprich, vnd ein rechtes tan, im Namen desz vuaters &c.

id est,

Ego adiuro vos vermes (seu serpentes, vel stelliones &c.) per omnipotentem Deum, vt ille locus sit vobis tam detestabilis, prout Deo est vir ille qui falsam sententiam tulit & iustam nouit, in nomine patris &c.

Et verba, inquit Malleolus similiter, mutatis mutandis dicta proficiunt, dummodo equum aut mulam seu alia animalia, lumbrici & vermes in visceribus corrodunt prout fide digni nobis patenter retulerunt & experienter probauerunt.

Ad eadem ex eodem Malleolo.

18 Vbi processum contra vermes & alia nocentia animalia expediuit, & sententiam Malleolus subiungit cum aqua benedicta & processione

proce-

procedendũ ad maledictioné animaliũ, & benedictionem aquarum vel camporum, vt sequitur:

Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.

Oremus.

Preces nostras quæsumus clementer exaodi, vt qui iuste pro peccatis nostris hãc vermiũ seu muriũ persequutioné patimur, pro tui nominis gloria ab ea misericorditer liberemur, vt procul a tua potentia expulsi, nulli noceant, & hos campos vel vineas vel aquas in trãquillitate & quiete dimittant, quatenus ex eis surgentia & orta, tuæ maiestati deseruiant, & nostræ necessitati subueniant, per Christum Dominum nostrum. Amen.

Item subiungatur mox alia & sequens collecta. Omnipotens & sempiterne Deus omnium remunerator, & peccatorum maximus miserator, in cuius nomine omne genu flectitur, cœlestium, terrestriũ & infernorũ, tua potẽtia nobis peccatoribus omnipotens concede, vt quod de tua misericordia confisi agimus, per tuam gratiam efficacẽ consequatur effectum, quatenus hos pestiferos vermes vel mures, per nos seruos tuos maledicẽdos, maledicas: segregãdos segreges: exterminãdos, extermines: vt per tuam clementiam ab hac peste liberati, gratiarum actiones maiestati tuæ referamus, per Christum Dominũ nostrum. Item mox subiungatur exorcismus talis, vt sequitur: Exorcizo vos pestiferos vermes seu mures, per Deũ patrem omnipotẽtem, & IESVM CHRISTVM filium eius, & spiritũ sanctum ab vtroq; procedẽtem, vt confestim recedatis ab his aquis, campis, seu vineis &c. Nec ampliùs in eis habitetis, sed ad ea loca transeatis, in quibus nemini nocere possitis, pro parte omnipotentis Dei & totius curiæ cælestis & ecclesiæ sanctæ Dei vos maledicens: quod quocũq; ieritis seriò maledicti, deficiẽtes de die in diẽ vos ipses & decrescẽtes, quatenus reliquię de vobis nullo loco inueniãtur, nisi necessarię ad salutẽ & vsũ humanũ: quod præstare dignetur qui venturus est iudicare viuos & mortuos & seculum per ignem. Itẽ sequitur oratio super aquas.

Domine IESV CHRISTE, qui Iordanis flumen benedixisti, & in eodẽ baptizatus aquas mundasti & purificasti, vt elementum salubre efficerentur in remissionem peccatorum: has aquas quoq; benedicere & sanctificare & mundare digneris, vt nihil in eis noxium, nil pestilens vel inficiens, nil corrũpens remaneat, sed omnia pura & munda in eis efficiantur: quatenus quæ ad vsum humanũ ex eis creata sunt, cum salute nostra & gloria tua assumamus per Christũ Dominũ nostrum, Amẽ. Et prædicta ad verbũ transcripta ex dicto Malleolò. Tractat & hoc ipsũ argumentũ anathematizationis animaliũ nocentium plurib. rationib. in vtranque partem deductis, Bartholomæus Chassaneus lib. consiliorum consilio 1. in parte 5. eius consilij.

De prophetis veris: & de vatibus, & diuinis.

CAP. XXXIII.

TRanseamus nunc à miraculis ad prophetias, & pauca indicemus quæ religionis causam in his habent: & postea de abusu eius in vaticiniis & diuinationibus agemus.

Propheta dicitur, qui futura à se priùs intellecta prænunciat: ὁρατής, Græcis, videns antiquis dictus[a]. Hoc nomẽ dæmonũ cultores, vt pleraq; alia veræ religionis, sibi vsurparunt etiã, vt prophetæ Baal & aliorum idolorum dicantur, & Festus de verborũ significatione, *Prophetas*, inquit, *in Adrasto Iulius nominat antistites fanorũ, oraculorumq; interpretes*. Et aliquando etiã in sacra pagina, prophetę, non tantùm prædicẽtes futura, aut sacri vates, sed & interpretes diuinorũ eloquiorũ dici vel modicè in sacris literis tinctis & versatis, cõstat[b]. quanquam etiam & pro iis qui occulta declarant accipiantur iidem & vates, quasi fates à fando: & diuinus à genitiuo Διὸς nominis Ζεύς. Iupiter: quasi à Deo pendens: vt diuinus adiectiuũ quod ad Deũ pertinet dicitur, sic & substantiuũ diuinus נבא *kosem* θεοπρόπος, qui ex Deo se respõdere profitetur. Vt & D. Chrysostomus[c] ad illa verba, *Nubibus mandaui ne pluant*, in eam, scilicet vineã, imbrem. *Nubes*, inquit, *hoc loco quidam interpretantur prophetas, quippe qui excepta ex supernis pluuia oraculorum, eam quæ sibi dicitur doctrinam, in populum transmittunt*. Propheta Dei loquitur quod Deus ponit ei in ore. 3 reg. 22. non præmeditatè, vt & testatur Balaam ad Balac[d].

3 Permisit imò sæpe voluit & iussit Deus verus, multa prædici per idolorum sacrificulos, & per oracula illorũ, verissima, nõ secus quam per asinã Balaam annunciari eius voluit voluntatem[e]. Et per elementa cœli, iræ suæ & voluntatis prædictionem, & per monstra, ostenta, cometas, & alia huiusmodi prodigia, quæ non nisi ex Dei permissione immitti possunt, & ad probationem bonorum, quibus interdixit Deus ne falsos prophetas sequerentur, sed necarent[f], quales occidit Elias[g].

4 Sed interest, inter veros & Dei veri proprios prophetas, & ethnicorum vates atque diuinos. Quòd vates gentilium, quíve responsa canebant, multa quidem dicebant, eorum autem quæ dicebant, nihil sciebant: sed non ita facit sanctus spiritus: sed permittit vt cor cognoscat quæ dicuntur: vt annotauit D. Chrysost[h]. Aliam & constituit differentiam Hermas discipulus D. Pauli[i]. Inter Spiritũ Dei propheticũ & spiritum falsum. Quòd Spiritus Dei, de sursum est, quietus, humilis, sine nequitia, & sine desiderio vano huius seculi, homine omni se facit humiliorem, non semper omnibus, nec de singulis loquitur interrogatus, sed cùm Deus vult. Spiritus autem terrestris & fatuus & homo qui eum habet, vult primã cathedram, improbus verbis suis, in deliciis, in voluptatib. multis, & mercedẽ accepit diuinationis. Quò pertinet quod dicitur Deut. c. 18. v. pen. & fi. *Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbũ quod Dominus nõ est locutus: hoc habebis signũ, quod propheta ille (falsus) prædixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus nõ est locutus, sed per timorem animi sui propheta confinxit, & idcirco nõ timebis eũ* Ad quæstum etiam diuinos & falsos prophetas prædicere, docet Micheas c. 3. ibique de vltione eorum, & de contrario more verarum prophetarum Dei.

5 Prophetia est domum Dei[k], quod singulari beneficio, plurib. ex antiquis patribus datũ ex sacra pagina nõ ambigitur, & quibusdã etiã post legẽ Christi acceptum & optandũ dicitur[l]. Idque in fauorem horum quos diligit. Quia non facit Dominus verbũ nisi reuelauerit secretum suũ ad seruos suos prophetas[m], eligit Deus quos vult, siue illorũ etiam quos loqui facit præcedentibus meritis, per quos iubeat verba sua, vel prædici, vel eloqui, implendo mentem & os illorum. Sicque ait ad Hieremiam[n], *Priusquam te formarem in vtero noui te: & antequam exires de vulua, sanctificaui te, & prophetã in gẽtibus dedi te: noli dicere quia puer ego sum, quoniam ad omnia quæ mittam te, ibis, & vniuersa quæcunque mandauero tibi, loqueris. Ne timeas à facie eorum,*

a 1. Reg. cap. 9.
b vt 1. Corint. c. 14.
c in c. 5. Esaiæ tomo 1.
d Num. 24.
e Num 24.
f Deut. c. 18. & 13.
g 3. reg. 18.
h Ad psal. 44 tom. 1.
i Lib. 2. qui dicitur Pastor, c. vel mandato 12.
k Ad Rom. c. 12.
l 1. ad Corint. c. 14.
m Amose. 3. v. 7.
n C. 1. vers. 5.

eorum quia tecum sum, & eruam te, dicit Dominus. A

6 Neque propheta de sua salute securus esse debet, ex eo quòd Dei verbũ recenseat, côcionetur, prædicet, & proponat: imo maiori peccato ingratitudinis plectẽdũ se nouerit, si tantũ sibi beneficiũ côcessũ & honoré, per bona opera nõ comitetur, vt propheta, ille ad Ieroboam à Deo missus, à leone necatus fuit Dei permissione & voluntate, quòd mandata eius nõ seruasset, & contra præceptũ manducasset in loco prohibito [a]. Et Christus[b] protestatur se nõ cognituros in die iudicij postremi, eosqui malè vixerint etiã dicẽtes, *Nõnne in nomine tuo prophetauimus &c.* D. etiã Paul.[c] *Si habuero*, inquit, *omnem fidẽ, ita vt montes transferam: si omnem scientiam, &c. charitatem autẽ non habuero, nihil sum.*

a 3. Regum, c. 13.
b Matthæi ca. 7.
c 1. ad Corint. c. 13.

Plures à Deo dona gratiæ & fidei acceperunt, qui tamen Dominum non sequebantur & perierunt, vt Iudas [d]. B

d Marci 9.

Interdum & Deĩ gratia datur alicui ad ædificationem & vtilitatem cæterorum, cùm ipse alienus à Deo sit, vt prophetauit Balaam à fide & probitate vitæ prorsus alienus [e]. Talis Pharao extitit, verumtamen & Deus ipsi ostendit futura, Genes. 41. Nabuchodonosor & iniquissimus fuit, sed huic quoque quæ in nouissimo futura sunt, reuelata sunt[f]. Saul spiritu malo correptus, pulsante cytharam Dauide prophetauit, & rursus dum peruenisset ad chorum prophetarum, exuit quoq; se vestimentis & cũ illis prophetauit [g]. Caiphas cùm esset pontifex, tamen impiissimus Simoniaca prophetauit, *Expedit vnum hominẽ mori pro populo &c*[h].

e Num. 24.
f Daniel. c. 2.
g 1. Reg. c. 18 & c. 19.
h D. Iohan. euangel. cap. 18. vers. 14.

7 Per prophetas respondebat Deus [i] in visione apparens, vel per somnium locutus ad eos, interdum os ad os loquens, palàm non per ænigmata & figuras, illis Dominum videntibus, cuius generis erant prophetiæ Moysis [k]. C

i 1. Reg. 28.
k Num. c. 12.

Hic magnus propheta Moyses, sed maior & propheta & Deus filius Dei, sacerdos & sacrificiũ, & redẽptor generis humani IESVS CHRISTVS: quem Dominus De[us] iussit audiri & recipi tãquã seipsũ [l]. *Prophetã*, inquit, *de gente tua & de fratribus tuis, sicut me: suscitabit Dominus Deus tuus, ipsum audies &c* [m].

l Deuter. c. 18. vers. 15.
m Actor. ca. 3. vers. 22. & ca. 7. vers. 37. D. Iohan. euang. c. 5. vers. 45.

8 Pertinet prophetæ munus & prophetiæ explicatio, ad futura præsentia, & præterita. sic Moysis prophetia est narratio de Adamo, déque tẽporib. ante lapsis: vt & prophetia, eius quod est occultum inuentio, quam habuit Petrus Actor. cap. 5. dum furtum Ananiæ & Saphiræ detexit. Est autem magis propriè prophetia quæ futura prædicit, eáque esse obuẽtura post multas generationes, vt prophetæ prædixerunt de aduentu Christi.

Omnes prophetarũ Dei prophetiæ habuerunt effectus certos tempore definitos in Dei voluntate, sed non semper apertè omnibus manifestatos, D neque etiam ita clarè vt ab omnibus côcipi posset, quamuis certa futura propheta habuerit. Ideo complures enunciatæ sunt prophetiæ, quas oportuit cùm editæ fuerint obtegi, vt nõ ipsi etiã libri abolerẽtur, vt notat D. Chrys[n]. Mos & hic est prophetis creberrimus, vt idem ait [o], vt dicant quæ ventura sunt, aliis subiectis personis, & interim vtantur aliorum nominibus pro aliis. Id quod in Canaam factum cernitur. Neque enim videmus illũ fratribus seruiuisse. Nec verò ob id inefficax fuit aut intercidit patris in illũ maledictio, sed exitum sortita est in Gabaonitis, qui ex genere Chanaam prognati sunt: etenim quod in serie illius execrationis dicebatur, erat propheria professa. Rursum & idẽ in c. 1. Esaiæ moris fuisse prophetis, non illa solùm prædicere quæ passuri essent grauia delinquentes, sed & quæ digni erãt perpeti: vt ipso in tẽpore supplicij, moltã gratiarũ actionem nossent rependere Deo, quòd nõ pro demerito delictorum luant pœnas, sed multò minores. Itẽ in psal. 136. ait prophetas sæpe multa loqui, nõ tanquã sua ipsorũ, sed tanquam aliorum affectiones narrantes & in medium adferentes, vt dũ dicũt, beatus qui allidet paruulos suos ad petrã, &c.

n homilia in Psalmum 117.
o in c. 2. Esaye tomo 1.

Neque etiã futurorum enunciatio accipienda est verbo tenus, cùm ea sit interpres conceptùs, vt ait Arist li. περὶ ἑρμηνείας, conceptos autẽ rei similitudo sit: res autẽ quæ futura dicitur nõdũ sit in seipsa, sed inspicienda sit vt habet esse in caulis, & nihil côtingẽtiũ tale in se habet, secũdũ quod Cathatinus Politus tradit[p]. Loquũtur tamẽ prophetæ de nõdũ factis, vt de factis, qui mentis oculis videbãt quę post multorũ annorũ curricula erãt futura.

p Li. 1. de præscientia Dei.

Et ita prophetiæ, quæ futura certò erant, prædixerunt: non autẽ futura facta sunt, eo quòd prædicta erant. Cuius rei perpulchra est D. Athanasij côsideratio, dũ ait in Sermone de passione & cruce. Aliqui, inquit, Iudæos qui Christum crucifixerunt excusare voluerunt, eo quòd quæ fecerint à prophetis facienda prædicta sint, & illos fecisse vt adimplerentur scripturæ. Ideóque & causam illis tribuunt, cur Iudæi nõ crediderint: aufer, inquiũt, sermonem prophetæ, & omnino futurũ est, vt illi credant. Cæterùm maximè huiusmodi hallucinãtur: nam id pro certo in summa haberi debet, prophetas non solùm legum esse magistros, vt quæ præcipiunt fieri debeant, sed rerum quoque futuros iudices esse. Siquidem non ideo quòd dicunt, illud fit: sed quia illud futurum est, ideo ab illis prædicitur. Nec fieri potest vt prophetæ mentiantur, cùm verè videant: si enim res sub conditione & in dubio hæsissent, non vtique pronunciassent prophetæ. Iudæi ergo sua voluntate inducti sunt, vt ea facerent: neque sancti për sua verba necessitatem addunt negotiis vt cogantur ita fieri, sed cùm præuideant studia eorum voluntatésq; qui talia acturi sunt, rem vt est futura, denunciant. Neque, vt aiunt, quĩ refragantur, tolle prophetiæ verba & futurum est vt omnes Iudæi credant, ita quoque ego dixero, sed in côtrarium, aufer acta Iudæorũ, & prorsus nihil prædicet Isaias. Sicuti oculus non potest videre sine re opposita, ita nec propheta quin facta præuideat: vt Christus verè prospexit quæ in eius passione verè facturi erant ei, item & prophetæ. Hoc ipsum pluribus explicat D. Augustinus sermone 101. de tempore & sermone 3. dominicæ passionis. Atq; Hieremias per totos threnos, Iudæorum exponit contumaciam, & pœnas illis obuenturas ob Christum crucifixum, & psalmus 68. & 108.

9 Antiquissimum hoc donum Dei prophetiæ, quod hominibus datum est, vt nullum fuerit ab Adamo seculum, quod non habuerit prophetam vel plures, cum sacrificio & ministro: sic Adam ipse primus homo & propheta [q], *Hoc est os de ossibus meis*, &c.

q Gen. 2. ca. v. 23. prophet.

Prophetauit & postea Lamech [r],
Henoch [s].
Noe [t].
Abraham [v].
Isaac [x].
Ioseph [y].
Iacob pater eius [z].

r Genes. 4 v. 23.
s Iudæ epist. c. vni. vers. 14.
t Genes. 6 & 7. & 9.
v Genes. c. 15. & 20.
x Genes. c. 27.
y Genes. c. 40. & 41.
z Genes. 49.

Circa illa tempora, & Vates & Prophetæ feruntur etiam inter gentiles Balaam, & pater eius Iob, Eliphas Themanites, Baldad Suites, Sophar

Naamathi

Naamathites, Elihu, Berachael Buzites, vt scribit A liber Seder gnolam[a]. (a ca 21.) Gregorius tamen Nyssenus, libro de Trinitate, & Basilius epistola ad Eustathium medicum, ex hoc catalogo excludunt Balaam, nam vatem fuisse Satanæ, non Dei existimant, quare & Deum & Dominum quem consuluisse dicitur [b], (b Num. 22.23. 24.) diabolum interpretantur qui homonymè sit appellatur.

10 Dicunt autē iidē authores, post datā legem à Deo per Mosem, spiritum Propheticum desiisse afflare gentes, quod tamen non cōceditur, cum & postea Sibillæ Ethnicæ de Christo prophetarunt.

Fuit & magnus Propheta Moyses tēpore legis. De quod refertur in libro Hebræorum maiemonim 1.c.7.& apud Epiphanium [c], (c Hæresi 78.) quòd ex quo munus Prophetę suscepit, vxoris notitia abstinuit, vt puriùs tam sanctæ functioni vacaret.

Huius & tempore prophetarunt in deserto septuaginta viri, ex quo super eos descendit Spiritus B Domini [d], (d Num. 11. ver. 25.) & nominantur inter illos Eldad & Medad, qui prophetabant in castris.

Propheta Moysi Aaron [e]. (e Exod ca.7.)

Feruntur & Prophetissę eorum temporum & sequentium ab Hebræis in libro Seder gnolam ca. 20.& 21. Sara vxor Abrahæ.

Maria soror Moysis.

Debora [f]. (f Iudic. 4.)

Anna, mater Samuelis Olda [g]. (g 2.paral. c. 34.)

Fuerūt istæ, vt & aliæ, aliiq; ad Prophetię donū extra ordinē vocati, prout licet Deo Sāctū Spiritū in illis suscitare, vel immittere vt & Amos è pecudū pastu sustulit Deus [h], (h Amos 1.) & Eliseū ex agricultura [i]. (i 3. Regum 19.)

11 Fuerunt & collegia Prophetarum ordinariorum à Samuelis tempore, quem Hebræi propheticorum collegiorū fundatorem faciunt: vt & D. C Petrus [k] (k Actorū c. 3.) à Samuele Prophetas nempe ordinarios deducit. Erant enim homines huic professioni expresse se deuouentes, vt precibus, contemplationi, scripturarum interpretationi, prædicationi, studio cōmodiùs vacarent. ex quib. Deus aliquos interdū suscitabat, qui rerum prædicendarum apud reges, populos & alios fungerentur: vocabātur, & parui Prophetæ & filij Prophetarū, qui apud Prophetas habitabāt, vt notauit D. Chry. in proœmio in Psal tom. 1. fuerúntq; in repub. Hebræa aliquādo reges sacerdotes, & Prophetæ simul, vt habetur in Chronico Hebræorū, Seder gnolā Zutha.

Sic sub Dauid Sacerdos Abiathar, Prophetæ, Nathand, Gad.

Sub Salomone rege, sacerdos Sadoc, & Prophetæ Ionatas, Iddo, Achias, Silonites.

Sub Roboamo rege, sacerdos Achinna: Prophetæ Sammaia Iddo.

Sub Abia reg. sacer. Azaria, Propheta Iddo.

Sub Aza, reg. sacerdos Ioram & Azarias filius D Oded, Prophetæ verò Anani & Iehu filius Anani,

Sub Iosaphat rege Iohas sacerdos, Prophetæ verò, Iehu, Abdia, Michea, Iehiel, filius Zachariæ, Elcazar filius Dodiæ.

Sub Ioram reg. sacerd. Ioarib, Propheta Elias.

Sub Ochozia rege sacerd. Iosaphat, Propheta Eliseus.

Sub Athalia Regina & Ioha rege, sacerdotes Ioiada, & Pedaia: Propheta Zacharias iussu Ioæ necatus.

Sub Amasia rege sacerdos Sedechias: Propheta Amos, Amasiæ regis pater & Esaiæ Prophetæ.

Sub Ozia rege, sacerdos: Iohel: Prophetæ Oseas, Esaias, Amos.

Sub Ioatham rege, sacerdos etiam Ioatham dictus: Prophetæ Esaias, Oseas, Amos, Ozias, Micheas Morasthites.

Sub Achaz, Pontifex seu sacerdos Vrias: Prophetæ, Esaias, Oseas, Amos, Micheas, Obed.

Sub Ezechia rege, pontif. Neria: Prophetæ Oseas, Esaias, Amos, Micheas.

Sub Manasse rege, sacerdos Ozaias: Propheta Iohel, Naum, Abacuc.

Sub Amone rege, Sellum sacerdos, & Propheta ipse Sellum & Hozai.

Sub Sosia rege, sacerdos Helchias, Prophetæ Sophonias, Hieremias, & Olda Prophetissa.

Sub Iechonia rege, idem sacerdos, & Hieremias etiam Propheta.

Sub Ioachimu rege, sacerdos Azarias: Prophetæ Hieremias, Vrias.

Sub Ieconia rege, pontif. Seraias: Propheta Hieremias in transmigratione 2.

B Sub Sedechia rege, idem pontifex: Prophetæ verò Iosadae frater Esdræ scribæ, Hieremias & Ezechiel.

Sub anno 11. Sedechiæ transmigratio. 3. quo tempore regnauit Nabuchodonosor anno mundi 1338. vsque ad 37. annum exilij Iechoniæ.

Post Nabuchodonosor regnauit Euilmerodach in Israel, qui eduxit de carcere Iechoniam, mortuus tamen post. Salatiel verò eius filius captus imperante Balthasar tribus annis, cui successit filius Zorobabel, dehinc Darius, & postea anno 52, ab excidio templi, id est anno 70. imperij Babylonici, imperauit Darius Medus, desiítq; imperiū Chaldæorum: pòst Cyrus: tunc primus reditus Hebræorum, & ascendit & Zorobabel Hierosolymam, & exules cum ipso anno 1. regni Cyri regis Persarum: túncque fuit summus sacerdos Iosue C filius Iosedech: & Prophetæ, Aggæus, Zacharias, Ezras,

Post Cyrum suscepit imperium Asuerus, aliis Xerxes, cum eo erat Aman impius inimicus Hebræorum.

12 Secūdus verò reditus Hebræorum in patriā, fuit anno 18 imperij Medorum, anno 70. templi excisi: quod tempore Ezras scriba & alij exules redierunt Hierosolymam, & ibi Zorobabel mortuus ædificatis muris & sanctuario, cui successit Mesula filius. Quo tempore cœpit imperiū Græcorum. Tunc mortuus Aggæus. Zacharias Malachias, & cessauit Prophetia in Israel. Anno ab orbe 3404. quod & firmat Iosephus contra Appionem: fuerunt, & his paulò ante temporibus, Daniel & alij dispersi: defecisse etiam Prophetiam tempore Oziæ in Israel: tamen postea restitutam innuunt sacri vates sequēte causa. Cùm rex Ozias voluisset sibi officium sacerdotis vsurpare, atque D in templi adyta eius gratia ingredi, à sacerdote summo repulsam passus non quieuit, sed in adytum irrupit, quo facto Deus iratus lepram in fronte misit [l], (l 4. reg c. 15 & 2 paralipomenon c. 26.) & ex eo fuit non solùm sacerdotio spoliatus, sed etiam regno, tanquam leprosus ab aliis separatus. Atque populus quòd illatā sacerdotio vim & iniuriam non vindicasset, pœnam sensit, priuatúsque respōsis Domini & Prophetis, donec Ozias mortuus fuisset, vnde Esaias notanter suæ Prophetiæ tempus exprimens, signat mortem Oziæ dicens, c. 6. *factum est autem anno quo mortuus est Ozias, vidi Dominum*, &c. vt D. Chrysost. obseruauit, explicans illud c 6. tomo 1. homilia 4. de verbis illis, *vidi Dominum*.

13 Post aduentum Filij Dei, quemadmodum alia dona humano generi diuina concessa sunt, sic & spiritus Prophetiæ, & Dominus noster

IESVS

IESVS CHRISTVS in ecclesia quosdam posuit Aposuit Apostolos, quosdam Prophetas, quosdam doctores, &c [a]. & quidam fuerunt etiam Apostoli & Prophetæ, vt D. Iohannes euangelista, qui mysteria pluta in Apocalpsi reliquit, sicut & alij narratut Actorum c. 21. vers. 9. quòd Philippo Euangelistæ erant quatuor virgines filiæ prophetantes, & vers. 10. quòd erat vir iu Iudæa Propheta nomine Agabus, qui prædixit captum iri D. Paulum.

a Ad Ephes. c. 4. vers 11. c. eo ex 10 ... 12. & cap. sicut in vno corpore 24. de hæreti. lib. 5. doct. ii. 7.

Iohannes Ægyptius monachus, prophetiæ donum, & terum quæ multis ignotissimæ sunt agnitionem, adeò accepit, vt futuras res perinde ac præsentes, non minus quàm prisci vates cerneret, apud Niceph. Calixtum [b].

Refert & idem [c] sub Iustino Cæsare, Zoximan quendam ex maritima Phœnicia oriundum, Sidam patriâ sortitû, apud quendâ Archesilaum in Cæsarea præcipua ciuitate Palestinę, diuturno ieiunio aliisque studiis, quib. Deû delectari par est, nô solùm ad summû indolentiæ statum peruenisse, verùm etiâ donû id vt futura veluti præsentia videret à Deo consequutum: eundque, cùm cladê Antiochia ex terræ motu accceptura esset prolixè illachrymantê, éxque initimo animo ingemiscentê sumpto aliûde in magnus ignis catillo circumquaque obambulando locû omnê suffitu impleuisse, demû humi prouolutû, precibus Dei opê imploraisse: & superuenienti Archelao, & quare id faceret interroganti, excidiû Antiochiæ fieri dixisse, quod hora annotata verum fuisse cognitum est.

b Lib. 20. 11. historiæ c. 4.
c Lib. 17. historiæ c. 4.

Refert Sozomenus [d], Athanasio per ciuitatem ambulanti, contigisse corniculâ auolâtem clamitare, quo facto multitudo paganorû velut mago, arrogantes petebant ab eo, quid cornicula illa significaret. Illû autem ferri silentio dixisse subridentê, ctas Latina lingua dies ventura significatur. Hoc ergo clamans tristê vobis significat diem per imperatoris Romani iussionem, & ita contigisse, vt Athanasij sermo licet derisus venerit ad effectû. Altera nâque die principis literæ venerût ad iudices, iubentes vt pagani sua non permitterentur ingredi templa, neque solennes festiuitates superstitionésve celebrarent: & tunc eorum festiuitas venerabilis, generalisque destructa est.

d Lib. 5 historiæ tripartitæ c. 27.

14 Deus optimus maximus aliquando permisit inter gentiles & abhorrentes à lege Dei eiúsque vera cognitione, vates vera quædam prædicere & præscire aliquando etiâ dæmon Deû, simulâs, falsa & spiritus mendacij posuit in visionibus, somniis & locutionib. pseudoprophetarû, permittente Deo, ad decipiendos eos qui Dei spê, potentiâ, & cognitionem ablecerant, vt aliquando decepti resipiscerêt. Sic enim bonitas Dei erga genus humanû se habet, & amor creatoris erga suâ creaturâ, vt velit eâ saluam esse, & ad agnitionê veritatis peruenire: vt facit oriri solem suæ misericordiæ super bonos & malos, & prædici vult mala, vt homines fugiât à facie eorum, & fiât meliores, vel ve Deû agnoscât mirabilium rerû solum authorû, & rerû futurarum solum vere præscium: sic enim dictum Esaiæ cap. 41. vers. 23. *annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quod dij estis vos*, &c.

Sicuti enim prodigia proferri gentib. permisit & voluit ad euitanda mala: sic & per spiritû suum etiam inter gentiles declarauit mala aduentura & futura vt sibi prospicerent homines, ne vt sine admonitione se interceptos calumniarentur.

15 Oenones Cebrenis filia, vxor prima Alexandri filij Priami, Alexandro prædixit ferè eum rapturum Helenam ex Europa, & bellû suæ patriæ inducturum, quódque ipse in bello sauciandus esset à nemine sanandus, aliáq; sæpe à numine correpta futura denunciabat, vt refert Parthenius in Eroticis ca. 4. ex Nicandro libro de poetis, ex Cephalone Gergitio in Troicis.

16 Cùm etiam idem Alexander qui rapuit Helenam, in Græciam transire decreuisset, Hellenius vaticinari cœpit, Graios venturos, Ilium euersuros, parentes & fratres hostium manu interituros, si Alexander vxorem sibi ex Græcia adduxisset: idipsum & cecinit Cassandra, vt refert vtrunque Dares Phrygius libro de excidio Troiæ.

Hæc Cassandra quoque, filia Priami, capta, Agamemnoni tradita, multa in Agamemnonê pronûciauit, & vniuerso exercitui profectionem ad suos incômodâ exitialémq; Deo repleta, vt ait Dictys Cretensis [e]. Calchas etiam in exercitu Græcorû, vates futurorum eximius, vt idem Dictys ait libro 2. De quibus vide Homerum & Virgilium.

e Lib. 5. & 6. de bello Troiano.

17 Amphiataus & Martius, quondam vates incliti Ammian. Macell. libro 14. histor.

18 Tempore legis Mosis, vt Satan legem Dei vehementius obscuraret, vt ait Tatianus oratione contra gentes, Telmisci excoluerunt diuinationem ex insomniis: Cares, ex astris: Phryges, & Isauti, ex volatu auium: Persæ ex Magia.

19 De falsitate quoque poematis Homeri, quódque cæcus futurus esset, & deos fictûrus esset pugnâtes, prædixit Sibylla l. 5. oraculorum vers. 122.

20 Refert Aimonius in historia in primo, Bassinam vxorem regis priùs Thuringorum, quæ postea adhæsit relicto primo marito, Childerico regi Galliarum, arte vaticinandi valuisse, & prima nocte nuptiarum cum Childerico initarum, eum rogasse abstinere à concubitu, & ter nocte extra palatij fenestras annotare visa: eum autem vidisse primum vnicornes, leones, leopardos, deinde secûda vice vrsos & lupos rapaces: tertia canes, vulpeculas, & alia similia minuta animanta se mutuò lacerantia. Quæ ipsa explicauit esse indicia trium generationum, ex illo oriendarum & naturarum earum. primam fore generosam monocornium & leonum instar. Secundam, rapacem instar luporum & vrsorum. Tertiam autem fraudibus seditionibúsque refertam: quæ se mutuò morderet, instar canum, & aliarum bestiarum quæ apparuerant: quæ contigisse in trina successionis regiæ mutatione plures obseruarunt.

21 Longius Proculus, publicè prædixit in Germania Domitiani diem quo excessit è vita: hac causa Romam missus, damnatus capite. tamê executione remorata, Domitianus eo interiit die, & absolutus à Nerua imperij successore quadraginta sestertia dono accepit. Apollonius etiam Tyaneus, quo tempore à Stephano liberto Domitianus occidebatur, cùm per excelsum saxum, atque editum ascendisset, conuocata magna populi turba, siue is Ephesi esset sibi alibi dixit, rectè Stephane, euge Stephane, percute homicidam: percussisti, vulnerasti, occidisti [f].

f Xiphilinus ex Dione in Domitiano.

22 Quidam etiam vates in Africa, prædixit Marcinum præfectum prætorio Antonini Caracallæ, & filium eius Diadumenum futuros Imperatores, quod accidit. Item Serapio quidam in Ægypto, palam paucis ante necem Antonini diebus dixerat ipsum breui tempore victurum, eique Macrinum successurum [g].

g Xiphilinus ex Dione in Antonino Caracalla.

23 Cum Iulianus etiâ nouè receptus in consortium imperij a Constantio 1. Viennâ ingressus esset ciuitatem, & ciues de eius aduentu conclamantes lætarentur: tunc anus quædam orba luminibus, cùm percunctâdo quinam esset ingressus,

Iulianum

Iulianū esse Cæsarē comperisset, exclamauit, hunc deorū templa reparaturū. Ammianus Marcellinus li. 55. quod & contigit, quia is fuit apostata à fide.

24 Agilulphus dux Taurinensis ciuitatis & Lāgobardorū, tempore quo Autharis rex 52. Langobardorū Theodelindam filiam Garibaldi Baioariæ regis (quæ nūc Bauaria) vxorem in Sardis ad fines Veronæ ad Idus Maias duceret, habebat quendam de suis aruspicinæ peritum, qui per artē diabolicā intelligebat quid futurum ictos fulminum portenderent. Et cū tunc turbato aëre lignū quoddā in septis regiis situm cum magno tonitruorum fragore fulminis vi ictū esset, is est interpretatus Agilulpho futurum, vt ipse paulò pòst nouē sponsam regis sibi in vxorem duceret, quod contigit [a].

25 Refertur etiam à Nicephoro Calixto [b] & à Socrate [c] prædictio quædam de successore Valentis imperatoris, quæ quamuis sortita fuerit effectum, tamen propter sui ambiguitatem arte dæmonis pluribus exitio fuit. Siquidem qui Græcam superstitionem & philosophiam sequebantur, natalibus præclari necati sunt à Valente Cæsare orientis, propter oraculum quod ipsi exegerant incantationibus. Quis Valenti successurus esset post mortē. Quod fuit huiusmodi, ex tripode ex lauro facto, verbisque peractis & euocationibus quibusdam, vt fieri in talibus mos erat, peractis, quod volebant effecere, vt scilicet literarum machinis quibusdā tripodis & oraculi, eas ordinantibus, collectione, imperatoris nomē appareret (fuit autē literarū ordo, inquit, scholiastes Nicephori ΘΕΟΔ vel Theod.) inhiantes ad Theodorū quendā Valentis aulicū, superstitione quidē Græcum, doctrina Philosophum. Quod resciens Valens vnà cū Theodoro capite mulctato, oraculi opifices vnà cremari fecit, & pariter per omne imperiū in similes philosophos est animaduersū, nec in eos tantùm, verū & in eos qui eorū vestitu vterētur, neq; Valens alicui pepercit qui Theodorici cognomine vocaretur, aut alicui cuius nomē per Theo, initiaretur: itaq; Theodoti, Theognosti, Theodosij, Theoduli necati sūt. addit autē & Nicephorus [d] successisse tandem Valenti mortuo Theodosiū consortem imperij à Gratiano lectum postquam victor in Thracio Barbarorum fuit.

a Paulus Diaconus lib. 3. de origine & gestis Langobardorum c. 14.
b Lib. 11. c. 45.
c Lib. 7. historiæ tripartitæ c. 35.
d Lib. 12. c. 1.

26 Plato in Phædro duas species diuinationis facit Manian μανίαν & οἰωνιστικήν. Manian, à qua vocem μαντικὸν, & interiecta litera τ. μαντικὴν fluxisse coniicit, vocat illā ex afflatu dæmoniaco conflatam, cum furore vim vatidicam & diuinatricem. οἰωνιστικὴν verò partem ex legibus aut regulis certis ex signis, aut physicis aut aliis superstitione adsumptis texentem prædicta. Aliunde istę quàm quæ ex Spiritu sancto procedit, nempe ex dæmone quæ improbata. Ex signis verò causisque naturalibus quædam alia, quæ rectè callentibus Physiognomiam & Physicam, multa cognita vulgo occulta faciunt, vt ex libris Aristotelis de Physica, Polemone, Adamantio & aliis constat.

27 Erant & apud Germanos, sacræ vocatæ mulieres, quæ fluuiorū vortices prospicientes, fluentorūq; strepitus ac circūuolutiones, futura cōiiciebant ac prædicabant, vt ait Clemens Alexand [e].

e Lib. 3. Stromaton.

28 Singulare quod notat Plato in Apologia Socratis, Socratem ita allocutum ciues, vobis qui me condemnastis vaticinor, cùm in eo statu sum, in quo homines morti proximi vaticinari solēt, &c. vnde colligunt, commune ferè omnibus morituris, sub mortē & vitæ exitum vaticinari & futura præuidere. Quod & Romanos credidisse scribit Arnobius [f]. Sic, inquit, vētura prædixit Agamemnoni Polynistor: Patroclus, Hectori: Hector, Achilli: Calanus, imperatori Alexandro, vt alij innumeri: forsan quia tunc animus veluti propemodum vinculis corporeis absolutus, vel se expediens, cùm de alia vita cogitat, acutiùs & fortiùs vires suas colligit: & ita plura quæ antea ob terrestrem molem considerare non poterat, speculatur, & inter Deum verum colentes, proximiùs ad Deum accedit, vnde haurit rerum notionem, veluti speculi diuinitatis factus quodammodo particeps. Et dicebat Plato epistola 2. validiora esse diuinorum hominum præsagia.

f lib. 2. contra gentes.

29 Erat diuinandi prædicendique quoddam genus vanissimum antiquis gētilibus, Augurium, quod plenum erat superstitionis: quo probabatur concederent ne dij vt loquebantur, populo salutem postulare, quasi nefas esset, priusquam concederetur eam petere, & dies destinabatur singulis annis, ad quā diem nullus exercitus ad bellum est profectus, nullus in hostem aciem eduxit, aut pugnatum est, vt ait Dio Cassius [g]: de iuribus auguris, tractat Cicero 2. de legib. Nullus in summa apud Romanos actus ferè fiebat legitimè absque augurio vel pontificum vel vatum sententia: decémque iuuenes filiique principum Ethruriā singulis annis mittebantur, ad discendam eam rerum sacrarum peritiam, vt ait Valerius Maximus lib. 2. capit. 1. extat lex Romuli apud Dionysium Halicarnassæum explicata à Cicerone in legibus.

g lib. 73. histo.

Quæque augur iniusta, nefasta, vitiosa, dira deixerit, irrita infectáve sunto. quique non paruerit capitale esto, qui agent auspicia, seruanto, auguri parento. Plato dicebat in Phædro, sapientem inuestigationem futuri, per auguria. *Fertur*, vt Valerius Maximus ait, *Tarquinius Priscus cùm auguria & legem de auguriis irrideret, Accij Nauij auguris nouacula qua cotem discidisse dicitur, ad eandem superstitionem redusse: religione sibi iniecta.*

30 Augurum sacerdotum insignia erant 1. lituus, id est baculus incuruus, quo quatuor partes cœli notabantur. 2 Simpula, qua sacrificabatur. 3 Galerus. 4 Vas. 5 Malleus. 6 Gladius. 7 Pulli. 8 Vestimentum proprium, quod lena vel trabea murice tincta erat, à capitis vertice ad talos vsque corpus omne amiciens. Quæ, cùm sacerdotalem illā dignitatem Antonius, Iulius Cæsar, Pompeius & alij ostendere volebant, incidi iusserant cū moneta. Fuit collegium augurum ab initio, tres ex tribus tribubus habēs ordinarios, postea quatuor, postea quinque: & postea nouem, qui responsa dabant, idque in templo illorum Augurū, vbi augur capite velato, lituo in manibus signo dignitatis existente, augurabatur. Auxit Octauianus Cæsar numerum augurum, dum Valerium Messalam augurem fecit, vt author Dion Cassius [h].

h lib. 49. hist. Rom. vide quæ de auguriis dixi in lib. 34. Syntag. ca. 3. & quæ tradit Gulielmus du Choude religione & sacerdotis antiquorum.

31 Fuerunt antiquis vatum diuinationes ex oraculis de quibus copiosè diximus, & de fallaciis & prohibitione illorum [i].

i liber 34. syntax. c. 5. 6. 7. 8. 9. & lib. de angelis, in ca 14. num 27. & 28. cap. 16 nu 17. & ca. 17. num. 10. parte 1 to. & commentariorum syntax. artis mirabilis.

32 Verùm non erit alienum addere, quod scribit Dio Cassius libro historiæ Roma. in Apollonia Macedoniæ circa Anam fluuium, in loco qui dicitur Nympheum oraculum ignem vomens, qui tamen non combureret fruges vicinas quæ ibi germinabāt & crescebāt, edito autem thure accepto, precibus eius rei quā petebāt factis, & iniecto thure in ignem tanquā socium precum vt secum illas deferret: túmque si ratum futurum esset votum, è vestigio fuisse correptū thus ab igne: si irritum, minimè, & effugisse à flamma, & ita in vtramque partem ignem futura prædixisse, morte

nuptiisque

nuptiisque exceptis:de illis enim non licebat cuiquam oraculum consulere.

33 Fuerunt antiquitùs oracula multa vel ex captione & deceptione seu impostura dæmonum vel ex dolo & fraudibus sacrificulorum idolorum edita per vias & meatus abscondité. Theodoretus etiam [a] oracula antiquorum dæmonum fuisse in homines laqueos ait. Hi enim veluti tyranni occupata in orbe dominatione iniusta, hominibus ita imposuerunt, cùm pro diis se haberi voluerint futura temerè prædicere. Et Plutarchus libro περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, de defectu oraculorum, tradit eos qui darent responsa in oraculis, fuisse non Deos sed dæmonas, cùm Deus ab omni passione & affectione sit immunis, vocátque eos dæmonas malignos. Quare & aduentu Christi cessarunt illorum oracula domiti à Deo, vt & Athanasius firmat [b].

a Libro 10 de curatione Græcarum affectionum contra infideles.

b Lib. de humanitate verbi.

Treueris in Germania cùm eam ciuitatem inuisendi causa adiissem, plura antiquitatis, pietatis, & religionis veræ monumenta mihi demonstrata, & quantum nunc distaret à prima idulolatriæ cultura per vestigia antiquitatis, non sine animi voluptate cognitum habui, statuáque quædam lapidea vetustissima Veneris, quæ nunc in angulo cœmiterij omnino deformis cum veteri inscriptione iacet, quæ olim oracula per ministerium dæmonis reddere dicebatur. Item & circa portam ciuitatis ad Occidentem ad littus Mosellæ fluuij locus Capitolij maximíque templi, sedes idolorum, vbi non minùs quàm centum fuerant posita idola ab omni populo culta, quì ab illis responsa accipiebat præstigiis dæmonum.

34 Vt autem Christi fides euertit omnem potestatem in Christianos & alios vsurpatam à dæmone, sic quoque aliunde factum fuit, vt impostura sacrificulorum qui eo prætextu imponebant hominibus, fuerint detectæ, deiectæ & subuersæ, & Nero ipse, Apollini iratus, vel quòd ei graue & molestum responsum dedisset, vel alio modo, Cyrræam regionem ei abstulit, eámque dedit militibus, & locum vnde oracula petebantur deleuit, hominibus ad os ipsum ex quo spiritus emittebantur, interfectis: vt scribit Xiphilinus ex Dione Cassio in Nerone. Detexit enim responsa oraculorum paganorum, ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hominibus, vel ad lucrum vel ad gratiam, vel ad odium concipi, & vt plerunque ambiguè ad vtramuis partem & vtrumlibet euentum fuisse composita acutè, vt dixit Eusebius Pamphil [c].

35 Deprehensum est, vt narrat Niceph. Calix [d]. cùm euerteretur templum Serapidis Alexandriæ, simulachra omnia inuenta, siue ærea, siue lignea, caua & elaborata, vt caua pars & terga templorum parietibus adaptarentur occultis quibusdam meatibus in muro relictis, quà deinde per alia quædam arcana adyta in simulachrorum caua impostores subibant, & inde quæ eis visa fuissent, responsa dabant.

c Li. 4. de præparatio. euangelica c. 1.

d Lib. 11. c. 26.

A Non prætermittam censuram de vatibus & diuinis, eorúmve artibus, quam Euripides in Helena [e], non minùs sapienter quàm Christianè protulit, si pluralem deorum, in singularem numerum conuertas.

e actu 2. vers. 359.

—— ἀλλά τοι τὰ μάντεων
Ἐσεῖδον ὡς φαῦλ᾽ ἐστὶ, καὶ ψευδῶν πλέα.
Οὐδ᾽ ἦν ἄρ᾽ ὑγιὲς, οὐδὲν ἐμπύρου φλογὸς,
Οὔτε πτερωτῶν φθέγματ᾽. εὔηθες δέ τοι
Τὸ καὶ δοκεῖν ὄρνιθας ὠφελεῖν βροτοῖς.

& postea,

Εἴποις ἂν οὖν, χ᾽ ὁ θεὸς οὐκ ἐβούλετο:
Τί δῆτα μαντευόμεθα; τοῖς θεοῖσι χρὴ
Θύοντας αἰτεῖν ἀγαθὰ, μαντείας δ᾽ ἐᾶν.
Βίου γὰρ ἄλλως δέλεαρ, ηὑρέθη τόδε
Κ᾽ οὐδεὶς ἐπλούτησ᾽ ἐμπύροισιν ἀργὸς ὤν.
Γνώμη δ᾽ ἀρίστη μάντις, ἥ τ᾽ εὐβουλία.

Id est,

B *Caterùm nunc planè intelligo,*
Quàm vani vates, quámque pleni mendacij.
Nihil sani neque in diuina flamma ignis
Sacri, neque auium in vocibus:
Imo dementia est, vel opinari
Hominum rebus prodesse posse volucres.

& postea,

Sed dicas fortè Deus id fieri noluit:
Quid ergo vates consulimus?
Dij nobis sacrificijs placandi, &
Petenda ab illis bona, omittendáque
Vaticinia: vita enim inutilis
Hæc est excogitata illecebra:
Nemóque ignauus ex prædictionibus
Ditatus est. Sed & vates est
Mens bona & bonum consilium.

Addit & Chorus:

C Εἰς ταὐτὸ κἀμοὶ, δόξα μάντεων πέρι,
Χωρεῖ γέροντι. τοὺς θεοὺς ἔχων τις ἂν
φίλους, ἀρίστην μαντικὴν ἔχει δόμοις.

Id est,

Eandem ego de vatibus sententiam
Cum sene habeo. Qui deos sibi
Beneuolos habuerit, optimam habet domi diuinationem.

Obseruatum etiam est, ipsa dæmonum oracula seu responsa, maximè insigniora & Delphica dæmonis Apollinis, semper dubia & obscura fuisse, vt in quamcunque partem se fortuna inclinaret veritatem dixisse viderentur: cùm tamen ex sua natura veritatis hostes essent, quemadmodum & dux eorum Satan, vt scribit diuus Augustinus lib. 3. de ciuitate Dei cap. 7. quale illud apud Liuium à Pythia filiis Tarquinij de futuro imperio inquirentibus, vt primus qui Romam reuersus matri osculum daret, imperaturus esset: quod de D matre naturali. Brutus verò intellexit de terra matre communi omnium. Simile exemplum ex Ennio allegat Cicero lib. 2. de diuinatio. & Herodotus lib. 1. legitur & apud eundem oraculum obscurum Siphnyiis à Delphico Pythio datum, lib. 3. Spartianis, libr. 1. Argiuis, lib. 6. Simile & illud, Aio te Æacida Romanos vincere posse.

FINIS LIBRI XIII.

VERITAS DOMINI MANET IN ÆTERNUM.